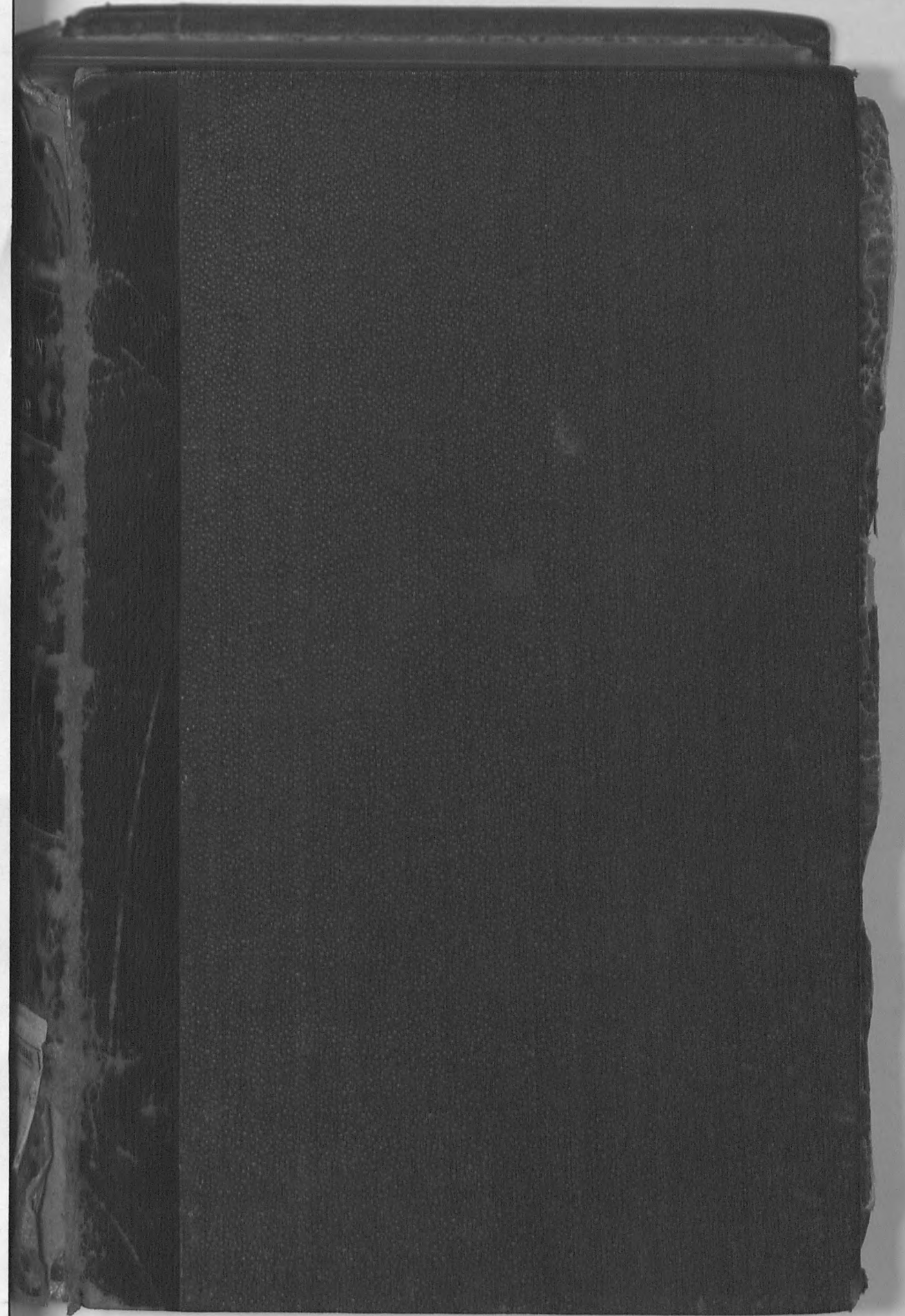

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ
1900
Αριθ. βιβλ. 5219
Τετράστιχο
1952

688-7080 9/57

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ ἐκφυλάκισις, καὶ τῆς διακοπείσης τυπώσεως τοῦ παρόντος τόμου ἢ ἐξακολούησις.

Περιλαμβάνει ὁ τόμος οὗτος τριμηνίαν ὡς ἔγγιστα τῶν πρώτων ἐργασιῶν καὶ συμβεβηκότων ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ χρονικὸν διάστημα αὐτὸ λογίζεται βεβαίως μικρὸν φύσει ὡς πρὸς τὴν πολλὴν ὕλην ὀλοκλήρου τόμου, καὶ τούτου εὐμεγέθους· ὑπάρχει ὅμως μακρὸν θέσει, ὡς λίαν οὐσιῶδες οὐ μόνον λόγῳ τῶν ἐκτάκτων καὶ πολυπληθῶν γεγονότων ἔσω καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν ἐποχὴν παρουσιαζομένων ζητημάτων ἱκανῆς σπουδαιότητος.

Πολλοὶ ἡμᾶς ἐπεισαν λόγοι, ὅπως ἐκθέσωμεν τὰ περὶ τῆς κινήσεως ἐκάστης τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τινων νήσων (α) δι' ἰδί-
ας τινὸς λεπτομερείας καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν τοπικῶν περιστάσεων ὑπαγορευομένας ἐπόψεις. Ἐκήρυ-
ξεν, ὡς γνωστὸν, τὴν ἐπανάστασιν εἰς ἀρχηγός, ὁ Ἀλέξαν-
δρος Ὑψηλάντης· ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τούτου ἐδέησεν,
ὅπως ἐφαρμοσθῇ τὸ κήρυγμα αὐτὸ κυρίως μὲν παρὰ προσώ-
πων διαφόρων τάξεων, ἀναγκαίως δὲ διὰ τρόπων ἀνομοίων
καὶ ποικίλων κατὰ τόπους, καὶ τέλος πάντων οὐχὶ συγχρό-
νως, ἀλλ' ἐν διαστήματι μηνῶν μέχρι τεσσάρων. (Αἱ ἐπελ-
θοῦσαι τῷ 1822 ἐπαναστάσεις τῆς Χίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου
ἦσαν ἡ τελευταία ἐκρηγξίς τοῦ κρατῆρος τῆς 24 φεβρουαρίου
1821.) Βλέπομεν ἐντεῦθεν πρωτάρχας τῆς ἐπαναστάσεως ἐ-
δῶ μὲν τοὺς προκρίτους, ὡς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μα-
κεδονίᾳ· ἐκεῖ δὲ τὸν λαὸν, ὡς ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις, τῇ
Σάμῳ, τῇ Εὐβοίᾳ καὶ τῇ Ἀττικῇ· ἀλλαχοῦ δὲ τοὺς ἀρματο-
λοὺς, ὡς ἐν τῇ Στερεᾷ, καὶ πανταχοῦ τὸν ἱερὸν κλῆρον. Βλέ-
πομεν ὡσαύτως μεσολαβήσασαν τὴν ἐκτακτον ἀνάγκην ἐδῶ

(α) Ἡ κίνησις τῆς Κρήτης, τῶν Ἀγιάρων, τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τῶν Καλαβρύ-
των, ὡς καὶ ἡ δοκιμασθεῖσα τῆς Πάργας, διαλαμβάνεται ἐν τῷ ἀκολουθῶν τόμῳ Δ'

μὲν ἐπαναστάσεως ἐσωτερικῆς, ὡς ἐν τῇ Ἰῶρᾳ, ἐκεῖ δὲ τῆς συνδρομῆς περιστάσεων ἰσχυρῶν, ὡς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἰδοὺ ἢ ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ὑψηλάντου προκύψασα ποιητρία τῆς κινήσεως τῶν ὅπλων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐπιγενομένη ἀναγκαία ἱστορικὴ λεπτομέρεια, ἥς ἀνευ οὐδεμίας αὐτοῦ τοῦ περιεργωτάτου μέρους γνῶσις ἀκριβῆς ἐδίδετο ἂν, καὶ πάλπολλα περιστατικά, ὁ προάγγελος ὄντα, ὅσων παρήγαγεν ἐλπίδων μᾶλλον ἢ ἥττον ἀγαθῶν ἢ ἑναρξίς τοῦ πολέμου τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἤθελον λανθάνειν τοὺς πάντας καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου.

Παρά τὰ ἠθικόν δ' ἀποτελεσμα καὶ τὰς πολεμικὰς συνεπειὰς τοῦ μεγάλου ἀντιπερισπασμοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, καθ' ἃ ἀνεπτύχθημεν ἄλλοτε, δύο τινα, ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπάτη, διὰ πολλῆς συνέδραμον ὠφελείας κατὰ τὴν κίνησιν τῶν ὅπλων καὶ τὴν σχετικὴν παγίωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἄλλ' ἐπενήργησε γενικώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον οὐχὶ τόσῳ ὁ καταλαβὼν τοὺς Τούρκους φόβος περὶ ραδιοουργίας Ῥώσων καὶ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅσῳ ἡ κυριεύσασα καὶ διπλωματίαν καὶ σουλτάνον καὶ Ἀλβανίαν ἀπάτη. Ἀπατώμενη δὲ δυτικὴ διπλωματία ὑπέλαβε τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ὑποκίνησιν τῆς Ἀρκτου, καὶ ἀπαιτήσασα πρὶν τὴν οὐδετερότητα αὐτῆς ὡς πρὸς τὰς ταραχὰς τῶν δύο Ἡγεμονειῶν, ὑπεχρεώθη ἔπειτα, ἵνα κηρυχθῇ καὶ αὐτὴ οὐδετέρα ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Τί ἐμελλεν ἄλλως γενέσθαι; Ἀπατῶμενος ὁ σουλτάνος ἐπίστευσε μεγάλα τὰ τοῦ Ὑψηλάντου, μικρὰ τὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν γειτόνων ἐπαρχιῶν, καὶ ἐτοίμην τὴν κίνησιν ἀπάσης τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας· διὰ δὲ τοῦτο ἐκείνον μὲν κατεπολέμησε διὰ πάσης δυνάμεως στρατιωτικῆς, ταύτην δ' ἐνόμισεν ἀποθάρρυνθησομένην διὰ τῶν σφαγῶν καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ἀπάσας τὰς ἡρεμούσας χώρας αὐτοῦ μετέβαλεν εἰς στρατόπεδα, σχισμαχῶν ἐν αὐταῖς καὶ ἀπολείπων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Τί ὡσαύτως ἐμελλεν ἄλλως γενέσθαι; Ἀπατῶμενον

τέλος πάντων ἐν μέρος Τουρκαλβανῶν, συνεμάχησε κατὰ τοῦ σουλτάνου μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξέλαβεν ἀληπασσικόν τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκρότησε χεῖρας διὰ τὰς νίκας τῶν Πελοποννησίων καὶ Στερεελλαδιτῶν. Τί καινοφανέστερον ἄμα καὶ ἐνθαῤῥυντικώτερον; Ἦπατάτο βεβαίως καὶ ἡ Ἑλλὰς, μόνον ἐλπίζουσα ὕλικόν στήριγμα τοῦ μεγάλου ἐπιχειρήματος αὐτῆς τὴν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν κήρυξιν ῥωστικοῦ πολέμου· ἡπατάτο ἀγνοοῦσα, τί ἤρχετο τότε καὶ τί ἐξήτει, ὥς ἀναπτυχθῆσόμεθα ἐν τῷ ἀκολούθῳ τόμῳ Δ' ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπάτη ἐστράφη πρὸς ὄφελος αὐτῆς, διότι, ὥς πρότερον, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο τὸ ἠθικὸν στήριγμα αὕτη.

Πᾶς τις γνωρίζων, ἐν τίνι οἱ Ἕλληνες ἐδιδάσκοντο σχολῇ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, καὶ διὰ τίνων ἀνεντρέφοντο ἀρχῶν καὶ πρότερον ὑπὸ ἄλλους κατακτητὰς καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦς Τούρκους· πᾶς τις γνωρίζων τὰς μεγάλας ἀραιώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ δυσκοινώνητον τοῦ τόπου, τὰς μονώσεις καὶ τὰς ἐν γένει ἀνισότητας, θαυμάζει βεβαίως, πῶς ἐκ μικρῶν παρήχθησαν μεγάλα, πῶς ἐπανάστασις τολμηρὰ δόρυαλῶτων καὶ τεταπεινωμένων ἐσχημάτισεν εὐθὺς καὶ στρατὸν καὶ στόλον καὶ πνεῦμα πολέμου ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Τίνος ὅμως οὐχ ὑπερτέρησε πάντοτε ὁ καθαρὸς ἐκεῖνος πατριωτισμὸς καὶ ἡ θεία ἐκείνη αὐταπάρνησις, ἥτις μεταβάλλει εἰς ἀνδρικὸν καὶ αὐτὸ τὸ γυναικεῖον φύλον; Στρατεύουσαι ἡ Λασκαρίνα Πούπλη καὶ ἡ Δόμνη Βιζβίζη ἐπολιόρκουν διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν, ἡ μὲν τὴν Ναυπλίαν, ἡ δὲ τὴν Χαλκίδα· στρατεύουσα ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην ἡ Σταυριάνα Λάκαϊνα, διένεμεν ἀπὸ προμαχῶνος εἰς προμαχῶνα πυριτιδοβολὰς κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Βαλτετσίου· μισθόνουσα δὲ ἐν Μυκόνῳ ἡ Μανδῶ Μαυρογένους στρατιώτας ἰδίους, ἀπέστελλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἀληθῶς «ἐπεβλέψατο ὁ Κύριος ἐξ οἴκου κατοικητηρίου αὐτοῦ», καὶ τὸ δίκαιον εὐλογῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐ-

νεφύσησε τοῖς πᾶσι τὸν ζῆλον, δι' οὗ ὀλίγοι ἐμάχοντο κατὰ πολλῶν, καὶ, εἰ δέον εἶπεῖν, «εἷς ἐδίωκε μυριάδας». Τότε οἱ ὁρατοὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, τὸν Σταυρὸν ἐπὶ κεφαλῆς φέροντες ὡς ἄλλα λάβαρον, ἀνεπλήρουν τὴν εἰς τοὺς κινδύνους ὀδηγοῦσαν μεγάλην τοῦ ἀοράτου Θεοῦ δύναμιν. Τότε τὰ γνήσια τέκνα μητρὸς δεινοπαθούσης, πίπτοντα ἐν ταῖς μάχαις, οὐχὶ ὡς ψωμοζῆται μισθωτοὶ τοῦ ἀτόμου ἐθεωροῦντο, ἀλλ' ὡς μάρτυρες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐμακαρίζοντο. Εἰ καὶ ἔλειπε δὲ ἡ μία συγκέντρωσις καὶ ἡ πλήρης ὥθησις πρὸς τὴν καθολικωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ αὐτοσύστατα ὅμως διευθυντήρια τῆς Ἀχαΐας, Μεσσηνίας, Ἀρκადίας καὶ Λεβαδείας κατὰ γῆν, τὰ τῆς Ἰδρας, Πεσῶν καὶ Ψαρῶν κατὰ θάλασσαν, «ἐν ἐνὶ ἐργαζόμενα πνεύματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ», ἀντικαθίστων ὁπωσδήποτε τὴν μονάδα, προήγαγον, ὅσω ἦτο δυνατόν, τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ πάντων συνείχον αὐτὴν διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπιβρότης καὶ τῶν πατριωτικῶν αὐτῶν πράξεων.

Ἀξιομνημόνευτος ἀληθῶς ἐποχὴ, καθ' ἣν τοῖς ὀλίγοις δεικνόντες οἱ πολλοί, εἰς μόνον ἔβλεπον τὸ σημεῖον τῆς καταστροφῆς τῶν τυράννων καθ' ἣν οἱ ἰσχυροὶ τῆς Πελοποννήσου πρόκριτοι προθύμως παρεσκεύαζον ἐτοιμοπολέμους καὶ ἀνεδείκνυνον σωματάρχας τοὺς ἄλλοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν «μπράβους καὶ κάπους», τοὺς ἤδη ἐπανελθόντας ἄρματωλοὺς εἰς τὸ πατρίων ἔδαφος καθ' ἣν οἱ πανίσχυροὶ τῆς Στερεᾶς «καπιτανέοι» ἐτοίμως ἐδέχοντο συμμετόχους τῆς διευθύνσεως τῶν ἐπαρχιακῶν πραγμάτων τοὺς ἐκεῖ ἀδυνάτους προκρίτους καθ' ἣν ἐν γένει ἡ προσωπικὴ φιλοτιμία καὶ εὐτολμία, ἡ μία ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἰδέα, ἀντεστάθμιζον τὸ πρὸς τὸν πόλεμον θάρρος στρατιωτικῶν γηραιῶν καὶ τὴν πείραν τοῦ ὅπλου. Τίνα, ἐκτὸς τῶν Σουλιωτῶν, Σφακιανῶν, Ἀκίωνων καὶ ἄρματωλῶν ἀσκησιν περὶ τὸ πυροβόλον εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ ὀρεσιβίου μέχρι τοῦ πεδινοῦ; Τίνα, ἐκτὸς ὀλίγων ναυτικῶν καὶ Ἰονίων, περὶ τὸ τηλεβόλον; Τίνα ἐν γέ-

διάδοχοι γενεαὶ ἀναλάβωσιν ὑμᾶς μόνην ὑπὲρ τῆς ὅλης πα-
τρίδος σημαίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ
καὶ τῆς ἀνθρωπότητος! Εἴθε ἐκλείψωσι δι' ὑμῶν ἐκ τῆς ἐλ-
ληνικῆς γῆς οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ ἀνομοί, οἱ δι' ἀρχολιπαρίαν
ξεναγωγοί, οἱ δι' ἀνήκουστον ἀλογίαν καὶ πώρωσιν καρδίας
δηλητηριάζοντες καὶ ἀνθρώπινα καὶ θεῖα!

Ἐν τῇ ἀπείρῳ ἀγαθότητι αὐτῆς ἡ θεία πρόνοια προπαρε-
σκεύασεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁμοτέρας τυραννίας τὰ εἰδικὰ καὶ
σοβαρὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἀτρομήτους χα-
ρακτῆρας ἐκείνους, οἵτινες διεκρίθησαν οἱ πιστοὶ ὑπηρέται ταύ-
της, ποιμένες ἄγρυπνοι τῆς ἐλληνικῆς-ποιμένης κατὰ τῶν πο-
λυμόρφων λύκων. Αὐτοὶ «ἔθεντο τὴν ζωὴν ἑαυτῶν ὑπὲρ τῶν
προβάτων», καὶ τοὺς Τούρκους ἐκοίμισαν ὑποπτεύσαντας τὴν
ἐπανάστασιν, καίτοι μετὰ πολλῆς τῆς δυσπιστίας. Αὐτοὶ
«τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγένοντο» διὰ τὴν ῥῆξιν τῆς ἐπαναστά-
σεως, καὶ πρῶτοι εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας προσήνεγ-
κον καὶ ἀξιώματα πολιτικὰ καὶ καταστάσεις. Αὐτοὶ ὠδήγη-
σαν τὴν κίνησιν, διότι ἐνεσαρχοῦντο τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθε-
ρίας, διότι ἐπέβαλλον θέλησιν, κοινῶς ὑποληπτόμενοι, διότι
ἐγνώριζον πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἡ-
θη, τὸν τόπον. Αὐτοὶ τέλος ὑπερεμόχθησαν, μυρίους ὑπερ-
βάντες κινδύνους, τοὺς δὲ τυγχάνοντας ἀτόλμους, φιλοζώ-
ους καὶ μικροπρεπεῖς ἐφιλοτίμουν, ὡς βλέποντας αὐτοὺς
πρώτους προκινδυνεύοντας καὶ θυσιάζοντας τὰ πάντα. Δι'
αὐτοὺς οἱ Τούρκοι, οἱ πάντοτε ἄλλας περὶ ῥαγιαδῶν ἔχοντες
ἰδέας, ἠναγκάζοντο, ὅπως σκέπτωνται διαφόρως, βλέποντες
τὴν ἐπανάστασιν φέρουσαν ὑγιῆ νοῦν, κοινὸν πνεῦμα, δεξίας
χεῖρας· βλέποντες ἐκ προσθήκης τὴν ἀπὸ δυσμῶν προσέλευ-
σιν τῶν ἐθελοντῶν Χριστιανῶν, οἵτινες «ἐχάρησαν χαρὰν με-
γάλην σφόδρα», ὅτε ἤκουσαν τὴν γέννησιν τῆς ἐλληνικῆς ἐ-
παναστάσεως, τυραννοῦντος τοῦ νέου Ἡρώδου Μαχμοῦτ, καὶ
διὰ τοῦτο, «παρεγένοντο φέροντες αὐτῇ χρυσόν, λίθον καὶ
σμύρναν», τὴν ὑπηρεσίαν λέγομεν καὶ τὸ αἶμα αὐτῶν εἰς τὸν

ἀγῶνα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς τυραννίας.

Παρεδόθητε οὕτω τῇ ἀθανασίᾳ καὶ τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν γενεῶν, ὧς ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος τῆς πρώτης αὐτῆς ἐποχῆς! ὦ πρώτη ἐν τοῖς πρωταγωνισταῖς τάξις! διὰ τὸν ἀγαθὸν νοῦν ὑμῶν, τὰς μεγάλας προαιρέσεις καὶ τὴν πιστὴν ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Θάλλει ἡ δόξα ὑμῶν, ὡς ἡ δάφνη καὶ ἡ κυπάρισσος, ὧς πατριῶται! ὅσοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διεπρέψατε ἐξόχως ἐπὶ ἑλληνισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει, «ἐς μάχην» ὀρμήσαντες εὐψύχω θράσει.

Πῶς δὲ ἐξέλιπον χαρακτῆρες τοιοῦτοι καὶ ἐπιβρόοι τοιαῦται, μεγάλην ἀποστολὴν ἔχουσαι, ὡς μὴ ἐλευθερωθέντος ἔτι τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ; Δυστυχῶς οἱ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων πραγμάτων καὶ ἐπιβρόων οὔτε γεννῶνται συνήθεις κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν, οὔτε ἐκάστοτε αὐτοσχεδιάζονται. Διέρχονται ἤδη τέσσαρες ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως δεκάδες ἔτων, καὶ, κατὰ πάντα λυπηρὸν λόγον, οὐδεμία φαίνεται διαδοχὴ ἀξία τῶν πατριωτικῶν χαρακτήρων τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, οὐδεμία τῶν ἐθνικῶν τοῦτων ἐπιβρόων ἀπόλυτος ἀντικατάστασις. Πατρούχους βλέπομεν, ἀλλὰ πατρώζοντας οὐχί· πατρωνυμίους βλέπομεν, ἀλλὰ πατρῶν χαρακτήρων κληρονόμους οὐχί· οἱ δὲ φαινόμενοι πιθηκισμοὶ ἐν μόνον ἔχουσιν ἴδιον, τὸ γελοῖον· αἱ δ' ἐπιδείξεις τῶν πατραγαθίων οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ πράγματι, ἢ ἡ γελοιωδεστέρα ἐλβεϊνότης, ὅτε οἱ μὲν πατέρες ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ἐγεννήθησαν, οἱ δὲ υἱοὶ δείκνυνται κατώτεροι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ζῶσι· ἐκεῖνοι πνεῦμα καὶ αὐταπάρνησις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ οὗτοι ὕλη καὶ ἀναλγησία πρὸς τὴν πατρίδα· ἐκεῖνοι θυσιάζοντες ἑαυτούς ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ οὗτοι θυσιάζοντες τὴν πατρίδα ὑπὲρ ἑαυτῶν. Ἀλλὰ πόθεν προκύπτει ἡ ἀντίθεσις αὕτη; Διότι ἐκεῖνοι ἐγνώριζον, ὅτι ὥφειλον τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδησαν πατρίδα ἐλευθέραν ἀπὸ δούλης· οὗτοι δὲ θεωροῦσι τὰ πάντα ἔρμαιον τῆς ποταποτέρας προ

σωπικότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀδιαφοροῦσιν, ἂν ἡ πατρίς μεταβάλλῃ μορφήν δούλης ἀπὸ ἐλευθέρας. ὦ τέκνα ἀνάξια ἀ-
 ξίων πατέρων! πρὸς τί ἡμαρτον ἐκεῖνοι, καὶ ἐν τῷ προσώ-
 πῳ ὑμῶν καταστρέφετε, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἕτερόν τι, τὸ ὄνομα
 αὐτῶν καὶ τὴν δόξαν; Καὶ εἰ μὴ ἐγεννήθητε, δεδοσθω, τέκ-
 να τοῦ δεινὸς καὶ δεινὸς ἐνδόξου ἀνδρός, οὐκ ἐστὲ ἄρά γε
 τέκνα τῆς πατρίδος; Διὰ τίνα λόγον ιδιωτεύοντες μὲν κλαί-
 ετε καὶ θρηνεῖτε ὡς μικρὰ παιδιὰ τὴν πατρίδα διὰ τὴν κα-
 τάστασιν, εἰς ἣν περιῆλθε, βουλευόμενοι δὲ ἡ ὑπουργοῦντες,
 οὐδὲ τολμᾶτε πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν ταύτης ὡς ἄνδρες, δου-
 λαγωγούμενοι ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἔρποντες; Σπανιώταται ἐ-
 ξαιρέσεις, καὶ αὗται λίαν σχεπικαί, οὐδένα ἀποτελοῦσι κανό-
 να. Ἀναντιρρήτως οἱ πατέρες ὑμῶν οὐκ ἦσαν οἱ μόνοι ἐπὶ
 τῆς γῆς ἀναμάρτητοι ἄνθρωποι· ἀλλὰ, καὶ μεθ' ὅσα ἂν ἔφε-
 ρον ἐλαττώματα, ὁ μὲν ταῦτα, ὁ δὲ ἐκεῖνα, ἥρκει, ὅτι εἶχον,
 ἔστω καὶ ἀντὶ πολλῶν, ἐν μόνον προτέρημα, τὸ ὑπεράνω
 πάντων προτέρημα τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας ὑ-
 πὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Τί ὠφελεῖται ἡ πατρίς, ἐὰν τὰ
 τέκνα αὐτῆς πλεονεκτῶσι, φέρ' εἰπεῖν, κατὰ τὰ ἄλλα προτε-
 ρήματα, ἀγάπην δὲ πρὸς αὐτὴν οὐκ ἔχωσι, μόνην ζωογο-
 νοῦσαν τὸ αἶσθημα τῆς αὐταπαρνήσεως, οἷαν ἀπαιτεῖ οὐ
 μόνον ἡ ἀπόκτησις, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφύλαξις τῆς ἐλευθερίας;
 Ἄλλ' ἐδῶ ἔφερεν ἡ ἄρνησις τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ
 ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον ἄλογος μετάβασις, μορφώσασα κοι-
 νωνικόν τι μίγμα ἄθλιον καὶ ἄλλοτρίας προσωπικότητος μὲρ-
 μολύχια. Τί ἄρα ἔμελε τῇ Ἑλλάδι, εἰ ἐπηρέαζεν ἄλλοτε τὸ
 αὐτὸ ξένον πνεῦμα καὶ ἡ αὐτὴ κοινωνικὴ κατάστασις;

Κακά τίνα παράγουσιν ὁμολογουμένως καλὸν μέγα. Καὶ
 ὡς πληθὺς ἐνοπλος καὶ ὡς ἐξουσία, οἱ Τοῦρκοι ἦσαν βεβαί-
 ως ἐνσάρκωσις κακοῦ, οἷου παράδειγμα δεύτερον οὐ φέρει ἡ
 παγκόσμιος ἱστορία. Κατὰ θεῖαν ὁμῶς οἰκονομίαν, ἡ θρη-
 σκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀποστροφή αὐτῶν ὑπῆρχε γενικὴ κα-
 τὰ παντός μὴ Τούρκου, ἀμετάβλητος διατηρουμένη καθ' ὅ-

λας τὰς ἐποχὰς τῆς ἀκμῆς αὐτῶν καὶ τῆς παρακμῆς. Ἐπομύνως, μόνον οὗτοι θηρεύοντες τὸν θρησκευτικὸν προσηλυτισμὸν καὶ πᾶσαν ἀποκρούοντες ἐνότητα καὶ ἰσότητα πολιτικὴν, κατέστησαν ἑαυτοὺς διπλοὺν τεῖχος σινικόν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς ὑφηλίου. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν τὸ θρησκευτικόν, δι' οὗ διετηρεῖτο καὶ τὸ ἐθνικόν, πνεῦμα τοῦ Ἑλληνος ὑπῆρξεν ἀμιγές καὶ ἀλώβητον· διότι, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἀπώθουν τοὺς Ἕλληνας δι' ἰδίους λόγους, ἀπώθουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς δύσεως τούτους, οὐ μόνον διὰ θρησκευτικὰ μίση, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκ συστηματικῆς ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ πολιτικῆς, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς κυβερνήσεις. Οἱ μὲν λαοὶ ἐθεώρουν αὐτοὺς κεκολασμένους ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς μὴ προσκυνοῦντας ἐπίγειον θεόν, τὴν ὕλην· αἱ δὲ κυβερνήσεις ἠθέλουν αὐτοὺς κολαζομένους ἐν τῇ γῇ, ὡς προτιμῶσαι τὸν τουρκισμὸν ἀντὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς πλάστιγκος τῶν πολιτικῶν συμφερόντων.

Ἰδοὺ τὸ προκύψαν ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα καὶ ἐκ τῆς μιᾶς καὶ ἐκ τῆς ἄλλης τῶν ἀνωτέρω περιστάσεων· εὐκρινέσμερον δὲ εἰπεῖν, εἰς τὴν τοιαύτην ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας κατὰστασιν ὀφείλεται ἡ ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἐλευθέρα παντός ξενικοῦ πνεύματος, πάσης ξενικῆς διασπορᾶς καὶ ῥαδιουργίας. Ἐὰν τὰ πράγματα ἄλλως εἶχον πρὶν, ἴσως ἠθέλαμεν ἤδη θρηνεῖν καὶ διὰ τὸ 1821, ὡς ἐθρηνήσαμεν καὶ διὰ τὰ ἔτη 1824, 1831, καὶ 1854. Ἐλήφθησαν ἀκολούθως μέτρα πλάγια καὶ οὐχ ἥττον ὀλέθρια κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ἦσαν παράκαιρα πλέον. Ἡ ἐπανάστασις, σωθεῖσα τῷ 1821, ὑπερισχύσασα τῷ 1822 καὶ 1823, εἶπετο, ὅπως μὴ καταστραφῇ, εἰ καὶ ἔπαθε τὰ πάνδεινα.

Ἀμα ἐκραγείσης αὐτῆς, οἱ Τοῦρκοι τοῦ τόπου κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια, ἐγκαταλείψαντες τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ τοὺς πολεμικοὺς πύργους αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν Λαλαίων τῆς Ἡ-

λιδος. Μόνη ἡ Δυτικὴ Στερεὰ ἀπηλλάγη εὐθὺς τῶν ἐντόπιων Τούρκων, οὐ μόνον ὥς ὀλίγων ἀριθμουμένων, ἀλλὰ καὶ ὥς μὴ ἐχόντων ἐν αὐτῇ μεγάλα καὶ ἐφωδιασμένα ὅπωςδῆποτε φρούρια, ἐκτὸς τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ μικροῦ παρακειμένου Ἀντιρρίου. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου οὐδόλως ἐθαρύνοντο ὑπὸ κατοίκων Τούρκων, ἐκτὸς τινων, διότι μόλις αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἐπῆρκουν εἰς τὴν συντήρησιν ἑνὸς μέρους τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Ἡ ἐπανάστασις ἐβοηθήθη οὐσιωδῶς ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἀπαλλαγείσα πλειόνων περισπασμῶν καὶ κυρία τῶν πεδίων καὶ τῶν μεσογείων γενομένη. Τοιοῦτω δὲ τρόπῳ, ἐκτὸς τῶν κατὰ θάλασσαν πολεμικῶν ἐργασιῶν καὶ τινων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ στρατοπέδων, συγκροτουμένων κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων ἐχθρῶν, ὁ κύριος ἀγὼν περιωρίσθη, κατὰ μὲν τὴν Πελοπόννησον εἰς δέκα πολιορκίας φρουρίων, κατὰ δὲ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν εἰς τρεῖς καὶ κατὰ τὴν Δυτικὴν εἰς μίαν. Ἀλλ', ὅτε διάφοροι διαφόρως ἔκριναν περὶ τῆς περιστάσεως αὐτῆς, ἡμεῖς ἀφίνοντες, ὅ,τι ἂν λέγωσιν, οὗτοι μὲν προστρέβοντες τοῖς Τούρκοις ἀνοησίαν, ἐκεῖνοι δὲ ἀποδίδοντες τοῖς Ἑλλήσι τύχην εὐμενῇ, παρατηροῦμεν.

Α'. Ἦτο ἀδύνατος παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ ἄμεσος γνῶσις τῆς ἀληθοῦς ἐκτάσεως καὶ τῶν πραγματικῶν μέσων τῆς ἐγερθείσης ἐπαναστάσεως, ὅτε τὰ πάντα πρὶν μὲν ἐνηργοῦντο ἐν τῷ σκότει, ἔπειτα δὲ ἀπὸ σκοποῦ ἐμεγαλύνοντο παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Β'. Ἐπανάστασις τοιαύτη, αἰφνιδία ἐνταυτῷ καὶ δραστηρία, καθίστα ἀνέφικτον παρ' αὐτοῖς, ὥς ἐπιβαρυνομένοις διὰ γυναικοπαίδων καὶ κινητῆς περιουσίας, τὴν διαμονὴν ἐν τοῖς ἰδίοις. Ἀλλὰ, καὶ ταύτης δοθείσης, τίς ἄρα περιέμενε τύχη τὰ ἀδύνατα μέλη αὐτῶν κατὰ τὰς πρώτας μάλιστα ὁρμὰς τῆς ἐπαναστάσεως;

Γ'. Κατέπληκτον μὲν τοὺς Τούρκους αὐτοὺς αἱ διάφοροι ὑπόνοιαι, ἐπιτηδείως ὑποτρεφόμεναι παρὰ τῶν Ἑλλήνων,

περί ῥωσικῆς ἢ ἀληπασσικῆς ὑπενεργείας, ἢ καὶ ἐνός ταυτοχρόνου ῥωσσικοῦ πολέμου· οὐχ ἥττον ὁμῶς διεκινδύνευον τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐν τοῖς μεσογείοις, εἰ ἔμενον ἀκίνητοι, πάσης στερούμενοι ἀμέσου κοινωνίας πρὸς ἀλλήλους, καὶ κατὰ πάσης παρατάσεως τοῦ πολέμου ἀνεφοδίαστοι ὄντες.

Δ^{ον}. Ἐὰν οἱ Τούρκοι ἔμενον ἐν τοῖς ἰδίοις, περιέπιπτον τότε εἰς ἄμεσον κίνδυνον τὰ φρούρια, ἅπερ, ἐκτὸς τῶν ξένων τηλεβολιστῶν καὶ τινων μονίμων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, μεγάλα καρπουμένων τιμάρια, οὐκ εἶχον φρουράν στρατιωτικὴν ἄλλην παρὰ τοὺς ἰδίους ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντας, ὀλίγους πάντοτε, καὶ τοὺς περιοίκους Τούρκους. Ἐν ὥρᾳ μὲν ἡσυχίας οἱ ἐν αὐτοῖς κάτοικοι ἤρκουν ὡπασθήποτε· ἐν ὥρᾳ ὁμῶς πολέμου οὐδόλως ἢ μικρὰ ἠδύναντο πρὸς ἀσφαλῆ ἀντίστασιν.

Ε^{ον}. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ φόβοι καὶ αἰέλπίδες Τούρκων τε καὶ Ἑλλήνων διεμοιρίζοντο ἀμοιβαῖοι. Οἱ Ἕλληνες ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ πόλεμος αὐτῶν συνίστατο οὐχὶ κατὰ μόνων τῶν ἐντοπίων Τούρκων, ἀλλὰ κατὰ κράτους συγκεκροτημένου διὰ πολλῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων· πλὴν εὐηλπίστουν μετὰ Θεόν ἐπὶ τῇ ἀμεταθέτῳ ἀποφάσει ἑαυτῶν, ἐπὶ πολέμῳ τινὶ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐπὶ τῷ χριστιανισμῷ τῆς Εὐρώπης, πρὸς ἣν οὐδέποτε ἔλειψαν ἀτενίζειν. Οἱ Τούρκοι ὡσαύτως ἠγνόουν μὲν ἅφ' ἐνός τὰς βάσεις καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔμφοβοι ὑπενόουν ἐξωτερικὰς ὑποκινήσεις καὶ ὑποστηρίξεις, ἀλλ' ἅφ' ἐτέρου ἠλπίζον βοηθείας ἀμέσους καὶ ἰσχυρὰς, καὶ, τὸ παραδοξότερον, ὥς οἱ Ἕλληνες ἐνεκα τοῦ χριστιανισμοῦ, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐνεκα τῆς πολιτικῆς, συνεπῆ ἐθεώρουν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν διπλωματικὴν καὶ φιλόφρονα συνδρομὴν τῶν «Κιράλιδων». Οὐδὲν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς, εἰ ὁ σουλτάνος μόνον ἠδυνήθη ἀποστείλαι εὐθὺς μέχρι πέντε χιλιάδων στρατὸν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν, τὸν Ἀσλανάκην καὶ Κεχαγιά

βεγῆν, ὁκτώ δὲ χιλιάδων κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν, πέντε δὲ χιλιάδων κατὰ τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Μαχμούτ πασσᾶν καὶ τριῶν χιλιάδων κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ πασσᾶν Πλιάσαν, μὴ συμπεριλαμβανομένου τοῦ Σουλίου. Οὐδὲν ἐπίσης ἐσήμαινον ἡ διάλυσις τοῦ Βεκῆρ πασσᾶ κατὰ τὴν Ἰωνίαν, καὶ ἡ δυστυχία τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ κατὰ τὴν Ἑρεσον. Τὰ τοιαῦτα ἦσαν κακὸν προσωρινόν· καὶ ἰδοὺ ὅτι, ἅμα μὲν ἀποτυχόντος τοῦ Ὑψηλάντου ἐν τῇ Δακίᾳ, ἐξεστράτευσαν περὶ τὸν αὐγούστον ἰσχυροὶ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὁ μὲν Ἀπ-Λουμπούτ πασσᾶς καὶ Βευρὰν πασσᾶς κατὰ γῆν, ὁ δὲ Καρᾶ-Ἀλῆς κατὰ θάλασσαν· ἅμα δὲ καταστραφέντος ἔπειτα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ, τρομερὰς ὁ σουλτάνος ἐξεκίνησε γιγνούς καὶ θαλασσίας δυνάμεις κατὰ τε τοῦ Σουλίου, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὸν Χουρσὴτ πασσᾶν, τὸν Κακλαμὰν πασσᾶν, τὸν Μαχμούτ πασσᾶν Δράμαλιν, τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, τὸν Τσελαλεδὴν βεγῆν καὶ λοιπούς.

ΣΤ^{ον}. Τῶν φρουρίων ἀσφαλιζομένων καὶ σωζομένων, οἱ Τοῦρκοι διεφιλονείκουν πάντοτε τὴν κυριότητα τοῦ τόπου, ὡς ἔχοντες ὀρμητήρια ἀρμόδια πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν καὶ θέσεις ἀσφαλεῖς διὰ πᾶσαν ἀπόβασιν. Ἐπὶ τέλους δέ·

Ζ^{ον}. Καὶ χωρὶς τούτων ὄλων, πᾶν ἄλλο παρεδέχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἡ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐκινήθη ὑπὸ μόνων τῶν «ραγιάδων», ἐκείνων δηλονότι τῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐκ τοῦ σύγγενους ἤξευρον ἀόπλους, ἀπόρους, ταπεινοὺς· ἐκείνων βεβαίως, οὓς διὰ μόνης τῆς μάστιγος καὶ τοῦ τρόμου ἐδιοίκουν ὡς ἄλλα ὑποζύγια, καὶ ἐτησίως συνεχώρουν διὰ φόρου κεφαλικοῦ τὴν φυσικὴν ὑπαρξίν.

Οὐδὲν ἄρα ἀνόητον ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πραγμάτων, οὔτε ἀναγδρον ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἔπραξαν ἔργον οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, ἀποσυρθέντες εὐθὺς εἰς τὰ φρούρια. Προη-

γούμεναι μάλιστα περιστάσεις ὁμοίας φύσεως ἐνεθάρρουνον τούτους, ὅπως βεβαίαν ἐλπίζωσι τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Σινά-νου ἐπανάληψιν τῶν γεγονότων τῷ 1769. Ἐλπίδα τοιαύτην, πεποίθησιν μᾶλλον τοιαύτην, οὐδόλως ἔκρυπτον, συχνάκις ἐ-πενθυμίζοντες ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας Ἑλληνας τὸ φρικῶδες πάθημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ πάν-τοτε προσκαλοῦντες αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν. Ἀδιάφορον, εἰ ἀ-πέτυχον κατὰ μέγα μέρος καὶ διὰ πολλοὺς λόγους αἱ προσ-δοκαίαι τούτων. Οὐδέποτε προὔπελογίσθη ἀκριβῆς καὶ ἀλάν-θαστος τῶν ὅπλων ἢ τύχη, καὶ ἐξαιρέτως ἐπὶ ἀτάκτων πολέ-μων, οὓς διευθύνουσιν ἡ τόλμη μόνη, ἡ ἐπιμονὴ μόνη καὶ ἡ συνδρομὴ περιστάσεων, οὐχὶ δὲ ἐπιστήμη καὶ προὔπολογισμοὶ βέβαιοι. Τίς ἀγνοεῖ τὰ ἐξ ἀπροόπτων περιστάσεων, ὡς τῆς οὐδετερότητος τῶν ἡγεμόνων, τῶν σφαγῶν τοῦ σουλτάνου, τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, τοῦ πολέμου τῶν Περσῶν, τῆς ἀνταρσίας τῶν Μαχαβιτῶν καὶ τοσοῦτων ἄλ-λων, μέγιστα βοηθήματα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων; Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἔπεσον μὲν ἀλληλοδιαδόχως φρουρίά τι-να, ἀνθεῖξαν ὅμως οὐκ ὀλίγα, βοηθούμενα ἑξωθεν, καὶ ἐπα-νεκτῆθησαν διὰ μὲν τῆς Μεθώνης ἡ Πύλος παρὰ τοῦ Ἰβρα-χίμ. πασσᾶ τῷ 1825, διὰ δὲ τῆς Χαλκίδος ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τοῦ Μεχμέτ Ῥεσῆτ πασσᾶ τῷ 1827.

Ἐν πᾶσι μὲν, πλὴν κατὰ τοὺς πολέμους ἰδίως, συμβαδίζει μετὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τὸ ὕλικόν μέρος. Τί δύναται ἀνευ τοῦ ὕ-λικου τὸ ἠθικόν, καίτοι προηγούμενον; Λογιζομένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τῶν ἐνόπλων ἐπαναστατῶν εἰς τρεῖς μυριάδας τὸ ὀλιγώτερον, ὁπόση ἄρα ἐγίνετο ἡ χρῆσις πολεμοφοδίων, καὶ ὅποιοι οὐρανοὶ ἔβρεχον τὸ μάννα τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐνα-ποταμιεύσεων συστηματικῶν ἐπαναστάσει τῆς Ἑλλάδος; Γνωστοῦ δὲ ὄντος, ὅτι ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ὀλίγιστον προωκονόμησε μέρος, ἢ ὡς μὴ δυνηθεῖσα, ἢ ὡς μὴ λαβοῦσα καιρὸν ἱκανόν, ἐρωτᾷ πᾶς τις, μήποτε ἠνοίχθησαν συλλή-βδην ἀφανεῖς ἀποθῆκαι, ἐπαρκέσασαι ἐν ἀνάγκῃ τοσαύτῃ;

Πολλῆς ὑπάρχει παρατηρήσεως ἄξιον τὸ θέμα αὐτό, καὶ μάλιστα, καθ' ὅσον στρατὸς ἄτακτος φθείρει πολλαπλάσια, ἢ στρατὸς τις τακτός, πολεμοφόδια, καὶ ἐπομένως ἢ παρὰ τῶν τριακοντακισχιλίων γινομένη κατανάλωσις ὑπολογίζεται διὰ τριπλάσιον τοῦλάχιστον, εἰ μὴ πενταπλάσιον, ἀριθμὸν ἐπιπλέον.

Εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἔγραψαν πάντοτε καὶ κατὰ κόρον, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἐκινήθη ἄνευ πολεμοφοδίων καὶ τοιούτων μέσων, εἰς δὲ τὸ «ἄνευ» αὐτὸ οὐδέποτε ἔδωκαν ἐννοίαν σχετικὴν, ἀλλ' ἀπόλυτον. Καὶ ἦτο φυσικῶς δυνατόν τοῦτο; Ἡ συντήρησις τῆς ἐπαναστάσεως ἐστὶ γεγονὸς ἀδιαφιλονείκητον, τὸ δὲ γεγονὸς αὐτὸ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὑπῆρχον στοιχεῖα ὕλικά θρέψαντα τὴν ἐπανάστασιν. Βεβαίως ἀποθήκαι συστηματικαὶ οὐχ ὑπῆρχον καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1821, καὶ πολλῶ μᾶλλον κατὰ τὴν περίοδον τῆς πρώτης αὐτοῦ τριμηνίας· ὑπάρχει ὅμως ἀναντίρρητος, ὡς πραγματικὴ, ἡ μεγάλη γενομένη χρῆσις, καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς πραγματικότητος ταύτης οὐδεμία ἐπικρατεῖ θεωρία.

Αὐτῆς ἐπιλαμβανόμενοι ἡμεῖς τῆς ἀναλύσεως, ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον λόγον, ἵνα ὁμολογήσωμεν καὶ πάλιν χάριτας εἰς τὸν θεῖον ἐκείνον καὶ παντοδύναμον ζῆλον, ὃς ἐφ' ἔλεγε τὰς καρδίας ὅλων τῶν ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλήνων. Κατὰ τοῦτον ὑπερτεροῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιοτόπουλοι, οἵτινες πρὶν μὲν προπαρασκευάσαντες λάθρα ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, τῇ Θεισσίᾳ, δύο πυριτιδομύλους, ἔπειτα δὲ, ἅμα κινήθεισιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀξήσαντες αὐτοὺς εἰς δεκατέσσαρας, παρήγαγον τριακοσίας ὀκτάδας πυρίτιδος κατὰ πᾶν ἡμερονύκτιον. Ἴδου τὸ πρῶτον ἐργαστάσιον τοῦ ὕλικου τούτου. Ἐκ τοῦ ἰδίου ἐμπνεόμενοι θείου ζήλου οἱ γείτονες ἀδελφοὶ Ἰόνιοι, ὡς καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν, θαυμασιῶς ὑπηρέτησαν διὰ τῆς διηγεκοῦς ἀποστολῆς ὕλικου τοιούτου. Μετ' αὐτῶν συνεβάδισαν καὶ οἱ ἐν Τεργέστη, προηγούμενου τοῦ Ἀντωνοπούλου, καὶ οἱ ἐν Λιθόρνῳ καὶ Πείσῃ, προηγούμενου τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου. Ὡσαύτως αἱ Πέ-

τσαι συνέδραμον ούσιωδως, εὐπορήσασαι ὕλικου πολλοῦ ἰδίως ἐκ τῶν κατὰ τὴν Μῆλον ἀλωθεισῶν τουρκικῶν νηδῶν. Συνέδραμον δὲ καὶ αἱ μοναὶ καὶ ἡ Ὑδρα, ἐξ ὧν εἶχον ἀποταμιεύσεων, εἰ καὶ ἡ συνδρομὴ αὐτῶν ὠμοίαζε ψεκᾶδας, διασπειρομένας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς ἀνόμβρου καὶ διψώσης. Ἀλλὰ τί συνετέλεσε κυριώτερον κατὰ τὰς πρώτας τῆς κινήσεως τῶν ὀπλων ἡμέρας; Οἱ Τοῦρκοι, ὡς μὴ ἐγγίζοντες πώποτε τὴν ἐν τοῖς φρουρίοις ἀποτεταμειευμένην πυρίτιδα καὶ μόλυβδον, καὶ ἔχοντες διαρκῆ τὴν ἀνάγκην πυριτιδοβολῶν, ὡς ἔνοπλοι πάντοτε, συνεχώρουν τοῖς ἐμπόροις τῶν Ἑλλήνων τὴν μεταφορὰν καὶ πώλησιν ὕλικου τοιοῦτου, αὐτοὶ μὴ μετερχόμενοι τὸν ἔμπορον. Ἐντεῦθεν προέκυπτεν ἡ εὐκολία ἐκείνη, δι' ἣς οἱ ἔμποροι τῶν παραλίων καὶ μεσογείων, ἅμα κατηχούμενοι περὶ τῆς κινήθησομένης ἐπαναστάσεως, πολλὰς προεμηθεύοντο ποσότητας, ἃς ἐπώλουν, ἢ καὶ διένεμον, πρὸς ἅπαντας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ποιμενικὴν καὶ γεωργικὴν τάξιν. Οὐδεμιᾶς μὲν ἐπαγρυπνούσης ἀστυνομίας ἢ ἀγορανομίας τουρκικῆς, τοῦ δὲ λαθρεμπορίου ἐνεργουμένου συνήθως διὰ προχείρου δωροδοκίας, κατ' οὐδένα οἱ ἑλληνέμποροι ἐδυσκολεύοντο τρόπον διὰ τε τὴν ἐξωθεν μεταφορὰν πλειόνων ὑπὲρ τὸ σύνηθες ποσοτήτων καὶ τὴν ἔσω διανομὴν αὐτῶν ἢ πώλησιν, τὴν μὲν φανεράν, τὴν δὲ κρυφίαν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι προσθέτοντες, ὅτι τὴν ὀπλοφορίαν καὶ τὴν ἀγορὰν πυρίτιδος ἐπέτρεπον ἐξ ἀνάγκης οἱ Τοῦρκοι εἰς τε τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς στρατιώτας τῶν ἀνεγνωρισμένων ἄρματωλῶν· ἀναφέροντες προσέτι, ὅτι διὰ τὸν σχηματισμὸν πυριτιδοβολῶν ἐχρησίμειυσαν, κατὰ τὴν πρώτην ἰδίως ἐποχὴν, ὡς χάρτης μὲν τὰ βιβλία τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν μικρῶν βιβλιοθηκῶν κοινοτήτων τινῶν, ὡς σφαῖραι δὲ μεταποιούμενα τὰ μόλυβδινὰ σκεύη τῶν ἰδιωτῶν καὶ κυριώτερον τὰ ἐπιστεγάσματα τῶν τουρκικῶν τεμενῶν, σχολείων καὶ βαλανείων· τέλος δὲ πάντων σημειοῦντες, ὅτι ὁ Ἕλλην στρατιώτης, τυγχάνων μάλιστα ἐνοπλος ἢ δι' ἐνός «κατασκουριασμένου καὶ χορδοδεμένου»

πολλάκις ὅπλου, ἢ διὰ μιᾶς «παλημομαχαίρας», διπλὴν εἶχε τὴν ἀνάγκην, πολεμῶν τὸν Τοῦρκον, οὐ μόνον τοῦ φόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅπλων καὶ τῶν πυριτιδοβολῶν αὐτοῦ, εὐρίσκομεν τὴν λύσιν ἐνὸς φαινομένου, λίαν παραδόξου καὶ τῶν ὄντι δυσνοήτου.

Μικρὰ θεωρεῖται ἡ σχέσις τῶν τοιαύτης φύσεως ἀναγκῶν τῆς ξηρᾶς πρὸς τὰς τῆς θαλάσσης. Αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἔτυχον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐφωδιασμένοι, διότι, ἐκτὸς τῆς συνήθους πολεμικῆς προμηθείας ἐκάστου ἐμπορικοῦ πλοίου διὰ τοὺς μικροὺς πειρατὰς, ἠναγκάζοντο, ὅπως φέρωσι πολλῶν μεγαλητέραν αὐτὴν τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν ἰδίως, ὡς ἀνταγωνιζόμενα συνεχῶς κατὰ τῶν μεγάλων πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς. Σὺν τούτοις δ' οἱ πλοίαρχοι καὶ αὐτῶν καὶ τῶν Ψαρῶν καὶ πάσης νήσου ἢ παραλίας, ἐχούσης ναυτικόν, γινόμενοι μέλη τῆς ἐθνικῆς συνωμοσίας, εὐκόλως ἐλάμβανον παρὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ἀλλαχόθεν, ὅσον ἠδύναντο ὕλικόν διὰ τὸν μέλλοντα πόλεμον (α).

Πᾶσα ἀρχὴ πολλὰς ἔχει καὶ δυσυπερβλήτους τὰς δυσκολίας αὐτῆς· κατὰ τὴν ἐναρξιν ὁμως τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως πλεῖστα ὅσα ἐγέννησαν δυσκολίας λίαν βαρείας καὶ μᾶλλον ἐπικινδύνους. Ἐν τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς ἀρχηγοῦ. Αἱ δύο Ἡγεμονεῖαι, ἀφ' ὧν ἐκήρυξεν οὗτος τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεχωρίζοντο δι' ἀ-

(α) Προσθετέον δ' ἐπὶ τούτοις, ὅτι, καθὼς αἱ Πέτσει διὰ τῶν τουρκικῶν ἐν Μήλῳ νηῶν, οὕτως ἐφωδιάσθη, ἅμα κινηθεῖσα, καὶ ἡ Ὑδρα διὰ τῆς ἀλώσεως τουρκικῆς τινος ἡμιολίας (γολέτας). Διευθυνομένην αὐτὴν εἰς τὴν Κρήτην ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεγάλην περιέχουσαν ποσότητα πυρίτιδος, μολύβδου, ὅπλων καὶ τοιούτων, πεμπομένων παρὰ τοῦ σουλτάνου, ἐκυρίευσεν ὑδραϊκὴ γαῦς μετὰ πολλὴν ἀγῶνα. Καθ' ἃ ἀναγινώσκωμεν ἐν τινι ἰδιωτικῇ ἐκ τῆς Ὑδρας ἐκδόσει τῆς 20 ἰουλίου 1821, ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ, καταβαίνοντες ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τοὺς πεντήκοντα Τοῦρκοι Κρήτες ἐκ τῶν πρώτων λεγομένων «ζορμπάδων», οἵτινες διὰ πολλῆς ἀντεπολέμησαν ἐπιμονῆς καὶ ἀνδρείας· ἀλλὰ τὰ πολύβολα τῶν τηλεβόλων τῆς ὑδραϊκῆς νῆδος ἠφάνισαν αὐτούς· τινὲς δὲ βίβοντες εἰς τὴν θάλασσαν, γενομένης ἐφόδου, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἔπλεον, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἔφερον τὸ ξίφος· πλὴν καὶ ἐκ τούτων εὐδαίς ἐσώθη, σφαγέντων ἀπάντων.

Τοιοῦτο ὑπερφωδιάσθησαν τρέψῃ καὶ τὰ Ψάρᾳ. (ἴδε καὶ ἐν σελ. 106.)

ποστάσεων μακρῶν· ἡ δὲ πολεμία Τουρκία καὶ ἡ δυσμενέσ-
τη Αὐστρία παρενετίθεντο ἀδιάβατος ποταμός. Ἐντεῦθεν ἡ
ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνέργεια τοῦ Ὑψηλάντου ἀπέβαινεν ἀδύνα-
τος, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐπαναστάσεως
ἔχρηζον πάσης ἐτοιμότητος.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἡ ἐπιρροή τοῦ ὀνόματος τούτου ἤκμαζεν ἐν
τῷ πνεύματι ὄλων, καίτοι μὴ παρόντος. Ἀγνοοῦντες οἱ Ἑλ-
ληνες τὰ διατρέχοντα ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, ἐπίστευον καὶ ἀ-
νυπόμονοι περιέμενον τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, «θερίζοντος
» τοὺς ἐχθροὺς, ὡς τοῦ καλοῦ γεωργοῦ τὰ ἀστάχυα», κατὰ τὸν
Κολοκοτρώνην. Ἐφ' ὅσον ἀπεῖχε τῶν βορείων τούτων ἐ-
παρχιῶν ἡ Ἑλλάς, ἐφ' ὅσον αἱ ἐπικείμεναι ἀνάγκαι ὑπερτέ-
ρουν πάσης ἄλλης σκέψεως ὠρίμου, ἐπὶ τοσοῦτον τὰ πράγ-
ματα αὐτοῦ ὑπελαμβάνοντο ἀκμαῖα καὶ κολοσσαῖα. Μάλι-
στα δὲ, εἰ τις ἐτύγγανε λέγων καὶ κρίνων τὰ ἐναντία, ὁ τοιοῦ-
τος κατεμέμφετο ὡς «τ ο υ ρ κ ο λ ᾶ τ ρ η ς», καὶ καθ' ἑαυτοῦ
διηγείρεν οὐ μόνον τὴν ἀποστροφὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς μᾶλλον
ἐνόχους ὑπονοίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ ὕβρις τ ο υ ρ κ ο -
λ ᾶ τ ρ η ς ἦτο ἡ βαρυτέρα πασῶν, καὶ εὐτυχῆς ὁ οὕτως ὕβρι-
ζόμενος, εἰ μὴ διεκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Πᾶσα
λοιπὸν περὶ Ὑψηλάντου φήμη ἀγαθὴ, ἡ ἔξωθεν γραφομένη, ἡ
ἔσωθεν διαδιδομένη ἐκ πεποιθήσεως ἢ ἀπὸ σκοποῦ πρὸς ἀντι-
στάθμισιν ἄλλων εἰδήσεων κακῶν, ἡ πρὸς ἀναζώωσιν ἐλπί-
δων νεκρωθεισῶν, ὡς ἀλήθεια τοῦ οὐρανοῦ καὶ διὰ κρότου
πολλοῦ ἐπανηγυρίζετο. Μὴ ἐπικρίνη τις ὡς ἐπιπολαίους καὶ
μωροπίστους τοὺς Ἕλληνας, ὅτε καὶ ἄλλοι ἐμπόλεμοι λαοὶ
καίτοι μὴ εὐρισχόμενοι ἐν περιστάσεσιν ἐπίσης δειναῖς, ἐπί-
στευσαν περιοδικῶς ὡς ἀληθείας τὰ μεγαλῆτερα ψεύδη. Ἐ-
χομεν ἀπόδειξιν πρόχειρον τὸ 1854.

Καὶ ἐν τοσοῦτῳ οὐδὲν ἀληθέστερον, ἢ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπα-
νάστασις διηυθύνετο ὑπὸ πολλῶν. Ἰδίους καὶ πολλοὺς ἔσχεν
ἡ Πελοπόννησος ἀρχηγούς· τοιούτους καὶ τοσοῦτους ἡ Στε-
ρεὰ καὶ αἱ ναυτικαὶ Νῆσοι. Τὸ δύσκολον καὶ καταπληκτικόν

τοῦ κινήματος, ὡς καὶ αἱ ἀποστάσεις, ἐγέννησαν τὴν ἀνάγκην προχείρων ἀρχηγίων. Τύχη ὅμως ἀγαθῇ, ἢ ἔλλειψις τοῦ ἐνὸς ἀρχηγοῦ Ὑψηλάντου ὑπελαμβάνετο προσωρινή, καὶ ἑκαστος θεωρῶν, ὅτι λόγον τῆς διαγωγῆς ἑαυτοῦ ὥφειλε πρὸς αὐτόν, ἅμα παρουσιασθόμενον ἐν τῇ Ἑλλάδι, προσεῖχεν ἐπιμελῶς, διότι εὐηλπίσται συνεπῶς καὶ συστάσεις προσωπικὰς καὶ πρόδοον. Ἰδοὺ ἡ ἀνυπόστατος μὲν, ἀλλὰ τόσῳ κολακευτικῇ καὶ ἀποτελεσματικῇ ἰδέᾳ, δι' ἣν οὔτε Πελοποννήσιον, οὔτε Στεροελλαδίτην καὶ πολλῶ ὀλιγώτερον Νησιώτην ἀνεγνώριζον οἱ πάντες ἀρχηγὸν γενικὸν ἄλλον. Ἐμεσολάβησεν ἀληθῶς ἢ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἀρχιστρατηγία τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, κηρυχθέντος τοιοῦτου ἐν τῷ Πάπαρι παρὰ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ὀπλαρχηγῶν· ἀλλ' αὕτη ἠθικὴν ἀπλῶς ἔφερε σημασίαν, ὁμολογηθεῖσα διὰ τὴν πολλὴν βαρύτητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἀνάγκην τῶν λακωνικῶν ὄπλων.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐτέρου ζητήματος λόγῳ μόνῳ ἱστορικῆς ἀκριβείας. Ἡ 25 μαρτίου τοῦ 1821 ἐκηρύχθη ἐπίσημως τῷ 1838 ὡς ἡ κυρία ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Νομίζομεν, ὅτι τὰ πράγματα παλαίουσι πρὸς τὴν ἐπίσημον αὐτὴν πράξιν, καίτοι ἀνεκκλήτως παραδεχθεῖσαν πλέον. Ἐὰν συνήθως ἔγραψαν πολλοὶ, ὅτι ἡ 25 μαρτίου ἦτο μάλιστα ἡ ὠρισμένη παρὰ τοῦ ἔθνους ἡμέρα διὰ τὴν ἐπανάστασιν, τὸ παχυλὸν ψεῦδος αὐτὸ ἀδιάφορον θεωροῦμεν, καὶ μόνην κρίνομεν τὴν πράξιν τοῦ 1838, ὡς περιβεβλημένην ἐπίσημον χαρακτῆρα.

Ἐφ' οἵανδ' ἂν ἐξετάσῃ τις ἔποψιν τὴν ἐποχὴν τῆς 25 μαρτίου, ἢ ὡς ἐναρκτήριον, ἢ ὡς τελειωτικὴν, ἢ ὡς μέσον ὁροῦ, εὐρίσκει αὐτὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ γεγονότα. Ἐναρκτήριος οὐχ ὑπῆρξε, διότι τοιαύτη προηγῆθαι πρὸ ἐνὸς ὅλου μηνὸς ἢ 24 φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀφ' ἧς, παρὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου «Ἡ ὦ ρ α ἦ λ θ ε ν, ὦ ἄ ν δ ρ ε ς Ἑ λ λ η ν ε ς», καὶ ὁ σουλτάνος Μαχμούτ ἤρξατο τῶν σφαγῶν καὶ τῶν προληπτικῶν στρατιωτικῶν μέτρων καθ'

δλου τοῦ ἔθνους. Τελειωτικὴ οὐχ ὀρίζεται, διότι κατόπι τῆς
25 μαρτίου ἐπανεστήσαν ἡ μὲν Ὑδρα μετὰ ἓνα σχεδὸν μῆ-
να, ἡ δὲ Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία κατόπι τῆς Ὑδρας μετὰ ἓ-
να περίπου μῆνα, ἡ δὲ Κρήτη, Ἀγραία, Καλαρρῦται καὶ Ἀ-
σπροπόταμον κατόπι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας μετὰ ἓνα μῆνα,
αἱ μὲν ὡς ἔγγιστα, αἱ δὲ καὶ ἔτι πλέον. Ὅταν λέγωμεν Ὑ-
δρην καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν, βεβαίως ἐννοοῦμεν ἐν σημαντι-
κὸν μέρος τῆς ὅλης θαλασσίας καὶ γηίνης δυνάμεως. Τέλος
δὲ πάντων ἡ 25 μαρτίου οὐδόλως λογισθῆναι δύναται μέσος
ὅρος, διότι πλησιάζει πρὸς τὸν φεβρουάριον, καὶ ἀφίσταται
κατὰ πολὺ τοῦ τελευτῶντος μαΐου, καθ' ὃν ἐκινήθη ἡ Αἰτω-
λοακαρνανία. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον αὐτὴν
ἡ 25 μαρτίου κρίνεται περιληπτικὴ μᾶλλον, ἡ ἐναρκτήριος,
καθότι πρὸ ταύτης διάφορα κατὰ τῶν Τούρκων σποραδικὰ μὲν,
ἀλλὰ συστηματικὰ, κρούσματα καὶ κινήματα ἔλαβον χώραν,
ὡς ἐν Καλαβρύτοις τῇ 19 μαρτίου, ἐν Πάτραις τῇ 21 καὶ ἐν
τῇ Λακωνίᾳ τῇ 23.

Ἀπητεῖτο ἄρα καθ' ὅλους τοὺς λόγους καὶ δίκαιον ἦτο, ἵνα
ἀναγνωρισθῇ ἐναρκτήριος ἡμέρα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστά-
σεως ἡ 24 φεβρουαρίου, οἷα καὶ πραγματικῶς ὑπῆρξε. Ὡς
πᾶσα συνέλευσις σώματος λογίζεται ἀρχομένη, ἀφ' ἧς κηρυ-
χθῶσιν ἡμέρας αἱ ἐργασίαι αὐτῆς· οὕτως ἐδικαιοῦτο, ἵνα ἐορ-
τάζηται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἐκηρύχθη
ἡμέραν. Τὰ προκηρύγματα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ Μαυρομιχά-
λου ἔφερον χαρακτῆρα μερικόν, ἥτοι πελοποννησιακόν· τὰ δὲ
τῆς Ὑδρας ἐπῆλθον πολλῶ μετὰ τὰ πράγματα, στραφέντα ἐ-
πίσης εἰς τοπικόν ὅλως κύκλον. Ἄλλως, ἡ ἐπανάστασις φαί-
νεται ἀρνούμενη ἐπισήμως τὴν ἀρχὴν ἑαυτῆς, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ
δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη ἀνέγραψαν ἀφ' ἐτέρου ἐν
τῷ βουλευτηρίῳ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος τὸ ὄνομα τοῦ
Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανα-
στασεως. Πῶς συνάδει λοιπὸν τοσαύτη ἀντίφασις, καὶ αὐ-
τὴ ἐπισήμῳ τῷ τρόπῳ ἐξηγουμένη; Πῶς ἡ μὲν ἐκτελεστικὴ

ἐξουσία ἐκήρυξεν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἄλλην, ἥ δὲ νομοθετικὴ παραδέχεται ἄλλην ; Τέλος δὲ, πῶς τὸ μὲν πρόσωπον ὠμολογήθη τοιοῦτον, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχί ; Ἐν ἄλλαις περιστάσεσι παραδεχόμενα εἶδομεν τὰ πράγματα καὶ ἀποβαλλόμενα τὰ πρόσωπα· ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμως συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον· ἀπεβλήθη τὸ πρᾶγμα καὶ παρεδέχθη τὸ πρόσωπον. Ἴσως εἴπωσί τινες, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῆς 24 φεβρουαρίου ἀσύμφορος ἦτο πολιτικῶς, διότι ἐπήγαγεν ἐκ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, καθ' ὃν λόγον τῷ 1822 ἀσύμφορος θεωρηθεὶς καὶ ὁ Φοίνιξ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου μετεβλήθη εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Καὶ τούτου ὁμως δοθέντος, ἐρωτῶμεν, πόθεν ἐκπηγάξει καὶ ἡ 25 μαρτίου; Ἡ τίνα ἔχουσι λόγον ἀπέναντι τῆς μιᾶς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς ἡμέρας καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ, μεταβατικαὶ πάντοτε ; Ἰδοὺ ὅτι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Μαυροκορδάτου διεδέχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Φοίνικος ἐπὶ Καποδιστρίου τῷ 1828, καὶ ὁ Φοίνιξ πάλιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Καποδιστρίου ἀντικατέστη διὰ τοῦ βασιλικοῦ σήματος τῷ 1833. Κατὰ πάντα ἄρα ὁρθὸν συλλογισμόν, τὸ ἀρκτῶν τοῦ Ὑψηλάντου κίνημα, ἡ ὡς ἐπανάστασις, ἡ ὡς ἀντιπερισπασμὸς δεξιὸς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, θεωρηθῇ, οὔτε καταδικάζεται εἰς λήθην ἔνεκα τοῦ τόπου, οὔτε διαγράφεται ὡς μὴ γεγονὸς ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας. Ἀπέτυχον κατὰ δυστυχίαν καὶ αἱ μερικαὶ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου, Χίου, Ψαρῶν καὶ Κάσσου κινήσεις· ἀλλ' ὁμως ἀναγνωρίζονται, καὶ ὁρθῶς, ὡς τὴν ὅλην συναποτελέσασαι ἐπανάστασιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἀπεκλείσθησαν τοῦ συλλόγου τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τούτων μέχρι τοῦ 1843. Ὅπως δ' ἂν ἔχῃ, ὑπείκοντες εἰς τὸ ἀπαξ δεδικασμένον, θεωροῦμεν τὴν 25 μαρτίου, ἂν οὐχὶ γεγονὸς, ἰδέαν ὁμως λαμπρὰν καὶ ἐλληνικωτάτην, ὡς στηριζομένην ἐπὶ τῶν ἀναλλοιώτων ἀρχῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, φέρουσιν δ' ὕψος μέγα καὶ βεβαιοῦσαν τὴν πάντοτε σωτήριον

ἐνότητα καὶ συγχώνευσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος.

Ἄλλ' ἑτέρα τις πρᾶξις, νομοθετικὴ μάλιστα, ὑπερέβη τὴν ἀνωτέραν. Ἐκείνη μὲν παρεξέκλινε τῆς ἱστορικῆς ἀκριβοείας, μόνον ἀδικήσασα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως· αὕτη ὁμῶς καταστρέψασα τὴν ἱστορίαν, ἠδίκησε τὸ ἔθνος ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὸν προορισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμφότεραι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς τοῦ προσωπικοῦ ἐγωϊσμοῦ προήλθον, καὶ ἐπειγόμεθα, ὅπως διέλθωμεν ἐν περιλήψει τὰ πράγματα.

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι, ἅμα κινηθεῖσα ἡ ἐπανάστασις, ὠνομάσθη ἐθνική, ἥτοι ἐπανάστασις τῆς ὅλης Ἑλλάδος, εἰ καὶ μόνον τὸ ὄγδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπανάστη μέρος· ὠσαύτως γνωστὸν, ὅτι, ἅμα συγκροτηθεῖσαι αἱ συνελεύσεις, ὡς καὶ αἱ διοικήσεις, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ μετέπειτα, ὠνομάσθησαν ἐθνικαί, εἰ καὶ κατεξουσίαζεν ἡ τουρκικὴ ἡμισέληνος τὰ ἑπτὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν μέρη. Μάλιστα δὲ, αὐτὸ ἀναγνώρισαι τὸ πρᾶγμα, ὡς τετελεσμένον, καὶ αἱ μεγάλαι σύμμαχοι δυνάμεις, ὠνόμασαν ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλὰ πόθεν ἐπήγασεν ἀξιώσις τοιαύτη, δίκαιον τοιοῦτο; Ἡδύνατο ἄρα τὸ μέρος ἀντιπροσωπεύειν τὴν ὅλην ἐνότητα καὶ ἐργάζεσθαι ὑπὸ χαρὰ κτῆρα τοιοῦτον; Ἄλλως, ἡμιτουρκικαὶ διὰ μίαν ἐποχὴν καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, πῶς οὐκ ὠνομάσθησαν Ἑλληνικόν, ἀλλ' Ἰόνιον Κράτος, αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι γενόμενοι; Ἐκ τῶν προτέρων ἐξεταζόμενον τὸ ζήτημα, ἀφ' ἑαυτοῦ λύεται.

Ἀληθές, ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐ συνεπληρώθη κατὰ τὰ προσχεδιασμένα· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθές, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας συνωμοσία ἐγένετο γενικὴ καὶ οὐχὶ μερικὴ· ἐπομένως τοῦ κινήματος τὴν εὐθύνην καὶ τὰ βάρη συνωμολόγησεν ἅπασα ἡ Ἑλλάς, τὸ δὲ μέρος ἢ οὐκ ἐτόλμα, ἢ ἀπετύγχανε μετὰ βεβαιότητος, εἰμὴ συνήπτετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ πᾶσα ἡ συνδρομὴ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ὅπου

ἂν ὑπῆρχε γῆς. Τούτου ἕνεκα ἐκάστου Ἑλληνος ἡ πατρίς ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς οὐχὶ ἡ γενεθλία, ἀλλ' ἡ πολεμία κατὰ τοῦ τυράννου ἑλληνικὴ γῆ· τοῦ δ' ὑπὸ τὴν δουλείαν Θρακός, Ἡπειρώτου, Ἀσιανοῦ ἢ Νησιώτου Ἑλληνος, τοῦ προστατευομένου Ἰονίου Ἑλληνος, τοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παρενδημοῦντος ἢ ἐμπορευομένου Ἑλληνος ἡ καρδία, ἡ χεὶρ καὶ τὸ βαλάντιον ἦτο καρδία, χεὶρ καὶ βαλάντιον τοῦ ἐπαναστάτου Πελοποννησίου, Νησιώτου καὶ Στεροελλαδίου Ἑλληνος.

Οὕτως, ἐὰν ἔχωμεν βέβαιον, ὅτι οὐχὶ ἡ ὅλη Ἑλλὰς ἕνεκα περιστάσεων ἀνωτέρων, ἀλλὰ μόνον ἐν μέρος ἐπανεστῇ, ἡ πρώτη γενόμενον ἐστία καὶ τὸ πρῶτον ἐν πάσῃ ἀρμοδίᾳ ἐποχῇ ὀρμητήριον ἐπίσης ὑπάρχει βεβαιότατον, ὅτι τὸ ὅλον ἔθνος κατεπολεμήθη παρὰ τοῦ τυράννου ὡς συνένοχον, καὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ κατεσφάγη καὶ ὑπερεζημιώθη. Ἐκ τῆς ὑπολογιζομένης δι' ὅλον τὸν ἐννεαετῆ πόλεμον θυσίας τριακοσίων καὶ πεντήκοντα χιλιοστυῶν Ἑλλήνων αἱ ἡμίσεις περίπου ἀναλογοῦσιν εἰς βάρος τῶν μὴ ἐλευθέρων τόπων. Ἀλλ' ἄρα γε καὶ ὀλίγαι ἐκ τῶν ἤδη ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐπαρχιῶν προεκινδύνευσαν καὶ διὰ τῶν ὅπλων ὑπὲρ τοῦ μέρους; Ἐὰν ἐγένετο ἀδύνατος ἡ κίνησις τῆς Θράκης καὶ Ἰωνίας, μὴ οὐκ ἐπολέμησαν μέρη τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσπρωτίας καὶ ἄλλαι τῆς Ἡπείρου χῶραι; Ἐὰν ἐγένετο ἀδύνατος ἡ κίνησις τῆς Λέσβου, Κύπρου, Ῥόδου καὶ ἄλλων νήσων, μὴ οὐκ ἐπολέμησαν τὰ Ψαρά, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσσος καὶ ἡ Σάμος; Ἐὰν ἐν γένει οὐχ ὥπλισθησαν χῶραι πολλαί, μὴ οὐκ ὠφέλησαν καὶ αὐταὶ σπουδαίως ὑπὲρ τοῦ μέρους, μεγάλας ἀντιπερισπασαὶ τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις; Παρ' ὅσα διελάβομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν τῷ τόμῳ Β', παρατηροῦμεν καὶ ἤδη, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγετο κατὰ πάντα ἀνθρώπινον ὑπολογισμὸν ἐπὶ τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ πολέμου, εἰ ἐπλημύρουν κατ' αὐτῆς ἀνατολικῶς τε καὶ μεσημβρινῶς, ὡς ὁ Ἰουσοῦφ πασσάς, Ἀσλανάκης καὶ Κεχαγιά βεγῆς δυτικῶς, ἂν οὐχὶ ἄλλαι, τοῦλάχιστον αἱ εἰς τὴν Κύπρον μετα-

θάσαι ἐκ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης τέσσαρες χιλιάδες βαρ-
θάρων, αἱ εἰς τὰς Κυδωνίας καταθάσαι ἐκ τῆς Ἀσίας ἕτεραι
τέσσαρες χιλιάδες καὶ αἱ τὴν Σμύρνην καταλαβοῦσαι ἕτεραι
ἕξ χιλιάδες.

Ὁ Ἐπαμινώνδας ὠνόμαζέ ποτε τὴν Βοιωτίαν « ὄρχή-
στραν Ἀρεως »· ἀλλ' ἡμεῖς τοιαύτην ὀνομάζομεν τὴν
Ἑλλάδα ἅπασαν τοῦ 1821, διότι ἡ μὲν ἐσιδηροφόρησεν, ἡ δὲ
ἐγένετο στρατόπεδον πολεμίων σφαπτόντων, διαρπαζόντων
καὶ καταστρεφόντων. Τίς ὑπάρχει ἐξαίρεσις τόπου κατὰ τὴν
Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἐν ᾗ οὐκ ἐχύθη αἷμα μαρτύρων ὁμογε-
νῶν, οὐδ' ἔλαβον χώραν αἰχμαλωσίαι, καταστροφαι, ἀρπα-
γαὶ καὶ βιαιοπραγαί παντὸς εἶδους καὶ πάσης βαρβαρικῆς ὡ-
μότητος διὰ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπόθεσιν ; Ἐν ταῖς
ἐπαναστάσασιν ἐπαρχίαις οἱ Τοῦρκοι ἐπολέμουν τοὺς Ἑλλη-
νας θανατόνοντες, αἰχμαλωτίζοντες, καίοντες καὶ διαρπαζόν-
τες· ἀλλ' ἐν ταῖς μὴ ἐπαναστάσασιν οὐ μόνον ἐσφαπτον διὰ
τὸν αὐτὸν λόγον, ἡχμαλώτιζον, ἔκαιον καὶ διήρπαζον, ἀλλὰ
καὶ ἐφυλάκιζον, καὶ ἐξώριζον, καὶ ἐμαστίγουν, καὶ κατεπίε-
ζον, καὶ ἡγγάρευσον καὶ τὰ βάρη τοῦ πολέμου εἰς αὐτοὺς ἐπε-
φόρτιζον. Ὁ τύραννος συνωμότας ἐβλεπεν ἐν γένει, καὶ οὐχὶ
μόνον ἐπαναστάτας· τὴν ιδέαν κατεδίωκεν ἐν γένει, καὶ οὐχὶ
μόνον τὸ πρᾶγμα. Οὐδεμίαν ἔκαμεν οὗτος διάκρισιν μεταξὺ
τῶν δύο, διότι « γκισοῦραι » πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ ἐ-
πομένως ἔνοχοι ἐπίσης, ἦσαν οἱ, τε ἐπαναστάντες, ὧν ἐπολέμει
τὴν δύναμιν, καὶ οἱ μὴ ἐπαναστάντες, ὧν ἐτιμῶρει τὴν διά-
νοιαν. Ἐντεῦθεν, ἐν ᾗ οἱ ἐπαναστάντες ἡγωνίζοντο διὰ τὴν
κοινὴν σωτηρίαν, οἱ μὴ ἐπαναστάντες καὶ αὐτὴν ἡψύ-
χοντο καὶ συνέδραμον, καὶ πάντοτε ἡλιπίζον τὴν ἑαυτῶν σω-
τηρίαν.

Ὡς ἄρα ὑπῆρχον κοινὰ ἡ καταγωγὴ, ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσ-
σα, τὰ ἐκ τῆς τυραννίας παθήματα, τὰ κατὰ τῆς τυραννίας
μίση καὶ οἱ σκοποὶ· οὕτω κοινὰ ἐγένοντο καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐπα-
νάστασιν ἀπόφασις, τὰ ἐξ αὐτῆς παθήματα, ἡ συνδρομὴ καὶ

ἡ ἐνότης τῶν ἐλπίδων. Ἐπομένως ὠνομάσθησαν καταλλήλως ἐθνικαὶ ἢ τε ἐπανάστασις καὶ αἱ ἐκ ταύτης γεννηθεῖσαι συνελεύσεις καὶ διοικήσεις, ὡς καὶ ἡ βασιλεία, ἵνα διατηρηται τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἡ μία ἰδέα· οὐδ' ἀπωλέσθη πώποτε τὸ ἀπαράγραπτον δικαίωμα τοῦ ὅλου, διότι ἀνεγνωρίσθη πολιτικῶς ἐλεύθερον τὸ μέρος· οὐδ' ἐπληρώθη ποτὲ ὁ προορισμὸς τῆς 25 μαρτίου 1821, διότι ἐπῆλθεν ἡ συνθήκη τῆς 26 ἀπριλίου (7 μαΐου) 1832. Διὰ ταῦτα, καὶ μετὰ τὴν διακοπὴν τοῦ πολέμου, τὴν αὐτὴν ἡ δούλη Ἑλλάς ἐξακολουθεῖ ὁδόν, εἰδούσα εἰς μὲν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν πολιτικὸν φόρον αὐτῆς ἕνεκα τοῦ παρόντος, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας τὸν ἐθνικὸν φόρον αὐτῆς ἕνεκα τοῦ μέλλοντος. Τὰς Ἀθήνας θεωρεῖ αὕτη ὡς τὴν ἐπισημοτέραν διαμαρτυρίαν τοῦ ὅλου· τὰς Ἀθήνας, ἐντὸς μόνων τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπαρχούσας, ἔχει ἐπίτροπον τῆς ἀναλλοιώτου μεγάλης ἰδέας καὶ παρακαταθήκην ἱερὰν πάσης ἀγαθῆς ἐλπίδος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀνεγνωρίσθησαν ἅπαξ δυνάμει ἐθνικαὶ καὶ ἡ ἐπανάστασις καὶ αἱ συνελεύσεις καὶ αἱ προσωριναὶ διοικήσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ 1828 καὶ ἡ βασιλεία τοῦ 1833· ἔπεται, ὅτι ἡ πράγματι κυριαρχία τοῦ σουλτάνου ἐστὶ προσωρινότης τις, ζήτημα χρόνου πλέον.

Καὶ ὕστερον ὅλων τούτων δαίμων ὀλέθριος, βασκαίνων ἀναντιρρήτως τὴν ὑφισταμένην ἐθνικὴν ἐνότητα, τὴν μεγάλην ἰσχὺν τῶν ἀπὸ κοινοῦ δικαίων καὶ ἐλπίδων, τὸ μέλλον αὐτὸ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ἔρριψεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν περὶ τοῦ ψηφίσματος Β' τοῦ 1844 ἀποτρόπαιον ἰδέαν. Λυπηρῶς στενοκέφαλοί τινες, αὐτεπάγγελτα γενόμενοι ὄργανα ἀνταξιώσεων μικροπρεπῶν, ἀνταξιώσεων καταμαχομένων ἐν μέγα παρελθόν καὶ ἐν μέγα ἐπίσης μέλλον, παρήτησαν τὴν σημαίαν τῆς κυρίας ἀποστολῆς, ἣν ἔφερον, καὶ πολλοὺς παρασεύραντες ἄλλους, ἀπὸ συνελεύσεως πράγματι ἐθνικῆς μετεσχηματίσθησαν αἴφνης εἰς σύλλογον τοπικόν, τοπικὰς ἐπιδιώκοντα προτιμήσεις καὶ διακρίσεις φυλετικὰς δι' ἀποκλειστικῆς νομοθεσίας. Καὶ ἦτο ἄρα ἀναρμοδία, ἢ καὶ ἀδύνατος, ἡ

διοικητική ὁδὸς πρὸς ἀποτέλεσμα τοιοῦτο, εἰ ἐθεωρεῖτο ὁ ἀποκλεισμός ὡς ὅρος ἀπαραίτητος καὶ μόνος δυνάμενος ἐξασφαλίσαι τὴν πατρίδα, δι' ἄλλων δὲ λέξεων, συμφέροντα προσωπικὰ τῆς ἡμέρας; Καὶ ἦτο, ἐρωτῶμεν, ἀρμοδία εἰς πρᾶξιν ριζικῶς ἀντεθνικὴν συνέλευσις, ἐθνικὴ καλουμένη;

Ἐὰν ἦτο αὐτοχθονικὴ ἀπλῶς, πῶς ὠνομάζετο ἐθνικὴ; ὑπάρχουσα δέ, δι' οὓς προείπομεν λόγους, ἐθνικὴ, ἐργαζομένη καὶ ἀναγνωρίζομένη ὡς τοιαύτη, πῶς, ἴσης προκειμένης διανομῆς δικαιωμάτων, ἀπερρόφα τὸ ὅλον ἐν τῷ μέρει, ἐν ᾧ φύσει τὸ μέρος ἀπορρόφᾶται ὑπὸ τοῦ ὅλου; Πῶς ἐψήφισε τὰ δικαιώματα τῶν ἐπαναστατῶν μερικὰ, ἐν ᾧ τὰ βάρη τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξαν γενικὰ; Πῶς ἐψήφισε διακρίσεις πολιτικὰς Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐν ᾧ ἐξέλειπον διακρίσεις στρατιωτικαὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅλοι δ' ἐπίσης ἔχουν τὸ αἷμα αὐτῶν καὶ τὰ πάντα ὑπέφερον ὑπὲρ τοῦ ὅλου; Ἐὰν ἡ Τουρκία ἐθεώρει συνωμότην καὶ ἐπαναστάτην πάντα Ἑλληνα, κατὰ μείζονα λόγον τὸ ἐλευθερωθὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀποτέλεσμα ὃν τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνωμοσίας καὶ ἐπαναστάσεως, ὥφειλεν, ἵνα ἀναγνωρίξῃ ὡς ἐλεύθερον καὶ δέχεται ὡς πολίτην πάντα προσερχόμενον Ἑλληνα. Πᾶν ἄλλο ἔτεινε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Τουρκίας, καθ' ἃ ἰσχυρίσθη αὕτη πάντοτε, καὶ ἐπὶ τῆς συνθήκης τοῦ 1840 καὶ μετέπειτα. Κακὴ τύχη ὅμως τὰ πάντα παρεννοήθησαν. Ἡ θύελλα αὐτοχθονισμοῦ, κακῶς ἐξηγουμένου καὶ κάκιστα παρεμβαλλομένου ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ἀποφάσεσι, παρέστρεψε πᾶσαν κρίσιν ὀρθήν, καταβύθισε πᾶσαν ἰδέαν γενικὴν, ἠθέλησε τὴν ἐξάλειψιν ἐνὸς ὅλου παρελθόντος καὶ παρήγαγεν ἐν στίγμα, ἀποκρουσθὲν παρὰ τῆς ἀνωτέρας ἰσχύος τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Κατὰ τὴν τριμηνιαίαν τῆς ἐπαναστάσεως περίοδον σημειοῦνται μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων παρὰ τῶν Τούρκων, καὶ μεγάλαι αἱ ἀτυχαί τῶν Τούρκων παρὰ τῶν ἐνόπλων Ἑλλήνων. Ἡ ἐξιστόρησις τῶν πρώτων ἀπῆτει οὐχί

κεφάλαιον ἐν ἡ δύο, ἀλλὰ τόμους ὁλοκλήρους· ὁ δὲ παράλ-
ληλος τῶν δευτέρων πρὸς ταῦτα ἀποδείκνυσι, τί ἐστὶ τουρκι-
σμός, ἥτοι ἐνσεσαρκωμένη βαρβαρότης καὶ ὀπισθοδρόμησις,
καὶ τί δύναται ὁ ἑλληνισμός, ἥτοι ἡ προσωπεποιημένη ἰδέα
τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς προόδου. Ἐνίκων οἱ
Τοῦρκοι, ἀρξαμένης τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ γῆν ἐν τῇ Γόρ-
τυνι, ἐν τῇ Ἡλείᾳ, ἐν ταῖς Πάτραις, ἐν τῇ Βλαχοκερασιᾷ,
ἐν τῷ Βαλτεταίῳ, ἐν τῇ Ὑπάτῃ, ἐν ταῖς Θερμοπύλαις καὶ
ἐν τῷ Ἀργεῖ· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ὠρισμένον ἔφερον, ὅ-
τε διὰ μιᾶς νίκης οἱ Ἕλληνες ἀνέτρεπον ἔπειτα, ὅ,τι ᾤκοδό-
μουν πρότερον ἐκείνοι. Οὕτως ὁ ἡρώϊσμός τῆς Γραβιάς καὶ ἡ
ὑπεροχὴ τῆς Γκιώνας ἀπέτρεψε τὴν καταβάσαν δύναμιν τοῦ
Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ Βρυώνου, ἀφ' ἧς προέθετο
εἰσόδου εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ μεθ' ὅλην τὴν προηγηθεῖ-
σαν ἰσχυρὰν νίκην αὐτῆς ἐν ταῖς Θερμοπύλαις. Οὕτως ὁ ἡ-
ρωϊσμός τοῦ Λεβιδίου, ἡ κρίσιμος νίκη τοῦ Βαλτεταίου καὶ
ὁ θρίαμβος τῶν Δολιανοβερθένων κατέκλεισαν ἐν τῇ Τριπό-
λει τὴν κυριωτέραν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων δύναμιν
μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, καὶ μεθ' ὅσας ἂν ἐκέρδησαν προτέ-
ρας νίκας καὶ οἱ πρῶτοι καὶ ὁ δεύτερος. Ἡ νίκη ἄρα τῶν
Τούρκων, μαχομένων ὑπὲρ ἐξουσίας, ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας
μία γύμνασις καὶ ὕλικὴ μόνον ζημία· ἡ νίκη ὅμως τῶν Ἑλ-
λήνων, μαχομένων ὑπὲρ πατρίδος, ἦτο διὰ τοὺς Τούρκους
μία κρίσις καὶ ἠθικὴ ὁλοκλήρως θυσία. Ἐν μόνῃ τῇ Θεσσα-
λομαγνησίᾳ αἱ προκαταρκτικαὶ νίκαι τῶν Τούρκων ἐπήνεγ-
κον κατόπι βέβαιον ἀποτέλεσμα.

Ἀλλὰ κατὰ τε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Δυτικὴν Στερεὰν οὐ-
δεμία ἄλλη ἐπὶ τῆς τριμηνίας ταύτης μνημονεύεται ἀποτε-
λεσματικὴ νίκη τῶν Τούρκων, ἢ μία, ἢ κατὰ τῆς ἐφόδου τοῦ
Ἀντιρρίου. Ἡ κυρίεσις τῶν ἐν Μήλῳ πολεμικῶν πλοίων
τοῦ τυράννου, οἱ θρίαμβοι κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ
τὴν Ἰμβρον, ἡ διάλυσις τοῦ ἐκ τῆς Ἰωνίας καὶ κατὰ τῆς Πε-
λοποννήσου ἐπιβιβαζομένου στρατοῦ τοῦ Βεκήρ πασσᾶ καὶ ἡ

πυρπολήσεις τοῦ δικρότου ἐν τῇ Ἑρέσῳ ὑπῆρξαν ἔργα τῶν θαλασσίων Ἑλλήνων. Ὡσαύτως τῶν Ἑλλήνων Ἀχαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν ἔργα ὑπῆρξαν ἡ ἄμεσος καταστροφή τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀγρινίου καὶ Ζαπαντίου, καὶ αἱ νίκαι κατὰ τῶν ἐξώθεν ἐπελθουσῶν δυνάμεων ἐν τῷ Θυάμῳ καὶ τῷ Κομποτίῳ. Ἐξ ἐναντίας, διὰ τίνων συγχρόνως οἱ βάρβαροι διεκρίθησαν ἔργων; Διὰ τοῦ τρομεροῦ ἀνοσιουργήματος κατὰ τῶν ἀνωτάτων ἱεραρχῶν τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου· διὰ τῆς ἀδιακρίτου θανατώσεως ὅλων τῶν ἐγκρίτων, ἢ μὴ, ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων, τῶν παντός βαθμοῦ ἱερατικῶν, τῶν πάσης τάξεως πολιτικῶν, προκρίτων, ἐμπόρων, βιομηχάνων καὶ λοιπῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν· ἔτι δὲ διὰ τῶν φρικωδεστέρων ὀχλαγωγιῶν καὶ τῶν αὐθαιρέτων φόνων· διὰ τῆς λυσσώδους καταπατήσεως, διαρπαγῆς καὶ πυρπολισμοῦ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦ πομπώδους ἐκμυκτηρισμοῦ τῶν ἱερῶν· ἔτι δὲ διὰ τῆς πανωλεθρίας τῶν Κυδωνιῶν, τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Σμύρνης καὶ διαφόρων ἄλλων πόλεων, τῶν πολυπληθῶν φυλακίσεων, τῶν ζωωδῶν ἀγγαρειῶν, τῶν δημεύσεων, τῶν ἀπαγορεύσεων καὶ ὅσων ἄλλων θέλομεν εἰπεῖν ἐν τῷ τόμῳ Δ', περατοῦντες τὸ κεφάλαιον Δ' τοῦ τόμου Β' καὶ τὸ Ζ' τοῦ παρόντος.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς τριμηνιαίας περιόδου ἀπωλέσθησαν Τούρκοι κατὰ θάλασσαν μᾶλλον, ἢ κατὰ γῆν. Ἕλληνες δὲ ἐν μὲν τῇ θαλάσσῃ οὔτε μνημονεύονται τοιοῦτοι, κατὰ δὲ τὰς μάχας τῆς ξηρᾶς ὀλιγώτεροι ἐν συνόλῳ τῶν Τούρκων ἔπεσον. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρχηγῶν παρὰ τοῖς Τούρκοις μὲν δευτερεύοντα μᾶλλον πρόσωπα ἐξέλιπον· παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὅμως ἐπαισθητὴ ἐγένετο ἡ ἀπώλεια τοῦ Διάκου ἐν ταῖς Θερμοπύλαις, τοῦ Βασδέκη ἐν τῇ Θεσσαλομαγνησίᾳ, τοῦ Νικολοπούλου ἐν τῇ Βλαχοκερασιᾷ, τοῦ Στριφτόμπολα ἐν τῷ Λεβιδίῳ, καὶ τοῦ Βιλαέτου ἐν τῷ Λαντσοίῳ. Ὡς δὲ ἐν ταῖς ἀόπλοις χώραις αἱ πόλεις τῶν Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης, οὕτω καὶ ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ αἱ τῶν Πατρῶν, Αἰγίου, Κορίνθου,

Ἄργους καὶ Πύργου, ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ ἢ τῆς Λεβαδείας, ὑπέστησαν καταστροφὴν μεγάλην. Ἄλλ' ἐδόξασαν τὴν μὲν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ δύο μάχαι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς, τὴν δὲ Πελοπόννησον αἱ τρεῖς τοῦ Λεβιδίου, Βαλτετσίου καὶ Δολιανοβερβένων, τὴν δὲ Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ κυρίεις τοῦ Ἀγρινίου καὶ Ζαπαντίου, καὶ ἰδίως ἡ μάχη τοῦ Θυάμου· ἐδόξασαν ἐπίσης τὰς ναυτικὰς νήσους ἢ διάλυσις τοῦ Βεκήρ πασσαῖ καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλὴν ἐκστρατείας τοῦ σουλτανικοῦ στόλου. Προσέτι δὲ οὐχὶ μικρὰν περιποιῶνται τιμὴν, τοῖς μὲν ναυτικοῖς ὁ πρὸ τῆς Ναυπάκτου ἀξιομνημόνευτος ἡρωϊσμός τοῦ νέου Γεωργίου Παξиноῦ, τοῖς δὲ Πελοποννησίοις ἡ γενναία διαμαρτυρία κατὰ τοῦ προξένου Γρὴν καὶ ἡ τῶν Καλτεζῶν πρώτη συνέλευσις καὶ τὸ πρῶτον πολιτικὸν σύστημα.

Ἄλλ', ὥς γνωστὸν, στρατιώτας μόνον εἶχεν ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ οὐχὶ στρατιωτικόν, καθὼς οἱ Τοῦρκοι, κράτος ὄντες πολυχρόνιον. Παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχον ὅπωςδὴποτε τεταγμένα καὶ κινητὰ τὰ σώματα τῶν «γενιτσάρων, τοπτσίδων, δελίδων, σιπαχίδων, κουμπαρατσίδων, μποσταντσίδων» καὶ καθεξῆς· παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὁμως, ἐνεκα τῆς προτέρας πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, ὀλίγιστοι, καὶ οὗτοι ἐν μέρει, ἐφάνησαν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικοὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, λείψανα τῶν ἄλλοτε ἄρματωλῶν καὶ τοῦ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἐλληνικοῦ σώματος. Ἀληθές, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη τὸν ἄτακτον ἠκολούθουν πόλεμον, διότι οἱ μὲν Τοῦρκοι, ὥς βάρβαροι, ἀπέκρουον τὴν ἐπιστημονικὴν γύμνασιν, οἱ δὲ Ἕλληνες, ὥς ὑπῆκοοι τύπῳ καὶ δοῦλοι πράγματι, οὐκ ἠδύναντο ἔχειν οὔτε ἄτακτον, πολλῶν δὲ μᾶλλον τακτικὸν στρατόν· ὑπάρχει ὁμως μεγάλη καὶ πάλιν ἡ διαφορὰ στρατιωτῶν αὐτοσυλλέκτων καὶ ἀμόρφων πρὸς στρατιωτικὰ σώματα, ὑποκείμενα πάντως ὑπὸ τινα πειθαρχίαν, ἐξησκημένα σχετικῶς διὰ τῆς πείρας καὶ τοῦ χρόνου, μισθοφορούμενα καὶ ἐνισχυόμενα πρὸς ἀλληλα διὰ τοῦ ἱππι-

κοῦ καὶ τῶν τηλεβόλων. Πῶς ἄρα ὑπερίσχυον πολλάκις στρατιῶται τοιοῦτοι κατὰ στρατιωτικῶν ὥσεπιπολὺ σωματῶν ; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετάζομεν ἄλλοτε, καὶ ἤδη περιορισθησόμεθα μόνον εἰς ἀπλὴν τινὰ περιγραφὴν τῆς διαίτης τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, τῆς τακτικῆς αὐτῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις, τῆς ὀπλίσεως καὶ τοῦ τρόπου ἐν ταῖς μάχαις ἀμυντικῶς τε καὶ ἐπιθετικῶς.

Οἱ πάντες ἐφόρουν ὁμοιομόρφως· πρῶτον, χιτῶνα καθήκοντα μέχρι τῶν γονάτων (φουστανέλλαν), δεόμενον διὰ ζωστήρος περὶ τὴν ὀσφύν· δεύτερον, ὑποδύτην (γελέκι) καὶ περίσφυρα σάγινα· τρίτον, πῖλον ἐρυθροῦν, ὃν περιέβαλλον οἱ πλεῖστοι καὶ διὰ στροφίου (σερβέτας), ὡς οἱ Τοῦρκοι· τέταρτον, πέδιλα ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος βοίου ἀπλὰ καὶ ἐλαφρὰ, ὡς τῶν ποιμένων καὶ γεωργῶν (τσαρούχια)· καὶ πέμπτον, ἀμφίμαλλον ἢ ἐτερόμαλλον χλαῖναν (φλοκάταν), ἣν ἐπαναβλητόν ὥσεπιπολὺ ἔφερον οἱ πλείους. Ὁ χιτῶν τοῦ μὲν ὀπλαρχηγοῦ πολλὰς εἶχε πτυχάς, τοῦ δὲ στρατιώτου ὀλίγας· τοῦ Ῥουμελιώτου ἐν γένει πλειοτέρας, καὶ τοῦ Πελοποννησίου μετριωτέρας. Πρώτη βάσις τοῦ στρατιωτικοῦ ἤδη ἱματισμοῦ ἦσαν «ἡ φουστανέλλα καὶ τὸ τσαροῦχι», ὧν ἄνευ, ὡς πλεονάζοντων, οὐ μόνον ἐθεωρεῖτό τις ἀναρμόδιος ἢ καὶ ἀνάνδρος στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ ἐνεπαίζετο ὡς «ψαλιδόκερι» μὲν ἢ «σπληνάντερον» παρονομαζόμενος, εἰ ἐνεδύετο περισκελίδᾳ (πανταλόνι), ὡς «τσουνούμης» δὲ καὶ «χαλδούπης», εἰ ἔφερε βράκαν. Περὶ καθαριότητος, ὡς ἀδυνάτου οὔσης ἐν τοῖς στρατοπέδοις, περιττὸν νομίζομεν πάντα ἄλλον λόγον, ὅτε ἐπὶ τῆς σαρκὸς ὄλων, ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτέρου, τὸ βασιλεῖον τῶν φθειρῶν ἤκμαζε καὶ οὐδόλως κατεβάλλετο μεθ' ὅλην τὴν διὰ πολλῶν τρόπων ἐνεργουμένην σύντονον καταδίωξιν καὶ θραύσιν. Οἱ ἅπαξ καὶ δις τῆς ἡμέρας ὀπλίζοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν κατὰ τοῦ ὀχληροῦ τούτου ἐχθροῦ, ἐντὶ αὐτῇ καὶ πάλιν εὕρισκοντο καταστᾶσαι ἐπὶ τῆς ἐπιούσης. Ὁ ἡδιάκοπος κνησμός ἀνυποφόρητος

ἐγίγνετο, καὶ ξυόμενοι διετέλουν οἱ πάντες ἄνευ περιστο-
λῆς τινος, διότι τὸ κακὸν γενικὸν ἦτο. Οἱ στρατιῶται μάλι-
στα οὐκ ἐφθειρίζοντο διὰ τῶν χειρῶν, ὥς μὴ ἐπαρκουσῶν κα-
τὰ τῆς τοσαύτης πληθύος, ἀλλ' ἐτίνασσοντο, ὥς ἔλεγον, ἦτοι
ἐτίνασσον ἐπὶ πυρᾶς τὰ ἱμάτια, ὅτε ἀθρόαι κατέπιπτον αἱ
φθεῖραι, μὴ ἀντέχουσαι κατὰ τῆς πολλῆς θερμότητος καὶ πε-
ρικαϊόμεναι· ὅπως δὲ καταστρέφηται καὶ ἡ κονίς, συστέλλον-
τες καλῶς τὰ οὕτω θερμὰ ἱμάτια, ἐκάθηντο ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀ-
πέπνιγον οἶονεὶ ταύτην. Ἐντεῦθεν ἐπήγασε καὶ συνήθης κα-
τέστη ἡ δικαιολογία τῆς χαράκτῃρα λειποταξίας φερούσης
ἀναχωρήσεως αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν εἰς τὰ ἴδια :
« Πά μ ε ν' ἀ λ λ ά ξ ο υ μ ε ».

Ἡ τροφή καὶ στρατιωτῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν, ὅλων ρυπών-
των δι' ἀεικινησίαν καὶ δυσκολιάντων μέσων, ἦτο ἐν γένει ξηρά·
ὁ δὲ οἶνος, ὁ τυρὸς καὶ ἡ ἐλαία ἀφθοναὶ ὥς ἐπιπολύ. Καθ' ἐβδο-
μάδα, καὶ πολλάκις ἀπροσδιορίστως, ἐγίγνετο ἡ κρεωδαισία,
ἐν χρήσει ὄντος μόνου τοῦ ἐψητοῦ. Ὅσακις δ' οἱ κλίβανοι οὐκ
ἐπήρκουν, οἱ στρατιῶται ἔμασσον ἐπὶ δέρματος, ἢ ἐπὶ πλακῶς,
ἢ ἐπὶ τμήματος σανίδος, τὸν χορηγούμενον αὐτοῖς, συμμιγῇ
πάντοτε καὶ ὥς ἐπιτοπλεῖστον ἐξ ἐλύμου (καλαμποκίου), ἄ-
λευρον, ἐφοντες τὸν ἄζυμίτην καὶ ἀναλον ἄρτον ἐν σχήματι
πλακοῦντος καὶ ἐντὸς πεपुरακτωμένης τέφρας ἐκ φρυγάνων,
ἡμίωπον διὰ τοῦτο ἢ ἔνωμον γινόμενον. Τοιοῦτος ἦν ὁ σπο-
δίτης ἄρτος. Τοῦ ἀλεύρου οὐδεμία διάττησις ἐγίγνετο οὔτε
καὶ δι' εὐρυτρήτου κοσκίνου. Ἐν χρήσει κοινῇ ἦσαν ἡ βομβύλη
(ταίτα) διὰ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἀσκίδιον διὰ τὸ ὕδωρ. Ἀπὸ δὲ
τῆς πῆρας τοῦ στρατιώτου, πολὺν συνήθως ἐπεσθίοντος ἄρ-
τον μικρῷ ὀψῳ, οὐδέποτε ἔλειπον μέρος τυροῦ, ποσὸν τι ἐ-
λαιῶν, κρομμύων ἢ σκορόδων, ἔτι δὲ καὶ βελῶναι καὶ ῥάμ-
ματα καὶ λίθοι πυρῖται καὶ ὄπας (τσανγκαροσούβλι) διὰ τὰ
« τσαρούχια ». Τοῖς στρατοῖς δ' ἠκολούθουν καὶ νευρορῥάφοι
(μπαλωματαὶ) καὶ χαλκεῖς ἐπισκευασταὶ πυροβόλων, καὶ κι-
νηταὶ ἀγοραὶ παλιγκαπήλων, συγκροτούμεναι ἐκ τῶν τῆς

πρώτης ἀνάγκης τροφίμων, ἢ μὴ, οἶον αἰνῶν, οἶνοπνευμάτων, τρωγαλίων, ἰσχάδων, σκομβρίδων, κρομμύων, σκορόδων, ἐλαιῶν, τυροῦ, δερμάτων, ἐλαίου καὶ τῶν τοιούτων.

Οἱ πάντες ἐστρατοπεδεύοντο ὑπὸ τὰ δένδρα ἢ εἰς χαράδρας καὶ ρεύματα σκιαζόμενα. Εὐτυχεῖς οἱ πηγνύοντες αὐτοσχέδιον τινα ἐκ κλάδων ἢ θάμνων καλύβην ἢ σκιάδα (τσαρδάκι). Ἐπίσης εὐτυχεῖς οἱ ἔχοντες μίαν τινὰ ψίαθον πρὸς κατάκλισιν. Κατὰ πᾶσαν νύκτα ὠρίζοντο σκοποὶ, καὶ τὸ σύνθημα παρὰ τοῦ ὀπληρχηγοῦ ἐδίδοτο τοῖς πᾶσι. Ὁρθηριοὶ δ' ἐγειρόμενοι οἱ στρατιῶται καὶ ἀρχηγοί, κατεσημαίνοντο τῷ σημείῳ τοῦ Σταυροῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ τὴν κόμην ἐκτενίζοντο. Κατὰ πολὺ ἡγαπάτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ παχεῖα καὶ μακρὰ κόμη· ὁ δὲ φέρων τοιαύτην ἀνδριστῆς ἐθεωρεῖτο· οἱ δὲ ἐπιδεικνύμενοι ἐπὶ ἀνδρείᾳ, παρασεΐειν εἰθίζον τὴν ὀσφύν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα βαδίζοντες.

Κατὰ πρωίαν προσήρχοντο παρὰ τῷ ἀρχηγῷ ὑπὸ τὴν σκιάδα, ἢ ἐν ὑπαίθρῳ, πολλοὶ, ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς πολλάκις σχηματίζοντες κύκλους καθημένων. Αἱ μάχαι, αἱ ἀνάγκαι τῆς ἡμέρας, ἢ κατὰστασις τῶν ἐχθρῶν, τὸ ἀνδραγάθημα τούτου, ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος ἐκείνου καὶ εἰδήσεις οἰκιδήτινες ἦσαν τὰ συνηθέστερα ἀντικείμενα τῶν συνδιαλέξεων τούτων. Πολλάκις ὁ ὁμιλὸς οὗτος ἐγίγνετο κριτήριον πολυμελὲς διαφορᾶς στρατιωτικῆς· ὁ δὲ γηραιότερος τῶν ἀρχηγῶν, ἢ καὶ στρατιωτῶν, ἔφερε τὴν νικῶσαν ψῆφον, διότι ἐσεβάζετο παρὰ πάντων ὡς πολὺς καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἄνθρωπος πρακτικῶν γνώσεων. «Τὸ 'πεν ὁ γέρος»· ὡς ἔλεγον καὶ οἱ Ὑδραῖοι, «Θὸς Λάζαρι» (τὸ εἶπεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης).

Πᾶς ἀρχηγὸς σώματος ἀπολύτως ἐπεμελεῖτο περὶ ὅλων τῶν ἀναγκαιῶν, εἶχεν ἓνα φροντιστὴν καὶ ἀπολύτως ἐτιμῶρει τὸν ἐγκληματίαν, συνήθως μὲν δι' ἐπιπλήξεως ἰκανῶς προπετοῦς, δι' ἀφοπλίσεως ἢ δι' ἀτιμωτικῆς ἀποπομπῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ θανάτου ἔτι. Διὰ τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ εἶχε σωματοφύλακας ὠρισμένους· ἀπερχόμενος δὲ ἢ εἰς ἐπί-

σκεψιν, ἢ εἰς ἀπλοῦν περίπατον, ἀπεσύρετο πολλοὺς στρατιώ-
 τας (σχωπτικῶς παρονομαζομένους ὑπὸ τοῦ κοινοῦ οὐράν,) ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ἄνευ πυροβόλων, ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ
 Ἑλλάδι καὶ τῇ Κρήτῃ μετὰ πυροβόλων. Οἱ υἰόθετοι (ψυ-
 χούοι) συνηθείς ἦσαν παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς τῆς Στερε-
 ᾶς, καὶ ἰδίως τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας, ἔργον ἔχοντες τὸ φέ-
 ρειν κύπελλον καὶ καπνοσύριγγα, τὸ οἰνοχοεῖν ἐπὶ τῆς τραπέ-
 ζης καὶ τὸ παρασκευάζειν τὴν στρωμνὴν τοῦ «καπιτάνου» ἐκ
 κλαδίων σκίνου, ἐλάτης, ἢ χόρτων. Ὡς δ' ἄλλοτε ἐπὶ τῶν
 ἀρχαίων Ἑλλήνων οἱ Ἰφικρατεῖς, καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐ-
 τοκρατόρων οἱ Φαβιανοὶ καὶ οἱ Θεοδοσιανοί· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς
 ἐπαναστάσεως οἱ στρατιῶται ἐλέγοντο καὶ ἐγνωρίζοντο ἀ-
 πὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ὡς Κολοκοτρωναῖοι,
 Πετμεζαῖοι, Τσαβελαῖοι, Βοτσαραῖοι, Τσογκαῖοι, Καραϊσκαῖ-
 οἱ, κλπ. Τὰ ὀνόματα ἄρα τῶν ἀρχηγῶν ἀνεπλήρουν τοὺς ἀ-
 ριθμοὺς τῶν τακτικῶν συνταγμάτων.

Τὰς ὥρας τῆς ἀεργίας διεσκέδαζον, οἱ μὲν ἀνώτεροι κυ-
 βεύοντες, οἱ δὲ στρατιῶται τραγωδοῦντες, ἢ αὐλοῦντες, ἢ δι-
 σκεύοντες, ἢ σφαιρίζοντες, ἢ πηδῶντες, ἢ παλαίοντες, ἢ ἐν
 περιστάσεσι δειναῖς κυάμοις μαντευόμενοι, ἢ τὸν πυρρίχην
 (λειθαδίτικον) συνηθέστερον καὶ τὸν ὄρμον (συρτὸν χορόν)
 σπανιώτερον ὀρχούμενοι. Ὁ διαπρέπων τῷ δίσκῳ, τῇ πάλῃ,
 ἢ τῷ πηδήματι, ἀνευφημεῖτο παρὰ πάντων· τὸν δ' ἀποτυγχά-
 νοντα δηκτικαὶ συνώδευον εἰρωνεῖται.

Ὡραῖον ἦτο τὸ θέαμα τῆς συνδιαιτήσεως ἀξιωματικῶν καὶ
 στρατιωτῶν, δι' ἧς ἐκρατύνοντο οἱ δεσμοὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀ-
 γάπης καὶ πίστεως· καὶ εὐάρεστον λίαν τὸ ἄκουσμα τῶν ἡ-
 ρωϊκῶν ἀσμάτων, παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ὑπὲρ τῶν κα-
 λῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Αὐτὰ
 ἦσαν ἢ διάχυσις ὄλων ἀπέναντι τῶν τοσοῦτων ταλαιπωριῶν,
 ἢ διδασκαλία τοῦ καθήκοντος ἐκάστου, ἢ ἐμπνευσις πρὸς ἀν-
 δραγαθίας καὶ τὸ θάρρος πρὸς τοὺς κινδύνους. Οἱ καλῶς τρα-

γῶδοῦντες τὰ τοιαῦτα ἐθεωροῦντο ὡς ἄλλοι Ὀλυμπιόδωροι καὶ Δάμονες τῶν ἀρχαίων.

Ἡ εὐκράσια καὶ τὸ καρτερικὸν τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου ὠφείλετο οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκ γεννητῆς σκληραγωγίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκουσίαν ἀποχὴν ἀπὸ αὐτῶν ἐτι τῶν ἀθωοτέρων τῆς ζωῆς ἀναπαύσεων. Μάλιστα δὲ ἐκυρίεue παρὰ τοῖς πολλοῖς ἡ προληπτικὴ μὲν, ἐξόχως διατηρουμένη ὑπὸ τῶν ἄλλοτε κλεπτῶν, ἀλλ' ἠθικωτάτη καὶ λίαν σωτήριος ἰδέα, ὅτι ἡ βολὴς τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβόλου διώκει τὸν τὰ σαρκικὰ διώκοντα. Ἐντεῦθεν ὁ σωφρονῶν ἐλογίζετο ἀπαθὴς πρὸς τὰς ἐκ χειρὸς βολάς.

Ἰκαναὶ δ' ἐκυρίεuον αἱ προλήψεις, καὶ πολλάκις ἀποτελέσματα λυπηρὰ ἐπῆνεγκον ἀνευ ἄλλης καὶ δικαιολογουμένης αἰτίας. Ἡ ἐμφάνισις λαγωῦ ἢ ὄφεως κατὰ τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ ἢ κατὰ τὴν ἐναρξιν μάχης, ἢ πτῆσις πελαργῶν, κυνὸς ὠρυγμὸς, ἢ φωνὴ νυκτερινῆς ἱυγγος (γχιώνη), ἐξηγοῦντο ὡς οἰωνὸς ἀπαίσιος. Προσετίθεντο δὲ τούτοις ἡ πλάτομαντεία, περὶ ἧς οἱ ἄλλοτε ἄρματωλοὶ γέροντες ἐθεωροῦντο οἱ μᾶλλον ἀρμόδιοι, καὶ ἡ ὄνειροκρισία, ἣν ἐπηγγέλλοντο οἱ Ἀκωνες ἰδίως. Τί δ' εἶποι τις καὶ περὶ ἐτέρας, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλοκότου καὶ ἀντιθέου, προλήψεώς τινων ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς; Δυστυχῆς ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐτύγχανε ἐμπροσθεν τούτων, ὁδοιπορούντων τῇ πρωΐᾳ! Ὡς φάσμα δυσμενές, ὡς σημεῖον μοχλῆρόν ὑπελαμβάνετο καὶ κατεδιώκετο οὗτος εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ καὶ ἐφονεύετο.

Ἡ κυρία ὄπλισις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν συνίστατο ἐκ πυροβόλου, μᾶλλον ἐπιμήκου, ἐξ ἑνὸς ἢ δύο πυροβολίων καὶ δύο ἢ ἑνὸς γωρυτῶν (παλασκῶν). Ὁ σίδηρος τοῦ πυροβόλου συνεδέετο μετὰ τῆς ἀκτηρίδας διὰ σιδηροῦ ἢ ὀρειχάλκου ἐλάματος· ἀντὶ δὲ τούτου ἱκανοὶ τῶν χωρικῶν ἐχρῶντα κατὰ πρῶτον λῶρῳ δερματίνῳ ἢ καὶ σπαρτίῳ. Πολλοὶ ἐτι ἔφερον καὶ παραξυφίδα (γιαταγάνι), ὀλίγοι δὲ καὶ ξίφος καμπύλον, κρεμᾶμενον περὶ τὸν ἀριστερόν μηρόν διὰ λῶρου. Ἐπισημό-

τερος ἢ γενναιότερος ἀνεγνωρίζετο ὁ χρυσοπάρυφος, ἥτοι ὁ φέρων ἀργυρᾶ καὶ μάλιστα χρυσοβαρῇ τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἱμάτια, διότι ὑπετίθετο ὡς κεκτημένος τοιαῦτα δι' ἀνδραγαθιῶν. Πίπτοντος ὄμβρου κατὰ τὰς ὁδοιπορίας, τὸ πυροβόλον ἐφέρετο ὑπὸ μάλης, πρὸς τὰ κάτω κλίνον, ἢ ἐκαλύπτετο τὸ πυρεῖον αὐτοῦ διὰ κηρωτοῦ. Πλεῖστοι δ' ἔφερον ἔτι περίαπτα, καὶ σπάνιοι τὸ ἀλεξιφάρμακον (παντσέχρι).

Ὁχυρωματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν φυσικῶς μὲν τὰ στενώματα, τὰ ὑψώματα, αἱ ὑπώρειαι, οἱ χάνδακες, αἱ ρευματίαι καὶ πᾶσα ἀπότομος καὶ δύσκολος θέσις· τεχνητῶς δὲ αἱ οἰκίαι, οἱ λινοὶ, οἱ μυλῶνες, οἱ πύργοι, τὰ ἐξωκκλήσια καὶ ἐν γένει οἱ ἐκ λίθων ἢ χώματος κατασκευαζόμενοι προμαχώνες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο καθήμενοι ἢ κύπτοντες, οἱ προμαχώνες ἐσχηματίζοντο εἰς ὕψος ἐνὸς μέτρου ἐν εἵδει ταινίας, ἢ ἡμικύκλιοι, ἢ ὅλως κλειστοὶ, κατὰ τὴν θέσιν. Διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ ἵππικοῦ καὶ τηλεβόλων, ὡς καὶ διὰ τὸ πάντοτε ὑπεράριθμον τῶν πολεμίων, οἱ Ἕλληνες ἀπεῖχον τοῦ ἐκτίθεσθαι ἐπὶ τῶν πεδίων, ἐκτὸς ἂν ἐκαλύπτετο μέρος τούτων ὑπὸ ἀμπελώνων, ἢ διεχωρίζετο ὑπὸ γεφύρας, χειμάρρου ἢ ποταμοῦ, ἢ ἂν παρέκειτο χωρίον τι, ἢ ἔλος, ἢ λίμνη, ἢ τι τοιοῦτο φυσικόν κατὰ τοῦ ἵππικοῦ κώλυμα. Ἐντεῦθεν ἀμυντικὸν κυρίως ἐνήργουν τὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἀνηροῦντο μᾶλλον οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἐπιτιθέμενοι. Ἐν ᾧρᾳ δὲ τοιαύτῃ οἱ πάντες ἐδιοικοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ σπανίως τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχηγοῦ εἰσηκούετο· ἀλαλαγμοὶ δὲ, παρακελεύσεις καὶ ὕβρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπίσης ἀλαλαζόντων, παρακελευόντων καὶ ὕβριζόντων, ἀνεμίγνυντο μετὰ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων. Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ, ὅτι τοὺς ἀτόλμους ἐν ταῖς μάχαις κατελάμβανε συνήθως καρδιωγμὸς καὶ στρόφος.

Ἡ κρίσις ἐδίδετο διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέρους, ὅτε καὶ ἡ μεγαλητέρα ἐπηκολούθει ζημία. Συνεχῶς ἐξήρχοντο τῶν προμαχώνων οἱ Ἕλληνες ἐπιτιθέμενοι,

ὅτε οἱ πλείους ἐβηματούχοντο ἀνωμάλως, οἱ δὲ μᾶλλον φιλότιμοι ἔσπευδον πρὸ τῶν ἄλλων. Πολλάκις ἡ ζέουσα ῥωμαλεότης, ἢ ἡ τυφλή ὁρμή, ἐπέφερε κρίσιν εὐτυχῇ· πολλάκις ἡ ὀπισθοδρόμησις ὀλίγων ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς ὄλων, ὅτε ἑκαστος μὲν καὶ ἄλλος ἐπ' ἄλλω ἐζήτει τὴν διὰ ποδῶν σωτηρίαν, οἱ ὠκύποδες ὑπερέβαλλον, ὅλοι δὲ ἀντιπαρεκελεύοντο «βρὲ σταθῆτε!!» καὶ οὐδεὶς ἐφίστατο. Ὡς δὲ ἐπὶ τῆς νίκης, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἥττης διελύετο πᾶν ἔχνος τάξεως, οἷαν τις ὑποτίθῃσιν ἐν τοῖς ἀτάκτοις πολέμοις, καὶ οἱ στρατιῶται ἀκράτητοι καθίσταντο. Δοθείσης νίκης, καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἥττων τολμηρῶν ἤθελον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ τιμὴν, τὸν αὐχένα αἶροντες καὶ τὴν κεφαλὴν γαύρως κυρτοῦντες· δοθείσης ἥττης, οἱ τοιοῦτοι ἀπέδιδον, ὃ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, τὴν πρώτην ἀφορμὴν καὶ αἰσχύνην, κάτω νενευκότες καὶ περίλυπον ὄψιν φέροντες. Μόνοι οἱ ἀληθῶς μεγάλθυμοι καὶ γενναῖοι ἐσιώπων καὶ κατὰ τὴν μίαν καὶ κατὰ τὴν ἄλλην περίπτωσιν, καὶ συνήθως ἀπὸ νευμάτων ἔσκαπτον τοὺς τοιοούτους, μειδιῶντες. Παρατηροῦμεν δ' ἐν γένει, πρῶτον, ὅτι ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα ζέον, οὗ ἕνεκα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν οὐκ ἀφήρει ὡσεπιπολύ τὴν νίκην οὔτε ἡ πολλὴ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε ἡ σχετικὴ ἑλλειψὶς τῶν ἐπιτηδείων· καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ ἐνότης τῶν σωμάτων, τὸ μεμελετημένον σχέδιον, ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ προσωπικὴ μετοχή, ἡ γενναιοῦτης καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἐν ταῖς μάχαις, πάντοτε ἦσαν ἐχέγγυον ὑπεροχῆς διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἡ νίκης Καδμείας διὰ τοὺς Τούρκους.

Ἐλλείποντος οἰουδήτινος νοσοκομείου στρατιωτικοῦ, οἱ τραυματαῖα καὶ ἀσθενεῖς παρεπέμποντο εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἢ εἰς τὴν πλησιεστέραν πόλιν, ἢ μονὴν ἢ χωρίον· ἄλλως, οἱ στρατιῶται ἐνοσοκόμεον τούτους, τυγχάνοντας ἀλλοδαποὺς μάλιστα, ὅπου καὶ ὅπως ἠδύναντο· γραῖα δὲ τις, ἢ κουρεὺς, ἢ μοναχὸς, ἢ ἐμπειρικὸς ἐπεσκέπτοντο αὐτοὺς, πολλάκις σερούμενοι καὶ αὐτῶν τῶν προχειροτέρων ὀργάνων καὶ μέσων,

ὄλον μήλης ἢ φλεβοτόμου, ἀλοιφῆς ἢ κηρωτῆς, τιλτοῦ καὶ τῶν τοιούτων. Οἴκοθεν δ' ὠμολόγηται, ὅτι τῆς ἱκανότητος τῶν τοιούτων ἱατρῶν καὶ χειρουργῶν προεξήρχεν ἡ συνδρομὴ τῆς φύσεως, ἀρπάζουσα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν πλείστα θύματα. Σπανιώτατοι ἦσαν, καὶ περιοδικοὶ ἀνεφαίνοντο, ἐπιστήμονες ἱατροί, ἀνθ' ὧν, ὀφείλομεν εἰπεῖν, ἐμπειρικοὶ τινες χειροῦργοι, ὡς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Παναγιώτης Ἰατράκος καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ ἐκ τῆς Ἀταλάντης αἰχμάλωτος Τοῦρκος Κούρταλης, παρὰ τούτους δὲ καὶ τινες μυστηριώδη τινὰ κατὰ παράδοσιν γνωρίζοντες φάρμακα ἐκ χόρτων καὶ ἄλλων συνθέσεων, κατὰ πολὺ ὠφέλιμοι ἐγίνοντο.

Ἐρχόμενοι ἤδη εἰς τὸ ὑλικὸν μέρος τοῦ παρόντος καὶ τῶν ἐπομένων τόμων, ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι εἰλικρινῶς ὠμολογήσαμεν πρὸς τὸ κοινὸν διὰ τῆς ἀπὸ 20 ἰουνίου 1859 προκηρύξεως. Ἀληθῶς ἱκανοὺ ὑπῆρξαμεν μέρους αὐτόπται τῶν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα πραγμάτων· ἀληθῶς διετηρήσαμεν, ὅσω ἡδυνήθημεν, τὴν διὰ τὸ πρῶτον μάλιστα, δεῦτερον, ὀγδοὺν καὶ ἑννατὸν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἱκανῶς πλουσίαν ὕλην τοῦ γραφείου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἐπίσημόν τε καὶ ἰδιωτικὴν· προσθέτομεν, ὅτι ἠνοίξαμεν ἴας ἀλληλογραφίας τοῦ Μαυρομιχάλου, τοῦ Κολοκοτρώνου, τοῦ Ῥώμα, τοῦ Νικητὰ καὶ ἄλλων πολλῶν· συνελέξαμεν δὲ παρὰ διαφόρων καὶ ἑγγραφα καὶ πληροφορίας, ἐξ ὧν παρεδέχθημεν, ὅσας ἐβασανίσαμεν ὡς ἀληθεῖς, δι' ἧς ἔχομεν γενικῆς ἰδέας καὶ πείρας τῶν πραγμάτων, καὶ ἀνεγνώσαμεν ἐκθέσεις δημοσιευθείσας, ἢ μὴ, οὐχὶ ὀλίγας· ἔτι δὲ ὠμολόγηται οἴκοθεν, ὅτι καὶ ἐμελετήσαμεν καὶ ἀνεδηφήσαμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν συγγραψαντας ἑλληνιστὴ τὸ ὅλον ἢ μέρη τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἱκανοὺς ὠφελήθημεν ὠρίμους καρποὺς ἐκ τῆς ἐργασίας τούτων, ἢ καὶ πολλαχοῦ ἀντεγράψαμεν τὸ γράμμα αὐτῶν, μάταιον θεωροῦντες «τὸ καινῶς ἐκφράζεσθαι» λόγῳ ἐπιδείξεως· ἀλλ' ὁμῶς πεπεισμεθα καὶ πάλιν, ὅτι «... οὐ δ' εἰς ἡ μ ᾱ ς, οὐ δ' ἴ σ ω ς ἔ τ ι εἰ ς τ ο ῦ ς ἐ π ῖ τ ι ν α π ε ρ ῖ ο δ ο ν μ ε-

»παγενεστέρους, δυνατὰ ἦσαν, ἢ ἔσονται
 »ἢ ἐξακρίβωσις ὅλων τῶν γεγονότων, ἢ
 »ἀνεπισφάλῃς ἐκθεσις καὶ ἡκριτικὴ ἐκτί-
 »μησις τούτων». Ἡ εὐμενὴς κρίσις, ἣν ἐξηγήθησαν ἐπὶ
 τῶν ἐκδοθέντων δύο τόμων τὸ κοινόν, οἱ λόγιοι καὶ οἱ ἄνθρωποι
 τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων· αἱ περὶ αὐτῶν κριτικαὶ ἐρεу-
 ναι, ἃς ἐφιλοπόνησαν αὐθόρμητοι διὰ μὲν τοῦ Φιλοπάτριδος
 Ἑλλήνος ὁ πολῦτιμος νέος Γεώργιος Γ. Κ. Τυπάλδος, διὰ
 δὲ τῆς Πανδώρας ὁ καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, διὰ
 δὲ τοῦ Φιλοπάτριδος ὁ ἱατρὸς Θεόδωρος Ἀφεντούλης καὶ
 διὰ τοῦ Ἥλιου ὁ ποιητὴς Παναγιώτης Σοῦτσος· προσέτι δὲ
 τὸ εὐνοϊκὸν πνεῦμα, δι' οὗ ἀνήγγειλαν τὴν ἀρξαμένην ἐκδο-
 σιν τοῦ Δοκιμίου ἢ Ἀρκτος, τὸ Μέλλον, ὁ Πρωϊνὸς Κήρυξ
 καὶ ἡ Ἡμέρα, ἐξέκαυσαν μὲν τὴν δικαίαν καὶ ἄπειρον εὐγνω-
 μοσύνην ἡμῶν καὶ ἐνεθάβρυναν ἐπὶ πρὸς νέους κόπους, πλὴν
 οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον μετέβαλον τὴν πεποιθήσιν, ἣν εἶχομεν καὶ
 θέλομεν ἔχειν.

Ἐὰν ἐμεθέξαμεν τοῦ ἀγῶνος, διὰ τοῦτο οὐκ εἴμεθα τότε
 καὶ ἀπανταχοῦ παρόντες, ὅπως ἔχωμεν λέγειν ἤδη, ὅτι γρά-
 φομεν τὰ πάντα, διότι εἶδομεν τὰ πάντα. Πῶς ἡδύνατό τις
 γνωρίζειν ἀκριβῶς, ὅσα ἂν συνέβαινον κατὰ τὴν Στερεάν,
 ὑπάρχων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἢ ἐν ταῖς νήσοις, καὶ τὰνάπα-
 λιν; Πῶς ἐτι ἡδύνατό τις βλέπειν τὰς ἐργασίας ὅλων τῶν
 στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου, ἢ ὅλων τῶν τῆς Στερεᾶς,
 καίτοι ὑπάρχων ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ στρατοπέδῳ τῆς Πε-
 λοποννήσου, ἢ τῆς Στερεᾶς; Περὶ τῆς Κρήτης ἰδίως ὁμιλή-
 σομεν ἐν τῷ ἀκολούθῳ τόμῳ Δ'. Μόνη ἐξαίρεσις μεσολαβεῖ
 ὡς πρὸς τὰς ναυτικὰς ἐργασίας, διότι ὁ στόλος ἡνοῦτο καὶ
 εἰργάζετο ὑπὸ ἀρχηγόν ἕνα· καὶ μόνον πλεονέκτημα ἴδιον ἔ-
 χει ὁ διελθὼν ὅλον τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος, ὅτι, ὡς γνωρί-
 ζων μᾶλλον ἢ ἥττον τὰ πρόσωπα, δυσκολώτερον ἀπατάται
 συλλέγων ἐξ ἀνάγκης πληροφορίας ἄλλων, καὶ εὐκολώτερον
 διακρίνει τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ γνησίου, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψεύ-

δους. Ἐξω δὲ τούτου τοῦ προσωπικοῦ μέρους, ἔρχεται τὸ ζήτημα τοῦ ἐνὸς κέντρου, περὶ οὗ οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰπεῖν, ἢ ὅτι μόνη σκιά τοιοῦτου ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ ἰουνίου μεσοῦντος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης· ἐπομένως ἀρχεῖον γενικὸν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ἐν μέρει μόνον ἐσχηματίσθη. Ἀπὸ τοῦ 1822 ἀρχομένου ἐγένετο κέντρον συστηματικὸν ἢ ἐθνικὴ διοίκησις· ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ ἀρχεῖον ἀπωλέσθη δυστυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ οὐσιῶδες μέρος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐν τῇ Τριπόλει ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων διχοστασιῶν. Μόνον ἄρα ἀρχεῖον ἐθνικὸν διεσώθη πλήρες ἀπὸ τοῦ 1824. Ὅ,τι λέγομεν, ἀποδείκνυται καὶ ἐπισήμως ἐκ τῶν παρὰ τῆς Βουλῆς δημοσιευθέντων τῷ 1857 ἀρχείων τοῦ 1822, ἅπερ εἰσὶ τὰ σωζόμενα μόνον λείψανα, ὡς καὶ τὰ παρὰ διαφόρων ἰδιωτῶν προσφερόμενα ἔγγραφα, ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ τινα τοῦ 1821. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων ὅλων τίνας, ἐρωτῶμεν, τὰ πλεῖστα κρίνονται ἀξίας, καὶ κατὰ τί συντελοῦσι πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν, δι' ὃν ἐδημοσιεύθησαν δημοσίᾳ δαπάνῃ;

Εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας ἐγγράφων δυστύχημα περιεπέσαμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ πάντες σχεδὸν, ἔνεκα τῶν μεγάλων ἀνωμαλιῶν τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ 1825 ἐν τῇ Τριπόλει, καταληφθεῖσα παρὰ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ, καὶ κατὰ τὸ 1826 ἐν τῇ Ναυπλίᾳ, ἐμφυλίου διεγερθέντος πολέμου, ἐστερήθημεν μεγάλου ποσοῦ ἐγγράφων, καὶ ἰδίως πρωτοτύπων, πολλῆς ἀξίας. Καὶ οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκικὰ ἡ αὐτὴ συνέπεσεν ἀτυχία. Καθὼς πολλοὶ τῶν ὀπληρχηγῶν σποραδικῶς εἶχον τοιαῦτα, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων δὲ, ἐν αἷς εὐρέθησαν, ἢ καὶ ἐξ ἀμελείας, ἀπώλεσαν ἅπαντα, ἢ τὸ μέγιστον μέρος· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἱκανὰ ἀπὸ σκοποῦ συλλέξαντες, οἷον ἐγκυκλίους προτρεπτικὰς εἰς ὑποταγὴν, «ράγι μπουγιουρδία», συνθήκας καὶ ἄλλας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνταποκρίσεις πασσάδων, ἀρχῶν καὶ ἀρχηγῶν σωμάτων, μόλις τὰ ἡμισυ τούτων περιτωθέντα δημοσιεύσομεν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις. Παρὰ τὴν παντελῆ ἄρα στέρησιν τοῦ τουρκι-

κοῦ ἀρχείου (α) μεσολαθεῖ καὶ ἡ ἀπώλεια, περὶ ἧς λέγομεν, πρόσκομμα οὐχὶ μικρὸν εἰς τὸν σχηματισμὸν ὁλοκλήρου τῆς ιστορικῆς ὕλης τοῦ ἀγῶνος. Χάρις δὲ τῇ τύχῃ, ὅτι καὶ ἐκ μόνων τῶν διασωθέντων παρ' ἡμῖν πάμπολλα μὲν χωρία ιστορικὰ πληροῦνται, ιδέαὶ δὲ ἀκριβῆ ἱκανῶς οἱ ἀναγνώσται λαμβάνουσι περὶ τε τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἀξιώσεων, τοῦ τρόπου τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύεσθαι τοὺς Τούρκους κατὰ τὰς δεδομένας περιστάσεις. Ὑπὲρ πάν ἄλλο, εἰ δύνатаί τις εἰπεῖν, τὰ ἐγγράφα ταῦτά εἰσιν ὁ ἀκριθέστερος γνώμων τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν δεσποζόντων Τούρκων, συγκρινομένης πρὸς τὴν τῶν δεσποζομένων Ἑλλήνων· εἰς τὸ κάτοπτρον τῆς ἀνεπανορθώτου βαρβαρότητος τῶν πρώτων καὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς μετ' αὐτῶν συνυπάρξεως τῶν δευτέρων· εἰς τέλος ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τῆς κατασχύνης τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς οὐ μόνον ἀνεχομένου ἐν μέσῳ τῷ ΙΘ' αἰῶνι τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τοιαύτης βαρβάρου φυλῆς, οὐ μόνον ἀγκαλιζομένου αὐτὴν ὡς μέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ τὸ αἶμα αὐτοῦ, καὶ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἠθικὴν ὁνείδος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ταύτης. Ἐγράφε τις τῷ 1821 (β) : «... Ἡ ὁθωμανικὴ ταινία, χορτασμένη «μὲ γραικικὰ αἵματα, ἐτίθετο πάντοτε εἰς τὴν πλάστιγκα τῆς «εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, καὶ ἐκινδύνευε τὸ γραικικὸν ἔθνος, «ἀπὸ βαρείας δουλείας εἰς βαρυτέραν μεταπίπτον, νὰ ἐξαλει- «φθῇ... καὶ νὰ ἴδῃ τὴν Γραικίαν χωρὶς Γραικὸν ὁ αἰὼν τῆς «φιλοσοφίας». Τί δ' ἤθελεν εἰπεῖν ὁ γράψας ταῦτα (γ), εἰ ἔζη καὶ ἔβλεπεν, ὅσα ἔγραφεν ἐν Παρισίοις ὁ χριστιανισμὸς ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ τῇ 18 (30) μαρτίου 1856;

Ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω, ὡς καὶ ἐξ ὧν εἵπομεν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν τόμων Α' καὶ Β', ἐξάγεται, ὅτι ἡ σύνταξις ἱστορίας ἀκριβοῦς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καθίσταται δυσκολωτέρα τῆς τῶν μεγάλων ἔργων Ἀλεξάν-

(α) Ὅρα ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ τόμου Β' (σελ. κá—κβ').

(β) «Ἐπιστολὴ εἰς Γραικοῦ πρὸς τὸν... Ῥάλλον, 18 ἀπριλίου 1821.»

(γ) Ἰάκωβος Βίζος (ἢ Νερεουλός).

δρου τοῦ Μακεδόνοιο ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἡ μοναδικὴ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν αἰώνων ἐκστρατεία ἐκείνη εἶχε καὶ τὸ ἐν κέντρον αὐτῆς καὶ τοὺς σοφοὺς ἄνδρας αὐτῆς, ἐτοίμως μανθάνοντας τὰ πάντα, ὡς πηγάζοντα ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ στρεφόμενα περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον· κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ὁμως ἐπανάστασιν, καίτοι σημεῖον οὖσαν μικρὸν ἀπέναντι ἐκστρατείας προτιθεμένης τὴν παγκόσμιον διὰ τῆς κατακτῆσεως ἡθικὴν μεταβολὴν καὶ πολιτικὴν συμμόρφωσιν, συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα οἱ γράφοντες τὰ ἐλληνικὰ τοῦ 1821, κατὰ πολὺ ἀπέχουσι τοῦ δικαιώματος τοῦ ἱστορικοῦ τίτλου. Διατρέξει καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐργασία περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸν αὐτὸν νόμον, ὃν διέτρεξαν καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων. Συμβαίνει μὲν, ὅπως μὴ κρίνωνται τινες τῶν συγγραψάντων οὐδ' ἀναγνώσεως ἄξιοι, ἢ μὴ ἀποζημιῶντες ἀρκούντως τοὺς κόπους τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ καιροῦ, παραιτῶνται δ' ἡμελημένοι, ὡς τὰ μὴ ὑπεραποδίδοντα καὶ ὠφέλειάν τινα μεταλλεῖα ἀπέναντι τῆς γινομένης διὰ τὴν ἐξόρυξιν δαπάνης· ἀλλ' ὡσεπιτοπλεῖστον οἱ πρῶτοι χρησιμεύουσι πάντοτε ὡς γέφυρα τῶν δευτέρων, οὗτοι τῶν τρίτων καὶ ἐφεξῆς, ἕως ἂν πληρωθῇ τὸ ὕλικόν ὅλον καὶ ἐκλικμηθῇ πολλαχῶς ἡ ἀλήθεια.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐκηρύξαμεν πάντοτε καὶ κηρύσσομεν ἀξιόους εὐγνωμοσύνης ἐθνικῆς τοὺς πρώτους θεμελιωτὰς τοῦ ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἂν μεγάλον ἢ μικρὸν κατέβαλον τὸν λίθον αὐτῶν, καθ' ἣν ἐσχεν ἀρμοδιότητα καὶ ἱκανότητα ἕκαστος· οὐδ' εἶδομεν πώποτε δεδικαιωμένας τὰς σκληρὰς ἐπιθέσεις ἐκείνων τῶν ἀναγνωστῶν, ὅσοι καθ' ὅλου ἐπήνεγκον τοῦ κορμοῦ τὸν πέλεκυν τῆς ἀποδοκιμασίας, διότι εὖρον ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν κλάδων αὐτοῦ καὶ καρπούς τινας βεβλαμμένους ἢ καὶ σεσηπότας. Τίς ποτε ὑπεσχέθη τὸ τέλειον, ἢ ἐπηγγέλθη τὸν ἀναμάρτητον; Ἡ ἀναίρεσις τῶν οὕτως ἢ ἄλλως, ἥτοι ἐξ ἀγνοίας, ἢ παρεννοήσεως, ἢ καὶ ἀπὸ σκοποῦ, γεγραμμένων κακῶς,

ἡ ἐπιδιόρθωσις τῶν ἐσφαλμένων μερῶν καὶ ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἐλλείψεων ἐπιτρέπεται, μᾶλλον δὲ ἀπαιτεῖται, καθήκον οὖσα ἐκάστου δυναμένου περὶ τὰ τοιαῦτα, ἡ καὶ συμφέρον ἡθικὸν ἔχοντος πολίτου· οἱ τρόποι ὅμως διαφέρουσι, καὶ χεῖριστος τούτων ὑπάρχει ὁ ἔχων τὸν ἐγώισμὸν μόνην ἀρχὴν καὶ μόνον σημεῖον τὸ προσωπικὸν συμφέρον.

Τὴν δὲ ὕλην τοῦ Δοκιμίου ἡμῶν διεθέσαμεν εἰς Μέρη ἐπὶ τὸ γενικώτερον, καὶ ταῦτα εἰς Κεφάλαια ἐπὶ τὸ μερικώτερον. Παρὰ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν, ἐκτεθεῖσαν διὰ τοῦ Μέρους Α', καὶ τὴν κίνησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου διὰ τοῦ Β', ὡς ἀπαρτίζουσιν ἐκάστην ἰδίαν τοῦ ὅλου μερίδα, πᾶν ἀπὸ τοῦ παρόντος τόμου Μέρος θέλει περιλαμβάνειν ἐν ἑτὸς. Ὅπως δὲ εὐκολύνωμεν ἐν πολλοῖς τὸν ἀναγνώστην, πρῶτον μὲν διηρέσαμεν τὰ Κεφάλαια τμηματικῶς, περιέχοντα οὕτω τὸ μὲν μόνον τὰ τῆς Πελοποννήσου, τὸ δὲ μόνον τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ μόνον τὰ τῶν νήσων καὶ ἐφεξῆς, κατὰ περιόδους συγχρόνους καὶ ἐν ἀνάγκῃ μὴ ἀφισταμένης κατὰ πολὺ τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης· δεύτερον δὲ συνεδέσαμεν ταῦτα διὰ τῶν παραπομπῶν καὶ συνεχειῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζεται ἀναγινώσκειν τὸ ὅλον ὁ θέλων, καθ' ὑπόθεσιν, μόνον τὰ τῆς Πελοποννήσου, ἢ μόνον τὰ τῶν ναυτικῶν νήσων, ἢ μόνον τὰ ἐξωτερικὰ καὶ καθεξῆς. Νομίζομεν, ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς ὕλης κατάταξις, καίτοι ἐπίμοχθος δι' ἡμᾶς κατὰ πολλοὺς λόγους, ἦτο ἡ καταλληλοτέρα. Ἐπειδὴ δὲ πλῆθος τουρκικῶν, μιζοδαρβάρων καὶ χυδαίων κατὰ τόπους λέξεων σημασίας ἀγνώστου τοῖς πολλοῖς περιενεχθήσονται ἐξ ἀνάγκης ἐν ὅλῃ τῇ σειρᾷ τοῦ Δοκιμίου, προτιθέμεθα, ὅπως ἐν τῷ τέλει αὐτοῦ, Θεοῦ δόντος, συγκεντρώσωμεν ἀπάσας κατὰ ἀλφαβητικὴν τάξιν καὶ ἐξηγήσωμεν. Ἐπιθυμοῦντες ὡσαύτως, ἵνα εὐκολύνωμεν καὶ ἄλλως τοὺς ἀναγνώστας, ὠρθογραφήσαμεν πλεῖστα τῶν ἐγγράφων, καὶ μάλιστα τὰ χυδαῖα καὶ τουρκικὰ, ἅπερ οὔτε ἀνεγινώσκοντο εὐκόλως, οὔτε κατενοοῦντο ἐτοίμως διὰ τὸ ὁλῶς ἀλλόκοτον τῶν ἀνορθογραφιῶν, τοῦ στιγματισμοῦ καὶ

τῆς τονώσεως. Τοῦ φρασσεολογικοῦ μέρους ὅλων τῶν ἐγγράφων οὐδόλως ἐθίζαμεν.

Ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς αὐτοί, παρὰ πολλὰς ἄλλας βεβαίως, καὶ τὴν οὐσιώδη καθισταμένην ἔλλειψιν τοῦ Δοκιμίου ὡς πρὸς τὰς εἰκονογραφίας καὶ τοπογραφίας, ὧν ἄνευ δυσνόητοι, ἴσως δὲ καὶ ἀκατάληπτοι, ἀποβαίνουσιν οἱ τε προσωπικοὶ διαφορῶν χαρακτήρες, οὓς δίδομεν, καὶ αἱ μάχαι καὶ πολιορκίαι, ἃς περιγράφομεν. Πῶς ἡδυνάμεθα ὅμως ἔργον τοιοῦτο, ἀπαιτοῦν καὶ χρόνον πολὺν, καὶ δαπάνην οὐ μικράν, καὶ κοινωνίαν μᾶλλον πεφωτισμένην καὶ ὀλιγώτερον ὑλικήν, κοινωνίαν φίλην τῶν ἱστορικῶν ἀναγνώσεων; Εἴθε μὴ ἔλθωμεν εἰς ἐξηγήσεις πλατυτέρας καὶ καθαρωτέρας ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ ἀκολουθήσοντος τόμου Δ'.

Ἀθήνησι τῇ 20 αὐγούστου 1860.

I. ΦΙΛΗΜΩΝ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΤΟΜΩ ΤΡΙΤΩ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πελοπόννησος.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.— Μέτρα τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς.— Ἡ ἐν Λαυ-
ρα σύσκεψις τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.— Ὁμοίως ἡ ἐν Λακω-
νίᾳ σύσκεψις τῶν Λακωνίων ὀπλαρχηγῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.— Κίνη-
σις Καλαβρύτων. Χαρακτῆρες Ζαΐμου καὶ Χαλαράμπου. Πολιορκία τοῦ
βοεβόνδα Ἀρναούτογλου. Μπουγιουρδὶ τοῦ Μέρα καὶ μακάμου περὶ τοῦ
ἐν Κατσάναις κτυπήματος.— Κίνησις Γόρτυνος. Οἱ Δεληγιάνναι προ-
καλοῦντες τὸν Κολοκοτρώνην πολέμαρχον Γόρτυνος. Στρατοπεδεύσεις
ἐν Ῥένεσι καὶ Βέτσι κατὰ τοῦ Λάλα.— Κίνησις Αἰγίου. Διαπύρρουμευσις
τῶν Τούρκων εἰς Φωκίδα.— Κίνησις Πατρῶν. Ἀντίστασις Παπαδια-
μαντοπούλου. Πολιορκία τῶν Τούρκων. Εἴσοδος Γερμανοῦ, Ζαΐμου καὶ
λοιπῶν. Χαρακτὴρ Γερμανοῦ. Τηλεβολοστάσιον. Βεγκύκλιος τῶν Ἀ-
χαιῶν πρὸς τοὺς προξένους. Προκήρυξις ἐπαναστατικῇ. Σημαῖται καὶ
σφραγίδες.— Κίνησις Λακωνίας. Ὁ Μαυρομιχάλης μετὰ τῶν Λακω-
νων ἐν Καλάμαις. Χαρακτὴρ τούτου. Συμβούλιον πολεμικόν. Δοξολο-
γία. Ὁ βοεβόνδας Ἀρναούτογλους καὶ οἱ Τοῦρκοι Καλαμῶν. Ἀποστο-
λὴ τῆς Λακωνίας. Μεσσηνιακὴ Σύγκλητος. Προκήρυξις Μαυρομιχάλου
πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς.— Κίνησις Μεσσηνίας. Χαρακτὴρ Κολοκο-
τρώνου. Διάφοροι διευθύνσεις. Οἱ Τοῦρκοι Ἀνδρούσης. Μέτρα Κολοκο-
τρώνου.— Κίνησις Ἡλίδος. Ὁ βοεβόνδας Σουλεϊμὰν ἐφφένδης καὶ οἱ
Λαλαῖται. Σισίνης. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Χλουμουτίσιον. Πολιορ-
κία. Διάλυσις αὐτῆς.— Κίνησις Τριφυλίας. Δρέδες. Πρωτοσύγκελος Φραν-
τσῆς. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Πύλον. Δικαῖος καὶ Ἀναγνωσταρᾶς
ἐν Κυπαρισσίᾳ.— Κίνησις Κορώνης, Μεθώνης καὶ Πύλου.— Κίνησις
Σπάρτης. Βαρδουνιώται. Ἀποχώρησις αὐτῶν. Χονδρούλιας καὶ Ζαλοῦ-
μης. Τηλεβολισμὸς Φραγκιά. Ἐπιστολὴ Σέχ. Νεταίπ ἐφφένδου. Προ-
φυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν.— Κίνησις Ἐπιδαύρου Διμηρᾶς.— Ὁ-
μοίως τῆς Κυνουρίας. Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ὑδραίοις πεταιώτας.— Κίνη-
σις Ἀργεῶν. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Ναυπλίαν.— Κίνησις Κορίν-

ου. 'Ενέργειαι Κλάδου. Νοταραῖοι. 'Αποστολή Καλαβρυτινῶν. Συγκέντρωσις τῶν ἐνόπλων Στενοχωριτῶν. Πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου. Κρίσις περὶ Νοταραίων.— Κίνησις Μεγαλοπόλεως. Προσφυγή τῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν.— Κίνησις Ὀλυμπίας. Ἀναχώρησις τῶν Τούρκων. Προσβολή τοῦ Κολοκοτρώνου. Προσφυγή τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον Καρυταίνης. Πολιορκία. Ἡ πρώτη συγκέντρωσις ἐξακισχιλίων ἐνόπλων Πελοποννησίων. Κολοκοτρώνης καὶ Ἀναγνωσταρᾶς. 'Επίθεσις τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως. Διάλυσις τῆς πολιορκίας. Ἀποχώρησις τῶν Φαναριτῶν καὶ Καρυτηνῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν. Γενικαὶ παρατηρήσεις.— Τὰ περὶ Λαλαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

'Ανατολική Χερσόφα 'Ελλάς.

Παρατηρήσεις περὶ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος. Κίνησις Ἀμφίσσης. Χαρακτήρ Πανουριᾶ. Τὰ διατρέξαντα. Οἰάνθη. Πολιορκία τῶν Τούρκων. Παράδοσις αὐτῶν.— Κίνησις Δωρίδος. Χαρακτήρ Σκαλτσᾶ. Ἐνέργειαι Μπαμπᾶ πασσᾶ.— Κίνησις Λεβαθείας. Τὰ διατρέξαντα. Ἰδέαι Νάκου καὶ Διάκου. Χαρακτήρ Διάκου. Προσβολή Βούσγου ἐν Ζεμενῶ. Συνδιάλεξις Διάκου καὶ βοεβόνδα Λεβαθείας. Ἐξόπισις τῆς ἐπαρχίας. Προσφυγή τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον. Ἀποκλεισμός αὐτῶν. Τελετή. Κόνσολοι Λεβαθείας.— Κίνησις Λοκρίδος καὶ Θηδῶν.— Ὁμοίως Ὀποῦντος. Χαρακτήρ Δουβουνιώτου. Ὁ Διάκος ἐν τῇ Ὀπούντι. Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Τούρκων. Κατατροφή τοῦ Τεκῆ. Τὰ περὶ Βεκτασιδῶν καὶ Μεθλεβιδῶν.— Κίνησις Ὑπάτης. Διάκος, Δουβουνιώτης καὶ Πανουριᾶς. Διχωγὴ Κοντογιάννου. Πολιορκία καὶ διάλυσις αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Νῆσοι.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.— Κίνησις Πετῶν. Βοτασαῖοι καὶ Πάνος. Ἀποστολή εἰς Ὑδραν. Κυρίεσις τουρκικῶν πλοίων ἐν Μήλῳ. Πολιορκία κατὰ θάλασσαν.— Κίνησις Αἰγίνης, Σαλαμίνης καὶ Καλαυρείας.— Κίνησις Ψαρῶν. Σκέψις περὶ τοῦ ἐν Συβότοις στολίσκου. Διάλυσις τοῦ στρατοῦ τοῦ Βεκήρ πασσᾶ. Ἐπιθέσεις κατὰ τὸν Θερραϊκὸν κόλπον. Ἀπό-

πλίσσις Ἰμβρου ὑπὸ τὸν Γιαννίτσην.—Υἱὸν Γενικὰ Σκέψεις. Ἀντώνιος Οἰκονόμου καὶ ἐπανάστασις κατὰ τῶν προκρίτων. Ἀρχηγία Ἀντωνίου Οἰκονόμου. Τελετὴ ὑπὲρ τῆς ἐπανάστασεως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ πρώτη ἐγγραφὸς πρᾶξις. Προκήρυγμα πρὸς τοὺς ἐν Αἰγαίῳ θυτικούς. Προκήρυγμα ἐθνικόν. Διάταξις περὶ τῶν ναυτικῶν.—Κίνησις Κυκλάδων. Διαγωγὴ τῶν Λατινελλήνων.—Κίνησις Σάμου καὶ Κάσσου. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Προηγουμένη κατάστασις τῆς Σάμου. Πρώτη ὕψωσις τῆς σημαίας ὑπὸ τοῦ Λαχανᾶ. Ὁργάνωσις τῆς νήσου ὑπὸ Λογοθέτου. Κανταρτσόγλους ἐν Κάσσῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

(*Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.*)

Ἀττικὴ. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Μελέτης Βασιλείου καὶ παρασκευαί. Σύλληψις κληρικῶν καὶ προκρίτων. Προσβολὴ ἐν Καλάμῳ. Ἀποστολὴ Δήμου Ἀντωνίου. Ἀπειλὴ σφαγῆς. Εἰσβολὴ Μελέτου ἐν Ἀθήναις. Κίνησις τῆς Ἀττικῆς. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Βουλευταὶ Ἀθηνῶν. Ἐθελονταὶ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν.—Κίνησις Θεσσαλομαγνησίας. Ἀνθιμὸς Γαζῆς. Πολιτειογραφικὴ ἐξέτασις περὶ Θεσσαλομαγνησίας. Βουλὴ Θεσσαλομαγνησίας.—Εὐδοία. Τοπογραφικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξέτασις. Μέτρα τῶν Τούρκων. Ἐπανάστασις Λίμνης καὶ Ξηροχωρίου. Βεροῦτης καὶ λοιποί. Κατάληψις τοῦ Ἄϊου. Προκηρύξεις.—Μακεδονία. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐμμανουὴλ Παπᾶ. Προπαρασκευαί τούτου. Κατάβασις εἰς Ἀθῶν. Μέτρα προληπτικὰ τῶν Τούρκων. Προεστῶτες. Ἐπανάστασις Πολυγύρου καὶ Ἀθῶν. Ἐφορεία. Ἀναγόρευσις Ἐμμανουὴλ Παπᾶ. Κινήσεις διάφοροι. Παρατηρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

(*Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.*)

Συνέπειαι τῆς διαλύσεως τοῦ ἐν Γόρτυν στρατοῦ. Πολεμικὸν σχέδιον Κολοκοτρώνου. Στρατόπεδον ἐν Πιάνῃ. Ὑπεροχὴ νέα τῶν Τούρκων καὶ πανικοὶ φόβοι. Συγκεντρώσεις περὶ τὴν Τρίπολιν.—Πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου. Κολαβρυτινοί. Μερτίκας. Προμήθειαι Κλάδου. Προσωπικότητες. Μέτρα Δικαίου.—Πολιορκία Νεοπλίας. Ἐπίθεσις ἐπιτυχὴς τῶν

Τούρκων καὶ διάλυσίς. Ασκαρίνα Πούπλη ἐν τῷ Ἀργεῖ. Χαρακτὴρ αὐτῆς. Ἐπανάληψις τῆς πολιορκίας.— Πολιορκία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Ἐπίθεσις ἀτυχῆς τῶν Τούρκων. Τομὴ τῆς γεφύρας.— Πολιορκία Κορώνης. Μαυρομιχαλαῖοι, Δαρειώτης καὶ Καράπαυλος.— Πολιορκία Μεθώνης καὶ Πύλου. Διάλογος Τούρκων καὶ Τριφυλίων. Ἀρχηγία Γρηγορίου Μεθώνης. Ἴόνιοι. Ἀτυχὴς ἐξοδος τῶν Τούρκων. Κωνσταντῖνος Πιερβάκος Μαυρομιχάλης.— Λαλαῖοι. Καταστροφή Πύργου. Ἀτυχὴς ἐπίθεσις αὐτῶν κατὰ τῆς Ἀγουλινίτσας. Στρατόπεδον ἐν Βολάντζη. Λαφυραγωγίαι καὶ αἰχμαλωσίαι. — Ἰουσοῦφ πασσᾶς. Διαπρόβουσις εἰς Ἀχαΐαν. Ἀνταπόκρισις Ἀχαιῶν. Διαγωγή Φιλίππου Γρῆν. Εἴσοδος τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ εἰς Πάτρας. Ἔργα τῶν Τούρκων. Διάλυσις τῆς πολιορκίας. Καρατσᾶς. Διαμαρτυρία Ἀχαιῶν κατὰ τοῦ Γρῆν.— Ἡ κατὰ τῆς Βλαχοκρασίας ἐπίθεσις τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως. Νίκη αὐτῶν. Θάνατος Νικολοπεῖλου. Πανικὸς φόβος. Ἀρχιστρατηγία Μαυρομιχάλου. Στρατολογία.— Ἡ ἐν Λεβιδιῷ μάχη. Ἡττα τῶν Τούρκων. Θάνατος Στριφτόμπολα. Ἀλληλογραφίαι. Ὀχλαγωγία ἐν Τριπόλει. Ἀλῆ Τσεκούρας.— Διάλυσις τοῦ πρώτου ἐν Βαλτετσίῳ στρατοπέδου.— Ἀρχιστρατηγία Κολοκοτρώνου ἐν Γόρτυνι. Στρατιωτικὰ μέτρα.— Ὁ Κεχαγιά βεγῆς ἐν τῷ Ρίῳ καὶ ἐν Αἰγίῳ. Ἀποστολὴ αὐτοῦ. Ἐπιτυχία ἐν Βέβοδα. Διάλυσις τῆς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου. Ἡ τύχη τοῦ ταχυδρομοῦ τῶν Ἀργείων. Κατὰστάσις εἰς τὴν Ἀργολικὴν. Μέτρα Ἀργείων. Ἡττα αὐτῶν καὶ διάλυσις τῆς πόλεως. Μέτρα πολιτικὰ Κεχαγιά βεγῆ. Κινήματα ἀτυχῆ τῶν Ἑλλήνων. Ἀνάστασις τοῦ Κεχαγιά βεγῆ εἰς τὴν Τρίπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

(*Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.*)

Κατάστασις Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ Βρυώνου. Σφαγὴ τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων. Ἡ ἐν Θερμοπύλκι μάχη. Νίκη τῶν Τούρκων. Θάνατος Διάκου. Παρατηρήσεις.— Ἡ ἐν Γραδιῇ μάχη. Θρίαμβος Ὁδυσσεύς Ἀνδρούτσου. Χαρακτὴρ αὐτοῦ. Παρατηρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡθικὴ κατάστασις τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Διπλωματία καὶ Μαχ-

μοῦτ. Ἀπόπειρα πρὸς γενικὴν σφαγὴν. Σφαγὴ Κωνσταντίνου Μουρούζου κλπ. Χαρακτήρ αὐτοῦ. Μέτρα κατὰ τῶν παρεπιδήμων. Ἀπαγέρουσιν τῶν ἀποδράσεων. Ἀντίστασις τοῦ Ἰώσσου πρέσβεως. Σύλληψις, ἀπαγχόνισις, μεταφορὰ εἰς Ὀδησσὸν καὶ ταφὴ Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου. Ἀπαγχόνισις ἐγκρίτων ἀρχιερέων, ὡς καὶ τοῦ πρώην πατριάρχου Κυρίλλου ἐν Ἀδριανουπόλει. Φιλικήσεις, σφαγαί, ἐξορίαι. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Χαρακτήρες τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου. Ὁχλαγωγίαι, καταστροφαὶ ἐκκλησιῶν, θάνατοι, σφαγαὶ ἐκ τῶν πάσης τάξεως καὶ δραπέτευσίς. Αἰσθήματα Σιτρωγανώφ. Γενναϊότης τῶν θυσιαζομένων. Τὰ μεγάλα κακὰ ἐν Σμύρνῃ. Ὁμοίως ἐν Κύπρῳ. Ὁμοίως ἐν Κρουαδασίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.)

Μολύβδιναι στέγαι. — Πολιτικὰ μέτρα Κεχαγιᾶ βεγῆ. — Συγκεντρώσεις Ἑλλήνων. — Ἡθικὴ τῶν Τούρκων κατάστασις. — Κολοκοτρώνης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλης περὶ Βαλτετσίου. Δευτέρᾳ συγκέντρωσις ἐν Βαλτετσίῳ. Ἡ μεγάλη ἐν Βαλτετσίῳ μάχη. ἦττα τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Ἡρώϊσμός Ἡλίας Μαυρομιχάλου. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐπιστολὴ τοῦ Κολοκοτρώνου πρὸς τὸν Κεχαγιᾶν. — Ἡ ἐν Δελιανοῖς μάχη. ἦττα τοῦ Κεχαγιᾶ. Ἡρώϊσμός Νικήτα. — Πολιορκία Τριπόλεως. Μέτρα Κολοκοτρώνου. Συμπλοκαὶ διάφοροι. Οἰκονομικὰ μέτρα. Κατάληψις Παλλαντίου. Κατάστασις τῶν ἐν Τριπόλει Χριστιανῶν. — Ἡ ἐν Κατεζαῖς συνέλευσις καὶ τὸ πρῶτον πολιτικὸν σύστημα. Πράξεις τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. — Ἡ ἐν Λαντοσίῳ μάχη. Θάνατος Χαραλάμπου Βιλαέτου. — Ἐπιδρομαὶ τῶν Λαλαίων. Θάνατος Γιαννιᾶ ἐν τῇ Κατσαροῦ. — Συγκεντρώσεις περὶ τὸ Λάλα. Ζακύνθιοι, Κεφαλλήνες. Προκήρυξις αὐτῶν. Ὁδοιπορία Ἰονίων καὶ Ἠλείων. Συμπλοκὴ κατὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Βοδίνῃ. Καλαβρυτινοὶ καὶ Γορτύνιοι. Ὁχύρωσις ἐν τῷ Ποῦσι. Ἐπιστολὴ τῶν Ἰονίων πρὸς τοὺς Λαλαίους. Ἀπάντησις τῶν Λαλαίων. Ἀπόφανσις τελευταία Ἀνδρέου Μεταξᾶ. — Κατάστασις τῆς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου. Ἀρχηγία Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ. Πολεμικὴ θέσις Ἀκροκορίνθου. Ἐριδερ. — Πολιορκία Ναυπλίας. Συμπλοκὴ ἐν Κατόγλι. Παρατηρήσεις περὶ Ναυπλίας. — Πολιορκία Ἐπιδόκου Λιμηρᾶς. Ἀποτυχία τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Παλαιὰν Μονεμβασίαν. Οἰκονομικὴ κατάστασις αὐτῶν καὶ μέτρα. — Πολιορκία Μεθώνης. — Ὁμοίως Πατρῶν. Οἰκονομικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἐνέργειαι Γερμανοῦ. Προφυλακαὶ μονομερεῖς. Συμπλοκὴ τῶν Ἠλείων εἰς Κούκουρα. Τεποθετήσεις ἐν Δεμεστίχοις καὶ Νεζερεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.)

Σχηματισμὸς ἑλληνικοῦ στόλου. Ναυαρχία καὶ χαρακτήρ Ἰακώδου Τουμπάζη.— Νεόφυτος Βάρβας καὶ ἀποφασίς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Χίου.— Προκήρυγμα τοῦ στόλου πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν νήσων. Ὁμοίως πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς.— Περὶ Χίου. Ὁ στόλος εἰς Ψαρά. Καταδρομικαὶ πράξεις πρὸς τῆς Χίου. Ὁ στόλος κατὰ τὴν Χίον. Προκήρυξις τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς Χίους. Σύλληψις τοῦ Μισοί-μολλασῆ καὶ συνέπειαι. Ἀρνήσις τῶν Χίων. Ἀπόπλους τοῦ στόλου. Βεγὴρ πασσᾶς ἐν Χίῳ. Ὁμηροὶ Χίου.— Ἀντεπανάστασις κατὰ τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου ἐν Ὑδρᾷ. Ὑπερίσχυσις τῶν προκρίτων καὶ μεταβάσις τοῦ Οἰκονόμου εἰς Πελοπόννησον. Περιορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ Μεγασπηλαίῳ.— Ἐκπλευσις ναυτικῆς μοίρας ὑπὲρ τῆς Ἀχαΐας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Δυτικὴ Ἑλλάς. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Χαρακτήρ Μακρῦ. Ἐνέργειαι Βλαχοπούλου.— Ἰδέαι Βαρνακιώτου.— Κίνησις Μεσολογγίου. Παρατηρήσεις.— Τοῦρκοι τοῦ Ἀνατολικοῦ.— Προκήρυξις Βαρνακιώτου.— Πολιορκία Ναυπάκτου. Ἐφοδὸς κατὰ τοῦ Ἀντιβρίου. Θάνατος Χορμόβα.— Ἀτυχὴς χρήσις πυρπολικοῦ κατὰ τῶν τουρμικῶν ὑπὸ τὴν Ναυπακτον πλοίων. Ἡρωϊσμὸς Γεωργίου Παξινοῦ.— Ἀπόπλους τῆς ἑλληνικῆς μοίρας.— Πολιορκία καὶ κυρίευσις τοῦ Ἀγρινίου.— Ὁμοίως τοῦ Ζαπαντίου.— Τσόγκας κατὰ τοῦ Τεκᾶ καὶ Ἀνακτορίου.— Κίνησις Εὐρυτανίας καὶ καταστροφὴ Νούρκας Σέρβανη καὶ Βελῆ βεγγῆ Πρεμετινοῦ.— Νίκη Ἰσκού καὶ Βαλέλα κατὰ τοῦ Ἰσμαήλ πασσᾶ Πλιάσα ἐν Θυάμῳ.— Ἀποτυχία τοῦ Πλιάσα ἐν τῇ Ἀφτί.— Ὁμοίως τῶν ἐν Κομποτίῳ ἐχθρῶν.— Χασσὴν πασσᾶς ἐν τῇ Ἀρτῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.)

Κίνησις τοῦ σουλτανικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν. Παρατηρήσεις.— Ἐκστρατεία τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐγγραφοὶ διορισμοῦ Τουμ-

πάξή.— σχηματισμὸς πυρπολικῶν.— Πυρπολισμὸς τουρκικοῦ δικρότου ἐν Ἐρέσῳ. Συνέπαισι.— Καταστροφή τῆς πύλειος τῶν Κυθωνιῶν.— Φόρος τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους νήσων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

(*Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.*)

Ἀποτυχία τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνου ἐν τῇ Γκιώνῃ. Νέαι ἀπόπειραι καὶ ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς Ὀποῦντα. Μεταβολὴ τοῦ σχεδίου Μεχμέτ πασᾶ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Καστράνι. Ἀπόφασις κατὰ τῆς Ὑπάτης. Μάχη τοῦ Ἀετοῦ. Τελεχὰ Φέζος. Βοήθεια Πελοποννησίων. Ἀποτυχία τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Καστράνι. Ἀπάτη αὐτοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους. Προχώρησις τούτων. Καταστροφή τῆς Λεβαθείας. Χρῆστος Παλάσκας. Ἀτυχὲς κίνημα ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων ἐν τῇ φρουρίῳ Λεβαθείας. Παράδοσις αὐτῶν. Ἐγκατάστασις τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἐπιστροφή τῆς πελοποννησιακῆς βοήθειας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Ζεμενῷ. Κατάβασις τοῦ Δεμήρ πασᾶ.— Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. Κατάστασις τοῦ φρουρίου. Ἀποστολὴ Μεχμετάκου. Προμαχῶνες τῶν Ἑλλήνων. Συμπλοκαί. Θάνατος Δήμου Ἀντωνίου. Καρατομαίαι τῶν δμηρίων. Ὑπόνομος κατὰ τοῦ Σερπεντιέ. Ἐριδὲς Ἀθηναίων καὶ Μελέτου. — Τὰ κατὰ τὴν Εὐβοίαν. Διάφορα κινήματα καὶ συμπλοκαὶ πρὸ τῆς Χαλκίδος. Διάφοροι τοποθετήσεις. Ἀποτυχία Βερούτη ἐν τῇ Βατιῶντι. Νέαι συγκεντρώσεις κατὰ τὸ Ἄϊον καὶ Βρυῶνια. Ἀτυχία ἐν τῇ Καστέλῃ. Καταστροφαὶ μέχρι Βάθειας καὶ Στενῆς. Ἀγγελῆς Γωδγίνας ἐν Βρυσακίοις. Νικέλαος Κριζώτης. Ὑπεροχὴ τοῦ Ἀγγελῆ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀποβολὴ τοῦ Βερούτη.— Οἱ Καριστινοὶ Τούρκοι. Σαμπάνιδες. Καταστροφή τῆς Κύμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Τὰ περὶ τῆς καταβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Τεργέστην. — Ἐφορεία ἐν Τεργέστη. — Ὑποδοχὴ ἐν Ὑδρᾷ. — Χαρακτὴρ αὐτοῦ. — Προκήρυξις. — Ὁργάνωσις τῶν νήσων. — Νεόφυτος Βάμβας. — Μετάβασις καὶ ὑποδοχὴ ἐν τῇ Ἀστρεὶ τῆς Πελοποννήσου. — Ἐστίασις Κολλοκοτράνι. — Ἀνάβασις εἰς Ἁγίον Ἰωάννην. — Τὸ συστατικὸν ἔγγραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ

Διαμαρτυρία Δικαίου πρὸς Ξάνθον ἀπὸ 22 φεβρουαρίου 1821	400
» » » » » τὴν Ἀρχὴν » » » » »	401
Σύσκεψις ἐν Καλάμαις Μαυρομιχάλου, Μονεμβασίας Χρυσάνθου, Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ καὶ Κρεββάτᾶ	402
Γράμμα Βλασσοπούλου πρὸς Μαυρομιχάλην	»
» τῶν ἐν Βοστίτση συνελθόντων πρὸς τοὺς ἄρχοντας	»
Υἱὸς καὶ Πετσῶν	403
Προδοσία κατὰ Ἀναγνώσταρᾶ	»
Συμπλήρωσις περὶ τῶν διατρεχάντων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐξωτερικῶς τε καὶ ἐσωτερικῶς	404
Περὶ Νικολάου Σολιώτου	406
Περὶ σιπαχίδων ἐν Πελοποννήσῳ	»
Τάξεις προεστώτων	»
Ἐγγραφα τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν μισοδόρυβα	407
Τί σημαίνουν τὰ «νέζρι χοτσέτια»	»
Ἐγγραφὴ Σωτηρίου Χαραλῆμου ἀπὸ 20 μαρτίου 1821	408
» τῶν Παπαγιαννοπούλων πρὸς Κολοκοτρώνην	»
Πλαποῦται	409
Εὐαγγέλης Λιβαδάς	»
Σηραΐαι τῶν ναυτικῶν νήσων	»
Ἀποδεικτικὸν Γεωργίου Σισίνου	410
Καταγωγὴ τῆς Μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας	»
» » » Κολοκοτρωνικῆς	412
Οἱ Τούρκοι τῆς Τριφυλίας καὶ ὁ Ἀμβρόσιος Φραντσῆς	415
Ἐγγραφὸν στρατιωτικῆς βαθμολογίας ὑπὸ Δικαίου	416
Ὀνόματα φρουρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων	417
Ἐπιστολὴ τῶν Δεσβενοχωριτῶν πρὸς Ἰωάννην Κλάδον ἀπὸ 45 μαρτίου	»
» » Σταύρου Νικολάου » » » » 25 »	»
Περὶ Καρυαίνης	418
Ἐπιστολὴ Κολοκοτρώνου πρὸς Τσανέτον Χριστόπουλον ἀπὸ 28 μαρτίου	419
Περὶ τοῦ Ἰσμαὴλ ἀγᾶ Λαλαίου	»
Διοίξεις Λάλα καὶ Πύργου	»
Περὶ τοῦ πρώτου ἐν Καλαβρύτοις κτυπήματος	420
Πληθυσμὸς τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ Τούρκων	»
Πολεμικὰ πλεονεκτήματα τῆς Αὐτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα	»
Καταγωγὴ Πανουριᾶ	»
Διορισμὸς αὐτοῦ ὡς καπιτάνου ἀπὸ 26 ὁκτωβρίου 1820	421
Περὶ Ἰωάννου Γούρα	»

Ἐγγραφοὶ τῶν Κονσόλων Λεβαδείας ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1821	422
Ναυτικὸν τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ τοῦ σουλτάνου . . .	»
Περὶ τῆς προσβολῆς τῶν τουρκικῶν πλοίων ἐν Μήλῳ . . .	423
Ἐγγραφοὶ τῶν κατὰ θάλασσαν πολιορκητῶν τῆς Μονεμβασίας	424
» » » Ψαριανῶν πρὸς τοὺς Πετσίωτας . . .	»
Περὶ τῶν ἀποστελλομένων ναυτικῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου . . .	425
Τὸ κοινὸν ἔγγραφον δικτατορίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου .	»
Ὁμοίως τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς καπιτανεῖους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου . . .	426
Διάταξις τῆς Ὑδρας περὶ τῶν ἀγωνιζομένων ναυτικῶν . . .	»
Τὰ ἐν Σάμῳ κόμματα . . .	427
Αἱ πύλαι τοῦ περιτειχίσματος τῶν Ἀθηνῶν . . .	»
Περὶ Ζαγοράς . . .	428
Τούρκοι ἐν Εὐβοίᾳ καὶ αἱ διασημότεραι οἰκογένειαι . . .	»
Κακουργήματα τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων . . .	»
Προτέρα κατὰστασις τοῦ Ἀθῶ . . .	429
Περὶ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ . . .	430
Ἐγγραφοὶ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου πρὸς Ἐμ. Παπᾶ . . .	431
» » τῶν ἐπισκόπων Ἱεροσέου καὶ Κωνσταντίου » » . . .	»
» » τῶν Κασσανδρέων πρὸς τὴν ἐφορείαν τοῦ Ἀθῶ . . .	»
» » τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωακείμ πρὸς Ἐμ. Παπᾶ . . .	432
Οἱ ἐπονομαζόμενοι χαρὰςσοχάρτια . . .	433
Στρατιωτικὴ διάταξις Βαφιοπαύλου . . .	»
Ἡ Δόμνη Χατσῆ Βιζιζή . . .	»
Δρέδες . . .	»
Ἐγγραφοὶ Μυρομιχάλου πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Μεθώ- νην . . .	434
» » τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ φρουρίου Πατρῶν .	»
Ἀπάντησις τῶν Τούρκων . . .	435
Κερδοσκοποὶ ἐκ τῶν Μεσολογγιτῶν . . .	»
Ἐγγραφοὶ Μαυρομιχάλου εἰς Πετσίωτας . . .	»
Αἱ πύλαι τοῦ περιτειχίσματος τῆς Τριπόλεως . . .	436
Ἐγγραφοὶ τῶν ἐν Βερβείοις περὶ Ἀνδρέου Παπαδιαμαντοπούλου	»
Περὶ τῶν ἐν Τριπόλει δμηρῶν . . .	»
Ἐγγραφοὶ ἀρχιστρατηγίας Κολοκοτρώνου . . .	437
Περὶ ψευδῶν εἰδήσεων . . .	»
Μπουγιουρδὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους . . .	438
Περὶ Ὁμέρ Βρυώνου . . .	»
Ἐγγραφοὶ Λεβαδειῶν . . .	439
Καταστροφὴ τοῦ πλοίου τοῦ Ἀθανασίου Δ. Κριεζῆ . . .	»
Ἐγγραφοὶ Λεβαδειῶν διοριζόντων τὸν Βούτγον ἀντὶ τοῦ πε- σότος Διῆκου . . .	»
Ἐπιστολὴ Ὀδυσσεῶς εἰς Βούτγον . . .	440
Περὶ Ὀδυσσεῶς παρὰ τῷ Ἀλῇ πιασσῇ . . .	»

Ἐπανόρθωσις χρονολογίας, καθ' ἣν ἀπηγχονίσθη ὁ μητροπολί- της Ἐφέσου	442
Ὁ μητροπολίτης Δέρκων καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος	»
Τὰ περὶ τῶν ἐν Ὁδησσῷ Ἑβραίων κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ πα- τριάρχου Γρηγορίου	443
Ἡ ἀπόφασις περὶ ἀπαγχονίσσεως τοῦ πατριάρχου	»
Περὶ ἐξομώσεων	445
Ἐγγραφον τῶν ἐν Σμύρνῃ προξένων	»
Αἱ συνθηματικαὶ πυραὶ καὶ οἱ καπνοὶ	446
Ἡ Σταυριάνα Λάκαινα	447
Ἀπόφασις τοῦ Τουρκάλδανου Αἰάμπεη	»
Τὸ ἄταφον τῶν φονευομένων	»
Σκοποὶ τῶν Τούρκων, εἰ ἐνίκων ἐν Βαλτατσίῳ	»
Ἡ περίστασις, καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης ὠνομά- σθη Γενναῖος	»
Ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἐλους Ἀνθίμου	448
Ἐγγραφον τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας	»
Τὸ ἔπακρον τῆς αἰτίας τῶν Τούρκων τῆς Ἐπιδάφρου Λιμηρᾶς	449
Μέτρα τῶν Χίων κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἐπαναστάσεως	450
Μέτρα τῶν ναυτικῶν νήσων ὑπὲρ τῶν ξένων σπραιῶν	»
Προκήρυξις τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς Χίους	451
Ὁρκοδοσίαι τοῦ ναυάρχου καὶ τῶν πλοιάρχων Ὑδρας	452
Περὶ τοῦ συλληφθέντος Μισὶρ-μολλατῆ	453
Οἱ δραπέται τῆς Ὑδρας ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Ἀντωνίου Οἰκο- νόμου	»
Περὶ Μικρόλλη	454
Περὶ Κάρλελι	»
Ἐκθεσις τοῦ 1823 περὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ Γεωργίου Παξίνου	»
Ναυτικὰ ἀξιώματα τῶν Τούρκων	455
Ὀνομαστικὸς κατάλογος τῶν ἐν Ἐφέσῳ πυρπολιστῶν	456
Ἐγγραφον Ἀθηναίων πρὸς Ἠλίαν Μαυρομυχάλην	457
» » Ὁμὲρ Βρυώνου πρὸς Νικόλαον Νάκον	458
Ἐκθεσις » » περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Λεβαδείας	»
» » Μεχμέτ πασᾶ » » » » » » » » » »	459
Ἐγγραφον Δημητρίου Ὑψηλάντου πρὸς Γεώργιον Πάνου	461
» » » » » » » » » » Περὶ αἰθῶν	»
Στρατιωτικὴ στολὴ Ὑψηλάντου	462
Ἐπιστολὴ ἀδελφῶν Σπηλιοτοπούλων πρὸς Ὑψηλάντην	»
Ἀπάντησις Ὑψηλάντου	463
Ἐπιστολὴ » » πρὸς Θέμελιν	»
Ἐκθεσις πρώτη ἰδιώτου περὶ Ὑψηλάντου	464
» » δευτέρα » » » » » » » » » »	465
Περὶ τοῦ συστατικοῦ γράμματος τοῦ Ὑψηλάντου	»
Λόγος Βάμβια πρὸς τοὺς Πελοποννησίους	466
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	469

ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΕΛΛΑΔΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.

ΘΥΓΑΕΜΙΑ ισχύει ἀνθρωπίνη δύναμις κατὰ πάσης ιδέας, ἅπαξ ἐν-
σπικνωθείσης ἐν τινι λαῷ, ὅλων μάλιστα τῶν τάξεων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
ἀνωτέρας μέχρι τῆς κατωτέρας περιλαμβανομένων. Ἐλθόντος τοῦ
πληρώματος τοῦ χρόνου, ἡ οὕτως ἐνσπικνωμένη ιδέα γίνεται ἔρ-
γον καὶ ἐναντίον πάσης καταπληκτικῆς δυσκολίας καὶ ἐναντίον παν-
τὸς κινδύνου.

Ἰδίως δὲ ἡ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ιδέα κατὰ τῆς τουρκικῆς κατα-
κτήσεως καὶ καταδυναστείας ὑπῆρχε συμφυῆς, μόνον κυριεῖον πολι-
τικὸν πνεῦμα καὶ μεθ' ὅλην τὴν μὴνωσιν ἑαυτῶν, καὶ μόνῃ ἐλπίς
ἐθνικῇ, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδιδομένη ὡς παρακαταθήκη ἱερὰ,
καὶ μεθ' ὅλας τὰς περιοδικὰς ἀτυχίας. Ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικὴ ὑπὸ
τοὺς Τούρκους κατὰστασις αὐτῶν ἀντίθετος ἦτο καὶ ἀσύμφωνος ὅλως,
πρὸς ὃ εἶχον ἰδανικὸν, τὴν θρησκείαν λέγομεν, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ
δίκαιον· ἐπὶ τοσοῦτον τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αἶσθημα ἀναλλοίωτον
ἐν πάσῃ περιστάσει ἔμενεν, ἄλλο, οὕτως εἰπεῖν, καταστὰν θρησκευ-
τικὸν δόγμα, ὅπερ βεβαιούσιν ἔτι μᾶλλον οἱ ἐκ τῆς μονώσεως καὶ
τῆς ἀνάγκης προκύψαντες μυστικοὶ μὲν, γενικοὶ ὅμως δεσμοὶ τοῦ μὲν
Ῥήγα Φεραίου περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης, τῶν δὲ Φιλικῶν περὶ

τάς ἀρχάς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Διὰ τοῦτο δὲ, σύνθημα ὄντες ἐνόητος ἐθνικῆς καὶ σημείον κοινῆς ἐνεργείας, οἱ δεσμοὶ οὗτοι, ἅμα ἀρξάμενοι, τὸ ὅλον ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου Ἑλληνικὸν συνῆψαν· κληρικοὶ δὲ καὶ λαϊκοὶ σύνορκοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος· αἱ καρδίαι δὲ μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ ἐνδεῶν, νέων καὶ γερόντων, πεπαιδευμένων καὶ ἀπαιδευτῶν, γνωστῶν καὶ ἀγνώστων, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον εὐρέθησαν, καὶ ἐχθροὶ πρὸς ἐχθροὺς ἔδωσαν καὶ ἔλαβον χεῖρα λήθης τῶν παρελθόντων καὶ ἀγάπης ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1821 ὑπῆρξεν οὐχὶ ἡ ἀρχή, ἀλλ' ἡ συνέχεια ἄλλων προγενεστέρων. Διὰ τοῦτο πρόγονοι μὲν Ζαῆμαι, Κρεββαταῖ καὶ ἄλλοι ἐπαρουσιάσθησαν ἀρχιεπαναστάται τῆς Πελοποννήσου τῷ 1769· ἀπόγονοι δὲ Ζαῆμαι, Κρεββαταῖ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀναφαίνονται τοιοῦτοι τῷ 1821, ἐπανορθοῦντες τὴν προτέραν ἀτυχίαν. Διὰ τοῦτο Κολοκοτρῶναι, Ἀνδρουῦτσοι καὶ πλείστοι ἄλλοι τοιαύτης κατηγορίας, διώκοντες ἄλλοτε καὶ διωκόμενοι, ἀναζώννυνται ἤδη τὴν σπάθην, καὶ ἀπὸ μερικοῦ πρὶν, ὡς ἀρματωλοὶ, γενικὸν πλέον, ὡς ἐθνικὴ δύναμις, συγκροτοῦσι τὸν πόλεμον κατὰ τῶν τυράννων. Διὰ τοῦτο καὶ Πελοπόννησος, καίτοι τοσάκις ἐρημωθείσα σχεδόν· καὶ στερεὰ, καίτοι τοσάκις παθοῦσα τὰ πάνδεινα· καὶ νῆσοι, καίτοι μὴ τυραννοῦμεναι ἐξίσου, συνασπάζονται πάλιν καὶ συνασπίζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ὑπὲρ θρησκείας καὶ πατρίδος, οὐδὲν λογιζόμεναι οὔτε τὰς ἀρξαμένας μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου σφαγὰς καὶ διωγμοὺς, οὔτε τὰς μελλούσας ἀκαταλογίστους ζημίας καὶ θυσίας ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Πραγματικῶς, ἐν ᾧ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πανταχοῦ τῆς Τουρκίας κληρικοὶ, πρόκριτοι καὶ πάσης τάξεως Ἕλληνες ἐκαρτομοῦντο, ἀπηγχονίζοντο, ἐδημεύοντο καὶ ἐξετοπίζοντο μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου· ἐξ ἐναντίας ἐν τῇ Ἑλλάδι οἱ πατέρες, οἱ υἱοί, οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ὁμοπάτριοι τούτων τῶν θυμάτων «ὠπλιζον χεῖρα» δι' αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὅλα οὕτω τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας τὰ ὀμότερα προκαταληπτικὰ μέτρα, ὅλη ἡ χύσις τοῦ αἵματος τῶν ἀθῶν πρὸς ἔμπνευσιν τρόμου καὶ φρίκης, κατ' οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἦλθε· τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἡ ἐνέργεια δι' οὐδὲν ἀνεστέλλετο πλέον τρόπου· καὶ, ὅτε ἡ ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικὴ ἀρχή, διδόμενα ἱκανὰ ἔχουσα περὶ προσεχοῦς ἐπαναστατικῆς ἐκρήξεως, περιώριζεν ἐν Τριπόλει καὶ ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους καὶ τὸν

υἱὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λακωνίας Πέτρου Μαυρομιχάλου, ὡς ὁμήρους ἀκινήσιαι· πάλιν ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι καὶ Μαυρομιχάται, πατέρες, ἀδελφοὶ καὶ οἰκεῖοι τῶν ὑπὸ θυσίαν τούτων ὁμήρων, τὴν κοινὴν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἀνάστασιν ἔψαλλον· διὰ δὲ τῆς πατριωτικῆς αὐτῶν φωνῆς, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ παραδείγματος τούτων, ἐξοπλίζονται ἡ μία κατόπι τῆς ἄλλης αἱ ἐπαρχίαι καὶ ῥίπτεται ὁ περὶ τῶν ὅλων κύβος. Πρώτη ἡ Πελοπόννησος καὶ πρῶται ἐκ τῶν νομῶν αὐτῆς ἡ Ἀχαΐα, ἡ Ἀρκαδία καὶ ἡ Λακωνία ἤρξαντο τοῦ πολέμου κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Ἐν πολλῇ ἀληθῶς ἀμνηχανία κατεῖχον τὰ πνεύματα ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης οὐ μόνον ἡ ἀνισότης, ὡς μὴ πραγματοποιηθέντων τῶν περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Σερβίας σχεδίων τῆς Ἐταιρίας· οὐ μόνον ἡ διάψευσις τῶν παρὰ τοῦ Δικαίου δοθεισῶν ὑποσχέσεων περὶ μεγάλων ἀποσταλῆσομένων ἐξωθεν ὀλικῶν βοηθημάτων· οὐ μόνον τὰ προκαταληπτικὰ ἤδη μέτρα τῆς καθυστάσεως ἀρχῆς καὶ τὸ ἀνέφικτον τῆς ἐνεργείας μιᾶς ὁμοχρόνου κινήσεως τῆς τε Πελοποννήσου, τῆς στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου, ὅτε αἱ στιγμαὶ ἐπείγον, ἀλλὰ καὶ ἡ διπλῇ ἑλλειψίς τῆς προσωπικῆς παρουσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου (α) καὶ τῆς κηρύξεως ῥωσικοῦ πολέμου (β). Τούτοις δ' ἅπασι προσετίθετο καὶ ἡ ἐναντιότης τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας (γ). Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτῇ ἐνυπῆρχεν ἡ ἀναπόφευκτος ἀνάγκη τῆς προτιμήσεως ἐνὸς ἐκ τῶν δύο, ἢ τῆς ἀκινήσιαις καὶ τῆς βεβαίας σφαγῆς, ἢ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλπιστάτης σωτηρίας.

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε ἀπηρτεῖτο καιρὸς τις, καὶ τὸ κέρδος τοῦ καιροῦ τούτου ὑπισχνεῖτο μόνη ἡ ἀπάτη πρὸς διασκέδασίν τινα τῶν ὑπονοιῶν τῶν Τούρκων (δ). Κατὰ πρῶτον μὲν συνετέλεσαν λόγον ἐπὶ τοῦ προκαιμένου ἡ εἰς Τρίπολιν εἰσοδος ἀρχιερέων τινῶν καὶ προκρίτων, καὶ τὸ ἀμετακίνητον τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν εὐπάρων Ἑλλήνων, ὡς μηδεμίαν δῆθεν ἐχόντων ἰδέαν περὶ πολέμου καὶ ἡσυχάζόντων ἐν ταῖς ἰδίαις· κατὰ δεύτερον δὲ ἐβοήθησαν αἱ πρὸς τοὺς Τούρκους δμορφωναὶ γινόμεναι παραστάσεις, ὅτι τὰ διαθρυλούμενα οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, ἢ σπερμολογίαι κακοβούλων θηρευόντων τύχην, ἢ ὑπενέργειαι τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὸς ἐκδίκησιν καὶ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὡφέλει ἄρα ὁ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πόλεμος καὶ ἡθικῶς ἤδη, ὡς ὠφέλησε καὶ ὀλικῶς μετ' ὀλίγον.

Πολλοὺς οἱ Τούρκοι, καὶ ὡς ἐξουσία καὶ ὡς ἰδιῶται, εἶχον λόγους

παραδεχόμενοι, ἂν οὐχὶ ὡς ἐντελῶς ἀληθεῖς, τοῦλάχιστον ὡς πιθανωτάτας τὰς τοιαύτας παραστάσεις· ὡς ἐξουσία μὲν, διότι εἶδον προσελθόντας τινὰς τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ ἐθεώρουν συνεπῆ τὴν προσέλευσιν καὶ τῶν ἄλλων· οὐχ ἦπτον δ' ἐγγίνωσκον τὸ πολυμήχανον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔσπευδον ἐπὶ πολὺ τὰ πράγματα, ἵνα μὴ, ἐν ἀγνοίᾳ ἔτι ὄντες τῆς κυρίας ἀρχῆς τῶν διαθυλλουμένων, προκαλέσωσι νέας τῶν τῆς Ἡπείρου ταραχὰς καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· ὡς ἰδιῶται δὲ, διότι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεθύμουν τὴν ἡσυχίαν, ἔχοντες βάρη ἀδύνατα καὶ μεγάλα καρπούμενοι εἰσοδήματα, ὡς κύριοι ὕλων τῶν γαιῶν, καὶ πρῶτιστος τούτων· ὁ γενικὴν ἐπιβρότην ἐξασκῶν γαιοκτήμων τῆς Κορινθίας καὶ Μεγαρικῆς Χουσεὴν Κιαμῆλ βεγῆς (α). Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ κατὰ προτροπὴν τοῦτου ἡ ἐν Τριπόλει ἀρχὴ ἀνῆνέχθη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαιοῦσα τὴν εἰρηνικὴν τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν, δι' ὧν ἔλαβε μέτρων περὶ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ δι' ἣν ἔβλεπε γενικὴν εὐπείθειαν καὶ ἀταραξίαν· ἐπομένως δ' ἐγνωμοδότηι περιττὴν τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ, ὡς ἀπειλοῦσαν ἄλλως τὴν ταραχὴν τοῦ ὅλως ἡσύχου μένοντος τόπου. Ὁ σουλτάνος ὅμως, ἢ ὡς διατάζων ἐπὶ ταῖς διαβεβαιώσεσιν αὐταῖς, ἢ ὡς σκληρυνόμενος, καθ' ὃ ἔλαβε σύστημα γενικὸν μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς 24 φεβρουαρίου, διέταξε πρῶτον τὴν ἐξασφάλισιν τῶν φρουρῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τροφῶν· καὶ δεῦτερον τὴν ἀποτομὴν τῶν κεφαλῶν οὐ μόνον τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ καὶ ὕλων τῶν τῆς Πελοποννήσου ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου διαφέροντος καὶ ὑπόπτου προσώπου. Συγχρόνως διέταξε τὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων κίνησιν ἐνὸς μέρους στρατοῦ ἐκ τριῶν μέχρι πέντε χιλιάδων, καὶ ἐτέραν ἐκ τῆς Ἀσίας ἄλλου σώματος ἐκ τρισχιλίων περίπου (β), διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τὰς περὶ Πελοποννήσου καὶ Πελοποννησίων διαταγὰς προέλαβον τὰ πράγματα, ἀποβάσας ἀπραγματοποιήτους.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς Τριπόλεως ἐπανελάμβανε τὰς διαταγὰς αὐτῆς περὶ τῆς προσελεύσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ μάλιστα τῶν τῆς Ἀχαΐας. Ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ, ἂν θέλῃ τις, ὥρᾳ τῇ ὥρᾳ, ἐγεννῶντο ὑπόνοιαι σοβαρώτεραι καὶ ἀνυσυχίας μεγαλητέρας πρόξενoi, εἰ καὶ οἱ εἰσελθόντες ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι ἔγραφον ἐπανειλημμένως τοῖς ἐπαρχιώταις αὐτῶν περὶ ἡσυχίας, καθ' ὃν εἰσηγοῦντο καὶ διετάσσοντο τρόπον. Ἀλλ' ἀδόκιμον τὰ

τοιαῦτα ἦσαν νόμισμα πλέον. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ συνῆλθον ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας, κειμένη κατὰ τὰ Καλάβρυτα, ὅπως συσκεφθῶσι τελειωτικῶς περὶ τοῦ ποιητέου (α).

Εὐρον δὲ ἂν μὲν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Τρίπολιν, ἐξάπαντος ἀπόλυνται καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ προεισελθόντες, οὗς μόνος ὁ διὰ τοὺς ἔξω μένοντας φόβος τῶν Τούρκων ἔσωζεν ἔτι· ὁ τοιοῦτος δὲ ἀναπόφευκτος κίνδυνος προεβλέπετο οὐχὶ ἐκ μόνης τῆς συνήθους τακτικῆς τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐνδεχομένων κινήματων, εἴτε μικρῶν, εἴτε μεγάλων, ὅτε ὁ ἀναθρασμὸς τῶν πνευμάτων ἠκολούθει πολλὸς, οἱ δ' ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρίας, καὶ μάλιστα ὁ Κολοκοτρώνης, Δικαῖος καὶ Ἀναγνωσταρᾶς, ἐνῆργουν ἀδιακόπως καὶ ἐπιμόνως· ἂν δὲ μὴ εἰσέλθωσιν, ἀλλὰ μείνωσιν ἀκίνητοι, ὑπόκεινται ἐπίσης εἰς πᾶσαν καταδίωξιν καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἀρχῆς, ὡς ἀνησυχούσης· ἂν δὲ κινήθωσιν εἰς τὰ ὅπλα, πολλὰς ἔχουσιν ἀγαθὰς ἐλπίδας, διότι πολλὰ ἀντιπεριέσπων τὴν Τουρκίαν σπουδαῖαι περιστάσεις, καὶ αὗται ἦσαν ὁ κεκηρυγμένος πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Σουλίου, τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ αἱ περὶ Ῥωσσίας δειναὶ καὶ ἀνεξάλειπτοι πάντοτε ὑπόνοιαι.

Ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς, τὴν θέσιν τοῦ Μέντορος ἐπέχων, καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης ἐκυριεύοντο ὑπὸ δισταγμῶν. Ἀλλὰ, τοῦ Ἀσημάκη Φωτῆλα προτείνοντος καὶ τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου ὑποστηρίζοντος, οἱ πλείους τῶν συνελθόντων ἐδείχθησαν ἀσπαζόμενοι τὴν περὶ ἐνάρξεως τοῦ πολέμου σκέψιν τούτων. Ἐάν, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἰσμαηλίου, κατέβαινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, οὐδεὶς τότε ἐμεσολάθει δισταγμὸς περὶ τῆς ἀμέσου γενικῆς κινήσεως· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἤδη διέφερον· τῆς δ' ἐλλείψεως τοῦ Ὑψηλάντου οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχεν ἀρμόδιος πρὸς ἀναπλήρωσιν, ἢ μόνῃ ἡ ἰσχυρὰ τῶν προκρίτων τάξις μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λακωνίας Μαυρομιχάλου. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν τὰ πάντα ἀπὸ αὐτῶν κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐξήρτηντο καὶ ἡ συναίνεσις ὅλων ἀπηγγέλτο. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀποσυρθῶσι μὲν διαμεμερισμένοι εἰς δυνατοὺς τῆς Ἀχαΐας τόπους, ἀρχόμενοι μυστικῶς τῆς στρατολογίας· συνεννοηθῶσι δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως τῆς Λακωνίας καὶ Γόρτυνος, καὶ περιμείνωσι πρὸς ὀλίγον ἔτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προηγηθεισῶν ἀποστολῶν εἰς Ὑδραν, Πέτσας καὶ τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον. Βαρεῖα ἀναμφιβόλως ἐπέκειτο ἡ εὐθύνη παρὰ

ταῖς καλῶς συλλογιζομένοις, ὅτε διεκυβέετο οὐ μόνον ἡ ὑπαρξίς προ-
σώπων τινῶν ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη ὁλοκλήρου τοῦ τόπου. Τὰ
προηγούμενα τοῦ 1769 ἐπὶ Ἀλεξίου Ὁρλώφ καὶ τὰ τοῦ 1790 ἐπὶ
Λάμπρου Κατσώνου πρόσφατα ἦσαν ἐν τῇ μνήμῃ ἐκάστου.

Ἡ κοινὴ γνώμη δυνατὴν ἐθεώρει ἀείποτε τὴν κίνησιν τῆς ἐπανα-
στάσεως ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς Λακωνίας. Ἀ-
ληθῶς αἱ ὀρεῖναι ἐπαρχίαι τῆς Ἀρχαίας καὶ Ἀρκαδίας, τὰ Καλάβρυ-
τα καὶ ἡ Γόρτυς, ὀλιγίστους ἀριθμητικῶς καὶ οὐδεμιᾶς σημασίας ἔ-
φερον κατοίκους Τούρκους, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἀμφοτέρων συνεποσοῦν-
το ἐν συνόλῳ περὶ τὰς ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. Ἀλλὰ, ἂν τὰ Κα-
λάβρυτα ἀπηλλαγμένα ἦσαν πλησιεστέρων ἐχθρῶν ἰσχυρῶν, ἡ Γόρτυς
ὅμως περιεκυκλοῦτο ἔνθεν μὲν ἀπὸ τῶν ἐν Ἀλάχ, ἔνθεν δὲ ἀπὸ τῶν
ἐν Ὀλυμπίᾳ, Μεγαλουπόλει καὶ Τριπόλει Τούρκων, ὧν ἐμπειροπο-
λέμων καὶ μέχρι τῶν τετρακισχιλίων ἐνόπλιων ἀριθμουμένων. Ἡ Λα-
κωνία ὅμως, παρ' οὐδενὸς κατοικοιουμένη Τούρκου, καὶ τῶν γειτόνων
Βαρδουνιωτῶν περιεφρόνει καὶ κατὰ τὰ ὅπλα αὐτῆς ὑπερεῖχε τῆς τε
Γόρτυνος καὶ τῶν Καλαβρύτων. Διὰ ταῦτα πάντα οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ
πρὸς μὲν τὸν Μαυρομιχάλην ἔγραφαν προτείνοντες τὴν προκαταρτι-
κὴν κίνησιν τῶν Λακωνικῶν ὅπλων, πρὸς δὲ τὸν ἐν Γόρτυνι Κανέλ-
λον Δεληγιάννην ἐδήλωσαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου παρασκευῆς. Ἀλλ
ἡ θεία πρόνοια ὥρισεν ἄλλως τὴν ἐναρξίν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν με-
σημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λακωνία καὶ ἡ Γόρτυς συνεβάδισαν, τῶν Κα-
λαβρύτων προηγθέντων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπαχὴν, καθὼς ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ Λακωνίᾳ,
Ἀναγωνισταρᾶς δὲ καὶ Δικαῖος ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ κατὰ τὰς μονὰς Σι-
δηρόπορταν καὶ Γαρδίκι, οὕτως ἐκρύπτοντο καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀν-
δρούτσου ἐν Πάτραις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἰωάννου Βλασσοπού-
λου, καὶ οἱ Πατμεζαῖοι Βασίλειος, Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος ἐν
Καλαβρύτοις ὑπὸ τὴν τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου. Μόνοι δὲ, τῆς Λα-
κωνίας ἐξαιρουμένης, φανεροὶ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀρματοῦλοι ἐσώ-
ζοντο ὁ Κόλλιας Πλαπούτας ἐν Γόρτυνι καὶ ὁ Παναγιώτης Κεφάλας
ἐν Ἰμπλακίαις (α), χωρίοις τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὸ Στενόκλαρον πε-
δίον, ἀλλ' ἄνευ σημασίας αξιοπαρατηρήτου παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ.

Περὶ τὴν αὐτὴν δ' ἐπίσης ἐποχὴν ἀπῆλθε κρυφίως καὶ ὁ Δικαῖος
εἰς τὴν Λακωνίαν, ὅπου ὠμίλησε τῷ Μαυρομιχάλη, Τρουπάκη καὶ
ἄλλοις περὶ τῆς ἐγκαίρου πλέον ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δ'

ἔφερε πρόσωπον ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ γνωρίζον-
τος ὅλα τὰ μυστήρια, ἐδεβαίου ἀδιαφόρως τοῖς πᾶσιν, ὅτι πρὸ τῆς
λήξεως τοῦ μαρτίου μηνὸς καὶ τουρκικὸς στόλος πυρπολεῖται, καὶ
σουλτάνος φονεύεται, καὶ Κωνσταντινούπολις κυριεύεται, καὶ ῥωσσι-
κὸς πόλεμος κινεῖται, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἅμα κινήθεισαν, κατα-
φθάνουσιν ἔξωθεν καὶ στρατοὶ καὶ πλοῖα καὶ ὅλα τοῦ πολέμου τὰ ἀ-
ναγκαῖα. Ἰδίως δ' ἐπεμελεῖτο περὶ τοῦ Μαυρομιχάλου, ὑπισχνούμε-
νος αὐτῷ ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου τὴν ἡγεμονείαν. Τῶν λόγων αὐ-
τῶν τοῦ Δικαίου ἤκουον μετὰ χαρᾶς μεγάλης, οἱ μὲν πολλοὶ πιστεύ-
οντες, οἱ δὲ ὀλίγοι ὑποκρινόμενοι καὶ ὁ Μαυρομιχάλης κολακευόμε-
νός· Ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας πνεύματος ἀ-
πητοῦντο καὶ τρόποι ἄλλοι καὶ τόλμη ἔκτακτος, ὅπως κατορθωθῇ
τὸ δυσκολώτερον πάντων, ἢ διὰ τῶν ἀρμοδίων προσώπων καὶ τόπων
ἀρχὴ τοῦ κινήματος ἐν ἐλλείψει τοῦ Ὑψηλάντου. Τί ἡδύνατο ἄλλως
καὶ ἡ Λακωνία ἄνευ τοῦ Μαυρομιχάλου καὶ ἡ Πελοπόννησος ἄνευ
τῶν προκρίτων Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην;

Καὶ ἰδοὺ ἐν τῇ Λακωνίᾳ λαμβάνει χώραν δευτέρα τῆς ἐν Λαύ-
ρᾳ συστηματικῇ σύσκεψις, καθ' ἣν καὶ ὁ Ἥλιος καὶ Κυριακούλης
Μαυρομιχάλοι καὶ ὁ Διονύσιος Τρουπάκης καὶ ἄλλοι τῶν Λακωνίων
ὀπλαρχηγῶν ἀναδείκνυνται θερμότατοι διὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέ-
μου, καὶ κοινὴ περὶ τούτου ἀπόφασις γίγνεται. Τὴν δ' ἀπόφασιν αὐ-
τὴν μεταβιβάζει εὐθὺς ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τοὺς ἐν Μεσσηνίᾳ Δι-
καῖον καὶ Ἀναγνωσταρᾶν καὶ πρὸς τὸν ἐν Γόρτυνι Κανέλλον Δελη-
γιάννην, ὅτε καὶ οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Λαύρας ἀπελθόντες ἦσαν·

Ὁ μὲν Ἀσημάκης Ζαήμης καὶ Ἀσημάκης Φωτῆλας εἰς τὴν Κυ-
ναίην (Κερπηνήν), κωμόπολιν πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως Καλαβρύτων·

Ὁ δὲ Σωτήριος Χαραλάμπης καὶ Σωτήριος Θεοχαρόπουλος εἰς
τὴν Ζαρούγλαν, κωμόπολιν τῶν Κλακινῶν τοῦ ὄρους Κράθιος, ὅπως
συνεννοηθῶσιν ἐκείθεν καὶ μετὰ τῶν ἐν τοῖς Τρικινάλοις τῆς Κο-
ρινθίας Νοταραίων περὶ τοῦ μεγάλου ὑπολογιζομένου πάντοτε Θη-
σαυροῦ τοῦ Κιζμὴλ βεγῆ·

Ὁ δὲ Παναγιώτης Φωτῆλας εἰς τὸ τμήμα Λιβαρτσίου·

Ὁ δὲ Ἀνδρέας Λόντος εἰς τὰ Βούρα (Διακοφτόν) τῆς Αἰγιαλείας·

Ὁ δὲ μητροπολίτης Γερμανός, Ἀνδρέας Ζαήμης καὶ ἐπίσκο-
πος Κερνίκης Προκόπιος εἰς Νεζερᾶ, τμήμα τότε τῆς ἐπαρχίας
Καλαβρύτων καὶ ἤδη τῆς τῶν Πατρῶν, διὰ τε τοὺς χωρικοὺς

ὄπλοφόρους καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλησίον συνεννόησιν μετὰ τῶν Πατρῶων.

Ἦτο δὲ ταυτοχρόνως ἀπεσταλμένος ἐκ τῆς Λαύρας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Εὐγένιος Ἀγιολαυρίτης, δι' οὗ οἱ Ἀχαιοὶ ἔγραφον παρακαλοῦντες τὸν πατριάρχην Γρηγόριον, ἵνα πληροφορήσῃ τῷ σουλτάνῳ, ὅτι οὐδεὶς πρόκειται σκοπὸς περὶ ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν δὲ προφυλάσσωνται αὐτοί, ἀποφεύγοντες τὴν εἰς Τρίπολιν εἴσοδον κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς ἀρχῆς, πράττουσι τοῦτο οὐχὶ δι' ἀπειθειαν, ἀλλ' ἕνεκα φόβου πρὸς καιρὸν, ἕωσθ' ὁ βεβαιωθῇ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἡ ἀθωότης καὶ ἡ ἀκλόνητος πίστις αὐτῶν εἰς τὰ καθεστῶτα.

Κ α λ ά θ ρ υ τ α.

Ἄλλ' ἄρχεται σὺν Θεῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ σπινθὴρ ἀπὸ τῆς 18 μαρτίου (α) 1821, καὶ ὁ σπινθὴρ οὗτος, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς Χερσονήσου καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς στερεᾶς, μεταδίδει τὴν φλόγα τοῦ πολέμου ἐκείνην, ἣν αἱ τοσαῦται προσπάθειαι καὶ θυσίαι τῶν Τούρκων, αἱ τοσαῦται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τούτων, περιέστειλαν μὲν κατὰ μέρη, προϋόντος τοῦ χρόνου, οὐκ ἔσθεςαν ὅμως βόσκουσιν ἐπὶ ἐννέα ἔτη.

Τὰ Καλάβρυτα, πιστὴ κατὰ τὴν Μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἡχώ τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, δίδουσι τὸ σύνθημα. Οἱ πρόκριτοι αὐτῶν, ὑπερέχοντες πρότερον ἐπὶ πολιτικῇ ἰσχύει, ὑπέροχοι καὶ ἤδη ἀναδείκνυνται ἐπὶ ἐλληνισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει. Οὕτω, σουλτανεύοντος τοῦ Μαχμουὶτ Β', διαδόχου τριακοστοῦ τῆς δυναστείας τοῦ Ὁσμάν, διεκδικεῖται ἡ Πελοπόννησος τὴν ἀπὸ ἑκατὸν ἑπτὰ ἔτων κατὰκτησιν ἑαυτῆς καὶ τὴν πρώτην ἀπὸ πεντήκοντα δύο ἔτων ἀτυχήσαν ἐπανάστασιν.

Ἀπόστολοι ἀληθεῖς τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Ὑψίστου, ὁ μὲν Σωτήριος Χαραλάμπης, βλέπων ζημιώδη πᾶσαν ἀναβολὴν καὶ συνεπῆς ὦν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, ἣν ἐξέφρασεν ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐθαρρύνει τὸν Νικόλαον Σολιώτην· οὗτος δὲ, ἐνεδρεύων τῇ 16 μαρτίου μετὰ τοῦ Ἀναγνώστου Κορδῇ καὶ ἄλλων ἐν ταῖς Πόρταις τοῦ Ἀγριδίου, χωρίου τῶν Κλοκινῶν, φρονεῖ τοὺς λεγομένους «γυφτοχαρατσίδας» καὶ τρεῖς ἐκ τῶν «ἐσπέχ» Τριπολίτας Τούρκους, διαβαίνοντας γραμματοφόρους τοῦ καϊμακάμου Μεχμέτ Σαλήχ πρὸς τὸν Χουρσὲτ πασσᾶν· ἐπίσης ἐφόνευσεν καὶ ἑτέρους ἑπτὰ Τούρκους κατὰ τὰ περίξ χωρία Ἀρ-

παρὰ τοῦ τμήματος Χασίων. Ἦν δ' ὁ Σολιώτης ἀνὴρ τιμίῳ καὶ ἀ-
 κεραίου χαρακτῆρος, γενναῖος τὴν καρδίαν, πατριώτης τὸ πνεῦμα καὶ
 θερμότατος ὁπαδὸς τῶν ἐπαναστατικῶν εἰσηγήσεων τοῦ Δικαίου (α).
 Συγχρόνως οἱ πέραξ κάτοικοι φονεύουσιν ἐν τῷ πλησίον κειμένῳ χω-
 ρίῳ Βερσοβᾶ ἄλλους τινὰς ἐκ τῆς Ἀμφίσσης εἰς Τρίπολιν μεταβαί-
 νοντας Τούρκους. Παρὰ τὸν Σολιώτην δὲ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης
 εἰσηγήσατο καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ Πετμεζᾷ, κεκρυμμένῳ ἄχρι τοῦ-
 δε ἐν τῷ Μεγασπηλαίῳ, ἵνα ἐξέλθῃ καὶ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀπλο-
 φόρων τῶν ἐν ταῖς Κατσάναις χωρίων Μάζι καὶ λοιπῶν. Καὶ οὗτος
 μὲν ἀνταπεκρίθη εὐθὺς μετὰ τοῦ προκρίτου αὐτῶν Κωνσταντίνου Πα-
 παδέου, κατοικοῦ ἐν Μάζι· οἱ δὲ δύο ὁμώνυμοι γέροντες Ἀσημάκης
 Ζαήμης καὶ Ἀσημάκης Φωτήλας, συντρώγοντες ἐν τῇ Κυναίῳ, ἐν-
 θουσιάζονται ὁ πρῶτος παρὰ τοῦ δευτέρου καὶ συγκροτοῦσι τὰς φιά-
 λας οἴνου ὡς σημεῖον χαρᾶς διὰ τὴν ἀρχομένην τέως προσβολὴν κα-
 τὰ τῶν τυράννων καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐπικαλούμενος δὲ βοη-
 θὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, ὁ Ζαήμης ἀπαγγέλλει
 πρὸς τὸν παρ' αὐτῷ ἀρματωλὸν καὶ σωματοφύλακα Χονδρογιάννην
 τὸ πρόσταγμα βάρε! (β) καὶ οὗτος τῇ 18. μαρτίου ἐναδρεῖ μετὰ
 ἄλλων ἐν ταῖς Κατσάναις κατὰ τὴν θέσιν Χελωνοσπηλιάς, ἵνα προσ-
 βάλλῃ τὸν Σεῖδῃ σιπαχῆν (γ), Λαλαῖον, μεταβαίνοντα ἐκ τῶν Καλα-
 ἐρύτων εἰς Τρίπολιν καὶ συνοδεύοντα τὸν Νικόλαον Ταμπακόπουλον,
 τραπεζίτην ἐκ Γόρτυνος. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐπλησίαζον πρὸς τὴν θέσιν ταύ-
 τεν οἱ δύο οὗτοι, ποιμὴν τις ἄνωθεν, ἀγνοῶν τῆς ἐνέδρας τὸν λόγον,
 ἔκραξε πρὸς αὐτοὺς: «Σὰς ἔχουν χροιά!!!» Ἀμέσως δ' ἐκείνοι μὲν
 ἐλοξοδρόμησαν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ παρὰ τὸ διάσελον τῆς Λυκουρίας,
 δι' ἧς ἀπῆλθον, ἔχοντες ἵππους ταχείς, εἰς τοῦ Φονιᾶ, ὅπου ἐκλεί-
 σθησαν ἐντὸς ὀχυροῦ πύργου· ὁ δὲ Χονδρογιάννης ἔδραμε πρὸς σύλλη-
 ψιν αὐτῶν πυροβολῶν κατόπι· ἀλλὰ, μὴ δυνηθεὶς τοῦτο, συνέλαβε
 τὸν ὑπηρετὴν τοῦ Ταμπακοπούλου Νικόλαον Γιαννόπουλον (ἢ Ἐλα-
 τον) μετὰ τῶν φορτηγῶν, καὶ διήρπασε ταῦτα. Ἐκ δὲ τοῦ Φονιᾶ
 ἔγραψεν ὁ Ταμπακόπουλος πρὸς τοὺς ἐν Βυτίνῃ συγγενεῖς αὐτοῦ·
 ἐκεῖνοι δὲ ἔπεμψαν εὐθὺς τὸν Μάρκον Κολοκοτρώνην μετὰ ἱκανῶν ὀ-
 πλοφόρων, ὅστις συνώδευσε τὸν μὲν Ταμπακόπουλον εἰς τὴν Βυτί-
 νην, τὸν δὲ Σεῖδῃν μέχρι τοῦ Λεβιδίου, εἰσελθόντα οὕτως εἰς τὴν
 Τρίπολιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, διαταγῇ τοῦ Παναγιώτου Φω-
 τήλα, ἐφονεύθησαν ἐν τῷ τμήματι τοῦ Λιβαρτσίου δύο ἕτεροι σι-

παχίδαι Τοῦρκοι ἐκ τῆς Τριπόλεως, Τσιπουγλαῖοι λεγόμενοι.

Κερύνεια, ἢ Κερυνία ἄλλοτε (α), τὰ νῦν Καλάβρυτα, μία τῶν δώδεκα ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ ἀρχαίων πόλεων καὶ ἤδη πολίχνιον, κεῖται ἐντὸς βαθείας κοιλάδος παρὰ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Βουραϊκοῦ (ποταμοῦ τῶν Καλαβρύτων). Κατῳκεῖτο ὑπὸ ἑλληνικῶν μὲν οἰκογενειῶν ὑπὲρ τὰς διακοσίας, τουρκικῶν δὲ ὥσπερ ἑκατὸν εἴκοσι. Ἀλλ' ὥς ἐπαρχία μεσόγειος, ὀρεινὴ καὶ πολυάνθρωπος σχετικῶς, τὰ Καλάβρυτα ἐδέσποζον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ πνεύματος ὅλων τῶν ἄλλων τῆς Πελοποννήσου, ἔχοντα πάντοτε ἱκανοὺς καὶ σοβαροὺς πολιτικοὺς ἄνδρας. Ἐκ τούτων διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐποχῆς δύο, ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης, ἐκ τῆς Κυναίθης καταγόμενος, καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης ἐκ τῆς Ζαρούχλας τοῦ δήμου Νωνάκριδος. Κατόπι δ' αὐτῶν ἤρχοντο ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος καὶ Ἰωάννης Παπαδόπουλος ἢ Μουρτογιάννης, τοῦ μὲν πρώτου καὶ τελευταίου καταγομένων ἐκ τῆς πόλεως τῶν Καλαβρύτων, τοῦ δὲ Θεοχαροπούλου ἐκ τῆς ἐν Νωνάκριδι Βαρβάρας.

Ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης, λίαν σκεπτικὸς καὶ ἐμβριθὴς ἀνὴρ, ὀλιγόλογος μετὰ ἀκριβολογίας καὶ ἐνὸς πάντοτε χαρακτῆρος, ἐσέβετο ἑαυτὸν μέχρις ὑπερηφανείας καὶ ὁ τύπος ἦν τοῦ ἀριστοκράτου ἄρχοντος. Γλαυκόμεματος, πλατυκέφαλος καὶ ξανθόχρους, ἀλλὰ λευκόθριξ ἥδη, ὡς ἐπὶ δυσμὰς τοῦ βίου ὦν, ἐκφραστικὸν ὅλως τὸ εἶποτε γαληναῖον πρόσωπον ἔφερε, καὶ σύμμετρον τοῦ σώματος τὸ ἀνάστημα εἶχε. Φερόμενος δὲ τὰ πρεσβεῖα μιᾶς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ διασημοτέρων ἐν τῷ τόπῳ οἰκογενειῶν, τὴν πρώτην ἐν τῷ πολιτεύεσθαι βαθμίδᾳ ἐπάτει, καὶ ἡ Πυθία ἦν ὡσεπιπολὺ ἐν ἀπάσαις ταῖς γενικαῖς συσκέψεσι τῶν προεστώτων, ὡς κράτιστος τῶν πολιτικῶν γινώμων.

Ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, μεσήλιξ, πολὺς δὲ τὸν νοῦν, καρδίᾳ ὡσαύτως εὐγενὴς καὶ ὅλος ἐμπνευσις πατριωτικῇ, ἐξ ἐναντίας δημότικος διετέλει τοῖς τρόποις, ἀποφασιστικὸς πρὸς τὰς τολμηροτέρας τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δραστήριος. Ὡς τοιοῦτος δὲ καὶ αὐτάρκη ἔχων τὴν οὐσίαν, ἀντεζύγιζεν ὅπωςδήποτε τὴν κολοσσιᾶν ἐπιβροχὴν τοῦ Ζαήμου ἔσω καὶ ἔξω τῶν Καλαβρύτων, διότι καὶ ἡγαπᾶτο κοινότερον καὶ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ πλειοτέρων. Ἐν συνόλῳ δὲ καὶ Ζαήμης καὶ Χαραλάμπης ἐλογίζοντο ἐκ τῶν πέντε τῆς πρώτης τάξεως προεστώτων τῆς Πελοποννήσου (β).

Βοεβόνδας (ἐπαρχος) ἐν τοῖς Καλαβρύτοις ὑπῆρχεν ὁ Ἰβραχὴμ βεγῆς Ἀρναούτογλους, πρόσωπον γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν ἐν Τριπόλει Ἀρναουτογλαίων μάλλον, ἢ διὰ τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ θέσιν. Ἦν οὗτος οἰονότης σφόδρα καὶ χα-
ρακτῆρος ἀδυνάτου· ὡς τοιοῦτος δὲ καλακευόμενος ἐπιτηδεύει πα-
ρὰ τῶν Καλαβρυτινῶν καὶ πιστεύων ταῖς λόγοις αὐτῶν, ἔγραφε πρὸς
τὴν ἐν Τριπόλει ἀρχὴν βεβαιῶν τὸ φιλήσυχον τούτων. Ἀλλ' ἤδη ἐ-
ξεληθὼν τῆς ἀπάτης καὶ πεφοβισμένος ὡς ἐκ τῶν συμβαινόντων κα-
τὰ τὴν ἐπαρχίαν, οὐδ' ἔχων ἀποχρῶσαν δύναμιν στρατιωτικὴν, ἐγ-
κατέλειψε τὰ πάντα καὶ ἐκίνησε τῇ 20 μαρτίου διὰ τοῦ Δάρα εἰς
τὴν Τρίπολιν. Τὸ Δάρα ιδιόκτητον ἦν χωρίον αὐτοῦ, ἀπέχον τῶν
Καλαβρύτων ἐπὶ ἑξ ὥρας. Πρὶν ἢ δὲ φθάσῃ εἰς τοῦτο ὁ προπορευό-
μενος φροντιστὴς αὐτοῦ (τσακούσης), οἱ κατὰ τὸ στένωμα τῆς Κα-
κῆς Σκάλας, κείμενον κάτω τοῦ χωρίου Πλανητέρου, ἐνεδρεύοντες
Πετμεζαῖοι μετὰ τῶν Μαζιωτῶν, ἐκτόπησαν τοῦτον ἀμέσως ἐπα-
ναδραμόντα εἰς τὰ ὀπίσω. Τοῦ πυροβολισμοῦ δὲ αὐτοῦ ἀκούσας ὁ
Ἀρναούτογλος καὶ τὴν ἐνεδραν βεβαιωθεὶς παρὰ τοῦ φροντιστοῦ,
ὠπισθοδρόμησεν εἰς τὰ Καλαβρυτὰ ἐντρομος, καὶ ἀμέσως ἐκλείσθη
ἐντὸς τῶν τριῶν πύργων τῆς πόλεως μεθ' ὅλων τῶν ἐκεῖ τουρκικῶν
οἰκογενειῶν καὶ τῆς μικρᾶς ὑπὸ αὐτὸν ἐκτελεστικῆς δυνάμεως. Ἀ-
νευ δ' ἀναβολῆς ὁ Χαραλάμπης, Φωτῆλας, Θεοχαρόπουλος, Σο-
λιώτης, Παπαδόπουλος, Βασίλειος καὶ Νικόλαος Πετμεζαῖοι, ἐπὶ κε-
φαλῇς γενόμενοι ἐξακοσίαν καὶ ἐπέκεινα, ἐπολιόρησαν τούτους καὶ
μετὰ πενθήμερον ἀντίστασιν ἠνάγκασαν, ὥπως παραδοθῶσι καὶ ἀ-
φοπλισθῶσι. Οἱ Ἕλληνες ἐζημιώθησαν δύο φονευθέντας καὶ τρεῖς
πληγωθέντας, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Σολιώτης· ἐκέρδησαν ὅμως δύο τινὰ
τὰ οὐσιωδέστερα τότε, πρῶτον θάρρος τί κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ
δεύτερον ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν τουρκικὰς ὀπλίσεις.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ
Νικήτας Σταματελόπουλος κατώρθωσαν τὴν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς
Σκαρδαμύλης μετακόμισιν τοῦ ὕλικου πρὸς κατασκευὴν πυριτοβο-
λῶν, πεμφθέντος, ὡς γνωστὸν, παρὰ τῶν ἐν Σμύρνῃ Ἑταίρων. Ἡ
μετακόμισις ἐγένετο λίαν τολμηρά, διότι καὶ φορτηγὰ πολυάριθμα
καὶ ἑνοπλιοι συνοδεύοντες ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς
ἡμέρας, διερχόμενοι ἐξώθεν τῶν Καλαμῶν ἐν ἀποστάσει ἡμισείας
ὥρας. Ἐκστατικὸς τότε ἐπὶ τῷ θεάματι αὐτῷ ὁ ἐν Καλάμαις βο-

βόνδας Σουλεϊμάν ἀγᾶς Ἀρναούτογλους, ἡρώτα τοὺς Καλαμίους: «*Τ' εἰν' τοῦτα, βρὲ φαγιάδες;*» ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίνοντο: «*Εἶναι χωριάταις, ἀγᾶ, καὶ κουβαλᾶτε λάδι.*—*Ἀμὴ οἱ ἀρματωμένοι;*—*Γιατὶ φοβᾶνται τοὺς κλέφταις.*». Ὑπονοήσαντες ὅμως τὰ πράγματα ὁ Ἀρναούτογλος καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι ἐν Καλάμαις Τούρκοι, ἀπεφάσισαν ἵνα ἀναβῶσιν εἰς Τρίπολιν· ἀλλ', ἐτοίμως καταληφθείσης δι' ἐνέδρας τῆς ἀνηκούσης ὁδοῦ παρὰ τοῦ Νικίτα καὶ Κεφάλαι, μετημελήθησαν, καὶ εἰς μόνος ἐξ αὐτῶν, Μουράτης ὀνόματι, ἀναχωρήσας μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἐθυσιάσθη. Τοῦτο δὲ μαθόντες ὁ Ἀρναούτογλος καὶ οἱ ἄλλοι Τούρκοι συνεκεντρώθησαν ἐν ταῖς ἰσχυροτέραις οἰκίαις πρὸς ἄμυναν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἐνδεχομένης.

Τοῦ Σειδῆ σιπαχῆ αἱ βεβαιώσεις, γινόμεναι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δεινῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἔλαβεν ἐκ τοῦ συμβάντος ἐν ταῖς Κατσαίναις, διήγειρον σφοδρὸν τὸν ἐρεθισμόν τῆς ἐν Τρίπολει ἀρχῆς καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου. Τόσῳ δὲ μᾶλλον εἶδε σπουδαῖον τὸ γεγονός τοῦτο ἢ ἀρχή, ὥστε προηγουμένως ἐγνώριζε τὴν ἀνακαίνισιν τῶν πυριτομύλων τῆς Θεισάς (Διμιτσάνης), διατάξασα τὴν καταστροφὴν αὐτῶν τῇ 7 φεβρουαρίου (α). Ἀντὶ τοῦ «Μόρα βαλισῆ» Μεχμέτ Χουρσέτ πασσᾶ, ἀπόντος ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις, ἐδιορίζει τότε ὁ Μεχμέτ Σαλήχ ἀγᾶς, ταμίας πρότερον καὶ ἔπειτα τοποτηρητῆς τούτου (καϊμακάμης), ἀνὴρ αὐθαδέστατος καὶ ἀναιδέστατος χρηματολόγος (β). Ἡ δεινὴ θέσις, ἐν ᾗ περιῆλθεν, ἐξηγρίωσεν αὐτὸν ἔτι πλεον, συλλογιζόμενον τὴν εὐθύνην, ἐφ' ὧσιν ἔγραψε πρὸ ἐλίου τῇ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄνευ δ' ἀναβολῆς συναγαγὼν τοὺς ἰδίως ἔκκαστον καταλύοντας ἐν τῇ πόλει ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, περιώρισεν ἅπαντας ὁμοῦ ἐν δωματίῳ τινὶ τοῦ σατραπείου (σεραγίου), λόγῳ ὅπως προφυλάξῃ τούτους ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν κοινῶν Τούρκων.

Φοβερὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἔνθεν μὲν θεωρούντων ἀπηρωρημένην τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου, ἔνθεν δὲ κυριευομένων ὑπὸ τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν πατρίδα. Ἀλλ' ὑπὲρ πάν ἄλλο ἴσχυεν ἐκ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸ καθῆκον, δι' ὃ οὔτε μεταμέλειάν τινα ἐδείκνυσεν ὡς συνωμόται, οὔτε ἰδέαν ποτὲ περὶ τῶν διατρεχόντων ἀληθῆς ἐδίδον ὡς πατριῶται. Καὶ ἰδίᾳ καὶ ὁμοῦ ἐρωτώμενοι παρὰ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐπὶ σφαγῇ μάλιστα ἀπειλούμενοι, ἐὰν φωραθῶσιν ἐκ τῶν πραγ-

μάτων ψευδόμενοι καὶ ἀπατῶντες, ἀντέτακτον πάντοτε ἄρνησιν πλήρη περὶ τῆς ἐθνικῆς συνωμοσίας, καὶ πᾶν τὸ γινόμενον ἐφόρτιζον ἐπὶ τῆς ῥάχιος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἡ ἀπέδιδον εἰς κλεπτικὰς συμμορίας ἰδιοβρύθμους. Ἦσαν βεβαίως καὶ οὗτοι οὐχὶ κατώτεροι τῶν μαρτύρων πάσης τάξεως, ὅσοι ῥιπτόμενοι πολυπληθεῖς ἐν ταῖς φυλακαῖς, τοῖς ἀνθρωπίνοις λέγομεν μακελείοις, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καθ' ἑκάστην δεκατιζόμενοι παρὰ τῶν δημίων, οὐδέποτε ὡμολόγουν τὴν κοινὴν συνωμοσίαν, οὗτ' ἐξώμουν διὰ φιλοζωίαν.

Δεύτερον ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἔλαβε μέτρον, ὑποχρεώσασα τοὺς παρ' αὐτῇ ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ὅπως γράψωσι πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ προτρέψωσι τούτους, ἵνα ἐπανέλθωσι μὲν εἰς τὸ καθῆκον τοῦ ὑπηκόου, ἂν τυχὸν ἐπλανήθησαν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, συντρέξωσι δὲ πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀναφανέντων ταραχοποιῶν, καὶ εἰσέλθωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπίστευεν ἄρα, ἡ ὑπεκρίνετο πιστεύουσα τὰ γινόμενα ὡς ἔργα κλεπτῶν καὶ οὐχὶ συστηματικῶν τοῦ τόπου μελέτημα; Τοιοῦτου πνεύματος γράμματα τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων προκαλέσασα καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἡ ἀρχὴ παρесеύαζε συγχρόνως τὴν ἀποστολὴν καὶ δυνάμεις στρατιωτικῆς εἰς Καλάβρυτα, λόγῳ μὲν ἵνα καταδιώξῃ τοὺς κλέπτας καὶ ταραξίας, κυρίως δὲ ἵνα συλλάβῃ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους τῆς Ἀχαΐας. Πέμψασα δὲ τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τῶν ἐν Τριπόλει διὰ τινος Χρήστου Χαροκόπου, διηύθυνε συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Γόρτυνα, ἣν παρὰ πᾶσαν ἄλλην τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ὑπώπτευσεν, τὴν ἀκόλουθον διαταγὴν, οἰκείαν καὶ πνεύματι καὶ γλώσσῃ εἰς τουρκικὴν διοίκησιν. Ταύτην καταχωρίζομεν ἐν τῷ κειμένῳ ὡς πρῶτον ἐπίσημον ἔγγραφον, δι' οὗ βεβαιοῦνται οὐ μόνον ἡ ἐποχὴ τοῦ πρώτου ἐν τοῖς Καλαβρύτοις κρούσματος, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τότε μέτρα τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας (α).

«*Μεχμέτ Σαλῆχ ἑλὼ Θεοῦ (β) Καπιτζήμκας καὶ
Μόρα Καϊμακάμης.*

«Πρὸς ἐσᾶς, γέροντες καὶ λοιποὶ βαγιάδες τῶν χωρίων καζᾶ Καρύταινας, φανερόν ἐστιν, ὅτι εἰς τὸν καζᾶ Καλαβρύτων ἐπάνω εἰς τὸν ὄρον Κατζάναις εὐγῆκαν μερικοὶ κλέπται, ὡς ἐπληροφορήθημεν, καὶ ἐβάρσαν μερικοὺς περαστικοὺς (γ) καὶ τὸν Νικολῆν Ταμπακόπουλον, ἐ-

δῶ ἐρχόμενον· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ κάμωμα εἶναι πολλὰ ἐναντίον καὶ εἰς τὸ γενικὸν νιζάμι τοῦ τόπου καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς βασιλικὰς προσταγὰς καὶ εἰς τὸ σουροῦτι, ὅπου μὲ νέζρι χοτζένια (α) εἶναι δεμένον εἰς ὅλους τοὺς καζάδες τοῦ Μορέως, διὰ τοῦτο ἔχοντες ἄγρυπνον πρόνοιαν εἰς ὅλα αὐτὰ, ἐστείλαμεν κατὰ τὸ παρὸν μερικὸς ἐδικούς μας ἀνθρώπους εἰς τὸν καζᾶν Καλαβρύτων, διὰ νὰ κτυπήσουν καὶ κυνηγήσουν αὐτοὺς τοὺς κακούργους κλέπτας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνδέχεται αὐτοὶ οἱ κακὸτροποι νὰ καταντήσωσι καὶ εἰς τὸν ἐδικὸν σας καζᾶν, ἢ νὰ φανῶσιν αὐτοῦ ἄλλοι τοιοῦτοι κακούργοι, διὰ τοῦτο γράφοντες τὸ παρὸν μας μπουγιουρδὶ σᾶς προστάζομεν σφοδρῶς, ὅπου ὡς πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς βραγιάδες, νὰ μὴν ὑποφέρετε τοὺς τοιούτους, μήτε νὰ δεχθῆτε τελείως κανένα ἀπὸ αὐτούς, μήτε κρυφὰ, μήτε φανερά, μήτε νὰ τοὺς δώσετε ψωμί ἢ ἄλλον τίποτε ζαχίρῃ, ἀλλὰ ἀμέσως κατὰ τὸ κοινὸν σουροῦτι καὶ νιζάμι, ἅμα ὅπου φανῶσιν εἰς τὰ μέρη σας, καὶ εἰς τὸν Βοεβόδα τοῦ καζᾶ σας νὰ δίδητε εἶδῃσιν, καὶ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι ἢ μαζὴ μὲ τοὺς ἐδικούς μας ἀνθρώπους, ἂν ἔλθωσιν αὐτοῦ, ἢ καὶ μόνοι σας, νὰ φιλοτιμηθῆτε νὰ ἀποδείξητε τὸ βραγιαλίκι καὶ τὸ σαδδακάτι σας, καὶ νὰ τοὺς κυνηγήσητε αὐτοὺς τοὺς ἀχρεῖους, ἢ νὰ τοὺς βαρέσετε, μὲ ὅποιον τρόπον ἤμπορεῖτε, νὰ τοὺς σκοτώσετε καὶ νὰ στείλετε τὰ μιὰρὰ κεφάλια τοὺς ἐδῶ εἰς τὸ Διδάνι τοῦ Μορέως. Ἄν ὅμως αὐτοὶ οἱ ἀχρεῖοι θελήσωσι νὰ σᾶς γελάσουν καὶ σᾶς εἰποῦν, ὅτι εἶναι κάποιοι διωρισμένοι ἀπὸ κανένα καζᾶν, ἢ ἤθελαν σᾶς δεῖξουν καὶ μουρασσελέδες, νὰ μὴ τοὺς ἀκούσητε τελείως· ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ κάποιοι καὶ βασιλικῶς εἶναι διόλου ἐμποδισμένοι, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος μας δὲν εἶναι τελείως ριτζᾶς ἢ μεσολάβησις δι' αὐτούς. Ὅθεν ἔξω ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τοὺς σείμένιδες τοῦ μπουλούκπασῃ τοῦ καζᾶ σας, ὅπου πρέπει νὰ γνωρίζητε διὰ ζαμπίτας, τοὺς ἐπιλοίπους, εἴτε φανεροὶ κλέπται εἶναι, εἴτε ὡς κάποιοι καὶ πράβοι περιφέρονται, νὰ μὴ τοὺς δέχσθε τελείως, ἀλλὰ μὲ κάθε προθυμίαν νὰ τοὺς κυνηγήσετε, μὲ ὅτι τρόπον ἤμπορεῖτε, καὶ νὰ πασχίσητε διόλου νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσετε, χωρὶς νὰ κάμετε παραμικρὸν κουσούρι εἰς τὸ χρέος τοῦ σαδδακατίου σας. Καὶ ἂν μὲ τὸ κυνήγημα καὶ τὴν προθυμίαν σας ἐξολοθρευθῶσιν αὐτοὶ οἱ κακὸτροποι, θέλετε εὐεργετηθῆ μὲ τὴν πρέπουσαν ἀνταμοιβήν· ἂν ὅμως (ὃ μὴ γένοιτο!) δὲν κατορθωθῇ τοῦτο, καὶ ἐσεῖς θέλετε ὑποπέσει εἰς ὀργήν, καὶ ἄλλα περισσότερα ἀσκήρια εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν ταῖνι, καὶ θέλουν σᾶς περξενηθοῦν βαρεῖα ἔξοδα καὶ ζημίαι...

«1821 μαρτίου 20 Διδάνι Μορέως.»

Γ ό ρ τ υ ς (Καρύταινα).

Πεπλουτισμένη ὑπὸ δρῶν, ἡ Ἀρκαδία σχηματίζει τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου. Κλίμα ψυχρὸν καὶ ἔδαφος τραχὺ, καθίστησι τοὺς κατοίκους αὐτῆς γενναίους πρὸς τοὺς κινδύνους καὶ χαρακτηρὸς ἰσχυρογνώμονος. Ἄλλοτε διεκρίνοντο ἀνδρειότεροι μεταξὺ τῶν Ἀρκαδῶν οἱ Μαντινεῖς· ἐπὶ τῆς παρουσίας ὅμως ἐποχῆς τοιοῦτοι ἐφάνησαν οἱ Γορτύνιοι (Καρυτῆνοί). Ὡς δὲ τὰ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς γράμματα ἐκποδῶν ἐγένοντο, λυπήσαντα μόνον τοὺς πάντας διὰ τὴν ἐπώδυνον θέσιν τῶν ἐν Τριπόλει ἀρχιερέων καὶ προκρίτων· οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω διαταγὴ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς οὐδὲ καὶ ὑπ' ὅψιν ἐλήφθη ἐν Γόρτυνι, ὅτε οἱ Δεληγιάνναι, πρωτίστη πολιτικὴ οἰκογένεια αὐτῆς, παρεσκεύαζον εἰς τὸν πόλεμον ταύτην, καὶ τοὺς Πλαπούτας, ὡς οἰκογένειαν στρατιωτικὴν, ἐκίνουν εἰς τὰ ὄπλα. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν, ἐν τῷ ὁ Μεχμέτ Σαλήχ διέταττε τοὺς Γορτυνίους κατὰ τῶν ἐν Καλαβρύτοις ταραξιδῶν, αὐθημερὸν ὁ μὲν Σωτήριος Χαραλάμης διώριζεν ὀπλαρχηγούς καὶ διέταττε παρρησίᾳ στρατολογίας (α') οἱ δὲ Δεληγιάνναι προσεκάλουν ἐκ τῆς Λακωνίας συναγωνιστὴν ἑαυτῶν καὶ πολέμαρχον τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην μετὰ πλείστης προσπάθειας (β').

Ἡ πράξις αὕτη τιμᾷ κατ' ἐξάίρεσιν τοὺς ἀδελφοὺς Δεληγιάννας, ὡς «ἐνδυθέντας τὸν νέον ἄνθρωπον» διὰ πάσης ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, ὡς ἐκτιμήσαντας τὴν εἰδικὴν χρησιμότητα τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ὡς γνωρίσαντας ἐν γένει, ὅποιος ὥφειλον θυσίας προσωπικὰς ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ. Ἐστὼ παραδειγματικὴ ἐπὶ πατριωτισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει ἡ διαγωγὴ αὕτη, ἀδιαφιλονεικῶς ἀναιροῦσα τὴν κατηγορίαν, ἣν ἡ προσωπικότης τινῶν προσῆψε τῷ Κανέλλῳ Δεληγιάννῃ, ὡς γράψαντι δῆθεν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν τῇ Λαύρᾳ ὄντας: «Μὴ κάμετε καθ' ἑνὲν κίνημα, διότι χάσονται οἱ ἐν Τριπολίτι αἱ δέλοι μας». Ἐγγραφεν ἄρα τοιαῦτα ἄνθρωπος, ὅστις παρεσκεύαζε τὴν ἐπαρχίαν πρὸς ἐπανάστασιν, ἀπέστελλε δὲ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ἐν Ζακύνθῳ ἔτι ὄντα, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 1824, συνυπόγραφον ἀμειβαίας λήθης τῶν παρελθόντων (γ), καὶ προσεκάλει ἔπειτα αὐτὸν μετὰ πόθου ἀρχηγὸν τῶν Γορτυνίων ὄπλων (δ), μόλις ἐκρηγνυμένης τῆς ἐπαναστάσεως; Ἐγγραφεν ὡσαύτως τοιαῦτα ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, ἐν τῷ ἄνθρῳ αὐτοῦ οὐδὲν τότε ἠδύναντο οἱ Πλα-

ποῦται ἐν Γόρτυνι, ὡς οὐδ' ἄνευ Ζαήμου καὶ Χαραλάμπους οἱ Πετμεζαῖοι ἐν Κιλαβρύτοις, ὡς οὐδ' ἄνευ Μαυρομιχάλου οἱ Τρουπάκκai, Καπετανάκai καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἐν Λακωνίᾳ; Ἐξ ἐναντίας ἀληθεστάτην θεωροῦμεν τὴν γενναίαν ἀπάντησιν, ἣν ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἔκαμε πρὸς τὸν παρατηρήσαντα αὐτῷ τὴν μακρὴν τύχην τοῦ ἐν Τριπόλει ὑπάρχοντος Θεοδώρου Δεληγιάννου, κινουμένης τῆς Γόρτυνος: «Δὲν μὲ μέλει διὰ τὸν ἀδελφόν μου· ἡ πατρίς καὶ σωθῇ.» Τόσῳ δὲ μᾶλλον βεβαιοῦται ἡ τοιαύτη ἀπάντησις, ὅσῳ προσεκάλεσαν τὸν Κολοκοτρώνην οἱ Δεληγιάνναι ἐν ὧρα, καθ' ἣν ὑπῆρχον ὁ μὲν πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτῶν Θεόδωρος ἐν τῇ Τριπόλει, ὁ δὲ δευτερότοκος Ἀναγνώστης, ὡς εἰς τῶν ἀντιπροσώπων (βεκίλιδων τοῦ Μορέως) ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀμφοτέρω θύματα ἀναπόφευκτα ὑπὸ τοὺς ὄνυχας ἐξουσίας θηριώδους. Ἦν δὲ ὁ προϊστάμενος ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τούτων Κανέλλος Δεληγιάννης στρατιωτικοῦ μᾶλλον χαρακτῆρος, ἀνὴρ δὲ πατριωτικῶν ὅλως αἰσθημάτων, πνεύματος πολλοῦ, γενναιότητος πρὸς θυσίας μεγάλης καὶ δραστηριότητος πλείστης.

Τῇ 21 καὶ 22 μαρτίου οἱ Δεληγιάνναι ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῶν Πλαπούτων (α) ἐπανέστησαν τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἀμέσως οὗτοι μὲν μετὰ τῶν ἐνόπλων τῆς Περαιμεριᾶς ἐν τῷ χωρίῳ Ῥένεσι, ἐκεῖνοι δὲ μετὰ τῶν τῆς Ἡλιοδώρας (Λιοδώρας) ἐν τῷ πλησίον τούτου κειμένῳ Βέτσι ἐστρατοπεύδευσαν. Τῶν δύο αὐτῶν θέσεων ἡ κατάληψις ἀπέβλεπε τὴν ἀντίκρουσιν κατὰ πάσης ἐπὶ τῆς Γόρτυνος ἐπιδρομῆς τῶν γειτόνων καὶ ἐπιφόβων Λαλαίων. Οἱ ὀλίγοι ἐν τοῖς χωρίοις ἐκεῖνοις διεσπαρμένοι Λαλαῖοι ἢ ὡς ἀγροφύλακες, ἢ ὡς δεκατευταὶ, κατέφυγον εἰς τὸ Λάλα. Ἐν δὲ τῇ κωμοπόλει Πιρρωεῖα (Λαγκαδίῳ) ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ὑπεχρέωσε τοὺς κατοίκους Τούρκους, ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ὄντας οἰκογενεῖας, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα καὶ διαμείνωσιν ἥσυχoi. Κατὰ δὲ τὰ Ἑπτὰ Ψωμιὰ, ἢ Βλάχικα, ὁ Κωνσταντῖνος Ῥάσος καὶ ὁ Γεώργιος Αῤίτσας ἐκ τοῦ Γαρζενίκου ἐφόνευσαν τῇ 23 μαρτίου δύο Τούρκους σιπαχίδας. Τέλος δὲ τῇ 25 κατέβησαν οἱ Ζυγοβιστινοὶ ὑπὸ τὸν Θεοδόσιον Καρδαρᾶν, οἱ Στεμνιτσιῶται καὶ Διμιτσανῖται ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Ἀλεξανδρόπουλον καὶ ἄλλοι, ἵνα συλλάβωσι τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους, εὐαρίθμους ὄντας οἰκογενεῖας καὶ ὅπλα· ἐκεῖνοι ὅμως προλαβόντες ἀνέβησαν εἰς τὸ παλαιὸν, ἀλλὰ λίαν ὀχυρᾶς θέσεως, φρούριον, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν, ὀλίγας τὰς τροφὰς ἔχοντες.

Αἴγιον (Βοστίσα).

Πρωτεύουσα τῆς Ἀχαΐας ἀπάσης ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ πόλιν ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὸ Αἴγιον κεῖται παρὰ τῇ θαλάσσῃ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὡς δέ ποτε ἐν αὐτῇ συνεκροτοῦντο αἱ φανεραὶ συνελύσεις τοῦ Ἀχαϊκοῦ δεσμοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων τιμᾶται τὸ Αἴγιον διὰ τὴν μυστικὴν σύσκεψιν τῶν Πελοποννησίων, ὅσοι, ἠνωμένοι διὰ τοῦ κοινοῦ δεσμοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, συνῆλθον διὰ τὸν μέλλοντα τῆς πατρίδος πόλεμον (α). Ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τούτου, ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας οἰκογενεῖας λογιζομένων, διέφερον πολλοὶ κατὰ τε τὴν ὕλικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰ μάλλον κεκαλλιεργημένα ἔθνη. Καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος, πατρικὴν μάλιστα κεκτημένος ἐπιβόη, καὶ ὁ Σπυρίδων Χαραλάμπης, ὅλως εὐαισθησία καὶ καρδία ἑλληνική, καὶ ὁ Ἀγγελος Μελετόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀλεξανδρόπουλος, πατριωτικῶν αἰσθημάτων πολῖται, καὶ ἄλλοι, τὰς ἀγαθωτέρας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐλπίδας ἐδίδον.

Μόλις διαδοθείσης τῆς φήμης περὶ τῶν ἐν Καλαβρύτοις γινομένων, οἱ Βοσστιταῖοι περὶ τὰς ἐξδομήκοντα οἰκογενεῖας Τοῦρκοι ἐπτοήθησαν μέχρις ἀπελπισίας. Εἰ καὶ μὴ ἔβλεπον ἔτι κίνησιν τινα ἐν τῇ πόλει, ἐμάνθανον ὅμως περὶ τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ὡς στρατο-
 λογοῦντος ἐν τῇ Λιγυαλείᾳ, καὶ ἐγνώριζον ἑαυτοὺς λίαν ἐκτεθειμένους· διότι οὐ μόνον ὀλίγοι ἦσαν καὶ οὐδὲν ὀχυρὸν εἶχον, ὥς οἱ ἐν Καλαβρύτοις τοὺς πύργους καὶ οἱ ἐν Πάτραις τὴν ἀκρόπολιν, ἀλλὰ καὶ κινδυνώδη θεωροῦν τὴν προσφυγὴν ἢ εἰς τὸ Ῥίον, ἢ εἰς τὰς Πάτρας. Προετίμησαν διὰ ταῦτα, ὅπως διαπορθμευθῶσιν εὐθὺς εἰς τὴν καταντικρὺ τοῦ κόλπου Φωκίδα, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν ἐθνικὴν συνωμοσίαν, μόνον δ' ὑπολαμβάνοντες ὀπλιζομένην τὴν Πελοπόννησον, καὶ ταχεῖαν προσδοκῶντες τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὰ ἴδια, κατὰ τὰ προηγούμενα τοῦ 1769. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο ἀντίδρασιν ἐπὶνεύον· μάλιστα δὲ ὁ Ἀγγελος Μελετόπουλος ἐπεσάτευσεν περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν κατὰ τε τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἐπιβίβασιν, φερόντων καὶ τὰ ὅπλα καὶ ὅσα ἠδύναντο κινητὰ πράγματα. Ἐντεῦθεν ὑψώθη ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία ἐν τῇ Αἰγίῳ ἄνευ συγχρόσεώς τινος καὶ συνεπειῶν δυσχερέστων.

Πάτραι (Παλαιά Πάτρα).

Ἐπὶ λόφου παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον ἐκτισμένη ἀμφιθεατρικῶς, ἡ πόλις τῶν Πατρῶν, μία ἐπίσης τῶν δώδεκα πόλεων τοῦ Ἀχαικοῦ δεσμοῦ, κατῴκειτο ὑπὸ δεκακισχιλίων περίπου, ὧν τὰ δύο τρίτα Ἕλληνες, καὶ ἐκ τούτων ἱκανοὶ Ἴόνιοι, ἦσαν. Ἐν μόνῃ τῇ πελοποννησιακῇ αὐτῇ πόλει οἱ Ἕλληνες ἀπῆλθον πλείονα σχετικῶς κτηματικὴν καὶ χρηματικὴν κατάστασιν. Καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὡς καὶ ἤδη, ἦτο αὕτη τὸ κέντρον τῆς ἐμπορίας τῶν Πελοποννησίων μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης· τοῦ δ' ἐμπορίου ἀκόλουθοι καὶ θιασῶται οὐδέποθ' ὑπῆρξαν οἱ βάρβαροι. Ἐπομένως ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ὑπῆρχεν ἡ μᾶλλον δεδιωργανωμένη καὶ ἡ πλέον ὀργῶσα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς ἀξιολόγους ἄνδρας. Οἱ Τοῦρκοι ταύτης καὶ ἔβλεπον τὴν μεταβολὴν τῶν πνευμάτων καὶ ὑπώπτευσον ἐκ πολλῶν φαινόμενων· ὀλιγάριθμοι ὅμως ὄντες καὶ ἦττον ἄγριοι, ὑπεκρίνοντο ὡς μὴ βλέποντες καὶ οὐδὲν ὑπονοοῦντες τόσῳ μᾶλλον, ὥσῃ κατέστησαν αὐτοὺς λίαν διστακτικοὺς τὰ γεγονότα ὀλίγῳ πρότερον ἐπὶ τοῦ Πάτριωρ καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου (α). Μόλις ἐπὶ ἡμέρας τινας εὐρέθησαν ἡσυχοὶ ἐντελῶς, μαθόντες, φθίνοντος τοῦ φεβρουαρίου, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι τῶν Ἀχαιῶν ἀναβαίνουντες εἰς τὴν Τρίπολιν παρὰ τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ· ἀλλὰ τὴν προσωρινὴν ταύτην ἡσυχίαν διεδέχθη ἀνησυρία καταπληκτικὴ, ὅταν ἔμαθον τὴν ἀρνητικὴν διαγωγὴν αὐτῶν, ἤκουσαν δὲ περὶ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρέου Ζαήμου, ὅτι ἐπανέκλμψαν εἰς Νεζερὰ, ὑπενεργοῦντες στρατολογίαν. Ἀπέφευγον ὁμολογουμένως πᾶσαν αἰτίαν πρὸς σύγκρουσιν, βλέποντες τὰ πνεύματα τῶν ἐν τῇ πόλει Ἑλλήνων ἐξαπτόμενα ἔτι μᾶλλον καὶ θαρράλεώτερα δεικνύμενα· ἀλλ', ἅμα ἔφθασεν ἡ φήμη τῶν ἐν Καλαβρύτοις κρουσμάτων, ἀνεβίβασαν τῇ 20 μαρτίου τὰς οἰκογενεῖας ἑαυτῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ἐντεῦθεν ἡ ταραχὴ ἐπῆλθεν ἄμεσος, κλεισθείσης τῆς ἀγορᾶς ὅλης.

Τῇ δ' 21, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, διηυθύνθησαν ὁμοῦ κατὰ πρώτης τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου. Συλλαμβάνοντες ἡ φανερόντες αὐτὸν, ἐσκόπουν τὰ ἴδια καὶ κατὰ τῶν ἄλλων σημαντικωτέρων οἰκιῶν καὶ προσώπων. Ἐκ τῶν προτέρων δὲ τεκμαιρόμενοι, πολλὴν μὲν ἠλπίζον οὗτοι ἀποτεθειμένην ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ποσότητα ὕπλων

καὶ ἐφοδίων, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὑπελόγιζον προκαταληφθισομένην τὴν ταραχὴν τῆς πόλεως, ἀφαιροῦντες αὐτὰ ἢ ἐξαφανίζοντες. Ἀλλὰ τὰς θύρας κεκλεισμένας εὐρόντες ἐταράχθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀνθισταμένη ἐνόπλις ταύτην ἐκύκλωσαν πολεμοῦντες ἐξωθεν καὶ τὰς περίξ οἰκίας εἰς τὸ πῦρ παραδίδοντες. Ἐκ τοῦ φρουρίου συγχρόνως ἄλλας τινὰς διὰ τηλεβόλων προσέβαλλον οἰκίας, καὶ μάλιστα τὴν μητρόπολιν, ἣν ὑπέθετον πληρουμένην ἐνόπλων κεκρυμμένων.

Τότε δ' ἐξῆλθον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔνοπλοι, διάφοροι μὲν Πατρεῖς ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Καρατσᾶν, διάφοροι δὲ Κεφαλλῆνες καὶ Ζακύνθιοι, κάτοικοι καὶ παρεπίδημοι, ὑπὸ τὸν Εὐαγγέλην Λιθαδᾶν καὶ Νικόλαον Γερακάρην, τὸν πρῶτον σανδαλοποιὸν, τὸν δεῦτερον ἔμπορον καὶ τὸν τρίτον φαρμακοποιὸν τὸ ἐπάγγελμα. Οἱ πυροβολισμοὶ, ἡ ὁρμὴ, οἱ ἀλαλαγμοὶ καὶ τὸ θᾶρρος τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν, καίτοι εὐαριθμῶν, ἐνέβαλον τὴν δειλίαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐβίασαν εὐθύς, ἵνα ἀποσυρθῶσιν οὗτοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν δρομαῖοι. Ἀμέσως ἐπεμελήθησαν οἱ Πατρεῖς τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς. Κατὰ δὲ τῶν ἐπίθεσιν ταύτην ἐθανατώθησαν εἰς τῶν τοῦ Παπαδιαμαντοπούλου καὶ εἰς Κεφαλλῆν, ὁ Βασίλειος Ὁρκουλάτος· ἐπληρώθησαν δὲ τινες, καὶ ἠνδραγύθησεν ὁ Καρατσᾶς. Οἱ ὀπλοφόροι Τούρκοι συνίσταντο ἐκ τριακοσίων ἐντοπίων καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ξένων, κληθέντων βοηθῶν ἐκ τοῦ Ῥίου. Ματαίως ἠγωνίσθη ὁ ἀγγλικὸς πρόξενος Φίλιππος Γγρὴν, ἵνα ἀποτρέψῃ τοὺς Ἰονίους, ὥς μὴ ἀνήκοντας τῇ τουρκικῇ ὑπηκοότητι. Ἀλλ', ἂν μὴ εἶχον οὗτοι τὴν ταυτὴν ἐσχάτην ἀτυχίαν, ἦσαν ἄρα καὶ ξένοι τῆς ὅλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας, μεθ' ἧς συνεδέοντο διὰ τῆς ταυτότητος τῆς καταγωγῆς, τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας καὶ ἐνὸς παρελθόντος μεγάλου;

Πρῶτος οὗτω ἐκ τῶν διακεκριμένων προσώπων καὶ ἐταίρων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος καὶ πρώτη ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἔλαβον προσβολὴν ἄμεσον. Οὐχὶ δὲ τόσῳ ὥς ἐκ τῆς ὀπίσσεως καὶ τῆς ὁρμῆς τῶν ἔσω Ἑλλήνων, μόλις ἀποτελούντων, καθ' ἃ εἵπομεν, τὸ ἥμισυ τῶν Τούρκων ὀπλοφόρων, ὅσῳ ἐκ τοῦ φόβου τῆς συγχρόνου εἰσβολῆς τῶν ἔξω πολλῶν χωρικῶν, οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν καὶ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον καὶ τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ τὸ συμβῆναι τοῦτο τῆς ἡμέρας οἱ Πατρεῖς συσκευασάμενοι ἀπεμάκρυναν νυκτὸς τὰς οἰκογενεῖας ἐκυτῶν, οἱ μὲν εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ εἰς τὰς Ἰο-

νίους νήσους. Ἀνεχώρησαν ὡσαύτως οἱ πρόξενοι, τῆς μὲν Ῥωσσίας ὁ Ἰωάννης Βλασσόπουλος, τῆς δὲ Πρωσσίας ὁ Κοντογούρης καὶ τῆς Σουηδίας ὁ Στράνης, ὡς ἐμπολέμου καταστάσεως τῆς πόλεως. Κατὰ πρόσκλησιν δὲ τοῦ τε Παπαδιαμαντοπούλου καὶ τοῦ Νικολάου Λόντου, ὁ Γερμανὸς καὶ Ζαήμες τῇ μὲν 23 ἀπέστειλαν ἐκ τῶν περιχώρων μετὰ δυνάμειος ἱκανῆς τὸν Σταμάτιον Κουμανιώτην, πεσόντα αὐθημερὸν κατὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον· τῇ δὲ 24 εἰσῆλθον καὶ οὗτοι μεθ' ἑτέρων πεντακοσίων περίπου. Ἐφθασαν δὲ κατόπι μὲν τούτων ὁ Βενιζέλος Ῥούφος μετὰ τῶν ἀπαραρχηγῶν Σαγιᾶ καὶ Νενέκου, τῇ δ' ἐπιούσῃ ὁ Λόντος ἐκ τῆς Λιγυαλείας μετὰ διακοσίων, σημαίαν ἐρυθρὰν φέρων. Ἀπαντας δὲ ὑπεδέχθη τὸ πλῆθος δι' ἐνθουσιασμοῦ ἀκράτου, εὐχόμενον οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀρχηγῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: «Καὶ εἴ τὴν Πόλιν γὰρ δώσῃ ὁ Θεός!!»

Τὴν δικαίαν καὶ γλυκεῖαν ταύτην ἐλπίδα ἠχρήθη καὶ ἐξέφρασεν ὁ Ἕλλην, ἐν ᾗ οἷα ἂν εὐρέθη περιστάσει. Ἡ ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις ἐθνικωτάτῃ, εὐεργετικωτάτῃ καὶ ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῆς πατρίδος εἰς αἰῶνας αἰῶνων ζῶσα Ζωσιμαία Ἀδελφότης, διαθέτουσα τῷ 1829 τὰ κειμήλια ἐκ τῆς ὥρισε, ἵνα «... μετατεθῶσι ταῦτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅταν αὕτη ἡ πόλις γίνῃ καθέδρα τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως». Ὡσαύτως καὶ ὁ Οὐμάσιος ἐπὶ φιλογενεῖα Ἰωάννης Τομβόλης, διαθέτων τῷ 1849 ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὴν ἀξίαν λόγου ἐκ ρουβλίων 815,000 χρηματικὴν περιουσίαν αὐτοῦ, κατατιθεμένην ἐν τοῖς ἀσφαλιστικοῖς καταστήμασι τῆς Ῥωσσίας, προσώρισε, ὅπως «μετὰ τεσσαράκοντα ἐπτὰ ἔτη, (ἤτοι κατὰ τὸ 1896,) χρησιμεύσῃ μέρος τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τόκων αὐτοῦ εἰς ἀνέγειρσιν Πανεπιστημίου μετὰ Ἑκκλησίας Ὁρθοδόξου καὶ βιβλιοθήκης ἢ ἐν Ἀθήναις, ἢ ἐν ὁποιοδήποτε ἄλλῳ μέρει τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκεῖθεν εἰσθαι ἢ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου» καὶ μέρος τοιοῦτον ἐθεώρει βεβαίως τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοιοῦτον ἐπίσης τὸν νοῦν καὶ τὸ σημεῖον εἶχον αἱ σφαγίδες διαφόρων ἀρχματωλῶν αἱ φέρουσαι τὸν Δικέφαλον Ἀετὸν σύμβολον. Ὁ δὲ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀποθνήσκων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1851, μόνον παρκατέθετο ἐν τῇ μερίμνῃ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος τὴν περὶ Κωνσταντινουπόλεως πατροπαράδοτον διαθήκην. Ἐδικαιούμεθα ἄρα γράψαντες κατὰ τὸ 1852 ἐν τῷ Αἰῶνι, ὅτι «ἡ βασιλεία τῶν Ἀθηνῶν ἐ-

»στιν ἐν συμβεβηκός μόνον, ὡς μὴ ἐκπληρωθέντος δι' αὐτῆς τοῦ
»ἄλλου προορισμοῦ τῆς 25 μαρτίου».

Οὕτως ἀπὸ τῆς Αἴτνης τῶν Καλαβρύτων κατέβαιναν εἰς τὰς πα-
διάδας ὡς ποταμὸς πυριφλεγέθων ἢ ἐπανάστασις. Ὁ ἱεράρχης Γερ-
μανός, ἅμα εἰσελθὼν ἐν ταῖς Πάτραις, ἐνέπηξε τὸν Σταυρὸν ἐν τῇ τοῦ
ἁγίου Γεωργίου πλατείᾳ, καὶ μετὰ πλείστης εὐλαβείας οἱ πάντες
αὐτὸν ἡσπάζοντο, ὀρκιζόμενοι οἰνοῖ ἐλευθερίαν ἢ θάνατον.

Ὁμοπάτριος τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ὁ Γερμανός, ἐξέχον πρό-
σωπον ἐπὶ συνέσει, ἐμβριθείᾳ, εὐθύτητι καρδίας καὶ ζήλῳ πρὸς τὴν πα-
τρίδα, μεγάλην ἀπήλαυε καὶ γενικὴν τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς Ἑλ-
λησι. Οὐ μόνον δὲ παρὰ τῷ ἱερῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς προκρί-
τοις τῆς Πελοποννήσου ἐκέκμητο τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ αἱ ἀποφάν-
σεις αὐτοῦ, ὡς ἄλλαι τοῦ Ἀσκημᾶκη Ζαήμου, παρεδέχοντο ὡσεπιπο-
λὺ αἱ νικῶσαι. Εὐμαθὲς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μεγαλόκαρδος
ἐσωτερικῶς καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐξωτερικῶς, φιλόφρων, πολὺπειρος, ἑ-
χέμυθος καὶ εὐχλωτος, ἀριστοκρατικὸν εἶχε τὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀ-
είπατε πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐπλούτει σχέσεων, ἃς ἐξεμεταλλεύετο πρὸς
ἐν καὶ μόνον σημεῖον, τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος. Περι-
βεβλημένος δὲ τὴν πανοπλίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ οὐδέ-
ποτε ἀλλοιούμενος, ἢ πρὸς σκοποὺς δευτερεύοντας ἐκκλίνων, κατέστη
δύναμις ἡθικὴ τοιαύτη, ὥστε πολλοὶ θηρεύουσιν, ἀλλὰ ὀλίγοι κτῶνται.
Ἐνεργητικὸς δὲ λίαν, οὐδεμιᾶς ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἐφείδετο θυσίας τῶν
ἰδίων, καὶ πάντοτε διεκρίνετο κατὰ τὸν συμβιβαστικὸν χαρακτῆρα,
ὃν ἐξαιρέτως ἐξήσκει ἐπὶ τῶν διαφορομένων. Ἦν δ' ἀναστήματος πλή-
ρους, σῶμα ἔχων ἰσχυρὸν, πρόσωπον ὡσεὶ δὲ καὶ μελαγχρουν, ἐφ-
θαλμοὺς στίλβοντας, βαθὺ δὲ καθευμένος τὸ γένειον καὶ λεπτῇ τὸ
σῶμα διαπονῶν διαίτη.

Τῆς ἀκροπόλεως ἡ πολιορκία ἤρξατο ἀμέσως. Ἰόνιοι πλοίαρχοι προ-
σίνεγκον ἐξ τηλεβόλα· τὸ δ' ἐξ αὐτῶν σχηματισθὲν παρὰ τοῦ Εὐαγ-
γέλου Λιβαδά Κεφαλληνός (α) τηλεβολοστάσιον κατὰ τοῦ φρουρίου,
ὑπὸ τὸν ἀδιάκοπον τηλεβολισμόν καὶ τὸν ψιλὸν πυροβολισμόν τούτου,
διότι ἀνηγέρθη πλησίον καὶ ἀπέναντι τῆς «Σερᾶι-τάπιας» αὐτοῦ,
διηύθυνεν Ἀγγλοαμερικανὸς τις ἐνόματι Ἀγγελος, εὐρεθεὶς ἐκεῖ κατὰ
τύχην. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἐχρησίμευον ὡς τηλεβολισταὶ Κεφαλ-
λῆνες καὶ Ζακύνθιοι, δαπανῶντος τοῦ Λιβαδά. Παρατηρήσεως δὲ ἰ-
δίᾳ ὑπῆρξεν ἡ ταχύτης, δι' ἧς κατεσκευάσθησαν οἱ διευθέται τῶν

τηλεβόλων, ὥς καὶ αἱ δι' ἔλλειψιν χυτῶν σφυρικταὶ σφαῖραι. Ἐτι δὲ καὶ νοσοκομεῖόν τι ἐμορφώθη διὰ τοὺς τραυματιζομένους στρατιώ-
τας, δι' ὃ ἀξιοῦται ἐπαίνων πολλῶν ὁ Νικόλαος Γερακάρης, ὡς προ-
σενεγκὼν ὁλόκληρον αὐτοῦ τὸ φαρμακεῖον. Συγχρόνως ἤρξατο ὑπὸ
τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ὄρυγμα ὑπόγειον, διὰ πάσας προχωροῦν
δραστηριότητος.

Μὴ περιορισθέντες δὲ ἐν μόναίς ταῖς πολιορκητικαῖς ἐργασίαις, ὁ
Γερμανὸς, Ζαήμης, Παπαδιαμαντόπουλος, Λόντος καὶ ἄλλοι ἐσχημα-
τίστησαν καὶ εἰς ἐπαναστατικὸν διευθυντήριον, ὕπερ ὀνομάζομεν πρῶ-
τον, διότι δεύτερον τοιοῦτον θεωροῦμεν τὸν Μαυρομιχάλην ἐν Μεσ-
σηνίᾳ, καὶ τρίτον τοιοῦτον τὸν Κολοκοτρώνην ἐν Ἀρκαδίᾳ. Κατόπι
τῶν διευθυντηρίων αὐτῶν ὑποδεέστερα ἄλλα αὐτεσχεδιάσθησαν πολ-
λαχοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις ἐξετείνετο. Καθὼς ἡ Πελοπόννησος ἐ-
πανισταμένη ἠναγκάζετο, ὥπως ὠθήσῃ μακρὰν ἑαυτῆς τὰς ἀμέσους
ἐξωτερικὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, πρὸς τοῦτο δὲ δραστηρίως ἐνῆρ-
γει ἐπὶ τετῆς στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου· οὕτως ἐπανιστάμεναι ἡ στερεὰ
καὶ τὸ Αἶγαίον συμφέρον πρῶτιστον εἶχον, ὥπως μεταδώσωσι περαιτέρω
τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ἐντεῦθεν προέκυψαν
κατὰ μέρη τὰ πολλὰ διευθυντήρια, ἐξ ὧν τὸ τῆς Ἰδρας, ὑστερόχρο-
νον τῶν πελοποννησιακῶν, ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀνώτερον ὄλων.

Φρονίμως ποιοῦν, τὸ Ἀχαικὸν διευθυντήριον ἀπετάθη δι' ἐγκυκλίου
τῆς 26 μαρτίου πρὸς τοὺς μένοντας ἐτι προξένους ἐν τῇ πόλει, οἶον
τὸν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ λοιποὺς, δικαιολογοῦν τὴν
γενομένην κίνησιν τῶν ὅπλων, βεβαιοῦν τὴν περὶ τοῦ πολέμου λη-
φθεῖσαν ἀπόφασιν μέχρι τῶν τελευταίων ἡκρων, καὶ ἐπικαλούμενον
τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τῶν κυβερνήσεων τούτων, ὡς ἀκολούθως·

«Πρεῖς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντες, ὅτι μᾶς
καταφρονεῖ τὸ Ὀθωμανικὸν γένος καὶ σκοπεύει ὀλεθρον ἐναντίον μας,
ἐπότε μ' ἓνα καὶ πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσσαμεν σταθερῶς, ἡ γὰρ
ἐκπαθάνωμεν ὅλοι, ἡ γὰρ ἐλευθερωθῶμεν· καὶ τούτου ἕνεκα βασταύμεν
ἐντὰ ὅπλα εἰς χειρὰς, ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. Ὅντες λοιπὸν βέ-
βαιοι, ὅτι ὅλα τὰ Χριστιανικὰ Βασίλεια γνωρίζουν τὰ δίκαιά μας, καὶ
ἔτι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδρά-
μει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην, ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφάνησάν
ποτε ὡφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιούμεν τὴν Ἐκ-
κλησιάν σου καὶ πᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσῃτε, νὰ ἡμεθα

αὐτὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου τούτου κράτους» (α).

Οἱ πρόξενοι ἀπεκρίθησαν ἄνευ ἐτέρου, ὅτι ἐκπληρώσουσι τὸ καθήκον ἑαυτῶν ἀναφερόμενοι, ὅπου δεῖ, καὶ συγχρόνως ὑπεσχέθησαν οὐδετερότητα μέχρι διαταγῶν νεωτέρων.

Ὡσαύτως τὸ Ἀχαϊκὸν διευθυντήριον ἐξέδωκε προκήρυξιν τινα περὶ πολέμου, δι' ἧς προσεκάλει εἰς τὰ ὅπλα καὶ ὅλας τὰς μὴ ἐπαναστάσας ἐτι ἐπαρχίας, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ὑπεμίμησκει τὴν καταγωγὴν ἑαυτῶν καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ἐπὶ τῶν προγόνων (β). Ὡς πεπεισμένον δὲ περὶ τοῦ ἀμέσου ἐπιτυχοῦς ἀποτελέσματος ταύτης, παρεσκεύασεν ἐτοίμως διὰ τῶν ἐν Πάτραις ἱστοτύπων ἀριθμὸν τινα σημαιῶν, καὶ διένειμεν αὐτὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Λευκοῦ χρώματος ὁλοκλήρως, σύμβολον ἔφερον αὐταὶ τοῦ Ἐφοδιαστικοῦ τῶν Ἱερῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας (γ). Ἡ σφραγὶς δὲ, ἣν ἐχάραξεν, ἐκοσμεῖτο διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, κύκλῳ φέρουσα κλάδον δάφνης καὶ τὴν πολλὴν νοῦν ἔχουσαν ἐπιγραφὴν «*Σφραγὶς Ἐλευθερίας*». Συνεδέοντο βεβαίως δι' αὐτῆς ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία, ἐννοουμένου, ὅτι ὁ Ἕλλην σφραγίζεται, καθὼς θρησκευτικῶς διὰ τῆς «*Ὁμερεῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος*», οὕτω καὶ πολιτικῶς διὰ τῆς ἐλευθερίας. Αἱ κοινότητες τῆς Ἡλίδος (δ), Κορίνθου καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν παρεδέχθησαν ἐπὶ ταῖς σφραγίσιν ἑαυτῶν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἢ τῶν Καλαμῶν δὲ ἔφερε τὴν «*Πατρίς καὶ Δικαίωμα*» καὶ ἡ τῆς Κορώνης σύμβολον μὲν τὸν ἀναγεννώμενον Φοῖνικα, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ αὐτοῦ ὑψούμενον τὸν Σταυρὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*Εὐθύτης*». Μεταξὺ δ' ἄλλων πολυπλοκωτέρων εἶδομεν τὴν τῶν Κασσίων, ὡς φέρουσαν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας σὺν τῇ ἐπιγραφῇ «*Παναγία Μαρία*» ταύτης δὲ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστεμμένην δι' ἀκτίνων ἡλιακῶν, τὴν δὲ δεξιὰν χεῖρα αἵρουσαν πέλεκυν, καὶ τὴν ἀριστερὰν κρατοῦσαν ἀπὸ τῆς κόμης τὸν διάβολον, (ἦτοι τὸν Τοῦρκον.)

Ἐπὶ ταῖς αἰτήσεσι τοῦ Ἀχαϊκοῦ διευθυντηρίου περὶ ἀποστολῆς ἐνόπλων καὶ ὀπλικῶν μέσων ἀνταπεκρίνετο μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἀδελφὴ Ἑπτάνησος. Οὐδεμίαν δὲ τῆς ἡμετέρας ὁμολογίας ἀνάγκη ὑπάρχει, ὅπως βεβαιωθῇ, ὅτι τοῦ διπλοῦ τῶν διευθυντηρίων, πολεμικοῦ συγχρόνως καὶ γραφικοῦ, ἀγῶνος τὸ μέγα βάρος ἐπόλμων καὶ ἡδύναντο φέρειν μόναι ἐξοχοὶ ἐπὶ πατριωτισμῷ καρδίαι, μόναι εἰλικρινῶς τῷ Θεῷ καὶ τῇ πατρίδι ἀφιερωμένα πνεύματα, μόναι ἡ κλόνητος πεποιθήσεις καὶ ἰσχυρὰ θέλησις.

Λακωνία (Μάνη).

Ὁ μέγας φόβος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων, ἡ Λακωνία, ἠθικῶς μὲν καὶ πολιτικῶς ἐλευθεριάζουσα καὶ αὐτοδιοίκητος, τοπικῶς δὲ δυσπρόσβλητος διὰ τῶν ὄπλων καὶ ὅλως στρατιωτικῇ, δικαιώνει ἤδη τὰς κοινὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας, καὶ τὸ ἥμισυ συμπληροῖ τῆς ἀρξαιμένης ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ὁ Λάκων στρατιώτης, ὁ τόσῳ ἄφοβος καὶ ὀλιγαρκῆς, καὶ αἱ πολλαὶ διακεκριμέναι λακωνικαὶ οἰκογένειαι, προεχούσης τῆς μαυρομιχαλικῆς, τοσούτους περικλείουσαι ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν ὀδηγοῦς ἀξιόους, χρησιμεύουσιν ἢ κατ' ἐξάίρεσιν στρατιωτικὴ ζύμη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὰς μάχας κατὰ τῶν πολεμίων.

Ἰδίως δ' ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀρχηγὸς διπλοῦς, φυσικῶς μὲν οἰκογενείας πολυπροσώπου, πολυκλάδου καὶ ἡρωικῆς αἵματος (α), πολιτικῶς δὲ τῆς Λακωνίας ἀπάσης ὡς ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς προκειμένης μεγάλης ἐποχῆς καὶ ἐνόματι τὸ πρῶτιστον ἠθικὸν στήριγμα, καὶ πράγματι τὸ πρῶτον τῆς ἐγειρομένης κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἐπαναστάσεως ἐδραίωμα. Ἡ κίνησις αὐτοῦ ἀμοιβαίον καὶ ἄμεσον ἐπὶ πνεύματι ἀποτέλεσμα, τοῖς μὲν Ἕλλησι θάρρους καὶ ἰσχύος, τοῖς δὲ Τούρκοις φόβου καὶ ἀδυναμίας. Ὅσα παρὰ τοῖς πρώτοις ἀμφίβολα ὑπελογίζοντο τὰ πάντα, εἰ μὴ ἐκινεῖτο ὁ Μαυρομιχάλης· τόσῳ παρὰ τοῖς δευτέροις βάσιμά τε καὶ γενικὰ ἐθεωρήθησαν τὰ γινόμενα κατὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν, ἅμα ἐκινήθη ὁ Μαυρομιχάλης.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξάαιρετον ταύτην βαρύντητα ἐκόσμουσαν τὸν ἄνδρα αὐτὸν καὶ ἠθικὴ αὐστηρά, καὶ τρόποι ἀγαθοί, καὶ πατριότης ἐν πᾶσι, καὶ φιλοτιμία πρὸς τὸ καλὸν, καὶ μεγαλοψυχία σπανία, καὶ φρονήματα ὑψηλά καὶ φιλοδοξία οὐχὶ ἀδικαιώτος. Ὁ Μαυρομιχάλης ἠγάπα ἀκούειν ἱστορουμένας τὰς πράξεις μεγάλων ἀνδρῶν, ὅτε ἐπὶ πᾶσι κατὰ τὰς παρελάς ἐρύθημα, εὐχαριστία δὲ ἐγκάρδιος ὠραίεζε τὸ πρόσωπον τούτου, ἐξηγοῦσα τὸν πολὺν τοῦ ἀνδρὸς πόθον πρὸς τοιαύτην ἱστορικὴν εὐκλειαν. Ἀπλοϊκὸς φύσει, ἠπατάτο πολλὰκις παρὰ τοῦ τυχόντος πονηροῦ, καὶ ἐνίοτε εὐμετάβολος ἐγίγνετο. Ἀλλ', ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος αὐτοῦ οὐκ ἦσαν πλήρεις ἤδη δι' ἡλικίαν, πολυσαρκαίαν καὶ δυσκίνησίαν, ἐστρατήγουν μὲν ἀντὶ τούτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν υἱοί, ἀδελφοί

καὶ οἰκεῖοι, οὗτος δὲ συνεχρότει τὸ κέντρον καὶ ἐνήργει ὡς διεύθυν-
σις. Ἦν δὲ τὴν ὕψιν ὠραιότητος ἀνθρώξ, δι' ἧς μόνος ὁ γραφικὸς
κάλαμος τῆς φύσεως ἀκριβῆ διδῶσι τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος, ἡ-
νωμένης μετὰ τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας. Καὶ ὅσῳ μεγάλους μὲν εἶχε τοὺς
ὀφθαλμοὺς, ἐστεμμένους δι' ὀφρύας παχείας καὶ μελανοχρόου, ῥοδο-
εῖδὲς δὲ ἀείποτε τὸ πρόσωπον· τόσῳ μικροὺς σχετικῶς τοὺς πόδας,
καὶ μάλιστα τὰς λίαν κομφᾶς καὶ τρυφερὰς χεῖρας, ὧν οἱ δάκτυλοι
ἐποικίλοντο ἐνταυτῷ καὶ διὰ τριχώσεων συμμέτρων.

Τοιοῦτος ὑπῆρχε φύσει καὶ ἤθει ὁ ἀρχηγὸς τῆς Λακωνίας (α), ἧς
ἡ κίνησις ἐγένετο σύγχρονος σχεδόν, ἀλλ' ἐπισημοτέρα καὶ κραταιο-
τέρα. Τὴν μὲν 22 μαρτίου ἐπανεστῆ αὕτη, τὴν δὲ νύκτα τῆς αὐτῆς
πρὸς τὴν 23 ἀπεστάλησαν ὁ Ἥλιος Μαυρομιχάλης καὶ οἱ θεοὶ τοῦ-
του Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐνόπλων εἰς Κα-
λάμας, ἵνα καταλάβωσι μέρη τινὰ τῆς πόλεως, συμφώνων ὄντων καὶ
τῶν Καλαμίων, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἀσφαλίσωσι τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιού-
σης ἡμέρας εἰσοδὸν τῶν λοιπῶν Λακωνίων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδεχομέ-
νας προλάβωσι κακώσεις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς πόλεως. Πρὸς τὸν
βοεβόνδαν δὲ Ἀρναούτογλουν ἔγραψε τότε ὁ ἡγεμὼν Μαυρομιχάλης,
ὅτι, ὡς ὑποπτεύων, μὴ οἱ ἀναφανύμενοι κλέπται, (κατὰ τὴν συνήθη
τουρκικὴν ἔκφρασιν,) ἐνοχλήσωσιν αὐτὸν, πέμπει δυνάμιν τινα διατε-
ταγμένην τὴν προφύλαξιν καὶ ἐκείνου καὶ τῆς πόλεως ἐν πάσῃ ἐν-
δεχομένη περιστάσει. Ταυτοχρόνως ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης
διηυθύνθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Λακωνίας, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ
Τσανετάνη Γρηγοράκη, καὶ τὸν φόβον ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν γειτόνων
Τούρκων τῆς Σπάρτης καὶ μάλιστα τῶν ἀληθῶς φοβερῶν Βαρδου-
ναίων. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κυριακούλη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐπαρ-
χιῶν τῆς Λακεδαιμόνος καὶ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς.

Τῇ 23 ἐξεστράτευσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, οὐχὶ πολιτικὸς ἦδη,
ἀλλὰ στρατιωτικὸς ἡγεμὼν, καὶ εἰς Καλάμας, πρῶτην τῆς Μεσση-
νίας πόλιν, εἰσῆλθεν ἄγων δισχιλίους ἐνόπλους. Ἦνοῦντο δὲ μετ' αὐ-
τοῦ ἅπαντα τῆς Λακωνίας αἱ στρατιωτικαὶ ἐπισημότητες, οἱ Γρου-
πάκκι (καὶ μετὰ τούτων ὁ Κολοκοτρώνης), οἱ Καπετανάκκι, Χρη-
στέκι, Κουμουνδουράκκι, Κυβέλλοι, καὶ μετ' αὐτῶν ὑπαδεέστεροι
πολλοὶ ἄλλοι. Ἀμέσως δὲ ἔδραμον πρὸς τοῦτον, εἰς μέσον ἰόντες
καὶ φανεροὶ ἦδη ἐπαναστάται, ὁ Ἀναγνώσταρᾶς, Δικαῖος, Νικῆτας
καὶ Κεφάλας, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου καὶ ὁ-

δηγηθῶσι περὶ τῆς γραμμῆς, ἣν ἕκαστος ἐμελλεν ἀκολουθῆσαι.

Μετὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὁλως καὶ παρὰ πάντων εὐλογουμένην εἰσόδον τοῦ Μαυρομιχάλου, ἐτελέσθη τῇ ἐπιούσῃ παρὰ τὸν ἔξω τῆς πόλεως μικρὸν ποταμὸν, τὸν ῥέοντα διὰ τῶν συνόρων τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, δοξολογία κοινὴ πρὸς τὸν Ὑψίστον καὶ δέσις ἡ περιπαθεστέρα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐκεῖ ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι, τὴν ἱερὰν περιβεβλημένοι στολὴν, ἔφερον τὰς εἰκόνας τῶν Ἀγίων, δι' αὐτῶν δὲ ὑπολήθησαν αἱ σημαῖαι, καὶ οἰονεὶ ὠρκίσθησαν πάντες, ὁ μὲν Μαυρομιχάλης, ἵνα «ἀμύνη τὴν πατρίδα καὶ μόθος καὶ μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμῇ»· οἱ δὲ στρατιῶται, ἵνα «μὴ καταισχύρωσι τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ, οὔτε ἐγκαταλείψωσι τὸν παραστάτην, ὅτι ἂν στοιχήσωσι». Ἐνδόμυχος ἀγαλλίασις, ἣν ἐμπνέει τοῖς δούλοις ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας, ἀνέλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου ὅλων πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους· ἡ δὲ δόξα τοῦ Μαυρομιχάλου, ἀρχιστρατήγου κηρυχθέντος τῶν λακωνικῶν ὅπλων, ἦτο ἤδη ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ δυνατοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο μεγάλοι ἐλπίδες.

Ταῦτα βλέπων ὁ βοεβόνδας Ἀρκαούτογλους, ἀπέστειλε τὸν βελούκπασαν αὐτοῦ (μοίραρχον) Κοκκίνην πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ἔρωτων, ὡς καὶ πρότερον, τοὺς Καλαμίους, «*Τ' εἶν' τοῦτα;*» Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις ἐδόθη φανερά πλέον καὶ οὐχὶ κεκαλυμμένη· ἐκείνος δὲ ἀπεληπισθεὶς παρεδόθη αὐθημερὸν τῷ Μαυρομιχάλει μεθ' ἑτέρων ἑκατὸν πεντήκοντα Τούρκων, καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἔλαβον οἱ στεροῦμενοι ταιούτων Ἕλληνες· ἐκ τούτων δὲ τοὺς μὲν ἐπισημοτέρους ἐκράτησεν ὁ Μαυρομιχάλης ἐν Καλάμiais (α), οἱ δ' ἄλλοι διεσπάρησαν κακοτύχως ἔν τε τῇ Λακωνίᾳ καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ.

Ἡ Λακωνία ἄλλην εἶχεν ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν ἀποσταλὴν παρὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν. Αὗται περιεσπῶντο ἐσωτερικῶς, ἡ μὲν Ἀχαΐα ἀπὸ τοῦ Ῥίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως Πατρῶν, ἡ δὲ Ἀρκαδία ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ παραπλεύρου Δάλα· ἡ Λακωνία ὁμως, ὡς μὴ ἔχουσα ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς, προώριστα, ἵνα βοηθῇ ἐξωτερικῶς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ὁμοιάζεν ἄρα ἡφαίστειον, ἐκχέον πυρῶδη πηλὸν κατὰ τῶν πέριξ καὶ πόρρω πολεμίων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, οἱ τρεῖς οὗτοι νομοὶ ἴδιον ἔφερον χαρακτῆρα καὶ προσόν, διακρινομένης τῆς μὲν Ἀχαΐας ὡς τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, τῆς δὲ Ἀρκαδίας ὡς τοῦ πολεμικοῦ νοῦς, τῆς δὲ Λακωνίας ὡς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἀκολουθοῦντα οὕτω τὸν προορισμὸν ἐκυτῶν

διμερίσθησαν τὰ λακωνικά ὅπλα κινήσαντα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγνώ-
νιον Μαυρομιχάλην κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν
Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ ἑτέρα ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην
διὰ τὰ ἑνδὸν τῆς Πελοποννήσου· ὁ δὲ γέρων Μαυρομιχάλης ἔμεινεν
ἐν ταῖς Καλάμυς ὡς διεύθυνσις. Ἐν τῷ γενομένῳ πολεμικῷ συμ-
βουλῷ ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν κίνησιν τῶν Λακωνίων ὅλων
ἠνωμένων κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, ἐπουσιώδη θεωρῶν
τὰ ἄκρα (α) καὶ ἐπαρκούντα μόνον τὰ ὅπλα τῆς Μεσσηνίας κατὰ τῶν
φρουρίων ταύτης· ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι ἀνθυπεστήριξαν τὴν μεγάλην ἀ-
νάγκην, ἣν ἔχουσιν αἱ ἐπαρχίαι Κορώνης καὶ Μεθώνης, ὡς αἱ ἀσθε-
νέστεραι, ὅπως βοηθηθῶσι μὲν αὐταὶ εὐθὺς, προληφθῇ δ' οὕτω ἡ ἐ-
πικειμένη σφαγὴ τῶν κατοίκων παρὰ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων.
Ὁ Μαυρομιχάλης συνεφώνησε μετὰ τῶν δευτέρων· καὶ ἐντεῦθεν ὁ
Κολοκοτρώνης παρεκάλεισε τοῦτον, ἵνα παραχωρήσῃ αὐτῷ, κινου-
μένῳ εἰς τὰ ἐνδότερα, τὸν Ἡλίαν τοῦλάχιστον.

Μεγάλη ἀληθῶς ἡ ἀλλοίωσις αὐτῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου! Ἡ
ἡγεμὼν ἐν Μυλδαυίᾳ, ὁ Μιχαὴλ Σούτσας, λόγου προκειμένου περὶ
πατρίδος, ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸν τῆς τουρκικῆς ὑπηρεσίας ἀνθρω-
πον, ἀπορρίπτει ὡς ῥάκος πεπαλαιωμένον τὴν χλαμύδα, ἀποξενού-
ται τοῦ σκήπτρου, καὶ ἐνδύμενος τὸν νέον παραχωρεῖ τὰ πάντα,
καὶ ἐξουσίαν καὶ τόπον, τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὲρ αὐτῆς
τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡγεμὼν ἐν Λακωνίᾳ, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης
ἀπεκδύεται ὡσαύτως, λόγου προκειμένου περὶ πατρίδος, τὸν πα-
λαιὸν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἀνθρωπον, ἐμπύει ὡς ἐμβλήματα
δουλείας καὶ ἀτιμίας τὰς διπλοῖδας, καὶ ἐνδύμενος τὸν νέον προ-
τιμᾷ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἀντὶ τῆς μερικῆς τοῦ δημεύοντος ἐν
Τριπόλει υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἕνας ἀναφαίνεται τῶν δραστηριωτέρων ἀρ-
χηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀρχι-
στράτηγός πλέον Ἕλλην ἀντὶ ἡγεμόνος δούλου ἐξουσίας ξένης, τὴν
σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τῆς Ὀρθοδοξίας φέρει κηρύσσων:

«Ἐλληνας τράχηλος ζυγὸν δὲν υποφέρει».

ἐμφυχώνει δὲ τὰ πλήθη, ὀγκοποιεῖ τὴν ἐπανάστασιν, συγκεροτεῖ ἐξ
ἐτοίμου Μεσσηνιακὴν Σύγκλητον, προσφέρεται ταῖς πᾶσιν ὑπὲρ τῶν
ὅλων, καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀποτείνεται ἐκθέτων ἐν
συνόψει τὰ δίκαια τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πελοποννησίων, καὶ ἐπι-

καλούμενος ὑπὲρ αὐτῆς τὰς συμπαθείας καὶ τὴν συνδρομὴν «ὄλων τῶν ἐξευγενισμένων γενῶν», ὡς ἀκολούθως.

«ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑΣ ΔΥΛΛΕΣ

*Ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν Σπαρτιατικῶν στρατευ-
μάτων Πέτρου Μαυρομυχάλου καὶ τῆς Μεσσηνιακῆς
Γερουσίας τῆς ἐν Καλαμάτᾳ.*

«Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς τῆς θωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα ἑνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήντησεν εἰς μίαν ἀκμὴν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Γραικοὺς, εἰμὴ μόνον φωνή, καὶ αὐτὴ, διὰ νὰ ὠθῇ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους ἀναστεναγμούς των. Εἰς τοιαύτην ὄντες ἀθλίαν κατὰστασιν, στερημένοι ἀπὸ ἑλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην ὁμοφώνως ἀπεφασίσσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φιλία καὶ δι-
χόνοια, ὡς καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερρίφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λή-
θης, καὶ ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρές μας, αἵτινες
ἦσαν δεδεμέναι μέχρι τουνῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσους τῆς βαρβαρι-
κῆς τυραννίας, ἐλύθησαν ἤδη καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων.
Οἱ πόδες μας, οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἐναγκα-
ρεύσεις τῆς ἀσπλαγχνίας, τρέχουν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας.
Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγόν, τὸν
ἀπετείναν ἐν ἤδῃ, καὶ ἄλλο δὲν φρονεῖ, εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ
γλῶσσά μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ λόγον ἐκτὸς τῶν ἀνω-
φελῶν παρακλήσεων πρὸς ἐξίλέωσιν τῶν τυράννων, κράζει τώρα με-
γαλοφώνως, καὶ κάμνει νὰ ἀντηχῇ ὁ ἀήρ τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἐ-
λευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀπεφασίσταμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ἢ νὰ ἀ-
ποθάνωμεν.

«Διὸ παρακαλοῦμεν τὴν συνδρομὴν ὄλων τῶν ἐξευγενισμένων εὐρω-
παϊκῶν γενῶν, ὥστε νὰ θυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν ταχύτερον εἰς τὸν ἱε-
ρὸν καὶ δίκαιον σκοπὸν μας, καὶ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας, καὶ νὰ
ἀναστήσωμεν τὸ ταλαιπωρημένον ἑλληνικὸν γένος μας. Δικαίῳ τῇ λό-
γῳ ἡ μήτηρ μας Ἑλλάς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σεῖς ἐφωτίσθητε, ἀπαιτεῖ
ἕσον τάχιστα τὴν φιλόφρονον συνδρομὴν σας καὶ διὰ χρημάτων καὶ
διὰ ὅπλων καὶ διὰ συμβουλῶν, τῶν ὁποίων εἴμεθα εὐέλπιδες, ὅτι θέλει
ἀξιοθῶμεν, καὶ ἡμεῖς θέλομεν σὺς ὁμολογεῖ ἄκραν ὑποχρέωσιν, καὶ ἐν

καιρῷ θέλωμεν δεῖξει καὶ πραγματικῶς τὴν ὑπὲρ τῆς συνδρομῆς σας εὐγνωμοσύνην μας.

«Ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ (α) στρατοπέδῳ τῆς Καλαμάτας,
τῇ 25 μαρτίου 1821.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ (ε),

ἡγεμῶν καὶ Ἀρχιστράτηγος,

καὶ ἡ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ ἐν Καλαμάτῃ.

Καὶ ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου περιέλαβεν ἔνταν-
τῷ πᾶσαν ἄλλην τάξιν. Καταπεφρονημένοι τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας
ὑπάλληλοι, καίτοι ἀνήκοντες εἰς τὴν δημῳδὴ ἐκλογὴν, οἱ λεγόμε-
νοι παρὰ τῶν Τούρκων μὲν Κοτσαμπάσαι (γ), παρὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ
Προεστοὶ (δ), ἢ Ἀρχοντες τιμητικῷ τῷ τίτλῳ, οὔτε καταφιλοῦσι
πλέον κράσπεδα βαρβάρων, ἐσχάτην ὑποκρινόμενοι ταπεινώσιν καὶ αὐ-
τονομάζοντες ἑαυτοὺς «οἱ σκλάβοι σας» οὔτε μετέρχονται τὸν εἰς-
πράκτορα φόρων ὑπὲρ τῆς ἀπληστίας τούτων· οὔτε ἐν φόβῳ καὶ τρό-
μῳ ὑπονοοῦσι κατὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν, μήτοιγε ἀποτμηθῶσιν
αἰφνης τὴν κεφαλὴν, ἢ ριθῶσι σιδηροδέσμιοι ἐν τοῖς δεσμοτηρίοις.
Προκειμένου περὶ πατρίδος, πέμπουσιν οὗτοι ἐς κόρακας καὶ χαράτ-
σια βραγιά καὶ φερμάνια ἐξουσίας, σχίζουσι τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς
ταπεινοφροσύνης· τὸ δυσειδὲς προσωπεῖον, περιφρονοῦσι καὶ τὰς ἀπει-
λὰς συνάμα καὶ τὰς ὑπεσχέσεις ἐξουσίας συγκροτούσης τὴν σχολὴν
τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ ἀντὶ προσώπων μεσο-
λαβούντων μέχρι τουνῶν μεταξὺ τυραννούντων καὶ τυραννουμένων,
γίνονται κατὰ τῶν πρώτων οἱ ἀρχηγοὶ τῆς σωτηρίας τῶν δευτέρων.
Καὶ ἰδοὺ οἱ μὲν πρώτης, οἱ δὲ δευτέρας, οἱ δὲ τρίτης τάξεως, περι-
ζώνονται τὴν ρομφαίαν ἐπὶ τὸν μηρὸν ἑαυτῶν, καὶ πρὸς καταστρο-
φὴν τῶν τυράννων ὁδηγοῦσι τὰ πλήθη.

Τῷ Θεῷ χάρις! Λειτουργοὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ,
τεταγμένοι ποιμένες πνευματικοὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ καὶ ἱκέται
πρὸς τοὺς σπαράσσοντας αὐτὸν σκληροὺς τυράννους, τί πράττουσι;
Προκειμένου περὶ πίστεως καὶ πατρίδος, πυρίκαυστα ρίπτουσι τὰ λε-
γόμενοι βεράτια αὐτῶν, ἀποξενοῦνται οἰκιοθελῶς πάσης ὑπερτιμῆ-
σεως καὶ ἀρμοδιότητος πολιτικῆς, καὶ ἀντὶ ἱκετῶν ταπεινῶν πρὸς
τυράννους μετασχηματίζονται εἰς μαχητὰς σταυροφόρους, ἀλλὰ πι-
στοὺς σταυροφόρους, κατὰ τῶν τυράννων. «Ὅ,τι ἄλλοτε πύχοντο ἐν
τῷ γὰρ «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου», τούτου γίγνονται ἤδη ἡ προ-

θυμότερα ἐκτέλεις ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ἀρεως, πανταχοῦ συγκινδυνεύοντες περὶ τῶν ὅλων, πανταχοῦ μαρτυροῦντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ πανταχοῦ ἐκπροσωποῦντες τὴν ἐκκλησίαν, εὐλογοῦσαν τοὺς μαχομένους καὶ ἀγιάζουσιν τοὺς πίπτοντας ὑπὲρ ἱερῶν καὶ δόξων.

Τί δ' ἂν εἴπῃ τις καὶ περὶ τῶν ἀρματωλῶν; Ἄλλοτε διωκόμενοι καὶ ἐκπατριζόμενοι, πανταχοῦ μὲν ὡς σωτῆρες καὶ ὑπὲρ μόνῃς τῆς πατρίδος διασωθέντες ὑποδέχονται σήμερον, καὶ πανταχόθεν ἐπιζητοῦνται, ὅπως διώξωσι τοὺς πρότερον ἑαυτῶν διώκτας.

Μεσσηνία.

Εἰς τῶν ἀνδρῶν τῆς τελευταίας κατηγορίας ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς παρουσιάζεται ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Μεσσηνίαν, ὀλίγην μὲν φέρων δύναμιν, μεγάλα δὲ ὑπὸ σπινθὸς-μενος ἔργα.

Εἰδικὴ ἐν γένει καὶ ἀπαράβλητος μορφή Ἀρεως· κεφαλὴ μεγάλη, μακρὰ, μεγαλόκομος καὶ πλοκάμῳ ἀρχαίῳ ἐστεφανωμένη· ὀφθαλμοὶ ἀετοῦ καὶ ὀμμάτων ἐπιβολὴ ζωηρά, ἀτενὴς καὶ οὐδόλως καμνύουσα· μέτωπον εὐρὺ καὶ ὀμαλόν· ὀφρὺς δασεῖα καὶ ἐπὶ τῶν βλεφάρων καταπίπτουσα ὡς παρωροφίς· παρειῶν ἔδαφος βραχῶδες, εἰς γρυττή, στόμα μακρὸν, χεῖλη παχέα, σιαγὼν μετρία, φωνὴ βροντώδης καὶ χρῶμα μελανόν, ἰδοὺ ὁ εὐμεγέθης καὶ εὐπαχὴς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης τοῦ 1821, γεγονὼς δύο καὶ πεντήκοντα ἤδη ἔτη. Αεπτότης δὲ φρενῶν, εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεῖον, θάρρος πατριωτικόν, πνεῦμα στρατιωτικόν, γνῶσις προσώπων καὶ τόπου ἀκριβής, λόγου εὐροια, χεῖρες ἀγναὶ καὶ ἀναίμακτοι, δραστηριότης καὶ εὐκίνησις, συναίσθησις καὶ χαρὰ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἀγωγὴν καὶ λιτότητος ἐν πᾶσι, καρδίᾳ ἀγαθῇ, δημοτικότης μετὰ σοβαρότητος, ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, μυθοποιεῖα ἀπαράμιλλος καὶ ἀστειολογία ἐπιτυχής, σωφροσύνη, παρελθόν ἐντιμὸν καὶ ἐγκάρδιον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος προσήλωσις, ἰδοὺ ὁ ἠθικὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Μετὰ τοῦ ἄκρου πελοποννησιακοῦ ἤνωνε καὶ τὸ μῆτε λαμβάνειν, μῆτε δίδειν πώποτε. Ἠγάπα ὑπερβαλλόντως καὶ ἐτραγῶδει εὐφώνως τὰ κλεπτικά ἔσματα, οὐ μόνον καθ' ἑξίν, ὡς ἀνήκων τῷ συστήματι τῶν ἀρματωλῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ προτίμησιν, τὴν οἰκίαν ἐν ἐποχῇ πολέμου. Ἐμίσει τὰς περιπλοκάς,

ἀς ὠνόμαζε «πλακάνια», καὶ ἀπέφευγε τόσῳ μᾶλλον, ὥσῳ ἐγνώρι-
 ζεν ἀδύνατον ἑαυτὸν, ὅπως ἐνοῇ κατὰ βάθος καὶ προλαμβάνῃ ταύ-
 τας. Ὁ μόνος δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς ὀπλάρχηγοὺς διακρινόμενος φυ-
 σικὸς ῥήτωρ, πολλὴν κατὰ τὰς συνεχεῖς ἀγορεύσεις αὐτοῦ ἐδείκνυε
 τὴν ἀγχίνουαν, καὶ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ πίστεως παρὰ τῶν στρα-
 τιωτῶν ἠκούετο, ἐντελῶς ἐννοούμενος διὰ τῆς δημώδους αὐτοῦ γλῶσ-
 σης καὶ τῆς προσφυστάτης προσαρμογῆς τῶν παραβολῶν, ἃν ἐπλοῦ-
 τει. Οὐδεὶς ἄλλος, ὥσῳ αὐτὸς, ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ιδέας
 τῶν χωρικῶν· οὐδεὶς ἄλλος, ὥσῳ αὐτὸς, εἶχε τὸ ἐπαγωγὸν τόσῳ ἰσχυ-
 ρὸν καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν τρόποις καὶ παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσι τῶν
 ἀνθρώπων. Ἡ πιστὴ ὦν καὶ ἡ τελευταία βεβαιῶς ἀντιπροσώπευσις
 τοῦ ἡρώισμοῦ τοῦ παρελθόντος, ἐθεωρεῖτο ἐνταυτῷ οὐ μόνον ἡ ἀπό-
 λυτος ἀνάγκη καὶ ὁ πολεμικὸς ἐφθαλμὸς τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ ὡς
 πρόσωπον μὴ ἀντικαθιστάμενον. Ἐὰν ἦτο νοῦς γενικώτερος, μετεῖχε
 δὲ παιδείας, οὐδ' ἐκυριεύετο ὑπὸ ἐξυθυμίας, ἤθελεν εἶσθαι ὁ τελειό-
 περος τῆς ἐποχῆς ἀνὴρ, ὅν ἡ Ἑλλὰς ἐζήτει. Δι' ἄλλων δὲ λόγων, εἰ μὴ
 περιωρίζετο ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου, ἡγάπα δὲ περὶ ἑαυτὸν τοὺς λο-
 γίους καὶ ἐθεώρει τὴν Πελοπόννησον ὡς μέρας, παραδεχόμεθα, ὅτι ὁ
 κατὰ γῆν πόλεμος τῶν Ἑλλήνων ἤθελεν ἔχειν ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἑ-
 τούτος ὀρμητήρια καὶ Θεσσαλικά Τέμπη ἀντὶ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὸν
 Πίνδον ἀντὶ τοῦ Θυάμου. Ὁμολογήσωμεν ἄμωγ, ὅτι ἀπὸ τοῦ 4807 ἔ-
 τους, καθ' ἃ ἐξέλιπον καταστραφέντες οἱ ἀρματωτοὶ τῆς Πελοποννή-
 σου, ἡ Θεία πρόνοια διετήρησεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ τὸν ἄνδρα αὐτὸν
 ὡς παρακαταθήκην ἱερὰν τῆς πατρίδος μέχρι τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς
 προώρισται ἡ γενικὴ ἐπανάστασις καὶ ἐκδίκησις κατὰ τῶν τυράν-
 νων (α).

Ἡ δύναμις αὐτοῦ συνίστατο ἐκ πεντήκοντα διοικουμένων παρὰ τοῦ
 Πιέρου Βοῖδῃ Μαυρομιχάλου, καὶ ἑκατὸν διοικουμένων παρὰ τοῦ Ἀ-
 θανασίου Δουράκη. Ὁ πρῶτος ἀνῆκε τῷ Μαυρομιχάλῃ, καὶ ὁ δεύ-
 τερος τῷ Τρουπάκῃ. Μετὰ τοῦ δευτέρου ἦνοῦντο καὶ Βουκουβαλέας
 καὶ Τσέκερης. Ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ Κολοκοτρώνου ἦν τὸ πρόσωπον τοῦ
 Κολοκοτρώνου, ἡθικὴ ἀπολύτως. Μετὰ τοῦτον, δύο παρελθουσῶν ἡ-
 μερῶν, ἐκίνησεν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ὁ Ἥλιος Μαυρομιχάλης, ὀδηγῶν
 ὥσεί δύο ἑκατοστύας· κατόπι δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἥλιος Σαλαφατῖνος με-
 τὰ ἑκατὸν τριακοντα. Συγχρόνως ἐκίνησαν ἐκ τῶν Καλαμῶν διωρι-
 σμένοι ὁ μὲν Νικήτας κατὰ τῶν ἐν Μεγαλοπούλει Τούρκων, ὁ δὲ Ἀνα-

γνωσταρᾶς, Δικαίος καὶ Κεφάλας κατὰ τῶν ἐν Κυπαρισσίᾳ. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔφερε δύο σημαίας, αἱ ἐσχημάτισε προχείρως ἀπὸ κοινοῦ ἱστοῦ, μόνον σημειώσας ἐπὶ τούτων ἔμβλημα τὸν Σταυρόν.

Δυσκόλως περιγράφεται ὁ ἐνθουσιασμὸς, δι' οὗ ὑπεδέχοντο αὐτὸν οἱ λαοί, ὅθεν διήρχετο. Ἱερεῖς ἦγον καὶ περιῆγον τὰς ἀγίας τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, δεόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς πατρίδος, καὶ οἶονεῖ καθιστῶντες τὸν Κολοκοτρώνην εὐορκὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι βεβαιώσει τὴν αὐτὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἀπέχθειαν καὶ ἐπιμονὴν, οἷαν καὶ οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀπέδειξαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Περιττὸν δ' εἰπεῖν, ὅπως αἱ ἱεραι καὶ πατριωτικαὶ αὗται παραστάσεις καθηγιαζόντο διὰ τῶν θαυρῶν λαοῦ, πρὸς μόνην ἀφιερωμένου τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πίστιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὅπλων.

Ἐγνώριζον ἤδη τὰς ἐν Καλάμαις σκηνὰς οἱ ἐν τῇ Ἀνδρουσῇ κάτοικοι Τούρκοι, κωμωπόλει τῆς ὁμωνύμου μεσσηνιακῆς ἐπαρχίας. Ἡρίθμουνοι οὗτοι περὶ τὰ τριακόςια ἐξήκοντα ἀξίωμαχα ὅπλα. Ἄμα μαθόντες τὴν ἐμφάνησιν τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐδειλίασαν ὑπολαβόντες πολλὴν τὴν δύναμιν τούτου, καὶ τὰ πάντα ἐγκαταλείψαντες ἀπεσύρθησαν πανέστιοι εἰς τὰ προύρια τῆς Κορώνης καὶ τῆς Μεθώνης. Δραστηρίως δὲ ἐνεργῶν ὁ Κολοκοτρώνης περὶ παντὸς ἐπείγοντος μέτρου, μόλις φθάσας ἐν τῇ Σκάλα, διηύθυνεν ὅλους τοὺς ἄνδρας τοῦ χωρίου αὐτοῦ, ἐκ πεντήκοντα οἰκογενειῶν συγκειμένου, ὡς τόσους πεζοδρόμους, καθ' ἅπασαν τὴν Μεσσηνίαν, καὶ μετὰ τοῦ Δικαίου ἔγραψε: «ἡ ὥρα ἔφθασε! τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡγοίχθη· τὰ πάντα δ' ὀδικά μας καὶ ὁ Θεὸς τοῦ παντὸς μεθ' ἡμῶν ἔσεται. Μὴ πτοηθῆτε εἰς τὸ παραμικρόν». Πρὸς δὲ τοὺς Τριφυλίους, εἰ καὶ οἱ ὄρειοι αὐτῶν ἐπανέστησαν ἀπὸ τῆς 25 μαρτίου, ὑπισχέϊτο γράφων, ἐπίσης μετὰ τοῦ Δικαίου: «Γενικῶς ὀπλισθῆτε μὲ ἀνοικτὰ μπαϊράκια, καὶ τρέξατε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πλοτεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡμεῖς ὀλίγων ἡμερῶν φθάρομεν καὶ ἡμεῖς μὲ 10000 στρατεύματα. Στεῖτε σφαιλήσατε τοὺς Ἀρκαδίους Τούρκους, καὶ μίαν ὥραν ἀρχήτε ἡμεῖς ὡς ἄλλοις τὰ τοὺς ἐσχήσετε καὶ τὰ τοὺς στείλετε εἰς τὰ τάρταρα τοῦ ᾧδου...» Ὅτε δ' ἐκίνησεν ἐκ τῆς Σκάλας, ἔρριψε πῦρ στοίχου ὅπλων πολλῶν, καὶ τοῦτο ἐπανελάβε τρίς ὡς ἄλλην συνθηματικὴν σάλπιγγα, δι' ἧς ἔδιδε τοῖς περιοίκους τὸ πρόσταγμα Ἐγερθῆτε! Καὶ πραγματικῶς, τοῦ πυροβολισμοῦ αὐτοῦ ἀκούσαντες οἱ Γαργαντ-

σοί, ἐθανάτωσαν ἀμέσως ὑπὸ τὸν Μῆτρον Πέτροβαν τοὺς περίξ κατὰ τὰ χωρία Μπούγα καὶ Μῆλα εὐρεθέντας «κεχαγιαδάς» Τούρκους.

Ἡ λ ι ς (Γαστούνη).

Διήρητο ἡ ἐκτεταμένη Ἥλις εἰς ἐπαρχίας δύο, μεγαλητέραν τὴν Γαστούνην καὶ μικροτέραν τὴν Πύργον. Ἐδρα τῆς πρώτης ἦν ἡ ὁμώνυμος μικρὰ πόλις, κειμένη μεσογείως ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Πηνειοῦ, ἐκβάλλοντος εἰς τὴν πλησίον τῆς Κυλλήνης θάλασσαν. Ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει ἤδη ἡ Παλαιόπολις, ἔκειτο ἡ ἀρχαία μητρόπολις ταύτης τῆς χώρας, μία ἄλλοτε οὐσα τῶν ἐνδοξοτέρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Ὡσαύτως πρωτεύουσα τῆς δευτέρας ἐστὶν ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Πύργου, ἀρκτικώτερον κειμένη τοῦ Ἀλφειοῦ πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς πόλεως Λετρίνων καὶ ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης. Ἐξ αὐτῶν ἡ μὲν τοῦ Πύργου οὐδένα περιελάμβανε κάτοικον Τούρκον, καὶ διὰ τοῦτο διέφερεν ἐπαισθητῶς, ὥς μᾶλλον ἀνεπτυγμένη καὶ ἐλευθεριάζουσα· ἐν δὲ τῇ τῆς Γαστούνης ἐνεφώλευον ὑπὲρ τὰς τριακοσίας οἰκογένειαι τουρκικαί. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν ἐπέκειντο κακὸν δεινότερον οἱ Λαλαῖοι. Ἐν γένει δὲ τῆς μὲν Γαστούνης πολιτικὸν κέντρον ἦτο ὁ Γεώργιος Σισίνης, πολλοῦ πνεύματος, πατριωτισμοῦ καὶ δραστηριότητος ἀνὴρ· τοῦ δὲ Πύργου ἀνεδείκνυτο ἡδὴ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, περὶ οὗ θέλομεν εἰπεῖν ἄλλοτε.

Τῆς Γαστούνης βοεβόνδας διετέλει τότε ὁ Σουλεϊμάν ἐφφένδης, ἐκ Μεσολογγίου καταγόμενος καὶ καλῶς τὴν καθομιλουμένην γνωρίζων γλῶσσαν τοῦ τόπου. Πρὸς τοῦτον ἐμπιστευτικῶς οἱ Λαλαῖοι ἐγραψαν ἀπὸ τοῦ μαρτίου ἄρχοντας, εἰδοποιούντες παρασκευαζομένην ἐπανάστασιν τινα, καὶ πρατείνοντες ὡς μέτρον προκαταληπτικὸν τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν τῆς πρώτης τάξεως ῥαγιαδῶν τῆς ἐπαρχίας. Τοιαύτην καὶ γενικωτέραν σφαγὴν ἐμελέτησαν ἀληθῶς οἱ Τούρκοι διαφόρων ἐπαρχιῶν, καὶ πρὶν, ἐξ ὑπονοιῶν ὁμοίας φύσεως κινούμενοι, καὶ ἐπειτα, ἅμα ἀρξαμένων τῶν ἐν Καλαβρύτοις προανακρουσμάτων· μόνη δ', ὅφειλομεν εἰπεῖν, χεῖρ Κυρίου ἔσωσεν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστασεσι τὸν ἑλληνικὸν κόσμον διὰ διαφόρων μέσων, ὥς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη καὶ ὑπὲρ τῶν Ἡλειῶν. Παρὰ τῷ βοεβόνδᾳ ὑπῆρχεν εὐνοϊκὸς τις καὶ τὰ πιστὰ αὐτοῦ χρίων Ἕλληνας, ὁ Ἀναστασίους Χα-

μαμτσόπουλος ἐκ Πατρῶν, ὃς ἐμεμύνητο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου. Ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις παρὰ τῶν Λαλαίων, ὁ βοεβόνδας συνεβουλεύθη ἰδίως αὐτῷ, ὡς ἀνυπόπτῳ θεωρουμένῳ, περὶ τῆς ἀληθείας, ἢ μὴ, τούτων, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ κρίνει καταβλητέον τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Ὁ Χαματσόπουλος καταψεύδων τοὺς Λαλαίους, ἔπεισεν ἐτοίμως τὸν βοεβόνδαν, πρόσφορον μεταχειρισθεῖς πρόσχημα τὰς δημοσιωνίας (ιλτιζάμια). Πωλουμένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας, ἐξήγησεν οὗτος τὴν γενομένην καταμνήνυσιν ὡς βραδιουργίαν, σκοποῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπὶ συναγωνισμῷ παρουσιαζομένων Ἑλλήνων Ἡλλείων καὶ τὴν δι' ὀλίγων χρημάτων ἐπομένην ἀπορρόφησιν αὐτῶν παρὰ τῶν Λαλαίων. Ἔβωσε μὲν οὕτω τοῦ θανάτου πολλοὺς, ἀπέτισεν ὅμως διὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν βοεβόνδαν ἀπάτην, κατακρεουργηθεὶς μετ' αὐτοῦ ἐν ταῖς Πάτραις.

Ὀλίγω ὕστερον διέταξεν ἐπαναληπτικῶς ἡ ἐν Τριπόλει ἀρχὴ τὴν προσέλευσιν τοῦ Γεωργίου Σισίνου, προεστοῦ τῆς ἐπαρχίας, καθ' ἣν ἔλαβε γενικὸν μέτρον. Ὁ Σισίνης, ἀπατήσας τὸν βοεβόνδαν, ἀντιπαρῆλθεν εἰς τὴν Μανολάδαν, χωρίον πρὸς νότον τῆς ἀρχαίας πόλεως Βουπρασίου οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης, καὶ ὑπεκρίθη τὸν ἀσθενῆ. Ἐκ τούτου ὑπώπτευσαν ἔτι μᾶλλον οἱ Τοῦρκοι, συνδυάζοντες τὰ πρότερα μετὰ τῶν ὑστέρων. Φθάνει κατόπιν ἡ φήμη τῶν γενομένων ἐν Καλαβρύτοις, καὶ οἱ Τοῦρκοι ταρασσόμενοι παρασκευάζονται, ὥπως ἀπέλθωσιν εἰς Πάτρας. Ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ αἱ πλείσται καὶ καλῆτεραι τῶν ἐν τῇ ἀφράκτῳ πόλει Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν δραπετεύουσι νυκτὸς εἰς τὸ Βαρθολομιὸν, ὀχυρὰν φύσει κωμόπολιν, καὶ ὁ Σισίνης ἐξοπλίζει τριακοσίους, καταλαβόντας εὐθὺς τοῦ ποταμοῦ τὸ χεῖλος. Ἀλλὰ φθάνουσιν ἀλληλοδιάδοχοι αἱ εἰδήσεις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πατρῶν, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Γόρτυνος, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Λακωνίας, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Μεσσηνίας· ἀκούουσιν ἔτι οἱ Τοῦρκοι πλημμυρῆσασαν τὴν Μεσσηνίαν καὶ στρατῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων· ἀκούουσιν ἔτι «Μοσχοβιά καὶ Φραγκιά»· ἀκούουσιν ἔτι ἐπιτεθησόμενον τὸν Σισίνην κατὰ τῆς πόλεως μετὰ δεκακισχιλίων· ἀπελπίζονται, καὶ τεθορυβημένοι ἀφίνουσιν οἰκίας καὶ περιουσίας, καὶ φεύγουσι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις διὰ τὸ Ἀάλα, ὡς πλησιέστερον, φέροντες μετ' ἑαυτῶν καὶ τὸν Χαματσόπουλον.

Διανυκτερεύσαντες δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Ξυλοκέρα, ἀπέχοντι τῆς πό-

λεως τοῦ Πύργου ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἔβλεπον καθ' ὅλην τὴν νύκτα πυρὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει παμπληθῆ καὶ πυροβολισμῶν πολλῶν ἤκουον. Ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστάντος τότε Πύργου, ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης τῷ στρατηγήματι τούτῳ ἐχρήσατο πρὸς τὴν ἐκφόδισιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκείθεν ἀπομάκρυνσιν. Ὑπονοήσαντες λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι ἰσχυρὰν γεννησομένην τὴν καθ' ἑαυτῶν προσβολὴν, ἐὰν προσχώρουν, ἐπανεκάμψαν, γενομένης πρωΐας, καὶ κατέλυσαν ἐν τῷ χωρίῳ Ῥοβιάτῃ, ἀπέχοντι τῆς πόλεως Γαστούνης ἐπὶ μίαν ὥραν. Μόνος ἀγᾶς τις, Φετᾶκος λεγόμενος, ἔμεινε καθ' ὁδὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ δύο ἄλλων οἰκείων Τούρκων ἐν τῷ χωρίῳ Μεσολογκακίῳ, ὡς ἰδιοκτῆτῳ καὶ ἔχοντι ὀχυρὰς οἰκίας· ἀλλ' ἐντὸς τεσσάρων ὥρῶν ἀπωλέσθη παρὰ τοῦ Ἀναγνώστου Παπασταθοπούλου Πυργίου, καὶ μόνῃ ἡ τρυφερά θυγάτηρ αὐτοῦ ἐσώθη προσελθοῦσα τοῖς Ἑλλήσιν. Ὁ Σισίνης προσέβαλε τῇ ἐπιούσῃ τοὺς Τούρκους, διακοσίους περίπου ἔχων ἐνόπλους· ἀπέτυχεν ὁμως ἀπολέσας δέκα, αἰχμαλωτισθέντων καὶ δύο, τοῦ Εὐσταθίου Κλοκανᾶ καὶ Διονυσίου Κουκουνάρα.

Ἐκείθεν οἱ Τοῦρκοι κατέφυγον εἰς τὸ Χλουμούτσιον, φρούριόν τι ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Κυλλήνης μικρὸν καὶ ἄχρηστον, ὡς ἡ τοῦ Ἀργους Ἀάρισσα καὶ πλεῖστα ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ Βιλαέτης, κινηθεὶς ἐκ τοῦ Πύργου, καὶ ὁ Σισίνης ἐπολιόρησαν τότε αὐτούς. Ὑπὸ τὸν Βιλαέτην συνηγωνίζοντο οἱ ἀξιωματικοὶ Πέτρος Μῆτσος, Ἀναγνώστης Μοσχούλας καὶ Ἀναγνώστης Σ. Κρεστενίτης· ἡ δὲ δύναμις τῶν πολιορκητῶν συνίστατο ἐκ διακοσίων δεκαεπτὰ Πυργίων, ἐξήκοντα Κερπεσαίων ἐκ τῶν παραχειμαζόντων ἐν τοῖς Μαύροις Βουνοῖς, καὶ ἐξήκοντα ἐτέρων χωρικῶν τῆς Ἡλίδος. Διαφόρους οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν ἐξόδους πρὸς διάλυσιν τούτων· ἀλλὰ, καίτοι ὑπεράριθμοι, ἀπεκρούοντο ἐξημιωμένοι· ὅτε δ' ἐθανατώθη καὶ εἰς τῶν ὀνομαστοτέρων, Ἀβδᾶ ἀγᾶς ἐνόματι, αἱ Τουρκίδες ὀρηνοῦσαι ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων ἐφώναζον: «*Ἀλλὰχ, Ἀλλὰχ, πῶς σκοτῶνουν τοὺς εφεντάδες τωρ ντὰ σκυλιὰ οἱ βαγιάδες!*»

Πρὸς τὸν Σισίνην τότε ἀπέστειλεν ἐκ τῶν Πατρῶν ὁ Γερμανὸς βοηθὸν τὸν ὀπλᾶρχηγόν Σαγιᾶν, παρακελευόμενος αὐτὸν τὴν διατήρησιν τῆς πολιορκίας (α). Ἐν τῇ ὥρᾳ δὲ, καθ' ἣν περιεμένετο ἄφευκτος ἡ παράδοσις τῶν Τούρκων τούτων, ὡς στερουμένων παντὸς ἀναγκαίου, οἱ Ἀλαῖοι περὶ τοὺς τετρακοσίους κατέφθασαν ὑπὸ τὸν Ῥαῖπ ἀγᾶν, παρονομαζόμενον Κουτσοραῖπαγαν. Ἡ πολεμικὴ φήμη αὐτῶν φόβε-

ρὰ ἦτο. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἠθικῆς ταύτης ἐπηρείας, καθίστατο καὶ ἄλλως ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν λίαν ἐπικίνδυνος, διότι ἐτίθεντο μεταξύ δύο πυρῶν, ἄνισον ἔχοντες δύναμιν κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν, τὴν πολεμικὴν ἄσκησιν καὶ τὸ θάρρος. Ἐντεῦθεν διελύθησαν οὗτοι, πρὶν ἢ δεχθῶσι τοὺς Λαλαίους· οἱ Τοῦρκοι τοῦ Χλουμουτσίου σώζονται· οἱ Λαλαῖοι ληϊζόμενοι καὶ πυρπολοῦντες τὴν χώραν, ἐπανέρχονται εἰς τὰ ἴδια τῇ 28 μαρτίου, συνοδεύοντες τούτους (α)· ὁ δὲ Σισίνης καταφεύγει εἰς τὴν Μανολάδαν, βεβουλισμένος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ.

Ὑπῆρξε πραγματικῶς φοβερὰ ἡ ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς περιχυθεῖσα δειλία τοῖς τε ὀπλοφόροις καὶ τοῖς περιοίκις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ θέαμα ἦτο δεινόν, ὅτε οἱ μὲν Λαλαῖοι ἐνέσπειρον τὸν τρόμον διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας, οἱ δὲ κάτοικοι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας συνέρρουν ἀγεληδόν, ἐν οἷς καὶ ὀπλοφόροι, εἰς τὸν λιμένα Πυργί, ἀποπλέοντες εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ματαίως ἐνησχολήθησαν, ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς ὀπλοφόρους καὶ πρὸς ἀντίκρουσιν τινα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ τότε ἀποβάντες ἐν τῷ Πυργί δύο υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνου Πάνος καὶ Ἰωάννης (6). Διὰ τοῦτο ἀπῆλθον καὶ οὗτοι εἰς τὴν μονὴν Σκαφιδιάς τοῦ ὁμωνύμου παραθαλασσίου χωρίου, κειμένου ἐπὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Πύργου βορειοδυτικῶς· ἐκεῖ δὲ συνηγμένοι ὑπῆρχον καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν Πυργίων καὶ ἄλλοι ὀπλοφόροι, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐννοεῖται δὲ οἴκοθεν ἡ φήμη, ἣτις δίδωκε καὶ περὶ τῶν υἱῶν Κολοκοτρώνου, ὡς ἐξεληθόντων δῆθεν μετὰ πεντακοσίων ἐνόπλων Ζακυνθίων. Ὅπως δ' ἂν ἔχη, καθὼς ἡ Ἀχαΐα, ἡ Λακωνία καὶ ἡ Μεσσηνία, οὗτοι καὶ ἡ Ἥλις ἅπαντα εὗρέθη ἐν ἐπαναστάσει τελείᾳ ἐκτὸς ὀλίγων περὶ τὸ Λάλα χωρίων, ὡς ἐν τοῖς ἐφεξῆς ῥηθήσεται.

Τριφυλία (Ἀρκαδία).

Ἡ Τριφυλία, ἐπίσης, ὡς καὶ αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ἥλις, παραθαλάσσιος ἐπαρχία, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἥλιδος καὶ ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Μεσσηνίας μέχρι τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ ἐκτεινομένη, ἔφερεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης θέσιν ἰδίαν διὰ τὰ γενναῖα ὅπλα αὐτῆς, καὶ μετὰ τῶν ἰσχυροτέρων συγκατελέγετο ἐπαρχιῶν ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος. Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῆς πόλει τῆς Κυπαρισσίας, ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, κατόικουν περὶ τὰς δικοσίας ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι καὶ

ὕπὲρ τὰς ἑξακοσίας τουρκικαί. Προεῖχον δὲ τῶν μὲν πρώτων οἱ Γρηγοριάδαι, τῶν δὲ δευτέρων ὁ Μουσταφᾶ ἀγᾶς Πάσογλους καὶ ὁ Χουσεὴν σιπαχῆς, βοεβόνδας ὦν, ἀγράμματος μὲν, ὡς ὅλοι οἱ Τοῦρκοι διοικηταί, πολλοῦ ὅμως πνεύματος καὶ πονηρίας ἄνθρωπος. Ἡ κυρία ἄρα καὶ ὅλη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ δυνάμεις ἦσαν τῶν μὲν Τοῦρκων ἡ πόλις, τῶν δὲ Ἑλλήνων οἱ ὄρεινοί.

Ἀνήσυχοι ἀπὸ ἡμερῶν τινῶν οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν διασπειρομένων ὑποκόφως φημῶν, ὅτε μὲν ἐβουλεύοντο κατακρατήσεις προσώπων καὶ σφαγᾶς, ἀλλ' ἐφοβοῦντο τοὺς ὄρεινους· ὅτε δὲ παρεσκεύαζον τὰ κινητὰ αὐτῶν, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὰ φρούρια, ἀλλ' ἀνέβαλλον βλέποντες ὁμηρεύοντας ἐν Τριπύλῃ τὸν τε ἀρχιερέα καὶ τὸν προεστώτα τῆς ἐπαρχίας. Ἀνήσυχοι ὡσαύτως καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῆς φαινομένης ἑξαγριώσεως τῶν Τοῦρκων, καὶ οὐδὲν δυνάμενοι ὡς ὀλίγοι καὶ ἄοπλοι, παραδεδομένοι ὑπῆρχον μόνῃ τῇ προστασίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνας ἔσωζον σωτηρίας ἐλπίδας ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν ὄρεινῶν, ὡς πολλῶν καὶ ἐνόπλων, ἐν πάσῃ δεινῇ περιστάσει.

Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 μαρτίου ταχυδρόμος ἐκ τῆς Τριπόλεως ἔφθασε κομίσας διαταγὰς τῆς 24, δι' ὧν ὁ καϊμακάμης, ἀναγγέλλων τὰ τῶν Καλαβρύτων, συνέστα τὴν προσοχὴν τῶν Ἀρκαδινῶν Τοῦρκων κατὰ πάσης ταραχῆς ἐνδεχομένης. Τῇ δ' 24 οἱ ὄρεινοὶ τῆς Τριφυλίας (α), Δρέδες (β) καλούμενοι, ἐπανέστησαν ὑπὸ τὸν πρωτοπαπᾶν Δημήτριον Τόσην, Ἀλέξιον Φούτσην καὶ Ἀντώνιον Δάρραν, καὶ ἀβλαβεῖς ἀπεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν Κυπαρισσίας τοὺς παρ' αὐτοῖς Τοῦρκους, ὅπως μὴ ἐξ ἀντεκδικήσεως σφαγῶσιν οἱ Κυπαρισσεῖς παρὰ τοῦ Πάσογλου καὶ τοῦ Χουσεὴν σιπαχῆ. Ταῦτα βλέποντες οἱ Ἀρκαδινοὶ Τοῦρκοι τὰ πράγματα, ἀνθ' ὧν εἶχον ἀπλῶν ὑπονοῶν πρότερον, καὶ συγχρόνως μανθάνοντες διαρπαγείας τὰς δημοσίας ἀποθήκας, καταληφθεῖσαν δὲ τὴν δεινὴν θέσιν Καχόρυμμα καὶ συσσωμάτωσιν σταυροφόρων ὅπλοφόρων γινομένην ἐν τῷ Κεφαλαρίῳ, τῷ ὑπὸ τὸ χωρίον Σουλμᾶ τοῦ Λυκαίου ὄρους, ἀνέβιβασαν ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ἐγκαταλειμμένου ἐν ἀχρηστίᾳ μικροῦ φρουρίου. Ἔστι δὲ τοῦτο ἡ παλαιὰ τῆς Κυπαρισσίας ἀκρόπολις, κυκλουμένη διὰ τριπλοῦ τείχους, παρὰ τῶν Ἑνετῶν κατεσκευασμένου καὶ πολλαχοῦ ἐκρημνισμένου. Οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν ἔμενον ἐπὶ τῶν ὅπλων, φυλάττοντες τὴν πόλιν ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως, τριακόσιοι μὲν ὑπὸ τὸν βοεβόνδα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ

ναυῦ τῆς Θεοτόκου, διακόσιοι δὲ ἐν τοῖς προαυλοῖς τῶν δύο τεμε-
νῶν (τσαμίων).

Ἡ πόλις τῆς Κυπαρισσίας ὁμοιάζειν ἤδη φυλακὴν εὐρύχωρον καὶ πολυάριθμα περικλείουσιν ὄματα. Τίς ὑπῆρχε δραπέτευσις δυνατὴ, ἀγρυπνούντων τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν ἐκζητούντων; Οἱ πλείους τῶν Κυπαρισσίων προσέφυγον ἐν τῇ μητροπόλει, ὥστε ὑπῆρχεν ἀσφαλὴς καὶ αὖτη· ἀλλὰ μόνον δι' ἅπαντας καταφύγιον ἦτο ἡ ὑπόκρισις, ἣν θαυμασίως ἐπετηδεύθησαν καὶ Ἀμβρόσιος Φραντσῆς πρωτοσύγκελος, καὶ Ἀθανάσιος Κατσαρὸς, καὶ Δημήτριος Ἀναστασόπουλος, καὶ Νικόλαος Πονηρόπουλος, προηγούμενοι τῶν ἄλλων καὶ πᾶσαν ἐπιδεικνύμενοι πίστιν μὲν πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀγανάκτησιν δὲ κατὰ τῶν γιγνομένων, ἅπερ «*κλεφτοδουλειὰς*» ἀπεκάλουν κατὰ τὴν τότε συνήθειαν. Οὐσιωδῶς δὲ οἱ φόβοι ὑπῆρχον ἀμοιβαῖοι. Οὔτε οἱ Τούρκοι ἐπεχειροῦν τι κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Ἑλλήνων, φοβούμενοι τοὺς ἔξω· οὔτε οἱ ἔξω ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων χάριν τῶν ἔσω. Ἀλλὰ κατάστασις τοιαύτη διεκινδύνευε μᾶλλον τοὺς Τούρκους, ὥς ἀνεφοδιάστους ὄντας κατὰ ἐνδεχομένης πολιορκίας, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπειρώμενοι οὗτοι ἀπέστειλαν τὸν Φραντσῆν πρὸς τοὺς ἔξω, ὥπως ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑποταγὴν (α).

Ὡς ἄλλοι πλείστοι, οὕτω καὶ ὁ Φραντσῆς ἐλάνθανε τοὺς Τούρκους, τὸ πρῶτον ὦν ὄργανον τῆς Ἑταιρίας ἐν τῇ Τριφυλίᾳ. Μόλις δὲ φθάσας οὗτος εἰς τὸ Κεφαλάρι, ἔγραψεν ἀπελπίσας ἐντελῶς τούτους καὶ τὰ πράγματα ἀπὸ σκοποῦ ἐμεγάλυνεν, ὥς ἀνεπανόρθωτα πλέον. Τότε οἱ Ἀρκαδῖνοι ἀπηλπίσθησαν ἀποφασίσαντες τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως. Τότε, παρασκευαζομένων βιαίως αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως ὑπεκρίνοντο πλησιάζοντες τούτοις καὶ λέγοντες: «*Ποῦ μᾶς ἀγίνετ', ἀγάδες, ὄργανοί;* Θὰ μᾶς σκοτώσουν οἱ κλέφταις!» Οἱ δὲ ἀγάδες, συγκινούμενοι καὶ παρηγοροῦντες αὐτοὺς, ὑπισχνούντο: «*Καθῆστε σεῖς ἐδῶ, καὶ ἐμεῖς ὀγλίγωρα γυρίζουμε*». Σπουδάζοντες δὲ ἔτι ἐνεχείρησαν τοῖς ἰδίοις καὶ ἐν προσκυνητήριον γράμμα (ἐράγι βουγιουρδι) πρὸς ἀσφάλειαν κατὰ ἐνδεχομένων περιστάσεων.

Ἀναχωρήσαντες οὕτως οἱ Τούρκοι, κατέλυσαν τῇ ἐσπέρᾳ τῆς 26 μαρτίου ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Φιλιατρῶν, τῇ παλαιᾷ Ἀρήνῃ ἢ Ἐράνῃ, κειμένη πρὸς νότον τῆς Κυπαρισσίας. Διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης, ὅτι δισχίλιοι ἔνοπλοι Ἕλληνες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει, ἐκίνησαν τῇ πρωτῇ τῆς 27 βικιότεροι, καὶ εἰς τὴν Πύλον, (Δελικλί-μπαμπᾶ

λεγομένην παρ' αὐτοῖς,) ἔφθασαν, ἔλπεινδον καταστάντες θέαμα ἕνεκα τοῦ φόβου καὶ τῆς τόσῃ δυσκόλου οἰκονομίας τῶν γυναικοπαίδων καθ' ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν. Ὀλίγοι διηυθύνθησαν καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ὡς ἔχοντες αὐτόθι οἰκείους.

Ἐμεινεν οὕτως ἡ Τριφυλία ἅπαντα ἑλευθέρα Τούρκων καὶ διαθέσιμος· οἱ δὲ Σουλιμοχωρίται εἰσελθόντες ἔλαβον ὑπὸ τὴν κατοχὴν ἑαυτῶν ὅλα τὰ ἐν ταῖς τουρκικαῖς οἰκίαις ἀπολειφθέντα πράγματα, ὡς ἄλλην ἰδιοκτησίαν. Τί ἄλλο ἦσαν ταῦτα, ὀρθῶς εἰπεῖν, ἢ τὸ ἐξαγόμενον τῶν μόχθων καὶ τῶν ἰδρώτων τῶν Ἑλλήνων; Μετὰ τὰ συμβάντα αὐτὰ ἔφθασαν ἐπὶ κεφαλῇς χιλίων περίπου ἐνόπλων ὅτε Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Δικαῖος, φορῶν περικεφαλαίαν ἀρχαίαν. Λαμπρὰ καὶ πάνδημος ἐγένετο ἡ εἰς τὴν πόλιν εἰσόδος καὶ ὑποδοχὴ τούτων. Δοξολογίας δὲ γενομένης ἐπ' ἐκκλησίαις, οἱ πάντες ἠτένιζον πρὸς τὸν Δικαῖον, κεκρυγμένον «Πληρεξούσιον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς». Τὸ πᾶν ἠδύνατο τότε ἰδέα καὶ τίτλος τοιοῦτος. Συστήσας οὗτος Γενικὴν Φροντιστικὴν Ἐφορείαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πρωτοσυγκέλου Φραντσῆ, καὶ διατάξας τὰ δέοντα περὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, ἀφθόνως διένειμε μεγάλους καὶ μικροὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς (α), ὡς ἔπραττον καὶ Βρεσθένης Θεοδώρητος καὶ ἄλλοι ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἕκαστος.

Κορώνη (ἡ ἀρχαία Κολώνη ἢ Κολωνίς), **Πύλος** (Νεόκαστρον)

Μεθώνη (ἡ κοινότερον Μεθώνη).

Τῶν μικρῶν καὶ ὀλιγανθρώπων ἐπαρχιῶν τῆς Πύλου καὶ Μεθώνης ἡ ἐπανάστασις, γενομένη διὰ τοῦ ἀρχιερέως Μεθώνης Γρηγορίου καὶ τῶν Οἰκονομιδῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Τριφυλιῶν, οὐδὲν παρουσιάζει ἑκτακτον καὶ περίεργον. Καὶ αὗται ὑπῆρχον ἑλεύθεραι ἐσωτερικῶν Τούρκων, ὡς περιοριζομένων τούτων ἐντὸς μόνων τῶν παρὰ τῶν φρουρίων, καὶ μὴ ἔχόντων συγχρόνως σοβαροὺς φόβους παρὰ τῶν κατοίκων, οὓς περιεφρόνουν καὶ κατεπίζον ὡς ἄλλους εἰλωτας. Μόνοι οἱ κάτοικοι Ἑλλήνες τοῦ προαστείου τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, κειμένοι ἐπὶ μικρᾷ γῆνι γλώσσῃ ἐντὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἐν δεινοτάτῃ εὐρεθέντες θέσει, τὸ ἀκόλουθον ἐπενόησαν καὶ ἠκολούθησαν στρατήγημα, ὅπως σωθῶσι. Ὅτε οἱ ἐν τῇ φρουρίᾳ Τούρκοι, ὑπονοίας ἰκανὰς συλλαβόντες, ἠπειλοῦν σφαγὴν, οὗτοι ὑποκριθέντες φό-

βους καὶ ἀνησυχίας, μήτοιγε πάθωσιν αἴφνης ὑπὸ κλεπτῶν καὶ τοιούτων ταραξιῶν, παρεκάλεσαν, ὡς πιστοὶ δῆθεν ὑπήκοοι, τούτους, ἵνα συγχωρήσωσι τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ μεταφορὰν τῶν κινητῶν αὐτῶν πραγμάτων πρὸς ἀσφάλειαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευσαν, ἐχάρησαν μάλιστα ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τούτων καὶ ἀνεπαύθησαν, θεωρήσαντες ὡς ἀποχρώσαν ἐγγύησιν ἀκινήσιαι τὴν παρακατάθεσιν τῆς κινητῆς τούτων περιουσίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, κινηθείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς πέριξ, οἱ Κορωνεῖς οὗτοι διέφυγον νυκτὸς εἰς τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας, καὶ μόνον τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης, ὡς ἀμύητον τοῦ μυστηρίου τυχόντα καὶ ἀγνοοῦντα τὰ πάντα, συλλαβόντες οἱ Τοῦρκοι ἀπήγαγον εἰς τὸ φρούριον· κατὰ δὲ τὸν ἰούλιον σφάζαντες ἔρριψαν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἔξω τῶν ἐπάλξεων. Οἱ δύο, ὡς προείπομεν, Μαυρομιχάλοι, Ἀντώνιος καὶ Ἰωάννης, ὁ Ἰωάννης Καραπάυλος, πρόκριτος τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Δακρειώτης, εἰς τῶν τοῦ Νησίου, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι κινήσαντες τὴν Κορώνην εἰς τὰ ὅπλα.

Σ π ά ρ τ η (Μιστράς ἢ Μισθράς).

Καὶ πολιτικούς ἱκανοὺς, ἐν οἷς διέφερον ὁ Κρεσβατᾶς, καὶ στρατιωτικούς ἀξιολόγους, ὧν ὑπερεῖχεν ὁ Νικολόπουλος, καὶ πρὸ πάντων τὸν μεγαλόκαρδον καὶ ἐπιχειρηματίαν ἐπίσκοπον Βρεσθίνης (Εὐρυσθενῶν) Θεοδώρητον, ἔφερον ἡ ἐκτεταμένη, σχετικῶς δὲ πολυάνθρωπος καὶ μεσόγειος, ἐπαρχία τῆς Λακεδαιμόνος. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν ἄλλην τῆς Πελοποννήσου κατεῖχετο αὕτη ὑπὸ δισχιλίων περίπου ἐνόπλων Τοῦρκων, οἰκούντων ἐν τῇ ζωγραφικωτάτῃ πρωτεύουσῃ τοῦ Μιστρά, κειμένη ἐπὶ πλευρᾷ λόφου παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὑπώρειαν τοῦ Ταῦγέτου, τοῖς χωρίοις Παρόρι καὶ Ἀγιάννη, καὶ τοῖς λεγομένοις περιληπτικῶς Βαρδουνοχωρίοις. Οὐχὶ δὲ τόσῳ ὁ ἀριθμὸς, ὅσῳ ἡ ποίότης αὐτῶν καὶ τὰ πολλὰ ὄχυρά καθίσταν τὴν δύναμιν ταύτην καὶ δυσπολέμητον καὶ δυσκατάβλητον. Κυριώτερον δὲ στοιχεῖον αὐτῆς διεκρίνοντο οἱ τὰ δύο τρίτα συμπληροῦντες Βαρδουνιώται, πολλῶ μὲν ἀνώτεροι πολεμικῶς, πολλῶ δὲ κατώτεροι ἡθικῶς τῶν Λαλαίων τῆς Ἡλίδος.

Ἦσαν οὗτοι ἄλλοι Τοῦρκοι ἀρματωλοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἢ Ἀλβανότουρκοι τῆς Ἠπείρου. Καθὼς ἐκείνοι, ἐπίσης καὶ αὐτοὶ ἡσύχαζον μὲν δεικνύμενοι πειθάνοι τῇ ἀρχῇ, ὁσάκις ἐψώμιζε τούτους διὰ στρατιωτικῶν μισθῶν, ἢ παρεχώρει ἄλλας ἀπονομὰς, οἷας καὶ ὅσας ἀ-

πῆτουν διὰ τῆς ῥομφαίας· ἠπεύθουν δὲ καὶ ἀνθίσταντο, ἢ ἐκ τοῦ συστάδην σπανίως ἢ ὡς κλέπται ὡσεπιτοπλείστον, ὁψέποτε ἐστεροῦντο ὠφελειῶν τοιούτων, ἢ ἀπετύγγανον ἀπακτῆσεων οἰωνοδήποτε. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς Πελοποννήσου διέκειτο ἀνήσυχος ἀδιακόπως ἀναγκαζομένη, ἵνα πολεμῇ αὐτοὺς, ἢ ἐξαγοράζῃ τὴν ἡσυχίαν ἐκυτῆς καὶ τοῦ τόπου, προσωρινὴν πάντοτε, διὰ παραχωρήσεων. Ἐτι δὲ πλέον εἰς τοσοῦτον προήχθησαν οὗτοι ἰσχύος καὶ ἐπιβρότης, ὥστε τῶν δύο μὲν τρίτων δεσπόζοντες τῆς Λακεδαιμόνος, ὅριον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μιστρά εἶχον τὸ μὲν ἡμίσειαν ὄραν ἀπέχον τῆς πρωτευούσης ταύτης Παρόρι· πᾶς τις δὲ, ἢ Τοῦρκος ἢ Ἕλληνας, γινόμενος ἔνοχος κακουργήματος οἰουδήποτε ἐν Μιστρά, ἐλεύθερος ἔμενε καὶ ἀκαταδίωκτος παρὰ τῆς ἀρχῆς, ἅμα κατέφευγεν εἰς τὸ Παρόρι. Ἄλλως, ἐνδεχομένη καταδίωξις καὶ σύλληψις τοῦ κακούργου ἀπὸ τοῦ ἀσύλου αὐτοῦ ἐγίνετο κήρυγμα πολέμου τῶν Βαρδουνιωτῶν κατὰ τῆς ἀρχῆς.

Ὡς τοιοῦτοι οἱ Βαρδουνιώται, συνιστῶντες πραγματικὸν κράτος ἐν κράτει καὶ φέροντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λακωνικὴν τὴν καταγωγὴν διὰ τῆς ἀρνησιθρησκείας, συνεδέοντο πάντοτε μετὰ τῶν γειτόνων Λακωνίων διὰ συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας. Ὅτε ἐπετίθεντο κατὰ τῆς ἀρχῆς, οἱ Λάκωνες συνεμάχουν αὐτοῖς· ὅτε ἡμύναντο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπιτιθεμένης, οἱ Λάκωνες ἐπεμάχουν ὡσαύτως· καὶ ὅτε οἱ Λάκωνες ἐπολεμοῦντο παρὰ τῆς ἀρχῆς, ἢ ἐπολέμουν ἀλλήλοις, οἱ Βαρδουνιώται ἐβοήθουν. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτήν, καὶ διότι κατεῖχον δυνατὰς θέσεις καὶ πολεμικοὺς διστέγους καὶ τριστέγους πύργους, οὐδέποτε κατέβαλε τοὺς ἀρματωλοὺς τούτους Τοῦρκους ἢ τουρκικὴ ἐξουσία, ἐν ᾗ περιοδικῶς κατέβαλλε τοὺς ἀρματωλοὺς Ἕλληνας. Ἦσαν οὕτως οἱ Βαρδουνιώται τῶν Τοῦρκων ἄλλοι Λάκωνες τῶν Ἑλλήνων, μόνου τοῦ θρησκευματος διαφέροντος. Ὅφειλομεν δὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐζήτει τὸν περιορισμὸν καὶ οὐχὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν· μὴ κατορθόνουσα δὲ τὸ πρῶτον, ἀπέφυγε τὸ δεύτερον, διότι ἔνεκα λόγων πολλῶν, καὶ πρωτίστου τούτων τῆς Λακωνίας, ἐθεώρει τοὺς Βαρδουνιώτας κακὸν ἀναγκάσιον. Ἄλλ' εἶχον οὗτοι καὶ *σαμίον* ἢ *ιμάμην*, Τοῦρκοι λεγόμενοι· οὐδέποτε· διότι οἱ πύργοι καὶ αἱ περὶ αὐτοὺς βαρδουνιωτικαὶ συνοικίαι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, ἢ τόσοι στρατιωτικοὶ σταθμοὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Λακωνίας καὶ κατὰ τῆς Λακωνίας.

Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας περιστάσεις ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὡς καὶ πᾶς διακεκριμένος δπλαρχηγὸς Λάκων, ἰδίᾳ μετὰ τῶν Βαρδουνιωτῶν εἶχε σχέσεις. Ἄμα δ' ἐπαναστάσης τῆς Λακωνίας, ἔγραψε τούτοις ἐκ τοῦ Γυθείου τὰ γινόμενα ὡς ἀπόφασιν ὄντα καὶ ἐνέργειαν τῶν Φράγκων, καὶ συνεβούλευσεν ὡς φίλος, ὅπως ἀποσυρθῶσιν ἐγκαίρως εἰς τὰ ἐνδότερα, πρὶν ἢ καταφθάσῃ «τὰ φράγκικα στρατεύματα», καθ' ὅδον εὐρισκόμενα. Ὁ νοῦς τοῦ στρατηγήματος αὐτοῦ μόνην ἀπέβλεπε τὴν πιθανὴν ἐγκατάλειψιν τῶν πύργων, ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα μεγάλων καὶ μικρῶν ἀριθμουμένων, ὡς τὴν μόνην καὶ κυριωτέραν ἥδη οὖσαν ἀνάγκην. Εὐτυχῶς ἡ πιθανότης ἐβεβαιώθη. Οἱ Βαρδουνιώται ἢ ὡς πιστεύσαντες ἀληθεῖς τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ μικροψυχήσαντες, ἢ ἀνεφοδιάστοι ὄντες διὰ πολιτορκίαν μακρὰν, τῆς Λακωνίας ἐπιτεθείσης, ἐγκατέλειψαν ἀμέσως καὶ πύργους καὶ θέσεις καὶ οἰκίας, καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀπέσυραν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μιστρά, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκεῖ καὶ πῆριξ ἐτέρων Τούρκων. Ἦγειτο αὐτῶν ὁ Ῥουπῆς. Μόνοι περὶ τὰς ἐξήκοντα οἰκογένειαι προσέφυγον εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς καὶ μόνοι δύο ἐκ τῶν γνωστοτέρων Βαρδουνιωτῶν, Ζαλούμης καὶ Χονδρολιᾶς λεγόμενοι, ἔμειναν ἀκίνητοι κατὰ τὰ Τρίνησα ἐν τινι πύργῳ ὀχυρῷ καὶ δυσπορθέτῳ. Εἰσὶ δὲ τὰ Τρίνησα μικρὰ παραθαλασσία κώμη ἐντὸς τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, τὸ πάλαι λεγόμενα Τρινάσου τείχη ὡς ἐκ τῶν ἀπαντικρὺ κειμένων τριῶν νησιδίων.

Ἄλλ' ἂν οἱ πύργοι τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐκενώθησαν ἐπιτυχῶς ἀνυψώτων περισπασμῶν καὶ θυσίας ἀνθρώπων, οἱ Βαρδουνιώται ὅμως ὑπῆρχον ἐν τῷ Μιστρά, καὶ κίνδυνος ἦν, μὴ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἀφ' οὗ παρεμέρισαν ἥδη γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Χονδρολιᾶ καὶ Ζαλούμη. Ἐν γένει δὲ, ὑπαρχόντων τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς διετέλει ταλαντευομένη. Καὶ ὅμως συμβαίνουσιν ἔτι δύο τινὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συλλάβῃ τὸν πρῶτον φόβον, ἔστω καὶ μέτριον, εὐκόλως περιπίπτει ἐν δευτέρῳ καὶ πανικῷ μάλιστα. Οἱ περὶ τῶν Φράγκων φόβοι τῶν Τούρκων ἦσαν πράγματι μία ἀπάτη, ἐν ὄνειρον· ἀλλ' ἐκυράευσεν παρ' αὐτοῖς ἰσχυρὰ πολιτικῶς καὶ ἀνεξάλειπτος θρησκευτικῶς ἡ τοιαύτη πρόληψις· θρησκευτικῶς μὲν, διότι, ὡς τοὺς Ἑλληνας, οὕτω καὶ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ἐθεώρουν οὗτοι ἐπιβούλους καὶ ὀνόμαζον

«γκιαούρ»· πολιτικῶς δέ, διότι εἶδον ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τοὺς Ῥώσ-
τους τῷ 1769· διότι ἐγνώριζον τοὺς ἐναντίον τῆς Τουρκίας περιο-
δικούς καὶ ἀλληλοδιαδόχους πολέμους τῶν Ῥώσων, Αὐστριακῶν,
Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν, ἤτοι τῶν Μοσκόβ γκιαούρ, Νέμτσα γκιαούρ,
Φραγκσιζ γκιαούρ καὶ Ἰγκιλιζ γκιαούρ· διότι προσφάτους εἶχον τὰς
ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συνθήκας τοῦ Καϊναρτσικίου καὶ Ἀκ-
κερμανίου, καὶ ἀπηγορευμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὸν πόλεμον τῶν
Μοσκόβ γκιαούρ ἐβλεπον πάντοτε. Ἐν τοσούτῳ μία ἐπιστολὴ τοῦ Σέχ
Νετσήπ ἐφφένδου, καὶ, ἐν ὀνόμα Φραγκιάς ἀπετέλεσαν, τὸ πᾶν ἤδη.

Τῆς Λακεδαιμόνος βασιβόνδας ἦν ὁ Βακκῆ ἐφφένδης, υἱὸς τοῦ ἐν
Τριπόλει Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου. Κινοῦμενος ὑπὸ ἄκρας φιλοστοργίας,
ἢ ὑπὸ ἄκρου φόβου τότε, ὁ πατὴρ ἔγραψε πρὸς τὸν υἱόν, συμβουλευσάν
μετ' ἐπιμονῆς τὴν ἄμρασον ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν ἕνεκα τῶν
διατρεχόντων. Ὁ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδης ἐδοξάζετο παρὰ τοῖς Τούρ-
κοις, ὡς καὶ πραγματικῶς ὑπῆρχε, πολλῆς φρονήσεως, σοβαρότητος
καὶ πείρας πρόσωπον. Τοιούτου δὲ προσώπου τοιαύτη κατὰ τὰς ὁ-
ρας ἐκείνας ἐπιστολὴ, διευθυνομένη μάλιστα ἀπὸ τῆς καθέδρας τῆς
κεντρικῆς ἀρχῆς, ἐγέννησε παρ' ὅλοις τοῖς ἐν Μιστρᾷ Τούρκοις δικαίως
περὶ μεγάλων ἐπαπειλουμένων κινδύνων ὑπονοίας, καὶ ἐνέπνευσε πλεί-
ονας φόβους καὶ δεινότερας ἀπελπισίας. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Φραγκιάς·
Ὡς φοβερὸν ἢ ἀμάθεια καὶ ἡ πρόληψις! Ἐλλειμενίζετο τότε ἐν Γυ-
θείῳ (Μαραθωνησίῳ), μικρᾷ πόλει ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τοῦ Λακω-
νικοῦ κόλπου, πλοῖον ἐμπορικὸν τοῦ Α. Φραγκιά Μυκονίου. Εὐθυμούν-
τος τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλου, ἤρξατο τοῦτο τηλεβολεῖν κατὰ
προτροπὴν αὐτοῦ πρὸς δόξαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευ-
θερίας. Οἱ ἐν Τρινήσοις Βαρδουνιώτικι Χρονδρολιάς καὶ Ζαλούμης, ἀ-
κούοντες τοῦ τηλεβολισμοῦ τούτου, ἐξισπάσθησαν ἐρωτῶντες δὲ ἐ-
μαθον, ὅτι τηλεβολεῖ ὁ Φραγκιάς· καὶ ἐκλαβόντες τὸν Φραγκιᾶν ὡς
«τὴν Φραγκιᾶν», φεύγουσιν εὐθὺς εἰς Μιστρᾶν, καὶ τοὺς ἐκεῖ Τούρ-
κους καταπλήθουσιν βεβαιούντες, ὡς αὐτήκοοι καὶ αὐτόπται «ἐφθα-
»σε ἡ Φραγκιά!» ὁ ἔστιν εὐρωπαϊκοὶ στρατοὶ καὶ στόλοι. Ὁ Χον-
δρολιάς καὶ Ζαλούμης ἦσαν ἤδη οἱ μόναι ἀξιάπιστοι, δι' ἣν ἔδειξαν
γενναϊότητα μέιναντες ἐν τοῖς ἰδίοις, τῶν ἄλλων φυγόντων. Οἱ Τούρ-
κοι λοιπὸν ἐπίστευσαν ἄνευ δισταγμοῦ τινος, συνδυάσαντες τὰς πρῶ-
τας τοῦ Κυριακούλη εἰδήσεις μετὰ τῶν τελευταίων αὐτῶν πληροφο-
ριῶν καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου· καὶ ὑπὸ φόβου

ἀκράτου κατακυριευθέντες ἔδραμον, οὐδενὸς διώκοντος, καὶ εἰς τὴν μάνδραν τῆς Τριπόλεως εἰσῆλθον ὡς πρόβατα τῇ 26 μαρτίου. Ἰδοὺ ὅτι, καὶ μὴ θελούσης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλλὰς ὠφελεῖτο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης! Οἱ Μιστριῶται Τούρκοι, κλείοντες τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἐνεχειρίζον οἱ πλείστοι πρὸς τοὺς κατοίκους Ἑλλήνας τὰς κλείς λέγοντες «*Νά τε τὰ κλειδιά, γειτόνοι. »* Ἄν γυρίσουμε, νά 'ναι 'δικά μας τὰ σπῆτια' κ' ἂν δὲν γυρίσουμε, » νά 'ναι 'δικά σας». Ὡραία πρόρρησις.

Διὰ τοιούτου παραδόξου ὅλως τρόπου, καὶ, ὀρθότερον εἰπεῖν, διὰ τοιούτων τυχαίων συμβάντων, ἀπηλλάγησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων φοβερῶν πολεμίων, καὶ παρευθὺς ἐπανεστήσαν ὑπὸ τὸν Κρεββατᾶν, τὸν ἐπίσκοπον Θεοδώρητον, τὸν Ἀντώνιον Νικολόπουλον, τὸν Παναγιώτην Ἰατράκον (α), τὸν Πέτρον Βαρβιτσιώτην, τὸν Ἀντώνιον Κουμουστιώτην καὶ ἄλλους. Ἀπὸ τῆς περιστάσεως αὐτῆς ὠφελήθη οὐσιωδῶς ἡ ἐπανάστασις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἅμα μαθὼν παρὰ τοῦ Κυριακούλη τὴν ἐκ τοῦ Μιστρᾶ ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων, ἔσπευσε γράψας τῇ 27 μαρτίου πρὸς τὸν Ἠλίαν καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ὅπως ἀποτρέψωσι τὴν εἰς Τρίπολιν εἴσοδον αὐτῶν· ἀλλ' ἦτο παράκαιρος πλέον πᾶσα τοιαύτη ἐπιχείρησις. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπηρεχόμενον ἤδη καὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Ἠλίαν τὰ πράγματα τῆς κεντρικῆς Γόρτυνος. Ὁ δὲ Κρεββατᾶς, συγκροτῶν ἐκ τῶν ἐνόντων τὰ διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ τῆς Λακεδαιμόνος, προέτεινεν, ὀρθῶς σκεπτόμενος, τὴν ἄμεσον κατεδάφισιν τῶν πύργων, ἵνα μὴ χρησιμεύσωσι καὶ πάλιν ὡς μέσα καταθλίψεως τοῦ τόπου εἰς χεῖρας ἄλλων· ἀπέτυχεν ὅμως μὴ δυνήθει· τὴν κατεδάφισιν ὄλων, εἰ μὴ ἐλίγων τινῶν τῶν μικροτέρων. Διὰ τοῦτο ἐπανελήφθη τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἀκολούθως, διατάξαντος τῇ 25 αὐγούστου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου: «*... Ἰχγος τυραννικῶν περιτειχισμάτων δὲν πρέπει »* νά μείνῃ». Ὀλίγοι ἕτεροι ἐξέλιπον καὶ τότε τοὺς δ' ἄλλους ἐπειτα κατέστρεψαν περιοδικῶς ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας καὶ ἡ ἀντιβασιλεῖα τοῦ 1833.

Μεγάλας ἐπὶ πένεκε συνεπείας ἡ ἐν τῇ Τριπόλει εἴσοδος τῶν Τούρκων τῆς Λακεδαιμόνος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνησύχησαν οὐσιωδῶς τοὺς Τριπολίτας αἱ εἰδήσεις, ἃς ἐκόμισαν οὗτοι διακιολογοῦντες τὴν κατεσπευσμένην ἀναχώρησιν ἑαυτῶν· δεύτερον δὲ ἐλθεῖν ἡ ἐντύπωσις

ἐγένετο ὡς ἐκ τῆς ἀμαχῆτι ἐγκαταλείψεως τοσούτων μὲν ὄχυνων, ὅλης δὲ τῆς Λακεδαιμόνος καὶ Λακωνίας ἐλευθέρων παντὸς ἐσωτερικοῦ καὶ πλησίου περισπασμοῦ, καὶ ἐτοιμῶς καθισταμένων διαθεσίμων κατὰ τοῦ κέντρου· τρίτον δὲ ᾗξησαν τὸ δυσοικονόμητον τῶν τροφῶν, προστεθέντες τοσούτον πλῆθος δεκακισχιλίων ψυχῶν περὶπου, ὅτε ἡ Τρίπολις οὔτε ἐναποταμιεύσεις εἶχεν, οὔτε δι' ἑαυτὴν καὶ μόνην ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπῆρκει διὰ πολὺν χρόνον, οὐδ' ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἤλπιζε ποτε προμηθεῖας ἐκτάκτους ὡς μεσόγειος, καὶ ἡ ὥριμότης τῶν νέων δημητριακῶν καρπῶν ἐβράδυνεν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἔτι μῆνας διὰ τὸ ὀρεῖνόν τοῦ τόπου· τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον ἐπολυπλασίασαν τὰς ἀταξίας καὶ τὰς αὐθαιρσίας οἱ ἡμιάγριοι, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀτίθασσοι Βαρδουνιῶται, καθ' ὧν ἡ ἐποχὴ καὶ ἡ ἀνάγκη οὐδεμίαν συνεχώρουν τῇ ἀρχῇ ἀποτελεσματικῇ ἐνέργειαν. Τοσαῦται ὑπῆρξαν αἱ πολυειδεῖς καταχρήσεις καὶ βιαιοπραγίαι τῶν βαρβάρων αὐτῶν, ἅμα εἰσελθόντων, κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν, ὥστε πολλὰς ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν δευτέρων οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, οἰκτῶ κινούμενοι πλέον, ἔλαβον ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προστασίαν, κρύψαντες ἐν τοῖς κατωγείοις. Τοιοῦτοτρόπως δὲ, ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς ἡ Τρίπολις ἐνισχύετο στρατιωτικῶς, ἄφ' ἑτέρου παρέλυνεν οἰκονομικῶς καὶ διαικητικῶς. Οἱ Βαρδουνιῶται ἐν τῇ πρώτῃ ἤδη ἀγανακτήσει καὶ ὀρμῇ ἑαυτῶν στασιασάντες, τὴν σφαγὴν ἐζήτουν τῶν ἐν τῇ σατραπείᾳ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς γκισούρων συμφῶνων μετὰ τῶν «γκισούρων Φράγκων» καὶ ὡς πρώτων ὀργάνων ὅλων τῶν ἐπικειμένων καὶ μελλόντων κακῶν. Ἡ ἀρχὴ προσεποιεῖτο ἀμβλυωπίαν ἐνεκα ἀδυναμίας· φιλοτιμηθεῖσα δὲ ἔπειτα, δεηθέντος τοῦ Σταυράκη Ἰωδίκην διερμηνέως αὐτῆς, ἐπέτυχε μόλις τῆς διαλύσεως τῶν στασιαστῶν, ἄφ' οὗ ἐπεκαλέσθη καὶ αὕτη τὴν μεσολάβησιν τῶν προκριτωτέρων καὶ εὐύποληπτοτέρων ἐκ τῶν Τοῦρκων· τῇ δ' ἐπιούσῃ τοὺς μὲν ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους ἀπέκρυψεν οἰονεῖ, ἀποσύρσας ἐν τινὶ ἀποκέντρῳ θαυματίῳ, τοὺς δὲ ἱεροδιακόνους καὶ ὑπηρέτας τούτων, ἐλευθέρους μέχρι τοῦδε μένοντας ἐν τῇ πόλει, συνέλεξε φυλακίσασα, λόγῳ μὲν ἵνα μὴ σπερμολογῶσιν ἐρεθίζοντες τὸν ὄχλον, πράγματι δὲ ἵνα ἱκανοποιηθῇ ὁ ὄχλος.

Ἐπίδαυρος Αἰμῆρ ἄ (Μονεμβασία α).

Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει φρουρίου συστηματικοῦ κατὰ τὴν Πελο-

πόννησον συγκατάκουν Τούρκοι μετὰ Ἑλλήνων, ἢ ἐν μόνῃ τῇ τῆς Ἐπιδαύρου Διμηρᾶς. Ὀλίγιστοι ἀληθῶς ἦσαν οἱ Ἑλληνες αὐτῆς, μέχρι τῶν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ψυχῶν λογιζόμενοι, ἀλλὰ πάντοτε ἐθεωρεῖτο τὸ τοιοῦτον ὡς ἐξαίρεσίς τις τοῦ κανόνος. Καὶ οἱ τῆς πόλεως ταύτης καὶ οἱ τῆς ἐπαρχίας ὀλοκλήρου κάτοικοι Ἑλληνες ἐτάσσοντο ἐν κατωτέρᾳ σχεδὸν καὶ τῶν Πυλίων καὶ τῶν Μεθωναίων καὶ τῶν Κορωναίων μοίρᾳ, οὐδεμίαν φέροντες πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν βαρύντητα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ὅπου φρούριον, ἐκεῖ τυραννία ἀπηνεστήρα καὶ κατὰστασις τῶν τυραννουμένων ἐλσεινοτέρα. Πλήρες διὰ τοῦτο ὄντες τιμᾶριον τῶν Τούρκων, οἱ Ἐπιδαυριοί, λαὸς τεταπεινωμένος, ἀπόκεντρος καὶ μόνον γεωργικὸς, διετέλουν ἀνύποπτοι ὅλως παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἔπαθον, οὔτε ἂν ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἐτέθησαν οἱ γέροντες αὐτῶν ἀντιπρόσωποι τοῦ κοινοῦ, ὅταν, ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λεγόμενος Δημήτριος Καλκαντῆς ἢ Κατσούλιας κατεμήνυσε τῷ Μουσταφᾷ βεγῇ, πρωτίστῳ καὶ ἰσχυροτέρῳ προσώπῳ τοῦ φρουρίου, τὴν γινομένην παρασκευὴν πρὸς τὸν πόλεμον. Ὁ μὲν Μουσταφᾷ βεγῇ τότε, συμβούλιον συγκροτήσας μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγάδων, ἀνήγγειλε πρὸς τὴν ἐν Τριπόλει ἀρχὴν, ὅτι ἔμαθε ὅλοι δὲ οἱ Τούρκοι ἀμέριμνοι διετέλουν, πιστεύοντες μᾶλλον τοῖς Ἐπιδαυριοῖς διαψεύδουσι τὸν Καλκαντῆν. Ἐξ αὐτῶν μόνον εἶχον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐπαναστάσεως ἰδέαν μικράν οἱ φαινόμενοι πρόκριτοι Παναγιώτης Καλογεράς καὶ ἀδελφοὶ Δεσποτόπουλοι. Κατὰ σύμπτωσιν δ' εὐτυχῇ, ὁ καίμακράνης τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ ἔλαβε συγχρόνως ἔγγραφον παρ' αὐτοῦ διατάττοντος: «... Προσέχετε, μὴ παραχθῇ ἀδίκως ἡ ἡσυχία τῶν βασιλιάδων, διότι, ὅσα διαθροῦνται περὶ τούτων, εἰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ· ἐὰν δὲ πρὸ παραμικρὸν ἀληθεύσῃ, πλημυρῶ τότε ἀπὸ στρατευμάτων τῆς ὑστερεᾶς ὀλῆν τὴν Πελοπόννησον». Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ ἐπέμφθη ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς τὸν Μουσταφᾶν βεγῆν καὶ οἶον ἐν τῇ Τριπόλει, τοιοῦτον καὶ ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ Διμηρᾷ ἐπῆνεγκεν ἀποτέλεσμα, οὐδεμίαν τῶν Τούρκων ποιησαμένων συλλογὴν τροφῶν. Διὰ τοῦτο πρῶτον τὸ φρούριον αὐτὸ ἔπεσεν, ὡς μᾶλλον ἀνεφοδιάστον εὐρεθέν. Ὅτε δὲ εἶδον προσφεύγοντας εἰς τὸ φρούριον τοὺς Βαρδουνιώτας, περὶ ὧν εἶπομεν πρὸ μικροῦ καὶ ὅτε ἤκουσαν τὰ περὶ τοῦ ἐν Γυθείῳ τηλεβολισμοῦ, καὶ τοὺς Λάκωνας ἐκστρατεύοντας δι' ἀναπεπταμένων σημαίων· τότε οἱ μὲν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν διεσκορπί-

σμένοι ἔδραμον ἑλασινὰ ὑπὸ τοῦ φόβου θεάματα εἰς τὸ φρούριον, οὐδὲ κόκκον σίτου δυνάμενοι φέρειν, ὅλοι δὲ ἀπεκλείσθησαν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ βράχου μέχρι τῶν τετρακισχιλίων καὶ πεντακοσίων ψυχῶν. Αἱ ἐν τῇ πόλει εὐρεῖσθαι τροφαὶ παντὸς εἶδους μόλις ἐπῆρκουν διὰ διμηνίαν· αἱ δ' ἀποθῆκαι τοῦ φρουρίου μόνην εἶχον κέγχρον, καὶ ταύτην σεση-
 πύϊν, ὡς ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν ἔτι ἀποτεταμειυμένην.

Οὕτω καὶ οἱ Ἐπιδαύριοι (Μονεμβασῖται) ἐκινήθησαν εἰς τὰ ὄπλα, ἐνωθέντες μετὰ τῶν Λακωνῶν καὶ Βρασιέων (Πραστιωτῶν) τῆς Κυνου-
 ρίας.

Κυνουρία (Ἅγιος Πέτρος).

Τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἡ κίνησις οὐδὲν ἑκτάχτον ἢ περίεργον φέρει, διότι ἐν αὐτῇ, παραλίᾳ μὲν, ἀλλ' ὀρεινοτάτῃ οὐσῃ, οὔτε Τούρκοι κα-
 τώκουσι ποτὲ, οὔτε φρούριόν τι ὑπῆρχε. Δευτερεύουσα ἄλλων κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἦττον ὅμως καταπιεζομένη παρὰ τῶν Τούρκων, ἐτοιμῶς ὠπλίσθη, προηγουμένου ἤδη τοῦ Ἀναγνώστου Κοντάκη, προεστῶτος λίαν ἐλευθερόφρονος, καὶ ἐτοιμότερον ἔνθεν μὲν συνέδραμε τοῖς Ἐπι-
 δαυρίοις δι' ὅπλων, ἔνθεν δὲ συνεκρότησεν ἐν Βερθένοις στρατόπεδον κατὰ τῆς πρωτεύουσας Τριπόλεως, ὡς ὑπὸ μόνης αὐτῆς ἀπειλουμέ-
 νῃ κατὰ μέτωπον. Εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον σχηματισμὸν τοῦ στρα-
 τοπέδου αὐτοῦ ἠνώθησαν ἰσχυρότεροι οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὸν ἐπί-
 σκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, τὸν Παναγιώτην Ἱατράκον καὶ ἄλλους.

Ὅλοι δ' οὗτοι ἀπετάθησαν ἀμέσως (τῇ 24 μαρτίου) πρὸς τοὺς Ὑ-
 δραίους καὶ Πετσιώτας ἐξ ὀνόματος τῆς Πελοποννήσου ἀπάσης, δι'
 ὃν λόγον οὐχ ὑπεγράφησαν καθεὶς ὀνομαστί, ὡς σύνηθες, ἀλλὰ τῷ
 αὐτῷ τῶν Ὑδραίων καὶ Πετσιωτῶν ἠκολούθησαν τρόπῳ τῆς γενι-
 κότητος ἕνεκα πλείονος βαρύτητος. Δημοσιεύοντες δὲ τὸ περίεργον
 ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἑγγραφον τούτων, περιττὴν κρίνομεν πᾶσαν ἀ-
 νάπτουξιν ἰδίαν ἐπὶ τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐκυρίευσαν τότε μεταξὺ Πελο-
 ποννησίων καὶ νησιωτῶν.

«Εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἀδελφοὶ Ὑδραιοσπετσιῶται.

«Ἀπὸ πολλοὺς εἰς τὰ αὐτόθι εἰσερχομένους καὶ ἀπὸ πολλῶν γραμ-
 μάτων ἐμάθετε, ὅσα ἐδῶ ἀκολουθοῦν. Ἐχετε δίκαιον νὰ αἰτιολογή-
 σθε, μὲ τὸ νὰ ἠκολούθητε παρὰ καιρὸν τὸ κίνημα, καὶ ἡμπορεῖτε νὰ
 μᾶς κατηγορήσητε, μὴν ἠξεύροντες τὰς αἰτίας· ἀλλῶς ὅμως δὲν ἔ-

γίνετο πλέον, ἂν οὐ ἀπὸ τουρκολάτρης παρεδόθη τὸ μυστικόν. Διὰ τοῦτο ἐκινήσαμεν, καὶ, ὅθεν ἐκτυπήσαμεν, Θεοῦ εὐδοκίᾳ, ἐδόξαμεν αἷσιον τέλος, καὶ πρὸς τὸ παρὸν πλησιάζομεν εἰς Τριπολιτσάν ἀπὸ ὅλας τὰ μέρη. Διὰ τοῦτο ἐλπίζομεν εἰς τὴν φιλογενεῖάν σας νὰ προφθάσῃτε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις σας καὶ νὰ μπλοκάρητε διὰ θαλάσσης κάθε μέρος.

« Ἀρχοντες καὶ ἀδελφοί, μὴν ἀδιαφορήσῃτε καὶ ἀκολουθήσῃ τι ἐναντίον εἰς ἡμᾶς, ὃ μὴ γένοιτο! καὶ εἰσθε βέβαιοι, ὅτι οἱ ἐχθροὶ, ἅμα ὅπου ἴδουν τὰ καράβια, ἐνεκρώθησαν καὶ ὁ παρὼν ἀδελφός σας πληροφορεῖ περὶ πάντων. Προσκυνοῦντες δὲ ὑμᾶς ἀδελφικῶς μένομεν.

« Βέρενα τῇ 24 μαρτίου 1821.

« Οἱ ΠΡΟΥΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ».

Ἄ ρ γ ο ς .

Μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πελοποννήσου, ἐπίσημος μὲν ὡς καθέδρα τῶν πρώτων ἐξημερῶσάντων τὴν Ἑλλάδα βασιλέων, λαμπρὰ δὲ διὰ τὸ γυμνάσιον, τὸ στάδιον, τὸ ἡράϊον, τοὺς τάφους, τὸ ἐπὶ βράχου λελαξευμένον θέατρον καὶ τὰ ἄλλα πολυάριθμα μνημεῖα αὐτῆς, ἡ πόλις τοῦ Ἄργους μόνον ἤδη φέρει τὸ ὄνομα, καὶ μόνην διατηρεῖ τὴν ἀναφαίρετον παρὰ τῶν αἰώνων καὶ τῆς τυραννίας τερπνότητα τῆς φύσεως. Κεῖται ἐν τῷ μυχῷ τοῦ μεγάλου πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου πεδίου ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως Δαρίσσης, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἐρασίνου δυτικῶς καὶ τῶν Μυκηνῶν ἀνατολικῶς. Φέρει δὲ κατὰ μέτωπον τὸ ὠραιότατον πανόραμα τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τῶν φρουρίων τῆς Ναυπλίας, περὶ τὰς δύο ἀπεχούσης ὥρας.

Τῶν Ἀργείων οἱ προϊστάμενοι καὶ ὁ κληρὸς ἐμεμύνητο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου· ἀλλὰ τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους ἡ κίνησις δυσχερὴς προέκειτο καὶ ὡς πεδινῆς καὶ ὡς ἐχούσης ἱκανοὺς μὲν ἐσωτερικοὺς Τούρκους, ὀλίγῳ δ' ἀπέχοντα τὰ φρούρια τῆς Ναυπλίας. Ὑπῆρχον ἀληθῶς ἐν μὲν τῇ πόλει πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπιβροῆς ἀδιαφιλωνεικῆτου, ὡς οἱ Πεβρόυκκι καὶ Βλάσσαι, παρὰ δὲ τοῖς ὀρεινοῖς τῆς ἐπαρχίας ἱκανοὶ ὑπισχνούμενοι ἐπιτυχὴ ὅπλων χρῆσιν· ἀλλ' ἥδη μόνη ἐγένετο βοηθὸς καὶ ὑπὲρ τῶν Ἀργείων ἡ φήμη τῶν ἐν Καλαβρύτοις συμβάντων, ἐξογκούσα καὶ τρομερὰ διοχετεύουσα ταῦτα τοῖς Τούρκοις. Ἠριθμοῦντο οὗτοι ὑπὲρ τὰς τριακοσίας οἰκογενείας, ἡμε-

ρώτεροι ὅπωςδὴποτε καὶ πολλῶ διαφέροντες τῶν ἐν Ναυπλίᾳ βαρ-
 βάρων. Ὑπόχάζον μὲν πρὸς καιρὸν, ἰδόντες οὐ μόνον τὸν προεστῶτα
 τῆς ἐπαρχίας Ἰωάννην Παζζούκαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχιερέα τῆς Ναυ-
 πλίας Γρηγόριον, ὑπακούσαντας ἐτοίμως εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς κεν-
 τρικής ἀρχῆς καὶ ἀναβάντας εἰς τὴν Τρίπολιν· μετ' οὐ πολὺ ὅμως κα-
 ταληφθέντες ὑπὸ φόβου, εἰ καὶ μὴ ἔβλεπον ἔτι ταραττομένην οὔτε
 τὴν πόλιν, οὔτε τὴν ἐπαρχίαν, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν με-
 τήνεγκον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 μαρτίου εἰς τὴν Ναυ-
 πλίαν, οἱ δὲ ἄνδρες διημέρευον ἐν τῷ Ἀργεῖ καὶ διενυκτέρευον ἐν τῇ
 Ναυπλίᾳ. Ἄλλ', ἐπὶ τέλους, τὴν ἀμφίβολον ταύτην κατάστασιν πα-
 ραιτοῦντες, συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς εἰς Ναυπλίαν μεταφορᾶς καὶ τῶν
 οἰκογενειῶν τῶν προκρίτων Ἑλλήνων, ὅπως ἴδωσιν οὕτως, ἂν πρόκει-
 ται, ἢ μὴ, καὶ τοῦ Ἀργους ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἀσφαλίσωσιν ἑαυτοὺς
 ἀπὸ τῶν ἐνδεχομένων συνεπειῶν αἰφνιδίως κινήσεως. Πρὸς ἐκτέλεσιν
 τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἱκανῶν παρουσιασθέντων ἱππέων τῆς Ναυπλίας, οἱ
 πρόκριτοι οὐ μόνον ὑπεκρίθησαν πᾶσαν εὐπείθειαν καὶ προθυμίαν, ἀλ-
 λά καὶ χάριτας ὁμολόγησαν τοῖς Τούρκοις, ὥς προνοοῦσι περὶ τῆς
 ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας ἑαυτῶν· ὑπεσχέσθησαν δ' ἐπομένως, ὅτι τῇ ἐ-
 πιούσῃ ἀποστέλλουσιν ἀφεύκτως τὰς οἰκογενείας, ὥς ἔχουσας ἀνάγκη
 ν παρασκευῆς τινας τροφῶν καὶ ἐπίπλων. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι πιστεύ-
 σαντες ἀπῆλθον· οἱ δὲ πρόκριτοι ἀπομακρύναντες νυκτὸς ἐκ τῆς πό-
 λεως ταύτης, κατῴρθωσαν διὰ δραστηριότητος πολλῆς πέμψαντες δύ-
 ναμιν ὀπλοφόρων εἰς Δαλαμανάραν, χωρίον ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ἀργους
 καὶ Ναυπλίας ὁδοῦ, τὴν πάλαι Σήπειαν ἢ Γενέσιον. Ἐπανερχόμενοι δὲ
 τῇ ἐπιούσῃ οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς Ναυπλίας, ἀπετράπησαν ὑπὸ τῶν ἐνόπλων
 Ἑλλήνων κραυγαζόντων: «Πίσω Τούρκοι, γιατί σὰς βαροῦμεν!»
 Οὐδεμίαν δ' ἐπιχειρήσαντες ἐπίθεσιν καὶ ὥς ὀλίγοι καὶ ὥς μὴ ἔχον-
 τες διαταγὴν περὶ πολέμου, ἐχώρησαν οὗτοι εἰς τὰ ὀπίσω βεβαιω-
 θέντες πλέον, ὅτι τὰ τῶν Καλαβρύτων πράγματα ὑπάρχουσιν οὐχὶ με-
 ρικῇ, ἀλλὰ γενικῇ ὑπόθεσις.

Οὕτως ἐπανεστῆ ἡ Ἀργολὶς ἅπασα, περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐ-
 παρχίας τῆς Ναυπλίας, ἥς τὰ ὅπλα ἱκανώτερα ἦσαν τῶν τῆς πρῶ-
 της. Οἱ Ἀργεῖοι συνέστησαν εὐθὺς ἀρχὴν τοπικὴν, ἣν ὠνόμασαν «Καγ-
 κελαρίαν» καὶ περὶ μόνον κατεγίνοντο τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀρξάμενοι
 τοῦ πολέμου κατὰ τε τῶν Ναυπλιέων καὶ τῶν Ἀργείων Τούρκων ἀ-
 πὸ τῆς 4 ἀπριλίου.

Κόρινθος.

Ὅσῳ μεγάλη καὶ ὑπερήφανος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, τόσῳ μικρὰ καὶ πενιχρὰ ἐπὶ τῆς παρούσης ἐποχῆς, ἀφ' οὗ παρὰ μὲν τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Λουκίου Μουμμίου ἀνεσκάφη πρὶν, παρὰ δὲ τῶν Τούρκων ἠλώθη ἔπειτα, ἡ πόλις τῆς Κορίνθου ἔφερε πάντοτε μεγάλην τὴν ἀξίαν ἑαυτῆς γεωγραφικῶς καὶ πολεμικῶς, κειμένη μεταξὺ δύο κόλκων τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ συνάπτουσα τὴν στερεάν μετὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἰδίως δὲ, καθὼς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἠλπίζοντο ἔργα μεγάλα παρὰ τῶν πολιτικῶν αὐτῆς, ἐνημέρων μὲν ὄντων πρὸς ὅλας τὰς περὶ ἐπαναστάσεως ἐνεργείας, ἀπολαυόντων δὲ ἐπιβροῆς ἀπολύτου καὶ καταστάσεις κεκτημένων οὐχὶ εὐκαταφρονήτους. Στρατιωτικῶν προσώπων σημασίας τινὸς ἔστερεῖτο ὅλως ἢ ἐπαρχία αὕτη, εἰ καὶ τόσῳ ἐκτεταμένη, πολυάνθρωπος καὶ ὀρεινὴ κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρχε.

Οἱ Τοῦρκοι ταύτης περὶ τὰς ἐξακοσίας οἰκογενείας ὁμοιάζον ὥστε πιπολὺ τοῖς τοῦ Ἀργους, ἐν μόνῃ κατοικοῦντες τῇ πόλει τῆς Κορίνθου. Διεκρίνετο ὅμως παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ὁ πολυκτῆμων καὶ νουνεχέστατος Χουσεὴν Κιαμήλ βεγῆς, λόγῳ καὶ πράγματι δεσπόζων τῆς Κορινθίας. Ἡ εἰς τὴν Τρίπολιν ἄνοδος τούτου ἀπὸ τοῦ φεβρουαρίου μεσοῦντος, περὶ ἧς ἐμνημονεύσαμεν, μεγάλας οὐσιωδῶς παρεῖχεν εὐκολίας τοῖς Κορινθίοις.

Ἀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννου Κλάδου ὁ Ἰάκωβος Θεοδωρίδης καὶ Παναγιώτης Βογιατσόπουλος, διέθεσαν ἐγκαίρως πολλοὺς τῶν Κορινθίων καὶ τῆς Μεγαρίδος, ἐγγραφον μάλιστα δόσαντας τὴν περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προθυμίας αὐτῶν διαβεβαίωσιν (α). Ἄλλ' ἢ ἀρχέπλουτος οἰκογένεια τῶν Νοταραίων, καὶ ἐπομένως οἱ Δάσιοι καὶ Γεώργιος Καλαρᾶς, ἐδείχθησαν ἄτολμοι, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος, εἰ καὶ συνεφώνουν πρότερον καὶ μεθ' ὅλων τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει, καὶ ἰδίως μετὰ τῶν συνεπαρχιωτῶν Θεοχάρου Ῥένδου, Σταύρου Νικολάου, Ἀναγνώστου Οἰκονομοπούλου καὶ λοιπῶν, ὡς καὶ τοῦ ἐκ τῆς Περαιώρας (Πειραιῶς) Γεωργίου Διδασκαλοπούλου. Οὕτε διὰ τὴν θέσιν κίνδυνοι ἄμεσοι καὶ ἀναπόφευκτοι ἠπείλουν αὐτοὺς, διότι τὰ ὀρεινότερα τῆς ἐπαρχίας κατῴκουν Τρίκκαλα, κωμόπολιν παρὰ τοὺς βορεινοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κυλλήνης· οὕτε μόνωσίς τις φοβερὰ πρόέκειτο, ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ τὸ πλεῖστον τῆς

Πελοποννήσου ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ ἡ Μεγαρίς ἄπασα διαθέσιμος ἦν ὅλως ὑπὲρ τῆς Κορίνθου. Γνωστὸν, ὅτι ἡ γείτων Μεγαρίς (τὰ λεγόμενα Δερβενοχώρια), τόσῳ ἀξιόλογος διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς, πολλὰ εἶχεν ὅπλα, ὡς ἐπιτετραμμένη πάντοτε τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ὀνείων ὁρέων (Μεγάλων Δερβενίων), καὶ οὐδένα ἐσωτερικῶς ἔφερε Τούρκων.

Φέρει ὅμως εἰς τὰ ἄκρα ἐναντία ὁ δισταγμὸς, ἅπαξ εἰσχωρήσας, καὶ ἡ ἀτολμία, ἅμα κυριεύσασα. Διὰ τοῦτο εὐθύς, ὅτε μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ κινήματος τῶν Καλαβρύτων διέταξεν ὁ βοεβόυνδας τῆς Κορίνθου κατ' ἀπαίτησιν τῆς ἰσχυροῦς μητρὸς τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ, ὁ Ἀνδρῆκος Νοταρᾶς, νεώτερος τῶν τριῶν ἀδελφῶν, κατέβη ἐκ τῶν Τρικάλων, ὁμηρεύσων παρ' αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἀκινήσεως τοῦ τόπου, ὅτε καὶ ὁ Σωτήριος Νοταρᾶς ἀνέβη εἰς τὴν Τρίπολιν, ὁμηρεύσων ἐπίσης παρὰ τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εἰς τὰ Τρίκκαλα σπουδαία ἀποστολὴ τοῦ πρωτοσυγκέλου Ἀμβροσίου Σιναΐτου, γενομένη παρὰ τῶν ἐν Καλαβρύτοις Χαραλάμπου, Θεοχαροπούλου καὶ λοιπῶν, ἀπέτυχε· ὁ δὲ μόνος ἀπολειπόμενος ἤδη ἐκ τῶν Νοταρῶν Πανούτσος, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός, ἐξέκλινε καὶ πέραν τοῦ δέοντος. Ὅπόσω παράδοξα ἄλλῳ καὶ ἀντιφατικὰ παρουσιάζονται πολλάκις τὰ τοῦ κόσμου! Ἄλλοτε ἡ Κόρινθος ὀνομάσθη «πάσης Ἑλλάδος φῶς»· ἤδη δὲ ἐκινδύνευεν, ἵνα καταστῇ πάσης Ἑλλάδος σκότος. Ἄλλ' ἐνώπιον τῆς γενικῆς ιδέας καὶ κινήσεως ὥχοντο πλέον, «ἡδὲ πρὸ ὁδοῦ ἐγένοντο» καὶ ἀρχαιότης οἰκογενείας, καὶ ἐπιβροή, καὶ χρήματα, καὶ ἀπειλαὶ καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ ἀπεσταλμένος Σιναΐτης συναγροικεῖται τότε μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωανᾶ, τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Σαλαμίνι Φανερωμένης Γρηγορίου, τοῦ Σταύρου Νικολάου καὶ τῶν ἄλλων νοημονεστέρων καὶ εὐποληπτοτέρων Κορινθίων, γνωστοποιῶν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον γράμματα τῶν Καλαβρυτινῶν. Ὁ δραστήριος Σιναΐτης τρέχει εὐθύς εἰς τὸ Πεῖραιον πρὸς τὸν Διδασκαλόπουλον, δραστήριον ἄντα ὄργανον ἐφ' ἀπάσης τῆς Μεγαρικῆς, ἐγχειρίζει δ' αὐτῷ τὸ οἰκτεῖον γράμμα τῶν Καλαβρυτινῶν, ὅπερ πανδῆμῳ ἀναγινώσκεται, καὶ ἀμέσως πεμπόμενον εἰς τὰς λοιπὰς κομοπόλεις τῆς Γερανείας (Κουντούρων), τῆς Πίσσας καὶ τῆς Ἰσσοῦ (Βίλιας), τὸν ἐνθουσιασμὸν κινεῖ ὅλων, κοινῶς ἀναγινωσκόμενον ἐπίσης. Καὶ ἰδοὺ ὁ πατριώτης ἐπίσκοπος Ἰωανᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἐξακοσίων περίπου Σολυγείων (Σοφικιτῶν) τῆς Κορινθίας, Τροι-

ζηνίων καὶ Ἑρμιονιῶν· ὁ ἡγούμενος Γρηγόριος μετὰ τῶν πολλῶν Σαλαμινίων (Κουλουριωτῶν)· ὁ Συναΐτης καὶ ὁ Διδασκαλόπουλος μετὰ τῶν Πειραίων (Περαχωριτῶν)· ὁ Ἀθανάσιος Μαρκέλλος καὶ Ἰωάννης Πανούσης μετὰ τῶν Μεγαρέων· Πισσιῶται δὲ καὶ Ἰσσεῖς (Βιλιῶται) ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Στέφαν, μέρος Γερανέων (Κουντουριωτῶν) ὑπὸ τὸν Οἰκονόμαν καὶ ἄλλοι Κορίνθιοι ὑπὸ τὸν Παπανίκαν, συγκεντρῶνται τῇ 30 μαρτίου, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, οἱ μὲν ἐν ταῖς Κεγχρεαῖς (Κεχριαῖς) οἱ δὲ κατὰ τὸ λεγόμενον Τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ (τῶν Ἑξαμιλίων). Ὅλοι οὗτοι, περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἀριθμούμενοι, συνεφώνησαν, ἵνα πολιορκήσωσι τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ἀβλαβῇ τὴν πόλιν τηρήσωσιν, ἀφ' ἧς οἱ Τοῦρκοι προλαβόντες ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον πανέστιοι, φέροντες σιδηροδέσμιον καὶ τὸν Ἀνδρῖκον Νοταρᾶν ἐκ διαταγῆς κατεπειγούσης τοῦ ἐν Τριπόλει Κιαμῆλ βεγῆ (α). Ὀλίγοι δὲ τινες ἔμεινον ἐντὸς ἐνὸς πύργου τῆς πόλεως, τοῦ Καρᾶ-Σούλου λεγομένου, ὅπως εὐκολύνωσιν οὕτω τὴν μεταφορὰν ὕδατος εἰς τὸ φρούριον.

Τῇ 34 μαρτίου εἰσῆλθον οἱ ἐν ταῖς Κεγχρεαῖς καὶ τῷ Τείχει εἰς τὴν πόλιν, ἧς διηρπάγησαν αἱ τουρκικαὶ οἰκίαι· αἱ δὲ κατὰ τὴν παραλίαν καὶ τὸ Διαβατικὸν ἀποθῆκαι τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ ἐγένοντο λάφυρον τῶν Πειραίων. Τῇ 1 ἀπριλίου διεκόπη ἡ συγκοινωνία τῶν τοῦ Ἀκροκόρινθου, καὶ ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου ἤρξατο. Τῇ 3 τοῦ μηνὸς τούτου ἔφθασαν δύο χαλκᾶ τηλεβόλα, πεμφθέντα μετ' ἄλλων πολλῶν πολεμοφοδίων παρὰ τοῦ ἐν Ἰδρᾷ Ἰωάννου Κλάδου, καὶ δι' αὐτῶν πολεμηθέντες οἱ ἐν τῷ πύργῳ Τοῦρκοι παρεδόθησαν. Ἐκ τούτων δ' ἀπέστειλαν ἕνα οἱ πολιορκοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, προτρεπομένους, ἵνα παραδοθῶσιν ὥς μὴ ἔχοντες σωτηρίας ἐλπίδα· ἐκεῖνοι ὅμως ἀπεκρίθησαν διὰ τῶν τηλεβόλων. Ἐντεῦθεν τῇ 6 ἀπριλίου ἐτέθησαν τὰ δύο τηλεβόλα κατὰ τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, δι' ἣν αἰτίαν οἱ Τοῦρκοι ἐταράχθησαν ἔτι μᾶλλον, θεωροῦντες συστηματικὰ τὰ πράγματα. Οὕτως ἡ Κορινθία ἄπασα ὠπλίσθη, καὶ ἱκανοὶ ἔνοπλοι ἐκ τοῦ Κάτω καὶ Ἐπάνω τμήματος (ναχαγιέ) προστεθέντες, κατέστησαν τὴν πολιορκίαν ἰσχυρωτέραν.

Ταῦτα διέτρεξαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κορινθίας. Ἡ διαγωγὴ τῶν Νοταρῶν ἀπόρροια ἦτο καρδίας ἀδυνάτου καὶ ἐντυπώσεων στιγμιαίων, οὐχὶ δὲ καὶ προβέσεώς τινος ἀντιπατριωτικῆς. Ἦθελον οὗτοι συστηματικώτερα τὰ πράγματα, ὥσπερ ἡδύναντο γενέσθαι ταῦτα, καὶ τὸν παρόντα κκίρὸν ἀναρμόδιον ἐθεώρουν, ὥσπερ ὑπῆρχε

βεβαιότης τις περί ἀρμοδιότητος ἐν τῷ μέλλοντι. Τὸν πατριωτισμὸν αὐτῶν βεβαιώνει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ ἀπὸ 20 δεκεμβρίου 1820 ἔγγραφος ὑπόσχεσις τοῦ πρεσβυτέρου τῆς οἰκογενείας Πανοῦτσου Νοταρᾶ : «... Ὅσον ἐκ μέρους μας, (ἔγραψε τότε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγίῳ συνελθόντας,) ἀναδυόμεθα μετὰ χαρᾶς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, ἐδ' ἡχαριστούμενοι τὰ γενῶμεν «ΠΕΡΙΨΗΜΑ ΠΑΝΤΩΝ», τὰ ἀποδῶμεν ὅμως ἐπαγγελίᾳ τῷ γένει κατὰ δύναμιν...» (α). Τοὺς δὲ φόβους αὐτῶν, ἀνελθόντας προσκαίρως ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐν τῇ Κορίνθῳ, βλέπομεν ἐκλείψαντας διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου, μεθ' ἧν ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς συνεσζήτει καὶ συνυπέγραψεν ἐν Βερβένοις μετὰ τῶν ἄλλων προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, τελευτώντος τοῦ ἰουνίου.

Μεγαλόπολις (Λωντάρι).

Ἡ ἄλλοτε ὠραιοτάτη πρωτεύουσα τῆς Ἀρχαδίας διὰ τε τὸν πλῆθος μὲν, τοὺς ναοὺς, τὰς στοᾶς, τὸ ἐξάριστον θέατρον καὶ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα αὐτῆς, ἡ Μεγαλόπολις, πατρίς τοῦ περικλόμενου στρατηγοῦ τοῦ Ἀχαϊκοῦ δεσμοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου, μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ μόνῃ· εὐτελής δὲ πολίχνη ἐπὶ λόφου, τὸ Λωντάρι, ἀντικαθίστησιν ἤδη τὸ ὄνομα ταύτης οὐχὶ ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς θέσεως, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς δόξης τῆς ἀρχαίας πόλεως. Φέρεται ὅμως ἡ μικρὰ αὕτη καὶ μεσόγειος ἐπαρχία σημασίαν κατὰ τὸν ἀγῶνα ἰκανήν, διότι παρήγαγε πολλοὺς ἀξιολόγους στρατιωτικοὺς καὶ ἐπιχειρηματίας ἄνδρας, ὧν προεῖχον ὁ μὲν Ἀναγνωσταρᾶς διὰ τὸν νοῦν, ὁ δὲ Νικήτας, Κεφάλας καὶ Ζαχαρόπουλος διὰ τὴν ἀνδρείαν, ὁ δὲ Δικαῖος διὰ τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ τὴν δραστηρίαν ἐνέργειαν. Ἐν τῇ πολίχνῃ ταύτῃ κατέκουν Τοῦρκοι ὑπὲρ τὰς διακοσίας οἰκογενείας, ἄνδρες καὶ ἱππεῖς οἱ πλείστοι.

Ἀμα κινηθέντων τῶν ὁρειῶν τῆς Γόρτυνος καὶ τῶν Μεσσηνίων, οἱ Τοῦρκοι οὗτοι ἐκινδύνεον λίαν, ἐὰν ἔμενον ἐκτὸς φρουρίου καὶ ἐκθετοί, ὡς ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς μὲν μετήνεγκον τὰ γυναικόπαιδα αὐτῶν εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἱππεῖς ἔμενον φυλάττοντες τὰς ἰδίας καὶ τὰς τῶν ἄλλων οἰκίας· εἴτα δὲ ἀκούοντες τὸν Κολοκοτρώνην πλησιάζοντα ἐκ τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὰ «Μικρὰ λεγόμενα στενὰ τοῦ Λωνταρίου», ἔφυγον καὶ οὗτοι εἰς Τρίπολιν.

Τότε ὁ Νικήτας, ἐπαναστάσης τῆς ἐπαρχίας, κατέλαβε τὸ χωρίον Πά-
παρι, ἀπέχον τῆς Τριπόλεως ὥρας τρεῖς καὶ ἡμίσειαν.

Οἱ Τούρκοι ὅμως τῆς Καρυταίνης (α), κώμης μικρᾶς παρὰ τῇ δε-
ξιᾷ τοῦ Ἀλφειοῦ, καίτοι ὀλιγαριθμότεραι, εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ἀ-
χρήστου μικροῦ φρουρίου, τῆς Τραπεζοῦντος, ἐνθαῖρυνθέντες παρὰ τοῦ
Σπήλιου Κουλά καὶ Μιχαλῆ, ἀμφοτέρων δημογερόντων καὶ οὐδεμίαν
τοῦ μυστηρίου ἰδέαν ἔχόντων. Μετ' αὐτῶν ἔτυχε τότε καὶ ὁ βοεβόν-
δας τῶν Ἰβλακίων Μουσταφᾶς Ριζιώτης. Κατὰ πολὺ ὅμως μετῃ με-
λήθησαν οὗτοι, ὡς περιπεσόντες ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις, ἀφ' ὧν διε-
σώθησαν μόλις.

Ὁ λ υ μ π ί α (Φανάρι).

Ἡ μεσόγειος ἐπαρχία τῆς Ὀλυμπίας, περίφημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι
διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, διετέλει ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Λακεδαι-
μονος καταστάσει, καὶ ἔτι χεῖροσι βεβαίως, διότι ἐστρεφεῖτο στρατιω-
τικῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, καὶ ἠνόχλει αὐτὴν οὐκ ὀλίγον τὸ μίasma
τῆς ἐν μέρει ἐνεργομένης μικτογαμίας. Οἱ σκληροὶ Τούρκοι ταύτης,
κατοικοῦντες ἐν τῷ Φαναρίῳ, Ζάχα καὶ Μουνδριζῆ, παρεβάλλοντο ἐ-
πὶ τῇ πολεμικῇ γενναϊότητι καὶ ὁρμῇ μετὰ τῶν Βαρδουνιωτῶν καὶ
Λαλαίων, τῶν μὲν πρώτων ὀλιγώτερα ὅπλα ὄντες, τῶν δὲ δευτέρων
ἰσάριθμα ὡς ἑγγίστα. Διέφερον δὲ τῶν Φαναριτῶν Τούρκων οἱ Ζα-
χιῶται καὶ Μουνδριζάνοι, ἢ Μουρτατοχωρίται, διότι ἐσχηματίζοντο
ὅλως ὑπὸ γεωργῶν ἀλβανικῆς καταγωγῆς, καὶ μισθωτῶν, κοινῶς
τουρκοκοπέλων, ἀλλαξοπιστησάντων ἐνεκὰ τῆς ἀφορήτου τυραννίας.
Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων οἱ Ζαχιῶται ἦσαν μάλλον Τούρκοι, διότι πρὸ
τριάκοντα χρόνων μετέβησαν εἰς τὸν μωχαμεθανισμόν· οἱ δὲ Μουν-
δριζάνοι, ὡς πρὸ ὀλιγωτέρων τουρκίσαντες χρόνων, μόνον ἔφερον τὸ
ὄνομα Τούρκοι, μὴ γνωρίζοντες, τίνα ἐλάτρευον πίστιν, καὶ οὐδὲ τσα-
μίον ἢ ἡμάμην ἔχοντες. Προσέτι δὲ ἐνυμνεύοντο οὗτοι Ἑλληνίδας, καὶ
ἐκ τῶν γεννωμένων τὰ μὲν ἄρρενα ἠκολούθουν τοῦ πατρὸς τὴν ὀρη-
σκεῖαν, τὰ δὲ θήλεα τὴν τῆς μητρὸς. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ συνήθης πα-
ρὰ τοῖς Τούρκοις πλακοῦς κατεσκευάζετο ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις
ἐξ ἡμισείας δι' ἐλαίου καὶ ἐξ ἡμισείας διὰ βουτύρου· τὸν δὲ χοῖρον,
ὃν ἔτραφον, σφάττοντες κατὰ τὰς ἀποκρέω, ἐμαγεύοντο ἐπὶ τῆς αὐ-
τῆς κακιάθης μετὰ τοῦ προβατείου κρέατος· καὶ τοῦτο μὲν ἔτρωγον
ὁ πατήρ καὶ τὰ ἄρρενα, τὸ δὲ χοῖρειον ἢ μήτηρ καὶ τὰ θήλεα. Πρῶ-

στέι οἱ Μουρτατοχωρίται οὗτοι μόνου τοῦ «χαρτασίου καὶ τῆς σπέν-
τσας» ἀπηλλάσσοντο· καθ' ὅλους δὲ τοὺς ἄλλους φόρους, τὰ χρέη
καὶ τὰς ἀγγραφείας ὑπεχρεοῦντο, ὡς καὶ οἱ Χριστιανοί. Διὰ τὸν λό-
γον δὲ αὐτῶν, ἐν ᾧ οἱ τοῦ χωρίου Μούνδριζας ἠνώθησαν μετὰ τῶν
Φαναριτῶν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης· οἱ τῶν λοιπῶν χωριδίων ἄλλοι
μετέβησαν εἰς τὸ Αἶλα, καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἀμετακίνητοι, ἐπανελθόν-
τες μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν πάτριον ἑλληνικὴν θρησκείαν. Πολλῶν μάλ-
ιστα ἀνάδοχος ἐγένετο ὁ γέρον Κόλιας Πλαπούτας (α).

Ἦνωμένοι λοιπὸν οἱ Τούρκοι τοῦ Φαναρίου, τῆς Ζάχας, τῆς Ζούρ-
τσας, ἀνηκούσης τότε τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Τριφυλίας, καὶ τινῶν χωριδίων
τῆς Μούνδριζας, ἀπεφάσισαν, ἵνα μεταβῶσιν ὁμοθυμαδὸν εἰς Τρίπο-
λιν, βλέποντες τὴν περὶ αὐτοὺς πυρκαϊάν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τε-
ράστια ἀκούοντες πράγματα παρὰ τούτων καὶ ἐκείνων. Πρὶν ἢ κινη-
θῶσι δὲ, ἠρώτησαν τοὺς προεστῶτας Πολυχρόνην καὶ Νικόλαον Ζα-
νετοπούλους καὶ Παναγιώτην Ζαρεϊφόπουλον, ἔὰν καλῶς πράττωσιν
ἀναχωροῦντες. Ἐρώτησις τοιαύτη δόλιον βεβαίως σκοπὸν εἶχε. Ἀλλ'
ἀποφεύγοντες οἱ προεστῶτες πᾶσαν περιπλοκὴν, ὑπεκρίθησαν ἄγνοιαν
ἐντελῇ περὶ τῶν γινομένων, καὶ τὰ πάντα σοφίζόμενοι ὑπεστήριξαν,
ὅτι οὐδένα οἱ ἀγάδες διατρέχουσι κίνδυνον, ἔὰν μένωσιν ἐν τοῖς ἰδίοις.
Τότε, ἀμετάπειστοι οἶονεῖ δεικνύμενοι οὗτοι, διέταξαν τὴν προμή-
θειαν ἱκανῶν φορητῶν ζώων, ἀμέσως ἐνεργηθεῖσαν.

Τούτων δὲ γινομένων, ἐκ τῶν Ὀλυμπίων τινὲς ἤθελον, ἵνα πρᾶσ-
θάλωσι τοὺς Τούρκους ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐπαρχίας Ἀνδριτσάινῃ
κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν. Ἀποβρίφθεις τῆς γνώμης ταύτης, ὡς
ἐπικινδύνου ἄλλως, ἀπεφάσισαν τὸ κτύπημα αὐτῶν κατὰ τὰ νῶτα,
ἅμα ὁ Κολοκοτρώνης, μεθ' οὗ συνεννοήθησαν εὐθὺς, ἀπαντήσῃ τού-
τους κατὰ μέτωπον. Τὸ δεύτερον τῶν σχεδίων αὐτῶν ἦτο τὸ λογι-
κώτερον, διότι ἔσωζε τὴν πόλιν τῆς Ἀνδριτσαίνης ἀπὸ τῆς καταστρο-
φῆς, καὶ συνάμα τὸ στρατηγικώτερον, διότι ἔθετε τοὺς ἐχθροὺς με-
ταξὺ δύο πυρῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ χωρίῳ Τετέ-
βει, κειμένῳ μετὰ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος. Τῇ δ' 27 μαρ-
τίου διελθόντες οἱ Τούρκοι τὴν Ἀνδριτσαίαν, ἐστάθμευσαν παρὰ τὴν
κρήνην Σουλτίναν, περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ἀπέχουσαν ὥραν. Οἱ
Ὀλύμπιοι τότε, δεηθέντες ἐν τῇ ἀγίᾳ Βαρβάρᾳ τῆς Ἀνδριτσαίνης, ὑ-
ψώσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὀπλαρχηγὸν ἑαυτῶν ὠ-
νόμασαν τὸν Ζανέτον Χριστόπουλον. Κατόπι δὲ τῶν Τούρκων ἐκίνησαν

ὡς τριακόσιοι ἑνοπλοι καὶ πλησίον αὐτῶν ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ χωρίῳ Ῥόβια.

Τούτων ὄλων οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον γνῶσιν ἄμεσον, καὶ στιγμιαίως ἐρεθισθέντες διενόηθησαν, ἵνα θύσωσι καὶ ἀπολέσωσιν ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἀνδρίτσαιναν· ἀνεστάλησαν ὅμως βλέποντες, ὅτι ἀφίνουσιν ἔκθετα ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τὰ γυναικόπαιδα αὐτῶν, καὶ ἀκούοντες περὶ τοῦ Κολοκοτρώνου ὡς ὄντος πλησίον μετὰ πολλῶν χιλιάδων Λακωνῶν. Ἡ φήμη αὕτη οὐσιωδῶς ἐγένετο σωτήριος.

Ἐκ τῆς Σουλτίνης ἔγραψαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Γόρτυνος, ὅπως ἐτοιμασθῶσι καὶ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῶν τῇ ἐπαύριον διὰ τὴν Τρίπολιν. Τὸ γράμμα τοῦτο, θανατώσας κατὰ τὴν γέφυραν τὸν κομιστὴν Τοῦρκον, συνέλαβεν ὁ Βασίλειος Βούτουνας, καὶ ἄμέσως πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην διηύθυνε. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁδηγηθεὶς ὁ Κολοκοτρώνης, κατέλαβε πάραυτα τὴν κατάλληλον θέσιν τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, καὶ συγχρόνως ἀπέστειλε τῷ Ἠλίᾳ Μαυρομιχάλῃ εἰς Μεγαλόπολιν, τέσσαρας ἀπέχουσιν ὥρας, ἵνα καταφθάσῃ. Αυστυχῶς ὁ χωρικὸς πεζοδρόμος, εἴτε δειλιάσας, εἴτε ἀπολεσθεὶς καθ' ὁδόν, ἀφανὴς ἐγένετο, καὶ ἐπομένως ὁ Ἠλίας οὐδεμίαν ἔλαβεν ἐγκαιρὸν εἰδοποίησιν.

Ἄμα δὲ διαγελώσης τῆς ἡμέρας τῆς 28 μαρτίου, οἱ Φαναῖται ἐφάνησαν διευθυνόμενοι εἰς τὴν Γόρτυνα. Ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἐξεστίνοντο ἐπὶ δώρον διάστημα ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ τόπου. Ἰδόντες δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ἐτοιμοπόλεμον, προετάρχησαν οἱ ὀπλοφόροι καὶ ἀποφασιστικοὶ ἐπετέθησαν ὑπὲρ γυναικῶν καὶ παιδίων. Οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην Λάκωνες, τὴν κυριωτέραν σχηματίζοντες δύναμιν αὐτοῦ, ἀντέστησαν ἰσχυροί· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, πληγωθέντων καὶ τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν Βοϊδῇ καὶ Δουράκου, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεσύρθη εἰς τὰ πλάγια τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἤνοιξε τὴν δίοδον τοῖς πολεμίοις, ἀπολέσας δύο στρατιώτας Λάκωνας.

Οἱ Πλαπούται ἐστρατοπέδευον τότε ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν χωρίῳ Τσοῦκα, προσέχοντες τοῖς Λαλαίοις· ἀλλ' ἂν ἐκίνησαν βοηθοί, τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων ἀκούσαντες, ἐφθασαν ὅμως μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τοῦ τέλους τῆς προσβολῆς. Οἱ δὲ Λάκωνες λαβόντες τοὺς τραυματίας αὐτῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἐπομένως ἡ κατάστασις τοῦ Κολοκοτρώνου οὐδὲν ὑπισχνεῖτο. Ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι νοῦν καὶ θέλησιν ὑπισχνεῖται πολὺ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἐν αὐταῖς μάλιστα ταῖς δεινατέραις

τῶν περιστάσεων. Ὁ Κολοκοτρώνης βλέπων τὸ σῶμα τῶν Πλαπούτων καταντικρὺ καὶ ἐλπίζων βοηθήσαντας πλέον τοὺς Ὀλυμπίους, δρᾷττεται ἐτοίμως τῆς εὐκαιρίας καὶ καταλαμβάνει εὐθὺς, καίτοι μετὰ ὀλίγων, ἄλλην παρὰ τῇ γεφύρᾳ τοῦ Ἀλφειοῦ θέσιν, φράττων οὕτω τὴν δι' αὐτῆς διάβασιν τῶν ἐχθρῶν. Πλησιάζοντας δὲ τούτους καὶ ὀρμητικῶς ἐπιπεσόντας ἐκ νέου κτυπῶσιν, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ μέτωπον, οἱ δὲ Ὀλύμπιοι καὶ Πλαπούται ἀπὸ τῶν νότων. Ἡ σύγκρισις καὶ ἡ ἀνωμαλία ἐκυρίευσεν οὕτω τὴν τάξιν τῶν Φαναριτῶν. Ἐξορμῶσι τότε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Καρυτηνοὶ Τοῦρκοι ἀποτυχάνουσιν ὅμως ἵνα βοηθήσωσι τοῖς πέραν τῆς γεφύρας Φαναρίταις. Ἐπὶ τέλους ἀδύνατον βλέποντες, ὅπως διέλθωσι τὴν γέφυραν, οἱ Φαναρίταις τρέπονται πρὸς ἄλλην τοῦ Χαλῆλ ἀγὰ θέσιν, μόνην ἑαρινὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ· ἐκείθεν δὲ, καὶ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν δύο συγχρόνως πυρῶν τῶν ὑπὸ τοὺς Πλαπούτας Γορτυνίων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Χριστόπουλον Ὀλυμπίων, διαπερῶσι κακῶς ἔχοντες τὸν ποταμὸν, ἱκανῶς ὀγκώδη καὶ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην διὰ τὸ χειμερινὸν τῆς ὥρας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀνεκολπίζοντο σφόδρα καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· ἱκανοὶ δὲ ἐθανατώθησαν καὶ παρερρύησαν πνιγέντες· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔπесεν εἰς σημαϊόφορος. Οὕτω διελθόντες τὸν ποταμὸν οἱ Φαναρίταις, ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ φρουρίου τῆς Γόρτυνος.

Πρώτην ἤδη κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκέρδησαν ὑπεροχὴν τινα ἠθικὴν οἱ Ἕλληνες, καὶ πρώτην οἱ Τοῦρκοι ἡσθάνθησαν ἀντίκρουσιν καὶ ὕλικὴν ζημίαν, τυχόντες ἀνταγωνιστοῦ ἀρμοδίου, ὡς τοῦ Κολοκοτρώνου. Τὴν ἐπιούσαν, 29 μαρτίου, ἐφθασαν πολλαχόθεν βοήθειαι, ὁ μὲν Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως μετὰ διακοσίων· ὁ δὲ Κανέλλος καὶ Δημήτριος Δεληγιάνναι ἐκ τῆς Περαμεριᾶς μετ' ἄλλων τοσούτων· ὁ δὲ Δικαῖος, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ λοιποὶ ἐκ τῆς Κυπαρισσίας μετὰ χιλίων· ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἡλίας Σαλαφατῖνος. Ἐντὸς διημερίας συνεποσώθη δύναμις ἐξακισχιλίων περίπου· οἱ δ' ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι κατέστησαν πολιορκούμενοι δεινῶς καὶ μηδεμίαν ἔχοντες σωτηρίας ἐλπίδα ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐξωτερικῆς βοήθειας. Τοσαύτη δ' ὑπῆρχεν ἡ πεποίθησις τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς ταχίστης παραδόσεως αὐτῶν, ὡς μὴ ἐχόντων ἐπαρκούσας τὰς τροφάς, ὥστε ὁ Δικαῖος ἔγραψε τῇ 30 μαρτίου πρὸς τοὺς ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννην Κλάδον καὶ Νικόλαον Σπηλιοτόπουλον: «... Κλεισθέτες εἰς το

»κάστρον οἱ Φαναρίται καὶ Καρυτηροὶ, βαροῦνται ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας. Ἐλπίζω ἀπόψε νὰ παραδοθῶν ἀφένκτως. Ἀῦριον κινοῦμεν εἰς τὸ κέντρον (τὴν Τρίπολιν). Τὰ περιπελέον θέλετε μάθει νὰπὸ τὸ γράμμα μας πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Σπετσονδριώτας, διὰ νὰ εἰδῆτε, πόσον ἡ Θεία πρόνοια μᾶς βοηθεῖ... Λοιπὸν ἐνδυσθῆτε τὰς περικεφαλαίας σας, καὶ προεθίσσατε μὲ τοὺς ἀνδρείους Ἑλληνας μας, διὰ νὰ ἐορτάσητε μαζὴ μας τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα εἰς »Τριπολιτσάν».

Τῆς πολιορκίας ταύτης τὸ ζήτημα ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλησι τόσῳ σπουδαῖον, ὅσῳ εὐηελπίστουν ἄπαντες πολλὰ καὶ μεγάλα. Παρὰ τὴν ἐλπιζομένην καταστροφὴν ἐνὸς ἱκανοῦ σώματος μαχίμων ἐχθρῶν, παρὰ τὴν ἐπομένην ὠφέλειαν ἱσχυρίμων ὀπλίσεων, προέκειτο τὸ μεγαλύτερον πάντων ἡ ἔμπνευσις πολλοῦ θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀνωτέρων. Σύντονος διὰ τοῦτο κατεβάλλετο προσπάθεια, καὶ παχύτατα ἐνταυτῷ ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο ψεύδη πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ὅπως ἀπελπισθῶσι καὶ παραδοθῶσι ταχύτερον. Ἰδίως δὲ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἔγραψε τῷ βοεβόνδᾳ Μουσταφᾷ ἀρχῇ: «Δὲρ ἔχετε πλέον »σωτηρίας ἐλπίδα, διότι καὶ ὅλοι οἱ Ἑλληνες τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔλαβον τὰ ὅπλα, καὶ ὁ σουλεῖνος αἰχμαλωτίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὸ Ναύπλιον ἐκυριεύθη...» Καὶ τί πρῶτον ἢ ὕστερον εἶποι τις; Ἀλλὰ πονηρότερος ὁ βοεβόνδας, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἤρξατο ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν Τούρκων συνθηκολογεῖν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξαγοράζηται καιρόν' ἀφ' ἐτέρου δὲ κατώρθωσε πέμψας εἰς Τρίπολιν δύο Τούρκους ἐνδεδυμένους χωρικῶς, δι' ὧν ἐπέκαλεῖτο ταχίστην τὴν βοήθειαν, ὡς κινδυνευόντων ἀπάντων τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Τότε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Σῶρης ἐκ τῆς Ὀλυμπίας, εἰσελθὼν εἰς τὸ φρούριον, παρεκκίνησε τοὺς Τούρκους, ἵνα προσκυνήσωσι· ἐκείνοι δὲ ἡρώτων, «Σὲ ποιοὺς νὰ προσκυνήσουμε;» — «Σ' ἐμᾶς» ἀπεκρίνετο ὁ Σῶρης.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Κολοκοτρώνης οὐδεμίαν ἐκ τῆς Τριπόλεως ὑπόνοιαν περὶ βοήθειας εἶχε (α) γνωσθείσης ὅμως τῆς ἀποστολῆς τῶν δύο Τούρκων, εἶδεν ἀναπόφευκτον ταύτην, καὶ τὴν ἀνάγκην προέτεινε τῆς ἐγκαίρου παρὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ διὰ δισχιλίων στρατιωτῶν καταλήψεως τοῦ χωρίου Σάλεσι, κειμένου μετὰξὺ Γόρτυνος καὶ Τριπόλεως καὶ ἐξίσου ἀπέχοντος τετραώρου καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης. Δύο εἶχε σκοποὺς ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ τὴν ἀπό-

κρουσιν τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν ἐκινουῦντο, ἢ τὴν ἐκφρόβειαν καὶ περιστολὴν τούτων ἐν τῇ Τριπόλει, βεβαιουμένων τὴν ἰσχυρὰν κατάληψιν τῆς εἰς τὴν Γόρτυνα ἀγούσης ὁδοῦ. Ἀντεῖπεν ὁμοῦς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, παρατηρῶν καὶ ὑποστηρίζων ἀναγκαιοτέραν καὶ ἐπωφελεστέραν τὴν διατήρησιν τοῦ ὅλου στρατοῦ περὶ τὸ φρούριον τῆς Γόρτυνος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμφίβαλον ἐθεώρει τὴν ἐκ τῆς Τριπόλεως βοήθειαν εὐ μόνον διὰ τὴν μεσολαβοῦσαν ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γνωρίζομένην παρὰ τοῖς Τούρκοις ἰσχυρὰν κατὰ τὴν Γόρτυνα ἐλληνικὴν δύναμιν τῶν ἑξακισχιλίων· δεύτερον δὲ, ἐὰν ἀποκοπῇ, ἔλεγε, τὸ τρίτον μέρος αὐτῆς, ἢ πολιορκία τότε ἀποβαίνει ἀδύνατος καὶ κινδυνεύουσα ἀπέναντι ἐχθρῶν μαχίμων, καὶ τούτων πολεμουμένων ὑπὸ στρατιωτῶν, ὡσεπιπολὺ πρωτοπειρῶν τὰ ὕψη. Ἀκατάπειστος ὁ Κολοκοτρώνης ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, ἀνεδέχθη, ἵνα ἀπέλθῃ καὶ καταλάβῃ ὁ ὕδιος τὴν θέσιν τοῦ Σάλεσι διὰ πεντακοσίων μόνων· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀντεῖπεν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ματαιώσας ἐν τόσῳ ὄρθῳ καὶ κατάλληλον σχέδιον· διότι, θεωρουμένης ἀναποφεύκτου τῆς βοηθείας τῆς Τριπόλεως καὶ μὴ ἀποκρουσμένης μακρὰν, οἱ πολιορκοῦντες Ἕλληνες, καὶ ὅσοι ἂν ὑπῆρχον, ἐξετίθεντο μετὰ δύο πυρῶν, ἐπίσης ἰσχυρῶν, τῶν τε πολιορκουμένων καὶ τῆς ἔξωθεν βοηθείας. Ἰδίῳ τότε ἐστέρειτο ὁ Κολοκοτρώνης σώματος στρατιωτικοῦ, ὅπως πραγματοποιῇ ἀπ' εὐθείας, ὅτι, ἂν ἐσκέπτετο ἀναγκαῖον· οὐδ' ἐλάβανε, τοιοῦτος ὢν, τὰς ψήφους τῶν ἄλλων, ἐν ᾧ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἵσχυε διὰ τῶν χιλίων Μεσσηνίων.

Τῇ 31, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, κινήσαντες οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς Τριπόλεως περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους πεζοὶ καὶ ἵππεις, κατέκαυσαν τὸ Σάλασι ὑπὸ τὸν διπλοῦν σκοπὸν· πρῶτον, ἵνα καταστήσῃσι τοῦ λοιποῦ δύσκολον τοῖς Ἕλλησι τὴν κατάληψιν θέσεως τόσῳ δεξιᾷ· καὶ δεύτερον, ὡς δι' ἄλλου τηλεγράφου, ἀναγγεῖλωσι τοῖς ἐν Γόρτυνι πολιορκουμένοις τὴν κίνησιν ἐαυτῶν, καὶ διαθέσωσιν αὐτοὺς ἐτοίμους πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἑλλήνων σύγχρονον. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀνέβη ταχὺς ἐπὶ μιᾷς ὑψηλῆς ράχιος, ὅπως τηλεσκοπήσῃ τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὠδήγησε τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἵνα ἐτοιμασθῶσι πρὸς μάχην, ἅμα ἰδῶσιν αὐτὸν τυλίσσοντα τὴν σημαίαν, ἣν ἔφερεν, ὡς σημεῖον τῆς ἐλευσεως τούτων. Γενομένου δὲ τοῦ σονθήματος αὐτοῦ, οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο διασκορπίζεσθαι, λόγῳ μὴ κυκλωθῶσι, παρεμπούμενοι κατὰ μέτωπον καὶ ἀπὸ τῶν γῶτων. Ἡ σύγκρισις οὕτως

εισήχθη, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ προεχώρουν ὑποπτοι καὶ βραδεῖς. Οἱ Φαναρίται καὶ Καρυτηνοὶ ἐξῆλθον τότε ἐκ τοῦ φρουρίου. Καὶ οἱ μὲν κατὰ τὸ ὀπισθεν τοῦ φρουρίου μένοντες Πλαποῦται ἔφυγον εἰς Ἡλιοδώραν· οἱ δὲ Δεληγιάνναι εἰς Λαγκάδια· ὁ δὲ Ἡλίας καὶ Δικαῖος εἰς Διμιτσάνην· οἱ δὲ Ὀλύμπιοι εἰς τὰ ἴδια· ἄλλοι δὲ ἀλλαχοῦ, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Βούρας εἰς Στεμνίτσαν (α). Ἐκεῖ μαθόντες αὐτὸν ὁ Ἡλίας καὶ Δικαῖος, ἀπῆλθον τὴν ἰδίαν νύκτα. Γενομένης δ' ἡμέρας, προέτεινεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἄμεσον κατάληψιν τῆς Λαγκάδας, ὅπως κτυπήσωσι τοὺς Τούρκους ἐκεῖ, ἐπανερχομένους εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκίνησαν οὕτω, μεθ' ὧσων εἶχον στρατιωτῶν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Βούρας· ἀλλ', ἕως φθάσωσιν εἰς τὸ Χρυσοβίτσιον, πλησίον τῆς Λαγκάδας κείμενον, ἔλειψαν οἱ πλείους τῶν στρατιωτῶν, καθ' ὁδὸν κρυβέντες, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἠδυνήθησαν οἱ ἀρχηγοὶ βῆμα περαιτέρω τοῦ Χρυσοβιτίσιου.

Οὕτω διασκορπίσαντες καὶ καταφοβίσαντες τὸν πρῶτον ἤδη σχηματισθέντα πολυάριθμον στρατὸν, οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως διέσωσαν ἀπὸ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου τοὺς Φαναρίτας καὶ Καρυτηνοὺς, ὡς οἱ Λαλαιοὶ τοὺς Γαστουναίους, καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν συνώδευσαν τροπαιοῦχοι, πάμπολλα διαρπάξαντες ποίμνια, ἀγέλας καὶ ὅλα καθ' ὁδὸν τὰ χωρία (β). Συνέβη κατὰ τὴν Γόρτυνα ἐν μεγαλογραφίᾳ, ὅτι κατὰ τὴν Ἠλείαν ἐν μικρογραφίᾳ. Τίνας δ' ἄρα ἐμελλεν ἔχειν συνεπειάς ὀλεθριωτέρας ἐπιτυχία τῶν πολεμίων τοιαύτη, ἂν παρελάμβανον οὗτοι μόνα τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Τρίπολιν, ἐλευθέρους δὲ τοῦ βάρους τούτου καὶ διὰ τῶν ἀναγκάων μέσων ἄφινον ἐφωδιασμένους τοὺς Φαναρίτας καὶ Καρυτηνοὺς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Γόρτυνος; Τότε διεσκορπίσθη καὶ ἡ Ἀνδρίτσαινα προτροπῇ τοῦ Παναγιώτου Ζαρεφοπούλου· ἐπιστρέφων δ' εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Γόρτυνος ὁ Ζανέτος Χριστόπουλος εὗρεν ἔρημον.

Εἰσελθόντων τῶν Φαναριτῶν ἐν τῇ Τριπόλει, δευτέρα καὶ χεῖρων τῆς προτέρας τῶν Βαρδουνιωτῶν ἔλαβε χώραν σκηνὴν καταπληκτικὴν, ἕνεκα ὧσων ὑπέστησαν οὗτοι κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλφειοῦ. Δι' αὐτὰ ἤδη οἱ πάντες ἔπνεον ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανῶν, ὧν οἱ παλμοὶ περὶ σφαγῆς ἐπικειμένης περιοδικῶς ἐπανελαμβάνοντο σφοδρότεροι. Ἐν τῇ παρουσίᾳ δὲ ὧρα οὐ μόνον ὁ ὄχλος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχὴ ὑπερεξηγριώθη ἰδίως κατὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννου, ὅταν ἀνέγνωσε τὸ παρὰ

τῷ βοεβόνδᾳ Μουσταφᾷ ἀγᾶ ὑπάρχον γράμμα τοῦ Κανέλλου, περὶ οὗ εἶπομεν. Ἐάν μὴ ὑπῆρχον δὲ, οὐχὶ πλέον ἀμφιβολίαί, ἀλλὰ φόβοι δεινοὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἐκ τῆς ἀδήλου τύχης τοῦ ἐκραγέντος πολέμου, βεβαίως ἢ ἀπὸ τοῦ λαίμου ἐφαίμαξις αὐτῶν διετάσσεται εὐθὺς τουρκικῶ τῷ τρόπῳ.

Οὕτως ἐκινήθη εἰς τὰ ὄπλα ἡ Πελοπόννησος ἅπασα, καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ γεγονότα κατὰ τὴν κίνησιν ταύτης. Ἡ ἀρχὴ τῶν Καλαβρύτων ἐγενικεύθη διὰ ταχύτητος παραδειγματικῆς, διότι τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας γενικὸν ἦτο· ἐπομένως αἱ ἐπαρχίαι ἅπασαι εὐδιάθετοι ὑπῆρχον, καὶ μόνον τὸ πρῶτον περιέμενον σημεῖον. Ἐν περιλήψει δὲ οἱ ἐκτὸς τῶν φρουρίων ἐντόπιοι Τοῦρκοι αὐτῆς οἱ μὲν ἤχμαλωτίσθησαν, ὡς ἐν Καλαβρύτοις, Αἰγινάδιοις καὶ Καλάμαις· οἱ δὲ ἄφησαν τὴν Πελοπόννησον, ὡς οἱ ἐν Αἰγίῳ· οἱ δ' ἀνέβησαν τὰς ἀκροπόλεις, ὡς οἱ ἐν Πάτραις καὶ Κορίνθῳ· οἱ δὲ προσέφυγον εἰς τὸ Αἶλα, ὡς οἱ Γαστουναῖοι, καὶ εἰς τὰ φρούρια, ὡς οἱ Ἀρκαδινοὶ, Ἀνδρουσιανοὶ, Μισθοριῶται, Βαρδουνιῶται, Ἀργεῖται, Λωνταρίται, Καρυττηνοὶ καὶ Φαναρίται· καὶ μόνοι ἐκ τῶν ἀποκλεισθέντων προσεβλήθησαν οἱ Πατρινοὶ, Γαστουναῖοι καὶ Φαναρίται. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Τριπόλεως συνηχθήσαν οἱ ἡμίσεις περίπου τοῦ ὅλου κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀριθμοῦ. Ἐκ τῶν φρουρίων αὐτῆς τὰ μὲν ἦσαν πρώτης τάξεως, ὡς ἡ Ναυπλία καὶ ἡ Μεθώνη· τὰ δὲ δευτέρας, ὡς ὁ Ἀκροκόρινθος, τὸ Ῥίον, ὁ Πύλος, ἡ Κορώνη καὶ ἡ Ἐπίδαυρος Αἰμηρά· τὰ δὲ τρίτης, ὡς ἡ ἀκρόπολις Πατρῶν· τὰ δὲ τετάρτης, ὡς τὸ διὰ προμαχῶνων περίφραγμα τῆς Τριπόλεως. Ἐπολιόρησαν δὲ κατὰ γῆν·

Τὸ μὲν Ῥίον καὶ τὴν ἀκρόπολιν Πατρῶν οἱ Πατρεῖς, Καλαβρυτινοὶ (Κερυνεῖς) καὶ Αἰγιεῖς·

Τὴν δὲ Πύλον καὶ Μεθώνην οἱ Τριφύλιοι, Πύλιοι καὶ Μεθώνιοι·

Τὴν δὲ Κορώνην Λάκωνες, Μεσσήνιοι καὶ Κορωνάιοι·

Τὴν δ' Ἐπίδαυρον Αἰμηρὰν Λάκωνες, Ἐπιδάυριοι καὶ Βρασιεῖς (Πρασιῶται)·

Τὴν δὲ Ναυπλίαν Ἀργεῖοι, Ναυπλιεῖς, Ἑρμιονεῖς καὶ Χελιδῶται·

Τὸν δ' Ἀκροκόρινθον οἱ τῆς Μεγαρικῆς, Κορίνθιοι, Τροιζήνιοι καὶ ἄλλοι.

Διὰ ποίων δὲ πολιορκητικῶν μέσων καὶ ὅπλων ἤρξαντο τῶν πολιορκιῶν; Δι' ἐνὸς καὶ μόνου, τοῦ ἀπλουστάτου πυροβόλου. Οὐδὲ λόγου καὶ χρῆζουσὶ τινα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐξ ἐμπορικῶν πλοίων λαμβανόμενα

τηλεβόλα σμικρίστης δολκῆς, καὶ οὐδὲ τοῦ ἐνόματός εἰσιν ἄξιοι αἱ δι' αὐτῶν ὅπωςδῆποτε σχηματιζόμεναι τηλεβολοστοιχία. Τί ἡδύνατο ἡ ἀτομικὴ ἀνδρεία ἄνευ ἐτέρων βοηθητικῶν μέσων, ἄνευ τινὸς ὀργανισμοῦ στρατιωτικοῦ πρὸ πάντων; Ὁφείλεται ἡ παράδοξος ἄλλως κρινομένη ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐγκάρδιον αἶσθημα αὐτῶν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, δι' ἣν ἀπεφάσισαν τὸν περὶ πάντων κύβον ὀφείλεται κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὸν τρόπον, ὃν οἱ Τούρκοι συνέλαβον γενικὴν βλέποντες καὶ τολμηρὰν τὴν κίνησιν. Ἐκτὸς δὲ τούτων, κύριοι μὲν οἱ Τούρκοι τοῦ τόπου, ἀλλὰ δοῦλοι τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ λάτραι τῆς κτηνώδους ἡδυπαθείας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς ὑπεροψίας καὶ τοῦ πεπρωμένου ἀμετάβλητοι, εἶχον ἀνεφοδιάστα τὰ φρούρια, ὅλα μὲν ἐκ τροφῶν καὶ ἁρμοδίου προσωπικοῦ τεχνιτῶν, ἔνια δὲ καὶ ἐξ ὕδατος ἀκόμη. Τοιούτων φρουρίων ἡ κυρίεσις ὑπὸ εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ οὐδὲ τριῶν ἢ πέντε ἡμερῶν ἔχρηζε. Ἐτόλμησαν ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες ἐφόδους κατὰ πολλῶν, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν τρομερῶν τῆς Ναυπλίας· ἀλλ' ἡ ἀποτυχία, ἐξαιρουμένης τῆς Τριπόλεως, ἦτο ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια τολμημάτων τοιούτων. Ὁλεθριώτατος ἄρα πόλεμος τῶν Τούρκων παρενεβάλλετο ἡ ἐλλειψὶς τοῦ ἄρτου· καὶ διὰ τοῦτο μόνον οἱ Ἕλληνες εἶχον ἔργον, ἵνα κωλύωσιν αὐτοῖς τὴν ἐσωτερικὴν συλλογὴν σιτηρῶν καὶ τὰς ἐξωθεν διὰ θαλάσσης προμηθείας. Διὰ τοῦτο δὲ, πίπτοντος φρουρίου τινὸς, ἔλεγον συνήθως: «*Ἄς εἶν' καλὰ ὁ καπετὰν Ὑωμάς!*»

Καθὼς ἐκ τῶν Πελοποννησίων μαχιμώτεροι ἦσαν οἱ Λάκωνες, Ἀρκάδιοι, Τριφυλῖοι καὶ Μεσσήνιοι· οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων Τούρκων τοιοῦτοι καὶ ἐκλεκτότεροι ἦσαν οἱ Μεθώνιοι, Βαρδουνιώται, Αλαῖοι καὶ Φαναριῖται. Οἱ Μεθώνιοι (κοινῶς Μοθωνιοὶ) παρελληλίζοντο πρὸς τοὺς Καρυστινοὺς τῆς Εὐβοίας· ἦσαν δὲ τουρκικῆς καθαρῶς καταγωγῆς, ὡς οἱ Αλαῖοι ἀλβανικῆς, οἱ δὲ Φαναριῖται καὶ Βαρδουνιώται ἐλληνοτουρκικῆς. Ὅλοι ὠμίλουν καὶ ὀλίγιστοι αὐτῶν ἔγραφον τὴν ἀπλοελληνικὴν, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Μεθώνῃ, Κορώνῃ καὶ Ναυπλίᾳ, οἵτινες μᾶλλον τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον. Ὡσαύτως πρώτισται ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τουρκικαὶ οἰκογένειαι καὶ μεγάλῃ ἐπιρροὴν χαίρουσαι διὰ τε τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν καὶ τὴν πληθὺν τῶν γαιῶν, ὥσαν ἐκურίεμον, διεκρίνοντο ἡ τοῦ Κικιμὴλ βεγῆ ἐν Κορίνθῳ, ἡ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐν Ἀργεῖ, ἡ τοῦ Ἀγᾶ πασσᾶ ἐν Ναυπλίᾳ, ἡ τοῦ Σεχ Νετσῆπ ἐφφένδου, Ἀρναούτογλου καὶ Δεφδερ Κεχαγιᾶ ἐν Τριπόλει, ἡ τοῦ Μουστα-

φᾶ βεγῆ καὶ Σεῆδ ἀγᾶ ἐν Πάτραις, ἡ τοῦ Σουλεϊμάν ἀγᾶ καὶ Καδδρᾶ ἀγᾶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἡ τοῦ Μεχμέτ βεγῆ ἐν Κορώνῃ, ἄλλαι ἀλλαχοῦ καὶ ἡ τῶν Ἰσμαηλαίων ἐν Ἀλά.

Ἐλεύθεραι Τούρκων κατοίκων, πολλῶν ἢ ὀλίγων, ἦσαν μόναι ἡ Λακωνία, ἡ Μεσσήνη (Νησίον), τὰ Ἰβλάκιχα, ὁ Πύργος, ἡ Κυνουρία ("Αγιος Πέτρος καὶ Πράστος), ἡ Ἐρμιονίς (Κάτω Ναχαγιές τοῦ Ἀναπλιοῦ) καὶ ἡ Τροιζηνία (Κάτω Ναχαγιές τῆς Κόρθος=Κορίνθου). Ἐκ τῶν Τούρκων δέ, ὅσοι κατῴκουν ἐκτὸς τῶν φρουρίων, μόνοι οἱ Λαλαῖσι ἔμειναν ἐν ταῖς ἰδίαις. Ἰκανοὺς θεωρήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν ἀντίστασιν, οὔτε εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, οὔτε εἰς τὰς Πάτρας, ὡς ἠναγκάσθησαν μετὰ τριμηνίαν, μετέβησαν.

Ἦν δὲ τὸ Ἀλά (α) κωμόπολις μεγάλη ἐπὶ τερπνῆς θέσεως τοῦ δασώδους ὄρους τῆς Φολόης, κειμένου ἐν τῇ Ἥλιδι καὶ συναρπύοντος τῇ Ἀρκადίᾳ. Ὁρίσθη ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ 1714 κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ Τουρκαλβανῶν, ὀλίγων τότε καὶ αὐξηθέντων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, ὅτε πολλοὶ τῶν καταδιωχέντων ἔπειτα, ὡς γνωστὸν, παρ' αὐτῆς τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας Ἀλβανῶν, Τσάμιδων μάλιστα, κατέφυγον καὶ παρ' αὐτοῖς διέμειναν. Παραδέχεται κοινῶς, ὅτι οἱ συνοικισθέντες ὀνομάσθησαν Λαλαῖσι καὶ ὁ τόπος Ἀλά ὡς ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν ὀνομαζομένου Λέλες.

Πτωχοὶ οἱ Λαλαῖσι καὶ ἄθλιοι πρὶν, ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν περιφερόμενοι ἐργασίας ἔνεκεν εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, μισθοφορούμενοι δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἰσχυροῖς Τούρκοις, καὶ μάλιστα τοῖς Χοτομαναίοις, ἢ ληστρικῶς σχηματίζοντες συμμορίας. Ἦσαν ἄνδρες λίαν εὐκίνητοι, ἀνδρεῖοι καὶ ὠραῖοι, διοικούμενοι παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἀπόλυτον ἐξασκοῦντος δικαιοδοσίαν μέχρι θανατικῆς ποινῆς. Ἐκτὸς τῶν κυρίως πολεμικῶν πύργων, αἱ πλείους τῶν ὀκτακοσίων οἰκιῶν αὐτῶν, ἅπασαι, μικραὶ καὶ μεγάλαι, πλινθόκτιστοι, ἐσχημάτιζον τόσους ἄλλους δευτερεύοντας πύργους, ἐν μέσῳ ἐκτεταμένων περιοχῶν ὠκεοδομημένοι. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀνεδείχθησαν ἰσχυροὶ, ἐνόνοντες μετὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τὰ μέσα, καὶ ἔκτοτε τῶν μὲν ἄλλων Τούρκων περιεφρόνουν, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἥλιδι ἐθεώρουν ὡς εἰλωτας, τοὺς δὲ Γορτυνίους Ἑλληνας συνεχῶς ἠνόχλουν, μόνον παρ' αὐτοῖς φόβητρον ἔχοντες ἐσχάτως τὸν Κόλιαν Πλαπούταν, ὡς καὶ πρότερον τὸν Ἀγριόγιαννην ἐκ τοῦ Μάτεσι, χωρίου τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐπλούτισαν δὲ τάχιστα τοὺς Λαλαίους αἱ ἀγοραὶ γαιῶν καὶ αἱ νυμφεύσεις. Ἐν τῇ Ἡλείᾳ ὑπῆρχεν ἡ πολυκτημονεστάτη καὶ ἀπολύτως ἰσχυρὰ τουρκικὴ οἰκογένεια τῶν Χοτομαναίων, καταγομένη ἐκ τοῦ Χοτινίου κατὰ τινες. Ταύτης οἱ ἀπόγονοι, καίτοι μεγάλα πορίζόμενοι εἰσοδήματα, ἥσσωτοι ὅμως καὶ πολυδάπανοι καθ' ὑπερβολὴν, ἐξεποιοῦν νῦν μὲν τὴν μίαν, νῦν δὲ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν, καὶ ταύτας ἡγούραζον ὥστε πολλοὶ οἱ Λαλαῖοι, καὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν οἱ Ἰσμαηλαῖοι, γενεὰ τις τοῦ Ἀλά. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἡ γραμμὴ τῶν ἀρρένων ταύτης ἐξηλείφθη, καὶ τὰ θήλεα μέλη, ἐκπεσόντα τῆς προτέρας περιωπῆς, ἤρξαντο νυμφεύεσθαι οἱ Ἰσμαηλαῖοι, ὡς οἱ ἰσχυρότεροι (α). Διὰ τοῦ μέσου ἰδίως αὐτοῦ ἐγένοντο οἱ μὲν Ἰσμαηλαῖοι κάτοχοι μεγάλου μέρους τῶν εὐφύρων γαιῶν τῆς Ἡλείας, οἱ πλείστοι δὲ τῶν Λαλαίων εὐποροί.

Τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῶν Ἰσμαηλαίων ἀνῆκον οἱ περιώνυμοι ἀδελφοὶ Μουσταφᾶ ἀγᾶς καὶ Σεῦδ ἀγᾶς (Σεῦδαγᾶς), ὡς καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτῶν Ἀλῆ ἀγᾶς, ὁ ἐπονομασθεὶς Ἀλῆ Φαρμάκης. Ἐκ τούτων δὲ, ὡς ἐπιφύδων πλέον καταστάντων τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ, τὸν μὲν Ἀλῆ Φαρμάκην κατεδίωξεν ὁ Βελῆ πασσᾶς, πολιορκήσας ἐν τῷ χωρίῳ Μοναστηράκι (β). τὸν δὲ Σεῦδ ἀγᾶν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀζίζ ἀγᾶν ἐδολοφόνησεν ὁ σουλτάνος κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1816 διὰ τοῦ βοεβόδα τῆς Ἡλίδος Ἰσμαήλ ἀγᾶ (γ).

Περαίνοντες τὸ παρὸν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου κεφάλαιον, κηρύσσομεν ἄδικον ὅλως καὶ ὡς πρὸς τινα πρόσωπα ἐν μέρει καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔθνος ἐν γένει τὴν ἰδέαν, ὅτι αἱ πρῶται ἐν Καλαβρύτοις γενόμεναι προσβολαὶ ἦσαν «*ληστρικαὶ ... ἔργον τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων ἀτάκτων*» (δ). Ἄδικον μὲν διὰ τὰ πρόσωπα, διότι ἀπαλλοτριῶ ἀπὸ τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου, Ἀσημάκη Ζαήμου, Ἀσημάκη Φωτήλα καὶ ἄλλων τὴν τιμὴν τοῦ πρωταθλητοῦ ἄδικον δὲ διὰ τὸ ἔθνος, διότι ἐν ἄλλαις λέξεσι καταστρέφει ἐν ὅλον παρελθὼν μεγάλων ἐργασιῶν, καὶ παρίστησιν οὕτω τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπομένως τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης, οὐχὶ ὡς ἰδέαν ἐθνικὴν, πραγματοποιουμένην ἐπὶ τέλους, ἀλλ' ὡς ἐν σύμβαμα τύχαιον καὶ μικρὸν, ἐξ οὗ ἀποτέλεσμα μέγα παρήχθη. Ἐὰν αἱ γενόμεναι ἐν Καλαβρύτοις προσβολαὶ ἦσαν ληστρικαὶ, οἱ πρόκριτοι συναλάμβανον βεβαίως, διότι ἠδύναντο, «*τοὺς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀτάκτους ὀπλοφόρους*» καὶ παρέδιδον τῇ τουρκικῇ ἀρχῇ, ἥτις ἀπήτησε μά-

λιστα τοῦτο, ἀπαλλασσόμενοι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς εὐθύνης καὶ τῶν περαιτέρω συνεπειῶν· οὐδενὸς δὲ τοιοῦτου γενομένου, ἔπεται ἀναντιρρήτος ἡ συστηματικότης τῶν προσβολῶν αὐτῶν, διότι ἐγένοντο κατὰ διαταγὴν· διότι οἱ προσβαλόντες ἦσαν στρατιῶται τῶν προκρίτων· διότι αἱ προσβολαὶ σύγχρονοι ἐνηργήθησαν ἐν τρισὶ θέσεσι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας· διότι ἀμέσως ἐπολιορκήθησαν ὁ βοεβόνδας καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι τῶν Καλαβρύτων· καὶ, ἐπὶ τέλους, διότι πρὸ τῶν προσβολῶν μὲν τῶσαῦται ἐγένοντο συνεννοήσεις, τὸν πόλεμον ἀφορῶσαι· μετὰ τὰς προσβολὰς δὲ ἡ Πελοπόννησος ἄπασα διηγέρθη εὐθύς. Ἀποτέλεσμα τοιοῦτον οὐδέποτε ἠδύναντο φέρειν προσβολαὶ ληστρικαὶ καὶ ἄτακτοι, οὐδὲ «τὸ ἔργον τριῶν ἢ τεσσάρων ἀτάκτων ὀπλοφόρων» ἠκολούθει ποτὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἄπασα.

Οὔτε κατ' οὐσίαν ἄρα, οὔτε καὶ κατὰ τρόπον, ἂν τι τοιοῦτον ἐννοῇται, ληστρικαὶ ὑπῆρξαν αἱ προσβολαὶ τῶν Καλαβρύτων, ὁ πρῶτος οὔσαι σπινθὴρ τῆς μεγάλης ἐπαναστατικῆς πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Μόνη τῇ «Μόρα καὶ μακρόν» Μεχμέτ Σαλήχ συνεχωρεῖτο καὶ λέγειν καὶ γράφειν: «*Εἰς τὸν δρόμον Καστάναις* » *εὐγῆκαν μερικοὶ κλέπται (οἱ καθ' ἡμᾶς λησταί), καὶ ἐβάρεσαν μερικὸς περαστικοὺς*» (α). Εἴτε ὡς ἐξουσία, εἴτε ὡς ἰδιώται, οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τοὺς ἐπαναστάτας Ἕλληνας «*χιρζὶ γκισοῦρλάρ*» (κλέπτας ἀπίστους). Οὐδεὶς δ' ἄγνοεῖ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι, ὡς ἔλειπον καὶ ταμεῖα πλήρη χρημάτων καὶ ἀποθήκαι πλήρεις ὕλων, πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, οὕτως ἔλειπον ἐν τοῖς Καλαβρύτοις καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ καὶ στρατοὶ συγκεκροτημένοι καὶ μεγάλοι, ὅπως ἐπιδεικτικὴν ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέμου, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἐνόντων.

Αὐτὴν ὠφείλομεν τὴν δικαιοσύνην ὑπὲρ τοῦ πατριωτισμοῦ ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετέθησαν ὑπὲρ τῶν ὅλων καὶ θυσία ἡ εὐγενεστέρα καὶ ἱστορικωτέρα προσηνέχθησαν καὶ ἤδη καὶ καθ' ὅλον τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΧΕΡΣΩΑ ΕΛΛΑΣ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρουσιάζουσιν ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ χερσὼα Ἑλλάς τὰ δύο ἐναντία ἄκρα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας, τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀρνήσεως. Ἡ μὲν Ἀνατολικὴ ἐπανέστη συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τῆς Πελοποννήσου, φθίνοντος τοῦ μαρτίου· ἡ δὲ Δυτικὴ ἐκινήθη μόλις, φθίνοντος τοῦ μαΐου. Ὡς αἰτίαν τοῦ φαινομένου αὐτοῦ θεωροῦμεν οὐχὶ λόγους πολεμικοὺς, ὡς εἶπον ἄλλοι, ἀλλὰ τῶν ἐπικρατηγῶν τῶν δύο τούτων νομῶν τὰ διαφέροντα ἦθη καὶ τέλη. Ἐὰν προέκειντο λόγοι πολεμικοὶ, τοιοῦτους ἐξ ἐναντίας ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς εἶχεν ἀπολύτως, ἡ δὲ Δυτικὴ σχετικῶς. Ἡ Ἀνατολικὴ ἔφερε καὶ πλειότερους ἐσωτερικοὺς πολέμιους (α), καὶ φρουρία πολυαριθμότερα, καὶ στενὰ ἀσθενῆ (β) καὶ ὀλιγώτερα ἐξησκημένα ὅπλα· ἀλλὰ, καὶ τοιαύτη οὔσα, ἐπανέστη ἐν τοῖς πρώτοις, εἰ καὶ ἀμέσως ἠπειλεῖτο ἔξωθεν παρὰ τῶν βαρβάρων τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, ὧν ὁ Ἄθως, ἡ Κασσάνδρα καὶ ἡ Θετταλομαγνησίαι ἡσύχαζον ἔτι καὶ οὐδένα ἀντιπαρισπασμὸν προέταττον. Ἡ Δυτικὴ τὰν ἀπάλιν καὶ ὑπὸ Τούρκων ὀλίγων κατῴκειτο, καὶ ἐνὸς μόνου φρουρίου, τῆς Ναυπάκτου, τὸ βάρος εἶχε, καὶ ὅπλων μαχίμων καὶ δεξιωτέρων φυσικῶν βοηθημάτων ἐπλούτει. Ἐὰν ἠπειλεῖτο ἐκ τῆς Ἡπείρου, εἶχεν ὅμως τὸ μέγα προπύργιον τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν διπλὴν ἐποψιν ἢ τῆς φιλίας ἢ τῆς ἐχθρας τῶν Ἀλβανῶν· διότι, εἰ μὲν ὑπῆρχον οὗτοι σύμμαχοι τῶν Σουλιωτῶν, βεβαίως οὐκ ἐξεστράτευον κατ' αὐτῆς· εἰ δὲ πολέμιοι, δύσκολοι καὶ πάλιν ἦσαν, ὥπως κινηθῶσι πρὸς τὰ ἐμπροσθεν, ἀφίνοντες τὸ Σούλιον ὀπισθεν. Τοῦτο ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀκολούθως. Καὶ οὐ μόνον οὐδετεροῦτο οὕτως ἡ Ἀλβανία ἕνεκα τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων, ἠναγκασμένον, ἵνα ἀποστέλλῃ πολλαχοῦ δυνάμεις ἱκανάς, καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀδύνατον ἐγένετο πρὸς διάθεσιν

καὶ ἑτέριαν κατὰ τῆς Δυτικῆς δυνάμεων ἰσχυρῶν καὶ ἐπιφθόων.

Ἄλλως τε, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς καὶ κατόπιν αὐτῶν αἱ νῆσοι ἐπανεστήσαν οὐχὶ δι' ἑαυτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἅπαν τὴν Ἑλλάδα· ὡς μέρος δὲ τοῦ ὅλου καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς τῇ ἰδίᾳ ὑπήγετο κατηγορίᾳ καὶ ἐν τούτῳ περιεμένετο τῷ σημείῳ. Θεωρουμένης τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου ὡς τοῦ τρίποδος τῆς ἐπαναστάσεως, φυσικὸν ἦτο, ὅπως χωλαίνῃ αὕτη ἀνευ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ εὐλογοφανές, ἢ μὴ, τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν ἐπιφυλάξεων, αἱ ἀντέτεινον ὀπλارχηγοὶ τινες, περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ πολιορκουμένου Ἀλῆ πασσᾶ, δυοῖν θάτερον, ἢ ἡμνηστεύετο οὗτος παρὰ τοῦ σουλτάνου εὐθὺς, ἢ ἐπιμόνως ἐπολεμεῖτο. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἀληθῶς ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἠπειλεῖτο ἐν γένει καὶ ἕως κατεστρέφετο μάλιστ'· ἀλλὰ τότε τίς ἄλλη περιέμενε τύχη καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζεν αὕτη, τί ἐστὶν ἐξουσία τουρκικὴ, καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐπαναστάσεως ἔβλεπε τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν περιλαμβανούσαν ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ τοὺς τε ἐπαναστάντας καὶ μὴ ἐπαναστάντας τόπους; Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξωγοῦνέτο οὐσιωδῶς διὰ τὸν ἐπαγόμενον μέγαν ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολεμίων δυνάμεων· ἰδίως δὲ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς οὐδένα ἄλλον ἤθελεν ἔχειν σύμμαχον χρησιμώτερον, ἢ αὐτὴν τὴν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐπιμονὴν τοῦ σουλτάνου. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν, ποῖον τῶν δύο ὀπλارχηγοὶ τινες τῆς Δυτικῆς ἐθεώρουν ὡς βεβαιώτερον; Ἐάν τὸ πρῶτον, ἠδίκουν ἑαυτοὺς φαίνόμενοι, ὅτι ἐπεζήτουν τὴν ἰδίαν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ὅλου, ἢ καὶ ὅτι προστίμων, περὶστάσεως δουλείης, ἵνα ὑπηρετήσωσι τῷ σουλτάνῳ κατὰ τῆς πατρίδος ὡς δοῦλοι, καὶ οὐχὶ τῇ πατρίδι κατὰ τοῦ σουλτάνου ὡς ἐλεύθεροι. Ἐάν τὸ δεύτερον, ὥφειλον ἵνα δείξωσι διαγωγὴν σύμφωνον, μινούμενοι συγχρόνως, διότι, μεγίστης ἐπικειμένης τῆς ἀνάγκης, οὐδεὶς ἐδικαίου συλλογισμὸς πᾶσαν, ἔστω καὶ ὀλιγόημερον, ἔστω καὶ στιγμιαίαν, ἀδιαφορίαν.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν, ὅτι ἡ ἐπὶ διμηνίαν ὅλην παραταθείσα ἀκονησία τῶν ὀπλارχηγῶν (καὶ τοιοῦτους ἐννοοῦμεν τοὺς ὀλίγους, ἀλλὰ ἰσχυρωτέρους,) τῆς Δυτικῆς χερσὸς Ἑλλάδος προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἠθῶν, καὶ ὃ προανεκρούσαμεν. Τοῦ νέου Φαλαρίδος τῶν Ἰωαννίνων ἡ σχολή, τῆς ἡμιχρίας Ἀλβανίας ἡ γειτονία καὶ

τῶν κατοίκων τοῦ τόπου ἡ μεγάλη ἀραίωσις ἐπενήργησαν δραστηρίως κατὰ τοῦτο. Ὡς στρατοκρατία δὲ μαχαίρικῃ, καὶ πρὸ πάντων κληρονομικῇ, οἱ τοιοῦτοι ὀπλαρχηγοὶ ἐδίσταζον, μὴ ἀπολέσωσιν ἐν πάσῃ ἄλλῃ καταστάσει πραγμάτων τὴν δικαιοματικὴν καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἣν ἐξήσκουν ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν. Ἀλλὰ, καὶ μολονότι παρ' αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχον εὐκολίαι πολλὰ ἐσωθεν καὶ ἐξωθεν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, προώρισται, ὅπως τὴν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 δόξαν τῆς Αἰτωλίας κατακτήσῃ ἐπὶ τῆς δευτέρας τοῦ 1821 ἡ Φωκίς.

Ἀμφισσα (Σάλωνα).

Πρώτῃ ἡ Ἀμφισσα τῆς Φωκίδος ἐκινήθη τῇ 27 μαρτίου, καὶ πρῶτος ὁ ὀπλαρχηγὸς ταύτης Πανουριᾶς, συμφώνους ἔχων τοὺς προκρίτους τοῦ τόπου, ἔδωκε τὴν κυρίαν ὠθυσιν καὶ τὴν σημαίαν ὕψωσε. Μεγάλα δύνатаι ἡ πατριωτικὴ συνείδησις καὶ ἡ καλὴ θέλησις ἐνός, ἐν ἀρμονίᾳ ὑπάρχοντος μάλιστα θέσει, ἀνθρώπου. Λόγῳ δὲ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς καὶ ὁ Σκαλτσᾶς καὶ Διάκος, συντάσσονται μετὰ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Γόρτυνος, εἰ καὶ οὐδέποτε καὶ παρ' οὐδενὸς ἐμνημονεύθησαν ὡς τοιοῦτοι οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ ἑτεροὶ δύο.

Ὁ Πανουριᾶς (α) ἀνῆκε τῇ τάξει τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρματολῶν, γινόμενος περιοδικῶς ἀποστάτης κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐπιβαλλόμενος ἐκάστοτε τούτοις. Ἐγεννήθη τῷ 1767 ἐν τῷ χωρίῳ Δρέμισα, ἀνῆκοντι ἤδη τῷ δήμῳ Κυτηνίων τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος. Τοῦ χωρίου τούτου προεστὼς ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Δημήτριος Ξηροτύρης ὀνομαζόμενος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπήλαυε σήμεν μεγάλην κλέπτου Τούρκος τις Δελῆ-Ἀχμέτ, καὶ παρ' αὐτῷ προσηλῶθη τῷ 1784 ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὁ Πανουριᾶς, ἀσχοῦμενος ἐπὶ πέντε ἔτη περίπου τὸν βίον ἐκεῖνον, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἀρματολὸς κατόπι. Οὕτω τῷ 1808 ἐγένετο ἀρχηγὸς κλεπτικῆς συμμορίας, καὶ τῷ 1813, ἐπίφοβος καταστάς, ἔλαβε τὸ «ἀρματολίχι», ἥτοι τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐπαρχιακῶν ὄπλων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐπεμφε πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ τὸν Λάμπρον Κοσμάν' καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πανουριᾶς ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὸν κλεπτικὸν βίον μέχρι τοῦ 1817, ὅτε καταδιωχθεὶς ὑπέκυψε, καὶ μεταβὰς εἰς Ἰωάννινα ἔμεινεν ὡς ὑπὸ κράτησιν μέχρι τοῦ 1820, ἐποχῆς,

καθ' ἣν ὁ πόλεμος τοῦ σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλή πασᾶ ἐβοήθησε καὶ τούτῳ, ὅπως ἐπαναλάβῃ τῇ 26 ὀκτωβρίου τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀμφίσσης (α).

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔχειρε παρὰ τοῖς ἀρματωλοῖς τὴν τιμὴν τοῦ ἀνδρείου, καὶ παρὰ τοῖς κατοικοῖς τὴν ὑπόληψιν φρονίμου καὶ καλῆς καρδίας ἀνθρώπου. Ὡς ἀρματωλὸς, ἦτο πραγματικῶς ὁ ἄγρυπνος κύων τοῦ ποιμνίου ἀπὸ τοῦ σπαραγμοῦ τῶν λύκων Τούρκων. Ἀνάστημα ἔχων πλῆρες καὶ ἀνδρικόν, πρόσωπον ἀρχαῖκόν, σοβαρὸν τὸ βλέμμα, εὐκολίαν λόγου, πολλὴν ἐτοιμότητα περὶ τὴν ἀστειολογίαν καὶ μεγάλην ἀφέλειαν τρόπων, διέφερεν ἐξόχως κατὰ τὰ ὑπὲρ πατρίδος αἰσθήματα αὐτοῦ, τὸν στρατιωτικὸν νοῦν καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ χειρῶν ἀδίκων. Μόνος οὗτος ἐκ τῶν παλαιῶν ὀπλαρχηγῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ μόνος ὁ Μακρῆς κατὰ τὴν Δυτικὴν, οὐδέποτε ἦλθεν ἐν συναφείᾳ οἰκῶντινι μετὰ τῶν Τούρκων, οὔτε προσέτεινεν ἢ ἐδέχθη ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος συμφωνίας ὑποταγῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους, καίτοι προσκαίρου πάντοτε.

Ἡ δ' Ἀμφίσσα, ἀρχαία μητρόπολις τῶν Ὀζόλων ἢ Ἐσπερίων Λοκρῶν καὶ ἤδη πόλις μικρά, μέρος αὐτῆς ἀποτελοῦσα, κεῖται οὐ μακρὰν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ καρποφορωτάτου Κρισσαίου πεδίου κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον καὶ ὑπὸ τὰς ὑπωρεῖας ὑψηλῶν περικυκλούντων αὐτὴν ὄρεων. Ἀπέχει τῆς θαλάσσης μέχρι δύο μιλίων, καὶ φέρει παλαιὰν τινα ἀκρόπολιν θέσει ἀθλίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠρίθμει οἰκογενεῖας τουρκικὰς μὲν μέχρι τῶν τριακοσίων, ἑλληνικὰς δὲ ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας. Ὡς τὸν παρθμόν τοῦ Εὐρίπου, οὕτω καὶ τὸν κόλπον τῆς Ἀμφίσσης ὠραρίζει ἡ παρατηρουμένη κανονικὴ παλιρροία καὶ ἄμπωτις· ἀλλὰ τὸ λαμπρότερον ἦδη ὠράισμα τῆς ὁμωνύμου ταύτης ἐπαρχίας ἦσαν ὁ Πανουριᾶς καὶ τὰ γενναῖα ὅπλα αὐτῆς, ἐξ ἧς διάφοροι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἀνεδείχθησαν πολεμικοὶ ἄξιοι· διότι, καθὼς ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νεωτέρως ἐποχῆς, οἱ κάτοικοι ταύτης ὀπλοφόρουν πάντοτε, ὡς οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀκαρνανεῖς. Παρὰ πάντα ἴσως ἄλλον ὀπλαρχηγὸν τοῦ παλαιοῦ συστήματος ὁ Πανουριᾶς ἐφιλοτιμεῖτο, ὅπως ἔχῃ τὴν στολὴν καὶ τὴν ὅπλισιν τῶν ἀμέσων αὐτοῦ στρατιωτῶν ὁμοιόμορφον.

«Βουλυνκτσίδας» οὗς ἂν εἴποι τις ἀποσπασματάρχας, πρῶτα δὲ ὄργανα αὐτοῦ, εἶχε τὸν Ἰωάννην Γαύραν, Ἀθανάσιον Μανίκαν, Παπαῖ Ἀνδρέαν, Γεώργιον Χαλμούκην Πελοποννήσιον, Ἰωάννην Μαμούρην

καὶ Καπλάνην. Μετὰ τοῦ Διάκου καὶ Δουβουνιώτου ἀντεπέστελλε τακτικῶς, πλησιάζοντος τοῦ χρόνου τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅτε δὲ ἐκινήθη ἡ Ἀχαΐα, εὗρέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μεμακρυσμένη τῆς πόλεως, ὅπου ἀπῆλθον καὶ ὁ Γούρας καὶ ὁ Χαλμούκης. Τότε προσεκάλεσε τοὺς γέροντας αὐτῆς καὶ ὀνομαστὶ τὸν Ἀναγνώστην Γιαγιτοῆν, Ῥήγαν Κοντορήγαν καὶ Ἀναγνώστην Κεχαγιᾶν, ὅπως συσκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ περὶ τοῦ πρακτέου. Κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας διεπορθημέθησαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Αἰγίου· ἡ περίστασις δ' αὕτη δυσηρέστησεν οὐκ ὀλίγον τὸν Πανουριᾶν, ὥς ἐπιφορτιζόμενον προσθέτους ἐχθρούς, ἐν ᾧ ὑπῆρχον ἱκανοὶ ἄλλοι ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἀλλὰ «μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος» προϊστατο τῆς συνελεύσεως τῶν Ἀμφισσέων· ἀλλ' ἡ φλόξ τῆς ἀπέναντι ἀχαικῆς Αἰτνῆς ἐφώτιζε τὸν νοῦν αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἴσχυσεν, ἵνα ἀποτρέψῃ μιᾶς ἡρωικῆς ἀληθῶς ἀποφάσεως καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας καὶ τὸν Πανουριᾶν, δεχόμενον τὴν γνώμην αὐτῶν. Οὕτω, συνορκισθέντων ὅλων ἐκ νέου, ὑψοῦται ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως· ἡ Φωκὶς λαμβάνει τὴν περιώνυμον θέσιν τῆς Ἀχαΐας ἐν τῇ Στερεᾷ· ὁ δὲ Πανουριᾶς τὸν μὲν Ἀθανάσιον Μανίκαν καὶ Παπανδριᾶν ἀποστέλλει εὐθὺς πρὸς στρατολογίαν εἰς τὰ Βλαχοχώρια, τοὺς δῆμους ἤδη Δωριέων καὶ Κυτινιατῶν· τὸν δὲ Γούραν εἰς τὸν Ἀγίον Γεώργιον, χωρίον κείμενον πλησίον τῆς Ἀμφίσσης, ὅπως συνεννοηθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ τῶν ἄλλων χωρίων, καὶ ἰδίως τῶν Οἰανθέων (Γαλαξιδιωτῶν). Ὁ Μανίκας ἦν ὁ γαμβρὸς τοῦ Πανουριᾶ, ὁ δὲ Γούρας ἐξάδελφος τούτου, ἀποφασιστικώτερος καὶ δραστηριώτερος δεικνύμενος τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὑπῆρχε λίαν ἐνεχόμενος παρὰ τοῖς Τοῦρκοις ἀπὸ ἐποχῆς προγενεστέρας (α). Διὰ ταχύτητος ἀπαραδειγματίστου ἐστρατολογήθησαν περὶ τὸν Γούραν μὲν ἑπτακόσιοι, περὶ τὸν Μανίκαν δὲ καὶ Παπανδριᾶν τετρακόσιοι.

Κείμενοι ἡ μία κατέναντι τῆς ἄλλης, πολιῶχοι δὲ τῶν δύο πλευρῶν, τῆς τε ἀρκτικῆς καὶ μεσημβρινῆς, τοῦ μεγάλου Κορινθιακοῦ κόλπου, αἱ δύο μοναὶ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Προφήτου Ἡλίου ἀξιοῦνται τῆς δάφνης περὶ τῶν πρωτείων κατὰ τὸν ἀγῶνα. Ἡ Λαύρα ἐδέχθη τοὺς Ἀχαιοὺς συσκεφθέντας καὶ πρώτους κινήθέντας κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ὁ Προφήτης Ἡλίας ἐδέχθη τοὺς Φωκεῖς συσκεφθέντας καὶ πρώτους κινήθέντας κατὰ τὴν Στερεάν.

Ἐν τῇ Οἰάνῃ (Γαλαξιδίῳ) οὐδεὶς ποτε κατώκει Τοῦρκος. Παρά-

Θαλασσία ἐξ ἑπτακοσίων οἰκιῶν τῆς ἰδίας χώρας τῶν Ὀζόλων Λοκρῶν, κεῖται αὕτη κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Κρισσαίου κόλπου, ἔχουσα λιμένα ἐξαίρετον ἦν δὲ σχετικῶς ὁ φερώνυμος Γαλαξίας πολλῆς καὶ διαφόρου πολεμικῆς ὕλης. Διέθετε τεσσαράκοντα εὐμεγέθη πλοῖα, ἐκτὸς τῶν πολλῶν μικρῶν, καὶ γνήνην ἐνταυτῷ δύναμιν. Ἐθεωρεῖτο ἐκ τούτου ὡς τὸ πρῶτον στήριγμα τῶν γενομένων ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφῆτου Ἰλίου ἀποφάσεων, ὅτε καὶ ἀνάγκη μεγάλη πολεμοφοδίῳν ὑπῆρχε, καὶ τὰ ἐν Ναυπάκτῳ τουρκικὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἀπόσπασμα ὄντα τοῦ ἐν Συδούτοις στολίσκου, ἠπειλοῦν ζημίας μεγάλας. Εὐτυχῶς οἱ Οἰανθεῖς ἠσπάσθησαν πάραυτα τὸν πόλεμον, μὴ ἐξετάζοντες καὶ αὐτοὶ, καθὼς καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς πρὸ αὐτῶν, εἰς ὁποῖον εἰσέρχονται ἀγῶνα πρῶτοι καὶ μεμονωμένοι, ὡς ἡρεμούσης ἔτι τῆς Στερεᾶς ὀλοκλήρου, ἐξαιρέσει τοῦ Σουλίου. Ἡ πατριωτικὴ αὕτη διαγωγὴ τῶν Οἰανθῶν ὑπὸ σπινθεῖται τότε οὐ μόνον τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἀλλὰ καὶ πλείστων τὴν ἐνίσχυσιν ἐκ τῶν γνήνων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἣν εἶχον.

Γινομένων δὲ τούτων, ὁ βοεβόνδας Ἀμφίσσης Ἰζὲτ βεγῆς καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι, βεβαιωθέντες τὰ πάντα παρὰ τῶν διαπορθευθέντων Τούρκων τοῦ Αἰγίου, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ ὑπονοιῶν τῶν πλέον σοβαρῶν καὶ, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἀτύχημα, ἀνῆσυχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὴν ἔρημον ἀκρόπολιν καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ γέροντας, οἱ πλείους δὲ αὐτῶν ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῶν πλησίον τῆς ἀκροπόλεως οἰκιῶν, ἵνα κυριεύωσιν οὕτω τοῦ ὕδατος τῆς μόνης πηγῆς, τῆς ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένης. Ἦλπισαν δὲ ἰσχυροὺς μὲν ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐσωτερικὴν ἐπίθεσιν, ταχίστην δὲ τὴν βοήθειαν τῶν περιόκων Τούρκων ἐλευσομένην. Μετὰ τούτων συγκατασκευάσαντο ἐξ ἀνάγκης καὶ οἱ τοῦ Αἰγίου, ἐν λυπηροτέρᾳ τῆς τῶν ἄλλων εὐρεθέντες καταστάσει, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἐσχημάτιζον σῶμα ἐξακοσίων ἐνὸπλων.

Ὁ Πανουριάς καὶ οἱ ἄλλοι ἐμεθοδεύθησαν τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα πρὸς πλείονα ἐμψύχωσιν τοῦ τόπου. Ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἀμφίσσης φθάσας ἐσπευσμένως ἀνθρωπὸς τις ἀνήγγειλεν, ὅτι εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς ἐλλιμενισθέντα ξωσικὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ἀμέσως δὲ ἐνθουσιασθέντες ἐκ τοῦ ἀκούσματος αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν Πανουριά, ἀνεβόησαν: «Τί λοιπὸν προσμένομεν ἀκόμη;»

Καὶ Ἀμφισσεῖς καὶ Οἰανθεῖς ἐκίνησαν τὴν πρώταν τῆς 27 μαρτίου κατὰ τῆς πόλεως ἔνθεν καὶ ἔνθεν, εἰς τρία διηρημένοι μέρη. Τὸ

μὲν ἀριστερόν ὠδήγει ὁ Γούρας, τὸ δὲ δεξιὸν ὁ Παπανδριάς καὶ Μανίκας, τὸ δὲ κέντρον ὁ Πανουριάς. Οἱ Οἰκονοεῖς ἔφερον καὶ τινα τηλεβόλα ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν. Μετὰ τετράωρον προσβολήν, πανταχόθεν γενομένην, ἐκυριεύθη ἡ πόλις· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐξαίρεσει Ἀλβανῶν τινων παραδοθέντων, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Αὐτῇ ἑσπερεύτο καὶ δεξαμενῶν καὶ πηγαίου ἢ φρεατίου ὕδατος. Ἀμα δὲ γενομένων τῶν Ἑλλήνων κυρίων τῆς ἔξω πηγῆς, οὐδεὶς εἰς τοὺς Τοῦρκους ἔμεινε πλέον ἀπαλλαγῆς τρόπος. Τῇ 8 ἀπριλίου ἐξώρμησαν ἀπελπιστικοὶ οὗτοι, ἵνα καταλάβωσι τὴν θέσιν τοῦ ὕδατος· ἀπέτυχον ὅμως, δεκατριῶν φονευθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Χαΐτας. Τελευταῖον δ' ὑπέκοντες ὑπὸ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην τῆς δίψης, οἱ βέγηδες καταβάντες εἰς τὸν Πανουριᾶν ἠρώτησαν: «*Ποῖος εἶναι ὁ ἀφέντης σας, καὶ προσκυνήσουμε;*— *Νά! ἐγὼ ἔμαι ὁ ἀφέντης σας, καὶ ἔς ἐμένα θὰ προσκυνήσετε*», ἀπεκρίθη ὁ Πανουριάς. Ἄνευ δὲ λόγων περαιτέρω ἐξῆλθον ἅπαντες τῆς ἀκροπόλεως τῇ 10 ἀπριλίου, παραδόσαντες προηγουμένως τὰ ὅπλα. Ἡ πολιορκία διήρκεσε δεκατριήμερος.

Ἡ κυριότης ἐξακοσίων ὀπλίσεων ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ ἦτο σημασία τις· ἡ δ' ἀπαρχὴ αὕτη τῆς πολεμικῆς ἐπιτυχίας ἐνεψύχωσεν ἰσχυρῶς τὰ πνεύματα τῶν τε Φωκέων καὶ τῶν περιοίκων. Ἀλλὰ δυστυχεῖς εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ μάλιστα ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόπιστοι τύραννοι, αἰχμάλωτοι γινόμενοι ἐπαναστατικῆς ἐποχῆς, καὶ ταύτης μόλις ἀρχομένης. Αἱ προφορικαὶ ἢ καὶ γραπτὰι συνθήκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ δι' αὐτοὺς, ἢ πρόσκαιρὸς τις παρηγορία καὶ βάσανος διαρκεστέρα. Μόνοι ἐκ τούτων ἐπέζησαν, ὅσοι ἐπέτυχον μεταβιβασθέντες εὐθὺς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἢ προσστατεύθησαν καλῶς, ἐξαγορασθέντες ἔπειτα ἢ ἀνταλλαγέντες δι' αἰχμαλώτων Ἑλλήνων· οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ὑπέστησαν πᾶσαν σκληρὰν περιπέτειαν ἕνεκα τῶν φυσικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὴν ἔτι τὴν διὰ μαχαίρας ἐξολόθρευσιν ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου δεινότητος περιστάσεων, τῶν μὲν συνεπῶν, τῶν δὲ ἀπροόπτων. Οὕτω παραδοθέντες οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀμφίσσης καὶ οἱ τοῦ Αἰγίου, ἄλλοι μὲν, ἢ οἱ βέγηδες, ἐκρατήθησαν, γνωμοδοτήσαι τοῦ Γούρα, ὡς ἐνέχειρα ἐν τῇ πόλει, κατοικήσαντες ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις, ἢ συγκατοικήσαντες ἕνεκα ἀσφαλείας πλειοτέρως μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως, οὓς εἶχον σχετικωτέρους· ὅλοι δὲ οἱ λοιποὶ διενεμήθησαν εἰς τὰ χωρία, σφαγέντες μετ' οὐ πολὺ διὰ διαφόρους λόγους. Καὶ ἐν

τῇ Στερεᾷ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ πολλαχοῦ τῶν νήσων ὁ κυριώτερος τῶν λόγων αὐτῶν ἦτο εἷς, ἡ χρησιμότης τῶν αἰχμαλώτων ὡς ὁδηγῶν τῶν ἄλλων ἐξωθεν ἐπερχομένων Τούρκων, διότι ἐγνώριζον οὗτοι ἐπιτοπίως καὶ ὅλας τὰς ὁδοὺς καὶ ὅλας τὰς θέσεις καὶ ὅλην ἐκ τοῦ πλησίον τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Μεγάλων ἀληθῶς δυστυχημάτων ἐγένοντο παραίτιοι, ὅσοι σωζόμενοι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ θανάτου, ἐπανήρχοντο μετὰ τῶν πολέμιων δυνάμεων, πρῶτοι καὶ κύριοι ὁδηγοὶ τούτων (α).

Δ ω ρ ῖ ς (Λιδωρίκιον).

Πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου τραχυτάτης καὶ λυπρογαίου μικρᾶς ἐπαρχίας, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀμφίσσης, ἡ Δωρίς ἠκολούθησεν ἀμέσως αὐτὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τέσσαρα χωρία ταύτης, κείμενα πρὸς τὴν δυτικὴν σειρὰν τῆς Οἴτης, τὴν Ζώναν λεγομένην, διασώζουσιν ἔτι τὸ ἰδίωμα τῆς ἀρχαίας αὐτῶν διαλέκτου, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ὑπετάγησαν διὰ τὴν ἀγρίαν καὶ βραχῶδη ὄρεινὴν χώραν, ἣν οἰκοῦσι.

Ὁπλαρχηγὸς τῆς Δωρίδος ἦν ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς, καταγόμενος ἐκ τῆς Ἀρτοτῆνης καὶ πρωτοπαλλήκαρον ὦν ἄλλοτε τῶν Κοντογιανναίων. Ἄνθρωπος σύννομος καὶ βαρὺς, ἀλλὰ δυσειδέστατος τὴν ὄψιν, ὡς τερατώδη φέρων φυσιογνωμίαν προσώπου διὰ τὸ ὅλως ἀγριωπὸν καὶ παράδοξον τῶν χαρακτήρων αὐτῆς, δυσπολιτευτότερος δὲ τοῦ Πανουριᾶ, ἀλλ' ἐφάμιλλος τοῖς πατριωτικοῖς αἰσθήμασι, μεγαλητέραν ἢ ἐκείνος ἀπήλαυε φήμην ἐπὶ γενναιότητι καὶ ἐπιβρόχῳ ἐξαιρετικῇ ἐξήσκει.

Ἐπὶ τοῦ πρὸ ἐλίου κινηθέντος πολέμου τοῦ σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἄλλοι πολλοὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς, καὶ ἰδίως ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, οὕτω καὶ ὁ Σκαλτσᾶς, ὡς εὐνοούμενος πρότερον παρὰ τοῦ τυράννου αὐτοῦ τῆς Ἡπείρου, ἐθεωρεῖτο ὑποπτος καὶ ἐπίσης, ὡς οἱ ἄλλοι, μυστικᾶς ἔχων ὁδηγίας πρὸς στρατολογίαν καὶ ἀντίκρουσιν κατὰ τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων. Τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπεστήριζεν ἔτι μάλλον παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ ἡ διαγωγή τῶν συμμαχησάντων ἀναφανδὸν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Σουλιωτῶν. Διὰ τοῦτο, εἰς τῶν πολλῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διαρισθέντων στρατηγῶν, ὁ Μπαμπᾶ πασᾶς, μόλις φθάσας εἰς Λάρισσαν, διε-

τάγη, ἵνα στρέψῃ πρὸς τὰς ἑσω τῶν Θερμοφυλῶν καὶ τοῦ Θυάμου ἐπαρχίας, καθάρισεν δ' αὐτὰς τῶν ὑπόπτων ὀπλαρχηγῶν καὶ πάσης ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐνδεχομένης πολεμικῆς παρασκευῆς, καὶ οὕτω διευθυνθῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἦν δ' ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς διαδόχτος ἐπὶ ὠμότητι, ἄλλος Χασὰν πασσᾶς τῆς Εὐβοίας, ὁ ἐπονομασθεὶς διὰ τὸ αἰμοδόρον αὐτοῦ Χασὰν πασσᾶς (σφαγεὺς σατράπης,) καὶ πανταχοῦ τὸν τρόπον ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐνεποίει. Ἀγαθῇ ὁμως τύχῃ ἔφερε παρ' ἑαυτῷ γραμματέα τὸν Νικόλαον Λασπᾶν, μεμνημένον ὄντα τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ μυστηρίου, καὶ διὰ τρόπων ἰδίων προλαμβάνοντα τοὺς σκοποὺς, οὓς ὁ σατράπης εἶχε κατὰ διαφορῶν προσώπων.

Ἐκ τῆς Λαμίας ἤρξατο ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς ἐνεργεῖν καὶ διατάσσειν συμφώνως πρὸς τὴν νέαν ἀποστολὴν, ἣν ἔλαβε. Ὁ Ἰωάννης Δουβουνιώτης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Λαμίας καὶ τῆς Ὀπουντίας Λοκρίδος, ὑπεκρίθη ἐπιτηδείως, δόσας τὰ πιστά. Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Ὑπάτης, ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Τούρκοις σουλτανικός. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ὀπλαρχηγὸς Λεβαδείας, ἐν δεινотάτῃ ἤδη εὐρεθεὶς θέσει, οὐ μόνον ὥς μὴ πιστευθεὶς ὡς ὁμοῦς, καὶ ἂν ἀπειράκις ὑπισχνεῖτο πίστιν τῷ σουλτάνῳ, ἀλλὰ καὶ ὥς γνωρίζων τὰς ἐναντίον αὐτοῦ ἀδυσωπήτους δυσμενεῖας τῶν Τούρκων τῆς τε Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς, προέλαβε φυγῶν. Ὁ δὲ Σκαλτσᾶς, παραγενομένου εἰς τὸ Βελοῦχοβὸν τῆς Δωρίδος τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ, οὐδόλως ἐνεφανίσθη αὐτῷ, καίτοι ζητηθεὶς, λόγῳ ὅτι κατεδίωκε τότε ληστὰς ἀναφανέντας ἐν τοῖς ὄρεσι. Τὴν τοιαύτην παράστασιν, γενομένην παρὰ τῶν προκρίτων ἀντιπροσώπων τῆς Δωρίδος Παναγιώτου Λιδωρίκη καὶ Τριανταφύλλου Ἀποκορίτου, δυσαρέστως μὲν ἤκουσεν, ἀλλὰ παρεδέχθη ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς, ἅψ' οὐ εἶδεν ἐρευνήσας, ὅτι οὐδεμία στρατιωτικὴ παρασκευὴ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐνεργεῖτο.

Οὕτω διέφυγον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχεῖς τὸν κίνδυνον, ὃν ἠπέλπει ἡ ἀγριότης τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ· ἐλθόντος δὲ τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἄφησεν ἡσυχον τὸν Σκαλτσᾶν τὸ ἡθικὸν τρόπιον τοῦ Πανουριᾶ, ὡς πρώτου κινήσαντος ὕπλα. Ὑπείχων τῇ συνειδήσει καὶ τῷ καθήκοντι ἑαυτοῦ, συνηγορικῆθη αὐτὸς εὐθὺς μετὰ τοῦ Ἀναγνώστου Λιδωρίκη καὶ τοῦ Παπαγεωργίου Πολίτη. Τῇ δὲ 28 μαρτίου ὑψώσας τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν, αὐτὸς μὲν εἰσῆλθεν αὐθιμερὸν εἰς τὴν πρωτεύουσάν, τὸν δὲ ὑποπλαρχηγὸν αὐτοῦ Θεόδωρον Χαλβατσῆν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ὑλαιον

(τὸ Μαλανδρίνον), κείμενον νοτιοδυτικῶς ταύτης. Τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς οἱ Τοῦρκοι ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, συγκεντρωθέντες ἐντὸς οἰκιῶν τινῶν· ἀλλὰ βλέποντες θυσιαζομένους ἑαυτοὺς ἄνευ ἐλπίδων περαιτέρω, παρέδωκαν μετὰ δύο ἡμέρας τὰ ὅπλα, αἰχμάλωτοι γινόμενοι τοῦ πολέμου. Ἐκαθαρίσθη ἐντεῦθεν τὸ ἔδαφος τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀμφίσσης καὶ τῆς Δωρίδος ἀπὸ τῶν ἐνόπλων Τούρκων ἄνευ δυσκολίας μεγάλης· τῆς δὲ τρίτης, ἣ καὶ συγχρόνου σχεδὸν, ἐπαναστατικῆς σκηπῆς τῆς Στερεᾶς ἄρχεται ἡ

Λ ε β α δ ε ί α (Λεβαδεία).

Πλατύτερον αὕτη ἔλαβε κύκλον ἐνεργείας διὰ τε τὴν κεντρικὴν θέσιν, τὰ ἐνεργότερα πνεύματα καὶ τὰ πλείονα μέσα, ἅπερ διέθετε. Ἐὰν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐλογίζετο ὡς μία τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων μόνης τῆς Βοιωτίας, κατὰ τοὺς νεωτέρους ὥμως μόνη τοιαύτη διεκρίνετο καθ' ἅπασαν τὴν Στερεάν, τὴν ἔσω τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Θυάμου. Ἡ Λεβαδεία, καίτοι μεσόγειος, αὐτόχρημα ἦν ἡ παράλιος πόλις τῶν Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου, διότι καὶ πληθυσμὸν ἱκανὸν μέχρι τῶν δεκακισχιλίων ἔφερε, καὶ διοικήσιν σχετικῶς ἀνετον, καὶ προκρίτους σοβαροὺς, καὶ γαιοκτημασίην πολλήν, καὶ βιομηχανίαν καὶ ἐμπορίαν ἐκέκτητο. Ὡσαύτως, ἐὰν ἐτιμᾶτο ἄλλοτε διὰ τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα αὐτῆς, ἥδη διέφερεν ὡς ἔχουσα ἀντὶ τοῦ Τροφωνίου μὲν νουνεχεῖς καὶ ἰσχυροὺς προκρίτους, ἀντὶ τῶν μνημείων δὲ ὅπλα γενναῖα καὶ ἐλευθεριάζοντα.

Περὶ τὸ ὅρος τοῦ Ἑλικῶνος καὶ ὀλίγω μακρὰν τῆς μεγάλης Κωπαίδος λίμνης ἡ πόλις τῆς Λεβαδείας ὠκίσται ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τοῦ Τροφωνίου καὶ παρὰ τὴν Ἑρκύνην πηγὴν, ἣν σχηματίζει ἡ ἐνώσις δύο ῥυάκων τῆς Αἰθῆς καὶ τῆς Μνημοσύνης κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἐν αὐτῇ ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ἦνθει, καὶ ἀπ' αὐτῆς διεδόθη καθ' ὅλην τὴν περίξ χώραν. Ὁ Νικόλαος Νάκος, ἄλλος Ἀσημάκης Ζαήμες τῆς Πελοποννήσου, ὡς πρόσωπον σοβαρὸν καὶ ἐξοχόν, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ἄλλος Ἠλίας Μαυρομιχάλης τῆς Λακωνίας δι' ἀνδρείαν, φιλελευθερίαν καὶ δημοτικύτητα, ἦσαν οἱ δύο ἄξιοι, περὶ οὓς ἐστρέφοντο ἅπαντες οἱ λοιποὶ, οἱ μὲν πολιτικοὶ περὶ τὸν πρῶτον, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ περὶ τὸν δεύτερον. Ἐκεῖ ἔτυχον τῆς Ἑταιρίας ἀπόστο-

λοι ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ζαρεΐφης, μικρὰς μὲν διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως ἄνθρωπος, μεγάλα ὅμως διαπραξάμενος διὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ αὐτοῦ πνεύματος καὶ ἐν τῇ διψῶσῃ τὴν ἐθνικὴν ἐλευθερίαν καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς διένειμε καὶ τὰ μεγαλύτερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ὑψηλότερας πολιτικὰς θέσεις ἐν ὀνόματι τῆς Ἑταιρίας. Γελοῖα μὲν φαίνονται ἤδη τὰ τοιαῦτα, τῶν πραγμάτων παρελθόντων· χρησιμώτατα ὅμως μέσα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν πραγμάτων κατεπειγόντων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (ἢ πρὸ δύο μηνῶν τῆς ἐπαναστάσεως) βοεβόνδας διετέλει ἐν Λεβαδείᾳ ὁ Καρᾶ-Ἰσμαήλ ἀγᾶς, ἀνὴρ πνεύματος, πείρας πραγμάτων καὶ μεγάλης περιουσίας. Διδόμενα ἄλλα, καὶ μάλιστα οὐ μόνον ἡ ἐμφάνισις ξένων προσώπων, ὡς τοῦ Ζαρεΐφη καὶ λοιπῶν, ἀναφανδὸν προστατευομένων παρὰ τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου, ἀλλὰ καὶ μεταβολὴ τῆς τῶν πνευμάτων φαινομένη καὶ περιφρονήσεις γινόμεναι κατὰ τῶν Τούρκων, ἔπεισαν τοῦτον, ὅπως ὑπονοήσῃ ἔτοιμον ὃν πρὸς ἑνάρξιν κίνημά τι τοῦ τόπου. Ἀλλ', ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν γένει ἀδύνατος ἐθεωρεῖτο πᾶσα περὶ ἐλευθερίας σύλληψις καὶ ἐπιχείρησις τῶν « γκιοῦρων »· ἐπειδὴ δὲ φόβος περὶ τοῦ ῥαδιούργου πνεύματος καὶ τῆς ἐπιβροῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καίτοι πολιορκουμένου, ἀνησύχει πάντοτε τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν τουρκικὴν διοίκησιν κατὰ τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον· ὁ βοεβόνδας οὗτος ὑπέλαβεν αὐτὸν τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ὑπενεργοῦντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τῶν προσετώτων καὶ ἄλλων τὴν ταραχὴν τοῦ τόπου, καθ' ὅσον ἐγνώριζεν ἐπὶ πᾶσιν, οἷας πρότερον ἀπῆλθον αὐτοῖς εὐνοίας ἰδιαιτέρας καὶ προστασίας παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦτο ἔκατεμήνυσε πρὸς τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν τῆς Εὐβοίας, διάδοχον τοῦ ἀποθανόντος Χασᾶν πασσᾶ, ὑπάρχοντα τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἰωαννίνων, οὐ μόνον τοὺς προσετώτας Νικόλαον Νάκον, Ἰωάννην Στάμου Λογοθέτην καὶ Ἰωάννην Φίλωνος, ἀλλὰ καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον καὶ τὸν Ἐμμανουὴλ Σπυρίδωνος καὶ πλείστους ἄλλους τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς ἐπαρχίας προσώπων, ὡς ἐνεργοῦντας ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τὴν ἀνταρσίαν τῆς Λεβαδείας, καὶ τὴν ἄδειαν ἐζήτησε τῆς ἀμέσου θανατώσεως αὐτῶν· προσέθετο μάλιστα, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐναντίᾳ ἀπειλεῖται ἡ ἀναστάσις οὐ μόνον τῆς Λεβαδείας, ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, δι' ἣν οὗτοι ἔχαιρον ἐπιβροχὴν παρ' ἀπάσαις. Μετὰ τῶν ἀνωτέρω συμπεριέλαβεν ὁ βοεβόνδας καὶ τὸν Παναγιώτην Λιδωρικὴν, καταγόμενον

μὲν ἐκ τῆς Δωρίδος, ἀλλ' ἐγνωσμένον ὡς ἐμπιστευτικὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρόσωπον, καὶ τυχόντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν τῇ Λεβαδείᾳ. Φοβερά ἄληθώς ὑπῆρχε καταμήνυσις τοιαύτης φύσεως οὐ μόνον διὰ τὸ φιλύποπτον καὶ τὸ σύστημα τῶν τυράννων, ἀλλὰ καὶ ὡς γενομένη ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν αὕτη μὲν ὑπεστηρίζετο καὶ ἐκ τοῦ διπλοῦ παραδείγματος τῶν συμμαχούντων μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Σουλιωτῶν καὶ τῶν συμμαχούντων τοῖς Σουλιώταις ἀληπασιζόντων Τουρκαλβανῶν· τὸ δὲ κήρυγμα τοῦ παρασκευαζομένου ἐλληνικοῦ πολέμου εἰσέτι ἀνθεβάλλετο. Χάρις δὲ, ὅτι, προδοθείσης εὐθὺς τῆς μυστικῆς ταύτης καταγγελίας, οἱ ῥηθέντες προεστοὶ ἀπέστειλαν κατόπι πρὸς τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τὸν Μαχμούτ πασσᾶν Δράμαλην, καὶ ὑπερασπίσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς παντοδυνάμου παρὰ τοῖς Τούρκοις δωροδοκίας ὡς συκοφαντούμενους μὲν σκληρῶς, ἀθώους δὲ ὄντας καὶ πιστοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν σουλτάνον, κατῴρθωσαν οὐ μόνον τὴν πτώσιν τοῦ κατηγοροῦ βοεβόνδα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς τοπικῆς ἐξουσίας. Οὕτως ἀντικατέστη τότε παρὰ μὲν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ βοεβόνδας ὁ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης Χασάν ἀγάς, πολλῶ κατώτερος καὶ τῷ πνεύματι καὶ τῇ τόλμῃ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Καρᾶ-Ἰσμαήλ ἀγά· παρὰ δὲ τοῦ Μαχμούτ πασσᾶ ἑτερός τις δερβέν-ἀγάς, διατεταγμένος, ἵνα ἀκούῃ τὰς συμβουλὰς τῶν προεστώτων τῆς Λεβαδείας. Συνήθως ὁ κατὰ τμήματα δερβέν-ἀγάς ἐχορήγει τοῖς βοεβόνδαῖς τὴν ἐκτελεστικὴν αὐτῶν δύναμιν. Μόνον ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀπέστειλεν ἔπειτα συλλαβὼν τὸν Παναγιώτην Λιδωρίκην, ὡς μᾶλλον ὑποπτον, δι' ὃν εἶπομεν λόγον· ἀλλὰ καὶ τοῦτον μεταφερόμενον διὰ θαλάσσης, ὡς οὔσης ὑπόπτου πάντοτε τῆς ξηρᾶς, ἔσωσαν τότε οἱ ἐν Πάτραις Ἑταῖροι, εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐν Αἰγίῳ Λέοντος Μεσηνέζη καὶ Ἀνδρέου Λόντου. Κατ' εἰσήγησιν τῶν Ἑταίρων αὐτῶν, μεθυσθέντων τῶν «μπουπασιρέων» Τούρκων, ὁ Λιδωρίκης ὠδηγήθη νυκτὸς εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Νικολάου Κοντογούρη διευθυνόμενον ἀμερικανικὸν προξενεῖον, καὶ παρ' αὐτοῦ εἰς τι ἰθακῆσιον πλοῖον, ὁρμίζον μακρὰν τοῦ λιμένος ὥστε μίαν ὥραν, ὅπου ἐκρύπτετο καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου. Τῇ δὲ 19 μαρτίου προσελθόντες ἐν τῷ πλοίῳ διάφοροι τῶν Πατρῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Πηπαδιαμαντόπουλος, ὡς καὶ ὁ Δρόσος Μανσόλας, συνεσκέφθησαν καὶ ἀρμόδιον εὔρον, ὅπως μεταβῇ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Τελευταῖον δὲ, κινήσεως τῇ 21 μαρτίου τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, οἱ μα-

ταίως ἀναζητοῦντες τὸν Λιδωρίκην Τοῦρκοι τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ ἠναγκάσθησαν, ὅπως κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει μετὰ τῶν ἄλλων.

Καὶ ὁ Νικόλαος Νάκος καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος τὸν αὐτὸν μὲν ζωηρότατον πατριωτισμὸν ἔπνεον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἄμεσον κίνησιν τῆς Βοιωτίας ἐδιχογνώμουν. Ἡλικίαν φέρων πρεσβύτιδα ὁ Νάκος, μεγαλοπρεπῆς τοῖς φρονήμασι καὶ τοῖς λόγοις, ὅλος νοῦς καὶ καλὴ θέλησις, ἐξαίρετον δ' ἔχων τῷ Θεῷ πεποιθήσιν, γραμμάτων ἑλληνικῶν γεγευκὼς καὶ ὑπόληψιν γενικὴν ἀπολαύων παρὰ τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Τοῦρκοις, ἔκρινεν ἀναγκαῖον, ἵνα προηγηθῶσιν αἱ ὀρεῖναι ἐπαρχίαι τῆς Φθιώτιδος, δι' ἃν οἱ Τοῦρκοι διεστήρουν ἐν τῇ Λαμῖᾳ σταθμὸν στρατιωτικὸν πάντοτε, δι' ἣν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ταύτης Δουβουνιώτης καὶ Κοντογιάννης διέθετον πολυάριθμον σχετικῶς δύναμιν ὅπλων, καὶ διότι ἡ Βοιωτία, ἐπίπεδος γεωγραφικῶς, παρὰ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἱκανὰ ὅπλα τῶν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ, Θήβαις καὶ Λοκρίδι Τοῦρκων, ἡπειλεῖτο ἐτοίμως καὶ παρὰ τῶν ἐν τῇ γείτονι Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. Ἡλικίας νεωτέρας καὶ μόλις ἄγων τὸ τριακαστὸν ἔτος, ὁ Διάκος, συνεννοούμενος τακτικῶς μετὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δουβουνιώτου, ἐφρόνει τὸ ἐναντίον, θεωρῶν, ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Λεβαδείας, ὡς κέντρου καὶ μεγάλην πάντοτε ἐπιβρόχην ἐξασκούσης, ἔσεται μόνον ἀρμόδιον πρὸς τὴν ἄμεσον ἐπέκτασιν τῆς ἐπανάστασεως καθ' ἁπάσας τὰς πεδινὰς καὶ ὀρεῖνὰς ἐπαρχίας· διὰ δὲ τῆς καταλήψεως τῶν Θερμοπυλῶν, εἰ μὴ ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύετο ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας, ἔκρινεν ἀποσποδουμένους εὐκόλως τοὺς ἔξωθεν κινηθησομένους βαρβάρους. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης κεκηρυγμένοι ἦσαν καὶ οἱ προεστώτες Ἰωάννης Λογοθέτης καὶ Ἰωάννης Φίλωνος μετὰ τοῦ Λάμπρου Νάκου. Ὑπὲρ αὐτῆς τέλος ἐκηρύχθη καὶ ὁ Νικόλαος Νάκος, ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς πάντας συμφώνους, καθ' ὧν ἐξηγήθη παρατηρήσεων. Σημειωτέον δ', ὅτι οἱ προεστώτες τῆς Λεβαδείας, ὡς καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου, εἶχον ἀπολέσαι ἀταστάσεις ἀξίας λόγου, ἃς καὶ ἀπώλεσαν, τὰς μεγαλύτερας ἔπειτα ὑποστάντες καταστροφὰς καὶ δυστυχίας.

Καθὼς ὁ Πανουριᾶς καὶ Σκαλτσᾶς, οὕτω καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ἀνεδείχθη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οὐχὶ διὰ κληρονομικῆς ὀπλαρχηγίας. Δωριεὺς τὴν γενεθλίαν γῆν ἐκ τοῦ χωρίου Μοσενίτης, ἔκλινε, δεκαεπταετῆς ὢν, γόνυ μετανοίας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, κειμένη κατὰ τὸ Ἑρίνιον (τὴν Ἀρτοτὴναν). Ἀγαπήσας δ' οὕτω τὸν βίον τῶν μοναστῶν, διετέλει πρῶτον παῖς μοναστοῦ (κα-

λογοτροπαῖδι), καὶ μετέπειτα ἐχειροτονήθη Διάκονος. Ἀλλὰ καὶ πρότερον καὶ ἤδη ἐνοχλούμενος, ὡς ὠραῖος, ὑπὸ τῆς βδελυρίας ἐνὸς τῶν ἀγάδων τῆς Δωρίδος Φερχάτ ἐφφένδου, ἐγκατέλειψε προτροπῇ τοῦ ἡγουμένου τὴν μονὴν καὶ πρὸς τὸν ὀπλαρχηγὸν Σκαλτσάν κατέφυγε, γενόμενος ἀπὸ βασιφόρου μοναχοῦ στρατιώτης ἀρματωλός. Παρ' αὐτῷ ταχεῖαν ἔλαβε πρόσδον, καταστάς ἀποσπασματάρχης ἐκ τῶν πρώτων. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀπῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ταχθεὶς ἐν τῷ σώματι τῶν λογάδων σωματοφυλάκων τούτου (τσοχαδρεών). Ὅτε δὲ, τῷ 1816, διωρίσθη ὀπλαρχηγὸς Λεβανδρείας ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ἔλαβε ζητήσας πηλείον αὐτοῦ τὸν Διάκον, ὡς καὶ τὸν Βασίλειον Βοῦσγον, ἐκ τῶν Ἰωαννίνων. Στρατευόμενος δ' ἔκτοτε ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, ἀνεδείκνυτο ὁ Διάκος ἄριστος μὲν ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ τόλμῃ, κρατιστεύων δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς συστρατιώτας περὶ τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν, τὸ πῆδημα καὶ τὴν λιθοβολήν. Διὰ ταῦτα, ὡς μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδιάζοντα προσάντα ἐνὸς ἀξίου ἀρματωλοῦ, καὶ δι' οὗς ἦν ὄντος τρόπους ἀγαθοὺς πρὸς πάντας, πρῶτον μὲν ἀνεγνωρίσθη παρὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τῶν τῆς πρώτης τάξεως στρατιωτῶν (πρωτοπαλλήκαρον) ὕστερον δὲ, κηρυχθέντος τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ φυγόντος τοῦ Ὀδυσσεὺς ἕνεκα τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ, διερχομένου τὴν Βοιωτίαν, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν, κατὰ τὴν τότε τακτικὴν, τὰ πρωτοπαλλήκαρα τούτου, ἐπὶ τὰ ὄντα τὸν ἀριθμὸν, διάδοχον τῆς χηρευτάτης ὀπλαρχηγίας τῆς Βοιωτίας. Τοιοῦτον ἤθελον καὶ οἱ πρόκριτοι Λεβανδρεῖας τὸν Διάκον, ὡς κοινῇ ἀγαπώμενον τοιοῦτον ἐκύρωσεν αὐτὸν καὶ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ διὰ τὸν τύπον.

Ἰδοὺ ὁ ὡς στρατιώτης Διάκος, καὶ ὁ μεγάλως ὡς ὀπλαρχηγὸς ὑπισχνούμενος τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας Διάκος. Ἐὰν ἥλλαξεν εἶδος βίου, ὡς προωρισμένος δι' ἔργα γενικά, διετήρησεν ὅμως τὸν τίτλον τῆς προτέρας αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ καὶ καλὸς στρατιώτης τῆς πατρίδος. Ἦν δὲ ἐλευθερόφρων λίαν, ἀγαθὸς τῇ καρδίᾳ, ἀφιλοχρήματος καὶ ἀγαπῶν τὸ αἰετοτε λαμπρῶς ἐνδύεσθαι. Ὅσάκις μάλιστα διωρίζετο, ὅπως ἐκτελῇ διαταγὰς ἀδίκους καὶ σκληράς, ἀπεῖχε· ἕνεκα δὲ τούτου κατέστη ὑπόπτος παρὰ τῷ Ἀλῆ πασσᾶ, διατάσσοντι μυστικῶς τὴν δολοφονίαν τούτου· ἀλλ' ἐκτιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ Ὀδυσσεὺς, οὗτ' ἐξετέλεσε τὴν τοιαύτην διαταγὴν, οὗτ' ἀνεκοινώσατο πρὸς τὸν Διάκον τὸ ἀπόρρητον αὐτὸ, καὶ προσωπικὴν παρὰ τῷ Ἀλῆ πασσᾶ ἀνεδέχθη τὴν εὐθύνην,

προσενεγκών οὕτω τὴν ἀγαθωτέραν ὑπηρεσίαν τῇ πατρίδι.

Τοῦ Διάκου ἡ σφραγίς, ὡσείδῃς τῇ σχήματι, σύμβολον ἔφερε τὸν δικέφαλον ἀετὸν τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἐπὶ κεφαλῇς δὲ τὸν Σταυρὸν μετὰ τῶν κροσσοειδῶν στοιχείων Ο Θ Ν Κ (ὁ Θεὸς νικᾷ). Ἀπαράλλακτος ἦν καὶ τοῦ Πανουριᾶ ἡ σφραγίς. Ἀνάλογον ἄρα στάδιον δι' ἄνδρα τοιοῦτον μόνος ὑπῆρχεν εἰς ἐθνικὸς πόλεμος· ἀνδρὸς τοιούτου τὴν καρδίαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν οὔτε ἐθεράπευσεν, οὔτε ἱκανοποιεῖ ὁ περιωρισμένος κύκλος ἐπαρχιακῆς ὀπλαρχηγίας. Καὶ διὰ τοῦτο, ἄλλων μὲν σκεπτομένων, αὐτὸς ἐνήργει· ἄλλων δὲ περιμενόντων, αὐτὸς ἐτάχυνε τὰ πάντα.

Φθίνοντος τοῦ μαρτίου, συνήλθον ἰδίως ὁ Διάκος, Λογοθέτης, Λάμπρος Νάκος καὶ Φίλωνος· συσκεφθέντες δὲ εὗρον ἀναγκαῖον, ὅπως ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν κινηθήσεται ἐκ συμφώνου ἡ ἐπανάστασις. Τοιοῦτον ἐξελέξαντο τὸν Βασίλειον Βούσγον καὶ συνέστησαν δι' ἐπιστολῆς κοινῆς πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Ἰωάννην Βλασσόπουλον. Τῇ 24 μαρτίου ἀναχωρήσας ὁ Βούσγος, ἔμαθε τὴν ἐπιούσαν ἐν τῇ Οἰάνθῃ τὴν κίνησιν τῆς Ἀχαΐας, καὶ αὐθημερὸν ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ μεγάλην κωμόπολιν Ἀνεμόρειαν (τὴν Ἀράχωβαν). Ἐκεῖ διαβεβαιώσας τοὺς γέροντας τὰ τε ἐν Πελοποννήσῳ γινόμενα καὶ τὰς συμφωνίας προθέσεις τῶν Λεβαδειῶν, προέτρψε τούτους, ἵνα καταλάβωσιν εὐθὺς τὰς ἀναγκαίας ὁδοὺς, καὶ μάλιστα κωλύσωσι πάσης τάξεως ἄνθρωπον διαβαίνοντα ἀπὸ Ἀμφίσσης εἰς Λεβαδεῖαν καὶ τὰν ἀπαλιν. Καὶ οὗτοι μὲν ἔπραξαν, ὥς ὠδηγήθησαν, διακοπείσης ἔκτοτε πάσης ἀνταποκρίσεως τῶν Τούρκων τῆς Λεβαδείας καὶ τῆς Ἀμφίσσης. Ὁ δὲ Βούσγος καταβαίνων περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 25 πρὸς τὴν 26 μαρτίου τὸ στενὸν τοῦ Ζεμενοῦ, ἐφόνευσεν, τυχόντας ἐν τῷ ἐκεῖ ξενοδοχείῳ, ἕνα ταχυδρόμον τουρκικὸν (τάταρην) καὶ ἕνα Τουρκαλβανὸν, πεμπτομένους ἐφίππους παρὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀμφίσσης εἰς τοὺς ἐν Λεβαδεῖα διὰ τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς ἐπιτοπίους αὐτῶν ὑπονοίας καὶ ἀνησυχίας. Ἀφικθεὶς εἰς τὴν Λεβαδεῖαν ἄνευ ἀναβολῆς, ἀνῆγγειλε τὰ πάντα τῷ Διάκῳ καὶ τοῖς προκρίτοις, οὓς, συσκεπτομένους ἥδη περὶ τοῦ πρακτέου, προσεκάλεσεν παρ' ἑαυτῷ μετὰ σπουδῆς ὁ βοεβόνδας τῆς Λεβαδείας Χασὰν ἀγᾶς. Ἦτο ἤδη ἡμέρα τῆς 26 μαρτίου. Ὁ Διάκος ἐνεθάρρυνεν τούτους, φοβηθέντας τότε, καὶ συνώδευσε μετὰ τοῦ Βούσγου καὶ εἴκοσι στρατιωτῶν. Ἀμα δὲ παρουσιασθέν-

τας ἡρώτησεν ὁ βοεβόνδας, πῶς φέρετε μεθ' ὑμῶν τὸν Βοῦσγον, ἐν ᾧ ἐθανάτωσε χθές τὸν ταχυδρόμον Τοῦρκον καὶ ἕνα Ἀλβανὸν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τοῦ Ζεμενοῦ; Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτῶν οἱ πρόκριτοι ὑπεκρίθησαν πᾶσαν ἄγνοιαν, ἐθεώρησαν ὡς συκοφαντούμενον τὸν Βοῦσγον καὶ μετεπέμψαντο παρὰ τῷ βοεβόνδᾳ τὸν Διάκον, ὅπως βεβαιώσῃ καὶ οὗτος, ὅσα ἔλεγον. Ὁ Διάκος κατὰ πρῶτον μὲν ἀνῆρσεν ὡς ψευδῇ τὰ κατὰ τοῦ Βοῦσγου διαθρυλλούμενα· ἔπειτα δὲ ἀποταθείς πρὸς τὸν βοεβόνδαν εἶπε: «Ξέρεις, ἀγᾶ, ὅτι τὸν μουκατᾶ σου δὲν θά μπορούσης
» νὰ συμμάσῃς ἐφάτος; Ἐμαθα, ὅτι ὁ Αὐσσέος εὐγῆκε ζορμπᾶς εἰς
» τὸν Μοριά μὲ δέκα χιλιάδες καὶ, ἀν κάμῃ ἐδῶθε, ἀλλοίμονο εἰς
» τὸν κόσμον, Τοῦρκους καὶ Ῥωμιούς!» Καὶ ἐκ τοῦ τρόπου καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Διακίου ταραχθεὶς ὁ βοεβόνδας, διότι τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεύς ἐνέπνεε φόβον πολὺν, ἀντηρώτησε: Ἀπρόσβλητος ἄρα ἔσται παρὰ τοῦ ὁ Ὀδυσσεύς; Ὁ Διάκος παρετήρησε: «Καὶ πῶς
» μπορῶ νὰ τὸν βαρέσω, ἀγᾶ, μὲ μόνους ἑκατὸ στρατιώτας, ποῦ
» ἔχω»; Ὁ βοεβόνδας ὑπέλαβε: Οἱ χωρικοὶ τῆς ἐπαρχίας ἔχουσιν ὕπλα. «Ἄρματα, ἀπεκρίθη ὁ Διάκος, μπορῶ νὰ συνάξω, ἀλλὰ
» πρέπει νὰ ἔχω καὶ μπουγιουρδὶ». Ὁ βοεβόνδας συγκατετέθη εὐθύς καὶ οὕτως ὁ Διάκος, ἐφωδιασμένος καὶ διὰ διαταγῆς περὶ τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν χωρικῶν, ἐξῆλθεν αὐθωρεὶ ἐκ τῆς πόλεως, στρατολογῶν ἀναφανδὸν καὶ δραστηρίως· εἰς δὲ τὰ ἀπώτερα μέρη τῆς ἐπαρχίας ἔπεμψε διατάσεων τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐνόπλων ἐν τῇ μονῇ Λυκούρεσι, ἀπεχούσῃ τῆς πόλεως βορειοδυτικῶς ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν.

Τοιαύτη συνέβη ἡ μετὰ τὸν Διάκου καὶ βοεβόνδα κωμῳδία, τοῦ πρώτου ἀπατώντος ἐν γνώσει τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦ δευτέρου συγχωροῦντος ἐν ἀγνοίᾳ καὶ φόβῳ τὴν ἐξόπλισιν τῆς ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἤδη ἀναγγέλλεται ἡ κίνησις τῆς Ἀμφίσσης, ὁ δὲ βοεβόνδας καὶ ἅπαντες οἱ ἐν Λεβαδείᾳ Τοῦρκοι, ὑπὸ φόβου δεινοῦ καταλαμψανόμενοι, ἀναβαίνουνσι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐκεῖ τυχόντων Ἀλβανῶν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, εἰς τὸ ἔνδιον τῆς πόλεως κείμενον παλαιὸν καὶ ἔρημον φρούριον· συγχρόνως δὲ ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὸν πρῶτον βοεβόνδαν Καρᾶ-Ἰσμαὴλ ἀγᾶν, τὸν καὶ ἱκανώτερον καὶ γενναιώτερον, κλείονται ἐν τῇ ὑψηλῇ καὶ ὀχυρᾷ θέσει τῆς Ὠρας, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως. Μόνον ὁ Σουλεϊμάν Ποταμάς, Ἰβραχὴμ ἀγᾶς, Ζαήμ ἀγᾶς, Σουλάτσης καὶ λοιποὶ, ἢ ὡς μὴ προλαβόντες, ἢ

ὡς ἀναβαλόντες τὰ σπουδαῖα ἐπὶ τὴν αὔριον, οὐδόλως μετεκινήθησαν ὀχυρωθέντες ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν οἰκίαις. Τὰ ὄπλα τῶν Τούρκων τῆς Λεβαδείας ἠριθμοῦντο ὅλα μέχρι τῶν ἐκτακοσίων. Ὁ βοεβόνδας Χασάν ἀγᾶς συναπῆγαγεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς προεστώτας Ἰωάννην Λογοθέτην καὶ Νικόλαον Νάκον, ὡς ἐνέχυρα ἀκινήσιαις τοῦ τόπου. Ὁ δὲ Καρᾶ-Ἰσμαήλ ἀγᾶς ἐδικαιοῦτο ἤδη πληρέστατα, δι' ἣν ἔκαμε πρότερον καταμήνυσιν ἐναντίον τῶν προεστώτων.

Ἄλλ' ἡ αὐτὴ περὶ Ἀμφίσσης ἀγγελία ἠλέκτρισεν ὅλους τοὺς Λεβαδειεῖς καὶ τὸν Διάκον, προτρεπόμενον παρὰ τοῦ Πανουριᾶ, ἵνα μὴ ἀναβάλῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὴν κίνησιν τῆς Βοιωτίας, καὶ παρακαλούμενον, ὅπως βοηθήσῃ αὐτῷ δι' ἐνόπλων ὅσον τάχιστα. Τότε συνῆλθον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ὡς πρὸ ὀλίγου οἱ Ἀχαιοὶ ἐν τῇ τῆς Λαύρας καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς ἐν τῇ τοῦ Προφήτου Ἥλιου, ὁ Διάκος, οἱ προκριτότεροι τῶν χωρίων, ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφίσσης (Σόλωνος) Ἡσαίας, πρὸ ὀλίγου καταβὰς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀπεσταλμένος παρὰ τῶν ἐκεῖ ἑταίρων, καὶ εἰς ὧν τῶν θερμότερων ἀνδρῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ, καταγομένου ἐκ τῆς Δεσφίνης, μέγα ἐπήνεγκεν ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Γενομένης συσκέψεως τελειωτικῆς, διότι καὶ ἡ Πελοπόννησος ἅπασα καὶ ἡ Φωκίς μετὰ τῆς Δωρίδος ὑπῆρχον ἤδη ἐν τοῖς ὅπλοις, ὁ Διάκος τοὺς μὲν χωρικοὺς ὠδήγησεν, ὅπως θανατώσωσιν εὐθὺς τοὺς παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντας Τούρκους ὑπενονικιαστὰς προσόδων (σουμπασίδας)· αὐτὸς δὲ δραμὼν συνέλαβεν ἐν τῇ Ἀμβρυσσῷ (τῷ Διστόμῳ) τὸν ἀδελφὸν τοῦ βοεβόνδα τῆς Λεβαδείας, ἀστυνόμον ὄντα (ζαμπίτην), μεθ' ὧν τῶν περὶ αὐτὸν, αἰχμαλώτους· πρὸς δὲ τὸν Πανουριᾶν ἀπέστειλε βοηθειὰν διακοσίων Ἀνεμωρείων (Ἀραχωιτῶν) ὑπὸ τὸν Ἀνχινώστην Λαζαρήν· μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον τῆς 28 πρὸς τὴν 29 μαρτίου ἐτοποθετήθη ἐν τῇ ἄνω τῆς πόλεως θέσει τοῦ Προφήτου Ἥλιου κατέναντι τοῦ φρουρίου, ὅπως ὀρμήσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν. Τότε, καὶ ὑπὸ τὰς ὀψεις τῶν Τούρκων αὐτῶν, τυράννων πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ ἤδη ἀγωνιώντων τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, κατεκόπησαν πρὸ τῆς πόλεως, ὅσοι τῶν Θηβαίων Τούρκων, τυχόντες ἐν Λεβαδείᾳ, ἐξῆλθον ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ ἴδια.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Διακίου ὑπῆρξεν ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Νάκου καὶ Λογοθέτου διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ αἰχμαλώτου, ἀδελφοῦ τοῦ βοεβόνδα, καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. Ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη ἐγένετο αὐθιμα-

ρὸν, τῇ 29 μαρτίου. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον αὐτῆς πρὸς τὴν 30 μαρτίου, συνεννοηθεὶς μετὰ Λογοθέτου, Φίλωνος καὶ Λάμπρου Νάκου, εἰσῆλθεν εἰς τὰ καταλληλότερα μέρη τῆς πόλεως ὁ Διάκος, προηγηθέντων τοῦ Βούργου καὶ τοῦ Νικολάου Σιμαρέση ἐκ τῆς Ἀναιμωρείας, φέροντος τοῦ δευτέρου ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ Διάκος οὐκ εἶχεν ἑτι ἰδίαν σημαίαν. Τότε ἠνώθησαν ὡς παρσκευασμένοι καὶ οἱ πολῖται τῆς Λεβαδεάς, φέροντες κατὰ συνουκίας τὰς σημαίας αὐτῶν, τὴν τῆς Παναγίας, τὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (α).

Ἀμέσως συνεκροτήθη στενωτάτος ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, τῇ Ὁρᾷ καὶ ταῖς οἰκίαις Τούρκων, δεινῶς ὄλων πολεμουμένων διὰ τῶν πλησιέστατα παρακειμένων οἰκίδων. Καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, εἰ καὶ ἀντέστησαν μετ' ἀπελπισίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ὅτε ὁ Βούργος, εἰσπληθὼν ἐν τῇ τοῦ Σουλεϊμάν Ποταμά, ἐπληγώθη μετὰ ἄλλων, ὁ δ' Ἀθηνάσιος Ἀντάρης ἐφονεύθη· κατὰ δὲ τοῦ φρουρίου ὁ Τριαντάφυλλος Βουγιουκλῆς, ὡς ἐντόπιος καὶ γνωρίζων τὰς ἀτραποὺς, καὶ ὁ Ἀνδριτσάκος Βέργος, ἐκ τοῦ Ἀγίου τῆς Πελοποννήσου, παλαιὸς στρατιώτης τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ ἔπειτα τοῦ Διακού, ἐπεχείρησαν μὲν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ κατῴρθησαν ἐν τῷ σκότει μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἵνα εἰσέλθωσιν ἀκολούθως εἰς τὸ ὑψηλότερον τούτου μέρος ἀπὸ τῆς ὀπισθεν ἀτραποῦ τοῦ Μαντείου τοῦ Τροφωνίου, ἀλλ' ἐννοηθέντες ἐγκαίρως παρὰ τῶν Τούρκων προσεβλήθησαν καὶ, τραυματισθέντος τοῦ Βουγιουκλῆ, ἀπωθήθησαν. Πλὴν ἡ προδοσία κατῴρθησε κατόπιν, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη ἡ ἀνδρεία.

Οἱ Ἀλβανοὶ Τούρκοι ἐφύλαττον τὴν κάτω μικρὰν πύλιν τοῦ φρουρίου. Ἀνῆκον οὗτοι εἰς τινὴ ἰδιαιτέρον τοῦ Ἰωάννου Στάμου Λογοθέτου σωματάρχην Καστὴν ἀγᾶν, πρὸ μηνὸς δολοφονηθέντα ἐν τῇ Λεβαδεῇ παρὰ τοῦ Δεμῆρ βεγῆ Κοστούρη, καταγομένου ἐκ μιᾶς τῶν πολυκτημονεστέρων καὶ ἰσχυρωτέρων οἰκογενειῶν τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἀλβανικῆς πόλεως Καστορίας (Κελέθρου). Μεγίστην δὲ πνέοντες ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Δεμῆρ βεγῆ, ὡς συγγενεῖς τοῦ Καστὴ ἀγᾶ, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐθεώρησαν κατάλληλον τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ ἀνταποκριθέντες μετὰ τοῦ Λογοθέτου ὑπεσχέθησαν τὴν παράδοσιν τῆς πύλης, εἰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρέδιδον αὐτοῖς τὸν Δεμῆρ βεγῆν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ὁρας, ὅπου συναπεκλείετο καὶ ἐκεῖνος. Ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Διάκος, ὅπως τελειωθῶσι ταχύτερον τὰ τῆς Λεβαδεάς, συνώ-

μολόγησαν ταῦτα, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ παραδύσαντες τὴν πύλην ἐξῆλθον ἐνοπλοὶ καὶ ἐλεύθεροὶ ἔμενον παρὰ τῷ Λογοθέτῃ. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς περιστάσεως καταναγκαζόμενοι οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι, ὡς μὴ ἔχοντες ἐξοδὸν οὐδεμίαν, οὔτε ἐλπίδα ταχίστης βοηθείας καὶ σιτίσεως, παρεδόθησαν τῇ 31 μαρτίου, καὶ συνεπῶς ὑπέκλιναν καὶ οἱ ἐν τῇ Ὠρᾷ, ὡς μονωθέντες. Οὕτως ἡλευθερώθη ἀπὸ τῶν ἐνόπλων Τούρκων ἡ Λεβαδεία· τῇ 1 ἀπριλίου ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς Ὠρας· οἱ δ' Ἀλβανοὶ, ἀναβάλλοντος τοῦ Λογοθέτου τὴν παράδοσιν τοῦ Δεμήρ βεγῆ, ὁρμήσαντες κατέκοψαν μεληδὸν αὐτόν τε καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἅπαντας. Περίεργος ἀληθῶς ἐγένετο ἡ ἀλληλοκτονία αὐτῇ τῶν Τούρκων, δι' ἣν οἱ μὲν Λεβαδεῖς οὐκ ἠγανάκτησαν βεβαίως, οἱ δ' Ἀλβανοὶ πιστότατοι ἔμενον παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Λογοθέτῃ μέχρι τῆς ἐπισυμβάσεως εἰσόδου τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμὲρ πασσᾶ Βρυώνου εἰς τὴν Λεβαδείαν.

Τούτων γινομένων, συνθηρείσθησαν οἱ Λεβαδεῖς ἅπαντες κατὰ τὴν θέσιν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτῶν καθηγίασαν διὰ τῆς λαμπροτέρας καὶ ἐνθουσιαστικωτέρας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς. Εἰς μητροπολίτης ὁ Ἀθηνῶν Διονύσιος, καὶ δύο ἐπίσκοποι ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ Ἀμφίσσης Ἡσαΐας ἐκόσμουσαν αὐτὴν, εὐλογοῦντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐν δὲ τῇ ἀδελφικῇ καὶ παρρησιαστικῇ ταύτῃ ἐνότητι καὶ συμπνοίᾳ τοῦ τε ἱεροῦ κλήρου, τῶν προκρίτων καὶ τῶν στρατιωτικῶν, οἱ πάντες πεποιθήσιν ἐσχημάτισαν πλήρη, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἰδοὺ ἀνακηρύσσονται ὁμοφώνως παρὰ τε τῶν ἀρχιερέων, τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς Ἐταιρίας Ἀθανασίου Ζαρεῖρη καὶ Δήμου Ἀντωνίου, τῆς μὲν Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος «*Κόμιστολοι*» ὁ Νικόλαος Νάκος, ὁ Ἰωάννης Στάμου Λογοθέτης καὶ ὁ Ἰωάννης Φίλωνος (α')· τῆς δὲ Λεβαδείας, προτάσει τῶν κοινῶν, «*Κολονέλος*» ὁ Διάκος καὶ πεντακοσίαρχοι ὁ Βοῦσγος, Ἰωάννης Λάμπας, Μῆτρος Τριανταφυλλῆνας καὶ Νικόλαος Σιμαρέσης. Τότε ὁ Διάκος ἐσχημάτισε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, χρῶμα μὲν φέρουσιν λευκὸν, σύμβολον δὲ τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ ἐπιγραφὴν μεγάλῃς γράμμασιν «*ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ*».

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς τῆς Ῥώμης, καὶ ἀπὸ τῆς νεωτέρας τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τῆς Γαλλίης, ὑπῆρχε γνωστὴ παρὰ

τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ὑπαρξίς τῶν Ὑπάτων, καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας αὐτῶν σοβαρῶς ἦχει. Ὡμολόγηται μὲν, ὅτι μεταξὺ πρωτοτυπίας καὶ ἀπομιμήσεως ἀσύγκριτος ἡ διαφορὰ ἔμενε· ἀλλ', ὅπως ἂν ἔχη, τὸ πομπῶδες τῶν κονσόλων ὄνομα ὠφέλησε τότε, διότι καὶ τὸ κίνημα ἐνεψύχωνεν ἠθικῶς, καὶ τὴν ὑπακοὴν ἐπέβαλλεν ὅπωςδῆποτε ἐν ἐποχῇ μεγάλης ἀνωμαλίας. Ἐκ τούτων μάλιστα ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης πρὸ τῆς θύρας μὲν τῆς οἰκίας αὐτοῦ εἶχε δύο τηλεβόλα, δι' ὧν ἐχαιρέτα πᾶσαν χαρμύσσον ἀγγελίαν· κατὰ πᾶσαν δὲ ἑορτὴν ὕψωνεν ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ καὶ σημαίαν· ἐν δὲ τοῖς ἰδιαιτέροις γράμμασιν αὐτοῦ πρὸς ὀπλρχηγούς καὶ λοιποὺς ὑπεγράφετο: «*Ἰωάννης Στάμου Λογοθέτης Κόνσολας καὶ Ἐλευθερωτῆς τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ*».

Οἱ Τούρκοι ἐλεύθεροι ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, οἱ δὲ σημαντικώτεροι τούτων κατῴκησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν προκριτωτέρων διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Μόνα ἀφῆρέθησαν τὰ ὅπλα αὐτῶν, ἐξ ὧν τὰ μὲν πολυτιμότερα ἔλαβον οἱ στρατιῶται τοῦ Διάκου, τὰ δὲ ἄλλα διανεμήθησαν ταῖς μὴ ἔχουσιν ὅπλα πολίταις· ἀφέθησαν δὲ παρ' αὐτοῖς, ὅσα ἔφερον πολύτιμα πράγματα καὶ χρυσίον, καὶ μόνον μεθ' ἡμέρας τινὰς οἱ κόνσολοι ἔλαβον τὸ χρηματικὸν τοῦ Καρᾶ· Ἰσμαὴλ ἀγᾶ, ἐξ εἴκοσι μυριάδων περίπου συμποσούμενον, διὰ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα δημόσια ἐξόδα, ταμίαις ὀρισμένους ἔχοντες τὸν Βασίλειον Κάλκον καὶ Ἀνδρῖκον Ξάνθην.

Λοκρῖς (Ταλάντι) καὶ Θήβαι.

Δικαιόνων τὴν ἀποστολὴν, ἣν ἔλαβεν ἤδη, ὁ Διάκος, ἅμα ἀρξάμενος τῆς πολιορκίας τῶν ἐν Λεβαδείᾳ Τούρκων, ἔσπευσε, συνεργούντων δραστηρίως τῶν τε ἀρχιερέων καὶ τῶν προκριτῶν, ὅπως ὕψωθῃ ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐν ταῖς γείτοσιν ἐπαρχίαις. Ἀπέστειλε δὲ τὸν ὑφοπλρχηγὸν Ἀντώνιον Κοντουσόπουλον, ἐξάδελφον αὐτοῦ, εἰς τοὺς Ἐπικνημιδίους Λοκροὺς (Ταλαντινοὺς) μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς, ἵνα προκαταλάβῃ ἀπαρασκευάστους τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐνόπλους λογιζομένους, καὶ συνώδευσεν αὐτὸν μετὰ τῶν ἀναγκαιῶν γραμμάτων τῶν ἀρχιερέων, τῶν προκριτῶν καὶ ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιλέκτους τῶν ἐγγχωρίων καὶ τὸν λαόν, προτρεπομένους ἵνα δράξωσι τῶν ὅπλων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅσῃν οἱ Λοκροὶ ἐδείξαν προθυμίαν ἄμεσον ὀπλισθέντες, τόσῃν οἱ Τούρκοι ἐβεβαίωσαν καρτερίαν καὶ γενναιότητα πολιορκηθέντες. Ἀλλ' οὐδὲν εἰ-

χον οἱ δεύτεροι ὀχυρὸν μέγα κλεισθέντες ἐν ταῖς οἰκίαις, ὡς ἔτυχον· ἅμα δὲ ἤκουσαν παραδοθέντας τοὺς Τούρκους τῆς Λεβαδείας, κατέθεσαν καὶ οὗτοι τὰ ὅπλα, παραδοθέντες ἐπὶ ἀσφαλεῖ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς αὐτῶν.

Τῶν Θηβῶν δὲ ἡ πόλις, ἐν ἣ οὐδ' ἔχνος τῶν ἀπείρων ἀρχαίων ἀγλαῖσμάτων σώζεται, εἰμὴ ὁ ἄχαρις πύργος τοῦ φραγκικοῦ δουκάτου τοῦ μεσαιῶνος, ἀτείχιστος μὲν ἦν καὶ πανταχόθεν προσεβάλλετο, ἀλλ' οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον ἄμεσον, διότι οἱ ἐν αὐτῇ Τούρκοι καὶ σκληροὶ καὶ ἀνδρεῖοι ἦσαν παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἐν Λεβαδείᾳ, καὶ 800 ἡριθμοῦντο ὅπλα, καὶ πρόχειρον εἶχον ἐκάστοτε τὴν ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐπικουρίαν. Παρὰ δὲ ταῦτα οὐδεμίαν οὗτοι ἠδύναντο ἔχειν ὑπόνοιαν περὶ ἐπαναστάσεως οὔτε παρὰ τῶν ἀστυκῶν Ἑλλήνων, ὡς στερουμένων προσώπων εἰδικῶν καὶ ὀλιγαρίθμων ὄντων, οὔτε παρὰ τῶν χωρικῶν τῆς ἐπαρχίας, ὡς οὐδενὸς ἐν αὐτῇ ὀπλαρχηγοῦ ὑπάρχοντος τότε. Τὸ μόνον διακρινόμενον ὁπωσδήποτε πρόσωπον, ὁ Νικάλαος Βρυζάκης, προσεστὼς τῶν Θηβῶν, ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Λεβαδείᾳ, ὅπου καὶ αὐτὸς καὶ οἱ προσεστῶτες τῆς Λοκρίδος Ἀλέξανδρος καὶ Εὐστάθιος Σπυρίδωνος προσεκληθήσαν, πρὶν ἢ κινηθῇ ἡ ἐπανάστασις, ὅπως ὀδηγηθῶσι πρὸς τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Δεινοτάτη πραγματικῶς ἐπεβάρυε τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἡ τουρκικὴ τυραννία, δι' ἣν λόγον οὔτε ἡ μὀρφωσις προσώπων ἐπιρροῆς τιнос δυνατὴ ἦν ποτὲ, οὔτε τὰ ἥθη καὶ αἱ ἰδέαι τῶν κατοίκων συνημιλλῶντο πρὸς τὰ τῶν Λεβαδειέων. Καὶ χωρικοὶ ὥσεπιπολὺ καὶ ἀστυκοὶ ἐν γένει ἐστεροῦντο παντὸς εἵδους ὅπλου, ὡς οὐδέποτε συγχωρούμεν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐπενηργεῖτο ἡ ἡθικὴ ταπείνωσις καὶ κατὰ τούτων καὶ κατ' ἐκείνων, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ εἰς τὴν πόλιν εἰσόδος Χριστιανοῦ Θηβαίου ἐφ' ἵππου ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς τῆς ἐπαρχίας ἀφίππευε πᾶς Θηβαῖος, ἅμα συνηντᾶτο μετὰ Τούρκου. Ἐν συνόλῳ δὲ ἀδύνατον καθίστατο τοῖς Θηβαίοις, ὅσοι ἐτύγγανον καὶ νοημοσύνης καὶ καταστάσεώς τινος καὶ φιλοτιμίας, ὅπως συζῶσι μετὰ τοιούτων θηρίων· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν ταιούτων οἰκογενειῶν κατέφυγον εἰς τὴν Λεβαδεῖαν, ἀφίνουσαι διὰ παντὸς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γῆν, τὰς Θήβας. Τοιαῦται πρὸς ἄλλαις πολλαῖς σημειοῦνται καὶ ἡ τῶν Νακαίων καὶ ἡ τῶν Γεωργανταίων τῆς Λεβαδείας, τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τῶν Θηβῶν ἔχουσαι κυρίως. Ὁμολογουμένως ἀνέδειξεν ἔπειτα κατὰ τὸν ἀγῶνα ἡ ἐπαρχία

τῶν Θηβῶν ἀξίους ὀπλαρχηγούς καὶ γενναίους ὀπλοφόρους· ἀλλ' ἐπὶ τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς προωρισμένον ἦτο, ὅπως λάβῃ τὴν ἐλευθερίαν ἐαυτῆς παρ' ἄλλων, ἐν ᾗ ἄλλοτε «τῆς μὲν Σπάρτης τὴν δό-»
 » ξαν ἔκειρε, τῇ δὲ Μεσσηνί τὰ τέκνα αὐτῆς ἔδωκε».

Καὶ δὴ πρῶτοι ὑπὲρ τῶν Θηβῶν ἐκίνησαν οἱ Εἰδυλιεῖς (Βιλιῶται) ἱκανοί· ἅμα δὲ τελειωθείσης τῆς σκηνῆς τῆς Λεβαθείας, ὁ Διάκος ἀπέστειλε τὸν Ἰωάννην Λάππαν μετὰ τινος σώματος· οὗτος δὲ ἐνωθεὶς μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν Θηβαίων χωρικῶν στρατολογήσας, ὅσους ἠδυνήθη ἔχοντας ὅπλα, προεχώρησε στρατοπεδεύσας ἐν τῇ Τάχι, προαστείῳ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι τότε ὠχρῶσαν αὐτὴν προχείρως, ἀποφασισθέντες πρὸς ἀντίστασιν· ἐπιχειρήσας δ' ὁ Λάππας εἰσελθεῖν, ἀπεκρούσθη ἐζημιωμένος, διότι οἱ χωρικοὶ πρὸ πάντων οὐκ εἶχον ἔτι θάρρος πολέμου. Εἰς Ἄραψ, ὀλίγων ἡγούμενος ἱππέων, ἐπὶ-νεγκε κατ' αὐτῶν τὴν μεγαλητέραν βλάβην. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ τότε τοῦ Διάκου ἐν τῇ Λεβαθείᾳ, οἱ κόνσολοι αὐτῆς πληροφορηθέντες τὰ γενόμενα, ἀπέστειλαν εὐθὺς τὸν Βούσγον ἐπὶ κεφαλῇς πεντακοσίων, καίτοι πάσχοντα ἔτι ἐκ τῆς πληγῆς, ὡς μὴ ἐντελῶς θεραπευθείσης. Τὴν κίνησιν δὲ τούτου εἰδοποιηθέντες οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκ τῶν προτέρων γνωρίζοντες τὴν ἀνδρείαν καὶ ἱκανότητα τοῦ ἀνδρὸς, ἐφοβήθησαν, μὴ πολιορκηθῶσι καὶ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ἐν Λεβαθείᾳ Τοῦρκων, τοσοῦτον ἔχοντες βάρος γυναικοπαίδων. Σὺν τούτοις ἐξέπληκτεν αὐτοὺς οὐχ ἥττον ὁ ὄγκος τῆς ἀρχῆς τῶν κονσόλων, ἐκλαμβανομένης ὡς τινος φραγκικῆς διοικήσεως, καὶ διάφορον, ὡς εἶπετο, διδούσης αὐτοῖς τὴν περὶ τοῦ ἐγερθέντος πολέμου ἰδέαν. Παρὰ τὰ γεγονότα δὲ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καθὼς καὶ ἅπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι Τοῦρκοι, ὡς τύραννοι μὲν διέκειντο φιλύποπτοι πάντοτε καὶ πέ-
 ραν τοῦ δέοντος, ὡς Τοῦρκοι δὲ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς προσωρινούς ἐν τῇ ξένῃ ἑλληνικῇ χώρᾳ. Οὕτως ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ τοῦ πνεύματος αὐτῶν ἀνώτερα καὶ ἐπιφοβώτερα, ἢ ὡς ὑπῆρχον, βλέποντες τὰ πράγματα, ἐγκατέλειψαν τὴν τε πόλιν καὶ ἅπασαν τὴν κινήτην περιουσίαν, καὶ μόνα λαβόντες τὰ γυναικόπαιδα μετέβησαν βίαιοι εἰς τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος. Συνέβη καὶ ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Θαυμαστόν, ὅτι οὔτε κατέκοψαν τοὺς ἐν τῇ ἄστει Χριστιανούς, οὔτε συναπήγαγον εἰς Χαλκίδα τὸν ἐπίσκοπον Θηβῶν Παΐσιον. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυσιν τὴν ἐλπίδα, ἣν εἶχον περὶ τῆς ταχείας ἐπιστροφῆς ἑαυτῶν εἰς τὰς Θήβας, ἀσφαλιζομένων τῶν γυναικοπαί-

δων· ἀλλ' οὐδέν τι ἡξιώθησαν τοιοῦτον οὔτε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἐπαναστάσης κατόπι καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς, οὔτε καθ' ἅπασαν τὴν ἐννεαετῇ τοῦ πολέμου διάρκειαν. Εἰσελθόντων δὲ τῶν περὶ τὸν Βοῦργον ἐν τῇ πόλει, ἀμέσως καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἀστυκοὶ Θηβαῖοι ἠνώθησαν, ὑψωθείσης πανηγυρικῶς τῆς σημαίας δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, καὶ ὅλων ἀπὸ σκοποῦ γυμνωθεισῶν τῶν τουρκικῶν οἰκιῶν, οὐ μόνον δικαίωματι πολέμου, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς διακοπῆς πάσης περὶ ἐπανόδου ἐλπίδος τῶν Τούρκων.

Ὁ π ο ὕ ς (Μπουδουνίτσα καὶ Μενδινίτσα).

Κατόπι τοῦ Πανουριᾶ καὶ Σκαλτσᾶ ὁ Διάκος, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Δουβουνιώτης ὠπλίσθη κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ παρὰ τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ Ὀποῦντος, ἐπαρχίας χωριζομένης ἀπὸ μὲν τῆς Θεσσαλίας διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης, κατ' ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Βοιωτίας, καὶ κατ' ἄρκτον ἀπὸ τῆς Εὐβοικῆς θαλάσσης ἢ τοῦ Ὀπουντίου κόλπου.

Τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Δουβουνιώτου ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις οὐδὲως κρίνεται κατωτέρα τῆς διαγωγῆς πολλῶν ἄλλων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος οὐ μόνον ἔτυχεν ὦν παρὰ τῷ κέντρῳ ἱκανῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἀλλ' εἶχεν ἔτι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον ἐνέχυρον παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾶ ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ ἐπαρχίαι τῆς Λαμίας (Ζητουνίου) καὶ Ὀποῦντος ἐστεροῦντο μᾶλλον, ἢ ἄλλαι διαφοροί, προσώπων πολιτικῶν καὶ ἱκανῶν, ὅπως ἀνακουφίζωσι τὸ μέγα βᾶρος αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ὅπλων, οὐδ' ἦσαν διωργανωμέναι ἀναλόγως καὶ διατεθειμέναι πρὸς τοὺς μέλλοντας κινδύνους. Καὶ ὅμως ὁ Δουβουνιώτης ἀνώτερος ἐγένετο ὅλων τῶν δυσχερειῶν τούτων, καὶ τὸν φόρον ἑαυτοῦ, ὡς τέκνον τῆς πατρίδος πιστὸν, κατέβαλε πρόθυμος ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀγῶνι, κινήσας τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ὀποῦντος εἰς τὰ ὅπλα. Μετὰ τοῦ Πανουριᾶ συνεδέετο δι' ἰδιαιτέρας φιλίας.

Ἦν δὲ εἰς τῶν ἀρχαίωτέρων ἀνδρῶν, χαρακτῆρα φέρων ἡρωϊκὸν καὶ ἀνάστημα μεσαῖον, δασύθριξ, μελανίζων, ἀπλοϊκώτατος τὰ ἥθη καὶ οὐχὶ κατώτερος πολλῶν μὲν ἄλλων κατὰ τὴν λιτότητα τοῦ ζῆν καὶ τὸ ἀπέριττον, τοῦ δὲ Πανουριᾶ κατὰ τὴν ἀστειολογίαν μέχρι βωμολοχίας. Ἐπάνυμον εἶχε τὸ χωρίον Δυὸ βουνά, ἐν ᾧ ἐγεννήθη τῷ

1763, ἀνήκοντι δὲ ἤδη τῷ δῆμῳ Ἡρακλειωτῶν τῆς Λαμίας. Βιών πρότερον τὸν τοῦ κλέπτου καὶ ἀρματολοῦ βίον, ἔλαβε τῷ 1794 τὴν ὀπλαρχηγίαν τῆς Λαμίας, καὶ μετέπειτα τὴν τοῦ Ὀποῦντος καὶ Ἐλατείας. Ὑπόληψιν συνετοῦ καὶ ἐμπειροπολέμου ὀπλαρχηγοῦ χαίρων, ἐξήσκει ἐπιβροῇ οὐ τὴν τυχούσαν, διότι οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς εἶχον προσέτι καὶ δικαστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ ποινικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων. Τὸ δὲ μυστήριον τῆς ἐπαναστάσεως ἐγνώρισεν, ὥς καὶ ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Διάκος, παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλιώου (α) καὶ Ἀθανασίου Ζαρσίφη.

Τῇ 8 ἀπριλίου ἔλθων εἰς τὸν Ὀποῦντα ὁ Διάκος ἐπὶ κεφαλῆς ἑξακοσίων Βοιωτῶν, εὔρε τὸν Δουβουνιώτην ἀποκλείσαντα αὐθημερὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, ἐξ ἐβδομήκοντα οἰκογενειῶν συνισταμένους. Τοῦ Δουβουνιώτου οἱ ὀπλοφόροι ἦσαν τριακόσιοι μὲν Ὀποῦνταιοὶ Λοκροὶ (Μπουδουνιταῖοι), οἱ λοιποὶ δὲ Ἀνεμῶρειοι, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ Κόκκαλη. Ὁ Διάκος διενοεῖτο, ὥπως καθαρίσῃ τὴν ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Λαμίαν ἄγουσαν ὁδὸν διαβάς δὲ τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Σπερχεῖον, πολεμῆσῃ ἐκεῖ τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, ἢ, ἄλλως, καταστήσῃ τὰς Θερμοπύλας τὸ μέτωπον τῶν ἑξῶθεν ἐπιτεθησομένων βαρβάρων.

Παρὰ τὸν Διάκον ἔφθασεν εἰς τὸν Ὀποῦντα αὐθημερὸν καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἀγόργιανης ὑποπλαρχηγὸς τοῦ Πανουριᾶ Κομνᾶς Τράκας μετὰ διακοσίων, ἐπίκουρος ἀπεσταλμένος τῷ Δουβουνιώτῃ. Ματαίως ἐπεχείρησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ φρουρίου, μικροῦ μὲν καὶ ἡμελημένου, ὥς εἵπομεν, ἀλλ' ὀχυρωτάτου φύσει, ὥς ἐγειρομένου ἐπὶ ὑψηλόμου καὶ ἀποκρήνου θέσεως. Εἶδον τότε ὁ Δουβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος ἀλώσιμον τοῦτο διὰ μόνης πολιορκίας καὶ πείνης, καὶ ἀφήσαντες ἐκεῖ δύναμιν ἀνάλογον, προσχώρησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὀλιγοήμερος, μᾶλλον δὲ πενθήμερος, παραδοθέντων τῶν Τούρκων δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων. Τότε κατεστράφη καὶ ἡ ἐκεῖ τουρκικὴ μονὴ (τεκές) τοῦ τάγματος τῶν ἐκ συστήματος φιλανθρώπων Βεκτασίδων Τούρκων. Οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος πρὸς τὴν καταστροφὴν καταστήματος, τόσῳ εὐεργετικοῦ γινομένου πᾶσι τοῖς διερχομένοις οἰουδήτινος γένους καὶ θρησκείας· ἰδίως δὲ ὁ τούτου Σέχ-βαθᾶς (ἡγούμενος πατὴρ) ὑπεσχέθη τὴν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων χορηγίαν, ὅσων δύναται πάντοτε τροφίμων, ἐὰν ἡ μονὴ διατηρηθῇ. Ἀκούεται ὁμοῦς ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ ἐπιείκεια ἐν

τοιαύτη ὥρα; Καὶ ἡ μονὴ ἐπυρπολήθη, καὶ οἱ μονάζοντες, ἐν οἷς καὶ ὁ γέρον Σέχ-βαβᾶς, ἐθυσιάσθησαν.

Οἱ Βεκτάσιδες, ἰδίαν σχηματίζοντες κοινωνίαν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν, οὔτε τὰ τοῦ Μωχάμεθ ἐπρέσβευον πλήρη, οὔτ' ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἔπνεον μίση κατὰ τῶν ἀνθρώπων πάσης ἄλλης ἐθνικότητος καὶ θρησκείας. Ὡς τοιοῦτοι, ἀδιάφοροι ἦσαν πρὸς πᾶσαν βρῶσιν καὶ πόσιν ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων παρὰ τοῖς Μωχαμεθανοῖς, οὔτε ἐνήστευον τὸ ῥαμαζάνιον τῶν ἄλλων Τούρκων, κρυφίως τρώγοντες, καὶ μόνας ἐνήστευον δώδεκα ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐπρέσβευον δὲ τὸν Χαζρέτην Ἀλῆν, καὶ μόνον οὐκ ἔτρωγον τὸν λαγῶν (α) καὶ τὴν πέρδικα, περὶ ὧν κακὴν κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν εἶχον ἰδέαν. Ἐθεώρουν ὡς πρόβατα ἀπολωλότα τοὺς λοιποὺς Τούρκους, καὶ δι' ἰσῆς ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης ἐξένιζον παρ' ἑαυτοῖς πάντα ὁδοιπόρον, τὴν ἀνθρωπότητα σεβόμενοι καὶ τὰς διαιρούσας αὐτὴν δοξασίας εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι. Ἐν γένει δὲ τὸ σύστημα τῶν Βεκτασίδων, ἐν εἶδος Στωϊκισμοῦ ὄν, ὅλως δὲ δημοτικὸν καὶ κοινωνικόν, ἀντέκειτο πρὸς τὸ τῶν Μεβλεβίδων, ὅπερ ἦν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀριστοκρατικώτατον καὶ τουρκικώτατον. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν τῶν Βεκτασίδων ὑπηρετεῖ τῇ ἀνθρωπότητι, μόνον τὸν τίμιον ἀνθρώπον παραδεχόμενον, ὁποῖα ἂν ἀνῆκε θρησκεία καὶ γένει· τὸ δὲ τῶν Μεβλεβίδων τῇ ἐξουσίᾳ καὶ τοῖς πρώτοις τῶν Τούρκων συνέτρεχεν, αὐτόχρημα ὄν ὁ κατὰ πᾶν Ἰησουϊτισμὸς ἐν τῇ μωχαμεθανικῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσαρῶν ὁ σουλτάνος Μαχμουτ συγκατέστρεψεν ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης καὶ τοὺς Βεκτασίδας, πολλοὺς ἐν τῇ γενιτσαρικῇ τάγματι ὄντας καὶ μεγάλην ἐπιβρόχην ἀπολαύοντας, τοὺς δὲ Μεβλεβίδας διετήρησεν ὡς ὠφέλιμα ὄργανα.

Ὑ π ᾱ τ η (Νέα Πάτρα, καὶ χυδαιοσαρβάρως Πατρασίαι).

Τῆς Θεσσαλίας τὸ νότιον μέρος διακόπτει ὁ ἀπὸ τοῦ ὄρους Τυμφορηστοῦ (Βελουχίου) πηγάζων Σπερχεὺς ποταμὸς καὶ διὰ τῆς Φθιώτιδος ῥέων. Οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἀφίνων πρὸς βορρᾶν τὴν πόλιν Λαμίαν, ὑπερκειμένην τοῦ ἐπὶ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καθήκοντος πεδίου, καὶ πρὸς νότον τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὴν παρέμπροσθεν τῶν Θερμοπυλῶν γέφυραν αὐτοῦ ἀφικθέντες τῇ 10

ἀπριλίου ὁ Διάκος καὶ Δουβουνιώτης, ἐσκέφθησαν ὡς ἀναγκαίαν τὴν συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τοῦ Δημητρίου (Μήτσου) Κοντογιάννου, ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ὑπάτης, πρὶν ἢ ἐκτεθῶσι κατὰ τῆς Λαμίας, (κοινῶς Ζητουνίου καὶ τουρκιστὶ Ζιτίν), ἐνδυναμωθείσης τότε παρὰ τουρκικῶν σωμάτων τῆς Θεσσαλίας. Μάλιστα δὲ, ὅπως δοκιμάσωσι τὴν δύναμιν τῆς πόλεως αὐτῆς, ἀπέστειλαν ἐν σῶμα προχωρήσαν μετὰ τοῦ χωρίου Καλυβίων. Ἐκεῖ, ἐξελθόντες πεζοὶ καὶ ἵππεις οἱ Τοῦρκοι, συνεπλάκησαν καὶ διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἱππικοῦ ὑπεχρέωσαν τοῦτο, ὅπως ἀποσυρθῇ εἰς τὸ χωρίον Βεκὶ καὶ ὀχυρωθῇ, πολεμῆσαν ἔτι ἐπὶ δύο ὥρας. Ἀλλ' ὁ κυριώτερος τοῦ Διακού καὶ Δουβουνιώτου πολέμιος ἦν ἡ ἀκίνησις τοῦ Κοντογιάννου, δι' ἣν αἱ καταβαίνουσαι εἰς τὴν Λαμίαν βοήθειαι ἀνενόχλητοι ὅλως ἔμενον, καὶ οἱ ἐν τῇ Ὑπάτῃ Τοῦρκοι, ἱκανῶς πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροὶ τοῖς ὅπλοις, εὐκόλως ἐπετίθεντο κατὰ τῶν νώτων τῶν πολεμιστῶν τὴν Λαμίαν Ἑλλήνων. Ἀπητρεῖτο ἄρα ἡ ἐνότης τοῦ Κοντογιάννου καὶ ἡ καταστροφή, ἢ ἡ διὰ πολιορκίας οὐδετέρωσις, τῶν ἐν Ὑπάτῃ Τούρκων. Πρὸς τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν μετέβησαν οὗτοι εἰς τὸ πλησίον τῆς Ὑπάτης βορειοδυτικῶς κείμενον χωρίον τῶν Κομποτάδων, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Πανουρίζ μετ' ἑτέρων πεντακοσίων Φωκέων. Ἐκείθεν δ' ἐπεμφσαν τὸν Κομνᾶν Τράκαν μετὰ διακοσίων πεντήκοντα, ἵνα καταλάβῃ τὸ Δερβεν-φούρκα.

Ὁ Κοντογιάννης παλαιὸν εἶλκε τὸ ἀρματολικὸν ἀξίωμα, διότι ὁ πάππος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ τοῦ Βάλτου, ἦτο πρωτοπαλλήλαρον τοῦ ποτὲ περιωνύμου ὀπλαρχηγοῦ τῶν Ἀγράφων Δήμου Βουκουβάλα. Ἐνεκα ταύτης τῆς παλαιότητος ἀπῆλαυνεν ἠθικὴν ἐπιβρόχην καὶ ἐπὶ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ἔτι. Σκεπτικοῦ ὅλως χαρακτῆρος ἀνὴρ, κρυφίνους μᾶλλον ἢ εἰλικρινῆς τοῖς λόγοις, μόνος ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐδείχθη δισταζὼν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Δικαιόνων τὴν ἀκίνησίαν αὐτοῦ, κατέκρινε τὴν ἀρξαμένην ἐπανάστασιν ὡς ἄκαιρον καὶ ἀτυχῇ ἐσομένην ἐπὶ τέλους. Ἀρνούμεθα, ὅτι ἡγάπα τὸν τουρκισμόν ἀντὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἑλλήν οὐδέποτε ἡγάπησε Τοῦρκον, ὡς οὐδὲ ὁ ληστευόμενος τὸν ληστεύοντα αὐτόν. Ἀλλὰ δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος, καθ' ὃν ἐφαίνετο σκεπτόμενος ἴδιον τρόπον, ἡγάπα μᾶλλον τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἄνετον « ἀρματολικί » ὑπὸ τοῖς Τούρκοις παρὰ τὴν πολυτάραχον καὶ πολύμοχθον στρατηγίαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐντεῦθεν, καθ' ὃν ἐθυ-

σίζον χρόνον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος καὶ στρατηγοὶ στρατηγίας, καὶ ἡγεμόνες ἡγεμονείας, καὶ πολιτικοὶ τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ πλούσιοι τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ πᾶς Ἕλληνα τὰ πάντα, ὁ Κοντογιάννης ἐθεώρει φροῦδα ταῦτα, καὶ ἀντὶ τῆς πατρίδος κινδυνεύουσας οὐδόλως διεκινδύνευεν ἐν «*ἀρματωλικῇ*». Πρόφασις ἦτο παρ' αὐτῷ ἡ θέσις τῆς Φθιώτιδος ὡς προκινδυνεύουσας. Μὴ οὐκ ἔβλεπε προκινδυνεύοντας κατ' ἄρκτον μὲν τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἕλληνας, κατὰ δυσμάς δὲ τὸ Σούλιον, κατὰ μεσημβρίαν δὲ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Φωκίδα, τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, καὶ κατὰ ἀνατολὰς τὴν Λοκρίδα; Τί δ' ἂν εἴποι τις καὶ περὶ τῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ τῶν κατόπιν ἐλθουσῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θεσσαλομαγνησίας, τοῦ Ἀθωνος, τῶν Ἀγραφῶν, τῶν Καλαβρυτῶν, τοῦ Ἀσπροποτάμου, τῆς Κρήτης, τοῦ Ὀλύμπου αὐτοῦ, ὡς οὐδεμίαν σύγκρισιν ἐπιδεχομένων;

Παρειτήρησαμεν πρὸ ὀλίγου, ὅτι πᾶν ὅλον τμήμα καὶ πᾶσα ἰδίως ἐπαρχία ἐπανίστατο διὰ λογαριασμὸν τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Καὶ βεβαίως οὐδεὶς ἔβλεπε τὸ μέλλον ὡς ἀόρατον, οὐδεὶς ἐμάντευε τοῦ πολέμου τὴν τύχην, καὶ τίνες τῶν ἐπαρχιῶν ἐμελλον γενέσθαι τὸ θῦμα ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἂν μὴ ἀπεφάσιζον τελειωτικῶς τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ παρεμβαινούσα. Ἐπομένως ἐπιθανολογεῖτο ἡ θυσία καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς, ἢ καὶ τῆς ὅλης Στερεᾶς ὑπὲρ μόνης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κοντογιάννης ἄρα, καλύπτων τὸ ἴδιον ὑπὸ τὴν γενικότητα τῆς Φθιώτιδος ὡς προκινδυνεύουσας, οὐδόλως ἐδικαιοῦτο, διότι ὑπὲρ μιᾶς ὁ ἀγὼν ἐκηρύσσετο πατρίδος, καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τμήματος, ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας. Μόνη πατρὶς ἐκάστου προώριστο τὸ ἐλευθερωθησόμενον μέρος, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ὤφειλε πᾶς Ἕλληνα πᾶσαν θυσίαν.

Ἀλλὰ σκέψεις τοιαῦται καὶ καθῆκον τοιοῦτον ἀπεῖχον τῶν διαθέσεων τοῦ Κοντογιάννου. Διὰ τοῦτο προσκληθεὶς παρὰ τῶν ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγῶν, ὅπως συνεκστρατεύσῃ, ἡρνήθη προφασιζόμενος ἑαυτὸν ὡς ἀπαρασκεύαστον· προσκληθεὶς καὶ ἐκ δευτέρου, ἐκώφευσε· προσκληθεὶς καὶ ἐκ τρίτου, ἐδείχθη ἀκατάπειστος. Τὴν τρίτην αὐτὴν πρόσκλησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν συνώδευε καὶ ἐπιτροπὴ τριμελὲς, συνισταμένη παρὰ τοῦ Γεωργίου Δεσποτοπούλου καὶ τῶν τοῦ Διάκου ὀφοπλαρχηγῶν Δημητρίου Καλύβια καὶ Βακογιάννου. Οὗτοι ἐνέτυχον μόλις τῷ Κοντογιάννῃ ἐξ ὥρας μακρὰν τοῦ ἑλληνι-

καὺ στρατοπέδου ἐν τῷ Κούκῳ· προτρέποντες δὲ αὐτὸν, πᾶσαν ἔκρουσαν χορδὴν φιλοτιμίας καὶ ὕλοις ἐχρήσαντο τοῖς τρόποις, ὥπως ἀποδείξωσι ματαίαν πᾶσαν παρατήρησιν ἐναντίαν, τοῦ πολέμου κινήθentos· «ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἦνδανε θυμῷ» ταῦτα πάντα. Ὁ Κοντογιάννης ἐθεώρει τὸν ἐγερθέντα πόλεμον ὡς ἄλλον κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος, τὸ δὲ «ἄρματαίικι» ὡς μόνον αὐτοῦ σωτήριον λάβνακα, ἢ κιβωτὸν τοῦ Νῶε.

Οὐδὲν βεβαιοτερον, ἢ ὅτι ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Κοντογιάννου οὐσιωδῶς ἐξημίου τὴν Ἑλλάδα, ἀπραχτούντων τοῦ Διάκου, τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δουβουνιώτου ἐπὶ ὀκτὼ ὅλας ἡμέρας, καὶ μεγάλως ὠφέλει τοῖς Τούρκοις παρασκευαζομένοις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ἀνάγκη τῶν ὕπλων, καὶ ταῦτα ἀπετέλεσαν ἐν ἀκαρεῖ, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη διὰ πολλῶν ἡμερῶν ὁ λόγος. Οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ, ἔχοντες δύναμιν δισχιλίων, ἀπεφασίσαν τότε, ἵνα προσβάλωσι τὴν Ὑπᾶτην, καὶ μὴ θέλοντος τοῦ Κοντογιάννου. Ἐπειδὴ δὲ περίστασις τοιαύτη ἀπεμονόου τοῦτον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ὅτε καὶ ἀνεψιοὶ καὶ ὑφοπλαρχηγοὶ ἀπεχωρίζοντο αὐτοῦ προτιμῶντες τὸν πόλεμον, ὁ Κοντογιάννης ἐκὼν ἄκων ὑπέκυψεν, ἐνωθεὶς τέλος πάντων, καὶ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ὕψωσε· ἀπὸ κοινοῦ δὲ ἀπεφασίσθη ἡ κατὰ τῆς Ὑπᾶτης ἐπίθεσις αὐτοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ, τῶν ἄλλων δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους.

Περιβόητος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὰς Θεσσαλίδας μαγίσσας καὶ φαρμακίδας αὐτῆς, αἷς ἀπεδίδετο τὸ καταβιβάζειν ἐξ οὐρανοῦ τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν σελήνην, ἐρημωθεῖσα δὲ ἔπειτα κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ ἐνοικισθεῖσα παρ' οἰκογενειῶν τινων τῶν Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' ὧν ὠνομάσθη καὶ Νέα Πάτρα καὶ Μικρὰ Πάτρα (α), ἡ πόλις τῆς Ὑπᾶτης ἐγείρεται ἐν ἐξαιρέτῳ θέσει ἐπὶ τῶν κατωφερῶν τῆς Οἴτης. Ἀφίσταται μικρὸν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχεῖο, τῆς δὲ Ἀκμίας ἐπὶ ὥρας τρεῖς. Χαίρει τὴν διπλὴν τερπνοτάτην θέαν τῆς ὠραίας πεδιάδος τοῦ Σπερχεῖο καὶ τοῦ πολυδένδρου ὄρους τῆς Ὁρθυρος. Κάτωθεν δὲ αὐτῆς πηγάζουσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος θερμὰ ὕδατα, λίαν ἱαματικά, λεγόμενα ἤδη Λουτρά τῆς Ὑπᾶτης.

Ἀλβανοὶ Τούρκοι συνώκουν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μέχρι τῶν ὀκτακοσίων ὅπλων. Ἀμα γενομένου τοῦ πρώτου κατὰ τὴν Στερεάν κινή-

ματος τῆς Ἀμφίσσης, Δωρίδος καὶ Λεθαδείας, ἔσπευσαν οὗτοι διὰ πάσης δραστηριότητος, ὅπως παρασκευασθῶσι κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀνάγκης. Πρὸς τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἠσφάλισαν τὰ τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ δημόσια κτίρια, ὡς καὶ τὰς δυνατωτέρας οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ὁδοφράγματα ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ὀχυρώματα ἐκτὸς αὐτῆς ἤγειραν κατὰ τὴν μικρὰν κώμην Σοφὸν ἢ Μσαλᾶ, κειμένην πρὸς τὸν ῥυάκα τοῦ προαστείου τῶν Βογομύλων νοτιοανατολικῶς. Εἶχον ἄρα τὸν Τοτλέπεν αὐτῶν οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ὑπάτης, ἡ καταχθονίον τι πνεῦμα εἰσηγήσατο αὐτοῖς μέτρα τοιαῦτα; Οὕτε κατὰ τὴν Πελοπόννησον, οὕτε κατὰ τὴν λοιπὴν Στερεάν, τοιοῦτον ἐφάνη παράδειγμα δεύτερον.

Ἐμελλεν οὕτως, ἵνα σοβαρὸν ὑποστῶσιν οἱ Ἕλληνες ἀγῶνα κατὰ τὴν Ὑπᾶτην. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης αὐτῶν ὁρμῆς οἱ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους ὑπὸ τὸν Διάκον, Δουβουνιώτην καὶ Πανουριᾶν ἐπιπεσόντες τῇ 18 ἀπριλίου, ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῶν Βογομύλων καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ὥθησαν, διώκοντες τούτους καὶ πυρπολοῦντες οἰκίας. Συγχρόνως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κοντογιάννην ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους, διαβάντες τὸν ποταμίσκον Ξηριὰν, ἐκδίδοντα ἐν τῷ Σπερχεῖῳ, ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Μσαλᾶ, ἐξεδίωξαν τοὺς ἐκεῖ ὠχυρωμένους Τούρκους καὶ εἰσέβαλον ἐν τῇ πόλει πολεμοῦντες καὶ καίοντες. Ἐντεῦθεν οἱ Τούρκοι περιορισθέντες ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν καὶ τῶν ὀχυρῶν δημοσίων κτιρίων τοῦ τεμένου καὶ τοῦ ὠρολογοστασίου, ἤλθον βεβιασμένοι εἰς συνθηκολογίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ἐσπέρας, παύσαντος τοῦ πολέμου, ἐγένετο ἡ συνθήκη, ὑποχρεομένων τῶν Τούρκων, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα καὶ μεταβῶσιν εἰς Λαμίαν· ἡ δὲ πραγματοποιήσις ταύτης ἔμεινε διὰ τὴν αὔριον. Ἀλλ' ἡ ὑπὲρ αὐτῶν ἐξωτερικὴ βοήθεια οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐβράδυνε. Ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ πασσᾶς Βρυώνης φθάσαντες διέλυσαν τῇ 17 ἀπριλίου τὸ ἐν Δερβέν-φούρκᾳ ἑλληνικὸν σῶμα, καὶ εἰς τὸ Λιανοκλάδι κατέβησαν, ἀπέχον τῆς Ὑπάτης μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Περὶ δὲ μέσσην νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19 ἀπριλίου πυρὰ κατὰ τὸ πεδίων πολυπληθὴ ἐβεβαίωσαν τὴν ἄφιξιν καὶ πλησίασιν ἰσχυρᾶς τουρκικῆς βοηθείας. Τότε δ' οἱ Ἕλληνες, ἵνα μὴ κυκλωθῶσι τῇ ἐπαύριον, ὑπεχώρησαν εὐθὺς ἀφίσαντες τὴν πόλιν ἡμίκαυστον. Ἐπανῆλθον δὲ ὁ Διάκος, Πανουριᾶς καὶ Δουβουνιώτης εἰς τοὺς Κομποτάδας· ὁ δὲ Κοντογιάννης ἠσφαλίσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγάθωνας, ἀφισταμένη ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν.

Ἡ ὕλική ζημία τῶν Ἑλλήνων μικρὰ ἐγένετο, ἐξ μόνων πεσόντων

καὶ πέντε πληρωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ 'Ρούκης' ἐπαισθητὴ ὄμως ἡ ἡθικὴ ὑπῆρξε, διότι ὡς ἐκ τῆς ἀτυχίας ταύτης κατέστη ἀδύνατος πλέον ἡ προσβολὴ κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ περαιτέρω πρόοδος. Αὐτὸ ἐπήνεγκε τὸ ἀποτέλεσμα ἡ βραδύνασα κίνησις τοῦ Κοντογιάννου καὶ ἡ εὐκολυνθεῖσα οὕτω παρασκευὴ τῶν βαρβάρων. Τὸ πᾶν ἐξήρτηται ὡσεπιπολὺ κατὰ τὸν πόλεμον ἐκ τοῦ κέρδους οὐχὶ ὀκτῶ, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἔτι ἡμέρας καὶ μιᾶς ἔτι ὥρας καὶ στιγμῆς. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων βλέπουσι τὰ ἀποτελέσματα καὶ οὐχὶ τὰς αἰτίας. Τοὺς Τούρκους τῆς Ὑπᾶτης ἐπολέμησαν οὐχὶ εἰς μόνος ὀπλαρχηγὸς καὶ μία μόνη ἐπαρχία, ἀλλὰ τέσσαρες ὁμοῦ οἱ ὀνομαστότεροι καὶ τὰ ἐκλεκτότερα ὅπλα τῆς Φωκίδος, Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ Φθιώτιδος· ἐπομένως ἡ ἀτυχία αὐτῶν ἐξελήφθη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὡς τὸ βαρόμετρον τῶν περὶ τοῦ πολέμου ἐλπίδων. Προσετίθετο δ' ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ ἡ δεινοτάτη πάντοτε γινομένη ἐντύπωσις τῶν πρώτων παθημάτων, ἐν ᾗ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη ἐθεωροῦντο ὡς συμβεβηκότα συνήθη ἀνώτερα ἄλλα καὶ γενικώτερα δυστυχήματα, συνοικειωθέντων πρὸς αὐτὰ διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνεχείας τῶν Ἑλλήνων (α).

'Ὅπως δ' ἂν ἔχη, ἡ Φθιώτις περιλαμβάνετο πλέον ἐντὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κύκλου· ἄλλαι δὲ ἐπαρχίαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος περιληφθήσονται μετ' οὐ πολλὸν ἐντὸς αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο στρέφομεν ἤδη εἰς τὰς νήσους, ὡς προηγηθείσας τῆς Ἀττικῆς, τῆς Θετταλομαγνησίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Μακεδονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ν ἤ σ ο ι.

Καθώς οἱ τρεῖς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ νομοὶ τῆς Ἀχαΐας, Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας ἐδείχθησαν ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ἐνάρξεως τοῦ κατὰ γῆν πολέμου ἐν τῇ Ἑλλάδι· οὕτως αἱ τρεῖς νῆσοι τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν προωρίσθησαν ὡς ἡ πρώτη καὶ ἡ ὅλη βᾶσις τῆς ἐνάρξεως τοῦ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Ὑδρα ἀντεστοίχει πρὸς τὴν Λακωνίαν, αἱ Πέτσαι πρὸς τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὰ Ψαρά πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀλλ' ὅποια ἡ διαφορὰ μεταξὺ γῆς καὶ θαλάσσης! Νῆσοι μικραὶ, ἄγονοι καὶ μόλις ἀριθμοῦσαι πληθυσμὸν τριακοντατριῶν χιλιάδων, ἴσῃ ἔφερον δύναμιν πρὸς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν τοσαύτης ἐκτάσεως, γονιμότητος καὶ πληθυσμοῦ ἐπτακοσίων χιλιοστυῶν περίπου. Καὶ τοῦτο, διότι εἶχον ναυτικόν, εἰ καὶ συνέκειτο μόλις ἐξ ἑκατὸν καὶ ἑβδομηκονταεξ φορτίδων νηῶν (α). Τρώντι «μέγα τὸ κράτος τῆς θαλάσσης». Ὡσαύτως δὲ, καθὼς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡ Τριφυλία καὶ ἡ Λακεδαιμῶν ἐθεωροῦντο οἱ μεγαλύτεροι στρατιωτικοὶ δορυφόροι τῶν τριῶν ἀνωτέρω νομῶν· οὕτω καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ ἡ Κάσσος καὶ ἡ Οἰάνθη ἦσαν οἱ πρῶτοι ναυτικοὶ δορυφόροι τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν.

Μετὰ τὸν γενικὸν αὐτὸν παράλληλον ἄρχονται αἱ μερικαὶ παρουσιασθεῖσαι διαφοραί. Ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ προηγήθησαν τῆς ἐπαναστάσεως οἱ πρόκριτοι, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ στερεᾷ (ὡς καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ ἀκολουθῶς) οἱ ὀπλαρχηγοί, ἐν δὲ ταῖς νήσοις ὁ λαός. Ἐντεῦθεν προσέκυψαν δύο τινά, πολλῆς ἴδια περιεργείας. Κατὰ μὲν τὴν Πελοπόννησον ἐπανέστησαν πρῶτοι οἱ ἰσχυρώτεροι νομοί, κατὰ δὲ τὰς νήσους πρῶται ἐκινήθησαν αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, ἀκολουθησάσης τῆς Ὑδρας, καίτοι ἰσχυρώτερας ὄλων. Τὰ αὐτὰ τῶν νήσων συνέβησαν καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ (β). Προσέτι δὲ, οἱ μὲν ἀρχιεπαναστάται τῆς Ἀχαΐας, Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας, ὡς καὶ οἱ τῆς Φωκίδος καὶ Δω-

ρίδας, διετηρήθησαν ισχυροὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον· ἐκ δὲ τῶν τῆς Ὑδρας καὶ Πετσῶν ἄλλοι κατεδιώχθησαν μετ' οὐ πολὺ, καὶ τινες ἀπωλέσθησαν.

Τῶν ναυτικῶν νήσων οἱ πρύκριτοι, καίτοι ἐλευθερόφρονες, διαφόρους εἶχον λόγους, ἵνα διστάζωσι πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀληθῶς αἱ νῆσοι αὗται ἐδιοικοῦντο αὐτοπροσώπως, καὶ μικροῦ ἦσαν ὑποτελεῖς φόρου ὠρισμένου, καὶ προνόμια ἄλλα ἐκέκτηντο, δι' ἃν ἐχορήγουν ἐτησίως ἀριθμὸν ναυτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου· ἀλλ' οὐχ ἤττον, ὥς μὴ οὔσαι ἀσφαλεῖς ὑπὸ τοὺς Τούρκους, τὸν αὐτὸν πάντοτε ἔπνεον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον, ὥς καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεά. Πασίγνωστον μάλιστα, ὅτι οἱ πρῶτοι κατοικήσαντες τὰς ἀνατολικὰς ταύτας νήσους, κατέφυγον ἐκ τῆς Ἀλβανίας, μόνον καὶ μόνον ὅπως διατηρήσωσι τὴν θρησκείαν καὶ σχετικῶς τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῶν ἀπὸ τῆς σκληροτέρας δουλείας καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης παρὰ τῶν Τούρκων ἀρνησιθρησκείας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπεστήριζον ἐσωτερικῶς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν ἡ ἔκτασις, τὰ ὄρη, τὰ στενὰ καὶ ἀμοιβαία ἐν περιστάσει συνδρομῇ ἄμεσος, συνεχομένων τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, αἱ νῆσοι ὅμως αὐδὲν εἶχον πλεονέκτημα τοιοῦτον. Ὀλιγάνθρωποι, κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ ὑπὸ φρουρίων προστατεῦμαι ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ, ἐπὶ μόνων ἐστηρίζοντο τῶν πλοίων, καὶ τούτων ἀναρμοδιῶν κατὰ πολεμικοῦ στόλου. Τίς τότε προέβλεπε τὸ μέσον τῶν πυρπόλων, ὃ ἐξήτησεν ἡ ἐπελθοῦσα ἀνάγκη, ὥς καὶ τὸ μέγα αὐτῶν ἀποτέλεσμα; Καὶ ὅμως, ἐὰν ἐσκέπτοντο οὕτω καὶ οἱ λαοὶ τῶν ναυτικῶν νήσων, κατεστραμμένον τὸ πᾶν ἤθελεν εἶσθαι ἐντὸς διμηνίας, ἐλευθέρων μενόντων τῶν Τούρκων κατὰ θάλασσαν καὶ μεθ' ὅλον τὸν μέγαν ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ἀντιπερισπασμόν.

Π έ τ σ α ι (ἡ Τιπάρηνος) (α).

Ναυτικῶς κατωτέρα τῆς Ὑδρας καὶ ἀνωτέρα τῶν Ψαρῶν, ἡ νῆσος τῶν Πετσῶν ἐπελοποννίσκειν ὅλως. Κειμένη πλησιέστατα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ἐμίγνυνεν ἐν τῇ πληθυσμῷ αὐτῆς πολλοὺς, καὶ μάλιστα βαθυπλούτους, πελοποννησιακῆς καταγωγῆς, καὶ μεγάλα διεχειρίζετο ἐμπορικῶς πελοποννησιακὰ κεφάλαια. Ἐντεῦθεν συνεδέετο πάντοτε ἡ τύχη αὐτῆς, καίτοι μὴ ἐπίσης τυραννουμένης, μετὰ τῆς Πελοποννήσου· καὶ διὰ τοῦτο, οἷα

διεκρίθη κατὰ τὴν προτέραν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, οὐδόλως ἀκολουθησάσης τῆς Ὑδρας, τοιαύτη ἀνεδείχθη καὶ κατὰ τὴν διάδοχον τοῦ 1824, κατόπιν ἐλθούσης τῆς Ὑδρας. Ὡς δὲ ἡ Πελοπόννησος προηγηθεῖσα κατὰ γῆν, οὕτω καὶ αὕτη προηγηθεῖσα κατὰ θάλασσαν, οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην καταστροφὴν, ἣν συνυπέστη τῷ 1769, ἀλλ' ἀπεδύθη μετ' αὐτῆς πρὸς τὸν νέον ἀγῶνα, μόλις ἀρχομένου τοῦ ἀπριλίου (α). Ἐκτίσατο ἄρα κατὰ θάλασσαν τὴν δόξαν, ἣν ἡ Ἀχαΐα κατὰ γῆν, ἐφάμιλλος ταύτης ἀναδειχθεῖσα.

Μεγίστη ὀφείλεται χάρις τοῖς Βοτасаίοις καὶ τῷ Γεωργίῳ Πάνῳ. Πρότερον ὄντες τὸ κέντρον τῶν ἐταιρικῶν πραγμάτων κατὰ τὴν νῆσον αὐτὴν, πρῶτοι ἤδη ἐκίνησαν οὗτοι εἰς τὰ ὕπλα ταύτην, ἐν ᾧ χρόνῳ τῶν πλοιάρχων τινὲς, κυρίως εἰσηγούμενοι παρ' ἄλλων ἀνωτέρων, φόβους προέτεινον περὶ τῶν Ἀγγλῶν καὶ πρῶτην ἐζήτησαν τὴν κίνησιν τῆς Ὑδρας. Διὰ μόνην τὴν τοιαύτην ἔνστασιν προήλθεν ἡ μερικὴ βραδύτης, καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ἡ μιᾶς ἡμέρας βραδύτης ζήτημα ἦτο σπουδαιότατον δι' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως ἀνησυχία δεινὴ διὰ τοὺς Πελοποννησίους. Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις τῆς γῆς ἄνευ τῆς θαλάσσης ὁμοιάζει τὸν ἐπὶ ἐνὸς ποδὸς φερόμενον ἄνθρωπον. Τὴν δ' ἐπανάστασιν τῶν Πετσῶν ἔσπευδον οἱ Πελοποννήσιοι, ὥς ἐλπίζοντες δι' αὐτῆς ἀναπόφευκτον ἐπελευσομένην καὶ τὴν τῆς Ὑδρας.

Διὰ τοῦτο, ἅμα γραφεῖσαν τὴν ἀπὸ 25 μαρτίου διακήρυξιν τοῦ Μαυρομιχάλου ἐν Καλάμαις, ἀπέστειλαν εἰς Πέτσας διὰ τοῦ Χριστοδούλου Μερτίκα, γνωστοῦ ἐταίρου ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐαγόρου, πεφορτισμένου, ὅπως ἀναγνώσῃ αὐτὴν καὶ δημοσίως συνδρομῇ τῶν Βοτасаίων καὶ τοῦ Πάνου. Διὰ τοῦτο ἄλλοι τε πολυαχόθεν καὶ ὁ Δικαῖος ἐκ μὲν τῶν Καλαμῶν ἔγραφεν αὐθημερὸν τῷ Πάνῳ: «... Ἀδελφε, «ὁ καιρὸς εἶναι διὰ τὸ Παλαμίδι ἀρμοδιώτατος» μὴ ἀμελήσετε διὰ «τὸν Θεόν!» ἐκ δὲ τῆς Γόρτυνος ἐπανελάμβανε τὰ αὐτὰ τῇ 30 μαρτίου πρὸς τὸν Γκίκαν Βότασην καὶ Πάνον, προτρέπων: «... Οἱ λαοὶ «τῆς Πελοποννήσου τρέχουσιν ὅλοι ὡς λέοντες ὠρνομένοι...» «Ὅσον τάχος προφθάσατέ μας τὴν συμμαχίαν» κινήσατε εἰς πολιορκίαν τοῦ Ἀρμπλίου. Ἐλπίζω οἱ ἥρωες Βοτасаῖοι ὅτι κάμουν τὸ «ῥεσάλτο, καθὼς ὑπεσχήθησαν» καὶ ἡμεῖς θέλομεν τοὺς ἐπαιρέσει «ἀξιῶς, καὶ θέλει στέλῃ ἡ Ἑλλὰς τὰς κεφαλὰς των... Κινήσατε «τὰ πλοῦτά σας. Οἱ Ἑγγλέζοι μᾶς ἐπρόφθασαν βοήθειαν, ὡς πλεονέστερον εἰς τὸ κοινὸν γράμμα μας φανερόμεν... Λοιπὸν δὲν

«εἶναι ὁ παραμικρότερος φόβος. Ἐλάτε, ἐλάτε, προσθάσσετε καὶ «μὴ φοβῆσθε. *Εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ τελειώσωμεν εὐτυχῶς τὸν προκείμενον ἱερὸν ἀγῶνά μας*» (α). Μοναχὸς δέ τις, ἀσκητὴς ἐν τῇ παρὰ ταῖς Πέτσαις ἐρήμῳ νήσῳ τῆς Καμένης, ἀνὴρ λίαν ὑποληπτόμενος καὶ σεβόμενος παρὰ τῶν Πετσειωτῶν ὡς πνευματικὸς πατὴρ, ἐγκύκλιον ἔγραψε πρὸς τοὺτους θρησκευτικὴν ἔμψυξιν καὶ πολεμικὴν, προτροπὴ τοῦ πατριώτου Πέτρου Σκυλίτση Ὁμηρίδου, ἐνὸς τῶν ἐπὶ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν θερμουργοῦ καὶ ἐπιτηδεύου ἀποστόλου. Ἴδου τὸ περίεργον ἔγγραφο τοῦ μοναχοῦ.

«Φιλόθεοι καὶ Φιλογενεῖς!

«Ἐξυπνήσατε ἀπὸ τὴν ληθαργίαν τῆς ἀπιστίας καὶ μικροψυχίας σας πρὸς τὸν Θεόν! Ἐξέλθετε ἀπὸ τὸν τάρταρον τῆς κατεψυγμένης πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης σας! Εὐχῆτε ἀπὸ τὸν ἄδην τῶν ἀναμεταξύ σας ζοφερῶν παθῶν σας, φθόνου, κενοδοξίας, συνεισίας καὶ τῆς παμφάγου φιλαργυρίας καὶ δεινῆς πλεονεξίας κ.τ.λ. τὰ ὅποια ἐπιπροσθοῦσιν εἰς τοὺς θάλαμους τοῦ νοῦς σας, ὡς ἂν μία ψηλαφητὴ ὁμίχλη, καὶ δὲν βλέπετε τὸ κοινὸν τῆς ζωῆς τοῦ γένους συμφέρον!

«Κάμετε φίλον τὸν Κύριον Σαβαώθ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, μετανοίας καὶ τῆς συγκεχωρημένης μεταλήψεως τῶν ζωοποιῶν Μυστηρίων μας. Ἐνωθῆτε ὅλοι, ὡς ἀδελφοί, μὲ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς κοινῆς καὶ ἀπαθoῦς ἀναμεταξύ σας ἀγάπης. Ἐπειτα ἀρματωθῆτε καὶ μὲ ἄρματα, τὰ αὐτὰ ὅπου ἕως τώρα, Θεοῦ βοηθοῦντος, ἐπολεμήσατε τὸν ἐχθρὸν γενναίως· καὶ τότε ὅχι ἐγὼ, ἢ ἄλλος γήινος ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὅπου δι' εὐχῆς τοῦ Ἐκείνου βασιλέως εἰς μίαν νύκτα ἐφόνευσεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν ἀλλοφύλων ἀπίστων, αὐτὸς, λέγω, ὁ ἴδιος καὶ τώρα θέλει σᾶς φωνάξει: «*Ἀκουε λαός μου! ὁμοῖς πορεύεσθε σήμερον εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· μὴ ἐκλυέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά! μὴ φοβῆσθε! μὴ θροῆσθε! μὴ φύγητε ἀπὸ προσώπου αὐτῶν! ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν συμπολεμήσει ὑμῖν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν*».

«Οὕτως ἀρματωθῆτε, ἀδελφοί μου, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ θέλει ἰδῆτε τὸ ἔλεος καὶ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν

Ὁ ἐν τῇ Καμένῃ ἐλάχιστος πνευματικὸς

«(Τ. Σ.) 1821

ΠΑΠΑ ΕΥΘΥΜΙΟΣ».

7*

Κατὰ πολὺ ἡ ἐγκύκλιος αὕτη συνεκίνησε τὰς καρδίας, ὡς φωνὴ ἁγίου πατρὸς, καὶ μέγα παρήγαγεν ἀποτέλεσμα. Ὑψωθείσης δὲ τῇ 3 Ἀπριλίου τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς Πέτσαις, οἱ μὲν ἐν τῷ Πάπαρι Πελοποννήσιοι ἔγραφον εἰς αὐτάς τῇ 8 Ἀπριλίου, ἐπαινοῦντες τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν σύμπνοιαν, ἣν ἔδειξαν «καὶ λαὸς καὶ προκριτοκαπεταναῖοι». οἱ δ' ἐν Βερβένοις Νικόλαος Δεληγιάννης καὶ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ συνεχαίροντο τούτοις, γράφοντες τῇ 10 «... Ἀδελφοὶ χαίρετε, ὅτι ἐστάθητε οἱ πρῶτοι· πρῶτοι εἰς τὸν ἀκροβόλισμὸν τῶν ἐχθρῶν, πρῶτοι εἰς τὴν ἱστορίαν, πρῶτοι εἰς τὴν ἀ-»
»*θαρασίαν*».

Διὰ τελετῆς μεγάλης καὶ εὐλογίας ἐκκλησιαστικῆς συνωδεύθη καὶ διὰ τηλεβολισμῶν τοῦ λιμένος ἀπείρων ἀνηγγέλθη τῶν Πετσῶν ἡ ἐπανάστασις. Ὁ πρῶτιστος τῶν προκρίτων αὐτῆς Ἰωάννης Μέξης εὐρίσκετο τότε ἀπὼν ἐν τῇ Ὑδρᾷ καὶ συσχεπτόμενος μετὰ τῶν προκρίτων ταύτης περὶ τῆς ὑψώσεως, ἢ μὴ, τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας. Αὐτὸν μετεπέμψαντο ἀμέσως δι' ἐπίτηδες πλοίου οἱ Πετσιῶται ὡς χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον, καὶ συγχρόνως διηύθυναν πρεσβείαν πολυμελῆ εἰς Ὑδραν τὸν Γεώργιον Πάνον, Ἀναστάσιον Κολανδροῦτσον, Παναγιώτην Βότασην καὶ ἄλλους, ὅπως πείσωσι τοὺς προκρίτους ταύτης διὰ τὴν ἄμεινον κίνησιν καὶ τῆς Ὑδρας. Ἐὰν ἀπέτυχε τότε ἡ πρεσβεία αὕτη ὡς πρὸς τοὺς προκρίτους, εἰργάσθη ὅμως μετὰ πολλῶν ὑποδεστέρων· τὸ δ' ἀποτέλεσμα ἐφάνη μεθ' ἡμέρας ὀλίγας, διότι ἡ πρώτη ἐσωτερικὴ ἐπανάστασις τῆς Ὑδρας ἦτο ἤδη τετελεσμένη. Καὶ τίς ἐπίστευε πλέον, ὅτι ἤθελε καθεύδειν τοῦ λοιποῦ ἡ Ὑδρα, βλέπουσα τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κυμαινομένην ἐπὶ τῶν πετσιωτικῶν πλοίων; Αἱ δύο ἐποχαὶ τοῦ 1769 καὶ 1821 διέφερον κατὰ πολὺ· διότι ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν ἡ ἐπανάστασις ἐξεβράχην ἀνοργάνωτος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὑδρα οὐδὲν ἔλαβε τότε μέρος· ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ ὑπῆρχε διωργανωμένη, ὅσῳ ἦτο δυνατόν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὑδρα εἶπετο, ὅπως λάβῃ μέρος.

Σύγχρονον ἐπεχείρησαν ἔργον αἱ Πέτσαι ὀπλίσασαι δεκαπέντε πλοῖα καὶ διευθύνασαι κατὰ τῶν πλησιεστέρων ἀσιατικῶν παραλίων. Ἡθέλησαν οὕτως, ἵνα καλύψωσι τὸ Αἰγαῖον ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ πολέμου, ἐπενεργήσωσι δὲ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σάμου καὶ Κάσσου, καὶ φέρωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἷας καὶ ὅσας δυνηθῶσι ζημίαις. Ἐννοεῖται, ὅπόσῳ τὰ πλοῖα αὐτὰ, διερχόμενα παρὰ τὴν Ὑδραν, ἐξέκαυ-

σαν τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πλοιάρχων ταύτης. Ἐννοεῖται ὡσαύτως, δι' ὁποίας ἐγκαρδίου ἀγαλλιάσεως ἀνευφημεῖτο ἡ τόσῳ συμβολικῇ σημαίᾳ τῶν Πετσῶν, ὅπου ἀνεφαίνετο.

Κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας ὑπῆρχον ἐπὶ ἀγκύρᾳ ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου δύο νῆες τουρκικαί, ἡ μία δρόμων (κορβέττα) τῶν 26 καὶ ἡ ἄλλη πάρων (μπρίκιον) τῶν 16 τηλεβόλων, συνοδεύουσαι ἐν σκευαγωγὸν πλοῖον, πλήρες πολεμοφοδίων, ἀποστελλομένων εἰς τὸν στολίσκον τῶν Συβότων καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων. Ἀμα μαθοῦσαι τὸ τοιοῦτον, αἱ ἡμίσεις τῶν πετσειωτικῶν ἔβαλον πρῶραν πρὸς τὴν Μῆλον, ἡγουμένου τοῦ Νικολάου Ῥάπτου, καὶ αὐτάνδρους ἐκυρίευσαν ἀμφοτέρως, ὡς ἐπιπεσοῦσαι αἰφνης (α). Διὰ τοῦ σκευαγωγοῦ ἐγένετο ἡ προμήθεια ὑλικῷ μεγάλῳ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ αἱ νῆες καὶ τὰ πληρώματα ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν, μετενεχθέντα εἰς Πέτσας, ἀπωλέσθησαν δυστυχῶς διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μαχαίρας· ἡ δ' Ἑλλὰς ἐστερήθη δύο πολεμικῶν νηῶν ἐντελῶς κατηρτισμένων. Τοῦ κακοῦ τούτου μόνος λόγος ὑπῆρξε, διότι αἱ νῆες ὑπελήφθησαν ὡς ἰδιοκτησία τούτου καὶ ἐκείνου, καὶ διότι ἰσχυρισμὸς τοιοῦτος, ἄλογος ἐνταυτῷ καὶ ἄτοπος, ἐμφύλια δεινὰ ἠπέλυνε. Φέρουσιν ἀληθῶς πολλὰ τὰ παράδοξα αὐτῶν αἱ ἐπαναστάσεις, καὶ ἐνώπιον τῆς προσωπικότητος γενικὰ πολλάκις συμφέροντα ἐθυσιάσθησαν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον αἱ Πέτσαι ἀπέκλεισαν κατὰ θάλασσαν ἀμέσως μὲν τὰ φρούρια τῆς Ναυπλίας διὰ δύο νηῶν ὑπὸ τὴν Λασκαρίναν Πούπλη (τὴν Πουπουλίαν) καὶ τὸν Μανώλην Δ. Λαζάρου Ὁρλώφ· τὸ δὲ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς δι' ἑπτὰ ὑπὸ τὸν Γεώργιον Πάνον, Βασίλειον Λαζάρου, Νικόλαον Λαζάρου, Ἡλίαν Θερμησιώτην, Ἰωάννην Κούτσην, Ἀναστάσιον Ἀνδρούτσου καὶ Ἀνάργυρον Ἀναγνώστην (β). τὸ δὲ τῆς Πύλου περὶ τὰ τέλη ἀπριλίου δι' ἐτέρων ὑπὸ τὸν Νικόλαον Βότασην καὶ λοιποῦς. Οἱ κατὰ γῆν πολιορκοῦντες τὴν Πύλον Τριφύλιοι καὶ Πύλιοι ἔγραφον τοῖς Πετσειώταις ἀπὸ 19 ἀπριλίου ἐπικαλοῦμενοι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν: «... Γερραῖοι ἀδελφοί, ποίαν ἄλλην ὥραν προσμένετε, διὰ τὰ δοξασθῆτε καὶ τὰ ἐξαπλωθῆτε ἀπὸ τὴν στενότητα ὅπου ἔχετε, ὅπου ἐδῶ καὶ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον εἶναι ὅλοι καὶ οἱ τόποι κατὰ τὰ μούλκια τούρκικα; Ἡμεῖς τὴν ελευθερίαν μας τὰ ἰδῶμεν· καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ κάστρα τὰ εἶναι ἐκείνων, ὅπου θὰ τὰ χύσουν καὶ τὸ αἷμά τους, θὰ τὰ βάλουν καὶ τὰ καράβιά τους...» Τοσαύτη ἐπέκειτο ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ χρῆσι-

μότης τῆς ναυτικῆς βοηθείας! Οἱ δ' ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Ναυπλίας, τῆς Ἐπιδαύρου Αἰμηρᾶς καὶ τῆς Πύλου Τοῦρκοι μετὰ πλείονος εἶδον ἀπορίας καὶ ἀθυρίας πολιορκουμένους ἑαυτοὺς καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ πλοίων, ὧν τὴν σημαίαν οὐδέποτε ἐγνώρισαν.

Δεύτερος τῶν Πετσιοτῶν πλοιάρχων, προσβαλὼν πολεμικὸν τουρκικὸν, ὑπῆρξεν ὁ Δημήτριος Λαζάρου Ὁρλώφ. Ἀποσταλεὶς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οὗτος, ὅπως μετακομίσῃ εἰς Λακωνίαν ἐκ τῆς Τεργέστης τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην (α), καὶ ἐπιστρέψας ἄπρακτος, ἐλλιμενίζετο ἐν τῇ Ζακύνθῳ. Τῇ 17 ἀπριλίου ἐφάνη ἔξωθεν αὐτῆς διαπλέων πάρων τουρκικὸς, καθ' οὗ ἀπῆρεν ὁ Ὁρλώφ, προτραπείς καὶ παρὰ τῶν Ζακυνθίων, καὶ κατεδίωξε τοῦτον μέχρι τῶν νήσων Ὁξειῶν ἀπέτυχεν ὅμως τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, διασωθέντος παρὰ τῷ ἐν Συβάτοις στολίσκῳ.

Αἶγινα, Σαλαμὶν (Κούλουρη) καὶ

Καλαύρεια (Πέρος).

Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, Βοιωτίας καὶ Πετσῶν παρεδειγματίσθησαν εὐθὺς ἡ Αἶγινα διὰ τοῦ Σπυρίδωνος Μαρκέλλου, προκρίτου τῶν πατριωτικωτέρων αἰσθημάτων· ἡ Σαλαμὶν διὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, ἡγουμένου τῆς μονῆς Φανερωμένης καὶ ὅλως ἀφιερωμένου τῇ πατρίδι· ἄλλαι τε καὶ ἡ Καλαύρεια, ἥς, ὡς γνωστὸν, «ὁ ἀγχιβαθὴς λιμὴν δέχεται καὶ τὴν μεγίστην ναῦν ὁρμοῦσαν ἐπὶ κλίμακος». Οἱ ἀδελφοὶ Χριστόδουλος καὶ Γεώργιος Μερτίκι, ὡς καὶ ὁ Γεώργιος Κριεζῆς (ἢ Κακογιώργης), πολλοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἀποφάσεως ἄνδρες, ἐκίνησαν τὴν Καλαύρειαν, καὶ τῷ Μαρκέλλῳ συνέδραμον διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰγίνης. Αὐτῆς δ' ἐπὶ τῆς εὐταξίας (Ζαμπίτης), λεγόμενος Ἰβραχὴμ Τσαούσης, ἐγένετο αἰχμάλωτος μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οὓς εἶχεν ὡς δύναμιν ἐκτελεστικὴν. Ὁ δὲ Μαρκέλλος φροντίσας ἀπέστειλεν εὐθὺς στρατιώτιδα ναῦν εἰς τὴν Κάρυστον, ὅπως ἀρπάσῃ αἰφνης τὰς ἐκεῖ ὑποτιθεμένας δύο ναῦς τοῦ Ὁμέρ βεγῆ, διοικητοῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ἐκείνος προλαβὼν εἶχεν ἡσφαλισμένας ταύτας ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος. Οἱ δ' Αἰγινῆται, ἀφαιρέσαντες μόνον τηλεβόλα τινὰ εὐρεθέντα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἐπανῆλθον. Τὰ τηλεβόλα αὐτὰ ἐχρησίμευσαν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Κλάδου εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀχροκορίνθου.

Ψ α ρ ά (τὰ ἀρχαῖα Ψαρά).

Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος τοῦ Αἰγαίου ἀριθμεῖ μόλις τριακονταετῇ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως περίοδον πλουτισμοῦ τινος καὶ σχηματισμοῦ πλοίων διὰ τῆς ἐμπορίας. Πρῶτερον ἄλιεῖς ταπεινοὶ καὶ ἔπειτα ναυσιπόροι ὑπερήφανοι, οἱ Ψαριανοὶ ἀνεδείχθησαν, τοῦ ἀγῶνος ἀρξαμένου, ἐπ' αὐτοῖς, ἢ καὶ ἀνώτεροι, τῶν κοινῶν ἐλπίδων. Πρὸς τοῦτο βεβαίως ἔσπειρεν ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου τὴν νῆσον ταύτην ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Μακεδονίας, ἵνα κατὰ μὲν τῶν βαρβάρων τῆς πρώτης φέρῃ ποτὲ τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν φρίκην, τοῖς δ' Ἕλλησι τῆς δευτέρας χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ψαρῶν οὐδεμίαν φέρει οὔτε προτέραν οὔτε ὑστέραν ἀνωμαλίαν· διεκρίνετο ὅμως ἐπὶ ἐξόχῳ τόλμῃ οὐχὶ διὰ προτεραιότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπόκεντρον γεωγραφικὴν θέσιν τῆς νήσου. Καὶ λαὸς καὶ πλοίαρχοι, τὴν τάξιν τῶν προκρίτων ἀναπληροῦντες, ὁμοφώνως ὕψωσαν περὶ τὴν 6 Ἀπριλίου τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, εὐλογηθεῖσαν δι' ἱεροπραξίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ τιμηθεῖσαν διὰ τηλεβολισμοῦ πολυκρότου. Ἄνδρες μετὰ γυναικῶν, γέροντες μετὰ νέων καὶ πατέρες μετὰ τέκνων, περιεπτύχθησαν ἐν τῷ αἰσθηματι τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς παλιγγενεσίας, καὶ τὰς θερμότερας ἡνώσαν δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψιστον περὶ τοῦ θριάμβου τῆς δικαιοσύνης κατὰ τῆς ἀδικίας, περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Καθὼς αἱ Πέτσαι, αὐτῶ καὶ τὰ Ψαρά, ἅμα κατεβίβασαν τὴν ἡμισέληνον ἀπὸ τοῦ δημογεροντείου, ἀπέβλεψαν ἐν τοῖς πρώτοις κατὰ τῶν ἀσιατικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν παραλίων τῆς Τουρκίας. Ἐπκνιστάμεναι αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἤδη, ἢ οἱ ἀκροβολισταὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν πόρρω πολέμων, ὡς μὴ ἔχουσαι ἐσωτερικῶς τοιοῦτους. Ὁ σχετικὸς ἀποκλεισμὸς τῶν παραλίων αὐτῶν διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐμπορικῆς τουρκικῆς σημαίας, καὶ ἡ προμήθεια ἐφοδίων διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐπιδρομῆς κατὰ πλοίων πολεμικῶν, ἰδοὺ ἡ ὑπαγορεύσασα τὸ μέτρον τοῦτο διπλὴ ἀνάγκη.

Συγχρόνως ἐσκέφθησαν αἱ Ψαριανοί, ὅπως συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Πετσιωτῶν ἢ τὸν ἐν Συβότοις ὑπάρχοντα στολίσκον, ἢ τὸν βυζαντινὸν στόλον, οὗτινος ἡ ταχὺ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔξοδος ἀναπόφευκτος ἐφαίνετο. Πρὸς τοῦτο δ' ἐτοίμως παρασκευάσαντες δώδε-

κα τῶν νηῶν, ἀπέστειλαν τῇ 40 ἀπριλίου τὸν Παναγιώτην Σκυλί-
σιν Ὀμηρίδην, πρόσωπον πολλοῦ πατριωτισμοῦ, ἐνεργείας καὶ ὑπο-
λήψεως, ἐκφραζόμενοι τὴν διπλὴν ταύτην ἰδέαν καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν
συγκατάθεσιν αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου (α). Ἀλλ' οὐδὲν ἐπὶ τῆς προ-
τάσεως αὐτῆς ἀπεφάσισαν οἱ Πετσιῶται, θεωροῦντες ἀναγκαιοτάτην
καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὑδρας πρὸς πᾶσαν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον
ἐπιχειρήσιν. Ἐνεκα τούτου ἡ ὅλη ἐνέργεια τῶν Ψαριανῶν ἐστράφη
ἄλλαχού, καὶ κατὰ πρῶτον ἀπεστάλησαν ἐπτά ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀ-
ποστόλῃ νῆες, τὴν φρίκην διαχύσασαι πανταχοῦ κατὰ τῶν ναυτιλλο-
μένων Τούρκων, αἰφνης καταλαμβανομένων ὑπὸ διαφόρους διευθύν-
σεις. Ἀλλ' οὐδένα ἐλάνθανεν, ὅτι οἱ βάρβαροι, τριαῦτα πᾶσχοντες,
ἐκδικηθήσονται, ὡς εἴηστο παρ' αὐτοῖς, κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἡρε-
μούντων Ἑλλήνων. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στολίσκου, παρα-
πλέων τὴν Ἰωνίαν, διηυθύνετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης, ὥπως τοὺς
μὲν Τούρκους ἀποτρέψῃ διὰ τοῦ φόβου ἀπὸ πάσης κατὰ τῶν κατοί-
κων κακοπραγίας καὶ μάλιστα σφαγῆς, τοῖς δ' Ἑλλήσι δώσῃ χεῖρα
βοηθείας ἐν ἀνάγκῃ. Μέτρον τοιοῦτο ἔμπνευσις θεία ἦτο βεβαίως,
διότι, εἰ μὴ ἔσωσε τοὺς Ἑλλήνας τῶν ἰωνικῶν παραλίων, ἐβοήθησεν
ὁμως ὑπέρπολυ τοῖς ἐπαναστάταις τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Σμύρνης ὑπῆρχον συνηγμένοι ὑπὸ τὸν Βε-
κὴρ πασσᾶν τῆς Ἀτταλείας μέχρι τῶν τρισχιλίων Τούρκοι ἐκ τῶν
ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας, διατεταγμένοι πρὸς ἀπόβασιν κατὰ τῆς Πελο-
ποννήσου. Ἐν ᾧ δ' ἐπεβιβάσθησαν τότε αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαὶ αὐ-
τῶν καὶ μέρος τετρακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν ἐντὸς πέντε φορ-
τηγῶν, ὁ ψαριανὸς στολίσκος ἐντυχὼν ἐπέπεσε, καὶ βυθίσας ἐν συνέ-
λαβε τρία, ἐξ ὧν τὸ ἐν περιείχε στρατιώτας διακοσίους, τὰ δὲ ἄλλα
ἐπληροῦντο ἀποσκευῶν. Οὕτω δὲ λεηλατῶν τὴν ἰωνικὴν παραλίαν μέ-
χρι τῆς Λέσβου καὶ πᾶσαν τῶν Τούρκων διακόπτων συγκοινωνίαν, ὁ
στολίσκος ἐπανήλθεν εἰς τὰ Ψαρά, φέρων τὰς ἀποσκευάς, τοὺς αἰχ-
μαλώτους καὶ πλεῖστα ἄλλα λάφυρα. Τὸ δυστύχημα δὲ τοῦτο τῶν
φορτηγῶν ἰδὼν ὁ τουρκικὸς στρατὸς, διεσκορπίσθη εὐθὺς ἀπελθὼν εἰς
τὰ ἴδια ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, διότι ἀπηλπίσθη τῆς μεταβιβάσεως αὐ-
τοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς μὴ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ πολεμικῶν
πλοίων, καὶ διότι τὴν ἀποσκευὴν ἄπασαν καὶ τὰ πολεμοφόδια ἀπώ-
λεσεν αἰφνης. Οὕτως ἐματαιώθη τότε ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευ-
ρὰν τῆς Πελοποννήσου προσδιορισθεῖσα ἀπόβασις τουρκικοῦ στρατοῦ,

διότι ἐπανεστήσαν τὰ Ψαρά, καθ' ὃν χρόνον ἐκ τοῦ ἐναντίου, διότι ἤ-
ρέμουν ἡ Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία, ἐπέτυχον οὐχὶ μία μόνη, ἀλλὰ
τρεῖς διαδοχικῶς μεταβιβάσεις ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ἰου-
σοῦφ πασσᾶν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν κεχαγιά βεγῆν, καὶ ἡ τρίτη
ὑπὸ τὸν Ἀσλανάκην. Τῶν Ψαριανῶν ἄρα ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἰσολογίζε-
ται πρὸς μίαν τῶν ὠφελιμωτέρων ναυμαχιῶν, διότι ἀπῆλλαξεν ἐνὸς
βάρους ἐπαισθητοῦ τὴν Πελοπόννησον, μόλις ἐπαναστάσαν, καὶ ὑπε-
στήριξε τὴν ἐπανάστασιν, μόλις ἀρξαμένην. Δίκαιον ἐντεῦθεν οἱ Πε-
λοποννήσιοι εἶχον μέγα, εὐαγγελιζόμενοι πανταχοῦ τὴν ἀποτυχίαν
τοῦ Βεκῆρ πασσᾶ, καὶ μὴ γινύοντες αὐτὴν μετὰ τοῦ ἄλλοτος τῆς ὑπερ-
βολῆς, ἣν ἡ ἐποχὴ συνεχώρει (α).

Σὺν τούτοις ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἐπεμψε δύο νῆας εἰς τὸν Θερμαῖον
κόλπον κατὰ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας· αὗται δὲ ἐντυχοῦσαι πά-
ρωνά τινα καὶ μίαν γαλέαν (γαλιώτταν) τοῦ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης,
κατεδίωξαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐβίασαν, ὅπως ἐξοκέλλωσιν ἀμφότεραι
κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ἄθω καὶ ἀπολεσθῶσι. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες αὐ-
τῶν δισώθησαν εἰσελθόντες εἰς τὰ δάση· οἱ δὲ Ψαριανοὶ λαβόντες
τὰ τηλεβόλα ἀνέπλευσαν.

Ἄλλ' ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἔκειτο σχεδὸν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλ-
λησπόντου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραλίων τῆς ἀσιατικῆς καὶ εὐρω-
παϊκῆς Τουρκίας· εἶχε δὲ πόλιν ἀδύνατον πρὸς ἀντίστασιν, οὐδ' ἀνε-
παύετο ὅπωςδῆποτε, ὡς αἱ Πέτσαι καὶ ἡ Ἰδρα γειτνιαζοῦσαι τῇ Πε-
λοποννήσῳ. Ἠρξάντο διὰ τοῦτο οἱ Ψαριανοὶ ὀχυρῶναι αὐτὴν καὶ ἀ-
νεγείρειν φρούριόν τι ἐπὶ λόφου πρὸς ἀσφάλειαν τῶν οἰκογενειῶν ἐν
πάσῃ δυσκόλῳ περιστάσει. Μὴ ἀρκούντων δὲ τῶν τηλεβόλων, ὅσα ἔ-
λαβον ἐκ τοῦ Θερμαίου κόλπου, ἀπεφάσισαν τολμηρῶς, ἵνα διὰ νυ-
κτερινῆς ἐφόδου κυριεύσωσι καὶ ἀφοπλίσωσι τὸ ἐπὶ τῆς νήσου Ἰμβρου
(Ἰμριτσας) κείμενον μικρὸν φρούριον, Εὐλόκαστρον ὀνομαζόμενον, καὶ
τὰ ἐπὶ τῆς καταντικρὺ ξηρᾶς τοῦ Μέλανος κόλπου ὑπάρχοντα ὀχυ-
ρώματα.

Οὕτως ἐκπλεύσασαι τέσσαρες, ἱκανοὺς ὀπλοφόρους φέρουσαι, νῆες,
ἔφθασαν τῇ 5 μαΐου πρὸ τοῦ κόλπου. Ἠγεῖτο αὐτῶν ὁ Ἀνδρέας Γιαν-
νίτης. Εἰσπλεύσας δὲ τῇ 6 ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, πνέοντος ὑπερ-
δεξίου ἀνέμου, καὶ ἀπτοήτως διευθυνομένως πρὸς τὸ φρούριον, οἱ Τούρ-
κοι τούτου ὑπέλαβον αὐτὰς ὡς ἰδίας, καὶ ἤρξαντο ἐπὶ τιμῇ τοῦ τη-
λεβολισμοῦ χαίροντες. Ἀρξαμένης δὲ τῆς ἀποβάσεως τῶν στρατιω-

τῶν καὶ τῆς προσβολῆς τῶν πλοίων, καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ᾤ-
χοντο εἰς τὴν στερεάν, ὅθεν φεύγοντες εἰς τὰ ἐνδότερα ἐμεγάλυνον
τὴν δύναμιν τῶν ἐπελθόντων «γκιαούρων» καὶ τὸν τρόπον διέσπειρον.

Διὰ τοῦ τρόπου καὶ τῆς τόλμης αὐτῆς γενόμενοι οἱ Ψαριανοὶ ἀναι-
μωτὶ καὶ ἐντὸς δύο ὥρων κύριοι τοῦ φρουρίου, ἐν μὲν τῇ θαλάσῃ
ἔβριψαν, ὅ,τι δυσμετακόμιστον ἦν· εἰς δὲ τὰς ναῦς αὐτῶν μετενεγκόν-
τες εἰκοσιδύο τηλεβόλα βρειχάλκινα, δύο βομβοβριπτήρας καὶ ἱκανὴν
ποσότητα σφαιρῶν καὶ πυρίτιδος, μετεκόμισαν εἰς Ψαρὰ, ἀφ' οὗ με-
τέβαλον εἰς ἐρείπιον ἐλεεινὸν τὸ φρούριον διὰ τοῦ δοθέντος πυρὸς εἰς
τὴν ἀπολειφθεῖσαν ἐν τῇ ἀποθήκῃ πολλὴν πυρίτιδα. Ἐν τῶν τηλεβό-
λων αὐτῶν, ὡς ἔχον ἀσύνηθες μῆκος, ὠνόμασαν Ὑψηλάντην.

Ὑ δ ρ α (ἡ ἀρχαία Ὑδρέα).

Ἀπέναντι τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἑρμιόνης κεῖται νῆσος μικρά, ἡ Ὑ-
δρα, ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβανομένη. Πρότερον ἄγνω-
στος ἢ καὶ ἔρημος, ἡ νῆσος αὕτη ἐγνωρίσθη ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος πρὸς
ὅλον τὸν ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κόσμον, πολυάριθμα κτωμένη πλοῖα,
μεγάλα συγκεντρύνουσα κεφάλαια καὶ ἀπερίοριστον χαίρουσα ναυτι-
λιακὴν καὶ ἐμπορικὴν πίστιν. Ἔργον αὐτῷ τῆς θείας οἰκονομίας, ὡς
καὶ αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρὰ, ἡ Ὑδρα προώριστα, ἵνα καθέξῃ καὶ
ἄλλως θέσιν ἐξαιρετικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὴν θέ-
σιν αὐτὴν ἡγγυῶντο αἱ κολοσσιαῖαι καταστάσεις πολλῶν καὶ ἡ ἀ-
διαφιλονείκητος γενναϊότης ἐνὸς λαοῦ, ἐξησκημένου οὐ μόνον διὰ τῆς
τολμηροτέρας ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐν
τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις αὐτοῦ τοῦ τυράννου.

Ὅσα ἂν ἐγένοντο ἀλλαχού ἀπὸ τῆς 19 μαρτίου, οὐδεμιᾶς ἐκρί-
νοντο μονιμότητος ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὑδρας. Τὴν πλάστιγγα
κινήματος, δλοκληρωτικοῦ σχετικῶς καὶ σοβαροῦ ὑπό τε τὴν ἐλλή-
νικὴν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν, ἔφερεν ἀληθῶς μόνη ἡ χεὶρ ταύτης.
Ἐδεδεσμέετο ὅμως, εἰ καὶ ἡ Ἑταιρεία ὑπῆρχε γνωστὴ καὶ τοῖς προκρί-
τοις καὶ τοῖς πλοιάρχοις, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἐν πλήρει ὑπῆρχον γνώ-
σει ὅλων τῶν γινομένων, καὶ ἰδίως ὁ εὐφυὴς Ἐμμανουὴλ Τουμπάζης
πρὸ καιροῦ καὶ ὑπὸ ἄλλα προσχήματα παρεσκεύαζεν ἐφοδιάζων τὸ
πλοῖον αὐτοῦ διὰ τὸν πόλεμον. Ἐὰν ἐπραγματοποιούντο ἡ διὰ τῆς Τερ-
γέστης κατάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ ἡ κήρυξις ῥωσικοῦ

πολέμου κατὰ τὰς κοινὰς ἐλπίδας, βεβαίως οἱ πλοῦτον κινητὸν κεκτημένοι πρόκριτοι τῆς νήσου ἐξέριποκινδύνουν ἄνευ δισταγμοῦ οἱ πρῶτοι.

«Δυνατὰ ὅμως εἰσὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ὅσα ἀδύνατα φαίνονται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις». Τῆς Πελοποννήσου ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἠθικὴ τις πυρκαϊά, φλογίζουσα τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων τῆς μεσαιᾶς τάξεως καὶ τοῦ λαοῦ, ὡς μᾶλλον εὐπρήστων, καὶ καθιστῶσα μεμονωμένους τοὺς προκρίτους. Μόνωσις δὲ τοιαύτη ἔσχε παρὰ πόδας τὴν ἐπαναστατικὴν μεταβολὴν ἀναπόφευκτον, καθ' ὅσον καὶ Πελοποννήσιοι καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῆς συνεδαύλιζον ἐπιμόνως. Ἐπὶ πᾶσι τὰ ὄργανα τῶν μεγάλων βουλῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκτελεσται ἄλλως τῆς γενικῆς ιδέας ἐνὸς λαοῦ, οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδενὶ τόπῳ ἔλειψαν.

Τοιαῦτα ὑπῆρχον ἀναντιβῆθως καὶ ἐν τῇ "Υδρᾷ" ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν τόσῳ μᾶλλον προέκειτο δυσχερὲς, ὅσῳ ἐπεεβάλλοντο τούτοις δύο ἀντὶ μιᾶς ἐπαναστάσεως, πρώτη κατὰ τῶν προκρίτων ὡς ἀκαταπίεστων, καὶ δευτέρα κατὰ τῶν Τούρκων ὡς κοινῶν πολεμίων. Ἄνευ τῆς πρώτης οὐδόλως ἐξωμαλύνετο ἡ δύσκολος ὁδὸς τῆς δευτέρας. Τίς ἀγνοεῖ ἰδίως τὴν διαγωγὴν τινων, ἐναντιουμένων μέχρι φανατισμοῦ καὶ ἔνεκα φιλαργυρίας μᾶλλον; Τίς ἀγνοεῖ ὡσαύτως τῶν πρωτοβάθμιων πλοιαρχῶν τὴν προσήλωσιν καὶ ἔνωσιν μετὰ τῶν προκρίτων; Τέλος δὲ πάντων τίς ἐλησμόνησε τὴν ἐν ὧρᾳ τοιαύτῃ ἐνεργηθεῖσαν ἀποστολὴν τῶν κατ' ἔτος προαδωρισμένων ναυτῶν διὰ τὸν τουρκικὸν στόλον (α); Καὶ ἔσπευσαν μὲν οὕτως, ἵνα βεβαιωθῇ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἡ "Υδρα ὡς ἀνεύθυνος τῶν ἀναφυσιστῶν ταραχῶν" ἡ γνῶνουν ὅμως, τί ἐζήτουν, διότι ἐζήτουν πραγματικῶς καὶ δι' ἑαυτοὺς τὴν σφαγὴν, ἣν ὑπέστησαν οἱ πρόκριτοὶ παντὸς ἀνεξαιρέτως μὴ ἐπαναστάντος ἐλληνικοῦ τόπου. Ἀλλ' ὁ μέγας Θεὸς τῶν Ἑλλήνων σώζει καὶ τούτους καὶ τοὺς ναύτας, δωρεὰν πεμπομένους θύματα, οἷα ἐγένοντο καὶ οἱ προὑπάρχοντες ἐν τῷ νηυστάθμῳ τοῦ Κερατείου κόλπου καὶ ἐν τῷ στολίσκῳ τῶν Συβότων Ὑδραῖοι καὶ ἄλλοι (β). Καὶ τοὺς μὲν ναύτας, φθάσαντας πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ μαθόντας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρξαμένας σφαγὰς καὶ τὴν ἀπαγχόνισιν Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου, φωνὴ Κυρίου κελεύει: «Μὴ προχωρῆτε ἀθῶοι!» τοὺς δὲ προκρίτους, πεπλανημένους ἤδη τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἀρπάζει χεῖρ Κυρίου ἀπὸ τῆς τοῦ Τούρκου δημίου, ὡς λίαν ἀναγκαίους καὶ ὠφελίμους, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ἥς ἀνεφάνη ὄργανον ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ

Ἀντώνιος Οἰκονόμου.

Πλοίαρχος δευτερευούσης τάξεως καὶ ἀτρόμητος πρακτικὸς, ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπολέσας πρὸ καιροῦ τινος τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον ἐν τῷ στενῷ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀποκτησιν ἄλλου διὰ πιστώσεως. Ἐκεῖ ἐμυήθη τοῦ μυστηρίου τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου ἰδίας συνέδεσε σχέσεις. Εὗρεν ὁ τολμηρὸς τὸν τολμηρόν.

Ἀποτυχὼν τοῦ κυρίου σκοποῦ, μᾶλλον δὲ ὥς οὐδὲν πλέον θεωρῶν τὰ ἴδια ἐνώπιον τῶν γενικῶν τοῦ ἔθνους πραγμάτων, ὁ Οἰκονόμου ἐπανήλθεν εἰς Ὑδραν, ὅπου μόνην εἶχεν ἀσχολίαν τὴν περὶ πολέμου ὑπόθεσιν. Τέλος δὲ, κινηθείσης τῆς Πελοποννήσου, ὁ δραστήριος οὗτος καὶ ἐπιχειρηματίας ἀνὴρ, βλέπων ἀδύνατον καταστάσαν τὴν κίνησιν τῆς νήσου διὰ τῆς τακτικῆς ὁδοῦ, ἀνεδέχθη, ὅπως τεθῇ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ καὶ βιάσῃ δι' αὐτοῦ τοὺς προκρίτους. Τὸ γενικὸν πνεῦμα εὐδιάθετον, ὡς προεῖπομεν, ἦν, καὶ μόνῃ ἀπητείτο ἡ πρώτη ὠθησις. Πρὸς τὸ ἔργον δὲ τοῦτο συνετάγησαν μετὰ τοῦ Οἰκονόμου πρῶτιστοι συναβρώγοι ὁ Γκίκας Θεοδώρου Γκίκα, ὁ Πέτρος Μαρκεζης καὶ ὁ Δημήτριος Ι. Κριεζής, ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος Ὑδραῖοι καὶ ὁ δεύτερος Πελοποννήσιος ἐκ τῆς Κυουρίας, πρὸ χρόνων πολλῶν κατοικῶν ἐν Ὑδρᾷ. Ὁ νέος Γκίκας συνήργει παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, προκρίτου ὄντος, καὶ ἐνός, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, τῶν μᾶλλον ἀποσοβούντων τὴν περὶ πολέμου ἰδέαν. Μεθ' ὧν δὲ τούτων ἠνοῦντο καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, τυχὼν ἤδη ἐν τῇ Ὑδρᾷ, καὶ ἅπαντες οἱ ἐκεῖ ἐμπορευόμενοι καὶ παρεπίδημοι Πελοποννήσιοι, ὡς ὁ Γεώργιος Ἀγαλλόπουλος ἐκ Λακεδαιμόνος, ὁ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων ἀδελφοὶ Σπηλιοτόπουλοι ἐκ τῆς Θεισάας, καὶ ἄλλοι.

Μεμονωμένοι ἀπὸ τοῦ λαοῦ κατέστησαν ἤδη οἱ πρόκριτοι· ἀλλ' εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν πλοίαρχους οἰκείους καὶ ζηλωτάς, κατεῖχον τὴν ἐπιτόπιον ἀρχήν, ἐξουσίαζον σκάφη πολλὰ καὶ ἠρίθμουν δίστηλα ἄπειρα. Ἰδοὺ ἡ τετρακτὺς, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτῶν. Καταλαμβανομένων ὅμως τῶν σκαφῶν, οἱ οἰκεῖοι πλοίαρχοι οὐδετεροῦντο, ἡ ἀρχὴ ἀφηρεῖτο διὰ τῶν τηλεβόλων, τὰ δίστηλα κατεβάλλοντο διὰ τοῦ φόβου, καὶ οἱ πρόκριτοι ἀπεδύνατο εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκόντες ἄκοντες. Καὶ τοῦ Οἰκονόμου καὶ ὧν τῶν ἄλλων κύ-

ριον ἀντικείμενον ἦτο οὐχὶ ἡ καταστροφή αὐτῶν, ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ πρὸς τὸν κοινὸν πόλεμον.

Ὑπὸ τοιοῦτο κατάλληλον σχέδιον ἐστρατολόγει ὁ Οἰκονόμου ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου δῆθεν, καὶ τῆς στρατολογίας αὐτῆς ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν κατέβαλλον οἱ ἐκεῖ Πελοποννήσιοι τὴν προκαταρκτικὴν δαπάνην. Οἱ πρόκριτοι οὐ μόνον ἀπεῖχον ἀπὸ πάσης ἀντενεργείας κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εὐχάριστοι διετέλουν, διότι ἐξεφορτίζοντο οὕτως ἱκανὸν μέρος, καὶ τὸ τολμηρότερον ἐνταυτῷ, ἐκ τοῦ ὅλου τῶν συσσωρευθέντων ναυτῶν ἐν τῇ νήσῳ ἕνεκα τῆς ὥρας τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀπραξίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Συγχρόνως αἱ ἀλλεπάλληλοι καταφθάνουσαι εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, προσέτι δὲ καὶ αἱ ἔνθεν κῆκεῖθεν διασταυρούμεναι ἡμερονυκτὶ ἀγγελίαι περὶ τροπαίων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἐθέρμαινον ὥρα τῇ ὥρα τὰ πνεύματα μέχρις ἐνθουσιασμοῦ ἀκρατήτου. Ταύτης δ' ὁ Οἰκονόμου δραττόμενος τῆς εὐκαιρίας, κρούει νυκτὸς τοὺς κώδωνας, καλεῖ διὰ κηρύκων τὸν λαὸν ας τ' ἄρματα! » εἰσπηδᾷ μετὰ τῶν πεντακοσίων καὶ ἄλλων ἐν τοῖς πλοίοις, λόγῳ ὅπως ὀπλισθῶσι διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς διαθεσίμων πυροβόλων οἱ μὴ ἔχοντες τοιαῦτα, καὶ καταλαμβάνει τὰ πλοῖα καὶ τὸν λιμένα. Ἀρπάσας οὕτω κατὰ τὴν νύκτα ὡς ὕλικὸν ἐχέγγυον τὰ πλοῖα, καταλαμβάνει τῇ 30 μαρτίου, ἅμα γενόμενης ἡμέρας, διὰ τῶν πλοίων καὶ τὴν ἀρχήν. Ὁ Νικόλαος Κοκοβίλας, τότε διοικητὴς τῆς νήσου, καταβιβάζεται καὶ ἐκβάλλεται. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ συναγμένοι ἦσαν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, Δημήτριος Τσαμαδὸς, Βασίλειος Βουδούρης καὶ Γκίκας Γκιώνης, δημογέροντες τῆς περιόδου ἐκείνης, συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ ποιητέου ὡς πρὸς τὰ γενόμενα κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Βλέποντες δὲ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Κοκοβίλα καὶ τὸν λαὸν ἀκατάσχετον, κυριεύονται ὑπὸ φόβου δεινοῦ καὶ ρίπτονται ἀπὸ τῶν θυρίδων, ὅπως διαφύγῃσι τὴν πρώτην ὁρμὴν λαοῦ ὀξυθύμου καὶ ἐνόπλου ἤδη.

Οὕτως ὁ τολμηρὸς Οἰκονόμου, οὐδόλως ἀφειδὲς εἰς τὸν χρόνον, μόνον ἐχθρὸν τολμημάτων τοιούτων, κατέστη, δι' ἣν ἔδειξεν ἐτοιμότητα καὶ δραστηριότητα, πανίσχυρος ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, αὐτοκράτωρ πραγματικῶς τῆς τε πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως τῆς νήσου. Οὕτως ὁ πατριώτης Οἰκονόμου ἐπεραίωσε τὴν πρώτην τοῦ δράματος πρᾶξιν, ἥτοι τὴν πρώτην κατὰ τῶν προκρίτων ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπιβλεπόμενοι οὗτοι, ὅπως μὴ δραπετεύσῃσιν, ἐπεβλή-

θησαν αὐθημερόν εἰς χρηματικὴν καταβολὴν διστήλων τριάκοντα καὶ ἑκατὸν χιλιάδων. Οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν πλοίαρχοι, ἐπίσης ἐπτοημένοι διὰ τὸ αἰφνίδιον τοῦ κινήματος καὶ πάσης ἤδη ἐστερημένοι ὕλικῆς ἰσχύος, ἀναρμύδιοι ὅλως ἦσαν πρὸς πᾶσαν βοήθειαν. Διὰ ταῦτα οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου καὶ ἐφεξῆς παρεχώρησαν τὴν ἐξουσίαν, ἣν οὐκ εἶχον πλέον, καὶ δι' ἐγγράφου κοινοῦ τῆς 31 μαρτίου, ὑπογεγραμμένου παρ' ἐξήκοντα περίπου τῶν ἐκλεκτοτέρων προσώπων, ἐνομοποίησαν ταύτην τῷ Οἰκονόμῳ (α). Ἐκτοτε ἡ ἀριστοκρατικὴ δι-οίκησις τῆς νήσου μετεβλήθη λαβοῦσα δημοκρατικὸν τύπον. Ὅλοι αἱ πράξεις αὐτῆς ὑπεγράφοντο οὐχὶ διὰ τοῦ συνήθους, ὡς πρότερον, «Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας», ἀλλὰ διὰ τοῦ κοινοῦ ἐνόματος «Οἱ κά-τοικοι τῆς νήσου Ὑδρας».

Οὔτε Δημήτριος ὁ Ὑψηλάντης, οὔτε Πέτρος ὁ Μαυρομιχάλης, οὔτε Θεόδωρος ὁ Κολοκοτρώνης, οὔτ' ἄλλος τις κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔ-λαβέ ποτε τοιαύτην ἐξουσίαν. Φοβερά ἦτο ἡ «κατ' ἀρέσκειαν» κίνη-σις καὶ ἡγεμονεία τῶν ὕπλων καὶ τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας, καὶ ὡς καὶ ἡ ῥητὴ ὑποχρέωσις τῶν προκρίτων διὰ τὰς δαπάνας. Περιώριζεν ἄρα ἑαυτὸν ἐντὸς μόνης τῆς Ὑδρας, ἐάν τις μεγαλοπραγμανόστερος τοῦ Οἰκονόμου ἐντύγχανεν ἀπολύτου ἀρχῆς τοιαύτης; Ἀλλ' ἀκολουθοῦν-τες τοῖς πράγμασι παρατηροῦμεν, ὅτι διὰ τῆς πράξεως τῇ 31 μαρ-τίου μεγάλη ἐκέρδησαν ἀμφότερα τὰ μέρη, οἱ μὲν πρόκριτοι τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἑαυτῶν καὶ καιρὸν, ὁ δὲ Οἰκονόμος τὴν πρῶ-την δμολογίαν τῶν προκρίτων περὶ τῆς κινήσεως τῶν πλοίων: «Ἐ-»χει ὁ καπετὰν Ἀρτῶνιος ἀπόλυτον ἐξουσίαν, χρείας τυχοῦσης, »γὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης κατ' ἀρέσκειαν πᾶσαν »ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν». Μεμονωμένοι καὶ κινδυνεύοντες οἱ πρόκρι-τοι, προστίμων βεβαίως τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐνὸς ἀντὶ τῆς ὀχλο-κρατίας. Ὁ δὲ Οἰκονόμος, εἰ καὶ ἐγνώριζε καλῶς τὰς δυσαρεσκείας τούτων, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔλαβε μόνον, ἐκτιμῶν τὴν χρησιμότητα αὐ-τῶν, ὅ,τι τὸν πόλεμον καὶ τὴν πατρίδα ἀπέβλαπτε.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τοῦ ἀκραιφνεστέρου πατριωτισμοῦ πολιτευό-μενος ὁ παντοκράτωρ ἤδη Οἰκονόμος, ἐπαναφέρει τὴν τάξιν, ἐνθαβ-ρύνει τοὺς καλλιπλοῦτους προκρίτους, ἀποφεύγει πᾶσαν ἀπότομον χρῆ-σιν τῆς ἐξουσίας, καὶ προτείνει τῷ Λαζάρῳ Κουντουριώτῃ τὸν δια-μερισμὸν ταύτης, μὴ γενόμενον δεκτόν. Δίδει οὕτως ἐχέγγυα ἐνώ-σεως γενικῆς, διότι ἓνα, ὡς εἵπομεν, εἶχε σκοπὸν καταστρέφω τὴν

προτέραν τάξιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπὶ τέλους ἐκπληροῖ μετὰ τῶν προκρίτων τὸ ἔργον τῆς κυρίας καὶ δευτέρας ἐπαναστάσεως τῆς Ὑδρας κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ ἥλιος τῆς 16 ἀπριλίου, ἡμέρας ἀξιομνημονεύτου, ἀνατέλλει, καὶ κατ' αὐτὴν προσελθόντες ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου ἐκ συμφωνίας κοινῆς ὁ Οἰκονόμου, οἱ πρόκριτοι, οἱ πλοίαρχοι καὶ ὁ λαὸς, δοξολογοῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἀρξαμένου ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐν πομπῇ περιφανεστάτῃ ἀπείρων κροτοῦντων τηλεβόλων καθιεροῦσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Περαιωθείσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης τελετῆς, ἑκατὸν «ἄλκιμοι νεανίαι» προσήνεγκον τὴν σημαίαν ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως τῆς νήσου Γερασίου· οὗτος δὲ λαβὼν αὐτὴν, ἀνέβη εἰς τὸ διοικητήριον καὶ ἐνέπηξεν ἐκεῖ, ὅπου ἡ τουρκικὴ πρότερον σημαία ὑψοῦτο. Ἀποδώσωμεν τῷ ἀρχιερεὶ τούτῳ καὶ ἄγιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐτοιμότητα πνεύματος ἐπὶ τῇ προκειμένῃ περιστάσει. Οἱ πάντες συνεκινήθησαν κατὰ τὴν ἱεράν καὶ μεγαλοπρεπῆ αὐτὴν τελετήν. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, πένητες καὶ πλούσιοι, δάκρυα κατανύξεως ἔχυσαν, τοῦ μὲν λιμένος μεγαλοφωνοῦντος διὰ τῶν τηλεβόλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς νήσου, τοῦ δὲ πλήθους ζητωκραυγάζοντος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ὀπλων, ὑπὲρ τοῦ «καπετὰν Ἀντώνη» καὶ τῶν προκρίτων.

Ἡ Ὑδρα ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου τῆς ἀπραξίας διὰ τῆς πρώτης, ὡς εἶδομεν, κατὰ τῶν προκρίτων ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ὅμως ὁ Οἰκονόμου ταφῆσεται μετ' οὐ πολὺ διὰ τῆς δευτέρας κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ θεωρεῖται τετελειωμένη.

Ὁ μόθουμος ὁ ἐλληνικὸς κόσμος ἐχειροκρότησε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ὑδρας. Διὰ τῆς Ὑδρας, προσερχούσης πάντοτε, συνεκρατήθη ὁ ἐκ τῶν τριῶν νήσων ἐλληνικὸς στόλος. Διὰ τῆς Ὑδρας ἀντεσταθμίσθη ὁ τρόμος, ὃν ἐνέσπειρον τότε ἔνθεν μὲν ὁ Κεχαγιά βεγῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἔνθεν δὲ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν χερσὶν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ σοβαρὸν τοῦ κινήματος αὐτῆς ἐμφαίνεται καὶ διὰ τῶν μέτρων, ὧν ἔκαμεν ἄμεσον χρῆσιν πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν τιμὴν τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας, τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἐμπορικὴ Εὐρώπη ἀδιάφορος ἦτο διὰ τὰ γινόμενα κατὰ γῆν· ἐνδεχόμεναι ὅμως παρεκτροπαὶ κατὰ θάλασσαν διήγειρον αὐτήν, καὶ

προκαλοῦσαι τὴν προστασίαν τῆς ἐμπορικῆς διὰ τῆς πολεμικῆς σημαίας, ἔθετον τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ δύο ἀντὶ ἐνὸς ἐχθρῶν, τῆς τουρκικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς Δύσεως.

Ἴδου ἡ πρώτη ἐγγράφος πρᾶξις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ὑδρας.

«Ἐν ὀνόματι Θεοῦ Πατριάρχου.»

«Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, βεβαρυμένον πλέον νὰ ἀνασπενάξῃ ὑπὸ τὸν πσυχρὸν ζυγὸν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τέσσαρας περίπου αἰῶνας καταθλίβεται ἐπονειδιστικῶς, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ β-
πλά, διὰ νὰ κατασυντρίψῃ τὰς βαρείας ἀλύσους τὰς ὑπὸ τῶν βαρ-
νθάρων Μωαμεθανῶν περιτεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευ-
νθερίας ἀντηχεῖ εἰς ἅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ
καρδιά ἀναφλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολυτι-
μον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τούτου ἀ-
γῶνα.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας δὲν θέλουσι μείνει ὀλιγώτερον πρό-
θυμοι εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα· ἀλλὰ καταφρονοῦντες πάντα κίν-
δυνον, διὰ νὰ καταστρέψωσι τοὺς τυράννους των, θέλουν μεταχειρισθῇ
τοῦτο τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς τοπικῆς αὐτῶν θέσεως
δίδει εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

«Ἡμεῖς οἱ προὔχοντες, οἱ συγκροτοῦντες τὴν διοίκησιν τῆς νήσου
ταύτης, ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν Καπετὰν Γιακουμάκῃ Νικολάου Τουμπά-
ζῃ τοῦ πλοίου ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει κανόνια δεκαῆξ, καὶ ἄλ-
λα πολεμικὰ ξύλα ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ
πλοίου τούτου, ὅπου ἤθελε κρίνῃ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν κοι-
νὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν θωμανικῶν δυνάμεων διὰ ξη-
ρᾶς τε καὶ θαλάσσης πᾶν, ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον, ἐω-
σοῦ ἢ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους νὰ ἀποκατα-
σταθῇ μὲ στερέωσιν.

«Παρακαλοῦμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν θαλασσίων καὶ ἡπειρωτικῶν ду-
νάμεων πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐξουσιῶν, ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐπιφέρω-
σι κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀ-
ποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρωσι πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπε-
ράσπισιν συγχωρημένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν. Τοῦτο ἐλπίζο-
μεν ἐκ μέρους τῆς γενναιότητος τῶν πολιτευμένων ἐθνῶν· καὶ ἤθελεν
εἶσθαι ὕβρις πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν ἀμφιβάλαμεν καὶ μίαν στιγμὴν περὶ τῆς
προθύμου αὐτῶν εὐνοίας εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνά μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ
τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος.

»Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετὰς καὶ ἐφώτισαν τὸν κόσμον, μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον εἰς τοὺς τυράννους των, βαρβάρους ἀπογόνους τοῦ βαρβάρου Ὀσμάνου, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ ἐχθροὺς τῆς ἱερᾶς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τίς θέλει εἰσθαί ποτε τοσοῦτον ἀπάνθρωπος, ὥστε νὰ γίνῃ ὀχληρὸς εἰς τὴν φοβεράν ταύτην περίστασιν μας, ἢ νὰ μὴν εὐχεται ὑπὲρ ἡμῶν;

»Ἐξεδόθη εἰς τὴν Καγκελαρίαν τῆς νήσου Ὑδρας τῇ 16 ἀπριλίου 1821.

«Οἱ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

Ἀποτέλεσμα ἀπειρίας τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἐκπλευσεως μόνου τοῦ πλοίου τοῦ Τουμπάζη, περιέλαβανον ἀναντιβῆτως, ὡς ἐκ τοῦ μέρους, τὸ ὄλον τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας. Ἀποδείξεις, ὅτι ὁ Τουμπάζης ἐξέπλευσε τότε οὐχὶ μόνος, ἀλλ' ὡς μοίραρχος ἐπὶ κεφαλῇς ἐτέρων ὀκτὼ νηῶν διοικουμένων παρὰ τοῦ Λαζάρου Λαλεχοῦ, Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ, Ἐλευθερίου Γιάννη Γηζόνη, Γιάννη Δουτᾶ, Δημητρίου Ἀντώνη Βόκου κλπ.

Τὸ προκήρυγμα τοῦτο, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, συνωδεύθη καὶ δι' ἐτέρου πρὸς τοὺς ἐν τισι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Ἕλληνας τοῦ δυτικοῦ δόγματος. Οἱ λόγοι, οἱ ἰδίως ὑπαγορεύσαντες τὴν ἐξαίρεσιν αὐτὴν, γνωσθήσονται κατόπιν. Οὐχὶ δ' ὅτι ἡγνῶει ἡ Ὑδρα τὴν ἐκ τῶν προτέρων μέλλουσαν διαγωγὴν τούτων, ἀλλ' ἐκπληροῦσα ἱερὸν συνάμα καὶ ἐθνικὸν καθήκον, ἔγραψε·

»Πρὸς τοὺς δυτικοὺς Χριστιανοὺς.

«Χριστιανοὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς διδάσκει καὶ μᾶς προστάττει νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον. Τίς πλησιέστερος παρὰ τοὺς ὁμογενεῖς, ὅποιοιδήποτε θρησκείματος καὶ ἀν ἤναι, συνδεδεμένους μὲ τὰ αὐτὰ συμφέροντα, ἀπὸ τὰ ὅποια κρέμανται καὶ τὰ μερικὰ, συνδεδεμένους εἰς ἀγάπην ἀπὸ τὸ αὐτὸ γένος, ἀπὸ τὴν αὐτὴν πατρίδα; Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ Χριστιανοὶ εἰμεθα συνδεδεμένοι καὶ μὲ τὸν αὐτὸν πανάγιον Σταυρὸν, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἠπλωσε τὰς ἀχράντους χεῖράς του ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος.

«Ἐγέρθητε λοιπὸν συμφῶνως μὲ τοὺς ἀνατολικοὺς ἀδελφούς σας. Ὁ αὐτὸς ἥλιος διέρχεται καὶ συνέχει τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Καὶ σεῖς καὶ ἡμεῖς εἰμεθα ἀδελφοὶ Χριστιανοὶ καὶ ὁμογενεῖς. Ἄς κινήθω-

»μεν ὅλοι ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα! Κοινὴ ἡ ἐλευθερία, κοινὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀγαθὰ. Δείξατε εἰς βλατὰ φωνισμένα ἔθνη, ὅτι εἰς τὴν φωνὴν τῆς κοινῆς πατρίδος ἐφάνητε ἐξίσου τέκνα εὐπειθῆ. Τὰ ἐνόματά σας ἄς συνταχῶσι μὲ τὰ ἐδικὰ μας εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν.

«Υἷδα, 18 ἀπριλίου 1821.

(Τ. Σ.) Οἱ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

Καθὼς ἡ Πελοπόννησος, οὕτω καὶ ἡ Ὑδρα ἐνήργει ἤδη οὐχὶ ὡς μέρος, ἀλλ' ὡς ὅλον. Τοιούτῳ δὲ τρόπῳ τὸ σύνολον τῶν μερῶν ἀνεπλήρου τὸν ἀπόντα ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ἡ Ἀχαΐα, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Γερμανὸν, τὸν Ζαήμεν καὶ λοιποὺς, δηλοποιήσασα τοῖς ἐν Πάτραις προξένους τὴν κίνησιν τῆς Πελοποννήσου· ἡ Λακωνία, ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, προκηρύξασα τὸ αὐτὸ πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, πατριωτικὸν ἀληθῶς καὶ γενικὸν ἐξεπλήρωσαν ἔργον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὴν αὐτὴν ἀποστολὴν καὶ ἡ Ὑδρα ὑπὸ τὸν Οἰκονόμου ἐν ὑψηλοτέρᾳ περιωπῇ ἐτέθη, ἐκδύσασα τῇ 18 ἀπριλίου πρὸς τοὺς ἀκινήτους ἔτι λαοὺς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὸ κάτωθι προκήρυγμα, ὅπερ καταλλήλως ἐθνικὴν ὠνόμασε.

«Προκήρυγμα Ἐθνικόν.

«Γενναῖοι ἀδελφοί! φιλελεύθεροι Ἕλληνες! ἔφθασε τὸ τέλος τῶν στεναγμῶν σας διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὕβρεις, τὰς ἀτιμίας καὶ τ' ἄλλα ἄπειρα κακὰ, ὅπου ἐπάσχετε. «Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν». Εἰς ὅλους ἐνέπνευσεν ὁ Θεὸς ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμὸν τοῦ νὰ ἀποτεινᾷξωμεν τὸν σκληρότατον καὶ ἀνυπόφορον ζυγὸν τῶν βαρβάρων καὶ ἀσεδῶν τυράννων μας. Χιλιάδες ἀνδρεῖοι ἀδελφοί μας μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην προχωροῦν καὶ καταβαίνουν μὲ γιγαντιαῖα βήματα ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ καταβάλωσιν ἐκ θεμελίων τὸν τύραννον, ὅπου ἤδη κλονεῖται. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐσῆκωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ Σταυρὸς τώρα βασιλεύει. Εὐσεβεῖς ἀπόγονοι ἀνδραιοτάτων προγόνων, κάτοικοι τῶν νήσων καὶ τῆς ξηρᾶς, ὅσοι μένετε ἀκέρμη εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν, σηκωθῆτε, πιάσατε τὰ ὅπλα διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν! Ὅσοι ἔχετε καράβια μικρὰ καὶ μεγάλα, ἀρματώσατέ τα καὶ ἐνωθῆτε μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ὅπου συγκροτεῖται ἀπὸ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν, Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν, καὶ

ὅς ὑπόσχεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἀρχιπελάγους. Μὴ δευλιάσετε, ἀπόγονοι τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους, μὴ φανῇτε ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας! Ὁ πόλεμος γίνεται διὰ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Πατρίδα. Συλλογισθῆτε, πόσα κακὰ, πόσας τυραννίας ὑποφέρετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους· συλλογισθῆτε, πόσα κακὰ θέλουν κάμει, ἐὰν (ὅπερ μὴ γένοιτο!) ξαναπιάσωσι τὰ ἄρματα. Δὲν πρέπει νὰ λυπηθῆτε μήτε ἄσπρα, μήτε κορμιά, μήτε κανὲν ἄλλο πρᾶγμα, διὰ νὰ κερδίσητε καὶ ζωὴν καὶ ἐλευθερίαν. Τώρα εἶναι καιρὸς, εἰς τὸν ὅποιον, «ὅστις θέλει νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του, πρέπει νὰ τὴν ἀπολέσῃ». Ὅποιος, ἡμπορῶν νὰ συναγωνισθῇ καὶ νὰ συντρέξῃ, μὲ ἔπειον τρόπον ἡμπορῇ, ἤθελεν εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὸν κοινὸν πόλεμον τοῦ ἔθνους, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἐθνοκατάρτος, «βδέλυγμα ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ». Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ φανῇ κανεὶς τοιοῦτος! Ἀνδρίζεσθε λοιπὸν, ἀδελφοί! σηκωθῆτε ἐξ ἑλῆς ψυχῆς καὶ καρδίας! πιάσετε τὰ ὅπλα καὶ κατακύψετε τοὺς τυράννους, διὰ νὰ λάβῃτε τὴν ἐλευθερίαν, ἐποὺ ὅλοι κοινῶς ἐπιθυμοῦμεν.

«Διιδίδεται διὰ μέσον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου».

Ἀνταπέδιδεν οὕτως ἡ Ὑδρα πολυπλάσιον τὰ τέλαντον, ὃ ἔλαβε διὰ χεῖρὸς τοῦ Οἰκονόμου· πρὸς τὴν φωνὴν δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ἡνωμένου στόλου ἐνθαρρυνθεῖσαι ἐπανεστήσαν ὅλαι αἱ Κυκλάδες καὶ πλείεσται τῶν Σπαράδων νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Συγχρόνως διέταξεν ἡ Ὑδρα τοὺς πλοίαρχους τοῦ στόλου, ἵνα ἀπέχωσι πάσης βιαίας ἐξετάσεως καὶ σκανδαλώδους πράξεως κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, οὐδὲ προσβάλλωσιν ἐχθρικὰςπραγματείας καλυπτομένας ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν, μόνην δὲ κωλύωσι τὴν μεταφορὰν ἐχθρικῶν στρατῶν καὶ μόνον ἀφαιρῶσι τὰ ἐχθρικά ἐφόδια ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ ναύλου (α). Παρὰ ταῦτα δὲ πάντα προενόησε μετ' οὐ πολὺ διὰ διατάξεως καταλλήλου περὶ τε τῆς ὀρησκευτικῆς ἐλλογίας τῶν πιπτόντων ναυτικῶν, περὶ τῆς δημοσίας διατροφῆς τῶν οὕτω γινομένων ὄρφανῶν καὶ χηρῶν, περὶ τῶν τραυματιζομένων, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀναθέματος καὶ τοῦ ποινικοῦ καταδιωγμοῦ τῶν ἐνδεχομένων προδοτῶν καὶ ἐπιβούλων τῆς πατρίδος· πάντα δὲ ἀνδραγαθήσοντα αὐτὴν ἡσφάλιζε διὰ τῶν ἀνηκόντων ἀποδεικτικῶν, «διὰ νὰ παρρησιασθῇ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ὀρθόδοξον Βασιλέα μας, καὶ νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ δόξαν» (β). Ἦτο ἄρα μία τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 τὸ ἄρθρον 40 τοῦ συντάγματος τοῦ 1844, ἡ οὐχί;

Κ υ κ λ ά δ ε ς .

Αἱ νῆσοι αὗται, ὡς καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν ἐσπαρμένων ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, οὐδὲν κατὰ τὴν κίνησιν ἑαυτῶν φέρουσι γεγονὸς σοβαρὸν καὶ ἀξιοσημείωτον. Ἀνίσχυροι ναυτικῶς καὶ κατὰ πληθυσμὸν, συνεπλήρουν ἐν κενὸν τῆς ἐπαναστάσεως, συνεισφέρουσαι διὰ προσόδων καὶ προσώπων εἰς τὸν στόλον καὶ ἐν μέρει εἰς τοὺς γηγένους στρατοὺς. Ἡ ἐπαναστάσις αὐτῶν συνέπεια ἦτο φυσικὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ μάλιστα τῆς Ὑδρας.

Ἄλλ' ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν «ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἵστατο» ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης· ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαν κατὰ τε Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἐδρεπανίζετο, θυσία προσφερόμενον ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος· ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ ἡ διαγωγή τῶν ἐν ταῖς νήσοις ταύταις Ἑλλήνων τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἐπονείδιστον παρουσιάζει καὶ ἀποτρόπαιον στίγμα. Οὐτε λησμονεῖται τὸ ἐπείσῳδιον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, οὐτ' ἴσως τὰ χρονικὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μολύνονται διὰ παρὰδείγματος ὁμοίον. Ἡ Ὑδρα ἐπαναστάσα ἐξεπλήρωσεν, ὡς εἴπομεν, τὸ καθῆκον ἑαυτῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν μερίδα ταύτην τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἰδίαν ἀπευθύνουσα ἐγκύκλιον· ἄλλ' οἱ μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος νησιῶται ἐγείρονται κατὰ τοῦ βαρβαρίου δεσποτισμοῦ οὐ μόνον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ὡς Χριστιανοί· οἱ δὲ τοῦ δυτικοῦ δόγματος νησιῶται ἀνανεύουσιν ἀρνούμενοι πᾶν αἶσθημα ἐθνικόν, κακολογοῦσι μάλιστα, φρυάσσονται, ἀπειλοῦσιν, οὐτε ἄνθρωποι οὔτε Χριστιανοί δεικνύμενοι, ἀλλὰ καὶ τὴν δουλείαν ἑαυτῶν προτιμῶντες καὶ τοὺς διώκτας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀσπαζόμενοι. Ἐπὶ τὸ πραγματικώτερον δὲ, καθ' ὃν καιρὸν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες τοῦ Αἰγαίου ἐξεπλήρουν καθῆκον συνειδήσεως καὶ τιμῆς, ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ ἐτερόδοξοι ἀντεβοήθουν τοῖς Τούρκοις, ἐδῶ μὲν παρεμβάλλοντες μυρία προσκόμματα, ἐκεῖ δὲ σιτίζοντες φρούρια πολιορκούμενα, καὶ πανταχοῦ, ὅπου ἂν ἠδύναντο, κατασκοπεύοντες καὶ προδίδοντες πᾶν ἑλληνικὸν κίνημα. Μὴ ἴδῃ πῶποτε ἡ ἀνθρωπότης κακίαν τοιαύτην, ἀναίδειαν καὶ ἐπιβουλήν τοιαύτην! Χάρις δὲ πλείστη, ὅτι, ἐνδεκαχισχίλιοι μόλις, οὐδὲν ἕτερον οὗτοι ἠδύναντο ἐναντίον εἰκοσαπλασίου πληθυσμοῦ τῶν ἑλληνοδόξων. Χάρις ὡσαύτως, ὅτι οἱ δῆμοι οὗτοι Λατινέλληνες περιωρίζοντο ἐν τέσσαρσι μόναις νήσοις τῆς Σύρου, Νάξου, Τήνου καὶ Θήρας.

Οὐσιώδη αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου θεωροῦμεν οὐχὶ τὴν διαφορὰν τοῦ δόγματος, ἀλλὰ τὴν διαφθορὰν τοῦ πνεύματος· οὐχὶ τὴν γαλλικὴν προστασίαν, ἧς ἀπήλαιον καὶ πρότερον καὶ τότε, ἀλλὰ τὴν παπικὴν ἱεροκρατείαν, ἧς διετέλουν τὰ παθητικώτερα πρόσωπα πάντοτε. Δικαιούμεθα συλλογιζόμενοι οὕτως, ὥτε προσδραμόντας εἰδομεν ἀπὸ περάτων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν προσενεγκόντας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θυσιαστηρίου τοσοῦτους, ἄλλοθενεῖς καὶ ἄλλογλώσσους μάλιστα, τοῦ αὐτοῦ παπικοῦ δόγματος Γερμανοὺς, Ἰταλοὺς, Γάλλους καὶ ἄλλους· τοσοῦτους δ' ἐπίσης τῶν αὐτῶν ἐθνικοτήτων καὶ τοῦ αὐτοῦ δόγματος βοηθήσαντας ὕλικως, ἢ ὑπερμαχήσαντας διὰ τοῦ καλάμου καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος περὶ τοῦ δικαίου τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἰησοῦται ἄρα, ὀφείλομεν εἰπεῖν, καὶ Καπουκίνοι ἐν καταστάσει ἀποζώσεως ἐμόρφωσαν τοὺς λατινοδόξους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ θεολατρῶν εἰς παπολάτρας αὐτοὺς μετασχηματίσαντες, καὶ μόνον σχόντες ἔργον τοῦ ἐνσπείρειν τὸ ἄσπονδον μίσος κατὰ τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνος. Διὰ τοῦτο, τοῦ πολέμου κινήθεις, ὑπέλαβον οἱ τοσαύτης παχυλῆς δεισιδαιμονίας καὶ φανατισμοῦ ἄνθρωποι, ὅτι, τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλάδος ἐλευθερουμένης, ἀπόλλυνται πλέον ἐν αὐτῇ καὶ ὁ παπισμὸς τούτων καὶ τὰ πάντα. Ἰδοὺ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὅλοι μὲν προσέτιμων τὸν τουρκισμὸν ἀντὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ· οἱ δ' ἐλεεινότεροι αὐτῶν Συριοὶ, «ἵνα μὴ μινανθῶσι» βεβαίως, ἀντέκρουσαν καὶ δι' ὅπλων τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν τῶν ἐν τῇ νήσῳ καταφυγόντων Ὁρθοδόξων τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν καὶ διχοφύων ἄλλων τόπων. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα δύο ἀντὶ ἐνὸς ἔφερον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι χαρακτῆρας πολιτικοῦς, τὸν μὲν ἑλληνικὸν διὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν, τὸν δὲ ξενικὸν διὰ τὴν πνευματικὴν διαφθοράν· ἐπομένως δὲ δύο ἀντὶ ἐνὸς ἐτέλουν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον φάρους, τὸν μὲν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπ' εὐθείας καὶ κατ' ἀνάγκην, τὸν δὲ πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐμμέσως καὶ κατὰ θέλησιν. Παρατρέχομεν τὰ πολλὰ, ἵνα μὴ εἴπωμεν προσέτι, ὅτι κατὰ μὲν τὸν ἀγῶνα εἶδομεν Τούρκους στρατεύοντας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ καὶ λατινοδόξους Ἑλληνας τοῦ Αἰγαίου ὀπλιζομένους ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος· μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα τοὺς μὲν Τούρκους μὴ σώζοντας ζωντὰ τὰ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μίσση, καίτοι ἀπολέσαντας ἐν τῇ Ἑλλάδι, ὅτι ἂν εἶχον· τοὺς δὲ λατινοδόξους τούτους πνέοντας ζωντὰτα ταῦτα, καίτοι ἀπολύνοντας ἐξίσου, ὅτι οὐκ εἶχον πρότερον, οὐδ'

ἤλιπιζον πώποτε. Φαρμακερώτερος ἄρα τοῦ ἰσλαμισμού ὁ παπισμός ; Προτιμώτερος ἄρα τοῦ ἑτεροδόξου ὁ ἀλλόθρησκος ; Τὸ διπλοῦν αὐτὸ τερατῶδες θέαμα παρίσται μόνον ἴσως τὸ μέρος τοῦτο τῶν Λατινελλήνων τοῦ Αἰγαίου. Ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ἐξαιρέσεις τινές· ἀλλ' οὐδὲν σημαίνουν αὗται, ὡς οὔτε σημαίνει ποσῶς ἡ μικρὰ διαφορά τῶν ἐν Θήρᾳ Λατινελλήνων πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν τριῶν νήσων.

Σάμος καὶ Κάσσοι.

Ἀμφοτέρων τούτων σημειοῦται ἀξία λόγου ἡ συνδρομὴ κατὰ τὸ ἀγῶνα. Μία τῶν μεγαλητέρων ἐλληνικῶν νήσων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Ἰκαρίου πελάγους ἡ πρώτη, μία τῶν μικρᾶς περιμέτρου νήσων τοῦ Αἰγαίου πλησιάζουσα τῇ Κρήτῃ ἡ δευτέρα, συνδραμον ὠφελίμως, ἡ μὲν στρατιωτικῶς κατὰ τῆς Ἀσίας, ἡ δὲ ναυτικῶς πολλαχοῦ τε καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Παρίφημος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὸ μέγα αὐτῆς ναυτικόν, ἡ πατρὶς Πυθαγόρου τοῦ φιλοσόφου, Μελίσσου τοῦ στρατηγοῦ, Δούριδος τοῦ ἱστορικοῦ, Ἀριστάρχου καὶ ἄλλων, καθείξεν ἐξ ἐναντίας παρὰ τοῖς νεωτέροις χρόνοις θέσιν ἔντιμον πεζομάχου γενναίας. Ἀσημος ἄλλοτε ἡ νῆσος τῆς Κάσσου, ἀνεδείχθη ἐπ' ἐσχάτων, δι' οὗ ἀνέπτυξε πατριωτισμοῦ καὶ τόλμης, εἰ καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις αὐτῆς κατεδικάσθησαν ἐν τῇ λήθῃ δι' ἑλλειψιν ἀρμοδίων προσώπων. Ὁμολογουμένως δὲ ἡ Σάμος, ἐξαιρουμένων τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κρήτης, διεκρίθη πολεμήσασα οὐ μόνον ἀμυντικῶς κατὰ τῶν στρατῶν καὶ τῶν στόλων τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικῶς διὰ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ τοῦ διπλοῦ τούτου ἀγῶνος διπλοῦν τῇ Ἑλλάδι προσήνεγκεν ὄφελος.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σαμίων διαφέρει τῆς τῶν Κασσίων. Ἡ τῶν πρώτων τὴν αὐτὴν ἐν μέρει διατρέχει παράλληλον τῆς Ὑδρας, καὶ ἡ τῶν δευτέρων ἀπολύτως συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῶν Ψαρῶν. Ἀληθῶς τῆς Σάμου ἡ γεωγραφικὴ θέσις ἐπίκαιρος ἦν, ὡς δι' ἐπτασταδίου πορθμοῦ χωριζομένης ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ διὰ τοῦτο ὑποκειμένης πρὸς ἀποβάσεις εὐκόλους κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ χρόνου· ἀλλ' οὐχ ἦπτον καὶ ἡ τῆς Κάσσου, ὡς ὀλίγον ἀφισταμένη τῆς Ρόδου, ὑπέκειτο ἐν τοῖς αὐτοῖς κινδύνους, διότι ἡ Ρόδος ἔφερε πάντοτε πλοῖά τινα πολεμικά, καὶ δι' αὐτῶν ἠδύνετο σύντομον καὶ ἐπιτυχὴ πᾶσαν ἐπιθεσιν. Μόνη ἄρα ἐμεσολάβει διαφορὰ, ὅτι οἱ μὲν Κάσσοι ὑπῆρχον δημοτικοὶ ἐν γένει καὶ μόνον πατριῶται, οἱ δὲ Σάμιοι διηροῦντο κατὰ

κόμματα δημοτικὴν καὶ ἀριστοκρατικὴν, φέροντες ἄλλως τὴν λέπραν ἀριστοκρατίας διεφθαρμένης. Τίνες δὲ οἱ λόγοι τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης ἀριστοκρατίας, καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλοχού ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο πρὸ πάντων διὰ τῆς τάξεως ταύτης;

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτησαν ἐν τῷ Αἰγαίῳ οἱ Ἑννετοὶ καὶ Γενουήνσιοι, εἶπετο, ὅπως τὴν αὐτὴν καὶ ἡ Σάμος λάβῃ τύχην, ἥς ἔτυχον καὶ αἱ λοιπαὶ τούτου νῆσοι ὥσεπιτοπλεῖστον. Ἀδύνατοι οὗτοι πρὸς πᾶσαν κατὰ τῶν πειρατῶν ὑπεράσπισιν τῆς νήσου, μετώκισαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὴν Χίον, ἐρήμου ἐγκατάλειφθείσης οὕτω ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὅτε δὲ, ἡ περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΕΤ' ἑκατονταετηρίδος, κατελύθη ἡ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κυριαρχία τῶν Ἑννετῶν, ὁ ἀρχιναύαρχος τῆς Τουρκίας Πιαλῆ πασσᾶς, ἐλθὼν καὶ εἰς Σάμον, ἔμαθε παρὰ τινων ἐκεῖ ποιμένων τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἡ νῆσος ἔρημος ἔμενε, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνηνέχθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τὸν τότε σουλτάνον Σελῆμ. τὸν Β'. Ὁ δὲ ἐξέδωκεν ἀμέσως διάταγμα, δι' οὗ ἐπιτρέπων τοῖς βουλομένοις τὴν κατοίκησιν τῆς νήσου, παρεχώρει ἅμα καὶ ἀσυνδασίαν πολλῶν ἐτῶν καὶ προνόμια ἱκανὰ, οἷον τὸ μὴ κατοικεῖν ἐν τῇ νήσῳ Τοῦρκον, τὸ διοικεῖσθαι αὐτὴν ὑπὸ ἐπιτοπίου ἀρχῆς, τὸ εἶναι ἀπηλλαγμένην τῶν τελῶν καὶ τῶν ἰδιαιτέρων φορολογιῶν τῶν κατὰ καιροὺς «καπετὰν πασσάδων» κτλ.

Πραγματικῶς δὲ τὰ προνόμια ταῦτα παρώρμησαν, ὅπως μεταβῶσιν εἰς Σάμον, οὐ μόνον οἱ εἰς Χίον μετοικισθέντες ἰθαγενεῖς Σάμιοι, μᾶλλον δὲ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀλλαχόθεν, μὴ ὑπομένοντες τὴν ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν τουρκικὴν τυραννίαν, καὶ προτιμῶντες τόπον ταιούτων, ὑπισχνόμενον βίον ὁπωσοῦν ἐλεύθερον καὶ ἄνετον. Οὕτως ἐπολίσθη καὶ αὖθις ἡ Σάμος· ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἐπεκράτει ἡ δέουσα μεταξὺ τῶν κατοίκων ἁρμονία, καὶ οἱ τὰ τῆς νήσου διέποντες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν τοῦ λαοῦ ἐπιλέκτων, ὧν εἷς ἐπεῖχε διοικητοῦ τόπον. Ἀλλ' ἀκολούθως προέκυψαν ἐν τῷ μέσῳ διχόνοια καὶ ἐριδες μεταξὺ τῶν προϋχόντων, διαφορομένων περὶ τῆς ἀρχηγίας· αὐξάνουσαι δὲ αὗται κατὰ μικρὸν, εἰς τοσοῦτον προέβησαν ἀκμῆς, ὥστε καὶ δι' ἀναφορὰς ἐγένετο αἵτησις πρὸς τὴν πύλην περὶ ἀποστολῆς Τούρκου διοικητοῦ. Τοῦτο δ' ἐπιθυμοῦσα καὶ ἡ πύλη, ἀμέσως ἔπεμψε κατὰ τὸ σύνθημα «ἀγᾶν καὶ καδδῆν», ἥτοι διοικητὴν καὶ δικαστὴν· οἱ δὲ προὔχοντες, ἐνούμενοι μετ' αὐτῶν, τὰ πάνδεινα κατὰ τοῦ λαοῦ ἐπραττον.

Μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ὁ καταδυναστευόμενος λαὸς ἀνέκυψε, παντοίοις ζητῶν τρόποις τὴν θεραπείαν τῆς ἐλκευομένης καταστάσεως ἐκείνης· κατὰ δὲ τὸ 1805 ἀνεκτήσατο τὰ παλαιὰ αὐτοῦ προνόμια διὰ τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου, ἀνδρὸς, ὃν οἱ πολλοὶ ἡγάπων καὶ πληροεξούσιον ἀπέστειλαν εἰς τὴν πύλιν. Καὶ ἐνέδωκε μὲν αὐτῇ ταῖς δικαίαις αἰτήσεσι τοῦ Σαμίου λαοῦ· ἡ ἐν Σάμῳ ὅμως τουρκικὴ ἐξουσία καὶ οἱ προὔχοντες, βλαπτόμενοι ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς, κατώρθωσαν τὴν συγκρότησιν συνελεύσεώς τινος, καὶ ἤρπασαν παρ' αὐτῆς τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ μὲν λαὸς εὐηρεστεῖτο κατὰ πάντα ἐπὶ τῇ μέχρι τοῦδε διοικητικῇ καταστάσει, οἱ δὲ περὶ τὸν Λογοθέτην ἐξηπάτησαν τὴν πύλιν, παραστήσαντες τὰ πράγματα ἄλλως, ἢ ὥς εἶχον. Τότε καὶ Λογοθέτης καὶ ἄλλοι τῶν φιλελευθέρων ἀναγκασθέντες ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Σάμου· ὁ δὲ λαὸς, κατανοήσας τὴν ραδιουργίαν τῶν προϋχόντων, ἐξηγέρθη καὶ πάλιν ζητῶν τὴν ἀνάκλησιν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ προνομίων.

Ἐκ τῶν συνεχῶν διαπληκτισμῶν τῶν δύο οὕτω σχηματισθέντων κομμάτων τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων (α) συνέβησαν ἐν τῇ Σάμῳ ἀπὸ τοῦ 1806 καὶ ἐφεξῆς διάφοροι σκηναί, οὐχὶ ἄμειροι πολλάκις ἄρπαγῶν καὶ φόνων. Ἡ ὑπερίσχυσις καὶ ἡ καταπίεσις τοῦ ἑνὸς κατὰ τοῦ ἑτέρου τῶν κομμάτων ἐξήρτητο ἐκ τῶν τότε πολιτικῶν περιστάσεων. Ὅσάκις ὑπερίσχυεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ γαλλικὴ διπλωματία, ἀνελάμβανον καὶ ἐν Σάμῳ οἱ φιλελευθεροί, ἢ τοι τὸ κόμμα τῶν *Καρμαρισίων*· ὁσάκις δὲ ὑπερνίκη ἐκεῖ ἡ ἐναντία μερίς, ὑπερνίκων καὶ ἐν ταύτῃ οἱ ἀριστοκρατικοί, ἦτοι τὸ κόμμα τῶν *Καλικατσάρων*. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατίσχυσαν τέλος μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ 1812 μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐντεῦθεν τῷ 1813 ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου πάντες οἱ φαινόμενοι κορυφαῖοι τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων· τινὲς δὲ καὶ ἐκακώθησαν, καὶ ἄλλων διηρπάγησαν αἱ περιουσίαι.

Μεταξὺ τῶν διωχθέντων ἐλογίζετο καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ἡ ψυχὴ θεωρούμενος τοῦ τῶν φιλελευθέρων κόμματος. Καταφυγὼν εἰς τὴν Σμύρνην, ἐμυήθη οὗτος τῷ 1819 τοῦ μυστηρίου τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἐκτραγείσης δὲ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἐν Σάμῳ τουρκικὴ ἐξουσία, ὥπως προλάβῃ πᾶσαν τῆς νήσου ταραχὴν, συνέκάλεσε τοὺς προὔχοντας καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτῶν τὴν προκατάληψιν ὅλων τῶν μέτρων κατὰ παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ

τύπου. Οὗτοι βεβαιώσαντες, ὡς εἶπετο, τὴν πιστὴν πρὸς τὸν σουλτάνον ὑποταγὴν ἑαυτῶν, ὑπεσχέθησαν πᾶσαν συνδρομὴν ἐτοίμην, καὶ ἄμεσον τὸν παντελῆ ὄλεθρον παντὸς χωρίου, ἀποκλίναντος, τυχόν, εἰς ἐπαναστατικόν τι κίνημα. Συνέστη δὲ τότε ἐκ τῶν προϋχόντων καὶ δωδεκάς, καὶ πρότασις ἐγένετο περὶ τῆς τάχιστα ἀφίξεως δυνάμεως, στρατιωτικῆς μὲν ἐκ χιλίων Τούρκων, ναυτικῆς δὲ ἐξ ἐνὸς τοῦλάχιστον πάρωνος.

Ἀλλὰ συγχρόνως μετὰ τῆς Ὑδρας, ἡ τῇ 17 Ἀπριλίου, ἐπανέστη πρῶτον τὸ Βαθὺ, κομμόπολις τῆς Σάμου, ἅμα ἠγκυροβόλησαν παρ' αὐτῇ δύο πετσιοτικαὶ νῆες καὶ ἐτηλεβόλησαν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας, ἣν ἔφερον. Ἡ παρουσία καὶ ἡ ἐπίδειξις αὕτη ἠλέκτρισεν εὐθὺς τὰ πνεύματα, οὐδεμίαν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν ἀναβαλόντα στιγμὴν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ὡς διατεθειμένα ὑπὲρ αὐτῆς ἐν δὲ τῇ αἰφνιδίᾳ ταύτῃ μεταβολῇ οἱ ἐκεῖ εὐρεθέντες ἕνεκα ἐμπορίας Τούρκοι ἐξ Ἑφέσου, Κρήτης καὶ ἀλλαχόθεν, ἐγένοντο πρῶτον θύμα, οὐδόλως ἀντιστάντες. Ἔργον βεβαίως σκέψεως ἡσύχου καὶ φιλανθρωπίας ἦτο ἡ ἀποδίωξις αὐτῶν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην· ἀλλ' ἡ πρώτη ὁρμὴ λαοῦ ἐπανισταμένου κατὰ τυράννων οὐδέποτε ἐσκέφθη ἡσύχως, ὡς κεκυριευμένη ὑπὸ τοῦ ζῶηροτέρου αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως.

Τούτων γενομένων, οἱ ἐπαναστάται τῆς κομμοπόλεως αὐτῆς διηύθυναν ἀποστολὰς καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Ἀλλ' ἐν τῇ Χώρᾳ, πρωτεύουσῃ τῆς νήσου, ὑπῆρχον προεστώτες ἀριστοκράται, ἀγᾶς, καδδῆς καὶ στρατιῶται Τούρκοι, σχηματίζοντες τὴν φρουρὰν τούτων· ὅπως δὲ ἐνοχοποιηθῶσι καὶ ἐπαναστῶσιν οἱ πρῶτοι, σπητεῖτο, ἵνα καταληφθῶσιν αἰφνης οἱ δεύτεροι καὶ σφαγῶσι. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν παρεσκευάσθησαν οἱ Βαθυῶται δι' ἐπιθesis. Ἐν γνῶσει ὅμως γενομένοι τούτου οἱ προεστώτες προέλαβον, ἐσωτερικῶς μὲν συστήσαντες εὐθὺς φρουρὰν πρόσθετον ἐκκτὸν ὀπλοφόρων περίπου, ἐξωτερικῶς δὲ ἐπικαλεσθέντες κατ' ἐπανάληψιν μετὰ τοῦ ἀγᾶ τὴν ἄμεσον συνδρομὴν καὶ τοῦ ἐν Κουσαδασίῳ Ἐλέζογλου διὰ στρατιωτῶν, καὶ τοῦ ἐγγὺς τῆς Ῥόδου διὰ πλοίων. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιthesis τῶν Βαθυωτῶν ἀνεστάλη. Ἀλλ' ἦτο δυνατόν ποτε, ὅπως μὴ ἀνασταλῇ καὶ ἡ βοήθεια τῆς Ἀσίας, ἡ καὶ τῆς Ῥόδου ἔτι, ὑπαρχουσῶν ἐκεῖ τῶν πετσιοτικῶν νηῶν; Ἦτο ὡσαύτως δυνατόν, ὅπως ἀνασταλῇ καὶ ἡ δηλωθεῖσα ἤδη ὁρμὴ ἀπάσης τῆς νήσου πρὸς τὴν ἐπανάστασιν; Διὰ

ταῦτα οἱ ἐν τῇ Χώρα προστώτες, βλέποντες ἑαυτοὺς ἐντὸς κινδύνου βεβαίως, ἔαν ἐπέμενον, ἔκαμον τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν· καὶ οὗτοι μὲν ἀπέπεμψαν κρυφίως εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν τῆς Ἀσίας τοὺς Τούρκους, λίαν τεταραγμένους ὡς ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τὸ Βαθύ· ὅλη δ' ἡ νῆσος ἐκηρύχθη ἐπαναστάτις τῇ 26 ἀπριλίου.

Οὕτως ἐξετέθη ἡ Σάμος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ ἠπειλείτο κίνδυνον μέγαν, διότι ἡ θέσις αὐτῆς καθίστατο κρίσιμος ἔτι μᾶλλον καὶ ὥς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀγρίων παθῶν, καὶ ὥς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀνδρὸς ὑπερόχου καὶ ἀρμοδίου πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν διεσπώτων καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κινήματος. Ἀλλ' ἤδη οἱ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας διεσπαρμένοι ἕνεκα ἐργασίας καὶ βιομηχανίας Σάμιοι προσήρχοντο, φεύγοντες τὴν ἐκδίκησιν τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς καὶ φέροντες τὸν φόρον τῆς προσωπικῆς ὑπηρεσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Εἰς τούτων καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, μετερχόμενος μέχρι τοῦδε ἐν Σμύρνῃ τὸν φαρμακοπώλην, προσῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἀπητείτο νοῦς ἐπιτήδειος καὶ χεὶρ ἱκανὴ πρὸς τὴν διοργάνωσιν καὶ τὴν δυνατὴν τακτοποίησιν τῶν πραγμάτων τῆς νήσου. Συνωδεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀποστόλου Δημητρίου Θέμελη ἐκ τῆς Πάτμου, καὶ ὑπεστηρίχθη παρ' αὐτοῦ ὡς πεφορτισμένος δι' ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τὴν κίνησιν τῆς Σάμου. Σύμψας ἐντεῦθεν ὁ λαὸς αὐτῆς ἠτένιζε τοὺς ἀφθαλμοὺς πρὸς τοῦτον, καὶ ὡς ἄλλον ἐθεώρει σωτηρίας ἄγγελον. Οἱ ἄτολμοι ἐθάρρηναν, καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν πολιτικῶν παθῶν ἐμετριάσθη. Τοιοῦτος παρεδέχθη ὁ Λογοθέτης, ἔχων μάλιστα γνωσὶν τινα γραμμάτων καὶ πραγμάτων, καὶ τοιοῦτος ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σαμίων, ὡς ἐνεργὸς ἀνὴρ καὶ ἀποφασιστικὸς ὢν χαρακτῆρος. Οὐδὲν ἄλλο εἶχεν οὗτος ὑπ' ὀψιν, ἢ τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα: «Προκειμένου περὶ σωτηρίας τῆς πατρίδος, μὴ βουλεύου, ἀλλὰ κινδύνευε». Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ πραγματικῶς ἦν ἔργον οὐχὶ τύχαιον. Ἀναλογιζόμενος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ βάρους, ὅπερ ἀνεδέχθη, καὶ τῆς περιστάσεως τὸ σοβαρὸν καὶ τῆς ταχύτητος τὴν ἀνάγκην, ὁ Λογοθέτης ἔσπευσεν, ἵνα ἐπαναγάγῃ τὴν δυνατὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, διοργανῶν κατὰ τὰ ἐνόντα τὴν νῆσον. Ἀναδείξας δ' οὕτως αὐτὴν τὸ φόβητρον μὲν καὶ τὴν φρίκην κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, ἱκανὴν δὲ καὶ ὑπέροχον κατὰ τῶν ἐπιχειρησιστῶν μετ' αὐτὸν πολὺ ἀποβάσεων τοῦ ἐχθροῦ, ἐβεβαίωσε, τί δύναται ἐνὸς πολίτου ὁ ἀκλόνητος πατριωτισμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις,

καὶ τί ὑπισχνεῖται ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἡ φρόνησις καὶ ἡ καρτερία.

Ὁ Λογοθέτης συνέστησε κατὰ πρῶτον τέσσαρας χιλιάρχους, ὡς ἀκολούθως. Ἐκ τῶν τεσσάρων τῆς νήσου τμημάτων ἐξελέξατο τέσσαρα ἐπὶ γενναιότητι καὶ τιμιότητι διακρινόμενα πρόσωπα, τὸν Σταμάτιον Γεωργιάδην ἐκ τῆς κομοπόλεως Μαζαθοκάμπου, τὸν Ἐμμανουὴλ Μελαγχρινὸν ἐκ Καρλοβάσου, τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν ἐκ Βαθέος καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Κονταξῆν ἐκ Πύργου. Ὁρκίσας αὐτοὺς, ἵνα μένωσι πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα, εὐπειθεῖς εἰς τὴν ἀρχηγὸν καὶ ἑτοιμοὶ εἰς πᾶσαν διαταγὴν τούτου ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ὑπεχρέωσεν, ὅπως διαλύσωσι πᾶσαν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους καὶ ἄλλους, ἔχθραν καὶ πάθος, καὶ ὅλως δυνάμει ὑπερασπισθῶσι τὰ δικαιώματα τῶν συμπατριωτῶν ἐκυτῶν· οὗτοι δὲ ἔγγραφον δόντες τὴν περὶ τούτων ἀπάντων ὁμολογίαν, διωρίσθησαν χιλιάρχαι, ἐξ ὧν ἕκαστος ἐξελέξατο ἐπὶ ἐγγυήσει ἰδίᾳ τὸν ταγματάρχην αὐτοῦ, ἀναγνωρισθέντα ὡς τοιοῦτον παρὰ τοῦ Λογοθέτου· τούτων δὲ πάλιν ἕκαστος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξελέξατο δύο ἐκατοντάρχους· οὗτοι δὲ ἀνὰ δύο πεντηκοντάρχους· καὶ οὗτοι ἀνὰ δύο εἰκοσιπεντάρχους· καὶ οὗτοι ἀνὰ δύο δωδεκάρχους· καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλους ἀνὰ δώδεκα στρατιώτας. Τοιοῦτῳ κατήρτισε τρόπον τέσσαρας πλήρεις χιλιάρχους, συνδέσας αὐτὰς δι' ὀρκοδοσιῶν καὶ ἀλληλεγγυήσεων. Ὅπως δὲ διεγείρῃ ἐπιπλέον τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἡμιλλαν, διέταξεν, ἵνα φέρωσιν οἱ μὲν χιλιάρχοι χρυσῆς ἐπωμίδας καὶ κορύθους (περικεφαλαίας), οἱ δὲ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ τὰ δεῖνα καὶ δεῖνα σημεῖα πρὸς διάκρισιν τοῦ βαθμοῦ, ὃν ἔφερον. Καθ' ἕλκην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα τοιαῦται ὕλκαι διακρίσεις ἔλειπον ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος.

Τῇ 8 μαΐου ὁ Λογοθέτης, μεθ' ὧν ὀργάνωσε χιλιαρχιδὸν καὶ πλήθους λαοῦ, ὑψώσεν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον ἐν τῇ κομοπόλει τῶν Καρλοβασίων τὴν σημεῖαν τῆς ἐλευθερίας, φέρουσιν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τὰ γράμματα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ». Μεγάλῃ δ' ὑπῆρξεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐν Σάμῳ, καὶ μέγας ὁ ἐνθουσιασμοὺς ὁ καταλαβὼν τὰς καρδίας ἀπάντων. Ὁ μητροπολίτης Κύριλλος, ὅστις καὶ τότε καὶ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ὠφέλησε τὰ μέγιστα, ἀναρρήπιζων τὸ ἐλευθέρον φρόνημα, ἐξετέλεσε τὴν τοιαύτην τελετὴν μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου· ὁ δὲ λαὸς μετὰ δακρύων χαρᾶς ἠσπάζετο τὴν σημεῖαν. Τοῦ παραδόξου αὐτοῦ φαινομένου τὴν ἀγγελίαν εἰς ὅλα μετὰ σπουδῆς διεβίβασαν τὰ χωρία τῆς νήσου, ὅσοι ἔτυχον ἐν Καρλο-

βασίσις, καὶ εἶδον καὶ ἤκουσαν. Ταῦτα δὲ, ἀμειλλόμενα οἶοναι, ἐφιλοτιμοῦντο, ἵνα ὑποδεχθῇ ἕκαστον μετὰ πλείονος δεξιώσεως τοὺς περὶ τὸν Λογοθέτην, καὶ τεθῇ ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ τὴν σημαίαν. Τέλος δὲ περιερχόμενος αὐτὰ ὁ Λογοθέτης καὶ τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας κηρύττων, ἰδίως παρήνει τὴν τῶν πρὸς ἀλλήλους παθῶν διάλυσιν, ὡς τὴν μόνην ἀφετηρίαν ταύτης.

Συγχρόνως ὁ Λογοθέτης εἰσήγαγε καὶ σύστημά τι πολιτικόν, καθ' ὃ αἱ ἀρχαὶ ἅπασαι ἐκ τοῦ λαοῦ ἐξεπῆγάζον. Καὶ ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐξελέγοντο ἔφοροι· τρεῖς δὲ γενικοὶ ἔφοροι τόπον ἐπεῖχον κριτῶν, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀπετέλουν. Καθόλου δὲ εἰς τε τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ ἐκλήθησαν ἀδιαφόρως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντικρουομένων κομμάτων, καὶ τὸ μέτρον τοῦτο συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάλυσιν τῶν διχονοιῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς Ἀσίας, Ῥόδου, Κῶ καὶ ἄλλων πλησιοχώρων μερῶν Τοῦρκοι ἐφόδους ἐμελέτων κατὰ τῆς Σάμου, ὁ Λογοθέτης, ἔνθεν μὲν ἵνα προλάβῃ αὐτάς, ἐτέρωθεν δὲ ὥπως ἐπενέγκῃ ἀντιπερισπασμὸν σπουδαῖον εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐκστρατείαν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, διέταξεν, ἵνα παραπλέωσι κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλοῖά τινα, φέροντα πανταχοῦ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, ἅμα δὲ μετακομίζωσιν εἰς Σάμον καὶ τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῶν ἐν τοῖς παραλίοις χωρίων, ὡς καὶ τοὺς παρεπιδημοῦντας ἐν αὐτοῖς ἐτερόχθονας, οἷον Κρήτας, Πελοποννησίους, Στεροελλαδίτας καὶ ἄλλους, ἐξ ὧν τοὺς μὲν Ἀσιανοὺς περιέθαλπον οἱ Σάμιοι, ὡς ἡδύναντο, τοὺς δὲ ἄλλους ἀπέστελλον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν.

Οὕτω διὰ τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Σάμου εἶχεν ἤδη ἡ ἐπανάστασις προπύργιον ἰσχυρὸν κατὰ τῆς Ἀσίας, ὡς εἶχε τοιοῦτο τὸ Σούλιον κατὰ τῆς Ἀλβανίας. Ὁ δὲ Γεώργιος Λογοθέτης, ἄρχων ἡδὴ καὶ νομοθέτης, παρεδέξατο ἀπὸ τοῦδε ὡς κύριον αὐτοῦ ὄνομα τὸ τοῦ Λυκούργου, ὀνομαζόμενος καὶ ὑπογραφόμενος *Λυκούργος Λογοθέτης*. Ἐλάβε τοῦτο Φιλικὸς γενόμενος, ὡς σύνθηες τότε· ἠθέλησε δ', ὥπως διὰ τῆς κοινῆς καὶ ἀγαθῆς ιδέας περὶ ἑνὸς ἀρχαίου νομοθέτου καὶ ἄρχοντος, τοῦ Λυκούργου τῆς Σπάρτης, μεγαλητέραν δώσῃ βαρύτητα καὶ πλειότερον ἐμπνεύσῃ σέβας ὑπὲρ τῶν νόμων, οὓς ἔθετο. Ἡ τοιαύτη διὰ κλασικοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἐπίδειξις ἐθεωρεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς ἐν κεφάλαιον ἠθικὸν τοῖς νεωστὶ μὲν ἀναφαινομένοις ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ, οὐδὲν ὅμως ἢ μικρὰ προηγού-

μενα ἔχουσι. Διὰ τοῦτο οὐδένα τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀπαντῶμεν ἀποδυθέντα τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα ἢ ἐπώνυμον. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστίν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον μιᾶς δεδομένης ἐποχῆς συνίστησιν οὐχὶ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἡ προσωπικὴ ἀρετὴ καὶ ἱκανότης· παραδεκτέον ὅμως, ὅτι ἐνταῦθα ὁ Γεώργιος τῆς προτεραΐας ἐτίμησε σχετικῶς τὸν Λυκοῦργον τῆς ὑστεραΐας, ἐν ᾧ χρόνῳ πολλοὶ ἄλλοι, καίτοι ἀντανομασθέντες ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς, ὁ δὲ Θησεύς, ὁ δὲ Πελοπίδας καὶ καθεξῆς, ἔμειναν ἥθει κολοιοί, διότι ἔλαχον φύσει κολοιοί.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐκινήθη καὶ ἡ Κάσσος διὰ τοῦ πλοίαρχου Θεοδώρου Κανταρτσόγλου. Ἀνῆκεν αὕτη τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ βέγη τῆς Ῥόδου, ἀλλ' οὐδένα εἶχε Τοῦρκον. Ἐφερε πληθυσμὸν μέχρις ὀκτακισχιλίων, ναύτας καλοὺς μέχρι τῶν χιλίων καὶ δεκαπέντε ἀρμολίους πρὸς πόλεμον πάρωνας, μεγάλης ὄντας χωρητικότητος καὶ ἐφωδιασμένους διὰ τηλεβόλων.

Ὁ Κανταρτσόγλου, ἀνὴρ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, τὸ πρῶτον ἦν πρόσωπον ἐκ τῶν πλοίαρχων τῆς νήσου. Ἀμα κινηθείσης τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς νήσου τῶν Πετσῶν, ἀνήσυχος διετέλει, ἐπιμελῶς συμβουλευόμενος καὶ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ ἐνθαβρύνων πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Πρῶτος συνεφώνησε μετ' αὐτοῦ ὁ πλοίαρχος Παπακανάρης. Συνελύσεως δὲ γενομένης, συνωμολόγησαν καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, καταθέσαντες εὐθὺς, ὅσον ἠδύνατο χρηματικὸν ἕκαστος. Οὕτως ὑψώθη καὶ ἐν τῇ Κάσσῳ ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς καὶ τηλεβολισμῶν· τὴν ἐπανάστασιν δὲ ταύτης ἠκολούθησαν εὐθὺς καὶ αἱ νῆσοι Κάρπαθος, Χαλκία (Χάλλη), Δῆλος, Νίσυρος (τὸ Νίσαι), Καλύμνα (Κάλυμνος), Λέρος, Πάτμος καὶ Ἀστυπάλαια (Ἀστυπαλαία) (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α).

ΑΤΤΙΚΗ.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἀττικῆς, «διεζωσμένης ὕρεσιν ἐρυμνοῖς», ἐπαρουσίαζε δυσκολίας μεγαλητέρας, ἢ ἡ τῆς Βοιωτίας. Ἦσαν μὲν αἱ Ἀθῆναι κατὰ μέρος μεμυημένοι τοῦ μυστηρίου περὶ τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐσπεροῦντο προκρίτων ἰσχυόντων καὶ τολμηρῶν, ὡς τῶν τῆς Πελοποννήσου, οὐδ' εἶχον λαὸν εὐερέθιστον καὶ ὁρμητικόν, ὡς τὸν τῆς Ἰδρας, Πετσῶν καὶ Ψάρων, ἢ ὀπλαρχηγόν τινα γενικόν, ὡς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Στερεᾶς. Παρὰ τοὺς ἠθικοὺς τούτους λόγους ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι ὕλικοι, καὶ μάλιστα ἀνώτεροι, ἐν μέρει μὲν τὰ φρούρια τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐν γένει δὲ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς ἐπαρχίας. Ἐν σχήματι οὖσα τριγώνου, περιβρέχεται αὕτη, καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν προσβάλλεται κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τε τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου δυτικῶς καὶ τοῦ Μυρτώου πελάγους ἀνατολικῶς. Τῆς Φωκίδος, Βοιωτίας καὶ Λοκρίδος ἡ προσηγηθεῖσα κίνησις ἐχρησίμευεν ὡς ἠθικὴ μάλλον, ἢ ὕλικὴ ὑποστήριξις.

Εὐτυχῶς δύο ὑπὲρ αὐτῆς περιστάσεις συνέδραμον ἐξόχως, τῶν Τούρκων τὰ μέτρα καὶ ἐνὸς Μελέτου Βασιλείου ἡ εὐτολμία. Οἱ πρῶτοι διὰ τῶν μέτρων, ἅπερ ἔλαβον, ἀνεπλήρωσαν κυρίως τὴν ἐνέργειαν ἰσχυρῶν καὶ τολμηρῶν προκρίτων· ὁ δεύτερος διὰ τοῦ νοῦς καὶ τοῦ θάρρους αὐτοῦ ἀντιπροσώπευσεν ἐπαξίως ὀπλαρχηγὸν ἐκ συστήματος πατριώτην καὶ γενναῖον.

Κατὰ τὴν Ἀττικὴν Τούρκοι κατῴκουν ἐν μόναις ταῖς Ἀθήναις, ἀριθμούμενοι οἰκογένειαι περὶ τὰς τετρακοσίας· οἱ δ' ἐξ αὐτῶν ἀρμόδιοι πρὸς πόλεμον ὀπλοφόροι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μισθωτῶν Ἀλβανῶν τῆς ἀρχῆς, ἐλογίζοντο περὶ τοὺς πεντακοσίους. Διὰ τοσούτων ὅπλων ὑπεχρεοῦντο, ἵνα ὑπερσπίζωνται ἐν καιροῖς ταραχῶν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, χρῆζουσιν τοῦλάχιστον πεντακοσίων στρατιωτῶν, καὶ τὸ ἐκτεταμένον περιτείχισμα τῆς πόλεως, προφυλασσόμενον μόλις διὰ χιλίων στρατιωτῶν.

Δύο ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις, ἡ Τρίπολις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ αἱ

Ἀθῆναι ἐν τῇ Στερεᾷ, περιτειχίζοντο ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τῆς πρώτης τὸ περιτειχισμα, ὡς στερουμένης φρουρίου συστηματικοῦ, ἐφωδιάζετο δι' ὅπλων ὡς ἔγγιστα ἀναλόγων καὶ ἐνισχύετο διὰ τηλεβόλων καὶ προμαχῶν μικρῶν καὶ μεγάλων· τὸ τῆς δευτέρας ὁμως, περιμέτρου ἴσης σχεδὸν τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως τείχους, ἀρμόδιον ἦν διὰ λεπτά μόνον ὅπλα. Εἶχε δὲ τοῦτο πύλας οὐχὶ ἐννέα, ὡς τὸ παλαιόν, ἀλλ' ἑπτὰ (α), ὡς καὶ τὸ τῆς Τριπόλεως ἔξ. Τὸ δὲ φρούριον ὑπῆρχε κενὸν ὡσεπιπολὺ τῆς δεούσης προμηθείας τροφῶν καὶ ὕδατος. Μεθ' ὅλης ἀνεπαύοντο τῆς ἀταραξίας ἐπὶ τῶν διαφνῶν τῆς κατακτήσεως οἱ Τούρκοι, καὶ μόνην ἐθεώρουν ἄγκυραν ἀσφαλείας ἐαυτῶν τὴν ὠμοτέραν κατὰθλιψιν, τὴν ἀπανθρωποτέραν γύμνωσιν καὶ τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἀποκτίνωσιν τῶν κατακεκτημένων.

Οὐδεμίαν ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες Ἀθηναῖοι τῆς πόλεως ἐδίδον τοῦτοις ὑπνόοιαν διαταραχῆς τινος, εἰ καὶ ἐγίγνωσκον τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἤκουον ἤδη τῶν γινομένων κατὰ τε τὴν Βλαχομολδαυίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους καὶ τὰς γείτονας ἐπαρχίας. Τὰ πάντα ἀνέμενον ἐκ τοῦ μέλλοντος. Οἱ Τούρκοι ὁμως ἀνησύχως εἶχον, ἀκούοντες τοῦ κώδωνος τῶν καταντικρῶ καὶ πλησίον ἀναφαινομένων κινημάτων, βλέποντες ἄλλως τὴν ἐπανάστασιν κρούουσιν καὶ αὐτὰς τῆς Ἀττικῆς τὰς θύρας. Ἐπειδὴ δὲ ἠρώτων, ὡς εἶπετο, περὶ τῶν γινομένων, καὶ περὶ οὐδενὸς ἄλλου, ὡς αἰτίου καὶ πηγῆς τούτων, ἤκουον, εἰμὴ περὶ Καραλῇ (τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ), παρίστατο καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις ἤδη, ὡς πρὸ ολίγου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Βοιωτίᾳ, ἡ αὐτὴ συνθηματικὴ κομωδία τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους. Ὡς ἂν μὴ ἤρουν οὕτω αἱ ἴδιαι αὐτοῦ ἀμαρτίαι, ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, τρομερὸς πρότερον, κατήντησεν, ἅμα περιπεσὼν ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου, τὸ παίγιον ὧλων, φορτοφορῶν καὶ τὸ ἡλικὸν βάρος τοῦ ἐλληνικοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τῆς ἀπάτης ἡ ἰσχὺς παύει, τῶν πραγμάτων ἀντιπαρισταμένων.

Ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν διατρέχει τὴν Ἀττικὴν μέχρι τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου σειρὰ ὄρεων, συνέχεια οὐσα τοῦ Κιθαιρώνα, ὧν τὰ κυριώτερά εἰσιν ὁ Πάρνης (Νουζᾶς), τὸ Πεντελικὸν (Πεντέλη) καὶ ὁ Ὑμηττὸς (Τρελλός).

Πρὸς τὸ βάρειον δὲ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπὸ τὸν δρυμῶδη Πάρνηθα καίεται, οἷοναί κεχωσμένον μεταξὺ βουνῶν, τὸ χωρίον Χασιὰ, ἡ ἀρχαία Χαστιὰ, ἀνῆκον τῷ πρότερον ὁμωνύμῳ δήμῳ, πολυπληθεστέρῳ ὄντι

τῶν ἄλλων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους, καὶ ἤδη περιλαμβανομένῳ ἐν τῷ τῆς Φυλῆς. Ἐκ τοῦ χωρίου αὐτοῦ κατήγετο ὁ Μελέτης Βασιλείου, νοήμων ἀνὴρ, φιλόπατρις, γενναῖοκαρδὸς καὶ ἐπιβρόντη ἱκανὴν χαίρων. «Δεδομένον δ' ἦν ἄνωθεν», ὅπως ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ χαράξῃ οὗτος ἐποχὴν νέαν καὶ ἐπίσης ἔνδοξον. Καθὼς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὁ Θρασύβουλος Στειριεύς, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ φίλος τῆς δημοκρατίας, καταλαβὼν τὸ φρούριον τῆς παρακειμένης Φυλῆς, ἐκινήθη ἐκεῖθεν καὶ τὰς Ἀθήνας ἡλευθέρωσεν ἐκ τῶν τριακοντα τυράννων τοῦ Λυσάνδρου· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων ὁ Μελέτης Χαστιεύς, λάτρης πιστὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, καταστήσας τὴν Χαστιὰν πρῶτον ἐπαναστατικὸν πυρῆνα, ὥρμησεν ἐκεῖθεν ὁ πρῶτος προσβαλὼν τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει κατέκλεισε τούτους, κινήσας τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν εἰς τὰ ὅπλα.

Σύστημα εἶχον οἱ Τοῦρκοι τὰ λεγόμενα «δερβενλίκια», ἥτοι τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστασίαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν στενῶν. Ὅπου ἡ τυραννία πλεονάζει ἀφόρητος, ἐκεῖ οἱ ἀπελπιζόμενοι τῶν ἀνθρώπων παραιτοῦνται τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ εἰς τὸν ἡμιάγριον τοῦ ἀποστάτου καὶ κλέπτου καταφεύγουσιν, ὡς εὗρισκοντες δι' αὐτοῦ ἕνεσίν τινα καὶ τὴν φυσικὴν ἀντὶ τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίαν. Τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῆς θηριώδους τουρκοκρατίας. Αὕτη δὲ, διότι προσεῖχε πάντοτε ἐπὶ τοῖς ἀποτελέσμασι καὶ οὐχὶ ἐπὶ ταῖς αἰτίαις, ἡναγκάζετο, ὅπως ἀσφαλίζῃ δι' ὅπλων τὴν διὰ τῶν στενῶν συγκοινωνίαν. Διττῶς δ' ἐνηργεῖτο ἡ ὑπηρεσία αὕτη, ἡ διὰ μισθωτῶν στρατιωτῶν ὑπὸ δερβεναγᾶν, ἡ διὰ τῶν οἰκούντων παρὰ τοῖς τοιοῦτοις στενοῖς Ἑλλήνων, ἂν ἤθελον. Εἰς τοὺς δευτέρους δὲ τούτους παρεχώρει ἡ ἀρχὴ πρὸς ἐκτέλεσιν μὲν τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὀπλοφορίαν καὶ ἄλλα τινὰ προνόμια, πρὸς ἀποζημίωσιν δὲ ἐν εἶδος ἀσυδοσίας καὶ πρωτίστην τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Μεγαρικῆς, τῶν Θεσσαλικῶν Τεμπῶν καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Τοιούτους καὶ τοὺς Χαστιεῖς ὁ Μελέτης ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατέστησε λόγῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς εἰς τὸν Πάργνηθα ἀνόδου διὰ τῆς στενωποῦ τῆς Φυλῆς, ἀφ' οὗ προηγουμένως κατ' ὁρμήσας τὴν ἀνακούφισιν τούτων ἀπὸ τῆς διπλῆς τυραννίας τοῦ τε βοεβόνδα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ πασσᾶ τῆς Εὐβοίας. Τὴν στενωπὸν αὐτὴν ὠχυρωμένην ποτὲ εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπεράνω τῆς Χαστιᾶς σωζόμενα ἔχνη.

Τὸν ἐπιτήδειον νοῦν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦ Μελέτου ὁμολογοῦσι τὸ πρόσχημα, δι' οὗ ἐν γνώσει τῶν Τούρκων ἐσχημάτισε τὸ πρῶτον μικρὸν στρατοπέδον αὐτοῦ, καὶ ἡ προσβολή, ἣν ἐπεχείρησε κατὰ πρῶτον ἐναντίον μέρους τῶν Εὐβοέων Τούρκων. Ὅταν ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Φωκίς ἐκινήθησαν, οὗτος, ὑποκρινόμενος πίστιν τοῖς Τούρκοις, ἔθεσεν ὑπ' ὅψιν τοῦ βοεβόνδα τὴν εὐθύνην τῆς ἀσφαλείας τῶν στενῶν τῆς Χαστιᾶς ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τῶν παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δῆθεν διεγειρομένων κλεπτῶν. Ὁ βοεβόνδας ἔδωκεν εὐθὺς ἄδειαν στρατολογίας, ὡς πρότερον ὁ τῆς Λεβαδείας τῷ ὀπλαρχηγῷ Διάκῳ, οὗθ' ὑπενόησεν ὑποπτὸν τι τόσῳ μάλλον, ὅσῳ οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν ἀδύνατον ἐθεώρουν ἐσωτερικὸν τι κίνημα τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναίων, ὡς καὶ διὰ τοῦς Ἑλληνας Εὐβοεῖς οἱ Τούρκοι τῆς Εὐβοίας τὰ αὐτὰ ὑπελογίζοντο. Οὕτως ἡδυνήθη ὁ Μελέτης τὴν συγκρότησιν στρατοπέδου τινὸς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀπριλίου ἐν ταῖς Ἀχαρναῖς (τῷ Μενιδίῳ) ἐκ Χαστιέων καὶ Ἀχαρνέων. Τῶν δευτέρων ἡγεῖτο ὁ φίλος αὐτοῦ καὶ συνεταῖρος Χατσῆ Ἀναγνώστης Κισκατιώτης.

Ἀλλὰ, μόλις παρελθουσὼν ὀλίγων ἡμερῶν, οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν πλήρεις ἐγένοντο ἀνησυχίας μαθόντες ἐπανεστημένους ἄλλεπαλλήλους τὰς ἐπαρχίας, καὶ πρῶτον πάντων ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐμελέτησαν τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως, καίτοι ἡρεμούντων. Ὁ καδδῆς τότε, ἐπὶ ἀντικειμένων τοιαύτης φύσεως ψήφον κυριεύουσιν φέρων, οὐδόλως ἐνέδωκε παρατηρήσας, ὅτι μέτρον τοιοῦτον, ὡς ἐναντίον μὲν τοῦ νόμου τοῦ προφήτου αὐτῶν, ἀπάδει τοῖς πιστοῖς Μωχαμεθανοῖς ὡς ἀντιπολιτικὸν δὲ, δύνανται ἀπελπίσαι τοὺς πάντας καὶ προκαλέσαι τὴν ἐπανάστασιν, ἥς ἄλλως ἤθελον τὴν προκατάληψιν. Μόλις δ' οἱ Τούρκοι ἐπέσθησαν, καὶ εἰς μὴν περὶωρίσθησαν τὴν σύλληψιν κληρικῶν τινῶν, προκρίτων καὶ ἄλλων τυχόντων ἐν ταῖς ὁδοῖς, οὓς ἐφυλάκισαν τῇ 10 ἀπριλίου ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὡς ὁμήρους διὰ τὴν ἀκινήσιν τοῦ τόπου. Τότε οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν διακεκριμένων Ἀθηναίων κατέφυγον ἔντρομοι κρυβέντες ἐν τοῖς προξενείοις· ὁ δ' ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν Διονύσιος εὐρέθη ἀπὼν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ. Οἱ συλληφθέντες ἦσαν Φιλάρτος Τριανταφύλλης ἱερομόναχος, Ἀνθιμος Ἀγιοταφίτης ἱερομόναχος, Ἀγγελος Γέροντας, Προκόπιος Βενιζέλος, Παλαιολόγος Βενιζέλος, Ἀγγελᾶκης Βενιζέλος, Ἰωάννης Πανταζῆς, Γεώργιος Βάρβανος, Χατσῆ Δημήτριος Καρόρης καὶ λοι-

ποί, ὅλοι ἑνδεκα. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀπηγχονίζετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἐφυλακίσθησαν καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μαρτυρήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἀναβιβάζειν εἰς τὸ φρούριον, ὅσα εἶχεν ἕκαστος κινήτᾳ πράγματα, καὶ ἐφοδιάζον αὐτὸ διὰ τροφῶν καὶ ὕδατος, ὅπερ μετεκρέμιζον ἐκ τῆς πόλεως, μίαν τῶν δεξαμενῶν πληροῦντες.

Ταῦτα μανθάνων ὁ Μελέτης Χαστιεὺς, καὶ προτρεπόμενος σφόδρα ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Λεβαδείας, ἀπέρριψε πλέον τὸ προσωπεῖον, καὶ μεθ' ἱκανοῦ ἀποσπάσματος ἀπελθὼν προσέβαλε τῇ 18 ἀπριλίου Τοῦρκους τινὰς Εὐβοεῖς, μεταβάλλοντας εἰς Κάλαμον. Ὅπως δὲ ἐνισχύσῃ καὶ ἄλλως τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ ἐνθαβρύνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν κίνησιν τοῦ τόπου, ἐπεκαλέσθη εὐθὺς τὴν παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Λεβαδείας ἀποστολὴν ἀρχηγῶν καὶ οὗτοι, μὴ ἔχοντες ἀρμόδιον ἄλλον, ἀπέστειλαν τὸν Δῆμον Ἀντωνίου Λεβαδειέα, περιβαλόντες αὐτὸν ἐπωμίδας καὶ περικεφαλαίαν.

Οὐδὲν μεθοδικώτερον παρὰ τὴν ἀνάγκην. Ἐν ἄλλῃ μὲν ἐποχῇ ἀποστολὴ τοιαύτη ἤθελεν εἶσθαι καὶ γελοία καὶ προσβλητικὴ ὅλως· κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμῶς πᾶς στενοφύρος, καὶ μάλιστα περικεφαλαιοφύρος, καὶ πρὸ πάντων ἐπωμιδοφύρος, ἐξελαμβάνετο ὡς μυστηριώδές τι, παρεδέχετο ὡς ἀποστολὴ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ὑπεστήριζε τὴν περὶ Ῥώσσαν καὶ μεγάλων πραγμάτων κοινὴν ἰδέαν, ἀνεπτέρου δὲ τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας, καὶ ἐν τῷ καθήκοντι αὐτοῦ ἕκαστον περιώριζε. Τοιοῦτον ὡς ἔγγιστα μεταμορφώσαντες ἄλλοι ἐπαρουσίασαν ἐν τῇ Τριφυλίᾳ, ἅμα κινήσει, τὸν Ἀντώνιον Πελοπίδαν, Ἠπειρώτην, ἐπαγγελλούμενον τὸν ἐμπειρικὸν ἱατρόν. Τοιοῦτον ὡσαύτως ἄλλοι ἀνέδειξαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Κορίνθου, ἅμα κινήσεως, τὸν Παναγιώτην Βαφειόπουλον, Κεφαλλῆνα.

Ἦδη οἱ Τοῦρκοι, βεβαιούμενοι τὴν ἐν τῷ Καλάμῳ προσβολὴν καὶ βλέποντες τὰ περὶ τὴν πόλιν ποίμνια ἐαυτῶν διαρπαζόμενα παρὰ τῶν Γερμανιέων καὶ Ἰσσιέων, ἐγνώρισαν τὸ περὶ στρατολογίας πολιτικὸν στρατήγημα τοῦ Μελέτου, καὶ ἐνόησαν πάνθ', ὅσα ἤκουον περὶ τε τῆς Πελοποννήσου, τῆς Βοιωτίας, τῶν Πεταῶν καὶ τῆς Ὑδρας ἐσχάτως. Κεκυριευμένοι δὲ ὑπὸ ἄκρας ἀγανακτικῆς καὶ ἐρεθισμοῦ, ἐξῆλθον ἱππεῖς ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀρπασάντων τὰ ποίμνια, ἀλλ' οὐδὲν ἐπραξαν, μὴ προχωρήσαντες. Τότε ἠπέλουν

ἐκ νέου σφαγὴν γενικὴν, στήσαντες τῇ 24 ἀπριλίου ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου τὴν σημαίαν αὐτῶν, γενομένης ἱερατικῆς τελετῆς παρὰ τοῦ «ἱμάμου». Ἦν δὲ αὕτη τὸ σύνθηες παρὰ τοῖς Τούρκοις σύνθημα τῆς εἰς τὰ ὅπλα ἐγέρσεως καὶ τοῦ κοινοῦ ὀπλισμοῦ. Ἀμέσως δὲ τὰ μὲν πλείω τῶν γυναικοπαίδων αὐτῶν ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐτέθησαν φρουροὶ, οἱ πλείους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ οἱ ὀλιγώτεροι εἰς τὰς πύλας τοῦ περιτειχίσματος. Μὴ ἐπαρκούντες δ' ἐν γένει ὡς ὀλιγάριθμοι, καθ' ὃ προείπομεν, ἠναγκάσθησαν, ὅπως διορίσωσι φρουροὺς τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ περιτειχίσματος Ἑλλήνας Ἀθηναίους. Ὅπόσῳ ἀστείᾳ ἀνωμαλία! Ὅμοιον τι ἐπραξαν μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ Εὐβοεῖς Τούρκοι ὑπὸ ἄλλην ἐποψιν.

Ἄλλ' ὁ κίνδυνος ὀχλαγωγίας τινὸς καὶ καταστροφῆς ἐπέκειτο ἤδη βαρύτερος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναίων, καὶ μόνη σωτηρίας ἐλπίς ἔμενεν αὐταῖς ὁ ἀπακλεισμός τῶν βαρβάρων. Πρὸς τοῦτο ἄλλοι τε καὶ οἱ ἐν τοῖς προξενείοις προσφυγόντες συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ Μελέτου, ταχίστην ἐπικαλούμενοι τὴν εἰσόδον αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει. Ἡ ὥρα οὕτως ἐπέστη, Θεοῦ θέλοντος· καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 ἀπριλίου κινεῖται οὗτος ἐκ τῶν Ἀχαρνῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἐξακοσίων, ἐξ ὧν τινες λόγχας μόνον ἢ ῥόπαλα ἔφερον. Εἰσπηδήσαντες δὲ αὐτοὶ τὰ μεταξὺ τῶν πυλῶν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Βουβουνίστρας περιτειχισμα, καὶ τοὺς φρουροὺς τῶν πυλῶν τούτων ὀλίγους Τούρκους φονεύσαντες, διεσπάρησαν εἰς τὴν πόλιν πυροβολοῦντες καὶ κραυγάζοντες: «Χριστὸς ἀνέστη!! Ἐλευθερία!!» Οἱ διασωθέντες ἐκ τῶν Τούρκων ἀνέβησαν τότε δρομαῖοι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἱκανοὶ δὲ ἐφρονεύθησαν καὶ ἠχμαλωτίσθησαν, ἐξ ὧν καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, οὓς οἱ Ἕλληνες ἠσφάλισαν ἐν τοῖς προξενείοις.

Οὕτως ἐξηγέρθη ἡ πόλις, ἡ Ἀττικὴ ἅπασα ἐκινήθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἀπεκλείσθη. Τῇ δ' 28 ἀπριλίου ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει κοινῇ ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου, ὅπου διεδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Τούρκους, προκαθημένου, καὶ δικαίως, τοῦ Μελέτου, «ὅς τόσα μέμνη» καὶ ἤδη.

Ἀμέσως οἱ Ἀθηναῖοι μετεπέμψαντο τὸν ἀρχιερέα ἑαυτῶν Διονύσιον ἐκ τῆς Λεβαδείας, ὡς πρόσωπον χρησιμώτατον, καὶ τάξιν τινα συνέστησαν πραγμάτων, ὁμοιόμορφον πρὸς τὴν περίστασιν. Περιωρί-
ζετο δ' αὕτη ἐν τῷ διορισμῷ πενταμελοῦς διοικήσεως, συγκροτη-

θείσης παρὰ τοῦ Ἀθηνῶν Διονυσίου, Χατση Παναγῇ Ζαχαρίτσα, Σπυρίδωνος Πατούσα, ἀρχιμανδρίτου Δημητρίου Ἀντωνοπούλου καὶ Νικολάου Τυρναβίτου, οὓς ὠνόμασαν βουλευτάς (α). Τῆς διοικήσεως δὲ ταύτης πρῶτιστον ἔργον ἦν ἡ οἰκονομία πυρίτιδος καὶ μολύβδου. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρῶτης (β) ἔθεσεν αὕτη ἐν ἐνεργείᾳ τοὺς πυριτομύλους, τὴν δὲ προμήθειαν τοῦ δευτέρου ἐνήργησεν ἐκ τῶν ἐπιστεγασμάτων τῶν τουρκικῶν δημοσίων καταστημάτων, ὡς τῶν τεμενῶν καὶ τοῦ «μεδρεσέ». Τότε προσέδραμον πολλαχόθεν, ὡς εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐμπόλεμον μέρος, πλείστοι ἐνοπλοι, καὶ μάλιστα Ἴόνιοι, Ὑδραῖοι, Σαλαμίνιοι, Αἰγινῆται, Κεῖοι ὑπὸ τὸν Πάγκαλον καὶ Κύθιοι, καταβάλλοντες τὸν προσωπικὸν φόρον τοῦ αἵματος ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τῆς ἄλλοτε μητροπόλεως τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τροφῷ τῆς ἐλευθερίας. Ὅσῳ ὑπῆρχον ἴδια οὐδενὸς λόγου τὰ ἡθικὰ κεφάλαια τῶν ἀπογόνων Ἀθηναίων, τόσῳ ἐξετιμῶντο ἐξοχα καὶ θαυμαστά τὰ τῶν προγόνων Ἀθηναίων. Τῇ ἀθανάτῳ μνήμῃ τῶν μεγάλων φιλοσόφων, ῥητόρων καὶ ποιητῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν βαθύτατον τὸ σέβας ἐσώζετο, διότι ἀπαρამεῖωτον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἐκκληρονομεῖτο· πᾶς δὲ Ἕλλην, καὶ ὀλίγων τινων γραμμάτων Ἕλλην, προσερχόμενος ἤδη ὑπὲρ τῶν νέων Ἀθηνῶν, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς ἀκροώμενον τοῦ Σωκράτους δικλεγομένου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀκαδημίας ἢ τοῦ Λυκαίου ἀκροώμενον τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους φιλοσοφούντων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Πνυκὸς ἢ τοῦ Ὠδείου ἀκροώμενον τοῦ Δημοσθένους δημηγοροῦντος, ἢ τοῦ Λίσιχλίου τραγωδοῦντος. Ὡσαύτως τῇ ἀθανάτῳ μνήμῃ τῶν μεγάλων στρατηγῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἐνθουσιῶν ἦτο πᾶς Ἕλληνας ἐκαστος δὲ στρατεύμενος ὑπὲρ τῶν νέων Ἀθηνῶν, ἠγάλλετο ἄφατον ἀγαλλίαισι καρδίας, καὶ καυχώμενος ἐθεώρει ἑαυτὸν στρατηγούμενον οἷον ἐδῶ μὲν ὑπὸ τοῦ Φωκίωνος ἢ τοῦ Μιλτιάδου, ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἢ τοῦ Ίφικράτους. Τί δ' ἂν εἴπῃ τις καὶ περὶ τῶν ἀριστουργημάτων, ἅπερ ὑψοῦσι τὴν φαντασίαν, μόνῃ διαμένοντα, τῶν ἀνθρώπων παρερχομένων; Ἡ Ποικίλῃ Στοᾷ ἀνεμίμνησκε τοὺς Ζεύξιδας καὶ Πολυγνώτους αὐτῆς· ὁ Παρθενῶν τὸν Ἰκτινον καὶ Καλλικράτην αὐτοῦ· τῶν ἀμιμήτων δὲ τούτων καλλιτεχνῶν αἰσικαὶ περιπτάμεναι ἐμεγαλοφώνουν· ὧ ἀπόγονοι, σώσατε τὸ πατρῶον ὕμῶν ἔδαφος ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος καὶ τὰ λείψανα καὶ τῶν ἔργων ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἐσπερίας ἱεροσυλίας. Ἐνθυμή-

θητε τοῦ Σύλλα ἐμπρήσαντος καὶ κατασκάψαντος μέγα τῆς ἱερᾶς πό-
λεως ταύτης μέρος! Ἐνθυμήθητε τοῦ Νέρωνος, τρισχίλια τῶν ἀγαλ-
μάτων ληστεύσαντος! Ἐνθυμήθητε τῶν Γότθων, τοῦ Γενσερίκου, τῶν
Βανδάλων, τῶν Φράγκων τοῦ 120¹/₂ καὶ τοῦ Μεχεμέτ Β'. τοῦ 1456,
οἷων καὶ ὅσων ἐγένοντο κακῶν αἴτιοι! Ἐνθυμήθητε τοῦ Ἐννετοῦ Μορο-
ζίνου καὶ τοῦ Σουηδοῦ Κένιζμαρκ, καταφανισάντων τὰ προπύλαια
καὶ τὸν Παρθενῶνα. Μὴ λησμονήτε ἐπὶ τέλους τοῦ Γότθου Ἐλγκινος
καὶ τῶν τοσοῦτων ἱεροσυλησάντων τὰ ἔργα ἡμῶν περιηγητῶν! Ἐ-
σμὲν οἱ πατέρες ὑμῶν κατὰ σάρκα καὶ ἀδελφοὶ κατὰ πνεῦμα. Ἰδοὺ
ἡ μυστηριώδης Ἐλευσὶν κατὰ τῆς πολυθείας! Ἰδοὺ ἡ φυλακὴ τοῦ
Σωκράτους, περιλαβοῦσα τὸν πρωτομάρτυρα ὑπὲρ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ!
Ἰδοὺ δ' Ἀρείος Πάγος τοῦ Διονυσίου, παραγαγὼν τὸν Ἅγιον τοῦ
ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ!

Τοσοῦτων ἀναμνήσεων καὶ τοιούτων ἐμπνεύσεων χώρα, αἱ Ἀθῆ-
ναι εἴλκυσαν ἐντὸς δεκαημερίας ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους προσκυνητὰς
τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου αὐτῶν καὶ μαχητὰς συνάμα ὑπὲρ τοῦ πα-
ρόντος ἀγῶνος αὐτῶν. Κεφαλῆαι δὲ μεγάθυμοι παρὰ τὰ ψιλὰ ὀ-
πλά ἔφερον καὶ τηλεβόλα, δι' ὧν ἡ Πνύξ καὶ τὸ Μουσεῖον (Μνημεῖον
τοῦ Φιλοπάπου), οὐχὶ πλέον Φιλιππικοὺς τοῦ Δημοσθένους καὶ ποιή-
σεις Μουσαίου, ἀλλὰ τὸν θάνατον ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν τυράννων
τῆς Ἀκροπόλεως. Ὑδραῖοι δὲ πατριῶται συνέδραμον κατ' αὐτὴν τὴν
πανελλήνιον πάλην τῶν Ἀθηναίων καὶ διὰ πολεμικοῦ πλοίου ἑνδεκα
τηλεβόλων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Νέγκαν (α).

Θεσσαλομάγνησις.

Οἱ Θεσσαλομάγνητες ἐβεβαίωσαν, οἷον ἔπνεον πατριωτισμὸν καὶ
τόλμην. Πρωταθλητὴς αὐτῶν ὁ διάσημος διδάσκαλος Ἀνθιμος Γα-
ζῆς ἀπέδειξεν, ὁπόσω ἤγνονε τὴν θεωρίαν μετὰ τῆς πράξεως, οὐδὲν
«μείζον ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρης νομίζων».

Διελάβομεν ἄλλοτε (β) πᾶν, ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ Πήλιον ἕρος ἔγ-
καιρον μετάβασιν τούτου ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διδασκαλίας τῶν
ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ πατριωτισμὸς αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔψευσε
τῶν κοινῶν ἐλπίδων. Συνετὸς καὶ σοβαρὸς ἀνὴρ, εἰς ὧν καὶ λέγων
καὶ πράττων, πλήρης δὲ ἀγαθότητος, ἐπιθυμίας τοῦ καλοῦ καὶ ἔ-
ρωτος πρὸς τὴν πατρίδα, ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀνθιμος Γαζῆς εἰργάσθη

διὰ διαφορούσης ἐπιτυχίας ὑπὸ τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου. Πᾶς λόγος αὐτοῦ καὶ ἐνέργεια περὶ τοῦ πολέμου ἠκούετο παρὰ τῶν Θεσσαλομαγνητῶν ὡς φωνὴ οὐρανοῦ, καὶ ἔφερον ἡγεμονικῆς διαταγῆς τὸ κύρος. Παρὰ τοὺς προκρίτους τῆς ἐπαρχίας κατήχησεν οὗτος καὶ τὸν προνομιούχον ὀπλαρχηγὸν ταύτης Κυριάκον Βασδέκην, καθ' ἣν ἐποχὴν μάλιστα ἡ τουρκικὴ ἐξουσία τρεῖς ἔτι προσέθετο αὐτῷ ὀπλαρχηγίας, τὴν τῶν Φερῶν (Βελεστίνου), τὴν τῆς Ἀμύρου (Ἀρμυροῦ) καὶ τὴν τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ), δι' ὅσας προσήνεγκε κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑπηρεσίας. Οὕτω παρασκευάσας ὁ Γαζῆς τὴν ἐπαναστατικὴν ὑπόνομον ἐν τῇ Θεσσαλομαγνησίᾳ, ἔδωκεν, ἅμα ἐμφανισθέντων πλοίων τινῶν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν, πῦρ τῇ 7 τοῦ μαΐου, καὶ τὴν χώραν ἅπασαν ἀνεκίνησεν εἰς τὰ ὅπλα. Καὶ ἐκινήθη ἡ Θεσσαλομαγνησία, ὡς πρὸ ἀλίγου καὶ ἡ Ἀττικὴ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ μὲν Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμὲρ Βρυώνης, καταστρέψαντες ἐν Θερμοπύλαις τὸν Διάκον, ὤδευον εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ Βοιωτίαν· ὁ δὲ Μουσταφᾶ κεχαγιά βεγῆς, διαλύσας τὰς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας, ἀνέβαινεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου, τὴν Τρίπολιν. Μεγάλην ὅμως εἶχε τὴν ἐπιβροὴν ἑαυτῆς ἡ ἐπανάστασις τῆς Ὑδρας.

Πολλῆς καὶ γενικωτέρας ἐνεργείας ἄνδρες ἀνεδείχθησαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου ὁ μητροπολίτης Γερμανός, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος καὶ ἄλλοι κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐὰν ἔτυχον οὗτοι πολλῶν συνεργῶν, ὁ Γαζῆς ὅμως οὐδένα ἔλαβε τοιοῦτον, μόνος παρασκευάσας τὴν κίνησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Ἡ Θεσσαλομαγνησία (α) περιεῖχε πληθυσμὸν ἑπτακισχιλίων καὶ διακοσίων οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν μόναι πέντε καὶ εἴκοσιν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐλογίζοντο αἱ τουρκικαί, κατοικοῦσαι ἐξήκοντα μὲν ἐν τῷ Βώλῳ, τουρκικῶ δλοκλήρως, πέντε δὲ καὶ ἐξήκοντα ἐν τῇ Ἰωλκῷ (τοῖς Λεχανίοις), χωρίῳ ἔχοντι ἱσλαίθμους καὶ τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας. Πρωτίστη τῶν κομποπόλεων τῆς Θεσσαλομαγνησίας ἦν ἡ Μακρινίτσα (β) τῆς Ζαγοράς, ἴδιον συγκροτούσης τμήμα ἐκ τῶν λεγομένων Εἰκοσιτεσσάρων Χωρίων καὶ αὐτονόμως κυβερνωμένης. Τὰ χωρία ταῦτα «ἐδέδοντο εἰς ἄρτον καὶ ἄψον, εἰς στρωμνὴν καὶ ἀμπεχόνην» τῇ βασιλομήτορι τοῦ κατὰ καιρὸν σουλτάνου, καὶ διὰ τοῦτο ἀνῆκον τῇ ὑποκυριαρχίᾳ αὐτῆς, ὡς ἡ Τρίκη τῷ κατὰ καιρὸν ναυάρχῳ (καπετάν πασσᾶ). Ἡ τελευταία αὕτη, ἐγειρομένη κατὰ τὸ Διάνγειον ἀκρω-

τῆριον, τὴν ἄκραν τῆς Χερσονήσου, ἡ μόνη ἐστὶν ὄχυρά, διότι συνέχεται μετ' αὐτῆς δι' ἰσθμοῦ δυσπρόσιτου καὶ μῆκος ἔχοντος μέχρι μιᾶς ὥρας. Ἐφ' ἧς δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μικρόν τι ναυτικόν.

Τόπος ἄρα ὀλίγος, ἀλλὰ πληθυσμὸς πολὺς, οἱ Θεσσαλομάγνητες ἔχαιρον πολιτισμὸν σχετικῶς ἀνώτερον πολλῶν ἄλλων μερῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Χώρα εὐφορὸς παντοίων προϊόντων πλουσίων, ἐμπορία καὶ βιομηχανία ἐπικερδής, συνωδεύοντο ἐκ τύχης διὰ τοῦ μεγαλητέρου τῶν ἀγαθῶν, τῆς αὐτανομίας· ὅλα δ' ὁμοῦ παρέιχον τὴν κυρίαν καὶ μύνην βάσιν τοῦ πολλοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπὶ τίνος οὐκ ἀπεξήρανε τόπου τὰς πηγὰς αὐτὰς τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας ἡ ἀπόλυτος αὐθαιρεσία τῶν βαρβάρων, ὅπου ἂν δυστυχῶς ὑπῆρχε; Ἐντεῦθεν οἱ Θεσσαλομάγνητες ἦσαν οἱ μᾶλλον κοσμοπολῖται, ὥς ἀποξενούμενοι συνήθως τῆς πατρώας γῆς ἢ διὰ μάθησιν ἀνωτέραν, ἢ δι' ἐμπορίαν γενικωτέραν, ἢ δι' ὑπηρεσίας πολιτικὰς ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις πρὸ πάντων. Πλησίον αὐτῶν κεῖνται αἱ Φεραί, γεννήσασαι τὸν Ῥήγαν καὶ πλησίον αὐτῶν οἱ Κοκωτοὶ, γεννήσαντες τὸν Γαζῆν.

Τὴν ἐπανάστασιν ἑαυτῶν ἐπροοιμίασαν οἱ Θεσσαλομάγνητες διὰ τῆς θυσίας ἐνὸς Τούρκου διοικητοῦ, διαταγέντος, ἵνα συλλάβῃ τοὺς προεστώτας, καὶ τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν ἐν τῇ Ἰωλκῷ Τούρκων, δπλαρχηγούντος τοῦ Βασδέκη. Ἔστι δ' ἡ Ἰωλκὸς χωρίον ἥδη πεδινόν, δι' οὗ ὁ ποταμὸς Ἀναυρος (Κλινόβα) ῥέει ἐκδοάλλων εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον. Οὐδὲν ἦττον δ' ἐφρόντισαν οἱ Θεσσαλομάγνητες τὴν ἄμεσον σύστασιν διοικήσεως τοπικῆς, ἣν ὠνόμαζαν «Βουλὴν Θεσσαλομαγνησίας», καὶ πρωτίστως συνήργησαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Εὐβοίας. Ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς, ἅμα μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τούτων, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀάρισσαν νέαν δύναμιν τετρακισχιλίων.

Εὐβοία.

Κειμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς Ἀνατολικῆς στερεᾶς, καὶ ἐκτεινόμενη διὰ τὸ ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα μιλίων ἐπὶ μῆκος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ἡ νῆσος αὕτη δεσπόζει φέρουσα τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, καὶ τὸν ἄλλον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ Καραβασῆ. Τὸ δεύτερον τῶν

φρουρίων τούτων, ἡ δὲ Καραβαθῆς, ὡς ὑπερκείμενος μὲν τοῦ τῆς Χαλκίδος, σχηματίζει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν αὐτοῦ· ὡς ἐχειρόμενος δὲ ἐπὶ τῆς στερεᾶς, ἐστὶν ἡ στρατιωτικὴ γέφυρα καὶ τὸ ὀρμητήριον τῆς Εὐβοίας κατὰ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ὡς τοιαύτη ἡ Εὐβοία προσείχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ στρατιωτικῶς καὶ διοικητικῶς ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων μόνον χρόνων ἡ μεγάλη ἰσχὺς τοῦ σατράπου αὐτῆς περιωρίσθη ἐσωτερικῶς παρὰ τοῦ Ἀλῆ τῆς Ἡπείρου. Ἐν τῇ καθεδρευούσῃ Χαλκίδι ἐνεφώλευον οἱ πλείους τῶν Τούρκων (α) ταύτης, διαβύητοι ἐπὶ αἰμοβορίᾳ καὶ κακουργήμασι. Ἡριθμοῦντο ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας οἰκογενείας, ἐκτὸς τῶν κατὰ καιροὺς φερομένων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σατράπου ξένων, ἐξακοσίων ἀνδρῶν ὡς ἕγγιστα. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πόλει ὑπῆρχον ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ὀλίγῳ πλείους τῶν διακοσίων, καὶ ἕτεραι μέχρι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα κατοικοῦσαι τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα Ἀμπέλια.

Ἰδοὺ ἡ νῆσος, περὶ ἧς ὁ Φίλιππος ἔλεγεν: *Ἐχω Εὐβοίαν, ἔχω Ἑλλάδα*. Ἀλλὰ μεγάλη ἦδη ἡ διαφορὰ τῶν πραγμάτων! Ὡς γῆν ἁπλῶς δύναμις ὦν, ὀρθῶς ὁ Μακεδὼν ἀπεφαίνετο οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε ὁ κρατὼν τῆς Εὐβοίας οὐδεμίαν τῶν Θερμοπυλῶν εἶχεν ἀνάγκην, διότι ἀνεπλήρου αὐτὰς τὸ πρὸς τὸν Μαλιακὸν κόλπον Κηναῖον ἀκρωτήριο (ἡ Λιθάδα). Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὅμως τοῦ 1821 ἄλλη ὑπῆρχε τάξις πολέμου, ἄλλη ἡ θέσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄλλη τῶν Ἑλλήνων ἡ κατάστασις, δι' ἣν ἐθεώρουν οὗτοι ὡς μὴ ἔχοντες Ἑλλάδα οὐ μόνον ἄνευ Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἄνευ Κρήτης, καὶ ἄνευ Κερκύρας, καὶ ἄνευ Θεσσαλικῶν Τεμπῶν, καὶ ἄνευ Ἡπείρου καὶ καθεξῆς.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Εὐβοίας ἐκρίνετο προβληματικὴ, ὡς ἐπεχούσης τὰ δευτερεῖα, ἂν οὐχὶ τὰ ἴσα, τῆς Κρήτης κατὰ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Πολυάριθμοι βεβαίως, ὡς οἱ ἐν Κρήτῃ, οὐκ ἦσαν οὗτοι, μολὶς ἀπαρτίζοντες τὸ ἐν πέμπτῳ τῶν Ἑλλήνων Εὐβοέων, πεντηκοντακισχιλίων περίπου, ὅλων γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων· μάλιστα δὲ ἡ κατὰ τὰ 1847 ἐπισκῆψασα πανώλης νόσος ἀπεθέρισεν ἐξ αὐτῶν πλείστους. Ἀλλ', ἂν διέφερον ἐπὶ πολὺ κατὰ τὸ ποσόν, ἦσαν ὅμως ἄλλοι Τουρκοκρῆτες κατὰ τὰς σκληρότητας καὶ τὴν θηριωδίαν, ὧν ἔνεκα οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι κατήντησαν κατὰ μέγα μέρος φέροντες μορφὴν μόνην ἀνθρώπου (β). Καθὼς δ' ἐν τῇ Κρήτῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ

Εὐβοίᾳ διήρητο τελευταῖον ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἰς τρία μέρη, τὸ τῆς Χαλκίδος, τὸ τῆς Καρύστου καὶ τὸ τοῦ Ξηροχωρίου. Διωρίζετο βεβαίως εἰς ἑφ' ὅλης τῆς νήσου πασσᾶς, ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτοῦ οὐκ ἐξετείνετο ἐπὶ τῆς νήσου πέραν τοῦ τμήματος τῆς Χαλκίδος, καθόσον τὸ μὲν τῆς Καρύστου ἐδιοικεῖτο ἰδιοβρύθμως παρ' ἐνὸς βέγγη ἐκ τῆς χώρας, ἔχοντος καὶ ἀρμοδιότητα θαλασσίαν διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν· τὸ δὲ τοῦ Ξηροχωρίου, ὡς ἀνέκον τῷ Ἀλῇ πασσᾶ, ἐδιοικεῖτο παρὰ Ἀλβανῶν βέγγιδων, ὧν ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις προεχώρει μέχρι τοῦ στενοῦ Ἀἴου, ἀνέκοντος τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλκίδος· καὶ οὕτως οἱ ἔχοντες κτήματα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ξηροχωρίου βέγγιδες καὶ ἀγάδες τῆς Χαλκίδος οὐδ' ἐτόλμων, ἵνα πλησιάζωσι τούτοις.

Ὡς τοιοῦτοι οἱ Εὐβοεῖς ἀνεπίδεκτοι θεωροῦντο ὀργανώσεως ἐπαναστατικῆς, μὴ φέροντες πρόσωπα ὁπωσδήποτε διακεκριμένα. Σπαράζον τὸ μυστήριον ἐγνωρίζετο παρὰ τισι διὰ τῶν ἐν Ἀθῆναις καὶ Λεβαδείᾳ ἐταίρων· ἐκ τοῦ ἀνωτέρου δὲ ἱερατικοῦ κλήρου τῆς νήσου ὁ μὲν ἐν Χαλκίδι ἐδρεῦν ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος οὐδὲν ἠδύνατο καθ' ὅλους τοὺς λόγους, καὶ θέλων· ὁ δ' ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, πολλοῦ ἀληθῶς ζήλου καὶ ἀκαμάτου ἐνεργείας πρόσωπον, ἔτυχεν ὧν ἐκτὸς τῆς νήσου κατὰ τὴν ὥραν ταύτην.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐδιοικεῖ τὴν Εὐβοίαν ἐπιτροπικῶς, ἀντὶ τοῦ προσφάτως διορισθέντος Ἰουσοῦφ πασσᾶ, μουσελίκης τις ἐκ Βιτωλίων Ἀχμετ βεγγῆς. Οὗτος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν βέγγιδων καὶ ἀγάδων τῆς Χαλκίδος, ἀνησυχοῦντες ἐπὶ τοῖς διαφοροῖς ἀκούσμασι, συνεσκέπτοντο ἰδίᾳ περὶ τοῦ ποιητέου ὡς πρὸς τοὺς ραγιάδας τῆς Εὐβοίας. Ἄλλων δὲ ἄλλα προτεινόντων, τῶν μὲν σφαγὴν γενικὴν καὶ δήμευσιν, τῶν δὲ σφαγὴν μερικὴν τῶν προκριτωτέρων, τῶν δὲ περιφρόνησιν καὶ τὰ τοιαῦτα, οἱ πλείους συνεφώνουν ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν μέτρων τινῶν προκαταληπτικῶν, ὅτε οὐκ εἶχον ἔτι ὀρθὴν ἐσχηματισμένην ἰδέαν, καὶ ὑπενόουν τὰ πάντα ὡς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Εἷς δὲ μάλιστα, ὁ σοβαρώτερος καὶ ἰσχυρώτερος διὰ τε τὸ γῆρας καὶ τὰς μεγάλας κτήσεις, Ῥεσίτ βεγγῆς ὀνόματι, ἐθεώρησεν ὑπεύθυνον αὐτὸν τὸν σουλτάνον εἰπών: «Ὁ σουλτάνος ἐμπόδιζε τὸν
»ραγιά νὰ κτίξῃ κλησιαίς, καὶ τὸν ἄφινε νὰ κάμῃ σχολεῖα καὶ
»καράβια· νὰ ὁ ραγιάς μὲ τὰ σχολεῖα καὶ καράβια τοῦ σήκωσε κε-
»φάλι· ἂς ἔρθῃ τώρα ὁ σουλτάνος νὰ τὸν κάμῃ ζάπτι». Ἀπεφασί-
σθη αὕτως, ὅπως ὁμηρέσωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ οἱ δημογέροντες τῆς

νήσου· ἐφαρμοσθέντος δ' ὥσεπιπολὺ τοῦ μέτρου αὐτοῦ, οἱ ὄμηροι οὗτοι, τῇ μὲν νυκτὶ ἐφυλακίζοντο, τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἡγγαρεύοντο ἐν τῇ χειρομύλῃ, οἱ πλεῖστοι δ' ἀλληλοδιαδόχως, ὥς ὁ Δημήτριος Ἀποστολίδης, Ἰωάννης Ἀστέρης, Ἰωάννης τῆς Ζαχαροῦς, Σταμάτιος Νικολάκης καὶ ἄλλοι ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ μὲν διὰ ταύτην, ὁ δὲ δι' ἐκείνην τὴν πρόφασιν. Ὅπως δ' ἐμπνεύσωσι φρίκην μεγαλητέραν τοῖς Εὐβοεῦσιν, ἐκ μὲν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἐξεληθόντες ἱκανοὶ τῇ 8 ἀπριλίου πρὸς τὴν Αὐλίδαν (τὸ Βαθὺ), ἀπέτεμον τὰς κεφαλὰς ἐπτὰ ποιμένων, καὶ ἐξέθεσαν ἐν τῇ Χαλκίδι ὡς κεφαλὰς ἐπαναστατῶν δῆθεν· ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ δύναμις τοῦ μουσελίου τὴν νύκτα τῆς ἐπιούσης ἐφόνευσεν ἐννέα Εὐβοεῖς ἐντὸς τῆς Χαλκίδος, ὥς μεθύοντες δῆθεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ Ὁμὲρ βεγῆς τῆς Καρύστου, μεταβὰς εἰς Χαλκίδα τῇ 11 ἀπριλίου, ἐβεβαίωσε πάνθ', ὅσα ὁ εἰς Ὑδραν ἀποσταλὲς παρ' αὐτοῦ κατάσκοπος ἐψηλάφισε καὶ ἐγνώρισε περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κινήματος τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν· κατὰ πρῶτον δὲ ἤδη ἐννόησαντες οἱ ἐν Χαλκίδι Τούρκοι καθαρῶς ἐλληνικὰ καὶ οὐχὶ ἀλχηπασσικὰ τὰ πράγματα, ἐξηγριώθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ τὸν ἀφοπλισμὸν ἀπεφάσισαν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου, ἀρξάμενοι ἀμέσως τῇ 12 ἀπριλίου ἀπὸ τῶν τῆς Χαλκίδος. Τότε ἐσφάγη παρ' αὐτῶν, ὡς ἀπόστολος θεωρηθεὶς, καὶ ὁ Γεωργαντᾶς Πουλῆς, Λεβαδεὺς ὅστις εὑρεθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐν Μολδαυοβλαχίᾳ καὶ δραπετεύσας ἐκείθεν μετὰ τοῦ Σπυρίδωνος Καλογεροπούλου ἱατροῦ, ὅπως μεταβῇ εἰς Λεβαδεάν, συνελήφθη ὑπὸ τουρκικῶν πλοίων ἔξω τοῦ Ξηροχωρίου, καὶ μετηνέχθη εἰς Χαλκίδα. Ὁ Σπυρίδων Καλογερόπουλος ἐσώθη, διότι εἶχεν ἰονικὸν διαβατήριον καὶ ἀναγκαῖος καθίστατο τοῖς Τούρκοις διὰ τὴν ἱατρικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην.

Δυσκόλως ἐξιστορεῖται ὁ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐξαγρίωσιν τῶν σκληρῶν καὶ αἰμοθόρων Τούρκων τῆς νήσου φόβος καὶ τρόμος τῶν Εὐβοέων. Οὐδεμία ἔμενεν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς ἄλλη, ἢ μόνη ἡ τῶν ὀπλῶν· παρὰ τὸ φυσικὸν δ' αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, συνεδαύλιζον ταύτην, ἐκτὸς τῶν κονσάλων τῆς Λεβαδείας, ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς τῆς Θεσσαλομαγνησίας. Ἐντεῦθεν πρῶτοι οἱ Λίμνιοι ἀπεδύθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἔστι δ' ἡ Λίμνη χωρίον ἐκ τῶν μεγαλητέρων τῆς νήσου, καίμενον πρὸς βορρᾶν τῆς Χαλκίδος καὶ ἀντικρὺ τῆς Ὀπουντίας Λοκρίδος.

Εἶχεν εὐτυχῶς πλοῖά τινα, δι' ὧν μέρος τῶν κατοίκων ταύτης, ἐμπορευόμενον καὶ ἐπισκεπτόμενον ἄλλους τόπους, διέφερε σχετικῶς κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, τὰ μέσα καὶ τὴν τὸλμην. Οὗτοι συνεννοηθέντες καὶ μετὰ ἄλλων ἐκ τῶν πλησιεστέρων χωρίων καὶ μετὰ τινων, τὸ παραδοξότερον, Χαλκιδέων, ἐξεληθόντων ἐκ τοῦ φρουρίου ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν, ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου, ἵνα ῥίψωσι τὸ προσωπεῖον. Πρὸς τοῦτο ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Τρικαίων (Τρικεριωτῶν), ὡς ἐπναστάντων πρὸ τινων ἡμερῶν καὶ αὐτὴ ἐχορηγήθη εὐθὺς ἐκ δύο παρόντων ὠπλισμένων καὶ μέρους πολεμοφοδίων ἐπλοιαρχοῦντο δὲ αἱ νῆες παρὰ τοῦ Εὐσταθίου Κουτράνου καὶ τινος Κωνσταντίνου, ἐν αἷς ἐπεβίβασθη καὶ ἀριθμὸς τις στρατιωτῶν, ὡς ζύμη ἀναγκαία, ὑπὸ τὸν Βερούσην Μουτσανᾶν, πρῶτον ἐξάδελφον τοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσου (α). Οὗτος ἀποβιβάσθεις ἐπὶ τοῦ Ξηροχωρίου, πηρεδέχθη ὡς ὁ πολέμαρχος τῆς Εὐβοίας. Οἱ Λίμνιοι συγχρόνως ἐξώπλισαν τέσσαρας σκούνας, ὡς μὴ ἔχοντες μεγαλότερα πλοῖα. Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου ὁ Βερούσης προσέβαλε πρῶτους τοὺς ὀλίγους ἐν τῷ Ξηροχωρίῳ Τούρκους, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐδιώχθησαν διασωθέντες εἰς Χαλκίδα.

Οὕτως ὑψώθη ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, μεσοῦντος τοῦ μαῦτου, ἡ ἑλληνικὴ σημαία, συνεπληρώθη δὲ τὸ μεταξὺ Στερεᾶς καὶ βορείων Σποράδων κενόν, καὶ κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Χαλκίδος ἐπήχθη ἀντιπερισπασμὸς σπουδαῖος πρὸς ὄφελος τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας. Ἀσφαλῆ ὁπωσδήποτε ἔχουσαι ἦδη τὰ νῶτα καὶ τὴν πλευράν, ἐπησχολοῦντο ἀνετώτερον, ἢ μὲν Βοιωτία κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων ἐξωθεν βαρβάρων, ἢ δὲ Ἀττικὴ κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Οὐδαμοῦ ἐφάνη τόσῳ παράδοξος καὶ ἐσχάτης ἀπονοίας ἔργον ἡ ἐνοπλος κίνησις τῶν βραχιάδων, ὅσῳ παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Εὐβοίας. Καὶ ἀληθῶς, παρὰ τὴν ἄλλην κατάστασιν τῶν Εὐβοέων Ἑλλήνων, περὶ ἧς εἵπομεν, πῶς ἂν ἄλλως ἠδύναντο κρίνειν οἱ Τούρκοι οὗτοι, ὅτε τὸ κίνημα τῆς νήσου ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμερ Βρυώνου, μετὰ δὲ τὴν πολύκροτον καταστροφὴν τοῦ Διάκου ἐν Θερμοπύλαις οἱ σατράπαι αὐτοὶ κατεπάρτουσαν πλέον καὶ Λοκρίδα καὶ Βοιωτίαν; Ἄλλ' ὅμως παράδοξον ἡμῖν φαίνεται, πῶς οἱ ἐν Χαλκίδι Μωχαμεθανοὶ, ὅτε εἶδον ἐπιπλέοντας καθ' ἑαυτῶν τοὺς Τρικαίους καὶ Λιμνίους, ἐνεπιστεύθησαν τοῖς Χριστιανοῖς τῆς πόλεως τὴν φυλακὴν θέσεών τινων, ὡς τῶν λεγομένων

Κανατίων καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Μετέπειτα ἐνόησαν κάλλιον, ὅτι διέτρεχε μετέπειτα εἶδον τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν περιήλθον· ἀλλὰ τὸ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πρὸ τῆς ἡμέρας δούλων πολιτικὸν διζύγιον ἦτο ὑπογεγραμμένον πλέον.

Ἐν τῷ Ξηροχωρίῳ συνελθόντες οἱ γέροντες χωρίων πολλῶν, ὠνόμασαν ὀπλαρχηγούς τοῦ τμήματος ἑαυτῶν, καὶ ὑπὸ τὸν Βερούσην ἔθεσαν τὸν Νικόλαον Τομαρᾶν, Γεώργιον Βαλτηνὸν Ἰατρὸν (ἢ Κλωτσοτύρην), καὶ Ἰωάννην Γιαννιοῦ (ἢ Χαλκιδᾶν) Ξηροχωρίτην. Στρατολογίας δὲ γενομένης ἀμέσου, ἀπεστάλησαν, ὡς πρῶτον σῶμα, πρὸς ἀποκλεισμόν τινα, καίτοι μεμακρυσμένον, τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος ὁ Τομαρᾶς καὶ Κλωτσοτύρης, καταλαβόντες τὸν Ἄϊον. Ἔστι δ' ὁ Ἄϊος στένωμα ἐν θέσει ὀρεινῇ, ἀπέχον τῆς Χαλκίδος ὑπὲρ τὰς ἑξ ὥρας· καλεῖται δὲ ἡ αὐτὴ στενὴ ὁδὸς, κάτωθεν τῆς Παλιουρῆς, καὶ Κακὴ σχάλα διὰ τὸ κρημνώδες.

Ἐν τῷ Ἄϊῳ, φθάσας μεθ' ἑτέρων ἐνόπλων ποιμένων, ἠνώθη καὶ ὁ πρωτοσύγκελος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακάριος Βαρλαάμ, Σκύριος. Εἰς τῶν ἀποσταλέντων πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Χαλκίδος πρὸς συλλογὴν τῶν ὄπλων τοῦ μέσου μέρους τῆς Εὐβοίας, ὁ Βαρλαάμ, συνοδευόμενος καὶ παρὰ τινος Τούρκου τῆς ἐξουσίας Ἀμοῦς ἀγᾶ, παρῆρσις μὲν ἐκήρυσσεν ἡσυχίαν, ἰδίᾳ δὲ καθωδήγει, οὐς ἔδει, ὅπως ἔτοιμοι ᾖσιν ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ. Ἄμα δὲ κινηθείσης τῆς Λίμνης καὶ τοῦ Ξηροχωρίου, τὸν μὲν Ἀμοῦς ἀγᾶν ἐφόνευσαν οἱ ποιμένες κατὰ τὸ χωρίδιον Κοντοδεσπότι, ὁ δὲ Βαρλαάμ, ἐπὶ κεφαλῇς γενόμενος αὐτῶν, διηυθύνθη εἰς Ἄϊον, ὅθεν αἱ πρῶται πρὸς τοὺς Εὐβοεῖς ἐξεδόθησαν πολεμικαὶ προκηρύξεις, ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ τούτου, τοῦ Τομαρᾶ καὶ τοῦ Κλωτσοτύρη.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται συστηματικὸς ὁ ἀγὼν τῆς νήσου. Πολλὴ μὲν ἦτο ἡ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀπειρία τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς· ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπαρουσιάσθησαν μετ' οὐ πολὺ ἀρχηγοὶ γενναῖοι, καὶ βοήθειαι ἔξωθεν ἐπέμφθησαν στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαί, δι' ὧν ἀνθειξεν ἡ νῆσος κατὰ ἀνδρείων, θαρρᾶλέων καὶ ἄφθονα ἐχόντων τὰ μέσα πολέμων τοῦ τόπου. Τότε ἐξῆλθε τῆς Χαλκίδος ὁ Κότσος Δημητρίου, τὸν κρεοπόλῃν μετερχόμενος μέχρι ταῦδε, ἀνὴρ ἀτρομήτου διακριθεὶς χαρακτῆρος πρὸς τοὺς πολέμους. Πρὸς δὲ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ Λιμνίους ἔδραμε συναγωνισθσόμενος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου Γωβιδῆς, ἢ Γωβγίνας, εἰς, ὡς θέλομεν εἰπεῖν, τῶν ἐν τῇ Γρα-

βιά ἀτρομήτων συμπολεμιστῶν τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου. Οὗτος ἀναδειχθήσεται ἡ πρώτη διεύθυνσις τῶν ὅπλων τῆς νήσου καὶ ὁ ἥρως μέχρι πνοῆς τελευταίας (α).

Μ α κ ε δ ο ν ί α.

Ἡ ἐπανάστασις μέρους τινος τοῦ μεγάλου νομοῦ τῆς Μακεδονίας ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τῆς Κρήτης. Παρεντίθεται μὲν ἡ διαφορὰ, ὅτι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ οὐ μόνον ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν προεχωρή-
μένη ἦτο ἱκανῶς, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ εἰς Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, ἐξαίρετος ἐπὶ πατριωτισμῷ καὶ αὐταπαρνῆσει ἀνὴρ· οὐχ ἦττον ὅμως, καθὼς ἐν τῇ Κρήτῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐξεβίασαν τὴν ἐπανάστασιν μάλ-
λον αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἡ ὑπο-
στήριξις, ἣν οἱ Ψαριανοὶ προσήνεγκαν διὰ πλοίων καὶ πολεμοσφοδίων, οὐδὲν ἀπετέλουν ἴσως, ἐὰν ἔλειπον κυρίως τὰ αἴτια, περὶ ὧν διδάμεν συνοπτικὴν τινα ἰδέαν.

Ὅπου ἡ βαρβαρότης τῶν Τούρκων ἦτο παχυτέρα, ἐκεῖ ἡ κατὰ τῶν Χριστιανῶν τυραννία ἐνηργεῖτο τραχυτέρα. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ χον-
δροὶ καὶ ἡμιᾶγριοι Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας· ἐνώπιον δὲ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ Τοῦρκοι τῆς Κρήτης, οἱ τόσῳ διαβόητοι ἐπὶ φυσικῇ κα-
κεντρεχείᾳ καὶ κακουργίᾳ, ἐθεωροῦντο βεβαίως ἐξηυγενισμένοι, ἂν δέ-
δοται ποτε ἡ ὑπόθεσις καὶ περὶ ἐξηυγενισμοῦ τούτων ἢ ἐκείνων τῶν Τούρκων ἐν γένει.

Οὕτω τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας τὰ παθήματα καταντῶσιν ἀπερίγραπτα καὶ δύσληπτα, ὥς ὑπερβαίνοντα πᾶσαν ἀνθρωπίνην κα-
κίαν καὶ πᾶσαν ὑπομονὴν ἀνθρώπου. Ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ αἱ πολυει-
δεῖς καταδυναστεύσεις καὶ ἀτελεύτητοι ἀπαιτήσεις, αἱ αὐθαίρετοι ἰ-
διοποιήσεις τῶν κτημάτων, οἱ φόνοι καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ ἀρπαγαὶ καὶ αἱ βίαιαι ἀπαγωγαὶ νεανίδων καὶ νέων, ὑπερεῖχον ἀπολύτως (6). Συ-
νέπεσε δ' ἐκ προσθήκης, ὅπως ἀντισατραπεύῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ μουσελίου, Τοῦρκός τις παγκράκιστος καὶ αἵματορρόφος. Μόνη ἡ διοίκησις αὐτοῦ, ἄνευ ἄλ-
λων προηγουμένων, ἱκανὴ ἦν, ἵνα διεγείρῃ τὸν μόλις πνέοντα ἑλλη-
νικὸν κόσμον τῆς Μακεδονίας οὐχὶ ἐπὶ μίαν, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς καὶ ἄλ-
λεπαλλήλους ἐπαναστάσεις.

Συνεπεία τῶν μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὴν ἐπανά-

στασιν τῆς Πελοποννήσου ἐνεργουμένων πανταχοῦ σφαγῶν ὅλου τοῦ προέχοντος καὶ νοήμονος μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ, διέταξε καὶ οὗτος τὴν παρ' αὐτῷ προσέλευσιν τῶν προσεστώτων τοῦ νομοῦ, λόγῳ ὅτι ἀπρητεῖτο ἡ δι' ὁμήρων ἐξασφάλις τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου. Οἱ προσεστώτες, ἀναπόφευκτον βλέποντες τὴν θυσίαν ἑαυτῶν, ἐὰν ἐπλησίαζον θηρίῳ τοιούτῳ, κατῴρθωσαν τὴν ἀποστολὴν δευτερευόντων τινῶν προσώπων. Ἐξ αὐτῶν ἐκράτησε μὲν παρ' ἑαυτῷ ὁ μουσελίμης, ὅσους ᾔθελήσεν, ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν προσχώρησεν ἐκτέλεσιν κεφαλικὴν, ὡς συλλαβῶν ὑπονοίας σοβαρὰς ἐκ τῆς ὑπεκφυγῆς τῶν προσεστώτων.

Ὀλίγοι βεβαίως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν λογιζόνται οἱ ἄνδρες, πρὸς οὓς οὐδεὶς διαφιλονεικεῖ τὰ καλλιστεῖα ἐπὶ πατριωτισμῷ, ἐπιβροῇ καὶ αὐταπαρνήσει. Εἰς τῶν ἐκλεκτῶν τούτων κατὰ τὴν κίνησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως σημειοῦται ἄνευ ἀντιρρήσεως καὶ ὁ Ἑρμανουὴλ Παπᾶ. Κατήγετο οὗτος ἐκ τῆς ἐμπορικῆς πόλεως τῶν Σεβέρων, μεγαλέμπορος ὢν καὶ τραπεζίτης πολλῶν βέγιδων καὶ ἀγάδων τοῦ τόπου. Ὡς τοιοῦτος ὑπελήπτετο παρὰ πάντων καὶ μεγάλην ἐπιβροῇν ἐξήσκει (α). Οἶον ἔφερε πρόσωπον πρᾶον καὶ ὠραῖον, τοιαύτην καὶ τὴν καρδίαν. Εἶχε δὲ νοῦν ὑγιῆ, φιλοτιμίαν ἀπέραντον καὶ περιουσίαν πλείστην. Ἐὰν ᾧσι μεγαλητέρας τιμῆς ἄξιοι, ὅσοι ἐκτίθενται ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔχοντες πλοῦτον καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, βεβαίως ἀξιοῦται καὶ ὁ Ἑρμανουὴλ Παπᾶ τοιαύτης τιμῆς, ὡς ὀρμηθεὶς πρὸς τὸν ἀγῶνα οὐχὶ διὰ μεταβολὴν τύχης, ἀλλὰ δι' ἣν ἔφερε πίστιν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς Χριστιανὸς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ὡς Ἕλληνα.

Διακρινόμενον οὕτω κατὰ τὸν νομὸν τῆς Μακεδονίας, τὸ πρόσωπον τοῦτο ὑπischνεῖτο συνδρομὴν οὐσιώδη τυχὸν δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὠδηγήθη, ἵνα παρασκευάσῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς τοῦτο ἀντὶ χρηματικῆς πολιτικῆς συνεκρότησε τράπεζαν, ἀναποκρινόμενος μετὰ τῶν ἀρμαδίων προσώπων καὶ τόπων. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ 1821 ἔτους, ἐτοίμως ἐξετέλεσεν, ὥσας καὶ πρὶν παρὰ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν καὶ ἔπειτα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἔλαβε διὰ τῶν ἐφόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίας. (β). Ἀγοράσας πολεμοφόδια καὶ ὅπλα ἱκανὰ, ἐφόρτωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Χατσῆ Βιζβίζη, Δημνίου, τῇ 23 μαρτίου καὶ τῇ μυστικῇ συνδρομῇ τοῦ ὑποπροξένου Σπυριδωνοῦ Καλογεράκη, καὶ εἰς τὸν Ἀθῶν ἀπέπλευσεν, ὡς τὸ κατάλληλον μέρος πρὸς πᾶσαν ἐκ τοῦ πλησίον ἡδὴ ἀπαιτουμένην

ἐνέργειαν. Ἠκολούθησαν δ' αὐτῷ ὡς ὑπασπιστῆς ὁ Ἰωάννης Χατσοῦ Πέτρου, καὶ ὡς γραμματεὺς ὁ Δημήτριος Οἰκονόμου.

Πρῶτον ἐδέχθη αὐτὸν δι' ὅλης τῆς τιμῆς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἐσφιγμένου, οὗ καθηγούμενος ἦν ὁ Ἰωακείμ, μέλος τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν. Τὴν ἐπαύριον ὁ Ἐμμανοὺλ Παπᾶ, ἐκφορτώσας τὸ πλοῖον, προσεκάλεσε τοὺς ἐν τῷ ὄρει προεστῶτας εἰς συνέλευσιν ἄμεινον. Οἱ πολλοὶ τῶν πατέρων ὑλόγησαν τὴν παρουσίαν τούτου· τὰ δὲ περὶ στρατολογίας ἤρξαντο δι' ὅλης τῆς μυστικότητος, καὶ πλείστοι ἐπησχολοῦντο ἐπὶ τῷ σχηματισμῷ πυροτοβολίδων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἄθῳ εἴκοσι μοναστήρια, πεντακόσια παρεκκλησία, (κελλία λεγόμενα καὶ σκήται,) καὶ μοναχοὶ ὑπὲρ τοὺς δεκάκις χιλίους.

Ἀνήσυχος ἐν τοσούτῳ ὁ μουσελίμης διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν προεστώτων, ἐξεβίβασε τὰ πράγματα, ἀποστείλας ἐν σῶμα στρατιωτῶν πρὸς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ἄθῳ. Καθὼς διὰ τὴν Λακωνίαν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκοι καὶ διὰ τὰ Σφακία οἱ ἐν Κρήτῃ, οὕτω καὶ διὰ τὸν Ἄθῳ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ ὑποπτοὶ διατέλουν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἢ εἰς τὸ ὅρος αὐτὸ εἰσοδος τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπηγόρευτο δυνάμει ἀρχαίων προνομίων, καὶ πάντοτε ἐθεωρεῖτο τοῦτο μόνον πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ τόπου ὀρμητήριον. Ὡς σύνηθες δὲ πρὸς τοῖς Τούρκοις, τὸ ἀποσταλὲν σῶμα κατεπίεξε τρομερῶς τοὺς ἐκεῖ καὶ πέριξ κατοίκους, φευγόντων πολλῶν εἰς τὰ ὄρη (α).

Πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τῆς Θεσσαλονίκης ἄρχεται ὁ ἰσθμὸς τῆς περιφήμου Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, καὶ ἐπὶ τοῦ ἄκρου ταύτης ὑφύεται τὸ ὅρος τοῦ Ἄθῳ. Τὸν ἰσθμὸν αὐτὸν ἀποκλείσας ὁ μουσελίμης ἀπεφάσισεν, ἵνα συλλάβῃ πρῶτους τοὺς προεστῶτας τῆς κωμοπόλεως Πολυγύρου, πρωτεύουσας τῶν Χασίκων χωρίων, ὡς μᾶλλον ἰσχυροὺς καὶ μᾶλλον παρ' αὐτῷ ὑπόπτους· διέταξε δ' ἐπομένως τὸν μὲν ἀρχηγὸν τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς Παζαδούρας Τσιρίθασην μετὰ πεντάκοσιων· τὸν δὲ διοικητὴν τῶν Χασίκων χωρίων Χασᾶν ἀγᾶν μετ' ἄλλων τοσούτων, ὅπως ἐπιπέσωσιν ὁ μὲν ἐνθεν, ὁ δὲ ἐνθεν κατὰ ῥητὴν ἡμέραν, συλλάβωσι δὲ τοὺς προεστῶτας, ἀφοπλίσωσι τοὺς κατοίκους καὶ καθέξωσι τὴν κωμόπολιν. Οἱ προεστῶτες, ἐν γνῶσει γεγόμενοι ὅλων αὐτῶν, ἔφυγον τὴν προτεραίαν, καθ' ἣν οἱ στρατιῶται τοῦ Τούρκου ὑποδιοικητοῦ ἤρξαντο ὑβρίζοντες μὲν καὶ ἀπειλοῦντες σφαγὴν γενικὴν, πυροβολοῦντες δὲ, καθ' ὅσων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐγετύχ

χανον νέων. Ταῦτά τε καὶ οἱ σποράδην ἐνεργούμενοι φόνοι κατὰ τῶν χωρικῶν, καθ' ὧν οἱ βάρβαροι ἐξεδικοῦντο φανατισθέντες, ἐβίασαν τοὺς κατοίκους τοῦ Πολυγύρου, ὅπως ζητήσωσι σωτηρίαν διὰ τῶν ὅπλων, πρὶν ἢ σφαγῶσιν ἀκίνητοι μένοντες, ἐπερχομένων τοῦ Τσιρίδασιν καὶ τοῦ Χασάν ἀγᾶ.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κρούσμα κατὰ τὰ τέλη μεσοῦντος μαΐου. Οἱ Πολυγυρίται, ἐπιπεσόντες κατὰ τοῦ διοικητηρίου, ἀπέκτειναν τὸν ὑποδιοικτὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν δεκάσκιπῶ στρατιώτας. Αὐθημερὸν δὲ, ὅπως προλάβωσι τὴν εἴσοδον τοῦ ἐπερχομένου σώματος τῶν χιλίων, ἐκινήθησαν οἱ μὲν κατὰ τοῦ Τσιρίδασιν, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Χασάν ἀγᾶ, καὶ ἀμφοτέρους πολεμήσαντες ἀπέκρουσαν εἰς τὰ ὀπίσω. Ἀποτυχὼν οὕτως ὁ μουσελίμης· καὶ τὰ πράγματα βλέπων «ἂν ποταμῶν χωροῦντα», ἀπεθνήσκω γενόμενος ἔξω φρενῶν, καὶ ἀμέσως, ἐκδικούμενος, τοὺς μὲν ὁμήρους ἀνέπειρε σκληρῶς πάντας, τέσσαρας δ' ἄλλους, τὸν ἐπίσκοπον Κυτρών, Χριστόδουλον Βαλάνον, Χρήστον Μενεξέν καὶ τὸν Κυθωνιάτην ἐκατρατόμησε, διςχιλίους δ' ἑτέρους ἐμάνδρευσε ἐν τῷ ναῷ καὶ τῇ αὐλῇ τῆς μητροπόλεως, καὶ πολλὰς οἰκίας διήρπασε.

Τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλλήνων τὸ μαρτύριον αὐτὸ μᾶλλον, ἢ ἡ ἀπόκρουσις τοῦ ὑπὸ τὸν Τσιρίδασιν καὶ Χασάν ἀγᾶν στρατοῦ, ὑπεστήριξε τὸ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν πνεῦμα τῶν Μακεδόνων. Οἱ πάντες, ἀπηλπισμένοι ἤδη, οὐδὲν ἄλλο εἶχον καταφύγιον πλέον, ἢ τὰ ὅπλα. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Καρυῶν, πρωτεύοντι ὅλων τῶν ἄλλων, γενικῆς ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ συνελεύσεως συγκροτηθείσης, ἀπεφασίσθη ἡ καθάρσις καὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ «ζαμπίτη» τοῦ Ἀθῶ, ἐνεργηθεὶς ἀμέσως. Ὀνομάζετο οὗτος Χασεκὴ Χαλλὴ βεγῆς. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους τοῦ πολέμου συνεστήθη ἐφορεία γενικὴ παρ' ὅλων τῶν μοναστηρίων, καὶ εἰς τὰ ὅπλα προσεκληθήσαν πάντες οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ ὅρους. Οὕτω, τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς γενομένης, καὶ τοῦ μητροπολίτου Μαρωनीας Κωνσταντίου εὐλογήσαντος, ἐπανεστῆ ὁ Ἀθῶς ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, ὑπερμεσοῦντος τοῦ μαΐου. Ταυτοχρόνως ἐκινήθησαν ἡ μὲν Κασσάνδρεια (Κασσάνδρα) διὰ τοῦ Ἰωάννου Χατσῆ Χριστοδούλου καὶ λοιπῶν (α), τὰ δὲ Μαδεμοχώρια (ἢ Μαδενοχώρια) διὰ τοῦ Δουπιώτου καὶ Ἀναστασίου Χιμευτοῦ. Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἐκηρύχθη «Ἀρχηγὸς καὶ Προστάτης τῆς Μακεδονίας» ἢ δ' ἐ-

πανάστασις, ἀπὸ τοῦ στενοῦ κύκλου τοῦ Πολυγύρου ἐξελθοῦσα, ἠπλώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη· δύο δὲ σώματα παρευθὺς ἐσχηματίσθησαν, τὸ μὲν ἐν τῶν ὀπλοφόρων τῆς Κασσανδρείας καὶ τῶν Χασίων χωρίων ὑπὸ τὴν ὀπλαρχηγίαν τοῦ Χάψα, τὸ δὲ ἐν τῶν Μαδεμοχωριτῶν καὶ δισχιλίων μοναχῶν τοῦ Ἄθω ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπαῦ. Ἐφεξῆς θέλομεν εἰπεῖν, ὁπόσω τὰ σώματα αὐτὰ ὑπερίσχυσαν κατὰ πολλὰς μετὰ τῶν Τούρκων συμπλοκάς, καὶ ἰδίως τὸ ὑπὸ τὸν Χάψαν, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς Καλαμαρίας προεχώρησε καὶ τοὺς Τούρκους κατεδίωξε μέχρι διώρου ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

Μεγάλη ἀπεδίδοτο ἡ κοινὴ ὑπόληψις καὶ πίστις πρὸς πᾶσαν διαβεβαίωσιν καὶ πρὸς πᾶσαν διαταγὴν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπαῦ, διότι εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ κεφάλαιον μέγα οὐ μόνον τὸ παρελθὸν ἐπὶ σημασίᾳ οἴκου, ἰσχύϊ καὶ πλούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν, διότι κατέβη ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολεμοφοδίων καὶ ὅπλων, καὶ διότι πρῶτος ἐξετίθετο κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Τσαυταὶ δ' ὑπῆρχον αἱ πεποιθήσεις αὐτοῦ περὶ τε τῆς γενικῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε περιττὴν ἐθεώρει πᾶσαν προτεινομένην πολεμικὴν παρασκευὴν τῶν δυνατωτέρων μοναστηρίων κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐδῶ ἔφερε βεβαίως καὶ ἐνθουσιασμὸς ἀκράτητος καὶ ἔλλειψις πολεμικῆς πείρας, ὡς εἰ ἔβλαψέ ποτε ἡ δέουσα πρόνοια κατὰ πάσης πιθανῆς περιπετείας.

Ἐλογίζετο ἡ Μακεδονία ὡς δυναμένη πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν κατὰ τῶν ἔσω καὶ περὶ αὐτὴν πολεμίων, ἂν οὐχὶ ὀλοκλήρως, τοῦλάχιστον ὅμως ἐπὶ τινων ἐξαιρετικῶν θέσεων. Ὑπῆρχεν ἀληθῶς διαφορά, οὐδεμίαν σύγκρισιν ἐπιδεχομένη, μεταξὺ τῆς παρούσης Μακεδονίας καὶ τῆς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἢ τῆς ἐπὶ Ῥωμαίων, ἐπαρχίας μὲν καὶ τότε κεκηρυγμένης, ἀλλὰ προσλαμβανούσης καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλ', ὡς ἀνδρεία καὶ πολεμικὴ φυλὴ τῆς ἀρκτώας Ἑλλάδος, οἱ Μακεδόνες ἠδύναντο καρτερῆσαι ἐπιτυχέστερον πολλῶν ἄλλων ἐλληνικῶν τόπων. Ἐὰν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐν ὑπῆρχε τὸ ὀρμητήριον ἡ Λακωνία, ὡς καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ ἐν τῇ Σφακίᾳ, ἡ Μακεδονία ὅμως εἶχε δύο ἀντὶ ἐνὸς, καὶ ταῦτα δεξιώτατα καὶ πολεμικώτατα, τὴν μεγάλην τοῦ Ἄθω Καλκιδικὴν Χερσόνησον καὶ τὴν μικρὰν τῆς Παλλήνης (τῆς ἀρχαίας Φλέγρας) μεταξὺ τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τοῦ Τορωναίου κόλπου. Παρὰ τὸ φύσει ὀχυρὸν τῆς πρῶ-

της τῶν δύο αὐτῶν περιωνύμων θέσεων, ἐννοεῖ τις κάλλιστα καὶ τὸ ἀκαταμάχητον τῆς δευτέρας, ὅταν ἐνθυμηθῇ μόνον, ὅτι οἱ ποιηταὶ ἐξελέξαντο ταύτην ὡς τὸ πεδῖον, ἐφ' οὗ ἐπολέμησαν οἱ Γίγαντες κατὰ τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὄχυρά κατὰ γῆν τὰ δρμητήρια αὐτὰ, ὑπεστηρίζοντο καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν Ψαριανῶν, τῶν Δημνίων (α) καὶ ἄλλων πλοίων, καθιστάμενα οὕτω τὸ ἀσβεστον πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α').

Ἡ ἐν τῇ Γόρτυνι γενομένη τῇ 34 μαρτίου πρώτη καὶ ἰσχυρὰ ἐπιτυχία τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως οὐ μόνον κατὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ συνόλου τῶν δοκιμωτέρων καὶ ὀνομαστοτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, σπουδαίας ἐγέννησεν ἠθικᾶς συνεισφοράς. Οὐχὶ μόνον τὸν πολιορκουμένον τὸ φρούριον ταύτης στρατὸν ἐστέρησε τῶν ἐλπίδων, ὅσας ὑπελογίζετο αὐτὸς βεβαίως, ἀλλὰ καὶ δειλίαν πλείστην διέσπειρε, καθ' ἃς στιγμὰς μόνον καὶ ὑπέρτερον ὅλων κεφάλαιον ἀπηρτήτο παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις ἡ εὐθαρσία καὶ ἡ τόλμη. Ἦθελέ τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ζημία τῶν πολέμιων κατὰ τὸν Ἀλφειὸν ὑπῆρξεν ἱκανή, ἐν ᾗ ἡ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας ἐλαχίστη. Καὶ ὅμως ἐν πάσῃ μὲν ἐπιχειρήσει αὐτὸ τέλος μακκρίζει τὴν ἀρχὴν, ἐν πάσῃ δὲ περιστάσει κυριεύουσιν αἱ ἐντυπώσεις τοῦ κακοῦ μᾶλλον, ἢ τοῦ καλοῦ· ἐπομένως ἡ ἠθικὴ τῶν Ἑλλήνων ζημία ὥς ἐκ τῆς ἀμαχητὶ διαλύσεως τῆς πολιορκίας κατέστη ἀνωτέρα τῆς ὕλικῆς τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀλφειοῦ. Ἐδείχθη ἄληθῶς κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς Γόρτυνος πνεῦμα στρατηγικὸν καὶ δραστηριότης ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' ὅμως οὔτε ἀπῆλauen ἐτι ἐπιβροῆν σοβαρὰν οὗτος, οὔτε ἠδύνατο ἀποτελεῖν μόνος, ὅτι ἡ ὁμόθυμος καὶ ἐπίσης γενναία σύμπραξις πολλῶν ὑπισχνεῖτο.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, καὶ, καθαρώτερον εἰπεῖν, διὰ τὸν πανικὸν διαχυθέντα φόβον, οἱ Γορτύνιοι ἐπεδύθησαν μεταφέροντες τὰς οἰκογενεῖας ἑαυτῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις ὡσεπιτοπλεῖστον καὶ εἰς τὸ χωρίον τῆς Ὀλυμπίας Δραγομάνου, νέαν καὶ γενικὴν ὑποπεύοντες τὴν κατὰ τῆς ἐπαρχίας κίνησιν τῶν πολέμιων, ἐνθεν μὲν ἐκ τῆς Τριπόλεως, ἐνθεν δὲ ἐκ τοῦ Λάλα. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἡ Γόρτυς ἔμενε κενὴ ὅλως τοῦ ἄλλου πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, ὡς ἐπανελθόντων τῶν τε Μεσσηνίων, τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν ἄλλων εἰς τὰ ἴδια· τοὺς δ' ὀλίγους ἐκείνους, ὅσοι ἠκολούθησαν τοῖς ὀπλαρχηγοῖς αὐτῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, «ἔτρωγε τὸ φεγγάρι» κατὰ τὸν κοινὸν τότε λόγον.

Ταῦτα βλέποντες οἱ ἐν Χρυσοβιστίῳ Ἀναγνωσταράς, Δικαίος, Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ Μπούρας, ἐρωτῶσιν ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ τὸν Κολοκοτρώνη: «Τί θὰ κάμωμεν πλὴ ἐδῶ, ὅταν ὁ κόσμος ἐσκόρπισε; Πρέπει γὰρ πᾶμε εἰς τὸ Λαωντάρι, γιὰ γὰρ δοῦμε, τί γίνεται καὶ ἐκεῖνος ὁ κόσμος, καὶ γὰρ συνάξουμε στρατεύματα διὰ τὰ κάστρα» (ἐννοοῦντες τὰ τῆς Μεσσηνίας). Ἐπὶ ταύτης βαρυθυμῆσας τῆς προτάσεως ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπεκρίθη: «Δὲν πάγω ποῦθεν! Ἄν θέλετε σεῖς, τραβάτε! Ἐγὼ θὰ μένω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν θὰ χαθῶ, κάλλιο γὰρ μὲ φάνε ταῦτα». Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κολοκοτρώνου οὔτε ἀπλήτης φαντασίᾳ ποιητικῇ, οὔτε ἔκφρασις ἀπελπισίας ἐσχάτης, οὔτε ἐπιμονῇ παράλογος καὶ παιδαριώδης ἦσαν. Καθ' ὅσον μὲν ἀπέδλεπον τὸν πόλεμον, περιεῖχον πολλὴν στρατηγικὴν νοῦν· καθ' ὅσον δὲ ἐστρέφοντο περὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἐδείκνυνον, ποῦ καὶ πῶς ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρει ἐαυτὸν χρήσιμον.

Ὡς πρὸς τὸν πόλεμον, ὁ Κολοκοτρώνης μόνον ἤθελε κέντρον τῶν Πελοποννησίων τὴν Τρίπολιν, καὶ μόνον ἀκτῖνα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τὴν Γόρτυνα. Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἐπειδὴ ἐν τῇ Τριπόλει συνεκέντροντο ἡ μεγαλητέρα δύναμις τῶν πολεμίων, ἐθεώρουν πολιορκητέαν αὐτὴν μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, ὅτε διαθέσιμος ἦθελεν εἶσθαι πολλὸς καὶ ἱκανὸς στρατός· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔβλεπε τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν ἄκρων εὐκολώτερον μὲν, ὁλέθριον ὅμως διὰ τοὺς ἀκολούθους λόγους· πρῶτον, διότι ἐμελλεν ἐπασχολῆσαι πλεῖω ὅπλα τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾗ ὀλίγη ἦρκει δύναμις κατὰ τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων· δεύτερον, διότι ὁ στρατός τῆς Τριπόλεως, ἰσχυρὸς ὢν καὶ ἀπεριόριστος μένων, ἠδύνατο φέρειν, ὥς ἐκ τοῦ κέντρου, τὴν διάλυσιν οὐ μόνον τῶν πολιορκιῶν τῶν φρουρίων τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπάσης κατὰ τὴν Πελοπόννησον· τρίτον, διότι ἡ πολιορκία τοῦ κέντρου, εἰ καὶ βαρυτέρα ἦν πάσης ἄλλης, καθίστα τοὺς Πελοποννησίους κυρίους τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εὐκολον σχετικῶς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν· τέταρτον, διότι, πολιορκουμένου τοῦ κέντρου, οὐδεμίαν τὰ ἄκρα, ὅπου ὑπᾶρχον φρούρια, ἤλιπζον βοήθειαν ἄμεινον· πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον, διότι ἡ Γόρτυς, μία τῶν κεντρικωτέρων καὶ στρατιωτικωτέρων ἐπαρχιῶν, ἐὰν ἐγκατελείπετο, μεθ' ὃν ἔλαβε κτύπον ἠθικὸν τῇ 31 μαρτίου, ἐκινδύνευε, μὴ διασκορπισθῇ ἐντελῶς καὶ κατακρατηθῇ

ὑπὸ τῶν πέριξ αὐτῆς πολεμίων, ὅτε τῆς Τριπόλεως ἡ καθολικὴ πολιορκία ἀνέφικτος ἀπέβαινε.

Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὁ Κολοκοτρώνης, Γορτύνιος ὢν, ἔσχεν ἐκτεταμένην συγγένειαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ ἐπιβρόχῃ ἰδίαν ἐπὶ τῶν λεγομένων Βλαχοποιμένων ταύτης, τῶν μᾶλλον καρτερικῶν ἐν ταῖς κακουχίαις καὶ ἡσυχημένων κατὰ τὸ ὄπλον. Ἐπ' αὐτῆς ἐστήριζε τὴν κυρίαν στρατιωτικὴν ἐνίσχυσιν ἑαυτοῦ, καὶ δι' αὐτῆς πρώτης ἐθεώρει δυνατόν τὴν συρροὴν δυνάμεων ἱκανῶν περὶ τὴν Τρίπολιν. Ἀληθῶς οἱ Βλαχοποιούμενες αὐτοὶ ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης κατὰ λεγόμενα «χειμαδιὰ» τῆς Μεσσηνίας καὶ Ἀργολίδος, ὅπου τὰ κτήνη τούτων ἐδίωκεν ἡ χιὼν τοῦ χειμῶνος ἐκ τῶν βουνῶν, ὡς ἡ ξηρασία τοῦ θέρους ἐκ τῶν πεδιάδων· ἀλλὰ ἡ περίπτωσις αὕτη μόνων ἡμερῶν τινῶν ζήτημα ἦτο. Λέγων ἄρα ὁ Κολοκοτρώνης: «*Δὲν πάγω πουθερά*» καὶ «*Κάλλιο γὰρ μὲ θάνατος ἐδῶ τὰ πουλιά*», ἐνόει, οἷαν εἶχε πεποιθήσιν μέχρι θανάτου περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πολιορκίας τοῦ κέντρου καὶ περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Γόρτυνος· ἐνόει ἄλλως, ὅτι, προκειμένης τῆς ἀπωλείας τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἐκ τῶν σκέψεων καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἄλλων, αὐτὸς προσέτιμα ἑαυτὸν βορὰν τῶν ὀρνέων τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ βίον τοῦ λοιποῦ ἄτιμον καὶ πλάνητα (α).

Ἡ ἐννοοῦντες καλῶς τοὺς λόγους τοῦ Κολοκοτρώνου, ἀλλ' ὑπεκφεύγοντες ἕνεκα δειλίας, ἥτις ἐκυρίευσεν τότε τὰς καρδίας πολλῶν, ἢ μωραίνοντες πραγματικῶς, οἱ ἐν Χρυσοβιτισίῳ ὀπλαρχηγοὶ οὐδεμίαν ἔδωσαν προσοχὴν, εἰ καὶ μετέπειτα ἠκολούθησαν τὸ πολεμικὸν σχέδιον τούτου. Ὅτε δὲ ἤρξαντο ἀναχωρεῖν, ὁ Δικαῖος, ἐμπαίζων μᾶλλον ἢ οἰκτεῖρων τὸν Κολοκοτρώνην, ὡς ἐπιμένοντα ἐν τῇ μονώσει αὐτοῦ καὶ κινδυνεύοντα ὡς τοιοῦτον καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἀγρίων θηρίων, ἐστράφη εἰπὼν πρὸς στρατιώτην τινά: «*Βρὲ, μεῖνε σὺ μαζὶ τοῦ, γιὰ γὰρ μὴ τὸν θάνατον οἱ λύκοι*». Ὁ στρατιώτης ἦν Λάκων, ὀνομαζόμενος Ἀναγνώστης Δραγώνης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐκάθησε τότε ἐπὶ πέτρας σύγνου καὶ βαρύθυμος, βλέπων ἀπομακρυνομένους αὐτοὺς, ἕως ἐγένοντο ἀφανεῖς· ἔπειτα δὲ καταβὰς εἰς τὴν παρὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Χρυσοβιτισίου ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, ἐδεήθη ἐν κατανόξῃ πρὸ τῆς ἁγίας εἰκόνης λέγων: «*Παναγία μου, βοήθη καὶ τούτῃ τὴν φορὰν τοὺς Ἑλληνας, γιὰ γὰρ ἐμψυχωθοῦντε!*»

Ἐντεῦθεν ὠδεύετε πρὸς τὴν Πιάναν, στερούμενος καὶ πυροβόλου

ἔτι, καὶ μόνον τὸν Δάκωνα καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἔχων συντρόφους. Ἀνελπίστως ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τὸν Ἀντώνιον Κολοκοτρώνην, ἐξάδελφον αὐτοῦ, μετὰ ἑπτὰ οἰκείων ἐνόπλων, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοῦτον, γενόμενος ἤδη ἀρχηγὸς ἐννέα στρατιωτῶν. Προχωρήσας δὲ πρὸς τὴν κωμόπολιν Ἑλίσσοντα (Ἀλωνίσταιναν), ὅπου ἱκανοὺς εἶχεν οἰκείους, ἔμαθεν, ὅτι οὔτε ἐν αὐτῇ, οὔτε ἐν τῇ Πιάνῃ ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅλων φυγόντων εἰς τὰ ὄρη. Πυροβολήσας τότε, (ἦν δὲ ἐν περιστάσει ὁ πυροβολισμὸς συνθηματικὸς παρὰ τε τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ τοῖς χωρικοῖς, χρησιμεύων ἀντὶ προσωπικῆς προσκλήσεως ἢ ἐγγράφου εἰδοποιήσεως πρὸς τοὺς πόρρω,) ἐγνωρίσθη παρὰ τῶν ἐν τῷ ὄρει, καὶ καταβάνας τινὰς, μέχρι τῶν εἴκοσιν, ἀπέστειλεν εὐθὺς εἰς τὰ χωρία, τὰ μὴ διασκορπισθέντα ὁλοκλήρως ὡς ὀρεινότερα, προσκαλὼν καὶ ἐνθαρρύνων διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ οἰκείους καὶ φίλους καὶ πάντα πατριώτην πρὸς τὸν πόλεμον.

Οὕτω κατορθώσας ἐντὸς τριημερίας νεοσυλλεξίαν τινὰ ἐκ τριακασίων ἐνόπλων, ἔστησε δι' αὐτῶν, ζύμης μικρᾶς, τὸ πρῶτον στρατόπεδον ἐν τῇ Πιάνῃ, χωρίῳ ἀπέχοντι τῆς Τριπόλεως μέχρι τριῶν ὠρῶν· δραστηρίως δὲ ἐνεργῶν ἔτι τὰ πρὸς στρατολογίαν, περιέμενεν ἀριθμὸν ἐνόπλων πλείοτερον, ὅτε ἔμαθεν ἐξελθόντας τοὺς Τούρκους τῆς Τριπόλεως μέχρι τῶν δισχιλίων. Ἰδὼν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐπερχομένους τούτους, ἐφώναξε: «*Ὁλλοι εἶναι οἱ Τούρκοι! κον-
»ράγιο Ἑλληνας!*» Ζητούμενος δὲ παρὰ τῶν στρατιωτῶν, οὐδενὶ ἔδιδε τὸ τηλεσκόπιον. Ἀλλὰ μόλις οἱ Τούρκοι πλησιάσαντες ἐπυροβόλησαν, οἱ τριακόσιοι αὐτοῦ ἐλειποτάκτησαν διασκορπισθέντες ἐλεεινῶς· οὗτος δὲ, μονωθείς καὶ πάλιν, ἐκίνησε πρὸς τὸν Ἑλίσσοντα. Οἱ Τούρκοι τότε, ἀμαχητὶ εἰσελθόντες ἔκαυσαν τὴν Πιάναν πρῶτον καὶ τὸν Ἑλίσσοντα κατόπι· πλήθος δὲ διαρπάσαντες ζώων παντὸς εἶδους καὶ πραγμάτων, ἐπέστρεψαν ἐπαιρόμενοι καὶ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐπιτυχίᾳ.

Μὴ παραλείψωμεν ἐν γεγονόσι, ἀστεῖον μὲν κατὰ τύπον, βεβαιοῦν δὲ κατ' οὐσίαν τὸν νοῦν καὶ τὸ θάρρος τοῦ Κολοκοτρώνου. Καὶ ὁμιλῶν, καὶ δημηγορῶν, καὶ ἀνταποκρινόμενος, καὶ μόνᾳ τραγωδῶν τὰ λεγόμενα «*κλέφτικα τραγούδια*» οὗτος, ἀείποτε σκοπὸν ἓνα εἶχε καὶ πάσης ἐδράττετο τῆς εὐκαιρίας, ὅπως δεικνύῃ τοὺς Τούρκους περιφρονητέους, προσβλητέους καὶ ἐπὶ τέλους καταβλητέους. Καθ' ἣν ἐκ τῆς Πιάνης ἔφευγεν ὦραν, εὔρε καθ' ὁδὸν τὸν ἐκ τῆς κωμο-

πόλεως τῶν Μαγουλιάνων Νικόλαον Βούκουραν ἀποκαμόντᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν ὀπισθίων τοῦ ἵππου αὐτοῦ ἀπεβίβασεν ἵνα σώσῃ. Ἐπειδὴ δ' ὤδευον παραπλεύρως, αὐτὸς μὲν διὰ τοῦ ὄρους Φαλάνθου, οἱ δὲ Τούρκοι διὰ τῆς κοινῆς ὁδοῦ καταδιώκοντες, ἐφώναζε πρὸς τούτους μεγάλη τῇ φωνῇ: «Ποῦ θὰ μοῦ πᾶτε βρὲ σκυλομουρτάταις! αὐριο »σᾶς κάμω μπλόκο εἰς τὴν Τροπολιτσά!» Τότε ὁ συνιππεὺς Βούκουρας, κυριευόμενος ὑπὸ δεινοτέρου φόβου, ἰκέτευε τοῦτον λέγων: «Μὴ τοὺς πεισμόνῃς, καπετὰν Θεοδωράκη! ἄφ' τοὺς νὰ πᾶν εἰς τὸ διάβολο!» Ὅποια ἡ διαφορὰ νεοφωτίστου στρατιώτου πρὸς παλαιὸν στρατιωτικόν!

Μετὰ τὴν πρώτην ἀποτυχίαν τῆς Γόρτυνος ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἀπῆλθε συνοδύσων τὰς οἰκογενείας ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων εἰς τὸ Μεγασπήλαιον, μονὴν ἀσφαλῆ ἐν εἰδεί φρουρίου ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ ἀποτόμου ὀροράχως ἀνεγειγερμένην. Κατὰ τὴν ὥραν δὲ δὲ αὐτὴν οἱ Παρωρεῖς (Λαγκαδινοὶ) ἀπελπισθέντες ἔτι μᾶλλον, συνεννοήθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων καὶ κατὰ προτροπὴν τούτων διετίθεντο, ἵνα πέμψωσιν εἰς Τρίπολιν πρεσβείαν βεβαιώσουσαν τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῶν. Ἰδέα τοιαύτη μετεδόθη συγχρόνως καὶ τοῖς πέραν χωρίαις, ἐξ ὧν πολλοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Παρώρειαν συνδιαλεγόμενοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ τῶν Τούρκων (α). Ταῦτα μαθὼν ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, ἀμέσως ἀπέστειλε μεθ' ἱκανῶν στρατιωτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δημήτριον διατεταγμένον, ἵνα καταστρέψῃ πᾶσαν περὶ ὑποταγῆς ἰδέαν· οὗτος δὲ φθάσας ἐν τῇ ἀγορᾷ συνηγμένους τοὺς Τούρκους καὶ διαλεγομένους μετὰ τῶν χωρικῶν, περιεκύκλωσε θανατώσας ἅπαντας. Οὕτως ἐξηλείφθη, ἅμα προκύψαν ἐκ τῆς δεινότητος τῶν περιστάσεων, τὸ μῖasma πάσης μετὰ τῶν Τούρκων συνεννοήσεως· ἡ πρόνοια δὲ αὕτη καὶ ἡ δραστηριότης ἐπὶ μέτρου λυπηροῦ μὲν, ἀλλὰ ἀναγκαίου λόγῳ τῆς κοινῆς σωτηρίας, περιποιεῖ τιμὴν τοῖς Δεληγιάννῃς.

Ἐπιστρέφοντος τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Μεγασπηλαίου εἰς Πιάναν, οἱ περὶ αὐτὸν στρατιῶται ἐσκορπίσθησαν μαθόντες τὴν διάλυσιν ταύτης, καὶ μόνοι ἔνδεκα παρ' αὐτῷ ἀπελείφθησαν. Ἰδὼν ὁ Κελοκοτρώνης τότε ἀπελπισθέντα τοῦτον, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ νυκτὸς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον προσεκτικὸς ὁδοιπορῶν ἐξημέρωσεν ἐν τινι χωρίῳ τοῦ πεδίου, ἐρήμου ἤδη ἀνθρώπων. Οὐδύλως δὲ ἀποθάρσυνθεις ἐκ τῆς καταπληκτικῆς αὐτῆς

ἐρημώσας, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Μεγαλοπούλει συνηγμένους Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, Διονύσιον Τρουπάκη, Ἀναγνωσταρὰν καὶ Δικαίον, ἵνα πλησιάσωσι καὶ καταλάβωσι τὴν Μαρμαρῖαν κατὰ τῆς Τριπόλεως. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐπέμενε κατὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἀπεδείκνυνεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀπόλλυται ἀφεύκτως, ἐάν μὴ τάχιον περιορισθῇ τὸ κέντρον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄλωσ' πνεῦμα καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὄλωσ' ἐπιμονὴν ἔγραφε πανταχοῦ καὶ πρὸς πάντας περὶ τῆς δραστηριωτέρας στρατολογίας καὶ τῆς ταχυτέρας τοποθετήσεως τούτων περὶ τὴν Τρίπολιν. Εὐτυχῶς τὸ πολεμικὸν αὐτὸ σχέδιον παρεδέχθη πλέον, καὶ εὐτυχέστερον οἱ Καλαβρυτινοὶ πρῶτοι σπεύσαντες μετὰ τὴν διπλὴν ἐν τῇ Γόρτυνι ἀτυχίαν, κατέλαβον, ὀλίγοι μὲν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Βασίλειον Πετμεζαίους, περὶ τοὺς χιλίους δὲ κατόπι, τὸ Λεβίδιον, καὶ περὶ τοὺς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τὸ χωρίον Πουδιᾶ, ὅπως προφυλάξωσιν ἀπὸ ἐπαπειλουμένης ἐπιδρομῆς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, καθ' ἥς «μένεα ἔπνεον» οἱ ἐν Τριπόλει πολέμιοι. Ἦγοῦντο δὲ τῶν μὲν πρώτων ἐν Λεβιδίῳ παρὰ τοὺς ἀνωτέρω Πετμεζαίους ὁ Χαραλάμπου, Θεοχαρόπουλος καὶ Σολιώτης, κατελθόντες ἐκ τῆς Κορίνθου, ὡς καὶ ὁ Ἀναγνώστης Στριφτόμπολας· μετ' αὐτῶν δὲ ἀνεμίγησαν καὶ Τριπολίται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ἀρβᾶλην· τῶν δὲ δευτέρων ἐν Πουδιᾶ ὁ Ἀσημάκης Σκαλτσᾶς. Ἀπειχε τῆς Τριπόλεως τὸ Λεβίδιον ἐπὶ πάντε ὥρας. Ταχέως δὲ πολλὰ ἐπαρχιῶν πολλῶν συνέβησαν ὅπλα περὶ τὴν Τρίπολιν, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν μὲν τῷ Πάπαρι τρισχίλιοι Γορτύνιοι, Λάκωνες, Λακεδαιμόνιοι καὶ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, Κανέλλον Δεληγιάννην, Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, Παναγιώτην Ἰατράκον, καὶ Ἀναγνωσταρὰν μετὰ Κεφάλαν, Μητροπέτροβα, Παπατσώνου καὶ Νικητὰ· ἐν δὲ τῇ Βλαχοκερασιᾷ πεντακόσιοι Λάκωνες καὶ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ Ἀντώνιον Νικολόπουλον· ἐν δὲ τῷ Διασέλω τοῦ Ἐλίσσοντος ἑτεροὶ πεντακόσιοι Γορτύνιοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πλαπούταν· ἐν δὲ τοῖς Βερβένοις περὶ τοὺς χιλίους πεντακόςιοις Λακεδαιμόνιοι μὲν ὑπὸ τὸν Κρεββατᾶν καὶ ἐπίσκοπον Θεοδώρητον, Κυγουριεῖς δὲ (Ἀγιοπετρίται) ὑπὸ τὸν Ἰωάννην (ἢ Ἀναγνώστην) Κονδάκην καὶ Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον (ἢ Ἀκουρον). Ἀπειχον δὲ τῆς Τριπόλεως ὥρας τὸ μὲν Πάπαρι τρεῖς, ἡ δὲ Βλαχοκερασιά ἰσαριθμούς, τὸ δὲ Διάσελον τέσσαρας καὶ τὰ Βέρβεναν ὡσαύτως. Τοιαύτη κατὰ πρῶτον ἐσχηματίσθη τῆς Τριπό-

λεως ἡ μεγάλη πολιορκία ἐν ὧρα, καθ' ἣν ἡ μὲν ἠθικὴ κατάστασις τῶν ἐνόπλων τῆς Πελοποννήσου ὠμολόγητο δεινοτάτη, ἡ δ' ἐπιμονὴ καὶ ἡ χρησιμότης τῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς ἀπαράμιλλος.

Ἡ δὲ πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου, συγκροτηθεῖσα, ὡς προείπομεν, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωνᾶ, Παπανίκα, ἡγουμένου Γρηγορίου, Οἰκονόμου Κουντούρων, Διδασκαλοπούλου, Ἀναγνώστου Στέφα (Στεφάνου), Νικολάου Τάσου (Ἀθανασίου), Ἰωάννου Πανούσου καὶ Ἀθανασίου Μαρκέλλου, κατὰ πρῶτον μὲν ἤρξατο καλῶς, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐν ἐλασινῇ διετέλει καταστάσει.

Αὐτόθι μετέβησαν τῇ 7 ἀπριλίου ἐκ τῶν Καλαβρύτων ὁ Χαραλάμπου καὶ Θεοχαρόπουλος, φέροντες μεθ' ἐκείτων τοὺς ὅπλαρχηγοὺς Σολιώτην καὶ τοὺς Πετμεζαίους Νικόλαον καὶ Ἀναγνώστην Γκολφίνον, ὅπως ἐμψυχώσωσι μᾶλλον τὰ πνεύματα καὶ βελτιώσωσι τὰ τῆς πολιορκίας ταύτης. Τῇ 8ῃ ἐντυχόντες ἐν τῇ Σιάλα τῆς Κορίνθου μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς πολιορκίας, προέτειναν αὐτοῖς τὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τὴν ἰσομοιρίαν τῶν λαφύρων ἔκεινοι ὅμως ἀπέκρουσαν καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην τῶν προτάσεων τούτων, τὴν μὲν ὡς ἀδύνατον, τὴν δὲ ὡς ἄδικον. Τότε ὁ Χαραλάμπου καὶ Θεοχαρόπουλος, εἰδοποιηθέντες τὰ περὶ τῆς παρασκευαζομένης ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων κατὰ τῶν Καλαβρύτων, ἔστρεψαν εὐθὺς ἀπελθόντες τὴν 13 ἀπριλίου εἰς τὸ Λεβίδιον, ὅπου εὗρον ἐστρατοπεδευμένους τοὺς Πετμεζαίους.

Πολλοὶ ὑπῆρχον οἱ μνηστῆρες τῶν ὑποτιθεμένων θησαυρῶν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκλειομένης οἰκογενείας τοῦ Χουσεὴν Κιαρὴλ βεγῆ. Οἱ Μερτίκαι, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Γεώργιος Κριεζῆς καὶ Δουζήνας, προσελθόντες τῇ 14 ἀπριλίου ὑπὲρ τῆς πολιορκίας ἐπὶ κεφαλῇς τῶν Καλαβρίων καὶ Αἰγινητῶν καὶ μετὰ δύο ἱκανῆς χωρητικότητος τηλεβόλων, συνεπήγαγον μεθ' ἐκείτων ἀπὸ σκοποῦ καὶ τὸν Ἰβραχὴμ Τσαούσην καὶ ἐτέρους τέσσαρας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τῆς Αἰγίνης, ἐν οἷς ἦν καὶ τις τῶν ἐν Ἀθήναις Τούρκων, αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ θάλασσαν, ἐπιτήδειος τηλεβολιστῆς. Παρευθὺς ὁ Χριστόδουλος Μερτίκας ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀκροκορίνθον, ἐν ἀγνοίᾳ ὅλων τῶν ἄλλων πολιορκητῶν, ἕνα τῶν αἰχμαλώτων, τὸν τηλεβολιστὴν, προτείνας τοῖς πολιορκουμένοις, ἵνα παραδοῦσι πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ ὑποσχέσει μεγάλαις. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι κατεφρόνησαν τῆς προτάσεως καὶ τῶν ὑποσχέσεων τούτου· οἱ δ' ἄλλοι τῶν πολιορκητῶν, μαθόντες τὰ γενόμενα, ἐταράχθησαν τάσῳ

μᾶλλον, ὅσῳ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου ἐρρίπτοντο ἔκτοτε δι' ἐπιτοχυρῆς εὐθυβολίας καὶ δι' ἐπαισθητῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ζημίας. Ἐκδικούμενος τότε ἐκδίκησιν ἀγενῆ ὁ Μερτίκας καὶ ἐξίλεων, οὕτως εἰπεῖν, τὸν στρατὸν, ἐθανάτωσεν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιορκουμένων τοὺς τρεῖς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων. Ἀλλ' ἀντεκδικούμενος καὶ ὁ ἀπολειφθεὶς Ἰβραχὴμ Τσακούσης ἐδολοφόνησε κοιμώμενον τὸν ἀδελφὸν τούτου Γεώργιον Μερτίκην, νέον κάλλιστον καὶ ἀνδρεῖον· φεύγων δὲ καὶ κυνηγούμενος, ἀντεφρονέθη καὶ οὗτος.

Διὰ τῶν τηλεβόλων τοῦ Κλάδου, τῶν Αἰγινητῶν καὶ τῶν Καλαβρίων ἐσχηματίσθη τηλεβολοστοιχία τις ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κωνοειδοῦς γεωλόφου τοῦ Πεντεσκουφίου, θέσεως, ἀφ' ἧς καὶ μόνης προσεβάλλετο τὸ φρούριον. Ὁμοιάζει αὕτη τὸν ἀπέναντι τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν λόφον τοῦ Φιλοπάππου. Καὶ ἐπὶ τῆς Ἑταιρίας καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἰωάννης Κλάδος προσήνεγκεν ὑπηρεσίας ὠφελίμους, ὡς ἄνθρωπος τίμιος καὶ πατριώτης Ἕλληνας, δι' ἧς κατεῖχε θέσεως ἐπιστήμου Ῥώσσου ὑποπροξένου ἐν Ὑδρᾷ, καὶ δι' ἧς ἀπήλαυεν ὑπολήψεως κοινῆς παρὰ τοῖς Ὑδραίοις, ὡς ἐγκατεστημένος πατρῶθεν ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ πεντηκονταστίας. Πολεμοφόδια, τηλεβόλα, πυροβόλα, ξίφη καὶ διάφορα ἄλλα ἀναγκαῖα προμηθεύων διὰ δαπάνης ὡσεπιπολὺ ἰδίας, ἐχορήγει τοῖς πολιορκουσι τὸν Ἀκροκόρινθον πολλὴν καὶ πρωτίστην τὴν βοήθειαν. Ὁ αὐτὸς, ἐφοπλίσας κατὰ τὸν ἀπρίλιον καὶ τὸ πλοῖον ὁ Νέστωρ, διοικούμενον παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Μεθενίτου, Ὑδραίου, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Ἀλλ' ἡ πολιορκία ἐδιοικεῖτο δυστυχῶς πολυκέφαλος, ὡς ἔχουσα οὐ μόνον ἀρχιστράτηγον τὸν Παναγιώτην Βαφιόπουλον (α), ἀλλὰ καὶ ὑπαρχιστράτηγον τὸν πρὶν Ἰάκωβον Θεοδωρίδην καὶ ἔπειτα Ἀχιλλέα. Ἀμφότεροι οὗτοι, καὶ πνεύματος περιορισμένου καὶ ἀξίας μηδεμιᾶς ὄντες, διεφέροντο «περὶ ὄνου σκιᾶς» καὶ ἀντέπραττεν ὁ εἰς κατὰ τοῦ ἄλλου, ὥσπερ εἶχον οὗτος ἢ ἐκεῖνος βέβαιόν τι ἐπὶ χεῖρας. Σὺν τούτοις δὲ καὶ ὁ Μερτίκας αὐτοκέφαλος ἐνήργει καὶ αὐθαρέτως διέταττε περὶ πάντων. Ὑπῆρχέ τις ἐπαρχιακὴ διεύθυνσις ἐπὶ τῆς τροφολογίας καὶ τροφοδοσίας, προΐσταμένου τοῦ Σταύρου Νικολάου· ἀλλὰ τὰ πάντα παρελύον ἕνεκα τῆς τριπλῆς στρατιωτικῆς ἀρχηγίας. Τότε ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ἦλθεν εἰς Κόρινθον πρὸς τακτοποίησιν τῆς πολιορκίας, σκοπεύων συγχρόνως καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν θη-

σαυρῶν τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ. Παρουσιάσθεις ὡς γενικὸς ἀρχιστράτηγος, ὑπεδέχθη παρ' ἀπάντων μετὰ πλείστης ὑποκλίσεως καὶ σεβασμοῦ· ἐπιθεωρήσας δὲ τὸν στρατὸν εὗρεν ἐκ τῆς Μεγαρικῆς μὲν πεντακοσίους, Κορινθίους δὲ διακοσίους, καὶ Καλαβρίους μετὰ Αἰγινήτων ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν. Αὐστηρῶς δὲ διοικῶν συνέστησε δημογεροντείαν, μετεσχημάτισε τὸν Βαφιόπουλον ἀπὸ ἀρχιστράτηγου εἰς γενικὸν ἔφορον, καὶ διώρισε τὸν Μερτίκαν ἀρχιστράτηγον τῶν Καλαβρίων, Αἰγινήτων καὶ Κορινθίων. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς ἄμμου ὠκοδόμησε.

Ἡ δὲ τῆς Ναυπλίας πολιορκία, συγκεκροτημένη ὑπὸ τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Ἀγίου Δημητρίου (Ξεροκαστελιώτην), ἀρχιμανδρίτην Ἀρσένιον Κρέσταν, Τάσον Νέζον, Σταΐκον Σταϊκόπουλον (α), Μεδδῆν, Κωνσταντῖνον Κακάνην, Βεκιάρην, Γκίκαν Λάμπρου καὶ Γεώργιον Λύκον, διελύθη, ἔμα ὑπάρξασα, τῇ 10 ἀπριλίου. Οἱ ἐν Ναυπλίᾳ Τοῦρκοι, ἡ ὡς γνωρίζοντες τὰς ἐπὶ τοῦ Πάσχα συνήθεις εὐθυμίας τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὡς παρατηροῦντες τὴν κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην γινομένην κραυπάλην, ἐξώρμησαν, αἰφνης ἐπιπεσόντες, καὶ εἰκοσιτρεῖς μὲν ἐφόνευσαν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Λύγου, ἧλους δὲ διεσκόρπισαν κακῶς ἔχοντας, καὶ τὸν ἐκ Μάσητος (Κραυνιδίου) Γεώργιον Λεμπέσην ζωγρήσαντες ἀνεσκόλοπισαν. Τοῦτο μαθόντες οἱ πλοίαρχοι τῆς θαλασσίας πολιορκίας Λατκαρίνα Πούπλη καὶ Γκίκας Βότασης, ἀνέβησαν εἰς τὸ Ἄργος, ὅπως ἐνεργήσωσι τὴν ἐπανάληψιν τῆς γῆτινης πολιορκίας. Ἐκεῖ ὑπεδέχθησαν πᾶρά τῶν Ἀργείων διὰ τιμῆς μεγάλης καὶ ὡς θεοὶ σωτῆρες. Ἡ Λατκαρίνα ἥτο φαινόμενόν τι κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ προῖν τῆς φύσεως ἔκτακτον. Παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἀργείοις ἐθεωρήθη ὡς ἄλλη Τελεσίλλα ἐπὶ τοῦ πολέμου τῶν ἀρχαίων Ἀργείων κατὰ τῆς Σπάρτης. Καθὼς ἐκείνη, γυνὴ μεγάλης παιδείας καὶ γενναίας καρδίας, ἔσωσε τὴν πατρίδα αὐτῆς παραταχθεῖσα κατὰ τοῦ βασιλέως Κλεομένους· οὕτω καὶ αὐτῇ, ἀπαίδευτος μὲν ὅλως, ἀλλὰ μεγαλόφρων καὶ ἐλευθεριάζουσα, ἐνδεδυμένη ὡς γυνὴ καὶ ὠπλισμένη ὡς ἀνὴρ, ἦλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἀργείων, καὶ ὅλων τὴν νέαν πρὸς τὸν πόλεμον ὁρμὴν ἐξῆψε. Ἡ Λατκαρίνα, ἀναπληροῦσα τὸν σύζυγον ὡς χηρεούσα (β), μόνῃ ἐδιοίκηκε ἥδη τὸ πολεμικὸν μετασχηματισθὲν πλοῖον αὐτῆς, καὶ πρώτη ἐνέπνεε τοῖς πᾶσι καὶ σέβας πρὸς ἑαυτὴν καὶ φιλατιμίαν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐνώπιον ταύτης ὁ ἀνάνδρος ἀνὴρ ἡσυχύνετο, καὶ ὁ ἀνδρεῖος ὑπεχώρει. Οὕτω καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς γυναικὸς ταύτης ἀπεδεί-

χθον, ὅτι τὸ γυναικεῖον φύλλον, ὅπερ αὐτὸς Θεὸς παρεσκεύασεν ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα» κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ἄξιόν ἐστιν ἐργασιῶν ἀνωτέρων, καθ' ἃ ἐπὶ διαφόρων ἐποχῶν ἔδωσε παραδείγματα. Τέλος δὲ, ἀνδρώδης καὶ ὑπερμαζῶσα, πλήρης δὲ πνεύματος, ἐτοιμότητος λόγου καὶ θάρρους, ἡ Λαγκαρίνα, τρεῖς προσενηκουῖα ἡρώας υἱοὺς θύματα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐπέβαλε τότε ταῖς ὀπλαρχηγαῖς τὸ καθήκον, ὅπως ἐπανέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὰς προτέρας θέσεις αὐτῶν καὶ ἐπαναλάβωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας· ὁ δὲ ἀξιόλογος Βότασης ἐχορήγησε τούτοις καὶ πυριτοβολὰς καὶ χρηματικόν τι. Τότε ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὴν Ἄριαν καὶ τὸ Κατσίγγριον ὁ Σταΐκος ἐπὶ κεφαλῇς ἐννεακοσίων Ἀργείων καὶ λοιπῶν ἐνταυτῷ κατελήφθη καὶ ὁ μυλὼν τῆς Λερναίας λίμνης (οἱ Ἀφεντικοὶ λεγόμενοι μύλοι) ὑπὸ διακοσίων.

Ἡ δὲ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς, συγκροτηθεῖσα ἀπὸ τῆς 28 μαρτίου ὑπὸ τὸν Τσανετᾶκην Γρηγοράκην, Πιερράκον Γρηγοράκην, Δημήτριον Τσιγκουράκον καὶ Πετροπουλάκιδας (Λάκωνας), τὸν Γεώργιον Μιχαλάκην καὶ Θεόδωρον Γούλελον (Βρασιεῖς), καὶ τὸν Γεώργιον Δρίθαν (Ἐπιδαύριον), ὥδευσεν κελῶς. Οἱ Τοῦρκοι, περὶ τὰ 450 ὄπλα, κατὰ πρῶτον ἀπεπειράθησαν τῆς τύχης ἑαυτῶν, ἐξελθόντες τῇ 5 ἀπριλίου εἰς τρία μέρη καὶ μετὰ τῶν πολιορκητῶν συμπλακέντες κατὰ τὰς θέσεις Συκέαν, Φοινίκι καὶ Ἅγιον Νικόλαον ἐπὶ τινὰς ὥρας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατῴρθωσαν συλλέξαντες ἱκανὰ κερασφόρα ζῶα, ἀλλ' ἔπειτα ἀπώλεσαν ἅπαντα τραπέντες εἰς φυγὴν βιαίαν. Ὁ Μουσταφᾶ βεγῆς τότε, κλείσας τὴν θύραν τοῦ ἐπὶ τῆς γεφύρας πύργου, ἠνάγκασεν τούτους, ὅπως σφοδρότερον ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥς μὴ γινομένους ἄλλως δεκτοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἐντεῦθεν εἰς χεῖρας ἦλθον Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, ὅτε οἱ πρῶτοι ἀπώλεσαν ἕξ Λαγιάτας τῆς Λακωνίας, καὶ οἱ δεύτεροι ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα νικηθέντες. Ἐκτοτε, γνωμοδοτήσας τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ Ἀτσεπέη, διέκοψαν τὴν γέφυραν τῆς εἰσόδου οἱ Τοῦρκοι· οἱ δ' Ἕλληνες ἐπλησίασαν κατέναντι τοῦ φρουρίου, αὐξάνοντες πάντοτε τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Ἐγκαίρως δὲ ἀπεκλείσθη καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ Ἐπίδαυρος Λιμερὰ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν πετσειωτικῶν πλοίων, ὥς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐνὸς ἑτέρου τοῦ Παναγιώτου Μαυρομμάτου Βουτσουναρᾶ, ἐκ Γυθείου. Τοὺς Τοῦρκους κατέπληξε μᾶλλον ἢ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, εἰ καὶ ἐν πεποιθήσει ἐθεώρουν πρόσκαιρα τὰ πράγματα ταῦτα.

Ἡ δὲ τῆς Κορώνης, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχάλην καὶ Γεώργιον Δαρειώτην κατὰ πρῶτον, διελύθη παραδόξως, ἅμα ἐμφανισθείσης μιᾶς Ἀφρικανῆς νηός. Οἱ Κορωνάιοι τότε, συλλαβόντες τὸν Δαρειώτην μετὰ δύο ἐτέρων, μετήνεγκον εἰς τὴν κώμην Γαμπριά, ὅπως ἐν περιπτώσει παραδώσωσιν αὐτὸν τοῖς Τούρκοις, ὡς μόνον ὑπεύθυνον. Ἀλλὰ, φθάσαντος μετὰ δύο ἡμέρας τοῦτε Ἰλία Κατσάκου Μαυρομιχάλου καὶ τοῦ Ἑρμανουήλ Δαρειώτου μετὰ ἱκανῶν στρατιωτῶν, ἡ πολιορκία ἐπικνελήφθη. Ταύτην δὲ ἐσχημάτισε πλήρη κατὰ γῆν ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, κατόπιν ἐλθὼν ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ σώματος Λακώνων, μεθ' ὧν ἠνώθησαν καὶ τριακᾶσιοι πεντήκοντα Κορωνάιοι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Καράπαυλον. Οἱ πολιορκοῦντες ἀπείχον τοῦ φρουρίου μέχρι μιᾶς ὥρας, καὶ καθ' ὅ-
 λας τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων, συνεχεῖς γινομένας, πάντοτε ὑπερ-
 τέρου. Οἱ Κορωνάιοι ταχέως ἐγυμνάσθησαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου
 ὑπὸ τοὺς Λάκωνας· τοῦτο δὲ ἔφερεν εἰς ἀπορίαν τοὺς Τούρκους,
 γνωρίζοντας, ὅπόσῃ ὑπῆρχον πρότερον ἄπειροι οὗτοι.

Τῆς δὲ Μεθώνης καὶ Πύλου αἱ πολιορκίαι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Μεθώνης Γρηγορίου ἐνοῦνται σχεδόν, ὡς ὀλίγον ἀφιστάμεναι ἢ μία τῆς ἄλλης. Ἡ τῆς πρώτης ἀνεπτύχθη σπουδαιοτέρα κατὰ μεσοῦντα μάϊον, ἀρχηγούντων τοῦ Νικολάου Γεωργακοπούλου, Ἀναγνώστου Βουτιέρου καὶ Εὐσταθίου Δρακοπούλου· ἀμφοτέρων δ' ἐγένετο ἑναρξίς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὸν Παπατσόρην, Ἰωάννην Μελίον, Παναγιώτην Δούφαν, Σιράκον, Ἀθανάσιον Γρηγοριάδην, Νικόλαον Πονηρόπουλον καὶ ἄλλους, ὡς ἀκολούθως.

Τῇ 29 μαρτίου κινήσαντες ἐκ τῶν Φιλιατρῶν οἱ Τριφύλιοι πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς Πύλου καὶ Μεθώνης, ἀπήντησαν πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς πρώτης καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας περὶ τοὺς τετρακοσίους Ἀρκαδίους Τούρκους, ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, καθ' ἣ εἶχον σχέδιον (α). Ἐνόπλους καθ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ σημαίας ἀναπεπταμένους βλέπουσιν ἤδη οἱ Τούρκοι ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν, ὡς πιστῶν ὑπολαμβανομένων βραγιάδων, ἀπέλυσαν καὶ ἔγγραφον, καθ' ἣν ἀνεχώρουν ἑμέραν ἐκ τῆς Κυπαρισσίας. Ἀλλὰ νομίζοντες καὶ πάλιν, ὅτι ἀπάτη καὶ παραφορὰ ὤθησαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς χθρὲς ταπεινοὺς δούλους ἑαυτῶν, ἢ ὑποκρινόμενοι καὶ δοκιμάζοντες, διότι ἔβλεπον αὐτοὺς πολυαριθμοτέρους, ἀπέτειναν ἡγεμονικῶς τῷ τρόπῳ τοὺς ἀκολούθους λόγους: «Βρὲ βραγιάδες, γυρίστε πίσω εἰς τὰ σπητιά σας,

»καὶ μὴ σὰς σήκωσ' ὁ Θεὸς τὸν τοῦ. Ποῦ εἶναι οἱ Κιράλιδες
 »καὶ ἡ φραγκιά, ποῦ πολεμάνε γιὰ σὰς ξηρὰς καὶ πελάγους; 'Ε-
 »μεῖς δὲν τοὺς βλέπουμε. Καὶ σεῖς μονάχοι θὰ γάτε τὰ κεφάλ-
 »μα σας, δόλλοι, θὰ χαθῇτε καὶ σὰς λυπόμαστε». Ἀποκριθέντων
 ὁμῶς τῶν Τριφυλίων διὰ τῶν πυροβόλων καὶ δι' ὕβρεων τῶν αὐ-
 θαδεστέρων, ἀπεσύρθησαν μετὰ τινα ἀκροβολισμὸν, ὃν ἐπεχείρησαν
 ὡς δοκίμιον μᾶλλον τοῦ θάρρους τῶν Ἑλλήνων, ἢ τῆς τύχης τῶν ἄ-
 πλων ἑαυτῶν.

Αὐθημερὸν ἕτεροι ὀκτακόσιοι Τριφύλιοι, φθάσαντες ὑπὸ διαφό-
 ρους ὑφοπλαρχηγοὺς τῶν χωρίων καὶ τὸν Πονηρόπουλον, ἠύξησαν
 τὴν δύναμιν τῶν πρώτων μέχρι χιλίων καὶ ἑξακοσίων. Τότε οἱ μὲν
 πλείους ἐτοποθετήθησαν ἐν θέσει τινὶ πετρώδει καὶ ὄχυρᾷ ἀπέναντι
 τῆς Πύλου καὶ ἐν ἀποστήματι ἐνὸς περίπου τρίτου τῆς ὥρας τρια-
 κόσιοι δὲ ὑπὸ τὸν Δούφαν κατέλαβον τὸ Παλαιοχώρι ἢ Μεσοχώρι,
 τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀφιστάμενον τοῦ φρουρίου τῆς Μεθώνης. Τῇ
 δ' ἐπιούσῃ, 30 μαρτίου, ἀφίκετο μετὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα Πυλίων
 καὶ Μεθωναίων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Οἰκονομίδην καὶ Γεωργακόπουλον
 ὁ Μεθώνης Γρηγόριος. Ἦν δ' οὗτος εἰς τῶν χρησίμων ἀνδρῶν τῆς
 ἐποχῆς, ἐπιβάλλων τοῖς λαοῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων καὶ τὴν ὑπα-
 κοὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ καθῆκον πρὸς τὸν πόλεμον. Εὐπατρίδης
 Τριφύλιος, χαρακτῆρος ἀτρομῆτου καθ' ὅλα, διεκρίνετο ἐπὶ ἐνθέρ-
 μῳ πατριωτισμῷ, ὃν ἦνευ μετὰ τῆς ἀρχιερατικῆς σοβαρότητος καὶ
 ἐπιρροῆς. Ἐκαυχᾶτο λεγόμενος Δρές (α). Ἀμέσως δὲ ἀνεκέρυξεν αὐ-
 τὸν ἀρχηγὸν τῶν δύο πολιορκιῶν Πύλου καὶ Μεθώνης ὁ ἐκεῖ στρα-
 τός· καὶ οὕτω μετὰ τὸν μητροπολίτην Γερμανὸν καὶ τὸν ἐπίσκοπον
 Θεοδώρητον ἐλογίζετο οὗτος τρίτος ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰσχυρῶν ἀρ-
 χιερέων κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Μετ' οὐ πολὺ προσετέθησαν τῇ
 πολιορκίᾳ τῆς Πύλου καὶ Ἴονιοι περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ὑπὸ
 τὸν Μερκάτην, μεθ' οὗ συνηγωνίζοντο καὶ ὁ Διονύσιος Ὁρφανός, Δη-
 μήτριος Γουζέλης, Διονύσιος Κώπας, Εὐαγγέλης Πανᾶς καὶ Σπυρί-
 δων Ἀδατιέλος.

Καταστάσης οὕτω τῆς διπλῆς πολιορκίας ἐκ δισχιλίων περίπου,
 ἤρξαντο ἀδιάκοποι οἱ μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων ἀ-
 κροβολισμοί, καθ' οὓς οἱ πρῶτοι, ἀήθεις πρὶν, συνείθισαν τάχιστα,
 περιφρονούντες ἐπὶ καὶ τὰ τηλεβόλα καὶ τὰς βόμβας τῶν δευτέρων.
 Ἐλείπετο ὁμῶς ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ ἡ ἑλληψις αὐτῇ

ματαίας ἐδείκνυε τὰς γινομένας κατὰ γῆν προσπάθειας. Ἐτι δὲ πλέον ἡ περίπτωσις αὕτη οὐχὶ μικρὰν διέσπειρεν ἐπὶ ἡμέρας τινὰς τὴν ἀπελπισίαν, ἣν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ διὰ παντὸς τρόπου καὶ διὰ ψευδῶν ἐκάστοτε πλασσομένων ἀγγελιῶν διεσκέδαζον. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἤγγιζεν ἤδη καὶ ἡ 40 τοῦ ἀπριλίου, δι' ἣν οἱ χωρικοὶ στρατιῶται ἤρξαντο ἐπανακάμπτειν εἰς τὰ ἴδια, θεωροῦντες ἀσεβοῦντας ἑαυτούς, ἐὰν μὴ ἐορτάσωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν τὸ Πάσχα. Ἐντεῦθεν κατήντησαν ἀπολειφθέντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐν μὲν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πύλου μετὰ μόνων ὀγδοηκονταπέντε ἐντοπίων, ἐν δὲ τῇ τῆς Μεθώνης μετὰ πεντήκοντα ἑξ, καὶ μόνον ἀκέραιον ἔμενε τὸ μικρὸν Ἴόνιον σῶμα. Ἦσαν ἐπομένως οὗτοι πάντες οὐχὶ στρατὸς ἤδη πολιορκῶν, ἀλλὰ προφυλακὴ τις ἀπλυστάτη. Ἐξ αὐτῆς δ' ὠφελοῦμενοι τῆς περιστάσεως οἱ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι, ἐξῆλθον ὑπὲρ τοὺς ἐξακοσίους μετὰ τὴν πρῶταν τῆς 11, καὶ ἰσχυροὶ ἐπέπεσον, ὥπως ἀφανίσωσι τοὺς ὀλίγους καὶ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἰδοὺ ὁ κίνδυνος δευτέρως ἐκδόσεως τῆς Ναυπλίας, κίνδυνος ἀπειλῶν ἔτι τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν πλησιεστέρων χωρίων καὶ κωμοπόλεων, ὡς εὐωχομένων διὰ τὸ ἐπίσημον τῶν ἡμερῶν. Χάρις δὲ μεγίστη εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ Ἴόνιοι, ἀντιστάντες μετὰ σταθερότητος· χάρις ὡσαύτως εἰς τὸν Δούφαν, ἀνδρᾶ εὐκίνητον καὶ ὀρμητικόν, ὃς ἔδραμε βοηθὸς ἐκ τοῦ Μεσοχωρίου, καὶ δις πυροβολήσας καθ' ὁδὸν ἐνετύπωσε τοῖς ἐχθροῖς τὴν ἰδέαν περὶ ἰσχυρᾶς ἐπερχομένης βοηθείας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες οὕτως ἀπὸ πάσης ἐπιτυχίας, ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω, μικρὰ ζημιωθέντες. Οἱ ὀλίγοι οὕτως ἐσώθησαν· ἡ δὲ πολιορκία συνετηρήθη παραδόξως καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐσχάτην ἑλλειψιν πολεμοφοδίων (α).

Τὸ γεγονός τοῦτο, καίτοι λόγου μικροῦ ἴδιον, ἐμεγάλυναν ἀπὸ σκοποῦ πρὸς ἐμψύχωσιν κοινὴν οἷ, τε ἀρχηγοὶ καὶ ἔφοροι, κατορθώσαντες οὕτω ταχυτάτην τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐνόπλων. Τῇ 31 ἀπριλίου τὸ στρατόπεδον συνεπληρώθη, καὶ προσέτι ἐνισχύθη διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Κωνσταντίνου Πιεῤῥάκου Μαυρομιχάλου, ἀφ' ἑρχέντος αὐθημερὸν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι Λακωνίων. Ἀντὶ πολλῶν ἄλλων τὸ πρόσωπον αὐτὸ, ὡς διακρινόμενον ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἱκανότητι πολεμικῇ, μεγάλᾳ ὑπισχνεῖτο. Ἐκτοτε οἱ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι οὐδόλως ἐξήρχοντο πέραν τοῦ προαστείου. Πολεμικῶς οὐδεμίαν τὸ φρούριον εἶχεν ἀνάγκην, ὡς ὀχυρὸν φύσει ἀπέναντι πολιορκητῶν ἀτάκτων καὶ

ἐλλειπῶν παντὸς ἀρμοδίου πολιορκητικοῦ ὅπλου· ἀλλ' οἰκονομικῶς ἐν κακῇ διέκειτο καταστάσει, ὥς ἀνεφοδιάστον εὑρεθὲν καὶ ἐξ ἀνάγκης παραδεχθὲν ἀριθμὸν μέγαν γυναικοπαίδων. Δις διὰ πλοιαρίων μικρῶν κατῳρώωσε τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης τὴν ἀποστολὴν τροφίμων εἰς τὸ τῆς Πύλου· ἀλλ' ἐκωλύθη πλέον πᾶσα ἀποστολὴ τοιαύτη, ἅμα, ἀπὸ τῆς 18 μαΐου, ἔφθασαν τὰ πεττωτικὰ πλοῖα, ἀποκλείσαντα καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν τε Πύλον καὶ Μεθώνην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλα παρεῖχον πράγματα οἱ Λαλαῖοι, καὶ μᾶλλον οἱ Λαλαιογαστουναῖοι, τὰ δευτερεῖα φέροντες τῶν ἐν Τριπόλει πολεμίων. Μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ Χλουμουτσίου ἐξεστράτευσαν οὗτοι πλήρεις θάρρους κατὰ τοῦ Πύργου, γνωρίζοντες, ὅτι ἡ πόλις αὕτη προσφυλάσσετο παρὰ μόνων τῶν κατοίκων, οἷς προσετίθεντο ἐβδομήκοντα Ἑλεοὶ (Ἀγουλινιστιῶται) ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Μοσχούλαν, καὶ ἑκατὸν Ζακύνθιοι καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοὺς Καβασαίους. Παρόντες οἱ υἱοὶ Κολοκοτρώνου Πάνος καὶ Ἰωάννης ἠθικὴν μᾶλλον συνδρομὴν ἔφερον. Τοὺς δὲ Λαλαίους, περὶ τοὺς χιλίους λογιζομένους, ἠκολούθουν κατ' ἀνάγκην καὶ διακόσιοι χωρικοὶ ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Αἰῶνα, ὡς ἀκινήτων ἔτι μενόντων διὰ τὴν δεινὴν θέσιν, ἐν ᾗ ὑπῆρχον.

Ἀπέναντι τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐν ἀποστήματί τινι τοποθετηθέντες τῇ 2 ἀπριλίου οἱ Λαλαῖοι, ἐζήτησαν παρὰ τῶν Πυργίων «γῆν καὶ ὕδωρ» ἀπειλοῦντες, ὅτι θύσουσιν ἄλλως καὶ ἀπολέσουσι, νίπτοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κρίματος. Οἱ πρῶτιστοι τῶν Πυργίων Βιλαέτης, Παπασταθόπουλος, Κρεστενίτης, καὶ Μητσόπουλος, ὡς καὶ οἱ υἱοὶ Κολοκοτρώναι, Μοσχούλας καὶ Καβασαῖοι, ἀπεκρίθησαν εὐθὺς, ὅτι πολεμήσουσι, καὶ συνεβούλευσαν μάλιστα τοῖς Λαλαῖσι, ἵνα προσελθόντες ἐκεῖνοι προσκυνήσωσι, πρὶν ἢ ἀπολεσθῶσι. Ἡ ἀπάντησις ἦτο γενναία· ἀλλὰ συνεφώνει καὶ πρὸς τὰ πράγματα, ἐν ᾗ ἡ ὅλη δύναμις τῶν Πυργίων συνίστατο ἐκ πεντακοσίων πεντήκοντα, καὶ τούτων πρωτοπερίων ὡσεπιτοπλείστον; Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἦτο ἐπαινετός· ἀλλὰ συνωδεύετο καὶ μετὰ τῆς πολεμικῆς προνοίας;

Ἀδιαφορήσαντες οἱ Πύργιοι περὶ τε τῆς ἀμέσου ἀποχωρήσεως τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀναγκαιοτέρων κινήτων, συνήχθησαν κατὰ τοὺς ἄλwanas καὶ ἐκεῖ συνεζήτουν περὶ τῶν καταληπτέων θέσεων· ἐγνωμοδότου δ', ὅπως ὀχυρωθῶσιν, οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς πόλεως, οἱ δὲ ἐκτὸς κατὰ τοὺς ἀμπελώνας, ἀνοίγοντες

χάνδακας καὶ σκάπτοντες βόθρους, κοινῶς λεγομένους «γούβας». Ἄλλ', ἂν ἐννοῶται τῶν χανδάκων ἡ ἀνάγκη, ἡ τῶν βόθρων ὅποια τις ἦν; Καί, ἂν ἀπέβλεπον τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ οἱ γνωμοδοτοῦντες περὶ αὐτῶν, ὅποσοι ἄρα ἀπητοῦντο οἱ βόθροι, ἵνα φέρωσιν ἀποτέλεσμα τι; Οἱ πλείους ἐν τούτῳ συμφώνησαν περὶ τῆς ὀχυρώσεως ἑαυτῶν ἐν τῇ πόλει. Ἄλλ' ἀναστὰς εἰς, Ἀγγελῆς Δυβραῖος ὀνόματι καὶ ἔμπορος τὸ ἐπάγγελμα, ἀπετάθη πρὸς ἅπαντας ἐντόνως εἰπών: «*Εἴ-
ναι ντροπὴ νὰ ὀχυρωθοῦμε σὰν γυραῖκες μέσ' εἰς τὰ σπήτια! Πρέ-
πει νὰ δεῖξωμε σιῆθος εἰς τὸν ἐχθρόν ὡς ἄνδρες! Ἐγὼ πρῶτος δι-
νώ τὸ παράδειγμα!* Ἡ φιλοτιμία ἐντεῦθεν ὑπεχρέωσεν ἅπαντας, ὅπως καταλάβωσι τὰς ἔξω τῆς πόλεως θέσεις.

Πρωῖαν δὲ τῆς ἐπιούσης, 3 ἀπριλίου, οἱ Λαλαῖοι τριμερεῖς σχη-
ματισθέντες ἐπέπεσαν, καὶ μετὰ ὀλίγην ἀντίστασιν ἐξέβαλον τῶν θέ-
σεων τοὺς Πυργίους, ἐξ ὧν περὶ τοὺς διακοσίους προέφθασαν κατα-
λαβόντες διαφόρους τῆς πόλεως ἐκ τῶν ὀχυρωτέρων οἰκίας, οἱ δ' ἄλ-
λοι μετὰ Παπασταθοπούλου καὶ τοῦ Κρεστενίτου κατέφυγον εἰς τὴν
μονὴν Σκαφιδιάς καὶ τοὺς πλησίον λιμένας. Τότε ἐκενώθη καὶ ἡ πό-
λις καθὼς, πλοῖα δὲ ζακύνθια ἔσωσαν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς αἰ-
χμαλωσίας πολὺ πλῆθος. Πρὸς τοῦτο συνέδραμον οὐχ ἥττον δύο
τινὰς πρῶτον, ὅτι οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις κλεισθέντες Βιλαέτης, Μοσχού-
λας, Κολοκοτρῶναι, Καθασαῖοι καὶ Μητσόπουλος ἐπησχόλησαν τοὺς
εἰσβαλόντας Λαλαῖους ἐπὶ δικτῶ ὥρας· καὶ δεύτερον, διότι οἱ Λα-
λαῖοι ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν ἀφρουρήτων οἰκιῶν,
τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐν τῷ πεδίῳ ζώων. Ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ,
ἀπωθήσαντες διὰ τῆς πυρκαϊῆς καὶ τοὺς κλεισθέντας, ὅλην διήρ-
πασαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλιν, φονεύσαντες καὶ αἰχμαλωτίσαν-
τες περὶ τοὺς πεντήκοντα ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδιὰ. Τῶν ζώων
ἡ λαφυραγωγία ἐγένετο ἄπειρος. Μεθ' ὧν δ' αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς
τὸ Ἀλά ἐν θριάμβῳ, ἀπολέσαντες μόνους πέντε. Οἱ δὲ υἱοὶ Κολο-
κοτρῶνου ἀνεχώρησαν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν κατὰ τὴν
Γόρτυνα.

Ἀλαζονεῦόμενοι, καὶ εὐλόγως, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίων, οἱ
Λαλαῖοι ἀπεφάσισαν, ὅπως λεηλατήσωσι καὶ τὴν κομμόπολιν Ἐλος
(Ἀγουλινίτσαν), κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ μεγά-
λην ἔχουσαν λιμνοθάλασσαν πολλῆς ἀλιείας. Ὡς ὁ Βιλαέτης τῶν
τοῦ Πύργου, αὐτῶ καὶ ὁ Μοσχούλας τῶν ἐνόπλιων αὐτῆς ἠγάτο, μὴ

συγκρινόμενος μὲν μετὰ τούτου ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ἔχων ὁμῶς πάτριωτισμὸν καὶ αὐταπάρνησιν ἐπίζηλον. Καὶ τὴν μὲν κωμόπολιν ἐκράτουν οἱ Ἑλεοὶ καὶ τινες Πύργιοι ὑπὸ τὸν Μοσχούλαν· τὴν δ' ὀχυρὰν καὶ δυσδιάβατον θέσιν τοῦ Κλειδίου κατεῖχον ἐβδομήκοντα Κυπαρίσσιοι καὶ Φιλιατρίνοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κινᾶν καὶ Ἀναγνώστην Δονᾶν, ὥς καὶ ἄλλοι τόσοι Πύργιοι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον. Ἀλλ' ἐκστρατεύσαντες οἱ Λαλαῖοι τῇ 24 ἀπριλίου, ἔλαθον διαβάντες νυκτὸς τὸν Ἀλφειὸν, καὶ τὴν κωμόπολιν προσέβαλον τῇ ἐπιούσῃ, καίοντες καὶ λαφυραγωγοῦντες τὰς μὴ κατεσχημένας παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἰκίας. Ὁ Μοσχούλας ἀνθίστατο καρτερικῶς, καὶ οἱ ἐν τῷ Κλειδίῳ εἰδοποιηθέντες ἔδραμον ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς βοήθειαν. Φθάσαντες δὲ ἄνω τῆς κωμοπόλεως ἐπὶ τοῦ λόφου, Δάρδιζα καλουμένου, εὗρον σκοπούς τινες Τούρκους, οὓς ἐπυροβόλησαν· ἀντιπυροβολήσαντες δὲ καὶ οἱ Τούρκοι, ἐβόησαν ἄλθανιστί: *α' Ερδε Μαριάτμπε μὲ Μαριάττερε! ἔκινι!* (Ἦλθεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης μετὰ Μανιατῶν! φεύγετε!) Ἐπειδὴ οἱ Κυπαρίσσιοι καὶ Φιλιατρίνοι ἐφόρουν βράκῃ μελαμβαφῇ, ὥς οἱ Λάκωνες, ἔφερον δὲ καὶ σημαίας ἐρυθρὰς δύο, οἱ σκοποὶ τῶν Λαλαίων ὑπέλαβον αὐτοὺς ἄλλους Λάκωνας, καὶ αἷτιοι ἐγένοντο, ὅπως τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἄτακτον ἅπαντες οἱ Λαλαῖοι, ἀφ' οὗ οὐκ ἴσχυσαν μάλιστα κατὰ τοῦ Μοσχούλα. Τότε οἱ ἔξω Ἕλληνες κατέλαβον τὸ στενὸν Ἀγιάννης· συγχρόνως ἐξῆλθον καὶ οἱ ἔσω, καὶ ὅλοι ὁμοῦ κυπήσαντες τοὺς ἐχθροὺς, διαβαίνοντας δρομαίους εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βολάντζης, ἐθανάτωσαν ἑννέα καὶ ἐζώγησαν δεκατρεῖς. Κατὰ πρῶτον ἤδη ἔστρεψαν οἱ Λαλαῖοι νῶτα πρὸς τοὺς Ἕλληνας (α).

Ἡ περίστασις αὕτη κατὰ πολὺ ἐνεψύχωσε τοὺς πεδινοὺς τῆς Ἥλειας. Ἐν τῇ Βολάντζῃ συνεκροτήθη παρὰ τῶν Ἑλείων, Πυργίων καὶ Τριφυλίων ἐν σῶμα ὑπὸ ἐξακοσίων ἕτεροι δὲ Πύργιοι διακόσιοι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, Κρεστένιτην καὶ Μητσόπουλον κατέλαβον τὴν θέσιν Βέχρου, καὶ διαβάντες ἐκείθεν τὸν Ἀλφειὸν ἔκαυσαν τὸ χωρίον Φλώκα. Μετὰ πέντε δ' ἡμέρας οἱ Λαλαῖοι ἀπελθόντες ἐκ δευτέρου εἰς τὸν Πύργον, ἔλαβον γεννήματα καὶ ἄλλα λάφυρα, καὶ μετ' εὐμενείας ἐδέχθησαν χωρικούς τινες πεδινοὺς, οἵτινες ὑπεκρίθησαν ὑποταγὴν, ἵν' ἀποφύγῃσι τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διαβάντες δὲ ἔπειτα τὸν Ἀλφειὸν κατὰ τὴν θέσιν Βέχρου, ἐλαφυραγώγησαν τὰ κάτω χωρία τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἤχμαλῶτι-

σαν μέχρι τῶν τεσσαράκοντα ἀόπλων καὶ γυναικοπαίδων.

Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν Πατρῶν σπουδαιότερα ἤδη παρουσιάζει πράγματα. Ὁ

Ἰουσοῦφ πασᾶς

Διετέλει ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τῶν πολλῶν βεγιδων, τῶν διορισθέντων κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ἦν δὲ υἱὸς τοῦ ποτὲ περιωνύμου καὶ ἰσχυροῦ δυνάστου ἐν Σέρβραις Ἰσμαὴλ βεγῆ, καθ' ὑπερβολὴν ἀλαζῶν καὶ καλῶς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν γνωρίζων. Τὸν εἶκον αὐτοῦ, ὡς ἀπολαύοντα μεγάλην ἐπιβροχὴν, ἐπεβουλεύετο πάντοτε ὁ Ἀλῆ πασσᾶς καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ 1820 προσηνέχθη ὁ Ἰουσοῦφ βεγῆς τῷ σουλτάνῳ ὄργανον πρόθυμον καὶ λίαν ὠφέλιμον. Ἀλλ' ὁ μᾶλλον ἀγέρωχος Χουρσὴτ πασσᾶς, μὴ ὑποφέρων τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τοῦ τρόπου, ἀπεμάκρυνεν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων, προκαλέσας τὸν διορισμὸν τούτου ὡς σατράπου τῆς Εὐβοίας, ὅτε ἡ Πελοπόννησος ἀκίνητος ἔτι ἦν, καὶ ἡ ἡσυχία ἐκυρίευε καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Μεταβαίνων οὕτως εἰς τὴν Εὐβοίαν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ἔμαθε καθ' ὁδόν, ἐν τῷ Ἀγρινίῳ φθάσας, τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν πολιορκουμένην. Συνέπεσεν ὅπως συμπολιορκῶνται ἐν αὐτῇ καὶ μέχρι τῶν ἑκατὸν Τούρκων τοῦ Ἀγρινίου, μισθιωτῶν ὄντων παρὰ τοῖς ἐν Πάτραις ἀγάδαις. Ὁ Ἰουσοῦφ τότε, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ βλέπων τὴν ἀνάγκην, ἵνα βοηθήσῃ τοῖς Τούρκοις τῶν Πατρῶν, πλησίον ἤδη ὦν καὶ περὶ αὐτὸν ἔχων ἑξακοσίους ὀπλοφόρους, καὶ συγχρόνως παρακαλούμενος παρὰ τῶν Τούρκων τοῦ Ἀγρινίου, συγγενῶν καὶ οἰκείων ὄντων τοῖς ἐν Πάτραις, μετέβαλε διεύθυνσιν καὶ παρὰ μὲν τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ ἐπεκαλέσθη τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς, ὑποβάλλων τὴν ἑκτακτον ταύτην καὶ μεγάλην παρουσιασθεῖσαν ἀνάγκην πρὸς δὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ τοποτηρητὴν ἑαυτοῦ (καϊμακάμην) διέταξε τὴν ταχυτέραν ἀποστολὴν καὶ στρατιωτῶν καὶ ἄλλων ὕλικῶν μέσων.

Τὸν ταχυδρόμον τούτου, κομίζοντα τὰς διαταγὰς αὐτάς, συνέλαβεν ὁ Πανουριᾶς παρὰ τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἐθανάτωσε, τὰ δὲ ἔγγραφα ἀπέστειλε πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὰς Πάτρας, ὅπως ὀδηγηθῶσι. Ἐκ πρώτης τῆς περιστάσεως αὐτῆς πληροφορηθέντες τὰ περὶ Ἰουσοῦφ πασ-

σᾶ ὁ Γερμανός, Ζαήμης καὶ λοιποὶ, ἔγραψαν εὐθὺς τοῖς Μεσολογγίταις, ἵνα ἀποσύρῳσι καὶ τὰ πλοίαρια αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, προφασιζόμενοι παρὰ τοῖς Τούρκοις λόγους ἄλλους ἐμπορείας καὶ ἀλιείας, ἐὰν μὴ δύνανται ἔτι ὀπλισθῆναι, ὅπως καταστῇ οὕτω ἀδύνατος τοῦ ἐχθροῦ ἢ μετάβασις. Ὑπισχοῦντο δὲ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν τῆς προκυφόμενης ἀργίας τῶν πλοιαρίων. Δυστυχῶς ἡ αἴτησις αὕτη καὶ ἡ ὑπόσχεσις τῶν Ἀχαιῶν οὐδόλως ἐσηκούσθη· οἱ Μεσολογγίται ἐδέχθησαν τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν ἰδίᾳς δυνάμεως εἰς τὴν Κακὴν Σκάλαν τῆς Αἰτωλίας, ὅπως κτυπήσῃ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ διὰ τὸ Ἀντίρριον. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο συνεχώρησαν οἱ Αἰτωλοὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ πλείστον τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ μετεβίβασαν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων αὐτῶν εἰς τὸ Ἀντίρριον, καὶ ἐκεῖθεν τὸν τε Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τοὺς ἑξακοσίους αὐτοῦ εἰς τὸ Ῥίον, εἰρεσίᾳ ὡσεπιπολὺ χρώμενοι.

Ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς τότε ἀποπειρώμενος ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς πολιτορκίας τῶν Πατρῶν, ἀγγέλλων τὴν ἔλευσιν ἑαυτοῦ καὶ ἔρωτῶν τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἐδιόσθησαν οὗτοι εἰς κίνημα τοιοῦτο. «Ἐάν, παρετήρει, προέρχωνται αὐταὶ ἀπὸ τῶν Τούρκων, καταγγεῖλατέ μοι τοὺς αἰτίους, καὶ ἐγὼ τιμωρῶ αὐτούς· ἐάν δὲ παρσούρητε ἐξ ἀπάτης, ἄφετε τὰ ὅπλα, ἐπανεέλθετε ἡσυχοὶ εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν, καὶ ἐγὼ ὑπισχνοῦμαι πᾶσιν ἀμνηστειᾶν προσωπικὴν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν πραγμάτων». Ἀλλ' ἀπεκρίθησαν οἱ Ἀχαιοί: «Αἰτία μὲν τοῦ πολέμου εἰσὶ βεβαίως οἱ Τούρκοι· ἅπαξ δὲ λαβόντες ἡμεῖς τὰ ὅπλα, ἀπόφασιν ἔχομεν ἀμετάθετον, ἵνα ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τυραννίας τοιαύτης, ἢ ἀποθάνωμεν ἐπὶ τῶν ὅπλων». Ἀμέσως δ' ἀπέστειλαν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Ῥίου. Τούτων δὲ λειποτακτησάντων μετὰ μίαν ἡμέραν, ἀπεφασίσθη, ἵνα μεταβῶσι μὲν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ὁ Ζαήμης μετὰ τῶν Καλαβρυτινῶν καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν Λιγυέων, μείνωσι δ' ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν οἱ Πατρεῖς καὶ οἱ Ἴονιοι. Ἀλλά τις ἔρις δυστυχῆς τοῦ Γερμανοῦ καὶ Παπαδιαμαντοπούλου, γεννηθεῖσα τότε, ἐκώλυσε τούτους τῆς ἀναγκαίας αὐτῆς ὑπηρεσίας.

Τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ ἐνεθάρρυνε μᾶλλον ἄλλη τις περίστασις. Καθ' ἃς ἡμέρας προώδευεν ἡ πολιτορκία τῶν Πατρῶν, οἱ ἀρχηγοὶ ταύτης ἔγραψαν τοῖς ἐν τῇ ἄκροπόλει, ὅπως καταθέσωσι τὰ

ὕπλα, παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ καταβῶσιν εἰς τὰς ἐστίας αὐ-
τῶν ἡσυχοί, ἢ ἀπέλθωσιν, ὅπου ἂν θέλωσι, πρὶν ἢ καταστῶσι τὰ
πράγματα δεινότερα. «... Ὅταν φθάσητε, ἔλεγον, εἰς ἐκείνην τὴν
» ὥραν, θέλετε ἀπεράσαι ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας» (α). Οἱ Τοῦρ-
κοί, οὐχὶ τόσῳ γενναιοψυχοῦντες, ὥσθ πεπληροφορημένοι βεβαίως
περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ παρ' ἄλλων τε καὶ πρὸ πάν-
των παρὰ τοῦ Φιλίππου Γρῆν, αὐθημερὸν ἀπεκρίθησαν ἀρνούμενοι
συντόμως μὲν παρὰ τὴν συνθήειαν ἑαυτῶν, ὑβριστικῶς δὲ, οὐδενὸς ὑ-
πογραφομένου. «... Καὶ τέλος πάντων, ἔλεγον, εἰς ποῖον γὰ πα-
» ραδύσωμεν τὸ κάστρον; εἰς τοὺς σκλάβους τοῦ βασιλέως μας, ἢ
» νεῖς τοὺς σκαρτιάδαις μας;» (β)

Ἐντεῦθεν οἱ Ἀχαιοὶ ἐπετάχονον τὸ τέλος τῆς ὑπονόμου πρὸς εἰ-
σπήδησιν τοῦ φρουρίου, πρὶν ἢ κινηθῇ ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς ἐκ τοῦ Ῥίου.
τὸ δὲ τῆλεβολοστάσιον ἐνήργει δραστηριώτερον. Ταῦτα βλέπων ὁ Φί-
λιππος Γρῆν, βρεττανικὸς πρόξενος ἐν Πάτραις, ἀπέστειλεν εἰς τὸ
Ῥίον νυκτὸς καὶ διὰ πλοίου τὸν Βάρθολδον (Βαρθολομαῖον), ἀδελ-
φὸν αὐτοῦ καὶ διερμηνέα τοῦ προξενείου, βεβαίῳ τὸν Ἰουσοῦ πασ-
σᾶν περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τῆς ἀκροπόλεως, ἐὰν μὴ προφθάσῃ
τάχιστα εἰς βοήθειαν, καὶ περὶ τοῦ ἀπροφυλάκτου τῆς ἀγούσης εἰς
τὴν πόλιν ὁδοῦ συγχρόνως δὲ προεμήθευσεν αὐτῷ καὶ σημεία δίχροα,
οἷα οἱ Ἕλληνας ἔφερον, ὅπως οἱ στρατιῶται τούτου ἀπατήσῃσι τοὺς
πολιορκητάς, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν αἴφνης. Ὁ Γρῆν προσέτι, καί-
τοι Χριστιανὸς χριστιανικοῦ κράτους ὑπάλληλος, οὐδέποτε ἐπαύσατο
ἀποθαῖρξάντων τοὺς Ἕλληνας, καὶ καθ' ἑκάστην ὥς ἐπισήμους εἰδή-
σεις ἐκήρυσσε καὶ διέδιδε, νῦν μὲν ὅτι πολυάριθμός τουρκικὸς στρα-
τὸς κατέβη εἰς Ἀκκρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, νῦν δ' ὅτι μέγας τουρκι-
κὸς στόλος ἐπλησίασε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τὴν Μεσσηνίαν παραπλέει,
φέρων καὶ ἑτέρας πρὸς ἀπόβασιν δυνάμεις.

Ὁδηγηθεῖς οὕτω καὶ ἐμψυχωθεῖς ἔτι πλέον ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς,
ἐκίνησε τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐπὶ κεφαλῇς ὀκτακοσίων περίπου, καὶ εἰς τὸ
φρούριον τῶν Πατρῶν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως ἐφθασε, μόλις ἐπιφω-
σκούσης τῆς 3 ἀπριλίου, ἡμέρας κυριακῆς τῶν Βαΐων. Καταπλαγέν-
τες οἱ πολιορκηταὶ ἐκ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, ἐν πλήρει εὐθὺς ἐτέ-
θησαν ἀνωμαλίᾳ, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις καὶ τὸ τῆλεβολοστάσιον,
καὶ ἤρξαντο διασκορπίζεσθαι. Οἱ περὶ τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν ἤδη, ἐνω-
θέντων καὶ τῶν τῆς ἀκροπόλεως, ἐπεχείρησαν καίοντες τὰ ἄκρα τῆς

πόλεως. Αἱ παραλῖαι, οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ χάνδακες τῆς πεδιάδος ἐπληρώθησαν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων. "Ὅν τινα οἱ Τοῦρκοι συνελάμβανον, ἢ κατεκρεοῦργουν, ἢ ἐρρίπτον χαμαὶ καὶ ἐσφαττον ὡς ζῶον. Τὰ θυσιαστήρια τοῦ Θεοῦ μετέβαλον εἰς ἀποπάτους καὶ εἰς καταγώγια ἀσελγείας· τὰς ἀγίας εἰκόνας τῶν ναῶν συντρίβοντες καθύβριζον, καὶ διὰ τῶν ἱερῶν ἀμφίων περιέβαλλον τοὺς κύνας· πατέρα δὲ καὶ υἱόν, τὸν Μῆτρον Βεγουλόπουλον, ἀναπεύραντες ἤναψαν πυρὰν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους Ἑλληνας ἐβίασαν, ἵνα ψήσωσι τούτους, τὸν ἓνα κατόπι τοῦ ἄλλου. Γέρων τις, Βαρδούκας λεγόμενος, κατ' ἑκείνην πλησίον τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου, ἀσθενῶν τότε. Ἡ γυνὴ τοῦτου ἀπελθοῦσα εἶδετο τοῦ Φιλίππου Γρῆν, ἵνα δεχθῇ ἐν αὐτῷ τὸν γέροντα ἀσθενῆ καὶ ἑαυτήν· ἀπέτυχεν ὅμως, κλεισθείσης τῆς θύρας· ἐπανερχομένη δὲ συνελήφθη, καὶ κεκομμένην ἤδη τὴν κεφαλὴν τοῦ γέροντος συζύγου αὐτῆς ἐβίασαν οἱ Τοῦρκοι ἵνα περιφέρῃ ἐν ταῖς ἀγυαῖς ὑφουμένην ἐπὶ ξύλου. Τίς δύναται τὴν λεπτομερῆ διήγησιν τούτων ἄλλων ἀπανθρώπων ἀνοσιουργημάτων; Μέρους τῶν Τούρκων, ἐπ' ἐλπίδι καὶ ἄλλης λαφυραγωγίας καὶ ἄλλης αἰχμαλωσίας γυναικοπαίδων, προσεχώρησε μέχρι τῆς μονῆς Γηροκομείου καὶ τοῦ χωρίου Ἐγλυκάδας, ἀλλ' οὐδενὸς ἔτυχε. Ἀδύνατον ἐγένετο, ὅπως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων συνάψωσι μέρος τοῦλάχιστον τοῦ στρατοῦ καὶ καταλάβωσι τῆς πόλεως τὰς δυνατωτέρας οἰκίας. Μόνοι οἱ ἀδελφοὶ Κουμανιώται, ἐξαιρουμένου τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας τυχόντες ἐκεῖ Χασαπαῖοι, κλεισθέντες κατὰ τὸ μέρος τῆς Ἀλεξιοτίσης καὶ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, ἐπολέμησαν ἀνδρείοι καὶ ἱκανοὺς ἐφόνευσαν Τούρκους, τοὺς πλείστους φέροντας τὰ δίχροα σημεῖα τοῦ Γρῆν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ὥς καὶ οἱ μόνους ἤδη τοὺς σωματοφύλακας αὐτῶν ἔχοντες ἀρχηγοὶ, ἀπελπισθέντες ἀπὸ πάσης ἐξωθεν βοηθείας καὶ βεβιασμένοι μᾶλλον ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, χαλεπῶς διεσώθησαν, ἐξελθόντες τῆς πόλεως περὶ τὸ δῆλον μακρὰν ἡμισείας ὥρας. Δευτέρα κατεβλήθη προσπάθεια περὶ συσσωματώσεώς τινος καὶ ἐπανόδου εἰς τὴν πόλιν· καὶ ταύτης ὅμως ματαιωθείσης, ἀνεχώρησαν πλήρεις ἀγανακτήσεως καὶ λύπης ὁ μὲν Γερμανὸς (x) καὶ Ζαήμης εἰς Νεζερά, ὁ δὲ Λόντος πρὸς τὴν Λίγυαλειαν, ὅθεν ἠνώθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς Νεζεραῖς, ὁ δὲ Κερνίκης Προκόπιος εἰς Καλάβρυτα καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, ὅλοι δὲ ἐστερημένοι πάσης ἀποσκευῆς καὶ πολεμοφοδίων. Ἐν τοῖς Νεζεραῖς ἀπηγχονίσθησαν τότε δύο

γραμματοκομισται τῶν Λαλαίων πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις Τούρκους. Συνελήφθησαν κατόπι καὶ ἕτεροι, φέροντες προσκυνοχάρτια τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ εἰς διάφορα τῆς ἐπαρχίας χωρία.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 ἀπριλίου οἱ περὶ τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὑπονοοῦντες ἐφοδὸν τινα νυκτερινὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡμέρας δὲ γενομένης, κατέβησαν, καὶ παρὰ τινὰς ἄλλας ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν τοῦ ῥωσικοῦ προξενείου οἰκίαν, εἰς ἣν εἰσελθόντες μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Γρῆν καὶ Σέλην ἠρεύνων περὶ γραμμάτων. Ὅπόσω οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἠγάλλοντο ἐπὶ τῇ γυμνώσει τῶν οἰκιδῶν καὶ ἐργαστηρίων διαφόρων ἐμπορευμάτων, ὥς ἀν μὴ ἤρουν αἱ ἐπιβουλαι καὶ προδοσίαι, ὅσας ἀπ' ἀρχῆς ἐπραττον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν! Αὐτοὶ πραγματικῶς ἐγένοντο οἱ κληρονόμοι ὅλης τῆς καταστάσεως τῶν Πατρίων, ἀγοράζοντες παρὰ τῶν Τούρκων τὸ μὲν ἔλαιον πρὸς γρόσια ὀκτὼ τὸν χοῦα (βαρέλαν), τὴν δὲ ἀσφαλίδαν πρὸς τάλληρα δεκαπέντε τὴν χιλιάδα, τὸν δὲ δεδουλεμένον χρυσὸν πρὸς γρόσια δύο τὸ δράμιον, τὸν ἄργυρον πρὸς λεπτά δέκα, τὸν χαλκὸν πρὸς εἴκοσι τὴν ὀκάν, καὶ καθεξῆς, λογιζομένης τῆς ζημίας τῶν Πατρίων ἐκ πολλῶν ἑκατομμυρίων. Ἀλλὰ καταισχύνει αὐτοὺς ἐτι μᾶλλον ἡ ἀπανθρωπία κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ βρεφῶν, ὅσαι ἐζήτησαν μὲν ἄσυλον ἐν τοῖς προξενείοις τούτων, ἐγένοντο δὲ ἀπαράδεκτοι. Ὅποση ἐξ ἐναντίας ὀφείλεται τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας Βουκεβίλ, δι' ἣν ἐδείξε φιланθρωπιάν χριστιανικὴν καὶ ἀγαθότητα καρδίας, παραδεχθεὶς καὶ διαφυλάξας πολλοὺς ἀδυνάτους. Ἀλλ' ἐκορέσθη ὁ Φίλιππος Γρῆν μέχρι τούτων ὅλων; Οὐδαμῶς. Συχνάκις ἐπισκεπτόμενος τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν, οὐδὲν ἄλλο θερμότερον εἰσηγεῖτο, εἰμὴ τὸν θάνατον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. «Μὴ περιμένης, ἔλεγε, παρ' αὐτῶν ἄλλο ἢ ἐπιβουλὴν». Διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς ἀπεκεφάλισεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐξ Ἑλλήνων πρὸ τῆς ὕρας τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο ταύτης ὁ Φίλιππος Γρῆν.

Τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τῆς 3 ἀπριλίου κατέπλευσαν εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐξ πλοῖα πολεμικὰ ἐκ τοῦ ἐν Συβότοις στολίσκου, τὰ μὲν δύο ὀλίγω μετὰ τὴν προσβολὴν τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ, τὰ δὲ τέσσαρα μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Τῶν πλοίων αὐτῶν ἡ παρουσία συνέτεινεν οὐχὶ ὀλίγον πρὸς τὴν πλήρη ἀψύχωσιν καὶ διάλυσιν τῶν Ἑλλήνων. Μόνος ὁ Καρατσᾶς ἠδυνήθη καθεῖξαι πλησίον τῶν Πατρῶν θέσιν τινά, προφυλάσσων ἐκεῖθεν τὰ πέραξ χωρία ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων.

Τοιαύτη συνέβη ἡ πρώτη διάλυσις τῆς πολιτορκίας τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, καθ' ἣς ἠλπίζετο ὥρας ἀναπόφευκτος ἡ πτώσις τούτου. Ἡθικῶς μᾶλλον ἢ πολεμικῶς ἐπεβάρυνεν ἡ ἀτυχία αὕτη· δεινοτέραν δὲ ἀπετέλει ταύτην ἡ ἀκίνησία τῆς Αἰτωλοακαρνανίας (α) καὶ Ὑδρας, ὅτε διὰ μὲν τῆς πρώτης ἐλευθέραν οἱ πολέμιοι εἶχον ἐκάστοτε τὴν διάβασιν, ἄνευ δὲ τῆς δευτέρας ἀδύνατος καθίστατο ὁ σχηματισμὸς στόλου καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ἐντεῦθεν τὸ ἠθικὸν τῶν Πελοποννησίων καταβεβλημένον ἦτο, πᾶσα δὲ ἄλλη σκέψις ὑπεχώρει ὥς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Ὑδρας. Ἀλλ' εὐτυχεῖς ἤθελον εἶσθαι οἱ Πελοποννήσιοι, ἐὰν μόναι περιστοίχιζον τούτους αἱ περιπέτειαι αὐταί. Παρὰ τοὺς φανεροὺς πολεμίους εἶχον ἤδη οὗτοι καὶ τοὺς δολοφόνους ἐκείνους, καθ' ὧν ἀδύνατοι ἦσαν προλαμβάνειν τὰς ἐπιβουλάς ὥς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς γινομένης, ἢ ἐκδικεῖσθαι τὰ πρόσωπα ὥς ἰσχυρὰ ὄντα.

Διὰ ταῦτα περὶ μὲν τῆς ἀνάγκης τῆς ναυτικῆς βοήθειας ἐπεκαλέσθησαν τοὺς Πετσιώτας οἵ, τε Ἀχαιοὶ καὶ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης (6), ἥτοι τὰ δύο διευθυντήρια τῆς Ἀχαΐας καὶ Μεσσηνίας· περὶ δὲ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἰδίως ἐπεμελοῦντο οἱ Ἀχαιοὶ δι' ἀποστολῶν προσωπικῶν καὶ γραμμάτων· κατὰ δὲ τῶν ἐπιβούλων καὶ δολοφόνων τοῦ ἀγῶνος διεμαρτυρήθησαν κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐπῆλθε μάλιστα καὶ ὁ Κεχαγιά βεγῆς. Καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τὴν διαμαρτυρίαν αὐτῶν, ὥς ἐγγράφον τόσῳ οὐσιώδες, ὅσῳ περιλαμβάνει μίαν πρὸς μίαν τὰς πράξεις τῶν Χριστιανοτούρκων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ καθαρὸν ἐκτίθησι τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐπιτυχοῦς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ (γ).

«Κύριε Φίλιππε Γκρήν, εἰς Πάτρας διωρισμένε κόμισσιν
παρὰ τοῦ ἰσχυροῦ Βρεττανικοῦ Κράτους.

«Τὰ δίκαια, ἅτινα μᾶς ἐβίασαν νὰ λάβωμεν εἰς τὰς χεῖρας τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν οὐσίαν μας, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν τυραννικῶς νὰ μᾶς τὴν ἀφαιρέσουν, σοὶ τὰ ἐκάμαμεν ἐγγράφως γνωστὰ εἰς Πάτρας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀπελθόντος μαρτίου, ὥς ἐκ τῆς ἀποκρίσεως δῆλον, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλας ἡμῖν διὰ τοῦ δραγομάνου σου Βαρβολομαίου, ὅστις διὰ στόματος μᾶς

ἐβεβαιώσεν, ὅτι θέλει μείνης ἀδιάφορος εἰς τὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐν ὧν τὸ Βρεττανικὸν κράτος μένει ἀδιάφορον. Πλὴν ἐν μὲν λόγοις ἔδωκας ὑπόσχεσιν ἀδιαφορίας, ἐν δὲ ἔργοις διετέθης ἐχθρικῶς εἰς τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, καταπολεμῶν αὐτοὺς ἀδιακρότως διὰ μέσου κατασκόπων καὶ ἀνταποκρίσεως μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, προδίδων πάντα τὰ κινήματα καὶ στοχασμοὺς ἡμῶν, διὰ νὰ προληφθῶσιν ἐγκαίρως οἱ πολέμιοι ἡμῶν καὶ τὰ ἀντιτρέπωσι διὰ τῆς δολιχείας σου.

«Ἐφθάσε τότε τὸ πακέτο τοῦ Καπετὰν Οὐντερ (ἢ Χούντων) ἀπὸ Μάλταν, καὶ χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ τὸ ἐπέστειλες εἰς Πρέβεζαν, εἰδοποιῶν τὸν ἐκεῖ Καπετανάμπη καὶ παρακινῶν νὰ ἀποστείλῃ βοήθειαν τοῖς Ὀθωμανοῖς, καθὼς καὶ ἐφθασεν εὐθὺς ἐν μπρίνι, ἐν κουρβέττον καὶ μία γαλιόττα.

«Ἐγραψας εὐθὺς εἰς τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις Πασσιᾶδας, καὶ ἀμέσως ἐφθασεν ὁ Ἰουσούφ Πασσᾶς καὶ ὁ Κεχαγιᾶς τοῦ Μεχμέτ Πασσᾶ μετὰ στρατιωτικὴν δύναμιν.

«Ἐν τοσοῦτῳ δὲν ἔπαυες καὶ ἡμέραν νὰ στέλλῃς κρυφίως ἀνθρώπους σου εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ κεκλεισμένους Ὀθωμανοὺς, καὶ νὰ τοὺς δολιχῇς πάντα τὰ τρέχοντα, ἐν ᾧ πρὸς ἡμᾶς ἐδείκνυες πρὸς τὸ φαινόμενον ἀδιαφορίαν, καὶ ἐνδριμίζεις, ὅτι μᾶς λανθάνουν τὰ φρονήματά σου.

«Μᾶς ἐμπόδιζες πλαγίῳ τρόπῳ πάντα τὰ κινήματά μας.

«Σὲ ἐξητήσαμεν νὰ μᾶς πληρώσῃς τὰς σταφίδας τῶν ὁμογενῶν μας, ὅπου εἶχες προαγορασμένους καὶ αἱ διορίαι τῆς πληρωμῆς ἦσαν προαπερασμέναι, καὶ ἀπεκρίθης, ὅτι δὲν πληρόνεις.

«Ἀπέστειλās διὰ νυκτὸς εἰς τὸ Καστέλι τὸν ἀδελφόν σου καὶ δραγουμάνον σου, καὶ ἔφερε τὸν Ἰουσούφ Πασσᾶ, δεικνύων εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς εἰσόδου.

«Ἐτοίμασας κρυφίως σημεῖα ὅμοια μὲ ἐκεῖνα, ὅπου ἐφάρουν οἱ Χριστιανοὶ Ἑλλήνες μὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, καὶ τὰ ἔδωκας τοῖς Ὀθωμανοῖς νὰ τὰ φοροῦν, διὰ νὰ ἀπατοῦν τοὺς ὁμογενεῖς μας.

«Τέλος πάντων ἔβαλαν πυρκαϊὰν εἰς ὅλην τὴν πόλιν διὰ τῆς παρακινήσεώς σου, ὅτε ὅλον τὸ πρᾶγμα, τόσον τῶν ὁσπητίων, ὅσον καὶ τῶν ἐργαστηρίων, καθὼς καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος, ἡρπάγη μέρος μὲν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, τὸ περισσότερον δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σου, καὶ οὕτως κατεκάη ὅλη ἡ πόλις.

«Ὅθεν, καὶ ἐπειδὴ ἐμετεχειρίσθης πρᾶγμα ἐναντίον τοῦ ἀνθρωπίνου δικαιώματος καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν νόμων καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ ἰσχυροῦ Βρεττανικοῦ κράτους καὶ τῆς ὑποσχέσεως, ὅπου πρὸς ἡμᾶς ἔδωκας, καὶ ἔγινες αἷτιος μεγίστης φθορᾶς καὶ ζημίας πολλῶν μιλλιονίων, καὶ αἰχμαλωσίας, καὶ φόνου πολλῶν Χριστιανῶν, σὲ προτεστά-

ρομεν διὰ τοῦ παρόντος ἐθνικοῦ ἐγγράφου, καὶ νὰ δώκῃς λόγον ἐν καιρῷ περὶ ἀπάντων τῶν ἀνωτέρω συμβεβηκότων καὶ περὶ τῶν ζημιῶν, ὁποῦ παρανόμως ἐγίνες αἴτιος.

«Νεζερὰ τὴν 25 ἀπριλίου 1821.

Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόκριτοι τοῦ Χριστιανικοῦ Γένους

«ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. Πατρῶν, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΨΗΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΝΤΟΣ, ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΡΟΥΦΟΣ».

Τόσῳ σαφῆς καὶ τόσῳ ἐκφραστικῇ ἡ διαμαρτυρία αὕτη οὐδενὸς δεῖται σχολίου. Αὐτὴν οἱ Ἀχαιοὶ ἀπέστειλαν καὶ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ τότε διαμένοντα Βουκεβίλ παρακαλοῦντες, ἵνα «*ἀντιγράψῃ εἰς τὴν *Ierār gr.litσαρ του**» (ἤτοι τὸ βιβλίον τῶν εἰσερχομένων). Τῇ δ' 26 τοῦ ἀπριλίου ἀπηύθυναν πρὸς τοῦτον ἕτερον ἐγγράφον, δι' οὗ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πύγνυμόνουν διὰ τὴν προστασίαν καὶ τὰς ἀγαθοεργίας, οἷας καὶ ὅσας ὁ φιλάνθρωπος ἐκείνος ἀνὴρ καὶ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος ἔθνους μεγάλου ἐπεδαφιλεύσατο πρὸς πολλοὺς τῶν καταδιωκομένων καὶ φευγόντων τὸν θάνατον καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων.

Ἡ κατὰ τῆς Βλαχοκρασιᾶς ἐπίθεσις (τῆς 10 ἀπριλίου).

Δύο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ διεκρίνοντο αἱ οὐσιωδέστεραι καὶ κρίσιμώτεραι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἡ κατὰ τῆς Τριπόλεως ὡς κεντρικῆς, καὶ ἡ κατὰ τῶν Πατρῶν ὡς τοῦ σημείου τῶν ἀπὸ τῆς Αὐτικῆς Στρεῶς ἐχθρικών διαπορρυσέσεων. Τῆς πρώτης τὴν κυριωτέραν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς τὸ δραστηριώτερον καὶ στρατηγικώτερον πρόσωπον κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν· τῆς δευτέρας ὁ Γερμανὸς καὶ Ζαΐμης, ὡς οἱ σοβαρώτεροι καὶ ἰσχυρώτεροι κατὰ τὴν Ἀχαΐαν. Ἀλλ' ὁ περὶ τὴν Τρίπολιν ἀγὼν ὑπῆρχε πολλῷ ἀνώτερος ἐσωτερικῶς, ἐν ᾧ ὁ τῶν Πατρῶν καθίστατο ἑξωτερικῶς μεγαλύτερος καὶ δεινότερος, ἢ ὅ,τι ἦτο. Οὐ μόνον ἡ ἑκτασις καὶ ἡ θέσις τῆς Τριπόλεως, ὡς ἐπὶ ὄροπεδίου κειμένης, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῇ πολέμιων ἀπῆτουν καὶ τὴν κατάληψιν πολλῶν θέσεων καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τούτων διὰ πολλῆς δυνάμεως. Τὸ περιτείχισμα αὐτῆς ἔφερεν ἀντὶ μιᾶς πέντε πύλας διαφόρων διευθύνσεων, ἐκάστην

φερωνυμωμένην ὡς ἐκ τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ἦγε τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐξερχομένους (α). Ὡς ἄρα οἱ Τοῦρκοι ἠπεύλουν ἀπ' εὐθείας ὕλην τῆς Πελοποννήσου τὴν μεσόγειον, δυνάμενοι κινεῖσθαι ἐκάστοτε ἢ μόνον κατ' αὐτῆς ἢ ἐκείνης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ καθ' ὧν συγχρόνως· οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο, ὥπως ἔχωσιν ἐξησφαλισμένας ὅλας τὰς διευθύνσεις ταύτας διὰ σωμάτων ἀναλόγων ὁπωσδήποτε, εἰ καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι εἶχον τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐπιτιθεσθαι ἐν ὧν σώματι κατὰ μόνου τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, οἱ δ' Ἕλληνες, ὡς διηρημένοι κατ' ἀνάγκην, ἀδύνατοι ἦσαν πρὸς ἀντίθεσιν διὰ δυνάμει· ἐκσταχοῦ ἰσοπάλου.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Κολοκοτρώνης ἐθυσίαζε μᾶλλον τὴν θέσιν ὑπὲρ τοῦ ἀριθμοῦ, θέλων ὀλιγωτέρας, ἀλλὰ πολυπροσωποτέρας τὰς συγκεντρώσεις· ὅταν δὲ ἔμαθεν ἀποσπασθέντας μετὰ πεντακοσίων ἀπὸ τοῦ ἐν Βερβένις στρατοπέδου καὶ στρατοπεδεύσαντας ἐν τῇ Βλαχοκερασιᾷ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ Ἀντώνιον Νικολόπουλον, ἔγραψε παρατηρῶν αὐτοῖς τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως καὶ τὸν κίνδυνον, ὃν τρέχουσιν ὡς ὀλίγοι· προέτρεψε δ' ἐπομένως, ὅπως ἐνωθῶσι καὶ μετὰ τοῦ ἐν Πάπαρι σώματος, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀπεχώρησαν τῆς δυνατῆς θέσεως τῶν Βερβένων, ἐνισχυθείσης τότε καὶ διὰ τεσσάρων ἐγερθέντων πύργων. Ἀλλ' οὗτοι ἠπήντησαν: «*Καλὸ πόστο κ' κρατοῦμε· καὶ ἂν ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι ἐπάνω μας, γὰρ μᾶς εἰσθῆτε νιμτάτιν*». Ἐγραψεν ἐπὶ τούτοις ὁ Κυριακούλης πρὸς τοὺς ἐν Τριπόλει ἀγάδας ἀπαιτῶν, ἵνα ἀποστείλωσιν αὐτῷ τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομιχάλην μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς ἐφορήσων ἄλλως κατὰ τῆς πόλεως, μεθ' οὗ φέρει στρατοῦ δεκατετρακισχιλίων.

Καὶ ἀρχὴ καὶ ἰδιῶται, οἱ ἐν Τριπόλει Τοῦρκοι ἤρξαντο σκέπτεσθαι κατὰ πρῶτον, τὸ μέγα τοῦ Κυριακούλου βλέποντες θάρρος καὶ τὰς ἄλλας ἐν Παπάρι, Λεβιδίῳ καὶ Βερβένις μανθάνοντες πολυαριθμούς συγκεντρώσεις. Πονηρευόμενοι δὲ ἐμέθυσαν τὸν χωρικὸν γραμματοκομιστὴν τοῦ Κυριακούλου, καὶ οὕτω βεβαιωθέντες παρ' αὐτοῦ τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῆς Βλαχοκερασιᾶς, εὐθὺς ἐξεστράτευσαν περὶ τοὺς τρισχιλίους, ἅμα διέφαιψεν ἡ ἡμέρα τῆς 10 ἀπριλίου. Καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ ἐν Ναυπλίᾳ καὶ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι, ἐγνώριζον, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ Ἕλληνες ἐπιδίδονται πρῶτον πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα αὐτῶν, καὶ ἔπειτα οἱ κοινοὶ ἐκ τούτων τρέπονται εἰς τὴν οἶνοποσίαν.

Ἡ Βλαχοκερασία ἐστὶ κώμη τῆς Τριπόλεως. Ταύτης κατεῖχον τὸ μὲν ἐν τμημα ὁ Κυριακούλης μετὰ τριακοσίων ὡς ἔγγιστα, τὸ δ' ἔτερον ὁ Νικολόπουλος μετὰ διακοσίων περίπου. Ἀλλ' οἱ σκοποὶ αὐτῶν, ἐντόπιοι ὄντες, ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἅμα εἶδον μακρόθεν ἐπερχομένους τοὺς Τούρκους. Ὁ Κυριακούλης καὶ Νικολόπουλος ἤγνουν τοῦτο. Αἰφνης δ' ἐμφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν, οἱ πλείους τῶν περὶ Κυριακούλην ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν ἑαυτῶν καὶ εἰς τὸ ὄρεινόν ἐτράπησαν μέρος· οἱ δὲ περὶ τὸν Νικολόπουλον πάντες, ὡς καὶ ὁ ὑποπληρχηγὸς τοῦ Κυριακούλου Παναγιώτης Βενετσιανάκος μετὰ δολίγων, οὐδόλως μετεκινήθησαν. Ἡ προσβολὴ ἤρξατο, καὶ ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἔλαβε κρίσιν, ἐπιτεθέντων τῶν τρισχιλίων ἐν ὧ σῶματι. Ἐξ αὐτῶν πίπτει ὁ περίφημος Χασάν Λαστιώτης· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πίπτουσι καὶ ὁ Βενετσιανάκος καὶ ὁ Νικολόπουλος· τῶν δύο δὲ τούτων ἡ ἀπώλεια ἐπήνεγκε τὴν ὅλην διάλυσιν, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἔλειψαν οὕτω. Νικηταὶ ἤδη οἱ Τούρκοι καὶ κύριοι ἐλληνικῶν τιμῶν σημαίων, διαρπάζουσι τὴν κώμην, κατακαίουσιν αὐτήν, καὶ τεμόντες τὰς κεφαλὰς τοῦ τε Νικολοπούλου, Βενετσιανάκου καὶ ἑνδεκα ἄλλων Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐπιδεικνύουσιν, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς τρόπαια τῆς νίκης, ἣν ἐκτήσαντο. Προσθετέον, ὅτι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἐν Βερθένοις (α), ἀκούσαντες τοῦ κρότου τῆς μάχης ταύτης, ἐκίνησαν εὐθὺς πρὸς βοήθειαν καὶ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐταχυπόρῃσαν· ἀλλ' ἡ σκηνὴ ἦτο τετελειωμένη πλέον.

Μεγάλην ἐνεποίησαν τοῖς συλλογιζομένοις τῶν Τούρκων ἐντύπωσιν καὶ ἀπορίαν τὰ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν σημαίων κεφαλαιώδη γράμματα «ΙΧ. ΝΚ», τὸ σύμβολον τοῦ φοίνικος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ «Ἐκ τῆς »στάκτης μου ἀναγεννῶμαι — Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Ἀλλ' ὅσω ἐχάρησαν πληροφορηθέντες ἐκ τῆς συλληφθείσης ἀλληλογραφίας τοῦ Κυριακούλου τὴν ὑπάρχουσαν παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἔλλειψιν πολεμοφοδίων, τόσω ἐλυπήθησαν ἰδόντες καὶ ἐπιστολὴν τινα τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, συμβουλευόντος τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν, τὸ ἀδελφικὸν πολίτευμα αὐτῶν πρὸς τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν πρὸς τοὺς αἰχμαλωτιζομένους ἢ αὐτομολοῦντας Τούρκους. Οὔτε ἠρέσκοντο ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, οὔτε ἤλπιζον μέχρι τοῦδε καθαρὸν ἐπαναστάτην τὸν «Μανιάτβεγην».

Ὁ Ἀντώνιος Νικολόπουλος ἐκ τῆς Δογκάστρας, πρεσβύτης ἤδη,

ἀνῆκε τῇ παλαιᾷ τάξει τῶν ἄρματωλῶν, διακρινόμενος διὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ, τὴν ἐπιβρόχην καὶ τὴν μεγάλην περὶ τὸν ἄτακτον πόλεμον ἄσκησιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὠνόμαζε τοῦτον «διδάσκαλον» ἑαυτοῦ. Ὁμολόγητο δ' εἰς τῶν τεσσάρων πατριωτῶν μετὰ Κρεββάτᾶ, Βρεσθένης Θεοδωρήτου καὶ Ἰατράκου, δι' ὧν ὠπλίσθη ἡ μεγάλη τῆς Λακεδαιμόνος ἐπαρχία. Ὡς τοιοῦτος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς, καὶ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν γνωστοτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου καταλέγεται πεσὼν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος· τὸ δὲ κενόν, ὅπερ ἄφησεν ἐν τῇ Λακεδαιμόνι, οὐδεὶς ἀνεπλήρωσεν ἐπαξίως. Ὁ δὲ Παναγιώτης Βενετσίανκος ἐκ τῆς Καστάνιτσας, ἡλικίας ἀνδρικής, ἦτο εἰς τῶν ἀξιολογωτέρων ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ Λακόνων ὑφοπλαρχηγῶν, βέβαιον ἔχων μέλλον προόδου.

Ἄλλ' ὁμολογητέον τὸν πανικὸν φόβον, ὃν ἠύξησεν ἡ ἀποτυχία αὐτῇ τῆς Βλαχοκερασιᾶς, ἐπελθοῦσα μετὰ τὴν πρώτην τῆς Γόρτυνος καὶ τὴν δευτέραν τῆς Πιάνης ἐντὸς μόνης δεκαημερίας. Δυσκολωτέρα τῆς στρατολογίας ἀπέβαινε τότε ἡ διατήρησις στρατοπέδου, διότι ἔφθασεν ἅπαξ κυριεύσασα ἡ ἰδέα, «ὅπου Τοῦρκος, ἐκεῖ καὶ νίκη». Καὶ οὐχὶ ἡ πολεμικὴ κατάστασις μόνης τῆς Ἀρκαδίας ὑπῆρχε τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς Ἀχαΐας, ὡς διαλυθείσης τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν τῇ 3 ἀπριλίου, καὶ ἡ τῆς Ἀργολίδος, ὡς διαλυθείσης τῆς πολιορκίας τῆς Ναυπλίας τῇ 10 ἀπριλίου. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι προσετίθετο ἡ ἀπὸ τῆς 6 ἀπριλίου ἀρξαμένη ἐπιδρομὴ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἰσχυρωτέρα τῆς τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἀριθμητικῶς καὶ γενικωτέρα πολεμικῶς, ὡς αὐτὸ ἀποβλέπουσα τὸ κέντρον, τὴν Τρίπολιν. Τίς ἔδιδε πραγματικῶς σωτηρίας ἐλπίδα τοῖς Πελοποννησίοις, νέων ἐπελθουσῶν δυνάμεων, ἐν ᾧ οὗτοι οὐδὲ κατ' αὐτῶν μόνων τῶν ἐντοπίων Τοῦρκων ὑπερίσχυον μέχρι τοῦδε;

Δι' ὅλας τὰς περιστάσεις ταύτας ὑπεχρεώθησαν ὅ,τε Κολοκοτρώνης καὶ Κανέλλος Δεληγιάννης, ὅπως συγκαλέσωσιν ἐν τῷ Πάπαρι διαφόρους τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ συσκεφθῶσι περὶ τῶν ληπτέων καταληλωτέρων μέτρων. Τοιοῦτοι ἀπεστάλησαν ἄλλοι ἀλλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν Βερβένων δ' Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος (α). Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης προταθείσης γνώμης ἀπεφασίσθη ἡ ἐκ τῶν Καλαμῶν πρόσκλησις τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Πελοποννήσου. Ἐν ταῖς δεινότεραις τῶν περιστάσεων πολλὴν τὰ δυνάμει ἠθικὴν ἐπιβρόχην ἔχουσι, καὶ ὡσεπιπολὺ ἀντιζητοῦσιν αὐτάς

ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον. Ἐντεῦθεν παρεκλήθη κοινῶς ὁ Μαυρομιχάλης, ὅπως ἀναβῇ τάχιον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, μεθ' ὧσων δυνηθῇ πλειότερων Λακωνῶν, ὧν ὑπισχνούντο οἱ Πελοποννήσιοι τὴν τροφὴν καὶ μισθοδοσίαν. Τὴν ἀρχιστρατηγίαν ταύτην τοῦ Μαυρομιχάλου ἐτοίμως ὑπέγραψαν καὶ οἱ Ἀχαιοί. Ἡ τοιαύτη τοῦ Μαυρομιχάλου θέσις ὑπισχνεῖτο, οὐχὶ εὐκνησίαν καὶ προσωπικὴν διεύθυνσιν ἐνεργόν, ἀλλὰ δύο τινὰ, ὧν οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον πρωτίστην ἀνάγκη· πρῶτον μεγάλην ἐμψύχωσιν ἠθικὴν, καὶ δεύτερον μᾶλλον ἐλπιζομένην τὴν διατήρησιν τῶν στρατοπέδων διὰ τῆς πολυπροσώπου οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν Λακωνῶν μισθοφορουμένων.

Συγχρόνως ἐλήφθησαν ἐν τῷ Πάπαρι καὶ μέτρα αὐστηρὰ πρὸς στρατολογίαν νέαν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν. Ἰδίως δὲ εἰς τὴν Γόρτυνα ἐπέμφθησαν ὁ ἴδιος Δεληγιάννης καὶ Πάνος Κολοκοτρώνης, ἀπόλυτον φέροντες ἄδειαν τοῦ τιμωρεῖν καὶ καίειν τὴν οἰκίαν παντὸς μὴ στρατολογουμένου χωρικοῦ. Ἀμέσως δ' ἐπήνεγκεν ἡ δραστηριότης αὐτῇ ἀποτέλεσμα ἀγαθόν, διότι καὶ ἐκ τῆς Γόρτυνος καὶ ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος καὶ ἐκ τῆς Μεσσηνίας δισχίλιοι προέφθασαν ἑνοπλοὶ νέοι, ἐνισχύσαντες οὐσιωδῶς τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν στρατόπεδα.

Ἡ ἐν Λεβιδίῳ μάχη (τῆς 14 ἀπριλίου).

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βλαχοκρασιᾶς ἐκινήθησαν νυκτὸς, τῇ 13 πρὸς τὴν 14 ἀπριλίου, οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως, ἵνα διαλύσωσι καὶ τὸ ἐν Λεβιδίῳ στρατόπεδον τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ προχωρήσωσιν ἴσως κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῶν Καλαβρυτῶν. Ἔστι δὲ τὸ Λεβίδιον κώμη μικρὰ τῆς Μαντινείας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου πεδίου. Πεζοὶ καὶ ἵππεις λογιζόμενοι οὗτοι περὶ τοὺς τρισχιλίους, ἐπλησίασαν κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας, ὅπως καὶ ἐνταῦθα καταλάβωσιν ἀπαρσκευάστους πρὸς μάχην τοὺς Ἕλληνας. Ἐγένετο πραγματικῶς δευτέρα καὶ πανομοιότυπος τῆς Βλαχοκρασιᾶς ἔκδοσις. Τοὺς μὲν πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀήθεις ἔτι τοῦ πολέμου, κατέλαβεν ὁ φόβος, ἅμα παρουσιασθέντων τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ Χαράλαμπος, καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος, καὶ ὁ Βασίλειος Πετμεζᾶς, καὶ ὁ Σακκελαρίου, καὶ ὁ Ἀρβῶλης καὶ ἄλλοι ἔφυγον μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς εἰς τὰ πλησίον ὄρεινὰ μέρη, παραιτήσαντες, ὅτι ἂν εἶχον ἑξ ἐναντίας δὲ ὁ

Στριφτόμπολας, Σολιώτης, Κολιὸς Δαρειώτης, Γεώργιος Κουλοχέρης, Γκολφίνος, Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Πετμεζαῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἑπτὰ οἰκιῶν, καὶ τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τούτων ἠκολούθησαν μόλις περὶ τοὺς ἐξήκοντα στρατιῶται, μᾶλλον δὲ οἱ σωματοφύλακες αὐτῶν. Μεταξὺ τούτων ὁ ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Τσάκαλης, ἐνθουσιῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μεγάλῳ ψυχῷ ὢν ἀνὴρ, ἐφιλοτίμησεν ἅπαντας ἔτι πλέον.

Ἰδόντες τὴν φυγὴν τῶν πρώτων καὶ πολλῶν ὄντων συνάμα, οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν κενωθεῖσαν ἅπασαν τὴν κώμην· ἀλλ' εἰσερχόμενοι θαρβᾶλαιοι, προσβάλλονται αἰφνης, φονεύονται περὶ τοὺς εἴκοσι, πτοοῦνται καὶ ἀπέχουσι. Ἀθρόοι δὲ ἐπιτεσόντες ἔπειτα, ἀντεκρούοντο ἐπὶ τέσσαρας συνεχεῖς ὥρας, καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ζημίας, ἦν ὑπέφερον, ἐφρύσσον μόνον ὡς μὴ δυνάμενοι πυρπολῆσαι, καίτοι πολυπληθέστατοι, τὰς οἰκίας, ἐν αἷς ἐκλείοντο οἱ ὀλίγοι τῶν Ἑλλήνων. Μόλις κατῳρώθωσαν ῥίψαντες πῦρ ἐν ἐνίαις τούτων· ἀλλὰ, καὶ φλεγομένων αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες ἐξήρχοντο μαχόμενοι καὶ εἰσδύοντες εἰς ἄλλας.

Πλὴν, καὶ μεθ' ὅσων ἀνέπτυσσον γενναιότητα καὶ σταθερότητα, οἱ ὀλίγοι οὗτοι θαυμάσιοι ἄνδρες ἐκινδύνευον πλήρη ἀπώλειαν, εἰ μὴ ἔφθانون ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης βοηθοὶ ἐκ τῆς Βυτίνης, τῆς Πουδιᾶς καὶ τοῦ Διασέλου ὁ Δημήτριος Πλαπούτας, Σαλαφατῖνος, Σκαλτσᾶς καὶ Νικόλαος Πετμεζᾶς, μεθ' ὅσων ἔτυχον. Συγχρόνως ἐκίνησαν καὶ ἐκ τοῦ Παγκρατίου ἑτεροὶ βοηθοὶ, καὶ πλησιάζαντες πρὸς τοὺς Τούρκους ἐφώναζον: «*Σταθῆτε μουρτάταις! ἔφθασεν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ πέντε χιλιάδες!*» Ὅτε δὲ προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς ὁ μὲν Πλαπούτας ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἐκεῖ ναοῦ, ὁ δὲ Σκαλτσᾶς ἀπὸ ἐνὸς λόφου καὶ ὁ Σαλαφατῖνος ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ χωρίου, τότε καὶ οἱ περὶ τὸν Χαραλάμπην καὶ λοιποὺς καταβάντες προσέβαλλον ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἠναγκασμένοι ἀπεσύρθησαν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα θανατωθέντας καὶ τραυματισθέντας. Οἱ Ἕλληνες ἐζημιώθησαν πεσόντας μὲν τὸν ὀπλαρχηγὸν Ἀναγνώστην Στριφτόμπολαν ἐκ Μεσορουγίου, τὸν ὑποπλαρχηγὸν Σωτήριον Σολμενίκον ἢ Ζαφειρόπουλον ἐκ τοῦ Σόλου καὶ ἑτέρους τέσσαρας στρατιώτας, πληγωθέντας δὲ τέσσαρας, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἰωάννην Πετμεζᾶν. Οἱ Τούρκοι ἐκυνηγήθησαν εἰς διάστημα ἀρκετὸν· ἀλλ' ὠφελήθησαν ἐκ τῆς συμπεσούσης βροχῆς, δι' ἣν, διακοπείσης τῆς καταδιώξεως,

ἐπέτυχον λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν πολλοὺς τραυματίας, ἐγκαταλιμπανομένους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρότερον.

Ἡρίστευσαν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Στριφτόμπολας, Κουλοχέρης καὶ Σπυρίδων Νεζερίτης. Μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Σολιώτης, καὶ ὁ Κολιός, καὶ ὁ Γκολφίνος καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Πετμεζαῖοι ἀπέδειξαν, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν, ὅτι πραγματικῶς αεῖς διώκει πολλοὺς, ὅταν ἐμμένῃ τοῖς δὲ Τούρκοις, ὅτι, τῶν Ἑλλήνων γυμναζομένων, αὐτοὶ καταστραφῇσονται. Παρατηρήσεως δ' ἄξιον, ὅτι τῆς Βλαχοκερκασιᾶς ἡ σκληρὰ ἀνενεώθη, ὡς προείπομεν, ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῇ Λεβιδίῳ, διαφέροντος μόνου τοῦ ἀποτελέσματος. Καὶ ἐδῶ, ὡς καὶ ἐκεῖ, τὸ σχέδιον τῆς κινήσεως τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἐν' καὶ ἐδῶ, ὡς καὶ ἐκεῖ, οἱ μὲν πλείους τῶν Ἑλλήνων ἔφυγον εὐθὺς, οἱ δ' ὀλίγοι ἀντεπολέμησαν· ἐκεῖ ὁ ὀπλαρχηγὸς Νικολάπουλος καὶ ὁ ὑποπλαρχηγὸς Βενετσιανάνκος, ἐδῶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Στριφτόμπολας καὶ ὁ ὑποπλαρχηγὸς Σολμενίκος ἔπεσον· ἡ δὲ πολύωρος γενομένη ἀντίστασις τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν ἔδωσε τὸν καιρὸν, ὅπως φθάσωσιν αἱ βοήθειαι, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρώτη ἡδὴ ἥττα τῶν μέχρι τοῦδε νικητῶν τῆς Γόρτυνος, τῆς Πιάνης καὶ τῆς Βλαχοκερκασιᾶς Τούρκων τῆς Τριπόλεως. Τὸ Λεβιδίον ἱκανοποίησεν οὕτω τὸ παρελθόν, εἰ καὶ ἀπώλεσε τὸν Στριφτόμπολαν, ἄνδρα πατριωτισμοῦ, φρονήσεως καὶ ἀνδρείας. Ἡ σκληρὰ μέχρι τοῦδε τύχη ἐφάνη μειδιῶσα πλέον. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ἐνίκων οἱ Τούρκοι, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως, ἢ μόνον ἐκέρδαινον ἐπίδειξιν νέαν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων αὐτῶν, συνήθους τότε καταστάσεως· νικήσαντες ὅμως οἱ Ἕλληνες, ἐκέρδησαν κέρδος μέγα, καὶ πρὸ πάντων ὅτι ἡ πρόληψις περὶ τοῦ ἀνικητοῦ τῶν Τούρκων ἤρξατο καταστρέφεσθαι ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης. Ἐντεῦθεν ἡ μικρὰ νίκη τοῦ Λεβιδίου ἐγένετο τὸ προοίμιον μεγαλητέρας μετ' αὐτὸν πολὺ ἄλλης καὶ γενικωτέρας.

Βαρεῖται ὅμως, ἐκτὸς τοῦ κομικοῦ αὐτῶν μέρους, ὑπῆρξαν διὰ τοὺς ἐν Τριπόλει ἀρχιερεῖς, προεστῶτας καὶ κατοίκους αἱ συνέπειαι τῆς ἥττης ταύτης τῶν Τούρκων, ὡς ἐκ διαφόρων ἐν Λεβιδίῳ συλληφθεῖσων ἀλληλογραφιῶν, ὅσας οἱ κατὰ πρῶτον φυγομαχήσαντες ἄφησαν ἔρμαιον τοῖς Τούρκοις. Ἐν αὐταῖς εὗρέθησαν καὶ διπλώματα στρατιωτικὰ καὶ γράμματα πολλὰ περὶ τῶν πολιορκιῶν καὶ ἄλλων πολεμικῶν ἀντικειμένων. Διὰ μὲν τῶν γραμμάτων ἐγνώρισαν ἡδὴ οἱ Τούρκοι τὸ συστηματικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου καὶ πολλὴν ἄλλην

ἐνδιαφέρουσαν λεπτομέρειαν· ἐπιπληττόμενοι δὲ καὶ ὑβριζόμενοι παρὰ τῶν ἀγάδων οἵ, τε ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες, ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ πλέον συλληφθέντες ψεύσται, ἐφ' ὧσων ἂν ἔλεγον πρότερον, μόνην ἀντέτασσαν τὴν ἀπολογίαν ταύτην: «*Τί γὰρ κάμωμεν ἡμεῖς, ὅταν ἐ-
τρελλάθηκαὶ ὅλοι;*» Ἐν δὲ τοῖς διπλώμασι βλέποντες οἱ ἀγάδες ἀναφερόμενον: «*Γενικὸν Ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς τῆς Φιλικῆς Ἐ-
ταιρίας*» ἐζήτησαν τὴν ἀνήκουσαν ἐρμηνεῖαν παρὰ τοῦ Ἰωάννου Περβόουκα, καὶ οὗτος ἀπεκρίθη ἐτοίμως: «*Φιλικὴ Ἐταιρία γαίρε-
ται γὰρ ἡγὰρ κάποια Μασωνία καὶ Ἀρχὴ κάπολος Κιράλης Φράγ-
κος, ὅστις προστατεύει τοὺς Μασώρους*».

Τότε οἱ μὲν ἀγάδες καὶ ὁ ὄχλος ἐζήτησαν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων· ἀλλ' ὁ καϊμακάμης ἀπεφάνθη, ὅτι οὐδεμίαν εὐρίσκει αἰτίαν νόμιμον. Ἐζήτηθη ἐντεῦθεν εἰς συκοφάντης, ἵνα κατηγορήσῃ τούτων ὡς ἐνόχων προδοσίας ἐπ' αὐτοφώρῳ, καὶ τοιοῦτος ἀνευρέθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς ἐξώλης καὶ προώλης ἀνθρώπου, ἀνήκων δυστυχῶς τῇ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ τῆς πόλεως. Πλαστουργηθεὶς οὗτος ὡς ἀπόστολος τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων πρὸς τοὺς ἐν Λεβιδίῳ, εἰσῆλθον, ὡς συλληφθεὶς δῆθεν παρὰ τοῦ ὄχλου, πρὸς τὸν καϊμακάμη, καὶ, παρόντων ἐκ συνθήκης ὅλων τῶν ἀγάδων, κατέθεσεν, ὅτι παρὰ τινος ἀνεψιοῦ τοῦ Παπαλέξη καὶ τινος ἐκ τῶν ὑπηρετῶν τῶν προεστώτων ἀπεστάλη αὐτὸς πρὸς τοὺς ἐν Λεβιδίῳ, ὅπως εἰδοποιήσῃ πρὸς ὀδηγίαν αὐτῶν τὴν παρασκευαζομένην ἔξοδον τῶν Τούρκων. Ἀντιπαραστάσεως γενομένης, κατέδειξεν ὁ συκοφάντης καὶ ψευδομάρτυς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Παπαλέξη, διότι ἐγνώριζε τοῦτον, καὶ ἕτερόν τινα τυχόντα ὑπηρετήν τοῦ Ἀναστασίου Μαυρομιχάλου. Τότε ἀνεβόησαν καὶ ἀγάδες καὶ ὄχλος: «*Τίνα ἔχομεν πλέον
χρεῖαν μαρτύρων;*» καὶ πάραυτα οἱ μὲν ἄθῳοι οὗτοι κατεκρεουργήθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, τὸ δὲ πλῆθος ξιφῆρες ὤρμησεν, ἵνα θυσιάσῃ καὶ τούτους, ὡς πρώτους δῆθεν ἐνόχους τῆς γενομένης προδοσίας καὶ τῆς τοσαύτης ἐπελθούσης θυσίας τῶν Τούρκων. Οἱ στρατιῶται τῆς ἐξουσίας ἀντέστησαν τότε διὰ τῶν ὅπλων ὁ καϊμακάμης, ἐννοήσας τὴν σκευωρίαν καὶ παροργισθεὶς, ὠνείδισε τοὺς ἀγάδας ὡς ὑποκινήσαντας τὸν ὄχλον καὶ προσβαλόντας οὕτω τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐξουσίας. Ὡς πρόσωπον ξένον οὗτος καὶ μηδεμίαν διακινδυνεύων περιουσίαν, μετριώτερος ἐδείκνυτο τῶν ἐντοπίων Τούρκων ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ-

ναγκασμένος, ἵνα καθησυχάσῃ τοὺς συγγενεῖς τῶν φονευθέντων ἐν τῷ Δεβιδίῳ, καὶ τὴν ἀνανέωσιν προλάβῃ ὁμοίως ὀχλαγωγικῆς σκηνῆς ἐν τῷ μέλλοντι, τοὺς μὲν ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους ἐβρίψεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκτός τινων (α), τοὺς δ' ὑπηρετάς αὐτῶν, δεκαεπτὰ ὅλους, ἐθυσίασε τῇ ἐπιούσῃ πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ὄχλου.

*Εἴω δὲ τούτων ὅλων, παρὰ τὰ ἄλλα δυστυχήματα τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως, ἐπεβλήθη αὐταῖς καὶ φόρος ἔκτακτος, ἐν ᾧ μάλιστα ἔζων ἐν τοῖς κατωγείοις ἐστερημένοι παντός, καὶ ἐργασίας καὶ τροφῆς. Τοῦ φόρου τούτου ἡ εἴσπραξις ἀνετέθη τῷ κακοπραγμονεστέρω ἐκ τῶν «ἐσπῆχ» Τούρκων, Ἀλῇ Τσεκούρα τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα. Ἦσαν δὲ οἱ κοινότερον λεγόμενοι «ἐσπῆχ» ἐκ τῶν Τούρκων τοῦ ὄχλου οἱ ἔχοντες τὴν μάχαιραν προτιμωτέραν τοῦ λόγου, οἱ ἐπὶ τῆς μαχαίρας αὐτῶν ζῶντες, οἱ ἄλλως «μαχαυροβγάλται», ἀνδροφόνοι. Περιττὸν εἰπεῖν, ὅσης βίας καὶ οἶων βασάνων καὶ αὐθαιρέτων φόνων ἔκαμε χρῆσιν ὁ βάρβαρος οὗτος, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεφορτίσθῃ μετ' οὐ πολὺ τὴν δι' ἀγγραφείας τῶν αὐτῶν Χριστιανῶν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὑπόπτων πρὸς εἰσπήδησιν μερῶν τοῦ περιτειχίσματος. Οὕτω, νικῶντων μὲν τῶν Τούρκων, ἐπασχον οἱ ἔσω τῆς Τριπόλεως Ἕλληνες· νικωμένων δὲ τῶν Τούρκων, ἐπασχον οἱ ἔσω τῆς Τριπόλεως Ἕλληνες, μόνης μεσολαβούσης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν γένει ἡ ζωὴ τῶν ἔσω διεκινδύνευε κατὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ὥραν.

Διάλυσίς τοῦ ἐν Βαλτεταίῳ στρατοπέδου.

Τὸ γενικὸν καὶ διὰ τὴν ποσότητα τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν ποιότητα τῶν ὀπλαρχηγῶν στρατόπεδον συνεκροτεῖτο τότε ἐν Πάπαρι. Ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τούτου ἐτοποθετεῖτο ὁ Νικήτας ἐν τῷ Καλογεροβουνίῳ, ἥτοι ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας. Τῇ 44 ἀπριλίου ἀπῆλθεν εἰς Πάπαρι καὶ ὁ Κυριακούλης μετὰ 150' τῇ δὲ 14 ἀπεφασίσθη κοινῶς ἡ κατάληψις τοῦ Βαλτεταίου, ἀπέχοντος τῆς Τριπόλεως ἐπὶ δύο ὥρας, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν αὐτῷ ὅτε Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλοι, ὁ Τρουπάκης, Ἰατράκος, Ἀναγνωσταρᾶς, Παπατσώνης, Κεφάλας, Πέτροβας, Καπετανάκης καὶ Κουμουνδουράκης.

Οἱ μυλῶνες τῆς Φιγαλίδος (Δαβιδᾶς) ἔκειντο ἐπὶ δύο ὥρας μακρὰν τῆς Τριπόλεως· ἐκεῖ ἤλθον συνήθως οἱ Τούρκοι· ἐν δὲ τῇ πλησίον κειμένη Πιάνῃ ἐτοποθετεῖτο ὁ Πλαπούτας μετὰ τῶν Κολοκοτρωνῶν

Ἀντωνίου καὶ Μάρκου. Συνεννοηθέντος τοῦ Πλαπούτα μετὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, ἀπεφασίσθη ἑνεδρά τις παρὰ τοὺς μυλωνάς, καὶ ταύτην ἀνεδέχθη, ὡς ἀρμοδιώτερος περὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης. Τῇ 18 προσέβαλεν οὗτος ἐξελθόντας τοὺς Τούρκους, καὶ ὑπὲρ τοὺς δέκα ἐφόρυσεν λαβῶν καὶ διάφορα ζῶα. Οἱ ἐν Τριπόλει τότε ἔδραμον βοηθοί· ἀντιβοηθησάντων δὲ εὐθὺς καὶ τῶν ἐν Πιάνῃ καὶ Βαλτετσίῳ, ἐγένετο περὶ τὸ χωρίον Σιλήμναν δίωρος σύγκρουσις, καθ' ἣν ὑπερίσχυσαν οἱ Ἕλληνες φονεύσαντες εἴκοσι τῶν ἐχθρῶν, ἐν οἷς καὶ ἓνα σημαντικὸν ὀνομαζόμενον Ὁμὲρ ἀγᾶν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον τέσσαρες καὶ δύο ἐτραυματίσθησαν.

Οὕτως ἐπανῆλθον οἱ Τούρκοι εἰς Τρίπολιν, ἐκδίκησιν πνέοντες· καὶ, ἐπειδὴ κυριώτερος σκόλωψ αὐτῶν ἦν ἡ κατοχὴ τοῦ Βαλτετσίου, ὡς θέσεως ὀχυρᾶς καὶ κεντρικῆς, ἐκινήθησαν ἰσχυροὶ τῇ 24, καὶ πρὸς δλίγον κτυπηθέντες παρὰ τοῦ Ἱατράκου, Κυριακούλου καὶ λοιπῶν ἐπέτυχον, ἵνα διασκορπίσωσι τὸν ἐκεῖ στρατὸν, ὡς τὸν κοινορτὸν ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Οἱ ἐν Λεβιδίῳ οὐδεμίαν ἔλαβον εἶδῃσιν, ὡς μὴ γενομένης συγκρούσεως μακρᾶς· οἱ δ' ἐν Βερθένοις, Πιάνῃ καὶ Χρυσοβίτσιῳ ἔδραμον, ἀλλ' εὗρον τὴν σκηνὴν διαλελυμένην. Οἱ Τούρκοι, παραδόσαντες τῇ πυρὶ πολλὰς τῶν οἰκιῶν, ἐπανῆλθον· τὴν δ' ὀπισθοφυλακὴν μόνην αὐτῶν οἱ Βαλτετσίῳ καὶ τινες τοῦ Πέτροβα καὶ Σώρῃ προσβαλόντες, ἐξημίωσαν καὶ ἐκυνήγησαν πέραν τοῦ χωρίου Βολέττας. Οἱ πελέμιοι τῆς Τριπόλεως οὐδεμίαν ἐπεχείρουν κατοχὴν θέσεως, ὅτε ἐνίκων, διότι κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἐδυσκολεύοντο διὰ τὴν τροφοδοσίαν, εἰ καὶ ἦσαν ἤδη κύριοι τοῦ πεδίου τῆς Τριπόλεως, ἀθροίζοντες τὰ τε ζῶα καὶ τὰς τροφὰς τῶν χωρικῶν· κατὰ δεύτερον δὲ ἐφοβοῦντο τὸν διαμερισμὸν ἑαυτῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐθεώρουν ταχίστην τὴν κατατρόπωσιν τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ὃν περιέμενον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο τοῦ Βαλτετσίου ἀνεχώρησαν ὁ Ἱατράκος εἰς τὰ Βέρβενα, ὁ Κυριακούλης εἰς τὴν Βορδόνιαν, ὁ Ἥλιος, Νικητάς, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ λοιποὶ εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ἐντεῦθεν ἀναγκασθεὶς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ Πάπαρι εἰς τὸ Χρυσοβίτσιον, ὅπου ἀνεγνωρίσθη ἀρχιστράτηγος (ἦτοι πρωτοκαπετάνιος) τῆς Γόρτυνος (α). Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερθένων ἀπεφασίσθησαν κοινὴ συγκαταθέσει, ὁ μὲν Ἱατράκος ἀρχηγὸς, προ-

πὴ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομυχάλης, ὁ ἐπίσκοπος Θεοδώρητος καὶ ὁ Νικόλαος Δεληγιάννης. Οἱ δὲ ἐν Μεγαλοπόλει ἐπεδόθησαν εἰς νέαν στρατολογίαν· καὶ, ὅπως διατηρῶσι τὸ ἥθικόν τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, κατὰ πᾶσαν μὲν νύκτα ἐπλαστόγραφον διάφορα πολλαχόθεν γράμματα, κατὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν ἐπαρουσιάζοντο αὐτοῖς πεζοδρόμοι ψευδεῖς, ἐγχειρίζοντες ταῦτα, ἀναγινωσκόμενα ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει εἰς ἐπήκοον κοινὸν καὶ διὰ πλείστων ἀντιγράφων μετοχτευόμενα εἰς τὰ ἄλλα στρατόπεδα καὶ τὰς ἐπαρχίας. Διὰ τοῦτο ἐδίδοντο τοῖς πεζοδρόμοις καὶ μήνυτρα διὰ τὰς χαρποιαῖς εἰδήσεις, ὧν αἱ σπουδαιότεραι διελάμβανον περὶ μαχῶν καὶ τροπαίων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Στερεᾷ καὶ κατὰ θάλασσαν, περὶ προόδων τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς Θράκης, περὶ διαβάσεως τοῦ Ἰστρου ὑπὸ τῶν Ῥώσων, περὶ μεγάλων ἀποστελλομένων βοηθειῶν παρὰ τῆς Ἀρκτου καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐν συνόλῳ περὶ πάντων, ὧν ὁ Ἕλλην τότε εἶχεν ἀνάγκην (α). Βεβαίως ἡ διάρκεια τῶν εἰδήσεων αὐτῶν ὑπῆρχεν ἐφήμερος· βεβαιότερον ὅμως ἦν, ὅτι τὸ θάρρος τῆς νίκης τοῦ Λεβιδίου ἔσθυσε σχεδὸν τὸ πάθημα τῆς διαλύσεως τοῦ Βαλτεστιῦ καὶ βεβαιότατον, ὅτι κατέπλησσαν τὸν τόπον ὅλον μέχρις ἀπελπισίας αἱ πρόοδοι, ὥς ἔκαμεν, ἐπιδραμὼν ἔξωθεν,

Ὁ Μουσταφᾶ Κεχαγιᾶ βεγῆς.

Δεύτερος καὶ κατόπι τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Πελοποννήσου οὗτος, ἰσχυρώτερος, πολεμικώτερος καὶ δραστηριώτερος, κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς διακαινησίμου. Τὴν κυριακὴν διέλυσεν ὁ Ἰουσούφ πασσᾶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν τετάρτην, 6 ἀπριλίου, ἔφθασεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς εἰς τὸ Ῥιον.

Μεγίστην ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς δραστηριότητα κατέβαλεν, ἅμα μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐν ταύτῃ εἶχε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας. Ἀδύνατος ὢν πρὸς ἐκστρατεῖαν προσωπικὴν κατ' αὐτῆς, ἐν ᾗ ἡσχολεῖτο κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ Σουλίου, διώρισεν ἀμέσως, καθ' ὃς μάλιστα εἶχε προηγουμένης διαταγᾶς τῆς πύλης (β), τὸν κεχαγιᾶ βεγῆν αὐτοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ, καὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τούτου ἔθεσε στρατὸν ἐκλεκτὸν ὀκτακισχιλίων. Κατ' ἀνάγκην δ' ἀνέδειξεν ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ βαλῆν τῆς Πελοποννήσου τοῦτον, ἥτοι πασσᾶν τριῶν τουῶν (γ)· διότι, τεθέντος ἔπαξ

ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρ Βρυώνου, πασσᾶ ὄντος δύοτουίαν, ἀδύνατον ἦτο πλέον τὸ μὴ φέρειν αὐτὸν ἀξίωμα ἀνώτερον ἐκείνου.

Τοῦ στρατοῦ τούτου ἡ ἐκ τῶν Ἰωαννίνων πορεία κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐμελλε γενέσθαι διὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ βεβαίως. Ἀλλ', ἐωσοῦ παρασκευασθῇ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς, προπέστειλε δι' ἄλλης συντομωτέρας ὁδοῦ τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας τὸν Μουσταφᾶ κεχαγιᾶ βεγῆν αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῇς τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων, ὅλων Ἀλβανῶν. Εὐτυχῆς οὗτος ὑπῆρξε, διότι εὔρε τὰς πύλας ἠνεωγμένας, καὶ διὰ τῶν πλοιαρίων τοῦ Μεσολογγίου μετεβιβάσθη εὐθὺς εἰς τὸ Ῥίον, ἐν ᾧ ἐτέρωθεν ἠπήντησε κεκλεισμένας ταύτας ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς, καὶ ἠναγκάσθη οὕτως, ἵνα πολεμήσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπέρμετρος κατέλαβε καὶ τότε τοὺς Πελοποννησίους λύπη μετὰ ἀμηχανίας, ὡς βλέποντας ἑαυτοὺς μὲν ἐν καταστάσει ἀπομονώσεως σχεδόν, τοὺς δ' ἐξῴθεν πολεμίους ἐλευθέρως ἐπερχομένους τοὺς μὲν κατόπι τῶν δέ. Καὶ πραγματικῶς, κατόπι τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐφθασαν εἰς Πάτρας διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας ἕτεροι δεκτακόσιοι Ἀλβανοὶ ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἀσλανάκην, διαμείναντες ἐκεῖ πρὸς ἐνίσχυσιν πλείονα τῆς ἀκροπόλεως. Συνεξεστράτευσεν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ὁ ἀρχιτηλεβολιστὴς (τοπτοσίπασης) τοῦ Χουρσὲτ πασσᾶ ἐπὶ κεφαλῇς ἱκανῶν τηλεβολιστῶν, διότι ἐστερεῖτο τοιούτων ἡ ἀκρόπολις τῶν Πατρῶν, ὡς παρημελημένη πρότερον. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ ἐκ τοῦ Ῥίου εἰς Πάτρας, ὁ Ἀσλανάκης διηυθύνθη εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι, καὶ τὸν ἐκεῖ στρατοπεδευόμενον Λόντον προσβαλὼν ἀπεμάκρυνε.

Ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἐμψυχώσας διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων τὸν τε Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τοὺς Τούρκους τῶν Πατρῶν, ἐξεστράτευσεν ἄνευ ἀναβολῆς κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Αἰγίου, ἣν εὔρεν ἔρημον μὲν ἀνθρώπων, πλήρη δὲ τροφῶν (α). Ἐν ταύτῃ διημέρευσεν ἐβδομάδα δλόκληρον πρὸς ἀνάπαυσίν τινα τοῦ στρατοῦ, ὡς πολλὴν διανύσαντος ὁδόν, μᾶλλον δ' ἐκτάκτως ταχυπαρήσαντος ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν παραλίαν τῆς Αἰτωλίας. Καθ' ὅλον δ' αὐτὸ τὸ διάστημα οὐκ ἐπαύσατο ἐπιστέλλειν πρὸς τε τοὺς Αἰγίεις καὶ Καλαβρυτινοὺς, προσκαλὼν τούτους εἰς μεταμέλειαν καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν ὑποταγὴν ἐπὶ ὑποσχέσει μεγάλαις περὶ ἀσφαλείας ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας.

Ἡ κυρία αὐτοῦ ἀποστολὴ ἀπέβλεπε τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου· πρὸς τοῦτο δὲ δύο ὑπῆρχον αἱ ἀπὸ τοῦ Αἰγίου ὁδοί, ἡ μὲν διὰ τῶν

Καλαβρύτων συντομωτέρα, ἀλλ' ὀρεινὴ καὶ δύσβατος, ἥ δὲ διὰ τῆς Κορινθίας καὶ Ἀργολικῆς ὁμαλὴ καὶ ὀλιγώτερον κινδυνώδης, ἀλλὰ τετραπλασίως μακρύτερα. Οἱ Καλαβρυτινοὶ κατέλαβον πρὸς τὸ μέρος αὐτῶν τὰς ἀναγκαίας θέσεις, ὅπου καὶ ὁ Ζαήμης ἔδραμεν ἐκ τοῦ Ὀμπλοῦ τῶν Πατρῶν, στρατοπεδεύσας μετὰ πεντακοσίων ἐν τῇ χωρίῳ Βόβοδα, ἀπέχοντι τοῦ Αἰγίου περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἀπόσπασμα τότε ἐχθρῶν ἐκ πεντακοσίων μόνων ἤρκεσεν ἐπιπεσόν, ὥπως διασκορπίσῃ μετὰ τρίωρον προσβολῇ τοὺς περὶ τὸν Ζαήμην, ἐμμείναντα μὲν μετὰ ὀλίγων καὶ ἀντιστάντα, ἀλλὰ κινδυνεύσαντα τὰ ἔσχατα καὶ μόλις ἀποσυρθέντα εἰς ἀσφαλεστέραν θέσιν. Ὀλίγους, καθὼς καὶ ὁ Ζαήμης, ἀπώλεσεν ὁ ἐχθρὸς, ὅστις παραδόσας τῇ πυρὶ τὸ Αἶγιον καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἅπαντα λεηλατήσας, ὥδευσε τὴν παραλίαν τοῦ κόλπου, διῆλθεν ἀνενόχλητος ὕλας τὰς στενοτοπίας, καὶ μάλιστα τὰ Μαῦρα Λιθάρια, καὶ τῇ 22 ἀπριλίου ἐπλησίασεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς Κορίνθου, Βόχαν λεγόμενον.

Οἱ πολιορκοῦντες τὸν Ἀκροκόρινθον εὐρέθησαν τότε ἐν ἀμηχανίᾳ μεγίστῃ, καθότι τὴν μὲν 21 ἀπριλίου εἰδοποιήθησαν ἀφ' ἑνός, ὅτι ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καταβαίνει διὰ τῶν Θερμοπολίων καὶ τῆς Βοιωτίας, ὥπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον· τῇ δὲ 22 ἐβεβαιώθησαν ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπλησίασε τῇ Κορινθίᾳ διὰ τῆς Ἀχαΐας. Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει ὁ Δικαῖος διέταξεν εὐθὺς τὸν Ἀχιλλέα μετὰ διακοσίων Στενοχωριτῶν (Δερβενοχωριτῶν), καὶ τὸν Μερτίκαν μεθ' ἑτέρων διακοσίων Καλαυριῶν καὶ λοιπῶν, ἵνα καταλάβωσι νυκτὸς τὸ Μελίσσι καὶ Ξυλόκαστρον, καὶ ἀποκρούσωσιν ἐκείθεν τῇ ἐπιούσῃ τὴν διέλευσιν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς ἀπῆλθεν, ὁ δὲ Μερτίκας οὐχί· πρωτὰς δὲ γενομένης, οἱ μὲν Στενοχωρίται ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀχιλλέα μόνον, φυγόντες, οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐντεῦθεν εὐρὼν ἀνοικτάς τὰς θέσεις ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, προεχώρησεν ἀνενόχλητος εἰς τὸ πεδῖον τῆς Κορίνθου, πυρπολῶν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τὰ χωρία, κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος. Ἐν τοιαύτῃ εὐρεθεὶς τότε ἀνάγκῃ, διέταξεν ὁ Δικαῖος τὴν ἄμμεσον πυρπόλησιν τῶν μεγάρων τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ καὶ ἀπάσης τῆς πόλεως Κορίνθου. Οἱ Κορίνθιοι καὶ Στενοχωρίται ἐναντιώθησαν κατὰ τοῦ μέτρου τούτου, προηγουμένου τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωανᾶ, λυπούμενοι τὴν καταστροφὴν τοσούτων μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀναγκαίων διὰ δημόσια καταστήματα οἰκοδομῶν. Ἀλλ' ὁ

Δικαῖος, ἀντὶ τῆς ὕλης προτιμῶν τὸ πολιτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνοχοποιήσεως καὶ τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀμετακλήτου διαζυγίου τινῶν, προηγουμένων τῶν Νοταραίων, ἐνήργησεν ἀπ' εὐθείας, παραδόντας ὅλας τὰς τουρκικὰς οἰκίας διὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ εἰς τὰς φλόγας. Τότε ἡ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ μήτηρ τοῦ Κιαρχὴ βεγῆ, βλέπουσα πυρπολούμενα τὰ μέγαρά τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, δέταξεν εὐθὺς, κατὰληπτος γενομένη ὑπὸ τοῦ δαιμονίου, τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀνδρῖκου Νοταρᾶ, ἀμέσως ἐκτελεσθεῖσαν. Συγχρόνως δὲ, ἐξαγριωθέντες διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ οἱ ἄλλοι Ταῦρκοι τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἔσφαξαν εἴκοσι πέντε ἑτέρους Κορινθίους Ἑλλήνας, εὐρεθέντας ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτω, προχωροῦντος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, οἱ πολιορκοῦντες καὶ οἱ κάτοικοι, ἐν φόβῳ μεγίστῳ γενόμενοι, ἔφυγον προτροπαδὴν, ἀφῆσαντες καὶ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ πᾶσαν ἀποσκευὴν ἄλλην. Ἄλλοι μετεβιβάσθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ τὰ Μέθαινα· ἐκεῖνοι ἔδραμον εἰς τὰ ὄρεϊνὰ τῆς Κορινθίας καὶ τὸ Πείραιον, καὶ ὁ Δικαῖος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σολυγείαν (Σοφικόν). Μόνοι οἱ Καλαύριοι, κατέχοντες τὸ Πεντεσκοῦφι, ἀντέστησαν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν καὶ ζημίαν τινὰ ἐπῆνεγκον τοῖς ἐχθροῖς· πλὴν καὶ οὗτοι ἀπεσῶρθησαν ὡς μεμονωμένοι, ὅλα ἐγκαταλείψαντες τὰ τηλεβόλα. Κυριεύσαντες ἐπομένως τὴν πόλιν οἱ περὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, καὶ ἐξελθόντες συγχρόνως οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, κατέσφαξαν ὅλοι ὁμοῦ καὶ ἡχμαλώτισαν, ὅσους ἠδυνήθησαν· ἔκασαν δὲ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ πέριξ χωρία, καὶ πολλὰς χιλιάδας ζωντανῶν διήρπασαν. Ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει ἡ θυσία τῶν Ἑλλήνων ἐπαισητοτέρα ἐμελλε γενέσθαι, εἰ μὴ ἐπεδίδeto, ὡς σύνθηες, ὅλος ὁ ἄλβανικὸς στρατὸς τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ εἰς τὴν λαφυραγωγίαν οὐ μόνων τῶν ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τουρκικῶν πραγμάτων, ὅσα συνηγμένα πρὸς διανομὴν οἱ Ἑλλήνες εἶχον. Ὁ ἐπίσκοπος Δαμαλῶν ἐκινδύνευσε τὸν κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας, πεσὼν ἐν τῇ φυγῇ ἀπὸ τοῦ ἵππου· συλληφθέντες δὲ ἐξω τῆς πόλεως ὁ διάκονος αὐτοῦ καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Στεφάνου Μιχαήλ, ἐφονεύθησαν. Γελοῖον δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ Κορίνθιοι καὶ Στενοχωρίται διαμαρτυρήθησαν διὰ πράξεως τῆς 4 μαΐου κατὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, ὡς αἰτίου δῆθεν γενομένου τῶν κακῶν τούτων.

Διαλυθείσης οὕτω τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἀνέβη εἰς αὐτὸν τροπαιῶχος. Τότε ἔφθασαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὰ παραπλέοντα τὸ Αἴγιον τρία τουρκικὰ πλοῖα, εἰς δρόμων

καὶ δύο μικρότερα, καθ' ὧν οἱ Οἰανθεὶς ἠδύναντο, ἀλλ' οὐκ ἐτόλμων, ἢ ἀδιάφοροι ἐδείκνυντο, καὶ τοὶ παρακαλεσθέντες παρὰ τῶν Κορινθίων. Τότε συνέβη καὶ τὸ ἀκόλουθον, κωμικὸν ἐνταυτῷ καὶ τραγικόν, γεγονός. Ἀκούσαντες οἱ Ἀργεῖοι τὴν εἰς τὸ Αἴγιον εἰσβολὴν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆν, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἐν Κορίνθῳ Δικαῖον ἐφιππον ταχυδρόμον, ἵνα πληροφορηθῶσι περὶ τε τῆς ἀληθείας τοῦ ἀκούσματος τούτου καὶ περὶ τῆς μεσογείου ἢ παραλίας διευθύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἀργεῖος ταχυδρόμος, οἰνόφυλξ τυχὼν, ἐμέθυσε καθ' ὁδὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπαντηθεὶς τὴν νύκτα παρέξω τῆς πόλεως Κορίνθου μετὰ τῶν πρώτων σκοπῶν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὑπέλαβεν αὐτοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐρωτηθεὶς, τίς ἐστιν; ἀπεκρίθη, ἀτμιάων τῷ προσώπῳ: «*Εγὼ 'μ', ἀδελφῆα, Χριστὸς ἀνέστη!*» Ἐπὶ τῷ «*πῶς τὰ καίμετέ σεις ἐδῶ!*» Ἐμεῖς ἔχουμε μπλόκο τ' *Ἀνάπλι*». Παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων διάκρισις τῶν Τουρκαλθανῶν δύσκολος ἐγένετο διὰ τὴν ταυτότητα τῆς ἐνδυμασίας καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ, πολλῷ δὴ μάλλον ἐν νυκτὶ καὶ παρὰ ἀνθρώπου μάλιστα παραλελυμένου κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκ τοῦ οἴνου. Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐνδυμασίας συνέπεσεν ἤδη καὶ ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης, διότι οἱ Ἀργεῖοι ἐν γένει, ὡς καὶ οἱ Κορίνθιοι ὡσεπιτοπλεῖστον καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζουσι τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Ἐν τοσοῦτῳ ἀπαγόμενος παρὰ τῶν σκοπῶν ὁ Ἀργεῖος πρὸς τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ἠκολούθει τραυλίζων καθ' ὁδόν: «*Δύξα σοι ὁ Θεός! τὸ κερδήσαιμ', ἀδελφῆα, τὸ 'Ρωμῆτικο, τὸ κερδήσαμε!*» Ἀμα δ' ἰδὼν τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ἐξέλαβεν αὐτόν, ὥς γενειῶντα, ἀντὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, καὶ μετὰ τὴν συνήθη πρόσρησιν: «*Προσκυνοῦμεν, ἀφέντη Δεσπότη!*» ἐγχειρίζει τούτῳ τῶν Ἀργείων τὸ γράμμα. Οὐδένα διὰ τὴν παράφρονα κατάστασιν αὐτοῦ εὔρε παρὰ τῶν βαρβάρων ἔλεον ὁ ἄνθρωπος, πασσαλωθεὶς ἀμέσως.

Ὡς πρὸς τὰ μεγάλα στενά τοῦ Ἰσθμοῦ οὐδεμίαν προσοχὴν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἔδωκεν, ὡς ταχύνων τὴν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ ὡς μὴ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ὁμοίας ὑπερσχύσεως τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καταβαίνοντος. Ἐφοδιάσας δὲ τὸν Ἀεροκρίνον ἐκ τροφῶν ἱκανῶν καὶ ἐνισχύσας διὰ τῆς προσθήκης τριακοσίων πενήκοντα στρατιωτῶν, ὥδευσεν εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ φθάσας τῇ 24 ἀπριλίου εἰς τὸ χωρίον Μυσίαν (Κουτσοπῆδι), ἀπέχουσαν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἀργους περὶ τὴν μίαν ὥραν, προσεκάλεσεν ἐγγράφως

τοὺς Ἀργεῖους εἰς ὑποταγὴν, καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Αἰγίων καὶ Κορινθίων, ἀπειλῶν ἐν περιπτώσει ἐναντία, ἀπῆτει τὴν ἀπάντησιν τούτων ἐντὸς τῆς ἡμέρας (υ).

Δυσκόλως δικαιολογοῦνται οἱ ὀπλάρχηγοι καὶ δημογέροντες τῶν Ἀργείων, δι' ἣν ἔδειξαν ἀμεριμνίαν, μανθάνοντες ἐπερχόμενον τὸν ἐχθρόν. Καθὼς οἱ ἀρχηγοὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου κακῶς ἐσκεφθήσαν διαδόσαντες ὡς συνισταμένην τὴν ὅλην δύναμιν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ ἐκ μόνων τριακοσίων ἀνδρῶν, λόγῳ μὴ δειλιάσωσιν ὁ στρατὸς καὶ οἱ κάτοικοι, ἔνεκα δὲ τούτου καὶ πολιορκία καὶ πόλις κατεστράφησαν ἐν ἀκარείῳ οὕτω καὶ οἱ τοῦ Ἀργους κακῶς ἐποίησαν, μὴ προνοήσαντες οὔτε περὶ τῆς ἐγκαίρου καταλήψεως τῶν μετὰξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενῶν, οὔτε καὶ περὶ τῆς κενώσεως τῆς πόλεως καὶ τῶν κατὰ τὴν διάθασιν τοῦ ἐχθροῦ ὑπαρχόντων χωρίων, ἵν' ἀποφύγῃσι τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Μήπως δ' ἐφρόντισαν ἐπὶ τέλους, ὅπως τοὺς ἀναγκάσιους ἀποστείλῃσι σκοποὺς μακρὰν τῆς πόλεως, καὶ πληροφορηθῇσι πρωϊμώτερον περὶ τῆς ἐλευσεως καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν πολεμίων; Οὐδὲν τούτων· καὶ οὐ μόνον οἱ Ἀργεῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Πύργιοι καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Λεβαδειεῖς τὰς αὐτὰς ὑπέστησαν συνεπείας τῆς τόσῃ παχυλῆς ἀπειρίας, μόνων τῶν Αἰγίων ἐξαιρουμένων. Παρὰ τοῖς ἀδυνάτοις Ἑλλήσιν ὁ διασκορπισμὸς καὶ ἡ πυρκαϊὰ ἐν περιστάσεσι δειναῖς ἦσαν ἐν εἶδος πολέμου, οὐχὶ ὀλιγώτερον ὀλεθρίου διὰ τὸν ἰσχυρὸν ἐπερχόμενον ἐχθρόν, ὥς ἀπαυδῶντα αὐτὸν καὶ ἀποστεροῦντα τῶν τροφίμων. Ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἄλλου οἱ Ἀργεῖοι περιεφρόνησαν μὲν, καλῶς ποιοῦντες, τὴν ἐπὶ ὑποταγῇ διαταγὴν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἀπερασίστησαν ὅμως ἐνθουσιῶντες πρὸς ἀντίστασιν ἄνευ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου. Ἐξῆπτον ἀληθῶς τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καὶ ὁ ἄξιος υἱὸς τῆς ἡρώιδος Λασκαρίνης Πούπλη Δημήτριος, καὶ ὁ Νικόλαος Σπηλιοτόπουλος, τότε μεταβὰς ἐκ τῆς Ὑδρας, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι τῆς θερμότερας φαντασίας καὶ ὑπερβάλλοντος ζήλου, ταχεῖαν βεβαιούντες τὴν ἔλευσιν πολλοῦ πελοποννησιακοῦ στρατοῦ· ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἦν ἥδη, ἐὰν μόνοι καὶ ἀπαράσκευοι οἱ Ἀργεῖοι ἠδύναντο ἀντιταχθῆναι κατὰ τῆς πρώτης μάλιστα ὁρμῆς ἐχθροῦ συγκεκροτημένου καὶ νικητοῦ μέχρι τούδε. Παρὰ δὲ ταῦτα πάντα, ἐξετέθησαν οὗτοι καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου, ἐν ᾧ ἡ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τῶν ἄκρων τῆς πόλεως ἀντίστασις ὑπισχνεῖτο ὁπωσδήποτε, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοῦλάχιστον τὸ

κέρδος καιροῦ τινος διὰ τὴν ἔλυσιν τῆς ἐξωθεν βοηθείας.

Πρὸς τὸ βόρειον τῆς πόλεως καὶ ἐν ἀποστάσει μικρᾷ ῥέει ὁ χειμάρρους Ἰναχος (Ξηριάς), πηγάζων ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου ὄρους, πλησίον κειμένου τῆς πάλαι Οἰνός πόλεως. Παρὰ τὴν κοίτην αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς πόλεως ἐγείρεται χθαμαλὸς τοίχος, προφυλάσσων τὰ περὶ αὐτὴν ἀπὸ τῆς πλημμύρας τῶν πολλῶν κατὰ τὸν χειμῶνα καταρρέοντων ὑδάτων. Οἱ Ἀργεῖοι, μεθ' ὧν ἔτυχον καὶ Μάσπητες (Κρανιδιώται) ὑπὸ τὸν Ἀρσένιον Κρέσταν καὶ Πετσιῶται ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πούπλη, ἐποποθετήθησαν κατὰ γραμμὴν ὀπισθεν τούτου τοῦ τοίχου τῇ 25 Ἀπριλίου. Οὐδόλως εἶδον, ὁπόσω διὰ τὸ πεδινὸν τοῦ τόπου ἐξετίθεντο ὑπὸ τὸ πῦρ καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἵππικου τῶν πολεμίων, ἀνοικτάς τὰς πλευράς ἔχοντες. Τὸ δὲ ἀστεϊότερον, ὅτι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἀνέβησαν εἰς τὰς ὑπερκειμένας ἄλωνας τῆς πόλεως, ὡς εἰς θεωρεῖα τοῦ θεάτρου, ἵνα ἴδωσι τὴν παράστασιν τῆς ἀργειομαχίας ταύτης καὶ τὴν ἥτταν τῶν Τούρκων, ὡς βεβαίαν θεωρουμένην.

Ἐντύπωσιν ἔκαμε πρὸς τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν ἡ τολμηρὰ αὕτη φαινομένη ἐκθεσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ συρροὴ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀλόνων πλήθους, μακρόθεν ὑποτιθεμένου ὡς τινος συγκεντρώσεως ἐτέρου πολεμικοῦ σώματος. Οὐθ' ἡμέραν δὲ μίαν παραλείψας καὶ πλησιάσας, διήρесеσεν αὐτός τριμερῇ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν μὲν τῇ κέντρῳ θέσας τοὺς πεζοὺς, ἐν δὲ τοῖς ἄκροις τοὺς ἵππεις, καὶ πρὸς τὸν τοίχον ὥρμησε. Κατὰ τῆς ὁρμῆς τῶν πεζῶν ἀνθεῖξαν οἱ Ἕλληνες, διαπρέψαντος τοῦ Κρέστα κυκλωθέντες ὁμῶς παρὰ τοῦ ἵππικου, ἔστρεψαν νῶτα εὐθὺς καὶ διεσπάσθησαν φονευόμενοι καὶ αἰχμαλωτιζόμενοι. Τότε ὁ γενναῖος Δημήτριος Πούπλη συνεπλάκη μετὰ τοῦ Βελῆ βεγῆ, ἀρχηγοῦ Ἀλβανοῦ, ὃν ἐβρίψε κατὰ γῆς ἀπὸ τοῦ ἵππου ἐν ᾧ δ', ὡς ἔχων κενὰ τὰ πυροβόλια, ἐθανάτωνε τοῦτον διὰ τῆς ἀκωκῆς ἀλβανικοῦ πυροβολίου (σουβλερῆς πιστόλας), ἐβρίφθη παρ' ἄλλου Ἀλβανοῦ νεκρὸς ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ σπαράσσοντος σώματος τοῦ Βελῆ βεγῆ.

Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς φυγῆς ἀνάγκῃ περιέπεσον τότε καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀλόνων καὶ ἅπαντες οἱ Ἀργεῖοι, ἐξ ὧν ἄλλοι προέφθασαν καταβάντες εἰς τὴν Λερναίαν λίμνην (τοὺς Ἀφεντικοὺς μύλους), ἄλλοι ἤχμαλωτίσθησαν, καὶ ἄλλοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ὡς καὶ μέρος ὁπλοφόρων μετὰ τοῦ Κρέστα, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ὑποκάτῳ τῆς ἄκρας Λαρίσσης μικρᾷ μονῇ τῆς Κατακεκουμένης. Ἡ πόλις ἐγένετο ἐλε-

εινὸν θέαμα διαρπαγῆς καὶ πυρός. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν Κρέστας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξῆλθεν ἐπιτηδείως, φυγὼν εἰς τὴν Λερναίαν λίμνην· οἱ δὲ Ἀργεῖοι, ἐπίσης στερούμενοι ὄλων τῶν μέσων, προσεκύνησαν· ὁ δὲ Κεχαγιά βεγῆς, πολιτευόμενος ἐπ' ἐλπίδι παραδειγματισμοῦ, οὐχὶ μόνον ἐδέχθη αὐτοὺς μετὰ φιλοφροσύνης καὶ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀπηλευθέρωσεν (α), ἀλλὰ καὶ προστώτα (κοτσάβασην) τούτων, ὡς βαγιάδων ἤδη, κατέστησε, κοινῶς ἐκλεχθέντα, Δημήτριόν τινα Καρλαύτην, περιβαλὼν αὐτῷ τὴν πορφυροβαφῆ χλαῖναν (βινίσι). Οἱ Ναυπλιεῖς καὶ Ἀργεῖοι Τούρκοι κακῶς ἔφερον τότε τὴν τοιαύτην μετρίοφρονα διαγωγὴν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἐκδικήσεις θέλοντες καὶ σχέδια ἄλλα καταστροφῆς προτείνοντες, ἵνα ἐκλείψωσιν οὕτως ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῶν Πελοποννησίων πᾶσα ἰδέα τοῦ λοιποῦ καὶ πᾶν θάρρος πρὸς ἐπανάστασιν. Ὁ Κεχαγιά βεγῆς ἐξ ἐναντίας, προτιθέμενος μόνην τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡλπίζε μάλλον διὰ διαγωγῆς τοιαύτης ὀγλίγωρον καὶ ἐπιτυχὲς τὸ πέρας τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, πᾶν ἀποσοβῶν μέτρον παρατάσεως. Καὶ ἀληθῶς, διαρκουόντος τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἡ παράτασις τοῦ ἑλληνικοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπ' οὐδενὶ ὠφέλει αὐτοῖς τρόπῳ. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀλβανῶν ἠκολούθησαν τῷ Κεχαγιά βεγῇ ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει, ὅτι αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς ἔσονται καὶ οἱ βοεβόνδαι καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις κατὰ τὴν Πελοπόννησον, τῆς ἐπαναστάσεως πεσοῦσης. Οὐδὲν ἄρα καὶ οὗτοι συμφέρον εἶχον οὔτε πρὸς τὴν παράτασιν τῶν πραγμάτων, οὔτε πρὸς τὴν σφαγὴν τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀποτυχίαν τῶν ἐν Ἀργεὶ διελύθη, ὡς εἶπετο, καὶ ἡ πολιορκία τῆς Ναυπλίας, δευτέρον ἤδη, καὶ περὶ μόνην ἡ φρουρὰ ταύτης ἐπησχολεῖτο τὴν συλλογὴν τροφίμων παντὸς εἴδους ἐκ τοῦ πεδίου. Πολλαχόθεν δὲ στρατὸς πελοποννησιακὸς ἐτέθη εἰς κίνησιν, καὶ πρῶτοι ἐκ Λεβιδίου ἔφθασαν ἐπὶ κεφαλῆς πεντακοσίων ὁ Νικήλαος Πετμεζᾶς καὶ Σκαλτσᾶς μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου καὶ Πηλίδα Τριπολίτου, παραλαβόντες καὶ τὸν Δαγρὲν, καθ' ὃδὸν εὗρεθέντα. Ἀλλ' οἱ μὲν στρατιῶται, τὰ πάντα τετελεσμένα ἰδόντες καὶ ὀλίγους ἑαυτοὺς, ἐδειλίασαν· οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ ὀρθῶς προτιθέμενοι, ἵνα ἐπασχολήσωσιν ἐν τῷ Ἀργεὶ τὸν Κεχαγιά βεγῆν, ἕωσού φθάσωσι καὶ αἱ ἄλλαι βοήθειαι, ἀνέβησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἄκρα τῆς Λαρίσσης, καὶ μόνον περὶ τοὺς ἐννεμήκοντα ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῖς ἠκολούθησαν·

Τῇ 28 Ἀπριλίου κατέφθασεν ἐτέρωθεν μετὰ ἑξακοσίων Ἀργείων ὁ Στάϊκος, καὶ εἰς τὴν Λάρισσαν πυροβολῶν εἰσῆλθε. Οἱ πολέμιοι τότε ἀμυντικὴν ἔλαβον θέσιν ὀχυρωθέντες ἐντὸς οἰκίων, καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Ἕλληνες καταβαίνοντες ἠκροβολίζοντο μετὰ τούτων. Τῇ δὲ 30 Ἀπριλίου ἦλθον ἐκ τοῦ βορείου μέρους καὶ ἕτεροι Πετμεζαῖοι μετὰ τετρακοσίων. Ἀμα ἐπυροβόλησαν οὗτοι ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Μυσίας, ἀναγγέλλοντες συνθηματικῶς τὸ «Ἐρχόμεθα», ἀντεπυροβόλησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Λαρίσσει, ἀποκρινόμενοι ἐπίσης «Ἐδῶ εἴμεθα». Ἀνυπόμονος δὲ ὁ Δικαῖος, ὅπως ἀναβῇ αὐτὴν ταχύτερον, ὥρμησε τολμηρῶς μετὰ μόνων δεκαπέντε στρατιωτῶν, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν ἑχθρῶν διῆλθε.

Ἄλλ' οὐδεμίαν αἱ τοιαῦται κινήσεις ὠφέλειαν ἐπήνεγκον, εἰμὴ ἂν πλην τινα ἐπίδειξιν, διότι τῇ ἐπομένῃ νυκτὶ ἐγκατελείφθη ἡ ἀκρόπολις, ὡς ἀνεφοδίαστος οὔσα· οἱ δ' Ἕλληνες οὔτε κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔπραξαν, ὅ,τι κυρίως ὤφειλον πρὶν, τὴν κατάληψιν λέγομεν τῶν στενῶν μεταξὺ Ἀργους καὶ Τριπόλεως. Ἀμα εἰσῆλθεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς εἰς τὸ Ἀργος, οὐδένα καταστροφῆς ἢ ὀπισθοδρομήσεως κίνδυνον διέτρεχε, διότι καὶ ἰσχυρώτερος ἦν ἐν τῷ πεδίῳ διὰ τοῦ ἵππικου καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Νκυπλίας διὰ τηλεβόλων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀναγκαίων μέσων εἶχε. Μόνοι δι' αὐτὸν θέσεις κινδύνου ἦσαν πρότερον μὲν τὰ Μαῦρα Λιθάρια τῆς Ἀχαΐας καὶ τὰ στενὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους, ἥδη δὲ τὰ ὄρη τοῦ Παρθενίου καὶ Θόρνακος (Τουρνικίου). Ἄλλ', ὅτε διέβη ἀπρόσβλητος αὐτός τὰς δύο πρῶτας, ἡ ἀνάγκη ἀπῆτει τὸ φράγμα τοῦλάχιστον τῶν στενῶν τῶν δύο τελευταίων ὁρέων, καὶ πρὸς τοῦτο σπεύσας ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τοῦ Χρυσοβιτιοῦ, ἀπέστειλε τὸν Νικήταν μετὰ τριακοσίων εἰς τὸ Παρθένιον, ὅθεν ἐθεωρεῖτο πιθανωτέρα ἡ ἀνάβασις τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Συγχρόνως ὠδηγήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις, ὡς πλησιέστεροι, ἵνα βοηθήσωσιν ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἄλλ', ὅτε ἐξημέρωσε κατὰ τὸ χωρίον Καμάρι ὁ Νικήτας, οἱ στρατιῶται ἐλαιποτάκτησαν ἰδόντες ἐκτεθειμένους ἑαυτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Τριπόλεως, καὶ μόνοι παρ' αὐτῷ δεκνομένῳ ἔμειναν. Ἀφ' ἐτέρου δ' οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως ἀνενόχλητοι κατέβησαν περὶ τοὺς ὀκτακοσίους διὰ τοῦ Παρθενίου εἰς Ἀργος, συγχαίροντες καὶ ὑποδεχόμενοι ὡς ἐκ προσώπου τῆς πρωτεύουσας τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν. Ἐκεῖ ἐνεκρίθη μετὰ αὐτοῦ καὶ τούτων ἡ ἀνάβασις δι' ἄλλης ὁδοῦ, διότι ὑποπτος τοῖς Τούρκοις ἦν μᾶλλον

τοῦ Παρθενίου ἢ κατάληψις παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δ' ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς δεκαήμερος διατρίψας ἐν Ἀργεῖ, καὶ ἐτέρους τριακοσίους στρατιώτας ἀφῆσας ἐν τῇ Ναυπλίᾳ, ὠδηγήθη διὰ τοῦ Θόρνακος καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν ἀνέβη τῇ 6 μαΐου ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως. Ποῦ ἦσαν τότε οἱ ἐκ τῆς Λαρίσσης τοῦ Ἀργους ἐξελθόντες, ὡς εἵπομεν, ὑπὲρ τοὺς χιλίους; Τί ἔκαμον ἀφ' ἐτέρου καὶ οἱ ἐν Λεβιδίῳ, ὡς πλησιέστεροι ὄντες πρὸς τὸν Θόρνακα;

Ἡ θριαμβευτικὴ εἰσόδος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ παρέσχε μεγάλας τοῖς Τούρκοις ἐλπίδας καὶ μεγάλην τοῖς Ἕλλησιν ἀπελπισίαν. Κατόπι τούτου ἐσύροντο καὶ πολλοὶ αἰχμαλώτοι καὶ πλῆθος λαφύρων τῆς Αἰγιαλείας, τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ἀργολίδος. Ἐπὶ ἡμέρας ἱκανὰς ἡ ἀγορὰ τῆς Τριπόλεως ἐγένετο τὸ δημοπρατήριον λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων. Ἐντὸς μηνὸς ὁ ἐχθρὸς οὗτος ἐπυρπόλησε τρεῖς πόλεις τοῦ Αἰγίου, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργους κατὰ πολὺ μέρος· διέλυσε δὲ δύο πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῆς Ναυπλίας, καὶ κατεπάτησε τέσσαρας ἐπαρχίας, τὴν Αἰγιαλείαν, τὴν Κορινθίαν, τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Μαντινείαν. Ἀντίστασιν δ' ἐνοπλον ἠπήντησεν ἐν μὲν τῇ Αἰγιαλείᾳ μικράν, ἐν δὲ τῇ Κορίνθῳ οὐδεμίαν, καὶ ἐν τῷ Ἀργεῖ παράδοξον. Ἀρνησιν ὅμως ὑποταγῆς πανταχοῦ εὔρε, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἀργεῖ ἐλπίδας τινὰς περὶ αὐτῆς συνέλαβε.

Πρὸς ἄλλα πολλὰ ἐγένετο τῷ Κεχαγιᾶ βεγῇ λίαν βοηθητικὴ καὶ ἡ ἐποχή. Οἱ Πελοποννήσιοι ὑπῆρχον καταβεβλημένοι ἱκανῶς διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, καὶ μάλιστα διὰ τὰς νίκας τῶν Λαλαίων ἐν τῷ Χλουμισίῳ καὶ Πύργῳ, διὰ τὰς νίκας τῶν Τριπολιτῶν Τούρκων ἐν Γόρτυνι, Πιάνα, Βλαχοκερασιᾷ καὶ Βαλτετσίῳ, καὶ διὰ τὰς διαλύσεις τῶν πολιορκιῶν Πατρῶν καὶ Ναυπλίας, συμβάσης πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ ἐχθροῦ τούτου. Πρὸ πάντων ὅμως μετὰ στεναγμοῦ ἔβλεπον οὐχὶ τόσῳ τὰς καταστροφάς, δι' ὧν ἐχαράσσοντο τὰ ἴχνη τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὧσα τὴν ἀκινήσιαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Τίνες ἄρα αἱ συνέπειαι ἡθελον εἶσθαι, ἐὰν ὑπῆρχον ἀνοικταὶ καὶ αἱ πύλαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οὐτ' ἐκινεῖτο ἡ Ὑδρα περὶ μεσοῦντα ἀπρίλιον;

Ἄλλ' ἂν τοσαῦται ὑπὲρ τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ συνέδραμον βοηθητικαὶ περιστάσεις, ἔμενεν ὅμως ἀκατάβλητον τὸ ἠθικὸν τῶν Πελοποννησίων καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἔφερε τὴν ἐλπίδα, αὕτη δὲ τὴν ἐπιμονήν, ἡ δὲ ἐπιμονὴ τὴν αὐξήσιν ἀντὶ τοῦ

περιορισμοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἶδομεν δὲ ἐντεῦθεν κινουμένας τὰς Πέτσας τῇ 3 Ἀπριλίου, ἐν ᾗ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς διέλυε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν τῇ 3 Ἀπριλίου. Εἶδομεν τὴν Ὑδραν καὶ Σάμον ἐπανισταμένας τῇ 17 Ἀπριλίου, ἐν ᾗ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς κατεπάτει τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἠπέλπει τὴν καταστροφὴν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς 6 Ἀπριλίου. Εἶδομεν τὴν Ἀττικὴν ὀπλιζομένην τῇ 25 Ἀπριλίου, ἐν ᾗ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς διασχόρπιζε τὰς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας καὶ διέταττε τοὺς Ἀργεῖους τῇ 24 Ἀπριλίου «προσकुνησате». Εἶδομεν τέλος πάντων τὸν μὲν Κεχαγιᾶ βεγῆν εἰσερχόμενον εἰς τὴν Τρίπολιν τῇ 6 Μαΐου, τὴν δὲ Θεσσαλογνησίαν κηρυσσομένην ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῇ 7 Μαΐου, καὶ κατόπιν αὐτῆς τὴν Εὐβοίαν τῇ 10 Μαΐου, καὶ κατόπιν αὐτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ καθεξῆς. Πρὸ πάντων δὲ, εἰ μὴ ὑπέμενον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ μετὰ τοσαύτας ὕλικας καταστροφάς· εἰ μὴ ἐπέμενον καὶ μετὰ τοσαύτας πολεμικὰς ἀτυχίας, καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἀκινήσιαν τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας, βεβαίως ἡ ἐπανάστασις κατέρρεεν εὐθὺς ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης· τῆς ὑπομονῆς δὲ καὶ ἐπιμονῆς αὐτῶν ἀποτέλεσμα φυσικὸν ὑπῆρξεν ἡ γύμνασις εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὸ αἶμα. Ἐνικῶντο, ἀλλ' ἐγυμνάζοντο· τὸ σῶμα ὑπέφερεν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἐνεθαῖρρύνετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Πάτραις Ἀλβανῶν Ἀσλανάκης συνεδούλευε πάντοτε τοῖς ἐκεῖ Τούρκοις, ἵνα μὴ συμπλέκωνται συνεχῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ γυμνάζωσιν αὐτοὺς τοιοιτοτρόπως, δι' ὃν λόγον μεταμεληθήσονται ταχέως. Ἰδοὺ ἐν μικρογραφίᾳ ἡ μεγάλη σχέσις πρὸς τὰ συμβάντα μεταξὺ τοῦ μεγάλου Πέτρου τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Καρόλου ΙΒ' τῆς Σουηδίας.

Μετὰ τὴν θείαν ἄρα ἀντίληψιν μόνον τὸ ἐν γένει ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνη ἰδίως ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ τῶν Πελοποννησίων ἀπετέλεσαν τάχιστα, ὥπως ἴδῃ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς μεματαιωμένα, ὅσα ἂν ἐπραῖξε, καὶ ἄλλον τάφον αὐτοῦ τὴν Τρίπολιν. Οὐ μόνον ἐπανεληφθῆσαν εὐθὺς αἱ πολιορκίαι Πατρῶν, Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας· οὐ μόνον ἐπανῆλθον εὐθὺς εἰς τὸ καθῆκον ἑαυτῶν οἱ κατ' ἀνάγκην προσκυνησάντες ἐκ τῶν Ἀργείων· ἀλλὰ καὶ ὁ νικητὴς τοῦ Βόδοδα καὶ τοῦ Ἀργους ὑπέστη, μόλις μὲν παρελθουσῶν πέντε ἡμερῶν, τὴν κρίσιμον ἤτταν ἐν Βαλτεσίῳ, ἐντὸς δὲ πέντε μηνῶν τὴν ἐν Τριπόλει αἰχμαλωσίαν (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.)

Ὅλιγῷ μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ

ΚΙΟΣΕ ΜΕΧΜΕΤ ΠΑΣΣΑ

κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἐγνωρίσθη ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἀνατολικῆς Χερσονήσου Ἑλλάδος. Τοῦτο προεκάλεσε τὴν ἀνάγκην τῆς συμπληρώσεως τοῦ ποσοῦ τοῦ στρατοῦ, περὶ οὗ εἵπομεν (α), καὶ διετάγη παρὰ τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ οὗτος, ἵνα στρατολογήσῃ καθ' ὁδὸν ἑτέρας τέσσαρας χιλιάδας ἐκ τῶν λεγομένων Κονιάρων (β) τῆς Θεσσαλίας, Σαρκιοῦλίδων τῆς Μακεδονίας καὶ τοιούτων, ἱππέων τῶν πολλῶν ὄντων. Τῇ 9 Ἀπριλίου ἐκίνησεν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πρὸ ὀλίγου Ὁμέρ βεγῆς Βρυώνης καὶ ἤδη πασσᾶς τῆς Πουλχερουπόλεως (Βερατίου), καθὼς καὶ οἱ οὐχ ἤττον ὀνομαστοὶ Τουρκαλβανοὶ Τελεχᾶ βεγῆς, Χασὰν Τομαρίτσας καὶ Μεχμέτ Τσαπάρης. Ἐκ τῶν δύο δὲ πασσάδων ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ ἦν ἡ ἄψυχος σημαία, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐνέργεια· ὁ πρῶτος ἐνόματι, καὶ ὁ δεύτερος πράγματι ἀρχηγός (γ). Ἐκ τῶν Τρικκάλων διέταξεν ὁ Ὁμέρ πασσᾶς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἵνα στρατολογήσωσι δραστηρίως, ἀπέλθωσι δὲ εἰς τὴν Γραβιάν, καὶ ἐκεῖθεν ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ ὀκτακισχιλίων πεζομάχων καὶ ὀκτακοσίων ἵππομάχων καταβάντες οὗτοι εἰς τὴν Φθιώτιδα, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ὑπάτης (δ), καθ' ἧς στιγμῆς οἱ Λεβαδεῖς, τετελεσμένην θεωροῦντες τὴν κυρίευσιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων, παρεσκευάζοντο κατὰ τῆς Λαμίας (ε). Οἱ ἐν Κομποτάδαῖς συνηγμένοι ὀπλαρχηγοί, πρὶν ἢ σκεφθῶσι τότε περὶ τοῦ μέλλοντος κινήματος ἑαυτῶν, κατὰ πρῶτον ἔλαβον λόγον ὑπ' ὅψιν τὴν ἐκ τῶν ἐνόντων ἀσφάλειαν τῶν κινηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ὡς ἐπαπειλουμένην ἔξωθεν, καὶ ἀναγκαίαν εὖρον διατάξαντες τὴν ἄμεσον ἐξάλειψιν ὅλων τῶν παραδεδομένων Τούρκων τῆς Ἀμφίσσης, Δωρίδος, Λεβαδείας, Λοκρίδος καὶ Ὀπούντος. Ἀπόφασις τοιαύτη κρίνεται βεβαίως καὶ παράσπονδος καὶ σκληρά· λαμβανομένης ὁμῶς ὑπ' ὅψιν τῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ

τοῦ ἠθικοῦ τῶν Τούρκων, ὠμολόγηται ἐξ ἐναντίας ἔργον ἀπολύτου ἀνάγκης (α). Οὔτε εὐάριθμοι ἦσαν οἱ τοιαύτης κατηγορίας Τούρκοι, ὥς ὑπερβαίνοντες τοὺς δισχιλίους ἄνδρας, οὔτε ἄπειροι τῶν ὅπλων· γινομένης δὲ ἐξωτερικῆς ἐπιδρομῆς, ἀπηττίτο, ἵνα προφυλαχθῶσι καλῶς παρὰ τῶν κατοίκων, ὅπως μὴ δραπετεύσωσι παρὰ τῷ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ἢ ἀποπεμφθῶσιν εἰς τὸ τουρκικόν. Ἀλλ' ἦσαν ἀδύνατα καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο· τὸ πρῶτον, διότι οἱ κάτοικοι οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν ἡδύνατο προφύλαξιν ἐν περιστάσει τοιαύτῃ· τὸ δεύτερον, διότι ἐπανεστρεφον οὔτοι μετ' οὐ πολὺ ἐλευθιώτατοι ὁδηγοὶ τῶν εἰσβαλλόντων ἐχθρῶν. Καὶ τοῦ Μαχμουὺτ πασσᾶ Δράμαλη τῷ 1822 καὶ τοῦ Ἰβραχίμ πασσᾶ τῷ 1825 ὁδηγοὶ τοιοῦτοι ἐγένοντο οἱ ἐκ τῆς Πελοποννήσου διασωθέντες Τούρκοι· Ἀλβανοὶ δὲ αἰχμάλωτοι, ἐλευθερωθέντες ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει τοῦ μὴ φέρειν τοῦ λοιποῦ ὅπλα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐστράτευσαν καὶ πάλιν ἐπὶ μισθῷ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ διαφορὰ μεταξὺ ξένων καὶ ἐντοπίων Τούρκων τοιαύτης κατηγορίας ἐπὶ τοσοῦτον ὑπῆρχε διακεκριμένη, ἐφ' ὅσον παρὰ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὰς ἐξεις οἱ ἐντόπιοι εἶχον καὶ συμφέροντα εἰδικὰ, ὥς κτηματῖαι. Οὐχὶ ἄρα «πρόφασις» κινδύνου, ὥς εἶπέ τις, ἀλλ' ὁ νόμος τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπηγόρευσε τοῖς ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγοῖς τὸ, περὶ οὗ ὁ λόγος, μέτρον. Ὑπὸ τοιαύτην σκληρὰν ἀνάγκην ὑπέκυψαν καὶ οἱ Πελοποννήσιοι πολλὰκις καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐπαναστάντων τόπων οἱ Ἕλληνες κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Οὐδεμία ὑπῆρχε πίστις μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἀπολύτως. Καὶ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐδραπέτευον κατὰ τὸν ἀγῶνα, οἱ μὲν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν αἰχμάλωτοι προδίδοντες τοῖς Τούρκοις τὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ παρὰ τοῖς Τούρκοις αἰχμάλωτοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προδίδοντες τὰ τῶν Τούρκων. Μὴ λησμονῶμεν ἔτι τὴν διαγωγὴν τῶν ἐν τῇ Παρωρεΐᾳ τῆς Γόρτυνος Τούρκων (β), καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ τὴν 12 ἰουνίου 1825 τραγικώτατον συμβάν τοῦ πολεμικοῦ πλοίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Δ. Κριεζῆ, ὀνομαζομένου ὁ Νηρεὺς (γ), ἵνα μὴ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι, ἄνευ τοῦ μέτρου τῶν ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγῶν, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀμφίσσης, Βοιωτίας καὶ λοιπαὶ ἐκτεθειμέναι ἔμενον εἰς διπλοῦν κίνδυνον, ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν ἐνταυτῷ, τὸν δεύτερον ἴσως χείρονα τοῦ πρώτου.

Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (τῆς 23 ἀπριλίου).

Ἐκ τῶν Κομποτάδων μετέβησαν τῇ 20 ἀπριλίου οἱ ὀπλαρχηγοὶ

Δουβουνιώτης, Πανουριάς καὶ Διάκος εἰς τὴν περὶ τὰς δύο ὥρας ἀπέχουσαν Χαλκομάταν, ὅπου συμβούλιον πολεμικὸν συνεκρότησαν περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ τρόπου, δι' ὧν ἔμελλον πολεμῆσαι ἐπιτυχῶς τοὺς ἐχθροὺς, ἵνα μὴ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἐκ τῶν στραπῶν ἐστρατοπέδευον τότε ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης κατὰ τὸ Λιανοκλάδιον, ὁ δὲ Κιοσὲ Μεχμέτ ἐν τῇ Λαμίᾳ. Ὁ Δουβουνιώτης ἐθεώρει πλημμελές, εἰάν ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ πολλὰς διαιρεθῇ θέσεις, τόσῳ ἐλιγάρθιμος ὧν ἀπέναντι ἐχθροῦ πολυαρίθμου καὶ μαχίμου· ἐγνώμοδότει δ' ἐπομένως τὴν τοποθέτησιν τῶν Ἑλλήνων ἡνωμένων ἐν δυοῖν ὀχυρώμασι πλησίον τοῦ καταρρέοντος ἐκ τῆς Οἴτης καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον μικροῦ μὲν, ἀλλὰ διαυγοῦς καὶ ὀξυρροῦ ποταμοῦ, Δύρου (Γοργοποτάμου). Ὁ Πανουριάς ἐρωτηθεὶς, ὁποτέραν ἔχει τὴν γνώμην, προσέτεινεν ἐξ ἐναντίας, ἵνα καταληφθῶσι συγχρόνως αἱ δύο ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι, ἡ μὲν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ δὲ εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκομάτας. Τοῦ δευτέρου τούτου ἡ γνώμη ὑπερίσχυσεν, ὡς συμφωνήσαντος τοῦ Διάκου.

Ἡ δύναμις τῶν τριῶν αὐτῶν ὀπλαρχηγῶν συνίστατο ὅλη ἐκ πεντακοσίων καὶ χιλίων, ὡς μὴ λαμβάνοντος μέρος τοῦ Μήτσου Κοντογιάννου. Κατέλαβον δὲ ὁ μὲν Διάκος μετὰ πεντακοσίων τὸ κέντρον, ἥτοι τὴν Ααμάσταν, διορίσας τὸν Καλύβαν καὶ Βακογιάννην εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ Ἀλαμάναν (α) καὶ τὰς ἐντεῦθεν κειμένας ὑπηρείας παρὰ τῇ ὁδῷ, δι' ἧς ὁ ἐκ Λαμίας καταβαίνων ἐκ δεξιῶν μὲν διευθύνεται εἰς Ἀμφισσαν, ἐξ εὐωνύμων δὲ εἰσέρχεται εἰς τὰς Θερμοπύλας· ὁ δὲ Πανουριάς μετὰ ἑξακοσίων τὰ χωρία Χαλκομάτας καὶ Μουσταφάβεγη, αὐτὸς μὲν μείνας ἐν τῇ Χαλκομάτᾳ, εἰς δὲ τὸ Μουσταφάβεγη πέμψας τοὺς ὑποπλαρχηγοὺς Παπᾶ Ἀνδρέαν Κοκοβιστιανὸν καὶ Κοσμᾶν Τράκαν Ἀγοργιανίτην· τρίτος δὲ ὁ Δουβουνιώτης μετὰ τετρακοσίων τὴν γέφυραν τοῦ Δύρου. Μετὰ τοῦ Πανουριᾶ ἡγωνίζετο καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφισσῆς Ἡσαΐας (β), ἄλλος ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπίσκοπος τοῦ Ἑλίου Ἀνθίμος διὰ τὸν θερμότεον αὐτοῦ ζῆλον ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Προνοητικὸς καὶ δραστήριος στρατιωτικὸς, ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης προέλαβε τῇ 23 ἀπριλίου, ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κινήσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ, πρὶν ἢ ὀχυρωθῶσι καλῶς οἱ βληθέντες ὀπλαρχηγοί, καὶ μάλιστα ὁ Διάκος. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον αὐτοῦ ἀνταπεκρίνετο πρὸς

τὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως πολεμήθῃ ὁ Διάκος ἀποτελεσματικῶς, προαπηρεῖτο ἡ διάλυσις τοῦ Δουβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ, ὡς ὑπερασπίζοντων τὰς δύο πλευρὰς αὐτοῦ. Οὕτω ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἐχύθη ἐκ τῆς Λαμίας ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ κατὰ τοῦ μετώπου τοῦ Καλύβα καὶ Βακογιάννου, ἀλλ' ἔμενε μακρὰν βολῆς πυροβόλου· ὁ δὲ Ὁμερ πασσᾶς διηυθύνθη ἐκ τοῦ Λιανοκλαδίου κατὰ τῶν πτερύγων, ἦτοι τοῦ Δουβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ.

Τὴν ἐπίθεσιν τούτου οὐδόλως ἐδέχθησαν οἱ περὶ τὸν Δουβουνιώτην ὑποχωρήσαντες μάλιστα εἰς τὸ Δέμα, θέσιν στενὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Δωρίδος, κατεδιώχθησαν καὶ ἐκεῖθεν· ὁ Δουβουνιώτης ἀπῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Δύο-βουνά. Συνεπῶς διέταξεν ὁ Ὁμερ Βρυώνης κατὰ τοῦ Μουσταφάβεγη τὸν Χασάν Τομαρίτσαν καὶ Μεχμέτ Τσαπάρην· ἀλλ' οὗτοι εὐρόντες ἀκλονήτους τὸν Παπᾶ Ἀνδρέαν καὶ Τράκαν, οὐδὲμίαν ἐπεχείρησαν ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν, ἵνα μὴ διακυβεύωσι τὴν ὅλην μάχην. Τότε συνήχθη ἅπαν τὸ σῶμα τοῦ Ὁμερ Βρυώνου, καὶ, γενομένης τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Τούρκοις εὐχῆς, διηρέθη τοῦτο, τῶν μὲν ἐφοδευσάντων πρὸς τὴν Χαλκομάταν, τῶν δὲ καταλαβόντων τὰς μεταξὺ Χαλκομάτας, Μουσταφάβεγη καὶ Διάκου θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἀμυιβαίας βοηθείας τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς προσέβαλε κάτωθεν τοὺς ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἤρξατο γενικὴ πανταχόθεν. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης ἐφόδου τῶν Ἀλβανῶν καὶ μετὰ ἱκανὴν ἀντίστασιν τὸ σῶμα τοῦ Πανουριᾶ, κινδυνεύσαντος τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐτράπη εἰς φυγὴν, καθ' ἣν πολλοὶ ἐσφάγησαν, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἠσαΐας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παπαγιάννου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ Δουβουνιώτου προοικονισθεῖσα καταστροφὴ τοῦ Διάκου ἐβεβαιώθη πλέον ἐκ τῆς τοῦ Πανουριᾶ, καθόσον μετὰ τὸ συμβᾶν τῆς Χαλκομάτας οἱ Ἀλβανοὶ μέρος μὲν προεχώρησαν πρὸς τὴν Λαμάσταν κατὰ τοῦ Διάκου, μέρος δὲ ἔμενον ἀντιπερισπῶντες τοὺς ἐν Μουσταφάβεγῃ, καὶ οἱ λοιποὶ κατέβησαν πρὸς τὸ ῥίζωμα ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὁμερ Βρυώνου.

Διὰ ταῦτα ἡ ὅλη μάχη συνεκεντρώθη ἤδη κατὰ τοῦ Διάκου, καὶ πρῶτοι οἱ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ ἤρξαντο κλονίζεσθαι. Ὁ Διάκος οὐδόλως πτοηθεὶς, ἀπέστειλεν εὐθὺς πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτῶν βοήθειαν. Θαβράλεια ἔδραμεν αὕτη, ὀλίγους πλέον εὐρούσα τοὺς ἀντιμαχομένους κατὰ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ἀλλὰ καὶ τούτους ἐκ-

κλίναντας εἰς φυγὴν μετ' ὀλίγον. Τότε ὁ Καλύβας καὶ Βακογιάννης εἰσεπήδησαν μετὰ δέκα μόνον στρατιωτῶν ἐντὸς τοῦ καταντικρὺ τῆς γεφύρας πανδοχείου, κλείσαντες τὴν θύραν, καὶ ἐκεῖθεν ἀντέκρουον τοὺς πολεμίους ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ πολλοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Διάκον, δεινῶς πολεμοῦμενοι παρὰ τοῦ Ὁμέρου Βρυώνου, ἀπηλπίσθησαν ἐπὶ τέλους μεμονωμένους βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ οὐδεμίαν ἐλπιστὴν βοήθειαν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ λειποταξία καὶ τούτων, ὀλίγοι δὲ πλέον περὶ τοὺς τεσσαράκοντα ὁκτὼ συντροφεύουσι τὸν Διάκον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀγωνίᾳ τῆς μάχης. Τότε φέρεται αὐτῷ ὁ ἵππος πρὸς φυγὴν παρὰ τοῦ ἱπποκόμου Μπισπιρίγκου· ἀλλ' οὗτος ἀποκρίνεται μετὰ ἀγανακτήσεως καὶ ὑπερηφανείας: «Ὁ Διάκος δὲν φεύγει! δὲν ἀφίγει τοὺς συντρόφους του» (ἐνοῶν τοὺς ἐν τῇ Ἀλκαμένη Καλύβαν καὶ Βακογιάννην). Καὶ τῶντι ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ ἐγγράπτο «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος» καὶ οὐχὶ ἐλευθερία ἢ φυγή. Τότε ἄθροοι ἐπιπίπτουσιν ἐνθεν καὶ ἐνθεν οἱ ἐχθροὶ, συμπλέκονται δὲ καὶ φονεύονται οἱ πλείους τῶν πιστῶν τοῦ Διακίου. Τότε ἀφίσταται ὁ Διάκος ἐκεῖθεν πρὸς τὰς πλησίον ἐπαύλεις τῆς μενῆς τῆς Δαμάστας, καὶ μετὰ μόνων ἤδη δέκα στρατιωτῶν μάχεται ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν. Ἄλλ' ἐν τέλει φονεύονται ὅλοι μονομαχοῦντες, ὁ Διάκος τραυματίζεται βαρέως τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ αἱματόφυρτος συλλαμβάνεται παρὰ πέντε Τσάμιδων. Τὴν τελευταίαν ταύτην σκηνὴν βλέποντες ἀπὸ τοῦ πανδοχείου ὁ Καλύβας καὶ Βακογιάννης ὁρμῶσι ξιφῆρεις διὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πίπτουσιν οἱ ἄνδρες οἱ νεκροὶ παρὰ τῇ θέσει, ὅπου ὁ πεφλημένος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἠχμαλωτίσθη.

Τοιαύτην ἔλαβε κρίσιν ἡ ἐν Θερμοπύλαις σπουδαία μάχη, διότι ὁ μὲν Κοντογιάννης ἔμεινεν ἀδιάφορος, συντεθείς πρὸς τοὺς Τούρκους μετ' αὐτὴν, ὁ δὲ Δυοβουνιώτης καὶ Πανουριάς προητηθήσαν διασκορπισθέντες. Ἡ θυσία ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο περὶ τοὺς διακοσίους, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα. Γαυριῶντες δ' οὐχὶ τόσῳ ἐπὶ τῇ ὅλῃ νίκῃ, ὅσῳ ἐπὶ μόνῃ τῇ συλλήψει τοῦ Διακίου, οἱ Τούρκοι ἀποστρέψαντες τοὺς ἀγκῶνας συνέδεσαν καὶ ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς Λαμίαν. Πρῶτος ἠρώτησε τοῦτον ὁ Ὁμέρος πασσῶς: «Σ' εἶσαι ὁ Διάκος;— Ἐγὼ, ἀπεκρίθη.— Πῶς σ' ἐπίασαν;— » Ἄν ἤξευρα, ὅτι δὲν ἠθέλα σκοτωθῆ ῥ' τὸν πόλεμον, ἐκρατοῦσα τὸ ἐνὰ χροῖον καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου». Δεύτερος ἀνέκρινεν σφονδιλεύμενος αὐτὸν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσῶς περὶ τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς

ἐπαναστάσεως, καὶ ὁ Διάκος ἠπήντησε μετὰ παῤῥησίας: «Οἱ Χριστιανοὶ ὅλοι ἐσηκώθησαν εἰς τ' ἄρματα, γιὰ τὰ ξεσκαλωθῶσι». Ζητηθεὶς δὲ, ἵνα ὑπηρετήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τοῦτον, ἀπεποιήθη ὁ Διάκος εἰπὼν: «Οὔτε σὲ δουλεύω, πασσᾶ, οὔτε σ' ὤφελε, κ' ἂν σὲ »δουλεύσω«. Μετὰ δὲ ταῦτα, συμπαθοῦς δεικνυμένου τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ ὑπὲρ τοῦ Διακού, προσέπεσεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ ὁ ἐκ τῆς χώρας Χαλῆλ βεγῆς, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τοῖς ἐν Λαμῖα κατοικοῖς Τούρκοις, ἐκετεύων τὴν ἄμεσον καὶ παραδειγματικὴν μάλιστα θανάτωσιν τούτου, ὡς προσώπου λίαν ἐπιφύθου. Τότε διετάγη ἡ ἀνασκολόπισις καὶ ἡ διὰ πυρᾶς ὅπτησις τούτου. Ἐξουσία ἀπαγχονίζουσα, ὡς τὸν ἔσχατον κακοῦργον, καὶ πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς, οὐδόλως παράδοξον, ἂν ἐφήρμοτε καὶ κατὰ στρατιωτικῶν Ἑλλήνων τὴν ὁμοτέραν θανατικὴν ποινὴν τοῦ πασσάλου καὶ τῆς πυρᾶς. Ὡς ἂν μὴ ἤρουν δὲ τοσαῦται ἄλλαι θηριωδίαί, ἐδέησεν, ὅπως καὶ διὰ τῆς προκειμένης ἀποφάσεως κατὰ τοῦ αἰχμαλώτου Διακού γνωσθῇ, τί ἐστι Τούρκος πασσᾶς, βαρβαρότης ἐν περιλήψει.

Ἦν δὲ ἡμέρα τῆς 24 ἀπριλίου, καὶ ἦν χιλιάδες στρατιωτῶν καὶ θεατῶν περιστοιχίσαν τὸν Διάκον, ἀπαγόμενον εἰς τὸν Κρανίου τόπον μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸν πᾶσσαλον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ αἶροντα. Τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ Διάκος εἰπὼν: «Δὲν βρῖσκεται ἀπὸ σῆς κανένα παλ.ληγάρι γὰρ μὲ σκοτώσῃ »μὲ πιστέολα καὶ γὰρ μὲ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς Χαλδούπιδας!» Ἀλλὰ ἀνασκολοπίζεται βαρβάρως, καὶ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ κόπτεται ὑπὸ τὴν ὀδυνηροτέραν μὲν σωματικὴν βάσανον, ὑπὸ τὴν κράτος δὲ τῆς ψυχικῆς ἐκείνης καρτερίας, οἷα χαρακτηρίζει τὸν πολεμικὸν ἐνταυτῷ καὶ ἠθικὸν ἥρωα ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Naί! διὰ τῆς αὐτῆς καρτερίας καὶ ἐπολέμησε καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Διάκος, οὐδεμίαν ἀφελὲς φωνὴν ἄλγους, οὐδὲν «δάκρυ ἀπὸ βλεφάρων βαλῶν».

Μεθ' ὁπόσους αἰῶνας ἀνεγνώθη ἡ περιώνυμος σκηνὴ τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπολέμησαν οἱ νέοι Ἕλληνες ἐκεῖ, ὅπου ἐπολέμησέ ποτε τὴν ὅλην Ἀσίαν ἡ Ἑλλάς, τὸν μέγαν βασιλεῖα τῶν Περσῶν ὁ ἥρωας βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Αὐτόθι ὁ Σπαρτιάτης Λεωνίδας ἀντιπροσωπεύει τὴν ἑπαιξιῶς παρὰ τοῦ Δωριέως Διακού. Καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἄλλος, ὅπως τῆς ὅλης ἀγωνιζόμενοι Ἑλλάδος, τὴν αὐτὴν ἔλαβον παρὰ τῶν βαρβάρων τύχην, ὁ μὲν πρῶτος μαστιγωθείς νεκρὸς, ὁ δὲ δεύτερος ἀνασκολοπισθεὶς ζῶν. Ὅποια ἐστὶ συγάντησις περὶ

ριστάσεων! Καὶ ἤδη ὁ Διάκος, ὡς τότε ὁ Λεωνίδας, παρετάχθη μετὰ ὀλίγων κατὰ πολλῶν· καὶ τότε μετὰ Λεωνίδου Φωκεῖς, Ὀπούντιοι Λοκροὶ καὶ Βοιωτοί, καὶ ἤδη μετὰ Διάκου Φωκεῖς, Ὀπούντιοι Λοκροὶ καὶ Βοιωτοί· καὶ τότε ὁ Λεωνίδας μονωθείς μετὰ εὐαρίθμων Σπαρτιωτῶν καὶ Θεσπείων, καὶ ἤδη ὁ Διάκος μονωθείς μετὰ εὐαρίθμων Βοιωτῶν καὶ Λοκρῶν. Διαφέρουσι δὲ μόνον ἡ παλαιὰ καὶ νέα Ἑλλάς, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρώτη διαιώνισεν ἐπισήμως τὴν μνήμην τοῦ Λεωνίδου διὰ μαρμαρίνου λέοντος, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τῶν πεσόντων ἀνήγειρε στήλας ἐπιγραφῶν· ἡ δὲ δευτέρα οὐδὲν τι τοιοῦτο ἔπραξε μέχρι τοῦδε, οὔτε ὁ διαδόχης τῶν Θερμοπυλῶν βλέπει ποτὲ, ἐὰν ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ ὁ Διάκος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ ἥρωος τούτου ἡ ζωὴ μόλις διήρκεσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἀγῶνος. Ὀνόματι Ἀθανάσιος, ἀθάνατον πράγματι κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διότι πιστῶς διηκόνησε τῷ ἀγῶνι, καὶ διότι ἐτελείωσεν, ὅπως ἤρξατο καὶ οἷος ὤρκισθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῶν τῆς πρώτης τάξεως ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς προσηνέχθη εὐγενὲς θῦμα, ἄγων τὸ τριακαστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ πρῶτον αὐτόν, ὡς σκεῦος πατριωτισμοῦ καὶ ἡρωϊσμοῦ ἐξόχου, ἐτίμησεν ἡ δημοτικὴ ποίησις, ἡ πιστὴ αὕτη ἐκφρασις τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἡ ἐν Γραβιᾷ μάχη (τῆς 8 μαΐου).

Ἦνοιζαν ἤδη οἱ Τοῦρκοι τὰς Θερμὰς Πύλας καὶ τὸ στενὸν τῆς Καλκομάτας· ἤλπισαν μάλιστα, ὅτι, τοῦ Διάκου ἐκλείψαντος, οὐδεὶς τῶν ὑπολειπομένων ὀπλαρχηγῶν ἀρμόδιος ἔσται πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν κατὰ τῆς εἰσβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ πρὸ ὀλίγου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διάκου, κινήσασα βοήθεια τῶν Λεβαδείων, ἐκ χιλίων περίπου συνισταμένη, ἔμαθε μετὰ λύπης βαθυτάτης, ὡς καὶ ἅπας ὁ λαὸς τῆς χώρας, τὸ μέγα δυστύχημα τῶν Θερμοπυλῶν, ἅμα φθάσασα ἐν τῇ κωμοπόλει Δουμαίᾳ (Δαδίῳ). Μετ' αὐτῆς ὠδοιπόρουν καὶ οἱ κόνσολοι Λεβαδείας, ὅπως ἐνεργῶσιν ἐτοιμότερον ἐκ τοῦ πλησίου περὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων. Οὗτοι, ὡς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ βοηθητικοῦ τούτου σώματος, καὶ ἕνεκα στρατιωτικῆς καὶ ἕνεκα ἠθικῆς ἀνάγκης, τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς 23 ἀπριλίου, καθ' ἣν ἐγνώσθη ἡ ἀποτυχία καὶ σύλληψις τοῦ Διάκου, ἐντικατέστησαν ὀπλαρχηγὸν Λεβαδείας τὸν Βασίλειον Βούσγον (α). Μετ

αὐτῶν δ' ἐνωθέντες· καὶ οἱ διεσκορπισμένοι τοῦ Διάκου, ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ Νεβροπόλει καὶ τῷ Ἐλευθεροχωρίῳ· ἀλλ' ἐκστρατεύσας ἐκ τῆς Λαμίας ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, διέλυσε καὶ τούτους. Τότε δὲ ἔγραψεν ὁ πασσᾶς οὗτος πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ, ὑπάρχοντα ἐν τῇ Εὐρυτανίᾳ, ἀναγγέλλων μὲν τὴν καταστροφὴν τοῦ Διάκου, προτρέπων δὲ αὐτὸν, ὥς ἐπαναστάτην ὄντα (α), ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν Γραβιάν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι, ἐὰν ὑποταγῇ, δώσει τούτῳ, ἦν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀνδρούτσος εἶχεν ὀπλαρχηγίαν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀληθῶς μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ ὑπόληψις καὶ ὁ φόβος τῶν Τούρκων πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ· ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης καὶ Μεχμέτ πασσᾶς, ὁρθῶς σκεπτόμενοι πρὸς τὴν ἀποστολὴν ἑαυτῶν, ἐπεθύμουν καὶ ἐνῆργουν διὰ παντὸς τρόπου, ὅπως συμπαραλάβωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ὀπλαρχηγούς ὅλους, εἰ δυνατόν, τῆς Στερεᾶς, οὐ μόνον λόγῳ πλείονος στρατιωτικῆς ἐνισχύσεως ἑαυτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον λόγῳ ἠθικοῦ διὰ τοὺς Πελοποννησίους ἀποτελέσματος. Καὶ τῶνόντι, τίς ἂν ἔμενε καὶ καρδίᾳ καὶ ἐλπίς εἰς τοὺς Πελοποννησίους, ὅταν ἤθελον ἰδεῖν συνεπιτιθεμένην μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν Στερεὰν ἅπασαν;

Τῇ 7 μαΐου διῆλθε τὰς Θερμοπύλας ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ὅπως εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἐκεῖθεν διαπορρημευθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ τὸ ταχύτερον. Εὐκολωτέραν, ὥς φαίνεται, εἶδον οὗτοι τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴν διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἢ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐπὶ τῷ σχεδίῳ δὲ τούτῳ ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἔμεινεν ἐν τῷ Ὀπούντι, ἵνα ἀπειλῇ τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀσφαλῇ ἔχῃ τὰ νῶτα· ὁ δὲ Ὀμὲρ πασσᾶς προεχώρησεν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν δίοδον πρὸς τὴν Ἀμφισσαν.

Ἀγαθὴ τύχη ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου μετὰ καιροῦ ἐγένετο ἐν τῷ πανδοχείῳ τῆς Γραβιάς κατὰ τὴν 3 μαΐου (β), παρ' ἑαυτῷ ἔχων τὸν Χρήστον Κοσμᾶν, ἢ Κασμᾶν, Σουλιώτην, καὶ τὸν Σπυρίδωνα Κατσιογιάννην μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιωτῶν, ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τοῦ ἁγῶνος. Ἀναμφιβόλως τὴν ἔλευσιν τούτου ἀκούσας ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, ἔχῃ ὑπολαβὼν τετελεσμένην τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ, καὶ εὐχερεστέραν καθισταμένην τὴν τε ἡσυχίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεμελήθη περὶ τῆς ἐμφυχώσεως τοῦ τόπου, λίαν καταβεβλημένου ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Διάκου, καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς

ἅπαντας προσεκάλεσεν εἰς Γραβιάν, ὅπως συνασπισθῇ κατὰ τοῦ ἔχθρου ἰσχυρώτερον. Ὅλων τότε τῶν ἐπαρχιῶν οἱ πρόκριτοι, καὶ μάλιστα οἱ κόνσολοι τῆς Λεβαδείας, ἔδραμον πανταχόθεν πρὸς αὐτόν προλαβοῦσα ὅμως ἐκώλυσε τούτους τῆς Γραβιάς ἡ μάχη.

Γραβιά ὀνομάζεται στένωμα σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν παρακειμένων ὀρέων, καὶ φέρον ἀπὸ τῆς Δρυοπίδος πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ἧς ἀφίστηκεν ὥρας πέντε. Κατὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ ὑπάρχει πανδοχεῖον ὁμώνυμον (χάνι τῆς Γραβιάς). Εἰκάζεται δὲ ἡ θέσις τῆς νῦν Γραβιάς περιλαμβάνουσα ἄλλοτε τὴν πόλιν Καρφίαν, ἧς καὶ τινὰ ἀνευρίσκονται ἐρείπια. Ἐκεῖ συνῆλθον καὶ ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δουβουνιώτης, ἀναζωογονηθέντες ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Ὀδυσσεώς, διότι εἰς αὐτὸν ἔδλεπον ἤδη τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Διάκου, ὡς καὶ εἰς τὸν Κοσμᾶν Σουλιώτην καὶ Κατσιογιάννην τὴν τοῦ Καλύβα καὶ Βαχογιάννου. Τότε ὁ μὲν Πανουριᾶς διέταξε καθ' ὅλα τὰ χωρία τὴν εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρη καὶ τοὺς κρυπτηρίους τόπους ἀποχώρησιν τῶν γυναικοπαίδων· ὁ δὲ Γούρας, ἀποσταλεὶς παρ' αὐτοῦ εἰς Ἀμφισσαν, ἐφόνευσε τοὺς ἐκεῖ βέγιδας Τούρκους, φυλαττομένους παρὰ τοῦ Μαμούρου, καὶ τοὺς χωρικοὺς διέταξε τὰ ἴδια, θανατώνοντας ὅλους τοὺς παρ' αὐτοῖς, ὡς προείπομεν, Τούρκους. Μόνον ὁ Γούρας ἄφησε ζῶντα τὸν Ὀσμᾶν βεγῆν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Οἰάνθην, χρησιμεύσαντα εἰς ἀνταλλαγὴν τοῦ Γεωργίου Ι. Δουβουνιώτου. Ἐκεῖθεν οὗτος λαβὼν τὰ ἀναγκαῖα πολεμοφόδια καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Μαμούρην φρουρὰν, ἐπανῆλθε ταχὺς εἰς Γραβιάν, ὅπου ἡ δύναμις ὅλων συνίστατο ἤδη ἐκ χιλίων τριακοσίων.

Πρώτου συμβουλίου πολεμικοῦ γενομένου μεταξὺ Ὀδυσσεώς, Πανουριᾶ καὶ Δουβουνιώτου, συνωμολογήθη ἡ θέσις τῆς Γραβιάς ὡς ἀρμοδίᾳ πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἔχθρου, διευθυνομένου κατὰ τῆς Ἀμφίσσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠρώτησε τότε τὸν Πανουριᾶ καὶ Δουβουνιώτην, ἐὰν κλείωνται ἐν τῇ πανδοχείῳ οὗτοι δ' ἀπεποιήθησαν· καὶ ἔντεῦθεν αὐτὸς μὲν ἀνεδέχθη τοῦτο, θέλων τοὺς ἀξιωτέρους τῶν στρατιωτῶν ἐξ ὅλων τῶν σωμάτων, ἐκείνοι δὲ προσδιωρίσθησαν, ἵνα καταλάβωσιν ἔξωθεν τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολεμίων. Ὅτε δ' ἐφάνη ἐρχόμενος ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου τῆς 8 μαῦου, δευτέρα ἐγένετο σύσκεψις, καθ' ἣν ἐνεκρίθη, προτάσει τοῦ Ὀδυσσεώς, ἵνα καταληφθῶσι τὰ μὲν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ κατὰ τὸ μέρος Χλωμὸ παρὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ Δουβουνιώτου, τὰ δὲ δεξιὰ κατὰ τὸ μέρος τῆς βρύσεως, ὀνομαζόμενον Σόντσικα, παρὰ τοῦ

Κοσμά Σουλιώτου, πρὸς ὃν, ὥς καὶ πρὸς τὸν Κατσογιάννην, ὑπεσχέθησαν ἅπαντες ἐγγράφως τὰς μισθοδοσίας ἐξ ἑκατὸν γροσίων. Καθὼς πρὸ ὀλίγου ὁ Διάκος ἐν ταῖς Θερμοπύλαις, οὕτω καὶ ἤδη ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Γραβιᾷ τὸ κύριον ἀνελάμβανε μέρος τῆς δοησομένης μάχης· καὶ διὰ τοῦτο, καλῶς ποιῶν, ἠθέλησεν, ὅπως στηριχθῇ ἐξωτερικῶς ἐπὶ τοῦ Κοσμά Σουλιώτου μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων δύο. Τὰ συμβάντα κατὰ τὸν Δύρον καὶ τὴν Χηλομάταν ἦσαν πρόσφατα. Συνεπεία δ' ὅλων αὐτῶν ἠθέλησεν ἐτι ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅπως ἀποπειραθῇ τῆς γενναίας, ἢ μὴ, καρδίας τῶν συμπολεμησόντων μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ πανδοχείῳ, ὅπερ ἦν πλινθόκτιστον καὶ ἀδύνατον ὡς τοιοῦτο· ἄφησε δὲ ἐλευθέραν ἐκάστῳ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συναποκλεισμοῦ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀρξάμενος πρῶτος τοῦ συνήθους ἡρωϊκοῦ χοροῦ, μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς περισταμένους εἶπε: «*Ἐ παιδιὰ, ὁποῶς »θέ.λη γὰρ μ' ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ ε' τὸν χορό!*» Ἐλαβον οὕτω κατὰ προαίρεσιν μέρος εἰς κατόπι τοῦ ἄλλου εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Γούρας, καὶ ὁ Παπανδριάς, καὶ ὁ Τράκας, καὶ ὁ Ἀναστάσιος Μάρος, καὶ ὁ Βουτούνης, ὅλοι ἀξιωματικοὶ οἱ μὲν τοῦ Πανουριᾶ, οἱ δὲ τοῦ Δουβουνιώτου. Συνετάγησαν ὡσαύτως ἐν τῷ χορῷ τούτῳ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου καὶ ἐκ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων τὸν Ὀδυσσεῆα ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου Γοβγίνας Εὐβοεὺς, ὁ Μουστάφας Τουρκαλιδανός, οἱ Ξηρομερτίαι Καπογιωργεῖοι, ὁ Ζαφείρης Ἐπτανήσιος καὶ τινες Οἰανθεῖς ὑπὸ τὸν Κίρκον Οἰανθέα. Οὕτω δὲ, σύροντος τὴν χορείαν τοῦ Ὀδυσσεῖος, εἰσῆλθον ἐν τῷ πανδοχείῳ, ὅπερ δραστηρίως παρεσκευάσαν εὐθὺς πρὸς πόλεμον, οἱ μὲν μεταφέροντες ὕδωρ, οἱ δὲ φράττοντες τὰς θύρας διὰ πετρῶν, οἱ δὲ ἀνοίγοντες τὰς ἀναγκαίας τοξότιδας. Μετὰ τούτων συναπεκλείσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ξενοδόχοι.

Ἄλλοτε οἱ Πέρσαι ἐκπληκτοὶ ἔβλεπον ἐν ταῖς Θερμοπύλαις τοὺς ὀλίγους Σπαρτιάτας τοῦ Λεωνίδου πέκοντας τὰς μακρὰς κόμας αὐτῶν πρὸ τῆς ἐπικειμένης μάχης· καὶ ἤδη μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκπλήξεως βλέπουσιν οἱ Τούρκοι ἐν τῇ Γραβιᾷ τοὺς ὀλίγους στρατιώτας τοῦ Ὀδυσσεῖος χορεύοντας πρὸ τῆς ἐπικειμένης μάχης καὶ εὐθύμους παρασκευαζομένους πρὸς ἄλλον χορὸν σπουδαιότατον, τὸν τῆς νίκης ἢ τοῦ θανάτου. Τοιαύτη ἐν τοσούτῳ ἀπόφασι καὶ τοιαῦτα ἐκ τοῦ προχείρου μέτρα ἠγγυῶντο ἐκ προκαταβολῆς, ἢ τὴν πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἐν ἐνέμενον ἀποφασιστικοὶ καὶ οἱ ἔξωθεν ἀγωνισταὶ τοῦ Ὀ-

δυσσέως, ἡ μεγάλην τὴν ζημίαν τῶν Τούρκων καὶ Καδμεῖαν τὴν ἐνδεχομένην νίκην. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ Γραβιά ἄνευ Ὀδυσσεως ἤθελε μνημονεύεσθαι ὡς ἄλλος Δύρος ποταμὸς, ὡς ἄλλη Χαλκομάτα.

Υἱὸς τοῦ περιωνύμου Ἀνδρούτσου καὶ Ὀπούντιος Λοκρὸς τὴν πατρίδα, εἰ καὶ ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἰθάκῃ τῷ 1788, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδείκνυτο καὶ νοῦν πολλὸν καὶ μεγάλα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ στρατιωτικὰ πλεονεκτήματα ἔχων. Ἐγνώριζε τὸ ἀναγινώσκειν καὶ ὅπως ὅποτε γράφειν, ἰδίως ἀγαπῶν τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἀρχαιοτάτας. Καθὼς διάφοροι τῶν Ἑλλήνων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ κατεγράφοντο παρὰ τινι τῶν «γενιτσαρικῶν ὀρτάδων» ἵνα ἔχωσι καταφύγιόν τι καὶ προστασίαν ἐν ἀνάγκῃ· οὕτω καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνῆκε τῷ συστήματι τῶν βεκταςίδων οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα υποστηρίξηται ἐκάστοτε ὑπὸ πλείονων ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον Τούρκων, διότι πολλοὶ ἐν τῇ Ἡπείρῳ ὑπῆρχον οἱ Ἀλβανοὶ βεκτάσιδες. Ἐὰν ἀντετρέφετο ἐν ἄλλῃ παρὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (α), παραδεχόμεθα, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ἀπληλαγμένος τῶν ἠθικῶν ἐλαττωμάτων τοῦ λίαν φιλοπόπτου, φιλεκδίκου καὶ ἐπιρρέπους εἰς τὸ αἷμα ἀνθρώπου. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος Ὀδυσσεὺς, ὅσα ἐσκληρύνετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τόσῳ ἐδείκνυτο συμπαθητικὸς καὶ εὐλικρινὴς πρὸς πάντα τῶν διωκτῶν αὐτοῦ, ὅς ἂν προσήρχετο τούτῳ καὶ ὑπισχεῖτο φιλίαν. Παραδείγματα ταῦτα ἔχομεν τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην, Θεόδωρον Νέγερν, Δρόσον Μανσόλαν, Ἀδᾶμ Δούκαν καὶ ἄλλους. Τοῦ Ὀδυσσεως ἡ μορφή ἔφερεν ἠνωμένα τὸ ὠραῖον καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἔκφρασιν. Συνίστων δὲ αὐτὸν ἀνάστημα μεσαῖον καὶ εὐρύνωτον, μέτωπον πλατὺ, κόμη ξανθὴ, μύσταξ δασύς καὶ πρὸς τὰ ἔξω τείνων, συνωφρωμένον βλέμμα, ὠκυποδία ἀπαράμιλλος, βραδυλογία πονηρὰ, κρυψίνοια καὶ ἀποφασιστικὸς χαρακτήρ. Ἡ ἐπὶ βῶμῃ καὶ πολεμικοῖς τεχνάσμασι κοινὴ περὶ αὐτοῦ ἰδέα ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς προτέρας ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐστράτευεν ἐν τῇ Ἡπείρῳ καὶ ὠπληρχήγει ἐπὶ τῆς Βοιωτίας καὶ Λοκρίδας.

Οἱ περὶ τὸν Ὀμῆρ Βρυώνην, διαβάντες τὴν Χαλκίδα (ἢ ποτάμι τῆς Γραβιάς) (β), νύχθησαν κατὰ πρῶτον, καὶ διαιρεθέντες τριμερεῖς, οἱ μὲν ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Δουβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ πρὸς τὰ ἀριστέρα τῆς ὁδοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου πρὸς τὰ δεξιὰ, οἱ δὲ προσδιωρίσθησαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως πρὸς τὸ κέντρον. Ἀρξάμενης τῆς προσβολῆς, ἀκολουθοῦσι τὰ ἴδια πράγματα τοῦ Δύρου καὶ

Χαλκομάτας. Ἐπολέμησαν μὲν ἐνταῦθα οἱ περὶ τὸν Δυοβουνιώτην, Πανουριᾶν καὶ Κοσμάν μετὰ γενναϊότητος κατὰ πρῶτον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξεβλήθησαν τῶν θέσεων καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη· ἐπομένως ἡ ὅλη δύναμις τοῦ ἐχθροῦ συνεσωματώθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεώς.

Συνήθως προεπορεύετο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς μάχας ἔφιππος γέρον δερβίσης, ἢ τις τοιοῦτος, ἐνθουσιάζων αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Μωχάμεθ, καὶ ὅλα ἐπαγγελλόμενος τὰ ὑλικά ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγαθὰ τοῖς θυσιαζομένοις διὰ τὴν ἀγάπην τούτου. Διὰ τοιούτων καθ' ὑπόκρισιν ἢ καὶ κατὰ πεποίθησιν ἀνθρώπων φανατικῶν μᾶλλον, ἢ δι' ὕψους διέθετον δυνάμεις, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν βαρβάρων μεγάλους πολλὰκις κατώρθωσαν θριάμβους. Ὁ Ὀμέρ Βρυώνης, συναυλικὸς ὢν καὶ φίλος τοῦ Ὀδυσσεώς ἀπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπέστειλε τούτῳ τὸν δερβίστην αὐτὸν, ὅπως ὑπενθυμίσῃ τὰς περὶ γενικῆς ὀπλᾶρχηγίας ὑποσχέσεις τούτου καὶ κατορθώσῃ οὕτω τὴν κένωσιν τοῦ πανδοχείου. Ὁ Ὀδυσσεύς, γνωρίζων καλῶς, οἷον παρὰ τοῖς Τούρκοις φέρεται ἠθικὸν ἀποτέλεσμα ἢ πτώσις ἐνὸς τοιούτου ἀπεσταλμένου, καὶ θέλων ἐνταυτῷ, ὅπως διακόψῃ πᾶσαν περὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ ἐλπίδα τοῦ Ὀμέρ Βρυώνου, πρῶτον μὲν ἀπηγόρευσε τοῖς ἄλλοις τὸν κατὰ τοῦτου πυροβολισμὸν, πρὶν ὃ ἴδιος βίβῃ, κατόπι δὲ προσηγόρευεν αὐτῷ Ἀλβανιστί. Ὁ δερβίστης ἀντεχαιρέτησε καὶ ἐζήτησεν ἰδίαν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν· ἀλλ' ὑβρίσθη καὶ ἀνθύβρισεν, ὅτε πυροβόλον ἐλληνικὸν, τὸ τοῦ Ὀδυσσεώς, ἤστραψε, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διεπέρασε σφαῖρα θανάτου.

Τότε οἱ Ἀλβανοὶ, μανιώδεις γενόμενοι διὰ τὸ αὐθαδὲς τοῦτο ἀνοσιούργημα τῶν Ἑλλήνων, ὀρμῶσι πεφυκνωμένοι καὶ τρομεροὶ κατὰ τοῦ πανδοχείου, θέλοντες ἀναρπάστους τοὺς κεκλεισμένους. Ἀρχεταὶ γενικὸς ὁ πυροβολισμὸς τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων κατὰ τοῦ μεγάλου σωροῦ τῶν πολέμιων. Οἱ Ἀλβανοὶ, ἵνα μὴ βλέπωσι τὸ ἀδιάκοπον πῦρ, καλύπτουσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοὺς ἐφθαλμοὺς αὐτῶν, βίαιοι δὲ προχωροῦσιν ὑπὸ τὸν τοίχον καὶ διὰ πελέκειως ἀγωνίζονται τὴν θραῦσιν τῆς θύρας. Ἐκεῖ πολεμοῦσι πλέον τοὺς ἑσὼ διὰ τῶν πυροβολίων καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων τοξοτιδίων, τῶν ἠνεργμένων πρὸς τὰ κάτω τοῦ τοίχου· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα φέρουσι. Τὸ πανδοχεῖον ἐξερεύγεται πανταχόθεν τὸν θάνατον, καὶ τῶν βαρβάρων τὰ ἐφορμῶντα ἀλλεπαλλήλως στίφη ἀραιοῦνται ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἀπωθοῦνται. Ὁ Ὀμέρ Βρυώνης διατάσσει ἐφοδὸν σφοδροτέραν, καὶ ἤδη αἱ σημαεῖαι τῶν

Τούρκων ἐμπήγονται ἐπὶ τοῦ τοίχου· ἄφοβοι ὕμῳ καὶ ἄσειστοι, οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ματαίωνουσι καὶ τούτην ἀντιμαχόμενοι σταθεροί, καὶ τοὺς Τούρκους ἀναγκάζουσι πρὸς ὑποχώρησιν.

Ὁ ὑπερήφανος νικητὴς τῶν Θερμοπυλῶν Ὀμὲρ πασσᾶς, μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην ὕβριν, συγκαλεῖ μετὰ μεσημβρίαν τοὺς διαφόρους ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, ἐπιπλήττει τούτους σφοδρῶς ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ, καὶ προκαλεῖ νέαν ἔφοδον πεζῶν καὶ ἱππέων συνάμα. Ἐνεργεῖται καὶ αὕτη δι' ὁμοίας τόλμης καὶ ἐπιμονῆς, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν τῶν προτέρων λαμβάνει τύχην. Ἐπαυσε δὲ ἡ μάχη περὶ δυσμᾶς ἡλίου, καὶ οἱ Τούρκοι ἀπεσύρθησαν, μακρόθεν τεταγμένοι πολιορκηταὶ τῶν ἐν τῷ πανδοχείῳ ὀλίγων ἀνδρείων. Βραδύως ἐγνώρισεν ὁ Ὀμὲρ πασσᾶς τὴν ἀνάγκην τῶν τηλεβόλων, περὶ ὧν ἀπέστειλεν εὐθὺς εἰς Λαμίαν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἡ προνοῶν τοιοῦτό τι ἐν τῷ μέλλοντι, ἡ στερούμενος πλέον τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐπανάληψιν τῆς μάχης πολεμοφοδίων, ἀπεφάσισε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, καθ' ἣσον οἱ λοιποὶ πάντες ὤχοντο ἀφανεῖς, οὐδ' ἔφερον κἄν μικρὸν ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὡς δὲ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ τὴν ἔξοδον τῆς νυκτὸς διέθεσε διὰ τῆς μεγαλητέρας ἐπιτυχίας. Πρὸ δύο ὥρων τῆς αὐγῆς, ἀφαίρεθεις τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος θύρας τοῦ πανδοχείου, ἐξῆλθον πρῶτος ὁ Γούρας μετὰ ὀλίγων καὶ ἔπειτα ὁ Ὀδυσσεύς μετ' ὅλων τῶν ἄλλων, ἡσυχῶς ὀδεύοντες ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς μάχης πτωμάτων. Οἱ Τούρκοι τέως νοήσαντες ἐπυροβόλησαν. Ὁ Ὀδυσσεύς βοήσας ἤδη: « Ἀπάνω τους, παιδῶ !! » ἀντεπυροβόλησεν, ὅτε οἱ Ἀλβανοὶ πτοηθέντες ἤνοιξαν δίοδον. Ὀλίγωρον δὲ πρόσω περιπίπτει ὁ Ὀδυσσεύς ἐνώπιον ἐτέρου σώματος τουρκικοῦ, καὶ συγκρούεται· μὴ δυνάμενος ὕμῳ διασχίσαι τοῦτο, παραλλάσει ὁδὸν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ χωρίου Χλωμοῦ σταματᾷ, ὡς εὖρων τὸν Παπακώσταν καὶ Ἀπόστολον Γουβέλην κατέχοντας κατὰ τὴν ἐκεῖ ὁδὸν ἰσχυράν τινα θέσιν. Αὐτόθι κατεμέτρησε τοὺς ἐκ τῆς Γραβιᾶς συνεξελθόντας.

Οὕτως εἰσῆλθε κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἐν τῇ Γραβιᾷ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης θαυμάζων, πῶς ὀλίγιστοι ἄνδρες ἀπέναντι πολυαρίθμου καὶ ἀνδρείου στρατοῦ ἀντετάχθησαν, κλεισθέντες ἐντὸς τοίχου πλινθίου. Ἐκεῖ δὲ διέμεινεν διημέριος, θάψας τοὺς νεκροὺς αὐτοῦ ὑπὲρ τοὺς τριᾶκσίους, ἐξ ὧν πολλοὶ διακεκριμένοι ἦσαν, δύο δὲ μάλιστα βέγαι, καὶ εἰς τὴν Λαμίαν ἀπέστειλε τοὺς τραυματίας, διπλασίους λογιζομένους.

Τῶν Ἑλλήνων ἡ ζῆμια περιωρίσθη εἰς ἕξ θανατωθέντας, ἐν οἷς ἡριθμοῦντο ὁ περίφημος Ἀθανάσιος Καπλάνης καὶ ἕτερος Ἀθανάσιος Σεφέρης λεγόμενος· δύο δὲ ἐπληρώθησαν, ἐξ ὧν ὑπῆρχεν ὁ γνωστός τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος Καπογεωργάκης.

Τῆς Γραβιάς ἡ ἡρώϊκὴ αὕτη μάχη ἀντεστάθμισεν ὁπωσδήποτε τὴν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐγένοντο μὲν καὶ κατ' ἀμφοτέρως κύριοι τοῦ πεδίου οἱ Τοῦρκοι, εἶδον ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τὴν γενναιοτέραν καὶ ἀποφασιστικωτέραν ἀντίστασιν· εἶδον ἀντὶ τοῦ Διάκου ἕνα Ὀδυσσεά, ἐπίσης μὲν ἄτρομον, ἀλλὰ σοβαρώτερον καὶ στρατηγικώτερον· τὸν Ὀδυσσεά, ὃν ἐγνώριζον κάλλιστα ἐκ τῶν προτέρων, καὶ διὰ τοῦτο ἐτοίμως παρεχώρουν αὐτῷ τὰ πάντα, εἴπερ ἐδέχετο τὴν μετ' αὐτῶν ἔνωσησιν λόγῳ ὑποταγῆς. Πρὸ πάντων δὲ εἶδον οἱ Τοῦρκοι, ὅτι οὐδὲν ἐκέρδησαν ἀποτέλεσμα γενικὸν ἐκ τῆς διπλῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς· ὅτι διαφιλονεικῶσιν αὐτοῖς ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ ἄλλοι τὸν τόπον βῆμα πρὸς βῆμα· καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, ἡ ἐπανάστασις ἀκατάβλητος παρουσιάζεται, ὅτε οἱ κάτοικοι ἔφθον μὲν τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἕνεκα ὑλικῆς ἀδυναμίας, οὐχ ὑπετάσσοντο ὅμως ἕνεκα ἠθικῶν λόγων, ὧν πρώτιστος ἦν ἡ περὶ ἐλευθερίας ἐπίμονος ἀπόφασις. Οὕτως, ὑπερέχοντα ἄχρι τοῦδε τὰ ὄπλα τῶν ἔξωθεν ἐπιδραμόντων πολεμίων, ἐν τῇ Γραβιᾷ ἠσθάνθησαν ἔτι μᾶλλον, οἷον καὶ ἐν τῇ μέλλοντι διατρέξουσι στάδιον τραχὺ καὶ ἀκανθῶδες. Δυνάμεθα μάλιστα εἰπεῖν, ὅτι ἡ μάχη τῆς Γραβιάς, ὡς κωλύσασα τὴν ἄμεσον μετάβασιν τοῦ Μεχμέτ πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἠύκόλυνε τὸν μετ' οὐ πολὺ θρίαμβον τοῦ Βαλτετσίου κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Ἐντεῦθεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ ἐν Γραβιᾷ, ἄλλοι κατὰ τὴν γενναιοφυχίαν καὶ τὴν ὑπὲρ πατρίδος αὐταπάρνησιν Ὀδυσσεῖς, ἀθάνατον ἐκτήσαντο τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς· διότι, εἰ μὴ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τὸν ἐχθρὸν, κατήλωσαν ὅμως τοῦτον ἐντὸς τῆς Βοιωτίας κυρίως καὶ οὕτω ἰσομοίρισαν τοῖς Πελοποννητίοις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν πρώτων ἐπιδρομῶν τῶν πολεμίων. Ὁ Ὀδυσσεὺς, χαίρων τὴν δικαίαν αὐτὴν δόξαν, ἐπανέλαβε τὴν ὀπληρχίαν τῆς Βοιωτίας· ὁ δὲ Βούσγος ἀναγνωρίζων ὡς πρῶτον αὐτοῦ τὸν κατόπιν ἐλθόντα Ὀδυσσεά, διετέλει ἕκτοτε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ (α).

Φοβερώτερος, ἢ πρότερον, κατέσκηψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ σουλ-
τάνου Μαχμουτ ὁ ἠθικὸς κεραυνὸς, ἅμα ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπο-
λιν (κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς 31 μαρτίου) ἡ πρώτη ἐκ τῶν Πατρῶν καὶ
διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων εἰδήσεις καὶ περὶ τῆς ἐπαναστά-
σεως τῆς Πελοποννήσου. Κατόπιν αὐτῆς ἀλλεπάλληλοι ἔφιπποι τα-
χυδρόμοι, οἱ μὲν ἐκ Λαρίσσης, οἱ δὲ ἐξ Ἑλλησπόντου καὶ ἀλλαχόθεν
πεμφθέντες ἐκτάκτως, ἐκόμισαν καὶ τὴν περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλ-
λάδος καὶ τὴν περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο
κατεταράχθη ἐκ νέου ἡ Κωνσταντινούπολις, τῶν μὲν Τούρκων ἐξα-
γριωθέντων ἔτι μᾶλλον, τῶν δὲ Ἑλλήνων ἐμφοβωτέρων γενομένων.

Ἄλλ' οὐχὶ τόσο ἔνεκα φιλοτιμίας προσωπικῆς, ὅσῳ διὰ λόγους ἀ-
νάγκης πολεμικῆς, προήχθη καὶ πέραν παραφορᾶς ἀκράτου ἡ κατὰ
τὴν ὥραν ταύτην ταραχὴ τοῦ ἀγερῶχου Μαχμουτ, βλέποντος τὴν ἐ-
πανάστασιν ἀρχομένην καὶ ἐκ τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν, γενικευο-
μένην δὲ διὰ ταχύτητος πολλῆς, καὶ ἀτελεσφόρητα ἀποβαίνοντα οὐ-
σιωδῶς τὰ διὰ τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐκκλησίας προκαταληπτικὰ
μέτρα, ὅσα ἂν ἔλαβε μετὰ τὸ ἀπὸ 24 φεβρουαρίου κήρυγμα τοῦ Ἀ-
λεξάνδρου Ὑψηλάντου. Καὶ ἦτο πράγματι δεινотάτη πολεμικῶς ἡ
κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ κράτους, σπαρασσομένου ἔνθεν καὶ ἔνθεν
ὐπὸ ἐσωτερικῶν παντὸς εἶδους ἀναφυεῖσιν ταραχῶν, καὶ ἀπειλουμένου
οὐχ ἥττον παρὰ ἄλλων, φοβερωτέρων καθισταμένων ἀπὸ ἡμέρας εἰς
ἡμέραν. Τίς ἀμφίβαλλεν, ὅτι τετελεσμένον ἦθελεν εἶσθαι τὸ ζήτημα
τῆς περαιτέρω ὑπάρξεως κράτους τουρκικοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ἐὰν τότε ἡ-
χουν συνάμα καὶ αἱ πολεμικαὶ τῆς Ῥωσσίας, ἢ καὶ μόνης τῆς Σερβίας,
σάλπιγγες; Ἴδου ὅ,τι τὸν σουλτάνον ἀπῆλπιζεν ὅλως, διότι ἐθεωρεῖ-
το τοῦτο ὡς ἐπικειμένη συνέπεια ἀναπόφευκτος.

Ἐν οὐδεμιᾷ οὕτως ἐποχῇ ἄλλῃ, οὔτε ἐπὶ τῶν Ῥωσικῶν πολέμων
καὶ τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀγγλικοῦ στόλου,
οὔτε ἐπὶ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν πληθόντων δε-
ρεβεγίδων καὶ ἀνταρτῶν, περιῆλθεν ὁ σουλτάνος ἐσωτερικῶς εἰς θέ-
σιν ἐπὶ τοσοῦτον ἀμύχανον καὶ κρίσιμον, Ἀληθῶς, ἡ Ῥωσικὴ διπλω-

ματία, ὁ καταπληκτικώτερος οὗτος ἐχθρὸς ἐν τῷ πνεύματι καὶ τοῦ-
του καὶ ὅλων τῶν Τούρκων, ἐβεβαίωσεν αὐτὴν ξένην τοῦ παρουσιαζο-
μένου ἑλληνικοῦ δράματος· πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ μάλιστα ἐκήρυττεν
ἐκ τῆς Λουιδιάνης ὡς ἐγκληματικὸν τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ διε-
βεβαίωσεν ἀπὸ 28 ἀπριλίου (10 μαΐου) τῇ τε πόλῃ καὶ τῇ φίλῃ ταύ-
της διπλωματία, ὅτι, «ἐὰν ἡ κακεντρέχεια ἀπέδωκε τῇ Ῥωσσίᾳ
»ἐχθρικοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας σκοποὺς, ἡ διαγωγὴ ὅμως καὶ αἱ
»διακηρύξεις αὐτῆς διὰ τὰς ἐκραγείσας ταραχὰς ἐν Βλαχίᾳ καὶ
»Μολδαυίᾳ ἀπέδειξε, ὅπόσῳ τηρεῖ τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου τῶν
»ἐθνῶν καὶ τὴν πίστιν τῶν συνθηκῶν εἰς τὰς σχέσεις ἐαυτῆς με-
»τὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως». Ἄλλ' ἐπίστευε ποτε εἰς διαβε-
βαιώσεις τοιαύτας καὶ σουλτάνος καὶ διπλωματία, ἥτις καὶ μέχρι
τοῦ 1823 καὶ περαιτέρω ἐθεώρει αὐτὰς «ἐπίδειξιν ἀποδοκιμασίας;»
Ἄλλ' ἐξηλείφοντο αἱ βαρύταται ὑπόνοιαι καὶ κατεπραίνοντο αἱ ἀνη-
συχίαι τοῦ Μαχμουτ διὰ τοιούτων συνταγῶν διπλωματικῶν, ἀφ' οὗ,
ὡς ἄλλο ἐρυσίπελας, ἐξηπλοῦτο ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς
Τουρκίας, φλογίζουσα τὰ σπλάγχνα αὐτῆς; ἀφ' οὗ ἐν παρελθόν βέ-
βαιον ὑποκινήσεων ἐξωτερικῶν καὶ ἐν παρὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὑ-
ψηλάντου ὑπεστήριζον ἐπὶ τὸ πιθανώτερον τὴν περὶ ῥωσικοῦ δακτύ-
λου προκατάληψιν; ἀφ' οὗ μία ἄνισος ὅλως κατάστασις μεταξὺ δυ-
ναστῶν Τούρκων καὶ ῥαγιαδῶν Ἑλλήνων, καὶ μία ἀκλόνητος ἰδέα
τῶν πρώτων περὶ τῆς ἀποκτηνώσεως τῶν δευτέρων, ἐπειθον ἐντελῶς,
ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔργον ῥωσικὸν ἀπολύτως καὶ οὐχὶ ἑλληνικὸν
τόλμημα;

Πᾶσα οὕτω παρὰ τῆς ῥωσικῆς διπλωματίας ἐπίσημος ἔκφρασις
περὶ πίστεως πολιτικῆς, περὶ μετριοπαθείας καὶ συντηρητικοῦ πνεύ-
ματος ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ἐλογίζετο ἀντίφρασις προφανῆς, ἀπάτη συ-
νήθης, ὡς μὴ συμβιβασζομένη πρὸς τὸν νοῦν τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὰ
πράγματα. Καὶ ὠφελεῖτο μὲν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὠφέλειαν ἄ-
πειρον ἐκ τῶν τοιούτων παρεννοήσεων καὶ τῆς τοιαύτης συγχύσεως
τῶν γλωσσῶν· ἐξεκένου ὅμως τὸ ποτῆριον τῆς διπλῆς ἀγανακτήσεως
ἑαυτοῦ ὁ σουλτάνος εἰς μόνον τὰ χεῖλη τῶν ἔτι ῥαγιαδῶν. Ἀδύνατος
πρὸς πᾶσαν ἐκδίκησιν ἤμεσον καὶ κατὰ τῶν Ῥώσων καὶ κατὰ τῶν
ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων, τοὺς μὲν πρώτους περιωρίσθη οὗτος ἀπο-
στρεφόμενος, ὑβρίζων καὶ μὴ πιστεύων· κατὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐξε-
σφενδύονισεν ἄράς ἐγκαρδίους καὶ ἀμειλίκτους ἀποφάσεις ἐξολοθρευ-

σεως· τοὺς δ' ἔτι ὑποκειμένους αὐτῷ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μόνον λόγῳ ὁμοεθνίας καὶ ὁμοπιστίας, ἀλλὰ καὶ διὰ παραδεδεγμένην ῥωσσοφροσύνην, ἐπεδόθη ἀντεκδικούμενος προχείρως, ὡς ὑπολαμβάνων, ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τούτων ἀναστέλλει τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας, κατακεραυνοὶ τὴν ἐπανάστασιν καὶ σώζει τοῦ Ἀλῆ-Ὁσμὰν τὸ κράτος. Ἀλλ' ἀναμιμνησκόμενος ἤδη ὁ Μαχμούτ, οἷων εἶχε πληροφοριῶν περὶ τῆς γενικότητος τῆς συνωμοσίας, καὶ βλέπων τὰ πράγματα σπουδαιότερα, ὑπέλαβε συνεπῆ τὴν ἰδίαν ἐπαναστατικὴν σκηνὴν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Ἐνεκα τούτου διέταξε κατεπειγόντως τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν, ἵνα ὧσιν ἄγρυπνοι καὶ ἑταίμοι πρὸς σφαγὴν ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων, ἅμα δοθέντος παρ' αὐτῶν τοῦ πρώτου ἐπαναστατικοῦ σημείου. Ἀνήσυχος μάλιστα, μὴ συμβῇ τὸ τοιοῦτο ἐν ὥρᾳ ἄλλη βαθυμίας τῶν Τούρκων, καὶ ἀνυπόμονος ἔτι, ὅπως ἴδῃ τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν δίκην ποταμοῦ ῥέον, ὡς ἐπεθύμει καὶ πρότερον καὶ πάντοτε, διανοήθη, ὅπως αὐτὸς προκαλέσῃ ταχυτέραν τὴν ὑποτιθεμένην ῥῆξιν, αὐτὸ ἀπ' εὐθείας προσβάλλων τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεκίνησεν εἰς ὀχλαγωγίαν, λόγῳ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας, τοὺς «σοφτάδας» (τροφίμους σπουδαστὰς τῶν σχολείων), λίαν φανατικούς, ὡς γνωστὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν πιθανότητα αὐθάδεις. Ἀπελθόντες δὲ οὗτοι τῇ ἐπιούσῃ (4 ἀπριλίου καὶ ἡμέρᾳ τῆς κυριακῆς τῶν Βαΐων,) πολυπληθεῖς καὶ ὀρμητικοί, κρίζοντες ἐν ταῖς ὁδοῖς τὰ μύρια κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπαναστατῶν γκιαούρων καὶ μέγαν ἐπιδεικνύμενοι ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος ἰσλαμισμού, κατεπάτησαν τὴν ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως κειμένην ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐμίαναν πολυειδῶς τὰ ἱερὰ, κατασυνέτριψαν τὰ σκεύη καὶ ἐπυρπόλησαν ταύτην. Πλὴν, οὐχὶ μόνον ἐπαναστάται, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, ἀλλ' οὐδὲ πρόσωπον ῥαγιά ἐφάνησάν που κατ' ἐκείνην καὶ τὰς ἀκολουθοῦς ἡμέρας, ὅλων κεκυριευμένων ὑπὸ τοῦ δεινοτέρου φόβου καὶ τρόμου, ὅλων κατακεκλεισμένων ἐν τοῖς ἰδίοις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπικειμένης γενικῆς σφαγῆς. Ἐγενόμεθα αὐτόπται καὶ τότε τοῦ ψυχροτάτου θεάματος τῆς ἀγριότητος, ἥτις, ὡς μελανώτατον νέφος, ἐκάλυψεν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου. Διακοπείσης πάσης συγκοινωνίας, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ ἀγοραὶ ἔρημοι ὥσεπιπολὺ ἔμενον, διότι οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες ἐκρύπτοντο ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι προσέχοντες τοῖς Ἕλλησιν,

ἄλλοι συνεσώματουντο κατὰ σπείρας, ἵνα ὧσιν ἰσχυροὶ πρὸς ἐπίθεσιν, καὶ ἄλλοι ἔμενον ἐν τοῖς ἰδίοις, ἕως οὗ ἴδωσι τὸ ἀποδοκόμενον. Ἐνώπιον τῆς ἰδέας τῆς γενικῆς σφαγῆς, ἐπικρατησάσης ἔτι μᾶλλον μετὰ τὴν ἀτιμώρητον ὀχλαγωγίαν τῶν σοφτάδων, μόνον ἀνύποπτοι σχετικῶς διετέλουν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ πρῶτον καὶ οἱ Ἀρμένιοι μετὰ τῶν Λατινελλήνων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Σμύρνης κατὰ δεύτερον λόγον. Αὐτοὶ ἐμεγάλυνον ἔτι μᾶλλον τὰς ὑπονοίας καὶ ἀνησυχίας τῶν βαρβάρων, ἐπιδεικνύμενοι μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον ζῆλον καὶ πίστιν πρὸς τούτους, ἐκδικούμενοι δὲ ἰδίως ἔθνικα καὶ θρησκευτικὰ μίσση κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοὶ ἐπεθύμουν ἔτι μᾶλλον καὶ ἐπιτηδεῖας πᾶρῶτρυνον τὴν γενικὴν σφαγὴν, ὅπως οἱ ὀλίγοι μὲν διαδεχθῶσι παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ τοὺς Ἑλληνας πολιτικούς, ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ ἐργολάβους· οἱ πολλοὶ δὲ πλουτήσωσιν ἀγοράζοντες παρὰ τῶν σφαγέων Τούρκων διὰ ἀντιτίμου ἐλαχίστου τὰ πολλῆς ἀξίας κινητὰ καὶ ἀκίνητα τῶν σφαγιασθησομένων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ παρὰ τὰς αὐθορμήτους ὑπηρεσίας, ὅσας ἐπὶ κατασκοπία καὶ παντοίαις ἐνοχοποιήσεσι κατὰ τοῦτου καὶ ἐκείνου τῶν Ἑλλήνων προσήνεγκον ταῖς Τούρκοις, ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ πύλου ἑαυτῶν καὶ σημεῖα διακριτικά, ὡς μόνον δῆθεν πιστοὶ βραγιάδες καὶ ὡς μόνον ἐξαιρετέοι τῆς γενικῆς σφαγῆς. Οἱ Βούλγαροι, Μαυροβούνιοι καὶ Ῥῶσσοι ὑπήκοοι ὑπήγοντο ἐν τῇ αὐτῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατηγορίᾳ.

Ἄλλ' ἐρωτῶμεν, σπουδάζων ἐπίστευεν ὁ Μαχμουτ δυνατὴν οὔσαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾗ εἶχεν ἐξησφαλισμένην ταύτην καὶ διὰ στόλου ἰσχυροῦ, καὶ διὰ πολλῶν ὀχυρῶν προτέρων καὶ νέων, καὶ διὰ στρατοῦ ἤδη ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα; Ἐθεώρει οὗτος πιθανὴν τὴν ὀπλοφορίαν τῶν ἐκδεδιητημένων αὐτοχθόνων Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ ἂν ἄνωθεν κατέβαινον Ὑψηλάντης, ἢ καὶ Σέρβοι καὶ Ῥῶσσοι, κάτωθεν δὲ ἀνέβαινον Πελοποννήσιοι, Στεροελλαδίται καὶ Αἰγαίοπελαγῖται; Ἀποδίδομεν τῷ σουλτάνῳ οὐχὶ ἀνοησίαν τοσαύτην, ἀλλὰ θηριότητα ἀκόρεστον αἵματος ἀνθρωπίνου, τὴν περὶ γενικῆς λέγομεν σφαγῆς ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν, ἥς ἐπέδωκε τὴν ἐκπλήρωσιν δι' ἀφορμῆς τινος ὑλικῆς, ὅπως ἀσφαλισθῇ καὶ ἐνώπιον τοῦ τουρκικοῦ νόμου καὶ ἐνώπιον τῆς ῥωσικῆς διπλωματίας.

Ἄλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἥδη τῆς ἀφορμῆς πρὸς τὴν γενικὴν σφαγὴν, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἐν μέρει σφαγὰς (α) καὶ ἀπαγχονίσεις τῶν ἐκλε-

κτοτέρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου πολιτικοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ἀνδρὸς καὶ τοῦ πρώτου ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ μεγάλου λέγομεν διερμηνέως τῆς πύλης Κωνσταντίνου Μουρούζου καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τῶν ὀρθοδόξων Γρηγορίου. Ἐν παρόδῳ ἐμνημονεύσαμεν ἄλλοτε (α), τίνα συνέδεον χριστιανικά καὶ πατριωτικά αἰσθήματα ἀμφοτέρους τούτους, καὶ ἤδη ἀναφέρομεν, τίνες ἐγένοντο αἱ κατ' οἶκον ἰδιαίταται συνδιαλέξεις, αἱ ἀμοιβαῖαι περὶ προσωπικῆς σωτηρίας παρακελεύσεις καὶ αἱ τελευταῖαι ἀποφάσεις αὐτῶν τῶν μεγάλων καὶ ἀξίων τέκνων τῆς πατρίδος ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πατρίδος καὶ ἀπέναντι τοῦ ἐπικρεμαμένου γενικοῦ κινδύνου.

Μετὰ τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἀπελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μουρούζου καὶ ἀποσυρθεὶς μετ' αὐτοῦ ἐν ἰδιαιτέρῳ διασκεψέως δωματίῳ, συνεβούλευσε καὶ προέτρεψεν εἰς φυγὴν τοῦτον. «*Ἀγρετέ με, εἶπε πρὸς αὐτὸν, γὰρ «πληρώσω ἐγὼ τὴν ἐκδίκεσιν τοῦ τυράννου. Εἶμαι γέρον, κατα- «βαινω τὸν τάφον. Τὸ σχῆμά μου, ἡ λειτουργία μου, μὲ καλοῦ- «σιν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου. Σωθῆτε ὅμως ὑμεῖς, διότι ἔ- «χετε καὶ ἡλικίαν καὶ ἰκανότητα καὶ θέσιν κοινωνικὴν, γὰρ ὑπε- «ρετήσετε τὴν πατρίδα*». Καὶ ταῦτα λέγων, ἀπεκαλύψατο ὁ ἱεράρχης τὴν κεφαλὴν, ἀτενίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ οἶ- νει ἐπιμαρτυρούμενος τὸν Θεὸν, ἐφ' ὅσων συνεβούλευε. — «*Γνωρί- «ζω, ἠπῆντησεν ὁ Μουρούζης, τὴν τέχνην, ἥτις μὲ ἀναμένει. Ἀλλ- «λὰ, ἂν γνῶω ἐγὼ, σώζω μὲν τὴν ζωὴν μου, θέλω ὅμως ἰδεῖ ἐ- «ξαγορασθῆσομένην αὐτὴν διὰ τοῦ αἵματος ἀπείρων ἀθῶων. Ἡ «φυγὴ μου θέλει βεβαιώσῃ ἐτι μᾶλλον τὰς περὶ ἐνοχλῆς τοῦ γέ- «νους ὑποψίας τοῦ σουλτάνου, καὶ ἡ γενικὴ σφαγὴ θέλει παρακο- «λουθῇσιν ταύτην. «Συμφέρει ἔτι ἀπολέσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ*». «*Ἀς «θυσιασθῶ ἐγὼ, Δεσπότη μου' ἀλλ' ἂς σωθῶσιν οἱ ἀθῶοι, ἂς σω- «θῇ τὸ ἔθνος*». Τότε καὶ ὁ Γρηγόριος εὐλογήσας, καὶ ὁ Μουρούζης ἀσπασθεὶς τὴν ἀγίαν αὐτοῦ δεξιάν, ἐνηγκαλίσθησαν ἄφωνοι ἐπὶ στιγ- μὰς τινάς, καὶ τὸν τελευταῖον ἐπὶ τῆς γῆς ἀσπασμὸν ἔδωκαν καὶ ἔλαβον μετὰ λυγμῶν καὶ δακρύων.

Τίς «μερίζονα ἔχει ἀγάπην, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φί- λων αὐτοῦ;» Ἀπὸ τοιαύτης βεβαίως κεχυρισμένοι ἀγάπης θείας πρὸς τὴν πατρίδα, οὔτε πρότερον, κινήθentos τοῦ Ὑψηλάντου, οὔτε ὕστερον, κινήσεως τῆς Πελοποννήσου, ἐζήτησαν σωτηρίαν ἰδίαν καὶ

Γρηγόριος καὶ Μουρούζης. Ἐβλεπον μὲν τὸν σουλτάνον πραγματικῶς ἐνσεσαρκωμένην θηριότητα γενόμενον, ἑαυτοὺς δὲ ἀναπόφευκτον ἤδη θυσίαν· ἀλλὰ νέοι τῇ καρδίᾳ μάρτυρες ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἀληθείας, νέοι τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν πατρίδα Κόδριοι, τὴν θυσίαν ἑαυτῶν ἐθεώρησαν μόνον ἰλαστήριον ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ ὅλου καὶ ἰσχυρὰν ἀγκυραν ἐλπίδων ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Διὰ τοῦτο παραδεχόμεθα, ὅτι καὶ Γρηγόριος ὁ πατριάρχης καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μουρούζης καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ὠφέλησαν οὐσιωδῶς θυσιασθέντες. Παραδεχόμεθα ὡσαύτως, ὅτι δεινότερον τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκήρυξε διὰ τῆς σφαγῆς πόλεμον ὁ σουλτάνος κατὰ τοῦ σουλτάνου, διότι πόλεμος τοιοῦτος συνῆψε τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς ἀπελπισίας ἔτι μᾶλλον, ὥρισεν ἀμεταβλήτως τὸ ἀσυμβίβαστον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκου, ἐπλήρωσε πολεμιστῶν τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν δραπετεύσεων, ἐστέρησε τὴν Τουρκίαν μεγάλου ἀριθμοῦ φορολογουμένων καὶ ἐργατικῶν χειρῶν, διήγειρε κατ' αὐτῆς τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ ἐνοχοποίησε τὸν σουλτάνον ἀπέναντι αὐτοῦ πλέον, ἢ ὅτι ἐνοχοποιεῖτο ἡ Ἑλλάς ἀπέναντι τῆς ἱερᾶς συμμαχίας.

Ἦτο μεγάλη δευτέρα τῶν Παθῶν (4 ἀπριλίου), καθ' ἣν ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης κατέβη ἐκ τῆς κατὰ τὸν Βόσπορον οἰκίας αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δι' ὑπηρεσίαν, ὑπ' ὅψιν ἐκάστοτε ἔχων, ὅτι κατέβαινε εἰς θυσίαν. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ «πασσᾶ-καπουσοῦ» ἀνθρωπος ἄγνωστος ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ὁ Μουρούζης εὐθὺς ἐταράχθη ἐπὶ τῇ χαμερπεστάτῃ ἐπιβουλῇ, γνωρίσας τὸ πλαστὸν ταύτης, καὶ ἀναθὰς κατ' εὐθείαν εἰς τοῦ χαριδζιγιέ ναζιρι (τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ), ἐπαρουσίασεν αὐτήν, ἀποδεικνύων τὸ ψευδὲς καὶ βεβαιῶν ἄθῃον ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξυφανθείσης ἐνοχοποιήσεως. Ὁ χαριδζιγιέ ναζιρι συνησθάνθη ἐπὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ ἐτοιμότητι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκε τελευταῖον: «Κακῶς σὲ διέβαλον εἰς τὸ δεβλέτι (τὸν σουλτάνον)· ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν οἰκίαν σου καὶ ἡσύχασον». Οἱ λόγοι οὗτοι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, ἢ ἡ ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον ἀνάγκωσις τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Διὸ ἐξερχόμενον τῆς αἰθούσης τὸν Μουρούζην ἀρπάζει ὁ δῆμιος καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸν προσδιορισθέντα ὑπὸ τὸ «γιαλι-κιοσκιοῦ» (σουλτανικὴν σκιάδα) τόπον τῆς καταδίκης. Ἐντὸς λεπτῶν τινῶν τῆς ὥρας ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ἀναφαίνεται καθήμενος ἐν τῇ σκιάδι, ἵνα ἴδῃ ὁ αἰμοχαρὴς τὸ θῦμα· πρὸς αὐτὸν δ' ἀνα-

Ελέψας ὁ Μουρούζης, ἐφώνησεν εὐτολμος τουρκιστί: «*Αἰμοβόρε σουλτάνε! σουλτάνε ἄδικε! σουλτάνε ἄθλιε! ἡ τελευταία ὥρα τῆς βασιλείας σου ἐσήμερ' αἱ ὀμότητές σου τιμωρηθήσονται*» ὁ «*Θεὸς ἐκδικήσῃ σοι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος*». Ταῦτα εἰπὼν ἔκλινε γόνυ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ δημίου· καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ κοπεῖσα προσηνέχθη, ὡς λέγουσιν, ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, τὸ δὲ σῶμα, ἀσπαῖρον ἔτι, ἐβρίβθη ἐν τῇ παρακειμένῃ θαλάσσῃ. Ἦτο ἤδη ἡλικίας τριάκοντα δύο περίπου ἐτῶν, τεσσαρακονθήμερος διατελέσας μέγας διερμηνεὺς τῆς πύλης.

Ἀνώτεροι πάσης κρίσεώς εἰσιν οἱ τόσῳ τολμηροί, ὅσῳ ἀληθεῖς λόγιοι, οὗς ἀπετεινάτο πρὸς τὸν τύραννον ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης ἐν πλήρει πεποιθήσει, διότι τὴν πεποίθησιν τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ ἐθεβαίωσαν ἐπελθοῦσαι ἡ τύχη τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, αἱ ἐπιγενόμεναι μεγάλαι ἐπίσης περιπέτειαι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπικειμένη ἀναντιρρήτος ὀλικὴ κρίσις τούτου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Νικόλαος Μουρούζης, διερμηνεὺς ὦν τοῦ στόλου, ἐσφάγη ἐπίσης, θεωμένου τοῦ σουλτάνου Μαχμουδ, τῇ 6 μαΐου. Κατόπι δὲ τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου καὶ μέχρι τῆς 9 ἀπριλίου ἐσφάγησαν ὁ Μαυροκορδάτος βάνος· ὁ ἡγεμονίδης Παναγιώτης, Νικόλαος βάνος καὶ Δημήτριος σπαθάρης Χαντσερίδαι· ὁ Παπαβρῆγόπουλος, Ἀντώνιος Τσιρᾶς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Στέφανος· ὁ Παναγιώτης Τσεγκῆς βάνος καὶ Τσορμπατσόγλους μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἀγνώστων· ὁ Ἀλέξανδρος Ῥάλλης ἄγας, Γεώργιος παχάρνικος καὶ Ζαφείριος κλουτσιάρης Θεραπεῖανοι. Ὁ δὲ πατριάρχης Γρηγόριος, ὡς ἔμαθε τὴν καρατομίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου, ἐδάκρυσε καταληφθεὶς ὑπὸ ἐγκαρδίου λύπης, καὶ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας νεκρώσιμον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου ἀκολουθίαν διέταξε, καθήκον ἱερὸν ἐκπληρῶν ἀληθοῦς Χριστιανοῦ καὶ πιστοῦ φίλου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης οὐδόλως ἐκρίνετο κατώτερος τῶν περιωνύμων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, ἡγεμονιδῶν τῆς αὐτῆς μουρουζικῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἡ παιδεία, καὶ τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων μεγάλας ὀφείλουσι χάριτας καὶ αἰώνιαν τὴν εὐγνωμοσύνην. Υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζου, ἡγεμονεύσαντος ἐν Μολδαυίᾳ, ἔφερε, παρὰ τὴν ἐπίζηλον κληρονομίαν καταγωγῆς διασέμου, καὶ ἴδια πλεονεκτήματα νοδὸς ἐμβρυοῦς, μεγαλοφροσύνης ἀνδρικῆς, γενναιότητος πολιτικῆς, ἀγαθότητος

καρδίας, γλυκύτητος ἤθους, δραστηρίου ἐνεργείας ἐπὶ πᾶσιν, εὐσεβείας πρὸς τὸ Θεῖον καὶ ἐθνικῶν αἰσθημάτων. Ἐγκρατὴς παιδείας ἐκτεταμένης καὶ γλωσσῶν διαφόρων, διέφερε φυσικῶς κατὰ τὸ ἐξέχον μέτωπον καὶ τοὺς σπινθηροβόλους ὀφθαλμούς. Ὡς δὲ πρότερον οἱ δύο Μουρούζαι, Γεώργιος καὶ Δημήτριος ἀδελφοί, ἐργαζόμενοι, ὡς μεγάλοι διερμηνεῖς, ὑπὸ μόνην τὴν ἐπιβρόχην τοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐξεμέτρησαν ἀώρως τὸ ζῆν, ὃ εἰς κατόπι τοῦ ἄλλου, ὑπὸ τὸν δῆμιον τοῦ βαρβαρίου καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς ξένης πολιτικῆς· οὕτω καὶ ἔπειτα ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος, ἀδελφοὶ ὡσαύτως Μουρούζαι, ἐν τῷ αὐτῷ πολιτευόμενοι πνεύματι ὡς διερμηνεῖς, προετίμησαν τῷ 1821 τὴν ἰδίαν ἀντὶ τῆς γενικῆς θυσίαν, καὶ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ὑπὲρ ἐνὸς ἀγῶνος ἱεροῦ, καθ' ὃν ἡ ἀθωότης ἐμάχετο κατὰ τῆς τυραννίας, ἡ θρησκεία κατὰ τοῦ φανατισμοῦ, ὁ νόμος κατὰ τῆς βίας, τὰ φῶτα κατὰ τῆς βαρβαρότητος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν κατατομίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου ὁ πατριάρχης Γρηγόριος διετάγη παρὰ τῆς πύλης, ἵνα ἀποστείλῃ αὐτῇ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐν τῷ Φαναρίῳ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, διαλαμβάνουσιν τοὺς ἄνδρας κατ' ὄνομα, πατρίδα καὶ ἐπάγγελμα. Μὴ ὑπαρχούσης εὐλόγως τοιαύτης ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἐπεφορτίσθησαν παρὰ μὲν τῆς πύλης δύο Τοῦρκοι, καὶ οὗτοι Κρήτες, ὡς γνωρίζοντες ὅπως οὐδέποτε τὴν ἀπλοελληνικὴν, παρὰ δὲ τοῦ πατριάρχου, κατὰ διαταγὴν, δύο ἐφημέριοι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὡς ἄλλοι ἀστυνομικοὶ κλητῆρες καὶ ὁδηγοὶ τούτων, πρὸς ἀπαρίθμησιν καὶ καταγραφὴν. Τὸ μέτρον αὐτὸ κυρίως ἔτεινεν εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν ἀρχοντικῶν λεγομένων προσώπων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων διαφερόντων μετοίκων ἢ παρεπιδήμων Πελοποννησίων, Στερεελλαδιτῶν, Αἰγαιοπελαγιτῶν καὶ λοιπῶν, ὅπως εὐκολύνηται ἐν περιστάσεσιν ἢ προτίμησις τῶν ἀρμοδίων ἀναγκαιούντων θυμάτων. Ὡς νεοφανὴς δ' ὅλως καὶ ἕνεκα τῆς δεινότητος τῶν ἐπικειμένων περιστάσεων κατατάραξεν ἐκ νέου τὰς οἰκογενείας, καθ' ὅσον συγχρόνως ἐλήφθησαν ἐναντίον τῶν ἀποδράσεων μέτρα προφυλακτικὰ τοιαῦτα, οἷα παραδεχθέντα παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυτικῶν δυνάμεων, κατήσχυον καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὸ χριστιανικὸν καθήκον τούτων.

Ἐξεδόθη διάταγμα, ἀπαγορεύον ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν ἀπόδρασιν οἰουδήτινος βραχίᾳ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ξένην σημαίαν. Ὁ σουλτάνος,

συναιτίους ἄλλως θεωρῶν καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ἐζήτησε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τοιούτου φονικοῦ διατάγματος, καὶ ἔλαβε διὰ τῆς τόσῳ ἐτοίμου, ὅσῳ καὶ ἀνεξήγητου, συγκαταθέσεως τῶν ἀντιπροσώπων τούτων τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐρεύνης παντὸς ἀποπλέοντος ἢ διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὰ ἄνω, ἢ διὰ τοῦ Ἑλληνισπόντου εἰς τὰ κάτω πλοίου. Μόνος ἐξ ὅλων εἰς πρέσβυς ἀντέτεινε τότε, εἰ καὶ ματαίως, σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ ἐνόων τὸ καθήκον μετὰ τῆς φιλάνθρωπίας ἐν ὧρα μάλιστα, καθ' ἣν ὁ Χριστιανὸς Ἕλληνα προκατεδικάζετο ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως, ἐὰν ἐζήτηι σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐν ᾧ ἐπέκειτο βέβαιος ὁ βίαιος θάνατος τοῦτου, ἐὰν ἐδείκνυτο εὐπειθὴς διὰ τῆς διαμονῆς· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὅλως ἀδροφροσύνη πρὸς τὴν τουρκικὴν θριότητα, ἐδέχθησαν γενναῖοι τὴν ἀπώλειαν τοιούτου πολυτίμου προνομίου τῆς σημαίας αὐτῶν, ἐκήρυξαν μόνοι τὸ ὑποπτον, ὅσων ἐξέδιδον δημοσίων ἐφοδιαστικῶν ἐγγράφων τῶν πλοίων, καὶ συνεπῶς διέταξαν τοὺς καθ' ὕλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν προξένους αὐτῶν, ἵνα μὴ δίδωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄσυλον ἢ ὑπεράσπισιν ἐν ἀνάγκῃ, οὔτε ἐπιτρέπωσιν εἰς τοὺς πλοιάρχους τὴν παραδοχὴν φυγάδων. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ, παρὰ τὰς πράξεις αὐτὰς, ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλα τινὰ, «ὃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε». Μὴ καταισχυθεῖν πώποτε ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ πολιτισμὸς διὰ τοιούτων καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πράξεων, διὰ τοιαύτης βεβηλώσεως τῆς ἠθικῆς, διὰ τοιούτου μοναδικοῦ στίγματος τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης! Τί σημαίνει, ἐὰν ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Παῦλος Ἀλεξανδρίδης Στρωγανῶφ ἠναντιώθῃ διὰ διαγγέλματος κατὰ τῆς παραδοχῆς ἀρχῆς τοιαύτης, ὡς ἀντιβαίνουσας εἰς τὰς συνθήκας; Ἐμείνει μονόψηφος.

Ὡσαύτως διετάγη ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἵνα φυλάξῃ δι' ἰδίων κληρικῶν προσώπων τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐπὶ τῶν 1812 ἀποκεφαλισθέντος ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Σούμλας Δημητρίου Μουρούζου, ἀπαγορεύση δὲ τοῖς Χριστιανοῖς τοὺς συνήθεις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα γινομένους χαίρετισμοὺς, καὶ νοθεύσῃ τὸν ἐν τοῖς ἰδίοις περιορισμὸν ἐκάστου. Ὑπεδείκνυτο ἀφ' ἐνὸς ἢ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τῆς πύλης πρὸς ἀπάτην, καὶ ἐλαμβάνετο ἀφ' ἐτέρου πᾶν προφυλακτικὸν μέτρον πρὸς ἐκτέλεσιν μιᾶς, φοικωδεστεράς ὧλων, ἀποφάσεως. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, λαβοῦσα καὶ τὸ νομικὸν κύρος τοῦ σέχ-οὐλ-ισλάμου, διετηρήθη λίαν μυστικῇ, ἵνα μὴ ἄλλως ἐπεμβῇ ἡ ῥωσικὴ διπλωμα-

τία, ὠφελουμένη ἐκ τῶν προστατευτικῶν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας συνθηκῶν. Καί, καθὼς ἡ ἰδιαιτέρα ἐπιτήρησης τῶν υἱῶν τοῦ Δημητρίου Μουρούζου προήγγελλε τὴν βεβαίαν σφαγὴν καὶ τούτων ἐν τῷ μέλλοντι, εἰ μὴ ἔφευγον (α)· οὕτω καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῶν χαιρετισμῶν, γενομένη λόγῳ τῆς ἀπαιτουμένης ἐκ τῶν περιστάσεων αὐστηροτέρας τάξεως καὶ ἡσυχίας, ἐσκοπεῖ τὴν κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου ἀπομόνωσιν τοῦ μέλλοντος μεγάλου θύματος.

Ἀλλὰ Γρηγόριος ὁ ἱεράρχης, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων πάντα, ἐν μεγίστῃ ἐξεπλήρου ἀταραξία καρδίας, καὶ κοινῶς καὶ ἰδίως, τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ χριστιανικὰ αὐτοῦ καθήκοντα καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν, καὶ δι' ἐνθέου αὐταπαρνήσεως παρεμβεῖτο τοὺς λυπουμενούς, ἐνεψύχου τοὺς ἀψυχοῦντας καὶ πάντοτε ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους αὐτοῦ διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν μαρτυρησάντων ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπ' αἰῶνων. Ἐντεῦθεν, καὶ ὅτε, ἡ περὶ ἔρθρον βαθὺν τῆς 10 ἀπριλίου, στρατιῶται τῆς ἐξουσίας πολλοὶ ἐπυκνώθησαν αἰφνης ἐξῶ τῶν πατριαρχείων, πάντας δὲ τοὺς ἐκκλησιαζομένους κατέλαβε ῥίγος φόβου, ὁ Γρηγόριος διὰ τῆς αὐτῆς ἡμφιέσθη ἀταραξίας τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, προσήνεγκε δὲ τῷ ἁγίῳ Θεῷ τὴν ἀναίμακτον Ουσίαν, ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἁγίᾳ προσκομιδῇ ὅλους τοὺς κεκοιμημένους, φίλους καὶ ἐχθρούς, ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἠύλογησε τοὺς παρόντας, ἠύχθη ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν θλίψεσι καὶ κινδύνοις πιστῶν δούλων τοῦ Ἰψίστου, καὶ ψάλλον τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἔψαλλε βεβαίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Τότε δὲ μόνον ἐδάκρυσεν, ὅτε ἡσπάζετο ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς συλλειτουργοὺς αὐτῷ ἀρχιερεῖς, ἔδοντος ἐξωθεν τοῦ χοροῦ τὸ δαβιτικόν: «*Ἀγαπήσω σε Κύριε ἡ ἰσχύς μου...*» Τοιοῦτος καὶ μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀπενηστίσατο, ὡς σύνηθες, σὺν τοῖς ἀρχιερεῦσι τούτοις.

Γνωστὸν, ὅτι μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Μουρούζην διωρίσθη φανερὸς μὲν μέγας τῆς πύλης διερμηνεὺς ὁ ποστέλνικος Σταυράκης Ἀριστάρχης, μυστικὸς δὲ ὁ ἀλλαξόθρησκος Γιαγχιᾶ (ἢ Ταγιαᾶ) ἐφφέντης ὁ Καλλιπολίτης. Διερμηνεὺς τοῦ στόλου οὐδεὶς μετὰ τὸν Νικόλαον Μουρούζην διωρίσθη Ἕλλην. Γνωστότερον δὲ, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἐνταυτῷ καὶ ἐθνάρχης ὢν πολιτικῶς κατὰ τὰ παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ Μεχεμέτ Β' προνόμια, ὑπήγετο κατ' ἐξάίρεσιν, καίτοι ὑπήκοος, εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, ὡς καὶ οἱ ἀν-

τιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων. Διὰ τοῦτο ὁ χαριδζιγιέ ναζίρι, μετακαλεσάμενος κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 10 ἀπριλίου τὸν Ἀριστάρχην, ἐνεχείρησεν ἐν διάταγμα, διαλαμβάνον τὴν ἐκπτώσιν καὶ τὴν καταδίκην τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου «ὡς ἀπίστου καὶ ἐπιβούλου» καὶ τὴν ἐκλογὴν νέου πατριάρχου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καταδίκη περιείχετο τουρκικῇ συνήθειά ὡς ἔργον τετελεσμένον, ὁ δὲ Ἀριστάρχης παρετήρησεν ὡς πιθανωτάτην τὴν περὶ τῆς πατριαρχείας ἀποποίησιν παντὸς τῶν συγκαλεσθησομένων πρὸς ἐκλογὴν νέαν ἀρχιερέων, ἀκούοντος τὸ «κατεδικάσθη», διὰ τοῦτο μετεβλήθη τότε ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν «ἐτιμωρήθη», καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἐγράφησαν δύο διατάγματα.

Τῇ ὥρᾳ 10 πρὸ μεσημβρίας, καθ' ἣν ὁ Γρηγόριος ἐπανεπαύετο μικρὸν ἐπὶ ξηροῦ, ὡς εἶωθε, προσκεφαλαίου, ἐπὶ μικρᾷ δὲ τραπέζῃ προσηνέχθη αὐτῷ ὀλίγη ὄρυζα ἐν ζωμῷ ὄρνιθος, εἰς τῶν ἱεροδιακόνων ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ διερμηνέως Ἀριστάρχου. Ὁ Γρηγόριος, ὑπολαβὼν τοῦτον ἐρχόμενον πρὸς ἐπίσκεψιν, ἡγέρθη περιμένων. Ἄλλ' ἕτερος κατόπιν ἱεροδιάκονος ἐβεβαίωσε τὴν ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῆς ἄλλης κλίμακος ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἄνω, ἢ τὴν μεγάλην αἰθούσαν, (τὸ μέγαλον συνοδικὸν λεγομένην.) Ὁ Γρηγόριος τότε, παραιτήσας τὸν ζωμὸν, ἀμέσως μετέβη εἰς ταύτην καὶ ἐκάθησε συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ Ἀριστάρχου, ἀποκρύπτοντος τὸν λόγον τῆς ἀποστολῆς καὶ τὴν ταραχὴν τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅσον ἔνεστι. Μόλις δ' ἐφάνησαν συνερχόμενοι, ἐξ εἰδοποιήσεως τοῦ διερμηνέως, οἱ πλησιέστεροι παροικούντες ἐν τῷ Φαναρίῳ ἀρχιερεῖς, κροτοθόρυβος μέγας ἠκούσθη ἵππων πολλῶν ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐπαρουσιάσθησαν, μορφὴν φέροντες τεράτων ἀγριωπῶν, ὁ γενιτσάραγας, ὁ μπισταντσήμπασης, ὁ τσαουσλάρ ἐμινῇ, ὁ κεσσεδάρης τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἐν τέλει μέχρι τῶν πεντήκοντα, ὅλοι τὰς ἐπισήμους αὐτῶν στολὰς φέροντες καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐτέρων συνοδευόμενοι. Τούτους ἰδὼν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἔγνω εὐθὺς τὴν αἰτίαν καὶ ἐνευσεν, ἵνα φέρωσιν αὐτῷ τὸν τρίβωνα καὶ τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον· περιβληθεὶς δὲ αὐτὰ, ἀπεσύρθη εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς αἰθούσης, καὶ ἐκεῖ ἐγονυκλίτησεν ἐπὶ τάπητος, ἀκροώμενος. Τότε ὁ μέγας διερμηνεὺς ἀναστὰς ἀνέγνωσε τὸ διάταγμα τῆς παύσεως καὶ ἐξορίας τούτου. Ὁ Γρηγόριος ἀμέσως ἐτράπη πρὸς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, μὴ ὦν ἤδη, κατὰ τὰ εἰθισμένα, οὔτε ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε πατριάρχης· ἀλλ' εὐθὺς περιστοιχίζεται παρὰ τῶν

Τούρκων καὶ ἀπαγορεύεται εἰς πάντα ἡ μετ' αὐτοῦ συγκοινωνία.

Τοιοῦτω τρόπῳ ἔφερον τὸν Γρηγόριον μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Φκ-
ναρίου, ὅπου ὁ κεσσεδάρης ἐπεβίβασεν αὐτὸν ἐν τινι ἀκατίῳ, συντρο-
φεύμενον παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ ἱεροδιακόνου
Ἀγαπίου, ὃν ἀπεκεφάλισαν ὕστερον ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ. Ἠκολούθησαν
δὲ ἐν ἄλλοις ἀκατίαις ὅτε μέγας πρωτοσύγγελος, ὁ μέγας ἀρχιδιά-
κονος καὶ ἕτεροι, ὅπως συνοδεύσωσι τούτον μέχρι τοῦ πρώτου σταθ-
μοῦ τῆς ἐξορίας, ἦτοι τῆς Χαλκηδόνος (Κατίκιον), κατὰ τὰ περιεχό-
μενα ἐν τῷ διατάγματι. Ἄλλ' ὅτε ἔφθασε πλησίον τοῦ σαραγίου τὸ
τοῦ Γρηγορίου ἀκάτιον καὶ ἔστρεψε πρὸς τὸ γαλι-κιοσκίου, ἐνόησαν
εὐθύς, τί ἔμελλε γενέσθαι, καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπησαν πρὸς τὸ ἀπέναν-
τι τοῦ Γαλατᾶ μέρος. Οὕτως ὁδηγηθεὶς ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν περιοχὴν
τῶν οἰκημάτων τοῦ μπουσταντσήμπαση, ἐφυλακίσθη ἐντὸς τῆς τρο-
μερωτέρας πασῶν φυλακῆς τοῦ κλιθάνου (φούρνου), αὐτῆς τῆς ἐπι-
γείου κολάσεως.

Ἐκεῖ τινες τῶν Τούρκων, ἐπιεικεῖς ἐπιδεικνύμενοι, παρηγόρους ἀ-
πέτειναν αὐτῷ λόγους, τοὺς ἀκολουθοῦς: «*Μὴ φοβοῦ· οὐδὲν σοι κα-
κὸν γενήσεται· ἐλπίζε μάλιστα, ὅτι ὁ σουλτάνος, ὅς σε ἀνεβίβα-
σεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τρεῖς ἄχρι τοῦδε, ἀναβιβάσει σε
καὶ ἐκ τετάρτου.*» Ἄλλοι ὅμως προσελθόντες ἐπηρώτων παρ' ἄλλα
πολλὰ καὶ τοῦτο: «*Τίτες εἰσὶν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀποστασίας;*» Σιω-
πῶντα δὲ αὐτὸν ἔσκωπτον, ὕβριζον καὶ ἐταλάντευον.

Συνηγμένοι ἐν τοσοῦτῳ κατὰ τὰ πατριαρχεῖα πρὸς ἐκλογὴν νέου
πατριάρχου οἵ, τε ἀρχιερεῖς, ὁ πρεσβύτατος τῇ ἡλικίᾳ ἡγεμὼν Ἀλέ-
ξανδρος Καλλιμάχης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν Σκαολάτος Καλλιμάχης,
ὁ μέγας διερμηνεὺς, ὅλοι οἱ προέχοντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συντεχ-
νίων, οὐδὲν ἠδύναντο. Ἄπαντες, οἱ φαινόμενοι ὅπως δὴ ποτε ἀρμόδιοι,
ἀπεποιοῦντο τὸν θρόνον ἐν ᾧ ῥα τοιαύτη, καὶ ἀπεποιοῦντο αὐτὸν διὰ
πολλῶν παρακλήσεων καὶ μετὰ δακρύων ἔτι. Τότε διαταγὴ τῆς πύ-
λης ἐντονωτάτῃ ἔφθασεν ἐπιβάλλουσα ἀνυπερθέτως τὴν ἐκλογὴν πα-
τριάρχου ἄνευ ἀναβολῆς στιγμιαίας. Δυσκολευθέντων δ' ἐντεῦθεν τῶν
πραγμάτων ἔτι μάλλον, ὁ ἀπὸ Πισιδίας Εὐγένιος, Φιλιππουπολίτης
τὴν καταγωγὴν, ἐγερθεὶς εἶπεν: «*Ἐγὼ δέχομαι τὴν πατριαρχεῖαν*»·
ἀμέσως δὲ ἐφοδιασθεὶς διὰ τῆς ἀνηκούσης συστατικῆς ἀναφορᾶς,
ἀπαστάλη εἰς τὴν πύλιν, καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν, ἐπιστρέψαντα εἰς τὰ
πατριαρχεῖα διὰ τῆς εἰθισμένης μεγάλης παρατάξεως, ὑπεδέχθησαν

αὐτὸν ἅπαντες δι' ὅλων τῶν τυπικῶν τιμῶν, καὶ κατὰ τὴν τάξιν ἐψάλη ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἡ δέουσα δοξολογία. Ὅποια δυστυχὴς διαδοχὴ!

Ἀλλ' ἅπασαν τὴν σκηνὴν ταύτην συνώδευον ἐγκάρδιος λύπη, ἐνδόμυχοι στεναγμοὶ, κατῆφεια προσώπων καὶ ἐπιδείξεις βεβιασμένοι. Ἡ ἰδέα καὶ ὁ τρόπος τῆς πτώσεως τοῦ Γρηγορίου, κοινῶς τε καὶ εὐλικρινῶς σεβομένου μέχρι λατρείας· ἡ ἐπιβολὴ ἐκλογῆς νέας καὶ ἡ ἐξ ἀμηχανίας διαδοχὴ τῆς πατριαρχείας ὑπὸ προσώπου, οὐδεμίαν πρὸς τὸ προκατόχον ἐπιδεχομένου σύγκρισιν, οὐδεμίαν πρὸς τὰς περιστάσεις ἀναλογίαν· ὅλα, λέγομεν, ταῦτα καὶ ὁ παραδειγματισμὸς τοσαύτης σκληρότητος καὶ τοσαύτης στρατιωτικῆς βίας κατὰ τοῦ πρώτου ἱεράρχου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐθνάρχου ἐνταυτῷ, ἐπαρουσίαζον ἔτι μᾶλλον φοβερὸν τὸ παρὸν, καὶ προήγγελλον ἔτι μᾶλλον ἀπελπιστικὸν τὸ μέλλον. Ἡσθάνοντο οἱ πάντες παρηγορίαν τινὰ ἐν ταῖς σκοτίαις αὐταῖς ἡμέραις τῶν θλίψεων καὶ τῶν στεναγμῶν, καὶ ἔβλεπον ἀκτίνας τινὰς ἐλπίδος κατὰ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, ἐν ὧσιν ὁ Γρηγόριος ἐκυβέρνησα τὸ ὑπέρποτε κυμαινόμενον ἤδη σκάφος τοῦ ὀρθοδόξου ὑπὸ τὴν Τουρκίαν πληρώματος. Ἀλλὰ τίς διηγῆσεται τὴν μέχρ' ἄκρων κορυφωθείσαν λύπην καὶ ἀπελπίσιν, ἀφ' ἧς ἐγνώσθη στιγμῆς καὶ ἡ περὶ καταδίκης εἰς θάνατον ἀπόφασιν καὶ ἡ ἐκτέλεσις τούτου ἐν αὐτῷ τῷ «κεσισχανέ» (τοῖς πατριαρχείοις);

Ἄμα ἀναχωρήσαντος ἐκ τῆς πύλης τοῦ νέου πατριαρχίου, οἱ Τοῦρκοι ἐξέβαλον τὸν Γρηγόριον ἐκ τῆς φυλακῆς, συνηγμένον ἔχοντες κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ γιὰλ-κιοσκιου ἓνα ἀριθμὸν ἀκάτιων τρικώπων. Ἐν ἐκάστῳ τούτων εἰσῆλθον ἀνὰ τέσσαρας καὶ πέντε στρατιῶται τῆς φρουρᾶς. Ἐκ διαταγῆς δὲ τότε ἀπεχωρίσθησαν τοῦ Γρηγορίου οἱ συνοδευόντες αὐτὸν οἰκεῖοι· καὶ τούτους, ἀσπασθέντας ἐν δάκρυσι καὶ κλαυθοῖς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, εὐλογήσας αὐτοὺς, ἐπέβη τὸ προσδωρισμένον ἀκάτιον, ἐν ᾧ εἰσῆλθεν ὁμοῦ καὶ ὁ κοτσίμπασης, ὃν ἂν εἴποι τις ἀρχιβασανιστῆρα. Ἐδείξε μὲν φανεράν ἤδη τὴν περὶ καταδίκης προϋπάρχουσαν ἀπόφασιν ἢ ἐν τῷ κλιδάνῳ φυλάκισιν καὶ ὁ σύμπλους κοτσίμπασης, ἡγνοεῖτο ὅμως ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως, οὐδ' ὑπελάμβανέ τις ὡς τοιοῦτον αὐτὰ ἐπὶ τὸ ἀνιερώτερον τὰ πατριαρχεῖα. Ἀλλὰ τὸ ἀκάτιον τοῦ καταδίκου, κεκυκλωμένον παρὰ τῶν ἄλλων τῶν στρατιωτῶν, διηυθύνθη, προπλέοντος τοῦ φρουράρχου, εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Φαναρίου, ὅπου πεπυκνωμένον ἀνέμενε πλῆθος

ἐνόπλων Τούρκων, τῶν μὲν θεατῶν, τῶν δὲ στρατιωτῶν τῆς ἐξουσίας, ὄλων δ' ἀγρίαν καὶ τρομακτικὴν τὴν ὄψιν ἐχόντων, αἰμοδόρον δὲ δεικνύοντων καρδίαν καὶ γυριόντων ἐπὶ τῇ γεννησομένῃ θυσίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς πρώτου δῆθεν καὶ κυρίου ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Πελοποννησίων.

Οὕτως «ἤγετο ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν» ὁ Γρηγόριος· ἀποδιβασθεὶς δ' ὀπισθόχειρ, ἐγонуπέτησεν εὐθὺς μετὰ τινα βήματα, τὴν κεφαλὴν κλίνας καὶ τὸν διὰ μαχαίρας θάνατον ζητήσας. Ἐκεῖ, ἢ ἐν τῇ μόνῃ ταύτῃ πλατείᾳ τοῦ Φαναρίου, ἐξετελοῦντο πολλάκις κεφαλικαὶ ποιναί. Ὁ κοτσίμπασης τότε, ποδοκτυπήσας αὐτὸν, «Ἐγείρου, εἶπεν» ὁργίλος, καὶ βιάδιζε! (καὶ, γιουροῦ!) Ὁ τόπος τῆς καταδίκης σου οὐκ ἔστιν οὗτος· μὴ δυναμένῳ μάλιστα πρὸς ὄρθωσιν, ἔνεκα γήρατος καὶ πολλῆς σωματικῆς ἀδυναμίας, ἔτεινε τούτῳ βοηθείας χεῖρα· εἰς δὲ στρατιώτης ἐκ δεξιῶν καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων ὑπεδοθήσαν συγχρόνως αὐτῷ, ὀδεύοντι τὴν ἔσω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου ἀνωφερῇ ὁδῶν, τὴν ἀγούσαν εἰς τὰ πατριαρχεῖα. Τότε ἠκούσθησαν ἐκ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, ὡς ὄλων ἑλληνικῶν, φωναὶ γοεραὶ, στεναγμοὶ φλογώδεις καὶ κοπετοὶ γυναικῶν, πολλῶν καταληφθεισῶν καὶ ὑπὸ λειποθυμίας. Τότε, ἐν τῇ ἐκραγείσῃ φωνῇ, «Ἐφεραν γὰρ σκοτῶσιν τὸν Πατριάρχην!» παγετὸς ἠθικὸς ἐκ τῆς φρίκης καὶ τοῦ τρόμου κατεκυρίευσεν τὴν καρδίαν τοῦ νέου πατριάρχου καὶ ὄλων τῶν περὶ αὐτὸν, ἀπορούντων καὶ θορυβούντων, διότι οἱ πάντες ἐνόμιζον ἐξόριστον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰδικον γενόμενον τὸν Γρηγόριον.

Τρεῖς ὑπάρχουσιν αἱ ἔξω θύραι τῶν πατριαρχείων· ἡ μία ἀριστερῶθεν πρὸς ἀνατολὰς, φέρουσα εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Παμμυκαρινστου· ἡ ἄλλη δεξιόθεν πρὸς δυσμὰς, ἡ εἰσοδος οὖσα τῆς αὐλῆς τῶν πατριαρχικῶν δωμάτων· ἡ δὲ τρίτη ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατὰ μέτωπον τῆς ὁδοῦ, ἀγούσα εἰς τὰ οἰκήματα τῶν ὑπαλλήλων κληρικῶν. Ἐπὶ τῆς τρίτης ταύτης παρεσκευάζον οἱ δῆμιοι τὰ πρὸς ἀγχόνην, ὅτε ὁ Γρηγόριος, στρέψας τὸ πρόσωπον κατὰ ἀνατολὰς καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, προσήγετο κεκλεισμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς. Πλέον τῆς μιᾶς ὥρας διήρκεσεν ἡ παρασκευὴ αὕτη, ἐμπηχθεισῶν δοκῶν τινων εἰς τὸν θορυγὸν τοῦ ὑπεράνω τῆς θύρας τοίχου, καὶ ἐξαπτηθέντος ἐκ τούτων τοῦ σχοινοῦ τῆς ἀγχόνης. Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν πλησίον γενόμενος τοῦ Γρηγορίου ὁ ἀρχηγὸς τῆς σουλτανικῆς φρουρᾶς (μυσταπάνταμ-

πασης), ἀπέτεινε βροντοφώνως τοὺς ἀκολούθους λόγους : «Κακοῦρ-
»γε, οὐκ εἴ σὺ ὁ διαφθείρας τοὺς δούλους τοῦ σουλτάνου, τοῦ κα-
»ταφυγίου τοῦ κόσμου ; Οὐκ εἴ σὺ ὁ ὠθήσας τοὺς ἀπίστους ἀπη-
»κόους εἰς τὴν ἀποστασίαν ; Οὐκ εἴ σὺ, κύων ἀκάθαρτε, δεῖ-
»πραξας προδοσίας τοιαύτας ; » Διατάξαντος δὲ αὐτοῦ μετὰ τὰς
ἐρωτήσεις ταύτας, ἐσύρθη εἰς τὴν ἀγχόνην ὁ ἱερομάρτυς, παραδούς
ἐν Κυρίῳ τὸ πνεῦμα κατὰ τὸ ἔτος τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἑβδομηκοστὸν
ἔκτον. Τότε πεσὼν τὸ καλυμμαύχιον, ἐνεβλήθη δεύτερον ἐπὶ τῆς κε-
φαλῆς αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ φρουράρχου· καὶ, τοῦ σώματος ἔτι
ἀσπαίροντος, ἀνήρτησεν οὗτος ἐπὶ τοῦ στήθους τούτου χάρτην φέ-
ροντα τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης (α).

Ἄπαντα ἡ ἐναγὴς σπείρα τοῦ γενέτσάραγα, τσαοῦσμπαση, μπο-
σταντσήμπαση, καὶ πλῆθος ἄλλο ἀξιωματικῶν, στρατιωτῶν καὶ ἰ-
διωτῶν βαρβάρων παρῆσαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ αὐλαὶ πατριαρ-
χειῶν, καὶ λεωφόροι ἀπὸ τοῦ ἀγιά-καπουσοῦ μέχρι τῆς πλατείας
τοῦ Φαναρίου συμπεριλαμβανομένης, ἔγεμον ἐκ πάσης τάξεως καὶ ἡ-
λικίας, ἐκ ποικίλων καὶ ἀλλοκότων ἐνδυμασιῶν καὶ στολῶν, Μωχα-
μεθανῶν, ὧλων μὲν ὀπλοφορούντων καὶ ἐπιδεικνυμένων θάρρους καὶ
γενναϊότητα, οὐδενὸς ἀντιτιθεμένου πολεμίου, πλείστων δὲ προσφο-
ρουμένων καὶ ἐναδημονούντων, ὥσει ἐπέκειτο κίνδυνος περὶ τῶν ὧλων.
Οὐδαμοῦ τις ἐφαίνετο Ἑλλήν· μόνον δὲ οἱ περὶ τὰ πατριαρχεῖα κά-
τοικοι, κοπτόμενοι, καταλαμβανόμενοι ὑπὸ φόβου πανικοῦ καὶ πνι-
γόμενοι ἐν τοῖς δάκρυσιν, ἔβλεπον τὴν τραγικωτάτην σκηνὴν τῆς θυ-
σίας ταύτης ἀπὸ τῶν τυχουσῶν ῥωγμῶν ἢ ὀπῶν τῶν κεκλεισμέ-
νων θυρίδων. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν διελύθησαν οἱ Τοῦρκοι, μόνου ἀριθ-
μοῦ τινος φυλάκων διορισθέντος περὶ τὸ θῦμα, ἵνα μὴ κλαπῇ καὶ τύ-
χη ταφῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Μάτην ἐπεμελήθη διὰ πάσης προσφο-
ρᾶς χρηματικῆς καὶ δι' ὧλων τῶν παρακλήσεων, ἵνα ἐξαγοράσῃ πρὸς
ἐνταφιασμὸν τὸ σῶμα τοῦ ἱερομάρτυρος προκατόχου ὁ διάδοχος Εὐ-
γένιος. Ὡς ὧλων τῶν ἄλλων θανατουμένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς,
οὕτω διέταξεν ἀμεταθέτως ἡ πύλη, ἵνα ῥιφθῇ ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ τὸ
σῶμα τοῦ Γρηγορίου, καθ' ὃν λόγον ῥίπτονται ἐν αὐτῇ τὰ ἀκάθαρτα
πράγματα. Μέχρι τσασούτης προσχώρει τραχύτητος ἡ κατὰ τῶν Ἑλ-
λῆνων ἐκδίκησις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν χριστιανισμὸν
περιφρόνησις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας.

Τῇ αὐτῇ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ Πάσχα ἀπηγγονίσθησαν ἑτῆροι τρεῖς

ἐκ τῶν πρωτίστων ἀρχιερέων, τῶν ἐν τῇ φυλακῇ ὄντων ἀπὸ τῆς 9 μαρτίου, ἦτοι ὁ Ἐφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης κατὰ τὸ ἰχθυοπωλεῖον (α), ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος κατὰ τὸ παρμὰκ-καπὶ (β) καὶ ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, Ἰόνιος τὴν πατρίδα, ἐν τῷ Γαλατᾷ. Μέχρι δὲ τῆς 18 ἀπριλίου ἐφονεύθη ὁ Θεοδωρουπόλεως Ἀνθιμος ἐν ταῖς Ἑστίαις, καὶ ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς τρεῖς ἱερεῖς. Ἡ αὐτὴ πρὸ παντὸς ἄλλου ἀνέμενε τύχη τοὺς ἐπιτρόπους (βεκίλιδας) τῆς Πελοποννήσου Ἀθανάσιον Κανακάρην, Δημήτριον Πετρόουκαν, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον καὶ Λιμπέριον Θεοχαρόπουλον, εἰ μὴ προέφευγον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καταβάντες εἰς Ὑδραν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τρεῖς, ὡς σύνηθες, ἐξετέθη ἡμέρας ὁ νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τῆς ἀγχόνης, καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἀπῆρχοντο θεώμενοι τοῦτον διὰ περιεργείας πολλῆς πᾶμπολλοὶ τῶν Τούρκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Γαλατᾷ καὶ τοῦ Βοσπόρου. Ὅλοι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔσειον, ἐπιδοκιμάζοντες οὕτω τὴν τοιαύτην γενομένην τιμωρίαν κατὰ ἀνθρώπου, ὅστις, καθ' ἣν ὁ σουλτάνος διεκήρυξεν ἰδέαν καὶ οἱ Τούρκοι ἐπίστευσαν, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ προέτρεψε τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Τινὲς δὲ, καὶ οὗτοι, τὸ περιεργότερον, ἐκ τῶν ἀναγινωσκόντων τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἐνέπτυσον αὐτὸν καὶ καθύβριζον λόγῳ ζήλου, δι' ἣν καὶ γραΐδιά τινα ἐκ τῶν Τουρκισσῶν πλησιάζοντα ἐβράβδιζον τοῦτον, καὶ ἄλλοι τῶν ἀναγωγωτέρων ἐδῶν οὐ ἅ! (γιουχα!) Λέγεται, ὅτι καὶ ὁ σουλτάνος Μαχμούτ, μετημφισμένος εἰς δερβίσην, ἀπῆλθε, καὶ καθήσας καταντικρὺ τοῦ νεκροῦ, παρετήρει αὐτὸν, δι' οὗ ἔφερε μικροῦ τηλεσκοπίου, πλῆρον τῆς μιᾶς ὥρας. Βεβαίως δὲ ὁ μέγας βεζύρης Βενδερλῇ Ἀλῇ πασσᾶς, διερχόμενος ἐξεπίτηδες ἔφιππος, ἔστη πρὸς ὀλίγον, καὶ σκυθρωπὸς τὸν νεκρὸν ἰδὼν ἐκίνησε κεφαλὴν ἀποδοκιμασίας.

Τὴν τρίτην τῆς διακαινησίμου καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐξετελέσθη ἡ ἀπαγχόνισις, συνέβρευσαν ὑπὸ τὰ πατριαρχεῖα ὥσει δισχίλιοι Ἑβραῖοι ἐκ τοῦ Γαλατᾷ καὶ τοῦ Πικριδεῖου (Χασκιοῦ), βοηδρομοῦντες. Πολλοὶ ἔφερον καὶ ῥόπαλα, ὅπως ὑπερασπισθῶσιν, ὡς φαίνεται, ἐν ἀνάγκῃ, ἐπιτιθεμένων τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐπιδείξωσιν ἑαυτοὺς φοβερούς. Ἀμφιβάλλεται, ἐὰν συνῆλθον οὗτοι αὐθόρμητοι, ἵνα καταδηλώσωσι τὸν πολιτικὸν ζῆλον ἑαυτῶν, ἡ ἑτεροκίνητοι ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, ἵνα ἐκπομπευθῇ ἐτι χεῖρον ὁ ἀνώτατος ἀρχιερεὺς τῶν Ἑλ-

λήνων. Καὶ διὰ τὴν μίαν καὶ διὰ τὴν ἄλλην περίπτωσιν ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐδείχθη ἐκ προσθήκης ἐνοχὸς ἀποστροφῆς ἐσχάτης. Ὁλίγω ὕστερον ἐλθόντες οἱ δῆμιοι, ἀπεγύμνωσαν τὸ σῶμα κρεμάμενον, ὡς ἀπεγυμνοῦντο παρὰ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ ἀπαγχονιζόμενοι ἀρχιερεῖς, ἀφ' οὗ τριήμεροι ἔφερον, παρὰ τὴν κληρικὴν ἐνδυμασίαν, καὶ τὸ σύνθησες διακριτικὸν ἐπανωκαλύμμαυχον πρὸς ἐμπαιγμὸν καὶ περιφρόνησιν πλείονα. Λυθέντος δὲ τοῦ σχοινίου καὶ πεσόντος τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς γῆς, παρετηρήθη πρὸς τὸν ἀριστερὸν αὐτοῦ μαστὸν τὸ σημεῖον πληγῆς ἐκ σφαίρας πυροβόλου. Τότε οἱ Ἑβραῖοι, θηριασθέντες τῶν Τούρκων, προθυμώτατοι εἰς μετὰ τὸν ἄλλον δεικνύμενοι καὶ πᾶσαν ἀναπτύσσοντες βδελυρίαν τρόπων, ἐβόησαν ἔφοδος ! ! (γιοὺρ-για ! !), καὶ ἀρπάσαντες τὸν βρόχον ἔσυρον ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τὸν νεκρὸν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώματος, βλασφημοῦντες τὰ αἰσχιστα, σκιρτῶντες ὑπὸ χαρᾶς, εὐχόμενοι τὰ αὐτὰ καθ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κλήρου καὶ δίκην μαινομένων φερόμενοι ἐν ἐνὶ λόγῳ· τρεῖς δὲ περιεπαγόντες τοῦτον κύκλῳ τῆς πλατείας τοῦ Φαναρίου, ἄφησαν δισπαραγμένον παρὰ τῇ θαλάσῃ, λακτίζοντες καὶ καταναθεματίζοντες ἔτι. Μέχρι τίνος βαθμοῦ ἀπηνείας καὶ τραχύτητος τυφλώττουσι τὸν ἄνθρωπον τὰ θρησκευτικὰ μίσση ! Οἶα καὶ ὅσα τὰ κακὰ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀναγωγίας, ὧν ἔδωκαν δείγμα νέον καὶ ἀποτροπαιότατον οἱ πάντοτε «*μη εἰδότες, τι ποιοῦσι, Ἑβραῖοι*». Οἱ δῆμιοι ἤδη, λαβόντες τὸ σῶμα ἐν ἀκατίῳ τινι, ἀπήγαγον καὶ ἔρριψαν ἀπέναντι τοῦ ναυστάθμου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κερατίου κόλπου. Ὁ πατριάρχης Εὐγενίος, καταβὰς τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐτέλεσεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν μετὰ τῶν τυχόντων ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ὅλων δακρυρροούντων ἐκ καρδίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς κατασχύνης ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ σώματα τῶν τριῶν ἄλλων συναπαγχονισθέντων ἐγκρίτων ἀρχιερέων, τοῦ Διονυσίου, Ἀθανασίου καὶ Εὐγενίου.

Ὁμολογοῦμεν εὐσυνειδώς ἀδύνατον ὅλως καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν χεῖρα ἡμῶν πρὸς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν καὶ τὴν λεπτομερῆ διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐξεικόνισιν τῆς ἀγριότητος τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς παρούσης ἐποχῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης προελθουσῶν τραγικωτάτων πράξεων καὶ συνεπειῶν πάσης κατηγορίας. Ἀπὸ τοῦ σουλτάνου μέχρι τοῦ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἰδιώτου, οἱ Τούρκοι ἤδη καὶ ἐν Κωνσταντι-

νουπόλει καὶ καθ' ὅλον τὸ κράτος ἦσαν ἄλλαι τόσαι ἐνδικοιτῶμεναι μεταξύ προβάτων δίποδες τίγρεις, διὰ παντὸς ἐπιδιώκοντες τρόπου καὶ ἐπιπλάστου ἀφορμῆς θύματα, καὶ οὐδαμῶς κορεννύμενοι αἵματος. Ὅσῳ ἐπλατύνετο ἡ ἐπανάστασις, τόσῳ ηὔξανεν ἡ κατὰ τῶν μὴ ἐπαναστάντων λύσσα τῆς ἀντεκδικήσεως τούτων. Οὐδεὶς Ἕλλην ὑπήκοος πάσῃ τάξεως καὶ καταστάσεως ἀσφάλειαν εἶχεν οἰανδήτηνα, καίτοι διάγων ἡσυχώτατος καὶ κατακλειόμενος. Ἐὰν ἔζη, ἡ ζωὴ αὐτοῦ αὐτόχρημα βάσανος ἦν, ὅτε ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν καὶ ἐν πάσῃ ἀδιακρίτως ἡμέρᾳ ἡ ἐφρονέυετο ἐν ταῖς ὁδοῖς παρὰ τοῦ τυχόντος, ἔστω καὶ ἀχθοφόρου, ἡ ἡρπάζετο παρὰ τῆς ἐξουσίας ἀπαγόμενος εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἐγκληματιῶν, ὅπου ἐτύγχανεν ὡσεπιτολὸν ἐπισωρευόμενος, ὡς ἡ ταριχευομένη σάρδα ἐν τοῖς βοτῆσις, ἡ ἐρρίπτετο εἰς τὸ λεγόμενον «κάτεργον», ἡ ἐξωρίζετο ἀνεπιστρεπτὶ ὡσεπιτοπλείστον. Ἀλλὰ καὶ δωροδοκῶν ὁ Ἕλλην τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα ἐντὸς ἡ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας ἀγᾶν, ὅπως ἔχη καταφύγιόν τι καὶ ἐλπίδα ζωῆς, καὶ προσφέρων ἐτοιμῶς, ὅσα ἂν ἀπῆτουν χθές οἱ δεῖνα καὶ σήμερον οἱ δεῖνα λεγόμενοι «καμπαδαῖοι», οὐδεμίαν καὶ πάλιν ἀσφάλειαν ἀπῆλαυε. Καθὼς ὁ καταληφθεὶς καὶ περικυκλωθεὶς ἐκ πυρκαϊᾶς οὐ σώζεται, εἰς ὁποῖαν ἂν καταφύγῃ γωνίαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν τῶν τοιούτων μέσων ὑπισχνεῖτο σωτηρίαν εἰς τὸν Ἕλληνα, διότι περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ὑπὸ αἰμοδόρων θηρίων, καὶ, εἰ μὴ κατεστρέφετο παρὰ τῆς ἐξουσίας, ἐκινδύνευε παρὰ τοῦ εὐτελεστέρου τῶν Τούρκων, καὶ τανάπαλιν.

Ἀλλὰ τῶν Τούρκων ἡ ἀγριότης προέβαινε καὶ περαιτέρω. Ἐκαστος ἐφιλοτιμεῖτο τὸν δῆμιον· ἕκαστος ἤθελεν ἰδίαις χερσὶν ἐν τοῦλάχιστον θύμα· καὶ, εἰ μὴ ἐπετύγχανεν ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ ζῶντα Ἕλληνα, ἀπεφλέγμαινεν ἐπὶ πτώματος ἢ κρεμαμένου πυροβολῶν, ἢ ἐσφαγμένου κρεουργῶν. Πλείστοι παντοπῶλαι, κρεοπῶλαι καὶ τοιοῦτοι ἐπληρώθησαν διὰ μολύβδου ἀντὶ χρημάτων. Οὐχὶ ἡ ἀπαίτησις, ἀλλ' ἡ αἵτησις τοῦ βραγίᾳ περὶ πληρωμῆς θεωρεῖτο παρὰ τοῦ Τούρκου αὐθάδεια, ἐγκλημα· καὶ ἡ αὐθάδεια αὕτη, τὸ ἐγκλημα τοῦτο ἐτιμωρεῖτο αὐθαιρέτως καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ θανάτου. Ἐν ᾧ δὲ οὐδεὶς τῶν θυσιαζομένων ἤξιοῦτο ταφῆς, οἱ δῆμιοι ἐφορολόγουν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν μετακομιδὴν τῶν πτωμάτων, λαμβάνοντες τὸ λεγόμενον «λὲς παρασι» (πληρωμὴν διὰ τὸ πτώμα). Ἐπὶ τὸ ἐπισημότερον δὲ, κατὰ πᾶσαν πρωτὴν ὑπεβάλλετο τῷ μεγάλῳ βεζύρη κα-

τάλογος τῶν πεφυλακισμένων· οὗτος δὲ, ἔχων δύο δοχεῖα, τὸ μὲν ἐκ μέλανος, τὸ δὲ ἐξ ἐρυθροῦ ὑγροῦ, κατεσημαίνετο μετὰ πάσης ἡθικῆς ἀταραξίας διὰ μὲν τοῦ πρώτου τοὺς φονευθησομένους, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου τοὺς ἐξορισθησομένους. Ἀμέσως δὲ ὁ κατάλογος τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἀποφάσεων, συντασσομένων, ἐπὶ τὸ συνοπτικώτερον, διὰ μόνου τοῦ μέλανος ἢ ἐρυθροῦ σημείου, διεθιβάζετο πρὸς τὸν σουλτάνον· καὶ οὗτος, περιβάλλων αὐτὸν διὰ τοῦ κύρους τῆς ἐγκρίσεως, ἤτοι τοῦ ἰδίου μονογραμμάτου σημείου, ἄνευ ἄλλης ἐρεῦνης, συνίστα συνήθως τὴν ἀνάγκην τῆς ἡμερησίας ἀνανεώσεως καταλόγου τοιούτου καὶ πλειόνων θυμάτων.

Ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς τουρκικῆς τυραννίας οὔτε πρῶτος ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, οὔτε δεύτερος ὁ προκατόχος αὐτοῦ πατριάρχης Κύριλλος, εἰσὶν οἱ θανατωθέντες τῷ 1821 ὡς κακούργοι, οὔτε πρῶτος ἐκ τῶν σουλτάνων Μαχμούτ ὁ Β' λογίζεται ὁ ἀπαγχονίσας πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ τοιαύτη τῶν σουλτάνων κακουργία καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων παθήματα χρονολογοῦνται ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ κατακτητοῦ Μεχεμέτ Β', ὅστις ἐκθρονίσας βιαίως τῷ 1469 τὸν τέταρτον μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχην Ἰωάσαφ, κατήσχυε δημοσίως, κείρας τὴν πολιὰν αὐτοῦ γενειάδα, ὡς μὴ ἐνδύσαντος εἰς παράνομον συνοικέσιον. Ὁ Μεχεμέτ οὗτος περιωρίσθη μέχρι τούτου τοῦ εἶδους τῆς ἀτιμωτικῆς ποινῆς, διότι ὁ ἴδιος ἐδωρήσατο μετὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν προνομίων καὶ τὸ ἄθικτον τῆς ζωῆς τοῦ πατριάρχου. Ἀλλὰ Μουράτ ὁ Δ' κατὰ τὸ 1638 ἔπνιξε τὸν πεντάκις πατριαρχεύσαντα σφοδρὸν Κύριλλον τὸν Δούκαριν. Ἀλλὰ Μεχεμέτ ὁ Δ' κατὰ τὸ 1650 κατεπόντωσε τὸν πατριάρχην Παρθένιον τὸν Ὁξύν, ἐμβιβάσας ἐν πλοιαρίῳ πρὸς ἐξορίαν δῆθεν. Ἀλλὰ ὁ αὐτὸς σουλτάνος Μεχεμέτ κατὰ μὲν τὸ 1657 ἀπηγχόνισε τῷ σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου, κατὰ τὸ παρμὰκ-καπὶ (κιγκλιδωτὴν πύλην), τὸν ἀπὸ Χίου πατριάρχην Παρθένιον, συκοφαντηθέντα παρὰ τοῦ τότε χάνου τῆς Ταταρίας ἐπὶ βωσσοφροσύνῃ· κατὰ δὲ τὸ 1659 ἀπηγχόνισεν ἐν τῇ Προύσῃ τὸν ἐκπεσόντα τῆς πατριαρχείας Γαβριήλ, συκοφαντηθέντα καὶ τοῦτον ἐπὶ βαπτίσματι Τούρκου· μετὰ ὀλίγας δὲ ἡμέρας καὶ ἐν τῇ Προύσῃ ὠσαύτως ἀπηγχόνισε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σερβίας Γαβριήλ, συκοφαντηθέντα καὶ τοῦτον ὡς κατὰσκοπον τῆς Ῥωσσίας. Τέλος δὲ κατὰ τὸ 1769 ὁ ἀπὸ Λαρίσης

πατριαρχέας Μελέτιος ἐστρεβλώθη, ἄλλοι δὲ πατριάρχαι ἄλλους ὑπέστησαν βασανισμοὺς καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμώσεις (α).

Ἄλλ' ὥς τις ἐθανατώθη ὁ πατριάρχης Γρηγόριος; Ὡς «ὑποτεθεὶς ἄπιστος τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἐπίβουλος (χαίνης) ὡς ὑποτεθεὶς μυστικὸς συμμέτοχος τῆς ἐπαραστάσεως τῶν Πελοποννησίων (β) ὡς ὑποτεθεὶς πρωτατὴριος ὄλων τῶν ἀναφυσίων ταραχῶν». Φρίσσει τις βλέπων τὴν τυραννίαν, καὶ ταύτην τουρκικὴν τυραννίαν, ἀπαιτοῦσαν πιστοὺς εἰς ἑαυτὴν τοὺς τυραννουμένους καὶ ἐνοχοποιούσαν ἄλλους διὰ τὰς συνεπείας τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀμαρτημάτων καὶ ἐγκλημάτων. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι πᾶσα τύραννος κυβέρνησις μόνη πηγὴ καὶ αἰτία ἐστὶ τῶν ἐπαναστάσεων, διότι πρώτη ὑπάρχει ἡ ἀποστάτις κατὰ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης; Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος οὔτε ὁ πρῶτος, ἢ ὁ τελευταῖος, ὑπεκίνησε τὰς ταραχάς, ἢ συνεμέθεξε τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου, ἢ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν αὐτοῦ, καίτοι προτρεπόμενος εἰς τοῦτο παρ' ἄλλων τε καὶ τοῦ Δέρκων Γρηγορίου (γ). Ὁ Γρηγόριος ἐξ ἐναντίας ἀπέφυγε πᾶσαν ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀφορμὴν ὑπονοίας πρὸς μόνον δὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπως σῶσῃ οὐχὶ ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ ποίμνιον ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς γενικῆς σφαγῆς, ἐδέχθη οἰκονομικῶς, ἥτοι καὶ ἐναντίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων αὐτοῦ καὶ ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ, ὅσα ἐπέβαλεν ἡ ἐξουσία μέτρα διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἀφορισμῶν, διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἐγκυκλίων, διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἀποστολῶν ἐξάρχων. Τίς ἄρα, καὶ ἡ ἐλαχίστη καὶ, ὑπῆρξεν ἡ πραγματικότης καὶ ἐπομένως ἡ ἀπόδειξις, ἔστω καὶ ἡ πόρρω ἀπόδειξις τῆς ἀπιστίας, ἐπιβουλῆς καὶ συμμετοχῆς αὐτοῦ; Καὶ ὁμολογητέον, μεθ' ὁποῦς ὁ πρωθιεράρχης ἀνεδέχθη αὐταπαρνήσεως χριστιανικῆς ἀγῶνα μέγαν καὶ ὑπέρτερον, ὅτε, ἐν ᾧ μέρος τοῦ ἔθνους ἠγέρθη εἰς τὰ ὕψηλα, ἵνα σωθῇ ἀπὸ τῆς τυραννίας, αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ «καλὸς ποιμὴν», ἠγωνίζετο διὰ παντὸς οἰκονομικοῦ τρόπου, ἵνα σῶσῃ ἀπὸ τῆς ἀντεκδικήσεως καὶ σφαγῆς τὸ μέγα μέρος τούτου. Λέξεις ἄρα πραγμάτων κεναὶ καὶ ἀπλοὺς τις τύπος ἦσαν τὸ αἰτιολογικὸν τῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος, θανατικῆς ἀποφάσεως, ἐστηριγμένον ἐπὶ ὑποθέσεων. Κυρία δὲ ταύτης αἰτία ἐν τῷ πνεύματι τοῦ σουλτάνου ἦτο αὐτὸς ὁ Γρηγόριος, ὡς Ἕλληνα καὶ Πελοποννήσιον, ὡς πατριάρχης καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τοῦτο ἡ ἀπόφασις οὐκ

ἐψεύσθη. Ὁ Μαχμούτ, ὁ ἄλλως εὐφυής καὶ σύννους, ἀλλ' ἤδη κεκμη-
κώς τῷ πνεύματι ἐκ τοῦ μεγάλου τῶν περιστάσεων βάρους, ὑπέλα-
βεν, ὅτι κεραυνῶν διὰ τῆς καταδίκης τὸν Γρηγόριον, ὡς καὶ πᾶν ἄλ-
λο πρόσωπον ἔξοχον, αὐτὴν ἐκεραινοβόλει τὴν ἐπανάστασιν, ἣ ἀνέ-
στελλε τοῦλάχιστον τὴν πρόοδον ταύτης· ὑπέλαβεν, ὅτι ἐν τῇ κατα-
στροφῇ τῶν ἀνωτέρων προσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξηλείφοντο οἱ ἄ-
ξιοι καὶ ἀρμόδιοι ὁδηγοὶ αὐτοῦ· ὑπέλαβεν, ὅτι πᾶς ἐν τέλει οἰφδύ-
τινι Ἑλλήνι ἐχέγγυόν τι ἦν τῆς τυραννίας αὐτοῦ, ὀφείλων λόγον περὶ
τῶν ἄλλων· ὑπέλαβε τέλος πάντων, ὅτι, καθὼς ἐπὶ Μεχεμέτ τοῦ Β',
πεσόντος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ὑπετάγησαν οἱ Ἑλληνες·
οὕτω καὶ ἤδη, θανατουμένης τῆς ἱερᾶς κορυφῆς τῆς ἐκκλησίας, τοῦ
Γρηγορίου τῶν τριῶν πατριαρχειῶν, τοῦ Γρηγορίου τῆς μεγάλης ἡθι-
κῆς ἐπιβροῆς καὶ τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ, ἐπανελεύσονται εἰς τὴν ὑπο-
ταγὴν ἕνεκα φόβου καὶ ἀμηχανίας οἱ ἐπαναστάται ἐκ τῶν Ἑλλήνων.
Πλὴν οὐδεμίαν, ὡς Τοῦρκος ἀνὴρ, ἀμαθὴς καὶ ἀπολίτευτος, ἔκαμεν
ἐκτίμησιν τῶν «*χρόνων καὶ καιρῶν*», οὐθ' ὡς τοιοῦτος ἐνόησεν, ὅτι
ἡ ἐπανάστασις ἦτο τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὁ καρπὸς
ἐργασίας πολυχρόνιου, καὶ οὐχὶ μόνη ἡ θέλησις ἑνὸς ἢ ὀλίγων. Ἐὰν
ὠμολόγητο εἰς ὁ ἥρως τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονεῖαις πολεμικοῦ δράματος,
ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅμως ἦτο ὁ ἥρως αὐτὸ τὸ ἔθνος· ἔθνος δὲ ὅλου, καὶ
τούτου νεάζοντος τῷ πνεύματι, ἡ κεφαλὴ οὐκ ἐκόπτετο, κοπτομένης
τῆς τοῦ γηραιοῦ Γρηγορίου καὶ τοιούτων ἄλλων. Ὁ Μαχμούτ ἐκο-
λακεύετο μὲν ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ πολλοῦ μέρους τῆς ἄλλως παρα-
φερομένης διπλωματίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἠγνόει ὅμως, ὅτι ἡ
ἀγάπη πρὸς τὸν ἑλληνισμόν ἐρρίζουτο βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν σο-
φῶν τῆς Εὐρώπης, αἰείποτε συνδικλεγομένων μετὰ τῶν μεγάλων τῆς
ἀρχαιότητος Ἑλλήνων, μία δὲ δύναμις ἀνωτέρα, ἡ ἀλήθεια ἐκφρα-
ζομένη διὰ τῆς κοινῆς γνώμης, ὑπερισχύει πάντοτε· ἠγνόει ὡσαύτως,
ὅτι τὸ πῦρ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδέποτε ἐσβέσθη οὔτε ἐν τῇ Ἀνατο-
λῇ, οὔτε ἐν τῇ Δύσει, διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων,
προωρισμένον οὕτω, ὅπως ἐν δεδομένῃ περιστάσει καὶ ἐκ μικρῶν
σπινθήρων φλογίσῃ καὶ ἀποτεφρώσῃ τὸ μέγα τοῦ τουρκισμοῦ κατα-
κτητικὸν οἰκοδόμημα. Τελευταίον ἐνόμιζεν ὁ ἀνὴρ, ὅτι, ὡς ἐ-
διοίκει ὑποκύπτουσαν τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ μόνου καὶ πατροπα-
ραδότου συστήματος τῆς ἀγχόνης, τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ράβδου.
(ἀς, κίς, βοῦρ,) οὕτω καὶ ἀνγκύπτουσαν αὐτὴν τοῦ ζυγοῦ καθυποτάξει

καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἰδίου, πλατυτέρου ἀναπτυσσομένου μάλιστα.

Ἡ ἐκ τῆς ἀσεβοῦς θυσίας τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν ἀγγρίων τρόπων αὐτῆς γενικὴ ἐντύπωσις ὑπερτερεῖ ὄλων ὁμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ μετέπειτα γενομένων ἐντυπώσεων τοιοῦτου εἵδους. Οὔτε ἔπαυσεν αὕτη, καίτοι παρερχομένης ἤδη τεσσαρακονταετίας, οὔτε εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐξαλειφθήσεται, καὶ ἂν μία ἐπὶ τῆς γῆς μείνῃ ζῶσα πνοὴ Ἑλλήνος καὶ ὀρθοδόξου. Πατριάρχας μὲν εἶδε πολλοὺς ὁ ἐλληνικὸς καὶ ὀρθόδοξος κόσμος ἀπ' αἰώνων· Γρηγορίους ὅμως ἔλαβεν ὀλίγους, σπανιωτάτους. Διὰ δὲ τοῦτο ἐθρήνησαν οἱ πάντες οὐχὶ μόνον τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ τὸν Γρηγόριον, τὸν ὕσιον τῶν ἱερῶν, τὸν ἀθλητὴν τῶν καλῶν, τὸν ἀληθεῖ ἀνώτατον πνευματικὸν ποιμένα Γρηγόριον. Ἐν μὲν τῷ ἀξιώματι αὐτοῦ καθυβρίσθησαν παρὰ τῶν βαρβάρων ἡ θρησκεία, ἡ ἐκκλησία, ἐν γένει ὁ χριστιανισμός· ἐν δὲ τῷ προσώπῳ ἡ ἀρετὴ, ἡ δικαιοσύνη, ἐν γένει ὁ ἐλληνισμός. Ἀδιάφορον, ἂν διὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦτου νόθοι τινὲς καὶ παράφοροι μέχρις ἐλεεινότητος Κατόλικοι ἱερεῖς ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σταυροδρομίου. Ἀπ' ἐναντίας ὁμόθυμος ἅπας ὁ ἠθικὸς χριστιανικὸς κόσμος πάσης δοξασίας καὶ ἐθνικότητος ἡσθάνθη τὸ μέγα καὶ ἄκρον ἀνοσιούργημα αὐτῷ τῶν βαρβάρων τοῦ μωχαμεθανισμοῦ· εἶδεν, ὅτι συγκαθυβρίσθη, συνεπροπηλακίσθη, καὶ ἔλαβεν ἰδέαν περὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων συμπαθεστέραν μὲν, ὀρθοτέραν ὅμως. Οὔτε ἀπατώμεθα ἄρα θεωροῦντες, οὔτε κρυπτόμεθα μὴ ὁμολογοῦντες τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ὡς τὸ μοναδικώτερον ὄλων τῶν ἐκτάκτων συμβάντων τοῦ ἐννεαετοῦς ἀγῶνος. Ἀνώτερον μάλιστα πάσης ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ μέγα αὐτὸ συμβεβηκὸς καθιστῶσι τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ βυθισθεὶς τῇ 13 ἀπριλίου νεκρὸς τοῦ ἱερομάρτυρος Γρηγορίου, ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὤθήθη ὑπὸ τῶν κυμάτων μέχρι τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὸ Καρᾶ-κισί, ὅπου ἐλλιμενίζετο καὶ ἐν ἐλληνικὸν ἰόνιον πλοῖον, τὸ τοῦ Ἰωάννου (α) Σκλάβου, ἐκ Κεφαλληνίας, ῥωστικὴν φέρον σημαίαν καὶ ἔτοιμον ὄν πρὸς ἀπόπλουν. Τί ἄλλο δύναται τις εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ αὕτη «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφριξεν» εἰς τὴν τοσαύτην τῆς βαρβαρότητος ἀσέβειαν πρὸς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν τοσαύτην κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος θρησιδίαν; Ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Σκλάβου ὑπῆρχε, προσφυγὼν μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου καὶ ὁ μέγας πρωτασκήτορ αὐτοῦ Σωφρόνιος, Ἄνδριος. Περὶ τὸ ἐσπέ-

ρας τῆς 16 ἀπριλίου εἶδεν ὁ Σκλάβος ἀπὸ τοῦ καταστρώματος σώματι παρὰ τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου, ἔχον περίλευκον τὴν κεφαλὴν, καὶ ταύτην φέρουσαν μικρὰν γενειάδα· ἐκ δὲ τοῦ δεδεμένου περὶ τὸν λαίμον ἰσχυρίου ὑπενόησεν αὐτὸ ὡς τὸν νεκρὸν τινος τῶν ἀπαγχονισθέντων ἀρχιερέων, ἣ καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὃν ἠγνόει ζῶντα. Ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ ταύτῃ ἐρωτηθεὶς ὁ πρωτοσύγκελος καὶ παρατηρήσας, ἀνέκραξεν εὐθὺς, συγκινηθεὶς σφόδρα καὶ πλήρης γενόμενος δακρύων: «Ὁ πατριάρχης μου!! ὁ Γρηγόριος!!» Ὁ Σκλάβος, καθησυχάσας τότε αὐτὸν καὶ ἐπιβαλὼν σιωπὴν εἰς ὅλον τὸ πλήρωμα, ἔλαβε νυκτὸς τὸ λείψανον, καὶ καταθέσας ἐντὸς τοῦ ἔρματος ἀνέπλευσε τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸν Εὐξείνιον πόντον, καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ὀδησσοῦ ἠγκυροβόλησε τῇ 11 μαΐου, ἥτοι μετὰ εικοσιτέσσαρας ἡμέρας, ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων.

Παραδέχεται ἄρα καὶ ὁ μάλλον ἐφεκτικὸς ὡς ἀπλὴν συνδρομὴν περιστάσεων τυχαίων τὴν ἀνάδυσιν τοῦ σώματος, εἰ καὶ συνέδεσεν ὁ δῆμιος, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ σχοινίον μετὰ λίθου εὐμεγέθους; τὴν ὥθησιν τοῦτου εἰς πλοῖον ἑλληνικόν, τὸ μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐν τῇ ἀκτῇ ἐκείνῃ ὑπάρχον τοιοῦτο; τὴν εἰκασίαν μάλιστα καὶ ἰδέαν τοῦ πλοιάρχου Σκλάβου, καὶ ἐπὶ τέλους τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῦ πρωτοσυγκέλου τοῦ Γρηγορίου; Τῆς θείας ταύτης οἰκονομίας δείγμα ἔχομεν καὶ ἕτερον, τὸ ἀσάπες τοῦ διασπαρακτοῦ μάλιστα σώματος καὶ μεθ' ὅλην τριακονθημερίαν, οἷον παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀδησσοῦ ὁ Σκλάβος, ὡς παρακαταθήκην ἱερὰν τῶν πράγματι «σκλάβων» τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένων Ἑλλήνων. Τίς ἄλλως δυνατὴ ἦτο ἐξέλεγχξις καὶ ἀναγνώρισις τῆς ταυτότητος, συνομολογηθείσης καὶ μαρτυρηθείσης ἐγγράφως παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖ πολυπληθῶν φυγάδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην, τὸ μὲν σῶμα ἀπετέθη ἐντὸς κιβωτίου κατὰ τὸ λοιμοκαθαρτήριον, παννυχίων καιομένων δύο λαμπάδων, τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινωσκόντων ἀλληλοδιαδόχως δύο ἱερέων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Θεοδωρίδης Λανζερών, γενικὸς διοικητὴς τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, προεκάλεσε διὰ ταχυδρόμου ἐκτάκτου τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς τῆς Πετροπόλεως.

Ὅποια καὶ ἐν τῇ Πετροπόλει, ὡς καὶ ἐν τῇ Ὀδησσῷ, ἐγένετο γενικῶς ἡ παθητικὴ συγκίνησις τότε! Ὅποσα ἔρρευσαν δάκρυα θερμὰ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ εὐλογημένου αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου,

ὄλων τῶν ἐν τέλει, τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης ταύτης! Ὅποια ἐξήφθησαν αἰσθήματα συμπαθείας ἀδελφικῆς περὶ τῶν Ἑλλήνων, ὡς σφαττομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ἀγανάκτησις ἐγκάρδιος κατὰ τῶν βαρβάρων, ὡς ὕβριστῶν τῶν ἱερωτέρων καὶ σφαγέων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου! Ἀμέσως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος διέταξαν τὴν οἰκείαν τιμωρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ, μᾶλλον δὲ βασιλικὴν κηδεῖαν τοῦ Γρηγορίου, ὡς κοινοῦ τῶν ὀρθοδόξων πατρός, καὶ συγχρόνως δῶρα βασιλικά ἐπέμφθησαν, ἥτοι στολὴ πάγχρυσος πατριαρχικὴ, μίτρα πολυτιμοτάτη καὶ ἐγκόλπιον διάλιθον, δι' ὧν περιβαλόντες τὸν νεκρὸν ἔθηκαν τότε ἐν λάρνακι ὑψηλῇ ἐπὶ τῆς ἔξω τοῦ λοιμοκαθαρηθρίου αὐλῆς. Ἱερεῖς, λαμπάδες καὶ θυμιάματα περιεκύκλουν τὴν λάρνακα.

Ἡμέρα τῆς κηδεῖας ὠρίσθη ἡ 17 ἰουνίου, καὶ ἦν, ἀρξαμένης τῆς κωδωνοκρουσίας τῶν ἐκκλησιῶν, πρῶτος ὁ Ἀνζερὸν μεθ' ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἐν στολῇ, καὶ ἀκολούθως οἱ ἀρχιερεῖς, ἐνδεδυμένοι τὰς ἀρχιερατικὰς αὐτῶν στολὰς, ὁ Δρύστας Κύριλλος, ὁ Εἰρηνουπόλεως Γρηγόριος καὶ ὁ Βενδερίου καὶ Ἀκ-κερμανίου Δημήτριος προσῆλθον μετὰ τοῦ ἱεροῦ κλήρου περὶ τὴν λάρνακα. Ψαλέντος τοῦ τρισαγίου, οἱ ἱερεῖς ἔθηκαν ἐφ' ἀμάξης αὐτὴν, ὅτε τὸ φρούριον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα, ὑψώσαντα πενθίμους τὰς σημαίας, ἤρξαντο τηλεβολεῖν, τὰ μὲν πρῶτα ἀνὰ ἑκατὸν ἐν, τὰ δὲ δεύτερα ἀνὰ πεντήκοντα ἐν ἑκάστον. Ἐγένετο δ' ἡ τάξις τῆς ἐκφορᾶς τοιαύτη.

Προηγούντο σταυρὸς ἀργυρόχρυσος μέγας καὶ φανοὶ πολύφωτοι, κρατούμενοι ὑπὸ ἀναγνωστῶν, καὶ αἱ σημαίαι τῶν ἐκκλησιῶν διάκονοι δὲ ἀκολουθοῦντες ἔφερον, τέσσαρες μὲν τὸ πῶμα τῆς λάρνακος, εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ῥάβδον, καὶ δύο ἕτεροι, ὁ μὲν τὸν μανδύαν, ὁ δὲ τὸ ἀρχιερατικὸν ἐγκόλπιον ἐπὶ χρυσῶν προσκεφαλαίων. Κατόπιν εἶποντο ὁ χορὸς, ψάλλον τὸ νεκρώσιμον, μοναχοί, ἱερεῖς, ἀρχιμανδρίται καὶ οἱ ἀρχιερεῖς· ἅμαξά δὲ ἵππων ἐξ μελανοσκεπῶν εἴλκε τὴν λάρνακα, καὶ κατὰ μὲν τὰς τέσσαρας γωνίας ταύτης διάκονοι ἰσάριθμοι ἐθυμιάζον, κατὰ δὲ τὰς πλευράς, ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν, ἐκράτουν οὐρανὸν ἐκ σπηρικοῦ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοῦ διαχρῶσαν, δώδεκα δὲ τῶν διαφερόντων κατοίκων λαμπάδας ἀνημμένας. Μετὰ δὲ τὴν ἅμαξαν ἤρχοντο πενήτηφοροῦσαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, οἱ ἐπισημότεροι τῶν φυγᾶδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ

Μολδαυοβλαχίας, καὶ ὁ λαὸς, πεπηγὼς οἶονεῖ εἰς ἓν ὅλον στερεὸν σῶμα (α). Ἡ πομπὴ ὤδευσεν μεταξὺ δύο γραμμῶν στρατιωτῶν ἐπὶ μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου μέχρι τοῦ ῥωσσικοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως· ἐφέστη δὲ τρεῖς καθ' ὁδὸν, ὅτε ἀνὰ ἓν ἕκαστος τῶν τριῶν ἀρχιερέων ἀνέγνωσεν εὐαγγέλιον κατὰ πᾶσαν στάσιν.

Οὕτως ἀπετέθη ὁ νεκρὸς ἐν τῷ μητροπολιτικῷ καὶ δολοαμπεὶ ἡδὴ ναῷ ὑπὸ πάγχρυσον οὐρανόν, θυμιαζόντων ἀδιακόπως τεσσάρων κατὰ τὰς γωνίας τούτου διακόνων, καὶ δώδεκα περὶ αὐτὸν μεγάλων κηροπηγίων καιόντων. Κύκλῳ τοῦ λειψάνου ἐτέθησαν ὁ μανδύας, ἡ ποιμενικὴ ῥάβδος καὶ τὸ ἱερὸν ἐγκόλπιον ἐπὶ σκιμπόδων. Τελεσθεΐσης δὲ πρῶτον τῆς θείας λειτουργίας ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλων ἱερέων, ἐψάλη συνεπῶς ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ὅτε περὶ τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος λείψανον ἴσταντο οἱ τρεῖς ἀρχιερεῖς, ἀναγινώσκοντες τὰ τεταγμένα εὐαγγέλια. Καὶ ἡδὴ μὲν ἡσπάσθησαν αὐτὸ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ὁ ἱερὸς κληρὸς· τριήμερον δὲ ἀκολούθως ἐν τῷ ναῷ κατησπάζετο μεθ' ὅλης τῆς εὐλαβείας πλῆθος μέγα συβρέοντων ἐκ τῶν πλησιεστέρων ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, ὅλων φερόντων τὸ πένθιμον σημεῖον. Τῇ δὲ 19 τοῦ ἰουνίου, πληθούσης καὶ πάλιν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπαναληφθέντος μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τοῦ τρισαγίου, εἰς τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους, ὁ τῆς καθόλου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἱεροκλήρυξ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, φυγὰς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν, ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ Γρηγορίου. Καθὼς ποτε ὁ πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον λόγος τοῦ Γρηγορίου, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ἐθαυμάσθη, καὶ θέλει θαυμάζεσθαι, ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐξαισίας ῥητορικῆς εὐγλωττίας τοῦ ἀνδρός, ὕψους ἔνεκα καὶ περινοίας, εὐθύτητος ἐννοιῶν καὶ εὐρυθμίας σχημάτων, ἀληθείας ἐν γένει καὶ πατριωτικῶν ἐμπνεύσεων. Μεγάλῃ ὑπόθεσις ὁ πολυπαθὴς καὶ θεῖος Γρηγόριος, καὶ δεινὴ ῥητορεία ὁ πολυμαθὴς καὶ ἱεροδιδάσκαλος Οἰκονόμος, ἔτυχον καταλλήλότητος ἀμοιβαίας. Καθ' ὅλον τὸν λόγον τοῦτον (β) τὸ πλῆθος περιεχέετο ὑπὸ τῶν θερμότερων δακρύων.

Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα, μετενεχθεὶς διὰ τῆς αὐτῆς παρατάξεως ὁ νεκρὸς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ναὸν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐτάφη ἐν μνήρατι καινῷ καὶ καταντικρὺ τῆς ὡραίας πύλης τοῦ πρὸς νότον παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Σπυριδωνος ὡς λείψανον ἱερομάρτυρος· μονόλιθος δὲ

τετράγωνος ὑψώθη, κατὰ τὸν τρόπον τῶν βασιλικῶν μωσαλαίων, καὶ διάχρυσος οὐρανὸς καλύπτει τὸ μνημεῖον μέχρι τῆς σήμερον. Τέλος δὲ ἐπὶ πλακὸς μεταλλίτιδος, προσκολληθείσης τῷ παρακειμένῳ τοίχῳ, ἐχαράχθησαν ἐπιγράμματα τρία, ποιηθέντα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Οἰκονόμου. Προτάσει δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰννοκεντίου καὶ ἀποφάσσει τῆς ἱερᾶς ἐν Περουπόλει συνόδου τελεῖται ἀπὸ τοῦ 1848 ἐτησίως καὶ κατὰ πᾶσαν 19 Ἰουνίου μνημόσυνον ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ μάρτυρος.

Τοιοῦτον ἔδειξε πνεῦμα δικαιοσύνης καὶ ἀδελφότητος θρησκευτικῆς, τοιαύτας ἀπένειμεν ἐξόχους τιμὰς ἢ πιστὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας θυγάτηρ Ῥωσσία εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ πολυάθλου πατριάρχου Γρηγορίου. Οὐδεμία ἄλλη δυνατὴ ἦτο διαμαρτυρία ἐπισημοτέρα κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, οὐδεμία ἐξήγησις πασιφανεστέρα ὑπὲρ τοῦ δικαίου τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγώνος. Ὅταν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἀντιπροσώπευε καὶ ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς τὴν ὅλην ἐλληνικὴν κοινωνίαν· ὅταν ἐν τῷ σωματικῷ παθήματι, τῷ ἐπὶ τοσοῦτον μάλιστα ἀδίκῳ, ἐκδικητικῷ, ἀγρίῳ καὶ ἀτιμητικῷ παθήματι τούτου, ἔπαθεν ἡθικῶς ἢ ὅλη ἐλληνικὴ κοινωνία, προγραφείσα καὶ παρὰ τοῦ τυράννου καὶ παρὰ τῆς διπλωματίας αὐτῆς· ἐπεταὶ ἀναντίβλητον, ὅτι, ὅσα ἂν ἐγένοντο περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Περουπόλει καὶ τῇ Ὀδησσῷ, αὐτὴν ἀπέβλεπον τὴν ἐλληνικὴν ὑπόθεσιν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπον, ἢ αὐτὴ ἡ λευκὴ ψῆφος, ἣν ἡ Ῥωσσία πανδημῶς ἔδιδεν εἰς τὸ μεταξὺ τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ζήτημα τῆς ἐποχῆς. Ἐντεῦθεν προέκυψε, καὶ ὁρθῶς, ἐκείνη ἡ ἡθικὴ ἀναπτέρωσις, ἢ τὰ πάντα ὑπισχνουμένη θεία ἐγκαρδίωσις, ἣν ἔλαβον οἵ τε μαχόμενοι καὶ οἱ ἔτι ὑποκείμενοι τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἰδόντες καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι ἀγαπωμένους μὲν, τιμωμένους καὶ προστατευομένους ἑαυτοὺς ὑπὸ δυνάμειως κραταιᾶς, πιθανωτέραν δὲ, ἢ πρότερον, τὴν κήρυξιν τοῦ ῥωσικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, καὶ βραχυτέραν τὴν διάρκειαν μιᾶς βαρβάρου, ἀντιχριστιανικῆς καὶ ἀπανθρώπου τυραννίας ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐντεῦθεν θεωρήθησαν φροῦδαι καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματίας αἱ προγραφαὶ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τὰ ἀρνητικὰ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας μέτρα αὐτῆς κατὰ τῶν φυγάδων, καὶ αἱ ἐν τῇ Σταυροδρομίῳ, ὅσῳ μισάνθρωποι, τόσῳ ἀποτρόπαιοι, ἐπιδείξεις τινῶν ἐτεροδόξων ὑπὲρ τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ πατριάρχου τῶν ὀρθοδόξων.

Καὶ βεβαίως, ἐὰν ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἐκήρυξεν ἄπιστον καὶ ἀποστάτην τοῦτον, ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥώσων ἀντεκήρυξεν αὐτὸν πιστὸν εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἀποστολὴν ἑαυτοῦ καὶ ἀνέβησαν ἐνώπιον τῆς τυραννίας· ἐὰν ὁ Μαχμούτ ἐφήρμοσεν ἐναντίον τούτου τὴν ποινὴν τοῦ κακούργου, ἀπεστράφη δὲ αὐτὸν ὥς τι σκύβαλον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν ὥς τι ὀνησιμαῖον κτῆνος· ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἐναντίας, δι' ὅσων διέταξεν, ἐστιγμάτισεν ἐπὶ κακουργία αὐτὸν τὸν Μαχμούτ, σεβασθεὶς τὸ λείψανον τοῦ δικαίου καὶ ἀποδόσας τούτῳ καὶ ταφὴν καὶ τὰς ἀνηκούσας τιμὰς, ὡς πρωθυεράρχη καὶ ἐθνάρχῃ. Πλήρῃ δ' οὕτω ἱκανοποίησιν ἔλαβον ἡ, τε θεία καὶ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη κατὰ τῆς βίας καὶ ἀδικίας, ἡ, τε Ἑλλὰς καὶ ἡ ὀρθόδοξος χριστιανωσύνη κατὰ τῆς ἐσχάτης γενομένης περιφρονήσεως εἰς τὴν μόνην ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν (α).

Τὸ μέγα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως θῦμα, ὁ Γρηγόριος κατήγετο ἐκ τῆς ἐν Γόρτυνι κωμοπόλεως Θεισάας. Πρῶτος, πατριαρχεύσας τρίς, ἐκ βάθρων ἤγειρε πατριαρχεῖα καὶ ἐν αὐτοῖς συνέστησε τυπογραφεῖον ἑλληνικόν, οὐδενὸς τοιοῦτου ὑπάρχοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κάτοχος παιδείας ἐκκλησιαστικῆς καὶ διδακτικῆς, ἀφιλάργυρος καὶ φιλελεήμων, λιτότατος καὶ τὴν ἐσθλότητα καὶ τὴν δίκαιαν, ταπεινότητα καὶ μετῆλχος, μετήρχετο τρόπον, ἀσκητικῶ μᾶλλον ἐμπρέποντα βίῳ. Διὰ τοῦτο δ' ἐκτίσαστο κατ' ἐξάρεσιν τὸ τῆς ἀγιότητος ὄνομα παρὰ τῷ πλήθει, εἰ καὶ ἐθεωρεῖτο παρὰ τῶν περὶ αὐτὸν συναδικῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἐγκρίτων καὶ γερόντων καλουμένων, δριμύς καὶ αὐθαίρετος. Γνωστὸν ἔστιν, ὅτι πολλάκις, ἐναντιουμένων μετ' ἐπιμονῆς τούτων ἐπὶ τῶν τυχόντων ζητημάτων, ἐδείκνυνεν αὐτοῖς ὁ Γρηγόριος τὴν κλεῖν τοῦ ἐν Ἀθῶν διωματίου αὐτοῦ, δεικνύων ἄλλως ἑαυτὸν ἑτοιμον πρὸς παραίτησιν καὶ οὐδαμῶς καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ ἀνωτάτου ἀξιωματοῦ τῆς πατριαρχείας. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι ἀσκητικὸς ὢν ἰδίως ἀνὴρ, ἐλείπετο τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων εἰς τὰ τῆς ἀκριβοῦς διοικήσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ τούτων μάλιστα, ὅσα τῆς πολιτικῆς ἤπτοντο μερίδος. Ἐκ μικρῶν δὲ ἐντεῦθεν συνηρπάζετο πολλάκις· ἀλλ' ἔβλεπον ἅπαντες εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, εἰς τὸ βαρὺ ὄνομα καὶ τὴν ἀπεριόριστον κοινὴν ὑπόληψιν.

Ὁ σουλτάνος οὐδόλως περιωρίσθη μέχρι τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἵνα καταστήσῃ ἱστορικωτέραν τὴν πολιτικὴν μανίαν

αὐτοῦ καὶ τὴν τυφλὴν ἀντεκδίκησιν, περιέλαθεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ καὶ τὸν προκατόχον τούτου πατριάρχην, τὸν Κύριλλον, ὃς αὐτὸς ἐαυτῷ ἔζη ἐν τῇ γενεθλίᾳ πατρίδι αὐτοῦ, τῇ Ἀδριανουπόλει, ἀπὸ διετίας. Ἐκεῖ ὁ τύραννος ἀπηγχόνησε καὶ τοῦτον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ θεοῦ Πάσχα, μετ' ἄλλων εἰκοσιπέντε κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Τίνας ἄρα διελάμβανε λόγους ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καὶ τούτου; Ὑπ' ὅσιν ἔχοντες τὴν περὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἀδιστάκτως παραδεχόμεθα καὶ τὴν περὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ὡς ἐπεστηριγμένην εἰς τὰς λέξεις: «καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα—πολλὰχρόθεν ἐβεβαιώθη—ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει» καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἐν γένει ὁ Κύριλλος διεκρίνετο εἰς τῶν μᾶλλον ἐμμούσων τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου, πεποικισμένος ἐκ φύσεως δι' εὐφυΐας καὶ εὐγλωττίας σπανίας, ἦθε δὲ ἱεροπρεπέστατος καὶ ἀγαθώτατος, καὶ ὡς τοιοῦτος λαμπρῖνας ἐπὶ ἔτη ἱκανὰ τὸν ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων καὶ Φωτίων. Οὐχὶ δὲ ὡς ἐπτοημένος περὶ τὰ ἀρχαῖα, ἀλλ' ὡς ἀνάγκη ἀπόλυτον κρίνων, καὶ ὀρθῶς, τὸ ἀμετακίνητον τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας ἕνεκα τῶν ἔξωθεν ὑπαισερχομένων λύκων ἐν μορφῇ προβάτου, μικρὰ ἐφρόνει περὶ πᾶν νεωτερίζον ἐπιστήμῃ καὶ λόγῳ. Οὕτω καὶ πρὸς τὴν σύστασιν τῆς νέας ἀνατολικῆς μεθόδου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀσματικῆς ἀπεμάχετο χρόνον πολλόν, καὶ τέως ἐνέδωκεν ἀναγκασθεὶς μᾶλλον, ἢ παισθεῖς. Ὁ Κύριλλος συνέταττεν εὐχερῶς λόγους ἡθικωτάτους, καὶ ἀπεστομίζετο ἐκ τοῦ θρόνου πρὸς τὸν λαόν, ἐνίοτε ὁμιλῶν καὶ τουρκιστὶ, ἵνα γίνηται καταληπτὸς παρὰ τῶν συνεκκλησιαζομένων Καϊσαρέων καὶ τοιούτων. Ὡς ἄκρος δὲ ἐραστὴς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας συνέδραμε τὰ μέγιστα εἰς τὴν σύστασιν σχολείων ἐν τισὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολῆς, ὡς καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Βουλγαρίας. Ὅτε κατὰ τὸ 1804 ἔτος κατεῖχε τὸν βαθμὸν τῆς μεγάλης ἀρχιδιακονίας παρὰ τῷ πατριάρχῃ Καλλινίκῳ, κατώρθωσε διὰ τινος τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ φίλων αὐτοῦ ἀρχιερέων τὴν ἐκδοσιν βουλγαροελληνικοῦ λεξικοῦ, καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις τούτου ἔγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ στίχων:

«*Ἀλβανοὶ, Βλάχοι, Βούλγαροι ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε!*

«*Κ' ἐτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ἕλληνες νὰ γενῆτε».*

Ἐπὶ τοσοῦτον ὑπῆρχε στοχαστικὸς καὶ προπαρασκευαστικὸς τοῦ μέλλοντος ὁ Κύριλλος. Πάντοτε εἶχεν ἐν τιμῇ τοὺς πεπαιδευμένους

καὶ ἀντεπέστελλε. Ἠγάπα τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην, καὶ διὰ τῆς ἱμερτῆς αὐτοῦ θέας, τῆς γλυκείας αὐδῆς καὶ τῆς εὐλικρινεστάτης ψυχῆς ἠχμαλώτιζε τὰς καρδίας. Οἰκονομικώτατος περὶ τὰς δαπάνας τοῦ κοινοῦ, μεταδοτικὸς δὲ τῶν ἰδίων μετὰ τινος φειδωλίας, πολλῶν τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις προκατόχων ἀπεκρύψατο τὸ κλέος, διακριθεὶς περὶ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἣν τὸ μέγα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀξίωμα ἀπῆτει.

Τοιοῦτον ἱερὸν καὶ σπάνιον ἄνδρα παρέδωκεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀτιμωτικὴν ἀγχόνην ὁ τύραννος, σφάξας ἀπὸ τῆς 19 ἀπριλίου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Στέφανον Μαυρογένην, μέγαν ὄντα λογοθέτην τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸν Χατσῆ Βασίλειον ἐκ τῶν Ταταούλων, τὸν Στρατῆν Πετροκόκκινον αὐτόθεν, τὸν Κομνηνὸν Κάλφραν (ἀρχιτέκτονα), τὸν Παχάρνικον δηρεκτσήμπκσιν τοῦ Τερσανῆ, τὸν βαρελ-τσήμπκσιν τοῦ Τερσανῆ, τὸν μπουργκουτσήμπκσιν τοῦ Τερσανῆ, τὸν τουφεκτσήμπκσιν τοῦ ἡγεμόνος Καρατσᾶ, τὸν πρωτοσύγκελον τοῦ Ἐφέσου, τὸν Σταυράκην καὶ Θεόδωρον υἱοὺς τοῦ μεγαλεμπόρου Νικητῆ Ἑλλᾶ, Πελοποννησίου ἐκ Θεισόας, ὅλους τοὺς λεγομένους Βλαχ-σαράκτας καὶ ἄλλους πλείστους (α), τοὺς μὲν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τοὺς δὲ πρὸ τῶν οἰκιῶν ἢ ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν οἰκιῶν αὐτῶν.

Ἀλλὰ, τοῦ χειμῶνος παρερχομένου, ἡ φύσει χαριεστάτη τῆς ἀνοίξεως ὥρα ἤρξατο ψυχροτέρα ἤθει, παράγουσα λαίλαπας θανατώσεων καὶ καταστροφῶν συνεχεστέρους καὶ ὀλεθριωτέρους. Μετὰ τοῦ ἀνθηροτέρου μέρους τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας περιλαμβάνονται ἤδη οἱ πλείους ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων. Πρὸς τὰς σφαγὰς καὶ τὰς ἀπαγχονίσεις προσετέθησαν ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 30 μαΐου καὶ αἱ πνιγμοναὶ, μὴ ἐπαρκούντων πλέον τῶν δημίων. Μέχρι τῶν πεντακοσίων παντοπώλας καὶ βουτυροπώλας Πελοποννησίου ἐπιβιβάσας ἐν πλοίοις ὁ τύραννος, ὡς ἐξορίστους δῆθεν πεμπομένους εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπέπνιξεν ἐν τῇ θαλάσῃ πρὸ τῆς Νικομηδείας (Σμῆτης). Διὰ δευτέρας ὁσαύτως ἐπιβιβάσεως ἀπέπνιξε συλλέξας ὑπὲρ τοὺς διακοσίους Πελοποννησίου, Ῥουμελιώτας, Αἰγαιοπελαγίτας καὶ Κρήτας. Κατ' ἰδίαν δὲ ἀπεκεφάλισε τὸν ὑπέργηρον ἀρχιερεῶς Μυριοφύτου, τὸν Κωνσταντῖνον Γεράκην χάτμανον (τυφλωθέντα μάλιστα,) τὸν γαμβρὸν τοῦ Δημητρίου Παπαρῤῥηγοπούλου Δημήτριον Σκαναβῆν, τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην καὶ τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ Παπαρῤῥηγοπούλου Μιχαήλ, τὸν Χατσῆ Πανανὸν, τὸν Μισὲρ Θεοδόσιον, τὸν Δημήτριον Σαρῆν, τοὺς

δύο υἱοὺς τοῦ Ἰορδανάνκη, ἕξ πρωτίστους τῆς Σμύρνης, ἄλλους ἐξήκοντα ἕξ δευτέρας τάξεως, ἓνα πλοίαρχον καὶ ἕξ ναύτας μετενεχθέντας ἐκ τῆς Δούλτσας, εἰ καὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν, ἐτέρους ὁκτὼ ἀγνώστους ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς μεθ' ἑνὸς Κοζάκου ἐν τοῖς Θεραπείαις. Ἀπηγγόνισε δὲ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸν ποστέλνικον Πανταζόγλου καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἓνα ἀρχιμανδρίτην καὶ πολλοὺς ἱερεῖς ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν τοὺς ἀρχιερεῖς Γάνου καὶ Χώρας Γεράσιμον, Σωζοπόλεως Πάσιον, Σεῤῥῶν Χρύσανθον, τὸν Ἄρτης, τὸν Λαρίσσης, τὸν Ἰωαννίνων καὶ τὸν Γρεβενῶν.

Τίς δὲ δύναται ἐπαριθμῆσαι τοὺς ῥιφθέντας ἐν ταῖς εἰρκταῖς, συνριθμουμένων καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γκιούστου καὶ ἄλων τῶν περὶ αὐτὸν Ὑδραίων τοῦ νεωρίου; Ἡ τίς λησμονεῖ τὴν τρομερὰν ἐκείνην ὀχλαγωγίαν τῆς 22 ἀπριλίου, ἐσχηματισμένην ὑπὸ ἑνὸς πλήθους φανατικῶν καὶ ἀχαλινώτων βαρβάρων, τῶν πλείστων νεανιδῶν; Ὁρμηθεῖσα ἀπὸ τοῦ «Ἐδερνέ-καπὶ» (πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως) αὕτη δεκατρεῖς κατεπάτησεν, ἐλεηλάτησε καὶ ἐξηφάνισεν ἐκκλησίας, ὡς τὴν τοῦ Ἐδερνέ-καπὶ, τοῦ Ἐγρί-καπὶ, τῆς Παναγίας τοῦ Μουχλιοῦ, τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Ξυλόπορτας, τοῦ πατριαρχείου τοῦ ἁγίου Τάφου, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ Βαλατᾷ καὶ λοιπάς. Παρὰ τὰς θραύσεις τῶν πολυελαίων, εἰκόνων καὶ εἰκονοστασίων, παρὰ τὰ ποδοπατήματα τῶν ἱερῶν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ἀργυρῶν σκευῶν, ἡ ὀχλαγωγία αὕτη ἔφερεν ἐπὶ δοκίδων φελώνια, ἐπιτραχήλια καὶ ἄλλα ἱερὰ ἄμφια ἐν εἶδει σημαίων, ἀλαλάζουσα καὶ χλευάζουσα ἐρήμωσε δὲ τὸ κατὰλυμα τῶν Συναϊτῶν, ἐφόνευσε τοὺς τυχόντας ἐν ταῖς ὁδοῖς κατὰ κακὴν μοῖραν, καὶ εἰσελθοῦσα ἐν τοῖς πατριαρχείοις διήρπασεν, ὥσθ' ἠδυνήθη, αὐτὰ, κατέστρεψε τὴν ἱκανῶς πλουσίαν τυπογραφίαν τοῦ γένους (α) καὶ ἐθανάτωσε δύο ἐφημερίους, ὧν εἷς ἦν ὁ ἐπιτεγόμενος Ἀράπης, καλὸς κἀγαθὸς ἀνὴρ. Μόλις αἱ σιδηρεῖ θύραι τῆς ἐκκλησίας τῆς Παμμακαρίστου ἔσωσαν αὐτὴν τότε ἀπὸ τῆς λεηλασίας καὶ τῆς ἄλλης καταστροφῆς· μόλις οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις κληρικοὶ διεσώθησαν ἀναβάντες ἐπὶ τῆς στέγης τούτων καὶ καταφυγόντες εἰς τὰς ὀπισθεν κειμένας τουρκικὰς οἰκίας· μόλις ὁ νέος πατριάρχης Εὐγένιος, καίτοι καταφυγὼν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κοινοῦ τῶν πατριαρχείων, διεσώθη, ἀφ' οὗ ὑδρίσθη πικρῶς ἀνακαλυφθεὶς παρὰ τῶν ὀχλαγωγῶν, καὶ ἀφ' οὗ μετηνέχθη παρ' αὐτῶν εἰς τὸ «κουλοῦκι» τοῦ Φαναρίου, ὅπερ εἴποι τις φυλακεῖον. Ἡ ὀχλαγωγία αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς πρώτης

μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας μετὰ μεσημβρίαν, καθ' ἣν ἐφάνη μὲν ὁ γενιτσάραγας παρεμβὰς μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς, οὐδένα ὁμως συνέλαβεν, οὔτε ἐτιμώρησε. Ὁ σουλτάνος εὐηρесеῖτο ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τῶν ἀγρίων τούτων, ὡς βλέπων πρὸ πάντων βεβαιουμένην πολυειδίως τὴν ὀρησκειτικὴν ἀντιπάθειαν τῶν πιστῶν κατὰ τῶν ἀπίστων. Τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ χεῖρῳ συνέβαινον πανταχοῦ τοῦ κράτους, καὶ ἰδίως ἐν Σμύρνῃ, Κύπρῳ, Κρήτῃ καὶ ἐφεξῆς, ὡς θέλομεν εἰπεῖν περὶ πάντων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ἀπίθονον τῶνόντι! Ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν πολυπληθῶν σφαγῶν, ἀπαγχονίσεων καὶ πνιγμονῶν, ἐφ' ὅλων τῶν σκληροτέρων αὐθαρεσιῶν, δημεύσεων καὶ τῶν ἄλλων ἀνεκδιηγήτων κακώσεων, ἐν ᾧ ἐφ' ἐνὸς ἐστέναζον οὐρανὸς καὶ γῆ, ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ πλείτερον μέρος τῆς χριστιανικῆς διπλωματίας ἀτράραχος ἔμενε θεατὴς «φέρον ἐπὶ γλώττης τὸν βοῦν» τῶν λεγομένων εὐρωπαϊκῶν συμπεφρόντων. Εἰ μὴ ἐπανηγύριζε δημοτελῶς διὰ τὰς σφαγὰς ταύτας, ἐπεδοκίμαζεν ὁμως τὴν τοιαύτην τακτικὴν τῶν βαρβάρων, καὶ ἠυφραίνετο βλέπον τὸ ἀμελείκτον καὶ τὸ θηριώδες μιᾶς ἐξουσίας, ἣν μόνῃ ἡ μάχαιρα τοῦ δημοῦ συνστήρει καὶ μόνον τὸ αἷμα ἔτρεφε. Τὸ ἐκλεκτὸν τῆς χειρὸς τοῦ Ὑψίστου δημιουργήμα, ἡ Κωνσταντινούπολις μετεβλήθη πρᾶγματι εἰς ἀποτρόπαιον σφαγεῖον ἀνθρώπων, καὶ τούτων Χριστιανῶν, καὶ τούτων ἀόπλων καὶ ἡσύχων· καὶ ὁμως παρὰ τῇ εὐρωπαϊκῇ διπλωματίᾳ ἐφαίνετο ἤδη αὕτη ἄλλος παράδεισος τῆς Ἑδέμ, διότι τὸ τηλεσκοπίον τῶν συμπεφρόντων καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ ἐδείκνυε τὰ πράγματα κατὰ βῆθιν βαίνοντα καὶ ὡς ἐν ἀναγκαῖον κακὸν τὰ γινόμενα· διότι ἐνώπιον τῶν συμπεφρόντων αὐτῶν ὤφειλον σιωπῇ καὶ ἡθικῇ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ πολιτισμῷ καὶ φιλάνθρωπίᾳ. Μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ὕψωσε τότε φωνὴν ἐπισήμῳ τῷ τρόπῳ, ζητήσας τὸν λόγον τῆς μικροφωνίας τῶν πατριάρχων, τῶν ἀρχιερέων καὶ τοσούτου ἄλλου πλήθους· μόνος ὁ Στρωγανῶφ ὑπέβαλε τῇ πύλῃ τὴν ἀνάγκην τῆς διαστολῆς τῶν ἀθῶων ἀπὸ τῶν ἐνόχων, καὶ ἠπέλιπσε μάλιστα ταύτην δυνάμει τῶν συνθηκῶν, ὅπως σώσῃ τοῦλάχιστον ἐν μέρος, ἂν οὐχὶ τὸ ὅλον, τῶν ὑπὸ θυσίαν προγεγραμμένων. Τίς ἀληθῶς ἐδικάζετο κατ' ἀντιμωλίαν, ἔστω καὶ δι' ἐκτάκτου δικαστηρίου, ἀπεδείκνυτο δ' ἐνοχος καὶ κατεδικάζετο ὡς τοιοῦτος; Ὁ φοῦρνας τοῦ μπισταντοσήμπαση, σημειόν τι μονογράμματον τοῦ σάδρι-ἄζαμ. καὶ ὁ δῆμιος, ἰδοὺ τὸ δικαστήριον καὶ ἡ ὕλη ἐν χρήσει τουρκικῇ διαδι-

κασία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Στρωγανῶφ τότε ἐφώνει ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐ μόνον δὲ οὐδεμιᾶς ἐτύγγανεν ἀκροάσεως ἀποτελεσματικῆς, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐνεπαίζετο, καὶ περιεφρονεῖτο, καὶ ὑβρίζειτο παρὰ τοῦ σουλτάνου, τολμηροτέρου γινομένου ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῶν ἄλλων πρέσβων (α). Ὁ σουλτάνος ἠρκέσθη ἀπαντήσας τότε αὐτῷ: «Ὡς κυριάρχης ἀπόλυτος καὶ ἀνεξάρτητος, οὐδενὶ ἄλλῳ ὀφείλω λόγον τῆς διαγωγῆς μου. Ἐνόμισα δὲ, ὅτι ἡδυνάμην τιμωρῆσαι, ὥς καὶ ἐτιμώρησα, ὑπηκόους μου συνομώσαυτας κατὰ τῆς ἐξουσίας μου, ἢ ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸν Θεὸν μόνον ὀφείλω λόγον τῶν πράξεών μου».

Διὰ ταῦτα καὶ οἱ κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀποστελλόμενοι στρατοὶ τοῦ βαρβάρου οὐ μόνον ἔσφαζαν ἀδιαφόρως ἐν τῷ Βαθυκόλπῳ τοῦ Βοσπόρου τοὺς τυχόντας Χριστιανούς, καὶ τὰ τοῦ ναοῦ ἄλλα διήρπασαν καὶ ἄλλα κατέστρεψαν, διαβρῆξαντες τὰς θύρας, ἀλλ' εὐηρέστησαν ἔτι μᾶλλον καταπατήσαντες αὐθαδῶς τὴν οἰκίαν τοῦ πρέσβους τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐπιχειρήσαντες τολμηρότεροι, ἵνα καταπατήσωσι καὶ τὴν τοῦ Στρωγανῶφ, ὡς κρύπτουσαν ἀριθμὸν τινα τῶν ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου φυγόντων. Ἀλλ', ἂν ἀπέτυχον κατ' αὐτῆς, εἴδισαν ὁμῶς τὴν τοῦ διερμηνέως τῆς ῥωσικῆς πρεσβείας, καὶ «ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέκτειναν» τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρεθέντας πρόσφυγας, μόλις διαφυγόντος τοῦ Φοντῶν τὴν αὐτὴν κακὴν μοῖραν.

Ἐν ἄρα ἔμενε μέσον σωτηρίας εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ τῆς φυγῆς· ἀλλὰ καὶ κατὰ τούτου συνέτρεχεν ἡ διπλωματία, ὡς προσείπομεν, διὰ τῆς αὐτῆς σκληρότητος. Καθὼς ἡ πύλη λόγῳ ὑπάρξεως καὶ ἐκδικήσεως (β), οὕτω καὶ αὕτη λόγῳ ἰδίων ὑπολογισμῶν παρεδέχετο προτιμωτέραν τὴν σφαγὴν, τὴν ἀπαγχόνισιν καὶ τὸ πνίγος παρὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀθῶων. Μέγας λογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν φυγάδων, καθόσον μέγας ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος, καὶ οὐδ' ἐν γωνίᾳ τοῦ τουρκικοῦ κράτους μιᾶς, ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου, ἡσφαλίζετο ἡ ζωὴ τοῦ Ἑλλήνος, θεωρουμένης πλέον ὡς δευτέρου λόγου ἰδίας τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τούτου. Ἀλλ' ἐνταυτῷ βιαία καὶ ἀθρόα ἠκολούθει ἡ φυγὴ καὶ ἀτόμων καὶ οἰκογενειῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον, καθ' ὅσον βία καὶ ὅλως ἐφηρμόττοντο τὰ μέτρα τῆς ἐξουσίας, οὐδεμίαν δίδοντα ἀναβολὴν καὶ οὐδεμίαν παραδεχόμενα ἐξαίρεσιν, ἀθρόα δ' ἠρπάζοντο ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἢ τὴν ἐξορίαν ἐσύροντο αἱ οἰογένοιαι. Δυστυχεῖς οἱ ἀνακαλυπτόμενοι ἐκ τῶν γινομένων ἐρευνῶν ἐν

τοῖς ξένοις πλοίοις, εἰ μὴ ἀπετύφλου τοὺς ἐρευνητῆρας ὑπαλλήλους τῆς ἐξουσίας ἢ δωροδοκία προλαμβάνουσα. Ἀμέσως ἀπαγόμενοι εἰς τὰ δεσμωτήρια οὗτοι, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν θάνατον κύχοντο ταχύν, ὅπως σώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν βασανισμῶν καὶ τῆς ἀγωνίας, ὡς οὐδεμιᾶς ἄλλης ὑπαρχούσης ἐλπίδος σωτηρίας. Μόνοι δ' ἄλλως διέφευγον τὴν σύλληψιν, ὅσοι ἀπέβαλον τὴν συνήθη ἐσθῆτα τοῦ τουρκικοῦ ὑπηκόου καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνεδύοντο, ὅλοι μὲν κείροντες τοὺς μύστακας, ἄλλοι δ' ὑποκρινόμενοι τὸν ναύτην, καὶ ἄλλοι τὸν ἱατρὸν ἢ ἔμπορον ἢ τι τοιοῦτο. Ἀλλὰ τίς ἦτο καὶ ἡ τύχη ἱκανοῦ μέρους τῶν δραπετευόντων ἐκ τῶν διαφορῶν τάξεων, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ λαοῦ; Πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν κακῶς ἀπώλοντο, μεταφυτευόμενοι, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ξένῃ γῇ ἄνευ μέσων, ἄνευ σχέσεων, γυμνητευόντες καὶ εἰς τὴν τύχην ἐκτιθέμενοι. Πῶς ἡδύνατο ἐπαρκεῖν τὸ δημόσιον τῆς Ῥωσσίας ταμεῖον εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τοσούτων καὶ μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς μεγάλας, ὡς γνωστὸν, δαπάνας ἐπὶ συντάξεσι καὶ προμηθείαις; Φρικτῆ τις ἀναλογιζόμενος τὸ μέγεθος τῆς καταπληκτικῆς ἀνάγκης ἐκείνης, δι' ἣν ἐξετοπίζετο ὁ Ἕλλην, χαίρειν ἔων καὶ γῆν γενεθλίαν, καὶ ναοὺς πατρώους, καὶ τάφους πατέρων, καὶ οἰκίαν, καὶ κτήσεις, καὶ βιομηχανίαν, καὶ σχέσεις, καὶ συνήθη τακτικὴν βίου· δι' ἣν ἐγκατελίμπανον εἰς μόνην τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τέκνα τοὺς γονεῖς· καθ' ἣς οὔτε φίλτρον, οὔτε ἔρωσ, οὔτε καθῆκον συζυγικόν, οὔτε κλίμα ἐξαίρετον, οὔτε ἐλπίς μελλόντων ἀγαθῶν ἔσχυε. Φρικτῆ τις ὡσαύτως ἐνθυμούμενος, ὅπόσοι μὲν ἐκ τῶν δραπετευσάντων, ἐπιφανεῖς καὶ πλούσιοι πρὶν, κατήντησαν ἔπειτα ἀφανεῖς πλάνητες, πτωχοὶ καὶ ἐπαῖται διὰ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εὐφήμου τρόπου· ὅπόσοι δὲ τῶν ἐξοστρακισθέντων ἐκ τῶν λαμπροτέρων οἱ κογενειῶν, νέοι καὶ νέαι τῆς ὑψηλοτέρας ἀνατροφῆς, κατήντησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τρισβαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς πολεμοῦσαι τὴν πείνην αὐτῶν διὰ τῶν ῥιπτομένων ἐν ταῖς ὁδοῖς φλοιῶν τῶν πεπόνων καὶ τῶν τοιούτων.

Εὐλογητὸν παρεδόθη εἰς γενεὰς γενεῶν τὸ ὄνομα τοῦ πρέσβειος Στρωγανῶφ, δι' ὅσα ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τοῦ διωγμοῦ, τοῦ αἵματος καὶ τῶν συμφορῶν ἔδειξεν αἰσθήματα φιλανθρωπίας καὶ χριστιανισμοῦ, ἀξίως ἀντιπροσωπεύων ἓνα αὐτοκράτορα, ὡς τὸν Ἀλέξανδρον Α'. Οὔτε εἰσακουόμενος παρὰ τῇ ἐξηγριωμένῃ ἐξουσίᾳ τοῦ σουλτάνου, οὔθ' ὑποφέρων, ὡς ἄνθρωπος καὶ Χριστιανός, θυσιαζομένην τὴν

ἀθρότητα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐδίδεν οὗτος ἄσυλον εἰς πάντας καὶ τὰ μέσα τῆς δραπετεύσεως αὐτῶν ἠνέκλυνε. Ὁμολόγηται δ' ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ προσωπικῶν κινούμενοι αἰσθημάτων καὶ ὁ πρῶτος διερμηνεὺς τοῦ γαλλικοῦ πρεσβείου καὶ εἰς Ἀγγλος ἰατρός, τὸ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης παράδειγμα ἔδωκεν γενναιότητος καὶ φιλελευθωπίας, πολλοὺς τῶν προσφυγόντων Ἑλλήνων ἀποκρύψαντες ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, καὶ πᾶσαν χορηγήσαντες αὐτοῖς δυνατὴν βοήθειαν καὶ ὑπηρεσίαν. Τὰ πολλῆς τιμῆς ἄξια ὀνόματα τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀνδρῶν, εἰ μὴ ἐλάνθανον ἡμᾶς, ἀνεγράφομεν ἂν κατὰ χρέος εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης.

Τί εἵπωμεν δὲ περὶ τοῦ χριστιανικωτέρου χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐλληνικωτέρας γενναιοψυχίας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει θυσιαζομένων πάσης τάξεως καὶ ἐπαγγελίας; Οὐδὲ εἰς ἐξ αὐτῶν, τόσῳ πολυαριθμῶν μάλιστα, ἀναφέρεται ὡς παράδειγμα ἀρησιουργικῆς (α), εἰ καὶ εἰς ὅλους προετείνετο αὕτη ὡς μόνος ἀπαλλαγῆς ὅρος. Κατὰ πολὺ ἐκίνησε νέος τις τὴν συμπάθειαν τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος ἡ ἄφεςις τῆς ζωῆς, ἐὰν μὴ προηγεῖτο ἡ ἐξόμωσις εἰς τὸν μωχχεθανισμόν· γενόμενον ὅμως τὸ περὶ τούτου πρόβλημα ἐν αὐτῇ, ὡς σύνθητες, τῇ στιγμῇ τῆς ἐκτελέσεως, ὁ νέος περιφρόνησε τοῦτο εὐκάρδιος καὶ μετὰ ἀγανακτήσεως μάλιστα, καὶ οὕτως ἐκαρτατομήθη. Οἱ Τούρκοι ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος τῶν θυσιαζομένων Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως ἐθαύμαζον ἔτι μᾶλλον, ἐνθυμούμενοι τοῦ παραδείγματος τῶν Ἀρμενίων ἐπὶ τοῦ 1819 (6)· εἰς οὐδὲν δ' ἄλλο ἀπέδιδον τὸ φαινόμενον αὐτὸ, οὔτε εἰς πεποίθησιν θρησκευτικὴν, οὔτε εἰς αἴσθημα ἐθνικόν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, δι' ὧν δῆθεν, καθ' ὃ αὐτὸς ὁ Μαχμούτ προεκλήρυνεν ἐν τοῖς τεμένεσιν, ἐπέβαλον οὗτοι τοῖς πᾶσι τὴν υποχρέωσιν πρὸς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἐλεγον λοιπὸν «μπιτοὺν ἀφοροῦζ. λούτουρ. λαρ» (ὅλοι ἀφορισμένοι εἰσὶν,) καὶ ἐπίστευον ὅτι ἔλεγον μίαν ἀλήθειαν, ἐν ᾗ ἔλεγον ἐν ψεῦδος μέχρι τοῦ γελοίου.

Διεξέλθωμεν ἤδη δι' ὅλης τῆς δυνατῆς συντομίας τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γεγονότα καὶ ἀλλαγὰς τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ὑπ' ὅψιν λαμβάνοντες ὀλίγους μόνον ἐκ τοῦ ὅλου τόπους. Τίς ὑπισχνεῖται τὴν διήγησιν τῶν παθημάτων τῶν Χριστιανῶν ὄλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην τουρκικῶν πόλεων, ἔργον οὐσα καὶ χρόνον μακροῦ καὶ τόμων ὀλοκλήρων; Ἡ τίς ἡ ἀνάγκη ἔργου τόσῳ γενικοῦ,

ὅτε ὑπῆρξαν πανομοιότυπα πανταχοῦ τὰ κακὰ διὰ μικρῶν τινῶν διαφορῶν καὶ ἐξαιρέσεων, πᾶς τις δὲ ἐκ τοῦ μέρους λαμβάνει ἰδέαν πλήρη περὶ τοῦ ὅλου ;

Πᾶσα πόλις τουρκικὴ, κατοικοῦμένη δλοκλήρως ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ὑπὸ Ἑλλήνων, ὑπέκειτο πάντοτε μὲν ὑπὸ τὸ ὑποπτον ἄμμα τῆς ἐξουσίας, ἐκάστοτε δὲ ὑπὸ τὰς ἀχαλινώτους ὁρμὰς τοῦ ὄχλου. Παρὰ τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν καὶ τὸν τοιοῦτον ὄχλον προσετίθετο ἔν τισι τόποις καὶ θεωμανεῖς ὑπηρεταὶ τοῦ μωχαμεθκνισμοῦ, ζητούντες ἐν ὀνόματι τοῦ οὐρανοῦ τὸ αἷμα τῶν ἀθῶων καὶ πᾶσαν ἐπιτρέποντες καὶ προκαλοῦντες κακουργίαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτων ὅλων πρόχειρον λαμβάνομεν παράδειγμα τὴν Σμύρνην.

Ἐπίσημος καὶ ἀρχαία πόλις, ὥς καὶ ἐπίνειον, τῆς Ἰωνίας ἐπὶ τοῦ Μέλητος ποταμοῦ, σχηματίζουσα δὲ τὸ τερπνότερον ἀμφιθέατρον ἐν τὸς τῆς ἐνδοπότης γωνίας τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, ἡ Σμύρνη κατεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπὸ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν χιλιάδων, τῶν πλείστων Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν ἐπωνομάζετο παρὰ τῶν Τούρκων «Γκικοῦρ Ἰσμιρί» (Ἀπίστων Σμύρνη). Ἐν αὐτῇ ἐβόλεπε τις εὐρωπαϊκόν τινα πολιτισμὸν μεταξὺ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς Ἀνατολῆς· ὁψοῦτο δὲ ἑλληνικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σχολή, γαλακτοτροφοῦσα τὴν νεολαίαν τοῦ Πανελληνίου διὰ τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς πιστῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐσεβείας. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ταύτης, φύσει καὶ ἥθει ὠραίος, εὐημερῶν καὶ προαγόμενος διὰ τῆς ἐμπορίας, τῆς φιλεργίας καὶ πρὸ πάντων τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς καλῆς πίστεως, ἀνεδείκνυσεν αὐτὴν ὑπέροχον μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἀσίᾳ κοινωνιῶν. Ἰδοὺ οἱ κυριώτεροι λόγοι, δι' οὓς, ἕκτα κηρύξαντος τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐπανάστασιν, ὑπέκειτο αὕτη, ἀκίνητος μὲν μένουσα, ἀλλὰ τὸ κάρφος οὖσα τοῦ τουρκισμοῦ, ὥς «πόλις ἀπίστων» ὥς χώρα πλουσιῶν ἐμπόρων, εἰς ὅλας τὰς τραγικωτέρας περιπετείας.

Ὁ τουρκικὸς ὄχλος ταύτης ὑπῆρχεν ἀπὸ τινῶν χρόνων ἀφωπλισμένος παρὰ τῆς ἐξουσίας ἔνεκα ἀταξιῶν μεγάλων, διαρκῶν καὶ ἀνοικονομήτων· ἀλλ' ἤδη, συνεπείᾳ ἀδείας αὐτῆς τῆς ἐξουσίας περὶ τοῦ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ὠπλίσθη καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς 23 μαρτίου αὐθαδέστερος, ἢ πρότερον, θηριωδέστερος πρὸ πάντων, καὶ ἐπιβρῆπῆς ἐν γένει πρὸς πᾶν εἶδος ὀμότητος καὶ ἀθεμιτουργίας. Ἦν δ' οὗτος ἐν ἄθροισμα ἐκ τῶν οὐσιωδῶς ἡμιαγρίων τῆς κάτω καὶ ἄνω Ἀσίας, οὐδὲν ἄλλο δυναμένων ἐν εἰρήνῃ, ἢ τὸν ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ ληστὴν τῶν

πόλεων, ἥ, ἐν ἐλλείψει τούτου, τὸν ἀχθοφόρον. Πρὸς μείζονα δ' ἀτυχίαν προστέθη ἐπὶ τῆς δεινοτάτης ταύτης ἐποχῆς καὶ ἡ μάστιξ δύο δερβισῶν, ἀπόλυτον ἐχόντων τὴν πρόθεσιν, ἵνα μεταβάλλωσι τὴν Σμύρνην ἀπὸ χώρας ἀπίστων εἰς χώραν πιστῶν. Ὁρμώμενοι οὗτοι ὑπὸ μόνου θρησκευτικοῦ μίσους, ἐπαρουσιάσθησαν ὡς ἀπεσταλμένοι δῆθεν παρὰ τοῦ προφήτου, καὶ περιφερόμενοι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ ἄλλα δημόσια μέρη, ἡρέθιζον διὰ παντὸς τρόπου τοὺς Τούρκους, ὅπως ἐξαλείψωσι τοὺς «γκιαοὺρ Ἰσμιρλί» (ἀπίστους Σμυρναίους), ὡς ἐχθροὺς τῆς μωχαμεθανικῆς πίστεως καὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Πανταχοῦ μὲν οἱ βάρβαροι ἐνεπνέοντο ὑπὸ τοῦ μεγαλητέρου θρησκευτικοῦ μίσους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τῆς δῆθεν θεοπνεύστου ἀποστολῆς τῶν δύο αὐτῶν δερβισῶν ὑπῆρξε μοναδικὸν καὶ φρικωδέστατον. Εὐτυχῶς τινες τῶν προκριτωτέρων καὶ ἰσχυρωτέρων τῶν ἐν Σμύρνῃ κατοίκων Τούρκων, διότι εἶχον μεγάλα τὰ συμφέροντα αὐτῶν διὰ τῶν κατοίκων Ἑλλήνων, καὶ διότι, ἡμερώτεροι ὅπωςδὴποτε ὄντες, φρονίμως ἐσκέπτοντο ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐρημώσεως πόλεως τοιαύτης, οὐ μόνον αὐτοὶ ἀπέσχον πάσης ἐπιδοκιμασίας τοῦ φονικοῦ κηρύγματος τῶν δερβισῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κοινούς τοῦ ὄχλου, ὅλους γενιτσάρους, εἰς μόνην ἐμβλέποντας κυριώτερον τὴν λεηλασίαν ὑπὸ τὸ θρησκευτικὸν πρόσχημα, ἀπέτρεψαν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως καὶ μαιφονίας. Εὐτυχέστερον δὲ ὁ μουτεσελῆμης τῆς πόλεως Μεχμέτ ἀγᾶς, σύμφωνος εὐρεθεὶς πρὸς τὰς διαθέσεις αὐτὰς τῶν προκριτωτέρων, κατώρθωσε, προτροπῇ τούτων, ὅπως ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν τοὺς δερβίσας διὰ τρόπου εὐσχήμου καὶ ἀφαιρέσῃ οὕτω τὴν ἀφορμὴν τοῦ σκανδάλου. Προσθετέον ὅμως, ὅτι πολλοὶ μὲν τῶν Σμυρναίων, καὶ μάλιστα οἱ γνωρίζοντες τὰ τῆς Ἑταιρίας, ἤρξαντο ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν ἀπὸ τῆς 28 μαρτίου, οὐδόλως κωλυούσης τῆς ἐξουσίας· τινὲς δὲ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἐθανάτωσαν αὐθαιρέτως εἰκοσιδύο Χριστιανούς τῇ 31 μαρτίου, καθ' ἣν διεδόθη ἡ πρώτη ψευδὴς φήμη παρὰ τινων φιλοτούρκων καὶ μισορθοδόξων περὶ κηρύξεως πολέμου ῥωσικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ σφαγὴ ἥδη ἤρξατο ἀπὸ τινος δυστυχοῦς ἀρτοποιοῦ, σκοπὸν κύριον ἔχουσα, ἵνα ἐμπνεύσῃ τὸν τρόμον εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Σμύρνης· καὶ προλάβῃ οὕτω ἐνδεχόμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα συνεπειᾶ τοῦ ῥωσικοῦ πολέμου. Τίς ὅμως πιστεύει, ὅτι τὴν περὶ πολέμου ῥωσικοῦ φήμην ὡς ἀληθῆ ὑπεστήριζεν ὁ ἐκεῖ ἀγγλικὸς πρόξενος, ἵνα μὴ διαφέρῃ τοῦ ἐν Πάτραις Φιλίππου Γρῆν, ἀδικ-

φορῶν, ἂν ἐκινδύνευον ἐκ τούτου ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως; Τότε οἱ ἐν τῇ Σμύρνῃ ῥωστικοὶ ὑπῆκοι, ἀνησυχοῦντες διὰ τὰς σπερμολογίας τῶν Λατινοσμυρναίων καὶ τουρκολατρῶν, καὶ βλέποντες κινδυνεύοντας ἑαυτοὺς διὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν Τούρκων, συνήχθησαν ἐν τῷ ῥωσικῷ προξενεῖῳ, ζητοῦντες τὰ διαβατήρια αὐτῶν πρὸς ἀναχώρησιν· καθησύχασεν ὅμως αὐτοὺς πρὸς καιρὸν ὁ πρόξενος Δεστούνης, βεβαιώσας, ὅτι, εἰρηνευούσης τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, οὐδένα διατρέχουσι κίνδυνον οἱ ὑπῆκοι τῆς πρώτης ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς δευτέρας.

Ἄλλ' ἡ σφαγὴ τῶν εἰκοσιδύο Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἀπαρχὴ ἄλλης καὶ ἄλλων ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλητέρων καὶ ἄλλεπαλλήλων σφαγῶν. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου μαθόντες τῇ 6 ἀπριλίου οἱ Τούρκοι, ἐχαιρέτησαν διὰ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ σφαγῆς τριπλασίων Ἑλλήνων καὶ διὰ τῆς ἀπειλῆς γενικῆς σφαγῆς. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ βάρβαροι περιήρχοντο τὴν πόλιν, ἐπιδεικνύμενοι γυμνὰς τὰς αἵματος ταγχεῖς μαχαίρας αὐτῶν καὶ τὰ ξίφη. Ὁ ῥωσικὸς πρόξενος ἠναγκάσθη τότε, ἵνα δίδῃ τὰ διαβατήρια εἰς τοὺς θέλοντας. Μεθ' ἡμέρας δὲ τρεῖς, ἢ τῇ 10 ἀπριλίου, ἱκανοποίησαν διὰ πολυπληθεστέρων φόνων μίαν εἰδησιν Ἰσραηλιτῶν τινων, ἐλθόντων ἐκ τοῦ Τσεσμέ καὶ κοινολογησάντων, ὅτι οἱ Ἕλληνες καίουσιν, ἀλείφοντες διὰ ῥητίνης, ὅσους ἂν συλλάβωσι κατὰ θάλασσαν Τούρκους, ἐν ᾧ χρόνῳ μόλις ὑπῆρχον κεινημέναι αἱ νῆσοι τῶν Πετσῶν καὶ Ψαρῶν. Οὐδαὶς ἐδυσώπει καὶ ἤδη λόγος τοὺς βαρβάρους, διότι ἐπεζήτουν ἀφορμὰς φόνων καὶ διαρπαγῆς. Τοσαύτη δ' ἐγένετο ἡ ταραχὴ ἐκ τῶν νέων αὐτῶν καὶ αἰφνιδίων φόνων, καὶ τοσαύτη ἐγεννήθη ἡ ἀπελπισία ὥς ἐκ τῆς ἐπικειμένης γενικῆς σφαγῆς, ὥστε καὶ μητέρες τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ τέκνα τὰς μητέρας αὐτῶν ἐλησμόνησαν, ζήτησαντα σωτηρίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σμύρνης. Ἐκεῖ ἄνδρες κάτωχροι, ἐκεῖ ὠρρωμένων τριχῶν γυναῖκες μετὰ νηπίων, ἐκεῖ νέαι ἀνυπόδητοι, πάλλουνται καὶ ἀσθμαίνουσαι, τῶν βαρβάρων βοηδρομούντων μετὰ γυμνῶν μαχαίρων, ἐρρίπτοντο ἐν τῇ θαλάσῃ, ἵνα σωθῶσι τῆς σφαγῆς ἢ τοῦ ἐξανδραποδισμού, εἰ μὴ προέφθانون εἰς τὰ πλοῖα. Τότε καὶ γυναῖκες, ἔγκυοι τυχοῦσαι, ἀπέβαλον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁδῶν· αἱ δὲ ἄγριοι φωναὶ τῶν βαρβάρων διωκόντων, καὶ αἱ θρηνώδεις τῶν διωκομένων ἐπλήρουν τὸν ὀρίζοντα.

Ἡ τοιαύτη τῶν Τούρκων ὁμότης ἐφηρμόττετο ἀδιακρίτως καὶ

κατὰ τῶν ὑπηκόων ξένων δυνάμεων, ἐκείνων μάλιστα, δι' ὧν ὑπεστηρίχθη πάντοτε ἡ ὑπαρξίς καὶ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ἐναντίον παντὸς ὀρθοῦ λόγου καὶ καλῶς ἐννοουμένου πολιτικοῦ συμφέροντος. Τῇ 14 ἀπριλίου φονεύονται παρ' αὐτῶν δύο Ἴόνιοι, σιωπῶσης τῆς προστατίδος τούτων δυνάμεως· ἐξ δὲ ὑπήκοοι αὐστριακοὶ ἀλιευόντες συλλαμβάνονται, ὡς μέλλοντες δῆθεν ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν, καὶ οἱ μὲν τρεῖς φυλακίζονται, οἱ δὲ τρεῖς φονεύονται, προχωρησάσης τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ αὐστριακοῦ προξένου μέχρι λόγων.

Ὁ αὐτόθι γενικὸς πρόξενος Δεστούνης, ἵνα προλάβῃ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς σκληρὰς συνεπείας τῶν διαδιδομένων ἐκάστοτε ψευδῶν ἀγγελιῶν περὶ κηρύξεως ῥωσικοῦ πολέμου, ἤτοι περὶ ἐπιμαχίας τῶν Ῥώσων καὶ ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων, ἐκοινοποίησε τῇ 18 ἀπριλίου πρὸς τὸν μουτεσελήμην μεταπεφρασμένην τουρκιστὶ τὴν διαταγὴν, δι' ἧς ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτοῦ ἀπηγόρευε πᾶσαν τῶν ὑπηκόων Ῥώσων συνδρομὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐβεβαίουν τὴν ὑφισταμένην εἰρήνην καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. Ἀλλ' ὡς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ ἐναντίον τῶν Ῥώσων τὰ αὐτὰ οἱ Τοῦρκοι ἔπνεον ῥιζικὰ μίση, τὰς αὐτὰς εἶχον πολιτικὰς ὑπονοίας, τὴν αὐτὴν ἔσωζον ἀκατάσβεστον ἀπέχθειαν· διὰ δὲ ταῦτα ἐκοπίαζε μάτην ἡ ῥωσικὴ διπλωματία. Μεθ' ἡμέρας δὲ δύο καὶ ὁ Δεστούνης καὶ οἱ τῶν ἄλλων δυνάμεων πρόξενοι, ἐξηγηθέντες ὁμοῦ μετὰ τοῦ μολλᾶ καὶ τῶν ἀγάδων Τούρκων, ἀπήτησαν ἐγγράφως τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἰδίων ὑπηκόων. Τότε καὶ μολλᾶς καὶ ἀγάδες ἐδέχθησαν μὲν, ἵνα διορίσωσιν ἐκτάκτους φρουρὰς διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν τούτων· ἀνταπήτησαν ὁμῶς παρὰ τῶν προξένων, ἵνα κωλύσωσιν ἐπὶ δέκα ἡμέρας τὸν ἐκπλουν τῶν πλοίων, καὶ παραδίδωσιν αὐτοῖς τοὺς προσφεύγοντας εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰ προξενεῖα βραγιάδας, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς πλοίοις ὅπλα καὶ τροφὰς, τὰ λογιζόμενα πλεῖω τῶν ἀναγκαίων. Ὁ πρόξενος τῆς Πρωσσίας Πίζαρης ἐνέκρινεν ὅλα τὰ προβλήματα ταῦτα τῶν Τούρκων, ὡς ἔρθα καὶ δίκαια· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, οἱ μὲν ἐκ συναισθήσεως, οἱ δὲ αἰσχυρόμενοι τέλος πάντων, παρετήρησαν ὡς ἔργον ἀπάνθρωπον τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων. Ἀλλ' ὅ,τι ἔκαμε τολμηροὺς τότε καὶ τὸν μολλᾶν καὶ τοὺς προκρίτους τῶν Τούρκων, ἦτο ὁ τρόπος τοῦ διερμηνέως τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου, Καραμπέτου τὸ ὄνομα καὶ Ἀρμενίου τὸ γένος. Ἀρξάμενος οὗτος τοῦ λόγου ὡς ἐκ προσώπου ὁ-

λων τῶν προξένων, αὐτῇ πρώτῃ ἐχρήσατο τῇ ταπεινωτικῇ καὶ δουλικῇ φράσει. : «Κόρσολος ντοσλαρινιζ̄ εἰσεῖρεζ̄ σουρσεκτὴν γκαλιν-» τιλέρ» καὶ ἐφεξῆς· ἦτοι, «Οἱ φίλοι ὑμῶν πράξεναι ἤλθον προσκυνοῦντες τὰ κράσπεδα ὑμῶν». Ὡ ποταπότης! καὶ αὕτη, ὅτε ἡ χριστιανωσύνη ἐν μέρει ἐσφαγιάζετο ἀνεξέλεγκτος, καὶ ἐν γένει ὑβρίζετο δωρεάν.

Μετ' οὐ πολὺ συνέβρευσαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς πόλεως ἐκ τῶν πέριξ καὶ τῶν ἐνδον τῆς Ἀσίας πολυάριθμοι Τοῦρκοι μέχρι τῶν ἐξακισχιλίων, ἄλλοι μὲν λόγῳ προφυλάξεως τοῦ τόπου ἀπὸ ἐνδεχομένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἄλλοι δὲ προσδιωρισμένοι, ἵνα μεταβιβασθῶσι, χρειαῖς καλούσης, εἰς μέρη ἐπαναστάντα. Ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν ἦτο ὁ Χασάν πασσᾶς τῆς Καϊσσαρείας, κυρίως μὲν διορισθεὶς κατὰ πρῶτον, ἵνα μεταβῇ ὡς μουχαφίζης καὶ ἐνισχύσῃ τὴν Ναυπλίαν τῆς Πελοποννήσου, μετέπειτα δὲ φοβηθεὶς τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰσακουσθεὶς μετὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν τοῦ μολλᾶ καὶ μπᾶς-ἀγιάνου, ἐπεφορτίσθη, κατ' αἵτησιν αὐτῶν πρὸς τὸν σουλτάνον, τὴν ἀσφάλειαν καὶ διοίκησιν τῆς Σμύρνης. Καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ μολλᾶς καὶ μπᾶς-ἀγιάνης μεγάλην ὁμολογουμένως προσήνεγκον ὑπηρεσίαν τῇ Ἑλλάδι, ὅτε ὁ κίνδυνος τῶν Τοῦρκων ὑπῆρχεν οὐχὶ ἐν τῇ Σμύρνῃ, ἀλλ' ἐν τῇ Ναυπλίᾳ. Ὁ Χασάν πασσᾶς οὗτος ὅσῳ εἶχε μέγαν τὸν μύστακα, τόσῳ μικρὸν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τοῦτο ἐδιοικεῖτο κυρίως παρὰ τοῦ κεχαγιᾶ βεγῆ αὐτοῦ Χαφῆζ Μεχεμέτ, ἀνδρὸς πολλοῦ πνεύματος καὶ ἱκανότητος. Ἐκινήθη ἀληθῶς ἐν μέρος τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ἀλλ' ὁ πόλεμος εἶχε χαρρακτῆρα γενικὸν ἐν ὅλῃ τῇ τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ, ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες καὶ ἐν γένει ὀρθόδοξοι. Ὡς δὲ οἱ Ἕλληνες κατεδύωκον πάντα Τοῦρκον παντὸς τόπου ὡς κοινὸν ἐχθρὸν, οὕτω καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν πάντα Ἕλληνα ὀρθόδοξον παντὸς τόπου ὡς ἐπαναστάτην πνεύματι, καί-τοι μὴ ἐπαναστάτην πράγματι. Διὰ τοῦτο ἡ ὅλη τουρκικὴ ἐπικράτεια μετεσχηματίσθη εἰς στρατόπεδον γενικὸν, τὸ μὲν πολεμοῦν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀντιπολεμούμενον, τὸ δὲ προλαμβάνον τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐκ μονομερείας ἐπιτιθέμενον.

Τοῦ στρατοῦ ἡ τροφὴ ἐπεβάλλετο πάντοτε παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας εἰς βάρος τῶν κατοίκων, διότι οὐδεμία παρ' αὐτῇ οὔτε στρατιωτικῇ, οὔτε οἰκονομικῇ τάξιν ὑπῆρχε. Ἐπὶ ἐκτάκτων μόνων περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν προεμνηθεύοντο οἱ στρατοὶ ταύτης τὰ ἀναγκαῖα

ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ καὶ τότε διὰ πολλῆς βραδύτητος καὶ ἐλλείψεων ἕνεκα τοῦ γινομένου σφετερισμοῦ παρὰ τε τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων τὰς προμηθείας. Εἰς τὴν τοιαύτην τακτικὴν τῶν Τούρκων ὠφείλετο πολλάκις ἡ ἀτυχία αὐτῶν, διότι ἡ στέρησις, τοῦ τόπου διασκορπιζομένου καὶ ἐρημουμένου, ἢ ἡ κατάχρησις, τῶν φροντιστῶν κλεπτόντων καὶ τῶν ἀρχηγῶν λαμβανόντων πενταπλᾶς καὶ δεκαπλᾶς μερίδας, ἀνθ' ὧσων εἶχον στρατιωτῶν, εἰς τὸ αὐτὸ ἔφεραν σημεῖον τῆς ἀπορίας, τῆς πείνης καὶ τῆς διαλύσεως.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἔξω τῆς Σμύρνης στρατεύματος, καταλύων ἐν τῇ πόλει, ἐφορολόγει τοὺς κατοίκους λόγῳ τῆς προμηθείας τροφῶν, καὶ τὰ πάντα σφετεριζόμενος ἄφινεν ἀπρομήθευτον τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Κορυφωθέντος οὕτω τοῦ κακοῦ, ὁ στρατὸς περιεχύθη εἰς τὰ πέριξ χωρία πρὸς εὔρεσιν ἄρτου· ἐπὶ τέλους δὲ, ἀπειθῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας διαταγὰς καὶ, ὀρθότερον, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν πόλιν, διήρπαξε τὰ ὀψοπωλεῖα καὶ τροφοπωλεῖα, εἰς πᾶσαν ἐξετράπη ἀταξίαν, ἐφόνευσε δύο Ἑλλήνας καὶ γενικὴν ἠπέιλησε τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως. Αὐτῆς ἡ μεγάλη ἀγορὰ καὶ αἱ πολυάνθρωποι ὁδοὶ ἐγένοντο ἐν ἀκαρεῖ ἔρημοι, ὅτε οἱ κάτοικοι, ὡς ἐκτεθειμένοι εἰς κίνδυνον προφανῆ, οἱ μὲν κατεκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν διὰ τὸν φόβον, οἱ δὲ κατέφευγον, ὅπου ἠδύναντο, σωτηρίας ἕνεκεν.

Τίς ἔδιδε τούτοις σωτηρίας ἐλπίδα, ὅταν ἡ ἐλαχίστη ἐζητεῖτο ἀφορμὴ, ἐκ προθέσεως ἢ ἐκ περιστάσεως οἰασθήτινος, πρὸς τὴν γενικὴν σφαγὴν καὶ διαρπαγὴν τῆς πόλεως; Τίς ἦτο ἀρμόδιος ἤδη, ἵνα ὑποχρέωσιν ἢ τὴν ἀποχώρησιν ἢ τὴν δυνατὴν εὐταξίαν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν γενιτσάρων τῆς Σμύρνης; Καὶ ἰδοὺ εἰς Τοῦρκος πυροβολῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, προσβάλλει ἕτερον Τοῦρκον Κρητὰ καὶ καταθέτει ἐξεταζόμενος, ὅτι ὁ πυροβολισμὸς προῆλθεν ἐξ ἑλληνικῆς οἰκίας· αὕτη δὲ ἡ κατάθεσις ἐνὸς ἤρκεσεν, ὅπως ἐπιτεθῶσιν ὅλοι οἱ βάρβαροι κατὰ τῆς συνοικίας ἐκείνης, διεκδικούμενοι δὴθεν τὸ τάλμημα τοῦ βραγιά καὶ τὸ πάθημα τοῦ Τοῦρκου Κρητός· ἐγύμνωσαν λοιπὸν, ἔτρεξαν ἐπὶ τρεῖς ὥρας πολλοὺς, καὶ μόλις διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, ἐξεληθόντος μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ, ἐκόπασαν ἀποσυρθέντες ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ, μόλις παρελθούσης καὶ ταύτης τῆς περιόδου τῆς φρίκης, ἰδοὺ νέκ τις καὶ πάλιν φήμη ψευδὴς πε-

ρ' ἰκνηρύξεως ῥωσικοῦ πολέμου, διασπαρῖσα βεβαίως ἀπὸ σκοποῦ, ἀνενέωσε τὴν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ βαρβάρου στρατοῦ, καὶ τὴν πόλιν ἄπασαν εἰς νέους τρόμους καὶ εἰς κινδύνους ἐβρίφη, σκληροτέρους τῶν προτέρων καὶ γενικωτέρους. Ἐπειδὴ δ' ἦτο ὁ λόγος περὶ Ῥώσων, εἰς τὴν γενικὴν παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐκλαμβανομένων κατηγορίαν τῶν «Φρέγκ γκισοῦρ», διὰ τοῦτο καὶ οἱ διαφόρων δογματῶν καὶ ἐθνικοτήτων δυτικοὶ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως, κάτοικοι καὶ πάροικοι, ὡς Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Ὀλλανδοὶ καὶ Ἰταλοὶ, διεκινδύνευον ἐξίσου μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Δι' ἄλλων δὲ λόγων οὐκ ἐπεβαρύνετο ἡ κατὰστασις μόνων τῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων, ὡς ὁμοθρήσκων τοῖς Ῥώσσοις, ἀλλὰ συνυπέφερον καὶ οἱ μὴ ὑπήκοοι δυτικοὶ, ὡς Χριστιανοὶ, ὅτε παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐθεωρεῖτο κυρίως ἐπίβουλος καὶ ἐχθρὸς τοῦ μωχαμεθανισμοῦ πᾶς Χριστιανός. Ἀληθῶς οἱ αὐτόθι πρόξενοι, ὁ τῆς Γαλλίας Δαβίδ, ὁ τῆς Ἀγγλίας Βερῆς, ὁ τῆς Ῥωσσίας Δεστούννης, ὁ τῆς Πρωσσίας Πίζαρης, ὁ τῶν Κάτω Χωρῶν Χοζεπιέδης, ὁ τῆς Ἰσπανίας Κρέους, ὁ τῆς Δανίας Βίλκινσων, ὁ τῆς Νεαπόλεως Φραγκέσκης καὶ ὁ τῆς Σουηδίας, καίτοι μὴ πιστοὶ εἰς ἑαυτοὺς οἱ πλείους καὶ ἐλευσιῶς πολιτευόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐζήτησαν πρὶν καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Χασάν πασσᾶ ὑποσχέσεις παχείας περὶ τάξεως καὶ ἀσφαλείας· οὐδεμία ὅμως τῶν ὑποσχέσεων τούτου ἐπραγματοποιήθη, δι' ὃν λόγον ἔπειτα ἀνηνέχθησαν καὶ ἐγγράφως (α), ζητοῦντες ἀσφάλειαν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν προστατευομένων παρ' ἑαυτῶν, διακρίνοντες ὡς τιμωρητέους μόνους τοὺς ἐνόχους καὶ οὐχὶ τοὺς ἀθώους, καὶ ἀπειλοῦντες τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων μέσων, ἐὰν μὴ περιορισθῇ ἡ ἀταξία καὶ παύσωσιν αἱ ὕβρεις καὶ οἱ κίνδυνοι. Ἦδη, εἰ καὶ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐγνώριζεν, ὡς προεῖπομεν, τὴν διαταγὴν τοῦ Στρωγανῶφ, διαλαμβάνουσαν τὴν αὐστηρὰν οὐδετερότητα τῶν Ῥώσων ὑπηκόων, ἐμπόρων καὶ πλοιάρχων, ὡς πρὸς τοὺς ἐπαναστάντας Ἑλληνας· ἤδη, λέγομεν, οὐ μόνον οἱ ὑπὸ τὴν ῥωσικὴν ἐθνικότητα διατελοῦντες προσέφευγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰ ἄλλα προξενεῖα, ὥπως ἀσφαλισθῶσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὁ Ῥώσσοι πρόξενος ἠπειλήθη, ἀποσυρθεῖς μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον, ὅπου δισχίλια ψυχὰι Ἑλλήνων Σμυρναίων πᾶσαν εὖρον ἀσφάλειαν διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ προξένου Δαβίδ. Αἰσθήματα τόσῳ γενναῖα καὶ ἀληθῶς εὐγενῆ ἀξιοῦνται τῶν μεγαλητέρων ἐπαίνων καὶ τῆς εὐχαυτέρας εὐγνωμοσύνης τῶν

Ἑλλήνων. Τοιαῦτα αἰσθήματα τιμῶσιν ἐπίσης καὶ τὸν διερμηνέα τοῦ ῥωστικοῦ προξενίου Ἰωάννην Παπαβρρηγόπουλον. Ὑπάλληλος καὶ οὗτος δυνάμει οὐδετέρας, ἀλλὰ Ἕλλην τῇ καρδίᾳ, ἀπειράκις διεκινδύνευσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ ἀγριότητι τῶν θαρβάρων τῆς Σμύρνης ὑπὲρ τῶν πασχόντων ἀθώων, καὶ τινὰς ἔσωσε τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμού, νῦν μὲν μεσολαβῶν ἐπιτηδεύει παρὰ τῷ πασσᾷ, νῦν δὲ δίδων ἄσυλον διὰ τῆς ὑπηρεσίας καὶ εὐκολόνων πολλάκις ἰδίᾳ δαπάνῃ τὴν δραπετεύειν διαφόρων. Πλὴν, καὶ διαψευσθείσης τῆς φήμης περὶ τοῦ ῥωστικοῦ πολέμου, ἰδοὺ ἄλλαι ἀντ' αὐτῆς ἀφορμαὶ ἐπαρουσιάσθησαν, τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα ἐπενεγκούσαι. Πότε ἐξέλιπον αἱ «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις», καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐποχῇ ταραχώδους καὶ ἀνωμάλου;

Πλοῖον ἐμπορικὸν τοῦ Τσοάνης Ἰάνκοβιτς ὑπὸ σημαίαν ῥωσικὴν, συνήθως λαμβάνον ἐκ Σμύρνης ὀπώρας ξηράς, περιεῖχεν ἤδη περὶ τοὺς τετρακοσίους ἐπιβάτας. Ἦσαν οὗτοι ὡσεπιπολὺ βραγιάδες τῆς Σμύρνης φυγάδες, ὀλίγοι δὲ ἄλλων διαφόρων ἐθνικοτήτων, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον γυναῖκες καὶ παιδία. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν ὑπῆρχον μετενδεδυμένοι εὐρωπαϊστὶ, ἄλλοι κείραντες τὸν μύστακα, ἄλλοι περιβαλόντες τὴν κεφαλὴν διὰ φενάκης, καὶ οἱ πλεῖστοι ὑποκριθέντες τὸν φορτωτὴν, τὸν ναύτην, τὸν ἱατρὸν, τὸν μάγειρον, τὸν ὑπηρετήν καὶ καθεξῆς· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον καὶ διαβατήρια ῥωστικά, ὡς Ὀδυσσηνοὶ δῆθεν, καὶ μάλιστα ἀγγλικά, ὡς Ἴόνιοι δῆθεν. Ὁ ἀγγλικὸς πρόξενος Βερῆς ἔπραττε χριστιανικῶς τὸ καλὸν, ὅσας ἤθελε.

Ἡ τουρκικὴ ἀρχή, καθ' ἣ εἶχε δικαίωμα τότε, ἠρεύνησε τὸ πλοῖον ἔτοιμον γενόμενον πρὸς ἐκπλουν. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι οὐκ ἦσαν μεταμορφωμένοι, ἢ ἠγνόουν ὀλίγας ἰταλικὰς λέξεις, ἐκρύβησαν ἐν ταῖς ἀποκρύφους τοῦ πλοίου, μεγάλου ὄντος. Οἱ ἀπεσταλμένοι Τοῦρκοι, βλέποντες πολὺν καὶ πάλιν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιβατῶν, ὑπενόησαν ὡς ὑπάρχοντας ἀφούκτως καὶ βραγιάδας· ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιβατῶν ἐδείκνυν αὐτοῖς οἱ μὲν διαβατήρια πραγματικά ὄντα, οἱ δὲ χαρτὰ γεγραμμένα ἐν σχήματι καὶ εἶδει διαβατηρίων, ὡς οὐδενὸς τῶν Τοῦρκων γνωρίζοντος τὸ ἀναγινώσκειν· ἄλλοι δ' ὠμίλουν πρὸς τούτους ὀλίγας ἢ πολλὰς λέξεις ἰταλικὰς ἢ γαλλικὰς, ὡς Γάλλοι δῆθεν ἢ Ἰταλοὶ, καὶ ὅλοι ὑπεκρίνοντο ἀγνοοῦντες τὴν τουρκικὴν· ἀλλ' ἐπὶ πᾶσιν ὁ συνοδεύων αὐτοὺς κατὰ τὴν τάξιν διερμηνεὺς Παπαβρρηγόπουλος διεσκεδάσε τὸ πᾶν, δι' ὧν ἐγνώριζε τρόπων, καὶ οὕτως ἐδόθη

ἡ ἄδεια τοῦ ἀπόπλου. Ἀπροσδοκῆτως δὲ μετὰ μίαν ὥραν ἐκωλύθη τὸ πλοῖον, καὶ ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους ὅπλοφόροι Τούρκοι συνήχθησαν ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ τελωνείου βοῶντες, ὅτι τὸ πλοῖον ἀνήκει εἰς τοὺς ἀποστάτας τοῦ Αἰγαίου, ἔλαβε δὲ ἐκ τῆς Σμύρνης χιλίους βραγιάδας, πολλὰ βοτία πυρίτιδος καὶ ἄλλα τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ ταῦτα πάντα ἀπαιτεῖται ἡ ἐξερεύνησις αὐτοῦ καὶ ἐκ δευτέρου. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὑπὸ τίνων οἱ Τούρκοι εἰσηγοῦντο καὶ διηρεθίζοντο ἀνθρώπων πρὸς τὸν διπλοῦν σκοπὸν τῆς προσβολῆς μὲν κατὰ τῆς ῥωσικῆς σημαίας, τῆς μισαιφονίας δὲ κατὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἑλλήνων.

Μάτην ὁ Παπαῤῥηγόπουλος, προσκληθεὶς παρὰ τοῦ μουτσελλήμου καὶ τοῦ τελώνου, ὑπεστήριξε τὰ ἐναντία, ὡς βεβαίωσιν φέρων τὴν γενομένην ἔρευναν καὶ τὴν δοθεῖσαν διὰ τὸν ἀπόπλου ἄδειαν. Ἐλθὼν δὲ μάλιστα καὶ ὁ Χασάν πασσᾶς εἰς τὸ τελωνεῖον μετ' ἄλλων ἐνόπλων πολλῶν, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ὀργίλῳ τῷ τρόπῳ, δικαίων τὰς ὑπονοίας τοῦ ὄχλου, καὶ τὸ ῥωσσικὸν προξενεῖον προσέβαλε διὰ λόγων πικρῶν, ὡς ἐργαζόμενον δῆθεν ἐναντίον τῶν συνωμολογημένων καὶ τῶν ὑφισταμένων πολιτικῶν σχέσεων. Ὁ Παπαῤῥηγόπουλος ἀπολογηθεὶς ἐπεκαλέσθη, ὑπὲρ τῆς διαγωγῆς μὲν τοῦ προξενείου τὴν μαρτυρίαν τῶν φρονίμων ἀγάδων τῆς Σμύρνης, πρὸς ἀναίρεσιν δὲ τῶν ὑπονοιῶν τοῦ ὄχλου αὐτοῦ, τοὺς ἐπισκεφθέντας τὸ πλοῖον ὑπαλλήλους Τούρκους. Ἀλλ' ἄπειροι τότε ὑψώθησαν φωναί: «Ὅσοι ἐναντιοῦνται, εἰσὶν ἠρωμένοι μετὰ τῶν Μωσχόβων καὶ κλεπτῶν» (τῶν Ἑλλήνων), καὶ πρέπει αὐτοῖς θάνατος!! Ἀπαιτοῦμεν καὶ ἄλλην ἔρευναν τοῦ πλοίου».

Ὁ διερμηνεὺς Παπαῤῥηγόπουλος, μόνος ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἀνθρωπομόρφων θηρίων, ἠπόρει περὶ τοῦ ποιητέου, συνομιλῶν μετὰ τοῦ Χασάν πασσᾶ, ὅτε ἀκούονται ἄλλαι φωναί: «Οὐμμάτι Μωχαμέτ, γιουρούουν γιο.ι.τα.σ.ι.άρ, βούρουν γκι.α.ου.ρ.ι.α.ρά!!» (Ὅσοι Μωχαμεθανοὶ = ὅσοι πιστοὶ = δράμετε σύντροφοι, κτυπᾶτε τοὺς ἀπίστους!!) Καὶ πραγματικῶς, δραμόντες εἰς τὰς ὁδοὺς οἱ βάρβαροι, ἐφόνευσαν, ὅσους εὗρον, τραυματίσαντες καὶ ἓνα αὐστριακὸν ὑπήκοον ἔμπροσθεν τοῦ ῥωσσικοῦ προξενείου. Ἡ πόλις ἐπληρώθη φρίκης καὶ τρόμου. Ὁ Χασάν πασσᾶς, οὐδὲν δυνάμενος, ἐσύρετο ἐκὼν ἄκων ὑπὸ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀχαλινώτου ὄχλου. Ἐξέλιπεν οὕτω πᾶσα ἐπιβρόχ' τῆς ἐξουσίας· οἱ δ' Ἕλληνες εἰς μόνην

ἤλπιζον τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ τὴν δύναμιν τῶν κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν εὐρεθέντων ἐκεῖ γαλλικῶν πλοίων. Αὐτὰ μόνον ἐνέπνεον τοῖς βαρβάροις φόβον τινὰ μέχρι τινός· αὐτῶν οἱ ἀξιωματικοὶ δυσπαραδειγματίστον ἐδειξαν ἐτοιμότητα κατὰ τὴν τρομερὰν ταύτην ὥραν, σώσαντες πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν.

Τέλος ἐγένετο δεκτὴ ἐξ ἀνάγκης καὶ δευτέρα ἔρευνα τοῦ πλοίου. Πρὸς τοῦτο διώρισαν ἀνὰ ἓνα ὁ πασσᾶς, ὁ μουτσεσλήμης καὶ ὁ τελώνης, καὶ δύο ὠνόμασεν ὁ ὄχλος. Οἱ πέντε οὗτοι ἀπῆλθον εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τοῦ διερμηνέως Παπαβρῆγοπούλου, καὶ, μεθ' ὅσῃ ἐνέργησαν ἔρευναν ἀκριβεστέραν, ὑπενόησαν μόνον τινὰς ὡς ραγιαδάς· ἀλλὰ, πεισθέντες καὶ αὖθις παρὰ τοῦ Παπαβρῆγοπούλου περὶ τοῦ ἐναντίου, ἐβεβαίωσαν ἐπιστρέψαντες, ὅτι οὐδὲνα εὗρον ραγιαῶν, οὐδὲν ποσὸν πυρίτιδος καὶ ὅπλων πλέον τοῦ ἀναγκαιοῦντος ποσοῦ διὰ πᾶν ἐμπορικὸν πλοῖον. Τότε δὲ ἀγριώτερος γενόμενος ὁ ἐνοπλος ὄχλος τῶν Τούρκων ἤρξατο ὑβρίζειν, ἀπειλεῖν καὶ κραυγάζειν, ὅτι καὶ ἀρχαὶ καὶ ἀπεσταλμένοι ψεύδονται, ὡς δεδωροδοκούμενοι παρὰ τούτου τοῦ «Μοσκόβ-γκιαοῦρ» (δεικνύοντες τὸν Παπαβρῆγοπούλον)· ὥρμησε μάλιστα, ἵνα ἀποκτείνῃ αὐτοὺς, μόλις σωθέντας, δύο πληρωθέντων, καὶ ἐπανέλαβεν ἐπιμόνως προτείνων τρίτην ἔρευναν τοῦ πλοίου διὰ προσώπων τῆς ἰδίας καὶ μόνης ἐκλογῆς αὐτοῦ καὶ ἐμπιστοσύνης.

Ὁ Παπαβρῆγοπούλος ἀντέστη εἰπὼν, πρὸς τὸν πασσᾶν μὲν, ὅτι ἔπραξεν ὑπὲρ τὸ καθῆκον αὐτοῦ ἄχρι τοῦδε, καὶ οὐδὲν ἕτερον δύναται ἐφεξῆς ἄνευ ῥητῆς συγκαταθέσεως τοῦ προξένου· πρὸς τοὺς ἀγαδάς δὲ, ὅτι, ὡς φρόνιμοι πάντοτε ἄνθρωποι, ὀφείλουσι καὶ ἡδῆ, ἵνα μὴ πιστεύωσιν εἰς τὰς διαβολὰς ἀνθρώπων, ἐπιθυμούντων τὴν μεταξὺ τῶν δύο «δεβλετίων» τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διαίρεσιν καὶ ἐχθροπάθειαν. Ἀλλὰ τότε ἐκραύγασεν ὁ ὄχλος: «Τί περιμένομεν ἔτι τὸν Μόσκοβον; Ἡ δέχεται καὶ τρίτην ἔρευναν, μεθ' ὧν ἡμεῖς θέλομεν προσώπων, ἢ καὶ αὐτὸν κατακρεουργοῦμεν, καὶ τὸ προξενεῖον καὶ τὸ πλοῖον πυρπολοῦμεν!» Οὕτω παρεδέχθη πρὸς ἀποφυγὴν συνεπειῶν ἄλλων καὶ τρίτῃ ἔρευνᾳ· ὁ ὄχλος ὠνόμασε δύο τοὺς μᾶλλον κακούργους ὄχλοκράτας, ἐξ ὧν ὁ εἰς Ἀλγερνίους ἦν ὁ Παπαβρῆγοπούλος συμπαρέλαβε καὶ τὸν σεργάρην τοῦ πασσᾶ, ὡς ἕνα τῶν μᾶλλον εἰσακουσμένων παρὰ τοῖς ἀτάκτοις, καὶ μετὰ πολλοῦ κινδύνου ἀπερχόμενος μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, νύχαρίσκει τῷ θεῷ, ὅτι τοιοῦτοι ἄνθρωποι τίμιοι, ἀγαθοὶ καὶ εἰδήμονες τῶν τῆς

θαλάσσης ἐνεργήσουσι τὴν ἔρευναν. Τέλος δὲ πάντων κατώρθωσεν, ὅπως καὶ οὗτοι μαρτυρήσωσι τὰ αὐτά, ὡς καὶ οἱ πρότεροι, διαλυθῶσι δὲ οἱ ὀχλαγωγοὶ μετὰ δυσαρσεκειᾶς καὶ δοθῇ ἡ ἀδεια τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πλοίου.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν «πλοῖα καὶ δίκτυα». Οἱ ἄτακτοι, ἀπελθόντες εἰς τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους, ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς ἀπαιτοῦντες ἀναπόφευκτον τὴν κράτησιν τοῦ πλοίου διὰ τοὺς ἰδίους λόγους. Ὁ μολλᾶς καὶ ἀγιάνμπασης ἀπεκρίθησαν, ὅτι, ὃ μὲν ὡς δικαστῆς, ὃ δὲ ὡς ἀρχὴ τῆς ξηρᾶς, οὐδεμίαν ἀρμοδιότητα ἔχουσιν ἐπὶ τῶν τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὑβρίσθησαν αὐθαδῶς, ὡς ἡνωμένοι δῆθεν μετὰ τῶν ἀπίστων, καὶ ἠπειλήθησαν δεινῶς, ὡς γεννησόμενοι παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ οἰκίαι αὐτῶν. Οὕτω καταβεβιασμένοι ἀπέστειλαν περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ φρούριον ἓνα «μουρσελὲ» (κλῆσιν), δι' οὗ ἐκωλύθη καὶ ἐκ νέου τὸ βωσσικὸν πλοῖον.

Τὰ πράγματα ὅμως σοβαρώτεραν ἤδη ἔλαβον μορφήν, διότι οἱ γενίτσαροι ἐδείχθησαν πνέοντες ἐκδικήσεις ἰδίας ὑπὸ προφάσεις ἄλλας. Ὁ μολλᾶς καὶ ἀγιάνμπασης συνελήφθησαν παρ' αὐτῶν ὁ πιασσᾶς καὶ ὁ μουτσελήμης ἐκλείσθησαν ἕνεκα τοῦ φόβου αὐτῶν ὁ τελώνης διωχθεὶς, μόνις διεσώθη εἰς Μελεμένην καὶ ἐκείθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ὁ Παπαῤῥηγόπουλος εἰδοποιήθη κρύφα παρὰ τοῦ μπᾶς-ναῖπη, φίλου αὐτοῦ, ἵνα φύγῃ τὸ ταχύτερον καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Δεστούνης, διότι ἀπειλεῖται ἡ καταπάτησις τοῦ προξενείου καὶ βέβαιος αὐτῶν ὁ κίνδυνος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβεν αὐτοὺς, μόνις κατορθώσαντας ἐν τῷ μέσῳ τῶν πυροβολισμῶν τὴν προσφυγὴν ἑαυτῶν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχείων. Ἡ ἀνθρωποκτονία κατὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἠκολούθει ἀδιακρίτως παρὰ τῶν «ζορμπάδων» καὶ αἱ ἡμέραι αὗται, φρικωδέστεραι ὅλων τῶν προτέρων, ἀνεμίμνησκον τὸ ἐπὶ τοῦ 1797 μεγάλον λεγόμενον «ρεμιπελιδ» τῆς Σμύρνης, καθ' ἃ ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐθυσιάσθησαν μέχρι τῶν χιλίων πεντακοσίων, ἐπὶ ὥρας δὲ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἐφλέγετο ἡ πόλις, ἀποτεφρωθεῖσα ὑπὲρ τὸ ἡμισυ μέρος. Τίνες δὲ ἦσαν οἱ γενίτσαροι, ἢ μᾶλλον τίνες ἐσχημάτιζον ὥσεπιπολὺ τὸ σῶμα τῶν «ζορμπάδων», τῆς μαιφόνου ταύτης ἀχαλινώτου καὶ παντοκράτορος ὀχλαγωγίας; Σωρευθέντα πολλαχόθεν «ταγκαλάκια καὶ ζεϊμπέκια», ἀχθοφόροι, φυγόπονοι καὶ ἀργόβιοι τῆς πόλεως, Ἀλγερίνιοι ναῦται, Κρήτες Τοῦρκοι καὶ τοιοῦτοι, ὑπερβαίνοντες καὶ αὐτῆς τῆς

κακουργίας τὴν ἀποτρόπαιον εἰκόνα. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κύριοι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ.

Ὁ Δεστούνης, ζητηθεὶς παρὰ τοῦ πασσᾶ ἐπαναληπτικῶς τε καὶ ἐπιμόνως, ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν καὶ τετάρτης ἐρεύνης, λέγων, ὅτι ἀννήχθη ἐπὶ τῶν γενομένων πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν αὐτοῦ, καὶ περιμένει διαταγὰς νέας. Ὁ πασσᾶς, ἐν πλήρει ἀμηχανίᾳ ὦν περὶ τῆς ἐπανάδου οἰασθήτινος τάξεως, ὡς καὶ περὶ τοῦ κινδύνου, εἰς ὃν περιῆλθον καὶ ὁ μολλᾶς καὶ οἱ λοιποὶ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰδιος, ἐθεώρει τὴν θυσίαν τῶν ὀλίγων τοῦ πλοίου μόνον μέσον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πολλῶν τῆς πόλεως· ὁ Δεστούνης ὁμῶς πάσης ἐσπερεῖτο ἐλπίδος ἀγαθῆς περὶ τούτων καὶ περὶ ἐκείνων, καὶ ἴδιον ἔτι εἶχε καθῆκον ὑπὲρ τῆς σημαίας. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον, κυκλωθὲν ἤδη ὑπὸ πλήθους ἀκατίων, πληρουμένων ὑπὸ τῶν θρασυτέρων ἐνόπλων «ζορμπαδων», ἐκινδύνευεν ὑπάρχον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ φρουρίου· διὰ τρόπου δὲ ἐπιτηδείου, διαταγὴν παρὰ τοῦ Δεστούνου, ἦρε τὰ ἱστία ἐκείθεν, καὶ εἰς τὸν λιμένα εἰσέπλευσε συνοδευόμενον παρὰ τῶν ἀκατίων τῶν ὀχλαγωγῶν, βεβαίαν ἤδη ἔχόντων τὴν παρὰ τῷ τελωνεῖῳ ἀγκυροβόλησιν τούτου, ὡς ἤθελον· ἀλλ' αἰφνης ἠγκυροβόλησεν αὐτὸ μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ μονακρότου καὶ ἐνὸς πάρωνος ἀγγλικοῦ, τεθὲν οὕτω ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν δύο σημαίων τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς· αὐθαρρὶ δὲ ὁ μὲν Δεστούνης ἀπέστειλε τὸν Νικόλαον Καλλέργην, βοηθὸν τότε παρὰ τῷ γραφεῖῳ τοῦ προξενείου, πρὸς τὸν Ἀγγλὸν πλοίαρχον τοῦ πάρωνος, ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ τῆς ῥωσικῆς σημαίας· οὗτος δὲ σοβαρῶς τῷ τρόπῳ καὶ διὰ δύο λέξεων ἀπεκρίθη «*Πάνυ καλῶς*». Νηγερίας δὲ οὐσης καὶ ἀπειλουμένης τῆς ἐφόδου τῶν ὀχλαγωγῶν κατὰ τοῦ πλοίου, πάντοτε εἶχεν ὁ πλοίαρχος τούτου ἔτοιμα τὰ ἐξ τηλεβόλα αὐτοῦ καὶ ἀναμμένας τὰς θρυαλλίδας.

Τότε δὴ τότε οἱ ὀχλαγωγοί, ὑποκρινόμενοι μὲν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν ἐλπίδων αὐτῶν περὶ τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου, κυρίως δὲ βλέποντες ἁρμοδίαν τὴν ὥραν καὶ τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἰδίων σκοπῶν, οὓς εἶχον μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χασὰν πασσᾶ, ὥρμησαν ἐμμανεῖς κατὰ τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση καὶ μεληδὸν τούτους κατέκοψαν, ὡς καὶ τοῦ μολλᾶ τὸν μπᾶς-ναίπην. Διήρπασαν δὲ τὸ τελωνεῖον, καὶ δραμόντες εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἐσφαττον τοὺς τυχόντας, κατεπάτουν τῆς οἰκίας καὶ ἐθαγάτων ἐν

αὐταῖς ἄνδρας, γυναῖκας καὶ βρέφη. Πολλῶν οἰκογενειῶν ὅλα τὰ μέλη ἀπεθερίσθησαν τότε, ὡς παρὰ τινος πανώλους νόσου, καὶ μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας, ἀνοιγομένων τῶν οἰκιῶν ἕνεκα τῆς ἀποφερομένης μεγάλης δυσωδίας, εὐρίσκοντο ἀνὰ δέκα καὶ δεκαπέντε σώματα κατεκρεουργημένα. Ὁ μουτσελήμης τότε κεκλεισμένος, ὡς εἵπομεν, ἀνῆρτησεν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ 31 «δρτά» κρυψάζων ἔντρομος, ὅτι καὶ αὐτὸς, γενίτσαρος ὢν, ἀνήκει εἰς τὸ μέρος τῶν ὀχλαγωγῶν γενιτσάρων. Οὕτως ἐσώθη.

Ὁ θάνατος τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ἦτο προμεμελετημένος παρὰ τῶν γενιτσάρων ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὅτε κατέβη ὁ Χασάν πασσᾶς εἰς τὴν Σμύρνην, πρῶτοι οἱ δύο οὗτοι ἐνήργησαν δι' αἰτήσεως πρὸς τὸν σουλτάνον, ἵνα διορισθῇ αὐτὸς ὡς ἀνώτερος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πόλεως, καθ' ἃ προείπομεν. Τούτου γενομένου, ἀφηρέθησαν συνεπῶς παρὰ τῶν γενιτσάρων τὰ φυλακεῖα (κουλούκια), ἀντικαταστάντα ὑπὸ στρατιωτῶν τοῦ Χασάν πασσᾶ. Ἐκτοτε δ' οἱ γενίτσαροι καὶ λόγῳ στρατιωτικῆς φιλοτιμίας, ὡς προτιμηθέντων ἄλλων, καὶ λόγῳ χρηματικῆς ὠφελείας, ὡς στερηθέντες εἰκοσι κατὰ μῆνα χιλιάδων γροσιῶν, ἃς ἐλάμβανον ὡς φύλακες, ἔπνεον κατὰ τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ἐκδίκησιν μέχρι θανάτου, ἣν καὶ ἐξετέλεσαν ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ (Γκιουζέλ-χισσάρ), διότι καὶ ἐκεῖ οἱ πανίσχυροι γενίτσαροι ἐθανάτωσαν τὸν τε μολλᾶν καὶ ἀγιάννην. Ὅπως καθησυχᾶσθαι δ' ἐν μέρει αὐτοὺς ὁ Χασάν πασσᾶς, παρεχώρησε τότε δύο «κουλούκια» εἰς τοὺς «γιρ-μιμπίρ καὶ ὀτουζμπίρ ὄρτασι» (21 καὶ 31 ὀρτάδας), ὡς τοὺς πολυπληθεστέρους καὶ ἰσχυρωτέρους, διότι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς καὶ ἐν Σμύρνῃ, περιελάμβανον ὅλους τοὺς ἀχθοφόρους, ὅλους τοὺς μᾶλλον βαρβάρους καὶ σκληροὺς, ὅλους τοὺς μᾶλλον ἀπηλπισμένους καὶ ἀνδρείους.

Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν γενιτσάρων ἐξετάθη καὶ κατὰ τῶν προξενείων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας. Κινηθέντες κατὰ τοῦ πρώτου, ὅπως θανατώσῃ καὶ πρόξενον καὶ λοιποὺς, οὐδένα εὗρον τούτων καὶ φιλοδωρηθέντες, δι' ὃν ἔλαβον κόπον, οἱ πρώτιστοι αὐτῶν παρὰ τῶν Τούρκων κλητῆρων τούτου (γιασακτσίδων) διὰ τινων «μαχμουδιέδων», ἀνεχώρησαν, οὐδὲν ἕτερον πράξαντες. Ἀπελθόντες δὲ κατὰ τοῦ δευτέρου ἀπήτουν ἄμεσον τὴν παράδοσιν τῶν καταφυγόντων εἰς αὐτὸ Σμυρναίων. Ὁ φιλόνθρωπος Δαβὶδ ἀντέστη, συμμεριζόμενος

τοῦ κινδύνου, ὃν οἱ βάρβαροι ἠπείλουν βιάζοντες τὴν κεκλεισμένην θύραν τοῦ προξενείου. Δισχιλίων ἤδη ἀνθρώπων ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος ἐκρέματο ἀπολύτως ἀπὸ τῆς γενναιότητος ἢ τῆς δειλίας, ἀπὸ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου τούτου. Σημαία, παραινέσεις καὶ προφορικαὶ ἀπειλαὶ οὐδόλως ἴσχυσαν τέλος πάντων, ἀλλὰ μόνα τὰ τηλεβόλα τῶν λεμβῶν, ὧς ἐπεμψε τὸ γαλλικὸν μονόκροτον. Οὕτως οἱ βάρβαροι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ δισχιλίοι ἀθῶοι εὗρον σωτηρίαν ἐν τῇ φιλάνθρωπιά τοῦ Γάλλου προξένου καὶ τοῖς γαλλικοῖς τηλεβόλοις. Ἡ πύλη τότε, βλέπουσα τοὺς γενιτσάρους στραφέντας καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, ὀλέθριον δὲ καὶ δι' ἑαυτὴν ἔτι τὸν παραδειγματισμὸν τοῦτον, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σμύρνην Μουσταφᾶ βεγῆτινα, καπουτσήμπασην ἤδη καὶ ἄλλοτε καπουκεχαγιᾶν τοῦ Τσαπάνογλου, ὅπως ἀνακρίνῃ τὰ περὶ τῶν φόνων τοῦ μολλᾶ, ἀγιάνμπαση καὶ μπᾶς-ναίπη. Τὴν αὐτὴν ἔκαμιν ἀποστολὴν καὶ εἰς τὴν Μαγνησίαν· ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη ἔτερον ἕνεκα τῶν περιστάσεων, ἀνεχομένη μὲν ἤδη ὅλα τὰ κατὰ τῶν ἀρχῶν ἀτακτήματα τῶν γενιτσάρων διὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιφυλασσομένη δὲ δι' αὐτῆς τῆς ριζικῆς καταστροφῆς τοῦ γενιτσαρισμοῦ τὴν πλήρη ἐκδίκησιν.

Ἐπὶ τῶν δεινοπαθημάτων τούτων τῆς Σμύρνης σημειοῦνται προσέτι δύο πρόσωπα, τὸ μὲν πολλῆς ἄξιον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, ὡς σῶσαν πολλοὺς τῶν κατοίκων διὰ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς δωροδοκίας πρὸς τοὺς Τούρκους, τὸ δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνοχον πάσης ἐθνικῆς κατάρας καὶ ἀποστροφῆς, ὡς γενόμενον δωρεὰν ἢ καταστροφή διὰ φόρων. Ἀμφότερα τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦσαν Ἕλληνες, ὀνομαζόμενα τὸ μὲν Θεόδωρος Κεσίσογλους, τὸ δὲ Ἰωάννης Κανταρτσῆς, Χιουσμουναῖος. Ὁ Κεσίσογλους ἐμπορευόμενος ἦτο ἐν τῇ Σμύρνῃ πρὸ χρόνων συστηθεὶς δὲ ἐκ τῆς Καισαρείας πρὸς τὸν Χασάν πασσᾶν ὡς ἄνθρωπος μὴ ἀναμειγμένος εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων, ἐκτήσαστο τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ, ἣν ἐκμεταλλευόμενος ἐγένετο χρήσιμος ὑπὲρ τῶν πασχόντων κατοίκων τῆς Σμύρνης, ὅσῳ ἡδυνήθη. Ὁ Κανταρτσῆς, ἐξωλέστατος καὶ ἀνομολογήτου ὠμότητος ἄνθρωπος, ἀνεπλήρου ἐν Σμύρνῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀσημάκην Θεοδώρου, συκοφαντῶν καὶ καταγγέλλων τοὺς πάντας. Ὅπόσοι ἕνεκα τούτου ὑπέστησαν τὴν σφαγὴν τοῦ μαρτυρίου! Παρ' αὐτοῦ συκοφαντηθέντες ἐρρίφθησαν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Σμύρνης Ἀνθιμος, καὶ ὁ δημογέρων Χατσῆ Μου-

ράτης Καισαρεὺς, καὶ ὁ Στέφανος Ῥάλλης καὶ Εὐμορφόπουλος Χίοι, καὶ ὁ Μπουδάνιαλης καὶ Τσόγιας Σμυρναῖοι καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, οὗς, κατὰ διαταγὴν τῆς πύλης, ἀπέστειλε μὲν ὁ Χασάν πασσᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔσωσεν ὅμως ἡ καλὴ σύστασις τούτου, ἐνεργηθεῖσα παρὰ τοῦ Κεσίσογλου διὰ δωροδοκίας.

Πρὶν ἢ ἔτι λυθῇ ὀριστικῶς τὸ περὶ τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου τοῦ Τσαάννε Ἰάνκοβιτς ζήτημα, ἐπαρουσιάσθη ἄλλο ὁμοίως φύσεως, τὸ ἀκόλουθον. Πλοῖον σαρδηνικὸν προεδόθη ὡς ἐπιβιβάζον φυγάδας· ἅμα δ' ἐζήτησαν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τὴν ἀνήκουσαν ἔρευναν, ἐπλησίασε τοῦτο τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ γαλλικοῦ μονακρότου. Ὁ διοικητὴς αὐτοῦ Δε-Λα-Μεϊλλερῆ ἐδέχθη μάλιστα καὶ ἐν τῷ μονακρότῳ τοὺς πρόσφυγας, περὶ τοὺς διακοσίους ὄντας· μετέπειτα δὲ, ἵνα ἀποφύγῃ ἐπικειμένην εὐθύνην, κατακραυγαζόντων τῶν Τούρκων, παρέδωκε τούτους εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον. Οἱ γενίτσαροι τότε ἠπείλυσαν ἀποτόμως καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως καὶ τὴν καταπάτησιν τοῦ προξενείου, εἰ μὴ παρεδίδοντο οἱ φυγάδες· αἱ δὲ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐκάλουν τὸν πρόξενον Δαβιδ εἰς τὸ καθῆκον ἑαυτοῦ, καθ' ὃς εἶχε διαταγὰς ἀνωτέρας, καὶ συνάμα ὑπισχνοῦντο, ὅτι οὐδένα διατρέξουσι κίνδυνον, παραδιδόμενοι εἰς αὐτοὺς, οἷτε φυγάδες καὶ οἱ Ἰταλοὶ πλοίαρχος καὶ ναῦται. Ἀγωνιῶν ὁ Δαβιδ μετὰ αἱ στήματος καὶ καθήκοντος, ἐνέδωκε τέλος πάντων. Ἐφοβήθη ἄρα τὴν εὐθύνην ἥδη, λαβὼν, ὡς φαίνεται, διαταγὰς νέας καὶ λίαν αὐστηράς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνεπέειρα παραπόνων τῆς πύλης διὰ τὴν φιλάνθρωπον ὑπὲρ τῶν προσφύγων διαγωγὴν ἑαυτοῦ, ἢ ἐπίστευσε τοῖς Τούρκοις, μὴ ἀντιτάξας τὴν βίαν κατὰ τῆς βίας, ὡς πρότερον; Τὸ βέβαιον δὲ ἐστίν, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἐκπληροῦντες τὰς ὑποσχέσεις ἑαυτῶν, ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἄλλους ἐσφαζαν, καὶ ἄλλων τὴν ζωὴν ἀντήλλαξαν διὰ χρημάτων· ἐκ δὲ τῶν Ἰταλῶν, ἐπτὰ ὄντων, δύο μὲν κατεκρεοῦργησαν, δύο δὲ ἐκαρπτόμηνσαν, τὸν δὲ πλοίαρχον μεθ' ἐνὸς ἐτέρου ἀπηγχόνισαν, θέσαντες ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ ἀνὰ ἐν καπνὸδιον (σιγάρρον) πρὸς ἐμπαιγμὸν πλείονα τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔκαμεν ἀπαιτητικωτέρους τοὺς Τούρκους, ἐπαναλαβόντας διὰ πλείονος ἐπιμονῆς καὶ ἀπείρων ἀπειλῶν τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου. Οἱ πρόξενoi, τὰς αὐτὰς βεβαίως, ὡς καὶ ὁ Δαβιδ, λαβόντες αὐστηράς διαταγὰς ἐπαναληπτικῶς, ἐφάνησαν

ἤδη συμφωνοῦντες μετ' αὐτῶν, καὶ ἅπαντες, οὐδὲ τοῦ τῆς Γαλλίας ἐξαιρουμένου, ἀπῆλθον ἐν σώματι πρὸς τὸν ἐν τῷ πλοίῳ Δεστούνην, συνιστῶντες ἐπιμόνως τὴν παραδοχὴν τῆς τετάρτης ἐρεύνης καὶ μόνον ἰσχυριζόμενοι λόγον τὸν κίνδυνον τῆς πόλεως. Δύο ὑπῆρξαν τὰ περιεργότερα μέρη τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης σκηνῆς· τὸ πρῶτον, ὅτι Εὐρωπαῖοι πρόξενοι ἀντιπροσώπευσαν ἤδη τοὺς γενιτσάρους τῆς Σμύρνης ἐνώπιον τοῦ προξένου τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι ἀντίθετον ὅλως δεικνύων διαγωγὴν ὁ Δαβίδ, ὑπεστήριξε θερμότερον τὴν θέλησιν τῶν γενιτσάρων. Ἐπὶ τοσοῦτον κατέπληξαν καὶ περιώρισαν τὸν ἄλλως φιλάνθρωπον καὶ γενναῖον ἄνδρα αὐτὸν αἱ νέαι διαταγαὶ τοῦ γαλλικοῦ πρεσβείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Δεστούνης ἤρνηθη ἀποκριθεὶς, ὅτι διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ ἡ πόλις, ἐδέχθη πρὶν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐρευναν· ἤδη ὅμως θεωρεῖ, ὅτι οἱ γενίτσαροι θέλουσι καὶ τετάρτην οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα δικαιωθῶσιν οὕτω, ἐφ' ὧσιν κακῶν ἔπραξαν. Ὁ Δαβίδ παρετήρησε τότε: «*Ομιλεῖτε, κύριε πρόξενε, ὡς εἰ ὑπῆρχετε ἐν Πιερρουπόλει*» καὶ ὁ Δεστούνης ἀντιπαρετήρησε: «*Γνωρίζω, ποῦ εὕρισκομαι, καὶ ἐπιμέμνω, ὅτι γνωρίζω κάλλιον ὑμῶν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν τακτικὴν τῶν Τούρκων*».

Τέλος δὲ κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπανελθόντες καὶ οἱ πρόξενοι καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ γαλλικοῦ μοναρχοῦ διεμαρτυρήθησαν προφορικῶς, τῇ δ' ἐπιούσῃ καὶ ἐγγράφως, κατὰ τοῦ Δεστούνου δι' ὅλας τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἀντιδιαμαρτυρηθεὶς οὗτος, ὡς ὑποχωρῶν εἰς μόνην τὴν ἀνωτέραν δύναμιν, ἐδέχθη καὶ τὴν τετάρτην ἐρευναν, ἀποστείλας λάθρα τὸν Παπαῤῥηγόπουλον καὶ ὁδηγήσας δι' αὐτοῦ τὸν πλοίαρχον Ἰάνκοβιτς περὶ τοῦ ποιητέου. Τὴν ἐρευναν ταύτην ἐπεφορτίσθησαν παρὰ μὲν τῶν προξένων ὁ τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Ὀλλανδίας, παρὰ δὲ τῶν Τούρκων ἑννέα οἱ μᾶλλον γέροντες καὶ μᾶλλον παγκάκιστοι. Μὴ δυνηθέντες δὲ ἄλλο καὶ μεθ' ὅλας τὰς γενομένης ἀκριβεστέρας ἐξετάσεις, οἱ Τούρκοι, ὅπως τύχωσιν ὅπως δὴ ποτε τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκον, διεχώρισαν ὡς βραγιάδας ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα Κυθηρίους, καίτοι φέροντας ἀγγλικά διαβατήρια, καὶ δύο ἐτέρους, καίτοι ἐφωδιασμένους διὰ γαλλικῶν. Ὅτε δ' ἤθελσαν, ἵνα παραλάβωσιν ἀμέσως αὐτοὺς τοὺς δυστυχεῖς, οἱ πρόξενοι ἠναντιώθησαν, τὸ ἄδικον βλέποντες καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Δεστούνου ἔχοντες ὑπ' ὄψιν. Καὶ τότε μὲν ἀπήγαγον τούτους ἀ-

σφαλείς διὰ τῶν λεμβῶν τοῦ γαλλικοῦ μονοκρότου· ἔπειτα δὲ, γενομένης τῆς δεούσης ἐξελέγξεως τῶν διαβατηρίων, παρέδωκαν αὐτοὺς καὶ πάλιν εἰς τὸ ῥωσικὸν πλοῖον. Ἄλλ' ἄρά γε ἔμεινε πλέον ζῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα προηγούμενα;

Τίς διηγῆσται ὅμως τὴν ὀδυνηρὰν τύχην τῶν βαγιαδικῶν πλοίων ἐκείνων, ἅτινα προτιμήσαντα ἀσφαλείας ἕνεκα τὴν ἀγγλικὴν ἀντὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας, καὶ πλήρη ὄντα ἐπιβατῶν φυγάδων, ἐγκατελείφθησαν ἔπειτ' ἀπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου εἰς τὴν διάκρισιν τῶν αἰμοδιψίων βαρβάρων; Τίς διηγῆσται τὰ παθήματα τῶν προσκυνητῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ Ῥώσων, οὓς πλησιάζαντας εἰς τὴν Σμύρνην, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ὑπέλαβον οἱ Τούρκοι ὡς Κοζάκους στρατιώτας, ἐκράτησαν τὰ ἐπιτήδεια αὐτῶν καὶ ἐζήτησαν, ἵνα φορολογήσωσι τούτους ἀνὰ τριάκοντα κατὰ κεφαλὴν γρόσια; Βραδέως οἱ πρόξενοι συνηθάνθησαν ἐπὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῶν τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐχάραξαν, καὶ ἀπελθόντες ἐν σώματι πρὸς τὸν Χασὰν πασσᾶν, διάφορα ὡμίλησαν περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς ἡσυχίας καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως, καὶ τὴν γενικὴν περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν πλοίων ἄδειαν ἐζήτησαν, ὡς παρελθούσης ἤδη τῆς ζητηθείσης πρότερον δεκαημέρου ἀπαγορεύσεως. Καὶ ὁ πασσᾶς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πρῶτιστοι τῶν γενιτσάρων ἐδέχθησαν τούτους διὰ περιφρονήσεως μεγάλης, οὔτε ὑάσμινον ἀραβικὸν (καχβέν), οὔτε καπνοσύριγκας προσενεγκόντες κατὰ τὴν τουρκικὴν ἐθιμοταξίαν, καὶ εἰς ἀπάσας τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ἠπήντησαν διὰ τοῦ βαρβαρωτέρου τρόπου.

Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρόξενος τῆς Ῥωσσίας ἀπέτυχε, ζητήσας τὴν ἀποσφράγισιν τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων τῶν δραπετευσάντων Ῥώσων ὑπηκόων. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ οἱ «ἐτσὰκ ἀγάδες» τῶν γενιτσάρων ἀπελθόντες εἰς τὸ ῥωσικὸν προξενεῖον, ἀπήτησαν ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, ἵνα κάμωσιν ἔρευναν ἐπὶ ἄλλου τινὸς ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοίου, λόγῳ ὅτι ἔφερε δραπετάς, ὅπλα καὶ πολεμοφόδια διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ, γενομένης αὐτῆς, οὐδὲν τι τοιοῦτο εὑρον δύναμει τῶν μέσων, οἷς ἐχρήσατο ἐτοίμως ὁ διερμηνεὺς Παπαρῆρηγόπουλος. Πυκλόλυνε δ' ἴσως καὶ ἡ περίστασις αὕτη, ὅπως συγχωρηθῇ τῇ 1 Ἰουλίου ὁ ἐκπλοὺς ὅλων τῶν ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοίων, ἐξ ὧν ἔφερον ἀληθῶς τὸ μὲν τοῦ Ἰάνκοβιτς ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους, τὰ δὲ τῶν πλοιάρχων Πάλμα καὶ Ἰβάνου τριακοσίους ὀγδοήκοντα φυγάδας. Οἱ ψευδεῖς τῆς Σμύρνης Κατόλικοι κατελήφθησαν τότε ὑπὸ

ἀγανακτήσεως καὶ λύπης μεγάλης, βλέποντες σωζομένους τοσούτους ἐρθοδόξους φυγάδας, περὶ ὧν ἐν γνώσει κατήγγελλον πρὸς τοὺς Τούρκους· ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἠδύναντο πλέον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν, ἐγκατέλειψε τὴν Σμύρνην καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς ὑπαλληλίας, ἀναθέσας τὰ τοῦ ῥωσικοῦ προξενίου εἰς τὸν γάλλον πρόξενον. Ἐὰν ἐν τῷ μέσῳ ἀπολύτου ἀναρχίας, ἀνοικονομητοῦ βαρβαρότητος καὶ ἀκαταπαύστων κινδύνων κατῴρθησε διὰ τῆς ἐπὶ τοσοῦτον τιμώσης αὐτὸν πιστῆς ἐπιμονῆς καὶ φιλάνθρωπου διαγωγῆς, ὥς καὶ διὰ τῆς ὁμολογουμένης ἱκανότητος τοῦ διερμηνεύς Παπαῤῥηγοπούλου, τολμηροῦ ἀληθῶς ὑπαλλήλου καὶ πατριώτου, ἵνα μὴ παραδοθῶσιν, ἢ ἀνακαλυφθῶσι καὶ πάθωσιν, οἱ τοσοῦτοι ζητήσαντες καταφύγιον εἰς τὴν ῥωσικὴν σημαίαν πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους Σμυρναῖοι· ἐὰν διὰ παντὸς τρόπου καὶ θυσίας διετήρησε τὴν τιμὴν τῆς σημαίας, ἣν προεστάτευσ, καὶ πάντοτε ἦτο παρηγορία τις καὶ ἐλπίς εἰς τὴν πιάσχουσιν τὰ πάνδενα ἑλληνικὴν κοινωνίαν τῆς Σμύρνης· κατέστη ὁμῶς ἀνεφίκτης ἡ περαιτέρω διαμονὴ τούτου, ὅτε συστηματικῶς κατεπολεμοῦντο παρὰ τῆς Ἰδίας ἐξουσίας καὶ παρ' αὐτῆς ἐπὶ τῆς διπλωματίας οἱ Ῥῶσσοι κατὰ τὴν Τουρκίαν ἀντιπρόσωποι καὶ ὑπῆκοοι, ἡ δὲ ῥωσικὴ σημαία ἐταυτίζετο σχεδὸν μετὰ τῆς ἐπαναστάτιδος ἑλληνικῆς, καὶ πᾶσα ἐνέργεια φιλικὴ ἢ παρατήρησις δικαία τῆς ῥωσικῆς διπλωματίας παρεξηγεῖτο ἐκ προκαταλήψεως ὑπὸ ταύτης καὶ ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα μεταβὰς ὁ Δεσπότης περιεφρονεῖτο ἀνυποφορήτως παρὰ τῶν Ἀγγλῶν, καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον ἀπελθὼν οὐκ ἐγένετο δεκτὸς, διὰ τοῦτο κατέφυγε διαμείνας ἐν τῇ Βενετίᾳ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, πανταχόθεν ἐπιτηρούμενος καὶ ἐκεῖ, καὶ οὐδεμίαν δυνάμενος ἔχειν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφαλῆ ἀλληλογραφίαν καὶ μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν ῥωσικῶν πρεσβείων τῆς Βιέννης καὶ ἄλλων πρωτευουσῶν.

Ὁ βίος τῶν ἐν τῇ Σμύρνῃ ἀπολειφθέντων Ἑλλήνων κατέστη ἀβίωτος ἐπὶ μακρὸν καιρὸν, ὥς καὶ ὅλων τῶν μὴ ἐπαναστάντων Ἑλλήνων. Αἱ αὐταὶ ὥς ἔγγιστα σκηναὶ καὶ μυρία ἄλλα παθήματα συνεχῶς ἐπανελαμβάνοντο. Ἐπὶ δύο περίπου ἔτη οἱ ἀχαλίνωτοι γένιτσαροι τῆς πόλεως ταύτης, ὥς ἄλλη χόλερα, παρέπεμπον εἰς τὸν ἄδην ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς καθ' ἑκάστην καὶ πλείονας πολλάκις. Κοινῶς οἱ ἀπὸ τοῦ ἀπριλίου μέχρι τοῦ αὐγούστου τοῦ 1821 οἱ φονευθέντες Χριστιανοὶ λογίζονται πλέον ἢ δισχίλιοι. Αἱς δ' ἀκολούθως ἐσφά-

ἦσαν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους μὲν κατὰ τὸν ὀκτώβριον, ἀφ' οὗ αἱ Τοῦρκοι τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδάουρου Λιμνηρᾶς ἀπεβιδάσθησαν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους δὲ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἐν τῷ ναυῷ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ πανταχοῦ, μόνην εὐχαρίστησιν εἶχον τὸ σύρειν εἰς τὴν θάλασσαν δεσμίους ἀπὸ τῶν ποδῶν τοὺς φανευομένους. Ἀλλ' ἦσαν ἀνεπαρκῆ καὶ ταῦτα. Ἐξερχόμενοι οἱ γενίτσαροι ἔξω τῆς Σμύρνης, ἔκοπτον κεφαλὰς χωρικῶν Χριστιανῶν καὶ ἔφερον ἐν θριάμβῳ πρὸς τὸν πασ-σάν ὡς κεφαλὰς Σαμίων ἀποστατῶν, ἀμειβόμενοι καὶ διὰ χρημά-των καὶ δι' ἐπενδυτῶν. Τὸ κεφαλικὸν αὐτὸ ἐμπόριον διήρκει ἀτε-λεύτητον· ἡ δὲ ἀρχή, καὶ γνωρίζουσα τοῦτο, ὑπεκρίνετο, ἵνα μὴ κατη-γορηθῇ ἄλλως παρὰ τοῦ ὄχλου ὡς φρονοῦσα τὰ τῶν ἀπίστων. Συ-νήθως ἡ κεφαλὴ τοῦ οὕτω θανατουμένου χωρικοῦ ἐξετίθετο τριήμε-ρος ἐνώπιον τῆς θύρας τοῦ διοικητηρίου ὡς τρόπαιον· ἡ δὲ γυνὴ καὶ τὰ μικρὰ τέκνα προσερχόμενα ἐθρύνουν, ἀναγνωρίζοντα τὴν κεφαλὴν συζύγου καὶ πατρὸς. Ὁ πασσάς ἤκουεν· ἀλλὰ τί ἄλλο ἠδύνατο, καὶ θέλων ἐξ ὑποθέσεως; Ὁ λόγος τοῦ γενιτσαροῦ παρεδέχετο ὡς ἀξιο-πιστότερος τοῦ θρήνου καὶ κοπιτοῦ μητρὸς καὶ τέκνων ἀπορφανω-θέντων. Δι' ὅλας τὰς ἐκτεθείσας περιστάσεις μάλιστα ἐναπελείφθη ἐν Σμύρνῃ τὸ ἐν τρίτον τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς κατωτέρας τάξεως, καὶ τοῦτο ἐπεβαρύνετο οὐ μόνον διὰ τῶν συνήθων ἀφορήτων φόρων, ἀλ-λά καὶ διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων ὅλων τῶν σφαγέντων καὶ φυ-γόντων.

Εἵπομεν πρὶν, ὅπόσῳ ἐδείχθη ἀναλγῆς καὶ σκληρὰ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τὰ δεινοπαθήματα τῶν τουρ-κικῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀπέναντι τῶν συμβάντων ἐν Σμύρνῃ διεκρίθη αὕτη ἀναλγεστέρα καὶ σκληροτέρα καὶ κατ' αὐτῶν ἔτι τῶν ιδίων αὐτῆς ὑπηκόων. Αὐστριακοὶ, ἀγγλικοὶ, γαλλικοὶ ὑπῆκοοι ἐφο-νεύθησαν καὶ κατεκρεουργήθησαν παρὰ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, ἀπηγ-χονίσθησαν καὶ ἐκατατομήθησαν παρὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν· πρόξε-νοι δὲ ὑβρίσθησαν καὶ περιεφρονήθησαν· πλὴν ταῦτα πάντα καὶ τὰ ἔτι χεῖρω ἐβρωρήθησαν δι' ἀνοχῆς ὑπερβαινούσης πᾶσαν πιθανότητα, ἐ-κρίθησαν ὑπὸ πατρικὴν στοργὴν ὡς πταίσματα ἀθῶων τέκνων.

Οὐδόλως ἀπατάται τις, ἐὰν εἴπῃ, ὅτι ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τοῦρ-κων πόλεμος διέφερεν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν τερατώδη ἀνισότητά τῶν μέ-των, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα. Αὐτοὶ μὲν ἐπανέστησαν ἐν μέ-

ρει κατὰ τῶν Τούρκων, ἐκεῖνοι δὲ ἐξωπλίσθησαν ἐν γένει κατὰ τῶν Ἑλλήνων· οἱ Τούρκοι ἐπολεμοῦντο ἐν μέρει, οἱ Ἕλληνες κατεστρέφοντο ἐν γένει· τὸ δὲ δεινότερον, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπολεμοῦντο παρὰ πολλῶν, ἐν ᾧ ἐπολέμουν ἓνα. Τίς ἄρα ἐδίδε ζῶν εἰς ἐν νήπιον, ἐφ' οὗ πολλοὶ ἐπεκάθησαν βαρεῖς, στεροῦντες αὐτὸ τῆς πνοῆς; Ἄλλ' ἀνθεῖξε τὸ νήπιον τοῦτο, ἡ Ἑλλάς, διὰ μόνης τῆς θείας βοήθειας καὶ διὰ μόνης ἐκείνης τῆς ἠθικῆς καρτερίας, εἰς ἣν αἰείποτε εὐρον σωτηρίαν τὰ δεδουλωμένα ἔθνη.

Συνεπὲς δ' ἦτο, ἵνα μετασχῇ τῶν κακῶν τῆς Σμύρνης καὶ ἡ μεγάλην ἡσυχίαν Κύπρος, διότι κατοικεῖτο ὑπὸ ὀγδοηκοντακισχιλίων Ἑλλήνων καὶ μόλις εἰκοσακισχιλίων Τούρκων. Πλουσία μὲν τὸ πάλαι, ἀκμαία καὶ πολυάνθρωπος διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν καὶ τὰ ἄφθονα μεταλλεῖα αὐτῆς, ἀλλ' ἥδη πλήρης ἐξ ἐρειπίων πόλεων ἕνεκα τῶν διαφόρων καταστροφῶν, καὶ ἔρημος σχεδὸν διὰ τὸν ὀλίγιστον πληθυσμὸν ἕνεκα τῆς τυραννίας, ἡ Κύπρος τῆς Μεσογείου οὐδεμίαν ἐδίδεν ὑπόνοιαν ἐπαναστατικὴν· πρῶτον, διότι, καίτοι τετραπλάσιον τοῦ τουρκικοῦ φέρουσα πληθυσμὸν ἑλληνικόν, ἄοπλον ὅμως, καταβεβλημένον καὶ ὅλος ἄγευστος τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, οὔτε ναυτικόν, οὔτε πεζομάχους ἀρμοδίους καὶ ἱκανοὺς ἔσχε· δεύτερον, διότι ἡ ἐκπληκτικὴ ἀραίωσις τῶν κατοίκων ἐπὶ τόπου, οὗ ἡ περίμετρος λογίζεται ἐκ τετρακοσίων εἰκοσι σταδίων, παρεμβάλλετο δυσυπέροχον πάντοτε πρόσκομμα διὰ πᾶσαν κοινὴν συνεννόησιν· καὶ τρίτον, διότι ἔκειτο οὐ μακρὰν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, ὅπου ὁ μοχαμεθανισμὸς ἐπληθε. Ἀλλὰ, καὶ οὕτως ἐχούσης τῆς νήσου αὐτῆς, ὁ σουλτάνος οὐ μόνον διέταξε τὸν σατράπην τῆς Πτολεμαίδος (Ἀκρῆς) περὶ ἀποστολῆς στρατοῦ πρὸς περιστολὴν τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ἀπὸ παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μουτεσελήμην ταύτης συνεχώρησεν, ὅπως σφάξῃ ἀπ' εὐθείας, ὅσους ἀν' ἐξ αὐτῶν ἔκρινε σφαγῆς ἀξίους, ὡς ἀκολούθως.

Συνεπεία τοῦ γενικοῦ μέτρου περὶ τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων, ἐπέμψθη καὶ εἰς τὴν Κύπρον εἰδικὸν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως διάταγμα, δρίζον μὲν τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν Χριστιανῶν ταύτης, ἐκφραζόμενον δὲ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον οὕτως: «Εἰ καὶ, τοὺς κώδεστας ἡμῶν ἐξετάσαντες, οὐδέποτε εἴρομεν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς μετέβη εἰς τὴν ἡμετέραν ὑποταγὴν ἡ νῆσος αὕτη, τοὺς Χριστιαν

»νοὺς κατοικοῦν τοῦ τόπου τούτου ἐνοχοποιηθέντας τὸ παραμι-
 »κρὸν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἀποστα-
 »τησάντων τῶν Τούρκων κατὰ περιστάσεις τινὰς, ἠνώθησαν οὖ-
 »τοι μετὰ τῶν ρικηφῶρων στρατευμάτων ἡμῶν καὶ συνετέλεσαν
 »προθύμως εἰς τὴν κατατρόπωσιν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀποστα-
 »τῶν· πλὴν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς γενικῆς ἡμῶν διαταγῆς περὶ ἀ-
 »φοπλισμοῦ ὧν τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐπικρατείας, διατάττομεν,
 »ἵνα ἐκτελεσθῇ οὗτος καὶ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ».

Κατόπι τοῦ φερμανίου τούτου διαταγαὶ ἴδιαι καὶ ἀπεσταλμένοι
 τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου ἐξετέλεσαν
 τὸν ἀφοπλισμὸν, οὐδεμιᾶς ἐπενεχθείσης ἐναντιότητος ἢ δυσκολίας.
 Ἄμα δὲ ἀποβιβασθέντος τῇ 3 μαΐου τοῦ ἐν Συρίας καὶ Παλαιστίνης
 στρατιωτικοῦ σώματος ἐκ τετρακισχιλίων, ἤρξαντο ἐπὶ προμεμελε-
 τημένῳ σκοπῷ αἱ καταγγελῖαι ἐναντίον προσώπων, κοινοτήτων καὶ
 μονῶν, ὡς δῆθεν ἀποκρυπτουσὼν ὅπλα τε καὶ πολεμοφόδια, συνεν-
 νοουμένων δὲ μετὰ τῶν ἀποστατῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο περιμενουσῶν,
 ἢ τὴν ἐμφάνειν πλοίων ὑδραϊκῶν καὶ πετσειωτικῶν, ἵνα κινήσωσιν
 εἰς τὰ ὅπλα τὴν νῆσον ὁλόκληρον. Ἐντεῦθεν προῆλθον ἔρευναι παν-
 τοῖται, καταδιώξεις καὶ φυλακίσεις ἄπειροι· ἀλλ' οὐδεμία ἀνεκαλύφθη
 ἀπόκρυψις ὧπων καὶ πολεμοφοδίων, ἢ συνεννόησις μετὰ τῶν ναυ-
 τικῶν νήσων.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ μουτσελέμης τῆς νήσου Κιουτσούκ Με-
 χμετ, συμβουλευόμενος μάλιστα παρὰ τοῦ στενοῦ αὐτοῦ φίλου Γεωρ-
 γίου Λαπίερ, ἐκ τῆς Σύρου καταγομένου καὶ διερμηνέως τοῦ γαλλι-
 κοῦ προξενείου διατελοῦντος, ἐθεώρησε τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν εἰς
 πλουτισμὸν, ἐὰν κατάρθωνε θύματα τὰ ἐπισημότερα τοῦ τόπου πρό-
 σωπα. Ἀναγγεῖλας δὲ τῇ πύλῃ τὸν ἐν ἡσυχίᾳ ἀφοπλισμὸν τῶν Χρι-
 στιανῶν, ὑπέβαλε συγχρόνως καὶ κατάλογον ὀνομαστικὸν ἐκ τετρα-
 κοσίων ὀγδοήκοντα ἕξ προσώπων, περιλαμβάνοντα τὸν ἀρχιεπίσκο-
 πον Κύπρου, τοὺς τρεῖς μητροπολίτας, τοὺς ἡγουμένους καὶ προη-
 γουμένους ὧν τῶν μονῶν, τοὺς ἐπισήμους τῶν κληρικῶν καὶ ὅλους
 τοὺς προεστώτας καὶ προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νήσου· παρετή-
 ρησε δὲ, ὅτι κατ' οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ ἀφοπλισμὸς, ἐν ὧσιν μένουσιν ἐν τῇ
 ζῳῇ οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερόμενοι, ὅτε καὶ πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ
 ὄντες οὗτοι, καὶ σχέσεις πολλὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ ταῖς ναυτικαῖς
 νήσοις ἔχοντες, εὐκόλως δύγκνται πᾶσαν προμήθειαν ἔξωθεν ὧπων

καὶ ἐφοδίων, πᾶσαν ἐκάστοτε πρόσκλησιν πλοίων καὶ πᾶσαν ἐπὶ τέλους κίνησιν εἰς τὰ ὅπλα τῆς ὅλης νήσου.

Εἰς ἀπάντησιν διέταξεν ἡ πύλη, ἄνευ ἑτέρου, τὴν σφαγὴν ὅλων γενικῶς, τὴν δήμευσιν ἀπάσης τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας αὐτῶν, ὡς καὶ ἐκ προσθήκης τὴν ἐξανδραποδίσιν τῶν συζύγων καὶ τέκνων τούτων, ἐκτὸς τῶν ἀποδεχθησομένων τὸν ἰσλαμισμὸν. Διὰ τοιαύτης ὁ Κιουτσούκ Μεχεμέτ ἐφοδιασθεὶς ἐξουσίας, ἐσκέφθη, συμβουλευόμενος πάντοτε τὸν Λαπιέρ, τίσι προβῇ τρόποις εἰς τὴν σύλληψιν τούτων προσώπων, ὅτε τὰ πλείστα διέμενον ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης Λευκοσίας καὶ εἰς πολλὰς διεσπείροντο ἐπαρχίας. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὑποπτεύων, μήτοιγε ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν οἱ προὔχοντες κινήσωσι γενικὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐπανάστασιν, ἥς ἐφοβεῖτο πάντοτε τὰς συνεπειὰς καὶ μεθ' ὅλην τὴν παρουσίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἠθέλησε συνυπευθύνους τοὺς ἐντοπίους ἀγάδας, καὶ συγκαλέσας αὐτοὺς ἐν ἰδίῳ συμβουλίῳ, ὑπεκρίθη τὸν μέτριον ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοσούτων θανατώσεων. «Διὰ τὴν ἀσφάλειαν, εἶπε, τῆς νήσου θεωρῶ ἐπαρκοῦσαν μόνην τὴν σφαγὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, » τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐγκριτωτέρων». Ἄλλ' οἱ ἐπίσης κακὸς τροποὶ καὶ θηριώδεις ἀγάδες προέβησαν καὶ πέραν τοῦ καταλόγου, ἀντιπροτείνοντες τὴν ἀνάγκην τῆς σφαγῆς παντὸς ἔτι καὶ ἐκ τῶν κοινοτέρων ἀνθρώπων, ἔχοντος περιουσίαν, ἢ παιδείαν, ἢ ἐπιρροὴν οἰκονομικήν, καὶ ὑπόπτου ἐπομένως καθισταμένου. Οὐσιωδῶς ἐθεώρουν ἀρμοδίαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ οὗτοι, ἵνα λάβωσι διὰ μικρῶν τὰς δημοπρατηθησόμενας κτήσεις τούτων καὶ ἐκείνων. Ἐπιμένοντος δὲ πονήρως τοῦ μουτσελλήμου ἐπὶ τῇ ἀνωφελεῖ σφαγῇ τῶν πολλῶν, ὡς δυναμένη προκαλέσαι τὴν ἐνοπλίαν διαταραχὴν τοῦ τόπου, οἱ ἀγάδες ἠπέλυσαν μάλιστα τοῦτον, ὡς ἀναδεχόμενον εὐθύνην βαρεῖαν ἀπέναντι τῆς διαταγῆς τοῦ σουλτάνου.

Οὕτως ἐδείχθη ὁ Κιουτσούκ Μεχεμέτ πειθόμενος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ολοκλήρου τοῦ καταλόγου, ἀλλὰ ἀναθέτων εἰς τοὺς ἀγάδας τὴν εὐθύνην ἐν πάσῃ ἐναντίᾳ περιστάσει. Ἐξέδοτο δ' ἀμέσως διακήρυξιν, κοινοποιηθεῖσαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, δι' ἧς ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ σουλτάνος, μετὰ πλείστης ὕψης εὐχαριστήσεως ἰδὼν τὴν προθυμίαν τῶν βαγιάδων εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, διέταξεν αὐστηρῶς, ἵνα ἀπολαμβάνωσιν, ὡς πιστοὶ, οὗτοι πᾶσαν τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν προστασίαν ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς

περιουσίας αὐτῶν ἐνταυτῷ δὲ ἡπείλει τὰς αὐστηροτέρας τιμωρίας κατὰ παντὸς τολμήσαντος, τυχόν, τὴν ἐλαχίστην ἐνόχλησιν ἢ βλάβην οἰουδήτινος τῶν πιστῶν αὐτῶν βασιλέων τοῦ σουλτάνου. Μάλιστα δὲ, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς διακηρύξεως ταύτης, ἐφρόντισεν, ἵνα τιμωρήσῃ καὶ Τούρκους τινὰς διὰ μικρὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν πράξεις, ὅπως ἀφαιρέσῃ οὕτω πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀληθείας, ὅσων ἔγραφε καὶ ὑπισχναίτο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ συνεκάλεσεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ὅλους γενικῶς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἡγουμένους καὶ προεστώτας τῶν ἐπαρχιῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅπως γίνωσι κοιναὶ πρὸς τὴν πύλην ἀναφοραὶ, εὐχαριστήριον μὲν διὰ τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις αὐτῆς ὑπὲρ τῶν βασιλέων, διαβεβαιῶσαι δὲ τὴν ἀκλόνητον πίστιν καὶ ὑποταγὴν τούτων πρὸς τὸν σουλτάνον, τὸν νόμιμον αὐτῶν κυριάρχην.

Διὰ τοιοῦτου τρόπου δολίου ἐξηπάτησε τοὺς πάντας συνελθόντας ἐν τῇ Λευκοσίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ συνήθως λαμβάνοντες ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν μέρος εἰς τοιαύτας συνελεύσεις. Ἐναπελείποντο ὅμως οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν σεσημειωμένων ἐν τῷ καταλόγῳ, ὅσοι, ὡς ἐκ τοῦ ὅλως ἰδιωτικοῦ βίου ἑαυτῶν, οὐκ ἠδύναντο προσκληθῆναι εἰς τὴν συνέλευσιν ἄνευ ὑπονοίας. Διὰ τοῦτο ἐν ὁρισμένη ἡμέρᾳ τῆς 12 Ἰουνίου ἐφθασαν εἰς τὴν τόπον τῆς διαμονῆς ἐκάστου ἀπεσταλμένοι τοῦ Κιουτσούκ Μεχμέτ μετὰ δυνάμειος στρατιωτικῆς, καὶ οὗτοι συνέλαβον ὅλους ἀγρεύσαντες ἐντὸς τῶν ἱερῶν ναῶν τῇ πρώτῃ, τελουμένης τῆς θείας λειτουργίας (ἦτο ἡ 12 Ἰουνίου ἡμέρα κυριακὴ) σφραγίσαντες δὲ τὰς οἰκίας, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα αὐτῶν μέχρι δευτέρας δεῦθεν διαταγῆς, τὰς μὲν συζύγους καὶ τὰ τέκνα τούτων ἐκβαλόντες ἐγκατέλειψαν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ ἐσχάτῃ, αὐτοὺς δὲ ἀπήγαγον σιδηροδεσμίους εἰς τὴν πρωτεύουσάν. Μόνοι δεκαεὶς ἀπέφυγον τὴν σύλληψιν ἕνεκα περιστάσεων διαφόρων καὶ ἐντεῦθεν τετρακόσιοι ἐβδομήκοντα ἐξῆλθον ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερομένων. Συνεπῶς δὲ, συγκαλεσθέντων ὅλων τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐπισήμων Τούρκων παρὰ τῷ μουτεσελήμῃ, ἀνεγνώσθη ἐπὶ τὸ τυπικώτερον ἢ κατὰ τῶν δυστυχῶν τούτων ἀπόφαισις τοῦ σουλτάνου, καὶ διετάχῃ ἡ ἐκτέλεσις.

Ἐμελλεν οὕτως, ἵνα μεταβληθῇ ὡσαύτως εἰς σφαγεῖον ἀνθρώπων καὶ ἡ πόλις τῆς Λευκοσίας. Ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ διοικητηρίου καὶ κα-

τὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀπηγχονίσθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς καὶ ἐκαρτομήθησαν οἱ τρεῖς μητροπολίται, ὁ Πάφου, ὁ Κυτίου καὶ ὁ Κυρηνίας, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, τεθείσης τῆς κεφαλῆς ἐκάστου ὑπὸ τὰ θπίσθια μέρη τοῦ πτώματος. Τῇ ἐπιούσῃ ἐκαρτομήθησαν ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς τριάκοντα ἕξ, τῆς δευτερευούσης τάξεως προσώπων, ἐξομωσάντων δι' ἀδυναμίαν χαρακτῆρος. Οὐ μόνον δὲ ἔσφαττον οἱ βέρβαροι, ἀλλὰ καὶ μεληδὸν πολλοὺς κατέκοπτον. Μόνοι δ' ἐπέζησαν ἐκ τῶν ὁπωσοῦν διαφερόντων Κυπρίων, ὅσοι ἐκρύβησαν καὶ ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς νήσου διὰ τῆς φιλάνθρωπίας καὶ τῆς συνδρομῆς προξένων τινῶν, καὶ μάλιστα τοῦ τῆς Γαλλίας Μεκένη. Ὅλων τῶν ἀπαγχονισθέντων, σφαγέντων καὶ κατακρεουργηθέντων ἡ κινήτη καὶ ἀκίνητος περιουσία, ὅλων τῶν μοναστηρίων τὰ ἱερὰ καὶ λοιπὰ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη, μεγάλης ὄντα ἀξίας, ἐδημεύθησάν πρὸς ὄφελος τῆς πόλεως, ἐδημοπρατήθησαν πρὸς πλουτισμὸν τῶν ἐνεργησάντων τὴν ἐκποίησιν αὐτῶν, καὶ εἰς τῶν ἐνοπιῶν ἀγάδων τὴν κυριότητα περιῆλθον τὰ ἀκίνητα. Ἐγένετο, ὅτι ἐπεθύμουν οὗτοι. Ἀμέτοχος δὲ μεγάλων ὠφελειῶν οὐκ ἔμεινε καὶ ὁ τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν θανάτωσιν τοσοῦτων ἀθῶων Λαπιέρ. Κατὰ τὰς δύο μάλιστα ἀποφράδας τοῦ ἰουνίου ἡμέρας τῶν σφαγῶν παρετηρήθη οὗτος ὁ ὀνόματι Χριστιανὸς συμπεριπατὼν μετὰ τοῦ πράγματι Μωχαμεθανοῦ Κιουτσουκ Μεχεμέτ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ δι-οικητηρίου, τὸ βλέπον εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου, ὡς εἵπομεν, αἱ καρτομίαι ἐνηργοῦντο, καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τοσοῦτων θυομένων ἀθῶων ἠκούοντο.

Μετὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας οὐ μόνον τῶν σφαγέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν διασωθέντων δεκαῆξ, εἶπετο, πρὸς ἐκτέλεσιν πλήρη τῆς ἀπανθρώπου διαταγῆς τοῦ βαρβάρου Μαχμουτ, ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ ἐξανδραπόδισις τῶν συζύγων καὶ τέκνων· αὕτη ὅμως ἐπραγματοποιήθη ἐν μέρει διὰ τῆς μεσιτείας τῶν κληθέντων εἰς τὰ πράγματα Χριστιανῶν καὶ κατόπιν ἀδράς πληρωμῆς ἐνὸς ἑκατομμυρίου, εἰσπραχθέντος διὰ φόρου ἐπιβληθέντος κατὰ κεφαλὴν ἐφ' ὅλων τῶν ἀβρένων κατοίκων τῆς νήσου. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Κύπρου πρὸς τὸν Τοῦρκον σουλτάνον.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ τοιαύτη μισαφόνος καὶ ἀνοσιοῦργος βαρβαρότης ὀφίσταται ἐτι ἐν πολιτικῷ σώματι, καὶ προστατεύεται μάλις

στα πρὸς αἷσχος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπέναντι δὲ τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, ἐρωτῶμεν καὶ ἤδη, ποῦ ὁ χριστιανισμὸς μένει, καὶ εἰς τί ὁ πολιτισμὸς, ὁ τόσῳ περιβόητος πολιτισμὸς τοῦ 19' αἰῶνος, χρησιμεύει; Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε δίκαιον οὔτε ἄδικον ὑπάρχῃ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅταν ἡ δύναμις, ἡ πολιτικὴ καὶ τὸ συμφέρον ἀντικαθιστῶσι καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Μωχαμεθανοῖς, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τίς τότε μεσολαβεῖ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο;

Τὰς αὐτὰς καὶ χείρονας τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ Κύπρῳ μαιφονίας καὶ ἀνοσιουργίας διεπράξαντο οἱ βάρβαροι πανταχοῦ· ἀντὶ δὲ πάσης ἄλλης εἰκόνα περιληπτικὴν τούτων παρουσιάζουσι τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων τῆς κατὰ τὸ Ἰκάριον πέλαγος νήσου Κῶ, ὅπου καὶ φόνοι μερικοὶ καὶ σφαγαὶ πλείεσται ἀνδρῶν, καὶ ἄρπαγαὶ περιουσιῶν, καὶ γυμνώσεις οἰκιῶν, καὶ βεβηλώσεις ναῶν, καὶ ἐμπαιγμοὶ ἱερῶν, καὶ ἀτιμώσεις γυναικῶν καὶ πάνθ' ὅσα ἂν εἴπῃ τις κακὰ ἐπληρέχθησαν κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν Κῶων. Ὅποσοι δὲ ἠριθμοῦντο οἱ ὅλοι Κῶοι, οἱ ὑποπτοὶ δῆθεν θεωρηθέντες πρὸς ἐπανάστασιν; Μόλις ἐξακισχίλιοι πρὸς δωδεκακισχιλίους κατοίκους Τούρκους, καὶ οὗτοι εἰς ἑξῆς διεσπαρμένοι μέρη, τὴν ὁμώνυμον χώραν καὶ τὰ χωρία Κίφαλον, Ἀντιμάχειαν, Πηλεῖον, Ἀσφενδιὸν καὶ Κερμετὴν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, κειμένη ἀπέναντι τῆς πόλεως Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρούμ) ἡ νῆσος αὐτῇ, οὐδόλως ἀπετόλμα, καὶ ἂν ἔφερεν ἀντὶ τῶν ὀλίγων, ἠθικῶς καταβεβλημένων, ἀόπλων καὶ ἐλεεινῶν, πολυπλάσιον πληθυσμὸν Ἑλλήνων ἀνεπτυγμένων καὶ ἄρμοδιων πρὸς πόλεμον. Οὐδὲν ἄρα ἄλλο, ἢ μόνον ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ροπή τῶν βαρβάρων πρὸς τὴν μαιφονίαν, τὴν ἄρπαγὴν καὶ πᾶσαν βιαιοπραγίαν ἔφερε καὶ εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν νῆσον τὰ δυστυχήματα, ὧν τὴν ἀκριβῆ εἰκόνα ἠδύναντο μόλις γράψαι αὐτὰ τὰ τέκνα τῆς ἰδίας Ἀπελλῆς καὶ Φιλήτας, ἐὰν ὑπῆρχον.

Μόλις ἀπηλλάγη τῶν μεγάλων δεινῶν καὶ τοῦ τρόμου ἡ πόλις τῆς Σμύρνης, διορισθέντος τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ κατὰ τῆς Σάμου· ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἐγένετο καὶ αὕτως, ἢ μόνον μεταφορὰ δεινῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς ἄλλον τόπον. Ἀπελθόντες οἱ κακοῦργοι οὗτοι εἰς τὰ Κουσάτασι, ὅπου καὶ ἕτερα διὰ τὴν Σάμον κατεβιβάσθησαν Ἀσιανὰ στρατεύματα ὁμοίας ποιότητος, κατηφάνισαν διὰ παντὸς εἶδους κακοπραγίων τὰ περίξ χωρία, λεηλατοῦντες ταῦτα, σφάττοντες τοὺς τυ-

χόντας καὶ ἀτιμάζοντες τὰς γυναῖκας. Κατόπιν ἐπεχείρησαν καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ Κουσάτασι, ὅπως ἀνανεώσωσι τὰς σκηναὶς τῆς Σμύρνης, ὑβρίζοντες, δέροντες τοὺς Χριστιανούς καὶ τοῖκους καὶ μυρίας πρὸς διαταραχὴν ἀφορμὰς προκαλοῦντες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Σάμου Ἐλέζογλους, μὴ ὑποφέρων τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἠθέλησεν, ὅπως περιορίσῃ τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀταξίας καὶ τῶν κακοπραγιῶν, καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων ἐκαρτάμησεν ἕνα Τοῦρκον φονεύσαντα ἕνα Ἕλληνα ἐκ τῶν κατοίκων. Διὰ τὴν πράξιν αὐτὴν, καίτοι τόσῳ δικαίαν, οἱ βάρβαροι ἤρξαντο γογγύζειν καὶ ἀπειλεῖν κατὰ τοῦ Ἐλέζογλου· οἱ δ' ἔμφοβοι Ἕλληνες κάτοικοι, βλέποντες τὴν τε ἐξαγροίωσιν καὶ τὴν τάσιν αὐτῶν, ἄλλοι ἀπεδίδρασκον εἰς τὰς ἐλευθέρους νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ οἱ πλείους ἔμενον ἐγκλειστοὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, ὅπως ἀποφύγῃσι πᾶσαν ἀφορμὴν κακοῦ, «ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὁργὴ Κυρίου». Ἄλλ' οἱ δυστυχεῖς μάτην ἤλπισαν! Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τῶν Ἑλλήνων, ἀπορῶν τροφῆς, ἐξῆλθεν ἀπηλπισμένος, ἵνα προμηθευθῇ τοιαύτην. Καθ' ὁδὸν ἠπῆντησαν τοῦτον τρεῖς Τοῦρκοι, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐπυροβολήσας κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε. Ἀμέσως ὁ Ἕλλην πεσὼν ἐπάνω τοῦτου, ἤρπασεν ἀπὸ τῆς μέσης αὐτοῦ τὸ ἕτερον πυροβόλιον καὶ ἔρριψε νεκρὸν τοῦτον. Τότε οἱ λοιποὶ δύο μὴ ἐκδικηθέντες εὐθὺς, ἔφυγον φωνάζοντες «Οἱ ἄπιστοι φονεύουσι τοὺς πιστοὺς !!» Ἦρκεσε δ' ἡ φωνὴ αὕτη, ὅπως ζήλῳ μουσουλμανικῷ κινηθῶσιν ὁμοθυμαδὸν οἱ βάρβαροι, συντρίβοντες τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων, διαρπάζοντες πάντα, φονεύοντες τοὺς τυχόντας; ἀνδραποδίζοντες τὰς γυναῖκας καὶ πυρπολοῦντες τὴν πόλιν, ἥς μόλις ἐσώθη ἐν μέρῳ.

Τοιαύτης ἔλαχον τύχης καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ τόπου τούτου. Τίνι δὲ τρόπῳ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει τουρκικὴ ἀρχὴ ἐξεδίκηθη τοὺς κακούργους; Ἀντ' αὐτῶν ἐθεώρησεν ὑπάλτιον τὸν φρόνιμον Ἐλέζογλου, ὡς ἐρεθίσαντα δῆθεν τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως Τοῦρκου, καὶ μετέθεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Χίον. Βεβαίως, ὅταν ἡ ἐξουσία πρώτη κατέστρεφεν ἀπ' εὐθείας τοὺτους καὶ ἐκείνους ἐκ τῶν ὑπηκόων αὐτῆς, σφάττουσα καὶ δημεύουσα, ἥτοι ἐπισήμως διαρπάζουσα, εἶπετο, ὅπως ἐναθρύνηται καὶ εὐχαριστῆται βλέπουσα τὸν βάρβαρον ὄχλον ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα ἑαυτῆς διὰ πάσης ἀνοσιουργίας καὶ κκώσεως. Ποῦ μένει δὲ ἡ ἐν τῇ Λήμνῳ ἀπαγχόνισις τῶν ἱερῶν παρὰ τὸν λιμένα; Τίς διηγῆσται τὰς ἐδῶ τραχικὰς σκηναὶς

τῶν πολυειδῶν βασανισμῶν, τὰς ἐκεῖ παντοδαπὰς ἀγγαραίαις, τὰς ἀπανταχοῦ δημεύσεις καὶ τὴν σφαγὴν χιλίων περίπου Ἑλλήνων τῆς Θάσου, ἐνεργηθεῖσαν κατὰ διαταγὴν τοῦ τότε ἐδρεύαντος ἐν τῇ Ἀή-
μῳ Καρᾶ-πασσᾶ ; (α).

Ἀναμνησκόμεν ὁμῶς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, ὅτι αἱ κατὰ τὴν Τουρκίαν σφαγαὶ καὶ τὰ δυστυχήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁμοδόξων τὸ ἔργον εἰςὶ χρόνου μακροῦ, ἰδίως ὅλως σπουδῆς καὶ περιγραφῆς. Μεθ' ὅσα ἂν ἐγράψαμεν καὶ γράψωμεν, περίληψιν μόνην δίδομεν καὶ δώσομεν περὶ τούτων, ὡς ἀπείρων ὄντων καὶ ἀγνώστων τῶν πλείονων. Τίς οἶδε καὶ τὴν γενικότητα αὐτὴν, πολλῶ δὴ μᾶλλον τὴν λεπτομέρειαν τῶν γενομένων ἐν τοῖς ἐνδοτέροις καὶ ταῖς ἀπωτάταις γωνίαις τοῦ εὐρυχώρου καὶ ἐπὶ τοσοῦτον δυσκοινωνήτου τουρκικοῦ κράτους, ἐν ᾧ χρόνῳ ἀγνοεῖται κυρίως ἡ ἀκρίβεια καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ταῖς ἄλλαις παραλιαῖς πόλεσι καὶ τόποις ; Οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης τότε δημοσιογραφίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔστω καὶ ἀνελευθέρας καὶ περιορισμένης· οὐδεμιᾶς γινομένης δημοσιεύσεως συστηματικῆς τῶν πεπραγμένων, ἔπεται, ὅτι πᾶσα γνώσις εἰδικὴ καὶ πᾶσα ἀκρίβεια τούτων ὥχοντο, καθ' ὅσον οὐδ' ὁ τύπος τῆς Εὐρώπης ἐγνώριζεν, ὅ,τι ἐδημοσίευε, κατὰ μέγα δὲ μέρος, ἢ καὶ ὅλως, παρεμόρφωνε τὰ πράγματα ἐκ προθέσεως πολιτικῆς, ἢ ἐμετρίαζε τὰ γινόμενα, ἢ ἐσιώπα. Παρὰ δὲ ταῦτα πάντα ἡ θυελλώδης καταστροφή καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ ἀνθηροτέρου καὶ πολυπαιροτέρου μέρους, ἡ ἀνησυχία, ἡ μόνωσις καὶ ἡ ταπεινωτικὴ μέχρι ἀποκτηνώσεως κατὰστάσις τῶν ἐξ ἀνάγκης ἀμετακινήτων, ἀφῆ-
ρεσαν πᾶν μέσον σημειώσεων ἢ καὶ ἀναμνήσεων ἰδιωτικῶν, οὐδ' ἔσχατον τὸ θέληγητρον εἰς ἀλληλογραφίας, δι' ὧν διεσώζετο ἂν παρὰ τὴν πολλὴν γενικότητα καὶ πολλὴν λεπτομέρεια.

Ἐπελόγισάν τινες εἰς δεκακισχίλια τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀνόματα. Ἄλλ' ἡμεῖς οὔτε περὶ αὐτῶν, οὔτε περὶ τῶν καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν θυμάτων τοῦ δημίου καὶ τοῦ ὄχλου ἀναδεχόμεθα ὠρισμένον ὅπωςδῆποτε ὑπολογισμὸν διὰ τοὺς βηθέντας λόγους. Τὸ αὐτὸ ἐννοοῦμεν καὶ διὰ τὰς «οὐκ ἀριθμητάς» τῳόντι ὕλικας ζήτη-
μίας τῶν τε παθόντων καὶ τῶν δραπετευσάντων, ἢ μὴ. Ἄλλ' ἀφί-
νοντες κατὰ μέρος τὸ ποσὸν, καὶ μόνον λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ποιὸν, θεωροῦμεν ἀδιστακτικῶς ἀκαταλόγιστον τὴν γενομένην χύσιν

τοῦ αἵματος, ὡς τοῦ πολυτιμοτέρου τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῶν μὴ
δυνηθέντων ἐπαναστατῆσαι τόπων.

Ἐκ τῶν δύο ἄρα κηρυχθέντων πολέμων, τοῦ μὲν ἐπαναστατικῶ,
ἥτοι μέρους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐνόπλων Τούρκων, τοῦ δὲ κυ-
βερνητικοῦ, ἥτοι τοῦ σουλτάνου καθ' ὅλων τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων,
ὁλεθριώτερος ἐγένετο ὁ δεύτερος, ἐφ' ὅσον ὠπισθοδρόμησεν ὑπερμέ-
τρως καὶ εἰς κατὰστασιν ἀποζώσεως ἤγαγε τοὺς λαοὺς, ἀπορφά-
νωθέντας καὶ τῶν ἱκανωτέρων προσώπων καὶ τῶν μᾶλλον ἢ ἥττον
ζωογόνων ἐλπίδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α).)

Καὶ οἱ ἄλλοι ἐκ τινῶν φρουρίων καὶ ἰδίως οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως συνεχῶς ἐξερχόμενοι συνέλεγον τροφάς ἐκ τῶν πεδινῶν χωρίων, καὶ πολλάκις ἐξηγόραζον ταύτας διὰ θυσίας μικρᾶς ἢ μεγάλης. Τοιοῦτό τι συνέβη μακρὰν τῆς Τριπόλεως ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν κατὰ τὸ Πιαλλί, ὅπου ὁ Νικήτας, καίτοι μετὰ ὀλίγων εὐρεθείς, προσέβαλεν αὐτοὺς, καὶ ἔκτοτε τὴν φήμην τοῦ ἀνδρείου ἔλαβεν, ὥς τολμῶν ἐν τῇ πεδιάδι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἱππεύοντων.

Κυριευούσης μεγάλης ἑλλείψεως μολύβδου, ἐπέμφθησαν τῇ 9 μαΐου ἐκ τῶν Βερβένων ὅ,τε Νικήτας, Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, Ἰωάννης Κολοκοτρώνης, Κονδάκης καὶ Ἀνδρέας Ζαχαρόπουλος μετὰ τριακοσίων περίπου στρατιωτῶν, ὅπως ἀφαιρέσωσι τὴν καλύπτουσαν τὸν ἐν Ἀργεῖ τουρκικὸν «μεδρεσέν» μολυβδίνην στέγην. Οὕτως ἐπραξάν καὶ οἱ ἐν Πάτραις κατὰ τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως, γυμνώσαντες τὸ ἐκεῖ μολυβδοσκεπὲς τουρκικὸν τέμενος. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἔτυχον ἔξω τοῦ Ἀργους ἱκανοὶ ἱππεῖς ἐκ τῶν ἐν Ναυπλίᾳ Τοῦρκων, ὥς μόνων ἦδη φυλαττομένων παρὰ τοῦ Δημητρίου Τσόκλη τῶν μωλῶνων τῆς Αἰοναίας λίμνης· ἀλλὰ πολεμήσαντες τούτους οἱ ἐκ τῶν Βερβένων καταβάντες ἐξεδίωξαν· εὐρόντες δὲ ἐν τῇ πόλει ὑπὲρ τὰ διακόσια πτώματα ἄταφα ἔχωσαν, καὶ ἀφελόντες τὸν μολύβδον ἀνεχώρησαν.

Ὁ δὲ Κεχαγιά βεγῆς, ἅμα εἰσελθὼν ἐν τῇ Τριπόλει, προσήγαγεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς διὰ πολλῆς μετριότητος, ὑπεσχέθη ἀμνηστείαν πλήρη τῶν γεγενημένων, καὶ προέτρψε τούτους, ὅπως γράψωσι καὶ συμβουλευσωσι τοῖς ἔξω περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν εἰς τὴν ὑποταγὴν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὅρον τῆς ἀμνηστείας. Εἵκοσιν ἀπεστάλησαν κομισταὶ γραμμάτων τοιούτων εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ οὐδὲ ἓνα εἶδεν ὁ Κεχαγιά βεγῆς ἐπιστρέψαντα. Μόναί γυναικῆς τινες ἐκ τῶν Ταιπιανῶν προσῆλθον προτείνασαι τὴν περὶ ὑποταγῆς θέλησιν τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν· καὶ μόνοι τινες ἐκ τῶν πεδινῶν χωρίων, ὥς τοῦ Σάγκᾶ, κεκυριευμένοι οὐ-

σιωδῶς ὑπὸ πανικῷ φόβῳ, ἔκλιναν ὑποταγῆς αὐχένα. Αὐτοὺς ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς περιποιήθη ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τιμὰς προσέτε ἀπέδωκε. Ἄλλ', ἵνα μὴ ἀπασχολῇται ἀπὸ τῶν κυρίων πολεμικῶν ἐργασίων, ἀνέθεσε τὰ περὶ τούτου πρὸς τινα τῶν Ἀλβανῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ Γιάχου Δέμην, καὶ οὗτος ἐπίσης, ὡς καὶ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, «ἀνεμῶλια βάζων» ὑπισχενέτο ἑαυτὸν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ προκρίτοις ὡς τὸν ἐγγυητὴν τῆς πιστῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀμνηστίας, ἣν ἀνεδέχθη ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐν ὀνόματι τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Ἄλλ' ἂν αἱ τοιαῦται ἀπόπειραι ἦσαν καθαρὰ κωμῳδία, τὰ πολεμικὰ ὅμως ἔργα διέφερον, ὡς ὑποκείμενα εἰς προσεχῆ τινα κρίσιν.

Διαλυθέντος, ὡς γνωστὸν, τοῦ ἐν Βαλτετσίῳ στρατοῦ τῇ 24 ἀπριλίου, ἱκανοὶ ἀπὸ διαφορῶν ἐπαρχιῶν συνήχθησαν ἑνοπλοὶ ἐν Μεγαλοπόλει, ἡ δὲ Πιάνα καὶ τὸ Χρυσοβίτσιον ἐνισχύθησαν διὰ χιλίων διακοσίων Γορτυνίων. Αὐτῶν ἡγοῦντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὡς ἀρχιστρατήγου ἤδη τῆς ἐπαρχίας, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας ἐν Πιάνῃ καὶ ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμυχντόπουλος ἐν Χρυσοβίτσιῳ, ὁ πρῶτος ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικὸς καὶ ἱκανότητος πολλῆς, ὁ δεῦτερος μεγάλων πνέων ἐνθουσιασμὸν καὶ πλείστην δεικνύων φιλοτιμίαν. Ὡσαύτως ἐνισχύθη καὶ τὸ Λεβίδιον διὰ τῆς προσθήκης ἱκανῶν ὀπλῶν τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τὸν Ζαήμην, Κανακάρην καὶ ἄλλους. Ἀδύνατοι οὗτοι πρὸς συγκρότησιν πολιορκίας νέας τῶν Πατρῶν μετὰ τὰ συμβάντα τῆς 3 ἀπριλίου, συνέδραμον τὴν τῆς Τριπόλεως, καθ' ἧς ὁ περὶ τῶν ὅλων ἀγῶν συνεκεντροῦτο.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, νικηταὶ ὡσεπιτοπλείστον καὶ μέγалаυχοι διὰ τοῦτο, ἐνεψυχώθησαν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ἐπελθούσης βοήθειας, καὶ τετελεσμένον τὸ πᾶν ἐθεώρουν διὰ πρώτης γενικῆς μάχης. Δίκαιον δ' εἶχον μέγα, ἀναμνησκόμενοι καὶ ὡς ἀναπόφευκτον παραδεχόμενοι ἤδη τὴν κρίσιν, ἣν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐκέρδησαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, στρατοπεδεύσαντες ἐν τῷ Σινάνῳ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὅταν μόνοι ἐνίκων πρὶν καὶ ἐν τῇ Γόρτυνι καὶ ἐν τῇ Πιάνῃ καὶ ἐν τῇ Βλαχοκερσιᾷ καὶ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ, κατὰ πάντα ἐδικαιοῦντο λόγον πειθόμενοι περὶ τῆς προσεχέστατης γενικῆς καταστροφῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε εἶχον ἤδη καὶ ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἀρχηγὸν ἄξιον, οἷος διεκρίνετο ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς.

Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βαρβένων γενομένης συσκέψεως περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ἐνεκρίθη ἡ κατ' ἄληψιν τῆς θέσεως Ζαλίου, καὶ πρὸς

τοῦτο ἐκινήθη ὁ Κυριακούλης μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου. Καθ' ὃδὸν ἀπαντᾷ οὗτος ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Βαρβίτσας τὸν Ἡλίαν μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα Λακώνων καὶ διακοσίων πεντήκοντα Μεσσηνίων ὑπὸ τὸν Κεφάλαν καὶ Παπατσώνην. Ἐκεῖ ἔλαβον ἀμφότεροι γράμμα τοῦ Κολοκοτρώνου, δι' οὗ ὠδηγοῦντο, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ Βαλτέτσιον, ὡς τὴν μόνην κατάλληλον θέσιν διὰ τὴν προσεχῆ γενικὴν μάχην. Τὴν ιδέα αὐτὴν ἀπέκρουσεν ὁ Κυριακούλης παρατηρῶν, ὅτι οὐδόλως συμφέροι ἢ ἐκ νέου τοποθέτησις τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ, ὅπου ἐνικήθησαν πρὸ ὀλίγου· ὁ Ἡλίας ἐξ ἐναντίας παρεδέχθη ταύτην ὡς τὴν ἀρίστην· ἀπὸ λόγου δ' εἰς λόγον προεχώρησαν θεῖος καὶ ἀδελφιδὸς μέχρι διενέξεως φορτικῆς, καὶ ὁ Ἡλίας, ἄκοντος τοῦ Κυριακούλου, μετέβη εἰς τὸ Βαλτέτσιον, ὅπου ἤρξατο εὐθὺς τῆς ἀνεγέρσεως ἐνὸς δι' ἑαυτὸν προμαχώνα. Κατόπι δὲ τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Κυριακούλης, ὡς μὴ ἐγκαταλιμπάνων μόνον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, δι' οὗς ἄλλοτε θέλομεν εἰπεῖν λόγους· καὶ οὕτω, παραδεχθέντος κοινῶς τοῦ σχεδίου τοῦ Κολοκοτρώνου, συνεκεντρώθησαν εὐθὺς μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Πέτροβας, Κεφάλας, Παπατσώνης, Νικήτας Φιλέσσας (ἀδελφὸς τοῦ Δικαίου), Ἰωάννης Μαυρομιχάλης (δεκαεπταετῆς ὢν), Βουραῖοι, Ἀντώνιος Τουρκολέκας, Ἰωάννης Κατσανδρὸς (ἀδελφὸς τοῦ Σαλαφατίνου), Ἀθανάσιος Σώρης καὶ Κυριακός. Ἡ δύναμις αὐτῶν συνίστατο ἐξ ὀκτακοσίων τεσσαράκοντα πέντε· ἡγεῖτα δὲ πάντων ὁ Κυριακούλης.

Ἀπελθὼν τότε ἐκ τοῦ Χρυσοβιτισίου ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ Βαλτέτσιον, προέτεινεν ἐν παλεμικῇ συμβουλίᾳ τὴν κατασκευὴν κλεισθῶν προμαχώνων, προσέτι δὲ τὴν εἰς προμαχῶνα μεταποίησιν τῆς στέγης τῆς ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκκλησίας, καὶ τέλος τὴν κατάληψιν τῶν τριῶν περὶ τὸ χωρίον λόφων, ὡς ὑπερασπιζόντων τοῦτο. Ἐκείνοι δὲ οἱ μὲν δύο αὐτῶν δυτικοθεραίως, λεγόμενοι ὁ μὲν, ὁ καὶ λιθώδης, Δουβρελέικα, ὁ δὲ Καταικέικα· ὁ δὲ τρίτος ἀνατολικῶς, λεγόμενος Χωματοβοῦνι, ἢ λόφος τοῦ Παπαγιώργη· ἡ δ' ἐκκλησία ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ παρετήρησάν τινες ὡς ἀρμοδιώτερον, ἵνα κλεισθῶσιν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀγανακτῶν ἀντιπαρετήρησε· «*Κάλλιο γὰρ χωθῆτε μὲς εἰς τὰ πηγὰδια.*» *Γιατὶ τῆς προάλλαις οἱ Τούρκοι ἐπῆραν εἰς τὸ φτερό τοῦς Ἑλληνας;* » (ἐνθυμίζων τὸ συμβῆναι τῆς 24 ἀπριλίου) *γιατὶ δὲν εἶχαν κλειστά σταπούρια.* Ἐκεῖνο γὰρ μᾶς γένη μάθημα τώρα. *Ἀν κλεισθῆτε εἰς τὰ σπήτια, τὸ στράτευμα κομματιάζεται καὶ ἀδυνατίζει, γιατὶ τὰ*

»σπήτια εἶναι πολλά. Καί, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τριγυρίσουσι τὸ χω-
 »ριὸ καὶ πιάσουν τὰ καταβράχια (τοὺς λόφους), σείς τί θὰ κάμετε
 »τότε μέσ' ὑπ' τὰ σπήτια; Σᾶς λέγω λοιπὸν, γὰ πιάσετε τὰ κα-
 »ταβράχια καὶ γὰ δυναμώσετε τὴν ἐκκλησίαν, γιὰτὶ ἀλλέως χα-
 »νόμαστε. Ἐγὼ τότε σᾶς ἔρχομαι ἀπέξω ἱμῶν, καὶ μὴ φοβώσα-
 »στε· σᾶς πέρνω ε' τὸν λαιμό μου».

Εὐτυχῶς συνεφώνησαν ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ τοῦ Κολοκοτρώνου
 ὅ,τε Ἡλίας καὶ Κυριακούλης καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ λοιποὶ πάντες, καὶ
 οὕτως ἤρξαντο δραστηρίως ἐγείρειν τοὺς κλειστοὺς προμαχῶνας ἐκ
 λίθων, καὶ μόνας καταλαμβάνειν τὰς μεσημβρινὰς τοῦ χωρίου οἰκίας,
 διότι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπάρχει πεδιάς ἄνευ γεωλόφου. Συγχρό-
 νως τὰ ἐν Πιάνῃ, Χρυσοβιτισίῳ, Λεβιδίῳ καὶ Βερθένοις στρατόπεδα-
 ῶδηγήθησαν, ὅπως δράμωσιν εἰς βοήθειαν, εὐθέως ἀκούσωσι τοῦ κρό-
 του τῆς μάχης. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἐπάνω Χρέπας τῶν Τρικορύφων ἐτέθη
 παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου σκοπιά, ὅπως ἀναγγείλῃ εὐθὺς διὰ πυρῶν
 συνθηματικῶν (α) τὴν τε ἔξοδον καὶ διεύθυνσιν τῶν Τοῦρκων τῆς Τρι-
 πόλεως. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀεικίνητος ὢν καὶ ἀκάματος, ἐν μὲν
 τῷ Βαλτετσίῳ ἐκοιμᾶτο, ἐν δὲ τῇ Πιάνῃ προεγεύετο καὶ ἐν τῷ Χρυ-
 σοβιτισίῳ ἐδείπνει.

Οἱ στρατιῶται τοῦ Βαλτετσίου ἦσαν ὡσεπιτοπολὺ μὲν Μεσσήνιοι,
 κατὰ δεῦτερον δὲ λόγον Λάκωνες, καὶ κατὰ τρίτον Μεγαλοπολῖται
 καὶ Ὀλύμπιοι· ἄλλ' ἢ κυριώτερα βάσεις ὑπῆρχον οἱ Λάκωνες, ἀρχη-
 γοὶ καὶ στρατιῶται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἀριθμοῦμενοι. Ἐκ δὲ τῶν
 ὀπλαρχηγῶν κατέλαβον, ὁ μὲν Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχά-
 λης τὸν πρῶτον καὶ κυριώτερον προμαχῶνα, ὃς ἦν ὁ τοῦ Χωματο-
 βουνίου· ὁ δὲ Κεφάλας, Πέτροβας, Παπατσώνης, Ἰωάννης Μαυρομι-
 χάλης καὶ Κυριακὸς τὸν δεῦτερον ἐπὶ τοῦ ἄλλου λόφου δυτικῶς· ὁ
 δὲ Φλέσσας (καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡλίας), ὁ Σώρης, Τουρκολέκας καὶ
 ἄλλοι, ὅλοι Μεγαλοπολῖται καὶ Ὀλύμπιοι, τὸν τρίτον· οἱ δὲ Βουραῖοι,
 Σαλαφατῖνος καὶ Κατσανδός, (ἄξιωματικοὶ ὄντες τῶν Μαυρομιχαλῶν,) τὴν ἐκκλησίαν. Κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ προμαχῶνος
 προσδιωρίσθησαν πλείονες ἢ ὀλιγώτεροι στρατιῶται.

Ἡ μεγάλη ἐν Βαλτετσίῳ μάχη
(τῆς 12 μαΐου).

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐσχεδίασεν, ἵνα κινήθῃ κατὰ τοῦ Βαλτετσίου αὐτοῦ, καὶ καταστρέψῃ τὸ ἐκεῖ συγκεντρωθὲν ἐκ νέου ἑλληνικὸν σῶμα· μεταβαίνων δὲ ἀκολουθῶς εἰς τὰς Καλάμας, πρώτην ἐκβιάσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Λακωνίας διὰ τοῦ πυρὸς καὶ διὰ παραχωρήσεων· συνεπῇ δ' οὕτω θεωρῶν τὴν ὑποταγὴν τῆς ὅλης Πελοποννήσου, ἅμα ὑποταγείσης τῆς Λακωνίας, προέθετο, ἵνα ἐπανεέλθῃ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, κατασκηνώσῃ ἐν τῷ Σινάνῳ καὶ περαιώσῃ ἐκεῖ τὰ πάντα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ 1769. Ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἡκονῶντο τὰ ξίφη καὶ τὰς μαχαίρας αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι· ὡς ὄργανα δὲ παρὰ τῷ Κεχαγιᾶ βεγῇ, δι' ἣν εἶχον ἐπιβροῆν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνεκρίθησαν ὅτε Κιαμὴλ βεγῆς τῆς Κορίνθου, ὁ Ἀχμέτ βεγῆς τῆς Κορώνης καὶ ἄλλοι διάσημοι μάλλον ἢ ἥττον ἀγάδες· ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἦν βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἐφ' ὅσον ἐκστρατεύων, ὡς κατωτέρω, ἔφερε μεθ' αὐτοῦ καὶ ἕξ ταχυδρόμους, ἵνα ἀποστείλῃ ἐτοιμῶς τοὺς μὲν διὰ τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Χουρσὴτ πασσᾶν εἰς Ἰωάννινα, τοὺς δὲ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν εἰς Βοιωτίαν, κομίσοντας τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου.

Πρωίαν τῆς 12 μαΐου, ἡμέρας παρασκευῆς, ἣ ἐπὶ τῆς Ἐπάνω Χρέπας σκοπιά ἐσήμανε τὴν ἐξόδον καὶ διεύθυνσιν τῶν Τοῦρκων εἰς τὸ Βαλτέτσιον. Ἀμέσως ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε μετὰ ὀκτακοσίων ἐκ τοῦ Χρυσοβιτισίου, τυχὼν ἐκεῖ τὴν ὥραν ταύτην, καὶ τὸν ἐν Πιάνῃ Πλαπούταν εἰδοποίησεν, ὅπως ταχυπορήσῃ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνίστατο ὑπὸ ἑξακισχιλίων καὶ πεντακοσίων πεζῶν, ἵππέων δὲ χιλίων πεντακοσίων καὶ δύο τηλεβόλων. Τοῦτον ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς διέθεσεν ὡς ἀκολουθῶς, ἵνα περικαταλάβῃ τοὺς Ἕλληνας. Εἰς μὲν τὸ Καλογεροβουόνιον, συγκρατούμενον μετὰ τοῦ Βαλτετσίου διὰ σειρᾶς λόφων καὶ ἀπέχον αὐτοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ὡς ἔγγιστα, διπύθουε χιλίους πεντακοσίους πεζοὺς, ὅπως διακόψῃ τὴν ἐκ τῶν Βερβένων ἐνδεχομένην βοήθειαν· ὀπισθεν δὲ τοῦ Βαλτετσίου, ἤτοι μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Ἀραχαμιτῶν δυτικῶς (α), χιλίους ἵππους ὑπὸ τὸν διπλοῦν σκοπὸν, ἢ ὅπως ἀπελπίσῃ τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ, ὡς πανταχόθεν ἀποκλεισμένους, καὶ ἐβιάσῃ οὕτω τὴν παράδοσιν ἢ διάλυσιν αὐτῶν, ἢ ἐξα-

φανίση διὰ τῆς μαχαίρας τούτους, ἅμα δοθησομένους εἰς φυγὴν (α) τὸν δὲ Ῥουμπὴν Βαρδουνιώτην, ἐξάδελφον καὶ διάδοχον τοῦ ποτὲ περιφήμου Μουσᾶ Βαρδουνιώτου, περιώνυμον ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ, μετὰ τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων, ὅπως καταλάβῃ τὴν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν τοῦ Βαλτεταίου ῥάχιν κατὰ πάσης ἐνδεχομένης βοήθειας τοῦ Χρυσοβιτισίου καὶ Πιάνης, καὶ συγχρόνως πολεμήσῃ τὸν τρίτον προμαχῶνα τοῦ Φλέσσα καὶ λοιπῶν αὐτῆς δὲ μετὰ πεντακοσίων ἱππέων, χιλίων πεντακοσίων πεζῶν καὶ τῶν τηλεβόλων ὧδευσεν κατὰ τοῦ πρώτου καὶ γενικωτέρου προμαχῶνος τῶν Μαυρομιχαλῶν.

Ὅταν ὁ Κυριακούλης εἶδε τοὺς πολεμίους ἐπερχομένους ἰσχυροὺς, καὶ μάλιστα διὰ τοσοῦτου ἱππικοῦ καὶ τηλεβόλων, εἶπεν, Ἐχάθημεν· ὅταν δὲ ἔπειτα παρετήρησεν αὐτοὺς περικυκλώσαντας πανταχόθεν τὸ Βαλτέτσιον, ἐφώνησεν, Ἐνικήσαμεν! Καὶ συγχωρητέον, ἐὰν προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, καθὼς ἐπὶ Ξέρξου ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ὁ ἐν Σαλαμῖνι ἀποκλεισμὸς τῶν ναυμάχων Ἑλλήνων, οὕτω καὶ ἤδη σώσει τὴν ἐπανάστασιν ἡ ἐν Βαλτεταίῳ κύκλωσις τῶν πεζομαχῶν Ἑλλήνων· διαφέρουσι δὲ μόνον αἱ δύο περιστάσεις αὗται, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρώτη ἐπενοήθη παρὰ τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ δευτέρα προῆλθε παρὰ τοῦ ἤδη ἀρχηγοῦ τῶν βαρβάρων. Τὸ δὲ βεβαιότερον πάντων ἦν, ὅτι, ἐν ᾧ ἐβρίσκετο ἤδη ἐν τῷ Βαλτεταίῳ ὁ περὶ τῶν ὅλων κύβος, οἱ Ἕλληνες ὑπέκειντο, ἵνα πολεμήσωσι πρὸς ἐχθροὺς, ὑφ' ἐνὸς μόνου διατασσομένους ἀρχηγοῦ, καὶ τούτου ἀξίου, αὐτοὶ πολυαρχούμενοι· πρὸς ἐχθροὺς πολλῶν ὑπερόχους κατὰ τὴν ποιότητα, αὐτοὶ ἀπειροπάλεμοι ὥσεπιπολὺ ὄντες ἐκτὸς τῶν Λακωνίων· πρὸς ἐχθροὺς τέλους πάντων πεφυσιωμένους διὰ τὰς προτέρας συνεχεῖς νίκας καὶ δι' ὅλων συγκεκοτημένους τῶν ὅπλων, αὐτοὶ μόνον φέροντες ὅπλον ψιλόν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν δίκαιον Θεὸν ἐλπίδα. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ᾧ ἐπάλλετο ὅλων ἡ καρδιά.

Ὅταν ὁ Ῥουμπῆς ἐπλησίασε πρὸς τὸν τρίτον προμαχῶνα, ἐβόησε κατὰ τὴν πρὸ τῆς μάχης συνήθειαν: «Βρὲ Ῥωμιοὶ! μὰ τὸ καλὸ » ποῦ σὰς θέλω, ρίψατε τ' ἄρματα καὶ εὐγάτε τὰ προσκυρήστε» ὥρ- κίζετο δ' ἐνταυτῷ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν: «Μὰ τοῦ Ῥαμπῆ » τ' ὄνομα! καὶ μὰ τὰ τέσσερα κιττάπια τοῦ Μεγαλοδούραμου! καὶ » μὰ τοῦ Βασιλεῖᾶ μας τὸ κεφάλι! ἡ τρίχαςας δὲν θὰ πειραχθῇ, » γιὰτὶ τὸ ξέρουμε, πῶς σὰς γελάσανε, καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ λόγου

»σας. **Ἄν σὰς λέγω ψέματα, ἀπ' τὸ φράγκικο σπαθί νὰ μὴ γλυ-
»τώσω!*» Κραυγαὶ τότε διάφοροι προσέπιπτον παρὰ τῶν Ἑλλήνων·
«*Ἄλ βρὲ Τοῦρκοι! πᾶν κεῖνα ποῦ ξέρατε. Ἄν θέλετε νὰ σὰς χα-
»ρίσουμε τὴν ζωὴ, καὶ νὰ πᾶτε, ὅθι θέλετε, κάμειτε καλὰ νὰ μᾶς
»δῶστε τ' ἄρματα σας τώρα, γιατί θὰ μᾶς παρακαλῆτε ὑστερὰ
»καὶ δὲν θὰ ἀκοῦμε».*

Μετὰ τὰς τοιαύτας προφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις, δι' ἱκανῶν ἐπὶ
τέλους ἀρτυθείσας ὕβρεων βαρέων, ὁ Ῥουμπῆς, ὥρα δευτέρᾳ μετὰ
τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὥρμησεν ἀποφασιστικῶς κατὰ τοῦ προ-
μαχῶνος, καὶ συγχρόνως ἠγωνίσθη, ἵνα καταλάβῃ τὴν ῥάχιν, ἣν ὁ
Κολοκοτρώνης προέλαβε φθάσας ταχύτερον διὰ τῶν παρόδων, ἃς ἐ-
γνώριζε. Τὴν πρώτην ὁρμὴν αὐτοῦ γενναίως ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες,
τῶν προμαχῶνων ἀλληλοβοηθουμένων (α), καὶ, ἐκτὸς ἄλλων, πολ-
λοὺς τῶν σημαιοφόρων τούτου νεκροὺς ἐβρίψαν. Ὁ Ῥουμπῆς ἐπανέ-
λαβε καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐφοδὸν, ἀλλ' ἐπίσης ἀτυχεῖς. Ἐν ᾧ δὲ
ἐπολεμεῖτο καὶ παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐφθασε μετὰ τετρακοσίων
καὶ ὁ Πλαπούτας κατορθώσας, ὅπως διακόψῃ εὐθὺς τὴν συγκοινωνίαν
αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κεχαγιά βεγῆ. Τότε ἐπετέθη καὶ τὸ σῶμα τῶν
πεντακοσίων ἱππέων καὶ χιλίων πεντακοσίων πεζῶν τοῦ κέντρου κα-
τὰ τοῦ προμαχῶνος τῶν Μαυρομιχαλῶν τότε τὸ πῦρ γενικὸν παντα-
χόθεν ἤναψεν, ἡ δὲ μάχη, γενικὴ καὶ συνεχὴς, σφοδρότερα κατέστη.
Ὅποιοι οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν διαμαχομένων μερῶν! Ὁ πρῶτος προμαχῶν
ἐδέχθη τὴν ἐφοδὸν ἀδιάσειστος ἐπίσης, καὶ τοὺς στοίχους τῶν ἐπιτε-
σάντων ἠρπάζσεν ἐπαισθητῶς, ὅτε καὶ τὰ τηλεβόλα αὐτῶν οὐδόλως
ἐξημίουν τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τῆς θέσεως τοῦ προμαχῶνος καὶ τῆς
ἀνικανότητος τῶν τηλεβολιστῶν διότι διὰ τῆς ὑψώσεως ἡ καταβι-
βάσεως τοῦ τηλεβόλου αἱ σφαῖραι ἡ διεπέρων ἄνωθεν τοῦ προμαχῶ-
νος, προσβάλλουσαι μάλιστα τοὺς περὶ τὸν Ῥουμπῆν, ἢ ἐπιπτον
κάτωθεν τοῦ προμαχῶνος, χωνεύμεναι ἐν τῇ γῇ.

Τότε ὁ Κεχαγιά βεγῆς, ἀπολέσας πᾶσαν περὶ τῆς διαλύσεως τῶν
προμαχῶνων ἐλπίδα, καὶ ἠναγκασμένος, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ κέντρον,
ἐν ᾧ ὁ Ῥουμπῆς οὐδετεροῦτο παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ Πλαπού-
τα, μετεπέμψατο εὐθὺς τὰ δύο κατὰ τὸ Καλογεροβούνιον καὶ τοὺς
Ἀραχαμίτας σώματα, καὶ τὴν μάχην ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς νυ-
κτός, καθ' ἣν οἱ, τε Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἔμενον ἐν ταῖς θέσεσιν αὐ-
τῶν, ἀμοιβαίως ἐλπίζοντες οἱ μὲν τὴν ἀναχώρησιν τῶν δέ. Πρὸ τοῦ

μεσονυκτίου ὁ Κολοκοτρώνης, ὁδοποιησάμενος ἑαυτῷ διὰ τῶν πολεμίων, εἰσῆλθε μετὰ ὀλίγων εἰς τὸ Βαλτέτσιον, περιχυθεὶς τοῖς πᾶσι διαχρομένη τῇ καρδίᾳ καὶ ἔτι μέγα ἐμπνεύσας τὸ θάρρος περὶ τῆς βεβαίας ἡττης τῶν Τούρκων. Ἐρωτηθέντες τότε οἱ ἔσω, ἐὰν ἔχωσιν ἀνάγκην στρατιωτῶν, «Σεῖς, ἀπεκρίθησαν, βαστάτε καλὰ ἀπέξω, καὶ δεῖ ἡμᾶς μὴ σᾶς μέλη». Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν ἐκ τῶν Βερβένων ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης μετὰ τοῦ Πέτρου Βαρβιτσιώτου, Ἀντωνίου Κουμουστιώτου, Πουλικάκου καὶ Σακελλαρίου Καλογωνιώτου ἐπὶ κεφαλῇς τριακοσίων, καὶ τοὺς Τούρκους κατέπληξε διὰ πυροβολισμοῦ ἐκ τοῦ πλησίον. Ἐξ αὐτῶν ὁ Βαρβιτσιώτης καὶ Πουλικάκος μεθ' ἑτέρων δεκαεπτὰ τολμηρῶν εἰσῆλθον εἰς τὸ Βαλτέτσιον, καὶ θάρρος ἐνέπνευσαν πλείοτερον, βεβαιώσαντες τὸ κατόπι φθάσιμον καὶ ἑτέρας ἐκ τῶν Βερβένων ἐπικουρίας. Πραγματικῶς δὲ, τῆς ἡμέρας ἄρτι ἐπιφωσκούσης, ἀφικνεῖται καὶ δευτέρα ἐκ τῶν Βερβένων βοήθεια, ὁ Ἰατράκος μετὰ τετρακοσίων, ἡ δὲ μάχη ἐπανελήφθη ζωηρὰ πανταχόθεν. Τότε δὲ ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης, ὡς μὴ καλῶς ὠχυρωμένος, καὶ τοῦτο ἰδόντες ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Ἡλίας ἔσπευσαν τὴν ἀναγκαίαν ὑπὲρ αὐτοῦ βοήθειαν.

Μετὰ τετράωρον καὶ ἤδη μάχην ὁ Ῥουμπῆς ἔκαυσε ποσότητά τινα πυρίτιδος, καὶ διὰ τοῦ συνθήματος τούτου εἰδοποίησε τῷ Κεχαγιᾷ βεγῇ τὸ ἀδύνατον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως καὶ τὸν παντελῆ κίνδυνον, ὃν διέτρεχε. Αὐτὸ τὸ σημεῖον ἰδὼν ὁ Κεχαγιᾷ βεγῆς, καὶ οὐχ ἥττον ἀπηλπισμένος ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπελθουσῶν ἐπικουριῶν, ἐδήλωσε τὴν ἀνάκλησιν δι' ἑτέρου σημείου καπνοῦ. Ἐκ τούτων δ' ὀρμώμενος τῶν σημείων ὁ Κολοκοτρώνης, παρετήρησε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, καὶ νοήσας ἐτοίμους πρὸς φυγὴν τοὺς Τούρκους, ἐφώνησε μεγαλοφώνως: «*Απάγω τους Έλληνες!!*» τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν καὶ τὸν Πλαπούταν διέταξεν, ὅπως ὀρμήσωσι. Ὅτε δὲ ὁ Ῥουμπῆς ὠπισθοδρόμησεν ἀναμέσον τῶν προμαχόνων καὶ τῶν Γορτυνίων, ὡς μὴ ἔχων ἄλλην διέξοδον, εὐθὺς ἐξώρμησεν καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν Ἕλληνες, καὶ οὗτος πίπτει ἐξ ἀνάγκης εἰς ἐν ῥέθυμα, προσβαλλόμενος παρὰ τούτων μὲν ἔμπροσθεν καὶ πλαγίως, παρὰ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ Πλαπούτα ὀπισθεν καὶ πλησίον. Ἐκεῖ ἐσωρεύθησαν νεκροὶ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν, τὴν δὲ μεγαλητέραν θραῦσιν ἐπήνεγκε τοῦ Πλαπούτα τὸ σῶμα. Οὕτως ἡ καταδίωξις προεχώρησε γενικῇ παρ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ καθ' ὅλων τῶν Τούρκων μέχρι τῆς πεδιάδος, ὅτε οἱ περὶ

τὸν Ῥουμπῆν ἔρριπτον τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ὄπλα αὐτῶν, ὅπως σώ-
θῃσι τοῦ κινδύνου, ἐπιδιδόμενων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν λαφυραγω-
γίαν. Ἐὰν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἵππικόν, ἡ αὐτὴ ζῆμια τῶν
Τούρκων καὶ κατὰ τὴν πεδιάδα ἔμελλε γενέσθαι.

Τότε ἐφάνη πλησιάζουσα καὶ ἑτέρα βοήθεια ὑπὸ τὸν Νικήταν,
Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, Ἰωάννην Θ. Κολοκοτρώνην, Ἰερόθεον
Ἀθανασόπουλον ἀρχιμανδρίτην, Σακελλάριον Παπαφώτου καὶ λοι-
ποὺς. Οὗτοι, ἐν ᾧ συνώδευον τὸν ἐκ τοῦ Ἀργους μόλυβδον, ἤκου-
σαν, γενόμενοι εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Δολιανῶν, τοῦ κρότου τῆς ἐν
Βαλτετσῷ μάχης· ταχύναντες δὲ εἰς τὰ Βέρβена, παρέλαβον καὶ ἐκ
τῶν ἄλλων ἐκεῖ στρατιωτῶν περὶ τοὺς πεντακοσίους Κυνουριεῖς καὶ
Τριπολίτας ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ῥιζιώτην καὶ ἄλλους, ἥρπασαν ἐπὶ πο-
δὸς ὀλίγον ἄρτον καὶ, νυκτὸς οὕσης, ἔδραμον· περὶ τὴν αὐγὴν εὐρέ-
θησαν κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζέλι καὶ Καπαρέλι, καὶ, ἀνατείλαν-
τος τοῦ ἡλίου, ἔπεσον ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τάκας, ὅπου ἠπήντησαν
στρατιώτας τινὰς ἐκ τοῦ Βαλτετσίου, πολλὰ ἔχοντας λάφυρα· ἐκεῖ
μαθόντες τὴν ἦτταν τῶν Τούρκων, προσχώρησαν ταχυτάτῳ βήματι,
ἵνα καταλάβωσι τὰ νῶτα αὐτῶν ἐν τῇ Βολέττᾳ· πρὶν ἢ δὲ τοποθε-
τηθῶσιν, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς προλαβὼν ἀπεσύρθη βίαιος μεθ' ὅλου τοῦ
στρατοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν (α). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κινήσαντες καὶ ἐκ
τοῦ Λεβιδίου μετὰ χιλίων ὁ Ζαήμες, Κανακάρης, Χαραλάμπης καὶ
Πετμεζαῖοι, ἔφθασαν ἐν τῇ Πιάνῃ· ἀλλ' ἔμειναν ἐκεῖ, μαθόντες τετε-
λεσμένα τὰ τοῦ Βαλτετσίου. Διήρκεσεν αὕτη ἡ μάχη ἀδιάλειπτος ἐπὶ
εἰκοσιτρεῖς ὥρας. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἐζημιώθησαν ὀλίγους πεσόντας
καὶ δεκαεπτὰ πληγωθέντας· οἱ δὲ Τούρκοι περὶ τοὺς τριακοσίους φο-
νευθέντας καὶ πλείονας πληγωθέντας, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἐξεμέτρησαν
τὸ ζῆν ἐν τῇ Τριπόλει (β). Πολλοὺς δὲ τῶν νεκρῶν τούτων γνωρίζοντες
οἱ Ἕλληνες ἐφώνουν, οἱ μὲν «γὰρ τὸ σκυλὶ ὁ σπαχῆς τοῦ χωριοῦ μας»
οἱ δὲ, καὶ λακτοπατοῦντες τούτους, «γὰρ σου ἀγᾶ μας!» ἐπὶ ἑκάστου
δὲ τῶν γνωστοτέρων ἐγίνετο ὁ ἔλεος, ὅσων ἔπραττον κακοπραγιῶν,
ὅτε ἐδέσποζον. Ἄνθρωποι, περιωπτημένοι τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς τυ-
ραννίας, εἰς τοιαύτας βεβηλῶς ἐκδικήσεις ὠθοῦντο. Τότε ἐδημηγό-
ρησεν ὁ Κολοκοτρώνης, δραττόμενος περιστάσεως τόσῃ δεξιᾷ· ἀνε-
πόλησε δὲ ἐν περιλήψει τὰς τυραννίας τῶν Τούρκων καὶ τὰ παθή-
ματα τῶν Ἑλλήνων· ἐβεβαίωσε, τί δύναται ἡ θεία δίκη κατὰ τῶν
δυνατῶν φαινομένων ἀνικῶν, καὶ τί κατορθώνουσιν οἱ ἀδύνατοι, ἡ-

νωμένοι καὶ ἄφοβοι ὄντες· ἔδειξε τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἀπόφασιν Θεοῦ· καὶ ἀναμφίβολον τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς «ὕπογραφεῖσθαι» «ἅπαξ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ»· ἐπὶ τέλους προέτρεψεν, ὅπως, λόγῳ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν συναγωνισαμένην θείαν πρόνοιαν, ἀποσιτιῶσι πάντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 12 μαΐου. Ἐξέβητο καὶ συνεβούλευσε πραγματικῶς, ὅ,τι λογικὸν ἢ ἀνάγκη καὶ ὅ,τι δίκαιον τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἀπῆτουν.

Τῆς μεγάλης ταύτης καὶ περιωνύμου μάχης τοῦ Βαλτετσίου πνεῦμα ὑπῆρξεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἥρως ὁ Ἥλιος Μαυρομιχάλης. Ἐν γένει τὸ καθῆκον ἑαυτῶν ἐξεπλήρωσαν ὅλοι μὲν οἱ κλεισθέντες, ὡς ἄλλοι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μάρτυρες, ὅλοι δὲ οἱ ἐξῴθεν βοηθήσαντες, ὡς ἄνδρες πατριωτισμοῦ καὶ τιμῆς. Βεβαίως οὔτε οἱ πρωτοὶ ἐνίκων ἄνευ τῶν δευτέρων, οὔτε οἱ ἔξω ὑποδοκίμουν ἄνευ τῶν ἑσώ· διαφέρει ὅμως ὁ ἀποφασιστικὸς κίνδυνος, ἐν ᾧ ἐρρίφθησαν οἱ κλεισθέντες, καθότι, ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας, οὐδεμία αὐτοῖς σωτηρίας ἀπελείπετο ἐλπίς, ὅτε ἤθελον ἔχειν ἔμπροσθεν μὲν τὸ πεδίον καὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, πλαγίως δὲ τὸν Ῥουμπῆν, καὶ ὅπισθεν τὸ ἱππικὸν, ἐν ᾧ οἱ ἔξω ἔσχον καὶ τὰ νῶτα ἐλεύθερα καὶ τὰ ὄρη καταφύγιον ἐν ἀνάγκῃ.

Μέγας ἐγένετο ὁ θρήνος καὶ ὁ κοπετὸς τῶν ἐν Τριπόλει τουρκικῶν οἰκογενειῶν, διότι οἱ ἐντόπιοι Βαρδουνιώται, Μισθριώται, Δονταρίται, Φαναρίται καὶ Τριπολιτσιώται ἔπαθον ὥσεπιτοπλείστον, ὡς σχηματίζοντες τὸ ὑπὸ τὸν Ῥουμπῆν σῶμα, ὅπερ ἐδέχθη τὸ ὅλον σχεδὸν τῆς μάχης. Ἡ οἰμωγὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ ὀλοολογὴ τῶν γυναικῶν καθ' ἑπάσαν ἤχουν τὴν πόλιν ἐπὶ ἡμέρας. Μέγας ὡσαύτως ἠπειλήθη καὶ ὁ ἐκ νέου κίνδυνος τῶν ἐν αὐτῇ ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ δεσμοωτηρίῳ ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, πνεύματι ἀντεκδικήσεως ποταπῆς, συνήθους οὔσης παρὰ τοῖς βαρβάροις. Ὡς δ' ἐκάστοτε, δοθέντος ἀτυχήματός τινος, οἱ μὲν καταμέμφονται τῶν δὲ ὡς αἰτίων, αὐτοὶ ἐπιδεικνύμενοι ἀθῶοι καὶ ἀνεύθυνοι· οὕτω καὶ ἥδη οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἐν γένει κατηγόρουσι τῶν ξένων ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ὡς μὴ ἀντιταχέντων ἐν τῇ μάχῃ μετὰ ἴσης καρτερίας, οὔτε βίψοκινδυνεύσαντων ἐπίσης. Μάλιστα δὲ καὶ τοὺς Ἀλβανούς καὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν κατηρώντο λέγοντες, «Εἶθε μὴ ἤρχοντο!» διότι, καθὼς πρὸ τούτων ἐνίκων διηνεκῶς, οὕτως ἄνευ τούτων ἐθεώρουσι ἑαυτοὺς νικῆσαντας καὶ πάλιν ἐν τῷ Βαλτετσίῳ. Εἰς τρουῦτον δὲ προήχθη βαθ-

μὸν ἢ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ἀπέχθεια αὐτῶν κατὰ τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ὥστε, εἰ μὴ ἐφοβοῦντο τὴν ἐνοπλον ἀντίστασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῆς πόλεως, ἀπεδίωκον ἂν εὐθὺς τοῦτον, ὡς δλέθριον θεωρούμενον καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Αἱ ἥθικαι ἄρα συνέπειαι τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Βαλτετσάω ὑπερέβησαν πᾶσαν προσδοκίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἀπολέσαντες ριζικῶς τὴν περὶ ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου ἐλπίδα, ἤρξαντο διχοναεῖν καὶ μὴ φέρειν πλέον τὰ πιστὰ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ μὲν ἐντόπιοι ἀπῆλθον παρὰ τῶν Ἀλβανῶν, ὅπως ἐξέρχωνται αὐτοὶ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς μάχας, ὡς μισθωτοὶ ὄντες καὶ στρατὸς κινητὸς τῆς ἐξουσίας· οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐξ ἐναντίας ἰσχυρίζοντο περὶ τῶν ἐντοπίων, ὅτι αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἀγωνίζεσθαι μᾶλλον, ὡς ἔχοντες καὶ οἰκογενεῖας καὶ ἰδιοκτησίας. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἥθικῃ καταστάσει τῆς Τριπόλεως ὀφείλονται κυριώτερον αἱ ἀλληλοδιάδοχοι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιτυχῖαι καὶ πρόοδοι τῶν περὶ αὐτὴν ἑλληνικῶν ὕπλων. Κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μετεβλήθησαν ἐπ' ἀγαθῷ ὑπὲρ τῶν Πελοποννησίων. Οἱ Τοῦρκοι ἀπεδείχθησαν τρωτοὶ καὶ οὐχὶ θηρία ἀκατανίκητα. Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἰδέα καὶ τὸ σωτήριο ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου, δι' ἣν γενόμενοι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπὸ φυγομάχων φιλόμαχοι καὶ ἀπὸ νικωμένων νικηταὶ διαρκεῖς, τὴν πτώσιν κατώρθωσαν τῆς Τριπόλεως, ὄνειρον μᾶλλον ἢ πρᾶγμα θεωρουμένην καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν 22 Σεπτεμβρίου.

Ἐντεῦθεν, ἐὰν ἡ 25 μαρτίου ἐγένετο ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὠμολόγηται ἡ 12 μαΐου ὡς τὸ πάσχα τῆς ἑλληνικῆς ἀναστάσεως. Ἄνευ τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου ἀδύνατος, δύναται τις εἰπεῖν, ἀπέβαινε πλέον ἡ σύστασις ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. Νικῶντος τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἡ διάλυσις παντὸς ὀφισταμένου σώματος συνεπῆς ἦν, καὶ ἄμεσος ἡ ἀνανέωσις τῆς σκηνῆς τοῦ 1769 (α).

Τὰς ἀληθείας αὐτὰς παραδέχεται ὁ γνωρίζων καλῶς τὴν τότε κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ αἱ Λαλαιοὶ ἔμεγον ἐν τῇ θέσει αὐτῶν, καὶ ὁ Ἰουσοφ πασσᾶς ἐνίκα ἐν Πάτραις, καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης ἐθριάμβευον ὡσεπιπολὺ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Χερσῶϊ Ἑλλάδι, καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἠρέμει ἔτι, καὶ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἡ χρησιμότης κατὰ στόλου προβληματικὴ κυρίως ἦν, ὡς μὴ πειραθεῖσα ἔτι· ἐπὶ πᾶσι δὲ αἱ οὐχογένειαι τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν ἐπαρχιῶν, διεσπαρμέναι ἐν τοῖς ὄ-

ρεσι καὶ τοῖς σπηλαίοις, ἠναγκασμένοι ἦσαν, νικῶντος ἐν Βαλτε-
ταίῳ τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ὅπως ἐγκαταλείψωσι διὰ παντός τὴν πα-
τρίαν γῆν αἱ ἔχουσαι ἔτι μέσα τινὰ, ἢ ἐπανεέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὴν
ὑποταγὴν αἱ μὴ δυνάμεναι ἄλλως πράξαι, καὶ αὗται συνίστων τὸ
μέγα μέρος.

ὑπὸ τὴν τοιαύτην πραγματικὴν ἔποψιν ἐξετάζοντες τὴν νίκην
τοῦ Βαλτεταίου, ἀποφαινόμεθα γενικώτερον, ὅτι ἔσωσεν αὕτη, καὶ
οὐχὶ «ἐνίσχυσεν» ἀπλῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄνευ αὐτῆς ἀγὼν
ἑλληνικὸς οὐχ ὑφίστατο ἔκτοτε, διότι, τοῦ κέντρου διαλυμένου, τὰ
ἄκρα παρέλυον ἀφ' ἑαυτῶν πιπτούσης δὲ τῆς Πελοποννήσου, οὐδὲ
λόγος κἄν προέκειτο περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰ-
γαίου. Διὰ ταῦτα καὶ οἱ πρόκριται τῶν Πεσσῶν ἐν μιᾷ πρὸς τὸν Κο-
λοκοτρώνην ἀπαντήσας αὐτῶν ἀπὸ 30 μαῖου ὠνόμαζον τοὺς Βαλτε-
τσιομάχους «Πελοπίδας, Θρασυβούλους καὶ Ἀρμόδιους» ἥτοι σω-
τῆρας τῆς πατρίδος.

Τέλος δὲ πάντων ἀπὸ τῆς νίκης τοῦ Βαλτεταίου ὠλοφύρησαν
κάλλιστα ὑπὲρ τοὺς χιλίους Ἕλληνες ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων ὀ-
πλῶν τῶν πολεμίων, ἐναθρονόμενοι μάλιστα, ὅτι ἔφερον ὁ μὲν τὸ ξί-
φος τοῦ δεινὸς γνωστοῦ ἀγᾶ, ὁ δὲ τὴν μάχαιραν ἢ τὸ πυροβόλον
τοῦ δεινὸς περιφήμου «σιπαχῆ ἢ ἐσπέχ». Ἀπὸ τῆς νίκης αὐτῆς ἐπα-
νῆλθον ἐν ταῖς ἐστίαις αὐτῶν χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐκ τῶν ὁρέων, ὅ-
θεν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἐν Βαλτεταίῳ ἐδέοντο μετὰ γονυκλισιῶν καὶ
δακρύων ἵλεων καὶ βοηθῶν τὸν Θεόν, τῆς μάχης ἐξακολουθούσης. Ἀ-
πὸ μόνης τῆς νίκης αὐτῆς ἔλαβον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ θάρσος καὶ
εὐκαιρίαν τινὰ, ὅπως διοργανωθῶσιν ἐν ταῖς Καλτεζαῖς διὰ τινος πο-
λιτικοῦ συστήματος. Ἐν συνόλῳ δὲ ἡ νίκη τοῦ Βαλτεταίου μεγάλην
φέρει τὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Λεύκτροις τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Λα-
κεδαιμονίων. Καθὼς ἐκείνη, οὕτω καὶ αὕτη, κατορθωθείσα δι' ὀλίγων
κατὰ πολλῶν, ἀπέβη κρίσιμος οὐχὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων
πολεμίων, ἀλλὰ διὰ τὸ μέγα ἐπενεχθὲν ἠθικὸν ἀποτέλεσμα· ἐπει-
δὴ, ὥς δι' ἐκείνης ἐξέλιπεν ἡ γενικὴ πρότερον κυριεύουσα ἰδέα πε-
ρὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀνικῆτων θεωρουμένων, οὕτω καὶ δι' αὐτῆς κα-
τεστράφη ἡ γενικὴ πρόληψις περὶ τῶν Τούρκων, ἀνικῆτων μέχρι
τοῦδε ὑπολαμβανομένων. Μόνη δὲ ἡ πρὸς ἀλλήλους διαφορὰ τῶν
δύο τούτων μεγάλων μαχῶν, τῆς ἀρχαίας λέγομεν τῶν ἐν Βοιωτίᾳ
Λεύκτρων καὶ τῆς νέας τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Βαλτεταίου, ἐγένετο,

καθ' ὅσον συνεκροτήθησαν ἡ μὲν πρώτη παρ' Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας, μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ ἐλευθέρων, ἡ δὲ δευτέρα παρ' Ἑλλήνων πρὸς βαρβάρους, μεταξὺ δούλων καὶ δεσποτῶν. Προσέτι δὲ, ἡ πρώτη ἄνισος μὲν ἦν κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐπίσης ἔφερε τὰ διάφορα ὅπλα· ἡ δευτέρα ὅμως καὶ ἄνισος ἀριθμητικῶς καὶ ἑλλειπής ὅλως ἵππο-κοῦ καὶ τηλεβόλων ὑπῆρχε. Οὕτως ἡ νίκη τοῦ Βαλτετσίου ἔδωκεν εἰς μὲν τὸν πόλεμον ἐνέργειαν πλείστην, εἰς δὲ τὰ πνεύματα ὑπεροχὴν ἠθικὴν, ἣ ὀφείλονται οὐ μόνον ἡ ὁσονούπω τύχη τοῦ Λάλα καὶ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ καὶ αἱ συνεπεῖς ἄλλαι ἐπιτυχίαι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὅπως δὲ δεῖξωμεν καταφανεστέραν τὴν ἄκραν ἐπενεχθεῖσαν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα μίαν τοῦ Κολοκοτρώνου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Τριπόλει Κεχαγιᾶ βεγῆν, γραφεῖσαν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ὑπὸ τὸ θάρρος καὶ τὴν τόλμην ἐκείνην, ἣν ἐμπνέεται ὁ νικητὴς κατὰ τοῦ νενικημένου. Ἄλλ' οὐχί! οὔτε θάρρους, οὔτε τόλμης ἔστερεῖτό ποτε ὁ Κολοκοτρώνης, διότι πεποίθησιν εἶχεν ἀπόλυτον εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν κατὰ τῶν πολεμίων. Ἀποτόμῳ ἄρα τῷ τρόπῳ γράφων, ὡς ἀκολούθως, καὶ συγκρινὼν πρὸς ἐπιδείξιν καταπληκτικὰς περὶ Τουρκίας εἰδήσεις, ἐσχόπει, ὅπως ψυχράνῃ μὲν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐντοπίους Τούρκους κατὰ τοῦ ξένου Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἐμβάλλῃ δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀπελπισίαν, καὶ ἀποτελέσῃ οὕτω ταχυτέραν, ὅσον ἔνεστι, τὴν λύσιν τοῦ πολιορκητικοῦ δράμα-τος τῆς Τριπόλεως. Ἰδοὺ ὁλόκληρος ἡ περίεργος αὕτη ἐπιστολή.

«*Ἀπὸ ἐμένα τὸν Θεοδωράκη Κολοκοτρώνη, ἄρχοντα
τῶν ἀκαταμαχητῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων,
εἰς ἐσένα τὸν Μουσταφᾶ Κεχαγιᾶ βεγῆ.*

«*Σοῦ φανερόνω, ὅτι τὴν ἀλήθειαν εἶσαι ἀξιοκατάκριτος ἀπὸ τὸ γένος τῶν ὁμοπίστων σου Τούρκων, καὶ ζητεῖς ἄδικα νὰ τοὺς πάρῃς ε' τὸν λαμόν σου. Ἐσὺ ἐγνώρισες καλὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ καὶ τὴν ἀπόφασιν ὅλων τῶν μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ ταῖς ἀδικίαις καὶ τυραννίαις σας, ἡξεύροντας τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν 'Ρούμελην' πλὴν ἐστοχάσθης, ὅτι ἀπερνῶντας μὲ ὀλίγους λουφεταῖδες ἐπάνω εἰς τὸν Μορέα, πῶς εὐκόλῃ ἤθελε φοβίσῃς τὰ ἀνδρεῖα ἄρματά μας· καὶ τὸ εὐκο-*

λον ἀπέρασμά σου ἀπὸ Βουστίζαν ἕως αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπροφυλαξίαν τῶν ἐκεῖ μερῶν, εἰς καιρὸν ὅπου καὶ εἰς τὸ Ἄργος εὐρεθέντες τότε δλίγοι στρατιῶται σοῦ ἐπροξένησαν πολλὰ κακὰ, σὲ ἔκαμαν νὰ φθάσῃς εἰς μίαν κακὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ νὰ τολμήσῃς ἐναντίον τῶν ἀνδρείων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μας κατὰ τὸ Βαλτέτζι, διὰ νὰ πάθῃς, ὅσα ἔπαθες, καὶ νὰ πάρῃς εἰς τὸν λαϊμόν σου τόσους ὁμοπίστους σου. Ἐξιπάσθης, φαίνεται, ὅτι εἰς τὸ Ἄργος εὐρὼν μερικὸς ζευγολάτας καὶ γυναῖκας, τοὺς ἐθανάτωσες ἄδικα. Ἡμεῖς εἴμεθα εὐσπλαγχνικώτεροι καὶ γενναιότεροι ἀπὸ ἐσέ· ἐπειδὴ, ἐν ᾧ ἔχομεν περισσώτερον ἀπὸ χιλίους Τούρκους εἰς τὸ χέρι, δὲν ἐκαταδέχθημεν νὰ τοὺς πειράξωμεν τελείως, ἀλλὰ τοὺς ἔχομεν μὲ τὸ βεχάτι, τρώγοντες καὶ πίνοντες καλλίτερον ἀπὸ ἐσένα. Ἡξευρε δὲ, ὅχι ὅσους ἐθανάτωσες, ἀλλὰ καὶ ἐκατὸ μερίδια τόσους ἂν ἐθανάτωνες, δὲν μᾶς φοβίζεις, οὔτε ἐλιγαστεύομεν· ἐπειδὴ ὡς πρὸς ἐσᾶς τοὺς Τούρκους, ὅπου εὐρίσκεσθε εἰς τὸν Μορέα, εἴμεθα τόσοι πολλοί, ὅπου, πενήντα ἀπὸ ἡμᾶς ἂν σκοτώθουν καὶ ἓνας ἀπὸ σᾶς, πάλιν, μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, χωρὶς ἄλλο θὰ σᾶς νικήσωμεν. Δὲν σὲ ἐφθασαν αὐτὰ τὰ ἀνόντα κινήματά σου, παρὰ ἐτόλμησες νὰ στείλῃς καὶ προσκυνοχάρτια, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ προσκυνήσουν οἱ ἀφθένταις σου, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐσένα τὸν ἀνάξιον ὄχι τὰ χαρτιά σου δὲν φοβούμεθα, ἀλλ' οὔτε τὰ ἄρματα σου στοχαζόμεθα διὰ ἄρματα. Ἄν ἐστοχάσθης, ὅτι εἶναι τὸ παιγνίδι, ὅπου εἰς τὸν Μορέα πρὸ πενήντα χρόνους ἐστάθη, εἶσαι πολλὰ γελασμένος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὥσάν κείνο· διότι ὅλον τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν καὶ εἰς τὸν Μορέα, Ῥούμελη, Σερβία, Βουλγαρία, Καρταγαλίδες, Βλαχομπογδανία καὶ σχεδὸν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀνατολὴν ἐσηκώθη εἰς τ' ἄρματα, ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ νησία τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης. Μάθες, ἂν δὲν τὸ ἤξεύρῃς, ὅτι ἡ Βλαχομπογδανία, Σερβία, Βουλγαρία, ἡ Φιλιππούπολις, τὸ Σαλονίκι, ἡ Βάρνα, ἡ Ἐδερνὲ ἐλευθερώθησαν· ἡ Σκόνδρα εἶναι ἴμουχασερὲ ἀπὸ τοὺς Καρταγαλίδες καὶ πολεμεῖται ἀνδρείως· ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι μουχασερὲ ἀπὸ τὸν πρίγκιπά μας Ἀλέξανδρον Ἰψηλάντε μὲ 200 χιλιάδας στρατεύματα· ὁ Ἐλτζῆς τῆς μεγάλης Ῥουσιᾶς ἔφυγε· 30 καράβια ῥωσικὰ ἔχουν κλεισμένα τὸ Φαναράκι· 40 καράβια, ὅπου ἔμειναν ἀκμή τοῦ Σουλτάνου σας, τὰ ἔχει δεμένα ὥσάν γαϊδούρια εἰς τὴν πόλιν· 30 καράβια Ὑδριοσπερζώτικα καὶ Ὑαριανὰ ἔχουν κλεισμένο τὸ μπογάτζι τοῦ Τζανὰκ-Καλεσί· ἄλλα σαράντα περιπατοῦν ὅλην τὴν Ἀσπρὴν θάλασσαν, καὶ ἔχουν 80 καράβια μπεγλίτικα καὶ πραγματευτάρικα κλεισμένα καὶ ἀπάνω ἀπὸ τοὺς 6000 Τούρκους, καὶ μάλιστα τοῦ Μπεκίρ πασσᾶ, Ἀττάλια βασισῆ, ὅπου ἐρχόταν εἰς τὸ ἱμνιτάκι σας. Μάθες, ὅτι ὁ γενναῖος Ἀλῆ πασσᾶς Τεπελεντλῆς, ἀπο-

φασίτας νὰ ζήσῃ εἰρηνικῶς μὲ ἡμᾶς, κατέσφαξεν ἀνδρείως πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐδικοὺς σας, καὶ τοὺς ἄλλους μαζὴ μὲ τὸν Χουρσήτ πασσάν σας ὁ Ὅμәр πασσᾶς Βιριώνη, ὁ ὁποῖος ἐσκοτώθη εἰς τὸ Ζητοῦνι μ' ὄλον του τὸ στράτευμα· καὶ τὸν Πασιόμπη τὸν ἔδωσε τοῦ διαβόλου. Μάθε, ὅτι ἡ Ἀθῆνα, Θῆβα, Λειβαδιᾶ, Ταλάντι, Πατρατζίκι καὶ ὅλη ἡ Θεσσαλία, καὶ δὲν ἔμεινε κανένα ἄλλο μέρος παρὰ ἡ Εὐρίπος καὶ ἄλλα ὀλίγα μέρη, τὰ ὁποῖα εἶναι μουχατερὲ δυνατὰ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Εἶδες μὲ τὰ ὁρμάτιά σου τὰ ἐδικὰ μας καράβια εἰς τὸ Ἀνάπλι· ἄλλα δέκα εὐρίσκονται εἰς Μονοβασία, καὶ ἄλλα 12 εὐρίσκονται εἰς τὸν μουχατερὲ Κορώνης, Μοθώνης καὶ Νεοκάστρου, καὶ 17 ἔφθασαν προχθὲς εἰς τὸν κόλπον τῆς Πατρὸς καὶ Κορίνθου, καὶ ἐπερίλαβαν τὰ καράβια, ὅπου σὲ ἤφεραν, καὶ ἔλα τὰ ἄλλα ἀπὸ εὐρίσκονται εἰς τὸν πόλεμον· καὶ πλέον λουφετζιδαις καὶ μιντάτια δὲν θέλεις ἰδεῖ· καὶ, ἂν θέλῃς, ἔλα εἰς αἴσθησιν, ἀνθρωπε, καὶ μὴ παίρνης εἰς τὸν λαιμόν σου τόσους Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν παραδώσουν τὰ ἄρματα τους, θέλει ζήσουν φιλικὰ μὲ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου πριγκίπου μας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντε. Εἰς ἡμᾶς τὰ προσκυνοχάρτια δὲν χρησιμεύουν, ἀλλὰ εἰς ἐσᾶς εἶναι ἀναγκαῖα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔτσι ἀπεφάσισε· καὶ, ἂν θέλῃς, ἔλα εἰς αἴσθησιν, διὰ νὰ μὴν χαθῇς· ὅτι, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἂν φερθῇς διαφορετικὰ, δὲν θέλεις γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ σπαθί μου. Ὅσους μᾶς ἐστείλατε μὲ τὰ προσκυνοχάρτια, τοὺς περάσαμεν ἀπὸ τὸ σπαθί μας, καὶ πρὸς πληροφορίαν σου. Ἰδοὺ ὅπου στέλλομεν τὸν παρὸν μὲ τὸ παρόν μας, καὶ κάμετε σιῆρι, ὅτι ἐμεῖς ἔχομεν προσταγὴν ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα, ὅχι τοὺς Τούρκους μόνον, ὅπου δὲν κάνουν ἱταῖτι, νὰ πολεμήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ὅσους Ῥωμαίους τουρκοφρονοῦν. Ἀρκετὰ σοῦ εἶναι αὐτὰ, διὰ νὰ σὲ φέρουν εἰς αἴσθησιν· καὶ ἤξευρες, ὅτι, ἂν δὲν ὑπακούσῃς νὰ παραδώτῃς τὰ ἄρματα, τὰ ἀνδρεῖα ἄρματά μας νὰ ὅπου τὰ ἔχομεν εἰς τὰ βουθούνια σας, καὶ, ἂν θέλῃς, δοκίμασε ἄλλην μίαν φορὰν, ὅχι κλέπτικα, ἀλλὰ παληκαρίσια· ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ, ἀφ' οὗ ἐμβῆκες μέσα, ἐπρόσμενα νὰ μοῦ στείλῃς τὴν εἰδοῇσιν νὰ πολεμήσωμεν τακτικὰ, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς τὴν ῥέγουλα τῶν ἀρμάτων τὴν ἐμάθαμε καὶ τὴν ἠξεύρομεν· καὶ, ἂν ἐσένα δὲν σοῦ βαστά νὰ ἔλθῃς σὺν παληκάρι τακτικὰ ἀπάνω μου, καὶ δὲν βαριεστᾶς ἀπὸ τὸν κλέπτικόν σου τρόπον, ἤξευρες, ὅτι ἐγὼ ἔρχομαι ἀπάνω σου, καὶ σοῦ δίδω μίαν ἡμέραν προτῆτερα τὴν εἰδοῇσιν, διὰ νὰ ἐτοιμασθῇς. Ταῦτα καὶ καλαῖς ἀντάμωσαις εἰς τὸ σαράγι σου μέσα.

Τῷ ἀ. ἔτει τῆς ἐλευθερίας, Μαΐου 18»,

Ἡ ἐν Δολιανοῖς μάχη (τῆς 18 μαΐου).

Ἡ πολιορκία τῆς Ναυπλίας ἠκολούθει τότε παραλελυμένη οὐσιωδῶς κατὰ γῆν, καὶ ἀρμόδιον διὰ τὴν συστηματικὴν συγκρότησιν ταύτης οὐδὲν καὶ ἐκ τῶν δύο ἐπαρχιῶν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ναυπλίας ἐφαίνετο πρόσωπον. Ἐντεῦθεν ἦ, τε Λασκαρίνα Πούπλη καὶ οἱ ἐν τῇ Λερναίᾳ λίμνῃ Τσόκρης καὶ Στάϊκος ἐξητήσαντο παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου τὴν ἀποστολὴν δυνάμεώς τινος στρατιωτικῆς καὶ ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἱκανοῦ, ὅπως ἐνισχύσῃ καὶ διευθύνῃ ταύτην. Τοιοῦτον ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλε τὸν Νικήταν, συνοδεύσας μετὰ ἑκατὸν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων περὶ στρατολογίας διαταγῶν πρὸς τοὺς κατόικους, ἐξ ὧν οἱ πεδινοὶ πάντες διεσκορπισμένοι ἦσαν. Διέταξε δὲ τοῦτον, ἵνα καταλάβῃ τοῦλάχιστον τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους, ἐὰν μὴ δυνηθῇ τὴν ἐκ τοῦ πλησίον πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας, καὶ ἀσφαλίσῃ οὕτω τὴν τε πόλιν καὶ τὸν θερισμὸν τῶν γεννημάτων τοῦ πεδίου ἀπὸ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν Ναυπλιέων. Τῇ 17 μαΐου ἐφθασεν ὁ Νικήτας ἐν τοῖς Δολιανοῖς, διευθυνόμενος εἰς τὰ Βέρβενα, ὅπως λάβῃ καὶ ἐκεῖθεν ἀριθμὸν τινα στρατιωτῶν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς καὶ οἱ ἀγάδες τῆς Τριπόλεως ἐσκέπτοντο, τίνι ἀντιζυγίσωσι τρόπῳ τὸ μέγα πάθημα τοῦ Βαλτεσίου καὶ τὴν προτέραν ἀνακτήσωσι πολεμικὴν αὐτῶν θέσιν. Τέσσαρα εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν προσβλητέα στρατόπεδα, τὸ ἐν Λεβιδίῳ, τὸ ἐν Βαλτεσίῳ, τὸ ἐν Χρυσοβιτσίῳ καὶ Πιάνῃ, καὶ τὸ ἐν Βερβένοις. Ἄλλ', ἐπεὶδὴ κινηθέντες πρὶν μὲν κατὰ τοῦ πρώτου ἀπέτυχον, ἔπειτα δὲ κατὰ τοῦ δευτέρου ἠττήθησαν, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν, ἵνα προσβάλωσι τὸ τελευταῖον, ὡς τὸ μᾶλλον μεμονωμένον, ἐν ᾧ τὸ τῆς Πιάνης καὶ Χρυσοβιτσίου ἔκειτο μεταξὺ Βαλτεσίου καὶ Λεβιδίου. Τὸ σχέδιον αὐτὸ προέτειναν οἱ Βαρδουνιώται καὶ Μισθριῶται ὑποστηρίζοντες, ὅτι, διαλυομένου τοῦ ἐν Βερβένοις στρατοπέδου, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, προχωρῶν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα καὶ εἰς τὴν Μεσσηνίαν, δύναται ἐπενεγχεῖν τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἤλπιζε καὶ ἀναπόφευκτον ἐθεώρει διαλύων τὸ Βαλτέσιον. Ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς παρεδέχθη τοῦτο σκοπῶν, ὅπως ἐν ἀποτυχίᾳ ἐπανέλθῃ διὰ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖθεν καταλαμβάνων τὰ στενὰ τῆς Μεγαρικῆς, εὐκολύνῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 μαΐου ἐξεστράτευσαν περὶ

τοὺς ἑξακισχιλίους πεζοὶ καὶ ἵπποις μετὰ δύο τηλεβόλων. Ἐκτελέσαντες τὴν συνήθη εὐχὴν κατὰ τὸ χωρίον Ῥίζαις, διηρέθησαν εἰς τρεῖς στήλας. Ἡ μὲν μία διηυθύνθη πρὸς τὸ Μαρμαροβοῦνι διὰ τοῦ Μάνεσι, ἵνα εἰσβάλῃ εἰς τὰ Δολιανὰ ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους· ἡ δὲ ἄλλη, ἐπὶ κεφαλῇς ἔχουσα τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν καὶ τὰ τηλεβόλα, ἐκινήθη διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀρκτικῶς τῶν Δολιανῶν· ἡ δὲ τρίτη, συγχειμένη τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἱππικοῦ, ἐπορεύθη διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Κούβλι εἰς τὰ Δραγοῦνι, ὅπου ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ τὸν Ἄκουρον σῶμα, διοικούμενον παρὰ τοῦ Γεωργίου Διγενῆ, Βρασιέως. Ὁ Νικήτας, μόλις πρὸ ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἐξελθὼν ἐκ τῶν Δολιανῶν καὶ ἀπερχόμενος εἰς Βέρβενα, ἐπανεκάμψε ταχὺς, ἀκουσθείσης τῆς φωνῆς *Τούρκοι !!* καὶ τὰς ἀρμοδιωτέρας οἰκίας τοῦ χωρίου καθεῖξε, καίτοι ἔχων ὀλίγους. Προσετέθησαν δὲ αὐτῷ παρευθὺς ἐντόπιοι μὲν ὑπὸ τὸν Κώνσταν Καρζῆν, Δημήτριον Μητρομάραν καὶ Ἡλίαν Κωνσταντόπουλον, Κυνουριεῖς δὲ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Τερζάκην καὶ Τσέλον. Ἡ νίκη ἐφαίνετο παρὰ τοῖς Τούρκοις μάλλον ἢ βεβαία, διότι τὰ Δολιανὰ ἀπείχον ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν τῶν Βερβένων, ὣν ἡ ἄμεσος βοήθεια ἀδύνατος ἦν, τῶν ἐχθρῶν παρεμβαλλομένων. Μάλιστα δὲ οἱ ἐν τῷ Δραγοῦνι στρατιῶται τοῦ Διγενῆ, ἐξελθόντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ περικυκλωθέντες, ἀδύνατοι ἐγένοντο πρὸς ἀντίστασιν, καὶ τραπέντες εἰς φυγὴν ἀπωλέσθησαν δεκαεπτὰ, ἐν οἷς καὶ ὁ Διγενής.

Ἡ προσβολὴ κατὰ τῶν Δολιανῶν ἤρξατο εὐθὺς, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Νικήταν ἀντέκρουον ἄφοβοι, μιμούμενοι τοὺς ἐν Βαλτετσιῷ καὶ τὸ παράδειγμα ἀρχηγοῦ γενναίου. Οὐ μόνον δ' ἐβλάπτετο ἐπαισθητῶς τὸ πεζικὸν τοῦ ἐχθροῦ, ὥς ἐκτεθειμένον ὑπὸ τὸ στερεὸν καὶ ἀδιάκαπον πῦρ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις κεκλεισμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν τηλεβόλων ἡ χρῆσις, μετρία κατ' ἀρχάς, ἀδύνατος ἐπὶ τέλους κατέστη ἕνεκα τῆς θέσεως, εὐκόλως θανατουμένων τῶν τηλεβολιστῶν.

Ἀλλὰ πολεμοῦντες τοὺς ἐν τοῖς Δολιανοῖς, οἱ Τούρκοι ἐκώλυον καὶ τοὺς ἐν Βερβένοις. Κινήσαντες οὗτοι πρὸς βοήθειαν, συνεπλάκησαν αἰφνιδίως μετὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς Χολεβᾶν καὶ Κοσσυφόρρευμα, ἀμφιρρέπους φαινομένης τῆς μάχης. Εὐτυχῶς, τυχοῦσης τῆς θέσεως πετρώδους καὶ δυσβάτου, οἱ Ἕλληνες ἐβίασαν, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι, τὴν ὀπισθοχώρησιν ἑαυτῶν εἰς τὰ Βέρβενα, πανταχόθεν ἀποκλεισθέντες ἤδη.

Τὰ Βέρβενα ὑπῆρχον ἱκανῶς ἀσφαλῆ οὐ μόνον ὥς ἐκ τῆς θέσεως

καὶ τῶν διαχιλίων στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πυργοειδῶν προμαχώνων καὶ ἐνὸς τριπόρου παλαιοῦ πύργου, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς κωμοπόλεως κειμένου. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται διὰ πολλοῦ ἀνθίσταντο ἐνθουσιασμοῦ καὶ γενναιότητος· καὶ τότε μόνον ἤρξαντο λογίζεσθαι δεινὴν τὴν θέσιν ἑαυτῶν, ὅταν εἶδον τοὺς ἐχθροὺς καταλαβόντας τὰς ὑπερκειμένους θέσεις καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν ἐκεῖ ἐμπήξαντας. Δύο Λάκωνες ἤδη ἐκ τῶν τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομιχάλου, τολμηροὶ ἐνταυτῷ καὶ ἐπιτήδριοι, ἔρποντες ἐπλησίασαν, καὶ πυροβολήσαντες ἔρριψαν χαμαὶ τὸν σημαιοφόρον καὶ τὴν σημαίαν. Ἀμέσως ἄλλος Τούρκος σημαιοφόρος ἐνέπηξεν ἄλλην· ἀλλ' ἔπεσεν ὡσαύτως καὶ αὐτὸς καὶ ἐκείνη. Ἐρχονται τότε βοηθοὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων αἱ προλήψεις. Οἱ Τούρκοι ὑπέλαβον ὡς κάκιστον οἰωνὸν οὐχὶ τὴν πτώσιν τῶν σημαιοφόρων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημαιῶν. Συγχρόνως δὲ βλέποντες τὴν μὲν ἀντίστασιν τῶν ἔσω παρατεινομένην καὶ ἐνδεχομένην τὰς ἐξωθεν ἐπικουρίας, κατὰ δὲ τὸ Δραγοῦνι, περὶ τὴν ὥραν 6 μετὰ μεσημβρίαν, πολλὰ πυρὰ, συνοδευόμενα μετὰ πυροβολισμῶν (α), ἤρξαντο ὑπαρχοῦν, ὥπως μὴ ὑποστῶσι τὰ αὐτὰ τοῦ Βαλτετσίου. Τότε αἱ ἐν Βερθένοις διπλασιάσαντες τὸ θάρρος αὐτῶν, ἐξῆλθον βοῶντες «*Ἀπάνω πτους!!*» καὶ ἐκινήγησαν αὐτοὺς, ζημιουμένους ἐπαισθητῶς καὶ πολλὰ πάσχοντας ὡς ἐκ τῶν ἀποκρήμνων τόπων, μέχρι τῶν Δολιανῶν. Οἱ περὶ τὸν Ἰατράκιον Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευσαν ἤδη τρεῖς σημαίας. Πρὸ τοῦ πεδίου δὲ τῶν Δολιανῶν ἐνωθεὶς ὁ πολὺς οὗτος τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τῶν πολεμούντων τὸν Νικήταν, ἐζήτησε σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ, διότι καὶ ὑπὸ φόβου πολλοῦ ἐκυριεύετο, καὶ ἡ νύξ ἐπλησίαζε καὶ ῥαγδαία βροχὴ ἤρξατο. Τότε δὲ ἠνωμένοι καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν Δολιανῶν καὶ Βερθένων, κατεδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τοῦ μονδρίου τοῦ Σεραφείμ, ἀπέχοντος τῶν Δολιανῶν ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν. Ὁ Νικήτας ἐδείχθη ἥρως· ὁ δ' ἐπίσης γενναῖος ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος, διακρίνας μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν Τριπολίτην τινὰ χριστιανόν, δνομαζόμενον Ζώνη Μαραγκόν, συνέλαβε καὶ ἀπέκτεινεν ὡς προδότην. Οὕτως ἐπανῆλθεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς εἰς τὴν Τρίπολιν, δεύτερον νενικημένος. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημαιῶν ἀπώλεσε καὶ τὰ δύο τηλεβόλα, ὑπὲρ τοὺς ἐβδομήκοντα φονευθέντας, τριπλασίους τραυματισθέντας, πολλὴν ἀποσκευὴν καὶ πολεμοφόδια. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τοὺς πεσόντας κατὰ τὸ Δραγοῦνι, ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν καὶ δώδεκα.

Ἡ δευτέρα αὕτη λαμπρὰ νίκη τῶν Πελοποννησίων ἐπεσφράγισε τὴν τοῦ Βαλτεσίου, καὶ ἐστήριξε τὴν μεγάλην ἠθικὴν ἐπιβροήν ταύτης. Ἐκείνη μὲν ἐγένετο γενικωτέρα καὶ ζημιωδεστέρα διὰ τοὺς Τούρκους, ἀλλ' αὕτη διεκρίθη προσβλητικωτέρα καὶ ἀπελπιστικωτέρα, καθότι ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον καὶ σημαῖαι καὶ τηλεβόλα, οἱ δὲ Τούρκοι οὐδεμίαν πλεον ἐπεχείρησαν ἔξοδον τοιαύτην, ἐν μόνῃ περιορισθέντες τῇ ἀμύνῃ τῆς πόλεως. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὁ στρατὸς τῶν τε Δολιανῶν καὶ Βερβένων ἐθαυμάσθησαν ἤδη, καὶ ἰδίαν ἐκτήσατο φήμην ὁ Νικήτας, ὡς πρῶτος ἀποκλεισθεὶς μετὰ ὀλίγων, καθὼς καὶ ὁ Ἥλιος Μαυρομιχάλης ἐν τῷ Βαλτεσίῳ. Ἐὰν κατελάβανον οἱ Τούρκοι τὰ Δολιανὰ, ἡ τύχη τῶν ἐν Βερβένοις ἀμφίβουλος ἀπέβαιναν ἀπέναντι τοσαύτης δυνάμεως. Ἐν γένει δὲ, ἡ ἠθικὴ ἐκ τῶν μαχῶν τοῦ Βαλτεσίου καὶ τῶν Δολιανοβερβένων μεταβολὴ ἐγένετο κοινὴ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· αἱ δὲ Πέτσαι καὶ ἡ Ὑδρα προσέφερον ἕκτοτε τοῖς Πελοποννησίοις πλείονας, ἢ πρότερον, βοηθείας πολεμοφοδίων, βοείων δερμάτων καὶ ἄλλων τοιούτων ἀναγκαίων.

Τῆς μάχης ταύτης τὴν δάφνην ἐπὶ κεφαλῇς φέρων ὁ Νικήτας, κατέβη εἰς τὸ Ἄργος καὶ ὑπέρπολυ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄμεσον συγκρότησιν καὶ τὴν ἕκτοτε διατήρησιν τῆς πολιορκίας τῆς Ναυπλίας. Εἶχε δὲ δύο βοηθοὺς ἰσχυροὺς, πρῶτον τὴν ἀρξαμένην στρατιωτικὴν φήμην αὐτοῦ, καὶ δεύτερον τὴν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου συγγένειαν· ἀνεψιὸς ὢν αὐτοῦ.

Τ ρ ι κ ό ρ υ φ α.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεωρεῖτο ἤδη ἡ διεύθυνσις τοῦ κεντρικοῦ τῆς Τριπόλεως καὶ τῶν περίξ στρατοπέδων, αὐτὸς νυκτηγερτῶν συνήθως. Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Βαλτεσίου καὶ τῶν Δολιανῶν προέτεινε τὴν πλησίασιν τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων στρατοπέδων πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης τοῦ χρόνου οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ὠρίμαζον πλεον, καὶ προνοίας πολεμικῆς ἔργον ἦν ἡ ἀναχαίτισις τῆς συγκομιδῆς τῶν Τούρκων, ὡς παρατεινούσης τὴν πολιορκίαν. Περί τῆς ἐπιτυχίας τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἐδισταζόν τινες, ὡς συμπεραίνοντες, ὅτι οἱ Τούρκοι προκαλεσθήσονται οὕτως εἰς ἀπελπιστικὰς ἐπιθέσεις· ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἔπεισε παραδειγματισθεὶς τὸν μῦθον τοῦ ὄφεως, ὅστις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπείσελθὼν ἐξέβαλε τὸν λαγὼν ἀπὸ τῆς ὀπῆς, ἐν ᾗ κρυπτόμενος ἡσφαλίζετο.

Ἐπομένως ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατέλαβε τῇ 21 μαΐου τὴν Ζαράχοβαν, χωρίον ἀπέχον τῆς Τριπόλεως ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ ἐν τέταρτον μετ' αὐτοῦ δὲ ἠνώθη καὶ ὁ Τρουπάκης, ἐλθὼν μετὰ διακοσίων πενητήκοντα νεοσυλλέκτων Λακώνων, οὓς ἐμισθοδότει ἡ ἐπαρχία τῆς Γόρτυνος. Ἐκεῖ προσδιωρίσθη ἡ κεντρικὴ ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, διότι ὑπῆρχεν ἰσχυρὸς τις πύργος. Ὁ δὲ Πλαπούτας, ἐνωθέντων ὑπ' αὐτὸν τῶν δύο σωμάτων τοῦ Χρυσοβιτισίου καὶ Πιάνης, ὠχυρώθη ἐπὶ τοῦ Μαινάλου ὄρους (τῶν Τρικόρφων) ἀπέναντι τῆς Σηλῆμνης καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς μὲν ὥρας τῆς Τριπόλεως, ἐνδὲς δὲ τετάρτου ἀπὸ τῆς Ζαραχόβης. Τὸ ἐν Βαλτετσίῳ στρατόπεδον εἰδοποιήθη, ὅπως βοηθῇ ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ.

Μετὰ δύο ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως ἔφερον πρὸς νομὴν τοὺς ἵππους τοῦ ταχυδρομείου εἰς τὴν πλησίον κειμένην Κάρτσοβαν. Καταβάντες τότε στρατιῶταί τινες ἐκ τῶν Τρικορῶν ὑπὸ τὸν Καλιακούδαν, ἤρπασαν μέρος αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντες ἱκανοὶ Τοῦρκοι ἐπέπεσον κατὰ τῶν ὀλίγων καὶ τὸν Καλιακούδαν ἐπλήγωσαν. Ἐκ τούτου ἔδραμον πρὸς βοήθειαν ἐκ τῶν Τρικορῶν καὶ τῆς Ζαραχόβης· ἀντεπεξῆλθε συγχρόνως περισσὴ ἐκ τῆς Τριπόλεως δύναμις, καὶ οὕτως ἡ ἀπλὴ πρότερον σύγκρουσις μεταξὺ ὀλίγων προσέβη εἰς συμπλοκὴν σοβαρὰν μεταξὺ πολλῶν ἄνωθεν τοῦ Ἁγίου Βλάση, θέσεως ἀπεχούσης τῆς Τριπόλεως ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας. Ἐκεῖ διήρκεσε συνεχὴς ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἡ συμπλοκή· περὶ δυσμὰς δὲ ἡλίου, φθάσαντος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Βαλτετσίου, ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς φυγὴν καὶ ἐν κακῇ καταστάσει. Ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα ἐξ αὐτῶν ἐλογίσθησαν οἱ φανευθέντες καὶ πληγωθέντες, τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ἠπόρησαν ἤδη ἰδόντες τοὺς Ἑλλήνας πολεμοῦντας καὶ ἄνευ προμαχώνων.

Συνέβησαν ταῦτα τῇ 24 μαΐου· τῇ δ' 26 ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι πανστρατιῇ, ὅπως ὠθήσωσι τὴν πολιορκίαν, καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ Πλαπούτα. Ἀλλ' ἰδόντες παρεσκευασμένον αὐτὸν πρὸς μάχην, καὶ τὰ σώματα τοῦ Βαλτετσίου καὶ Ζαραχόβης καταφθάνοντα βοηθῶν, διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους Ἀλβανοὶ καὶ ἐντόπιοι, καὶ μεταβολὴν ποιησάμενοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐὰν μαχόμενοι ἐνιχῶντο, ἡ ἠθικὴ τούτων ζημία ἔθελεν εἶσθαι πολλῶ μικροτέρα ἐκείνης, ἢν ἔλαβον ἤδη φυγομαχήσαντες μετὰ τοσαύτην ἐπίδειξιν.

Ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς ὁ Κολοκοτρώνης ὠφελούμενος, κατε-

βίβασε περὶ τὰ τέλη μαῖου εἰς τὰ κατώτερα μέρη τοῦ Μαινάλου ὄρους τὸ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων στρατόπεδον, καὶ ὠχύρωσε τοῦτο ἀπέναντι τῆς Τριπόλεως ἐν ἀποστάσει ἐνὸς καὶ ἡμίσεως τετάρτου τῆς ὥρας. Τὸ ἴδιον ἠκολούθησαν μέτρον καὶ τὰ στρατόπεδα τοῦ Βαλτετσίου, τοῦ Λεβιδίου καὶ τῶν Βερθέων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν ἐλθὼν ἐτοποθετήθη ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Βλάση, τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῇ Ἐπάνῳ Χρέπᾳ, καὶ τὸ τρίτον ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Στενοῦ, Βερτσοβᾶ καὶ Ῥιζῶν παρὰ τὸ Παρθένιον ὄρος. Τότε καὶ ὁ Δαγρὲς, ὀδηγὼν τριακοσίους ὄρεινους Ἀργεῖους καὶ μέρος Τριπολιτῶν, κατέβη ἐκ τοῦ στενοῦ τῆς Κανδύλας εἰς τὰ Νέσταν (τὴν κόμην τῶν Τσιπιανῶν)· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Κίντσον Τριπολίται περὶ τοὺς πεντακοσίους διωρίσθησαν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ἐν τῇ θέσει τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἀρκτικῶς τῶν Τρικορύφων καὶ ἀπέναντι τοῦ Περθωρίου. Σημειωτέον δ', ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς Ἐπάνῳ Χρέπᾳ Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην καὶ Ζαήμην ἀπεχώρησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς Δεμέστιχα (α), ἐν ᾧ ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε καὶ προέτρεπεν αὐτοὺς, ὅπως ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ Περθωρίῳ.

Οὕτως ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως κατέστη ἰσχυρωτέρα καὶ σοβαρὰ καθ' ὅλην τοῦ λόγου τὴν ἔκτασιν. Ἐκαστον τῶν σωμάτων, ἐκτὸς τοῦ Λακωνικοῦ, ὡς καὶ τῶν πολλῶν συρρέοντων ἐνόπλων ἔξωθεν, ἐσιτίζετο παρὰ τῆς ἐπαρχίας, ἥ ἀνῆκε. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἀνεδέχθη τότε τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους τῆς Γόρτυνος, ὡς πολλῶν οὐσιώδους, προεδρεύων τῆς τετραμελοῦς ἐφορείας· ὁ δὲ Βασίλειος Χρηστακόπουλος, γενναίως δαπανῶν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, Ἰωάννης Εὐγένιος καὶ Ῥήγας Παλαμίδης διηύθυνον τὸ τῆς Μαντινείας. Οἱ ποιμένες ἐχορήγουν εὐχαρίστως τὸ κρέας, ἐν μεγάλῃ καταναλισκόμενον ποσότητι. Ὁ αἰπόλος Κυριάκος Τσώλης, ἐκ τῆς Ζαχαρόβης, ὠδήγησεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἑκατὸν εἴκοσιν αἰγας, καὶ δωρησάμενος ταύτας ἀνεχώρησε φέρων μόνην τὴν καμπύλην αὐτοῦ βακτηρίαν (μαγκούραν) καὶ τὸν ποιμενικὸν κῆνα. Ἐπαίγων δὲ πολλῶν ἀξιοῦνται καὶ οἱ τῆς Θεισίας κάτοικοι (Διμισσινίται), ὡς συντελέσαντες πρωτίστως διὰ τῆς προμηθείας τῆς πυριτικόνεως καὶ τῆς παρασκευῆς πυριτιδοβολῶν οὐ μόνον ὑπὲρ τοῦ κεντρικοῦ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἄλλων ἔτι στρατοπέδων· πρὸς τοὺς αὐτῶν οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιοτόπουλοι.

Ἡκολούθουν ἤδη συνεχέστατοι οἱ ἀκροβολισμοὶ (β) μετὰξὺ Ἑλλή-

νων καὶ Τούρκων, αἱ ἐνέδραι τῶν πρώτων καὶ αἱ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν δευτέρων. Τῇ 3 ἰουνίου καὶ τῇ 3 ὥρᾳ μετὰ μεσημβρίαν εἰς τηλεβολισμὸς ἐξ ἑνὸς τῶν προμαχόνων τῆς πόλεως ἀνήγγειλε τὴν ἔξοδον τῶν Τούρκων. Τούτους οἱ πολιορκηταὶ ἐδέχθησαν ἔξω τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν καὶ παρὰ τῷ Ἀγίῳ Βλάσῃ. Ἐπὶ δύο καὶ ἡμίσειαν ὥραν διήρκεσεν ἡ συμπλοκή, τῶν μὲν Τούρκων ὀρμητικῶς ἐπιτιθεμένων, τῶν δὲ Ἑλλήνων καρτερικῶς ἀντισταμένων. Παρουσιασθέντος δὲ περὶ δυσμὰς ἡλίου τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ φωνήσαντος: «*Βρὲ, τί τοὺς φυλάττετε!*» οἱ Ἕλληνες ὀρμήσαντες ἐβίασαν εἰς φυγὴν τούτους, ζημιωθέντας ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἐπίσης τῇ 5 τοῦ αὐτοῦ ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι κατὰ τὸ Παλλάντιον (Θάνα), ὅπου ἔδραμον βοηθοὶ οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην. Ἡ συμπλοκή προεχώρησε πεισματώδης, δι' ὃν λόγον τὸ ἑλληνικὸν σῶμα ἀπεσύρθη πρὸς ὀλίγον. Ἀλλ', ἐπιπεσόντων τῶν Γορτυνίων, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν πρὸς ὀπισθοδρόμῃσιν. Ἐπεσον τότε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὀκτώ, ἐν οἷς καὶ ὁ Βούρας, ἀνδρεῖος ὀπλαρχηγὸς τῶν Κωνσταντίνων τῆς Μεσσηνίας, καὶ τρεῖς ἐπληρώθησαν· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε ἐγένοντο οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες. Ἡ περίστασις αὕτη ὑπηγόρευσε τὴν ἀνάγκην τῆς καταλήψεως τοῦ Παλλαντίου, καίτοι ἀπέχοντος τῆς πόλεως ἐπὶ ἑν τέταρτον τῆς ὥρας· ἐλθόντες δ' ἐστρατοπέδευσαν ἐκεῖ μετὰ χιλίων Λακεδαιμονίων ὁ Ἰατράκος καὶ Βρεσθένης Θεοδώρητος.

Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἦλθεν ἐν τοῖς Τρικορύφοις καὶ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, πλείστων ἄλλων στρατιωτῶν διαφόρων τόπων καθ' ἑκάστην σωρευομένων. Ἀλλ' ὅσω ἡὺδοκίμουν οἱ ἔξω Ἕλληνες, τόσω ἔπασχον οἱ ἐν τῇ πόλει. Αἱ καταθλίψεις, οἱ αὐθαίρετοι φόνοι καὶ τὰ ἄλλα παθήματα αὐτῶν εἰσιν ἀπερίγραπτα. Τίς ἐψώμιζε τούτους; ἢ τίς ἦτο δυνατὴ προμήθεια ἄρτου, ἔστω καὶ ἐσχάτης ποιότητος; Ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις δὲ κακοῖς προσετέθη καὶ ἕτερον, ἐξωμότης τις Πατρεὺς, πρὶν Μῆτρος Ροδύπουλος καὶ ἡδὴ Μεχεμετ, καταστάς ἡ ὀλεθριωτέρᾳ πληγῇ καὶ βάσανος. Ἐχει καὶ τὰ ἐπεισόδια αὐτῆς πᾶσα ἐποχὴ μεγάλη. Τὸ θηρίον τοῦτο, ἐπιδεικνύμενον ζῆλον πολὺν ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ, οὐ μόνον προσέτρεπε τοὺς κοινούς τῶν Τούρκων πρὸς τὴν σφάγην τῶν ἐρριμμένων ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων; ἀλλὰ καὶ παρεβιάζε πάντας εἰς ἀρνησιθρησκείαν καὶ ἐτυράννει διὰ παν-

τὸς ἀπανθρώπου τρόπου, ὡς μὴ ἀρνούμενους τὸν χριστιανισμόν. Ἦν δ' οὗτος ἀπεσταλμένος μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Καλαμογδάρτου ὑπὸ τῶν Πατρῶν εἰς τὴν Τρίπολιν παρὰ τῇ τουρκικῇ ἀρχῇ· ἀλλ', ὅτε αὕτη ἔρριψεν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προσετώτας, οὗτος δειλιάσας ἐξώμωσε.

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ.

Ἡ πρώτη ἐν Καλτεζαῖς τοπικὴ συνέλευσις καὶ τὸ πρῶτον σύστημα.

Ὁ πόλεμος ἐπισχόλει τοὺς πάντας, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν προσοχὴν ἀπεβρόφα. Ἐπλατύνετο μὲν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ ἐπανάστασις, οὐδὲν ὅμως κατέκτα ἔτι ἀσφαλὲς ὀρμητήριον, οὐδὲν φρούριον. Οὐδένα διὰ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι εἶχον καιρὸν, ὅπως στρέψωσι καὶ ἐπὶ τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ τόπου, νέον ἀναδεχόμενοι ἀγῶνα τοιοῦτον. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ τὰ πράγματα οὕτως εἶχεν, ἡ ἀνάγκη ἐνὸς συστήματος ἀνεγνωρίζετο κατεπείγουσα.

Πλὴν τινος μέρους Λακωνῶν, καὶ τούτου ἐνίοτε, οἱ στρατιῶται τῆς ξηρᾶς οὐκ ἐμισθοῦντο, ἀλλήλοδιαδόχως λαμβανόμενοι ἀπὸ τῶν κατόικων, συνήθεις ὄντες ἐν τῇ μεγάλῃ λιτότητι, τρεφόμενοι ἐκ τοῦ τόπου, ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν λαφύρων πολλάκις καὶ ἱκανοὶ ἔχοντες ἐφόδιόν τι χρηματικῷ ἴδιον. Ἐπίσης οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γηϊνῶν ὀπλῶν, ἐκτός τινῶν ἐκτάκτων καὶ ἰδίων ἐξόδων μικρῶν, ἐν οὐδεμιᾷ ὑπεβάλλοντο δαπάνῃ διὰ τὴν ἀγορὰν τροφίμων, ὅτε ὅλοι οἱ δημοθηριακοὶ καρποὶ παντὸς εἶδους, ὅλα τὰ ποίμνια, ὅλαι αἱ ἀγέλαι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῶν ἀπείρων τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν ἔμενον διαθέσιμα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐκάστοτε δὲ καὶ χωρία καὶ μοναὶ καὶ ποιμένες ἐχορήγουν τροφὰς ἐξ ἰδίων, ἢ λόγῳ ὀφειλομένων ἐγγείων καὶ ἐπικαρπίας φόρων. Ἀλλὰ τῆς θαλάσσης οἱ στρατιῶται, ὡς οὐδεμίαν ἔχοντες πρόσδοον ἄλλην, ἢ μόνον τὸ λιτὸν προῖον τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ναύτου, ἐμισθοῦντο ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης· αἱ δὲ τροφαὶ αὐτῶν ἡγοράζοντο, εἰ μὴ ὅλαι, διότι συνεμερίζοντο ἐκάστοτε τοῦ βάρους τούτου καὶ αἱ μὴ ναυτικαὶ νῆσοι, βεβαίως δὲ κατὰ μέγα μέρος. Παρὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς ὑπεχρεοῦντο οἱ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγοὶ καὶ εἰς ἄλλας, προκειμένης τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς τῶν πλοίων· παρασκευὴ δὲ τοιαύτη ἀπῆτει μεγάλην ὡσαύτως τὴν χορηγίαν· αἱ δὲ

TOM. Γ'.

19

συμβαίνουσαι λαίαι κατὰ τῶν πλοίων τῆς τουρκικῆς σημαίας, οὐδὲν ἀνεπλήρουν κενὸν τῆς κοινῆς ταύτης ἀνάγκης, ὡς ἰδιοποιούμεναι ἄ-
πασαι, καὶ μεθ' ὅλας τὰς γραφομένας ἀπαγορευτικὰς διατάξεις, διὰ
τῆς τὰ πάντα δυναμένης βρομφαίας ἐν περιστάσεσι τοιαύταις.

Οὕτως, ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ βάρη τοῦ κατὰ γῆν πολέμου ἔφερον ἅπαν-
τες συγχρόνως καὶ στρατευόμενοι καὶ μὴ στρατευόμενοι, καὶ ἀρχη-
γοὶ καὶ κληρὸς, καὶ ἰδιοκτησίαι Τούρκων καὶ βοήθειαι ὁμογενῶν, ἐξ
ἐναντίας τὰ τοῦ στόλου, ἄμεσον μάλιστα ἀπαιτοῦντα τὴν χορηγίαν,
ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῶν προκρίτων κατὰ πρῶτον λόγον καὶ
τῶν πλοιαρχῶν ἐν μέρει. Καὶ ἡ τοιαύτη διαφορὰ τῶν θαλασσίων
πρὸς τοὺς γηίνους διέκρινε καθολικώτερον καὶ αὐτὸν τὸν λαὸν τῶν
ναυτικῶν νήσων. Ἐὰν ἐν μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ τῆς
Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ὑπηρετεῖ ἐν τῷ πολέμῳ, τὰ λοιπὰ,
ἄρρενά τε καὶ θήλεα, ἐγεωπόνουν οἰκονομοῦντα τὰς ἀνάγκας ταύτης·
ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶχεν ἡ κατάστασις τῆς οἰκογενείας τοῦ ναύτου, ὡς
μὴ ἐχούσης οὔτε ἀγρὸν, οὔτε ποιμνιον. Ἐὰν ἐπυρπολεῖτο σήμερον
παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ καλύβη τοῦ χωρικοῦ, αὖριον ἀνεγείρετο διὰ τε
τὴν πληθὺν τῆς ξυλείας τῶν παρακειμένων λόγγων, τὴν ὀλίγην δα-
πάνην καὶ τὸν ὀλίγον κόπον· ἐὰν ὡσαύτως διηρπάζετο κατὰ τὸ πα-
ρὸν ἔτος καὶ τὸ ὅλον ἔτι τῶν γεωργικῶν προϊόντων αὐτοῦ, ἡ γῆ ὁ-
μως, μὴ ἀφαιρουμένη, ἐπλήρου τὴν ἀποθήκην τούτου κατὰ τὸ ἐπιὸν
ἔτος· ἀλλὰ ζημίαι τοιαύτης φύσεως ἦσαν διὰ τοὺς ναυτικούς κακὸν
ἀνεπανόρθωτον, διότι αἱ λιθῶνται καὶ ὅλως ἄγονοι νῆσοι αὐτῶν ἀ-
πώθουν πᾶσαν ἰδίαν παραγωγὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἰδίαν οἰκονομίαν.
Καθ' ὃν δὲ μάλιστα καιρὸν ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἐξέλιπε κατὰ τε τὸν
Εὐξεινον πόντον καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως,
μόνος πόρος καὶ μόνη τροφὴ τῶν ναυτικῶν ὁ πόλεμος ἔμενε· ἐνδεχο-
μένη δὲ καταστροφὴ ἢ ἀπώλεια πλοίου ἀπεστέρει τὸ πλήρωμα αὐ-
τοῦ ἀπὸ τοῦ ὅλου μέσου τῆς οἰκονομικῆς υπάρξεως.

Διὰ ταῦτα καὶ ἄλλα ἔτι, μεγάλως διέφερε τοῦ γηίνου ὁ θαλάσσιος
ἄγων ἐν γένει καὶ κατὰ μέρος, καὶ σοβαρῶς ἐπησχόλει τὰ πνεύματα
κατάστασις τοιαύτη. Ἐνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος
ἡ ἐπανάστασις αὐτῆς ἀπολύτως ἐδέετο τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, διότι
ἄνευ ταύτης οὐκ ἔζη, ὡς οὐδὲ ἐκινεῖτο· δυνατὴ δὲ διατήρησις τοι-
αύτης δυνάμεως πολυδαπανωτάτης ἦτο ἔργον οὐχὶ ὀλίγων, ἀλλὰ
δημοσίου ταμείου· ταμείου δὲ τοιούτου τὴν ὑπαρξίν ὑπισχεῖτο μόνη

συστηματικὴ τις τάξις πραγμάτων. Δόξα καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν ναυτικῶν νήσων, τοὺς διὰ τοσαύτης χορηγήσαντας γενναϊότητος τὰ χρήματα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος ! Ἄλλ' ὅμως τὰ βαλάντια αὐτῶν οὐκ ἦσαν πηγὴ τις ἀκένωτος· καὶ, ἐπειδὴ πᾶσα διὰ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἀναπλήρωσις ἀνέφικτος κατέστη, οὐ μόνον ἐπέκειτο τούτοις κίνδυνος μέγας παρ' αὐτοῦ τοῦ ναυτικοῦ λαοῦ, παυσούσης τῆς χορηγίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις κατέρρεεν, ἐκλειπούσης τῆς συνδρομῆς τοῦ στόλου.

Ἐντεῦθεν οἱ πρόκριτοι Ὑδρας καὶ Πετσῶν μόνην διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἄγκυραν σωτηρίας ἐθεώρουν, καὶ δικαίως, τὴν ταχυτέραν, ὅσον ἐνεστι, πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς Πελοποννήσου. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐστεροῦντο καὶ κτημάτων ἐθνικῶν καὶ προσόδων μεγάλων. Ἡ Σπερὴ ὡσαύτως, καὶ ταύτης τοῦ δυτικοῦ μέρους ἀκινήτου μένοντος ἔτι, οὐδὲν ὑπισχνεῖτο, ὥς μᾶλλον ἐκτεθειμένη ταῖς ἐπιδρομαῖς τῶν πολεμίων καὶ μόλις καθ' ἑαυτὴν ἐπαρκοῦσα εἰς τὰ ἀναγκαῖα. Πρὸς μόνους ἄρα τοὺς Πελοποννησίους ἀπετείνοντο οἱ πρόκριτοι νησιῶται, καὶ μετὰ τῆς φωνῆς τούτων ἠνοῦτο διὰ τῆς αὐτῆς περιπαθείας καὶ ἡ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, ὥς ἐπιζητοῦντος ἐπίσης τὴν τοιαύτην πολιτικὴν σύστασιν τῆς Πελοποννήσου διὰ τε τὴν γενικὴν τοῦ πολέμου καὶ τὴν μερικὴν τῆς μισθοφορίας τῶν Λακωνίων τακτικὴν ὅπωςδὴποτε οἰκονομίαν.

Ὡς μολόγηται, ὁπότε ὁ Μαυρομιχάλης συνεισέφερεν ἐν τῇ ἐπανάστασει, καὶ προσωπικῶς διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ, καὶ πολεμικῶς διὰ τῶν πολλῶν υἱῶν, ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, ὕλων ἀξιωμαχῶν, δι' οὗ ἕκαστος συνεκρότει καὶ ὠδήγει ἰδίου στρατιωτικοῦ σώματος. Τῆς μεγάλης ταύτης στρατιωτικῆς οἰκογενείας κατὰ τὴν Πελοπόννητον δευτέρᾳ ἤρχετο ἡ Κολοκοτρωνικὴ ἐν τῇ Γόρτυνι, ἱκανοὺς σωματάρχας παραγαγοῦσα, καὶ τρίτη ἡ Πετμεζαϊκὴ ἐν Καλαβρύτοις, πολυπροσωποτέρᾳ μὲν καὶ πλείονας σωματάρχας ἀριθμοῦσα, ἀλλὰ μὴ φέρουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐξοχότητα οὔτε ἐνὸς Πέτρου Μαυρομιχάλου διὰ τὸ βάρος τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν οὐσιώδη ἐπιβρόχην, οὔτε ἐνὸς Θεοδώρου Κολοκοτρώνου διὰ τὸν στρατιωτικὸν νοῦν καὶ τὴν σπανίαν ἐνεργητικότητα. Παρὰ τὸν ἠθικὸν ὅμως τοῦτον πλοῦτον ὁ Μαυρομιχάλης οὐδόλως ἐκέντητο καὶ ἕτερον ἐκ μετὰλλων σεσημαμένιαν, ὅπως ἐπαρκῆ καὶ ἐπὶ ταῖς μισθοδοσίαις ἀνθρώπων ἐσχάτης ἐνδείας, ἥς τὸ μοναδικὸν παρὰ τοῖς Ἑλλησι παράδειγμά εἰσιν οἱ κάτοικοι τῆς

ἀνατολικῆς Λακωνίας, Κακαβοῦλαι παρονομαζόμενοι. Τὰ ὅπλα αὐτῶν ἦσαν ἀνάγκη ἀπόλυτος· ἡ στρατολογία ὅμως δύσκολος, ἵνα μὴ εἴπωμεν, ἀδύνατος ἄνευ μισθοφορᾶς, μόνῃς ὡσεπιπολὶ προλαμβανούσης πᾶσαν πρόφασιν πρὸς τὴν ἀπειθειαν καὶ πᾶσαν αἰτίαν πρὸς τὰς καταχρήσεις. Ἐνεκα τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐπαρχίαι τινὲς τῆς Πελοποννήσου ἐβοήθησαν τῷ Μαυρομιχάλῃ χρηματικῶς, ὡς καὶ ἡ Γόρτυς τῷ Διονυσίῳ Τρουπάκῃ διὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ λακωνικὸν σῶμα βοηθεῖται ὅμως μερικαὶ ἐξαντλοῦνται τάχιστα, καὶ μάλιστα ἐπὶ πολέμου, τοῦ καταβροχθίζοντος γιγανταῖα ταμεῖα κυβερνήσεων ἰσχυρῶν καὶ ἐθνῶν μεγάλων.

Ἐν συντόμῳ τὴν πρότασιν τοῦ Μαυρομιχάλου, σύμφωνα οὖσαν καὶ μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τῶν προκρίτων τῶν ναυτικῶν νήσων, ἐφαρμοστέαν εἶδον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ὑπὸ γενικωτέραν ἔτι ἔποψιν. Ὅτε ἡ ἐπανάστασις, καίτοι λογιζοῦσα ἤδη δέιμνον ἡλικίαν, παρίστατο ὑπὸ τὰς ὀφείας τῆς Εὐρώπης κυκεῶν τις ἄνευ μορφῆς ἐθνικῆς, ὡς γερούμενη συστήματος πολιτικοῦ οἰουδήτινος· ὅτε τὴν ἰδέαν τῶν Ἀνθρακῶν τῆς Ἰταλίας συνῆπτον μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἀνθράκωνες ἐκ συστήματος καὶ οἱ μωρόπιστοι ἐξ ἀπάτης· βεβαίως μία τις σύστασις πολιτικὴ ἐσωτερικῶς μεγάλῃν ὑπισχνεῖτο ἐπιβροῇν ἀγαθὴν ἐξωτερικῶς, ἀνκστέλλουσα τοῦλάχιστον τὴν ὀλεθρίαν πρόοδον ἰδεῶν δυστυχῶν καὶ ἀδίκων.

Οὕτως οἱ πάντες ἠτένιζον πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὡς κέντρον καὶ ὡς ἔχουσιν σχετικῶς ἀνωτέραν τινὰ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν. Ὑπῆρχον ἀληθῶς καὶ ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ πρόκριτοι καὶ προεστοὶ (οἱ ἀρχαῖοι προστάται) εὐφυεῖς καὶ οἱ πλείστοι πλούσιοι· ἀλλ' οἱ μὲν πρῶτοι τούτων περιωρίζοντο ἀπολύτως ἐντὸς μόνου τοῦ κύκλου τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, στάσιμοι μένοντες ἐν τοῖς πατροπαράδοτοις ἥθεσιν ὡς ἐκ τῆς γλώσσης μᾶλλον, ἢ ἐχρῶντο· οἱ δεῦτεροι δὲ οὐδέποτε ἐφθασαν ἐν καταστάσει ἐνότητος καὶ ἐνεργείας πολιτικῆς ἀξίας λόγου, στρατοκρατούμενοι κυρίως καὶ παρὰ τῶν Τούρκων καὶ παρὰ τῶν ὀπλάρχῃων, οὐδ' ἐπομένως ἐγυμνάσθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα. Τοὺς νοημονεστέρους καὶ ἀξιωτέρους παρ' αὐτοῖς ἡ κατέστρεψε διὰ παντὸς τρόπου, ἢ συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν ὁ Ἀλῆ πασσάς, αὐτὸς καρπούμενος τὰ ὀφέλη τῆς ἱκανότητος τούτων. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὅμως ὑπῆρχεν ὅλον τὸ ἐνκντίον. Ἐκτὸς τοῦ ἐν γένει φυσικοῦ καὶ

λεπτοῦ πνεύματος παντός Πελοποννησίου, ἐκτὸς τῶν ἀγνοτέρων καὶ ὀμωτέρων ἡθῶν τῆς ἰδίως ἐργατικῆς αὐτῆς κοινωνίας, οἱ πρόκριτοι ἐπροκίζοντο ὡσεπιτοπολὺ διὰ τινος γνώσεως γραμμάτων, ἐνίοι δὲ καὶ δι' εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὡς καὶ διὰ πολλῆς πείρας καὶ πολιτικῆς τόλμης, ἣν ἐκτῶντο καὶ ὡς «βεκίλιδες τοῦ Μορέως» ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὡς αἰείποτε ἀνταγωνιζόμενοι κατὰ τῶν σατραπῶν, καὶ ὡς διευθύνται τοῦ κατ' ἐπαρχίας δημογεροντικοῦ συστήματος, καὶ ὡς συγκροτοῦντες πρὸ πάντων ἐν ὅλον καὶ συμπαγὲς σύστημα, ἀδιαίρετον ὃν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῶν ἀρχιερέων. Κατ' ἐξαιρέσιν δὲ ἀπὸ τοῦ 1806, ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀπώλοντο ὀλοκληρωτικῶς οἱ ἀρματωλοὶ τῆς Πελοποννήσου, τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν προκρίτων ταύτης ἐγένετο παντοδύναμον, διότι μεγάλην καὶ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἶχεν αὐτῶν τὴν ἀνάγκην. Τοιαύτη ἐνότης καὶ τοιοῦτον ἐνεργὸν σύστημα, πολιτικόν τε καὶ ἐκκλησιαστικόν, ἀδύνατα ἀπέβαινον ἐν τῇ Στερεᾷ, ἥς αἱ ἀποστάσεις ἐμεσολάβουν μακράι, ὁ πληθυσμὸς δὲ ὑστέρει κατὰ πολὺ, καὶ διάφοροι ἤρχον σατράπαι, ὁ τῶν Ἰωαννίνων, ὁ τῆς Λαρίσσης καὶ ὁ τῆς Εὐβοίας (α). Ἐντεῦθεν δὲ καὶ διάφορα διεκρίνοντο τὰ ἥθη τῶν κατοίκων ταύτης, ἐν ᾧ τὰ τῶν Πελοποννησίων ὑπῆρχον ὁμοιόμορφα, καὶ ἡ τουρκικὴ τυραννία ἐξησκήτο ἀγριωτέρα, ἐξαιρουμένης τῆς Λεβαδείας καὶ Δωρίδος.

Τοῖς Πελοποννησίοις ὅρα ἀπέκειτο, ὅπως καθέξωσι δικαιωματικῶς τὴν πρώτην ἱστορικὴν θέσιν καὶ τιμὴν ὡς πρὸς τὴν διπλὴν ἔναρξιν τοῦ τε πολεμικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος. Ἐστεροῦντο βεβαίως γνώσεων συστηματικῶν, εἰς νέον ὅλως εἰσερχόμενοι κόσμον πολιτικόν, διότι οὐδέποτε ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν ἐδιδάχθησαν τοιαύτας· πλὴν καὶ νοῦν καὶ πείραν τινα καὶ τόλμην εἶχον, ὅπως συνταγῶσιν ἐκ τῶν ἐνόντων καθ' ἑαυτοὺς, ἐν ᾧ μετ' οὐ πολὺ αἱ μὲν νῆσοι ὑπέκυψαν ἀνευ ἐτέρου ὑπὸ τὸν ὄργανισμὸν, ὃν ἔδωκεν αὐταῖς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἡ δὲ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ὑπέγραψαν ἐτοίμως, ὅ,τι συνέταξαν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ὥρα ἀρμοδία πρὸς συνέλευσιν;

Μόλις περὶ τὰ τέλη ματοῦ καὶ μετὰ τὴν κρίσιμον μάχην τοῦ Βαλτετσίου συνήλθον ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν Καλτεζῶν πολλοὶ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου πρόκριτοι καὶ τινες ὀπλαρχηγοὶ, ἀμοιβαίως εἰδοποιηθέντες. Ἐκλογαὶ τακτικαὶ καὶ πληρεξουσότητες αὐδεμίαν χώραν ἔλαβον, οὐχὶ ὡς ἀγνωμμένης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, ἐν ᾧ

τὸ ἐν χρήσει δημογεροντικὸν σύστημα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καίτοι ἐνεργουμένης ἀτελῶς, ἀλλ' ὡς μὴ συγχωρουμένου ἐκ τῶν περὶ στασέων μέτρου τοιούτου. Καὶ ἄλλως δέ, τίνες ἄλλοι ἤθελον ἔχειν τότε τὰς ψήφους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐὰν αὗται ἡσύχαζον ἐκ τοῦ πολέμου καὶ ἐψηφοφόρουν; Πραγματικῶς ἀπὸ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔλιπον διάφορα πρόσωπα ὑπολήψεως καὶ ἐπιβροχῆς, ἢ ὡς ἀναγκαιότερᾶ ὄντα ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἢ ὡς προφυλάσσοντα ἑαυτὰ ἀπὸ τοιούτων πρώτων δοκιμίων ἐν συνόλῳ ὅμως ἐπαρουσίαζεν αὕτη ἐξοχόν τι, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ δουλείαν σκληρὰν τοσούτων αἰώνων.

Προεδρεύοντος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου αὐτοδικαίως καὶ γραμματεύοντος τοῦ Ῥήγα Παλαμίδου αὐθορμήτως, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐπὶ μίαν ὥς ἔγγιστα διήρκεσεν ἐβδομάδα, ὡς ἀρξαμένη καὶ περαιώσασα τὰς ἐργασίας ἐαυτῆς διὰ μιᾶς πράξεως, ἣν ὠνόμασεν «ἀποδεικτικὸν καὶ κυρωτικὸν γράμμα» (α). Τὸ πρακτικὸν τοῦτο, συντεταγμένον, καθ' ὃν ἐγράφοντο τύπον τὰ ἐποδιαστικά τῶν δημογερόντων καὶ προεστώτων τῶν ἐπαρχιῶν, περιεῖχε τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα τῶν γενομένων σκέψεων. Ἄντι παντὸς ἄλλου τίτλου ἔφερεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ γλυκὺ καὶ περιληπτικὸν ὄνομα «Πατρίς» καὶ ὡς ἐξ ὀνόματος αὐτῆς περιεῖχε μὲν τὰ διοικήσοντα πρόσωπα, ὥριζε δὲ καθήκοντα καὶ ἐδηγίας τινὰς διὰ φράσεων γενικῶν, καὶ ὡς κορωνίδα ὅλων ἐπέθετε τὴν ἀμοιβαίαν ἠθικὴν πίστιν μεταξὺ Γερουσίας καὶ λαοῦ, ὃν ἐκάλει «δῆμον». Πᾶν ἄλλο ἀπεταμιεύετο εἰς τὴν παρὰ τῆς θείας προνοίας φώτισιν τῶν κεκλημένων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου.

Συγκροτηθεῖσα ἡ συνέλευσις αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων, προώρισται βεβαίως, ὅπως ἀποφασίσῃ ἄνευ παρατάσεων καὶ ἀκριβολογιῶν ἀπλουστάτην τινὰ διοικητικὴν σύνθεσιν· ἀλλ' ὅμως τοιαύτη πίστις καὶ τόσῳ ἀπόλυτος παραχώρησις ἐξουσίας ἐμφαίνουσι καθαρῶς, οἷαν ἔσωζον οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς θρησκευτικὴν προσήλωσιν πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ἀνατιθέμενοι τὰ ὄργανα τῆς νέας καθισταμένης ἐξουσίας εἰς μόνην τὴν συνείδησιν ἑαυτῶν καὶ εἰς τὴν ἐδηγίαν τοῦ ὑπερτάτου τούτου Ὄντος.

Οὐδὲν σημαίνει, ἂν εἰπώμεν, ὅτι ἡ συνέλευσις τῶν Κατεζῶν ἔσχεν ἥρωας, τὸν μὲν Μαυρομιχάλην ὡς «ἐξαρχον» τῶν ἄλλων, τὸν δὲ Νικόλαον Πονηρόπουλον τολμηρὸν τῆς ἐποχῆς ῥήτορα ἄνευ πυξίδος. Οὐδὲν ὡσαύτως σημαίνει, ἂν εἰπώμεν, ὅτι τὸ προσωπικὸν ζή-

τημα ἐπησχόλησεν αὐτὴν μᾶλλον, ἢ τὸ πραγματικόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν συνεδριάσεως ἐγκριθεῖσα δωδεκαμελής, ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ ἀποφασισθεῖσα ἑπταμελής, ἐξωδίκως συνεπληρώθη ἔπειτα δεκαμελής, καὶ τελευταῖον ἐνδεκαμελής ἡ Γερουσία. Οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, ὅτε ὁ μὲν Ἀναγνώστης Δεληγιάννης ἐφρόνει μόνον κατάλληλον ὅρον τὸ ὀλιγομελές ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον, ἄλλοι δὲ ἐδογματίζον τὸ πολυμελές ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον, καὶ ὅλοι τελευταῖον ἐπίστευον, ὅτι ἐν τῇ προσωπικῇ τῆς ἀρχῆς περιλαμβάνονται ὅλα τὰ πραγματικά ζητήματα, ὧν πρῶτιστον ἦν τὸ οἰκονομικὸν τοῦ στόλου. Ἰδοὺ ἡ πράξις.

«ΠΑΤΡΙΣ.

«Ἡ γενικὴ εὐταξία τῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου, καὶ ἡ αἰσία ἐκβάσις τοῦ προκειμένου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεβαστῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους μας, ἐπειδὴ καὶ ἀναγκαιῶς ἀπῆλθον τὴν γενικὴν συνέλευσιν καὶ σκέψιν, συνηθοῖσθαι ἐπὶ τούτου οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ μέρους τῶν ἐπαρχιῶν μας, ἔχοντες καὶ τὴν γνώμην ὅλων τῶν ἀπόντων μελῶν, κατὰ τὴν σεβαστὴν μονὴν τῶν Καλτετζιῶν.

«Κατ' εὐλογον κοινὴν ἡμῶν γνώμην καὶ ἀπόφασιν, καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων, ἐκλέξαντες τοὺς φιλογενεστάτους Κυρίους τὸν τε ἅγιον Βρυσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χαραλάμπου, Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον, Θεοχαράκην Ῥέντην καὶ Νικόλαον Πονηρόπουλον, καθ' ὑπακοὴν καὶ συγκατάνευσιν καὶ αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν ταύτην πρότασιν, τοὺς διορίζομεν, διὰ νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Π. Μαυρομιχάλη, καὶ πάντες οἱ ἄνωθεν ἐπέχοντες τὴν Γερουσίαν ὅλου τοῦ δήμου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένης τῆς ἐνδοξότητός του, νὰ συσκέπτωνται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι, καὶ κατὰ τὸ μερικὸν καὶ κατὰ τὸ γενικόν, ἀπάσας τὰς ὑποθέσεις, διαφορὰς καὶ πᾶν ὅ,τι συντείνῃ εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἀρμονίαν, ἐξοικονομίαν τε καὶ εὐκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μας, καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεία πρόνοια τοὺς φωτίσῃ καὶ γνωρίσωσιν ὠφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τοῦτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρὶς νὰ ἡμπορῇ τις νὰ ἀντιτείνῃ, ἢ νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νύματα καὶ διαταγὰς των· καὶ τοῦτο τὸ ὑποῦργημά των καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκλογὴ θέλει διατρέξει καὶ θέλει ἔχει τὸ κύρος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ δευτέρας κοινῆς σκέψεως.

«Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ μέρους των εἰλικρινοῦς, ἀπαθοῦς καὶ μετὰ

τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως εἰς τὸ ἀνωθεν ὑπούργημά των ἐξακολουθείας, καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὄλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς καὶ ἀνευ τινὸς ἀνθιστάσεως, προφασιολογίας καὶ ἀναβολῆς τῆς ἐξακολουθείας καὶ ἐνεργείας τῶν νευμάτων καὶ διαταγῶν των, ἐλάβομεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τὸν προσήκοντα ὄρκον ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἐν βάρει συνειδήτος καὶ τῆς τιμῆς μας. Καὶ οὕτως ἐπεδόθη αὐτοῖς τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον ἀποδεικτικὸν καὶ κυρωτικὸν γράμμα μας.

«1821 μαΐου 26.

ΕΛΟΥΣ ΑΝΘΙΜΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΙΕΡΕΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ,
ΚΑΝΕΛΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΡΗΓΑΣ ΠΑΛΑΜΙΑΝΗΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ,
Ο ΠΡΩΤΟΥΥΓΚΕΛΟΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ,

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,
ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΕΤΡΟΣ ΣΑΛΑΜΟΝΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΑΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΝΙΚΟΛ. ΠΕΤΜΕΖΑΣ καὶ ἀδελφοί,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΠΥΡΙΔΙΟΠΟΥΛΟΣ,
ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΕΡΙΚΑΣ,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΝΕΣΗΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΛΛΑΔΑΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ». (α)

Ἴδου τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν πολίτευμα. Ὀνομάζομεν δὲ τοῦτο γενικῶς ἑλληνικὸν καὶ οὐχὶ μερικῶς πελοποννησιακόν, διότι ἡ Πελοπόννησος τότε ἐθεωρεῖτο τὸ πᾶν, αἱ δὲ νῆσοι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Στερεὰ ἐνόμιζον ἑαυτὰς ἐξαρτωμένας ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπὶ αὐτῇ βεβαίως στηριζόμενος τῇ ἰδέᾳ καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὠργάνωσε, φθάσας εἰς Ὑδραν, οὐχὶ κεντρικὴν διοίκησιν τῶν νήσων, ἀλλ' ἐφορείας κατὰ νῆσον διὰ τοῦτο, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον μεταβάς, ἐζήτησε τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτῆς θεωρῶν, ὅτι ἀρχιστράτηγος ἀναγνωριζόμενος τῆς Πελοποννήσου ἔσεται ὁ ἀρχιστράτηγος ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω διελύθησαν οἱ ἐν Καλτεζαῖς συνελθόντες, τελεσθείσης δοξολογίας ἐκκλησιαστικῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον, ἐπεχούσης τόπον ὄρκου. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἐλous Ἀνθίμος, ἀνὴρ ζωηροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὅλως ζῆλος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, πολλῇ καὶ ἀρμοδίᾳ πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐχρήσατο ἐτοιμότητι πνεύματος. Ἀρπάσας ἀπὸ τῆς οσφύος τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου τὰ δύο πυροβόλια καὶ σταυρώσας ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀγίας εἰκόνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, προέβαλε πρὸς τὸν λαὸν στρέ-

φας καὶ ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ἀνεβόησε : « Ἕλληνας ἀδελφοί, εὐλογημένοι στρατιῶται τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ὁ Θεὸς ἡγίασε τὰ ἄρματα σας ! ! » (α). Δάκρυα εὐλαβείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ θείου ἔρρευσαν τότε ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλων.

Καταλλήλως ἐσκέφθη ἡ συνέλευσις τῶν Καλτεζῶν, πρῶτον μὲν παραδεχθεῖσα μέλη τῆς Γερουσίας καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου διὰ τὸ κοινὸν περὶ αὐτοῦ σέβας καὶ τὴν ἀναποχώριστον ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἰδέαν τοῦ θρησκευτικοῦ πολέμου· δεύτερον δέ, μὴ ἀναμίξασα ἐν αὐτῇ πρόσωπα στρατιωτικὰ, ἐτέρας ὄντα ἀρμοδιότητος· τρίτον δέ, ἀποφασίσασα προσωρινὴν τὴν Γερουσίαν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου. Πᾶσαν ἔλλειψιν ταύτης ἐδικαίου ἡ προσωρινότης αὕτη, καθόσον, πιπτούσης τῆς Τριπόλεως, δυνατὰ ἦσαν πλέον καὶ συνέλευσις τακτικωτέρα σχετικῶς ὑπὸ ἡσυχωτέραν πραγμάτων κατὰστασιν, καὶ διοικήσεις ἐννομωτέρα, καὶ σκέψεις ὠριμοὶ περὶ ἐθνικῆς τιнос συνελεύσεως, ἀφ' ἧς, ὡς τοῦ μόνου ἀκρογωνιαίου λίθου, τὸ πᾶν ἐξήρτητο.

Τῆς δὲ σχηματισθείσης διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐδρευσάσης ἐν τῇ Στεμνίτῃ τῆς Γόρτυνος, ἡ σφραγὶς ἔφερεν ἔμβλημα τὸν Σταυρὸν ἐπὶ κλάδου δάφνης μετὰ τῶν ἀκροτελευτίων κεφαλαιωδῶν στοιχείων « ΙΣ. ΧΣ », καὶ τὴν ἐπιγραφὴν « † Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ 1821 ». Αὐτῆς συγκαίρουσαι τὴν σύστασιν αἱ νῆσοι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ἐβεβαίουν τὴν εὐπειθειαν ἑαυτῶν ὡς πρὸς ἐθνικὴν κυβέρνησιν, διότι καὶ ἀληθῶς ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἀρμοδιότητα ἀνέλαβεν ἐπὶ τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν (β). Ἀλλ' ἀδύνατον ἦν τὸ μὴ προσκόψαι καὶ ταύτην, ὡς καὶ πᾶσαν ἐν ἐπαναστατικῇ ἐποχῇ οἰουδῆτινος τόπου ἀρτισύστατον διοίκησιν, ὡς φέρουσαν μάλιστα τὸ πρόγραμμα τῆς προσωρινότητος ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἀσθενὲς ἄρα φύσει, κατέστη μετὰ δεκαπενθημερίαν μόλις ἀσθενεστέρα θέσει, ἅμα ἀφιχθέντος τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. Ὀλίγας διὰ τοῦτο ἐξέδωκε πράξεις, καὶ πρώτη αὐτῶν λογίζεται ἡ ἀπὸ 30 μαῖου ἐγκύκλιος « πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, τοὺς στρατηγοὺς (γ) » καὶ λοιποὺς ἀπαξάπαντας τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου »

Πρωτότυπος εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς, ὡς ὅλων ἐφαπτομένη τῶν κλάδων τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας, ἡ, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἐγκύκλιος ἐχρησίμευσεν ὡς πρόγραμμα καὶ ὡς διάταξις οἰκονομικῇ, συγχρόνως δια-

λαμβάνουσα καὶ ἑτέρας δικαστικὰς, διοικητικὰς καὶ ἀστυνομικὰς διατάξεις, ὅλας διηρημένας ἐν δώδεκα ἄρθροις. Ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἡθικῆς τροφῆς «τῆς πρὸς ἀλλήλους χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφου ὁμοιοῦς», ἐτελεύτα εἰς τὴν ὕλικὴν τροφήν, τὴν πρὸς τὰ τέκνα τῶν πιπτόντων ἐν ταῖς μάχαῖς ὀφειλομένην παρὰ τῆς πατρίδος. Ἐπιτρέπουσα δὲ πρὸς τοὺς γενικοὺς ἐφόρους τὴν «ἐν φάδι Θεοῦ» ἐκλογὴν τῶν ὑποεφόρων, καὶ ἀπαγορεύουσα τὴν ἐπέμβασιν τούτων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἄλλων, ἐπέτασσε τό τε ποσὸν καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐγκτητικῶν φόρων ἐκάστης κατηγορίας· καὶ, μετὰ τινὰς ἄλλας περὶ ὁδοιπόρων, περὶ ξένων καὶ κατασκόπων ἀστυνομικὰς διατάξεις, ἀπηγόρευε τὴν ἐξαγωγὴν τῶν τροφίμων παντὸς εἶδους, τὸν θάνατον καὶ τὴν δήμευσιν, καὶ ἀνέθετεν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν αὐτῶν ἐφόρων τὴν τιμωρίαν ἄλλων τε καὶ παντὸς ἄρπαγος καὶ ἀτάκτου κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς τοῦ πολίτου.

Αὐτῶν ἀπολύτως τῶν μέτρων ἀνάγκην εἶχον αἱ τότε περιστάσεις, καὶ ἐν ταύτῃ ἡ Γερουσία περιωρίσθη, μεγάλην καθιστώσα τὴν ἰσχὺν τῶν ἐφόρων. «Προσέχετε λοιπὸν καλῶς, (ἐπελογίζετο), ἔφοροι καὶ στρατηγοί, ἐπ' αὐτῷ εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐνέργειαν τῶν διαταγῶν μας καὶ τοῦ πρέποντος χωρὶς τινα προφασιολογίαν καὶ φιλοπροσωπίαν. Ὅμοίως καὶ σεῖς οἱ λοιποὶ κάθε τάξεως ὅτι ἔχετε ὑπακοὴν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἐφόρων καὶ στρατηγῶν σας· ὅτι φυλάττετε ἐν τῷ μεταξὺ σας κάθε εὐταξίαν καὶ χρηστοθήβειαν, ὅτι, ὅποιοι ἤθελον παρακούσωσιν εἰς τὸ παραμικρὸν σχέδιον, ἡξεύρετε, ὅτι θέλουσι παιδευθῆ ἀπὸ μέρους μας σκληρότατα χωρὶς καμμίαν συγκατάβασιν, μέροντες αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀπόγονοί των εἰς παντοτεινὴν κατασχύνην των καὶ αἰμιάν. Καί, διὰ τὸ μὴ δοκιμάσετε τὰ τοιαῦτα καὶ μετανοήσετε ὕστερον ἀνωφελῶς, ποιήσατε, ὡς σὰς γράφομεν ἐξ ἀποφάσεως».

Ἐγραμμάτευε παρὰ τῇ Γερουσίᾳ ταύτῃ ὁ Παλαμίδης.

Ἡ ἐν Λαντσοίῳ μάχη (τῆς 10 μαΐου).

Συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Ἡλείᾳ, ὅ,τι καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι. Φοβεροὺς εἶχον οἱ Ἡλεῖοι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τοὺς Λαλαίους, ἀλλ' οὗτ' ἀπηύδων, εἰ καὶ ἔπασχον, οὗτ' ἀπηλπίζοντο, εἰ καὶ ἐνικῶντο. Οὐχὶ τόσῳ ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Γαστουναίων Τούρκων μετὰ τῶν Λαλαίων, ὅσῳ ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ καὶ τῆς διαλύσεως τῶν

Πατρῶν, ἡ κατάστασις τούτων ἔφερε τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς ἀμνηχανίας. Χάρις τοῖς προϊσταμένοις τοῦ λαοῦ, ὧν τὸ παράδειγμα συνετήρει ἀκατάβλητον τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Εἰς τούτων διεκρίνετο ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, ἀνὴρ εὐτολμίας μεγάλης καὶ στρατιωτικοῦ θάρρους, ὡς ὑπηρετήσας λοχαγὸς ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦς Γάλλους καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦς Ἀγγλους. Ἐντεῦθεν δ' ὠνόμαζον αὐτὸν οἱ Λαλαῖοι «Φραγκοπαλικάρι». Ἐξαιρέτως δ' ἡ γείτων ἀδελφὴ Ἑπτανήσος, καὶ μάλιστα αἱ πλησιέστεραι τῆς Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας νῆσοι, ἦσαν διὰ τὴν Ἠλείαν ὡς ἄλλη πυρόεσσα ἔστι αὐτῇ ὑπὲρ τοῦ δεινῶς ὑποφέροντος ἀνθρώπου ἐκ τοῦ φύχους.

Πρῶτος ὁ Βιλαέτης διενόηθη τολμηρῶς τὸν περιορισμὸν τῶν Λαλαίων, καὶ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ προχωρήσας ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ χωρίῳ Στρέφι, ἀπέχοντι τοῦ Λάλα ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Ἦν δ' ἐπὶ κεφαλῇς πεντακοσίων Πυργίων καὶ Ἠλείων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἐκ δὲ τῶν ἐν Βολάντζῃ στρατοπεδευσάντων Τριφυλίων προσῆλθον αὐτῷ περὶ τοὺς ἑκατὸν ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κινῶν καὶ τὸν Σταυρὸν Σαρνανίτην. Ὁ πρῶτος τούτων διετέλεσε κατὰ τὴν Ζάκυνθον ὑπαξιωματικὸς ὑπὸ τὸν Βιλαέτην ἐν τῇ ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ὡς προφυλακὴν δὲ αὐτοῦ ἀπέστειλεν ὁ Βιλαέτης εἰς τὸ χωρίον Λαντσοῖον μέχρι τῶν ἑκατὸν, τῶν μὲν Πυργίων ὄντων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κόλιαν, τῶν δὲ Ζακυνθίων ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Παναγιώτην καὶ Δημήτριον Καμβασαίους. Καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο τῶν χωρίων τούτων ἔκειντο παρὰ τῷ πεδίῳ. Οὕτως ὁ Βιλαέτης ἔφερε τοὺς Ἕλληνας πλησίον τοῦ Λάλα, ἐν ᾧ οἱ Λαλαῖοι ἐνίκων πρότερον τοὺς Ἕλληνας μακρὰν τοῦ Λάλα.

Τινὲς τῶν ἐν Λαντσοῖῳ Ἑλλήνων, μεταβάντες εἰς τὸ χωρίον Χελιδῶνι, ἤρπασαν τὰ πρόβατα τοῦ ἰδιοκτήτου αὐτοῦ Καραχούσου, ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον. Πρῶτον δὲ τῆς 40 μᾶτου κινήσαντες οἱ Λαλαῖοι ὑπὲρ τοὺς χιλίους, κατέλαβον πρῶτον οἰκίαν τινὰς τοῦ Λαντσοῖου καὶ βαθμυδὸν ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐκεῖ ὀλίγους Ἕλληνας. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἐπολέμουν μετὰ πείσματος καὶ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τῶν Λαλαίων ἔπεσον ἄλλοι τε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καραχούσου Νεζίφης. Οἱ Καμβασαῖοι ἦσαν τὸ παράδειγμα καὶ ἡ ἐμφύχωσις. Ὁ ἐν τῷ Στρέφι Βιλαέτης, ἀκούσας τοῦ πολέμου, ἐφώνησεν : «Ὁ-οποιος ἦναι χριστιανὸς καὶ παλικάρι, ἄς ἔλθῃ μαζί μου !» καὶ ἔδραμε πρὸς βοήθειαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῶν χωρίων Ἀρβανίτι

καὶ Καράτουλα, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν, διὰ τῆς πεδινῆς ὁδοῦ, πρὸς τὸ μέρος τῶν δενδροσκεπῶν λόφων, ὅπου ἦν καὶ μυλῶν. Εἰς τὴν φωνὴν τούτου ἠκολούθησαν μόνοι ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τοὺς ἑκατόν.

Οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγους βλέποντες αὐτοὺς, ἀντεξῆλθον πολλοὶ ἐκ τοῦ Λαντσοῦ, καὶ συνηγήθησαν μετὰ τοῦ Βιλαέτου παρὰ τὸν μυλῶνα καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ζμίλα. Ἡ μάχη ἤρξατο· καὶ ὁ μὲν σηματοφόρος τοῦ Βιλαέτου πληγόνεται, ὁ δὲ Σαρνανίτης φονεύεται, καὶ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἀποχωρίζει τοὺς πλειοτέρους, παρεγκλίναντας πρὸς τοὺς λόφους. Τότε ὁ Βιλαέτης μετὰ δεκαπέντε Πυργίων καὶ δεκατριῶν Τριφυλίων κατέλαβε παρακείμενόν τινα ἀμπελῶνα ἐκ τῶν τοῦ Λαντσοῦ, καὶ ἔδωκε μέτωπον. Ἄλλ' ἔμενον τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀπροφύλακτα, διότι ὀλίγους εἶχε, καὶ ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὠφελομένοι οἱ Λαλαῖοι, ἐκύκλωσαν τὸν ἄνδρα πολεμοῦντες αὐτὸν ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὁ Βιλαέτης ἤδη πληγόνεται τὴν κεφαλὴν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὢν, μάχεται καὶ ἐνθαβρύνει τοὺς ὀλίγους αὐτοῦ γενναίους. Οἱ ἐν Βολάντζη καὶ Βέχρου ἐκινήθησαν πρὸς βοήθειαν· ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ Βέχρου ὁ Καϊάφας μετὰ τεσσαράκοντα ἔδραμε πρὸς τὸ χωρίον Λάνθης, ὅπως βοηθήσῃ ἐκ τῶν νῶτων τοὺς περὶ τὸν Βιλαέτην· αἱ θέσεις ὅμως ὑπῆρχον προκατειλημμέναι. Ὁ Κινᾶς, ἐξεληθὼν τοῦ ἀμπελῶνος, μονομαχεῖ διὰ τοῦ ξίφους πρὸς τὸν Μουσταφᾶν Χάζον, ὀνομαστὸν Λαλαῖον, καὶ καταβάλλει αὐτόν· ἀλλὰ φονεύεται καὶ οὗτος παρὰ τινος ὑπηρετοῦ τοῦ Τοῦρκου διὰ πυροβολίου. Ἐπὶ τέλους πίπτουσιν ὁ Βιλαέτης καὶ οἱ ἄλλοι, ἐξ ὧν τρεῖς μόνοι ἔζων κατὰ τὴν τελευταίαν ὁρμὴν τῶν Λαλαίων, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς μάνος, πεπληγωμένος τὸν πόδα, ἐσώθη παραδόξως κρυβείς ἐν κοιλῷματι δένδρου. Ὄνομάζετο Βακοδιονύσιος (α). Οἱ δὲ Τοῦρκοι, τεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν πεσόντων Ἑλλήνων, καὶ ὡς ἴδιον τρόπαιον θέσαντες τὴν τοῦ Βιλαέτου ἐπὶ κάμακος, ἀπῆλθον εἰς τὸ Λάλα ἐν πλήρει θριάμβῳ. Τοὺς ἐν Λαντσοῦ κεκλεισμένους περιεφρόνησαν πλέον καὶ ἐγκατέλειψαν, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν τὸν Βιλαέτην, ὡς μόνον ὄντα τὸ φόβητρον τούτων.

Παρὰ τὸν γενναῖον καὶ λίαν φιλότιμον Βιλαέτην, ἄγοντα ἤδη τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα Ἑλληνες, καὶ περὶ τοὺς τριάκοντα πέντε ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐγένετο ἐπαισητη τοῦ ἀξίου Βιλαέτου ἡ ἀπώλεια, ὥστε οἱ Λαλαῖοι οὐ μόνον ἐλεηλά-

τουν ἔκτοτε καὶ ἔκαιον ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος καὶ τὰ ἀπώτερα χωρία τῆς Ἡλίδος, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀχαΐας προεχώρουν θύοντες καὶ ἀπολύοντες καὶ πᾶσαν προφυλακὴν Ἑλληνικὴν διαλύοντες. Τοιαῦται προφυλακαὶ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῶν Πατρῶν καὶ ἐν διαφύροις ὀχυραῖς θέσεσιν ὑπῆρχον ὑπὸ τοῦς ὑφοπλarchηγούς Γεώργιον Γιαννιά, Πανάγον Σανταμεριάνον, Ζέρβαν, Στέργιον καὶ Ἰωάννην Καραλήν. Μάλιστα δὲ ὁ Γεώργιος Γιαννιάς, ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Προσταίτης τῶν Πατρῶν καταγόμενος, πολλὰς πρότερον ἐπενεγκῶν κατὰ τῶν Λαλαίων ζῆμίας, κατεστράφη ἤδη μετὰ ὀκτὼ ἐτέρων στρατιωτῶν, συμπλακείς μετ' αὐτῶν πρὸς τὴν Κατσαροῦν, ἀπέχουσαν τοῦ μὲν Λάλα ὥρας ἑξ, τῶν δὲ Πατρῶν ἐννέα. Ὁρμητικώτατος πάντοτε ὢν, περιεκυκλώθη τότε παρὰ τῶν Λαλαίων, ὡς πολλῶν, καὶ μετὰ μόνων ἐγκαταλειφθεὶς τῶν ὀκτὼ στρατιωτῶν, ἐνεκαρτέρησε μὲν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν πολλοὺς θανατώσας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐθυσιάσθη. Οἱ Λαλαῖοι ἀπέκτησαν ἤδη δεύτερον τοῦ Λαντσοῦ ὀριάμβον, ὡς ἐπιτυχόντες τοῦ ἀφανισμοῦ καὶ ἐτέρου ἐχθροῦ ἐπιφόβου ὅπωςδῆποτε. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ Γεωργίου Γιαννιά, ὡς ἥρωϊκῶς πεσόντος. Κοινὸν ἦν ἄσμα τῶν στρατοπέδων ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ θάνατος τοῦτου.

Λ α λ α.

Πρώτη μακρόθεν συνεκροτήθη πολιορκία τοῦ Λάλα, παρὰ μὲν τῶν Γορτυνίων ἐν Βέτσι καὶ Ῥένεσι, ὡς προείπομεν, παρὰ δὲ τῶν Ὀλυμπίων ὑπὸ τὸν Τσανέτον Χριστόπουλον ἐν τῷ χωρίῳ Μεμέσσι, κειμένῳ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ. Τῇ 16 τοῦ ἀπριλίου ἐξῆλθον οἱ Λαλαῖοι πρὸς τὴν Αἰγουλινίτσαν καὶ τὰ κάτω χωρία τῆς Ὀλυμπίας. Τῇ δὲ 22 ἦλθον εἰς τὰ Ἀσπρα-σπήτια τῆς Γόρτυνος, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ Χριστιανούς τινας χωρικοὺς. Ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς εἰκοσιπέντε ἐνδύσαντες διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐνδυμάτων καὶ ὅπλων, ἀπέστειλαν ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, ὅπως διέλθωσι τὸν Ἀλφειὸν καὶ κατασκοπεύσωσιν, ἐὰν κατέχεται τὸ πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν μέρος. Φθάσαντας δὲ τούτους εἰς τὴν θέσιν Κολοκύθι καὶ διερχομένους τὸν ποταμὸν, οἱ ἐκεῖ φυλάσσοντες Ὀλύμπιοι ἐκτύπησαν ὡς Τούρκους, καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἤχμαλῶτισαν, ἐπανελθόντων εἰς τὰ ἴδια ὀλίγων. Οἱ Λαλαῖοι τότε ἐστρεψαν εὐθὺς εἰς τὸ Λάλα, καὶ οὐδέποτε πλέον ἐξῆλ-

θον πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν. Τῇ δὲ 13 μαίον Γορτύνιοι ὡς ἐξακόσιοι καὶ Ὀλύμπιοι ὡς ἑπτακόσιοι ἐτοποθετήθησαν ἐν Συκιᾷ, ἀπεχούση δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ Λάλα. Ἡ κατάληψις τῆς Συκιᾶς, ὡς θέσεως ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας Γόρτυνος, οὐδόλως ἢ μικρὸν ἐνδιέφερε τοῖς Λαλαίοις, διότι τὴν μεγάλην οὗτοι προσεῖχον πεδιάδα τῆς Ἡλίδος, καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν εἶχον, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ ὁρεινῆς μᾶλλον θέσεως. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεφασίσθη, ἵνα πολιορκηθῇ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ Λάλα, καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη δυσκατόρθωτος καὶ ἀτελεσφόρητος ἤθελεν εἶσθαι, εἰ μὴ συνέδραμεν ἡ ἀδελφὴ Ἐπτάνησος δι' ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ τηλεβόλων. Ὁ περιορισμὸς τῶν Λαλαίων δύο τινα ἀπῆτει, θάβρος καὶ ἱππικόν· καὶ ἰδοὺ ἡ μὲν περὶ τῆς γενναϊότητος τῶν Ἰονίων κοινὴ πεποίθησις ἐμπνέει θάβρος πολὺ, τὰ δὲ τηλεβόλα αὐτῶν ἀναπληροῦσι τοῦ ἱππικοῦ τὴν ἑλλειψιν.

Οἱ Ἴονιοι, πάντοτε θαυμαστοὶ ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ, κατέστησαν ἤδη θαυμαστότεροι διὰ τὸ ἐξαίρετον αἶσθημα καὶ τὸν ἀποφασιστικώτατον χαρακτήρα, ὃν ἔδειξαν. Εἰ καὶ μὴ διετέλουν ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν, αὐτοὶ συνεμερίσθησαν καὶ ἤδη, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ 1769, τοῦ πνεύματος τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἄλλοι τουρκοκρατούμενοι. Εἰ καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ἡ ἀγγλικὴ προστασία τὴν οὐδετερότητα, καὶ ταύτην δι' ὅλων τῶν βιαίων μέτρων, αὐτοὶ ὑπερβαίνοντες πᾶν πρόσκομμα καὶ πάντα φραγμὸν, τὰ πάντα δὲ ἀπαρνούμενοι ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ καθήκοντος, ἐδραπέτευον εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι ἐθεώρουν αὐτὸν, ὡς καὶ ἦτο, οὐχὶ μερικὴν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσιν. Ἐδραπέτευον ἀληθῶς πληθὸς· πολὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ὑποκειμένων τῇ Τουρκίᾳ ἐπαρχιῶν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ αἰσθήματος τούτων ἦνοῦτο καὶ ἡ ἀνάγκη· τοὺς δὲ Ἰονίους ἐκίνει μόνον καὶ καθαρὸν τὸ αἶσθημα. Πρὸς ἀπόδειξιν, ὅσων λέγομεν, ἀρκεῖ παρὰ πᾶν ἄλλο, ἂν παρατηρήσῃ τις, ὅτι, καθὼς ἐν ταῖς Ἡγεμονεῖαις μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, οὕτω καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι λογίζονται αὐτοὶ ἐν τοῖς πρώτοις, ἐλίγοι μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐκλεκτοὶ πρὸς τὸν πόλεμον.

Οἱ Ζακύνθιοι, ὡς πλησιέστεροι, ἔδραμον πρῶτοι, οἱ μὲν ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Καμβασαίους, καὶ ἄλλοι κατόπιν ὑπὸ τὸν Διονύσιον Σεμπρικόν, Γεώργιον Σολωμοῦ, Ἀναστάσιον Γιαννικέσην καὶ Παναγιώτην Στοῦρτσαν, εἰς Ἡλίδαν· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Παθαμένον καὶ τὸν Παῦλον Ἀντισετήρην εἰς Ἀχαΐαν· καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Μερχάτην

εἰς Μεσσηνίαν, ὅλοι μέχρι τῶν τετρακοσίων. Περὶ τὰ τέλη δὲ ἀπριλίου ἐκ τῆς Κεφαλληνίας ἀπέβησαν εἰς τὴν Κυλλήνην (Γλαρέντσαν) πρῶτος ὁ Εὐαγγέλης Πανᾶς μετὰ ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ δύο σιδηρῶν τηλεβόλων· τῇ δὲ 9 μαΐου ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, Γεράσιμος Βίκτωρος Φωκᾶς καὶ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα, ἐν οἷς καὶ δύο ἱερεῖς, δύο ὀρειχαλκίων τηλεβόλων καὶ ἱκανῶν πολεμοφοδίων. Ἀπορεῖται, τίνοι κατώρθωσαν τρόπον τὴν τε προμήθειαν καὶ τὴν φόρτωσιν τοῦ ὕλικου, ὥς καὶ τὴν ἐπιβίβασιν τοσοῦτων ἀνθρώπων, ὑπὸ τὰ ὄμματα ἐξουσίας δυσμενοῦς καὶ ἀγρόπνου καὶ ἐντὸς ἐνὸς μῆνου πλοίου τοῦ Ἀναστασίου Φωκᾶ.

Τὸ πλοῖον αὐτὸ, ἀποπλεῦσαν ἐκ τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, κατεβίβασε ταύτην, ἅμα ἐλλιμενισθὲν ἐν τῇ ἐπινείᾳ τῆς Κυλλήνης, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων τὴν ἑλληνικὴν ὑψωσε (α). Γενομένης δ' ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ἀνηκούσης παρακλήσεως πρὸς τὸν Θεὸν παρὰ τῶν ἱερέων, ἀπέβη αὐθημερὸν τὸ σῶμα αὐτὸ, ὑποδεχθὲν παρὰ τῶν Ἡλείων διὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ φιλοφροσύνης. Πρὸς πλείονα δὲ ἐρψύχωσιν τῶν κατοίκων, ὥς διεσκορπισμένων ὥσεπιπαλὺ, ἔγραψαν, σκοπίμως ποιοῦντες, οἱ προϊστάμενοι τούτου πομπώδη προκήρυξιν, ἀγγέλλοντες τὴν ἔλευσιν ἑαυτῶν ὥς προδρόμων ἄλλων πολυπληθεστέρων σωμάτων, ὑπισχνόμενοι ἐν γένει μεγάλα καὶ αὐτονομαζόμενοι Ἀρχηγοὶ καὶ Στρατηγοὶ τῶν ἡνωμένων δυνάμεων τῆς Ἐπικτήσου. Παρεδέχετο μὲν, καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε ἐξηγήθημεν, ὥς ἀληθές, πᾶν ὅ,τι ἐγράφετο καὶ διεδίδετο τότε ψευδὲς συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἐπαναστατῶν· ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τῶν Ἰονίων διέφερε, διότι ἐστηρίζετο ἐπὶ τινος πραγματικότητος. Ὅλοι διὰ τοῦτο αἱ διασπαρεῖσαι παρ' αὐτῶν ὑπερβολαὶ περὶ μεγάλων προσωπικῶν καὶ ὕλικῶν βοηθημάτων ἐπιστεύθησαν, καὶ ἰδίως τοὺς βεβυθισμένους ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ Ἡλείους ἀνεζώωσαν. Προσθέτομεν μάλιστα, ὅτι ἡ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ συλληφθεῖσα ἀγαθὴ περὶ τῶν ὄλων ἰδέα ὥς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν Ἰονίων, ἱσοσταθμίζετο ἐν μέρει πρὸς τὴν μετ' οὐ πολλὴ γεννηθεῖσαν ὥς ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.

Τῇ 10 μαΐου τὸ μὲν πλοῖον τοῦ Φωκᾶ, ἐφωπλισμένον ὃν καὶ δι' ἐβδομήκοντα ἐφοδιασθὲν στρατιωτῶν Ἰονίων, προσδιωρίσθη εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν παραλίαν τῶν Πατρῶν· τὸ σῶμα δὲ, ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἤδη συγκείμενον, ὠδευsen ἐπὶ τῆς ἐρμωθεῖ-

σης παρὰ τῶν Λαλαίων χώρας, καὶ διηυθύνθη εἰς Μανολάδαν. Ἐκεῖ εὗρε τὸν Σισίνην, μάλιστα ἀνακύπτοντα ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀμμηχανίας· ἐκεῖ ἠνώθη τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Πανᾶ. Τῇ δ' 26 μαΐου προέβη εἰς τὰ χωρία Στρέφι καὶ Κούκουρα, ὅπου διέμεινε μέχρι τῶν 30 τοῦ αὐτοῦ, αὐξήθην διὰ τῆς προσθήκης οὐ μόνον τῶν Ζακυνθίων, ἀλλὰ καὶ ἱκανῶν ἐντοπίων δι' ἐνεργείας τοῦ Σισίνου. Τοιοῦτωτρόπῳ οἱ Ἴόνιοι συνεποσώθησαν ἤδη καθ' ἑαυτοὺς μὲν περὶ τοὺς τετρακοσίους, μετὰ τῶν Ἠλείων δὲ περὶ τοὺς ἑπτακοσίους. Ἐν τῷ Στρέφι ἐστρατοπέδευε τότε ὁ ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Βιλαέτου Νικόλαος· μεθ' ἑτέρων δὲ διακοσίων ἦλθε καὶ ὁ Σισίνης εἰς Κούκουρα. Ἐκεῖθεν καὶ οἱ Ἴόνιοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, ἀνταποκριθέντες μετὰ τῶν ἐν Συκιᾷ περὶ τοῦ συμφώνου πλησιασμοῦ πρὸς τὸ Δάλα, ἐκίνησαν τῇ 30 μαΐου, περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἀριθμούμενοι ἤδη, εἰς τὴν Κάπελιν, καὶ τῇ ἑσπέρᾳ κατέλυσαν ἐν τῷ χωρίῳ Γουμέρω, ὅπου νυξήθησαν μέχρι τῶν δισχιλίων. Συγχρόνως καὶ ὁ Παναγιώτης Φωτῆλας μετὰ τοῦ διπλαρηγητοῦ Γεωργίου Λεχουρίτου ἐπλησίασε πρὸς τὰ λεγόμενα «Δι-βριώτικα ἀμπέλια». Πρωίας δὲ γενομένης, ἐξεστράτευσαν καὶ Ἴόνιοι καὶ Ἠλεῖοι διὰ τῆς μεγάλης πεδιάδος, ἔχοντες τὴν ἀνήκουσαν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ ἐν τῷ κέντρῳ φέροντες τὰ τηλεβόλα, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰς ἀποσκευάς.

Μαθόντες οἱ Λαλαῖοι τὴν κίνησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐξῆλθον οἱ πλείους μὲν ἐναντίον τούτου, οἱ ὀλίγοι δὲ κατὰ τῶν Ὀλυμπίων καὶ Γορτυνίων τῆς Συκιᾶς. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἴόνιοι καὶ Ἠλεῖοι φθάσαντες πρὸς τινὰ λόφον, κείμενον πλησίον τῆς θέσεως λεγομένης «Τὸ μνημα τοῦ Βοδίνη», ἤκουσαν αἴφνης καὶ πυροβολισμῶν καὶ φωνῶν *Ααλιῶται! Ααλιῶται!* Ἦρκεσεν ἡ φωνὴ *Ααλιῶται*, ὅπως φοβίσθη τινὰς τῶν χωρικῶν, ἀμέσως φυγόντας. Ἀλλὰ δραμόντες καὶ οἱ Ἴόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἠλεῖοι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὀλίγῳ κατακλινοῦς λόφου, ἐπεχείρησαν ἐκεῖθεν οἱ πρῶτοι τοῦ τηλεβολισμοῦ κατὰ τῶν Λαλαίων ἐρχομένων· ἅμα δὲ προεχώρησαν οὗτοι ὑπὸ τοὺς πρόποδας, ἤρξατο ὁ φιλὸς πυροβολισμὸς τῶν μὲν Ἑλλήνων ἄνωθεν, τῶν δὲ Λαλαίων κάτωθεν. Ὀρμησάντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸ Δάλα διὰ τοῦ Πριναρίου, καὶ οἱ Ἴόνιοι ἠκολούθησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος. Τότε ἔφθασε καὶ ὁ Φωτῆλας μετὰ πεντακοσίων περίπου Καλαβρυτινῶν· ὅλοι δ' ἑμοῦ καὶ Ἴόνιοι καὶ Πελοποννήσιοι ἐν γένει προεχώρησαν, οἱ μὲν Ὀλύμπιοι καὶ Γορ-

τύνιοι τῆς Συκιᾶς πρὸ τῆς δειλῆς, οἱ δὲ Ἴόνιοι, Ἥλαιοι καὶ Καλαβρυτινοὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας, εἰς τὸ ὄρος Ποῦσι, ἀπέχον τοῦ Λάλα περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν.

Τῆς ἡμέρας αὐτῆς τὸ συμβᾶν ἐξηγήθη ὡς πρῶτος καὶ κάλλιστος οἰωνός. Κυρίως δὲ οἱ μὲν Λαλαῖοι ἐγνώρισαν, ὅτι πολεμήσουσι τοῦ λοιποῦ πρὸς ἐχθρὸν τολμηρὸν καὶ ἐφωδιασμένον διὰ τηλεβόλων, ἀπερ' ἐντύπωσιν ἔκαμον μεγάλην τοῖς Τούρκοις· οἱ δὲ Ἥλαιοι, Καλαβρυτινοὶ, Γορτύνιοι καὶ Ὀλύμπιοι εἶδον, ὅτι συστρατεύουσι μετὰ ἀξιομάχων. Ἰδίως δ' ἐνέπνεε τοῖς Πελοποννησίοις σέβας καὶ ἰδέαν ἐνταυτῷ μεγαλητέραν ἢ τε θρησκευτικὴ καὶ στρατιωτικὴ διαγωγὴ τοῦ Ἰονίου σώματος, ὡς φέροντος μορφὴν τινα εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς. Κατὰ πᾶσαν πρῶταν οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ ἐψάλλον τὴν ἀρίαν παράκλησιν, οἱ τυμπανισταὶ ἔκρουον τὰ τύμπανα αὐτῶν, οἱ σαλπικταὶ ἐσάλπιζον καὶ οἱ τηλεβολισταὶ ἔρριπτον ἐν τηλεβόλον· κατὰ πᾶσαν δ' ἐσπέραν ἐπανελαμβάνοντο τὰ αὐτά, ἐτάττοντο νυκτοφύλακες ἐκ διαλειμμάτων καὶ οἱ στρατιῶται ἀνεπαύοντο.

Τῇ 2 ἰουνίου ὀχυρωθέντων τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Ποῦσι, ἀντωχυρώθησαν καὶ οἱ Λαλαῖοι ἔξω τοῦ Λάλα. Τῇ 3 κατέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ πεδίον διὰ χαρτολογίαν τῶν ζώων καὶ κατασκόπευσιν τοῦ τόπου. Οἱ Λαλαῖοι ἔμειναν ἀκίνητοι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην. Ἐντεῦθεν οἱ Ἕλληνες ὑπέλαβον καταβεβλημένους αὐτοὺς, καὶ τῇ 4 οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἰονίων ἔγραψαν τὰ ἀκόλουθα, λαμβάνοντες ἡγεμονικὸν ὡς πρὸς τοὺς Λαλαίους τόνον.

« Ἀγάδες τοῦ Λάλα καὶ λοιποί.

« Διατεταγμένοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀπὸ τὸν Γενικὸν Ἐπίτρον Πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ἤλθαμεν ἐνταῦθα γὰρ σᾶς πολεμήσωμεν ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὡς ἀνέκαθεν καλοὶ φίλοι σας καὶ γείτονες, σᾶς προβάλλομεν, ὅτι, ἂν θελήσετε νὰ παραδοθῆτε χωρὶς πόλεμον εἰς ἡμᾶς, σᾶς ὑποσχόμεθα ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας. Ἄλλως, ἀφ' οὗ ἐκάμαμεν τὸ χρέος μας, τὸ κρίμα ἂς ᾖ ἡμεῖς εἰς τὸν λαιμὸν σας».

Τοῦ γράμματος τούτου ἐγένετο κομιστὴς ὑπὸ λευκὴν σημαίαν Κεφαλλὴν στρατιώτης, λεγόμενος Παναγιώτης Μεσσάρης. Οἱ Λαλαῖοι περιποιήθησαν αὐτῷ καὶ τὴν ἐπομένην ἔδοσαν ἀπάντησιν.

»Πρὸς σὰς κύρ Μεταξᾶ καὶ λοιποὶ φίλοι μας καπεταναῖοι
»Κεφαλλορίταις καὶ Ζακυνθιοῖς.

«Ἐλάβαμεν τὸ γράμμα σας καὶ εἶδαμεν, ὅσα μᾶς γράφετε. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ Μπέηδες καὶ οἱ Ἀγάδες εἶναι τριγύρω ἔς τοῦ Λάλα μὲ τὰ ἀσκέρια, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ σᾶς ἀποκριθοῦμεν σήμερον μὲ τὸν ἐδικόν σας κύρ Παναγιώτην, ἀλλ' αὐρίον μὲ ἐδικόν μας ξεμοτόχου ἐλτοσῇ. Λάβετε ὡς τόσον ἐλίγα κεράσια τοῦ Λάλα καὶ δύο βεβανιὰ διὰ ἀγάπην, καὶ μένομεν».

Ἐν τῷ Λάλα δ' κέρασος τὸ πολυπληθέστερον ἦν δένδρον. Ἦσαν ὅμως τὰ κεράσια καὶ αἱ θρυμματίδες (βεβανιὰ) δαίγμα φιλοφροσύνης; Παραδεχόμεθα, ὅτι οἱ πνευματώδεις Ἀλβανολαλαῖοι ἐνόουν διὰ μὲν τῶν κερασιῶν πυριτιδοβολὰς, διὰ δὲ τῶν θρυμματίδων ἀφθονίαν τροφῶν ἐξηγοῦντο δὲ συμβολικῶς πρὸς τοὺς Ἰονίους, ὅτι ἀντὶ παραδόσεως πολεμήσουσιν αὐτούς· καὶ, ἂν ἔτι πολιορκηθῶσιν, ἔχουσι πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν πλοῦτον τροφίμων. Τὸν νοῦν τοῦτον τοῦ γράμματος ἐβεβαίωσαν τῇ ἐπιούσῃ οἱ Λαλαῖοι διὰ τῆς ἀκολούθου ὀριστικῆς ἀπαντήσεως, ἣν ἀπέστειλαν δι' ἱππέως φέροντος πρασίνην σημαίαν.

»Πρὸς τοὺς φίλους μας καπεταναίους Κεφαλλορίτας καὶ
Ζακυνθιοὺς.

«Καθὼς χθὲς σᾶς ἐγράψαμεν μὲ τὸν ἐδικόν σας Παναγιώτην, ἰδοὺ ἐξαποστέλλομεν τὸν ἐδικόν μας Μπέϊκον Κεχαγιᾶν, ἄνθρωπον, ὅστις χαίρει ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην μας, διὰ νὰ σᾶς δμλήσῃ καὶ στοματικῶς, ὅσα δὲν ἔχομεν τὸν καιρὸν νὰ γράψωμεν πλατύτερα. Εἶναι ἀλήθεια, καθὼς λέγετε ὅτι ἐσταθῆκαμεν φίλοι καὶ καλοὶ γείτονες· ἀλλ' ἴσῃ ἴσῃ διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίσαμεν ποτε, ὅτι πιστεύοντες τὰ ψεύματα τῶν Μωραϊτῶν καὶ ξεχωριστὰ αὐτοῦ τοῦ ψευτοΓιωργῆ (α), νὰ ἔλθετε νὰ μᾶς φορτωθῆτε μέσσα ἔς τὰ σπήτιά μας. Ὅ,τι ἔγινεν, ἔγινε. Ὅσα μᾶς λέγετε, εἶναι χάλτῃ, τὰ ὅποια δὲν στοχαζόμεθα πῶς καὶ ἐσεῖς πιστεύετε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς λέγομεν, νὰ ἔλθετε εἰς τοῦ Λάλα, ὅπου θέλει σᾶς δεχοῦμεν ὡς καλοὺς φίλους, καὶ θέλει σᾶς συνοδεύσωμεν ἕως τὸ Κατάκωλον, ἢ τὴν Γλαρέντσαν, διὰ νὰ πᾶτε ἔς τὰ σπήτιά σας καὶ νὰ μένωμεν πάντα φίλοι. Ἀλλέως καὶ δὲν ἀκούτετε αὐταῖς ταῖς φιλικαῖς συμβουλαῖς μας, τὸ κρῖμα ἂς ᾔγῃαι ἔς τὸν λαϊμόν σας.

«Λάλα ὁ Ἰουνίου 1821».

Ὁ ἀπεσταλμένος Μπέϊκας, ἄνθρωπος πολλοῦ πνεύματος, προσέθετο καὶ προφορικῶς τὰ ἀκόλουθα : «*Ἀν' ἐλθῆτε οἱ Κεφαλλορίταις*

»καὶ Ζακυνθιοὶ ἔς τὸ Λάλα, οἱ βέργηδες καὶ οἱ ἀγάδες, καθὼς σᾶς
 »γράφουν, θέλουν σᾶς δώσουν καὶ μπαχετζίσια, γιὰ νὰ πᾶτε ἔς τὸ
 »καλὸ ἂν δὲ θέλετε νὰ πολεμήσετε, τότε ἔπρπε νὰ φέρετε τριάντα
 »χιλιάδες καπέλλα» ἐνόει δὲ οὕτω τὸ ἐλιγάριθμον τῶν Ἰονίων καὶ
 τὸ ἀκαταμάχητον τοῦ Λάλα παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Λαβὼν τό-
 τε τὸν λόγον ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἀπεκρίθη ἐκ προσώπου τῶν Ἰονίων·
 «Ὡς φίλοι, ἐστοχάσθημεν νὰ σᾶς προβάλοιμεν νὰ παραδοθῆτε χω-
 »ρὶς πόλεμον, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ σᾶς προφυλάξωμεν ἀπὸ τῆς
 »ἀγανάκτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ» ἐπεὶ δὲ ὅμως οἱ βέργηδες καὶ
 »οἱ ἀγάδες μᾶς ἐστοχάσθησαν ποταποὺς καὶ ἀροήτους, τὸ κρῖμα ἢς
 »ἦναι ἔς τὸν λαμὸν τους. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησίς μας, καὶ αὐριορ
 »ἔχομεν πόλεμον». Ἀνθ' ὧσων δὲ οἱ Λαλαῖοι ἐπεμψαν κερασίων καὶ
 θρυμμάτιδων, ἀντεφιλοφρονήθησαν παρὰ τῶν Ἰονίων διὰ ποτῶν καὶ
 γλυκασμάτων (α).

Ἀ κ ρ ο β ῆ ρ ι ν θ ο ς .

Τὰ πράγματα τοῦ Ἀκροκρίνου ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν αὐ-
 τῶν κατάστασιν ὑπὸ μορφῇν συστηματικωτέραν μετὰ τὴν μάχην τοῦ
 Βαλτετσίου, ἥτοι κατὰ μεσοῦντα μάϊον. Διαλυθείσης τῆς πρώτης
 πολιορκίας, οἱ ἐν αὐτῷ Τοῦρκοι ἐξήρχοντο τροφολογοῦντες οὐχὶ μα-
 κρᾶν, καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως προσεχῆς ἐκαραδόκουν, ἀφ' οὗ
 εἶδον τοὺς τοσοῦτους θριάμβους τοῦ ἐπελθόντος Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἀπὸ
 ἡμέρας δὲ εἰς ἡμέραν ἥλιπζον ἐπελευσόμενον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὸν
 Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνέτρεψεν ἡ μάχη τοῦ Βαλ-
 τετσίου καὶ ὁ ἰσχυρὸς γινόμενος ἀντιπερισπασμὸς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ.
 Ἀληθῶς οἱ Νοταραῖοι ἀπομεμερισμένοι ἔτι ἦσαν· πλὴν αἱ νοημονέ-
 στεροι καὶ ὑποληπτικώτεροι τῶν Κορινθίων εἰργάζοντο πάσῃ δυνά-
 μει πρὸς τὴν ταχυτέραν καὶ συστηματικωτέραν ἐπανάληψιν τῆς πο-
 λιορκίας· πρὸς τοῦτο δὲ συνέστησαν ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Ἁγίου Γε-
 ωργίου δημογεροντίαν ἐπαρχιακὴν, ἥγειραν κλιβάνους ἐν τῷ Ἰσθμῷ
 καὶ ταῖς Κεγχραιαῖς, καὶ τὴν πολιορκίαν ἀνεσχημάτισαν ὑπὸ τὴν
 ἀρχηγίαν μὲν τοῦ Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ, ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς
 δὲ Παπανίκαν, Χελιώτην, Ἰωάννην Σοφικίτην καὶ ἄλλους Κοριν-
 θίους. Ἐπανῆλθον δ' ὡσαύτως συναγωνιζόμενοι καὶ Πειραῖοι ὑπὸ τὸν
 Γεώργιον Διδασκαλόπουλον, καὶ Μεγαρεῖς ὑπὸ τὸν Πανούσην, καὶ Ὑ-
 δραῖοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κρεζῆν καὶ Κιβωτῶν, καὶ Καλαύριοι ὑπὸ

τὸν Γεώργιον Κριεζήν, Δουζήναν (α) καὶ Χριστόδουλον Μερτίκαν. Πολ-
λῶν ἔτι καὶ κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν θεωροῦνται ἐπαίνων ἄ-
ξιοι ὅτε Θεοχάρης Ῥέντης (β), Σταῦρος Νικολάου, Ἀναγνώστης Οἰ-
κονόμου, Μιχαὴλ Αελέκος, Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, ἄλλοι τε καὶ
ὁ ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννης Κλάδος.

Ὁ Ἀκροκόρινθος, ἐγειρόμενος ἐπὶ βουνοῦ ὑψηλοῦ χιλίων τετρακο-
σίων ποδῶν, περιφερείας πέντε μιλίων καὶ πανταχόθεν ἀποκρήμνου,
καθ' ἑαυτὸν μὲν ἦν φρούριον ἰσχυρόν, δεινῶς ἐπηρεάζον τὴν πόλιν
καὶ ἀπὸ μόνου προσβαλλόμενον τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ὑψομένου γεω-
λόφου Πεντεσκοῦφι. Πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς πυρίτιδος ὑπελαμβάνετο
ἀπόρρητος δι' ὄπλων καὶ ἐφόδων, καὶ ἦτο πραγματικῶς τοιοῦτος,
μίαν ἔχων ἀνάβασιν στενὴν καὶ χαλεπὴν. Ἀλλὰ μεσόγειος ὢν, ἐπο-
λιορκεῖτο εὐκόλως. Ἡ ἔξωθεν καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης σίτισις αὐτοῦ
δυσκολωτάτη ἦν· μόνος δὲ τὸ τοιοῦτον ἡδύνατο στόλος πολεμικός,
καὶ οὗτος φέρων στρατὸν ἱκανὸν πρὸς ἀπόβασιν, εἰ συνεχωρεῖτο ἢ
εἰσπλευσις τούτου ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πρὸ τοῦ στομίου ἔχοντος
τὴν Ὑδραν Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἀπ' αὐτοῦ ἀπείχεν ὁ Ἀκροκόρινθος
ἐπὶ δύο ὥρας, πολλῶν μάλιστα μεσολαβοῦντων πετρωδῶν λοφίσκων.
Ἀπὸ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὡς εὐρυχώρου καὶ ἀσφαλιζομένου
διὰ τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου, ἡ μὲν εἰσπλευσις εὐκόλος ἦν, ἡ σίτισις
ὅμως δύσκολος καὶ πάλιν, ὡς ἀπαιτοῦσα τὴν συνδρομὴν στρατοῦ
γηίνου διὰ τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεσολαβοῦσαν ἀπόστασιν, ἥς ἡ
συντομωτέρα ὑπερβαίνει τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἐλείπον ἤδη τὰ πέν-
τα ἐκεῖνα ὀχυρώματα, ἅπερ ὁ Μοροζίνης ἀνήγειρεν ἄλλοτε μεταξὺ
τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῆς θαλάσσης, ἀσφαλιζόντα τὴν μεταξὺ τού-
των συγκοινωνίαν. Παραδεκτέον ἄρα, ὅτι, εἰ μὴ ἐφωδιάζετο ἱκανῶς
ὁ Ἀκροκόρινθος ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἡ πτώσις αὐ-
τοῦ ἔμελλε γενέσθαι ταχυτέρα τῆς τῶν φρουρίων Ἐπιδαύρου Λιμη-
ρᾶς καὶ Πύλου.

Οἱ ἑνοπλοὶ Τοῦρκοι τοῦ Ἀκροκορίνθου ὑπερέβαινον ἤδη τοὺς δ-
κτακοσίους. Οἱ μετὰ τῶν πολιορκητῶν ἀκροβολισμοὶ καὶ αἱ συμ-
πλοκαὶ τούτων ἀπέβαινον ἀτυχεῖς πάντοτε, καὶ οὐδὲν παρουσιάζου-
σιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἄξιον σημειώσεως ἰδίας. Ἐγίνοντο δὲ αὐ-
ται σπάνιαι, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι οὐδένα πολεμικῶς εἶχον φόβον καὶ
ἀνάγκην. Ἡ δυστυχὴς ὅμως ἔρις οὐκ ἐφείσθη καὶ πάλιν τῆς ἡσύχου
πορείας τῆς πολιορκίας ταύτης. Ἀρχηγούντων ἤδη κατὰ γῆν μὲν τοῦ

Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ, κατὰ τὸν Σαρωνικὸν δὲ κόλπον τοῦ Κωνσταντίνου Μεθενίτου, οἱ Στενοχωρίται ἅπαντες διηνέχθησαν σφοδρῶς κατ' αὐτῶν καὶ τῆς πολιορκίας μάλιστα ἀπεσύρθησαν, ἀποδίδοντες μὲν τῇ Μεθενίτῃ καὶ τρόπους σκληροῦς καὶ ἰδιωφελείας μεγάλας, ἀπαιτοῦντες δὲ ἀντὶ τοῦ Πετμεζᾶ ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τὸν Βαριόπουλον.

Ν α υ π λ ί α.

Τῆς δὲ Ναυπλίας ἡ πολιορκία ἐπαναληφθεῖσα ὑπὸ τὸν Νικήταν, ἐσχηματίσθη, τοποθετηθέντων τοῦ μὲν Κρέστα ἐν τῇ χωρίῳ Μερζέ, τοῦ δὲ Στατίκου ἐν τῇ Κατσίγκρι, τοῦ δὲ Τσόκρη, Μητρο-Διάτα καὶ Νέζου ἐν τῇ Κατόγλι, τοῦ δὲ Μεδῆ καὶ Κωνσταντίνου Κακάνη ἐν τῇ θέσει Κιόσκι. Ἡ δύναμις ὅλων ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους, ἀλλὰ διήρητο ἐν πολλαῖς θέσεσιν, οὐδ' εἶχε τὴν εὐκολίαν τῆς ἀλληλοβοηθείας διὰ τὸ πεδινὸν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἔλλειψιν ἵππικου. Μόνη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐσιώδης συμπλοκὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ Κατόγλι. Οἱ Τούρκοι ἐξελθόντες πεζοὶ καὶ ἵππεις μετὰ τριῶν τηλεβόλων ἐπετέθησαν ἰσχυρῶς, οἱ δ' Ἕλληνες ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἐκεῖ πύργῳ ἀντιστάμενοι ἀποφασιστικοί, ἕωσὺ ἐφθασαν βοηθοὶ διάφοροι ἐκ τῶν ἄλλων σωμάτων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Καρακαλᾶ Διονύσιος, καταλαβὼν τὰ νῶτα τῶν πολεμίων. Οὕτως ἀπέτυχον οἱ ἐχθροὶ νικηθέντες· οἱ δ' Ἕλληνες κατώρθωσαν ἐπομένως τὴν πυρπόλησιν μὲν ὅλων τῶν πρὸς τὸ φρούριον ἀθερίστων γεννημάτων, τὸν θερισμὸν δὲ ὅλων τῶν λοιπῶν, δι' ὃν οἱ Τούρκοι λόγον κατήντησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐπαισητὴν τροφῶν ἔλλειψιν. Ἀπέναντι Ἑλλήνων πολιορκητῶν ἡ Ναυπλία, ἥτις ὑποπέπτωκεν ὑπὸ τὸ Παλαμήδιον, ἦτο πλέον τι, ἢ γίγας ἐνώπιον νάνων, οὐδὲν ἄλλο φοβούμενος, ἢ μόνην τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀτροφίας. Δις γενόμενοι κύριοι αὐτῆς οἱ Τούρκοι, τῷ μὲν 1550 διὰ συνθήκης, τῷ δὲ 1714 δι' ἐφόδου, προώρισται, ἵνα ἀπολέσωσιν ἐπίσης δις, τῷ μὲν 1687 ἐπὶ Μοροζίνου, μεθ' οὗ συνεμάχησαν οἱ Ἕλληνες τότε, τῷ δὲ 1822 ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ φρουρίων μεγάλας ἐπὶ τῆς Ναυπλίας ἐστῆριζον ἐλπίδας καὶ Ἕλληνες καὶ Τούρκοι, δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἕκαστον μέρος. Ἀλλ' ὥς πρὸς τὴν συντήρησιν ταύτης οἱ λογαριασμοὶ τῶν Τούρκων ἐπισφαλέστατοι ἦσαν· διότι, ὅπως σώσωσιν αὐτήν, ὥφειλον, ἵνα καταστρέψωσι τὰς νήσους Πετσῶν καὶ Ἰθράς· μὴ γινομένου δὲ δυνατοῦ τούτου, ἡ πτώσις αὐ-

τῆς ὑπελογίζετο ἀναπόφευκτος, ζήτημα μόνον χρόνου οὔσα καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐκ τῆς ξηρᾶς συνδρομὴν, ὡς τυχαίαν κυρίως καὶ προσωρινὴν πάντοτε. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι μόνον ἀνθεῖξαν μέχρι τέλους τὰ φρούρια, ὅσα μέτωπον εἶχον θάλασσαν ἀνοικτὴν, ὡς ἡ Μεθώνη, Κορώνη καὶ καθεξῆς, διότι ἐσιτίζοντο εὐκόλως· ὅσα δὲ ἔκειντο μεσογείως, ὡς ὁ Ἀεροκόρινθος, ἡ Τρίπολις, ἡ Ἀκρά τῶν Ἀθηνῶν καὶ καθεξῆς, ἢ ἐν μυχοῖς κόλπων καὶ λιμένων, ὡς ἡ Ναυπλία, Ἐπίδαυρος, Λιμηρά, Πύλος καὶ καθεξῆς, ταῦτα ἐκαρτέρησαν μὲν, ὅσῳ ἦτο δυνατόν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπεσον.

Ἐπίδαυρος Λιμηρά.

Εὐρέθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Ναυπλίας Ἕλληνας, ὀνόματι Παναγιώτης Μερτσάνης, ναύτης ἔμπειρος καὶ ἔχων τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς. Τοῦτον οἱ Τούρκοι τῆς Ναυπλίας ἔπεισαν διὰ πληρωμῆς ἀδράς καὶ ὑποσχέσεων μεγάλων, ἵνα γίνῃ κομιστὴς γράμματος, δι' οὗ ἀνήγγειλαν κατὰ τὰς ἀρχὰς μαῖου πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς τὰς τε προόδους τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τὴν βεβαίαν ὁσονοῦπα ἀποσταλησομένην αὐτοῖς βοήθειαν. Ὁ Μερτσάνης, ἀποπλεύσας ἐπὶ τινος πλοιαρίου καὶ δι' ἀνέμου δεξιοῦ, κατώρθωσεν ἐν καιρῷ νυκτός, ὅπως λανθᾶσῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκούντων πλοίων τὴν Ναυπλίαν καὶ τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηράν. Ἐκ τῶν εἰδήσεων δὲ τούτων ἀναθάρρῃσαντες οἱ Τούρκοι ταύτης, ἐξελέχθησαν περὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσιν, οἱ πολεμικώτεροι καὶ τολμηρότεροι, καὶ διὰ τινος ἐλλιμενισμένης ὑπὸ τὸ φρούριον ἡμισορίας ἀπεβιβάσθησαν νυκτός εἰς τὴν Παλαιὰν λεγομένην Μονεμβασίαν, μεσοῦντος τοῦ μαῖου. Διὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τῆς αἰφνιδίας καταλήψεως τῶν νώτων τῶν Ἑλλήνων πολιορκητῶν καὶ τῆς συγχρόνου ἐκδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἡλπισαν, ὅπως ἐπενέγκωσι τὴν σύγχισιν καὶ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' Ἕλληνας ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὁ Χατση Κυριάκος Ἰατρόπουλος, προλαβὼν εἰδοποίησε διὰ τινος γραίας τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν Τούρκων, αἵτινες ἀποβάντες εὐρέθησαν αἰφνης πολιορκούμενοι· μετὰ μικρὰν δὲ ἀντίστασιν οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθυσιάσθησαν, οἱ δὲ παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι, καὶ μεταξὺ τῶν δευτέρων εὐρεθεὶς καὶ ὁ Μερτσάνης, σκληρὰν τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἔδοσε δίκην. Προσηλωθεὶς ἐπὶ τοῦ στομίου τηλεβόλου, ἐξηφανίσθη, θεωμένων τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκων, παρ' ὧν οἱ αἰχμαλωτισ-

θέντες ἐζήτουν τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν, ὅπως συζήσωσι τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη κατέστησε δεινότεραν τὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων, ζώντων ἤδη διὰ μόνου κέγχρου, κατὰ κεφαλὴν διανεμομένου ἐπὶ δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ψυχῶν. Τότε δὲ οἱ ἐπιστημότεροι τούτων, περὶ τὰς πεντήκοντα οἰκογενείας, ἀπὸ κοινοῦ καταθέσαντες, ὅσας ἔτι εἶχον ὀλίγας τροφάς, ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν εἴσοδον ἀπηγόρευσαν πᾶσι ταῖς ἄλλοις, ἐγκαταλείψαντες αὐτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τῆς πείνης καὶ τοῦ πολέμου. Ἐλπίζοντες πάντοτε οὗτοι ἐκ μὲν τῆς ξηρᾶς τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης τὸν σουλτανικὸν στόλον, μόνην ἤθελον τὴν διατήρησιν τῆς ἀκροπόλεως, ἀδιαφοροῦντες, καὶ ἂν παρεδίδετο ἢ ἐκυριεύετο ἐξ ἐφόδου ἢ πόλης, ὥς εὐκόλως ἀνακτωμένη διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ στόλου πρὸ πάντων.

Ἐκτοτε ἤρξαντο οἱ ἐν τῇ πόλει Τοῦρκοι τρώγοντες πᾶν εἶδος ἀκαθάρτων ζώων καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς κεφαλὰς τῶν φονευομένων (α). Ἐκτοτε οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τῶν τῆς ἐσχάτης πείνης θυμάτων κατηνάγκαζον τοὺς φρουροὺς, ὅπως συγχωρῶσι τὴν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξοδὸν οὐ μόνον τῶν ἐλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν ἐκ τῶν τῆς κατωτέρας κλάσεως. Τέλος δὲ πάντων ἐξέλινον καὶ αὐτὰ τὰ ὅστ' αὐτῶν διαφόρων ζώων, ἅπερ διεσκορπισμένα ἐν ταῖς ὁδοῖς ἤθροιζον, συνέτριβον καὶ βράζοντες τὸν ζωμὸν αὐτῶν ἐπινον. Ἐν τοιαύτῃ περιπεσόντες καταστάσει συνεφώνησαν οἱ ἐν τῇ πόλει Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες, προηγουμένου τῶν μὲν πρώτων τοῦ Ἰβραχήμ Βελούκπασα, τῶν δὲ δευτέρων τοῦ Ἰατροπούλου καὶ Καλογερά. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ἐπεδίωκον οἱ μὲν Ἕλληνες τὴν ἀποφυγὴν τοῦ παρόντος κινδύνου, ἔχοντες προστατάτας τοὺς Τοῦρκους· οἱ δὲ Τοῦρκοι τὴν τοῦ μέλλοντος κινδύνου, ἔχοντες ὑπερασπιστάς τοὺς Ἕλληνας. Συνέλαβε δὲ τότε τὴν ἰδέαν ὁ Ἰβραχήμ Βελούκπασα, ὅπως βιάσῃ τοὺς ἐν τῇ ἀκρόπολει ἀγάδας, καὶ διὰ προφάσεώς τινος εὐλογοφανοῦς κατέλαβε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὴν πύλιν ταύτης.

Μ ε θ ω ν η.

Ἐν οὐδεμιᾷ ὑπέκειτο τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης τοιαύτῃ ἀνάγκῃ, ὥς ἐφωδιασμένον κατὰ τὰ μάλλον καὶ ἥττον, εὐκόλως δὲ σιτιζόμενον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ὀλίγας ἔχον τὰς ἐξωθεν καταφυγούσας

τουρκικὰς οἰκογενείας. Ἰδίως δὲ αἱ τρεῖς μικραὶ ἐπαρχίαι τῆς Κορώνης, Μεθώνης καὶ Πύλου ἔτυχον ἀσθενέσταται, διότι ἐκάστη εἶχεν ἀνὰ ἓν φρούριον· ὅπου δ' ὑπῆρχε φρούριον, ἐκεῖ οἱ Τούρκοι διῆγον ὠμότεροι καὶ καταπιεστικώτεροι, οἱ δὲ βραγιάδες τὴν κατάστασιν τῶν Εἰλώτων ἔφερον καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Οὐδόλως περιττολογεῖ μάλιστα, ἂν τις εἴπῃ, ὅτι τετράποδες τίγρεις καὶ δίποδες Τούρκοι «καλεῖσθες» (καστρινοὶ κοινῶς) ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἦσαν πράγμα. Τοσαύτην ἐνέπνεε φρίκην τὸ ὄνομα τῶν Τούρκων τῶν Μεσσηνιακῶν λεγομένων φρουρίων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν τῆς Μεθώνης! Ἐδέησεν ἐντεῦθεν, ὅπως διὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῶν συντρέξωσι κυριώτερον ἢ Τριφυλία, Λακωνία καὶ ἐν μέρει ἡ Μεσσηνία. Καὶ ἀληθῶς ἄνευ τῶν Τριφυλίων οὐδόλως ἐπολιορκούντο ἡ Πύλος καὶ ἡ Μεθώνη, ὡς οὕτε ἄνευ τῶν Λακωνίων καὶ τῶν Μεσσηνίων ἡ Κορώνη. Ἀλλ' ἡ τύχη διὰ τοὺς Τούρκους τῆς Κορώνης καὶ τῆς Μεθώνης εὐμενὲς διεκρίθη ἐκάστοτε, ὡς καὶ ἡ τῶν ἐν Πάτραις· καὶ, ἐν ᾧ ἡ Πύλος εὐκόλως ἐπολιορκεῖτο κατὰ θάλασσαν, τοῦ στομίου τοῦ μεγάλου λιμένος αὐτῆς καταλαμβανομένου, ἐξ ἐναντίας ἡ τῶν τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης πολιορκία δυσχερεστάτη ἦν ἕνεκα τῆς ἀνοικτῆς αὐτῶν θαλάσσης, δι' ἣν ὑπεχρεοῦντο τὰ πλοῖα, ὅπως «μετέωρα σαλεύωσι» πάντοτε.

Π ἄ τ ρ α ι.

Ἡ δὲ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας τοιαύτη ἦν. Μετὰ τὴν πρώτην παρὰ τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ γενομένην διάλυσιν τῆς πολιορκίας τούτων, συνεστήθησαν μόλις ἀπὸ τῆς 12 μαῖου προφυλακαὶ τινες πόρρωθεν, ἀφ' οὗ ἐνηργήθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ ἡ δέουσα ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν οἰκονομία τροφῶν, καὶ ἱκανὰ ἐκ τῆς Ζακύνθου ἀπεστάλησαν πολεμοφόδια παρὰ τῆς ἐφορείας. Μετὰ τὴν ἐκείθεν ὑποχρεωτικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Διονυσίου Ῥώμα καὶ Φλαμπουριάρου ἀντιπροσώπευον αὐτὴν οἱ ἐπίσης διακεκριμένοι ἐπὶ ἑλληνισμῷ Ἰωάννης Στέφανος, Θεόδωρος Λεωνταρίτης, Νικόλαος Καλύβας καὶ Φίλιππος Καρβελάς. Αἱ προφυλακαὶ αὗται ἐτέθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὁμπλοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κουμανιώτην, ἐν τῇ Ζωητάδα ὑπὸ τὸν Καρατσᾶν καὶ ἐν τῇ Περιβόλα ὑπὸ τὸν Νενέκον Ζουμπατιώτην. Διέθυσιν γενικὴ ἦν ὁ Γερμανός, φροντιστήριον ἡ μονὴ τῆς Χρυσοποδαριτίσσης, καὶ γενικὸς φροντιστὴς ὁ ἡγούμενος αὐτῆς Νικηφόρος.

Ὁ δὲ Λόντος ἐτοποθετεῖτο ἐν τοῖς Σελοῖς μετὰ Αἰγιέων καὶ τῶν χωρικῶν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Πατρῶν.

Μονομερεῖς αἱ προφυλακαὶ αὗται, οὐδόλως ἀπέκλειον τοὺς ἐν Πάτραις Τούρκους ἀπὸ τε τῶν πεδινῶν καὶ τῆς παραλίας, δι' ὧν προεμνηθεύοντο οὗτοι πᾶν ἀνγκαιόν. Καὶ ὅμως συνεχεῖς ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις ἐγίνοντο αἱ συγκρούσεις, ὅσας ἐξήρχοντο οἱ Τοῦρκοι πρὸς συλλογὴν τραφίμων. Ὁ δὲ Καρτσᾶς ἐτόλμα πολλάκις εἰσβάλλων νυκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, φονεύων, αἰχμαλωτίζων καὶ βλάπτων διὰ παντὸς τρόπου τοὺς πολεμίους.

Τῇ 22 μαῖου ἦλθον εἰς Κούκουρα τοποθετηθέντες καὶ Ἡλεῖοι τῇ δ' 28 ἔλαβε χώραν οὐσιώδης ἐπὶ τέσσαρας ὥρας συμπλοκῇ, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν εἴκοσιν ἐκ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τίνα εἶχον ἀνάγκην πολέμου οἱ Τοῦρκοι, παρεμβαλλομένης τῆς ξένης προστασίας; Ὅταν τὰ οἰάνθηαι πλοῖα συνέλαβον δύο ὑπὸ ἰονικὴν σημαίαν καὶ ἤχμαλώτισαν τοὺς ἐν αὐτοῖς Ἀλβανοὺς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, εἰς τὴν Πρέβεζαν μεταφερομένους ἐκ τῶν Πατρῶν, ἀγγλικά δύο πλοιάρια ὠπλισμένα ἀπεστάλησαν ἐναντίον τούτων, καὶ ἐπιπεσόντα νυκτὸς κατὰ μιᾶς οἰανθείας λέμβου, ὠπλισμένης ἐν τῷ λιμένι τῆς Κυλλήνης, τρεῖς μὲν τῶν ναυτῶν ἐθανάτωσαν, δύο δὲ συνέλαβον, τῶν λοιπῶν διασωθέντων κατὰ γῆν, καὶ μετὰ τῆς λέμβου μετήνεγκον εἰς τὴν Ζάκυνθον· ἐκεῖ δὲ ἡ ἐξουσία ἐφυλάκισε τούτους ὡς πειρατὰς δῆθεν, καὶ μόλις μετὰ πολλοὺς μῆνας ἤλευθέρωσε, δι' ὧν ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἐγραψε τρόπων, ὑπερασπισθεὶς αὐτοὺς ὡς ἀθώους τοῦ ἐγκλήματος τῆς πειρατείας.

Ὅτε προέβη πλησιεστέρα ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου, ὁ Γερμανὸς προσεκαλέσατο τοὺς ἐν τῇ Γκιόζα καὶ Παγκράτι πρὶν καὶ τότε ἐν τοῖς Τρικορύφοις στρατοπεδεύοντας Ζαήμην καὶ Χαραλάμπην, ὡς ἀναγκαιοτέρους ἐν ταῖς Πάτραις· ἀλλὰ καὶ οὗτοι περιωρίσθησαν, ὥπως προφυλάξωσι τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Πάτραις, καὶ διὰ τοῦτο ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν Τρικορύφων ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Κολοκοτρώνου (α), ἐτοποθετήθησαν ἐν τοῖς χωρίοις τῶν Δεμεστίχων, κειμένοις ἐπὶ τῶν ὀρίων Πατρῶν καὶ Καλαβρύτων. Τότε καὶ ὁ Κανακάρης καὶ ὁ Νικόλαος Λόντος ἐστρατοπέδευσαν ἐν τοῖς Νεζεροῖς μετὰ στρατιωτῶν Πατρέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν (α).

"Όταν ἐκινήθησαν αἱ νῆσοι τῶν Πετσῶν καὶ Ψαρῶν, εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ ὄλου μὲν, ἀλλ' ἰδίως ἐκάστη" ὅταν δὲ ἐκινήθη ἡ "Υδρα, ἠνώθησαν εὐθὺς τὰ πλοῖα καὶ τῶν τριῶν, σχηματίσαντα τὸν ἑλληνικὸν στόλον· ὀλίγιστα τούτων ἦσαν τριάρμενα. Ἐλάχιστος κατὰ τὴν ποιότητα, εἰ καὶ πολὺς ἀριθμητικῶς ἦν, ὁ στόλος οὗτος οὐδεμίαν ἐπεδέχετο ὕλικὴν σύγκρισιν πρὸς τὸν τουρκικόν· ἔφερεν ὅμως πλεονεκτήματα μεγάλα, τὸ αἶσθημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀπολύτως ἱκανότητα καὶ ἀνδρείαν πλοιάρχων τε καὶ ναυτῶν, ἐξ ἐπαγγέλματος θαλασσοβίων. Διεκρίνοντο ἄρα ὁ μὲν τουρκικὸς διὰ τῆς ὕλικῆς, ὁ δὲ ἑλληνικὸς διὰ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς.

Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων ἰδίαν εἶχε σημαίαν καὶ ἴδιον ἀρχηγὸν τοῦ μέρους τῶν πλοίων αὐτῆς, ἐκλεγόμενον παρὰ τῶν πλοιάρχων. Τοιοῦτον ἐξελέξαντο καὶ οἱ τῆς "Υδρας τὸν Ἰάκωβον Νικολάου Τουμπάζην. Ἦν δὲ ὁ Τουμπάζης μέλος οἰκογενείας ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς "Υδρας, ὀλίγα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζων γράμματα. Πρῶτον μετήρχετο τὸν ἐμποροπλοίαρχον ἐπὶ ὠραίου πλοίου οἰκογενειακοῦ, ὅπερ ὁ ἴδιος ἐσχιδίασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, διότι ἐκτὸς τοῦ πρακτικοῦ μέρους εἶχε καὶ θεωρίαν τινὰ τῶν ναυτικῶν. Διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς Ὑδραϊκῆς μοίρας, συνωδεύετο καὶ μεθ' ἐτέρων τριῶν ἀρχηγῶν, τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ, Ἰωάννου Βούλγαρη καὶ Λαζάρου Λαλεχοῦ. Χαρακτῆρος τιμίου καὶ σοβαροῦ, σκεπτικὸς, ὁμολογουμένη προσωπικὴ ἱκανότης καὶ φίλος εἰλικρινῆς, ὁ Τουμπάζης ἡγάπα ἐξ ὅλης καρδίας τὴν πατρίδα καὶ τὴν τάξιν.

Ἐκ συμφώνου τὰ πλοῖα τῆς "Υδρας καὶ τῶν Πετσῶν παρεσκευάσθησαν τότε, ὥπως ἐκπλεύσωσι κατὰ τῆς ἐν Συβότοις τουρκικῆς μοίρας, συνισταμένης ἐκ πλοίων πολεμικῶν οὐχὶ τῆς γραμμῆς, ἀλλ' ὑποδεεστέρων, ὑπὲρ τὰ δέκα. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκπλεύσασα ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ ἐνὸς ἔτους, ἱκανοὺς ἔφερε ναύτας Ὑδραίους, ὧν ἡγεῖτο ὁ Σταμάτιος Γκιουῆς, μεγάλας δίδων ἐλπίδας. Οἱ λόγοι, δι' οὓς ἀπεφασίζετο πρώτη τοιαύτη κατὰ θάλασσαν κίνησις, ἦσαν οἱ

ἀκόλουθοι' πρῶτος, διότι κατεστρέφετο ἐν μέρος τοῦ ὅλου τουρκικοῦ στόλου, τὸ μᾶλλον εὐκίνητον καὶ ὀλέθριον διὰ τὰς παραλίας καὶ τοὺς κόλπους· δεύτερος, διότι ἡ καταστροφή ἢ ἡ κυρίευσις ὅλης ἢ μέρους τῆς μοίρας ταύτης ἐνίσχυε καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς τὰς νήσους καὶ τὴν ἐπανάστασιν· τρίτος, διότι ἡσφαλίζετο οὕτω ἡ Ἀχαΐα μετὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἡ ἄμεσος ἐπανάστασις τῆς τε Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐδεβαίουτο τότε, καὶ ἡ τῆς Θεσπρωτίας ἐνεθαβρύνετο· τέταρτος δὲ, διότι τὸ ἀληπασαίζον μέρος τῆς Ἀλβανίας ὑπελάμβανεν ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ τὴν Ἑλλάδα σύμμαχον πιστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἐπομένως τὸ τοιοῦτον ἠθικὸν ἀποτέλεσμα ἐκρίνετο πολλῶν ἀνώτερον τοῦ ὕλικου ὥς ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ στολίσκου· ὥστε, καὶ εἰ μὴ κατεστρέφετο οὗτος, ἤρκει, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἤθελον ἰδεῖν τοὺς Ἑλληνας πολεμοῦντας τοὺς πολεμοῦντας τὸν Ἀλῆ πασσᾶν σουλτανικούς.

Περίστασις ὅμως ἄλλη ἀνέστειλεν ἀπροσδοκῆτως τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπέβη ἐν τῇ Ὑδρᾷ ὁ Νεόφυτος Βάμβας, δραπετεύσας ἐκ τῆς Χίου. Ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἐν γένει, καὶ ἰδίως ἐπιθυμῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς γενεθλίας πατρίδος αὐτοῦ, προέτεινον οὗτος ὡς ἀναγκαιοτέραν τὴν ἐκπλευσιν τοῦ στόλου ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Χίου. Ἄνευ ἐτέρας πολιτικῆς σκέψεως, ἐθεώρει ὁ Βάμβας τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς ὡς μόνον μέσον δυνάμενον σῶσαι, καθ' ἃ συνέβη καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ σημαντικώτερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῶν κατοίκων ταύτης ἀπὸ τῆς ἀγχόνης καὶ τῆς μαχαίρας τοῦ δημίου. Συνήγορος τῆς προτάσεως τοῦ Βάμβα ἐγένετο ὁ Ἰωάννης Κλάδος, ἐπιτυχὼν ἐπὶ ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτοῦ, δι' ἣν, ὡς προείπομεν, ἔχαιρέν ὑπόληψιν ἀγαθὴν παρὰ τοῖς Ὑδραίοις.

Ὁ Βάμβας ἐδείκνυτο ἀντιπροσωπεύων ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τῶν ἄλλων Χίων τὴν θέλησιν, ὅτε καὶ ἀναρμόδιοι οὗτοι ἦσαν πρὸς ἐπανάστασιν, καὶ ὅπως ἀπαρασκεύαστοι, καὶ ἰδίως ἐκθετοὶ εἰς τὰς ἐτοιμοὺς προσβολὰς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τῆς πλησιστάτης Ἀσίας. Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν λόγων οἱ Χιοὶ, ἅμα κινηθείσης τῆς ἐπαναστάσεως, προνοοῦντες οὐ μόνον περὶ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ συμπατριωτῶν αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐν Χίῳ, ἢ ὡς ἐγνωσμένους ἐταίρους, ἢ ὑπόπτους ὄντας παρὰ τοῖς Τούρκοις, ἀπεμάκρυναν, ἐν οἷς καὶ τὸν Βάμβαν, παρὰ δὲ τοῦ σουλτάνου ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς δυνάμεως,

λόγῳ μὲν πρὸς ἀσφάλειαν τῆς νήσου (α), κυρίως δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀκλονήτου ὑποταγῆς αὐτῶν μεγαλητέραν. Ἄλλ' ὁ Βάμβας, οὐδὲν ἑρπυδιὸν τὰ ἐσωτερικὰ ταῦτα ζητήματα, ἰσχυρίζετο παρὰ τοῖς Ὑδραίοις, ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι τῶν Ψαρῶν, Σάμου καὶ Χίου συναπαρτίζουσι τὴν ἀρμοδιωτέραν ἐμπροσθοφυλακὴν κατὰ θάλασσαν, διότι καὶ κατὰλληλον γεωγραφικὴν θέσιν ἔχουσι, καὶ δύναμιν φέρουσι τὰ μὲν Ψαρὰ πλοίων, ἡ δὲ Σάμος στρατιωτῶν, ἡ δὲ Χίος πλούτου. Ὁ πλοῦτος αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πειστικώτερος ρήτωρ, διότι ὑπισχνεῖτο μεγάλην τὴν ἀνακούφισιν τῶν δαπανῶν τοῦ στόλου.

Ἐντεῦθεν ἐματαιώθη τὸ κατὰ τῶν Συβότων σχέδιον, καὶ πρὸς τὸν Τουμπάζην ἐδόθησαν παρὰ τῆς κοινότητος τῆς Ὑδρας ἄλλαι διαταγαὶ καὶ ὁδηγαί περὶ τῆς Χίου, συνοδευόμεναι καὶ μετὰ ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως. Συγχρόνως ἐπέμψθησαν πρὸς τὸν Γκιουσὸν γράμματα, διαλαμβάνοντα μὲν τὴν μεταβολὴν τῆς πρώτης ιδέας, προτρέποντα δὲ αὐτὸν, ἵνα ἀπ' εὐθείας, εἰ δυνατόν, καταστρέψῃ διὰ τοῦ πυρὸς τὸν στολίσκον, ὥς περιέχοντα ἱκανοὺς Ὑδραίους ναύτας, Ἀγνοεῖται, ἂν ὁ μοίραρχος Τοῦρκος (καπετάνια βεγῆς) ἔμαθεν, ἢ ὑπενόησέ τι τοιοῦτο, πρόσφατον ἔχων αἰτίαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀρλώφ καταδίδωξιν τοῦ τουρκικοῦ πάρωνος· τὸ βέβαιον δὲ ἐστίν, ὅτι προλαβὼν οὗτος ἐθανάτωσε τὸν τε Γκιουσὸν καὶ τοὺς πλείους τῶν ἐν τῇ μοίρᾳ Ὑδραίων.

Καθὼς πρότερον κινήσεια ἡ Ὑδρα, οὕτω καὶ ἡδὴ κινούμενος ὁ στόλος ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἀκλόλουθον προκήρυγμα.

*«Φίλοι ὁμογενεῖς προεστῶτες τῶν Ἑλληνικῶν νήσων
καὶ παραλλίων καὶ λοιποὶ κάτοικοι αὐτῶν !*

«Ὁ πόλεμος, τὸν ὅποσον κάμνομεν κατὰ τῶν ἀσεδῶν τυράννων, δὲν εἶναι κλέπτικος, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἔθνους μας, ἀποφασισμένος θεόθεν καὶ ὀργανισμένος ἀπὸ μεγάλους ἄνδρας. Ζητοῦμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Γένους μας, καὶ δι' αὐτὴν συνεισφέρομεν ὅλοι καὶ ὅπλα καὶ πλοῖα καὶ σώματα. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχωμεν εἰς ὅλα μας τὰ κινήματα· νὰ ἔχωμεν ἐνωμένην τὴν ἀνδρείαν μὲ τὴν τιμὴν, τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν τοὺς ἀληθινούς φίλους τῆς ἐλευθερίας· νὰ μὴ ἐνοχλῶμεν τοὺς ὁμοπίστους καὶ ὁμογενεῖς μας, ἐξ ἐναντίας μάλιστα πρέπει καὶ νὰ βοηθῶμεν τὴν ὑπὲρ τοῦ Γένους ἀγαθὴν προθυμίαν των. Ὁμοίως πρέπει νὰ σέδησθε καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων τὰ πλοῖα καὶ τοὺς ὑπάρχουσ. Ἡμεῖς δὲν πολεμοῦμεν παρὰ μόνους τοὺς τυράννους μας Ὁθωμανοὺς, τὰς δὲ

ἄλλας δυνάμεις σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν. Προσέχετε λοιπόν, ἀδελφοί, νὰ μὴ πειράξη κανεὶς οὔτε ἄνδρα ὁμογενῆ, οὔτε πλοῖον ἐλληνικόν, ἀλλὰ νὰ φέρεσθε ὅλοι πρὸς ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ φιλανθρωπίαν, κατὰ δὲ τοῦ τυράννου μὲ ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν. Ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ πειράξῃ ἀδίκως καὶ ληστρικῶς πλοῖον ἐλληνικόν, ἢ ἄνδρα Χριστιανὸν ἄλλης δυνάμεως εὐδετέρας, ὁ τοιοῦτος θέλει κρίνεται ἐχθρὸς τοῦ Γένους καὶ ὡς τοιοῦτος θέλει κατατρέχεται.

Ἄ'Υγαίνετε εὐτυχούντες ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ !

Ἀ'Εξεδόθη ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν στόλον συναινέσει τῶν τριῶν νήσων Ἰδρας, Σπέτσας καὶ Ψαράν.

Συγχρόνως ἐξέδωκε καὶ ἕτερον προκήρυγμα πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. Ὁ ἱερὸς κλῆρος ἦτο ἡ ζωτικωτέρα ἀρτηρία τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, καὶ ἐπομένως ἡ παραδειγματικὴ ἐμφύχουσις καὶ πυξίς τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν. Ἰδίως δὲ, δύναται τις εἰπεῖν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν ἐγίνετο πολλαχοῦ ἄνευ τοῦ κλήρου.

*Ἀπαρσιώτατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι Μοναχοὶ τῶν εὐσεβῶν
καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν !*

Ἀ'Ἡ φιλογενεστάτη πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν κίνησιν τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμογενῶν εἰς τὸ νὰ ἀποσείσῃ τὸν ἀσεβῆ καὶ τυραννικὸν ζυγόν, ἐκινήθη καὶ αὐτὴ μὲ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις, ὕψωσε μὲ ἱερὰν καὶ δημοσίαν τελετὴν τὴν πανευφρόσυνον σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ προσκαλεῖ μετὰ τῆς κοινῆς πατρίδος ὅλους εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἱερὸν πόλεμον. Ἄνδρες θεοὶ, μεσίται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, γίνετε τώρα συνελευθερωταί ! ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως καὶ τὰ ἐπίγεια ὅπλα δομοῦ κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Ὑψίστου, κατὰ τῶν βεβηλούντων τοὺς θεοὺς του ναοῦς, κατὰ τῶν ἀρπακτῆρων τοῦ Ὀρόνου, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ὁ μέγας καὶ εὐσεβεστάτος αὐτοκράτωρ τῶν Χριστιανῶν Κωνσταντῖνος, κατὰ τῶν ἀσεβεστάτων καὶ τυραννικωτάτων Ὀθωμανῶν. Αἱ ἱεραὶ χεῖρές σας, αἱ εὐλογοῦσαι τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς, ἄς λάβωσι τώρα μάχαιραν καὶ πῦρ κατὰ τῶν τυραγνούντων τοὺς ὀρθοδόξους ! Μιμήθητε τὸν Μωϋσῆν, τὸν καταβαλόντα τὸν Αἰγύπτιον· τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, τὸν καταπολεμήσαντα τοὺς Ἀμαλικήτας· τὸν Θεοδότην Ἡλιοῦ, τὸν ἐν στόματι μαχαίρας ἐξαφανίσαντα τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνῃς ! Ἐγέρθητε Χριστιανοὶ ἥρωες ! ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶπαι μεθ' ἡμῶν. Ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ Γένους ὁ ἀγὼν, ὑπὲρ ἐ-

λευθερίας τῆς πίστεως. Μάχεσθε, εὐλογεῖτε, ἐνθαρρύνεσθε. Κανείς ἄς μὴ μείνῃ ἀργός εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον.

«Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εἰδοποιήτε περὶ τῶν νικητικῶν προέδων σας.

α' Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον συνανίεσαι τῶν προϋχόντων τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπέτσας καὶ Ψαράς».

Ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας κειμένη ἡ Χίος, τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν ἄνθος διεκρίνετο ἀπ' ὅλων τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου. Εὐτυχὴς διὰ τὰ πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα αὐτῆς, κτωμένη ἐμπορικὸν καὶ κτηματικὸν πλοῦτον, ἀπολαύουσα πατριωτικὴν πάντοτε καὶ ἀρίστην ἐσωτερικὴν διοίκησιν, ἐπήγγυτο διὰ μεγάλου πληθυσμοῦ ἐκ δώδεκα μυριάδων ὡς ἔγγιστα, τῶν Μουσῶν οὔσα ἡ θιασώτις καὶ περὶ τῆς παιδείας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ πατρικῶς κηδομένη. Διέπρεψε ποτὲ καιροῦ καὶ ὡς κάτοχος ἰσχυροῦ ναυτικοῦ καὶ ὡς κυρία τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης· ἀλλ' οὐδὲν τὰ τοιαῦτα σημαίνει, ὡς ἀποτέλεσμα ὄντα εἰδικῶν ὥσεπιπολὺ περιστάσεων, ὅσα ἡ ἠθικὴ κατὰστασις, ἣν οὐδέποτε ἀπώλεσεν ἡ νῆσος αὕτη, οὔτε ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων τῆς ἐλευθερίας, οὔτε ἐπὶ τῶν νεωτέρων τῆς δουλείας. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον σεμνύνεται, καὶ δικαίως, ἀναδειχθεῖσα ἡ μήτηρ πρὶν μὲν τοῦ Θεοπόμπου, τοῦ Ἰωνος, τοῦ Θεοκρίτου, ἄλλων τε τοσούτων καὶ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Ὀμήρου, εἰ καὶ ἔξ ἑτεράς πόλεις ἐρίζουσι τὴν γέννησιν αὐτοῦ· ἐσχάτως δὲ τοῦ Ἰωάννου Τσελεπῆ, τοῦ Δωροθέου Πρωΐου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Βάμβα, ἄλλων τε πολλῶν καὶ τοῦ μεγάλου φιλολόγου Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ.

Ἀναπλεύσας ὁ ἠνωμένος παρὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Πετσειωτῶν ἑλληνικὸς στόλος τῇ 21 ἀπριλίου, ἀπῆλθε κατὰ πρῶτον εἰς Τήνον, ὅπου ἐπανόρθωσεν εὐθὺς ἐν ἀτόπημα, γενόμενον ἐναντίον οὐδετέρας σημαίας τῆς αὐστριακῆς (α). Ἐκεῖθεν τῇ 23 ἠνῆχθη καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεργου ἐφαρμοσῇ τὰ καταλληλότερα μέτρα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου. Κατὰ τὴν διήμερον τοῦτου διαμονὴν ἀποκοπέντα πλοῖά τινα ὑδραϊκὰ ἄνευ ἀδείας, ἐβύθισαν καταφυγὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου ἐν πλοῖον ἐχθρικόν, πλήρες ὃν πολεμοφοδίων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐτάραξε τὴν τουρκικὴν ἀρχὴν τῆς νήσου, βλέπουσαν κυματιζομένην ἐνώπιον αὐτῆς τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν· σπουδαίως δὲ ἐρωτώμενοι οἱ πρόκριτοι τῶν Χίων, ἠρνοῦντο πᾶσαν συνεννόησιν καὶ πᾶσαν περὶ ἐπανάστασεως τῆς νήσου ἰδέαν· ἀλλ' ἀκατάπειστος καὶ ἀνήσυχος αὕτη, ἡσφαλίσθη ἀποσυρθεῖσα ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅπου περιώρισε συλλαβοῦσα

συγχρόνως τέσσαρας τῶν ἐγκριτωτέρων Χίων καὶ τὸν ἱεράρχην Πλά-
 τωνα. Παρὰ τὰ ὑδραϊκὰ, ὡς ἀνωτέρω, καὶ ἕτερα πλοῖα ψαριανὰ συ-
 νέλαβον πρὶν ἄλλο τουρκικὸν πλησίον τῶν Οἰνουσῶν (Ἀγνουσῶν),
 νήσων κειμένων μεταξύ Χίου καὶ τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς ξηρᾶς· ἔ-
 φερε τοῦτο διακοσίους πεντήκοντα ἐπιβάτας, γυναῖκας καὶ ἄνδρας
 Τούρκους, καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα προσκυνητάς τῆς Μέκας· αὐτοὺς
 δὲ ἅπαντας, μόνον τὸ πλοῖον καὶ τὰ πράγματα κρατήσαντες οἱ Ψα-
 ριανοὶ, ἀπεβίβασαν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ τῆς Ἀσίας.

Τῇ 27 κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τοῦ Πασᾶ τὴν Βρύσιν, λιμένα
 τῆς Χίου πρὸς τὸ βόρειον, σκοπεύων οὕτω πρώτην τὴν ἐπανάστασιν
 τῶν χωρίων, καὶ ἐπομένως τὴν σύγχρονον προσβολὴν τῆς πόλεως
 κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τοῦτου ἕνεκα διηύθυνεν ὁ Τουμπάκης
 τὴν πρὸς τοὺς κατοίκους προκήρυξιν τῆς Ὑδρας, ἀναφέρουσαν μὲν
 τὴν κίνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν ὅλων τῶν
 τουρκικῶν φρουρίων καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, προσκαλοῦσαν δὲ αὐτοὺς,
 καὶ ἀπειλητικῶς ἐτι τῷ τρόπῳ, εἰς τὴν σύμφωνον σύμπραξιν καὶ εἰς
 τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ γένους χρηματικὴν συνδρομὴν πρὸς ἀ-
 νακούφισιν τῶν μεγάλων διὰ τὸν στόλον ἀπαιτουμένων ἐξόδων (α).
 Τότε ἐγένετο ἐν τῇ ὑδραϊκῇ ναυαρχίδι λαμπρὰ τελετὴ περὶ τοῦ ὄρ-
 κου τῆς πίστεως πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, ὃν ἔδωκεν ὁ Τουμπάκης ὡς
 ναύαρχος προσωρινὸς τῆς Ὑδρας ἐνώπιον τῶν πλοιάρχων Ὑδραίων
 (β). Ἐν τῇ πράξει δὲ αὐτῇ διαλάμπει ἡ ἀφέλεια τῶν ἡθῶν ἐπὶ τῆς
 ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ὀλίγαι μὲν ὑπῆρχον αἱ γνώσεις περὶ τὰ
 γράμματα, ἀλλὰ πολὺς ὁ ζῆλος διὰ τὰ πράγματα. Ἐν μόνῃ τῇ τρι-
 πλῇ, ἀλλὰ καθαρᾷ ἰδέᾳ τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευ-
 θερίας περιλαμβάμετο πᾶσα νομοθεσία καὶ πᾶσα χειραγωγία ὡς πρὸς
 τὰ καθήκοντα, ἅπερ ἀνελάμβανον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὅπλων.

Αὐθημερὸν οἱ πλοῖαρχοι Πινότσης καὶ Σαχτούρης, πρόπλοιοι ὄντες,
 συνέλαβον, κατὰ τὰς Ἀγνούσας ὠσαύτως, τουρκικὸν τινα πάριον,
 φέροντα μεθ' ὅλων τῶν γυναικῶν καὶ παίδων αὐτοῦ τὸν Μισίρ-μολ-
 λαση, ἄλλας τινὰς γυναῖκας Τουρκίσσας καὶ ἕνα ἀριθμὸν ἀκολουθῶν
 τοῦτου ἐμίρων, ἢ προσκυνητῶν τοῦ τάφου τοῦ Μωχάμεθ (κιαμπέ).
 Τὰ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντα πολύτιμα πράγματα, οἷον ἀδάμαντες,
 μαργαρίται, δώδεκα λυχναί, αἱ μὲν ἐξ χρυσαῖ, αἱ δὲ ἐξ ἀργυραῖ, δί-
 σκοι ἀργυροὶ, ἐξ καθρέπται ἀδαμαντοκόλλητοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα,
 ἦσαν ὡς ἑγγίστα ἀξίας ἐξ ἑκατομυρίων τουρκικῶν γροσίων τῆς ἐ-

ποχῆς ἐκείνης, καὶ ἤδη ὀκτὼ περίπου ἑκατομμυρίων ἑλληνικῶν δραχμῶν. Πολλὰ τούτων ἐλέγοντο ὡς δῶρα πεμπόμενα παρὰ τοῦ σουλτάνου πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶν τῆς Αἰγύπτου. Ἄπαντα ὅμως διηρπάγησαν παρὰ τῶν δύο πλοίων ἕνεκα πλεονεξίας, καὶ ὅλοι οἱ περὶ τὸν Μισίρ-μολλασῆ (α), οὐδ' αὐτοῦ ἐξαιρουμένου, ἐσφάγησαν ἕνεκα ἐκδικήσεως. Ἐνεκα μὲν πλεονεξίας, διότι ἡ πλουσία αὕτη λεία ἀπητεῖτο, ὅπως ἐν μέρει μὲν διανεμηθῇ πρὸς ὅλον τοῦ στόλου τὸ προσωπικόν, ἐν μέρει δὲ χρησιμεύσῃ, κατὰ τὴν περὶ λειῶν διάταξιν, ὡς κεφάλαιον ἀποθεματικὸν ὑπὲρ τῶν δαπανῶν τοῦ στόλου· ἕνεκα δὲ ἐκδικήσεως, διότι πρόσφατοι ἦσαν αἱ ἀπαγχονίσεις τῶν δύο πατριάρχων καὶ ὅλων τῶν ἀρχιερέων, πρόσφατοι αἱ σφαγαὶ ὅλων τῶν διασήμεων Ἑλλήνων, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπάνθρωπον, ὅ,τι ἄδικον διεχάραττεν ἡ πορεία τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος ἐπὶ τῆς φρικαλαίας ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη τῶν πράξεων τῶν δύο πλοίων οὐδόλως δικαιολογοῦνται, γενόμεναι πέτρα σκανδάλου καὶ πλείστην ἐπενεγκοῦσαι ἠθικὴν προσβολὴν καὶ ὑλικὴν ζημίαν. Ἡ μὲν διαρπαγὴ ἐγέννησεν εὐθὺς τὴν δυσαρέσκειαν καὶ διχόνοιαν ἐν τοῖς πληρώμασι τοῦ στόλου καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῶν ναυτικῶν νήσων· ἡ δὲ σφαγὴ οὐ μόνον τὴν δικαιοσύνην προσέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐζημίωσε πλέον, ἢ ὅσω ἐζημιώθη αὕτη ἐκ τῆς αὐθαιρέτου διαρπαγῆς τῶν πολυτίμων πραγμάτων. Ὁ Μισίρ-μολλασῆ, ὡς μὴ φέρων ὅπλα, ἠδύνατο αἰχμαλωτισθῆναι, τοῦθ' ὅπερ ἀπητεῖτο καὶ διὰ τοὺς ἄλλους συμπλόους, ὡς ἐπίσης ἀόπλους. Ἡ δὲ αἰχμαλωσία αὐτῶν, δικαιουμένη ὡς ἐκ τοῦ κοινοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, ὑπισχνεῖτο πρὸς ὄφελος τοῦ ταμείου τῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ ἐπομένως πρὸς ὄφελος ὅλης τῆς Ἑλλάδος, πολλὰ ἑκατομμύρια, ὅταν ἐξηγοράζοντο. Μὴ περιορισθῶμεν δὲ, ὡς πρὸς τὴν πράξιν τῆς σφαγῆς, ἐν μόνῃ τῇ θρησκευτικῇ τῶν ναυτῶν συνειδήσει, δι' ἣν ὑπέλαβον οὗτοι, ὅτι διεκδικοῦνται ἐκβάλλοντες «ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος», θυσιάζοντες ἄλλως τὸν Μισίρ-μολλασῆ ἀντὶ τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου, καὶ τοὺς ὀλίγους ἐμίρας ἀντὶ τῶν πολλῶν ἀρχιερέων· ἐμεσολάβησαν καὶ ἕτεροι λόγοι. Ἀφ' οὗ τὰ δύο ὑδράκικα ἰδιοποιήθησαν ὅλην τὴν λείαν, ἔμενον ἐν τοῖς Θυμιανοῖς μακρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· προσκληθέντα δὲ, ἵνα ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀποποιηθέντα κατ' ἀρχάς, ἀναγκαίαν ἐνόμισαν ἔπειτα τὴν σφαγὴν τοῦ Μισίρ-μολλασῆ καὶ λοιπῶν, ὅπως ἐξαλείψωσιν οὕτω πᾶν ἔχνος δημο-

λογίας καὶ ἀποδείξεως περὶ τε τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ, ἥς ἔκαμον λείας. Μετὰ δακρύων ἐδέετο ὁ Μισὶρ-μολλασῆ καὶ πολλὰς ἐδίδε κοινωφελεῖς ὑποσχέσεις, ἵνα μὴ θανατώσωσιν αὐτόν τε καὶ τὴν δεκαπενταετῇ θυγατέρα αὐτοῦ ὠραιότητος θαυμασίας· ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦτου ἦτο ἤδη φωνὴ ἀπευθυνομένη «εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων».

Ἐν τῷ διαστήματι αὐτῷ ἄλλαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου παραπλέουσαι νῆες, τῇ μὲν 1 μαῖου ἐβύθισαν αὐτανδρὸν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Χίου μίαν ἡμιολίαν τουρκικὴν μὴ παραδοθεῖσαν, τῇ δὲ 5 συνέλαβον δύο ἕτερα πλοῖα, φέροντα τὸ μὲν φορτίον σχοινίων, τὸ δὲ πολλὰς οἰκογενείας. Ὁ δὲ ἀπεσταλμένος πρὸς τοὺς χωρικοὺς τῆς Χίου παρὰ τοῦ Τουμπάζη ἐπανελθὼν, ἐβεβαίωσε τὸ ἀδύνατον τῆς συμπράξεως τούτων. Μετ' αὐτοῦ προσελθόντες καὶ πρόκριτοί τινες, ὡς ὁ Μιχαὴλ Βλαστός, Πολυχρόνης καὶ Ἰωάννης Πατρικούσης, ἐξέθεντο, οἷον τρέχουσι κίνδυνον βέβαιον καὶ οἱ ἔξω Χῖοι καὶ ἡ νῆσος ἅπασα, ἐὰν συμμεθῇ τοῦ ἀγῶνος οἰωδῆτινι τρόπῳ, ἄοπλος οὖσα καὶ ἀπόλυτον τὴν ἀνάγκην ἔχουσα οὐ μόνον στόλου διαρκοῦς, ἀλλὰ καὶ στρατοῦ ἰσχυροῦ. Τέλος δὲ παρεκάλεσαν τὸν Τουμπάζην, ὅπως ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ἐὰν θέλῃ τὸ καλὸν τῶν Χίων.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καὶ προσέτι ἡ ὥς ἐκ τῆς λείας διχόνοια τῶν πληρωμάτων, ὑπεχρέωσαν τὸν Τουμπάζην, ὅπως παραιτηθῇ τῆς Χίου καὶ πτερῶσας τὰς ναῦς ἀποπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια τῇ 7 μαῖου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεβιβάσθησαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πεντακισχίλιοι Ἀσιανοὶ ὑπὸ τὸν Βεχρήδ πασσᾶν διατεταγμένον, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸ φρούριον καὶ ἀφοπλίσῃ τοὺς κατοίκους, ὡς ἂν ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς ὅπλα καὶ ὀπλομάχοι, ἐκτὸς τῶν Βρονταβουσίων ὡς ναυτικῶν. Παρὰ τὰ μέτρα ταῦτα ὁ Βεχρήδ πασσᾶς, συγκαλέσας ἐξ ἀπάτης τοὺς ἐπισημοτέρους ὅλης τῆς νήσου λόγῳ τοπικῶν ζητημάτων, περιώρισε πάντας, ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἀριθμουμένους, ὡς ὁμήρους ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτως ἐματαιώθη ἡ πρώτη ναυτικὴ ἐκστρατεία, κακῶς ἀποφασισθεῖσα καὶ κάκιστα διατεθείσα ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος τῆς λείας. Αὐτοῦ τὰς ἔτι ἀξιοθρηνήτους ἀπειληθείσας συνεπείας προέλαβε μόνῃ ἡ φρόνησις καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Τουμπάζη καὶ τῶν πλοιάρχων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔφερε τοῖς μὲν ἐχθροῖς μικρὰς ζημίας, ὀλίγοις δὲ τῶν Ὑδραίων μεγάλας ὠφελείας, καὶ τοῖς Χίοις ἡμέρας στεναγμῶν καὶ ὀδύνης. Οὔτε τὸ δημόσιον τῶν Τούρκων ἔβλαψεν, οὔτε τὸ δημόσιον τῶν Ἑλλήνων ὠφέλησε.

TOM. Γ'.

21

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐποχῇ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ὑδρας προήγαγε δεινὰ σοβαρώτατα. Παρὰ τοῖς προκρίτοις ἐκυρίευν ὁ φόβος, μὴ στερεωθῇ ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἥς ἐκηρύχθη παρὰ τῶν ἰδίων ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν 31 μαρτίου. Τεσσαρακονταδύο ἡμέραι ἤρκεσαν πρὸς τὴν παρασκευὴν μιᾶς ἀντεπαναστάσεως ἐσωτερικῆς, διότι ὁ Οἰκονόμου τῆς μὲν πρώτης ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν προκρίτων κύριος ἦτο, τῆς δευτέρας ὅμως κατὰ τῶν Τούρκων οὐχί· τῆς πρώτης μὲν ἦτο, διότι ἡ δύναμις αὐτοῦ συνεκεντρώτο ἅπασα ἐν τῇ νήσῳ, ὁ φόβος κατεκυρίευσεν τοὺς προκρίτους καὶ ὁ λαὸς οὔτε ἄλλην ἐπασχόλησιν, οὔτε ἄλλον πορισμὸν βίου εἶχε· τῆς δευτέρας δ' οὐχί, διότι ἡ δύναμις τούτου ἐκκεντρώτο κατ' ἀνάγκην, ἡ δ' ἐπανάστασις τρεφομένη κυρίως διὰ τῶν χρημάτων τῶν προκρίτων, περιήρχετο βαθμηδὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν προκρίτων· ἐπομένως ὁ Οἰκονόμου ἀδύνατος καθίστατο κατὰ δύο συγχρόνως ἐπαναστάσεων, τῆς μιᾶς ἐσωτερικῆς καὶ πολιτικῆς, καὶ τῆς ἄλλης ἐξωτερικῆς καὶ πολεμικῆς. Ἀληθῶς, ἐὰν οἱ πρόκριτοι ἐστερήθησαν τῆς ἀρχῆς, διότι ὁ λαὸς ἤθελε τὸν πόλεμον, οὐδόλως ἀπώλεσαν καὶ τὸν ἐγωισμὸν ἐαυτῶν καὶ τὴν ἐξριζωμένην ἐκείνην ἠθικὴν ἐπιβρόχην, ἣν πρὸ τοσούτων χρόνων ἐκαλλιέργουν ἐπὶ ἑνὸς λαοῦ, ἀπολύτως συντηρουμένου διὰ τῆς κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς χορηγουμένης παρὰ τῶν ἰδίων ἐργασίας. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, καὶ διότι ἡ ὕλική δύναμις τοῦ Οἰκονόμου ἀπησχολεῖτο ἤδη ἐκτὸς τῆς νήσου, οἱ ἐντὸς μένοντες πρόκριτοι καὶ πρωτοβάθμιοι πλοίαρχοι συνεκροτοῦντο, δι' ὧσαν εἶχον οἰκείων καὶ οπαδῶν, ἰσόπαλοι, ἂν οὐχὶ καὶ ὑπέρροχοι τούτου. Ἐὰν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ὑδρας καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἔτι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας τῆς 16 ἀπριλίου, ὁ Οἰκονόμου ἐκήρυσσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ τετελειωμένην, καὶ ἀπεχώρει διὰ τινὰ μικρὰν ἢ μακρὰν περίοδον χρόνου ἐκτὸς τῆς νήσου, βεβαίως ἀνεδείκνυτο ὁ ἄνθρωπος σημασίας ἀνωτέρας.

Ἄλλ' ἔδοξεν ἄλλως· καὶ, ἀντὶ τῶν οἰκείων καὶ ἠνωμένων τοῖς προκρίτοις πλοιαρχῶν πρώτης τάξεως, ἐπεχείρησεν, ἵνα καταστήσῃ ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν, τῶν τε ἰδιοκτῆτων καὶ συνιδιοκτῆτων, ἴδια δημιουργήματα. Ἰσχυρίζετο μὲν, ὅτι, καὶ ὡς πλούσιοι καὶ ὡς ἀβροδίατοι γενόμενοι, οἱ πρότεροι πλοίαρχοι ἀναρμόδιοι ἦσαν ναυμάχοι, εἰ καὶ τὰ πράγματα τὸ ἐναντίον ἀπέδειξαν ἑπεῖτα· ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως μέτρου τοιοῦτου οὐ μόνον τοὺς προκρίτους ἐθυσίαζεν ἠθικῶς,

ἀλλὰ καὶ τῶν πλοιαρχῶν προσέβαλε πικρῶς τὴν προσωπικὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ ὕλικόν συμφέρον. Ἐντεῦθεν ἠνεψύχθη ὁ βαθύτατος χάν-δαξ, ἐν ᾧ ἔπαιον ὁ Οἰκονόμου καὶ ἀδύνατος ἐγένετο, ὥπως ἀναπη-δήσῃ πλέον ἐκ τούτου.

Ἡ ὥρα ἐβόηθει διπλῶς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γενομένης ἀπὸ κοινοῦ ἀποφάσεως διὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οἰκονόμου, ὡς σχηματίζοντες τὸ πλεῖστον τοῦ προσωπικοῦ τῆς κινήσεως ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Χίου, ἤδη ἐπέστρεψαν δυσάρεστοι ὡς ἐκ τῆς διαρπαγείσης μονομερῶς λείας τοῦ Μισὶρ-μολλασῆ. Ἰδοὺ ἡ πρώτη περίπτωσις. Οἱ μετενεγκόντες ναῦται καὶ ταύτην καὶ ἐτέρας λείας εἰς τὴν Ὑδραν, ἀντέτεινον ἐναντίον τῆς καθεστῶσης διατάξεως περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν, ἰδιοποιούμενοι πάσας. Ἰδοὺ ἡ δευτέρα περίπτωσις. Ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ φιλοτιμούμενος λόγῳ δικαιοσύνης καὶ ἀνάγκης, καὶ παρὰ τῶν προκρίτων προτρεπόμενος ὑπὸ σκοποὺς δευτερεύοντας, ὁ Οἰκονόμου διεσχίσθη πρὸς τοὺς ναύτας ἀπειθήσαντας, ὕβρισαντας καὶ ἀπειλήσαντας τοῦτον. Ἡ στρατολογία ἄρα τῶν ναυτῶν αὐτῶν παρὰ τῶν προκρίτων κατέστη εὐχερεστάτη.

Ἐντεῦθεν αἶρεται τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς· τῇ δὲ 12 μαῖου, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Πελοποννήσιοι ἐνίκων ἐν τῇ Βαλτεσίῳ, οἱ ὀρμητικώτεροι πλοίαρχοι Λάζαρος Παναγιώτας καὶ Θεόφιλος Δρένιας ἐπιτίθενται αἰφνης μετὰ δεκαῖς ἐτέρων ἐν τῷ διοικητηρίῳ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου. Πρῶτον εἰσελθόντα ἐντὸς τῆς αἰθούσης τὸν Παναγιώταν ἐρωτᾷ αὐτός, «Τί θέλεις;» καὶ ὁ Παναγιώτας ἀποκρίνεται, «Σὲ θέλω!» Ἐκ τῆς προκλήσεως ταύτης ἀσκαρδαμυκτοῦσιν ἀμφότεροι, ἀντιπυροβολοῦνται εὐθὺς καὶ ὁ Παναγιώτας τραυματίζεται· συγχρόνως δὲ ἀναβαίνοντα τὴν κλίμακα τοῦ διοικητηρίου τὸν Δρένιαν βλέπτει νεκρὸν ὁ υἱὸς τοῦ Οἰκονόμου, καὶ οἱ ἄλλοι ὀπισθοχωροῦσι. Λύθωρει ὁ πλοίαρχος Ἀντώνιος Κριεζῆς προσβάλλει ἔξωθεν τὸ διοικητήριον, καὶ ἱκανοὺς πρὸς ἑαυτὸν σύρει τῶν πρότερον ὀπαδῶν τοῦ Οἰκονόμου. Πολιορκούμενος οὕτω ὁ Οἰκονόμου μετὰ δώδεκα μόνων ἐνόπλων, φωνεῖ δις ἀπὸ τῶν θυρίδων πρὸς τὸν λαόν· «Βοηθήσατέ μοι διὰ μίαν ὥραν, καὶ δίδω ἐκάστῳ ἀνὰ ἑκατὸν τάλληρα». Ἐδραμον τότε ὀλίγοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπεκροῦσθησαν. Τότε ἤρξαντο τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ αἱ οἰκίαι τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη, Ἀναστασίου Κριεζῆ καὶ Τερσανᾶ. Τότε καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης, εἰσπληθὴς ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Κριεζῆ, ἤρξατο τοῦ τη-

λεβολισμού κατὰ τοῦ διοικητηρίου μετὰ δύο ἐτέρων πλοίων. Ἐκ τούτου ἡ κρίσις ἐπεταχύνθη. Ὁ Οἰκονόμου φεύγει ἐκ τοῦ διοικητηρίου, διώκεται παρὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ κλείεται ἐν τινὶ οἰκίᾳ κατὰ τὸ ἄνω τῆς πόλεως μέρος. Ἦδη τὸ πλῆθος, ἐν ᾧ ἐκυμαίνετο πρὶν, οὐδέτερον μένον, τάσσεται ὑπὲρ τῆς φαινομένης ὑπερόχου μερίδος τῶν προκρίτων, καὶ ἐπὶ κεφαλῇ αὐτοῦ γενόμενοι ὁ Κριεζῆς, ὁ Τσαμαδῆς, ὁ Τουμπάζης καὶ ὁ Σαχτούρης, ὑποχρεοῦσιν ἀπηλπισμένον ἤδη τὸν Οἰκονόμου, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον. Φεύγων δ' οὗτος πρὸς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὀλίγων, καταλαμβάνει τὴν ἡμιολίαν (γολέτταν) τοῦ Τουμπάζη, κενὴν εὐρεθεῖσαν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἀμέσως ἀντιπλεύσας ὁ Τουμπάζης ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ἰωάννου Ζάκα, ἀναγκάζει αὐτόν, ἵνα ὀπισθοδρομήσῃ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐκεῖ ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὁ Οἰκονόμου, καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ βουνὸν τοῦ Παλαμιδᾶ· ἐκεῖ ἔδραμον καὶ ὁ Κριεζῆς, καὶ ὁ Σαχτούρης καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ πρὸς αὐτοὺς παραδίδεται τέλος πάντων ὁ Οἰκονόμου, ὅφ' ἂν ὁ ἴδιος προέτεινεν ὅρον τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιοῦτον ἔλαβεν ἀποτέλεσμα ἡ αἰφνιδίως κινήσεισα καὶ δραστηρίως ἐπιδιωχθεῖσα ἀντεπανástasis τῶν Ὑδραίων προκρίτων καὶ πλοιάρχων. Ἀλλ', ἂν ἡτήθη ὁ Οἰκονόμου, ἔζη ὅμως, καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἀνησύχει καὶ προκρίτους καὶ πλοιάρχους. Συμβουλίου δὲ γενομένου, οἱ ἄλλοι πάντες προέτεινον τὸν ἄμεσον τούτου φόνον ὡς κακὸν ἀναγκαῖον, ὁ δὲ Κριεζῆς μόνος ἀντέτεινεν ἰσχυρῶς κατὰ προτάσεως τοιαύτης, ὡς παρασπόνδου καὶ ἀγενοῦς. Ἐσχεδιάσθη ἐντεῦθεν, ὅπως φονευθῇ ἀλλαχοῦ ὁ Οἰκονόμου, καὶ δέκα ἔνοπλοι ναῦται διορισθέντες συνοδοὶ αὐτοῦ, ὠδηγήθησαν, ἵνα ἐκτελέσωσι τὸν φόνον κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς λέμβου ἀπόβασιν τούτου ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κριεζῆς καὶ ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ οὐδένα ἔδωκεν ἴδιον ἔνοπλον ναύτην. Ἀγεται οὕτως ἐπὶ θυσίαν ὁ ἥρως τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 16 ἀπριλίου. Ἀλλὰ μετὰ τῶν δέκα ναυτῶν τῆς λέμβου ἔτυχόν τινες συγγενεῦντες αὐτῷ, καὶ οὗτοι ἐναντιοῦνται κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ φόνου. Μὴ τολμησάντων δὲ τῶν λοιπῶν, ὁ Οἰκονόμου ἀπέβη ζῶν ἐν τῇ Ἑρμιονίδι, καὶ ἐξενίσθη ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Μάσσητος (α).

Ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς καταστάσεως μεταβάλλεται εἰς τραγικὴν ὁ ὑπόλοιπος βίος τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ἐθνικῇ πραγματικῶς ὑπόθεσις κατήντησε τὸ περὶ αὐτοῦ ζήτημα, γενικὸν ἀπὸ μερικοῦ λαβὸν χα-

ρηκτῆρα. Δευτέρα καὶ χείρων τῆς πρώτης κατέλαβε τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας ἀνησυχία, βλέποντας ζῶντα τὸν πολέμιον ἑαυτῶν καὶ νέας ὑπονοοῦντας δοκιμασίας ἐν τῷ μέλλοντι. Καθ' ὃν οὕτω ἐσκέπτοντο τρόπον, ἀπήτησαν παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ Μάσσητος τὸν φόνον ἢ τὴν ἐκείθεν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρόσφυγος, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἐπὶ δὲ τούτοις, τῶν Πελοποννησίων αἰτησαμένων βοήθειαν ναυτικὴν ὑπὲρ τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, οἱ πρόκριτοι τῶν Ὑδραίων ἀπεκρίθησαν πρῶτον: «*Φυλάττομεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας τὰ καράδια, ἐν ὅσῳ βλέπομεν ἀντικρὺ μας τὸν καπετὰν Ἀντώνην*».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου ὑπῆρχεν ἀνατολικῶς μὲν καὶ μεσημβρινῶς ἐξησφαλισμένη ὡπωςδῆποτε, δυτικῶς δὲ καὶ βορείως ἀφρακτος. Καὶ πρὸ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κατὰ τῆς Ναυπλίας ἔκειντο αὐταὶ αἱ Πέτσαι καὶ αὐτὴ ἡ Ὑδρα ὥσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ Λακωνικῷ κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κατὰ τῶν ἐκεῖ φρουρίων ὑπῆρχε θαλασσία τις δύναμις διὰ τὴν πλησιότητα τῶν Πετσῶν· ἀλλὰ τὰ φρούρια τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρῖου συνέκλειον αἰὼνελ ἐντὸς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὴν μικρὰν δύναμιν τῆς ναυτικῆς Οἰάνθης· ἡ δὲ μεταξὺ Ἀχαΐας καὶ Αἰτωλίας θάλασσα διετέλει ἡ γέφυρα τῶν ἐχθρῶν, συχνάκις μεταφερομένων ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην· τουρκικὰ δὲ πλοῖα τῆς ἐν Συβότοις μοίρας κατεῖχον τὴν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου θάλασσαν, καὶ ἐν τούτῳ εἰσέπλεον κατὰ θέλησιν. Μόνα κατὰ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Πάπκα περιέπλεον τρία πλοῖα οἰάνθεια, ἐν κεφαλήνιον τοῦ Ἀναστασίου Φωκᾶ καὶ δύο ἕτερα· ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπὲρ τῶν Πατρῶν ἀπετέλουν κυρίως ἀπόκλεισιν.

Οἱ Ἀχαιοὶ, ὥς καὶ ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πελοποννησιακῶν δούλων, ἄλλεπαλλήλως μὲν, ἀλλὰ ματαίως, ἐπεκαλοῦντο τοὺς ναυτικούς περὶ τῆς προκειμένης ἀπολύτου ἀνάγκης· μετὰ ματαίας δ' ἀνταποκρίσεις ἀπέστειλαν εἰς Ὑδραν τὸν Σωτήριον Θεοχαρόπουλον πρεσβεύσοντα ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἐκπλεύσεως ἰσχυρᾶς τινος μοίρας· ὑπισχυοῦντο δ', ὅπως, ἢν Θεὸς εὖ διδῷ, ἀπαριθμήσῃ ταύταις ἡ Πελοπόννησος τὰ χρήματα, ὅσα ἂν δαπανήσωσιν, ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ πολέμου εὐεργετημάτων. Ὁ Θεοχαρόπουλος ἔφθασε τὴν ὥραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία τῆς Ὑδρας ἠπείλει γενικὴν συμφορὰν, διότι τὰ περὶ τοῦ Οἰκονόμου κατέστησαν ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, οὐ μόνον μεταξὺ τούτου καὶ τῶν προκρίτων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Ὑδραίων

καὶ Πελοποννησίων. Εὐτυχῶς ἡ φρόνησις τῶν προκρίτων καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ Θεοχαροπούλου ὑπερέβησαν πᾶσαν δυσχέρειαν, συμφωνηθείσης τῆς ἀπομικρύνσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ Οἰκονόμου ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Πελοποννησίων. Οὕτως ὁ Οἰκονόμος μετηνέχθη εἰς τὸ Μεγασπῆλαιον, καὶ ἀπὸ τοῦδε συνδιητάτο μετὰ τῶν μοναστῶν ὁ τολμηρότατος ναύτης καὶ τολμηρότατος ἐπαναστάτης (α). Ἐξέπλευσε δὲ μοῖρα ἰσχυρὰ ἐκ δώδεκα νηῶν, τῶν μὲν ἑξ ὑδραϊκῶν, τῶν δὲ ἑξ πετσειωτικῶν, πρὸς ἐκδίωξιν ἢ καταστροφὴν τῶν περὶ τὰς Πάτρας σταθμευουσῶν τουρκικῶν, καὶ πρὸς ἀπόκλεισιν τοῦ λιμένος τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ναυπάκτου. Τῶν ὑδραϊκῶν ἡγεῖτο τότε ὁ Δημήτριος Μιαούλης, υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη (β), καὶ τῶν πετσειωτικῶν ὁ Νικόλαος Γκέκα Βάτσης. Κατὰ τὸν διάπλουν δύο πλοῖα τοῦ Κολανδρούτσου καὶ Κριεμάδη, ἀποσπασθέντα ἐκ τῆς μοίρας, παρέμειναν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πύλου· ἔπειτα δὲ προσετέθησαν τῇ μοίρᾳ τὰ κατὰ τὸ Πάπα τέσσαρα οἰάνθεια καὶ τὰ δύο κεφαλλήνια, περιπλέοντα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Κυλλήνης (γ).

Πρῶτον ἰδοῦσα ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα τῇ 20 μαΐου ἐχθρικὸν δρόμωνα (κορβέτταν), πλέοντα πρὸς τὰ ἔξω τῶν Πατρῶν, πῶραν διηύθυνε κατ' αὐτοῦ, στραφέντος εὐθὺς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ καταφυγόντος εἰς τὸν μικρὸν τῆς Ναυπάκτου λιμένα. Ὡσαύτως καὶ οἱ τέσσαρες τοῦ λιμένος τῶν Πατρῶν τουρκοὶ πάρωνες, ἀνασπᾶσαντες τὰς ἀγκύρας, κατέπλευσαν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον, ἅμα ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ σημεῖον τῆς ἀναγωγῆς ὁ δρόμων διωκόμενος. Κατόπι δὲ διαπλεύσασα τῇ 21 ἡ μοῖρα τὸ στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀκαταπαύστου πυρὸς τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου, οὐδὲν ἡδυνήθη ἐναντίον τῶν τουρκικῶν τούτων πλοίων, ὥς τεθειμένων ἤδη ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου.

Ἄλλα ὅμως ἐπῆνεγκεν ἀποτελέσματα ὠφέλιμα καὶ μεγάλα ἡ παρουσία τῆς μοίρας. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐμψυχωθέντες διὰ τὴν φυγὴν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐχαιρέτησαν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὀρέων διὰ πυρῶν. Οἱ Τούρκοι τῶν Πατρῶν ἐξ ἐναντίας, στερηθέντες τῆς θαλασσίας δυνάμεως, ὑπὸ τοσούτου ἐκυριεύθησαν φόβου, ὥστε τῆς ὅλης πόλεως ἀπεφάσισαν τὴν πυρπόλησιν, ὥς ὑπονοοῦντες ἄφρευκτον τὴν ἐκ νέου κατοχὴν ταύτης παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς ἀνήγγειλε τοῖς ἐτι διαμένουσιν ἐν τῇ πόλει ἐκ τῶν προξένων, ὅτι οὐδεμίαν τοῦ λοιποῦ ἐγγυᾶται ἀσφάλειαν αὐτοῖς, καὶ προέτρε-

ψεν, ὅπως ἀποχωρήσωσιν ἐκεῖθεν, ὡς ἀποφασισθείσης τῆς γενικῆς πυρπολήσεως τῆς πόλεως, πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν οἱ ἐπαναστάται. Τούτους ἅπαντας παρέλαβεν αὐθημερὸν γαλλικὸν μονόκροτον, ὑπάρχον ἐν τῷ λιμένι· καὶ οὕτως οἱ Ἀχαιοὶ ἐλαφρύνθησαν ὅπως δῆποτε, ὡς πολεμούμενοι μέχρι τοῦδε παρὰ τε τῶν Τούρκων ἀμέσως καὶ παρὰ τῶν τοιούτων προξένων ἐμέσως. Ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα χρησιμότης τῆς μοίρας ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, μεθ' ὧν συνέχονται τοῦ λοιποῦ αἱ ἐργασίαι τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Δυτική Χερσώα Ἑλλάς.

Ὅταν ἤχησεν ἅπαξ ἡ σάλπιγξ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολέμου κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ Ἰστρου καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς Πελοποννήσου· ὅταν ἡ βο-
λὴς τοῦ πυροβόλου τῶν κατέμπροσθεν καὶ πέριξ γειτόνων ἐσύριζε νυ-
κτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τῇ ἀκοῇ τοῦ Ἀκαρνάνος καὶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὡς ἄλ-
λη διαμαρτυρία ἀδελφῶν κατὰ ἀδελφῶν καὶ δημοπίστων κατὰ δημοπί-
στων· ὅταν αἱ ἄλλοτε μάχιμοι καὶ ὑπερήφανοι Αἰτωλῖαι καὶ Ἀκαρνα-
νίαι «ἐντροπαλαὶ» κατήντησαν ἐνώπιον τῆς κοινῆς μητρὸς καὶ αὐτῶν
ἔτι τῶν ἐπτὰ ἐν τῷ Ἰονίῳ κράτει γνησίων θυγατέρων ταύτης, καίτοι
ἄλυσιδέτων «χερσί τε ποσί τε»· ὅταν ἐπὶ τέλους αἱ νῆες τῆς Ὑδρας
καὶ τῶν Πετσῶν ἐστεμμέναι τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐδίωκον τὴν τουρ-
κικὴν ἀπὸ τῆς ἀχαϊκῆς θαλάσσης, πρὸς δὲ τοὺς ἀπογόνους τῶν Δε-
λέγων καὶ Κουρήτων ἐβόων διὰ τοῦ τηλεβόλου, «Ποῖ φέρεσθε, ἄν-
θρωποι!» ἀναντίβροτος ἐκρίνετο πλεόν καὶ οὐδὲ ζήτημα ἦτο ἡ κίνησις
τοῦ μεγάλου νομοῦ τῆς Δυτικῆς Χερσώας Ἑλλάδος.

Καθὼς τὸ Σούλιον πρὸ αὐτοῦ, ἐπίσης καὶ ὁ νομὸς οὗτος πρὸ τῆς
Πελοποννήσου ὑπῆρχε τὸ κυριώτερον προπύργιον. Ἐὰν ἡ εὐθεὶα καὶ
σύντομος ὁδὸς τῶν ἐπιδρομῶν τῆς φοβερᾶς Ἀλβανίας ἦτο ὁ νομὸς αὐ-
τὸς, συλλογίζεται πᾶς τις, ὅτι ἡ προηγηθεῖσα κίνησις τῆς Ἀνατολι-
κῆς Χερσώας Ἑλλάδος ἐνδιέφερεν ὡς ἀντιπερισπασμὸς μόνον, καὶ οὐ-
χὶ ὡς φραγμὸς, ἐν ᾧ ἔμενον ἀνοικταὶ αἱ «Χαλκαὶ πύλαι» τοῦ Θυά-
μου. Ἰδοὺ αἱ μεγάλαι συνέπειαι τοῦ ἀναγκαίου κινήματος τῆς Αἰ-
τωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὡς προσερχόμεναι οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀνάγκης
τῶν γενναίων ὅπλων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως.

Τὸ κίνημα τούτων ἐπεβέβλητο κυριώτερον ὡς ἐκ τῶν δύο μαχῶν
τῆς Γραβιᾶς καὶ τοῦ Βαλτεταίου, καὶ ἐνεθαβρόνετο ὡς ἐκ τῆς παρου-
σίαις τῆς ναυτικῆς μοίρας. Ἡ μάχη τῆς Γραβιᾶς ἔδειξε ζώσαν τὴν ἐ-
πανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἣν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ
ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ὑπελάμβανον ἐκπνεύσασαν ἐν ταῖς Θερμοπύλαις. Ἡ

μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἀνεζώωσε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἣν οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ ὁ ἐπελθὼν Μουσταφᾶ κεχαγιά βεγῆς, νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι μέχρι τῆς 11 μαῦτου, ὑπελόγιζον καταβεβλημένην δεινῶς καὶ ἀποσυντεθησομένην ὅλως διὰ μιᾶς γενικῆς μάχης. Ἡ δὲ ἐμφάνισις τῆς ναυτικῆς μοίρας ἐβεβαίωσε τὴν ὅλην ἐνότητα τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, περὶ ἧς ἐδυσπίστουν ἔσως οἱ θέλοντες ἐκ τῶν ὀπλρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἵνα «τὸν δάκτυλον αὐτῶν βάλωσιν εἰς τὸν τύπον τῶν Ἰλίων».

Τὴν ἀνάγκην τοῦ κινήματος τοῦ νομοῦ αὐτοῦ οὐδόλως ἡγνόουν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπλρχηγῶν, οὓς προσεκάλει εἰς τὸ καθῆκον ἑαυτῶν καὶ ἰσχυρὰ συνειδήσεις καὶ προσβεβλημένη πλέον φιλοτιμία. Εἰς τούτων ὁ Ἀλέξιος Βλαχόπουλος, ὀπλρχηγὸς τῆς Ὀριονίας (Βλοχοῦ), ἀποτελούσης τὸ δυτικὸν μέρος τῆς εἰς πέντε διηρημένης θέματα Αἰτωλίας, διαφερόντως ἐνήργει προτρέπων καὶ διαθέτων τὰ πνεύματα, ἑωσὺ ἐκφρασθῇ τῶν ὀπλρχηγῶν ἡ πλειονοψηφία, ἢ οὐχὶ ἡ ὁμοψηφία. Ἀλλ' ἦτο ἀναγκαστός καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς πρώτης ὠθήσεως· ἀπηρτεῖτο καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι εἰς Πανουριᾶς τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ τοιοῦτος ἐτόλμησε πρῶτος ὁ ὀπλρχηγὸς τῆς Αἰολίας (Ζυγοῦ) Δημήτριος Μακρῦς. Ἦν δὲ ἡ Αἰολία τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Αἰτωλίας.

Ὁ Μακρῦς, ἀφανὴς πρὶν, προήχθη ἀπ' εὐθείας, μὴ ὑπηρετήσας ποτὲ ὑπὸ τὴν ὀπλρχηγίαν ἄλλου, οὔτε θεωρηθεὶς πώποτε δημιούργημα ἄλλου. Μόνον φίλον αὐτοῦ εἶχε τὸ ὄπλον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μόνον πατρῷον οἶκον τὰ ὄρη. Ἀρχαϊκώτατος, ἀπληθεστάτος καὶ ἀπονήρευτος, καθαρὸν αἶετοτε τὸν ἐλληνισμὸν αὐτοῦ διέσωζε· σκεπτικὸς δὲ καὶ ὀλιγόλογος, ἔφερε πάντοτε ἀμετάβλητον τὴν ἀθρῶν καρδίαν καὶ ἀκατάβλητον τὴν σπανίαν ἀνδρείαν, δι' ὧν παρὰ τῆς φύσεως ἦτο πεπροικισμένος. Ὁμοίους ἑαυτῷ ὡς ἐγγίστα εἶχε τὸν Νικήταν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν Πανουριᾶν τῆς Φωκίδος.

Ὁ Μακρῦς, μεθ' οὗ ἀντεπέστελλεν ἰδίως ὁ Βλαχόπουλος, ἦτο βεβαίως ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπαρχίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπάσης τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὡς ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης, πρῶτιστος ὢν τῶν ὀπλρχηγῶν τοῦ νομοῦ τούτου. Ἀλλὰ τοῦ Βαρνακιώτου αἱ ὅλως ἰδιαίτεραι σχέσεις μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου ἐγένοντο ἡ αἰτία, δι' ἣν οὗτος ἀναποφάσιτος ἐδείκνυτο ὡς πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ μᾶλλον τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ ἐθεώρει ἀναπόφευκτον ὡς ἐκ τῶν μικρῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διάλυσις μάλιστα τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν παρὰ

τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ, ἡ ἐν Θερμοπύλαις νίκη τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου καὶ οἱ πρῶτοι ἄλλεπάλληλοι θρίαμβοι τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐβεβαίωσαν τὴν τοιαύτην ἰδέαν αὐτοῦ περὶ τοῦ πολέμου. Ἐντεῦθεν, ἐν ᾧ ἂν ἑνὸς δ' Ὁμέρ Βρυώνης ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν σουλτάνον ἤλπιζε τὴν γενικὴν σατραπείαν τῆς Στερεᾶς· ἂν ἑτέρου δ' Βαρνακιώτης ὡς ἀμοιβὴν τῆς φιλίας καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην εὐηλπίσται τὴν ἐπὶ πολλῶν ἀντὶ μιᾶς ἐπαρχιῶν ὀπλαρχηγίαν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἰς ἄλλην μετ' οὐ πολὺ περιῆλθον φάσιν. Ὁ νικητὴς τῶν Θερμοπυλῶν Ὁμέρ Βρυώνης ἀπέτυχεν ἐν τῇ Γραβιᾷ· ὁ νικητὴς τοῦ Βόβοδα, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργίου Κεχαγιᾶ βεγῆς ἡττήθη ἐν τῷ Βαλτετσῷ καὶ τοῖς Δολιανοῖς· ἡ δὲ ἐπανάστασις ἐκρατύνετο καὶ ἤϋξανεν, ἱκανοὺ μάλιστα μέρους τῆς Ἀλβανίας συμμαχοῦντος μετὰ τοῦ Σουλίου.

Αἱ περιστάσεις αὗται ἐχρησίμευσαν τῷ Βαρνακιώτῃ ὡς μαθήματα λίαν διδακτικὰ καὶ ὡς κοπὴς τῶν ὑπολογισμῶν, οὓς ἀνείχε. Ἐκτοτε δὲ μεταβεβλημένον ἐδείκνυτο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τε καὶ τινῶν ἄλλων παρασυρθέντων. Ἐκτοτε αἱ ἐκ τῶν Τρικκάλων διαταγαὶ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς περὶ στρατολογίας καὶ συγκεντρώσεως ἐν Γραβιᾷ ἐλησμονήθησαν. Αἱ δὲ ἄλλεπάλληλοι μυστικαὶ ἀποστολαὶ τῶν Ἀχαιῶν, αἱ ἀδιάκοποι ὑπενέργειαι τοῦ Βλαχοπούλου καὶ ἐν μέρει τοῦ Ἡέου Ῥήγα Ἀμπελακιώτου, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐμφάνισις τῆς ναυτικῆς μοίρας, ὑπερίσχυσαν κατὰ πάσης ἀναβολῆς περαιτέρω. Ὁ Βαρνακιώτης ἐγνωστοποίησε πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς, ὅτι ὡς ἡμέραν τοῦ συμφώνου κινήματος ἐτάξατο τὴν 26 μαΐου, ἅμα τὴν ἀνήκουσαν λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Ἰσκού, ἰσχυροῦ τῆς Ἀκαρνανίας ὀπλαρχηγοῦ καὶ δι' ἀρχαιότητα καὶ διὰ χρηματικὰ μέσα. Ἀλλὰ μὴ παραλείψωμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλην τινὰ περίστασιν, ἐκβιάσαντα τὰ πράγματα τοῦ νομοῦ τούτου. Ὁ Χουρσήτ πασσᾶς, ἀναπόφευκτον βλέπων καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεθ' ὅσα ἂν ἔγραφον αὐτῷ οἱ, τε ὀπλαρχηγοὶ ταύτης καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ἀπεφάσισε τὴν σύλληψιν καὶ ἐξόντωσιν αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε μυστικῶς τὸν γενικὸν «δεσβέναγαν τοῦ Καρλελίου» (α) Νούρκαν Σέρβανην. Ἀνεπαρκούσης ὅμως τῆς δυνάμεως, ὅσην εἶχεν οὗτος, πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν μέτρου τοιούτου, ἐπεκαλέσθη τὴν ἀποστολὴν ἰσχυροῦ τινος σώματος. Ταῦτα δὲ πάντα ἀνακαλύψαντες ἀγαθὴ τύχη οἱ ὀπλαρχηγοί, ὡς βεβαιούται καὶ ἐκ τῆς προκηρύξεως αὐτῆς

τοῦ Βαρνακιώτου, τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης, προέλαβον τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸν κατὰ τοῦ Σέρβανη φανερόν πόλεμον, πρὶν ἢ παρ' αὐτοῦ πολεμηθῶσιν ὑπόβλως.

Μεσολόγγιον.

Ὁ Μακρὺς οὔτε ἡμέρας πλέον, οὔτε ὥρας περιέμενε. Ὀλίγω πρὸ τῆς ὀρισθείσης παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου ἐποχῆς ἐπροοιμιάσθη ἐν τῇ Σκάλα τοῦ Μαυρομαμάτη τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐν ταῖς Καστάναις τὴν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὴν γενὴν ἐκείνην δίοδον, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐφόνευσε τοὺς συνοδεύοντας ἐκ τοῦ Μεσολογγίου δημόσια χρήματα Τούρκους, καὶ πρῶτος παρεσκευάσθη, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἐν αὐτῷ τουρκικῇ ἀρχῇ ὑπέλαβε τὴν πρᾶξιν τούτου ὡς ἔργον ἀπλῶς κλεπτικόν, καθὼς καὶ ἡ τῆς Πελοποννήσου τὰ ἐν ταῖς Καστάναις γεγονός, καὶ παραχρῆμα ἀπήτησε παρὰ τῶν Μεσολογγιτῶν τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἀρπαγέντων χρημάτων. Ἀλλὰ κατόπιν ἀκούσαντες οἱ Τούρκοι παρασκευαζόμενον τὸν Μακρὺν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πόλεως ἀπηλπίσθησαν, διότι ἔβλεπον ἑαυτοὺς μὲν ἀνικάνους πρὸς ἀντίστασιν, ὀλίγοι ὄντες, ἐνώπιον δὲ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἥδη μοῖραν. Ἐντεῦθεν «ἐς κόρακας πέμψαντες» καὶ τὴν ἀπαίτησιν περὶ τῶν ἀρπαγέντων χρημάτων καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀξίωσιν, μετέβαλον τρόπον, καὶ συντεθέντες μετὰ τῶν Μεσολογγιτῶν, ὅπως μὴ ἐνοχληθῶσι, προέλαβον, ὡς πρότερον οἱ τοῦ Αἰγίου Τούρκοι, ἀναχωρήσαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, δεκαεὶ ὅλαι οἰκογένειαι, εἰς τὸ Ἀργρίνιον (Βραχόρι), πρωτεύουσαν τῆς Ὀφιονίας. Τῇ δ' ἐπιούσῃ εἰσῆλθεν ὁ Μακρὺς εἰς τὴν πόλιν, ὅπου πρώτη κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ διοικητοῦ διὰ κοινῆς χαρᾶς καὶ ἀνευφημιῶν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας.

Ἡτο ἡμέρα τῆς 24 μαΐου, καθ' ἣν ἀνεκηρύχθη κυρίαρχος καὶ κατὰ τὸν νομὸν τοῦτον ἡ ἑλληνικὴ σημαία. Ἡ ἡμέρα αὕτη προήγγειλε τοὺς μεγάλους ἐν τῷ μέλλοντι πολέμους καὶ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ πόλις αὕτη, καίτοι μεγάλη πρότερον παθοῦσα δεινὰ ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατῶν, τῶν μεταδαινόντων κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἐννετῶν καίτοι καταστραφεῖσα ἔπειτα ὡς συνεπαναστάσα τῷ 1769 μετὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὅλον ἀπολέσασα τὸ τό-

τε ἀξιόλογον ναυτικὸν ἑαυτῆς· ἡ πόλις, λέγομεν, αὕτη προώρισται, ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ καὶ ἥδη κατὰ μέγα μέρος τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν, ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν. «Ὅπισω ἦλθεν» ἐν τῷ ἀγῶνι, ἀλλ' «ἔμπροσθεν γενήσεται» πολλῶν. Πόλις καὶ πεδίον, ἡ γῆ τοῦ Μεσολογγίου ζυμωθήσεται διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος. Πολεμήσουσι δὲ κατ' αὐτοῦ μὲν ἅπανα ἡ Τουρκία, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ ἅπανα ἡ Ἑλλάς· διότι, τοῦ Σουλίου ἐκλείψαντος, ἔμενε τοῦτο ἡ μόνη ἀκρόπολις τοῦ κατὰ τὴν Στερεὰν ἀγῶνος. Καταστήσεται δ' ἐπομένως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐθνικὴ καὶ ἱερὰ ἰδιοκτησία σεβασμοῦ καὶ τιμῆς.

Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης Οὐρίας καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐήνου κατὰ τὸ πέρας πεδίου τελματώδους, ὀριζομένου ὑπὸ τῶν ὕψηλῶν λόφων τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου, τὸ Μεσολόγγιον, πόλις νεοῦδρουτος, θεωρεῖται ὡς τὸ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὄχυρόν χωρίον Ἐλανος. Κεῖται δὲ ἐπὶ λωρίδος γῆς προεκτεινομένης ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν· φυλάσσεται κατὰ θάλασσαν διὰ τῆς πλησίον ἀβαθοῦς λιμνοθαλάσσης, ἐφ' ἧς διὰ τινων ἐλικοειδῶν αὐλάκων πλέουσι τὰ μονόξυλα τῶν κατοιίκων, καὶ ἐνισχύεται διὰ τοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος μικροῦ μὲν, ἀλλ' ἀποτόμου καὶ ὄχυροῦ φρουρίου τοῦ Βασιλαδίου ἐπὶ τῆς δ-μωνύμου νήσου.

Δύο ἦσαν αἱ δίοδοι τῶν κατὰ γῆν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἐνκν-τίον τῆς Πελοποννήσου, αἱ Θερμοπύλαι καὶ ὁ Θύαμος. Ἀλλὰ τὰ στε-νὰ τοῦ δευτέρου ἀντικατέστησε τὸ Μεσολόγγιον, δι' οὗς ἄλλοτε θέ-λομεν εἰπεῖν λόγους· καὶ, ἐὰν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἡδυνήθησαν οἱ πο-λέμιοι εἰσβαλεῖν κατὰ τῆς Πελοποννήσου τῷ 4822, διὰ τοῦ Μεσο-λογγίου ὅμως οὐδέποτε ἴσχυσαν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐπανεστῇ.

Τὸ Μεσολόγγιον ἐγένετο τὸ σύνθημα τῆς κινήσεως τῆς Δυτικῆς Στε-ρεᾶς, δι' ἣν ἡ Πελοπόννησος ἐχειροκρότησε καὶ ἥδη, ὡς πρὸς ὀλίγου διὰ τὴν Ὑδραν. Ὁ Μακρὺς καὶ οἱ Μεσολογγῖται, ἀναγγεῖλαντες τὰ γενόμενα πρὸς ὅλους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὑπε-στήριξαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου καταλήψεως τῶν στενῶν τοῦ Θυά-μου. Εὐτυχῶς γενικὴ ἐξεφράσθη ἡ πρὸς τὸν πόλεμον συμφωνία ταύ-των, καὶ ἅπαντες ἐξ ἐτοίμου παρσκευάσθησαν, ὅπως ἄλλοι μὲν κλεί-σωσι τὸν Θύαμον, ἄλλοι δὲ ἐπιστεύσωσι κατὰ τοῦ Ἀνακτορίου (Βο-νίτης), καὶ ἄλλοι καθαρίσωσι τὸ Ἀγρίνιον καὶ Ζαπάντιον, κατοικοῦ-μενα ὑπὸ ἱκανῶν καὶ ἐμπειροπολέμων Τούρκων.

Τούτων δὲ γινομένων, οἱ Τούρκοι τοῦ νησώδους Αἰτωλικοῦ (Ἀνα-

τολικοῦ) παρέδωκαν τὰ ὅπλα πρὸς τὸν Μακρὺν, ἅμα παρουσιασθέντα, καὶ ἀνεχώρησαν πάντες εἰς τὸ Ἀγρίνιον. Κειμένη κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ περικυκλουμένη ὑπὸ τῆς Κυνίας λίμνης (κόλου τοῦ Ἀνατολικοῦ), ἡ πολίχνη τοῦ Αἰτωλικοῦ ἦτο μὲν ὀχυρά, ὥς ἀπρόσιτος διὰ τὴν ἐν μέσῳ ὕδατος καὶ μελανοῦ πηλοῦ θέσιν αὐτῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι ὑπῆρχον λίαν ὀλιγάριθμοι (α).

Τότε ὁ Βαρνακιώτης ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον διακήρυξιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἥς ὡπλάρχῃγει. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ πρώτη κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπαναστατικὴ διακήρυξις.

*«Τιμιώτατοι ἀδελφοί μου προσεστώτες καὶ λοιποὶ πάντες
μεγάλοι καὶ μικροὶ συμπατριῶται Ξερομερῖται,
σὰς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς.*

«Σὰς φανερόνω, ὅτι ἔως σήμερον ἐπροσπάθησα καὶ ὅλους τοὺς τρεῖς, διὰ νὰ φυλάξω ἀπὸ κάθε ἐνόχλησιν καὶ κίνδυνον τὴν πατρίδα μας, καὶ δὲν ἄφησα πρᾶγμα, ὅπου δὲν ἐπεχειρίστηκα, καθὼς νομίζω νὰ σὰς ἦναι γνωστὸν. Πλὴν οἱ ἐχθροὶ μας βιασμένοι ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς τύχης των καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν λύσσαν τῆς πρὸς ἡμᾶς κακίας των, ἀπεφάσισαν νὰ ξεθυμάνουν τὰ πείσματα πρὸς ἡμᾶς καὶ νὰ χορτάσουν ἀπὸ τὸ αἷμά μας, καταφρονῶντας τὸ ἐτίάτι μας καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην μας, καθὼς ἀπὸ γράμματα σημερινά, ὅπου μᾶς ἔπεσαν εἰς τὰ χέρια, ἐβεβαιώθη, ὅτι ἔστειλαν διὰ πέντε χιλιάδας ἀσκήρι νὰ ἔλθῃ καὶ ἡμᾶς νὰ κατακόψῃ, καὶ τὰς φαμελίας μας νὰ σκλαβώσῃ, καὶ τὸ τίποτέ μας νὰ διαρπάσῃ. Τοῦτο τὸ ἐβεβαιώθη σωστότατα, καὶ τὸ χρέος τῆς πίστεως καὶ ὁ πατριωτισμὸς δὲν μὲ ἀφίνουν πλέον νὰ τὸ ὑποφέρω, καὶ ἀπεφάσισα μὲ τὴν χύσιν τοῦ αἵματός μου νὰ βεβαιώσω τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ ἐλευθερίαν τοῦ γένους μας, ἀγροικήθηκα μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους Ναχαελίδας, καὶ ὅλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, προθυμύτατοι νὰ χύσουν τὸ αἷμά των διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἀναμένουν τὸ ἐδικὸ μας φέρσιμον.

»Σὰς εἰδοποιῶ λοιπὸν, ὅτι ἐφθασεν ἡ στιγμή νὰ ἀποτεινάξωμεν τὸν τόσον βαρὺν ζυγὸν, νὰ λείψετε ὅλοι σας ἀπὸ τὰ δυσδάστακτα δοσίματα, ἀπὸ ταῖς ἀνυπόφοραις ἀγκυράις, ἀπὸ τὴν καταφρόνησιν τῆς τιμῆς καὶ ὀρησκείας μας, καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς ζωῆς μας. Ὅλη ἡ Τουρκία κατατρομασμένη καὶ κατατροπωμένη ἀπὸ τὰ ἄρματα τοῦ γένους μας, ἐντὸς ὀλίγου κλίνουν τὸν αὐχένα πρὸς ἡμᾶς, θεῖα βουλῇσει. Δόσατε πίστιν εἰς τὰ ἀδελφικά μου λόγια καὶ, ὅσοι πιστεύετε τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, εἰς τὸν ὅποιον ἐξαπλώθη

ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δι' ἡμᾶς, ἐτοιμασθῆτε πάραυτα, ὅπως ἡμπορέση καθεῖς, μὲ ἄρματα, μὲ μπαρούταις καὶ ἄλλας προβλέψεις, καὶ εἰς τὴν παραμικρὰν φωνὴν, ὅπου σᾶς κάμω, ἀμέσως νὰ τρέξετε οἱ ἄξιοι καὶ πιστοί, νὰ μὲ εὗρῃτε, διὰ νὰ ἀνταρωθῶμεν ὅλοι καὶ νὰ κάμωμεν, καθὼς ἔκαμαν καὶ κάμουν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀδελφοί μας, νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, νὰ ζήσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς πάντῃ ἐλεύθεροι, καὶ νὰ τιμηθῶμεν παρὰ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ γένους ὅλου.

«Δὲν πιστεύω, κανένας νὰ ἀψυχῇσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν βλέπῃ ἐμὲ τὸν ἴδιον ἀρχηγὸν σας εἰς τὸν κίνδυνον, ὅπου διὰ τὴν ἰδικὴν σας ἐλευθερίαν ἀφιερώνω τὴν ζωὴν μου εἰς τὴν οὐκίην θάλασσαν. Μὴ καταδεχῆτε νὰ μείνετε κατώτεροι τῶν ἄλλων Ναχαελίδων· ὅτι τί μένει καὶ δι' ἐσᾶς καὶ δι' ἐμέ; Ἄς ἀποφασίσωμεν ὁ καθένας μὲ τὴν ἱερὰν ἀπόφασιν, ἢ ἐλευθερίαν ἢ θάνατον, νὰ βεβαιώσῃ τὸ ἐλληνικὸν ὄνομά του. Ἡ νίκη μας εἶναι βεβαία· φθάνει μόνον ἡ ἀπόφασίς μας νὰ δείξῃ τὴν προθυμίαν τῆς φιλογενείας, καὶ σᾶς ὑπόσχομαι ἀναμφιβόλως τὴν ἐλευθερίαν μας.

Ὁ Μορέας ἐλευθερώθη διόλου. Ὁ Νάφπακτος καταπολεμεῖται διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, καὶ αὐριοι ἐξάπαντος παραδίδεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀδελφῶν μας ὁμογενῶν. Αἱ δύο χῶραι Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν ἐκηρύχθησαν ἐλεύθερα, καὶ Τουρκίᾳ δὲν ἔμεινε οὐδ' ἓνας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γένους μας πρίγκιψ Ὑψηλάντης ἐκურίευσεν τὴν Ἀνδριανὰ μὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐμθαίνει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅλα τὰ ἄλλα βιλαέτια ἐλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ προχωροῦν νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι. Καὶ ἡμεῖς ὑποφέρομεν πλέον; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς ὀνομάσουν ἄνδρας καὶ υἱοὺς Ἑλλήνων; Ὅχι! Ὅχι! ἡ ἐλευθερία ἢ θάνατος.

«Πανοσιώτατοι καθηγούμενοι καὶ αἰδεσιμώτατοι ἱερεῖς, τὸ πρῶτον ἔργον τῆς φιλογενείας σας θέλει εἶναι ἡ ἀκατάπαυστος πρὸς Θεὸν δέησίς σας καὶ παράκλησις διὰ τὴν τοῦ γένους ἐλευθερίαν καὶ φύλαξιν καὶ τῶν τυράννων μας καταστροφὴν.

αὐτὸ ἄν ἔτος τῆς Ἑλευθερίας, 25 μαΐου, Ξηρόμερον.

«ἀδελφός σας

«ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΡΝΑΚΙΩΤΗΣ».

Ν α ὕ π α κ τ ο ς (Ἐπακτος).

Ἀνήκουσα πρότερον τῇ Ὁζολαίᾳ Λοκρίδι καὶ ἔπειτα τῇ Ἐπικτήτῳ Αἰτωλίᾳ, ἡ παράλιος φρουρουμένη ἀρχαία πόλις Ναύπακτος κεῖται ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, οὐ πόρρω τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀντιρ

ρίου βορειανατολικῶς καὶ περίξ μικροῦ λόφου κανονιστοῦς, ἐφ' οὗ ε-
γείρεται ἡ ἀκρόπολις. Διάστημα κατὰ τὸν αἰῶνα Η' πολιτικῶς, ὡς
καθέδρα τοῦ θέματος τῆς κυρίας Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτο-
ρος Λέοντος τῷ 860 ἐκκλησιαστικῶς, ὡς μητρόπολις ἐποπτεύουσα
ἐπὶ ἐννέα ἐπισκοπῶν, ἡ Ναύπακτος ἀλωθεῖσα τῷ 1498 παρὰ τοῦ
Βαγιαζήτ Β', ἐχρησίμευεν ἐξ ἐναντίας ὡς τὸ ἐσχάτης τάξεως «πασ-
σαλίκιον», ὁ τότες τῶν ὑπὸ δεσμένειαν ὑποκυπτόντων ἀξιωματικῶν
Τούρκων.

Κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν ἐπολιόρχουν αὐτὴν μακρόθεν περὶ τοὺς
δισχίλους Δωριεῖς καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν γειτόνων ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπι-
κτῆτου Αἰτωλίας (Βενέτικου) καὶ τῆς Κουρήτιδος (Ἀποκυρίου) ὡ-
πλαρχήγουν δὲ τούτων Διαμαντῆς Χορμόδας, Κωνσταντῖνος Σαδή-
μας, Γεώργιος Πιλάλας καὶ ἄλλοι. Ἐμφανισθείσης ἐν τῷ Κορινθια-
κῷ κόλπῳ τῆς ναυτικῆς μοίρας, ἐπλησίασαν οὗτοι, κατὰ πρόσκλησιν
αὐτῆς, τῇ 24 μαΐου τὸ φρούριον, κατέλαβον τὴν λεγομένην θέσιν
τῆς Παναγίας, διέκοψαν τὴν μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἀντιρρίου συγ-
κοινωνίαν, καὶ κατηδάφρισαν τὸν ἐν τῷ προαστείῳ κείμενον μυλῶνα.
Τῇ 25 σφοδρότατος ἤρξατο ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τηλεβολισμὸς καὶ
ὁ ἀπὸ τῆς γῆς πυροβολισμὸς, συνοδευόμενος καὶ μετὰ τριῶν τηλε-
βόλων, ἅπερ ἐξήγαγεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἡ μοῖρα ἐκ τούτου δ' οἱ Τούρ-
κοι, ἀφῆσαντες πυρίκαυστον παρ' αὐτῶν γενομένην τὴν πόλιν, περιω-
ρίσθησαν ἐν μόνῃ τῇ καλῶς ὀχυρουμένη ἀκροπόλει· τῇ δ' ἐπιούσῃ,
μεταθέντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐν τῇ μοίρᾳ, συναπεφάσισαν μετὰ τοῦ
Μισοῦλη καὶ Βόταση τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τοῦ Ἀντιρρίου. Ὁ Σα-
δήμας τότε ἀπῆλθε κατὰ τοῦ Ἀγρινίου.

Ἔστι δὲ τὸ Ἀντιρρίον θέσις καὶ φρούριον, κοινῶς «Καστέλι τῆς
Ῥούμελης» λεγόμενον, ἀκρωτήριον τῆς αἰτωλικῆς παραλίας καὶ συ-
νέχεια τοῦ ὄρους Χαλκίδος, κείμενον ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς
Ἀχαΐας Ῥίου, ὡσαύτως «Καστέλι τοῦ Μορέως» λεγόμενον. Ἀμφό-
τερα τὰ ἀκρωτήρια ταῦτα, ἥτοι τὸ Ῥίον καὶ τὸ Ἀντιρρίον, ἀποτα-
λοῦσι τὸ κατὰ πέντε στάδια εὐρυνόμενον στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ
κόλπου. Σπουδαίως δὲ ὄχυρά καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο, ἔχουσιν ἕκαστον
ὑψορμον μέτριον.

Κατὰ τὸ γεγόμενον σχέδιον παρεσκευάσθησαν ἐν ταῖς πλοίοις δέκα
κλίμακες, ἀνὰ δέκα πῆχεις ἑκάστη, καὶ ὡς ἡμέρα τῆς ἐφόδου ὤρι-
σθη ἡ 6 ἰουνίου. Ὁ Χορμόδας ἀνεδέχθη πρῶτος τὴν εἰς τὸ φρούριον

ἀνάβασιν, καὶ προαιρετικῶς συναπεφασίσθησαν μετ' αὐτοῦ τετρακόσιοι τῶν στρατιωτῶν. Ἄλλ', ἀρξαμένης τῆς προσβολῆς κατὰ θάλασσαν, ὁ μὲν Χορμόδας ἀνέβη τὸ τεῖχος μετὰ ὀλίγων, οἱ δὲ λοιποὶ ἐδειλίασαν μὴ ἀκολουθήσαντες. Ἐντεῦθεν αὐτὸς τε καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ ναυτικὸς Γιαννούλης Πετσιώτης, ἐθυσιάσθησαν ἡρωϊκῶς μὲν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔφοδον ταύτην ἐγένετο τῇ 10 ἰουνίου καὶ ἡ ἐπίσης ἀτυχῆς ἀπόπειρα τῆς πυρπολήσεως τῶν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον τουρκικῶν πλοίων, ὡς ἀπροσβλήτων καταστάντων ἄλλως. Ἡ ἐλληνικὴ μοῖρα χρῆσιν ἔκαμε τότε ἐνὸς εἵδους πυρπολικοῦ, ὅπως φθάσῃ εἰς ἐν ἀποτέλεσμα. Ὁ Γεώργιος Μιριαλῆς, Πετσιώτης, ὑποπλοίαρχος ἐπὶ τῆς τριακμένου νηὸς (ναβέτας) τοῦ Νικολάου Βόταση, ἀνεδέχθη καὶ προχεύρως μετεσχημάτισεν εἰς πυρπολικὸν ἐν τῶν οἰανθίων πλοίων, ἐκτιμηθείσης κατὰ πρῶτον τῆς ἐν καιρῷ ἀποζημιώσεως αὐτοῦ διὰ τριακοντακισχιλίων γροσίων· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἀρμοδιότητα πολλῶ κατώτερος τοῦ Καλαφάτου καὶ Πατατούκου τῶν Ψαρῶν ἐγένετο οὗτος, ὡς ἀπλῶς μόνον ἐναποθέσας ἐν τῷ πλοίῳ καυστικὰς τινὰς ὕλας ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης μεθόδου, ἔστω καὶ ἐπὶ τὸ σχετικώτερον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεδέχθη, ὅπως ἐπιβῇ τὴν λέμβον τοῦ πλοίου καὶ δώσῃ τὸ πῦρ ἐν δέοντι· ἀλλ' ἐζητεῖτο ὁ πηδαλιουχῆσων τὸ πλοῖον, καὶ οὐδεὶς τῶν ὀκτακοσίων περίπου ναυτῶν τῆς μοίρας ἐτόλμα ἤδη πρὸς τοῦτο. Τότε ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῶν ἄλλως ἀμνημονούντων πλοιάρχων εἷς ναύτης ἡλικίας εἰκοσιπέντε ἐτῶν, ὑποσχεθεὶς τὴν διοίκησιν τοῦ πηδαλίου. Ὁ νέος οὗτος ναύτης ὠνομάζετο Γεώργιος Παξινὸς, ἀνήκων εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου τῆς Λασκαρίνης Πούπλη, διοικουμένου παρὰ τοῦ Νικολάου Ὁρλώφ καὶ ὀνομαζομένου «Οἱ Σύμμαχοι». Ἦν δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τοῖς Παξοῖς μεμνηστυμένος. Οἱ πλοῖαρχοι, πλήρεις ἤδη χαρᾶς καὶ ἐκ περισσοῦ θαυμάζοντες τὸν νέον, ἡρώτησαν αὐτὸν, τίνα ἐπιθυμεῖ ἀμοιβήν; μειδιών δὲ καὶ φαιδρῶ τῷ προσώπῳ ἀπεκρίθη οὗτος: «Δὲν θέλω τώρα τίποτε· ἐὰν δὲ δώσῃ ὁ Θεὸς κ' ἐπιτύχω, τότε θὰ σὰς πάρω ἀπὸ δέκα τάλλαρα, γιὰ νὰ κάμω ἐν χάρισμα » τῆς ἀρραβωνιαστικῆς μου ». Ἦνωνεν ἄρα ὁ νέος Γεώργιος Παξινὸς τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἠθικὸν ἔρωτα μετὰ τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὴν μνηστέην αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμει, ὅπως ἀγαπηθῇ ἐτι μᾶλλον παρ' αὐτῆς ὡς εἰς ἥρωος.

Ἐντεῦθεν ἐπέβησαν ὁ μὲν Παξινὸς ἐπὶ τοῦ πλοίου πηδαλιουχῶν, ὁ δὲ Μιριαλῆς μετὰ ἱκανῶν κωπηλατῶν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ πυρπολικοῦ συρομένη διὰ κάλως λέμβου, φέρων τὸ πῦρ. Πλησιέστερος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει ὁ Ἀδριανὸς Σωτηρίου ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Λυκοῦργος. Προσεγγίζοντας οὕτω τοῦ πυρπολικοῦ τὴν Ναύπακτον δι' ἀνέμου οὐρίου, τὸ φρούριον καὶ τὰ τουρκικὰ πλοία ἤρξαντο τοῦ τηλεβολισμοῦ, ὅτε ὁ Μιριαλῆς ῥίψας ἀκαίρως τὸ πῦρ ἐν τῷ πυρπολικῷ καὶ λύσας τὸν κάλων, ἀπεχώρησε. Ὁ Παξινὸς, καίτοι προσκληθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἵνα πέσῃ ἐν τῷ αἰγιαλῷ καὶ σώσῃ ἑαυτὸν, ἠρνήθη· φλογίζονμένου δὲ τοῦ πλοίου ἐπὶ τῆς πύργου, ἐνέμενεν, ὅπως προσκολλησῇ τοῦτο τῷ πλησίον ἤδη κειμένῳ τουρκικῷ δρόμῳ. Ἄλλ' ἐκαίοντο πλέον καὶ τὰ πρόσθια ἱστία, τὸ δὲ πλοῖον ἀνωρθοῦτο προσήνεμον· ὁ Παξινὸς ἐπέμενε καὶ πάλιν, ὅλον δεχόμενος τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πλοίων, ἵνα φέρῃ αὐτὸ διὰ τοῦ πηδαλίου εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Ἐπὶ τέλους αἱ φλόγες διώκουσι τοῦτον ἐκ τοῦ καταστρώματος· οὗτος δ' ἐμμένει καὶ πάλιν, διοικῶν ἐκ τῶν παραξαρτίων τὸ πηδάλιον διὰ παραγείου (παλάγκου). Τὸ πῦρ προχωροῦν διώκει αὐτὸν καὶ ἐκαίθεν· ἀλλ' οὗτος καὶ πάλιν κρεμασθεὶς διὰ τοῦ αὐτοῦ παραγείου ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὴν κεφαλὴν μόνην ἔξω τῆς ἐπιφανείας ἔχων, πᾶσαν κατέβαλλε προσπάθειαν πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὅτε ἀνῆρπασαν τοῦτον αἱ λέμβοι τῶν τουρκικῶν πλοίων δραμοῦσαι, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἀπώθησαν ἐκ παντὸς τρόπου, παρανάλωμα γινόμενον ἄνευ αποτελέσματος (α).

Οἱ πλοίαρχοι τῆς ἑλληνικῆς μοῖρας ἐπεμελήθησαν, ὅπως σώσωσι τὸν σπᾶνιον ἐπὶ τόλμῃ αὐτὸν νέον διὰ πάσης χρηματικῆς θυσίας καὶ ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων· ἀδύνατος ὅμως ἐγένετο ἡ συγκατάθεσις τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνασκολοπίσαντες τοῦτον ἐψῆσαν κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἀνῆρτησαν ἐπὶ μιᾷ τῶν τηλεβολοστοιχιῶν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας.

Τίς, ἔρωτῶμεν, μεγαλοψυχία συγκρίνεται πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ Γεωργίου Παξиноῦ; Πῶς δ' οἱ Κυνέγειροι τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν βαρβάρων Περσῶν θαυμάζονται μόναι, ὡς ἀπαράμιλλος γενναιότης καὶ πολεμικὴ ἐπιμονή, ὅτε οἱ Γεώργιοι Παξиноὶ ἐπὶ τῶν βαρβάρων Τούρκων διαφιλονεικοῦσιν οὕτω τὰ πρωτεῖα πρὸς τούτους;

Ὅλῳ ἔπειτα, ἢ τῇ 15 ἰουνίου, ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, μαθοῦσα τὴν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔκπλευσιν τοῦ βυζαντινοῦ

στόλου. Ἄφησε δὲ ἐντὸς τοῦ κόλπου δύο πετσιωτικά, τοῦ ἐνὸς πλοι-
αρχομένου ὑπὸ τοῦ Ἑμμανουήλ Δ. Α. Ὁρλώφ, ἀδελφοῦ τῆς Λασκα-
ρίνης Πούπλη, ἐν κεφαλῇ ναῶν τοῦ Γερασίου Βίκτωρος Φωκᾶ, καὶ
τὰ τρία οἰάνθεια μετὰ τῶν δύο ἐνόπλων βρατσερῶν. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον
τὰ κατὰ τὴν Ναύπακτον τουρκικὰ διεκράτουν ἀκίνητα, ἀλλὰ καὶ
τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κόλπου παραλίας ὑπερήσπιζον, τὰ μὲν ἐν-
τὸς μένοντα, τὰ δὲ ἐκτὸς ἐξερχόμενα, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν συγκοινωνίαν
κωλύοντα τῶν ἐν Πάτραις Τούρκων. Τότε δὲ εἰσπλεύσαντα ἐν τῷ
Κορινθιακῷ κόλπῳ πέντε ἀγγλικά λόγω προστασίας τῆς ἰονικῆς ση-
μαίας, συνώδυσαν τὰ ὑπὸ τὴν Ναύπακτον τουρκικὰ εἰς τὴν Ζάκυν-
θον, ὅθεν ἐφοδιασθέντα ταῦτα ὅλων τῶν ἀναγκαίων ἐπανέπλευσαν εἰς
τὸν κόλπον.

Ἀγρίνιον (Βραχόρι)

Τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Τρίπολιν ἐπέιχε σχετικῶς τὸ Ἀγρίνιον ἐν τῇ
Δυτικῇ Ἑλλάδι, ὡς καὶ τὸ Ζαπάντιον τὴν τοῦ Λάλα. Καθὼς εἰς ἐκεί-
νην, οὕτω καὶ εἰς αὐτὸ, ὡς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ «Καρτελίου», προσέ-
φυγον οἱ Τούρκοι τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἄλλων γει-
τόνων μερῶν. Διέτρεπον δὲ μόνον τὰ δύο αὐτὰ κέντρα τῆς Πελοπον-
νήσου καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον τὸ τῆς πρώτης ἐνισχύετο
καὶ διὰ τειχίσματος καὶ διὰ τηλεβόλων καὶ διὰ πολλοῦ στρατοῦ, ἐν
ᾧ τὸ τῆς δευτέρας οὐδὲν διέκρινε τῶν τοιοῦτων μέσων.

Ἐπὶ πεδιάδος εὐρυχώρου καὶ μετὰ τῶν ποταμῶν Ἀχελφού (Ἀ-
σπροποτάμου) καὶ Εὐήνου (Φίδари) κείμενον, ὀλίγῳ δ' ἀπέχον πρὸς
βορρᾶν τῆς Λυσιμαχίας (λίμνης τοῦ Ἀγγελοκάστρου), τὸ Ἀγρίνιον
καταφεύγει ὑπὸ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν Τούρκων. Ὁ πληθυσμὸς τού-
των ἀνέβαινεν εἰς ἑξακοσίας τριάκοντα οἰκογενείας, ἐν ᾧ τὸ ὅλον τῶν
ἐλληνικῶν τοῦ τμήματος αὐτοῦ, ἐκ τριακονταεπτὰ συνισταμένου χω-
ρίων, ἠριθμεῖτο περὶ τὰς χιλίας πεντακοσίας ἐννεήκοντα πέντε. Ἐ-
κᾶστη τῶν διορύφων καὶ τριορύφων τουρκικῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως
ταύτης περιεζώννυτο ὑπὸ διπλοῦ ἢ καὶ τριπλοῦ περιφράγματος, σχη-
ματιζομένη οὕτως ἐν εἴδει φρουριδίου, ὡς μὴ συνεχομένη μετ' ἄλλων,
καὶ φέρουσα δύο μὲν καὶ τρεῖς αὐλείας θύρας, μίαν δὲ μέσαιον. Μο-
ναδικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἐβεβαίου οὐ
μόνον τὴν ἀγριωτέραν τυραννικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φόβους
τῶν Τούρκων, ὡς περικυκλουμένων ὑπὸ λαοῦ, μὴ ἀπολέσαντος ἐντε-

λῶς οὔτε τὴν προσωπικότητα ἑαυτοῦ καὶ τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, οὔτε τὴν γενναιοτητα τῆς καρδίας καὶ τὴν ὀπλοφορίαν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἤδρευεν ἔχων στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν δικαιοδοσίαν, ἦτοι καὶ ὡς δερβεναγᾶς καὶ ὡς μουτεσελήμης, ὁ Τουρκαλβανὸς Νούρκας Σέρβανης, ἐνισχυόμενος ὑπὸ ἱκανῆς καὶ ἐκλεκτῆς φρουρᾶς ἐκ Τουρκαλβανῶν καὶ μισθοφόρων. Παρ' αὐτῷ κατέφυγε τότε καὶ ὁ δερβεναγᾶς τῆς Ὀζολαίας Λοκρίδος (Κραβάρων) καὶ τῆς Κουρήτιδος Ταχέρ Παπούλιας.

Τὸ κέντρον τοῦτο ὑπερῃσπίζετο οὕτως ἐκ χιλίων περίπου μαχίμων Τούρκων, τῶν μὲν ἐντοπίων, τῶν δὲ ξένων. Μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκριτωτέρων Ἑλλήνων ὁ Βλαχόπουλος διετῆρει μυστικὴν ἀλληλογραφίαν περὶ πάντων. Μετὰ τοῦ Μακρῦ δὲ καὶ Σαδῆμα συναγροικηθεῖς κατώρθωσεν, ὅπως συγκεντρωθῶσι πρῶτοι τῇ 26 καὶ 27 μαΐου, ὁ μὲν Μακρὺς μετὰ ἐπτακοσίων πέραν τῶν γεφυρῶν τοῦ Ἀλάη βεγῆ, ὁ δὲ Σαδῆμας, ὀπλαρχηγὸς τῆς Κουρήτιδος, μετὰ πεντακοσίων κατὰ τὸ Δογρί· ὁ δὲ Βλαχόπουλος μετὰ πεντακοσίων καὶ τινος ἀποσπάσματος πεμφθέντος, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ Τσόγκα, ἔνωθεν τοῦ Ἀγρινίου ἐν τῷ Παλιοφρουρίῳ. Ἐκ περιστάσεως δὲ, ὡς μεταβαίνων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἔτυχε μείνας ἐν τῷ Δογρί καὶ ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ἀριθμὸν τινα ἔχων στρατιωτῶν. Μετὰ τὰς κινήσεις ταύτας ἀνήγγειλαν οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχεγοὶ τῷ τε Βαρνακιώτῃ καὶ Ἰσκῷ, ἣν ἔλαβον ἀπόφασιν ὀριστικὴν κατὰ τοῦ Ἀγρινίου, καὶ τὴν ἄμεσον βοήθειαν αὐτῶν ἐπεκάλεσθαι. Ὁ Τσόγκας ἔμελλεν, ἵνα προσβάλῃ τοὺς ἐν τῷ Ἀνακτορίῳ Ἀλβανοὺς καὶ κυριεύσῃ τὸν Τεκὲν καὶ Πλαγιάν.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 28, ἡμέρας τῆς Ἀγίας Τριάδος, οἱ ὑπὸ τὸν Μακρὺν καὶ Βλαχόπουλον, συνεννοηθέντες διὰ τῶν πυρῶν, ἐκινήθησαν συγχρόνως δι' ἀναπεπταμένων σημαίων ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ἥσθιον οἱ Τοῦρκοι τὰ πρῶτὰ σιτία τῆς νηστείας αὐτῶν (ῥαμαζανίου)· ἅμα δ' ἀκούσαντες τοῦ πυροβολισμοῦ οἱ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως οἰκοῦντες, ἀπεσύρθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων εἰς τὸ ἐνδότερον, ἐκπλαγέντες. Εὗρον οὕτως οἱ περὶ τὸν Μακρὺν τὰς τραπέζας πλήρεις βρωμάτων, καὶ ταῦτα φαγόντες παρέδωκαν τῷ πυρὶ τὰς οἰκίας, καθ' ἣν εἶχον διαταγὴν προχωροῦντες δὲ καὶ καίοντες ὡσαύτως, ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἀμέσως συγκεντρωθέντων ἐνόπλων Ἑλλήνων τῆς πόλεως κατὰ τὰ συντεθειμένα· ἄνευ δ' ἀναβολῆς ὥρ-

μησαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὸ κέντρον, ὅπου ἦσαν τὸ διοικητήριον (ἡ σαράγιον) καὶ αἱ ἰσχυρώτεραι οἰκίαι, ἐγκλειστοὶ δ' ἐν αὐταῖς οἱ δερβεναγάδες καὶ βέγιδες. Ἐκεῖ συνηπληγήθησαν καὶ Μακρὺς καὶ Βλαχόπουλος.

Τότε ἤρξατο δεινὸς ὁ πόλεμος ἐκατέρωθεν, καθ' ὃν τέσσαρες τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον καὶ πολλοὶ ἐπληρώθησαν μὴ ὑπαρχόντων δὲ τηλεβόλων, ἀδύνατος ἐγένετο ἡ εἰσπήδησις τῶν ὕψινων περιτειχισμάτων τῶν οἰκιῶν, ἐν αἷς ἐπικυοῦντο τῶν πολεμίων τὰ ὅπλα. Μέχρι τινὸς διετῆρουν οὗτοι θάρρος πολὺ, ἐξόδους μὲν καὶ καταστροφὰς ἀπειλούντες τοῖς Ἕλλησι, πλείστας δὲ μετ' αὐτῶν ἀνταλλάσσοντες περιφρονητικὰς ὕβρεις· ἀλλ', ὅτε εἶδον δύναμιν νέαν, τοὺς περὶ τὸν Σαδῆμαν καὶ Γρίβαν, εἰσερχομένους εἰς τὴν πόλιν ἐν πυροβολισμοῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς, τῶν δὲ περὶ τὸν Μακρὺν καὶ Βλαχόπουλον ἤκουον καυχωμένων διὰ τὰ πολλὰ μέσα καὶ τὰς δυνάμεις ἑαυτῶν, ἀπώλεσαν τοῦτο καὶ ἤρξαντο ἐρωτᾶν, πόθεν ἔρχονται αἱ βοήθειαι αὐταί; Οἱ Ἕλληνες τότε, ἄρμαδιαν θεωροῦντες τὴν ὥραν, προέτρεψαν αὐτοὺς, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα, πρὶν ἢ διέλθωσιν ἐν στόματι μαχαίρας. Οἱ ἔχθροὶ ἀπεκρίθησαν δι' ὕβρεων· ἀλλὰ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐζήτησαν συνδιάλεξιν, δεκτὴν γενομένην. Ὁ Νούρκας Σέρβανης ἠθέλησεν οὕτως, ὅπως ἀποπειραθῇ τοῦ θάρρους καὶ γνωρίσῃ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ κινήματος, ὥς ὑπολαμβανομένου πάντοτε ἑτεροκινήτου. Διὰ τοῦτο δ' ἀποσταλεῖς ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ ἐξεπλάγῃ ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ σημαίας σταυροφόρους, καὶ ἱερεῖς τῶν χωρίων ὠπλισμένους καὶ τοιαῦτα. Καταπίνων δὲ λάρυγγι ξηρῇ καὶ σπογγιζόμενος τὸν ψυχρὸν τοῦ προσώπου ἰδρώτα, ἠρώτα: «Ὅρὲ καπεταναῖοι, τ' εἶν' τοῦτα ποῦ κάμμεταν καὶ πήρεταν τὸ φακὴρ φουκαῖᾶ ἔς τὸ λαιμό σας; πῶς θὰ τὰ βγάλετε πέρα μὲ τὸ σουλτάνο;» Οἱ ὀπλαρχηγοί, ἀντὶ πάσης ἀλλῆς ἀποκρίσεως, ἀντηρώτησαν αὐτὸν, τίνας ἔχει προτάσεις ἀποσταλεῖς; Τότε ἐζήτησεν οὗτος τὸν Βαρνακιώτην καὶ ἀκούσας περὶ τούτου «Ὁ Βαρνακιώτης κρατεῖ τὸ Μακρυνόρος» ἐξηγήθη: «Τὸ θέλημα τοῦ Νούρκας καὶ τῶν βέγιδων εἶναι νὰ τραβήσετε ἀπὸ τὸν πᾶντα ἔς τὰ σπήτια σας καὶ νὰ βγάλετε ἔς τὸ ἐξῆς ἕνα καράρι.» — «Σύρς νὰ πῆς, ἀπεκρίθησαν τότε οἱ ὀπλαρχηγοί, ἔς τὸν δερβεναγᾶν, διὲν ἡλθαμεν ἐδῶ νὰ διώξωμεν τοὺς ἐντόπιους Τούρκους, ἐπειδὴ μὲ τοὺς Ἀρβανίταις δὲν ἔχομεν πόλεμον (α). Ἄν θέλῃ νὰ τραβήξῃ ἀπὸ τὸν γιλιγκῶς μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, τὸν σηγουράρομεν καὶ

«τὸν συντροφεύομεν ὡς τὸ Μακρυόροσ, γιὰτὶ ἔχομεν μ' αὐτὸν
»παλαιὰν φιλίαν» εἰδ' ἀλλέως, θὰ μετανοήσῃς».

Κατάλληλον καὶ διὰ τὴν ὥραν καὶ διὰ τὸν πόλεμον ἔθεσαν τὸ ζήτημα οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, θηρεύοντες τὴν διαίρεσιν τῶν πολέμιων καὶ τὴν ἐπομένην εὐκολωτέραν κυρίευσιν τοῦ Ἀγρινίου· ἡστόχησαν ὅμως· ἐπιστρέψαντος τοῦ ἀπεσταλμένου, οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρίθησαν δι' ὕβρεων καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως σφοδροτέρου πυροβολισμοῦ. Ἀλλὰ πολυαριθμότεροι ἤδη καὶ ὀρμητικώτεροι γενόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἤγγισαν κατὰ μέτωπον τὸ σαράγιον, ὅτε καὶ Νούρκας καὶ βέγιδες ἀποθαῖβονθέντες ἔτι μᾶλλον, ἀπεσύρθησαν, παραιτήσαντες καὶ ἀποθήκας καὶ ὄλον τὸ κέντρον, καὶ ἐντὸς ἄλλων ὀλίγων οἰκιῶν, τῶν μεγαλητέρων καὶ ἰσχυρωτέρων, περιωρίσθησαν. Ἦδη κυριευθὲν καὶ λαφυραγωγηθὲν τὸ σαράγιον ἐπυρπολήθη· ἤδη καὶ Βαλτινοὶ καὶ Ξηρομερίται συνέβησαν πολυπληθεῖς, οὐδ' ἔλειψαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Βαρνακιώται Γιώτης καὶ Γεώργιος, φθάσαντες ὁ πρῶτος τῇ 30 μαΐου καὶ ὁ δεύτερος τῇ 3 ἰουνίου, αὐξηθέντος αὐτῶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ περὶ τοὺς τετρακισχιλίους.

Ὁ ἀριθμὸς ἠῤῃξανεν, ἀλλὰ τὰ πολεμοφόδια ἔλειπον ἐπαισθητῶς· θεῖα δὲ εὐδοκίᾳ, ἡ ἀνάγκη αὕτη ὠκονομήθη πάραυτα διὰ τινος ἐμπορικοῦ πλοίου ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν, χορηγήσαντος, ὅσα πρὸς ἐμπορίαν εἶχε πολεμοφόδια. Ὁ ἐμποροπλοίαρχος τοῦτου ὀνομάζετο Χούνδρεσων, καὶ εἰς τὰς Πάτρης διπυθύνετο, ἵνα πωλήτῃ τοῖς ἐκεῖ Τοῦρκοις πυρίτιδα καὶ μόλυβδον· ἀλλὰ προσορμίσας ἐκ περιστάσεως ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, ἔμαθεν ἐκεῖ στερουμένους πολεμοφοδίων τοὺς πολεμοῦντας τὸ Ἀγρίνιον Ἕλληνας. Ὁ ἀληθὴς οὗτος Χριστιανὸς, ὅλος γενόμενος χαρὰ, διότι ὅλος ἦν αἴσθημα καὶ ἀγάπη, διὰ τὴν ὑψωθείσαν ἄρτι καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, οὐ μόνον ἀπέθετο εὐθὺς τὸν φόρτον τῆς πυρίτιδος καὶ μόλυβδου, ἀλλὰ καὶ ἐν μικρὸν τηλεβόλον ἀπεβίβασε, καὶ προσωπικῶς ἀπήγαγε πάντα εἰς τὸ Ἀγρίνιον, συνωδευμένος παρὰ τινων Μεσολογγιτῶν. Οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν τοῦτον μετὰ ἀγαλλιάσεως ἀνεκφράστου, πράγματι δὲ εἶδον καὶ ὠμολόγησαν, ὅτι «κῆδεταὶ ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος». Ἰδοὺ, εἶπεν ὁ Χούνδρεσων, ἦλθον καὶ ἐγὼ, ἵνα συμπολεμήσω μεθ' ὑμῶν· προσφέρω δὲ ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τῆς ἐλευθερίας τὴν πυρίτιδα, τὸν μόλυβδον καὶ τὸ τηλεβόλον τοῦτο. Μέγαν ὁ πράγματι εὐγενὴς οὗτος καὶ φιλάνθρωπος Ἀγγλὸς ἐνέπνευσεν ἐνθουσιασμόν, καὶ ἐθαύμασεν,

ὅτε ἤκουσεν ὀπλαρχηγοῦ τινος Ἑλλήνος, τοῦ Βλαχοπούλου, λαλοῦν-
τος ὁπωσοῦν τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ἐξ ἐναντίας οἱ Τοῦρκοι δεινὴν ὑπέφερον ἑλλειψιν τροφῶν, ὡς στε-
ρηθέντες τῶν ἀποθηκῶν, καθ' ἃ εἶπομεν, καὶ εἰς τὸ ἔσχατον προε-
χώρου ὄριον τῆς ἀμνηχανίας, μὴ βλέποντες βοήθειαν ἐξωτερικὴν, καὶ
ἐντεῦθεν κατειλημμένοι παραδεχόμενοι τὸν Θύαμον παρὰ τῶν Ἑλ-
λήνων. Διὰ ταῦτα ὑπεχρεώθη ὁ Νούρκας Σέρβανης, ὅπως θηρεύσῃ
τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐπὶ τῇ βάσει, ὅσων οἱ Ἕλληνες ὑπεσχέ-
θησαν πρὸ δλίγου ὥρων ὑπὸ τὸ κράτος δ' ἐλπίδος τοιαύτης, καὶ ἔτι
μᾶλλον θαρρῶν τῇ προτέρᾳ φιλίᾳ τοῦ Βαρνακιώτου, ἐξῆλθε μόνος,
λαβὼν τὸν λόγον τιμῆς (τὴν μπέσαν) τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, καὶ
συνεβιβάσθη, ὅπως αὐτὸς μὲν καὶ ἅπαντες οἱ Ἀλβανοὶ ἀναχωρήσωσιν
ἐνοπλοὶ ὑπὸ συνοδίαν ἐλληνικὴν καὶ μεθ' ὅσων εἶχον πραγμάτων, ἰ-
δίως δὲ οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων,
ἂν ᾔθελον. Πρὸς βεβαίωσιν τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου ἔδωκεν δμήρους
τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ὁκτὼ ἐτέρους Ἀλβανούς.

Θυσία τοιαύτη προτιμότερα τοῖς Ἕλλησιν ἦν ἀντὶ παντὸς ἄλλου
κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐάν σήμερον ὁ Νούρκας Σέρβανης καὶ αὐ-
ριον ἄλλος ὅμοιος, ἐμπεπιστευμένος θέσιν πολεμικὴν, ἠπίστουν πρὸς
τε τὸν σουλτάνον καὶ τοὺς ὁμοπίστους αὐτοῖς, προδότηι δεικνύμενοι
τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος, ὃν ἔφερον, οἱ Ἕλ-
ληνες ἔτι μᾶλλον ἐκέρδαινον, ὡς ριπτομένου ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαρ-
βάρων τοῦ μήλου τῆς δυσπιστίας, τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἐδείχθη ἄμεσον. Οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, πᾶν δίκαιον
ἔχοντες, ἤλθον εὐθὺς εἰς ἐριδας φορτικὰς μετὰ τοῦ Νούρκα Σέρβανη,
ὡς προδιδόμενοι, ἐν ᾧ εἶχον κοινὸν τὸν ἀγῶνα. Ὁ Νούρκας, ὅπως ἀ-
νάλητος Ἀλβανός, παρέδιδε τούτους εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ συ-
νεβούλευεν, ἵνα συντεθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῇ ἐπιούσῃ, ἀφ' οὗ
αὐτὸς ἀναχωρήσῃ τὴν πρωΐαν. Οἱ ἐντόπιοι τότε, ἀδύνατοι ἄλλως
πρὸς ἐκδίκησιν ἄμεσον, ἀνήγγειλαν δι' Ἑβραίου τινος πρὸς τοὺς ὀ-
πλαρχηγούς, ὅτι ὁ Νούρκας συνάγει ὅλα τῶν ἐντοπίων Τούρκων καὶ
τῶν πλουσίων Ἑβραίων τὰ πολύτιμα πράγματα. Οἱ ὀπλαρχεῖται γνω-
ρίζοντες, ὅτι πᾶς δερβενάγᾳ οὐδὲν ἄλλο ἦτο κυριώτερον, ἢ ἐπίση-
μος ληστὰρ ἥχος κατὰ παντὸς ἀδυνάτου, Ἑλλήνος ἢ καὶ Τούρκου ἐν
περιστάσει, ἐπίστευσαν, καὶ θεωρήσαντες ληστευόμενον οὕτω τὸν ἐλ-
ληνικὸν στρατὸν, διότι ἀνῆκεν αὐτῷ ἡ περιουσία τῶν Τούρκων δι-

καιώματι πολέμου, εἰδοποίησαν πρὸς τὸν Νούρκαν, ὅτι παρασπονδεῖ σκανδαλωδῶς, καὶ διὰ κήρυκος ἀνήγγειλαν καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, ὅτι φονεύσουσιν ἀφείκτως πάντα Ἀλβανὸν, φέροντα ξένον πρᾶγμα. Ὁ Νούρκας ὑπεκρίθη τότε, ὡς ἀποδώσων, ὅσα ἔλαβεν· ἀλλὰ, γενόμενης νυκτὸς, ἀνεχώρησε κρύφα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατὸν πεντήκοντα Ἀλβανῶν, λαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων.

Τοῦτο εἰδοποιηθέντες εὐθὺς παρὰ τῶν βέγιδων οἱ ὀπλαρχηγοί, ἀμέσως κατ' αὐτοῦ μὲν ἀπέστειλαν τὸν Κωνσταντῖνον Βλαχόπουλον πρὸς τὸν Θάμουν, πρὸς τὸν Γιολδάσην δὲ, ὀπλαρχηγὸν τῆς Εὐρυτανίας, ἔγραψαν, ἵνα καταλάβῃ τὰς ἀναγκαίας θέσεις καὶ ἐξαφανίσῃ τὸν Νούρκαν, ἐὰν διέλθῃ ἐκεῖθεν. Καὶ τῶντι ὁ Νούρκας ταχυπορῶν, ὅπως φθάσῃ διὰ τῆς Καλλιδρόμης εἰς τὴν Ὑπάτην, ἐνέπεσεν ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ Γιολδάση, κατεστράφη, ἀπώλεσεν, ὅσα ἔφερε, καὶ αἰχμάλωτος συνελήφθη. Πλεονεξίας ἕνεκα παρεσπόνδησε καὶ ἀπώλετο. Κατόπι δὲ οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ ὁ δερβεναγᾶς Ταχὴρ Παπούλιας, συμβιβασθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς ἑαυτῶν, ἐξῆλθον τῇ 10 καὶ 11 ἰουνίου ἐκ τῶν ὠχυρωμένων οἰκιῶν, καὶ τὰ ὅπλα παρέδωκαν. Τότε οἱ πλείστοι τῶν ἐκεῖ Ἑβραίων ἐλαφυραγωγήθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν. Φοβηθέντας δ' ἐκ τούτου τοὺς βέγιδας παρέλαβον οἱ ὀπλαρχηγοί ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν ἑαυτῶν, ὁ μὲν Βλαχόπουλος τὸν Ἀλᾶν βεγῆν καὶ Ταχὴρ Παπούλιαν (α), ὁ δὲ Βαρνακιώτης ὑπὲρ τὰς τριακοσίας ψυχὰς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἃς διεφύλαξεν ἐν τῷ Ἀστακῷ (Δραγαμέστω). Οἱ λοιποὶ τῶν Τούρκων διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία, ὅπου ἤθελεν ἕκαστος. Οὕτως ἐξέλιπεν ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος κυριωτέρα δύναμις τῶν ἐντοπίων πολεμίων. Πολὺν ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔκαμε κρότον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἐμεγαλύνετο ἔτι μᾶλλον ἕνεκα ἀγαθωτέρων συνεπειῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ζαπαντίου.

Ἀλλὰ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Ἀγρινίου καὶ ἐπὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπέειχεν ἡ κωμόπολις τοῦ Ζαπαντίου, ὅλη κατοικουμένη ὑπὸ Τούρκων. Ἠρίθμουν οὗτοι πολεμιστὰς ἐπιλέκτους μέχρι τῶν τριακοσίων, ἐκτὸς τῶν τότε εὐρεθέντων ἐκεῖ ἐκ περιστάσεως Ἀλβανῶν περὶ τοὺς ἐξήκοντα. Τοῦ Ἀγρινίου αἱ σκηναὶ καὶ ἡ τύχη ὠδήγησαν

τούτους, ὅπως ὀχυρωθῶσι καὶ περιταφρευθῶσι καλῶς πρὸς ἀντίστασιν, ἐλπίζοντες πάντοτε ταχεῖαν τοῦ ἐν τῇ Ἀρτῇ τουρκικοῦ στρατοῦ τὴν βοήθειαν.

Οἱ νικηταὶ τοῦ Ἀγρινίου, καταστήσαντες ἐν αὐτῷ σύστημά τι προσωρινόν, ἐκινήθησαν περὶ τοὺς δισχιλίους κατὰ τῆς κωμοπόλεως ταύτης, καὶ προτάσεις περὶ παραδόσεως παρευθὺς ἀπηύθυναν. Οἱ Τοῦρκοι ἐμυκτήρισαν αὐτάς, οὐ μόνον ἐπὶ ταῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν ἐπερειδόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀνδρὸς γενναιοφύχου ἀρχηγούμενοι, τοῦ Ἰουσούφ Ζουλφάρ (ἢ κοινότερον Ζουλφικάρ) ἀγᾶ. Οἱ Ἕλληνες καὶ ἐκ δευτέρου προσεκάλεσαν τούτους εἰς παράδοσιν τῶν ὅπλων, καθ' ἃς καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀγρινίου ἔκαμον συμφωνίας, κατοικήσαντες ἐλευθεροί, ὅπου ἠθέλησαν μὴ εἰσακουσθέντες δὲ καὶ πάλιν, ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς τῇ 16 ἰουνίου, καὶ αὐθημερὸν ὥρμησαν πανταχόθεν· ἀλλ' εὖρον φραγμοὺς ἀνυπερβλήτους τὰς τάφρους καὶ τὰς ὀχυρώσεις, καὶ, ἰκανῶν φονευθέντων ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀνδρῶν, ἀπεκρούσθησαν ἀναποδίσκαντες εἰς τὰ ὀπίσω. Μετὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀναγκαστὴν ἰδόντες τὰ τηλεβόλα, μετήνεγκον τὸ τοῦ Χούνδρεσων ἐκ τοῦ Ἀγρινίου καὶ ἐν ἑτερον ἐκ τοῦ Μεσολογγίου στερούμενοι ὁμῶς τηλεβολιστῶν ἀξίων καὶ σφαιρῶν ἀρμοδίων, οὐδ' ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν, ὥτ' ἤλπιζον. Διὰ τοῦτο ἐσχημάτισαν ὕψωμά τι, ἀφ' οὗ ἐपुरαβόλουν ἐπιτυχῶς τοὺς ἐν ταῖς ὀχυρώμασι καὶ ταῖς τάφροις Τούρκους, οὐδόλως δειλώοντας. Ἐπὶ τέλους δὲ ὤρυξαν ὑπόνομον, δι' ἧς ἐξετείναν τῇ 18 ἰουλίου μέρος τοῦ περιτειχίσματος, καὶ συγχρόνως ἐφόρμησαν καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῆς κωμοπόλεως· οἱ ἄνδρες οὖν ὁμῶς πολέμοιοι οὐ μόνον ἐματαίωσαν καὶ τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐφοδον, ἀλλὰ καὶ ξιφήρεις ἀνθώρμησαν τρέψαντες εἰς φυγὴν τοὺς πολλοὺς Ἕλληνας.

Μόνος τότε ἔμεινεν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ ὁ Ἀλέξιος Βλαχόπουλος, βοηθούμενος ὁπωσδήποτε ὑπὸ τοῦ μικροῦ τηλεβόλου τοῦ Χούνδρεσων. Κατ' αὐτοῦ δρμήσας προσωπικῶς ὁ Ζουλφάρ ἀγᾶς ἐπὶ κεφαλῇ τῶν Τούρκων, ἐθανάτωσε τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο τηλεβολούντων Ἑλλήνων, ὅτε ὁ Βλαχόπουλος, διακρίνας τοῦτον ἐκ τῆς χρυσῆς στολῆς, πυροβολεῖ ἐπιτυχῶς καὶ ῥίπτει νεκρὸν αὐτόν. Μόνῃ ἡ περίπτωσις αὐτῇ ἀπέδωκε τὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τοῦρκοι φιλοτιμηθέντες, ἵνα λάβωσι τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἐξετέθησαν ὅλως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Ἑλλήνων, καίτοι ὀλίγων. Ἐγκαίρως δὲ ἐνισχυθεῖς

ὁ Βλαχόπουλος καὶ παρ' ἐνὸς μέρους ἐκ τῶν φυγόντων, ἐπήνεγκε ζήμιαν ἐπαισθητὴν κατ' αὐτῶν καὶ ἠνάγκασεν ἅπαντας πρὸς ὀπισθοδρομήσιν. Ἐκτὸς τῶν πολλῶν τραυματισθέντων ἄφησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ πεδίῳ δεκάκοτῶ μετὰ τοῦ Ζουλφάρ ἀγὰ νεκρούς· οἱ δ' Ἕλληνες πάντε τοιοῦτους καὶ δεκατρεῖς τραυματίας.

Τὸ πᾶν ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀξιοτήτος τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ μάλιστα ἐν περιστάσει πολέμου. Ἀπὸ λεόντων, ζῶντος τοῦ Ζουλφάρ ἀγὰ, οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ζαπαντίου μετεβλήθησαν εὐθὺς εἰς λαγῶους, ἐκλείψαντος τοῦ Ζουλφάρ ἀγὰ. Αὐτὸς ἦτο τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐλπίς ὅλων· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπιούσης (19 ἰουλίου) ἤρξαντο τῶν περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεων, μόνην ζητοῦντες τὴν ἐνοπλον ἀπὸ τοῦ Ζαπαντίου ἔξοδον αὐτῶν καὶ ζωῆς ἀσφάλειαν. Ἡ διαπραγματεύσις ἐβράδυνεν ἐπὶ ἡμέρας τινάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουον τὸν πρῶτον ὅρον ὡς ἀπαράδεκτον, καὶ μόνον περὶ τοῦ δευτέρου ὑπισχνοῦντο. Τέλος δὲ τῇ 26 ἰουλίου, ἡμέρᾳ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, παραδόσαντες τὰ ὅπλα καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐξήλθον, καὶ τινες μὲν, οἱ σημαντικώτεροι, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν γνωρίμων αὐτοῖς Ἑλλήνων, οἱ ἄλλοι δὲ πάντες διενεμήθησαν κατὰ θέλησιν εἰς διάφορα τῆς Αἰολίας καὶ Ὀφίας χωρία, διαταγέντα τὴν ἀσφάλειαν καὶ τροφοδοσίαν τούτων. Τοιοῦτο ἔλαβεν ἀποτέλεσμα ἡ ἀπὸ τῆς 18 ἰουνίου ἀρξαμένη πολιορκία τοῦ Ζαπαντίου, δι' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατήντησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐν μεγάλῃ σωματικῇ ἀδυναμίᾳ, ὡς στερούμενοι ἄρτου καὶ κρέατος, καὶ διὰ μόνης τρεφόμενοι δρύζης. Οἱ Ἀλβανοὶ, ἐπίσης ἄοπλοι, ἀπεπέμφθησαν ἔξω τοῦ ὅρους Θυάμου. Κατ' αὐτὴν δὲ μὲν Βλαχόπουλος διεκρίθη, καὶ μέρος ἔτι Κεφαλλήνων ὑπὸ τὸν Σωτήριον Πανᾶν συνηγωνίσθη κάλλιστα.

Ἀνακτόριον (Βόνιστα).

Ὅτε προσεβάλλετο τὸ Ἀγρίνιον, συγχρόνως ἐπετέθη καὶ ὁ Γεώργιος Τσόγκας κατὰ τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιᾶς, δύο μικρῶν καὶ ἀνοχύρων φρουρίων παλαιῶν, κειμένων ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ὀλίγω ἀπεχόντων τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Λευκάδος πορθμοῦ· κυριεύσας δὲ τοὺς ὀλίγους φρουροὺς τούτων Ἀλβανούς, τοὺς μὲν ἐθυσίασε, τοὺς δὲ ἀντήλλαξε δι' Ἑλλήνων αἰχμαλώτων ἐν τῇ Ἀρτῇ. Εἰσελθὼν δ' ἔπειτα εἰς τὴν μικρὰν πόλιν τοῦ

Ἀνακτορίου, ἔρημον ἐγκαταλειφθεῖσαν παρὰ τῶν κατοίκων Ἑλλήνων, εὔρε τὸς Τούρκους κεκλεισμένους καὶ ἐφωδιασμένους ἐντὸς τοῦ ὑπερκλειμένου αὐτῆς φρουρίου, καὶ οὐδὲν κατορθώσας ἀνεχώρησε. Κεῖται δὲ τὸ Ἀνακτόριον ἐπὶ τῆς ῥίξης μικρᾶς χερσονήσου κατὰ τὸν νότιον αἰγιαλὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡγωνίζετο ὠφελίμως μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ὁ φιλέλλην Πασσάνος ἐκ τῆς Κορσικῆς, πρότερον διατελέσας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ δὲ ἐν τῇ Ἀρτῇ Χασὰν πασσᾶς, ἀφοπλίσας πρότερον τοὺς κατοίκους Ἑλλήνας αὐτῆς, ἀπεκεφάλισε τῇ 29 μαΐου, ὅσα εἶχε λαβὼν ἐνέχειρα Ἀνακτορίους (Βονιτσιάνους), καὶ ὅσους ἐν τῇ πόλει εὔρεν ἄλλους ἐκ τῶν κινηθεισῶν ἐπαρχιῶν ἐμπορευομένους. Ἐνα μόνον ἐκ τῶν ἐνεχείρων τοῦ Ἀνακτορίου ἄφησε τότε ἀκατατόμητον δι' ἰκεσίας τινὸς τῶν περὶ αὐτὸν δορυφόρων· ἀλλὰ καὶ τοῦτον, δύο παρελθουσῶν ἡμερῶν, συγκατεδίκασε μεθ' ἑτέρων δώδεκα Ἀνακτορίων, οὓς ἔτυχον συλλαβόντες νυκτὸς οἱ Τούρκοι τῆς Πρεβέζης.

Εὐρυτανία (Καρπενήσι).

Μία τοῦ ὅρους τῆς Οἴτης συνέχεια, φερομένη δυτικῶς διὰ τῆς Δοκρίδος χώρας πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν καὶ σχηματίζουσα τὰ ὄρια τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐστὶν ὁ Καλλιδρόμος. Ἀπὸ τούτου ὠνομάσθη νεωστὶ Καλλιδρόμη ἡ ἀρχαία πόλις Κάλλιον (Καρπενήσιον). Ἐν αὐτῇ, κειμένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὅρους Βωμία, πρὸ κοιλάδος τινὸς βαθείας καὶ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς Ὑπάτης, ὑπῆρχον Τούρκοι μὲν ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα οἰκογενείας, Ἑλληγες δὲ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν δέκα. Τῆς ἐπαρχίας ταύτης οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γιολδασαῖοι, ὡς καὶ ὁ τοῦ Σοβολάκου Ἰωάννης Βράσкас, ἐκίνησαν περὶ τὴν 4 ἰουνίου τὰ ὅπλα, ἐντὸς δὲ τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν τῆς Καλλιδρόμης οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν, γενναίως ἀνθιστάμενοι. Δι' ἀπεσταλμένου αὐτῶν εἰδοποιηθεὶς ὁ Χουρσέτ πασσᾶς τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον, ἀπέστειλε δύναμιν ἱκανὴν ὑπὸ τὸν Βελῆ βεγῆν Πρεμετινόν, καὶ ἐναντίον τούτου ἀνταπεστάλησαν τῇ 19 ἰουνίου, καταλαβόντες τὰ Καγγέλια, οἱ ἡμίσεις τῶν ἐνόπλων, ὅσοι ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν Καλλιδρόμῃ Τούρκους. Τὰ Καγγέλια εἰσι θέσις ὀρεινὴ, ἀπέχουσα τῆς κωμοπόλεως ἐπὶ δύο ὥρας. Ἐκεῖ προσβαλόντες οἱ περὶ τὸν Βελῆ βεγῆν ἐνίκησαν, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος Κατσαιογιάννην

ἐφόνευσαν. Ἐντεῦθεν οἱ ἐν τῇ Καλλιδρόμῃ ὑπὸ τοὺς Γιολδασαίους ἠναγκάσθησαν, ἵνα παραιτήσωνται τὴν πολιορκίαν καὶ ἀποχωρήσωνται νυκτὸς ἐπὶ τρεῖς ὥρας μακρὰν εἰς τὸ χωρίον, καλούμενον Ἅγιος Ἀνδρέας. Ὁ Βελῆ βεγγῆς, ἀσφαλίσας τὰ Καγγέλια, ἐπῆλθε καὶ κατ' αὐτῶν, ἀποσυρθέντων εἰς τὸ χωρίον Βιάραν, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιδρόμης. Ἐκεῖ κτυπηθεὶς οὗτος ἐνίκηθη καὶ διεσκορπίσθη. Συνεπεία δὲ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης τῶν ἑλληνικῶν ὀπλῶν, τὰ μὲν Καγγέλια ἐκενώθησαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι τῆς Καλλιδρόμης ἀπελπισθέντες ἐφυγον νυκτὸς εἰς τὴν Ἡπειρον διὰ τινῶν δυσβάτων ὁδῶν. Οὕτως ἀπηλλάγη ἡ Εὐρυτανία, ὥς καὶ ἅπαντα ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς, τῶν ἐντοπίων Τούρκων.

Ἰσμαήλ Πασσᾶς Πλιάσας.

Ἄμα κινήθέντος τοῦ Μακρῦ ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος ἔδραμε, μεθ' ὧν ἔτυχεν ὀλίγων στρατιωτῶν, εἰς τὸν διαχωρίζοντα τὴν Ἀκαρνανίαν ἐκ τῆς Ἀμφιλοχίας Θύαμον, ὅπου ἦν ἡ ἀνάγκη μεγάλη, καὶ ἠλπίζοντο κατόπιν αὐτοῦ ἐλευσόμενοι ὁ Βαρνακιώτης καὶ ἄλλοι. Ἐκεῖ κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους δυνατὴν θέσιν τοῦ Γυφτοπηδήματος.

Ὁ Ἰσμαήλ πασσᾶς Πλιάσας ἔτυχε τότε ἐν τῇ Ἀρτῇ. Βέγγης ἔτι ὢν, ὥς ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἰσχυρωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ἀλβανίας, διετέλει οὗτος παρὰ τῷ Βελῇ πασσᾶ ἀνώτερος ἀξιωματικός· φρόνιμος δὲ καὶ μαλακῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐμακρύνθη ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸ ἐτῶν τινῶν, καὶ ἔπειτα ἠνώθη μετὰ τῶν σουλτανικῶν ἐπὶ τῆς καταδρομῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅτε προήχθη καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πασσᾶ. Ἄμα μαθὼν κινουμένην τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Θύαμον προφυλακὴν τινα ἐκ διακοσίων Ἀλβανῶν, ὅπως ἀσφαλίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ στενὸν τοῦτο διὰ τὸ μέλλον· ἀλλὰ τυχὼν ἐκεῖ ὁ Ἰσκος, ἀπεσόβησεν αὐτὴν· ἐπιχειρήσασαν δὲ κατόπι τὴν διὰ τῆς Παλιοκούλας διάβασιν, ἀπώθησε ταύτην καὶ ἐκείθεν. Ἀξιομνημόνευτός ἐστιν ὁ τότε διάλογος μεταξὺ τοῦ Ἰσκου καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ὅτε ἐπλησίαζον οὗτοι πρὸς τὴν Παλιοκούλαν, ὁ Ἰσκος ἐφώνησε τούτοις: «Ποῦ πάτε βρὲ ἀγάδες; Θὰ χαθῆτε! *Ὁλο το Κάρλελι έπιασε ε' ἄρματα.* — Ἀλήθεια, καπετὰν Ἰσκο; (ἠρωτήσαν οἱ Ἀλβανοί). — Ἀλήθεια! — Σ' τὴ μπίστι σου; — » Σ' τὴ μπίστι μου! » Ἐντεῦθεν αὐτοὶ μὲν ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Κομπότιον, ὁ δὲ Ἰσκος μετέβη εἰς τὴν Λαγκάδαν, ὅπου ἔφθασαν βοηθοί

καὶ ὁ Γῶγος Βακόμεας, δπλαρχηγὸς τῆς Ἀμφρακίας (Ἄρτης), καὶ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Καραγιαννόπουλος.

Διεδόθη τότε φήμη ψευδής, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον καὶ εἰς τὸ Κομποτίον· ἐξ αὐτῆς ἀπατηθέντες διηυθύνοντο εἰς τοῦτο ἀνύποπτοι διάφοροι ἑνοπλοί, ὧς καὶ τινεὶ Σουλεϊμὰν Μέτος, Ἀλβανὸς ἀληπασίζων, μετὰ δεκαεπτὰ Τόσκιδων, θέλων, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ἐκ τῆς Λαγκάδας ὁ Ἴσκος, ἐνόησε τὴν ἀπάτην καὶ ἔδραμεν, ὥπως προλάβῃ τοῦτους· ἀπὸ τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ κινδύνου συγχρόνως ἔδραμον κατ' αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Κομποτίου οἱ Τούρκοι, καὶ συνεπλάκησαν ἄνευ προμελέτης τινὸς τὰ δύο μέρη, ἱκανῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων. Εἰς δὲ τῶν δευτέρων λογίζεται καὶ ὁ Καραϊσκάκης, μεταβάς εἰς Λουτράκιον διὰ θαλάσσης.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Χουρσὴτ πασσαῖς σπεύσας ἠύξῃσε τὸν ἐν Κομποτίῳ στρατὸν περὶ τοὺς τετρακισχιλίους, θέσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰσμαὴλ πασσαῖ Πλιάσζ τὸν τε Ἀχμέτ πασσᾶν Βρυώνην, τὸν Χασάν βεγῆν, τὸν Βεκήρ ἀγᾶν Τσογαδόρον, τὸν ἀρχιταμίαν αὐτοῦ (χαζινατάρακν) Μαζρότ ἀγᾶν καὶ τὸν Μουσταφᾶν Αὐλωνιάτην. Αὐστηρὰς δ' Ἰσμαὴλ πασσαῖς ἔλαβε διαταγὰς, ὥπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανοσιτωλίαν καὶ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ νομοῦ αὐτοῦ διὰ παντὸς τρόπου, διότι ἡ περαιτέρω πρόοδος τῆς ἐπανάστασεως καὶ μέχρι τῶν πυλῶν τῶν Ἰωαννίνων ὑπετίθετο τόσῳ μᾶλλον πιθανῇ, ὅσῳ ὑπῆρχε τὸ Σούλιον.

Τῇ 18 ἰουνίου ἐφάνη κινηθεῖς ὁ Ἰσμαὴλ πασσαῖς· ἀλλ' ἠγνόουν δ' Ἴσκος καὶ ὁ Βακόμεας, τίνα τῶν δύο ἐμελλεν αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ὁδόν, τὴν διὰ τῆς Παλιοκούλας ἢ τὴν διὰ τῆς Λαγκάδας. Ἄμα δ' ἐφάνη ὁδεύων πρὸς τὴν Παλιοκούλαν, αὕτη μὲν ἐνισχύθη διὰ πλειοτέρων στρατιωτῶν, οἱ δ' ὀλιγώτεροι ἔμειναν ἐν τῇ Λαγκάδᾳ. Ἀλλ' ὁ Ἰσμαὴλ πασσαῖς, ἢ τοῦτο βλέπων, ἢ ἀπατῶν, ἐστράφη αἴφνης πρὸς τὸ στενὸν τῆς Λαγκάδας, κατὰ δὲ τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν ἢ ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦτου ἠπληρώθη μετὰ τοῦ Βακόμεα, ἔχοντος οὐχὶ πλειοτέρους τῶν ἐκκτὸν στρατιωτῶν. Εὐτυχῶς ἡ μεγάλη στενότης τῆς θέσεως οὐδόλως συνεχώρει τοῖς Τούρκοις τὴν ἀνάπτυξιν, ὅσας εἶχον δυνάμεις, καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν πολλῶν κατὰ τῶν ὀλίγων. Ἡ περὶπτωσις δ' αὕτη καὶ τὸ μέγα θάρρος, ὕπερ ἐνέπνεεν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ τόλμη τοῦ Βακόμεα, κατέστησαν τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας ἱκανοὺς πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν, ἀρξαμένης τῆς μάχης.

Διήρκεσεν αὕτη ἐπὶ δύο ὥρας. Ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ ἐσωρευόντο νεκροὶ οἱ Τοῦρκοι, οὐχὶ ἐν ὅλῳ σώματι ἐπερχόμενοι, ἀλλ' ὀλίγοι ὀλίγους διαδεχόμενοι ἐξ ἀνάγκης. Ὁ Τσαφέρ βεγῆς Φράσαρης, ἀρχηγὸς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτῶν, ἔπεσε πληγῶσις θανασίμως. Ἐκεῖ οἱ Ἀλβανοὶ ὑπέφερον ἔτι μᾶλλον, φιλοτιμούμενοι, ἵνα λάβωσι τοῦτον ψυχοῤῥαγοῦντα. Ὅτε δὲ ἔδραμον βοηθοὶ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων θέσεων οἱ Ἕλληνες, οἱ Τοῦρκοι ἀκούοντες τοῦ πυροβολισμοῦ αὐτῶν ἐπερχομένων, ἐσμικροψύχησαν καὶ ἀμέσως φυγομάχοι ἐγένοντο, ὡς ἀδυνάτους πλέον βλέποντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν πλειόνων, ἅφ' οὗ οὐκ ἔσχυσαν κατὰ τῶν ὀλίγων. Ἐγκατέλειψαν δὲ κυνηγιθέντες οὐ μόνον περὶ τοὺς διακοσίους πεντήκοντα νεκροὺς μετὰ τοῦ Τσαφέρ βεγῆ, ἀλλὰ καὶ δύο σημαίας καὶ δύο τηλεβόλα καὶ πλήθος φορτηγῶν ζώων καὶ τροφίμων.

Ὁ Βακόλας ἤρίστευτε κατὰ τὴν μάχην ταύτην, φονευθέντων μόνων περὶ τοὺς εἴκοσιν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰσμὰν πασσᾶς ἐδοκίμασε κατόπιν, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν διὰ ἄλλου παρὰ τὸν Θύαμον μέρους· πολεμηθεὶς ὅμως ἐν τῷ χωρίῳ Ἀφτὶ παρὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰωάννου Ῥάγκου, ἐζημιώθη καὶ ἀπέτυχε. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν δὲ αὐτὴν ἐζωγρήθη συμμαχῶν μετὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ ὀπλαρχηγὸς Πουλῆς, ὃν ἐθανάτωσαν οἱ Ἕλληνες, πρώτου δόσαντος κατ' αὐτοῦ ψῆφον θανατικὴν τοῦ πατριώτου Ἀθανασίου Καστανᾶ, καίτοι στενῶς συγγενεύοντος τούτῳ. Μετὰ τὰ συμβάντα αὐτὰ οἱ Ἀκαρνανεὶς καὶ μέρος Σουλιωτῶν κατέλαβον διαφόρους ἀναγκαίας θέσεις, ὁ μὲν Μάρκος Βότσαρης τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ὁ δὲ Βακόλας, Δημήτριος Κοτολίδας καὶ Κωνσταντῖνος Ῥάγκος τὴν Πλάκαν, ὁ δὲ Ἰωάννης Ῥάγκος τὸ Διπόταμον εἰς τοῦ Παπαστάθη.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω νίκας ἐκτήσαντο οἱ Ἀκαρνανεὶς ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἑτέραν τῇ 3 ἰουλίου κατὰ τῶν ἐν Κομποτίῳ ἐχθρῶν, οὓς μετὰ φόνον ἱκανὸν διεισκόρπισαν καταφυγόντας εἰς τὴν Ἄρταν ἐν κακίστῃ καταστάσει. Ὁ τῆς Ἄρτης σκληρότατος Χασὰν πασσᾶς ἐφόνευσε τότε πολλοὺς τῶν ἡσύχων Ἑλλήνων τῆς πόλεως, καὶ τούτων τὰς κεφαλὰς ἔπεμψε τῷ Χουρσὴτ πασσᾶ ὡς κεφαλὰς στρατιωτῶν δῆθεν Ἑλλήνων, φονευθέντων ἐν τῇ μάχῃ. Ἐν γένει δ' οἱ Τοῦρκοι ἀπέδωκαν καὶ τὴν ἥτταν, ἣν ἐν τῷ Κομποτίῳ ὑπέστησαν, εἰς τὸ πεπρωμένον, ὡς εἰθίζον. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐλευθέρως περιεφέροντο ἤδη περὶ τὴν Ἄρταν, περιορισθέντων ἐν αὐτῇ τῶν πολεμίων, οὕτως ἐβεβαιώθη ἡ ἐ-

πανάστασις τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, καὶ τοὺς ἔσω πολεμίους καταστρέψασα ἐν Ἀγρινίῳ καὶ Ζαπαντίῳ, καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιδραμόντας νικήσασα ἐν Καλλιδρόμῃ, Θυάμῳ καὶ Κομποτίῳ. Ἰδίως δ' αἱ μάχαι τοῦ Θυάμου καὶ Κομποτίου ἐπὶ τοσοῦτον ἐξημίωσαν ἡθικῶς τοὺς Τούρκους, ὥστε διέδосαν ἐφεξῆς οὔτοι ὡς ἀδύνατον τὴν διάβασιν τῶν στενῶν τοῦ Θυάμου. Καὶ πραγματικῶς ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐδέν τι τοιοῦτο ἐπεχείρησαν πλέον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν (α').

Ὁ σουλτάνος κινήσας εὐθὺς, ὅσους ἡδυνήθη στρατοὺς κατὰ γῆν, διώρισεν, εἰ καὶ βραδέως, μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ κατὰ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων, ἀναθέσας αὐτῷ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ὑποταγὴν, τὸν ἀσφαλῆ διάπλουν τῶν πρὸς ἀπόβασιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου διατεταγμένων Ἀσιανῶν στρατῶν, τὴν σίτισιν τῶν πολιορκουμένων φρουρίων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν κατὰ γῆν κινήματων. Στόλαρχος τότε ὑπῆρχεν ὁ Δελὴ Ἀβδουλλάχ· ἀλλ' ἐπεὶ δὲ μὲν κύριος στόλος ἐνησχολεῖτο κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὀλίγον δὲ μέρος προσδιωρίσθη κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τούτου ἕνεκα ἐπεφορτίσθη τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν, καίτοι δύσκολον ἱκανῶς, ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, καπετάνια βεγῆς ὢν (6), ἀνὴρ ἀνέκαθεν μὲν ναυτικὸς καὶ δραστήριος, ἀλλὰ πάντοτε Τοῦρκος καὶ τουρκικὸν διοικῶν στόλον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως ταύτην ναῦται «Τσαμιτσαλίδαι καὶ Σουλουτσαλίδαι», οἷους ὠνόμαζον τοὺς Ὑδραίους καὶ Πετσιώτας οἱ Τοῦρκοι, ἔλειπον πλέον ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, μόνον πάντοτε ὄντες τὰ νεῦρα αὐτοῦ, οὗθ' ὑπηρέτουν ἤδη ταῖς βαρβάροις ὡς δοῦλοι, ἀλλ' ἐπολέμουν τούτους ὡς ἐλεύθεροι. Ἐντεῦθεν ἐπληροῦτο ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ προσωπικοῦ, ἀπολύτως συνειλεγμένου διὰ τῆς βίας ἐκ τῶν ἀγχιῶν τῆς πρωτευούσης καὶ πάσης ποιότητος καὶ μηδαμινότητος ἀνθρώπων.

Κατὰ πρῶτον ἤδη δοκιμασθήσονται καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Τοῦρκος, οἱ πρῶτον δοῦλοι καὶ οἱ πρῶτον δεσπότες, στόλοι συγκείμενοι ὁ μὲν ἐξ ἐμπορικῶν, ὁ δὲ ἐκ πολεμικῶν πλοίων. Περιττὸν δ' ὅλως εἰπεῖν, ὅτι ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ὑπερέβαλλε τοῦ γῆνιου οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν ὑπέμετρον ἀνισότητά τῶν ὑλικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας. Ὁ μὲν γῆνιός ἦν τοπικὸς σχετικῶς, ὁ δὲ θαλάσσιος γενικὸς. Ὁ γῆνιός ἀπόλυτον εἶχεν ἀνάγκην τοῦ θαλασσίου διὰ τὰς πολιορκίας τῶν φρουρίων, κατὰ τῶν ἀ-

ποδάσων καὶ τῆς συγκοινωνίας τῶν ἐχθρῶν· ὁ θαλάσσιος δὲ, ὡς ἄλλος κύων τοῦ ποιμνίου, προώρισται, ὅπως οὐ μόνον σώζῃ τὰς ἀδυνάτους νήσους, ἀλλὰ καὶ προφυλάττῃ κύκλῳ τὴν τε Χερσόνησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Παρατηρητέον δὲ μάλιστα, ὅτι μία κατὰ γῆν νίκη τῶν Ἑλλήνων, ὅσῳ ἂν ὑπῆρχε σοβαρὰ καὶ κρίσιμος, ἔμμεσον πάντοτε καὶ σχετικὴν ὅλως ἐπιβρόχην εἶχεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· μία ὁμῶς κατὰ θάλασσαν νίκη αὐτῶν, καὶ ὅσῳ ἂν ὑπετίθετο μικρά, ἄμεσον ὅλως καὶ γενικὸν ἀποτέλεσμα ἔφερεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄρα, ἐὰν δυσκόλως συνετηρεῖτο ὁ θαλάσσιος ἀγὼν ἄνευ τοῦ γῆνιου, ὁ γῆινος ὁμῶς κατέπιπτεν εὐθὺς ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ θαλασσίου. Ταυτὴν εἶχον ἀποστολὴν μεγάλην αἱ μικραὶ ναυτικαὶ νῆσοι, καὶ τοσούτων γενικῶν καθηκόντων ἀνεδέχοντο τὴν ἐκπλήρωσιν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ δικρότων δύο, μονοκρότων τριῶν, δρόμωνος ἐνὸς καὶ περώνων δύο, ὅλων ὀκτώ. Ἡ διάθεσις πλειόνων νηῶν ἀδύνατος ἦν τότε, εἰ καί, λογικῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, ὁ ὀλιγάριθμος στόλος αὐτὸς ἤρκει πρὸς τὴν καταστροφὴν πλοίων ἐμπορικῶν, καίτοι πολυαριθμοτάτων. Καθ' ἃ ἐξηγήθημεν καὶ ἄλλοτε (α), ὁ σουλτάνος, ὑποπτεύων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν κήρυξιν ῥωσικοῦ πολέμου καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ἰδίας αὐτοῦ πρωτευσούσης παρὰ τοῦ ῥωσικοῦ ἐν τῇ Σεβαστουπόλει στόλου, ἠναγκάζετο, ὅπως διατηρῇ παρ' ἑαυτῷ τὰ πλειότερα πλοῖα τῆς γραμμῆς, καὶ ταῦτα ἐτοιμοπόλεμα. Ἄλλ' ἔτι οἱ δύο πόλεμοι, ὁ μὲν κινηθεὶς κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὸς δυσμάς, ὁ δὲ κηρυχθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς βορρᾶν, ἀπησχόλουν ἓνα πλήρη στόλον ἐν τῷ Εὐξείνῳ, καὶ μίαν ἰσχυράν μοῖραν κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου. Ἐκ προσθήκης δὲ, τὰ πράγματα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρχον ὡς πρὸς τὸν σουλτάνον οὐχὶ εὐάρεστα· διότι ὁ μὲν Μαχμούτ ἐπεφυλάσσετο, ὅπως ἐφαρμόσῃ καὶ κατ' αὐτοῦ τὸ σύστημα τῆς καταστροφῆς τῶν δερεβεγίδων, ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς προέβλεπεν ἄφρευκτον καὶ καθ' ἑαυτοῦ τὸν πόλεμον τοῦ σουλτάνου, ἅμα πεσόντος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ· διὰ δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἀπέφευγεν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης πᾶσαν συνδρομὴν ναυτικὴν πρὸς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδομύχως ἐπιθύμει τὴν τε παράτασιν τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τὴν συντήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἰδοὺ οἱ λόγοι, δι' οὓς καὶ ἐβράδυνε σχετικῶς ὁ Μαχμούτ καὶ ὀλίγον ὡς πρὸς τὴν ἐπικειμένην ἀνάγκην ἐκίνησε στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐξ ἐναντίας ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐσχηματίσθη ἐκ παρώνων ὡσεπιπολὺ καὶ ἐν μέρει ἐκ μυοπαρώνων (γολετοβρικῶν) καὶ ἡμιολιῶν (γολετῶν), ὅλων ἐξήκοντα ἐννέα, ὑδραϊκῶν μὲν εἰκοσιδύο ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Ν. Τουμπάζην, πετσιοτικῶν δὲ εἴκοσιν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ῥάφτην καὶ ψαριανῶν εἰκοσιεπτὰ ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλῃ. Προσετίθεντο τοῖς ψαριανοῖς ἐν τῆς Αἰνίου καὶ ἐν τῆς Αἴνου ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν. Θεωροῦμεν δὲ ἀξιομνημόνευτον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐξέπλευσεν οὗτος, διότι ἀπὸ τῆς συμπλοκῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐξήρτητο ἡ κρίσις τοῦ τε Αἰγαίου καὶ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Οὔτε περὶ ἐπαναστάσεως νήσου τινὸς, οὔτε περὶ καταδιώξεως σημαίας ἐμπορικῆς ἢ μεμονωμένων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πλοίων πολεμικῶν, προέκειτο.

Πρὸς τὸν Τουμπάζην ἀκολουθῶς, ἢ τῇ 26 μαῦτου, ἀπέστειλεν ἡ ἀρχὴ τῆς Ὑδρας ἑγγραφον τὸν περὶ τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ διορισμόν. Ὡς δὲ φαίνεται ἐκ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ διορισμοῦ τούτου, ἡ ἀρχὴ τῆς Ὑδρας ἐσκόπει κυρίως, ἵνα ἐπιβόλῃ εἰς τοὺς πλοιάρχους τὴν ἀπόλυτον εὐπείθειαν, κλονισθεῖσαν βεβαίως· καὶ, ὥς μὴ ἔχουσα ἄλλο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἰσχυρὸν μέσον, παρέδιδε τούτους ἐν περιπτώσει ἐναντία εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ μέλλοντος «ὀρθοδόξου βασιλείας» τῆς Ἑλλάδος. Ἴδου τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ ἑγγραφον.

«Καπετὰν Γιακουμάκη Νικολάου Τουμπάζη.

«Ἡ κοινὴ βουλὴ τῆς πατρίδος, θέλουσα νὰ διαφυλαχθῇ ἡ καλὴ σύστασις καὶ εὐταξία εἰς τὸν στόλον τῆς εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἀπεκατέστησεν ἐς ἀρχηγὸν εἰς τὰ καράβιά της. Ἐσεῖς οἱ καπεταναῖοι «εἴσθε εἰς χρέος νὰ ὑπακούσητε εἰς τὰς διαταγὰς καὶ παραγγελίας τοῦ κειρημένου καπετὰν Γιακουμάκη μὲ πᾶσαν προθυμίαν, διὰ νὰ ἀπολαύσητε ἐν καιρῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς συντροφίας σας παρὰ τοῦ Ὁρθόξου Βασιλέως μας καὶ τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος τὸν στέφανον τῆς δόξης καὶ τιμῆς.

«Ἡ πατρίς παραγγέλλει ἐς τὸν ἀρχηγόν, νὰ διαφυλάξητε τὴν δυνάμειον καὶ ἀγάπην μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων, νὰ συμβουλευῆσαι μὲ ὅλους εἰς κάθε σου κίνημα, νὰ ἀγαπᾶτε τοὺς συντρόφους σας, νὰ ἦσθε πρόθυμοι νὰ κτυπήσητε τὸν ἐχθρὸν, ἂν δοκιμάσῃ νὰ εὗγῃ ἀπὸ τὰ κάστρα. Ὅς τις δὲ ἀπὸ ἐσᾶς πράξῃ τὸ ἐναντίον τῆς παραγγελίας ταύτης, ἡμεῖς δὲν θέλομεν κρίνει τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ θέλει κρίνει αὐτὸν τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ Ὁρθόξου Βα-

»σιλέως μας, καὶ θέλει δώσει ἐκεῖ λογαριασμόν, εἰς ὅσα κακῶς ἐ-
»φάρθη. Ὅμοίως καὶ σεῖς, γενναῖοι σύντροφοι, νὰ πολεμήσητε μὲ ἀν-
»δρείαν τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεώς μας, διὰ νὰ λάβητε παρὰ τοῦ μεγάλου
»Βασιλέως μας τὸν στέφανον τῆς τιμῆς καὶ δόξης. Ἄν δὲ καὶ τις ἀπὸ
»ἡμῶν ἐναντιωθῇ, εἰς ὅσα παραγγέλλει ἡ πατρις, ἔχει νὰ δώσῃ λόγον
»εἰς τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ Βασιλέως μας.

Ἦδρα τῇ 26 μαΐου 1821.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ».

Ὅταν ἐφθασαν ἔξω τῶν Ψαρῶν αἱ μοῖραι τῆς Ἦδρας καὶ τῶν Πε-
τσῶν, οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πλοίαρχοι συνήλθον σκεψόμενοι περὶ τοῦ κα-
ταλλήλου τρόπου τῆς προσβολῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς θεωρουμένης
λίαν προβληματικῆς τῆς ἐκ τοῦ συστάδην ναυμαχίας. Συγκεχώρηται
τοῖς ἀδυνάτοις πᾶς τρόπος κατὰ ἐπερχομένου κινδύνου, λόγου προ-
κειμένου περὶ σωτηρίας. Πολλὰ ἐξηγήθησαν, ὡς ἕκαστος εἶχε γνώ-
μης, καὶ διάφοροι προστάθισαν γνῶμαι· ἀλλ' ἡ χρῆσις πυρπολικῶν
ἐφάνη ἡ ἀρμοδιωτέρα, περὶ δὲ τῆς κατασκευῆς τοιούτων εὐρέθησαν
ἔχοντες γινῶσιν τινα ὁ Γεώργιος Καλαφάτης καὶ Ἰωάννης Πατατοῦ-
κος ἢ Δημολίτσας. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ πρῶτος Ψαριανὸς, καὶ ὁ δεύτε-
ρος Ὑπάργιος (Παργιανὸς), πρὸ χρόνων κατοικῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν
Ψαρῶν καὶ τὸν διδάσκαλον τῆς πρακτικῆς ναυτικῆς μετερχόμενος.
Ἰδοὺ ὅτι μέγα ὑπισχνοῦντο ἐν ἐποχῇ τῆς πατρίδος κρίσιμῳ ἄνθρω-
ποι, μὴ διακρινόμενοι οὔτε ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ καὶ παιδείᾳ, οὔτε ἐπὶ ἐ-
πιστημονικῇ τινι εἰδικότητι. Ζήτημα ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν ὁ ἐλ-
ληνικὸς στόλος κατάρθου τι ἄνευ πυρπολικῶν, ὧν μόνῃ ἡ θεὰ ἐνέ-
πνεε τοῖς βαρβάραις τὸν τρόπον, τὴν σύγχισιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν.
Ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν ἤρξαντο ἤδη μετασχηματίζεσθαι εἰς πυρ-
πολικά δύο πλοῖα τοῦ Καλαφάτου καὶ Γιαννίτσου, ὡς παλαιὰ καὶ
ἄχρηστα ὄντα διὰ πόλεμον.

Ἔρρρος (Ἐριστός).

Ἀντεκπλεύσας εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, ἐπλησίασε τὴν
Ἀσίαν, προστατεύων, ὡς φαίνεται, τὴν τῶν τουρκικῶν στρατῶν ἐ-
πιβίβασιν. Κατόπι τούτου ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἕτερον
δίκερον, διοικούμενον παρὰ τινος Ὀσμάν Γκέγκη. Διαδρομαῖς χρώ-

μενον τοῦτο περὶ τὸ ἀκρωτήριον Σίγρι τῇ 23 μαΐου, εἶδε μακρόθεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ προσχώρησε· μὴ δυνήθην δὲ αὐτὸ παραλλάξαι τὸ ἀκρωτήριον, ἐνωρμίσθη περὶ τὴν ἐσπέραν ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἑρέσου, κειμένῳ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Λέσβου (Μιτυλήνης). Τότε ἀντήλλαξαν τηλεβολισμοὺς τινὰς μετ' αὐτοῦ αἱ νῆες τοῦ Ζάπα καὶ Ακλεχοῦ. Τί ἠδύναντο ὅμως νάνοι κατὰ γίγαντος, ἐξερευγομένου σφαίρας πενταπλασίας τὸ μέγεθος, τὰς δὲ τῶν πολεμίων οὐδόλως αἰσθανομένου; Τὰ ἑλληνικὰ οὕτως ἔμενον ἔξω τοῦ λιμένος· τὸ δὲ θέαμα ὁμοιάζε πρὸς ἀλιευτικὰ πλοιάρια περικυκλοῦντα κῆτος μέγα, περιπλανηθὲν εἰς ἀβαθὴ ὕδατα. Ὁ Καραῖ-Ἀλῆς ὑπῆρχεν ἥδη ἐν τοῖς Μοσχονησίοις.

Συνελθόντων τῇ 24 μαΐου τῶν τε λοιπῶν ναυάρχων καὶ τῶν πλοιάρχων ὄλων ἐν τῇ ναυαρχίᾳ τοῦ Τουμπάζη, οἱ πλείους ἐγνωμοδύουν τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ δικρότου· ἐναντιούμενον δὲ τὸν Τουμπάζην διὰ τὸ λίαν κινδυνῶδες ἐπιχειρήματος τοιοῦτου, ἐθεώρουν τὸν γέροντα οἱ νέοι ὡς φυγομάχον, καὶ κατὰ πρόσωπον μάλιστα προσέβαλλον ὡς ἀνανδρον. Προτείναντος δὲ τοῦ Νικολάου Κοτσιᾶ τὴν χρῆσιν τῶν παρασκευαζομένων πυρπολικῶν ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν (α), ὁ Τουμπάζης συνεφώνησε, καὶ ἀμέσως ἀπεστάλησαν ὅτε Χ. Γ. Κοτσιᾶς καὶ ὁ Κ. Χ. Κυριάκος διὰ τὴν μεταφορὰν τούτων. Ἄλλ' ἀνυπόμονοι οἱ Ὑδραῖοι, μᾶλλον δὲ ὑποπτεύοντες, μὴ διαφύγῃ τὸ δίκροτον πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν πυρπολικῶν αὐτῶν, μετεσχημάτισαν προχείρως διὰ τοῦ Πατατούκου, γραμματεύοντος παρὰ τῷ ναυάρχῳ τῶν Ψαρῶν, ἐν Ὑδραϊκὸν πλοῖον, τὸ τοῦ Ἰωάννου Θεοδοσίου (Γιάννη Θεοδόση), ὑποσχεθέντων ἐγγράφως αὐτῷ τῶν τε Ὑδραίων, Πετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν τὴν πληρωμὴν τούτου ἐκ τεσσαράκοντα χιλιάδων γροσίων. Ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ αὐτοῦ διωρίσθη διευθυντὴς ὁ Θεοχάρης, τὸ δὲ πλήρωμα ἐξελέχθη ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀνδρῶν τοῦ στόλου, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Δημήτριος Παπανικολῆς. Μετὰ τούτων ἐπέβη ὡς ὀδηγὸς καὶ ὁ Πατατούκος. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, διευθυνηθὲν κατὰ τοῦ δικρότου τῇ ἐσπέρᾳ, ἀπέτυχε. Πρωτοπείροι οἱ πυρπόλοι, ἤναψαν αὐτὸ μακρὰν τοῦ δικρότου, ἀφανισθὲν οὕτως ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τῇ ἐπιούσῃ παρεσκευάσθη ἕτερον πυρπολικόν, τὸ Αἰμνιον πλοῖον, καὶ ἐκ τῶν Ψαρῶν ἐφθασε τὸ τοῦ Καλαφάτου· ἀμφότερα δὲ, συνεπιδοηθόμενα ὑπὸ τῶν ἁρμοδιωτέρων πλοίων τοῦ στόλου, ὠδηγήθη-

σαν κατὰ τοῦ δικρότου. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πλοίων τὰ μᾶλλον πλησιάζοντα ἐτληβόλουν αὐτὸ λόγῳ περισπασμοῦ· ἐκ δὲ τῶν πυρπολικῶν τὸ μὲν τοῦ Καλαφάτου ἐβυθίσθη παρὰ τοῦ δικρότου, διότι δρύινον ὄν καὶ μᾶλλον ἀτεχνῶς παρσκευασμένον, οὐκ ἐφλέχθη εὐθὺς· τὸ δ' ἔτερον, διοικούμενον παρὰ τοῦ Παπανικολῆ, πλοιάρχου Ψαριανοῦ, ἐπλησίαζεν ἐπὶ τῆς πλώρας τοῦ δικρότου. Βοηθὸν γενναῖον εἶχεν ὁ Παπανικολῆς τὸν ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος Ἰωάννην Θεοφιλόπουλον, αὐτὸς μὲν φέρων τὸ ἔναυσμα, ἐκεῖνος δὲ διοικῶν τὸ πηδάλιον.

Ἐξέμει ἤδη τὸ δίκροτον πληθὺν σφαιρῶν πανταχόθεν, καὶ συγχρόνως ὁ τοπάρχης τῆς Λέσβου Κουλακσίζης κατεπυροβόλει ἔξωθεν τοὺς ἐν τῇ πυρπολικῇ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τὸ δίκροτον ἀπεμάκρυνε τοῦτο διὰ παντὸς τρόπου· ἀλλ', ἀνέμου δεξιῷ πνεύσαντος, ὠθήθη αὐτὸ, ὡς ἀβλαβὴ ἔτι ἔχον τὰ ἱστία, καὶ προσαφθὲν πλέον ἐπὶ τῆς πλώρας, μετέδωκεν εὐθὺς τῇ δικρότῳ τὰς φλόγας. Ἐγένετο δ' ἤδη καταπληκτικώτατον τὸ θέαμα. Κολοσσιαία στήλη φλογός, μεμιγμένη μετὰ καπνοῦ πυκνοτάτου καὶ μελανωτάτου, ἦνσσε τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτομάτως τὰ τηλεβόλα τοῦ δικρότου κενούμενα τὰ μὲν κατόπι τῶν δὲ, ὡς ἄλλος ἡγγελλον μακρὰν βαρύνχως κώδων τὸν θάνατον τοῦ γίγαντος τούτου. Σύγχρονοι δὲ γοερῶταται καὶ ταραχωδέσταται κραυγαὶ χιλίων ὡς ἔγγιστα ἀνδρῶν, παλαιόντων ἀναμῖξ καὶ ἐναγωνίως πρὸς τὰ δύο ἀνθρωπόλεθρα στοιχεῖα τῶν φλογῶν καὶ τῶν ὕδατων, ἠκούοντο ὡς τελοῦσαι οἰονεῖ τὰ ἐπικήδεα τοῦ γίγαντος. Τέλος δὲ πάντων ἡ βαρύνουσα ἐπελθοῦσα ἐκρηγῆς τῆς πυριταποθήκης διεμέλισε τὸν γίγαντα, καὶ πλεῖστα μὲν αὐτοῦ μέλη καὶ τηλεβόλα ἐξεσπενδόνισεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸν δ' ὅλον ἐνεταφίασεν ὑπὸ τὰ ὕδατα.

Οὕτως ἐξηφανίσθη τὸ πολέμιον τοῦτο δίκροτον ἐντὸς τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας· οἱ δ' ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς χιλίους ναῦται καὶ στρατιῶται, οἱ μὲν ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, καὶ ὀλίγιστοι διὰ τοῦ κολύμβου ἢ διὰ τῶν λεμβῶν διεσώθησαν. Ἐκ τούτων πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ναυτῶν παρέλαβον αἱ ἑλληνικαὶ λέμβοι. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπέκρυψαν ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, τοῦ ὀργίλου Μαχμούτ, οἱ Τοῦρκοι εἰπόντες, ὅτι τὸ δίκροτον ἐναυάγησε.

Διὰ τοιαύτης ἐστεφανώθη ἐπιτυχίας ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ τῆς μεγαλητέρας ἀξιοῦνται ἐθνικῆς εὐγνώμοσύνης οἱ πρῶτοι προτείναντες καὶ οἱ πρῶτοι ἐφαρμόσαντες τῶν πυρ-

πολικῶν τὴν χρῆσιν (α). Ὑλικῶς μὲν ὑπῆρξε μικρά ἡ ἐπιτυχία, ὥς ἐνὸς μόνου ἐξολοθρευθέντος πλοίου τῆς γραμμῆς· ἠθικῶς δὲ ἐκαρποφόρησεν ἀποτελέσματα μεγάλα καὶ γενικὰ, καθόσον ἐνέπνευσε τοῖς μὲν βαρβάροις φόβους δεινοὺς, τοῖς δ' Ἕλλησι θάρρος καὶ ἐλπίδας βασιμωτέρας ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπὸ τοῦδε οἱ πρῶτοι εἶδον τρωτὴν καὶ τὴν θαλασσίαν δύναμιν ἑαυτῶν, ἐν ᾗ ἐπαίροντο πρότερον ἐπὶ τῇ μεγέθει καὶ τῷ βαρυτάτῳ ὀπλισμῷ ταύτης· ἀπὸ τοῦδε οἱ δεύτεροι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀρμοδίους κατὰ τῶν Τούρκων ναυμάχους, ἐν ᾗ ἀπληθίζοντο πρότερον, ὑπ' ὧσιν ἔχοντες τὴν τοσαύτην ὕλικὴν ἀνισότητά. Ἐν γένει δὲ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς 25 μαΐου ἡ ἐπανάστασις τοῦ Αἰγαίου ἐπαγιοῦτο καὶ ἡ πτώσις τῶν παραλίων φρουρίων προηγγέλλετο ὅπως δὴ ποτε. Καὶ ἀληθῶς, ἅμα φανέντος τῇ ἐπισύσῃ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ μὲν ἑλληνικὸς ἱστοδρόμησε κατ' αὐτοῦ πλήρης θάρρους, ἐκεῖνος δὲ, ἔμφοβος ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος τῆς προτερείας καὶ ὡς πυρπολικά «ἀτές ἡκεμισί» ὑπολαμβάνων ὅλα τὰ ἑλληνικά, κατέφυγεν ὀπισθοδρομήσας ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ἑλλησπόντου· ἔτυχε δὲ οὐρίου καὶ σφοδροτάτου νοτίου ἀνέμου.

Λόγους πρὸς τοῦτο εἶχε καὶ ἄλλους ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις ἰδίως ἡ κατὰ θάλασσαν ζημία, ἔστω καὶ μικρά, ἐλογίζετο πολλῷ βαρυτέρα τῆς γῆνης. Ὡς παμπληθεῖς καὶ ὅλων εὐποροῦντες τῶν μέσων, ἀνεπλήρουν οὗτοι εὐκόλως πᾶσαν κατὰ γῆν ζημίαν, καὶ ὅσα ἂν συνέβαιεν αὕτη ἐπαισθητή· κατὰ θάλασσαν ὅμως, εἰ καὶ μεγαλύτεραν γεωγραφικῶς εἶχον τὴν ἀνάγκην, κατώτατοι ἦσαν ὡς πρὸς τὴν ναυτικὴν ἱκανότητα καὶ ἀρμοδιότητα. Διὰ τοῦτο πᾶς στόλαρχος ἢ μοίραρχος Τούρκος φοβεράν ἀνεδέχετο εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, ὡς ἀπαιτοῦντος σῶον πάντοτε τὸν στόλον αὐτοῦ καὶ ἀπαγορεύοντος πᾶσαν προσβολὴν, μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἢ ἀσφαλῆ θεωρουμένην. Ἐντεῦθεν δ' ἰδίους ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ εἶχε λόγους πᾶς τοιοῦτος, ὅπως ἐκφεύγῃ τὸν καὶ ἐπὶ ἀπλῇ ὑπονοίᾳ προβαλλόμενον κίνδυνον, εἰ μὴ περιπλέκετο ἄκων. Καί, ἂν ὁ τοιοῦτος οὐκ ἀπετόλμα κατὰ στόλου εὐρωπαϊκοῦ ὡς ἀνεπιστήμων καὶ ἄτακτος, πολλῷ ὀλιγώτερον ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἠδύνατο τολμᾶσαι κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἕνεκα τῆς διαφόρου διὰ τῶν πυρπολικῶν παρουσιασθείσης μεθόδου. Ἰδοὺ ἡ αἰτία, δι' ἣν εἰς οὐδεμίαν ἤδη ἦλθε σύγκρουσιν γενικὴν ὁ πολέμιος στόλος.

Κυδωνίαι.

Ἐάν ἡ ἐν Ἑρέσω ἐπιτυχία ἡσφάλισε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰς ἐπαναστάσας νήσους, ἐξ ἐναντίας διεκινδύνευσε τοὺς τε Λεσβίους καὶ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας Ἕλληνας, καίτοι μὴ ἐπαναστάντας. Τρομοκρατία καθαρὰ οὐ μόνον ὡς ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄχλος, οἱ βάρβαροι σύστημα, ὡς εἶπομεν καὶ ἄλλοτε, εἶχον τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀθῶων, ὅπου οὐκ ἐφικνεῖτο ἡ μάχαιρα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐνόχων. Διὰ τοῦτο οἱ ὁμόθρησκοι τῶν ἐν τῷ πυρποληθέντι δικρότῳ καταστραφέντων Τούρκων Λεσβιοὶ ἐζήτησαν αἷμα ἀντὶ αἵματος παρὰ τῶν ἀθῶων Χριστιανῶν τῆς νήσου, καὶ μέγα μέρος τούτως ἀνιλεῶς ἐσφαζαν, ἐξηνδραπόδισαν καὶ διήρπασαν.

ὑπὸ τὴν αὐτὴν τότε ὑπέκυψαν συμφορὰν καὶ οἱ ἐπίσης ἀθῶοι Κυδωνεῖς, ὡς ὑποβλεπόμενοι πάντοτε, καθὼς καὶ οἱ Σμυρναῖοι, δι' οὗς περὶ αὐτῶν εἶπομεν λόγους. Οἱ φανατικώτεροι μάλιστα καὶ χονδροειδέστεροι τῶν Τούρκων ἀσεβοῦντας ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἐὰν προέφερον τὸ ὄνομα τόπου, κατοικουμένου ὁλοκλήρως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἀνευ τοῦ ἀπομοτικοῦ ἅπαγε! (σταῖφουρ.λα!) Κατὰ τὴν δοξασίαν δὲ ταύτην ἀπηγόρευτο τῷ σουλτάνῳ, ὅπως πατῇ ἐπὶ τοῦ χώματος πόλεως, μὴ ἀλωθείσης διὰ τοῦ ξίφους· καὶ, ὡς ἀπὸ ἀπῆρχετο οὗτος προσευξόμενος ἐν τῷ τεμένει τοῦ Γαλατᾶ, λεγομένῳ Ἀράπ-τσαμισί, ἡ πρὸς αὐτὸ φέρουσα ὁδὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἄλλοδαποῦ χώματος, ὡς μὴ ἀλωθέντος τοῦ Γαλατᾶ, ἀλλὰ παραδοθέντος. Ὑπαγομένη ἦρα ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν τοιοῦτων ἀποτροπαίων καὶ βεβήλων πόλεων καὶ ἡ τῶν Κυδωνιδῶν, διότι κατοικεῖτο ὑπὸ μόνων Ἑλλήνων πληθυσμοῦ τριακοντακισχιλίων περίπου, ἔμελλεν, ἵνα καταστραφῇ, ἅμα παρουσιασθείσης τῆς πρώτης προφάσεως. Ἀδιάφορον, ἀν οὐδεμίαν ποτὲ ἐδίδεν ἀφορμὴν ὑπονοίας καὶ οἰασθήποτε περὶ διαταραχῆς. Ὡς προγεγραμμένη ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν Τούρκων, εἶπετο, ὅπως τιμωρηθῇ ὡς ἑλληνικὴ, καὶ διαρπαγῇ ὡς πλουσία.

Αἱ Κυδωνίαι (Αἰβάλι τουρκιστὶ) ἐθεμελιώθησαν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος παρὰ πρώτου τοῦ Ἑλληνος Οἰκονόμου. Ἐξασία ἐγένετο ἡ πρόδος τῆς πόλεως ταύτης, οὐ μόνον διότι ἀνέπτυξε τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας, πολλὴν φιλεργίαν καὶ ἐμπορίαν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδόλως κατῴκουν ἐν αὐτῇ βάρβαροι· ἐπομένως δὲ πᾶς Ἕλλην εὐρίσκειν ἐκεῖ καὶ ἄνεσιν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς μάστιγος, καὶ ἡσυχίαν συ-

νειδήσεως, καὶ βέβαιον πόρον βίου διὰ τῆς φιλοπονίας. Ὡς τοιαύτη δὲ, ἡ μικρὰ αὕτη πόλις καὶ ὑψήθη ταχέως καὶ προήχθη ἡθικῶς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνη ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ διεφιλονέικει μετὰ τῆς μεγαλητέρας καὶ ἐμπορικωτέρας πόλεως τῆς Σμύρνης τὰ πρωτεῖα ὡς πρὸς τὰ μουσοτρόφα ἰδρύματα. Ἐὰν οὕτως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς δουλείας ἐν μὲν τῷ Αἰγίῳ ἡ Πάτμος πρῶτον καὶ ἡ Χίος ἔπειτα, ἐν δὲ τῇ Στερεῇ ὁ Ἄθως ἐν μέρει καὶ τὰ Ἰωάννινα ἐν γένει, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἡ Βυθία, καὶ ἐν τῇ Δακίᾳ τὸ Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον, διεκρίθησαν αἱ ὑπέρτεραι ἐστὶν τῆς διανοητικῆς τροφῆς καὶ μορφώσεως τῶν Ἑλλήνων· οὐχ ἥττον καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ αἱ Κυδωνίαι καὶ ἡ Σμύρνη τιμῶνται, ὡς ὁ μόνος καὶ ἐπίσης γενικὸς πυρὴν τῆς ἡθικῆς ἀναπλάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ αἰδίου ἀξιοῦνται τῆς εὐγνωμοσύνης τούτου.

Αὐτὰς ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης τὰς Κυδωνίας κατέστησε θέατρον συμφορῶν ἀνηκούστων καὶ μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἑρεπίων, ἐκδικουμένη τὸν ἑλληνισμόν καὶ ὀφθαλμιῶσα τὰ πλούτη τούτων. Καὶ κατὰ πρῶτον, ἅμα κινήντων τῶν Ψαρῶν, τετρακισχίλιοι τῶν βαρβάρων ἐσκήνωσαν ἔξωθεν αὐτῆς τῆς πόλεως λόγῳ ἀσφαλείας δῆθεν. Τὸ προληπτικὸν τοῦτο μέτρον τῆς ἐν Περγάμῳ τουρκικῆς ἀρχῆς, εἰς τὴν ὑπήγοντο διοικητικῶς αἱ Κυδωνίαι, προοιῶνισε τὴν προσεχῆ αὐτῶν τύχην. Τίς ἄλλως, καὶ μωρότατος ὢν, ὑπενόει ποτὲ ὡς δυνατὴν τὴν ἐπανάστασιν πόλεως ἀσιατικῆς, καὶ ταύτης ἀνοχύρου, ἀνεφοδιάστου καὶ ἀπειροπολέμου ἀπέναντι μυριάδων Τούρκων; Τίνες δὲ ἄλλοι ἔξωθεν, ἢ αὐτοὶ οἱ ὡς φρουροὶ πεμφθέντες βάρβαροι εἰδείχθησαν λύκοι ὠρυόμενοι, ἵνα πίοσι τὸ αἶμα καὶ ἀρπάξωσι τὴν περιουσίαν τῶν Κυδωνίων;

Οὗτοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἠνόχλουν βαρέως αὐτοὺς, ἵνα προκαλέσωσιν ἀφορμὴν τινὰ· ἔπειτα δὲ παρσισέρχοντο πολλοὶ, μένοντες ἐν τῇ πόλει, ὅπως διατεθῶσι κάλλιον ἐν πάσῃ διαρπαγῇς περιστάσει. Οἱ Κυδωνιοὶ ἐβλεπον ἑαυτοὺς τὸ ἔρμαιον ἢ οὕτως ἢ ἄλλως· καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ τούτου ὁ προϊστάμενος αὐτῶν Χατοῦ Ἀθανάσιος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ σύννους, ἀπελθὼν εἰς Πέργαμον, ἐξητήσατο τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ αὐ μόνον ὡς περιττοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκτρεπόμενου εἰς ἀτοπήματα. Μάταια ὅλα.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος περιέπλεε τότε μετὰξὺ Λέσβου καὶ Λευκῶν (Μοσχονησιῶν), καὶ πλησιέστερον παρετήρει τὰ διάφορα παράλια πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένων στρατιωτικῶν ἐπιβιβάσεων. Ἐν τῶν πλοίων

ἀνήγγειλεν ἤδη τὸν μέγαν κατὰ τῶν Κυδωνίων καὶ τῶν Μοσχονησιω-
τῶν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ τῇ 2 ἰουνίου εἰσέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὰς
Λεύκας ἐμπροσθεν τῶν Κυδωνίων. Ἐκ τῶν νησιδίων τῶν Λευκῶν κα-
τωκεῖτο ἐν ὑπὸ Ἑλλήνων, ἐνὸς μόνου ὑπάρχοντος ἀγᾶ Τούρκου. Ἀνή-
συχοι, καὶ δικαίως, οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ὥς ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ σκο-
ποῦ τῶν ἐν ταῖς Κυδωνίαις βαρβάρων, ἀπέπεμψαν τὸν ἀγᾶν ἐμψυχω-
θέντες ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ στόλου, καὶ κατέλαβον τὴν πρὸς τὴν
ξηρὰν γέφυραν, λεγομένην Κλειδί, ὅπως φυλαχθῶσι κατὰ παντὸς ἐν-
δεχομένου. Τότε ὁ Χατση Ἀθανάσιος ἐξητήσατο, καὶ ὁ στόλος ἤρεν
ἄγκυραν, ἵνα μὴ περιπέσῃ ἡ πόλις εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν βαρβάρων.

Ἀλλὰ, μετὰ παρέλευσιν τριῶν μόλις ὥρων, οἱ Κυδωνιοὶ ἐξαγριω-
θέντας βλέποντες αὐτοὺς καὶ ἐτοίμους πρὸς ἐπίθεσιν, ἀπέστειλαν (3
ἰουνίου) τὸν διδάσκαλον Βενιαμὴν Λέσβιον πρὸς τὸν ναύαρχον Τουμ-
πάζην παρακαλοῦντες, ὅπως προφθάσῃ ἐν τῇ παραλίᾳ τὰς λέμβους
καὶ σῶσῃ τὸν λαὸν κινδυνεύοντα. Αἱ λέμβοι, ὧν τινες ἐνοπλοὶ ὑπῆρ-
χον, ἐπλησίασαν εὐθύς· οἱ Κυδωνιοὶ ἤρξαντο φέρειν εἰς τὴν ἀκτὴν τὰ
ἀδύνατα μέλη αὐτῶν· οἱ Τούρκοι κωλύουσι· κατὰ τούτων τηλεβολοῦ-
σιν αἱ λέμβοι, καὶ ἀμέσως ἡ πόλις ἀνάστατος γίνεται διὰ τῆς σφα-
γῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας. Οἱ ἀ-
γριώτεροι ἀλαλαγμοὶ τῶν βαρβάρων, αἱ ὀλουγαὶ καὶ οἱ κοπετοὶ τῶν
γυναικοπαίδων, αἱ φλόγες καὶ τῶν ὅπλων οἱ κρότοι μετέφερον τὴν
φρίκην τῆς σκηνῆς ταύτης καὶ πέραν τῆς πόλεως. Ἡ πυρκαϊὰ, ἅμα
τεθεῖσα, ὑψήθη κολοσσιαία ἐνεκα τῶν πολλῶν ἐλαιουργείων καὶ ἐ-
λαιοπωλείων· οἱ ναοὶ, ἡ σχολή, ἡ βιβλιοθήκη καὶ πάντα τὰ κατα-
στήματα κατέπεσον ὀλόκαυστα· πατέρες, σύζυγοι, τέκνα, περιέτρε-
χον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τρομῶδη καὶ ἀμηχανοῦντα, ὅ-
πως διεκφύγῃ τὴν σφαγὴν· μητέρες δὲ μετὰ τέκνων καὶ ἄνευ τέ-
κνων, τέκνα μετὰ μητέρων καὶ ἄνευ μητέρων, καὶ σύζυγοι ἄνευ ἀν-
δρῶν, ἠρπάγησαν αἰχμάλωτοι, καὶ τὸ ὅλον τοῦ ἰδίου ὠραίου φύλλου
ἐγένετο θῆμα τῆς βίας. Ἐπὶ τέλους, τῶν βαρβάρων ἐπιδοθέντων εἰς
τὴν διαρπαγὴν τοῦ πλοῦτου τῆς πόλεως, ἡ παραλία κατεκαλύφθη ὑ-
πὸ μεγάλου σωροῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικοπαίδων, βοῶντων καὶ ἐπικα-
λουμένων μόνην τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς αὐτῶν· ἔσωσαν δ', ὅσους ἡ-
δυνήθησαν, αἱ λέμβοι τοῦ στόλου καὶ τὰ πλοιάρια τῶν Λευκῶν. Τὸ
τραγικώτατον αὐτὸ δράμα διήρκεσεν ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας.

Οὕτω κατεστράφη τῇ 3 ἰουνίου, ἡμέρα παρασκευῇ, ἡ πόλις τῶν

Κυδωνίων, σφαγείσα καὶ αἰχμαλωτισθεῖσα κατὰ τὸ ἐν τρίτον, λεηλατηθεῖσα κατὰ τὸ ὅλον καὶ ἀποτεφρωθεῖσα κατὰ κράτος. Οὕτω κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς βαρβάρου καταγίδος ἡ βιομήχανος αὕτη πόλις, ἡ πόλις τῶν γραμμάτων, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλις τῶν Κυδωνίων. Γυναῖκες, νεάνιδες καὶ παῖδες ἐδημοπρατήθησαν ὡς κτήνη ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Ἀσίας, κατεκλείσθησαν ἐν ταῖς γυναικωνίτισι, καὶ θύματα ἐγένοντο τῆς βδελυρίας τῶν βαρβάρων ἀπὸ τοῦ ιδιώτου μέχρι τοῦ μεγιστάνου. Ἀντὶ δέκα καὶ πέντε γροσίων ἐπωλήθη μήτηρ, τὸ βρέφος αὐτῆς ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρουσα, τὸ βρέφος θηλάζον ἀντὶ γάλακτος τὸν ἰὸν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς οἰκτρίας.

Οἱ διασωθέντες τῶν Κυδωνίων μετηνέχθησαν πρῶτον εἰς Ψαρά, καὶ διεσκορπίσθησαν ἔπειτα εἰς τε τὰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τῇ αὐτῇ καὶ οἱ Μοσχονησιῶται εὗρέθησαν ἀνάγκῃ, ἐγκαταλείψαντες τὴν πατρίδα αὐτῶν, καθὼς καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Ἀσίας Ἑλλήνων, ὑπὸ φόβου πανικοῦ κυριευθέντες διὰ τε τὴν συμφορὰν τῶν Κυδωνίων καὶ τὸ ὅλως ἀχαλίνωτον τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, πάσης συμπαθείας ἀξίᾳ, ὁπόσω ἐκηλίδωσαν ἑαυτοὺς Ψαριανοὶ τινες διὰ διαγωγῆς σκληρᾶς καὶ κατὰ πάντα λόγον ἀπανθρώπου! Ἐκτοτε οἱ, τε Κυδωνιοὶ καὶ Μοσχονησιῶται ὑπηρέτησαν ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγώνος, οἱ μὲν κατὰ θάλασσαν ἐν τῷ στόλῳ, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἐν τοῖς στρατοπέδοις, διὰ παντὸς ζήλου, γενναιότητος καὶ καρτερίας. Ἀληθῶς οὐδεμία ἐπὶ τῆς ἐννεαστοῦς διαρκείας τῆς ἐπαναστάσεως ἑλληνικὴ πόλις κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν ἐκτὸς καταστροφῆς ἔμεινεν (α), ὡς καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν· ἀλλὰ πρώτη πασῶν ὑπέστη τοιαύτην ἡ τῶν Κυδωνίων, εἰ καὶ μὴ ὑπήγετο ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν ἐπαναστάντων τόπων.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν, διευθυνθέντα τῇ 7 Ἰουνίου εἰς Τένεδον, ἐπανεπλευσαν ἐκείθεν τῇ 12 εἰς τὰ ἴδια, νικηφόρα μὲν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πολέμου στόλου, πενθηφόρα δὲ ἠθικῶς διὰ τὸ δυστύχημα τῶν Κυδωνίων. Τότε δὲ αἱ τῆς Λέσβου, Χίου καὶ ἄλλων παρὰ τῷ Ἑλλησπόντῳ νήσων τουρκικαὶ ἀρχαὶ, περίφοβοι οὔσαι οὐ μόνον ὡς ἐκ τῆς ἀποτυχίας τοῦ σουλτανικοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ δι' ἣν ὑπόπτειον ἀντεκδίκησιν ὡς ἐκ τῶν συμβάντων ἐν Κυδωνίαις, ὑπεσχέθησαν καὶ ἐτέλουν τοῖς Ψαριανοῖς φόρον τακτὸν, ὅπως μένωσιν ἀνενόχλητοι (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α).

ΛΕΒΑΔΕΙΑ.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιάς συνεκεντρώθησαν ἐν τῷ χωρίῳ Κλωμῷ μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Πανουριῆς, Δυσθουινιώτης καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κωσμάην Σουλιώτην καὶ Κατσικογιάννην ἀποσπάσματα. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, πέμψας ἐκ τῆς Γραβιάς τὸν Χρῆστον Παλάσκην, ἐζήτησε τὴν ὑποταγὴν τοῦ τόπου, πολλὰ ἀπειλῶν καὶ μεγάλα αὐτοῖς ὑπισχνούμενος. Ἀπεκρίθησαν οὗτοι, ὅτι ὁ πόλεμος μόλις ἤρξατο, καὶ ἀντηπεῖλησαν μάλιστα δείξαντες εἰς αὐτὸν τὴν ὁδὸν τῆς Ἀμφίσσης. »*αὖ Ἄν τοῦ βαστάη τοῦ πασσᾶ, εἶπον πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον, ἄς πᾶρῃ ῥ' τὰ Σάλωνα*».

Τοιαύτην λαβὼν τὴν ἀπάντησιν ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ἐκίνησεν ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους κατὰ τῶν Βλαχοχωρίων πρὸς τὸ μέρος τῆς Γκιώνας, ὅπου ἦσαν τὰ γυναικόπαιδα καὶ τὰ ποίμνια τῶν κατοίκων· κινηθεὶς δὲ καὶ ὁ Γούρας προσέβαλεν αὐτοὺς, καθ' ἣν ἐλεηλάτουν στιγμὴν, καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψε, πολλοὺς φονεύσας καὶ τὰ ἄρπαγέντα ποίμνια σώσας. Ἀποτυχὼν οὕτω καὶ στρατιωτικῶς, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἀπέστειλε πρὸς τοὺς χωρικοὺς διαβεβαιῶν : «*Δὲν πειράζω σᾶς, ἀλλ' ἵνα ἔχω τὰ κάμω μόνον μὲ τοὺς ἄρματωλοὺς*». Τότε οἱ προέχοντες τῶν χωρικῶν Οἰκονόμος καὶ Ἀναγνώστης Γκέγκιος ἀπεκρίθησαν πρὸς αὐτόν : «*Τὸ ἔχομεν Ῥωμαῖκο, καὶ μὴ μᾶς φορτώνεσαι*». Ἀπελπισθεὶς οὕτω, ὅπως ὑποτάξῃ τὰ Βλαχοχώρια καὶ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀμφίσσαν, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπανεκάμψεν εἰς τὸν Ὀπυῦντα παρὰ τῷ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ὅπου μετεβλήθη τὸ πολεμικὸν σχέδιον αὐτῶν, καὶ διάφορα ἐπηκολούθησαν τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Παραιτηθέντες πρὸς καιρὸν τῆς πρώτης ἰδέας περὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἄφινον ὀπισθεν ζῶσαν ἐπανάστασιν, ἀπεφάσισαν,

ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῆς Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς, καὶ καταβάλλοντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ἀνοίξωσιν οὕτως ἐλευθέραν τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν μεταβολὴν αὐτὴν διείδον ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν καὶ, ἐπειδὴ ἡ πόλις τῆς Λεβαδείας προέκειτο προσβλητέα ἢ πρῶτη, αὐτὸς μὲν παρενέβη ἐπὶ κεφαλῆς δισχιλίων περὶ που μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ὀπούντος, καταλαβὼν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Δριμύαν καὶ Γραβιὰν θέσιν Καστράκι, ἀπέχουσαν τούτου ὥσει δύο ὥρας μετ' αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ Δυοβουνιώτης· ἀπεσταλμένος δὲ παρὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ ὁ Ἀθηνάσιος Μανίκας μετὰ διακοσίων συγχρόνως δ' ἀπεφασίσθησαν ὁ Γούρας, Σκαλτσοδήμος καὶ Σαφάκας, ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ ἐλκύσωσιν οὕτω τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ ὀπίσω. Τὸ σχέδιον αὐτὸ ἐτέθη ἄριστον, καθόσον ἡ ἐνδεχομένη κατοχὴ τῆς Ὑπάτης ἠπέλπει σοβαρῶς τὰς Θερμοπύλας, καὶ ἐπομένως ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάζετο τότε, ὅπως ἐπανεέλθῃ εἰς Λαμίαν, πρὶν ἢ κλεισθῶσιν αὐταί. Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου οἱ ῥηθέντες τρεῖς ὀπλαρχεγοὶ συνεκεντρώθησαν ἐν τῷ χωρίῳ Καστανιᾷ, κειμένῳ κατὰ τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀετοῦ, ὑπερκειμένῳ δὲ τῆς Ὑπάτης, ὅπως ἐπιπέσωσι κατ' αὐτῆς ἐκείθεν. Ἀλλ' ὁ Κοντογιάννης περιέπαιξε καὶ πάλιν τὰ πράγματα καὶ πᾶσαν μετὰ τούτων συνεννόησιν. Οἱ δ' ἐν Ὑπάτῃ Ἀλβανοὶ, ἢ προλαμβάνοντες ἢ ἐνθαρρύνόμενοι παρ' αὐτοῦ, ἐκστρατεύουσι νυκτὸς περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ὑπὸ τὸν Τελεχᾶ Φέζον, καὶ περιζωννύουσι τὸν Σκαλτσᾶν καὶ Γούραν ἀπροσδοκῆτως. Εὐτυχῶς ὁ Σαφάκας ἔμενεν ὀλίγῳ ἀπώτερον αὐτῶν ὥς ἐπικουρία, κατὰ τὸ μέρος Μπάθινα. Ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, οἱ περὶ τὸν Σκαλτσᾶν ἔφυγον, καὶ οὗτος συναπεκλείσθη τότε ἐν τῷ ὀχυρώματι τοῦ Γούρα μετὰ μόνων δέκα. Ἐξηκολούθησε δὲ ἡ μάχη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν· οἱ ἐχθροὶ εἰς δύο διηρημένοι σώματα, ἐπολέμουν καὶ τὸν Γούραν καὶ τὸν Σαφάκαν, προσβάλλοντα ὀπισθεν τούτους· ἐπὶ τέλους τὴν σκηνὴν ταύτην διέλυσεν ἡ νύξ, καθ' ἣν καὶ Γούρας καὶ λοιποὶ ἀνεχώρησαν ἐκείθεν, φονευθέντες μὲν δώδεκα, φονεύσαντες δὲ καὶ πληγώσαντες περὶ τοὺς διακοσίους. Ἡ μάχη αὕτη τοῦ Ἀετοῦ ἐτίμησε τὸν Γούραν.

Ὁ Τουρκαλβανὸς Τελεχᾶ Φέζος συγγενικὸς ἦν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Τερατωδῶς μεγάλος ἄνθρωπος, μεγαλοκέφαλος καὶ χονδρόφωνος ἄνθρωπος, συνετάσσειτο ἄλλοτε ὡς εἰς τῶν ἀνωτέρων ἀξιώματικῶν παρὰ τῷ Βελῇ

πασσᾶ, καὶ ἤδη ὑπέρκειται ἐν τῷ σουλτανικῷ στρατῷ ὑπὸ τὸν Ὅμηρ Βρυώνην. Ἄλλ' ὅσω ἦτο μεγαλοκέφαλος ὕλικῶς, τόσω διεκρίνετο στενοκέφαλος διανοητικῶς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Πελοπόννησος, εἰ καὶ πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς, ἐβοήθησε κατὰ τὸ δυνατόν καὶ συνήργησε πρὸς τὴν ἀναγκαστικωτέραν ἀπασχόλησιν τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὅμηρ Βρυώνου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ἐὰν αὕτη ὑποδοκίμησεν ἐσωτερικῶς κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, καὶ ἀσφαλιζομένην ἐξωτερικῶς εἶδεν ἑαυτὴν κατὰ γῆν μὲν παρὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς κινηθείσης ἤδη, κατὰ θάλασσαν δὲ, ὡς ἀτυχήσαντος τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ· οὐχ ἦττον ὁμως ἠπειλεῖτο δεινῶς παρὰ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἐπετύγχανεν οὗτος ἐν τῇ Βοιωτίᾳ. Ὑπείκουσα ἄρα τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ καὶ πρόθυμος δεικνυμένη πρὸς τὰς ἀλλεπαλλήλους περὶ βοήθειας αἰτήσεις τῶν ἔξω ὀπλάρχῃων καὶ κοινοτήτων, ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς ἰουνίου τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην καὶ Νικήταν (α) μετὰ τοῦ Νικολάου Δεληγιάννου, κατόπι δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου. Παρὰ τὴν δύναμιν, ἣν ἔφερον οὗτοι, ἐπεφορτίσθησαν κατὰ τὴν τότε τακτικὴν, ἵνα στρατολογήσωσι καὶ καθ' ὁδὸν, ὅσους ἠδύναντο. Συνεπεία δὲ τούτου ὁ Ἠλίας, φθάσας εἰς Κριεκουκι, ἔγραψε καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους περὶ ἀποστολῆς στρατιωτῶν· ἐκεῖνοι δὲ, ὡς ἔχοντες πραγματικῶς ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, περιορίσθησαν πλέξαντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου Λάκωνος στεφάνους ἐγκωμίων, καὶ αὐτὴν εἰσέτι ὑποσχεθέντες τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἀνδριάντος τούτου ἐν τῇ πόλει τοῦ Περικλέους (β).

Ἐὰν ἀπέτυχεν ἐκ νέου ἡ κατοχὴ τῆς Ὑπάτης, ὁ ἐν τῷ Καστράκι στρατοπεδευόμενος Ὀδυσσεὺς βεβαίαν ἐξ ἐναντίας ἐθεώρει τὴν νίκην. Κινηθέντος κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὅμηρ πασσᾶ, μόνος περιήρχετο ἐγκαρδίωνων τοὺς στρατιώτας καὶ μόνος διένειμε τὰς πυριτιδοβολὰς τούτοις. Ἀλλὰ, μόλις τῆς προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἀρξαμένης, οἱ ἀποσπασματάρχαι Μανίκας καὶ Ἰωάννης Τσικνιάς λειποτακτοῦσι, παραδειγματίζονται δὲ αὐτοὺς οἱ λοιποὶ, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγκαταλειφθεὶς μετ' ὀλίγων ἀποσύρεται εἰς τὴν Τιθωρέαν (Βελίτσαν). Τότε τὸ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν, χυθὲν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἐβένου (Τουρκοχωρίου κοινῶς καὶ τουρκιστὶ Ἐσέδ), κατέκοψε σποράδην ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀποσπασματάρχην Κοντούλιαν Λεβαδειά. Ὁ Δουβουνιώτης καὶ Μανίκας ἀνέβησαν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ

Παρνασσού χωρίον Ἀγόργιαννῃν· ὁ δὲ Σκαλτσᾶς καὶ Σαφάκας ἔμενον εἰς τὸ Μακρυκάμπι.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα τῆς τε Ὑπάτης καὶ τοῦ Καστρακίου, ὁ Μαχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης, οὐδένα ἔχοντες πλέον ἀντιπερισπασμὸν ὅπισθεν καὶ πλαγίως, προεχώρησαν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἐν τῷ Ἐβένῳ ἐστρατοπέδευσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀδύνατος ἦτο ἤδη πρὸς πᾶσαν ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν, ἐνισχυομένων μάλιστα καὶ διὰ τηλεβόλων. Ἐκυρίευσον ὅμως ἀμοιβαῖοι οἱ φόβοι. Οἱ πασσάδες γνωρίζοντες πλέον τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τελευταῖον μανθάνοντες ἐξερχομένην πελοποννησιακὴν βοήθειαν, ἐφρόνησαν, ὅτι οὐδετερόνοντες τὸν Ὀδυσσεά, εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον ὑπέτασσον τὸν τόπον. Ἐν γένει δὲ βιαζόμενοι, ὅπως κλείσωσι τὸν πολεμικὸν λογαριασμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀφ' οὗ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἡτύχησεν ἀποκλεισθεὶς ἐν τῇ Τριπόλει, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεά ἀπὸ κοινοῦ Χατσῆ Μαχμουτ ἄγῃν τινα, Κρητικὸν, πρῶτον βοεβόνδαν Λεβαδειᾶς, ὑπισχνόμενοι λήθην μὲν τῶν παρελθόντων, ἀξιώσεις δὲ μεγάλας καὶ ἀμοιβάς, εἰ ἐφιλοῦτο μετ' αὐτῶν καὶ ἐνήργει εἰλικρινῶς διὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων. Ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ὁ Ὀδυσσεὺς δύο τινὰ ἐπεδίωκε, πρῶτον τὸ κέρδος καιροῦ τινος, ἕως ἂν φθάσῃ ἡ βοήθεια τῶν Πελοποννησίων, καὶ δεύτερον τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, ὅπως οἱ πεδινοὶ παραμερίσωσι τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν καὶ τὰ ποίμνια. Ὁφελούμενος λοιπὸν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὑπεκρίθη ἐπιτηδεῖως, ἐζήτησεν ὥς ὕρον ἵνα μὴ προχωρήσωσιν οἱ πασσάδες καὶ ἐξαγριώσωσιν οὕτω τὸν κόσμον, καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι συνομιλήσει μετὰ τῶν γερόντων τοῦ τόπου, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν ὑποταγὴν (α).

Ματαίως οἱ Τοῦρκοι περιέμενον ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἀποτελέσμά τι· καὶ διὰ τοῦτο κινήσαντες τῇ 9 Ἰουνίου κατὰ τῆς Λεβαδειᾶς, προσεκάλεσαν εἰς ὑποταγὴν τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐπὶ ἀμνηστεία καὶ πληρεὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας, ἀποστείλαντες τὸν αὐτὸν Χατσῆ Μαχμουτ ἄγῃν βοεβόνδαν. Οἱ Λεβαδεῖς οὐδερὶαν ἐδέχθησαν ὁμιλίαν μετ' αὐτοῦ, εἰδοποιήσαντες μόνον, ὅτι ἔχουσι πόλεμον· ἐξεληθόντες μάλιστα προσέβαλον τοῦτον καὶ τοὺς πεντακοσίους αὐτοῦ ἵππεῖς, ὅτε ἐφόνευσάν τινας καὶ ἐφρονεύθησαν ὀλίγοι. Οὔτε τὴν ἐκτάσιν καὶ τὸ ἀπερίφρακτον τῆς πόλεως ἔβλεπον, οὔτε περὶ τῶν συνεπειῶν τῆς προσβολῆς κατὰ πόλεως πληθούσης γυναικοπαίδων ἐσκέπτοντο.

Ἔστηρίζοντο μέγας ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ὀδυσσεύς, εἰσελθόντος τότε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λίαν παρήγορον εἶχον ἐλπίδα περὶ τῆς πελοποννησιακῆς βοηθείας. Ὁ Ὀδυσσεὺς προέτρεψεν αὐτοὺς, ὅπως ἀποσύρῃσιν εὐθὺς ὅλα τὰ γυναικόπαιδα τὴν νύκτα· οὐκ εἰσηκούσθη ὅμως, διότι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκυρίευσεν τότε τὸ πλῆθος ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀπειρία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς 10 ἰουνίου, ἡμέρας πέμπτης, ἐπέπεσον οἱ πολέμιοι ἐπὶ τρία συντεταγμένοι στίφη, ὁ θρόυς καὶ αἱ βοαὶ τῶν γυναικοπαίδων ἤχουν μᾶλλον, ἢ αὐτὸς, δύναται τις εἰπεῖν, ὁ κρότος τῶν ὅπλων· ἡ δὲ τερατώδης σύγχυσις καὶ ἀταξία διηυκόλυνεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον τῶν ἐχθρῶν, καταστᾶσαν θέαμα οἰκτρότατον διωκόντων καὶ διωκομένων. Περὶ τοὺς χιλίους ἐφονεύθησαν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, καὶ περὶ τὰς δισχιλίας καὶ πεντακοσίας ψυχὰς ἠχμαλωτίσθησαν. Ἰκανοὶ τότε ἔνοπλοι ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς οἰκιῶν τινῶν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι καὶ οὗτοι, ὡς καὶ οἱ προϋπάρχοντες στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀπεσύρθησαν κατόπιν εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον· αὐτὸς δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γρανίτσαν, χωρίον ἀπέχον ἀνατολικομεσημβρινῶς τῆς Λεθαδείας ἐπὶ μίαν ὥραν· οἱ δὲ κάτοικοι, ἐξαιρουμένων τῶν παθόντων, οἱ μὲν ἐξέφυγον τῆς πόλεως, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ ἄλλοι προσέφυγον εἰς τὸ αὐτὸ φρούριον. Οἱ ἐχθροὶ οὕτω, διαρπάσαντες τὴν πόλιν καὶ μέγα μέρος αὐτῆς τῷ πυρὶ παραδόσαντες, ἐπολιόρουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, λογιζομένους περὶ τὰς δισχιλίας ψυχάς.

Μετὰ τοῦ Ὀμῆρ Βρυώνου συνεξεστράτευσεν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων μεθ' ἱκανῶν ὑπὸ μισθὸν Ἑπειρωτῶν καὶ τις ὀπλαρχηγὸς Ἕλληνας, ὁ πρὸ δλίγου μνημονευθεὶς Χρήστος Παλάσκας, ἀνὴρ νοήμων, ἱκανὸς καὶ ἀγαθὴν ἔχων καρδίαν. Οὗτος, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ὧν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὡσεπιτοπλεῖστον, ἐγένετο χρήσιμος τοῖς Ἕλλησιν, ἐφ' ὅσον καὶ δι' οὗ τινος ἡδύνατο τρόπου, ὡς ἀπολαύων τὰ πιστὰ παρ' αὐτοῖς μὲν ὡς ὁμόθηστος, παρὰ δὲ τοῖς Τούρκοις ὡς εἰλικρινὴς δεικνύμενος.

Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, εἰ καὶ ἐσπάνιζον παντὸς ἀναγκαίου, ἀπεφάσισαν, ἵνα ἐγκαρτερήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, προτείνοντος ἀμνηστείαν ἐπὶ παραδόσει· εὐηλπίστουν οὐχὶ ματαίως ἐπὶ τῇ ἐξωτερικῇ βοηθείᾳ τοῦ τε Ὀδυσσεύς καὶ τῶν Πελοποννησίων. Μάλιστα δὲ πρὸς τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἡμέρας ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Ἱερουσαλῆμ, κειμένου παρὰ τῷ φρουρίῳ, ἐπυροβόλησεν ἐπὶ κεφαλῇ διακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν, ἐγκαρδιόνων διὰ τοῦ ση-

μείου αὐτοῦ τοῦς πολιορκουμένους καὶ βεβαίαν τὴν βοήθειαν προαγγέλλων. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Σούρπην, χωρίον κείμενον δυτικομεσημβρινῶς τῆς πόλεως ἐν ἀποστάσει δύο ὥρων ὡς ἔγγιστα, καὶ πρὸς τὸν Γούραν καὶ ἄλλους ἔγραψεν, ὅπως συγκεντρωθῶσιν εἰς αὐτὸ καὶ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας. Ἀνταπεκρίνεται δὲ μετὰ τῶν πολιορκουμένων διὰ τινος ποιμένου Νικολάου Καρφίτσα, ἐπιτηδεῖως ἐμβαίνοντος εἰς τὸ φρούριον ἐκ τοῦ πρὸς τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου ὅπισθεν μέρους. Ὁ Γούρας ἔφθασε τετραήμερος.

Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον πάντων ἦν ἡ ἀγγελία τῆς προσελεύσεως τῆς πελοποννησιακῆς βοηθείας. Ἡ φωνὴ «Ὁ Βερχαδὲς ἔφθασεν εἰς τὸ Στεβενίκον» ἀνεπτέρωσε τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας οὐχὶ τόσῳ διὰ τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ὅσῳ διὰ τὸ ἠθικὸν μέρος. Συνίστατο ἡ ὕλη βοηθεία αὕτη ἐξ ἑπτακοσίων. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ Νικήτας Σταματελόπουλος προηγηθέντες μετὰ μέρους ταύτης, συνοδεύθησαν προσωπικῶς παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐκ τοῦ Στεβενίκου εἰς τὴν Σούρπην. Μετ' αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἡλίας Σαλαφατίνος. Ἦγον δὲ καὶ ὅσους ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου παρέλαβον Ὑδραῖους ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ι. Κριεζῆν. Ὁ Κυριακούλης Μυρομιχάλης κατόπιν ἤρχετο μετὰ τοῦ Σταυριανοῦ Καπετανάκη, τοῦ ἐκ τῆς Γερανείας Χατσῆ Βασιλείου καὶ τῶν Καλαυριῶν ὑπὸ τὸν Κυριακὸν Δουζήναν, Χριστόδουλον Μερτίκαν καὶ Γεώργιον Κριεζῆν. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦτο τὸ μεγαλύτερον. Ἀλλ', ἐπειδὴ ὁ Χατσῆ Βασιλείου καὶ Δουζήνας προπορευόμενοι εἰς ἐτέραν ἐτράπησαν ἐξ ἀγνοίας ὁδὸν, πεσόντες ὑπὸ τὸ πῦρ ἐνὸς κατὰ τὴν θέσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς Λεβαδείας ὀχυρώματος ἐκ χιλίων περίπου Τούρκων· ἐπειδὴ οὗτοι ἐξ ἀπροσδοκήτου προσβληθέντες, ἀντέστησαν μὲν διὰ γενναιότητος πολλῆς, ἐθανατώθησαν δὲ μεθ' ἐτέρων δεκαπέντε, ὁ Κυριακούλης ἀναγκασθεὶς ὠπισθοδρόμησε.

Τούτων γενομένων, οἱ πολιορκούμενοι Λεβαδεῖς οὕς ἐπολέμουν οἱ Τούρκοι καὶ διὰ τηλεβόλων καὶ διὰ βομβῶν, εἰδοποίησαν, ὅτι, ἐὰν μὴ βοηθηθῶσι ταχέως, ἀναγκάζονται, ὅπως ἐντὸς ἐξ ἡμερῶν τὸ πολὺ ἐνδύσωσι ταῖς προτάσεσι τῶν ἐχθρῶν, ἢ ἐξορμήσωσιν οἱ ἄνδρες ξιφῆρεις, ἀφίνοντες αἰχμάλωτα τὰ ἀδύνατα μέλη. Οἱ ἐν Σούρπῃ, συσκεφθέντες ἐπὶ τῇ εἰδοποιήσει ταύτῃ τῶν πολιορκουμένων, ἐσχεδίασαν οὐχὶ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀποβολὴν τοῦ ἐχθροῦ ὡς ἀδύνατον, ἀλλὰ τὸν ἀντιπερισπασμὸν τούτου πρὸς ἀβλαβεστέραν τῶν

πολιορκουμένων ἔξοδον. Ἀπεφάσισαν οὗτοι, ἵνα ἐπιπέσωσι νυκτὸς ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁ μὲν Ἡλίας μετὰ τετρακοσίων πρὸς τὸ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἔχων ὀδηγοὺς τοὺς ἀξιωματικούς Χαλμούκην καὶ Μανίκαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς καὶ Νικήτας μετὰ τετρακοσίων πεντήκοντα πρὸς τὸ κάτω μέρος, ὅπου ἦν κατεσκευασμένος ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης· ὁ δὲ Γούρας μετὰ τετρακοσίων ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν μέρους πρὸς τὸ δυτικόν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ συνέβη τὸ ἀκόλουθον παράδοξον. Οἱ στρατιῶται τοῦ Γούρα, ὑπολαβόντες διὰ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τὴν ἐλληνικὴν ἐμπροσθοφυλάκην ὡς τουρκικὴν, ἐπυροβόλησαν, ἐπήνεγκον οὕτω τὴν σύγχισιν τῶν σωμάτων καὶ ἐματαίωσαν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπίθεσιν, ἀναβληθεῖσαν δι' ἄλλην νύκτα. Ἐνόησαν ὁμῶς ἐκ τούτου οἱ πάσσάδες, τί διέτρεχε, καὶ μεθ' ἡμέρας τρεῖς, ἀφ' οὗ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης προσωπικῶς παρετήρησε τὴν θέσιν τῆς Σούρπης, ἐκίνησαν μετὰ πεντακισχιλίων, ἔκοψαν τοὺς πρὸ τοῦ χωρίου σκοποὺς ὡς κοιμωμένους, εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτοῦ καὶ διεσκόρπισαν ἅπαντας κἀκίστα ἔχοντας· χάρις δ' ὅτι τὰ τυμπανάκια τῶν ἐχθρῶν ἐξύπνησαν τοὺς Ἕλληνας κοιμωμένους ἀνυπόπτους· ἄλλως ἢ ζῆμια ἤθελεν εἶσθαι μεγαλητέρα· τοῦτο δὲ ὀφείλεται τῷ Χρήστῳ Παλάσκῃ, φιλοτιμησάντι τοὺς Τούρκους, ἵνα κρούσωσι τὰ τυμπανάκια ὡς στρατὸς βασιλικὸς καὶ μὴ κλέπτων τὴν νίκην.

Ἐντεῦθεν ἀπελπισθέντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐδέχθησαν τὴν διὰ συνθήκης παράδοσιν κατὰ τὰς καθ' ἑκάστην γινομένης προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων. Ἀφινον οὗτοι κυρίους τοὺς Λεβαδειεῖς, ἵνα φύγωσιν, ἐὰν ἤθελον, ἢ μείνωσιν ἔχοντες καὶ τὰ ὅπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματα αὐτῶν. Ἠναγκασμένοι, ὅπως εἰσβάλωσι ταχύτερον εἰς τὴν Πελοπόννησον, θεώρουν ὡς δευτερεῖον πᾶν ἄλλο ζήτημα. Ἀλλ', ὅτε ἤνοιγον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου οἱ Λεβαδειεῖς, ὁ Παλάσκας, ὑψώσας τὰς ὀφρῦς, εἰδείξε τούτοις τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχουσι βέβαιον παραδιδόμενοι. Ἐντεῦθεν ἡ πύλη ἐκλείσθη, καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἐπανελήφθη ἀμέσως. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἡμερῶν ἀπεφάσισαν, συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους, οἱ Λεβαδειεῖς, ὅπως οἱ μὲν πάντα ἀδύνατοι, ἀνίκανοι καὶ ἄοπλοι μείνωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξέλθωσι διὰ πολέμου. Ἦτο ἤδη δεκάτῃ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς πολιορκίας. Οὕτω δὲ ἐξελθόντες ἐκ τῆς μικρᾶς πρὸς τὸ Τροφώνιον πύλης οἱ ἐνοπλοι, ἐπέπεσον αἴφνης κατὰ τῶν ἐκεῖ ἐχθρῶν, καταδιώ-

χθησαν ὥσεί μίαν ὥραν, καὶ διεσώθησαν ἀπολεσθέντες περίπου ἐξήκοντα. Ἠκολούθησαν αὐτοὺς καὶ ἱκανὰ γυναικόπαιδα ἐκ τῶν μᾶλλον εὐρώστων καὶ ὠκυπόδων.

Παραδοθέντας (α) τῇ ἐπιούσῃ τοὺς λοιποὺς τοῦ φρουρίου οἱ πασσάδες οὐδόλως ἐκάκωσαν· ἐξ ἐναντίας καὶ ἀμνηστείαν ἀπένειμαν, καὶ διὰ παντὸς δυνατοῦ τρόπου ἐφιλοφρονήθησαν τούτοις (β), καὶ, ὥς ὁ Κεχαγιῆ βεγῆς ἐν τῷ Ἄργει, κατέστησαν τὰς συνήθεις ἀρχὰς τοῦ βοεβόνδα, τοῦ καδδῆ καὶ τῶν προεστώτων. Ὡς βοεβόνδαν μὲν διώρισαν τὸν Χατσῆ Μαχμουτ ἀγᾶν, ὥς καδδῆν δὲ τὸν Χατσῆ Σερχῶ ἐφφένδην, καὶ ὥς προεστῶτας τὸν Νικόλαον Νάκον, Ἰωάννην Λογοθέτην καὶ Δημήτριον Σαράτσογλου, ἀρχιέμπορον ὄντα (μπεζιργιάνμπασην) τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Τὴν τοιαύτην τακτικὴν ἠκούσθησαν καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν. Ἀφ' οὗ αὐτοὶ προεχώρησαν εἰς τὰς Θήβας, ἀφήσαντες ἐν τῇ Λεβαδείᾳ φρουρὰν ἐκ χιλίων πεντακοσίων, ὁ βοεβόνδας Χατσῆ Μαχμουτ ἀγᾶς ἀφθόνους διένειμεν ἀμνηστείας εἰς τὰ χωρία. Τῶν ἀμνηστειῶν τούτων κομιστὰι ἐγίνοντο ὁ Ἠλίας Πασπάλης, Δημήτριος Βεγιάζης, Ἀγγελῆς Θηβαῖος καὶ εἰς ἀρχιμανδρίτης. Συγχρόνως δ' ὁ βοεβόνδας ὑπεχρέου τοὺς προεστῶτας, ἵνα συνοδεύωσι καὶ δι' ἰδίων τὰ περὶ ἀμνηστείας καὶ ὑποταγῆς ἐγγράφα αὐτοῦ· ἀλλ' ὑποκρινόμενοι πρὸς τὸ φαινόμενον καὶ ὁ Νάκος καὶ ὁ Λογοθέτης, ὠδήγουν μυστικῶς τοὺς πάντας εἰς τὰ ἐναντία, δι' ὃν λόγον οὐδὲ ἐν χωρίαν, οὐδὲ εἰς χωρικὸς, προσεκύνησε τότε. Ὁ Ὀδυσσεὺς μάλιστα, συλλαβὼν ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἀνωτέρω ὄργανα τοῦ βοεβόνδα, ἐθανάτωσεν, ἐκτὸς μόνου τοῦ Ἀγγελῆ Θηβαίου. Σκληρὰ ἀνάγκη ἐπέβαλε πρὸς παραδειγματισμὸν τὸ μέτρον αὐτό.

Ἐκτιζόν οὕτως ἐπὶ τῆς ἄμμου διὰ τῶν ἀμνηστειῶν καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προτέρων ἀρχῶν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης. Τὰ γινόμενα κατὰ τὴν Βοιωτίαν οὐδὲν ἄλλο ἦσαν οὐσιωδῶς, ἢ ἔργα ἀνάγκης προσωρινῆς, ἀμοιβαία ὑπόκρισις καὶ καθαρά ἀπάτη. Γράμματα τῶν πασσάδων αὐτῶν, συλληφθέντα κατὰ τὰς Θερμοπύλας, διελάμβανον, οὓς εἶχον οὗτοι σκοποὺς κυρίους (γ). Ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη βεβαιώσεως τοιαύτης, προκειμένου λόγου περὶ Τούρκων, ἢ καὶ περὶ πάσης τυραννικῆς ἐξουσίας;

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Σούρπης ὁ μὲν Γούρας, ἔχων τοὺς Ἀμφισεῖς, ἀπεσύρθη παρὰ τῷ Πανουργιᾷ· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐπιμεληθεὶς

ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τὴν ἀσφαλῆ ἐπιστροφὴν τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλου, Νικήτα καὶ λοιπῶν εἰς Κριεκούκι, ὅπου ἦτο καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κυριακούλην σῶμα, ἐτοποθετήθη ἐν τῷ ὑπὸ τὴν Ἀράχθεον στενωφὶ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀπέχοντος τῆς Λεβαδείας ἐπὶ πέντε ὥρας. Ἐκεῖ συνεκρότησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐκ χιλίων περίπου, ὡς ἐλθόντος κατόπι τοῦ τε Γούρα καὶ Κοντοσοπούλου ἐκ τῆς Ἀμφίσσης, ὡς καὶ τοῦ Μιλίου Κατσιογιάννου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· κατεσκευάσε δὲ καὶ ὀχύρωμα, οὗ τὰ ἔχνη μέχρι τῆς σήμερον σώζονται. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πασσάδων εἰς τὰς Θήβας, συνέλαβε τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Λεβαδείας, καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸς μὲν λαβὼν τὸν Γούραν, Κατσιογιάννην καὶ Κοντοσόπουλον μετὰ διακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν, παρενετέθη τοποθετηθεὶς ἐν τῇ Πέτρᾳ, ὅπως διακόψῃ τὴν μεταξὺ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων· ἐν δὲ τῷ Ζεμενῷ ἄφησε τὸν Βοῦσγον, Τράκαν, Ἰωάννην Κομποδαδίτην καὶ Γεώργιον Μωραίτην. Ἐπελθὼν τότε ἐν σῶμα ἑχθρικὸν ἐκ χιλίων περίπου, ὅπως διέλθῃ εἰς τὴν Λεβαδεῖαν, ἀπέκρουσεν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἐξήμίωσεν ἐπικαισθητῶς καὶ ἠνάγκασε τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὰς Θήβας.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐβεβαιώθη ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐκ νέου κατὰ-βασιν δύο καὶ ἡμίσεως χιλιάδων περίπου σώματος ἑχθρικοῦ διὰ τῶν Θερμοπουλῶν, ἐπὶ κεφαλῇς ἔχοντος τὸν Δεμήρ πασσᾶν, καὶ συνοδευομένου ὑπὸ δύο τηλεβόλων. Διέταξε τότε τοὺς ἐν τῷ Ζεμενῷ Βοῦσγον καὶ Τράκαν, ὅπως ἀπέλθωσι καὶ καταλάβωσι τὴν Φοντάναν, ἣν οἱ Τούρκοι ἔφθασαν διελθόντες. Διὰ τοῦτο ὀχυρωθέντες ὁ μὲν Τράκας ἐν τῷ πεδινῷ χωρίῳ τῆς Ἐλατείας Μάνεσι μετὰ ἑκατὸν περίπου, ὁ δὲ Βοῦσγος ὕπισθεν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας μετὰ τετρακοσίων, ἀπεφάσισαν, ὅπως διακόψωσιν ἐκεῖ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν τοῦ Δεμήρ πασσᾶ. Ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τὸν Βοῦσγον, καὶ ἰδίως οἱ Οἰανθεῖς καὶ ὁ Μανίκας, διεσκορπίσθησαν ὑπὸ φόβου, ἕνα παρουσιασθέντων τῶν Τούρκων, ὧν οἱ ἵππεῖς κατεδίωξαν αὐτοὺς φεύγοντας καὶ ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε· ὁ δὲ Τράκας, πολέμησας γενναίως καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐφόνευσε μὲν πολλοὺς τῶν ἑχθρῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἠδυνήθη. Ὁ Δεμήρ πασσᾶς προεχώρησεν εἰς τὴν Λεβαδεῖαν. Ἐκ τῶν τοῦ Τράκα εἰς ἐφονεύθη τότε, ὁ γενναῖος καὶ λίαν ἐγθουσιῶν Παπαγιώργης Πισκενέος (α).

Ἀ Θ ῆ ν α ι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθη-
νῶν προήγετο κάλλιστα. Καθὼς τὰ πλείω, ἵνα μὴ εἰπώμεν ὅλα, τῶν
τουρκικῶν φρουρίων, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης εὐρέθη ἀ-
νεφοδιάστον οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων τροφῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ
ἀναλόγου ὕδατος. Αἱ ὑπάρχουσαι δεξαμεναὶ ἀνεπαρκεῖς ἦσαν ἐν πε-
ριπτώσει ἀνομβρίας καὶ μακροχρονίου πολιορκίας. Μόνον πρὸς με-
σημβρίαν τοῦ τείχους ὑπῆρχεν ἐν φρέαρ ποτίμου ὕδατος, περιεχό-
μενον ἐντὸς περιτειχίσματος, καλουμένου παρὰ τῶν Τούρκων «σερ-
πεντσὲ» καὶ ἐνουμένου μετὰ τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως· ἀλλὰ καὶ
τοῦτο ἔφερεν ὀλίγην ποσότητα. Ἀφ' ἑτέρου, ὅσα ἂν εἰσεβίβασαν οἱ
Τούρκοι τροφίμα, μόλις ἐπῆρκουν διὰ τριμηνίαν· ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσ-
σης, ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ Φαλήρου, ἔνθεν δὲ ἐκ τοῦ Πειραιῶς, κατὰ πο-
λὺ ἀπεχόντων ἀμφοτέρων, οὐδεμίαν ἡδύναντο ἔχειν ἐλπίδα, καὶ μό-
νη ἐνταῦθεν σωτήριος ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν βοήθεια καὶ ἡ λύ-
σις τῆς πολιορκίας. Διὰ ταῦτα, πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς
ἀνάγκης, καὶ ἀφ' οὗ εἶδον ἀτελεσφόρητον τὴν διπλὴν εἰς τὴν Χαλ-
κίδα ἀποστολὴν δύο κρυφίων γραμματοκομιστῶν, ἀπεφάσισαν καὶ
τρίτην, ἣν ἀνεδέχθη, καίτοι ἱκανῶς ἐπικίνδυνον, Μεχμετάκος τις λε-
γόμενος, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ἐνταυτῇ ἐπιτήδειος. Οὗτος, λαβὼν μετ'
ἐαυτοῦ ἑτέρους δεκατέσσαρας ἐνόπλους, ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου κατὰ
τὴν νύκτα τῆς 15 μᾶλου· ἀκριβῶς δὲ τὸν τόπον γνωρίζων καὶ ἐκ
τῆς ἀπροσεξίης τῶν πολιορκητῶν ὠφελούμενος, κατέβη εἰς τὸ πα-
ράλιον τῶν Τριῶν Πύργων κατὰ τὸ Φάληρον, καὶ ἐπιτυχὼν πλοια-
ρίου τινὸς ἐπλευσεν εἰς τὴν Κάρυστον καὶ ἐκείθεν μετέβη εἰς τὴν
Χαλκίδα, ὅπου ἐξέθετο τὴν δεινὴν τῆς Ἀκροπόλεως κατάστασιν καὶ
τὴν περὶ ἀμέσου βοηθείας ἀνάγκην. Ἀφ' ἑτέρου δὲ, πλήρεις θάρρους
οἱ Τούρκοι, καὶ ὡς ἐλπίζοντες τὴν ἐκ τῆς Εὐβοίας βοήθειαν καὶ ὡς
γνωρίζοντες τὴν κατάστασιν τοῦ Κιρσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, οὐ μόνον ἀν-
τίσταντο γενναῖοι περιφρονούντες πᾶσαν γινομένην παρὰ τῶν Ἑλλή-
νων πρότασιν περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἀν-
τιπροέτεινον τοῖς Ἑλλησιν ἀμνηστείας καὶ τοιαῦτα, ἐὰν οὗτοι τὸν
ἀποκλεισμόν διέλυσον καὶ εἰς τὰ ἴδια ἐπανήρχοντο.

Ἐκτὸς τῶν καταλόντων ἐντὸς τῆς πόλεως πολιορκητῶν ἡγεί-

ροντο καὶ προμαχώνες μετὰ τηλεβόλων κατὰ τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων δύο ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, οὗ ὑπέρκειται μικρὸν ἢ ἀκρόπολις, καὶ παρὰ τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου· παρὰ δὲ τῶν Κεφαλλήνων εἰς πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, καὶ παρὰ τῶν Κείων ἕτερος ἐντεῦθεν τοῦ Σταδίου τοῦ Ἀττικοῦ Ἡρώδου. Κατὰ δὲ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τὰ πετρῶδη ὑψώματα τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Πνυκὸς, πλησίον μὲν κείμενα τοῦ φρουρίου, κεχωρισμένα δὲ ἀπ' ἀλλήλων, καθίσταντο ὑπὲρ τῶν πολι-ορκητῶν οἱ προφυλακτικώτατοι φυσικοὶ προμαχώνες.

Μεγαλητέρα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συμπλοκῶν θεωρεῖται ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς ἰουνίου γενομένη. Καταβάντες αἰφνιδίως οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς ἄλωνας τοὺς κειμένους πρὸ τῆς λεγομένης «Ἀρβανίτικης πόρτας», ἐκυρίευσαν τότε τὴν σημαίαν τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος σώματος τῶν Αἰγινητῶν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, συνεπλάκησαν μετὰ τῆς φυλακῆς τῶν Ὑδραίων καὶ ἐνὸς μέρους Ἀθηναίων, καὶ ἱκανοὺς καρποὺς ἤρπασαν. Ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς δεκαπέντε· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο, ζωγρηθέντων ἑτέρων δύο καὶ πληγωθέντων τριῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πεμφθεὶς παρὰ τῶν Λεβαδείων ἀρχηγὸς Δῆμος Ἀντωνίου, γενναίως μαχόμενος. Ἐν τῇ Αἰγίνῃ μετενεχθεὶς οὗτος ἡμιθανὴς, ἀπεβίωσε. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ Τοῦρκοι ἀποκλείσαντες αὐθημερὸν ἑτέρους ἐξ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῆς ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ἀλεξανδρινοῦ, ἀπώλεσαν ἅπαντας διὰ τοῦ πυρός, ὡς μὴ παρὰδοθέντας. Προσέτι δὲ ἀπεκεφάλισαν ἐν τῇ ἀκρόπόλει ὀκτὼ ἐκ τῶν πεφυλακισμένων προκρίτων (α), τρεῖς μόνους ἀφήσαντες ζῶντας, ὡς προσετοῦς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, τὸν Προκόπιον Βενιζέλον, Ἀγγελον Γέροντα καὶ Παλαιολόγον Βενιζέλον. Ἐκ τῶν ἀποκεφαλισθέντων αὐτῶν διέφερεν ἰδίως ὁ ἱερομόναχος Φιλάρετος Τριανταφύλλης, ὡς πολλῶν ἀρετῶν καὶ πολλῆς χρησιμότητος πρόσωπον. Τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ πτώματα κατέβριψαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὡσεπιτοπολὺ ὑπερεῖχον οἱ πολιορκηταί, ἀποσοβοῦντες τὰς πρὸς τροφολογίαν ἐξόδους τῶν Τούρκων· ἀλλὰ νέφος μέλαν ἠπέλπει αὐτοῖς καταστροφὴν ἀναπόφευκτον, καὶ τοῦτο ἦσαν οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες καὶ τὰς θύρας τῆς Ἀττικῆς βιάζοντες Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμερ Βρυώνης. Ἀνήσυχτοι ἐντεῦθεν ἐνησχολοῦντο, ὅπως κυριεύσωσι τῆς Ἀκροπόλεως τάχῃ· καὶ, πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ ἐν τῇ

περιτειχίσματι (σερπεντσέ) ὀλίγου ὑπάρχοντος πηγαίου ὕδατος, ὑπέσκαψαν ὑπόνομόν τινα. Τῇ 9 Ἰουνίου ἐδόθη τὸ πῦρ· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν, ἀτεχνῶς κατασκευασθείσης τῆς ὑπονόμου. Οἱ πολιορκηταὶ οὐδόλως ἀπηλπίσθησαν διὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν, καὶ μόνον τὴν πείραν διδάσκαλον ἔχοντες ἐπεχείρησαν δευτέραν ὑπόνομον.

Πολὺν ὁμολογουμένως ἐδείκνυσεν ζῆλον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μεγάλας κατέβαλλον θυσίας διὰ τὴν ταχυτέραν ἐπιτυχίαν τῆς πολιορκίας· ἀδύνατοι ὅμως ἐδείκνυντο δυστυχῶς κατ' ἐχθροῦ ἄλλου καὶ κινδυνώδεστέρου, τῆς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Μελέτου Βασιλείου ἀναφύσεως διαιρέσεως. Ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως οὔσης, καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ ἐπὶ κεφαλῇς μὲν εἶχον τοὺς Τούρκους τῆς Ἀκροπόλεως, ἐτέρωθεν δὲ ἰσχυροὺς ἐπερχομένους τοὺς περὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσάν, ἥριζον οὗτοι περὶ τῶν πρωτείων κατὰ τοῦ Μελέτου, ὥς μὴ ἀνήκοντος τῇ πόλει· καὶ, τὸ παραδοξότερον, ἥριζον, αὐτοὶ μὲν ὄντες ὀνόματα μόνον, ὁ δὲ Μελέτης ἡ πραγματικὴ δύναμις διὰ τῶν πολυαριθμοτέρων καὶ ἱκανωτέρων χωρικῶν ὀπλοφόρων. Τί ἄρα ἐν γένει ἢ ἐν μέρει βέβαιον ἤδη ὑπῆρχεν, ἵνα μὴ εἴπῃ τις, ὅτι «περὶ ὄνου σκιᾶς» ἥριζον; Ἡ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης συμπεσοῦσα κατάβασις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐθεράπευσε καὶ τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν, ὡς θέλομεν εἰπεῖν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Εὐβοία.

Ὡσαύτως καὶ αἱ περὶ τὴν Χαλκίδα πολεμικαὶ ἐργασίαι (α) καλῶς εἶχον, εἰ καὶ μὴ ἀπηλλάσσοντο τοιαύτης μὲν φύσεως ἐρίδων, ἀλλὰ διαφόρου ἀρχῆς καὶ κρίσεως. Τὰ πράγματα τῆς Καρυστίας ἴδιον συνεκρότουν κλάδον.

Τῇ 27 μαΐου φθάσας εἰς Ἄϊον ὁ Βερούσης μετὰ τοῦ Χαλκιᾶ καὶ ἄλλων, προσχώρησεν ἐπὶ κεφαλῇς ὅλων εἰς τὰ Πολιτικά, πλησιέστερον τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, καὶ ἐν τοῖς παραλίαις αὐτῶν ἤγκυροβόλησαν συγχρόνως τὰ πλοῖα τῆς Τρίκης καὶ Αἰμυνης. Ἐκεῖ συλλαβὼν κατάσκοπόν τινα, ἐκ Χαλκίδος πεμφθέντα, ἀπηγγόνισεν, ἐπτά δὲ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ αἰχμαλώτους Τούρκους ἐθανάτωσεν, ἵνα μὴ δραπετεύσωσι καὶ ἀναπληρώσωσιν οὕτως ἐν τῇ Χαλκίδι τὸν ἀπολεσθέντα κατάσκοπον. Ἐξ ἐναντίας δὲ Ἑλλήν Χαλκιιδεὺς, λαθραί-

ως φυγὼν ἐκ Χαλκίδος, ἀνήγγειλε τοῖς στρατοπεδεύουσιν ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τὴν τε μεγάλην ἐξαγρίωσιν καὶ τοὺς φόβους τῶν Τούρκων, ὡς καὶ τὴν ἀνάγκην, ὅπως γράψωσιν οὗτοι πρὸς τε τὸν μουτεσελήμην καὶ τοὺς βέγιδας τὰ δέοντα περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Χαλκίδι Χριστιανῶν. Παρευθὺς ἐπέμφθη διὰ τινος χωρικοῦ γράμμα τοιοῦτο, ὑπογεγραμμένον παρὰ δύο καὶ τριάκοντα, ὧν αἱ πλείους ὑπογραφαὶ σφραγισταὶ ἦσαν διὰ τῶν δακτυλίων. Διελαμβάνετο δ' ἔτι ἐν τῷ γράμματι αὐτῷ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπαναστάσεως, προστείνετο ἡ ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐλευθέρᾳ ἀναχώρησις τῶν Τούρκων, κατατιθεμένων τὰ ὅπλα, καὶ ἐδίδετο πᾶσα ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς τούτων ὑπόσχεσις. Ἐννοεῖ πᾶς τις, ὁπόσῳ οἱ Τούρκοι εἶδον αὐθάδη τὸν τρόπον αὐτὸν τῶν χθὲς δούλων βασιλιάδων.

Ἐν ταῖς Πολιτικοῖς σχηματίζοντες πολλὰς σημαίας οἱ περὶ τὸν Βερούσην, αὐτοὶ μὲν ὠδευσαν ἐκεῖθεν διὰ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλας πρὸς τὴν Χαλκίδα μετὰ τυμπάνων καὶ ἐγχωρίων μουσικῶν ὀργάνων, ὥσανεὶ ἐπορεύοντο εἰς πανήγυριν, τὰ δὲ πλοῖα παρηκολούθησαν ἀγκυροβολήσαντα παρὰ τὴν λεγομένην Λιανὴν ἄμμον. Ἐπιθεωρηθέντων τῶν στρατιωτῶν, ἡριθμήθησαν μόνον πεντήκοντα καὶ πεντοκόσιοι φέροντες πυροβόλα, τῶν λοιπῶν ὀπλισμένων διὰ ῥοπαλίων καὶ τοιούτων διενεμήθησαν δ' ἐκάστῳ ὀλίγα πυριτιδοβολαῖ, καὶ αὗται δοθεῖσαι παρὰ τοῦ πλοιάρχου Κουτμάνη. Τότε ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι τῆς Χαλκίδος, πεζοὶ καὶ ἵππεις ὑπὸ τέσσαρας σημαίας, πρὸς τὸν Βατώντα, οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα ἀποπειραθῶσι τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πολεμικοῦ θάρρους τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀνασταλείσης οὕτω τῆς περαιτέρω πορείας τῶν Ἑλλήνων, ὁ μὲν Βερούσης ὠχυρώθη ἐντὸς τῶν λεγομένων Δύο-βουνῶν, ὁ δὲ Κλωτσοτύρης, Τομαράς καὶ Βαρλαάμ μετὰ τριακοσίων προφθάσαντες κατέλαβον τοὺς δύο παρὰ τῷ χωρίῳ Κοπανᾷ λόφους, δι' ὃν λόγον οἱ Τούρκοι στραφέντες πρὸς τὴν Λιανὴν ἄμμον ἀκίνητοι ἔμενον, ὀλίγων μόνον ἵππέων ἀκροβολιζομένων κατὰ τὰς ὑψορείας τῶν λόφων. Ἡ τοιαύτη τακτικὴ τῶν Τούρκων ἱκανῶς ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, ἐξηγηθεῖσα ὡς ἀποτέλεσμα ἀτολμίας, ὅτε, πλησιαζούσης τῆς ἑσπέρας, ὁ μὲν Βερούσης ἐξῆλθε τῶν Δύο-βουνῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν, ὑπολαβόντων ἰσχυρὸν αὐτόν, οἱ μὲν ἵππεις ἀπεσύρθησαν τῇ ἐπιούσῃ εἰς Χαλκίδα, οἱ δὲ πεζοὶ ἐπὶ μίαν ἡκροβολίσθησαν ὥραν περὶ τὸν Κοπανᾶν, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐλαφυραγώγησαν καὶ ἵππους καὶ ὅπλα.

Τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης, ἐξέφυγε τῆς Χαλκίδος ὁ ὡς ἔμνηρος τῆς Αἰμνίου κρατούμενος Χατση Σωτήριος, καὶ μεθ' ἱκανῶν χωρικῶν ἐνόπλων προσετέθη εἰς τὸ περὶ τὸν Κοπανᾶν στρατόπεδον ὁ Ἰωακείμ ἡγούμενος τῆς παρὰ τῇ Αἰμνῇ μονῆς τοῦ Γέροντος. Σκεπτόμενοι δ' ἅπαντες μετὰ τοῦ Βερούση περὶ καταλληλοτέρων θέσεων πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς Χαλκίδος, ὁ πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ προέτεινε τὸ ἀκόλουθον σχέδιον. Οἱ μὲν τολμηρότεροι τῶν πεζῶν καταλάβωσι νυκτὸς τὸ Κορέντι, ἥτοι τὸν παρὰ τῷ Βελῇ-μπαμπᾷ κῆπον, αὐτὸ περικτεῖσμαι, ὑψηλὸν δὲν, ἡδύνατο προφυλάττειν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τηλεβόλων τῶν προμαχώνων τοῦ προαστείου· τὰ δὲ πλοῖα διευθυνθῶσι πρὸς τὸν λιμένα ἔμπροσθεν τοῦ τελωνείου· ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες τὸν πλησιασμὸν τῶν πλοίων, σπεύσουσιν οἱ μὲν εἰς τὸ φρουρίον, οἱ δὲ εἰς τὸν Καρῆ-μπαμπᾶν, οἱ δὲ εἰς τὸν λιμένα κατὰ πάσης ὑπονοηθησομένης τότε ἀποβάσεως, οἱ ἐν τῷ Κορέντι δύνανται ἐν τοιαύτῃ εὐκαιρίᾳ κυριεῦσαι τοὺς προμαχῶνας τοῦ προαστείου, ὡς μᾶλλον ἀπροφυλάκτους ἐσομένους, καὶ προχωρῆσαι εἰς τὸ ἐξώχωρον, ἥτοι τὴν πόλιν· ἐντεῦθεν, εἰ μὴ δυνηθῶσι διακκοπεῖσθαι ταύτην ἕνεκα τῶν τηλεβόλων τοῦ ὑπερκειμένου φρουρίου, ἐγκαταλείψωσιν τότε πυρίκαυστον, σώζοντες τοῦλάχιστον τοὺς ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τοῦρκων ἐκτεθειμένους πάντοτε Χριστιανοὺς, καὶ καθιστῶντες οὕτως ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου ἀποτελεσματικὴν τὴν ἐκ τοῦ πλησίον πολιουρκίαν τοῦ φρουρίου. Ἄλλ', ὅλων συμφωνησάντων, ὁ Βερούσης καὶ ὁ Κουτμάνης ἀπεδοκίμασαν ὡς ἀπραγματοποίητον τὸ τοιοῦτο σχέδιον· τῇ δὲ πρώτῃ τῆς 29 μαΐου ὁ μὲν Χαλκιᾶς κατέλαβε τὸ Βαθροβούριον, ὁ δὲ Τομαρᾶς τὴν Βρωμοῦσαν, ἥτις ἐστὶ κοιλὸν τι πεδίον παρὰ τὸν Κοπανᾶν καὶ ἄνωθεν τῆς Λιανῆς ἄμμου, καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ, ἐκταθέντες μέχρι τοῦ Τροχοῦ· ὁ δὲ Βερούσης ἔμεινεν ὡς ὀπισθοφυλακή. Ἡθέλησαν τότε τινὲς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀψίδων τοῦ ὑδραγωγείου· ἀλλ' ἄσκοπον τὸ τοιοῦτο ἐθεωρήθη, πληθούσης τῆς πόλεως ἐσωτερικῶν ὑδάτων. Ὁ δὲ πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ ἐπεδόθη ἀνοίγων παρὰ τῇ Λιανῇ ἄμμῳ τάφρον τινὰ κατὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Τοῦρκων.

Μέχρι τινὸς τὰ πράγματα καλῶς εἶχον, ἀκριβῶς περιοριζομένων τῶν Τοῦρκων, οὐδὲ τολμώντων πρὸς ἐξόδου· ἀλλ', ὅτε ἤρξαντο ὀλίγοι πρῶτον καὶ πολλοὶ ἔπειτα τρέπεσθαι εἰς πυρπολισμοὺς τῶν ἐν ταῖς ἀμπέλοις τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ εἰς λαφυραγωγίας ἀποθηκῶν,

τοσαύτην ἢ πολιορκία ὑπέστη ἀραίωσιν, ὥστε οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγους πλέον παρατηροῦντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων κατὰ τὸν Βελῆ-μπαμπάν προμαχόνων τοὺς ὑπὸ τὰς σημαίας Ἑλλήνας, ἐξῆλθον πεζοὶ καὶ ἱππεῖς καὶ τὴν πολιορκίαν ἀμέσως διέλυσαν, εἰκοσιτρεῖς κεφαλὰς καὶ πέντε σημαίας λαβόντες κατὰ τὸν Τροχὸν καὶ τὴν Βρωμοῦσαν.

Ὑπὸ τὸν Βερούσην ἤδη ὀλίγοι ἔμειναν· ἀλλὰ καὶ τούτους πολέμησαντες οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ Βατῶντι διεσκόρπισαν κακῶς ἔχοντας. Τὰ δὲ πλοῖα τῶν Τρικέων ἀπῆραν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ, Χρῦσανθος Δαλαρούσης καὶ ἄλλοι τινὲς, ἀπελθόντες εἰς Κύμην διὰ προμήθειαν πολεμοφοδίων καὶ εὐρόντες τὰ ἐκεῖ πνεύματα τεταραγμένα ὥς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀτυχιῶν, μετέβησαν εἰς Σκόπελον πρεσβεύσοντες περὶ ἀποστολῆς ἐφοδίων καὶ πλοίων· ἀλλὰ μόλις διεσώθησαν καὶ ἐκεῖθεν, οὐδὲν ποιήσαντες.

Ὅτι ἴδιον καὶ ὑπέρτατον ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἦτο ἡ ἐπιμονή. Ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς οὐ μόνον συνεκεντρώθησαν καὶ πάλιν οἱ Εὐβοεῖς περὶ τὸν Βερούσην κατὰ τὸ Ἄϊον καὶ τὰ Βρυσάκια, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν πλοίων τῆς Τρίκης καταβαλόντες ἐβδομήκοντα χιλιάδας γροσίων, προσεκάλεσαν τὸ περὶ τὴν Ἀγίαν Μαρίναν περιπλέον καὶ καλῶς ὠπλισμένον ὑδραϊκὸν πλοῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ. Εἰσὶ δὲ τὰ Βρυσάκια, περιώνυμα κατὰ τὰν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, γήλοφος πετρώδης, ἐπίπεδον ἔχων τὴν κορυφὴν, κείμενος δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Πολιτικῶν καὶ τῆς Καστέλας, περικλειόμενος ἔνθεν μὲν ὑπὸ πεδιάδος, ἔνθεν δὲ ὑπὸ θαλάσσης, ἔνθεν δὲ, πρὸς βορρᾶν, ὑπὸ ἀνωμάλου καὶ δασύδους γῆς, καὶ ἀφιστάμενος τῆς Χαλκίδος πλέον τῶν δύο ὥρων.

Οὐδόλως ἀπολέσαντες τὸ πρῶτον αὐτῶν θάρρος, οἱ Εὐβοεῖς διῆλθον καὶ πάλιν τὴν πεδιάδα τῆς Καστέλας, ὀδεύοντες κατὰ τοῦ ἔκθορου πρὸς τὴν Χαλκίδα· ἱερομόναχος δὲ τις Πάσιος Κλεόβουλος, καταγόμενος μὲν ἐκ τοῦ χωρίου Ὀκτωγεῶν τῆς Καρυστίας, διδάσκαλος δὲ τῶν ἑλληνικῶν χρηματίσας ἐν Χαλκίδι καὶ Θήβαις, κατὰ πολὺ ἐνεψύχωνε τὸν στρατὸν, κηρύσσων τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος λόγον, ὥς ἄλλος Ἰωάσαφ Βυζάντιος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ νέου ἐπιπεσόντες οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν τούτους, καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Βατῶντος τριάκοντα ἐπτὰ ἐπελέκησαν, διὰ μόνων ἐπὶ τέλους ἀναχαιτισθέντες τῶν τηλεβόλων τοῦ πλοίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ παρὰ τὴν ὑποκάτω τῆς δημοσίας ἐδοῦ τοῦ Βατῶντος κει-

μένην Μάνικαν, ἥτις ἐστὶ ξηρὰ ἐκτεινομένη ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐν σχήματι χειρίδος.

Αἱ ἀτυχίαι ἐπιβαρύνουσι τὸν ἀρχηγὸν συνήθως, καὶ μάλιστα, ὅταν τύχη ἀλλοδαπὸς οὗτος, μὴ ἔχων οἰκεῖα καὶ ἐσωτερικὰ στηρίγματα, οὐδὲ τύχην ἢ εἰδικὴν ἱκανότητα. Διὰ τοῦτο, ἐγκαταλειφθεὶς ἤδη παρὰ τῶν Εὐβοέων, ἀποσυρθέντων ὑπὸ τὸν Τομαρᾶν εἰς τὸ Ἄϊον, ὁ Βερούσης κατηγορεῖτο οὐ μόνον ὡς ἀνάξιος καὶ ἀδρανὴς, ἀλλὰ καὶ ὡς μέθυσος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δ' αὐτῆς ἐξερχόμενοι οἱ Τοῦρκοι οὐ μόνον εἰς τὰ πλησίον τῆς Χαλκίδος χωρία, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς Βάθειας καὶ μέχρι τῆς Στενῆς, πρωτευούσης ἤδη τοῦ δήμου Ἀηλαντίων, ἐλεηλάτουν πᾶν τὸ προσταχόν, ἔκαιον, ἔθουον καὶ ἐξηνδραπύδιζον, τὴν φρίκην ἀπανταχοῦ σπείροντες. Διὰ τὴν διπλὴν ταύτην ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς πτώσεως τοῦ Βερούση καὶ τῆς ὑλικῆς καταστροφῆς, ἣν ἀδυσώπητοι καὶ θηριώδεις οἱ ἐχθροὶ ἐπέφερον ὁλονέν, τὸ βλέμμα καὶ ἡ ἐλπίς τῶν Εὐβοέων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀγγελεῖν Γωβγίναν.

Φυγόπατρις ἐκ τῆς Λίμνης ἀπὸ τοῦ 1818 ἕνεκα τοπικῶν διενέξεων, ὑπηρέτει οὗτος παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾷ στρατιωτικῶς μέχρι τοῦ 1820· ἀλλὰ φιλόπατρις, ὡς πᾶς Ἕλλην, ἔδραμεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος, ἅμα κηρυχθέντα, καὶ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρούτσου συναριστεύσας ἐν τῇ μάχῃ τῆς Γραβιᾶς, ἐβεβίωσε τοῖς πᾶσι, τὶ ὑπισχνεῖτο καὶ ὡς φρόνιμος καὶ ὡς ἀνδρεῖος. Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, δι' οὗ ἤδη καὶ μόνου ἤλπισαν οἱ Εὐβοεῖς τὴν ἀρμυδίαν ἀντικατάστασιν τοῦ Βερούση καὶ τὴν εὐτυχὴ διεύθυνσιν τῶν κατὰ γῆν πολεμικῶν ἐργασιῶν τῆς νήσου. Περὶ τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ, ἐν συμβουλίῳ κοινῷ ἀποφασισθείσης, συνεφώνησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Κριεζῆς, μεγάλην ἐπιβρόχον ἐξασκῶν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς ξηρᾶς, ὡς ἀρχηγὸς τῆς τόσῳ χρησίμου ναυτικῆς δυνάμεως. Ἐνώπιον δὲ τῆς κοινῆς ἀνάγκης καὶ τῶν γενικῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὁ Ἀγγελεῖς Γωβγίνας ἐλησμόνησεν ὅλως, ὅσας πρότερον εἶχεν ἀντιπαθείας μερικᾶς, καὶ ἐν μιᾷ συνενωθεὶς καρδίᾳ μεθ' ὅλων, ἀπῆλθεν εὐθὺς εἰς τὸ ἐν ταῖς Βρυσακίοις στρατόπεδον, κακίστης δὲ καταστάσεως τότε. Εὐτυχῶς δ' ἔλαβε βοηθόν, ἐπίσης ἄξιον, τὸν ἐκ Θηβῶν Κότσον (Κωνσταντῖνον), κρεωπώλην πρότερον ἐν Χαλκίδι καὶ πρὸ ὀλίγων δραπετεύσαντα ἡμερῶν ἐκ ταύτης.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἦλθεν ἐκ τῆς Ἰωνίας συναγωνισθησόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὡς Εὐβοεὺς, ὁ Νικόλαος Κριεζώτης, τε-

θείς ὑπὸ τὸν Ἀγγελεὴν στρατιώτης. Θεία δὲ προνοία ὠδηγήθη ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰς τὸν ἀγῶνα, ὡς προωρισμένος, ἵνα διαδεχθῇ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὅπλων τῆς νήσου καὶ διαπρέψῃ δι' ἀνδραγαθίων πολλῶν μέχρι τέλους.

Ματαίως οἱ Τοῦρκοι ἐπέπιπτον συνεχῶς κατὰ τῶν Βρυσακίων. Γενναῖος καὶ φιλότιμος ἀρχηγὸς, ὁ Ἀγγελεὴς Γωβγίνας γενναίους ἐπίσης καὶ φιλοτίμους ὠδήγει τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, πάντοτε δὲ τὴν ὑπαροχὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπελάμβανε, καὶ ἐξημιωμένους νῦν μὲν πλέον, νῦν δὲ ἦττον, ἀπώθει καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεπε τούτους. Ἐκ τῶν συμπλοκῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης διακρίνονται πρῶτη ἡ κατὰ τὰ Ψαχνὰ γενομένη, καὶ δευτέρα ἡ ἐν τῷ Ἀνηρορίτῃ, κατεχομένῳ παρὰ τοῦ Μηνᾶ, ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφονεύθη καὶ ὁ Ὀσμὰν Χαντσαράκης Καρύστιος. Ἀλλ' ὀλίγου ἐδέησεν, ὅπως ἐπενεχθῇ ἡδὴ παρὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἡ μὴ κατορθωθείσα παρὰ τῶν Τοῦρκων διάλυσις τῆς ἐπικρατείας τῆς νήσου, ὅτε τῆς ἀλληλομαχίας τὸ δυσειδέστατον τέρας ὑψώσε κεφαλὴν μετὰ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ διεδόχου ἀρχηγοῦ. Ὁ ἀποβληθεὶς Βερύσης, ἐπιδιώκων τὴν ἀρχηγίαν καὶ διὰ τῆς βίας αὐτῆς, συνέλεξεν ἀθλίους τινάς, καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Αἰμνην, σκοπὼν, ἵνα ἐπιβληθῇ καὶ ἐκδικηθῇ τὴν ὕβριν, παραδίδων τῷ πυρὶ τὴν ὥραιαν ἐκείνην κωμόπολιν, ὡς πατρίδα τοῦ Ἀγγελεὴ Γωβγίνου καὶ ὡς τὸ κέντρον ἡδὴ τῶν εὐβοϊκῶν πρᾶγματων. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέτυχεν ἐνκντίον δυνάμει ἀνωτέρας καὶ δραστηριότητος πολλῆς, ἣν ὁ Ἀγγελεὴς Γωβγίνας ἀνέπτυξε. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὁ Βερύσης ἐξεβλήθη ὅλως τῆς νήσου.

Κάρυστος.

Ἡ Κάρυστος, μία, ὡς καὶ ἡ Χαλκίς, τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Εὐβοίας, περίφημος δὲ διὰ τὰ παρ' αὐτῇ λατομούμενα ἄριστα μάρμαρα, κεῖται πρὸς τὸν νοτιώτατον αἰγιαλὸν τῆς νήσου κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Γεραιστοῦ καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Ὀχης (Ἀηλιᾶ). Ἐχει φρούριόν τι πάλαιον, ἱκανῶς ἰσχυρωθὲν ἐπὶ τῆς ἐπικρατείας, καὶ μεγαλητέρας ὃν περιφερείας τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν αὐτῷ κατέκουν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκτὸς τούτου ὑπὸ τοὺς πρόποδας οἱ Καρύστιοι Ἕλληνες. Ἀλλ' ἡ κυρία δύναμις τῆς θέσεως αὐτῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἦσαν τὰ ὡσεὶ χίλια ὅπλα τῶν αὐτόθι Τοῦρκων. Ἀνδρείοτατοι καὶ πρὸς τὸν ἄτα-

κτον πόλεμον ἐμπειρότατοι, ἢ ὡς πεζοὶ ἢ ὡς ἵππεις, οἱ Καρυστινοί, ἄλλοι δὶμαχοὶ τῆς Τουρκίας, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν κινδυνεύσασαν πολλάκις ἔσωσαν, καὶ πολλαχοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου κινή-
θεντες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἠρίστευσαν. Ἐπολέμησαν τούτους περιοδικῶς πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπισημοτήτων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἠττήθησαν. Οὕτω καὶ Θέσεως δεξιᾶς, καὶ ἀσκήσεως μεγάλης περὶ τὰ ὅπλα, καὶ ἀρχηγοῦ ἀξίου, τοῦ Ὁμέρ βεγῆ, τυχόντες οὗτοι, κατέστησαν τὸ φόβητρον καὶ τῆς νήσου καὶ τῶν περιοίκων. Τύραννοι σκληροὶ τῶν Ἑλλήνων, ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ὀλίγιστοι δέ, ὅσοι ἂν ἔτυχον ἐξεληθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον. Μόνος ἐκ τούτων δίκαιος ὁπωσδήποτε διοικητὴς τοῦ τόπου καὶ προστάτης τῶν καταθλιβομένων ὑπῆρξεν ὁ Ὁμέρ βεγῆς.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρύστου ἀνατολικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Καφηρέως ὑπῆρχαν οἱ λεγόμενοι Καθοδάρται (Καφῆρειοι), οὓς οἱ Καρύστιοι Τοῦρκοι παρωνόμαζον περιφρονητικῶς «*Σαμπάνιδας*», ἦτοι ἀκαθάτους. Αἰπόλοι ἅπαντες, ὡς κατοικοῦντες ἐπὶ ὄρει-
νων καὶ δυσθῶτων μερῶν καὶ ὀλιγίστην ἔχοντες γῆν γεωργήσιμον, ἦσαν οὗτοι οἱ μὲν ὀνόματι Μωχαμεθανοί, οἱ δὲ λόγῳ Χριστιανοί, ὡς μὴ ἔχοντες οὕτε οἱ πρῶτοι εὐκτήρια καὶ «*ἱμάμιδας*», οὕτε οἱ δεύτε-
ροι ἱερεῖς καὶ ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο τὰ ἐκ τῶν λεγομένων αὐτῶν Χρι-
στιανῶν γεννώμενα τέκνα ἐθαπτίζοντο δεκαετῇ καὶ δεκαπενταετῇ, ὅταν καθίστατο δυνατὴ ἡ προσέλευσις ἱερέως τινὸς ἐκ τῶν περιοί-
κων. Ὑπῆρχε μὲν ἐπίσκοπος Καρύστου, ἀλλ' οὐδόλως ἐτόλμα τὸν διορισμὸν ἱερέων παρ' αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων. Ὡσαύτως δὲ οἱ Σαμπάνιδες Τοῦρκοι ἀνεδέχοντο ἐπιτροπικῶς τὴν βάπτισιν τῶν τέκνων τῶν Ἑλλήνων Σαμπάνιδων, συγγενεσόμενοι οὕτω διὰ τῆς ἀ-
ναδοχῆς, καὶ ἐσυμφέοντο Ἑλληνίδας, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Τουρκίσσας. Ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ δὲ ἐπιμιξίᾳ ἐμέμφοντο μὲν οἱ Τοῦρκοι τῆς Καρύ-
στου τοὺς Σαμπάνιδας Τούρκους ὡς μὴ καθαρούς, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἀπείχον πάσης καταδιώξεως καὶ τιμωρίας, ἐλπίζοντες οὕτω τὴν διὰ
τοῦ χρόνου συγχώνευσιν ἐν τῷ τουρκισμῷ καὶ τῶν Ἑλλήνων Σαμπάνιδων. Ἡ ἐπελθοῦσα ὁμῶς ἀποκατάστασις τοῦ 1833 ἀπῆλλαξε
τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς παραλυσίας καὶ λοιμῆς τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ἐξ ὧν καὶ οἱ Τοῦρκοι Σαμπάνιδες ἐδέχθησαν τὸ βάπτισμα
ζήλῳ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Νικολάου Κριεζώτου, ἀναδόχου γενομένου

ὄλων. Ἰδοὺ ἐκδοσίς δευτέρα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Μουντριζιάνων, ἡ μὲν πρώτη χρονολογουμένη ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ δευτέρα μετὰ τὴν διακοπὴν τοῦ ἀγῶνος.

Ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐκινήθη χρόνου, οἱ μὲν Ἄνδριοι, φοβούμενοι τῆς ἐπιδρομᾶς τῶν Καρυστίων Τούρκων, ἐφύλαττον διὰ δύο πλοίων τὸν μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Καφηρέως, μεσημβρινοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Εὐβοίας, πορθμόν· ὁ δὲ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, ἀνὴρ ἀπεριορίστου πατριωτισμοῦ καὶ ἐπιμόνου ἐνεργείας, ἐστρατολόγει κατὰ τὸ Αἰγαῖον, καὶ ἰδίως ἐν τῇ Τήνῳ καὶ Ἄνδρῳ, καὶ δύναμιν ναυτικὴν παρεσκευάζει, ὅπως κινήσῃ εἰς τὰ ὅπλα τὴν Κάρυστον. Ὡπισθοδρομημένος ἠθικῶς καὶ πεφοβισμένος, ὁ τόπος οὗτος ἐχρηζέ τῆς ἐξωθεν συνδρομῆς, ὥς ἀδύνατος ἀφ' ἑαυτοῦ ὦν.

Ἀλλ' ὑπῆρχε κεκινημένη ἡ Κύμη, κωμόπολις μεγάλη κατὰ τὸν Βούδωρον ποταμὸν, ἔχουσα ἀρχηγὸν μὲν γενναῖον, τὸν Γεώργιον Ἰωάννου Παπᾶ, ἀριθμὸν δὲ ἐνόπλων ὀλίγον. Ἐτι δὲ, τὰ περὶ αὐτὴν συναποστατήσαντα χωρία ὀλίγους ὡσαύτως ἠρίθμουν ἐνόπλους, καὶ τούτους ἀνασκήτους· ὥς κειμένη δὲ ἡ κωμόπολις ἐν τῷ ἀνατολικῷ αἰγίῳ τῆς νήσου καὶ ἀπέναντι τῆς Σκύρου, κατὰ πολὺ ἀφίστατο τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀγγελεῖν Γωβγίναν γενικοῦ στρατοπέδου. Ὅτε δ' ἐθεβαιώθη ἡ παρασκευαζομένη ἐπίθεσις τοῦ Ὁμῆρ βεγῆ, οἱ Κυμαῖοι ἀπετάθησαν τούτων ἕνεκα πρὸς τὸν ἐν Ἄνδρῳ τότε ὑπάρχοντα ἐπίσκοπον Νεόφυτον, ἐπικαλούμενοι τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοήθειας. Ἀμέσως καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ Ἄνδριοι ἐπεβίβασαν τότε ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὸν πορθμὸν πλοίων τοὺς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Γαυρίου ἐστρατολογημένους, ὧν οἱ πλείους ἦσαν Ἄνδριοι καὶ τινες μοναχοὶ φιλοπάτριδες. Ἀλλ' ὁ δραστήριος Ὁμῆρ βεγῆς προλαβὼν ἐπετέθη, ἐνίκησε μεμονωμένους τοὺς Κυμαῖους κατὰ τὰ Λέπουρα, πολλοὺς ἠχμαλώτισε καὶ τὴν Κύμην λεηλατήσας κατέκαυσε. Τότε ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κυμαίων Γεώργιος. Τὸ δυστύχημα αὐτὸ δι' ὀλεθρίων συνεδέετο συνεπειῶν, διότι καὶ τὴν κίνησιν τῆς Καρύστου κατὰ πολὺ ἀνέστειλε, καὶ τοὺς ἄλλους Εὐβοεῖς ἐφόβισεν, ὥς ἀπειλουμένης ἐτοίμου καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πολεμίων.

Θεσσαλομαγνησίαι.

Ἡ δὲ ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλομαγνησίας πρώτην καὶ ἄμεσον ἔ-

λαβεν ἠθικὴν πληγὴν ὡς ἐκ τῆς ἀποχωρίσεως πολλῶν ἐκ τῶν προκρίτων. Οὐσιωδέστερον ἐτραυματίσεν αὐτὴν τὸ τραῦμα, ὅπερ ὁ δ-πλαρχηγὸς Κυριάκος Βασδέκης ἔλαβε κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ φρουρίου τῶν Παγασῶν ἔμπροσθεν τῆς πύλης αὐτοῦ, ὀνομαζομένης Καρᾶ-καποῦ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ θάλασσαν πολιορκούσης μοίρας Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς παραλαβὼν τότε μετήνεγκε τὸν Βασδέκην εἰς Τρίκην πρὸς θεραπείαν. Διεδέχθη μὲν εὐθὺς τὸν Βασδέκην ὁ πρεσβύτερος κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀποσπασματάρχης τούτου Κοντονίκος, ἔλειψεν ὅμως ἡ τόσῳ ἐν περιστάσεσι τοιαύταις ἀναγκαίᾳ βacrύτης τοῦ δ-νόματος καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπιβρῶν ἐπὶ τῶν ὅπλων.

Μετὰ τὰ γενόμενα ἐν τῇ Ἰωλκῷ ἄλλους οἱ Θεσσαλομάγνητες οὐκ εἶχον ἐσωτερικοὺς πολεμίους, ἢ τοὺς ἐν Παγασαῖς (τῷ Βώλῳ), ἐπίσης ὀλίγους· ἐπομένως δύο ὑπῆρχον τὰ μέρη, καθ' ὧν ἀπητηίτο ἡ ἐνέργεια αὐτῶν· πρῶτον τὸ φρούριον τῶν Παγασῶν, καίμενον πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου καὶ ὀλίγῳ πρὸ τῆς κωμοπόλεως· καὶ δεύτερον ἡ γείτων ἐπαρχία τῶν Φερῶν (Βελλεστίου), ἐπίσης, ὡς καὶ ἡ Μαγνησία, ἔχουσα ἐσωτερικοὺς πολεμίους ἐν δύο μόναις θέσεσιν, ἐν μὲν τῇ πρωτεύουσῃ οἰκογενείας ἑκατὸν ἑνενήκοντα, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Κογιούν-δερεσί ἐξήκοντα δύο. Οὕτως ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τοῦ φρουρίου τῶν Παγασῶν, βοηθούμενοι κατὰ θάλασσαν οὐ μόνον ὑπὸ τριῶν ὑδραϊκῶν πλοίων τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ, Λαζάρου Τσαμαδοῦ καὶ Ἰωάννου Κυριακῶφ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τινων τῆς Τρίκης· ὅπως δὲ διακόψωσι τὴν κατὰ γῆν συγκοινωνίαν τούτου μετὰ τῶν Φερῶν καὶ τῆς Ἀμύρου (Ἀρμυροῦ), κατέλαβον τὸν λεγόμενον ὡς ἐκ τοῦ σχήματος Πιλάφ-τεπὲ, ἥτοι τὸν ἐπὶ τῶν στενῶν μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀμύρου κωνοειδῆ λόφον. Ἄλλο δὲ σῶμα ἐκ χιλίων ὑπὸ τὸν Κοντονίκον ἐστρατοπέδευσε τῇ 9 μαΐου ἐν τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ, χωρίῳ ἀπέχοντι τῶν Φερῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἐκεῖθεν δ' οἱ χίλιοι οὗτοι, οἱ μὲν διὰ τῆς πεδιάδος, οἱ δὲ ἐκ τοῦ ὄρειοῦ μέρους, εἰσέβαλον εἰς τὰς Φεράς, τὸν σίδηρον καὶ τὸν δαυλὸν ἐν χερσὶ φέροντες· καύσαντες δὲ μέρος αὐτῶν, ἀπέκλεισαν μετὰ ἀντίστασιν ἱκανὴν τοὺς Τούρκους ἐντὸς τεσσάρων πύργων, κειμένων ἐν τῷ μέσῳ εὐρυχωρῶν περιφραγμάτων.

Τὸ γεγονός τοῦτο μεγάλον ἐνέπνευσε φόβον τοῖς πεδινοῖς Τούρκοις (Κονιάροις) τῆς Λαρίσσης, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ὑπεχρέωσεν, ἵνα προσφύγῳσιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καίτοι θεριζομένην παρὰ τῆς πα-

νώλους. Ἀλλὰ, καθὼς πρότερον ὁ Κυριάκος Βασδέκης, οὕτω καὶ κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτὴν ἐπληρώθη ὁ Κοντονίκος, ὃν διεδέχθη ὁ Παναγιώτης Βασδέκης· μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν οἱ στρατιῶται, μὴ ὑπάρχοντες ἀρχηγοῦ ἀξίου, ἐπὶ τοσοῦτον παρέλυσαν ἐπιδοθέντες τῇ ἀρπαγῇ καὶ τῇ κραιπάλῃ, ὥστε ἐξήκοντα ἐκ τῶν πολιορκουμένων Τούρκων ἔφιπποι διήλθον ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀβλαβεῖς, ἀπεσταλμένοι διὰ βοήθειαν.

Ἐν τῇ Λαρίσσει ἐστρατοπέδευεν ὁ Μαχμούτ πασσᾶς Δράμαλης καὶ ὑπ' αὐτὸν ὁ Μελὲκ πασσᾶς, ἰδίως πεφορτισμένος παρὰ τοῦ Χουρσὲτ πασσᾶ τὴν καταστολὴν παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ. Διέθετε στρατὸν πεντακισχιλίων περίπου. Αὐτὸν ἀπαντήσαντες ἐρχόμενον οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφιπποι, ἐνεθάρρουν. Ἄμικ δ' ἀνήγγειλεν ἡ ἐλληνικὴ σκοπιὰ τὴν προσέλευσιν τῆς βοηθείας ταύτης, ἐγκατέλειψαν ἅπαντες τὰς Φερὰς πλήρεις τρόμου, καὶ εἰς τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἐτράπησαν. Τότε οἱ μὲν ἐντόπιοι ἐξορμήσαντες ἐθανάτωσαν ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς ἐξήκοντα, καὶ τοὺς λοιποὺς καταδιώξαντες διεσκόρπισαν ἐν κακίστῃ καταστάσει καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· ὁ δὲ Μαχμούτ πασσᾶς εἰσβολὰν ἀμαχητὶ κατέστρεψε τὰ χωρία Κανάλια καὶ Τσιολετέρι, ἀμφοτέρω καίμενα πλησιέστατα τῆς Βοιωτῆδος λίμνης, τὰ Κάπερνα ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Πηλίου καὶ ἄλλα πλείστα. Προχωρήσας δ' ὡς αὐτῶς διέλυσε ἀμαχητὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Παγασῶν, ἐπέπεσε κυριεύσας τὴν Μακρονίσσαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, καὶ δίκην ὀρμητικοῦ χειμάρρου πλημμυρήσας εἰς τὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις Πορταριὰν, Κατηχώρι, Δράκια, Ἅγιον Λαυρέντιον, Ἅγιον Γεώργιον, Πινακάτας, Βυζίτσαν καὶ λοιπὰ, ἔφερε πανταχοῦ τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν, τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν λεηλασίαν.

Τοιαύτῃ ἐπῆλθεν ἡ ἀτυχία καὶ ἡ καταστροφὴ ὥς ἐκ τῆς γενομένης ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Φερῶν ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀρχηγοῦ ἀξίου. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι Ἕλληνες, ὅσοι καὶ ὅσαι διέφυγον τὸν θάνατον ἢ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐστοιβάσθησαν ἐν τῇ Τρίκῃ καὶ ὀλίγοι ἐν ταῖς πλησίον νήσοις· ὁ δὲ Μαχμούτ πασσᾶς, ἐνισχύσας στρατιωτικῶς τὸ φρούριον τῶν Παγασῶν, ἐπανεκάμφεν εἰς Λάρισσαν, πλοῦτον πολὺν φέρων λαφύρων. Ὀλίγω δὲ ὕστερον, ἅμα συγκεντρωθέντων καὶ πάλιν τῶν Ἑλλήνων, μετεστράφη, καὶ κατὰ τὴν θέσιν Μαλάχι, πλησίον κειμένην τῆς Ἰωλκοῦ, νικήσας αὐτοὺς κατεδίωξε μέχρι τοῦ ἱσθμοῦ τῆς Τρίκης, ὅθεν ἀπαντήσας ἀντίστασιν ἰσχυράν ἐπανῆλθεν εἰς Λάρισσαν.

Ἄπαντα οὕτως ἡ Θεσσαλομαγνησία ὑπετάγη ὑπὸ τὸν βάρβαρον ἐν κα-
ταστάσει ἐρήμῳ, καὶ μόναι ἔμενον ἔτι ἐπὶ τῶν ὅπλων αἱ κομπολόιαι
Ἀργαλεστή, Προμηῆρι, Τρίκῃ καὶ τὸ χωρίον Λαῦκος, συνιστῶσαι ὀ-
λαι χιλίας τριακοσίας περίπου οἰκογενείας. Δι' αὐτῶν συνεστήθη στρα-
τόπεδόν τι ἐν τῷ Λιθοκάστρῳ, θέσει πλησίον τῆς Ἀργαλεστῆς. Ἄλλ'
οὐδόλως τῷ Μαχμοῦτ πασσᾶ ἔμελε πλέον, ὥς θεωροῦντι, καὶ ὀρθῶς,
ὅτι τὸ στρατόπεδον τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἢ τὰ παροδικὰ ἔσχατα ση-
μεῖα τῆς ζωῆς τοῦ πνέοντος τὰ λείψια ἀνθρώπου (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

Δημητρίου τοῦ Ὑψηλάντου ὁ πολιτικὸς βίος ἀρχεῖται καὶ τελευτᾷ μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Νικολάου, ὁ ἀστὴρ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἔδυσε, μόλις ἀνατείλας, ὑπὸ τὴν ἐπὶ ἥρειαν ἀπροσδοκῆτων συμβεβηκότων τοῦ Δημητρίου ὅμως διέτρεξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν περίοδον ἐν ὅλῃ ἐννεαετίᾳ. Ἀλλ', ὅπως ἡ ἐναρξίς, οὕτω καὶ τὸ σχετικὸν (α) τέλος τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, τιμῶσιν ἐξαιρετικῶς τὴν ὑψηλάντικὴν οἰκογένειαν καὶ ἀθάνατον τὴν δόξαν αὐτῆς βεβαιοῦσιν, ὅτε ἀπὸ μὲν τοῦ βορρᾶ ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτος ἐκήρυξε τὴν ἐθνεγερσίαν τῷ 1821, κατὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ὁ Δημήτριος τὴν τελευταίαν συνῆψε μάχην κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν τελευταίαν συνέθετο τῷ 1829 περιώνυμον συνθήκην τοῦ Τιλφουσίου ὄρους (τῆς Πέτρας). Ὁ ἀγὼν ἄρα τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν ἐσωτερικὴν θεωρούμενος ἐποψιν, ἤρξατο διὰ τῆς ὑπογραφῆς Ὑψηλάντου καὶ ἔπαυσε προσκαίρως διὰ τῆς ὑπογραφῆς Ὑψηλάντου. Γεγονὸς τοιοῦτο ὀλίγους λαμπρύνει ἀνδρας καὶ ὀλίγων διαιωνίζει τὴν δόξαν οἰκογενειῶν μεγάλης ἀποστολῆς καὶ μεγάλων ἔργων.

Διάσημον παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ γνωστὸν παρὰ τῷ εὐρωπαϊκῷ κόσμῳ ὄνομα οἰκογενείας, σύστασιν δὲ τὴν μόνην σεβαστὴν παρὰ παῖσι καὶ μόνην ἠθικῶς ἰσχυράν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πατριωτισμὸν δὲ ἀκμαῖόν καὶ ἀκέραιον μέχρι ὅλης αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας, ἰδοὺ ὅσα κυριώτερον ἔφερε προσόντα καὶ πλεονεκτήματα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, παρουσιαζόμενος ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὡς συστρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἐν ἐλλείψει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου παρουσία ἄλλου τινὸς μέλους τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἢ ἄλλου τινὸς ἐκ τῆς Ῥωσσίας προερχομένου καὶ γνωστοῦ ὁπωσδήποτε προσώπου, ἐπὶ τοσοῦτον εὐκταία κοινῶς καὶ ἐπιζήτητος ἦτο, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα πολυκέφαλος, κίνδυνοί δὲ διάφοροι ἠπείλουν ταύτην.

Εἰς τὰς περὶ τῶν κοινῶν ὀρθοτάτας σκέψεις δύο τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Δικαίου (ε) καὶ τοῦ

Παναγιώτου Α. Αναγνωστοπούλου, ὀφείλεται ἡ πρώτη ἰδέα περὶ τῆς καταβάσεως ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἑλλάδα (α). Καταλληλότερος πρὸς ἀποστολὴν τοιαύτην ἐθεωρεῖτο ὁ Νικόλαος· ἀλλ' οὗτος ὑπῆρχεν ἀπὼν παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὁ δὲ μόνος (β) παρὰ τῇ οἰκογενεῇ μένων ἦν ὁ Δημήτριος, παραιτηθεὶς ἐπὶ τούτῳ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, τὰ κατ' οἶκον ἅπαντα διοικούμενος ἕνεκα τῆς τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἀπουσίας, καὶ χρεὴ ἕτερα κατὰ τὸν ἀγῶνα πεφορτισμένος ὢν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου κατ' ἅπασαν τὴν Βασσαραβίαν. Τριῶν ἄρα φραγμῶν δυσκόλων προέκειτο κατ' ἀνάγκην ἡ ἀλληλοδιάδοχος ὑπερπήδησις, πρῶτου μὲν τῆς θελήσεως τοῦ Δημητρίου, δευτέρου δὲ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τρίτου τῆς συγκαταθέσεως τῆς μητρὸς Ἐλισσάβετ, ὡς ἐχούσης μόνον παρήγορον σύντροφον τοῦτον.

Εὐτυχῶς παρῆσαν τότε ἐν τῇ Κισινεύᾳ ὅτε Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος καὶ ὁ Ἐρμανουὴλ Ξάνθος, μεγάλως ὑποληπτόμενοι παρὰ τῆς ὑψηλαντικῆς οἰκογενείας, ὁ πρῶτος ὡς ἱατρός καὶ συμπράκτωρ ἐν πολλοῖς τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ ὁ δεύτερος ὡς τὸ πρῶτον ὄργανον, δι' οὗ ἀνεδέχθη ὁ Ἀλεξάνδρος τὴν γενικὴν ἐπιτροπείαν τῆς ἐταιρίας καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Εὐτυχέστερον δὲ, αἱ καρδίαι ἀδελφῶν καὶ μητρὸς ἐτοίμως ἐκλιναν καὶ ἤδη ὑπὸ τὸ παντὸς ἄλλου ἀνώτερον αἶσθημα ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁ Τυπάλδος καὶ Ξάνθος, ἐνστερνισθέντες τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου καὶ Δικαίου, σπουδαῖοι συνέπραξαν, ἵνα πεισθῇ κατὰ πρῶτον ὁ Δημήτριος. Ἐνισταμένης δὲ τῆς Ἐλισσάβετ, συνεκροτήθη συμβούλιον οἰκογενειακόν, καὶ τῇ καταφατικῇ ἐτυμηγορίᾳ τούτου ὑπέκυψεν αὕτη, ἀποφανθεῖσα μετὰ τῆς περιπαθεστέρας μητρικῆς στοργῆς, ὅταν ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ δεικνύει μόνη ἡ ἀληθὺς εὐγενὴς καρδίᾳ: «*Ὁταν ἦται, εἶπε, γὰρ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ μου, ποῦ μ' ἔμεινε, στεροῦμαι καὶ αὐτό· ἄς ὑπάγῃ μὲ τὴν εὐχὴν μου!*» Ὡσαύτως δὲ εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτων ἅπαντων καὶ ὁ Ἀλεξάνδρος, ἐτοίμως ἀπεφάσισε καὶ διὰ συστατικοῦ ἐγγράφου ἐφωδίασε τὸν Δημήτριον πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Πῶς δὲ οὐχὶ καὶ πρὸς τοὺς Αἰγαιοπελαγίτας καὶ Στεροελλαδίτας; Διότι ἡ Πελοπόννησος ἐθεωρεῖτο τὸ πρῶτον καὶ μέγα ἐπαναστατικὸν ὑφαίστειον κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη ἀσφαλὴς ἐστία καὶ τὸ μόνον ὀρμητήριον

ἐθεωρεῖτο ἄλλως ὥς σῶμα, ὅπερ ἔμελλον τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέ-
ρη παραδειγματισθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον.

Τούτων γενομένων, ἡ μὲν μήτηρ καὶ ἀδελφαί, τὸ πατριωτικὸν ἀ-
νανεοῦσαι παράδειγμα τοῦ Ἀράτου, κατέβηλον εὐθὺς, ὅσα εἶχον
λείψανα πολυτίμων λίθων· ὁ δὲ Δημήτριος κατὰ τὰ τέλη τοῦ μαρ-
τίου ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν μετὰ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐ-
πέχοντος ἔκτοτε παρ' αὐτῷ θέσιν συμβούλου. Ἐκεῖ ἐξαργυρώσας τοὺς
ἀδάμαντας τῆς οἰκογενείας διὰ τεσσαράκοντα χιλιάδων ρουβλίων,
προσεκάλεσε καὶ τοὺς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσφυγόντας ἐ-
φόρους τῶν Φιλικῶν Μαῦρον καὶ Μπάρμπην, ἵνα παραδώσωσιν, ὅ-
σας εἶχον, τυχόν, διαθέσιμους συνεισφορὰς, καὶ καταβάλωσιν, ὅ-
σον χρηματικὸν ἠδύναντο. Ἀλλ' οὔτε διαθέσιμα ἔφερον οὗτοι χρή-
ματα τοιαῦτα, οὔτε ἠύπόρουν τότε, δραπεταὶ γενόμενοι καὶ πᾶ-
σαν ἐγκαταλείψαντες περιουσίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πρὸ πάντων
δὲ, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἔντρομοι ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει
σφαγῶν, διέκειντο ἤδη ἐν καταστάσει τινὶ, ἃν οὐχὶ ἀπελπισίας, τοῦ-
λάχιστον ὅμως ψυχρότητος μεγάλης πρὸς πᾶσαν περὶ πολέμου ἰδέαν
καὶ ἐνέργειαν. Διὰ δὲ ταῦτα οἱ ἐν Ταϋνγαρῶν ἔφοροι, ὡς μὴ ἀναγό-
μενοι ἐν ταῖς αὐταῖς περιστάσεσι, διάφορον ὅλως διαγωγὴν ἔδειξαν.
Ἄμα προσκληθέντες τῇ 30 μαρτίου, ἵνα συλλέξωσι δραστηρίως τὰς
ὑποσχεθείσας συνεισφορὰς «παρὰ τῶν καταγραφέντων ἐν τῇ Βιβλίῳ
»τῶν Ζώωντ», ἐβεβαίωσαν ἑαυτοὺς, ἀπαντήσαντες πρὸς τὸν Δημή-
τριον Ὑψηλάντην τῇ 42 ἀπριλίου, προθύμους καὶ εὐπειθεῖς πρὸς πᾶ-
σαν διαταγὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἐκτὸς τῶν περὶ συλλογῆς χρηματικοῦ μέτρων, ὁ Ὑψηλάντης ἀ-
πέστειλε τὸν Βασίλειον Ξένην εἰς τε τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους,
τὸ Πήλιον ὄρος καὶ τὴν Ἥπειρον, προαναγορεύοντα τὴν κατάβασιν
αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ προτρέποντα τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπα-
ναστάσεως. Ὡσαύτως ἐγνωστοποίησε τὰ δέοντα καὶ τοῖς πρότερον
παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πεμφθεῖσιν ἀποστόλοις Δικαίῳ, Θέμελῃ καὶ
λοιποῖς. Οὐσιώδεις καὶ ποικίλαι ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς τό-
πους ἐχορηγήθησαν τῷ Ξένῃ αἱ ὁδηγαί· εἰδικώτερον δὲ διωρίσθη οὗ-
τος προάγγελος διὰ τοὺς ἐταίρους τῆς Ὑδρας, Πετσῶν (α) καὶ Ψα-
ρῶν, τὸν ἐν Πάτραις μητροπολίτην Γερμανὸν καὶ λοιποὺς ἐφόρους, τὸν
ἡγεμόνα Λακωνίας Μαυρομιχάλην, τὸν Γαζῆν καὶ τὸν Πεβραϊβόν
(β). Πρὸς τοὺτους ἄπαντας γράφων ὁ Ὑψηλάντης, ἐξεδύετο πάντα

καταγωγῆς τίτλον πομπῶδη, καὶ μόνον ἡσπάζετο τὸν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ πατριώτου».

Ἐκ τῆς Ὀδησσοῦ ἐπανκἀμψας εἰς τὴν Κισινεὺταν ὁ Ὑψηλάντης, συνέστησεν ἐκεῖ ἐφόρους τὸν Α. Μπούρδαν, Ἰωάννην Μακρὺν καὶ Μαρίνον Στρατῆν· διέταξε δὲ τῇ 13 ἀπριλίου τὸν Ξάνθον, ἵνα παραλάβῃ τὰς συνεισφορὰς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἄλλων, καὶ καταβῇ οὐχὶ διὰ τῆς Βιέννης, «ἵνα μὴ ὑποπέσῃ εἰς τοὺς ἐκεῖ κατασκόπους», ἀλλὰ ἄλλοθεν, εἰς Τεργέστην. Τέλος δὲ, φθίνοντος τοῦ ἀπριλίου, διέβη τὰ βωστικά σύνορα ὡς διευθυντὴς ἐμπόρου, τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, καὶ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα Ἀθανάσιος Σιοστοπόπουλος· ἡ εἰταιρικὴ μετωνυμία αὐτοῦ ἦτο Χαρίτος. Κατὰ τὸ ἀπὸ 30 μαρτίου διαβατήριον, χορηγηθὲν παρὰ τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ πληρεξουσίου τοποτηρητοῦ ἐν Βασσαραβία Ἰντσωφ, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀνεγνωρίζετο «κάτοικος ἐν τῇ πόλει Κισινεὺτα καὶ Ἑλλήν ἐμπορος Βασσαραβίας» (α). Βεβαίως τὰ πάντα ἐγίνοντο διὰ πολλῆς ἐχευμένης καὶ ὑποκρίσεως· οἱ πάντες ὁμῶς ἔβλεπον οὐχὶ μακρὰν τὸν κίνδυνον, ὃν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν διέτρεχεν ὁ Ὑψηλάντης πρὸ τοῦ παρακολουθοῦντος αὐτῷ κατὰ πᾶν βῆμα Ἀργου τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας. Ἀλλ', εἰ καὶ διέλαθε τοῦτον μέχρι τῆς Τεργέστης, μὴ ἀποδώσωμεν τὸ τοιοῦτο, ἢ μόνῃ τῇ ἰσχύϊ τοῦ διαβατηρίου τοῦ καλλίστου Ἰντσωφ καὶ μόνῃ τῇ ἀγαθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τύχῃ. Πιθανωτάτη ἄλλως ἦτο καὶ διὰ τὸν Ὑψηλάντην τῷ 1821 ἢ ἐπὶ τοῦ 1797 ἀτυχία τοῦ Ῥήγα Φεραίου.

Τῇ 23 ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὸ Τσερνουότε, ὅπου διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον, ἵνα προλάβῃ τὴν προδοσίαν διεφθαρμένου τινός, τοῦ Σαλόνσκη. Ἦν δ' οὗτος ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μεγαλεμπόρου Χατοῦ Μόσχου, ἀποκεκηρυγμένος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔνεκα διαγωγῆς ἐπιμέμπτου. Ὡς ὑπηρετήσας δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κατακάζη, γαμβροῦ τῶν Ὑψηλάντων, ἐγνώρισεν ἤδη ἐν τῷ Τσερνουότε τὸν Ὑψηλάντην, περιπεσόντα εἰς βέβαιον κίνδυνον. Μόλις δὲ διὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ ἐπιτηδείων τρόπων ἀπεσπάσθη ἐκείθεν, παραληφθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου μέχρι τῆς Τεργέστης, ὅπου ἐδωρήθησαν αὐτῷ καὶ ἐξακόσια δίστηλα. Ἐκ τοῦ Τσερνουότε διήλθεν ὁ Ὑψηλάντης τῇ 4 μαΐου τὸ Ἀγραμ, τῇ 11 μαΐου τὸ Χάμνι, τῇ 12 τὸ Σαξωνικὸν Ῥέγεν, τῇ 13 τὸ Σετσβέργ καὶ τῇ 17 ἔφθασεν εἰς τὸ Ἑρμανσταδ, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Τυπάλδος, διωρισμένος παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου σύμβουλος τούτου, ὡς καὶ ὁ Ἀ-

ναγνωστόπουλος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ βεβαιωθείς, ὅτι Μολδαυὸς τις ἀνεχώρησεν εἰς Βιέννην, ὅπως καταγγείλῃ τὴν διέλευσιν τοῦτου, μετέβαλε πορείαν, καὶ τῇ 21 ἀπελθὼν εἰς Τεμιζβάρ, διεπέρασε τῇ 24 τὸ Ἑσσιγ, φθάσας ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Καρλστάδ εἰς Τεργέστην. Πολλοὺς τῶν ἀνωτέρω τάπων διέβη διὰ πολλοῦ φόβου, ὡς πλησιάζοντας τὴν Σλαβωνίαν καὶ Βοσνίαν, ὅθεν ἐξέρχονται λησταὶ συχνάκις.

Ἀρίστην ἔλαβεν ὑποδοχὴν παρὰ τῶν ἐν Τεργέστῃ ἐταίρων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ μεγαλεμπόρου Ἀντωνίου Μιχαήλ Ἀντωνοπούλου. Ἐκεῖ εὗρε, περιμένοντας αὐτὸν, τὸν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνὸν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Καντιώτην. Ὁ πρῶτος, τούτων ἑταίρε, τὴν ἰδέαν, ὅπως παρουσιασθῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος παρὰ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν τὰ πάντα ὅμως διεσκεδάσθησαν τότε.

Καθ' ὅλην τὴν διὰ τῆς Αὐστρίας πορείαν αὐτοῦ ὁ Ὑψηλάντης ἐφανερώθη μόνον, ἐν μὲν τῷ Σιμπινίῳ πρὸς τὸν Γεώργιον Λεβέντην, τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον καὶ τὸν ἱατρὸν Βρεττὸν, ἐν δὲ τῇ Τεργέστῃ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ἀντωνοπούλους, τὸν Παξιμάδην καὶ τὸν Στράτον, οὗς, ὑπὸ τὴν προσεδρείαν τοῦ Ἀντωνοπούλου, κατέστησε τριμελὴ ἐφορείαν διὰ τὴν συλλογὴν συνεισφορῶν καὶ τὴν δι' αὐτῶν προμήθειαν καὶ ἀποστολὴν πολεμικῶν ἀνγκυαίων. Ἰδίως δ' ἐπεφορτίσθη αὕτη τὴν ἀγορὰν λογχοφόρων ὅπλων καὶ ἄλλων, ὅσα ἀπῆτει ὁ σχηματισμὸς τακτικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ μιᾶς τυπογραφίας δι' ἔκδοσιν ἐφημερίδος μικροῦ φύλλου.

Τὸ ταμεῖον τοῦ Ὑψηλάντου συνεποσοῦτο ἤδη ἐκ τριακοσίων περὶπου χιλιάδων γροσίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τεθὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γεωργίου Μιχαήλ Ἀντωνοπούλου. Ἰσως ὑπολάβωσι τινες ὡς ἀστειότητα, ὅτι λέγομεν, ἢ τὸν Ὑψηλάντην ἀτόπως φρονήσαντα τὴν διὰ τόσου χρηματικοῦ οἰκονομίαν μιᾶς ἐπανάστασεως. Καὶ ὅμως κατὰ τὴν ἀπέριττον ὅλως καὶ πατριωτικὴν ἐκείνην ἐποχὴν ταμεῖον τόσης ποσότητος ἦτο σημασία τις. Τότε δι' ὀλίγων κατωρθοῦντο πολλά, διότι ἕκαστος ἀπέβλεπε πρὸς τὸ κοινὸν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀποζῶν, ὅπως ἐτύγχανε, καὶ ἐνδυνάμενος, ὅπως ἠδύνατο· κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους οὐδὲ μεγάλα πολλάκις μέσα κατάρθουν μικρὰ πράγματα, ὡς εἰσαχθείσης δυστυχῶς τῆς πολιτικῆς διαίρεσεως καὶ τῆς διαφθορᾶς ἐκείνης, ἥς ἡ χρηματικὴ βουλιμίασις ἀρχὴν μὲν ἔχει, τέλος δὲ οὐ.

Ἐν τῇ Τεργέστῃ, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐβεβαιώθη κατὰ πρῶτον ὁ Ὑψηλάντης τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ μετὰ ἀπλήστου εὐχαριστίας εἶδε τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ πεπληρωμένον οὕτω. Εὐτυχῶς δὲ προσέλαβεν (α) ἐπιβιβασθεὶς ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Παύλου Στοϊκοβίτς, ὀρθοδόξου Κροάτου (β), ὡς ἐπελθούσης κατόπιν ἐκ τῆς Βιέννης τῆς διαταγῆς περὶ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ συνεπιεῖα τῆς τοῦ Μολδαυοῦ καταγγελίας. Τί ἐπέπρωτο ἄρα, ἐὰν ὑπῆρχον τότε σιδηρόδρομοι καὶ ἠλεκτρικοὶ τηλέγραφοι;

Καὶ ἤδη, ὅτε τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἄλλην ἔφερον μορφήν, οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην ἀρμόδιον ἐθεώρησαν, ὅπως παρουσιασθῇ οὗτος ὑπὸ γενικωτέραν καὶ ὀρισμένην ἀρμοδιότητα στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν. Αὐτὴν ἐξήγαγον ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἀπισθυνομένου ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῶν πριγκιμάτων ἐστήριζον, ὡς μίαν ἀπαιτούντων διεύθυνσιν. Προέκειτο πλέον οὐχὶ περὶ κινήσεως, ἀλλὰ περὶ διοικήσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς προῦν τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, διπλὴν ἔφερεν ιδιότητα, πολιτικὴν μὲν ὡς γενικὸς ἐπίτροπος πρότερον, στρατιωτικὴν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, συνεπὲς εἶδον οὗτοι, ὅτι καὶ ὁ Δημήτριος, ὡς προῦν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνῆκεν, ἵνα παρουσιασθῇ ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἀρχιστρατήγου. Πρὸ πάντων δὲ τὸ πνεῦμα τῶν Φιλικῶν ἦνθει τότε καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔθεντο πολλὴν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην βράσιν. Παρὰ τὴν Ἀναγνωστόπουλον δὲ καὶ Τυπάλδον συνεπήγετο ἐκ τῆς Τεργέστης ὁ Ὑψηλάντης τὸν Καντακουζηνόν, Καντιώτην, Γεώργιον Ἀντωνόπουλον ὡς ταμίαν, Γρηγόριον Σάλλαν ὡς ὑπασπιστὴν καὶ τὸν Βαλέσταν ὡς προγυμναστὴν στρατιωτικόν.

Ἡ 8^η τοῦ ἰουνίου, καθ' ἣν ἐλλυμενίσθη ἐν τῇ νήσῳ τῆς Ὑδρας, κατέχει ἐξαίρετον, μᾶλλον δὲ μοναδικὴν, ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἑλλάδος θέσιν. Ἐνεφανίζετο τοῖς Ἑλλήσι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν οὐχὶ πλέον ξένος ἀντιπρόσωπος Ῥώμης, Ἐννετίας ἢ Τουρκίας, ἀλλ' Ἑλλήν οἰκογενεῖας ἡγεμονικῆς πρίν, Ἑλλήν οἰκογενεῖας πατριωτικῆς πάντοτε, ὁσαυτὸν ὦν ἐκ τῶν ὁστέων καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνων μὲν προηγείτο ἡ αἱματόφυρτος σημαία τῆς κατὰ κτήσεως, τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς βίας· αὐτὸς δὲ ὑψομένην ἔφερε τὴν τῆς ἀδελφότητος, τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς θυσίας. Ἦδη ὑπὸ

τὰς ὄψεις ἀπάντων ἐστεφανοῦτο ἡ πρόδρομος ἡμέρα τῆς 25 μαρτίου. Ἀληθῶς δ' «*εὐλογία Κυρίου καὶ εἰσεως*» ἡ 8 τοῦ ἰουνίου ὑπερέψου τὸν νοῦν καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅτε, ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος Ὑψηλάντου, προήρχετο ὁ Δημήτριος καὶ ἐκ τῆς ἀρκτώας γῆς, εἰς ἣν αἰείποτε προσηλοῦτο ἡ καρδιά καὶ τὸ ὄμμα τῶν Ἑλλήνων ὡς τὸν φυσικὸν ἐχθρὸν τοῦ μόνου φυσικοῦ ἐχθροῦ τούτων.

Ἀλλὰ σύμπτωσις περίεργος! Ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς 8 ἰουνίου, καθ' ἣν εἰς Ὑψηλάντης, ὁ Δημήτριος, ἀνεφαίνετο παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἄγγελος σωτηρίας, ἕτερος Ὑψηλάντης, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπεχώρει τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονεῖαις ἀγῶνος, ὡς προδοθεὶς πανταχόθεν, ὡς ἀποξενωθεὶς πάσης δυνατῆς ἐλπίδος.

Τὸν παράλληλον τῆς 8 ἰουνίου οὐδὲ ἐφ' ὅλην εὐρίσκει τις τὴν ἐνεαετῇ διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέβησαν ἐν τῇ Ἑλλάδι, τὸν ἀγῶνα ἀσπαζόμενα ταύτης, διάφορα διακεκριμένων καὶ ἡγεμονικῶν ἄλλοτε οἰκογενειῶν πρόσωπα· πλὴν οὐδεμίαν ἢ ἄφιξις αὐτῶν διήγειρε συγκίνησιν ἐθνικὴν, οὐδὲν προσήνεγκε κερφαλαῖον ἐλπίδων μεγάλων καὶ βεβαίων, διότι ἐν οὐδεμιᾷ πρότερον ὑπῆρξαν εἰδικῇ συναφείᾳ μετὰ τοῦ ἔθνους, ὡς οἱ Ὑψηλάνται διὰ τῶν πολέμων καὶ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν· διότι οὐδέποτε ἐβεβαίωσαν τὸν ἐλληνισμὸν ἑαυτῶν διὰ θυσιῶν ἐκτάκτων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς οἱ Ὑψηλάνται ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος. Ἀλλ' ὁμολογῆται περιφανὴς καὶ σωτήριος ἡ 8^η ἰανουαρίου 1828, καθ' ἣν ἐξοχότης πολιτικῇ καὶ καρδίᾳ πατριωτάτῃ, ὁ ἐκλεκτός τοῦ ἔθνους Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπέβη ὡς κυβερνήτης. Καὶ ἔμως διαφέρουσι πρὸς ἀλλήλας ἡ 8 ἰουνίου 1821 καὶ ἡ 8 ἰανουαρίου 1828, καθ' ὅσον ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν τὰ πάντα ἦσαν εἰς κυκεῶν, μόνος χαρῆς πάσης ἐπαναστάσεως, καὶ οὐδεμία ὑπῆρχε σύστασις ἀποχωρῶσα οὔτε ἐσωτερικῇ, οὔτε ἐξωτερικῇ· πρὸ τῆς δευτέρας δὲ προσηγήθησαν καὶ διοικήσεις ἐθνικῇ, καὶ ἀναγνώρισις πολιορκιῶν, καὶ δάνεια ἐξωτερικὰ, καὶ πρωτόκολλον Πετροπολέως τῷ 1826, καὶ συνθήκη Λονδίνου τῷ 1827 καὶ ναυμαχία Πύλου. Ὅταν δὲ ἡ ἐναρξὶς μεγάλων ἐπιχειρήσεων φέρῃ προνομιούχον ἑαυτῇ τὴν δόξαν, ἔπεται ἀδιαφιλονέκητον, ὅτι ἡ 8 ἰανουαρίου, ὡς τὸ προσεχὲς τέλος θεωρουμένη, ἐπέχει θέσιν κατωτέραν τῆς 8 ἰουνίου, ὡς τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, δι' ἣς ἐν πάσῃ ἀβεβαιοτητι, καὶ ταύτῃ ὑπὸ κινδύνων φοβερῶν πληρουμένη, ἀνεδείχθη ἔσω καὶ ἔξω συστηματικώτερος ὁπωσδήποτε ὁ ἀγὼν τῆς 25 μαρτίου.

Ἔνεκα τῶν λόγων τούτων ὁ Ὑψηλάντης φέρων, ὡς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, τὴν στολὴν (α) ἱερολογίτου, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὡς ἄλλος «Ζεὺς σωτὴρ» καὶ ὑπεδέχθη παρὰ τε τῶν προκρίτων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ὑδρας διὰ πλείστων τιμῶν, πολυκρότων τηλεβολισμῶν καὶ ἀνευφημιῶν τῶν ἐγκαρδιωτέρων (β). Ἐν τῷ μοναστηριακῷ τῆς Παναγίας καὶ κεντρικῷ ναῷ τῆς νήσου ἐτελέσθη ἡ δημοθυμοτέρα καὶ λαμπροτέρα δοξολογία πρὸς τὸν Ὑψιστον. Ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης μεταδεδώκεν αὐτῷ στέγης καὶ διὰ πάσης δυνατῆς μεγαλοπρεπείας ἐδεξιώσατο. Πᾶσα δὲ τιμὴ, προσφερομένη πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἦτο ἡ ἔκφρασις ἐνδομύχου χαρᾶς καὶ πεποιθήσεως. Ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς μόνος, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἔσματος συνήθους, ἠκούετο μετὰ μέθης πατριωτικῆς ὁ θούριος τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ὑδρᾳ :

«Φίλοι μου συμπατριῶται . . .»

ἀνθ' οὗ οἱ Πελοποννήσιοι ἐτραγώδουν μέχρι τοῦδε τὸν ἴδιον καὶ ωραιότατον :

«Τοῦρκος μὴ μείνῃ ἔς τὸν Μοριά, μηδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον . . .»

Οὐδεὶς ἠρώτησεν ἤδη τὸν Ὑψηλάντην, τίνα φέρεי τίτλον πολιτικὸν ἢ στρατιωτικόν, τίνας ὁδηγίας καὶ ἀρμοδιότητα, εἰ καὶ διεκοίνωσεν οὗτος τοῖς Ὑδραίοις συνηγμένοις τὸ συστατικὸν γράμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Εἶδον ἅπαντες τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ἤρκεσεν, ὅτι εἶδον τοῦτον, πόθεν ἦλθε, πότε ἦλθε καὶ ποῦ ὑπάγει. Τὴν αὐτὴν δ' ἄμετρον ἀγαλλίασιν, τὸν αὐτὸν ζωηρότατον ἐνθουσιασμόν καὶ τὰς αὐτὰς πεποιθήσεις διήγειρε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ φήμη τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, διαδοθεῖσα «ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων». Ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι καὶ ὅλα τὰ στρατόπεδα ἐπανηγύρισαν ταύτην· πᾶσα δὲ κοινότης, καὶ κληρὸς, καὶ πρόκριτοι, καὶ ἐπλαρχηγοὶ μετὰ σπουδῆς συνέχαιρον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, προσφέροντες ἑαυτοὺς εὐπειθεῖς πρὸς πᾶσαν διαταγὴν (γ). Ἰδοὺ ἡ πάγκοινος ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς ἐθνάρχου.

Λαμπρὸς τὰ πρὸς γένους, ἦγεν οὗτος ἡλικίαν οὐχὶ ἀνωτέραν τῶν εἰκοσιοκτῶ ἐτῶν· ἦν δὲ τῇ ἀναδρομῇ τοῦ σώματος μέτριος, ἰσχνὸς τὴν ἕξιν, ἐφιλωμένος τὴν ὑπὲρ τὸ μέτωπον ἡμίσειαν κεφαλὴν, παρὰ μῆκης τῷ προσώπῳ, γρυπὸς τὴν βίνα καὶ ξανθόθριξ. Εἶχε δὲ, ὡς ἐγνωρίσαμεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τελευτῆς βίου, εὐσεβεῖαν

μεγάλην πρὸς τὸν Θεὸν, ψυχὴν ἀγαθωτάτην, παιδείαν πολλήν, ἥθη κακαλλιστῆρημένα καὶ φρονήματα τίμια. Εὐπροσήγορος τοῖς πᾶσιν, εὐκόλως ἠνείχετο τούτων μὲν τὸ ἀγροῖκον τῶν τρόπων, ἐκείνων δὲ τὰς ἀηδίας καὶ βαρύτητας. Ὑπόληψιν χαίρων δημῶδους καὶ ἀκάκου ἀνδρὸς, ἰδίως ἠγαπάτο παρὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ παρὰ πάντων ἀνεξαιρέτως ἐσέβετο. Ὀλιγόλογος δὲ καὶ οὐχὶ ἐπιδεικτικός, σκεπτικός μᾶλλον ἢ ἐτοιμόλογος, ἐκεκόςμητο διὰ χαρακτῆρος ἀξίου πάσης πίστεως. Εἷς πάντοτε ὡς φίλος καὶ οὐδέποτε ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος, ἀκέραιος δὲ καὶ ἀκραιφνής, οὐδὲν ἄλλο ἐθεώρει τιμιώτερον παρὰ τὴν πατρίδα, οὐδὲν ἱερώτερον παρὰ τὴν ἐλευθερίαν ταύτης. Κράσεως δ' ἦττον ἀνδρικῆς, ἀλλὰ καρδίας ἀνδρικωτάτης· φειδωλὸς ἐν μέρει διὰ τὰ ἴδια, ἀλλ' ἀφειδῆς ἐν γένει διὰ τὰς κοινὰς ἀνάγκας, ἐξόχως ἠγάπα τοὺς πατριώτας καὶ ἐγκαρδίως ἐτίμα τοὺς γενναίους καὶ ἀπλοήθεις τῶν στρατιωτικῶν. Τέλος δὲ πάντων, καρτερικώτατος ἐπὶ τοῖς δυστυχήμασι παντὸς εἶδους, ἀκίβδηλος καὶ ἀδυσώπητος κατὰ τῶν ξενικῶν ἐπεμβάσεων ἐχθρὸς, ἀπόθει ἐκ συστήματος τὴν δόξαν, ἣν ὑπισχνεῖτο εὐτελὲς ραδιουργία, οὐτ' ἐλιχνεύετο τὴν ἀρχήν, ἣν ἐπηγγέλλετο ἐμφύλιος διχοστασία καὶ σχέσις πολιτικὴ μετὰ ξένων. Τοιοῦτος διεκρίνετο ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὅπως ὦν αὐταπάρησις πατριωτικὴ, καὶ ἐν πᾶσιν ἀνὴρ ἀγαθὸς γινόμενος.

Τῇ 12 ἰουνίου ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν ἐκ αὐτοῦ διὰ τῆς ἀκολούθου διακηρύξεως.

«Ὁμογενεῖς φιλελεύθεροι Ἕλληνες.

«Διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν φιλιτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐφθάσα ἤδη θεῖα δυνάμει εἰς τὴν νῆσον Ὑδραν.

«Ὅσοι μὲν ἐλάβατε τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν Γένους, φιλοτιμηθῆτε νὰ φανῆτε ἄξιοι πολεμισταί, δεικνύοντες εἰς τὸν κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου πόλεμον ἀνδρείαν ἀκαταμάχητον, ὁμόνοιαν ἀδιαίρετον καὶ εἰς τοὺς στρατηγοὺς εὐπειθεῖαν ἀπαράβατον.

«Ὅσοι δὲ μέχρι τοῦδε ἐμείνατε ἀκίνητοι, ἐγέρθητε, ἀρπάσατε τὰ ὅπλα καὶ πανταχόθεν τρέξατε νὰ ἐλευθερώσητε τὴν πατρίδα σας, καὶ ἐν τὸς ὀλίγῳ νὰ ἐνωθῶμεν ὅλοι, διὰ νὰ καθυποτάξωμεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν τύραννον τοῦ Γένους.

«Δὲν ἐλπίζω νὰ εὐρεθῇ κανεὶς ἐξ ὑμῶν ἀμέτοχος τῆς προγενοικῆς

ἀνδρείας καὶ ἀνάξιος τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία λογίζεται, καὶ εἶναι τῶντι, ἀσυγχώρητον ἀμάρτημα. Τὸ στάδιον τῆς δόξης ἠνοίχθη, φίλοι πατριῶται. Τίς θυνάμενος νὰ εἰσέλθῃ, θέλει ὑποφέρει νὰ μένῃ ἔξω καὶ νὰ δειδίζηται ὡς νόθος Ἕλλην; Τὸ τέλος τῶν ἀγώνων μας εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁ ἐνδοξος θάνατος. Αἰώνιος δόξα παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, βραβεῖα καὶ προσδοκασμοὶ θέλουν δοθῇ εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῆς ἀξιοτήτος καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων του μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους.

Ἄ'Εν Ὑδρᾷ τῇ 12 Ἰουνίου 1821.

«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ
ΠΑΡΕΞΟΥΣΙΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ».

Διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ συντόμου διακηρύξεως ταύτης τοῖς μὲν κινήσεισι τῶν Ἑλλήνων συνθεοῦλες τὴν δμόνοιαν καὶ εὐπειθειαν τοὺς δ' ἀκινήτους ἔτι προσεκάλει εἰς τὰ ὅπλα, τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως θεωρῶν, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, μόνον ἐχέγγυον ἐλπίδων ἐντελοῦς κατὰ τοῦ τυράννου ἐπιτυχίας καὶ ἐπὶ πᾶσι, διεδόλου ἑαυτὸν ὡς πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου. Μετὰ τῆς διακηρύξεως ταύτης ἀπεστάλησαν ἰδίως πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ὁ Ἀντωνόπουλος καὶ Καντιώτης, ζητήσαντες τὸ κατὰλληλον μέρος τῆς ἀποβάσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· κύριον δ' ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐκ τοῦ πλησίου ἐξέτασιν τῶν πνευμάτων, καθ' ὅσον μάλιστα τινες τῶν Πελοποννησίων ἐξέλαβον τὴν ἐν τῇ Ὑδρᾷ ἀπόβασιν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς περιφρόνησιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὡς σκοπὸν πρὸς τὴν μόρφωσιν ἄλλου κέντρου. Τότε ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐκοινοποίησε δι' ἐγκυκλίου τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος, καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους προσεκάλεσεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα συνέλθωσιν ἐν τῷ Ἀστρεὶ καὶ μεταβῶσιν ἐν σώματι εἰς Ὑδραν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦτου. Ἀλλὰ τὸ μέτρον αὐτὸ ἔμεινεν ἀπραγματοποιήτον ἕνεκα τῶν ἀντιπερισπασμῶν τοῦ πολέμου· πολλοὶ δὲ ἤρξαντο συναθροίζεσθαι ἐν τῷ Ἀγίῳ Ἰωάννῃ, κωμοπόλει τῆς Κυνοῦρίας, προσδιορισθέντος τοῦ λιμένος τοῦ Ἀστρους πρὸς ἀπόβασιν. Προέπεμψαν δὲ οἱ Γερουσιασταὶ εἰς Ὑδραν τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, φέροντα συγχαρητήρια γράμματα καὶ πεφορτισμένον, ἵνα πληροφορήσῃ τῷ Ὑψηλάντῃ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Πελοπον-

νήσου. Ἰδίαν ὅμως εἶχεν ἀποστολὴν καὶ οὗτος, ὅπως ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον, οἷον ὑπῆρχε τὸ πολιτικὸν πνεῦμα αὐτοῦ καὶ διὰ τίνων συνήπτετο κυριώτερον σχέσεων.

Πρὸς ἅπαντας, καὶ ὀπλαρχηγοὺς τῶν στρατοπέδων καὶ ἀρχηγοὺς τῶν κατὰ θάλασσαν πολιορκιῶν, ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφεν ἥδη, ἐπιτάττων εἰς ἕκαστον τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, στηρίζων τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅλων καὶ ὑπισχνούμενος ἀμοιβὰς καὶ ἀξιώσεις ἐν τῷ μέλλοντι.

Πρωτίστην δ' ἀναγνωρίζων τὴν ἀνάγκην, ὣν εἶχεν ἡ θαλασσία δύναμις προχείρων πόρων, ἤρξατο εὐθὺς τῆς προσωρινῆς ὀργανώσεως τῶν νήσων. Καὶ πρώτην συνέστησε τὴν ἐν Ὑδρᾷ ἐφορείαν, ἧς τὰ μέλη ὠνόμασαν συνελθόντες οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου· αὐτὸν δ' ἐφωδίασε «διὰ πληρεξουσίου ἐγγράφου» τῆς 13. ἰουνίου, διαλαμβάνοντος·

«Νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς πᾶν ἀναφερόμενον πρὸς τὴν Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν, συμβουλευόμενος μετὰ τῶν λοιπῶν προκρίτων·

«Νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν στόλον, φροντίζων ἐν καιρῷ διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ ἄ.λ.λ.»

«Νὰ δίδῃ λογαριασμὸν εἰς τὸν διορισθόμενον πρόεδρον τῆς Βουλῆς δι' ὅλας τὰς πράξεις ἐκάστου ἀπὸ μέρους οἰκοκύριου, καπετάνου καὶ πολλοῦ, διὰ τὰ βραβεύονται παρὰ τῆς πατρίδος οἱ ἀνδρεῖοι καὶ ἀξιοί» (καὶ τέλος)

«Νὰ μὴ δύναται κατεῖς τὰ ἀντιτελεῖν εἰς αὐτὸν διὰ τὰς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποφάσεις του, οὔτε τὰ ἐκτελεῖται τι χωρὶς τῆς ἐπικυρώσεώς του».

Τὴν ἀπόλυτον ταύτην δικαιοδοσίαν ἐξήσκει ὁ Κουντουριώτης καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς· ὁ δ' Ὑψηλάντης οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν, ἢ ὅπως ἀναγνωρίσῃ αὐτήν, διότι ὁ Λαζάρος Κουντουριώτης ὑπῆρχεν ὁ ἐπιστημώτερος πρόκριτος τῆς Ὑδρας, διευθύνων αὐτὸς τὰ ὑδραϊκὰ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων. Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐεπήςβολος, σοβαρὸς, σκεπτικὸς, ἄφοβος πρὸς τοὺς κινδύνους, πατριωτικοῦ καὶ ἀκερταίου χαρακτῆρος, ἀρχαϊκόν τι φέρων. Ἀπλοὺς τῇ συμπεριφορᾷ καὶ μέτριος ταῖς ἰδίαις δαπάναις, πολλάκις ἐκλινε καὶ μέχρι φιλαργυρίας. Ἀλλ' ὅσω ἐδείκνυτο φειδωλὸς τῶν ἰδίων, τόσω ἐξ ἐναντίας διεκρίθη γενναῖος κατὰ τὰς θυσίας, ὡς προσήνεγκεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἐν τῇ νήσῳ τῶν Πετσῶν ἐκυρίευσεν ἤδη ἀνωμαλία μεγάλη ἕνεκα τῶν λειῶν. Ἦ ἐκεῖ συστηθεῖσα ἀπὸ τῆς 19 ἀπριλίου ἐφορεία ἤθελε τὴν διανομὴν τούτων διμερῇ μεταξὺ τῶν ναυτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' οὐδαμῶς εἰσηκούετο ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ. Ὁ Ὑψηλάντης, μεταβάς ἐπιτοπίως καὶ ὑποδεχθεὶς δι' ὁμοίων τιμῶν καὶ ἄκρου ἐνθουσιασμοῦ, κατέπαυσεν εὐθὺς τὰς ἐριδας καὶ ἀνενέωσε τὴν ἐφορείαν, δι' ὧν δ-μόφωνος ὁ λαὸς ὠνόμασε προσώπων τοῦ Ἰωάννου Μέξη προέδρου, Παναγιώτου Βόττση, Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου καὶ Γεωργίου Κούτση. Τότε οἱ κυβερνῆται τῶν πλοίων ἐπαρουσίασαν «Γνώμη γενικὴν περὶ λειῶν» δι' ἁρθρωνῆς, ἣν οἱ μὲν πρόκριτοι ἐνέκριναν ὑπογράφαν-τες, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἐπεκύρωσεν, ὡς ὑπισχνουμένην καὶ τὴν μερικὴν τῆς νήσου καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους ὠφέλειαν. Κατὰ τὴν ἐπο-χὴν ἐκείνην τὸ περὶ λειῶν ζήτημα ἦτο τὸ σκανδαλωδέστερον παρὰ ταῖς ναυτικαῖς νήσοις. Τὰ πράγματα τῶν Πετσῶν ἐδιοικούντα συνή-θως ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον, ἐν ᾧ ἡ διοίκησις τῶν τῆς Ὑδρας ἐστρέ-φετο περὶ ὀλίγους καὶ κυριώτερον περὶ ἓν μόνον πρόσωπον· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς νήσοις ὑπῆρχον ἄνδρες σοβαροὶ διὰ τὸν φυ-σικὸν νοῦν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἑαυτῶν, οἰκονομοῦντες τὸν γενναῖον μὲν, εὐκρέθιστον ὅμως καὶ θυμοειδῆ λαὸν τούτων.

Ὁ ἱεροδιάκονος καὶ διδάσκαλος Νεόφυτος Βάμβας διέμενε τότε ἐν Πέτσαις, δημηγορῶν πάντοτε ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῇ καρ-δίᾳ ἐκάστου αὐξάνων τὴν περὶ αὐτοῦ δίψαν. Τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος ἀποστολὴν ἠκολούθουν ἤδη δι' ὁμοίου ζή-λου καὶ ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Κάτσης καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου. Ἐκείθεν ὁ Ὑψηλάντης παρέλαβε τοῦτον καὶ ἀνέθετο τὴν διεύθυνσιν τοῦ γραφείου αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχικαγκελαρίου (α). Προσετέθησαν δ' ἀκολούθως ὑπὸ τὸν Βάμβαν καὶ ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Πάϊκος καὶ ἄλλοι. Ἀμφιβάλλομεν, εἰν ὁ τίτλος τοῦ ἀρχικαγκελαρίου συνεβιβάζετο πρὸς τὰ αἰσθήμα-τα καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν ἐνὸς ἀνδρός, οἷος ὁ Βάμβας· ὠμολόγηται ὅμως, ὅτι ἡ χρησιμότης τοῦ προσώπου τούτου ὑπῆρξε διαφέρουσα, διότι παρὰ τὴν ἱκανότητα καὶ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν, ὃν διε-τήρησεν ἀκέραιον μέχρι τελευτῆς βίου, ἔφερον οὗτος καὶ τὴν βαρύ-τητα, ἥς ἀπῆλαυε καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἱερατικὸς καὶ ὡς ρή-τωρ.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ὑδραν ὁ Ὑψηλάντης, μετεπέμψατο τὸν ἐν

τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν εὐρισκόμενον τότε Θέμελην, καὶ πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰδήμονα τῶν νησιωτικῶν πραγμάτων, ἀνέβητο τὴν δι' ἐφορειῶν ὀργάνωσιν τῆς Αἰγίνης, Σαλαμίνοιο, Καλαυρίαις, Κέας, Κίθου, Σερίφου, Σύρου, Σίφνου, Μυκόνου, Τήνου, Ἄνδρου, Πάτμου, Λέρου, Σάμου, Καλλίμνου, Ἀστυπαλέας, Κάσσου, Σίμης καὶ Κισσῆρου· τῶν λοιπῶν δὲ νήσων Νάξου, Πάρου, Θήρας, Σκοπέλου, Σκιάθου καὶ ἐφεξῆς τὴν ὀργάνωσιν ἐπεφόρτισε τῷ Εὐαγγέλῃ Μιτσαράκη (α). Αἱ μερικαὶ αὐταὶ ἐφορεῖαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὰς γενικὰς τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν. Δι' αὐτῶν, ὧν τὸ κυριώτερον ἔργον ἦν ἡ εἰσπραξις τῶν προσόδων, προετίθετο ἡ δυνατὴ ἀνακούφισις τῆς μεγάλης δαπάνης τοῦ στόλου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐπέβαλλε σέβας καὶ ὑπακοήν· οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι παρ' αὐτοῦ συνέτειναν προσέτι ὑπὲρ τῆς τάξεως, ὡς ἀντιπρόσωποι μιᾶς παρυσιασθείσης ἀρχῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ προσωπικότης παρεμβάλλεται ἐκάστοτε ὡς τὸ δυσκολώτερον ζήτημα ἐν πάσῃ ἐφαρμογῇ· ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἡ νέα τῶν πραγμάτων τάξις διήγειρε πολλαχοῦ τοὺς προτέρους κατὰ τῶν νέων ἀρχολιπάρων, ὁ Θέμελης καὶ ὁ Μιτσαράκης ἀναγκάσαν ἐνόμισαν τὴν χρῆσιν στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἣν καὶ ἐπεκαλέσθησαν· ἀντὶ ταύτης ὁμῶς ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν ἀκόλουθον συμβουλὴν :

« . . Εἰς μίαν γενικὴν μεταρρύθμισιν ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀπαντᾷ τις « τοιαῦτα ἐμπόδια » ἀλλὰ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ μεταχειρίζεται « προχειρῶς πῦρ καὶ μάχαιραν, μέσα τυραννικά, ἀλλὰ λόγον καὶ « πειθῶ, τὰ παρτοδοῦρα καὶ εἰς τὰς πλεῶν σκληρὰς φύσεις. Ταῦτα « σὰς συμβουλεύω νὰ μεταχειρίσεσθε, διὰ νὰ ἔχωμεν προθύμως « πειθομένους τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν προαίρετα, καὶ ὄχι βιαιῶς « ὑπακούοντας διὰ τὴν ἀσχηρότητα. Τοιοῦτον πρέπει νὰ ἦται τὸ « φέρεσιμον καὶ ὁ τρόπος τοῦ γένους κοινῶς καὶ μερικῶς ».

Διιτάξας οὕτω τὰ περὶ τῶν νήσων ὑπὲρ τοῦ στόλου, προσεκάλεσε δι' ἐγκυκλίου « τοὺς φιλοπάτριδας », ὅπως οἱ μὲν εὐποροῦντες ἐφοδιάζωσι τοὺς μὴ ἔχοντας μέσα ὀπλίσεως, οἱ δὲ δυνάμενοι στρατεῦειν, καὶ μάλιστα οἱ ἥεργοι νέοι, διευθύνωνται εἰς τὴν Πελοπόννησον (β). Δι' αὐτῶν ἐμελέτα τὸν ἄμεσον σχηματισμὸν τακτικοῦ σώματος, δίδων οὕτως ἐργασίαν μὲν τούτοις, τῷ δὲ ἀτάκτῳ στρατῷ ὑπόδειγμα ὀπλαστικῆς καὶ στρατιωτικῆς πειθαρχίας (γ).

Τῇ 49 ἰουνίου ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ Ἀστρεῖ, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν. Ἐκεῖ περιέμενον αὐ-

τὸν καὶ ἀρχιερεῖς καὶ γερουσιασταὶ καὶ πρόκριτοι καὶ δπλαρχηγοὶ καὶ στρατός· ἐκεῖ συνέβησε λαὸς πολυάριθμος. Πρῶτοι εἰσῆλθον ἐν τῷ πλοίῳ οἱ ἐπισημότεροι ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ συγχαίροντες ἐκ καρδίας τὴν ἔλευσιν τούτου. Ὁ Ὑψηλάντης περιπαθῶς ἡσπάσθη τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ τὸν Δικαῖον, οἷς πρὸς τὴν ἀκοήν ἤρξατο ψιθυρίζειν ὁ Ἀναγνωστόπουλος. Ταῦτα παρετήρησαν δὺσθυμοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι. Ἀποθάντα δὲ ὑπεδέχθησαν πάντες δι' ἐξαίσιας τιμῆς πυροβολισμῶν καὶ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Τοῦ στρατοῦ, τεταγμένου ἐν γραμμῇ, ἤγειτο ὁ Κολοκοτρώνης. Δάκρυα χαρᾶς, ἄσπασμοι καὶ συγχρητήριοι προσρήσεις τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλον, λῆξ δὲ φέρων κλόνας εὐώδους μυρρίνης, ἰδοὺ ὅτι συνεπλήρου τὸ πκινόραμα τῆς ἡμέρας αὐτῆς, ὡς ἡμέρας ἐθνικῆς ἀναστάσεως πανηγυριζομένης. Μία φωνὴ ὑπερεῖχεν ὑψουμένη πρὸ πάσης ἄλλης: «Καλῶς ἦλθες, Ἀγένητη!!» Καλῶς τὸν Ἀγένητη!!»

Καὶ ἐνέπνευσεν ἡ παρουσία τοῦ ἀνδρὸς ἀπερίγραπτον ἄνευ ὑπερβολῆς λόγου τοῖς μὲν Ἑλλήσι θάρρος καὶ σταθερότητα, τοῖς δὲ Τούρκοις τοῦ τόπου ἀψυχίαν καὶ ἀπελπισίαν, καθ' ἃ καὶ οἱ ἴδιοι ὠμολόγουν ἔπειτα. Ὅσαι τοὺς πρῶτους ἐγκακτοτρόφουν ἐλπίδες περὶ Ῥωσσίας ἀγαθαί, ὅσαι τοὺς δευτέρους ἐδυσανίζον ὑπόνοιαι περὶ Ῥωσσίας πικραί, ἐφκίνοντο πραγματοποιούμεναι ἤδη. Καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ ἐκυρίευσεν ἡ πεποίθσις, ὅτι ἄνευ εἰσηγήσεως καὶ συνδρομῆς Ῥωσσικῆς ὁ Ὑψηλάντης οὔτε συμφέροντα οὔτε εὐζωίαν ἐθυσιάζεν, ὅπως ὁδοιπορήσῃ ἀπὸ ἄρκτου μέχρι μεσημβρίας καὶ ἐκτεθῇ ἐν τῷ μέσῳ ἐπικναστάσεως τότῳ ρίψοκινδύνου. Καὶ, ὅταν ἡ ἀργυροθήκη (κάσσα) ἐγένετο ἐκφορος ἐκ τοῦ πλοίου, ἄνθρωποι δὲ πολλοὶ μετεκόμεζον αὐτὴν ἐπ' ὤμων καὶ μετὰ κόπου, ὑπελήφθη παρὰ πάντων πληρουμένη ἐκτομμυρίων· διὸ δὴ οὗτος καὶ ἐκεῖνος ὡς «οὐδ' ὄναρ, μήτι γε ὑπάρ τοσοῦτον πλοῦτον ἑωρακώς», ἔλεγε μετὰ θαυμασμοῦ, ὦ βίος! ὦ βίος! («μορὲ βιά! μορὲ βιά!») Τὸ μέγα τῶντι βάρος τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου· ἐξέλαβον ὡς τὸ ἐν αὐτῷ περιεχόμενον χρηματικόν, καὶ ἀπὸ ὑποθέσεως εἰς ὑπόθεσιν προχωροῦντες ἐπίστευόν τὰ ἐκτομμύρια αὐτὰ ὡς Ῥωσσικὴν χορηγίαν. Τοῦτο ἔρκει.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε παρεσκευάσεν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τράπεζαν πρὸς ἐστίαισιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Συνέκειτο αὕτη ἐξ ἐνὸς ἐψητοῦ προβάτου, τυροῦ ἐν ἄσπῳ δεινῶς ἀλμυροῦ, οἴνου ἐκ τῆς

χώρας ρητινίτου ἐν ἀσκήῳ, καὶ ἀζυμίτου χωρικοῦ ἄρτου. Ὅλη ἡ κο-
λοκοτρωνικὴ πολυτέλεια αὕτη ἐξετίθετο ἐπὶ κλάδων σκήνου, δι' ὧν
σχηματίζεται συνήθως ἡ ἐπὶ τῆς γῆς τράπεζα καὶ στρωμνὴ τοῦ
Ἑλλήνος ὀπλαρχηγοῦ. Οὐδὲν ὑπῆρχε σκευὸς τραπεζικόν, οὔτε μα-
χαίριον, οὔτε περόνη, οὔτε φιάλη, ἢ τι κεράμιον, ἢ τις πελίκη τέλος
πάντων. Ὁ Ὑψηλάντης συνεμορφώθη κάλλιστα, προκατακλινθεὶς καὶ
τὰ σκέλη συγκάψας, φέρων δὲ διὰ χειρὸς μερίδα κρέατος καὶ δι-
σχιζὼν αὐτὸ διὰ τῶν ὀδόντων. Ὁ Κολοκοτρώνης, κλάων τὸν ἄρτον
καὶ διαμερίζων ταῖς χερσὶ τὸ ἐψητὸν, ἐβρίπτεν ἀνὰ μίαν μερίδα ἐνώ-
πιον ἐκάστου· ἔπειτα δὲ φιλοτησίαν προπιὼν τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ τὸν
ρητινίτην προσενεγκὼν αὐτῷ ἐν σκεύει κολοκύνθης, προσεῖπε: «Ἐ-
τσι, Πρέντσιπα, θὰ τρῶς π.λὴ καὶ θὰ πίνης διὰ τὴν ἐλευθερίαν
αὐτῆς πατρίδας!» Ἀσμένως ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦτον.

Αὐτὸν εἶχε τὸν διδακτικὸν σκοπὸν τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνου,
ἀνδρὸς ἀρχαίου πραγματικῶς καὶ πολλὴν δεικνύοντος πάντοτε παρ-
ρησίαν πνεύματος. Ἀλλ' ὅμως, καθὼς ὄλων τῶν ἀνδρῶν μιᾶς δεδο-
μένης ἐποχῆς, οὕτω καὶ ἡδὴ πᾶν βῆμα, πᾶς λόγος καὶ πᾶσα σχέσις
τοῦ Ὑψηλάντου παρατηρεῖτο διὰ τοῦ πολιτικοῦ μικροσκοπείου τῆς
μεγαλητέρας περιεργείας. Διὰ τοῦτο τὴν ἐν τῷ πλοίῳ κατὰ πρῶτον
συλληφθεῖσαν δυσἀρέσκειαν τῶν προκρίτων ἤβησε τὸ γεῦμα τοῦ Κο-
λοκοτρώνου, ὡς οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν προσκληθέντος.

Αὐθημερὸν, συνοδευόμενος παρ' ὄλων τῶν ἐν Ἀστρεῖ, ἀνέβη εἰς
τὸν Ἅγιον Ἰωάννην ὁ Ὑψηλάντης, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας μετέβη εἰς
τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων, ἀξιούμενος πανδήμου πομπῆς, πλή-
ρους χαρᾶς καὶ ἐλπίδων. Στρατῶς καὶ περίοικοι ὑπερέβαινον ἡδὴ τοὺς
δεκακισχιλίους, καὶ διὰ τοῦτο ἐψάλη ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, κατὰ τοὺς ἄ-
λωνας, ἡ ἀνήκουσα πρὸς τὸν Ὑψιστον δοξολογία, καὶ ἀνεγνώσθη εἰς
ἐπήκοον πάντων τὸ ἀκόλουθον περὶ τοῦ Δημητρίου συστατικὸν ἔγ-
γραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

«Φίλιπταὶ Ὁμογενεῖς Πελοποννήσιοι!

«Ἰδοὺ ἡ περιμενομένη εὐτυχὴς ἐποχὴ, καθ' ἣν μέλλομεν νὰ ἀναφα-
νῶμεν ἄξιοι τῶν λαμπρῶν προγόνων μας καὶ ἀληθεῖς τῶν Ἑλλήνων
παῖδες! Τὸ ἔθνος σήμερον, αἰσθανόμενον τὰς δυνάμεις του, σπεύδει προ-
θύμως νὰ καταθραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας, καὶ ἀνα-
λαμβάνον τὰ ἐθνικὰ του δικαιώματα νὰ ἀνεγείρῃ τὰ τρόπαια τῆς ἐλευ-
θερίας του. Τὰ ὅσα κατὰ καιρὸς διάφοροι ἀπώστολοι, διάφοροι προκη-

ρύξεις ἀνήγγειλαν εἰς ὑμᾶς, σήμερον ἐμθαίνουσιν εἰς πρᾶξιν. Καὶ ἥδη παραιτῶν τὴν ἀλλοδαπὴν, μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, συγγενῶν καὶ στρατεύματος Ἰκανοῦ, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς κραταιᾶς ἡμῶν ἐθνικῆς σημαίας τοῦ ἀναγεννωμένου Φοίνικος, διέρχομαι διὰ τῆς Βλαχο-Μολδαβίας, σπεύδων νὰ φθάσω τὰ ἱερὰ τῆς πατρίδος ἐδάφη, ὅπου οἱ Λεωνίδαὶ καὶ Ἀγησίλαοι ἐκ τῶν τάφων μᾶς προσκαλοῦσι.

«Σήμερον λοιπὸν καὶ ὑμεῖς, ἐνδοξα τῆς Πελοποννήσου γεννήματα, ὑμεῖς, οἵτινες εἴσθε ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, ῥίψετε πλέον τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρίσεως, καὶ ἐνδυθῆτε τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα, κηρύττοντες τὸ κατὰ τῶν Ἀσιανῶν βαρβάρων ἄσπονδον ὑμῶν μῖσος, καὶ μιμούμενοι πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, λάβετε γενναίως τὰ ὅπλα καὶ συγκροτήσατε πάλιν πολέμους εἰς Θερμοπύλας καὶ Δεϋκτρα.

«Ἐπὶ τούτοις στέλλω πρὸς ὑμᾶς τὸν φίλτατόν μου ἀδελφὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄνδρα φιλογενέστατον, πατριώτην ἄριστον καὶ εἰδήμονα τῶν διατρεχόντων. Οὗτος ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἀνδρείας σας καὶ τῆς ἔμφορονος συμφωνίας σας, θέλει σᾶς ὁδηγήσει εὐκόλως εἰς τὸν πρὸς ὃν ἔργον. Δύσατε λοιπὸν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους του, καὶ θέλετε ἴδῃ ἐντὸς ὀλίγου τὴν μὲν τυραννίαν κατακρημνιζομένην, τὴν δὲ ἐλευθερίαν ὑμῶν ἀνυψομένην, καὶ στηριζομένην εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς κατοικίαν.

«Τῇ 2 μαρτίου 1821.

«ἐν τῷ Γενικῷ Στρατοπέδῳ Τίργο-Φορμὸς τῆς Μολδαβίας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως ὁ Βάμβας, καὶ συνεπῶς ὠμίλησε λόγον παραινετικὸν (α), ὃν διεδέχθησαν πυροβολισμοὶ πυκνότατοι καὶ ἀνευφημίαι μακραὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν Ὑψηλαντῶν (β).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΡΙΤΟΥ.

ΣΕΛΙΣ 3.

(α) Ἐκ τῶν ἀκολουθῶν δύο διαμαρτυριῶν τοῦ Δικαίου, τῆς μὲν πρὸς τὸν Ἑάνθον, τῆς δὲ πρὸς τὴν Ἀρχὴν τῶν Φιλικῶν, καταφαίνονται τὰ τότε πράγματα τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅσης ἀναμείνεται ἀνυπομονησίας ἡ εἰς ταύτην κατάβασις τοῦ Ὑψηλάντου κατὰ τὸ ἐν Ἰσμηλίῳ γενόμενον σχέδιον. Ἰδοὺ ἡ πρώτη.

« Ἀδελφὲ Θυμῆδῃ (Ἑάνθε).

« Δὲν ἤξεύρω, διατὶ περιωρίσθης εἰς τὸν ὀρίζοντά σου, καὶ ἄλλο δὲν ἤξεύρεις πλέον παρὰ νὰ συμβουλευῇς τὸν Δικαίον, νὰ μὴν ὀρμῇ κατὰ τὴν συνήθειάν του, καὶ ἄλλα κουροφέξαλα. Ὁ Δικαίος, φίλε, ἔκαμεν, ὡς ἐπροστάχθη. Τὰ δανείσματα ἔγειναν πρὸς τὰ σύνεφα ἀπὸ μέρους τῆς βροχῆς. Αὐτὰ βιαζόμενα ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τί θέλεις ἡ εὐγυνεῖά σου ; Νὰ μὴν ἀκουσθῇ μικρὸς κἄν δοῦπος ; Οἱ φρόνιμοι πρῶτον σκέπτονται ταῦτα, καὶ ὕστερον ἀποφασίζουσι, καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις μένουσι σταθεροί. Θαυμάζω, πόθεν ἡ βραδύτης τοῦ σεβαστοῦ Καλοῦ, καὶ δὲν ἐφάνη ἄχρι τοῦδε εἰς τὸ Ν. 2, περιμενόμενος πρὸ πολλοῦ, καθὼς ὑποσχέθη καὶ διέταξεν εἰς τὸ Ν. 104. Ἐγὼ ἐξετέλεσα τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τὰ πρακτικὰ μου ὅπως οὖν καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τώρα ἐφανερώσα ἐν ἐκτάσει γενικῶς πρὸς τοὺς Κυρίους. Τὸ πᾶν τῆς πραγματείας μας ἐπληρώθη. Οἱ πρόθυμοι ἐνταῦθα καὶ εἰς Ν. 20 καὶ 26 ἴστανται κελχόντες, καὶ οἱ δυστυχεῖς καὶ ἐκδικητικοὶ μας διέταξαν Βριάρως. Ἐφρύντισαν καὶ ἱκανὰ ὑποδῆματα, ἐδάνεισαν καὶ πρὸς οὓς ἔδει, ὡς προέγραψα, στείλαντες τσιράκια εἰς εὐταξίαν τῶν πραγμάτων, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἔχουν τὰ ὅλα ἀναπεπταμένα πρὸς τὴν ἡγῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί δυστυχία εἰς τοὺς ἀθλίους προθύμους ! Ἐν ᾧ ἠλπίζομεν νὰ ἴδωμεν ἐνταῦθα τὸν Καλὸν ὅσον τάχιστα καὶ ἐδιαζόμεθα, μανθάνομεν, ὅτι ἐτι χροντριβεῖ εἰς τὸ Νοῦμερόν του.

« Φίλε, ὁ καιρὸς παρέρχεται, καὶ δὲν προσμένει τὴν ἐδικὴν μου καὶ ἐδικὴν σου ἀργοπορίαν. Τὸ νεγότισον, καθὼς ἤξεύρεις, χρειάζεται τάχος, ὅτι ἐπιφέρει ζημίαν εἰς τὸ ἐμπόριον ἡ βραδύτης καὶ ἀμειλεία του. Ἐνταῦθα εἶναι μέγας βρασμός, καθὼς ἴσως καὶ ἄλλοι διὰ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν συνέφων, τὰ ὅποια συνωθούμενα καὶ συγκρούμενα ἀδύνατον νὰ μὴ δουπήσουν μικρὸν ἢ μέγα, ὥστε νὰ φθίσῃ ὁ δοῦπος καὶ πρὸς τοὺς μετοίκους, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ καὶ σκοτεινιάσμα διὰ ξεβουλωμάτων, ὡς ἐπέφερε καὶ θρασυπέεται διὰ τῆς γλαυκίης καὶ ἐάν τις ἄνεμος τυφωνικὸς τὰ ἐκτυλίξῃ μικρόν, (ἐν τις ἀσυμφωνία τὰ διαίρεση μικρόν τι), ἄφευκτα προσμένοντες κεραυνούς αἰθαλίεις. Λοιπὸν, φίλε, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, ἐπιταχύνετε τὸν σεβαστὸν Καλὸν, ὅτι, ἂν παρέλθῃ ἑορτὴ μία καὶ δὲν φανῇ, τὰ ἀγκάθια ὡς σκοτεινιασμένα δύνανται νὰ κεντήσουν τοὺς προθύμους μας ἀεγπαισθῆτως, καὶ τότε ἡ ἀμαρτία ἂς ἡ-

ναί εἰς τὸν λαϊκὸν σας, ἐπειδὴ ἄνευ ὑψηλοῦ ὀνόματος δὲν ἤξεύρω, ἂν κατορθώσω-
μεν βιασμένοι, ὅσον πρέπει.

«Δὲν ἐκτείνομαι. Τὰ πάντα καλὰ. Νύκτα μόνον ἔχομεν μήπως βραδύνη, καὶ νύκ-
τα μεγάλην, ἐπειδὴ τὰ ἔδω ἀγκάθια δὲν εἶναι, ὡς ἄλλων μερῶν, ἀλλὰ φυτρύνουν μὲ
ζωηρότητα. Ὁ κομιστὴς Πατρίκιος, τὸν ὁποῖον συνιστῶ εἰς τὴν φιλίαν σας, ἰοακμή-
σιος, θέλει σοὶ εἰπεῖ διὰ ζωσὸς φωνῆς. Λοιπὸν ἐνεργήσατε τὰ ὑποσχεθέντα κ' ἐσεῖς,
ἐπειδὴ ἡ μὲν ὠφέλεια καὶ τὸ κέρδος ἐστὶ κοινὸν, ἡ δὲ ζημία καὶ κατακρίσεις εἰς ἑά-
ρος σας.

«Τὰ τοῦ Ἀνανία ἐνταῦθα ἀκούονται ἀμυδρῶς πως. Τὸν Δικαῖον καὶ Παρβαῖδον ἔχουν
διὰ ποιητικὸν αἷτιον. Ὁ συνοδοιπὸρος τοῦ αὐτοῦ Μ. φθάσας εἰς τὸ Ν. 2, ἐκήρυξεν,
ὡς ἔμαθον κατ' αὐτὰς, ὅτι αὐτὸς ἐκινήθη διὰ τὸ Ν. 39, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω νὰ ἀφυνώ-
σῃ τοὺς πρὸς αὐτὸν χαίνοντας. Ὁ 140 μ' ἔγραψε ζητῶν βοήθειαν, ἐπειδὴ ὁ Παρβαί-
δης μόνον δύο φατούρας τῷ ἔδωκεν ὑποδημάτων· διὰ καὶ ἐσυγχίσθησαν· πλὴν εἰμαι
ἀναγκασμένος νὰ ἐμπλαστρώσω καὶ αὐτὸ τὸ πάθος, ὅσον δύναμαι. Ἑβρώσο.

«Ἀπὸ 8 νοεμβρίου δὲν ἔλαβον γράμμα σου καὶ ἡ αἰτία ποῖα, ἀγνοῶ. Μὴ μὲ κάμε-
τε, φίλε, αὐτὸ τὸ ἄδικον· τέλος πάντων νὰ ἤξεύρω καὶ ἐγὼ τοὺς σκοποὺς σας. Περι-
κλείω εἰς τὸ πρὸς τοὺς Κυρίους καὶ ἐν δάνεισμα, ὅπου θέλετε ἴδετε ξεβούλωμα λαμ-
πρότατον, τὸ ὁποῖον σήμερον ἐκομίσθη μοι. Διὸ ἡ ταχύτης εἶναι ἀναγκασιότατη, καὶ
φρονεῖσθε, ὅτι ἐκορυφώθη πλέον. Ἐάν δὲ ἀπὸ περιστάσεως ἐμπεδίσθη ὁ Κάλος, τέλος
πάντων ἂς σταλθῇ ἄλλος τις ὁμοῖός του. Πάρετε μέτρα, πάρετε μέτρα! Οἱ λόγοι δὲν
κάμουν δουλειάν. Εἰς τὰ κλοῦμπια δὲν γίνονται ἄνδρες, οὔτε εἰς τὰ ταντούρια. Σῶς
τὰ λέγω μὲ ἀγανάκτησιν, διότι ἐξεδεύεται τοσοῦτος καιρὸς. Ἡ ἀμαρτία εἰς σᾶς! Καὶ
τέλος, ἂν ὁ εὐαγγεῖς μᾶς ἐπισκιάσῃ, φαντασθῆτε καὶ τὰ μέλλοντα.

«Τῇ 22 φεβρουαρίου 1821 ἐκ τῶν Ν. 1.

Ὁ σὺς εἰλικρινὴς ἀδελφεός }
«ΑΡΜΟΔΙΟΣ».

Ἰδοὺ καὶ ἡ δευτέρα, αὐθημερὸν γεγραμμένη καὶ πρὸς τοὺς Ἀρχηγούς ἀποσταλεῖσα.

α' Ἐντιμὸτατοι Κύριοι.

«Καὶ πρότερον κατὰ τὴν ἐπιταγὴν σας δὲν ἐλείψαμεν νὰ γράψωμεν πρὸς τοὺς Ν.
2. Ἐκδικητικοὺς τὰ δέοντα περὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ μπιλάντσου, διὰ νὰ ἐτοιμάσω-
σι τοὺς λογαριασμοὺς τῆς συντροφίας μας· τὰ ὅποια γράμματα μολοντοὶ βραδείως
ἔλαβον διὰ τὴν κακοήθειαν τοῦ κυρίου Π. Ρ, εἰς τὸν ὁποῖον ὡς ἱερὰ ἐνεπιστεύθη αὐ-
τῇ ἡ παρακαταθήκη, μολοντοῦτο εἰ δυστυχεῖς οὗτοι ἀπόγονοι τῶν προγόνων μας ἔ-
φησαν τὰ ἀνὰ χεῖρας ἔργα των, καὶ παρεδύθησαν ὅλοι ἀμέσως εἰς τὰ κοινά. Καὶ τό-
τε μὲν δὲν ἐπαύσαμεν νὰ ἐνεργήσωμεν τὰς ἐπιταγὰς σας, καὶ ἔπειτα ἐν ῥῆγιδι εἰς τὸ
Ν. 104 λαβόντες τὰς διαταγὰς τοῦ σεβαστοῦ γενικοῦ ἐφόρου, οὔτε ἀμελήσαμεν, οὔτε
καιρὸν διετρίψαμεν ματαίως· ἀλλ' ἐφοδιάσαντες τὰ ἐνδεδεικμένα σύνεφα εἰς τὰ περὶ τὸ
Ν. 51 μέρη μὲ τὰς ἀναγκαίας ἐτοιμασίας, ἀμέσως διεπλεύσαμεν εἰς τὸ Ν. 62, ὅπου
τί χρῆ λέγειν τὰ ἐπιχειρήματά μου; (Ἀναφίρων ἐνταῦθα, ὅσα, ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως κατὰ τὰ τέλη νοεμβρίου, ἔπραξεν ἐν Κυθωνίαις, ἐν Σμύρῃ, ἐν Ἰ-
δρα καὶ Πίτοιαις, προχωρεῖ.) Κατὰ τὸ τέλος δεκεμβρίου διεπέρασα εἰς τὸ Ν. 2, καὶ
παρῆλθον μὲ καλὴν ἐκθεσιν· ὥστε, ἐπειδὴ ἠλπίζομεν τοῦ Καλοῦ μας τὸν ἐρχομὸν ἔ-
σον τάχος, τόσον οἱ ἐκδικητικοί, ὅσον καὶ οἱ πρόθυμοι εἶναι μετέωροι καὶ ἴστανται
κεχρηγότες πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ αὐτοῦ Καλοῦ. Περὶ τούτων καὶ τὰ ἀποφασισθέντα ἐν
συνόδῳ (τῇ τοῦ Αἰγίου) σᾶς εἰδείσαμεν καὶ πρὸ τοῦ, μέσου τῶν 62, καὶ τώρα πά-
λιν ἐπίτηδες στέλλομεν τὸν ἐπιφέροντα καπιτάν Γ. Πατρίκιον ἰοακμήσιον μὲ τὸ παρὸν

μας, διὰ τὰ αὐτὰ ἀναγγεῖλη τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ διὰ ζωστικῆς φωνῆς. Λοιπὸν, διὰ τὸν Θεὸν μὴν ἀφήσετε νὰ παρέργεται ὁ καιρὸς. Οἱ μέτοικοι πληρωμὴν μὲ πληρωμὴν σκοπεύονται, καὶ εἶναι νύκτα, καὶ νύκτα μεγάλη, καὶ ἔχετε νὰ δώσετε λόγον, ἐάν διὰ τὴν ἄρρηκτον τοῦ προσδοκωμένου Καλοῦ ἄνθους βιασθῶμεν εἰ πρὶθυμοί· νὰ πάθωμεν ζημίας, ὅσας δὲν ἐλπίζομεν, τὸ ὅποιον ἀφαικνύται, ἐάν δὲν φανῇ ὡς ἐορτὴν μίαν ἐνταῦθα, θέλομεν δοκιμάσαι ἀπὸ μέρους τῶν ἀκανθίων, ὅσα ἡμπορεῖτε νὰ στοχασθῆτε, ἄνευ λόγου κινούμενοι, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἡ τάξις καὶ ἁρμονία τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ ἐν καιρῷ πρὸςβλεψίς τῶν πραγματειῶν καὶ πόλῃσις αὐτῶν. Πάρετε λοιπὸν μέτρα, ἐάν δὲν ἀγαπᾶτε νὰ ζημιωθῶμεν. Ὁ καιρὸς περὶ καὶ δὲν προσμένει τὴν βραδύτητα καὶ τὰ κέρη, οὕτως εἰπεῖν, ἐκαστοῦ ἡμῶν.

«Τὰ τοῦ Πενθερεῦ προχωροῦν γιγαντιαῖα μὲ τῶν προθύμων βουαρέων μας τὴν βοήθειαν, καὶ τοῦτο βεβαιούται ἐκ τῶν Ν. 20. Δὲν ἐκτεινόμεθα περαιτέρω, ἀλλὰ ἐπὶ ἀναλαμβάνοντες, ὅτι νὰ ἐπιταχυνθῇ ὁ σεβαστὸς μας Καλὸς, μένομεν περιμένοντες ἔτι τὰς ἀποκρίσεις σας, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Καλόν. Ἀναγνώσατε τὸ περικλειόμενον, ὅπου θέλετε ἰδεῖ λαμπρότατον ξεβούλωμα. Σήμερον ἐκομίσθη ἐπ' ἀγαθῶν διὰ ὅσας τὸ περικλείω νὰ ἴδῃτε, πῶσον ἐκορυφώθη τὸ πρᾶγμα. Πάρετε λοιπὸν μέτρα. Ὁ καιρὸς δὲν προσμένει τὴν ἐδικήν μου καὶ ἐδικήν σας ἀρχοπορίαν· καὶ τέλος ἡ κατάκρισις καὶ τὸ αἰώνιον ὄνειδος τῆς ζημίας ἃς ἔχει εἰς βάρος σας. Ἐρρώσθε.

«Τῇ 22 φεβρουαρίου 1821 ἐν Ἀριθ. 2.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ.

«Ἰ. Γ. Αὐτὸ τὸ ξεβούλωμα προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐκοσμίαν τῶν . . καὶ δόξα τῇ εὐδοσίᾳ τοῦ Καλοῦ, εἰς τὸν ὅποιον πολιτευόμενος τοὺς ἐσύστησα».

(6) Ὅτε ἡ ἀρχὴ καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν Τούρκων συσχεφθέντες ἐν τῇ Τριπόλει περὶ τοῦ ποιητέου, δι' ὅσα ἔλαβον διδόμενα περὶ τοῦ ἐπικαιμένου κινήματος, ἀπεφάσισαν τὸν περιορισμὸν τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, δύο ἐκ τῶν τοῦ κλήρου ὁ Μονεμβασίας Χρυσάνθος καὶ ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανός, καὶ εἰς ἐκ τῶν προκρίτων ὁ τῆς Λακεδαιμόνους Παναγιώτης Κρεβατᾶς, συνήλθον ἐν ταῖς Καλάμαις συναινέσει καὶ τῶν ἄλλων, καὶ ἐκεῖ προσεκάλεσαν τὸν Μαυρομιχάλην, ὅπως ἴδωσι καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς διαθέσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ πολέμου. Ὁ Μαυρομιχάλης εὐερίθη ἐνθουσιῶν καὶ μετὰ ὑποσχόμενος. Ἀλλ', ὅτε εἶδεν εἰσελθόντας εἰς τὴν Τριπολιν ἄλλους τε καὶ αὐτὸν τὸν Μονεμβασίας καὶ Χριστιανουπόλεως, ὑπέλαβεν ἀδύνατον πλέον καὶ ἀπολύτως ἐπικινδυνὸν τὴν κίνησιν τῶν ἑπών, ὡς μένοντος τοῦ λαοῦ ἄνευ ἀρχηγῶν, καὶ διὰ τοῦτο ζητηθέντα ἐπιμύνης παρὰ τῶν Τούρκων ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἀπέστειλεν ἐμπρεύοντα ἐν τῇ Τριπόλει. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν κατίβη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ δευτερότοκος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Γεώργιος, ὃν ἐρυγάζευσαν οἱ ἐκεῖ ἔφοροι, πλεῖστα ὅσα βεβαιῶν τοῦτον περὶ Ῥωσσίας καὶ τῆς ἀφαικτου κηρύξεως τοῦ Ῥωστικοῦ πολέμου. Αἱ διαβεβαιώσεις αὗται τοῦ ἐνθουσιῶντος υἱοῦ εὐερίθησαν σύμφωνα πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις τοῦ συλλογιζομένου πατρὸς, ὡς ἔχοντος ἐν χειρὶ γράμμα τὸ τοῦ ἐν Πάτραις Ῥωστικοῦ προξένου, δι' οὗ ὑπελάμβανεν ἀπορρέοντα τὰ πάντα ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐνεργούμενα διὰ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ῥωσσίας. Ἰδοὺ τὸ γράμμα.

«Τὰ γράμματα εἰς χεῖράς σας ὅπου πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς χεῖρας τοῦ Ἀθανάσιου Τζακλόγλου, τὰ ὅποια ἤδη τοῦ ἀδικοφρονουμένου Γαλάτη, ὅπου εἰς αὐτὸν πολὺ εὐρίσκονταν τῆς ἀδελφότητος, καὶ ἴσως ἄσπρα ἀριετή· τοῦτο ἔπεται νὰ τὸ κάμει, διὰ νὰ φυλάξωμεν τὴν ἀδελφότητα, ἕως νὰ λάβωμεν δευτέραν προσταγὴν πρὸς διατήρησιν τοῦ Γένους. Ὁ ἐπιφέρωντάς σας τὸ παρὸν μου εἶναι ἀδελφός, ὀνόματι Παπαρρήγόπουλος, καὶ μυστικός μου, τοῦ ὁποῦ θέλει δώσεται τὸ γράμμα σας. Ἐάν τὰ

γράμματα δὲν τὰ εὑρετέ εἰς τὸν Τσακάλογλου, θέλει τὰ εὑρετέ εἰς τὸν Κερνήλιον.

Ὁ εἰλικρινὴς φίλος σας καὶ ἀδελφός
«ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΛΑΣΣ . . . » ΣΟΠΟΓΛΟΣ».)

Ἐπὶ τοῦ γράμματός τοῦτου βλέπομεν σεσημειωμένον ἰδιουχείρως παρὰ τοῦ Μαυρομιχάλου τὸ ἔξης: «Τὸ γράμμα τῆς ἀπάτης». Ἐνταῦθεν δὲ φαίνεται ὁμολογούμενον, ὅτις οὗτος συνέλαθε κατ' ἀρχάς καὶ ἔσωζεν ἰδέας ὑψηλὰς περὶ τῆς ἑταιρίας καὶ περὶ τῶν ὀλικῶν μέσων τοῦ ἀγῶνος ὡς ἐκ τοῦ γράμματός τοῦ Βλασσόπουλου, καὶ ὅπως ἔπειτα ἐξέτιμα τοῦτο, κηρυχθέντος τοῦ πολέμου ἀνευ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἀνευ μεγάλων βοήθημάτων πολεμικῶν ἔξωθεν.

(γ) Ἐν τῇ σελ. 338 τοῦ Δοκ. ἱστ. περὶ τῆς Φιλ. ἑταιρ. διαλάβομεν τὴν εἰς Ἰδραν ἀποστολὴν καὶ ἀποτυχίαν τοῦ Σπυρίδωνος Χαλαλάμπου. Ἐνταῦθα δὲ καταχωρίζομεν τὴν περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν συστατικὴν ἐπιστολὴν τῶν ἐν τῇ Διγίῳ συνελθόντων κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, ἔχουσαν οὕτω.

«Εὐγενέστατοι Ἀρχόντες καὶ ἀδελφοὶ τῶν νήσων Πετσῶν
καὶ Ὑδρας, χαίρετε.

«Ὁ τὸ ἡμέτερον συνεπιφέρειν εἶναι εὐγενὴς, τίμιος καὶ ἀδελφὸς πιστὸς, ὅστις πέμπεται διὰ κοινῆς γνώμης πρὸς ὅμᾶς τοὺς φιλογενεῖς ἀδελφοὺς ἐπιτηδεύς, διὰ νὰ σᾶς κοινολογήσῃ, ὅσας ἰδέας καὶ φρονήματα ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ δώσετε πίστιν εἰς τὴν εὐγενείαν του, καὶ ἐπομένως, ὡς φιλογενεῖς καὶ γείτονες, νὰ μᾶς κοινολογήσῃτε καὶ ἡ εὐγενεία σας δι' αὐτοῦ τοὺς σκοποὺς καὶ φρονήματά σας, καὶ ὅτις ἰδέας ἔχετε περὶ τοῦ προκειμένου. Ὅντες γείτονες, ἀγαπῶμεν νὰ συνυπακουώμεθα διὰ συνεχοῦς ἀλληλογραφίας, ἵνα συντρέχωμεν εἰς τὸ ἔργον ἐκ συμφώνου καὶ, μὲ τὸ νὰ ἔρχεται φωνὴ ζῶσα, περικτὴν νὰ ἐκτανθῶμεν περισσότερον. Εἴητε υγιαίνοντες ἐν πολλοῖς ἔτεσι.

«Ἐν Βοστίτζ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1821.

ἀδελφοὶ πρόθυμοι

«Πατρῶν ΓΕΡΜΑΝΟΣ, Χριστιανουπέλεως ΓΕΡΜΑΝΟΣ, ὁ Κερνήκης ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, ΔΕΗΜΑΚΗΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΟΝΤΟΣ, ΔΕΗΜΑΚΗΣ ΦΩΤΗΛΑΣ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΘΕΟΧΑΡΑΚΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ».

Σημειοῦμεν δὲ, ὅτι ἐκ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ καθαρώτερος φαίνεται ὁ λόγος τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σπυρίδωνος Χαλαλάμπου, καὶ οὐχὶ ὅπως εἰσχωρήσαμεν αὐτὴν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευμένῳ Δοκίμῳ τοῦ 1834.

(δ) Ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ συνέλαθε καὶ πρὶν ἐτι ὑπονοίας φορερὰς καὶ κατὰ τοῦ Ἀναγνωσταρά, εἰ καὶ οὗτος ὑπεκρίντο ἐπιτηδείως πρὸς τὸν Κιαμὺλ βεγῆν, διατηρῶν μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν πλήρη πονηρίας, δαικνόμενος ὅλος πιστὸς καὶ πάντοτε ἐξυμνῶν τούτον ὡς ἀνθρώπον μέγαν καὶ δίκαιον. Καλάμιός τις Τσάνες (Ἰωάννης) ὀνόματι, ἀποδεδειγμένος ἀπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἐσύχναζε παρὰ τῷ Κιαμὺλ βεγῇ, ἐπατιῶν προστασίαν. Ἡ ὡς μεμνημένος δὲ τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου, ἢ ὡς μαθὼν παρ' ἄλλων περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀναγνωσταρά, κατήγγειλεν αὐτὸν τῷ Κιαμὺλ βεγῇ, ὅτι διελθὼν ἐκ τῶν Πετσῶν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Πολιαν-

νὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, χρηματολογεῖ λόγῳ μὲν συστάσεως σχολείου ἐν Λακωνίᾳ, ἐπὶ σκοπῷ δὲ κινήσεως κλεπτικῶν συμμεριῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Κατ' εὐτυχίαν γνωρίσας ἀμέσως τὴν καταγγελίαν ταύτην ὁ παρὰ τῷ Κιαμῆλ βεγῇ γραμματεῶν Γεώργιος Διδασκαλόπουλος, τιμιώτατος ὢν ἑταῖρος καὶ χρησιμώτατος, εἰδοποίησε τῷ ἐν Τριπόλει Ἀρβάλῃ, καὶ δι' ἐκτάκτου πεζοῦ ὠδηγήθη ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὅπως ἀποχωρήσῃ ἀφ' αὐτῆς ὡς κινδυνεύων. Καὶ ἀληθῶς διορισθεὶς μουσικῶς παρὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ὁ ἐν Μεγαλόπολει Τούρκος Χαμδῆς, ἓνας τῶν φημιζομένων «εἰσέχ», ἵνα φέρῃ εἰς Τρίπολιν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, μετέβη μὲν εἰς Πελαϊανήν, ἀλλ' οὐχ εὗρεν αὐτὸν, πρὶν τριῶν μῶλις φυγόντα ἐκεῖθεν ὥρῳ. Οὕτως ὁ μὲν Ἀναγνωσταρᾶς διεσώθη τότε· ὁ δὲ καταγγέλων Τσάνης ἀπέθανεν αἰφνίως καὶ ἐτάφη.

ΣΕΛΙΣ 4.

(α) Τοῦτον μετακαλέσατο ἐκ τῆς Κορίνθου ὀλίγη πρότερον ἢ ἐν Τριπόλει ἀρχὴ, ἥμα ἤρξαντο αἱ περὶ ἐπαναστάσεως ὑπόνοιαι, διὰ τε τὸν διακεκριμένον νοῦν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τόπου κολοσσιαίαν ἐπιέρεσιν· ἀναμφιβόλως δ' ἠθέλησεν αὐτὸν οὐ μένον ὡς σύμβουλον, ἀλλὰ καὶ συνυπεύθυνον ἐπὶ ὅλων τῶν ἐνδεχομένων.

(β) Περί τῆς τύχης τοῦ ἀσιατικοῦ τούτου στρατοῦ ἔρα ἐν Κεφ. Γ' τοῦ παρόντος Μέρους (Ψαρά).

ΣΕΛΙΣ 5.

(α) Ἐν τινι περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐκθέσει προσώπου, πολὺ μέρος λαβόντος εἰς τὰ περὶ τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἀναγινώσκουμεν τὰ ἀκόλουθα. Ταῦτα δὲ ὡς ἀνάπτυξιν τῶν ἐλπίδων, ὅσα εἴπομεν ἐν τῇ σελίδι 365 καὶ 366 τοῦ Δοκιμίου τοῦ 1834, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα κατ' ἐννοίαν καὶ ἐν περιλήψει.

«... Εἰς τὸν Ἰδραχμ. πασοῦν τῆς Πελοποννήσου ἀνεκαλύφθησαν ἐπιτηδεῖας παρὰ τιναν τῶν Ἀδελφῶν, καὶ δι' αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς γνῶσιν τῆς πόλης, ὅσα ὁ Μείτλαν ἐνῆργει περὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ πολλῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Μείερ. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ὁ Μείτλαν ὠδήγησε τὸν Μείερ, καὶ οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Φίλιππον Γρῆν, ἀγγλικὸν πρόξενον, καὶ τὸν Μπαϊμπουν, ἵνα λάθωσι πληροφορίαν τινὰ καθαρὰν περὶ τῆς δυνάμεως τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς περὶ τῶν Ἀγγλων ἰδέας τῶν ἑλλήνων κατοίκων ταύτης. Ἐνόμισε, φαίνεται, ὅτι οἱ Ἕλληνες θεωροῦσιν εὐτυχεῖς ἑαυτοὺς, εἰ μὴ λάθωσιν ἄλλον ἀντὶ τοῦ σουλτάνου κύριον, ἢ ἄλλως, κατὰ τὸν κοινὸν λόγον, «ἀλλάξωσι τὸ καθοῦκι μὲ τὸ καπέλλο». Ἀποτυχὼν δὲ ἤρξατο καταμηνύειν πρὸς τὸν σουλτάνον τοὺς Ἕλληνας, ὡς παρασκευαζομένους εἰς ἐπανάστασιν. Μάλιστα δὲ διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἐπέμψθη πρὸς τοὺς πρωτίστους Τούρκους τοῦ Μισθρᾶ ἐν γράμματι, ὀδηγοῦν τούτους, ἵνα εἰδοποιήσωσι τῷ πασοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῇ πόλῃ, ὅτι ἐξ ἑωσσικῆς πλοῖα ἔφερον εἰς τὴν Μάνην ἐφόδια πολέμου καὶ τροφάς, παρέλαβε δὲ αὐτὰ ὁ ἡγεμὼν Μαυρομιχάλης, ὡς συνακουόμενος μετὰ τῆς ἑωσσικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ γράμμα τοῦ το μετεδιδόσθη εὐθὺς πρὸς τὸν ἐν Τριπόλει καϊμακάμην Μουσταφᾶ βεγῇ, καὶ οὗτος ἀμέσως συγκαλέσας τέσσαρας τῶν πρωτίστων Τούρκων καὶ συσχεθεὶς μετ' αὐτῶν, ἔγραψε πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ζητῶν πληροφορίας καὶ σφόδρα παραπνοούμενος διὰ τὴν τοιαύτην διαγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν καθεστῶσαν ἐξουσίαν. Ὁ Μαυρομιχάλης τότε, διεψεύσας τὴν περὶ ἑωσσικῶν πλοίων δοθεῖσαν εἰδοποίησιν,

ἀπέδειξεν ἐαυτὸν ἀδύον, καὶ προσενηκὼν, κατὰ τὸ σύνθηρος, ἐν δῶρον τῷ Μουσταφᾷ βεγῇ, ἀπήγαγεν, ὅπως δι' αὐτοῦ ἐμελογήσωσιν οἱ ἀγάδες τοῦ Μισθρᾶ τὸν γράψαντα τὸ γράμμα, ὑπερ ἰσχυροποιεῖ τούτον. Ἐγνωρίσθη μὲν οὕτως ἡ πηγὴ τοῦ γράμματος, οἱ Τούρκοι ἔμωσ καὶ ὡς ἐκ τῆς περιπτώσεως αὐτῆς καὶ ὡς ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων ὁπποῦντες, ἤρξαντο συσκέπτεσθαι, τίτι θανατώσουσι τῶν πρῶτιστος τῶν Πελοποννησίων. Τιοιούτης φύσεως μυστικῆς διαταγᾶς ἔλαβεν τότε καὶ ἡ ἐν Τριπύλαι ἐξουσία καὶ οἱ κατὰ τὴν Στερεὰν σατράπαι. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἱκανὴν ἐπήνεγκον ἀντίδραστον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν τοιούτων διαταγῶν ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐτοιμῶς ἐνωθέντων μετὰ τῶν σουλτανικῶν στρατῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ μετ' ἑλας τὰς πᾶσαν πιθανότητα ὑπερβαίνουσας καταδυναστεύσεις αὐτῶν καὶ τυραννίας (α) δι' ὃν λόγον ὁ μὲν Μπαμπᾶ πασσᾶς ἔγραψε τῇ πύλῃ λίαν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ταύτην δὲ ἡ πύλη διεβίβασε πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1820, ὁμολογούσα τὰς εὐχαριστήσεις ἐαυτῆς διὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐπήνεγκον αἱ πατριαρχικαὶ ἐγκύκλιοι. Διὰ τὴν Πελοπόννησον ἔμωσ ἐπέμψθησαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 νέαι μυστικαὶ διαταγαὶ περὶ τῆς θανάτωσεως τῶν πρῶτιστων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν.

Ὁ τότε καὶ μὲν Μιχὴλ Σαλήχ ἀπέκρυψε τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπὸ τοῦς πρῶτιστους τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατοικῶν Τούρκων, ὡς ἔχοντας σχέσεις τινας μετὰ τῶν προσώπων. Λαβὼν δὲ ὡς πρόσχημα τὴν ἀνάγκην τῆς θεραπείας τοπικῶν τιῶν ὑποθέσεων, συνελάλεσεν εἰς Τρίπολιν οὐ μόνον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προσετώτας καὶ τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τοὺς βοεβόδας τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα προλάβῃ οὕτω πᾶσαν ὑπόνοιαν κακῆν καὶ ὅτε εἰσῆλθον ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν, τότε ἐξηγήθη τὰ περὶ τῶν μυστικῶν διαταγῶν τῆς πύλης εἰς μόνους τέσσαρας, τὸν Χουσεῖν Κιαμῆλ βεγῇ, τὸν Μουσταφᾷ βεγῇ, τὸν Σέχ Νεσὴπ ἐρφένδην καὶ τὸν Νακῆπ ἐρφένδην. Ἐκ τούτων δὲ εἰς, φίλος ἴδιος ὢν τῶν προσώπων τῆς Ἀχαΐας, εἰδοποιήσεν ἀμέσως δι' ἀπεσταλμένου μυστικοῦ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ Μεχμέτ Σαλήχ κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς πύλης· αὐτὸ δὲ τοῦτο θέλοντες καὶ οὗτοι, εὐρισκόμενοι ἤδη εἰς τὸ λεγόμενον «γεφύρι» τοῦ Ἀμπίπαγαν, ἀπέχον δι' τῆς Τριπύλαιος περὶ τὰς ὥρας ὀκτώ, πολλὰ πρὸς τὸν συνευόμενον μετ' αὐτῶν βοεβόδων τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτογλου ἐξεφράσθησαν παράπαν κατὰ τοῦ ἐπιβόλου σκοποῦ τὸν Μεχμέτ Σαλήχ. Προσέθεντο δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι, μετρίστου ἐπενέγκῃ τὴν ἀνέγκουσαν θεραπείαν ὁ σουλτάνος κατὰ τὴν ἀναφορὰν, ἣν πέμπουσιν αὐτῷ ἀπ' εὐθείας περὶ τῆς προκειμένης πε-

(α) Ἐκτὸς τῶν βαρυτάτων συνήθων φόρων καὶ ἀδικιῶν, ἐκτὸς τοῦ προστεθέντος ἤδη ἐκτάκτου καὶ μεγίστου θάρους τῆς διατροφῆς καὶ τῆς μετακομισεως τῶν ἀποσκευῶν στρατοῦ τοσούτων χιλιάδων, οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην κἄν εἶχον παραγορίαν ὡς πρὸς τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν οἰκογενειακὴν ἀσφάλειαν. Οἱ βάρβαροι, ἀπ' οὗ διήρπαζον πᾶν τὸ προστυχόν, ματεχειρίζοντο τούτους καὶ ἀντὶ φορητῶν, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐβίαζον συζύγους, παρθέτους, ἄρρενα παιδιά. Καὶ ἔμωσ, ἐταν ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς ἐφθάσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν παῦσιν τῶν ἀνοσιουργημάτων αὐτῶν, ἡ πύλη οὐδεμίαν ἀντίρρῃσιν δίδουσα, διέταξε τὴν ἄμεσον ἀναχώρησιν τούτων ἐκείθεν, ἀπειλήσασα ἔτι καὶ θανατικὴν τιμωρίαν, εἰ μὴ ὑπακούσωσι. Πραγματικῶς δὲ, τί ἄλλο ἡδύνατο ἡ πύλη, ἢ τί ἔμελεν αὐτῇ, εἰ μὴ διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρῶτους κατέστρεψε τοὺς λαοὺς ἐαυτῆς; Τὰ αὐτὰ συνέβαινον κατ' ὅλους τοὺς πολέμους τῆς Τουρκίας ἰσχυτερικοὺς καὶ ἰσχυροτέρους, ὡς καὶ ἐπὶ ὅλον τὴν ἀννεστη πόλεμον τῆς Ἑλλάδος.

ριστάσεως, αναγκάζονται, ἵνα λάβωσι περὶ ἐαυτῶν μέτρα ἀσφαλείας. Οὕτως αὐτοὶ μὲν ἀπῆλθον εἰς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας, ὁ δὲ Ἀρναούτογλου ἐπέστρεψεν εἰς Καλά-
βρυτα . . . »

ΣΕΛΙΣ 6.

(α) Ὁρθότερον Ἐμλῶκια ὠνομάζοντο δ' οὕτω παρὰ τῶν Τούρκων τὰ εἰς τὸ δη-
μόσιον ἀνήκοντα χωρία.

ΣΕΛΙΣ 8.

(α) Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ περιγραφὴ τις τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γεινομένων,
μνημονευομένη τῇ 20 ἰουνίου 1821 ἐν Ἱδρᾷ καὶ ἀρχομένη, ὡς ἀκολουθῶς : « Εἰς τὸ
ἡμέρος τῶν Καλαβρύτων μαρτίου 18 ἐκπρόχθη πρῶτον ἡ ἐλευθερία ἔπειτα εἰς τὸ
ἡμέρος Πάτρας καὶ Βοσσίτζας . . . »

ΣΕΛΙΣ 9.

(α) Κατήγετο ἐκ τῶν Χασίων τῶν Καλαβρύτων, ληφθεὶς ἐν τῇ Ὑπαιρίᾳ κατὰ τὸ
1818 παρὰ τοῦ Θεοχάρου Ρέντου ἕνεκα δὲ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων ἐαυτοῦ το-
σαύτην ἐκτέτατο ὑπόληψιν, ὥστε ὁ Δικαῖος, ὅτε κατέβη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
καὶ διηυθύνετο εἰς Πάτρας, κατὰ τὸν ἰανουάριον τοῦ 1824, κατέλυσε παρ' αὐτῷ, ὡς
πᾶσαν ἐγγυωμένην ἀσφάλειαν.

(β) Τὸ β α ρ ῶ, ἄλλην παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἔχον ἔννοιαν, σημαίνει παρ' ἡμῶν τὸ ἐ-
πιτίθεμαι δι' ὅπλων, πολέμῳ, θανάτῳ.

(γ) Κατακυριεύσας ἐκ δευτέρου, περὶ τὸ 1714, τὴν Πελοπόννησον παρὰ τῶν Ἐννε-
τῶν, ὁ σουλτάνος κατέστησε σιπαχίδας ἐν ταύτῃ οὐ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ πά-
σης ἐξωτερικῆς προσβολῆς, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ πάσης ἐπαναστατι-
κῆς ἀποπειράς. Τὸ περὶ σιπαχίδων μέτρον ὑπῆρχε γενικὸν καθ' ἅπασαν τὴν εὐρω-
παϊκὴν Τουρκίαν. Συνίσταντο δ' ὡς ἐπιπολὺ οἱ σιπαχίδαι τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιδρομῆς τῶν Ἐννετῶν διασπαρέντων φυγάδων Τούρκων εἰς τὴν Ἀ-
σίαν καὶ τὴν Ἑπείρον. Οὗτοι ἐνέμοντο ἱσθίως καὶ διὰ βερατίων τοῦ σουλτάνου τὴν
δεκάτην ἔλθον ἐν γένει τῶν προϊόντων τῶν χωρίων ἡ δὲ νομὴ αὕτη παρεχωρεῖτο ἀντὶ
μισθοῦ, καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς μεταβιβάζετο αὐτοδικαίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς.
Μόνος τῆς Πελοποννήσου οἱ σιπαχίδαι ἔχαιρον τὸ ἰδιαιτέρον προνόμιον τοῦ μὴ ἐκστρα-
τεῖν ἐξω τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ παντὸς δεδομένου πολέμου τῆς Τουρκίας.

ΣΕΛΙΣ 10.

(α) Μόνη ἡ Ἐκκλησία διετήρησε κατὰ παραφθοράν τινα τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα,
ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, καλοῦσα Κερνίκης τὸν ἐπίσκοπον Καλαβρύτων.

(β) Οἱ ἔλλοι τρεῖς ἐκ τῆς τάξεως ταύτης ἦσαν ὁ Ἀθανάσιος Κανακάρης ἐκ Πατρῶν,
ὁ Παναγιώτης Κρεββατῆς ἐκ Σπέρτης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Δολιγιάνης ἐκ Γόρ-
τυνος.

Δευτερεύουσα δὲ τάξις τῶν προεστώτων ἦσαν οἱ Νοταραῖοι ἐκ Κορίνθου, ὁ Φωτῆλας,
Θεοχάρδης, Ἀνδρέας Ζαήμες καὶ Μουρτογιάννης ἐκ Καλαβρύτων, Λόντοι ἐξ Αἰ-
γίου καὶ Πατρῶν, Γεώργιος Σισίνης ἐξ Ἠλείας, Παπαλέξης Οἰκονόμος καὶ Πανα-
γιώτης Ζαφειρόπουλος ἐξ Ὀλυμπίας, Ἀθανάσιος Γεωργιάδης ἐκ Τριφυλίας, Παπα-
τσώνης, Γεώργιος Δαρειώτης καὶ Παναγιώτης Καλαμαρειώτης ἐκ Μεσσηνίας, Ἀνα-
γνώστης Κοπανίτσας ἐκ Σπέρτης καὶ Δημήτριος Παρόπουκας ἐξ Ἀργεῶς. Τίλος δὲ,

ἐν τῇ τρίτῃ ἀνῆκον τάξει ὁ Θεόδωρος Βλάσσης ἐξ Ἀργους, ὁ Θεόδωρος Πέντας ἐκ Κορίνθου, ὁ Βιλαέτης ἐκ Πύργου, ὁ Κουγιᾶς καὶ Γεώργιος Βάρδαγλης ἐκ Τριπύλειος, ὁ Ἰωάννης Καράπαυλος ἐκ Κορώνης, ὁ Κυριακὸς ἐκ Καλαμών, ὁ Ἀναγνώστης (ἡ Ἰωάννης) Κοντάνης ἐκ Κυνουρίας καὶ ὁ Γεώργιος Οἰκονομίδης ἐκ Πύλου.

ΣΕΛΙΣ 12.

(α) Ὁρα ἐν σελ. 368—369 τοῦ ἱστορ. Δοκ. περὶ τῆς Φιλ. Ἑταιρ.

(β) Ἀρκεῖ, ἂν εἴπῃ τις μόνον, ὅτι διὰ τὰ παραμικρότερα σφάλματα ἐλάμβανε τριπλὴν χρηματικὴν ζημίαν, μίαν ὑπὲρ τοῦ ταμείου τοῦ Χουροῦ πασσαῦ, μίαν δι' αὐτόν καὶ μίαν λόγω πληρωμῆς τοῦ ποινικοῦ μηνύτορος (μπουμπασίρου).

ΣΕΛΙΣ 13.

(α) Σημειωτέον προσέτι, ὅτι τὸ ἔγγραφον αὐτὸ, ὅπερ εὑρομεν κατὰ τὸ 1826 ἐν Ναυπλίᾳ καλύπτει τὸ στέμιον λυκείου (λαδικοῦ) ἐνὸς παντοπωλείου, χρησιμεύει καὶ ὡς ἀντίρροπος ἐπίσημος, ὅσον τινὲς ἔγραψαν ἐσφαλμένως περὶ τοῦ πρώτου ἐν τοῖς Καλαβρύτοις κρούσματος, ἰσχυριζόμενοι ὡς ἀνυπαρκτον, ὅτι «ὁ Σαΐδης Λαλιώτης ἐβαρέθη ἐν ταῖς Καστάναις».

(β) Ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν κατὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπαρχίας τουρκικῶν ἀρχῶν, καὶ πρὸ πάντων τὰ δικηκτικὰ, ἰγράφοντο πάντοτε ἐν τοιαύτῃ μιջσαβέρη γλώσσῃ δι' ἑλλήνων γραμματέων. Ἐπίσης καὶ οἱ ἰδιῶται Τούρκοι ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τοὺς βασιλέας Ἑλλήνας διὰ τοιαύτης γλώσσης. Ἀλλὰ, καὶ μετ' ὅσον ἂν ἔφερεν αὐτὴ διαφθεράν διὰ τῆς ἐπιμιξίας τουρκικῶν λέξεων, δείκνυνται οἱ Τούρκοι δικαίτεροι τῶν προκατόχων κατακτητῶν Ἑννετῶν, ὡς σεβασθέντες τοῦλάχιστον τὴν γλῶσσαν τοῦ κατὰ τὴν ἐξουσίαν λαοῦ.

Συνήθως δ' ὁ τίτλος τῆς ἀρχῆς ἐσημειῖτο ἐν κεφαλῇ τῆς διαταγῆς εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, ὡς καὶ ἡ περίληψις τῶν διατασσόμενων, ἂν ἦσαν οὐσιώδη. Τοιαύτη προστίθεται καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ πασσαῦ λόγω μεγαλοπρεπείας, ἐνίοτε μὲν διὰ τῆς χειρὸς, ὡς ἐπιτοκλιέστον δὲ διὰ σφραγίδος ἕνεκα ἀγγραμματοσύνης.

Τῷ δὲ «ἐλέφ Θεοῦ» (Ἀλλάχ!) οὐδέποτε ἔχρυντο οἱ Τούρκοι ἐξουσιασταὶ οὐδὲν ἑτέρον βαθμοῦ καὶ τάξεως ἀντὶ δὲ τούτου εἴθετο παρ' αὐτοῖς τὸ «Μπα χάτι χουμαγιοῦν» (διὰ προσταγματος βασιλικοῦ). Ἐπομένως τὸ ἐνταῦθα «ἐλέφ Θεοῦ» ἐστὶ κατὰ χροίαν, ἀποδιδόμενη εἰς ἀνοήτους θεωρήσεις.

(γ) Παρατηρητέον ἐνταῦθα τὸν τρόπον, δι' οὗ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐκφράζεται, σιωπῶσα μὲν περὶ τοῦ Σαΐδῃ σιπαχῆ, ἀναφέρουσα δὲ μόνον «μερικοὺς περαστικούς». Ἀληθῶς, Τούρκος ἀνὴρ οὔτε ἐνδοῖ ποτὲ, πῶς δύναται κατὰ τοῦ Τούρκου ὁ κτήνος θεωρούμενος βασιλεῦς, οὔτε ὁμολογεῖ ποτὲ, ὅτι βασιλεῦς προσέβαλε Τούρκον διὰ τῶν ἑπώνων, ἂν τι τοιοῦτον συνέβαινε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μεχμέτ Σαλλῆ, ἐξ ὑπερφηφείας οὐκ ὠνόμασε τὸν Σαΐδῃ σιπαχῆν, ἵνα μὴ δείξῃ, ὅτι Τούρκος ἀνὴρ ἐστὶ προσβλητικὸς ὑπὸ βασιλέων.

ΣΕΛΙΣ 14.

(α) «Σουροῦτι» ἐννοεῖται ἡ τάξις «νέξρι χασαίτια» δὲ εἰσι τὰ ὑποσχετικὰ ἔγγραφα τῶν ἐπαρχιῶν, βεβαιωμένα παρὰ τῆς λεγομένης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐργᾶς Κρίσεως. Ταῦτα «νέξρι χασαίτια» ἐγγνώμενα τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐδοικόντων, ἐννεργέθησαν μετὰ τὴν ἑλλην. καταστροφὴν τῶν ἀρματολῶν τῆς Πελοποννήσου, γενεομένην τῷ 1806, οὕτως. Οἱ διοριζόμενοι προσετοί τῶν ἐπαρχιῶν καὶ δημογέροντες ἐπαρουσιάζοντο ἐνώπιον τοῦ Καδδῆ καὶ ὑποσχωνόντο ἐγγράφως τὴν

διὰ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐπαρχίας ἀποζημίωσιν παντὸς, ὅστις ὑπέκυπταν εἰς οἰανδήποτε ἢ παρὰ κλεπτῶν ἢ παρ' ἄλλων κακοποιῶν ἀνθρώπων ζημίαν. Τὰ τοιαῦτα ὑποσχετικὰ ἔγγραφα ἐδεβαίουτο διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ Καδδῆ, καὶ εἶχον πλήρως ἐπίσημον κύρος. Διὰ τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ὑπεχρέου καὶ ἐθεώρει ὑπευθύνους τοὺς κατοίκους κατὰ τῶν κλεπτῶν καὶ ταραχοποιῶν. Ἐν πάσῃ δὲ περιστάσει συνυπεχρέουντο πρὸς συνδρομὴν ἀμοιβαίαν καὶ αἱ πλησιόχωροι ἐπαρχίαι.

ΣΕΛΙΣ 13.

(α) Ἴδου μία τῶν διαταγῶν τούτου.

« Ἀγαπητοί μας γέροντες τῶν χωρίων Κατζάναϊς καὶ λοιποί,
σᾶς χαιρετῶ.

« Εἰς τὸ αὐτῷ διωρίσθη μὲ γνώμην καὶ ἀπόφασιν ἐδικήν μας ὁ καπετὰν Κωνσταντῆς Πετιμεζᾶς, διὰ νὰ ἐλθῇ νὰ συνάξῃ ἀνθρώπους. Ὅσοι λοιπὸν εἴσθε ἱκανοὶ καὶ μὲ ἄρματα, ἔλοι θέλετε ἀκολουθήσει κοντά του, προσέχοντες διὰ νὰ μὴ κάμετε στραπάτзон καὶ ἀταξίαν εἰς κανένα μέρος, ἀλλὰ χωρὶς γνώμην τοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ νὰ μὴν ἐπιχειρίζεσθε τὸ παραμικρὸν, ὅτι ὕστερον παιδεύεται ἐκεῖνος, ὅπου μὲ ἐδικὴν του σκοπὸν ἐπιχειρίζεται τὰ πράγματα καὶ ὡς σᾶς γράφω, νὰ ἐξακολουθήσετε. Ταῦτα.

« 20 μαρτίου Ζαρούχλα.

ἐδικὸς σας

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ »

(β) Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ αὐτῶν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην.

« Φίλε !

« Ὁ παρὼν στέλλεται ἐπίτηδες πρὸς ἀντάμωσίν σου. Λοιπὸν, ἀφ' οὗ πληροφορηθῇς ἐκ τῶν διὰ ζωῆς αὐτοῦ, δίδων πίστιν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς προφερεμένους παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ πάσης τῆς πατρίδος, καὶ φιλοτιμούμενος ὡς συμπατριώτης, εἰς ἔχνης ἐλληνικὸν αἶμα καὶ πνεῦμα, καὶ σῶξης εἰς τὴν ψυχὴν σου τὸν πατριωτισμὸν, πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου ἀφεύκτως. Μὴ ἀπαρπαθῇς παρ' ὑποσχέσεων καὶ λόγων ἄλλων· ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐλπίζομεν νὰ διαβουκοληθῇς ἀοιστῶν τὴν τῆς πατρίδος σου πρόσκλησιν, ἐπιθυμούσης σε ἤδη καὶ ζητούσης σε. Πλὴν εἰς δὲν ἦσαι νόθος γόνος τῆς περικλεοῦς ποτὲ Ἀρχαδίας, ἡ παροῦσα ἐποχὴ θέλει σὲ δείξει. Μὴ καταδεχθῇς ποτε, τὸ ὅποιον καὶ ποτὲ δὲν ἐλπίζομεν, ἵνα ἀθετήσῃς ταύτην τὴν πατριωτικὴν πρόσκλησιν καὶ νὰ μείνῃς ἀλλαχοῦ· ἀλλ' ὡς συμπολίτης καὶ ἀδελφός μας, πρόθυμος καὶ πάραυτα ν' ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου, τὸν ὅποιον καὶ περιμένομεν ἀνυπομόνως καὶ ἀφεύκτως.

Μένομεν πρόθυμοι ὡς ἀδελφοί

« ΚΑΝΕΛΛΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΝΔΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ »

(γ) Ὁ ἀπεσταλμένος μετὰ τοῦ συνυπογράφου αὐτοῦ Δημήτριος Πλαπούτας οὐχ εὔρεν ἐν τῇ Ζακύνθῳ τὸν Κολοκοτρώνην, ὡς μεταβάντα ἐκεῖθεν τῇ 6 Ἰανουαρίου 1821 εἰς τὴν Λακωνίαν. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐπανελάθεν ὁ Δεληγιάννης τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἅπαξ καὶ δις, συνομολογήσαντος προθύμως τοῦ Κολοκοτρώνου.

(δ) Ἰδὲ καὶ ἐν Κεφ. Ε' (σελ. 179, σημ. (α) τὴν ἀπὸ 28 Ἀπριλίου 1821 ἐπαρχιακὴν πρᾶξιν τοῦ Χρυσοβιτισίου, ἣν πρῶτος ὑπέγραψεν ὁ Κανέλλης Παπαγιαννόπουλος (Δελγιάννης).

ΣΕΛΙΣ 16.

(α) Ἐννοῦνται ὁ Γεώργιος καὶ Δημήτριος, υἱοὶ τοῦ Κόλια Πλαπούτα, ἀνιάνου ἥδη ὄντος πρὸς στρατιωτικὰς ἐργασίας διὰ βαθὺ γῆρας. Ἦν δὲ ὁ Κόλιας εἷς τῶν ἀρματολῶν, ὡς προείπομεν, διοριζόμενος περιοδικῶς «καπόδασης» ἥτοι ἐπὶ τῆς κα-
ταδιώξεως τῆς ζωοκλοπῆς καὶ τῆς ἡσυχίας τῆς Γόρτυνος. (Ἰδὲ καὶ περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ Αλαλαίων.) Εἰς τοὺς εἰρημένους ἀδελφοὺς ἀπεδίδετο κοινῶς τὸ πατρωνυμικὸν Κολιόπουλοι, ὡς εἰς τὸν Διονύσιον Τρουπάκην τὸ Μούρταϊνος, κτλ.

ΣΕΛΙΣ 17.

(α) Ὁρα ἐν τῷ Κεφ. Ζ' τοῦ Δοκίμ. τῆς Φιλ. Ἔταιρ.

ΣΕΛΙΣ 18.

(α) Ὁρα ἐν τῷ τόμ. Α' Κεφ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 21.

(α) Ὁ Εὐαγγέλης Λιθαδᾶς μετέρχετο ἐν Πάτραις τὸν μαγαλῆμπορον ἄπασαν δὲ τὴν χρηματικὴν καὶ κτηματικὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἐδαπάνησε διὰ γενναιότητος σπα-
κίας, ἀγωνιζόμενος καὶ προσωπικῶς δι' ἔλου τοῦ χαρακτηριζόντος τὸν τίμιον ἄνθρω-
πον ζήλου.

ΣΕΛΙΣ 23.

(α) Τὴν ἐγκύκλιον ταύτην παρελάβομεν ἐκ τῆς Ἰστορ. Τρικοῦπῃ (τόμ. α' σελ. 81), διότι οὐδέποτε ἐπύχομεν αὐτῆς ἢ ἐν πρωτοτύπῳ ἢ δι' ἀντιγράφου. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς Ἀπομνημόνισι τοῦ Γερμανοῦ (σελ. 20) παρατηροῦμεν διάφορον ἐν μέρει ἀναφερομένην τὴν περίληψιν τοῦ ἐγγράφου τούτου· ἐν δὲ τοῖς Ἀπομνημονεύμασι Σπηλιάδου (τόμ. α' σελ. 60) παραλλαγμένην ὅλως τὴν στήλην. Ἀγνοοῦμεν διὰ τοῦτο, τίς τῶν δύο ἐ-
στίν ἡ γνησία, ἢ τίνας τὸ λεκτικὸν μετασχηματίσθη.

(β) Τὸ πρωτότυπον, ἢ ἀντίγραφον, ταύτης τῆς λίαν οὐσιώδους καὶ περιέργου πρά-
ξεως οὐχ εὔρομεν δυστυχῶς, καὶ μεθ' ὅσας καταβάλαμεν προσπάθειας.

(γ) Ἄλλ' αἱ τῶν ναυτικῶν νήσων σημαῖαι διέφερον κατὰ πολὺ πρὸς τὰς τῶν γη-
ινων καὶ πρὸς ἀλλήλας. Ἡ μὲν τῆς Ἰδρᾶς ἡνιμέλανος χρώματος, σύμβολα φέρουσα τὸν Σταυρὸν, τὸν ὄφιν καὶ τὴν γλαῦκα, ἥτοι τὴν ιερότητα τοῦ ἁγῶνος, τὴν δικαιο-
σύνην καὶ τὴν φρόνησιν· ἡ δὲ τῶν Πελοπῶν κυανέχρους, κύκλω ἐρυθρὰ, ἐν τῷ μέσῳ τὸν Σταυρὸν φέρουσα, καὶ κάτωθεν τούτου τὴν ἡμισέληνον ἀνεστραμμένην· συνείχετο δ' ὁ Σταυρὸς ἔνθεν μὲν διὰ λόγχης, ἔνθεν δὲ δι' ἀγκύρας περιταπειλιγμένης ὑπὸ ὄψεως· γύψ δὲ τὴν γλῶσσαν τοῦ ὄψεως ἔτρωγε· τὴν δ' ἡμισέληνον συνώδευσεν αἱ λέξεις «Εὐ-
λεοῦσθαι καὶ ὁ ἄνατος».

Ἀκολούθως ὁ Δημήτριος Ἰψηλάντης ἐλθὼν εἰσήγαγε τοῖς γήϊνοις στρατοῖς τὴν ση-
μαίαν τοῦ Ἀναγενομένου Φοίνικος, ἔχουσα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Αἰθέρου «Ἦν το ὀ-
πφ νίκα» καὶ τὴν «Μάχο ὑ ὀππέρ πίστεως καὶ πατριδος» παραδο-
θεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ ἱστορικοῦ Φραντσῆ ὡς διαθήκην τῶν ἐκτενέων πολιτικῶς Βο-
ζαντιῶν. Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸς αὐτοὺς προτροπικὴν καὶ ἐνθουσιαστικὴν ἐμιλίαν

τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, δημοφώνως εἶπον οὗτοι: «Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν!» (Ἰδε Φραντζῆ βιβλ. Γ' Κεφ. ΣΤ').

(8) ἔχουμεν πρωτότυπον ἀποδεικτικὸν τῆς Ἡλίδος, φέρον τοιαύτην τὴν σφραγίδα καὶ συντεταγμένον κατὰ τὴν τότε βαθμολογίαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν πολιτικῶν γνώσεων, ὡς ἀκολουθῶς.

«Σφραγὶς ἐλευθερίας.

«... Ὁ φιλογενής... ἀπὸ πατριωτισμῶν μόνον κινούμενος, ἤλθεν εἰς βοήθειαν τῆς Ἐλευθερίας... καὶ μᾶς ἐπέσφερε τὰ δῶρα τῆς φιλελευθερίας του, καὶ ἐδέχθημεν αὐτὸν μετὰ τῆς συνοδείας του εἰς τὰς προσφερομένας δουλεύσεις του» καὶ οὕτως εἰς ἔνδειξιν ἐδόθη παρ' ἡμῶν τὸ παρὸν, ἔχον τὸ κύρος ἐν παντὶ καιρῷ.

• 1821 Μαΐου 25 Κούκουρα τῆς Γαστούνης,

• Ἔτος πρῶτον ἀπὸ τῆς 25 Μαρτίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΣΙΝΗΣ*.

ΣΑΛΙΣ 24.

(α) Κρίνομεν ἀναγκαῖον, ὅπως δώσωμεν ἐνταῦθα περιληψίμην τινα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἐπιβροχῆς τῆς μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῆς Λακωνίας.

Κατὰ τὸ Τίναρον ἀκρωτήριον καίται χωρίον, ὀνομαζόμενον Ἀλικα. Παρ' αὐτῷ ἐλλημενίσθη ποτὲ πλοῖον, μεταφέρων οἰκογενείας τινὰς ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τούτων ἔμειναν δύο ἐν τῷ Ἀλικᾷ, ἀφ' ὧν κατάγεται ἡ γενεὰ τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐκ τῆς μιᾶς, καὶ ἡ τῶν Γρηγοριάνων, ἡ τοῦ Ζανετάκη, ἐκ τῆς ἄλλης. Ἡ δ' αὖξις καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐγένετο οὕτω.

Μετὰ συνεχεῖς ἐμφυλίους πολέμους ἐν τῷ Ἀλικᾷ, διωχθεὶς ὁ τότε Μαυρομιχαλὴς παρὰ τῶν ἰσχυρωτέρων, μετόπισεν ἐν τῇ Ζίμοδα, καὶ κοινότερον Τσίμοδα, τῇ ἀρχαίᾳ Χιμαύᾳ, κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ἐγέννησεν υἱόν. Ἀντικρὺ τῆς Ζίμοδας ὑπῆρχε φρουρίον μικρὸν, οὗ σώζονται ἔτι τὰ τεῖχη. Ἐν αὐτῷ κατόικουν ἔγνωτοί φρουροί, καὶ ὁ υἱὸς ἡλικιωθεὶς μετέργατο τὸν κρηπῶλιν. Νομφευθεὶς δὲ ἐγέννησε τέσσαρας υἱοὺς Γεώργιον, Πιέρρον, Ἰωάννην καὶ Κωνσταντῖνον, καὶ ἀπὸ τούτων αὐξήθησα ἡ γενεὰ τῶν Μαυρομιχαλῶν διεκλαδίσθη καὶ εἰς Γιαννάγους καὶ εἰς Πιέρρους, ἡ Πιερράκους, καὶ εἰς Βοϊδίδας. Βύλλον δὲ τὴν γραμμὴν ὁ μὲν Πέτρος Μαυρομιχαλὴς ἀπὸ τοῦ πρωτοτόκου Γεωργίου, ὃν ἔσχε πάππον· οἱ δὲ Πιερράκοι ἀπὸ τοῦ δευτεροτόκου Πιέρρου· οἱ δὲ Γιαννάοι ἀπὸ τοῦ τριτοτόκου Ἰωάννου· καὶ οἱ Βοϊδίδοι ἀπὸ τοῦ ὑστερογεννήτου Κωνσταντίνου.

Τὸν λιμένα τῆς Ζίμοδας ἐκυρίευσεν καὶ ἐνέμεντο κατ' ἀρχὰς οἱ λεγόμενοι Ζαλατιάνοι, ὡς ἡ ἰσχυρωτέρα τῶν τῆς Ζίμοδας οἰκογένεια· πολυπλασιασθεῖσα ὅμως ἡ τετρακτύς τῶν Μαυρομιχαλῶν κατέβαλε ταύτην, καὶ ἐγένετο κυρία αὐτοῦ, ὅπου καὶ τέσσαρας πρῶτη ἀνήγειρεν οἰκίας λόγῳ διακατοχῆς, καὶ πρῶτη κατόικησε τὸ λεγόμενον ἤδη Λιμένι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ἐκείνης μέχρι τοῦ 1816 ἑκαρπούτο αὕτη τὰ τελωνιακά καὶ τὰ ἄλλα δικαιώματα τοῦ λιμένος, ἐπὶ τέσσαρας καὶ ἴσας μερίδους πάντοτε ταῦτα μερίδας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὡσαύτως ἐκείνης οἱ Μαυρομιχαλαὶ ἐκτέσαντο καὶ ἔνομα καὶ ὑπόληψιν γενικὴν, πρῶτον, διότι ἐγνωρίζοντο καὶ ἐσχετίζοντο μεθ' ὧν τῶν Λακωνίων, οὓς ἡ ἀνάγκη τοῦ Λιμένος ὑπεχρεῖτο, ἵνα ἀπέρχονται ἐκεῖ πρὸς ἀγορὰν τροφίμων ἢ πώλησιν προϊόντων· καὶ δεύτερον, διότι πληθυνομένη ἀνίδειξε πολεμιστὰς ἀξίους καὶ ἰσχυρωτέρᾳ κατίσθη ὧν τῶν ἄλλων διαφερουσῶν οἰκογενειῶν

τῆς Λακωνίας. Ἀπὸ δὲ τῆς 22 ἰουνίου τοῦ 1816, καθ' ἣν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἔλαβε καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς, ἡ ἰσχὺς ἐν γένει μὲν τῆς μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας ἀναδείχθη ἀδιαφιλονεικίᾳ, τοῦ δὲ πρώτου κλάδου τῶν Μαυρομιχαλῶν ὑπέρροχος ἐπὶ τῶν τριῶν ἐτέρων.

Ὅποιος δ' ὑπῆρχε δυνάμει καὶ ἰσχύος ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος πάππος τοῦ Πέτρου Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ἀποδεικνύει, ἐκτὸς ἄλλων, τὸ ἀκόλουθεν εὐχαριστήριον ἔγγραφον τοῦ Κατσάνου καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

«1792 ἰουνίου 7 Τζίμοδα.

«Τὴν σήμερον ἡμέρα δηλοποιῦμεν ἡμεῖς ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι, ἀπὸ τὴν ὥραν ὅπου μᾶς ἐχάλασαν ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἀνταμῶς μὲ τοὺς Φραντζέζους, ἤγουν δύο φεργάδαις φραντζέζικαῖς εὐρεθήκαμεν εἰς τὸν χαλασμόν μας, καὶ τὴν αὐτὴν ὥρα ἔφτασε ὁ καπετὰν Γεωργάκης Μαυρομιχάλης προστασμένους ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴν πύρρα, καὶ μὲ τοῦ νὰ μὴν ἔγῃ τακάτι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς Τουρκίας ἀλλέως νὰ πράξῃ, λαβαίνοντας ἡμεῖς αὐτὴ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπὸ Τούρκους καὶ ἀπὸ Φραντζέζους, ὁμοίως καὶ ἀπὸ Κακαβούλια ὅπου μᾶς ἐγδυσαν, ὥστε αὐτὸς νὰ μᾶς ἐπεριλάβῃ.

«Καὶ περιλαβαίνοντάς μας, ὅσοι εὐρεθήκαμεν ἐφιτζάλοι, μαρνέροι, δὲν ἔλειψε, καθοῦ ὁμόπιστός μας, καὶ μὲ τὸ νὰ πείθεται εἰς τὴν βασιλικὴν παντιέρα, μᾶς ἐτράβηξε μὲ τρόπον τινὰ καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ χωρίον του, ἔχοντάς μας φυλαγμένους, ὥσάν τὸ ἴδιόν του κορμὶ, καὶ κυβερνισμένους ἀπὸ πᾶσα ἀναγκαῖα. Λοιπὸν ἡ Τουρκία μαθαίνωντας, πῶς ἡμεῖς βρισκούμαστε εἰς τὴν Τζίμοδα εἰς τὰ χεῖρια τοῦ καπετὰν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, δὲν ἔχασαν καιρὸν ἡ Τουρκία, ἀλλὰ ἀρμάτωσαν τρία καΐκια δύο βέηδες μὲ ἀνθρώπους ἀριστοὺς καὶ προσταγὴ ἀπὸ τὸν πασᾶ, διὰ νὰ παραδώσῃ τοῦ Λάμπρου τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως αὐτὸς δὲν ἐστάθη τρόπος νὰ παραδώσῃ κανέναν, ἀπὸ ὅσους εὐρεθήκαμεν· μόνον ἐστάθη ἀντρεῖος, ἀποφασίζοντας καὶ τὴν ἐδικὴν του ζωὴ, καὶ λέγει. — Ἐγὼ ἔρχομαι καὶ ἡ κ ρ ε μ ἂ σ τ ε μ ε' μ ἂ ε π ὁ αὐτονοῦς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Λάμπρου τρέποσ δὲν εἶναι νὰ σᾶς παραδώσω μίαν τρίχα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦς. — Πλὴν ἡμεῖς ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον πολλὰ διαφεντευμένοι καὶ ἀπείραγοι· μάλιστα ἐφρόντισε καὶ διὰ τὸ ἱμπάρκο μας, ὥστε ὅπου νὰ μᾶς καταδοῶσῃ εἰς ἐτόπον σήγουρον. Δὲν ἔλειψε ὁ ἄνθρωπος, καταπῶς ἐτράβηξε ταῖς αὐταῖς φροντίδαῖς, νὰ μὴν καὶ ξωδιασμένους πολλὰ λίγα. Καὶ μὲ τὸ νὰ ἡμεῖς εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτὸν τὸν τιμημένον ἄνθρωπον, οὕτως δίδομεν τὸ παρόν μας εἰς τὰς χεῖρας του.

«Ἐγὼ ὁ ΣΤΑΘΑΚΗΣ ὑπόγραψα διὰ ὄνομα τοῦ

«Μαγγιῶρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ, μὴν ἡξέδρωντας νὰ γράψῃ.

«ΜΑΓΓΙΟΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΠΑΤΑΡΑΚΗΣ
βεβαίονω.

«ΜΑΤΖΟΡ ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΣΚΑΛΗΣ ΜΥΚΟΝΙΑΤΗΣ.

«Ματζὼρ ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΤΖΑΜΑΤΖΗΣ.

«Καπετὰν ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΑΙΟΣ.

«ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ.

«ΚΩΣΤΑΤΗΣ ΨΩΡΙΛΑΣ.

«Καπετὰν ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΚΑΤΖΩΝΗΣ βεβαίονω».

ΣΕΛΙΣ 23.

(α) Διὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ὑπαγορευομένην ἀναγκαίαν διάκρισιν ἐννοούμεν ὡς Λακωνίαν οὐχὶ τὴν ἑλλην ἀρχαίαν Λακεδαιμόνα, ἀλλὰ μόνον τὴν Μάνην, τὴν τε Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν λεγομένην. Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν δὲ ταύτην ἡ Λακωνία συνέχεται πρὸς ἀνατολὰς μὲν μετὰ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμενῆς, πρὸς ἄρκτον δὲ μετὰ τῆς Λακεδαιμόνος, πρὸς δυσμὰς μετὰ τῆς Μεσσηνίας, καὶ πρὸς μεσημέριαν μέτωπον φέρουσα τὴν θάλασσαν.

ΣΕΛΙΣ 26.

(α) Μεθ' ἡμέρας τινὰς ἀπεπειράθη ὁ Μαυρομιχάλης, ἵνα ἀνταλλάξῃ τὸν Ἀρναούτογλου καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους μετὰ τῶν ἐν Τριπόλει ὀμηγερούντων, ἧτοι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων· ἐπιστέλλων δὲ πρὸς τὸν καϊμακάμην ἔγραφεν, ὅτι τοὺς Τούρκους τῶν Καλαμῶν αὐτὸς ἔσωσεν ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν Μεσσηνίων ἐπαναστατησάντων. Ἀπέτυχεν ὁμῶς, διότι καταγνακτισμένη ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐπέπληξεν ἐξ ἀνυγίας τοῦτον, ὡς ἄπιστον καὶ ἐπίδουλον.

ΣΕΛΙΣ 27.

(α) Ὅρα πλατύτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν Κεφ. Ε' σελ. 148.

ΣΕΛΙΣ 29.

(α) Ἄμα ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, οἱ Λάκωνες, (κοινῶς Μανιάται, καὶ ὀρθότερον Μανιάται, ὅθεν καὶ ἐπίσκοπος Μαΐνης,) ἐνησμενίζοντο ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς καὶ ὀνομαζόμενοι παρὰ τῶν ἄλλων Σπαρτιάται. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ Σπαρτιατικὸν στρατόπεδον.

(β) Δι' ὁμοίου πνεύματος ἀννήχθη συγχρόνως ὁ Μαυρομιχάλης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρον καὶ πρὸς τὸν ὑπουργὸν αὐτοῦ Καπεδίστριαν, ἀγνεῶν τὰ ἐν τῇ Λουδιάνῃ γεγόμενα. Ἰδίως δὲ πρὸς τὸν Καπεδίστριαν συνίστα τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος.

(γ) Ἢτοι Μεγαλοκέφαλοι, ἢ Πρωτοκέφαλοι.

(δ) Οἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις προστάται λεγόμενοι, ὡς μνημονεύομεν καὶ ἀλλαχοῦ.

ΣΕΛΙΣ 31.

(α) Περί τῆς γενεᾶς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου, ἀρκτεὰ περιέργου, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν γεγραμμένον πρωτοτύπως παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Θ. Κολοκοτρώνου τὸν ἀκόλουθον διάλογον μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Καίτοι ἀτελῆ, δημοσιεύομεν αὐτὸν, ὅπως ἔχῃ, ὡς περιέργον. Φέρει χρονολογίαν «29 αὐγούστου 1840».

«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ποῦ ἐγεννήθης, πατέρα;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Ἐγεννήθηκα εἰς τὸν καιρὸν τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου.

Κ. Ποῖον ἔτος;

Θ. Εἰς τὰ 1770 ἀπριλίου 3. Ἦταν φευγάτος ὁ κόσμος εἰς τὰ βουνὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα βουνὸ ὑποκάτω εἰς ἓνα δένδρον.

Κ. Πῶς τὸ λέγουσιν τὸ βουνὸ ἐκεῖνο, καὶ εἰς ποῖον μέρος;

Θ. Εἰς τὸ χωρίον Μπούγα ἐπαρχίας Ἀνδρουσῆς. Τὸ βουνὸ ὀνομάζεται «Τοῦ Ῥάμα τὸ βουνί». Ὅταν ἐγεννήθην, ἐπῆγαν τὰ συγχαρίκια εἰς τὸν πάππον μου τὸν Γιάν-

νην, καὶ εἶπεν ὁ πάππος μου: «Τοῦτο τὸ παιδί θέλει πανδρευθῆ καὶ κάμει παιδιὰ καὶ ἐγγονοὺς, καὶ πάλιν φράγκικο δὲν θέλει γίνῃ». (Φράγκικο ἐννοῦσεν ἐλεοθερία.)

Κ. Πόθεν κατάγεται ἡ οἰκογένειά μας;

Θ. Κατάγεται ἀπὸ ἓνα χωριὸν ὀνομαζόμενον Ρουπάνι, ἐπαρχία Λεωνταρίου. Αὐτὸ τὸ χωριὸν ἐχάλασεν εἰς τὸ πρῶτον τούρκικον, καὶ οἱ κάτοικοι του ἐσκορπίσθησαν καὶ ἐγλύτωσαν, ὅσοι ἐγλύτωσαν, εἰς διάφορα μέρη.

Κ. Τί ἐννοεῖτε μὲ τὸ «πρῶτον τούρκικον»;

Θ. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν τρεῖς φοραῖς εἰς τὸν Μορέα, καὶ εἰς τὴν πρώτην φορὰν ἐχάλασαν αὐτὸ τὸ χωριὸν εἰς αἰὶνὰ χαλασμένον.

Κ. Πόθεν τὸ ἤξεύρετε;

Θ. Τότε δὲν ἦτον ἱστορίαι, ἀλλὰ πατροπαράδοσις τὸ ἔχομεν, ὅτι ἕνας ἀπ' ἐκείνους τοὺς κατοίκους ἔφυγε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Λιμπούσι.

Κ. Πῶς ἔλεγον τὸ ὄνομά του;

Θ. Δὲν τὸ ἤξεύρω.

Κ. Ὁ θεὸς μου ὁ Μάρκος Κολοκοτρώνης μὲ εἶπε προπερίσαι, ὅτι εἶχαν ἀκουστὰ ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ μάλιστα ἀπὸ ἓνα, ὅπου ἐπρόφωσεν 118 ἐτῶν, ὅταν ἦτον παιδί, ὅτι τὸν προπάτορά μας αὐτὸν τὸν ἔλεγον Τριανταφυλλάκον.

Θ. Ἦμπορεῖ ἐγὼ δὲν τὸ ἐνθυμῶμαι ἤξεύρω, πῶς αὐτὸς ἔφυγεν εἰς τὸ Λιμπούσι, καὶ ἐκεῖ ἐμισθώθη κοντά εἰς ἓνα πρωτοοικονόμον, καὶ αὐτὸς, ἀφ' οὗ τὸν εἶδε πολὺ ἔφυγον, τὸν ἔκαμα γαμβρόν.

Κ. Ὁ γέρον Μάρκος Κολοκοτρώνης μὲ εἶπε πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τοῦ πρώτου φυγόντος ἀπὸ Ρουπάνι, ἐπῆρε μὲ ἔρωτα μίαν κήρην ἀπὸ τὸ χωριὸν Ἀρκουδόρεμα, καὶ ἡ οἰκογένεια τῆς κήρης ἐκήρυξε πόλεμον μὲ τοὺς προπάτοράς μας, καὶ ἐπολέμησαν δέκα χρόνους μὲ τὰς σάϊτας, καὶ τέλος πάντων ἐνίκησαν οἱ ἐδικοί μας τὴν ἀντίζηλον οἰκογένειαν.

Θ. Αὐτὸ δὲν τὸ πιστεύω, οὔτε τὸ ἤκουσά ποτε. Καὶ πῶς ἦμπορεῖ, ἐν ᾧ τὰ τουφεκία εὐρέθησαν πρὸ τριακοσίων χρόνων, νὰ πολεμοῦν εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν μὲ σάϊτας;

Κ. Εἶναι ἀληθινόν, ὅτι πρὸ 300 χρόνων εὐρέθησαν, πλην δὲν τὰ μεταχειρίσθησαν εὐθὺς ὅλοι καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τόπους, ἀλλὰ βαθυμθόν. Καὶ ἔπειτα τὸ Ρουπάνι ἐχάλασε πρὸ 200 χρόνων. Τί παράξενον λοιπόν, εἰς ὀλίγους χρόνους μετὰ τὴν εὐρεσιν τῆς βαρούτης καὶ τῶν τουφεκίων νὰ μὴ μεταχειρίζοντο αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου;

Θ. Αὐτὰ δὲν τὰ γνωρίζω.

Κ. Ὁ θεὸς μου ὁ Μάρκος μ' εἶπεν ἀκόμη, ὅτι ἡ πρώτη φαμίλια, ὅπου κατοικοῦσεν εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμα, ἔκαμε τρεῖς χρόνους νὰ γνωρισθῇ μὲ τὰς ὀλίγας οἰκογενείας, ὅπου ὑπάρχουν εἰς Λιμπούσι, ἐν ᾧ εἶναι 1¼ μακράν τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο χωριόν.

Θ. Τοῦτο εἶναι ἀληθινόν' ὥς ἦσαν κοντά εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ὁ κόσμος ἦτον ἀνεύγαλτος, δὲν ἦτον συγκατοικία καὶ ἐκτὸς τινων θρείνων μερῶν οἱ κάτοικοι, ὅπου ἦτον υποχρεωμένοι νὰ ἐξεχειμάζουν τὰ ποίμνιά των ἄλλου, ἢ νὰ παραδέρνουν διὰ νὰ ζήσουν, οἱ ἄλλοι δὲν ἐπεριέφερον καὶ σπανίως ἐπήγαγιναν ὅταν εἰς ἄλλο χωριὸν, καὶ ὥς ἦτον δύο ὥρας μακράν.

Κ. Ἦτον δίσκος;

Θ. Ὅλα τὰ βουνά, ὅπου εἶναι τώρα μισόγυμνα, ἦταν σκεπασμένα ἀπὸ δένδρα πλὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τὰς ἀνάγκας των οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ φωτιάς, ὅπου ἀναβάν, ὀλιγόστευον τὰ δάση αὐτά. Ὁ κόσμος εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ἦτον ὅλον ἀκαταστασία, καὶ ἀσφάλεια δὲν ὑπῆρχε· ἔφυγε καὶ ἐκατικοῦσεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ

δύσαστα μέρη, διὰ τὰ εὐρου οἱ ἄνθρωποι ἐλίγην ἀνάπαυσιν καὶ ἀσφάλειαν.

Κ. Πόσα παιδιά ἔκαμεν αὐτός, ἐποῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ρουπάκι;

Θ. Αὐτὸς ἐπανδρεύθη καὶ ἔκαμεν ἓνα υἱὸν πολὺ ἄξιον καὶ ἦτον τόσον ἐλεύθερος, ὥστε εἰς τὸ πρῶτον τουρκικὸν οἱ Ἀρβανῖται τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν ἐσιδέρωσαν καὶ εἰς τὸ Ἀρκουδόμεμα, τὸ μέρος ἐποῦ λέγεται Χορστάσι, ἐπηδούσαν καὶ αὐτὸς ἐζήτησε καὶ ἐπῆλθε μὲ ἑλὰ τὰ ἀλυσσώμενα ποδάρια του, καὶ τοὺς ἐπέρασε. Τότε οἱ Ἀρβανῖται τὸν ἐλευθέρωσαν. Αὐτὸς ἐκεῖ ἔκαμε τρία παιδιά, καὶ δὲν ἐνθυμούμαι τὰ ὀνόματα· εἶχεν ἐγγονοὺς τρεῖς: δηλαδὴ ἓν ἀπὸ τὰ παιδιά του ὑπανδρεύθη καὶ ἔκαμε τρεῖς υἱοὺς, Δῆμον, Χρόνην, Λάμπρον. Ὁ Λάμπρος ἐπνίγηκεν ἀνυπανδρὸς εἰς τοῦ Φονιᾶ τὴν λίμνην· ὁ Χρόνης ἔκαμεν υἱοὺς, καὶ ὀνομάζονται Χροναῖοι· καὶ ὁ Δῆμος ἦτον ὁ προπάππος μου. Αὐτὸς ὁ Δῆμος ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τῶν Φράγκων· ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρούμελην καὶ ἔκαμε 12 χρόνους μὲ τοὺς Ἀρματωλοὺς· ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὴν Μορέα, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Λιμπούσι, καὶ ἔστειλε τὴν μητέρα του καὶ ἐζήτησε διὰ γυναικα τὴν κόρην τοῦ Καπετάν Χρονᾶ ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι. Εἰς τὸν καιρὸν τῶν Βενετῶν ἦτον Καπετανάτα καὶ ὄχι Κοταμπάσιδες· καὶ δι' αὐτὸ ὑπῆρχον ὁ καπετάν Θανάσης ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, ὁ καπετάν Χρονᾶς ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ καπετάν Χρονᾶς τοῦ ἔδωκε τοῦ Δῆμου τὴν θυγατέρα του· καὶ ἀπὸ τὸν Δῆμον καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Καπετάν Χρονᾶ, ἐποῦ ἦτον μεγάλος καπετάνιος, (ἐκατάγστο ἀπὸ τοὺς Μπαρκαρέους,) ἐγεννήθη ὁ Γιάννης, ὁ ὅποιος ἐπρωτονομάσθη Κολοκοτρώνης. Τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς οἰκογενείας μας: δηλαδὴ ἐκείνου, ἐποῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ρουπάκι, δὲν γνωρίζεται. Τὸ παιδί του ὀνομάζετο Τσεργίνης, καὶ τώρα ὑπάρχουν ἀκόμη οἰκογένειαι πολλαί, καταγόμεναι ἀπὸ αὐτὸν, καὶ λέγονται Τσεργινεῖοι. Εἶναι εἰς τὰ Κοντοβούνια τῆς Ἀρκαδίας καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Δῆμος ὀνομάζετο Μπότοικας, διότι ἦτο κοντόχευδρος· καὶ ὁ Γιάννης, ἐπειδὴ καὶ ἦτον παχὺς καὶ δυνατὸς, τὸν ἐπωνόμασαν οἱ Ἀρβανῖται: «Τὶ μπῖθε κοῦαγι» δηλαδὴ ὁ κ. . . . του εἶναι σὰν κοτρήνι, καὶ τοῦ ἔμεινε Κολοκοτρώνης. Ὅταν ἦλθαν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Μορέα, ὁ Δῆμος, γέρος ὢν, καὶ τὰ παιδιά του μὲ τοὺς Χρυσοβιτσιώτας τριακόσιοι ἐπῆγαν καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους εἰς τοῦ Δάρα τὸν παλιόφυργον, ἐποῦ ἦτον στρατοπεδευμένοι, καὶ ἀπὸ τοὺς 300 ἐγλύτωσαν μόνον ἐλίγοι, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦτον καὶ ὁ Δῆμος, ὁ ὅποιος ἀπέθανεν ἐλίγον ἔπειτα ἀπὸ φυσικὸν θάνατον. Ὁ Γιάννης Κολοκοτρώνης εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἔλαβε μεγάλο μέρος καὶ ἐσκότωσε πολλοὺς Τούρκους, καὶ οἱ Τούρκοι ἐζητοῦσαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Μίαν ἡμέραν ἐπαραθάρρυνθη καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Νησί· ἐκεῖ τὸν ἐπρόδωσαν, καὶ ἀπεκεί τὸν ἐπῆραν οἱ Τούρκοι οἱ Ἀνδρουσιανοί, καί, ἀφ' οὗ τοῦ ἔκοψαν τὰ ποδάρια καὶ τὰ χεῖρα, ἔπειτα τὸν ἐκρέμασαν.

Κ. Τὸ μέρος, ἐποῦ τὸν ἐκρέμασαν, ἐπῆγα καὶ τὸ εἶδα· οἱ κάτοικοι τὸ γνωρίζουν καὶ μὲ εἰδείξαν τὸν τόπον. Τοὺς ἐρώτησα, πόθεν τὸ ἤξεύρου, ὅτι ἐκεῖ ἐκρέμασαν τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρώνην; καὶ μὲ εἶπον, ὅτι τὸ ἔχουν ἀκούσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐποῦ τὸ ἔλεγαν κατὰ παράδοσιν καὶ εἰδείχον τὸν τόπον.

Θ. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν.

Κ. Πόσων χρόνων ἤσουν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ πάππος σου Ἰωάννης Κολοκοτρώνης;

Θ. Δύο χρόνων.

Κ. Λοιπὸν θὰ ἦτον ἐλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769.

Θ. Βέβαια. Τότε ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος καὶ τὰ λοιπὰ παιδιά του ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Παταλίδι, καὶ ἤρχισεν νὰ ἐκδικῆται τοὺς Τούρκους.

Κ. Ἡ φαμελιά μας ἦτον πτωχὴ, ἢ πλούσια;

Θ. Πάντοτε ἦτογ δυνατὴ καὶ πλούσια· τὰ πλοῦτη ἔμωες τότε δὲν ἦτο εἰς χρήμα-

τα, ἀλλ' εἰς τὰ πολλὰ ἄλογα, φοράδαις, πρέβατα καὶ τέτεια· καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πάντοτε πολλὰ καὶ ὀλίγα γρόσια μετρητά· ἦτον εἰς ὀλίγα λόγια ἢ πρώτη. Ὁ Γιάννης Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλας φιλίας μὲ τὸν πάππον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη· καὶ, ἐπειδὴ ἐλέγετο, ὅτι θὰ ἔλθῃ Φράγκικο, ἐκείνος εἶπε τοῦ πάππου μου, ἂν ἔλθουν οἱ Φράγκοι καὶ πάρουν τὸν Μοριά, νὰ τὸν γλυτόνη ἐκείνος· εἰ δὲ καὶ κερδήσουν οἱ Τούρκοι, νὰ γλυτόνη αὐτὸς τὸν Γιάννην· καὶ καθὼς ἐκέρδησαν οἱ Τούρκοι, ἐμεγάλωσα πολὺ. Ὅταν ἦλθαν οἱ Τούρκοι εἰς τοῦ Σινάνου καὶ ἐπροσκύνησαν ὁ κόσμος, ἐκεῖ τοῦ ἔστειλεν ὁ Γιάννης τέσσαρες φοράδαις, καὶ ὁ Τούρκος τοῦ ἔστειλεν ἑπτακόσια πρέβατα, καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ μὴ τὸν μέλῃ.»

Ἐδῶ διακόπτεται ὁ ἰδιόγραφος οὗτος διάλογος τοῦ Κωνσταντίνου Θ. Κολοκοτρώνου. Ἀγνοοῦμεν, ἂν ἔγραψε τὸ τέλος αὐτοῦ, καὶ ἂν σώζεται τοῦτο. Ὑπάρχει ἕως δὲ δημοσιευμένη ἀπὸ τοῦ 1846, οὐχὶ διαλογικῶς, ὥς ἐνταῦθα, ἀλλὰ διηγηματικῶς, ἡ σειρὰ τῶν πράξεων καὶ τῶν περιστάσεων τῆς γενεᾶς τῶν Κολοκοτρωνῶν μέχρι τοῦ 1820. (Ἰδε Γ. Τερτσέτου «Διήγησιν Συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς» ἀπὸ σελ. 5—49.)

ΣΕΛΙΣ 35.

(α) Κατ' αὐτὴν ἐπληρώθη τὸ ἀξιολογώτερον πρόσωπον, ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, τὸν δεξιὸν βραχίονα ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Δύο Κερβεσαιοὶ στρατιῶται ἐφιλονέικουν δεινῶς δι' ἓν τουρκικὸν πυροβόλιον, ἀξιοῦντες αὐτὸ ὡς λάφυρον ἴδιον καὶ ὁ εἶς καὶ ὁ ἄλλος. Ἐν ᾧ δὲ ὁ μὲν ἠγωνίζετο, ἔπως λάβῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ ἄλλου, ὁ δὲ ἠναντιοῦτο, τὸ πυροβόλιον ἀνάπτει, καὶ ὁ Βιλαέτης, πλησίον τυχὼν, πληγνύεται. Οἱ περὶ αὐτὸν ἐξεδικήθησαν εὐθὺς, φονεύσαντες τὸν φέροντα τὸ πυροβόλιον. Κάμνομεν δὲ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, καίτοι ἐπουσιώδη, ἵνα ἀναερίσωμεν τὴν γεννηθεῖσαν τότε κατὰ τοῦ Σιοίνης συκοφαντίαν ἐπὶ ἀποπειρᾷ δολοφονίας.

ΣΕΛΙΣ 36.

(α) Μένος ὁ Ἰωάννης Ἀθανασόπουλος, ἡ Καϊάφας, ἐπεχείρησεν, ἵνα προσβάλῃ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν Λαλαίων, διαβαινόντων τὰ χωρία Ξυλοκέραν καὶ Μαλαπάσσι, ἀλλ' οὐδὲν ἐπράξατο οὐσιῶδες.

(β) Προῆλθον οὗτοι ἐκ τῆς Ζακύνθου, ὅθεν μετὰ ἐπὶ τῶν Πελοποννησίων ἱδραπίτευσαν νυκτὸς συνεργίᾳ τῶν ἐκεῖ Φιλικῶν, διότι ἡ ἀρχὴ ἤρνηθη αὐτοῖς τὰ διὰ τὴν Πελοπόννησον διαβατήρια.

ΣΕΛΙΣ 37.

(α) Ἡ Τριφυλία διήρητο ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τέσσαρα τμήματα (κίλια), τὸ τοῦ Κάμπου, τὸ τοῦ Σουλιμᾶ, τὸ τῶν Κοιτοθουνίων καὶ τὸ τῆς Ζούρτσας.

(β) Οὗτοι ἀνῴσαντο πάντοτε κατὰ τῶν Τούρκων διὰ τῶν ὅπλων, ἐσάκις αἱ βιασπραγίαι αὐτῶν ἐπλεόναζον. Ὡς τοιούτοι διastέλουν οἱ μόνει φρονητοί, τασσόμενοι ἐν τῇ ἰδίᾳ σχεδὸν τῶν Λακωνῶν κατηγορίᾳ.

ΣΕΛΙΣ 38.

(α) Περίεργοί εἰσιν οἱ λόγοι τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ αἱ ὁδηγίαι αὐτῶν, δι' ὧν ἐφωδίσαν τὸν πρωτοσύγκελλον Φραντσῆν ἀποστελλόμενον «Εὐγα ἔξω, εἶπον, νὰ ὀρμάνεψης τοὺς βαγιάδες, γιὰ νὰ μὴν πάρῃ ὁ νοῦς τοὺς αἶρα καὶ χαθοῦν. Γιόμισέ τοὺς τὸ κεφάλι, κύρ πρωτοσύγκελε, γιὰτὶ νὰ ἡ Προύμελη, μιὰ πηδησιὰ εἶναι, γιὰ

νὰ ἔμπουν εἰς τὸν Μοριά εἰς 20 ἡμέρας 10,000 Τοῦρκοι, καὶ ἄς ἐνθυμηθῶν τὴν ἄλλον χαρμπεδὲ (τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769), τὶ ἔκαμαν καὶ τὶ ἔπρασαν. Μὰ τότε ἐκκίμεν Ἰνσάφι ὁ μερχαμετλῆς βασιλεὺς· τῶρα ἔμωσ, βράϊ χαλινά! ἐχάθησαν καὶ, ὅσους ἀφήσουν νὰ ζήσουν, θὰ τοὺς στείλῃ ὁ βασιλεὺς εἰς ἄλλον τόπον, καὶ τὸν Μοριά θὰ τὸν σπείρει κριθάρι. Εἶσαι φρόνιμος, κύρ πρωτσούγκελε, καὶ γιόμισέ τους τὸν νοῦ καλὰ, καὶ νὰ μᾶς γράψῃς εὐθὺς, ὅτι τρέχει ἔξω χωρὶς ἄρηγτα». Ὁ πρωτσούγκελος μεγάλως ἔδωκεν αὐτοῖς ὑποσχέσεις, καὶ οὗτοι ἐμπιστευτικῶς ἐξηγήθησαν, ἔν ἑλαβον τελειωτικὴν ἀπόφασιν, οὕτω: «Ἡμεῖς, κύρ πρωτσούγκελε, καθὼς λάβουμε γράμμα σου καὶ μάθουμε, τί τρέχει ἔξω, τότε θὰ στείλουμε τὰ χαρέμιά μας καὶ τὰ παιδιὰ μας καὶ τοὺς γέρους εἰς τὰ κάστρα, καὶ οἱ δυνατοὶ θὰ γυρίσουμε πίσω ὅλοι, γιὰ νὰ φυλάξουμε τὸν βασιλεὺς καὶ τὰ σπῆτιά μας ἀπὸ τοὺς κλέφταις». Τότε ὁ πρωτσούγκελος, προσποιηθεὶς τὸν θαυρόντα, παρετήρησε πρὸς τοὺτους: «Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς τοὺς πτωχοὺς! Ὅμως ἀφήσετε, ἀγάδες, μὴ νὰ γὰρ, γιὰ νὰ μᾶς σκοτώσουν οἱ κλέφταις;» (Ἰδε τὴν παρ' αὐτοῦ ἔπιτομ. τῆς ἱστορ. τόμ. Α' σελ. 363—366.)

ΣΕΛΙΣ 39.

(α) Ἐπραττε τοῦτο ὁ Δικαῖος καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅπου ἂν ὁ πῆρχε. Ἰδοὺ πρωτότυπον στρατιωτικὸν βαθμοῦ ἔγγραφο διὰ περιέργειαν.

«Δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητος, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Ἀρχὴν τῆς ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν καὶ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντε, διορίζω ἀπὸ τὴν σήμερον τὸν κύρ Κωνσταντῖνον Ζαφειρόπουλον πεντακοσίαρχον, νὰ συναθροίσῃ ἐν σώμα ἑλληνικὸν στρατὸν, καὶ νὰ τὸν ἐτοιμάσῃ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια, καὶ εἰς τὴν πρώτῃν φωνὴν τῆς σάλπιγγος τῆς πατρίδος νὰ κινήσῃ εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν τυράννων αὐτῆς· ἔχει ἄδειαν εἰς τὸ ῥηθῆναι στράτευμα νὰ διορίξῃ τοὺς ἀξιωματικούς του κατὰ τὸ γενικὸν σχέδιον· ἡμεῖς δὲ τοῦ ὑποσχόμεθα ὡς ἀπὸ μέρος τῆς σεβαστῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐφέρου, νὰ ἀντιθεραπευθῇ ἐν καιρῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ διέξεως τῆς πατρίδος μὲ ἀξιώματα ἀνάλογα τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἐκδουλεύσεων καὶ εἰς ἐνδειξὴν δίδεται τὸ παρὸν μου εἰς γκεῖράς του.

1821 ἀπριλίου 9 Βέρβανα.

«Ὁ Ἀρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ».

Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται τὸ «εἰς τὴν πρώτῃν φωνὴν τῆς σάλπιγγος τῆς πατρίδος» νὰ κινήσῃ εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν τυράννων αὐτῆς» μετὰ τοῦ «ἀπριλίου 9» ὅτε ἡ Πελοπόννησος ἅπασα ἦτο κακινημένη, ἡ δὲ σάλπιγξ τῆς πατρίδος ἤχησεν ἀπὸ αὐτῆς ἐν τῇ 18 μαρτίῳ; Ἰδοὺ, καὶ ἡμᾶς, ἡ λύσις τοῦ ἀναχρονισμοῦ αὐτοῦ. Φαίνεται, ὅτι ὁ γραμματεὺς τοῦ Δικαίου, ἀδιάφορα θεωρῶν τὰ γράμματα ἐνώπιον τῶν πραγμάτων, μετεχειρίζετο καὶ μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπανάστασεως τὸ αὐτὸ σχέδιον διορισμοῦ στρατιωτικῶν βαθμῶν, ὁποῖον ἔκαμε χρῆσιν καὶ πρὸ τῆς ἐπανάστασεως.

ΣΕΛΙΣ 44.

(α) Ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Γεώργιος ἀντέτεινε μόνος, θεωρῶν τὸ ἀδύνατον τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας, ὡς ἰσχυρὰς.

ΣΕΛΙΣ 48.

(α) Οἱ Τούρκοι ὠνόμαζον τὸ φρούριον αὐτῆς, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπαρχίαν, «Μονε-
ξέν» (Ιόν), ἐν ᾧ ἔλα ὡσεπιτοπλεῖστον τὰ ἄλλα βαρβαροφώνως ἐκάλουν διὰ τῶν αὐ-
τῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων, ὡς Κέρτεξ καλεοῖ (Κορίνθου φρούριον), Μοτὸν καλεοῖ (Με-
θώνης φρούριον), Ἀτήνα καλεοῖ (Ἀθηνῶν φρούριον, τὴν Ἀκρόπολιν), Ἐγριμπέξ κα-
λεοῖ (Εὐρύπου φρούριον, τὴν Χαλκίδα), Λεπάντ καλεοῖ (Ναυπάκτου φρούριον), κτλ.

Παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι διεκρίναντο δύο Μονεμβασιά (ἢ Μονοβασίαι), παλαιὰ
Μονεμβασία, ἡ ἥδη ἔρημος ἀρχαία πόλις ἐπίδωρος Λιμηρά, κειμένη ἐν τῷ μυθῷ τοῦ
κόλπου ἀνατολικῶς, καὶ νέα Μονεμβασία ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πόλις καὶ φρούριον κατὰ
τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κόλπου, ἀνεγειγεμένον ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἔλως νασιδίου,
ἐπερ ἐκαλεῖτο Μινῶα. (Ἰδε καὶ ἐν τῷ Κεφ. ΙΔ'.)

ΣΕΛΙΣ 50.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρὸς τὸν Ἰωάννην Κλάδον, (γεγραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ
Διδασκαλοπούλου).

» Ἐκλαμπρότατε κύριε!

Ἐκ τῶν Δερβενχωρίων τῇ 18 μαρτίου 1821.

« Παρὰ τὸν Πανοσιώτατον κύρ Ἰάκωβον Θεοδωρίδην καὶ κύρ Παναγιωτάκην Πογια-
τζίπουλον ἐπληροφορήθημεν διὰ ζώσης φωνῆς περὶ πάντων τῶν φρονημάτων σας, καὶ
κατὰ τὰς ὁδηγίας σας ἐμείναμεν ἅπαντες εὐχάριστοι καὶ πρόθυμοι εἰς κάθε δυνατὴν
ἐκδούλευσιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ τῆς πατρίδος. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν τῇ ὑμετέρᾳ Ἐκ-
κλαμπρότητι νὰ ἀποφασίσῃτε τὸ διπλὸν ἀπὸ τὸν σκοπὸν σας, ὅπου ἔχετε ἀπόφασιν,
καὶ νὰ ᾔσθε βέβαιοι, ὅτι εἴμεθα ἔτοιμοι εἰς κάθε περίστασιν μέχρι αἵματος. Καὶ πρὸς
τούτοις ἐρεθίζετε καὶ τοὺς ἐντιμοτάτους ἀδελφοὺς τοὺς ὁμοφρονούντας, τὸν τε κύρ Λά-
ζαρον Κουντουριώτην καὶ ἀδελφόν, κύρ Λάζαρον Τζαμαδὸν καὶ ἀδελφία Τομπάζη, καὶ
ἄλλους ἄλλους γνωρίζετε, ὅπου παρὰ τῶν ἀνωτέρω φίλων ἐπληροφορήθημεν τὰ ὑποκει-
μένα των, διὰ νὰ δείξωσι τὸν πατριωτισμὸν των καὶ φιλογένειαν εἰς τὴν παροῦσαν
περίστασιν. Καὶ μὲ ὅλον τὸ προσῆκον σέβας μένομεν

πρόθυμοι τῶν ἐπιταγῶν σας ὡς δοῦλοι
καὶ ἀδελφοί.

ΟΙ ΕΚ ΤΩΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΩΝ,

ΟΙ ΕΚ ΤΩΝ ΜΕΓΑΡΩΝ,

ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΕΡΑΧΩΡΑΣ,

ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΒΙΛΙΑΣ,

ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΜΠΗΣΙΑΣ.

« Κεγὼ Ἰάκωβος ὁ Θεοδωρίδης, νῦν δὲ Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τοῦς Α. ὀνομασθεῖς, μαρτύρο-
μαι τὰ ἑνωθεν.

« Τῷ ἐκλαμπρότῳ Κυρίῳ Σιγνιέρ Ἰωάννῃ Κλάδῳ, Ῥωσικῷ Κονσὺλῳ
τῆς Ἰδρας. Πρεσκυνητῶς
εἰς Ἰδραν».

ΣΕΛΙΣ 52.

(α) Ἦγουμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Σταύρου Νικολάου ἐκ
τῆς Περachώρας καὶ ἀπὸ 23 μαρτίου πρὸς τὸν Ἰωάννην Κλάδον, διαλαμβάνουσιν καὶ
ἄλλα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην περίεργα, ὡς ἀκολούθως.

« . . . Οἱ Ὀτουμανοὶ μὲ ὑπώπτευσαν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ ἐνεργῶν, . . . καὶ εἰς τὰς 22 ἀνεχώρησα ἐδῶ εἰς τὰ Δερβενοχώρια. Κατόπιν ἐπέστειλαν ζητῶντάς με εἰς τὴν Ντουάναν, πλὴν εἰς μάτην. Ἐδῶ ἤυρα τὸ γένος ἐνθουσιασμένο ἀπὸ τοὺς Ἀδελφεοὺς κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰς διαταγὰς ἔπου εἴχαμεν καὶ τοὺς εἶχαν πληροφορημένους, ὡς ὅπου κοινῶς τὰ Δερβενοχώρια εἶναι ἐνθουσιασμένα. Ἀπὸ τὴν πόλιν Κέρινθον εἰ Ὀτουμανοὶ ἐκουβαλήθησαν εἰς τὸ κάστρον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνεχώρησαν οἱ περισσότεροι εἰς τοῦτα τὰ δύο χωρία Περσάχωρα καὶ Μπίσια, καὶ ἄλλοι ἀλλάχθησαν. Τὴν Τρίτην μετὰ τὰς 2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἤρθε τάταρχος τοῦ Κιαμὺλ Μπεῖ ἀπὸ Τριπολιτσᾶ, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ κοῦάκι τοῦ Κῦρ Ἀγδρίκου Νοταῤᾳ, καὶ τὸν ἐπῆραν καὶ τὸν ἐπῆγαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ κάστρον, καὶ τοῦ ἀπέρασαν τὰ σίδερα· τοὺς δὲ δούλους του εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ σαραγιοῦ. . . Τὰ ἀναγκαῖα ὅπου ἔχομεν εἶναι σκόνη καὶ μελὸς . . . Ἐμμεῖς ἀπὸ σήμερον σφαλοῦμεν τὰ ντερβένια. Πρόφθασέ μας πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν ἐξαποστολὴν ἐνὸς ἢ καὶ δυοῦν δύο καρσβίων, τὰ ὅποια δὲν θέλουν κάμῃ ἄλλο τι, εἰμὴ βολτατσάροντας νὰ ῥίπτουν ἀπὸ ἑνα ἢ δύο κανόνια τὴν ἡμέραν».

Ἀδύημερὸν (23 μαρτίου) ἔγραφεν ἐκ τῆς Μπίσιας καὶ ὁ Ἰάκωθος Θεοδωρίδης: «Τὰ πρᾶγματα τὰ εὖρον ἀνώτερα τῶν ἐλπίδων. . . Οἱ Ἀδελφοὶ μετὰ Θεὸν τὰς ἐλπίδας εἰς ὑμᾶς καὶ εἰς τὴν συντροφίαν τὰς ἔχουν. . . Ἀπὸ σήμερον κάμνομεν Ἀνάστασιν εἰς τὴν Μπέρα-χώρα καὶ εἰς τὴν Μπίσιαν, ὅτι ἡ περίστασις ἔστι τὸ καλεῖ, καὶ αὐριοὺς ἴσως κάμνομεν καὶ εἰς τὰ Μέγαρα. . . Παρακαλοῦμεν ὅλοι οἱ Α. νὰ μᾶς δώσῃς τὸ σχῆμα τῆς σημαίας τῆς παντιέρας, διὰ νὰ τὸ ῥάψωμεν».

ΣΕΛΙΣ 53.

(α) Ὁρα Δοκ. Ἰστ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ. ἐν σελ. 346—347.

ΣΕΛΙΣ 54.

(α) Ἡ πόλις αὕτη, οὐδόπως μνημονευομένη ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἐκτίσθη κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ Γάλλου τινὸς περὶ τὰ 1227. Αἱ τοπικαὶ παραδόσεις θέλουσιν, ὅτι τὸ κτίριον, ὀνομαζόμενον Κουρνόκαστρον, χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν 800 μετὰ Χριστόν. Τὸ φρούριον κεῖται ἐπὶ βουνοῦ, κυκλουμένου ἀπὸ ἀποτόμων βράχων καὶ μίαν ἔχοντος ἀνάδασιν· ἐπὶ τῆς ὑπώρειας δ' ὑπάρχει ἡ πόλις, πολυάνθρωπος φαινόμενη ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος. Παραδόξως δὲ μνημονεύεται ἔτι μία ἐνορία αὐτῆς Ἐθραϊκὴ, καὶ μία ἄλλη Ἀχρεϊανὴ λεγομένη. Ἀχρεϊανίδες δὲ σημαίνει. Οἱ ἔσχατοι. Πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος ὑπάρχει καὶ Ἀχρεϊοσὺνι.

Ἡ λέξις Καρύταινα ἴσως ἐστὶ πεποιημένη κατὰ παραφθορὰν ἐκ τῆς λέξεως Γόρτυνα. Ὁ Γάλλος αὐθέντης αὐτῆς ἦτο ὁ περιφημότερος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, ἐκείνης ἱππότης, δι' ἣν εἶχεν ἀνδρείαν καὶ δι' ὅσα ἔπραξε κατορθώματα. Περιελθοῦσα ἡ Καρύταινα ἀπὸ τῶν Γάλλων εἰς τοὺς Καταλάνους καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν ἐποχῶν αὐτῶν ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ἔδωκε καὶ τὸ ἱδιον ὄνομα. Οἱ Τούρκοι ἐσμίκρυναν ταύτην. Ἀρξαμένης τῆς ἐπανάστασεως, ἐν αὐτῇ ἐγένετο ὁ πρῶτος, ὡς ἀναφέρομεν ἀκολούθως, κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Φαναρίου πόλεμος παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου. Τὸ δὲ φρούριον κατὰ μὲν τὸ 1826 ἐπεσκευάσθη καὶ ὠπλίσθη παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὠφελήσαν μεγάλως ἐπὶ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἰεραρχήματος κατὰ δὲ τὸ 1834 ἀφωπλίσθη παρὰ τῆς βασιλικῆς ἀντιθεσπείας καὶ οὕτως ἡρηνώθη πάλιν.

ΣΕΛΙΣ 55.

(α) Μὴ παραλείψωμεν δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ, κατὰ τὸ ἔτος 1826, τινες τούτων αὐτομολήσαντες πρὸς αὐτὸν, ἠσπάζθησαν καὶ ἐκ δευτέρου τὴν τουρκικὴν πίστιν.

ΣΕΛΙΣ 58.

(α) ἔχομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιστολὴν τούτου πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ὀλυμπίων Τσανέτον Χριστόπουλον, διαλαμβάνουσαν:

«... Ἐκάματε καλὰ ὅπου ἐπιάσατε αὐτὸ τὸ μέρος· καὶ ἡμεῖς ἐδῶ κουσουρι δὲν ἠκάνομεν. Φύδον ἀπὸ Τριπολιτσᾶν δὲν ἔχομεν. Ἐμάθαμεν, ὅτι ἔχετε βολύμι, καὶ διὰ τοῦτο διὰ νυκτὸς νὰ μᾶς ξημερώσετε ἐδῶ 300 ἐκάδας βολύμι, καὶ ἀπεδῶ σὰς στέλνομεν μπαρεῦτι, καὶ γίνεταί οἰκονομία καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.

• Τῇ 28 μαρτίου 1821 Καρόταινα.

ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 60.

(α) Ἀναφέρουσιν, ὅτι περὶ τοὺς διακοσίους ἠκολούθησαν τότε εἰς ταύτην τοῦ Κολοκοτρώνου τὴν φωνήν: «Ὅ σοι ἀγαπάτε τὴν πατρίδα, ἐλᾶτε κοντά μου!» Ἀδέσποτον ἔμως τὸ τοιοῦτο, διότι ἐν τῇ ταραχῇ ἐκεῖνον διασκορπισμῷ οὐδεὶς ἤκουε. Πιθανώτερα δὲ φαίνονται τὰ περὶ Στεμνιτισιωτῶν, ὅτι ἀπαντήσας ὁ Κολοκοτρῶνης πολλοὺς ἐξ αὐτῶν μεταφέροντας πᾶς οἰκονομίας αὐτῶν εἰς τὴν μολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου πρὸς ἀσφάλειαν, ἠρώτησε: «Ποῦ πάτε βρὲ Στεμνιτισιωταί; Ἐλᾶτε κοντά μου»· ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίθησαν: «Βιαζόμαστε»· ὅστις τὸ κοινῶς λεγόμενον, «Τέτοια ὥρα, τέτοια λόγια».

(6) Ὁ Νικήτας ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ Καλογεροβουνίῳ, διωρισμένος παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ὡς τις ἐνέδρα, καὶ μόλις ἐξημίωσα μικρὸν τοὺς ἐπισθεπένους τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Φραγκόβρυσιν.

ΣΕΛΙΣ 63.

(α) ἔστι δὲ καὶ Λάλα ἐν τῇ Φθιώτιδι χωρίον, ἀνῆκον τῷ δήμῳ Ὑπάτης.

ΣΕΛΙΣ 64.

(α) Τὸν Ἰσραὴλ ἀγᾶν πρῶτον ὕψωσαν οἱ Χοτομαναῖοι εἰς μπουλουκπασην. Τοῦτου δὲ ἐγένοντο ἐκτὼ παῖδες, ὧν ὁ πρεσβύτερος καὶ ἱκανώτερος, Ἰβραχὴμ ἀγᾶς νόματι, ἐπὶ τοσοῦτον προήχθη κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξημίση ἐξωτερικῶς, ὥστε καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ βέγη ἔλαβε παρὰ τοῦ σουλτάνου, ἀφ' οὗ ἡρίστευσε διορισθεὶς κατὰ τῶν κλεπτῶν τῆς Πελοποννήσου. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σεῖδ ἀγᾶς, διορισθεὶς ἔπειτα κατὰ τῶν κλεπτῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐθριάμβευσε· ἡ δ' ἐκ τούτων ἀπάντων προελθοῦσα μεγάλη δόξα καὶ ἰσχύς τοῦ Ἰβραχὴμ ἀγᾶ τοσοῦτον διήγειρε τὸν φόβον τῶν ἄλλων προϋπόντων Τούρκων τῆς Πελοποννήσου, ὥστε κατὰ στήσεν αὐτὸν ὅλη καὶ τῆς συκοφαντίας, πνιγέτα ἐκ διαταγῆς τοῦ σουλτάνου.

(6) Τὸ μὲν Λάλα ἐδιορίζει ὁ Μουσταφᾶ ἀγᾶς, τὸν δὲ Πύργον ὁ Σηδδάγαας, ἐνοικιστὴς γινόμενος πάντοτε τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, κατῆμα οὗσης τῆς ἀδελφῆς τοῦ σουλτάνου, διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις οἱ ἐνοικισταὶ ἐξεπλήρουον πολλὰ καὶ χρήτη διοικητῶν. Οὕτω διέτρεχον τὰ πράγματα μέχρι τοῦ 1807, ὅτε διορίσθη ἐπὶ

τῆς Πελοποννήσου ὁ Βελῆ πασσαῖς, ὅστις ἀντικατέστησεν ἐπὶ ὧν τῶν ἐπαρχιῶν ἰδίους διοικητὰς ἀντὶ τῶν προτέρων. Ἐντεῦθεν περιορίσθησαν εἰς τὰ ἴδια οἱ Λαλαῖοι, φοβούμενοι τὸν διωγμὸν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης προσέβαλεν ἐν τῇ Ἡλιδι ἕνα τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βελῆ πασσαῖ, καὶ ἀπειθήσας εἰς τὴν διαταγὴν τούτου, μετακαλέσαντος αὐτὸν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὠχυρώθῃ ἐν τῷ ἰσχυρῷ πύργῳ τοῦ ἰδιοκτήτου χωρίου αὐτοῦ Μοναστηράκι, ὁ Βελῆ πασσαῖς πολεμῆσας τούτον ἐξέβαλεν ἔξω τῆς Πελοποννήσου.

(γ) Μετὰ ἓν ἔτος, ἦτοι τῇ 10 μαΐου 1817, ἰδολοφόνησεν ἐν Γαστούνη τὸν βοεβόγδαν αὐτὸν Λαλαῖς τις, Μαζούτης ἐνομαζόμενος. Ἦν δ' οὗτος ὀπῆρτης τοῦ Σαηδάχα, ἐκδικηθεὶς τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ ἀδρῶς διὰ τοῦτο φιλοδωρηθεὶς παρὰ τῶν Λαλαίων.

(δ) Κατὰ πολὺ διέστρεψαν διάφοροι τὸν νοῦν τοῦ πρώτου ἐν Καλαβρούτοις κυτυήματος, πικρὰς προσάψαντες κατηγορίας κατὰ προσώπων, καὶ εἰς πολλοὺς περιπεσόντες παραλογισμοὺς, τὸν ἕνα χεῖρονα τοῦ ἄλλου. Ἡ προσωπικότης καὶ ἡ πολιτικὴ διαίρεσις οὐδ' αὐτῆς ἐφείσθη τῆς ὀφειλομένης δικαιοσύνης εἰς ἄνδρας, ἐκθέσαντας ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἑαυτοὺς καὶ τέκνα καὶ περιουσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Παραιτούμεθα δὲ πάσης ἀντιπαράθεσος καὶ ἀκριβολογίας ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ προσβάλωμεν καὶ ἡμεῖς πρόσωπα.

ΣΕΛΙΣ 65.

(α) Ὅρα ἐν σελ. 11.

(β) Ἡ συνέχεις τῶν Πελοποννησιακῶν ἀκολουθεῖ ἐν τῷ Κεφ. Ε.

ΣΕΛΙΣ 66.

(α) Καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις, καὶ ἐν ταῖς Θήβαις, καὶ ἐν τῇ Λεβαδείᾳ, καὶ ἐν τῇ Ὀπουντίᾳ Λοκρίδι, καὶ ἐν τῇ Ἀμφίσσῃ, καὶ ἐν τῇ Δωρίδι ὑπῆρχον ἀνεξαιρέτως ἱκανοὶ κάτοικοι Τούρκοι, ὑπερβαίνοντες ἐν συνόλῳ τὰς διςχιλίας οἰκογενείας. Παρατρέχοντες ἐνταῦθα τοὺς Τούρκους τῆς Εὐβοίας. Κατὰ τὴν Δυτικὴν δὲ Ἑλλάδα κατῴκουν ἐν τῇ Ναυπάκτῳ, Μεσολογγίῳ, Ἀργινίῳ, Ζαπαντίῳ, Ἀνακτορίῳ καὶ Καλλιδρόμῃ, μάλιστα συμπληροῦντες τὰς χιλίας οἰκογενείας ἐπομένως αἱ ἐπαρχίαι αὐτῆς Κράββαρα, Βάλτος, Ξηρόμερον καὶ ἄλλαι ἐλευθεραὶ ἦσαν Τούρκων.

(β) Οὐδεμία μεσολαβεῖ σύγκρισις τῶν πολέμικων πλεονεκτημάτων τῆς χώρας, ὅτε ἡ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος πλήθει καὶ στενωπῶν καὶ δασῶν καὶ ἄλλων ἐξαιρέτων θέσεων, πραγματικαὶ δὲ Θερμοπύλαι αὐτῆς εἰσιν ὁ Θίαμος (Μακρυνόρος), ἐν ᾧ αἱ χωρίζουσι τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Λοκρίδος Θερμοπύλαι τοῦ Λεωνίδου οὔτε κατακλύζονται πλεον ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ βαθέων ἐλῶν, οὔτε σχηματίζουσι τὴν φυσικὴν δύναμιν, ἣν ἄλλοτα εἶχον.

ΣΕΛΙΣ 68.

(α) Τὸ ὄνομα Πανουριᾶς ἐστὶν ὑποκοριστικὸν τοῦ Πάνος, καὶ τοῦτο τοῦ Παναγιώτης. Ἐχρῆτο δ' ὁ Πανουριᾶς τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καὶ ὡς ἐπιθέτω, κληρονομηθέντι τοιοῦτω καὶ παρὰ τῶν ἀπογόνων τούτου.

Κατήγετο ὁ Πανουριᾶς ἐκ τῶν Βλαχοχωρίων τῆς Ἀμφίσσης, καὶ οὐδὲως ἀνῆκεν εἰς ἀρματολικὴν τινα γενεάν, αὐτὸς γενόμενος ὁ ἀρχηγὸς τοιαύτης. Ἦν δὲ πρὶν, ὡς καὶ ὁ Δυσθεωνίδης, πρωτοπαλῆκαρον τοῦ Ἀνδρούτσου, δι' οὗ προήχθη καὶ ἐπ' ἀρχηγός. Πρωτοπαλῆκαρον δὲ παρὰ τοῖς ἀρματολοῖς ἐλέγετο ὁ διαφέρων τῶν ἄλλων καὶ ἀριστεύων βώμῃ τε καὶ τόλμῃ.

ΣΕΛΙΣ 69.

(α) Ἴδου ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης διορισμὸς αὐτοῦ (λόγῳ φιλολογικῆς περιεργίας).
«Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὅτι ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὸν Καπετὰν Πανουριᾶ καὶ τὸν ἐδῆναμεν ἀρματωλὸν, διὰ νὰ φυλάξῃ χώρα καὶ χωρία εἰς ὅλον τὸν κατ'ἂν μας καὶ τὰ σύνορά μας μὲ ἐμπιστοσύνην παστρικά, ὅπου νὰ μὴν πάθῃ κανένας βραγίαις ἢ πραγματευτῆς, ἢ ἐντόπιος, ἢ ξένος» καὶ ἔχομεν νὰ τοῦ δίδωμεν σαράντα λουφέδες, ἤτοι 40, πρὸς πέντε γρόσια ὁ κάθε λουφὲς τὸν μῆνα, καὶ τὸ ἱκράμι του, καθὼς τὸ παλαιὸν καὶ συνειθισμένον ἀντίτι ὅπου εἶναι» καὶ διὰ τοῦτο ἔγινεν τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖράς τοῦ Καπετὰν Πανουριᾶν, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

«1820 ἐκτωθρίου 26 Σάββατα.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ἐκκίλης Σαλῶνου,

ΒΑΣΙΛΗΣ ἐκκίλης Σαλῶνου».

ΣΕΛΙΣ 70.

(α) Ὁ Γούρας, καίτοι ἐξάδελφος τοῦ Πανουριᾶ ὢν, διετέλει ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀνδρούτσου, ὀπλαρχηγὸν ἐν Λεβαδείᾳ, ἀπλοῦς στρατιωτῆς πρότερον καὶ ἔπειτα πρωτοπαλῆκαρον γενόμενος ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, πρὶν ἢ πολιορκηθῇ, διέταξε τὸν Ὀδυσσεῖα, ὡς ὑπαγομένης ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ τῆς Λεβαδείας, ἵνα θανατώσῃ ἀφεύκτως Ἀλθανὸν τινὰ Χασᾶν βελούκπασην, ὃν ἐδίωκε καταφυγόντα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ ὑπήγοντο τῷ σαράφῃ τῆς Εὐθείας· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἠναγκασμένος, ἵνα ἐκτελέσῃ ἢ οὕτως ἢ ἄλλως τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἀπέστειλεν ἕνα τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τὸν Γούραν, ἀναθέσας αὐτῷ τὸν φόνον τοῦ προγεγραμμένου Χασᾶν βελούκπαση. Ἐπιχειρήματα τοιοῦτα τολμηρότατον ἦτο. Ὁ Γούρας ἐπέτυχε τοῦ φόνου τοῦ Ἀλθανοῦ, ἀλλὰ συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη, ὥπως ὑποστῇ τὴν ποινὴν τῆς ἀγχρόνης. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς συλλαβὼν αἴφνης, ὅσους ἐν Λεβαδείᾳ καὶ περὶ εὖρε Τούρκους τῆς Εὐθείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἠπειλήσε γράψας πρὸς τὸν σαράφην, ὅτι καὶ τοὺς, καὶ ὅσους ἂν ἄλλους συλλάβῃ ἐφεξῆς, θανατώσει, εἰ μὴ ἀπολυθῇ ὁ Γούρας ἐλεύθερος. Οὕτω διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τοῦ ὁμοιοπαθητικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἀπηλλάχθη ὁ Γούρας, λαβὼν ἔκτοτε φήμην μεγάλην ἐπὶ τόλμῃ καὶ προδισταμὸν παρὰ τῷ Ὀδυσσεὶ εἰς πρωτοπαλῆκαρον, κατὰ τὴν τακτικὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ, πολιορκηθέντος μετ' οὐ πολλοῦ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὁ Ὀδυσσεὺς, ὡς ἀληθασαίζων, ἰδραπέτευσεν ἐκ τῆς Λεβαδείας, ὅτε καὶ ὁ Γούρας προσέφυγεν ὑπὸ τὸν Πανουριᾶν, εὐρεθείς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄμα δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνεφάνη ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, ἐπανῆλθεν ὁ Γούρας εἰς τὸν πρῶτον ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ Γραβίᾳ συνεπολέμησε κατὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνου. Τελευταῖον δὲ ἀπὸ τῆς μάχης τῶν Βασιλικῶν ὁ Γούρας ἐσχημάτισεν ἴδιον ὀπλαρχηγοῦ κύκλον.

ΣΕΛΙΣ 73.

(α) Ἀλλαχοῦ, ἢ ἐν τῷ Κεφ. ΣΤ'. σελ. 192, κάμνομεν τὴν δέουσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀνάπτυξιν.

ΣΕΛΙΣ 83.

(α) Ὁ φαλμένος ἀναφέρεται παρ' ἄλλων ὡς γενομένη τῇ 2 ἀποκλείου ἡ κίνησις τῆς Λεβαδείας. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἐναντίου ἔχομεν ἔγγραφο, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι ὁ

Διάκος ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς Λεβαδείας τὴν προτεραίαν τῆς 2 ἀπριλίου. Ἐστὶ δὲ τὸ ἔγγραφον ἰδιόχειρον τοῦ Λάμπρου Νάκου, ἔχον οὕτω:

«Ἀδελφε Νικόλα Μανούσικε καὶ Κωνσταντῇ Κόκκινε, νὰ δώσετε ἕνα βαγένη κρασί, νὰ πιοῦν οἱ ἀδελφοὶ καὶ Ἕλληνες στρατιῶται, καὶ πληθύνεσθε μὲνον εὐθὺς νὰ τοὺς νὰ μεράσετε.

«1821 ἀπριλίου πρῶτη.

«Ὁ Ἀθηνῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ,
«Ὁ Ταλαντίου ΝΕΟΦΥΤΟΣ,
«Ὁ Σέλωνος ΗΕΔΙΑΣ,
«ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ.
(Τ. Σ.)»

Προσέτι ἐκ τοῦ ἔγγραφου αὐτοῦ βλέπομεν καταφανῶς, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Λεβαδειῶν διέταττον οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Διάκου λόγον βαρύτητος μεγαλητέρας.

ΣΕΛΙΣ 84.

Ἐχομεν τὸ ἀκίλουθον πρωτότυπον ἔγγραφον τῶν κονσόλων.

«Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὅτι τὴν σήμερον διορίζομεν σὲ φύλακα τῆς πολιτείας ἡμῶν Λεβαδείας, κύριον Γεώργιον Κόκκινον, μὲ διακοσίους ἀνθρώπους πρὸς 28 γρόσια τὸν μῆνα καὶ τὸ συνειθισμένον ταῖνι καὶ ὁ ἐδικὸς σου μισθὸς πρὸς πανήντα γρόσια τὸν μῆνα. Ἡξευρε, ὅτι ἡ ἀκρα ἡσυχία τῶν ἀδελφῶν μας κρέμαται ἀπὸ λόγου σου, καὶ ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ παιδεία τῶν κακῶν. Ἐπαγρῶνται, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ ἀρίσῃς τῷ Θεῷ καὶ τῆς ἀδελφότητος.

«αὐτὴ ἀπριλίου γ' Λεβαδεία.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΑΚΟΥ Κόνσολας,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Κόνσολας,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΑΩΝΟΣ Κόνσολας.»

ΣΕΛΙΣ 89.

(α) Ἐν μιᾷ αὐτογράφῳ ἐπιστολῇ (ἀπὸ 24 αὐγούστου 1820 ἐν Γαλαζίῳ), δι' ἧς ἀναγγέλλει τὴν χρηματικὴν συνεισφορὰν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑταιρίαν, ὁ Σακελλίων φέρεται ὑπογραφομένος οὕτω: «Κ α π ε τ ἄ ν Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ς Σ α κ ε λ λ ῖ ω ν Κ ο κ σ ι ῶ τ η ς».

ΣΕΛΙΣ 90.

(α) Κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ οἱ Βρεταννοὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος οὐκ ἔτρωγον τὸν λαγῶν.

ΣΕΛΙΣ 96.

(α) Τῆς ὕδρας ἠριθμοῦντο 92, τῶν Πετσῶν 44 καὶ τῶν Ψαρῶν 40, ὃ ἐστὶν ἡ ὕδρα εἶχε πλείους, ἢ ἑκοὶ αἱ δὺο ἄλλαι νῆσοι. Ταύτης δὲ αἱ μεγαλύτεραι καὶ μᾶλλον ὠπλισμέναι ἦσαν ἡ τριάρμενος (νάβη) τοῦ Τουμπάκη 20 τηλεβόλων τῶν 12 λιτρῶν, καὶ ἡ διάρμενος τοῦ Μισοῦλου 18 τηλεβόλων ἐπίσης. Αἱ λοιπαὶ ἐν γένει ἔφερον ἀνὰ 10 μέχρι τῶν 14 τηλεβόλων τῶν 9 λιτρῶν συνήθως.

Κατ' ἄλλους, τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων συνίστατο ἐκ 220 μεγάλων πλοίων, πολλῶν δὲ ἄλλων διαφόρου μεγέθους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ὁ σουλτανικὸς στόλος συνεκρετέτο ὡς ἔγγιστα ἐκ τρι-

κρότων 6, δικρότων 18, μονοκρότων (ἢ ἡμιδικρότων μεγάλων καὶ μικρῶν) 26, πολ-
λῶν δὲ δρομῶνων (κορβέτων), παρώνων (ἰβρικών) καὶ λοιπῶν.

(δ) Ἰδε ἐν τοῖς Κεφαλαίοις Β' καὶ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 97.

(α) Καὶ κατ' ἄλλους Ἀλιούσα. Οἱ κοινότεροι λέγουσι Σπέτσαι, καὶ οἰκειότερα ἐ-
πάγεται ἡ φωνὴ Πέτσαι. Χρώμεθα δὲ τῇ φωνῇ ταύτῃ περὶ τε τῆς προκατεμένης καὶ
τῶν ἄλλων ναυτικῶν νήσων, διότι ὑπὸ τὰ νεώτερα, καίτοι ξενικά ἢ παρεμφερή, καὶ
ὀνόματα ἔλαμπρύνθησαν καὶ ἐγνωρίσθησαν παρ' ὅλην τὴν κόσμῳ κατὰ τοὺς τελευ-
ταίους χρόνους, ἐν ᾗ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ὑπῆρχον ὡς ἄλλαι ἡδὴ Γιοῦρα καὶ Ἀγκύστρι.

ΣΕΛΙΣ 98.

(α) Ἄλλοι ἔταξαν τὴν «26 μαρτίου» ὡς ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πετσῶν
ὑπὸ τὴν ἑξῆς. Ἄλλ', ἂν εἶχεν οὕτω, πῶς ἔγραφον τῇ 30 μαρτίου οἱ Πελοποννήσιοι
πρὸς τοὺς Πετσιώτας; «... κινήσατε τὰ πλοῖά σας. Οἱ Ἑγγλέζοι μᾶς ἐπύρρι-
σαν βοήθειαν... Λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ παραμικρὸς φόβος... Προφθάστε καὶ μὴ
«φοβηθῆτε». Καὶ σημειωτέον, ἐπὶ ἐπαναστάσει Πετσῶν ἐννοεῖτο ἐν μόνῃ τῇ κινήσει
τῶν πλοίων, διότι ἐσωτερικοὺς ἐπασχολήσαντας αὐτὰς πολεμίους οὐκ εἶχον.

ΣΕΛΙΣ 99.

(α) Συγχρόνως (ἐκ Καλαμῶν καὶ ἀπὸ 28 μαρτίου) ἔγραφεν ὁ Δικαῖος καὶ πρὸς
τὸν ἐν Ὑδρᾷ Κλάδον, συνιστῶν αὐτῷ τὸν Μερτίκων καὶ τὴν κοινὴν πρὸς τοὺς Ὑδραί-
ους ἀνάγνωσιν τῆς ἐγκυκλίου περὶ τοῦ πολέμου «... Σᾶς δίδω, (ἔγραφεν αὐτῷ),
«τὸν λόγον, τῆς τιμῆς μου, ὅτι εἰς μίαν ἡμέραν θέλει γνωρίσης, ἀδελφε, ἐπὶ, ἀφ'
«οὗ τὰ πράγματα προχωρήσουν, ὅποιοι εἶναι ὁ Δικαῖος, τὸν ὅποιον ἀπέκτησες φί-
«λον, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του, μὲ τὴν ἀρετὴν σου».

ΣΕΛΙΣ 101.

(α) Ἐν ἄλλῃ τινι χειρογράφῳ ἐκθέσει ἀναγινώσκομεν, ὅτι «τὰ πετζίωτικα πλοῖα
«ἐπύρριξαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθῶσι» καὶ τὸ μὲν ἰβρικὸν καὶ τρασπέρτον
«παραδόθησαν εὐθὺς, ἡ δὲ κορβέτα ἔκοψε τὰς γούμενάς της, καὶ ἐξελθοῦσα εἰς τὰ
«πανιᾶ, ἤρchiσε νὰ κτυπᾷ. Αὐτοὶ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ἠθέλησαν νὰ πείσουν ἐπ' αὐ-
«τῇ της» καὶ, ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος ἦτον δυνατὸς, μὲ τὸ πέραμα τοῦ ἑνὸς πλοίου ἐβρί-
«σθησαν 26 Ἑλληνας μέσα εἰς τὴν κορβέταν, ἡ ὁποία εἶχεν 90 Τούρκους καὶ 20
«ῥαγιαῖδας Ἑλλήνας. Οἱ Τούρκοι ἐμαζώχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς πρύμνης, οἱ δὲ
«26 Πετζίωται κατέλαβον τὸ μέρος τῆς πλώρης καὶ ἐπολεμοῦσαν μὲ ὅλους. Ἀφ' οὗ
«ἐπῆρε τὸν γύρον του τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον, ἐματάπασεν ἐπάνω τῆς κορβέτας καὶ
«τὴν ἐξουσίασε μὲ θάνατον 79 Τούρκων καὶ 7 Ἑλλήνων».

Προσθετέον, ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Νικολάου Ράπτου ἀγωνισθέντες πλοίαρχοι ἦσαν ὁ Νι-
κόλαος Δ. Λαζάρου Ὁρλώφ, Ἀναγνώστης Χ. Ἀναργύρου, Βασίλειος Ν. Ὁρλώφ,
Γεώργιος Χ. Κούτση, Γεώργιος Ἀνδρέου, Παῦλος Χ. Ἀναργύρου καὶ Ἀναστάσιος
Κολανδρεῦτσος.

(δ) Ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ἀπὸ τῆς 5 ἀπριλίου ἐπολιόρκουν οἱ Πετσιῶται τὴν ἐν-
πίδαυρον Λιμνηρὰν κατὰ θάλασσαν.

«Εὐγενέστατοι ἄρχοντες ἀδελφικῶς προσκυνούμεν.

Διὰ Σπείσας.

«Ἦλθομεν μὲ τὸ καλὸν ἐδῶ ἔλα τὰ καράδια ἐπτά, καὶ ἔχομεν μπλοκαρισμένα στεριάς καὶ πελάγους. Τῆς στεριάς τὸ ἀσκήρι συμποσοῦται ἕως τρεῖς χιλιάδες Σπαρτιάτες καὶ χωρικοί. Εἴμεθα εἰς τὰς συνθήκας μὲ τοὺς ἀγάδες τῆς Μονεμβασίας, καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν νὰ παραδοθῶν χωρὶς πόλεμον. Παρακαλοῦμεν διχῶς ἄλλο νὰ βάλετε εἰς ἓνα καλὸν τρεχαντήρι τριακόσια κοιλὰ καλαμπόκι, τὸ ὁποῖον τὸ ἀποκρινόμεθα ἡμεῖς οἱ Καπετανεῖοι. Νὰ μὴν κάμετε ἀλλέως, διὰ νὰ προσφθάσωμεν τοὺς ἀδελφούς μας, τῶν ὁποίων ἐδόσαμεν ἐκ τῶν καραβίων μας κἄμποσον παξιμάδι καὶ μονετζίνες. Καράδια ἄλλα ἂς μὴν ἔλθουν ἐδῶ, ἀλλὰ ἂς ὑπάγουν, ὅπου εἶναι χρεῖα. Οἱ Καπιτάνιοι μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἴμεθα καλὰ καὶ ἀγαπημένοι.» Ὁμοίως ἐλπίζομεν νὰ ᾄσῃ καὶ ἡ εὐγενεία σας καὶ νὰ φυλάξετε τὴν πολιτείαν μας μὲ ἀγάπην καὶ ἀδελφότητα. Καὶ, ἂν κανένας ἄτακτος σᾶς συγχίζη, νὰ μᾶς γράψετε εὐθὺς, διὰ νὰ ἔλθωμεν κατὰ τοῦ τοιούτου νὰ κάμωμεν ἐκδίκησιν. Ταῦτα καὶ μένομεν προσκυνούντες σας.

«Μονεμβασία τῇ 5 Ἀπριλίου 1821.

Οἱ ἀδελφοί σας Καπιτάνιοι

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΠΑΙΔΑΣ ΘΕΡΜΗΣΙΩΤΗΣ,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΖΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΖΟΥ,
ΑΝΔΡΕΥΤΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.»

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκ τῶν ἐπτά τούτων πλοίων ἔμειναν τὰ δύο εἰς πολιορκίαν. ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Θερμησιώτην.

ΣΕΛΙΣ 102.

(α) Ἰδὲ Ἱστορ. Δεκ. τοῦ 1834 (Ἐποχ. Δ' Κεφ. Δ').

ΣΕΛΙΣ 104.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρὸς τοὺς Πασιώτας ἐπίσημον ἔγγραφον τῶν Ψαριανῶν, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἔτι ἐφόρους τῆς Ἑταιρίας.

«Φιλογενέστατοι Ἐφόροι Κύριε Παναγιώτη Μπόττα

καὶ Γ. Πάνου.

«Ἐλθὼν ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ κοινὸς φίλος μας κύριος Π. Σκυλίτσης Ὁμηρίδης, μᾶς διεκοίνωσεν ἐπίσημως περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος τὴν βάσιμον διαχείρισιν, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς πρῶτους λόγους συμμορφωθέντες παρέσκευάσαμεν δώδεκα ἐκ τῶν καλῶν πλοίων τῆς νήσου μας, καὶ ἐπομένως θέλομεν προστεμάσαι ἕτερα ὀκτὼ, διὰ νὰ συντελέσωμεν μεθ' ὧν εἰς τοῦ λαμπροῦ τούτου ἐπιχειρήματος τὴν ἐκπεραίωσιν. Εἰς ἀπόκρισιν λοιπὸν γράψατέ μας συγχρόνως μετὰ τοῦ διαληφθέντος φίλου, εἰάν προτιμᾶτε νὰ ἔλθωμεν αὐτοῦ, ὥστε συνενωθέντες νὰ ὑπάγωμεν εἰς καταδίωξιν τῆς ὀθωμανικῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Καπετάνιου, ἢ νὰ σᾶς περιμείνωμεν ἐνταῦθα, διὰ νὰ ἐμποδίσωμεν συμφῶνως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τὴν ἔξοδον. Ἐν τούτῳ ὑγιαίνειτε σὺν τῷ Χριστῷ ἀνέστη.

«Ἐκ Ψαριῶν τῇ 10 Ἀπριλίου 1821.

Ὁ Ἐφορος

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ.»

ΣΕΛΙΣ 108.

(α) Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγραψαν ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 4 μαΐου πρὸς τὸν Γεώργιον Πλαπούταν: «Ὁ Μπεκὴρ πασσᾶς (θεῖος τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ) ἤρξατο εἰς τὸν Μορέαν μὲ τρεῖς χιλιάδας. Τὰ ἑλληνικά πλοῖα τὸν ἐπίασαν, τοὺς ἐπέρασαν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί, καὶ τὸν Μπεκὴρ πασσᾶν μὲ 100 τὸν ἔχουσιν εἰς τὴν Ἰδραν (γρ. Ψαρά) καὶ φθιάγουν «ὀχυρώματα».

ΣΕΛΙΣ 107.

(α) Κατ' ἔτος ἀπέστελλεν ἡ Ἰδρα ὑπὲρ τοὺς 300. Ἰπὸ τὴν ἰδίαν ὑπέκειντο ὑποχρεῶσιν καὶ αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρά· ἀλλ' αὐταί, ἐπειδὴ ἐσπάνιζον προσωπικοῦ διαθεσίμου, ἐμισθοῦν ὥσεπιπολὺ Ἰδραίους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Τὸ ἔλον οὕτω τῶν ἀποστελλομένων ναυτῶν ἡριθμεῖτο ὑπὲρ τοὺς 800, ἀρχηγούμενους πάντοτε ὑπὸ ἐνὸς Ἰδραίου. Ὅτε δ' τουρκικὸς στόλος ἐδεῖτο πλειόνων, οὗτοι ἐδίδοντο ὡσαύτως παρὰ τῆς Ἰδρας, ἀλλ' ἐμισθοῦντο παρὰ τῆς ἐξουσίας. Ὅτε δὲ συνέπιπτεν, ἵνα μὴ ἔχη ὁ στόλος ἀνάγκην τῶν ὑποχρεωτικῶς ἀποστελλομένων, τότε πρὸς ἄφελος ἐαυτοῦ ἀπέζημιουτο ὁ καπετὰν πασσᾶς διὰ χρημάτων δι' ἄλλων δὲ λέγων, ὁ καπετὰν πασσᾶς ἐλάμβανε τὸ ἰσότημον τῆς μισθοδοσίας τῶν ναυτῶν.

(β) Ὅρα ἐν τοῖς Κεφ. Ζ' καὶ Θ'.

ΣΕΛΙΣ 110.

(α) Ἴδου τὸ περίεργον αὐτὸ ἔγγραφο.

«Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος κοινῶς ἐσφραγίστου τε καὶ ἐνυπογράφου γράμματος, ὅτι, συνελύσεως κοινῆς γενομένης διὰ τὴν καλὴν σύστασιν τῆς πατρίδος μας, ἐκρίναμεν ἄξιον διὰ τὴν ἀναδεχθῆ τὴν φροντίδα τῆς τοπικῆς διοικήσεως τὸν τιμιώτατον πατριώτην μας κύριον καπετὰν Ἀντώνιον Οἰκονόμου, τῷ ὁποίῳ δίδομεν πᾶσαν πληρεξουσιότητα εἰς τὸ νὰ διοικῇ μετὰ τῶν κατὰ καιρὸν συμπληρωσθέντων προεστώτων προκρίτων, κάτωθεν ὑποσημειωμένων, τὴν πολιτείαν ταύτην, κρίνων καὶ ἀνακρίνων πᾶσαν ἐπιτυχούσαν ὑπόθεσιν πολιτικὴν τε καὶ ἐμπορικὴν.

«Ὁ ἀναγορευθεὶς κοινῇ ψήφῳ διοικητὴς κύριος καπετὰν Ἀντώνιος θέλει ἔχει μεθ' ἐαυτοῦ καὶ τέσσαρας συμβούλους ἐκτελεγεμένους ὑπ' αὐτοῦ· οἱ μὲν δύο θέλει ἔχουσιν εἰς πᾶσαν συνέλευσιν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ τὴν ψήφον ἰσοδύναμον τοῖς κατὰ καιρὸν προεστώσι προκρίτοις· οἱ δὲ δύο μόνην τὴν ἀποτεπρόσωπον παράστασιν πρὸς ἡσυχίαν τοῦ λαοῦ.

«Ὁ βυθεὶς διοικητὴς καπετὰν Ἀντώνιος ἔχει ἀπὸλυτον ἐξουσίαν, χρεῖας τυχοῦσης, νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης κατ' ἀρέσκειαν πᾶσαν ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὁποίας δύναται νὰ ἀπέλθῃ καὶ ὁ ἴδιος, ὑψέποτε βουληθῇ· ἡμεῖς δὲ οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι προεστώτες, οἱ φέροντες τὸ πρόσωπον τοῦ κοινοῦ τούτου, ὑποσχόμεθα ἐτείμως καὶ ἀναντιρρήτως προμηθεύσαι τὴν ταιαύτην δύναμιν καὶ τὴν ἔξοδον (ἴσως τὰ ἔξοδα) τῆς ταιαύτης ἐκστρατείας.

«Ἡ ἀναγκαία κουστωδία τῆς πατρίδος θέλει εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διοικητοῦ κυρίου καπετὰν Ἀντωνίου, καὶ θέλει εἶναι εἰς χρέος δι' αὐτῆς νὰ διατηρῆται ἡ εἰρήνη, δικαιοσύνη καὶ ἡ καλὴ διαγωγὴ πάντων τῶν κατοίκων, χωρὶς νὰ παραβλεπεται ἡ παραμικρὰ ἀταξία.

«Οἱ κατὰ καιρὸν προεστειύοντες θέλουσιν εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ διοικητοῦ κυρίου καπετὰν Ἀντωνίου.

«Οὕτως εὐχαριστήσῃ τῶν τελεῖα συμφωνήθη διὸ καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦτου ἔνδει-
ξιν υπογραφώμεθα αὐτοχειρὶ πάντες.

«Ἰδρα 31 μαρτίου 1821».

ΣΕΛΙΣ 118.

(α) Ἰδοὺ ἡ διαταγὴ αὕτη.

α' Ἐντιμέτατοι κύριοι Καπιτάνοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

«Ἡ ἔγερσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῶν τυράννων του καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ στό-
λου μας γίνεται μόνον ἐπὶ σκοπῇ νὰ βλάψωμεν τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Ἐως οὖν νὰ ἀπο-
κτήσωμεν τὰ δικαίά μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας, εἶαι αἱ φροντίδες μας πρέπει νὰ ᾤ-
ναι προσηλωμένοι εἰς τοῦτο τὸ τέλος, τοῦ ὁποῖου τὴν ἔκθεσιν ἐπιθυμοῦμεν καὶ βέβαια
θέλομεν ἀπολαύσει, ἐὰν ἐδηγηθῶμεν μὲ φρονήματα ἄξια ἐλευθέρων ἀνδρῶν.

«Τὰ πολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης θέλουσι βέβαια εὐφημήσῃ τὴν ἀπόφασίν μας·
πρέπει ὅμως καὶ ἡμεῖς νὰ πορευθῶμεν πρὸς αὐτὰ μὲ ἕλην τὴν ὑπόκλισιν, σεβόμε-
νοι τὰ δικαιώματά των καὶ προσφέροντες ἀντίκουςαν εὐλάβειαν εἰς τὴν οὐδετερό-
τητά των.

«Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ σὰς ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἡ οὐδετερία σημαία σκεπάζει καὶ
διαφυλάττει τὰς ἐχθρικὰς πραγματείας· μάλιστα δὲ σὰς διορίζουσαν νὰ ἀπέχῃτε ἀπὸ
κάθε πράξεως, ἡ ὁποία ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχισιν ἢ δυσἀρέσειαν εἰς τοὺς καπιτάνους
τῶν ἐμπορικῶν καραβίων, φερόντων σημαίαν τινὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· νὰ
μὴ συγχωρήσατε νὰ τοὺς γίνεται βίβριτα βιαστικῶς, οὔτε νὰ τοὺς ζητῇτε τὰ χαρτί-
α των, διὰ νὰ τὰ ἐξετάσῃτε. Ἡ μόνη προσοχὴ σας θέλει περιορίζεται νὰ βεβαιωθῇτε,
ἐὰν τοιαῦτα καράβια μετανομίζουσι πολεμικὰ ἐφόδια καὶ στρατεύματα ἐχθρικά· καὶ
εἰς αὐτὴν μόνην τὴν περίστασιν θέλετε ἐμποδίσαι τὴν πρὸδόν των, καὶ θέλετε πα-
ραλῆδει τὰ ἐφόδια πληρόντας τὸν ναῦλον· ἢ, ἐὰν φέρουσι στρατεύματα, νὰ διορί-
σατε νὰ ἐπιστραφῶν εἰς τὸν τόπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὰ ἐπαράλαβαν. Ἰγιαίνετε.

«Ἰδρα 19 ἀπριλίου 1821.

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ».

(β) Ἰδοὺ ἡ διάταξις.

«Ὅποιος πολεμεῖ διὰ τὴν πίστιν καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γί-
νου, θέλει λάβει ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰώνιον διόξαν καὶ ἀμάραντον στέφανον· ἡμῶς εἴ-
ναι δίκαιον καὶ εἰδὼ εἰς τὸν κόσμον νὰ τιμᾶται καὶ ν' ἀντιπληρώνεται. Διὰ τοῦτο
ἀποφασίζομεν καὶ ἐπισφραγίζομεν μὲ τὴν βοῦλλαν τοῦ Κοινοῦ τοὺς ἀκολουθοῦντας νόμους.

«Α'. Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἔξῃς ὅποιος συμπατριώτης (ὃ μὴ γένοιτο!) -
θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ὅπου κάμνομεν ἐναντίον εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς, ἡ φημηλία
τοῦ ἔχει νὰ τρέφῃται ἀπὸ τὴν κάσσαν τῆς πατρίδος μας, ἐν ὅσῃ ἡ χηρευμένη γυ-
ναῖκά του μένει ἀνύπανδρος, καὶ τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ μνημονεύηται παρρησίᾳ εἰς
ἅλας τὰς ἐκκλησίας. Ἀν πληρωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ἔχει νὰ λατρεύηται μὲ ἔξοδα τῆς
κάσσης τῆς πατρίδος· καὶ, ἐὰν (ὃ μὴ γένοιτο!) σακατευθῇ καὶ δὲν εἶναι πλέον εἰς
κατάστασιν νὰ δουλεύῃ, ἡ φημηλία του ἔχει ὁμοίως νὰ τρέφῃται ἀπὸ τὴν κοινὴν
κάσσαν. Ἡ πατρίς θέλει δώσῃ εἰς τὰ ἀρσενικά του παιδία ἕν γράμμα ἀποδεικτικὸν
τῆς πατρικῆς ἀνδραγαθίας του.

«Β'. Ἀν ἐκείνος, ὅπου ἤθελε θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ᾔναι ἀνύπανδρος, καὶ
ἔχῃ πατέρα ἢ μητέρα, οἱ γονεῖς του ἔχουν νὰ τρέφονται μὲ ἔξοδα τῆς κοινῆς κάσσης.

«Γ'. Κάθε χρόνον θέλει γίνεται τὴν τρίτην Κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-

στῆς μνημόσυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μεναστηρίου μὲ τὸν ἀρχιερέα καὶ ὅλους τοὺς ἱερεῖς διὰ τοὺς ἀποθανόντας εἰς τὸν πόλεμον.

«Δ'. Ὅποιος πιασθῇ ἢ φανερωθῇ προδότης καὶ ἐπίβουλος τῆς πατρίδος, ν' ἀναθεματίζεται ἐκκλησιαστικῶς καὶ νὰ κατατρέχεται ὡς ἀσεβὴς καὶ ἐχθρὸς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας.

«Ε'. Κἀθε καπετάνος νὰ γράφῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς, ὁ ὁποῖος ἤθελε κάμῃ κἀνὴν ἡρωϊκὸν ἔργον, ἢ εἰς τὴν ξηρὰν ἢ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἡ πατρις νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν ναύτην ἀποδεικτικὸν τοῦ ἡρωϊσμοῦ του, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν καπετάνιον καὶ βουλλωμένον μὲ τὴν βούλλαν τοῦ Κοινοῦ, διὰ νὰ παρήρσιαι σὺν τῇ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ὀρθόδοξον Βασιλέα μας, καὶ νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ δόξαν.

«Οἱ ἀνωτέρω νόμοι ἔχουν ν' ἀπεράσσουν εἰς τὸν κώδικα τῆς πατρίδος.

«Ἰδρφ 16 μαΐου 1821.

(Τ. Σ.) Οἱ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ.»

ΣΕΛΙΣ 120.

(α) Τὰ ἐν Σάμῳ δύο κόμματα ταῦτα παρωνομάσθησαν Καρμανιόλοι καὶ Κάλικαντσάροι. Τὸ μὲν ἦτο ὁ λαὸς, ἢ τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὕτως ἐπικληθὲν, διότι ἐφρόνει τὰ τῶν Γάλλων, παρ' οἷς τότε εἰσῆλθῃ ἡ λαϊκητόμος (καρμανιόλα) τὸ δ' ἕτερον ἦτο τὸ κόμμα τῶν προυχόντων, οὕτως ἐπικληθὲν, διότι οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ διεβουλεύοντο, νυκτὸς συνερχόμενοι ὡς φαντάσματα (καλικαντσάροι).

ΣΕΛΙΣ 123.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν Κεφ. Θ'.

ΣΕΛΙΣ 126.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Β'.

ΣΕΛΙΣ 127.

(α) Ὀνομαζόμεναι:

1. Ἀρβανίτικη, ἢ πρὸς τὸ νότιον καίμενη.
 2. Βασιλοπούλα, πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, ἢ ἄλλοτε πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.
 3. Μπουμπουνίστρα, ὡσαύτως, ὑπὸ τὰ ἤδη ἀνάκτορα.
 4. Ἄγιοι Ἀπόστολοι, πρὸς τὸ ἀρκτικόν, ὡς ἐκ τῆς παρακειμένης ὁμωνύμου ἐκκλησίας.
 5. Γούφτικη, πρὸς τὸ δυτικόν, ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐργοστασίων τῶν σιδηρουργῶν.
 6. Μαντραβίλη, πρὸς τὸ νοτιοδυτικόν, ἢ ἄγουσα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.
 7. Τοῦ Κάστρου.
- Ἄλλ' ὁποῖα ἢ διαφορὰ τῆς βαρβαροφώνου κλήσεως τῶν πλείονων ἐξ αὐτῶν πρὸς τὰς παλαιάς, Δίπυλον, Διομίαν πύλην, Διοχάρους πύλην, Μελιτίδας πύλας, Πειραικὴν, Ἀχαρνίαν, Ἰτωϊάν, Ἰππάδας πύλας καὶ Ἠρίας πύλας! Οἷα ἢ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ κατὰστασις, τοιαύτη δυστυχῶς καὶ ἡ τῆς γλώσσης.

ΣΕΛΙΣ 132.

(α) Τοιοῦτους βλέπομεν ὑπογεγραμμένους αὐτοὺς «Οἱ Βουλευταὶ Ἀθῆναι» ἐν τινὶ ἀπὸ 9 μαΐου ἐγγράφου.

(β) Τροσύτη ἦτο ἡ ἔλλειψις τῶν πολεμικῶν μέσων, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν Ἀθηναίων ἀπιστολῇ πρὸς τοὺς ἐν Ἰδρᾷ ἀδελφοὺς Ἰωάννην καὶ Μαρίνον Κλάδους, ἀπὸ 29 ἀπριλίου 1821, ἀναγινώσκουμεν: «Ἡ μεγαλητέρα ἀνάγκη, ὅπου ἔχει ἡ πατρίς μας κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν, εἶναι ἡ τῶν τοπίων καὶ μπαρουτίου . . . Παρακαλοῦμεν νὰ ἐπισκερθῇτε τὴν ἀνάγκην ταύτην, ὅτι τὰς ἐλπίδας μας οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ἀπαιρῶσαμεν εἰς τὴν εὐγενεῖαν σας. Σπουδάσατε λοιπὸν, ἀδελφοί, νὰ εὐεργετήσητε τὰς Ἀθήνας . . . Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς προβλέψητε καὶ τέσσαρα ῥίξιμα χαρτὶ πρὸς χρῆσιν μας».

Φέρομεν τὰ τοιαῦτα εἰς φῶς, ἵνα δαῖψωμεν ἐκ περισσοῦ, δι' ὅποιων καὶ ὁπόσων μέσων ἤρξαστο ἡ ἐπανάστασις εἰς τινὰς ἐπαρχίας.

ΣΕΛΙΣ 133.

(α) Ἰδε τὴν συνέχειαν τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐν Κεφ. IB'.

ΣΕΛΙΣ 134.

(α) Ὅπου κατόικουν τὸ πάλαι οἰκιστῶς Μάγνητες, λέγεται ἤδη διττῶς, ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ Ζαγορά, ἡ δὲ δυτικὴ Βῶλος. Ἡ χώρα αὕτη περιέχεται ἅπασα ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει, σχηματιζομένη ὡς μία χειρόντης κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Θεσσαλίας, διότι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους κεῖται ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος, ἀπὸ τοῦ ἐτέρου δὲ ὁ Παγασητικὸς, ἥδη λεγόμενος Κόλπος τοῦ Βῶλου. Τὸ Πήλιον ὄρος, ἀρχόμενον μετὰ τὴν Ὀσσαν, δύο φέρει ἤδη κλήσεις: Βουνὸν μὲν Καστανιάς λέγεται, ὅπου ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκτεινόμενον δ' ἐπομένως κατὰ μῆκος, ὀνομάζεται Πλιασίδι καὶ Βουνὸν τῆς Ζαγοράς. Ὡσαύτως διττῶς ὀνομάζονται οἱ κάτοικοι τούτου, τῆς μὲν ἀνατολικῆς πλευρᾶς Ζαγοριανοί, τῆς δὲ δυτικῆς Βαλιῶται· ἔχουσι δὲ ἰδίαν κατὰ χώρας ὀνομασίαν, ὅσοι κατοικοῦσι κατὰ τὸ μέρος τῆς Καστανιάς, ὡς οἱ τὰ Τρίκερην οἰκοῦντες Τρικεριῶται.

Τὸ Πλιασίδι ἢ Βουνὸν τῆς Ζαγοράς φέρει 38 χωρία καὶ κομποπόλεις.

(β) Ἐφερὲν αὕτη πληθυσμὸν μέχρι τῶν 1200 οἰκογενειῶν· ἠκολούθουν δὲ ἡ Ζαγορὰ ἔχουσα 650, ἡ Ἀργαλαστὴ 575, ἡ Πορταριά 470, ἡ Τρίκη 450 καὶ ἐφεξῆς.

ΣΕΛΙΣ 136.

(α) Ἐκτὸς τῆς Χαλκίδος κατόικουν καὶ ἐν τῇ Καρούστῳ Τοῦρκαι περὶ τὰς 400 οἰκογενείας, ὡς καὶ ἐν ταῖς κομποπόλεσι τοῦ μὲν Ξηροχωρίου μέχρι τῶν 70, τοῦ δὲ Καστροβαλᾶ μέχρι τῶν 50.

Σημειωτέον, ὅτι διασημότεραι καὶ ἰσχυρότεραι οἰκογένειαι ἐν μὲν τῇ Χαλκίδι ἦσαν ἡ τοῦ Ρεσῆτ βεγῆ μετὰ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ Μεχμέτ βεγῆ καὶ Νουμάν βεγῆ, ἡ τῶν ἀδελφῶν Χατοῦ Ἰσμαήλ βεγῆ καὶ Χασάν βεγῆ Ἀχμέτ Πασσαζαδδὲ, ἡ τοῦ Γιαγχιᾶ βεγῆ καὶ ἡ τοῦ Κιουτσούκ Χασάν βεγῆ καὶ Βεκήρ βεγῆ· ἐν δὲ τῇ Καρούστῳ ἡ τῶν ἀδελφῶν Ὁμέρ βεγῆ καὶ Ἰδραχίμ βεγῆ.

(β) Ὅπως ἐννοήσῃ τις ἐκ τοῦ μέρους τὸ ὅλον, ἀναφέρωμεν ἐν γεγονὸς καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐπανάστασιν, ἣτοι τὸν Ιούνιον τοῦ 1821.

Τοῦρκὸς τις Χαλκιδεὺς, Ἐμιντᾶ Μόλλᾶς, ἐκδικούμενος δύο Ἕλληνας, καθ' ὧν ἐχρεώετο, Βασίλειον Μασούρην ἐκ Χαλκίδος καὶ Ἰωάννην Μπαλταδοῦρον ἐξ Ἰωαννίνων, ἔφερεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν πρῶτον διέταξεν, ἵνα σκάψῃ ἕνα τάφον βαθύν, τὸν δὲ δεῦτερον ὑπεχρέωσεν, ἵνα θανατώσῃ αὐτὸν ἐντὸς τοῦ τάφου τελεσιθεύσας· μετὰ τοῦτο φονεύσας ὁ ἴδιος καὶ τὸν δεῦτερον, ἔβριψαν ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ.

Ὀλίγῳ δὲ πρὸ τῆς ἐπανάστασεως Τοῦρκὸς τις, ὀνομαζόμενος Οὐζοῦν Σερῆφ, ἐμή-

νυσεν εἰς τινα Ἰωάννην Βαθυώτην μεταξουργόν, ἵνα πέμψῃ αὐτῷ μίαν ἀμπότσαν βακίον. Ὁ Βαθυώτης ἀμέσως ἀπέστειλε τοῦτο· ἀλλ' ὁ Οὐζούης Σερῖφ ἐπέστρεψεν εὐθὺς, ὡς μὴ καλὸν δῆθεν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας διερχόμενος ἐκ τοῦ μαγαζείου, ἐν ᾧ εἰργάζετο ὁ Βαθυώτης, λέγει πρὸς αὐτόν: «Ἀκόμα, βρὲ κ...», τὸ προσμύνηται τὸ βακίον· καὶ ἄνυ ἐτέρου τραδήξας τὸ πιστόλιον, θανατώνει τὸν ἄνθρωπον ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ.

Ἄλλος Τούρκος, ὀνομαζόμενος Δερδής ἀγῶς, ἔπεμψεν ἐν παιδίῳ, ἵνα ἀγοράσῃ αὐτῷ πέπωνα δύο λαπτῶν παρὰ τινος μεταπράτου Ἀντωνίου Κοντοῦ. Μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐπὶ τῇ ποιότητι τοῦτου, ἐζήτησεν ἕτερον πέπωνα. Ἀρνηθέντα δὲ τὸν μεταπράτην, ἀπέρχεται εὐθὺς καὶ θανατώνει, ἐμπήξας τὴν μάχαιραν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλος Τούρκος, ὀνομαζόμενος Μπαργιάμεγλους, ἀπαντήσας ἔξω τῆς Χαλκίδος Σπύρην τινα Κοροπίτην, διέταξεν, ἵνα διὰ κυδιστήσεων (τακλῶδων) διέλθῃ τὸ λίθινον στῶμα τῆς ἐκτὸς ὁδοῦ, ἐκτεινόμενον ἐπὶ πέντε λαπτὰ τῆς ὥρας. Ὁ δυστυχὴς ἔλθων ὑπὸ κρυψίαν, μὴ δυνάμενος ἄλλως· ἀλλ' ὁ βάρβαρος Τούρκος, μὴ εὐχαριστηθεὶς καὶ κατὰ τοῦτο, ἐφόνευσεν τὸν ἄνθρωπον.

Ἀλλὰ τί πρῶτον ἢ ὕστατον εἶπη τις τῶν τοιούτων κακουργημάτων τῶν θαρσάλων, κοινῶς ἐνεργουμένων καθ' ἅπασαν τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν;

ΣΕΛΙΣ 139.

(α) Καὶ ὁ πατήρ τοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρεῦτος ἐπωνομάζετο Μουστάνης· οὗτος δὲ καὶ ὁ πατήρ τοῦ Βεροῦση ἀδελφοὶ ἦσαν. Ἔτυχεν δ' ὁ Βεροῦσης ἐν τῇ Τρίκῃ, διότι ἐκεῖ ἦτο νενομισμένης.

ΣΕΛΙΣ 141.

(α) Ὅρα τὴν συνέχειαν τῶν Εὐβοϊκῶν ἐν τῷ Κεφ. IB'.

(β) Ὑποτίθεται ἵσως παρὰ πολλῶν, ὅτι τοῦλάχιστον οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθως ἀπῆλθον ἄνεσιν τινα, καίτοι λογιζόμενοι ἀσφαλεῖς διὰ τῶν βερατίων, ὧν εἶχον· καὶ ἔρωσιν οὐδὲν βεβαιότερον, ἢ ὅτι καὶ αὐτοὶ, εἰ καὶ ἀποκεχωρηκότες ἦσαν τῶν τοῦ βίου, ἐπανεστάσαν ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἀνεμίγησαν ἐν ἔργοις ἐντελῶς ξένους καὶ τῆς ὁμολογίας καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐαυτῶν, ἵνα ἀπαλλαγῶσι μιᾶς τυραννίας ἀπλήστου καὶ θουλιμώσεως.

Γνωστὸν, ὅτι πρὸ ἑξήκοντος ἐκατονταετηρίδων πρῶτος ὁ Ἄθως προσηνέχθη ὑποταλῆς τοῖς Τούρκοις. Ἐδρεύοντος τοῦ Ὁρχάνου ἐν τῇ Προύσῃ τῆς Βιθυνίας, οἱ ὑπ' αὐτὸν θάρβαροι περιέτρεχον τὰ πέριξ, ληστεύοντες καὶ καταστρέφοντες πᾶν τὸ προστυχὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν πολλὰ τότε καὶ τῶν ἐν Ἄθῳ μοναστηρίων τὰ μὲν διετράποντο, πλείστοι δ' ὅσοι τῶν μοναχῶν «ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθνησκον». Τὰ διηγεσθῆναι δυστυχήματα αὐτὰ καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, ὡς εὐδαίμων χορηγούσης τότε ἀσφάλειαν, ἠνάγκασαν τοὺς μοναχοὺς, ἵνα ἐξαγοράσωσι πρὸς καιρὸν τὴν ἡσυχίαν ἐαυτῶν διὰ τῆς ὑποταγῆς ὑπὸ τὸν ἰσχυρότερον, χαρακτηριθεῖσης δι' ἐνὸς συμφωνηθέντος μετὰ τοῦ Ὁρχάν καὶ αὐτῶν ἐτησίου φόρου ἐκ 3500 ἀσπρων, ἧτοι γροσίων τουρκικῶν 29 1/6. Καθὼς τὸ ἐμπόριον τρέχει, ἔπου ἂν ἐλπίξῃ κέρδη, οὕτως ἐν περιστάσεσι τοιαύταις οἱ πάσχοντες καὶ ἀμυχανοῦντες ἄνθρωποι προστρέχουσιν, ἔπου ἐλπίζουσιν ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ κτημάτων. Τὴν ἀσφάλειαν ταύτην ἐθεδαίωσεν ὁ Ὁρχάν διὰ προνομιστοῦ διατάγματος (βερατίου). Ἀλλὰ, κατακτιθεῖσης μετέπειτα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Ἀρμουράτ, γενόμενος ἐν Ἀδριανουπόλει, περιεφρόνησε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ὁρχάν, καὶ ὑπὸ τὸν δεκατισμὸν τῶν προϊόντων τῆς γῆς ὑπέσχετο τὸν Ἄθων, δεύτερον ἐκδεῖς βεράτιον κατὰ πάσης ἄλ-

λης απαιτήσεως και ἐνοχλήσεως. Μετ' αὐτὸν δὲ ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μεχμέτ Β', περιφρονήσας ὡσαύτως τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμουράτ, καθυπέβαλεν ἐκ προσθήκης τὴν ἄνω ὑπὸ ἐτήσιον κεφαλικὸν φόρον ἐκ 2500 γροσιῶν. Καὶ οὗτος, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, τρίτον ἐκδοὺς βαράτιον, καθηράσθη δι' ἐπιτιμίαν φοικτῶν, ἵνα μὴ ὡσι τοῦ λοιποῦ ἀνενόητοι ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀπαιτήσεως οἱ ἐν τῷ Ἄθῳ μονάζοντες. Ἀλλὰ, μὲλις παρελθόντων ὀλίγων χρόνων, ὁ ἴδιος Μεχμέτ, ἐπιλήσμων γενόμενος ἑαυτοῦ, καθυπεχρέωσε τοὺτους οὐ μόνον διὰ τῆς ἐκ 15,000 γροσιῶν ἀξίσεως τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ἐτησίων πληρωμῶν λόγῳ ζωοτροφίας καὶ ἐνδυμασίας τῶν γενιτσάρων. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ 1806 ὑπερέδωκεν ἡ ἀσπίς εἰς 110,000· τὸ δ' ἔλκεν τῶν παρὰ τοῦ Ἄθῳ διδομένων ἐτησίων, ἧ ὡς φόρων τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧ ὡς δωρημάτων ταῖς γείτοσιν ὑπαλλήλοις ἀρχαῖς καὶ ἄλλοις ἰσχυροῦς Τούρκοις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Σεβέρων, ἠΐξουν ἐσχάτως εἰς 200,000 γροσια· ἐκ τούτου δὲ, καὶ διότι ἀνηρέπασθον περιοδικῶς παρὰ τῶν βαρβάρων ὑπὲρ τῆς 400,000 στρεμμάτων τῶν γονιμωτέρων μοναστηριακῶν γαιῶν, οἱ μοναχοὶ τῶν πλειόνων μοναστηρίων κατήντησαν ζῶντες διὰ πολλῆς στενοχωρίας.

Διὰ τῆς μικρᾶς παρεκδόσεως ταύτης σκοποῦμεν, ἵν' ἀποδείξωμεν τρία τινά. Πρῶτον, ὅτις ἀνώτερα καὶ σκληρότερα ἦσαν τὰ δεινοπαθήματα τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἀγροῖς Χριστιανῶν τῆς Μακεδονίας, καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ προσχώρησεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἀπελιτιστικὴ ἢ πολιτικὴ κατάστασις ἀνθρώπων, ὥς οὐκ ἠσφαλίζον ὁπωσδήποτε κατὰ τῆς ἀπολύτου αὐθαιρεσίας, καταβίβσεως καὶ διαρπαγῆς οὕτε ὑπογραφῆς καὶ βαράτια Ὅρχαν καὶ Ἀμουράτ, οὕτε ἐπιτίμια Μεχμέτ. Δεύτερον, ὅτις μία ἐξουσία παραδειγματίζεται ὡς δυνατὴν πᾶσαν ἀθέτησιν, οὕτε σέβεται ἑαυτὴν ὡς πρὸς ἄλλον ἠθικόν, τί λαίπεται πλὴν τοῖς ὑποδεεστοῖς, καὶ τοῖτοις βαρβάροις; Καὶ τρίτον, τί μένει τοῖς λαγομένοις κοσμοῖς, ὅταν ἀναγκάζωνται εἰς ἐπανάστασιν ἄνθρωποι, οἱ οἱ Ἀθῶναι μοναχοὶ, μονήρεις, ἄτεκνοι, ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενοι καὶ ἐπηγαλμένοι, ἵνα, πρὸς ἀπόκνησιν τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν, ὑπομένωσιν θλῆν τοῦ ὀλικοῦ κόσμου τὴν ἔσσαν;

ΣΕΙΣ 142.

(α) Ἰδίως δὲ, ὅτε τῷ 1810 διωρίσθη πρῶτος τραπεζίτης τοῦ Ἰσμάηλ βεγῆ τῶν Σεβέρων, ἡ ἐπιβρῶς αὐτοῦ προέβη μεγίστη, δι' ἣν ὁ πανίσχυρος οὗτος τοπάρχης ἀπένευμε τούτῳ ἀγάπην, οὐδέποτε ἀρνούμενος τὴν χάριν, ἣν ἐπεκαλεῖτο παρουσιαζόμενος ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν δυσχερεστέρων δημοσίων ἡ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προσχώρει ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, ὥστε συχνάκις ἔκπετε τὸ σχαίνειν τῆς ἀρχόντης καὶ ἔσωζε τοῦ θανάτου, μεταφέρων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ, τὸν κατὰδικον. Δι' αὐτοῦ ἀφῆρθουν ἀπὸ τοῦ Τούρκου καδδῆ αἱ μεταξὺ Χριστιανῶν δίκαι, καὶ ἀνετέθησαν τῷ μητροπολίτῃ Σεβέρων. Δι' αὐτοῦ ἐσχηματίσθη σύστημα ἐμπορικόν, τῶν δὲ ἐμπόρων αἱ διαφοραὶ ἐδικάζοντο ἐν τῇ μητροπόλει καὶ ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου παρὰ διαιτητῶν ἐμπόρων. Δι' αὐτοῦ ἀνηγήρουν ἐκκλησίαι ἐκ θεμελίων λόγῳ ἐπισκοπῆς καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα κοινωφελῆ καταρτίσθησαν.

Ἀποθανόντος, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τῆς Σεβρίας, τοῦ Ἰσμάηλ βεγῆ, διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος Ἰουσούφ βεγῆς, γενόμενος ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπανάστασεως τῆς Ἑλλάδος πασάς, καὶ τὴν θέσιν τῶν Πατρῶν καὶ Ὑίου ὑπερασπισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1829. Παρὰ τὴν ἐξουσίαν διεδέχθη οὗτος καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶ ἀγάπην καὶ πίστιν. Ἀλλ' ἄσματος ὢν καὶ πολυτελεῆς, ἐπὶ δὲ τοῖς τοῖσι ζήλοισιν καὶ ἐπιβουλευμένοις τὴν ἐπίσης γνωστὴν καὶ ἰσχυρὴν Μαχμέτ βεγῆν τῆς

Δράμας, τοσαύταις ὑπέκυψεν ὑπερόγκοις δαπάναις, ὥστε οὐ μόνον διὰ τῶν ἐσόδων αὐτοῦ, τόσῃ πλουσίαν, οὐκ ἐπάρκει πλέον, ἀλλὰ ἀναρμόδιος ὅλως κατέστη καὶ διὰ τοῦς ἀνεκτοῦς λογαριασμοῦς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ. Τὸ δὲ χερίστον, ἀλαζονεύμενος οὗτος ἡ ἀμνηχανῶν, κατέφυγε καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν συνήθη τακτικὴν τῶν Τούρκων, ἀπειλήσας τοῦτον καὶ μέχρι ζωῆς, ὡς ἀπαιτοῦντα ἐπιμόνας τὴν ἀπότισιν μέρους τοῦλάχιστον τοῦ ἀπειλούμενου δανείου ἐξ ἑνὸς ὡς ἔγγιστα ἑκατομμυρίου γροσίων τῆς ἐποχῆς τοῦ 1816.

Ἰδοὺ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, φυγὼν λαθραίως διὰ τῆς Δράμας, μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἰσηκούσθη καὶ διὰ φερμανίου ὑπεγράψατο τὸν ἱουδαῖον βεγγῖν πρὸς τὴν ἀπότισιν τοῦ κεφαλαίου· ἐγένοντο δὲ ὁμολογουμένως θεῖα οἰκονομικὰ ταῦτα πάντα, ὅπως εὐρεθῇ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐταιρίᾳ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, μυηθῇ δὲ τοῦ μυστηρίου, καὶ διαθέσῃ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ μέγα μέρος τοῦ κεφαλαίου, ὃ ἔλαβε παρὰ τοῦ πνέοντος ἡδὴ ἐκδίκησιν προσωπικὴν ἱουδαίου βεγγῖ. Ἦν τότε ἡλικίας 48 ἐτῶν. Τῷ 1819 κατηχῆθη ἐν τῇ ἐταιρίᾳ τῶν Φιλικῶν παρὰ τοῦ Ἰωάννου Φαρμάκη. (Ὁρα καὶ ἐν τῷ τόμ. Α' σελ. 335-336.)

(6) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐπίσημον ἔγγραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

«Φιλογενέστατε κύριε Ἐμμανουὴλ Παπαῦ!

«Πληροφρηθεὶς παρὰ πολλῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου Παπαδάτου, πόσον ἡ εὐαισθητοῦς ψυχὴ σας καταφλέγεται ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔνθεον ἔρωτα, δὲν ἐλπίζω, ὅτι θέλετε δεῖξαι ἀδιαφορίαν νωθρὰν τῶρα, ὅτε ὅλων τῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὰ μέλη ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος μας· ἀλλ' ὅτι θέλετε φιλοτιμηθῇ νὰ συνεργήσῃτε εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν καὶ νὰ συγκαταλεχθῇτε εἰς τὸν χορὸν τῶν Σωτῆρων τῆς Ἑλλάδος. Ἀκούσατε λοιπὸν τὰς συμβουλὰς τοῦ κυρίου Παπαδάτου, ὅστις εἶναι διωρισμένος νὰ σᾶς δεῖξῃ, εἰς τί πρέπει νὰ ἐνεργήσῃτε, καὶ στεφάνους ἀειθαλεῖς τῆς εὐκλείας θέλει ἐτοιμάσει· ἡ Πατρίς διὰ τὴν ἀξιοσέβαστον κεφαλὴν σας, ὕψιναίτε.

Ὁ φίλος καὶ ἀδελφός

Ἰσμαὴλ τὴν 8 ἑκτωμβρίου 1820.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 143.

(α) Τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ γενομένης ἐκθιάσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔχομεν εἰς χεῖρας τὴν ὁμολογίαν δύο ἀρχιερέων, τοῦ τῆς Ἱερουσαλὴ Ἱεροῦ καὶ τοῦ τῆς Μαρωνείας Κωνσταντίνου. Ἰδοὺ ἐστὶ βαθεῖοῦσιν οὗτοι ἐν τινὶ ἀπὸ 1 ἰουνίου 1821 ἔγγραφον αὐτῶν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπαῦ: «... Εὐρισκόμενοι εἰς τὸν κίνδυνον, ὅπου εἰ Τούρκοι, πέρνοντες τὰ ἄρματα, εἶχον νὰ μᾶς κόψουν ὅλους καὶ νὰ μᾶς σκληρώσουν, καὶ ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τὰ βουνὰ, οὕτω κινδυνεύοντες ἡλεήθημεν μετὰ Θεοῦ » παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου καὶ ὀρθοδοξοτάτου ἀρχιστρατήγου κυρίου κυρίου Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, προφθάσαντος μὲ τὰ χριστιανικὰ στρατεύματά του... »

ΣΕΛΙΣ 144.

(α) Ἰδοὺ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον τῶν Κασσανδρέων πρὸς τὴν γενικὴν ἐφορίαν τοῦ Ὄρους, καὶ ἄλλα μὲν διαλαμβάνον περιστατικὰ ἄξια λόγου, πρὸ πάντων δὲ βεβαίουν τὴν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπην αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

«Τὴν ὑμετέραν πανοσιπύτητα, ἄγιοι ἐπίτροποι τοῦ κοινοῦ, εὐλαβῶς προσκυνούμεν καὶ κατασπαζόμεθα τὴν δεξιάν σας. Καὶ μετὰ τὰς προσκυνήσεις ἡμῶν πρὸς τὴν πα-

νοσιότητά σας, ὡς φανερόν ἐστι διὰ τοῦ ἀνὰ χεῖράς σας, ὅτι ἡμεῖς εἰ ἐν τῇ Χερσονήῳ σφ' Κασσάνδρᾳ ἐσηκώσαμεν τὰ ἄρματα κατὰ τοῦ τυράννου μας. Τὴν πέμπτην, σήμερον, ἐσηκώθησαν καὶ τὰ ἀντικρὺ χωρὶς Παρθενίωνος, Ὀρμήλια καὶ Νικήτη. Μᾶς ἦλθον καὶ δύο ἀρμαμέντα μεγάλα μὲ σημάϊαν ἐλευθερίας. Εἶναι καὶ δύο ὅμοια μικρά, καὶ αὐτὰ ἀρματωμένα. Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν στρατιῶται τοῦ ἐπουρανίου Χριστοῦ, καὶ ἐπλίσατε ὅλους τοὺς ἐδικούς σας κατὰ τοῦ τυράννου. Ἡ πανοσιότης σας ἀπὸ τὸ μέρος σας κτυπώντας νὰ φθάσῃτε ὅμοῦ μὲ τοὺς εἰς τὰ Μαδέμια εὐρισκομένους, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἐδικόν μας ὁμοίως νὰ ἀνταμωθῶμεν εἰς τοὺς Μαχαλάδες, καὶ νὰ ὁρμήσωμεν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὴν παρασκευὴν ἀπέρασαν πέντε καράβια διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ προσμένοντες κατ' αὐτάς καὶ ἄλλα δεκαπέντε. Μὴν ἀμελήσετε, ἄγιοι πατέρες, ἀλλ' ἐπλίσθητε, καὶ ταχύνατε πρὸς ἀφανισμόν τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου μας διὰ ἀγάπην τοῦ γένους καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν.

«Στείλατε εἰδήσιν καὶ εἰς τὰ Μαντέμια καὶ ταχύνατε, διὰ νὰ λάβωμεν καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ γένους τὸν στέφανον.

«Τεῦτα καὶ μένοντες.

Τῇ 29 μαΐου 1821.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΙΩ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ».

ΣΕΛΙΣ 146.

(α) Ἰδοὺ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον τοῦ καθηγουμένου Ἰωακείμ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

«Τὴν ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς.

«Ἀρχοντα, λαμβάνοντας τὸ παρὸν ἀδελφικὸν γράμμα μετὰ τοῦ καπετὰν Ἀθανασίου Μαργαρίτη, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ δουλεύσῃ διὰ τὸ γένος μὲ τὸ καράβι του, πλὴν μὲ τὸ νὰ μὴν εἶναι πούθεν ἐπακουμβισμένος καὶ ἀκούοντας τὸ ὄνομά σας παρὰ τοῦ Χατζῆ Καπετανάκη μας, θέλει εἰς τὸ νὰ ᾔναι εἰς τὴν ὀρδινίαν τῆς καὶ σκέπην. Ὁμοίως ὑπόσχεται νὰ εὖρῃ καὶ ἄλλα ἀρμαμέντα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Ἐχουν καὶ κατὰ πράγματα, ὅπου νὰ ἀφήσουν εἰς τὸ μοναστήριον. Καὶ διὰ τοῦτο ὡς παρακαλῶ, ὅπου νὰ τὸν ἐφοδιάσῃτε μὲ τὴν παντιέραν τοῦ γένους. Ἡμεῖς δὲν ἐλπίζω νὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ καράβια, καὶ ἴσως μετὰ ὀλίγας ἡμέρας ἐρχόμεθα καὶ κάμωμεν ἄλλην εἰκονομίαν διὰ ἀρμαμέντα.

1821 μαΐου 18.

Ὡς ἀδελφὸς

Ἀρχιμανδρίτης ΙΩΑΚΕΙΜ».

(β) Ἰδε τὴν συνέχειαν τῶν Μακεδονικῶν ἐν τῷ τέμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 147.

(α) Ἰδε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Α'.

ΣΕΛΙΣ 149.

(α) Ἐσφαλμένως διεδόθη ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης διέτρεχε κίνδυνον δολοφονίας παρὰ τῶν Δεληγιαγγῶν ἐν τῇ Γόρτυνι. Εἴπομεν, ὅτι εἰ Δεληγιαγγαὶ ἅπαξ καὶ δις

καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπεκαλίσθησαν πρῶτοι καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὰ πιστὰ φίλιας εἰλικρινοῦς· θελομεν δὲ ἰδεῖν καὶ μετ' οὐ πολὺ, ὅτι, προηγουμένου τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου, ὁ Κολοκοτρώνης ἀνηγερέθη καὶ ἀρχηγὸς τῶν ὅπλων τῆς Γόρτυνος.

ΣΕΛΙΣ 151.

(α) Τοιαύτη διέτρεχε τότε καὶ ἡ κατάστασις τῶν πλησιεστέρων τῇ Τριπύλῃ πεδινῶν χωρίων τῆς Μαντινείας. Ἐνεκα ἀκαταμαχίτου ἀνάγκης οἱ κάτοικοι αὐτῶν διέτλουν ὑποκείμενοι, ἐνίοις δὲ τούτων οἱ Τούρκοι ἐχρῶντο καὶ εἰς ἀποστολὰς καὶ εἰς κατασκοπεύσεις. Τοὺς τοιοῦτους ὁ Κολοκοτρώνης ὠνόμαζε «Χαρτσόχάρτσιν». Ἀλλ' ἡ ἐν Βαλτετσίφ νίκη τῆς 12 μαΐου διέλυσε καὶ αὐτὸ τὸ σκάνδαλον.

ΣΕΛΙΣ 154.

(α) Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν Στρατιωτικὴν Διατάξιν τοῦτου ἀπὸ 11 Ἀπριλίου 1821, δι' ἧς ἐνομοθετεῖται περὶ τῆς ἱεραρχίας, τῆς οἰκονομίας, τῶν ποινῶν καὶ τῶν βραβεύσεων τοῦ στρατοῦ τῆς πολιτορκίας. Ἀναγινώσκομεν δ' ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἀκόλουθα τοῦ γελοίου γελοιοδέστερα ἄρθρα :

• 12'. Ὅποιος κλέψῃ, ἢ δειρήν, ἢ φονεύσῃ, θέλει τιμωρεῖται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον καὶ κατὰ πῶς φανῇ εὐλογώτερον εἰς τοὺς ἐφόρους :

• 13'. Ὅποιος κλέψῃ, θέλει τοῦ παρθῆ ὀπίσω τὸ κλεψιμὸν καὶ θέλει δαρθῇ μὲ 80 ξυλιαῖς εἰς τὰ πόδια.

• 14'. Ὅποιος κτυπήσῃ ἄλλον, κατὰ τὸ βέρεμα καὶ ἡ παιδεία· ἂν χωρὶς αἷμα, 20 ξυλιαῖς· ἂν μὲ αἷμα, καὶ κατὰ τὴν πληγὴν, 100 καὶ 500.

• 15'. Ὅποιος λαβωθῇ ἀπ' ἐμπρός, θέλει τιμωρῆθαι, ἀξιωθῇ καὶ χαρισθῇ χαρισμάτων ἀπὸ τῆν Ἰερούσιαν· καὶ, ὅποιος λαβωθῇ ἀπ' ὀπίσω φεύγοντας, θέλει ὑστερηθῇ κατὰ τιμὴς ὡς ἄνθρωπος καὶ φυγάς.

Ἰδοὺ νομοθέτης !

ΣΕΛΙΣ 155.

(α) Καθὼς ἄλλοι αὐτεκμηρύσσοντο τότε συγγενεῖς τοῦ Α. Ἰψηλάντου, οὕτω καὶ ὁ Σταῖκος ἐκηρύσσεται τότε λόγῳ κοινῆς συστάσεως ἀνεψίδα τοῦ Κολοκοτρώνου, διότι κατήγετο Γορτύνιος, ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ζατούνης. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην σύστασιν τῆς πολιτορκίας κατὰ τῆς Ναυπλίας ἐλθὼν ὁ Δημήτριος Τσόκρης, Ἀργεῖος, ἀνεδείχθη ὁπλαρχηγὸς τοῦ Ἄργους, διατελέσας ὡς τοιοῦτος μέχρι τέλους.

(β) Τοιαύτη ἀνεδείχθη καὶ ἡ Δόμνη, σύζυγος τοῦ Βασιλείου Χατοῦ Βιζιζῆ, πλοίαρχου. Θανατωθέντος αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιτορκίαν τῆς Εὐδοίας, ἀνέλαθεν ἡ ἰδία τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλος ἀνὴρ, ἐπὶ πολλὸν χρόνον, ἵνα μὴ στερηθῇ ἡ πολιτορκία τῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης βοήθειας. Τὸ πλοῖον δὲ αὐτῆς προσήνεγκεν ἐπὶ τέλους, γενόμενον πυρπολικόν, δι' οὗ καὶ ἐπυρπολήθη τὸ λεγόμενον «Χαζινὴ γκεμισί» (ταμείου πλοῖον) τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὸ 1824.

ΣΕΛΙΣ 157.

(α) Ἰδε ἐν Καρ. Α'.

ΣΕΛΙΣ 158.

(α) Οἱ Τριφυλῖται, Ἀρκαδινοὶ λεγόμενοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐπωνομάσθησαν κατὰ τὴν ἀγῶνα Ἀρέδες ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Πρῶτος ἐπωνομάσθη τοιοῦτος, (ἦτοι ὁρθὸς καὶ καθαρὸς ἄνθρωπος,) ὁ Ἰωάννης Μελίος, πρὶν μὲν ἀρματολὸς, ἵππειτα δὲ ὑπηρετήσας

ἐν τῇ Ἰονίῳ κράτει ὑπὸ τοῦς Ῥώσους, Γάλλους καὶ λοχαγὸς ὑπὸ τοῦς Ἀγγλους. Ἀπὸ τούτου, ὡς Σουλιμοχωρίτου, ἐπανομάσθησαν Ἀρέδες καὶ ἔλοι οἱ Σουλιμοχωρίται, ἥτοι οἱ ὀρεινοὶ Τριφύλλιοι· ἀπ' αὐτῶν δὲ καὶ ἔλοι οἱ Τριφύλλιοι ἐπὶ τὸ καταχρηστικώτερον, διότι τὸ Ἀρὲς ἔλαβε πλεον τὴν σημασίαν τοῦ ἀνδρείου. Οὕτως ὁ Μεθώνης Γρηγόριος συνειθίξε καυχώμενος «Εἶ μ α ι Δ ρ ἔ ε» ἥτοι καθαρὸς τῇ καρδίᾳ καὶ ἀνδρεῖος ἀνὴρ.

ΣΕΛΙΣ 139.

(α) Ὅπως ἐννοήσῃ τις καθαρώτερον, ὅτι λέγομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καταχωροῦμεν τὴν ἀκόλουθον πρὸς τοὺς πολιορκούντας τὴν Μεθώνην ἐπιστολὴν τῆς ὥρας ἐκείνης.

«Γενναῖοι στρατηγοὶ κύριε Νικόλαε καὶ λοιποὶ χαίρετε.

«Τὸ γράμμα σας ἔλαβον καὶ ἐχάρην διὰ τὸ αἶσιον τῆς ὑγείας σας· εἶδον τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τὸ πρότερον ἀποκριτικόν μου καταλαμβάνετε τὴν ἔλλειψιν ὅπου ἀπὸ μπάρουτόβολον ἔχομεν καὶ ἡμεῖς. Μολοντοῦτο χυθὲς διὰ μέσου τοῦ Νησιῦ σὰς ἐρεῖλαμεν δι α κ ο σ ῖ α ς τ ε σ τ ἔ δ ε ς (δεκάδας)· σήμερον σὰς ἐστεῖλαμεν ἐξήντα στρατιώτας, λαμβάνοντας καὶ ἀπὸ ἔ ν α τ ε σ τ ἔ ν πασένας· αὐρίον ἔρχεται καὶ ὁ κύρ Παναγιώτης Τσάνης μὲ ἄλλους τόσους, καὶ φέρεσθε μὲ καλὴν οἰκονομίαν καὶ μὲ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς σας, ἐμψυχόνοντας καὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἡ ὑπομονὴ θέλει τελειώσῃ τὸν σκοπὸν μας. Τὰς εἰδήσεις ἀπὸ Γαλαξειδί καὶ ἀπὸ ἄλλου ὅπου ταύτη τῇ ὥρᾳ ἐμάθομεν, σὰς γίνονται γνωσταὶ ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένον ἄνθρωπόν σας, καὶ ἔλα θεῖα βοήθειά ὑπάγουν καλῶς· μόνον στρατηγήματα καλὰ καὶ γενναϊότητα, καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν ἐστί. Ἐβρέωσθε καὶ ἄνωθεν ἀνδριζόμενοι.

«1821 ἀπριλίου 13 Καλαμάτα.

«ἡγαπητός σας ὁ Ἡγεμὼν

«ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΓΡΟΜΙΚΑΛΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 162.

(α) Ἐσφαλμένως ἀνέφερόν τινες, ὅτι οἱ Λαλαῖοι ἐξεστράτευσαν τότε, προσκληθέντες παρὰ τῶν ἐν Πύλῳ καὶ Μεθώνῃ Τούρκων ὡς κινδυνευόντων. Τὸ Ἀλά ἀπέχει τῶν φρουρίων τῆς Πύλου καὶ τῆς Μεθώνης ὑπὲρ τὰς 25 ὥρας. Ἐκτὸς τῆς τσοαύτης ἀποστάσεως, οἱ Λαλαῖοι ἠναγκασμένοι ἦσαν, ὅπως διέλθωσι τὴν τρεμερὰν ὁδὸν τοῦ Κλειδίου καὶ διὰ τῆς Κυπαρισσίας. Πῶς δ' ἦτο δυνατόν ἡ ἀπόφασις ἐκστρατείας τιαυτῆς, ἐγκαταλιπαρομένων ὅπισθεν, ἐν τῷ Ἀλά, τῶν οἰκογενειῶν ἀπροφυλάκτων;

ΣΕΛΙΣ 163.

(α) Ἴδου τὸ περίεργον αὐτὸ ἔγγραφο.

«Πρώτιστοι τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν χαίρετε.

«Ἔστω πρὸς εἰδῆσίν σας, ὅτι τὸ μιλλέτι Σαβίε ἐκινήθη ὅλον μὲ μίαν ἀπόφασιν καὶ ζητεῖ ὀπίσω τοὺς τόπους τῶν πατέρων του. Ἡμεῖς, ἐπειδὴ συνεζήσαμεν καὶ γνωρίζομεθα ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας, σὰς συμβουλεύομεν, ὡς θέλοντες τὸ καλὸν σας, νὰ μᾶς παραδώσετε τὸ κάστρον καὶ τὰ ἄρματα, καὶ νὰ εὐγῆτε μὲ τὴν τιμὴν σας νὰ ὑπάγετε, ἔπου θέλετε· εἶσθε ἀπεύραγοι ἕρῃ καθάρ. Αὐταὶ ὅμως αἱ συμφωνίαι καὶ αἱ χάριτες

σας γίνονται, πρὶν τελειώσετε τὸ ὀλίγον νερὸν, ὅπου ἔχετε, καὶ πρὶν τελειώσῃ τὸ λαγοῦμι, ὅπου τώρα δουλεύεται ἐλοένα' ἐπαιδῇ, ὅπου τὴν φθάσατε εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν, θέλετε ἀπεράσει ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας.

* Ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῆς πόλεως Πατρῶν 29 μαρτίου 1821.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΟΝΤΟΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΕΝΙΖΕΛΟΣ ΡΟΥΦΟΣ, ΝΙΚΟ-
ΛΑΟΣ ΛΟΝΤΟΣ».

Σημειώτέον, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς πολιορκίας αὐτῶν εἰ Τούρκοι τῶν Πατρῶν ὑπέστησαν στέρησιν τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος, διότι τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ὑπάρχον ἀπερρόφῳ, ὡς διασπισθέντος τοῦ στρώματος αὐτῶν ἐκ τοῦ κρότου τοῦ συνηχοῦς τηλεβολισμοῦ. Μετὰ τὴν ἔννετικὴν ἄρα ἐξουσίαν οὐδέποτε αἱ δεξαμεναὶ αὐταὶ ἐπεθεωρήθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν.

(6) Ἴδου καὶ ἡ περιεργότερα ἀπάντησις τούτων.

«Πρώτιστοι τῶν ἐπαναστατῶν καὶ αἵτιοι μυρίων κακῶν.

* Μὴ θαυμασμόν μας διαβάσαμεν τὸ γράμμα σας ἐλέποντες, ὅτι ὁ Θεὸς σας ἐσώ-
κωσε τὴν γυνῶν, διὰ τὴν χάσαστε τὸν φακὴρ φουκαρῶν, τὸν ὅποιον μπιγιάρ χακὶ ἐ-
σηκώσατε εἰς τὰ ἄρματα καὶ τὸν ἐπῆρατε εἰς τὸν λαϊκὸν σας. Δὲν ἤξεύρετε τοῦ λό-
γου σας, ὅτι τὰ κάστρα εἶναι ἔρτζι τοῦ Βασιλέως μας, καὶ κάθε ἔχλ' ἰσλάμης ἔχει
μπόρτζι καὶ φάρτζι νὰ τὰ φυλάττῃ καὶ νὰ μὴ τὰ παραδίῃ, εἴμῃ ἔταν σκοτωθῇ ;
Καὶ τέλος πάντων εἰς ποῖον νὰ τὰ παραδώσωμεν ; εἰς τοὺς σκλάβους τοῦ Ἰβίου Βα-
σιλέως μας, ἢ εἰς τοὺς σκαφιτάδαις μας ; Ἀπὸ τὸ Κάστρον».

ΣΕΛΙΣ 166.

(α) Αἰφύραγωγηθεῖσαν τότε καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν τούτου ὁ Ἰουσεφ πασῶς ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λόγῳ μὲν ὅτι οὐκ ἠνείχε-
το τὴν δημοκρασίαν καὶ τὴν κακὴν χρῆσιν ἀμφίων προσωρισμένων διὰ θρησκευτικὴν
ὑπηρεσίαν, κυρίως δὲ, ὡς νομίζομεν, ἵνα ἐνοχοποιηθῇ ἐμμέσως ὁ πατριάρχης Γρη-
γόριος καὶ ὡς Πελοποννήσιος καὶ ἰδίως ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς ὡν πατρίδος τοῦ Γερμανοῦ,
τῆς Θεσσαλίας.

ΣΕΛΙΣ 168.

(α) Ὑπῆρχεν οὐχὶ μόνον τὸ κακὸν τῆς ἀκινήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τροφοδοσίας.
Μεσολογῶνται τινες, καρδοσκόποι ἀσυνειδήτοι, ἐπώλουν τρόφιμα διάφορα πρὸς τοὺς
ἐν Πάτραις ἔχθρους, καὶ ἡγόραζον παρ' αὐτῶν δι' ὀλίγης τιμῆς τὰ πράγματα, ὅσα
ἐλαφραγῶγουν οὗτοι παρὰ τῶν Πελοποννησίων. Ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀσυνειδησία ἀν-
θρώπων, ζητούντων δφέλῃ ἀπὸ τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων, καὶ τούτων γειτόνων καὶ
ἀδελφῶν, καταλύουν τοὺς Πελοποννησίους μᾶλλον, ἢ αἱ πολεμικαὶ ἀτυχίαι καὶ αἱ
πράξεις τῶν Τούρκων.

(6) Ἐχομεν τὸ ἐκλόουον τοῦ Μαυρομιχάλου ἔγγραφον «ἐκ Καλαμάτας καὶ ἀπὸ 7
ἀπριλίου 1821» δημοσιεύομεν διὰ τοῦτο οὐχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων, ὡς οὐ-
δέως ἀναγκαίαν οὖσαν, ἀλλὰ διὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

«Φιλογενέστατοι καὶ γενναῖοι ἀδελφοὶ ἀρχιθαλάσσιοι

Σπετζιδῶνται ἐν Κυρίῳ χαίρετε καὶ εὐδοῦσθε.

* . . . Δὲν ἔλειψα κατὰ χρεὶς ἀδελφικὸν νὰ παραστήσω διὰ γραμμάτων μου τὰ

γενναῖα κατερθώματα σας, ὅπου ἀνήκει ... Δηλεποῖω ἤδη, ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ ἀνάγκη, διὰ νὰ συνδράμετε πρὸς βοήθειάν μας τὰ πλοῖά σας, τόσον διὰ τὰ ἐντεῦθεν κάστρα ... ὅσον καὶ διὰ τὴν Πάτρα ... Ὁ ἐρχομὸς σας ἐμψυχώνει τοὺς στρατιώτας μας, ἀπονεκρώνει τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τέλος παραδίδονται ἄνευ κινδύνου τὰ κάστρα ... Τὰ κατὰ τὴν Πάτραν θέλει χρησιμεύσουν ... καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμβαινοὺν στρατεύματα ἐχθρικά ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ρόμης ...»

(γ) Τὸ σχέδιον τῆς διαμαρτυρίας ταύτης ἐπέμφθη ἐκ τῆς Ζακύνθου.

ΣΕΛΙΣ 171.

(α) Ἦτοι «πόρταν τοῦ Ἀναπλιῶ, πόρταν τῶν Καλαβρύτων, πόρταν τῆς Καρυαίνης (ἢ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου), πόρταν τοῦ Λωνταρίου, πόρταν τοῦ Μισθρᾶ καὶ πόρταν τοῦ Σαραγιῶ». Παρατηρητέον δὲ, ὅτι οὐχὶ μόναι αἱ πέντε αὗται ἐπαρχίαι ἡπειλοῦντο ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ καὶ περισσότεραι· διότι διὰ μὲν τῆς «πόρτας τοῦ Ἀναπλιῶ» οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως κατεπάτουν ἀμέσως καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Κυνουρίαν, διὰ δὲ τῆς τοῦ Μισθρᾶ καὶ τοῦ Λωνταρίου τὴν τε Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ὀλυμπίαν.

ΣΕΛΙΣ 172.

(α) Ἐν τῷ ὑπαίθρῳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ ἑσθλὸν τότε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» οἱ ἐπίσκοποι Βρεσθένης Θεοδώρητος, Ἐλευς Ἀνθίμος καὶ Μαλταίνης Ἰωαννῆς· οἱ δὲ στρατιῶται ἐκράτουν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἐπλον ἐντὶ λαμπάδος· ἀκούσαντες δὲ τοῦ ἐν Βλαχεύρασι πύρου βολισμοῦ, ἔδραμον πρὸς βοήθειαν ὁ Κρητικὸς, ὁ Βαρθιτσιώτης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, πλὴν ματαίως.

ΣΕΛΙΣ 173.

(α) Τοῦτον συνώδευσαν οἱ αὐτοὶ ἀρχηγοὶ διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ ἐγγράφου.

«Γενναϊότατοι ἀρχιστράτηγοι καὶ στρατηγοί.

«Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν μας κύριος Ἀνδρέας Παναγιώτου Παπαδιαμαντόπουλος ἐρχεται μαχσοῦς πρὸς τὴν ἀγάπην σας· θέλετε δώσῃ πίστιν βεβαίαν εἰς ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινου Γένους ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς γράψωμεν τὰ καθ' ἡμῶν, ὡσάν ὅπου ἡ εὐγενεία του διὰ ζωῆς φωνῆς θέλει σᾶς τὰ καθιστορήσει ἅπαντα. Διὸ ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιοῦσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ θέλει λάμψει ἡ κοινὴ ἐλευθερία τοῦ Γένους ἡμῶν, ὡς πάλαι ἔλαμψε, καὶ ὑγιαίνει ἐν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι.

«Ὁ ἴδιος σᾶς φέρνει νιθερταίλ καὶ μελὺδι, καὶ μετὰ τὰ ἴδια ζῶα νὰ μᾶς προφθάσῃτε μαρούτι.

«Τῇ 12 ἀπριλίῳ 1821 Βέροια.

ΒΡΕΣΤΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ,

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΗΚΑΙΟΣ,
«ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,
«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,
«Καπ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΑΚΗΣ,
«ΚΩΝΣΤ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
«ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΝΕΣΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 178.

(α) Τὸν μὲν μητροπολίτην Κορίνθου Κύριλλον καὶ Σωτήριον Νοταρᾶν παρέλαβεν

ἐπὶ εὐθύνῃ αὐτοῦ ὁ Κιαμὴλ βεγῆς· τὸν δὲ Ἀνδρέαν Καλαμεγδάρτην καὶ Δημήτριον Ρεδοπούλου, Πατρεῖς, ὁ Μουσταφᾶ βεγῆς ὡς βοεθόνδας ὢν τῶν Πατρῶν· τὸν δὲ Ἀναστάσιον Μαυρομιχάλην αὐτὸς ὁ Καϊμακάμης, λόγῳ δῆθεν, ἐτι οὐδέλως ἀνήκει οὗτος τῷ διοικητικῇ ἀρμοδιότητι αὐτοῦ, οὐδὲ ὢν ὑπαλλήλου (τοῦ ἡγεμόνος Πέτρου Μαυρομιχάλου), ἀνήκοντος τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ καπετὰν πασᾶ. Καὶ οἱ τρεῖς δ' οὗτοι, ὁ Κιαμὴλ βεγῆς, Μουσταφᾶ βεγῆς καὶ Μαχμὲτ Σαλήχ, καϊμακάμης, ὡς ἰσχυρώ- τεροι τῶν ἄλλων Τούρκων, ἔλαβον τοούτους ὡς τι ἐγγύγιον ἀσφαλείας προσωπικῆς ἐν ἐνδεχομένην ἐναντία περιστάσει. (Περὶ τοῦ Ρεδοπούλου ἴδε καὶ ἐν σελ. 288.)

ΣΕΛΙΣ 179.

(α) Ἰδεὺς δὲ, ὡς περίεργον, καὶ τὸ ἔγγραφον περὶ τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Κολοκοτρώνου.

«Τὴν σήμερον ὤλον τὸ γένος τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης αὐτοβελήτας διορίζει ἀρχισ- στρατήγον καὶ κεφαλὴν τῶν στρατευμάτων μας τὸν γενναϊότατον καὶ ὑπέρμαχον τοῦ γένους καπετὰν Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἐδηγίας καὶ προστα- γὰς εἴμεθα εἰς χρέος νὰ ὑπακούωμεν. Καὶ, ἂν κανένας εἴτε ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, εἴ- τε ἀπὸ τοὺς μὴ στρατιώτας, ἀτακτήσῃ, ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα νὰ τὸν παιδεύσῃ κατὰ τὸ σφάγμα του καὶ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἀκολούτως καὶ ἐλευθέρως.

«Τὸ ἄ. ἔτος τῆς Ἐλευθερίας, 1821 ἀπριλίου 28, Χρυσόβιται.

ΚΑΝΕΛΛΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,	ΔΑΜΠΡΟΣ ΡΟΙΔΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ,	ΘΕΟΔ. ΔΙΑΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΚΩΝΣΤ. ΓΥΦΛΑΝΤΗΣ (ἴδε ΚΕΦ. ΣΤ'.)	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,	ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ.
ΠΑΝΑΓ. ΔΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ,	

ΣΕΛΙΣ 180.

(α) Τερατώδεις ἐξυφαίνοντο καὶ διεδίδοντο, οὐχὶ τόσῳ ἔσθωεν, ὅσῳ ἔξωθεν τῆς ἀ- γωνιζομένης Ἑλλάδος, αἱ ψευδεῖς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰδήσεις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὡς εἰδικώτερον ἐργαστάσιον αὐτῶν διεκρίνοντο ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Ζάκυνθος. Ἐκ τῶν πολλῶν δημοσιεύσεων μίαν τοιαύτης φύσεως ἐπιστολὴν, ἀρκεύσαν, ἵνα δείξῃ, ὡς ἐν κατόπτηρι, τὸ ὅλον καὶ ποικίλον τῶν γραφομένων τερατολογιῶν ἢ ἐκ προέ- σews ἢ ἐξ ἄλλων σφαλερῶν ἀκουσμάτων.

«Κορφοῖ 18 ἀπριλίου 1821.

Εἰς Τρίστη.

«Ὁ Μορίας εἰς τὰς ἀρχὰς ἰδίου ἐπαναστάτησε σχεδὸν ὅλη. Εἰς τὴν Πάτραν ὁ ἐκεῖ Δεσπότης μὲ τὸ Σταυρὸν εἰς τὸ χεῖρ ἔκραξε ὅλους τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἐπῆραν τὰ ἄρματα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁμοίως καὶ οἱ Μανιάται ἐπῆραν τὴν Τροπολιτσά καὶ ἄλλους τόπους· ὁμοίως καὶ τὸ Ἀνάπλι ἔπειτα ἀπὸ 6 ὥρας πόλεμον. Σχεδὸν ὅ- λα ἐκεῖνα τὰ μέρη εὐρίσκονται εἰς διοίκησιν Γραικῶν. Τσιφρα 270 καράβια Ἰδριο- τοφாரιανὰ ἐκτύπησαν τὴν φλόγα θωμανικὴν εἰς τὰ Δαρδανέλια, καὶ τὴν ἐκαταχά- λασαν· ἐπῆραν καὶ 3 κομμάτια μεγάλα. Ὁ καπετὰν Ὀδυσεὺς εὐρίσκεται μὲ 8(χ. εἰς τὴν Κρύα Βρύση, καὶ τὸ Πάσχα ἔπρεπε νὰ κατέβουν εἰς τὸν κάμπον Ἰωαννίνων, νὰ κτυπήσουν τὸ ἐκεῖ στράτευμα καὶ νὰ ἐνωθῶν μὲ τὸν Ἀλῆ πασιᾶ. Ὁμοίως ἀπὸ τὰ μέρη Ξηρομερίου πολλοὶ καπιταναεῖοι μὲ ἀρκετοὺς ἥρχουνταν κατὰ τὴν Πρέβεζαν, νὰ τὴν κλείσουν, καθὼς καὶ ἐζήτησαν τῶν Τούρκων νὰ παραδώσουν τὰ κλειδιά. Τὲ

ἀρμαθούρικα, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Μπουτσιντρή, εἶχαν εὐγουν ἔξω καὶ μεταμεβῆκαν ἐπίσω. Ὡς ἡ Ἑπείρος ὅμως ἐπρόσμενε τὴν διωρισμένην ἡμέραν, διὰ τὰ ἀποτεινάζη τὸν ζυγόν.

«Οἱ Σουλιώταις κάμνουν θαύματα· ἐκαταγάλασαν τοὺς πολίτας. Ὁ Ρουστὴ πασιᾶς, νομίζω, θὲ νὰ μαινῇ σκλάβος. Εἰς τὸ Σαλονίκι, λέγουσιν, νὰ ἔγινε μεγάλη αἱματοχυσία. Ὡς ἡ Τουρκία εἶναι κατατρομασμένη, καὶ ἐλπίζομεν ἐγγίγωρα νὰ παραδώσῃ τὰ ἄρματα· ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μίαν φωνὴν ἀκοῦμε, καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τὸ χέρι του, νὰ λάβουν τέλος ἐγγίγωρα, νὰ ἡσυχάσωμεν μίαν φορὰν... Ἐδῶ ἐτοιμάζονται πολλοὶ Γραικοὶ νὰ πηγαίνουσιν νὰ πάρουν μέρος εἰς διαφέντευσιν πατρίδος».

(ε) Ἴδε ἐν Κεφ. Α'.

(γ) Ἔστι δὲ τὸ τοῦτον ξύλον φέρον κρεμασμένην ἵππουριν (ἀλογουράν).

ΣΕΛΙΣ 181.

(α) Πρὸ τῆς κινήσεως τῆς Πελοποννήσου κατεσκευάσθη ἐν Αἰγίῳ μεγάλη ποσότης διπύρου ἄρτου διὰ τὸ ἐν Ἰωαννίνοις στρατόπεδον, μέινασα ἰδιοκτησίᾳ ἐθνικῇ ματὰ τὸν μάρτυρον. Αὐτὴν εὗρεν ἤδη ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς.

ΣΕΛΙΣ 183.

(α) Ἴδου τὸ ἔγγραφο.

«Εγὼ ὁ Μουσταφᾶ Μπεῆς, Κεχαγιᾶς τοῦ Βεζῖρ Μεχμέτ
Πασσᾶ Ἐφέντη μας, χάλλα Μόρα Βαλισῆ».

«Εἰς τ' εἰσὺς προσετοὶ καὶ ἔλοιποί, ὅπου βρίσκεσθε εἰς τὸ Ἄργος, σὰς φανερόν, ἐτι
» νὰ μὴ γένετε συμπέτιδες καὶ χαλάσετε τὸν τόπο σας καὶ τὰ σπήτιά σας, καὶ πάρε-
» τε καὶ τὴν ὀρφάνια εἰς τὸ λαϊμὸ σας, ὡς καθὼς τὸ ἔκαμαν καὶ εἰς Βαστίτζα καὶ Κό-
» ντρο, ὅπου τοὺς ἔγραψα τὰ ἴδια καὶ δὲν μὲ ἤκουσαν, καὶ ἔπαθαν ἐκεῖνο, ὅπου τοὺς
» εἰτύχεν· ἔγειναν σκλάβοι τῆς Τουρκίας, ἔχασαν τὸ θῖό τους, πολλοὶ ἐχάθησαν ἀ-
» πὸ τὴν ἀνακεφαλίᾳ τους, καὶ ἄς ἔχουν τὸ κρίμα ἐκεῖνοι. Τώρα καὶ σῖς βλέποντες
» τὸ μπουγιουρδί μου, νὰ σηκωθῇτε μερικοὶ νὰ ἐλθῇτε, νὰ σὰς δώσω τὸ βᾶγι σας νὰ
» καθήσετε ὡς βασιλίδες βασιλικοὶ ὅπου εἴσθε, καὶ ἔτσι νὰ ἦσθε. Ὅχι καὶ δὲν ἔλθετε
» ἕως τὸ ταχὺ, νὰ ξέρετε θὰ πάθετε τὰ ἴδια τῶν ἄνωθεν. Ἐγὼ μὲ τὸ σταγιδ ἐκράτησα
» τὸ ἀσκέρι, θὰ ἤρχονταν ἀπόψε. Ἀλλήμ' Ἀλλάχ, μὲ κακοφαίνεται, καίγμενοι, μὲ τὸ
» φέρσιμόν σας, καὶ κάμετε, ὡς καθὼς σὰς γράφω, γιὰ νὰ ἦσθε εἰς τὰ σπήτιά σας μὲ
» παιδιὰ σας μὲ θῖό σας. Ὅχι ἄλλο, τὸ κρίμα εἰς τὸ λαϊμὸ σας. Σὰς καρτερῶ ἕως εὐ-
» γαλμα ἡλίου νὰ ἦσθε ἐδῶ, διὰ νὰ προσκυνήσετε χωρὶς ἄλλο, ἢ οὕτως ἢ ἄλλο.

«1821 ἀπριλίου 24 χωρίον Κουτζοπόδι».

ΣΕΛΙΣ 187.

(α) Μόνος οὐκ ἔσχυσεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἀλβανῶν πέντε νέας τὰς ὠραιότερας.

ΣΕΛΙΣ 190.

(α) Ἀκολουθεῖ ἡ συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν ἐν τῷ Κεφ. Β'.

ΣΕΛΙΣ 191.

(α) Ἐν τῇ σελίδι 181.

(ε) Ὁρθότερον ἴσως Ἰονιάρων (μετοίκων ἐκ τοῦ Ἰονίου).

(γ) Ὡς ἄξιός στρατιωτικῆς, διαπράξας μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ κατὰ τῶν

ἐν Αἰγύπτῳ Κισλεμένιδων, ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἀπελάμβανε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ παρὰ τῷ Ἀλῆ πασσᾶ. Μετ' αὐτοῦ, πολιορκηθέντος ἔπειτα, συνηγορεῖτο κατ' ἀρχάς ἐν τῷ κρυπτῷ, ὑποκρινόμενος τὸν σουλτανικὸν ἄλλὰ διορισθεὶς πασσᾶς τῆς Πουλχεροπόλεως, ἐλησμένῃσιν ὅλως τὸν πρῶτον αὐτοῦ κύριον καὶ ὁ μάλ-
λον ἐλεύθερος πολέμιος τούτου κατέστη.

Βρυώνης ἐπωνομάζετο συνήθως ἐκ τῆς κομποπόλεως, ἐν ᾗ ἐγεννήθη.

(8) Ὁρα ἐν σελ. 94.

(9) Ἀποδεδεικνύει τούτῳ ἡ ἀκρίλουθος διαταγή.

« Ἀγαπητοὶ μας Γεώργη Κόκκινη καὶ Νικολὸ Μανούσκο, ἀκριβῶς σᾶς χαιρετοῦμεν καὶ σᾶς φανερόνομεν λαμβάνοντας τὸ παρὸν μας, εὐθὺς νὰ πάρετε τὰ παλλικάρια σας, χωρὶς νὰ χάσετε μὲρῆσιν εἰς κανένα μέρος· νὰ ἔλθετε, ὅπου θὰ νὰ πηγαίνομεν διὰ Ζητούνη, ὡς μᾶς γράφει ὁ Καπετάνιος (ἦτοι ὁ Διάκος), ὅτι τῇ ν κ υ ρ ι α κ ῇ ν τὸ Π α τ ρ α τ ζ ῖ κ ι ἐ τ ε λ ε ῖ ω σ ε. Καὶ αὐτοῦ οἱ ἐντόπιοι νὰ φυλάξουν τὰ σκαλώματα μὲ τοὺς Ντουμπρεναίους (Θεσπιεῖς). Ἐξω ἀπὸ Χέστια καὶ Κακῶσι, τοὺς ἄλλους ἀπὸ ὅλα τὰ χωρία νὰ τοὺς φέρετε μαζὶ σας τὸ ἐγγιγνότερον. Ταῦτα καὶ μένομεν.

« 1821 ἀπριλίου 19 Λεβαδεία.

Εἰς τοὺς ὀρισμούς σας
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΑΚΟΥ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΜΟΥ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΑΩΝΟΣ,
ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΟΖΓΟΣ.
(Τ. Σ.)»

ΣΕΛΙΣ 192.

(α) Ὁρα καὶ ἐν Κεφ. Β'.

(6) Ὡς ἐν σελ. 131.

(γ) Τὸ πλοῖον αὐτὸ, διοικούμενον παρὰ τοῦ Ἀθανασίου Δ. Κριεζῆ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰδιοκτήτου, ἐλλειμενίζετο τότε κατὰ τὰ Βάτικα τῆς Ἐπιδαύρου Λιμενῆς, ἀποτελοῦν μέρος τοῦ κινήθεντος κατὰ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκετο αἰχμαλώτος Ὁθωμανὸς τις Ἀραψ, ὅστις, εὐκαιρίαν λαβὼν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἔδωκε πῦρ ἐν τῇ πυριταποθήκῃ. Ἐκτείναθέντες οὕτω τοῦ σκάφους, συγκατεστράφησαν οἱ τυχόντες ἐν ταύτῃ, ὅτε πλοίαρχος Κριεζῆς, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης καὶ 30 ἑτεροὶ ἐκ τοῦ πληρώματος, ἐξ ὧν ἦσαν ἕξ πρῶτοι ἐξάδελφοι τῶν εἰρημένων ἀδελφῶν. Παρεργισθέντες δὲ ἐκ τοῦ δυστυχήματος αὐτοῦ οἱ Ἰδραῖοι, ἐθυσίασαν εὐθὺς εὐ μένον τοὺς ἐν τοῖς πλοίοις τυχόντας Ὁθωμανοὺς αἰχμαλώτους. ἄλλα καὶ τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ἰδρας φυλαττομένους.

ΣΕΛΙΣ 193.

(α) Ἀλαμὰνα κυρίως ὠνομάζετο μικρὸν τι παρακείμενον τῷ Σπερχεῖῳ χωρίον, ἀφ' οὗ καὶ ἡ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ ὠνομάσθη Ἀλαμὰνα. Τοῦ χωρίου αὐτοῦ τοὺς κατοίκους κατέσφαξαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

(6) Κατήγεται ὁ Ἡσαΐας ἐκ τῆς Κίρφιδος (Δεσφίνης), κομποπόλεως κατεμένης κατὰ μεσημέριαν τῶν Δελφῶν.

ΣΕΛΙΣ 197.

(α) Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ τούτου.

« Διὰ τοῦ παρόντος φανερόνομεν, ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας μὴ εὐχαρίστη·

»σιν διωρίζαμεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καπατὰν Διάκου τὸν καπατὰν Βασίλειον Μπούσ-
»γον, νὰ ᾔναι καπατάνιος τοῦ τόπου μας μὲ ἔλα τὰ νεφείριά του, καὶ νὰ διοικῇ νὰ
κυβερνᾷ ἔλα τῆς πατρίδος τὰ προνόμια, καθὰ τοῦ πρέπει, ἀπαιτεῖ, καὶ νὰ φυλάττῃ
»κάθε σίβας καὶ τιμὴν τῶν προϋχόντων καὶ τῆς πατρίδος· καὶ τὰ ἴδια χάρτσια, τὴν
»ἰδίαν κυβερνήσιν τὴν ἀφιερῶσαμεν πρὸς τὸν ἤδη καπατὰν Βασίλειον Μπούσγον μας
»καὶ δι' ἐνδείξιν τοῦ ἐδῶσαμεν τὸν δεσπερὲν μας.

«1821 ἀπριλίου 23 ἐν Δαδίρ.

«ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Κόνσολας βεβαιῶ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΑΩΝ Κόνσολας βεβαιῶ,
ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΑΚΟΣ καὶ βεکیلης τοῦ Κοινούλου Νικολάου Νάκου βεβαιῶ,
ΜΑΝΟΛΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ βεβαιῶ,
ΠΩΤΟΠΑΠΑΣ ΔΑΔΙΟΥ καὶ βεکیلης βεβαιῶ,
ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΣΟΥΤΣΟΥ βεβαιῶ,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΛΑΖΑΡΗΣ βεβαιῶ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΜΑΡΕΣΗΣ βεβαιῶ,
ΔΗΜΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ βεβαιῶ,
ΠΑΠΑ ΛΟΥΚΑΣ ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ βεκιλῆς,
ΠΑΠΑ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΟΥ βεβαιῶ,
ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΚΑΛΗΣ βεβαιῶ,
ΣΙΜΟΣ ΧΑΡΑΤΗΣ,
ΣΤΑΘΗΣ ΧΑΝΤΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 198.

(α) Παρὰ τοῖς Τούρκοις ἑνοχος ἦτο ὁ Ὀδυσσεὺς οὐχὶ μόνον ὡς ἀληπασιζων, ἀλ-
λὰ καὶ ὡς φονεύσας ἐν τῇ Τατάρνᾳ κατὰ τὸν μάρτυρον τοῦ 1821 τὸν δερβέναγαν Χασάν
βεγῆν Γκέκαν.

(β) Ἐρχομεν ἰδιόχειρον τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βούσγον, ἐξ ἧς βεβαιου-
ται, κατὰ τίνα ἐν τῇ Γραβιᾷ ἐφθασεν ἡμέραν. Ἰδοὺ αὕτη.

«Κατὰ πολλὰ ἡγαπημένε μου καὶ ἀδελφῆ Μπούσγον, σὲ χαίρειν καὶ τὰ μάτια σου
»φιλῶ. Μὲ τὸ ἀδελφικόν μου σοῦ φανερώνω. Λοιπὸν μάθε, ὅτι καὶ ἐγὼ ἤλθω ἀπόψε
»ἰδὼ εἰς Χάνι τῆς Γραβιάς, καὶ ἐσὺ, εὐθὺς ὅπου λάθῃς τὸ παρὸν, νὰ μάσης τοὺς
»συντρόφους, δσους καὶ ἂν ᾔναι, ἕνας νὰ μὴ λείψῃ, καὶ αὔριον αὐγὴ κίνα καὶ ἔλα ἐ-
»δῶ νὰ ἀνταμωθῶμεν. Πάρε καὶ τὸν Θανάση Τζουτζίον καὶ ἄλλον κανένα πρεσβύτην.
»Σὲ προσμένω χωρὶς ἄλλο, καὶ θεόθεν ὑγίαινε.

«1821

ἀδελφός σου

»3 μαγιοῦ Γραβιά.

ΔΥΣΣΕΟΣ ΑΝΤΡΙΠΤΟΥ.

(Ἡ ἐπιγραφή)

«Τοῦ κατὰ πολλὰ ἡγαπητοῦ μοι Καπατὰν Βασίλη Μπούζγου.

«Τῆς ὥρας. Δοθήτω».

ΣΕΛΙΣ 201.

(α) Ἐν ἡλικίᾳ ὡν ἐτῶν δεκατριῶν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐζητήθη παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, δι-
» ἦν οὗτος ὥφειλεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀνδρουτσον. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ᾔ-
» το βέγης μικρὸς, ὁ δὲ Ἀνδρουτσος ἀπλαρχηγὸς ἰσχυρὸς, ἀμφότεροι ἐγένοντο κατὰ τὴν
» τότε συνθήκην «ἐλάμιδες» (ἀδελφοποιετοί), καὶ πολλάκις ὁ πρῶτος ἔλαβε βοηθείας
» σημαντικὰς παρὰ τοῦ δευτέρου. Αὐτῶν ἐνθυμούμενος ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν προηγουμέ-

νων, εἶχε περὶ πολλοῦ τὸν Ὀδυσσεύα, πάντοτε παραβλέπων τὰς πολλὰς ἀταξίας τοῦ του, ὡς νέου τοῦ ζωηροτέρου χαρακτηῖρος. Ἀπ᾽ δὲ ὀργισθεὶς ἐβρίβεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν κειούργων μετὰ ἀλύσεως ἀπὸ τοῦ λαίμου, ὡς οὐ μόνον συμπλακέντα ἐν ὥρᾳ κραιπάλης μετὰ ἄλλων ἐν τοῖς μεγάροις τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ὑπερμέτρως ἀτακτῆσαντα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐναντιωθέντα ἐνόπλιως κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς Ταχέρ Ἀμπάτη. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δυστοχεῖ φυλακῇ διετέλισεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἱκανὸν καιρὸν. Καθ' ἣν δ' ἔπειτα ἐποχὴν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐκίνει τὴν κατὰ τῶν πόλεων Ἀργυροκίστρου καὶ Γαρδικίου ἐκστρατείαν, ἀποφυλακίσας αὐτὸν ἔθεσεν ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Βάϊαν· ἐνδύσας δὲ καὶ ἐπλίσας ἐφίλοτίμησε διὰ λόγων, ὧν ἡ ἔννοια ἦτο τοιαύτη· «Περιμένω τώρα ἐκ τῆς διαγωγῆς σου, ἵνα μάθω, εἰ καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἤσκησεν ἀνδρείος, ὡς ὁ πατήρ σου, ἡ μόνον ἱκανὸς ἵνα ἀτακτῆς ἐν τοῖς ἱωαννίνοις καὶ κατὰ τῶν πολιτοφυλάκων».

Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδικαίωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μεγάλην κατὰ τὰς μάχας ἀποδείξας ἀνδρείαν, καὶ πληγωμένον τὸν Βάϊαν μετενεγκὼν ἐπὶ τῶν ὤρων αὐτοῦ ἔξω τοῦ τόπου τῆς μάχης, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν Πάτροκλον. Ἐκτοτε ἠγνοήθη ἰδίως παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ κατὰ τὸ 1816 διορίσθη παρ' αὐτοῦ ἐπικρατὴς τῆς Λαθαλείας, πληθοσύνης ληστών, οὗς ἐν ἐλίγῳ διαστήματι χρόνου κατέστρεψε. Ἐκεῖ δ' ἐγένετο μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας, καὶ κατὰ πάντα παρεσκευάζετο πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἀπολέτων ἐν διαφόροις κρύπτεις τῶν ὁρέων πεσόντης πυριτιδοβολῶν οὐχὶ ἐνκαταφρονήτους.

Ἀλλ' ἐπελθοῦσης τῆς καταδρομῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῷ 1820, μετέβη εἰς τὴν Ἱππειρον, ὡς ἀδύνατος μένειν πλέον ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, δι' οὗς ἄλλοτε εἴπαμεν λόγους. Ἐκεῖ προέβητο, ὅπως συμπυλεμένη μετὰ τῶν ἀληπασιζόντων Τουρκαλθάνων δερβενγιάδων κατὰ τῶν σουλτανικῶν. Ἀλλὰ κινδυνεύσας, ἵνα δολοφονηθῇ παρὰ τῶν ἰδίων Τουρκαλθάνων, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ὅπου συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ἄλλων περὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ τὴν ἰανουάριον δὲ τοῦ 1821, ὅτε ἐξῆλθεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τῆς Ζακύνθου, ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἰθάκης, κρυπτόμενος ἐν Πάτραις παρὰ τῷ Βλασσαπούλῳ καὶ ὀλονὲν ἐργαζόμενος μετὰ τῶν ἐταίρων περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκρημαίσης δὲ αὐτῆς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀμείσως ἐφοδιασθεὶς πολεμοφοδίων, μετέβη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅπως πείσῃ τὸν Βαρνακιώτην καὶ Τσίγκαν. Μὴ συμφωνήσαντων δὲ τούτων, ἀπῆλθεν εἰς Λεπενεῦ, ὅπως πείσῃ τὸν Ἰακόν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ ἐκεῖ, διηυδύνθη εἰς τὴν μενὴν τῆς Τατάρνας, ὅπως προφυλαχθῇ πρὸς καιρὸν.

Ὡς φαίνεται δὲ, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε διὰ τοῦ λόγου. ἐσχεδιάσεν οὗτος, ὅπως ἐννοητοῦσιν τοὺς ἐπικρατῆρας διὰ τῶν πραγμάτων. Μαθὼν δὲ διαβαίνοντα ἐκεῖθεν ἕνα δερβενγανῶν μετὰ 60 Τούρκων (ἴδε ἐν σελ. 108), κατέλαθε πρῶτον τὴν γέφυραν τῆς Τατάρνας, καὶ πάντας ἐφόνευσε τούτους. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Λαυτικὴν ἑλλάδα χυθὲν τουρκικὸν αἷμα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μὴ εὐδοκμήσας, μετέβη εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ὅθεν βεβαίως τὰ ἐν Θερμοπύλαις συμβάντα κατὰ τοῦ Διάκου, ἐκίνησιν ἑλθὼν εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς.

(δ) Τοῦτ' ἐστὶ κλάδος τοῦ Κηφισσοῦ, κατερχομένη ἐκ τοῦ βορειοανατολικοῦ μέρους τοῦ Παρνασσοῦ.

ΣΕΛΙΣ 203.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Α' τοῦ τόμου Β'.

ΣΕΛΙΣ 208.

(α) Κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης σφαγὰς συναριθμοῦνται (παρὰ τοῖς ἀναγε-

ρομένους ἐν τῷ Κεφ. Ε' τοῦ τόμ. Β') καὶ ὁ Δημήτριος Τσαλήκης, τίσσας χρίστια-
νοὶ ἄγνωστοι, ὁ βατάχος τῶν καλαράσιδων (ταχυδρόμων), δύο ἔτι καλαράσιδες καὶ ἄλ-
λοι.

ΣΕΛΙΣ 209.

(α) Ἐν τῷ τόμῳ Β' σελ. 120.

ΣΕΛΙΣ 214.

(α) Καὶ φθόντι, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἰδραπέτευσαν εἰς τὴν Ὀδησσὸν ἡ οἰ-
κογένεια τοῦ Δημητρίου Μουρούζου, κοιμηθέντων τῶν φυλάκων μετὰ περὶ τὴν τρά-
πεζαν καὶ πότον βαρὺν, στρατιωτῶν τῆς ἐξουσίας ἀπῆλθον, ἵνα ἀπαγάγῃσι τὰς μὲν
γυναῖκας εἰς τὴν δημοσίαν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἄρρενας εἰς τὴν καταδικὴν· ἀλλ' οὐδένα
εὐρόντας ἢ μόνους τοὺς δύο φυλάκας ἐφημερίους κοιμωμένους, ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς τὰς
φυλακάς τοῦ ναυστάθμου (τὸ λεγόμενον κότεργον), καὶ ἔπειτα ἀπεκεφάλισαν.

ΣΕΛΙΣ 219.

(α) Κεκρωμένῃν εἶχε ταύτην διὰ τοῦ ἀνέκοντος «φρατᾶ» ὁ διάδοχος τοῦ καταβι-
θαθέντος, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε, σέχ-ὐλ-ισλάμου καὶ θανατωθέντος πλησίον τῆς Χαλ-
κηδόνος (ἢ Καλχηδόνος).

ΣΕΛΙΣ 220.

(α) Καθ' ὃ ἐλάβομεν χειρόγραφον κληρικοῦ τῶν πατριαρχείων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκεί-
νῃ, αὐτόπτερον τῶν συμβάντων, καὶ καθ' ὃν ἐπίσης ἐτύχονεν ἡμιεπίσημον κατάλογον
τῶν σφαγέντων καὶ ἀπαγχονισθέντων τῷ 1821, εὐρεθέντα ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ δι-
δασκάλου Οἰκονόμου. παραδεχόμεθα, ὅτι ἀσφαλμένως ἐθέσαμεν (ἐν τῷ τόμῳ Β' σελ.
114) τὴν ἀπαγχίνωσιν τοῦ μητροπολίτου Εἰρεῖου πρὸς τῆς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου.

(β) Ὁ πρεσβυτάτος καὶ λίαν ἀδύνατος καὶ ἰσχνὸς τῷ σώματι Νικημηδείας Ἀθα-
νάσιος, ἅμα ἐξελθὼν τῆς φυλακῆς, ἀπεβίωσεν· οἱ δὲ δῆμιοι, φορτώσαντες τὸν νεκρὸν
ἐπὶ ἀχθοφόρου, ἀπήγαγον εἰς τὸν τόπον τῆς καταδικῆς καὶ ἀπαγχίνωσαν τοῦτον πρὸς
τὸ ἐκπληρωθῆναι τὴν ἀπόφασιν.

ΣΕΛΙΣ 224.

(α) Ἐκ τοῦ Προτρεπτικοῦ λόγου τοῦ διδασκάλου Οἰκονόμου ἐν σελ. 247 (ἔκδ. τοῦ
1833).

(β) Ἐν τῇ σελ. 165 τοῦ παρόντος τόμου ἐμνημενέυσσαμεν τοῦ ἀπὸ 29 μαρτίου γράμ-
ματος, ὅπου οἱ πολιορκιοῦντες τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν Ἀχαιοὶ ἐπέμψαν πρὸς τοὺς
ἐν αὐτῇ Τούρκους. Θέλουσι πολλοί, ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν ὁ Ἰουσεφ πασᾶς· καὶ, ἐπειδὴ ὑπεγράφετο ἐν αὐτῷ, πρῶτος μάλιστα, ὁ μη-
τροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, ὁ σουλτάνος ἀφορμὴν ἔλαβεν, ὅπως θεωρήσῃ
συνένοχον τὸν πατριάρχην Γρηγόριον, ὡς συμπατριώτην ὄντα τοῦ Γερμανοῦ καὶ ὡς
πρὸς τὸν ἐκτεταμένον τοῦτον. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο ἐπιχείρημα ἀναιρέται ἐκ τοῦ χρονικοῦ δια-
στήματος, ὡς ἀνυπόστατον ὄλως· διότι, ἐν ᾧ ὁ Ἰουσεφ πασᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὰς Πά-
τρας τῇ 3 ἀπριλίου, ἐν ᾧ μάλιστα ἠδύνατο τὴν ἀποστολὴν τοῦ γράμματος αὐτοῦ ἀπὸ
τῆς 4 ἢ τῆς 5 ἀπριλίου, πῶς ἐφύλασσε τοῦτο εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν ἐντὸς τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων ἡμερῶν, ὅτε ἡ καταδικὴ τοῦ πατριάρχου Γρη-
γορίου ἀπεφασίσθη τῇ 8 ἢ τὸ πολὺ τῇ 9;

(γ) Ἡ παρὰ δόσις θέλει, ὅτι ὁ μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος, ὅταν ἐφθασεν ἡ

εὐθὺς αὐτῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, ἀναπόφευκτον ἰδὼν τὸν κίνδυνον αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὡς Πελοποννησίῳ, τοιοῦτο συνέλαβεν σχέδιον σωτηρίας. Ἐν συνεδριάσει τῶν συγκλητικῶν καὶ προκρίτων, λόγου γινόμενου περὶ τοῦ κινδύνου, ὃν διατρέχει τὸ ὕψικον ἔθνος ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, προτείνει τὴν ἀνάγκην, ὥπως αὐτὸς τε καὶ ὁ Γρηγόριος καταβῶσι τάχιστα δι' ἀδείας τῆς ἐξ υἱᾶς εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ καθήσυχάσωσι τὴν ἐπαναστασίαν, ὡς γνωρίζοντας τὸν τόπον. Τὴν ἰδέαν ταύτην εὖρε καλὴν ὁ μέγας διερμηνεύς, καὶ ὑποσχέθη τὴν διαβίβασιν καὶ ὑποστήριξιν αὐτῆς παρὰ τῇ πύλῃ. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης Γρηγόριος οὐδέποτε συγκατετίθη, ἐννοήσας τὸν σκοπὸν ταύτης, ἥτοι τὴν ἐμμεσαν φυγὴν τοῦ Δέρκων. Ἰδίᾳ δὲ ἔπειτα παρετήρησεν αὐτῷ, ὅτι, ἐάν τι τοιοῦτο πράξωσιν, αὐτοὶ μὲν οὐζονται, τὸ ἔθνος ἔμως ἀπόλλυται διὰ τῆς σφαγῆς.

ΣΕΛΙΣ 226.

(α) Ἄλλοι ὀνομάζουσιν αὐτὸν Μαρῖν (Μαρῖνον), καὶ ἄλλοι Νικολέτον (Νικέλαον).

ΣΕΛΙΣ 229.

(α) Ἐπὶ τῆς κηδείας ταύτης οἱ Ἑβραῖοι τῆς πόλεως διετάχθησαν, ἵνα μένωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἕνεκα τῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλὰ κεκυριτωμένον δι' αὐτὰ ὑπὸ σφοδροῦ πάθους, μέρος Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων ἐκ τοῦ λαοῦ ὥρμησε τότε κατὰ τοῦ συναγωγίου τούτων καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ κατασυνέτριψε. Οἱ Ἑβραῖοι ἀνηγέθησαν ἀκολούθως, ζητοῦντες ἱκανοποίησιν, ἀπ.ζημίωσιν καὶ ἀσφάλειαν· ὁ Λανζερὼν ἔμως ἔφεραν εἰς συνείσθησιν τούτους, ἀπειλήσας τὴν ἐξαργεσίαν τοῦ νόμου τῆς Αἰκατερίνης, δι' οὗ ἀπαγορεύετο ἡ διαμονὴ Ἑβραίων ἐντὶς τῆς ἐπικρατείας. Μὴ νομισθῶμεν δὲ οὗτος ὁ Λανζερὼν ἐθελόκακος, πολιτευθεὶς οὕτω πρὸς τὰς περιστάσεις, οὗτε ἡμεῖς μισαλλόδοξοι, ἐπαينوῦντες ὡς λίαν συνετὴν καὶ ἀρμεδίαν τὴν τριαύτην διαγωγὴν τούτου.

(β) Μετεγλωττίσθη οὗτος εἰς τρεῖς γλώσσας, τὴν ῥωσικὴν, γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν. Τὸ δὲ ἀντίτιμον τῆς πωλήσεως τῶν παλῶν ἀντιτύπων διενεμήθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰς τοὺς δυστυχεῖς φυγάδας Ἑλλήνας.

ΣΕΛΙΣ 231.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπισυναφθεῖσα εἰς τὸ πτωμα τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπόφασις, κατὰ τὴν γενομένην ἐκ τοῦ τουρκικοῦ μετάφρασιν τῷ 1821.

«Ἐπειδὴ χρεὸς τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν ἀρχηγῶν, εἰσοδήποτε καὶ ἀν ὧσιν ἔθους, εἶναι τὸ ἐπαγρυπνεῖν νυχθημερὸν ἐπὶ τῶν εἰς τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν ἐμπειπιστευμένων προσώπων, τὸ πληροφορεῖσθαι περὶ πασῶν τῶν πράξεων αὐτῶν καὶ ἀναφέρειν εἰς τὴν κυβερνήσιν πάντας τὰ μεταξὺ αὐτῶν ἀνακαλυπτέμενα ἐγκλήματα· καὶ οἱ Πατριάρχαι, ὄντες ἐπίσης, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, ἀνώτεροι καὶ ἀρχηγοὶ τῶν ὑποκόμων, οἵτινες ὧσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ὀφείλουσιν, ἵνα πρὸ πάντων ὧσιν ἄμωμοι, ἔντιμοι, χρηστοὶ καὶ εἰλικρινεῖς· κεκτημένοι δὲ τὰς ἰδιότητας ταύτας, ἀπ' οὗ ἐννοήσωσι τὰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς κλήσεις λαοῦ τινος, ὀφείλουσιν, ἵνα προλαμβάνωσιν ἐγκαίρως τὰς κακὰς δι' ἀπειλῶν τε καὶ συμβουλῶν, ἢ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τιμωρίων κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς ὀρθοκαίας αὐτῶν, καὶ πληροῦσιν οὕτω μέρας τῆς εὐγνωμοσύνης, ἣν ὀφείλουσι τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ διὰ τὰς εὐεργε-

σίας και τὰς ἐλευθερίας, ὧν ἀπολαύουσιν ὑπὸ τὴν ἀγαθοεργὸν αὐτῆς σιάν. Ἄλλ' ὁ ἄπιστος Ἑλληὴν Πατριάρχης, ὅστις ἑμὼς ἔδωκε προηγουμένως τοσαῦτα ἀφοσιώσεως δείγματα, δὲν ἤδυνήθη νὰ μὴ συμμετέβῃ νῦν εἰς τὰς στάσεις καὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἐπιχειροῦσαν ὑπὸ διαφόρων διαβαρμένων ἀνθρώπων, ἐπιλαβομένων ἐαυτῶν καὶ παρασυρομένων ὑπὸ διαβολικῶν καὶ χιμαιρικῶν ἰδεῶν· χρέος δὲ αὐτοῦ ἦν, ὅπως διδάξῃ τοὺς ἀμαθεῖς, ὅτι προέκειτο ἐνταῦθα περὶ ἐπιχειρήσεως ματαίας, οὐδέποτε δυναμένης ἵνα πραγματοποιηθῇ, ἐπειδὴ τὰ κακὰ σχέδια οὐδέποτε θριαμβοῦσι κατὰ τῆς μωαμεθανικῆς ἰσχύος καὶ ὀρηκείας, λαβουσὼν τὴν ὑπάρξιν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ χιλῶν καὶ πλέον ἐτῶν, καὶ διατηρηθησμένων μέχρι τῆς τελευταίας κρίσεως, ὡς βεβαίαι ἡμεῖς ὁ οὐρανὸς διὰ ἀποκαλύψεων καὶ θαυμάτων. Ἐν τούτοις ἔνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς καρδίας αὐτοῦ οὐ μόνον δὲν ἐγνωστοποίησεν, οὐδ' ἐτιμώρησε τοὺς ἀπίστους ἀνθρώπους, αἵτινες ἐπλανήθησαν, ἀλλὰ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αὐτὸς ὁ ἴδιος μετέσχε κρυφίως ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπανάστασεως, ὥστε ἀναποφεύκτως σχεδὸν ἅπαν τὰ Ἑλληνικὰ ἔθνη, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀβῶοι καὶ δυστυχεῖς ὑπὸ νοοί, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ταύτης γνῶσιν ἔχοντες, θέλει καταστραφῇ ἴσως ἐκ θεμελίων καὶ καταστῇ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐργῆς τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ἡ ἀστενομία ἐπληροφρήθη περὶ τῆς ἐπανάστασεως, καὶ ἀφ' οὗ αὕτη ἐγνώσθη ὑπὸ τοῦ κοινῶς, ἡ ὑψηλὴ Πύλη, ὑπὸ μόνῃς τῆς συμπλοῆς πρὸς τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς ὑπηκόους ὁρμουμένη, ἐξήτησεν ἵνα ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς διὰ τῆς γλυκότητος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καὶ διεύθυνεν ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Πατριάρχην προταγὴν, διαλαμβάνουσαν διατάγας καὶ συμβουλὰς ἀναλόγους πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, μετὰ διαταγῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅπως ἀναθεματίσῃ πάντα τὰ μέρη τοῦ τόπου, ἐνθα ὁ τρόπος οὗτος κατέστη ἀναγκαῖος κατὰ τῶν συμμετασχόντων τῆς ἐπανάστασεως ὑπηκόων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ δαμάσῃ αὐτοὺς, καὶ πρῶτος αὐτὸς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ χρέος αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ ἄπιστος ὑπῆρξεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ ἄξιος πασῶν τῶν ἀταξιῶν, τῶν μέχρι τοῦδε διαταραχασῶν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, ἐπιείσθημεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγενήθη εἰς Πελοπόννησον, καὶ ὅτι συμμετέσχε πασῶν τῶν βιολίων πράξεων, ὡς τινες ὑπήκοοι πεπλανημένοι ἔπραξαν ἐκεῖ καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων. Οὕτως λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν αἴτιος τῆς ἐξοντώσεως καὶ τῆς ἀπωλείας, ἣν βεβαίως θέλουσιν ὑποστῆναι βολήν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπείσθημεν ἅπανταχόθεν περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῦ οὐ μόνον κατὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, ἀναγκαῖον κατέστη, ὅπως ἀφαιρεθῇ τὸ σῶμά του ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηγγονίσθη, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς παράδειγμα διὰ τοὺς λοιπούς.

Ἐξεδόθη τὴν 19 τοῦ μηνὸς Ἰαννουαρίου ἔτος 1230 (10 ἀπριλίου 1821).

ΣΕΛΙΣ 233.

(2) Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ἐν τῷ ἡμισυνόμῳ καταλόγῳ, ἐν ἔχοντι, ὁ γραμματεὺς τοῦ Γεωργίου Χριστοδούλου, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Νικόλαος Καλαμίνιος, ὁ Φριδερίκος σπασιάρης (φαρμακοπώλης), ὁ Χατοῦ Γιαννάκος Γενισιάρης φαρμακευτῆς, ὁ Χατοῦ Νικόλαος φαρμακευτῆς, ὁ Χατοῦ Σταμάτης φαρμακευτῆς, εἰς κάλας (ἀρμενέων) τρεῖς ἀγνωστοί, τέσσαρες καϊκτισίδες (κωπυλάται), τρεῖς ἱερεῖς, ὁ ὑπηρετὴς τοῦ δραπετεύσαντος Γεωργίου Μαυρομυλάου καὶ ὁ σείζης (ἱπποκόμος) τοῦ Νικολάου σπαθάρου.

ΣΕΛΙΣ 234.

(2) Ἐκτοτε ἔπαυσεν ἡ τύπωσις τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ λεξικοῦ τῆς Κ. Ἐ. τ. ο. ὅ, ἥς μόνος ὁ τόμος ἀπὸ τοῦ στοιχείου Α μέχρι τοῦ Δ ἐδημοσιεύθη τῷ 1820, τὰ δὲ πρωτότυπα ἀπὸ τοῦ Ε μέχρι τοῦ Ω σώζονται ἐν τοῖς πατριαρχείοις.

ΣΕΛΙΣ 236.

(α) Ἰσως συνέτειναν αἱ παρατηρήσεις τοῦ Στρωγανώφ, ἵνα μὴ ἀπαγχονισθῇ καὶ ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος· διότι τί δύσκολον ἢ παράδοξον ἦτο καὶ τοῦτο, ἂν οὐ ὁ σουλτάνος κατέσφαξεν ὅλους τοὺς Σιναΐτας;

(β) Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐκήρυξε τὴν ἐπαναστάσιν, ὁ σουλτάνος εἰδείχθη ἀδιάφορος εἰς τὰς δραστηριότητας τῶν παρεπιδήμων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηκόων αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Δίγαϊοπελαγιτῶν· ἐπαναστάσης ὅμως τῆς Πελοποννήσου, ἔλαβε κατ' αὐτῶν καὶ μετὰ δραστηριότητος πολλῆς ὅλα τὰ προκαταληπτικὰ μέτρα, ὅπως ἐν μὲν τῇ Χερσονήσῳ προέβη τὰς πολυκριθμοτέρας συγκεντρώσεις, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἔχη ἐπὶ τὸ προχειρότερον πλεῖονα ὄματα κατὰ τὰς περιστάσεις.

ΣΕΛΙΣ 238.

(α) Ἐν μόνῃ τῇ Κύπρῳ ἐγένετο ἐξαίρεσις τις. (Ὅρα ἐν σελ. 202.)

(β) Φυλακισθέντες τότε τῶν Ἀρμενίων τινές, ὡς ὑποκινήσαντες ὀχλαγωγίαν κατὰ τοῦ πατριάρχου αὐτῶν, ἐξώμωσαν εὐθὺς εἰς τὸν μωχαμεθανισμὸν, ἅμα ἤκουσαν, ὅτι καταδικασθῆσονται εἰς θανατικὴν ποινὴν.

Γνωρίζομεν ἔτι ἐξομώσαντας καὶ πρὶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πλουσίους Ἀρμενίους, ἵνα προλάβωσιν οὕτω τὴν ἐπὶ προφάσει εὐθιᾶτινι θανατικὴν καταδίκην καὶ δήμευσιν, καὶ ἀσφαλίσωσιν ἐπομένως εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν τὸν ἴδιον πλοῦτον. Εἰς ὅποια ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀτοπήματα ἢ τυραννία!

ΣΕΛΙΣ 243.

(α) Ἰδοὺ τὰ ἔγγραφον τῶν προξένων πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τόπου.

Ἐπιστεώμενοι ὅλοι ἀδιστάκτως τὴν πληρώσιν τῶν ὑποσχέσεών σας· ἀλλὰ τὰ κακὰ, ἐναντίον τῶν διαθεσικῶσεών σας, ἔχι μόνον δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ καὶ ἡῤῥησαν· ἡῤῥησαν διὰ τοῦτο καὶ οἱ φόβοι τῶν γυναικῶν μας καὶ τῶν τέκνων μας. Πιστεύομεν, ὅτι ἐνηργήσατε, ὅτι ἐδυνήθητε· ἀλλὰ δὲν εὐρίσκεται τάχα τρόπος συντελεστικώτερος πρὸς πληρώσιν τῶν ὑποσχέσεών σας; Ὑβρεις καὶ ἀπειλαὶ ἐξερεθίζονται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοῦ συναθροισμένου ὄχλου, διασπείρουσαι τόσον τρόμον εἰς τὴν ἐνορίαν τῶν Φράγκων, ὥστε τὸ μᾶλλον κινδυνεύον αὐτῆς μέρος κατέφυγεν εἰς τὸ ἄλλο. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Οἱ Φράγκοι εὐρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν συνθηκῶν· ὁ Σουλτάνος τοὺς ἔθεσε πάντοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Γενιτσάρων· αἱ συνθήκαι τοῖς ὑπόσχονται ἀσφάλειαν· ἂν, ἐναντίον τῶν ἱερῶν τούτων δικαίων, δὲν παύσωσιν αἱ κατ' αὐτῶν ὕβρεις καὶ οἱ μέχρι θανάτου φεβερισμοὶ ἐξ αἰτίας μιᾶς πάλης ἀλλοτριᾶς, θέλουσιν ἀνγκισθῆναι οἱ Φράγκοι νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς ἀσφάλειάν των τὸ ναυτικόν των, καὶ νὰ φύγωσι διὰ παντός ἐκ μιᾶς πόλεως, ἣ ὅποια τόσον σήμερον καταπατᾷ ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς φιλοξενίας. Τί θέλει καταντήσῃ ἡ πόλις αὕτη, ἂν πέσῃ τὸ ἐμπόριόν της, τὸ ὅποιον τὴν εὐτύχησε τόσους αἰῶνας; Τί θὰ καταντήσουν αἱ περὶξ πεδιάδες της, ἂν οὐδεὶς πλέον ἀγοράσῃ τὰ προϊόντα της; Μὴ λησμονήσητε, ὅτι διὰ τοιαύτας αἰτίας πελαται καὶ πλούσιοι πόλεις ἔπαυσαν. Ἐξ αἰτίας τῆς παύσεως τοῦ ἐμπορίου τῆς Σμύρνης ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦδε τὰ εἰσδήματα τοῦ ταλαιού. Πολλοὶ χιλιάδες κατοίκων εἶναι ἀεργοί. Ἡ φήμη τῶν τωρινῶν κακώσεων θέλει διαδοθῇ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ θέλει φθάσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ὅσοι ἐμεῖλλον νὰ φέρωσιν ἰδῶ νέα πλοῦτη, δὲν ἔρχονται πλέον, καὶ τὰ εἶδη, τὰ ὅποια χρειάζεσθε ἔξωθεν, θέλουσιν ἀκριβύνη τὸ διπλάσιον ἢ καὶ τὸ τριπλάσιον.

«Ἄνδρες! Γενίτσαροι, φρόνιμοι γέροντες, ἀρχηγοὶ στρατιωτικοὶ οἱ ἔχοντες εἰς χεῖρας σας τὰ ὅπλα, μεταχειρισθῆτε αὐτὰ εἰς παῦσιν τῆς γενικῆς δυσπιστίας. Ἐπαγρυπνῆτε τοὺς βαγιάδας σας, ἀφοπλίσσατέ τους· ἀλλὰ μὴ στερῆτε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν χειρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται διὰ σας, καὶ πρὸ πάντων μὴ συγχέετε ἡμᾶς καὶ ἐκείνους. Ἐστὲ βέβαιοι, ὅτι, ἂν εἶχαν οἱ ἡμέτεροι κακούς σκοποὺς, ἡμεῖς πρῶτοι ἠθέλαμεν τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἀν ἔχομεν ὀλιγώτερον συμφέρον ὑμῶν. Τὸ συμφέρον τῶν Φράγκων εἶναι τὸ συμφέρον τῶν Μουσουλμάνων. Μὴν ἐπιτρέπατε λοιπὸν νὰ συμπεριλαμβάνωσι καὶ ἡμᾶς οἱ μὴ εἰδότες τὰ πράγματα εἰς τὰ ἐκδικητικὰ τῶν σχέδια. Ἐμποδίσσατέ τους ἐπίσης νὰ παιδεύωσι τοὺς ἀθόους διὰ τὰ πταίσματα τῶν ἀποστατῶν. Οἱ ἀποστάται μόνοι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας, καὶ ἡ τιμωρία τῶν δὲν θέλει ἀργήσει. Διδάξατε τοὺς ἀμαθεῖς, φωτίσατε τοὺς τυφλοὺς, τοὺς βάλλοντας εἰς κίνδυνον ἡμᾶς τοὺς ἰδίους· εἶπατε εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύωσιν, ὅτι ἔχετε φερμάνιον διατάττον τὸν ἐξολοθρευμὲν ὄντων τῶν Χριστιανῶν. Ἄν μᾶς ἀσφαλίσετε τὴν ζωὴν, δὲν θέλομεν παύσει φέροντες εἰς τὴν πόλιν σας πλοῦτον καὶ ἀφθονίαν· ἀλλ', ἂν δὲν παύσωσιν αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀπειλαί, ὅσας λέγομεν, ὅτι ἀναχωροῦμεν εἰς τὰ ἴδια.

«ΔΑΒΙΑ, γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας.

«ΒΕΡΗΣ, πρόξενος Ἀγγλίας.

«ΔΕΣΤΟΓΝΗΣ, γενικὸς πρόξενος Ῥωσσίας.

«ΠΕΖΕΡΟΣ, πρόξενος τῆς Πρωσσίας.

«ΧΟΖΕΠΕΔΗΣ, πρόξενος τῶν Κάτω-Χωρῶν.

«ΚΡΕΟΥΣ, γενικὸς πρόξενος τῆς Ἰσπανίας.

«ΒΙΑΚΙΝΣΩΝ, γενικὸς πρόξενος Δανίας.

« πρόξενος Σουηδίας.

«ΦΡΑΓΚΕΣΚΗΣ, ὑποπρόξενος Ναπολέως.»

ΣΕΛΙΣ 265.

(α) Ἡ συνέχεια τῶν τοιούτων ἐν τῇ Τουρκίᾳ σκηνῶν ἐξακολουθήσει ἐν τῇ τόμ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 267.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Ε'.

ΣΕΛΙΣ 270.

(α) Αἱ πυραὶ καὶ οἱ καπνοὶ ᾗσαν ὁ τηλέγραφος καθ' ὅσον τὸν ἀγῶνα· ἀριθμοὶ δὲ καὶ σχήματα ἐδήλουν τοῦτο ἢ ἐκείνο· ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ τρεῖς πυραὶ ἢ καπνοὶ ἐδήλουν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐκστρατεύουσι διὰ τὰ Βέρβινα· οἱ δύο, διὰ τὸ Βαλτέτσιον, καὶ ὁ εἷς, διὰ τὴν Πιάναν.

ΣΕΛΙΣ 271.

(α) Ἀπέχει τοῦτο τοῦ Βαλτετσίου ἐπὶ μίαν ὥραν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ χειμῶνι κατοικεῖται παρὰ τῶν Βαλτετσιωτῶν.

ΣΕΛΙΣ 272.

(α) Πιθανώτερον δ' ἦτο τὸ δεύτερον, καθότι οἱ ἱππεῖς οὗτοι ἐκρύπτοντο ἀπὸ τοῦ ὁ φλγμοῦ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ Ἑλλήνων ἕνεκα τῶν μεσολαβούντων ὕψηλων λόφων, καὶ κυρίως ἐνέδρευον.

ΣΕΛΙΣ 273.

(α) Οὐδείς τῶν ἀνδρῶν ἐξήρχετο τῶν προμαχόνων, ἐξ ὧν εἷς μόνος ἔσχε συγκαινωνίαν τινά ἀδελφεῇ. Ἀλλὰ, πρῶγμα αξιοπερίεργον, Λάκαινά τις, Σταυριᾶνα ὀνομαζομένη, ἐθελόπνοος συστρατιώτης ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ μετ' αὐτοῦ συναποκλεισθεῖσα ἐν τῷ Βαλτεταίῳ, μόνῃ ἐτόλμα συνεχῶς ἐξέρχασθαι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον προμαχῶνα καὶ διανέμειν πυριτιδοβολὰς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ἦν δ' αὕτη φύσεως ἀνδρική, μελανίζουσα, ἀναστήματος ὕψηλου, ἐξαιτίας γενναιοφυΐας, βαδίζουσα ὡς ἀνὴρ καὶ ὀμιλοῦσα ὡς στρατιώτης, Λαίκοις ἔφερε τὸ γυναικεῖον λακωνικὸν ἔνδυμα, καὶ ἡλικίαν τότε μέχρι τῶν 40 ἔτων.

ΣΕΛΙΣ 275.

(α) Ἐνας τῶν ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ θεγῆν ἀρχηγῶν Τουργαλθανῶν, ὁ Λιάμπης, ἔταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτεταίου, ἔλεγε πρὸς τοὺς Τριπολίτας Ἕλληνας. «Ὁρᾶ, μὲ τὸ Θεῷ, δικό σας εἶναι. Εἶχα πολεμεῖν σὲ τόσα σφῆρια μὲ τὸ Τσάμιδικαι, μὲ τὸ Σουλιάταις καὶ μὲ τὸ Μοσκόδους· πρὶ τὸ τουφεκί, τοῦ «εἶδα εἰς» τὸ Βαλτέτσι, εἶναι παληκαρίσιο· πρὶ δὲν εἶδαμε, πῶς ἐφεύγαμε· Πάει, ὁρᾶ, «πάει· δικό σας εἶναι» ὁ Θεὸς σὺς τὸ «δοσε».

(β) Διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι ἐσυκοφάντουν τότε τοὺς Ἕλληνας, ὡς δηλητηρίασαντας δῆθεν τὰς σφαῖρας τῶν πυριτιδοβολῶν αὐτῶν. Κυρίως δὲ οἱ τραυματῆται τῶν Τούρκων ἀπέθανον 70 ἐκ τῶν 100, διότι ἔφερον φλεγμαίνοντα ἔλκη, ὡς κτυπηθέντες ἐκ τοῦ πλυσίον, καὶ διότι ἑσπεροῦντο πρὸ πάντων ἐπιστημόνων χειρουργῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀρμοδίας περιποιήσεως.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι οἱ πλειστοὶ τῶν φονευομένων κατὰ τὰς μάχας Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἔμενον ἄταφοι. Οὕτε παρὰ τῶν πρώτων, οὔτε παρὰ τῶν δευτέρων ἐγίνετο ποτε ἀμοιβαία περὶ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν αἰτησίς, ὡς ἀπραγματοποιήτος γνωρίζομένη παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων, παρὰ δὲ τοῖς Τούρκοις ἕνεκα τοῦ ἀμειλίχτου μίσους τῶν Ἑλλήνων.

ΣΕΛΙΣ 277.

(α) Ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ἐμελέτων οἱ Τούρκοι, ὥπως περιποιηθῶσι μόνους τοὺς χωρικοὺς, δίδοντας ὑποσχέσεις μεγάλας· συλλέξωσι δ' οὕτω τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ μόνους κηρύξωσιν ὡς ἐνόχους καὶ καταδικαστέους τοὺς προκρίτους, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ τόπου· ἐπόμενα δὲ μετὰ τὴν τοιαύτην πρώτην ἐπιτυχίαν ἤθελον εἶσθαι οὐ μόνον ἡ βαθμιαία ἐξαφάνισις παντὸς νοήμονος καὶ ἐπιβρόχῳ τινα ἔχοντος ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ μετοικεσία τοῦ πλειστοῦ μέρους τῶν Πελοποννησίων, ὥπως μὴ ὑπάρξῃ τοῦ λοιποῦ ἑλληνικῆς Πελοπόννησος.

ΣΕΛΙΣ 284.

(α) Τὰ πυρὰ ταῦτα καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἐγένοντο παρὰ τοῦ Ἀσημάκη Σκαλτσᾶ, ὅστις προθυμοποιούμενος ἵνα βοήθῃ τοῖς μαχομένοις, ἀλλ' ἀδύνατος ὢν, δι' ὅσου εἶχε σώματος μικροῦ, ἤναψε μακρόθεν τὰ πυρὰ, καὶ οὕτως ἐδόθησεν ἥθικως, ἐμπνεύσας δειλὴν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

ΣΕΛΙΣ 287.

(α) Ἰδε ἐν Κεφ. Η'. σελ. 313.

(ε) Παρά τῷ διαδοθέντι «ἐσπῆλ» Ἀλῆ Τσεκούρα ὑπῆρχεν εἰς Αἰθίωψ, ἐπίσης ἀνδρείος καὶ ἐπίσης διαβήτης ἐπὶ κακίᾳ. Πρωῖαν τινὰ προχωρήσας ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης μετ' ἄλλων τριῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἐπλαρχηγοῦ τῶν Ἀρκουδορρεματίων Πιπλῆ πλησίον τῆς Τριπόλεως διὰ περιέργειαν, ἤχησάν τε αὐτὸν ἐπιτεβέντα μετ' ἄλλων δέκα, καὶ ἔφερε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Θαυμασθεὶς δὲ τότε διὰ τὴν ζώγησιν τοιοῦτου ἀνδρείου Αἰθίοπος, ὠνομάσθη παρὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου Γεγονάτος, καὶ τοιοῦτος παρὰ πάντων ἔπειτα καὶ ἑκαλεῖτο καὶ ἐγνωρίζετο. Τὴν Αἰθίοπα τοῦτον ἐδωρήσατο ὁ Κολοκοτρώνης τῷ φίλῳ αὐτοῦ Διονυσίῳ Τρουπάνῳ.

ΣΕΛΙΣ 293.

(α) Ὁ τῆς Ναυπάκτου ἦτο στρατιωτικὸς μὲν διοικητής. Τοιοῦτοι πασάδες διωρίζοντο ἐν τοῖς μεγάλοις μάλιστα φρουρίαις, οὐδεμίαν ἔχοντες πολιτικὴν δικαιοδοσίαν.

ΣΕΛΙΣ 294.

(α) Πᾶν ἀντίγραφον ταύτης, κατὰ τὰ μὲνα ἴσως διασωθέντα παρ' ἡμῖν δύο, γεγραμμένα διὰ χειρὸς τοῦ γραμματέως Ρήγα Παλαμῆδου, ἔφεραν ἀριθμὸν αὐξοντα καὶ τὰς υπογραφὰς πρωτοτύπων. Ἄρα τὸ ἀντίγραφον ἦτο συγχρόνως καὶ πρωτότυπον.

ΣΕΛΙΣ 296.

(α) Ἐν τῇ καταστατικῇ ταύτῃ πράξει φαίνονται μὴ συνυπογράψαντες οἱ ὀνομασθέντες μέλη τῆς Γερουσίας, διότι θεωρεῖτο ἀσυγχρόνητον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἢ διπλῇ ἰδιότητι τοῦ διορίζοντος καὶ τοῦ διοριζομένου.

ΣΕΛΙΣ 297.

(α) Οὕτως ὁ ἔλλους ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἠύλογε τοὺς στρατιώτας οὐχί, ὡς σὺνήθες, διὰ τῆς χειρὸς, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυροβολίου, καὶ τὴν Ἁγίαν κοινωνίαν ἐπέτρεπε μόνῳ τῷ φονεύοντι Τούρκους στρατιώτῃ. Ὅτε δ' ἠλώθη ἡ Τρίπολις, οὐδὲν ἄλλο διδάσκων ἐνουθέτει κυριώτερον τοῖς στρατιώταις, ἢ τὴν σωφροσύνην. Εἴη εὐλογημένον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὸ ὄνομα τοιοῦτου ἀληθοῦς ἀρχιερέως καὶ πατριώτου!

(δ) Πρὸς ἀπέδειξιν, ὅτι περιελάμβανεν αὕτη καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν, φέρομεν τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον.

«Γενναῖοι καὶ φιλογενεῖς στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται τῶν ἐπαρχιῶν Ἀργους, Ναυπλίου καὶ Κάτω Ναχαγῆ, οἱ ὄντες εἰς τὴν
» τοῦ Ναυπλίου πολιορκίαν, χαίρεσθε καὶ εὐοδοῦσθε.

«Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν δηλοποιούμεν ὑμῖν, ὅτι, ἐπειδὴ, καὶ τοχούσης περιστάσεως, διορίσαμεν τὸν καπιτάν Νικήταν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ διορισθῆν παρ' ἡμῶν μέρος, διορίζοντες ἤδη ἀποστέλλομεν εἰς τὰ αὐτόθι ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον καπιτάν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, τὸν ὁποῖον ἐλθόντα αὐτοῦ νὰ τὴν δεχθῆτε μετ' εὐχαριστίας, ὑποτασσόμενοι καὶ ὑπακούοντες τῇ φιλογενεῖᾳ του, ὡς ἀξίῳ καὶ ἐμπείρῳ κατὰ τὰ πολεμικά. Ἐλπίζομεν, ὑπακούοντες αὐτῷ, νὰ στήσῃτε τρόπαια, θριαμβεύοντες κατὰ τῶν ἀπίστων τυράννων. Διέξατε λοιπὸν τὴν γενναίαν προθυμίαν σας,

καὶ ἀγωνίζεσθαι γενναίως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῇ πατρίδι, προσέχοντες καλῶς τοὺς μόνον διὰ τὴν τοῦ Ναυπλίου ἀκριβῆ πολιορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σὺναξιν τῶν γεννημάτων, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀναγκαϊότερον διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν στρατευμάτων. Ὑγιαίνοιτε, θεόθεν ἀνδριζόμενοι.

α 1821 ἰουνίου 8 Στεμνίτοφ.

« Ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου

ΒΡΕΘΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ, ΠΕΤΡΟΜΠΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ,
(Τ. Σ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ».

(γ) Στρατηγοὶ οὐχ ὑπέρχον τότε ἐπὶ τὸ θαυματικώτερον δι' ἐκάλουν οὕτω τοὺς ἐπιδραχμολογούς.

ΣΕΛΙΣ 300.

(α) Ἐξή οὗτος, ἀνίκανος καταστάς διὰ τὴν πληγὴν, μέχρι τοῦ 1838, μόνον λαμβάνων σύνταξιν δραχμῶν 8 κατὰ μῆνα· ἀλλὰ μὴ ἀπαρκῶν ὡς ἐκ τῆς γενναίας αὐτῆς χορηγίας, κατασκευάζει κινύρας (ταμπουράδες), καὶ διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΣΕΛΙΣ 303.

(α) Συγχρόνως καὶ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ὕψωσε σημαίαν ἑλληνικὴν ἕτερος Κεφαλλην ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ, ἡμιολίας ἀξιολόγου. Ἐπὶ τῆς μετέπειτα δι' καταστροφῆς τῆς Οἰάνθης τὸ πλοῖον αὐτὸ ἐκυριεύθη παρὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

ΣΕΛΙΣ 306.

(α) Ἐνόουν τὸν Γεώργιον Σισίνην.

ΣΕΛΙΣ 307.

(α) Ἰδε τὴν συνέχειαν καὶ τὸ τέλος τῶν τοῦ Λάλα ἐν τῷ Τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 308.

(α) Τοῦτους παρέλαβον ἀκολούθως ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Λεβαδείας ἐκστρατείαν, ὡς ἀναφέρομεν ἐν τῷ Κεφ. ΙΒ'.

(β) Αὐτὸν παρέλαβεν ἐκ τῆς Αἰγίνης ὁ πλοίαρχος Κωνσταντῖνος Μεθενίτης, ὡς γράφει ἀπὸ 3 μαΐου ἐκ τῶν Κεγχραιῶν. « Μετὰ τὸν μισυμέν μας ἀπ' αὐτοῦ (ἐκ τῆς Ἰδρας) ἀπέρασα ἀπὸ Πόρον καὶ Αἴγινα, καὶ ὠμίλησα μὲ τὰ δύο νησιά, διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου, καὶ μὲ τὸ ὑπεσχέθησαν ἐγγράφως. Εἶδον καὶ τὸν κύριον Θεοχαράκην Ῥένδην εἰς Αἴγινα, τὸν ὁποῖον ἐπέτρα εἰς τὸ «καράβι, διὰ νὰ ὀδηγῇ καὶ νὰ διευθύνωνται αἱ ὑποθέσεις. . . Μερικὰ χωρία δὲν ἔχουν «μπαρούτη, τὸ ὁποῖον διδομεν, ὅτι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κάμωμεν ἄλλῳ. Ἀκολουθῶντας ὁ πόλεμος, μᾶς χρειάζεται μπαρούτη, καὶ προσπαθήσατε ὅσον τὸ δυνατόν «διὰ 100 ἐκάδες».

ΣΕΛΙΣ 311.

(α) Φονευθέντος τοῦ Γεωργίου Γουλιέλμου ἐν τινι συμπλοκῇ, οἱ Τοῦρκοι λαβόντες τὸ πτώμα, ἔφαγον τὴν κεφαλὴν. Μετὰ τὴν κυρίεισιν δὲ τοῦ φρευρίου παρετηρήθη, ὅτι

κατέφαγον μέχρι τῆς ῥίξης καὶ τὰς ἰνδικὰς σικὰς (φραγκοσυκιάς), τηγανίζοντες ταύ-
τας δι' ἐλαίου, ὃ εἶχον ἄφθονον διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τὸ ἔτος 1820 ἐσοδείαν. Τὸ
ἴδιον παρατηρήθη καὶ ἐν τοῖς φρουρίοις Πύλου καὶ Ναυπλίας, ἀποδεικνύον ἀφ' ἑνὸς
μὲν τὴν ἐλαττωματικωτάτην ἀπρονουσίαν τῶν Τούρκων πρὸ τῆς πολιορκίας, ἀφ' ἑ-
τέρου δὲ τὴν σταθερωτάτην ἐπιμονὴν καὶ ὑπεμονὴν αὐτῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν.

ΣΕΛΙΣ 313.

(α) Ὁρα ἐν σελ. 287.

ΣΕΛΙΣ 314.

(α) Ὁρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Γ'.

ΣΕΛΙΣ 316.

(α) Προσθετέον ἐν τούτοις.

Ἐπειδὴ ἡ ἐν Χίῳ ἑλληνικὴ σχολή, συγκεκροτημένη μὲν καὶ διὰ καθηγητῶν ἀ-
ξίων, καὶ διὰ τυπογραφίας καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων μέσων, πανταχόθεν δι' δεχομένην
συρροήν μαθητῶν, ὑπεβλέπετο πάντοτε παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, διότι πάντοτε
ἐπιβουλεύμενοι διέβαλλον αὐτήν, ὡς γυμνάσιον πολεμικόν, οἱ ξένοι, καθ' ὧν μόνη
ὑπερέβαλλεν ἐκείνητε ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους δουροδικία τῶν Χίων' καὶ ἐπειδὴ τὰ
ἐργαλεῖα τῶν πειραμάτων τῆς παραδόσεως τῶν Μαθηματικῶν, τὰ χωνευτήρια δὲ καὶ
ἡ ἄλλη συσκευὴ τῆς Χημείας, ἣν ὁ Βάμδας παρέδιδεν, ἐξηγοῦντο πρὸς τοὺς Τούρκους
ὡς χυτήρια ὅπλων καὶ ὡς μέσα πρὸς ἐκμάθησιν κατασκευῆς πυριτοκόνεως· διὰ ταῦτα
καὶ ἄλλα οἱ Χῖοι, ἅμα ἐκραγίσθη τῆς ἐπαναστάσεως, ἠναγκάσθησαν, ὅπως προ-
λάβωσι δυστυχίας ἐπικειμένης, καὶ τὰ μὲν χυτήρια καὶ τὰ ἄλλα διαφόρων εἰδῶν ἐρ-
γαλεῖα κατέστρεψαν, ἐκλείσαν δὲ τὴν σχολήν, ἀπέλυσαν τοὺς μαθητάς, καὶ τοὺς δι-
δασκάλους, ἐν αἷς τὸν Βάμδαν ἰδίως, προέτρεψαν, ὡς μάλλον ὑποβλεπομένους, ἵνα ἀ-
ποχωρήσωσι πρὸς καιρὸν εἰς ἄλλους τόπους. Ὁ Βάμδας ἐσώθη τότε διὰ τῆς συνδρο-
μῆς τοῦ ἐκεῖ βωσσικοῦ προξένου Νικολάου Μωλωνά καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ βωσσικὴν ση-
μαίναν πλοίου τοῦ Δεμάθια.

Δυστυχῶς οὐδὲν τῶν τοιούτων καὶ ἄλλων μέτρων, ὅλων ὑπηγορευμένων ὑπὸ ἀνάγκ-
ης ἀπολύτου, ὠφέλησε τὴν πολύτιμον καὶ ἑλληγικωτάτην κοινωνίαν τῶν Χίων.

ΣΕΛΙΣ 318.

(α) Πλοῖον πεσισωτικόν, διοικούμενον παρὰ τοῦ Ἀργύρου Σταμνισιώτου, κατέλαβεν
ἐν Τήνῃ ἡμιολίαν αὐστριακὴν φέρουσαν ἐπιβάτας μέχρι τῶν 30 Τούρκους. Προέβθα-
σε μὲν παραλαβὼν αὐτοὺς ὁ ἐκεῖ αὐστριακὸς ὑποπρέξενος, ἀλλὰ τὰ πράγματα, ὅσα
ἔφερον, διηρπάγησαν, καὶ ἡ ζωὴ τούτων διεκινδύνευεν ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ ἐπαναστάν-
τος ἤδη. Φθάσαντος δὲ τοῦ Τουμπάζη περὶ τὸ ἐσπέρας, ἀμέσως καὶ τὰ διαρπαγέντα
ἐπεστράφησαν, καὶ εἰς τὴν αὐστριακὴν ἡμιολίαν παρεδόθησαν μετενεχθέντες ἀδελ-
φαῖς οἱ Τούρκοι. Οὕτως ἱκανοποιήθη ἡ αὐστριακὴ σημαία. Ἀληθῶς ὁ πλοίαρχος Ἀρ-
γύρης ὑπῆρχεν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀπὸ 19 ἀπριλίου ἐκδοθείσης διατάξεως ὑπὲρ τῶν οὐδε-
τέρων σημαίων πρὸς τοὺς πλοίαρχους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· ἐδεήσεν ἑμὲως περίπτωσις
τοιαύτη, ὅπως βεβαιωθῇ, ὅπως εἶπε Ἀντώνιος Οἰκονόμου καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν ναυ-
τικῶν νήσων ἐσέβοντο τὴν οὐδετέραν σημαίαν, καὶ ὅπως ἐπεθύμουν τὴν κατὰ θά-
λασσαν τάξιν, ἣν ἔπειτα ἐκλόγιστε μόνη ἡ ἐπὶ ἡρεῖα περιστάσεων ἀνωτέρων καὶ ἀνοι-
κονομήτων.

Ἰδοὺ τὰ ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως γράμματα τῶν Πατριαρχῶν καὶ Ἰδραίων, βεβαιοῦντα ὅ,τι λέγομεν.

«Φίλτατοι συναδελφοί Ὑδραῖοι χαίροιτε.

«Τῇ 18 ἀπριλίου 1821 Σπέτζαις.

«Τούτην τὴν στιγμήν μαυθάνομεν μὲ μεγάλῃν μας δυσαρέσκαιαν, ὅτι εἰς τῶν ἡμετέρων καπετανίων, ὀνόματι Ἀργύρης Στεμιτσιώτης, εὐρισκόμενος εἰς τὸ νησίον τῆς Τήνου, ἐτόλμησε παραφρόνως καὶ ἀπερισκέπτως νὰ κυριαύσῃ δυναστικῶς μίαν ἱμπεριαλικὴν γολέτταν, ἐπὶ σκοπῷ νὰ θυσιάσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους Ὀθωμανούς. Τοῦτο τὸ ἀπροσδόκητον ἀτόπημα μᾶς κατεστράξεν ἔλως τοὺς ἀδελφούς ἐδῶ, καὶ, ἅμα συναελθόντες, συμβουλευόμεν μεταξὺ μας, διὰ νὰ φροντίσωμεν τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ ἐπιβλαβοῦς δυστυχήματος. Διὸ καὶ ἀποφασίσσαμεν συγχρόνως νὰ στείλωμεν πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σας τοὺς δύο ἀδελφούς Μιχάλην Νέστορα καὶ Πέτρον Σκυλίτσην, διὰ νὰ συσχεφθῇ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, στέλλοντες, ἂν τὸ κρίνητε ἔυλογον, κανένα ἀπὸ τὰ ἰδικά μας ἢ ἰδικά σας καράβια μὲ ἓνα ἢ δύο ἀνθρώπους νεύγεις, διὰ νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Κόμιστον καὶ καπετάνιον αὐτῆς τῆς γολέττας μὲ τὴν ἀποζημίωσιν, ὅσης βλάβης ἐδοκίμασε, καὶ ὅποιονδὴποτε ἄλλο μέσον ᾗθελαν κρίνουν εἰ ἀπεσταλμένοι διότι ὁ βάσιμος σκοπὸς μας, ἀδελφοί, συνίσταται εἰς τὸ νὰ διαφυλάξωμεν τὰ δίκαια τῶν ἐθνῶν. Ταῦτα ἐν τοσούτῳ, καὶ ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενοί σας μένομεν.

«ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΠΕΤΣΩΝ».

«Ἀρχηγοὶ καὶ καπεταναεὶ Ὑδριῶται καὶ Σπετσιῶται,

οἱ συγκροτοῦντες τὸν ἑλληνικὸν στόλον, χαίροιτε.

«Ὁ καπετὰν Ἀργύρης Στεμιτσιώτης, ἀτακτήσας ἄκρως, καθὼς πληροφορεῖσθε ἀπὸ τὸ ἔσωθεν, ἐναντίον τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν, κρατήσας μίαν γολέτταν Ἀουστριακὴν εἰς τὴν νῆσον Τήνον ἐπὶ προφάσει ὅτι εἶχεν ἀνθρώπους καὶ πρᾶγμα ἰθνηκόν, προστάξεσθε ἀμέσως νὰ πλεύσετε διὰ ἐκεῖ, ἵνα κρατήσῃτε τὸν βηθόντα καπετάν Ἀργύρη καὶ νὰ πέμψετε αὐτὸν τακτικῶς εἰς τὴν πατρίδα του Σπέτσιας· τὴν δὲ γολέτταν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀνθρώπους καὶ πραγματείας θέλετε ἀφήσει ἐλευθέρους, ἐπιστρέφοντας αὐτοῖς κάθε εἶδος πράγματος, ὅπου εἶδοντο νὰ εἶχεν ἀρπάξει ὁ καπετάν Ἀργύρης, καὶ ἀποζημιούντες τὴν γολέτταν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ, δηλαδὴ πληρώνοντες πᾶσαν ζημίαν αὐτῶν. Προσέξατε, ἀδελφοί, πάντες ἀκριδῶς, καθὼς καὶ τοῖς Ψαριανοῖς καὶ λοιποῖς Ἑλλήσι νὰ παραγγείλετε, νὰ μὴ ἐνοχλισθῇ εὐδαίς ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν διότι ἀντιπράκτοντες θέλετε ὑποπέσει εἰς τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἐκείνων καὶ τοῦ γένους μας.

«Ἰδρα, 20 ἀπριλίου 1821.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

ΣΕΛΙΣ 319.

(α) Ἰδοὺ ἡ προκήρυξις.

«Χῖοι!

«Ὅλον τὸ γένος εἶναι εἰς τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Τὸ κίνημα δὲν εἶναι ἡμερικὸν καὶ εἰς βάσεις ἐπισφαλεῖς ἐπιστηριγμένον. Μετὰ Θεὸν μία κραταιὰ ἐπίγειος Βασιλεία τὸ προστατεύει. Στράτευμα 18000 ἐνεργεῖ ἀπὸ τὸν Δούναβιν· ἡ Σερβία καὶ

«ἡ Βουλγαρία ἔλαβον τὰ ἔπλη· ἡ Πιλοπόννησος ἀνέλαβεν εἰς τὰ κάστρα τοὺς «Τούρκους ἀδυνάτους, ἀντοίμους καὶ καταποτισμένους· τὰ κάστρα τῆς Κορίνθου καὶ «τῆς Μονεμβασίας εἶναι εἰς τὴν παραμονὴν τῆς παραδόσεώς των· ὁμοίως καὶ ἡ Τρο- «πολιτοῦ, Θῆβαι, Λειβαδία, Σάλωνα, Ἀθῆναι, Πόρος, Ἀίγινα. Ὁλη ἡ Ἑλλάς· καὶ «καὶ νῆσοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνί- «σταται ἀπὸ τὰ καράβια τῆς Ἰδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Μέρους τοῦ στό- «λου μας ὑπάγει νὰ φυλάττῃ τὰ Δαρδανέλια, διὰ νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ περάσῃ εἰς τὴν «ἑλληνικὴν θάλασσαν κακὴ ναυτικὴ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, εὐτε νὰ ἐμβαίη εἰς αὐτὸν «τροφὴ ἢ ἄλλη βοήθεια. Μέρους πάλιν ὑπάγει νὰ κτυπήσῃ τὰ παράλια κάστρα τῆς «Πιλοποννήσου, καὶ μέρος θέλει περιέχεται τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

«Ὁ στόλος οὗτος εἶναι ἀπὸ καράβια καὶ χρήματα μερικῶν, καὶ συμπεραίνεται κάλ- «ηλιστα, ὅτι τὰ τρία εἰρημένα ναυτικά νηοία τοῦ γένους δὲν ἡμπεροῦν νὰ βαστάσωσιν «ἐξῆδα τοσούτου στόλου. Μᾶς ζητοῦν χωριστὰ βεῖθαιαν ὅπλων καὶ ἀσπλην τινα μέρη «τῶν ὁμογενῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ συντρέχωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, κατὰ τὸ δυνατόν, «εἰς τὸν κοινὸν τοῦτον καὶ λερωτάτον ἀγῶνα. Ἡ Χίος πρέπει νὰ δείξῃ προθυμώτεραν «καὶ μεγαλητέραν συνδρομὴν, ὥς πλουσιωτέρα τῶν ἄλλων πόλεων καὶ νήσων. Κα- «θὼς εἰδείκατε τὴν φιλογενεῖάν σας εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους, οὕτως δείξατέ την «καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἄν καὶ ἐφαίνεσθε, ὅτι εἴχατε κάποιαν ἀνυσιν εἰς τὸν «ζυγόν, καὶ σεῖς ὅμως ὑπέκεισθε εἰς αὐτὸν, καὶ σεῖς ἐστερείσθε ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ δικαιο- «ματα, καὶ σεῖς καταφρονεῖσθε καὶ ἀνομιάζεσθε γκαιοῦροι καὶ εἴσασθε βραγιάδες. Μι- «κρὰ τάχα εἶναι ταῦτα, ὥστε νὰ ἀδιαφορήσητε διὰ τὴν ἐλευθερίαν σας;

«Τέλος πάντων ἡ ἐλευθερία τοῦ γένους ἀπεφασίσθη καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ «πρέπει ἀναγκάτως νὰ συνδράμῃτε καὶ σεῖς Χίοι. Ἄν ὁ τόπος δείξῃ ἀδιαφορίαν, ὁ «στόλος ἔχει νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, διότι ἐνεργεῖ ἐκ μέρους ἄλλου τοῦ ἔθνους. Συμφω- «νήσατε λοιπὸν μὲ τὸν αὐτοῦ ἐρχόμενον στόλον, συμπεροθυμήθητε καὶ μὴ φανήτῃ πο- «τε φιλοτύραννοι καὶ ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας. Τὸ γένος ἐλπίζει χρηματικὴν συν- «δρομὴν ἀνάλογον μὲ τὴν ὑπέληψίν σας. Συλλογισθῆτε, περὶ τίνας πρίκειται· ἐνθυ- «μηθῆτε, πόσα εἰδίδετε κατ' ἑτος, διὰ νὰ τυραννήσθε, καὶ συμπεράνετε, πόσον εἶναι «δίκαιον νὰ συγκαταβάλητε ἰδίᾳ καὶ κοινῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν σας. Μὴ θελήσητε ἡ «ἀπὸ ἄλογον δειλίαν ἢ ἀπὸ παράκαιρον φειδωλίαν, νὰ ἐπισύρῃτε κατὰ τῆς περιφθ- «μου Χίου αἰώνιον ἀδοξίαν καὶ μῖσος. Σὰς παρακαλοῦν οἱ συντρέχοντες καὶ μὲ τὰ «καράβια των, καὶ μὲ τὰ χρήματά των, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν των. Προθυμία λοι- «πὸν, ἀδελφοί, σύμπνοια καὶ γενναία προσφορὰ μέρους τινὸς τῆς καταστάσεώς σας ὑπὲρ τοῦ παντός.

«Σὰς ἀσπαζόμεθα ἐν Χριστῷ καὶ μένομεν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς σας

«Ἰδρα τῇ 18 ἀπριλίου 1821.

(Γ. Σ.) Οἱ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ.

(δ) Ἰδρὸς ὁ ἔρκος.

«Ὁρκίζομαι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ὑπερασπιζόμενον τὸν δίκαιον, τὸν ἐκδικού- «μενον τὸν κακὸν καὶ παραβάτην τῶν ἠθικῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρετῶν· ὁρκίζομαι εἰς τὸ «θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· ὁρκίζομαι εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν μελλουσαν τοῦ «Γένους ἀνέγερσιν, παρόντων τῶν ἀξιοτίμων καπετανέων τῆς πατρίδος μου Ἰδρας, «νὰ φυλάξω, ὅσα ἀκολουθοῦν.

«Α'. Νὰ ἀναδεχθῶ τὴν προσωρινὴν ἐξίαν τοῦ ναυάρχου τοῦ ναυτικοῦ Ἰδρας, ἕως «εἰ νὰ τελειώσῃ ἡ ἐκστρατεία μας, εἰς τὴν ἐπέλιν ἡ πατρίς μας ἔσται κατὰ τὴν

κοινήν ψῆφον τῶν συμπατριωτῶν μου καπετανέων, τὴν ὅποιαν ἀναδέχομαι προθύμως καὶ μὲ τὴν ἀναγκαίαν φιλογένειαν.

«Β'. Νὰ ἀκούω τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς τῆς Ἰδρας, ὅπου ἤθελε τύχει νὰ μᾶς πέμψῃ.

«Γ'. Νὰ κινήσω τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰδρας κατὰ τοῦ βαρβαροῦ τυράννου τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐπαδῶν του, χωρὶς νὰ βλάψω ἄλλον, ὅπου κριθῇ εὐλογον ἀπὸ τὸ κοινὸν συμβούλιον.

«Δ'. Εἰς ἀναποκτῆτους τόπους, ἢ ἐχθρικὸν πλοῖον, νὰ σέσωμαι τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀθλῶν ὁμογενῶν μας, τῶν εὐρωπαϊκῶν ὀπηκίων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ὅταν παραδίδωσι τὰ ἔπλα χωρὶς πόλεμον.

«Ε'. Ἐπειδὴ τὸ ναυτικὸν μας εἶναι ἐνωμένον μὲ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων δύο νησιῶν, νὰ συναργῶ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἥτις θέλει γίνηται εἰς τὰ πολεμικά μας συμβούλια κατὰ καιροῦς.

«ΣΤ'. Νὰ φέρω ἢ νὰ στείλω εἰς Ἰδραν τὸ μέρος τῶν λαφύρων, ὅπου ὁ παρὼν στόλος ἤθελε κάμει, διὰ νὰ τὸ μοιράσῃ ἡ πατρίς κατὰ τοὺς διορισθέντας νόμους.

«Ζ'. Ἀν δὲ παραδῶ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα βρῶν μου, κηρύττομαι ἀνάξιος τοῦ ἐμπιστευθέντος μοι ὑπουργήματος, καὶ ὑπόχρεως νὰ δώσω λόγον εἰς τὸν Θεὸν, εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τοῦ Γένους.

«Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ στόλῳ τῇ 18 ἀπριλίου 1821.

«Ὁ ναύαρχος

ΓΙΚΟΥΜΑΚΗΣ Ν. ΤΟΥΜΠΑΖΗΣ.

«Οἱ καπεταναῖοι

«ΛΑΖΑΡΟΣ ΛΑΛΕΧΟΣ,

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΣΑΜΛΑΔΟΣ,

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΓΗΖΟΝΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΟΥΓΓΑΣ,

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΗ ΒΟΚΟΥ,

ΛΑΖΑΡΟΣ ΠΑΠΑ ΜΑΝΟΛΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΒΟΓΑΓΑΡΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΚΕΛΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 320.

(α) Θέλουσι τινες τοῦτον οὐχὶ ὡς Μισορ-μελλαστῆν, ἀλλ' ὡς τὸν Σέχ-ὀλλ-ισλάμην, τὸν ὑπογράψαντα τὴν καταδίκην τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Λέγουσι δ', ὅτι ἀσθενήσας οὗτος βαρέως ἐπὶ τριμηνίαν μετὰ τὴν καταδίκην, ἀπῆρχετο δι' ἀδείας τοῦ σουλτάνου εἰς τὴν Μίκκην. Λάθος μέγα, διότι, ἐν τῇ συνελθούσῃ αὐτὸς περὶ τὴν τέλη ἀπριλίου, πῶς συμβεβῆκεται ἢ μετὰ τριμηνίαν τῆς 10 ἀπριλίου, καθ' ἣν ἀπηγχορίσθη ὁ Γρηγόριος, ἀναχώρησις τοῦτου ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Παραδεχόμεθα ἄρα, ὅτι, οὐχὶ τόσῳ ἐν ἀγνοίᾳ, ὅσῳ ἐν γνώσει τοῦ πράγματός, ἐκῆρυξαν τοῦτον ὡς τὸν Σέχ-ὀλλ-ισλάμην, ἵνα ἀντισταθμίσωσι τὸ πάθος αὐτοῦ, ὡς ἄκρου ἀρχιερέως τῶν Τούρκων, πρὸς τὸ τοῦ Γρηγορίου, ὡς ἄκρου ἀρχιερέως τῶν Ἑλλήνων.

ΣΕΛΙΣ 324.

(α) Κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας τῆς κρίσεως τοῦ Οἰκονόμου ἐδραπέτευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ πρῶτιστοι συναρβῶγοι αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπαγέστασιν. Καὶ ὁ μὲν Γρίκας, διακριθεὶς ἐπὶ ἀνδρείᾳ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ἀπέβλεψεν ἐκ τύφου μετὰ τὴν ἄλωσιν ταύτης· οἱ δὲ ἄλλοι Μαρκεζῆς, Ἀγαλλήπουλος καὶ Δημήτριος Κριεζῆς, ἐπέβησαν πεζομαχοῦντες καθ' ἅπαντα τὸν ἀγῶνα.

ΣΕΛΙΣ 326.

(α) Τὰ τελευταῖα τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου συμφάντα διαλαμβάνονται ἐν τῇ τήνῃ Δ'.

(β) Ἡ οικογένεια Μιαούλη ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς Βώκους, τοὺς ἐκ τῆς Εὐδοκίας καταγομένους. Τοιαύτη δὲ μετωνομάσθη ἰδίως ἐπὶ τῶν τελευταίων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων ἀπὸ τοῦ Ἀνδρέου, μετωνομασθέντος Μιαούλου, διότι εἶχεν οὗτος ἀγοράσας ἐκ τῆς Κρήτης πλοῖον λεγόμενον Μιαούλι.

(γ) Κατὰ τὴν κίνησιν τῆς 28 μαρτίου τὰ εὐάνθεια ταῦτα πλεῖα ἔτυχον ἐν τῇ Ζακύνθῳ, ὅπου προετράπησαν παρὰ τῆς ἐφορίας, ἵνα ὑψώσωσι σημαίαν καὶ ὑψώσαν ταύτην, ὅτε εἶδον κινουμένους καὶ τοὺς Κεφαλλήνας ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

ΣΕΛΙΣ 330.

(α) Ἐπὶ τρία ἡ Αἰτωλία ἐμερίζετο τμήματα, τὸν Ζυγὸν, τοῦ Βλοχὸν καὶ τὸ Ἀπόκουρον· ὡσαύτως καὶ ἡ Ἀκαρνανία τὸν Βάλλον πρὸς ἀνατολὰς, τὴν Βόνιτσαν πρὸς τὴ βορειοδυτικὴν καὶ τὸ Ξηρόμερον πρὸς δυσμὰς. Ἐξαιρουμένης δὲ τῆς Βονίτσας καὶ τοῦ Ἀποκούρου, τὰ τέσσαρα λοιπὰ τμήματα ἡνοῦντο ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα Κάρλελι, ἢ Κάρλελι. Οὕτως ὠνόμασαν ταῦτα οἱ Τούρκοι «Κάρλελι σατσαγι» (σημαίαν τοῦ Κάρλελι) ὡς ἐκ τοῦ Κάρλου τοῦ Τόκου, εὖ ἄλλοτε ἦσαν ἡ δεσποτεία, παρακωρυθέντα ἔπειτα αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑνετῶν τῷ 1609 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλεβιτ. Ἕτεροι δὲ ὑπολαμβάνουσι τὸ τουρκιστὶ Κάρλελι ἐκ τοῦ Ἀκαρνανία κατὰ παραφθοράν.

ΣΕΛΙΣ 333.

(α) Αἱ δύο πόλεις τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ συνίσταν τὸ τμήμα τῆς Αἰτωλίας μετὰ 38 χωρίων, ὃ δὲ ἐν γένει πληθυσμὸς αὐτῶν ἡριθμεῖτο τότε ἐκ 2678 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν Μεσολόγγιον ἔσφεν 880, τὸ δὲ Αἰτωλικὸν 320.

ΣΕΛΙΣ 337.

(α) Ὁ ἡρώϊσμός οὗτος τοῦ νέου Γεωργίου Παξίνου ὑπῆρχεν ἄγνωστος παρὰ τῷ κοινῷ τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ἄλλαι ἄλλων πράξεις, οὐδεμίαν πρὸς τὴν ἡρώϊκὴν ταύτην τοῦ Παξίνου ἐπιδεχόμεναι σύγκρισιν, ὑπερυψώθησαν καὶ ὑπερβαυμάσθησαν, διότι οἱ ἄλλοι οὗτοι ἔτυχον ἐξ οἰκογενειῶν γνωστῶν, ἢ ἐπειτηδεύθησαν, ἢ μαγαλύνωσιν ὑπὲρ αὐτῶν τὰ μικρά, ἢ ἔλαβον διὰ λόγους ἄλλους βοήθην τὴν περίστασιν καὶ τὴν συνδρομὴν ἐτέρων προσώπων. Χάριν δ' ὁμολογοῦμεν πολλὴν τῷ καλῷ ἀγαθῷ Ἰωάννῃ Σωτηριάδῃ, ἐξ Αἰγίου, ὑπηρετήσαντι ἐν τοῖς ναυτικοῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ γνωρίζοντι πλεῖστα τῶν κατὰ θάλασσαν διατρεξάντων· ἐπληροφόρηθμεν παρ' αὐτοῦ τὸν ἡρώϊσμόν τοῦ Παξίνου, ὁμολογοῦμενον μὲν καὶ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου καὶ γενναίου ναυτικοῦ Ἀδριανοῦ Σωτηρίου, ἐπιβεβαιούμενον δὲ ἀναντιρρήτον καὶ παρὰ τινες ἐτέρου Ἰωάννου Ἀθανασοπούλου, ὑπομνηματισμένου αὐτὸν, ὡς ἀκολουθῶς, τῷ

«1823.

«Ὁ Γεώργιος ὁ Παξινὸς ἐφέρθη ὡς ἥρωας ἀποκίτω εἰς τὸν Ἐπαχτον μετὰ τὸν μπουρλότο, ὅπου ἔμεινε μοναχὸς μέσα. Τὸ μπουρλότο ὀρτξάριζε καὶ ἡ λαύρα τῆς φωτιᾶς τὸν «ἐκατξάρισεν ἀπὸ τὴν κουδέρτα» καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν τρουμπέτα Ἐλευθερίας, μᾶς «ἔλεγε, ζητᾶτε, μωρὲ ἀδέλφια, καὶ ἐγὼ διὰ τὴν πίστιν μας θεῖλ' ἀποθάνω πρῶτος, μετὰ τὴν χρυσὴν πατρίδα μας, ἐν δὲν μέσ

«καὶ ἡ δ' ὁ φ' λ' ὁ κ' ο' ς. Ἀπόξω ἀπὸ τὴν κουβέρτα ἐτράβα καὶ κυβέρναγε νὰ πιάσῃ τὴν «τούρκικη κουβέρτα. Μὴ δυναθεῖς νὰ διευθύνῃ τὸ μπουρλότο ἀπὸ τὰς λάβρας τοῦ «μπουρλότου, ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὲ τὸ μαχαῖρι εἰς τὸ χέρι τὸν ἔπιασαν οἱ «ἄπιστοι καὶ τὸν ἐσύλησαν.

«Ταῦτα ἔγραψα εὐθεθεῖς τότε ἐντὸς μὲ τὸ Λυκοῦργον καὶ μὲ τὸν καπετὰν Ἀδρια-
«νὸν Σωτηρίου Σπεταιώτῃ·
ὁ Ι. ΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ.»

Τὴν σημείωσιν αὐτὴν ἀντεγράψαμεν, ὡς ἔχει, εὐθεθεῖσαν ἐν τῷ τέλει χειρογρά-
φου παλαιοῦ καὶ ρυπῶντος, περιέχοντος δὲ ἡμερινὰ καὶ νυκτερινὰ ναυτικά σημεῖα
συναγροικίσεως, ἢ σήματα (σενιάλα).

Ἄλλ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, κατὰ πρῶτον ἤδη ἀνακαλυπτομένης, προκύπτει,
ὅτι ἡ πρώτη κατὰ τὸν ἀγῶνα χρῆσις πυρπολικῶν ἐγένετο σύγχρονος ὡς ἔγγιστα κα-
τά τε τὴν Ἑρσον τῆς Λέσβου τῇ 24 καὶ 25 μαΐου καὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τῇ
10 ἰουνίου, ἥτοι κατὰ δύο διάφορα μῆρη καὶ ἐπὶ πολὺ ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου.
Φρονοῦμεν ἄρα, ὅτι ματαίως ἐρίζουσιν, ἰδιοποιούμενοι τὴν τιμὴν τῆς πρώτης εἰσαγω-
γῆς τῶν πυρπολικῶν, οἱ μὲν Ὑφαιανοὶ προβάλλοντες τὸν Καλαφάτην, οἱ δὲ Ἰδραῖοι
ὡς ἐδηγηθέντες ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρὰ τοῦ πλοιάρχου ἀγγλικοῦ τινος δρόμου
κατὰ τὸν Καφηρέα, ὅτε καὶ οἱ Πεταιῶται ἔχουσι πρὸς ἀντίθεσιν ἀμφοτέρων τὸν Μι-
ριαλῆν, ὡς καὶ τὴν σύγχρονον χρῆσιν πυρπολικῶν.

ΣΕΛΙΣ 340.

(α) Τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἔκρυπτον, ὅσῳ ἦτο δυνατόν, τὸ
κύριον τῆς κινήσεως αὐτῶν πνεῦμα, ὑποκρινόμενοι, ὡς καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ Σουλῶται,
τούτοις μὲν τὸν φίλον τῶν Ἀλβανῶν, ἐκείνοις δὲ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ
τρόπος οὗτος ὠφέλησεν, εἰ καὶ ὀλίγον διήρκεσε, διότι παρενέβαλλεν ὀπωδότης τὴν
δυσπιστίαν μεταξὺ τῶν Τούρκων.

ΣΕΛΙΣ 343.

(α) Αἱ αὐτῶν ἀντήλλαξεν ὁ Βλαχόπουλος ἔπειτα τὴν ἐν Πρεβέζῃ αἰχμάλωτον εἰ-
κογένειαν αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Γιολδάσης διὰ τοῦ Νούρκα Σέρβανη ἓνα συγγενῇ αὐτοῦ,
ἐπίσης αἰχμάλωτον παρὰ τοῖς Τούρκοις.

ΣΕΛΙΣ 350.

(α) Ἰδε τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 351.

(α) Ἰδε τὰ προηγούμενα τῶν Νησιωτικῶν ἐν τοῖς Κεφ. Θ' καὶ Ι'.

(β) Τέσσαρα ἦσαν παρὰ τοῖς Τούρκοις τὰ ἀνώτατα ναυτικά ἑξιώματα· πρῶτον τὸ
τοῦ Καπετὰν πασσᾶ (στολάρχου)· δεύτερον τὸ τοῦ Καπετάνια βεγῆ, ἀντιστοιχοῦν πρὸς
τὸ τοῦ ναυάρχου· τρίτον τὸ τοῦ Πατρῶνα βεγῆ, ὡσαύτως πρὸς τὸ τοῦ ἀντιναυάρχου·
καὶ τέταρτον τὸ τοῦ Ἰρχιᾶλα βεγῆ, ὡσαύτως πρὸς τὸ τοῦ ὑποναυάρχου. Ἰπῆρχος καὶ
πέμπτον τὸ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἥτοι γενικοῦ ἐφόρου τοῦ ναυστάθμου. Ἐξ αὐτῶν τὸ
πρῶτον καὶ τελευταῖον, ἥτοι τὸ τοῦ καπετὰν πασσᾶ καὶ τὸ τοῦ κεχαγιᾶ βεγῆ, ἰδίον-
το ἀδιαφόρως καὶ πρὸς μὴ ναυτικούς ἐξ ἀπαγγέλιματος· ἀλλὰ τὰ τρία δεύτερα, τί-
λοι ὄντα ἐννετικῆς καταγωγῆς, ἀντιτίθεντο μόνοις ταῖς ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἐαυμίδων
προϋπηρετήσασιν ἐν τῷ στόλῳ. Συνήθως δὲ, εἰ μὴ ἐξοστράτευεν ὁ καπετὰν πασσᾶς, ἡ
ἐρχομένη εἰδίδετο μὲν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ σουλτάνου, μετεβιβάζετο δὲ ὑπὸ

τούτου πρὸς τὸν καπετάνια θεγῆν ἢ πατρῶνα θεγῆν κατὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων καὶ τὴν ὑπηρεσίαν. Σφοδρότερον δὲ, ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐναπιστεύετο ὁ σουλτάνος τὸν στόλον πρὸς τὸν καπετὰν πασσαῖν, αὐτὸς δὲ, ἐκπλέων μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνέτιθετο ἐκεῖ τὴν διοίκησιν τούτου πρὸς τὸν ἕτερον.

ΣΕΛΙΣ 352.

(α) Ἐν τῷ τόμῳ Β' Κεφ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 357.

(α) Ἰδε ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ σημ. (α) τῆς σελ. 337.

Μνημονεύομεν δὲ, ὅτι ἡ περὶ πυρπολικῶν ἐπίνοια καὶ χρήσις ἐγένετο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἰ μὴ οὐχὶ συστηματικῇ καὶ γενικῇ, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι, τοπικῇ ὅμως. Ὁ πυρπόλος Κωνσταντῖνος Νικέδημος ἐπεφύλαξε τὸν ἔλκον παρ' ἡμῖν τύπον τῆς παρασκευῆς καὶ χρήσεως τῶν πυρπολικῶν ἐν τοῖς ἀνεκδότοις ἔτι ὑπομνήμασιν αὐτοῦ.

Σημειοῦμεν πρῶτον, ὅτι παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Νικολάου Κοτσιᾶ ἀνηρέθησαν διὰ δύο πραγματειῶν ἐκδοθεισῶν, τῆς μὲν τῷ 1857, τῆς δὲ τῷ 1858, ὅσα ἂν ἐγράψωσαν περὶ Ἀγγλοῦ τιγὸς, πλοιάρχου δρόμωνος, ὡς συμβουλευσάντος τῷ Τεμπάζη περὶ τὸν Καφηρέα τὴν χρῆσιν πυρπολικῶν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

ἔχοντες δὲ ἐπίσημον τὸν κατάλογον τῶν πυρπέλων τοῦ ἐν Ἑρέσφ τουρκικοῦ δικρότου, θεωροῦμεν ἄξια πρὸς δημοσίευσιν τὰ ἐνόματα τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, ὧν 19, ὡς τολμησάντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Εἰσι δέ:

1. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗ, ὁ καὶ διοικητής,
2. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΑΜΕΣ,
3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑΡΑΣ,
4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, πηδαλιούχος,
5. ΙΩΑΝΝΗΣ Χ. ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ,
6. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΚΑΣΣΕΤΑ,
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΜΝΗΝΟΥ,
8. ΜΙΚΗΣ Γ. ΔΙΑΣΑΚΗ,
9. ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑ,
10. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΥ ΜΙΚΕ ΤΕΛΙΑΝΗ,
11. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΥ Χ. ΓΕΩΡΓΗ ΚΑΤΣΙΚΟΡΙΑΝΝΗ,
12. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΟΛΙΤΣΑ,
13. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΓΑΡΑΙΟΣ,
14. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΛΕΤΣΗ,
15. ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΙΠΙΝΟΣ,
16. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΦΡΑΝΤΣΙΖΑΣ,
17. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΣΤΕΡΙΟΥ,
18. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΟΣΧΟΒΙΤΗΣ,
19. ΠΑΙΔΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΛΛΑΣ.

Ὁ κατάλογος οὗτος κατὰ πολὺ διαφέρει τεῦ ἐν τοῖς Ἀπομνημ. Σπηλιάδου, τόμ. Α'. σελ. 376, δημοσιευθέντος, καὶ ἐν τῇ σελ. 10 τῆς ἐπὶ τοῦ 1858 Ἀνασκευῆ τοῦ Κοτσιᾶ ἀληθοῦς παραδεχθέντος· ἀλλ' ὁ παρὼν ὑπάρχει ὁ ἀκριβέστερος, ὡς ἐπίσημος. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφερόμενος Ἰωάννης Ἀθανασίου Μοσχόβιτης ἐστὶ Ῥώσος ποι-

λέλλην, ζῶν ἔτι ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος συναγωνισθεὶς ἀνδρείως εἰς πολλὰς ναυμαχίας.

ΣΕΛΙΣ 361.

(α) Ἐξαιρῶνται ἡ πόλις τῆς Ναυπλίας καὶ τινες κωμοπόλεις, ὡς ἡ τοῦ Μίσση·τος, Ἐρμιόνης (Καστρίου) κλπ.

(β) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 362.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΣΤ'.

ΣΕΛΙΣ 364.

(α) Ἀρχηγὸς ὢν τῆς πολιτορκίας τῆς Ναυπλίας ὁ Νικήτας, ἀντικατέστησε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικόλαον, ὅτε ἐκίνησεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

(β) Ἴδοι τὸ ἔγγραφο.

«Γενναῖε Σπαρτιάτα!

(Τ. Σ.)

«Αἰ' ἐπιστολῆς σας σήμερον πληροφορηθέντες τὴν ἐξοδὴν σας, ἐχάρημεν χαρὰν ἀπερίγραπτον. Ἡ φήμη αὐτὴ ἀπονεκρῶναι ἤδη τοὺς τυράννους, ἡ δὲ δύναμις σας μᾶς βεβαιῶναι τὸν ἀφανισμόν των. Ἄς αἰσθανθῶσι λοιπὸν αἱ Θερμοπύλαι καὶ πάλιν τὰς δυνάμεις τῆς Σπάρτης, καὶ τὸ αἶμα τῶν τυράννων ἄς γίνῃ θυσία ὑπὸ τὰς σκιὰς τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν ἄλλων συστρατιωτῶν του. Ἡ πατρίς φωνάζει ἤδη «Ἐκ δίκηςιν Ἑλλήνες! ἐκ δίκηςιν Σπαρτιάται!» Εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ἡ Σπάρτη δεικνύει ἱκανότητα, φυλάξασα τὰ ὅπλα της ἀπὸ τοὺς ἀπανθρώπους τυράννους. Ἀλλ' ἡ δύστηνος Ἀττικὴ ἐκράτει τόσους χρόνους ἀντὶ ὅπλων ἄροτρον καὶ ἀξίνην. Αὐτὰ τὴν ἐταπείνωσαν πολὺ. Μόλις ἐξύπνησεν ἡ ἀμάθεια ἕως πρὸς τὰ ὅπλα. . . καὶ τί λέγομεν; . . ἡ ἄλλειψις τῶν ὅπλων ὀπισθοδρομίζει τὴν προθυμίαν μας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ χρέους. Τοῦτο βεβαιούμενοι, Κύριε, λάθετε οἶκτον εἰς τὴν ψυχὴν σας, θεωρῶντες τὴν ἀπεικταίαν κατάστασιν τοῦ πολυχρονίου ζυγοῦ μας. Εἰς τὴν ζήτησιν τῶν ἀδελφῶν Λεβαδειτῶν ἐστείλαμεν πρὸς ἡμερῶν μερικὸς στρατιώτας, καὶ σήμερον ἄλλους· θέλομεν πασχίσῃ καὶ τώρα νὰ στείλωμεν, ὅσους ἡμποροῦμεν. Ἄν ἡμεῖς ἀδύναται νὰ εὐχαριστήσωμεν, δυνάτον ὅμως τὸ ἔθνος νὰ σᾶς πλέξῃ στέφανον δόξης. Μιμούμενοι τότε οἱ ἀπύγονοι τὰ ἔργα τῶν προγόνων των, θέλουσι μίαν ἡμέραν στήσῃ εἰς τὴν λαμπρὰν πόλιν τοῦ Περικλέους τὸν ἐπάξιον ἀνδριάντα σας.

«Ἰὺξ Ἀθηνῶν, τῇ 6 ἰουνίου 1821».

ΣΕΛΙΣ 365.

(α) Οὐχὶ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦς χρόνους, ἀνάγκης μεγάλης ἐπικαιμένης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξηπάτησε τοὺς πολεμίους διὰ ταυούτων τεχνασμάτων. Ὠνμάζετο διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Νικολάου Νάκου ἐπὶ τὸ ἐμπρηνώτερον «πελόμεντις» ἦτοι πλήρης συνείσεως καὶ ἐπιτηδεύτητος.

ΣΕΛΙΣ 369.

(α) Κατὰ τὴν διαπραγματεύσιν περὶ ὑποταγῆς ἠρωτήθησαν παρὰ τοῦ Νικολάου

Νάκου οἱ Τούρκοι, ἂν ἐννοῶσιν ἐξαιρουμένους τῆς δεδομένης ἀμνηστίας καὶ τοῦ προσετώτα, καὶ ἂν ἡ ἀμνηστία ἐφαρμοσθήσεται γενικῶς δι' ἑλοῦς ἐν γένει τοῦς ὑπάρχοντας ἐν τῷ φρουρίῳ. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἔγραψε βαθαῖων, ὡς ἀκολούθως·

(Τ. Σ.)

«Φίλε μου κύρ Νικολάκη καὶ ἐπίλοιποι προσετοί, σὰς φανερῶν, ὅτι τὸ ῥάγι τοῦτο, ὅπου δίνουμε ἡμεῖς, τὸ ἔχομεν ἡμεῖς εὐρεῖ πρῶτα ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοῦς Προφῆτας μας καὶ ἀπὸ τὸ Δεσλέτι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἡμᾶς· καὶ ἡμεῖς τὴν πίστι μας δὲν κτὴν εἰδόμεν ἔτσι, ὅπου βάνετε τέτοιας ὑποψίας. Αὐτὸ ποτὲ δὲν γίνεται. Καὶ τὸ ῥάγι σοῦ τὸ ἔχομεν δώσει τόση διὰ λόγου σου, τῶν παιδιῶ σου καὶ ὁλωνῶν, ὅσοι εἶναι αὐτοῦ· καὶ σηκώστε τὸν αὐτὸν τὸν φασφασέν. Ὁχι ἄλλο.

«1821 Ἰουνίου 17 Λεβαδεία.

(τὸ σημεῖον τῆς ὑπογραφῆς)».

(ε) Ὁρα κατωτέρω.

(γ) Ἐκ τῶν συλλεγθέντων γραμμάτων τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ πρὸς τὸν ἐν Λαμῇ Χαλῆλ βεγὴν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἡ τότε γενομένη μετάφρασις ἐνδὲς, μηνολογουμένου τῇ 9 Βαϊράμίου ἐκ Λεβαδείας. Περιέγραψε δι' αὐτοῦ ὁ Ὁμὲρ πασσᾶς τοὺς πολέμους κατὰ τὴν Λεβαδεῖαν καὶ τοὺς θριάμβους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Δημοσιεύομεν δὲ τοῦτο ὡς ἄξιον παρατηρήσεως, εὐχὴ μόνον δι' ἣν φέρεται ἀσιατικὴν μεγαλοῤῥημονίαν καὶ ψευδολογίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὃν διδὲι τύπον τουρκικῆς περιγραφῆς πολέμων, ὡς καὶ τοῦ ἀναλλοιώτου τουρκικοῦ πνεύματος πρὸς τοὺς χριστιανούς Ἕλληνας.

(Γράμμα τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ).

«... Εἰς τὴν Λεβαδεῖαν ἐμβαίνοντες ἀρχήσαμεν τὸν πόλεμον. Ἐπασχίσαμεν πολλὸν μὲ κολακείας νὰ καταπεισώμεν τοὺς Ῥωμαίους διὰ νὰ προσκυνήσωσι καὶ νὰ μὴ διαφθαρῇ ἡ πόλις· πληρὴ ἐστάθησαν χαίνιδες καὶ πεισματώδεις. Ἐν τῷ δὲ αὐτοῖ ἐπέμενον εἰς τὴν κακίαν των, ἐγὼ ἔκαμα τὸ στράτευμά μου εἰς τρία μπουλούκια, καὶ τὴν αὐγὴν, ὅτε ἐφώνησε ὁ λότσιας, ἔρχισα τὸν πόλεμον, νικήσας θλούς τοὺς εἰς Λεβαδεῖαν ἀπίστους. Ἐπήραμεν κεφαλὰς 1000, αὐτὰ ἀρκετὰ καὶ μῆτας. Ἔως 1000 ἀκόμη ἀναθεματισμένους ἐκλείσαμεν εἰς τὰς οἰκίας, μὴ εὐρόντας καιρὸν φυγῆς· καὶ, διὰ νὰ εὐκολυνθῇ τὸ ἀσκέρι, ἐδόσαμεν φωτιᾶν, καὶ διὰ θαύματος Θεοῦ ἠκολούθησε συγχρόνως σφοδρότατος ἀήρ, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐνδυναμωθεῖσα ἡ φωτιά, περιετριγύρισε τὰ τέσσαρα τῆς χώρας μέρη. Τὸ ἔν τρίτον αὐτῆς ἐκάη, καθὼς καὶ ἔλοι οἱ κλεισμένοι, ὡς ποντικοί, ἐκτὸς μερικῶν πεισόντων ἀπὸ τὰς σκέπας τῶν ὁσπητίων καὶ σκοτωθέντων. Ἔως 1500 ἄπιστοι ἐμβῆκαν εἰς τὸ φρούριον, τοὺς ὁποίους 16 ἐλοκλήρευσ ἡμέρας ἐπολεμούσαμεν καὶ μὲ τὰ κανόνια. Τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἦτο ἐπισκευασμένον, καὶ ἐκ τούτου ἐδοκίμηθη νὰ βλάψωμεν ἀρκετούς. Εἰς ἕν χωρίον πλησίον τῆς Λεβαδείας, ὅπου ἐστρατοπεδεύουν ὁ Ὁδυσσεὺς, ἐστείλαμεν μερικοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν ὄρισμὸν τοῦ Θεοῦ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν σπάθην 180 ἀρχηγούς ἀπίστους μὲ τοὺς στρατιώτας των, καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς, κινδυνεύοντας καὶ τούτους. Πολλοὶ ἀναθεματισμένοι ἐχαλάσθησαν. Οἱ ἐδικοί μου ἔκαυσαν τὰ χωρία των. Οἱ πολιορκημένοι ἄπιστοι βλέποντες αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἀπελπίσθησαν. Μερικοὶ ἀπὸ νουτοῦς κλέπτει ἐξέφθησαν κάτω μὲ τὴν ἄλυσσον τὴν νύκτα, καὶ ἐθανατώθησαν ἔλοι. Οἱ λοιποὶ τὴν αὐγὴν ἐζήτησαν ῥαῖ, καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐδέχθημεν. Μετὰ ταῦτα διωρπάμεν καθέδην, βοεβίδαν καὶ κοσταπάσιδας. Ἐδόσαμεν ἐμοῦως ῥαῖ καὶ εἰς τὰ χωρία, κηθόμεν τῶρα εἰς τὴν ἡσυχίαν των, θεωροῦντα τὸ ἀλυσθίαι των καὶ ἀπέ-

χοντα από τοὺς κλέπτας. Τὸ στράτευμά μας τρεπαιοῦχον ἐφορτώθη ἐπὶ λάφυρα καὶ θησαυρούς· οἱ δὲ ἄπιστοι ἐντροπιασμένοι ἐψέφησαν, ἐκπλαθώθησαν καὶ ὑπέκλιναν. Αὐτὰ ἡκούσατε. Ἄλλ' ὁ Βαΐράμ πασσᾶς καὶ Χατοῦ Βακλὴρ πασσᾶς πλησιάζουν νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Ζητεῦνι· Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἐλπίζομεν νὰ ἔλθῃ στράτευμα ἀρκετὸν αὐτὰς τὰς ἡμέρας· Μὴ τὸν Ἰδιον, καθὼς καὶ μὲ τοὺς προτέρους πεζοὺς, νὰ μᾶς φανερώσῃτε περὶ τῶν εἰρημένων πασσάδων, πῶς εἶναι καὶ ποῦ εὐρίσκονται. . . »

Ἡ περιμενομένη ἐκ τῶν Ἰωαννίνων βοήθεια ἦτο ὁ Χασάν βεγῆς, ἀνεψιὸς τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ, μετὰ 2000 Ἀλβανῶν ἐξάγεται δι', ὅτι ὁ Κιοσὺ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμὲρ Βρυώνης ἀδύνατον ἔδλεπον τὴν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καταστροφὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἄνευ ἐτέρας στρατιωτικῆς βοήθειας. Καὶ πραγματικῶς, ἐνίκων μὲν πολυλαχοὺ τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλ' οὐ κατέβαλλον τὴν ἐπανάστασιν. Ἰδοὺ ἡ μὴν καὶ κυριωτέρα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μέχρι τῆς 12 μαΐου. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἡ παράτασις τοῦ πολέμου καθίστατο ὁ ἐλαθριώτατος πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἡ μία ἀνάγκη, ὅπως νικήσῃ τοὺς Ἑλλήνας, ἐγένετο αὐτοῖς τὴν ἄλλην, ὅπως κατέχωσι στρατιωτικῶς καὶ πόλεις καὶ στενὰ καὶ τοσαύτας ἄλλας πολεμικὰς θέσεις.

Ἰδοὺ καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν βεζύρην ἔκθεσις τοῦ Κιοσὺ Μεχμέτ πασσᾶ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Λαδαδεΐας, λίαν μετριοπαθὲς καὶ κατὰ τὰ πολλὰ φιλαλήθης. (Μεταφέρεται δι' ἐνταῦθα μεταπετρασμένη ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.)

« Πληροφορῶ τὴν ὑμετέραν ὕψηλότητα, ὅτι εἰς τὰς 23 (11) ἰουνίου ἐφθασα ἐνώπιον τῆς Λαδαδεΐας. . . Οἱ βαγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἔσφαξαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Μουσουλμάνων, παρεβίασαν τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ ἔκαμαν δούλους τὰς εἰκογενεΐας. Ἐπέμενον εἰς τὴν ἀποστασίαν· καὶ, ὅτε ἔμαθον, ὅτι στρατεύματα ἐκινουνοῦτο ἐναντίον αὐτῶν, συνήθρουν τοὺς πρὸς τὰ ὄρια ἀποστάτας, τοὺς σχηματίζοντες τὴν προφυλακὴν τοῦ Μορέως, καὶ ἀχυρώθησαν ἐν τῇ πόλει. Ὅπως ἀποφύγῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ τόπου, ἐπολιτεύθην πρὸς αὐτοὺς μετ' ἐπιτηδεύτητος, ἀποστείλας διαφόρους ἀποσταλμένους. Οὗτοι πρέτρεψαν τοῖς ἀποφυγῆν τῆς ἐπαπειλουμένης δυστυχίας, καὶ ἐγνωστοποίησαν, ὅτι, εἰν ὑπατάσσοντο, ἡ ὕψηλὴ Πύλη ἀπονέμει αὐτοῖς συγχώρησιν καὶ ἀσφάλειαν. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν λογιζάμενοι οἱ βαγιάδες τὴν μεγαλόψυχον ταύτην προσφορὰν, συνωρκίσθησαν, ὅπως μὴ θεωρῶνται ἐν τῷ μέλλοντι ὡς βαγιάδες, καὶ ἤρξαντο τοῦ πυροβολισμοῦ ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ὀχυρωμάτων.

« Περὶ τὴν αὐγὴν ὁ στρατὸς ἐσχηματίσθη εἰς τρεῖς γραμμάς, καὶ ἡ μάχη ἤρξατο. Ἡ νίκη ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων, καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀποστατῶν κατεκαρματίσθη. Περίπου τῶν χιλίων ἄνδρες ἐσώθησαν εἰς τὸ φρούριον, καὶ χιλιοὶ πεντακόσιοι ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἔθεσα τὸ πῦρ εἰς μίαν ἢ δύο ἐξ αὐτῶν, ὅπως φωτίσω τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ στρατοῦ καὶ δυνηθῶ ἔφοδον εἰς περίστασιν ἀνάγκης. Βίαιος ἄνεμος, αἰφνιδίως πνεύσας, ἠβύησε τὴν πυρκαϊάν. Σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν μεγάλων τούτων καὶ ὠραίων οἰκεδομῶν ἐγένετο βορὰ τῶν φλογῶν, καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου διασώθησαν αἱ εἰς τὰ ὕψηλότερα τῆς πόλεως κείμεναι. Ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἡπείλει καὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ εὐρισκόμην, μετέβην ἐξ ἀνάγκης εἰς ἄλλην.

« Καθ' ἣν ἐφθασα ἡμέραν ἐνώπιον τῆς Λαδαδεΐας, εἰς καπετάνιος, λεγόμενος Δυσσιός, ἐξῆλθε τῆς πόλεως μετὰ πολλῶν ἄλλων, καὶ συνήγαγε μίαν φύκτιν στρατιωτῶν ἐν τινι χωρίῳ, μακρὰν τῆς Λαδαδεΐας ἐν καὶ ἥμισυ μίλιον. Ὁφείλων τότε, ὅπως δι' ὅλων τῶν μέτρων ἀποτρέψῃ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀποστατῶν, τῶν πε-

ρικυκλουμένων ἐν τῷ φρουρίῳ, προσέβαλον τὸ χωρίον μετὰ δισχιλίων. Ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπήθη καθ' ὅλοκληρίαν. Ἐκατὸν πεντήκοντα νεκροί, ἐκτὸς ἄλλων τίσων τραυματιῶν, ἔμειναν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὅτε δὲ εἶδον οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐχθροί, ὅτι οὐδὲ μία δι' αὐτοὺς σωτηρία ὑπῆρχεν, ἐκρημνίσθησαν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν ἀπὸ τῶν προτειχισμάτων. Πολλοὶ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ἡκρωτηριάσθησαν διὰ τοῦ τρομεροτέρου τρόπου. Οἱ δ' ἔτι μείναντες ἐντοσ τῆς ἀκροπόλεως, ἐζήτησαν χάριν δι' ἐαυτοὺς, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἀπένειμα ταύτην.

«Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐπέκεινα τῶν τρισχιλίων ἐχθρῶν ἐγάρθησαν διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τῶν φλογῶν. Καθὼς λέγει τὸ Κοράνιον : «Ὅταν κερδίσης τὴν νίκην κατὰ τοῦ ἐκχυροῦ σου, ἀπόδωκε τὴν συγχώρησιν, ἵνα ἀποδείξῃς τὴν εὐγνωμοσύνην σου» καὶ ἐπειδὴ τὸ λοιπὸν μέρος τῶν ἀποστατῶν ἐστηρίχθη ἐπὶ τῇ μεγαλοφυίᾳ καὶ τῇ ἐπιεικειᾷ τῆς ὑψηλῆς Πύλης διὰ τοῦτο ἀπένειμα αὐτοῖς τὴν συγχώρησιν, ἅμα ἐβεβαίωσαν τὴν ὑποταγὴν ἐαυτῶν καὶ, ὅτε ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, εἰς μπουλούκμπασης ἐστάλη μεθ' ἐνὸς ἀποσπάσματος, ἵνα δεχθῇ τούτους κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐδηγήσῃ εἰς τὰς ἐστίαις αὐτῶν. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιστημότητος, ἀνευφημουμένων τῶν νικητῶν, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἔφερον καὶ παρῆδιδον τὰς σημεῖας αὐτῶν οἱ ἀποστάται».

ΣΕΛΙΣ 370.

(α) Πισκένι ἐστὶ χωρίον τῆς Λιβαδειάς, ἀφ' οὗ ὁ κάτοικος Πισκηνέος.

ΣΕΛΙΣ 372.

(α) Ἰδε περὶ αὐτῶν ἐν σελ. 129.

ΣΕΛΙΣ 373.

(α) Ὁμολογουμένως ἐν τῇ νήσῳ τῆς Εὐβοίας ὁ ἀγὼν ἦτο μᾶλλον ἄνισος.

ΣΕΛΙΣ 383.

(α) Ἰδε τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Ἀγατολινῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 384.

(α) Ὁνομάζομεν σχετικὸν τὸ τέλος τοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πολέμου κατὰ τὸ 1829, διότι πᾶς Ἕλλην ἐννοεῖ τὰ διατρέξαντα ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ 1832 ἐξωτερικῶς ὡς μίαν ἀνακαγχὴν ὅπλων, ὡς μίαν προσωρινὴν σύμβασιν, ὡς μίαν μεταβατικὴν κατάστασιν πραγμάτων. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μαρτύρονται τὰ συμβῆντα τῷ μὲν 1841 ἐν Κρήτῃ, τῷ δὲ 1854 ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ.

(β) Ὅρα ἐν σελ. 3, σημ. (α) τὴν ἀπὸ 22 φεβρουαρίου 1821 διαμαρτυρίαν τοῦ Δικαίου, γνωμοδοτοῦντος : «... Ἐὰν δὲ ἀπὸ περιστάσεως ἐμποδισθῇ ὁ Κελεῖς, τέλος πάντων ἂς σταλθῇ ἄλλος τις θμιοὺς του».

ΣΕΛΙΣ 385.

(α) Ὅρα καὶ εἴσα περὶ τοῦ προκειμένου ἐγράψαμεν τῷ 1834 ἐν τῷ Δοκ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ. ἀπὸ σελ. 381—384.

(β) Ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν Γρηγόριος, (πατὴρ τοῦ μένου ἐπιζῶντος Γρηγορίου Ὑψηλάντου), οὐδέλως ἐλατθάνετο ὑπ' ὅψιν, ὡς ἀνῆλθε καὶ πρὸς ἐκμάθησιν τότε ἀποστελλόμενος εἰς τοὺς Παρισίους ὑπὸ τὸν Ἑλληνα διδάσκαλον Ἰωάννην Μακρῶν.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἔγγραφον.

«Κύριε Γεώργιε Πάνου καὶ λοιποὶ ὁμογενεῖς καὶ φιλογενεῖς
τῆς νήσου Πέτζαις.

«Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρόν μου, ἔχων τελείαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρχιστρατήγου τοῦ γένους καὶ τὴν ἰδικήν μου, κύριος Βασίλειος Ξένης, ἀποστέλλεται παρ' ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἀδελφοὺς μὲ διατάγας. Ὅθεν τὸν συσταίνω εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην σας, διὰ τὸν βοθησάμεν λόγῳ καὶ ἔργῳ, συνδράμοντές τον κατὰ τὴν ἀνάγκην του μὲ ἀνθρώπους, μὲ ἐφίδια πολειμικά, μὲ χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειασθῇ.

«Αὐτὸς θέλει σὰς διηγηθῇ καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ στρατεύματός μας εἰς Βουκουρέστιον, καὶ τὴν κυρίαν τοῦ Μῆγα Τούρνεβου, καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν εἰς τοῦτα τὰ μέρη ὁμογενῶν, ὅτινες καθ' ἡμέραν αὐξάνουσι τὸν στρατὸν μας. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐλπὶς εἶναι ἔσσαν τάχιστα νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας, διὰ τὴν ὁποίαν κάθε ὁμογενὴς πρέπει νὰ συνεισφέρῃ τὰ δυνατόν. . . . Σὰς ἀσπάζομαι τὸν ἀπαμὸν τῆς πατρίδος.

«Ἐξ Ὁδησσοῦ 1821 τὴν 3 ἀπριλίου.

«ἀδελφὲς καὶ πατριώταις
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΑΛΑΝΤΗΣ.»

(β) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτὸν ἔγγραφον.

«Ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε Κ^ς Χ^ς Πετρεῖαίε!

«Ἐλθὼν ἰδῶ διὰ τὰς γνωστάς σοι ὑποθέσεις, σπεύδω νὰ σὲ δώσω τὴν χαροποιὰν εἶδῃσιν, ὅτι ὁ ἀδελφός μου Ἀλεξάνδρος ἐμβόησεν ἤδη εἰς Βουκουρέστιον μὲ τὸν στρατὸν του, ὑποδεχθεὶς παρὰ τῶν προυχόντων καὶ τοῦ λαοῦ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐγὼ αὔριον μισθῶ διὰ τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἀσπασθῶ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ νὰ συναγωνισθῶ μὲ αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἔργου, καθ' ἣν ἔλαθα διαταγὴν ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον αὐτάδελφόν μου.

«Ἐξ αποστέλλω λοιπὸν τὸν φίλον καὶ ἀδελφὸν Βασίλειον Ξένην, παρὰ τοῦ ὁποίου θέλει σὰς ἐγχειρισθῇ ἡ παροῦσα. Μετ' αὐτοῦ συσκιεπόμενοι θέλετε διατάξαι τὰ πράγματα, προδιαθέτοντες καὶ ἐνεργοῦντες, ὅσα κρίνετε ἀναγκαῖα νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ πρὶν τῆς ἀφίξέως μου, ὅπως αἱ περιστάσεις σὰς ἐδηγῇσιν.

«Ἰδοὺ ἦλθεν ὁ κειρὸς ὁ ἐπιζυγόμενος πρὸ τσοσούτων χρόνων! ὁ κειρὸς, καθ' ὃν πρέπει ὅλοι εἰ ὁμογενεῖς νὰ ἐργάζωνται ὅλαις δυνάμεσι, βοηθούμενοι καὶ ἀμειψόμενοι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μὲ ἓν πνεῦμα καὶ ζῆλον, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποθλιπόντες τέλος μὲ ἑλληνικὸν φρόνημα. Τελευταίως θέλομεν φανῇ ἄξιοι τῶν ἐπαίων τῶν ἄλλων ἑθνῶν, τὰ ὅποια ἠσπάσθησαν μὲ ἰλαρότητα τὰς προκηρύξεις, εὐχόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνάς μας αἴσια τέλη. Εὐχομαι καὶ ἐγὼ νὰ εὕρω εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς φίλους καὶ ἀδελφοὺς συναρχαζόμενους μὲ τοὺς ἠπειρώτας.

«Διὰ τὸν γνωστὸν μοι πατριωτισμὸν σου κρίνω περιττὸν νὰ σὲ ἐρεθίσω μὲ λόγους ἐνθουσιαστικῶς, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ μεταχειρίζεσθαι πρὸς τοὺς λοιπούς. Εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν σου, ἐδικοῦμενον ἀπὸ φρόνησιν, ἐλπίζω κατερθώματα ἄξια τῶν ἐπαίων τοῦ γένους καὶ τῆς δημοσίας εὐχαριστήσεως, ἐμοῦ τε καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ὅστις ἐλπίζει τὰ μέγιστα εἰς τὴν συνεργίαν τῆς Πελοποννήσου.

«Ὁ εἰρημνιὸς κύριος Ξένης διὰ ζωσῆς φωνῆς θέλει σὲ εἰπεῖ, ὅσα τὸν παρήγγειλε,

καὶ πρὸς αὐτὸν θέλει λαλήσει ὡς πρὸς ἀδελφόν, ἔχοντα τελείαν τὴν ἐμπιστοσύνην μου.

«Σὲ ἀσπάζομαι τὸν ἀσπασμὸν τῆς πατρίδος

«Ἐξ Ὀδησσοῦ 3 ἀπριλίου 1821.

ὁ ἀδελφὸς καὶ πατριώτης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΎΨΗΛΑΝΤΗΣ».

Σημειώτιον, ὅτι αἱ ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ ἀναφερόμεναι παραγγελίαι, ἡ μυστικὴ ἐδηγία, ἦσαν σύμφωνοι ταῖς παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀπευθυνθείσαις πρὶν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην τῇ 29 ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

ΣΕΛΙΣ 387.

(α) Κατὰ τὸν ῥωσικὸν νόμον, πᾶς ἐγγραφόμενος ἐν τῇ Βεσσαβίᾳ εἰς τὴν τάξιν ἐμπόρου, δικαίωμα εἶχεν, ὥπως λαμβάνῃ διαβατήριον ἐξωτερικόν, δι' ὃ ἤθελε μέρος. Ἀπὸ αὐτῆς δ' ὠφελούμενος ὁ Ἀναγνωστάπουλος τῆς περιστάσεως, ἐνεγράφη ὡς ἔμπορος, καὶ ζητήσας διαβατήριον διὰ Τεργέστην, περιέλαθεν ἐν τούτῳ καὶ ὡς διευθυντὴν αὐτοῦ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην.

ΣΕΛΙΣ 389.

(α) Ἐν τῇ ἀστυνομίᾳ τῆς Τεργέστης ἐθεωρήθη τὸ διαβατήριον τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἐπὶ ἐπιστροφῇ ἐν τὴν Ὀδησσὸν διὰ θαλάσσης. Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος εὐδόλως ἐμνημονεύετο.

(β) Τὸ πλοῖον αὐτὸ, τεθὲν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου, ἠγωνίσθη ὠφελίμως καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης.

ΣΕΛΙΣ 391.

(α) Μετὰ τῆς στολῆς ταύτης συνῆπεν ἐξαιρετικῶς καὶ ἐπωμίδας χρυσᾶς, ὡς ἀρχηγὸς μάλλον, ἢ καθ' ὃν εἶχε βαθμὴν στρατιωτικὴν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐζώνοντο δὲ πολῦτιμον ἕξος χρυσοῦν, δῶρον ὃν σουλτανικὴν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἡγεμονεύοντα. Παρατηρήσεως δ' ἄξιον, ὅτι τὸ ἕξος τοῦτο, δοθὲν ἄλλοτε λόγῳ ὑπηρεσίῳ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ἔμειλεν ἤδη χρησιμεῦσαι κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἐνθυμούμεθα δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἔφερον ἐπωμίδας μὲν μόνος ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὀρειχαλκίνην, καθ' ὃν εἶχε βαθμὴν ταγματάρχου ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑπτάνησον ἑλληνικῷ σώματι, περικεφαλαίαν δὲ ἀρχαίαν μόνον ὁ Κολοκοτρώνης ἐν ἐπισήμοις περιστάσεσι καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ὡσεπιτοπλεῖστον.

(β) Ἄμα ἐλλιμενισθέντος ἐν Ὑδρᾷ τοῦ πλοίου, εἰδοποιήθη ἡ τοπικὴ ἀρχὴ, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Δύσθαι δὲ οἱ δημογέροντες τῆς νήσου ἀπήλθον εἰς προὔπαντησιν, προσκαλέσαντες τοῦτον, ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου. Ἐν τῇ διαστήματι αὐτῷ τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, ὑπὲρ τὰ 200 ὄντα μεγάλα καὶ μικρά, εὐρέθησαν ἅπαντα ὠραῖσμένα διὰ πολυχρόνιον σχημαῖων καὶ, καθ' ἣν ἐξήρχετο ὥραν ὁ Ὑψηλάντης, ἀδιάκοπος ἤρξατο τηλεβολισμὸς παρὰ πάντων.

(γ) Πρόχειρον ἔχομεν ἐπιστολὴν τῶν Σπηλιοτοπούλων ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

«Ἐκλαμπρότατε Προστάτα τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους!

«Ἡ ἐποχὴ, τὴν ὁποίαν μὲ τὰς ἐσχάτας σταλαγματίας τῆς ζωῆς των ἐπεθόμουν νᾶ ἴδωσι πρὸ χρόνων οἱ εὐαίσθητοι πρόγονοι ἡμῶν, λάμπει σήμερον, ὡς ἄλλος ἥλιος, διὰ τῆς φιλογενεῖας καὶ φιλανθρωπίας τῆς εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν τῶν φιλάτων ἐμο-

γενῶν καὶ οἰκείων της. Ἡ πατρίς ἡμῶν Πελοπόννησος ἀναπνέει τώρα τὸν ζωογόνον ἀέρα τῆς χρηστῆς ἐλπίδος καὶ παρηγορίας της. Ὡς ἄλλων Μωϋσῶν περιμένοντες τὴν φιλογενεῖαν της, διὰ τὴν μᾶς ἐκθάλη ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ τυράννου. Ὑψώσαμεν δὲ χεῖρας εὐχαριστηρίους εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν, μαθόντες τὸν περὶ τούτου ἐρχομὸν της. Τὰ ἡρωϊκά της φρονήματα, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θέλουν κἀμὲν προθυμωτέρους τοὺς πάντας, καὶ θέλουν ἀποσθῶσαι καὶ τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῶν ἐχθρῶν μας. Ὅθεν ὡς ἴδιόν μας χρεῖς προσκυνούμεν διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν ταπεινῆς ἐπιστολῆς τὸ θεοδίδασκον ὑψὸς της, συγχαιρούμεθα καὶ τὸν αἰσιν ἐρχομὸν της καὶ τὴν θεοσωτήριον ὑγείαν της.

• Εὐχόμεθα ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐορτάσωμεν καὶ τὴν μεγάλην ἐορτὴν τῆς γλυκυτάτης ἐλευθερίας μας διὰ τῆς σοφωτάτης Ἐκλαμπρότητός της, τὴν ὁποῖαν πρώτην πηγὴν ταύτης γνωρίζομεν. Προσκυνούμεν ταπεινῶς καὶ μένομεν.

• Τρίκορφα, τῇ 14 ἰουνίου 1821.

• Τὴν περιφανὴ συνοδείαν της προσκυνούμεν ταπεινῶς.

Προθυμῶνται αὐτῆς δούλοι
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ*.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην κηρύνηται ὁ Ὑψηλάντης.

«Φιλογενέστατοι καὶ ἀγαπητοὶ μου Νικόλαε καὶ Σπυρίδων.

«Ἀνέγνων μετὰ μεγάλης χαρᾶς τὴν ἐπιστολήν σας, βλέπων τὴν εὐκρινῆ ἀφίε-
ρσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματός σας εἰς τὰ μέγιστα καὶ ἱερώτατα συμφέροντα
τοῦ Γένους. Εὐτυχής, ὅτι ἔχουσα, διὰ τὴν ἀγωνισθῶ καὶ πνεύματι καὶ σώματι ὑπὲρ
τῆς φιλάτης Ἑλλάδος, τῆς τοσούτους ἤδη αἰῶνας αἰσχυρῶς καὶ ἀναξίως τυραννο-
μήνης ὑπὸ βαρβαρικῶν καὶ ἀσεβεστάτων ἐθνῶν! Εὐτυχέστερος ἀκόμη, ὅτι εὗρισκω
τοιούτους συναγωνιστάς! Ἡ Πελοπόννησος εἶναι τὸ εὐσιμώτερον μέρος τῆς Ἑλλά-
δος· διὸ καὶ εἰς τὴν ταχέαν ἐλευθέρωσιν αὐτῆς πρέπει νὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν ἐπι-
μέλειαν. Θέλω ἐπιταχύνει τὴν ἀφίξιν μου, καὶ δὲν ἀμφιβάλω, ὅτι μετ' ὀλίγον θέ-
λωμεν συνορτάσει τὰ ἐπινίκια, τὰ ὅποια μὲ ὑπόσχεται ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων καὶ
ἡ ἀνδρεία καὶ πίστις τῶν ὁμογενῶν μου. Ἀκολουθεῖτε λοιπὸν τὰς κοινωφελεῖς ἐνασχο-
λῆσεις σας μὲ ἔλπην τὴν συνήθη προθυμίαν τῆς φιλογενεῖας σας, καὶ μετ' οὐ πολλὰς
ἡμέρας συνασπασόμεθα ἐν Χριστῷ καὶ Πατρίδι. Μένω τῆς φιλογενεστάτης ὑμῶν ἀδελ-
φότητος.

• Τῇ 17 ἰουνίου 1821, Ἰῶδα.

• ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΛΑΝΤΗΣ,
Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Επιτρόπου*.

ΣΕΛΙΣ 396.

(α) Ἐνὶ τῶν ἐκ τοῦ Ἰσμαηλίου ἀποσταλμένων τῷ 1820 εἰς τὸ Αἰγαῖον παρὰ τοῦ
* Ἀλεξάνδρου.

(β) Ἰπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Θέμελιν, ὡς ἀκολουθεῖς.

«... Ἀῤῥιον κινῶ ἀφαικτικῶς διὰ τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὴν νὰ βάλλω εἰς πρᾶξιν τὰς
δικταγὰς, ὅπου παρὰ τῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἔχω... Βλέπετε εἰς ἅπαντας

τοὺς φιλογενεῖς, διὰ τὰ συντρέξουν εἰς τὴν κατὰ τὸ παρὸν πολλὰ κρίσιμον περίστασιν τοῦ ἔθνους. Ἄς σταθεῖν γενναῖοι καὶ προσεκτικοὶ εἰς κάθε ἐχθρικὸν κίνημα. Ὅσοι νέοι εἶναι περιττοὶ εἰς ἕλα αὐτὰ τὰ μέρη, ἄς ἐφοδιάζωνται ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους μὲ τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἔξοδα καὶ πολεμικὰ ἐφόδια, καὶ ἄς ἔρχωνται εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ θέλει παρῆρσιάζωνται εἰς ἡμῖν, καὶ ἐγὼ θέλει τοὺς διορίζω τὴν ἀνάλογον τῆς ἀξιώσεώς των δούλευσιν. . .

Ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΛΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

(γ) ἔχομεν ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδιωτικὰ, γεγραμμένα ἐξ Ἰδρας τὸ μὲν ἀπὸ 14, τὸ δὲ ἀπὸ 19 ἰουνίου, διαλαμβάνοντα περὶ τοῦ Ἰψηλάντου τὰ ἀκόλουθα.

Τὸ πρῶτον τῆς 14 ἰουνίου.

«Ὁ Ἰψηλάντης ἦλθεν εἰς Ἰδραν μὲ βουσσικὸν (ἦτοι ὑπὸ βουσσικὴν σημαίαν) καράβι (τοῦ Σκοῦκεβίτο). Τόσον ἰδῶ, ἔσεν καὶ εἰς Σπέτσαις τὴν ὑπεδέχθησαν μὲ προπομπὴν μεγάλην, ἐκκλησιαστικὴν τε καὶ κοσμικὴν, οἱ μὲν ἐκκλησιαστικοὶ μὲ φανούς, λαμπάδας, εἰκόνας καὶ θυμιάματα, ἐνδεδυμένοι τὰς ἱερατικὰς στολὰς των, οἱ δὲ λαοὶ τῶν νησῶν, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, μὲ τουφεκίαις καὶ κανόνια ἐκ τῶν πλοίων καὶ βάρκων, ἔχοντα ὑψωμένα εἰς τὰ κατάρτια τὴν ἐθνικὴν μας σημαίαν. Ὅλος ὁ λαὸς ὁμοφώνως ἔκραζον, Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτω ὁ Ἰψηλάντης! Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔκαμε γενικὴν συνέλευσιν, καὶ ὁμίλησε κοινῶς τὰ ὑπὲρ πατρίδος συμφέροντα. Ἀκολούθως ἦλθον καὶ πρέσβεις ἐκ Πόρου, Αἰγίνης καὶ Σίφνου καὶ ἄλλων νησῶν, νὰ προσκυνήσουν ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ των τὸν Ἰψηλάντην καὶ, συνελεύσεως δευτέρας γενομένης εἰς τὸ παραθαλάσσιον τῆς Ἰδρας μέσα εἰς τὸ μοναστήριον, ἀνέγνωσε τὸ πληρεξούσιον γράμμα του κοινῶς, ὅτι συνιστᾶται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ἐπιτρόπου Πληρεξούσιος τῆς Πελοποννήσου. Συναρίζει τοὺς δημογέροντας ὅλους τῶν ἄλλων νησῶν, διὰ τὰ ἀπεράσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ συστήσῃ Γενικὴν Συμβούλιον, νὰ διδῇ ἐκεῖθεν αὐτεξουσίως τὰς διαταγὰς του διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Καὶ ἐν πρώτοις πρὸς εὐταξίαν τῆς Ἰδρας ἐψήφισε πληρεξούσιον ἐπίτροπόν του τὸν Κύρ Λάζαρον Κουντουριώτην μὲ γράμματα συμφωνητικὰ τῶν προυχόντων, διὰ τὰ διοικῆ τὸν στόλον τῆς Ἰδρας. Καὶ, τοῦτο γινομένου εἰς Ἰδραν, ἔστειλεν ἀμέσως εἰς Πελοπόννησον, διὰ τὰ καταβῆ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ ἐλεύθερα παραθαλάσσια, νὰ τὴν συνοδεύσῃ εἰς τὴν τόπον, ὅπου θέλει κριθῇ εὐλόγον ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου διὰ κοινὴν συνῆδριον. Ἡμεῖς δὲ παρῆρσιασθέντες μὲ τὰ συστατικὰ τοῦ κυρίου Μαυροκερδέτου πρὸς τὴν Ἰψηλότητά του, τὸν ἐπροσκυνήσαμεν κατὰ τὸ εἶκος, μᾶς ὑπεδέχθη ἡδέως καὶ εὐμενῶς, καὶ ἔπειτα μᾶς συγκατατίθημεν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑπὲρ πατρίδος μαχομένων, καὶ ἐπρόσταξε νὰ κάμωσι φορέματα μελανὰ, ὡς τὰ ἰδικὰ του καὶ τῆς συνοδείας του. Ὁ Ἰψηλάντης δὲν γνωρίζεται παρ' ἄλλο, εἰμὴ ἀπὸ τὰς δύο χρυσὰς σπαλτάς του· τὰ δὲ λοιπὰ φορέματά του εἶναι μελανὰ, ὡς τῶν ἄλλων. Εἶναι τὴν ἡλικίαν νέος ὥς 23 ἐτῶν· προσφέρει ὁμῶς, φίλε, χαρακτήρα γέροντος. Σίθας καὶ χαρὰ κυριεύει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ἔσοι τὸν θεωροῦσι. Δὲν εἶδον ἄλλο εἰς ἔθνον το σῶστημα τοῦ σώματος του, εἰμὴ ζωγραφισμένην τὴν ἀρετήν. Πρῶτος, ταπεινός, μακρόθυμος, συμμορφοῦται μὲ ὅλους ἐπίσης, φιλογενής, εὖσπλαγχνος, καὶ ἐν γένει δὲν βλάπτει εἰς τὴν ὁμιλίαν του χαρακτήρα ἡγεμόνος, ἀλλ' ἐνὸς ἐμπόρου, φιλοσόφου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς. Ἄν οἱ ἀρχιερεῖς μας, φίλε, πνευματικοὶ καὶ ἄρχοντες ἐφύλαττον τὸ δέκατον τοῦ ταπεινοῦ χαρακτήρος του, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἐν τῷ γυν αἰῶνι· καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

«Τὰ κἀστρα τῆς Πελοποννήσου, εἶναι ἀληθῆς, ὅτι ἀκόμη δὲν ἐπαρθεύθησαν· ἀλλ' ἐφθασαν εἰ πολιορκιῆσθαι εἰς τήσιν ἀκμήν ἀβλιότητος, ὅπου ἀντὶ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μαχαίρας τῶν πολιορκούντων Ἑλλήνων τοὺς κατεβόρισε τὸ δρέπανον τῆς παύσεως καὶ διψᾶς. Ἡ ἀνθίστασις τῶν Τουρκῶν δὲν ἔβαινε ἕως τώρα μὲ ἐλπίδα ἐλευθερίας, ἀλλὰ φοβούνται νὰ μὴ τοὺς περάσωσιν ὅλους εἰ Πελοποννήσῃ ἀπο τὸ σπαθί· καὶ διὰ τοῦτο ἐξήτουν μίαν Ἀρχὴν, διὰ νὰ ἀπερρώσωσι τὴν ζωὴν των. Ὅθεν εἶναι κοινὴ ἐλπίς, ὅτι, εὐθὺς ὅπου περάσῃ ὁ Ἰψηλάντης (εἰς τὴν Πελοπόννησον), θέλουσιν παρὰδοῦσιν...»

Τὸ δευτέρον τῆς 10 ἰουνίου.

«... Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰψηλάντη ἀνεχώρησε γοῆς διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἐβαίνειν ἐδὼ 7 ἡμέρας. Ὡμίλησε μὲ τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἐσύστησε τὴν ὁμόνοιαν· ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς λαοὺς εἶπε λόγους προτροπικοῦς. Ὁ ἐρχομὸς του ἔκαμα κρότον. Τὸν ἐσεβάσθησαν πολὺ, τὴν ἡκολούθησαν περισσὸν ἀπὸ διάφορα μέρη. Ἀπὸ πολλὰ μέρη ἦλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ νὰ λάβουν συμβουλὴν καὶ διαταγὴν. Ἐβάνη εὐπροσέγγους εἰς ὅλους· ὅλοι εὐχαριστήθησαν. Ἡ παρουσία του, ἡμπερὶ νὰ εἰπῶ, ὅτι ἀνεστέλῃσιν πάντων τὸν ἐμπροσθεν ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἐλπίς μεγάλη εἶναι, ὅτι τὸ φθόσμιόν του εἰς τὴν Πελοπόννησον θέλει μᾶς δεῖξει εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα. Θέλει στήσαι τὴν σκηνὴν σιμὰ εἰς τὴν Τριπολιτῶν ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκονται καὶ οἱ ἄρχοντες, οἵτινες συσταίνουν μίαν Βουλὴν ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τὰ κἀστρα λέγουσιν οἱ Τούρκοι, ὅτι, ὡς ἔλθῃ ὁ Ἰψηλάντης, καὶ ἡμεῖς θέλομεν παραδοθῇ προθύμως. Εἰς τοὺς δούλους μας δὲν θέλομεν παραδοθῇ, ἕως ὅπου δὲν ἀποθάνωμεν ἀπὸ τὴν πείναν, ἰδίως, λέγουσιν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν ὡς αὐθόγτας ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἤδη ἐδεσπόζαμεν;

«Οἱ Ἕλληνες μᾶς ἔκκουφάινουν καὶ ὥραν ἐρωτῶντές μας, πῶς ὁ (Ἰωάννης) Καραταῆς δὲν ἐβάνη; ποῦ εἶναι ὁ δεσπότης Ἰγνάτιος; ποῦ εἶναι οἱ ἐν Λιδόρῳ φιλογενεῖς πραγματευταί; ποῦ ἡ βοήθειά των; ποῦ εἶναι τὰ ὅπλα; ποῦ ἡ μαρτυρὴ; ποῦ τὰ κανόνια καὶ λοιπά; Τὸ γένος κινδυνεύει, καὶ αὐτοὶ χαίρουσιν ζῶντες εἰς ἀσφάλειαν... Εἰς τὴν Πελοπόννησον πολὺ ὑστεροῦνται ὅπλα· μαρτυρὴ λαίπει· κεφαλὴ λαίπει πρὸς διείκησιν καὶ διὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ἀρχιστρατῆγων λαίπουν· τὸ πρᾶγμα εἶναι εἰς τὴν ἀκμήν· ἡ πατρις ζητεῖ καὶ τοῦ μικροτάτου τὴν συνδρομὴν· τώρα καθεὶς πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν πατρίδα, καὶ νὰ ἀφήσῃ καὶ ἄλλην του ἐννοχολήσιν».

Ὡσαύτως ἔχομεν αὐτὸθεν καὶ ἀπὸ 20 ἰουνίου γράμμα διαλαμβάνον.

«... Ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ἰψηλάντης ἀνεχώρησεν ἀπέδω διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ παρουσία του ἐλπίξω νὰ μετριᾷ μερικὰς ἀταξίας, ὅπου ἐμπέδιζον μερικῶν κἀστρων τὴν παράδοσιν Τριπολιτῶς, Νεοκάστρου καὶ Μονεβασίας, ζητῶντας ἄρχηγόν, σημαντικὸν νὰ παραδοῦσι. Μεγάλην χρειάν ἔχει κατὰ τὸ παρὲν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ σημαντικὰ ὑποκείμενα, ἀπὸ πεπαιδευμένους, τακτικοὺς στρατιώτας, ἱεροσυνερούς καὶ ἀξιωματικούς, ἀπὸ σπαθιά καὶ ντουφέκια· ὁ στόλος μας ἀπὸ βάλαις κανονίων ἀπὸ δύο ἑκαθῶν ἕως ἑξή, ταῖς περισσότεραις ἀπὸ τρεῖς ἕως πέντε, μιθράλια, μακάσσια, βόλια ἀλυσσοδεμένα καὶ μπότσαις ντιφόκο. Ἐνὰ μορτάρι μὲ μπόμπαις νὰ μὴν φανῇ ἕως τώρα εἰς ἕλκην τὴν Ἑλλάδα, εἶναι μεγάλη ἀπορία. Μὲ μεγάλην ἀνυπομονήσιν περιμένομεν τὸν κὺρ Μωυσκορδᾶτον».

ΣΕΛΙΣ 389.

(α) Ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἱστορ. Τρικούπῃ (τόμ. Α' σελ. 350), ὅτι ἀνεγνώσθησαν τότε καὶ «γράμματα ὡς σταλλόμενα παρὰ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, δι' ὧν εἰδίδετο τῇ Δημητρίῳ Ἰψηλάντῃ πᾶσα ἐξουσία». Ὡς διοικήσαντες τὸ γραφεῖον τοῦ

Ἰψηλάντου ἀπὸ τοῦ Ιουνίου τοῦ 1822, ὅτε ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁ Βάμδας, μέχρι τοῦ 1830, βεβαίως, ὅτι οὐδέποτε εἶδον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ αὐτοῦ «γράμματα» τοιαῦτα. Ὑπὲρ τοῦ λόγου ἡμῶν ἐπέρχονται καὶ αἱ ἀκίλουθι παρατηρήσεις.

Δ'. Ἐὰν τοιαῦτα τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς γράμματα ἀνεγνώσθησαν τότε, βεβαίως ἐμνημόνευσεν ἂν καὶ τούτων οἱ ἐν Βερθενοῖς Γερουσιασταὶ τῆς Πελοποννήσου, ὅτε (27 Ιουνίου) ἔγραφον πρὸς τοὺς προκρίτους Ἰδρας, παραπονοῦμενοι κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου, καθ' ὃ ἐξηγηθῆσάμεθα λεπτομερῶς ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

Β'. Ὁ Γερμανὸς (Ἰππομόχμ. περὶ τῆς Ἑλλήν. Ἐπαναστ. σελ. 80) ἀναφέρει ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «Ἐν ἐπηκόῳ πάντων ἀνέγνωσεν ὁ Νεόφυτος Βάμδας ἐν γράμματι τοῦ «Πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντη». Πῶς ἄρα οὐ μνημονεύει καὶ οὗτος ἐτέρων «γραμμάτων τῆς Ἀρχῆς;» Ἀδιάφορον, ἐὰν ἐλησμένησθε τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ γράμματος: «μὲ τὸ ὅποιον ἐούστησε τὸν ἀδελφόν του καὶ τὸν ἀποκαθίστα πληρεξούσιον τοῦ Γενικοῦ Πληρεξούσιου Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς». Ἐπόμενον ἦτο, ὅπως ὑπόπαιξεν ἐν ἀπάτῃ ταύτῃ, μὴ ἔχων, ὡς ἡμεῖς, ὅπ' ὅψιν τὸ ἔγραφον.

Γ'. Ὅταν ἔπαυσεν ἅπασι πᾶσα ἐνέργεια τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν μετὰ τὴν ἀναγέρυσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπεται, ὅτι «γράμματα», οἷα ἀναφέρονται παρὰ τοῦ Τριτοῦ, ἦσαν καθαρὰ πλαστογραφία! ἔαν δὲ περὶ τούτου σιωπῇ εὐτοῦς, ὁ Φραντζῆς ὁμοῦς (Ἐπιτ. τῆς Ιστ. τῆς Ἑλλάδος ἐν τόμ. Β' σελ. 252—253) περιγράφων κατὰ τὴν τρέπον αὐτοῦ: «Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ἀνέγνωσεν ὁ Δ. Ἰψηλάντης γράμματα τῆς ἀπορρήτου καὶ ἀκατανοήτου τῆς καλουμένης Σ. Ὑψηλῆς Ἀρχῆς, ὧν ἕνεκα ἀποκαθίστα τὸν Δ. Ἰψηλάντην Πληρεξούσιον τοῦ Γ. Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, τοῦ κατ' ἰδίαν ὄντος ἐκτελέσαντος ψευδοῦς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου αὐτῆς Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος», προσθέτει ἐν ὁποσμημείῳσι: «Τινὰς, ἀπὸ τούτων ὅσοι ἐκ τοῦ πλησίον ἐγνώρισαν, θέλουν, ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γράμματα ἦσαν πεπλάσμενα παρὰ τινων περὶ τὸν Δ. Ἰψηλάντην καὶ τοῦ Ν. Βάμδας».

Στυγαρὰ συκοφαντία, γεννηθεῖσα ἢ υἱοποιηθεῖσα παρὰ τοῦ Φραντζῆ κατὰ τὰς τῶν ἁλλων, τοῦ Ἀναγνωστοπούλου δηλαδὴ, καὶ ἐνὸς τῶν ἀναρετωτέρων καὶ σφοδρῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Βάμδας. Οὐτε καιρὸν, οὔτε ἀρμεδιότητά τινα ἔχοντες πρὸς τὴν ἐκτόλιξιν τῶν περιστάσεων, καίτοι ἄλλοτριον ἔλας τοῦ προκειμένου, δι' ὃς ἐξοφάνθη ἡ ἀνίερὸς αὐτῇ προσβολὴ ἐνταντίον τούτου λυπούμεθα δὲ μόνον, ὅτι ὁ Φραντζῆς ἐγένετο δωρεὰν τὸ ὄργανον αὐτῆς ἕνεκα παχυλῆς ἀκρισίας, ὅτε οὔτε ἀπλάστα, οὔτε πλαστὰ ἐπαρουσιάσθησάν ποτε γράμματα τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν ἐν τοῖς Βερθενοῖς. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἁλλων ψευδολογιῶν περιττὴν θεωροῦμεν πᾶσαν ἀναίρεσιν: καὶ ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ «περὶ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν ὡς ἀπορρήτου καὶ ἀκατανοήτου» ὁφείλειεν ὁ Φραντζῆς, ἵνα ἐκτὸς τῶν ἀναπερομένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ περὶ τῆς Ἐταιρίας Δοκιμῇ τοῦ 1834, ἐξέτασεν ἰδίως, τίνες ἐπεμψαν ἔξωθεν τῷ 1822 εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν τὰ σχέδια τῶν ἐκτελεσίων ἀναφορῶν πρὸς τὴν τότε σύνοδον τῶν ἡγεμόνων ἐν Βερῶνῃ, καὶ ἀδιακόπως ἐπράζοντο ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου.

Ἰδὲ ὁ πατριωτικὸς, σύντομος δὲ, λόγος, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Βάμδας.

«Πατριῶται Πελοποννήσιοι!

«Ὁ Πρίγκιψ σά: εὐχαριστοῖ ἐξ ὅλης καρδίας διὰ τὴν ἀδελφικὴν ὑποδοχὴν καὶ τὴν ἔκριν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡλόν σας. Τώρα αἰσθάνεται χαρὰν μεγάλην, ὡς ἐρίσκη-

μῆνος μεταξὺ ὁμῶν· ἡ δὲ καρδιά του πάλλει ἀπὸ τὰς ἀγαθότητας ἐλπίδας, ὅτε βλέπεται ὁμᾶς συναμιλλωμένους εἰς τὸν ἔνδοξον γενικὸν ἀγῶνα. Ποῦτον ἄλλο γλυκύτατον αἰσθημα εἰς ἀληθεῖς πατριώτας;

«Πατέρες καὶ ἐλευθερία ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς τὰ μόνα ἱερὰ παρὰ τοῖς προγόνους ἡμῶν, διότι ἀπὸ αὐτὰ καὶ μόνα κρέμονται ἡ, τε φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξὶς καὶ ἡ κοινωνικὴ του κατάστασις. Οὐδαὶς ποτε ἐφαντάσθη τὸν ἐαυτὸν τοῦ εὐδαίμονα, δυστυχέως τῆς πατρίδος του, οὔτε ἐξῆσε βίον ἀληθοῦ ἄντι πατρίδος καὶ ἐλευθερίας. Καὶ ἡ ἱερὰ Ἐκκλησία ἡμῶν παραγγέλλει, «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος!» καὶ φρικταὶ πάντοτε ἠκούσθησαν αἱ κατάραι κατὰ τῶν προδωτῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡ κτηνώδης κατάστασις εἰς τὸν ἄνθρωπον προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν δουλείαν· ἡ δὲ ἐλευθερία ἀπέδειξεν ἔθνη λαμπρὰ, ἄνδρας ἡμίθιους καὶ εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος.

«Ἄλλ' ὅμως, ὦ Πελοποννήσιοι, ἰδεῖσθε παῖδες πρῶτοι φρόνημα ὑψηλὸν καὶ ἄξιον νὰ διακονήσῃ τὰ δυνάμεις σας. Ἡ κίνησις σας πρώτη ἐμφύχασε τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς αὐτὴν ἤς ἀποδοθῇ ἡ πῦσις τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων. Ὁ Πρίγκιψ δὲν ἐπρόφθασε νὰ συμμετέλῃ τῶν μέχρι τοῦδε θριαμβευτικῶν ἀγώνων σας. Ὑμῖς μὲν ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὴν Θεῖαν ἀντιληψιν, ἐκπληρώσατε τὰς εὐχὰς τῶσαν αἰώνων· αὐτὸς δὲ σπεύσας τὴν μακρὰν ἐξοριαν του, ἰδοὺ εὐρίσκεται μεταξὺ ὁμῶν, ἑτοιμος νὰ οὐσιασθῇ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους.

«Ἀδελφοί, ζητοῦντες ἡμεῖς τὰ δίκαιά μας, ἔχομεν πρὸ πάντων σύμμαχον τὸν Θεὸν καὶ ὅλους τοὺς πεφωτισμένους λαοὺς, τοὺς φίλους τῆς δικαιοσύνης. Τὰ δίκαιά μας αὐτὰ καὶ αἱ οὐσίαι μας θέλουσι κάμνει εὐνοϊκὰς εἰς τὸν ἀγῶνά μας τὰς Διοικήσεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἀναμφύβολον τὴν ἀνεξαρτησίαν μας. Μόνον ἡ δεινότης καὶ ἡ φειδωλία δύνανται νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς ὕλα τὰ ἐναντία. Ἐν δομῇ ὑπεκείμεθα ὑπὸ τὸν τύραννον, πολλοὶ φιλογεγεῖς καὶ θέλοντες πολλὰκις, δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι· ἀλλ' ὁ πόλεμος ἦδη προκηρύχθη, καὶ ὅλοι δύνανται νὰ ρίψωσι λίθον κατὰ τοῦ θηρίου τῆς τυραννίας. Ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀρετὰς, κοριωτέρας τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἑμνοία. Ἡ ἑμνοία ἐδραζεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὴν δέξαν· αὕτη φέρει τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ, ἥτις εἶναι καὶ εὐτυχία τῶν προυχόντων. Ἡ ἱστορία μίαν ἡμέραν θέλει καταγράψῃ τὰς πράξεις ἐκείνου, καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε ζωγραφισθῇ μὲ μέλανα χρώματα.

«Τὸ δίκαιον, ἀδελφοί, ἔχει ἀκίλουτον τὴν νίκην. Ἐχόντες ἄρα τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἡμῶν, ἤς μὴν ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θέλομεν κατανικήσῃ τὸν τύραννον. Ἀλλὰ χωρὶς ἀρετῆς δὲν ἀποκτῶται κανὲν ἀγαθόν· τότε κατορθώνουσι τὰ ἔθνη μεγάλα πράγματα, ὅταν συσφίγγωνται διὰ τοῦ θεοῦ τῆς ἑμνοίας. ἤς λείψῃ λοιπὸν πᾶσα ἰδιαιτέρα ἐξορπάθεια, καὶ ἤς ἀμιλλᾶται ἕκαστος, ποῖος τοῦ ἄλλου νὰ φανῇ προθυμότερος καὶ εὐπειθέστερος εἰς τοὺς ἀνωτέρους· ἡ ματριοφροσύνη τῶν μεγαλητέρων ἤς διδῇ τὸ ἀξιόπαινον παράδειγμα εἰς τοὺς μικροτέρους· τὰ δὲ κοινὰ ἤς ἐμπιστεύωνται πάντοτε εἰς ἄνδρας ἀρετῆς καὶ τιμῆς ἐγνωσμένης. Φιλέλληνες πολλοὶ μὲ τὰς γνώσεις τῶν ἡμιπορῶν νὰ μᾶς ὠρελῶσιν, ὅταν κερδίσωμεν τὴν εὐνοίαν τῆς Εὐρώπης διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς καλῆς διατίξεως τῶν πραγμάτων μας.

«Ναί, πατριώται Πελοποννήσιοι, ὅσους καὶ ἂν κάμνωμεν θριάμβους ἐναντίον τῶν τυράννων, δὲν θέλομεν πάλιν κατορθώσῃ τι, ἢ ἂν δὲν προλάβωμεν νὰ διοργανώσωμεν τὸ ἰσχυρότερόν μας. Χωρὶς τούτου, θέλει κινηθῇ Ἑλλήνων ἐναντίον Ἑλλήνων καὶ ἀδελφὸς ἐναντίον ἀδελφοῦ. Ὁ κόσμος ὅλος περιμένει νὰ ἴδῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλευθερίαν θριαμβεύσαν κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην κατὰ τῆς ἀδικίας. Ἀρκεῖ νὰ ὁ-

δηγηθῶμεν ἀπὸ πατριωτικὸν πνεῦμα, καὶ ἡμποροῦμεν εὐκόλως νὰ συντάξωμεν τοὺς νόμους μας.

«Εἶναι ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν καὶ τὰ ἔτι ἀκίνητα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν τὰ πρῶτα σχήδια δὲν ἐπέτυχαν ὁλοκλήρως ἕνα καὶ περιστάσεων, εἶναι καίριος ἔτι νὰ τὰ βάλλωμεν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ ἔξω πόλεμος εἶναι προπύργιον διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἐξ-
θρὸς πρέπει νὰ πολεμῇται μακρὰν, ὥσον τὸ δυνατόν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ διὰ τῆς βοή-
θείας τοῦ Θεοῦ αἱ δυνάμεις τοῦ ἔχθρου πολλὰ μὲν, ἀλλὰ διεφθαρμένοι καὶ ἄνανδροι, θέλουσιν ἀναγκασθῇ νὰ ταπεινωθῶσιν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ὁ Ἑψηλάντης ἐ-
τοιμος εἶναι νὰ κινήσῃ εἰς τὰ ἔξω, ἅμα συγχωρήσῃσι τοῦτο τὰ πράγματα. Εὐτυχές,
διδότι συναγωνίζεται ἡδὴ μὲ ὕμῃς, εὐχεται νὰ συνεργάσῃ τάχιον τὴν λαμπρὰν τῆς ἀ-
νεξαρτησίας ἡμέραν.

«Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!»

(β) Ζήτει τὴν συνέχειαν ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς τοῦ τόμου Δ'.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἐν τῇ σελ. 101, § 2, ἀναφέροντες τὴν κυρίευσιν τῶν ἐν Μήλῳ εὐ-
ρεισιῶν τουρκικῶν νηῶν, ἀπεδίδομεν τὴν ἐν Πέτσαις καταστροφὴν αὐ-
τῶν εἰς προσωπικὰς ἰδιοποιήσεις. Ἄλλ' ἐν μιᾷ ἀπὸ 20 ἰουνίου 1821
χειρογράφῳ ἐκθέσει ἐξ Ἰδρύας ἀναγινώσκομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοὺς
ἀκολουθοῦς λόγους: «...Τὴν κορβέττα, ὅπου ἔπιασαν (οἱ Πετσιῶται) καὶ
»τὰ μπρίκια, τὰ ἐξαχμάτωσαν, ἐξ αἰτίας ὅπου τὰ καράδια δὲν εἶχον
»κκανόνια, καὶ τὸ περισσότερο ὅπου τὰ ἐδικά τους εἶναι πλέον εὐμετα-
»χειρίστα· ἀκόμη ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ τὰ μεταχειρισθῶν ἦτον ὅπου
αὐτὸ μπανίρι τους ἦτον χαλασμένο . . .»

Ἐν τῇ σελ. 102 κάμνομεν λόγον περὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ζαμ-
πίτου τῆς Αἰγίνης. Ἦδὴ δὲ σημειοῦμεν, ὅτι, καθ' ἣν ἐν Κωνσταντινου-
πόλει ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ παρεδέχθη σημασίαν ἐπὶ τῆς πρὸ ἐλτίγου διοι-
κητικῆς ἀναμορφώσεως αὐτῆς, ὀνομάσασα ζαπτιὲ τὴν ἀστυνομίαν,
δύναται ὀνομάζεσθαι καθ' ἡμᾶς ἀστυνόμος ὁ ζαμπίτης. Ἐχαιρε δ' ὁ
ζαμπίτης πρότερον δικαιοδοσίαν πλήρη διοικητικῶς τε καὶ δικαστικῶς,
ὅπου οὐχ ὑπῆρχε βοεβόνδας καὶ καδδῆς. Καὶ ὡς σημεία μὲν τῆς ἀρχῆς,
ἦν ἐξήσκαι, ἔφερε περσίδα ὑσγίνην (ἄλικον), σαράβαρα (σαλβάρι) καὶ
μάχαιραν περὶ τὴν ὀσφὺν ἀργυρὰν καὶ μακρὰν πέραν τοῦ ἐνὸς μέτρου·
ὡς μέσα δὲ στρατιώτας, πέδας, κλοιοὺς, χοίνικα (φάλαγγαν) καὶ φυ-
λακὴν· νόμον δὲ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα τὴν θέλησιν αὐτοῦ, καθ' ἣς
οὐδὲν ἕτερον ἴσχυε παρὰ τὴν δωροδοκίαν.

Ἐν τῇ σελ. 417 μνημονεύομεν, ὅτι «κατὰ τὸν ἀγῶνα εἶδομεν Τούρκους στρατεύοντας μετὰ τῶν Ἑλλήνων». Ἐνταῦθα δὲ προσθέτομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος ἐν τῇ παρ' ἡμῖν χειρογράφῳ ἐκθέσει αὐτοῦ.

«... Καὶ τὸ παράδοξον, δύο νεανίαι Ὁθωμανοὶ, οὔτινες δι' ἐξέδων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐσπούδασαν εἰς Ἑλβετίαν καὶ Γαλλίαν, καὶ οὔτινες εἴτε διὰ τὴν πρὸς τὸν πασσᾶν εὐγνωμοσύνην των, καταπολεμοῦμενον τότε, εἴτε διὰ τὰς ἐλευθέρως ἰδέας, τὰς ὁπίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐρρόφησαν, ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνά μας, περνώντες καὶ αὐτοὶ ἐκ Λευκάδος. Εἰς τούτων ἀνδρείως μαχόμενος, ἔπεσεν εἰς Μεσολόγγι...»

Ἐν τῇ σελ. 456 ἀναφέρομεν τὴν κατὰ τὴν 5 ἀπριλίου ἤτταν τῶν ἐξελόντων ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς Τούρκων, καθ' ἣν καὶ ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ἠχμαλωτίσθησαν. Ὡς δὲ βλέπομεν ἐν τῇ ἀκολουθῳ ἀπὸ 18 ἀπριλίου γράμματι, οἱ πολιορκούμενοι κατὰ πρῶτον ἤδη ἀπεπειράθησαν πλῆγίως περὶ τῆς μελλούσης τύχης ἑαυτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπόπτουν καὶ περιεφρόνουν τοὺς πολιορκοῦντας κατὰ ξηρὰν Πελοποννησίους, διότι ἐτυράνουν αὐτοὺς μέχρι τῆς χθὲς καὶ ἐθεώρουν ἀνέχρημα δούλους καὶ αἰχμαλώτους, διὰ τοῦτο προσέκλεσαν διὰ τινος Μεχμέτ ἀγᾶ Μολλᾶ Σουλεϊμάνογλου τὴν συνέντευξιν τῶν Πεσσιωτῶν, γράψαντες κοινῶς πρὸς τε τὸν ἀρχηγὸν τῆς κατὰ Θάλασσαν πολιορκίας Γεώργιον Πάνου καὶ τὸν ἐν Πέτραις Ἀναστάσιον Κολανδρουτσουν, ὡς ἀκολούθως.

«Τοὺς κατὰ πολλὰ ἡγαπημένους φίλους μου καπετανέους ὄλους ἀκριβῶς χαιρετῶ καὶ ἐρωτῶ τὸ χατῆρί τους.

«Πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σας, ἀγαπητέ μας φίλε καπετὰν Γεώργη καὶ καπετὰν Ἀναστάσῃ, φιλικῶς κατὰ πολλὰ σᾶς χαιρετοῦμεν, ἐρωτοῦμεν τὸ χατῆρί σας καὶ διὰ τὴν καλὴν ὑγείαν σας. Τὸ αἶτιον τοῦ φιλικοῦ μας γράμματός εἶναι, διὰ νὰ σᾶς φανερώσωμεν, ὅτι ταῖς προάλλαις ἐλάβομεν ἓνα γράμμα σας καὶ ἐκαταλάβαμεν, καὶ σᾶς ἐστείλαμεν ἀμέσως ἀπάντησίν μας· πλὴν ἡ εὐγενεῖά σας εἰσθουν μισουμένοι. Τώρα πάλιν δὲν ἐλείψαμεν φιλικῶς, διὰ νὰ σᾶς γράψωμεν καὶ νὰ σᾶς φανερώσωμεν περὶ τῶν παιδίων τῶν ἐδικῶν μας, ὅπερ εὐρίσκονται εἰς χεῖράς σας, περικυλοῦμεν νὰ ᾖναι εἰς διαφένδευσιν καὶ εἰς ἐπίσκεψίν σας, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐκείνον τὸν ἀπερασμένον καιρὸν τοῦ Καρακατζᾶνῃ τὴν φαρικίαν, καὶ τὴν συνοδίαν τους ὅλην τὴν ἔλαβα εἰς τὴν ἐπίσκεψίν μου, καὶ δὲν ἔλαβε παραμικρὰν στενοχωρίαν, ἐξ αἰτίας τοῦ νησιῦ σας, ὅπερ ἡθελῇ-

σαμεν νὰ κάμωμεν κάθε διαφένδουσιν καὶ κάθε φιλοσύνην, καὶ, ὡς καθὼς γνωρίζετε, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἴμεθα εἰς ἀγάπην, καὶ ὅσον ἐπάσχιζα διὰ τὴν κάθε δουλειάν καὶ φιλοσύνην τοῦ νησιου, καὶ ἡ εὐγενεία σας οἱ ἴδιοι τὴν ἤξεύρετε καὶ τὴν γνωρίζετε, καθὼς διὰ στερεὸν φίλον μὲ γνωρίζετε, καὶ περισσεολογία δὲν χρειάζεται. Παχωριστὰ ὅμως ὡς φίλος σᾶς παρακαλῶ καὶ ριτίζαν σᾶς ἔχω, νὰ λάβετε τὸν κόπον καὶ νὰ κοπιήσῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους μας ἕως ἐδῶ, ἥγουν ἕως εἰς τὸ γεφύρι, νὰ ἐμιλήσωμεν καὶ νὰ συναναστραφοῦμεν, καὶ νὰ κάμωμεν κάθε λακίρτι, ὡς παλαιοὶ φίλοι· καὶ, ἂν ἀγαπατε, φέρνετε καὶ ἕνα παιδίον ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐδικὰ μας, ὅπου ἔχετε εἰς χεῖράς σας, διὰ νὰ τὰ ἴδωσιν καὶ ἐδῶ οἱ συμπατριῶταίς μου ἀγάδες καὶ οἱ λοιποὶ, ὅπου ἔχω τόσῃν φιλίαν κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας, καὶ ὅτι εὐρίσκομαι εἰς ὑπέληψιν. Καὶ, ἀφ' οὗ κοπιήσετε, θέλωμεν ἐμιλήσωμεν διὰ κάθε ὑπόθεσιν, καὶ ἡ φίλια μας θέλει γνωρισθῇ εἰς ὅλους, καὶ νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι καὶ ἐγὼ κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας ἔχω ἀγάπην, καὶ ὅτι τὸ χατήρι μου εἶναι μέγαλον κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας, καὶ νὰ γνωρισθῇ ἡ ἀγάπη μου. Ἐτῆι σᾶς παρακαλῶ καὶ ἔτῆι σᾶς ἔχω ριτίζαν· καὶ, ἀφ' οὗ ὀρίσετε ἕως ἐδῶ, θέλωμεν ἐμιλήσωμεν τὰ πάντα, καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἰς τὴν πατρίδα μου θέλετε μὲ τιμῆσετε, καὶ θέλω λάβω μέγαλον ἔπαινος ἀπὸ τοὺς φίλους μου. Ταῦτα καὶ θεῶθεν ὑγιαίνετε.

«ἀπριλίου 18.

ἡγαπημένος φίλος σας

MECHMET AGAS MOALLA SOULAIMANOGLOUS.

Τὸ γράμμα αὐτὸ λαδῶν ὁ Γεώργιος Πάνου, διηύθυνεν εἰς τὰς Πέτσας ἐπισημειώσας·

«Φίλοι καὶ ἀδελφοὶ συμπατριῶται καπεταῖοι!

«Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐλάβομεν τὴν παροῦσαν ἀπὸ τὸ κάστρον, τὸ ὁποῖον ἀφ' οὗ τὸ ἀναγνώστη, ὡς ἔλθῃ ὁ καπετὰν Ἀναστάσης, πέρνων μαζὶ τσου καὶ ἕνα Τοῦρκον ἀπὸ τοὺς Μονοβασίτας, ἐκεῖνον ὅπου κρίνῃ εὐλογον, καὶ ὅσοι ἀγαπᾶτε καὶ κρίνετε εὐλογον. Ἐλάτε καὶ ἡ εὐγενεία σας.

ὁ ἀδελφός σας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΟΥ.

Ἀγνοοῦμεν, τίνας ὁ Σουλεϊμάνογλους ἔκαμε προτάσεις, καὶ τίνος εἶδους ἐπεκαλέσθη παραχωρήσεις. Τὸ βέβαιον δέ ἐστιν, ὅτι εἰς οὐδὲν ἤλθον ἀποτελέσμη ὠρισμένον τὰ μέρη, διότι ἡ πολιτορχία ἐξηκολούθησεν.

Ἐν τῇ σελ. 189 ἀναφέρομεν τὴν μεγάλην ἐκ τῆς ὀριαμβευτικῆς πορείας τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἀπειλπισίαν. Ταύτης μαρτύριον νέον ἔχομεν τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ συνδρομὴ Πετσιοπτῶν στρατιωτῶν ὑπὲρ τῆς ξηρᾶς.

«... Ἡ ἀθλία κατάστασις τοῦ Ἀργους πολλαχόθεν ἐφημίσθη πρὸς ἡμᾶς, ὅπου ἐκ ταύτης μεγάλον ταραγμὸν καὶ λύπην ἐδοκίμασεν ἡ ψυχὴ μας διὰ τὴν σφαγὴν καὶ θυσίαν τῶν ἀδελφῶν μας Χριστιανῶν. περισσοτέρως δὲ ἐλυπήθημεν διὰ τὴν ἀρροντισίαν καὶ ἀτχίζαν τῶν στρατιωτῶν μας, ὅπου μὲ τόσας ὀλίγας δυνάμεις νὰ περιέλθῃ (ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς) τόσα μέρη, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν, παρὰ νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ τὴν θέλησίν του ὁ ἄπιστος. Τοῦ Πετρόμπεη τοῦ ἐγγράψαμεν διὰ νὰ προσθάσῃ στράτευμα ἐκεῖ... Μὴ λειψήτε καὶ ἡ εὐγενεία σας, καθὼς μᾶς γράφετε, νὰ ἐνεργήσῃτε νὰ σταλοῦν καὶ ἀπὸ Πέτζαις ἄνθρωποι διὰ τὴν ξηράν, ὅπου μὲ τὴν γενναϊότητά τους καὶ πρὸς τὴν ἐμπειρίαν τους εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἐλπίζομεν νὰ λάβῃ ὁ ἀχρεῖος Κιαχαγιᾶς τὴν ἐνδίκησιν καὶ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του.. πρὸθυμοι ἀδελφοί!

ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΜΙΣΤΡΟΣ».

Ἐν τῇ σελ. 218, στιχ. 1, ὀνομάζομεν «Χαριτζιγιέ ναζιρί» τὸν παρὰ τοῖς διπλωμάταις Ῥεῆζ ἐφρένδην. Ἦδη δὲ προσθέτομεν, ὅτι παρὰ τοῖς Τούρκις ὑπῆρχον ὑπουργοί, καὶ οὐχὶ ὑπουργεῖα, διὰ τὸ ἀπόλυτον τοῦ συστήματος, ἀριθμούμενοι ὅλοι ἐπτά καὶ ὀνομαζόμενοι κυρίως.

Σάδρι-αζάμ. ὁ πρωθυπουργός,
Καπουδάνι δεργιᾶ ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργός,
Σέρ-ασκέρ ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν,
Χαριτζιγιέ νιζιρί ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν,
Μαλιγιέ ναζιρί ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν,
Μεαρίφι οὔμουμι γέ ναζιρί . ὁ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως,
Δαχλιγιέ μουστέσαρῃ . ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν σύμβουλός.

Ἐν τῇ σελ. 230 μνημονεύομεν περὶ τῶν τριῶν ἐπιγραμμάτων, ἅπερ ἐποίησεν ἐν Ὁδησσῷ ὁ σοφὸς Οἰκονόμος ἐπὶ τοῦ τίμβου τοῦ ὀσιομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου. Ἐξ αὐτῶν μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον, ὡς προλέγον τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος διὰ μεταφορᾶς λίαν εὐφυοῦς καὶ οἰκείας πρὸς τὰ πράγματα. Ἐχει δὲ οὕτω :

»Θεῖου Γρηγορίου Πατριάρχῳ πᾶσα μὲν Ἑλλάς,
»Πᾶς δὲ νεὼς τελέθει μνημᾶ τε καὶ τέμενος·
»Σῶμα δ' ἀθλοθέρον παραδόξως ἔσχεν Ὁδησσός

» Ἐκ Βυζαντιῶθεν, θαῦμα μέγ' ἐσσομένοις.
 » Ὡς γὰρ ἥως ὁ νέκυσ διενήξατο κύματα Πόντου,
 » Σῆμ' ἀναδυομένης Ἑλλάδος ἐξ ἀβύσσου.

Ἐν τῇ σελ. 243 ἀναφέρομεν τὸν διορισμὸν τοῦ Χασάν πασσαῖ τῆς Καισαρείας ὡς στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῆς Σμύρνης. Προσθέτομεν δὲ ἤδη, ὅτι, γενομένου αὐτοῦ, ὠνομάσθη ἐκ μέρους τῶν ὀτσακίων τῶν γενιτσάρων εἰς τούρνατσήμπατης διὰ τὴν εὐταξίαν· ὁ δὲ μουφτῆς τῆς πόλεως Σεῖθ Ἀπδοῦλ Βεχὰπ ἐξέδοτο ἰδίαν προκήρυξιν πρὸς τοὺς καδδήδασ καὶ ἱμάμκας, ἵνα συντελέσωσι καὶ αὐτοὶ δι' ἔλθων τῶν μέσων τῆς διακαιοδοσίας αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς κοινῆς ἡσυχίας. Ἄλλ' οὐδὲν ἄλλο ἦσαν τὰ ταιαῦτα, ἢ καθαρὰ φαντασμαγορία.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τοῦ Βαλτεταίου, διαλαμβανομένην ἐν ταῖς σελ. 269—276, προστίθενται καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Οἱ Καλάμιοι, καὶ ὡς ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν καὶ ὡς ἄπειροι ὅλως τοῦ πολέμου, ἐθωρήθησαν καὶ ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀναρμόδιοι, προσδιωρισμένοι εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Βαλτεταίου, ὅτε ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς πλησιάσας ἐδείχθη ὡς ἐπιτεθροῦντος κατὰ τοῦ μέρους τούτου. Ἀμέσως διωρίσθη τότε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν ὁ Ἀθανάσιος Δαγρὲς, παραβλαβὼν ἐννεμήκοντα ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Πραγματικῶς ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπετέθη κατὰ τῆς θέσεως ταύτης, ἀλλ' ἀπέτυχ· ὑπεσχέθη δὲ ἀνὰ 500 γρόσια εἰς ἕκαστον τῶν στρατιωτῶν, ἐὰν καταλάβωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέτυχ, θυσιασθέντων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ πινῶν ἐκ τῶν ὀρμητικωτέρων σημαιοφόρων. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέναντι ὧν καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ βλέπων, ὑπενόησε, μὴ τις συμβῇ ἐγκατάλειψις τῆς θέσεως ἐπὶ τέλους, μεγάλην ἐπιβρόχην ἔχουσα ἐπὶ τῆς ὅλης μάχης, καὶ πρὸς τὸν Δαγρὲν ἀποστείλας ριψοκίνδυνον στρατιώτην ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν, ὑπισχνόμενος ἄρπικτον τὴν ἐξωθεν βοήθειαν ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἄλλ' ὁ Δαγρὲς ἀπεκρίθη πρὸς τοῦτον: «Μὴ φοβεῖσαι, ἵνα γὰρ ἐδῶκα ταῖς μισθούμαις ἐς τὴν φτήνιν (ἐννοῶν τὰς τουρκικὰς κεφαλὰς)· στείλ' μου μόνον φουσέκια, γιὰτὶ τὰ ἔσωσα». Ὁ δὲ Σπῦρος Μακρὺς ἐν τῇ Βρωμόδρουσῃ, ἀποσπασματάρχης αὐτοῦ, γενόμενος κύριος μιᾶς τουρκικῆς σημαίας, περιήγαγε ταύτην ἐν τῇ μέσῃ τοῦ ἀπείρου πυροβολισμοῦ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ διάφορα ὀχυρώματα, καὶ παρὰ τῶν δολοφονητῶν ἐφιλοδωρήθη διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν.

Ἐν τῇ σελ. 289—293 ἀναφέρονται τοὺς λόγους, οἵτινες προσέκαλε-
σαν τὴν πρῶτην ἐν Καλλιζαῖς συνέλευσιν τῶν Πελοποννησίων. Ἦδη δὲ
προσθέτομεν, ὅτι, κατὰ τὰ διάφορα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπε-
φασίσθη ἡ συνέλευσις αὕτη πρῶτον πρὸ τῆς μεγάλης μάχης τοῦ Βαλτε-
ταίου, καὶ δεύτερον, ἵνα συγκροτηθῇ ἐν τῇ Μεγαλοπόλει, καὶ λάβωσι μέ-
ρος ἐν ταύτῃ οἵ, τε Πετσίωται καὶ Ὑδραῖοι. Ἰδοὺ ἔν ἐπὶ τοῦ προκειμέ-
νου ἔγγραφον.

«Τὴν φιλογενεῖαν σας ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα.

«Ταύτην τὴν στιγμήν ἐλάδομεν τὸ ἔσθωεν περιχλειόμενον ἀπὸ τὸν
κύριον Ἡλίαν Χρυσσασπύον, καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν ὁδηγίαν του σᾶς τὸ στέλ-
λομεν, παρακινῶντας καὶ ἡ εὐγενεία σας μὲ γράμματά σας τοὺς ἀδελ-
φοὺς Ὑδριώτας καὶ Πετζίώτας, διὰ νὰ κοπιᾶσιν πέντε ἔξ ὑποκείμενα
σημαντικὰ εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ Μορέως, ὅπου μέλλει νὰ γέ-
νη εἰς Λοντάρι, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πετρόμπεης σήμερον ξεκινᾷ διὰ ἐκεῖ ἀπὸ
τὴν Καλαμάταν. Τούτῃ ἡ συνέλευσις εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διὰ νὰ ἐμῇ
ἡ ὑπόθεσις εἰς ἕναν διαφορετικὸν δρόμον, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ὑπάγουν
καλὰ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀνατασταςίαν τοῦ γένους μας. Γράψετε θ-
μῶς εἰς Πέτζας, διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ κύρ Δημήτριος Πετρώνας, ὅτι καὶ
αὐτὸς εἶναι ἀναγκαῖος, ὅτι καὶ ἐδῶ, μ' ἔλον ὅπου ὁ Παναγιώτης Κρεβ-
βατᾶς δὲν ἔμπορεῖ νὰ λείψῃ διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν ζαερέδων καὶ λοι-
πῶν ἀναγκάων, πάλιν θέλει συντρέξει διὰ νὰ ὑπάγῃ καὶ ἐκεῖ, μᾶλλον
καὶ ἐκρίθη παρὰ πάντων εὐλογον, ὅτι νὰ συναχθοῦν ἔλοι. Διὰ τοῦτο ἐ-
νεργεῖτε καὶ ἡ φιλογενεῖα σας τὸν σύντομον ἐρχομὸν τῶν ἄνωθεν ὑπο-
κειμένων, καθὼς καὶ τοῦ κύρ Ἀναγνώστου Δεληγιαννόπουλου ἀπὸ Ὑ-
δραν . . . Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν καὶ τὰ ὑποκείμενα ἀπὸ τὰ νησιά σας,
διὰ νὰ δώσουν τὴν τακτικὴν συμβουλὴν τοὺς καὶ νὰ κουραγίρουν τὸν ἀ-
παίδευτον λαὸν τοῦ Μορέως. Ἐβῆρωθε.

«Περιμένομεν τῆς ἀτζαλόπετραις, ὅτι ἔχομεν μεγάλην ἔλλειψιν, καὶ
ἡ ἐλπίς μας ἐκόπη ἀπὸ κάθε μέρος. τῆς εὐγενείας σας

«Τῇ 9 μαΐου 1821.

πρόθυμοι ἀδελφοὶ καὶ δοῦλοι

ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΜΙΣΤΡΟΣ.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκ τῶν Βερβένων.

«... Ὁ ἐνδοξότατος Πετρόμπεης ἔφθασεν εἰς Λοντάρι, ὅπου μέλλει
νὰ γένῃ τὸ κοινὸν συμβούλιον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἔσσης τά-
χιστας ἐλευθερίας.

«1821 μαΐου 17 Βέρβεννα.

«ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΛΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΔΕΛΗΓΙΑΝΗΣ, ΚΩΝΣΤ. Χ. Π(αναγιώτου), ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ».

Ἐξ ἑτέρου δὲ ἀπὸ 4 μαίου γράμματος τῶν ἀνωτέρω «προεστῶν Μιστρῶν» βλέπομεν, ὅτι διὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν Λεονταρίῳ συνέλευσιν προσεκλήθη καὶ ὁ ἐν τῇ Ὑδρᾷ συγγενὴς τοῦ Ὑψηλάντου». Τοιοῦτος ἐθεωρεῖτο ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὡς ἐξηγήθησόμεθα ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

Ἐν τῇ σελ. 304 ἀναφέρομεν τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Γιαννιᾶ. Ἐνταῦθα δὲ προσθέτομεν, ὅτι ὁ πατὴρ τούτου ἦτο περίφημος ἀρματολὸς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν, φονεὺς παρὰ τῶν Τούρκων. Ἐτάσσετο δὲ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρματολῶν τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὸν Μαντᾶν, τοὺς Κολοκοτρῶνας, τὸν Ζαχαριᾶν, τοὺς Πετμεζαίους καὶ Ἀναγνωσταράν.

Ἐν ταῖς σελ. 66, 67 καὶ 330 ἀναφέρομεν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀνεβλήθη ἐπὶ διμηνίαν ἡ κίνησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ χειρογράφῳ ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου 1849 ἐκθέσει τοῦ Ἰωάννου Ζαμπελίου περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τε καὶ τῶν Λευκαδίων ἐπὶ τῆς ἐταιρίας καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀπαντῶμεν καὶ τὰ ἀκόλουθα.

«... Τρόμος ἦτον, μὴ ἀπὸ τῆς Πρεθέξης καὶ τοῦ Μακρυνόρους καταδάντα πλήθη βαρβάρων, ῥιφθῶσι διὰ Μεσολογγίου εἰς Πελοπόννησον... Ἡ ἐν Λευκάδι ἐπιτροπὴ τῶν ἐταίρων δὲν ἔπαυε γράφουσα καθ' ἐκάστην πρὸς τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγούς, διὰ νὰ κινηθῶσι πλέον. Ματαίως τοὺς ἀνεμίμνησκε τὰς συμφωνίας καὶ ὑποσχέσεις των· ματαίως τοὺς ἐπρότεινε φόβητρον τοὺς ἰδίους των ἔρκους. Ὁ μὲν Τσόγκας ἀπολογούμενος ἔλεγεν, ὅτι ὁ Βαρνακιώτης διστάζει καὶ δὲν θέλει νὰ κινηθῇ· ὁ δὲ Βαρνακιώτης, ὅτι κατὰ δυστυχίαν ἀσθενεῖ, καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ δράμῃ ἔξω. Δὲν ἔπαυεν ἐνταυτῷ καὶ ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἐπιτροπὴ νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἐλέγχῃ τοὺς Λευκαδίους ἐπὶ ἀμελείᾳ. Τὸ δικαιότερον ἦτον νὰ μέμφεται αὐτοὺς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἀναληγσίαν των. Ὅπως ἂν ἔχῃ, ἐδιόζοντο καὶ διὰ τοὺς ἐλέγχους ἐτι αὐτοὺς νὰ γράψωσιν οἱ ἐν Λευκάδι ἐταῖροι πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς τούτους ἐνταυτέρω, καὶ νὰ τοὺς παρακαλῶσι καθ' ἐκάστην νὰ ἐγερθῶσι πλέον διὰ μιᾶς. Δυστυχῶς ὁμῶς αὐτοὶ ἐπρότεινον πάντοτε τὰ αὐτὰ δικαιολογήματα...»

Ἐν τούτοις ἡ παρὰ τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ καταστροφὴ τῶν Πατρῶν ἐτάραξε τοὺς ἐν Ἑπτανήσῳ ἐταίρους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν Λευκάδι, οἵτινες ἔγραψαν εὐθὺς ἐλέγχοντες σκληρότατα τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔλαβον καὶ ἐκ Κερκύρας νέα γράμματα περὶ τούτου. Ἐπίσθη τέλος πάντων ὁ Τσόγκας, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, διαιρέσας τοὺς μαχητάς του εἰς δύο, κατέλα-

δε τὰς θέσεις τοῦ Μακρονόρου καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἀμερικανικὸν Λουτρακίου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀρκετὸν τοῦτο. Ἐπρεπε νὰ ἔξασπῃ καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις κατὰ τὰ συμφωνημένα, καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἡ Βόνιτσα, τὰ πρὸ τῆς Λευκάδος δύο φρούρια τῆς Ἀκαρνανίας, τὸ Βραχωῖρι, καὶ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα τῶν Τούρκων διάδοσις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐγράψε λοιπὸν ἡ Κερκυραϊκὴ ἐταιρεία ἐπίτηδες πρὸς τὴν ἐν Λευκάδι λέγουσα, ὅτι εἰς τῶν συνετωτέρων τούτων πρέπει νὰ μεταβῇ κρυφίως εἰς Ἀκαρνανίαν, ὅφ' οὗ πρότερον γράψῃ νὰ παρευρεθῶσιν οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς εἰς Περατιᾶν καὶ νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, ὥπως δυνηθῇ, διὰ νὰ ἐφορμήσωσιν ὁμοφώνως. Ἀλλ' ὁ πρεσβευτὴς οὗτος ἔπρεπε νὰ ᾔῃ μόνον συνετὸς καὶ ῥητορικός· Δὲν ἦτον ἀνάγκη πρὸς τοὺς ἄλλοις νὰ ᾔῃ ἀφοδός, καὶ νὰ περιφρονῇ τῆς Ἀγγλικῆς δυναστείας τὴν σκληρότητα; Τίς λοιπὸν συνήνωσεν ὅλα ταῦτα; Εἷς ἀληθὴς Ἕλλην, εἷς παράφορος διὰ τὴν ἐπανάστασίν μας, ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος. Ὅλοι αὐτὸν ἐπεψήφισαν τότε, καὶ ὅλους τοὺς ἤκουσεν εὐγνωμόνως, μὴ φοβηθεὶς, διότι ἦτον εἰσαγγελεύς· ἤγουν λαμβάνει τὰ ἐκ Κερκύρας γράμματα πρὸς τοὺς ὁπλαρχηγούς, ἐπιβαίνει κρυφίως τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου εἰς πλοιάριον, καὶ μὲ κίνδυνον μέγαν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀπέβασιν, ἐν ᾧ ὁ ἐταῖρος Ἀνδρέας Φέισης, λιμενάρχης τότε, ἱστάμενος εἰς τὸ λιμεναρχεῖον μὲ τὸ ρινόμακτρον ἀνὰ χεῖρας, ἔπρεπε νὰ τοῦ κάμῃ μὲ τοῦτο σημεῖον, ἂν, τυχὸν, ἔδλεπεν, ὅτι ἡ φρουρὰ κινεῖται· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ἐγινε τίποτε, καὶ ἀνυπόμονος ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος πετᾷ εἰς τὴν ξηράν. Τὸ μονόξυλον, τὸ ὁποῖον μετέφερε τὸν ἀνδρα, ἦτον Λευκαδίου τινος Παρασκευᾶ, ὅστις λαμβάνων 8 διστήλα κατὰ μῆνα ὑπὸ τῆς ἐταιρείας, ἀνέπλεε συνήθως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ προσφάσει ἀλμείας, καὶ μεταβαίνων εἰς Ἀκαρνανίαν ἀπὸ τὸν Μῶλον Καληγονίου, ἔφερε γράμματα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ πᾶσαν βοήθειαν ἐκ μέρους τῆς ἐταιρείας. Μετὰ καιρὸν δὲ οἱ Λευκαδιοὶ ἐταῖροί ἐμίσθωσαν καὶ ἄλλο μονόξυλον μὲ τὴν αὐτὴν ἀμοιβήν, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ἐμπειροτάτου Δελαδουλίου. Ἐνα μὲ τὰ δύο ταῦτα πλοία· πολλὴν καιρὸν διατῇρουν τὰς ἀνταποκρίσεις των, καὶ ἔπεμπον μαχίμους παρασκευὰς καὶ ἄλλα εἶδη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ τόσῃν μυστικότητι, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν ἐσπούδασεν ἐπιμόνως ἡ Ἀγγλικὴ διοίκησις, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ πραττόμενα, οὐδὲ τὰ μέσα τῆς μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀνταποκρίσεως, ἂν καὶ ἦτο μανιώδης τότε καὶ μὲ πᾶσαν κακόνοιαν ἐζήτει νὰ βλάψῃ τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα.

«Ἐν τούτοις καταπεσὼν ὁ Ζαμπέλιος πρηνὴς εἰς τὸ μονόξυλον καὶ σκεπασθεὶς ὑπὸ τοῦ Παρασκευᾶ μὲ καπνόν, ἔμενε σιωπῶν, ἐν ᾧ ὁ Παρασκευᾶς πετῶν εἰς τὴν θάλασσαν, (διότι τὰ νερὰ ἦσαν τόσον ῥιχὰ, ὥ-

στε διέβαινέ τις από τὸ Καληγόνιον εἰς τὴν ἀπέναντι στερεάν με τοὺς πόδας) καὶ ὠθῶν τὸ πλοιάριον ἐπὶ προφάσει, ὅτι συνέλεγε θαλασσίαν, ἐπροχώρει με φόβον καὶ προσοχὴν... Ἀποβὰς τελευταῖον ἀσφαλῶς, εὔρεν εἰς Περσικὴν τὸν Τσόγκαν, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸν Βαρνακιώτην, διότι αὐτὸς εἶχε παραγγεῖλει νὰ τὸν εἰδοποιήσουν εἰς τὸ ἐκεῖ πλησίον χωρίον εὐρισκόμενον.

«Τότε ἐμήνυσεν εὐθὺς ὁ Ζαμπέλιος τοῦτον, καὶ ἦλθε. Ὁ Ζαμπέλιος ἐνθύμισεν ἐντόνως πρὸς αὐτοὺς τὰς συμφωνίας καὶ τοὺς ὅρκους των, καὶ τοὺς παρεκάλεσε θερμῶς ἐν δνόματι τῆς πατρίδος ν' ἀφῇσιν πασαν ἰδιαιτέραν δυσἀρέσκειαν, καὶ ν' ἀνοίξωσιν δημοφώνως τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἐπεῖσθησαν τελευταῖον, τὸ ἄποτον καὶ ἐμπράκτως ἐνήργησαν τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ στρώσαντες τότε τράπεζαν ἑκατον διαφόρους προπόσεις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἑψαλον διαφόρους ψδᾶς.

«Ἀλλ' ὁ ἀνῆσυχος Παρασκευᾶς, βλέπων τὸν ἥλιον πρὸς δύσιν κλίνοντα, ἤρχισε νὰ παρακινῇ τὸν Ζαμπέλιον ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας ἔφθασεν εἰς Λευκάδα. Μόλις ἐπροχώρησεν εἰς τὴν νῆσον Λευκάδος 40 βήματα, καὶ δύο χωροφύλακες, ἐρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Πασσᾶ τὴν Βρύσιν, ἰδόντες τὸν Παρασκευᾶν ὑποπτεύθησαν, ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τὴν Στερεάν, ... καὶ ὤρμησαν νὰ τὸν θέσουν. Ἀλλ' οὗτος ἀρπάξει τὸ πιστόλι ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τὸν κυπᾶ εἰς τὴν κεφαλὴν, τὸν ῥίπτει ἡμιθανῆ, πηδᾷ εἰς τὰ κύματα καὶ κολυμβῶν φθάνει εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου μαχόμενος ἔπεσεν ἡρωικῶς. Ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος, ὡς εἰσαγγελεὺς, ἔπρεπε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἀναποφεικτικῶς, καὶ τὸν ἐκατηγόρησε, καὶ κατὰ τοὺς τότε νόμους ἐδημεύθησαν τὰ εἰρηὰ κτήματά του. Ἀλλ' ὁ Ζαμπέλιος ἐπρότεινεν εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν, ὥστε ἔχει μόνον ἀπεζημιώθη διὰ τὴν στέρησιν τοῦ κτήματός του, ἀλλὰ καὶ τὴν σύζυγόν του ἐπροστάτευσαν, καὶ εἰς αὐτὸν ἔστελλον ἐν δλόκληρον ἔτος τὸν μισθὸν τῶν 8 δισηλίων...»

Ἐν τῇ σελ. 345 ἀναφέρεται τὴν ὑπὸ τοῦ Τσόγκα κυρίευσιν τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιάς, τῶν καταντικρὺ τῆς Λευκάδος κειμένων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει ἐν τῇ ἀνωτέρῳ χειρογράφῳ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος, ὡς ἀκλούθως. «Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος) σταλέντες διὰ νυκτὸς ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας «ἐλίγοι Λευκάδιοι, καὶ ἐνωθέντες με τοὺς Ἀκαρνανάς, ἐφόνευσαν τοὺς ἐλίγους στρατιώτας τῶν δύο φρουρῶν καὶ ὕψωσαν τὴν σταυροφόρον ση-

νμείαν, τὴν ὁποίαν ἐχειρέτησαν ἀπέναντι οἱ κάτοικοι τῆς Λευκάδος μετὰ δάκρυα χαρᾶς». Προστίθῃσι δέ·

«Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία (ἦτοι οἱ ἐν τῇ Λευκάδι Φιλικοὶ) δὲν ἔπαυσεν εἰσπράττουσα χρήματα, προμηθεύουσα τροφάς, μαχίμους παρασκευάς καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἦτον ἀναγκαῖον, καὶ πέμπουσα ὅλα ταῦτα μετὰ πᾶσαν προφύλαξιν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καθ' ἑκάστην σχεδὸν εἶχεν ἀλληλογραφίαν, διὰ τὴν μανθάνει καὶ τὴν διακοινώνει, ὅπου ἔπρεπε, τὰς εἰδήσεις, τὰς ἀνάγκας καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως ἐφόπλισεν 883 Λευκαδίους, ἐξ ὧν οἱ πλείοτεροι ἦσαν ἐκ τῶν χωρίων, καὶ ἔπεμπε κατ' ὀλίγους εἰς τὴν Στερεάν, διὰ τὴν μετέξωσι τῆς ἱερᾶς πάλης. Διήρσε δ' αὐτοὺς εἰς λόχους, τῶν ὁποίων ἦρχον ὁ Σπυριδὼν Α. Χαλκιάπουλος, ὁ Μάρκος Γκούλης, ὁ Θεοφύλακτος Ψιλλιανδρὸς, ὁ Τάργας, ὁ Ἰωάννης Λαυράνος, ὁ Γ. Βερούκης, ὁ Πάκμιωρ, ὁ Σικελιανδρὸς καὶ διάφοροι ἄλλοι. Ἀλλὰ μεγίστην δυσκολίαν εὗρεν ἡ Ἑταιρία διὰ τὴν ἐξόπισιν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχε συμβῆ ἑπανάστασις τῶν Λευκαδίων κατὰ τῶν Ἀγγλῶν, καὶ, ὅφ' οὗ κατέπαυσεν αὕτη, οἱ Ἀγγλοὶ συλλέξαντες ὅλα τὰ ὅπλα τῆς νήσου, τὰ εἶχον κλεισμένα εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὅθεν δὲν ἠδύναντο οἱ ἐταῖροι νὰ ἐφοπλισωσι τοὺς 883 ἀνδρας. Τὸ νὰ προβλέψωσιν ἐξῶθεν καὶ δύσκολον ἦτον καὶ κινδυνώδες, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλικὴ δικίησις εἶχεν ἀρχήσῃ πλέον νὰ ἐναντιοῦται καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ αὐστηρότατα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἑταιρίαν ὁ ὑπάλληλος τῆς ἀστυνομίας καὶ φύλαξ τῶν ὅπλων Σπυριδὼν Κ. Μεταξᾶς, διὰ τὴν τὸν πείσωσι νὰ λαμβάνη κρυφίως καὶ κατ' ὀλίγον τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν του ὅπλα, διὰ τὴν ἐξοπλιζῶνται οἱ μέλλοντες νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Στερεάν. Μόλις εἰσαχθεὶς ὁ ἀνωτέρω Μεταξᾶς, ἤρχισε μετὰ προθυμίας νὰ ἐφοδιάζῃ κατ' ὀλίγον τοὺς Λευκαδίους μετὰ ὅπλα, ἐν ᾧ ὅφ' ἑτέρου κατέβαλλον ἐπὶ τούτῳ οὐχὶ μικρὰν ποσότητα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας, διότι ἦτον ἀνάγκη νὰ γίνωνται συνεχεῖς ἀποστολαὶ παξιμαδίου, πυρίτιδος, χαρτίου, μολύβδου καὶ λοιπῶν. . . . Μετεῖχον ἔτι τῶν πολεμικῶν κινδύνων διάφοροι τῆς Λευκάδος φυγάδες μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀγγλῶν ἐπανάστασιν τῆς νήσου. Ἐκ τούτων εἶναι ὁ ἐκ χωρίου Σφακιωτῶν Παπᾶ Δραχανιώτης, ὁ Παπᾶ Σούντιας καὶ ὁ Πανάδας ἐκ χωρίου Καρυᾶς. (Περὶ τοῦ τελευταίου ἴδε ἐν τῇ σελ. 194 καὶ 336 τοῦ τόμ. Β'). . . .

«Ἡ Ἀγγλικὴ δυναστεία ἐννοήσασα, ὅτι οἱ Λευκαδιοὶ πέμπουσι τὰ εἰς πόλεμον ἀναγκαῖα τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφάσισε νὰ διερευνήσῃ τὴν ἐπιπολήμην. Τότε ὁ Ἕλλην Σπ. Μεταξᾶς προλαμβάνει, φεύγει τὴν νύκτα, ἔρχεται εἰς Στερεάν καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα,

ὕπὲρ τῶν ὁποίων οὐσιωδῶς ἐνοπίασε. Σήμερον ἤϊ εἰς Λευκάδα, κάλ=
λιεργῶν τὰ κτήματά του.

«Μετὰ τὴν φυγὴν τούτου ἡ Ἀγγλικὴ διοίκησις ἔκαμε πολυειδεῖς ἐ=
ρεύνας, διὰ ν' ἀνακαλύψῃ τὰ εἰς τὴν Στερεάν στελλόμενα πολεμοφόδια,
διὰ νὰ γνωρίσῃ καὶ πικιδεύσῃ κατὰ τοὺς ῥηθέντας αὐστηροὺς νόμους,
τοὺς εὐγενεῖς ἐταίρους. Τότε ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ τὰ κατακρύψωσιν
ἐξω τῆς πόλεως καὶ εἰς θέσεις παραλίους ἐν μέσῳ οἰκίσκων τινῶν καὶ
εἰς τὸ περιβόλιον τοῦ Μεγαμένου. Ἀλλ' ἡ διοίκησις κατώρθωσε δυστυ=
χῶς νὰ γνωρίσῃ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ κηπου=
ροῦ, ὅστις ἐφύλαττε τὰ εἶδη ταῦτα, ἤθελεν ἀνακαλύψει καὶ τοὺς ἐταίρους,
ἂν ὁ πρὸς τοῦτο ἀπεσταλμένος δὲν ἐτύγχανε νὰ ἦναι συνεννοημένος με=
τὰ τῆς Ἑταιρίας. Ὅθεν εἰδοποίησε τὴν ἐπιτροπὴν, ἥτις ἀμέσως διὰ τοῦ
ἐταίρου Βαφία ἐξέσταλθεν ἐκεῖθεν ὄλα, καὶ προσωρινῶς τὰ ἐναπέθεσεν
εἰς γεινιάζοντά τινα σπήλαια. Ὁ ἀπεσταλμένος Κακισύσης, ἐπίτηδες
βραδύνων, ἔως νὰ μετατεθῶσιν, ἐλθὼν ἔπειτα, δὲν εὔρε τίποτε, καὶ οὐ=
τω διέφυγον οἱ ἐταῖροι τὸν ἐπικρεμáμενον κίνδυνον».

Ἐν τῇ σελ. 358 ὠμιλῆσαμεν, περὶ ὧν οἱ Λεσβιοὶ ὑπέστησαν κα=
κῶν μετὰ τὸ καύσιμον τοῦ τουρκικοῦ δικρότου ἐν τῇ Ἑρέσῳ. Μνημο=
νεύομεν δὲ ἐνταῦθα, ὅτι πλῆθος Λεσβίων ἐβραπίτευσαν τότε ἐκ τῆς ἀ=
νάγκης αὐτῆς εἰς τὰς ναυτικὰς νήσους. Ἐγγραφον τῆς κοινότητος Πε=
στών ἀπὸ 15 ἰουνίου σημειοῦναι: «Ὅλοι αἱ φαμελῖαι τοῦ Ἀργους καὶ
»τῶν πέριξ χωρίων ἔπεσαν εἰς τὸ νησί μας, ὁμοίως καὶ ἀπὸ Μυτηλί=
κην· διὰ τοῦτο μᾶς ἔγινεν ἑλλειψὶς σιταρίου».

(Ἀνέκει εἰς τὸν τόμον Α'.)

Ἐν τῷ Ζακύνθῳ ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ἔκαμε πρόδους μεγάλας,
εἰσάγουσα χρήματα τῇ ἐν Πάτραις τριῖα Ἰωάννη Παπαδιαμαντοπούλῳ,
προμηθευσμένη ἐπιτηδεῖας πολεμοφόδια καὶ στρατολογούσα ἐκ τῶν χω=
ρικῶν διὰ τινος χρηματικῆς χορηγίας. Ἐν τῷ αὐτῷ ἡ διοίκησις τοῦ Μείτ=
λανδ, λαβοῦσα ὑπονοίαν μεγάλην, προσεπάθησεν, ὅπως ἐξιχνιάσῃ τὰ
πράγματα, καὶ ἄρχοντάς τινας τῆς νήσου, ὡς τὸν Μαρτινέκκον, Φλαμ=
πουριάρην καὶ ἄλλους συλλαβοῦσα ἐφυλάκισεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κερ=
κύρας ὑπὸ αὐστηροτάτην ἐπιτήρησιν. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐταίρων τότε ἀνε=
χώρησάν τινες εἰς Λονδῖνον· ἔλοι δὲ ὑπὸ μεγάλου κυριευθέντες τρόμου,
παρέδωκαν τῷ πυρὶ, ὅσα εἶχον ἐταιρικὰ ἔγγραφα, καὶ προσεκτικώτα=
τοι ἔμενον καθ' ὅλα αὐτῶν τὰ βήματα καὶ τοὺς λόγους.

Ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης ἐφθασαν καὶ ἐγκύκλιος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑ=
ψηλάντου, προστάλλουσα τοὺς πάντας, ἵνα ὧσιν ἑταιροί, ὡς ἐγγίζοντας

τὸ καιροῦ, καὶ ὁδηγίαι πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Δραστηριώτεροι καὶ ἐπιμελέστεροι τότε ἐπανελάβον τὰς ἐργασίας αὐτῶν οἱ ἐταῖροι. Ἄλλ' αἰφνης ἡ διοίκησις τοῦ Μείτλανδ, νέαν λαβοῦσα ὑπόνοιαν, ἀπέστειλε πρῶτον τινα μετὰ ἱκανῶν χωροφυλάκων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τὸν ἀστυνόμεον Ζῆν, Νεαπολιτανὸν ὄντα καὶ ἐχθρὸν ἀσπονδῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἐνήργησεν αὐστηροτάτην κατ' οἶκον ἔρευναν. Πόλ- λήν ὁ Κολοκοτρώνης, καταληφθεὶς ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῇ κλίνῃ, ἔδειξεν ἐτοιμότητα πνεύματος τότε, καὶ οὐδεμίαν ὁ Ζῆν κατώρθωσε σύλληψιν ἐγγράφου ἐταιρικοῦ, εἰ καὶ ἔφερεν ἄνω κάτω ὅλην τὴν οἰκίαν.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔκαμε προσεκτικωτέρους τοὺς ἐταίρους, προτρέψαντας ἐπιμύτως τὸν Κολοκοτρώνην, ἵνα μακρυνθῇ τοῦ κινδύνου ὡς ἄνθρωπος ἀναγκαστὸς διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Λακωνίαν διὰ μεγάλης μυστικότητος· τοῦτο δὲ τὸ γεγονός ἔθεσεν εἰς δραστηριωτέραν ἐνέργειαν τὸν Μείτλανδ. Ἀφ' οὗ περὶ ἤλθεν οὗτος ὅλας τὰς νήσους πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ μυστηρίου, καὶ ἐπίσης ἀπέφυγε, κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὸ μέτρον τῶν φυλακίσεων, ῥίψας ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κερκύρας καὶ ἑτέρους τινὰς δευτερεύοντας ἄρχοντας τῆς Ζακύνθου, ὡς καὶ τὸν ἔμπορον Ἀλέξιον Λουκόπουλον, Πελοποννήσιον. Τρομερὰ ἐπηκολούθει ἕκτοτε ἡ προσοχὴ τῆς ἀστυνομίας. Κατέστη ἀδύνατος ἡ ἐν ταῖς ὁδοῖς συνομιλία τριῶν καὶ δύο ἀνθρώπων ἕνεκα τῆς πληθούσης κατασκοπίας. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα πᾶσαν οἱ ἐταῖροι ὑπερέβαινον δυσκολίαν καὶ πάντα κίνδυνον, καταγράφοντες στρατιώτας, ἐφοδιζόμενοι τὰ ἀναγκαῖα καὶ συμφωνοῦντες πλοῖα πρὸς ἐπιβίωσιν, ἅμα κινουμένης τῆς Πελοποννήσου.

Κερκυραῖός τις, ὑπάλληλος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσικοῦ πρεσβείου, ἀπεβίβασθη τότε ἐν τῷ λοιμοκαθαρηρίῳ τῆς Ζακύνθου, λήγῃ μὲν ὡς ἐπισκεφθισόμενος τοὺς ἐν Κερκύρᾳ συγγενεῖς αὐτοῦ, πράγματι δὲ κομίζων ἐμπιστευτικὰ γράμματα τοῦ ἐν Πετρούπολει Ἰωάννου Καποδιστρίου πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βιάρον. Ἡ διοίκησις τοῦ Μείτλανδ, ὑπονοήσασα τοῦτον, ὡς ἔχοντα ἀποστολὴν πολιτικὴν, καθὼς ὑπάλληλον ῥωσικὸν, ἀπέπεμψεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ λοιμοκαθαρηρίου, μὴ συγχωρήσασα τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν τούτου, καίτοι Κερκυραῖον· κατωρθώθη ὁμῶς, ἵνα δοθῶσι μυστικῶς τὰ γράμματα πρὸς τὸν ἐκεῖ ῥωσικὸν πρόξενον Σαντρίνην, ἀποκρύψαντα αὐτὰ ἐν τοῖς ὑπερώοις τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατῴκει. Ἀλλὰ τίς τῶν ἐταίρων ἐτόλμα τὴν μεταφορὰν τούτων εἰς τὴν Κέρκυραν, βεβαίον ὄντος τοῦ κινδύνου, ὅτε ἡ ἀστυνομία ἐγύμνωνεν ὅπαντας τοὺς εἰς Κέρκυραν διευθυνομένους, καὶ ἐξηρεῖν αὐτὴς ἐν πρὸς ἐν τὰ ἱμάτια, ἵνα ἀνακαλύψῃ ἐγγράφα ὑποπτα; Τοιοῦτον οἱ ἐταῖροι ἐνέκρινον τὸν Γεώργιον Ἀθανασιάδην ὡς ἄλλοθιπὸν, καὶ διὰ τοῦ Ἀρχιγώ-

να, ἐφόρου τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ἡ πρότασις, ὑπὸ τὸν ὅρον ἵνα μὴ φανερώτῃ, πῶθεν τὰ πράγματα ταῦτα ἔλαθεν, ἐὰν συλληφθῇ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας. Τὴν τοιαύτην δ' ἀναδεχόμενος ἀποστολὴν μεθ' ἑλθῆς τῆς προθυμίας ὁ τολμηρὸς καὶ λίαν ἐπιτήδειος Ἀθανασιάδης, ἐξετέλεσε μετακομίσας εἰς Κέρκυραν τὰ γράμματα ἀσφαλῆ, ἀφ' οὗ διηλθεν ἐν τῇ Λευκάδι ἰδίως, ὅπου ἐδιοίκει ὁ αὐστηρότατος συνταγματάρχης Τέμπλ, μυρίους κινδύνους. Ἰσως ὑπῆρξεν οὗτος ὁ μόνος ἀπατήσας κατὰ τὴν Ἐπτανήσον τὰς μεϊτλανδικὰς ἀρχὰς καὶ ἀστυνομίας καὶ τότε καὶ μετέπειτα, ὅτε ἀπεστάλη καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Κέρκυραν, ἵνα προλάβῃ νέον καὶ μέγαν τῆς εταιρίας κίνδυνον. Καντιώτης τις Κερκυραῖος, ἐταῖρος τυχῶν, ὑπετέθη ὡς προδῶτων τῷ Μείτλανδ τὴν εταιρίαν καὶ ὅσα ἐγνώριζε μέλη αὐτῆς ἕνεκα αἰσχροκερδείας. Κατὰ πολὺ δὲ ταρχαθέντες ἐκ τούτου οἱ ἐν Ζακύνθῳ, ἀπέστειλαν κατόπιν αὐτοῦ, ἅμα ἀναχωρήσαντος, τὸν Ἀθανασιάδην πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ, ἵνα προλάβωσιν ἐκεῖνοι διὰ παντὸς τρόπου τὴν προδοσίαν. Ὁ Ἀθανασιάδης, πολλὰ ὑποστάς, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς Κέρκυραν λόγῳ ἰδίων ἐμπορικῶν υποθέσεων, ἀνήγγειλε νυκτὸς τῷ Βιάρῳ Καποδίστρει, ὡς ἐφόρῳ, τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Καντιώτης, ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Βιάρου, εὗρέθη ἀθρόοτατος, ὡς καὶ ἦτο. Ὁ Ἀθανασιάδης ὄμως, φυλακισθεὶς καὶ διακινδυνεύσας ὑπέρποτε, μόλις διεσώθη ἐκεῖθεν εἰς Πάτρας, κινήσεισθαι πλέον τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τῶν ἐπιτηδείων τρόπων αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ φιλάνθρωπίᾳ τοῦ Κροῦμ, προέδρου τῆς Ἀστυνομίας, εὗρεν ἀπροσδόκητον σωτηρίαν.

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΡΙΤΟΥ.

Σελ. Σελ.

- 16 24 ἐσεβάζετο (ἀνάγνωθι) ἐσεβάζετο
 33 τοῦ στιγματισμοῦ — » τῆς στίξεως
 4 Ὑποκάτω τῆς σελίδος προσθετέον τὸ « ΤΟΜ. Γ' »
 Ὡσαύτως δὲ καὶ ὑπὸ τὰς σελ. 17, 33, 49 καὶ 65.
 6 13 Μεγαλοπόλει — » Μεγαλοπόλει. Οὕτω ἀναγνω-
 στέον καὶ ἀλλαχοῦ.
 20 Ἄλλ — » Ἄλλ'
 8 30 Σολιώτην — » Σολιώτην
 10 12 Νονάκριδος — » Νωνάκριδος
 11 4 θέσιν Ἦν — » θέσιν. Ἦν
 31 πυριτοβολῶν — » πυριτιδοβολῶν
 12 32 ἐκ — » ἐν
 16 Ἐν τῷ τέλει τῆς σελ. προστίθεται ἡ ὑποσημείωσις —
 » (β) Ὅρα καὶ ἐν σελ. 54.
 19 17 Κατὰ δὲ τὴν — » Κατὰ δὲ τὴν
 30 16 ὄφρῦς — » ὄφρῶς
 31 15 τελειόπερος — » τελειότερος
 32 17 ἐμφάνησιν — » ἐμφάνισιν
 34 15 ὕστερον — » ὕστερον
 42 13 ἐπιτεθείσης — » ἐπιτιθεμένης
 43 9 Νετσηπ ἐφφένδου, καὶ, ἐν ὄνομα Φραγκιάς ἀπετέλε-
 σαν, τὸ πᾶν ἤδη. — » Νετσηπ ἐφφένδου καὶ ἐν ὄνο-
 μα Φραγκιάς ἀπετέλεσαν τὸ πᾶν ἤδη.
 49 18 ὑπεσχέθησαν — » ὑπεσχέθησαν
 50 5 κόλκων — » κόλπων
 53 10 συνεσζήτει — » συνεζήτει
 59 31 ῥάχιος — » ῥάχιος.
 66 15 ἀντιπαρισπασμὸν — » ἀντιπερισπασμὸν
 67 9 ὀπλαρχηγοί τι — » ὀπλαρχηγοί τι
 69 13 Μακρῆς — » Μακρῶς
 72 10 φονευόντων — » φονευθέντων
 33 ἐνέχειρα — » ἐνέχυρα
 118 23 τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ — » τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ
 125 7 ἀντανομασθέντες — » ἀντονομασθέντες
 130 36 ἠπείλουν — » ἠπειλήσαν
 132 5 πυριτομόλους — » πυριτιδομόλους
 141 29 μουσελίμου — » μουτσελίμου. Οὕτω ἀναγνωστέον
 καὶ ἀλλαχοῦ.

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ

Σελ. στίχ.

151	8	καπετάν — » καπετάρ
	16	ἐκεῖ — » ἐκεῖ
156	9	πυριτοβολάς — » πυριτιδοβολάς
158	2	φραγκιά — » Φραγκιά
160	14	Παρόντες — » Παρόντες
161	40	τὸ παράδειγμα! — » τὸ παράδειγμα!
162	27	Ἡλείας — » Ἡλείας
170	36	πέντε — » ἑξ
179	22	Οἱ πελέμιοι — » Οἱ πολέμιοι
182	35	Ἰωανᾶ — » Ἰωανᾶ
183	6	δέταξεν — » διέταξεν
188	5	μέρους καὶ ἕτεροι — » μέρους ὁ Δικαῖος καὶ ἕτεροι.
189	27	συμβάσης — » συμβάσας
193	5	ὁ Ὁμέρ — » ὁ μὲρ Ὁμέρ
196	33	ἀντιπροσωπεύθη — » ἀντεπροσωπεύθη. Οὕτω ἀναγνωστέον καὶ ἀλλαχού.
197	5	Σπαρτιωτῶν — » Σπαρτιατῶν
	36	Μετ — » Μετ'
198	21	εἶδον οὗτοι — » εἶδεν οὗτος
200	13	προς — » πρὸς
	21	Ξηρομερτίαι — » Ξηρομερίται
212	29	κατατάραξεν — » κατετάραξεν
220	15	τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ — » τῆς Κωνσταντινου- πόλεως, τοῦ
226	35	τοῦ Γρηγορίου καὶ — » τοῦ Γρηγορίου, καὶ
230	29	κατὰ — » κατὰ
232	26	παιδείας συνέδραμε — » παιδείας, συνέδραμε
245	4	ῥι κηρύξεως — » ῥι κηρύξεως
246	22	Ὀδυσσηνοὶ — » Ὀδησσιοὶ
256	6	γάλλον — » Γάλλον
	27	ἀλληλογραφίαν — » ἀλληλογραφίαν
	35	τοῦ 1821 οἱ φονευθέντ. — » τοῦ 1821 φονευθέντες
270	11	Συγχρο — » Συγχρό
	12	στρατόπεδα — ὠδηγήθησαν — » στρατόπεδα ὠδηγή- θησαν
273	2	Ἑλλήνων — » Ἑλλήνων
280	8	ἄδικα Ἡμεῖς — » ἄδικα. Ἡμεῖς
	13	ἐθανάτωνες — » ἐθανάτωνες
	29	μουχασερὲ — » μουχασερὲ
	31	Υψηλάντε — » Υψηλάντε.
293	36	ἀγνουμένης — » ἀγροουμένης

ΤΑ ΕΞΦΑΛΜΕΝΑ

296	18	ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ — » <i>ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ</i>
299	33	Νεζίφης — » <i>Νεζίφης ἢ Νασίφης</i>
305	19	χορτολογίαν — » <i>χορτολογία</i>
	31	κρίμα. — » <i>κρίμα</i>
315	18	προέτεινον — » <i>προέτεινεν</i>
316	16	ναύτας, Ἀγνοεῖται — » <i>ναύτας. Ἀγνοεῖται</i>
322	29	αὐτῶν — » <i>αὐτῶν</i>
339	5	ἐκ Τουρ — » <i>ἐκ Τουρ.</i>
343	23	Οἱ λοιποὶ — » <i>οἱ λοιποὶ</i>
348	16	χαζνατάραγαν — » <i>χαζνατάρην</i>
353	6	Λήμου — » <i>Λήμου</i>
		32* — » 23*.
358	11	Κυδωνιεῖς — » <i>Κυδῶριοι</i>
359	8	καὶ Ἰά — » <i>καὶ Ἰά -</i>
	9	<i>κα μορφώσεως — » καὶ μορφώσεως</i>
362	6	Κωσμάν — » <i>Κοσμάν.</i>
368	36	καταδιώχθησαν — » <i>κατεδιώχθησαν</i>
373		ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΙ' — » <i>ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.</i>
375	18	ἐγκαταλείψουσιν τότε — » <i>ἐγκαταλείψουσι τότε.</i>
385	14	Γεώργιος — » <i>Γεώργιος</i>
394	20	δι' ὅλας τὰς πράξεις — » <i>... τὰς ...</i>

292	12	AMBROSIO —
293	23	AMBROSIO —
294	19	AMBROSIO —
295	11	AMBROSIO —
296	14	AMBROSIO —
297	10	AMBROSIO —
298	28	AMBROSIO —
299	5	AMBROSIO —
300	22	AMBROSIO —
301	16	AMBROSIO —
302	7	AMBROSIO —
303	31	AMBROSIO —
304	14	AMBROSIO —
305	2	AMBROSIO —
306	4	AMBROSIO —
307	6	AMBROSIO —
308	26	AMBROSIO —
309	12	AMBROSIO —
310	13	AMBROSIO —
311	20	AMBROSIO —

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΑΡΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΝΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

ΑΘΗΝΑΙ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Β. ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ.

(Ὁδὸς Ἀθηνᾶς.)

1861.

ΠΡΟΤΥΠΟΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

(Ε) ΠΡΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ

ΤΟΜΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ.

ΤΟΝ περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐπίλογον γράφοντες (α) πρὸ τριετίας, ὑπεδείξαμεν τὰς ἐπὶ τῶν κυρίων προσώπων τῆς ἀρχῆς ἀμφιβολίας ἡμῶν, ἐν αἷς περιλαμβάνοντο συνεπῶς καὶ αἱ περὶ τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἰδέα περὶ ἑταιρίας τοιαύτης συνελήφθη καὶ ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον. Λόγους οὐ τοὺς τυχόντας εἶχομεν πρὸς τοῦτο, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἀνεθέσαμεν, ὡς γνωστὸν, πᾶσαν δυνατὴν ἀνακάλυψιν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἐξηγήσεως ἡμῶν ὀρμώμενος πολίτης γέριον, παρουσιάζεται πρὸς τὸ κοινὸν, νέον, ὡς διατείνεται, διαχέων φῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Ἔστι δὲ οὗτος ὁ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος γνωστὸς τῷ Πανελληνίῳ γενόμενος διὰ τὰς γενναίας συνδρομὰς αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς καλλιγενέθλου Σμύρνης Πέτρος Σκυλίτσης Ὀμηρίδης. Φίλος παντὸς καλοῦ καὶ συναγωνιστὴς ἐνθερμὸς τε καὶ τιμιώτατος καθ' ἔλκον τὸν ὑπὲρ πατρίδος πόλεμον, ἐχορήγησεν ἡμῖν τὰς κατωτέρω ἀποδείξεις, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ ἐγγράφοι ἀναπτύξεις αὐτοῦ καὶ αἱ διὰ ζώσης πληροφορίαι. Τὸ γνήσιον τῶν ἀποδείξεων τούτων οὐδεμίαν ἀντίρρῃσιν ἐπιδέχεται, καθ' ὅσον διεσώθησαν ἡ μὲν πρώτη ἐντυπος, αἱ δὲ δύο δευτεραί πρωτότυποι.

(α) Ὁρα ἐν τῷ τόμῳ Α'. σελ. 129—150.

Ἰδού ἡ πρώτη.

« Τῇ 29 ἰουλίου 1814 ἔτος Θέρους.

» Ἐκ τοῦ Γραμματείου τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας.

« ΦΙΛΟΙ ΧΑΙΡΕΤΕ.

« Τῇ κυριακῇ 31 ἰουλίου περὶ τὴν 12 ὥραν τὸ μεσημέρι γί-
» νεται συνέλευσις Φίλων ἐν τῷ Ἑλληνογλώσσῳ Ξεροδοχείῳ
» κατὰ τὴν ὁδὸν rue de la Planché n° 11.

« Προσκαλοῦνται οὖν οἱ Φ. καὶ Ἑ. συμπαραεῖναι ἐν τῇ ὁμῇ-
» γίρει πρὸς εὐφροσύνην καὶ ὠφέλειαν κοινήν.

» Ζητητέον δὲ M. le charge d' affaires.

» Ἐδῆσις.

» Ὑποδοχὴ ξένων.

» Διαταγὴ περὶ χρυσοβόλων.

» Εἲ Ρ Ρ Ω Σ Θ Ε.

» Κατὰ διαταγὴν τῆς Ἑλλ. Ἑταιρίας

» Ἐπίτροπος Ἑ.

» Γραμματεὺς Ἑ. . .

» Ξεροδόχος Ἑ. . . ΓΡ. Γ. ΖΑΛΥΚΟΣ.

» Γραμματεὺς Ξεροδοχείου ἈΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ.

„ à Monsieur

„ Monsieur Petros Chylizis.

„ rue de Saint Bonnet n° 33,

„ Paris. „

Ἰδού ἡ δευτέρα.

« ΦΙΛΑΤΕ ΣΚΥΛΙΤΖΗ.

Τῇ 4 φεβρουαρίου 1816 ν. ε. Παρίσι.

« . . . Τὸν ἐξάδελφον καὶ χαριτωμένον Ἀμηρῶν . . . τὸν
» θεωρῶ ἤδη ὡς συνάδελφον, καὶ γράφω μοι, ἂν ἐπιθυμῇ καὶ
» στείλω αὐτῷ τὸ δακτυλίδι τὸ ἐταιρικόν, καὶ τὰ ἐγγράφω τὸ ὄρο-
» μά του, ὅπου ἐγγράφονται τὰ ὀνόματα ἐκείνων, ὅσοι πόρρωθεν
» λαμβάνουν τὰ δακτυλίδια, ἕως ὅτου καὶ συνειρεθῶσι μετὰ πολ-
» λῶν ἐταίρων, καὶ τὰ ὑποταχθῶσι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τελετὰς
» καὶ μυσταγωγίας. Ἄς μοι περικλείσῃ δὲ ὁ ἴδιος γραμμᾶτιον
» πρὸς ἐμὲ, ὡς Ξεροδόχον, τὴν ζήτησιν του καὶ τὸν ὅρον του,

» ὅτι θέλει συνεργήσῃ καὶ Ἀγάφ καὶ ἔργῳ εἰς τιμὴν καὶ ἰσχὺν τῆς
» Ἑταιρίας.

α Ὁ Μ. Seguiet ὁ συνάδελφος, ὅστις ἦν τὴν παρελθούσαν
» ἑβδομάδα τινὰς ἡμέρας ἐν Παρισίοις, καὶ πρὸς ὃν ὤμιλησα περὶ
» σοῦ, μὲ διώρισε νὰ σοὶ γράψω ἐκ μέρους τοῦ πολλοῦς ἀσπασμοῦ,
» καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ εὐρεθῇ μίαν ἡμέραν ἑπαρχὸς τιμῶς
» δεπαρτεμέντον, ἔρθῃ νὰ ἐδρῶνται Γραικοί, διὰ νὰ εἶδῃ πε-
» ριστάσεις νὰ δειλῇ τὴν πρὸς τὸ γραικικὸν ὄρομα εὐγνωμοσύνης
» του καὶ ἀγάπης του. . . .

» Ὁ Σακέλλάριος καὶ ὁ Ἀγγελόπουλος, ὅστις εἶναι πάντοτε ὁ
» γραμματεὺς τοῦ Ἑλληνογλώσσου Ξεροδοχείου, σὲ ἀρτασπάζον-
» ται. Ὁ ἐξοχώτατος Σεραφεὶμ Βρετῶν ἀνεχώρησε διὰ Βιένναν
» πρὸ δέκα ἡμερῶν, καὶ ἐκεῖθεν διὰ Κωνσταντινουπόλιν ὡς ἐξο-
» χώτατος.

» Ὁ Μ. le comte de Choiseul Gouffier, ὁ συνάδελφός μας,
» δὲν ἀγροῖς, ὅτι εἶναι Pair de France καὶ Ministre d'etat.
» Τῷ ὤμιλησα περὶ σοῦ, καὶ εἶναι ἔτοιμος, εἰς ὅ,τι λάβῃς χρεῖαν
» τῆς βοήθειας του.

Ὁ φίλος σου

ΓΡ. Γ. Zalyk.

me Mazarine n° 41.

„ A. Monsieur Monsieur
Belio Skyllizzi Homeride.
à Marseille „

Ἰδοὺ ἡ τρίτη.

α ΦΙΑΤΑΤΕ ΜΟΥ ΣΚΥΛΙΤΖΗ.

» Τῇ 30 ὁκτωβρίου 1816 ἐκ Παρισίων.

α . . . Ἐπέρασά εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Ἑλληνογλώσσου Ξεροδο-
» χείου τὰ 36 γράμματα διὰ τὰ τρία δακτυλίδια θέλω ὅμως, καὶ
» εἶναι ἀναγκαῖον, νὰ μοὶ στείλῃς παρὰ τῶν τριῶν νέων συνάδελ-
» φων τρεῖς λωρίδας χαρτὶ, ἐν ᾧ νὰ ἐμπεριέχεται ἐκάστον
» ὄρομα κύριον, ὄρομα γενεᾶς, ἐπάγγελμα,
» πατρις, ἡλικία, οἶκός μου.
» Ἐν ταῖς νὰ δηλώσῃς τῷ ἐξαδελφῷ Ἀμηρᾷ, ὅτι ἐν τῇ Βιβλίῳ

» τῆς Ζωῆς τὸ ἀριθμητικὸν ψηφίων του εἶναι 28· τῷ δὲ ἐξαδέλφῳ
» Πρασακάκη, ὅτι τὸ ἀριθμητικὸν του ψηφίων εἶνε 29· τῷ δὲ ἀ-
» δελφῷ σου, ὅτι εἶνε 30. Ἀς λάβωσι σημειώσιν τούτου τοῦ ψη-
» φίου, καὶ ῥὰ τὸ ἐγγαράξωσιν εἰς τὸν ροῦν των, ἵνα ἐν περιστά-
» σει, ὅταν τις ἀδελφὸς τοῦς τὸ ζητήσῃ, ῥὰ τὸ ἀναγγέλλωσι. Ἐρ-
» θυμεῖσθαι, ὅτι τὸ δικόν σου ψηφίων εἶνε 5.

« Ἐπειδὴ μετὰ ὀλίγους μῆνας μελετῶμεν ῥὰ συστήσωμεν μίαν
» ἐφημερίδα τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλλητικῆς Ἑταιρίας, τότε θέλω
» σοὶ γράψει καταλεπτῶς, καὶ μάλιστα θέλω σοὶ συμβουλευθῇ εἰς
» πολλὰ, ὧρ εὐέλπεις, ὅτι εἰς ὅλα θέλεις μοὶ ἀποκριθῇ μετὰ τοῦ
» συνειθισμένου σου ὅλου. Φίλησον τὸ μέτωπον τῶν τριῶν ἀδελ-
» φῶν μου.

« Ὁ κύριος Σεραφεῖμ Βρετῶν ἐπορεύθη εἰς Βουκουρέστι, ὅπου
» ἔγινε δεκτὸς παρὰ τῇ αὐθεντικῇ αὐλῇ, καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν ἰα-
» τρικὴν τέχνην μετὰ τιμῆς καὶ ἐπαίρων. Θέλω γράψει αὐτῷ καὶ
» ἐκ μέρους σου χαιρετήματα, σήμερον ἀποκρινόμενος εἰς γράμ-
» μα του.

« Ὁ κόμης Χωσεῦλος (le comte de Choiseul), ὅστις, ὡς ἐν
» ἄλλῳ σοὶ ἔγραψα, εἶνε ἄρρωστος ἐξ ἀποπληξίας, ἥτις συνέβη
» αὐτῷ πρὸ τριῶν ἡδὴ μηνῶν, δὲν ἐπέστρεψεν ἔτι ἐκ τῶν λουτρῶν
» de Bourbonne· τὸν περιμέρομεν ὅμως ταύτην τὴν ἐβδομάδα διὰ
» τὴν πλησιάζουσαν ἀροῖξιν τῶν καμαρῶν, καὶ εὐθὺς θέλω φρον-
» τίσει τὴν δι' αὐτοῦ ὑπόθεσιν σου.

« . . . Μὴ λησμονήσῃς, ἐρχομένου τοῦ εὐγεροῦς Νικολάου
» Μάρον, ῥὰ ὁμιλήσῃς μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν συμφερόντων σοι.

» ὁ φίλος σου καὶ συναδελφός σου

» ΓΡ. ΖΑΛΥΚΗΣ ».

„ à Monsieur

„ Monsieur Petio Shylizzi Homéide

„ à Marseille „.

Ἐπὶ τούτων στηρίζει ὁ συμπολίτης ἡμῶν Ὀμηρίδης τὴν
ἀρχικὴν μόρφωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, πρῶ-
τον κατὰ τὸ 1814 καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ 1816, δεύτερον ἐν Παρι-
σίαις καὶ οὐχὶ ἐν Μόσχᾳ καὶ Ὁδησσῷ, καὶ τρίτον δι' ὀργανι-

σμοῦ καὶ προσώπων ἄλλων, παρὰ τὰ ὅποια ἐγνωρίσθησαν καὶ ἐγένοντο παραδεκτὰ μέχρι τοῦδε. Ἴδου ὅποια ἀφηγεῖται διὰ τὴν ἀρχικὴν μόρφωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ἐταιρίας αὐτῆς, ἅπερ ἐξάγομεν ἐλευθέρως ἐκ τῆς ἐγγράφου ἐκθέσεως τοῦ ἰδίου.

Πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ὑπῆρχεν ἐν Παρισίοις Δημήτριός τις Κομνηνός, ἀξιῶν ἑαυτοῦ, λόγῳ καταγωγῆς ἀπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Κομνηνῶν, τὸν ἐπίτιμον διάδοχον τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Καὶ ἡ γενναία σύνταξις, δι' ἧς περιεποιεῖτο παρὰ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, καὶ αἱ ἀγαθαὶ ἐλπίδες, ἃς ἐνόμιζε λαμβάνων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, ἐθέρμαινον κατὰ πολὺ τὰς ὑπὲρ πατρίδος ἰδέας τῶν ἐκεῖ παρεπιδημούντων Ἑλλήνων, ὧν τινες διεκρίνοντο ἐπὶ παιδείᾳ.

Ἐκ τῶν δευτέρων τούτων ὁ Γρηγόριος Ζαλύκης, Μακεδὼν τὴν πατρίδα, ὑπῆρχε γνωστὸς διὰ τοῦ Γαλλοελληνικοῦ Λεξικοῦ, ὅπερ ἐξέδοτο· ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑπόληψιν καὶ εὐνοίαν πολλῶν τῶν ἐν Παρισίοις ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν ἐκέκτητο ἰδίως τὴν τοῦ Χωσεύλου Γκουφιῆ, ἀνδρὸς λίαν φιλέλληνος. Μετ' αὐτοῦ εἰργάζετο ὡς συμβοηθὸς πρὸς ἐκδοσιν ὀγκώδους πονήματος περὶ ἡθῶν, ἐθίμων, ἐνδυμασιῶν καὶ λοιπῶν τῶν κατείκων τοῦ Αἰγαίου Ἑλλήνων.

Ὁ Γκουφιῆ, διατελέσας ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας, ἐγνώριζε πλησιαιτέρον τοὺς Ἑλληνας, καὶ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς συνδιαλέξεις εἰς οὐδὲν ἄλλο κυρίως περιστρέφετο ζήτημα, ἢ εἰς μόνον τὸ περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐγγύζουσιν ὁ ἀνὴρ ἐθεώρει τῆς Τουρκίας τὴν πτῶσιν, καὶ μετὰ πεποιθήσεως ἡλπιζε τὴν συνδρομὴν τῶν φιλελευθέρων συμπολιτῶν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐλθόντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐμποροπλοίαρχός τις Ὑδραῖος, ὀνομαζόμενος Ἰωάννης Λαζάρου Δρένιας (καὶ Ἀτέσης (α)), διέμενεν ἐν Παρισίοις, ἀπαίτησιν ἔχων κατὰ τῆς Γαλλικῆς κυβερ-

(α) Οὗτος ἦν ἀδελφὸς τοῦ Θεοφίλου Δρένιας, ἀναφερομένου ἐν τῇ σελ. 323 τοῦ τόμου Γ'. τοῦ Δοκιμίου ἡμῶν.

νήσεως ἐπὶ χρηματικῇ τινι ἀποζημιώσει. Κατόκει ἐν τινι μακρυσμένῃ συνοικίᾳ, ὡς ἐνδεής, καὶ εἰς ὀλίγους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐγνωρίζετο. Ἀποθανὼν δὲ, ἐρρίφθη παρὰ τῆς ἀστυνομίας ἀκήδευτος ἐξω τῆς πόλεως, κατὰ τὰς τότε μᾶλλον ἀθλίας καὶ ἐλεεινὰς ιδέας τῶν σφόδρα Καθολικῶν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους.

Τρομερὰν φρίκην καὶ ἀπελπισίαν συνάμα ἐνέπνευσε τὸ συμβεβηκὸς αὐτὸ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐκεῖ παρενδημοῦντας Ἑλληνας, καὶ τὴν ἀνάγκην ἐπέβαλε τῆς περὶ ἑαυτῶν δυνατῆς ἐν τῷ μέλλοντι προνοίας. Καὶ δὴ συνελθόντες οὗτοι συνέταξαν πρακτικόν τι, δι' οὗ ὑπεχρεοῦντο, ὅπως συνέρχωνται ἐν τινι ξενοδοχείῳ κατὰ πᾶσαν κυριακὴν καὶ ῥητὴν ὥραν, συνδιαλέγωνται δὲ καὶ συμβοηθῶνται κατὰ πᾶσαν περίστασιν.

Ὁ Γκουφιῆ, συμμερισθεὶς τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Ἑλλήνων, πολλὰ εἶπεν εὐελπιστῶν περὶ τῆς ἔσον οὐπω ἐπανόδου τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποστολικήν· ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ὑπέδειξεν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν, ἵνα συσκεφθῶσιν αὐτοὶ προκαταρκτικῶς περὶ παντός, ὅ,τι ἡδύνατο ἀφορᾶν τὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπελευθέρωσιν διὰ τῆς διοργανώσεως μιᾶς ἑλληνικῆς εταιρίας. Προθυμηθεὶς δὲ, ὅπως συμπράξῃ κατὰ δύναμιν καὶ ὁ ἴδιος, ὑπεσχέθη τοιοῦτους καὶ πολλοὺς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων αὐτοῦ εἰς ἐπιχείρημα τόσῳ φιλόανθρωπον καὶ γενναῖον.

Τὴν προσφιλῆ καὶ παρήγορον αὐτὴν γνώμην ἀσπασθέντες εὐγνωμόνως οἱ Ἕλληνες, καὶ οὐχ ἥττον ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τῶν λόγων καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ Κομνηνοῦ, συνεσκέφθησαν τῇ ἐπιούσῃ καὶ ὠνόμασαν πενταμελῆ πρὸς σύνταξιν τοῦ ὁργανισμοῦ ἐπιτροπὴν αὐτὸν τὸν Γκουφιῆ, τὸν Ζαλύκην, τὸν Στέφανον Χατοῇ Μόσχου, τὸν Ὀμηρίδην καὶ τὸν Ἀθανάσιον Τσακάλωφ. Ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων ὁ μὲν Τσακάλωφ καὶ Χατοῇ Μόσχου ἐμαθήτευον· ὁ δὲ Ὀμηρίδης, κυρίως ἐμπορευόμενος ἐν Μασσαλίᾳ, διέμενε πρὸς καιρὸν ἐν Ἡαρισίοις ἕνεκα ὑποθέσεων ἰδίων, πολλὴν ἀπολαύων τὴν ἀγάπην καὶ σχέσιν τοῦ Κοραΐ.

Συζητηθέντος λοιπόν και παραδεχθέντος μετὰ τὴν ὁγδόην ἡμέραν τοῦ σχεδίου τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπῆλθεν ἡ ἐκλογή τοῦ διευθυντηρίου, τριμελοῦς ὀρισθέντος, καθ' ἣν ἀνεδείχθησαν μέλη ὁ Γκουριέ, ὁ Χατοῦ Μόσχου καὶ ὁ Ζαλύκης. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος ὠνομάσθη ἐπίτροπος, ἦτοι πρόεδρος· ὁ δεύτερος ἐπεφορτίσθη τὰ χρέη γενικοῦ γραμματέως καὶ ταμίου, καὶ ὁ τρίτος ἀνεδέχθη τὰ τῆς ἐκτελέσεως, ὡς καὶ τὸ καθήκον τοῦ ἀντιπροσωπεύειν τὸν προεδρεύοντα ἐπίτροπον, κωλύμενον. Ὡς τοιοῦτος ὁ Ζαλύκης ἐπωνομάσθη μυσταγωγικῶς Ξενοδόχος, τὸ δὲ κατάστημα Ἑλληνόγλωσσαν Ξενοδοχείον, οὗτινος προσωρινῶς γραμματεὺς ἐγένετο ὁ Ἀγγελόπουλος, καίτοι ἐπιτετραμμένος τὰς ὑποθέσεις τῆς ὀθωμανικῆς πύλης. Ὅποῖος ἐξωογόνει πατριωτισμὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης! Ὡς φόρον δὲ τῆς ἐγγραφῆς ἑαυτῶν εἰς τὴν ἑταιρίαν προκατέβαλον οἱ πάντες ἀνάλογόν τι χρηματικὸν διὰ τὴν ἐνσικίαν καταλλήλου οἰκήματος, τὴν πρώτην ἐγκατάστασιν καὶ τὴν προμήθειαν τοῦ ἀναγκαίου ὕλικου τοῦ γραφείου.

Οὕτως ἤρξατο ἡ ἑλληνικὴ ἑταιρία, φαίνόμενον μὲν ἔχουσα τὸν φωτισμὸν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, κύριον δὲ σκοπὸν τὸν προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Οἱ κατηχούμενοι ὠρχίζοντο ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς, ὅτι φυλάξουσιν εὐλαβῶς τὸν μυστηριώδη σκοπὸν τῆς ἑταιρίας, καὶ ἐνεργήσουσιν ὅλαις δυνάμεσι διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν αὐτῆς πρόοδον. Εἶχε δὲ ἡ ἐπιτροπὴ δύο κώδικας ἐγγραφῶν, ὀνομάζουσα τὸν μὲν ἐσωτερικόν, τὸν δὲ ἐξωτερικόν. Ἐν τῷ πρώτῳ οἱ προσήλυτοι οἱ μένοντες ἐν Παρισίοις, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ οἱ διερχόμενοι διὰ τῶν Παρισίων εἰς ἄλλα μέρη, κατεχωρίζοντο. Εἰς πάντα προσήλυτον ἐδίδοτο, μετὰ τὸν ἔρκον, ὡς ἀρράβων τοῦ συνεταρισμοῦ, χρυσοῦν δακτύλιον συμβολικόν, ὅπερ ὠνομάζετο Χρυσόδουλον. Ἐφερε δὲ τοῦτο ἐγκεχαραγμένας δύο χεῖρας δεδεμένας καὶ τέσσαρα κύκλῳ κεφαλαιώδη στοιχεῖα Φ Ε Δ Α, ἀναγινωσκόμενα οὕτω: ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΕΣΜΟΣ ΑΛΥΤΟΣ.

Ἡ ἑταιρία ἐδέχετο καὶ ἐκ τῶν ἄλλοεθνῶν μέλη φρονημάτων φιλελευθέρων καὶ διακεκριμένης τάξεως· διετήρει δὲ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐνεργούντων τὸν προσηλυτισμὸν ἀποστόλων αὐτῆς, καὶ ὡς σημεῖα ἀναγνωρίσεως μεταξὺ τῶν συνεταίρων εἶχε τὰ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα, ἐμφαίνοντα ταυτοχρόνως τὸν βαθμὸν ἐκάστου. Οὕτως οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4, 5 ἀνώτεροι ἦσαν τῶν 6, 7, 8 καὶ καθεξῆς.

Ὁ Ζαλὺκης ὑπῆρξεν ἡ ὅλη συγκέντρωσις τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς (α). Ὁ δὲ Τσακάλωφ, μεταβαίνων ἐκ Παρισίων τῷ 1815 εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ μετοικοῦσαν πατρικὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, κατήχησέ τινας ἐν Βουκουρεστίῳ, ὅπου ἀπεστάλη κατόπι καὶ ὁ Σεραφεῖμ Βρετῶν, καὶ ἐν τῇ Μόσχᾳ φθάσας παρέλαβε καὶ τὸν Νικόλαον Σκουφᾶν, πρῶτον ἐμπορευόμενον. Ἐκεῖθεν κατέβησαν καὶ Τσακάλωφ καὶ Σκουφᾶς διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς Ὁδησσὸν, ὅπου ἀνεμορρώθη τὸ σύστημά ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ὡσεπιτοπολὺ βάσεσι.

Ἡ ἐν Ὁδησσῷ γενομένη ἀναμόρφωσις διετήρησε κυρίως τὸν τίτλον καὶ πολλοὺς τῶν ὅρων καὶ συνθημάτων τῆς ἀρχικῶς σπαργανωθείσης ἑταιρίας ἐν Παρίσις. Φ καὶ Ε εἶχε τὸν τίτλον ἡ πρώτη, ἐνωσοῦσα Φίλους καὶ Ἑταῖρους κυρίως, Φιλίαν δὲ Ἑλληνικὴν λέγουσα συνήθως· Φιλικὴ Ἑταιρία ὠνομάσθησαν ὡσαύτως ἡ δευτέρα, καὶ Φιλικοὶ τὰ μέλη ταύτης. Πῶς ἔχεις; ἤτοι τίνα ἀριθμὸν φέρεις; ἡρῶτα πρὸς ἀναγνώρισιν ὁ ἑταῖρος τῆς πρώτης· τὴν αὐτὴν Ἡόσα ἔχεις; ἡκολούθει ἐρώτησιν καὶ ὁ τῆς δευτέρας. Γραμματίον ὅρκου εἶχεν ἡ πρώτη· Ἀφιερωτικὸν γράμμα καὶ ἡ δευτέρα.

(α) Ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Ὁμηρίδης ἀναφέρει περὶ Κοραῆ τὰ ἀκόλουθα.
 «... Ἐ τούτοις θέλει σᾶς φανῇ βέβαια πράδοτον, ὅτι ὁ τοσοῦτον φιλόπατρις καὶ ἠθικῶς ἀρχηγέτης τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας Κοραῆς δὲν φαίνεται καὶ συνεργάτης εἰς τὴν περιγραφομένην πρότυπον Ἑταιρίαν τῶν Παρισίων, εἰς ἣν εἶπετο «να προεδρεύῃ ὁ ἴδιος. Τὸ ἀπέφυγεν ὅμως δι' ἐχθρότητα πρὸς τὸν Ζαλὺκην καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νικολαΐδην, βιβλιοφύλακα τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ὅστις συνετέλεσεν ἐπίσης τὰ μέγιστα ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Ἑταιρίας. Ἐπροφασίσθη δὲ ὁ Κοραῆς, ὅτι, ὡς μέλος γαλλικῆς τινος ἑταιρίας, δὲν ἐδύνατο νὰ συμμετέλῃ εἰς τὴν ἡμετέραν, ὀκισθεὶς, κατὰ τὸν ὀργανισμόν ἐκείνης, νὰ μὴ γίνῃ οὐδεμιᾶς ἄλλης προσήλυτος».

Βίβλον Ζωῆς ἡ πρώτη· Βίβλον Ζώντων καὶ ἡ δευτέρα. Ἐπίτροπον ἑαυτῆς ὠνόματε τὸν Γκουφιέ ἡ πρώτη· Ἐπίτροπον ἑαυτῆς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἡ δευτέρα. Ἀποστόλους ἔπεμπεν ἡ πρώτη· Ἀποστόλους καὶ ἡ δευτέρα. Μόνος ἄρχ, καθ' ἡμᾶς, ὅρος, ὅστις διέκρινε τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης, ἦτο ἡ κατάργησις τῶν δακτυλίων, ὡς καὶ μόνον δόγμα ἡ ἀπόκλεισις τῶν ἀλλοεθνῶν (α).

Ἐν ταύταις περιοριζόμεθα ἤδη ταῖς πληροφορίαις τοῦ συμπολίτου ἡμῶν Ὁμηρίδου, στηριζομέναις ὡσεπιπολὺ ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν δικασθειστῶν δύο ἐπιστολῶν τοῦ Ζαλύκου καὶ τῆς ἐντύπου προσκλήσεως. Ὡς μὴ ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν οὔτε τὸν ὀργανισμόν, οὔτε ἔγγραφα ἄλλα, δίδοντα ἰδέας ἀκριβεστεράς, ἀγνοοῦμεν, διὰ τίνων, ἐκτὸς τοῦ ὅρκου, περιεβόλλετο τύπων τὸ μυστήριον, καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐξετείνοντο αἱ σχέσεις τῶν ἀνωτέρων πρὸς τοὺς κατωτέρους. Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν ὡς ἀδιαφιλονέικητα τὰ τοῦ φίλου Ὁμηρίδου, ναυαγοῦντας βλέπομεν τὸν Σκουφᾶν, Ξάνθον, Ἀναγνωστόπουλον καὶ λοιποὺς, σωζόμενον δὲ ἐκ τοῦ ναυαγίου τούτου ἓνα μόνον, τὸν Τσακάλωφ· ἐπομένως αὐτοὺς δυνάμεθα ἀρμοδίως εἰπεῖν ἀναμορφωτὰς ἀντὶ θεμελιωτῶν, καὶ πρῶτον τούτων τὸν Τσακάλωφ, ὡς τεταγμένον ἐν τῷ κώδικι διὰ τῶν στοιχείων ΒΑ, ἐν ᾧ ὁ Σκουφᾶς φαίνεται λαβὼν τὰ στοιχεῖα ΒΓ (δ).

Μεθ' ὅλα ὁμῶς ταῦτα ἐπέχομεν, καὶ οὐδεμίαν ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν φέρομεν γνώμην ὠρισμένην. Τὸν Τσακάλωφ εἶδομεν ἐκ τοῦ πλησίον ἐν τῇ Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1823 καὶ 1829· ἀλλ' οὐδὲ λέξιν παρ' αὐτοῦ ἠκούσαμεν σχετικῶς ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. Ἦτο ὁμολογουμένως ὁ Τσακάλωφ ἀνὴρ λίαν ἐχέμυθος, σκεπτικὸς πάντοτε καὶ πᾶσαν ἐπίδειξιν ἀποφεύγων. Ἀπεβίωσεν οὗτος μετὰ τὸ 1850, καὶ οὐδόλως ἀπί-

(α) Κατὰ τὸν Ὁμηρίδην, οἱ πρωτοῦργοι τῆς Φιλελληνικῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐταιρίας (Κομιτάτου) τοῦ 1821 Γκουφιέ, Σεγιέ, Κλερμόν Τονέρ, ἀνεψιὸς τοῦ Γαλλεοβράνδου, καὶ ἄλλοι διάφοροι, ἀνήκον εἰς τὴν προκαταρκτικὴν ταύτην ἑλληνικὴν ἐταιρίαν τῶν Παρισίων.

(β) Ὅρα ἐν τῇ σελίδι 157 τοῦ τόμου Δ' τοῦ παρόντος Δοκιμίου.

νέοι Ἕλληνες ἐπιχείρησαν ἀγῶνα τόσῳ ἄνισον καὶ μέγαν, εὐρίσκει αὐτοὺς, εἰ μὴ ἴσους, τοῦλάχιστον οὐχὶ κατωτέρους ὡς πρὸς τὴν τιμὴν, τὴν ὀφειλομένην εἰς λαὸν, ὅστις σώζει τὴν πατρίδα αὐτοῦ, δούλην οὖσαν, ἣ μεγαλύνει αὐτὴν, κράτος μικρὸν οὖσαν. Καὶ τῆς τιμῆς ταύτης ἄξιοι κατέστησαν οἱ Ἕλληνες μόνον καὶ μόνον, διότι ἡ φωνὴ τῆς δούλης θρησκείας καὶ πατρίδος ἀντήχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, διακαιομένη ὑπὸ τῆς φλογὸς τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Καὶ ὡς ἐξακολούθησις τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, καὶ ὡς ἐργασία πολεμικὴ καὶ πολιτικὴ, καὶ ὡς ἀποτέλεσμα σχετικὸν θεωρούμενον τὸ 1821, ὑπερέχει κατὰ πολὺ ἐκάστου τῶν ἀκολουθῶν ὀκτῶ ἐτῶν τοῦ πολέμου, καὶ συνίστησιν ἀληθῶς τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου. Κατ' αὐτὸ ἐγυμνάσθησαν οἱ ὡσεπιτοπλεῖστον ἀπόλεμοι πρὸ αἰώνων Ἕλληνες τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἔλαβον θάρρος στρατιωτικὸν ἐπὶ τῶν πεδίων τοῦ Ἀρεως, καὶ ἔμαθον, ἵνα περιφρονῶσι τοὺς Τούρκους, φρίκην καὶ τρόμον ἐπιβάλλοντας ἄλλοτε διὰ μόνης αὐτῶν τῆς παρουσίας. Τί οὐκ ἀποτελεῖ κακὸν τυραννία ξένη, ἀγρία καὶ πολυχρόνιος; Κατ' αὐτὸ ἐφωδιάσθησαν κατὰ μέγα μέρος οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων ὅπλων καὶ ἐφοδίων τοῦ ἐχθροῦ, κύριοι γινόμενοι φρουρίων, πόλεων καὶ πλοίων. Κατ' αὐτὸ ἀνεπλήρωσαν τὰ πυρπολικά τὴν δύναμιν τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἀπώλεσθησαν δίκροτα, ἐθανατώθησαν σατράπαι, ἠχμαλωτεύθησαν ἀρχηγοὶ ὅπλων Τούρκοι, ἐφορολογήθησαν διοικηταὶ Τούρκοι καὶ τολμηρόταται ἐφοδοὶ καὶ μάχαι ἔλαβον χώραν. Κατ' αὐτὸ ἡ ἐπανάστασις ἐφηπλώθη κατὰ θάλασσαν ἀπὸ Κρήτης μέχρι Σάμου καὶ κατὰ γῆν ἀπὸ Θεσπρωτίας μέχρι Μακεδονίας. Ὑπὸ τὴν σημαίαν δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀντικείμενον τῶν ζωηροτέρων ἐπαίνων διεκρίνετο μόνῃ ἡ πολεμικὴ ἀνδρεία, ἡ μεγαλοψυχία μόνῃ δόξα καὶ ὁ θάνατος μακαριότης. Ἐτι δὲ πλεον κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐτέθη διὰ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἡ πρώτη θάσις τῆς νομιμότητος τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων πολέμου, καὶ διὰ τῆς διοργανώσεως τῶν τοπικῶν συστημάτων

ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ σχηματισμοῦ ἐθνικῆς διοικήσεως.

Οἱ Πελοποννήσιοι, ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν μῆνα νικώμενοι κατ' ἀρχάς καὶ ἀπολλύμενοι παρὰ τῶν ἔσω καὶ ἔξω βαρβάρων, ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐν Βαλτεταίῳ μάχης καὶ νίκης, ἐνίκων ἐπίσης οὐ μόνον ἐν Δολιανοῖς καὶ ἐν Λάλας, ἀλλὰ καὶ ἐν Γράνα καὶ ἐν Σαραβαλίῳ καὶ ἐν ἀπάσαις ὡσεπιπολὺ ταῖς πολιορκίαις. Τοιούτῳ δὲ τρόπῳ ἐντὸς τοῦ ἔτους 1821 ἐξηφάνισαν μετὰ τῶν Ἰονίων τὴν ἐπιφοδὸν φωλεὰν τῶν Λαλαίων, κατέστρεψαν τὸ ἐπιφοδιώτερον κέντρον τῆς Τριπόλεως, ἐκυρίευσαν τέσσαρα φρουρία, τὰ μὲν τῆς Τριπόλεως καὶ Ἀκροκορίνθου μόνον, τὰ δὲ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ Πύλου μετὰ τῶν Πετσωιτῶν, καὶ τὸν καταστροφέα Αἰγίου, Κορίνθου καὶ Ἀργεὺς Κεχαγιᾶ βεγῆν ἠχμαλώτευσαν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐπισήμων Τούρκων, καὶ μάλιστα τοῦ Χουσεὴν Κιαμὴλ βεγῆ καὶ τοῦ Μεχμέτ Σαλήχ, τοποτηρητοῦ τοῦ νέου Μόρα Βαλισῆ Κισσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Ἡ ζημία αὐτῶν ὕλικῶς μὲν ἐγένετο μεγάλη ἐνεκα τῶν διαφορῶν καταστροφῶν, στρατιωτικῶς δὲ μικρά, διότι μόλις περὶ τοὺς χιλίους ἀπώλεσαν διὰ τῶν ὀπλίων, ἐν ᾧ ἡ τῶν Τούρκων λογίζεται περὶ τοὺς δεκακισχιλίους.

Οἱ Νησιῶται τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν, ὡς καὶ τῆς Κάσσου ἐν μικρογραφίᾳ, ἐθαυμάσθησαν οὐ μόνον ὡς τολμηροὶ στρατιῶται κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπαράβλητοι πατριῶται ἐπὶ χρηματικαῖς ὁυσίαις. Αὐτοὶ ἐσχημάτισαν στόλον, ὑπερεχούσης τῆς Ὑδρας, διετήρησαν τοσαύτας πολιορκίας παρὰ τῶν φρουρίων, ἐφρούρησαν τὸ Αἰγαῖον, ἐνεψύχωσαν τὴν ἐπανάστασιν ἐν Θεσσαλομαγνησίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ, καὶ ἐλυμήναντο τὴν ἐμπορικὴν σημαίαν τοῦ ἐχθροῦ καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον. Αὐτοὶ ἐθριάμβευσαν οὐ μόνον ἐν Ἰωνίᾳ, Ἰμβρῷ, Ἐρέσσῳ καὶ ὑπὲρ τῆς Σάμου, πολλὰς ἀναχαιτίσαντες ἀποβάσεις διαποντίους, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέτωπον ἀντέστησαν κατὰ τοῦ ἡνωμένου ἐχθρικοῦ στόλου ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ θαλάσῃ. Οἱ δὲ Σάμιοι, τολμήσαντες κατὰ πρῶτον ἐναντίον τοῦ τηλεβολισμοῦ καὶ τῶν ἀποβάσεων τοῦ σουλτανικοῦ στόλου, ἀπώθησαν ἔπειτα

εἰς διάστημα ἐντὸς τῆς Ἀσίας εἰκοσιπεντάωρον τοὺς κατοίκους τῶν καταντικρὺ παραλίων Τούρκους. Οἱ δὲ Κρήτες, καίτοι πολλῷ ἀσθενέστεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ πάντα, ἀπεφάσισαν τολμηρότεροι, δεινὰ ὑπέστησαν ἄπειρα, καὶ νῦν μὲν νικῶμενοι, νῦν δὲ νικῶντες, ἡσφάλισαν διὰ τὸ ἔτος 1821 τὴν ἐπαναστατικὴν θέσιν ἑαυτῶν, θριαμβεύσαντες κατὰ τῆς διπλῆς καὶ ἰσχυρᾶς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων τῆς Ρυθίμνης. Ἡ στρατιωτικὴ καὶ ὕλική ζημία τῶν μὲν ναυτικῶν καὶ Σαμιῶν οὐδενὸς λόγου ὑπῆρξεν ἰδία, τῶν δὲ Κρητῶν μεγάλη, λογιζομένων ὑπὲρ τοὺς χιλίους πενταχοσίους τῶν ἀπολεσθέντων ἐκ τοῦ πολέμου, τῶν ὀχλαγωγῶν καὶ τῶν σφαγῶν τῆς ἐξουσίας. Ἐξ ἐναντίας ἐξέλιπον ἐν μέρει μὲν Τοῦρκοι τῆς Κρήτης διὰ τοῦ πολέμου περὶ τοὺς χιλίους, Ἀσιανοὶ δὲ καὶ ἄλλοι κατὰ θάλασσαν φονευθέντες, πυρποληθέντες, πνιγέντες καὶ αἰχμαλωτευθέντες περὶ τοὺς τρισχιλίους.

Οἱ ἔσω τῶν Θερμοπυλῶν Ἀνατολικοελλαδίται, κατὰ μέρος ἐπαναστάντες συγχρόνως μετὰ τῶν Πελοποννησίων, ἀμέσως ἐκαθάρισαν τὴν χώραν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἔσω Τούρκων, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῖς φρουρίοις τῆς Εὐβοίας κλεισθέντων, καὶ ταχέως, καθ' ἃ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, ἐπεβαρύνθησαν ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδρομῆς τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσαὶ καὶ Ὁμὲρ Βρυώνου. Τῶν πολεμίων αὐτῶν ἡ ἄμεσος ἐν ταῖς Θερμοπύλαις μεγάλη νίκη συνεπέας ἤθελεν ἔχειν γενικωτάτας καὶ ὀλεθριωτάτας, εἰ μὴ ἀντεζυγίζετο διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς Γραβιάς, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ θριάμβου τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ἐνταῦθα ἡ πολιτικὴ ὑπόκρισις καὶ αἱ παραχωρήσεις τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὴν ἐπάνοδον τῶν κατοίκων εἰς τὴν ὑποταγὴν ἀπέτυχον ὅλως. Ἐλαχον ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰσβαλόντων ἐχθρῶν διάφορον τὴν τύχην. Ἐκεῖνοι μὲν ἐγένοντο αἰχμαλῶτοι τοῦ πολέμου, οὗτοι δὲ διεσώθησαν ἐξελθόντες τῶν Θερμοπυλῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821. Κατὰ τὸ τμήμα δὲ αὐτὸ, μὴ λογιζομένης τῆς ἀπείρου ὕλικῆς ζημίας, ἀπωλέσθησαν κα-

τὰ τὸ ἔτος τοῦτο Τούρκοι μὲν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, Ἕλληνες δὲ περὶ τοὺς ὀκτακοσίους. Ἀλλ' ἡ ἀπώλεια τῶν ἡρώων Ἀθανασίου Διάκου καὶ Ἡλία Μαυρομιχάλου δι' οὐδεμιᾶς ἄλλης τῶν Τούρκων συγκρίνεται.

Οἱ Δυτικοελλαδίται ἐξ ἐναντίας οὐδὲν τῶν ἀνωτέρω κακῶν ὑπέστησαν. Καταστρέψαντες τοὺς Τούρκους τοῦ Ἀγρινίου καὶ Ζαπαντίου, καὶ νικήσαντες τὸν Ἰσμαὴλ πασσᾶν Πλιάσαν ἐν τῷ Θυάμῳ, ἐξησφαλίσθησαν, διότι τὸ βέρος τῆς Ἀλβανίας καὶ τοῦ μεγάλου στρατοῦ τῶν Ἰωαννίνων ἔφερον κυρίως οἱ Σουλιῶται. Μόνην δὲ ἐνασχόλησιν εἶχον τὰς πολιορκίας Ναυπάκτου καὶ Ἀντιρρίου, ὡς καὶ τὸν ἔξω τοῦ Θυάμου κατὰ τῆς Πλάκας καὶ Ἀρτης πόλεμον μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ἐντεῦθεν οὔτε ἔπαθον καταστροφὰς ὑλικὰς μέχρι τέλους τοῦ 1821, οὔτε ἐζημιώθησαν στρατιωτικῶς ζημιάν ἀξίαν λόγου, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι αὐτῆς, κάτοικοι καὶ Ἀλβανοί, ἐξέλιπον περὶ τὰ ὀκτακόσια ὅπλα.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἡ περιώνυμος ὄντες πολεμικὴ ἀκρόπολις τῆς ἐλληνικῆς Ἠπείρου, ὅσω μικροὶ ἀριθμητικῶς, τόσω ἰσχυροὶ στρατιωτικῶς, κατ' οὐδὲν καὶ ἤδη ὑστέρησαν τῆς προτέρας ἐλληνικότητος αὐτῶν καὶ πολεμικῆς δόξης. Αὐτοὶ ἐγένοντο οὐ μόνον ὁ πρῶτος σπινθὴρ, ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη κατὰ γῆν ἀσπίς, τοῦ πολέμου. Μυθολογεῖ τις ἴσως περιγράφων, τίνι ἀνεκτήσαντο τρόπῳ τὴν πατρίδα αὐτῶν οἱ ἄνδρες οὗτοι, καὶ διὰ τίνος περιέπλεξαν ἀπάτης καὶ Ἀλῆ πασσᾶν καὶ σουλτανικοὺς καὶ Τουρκαλβανούς, τὴν μὲν Ἀλβανίαν καταθορυβήσαντες, τὸν δὲ χεῖμαρρόν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῶν Ἰωαννίνων οὐδετερώσαντες κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Στερεᾶς δι' ἴδιον αὐτῶν λογαριασμόν. Ἀλλ' οὐδὲν βεβαιότερον, ἢ ὅτι, παρὰ ταῦτα πάντα, καὶ ὀλίγοι μὲν λογιζόμενοι ὡς στρατὸς, ἀλλ' ἕκαστος θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἐν ὁλόκληρον Σούλιον, ἐνίκησαν οἱ Σουλιῶται ἐν μὲν τοῖς Θεριακοῖς τοὺς Γκέγκιδας, ἐν δὲ τοῖς Τσαριτσανοῖς τοὺς Τσάμιδας, ἐν δὲ τοῖς Λελόβοις τὸν Σουλεϊμάν πασσᾶν, ἐν δὲ τοῖς Βαριάδαις τὸν Χουμάν πασσᾶν, ἐν δὲ τῇ Πλάκᾳ τὸν

Τοπὰλ Ἀλῆ πασσῶν καὶ ἐν τοῖς Πέντε Πηγαδίοις τὸν Μουσταφᾶ πασσῶν καὶ Σουλτσα Κόρτσαν. Ἀλλὰ τὸ ἔκτακτον τοῦτο φαινόμενον καὶ κατὰ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὶν καὶ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔπειτα, ἐπόμενον ἦτο ὅπως ὑποκύψῃ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τὰς συνεπείας, ἐν γένει μὲν τῶν ἀποτυχῶν τῶν ἐν τῇ Δακίᾳ, Ἡπεύρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἰδίως δὲ τῆς ἀποχωρίσεως τῶν Τουρκαλβανῶν συμμάχων. Αὐτὰς οἱ Σουλιῶται προσήνεγκον τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸ 1821, ζημιωθέντες ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἄνδρας, τοὺς δὲ βαρβάρους ζημιώσαντες πλέον τῶν δισχιλίων.

Κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Τοῦρκοι ἐξ ἐναντίας ἴσχυσαν, ἵνα καταβάλλωσι τὴν κίνησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ τὴν ἐν τοῖς νομοῖς Ἡπεύρου, (ἐξαιρέσει τοῦ Σουλίου,) Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ὁ Ὑψηλάντης καὶ αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ ἐγένοντο θυσιὰ ἱερὰ ὑπὲρ τοῦ ὅλου. Οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τούτοις ἴσχυσαν, ἵνα σιτίσωσι φρουρίᾳ τινα παράλια κινδυνεύοντα, καταστρέψωσι δὲ πόλεις τινὰς καὶ κυριεύσωσι τῆς Οἰάνθης τὰ πλοῖα· ἀλλὰ, καὶ μεθ' ὅσῃν ἀνέπτυξαν δύναμιν, ἐκστρατεύσαντες δις ἐντὸς τοῦ ἔτους κατὰ θάλασσαν καὶ πολέμας κατὰ γῆν, καὶ ἔτι μεθ' ὅσῃν ἂν ἔλαβον ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν πλῆγαν, ἥ ἔχυσαν αἷμα ἀθῶον, ἥ ἔδειξαν ὠμότητας θηριώδεις, ἐν μόνον κατώρθωσαν, τὸν περιορισμὸν, εὐχὴ δὲ καὶ τὴν καταστροφὴν, τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτὸς δὲ τῶν λόγων, οὗς ἀνεπτύξαμεν ἄλλοτε, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὀφείλεται πρὸ πάντων μὲν εἰς τὴν πανίσχυρον ἀντίληψιν τοῦ ὑφίστου Θεοῦ, ἐπομένως δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰς τῶν πατριωτικῶν ἀρετῶν τὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Κυρία ἀποστολὴ τοῦ ἔτους 1821 ἦτο ἡ, τε κίνησις καὶ ἡ κατὰ παντὸς κινδύνου συντήρησις τῆς ἐπαναστάσεως, ἔστις καὶ ἐν μικροτέρᾳ περιφερείᾳ. Ἰδοὺ ὅ, τι κατωρθώθη μέγα. Ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἐστερήθη τοῦ ἐνδὲς ἀρχηγοῦ αὐτῆς· ἐὰν ὡς ἐκ τούτου ἤλπισαν καὶ Τοῦρκοι καὶ ἄλλοι τινὲς, καί ται μὴ

Τούρκοι, συνεπῆ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς· ἡ κοινὴ ὁμῶς ἀνάγκη καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν διαφόρων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγῶν, στρατιωτικῶν τε καὶ πολιτικῶν, ὑπὸ τὴν μίαν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς αὐταπαρνήσεως ἐργαζομένων ιδέαν τῆς κοινῆς σωτηρίας, καὶ τὸν ἓνα ἀρχηγὸν ἀνεπλήρωσαν ἐπαξίως καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν φανερῶν καὶ κρυφίων ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος διέψευσαν. Ὡσαύτως, εἴαν ἡ ἐπανάστασις ἀπώλεσεν ἐν μέρει ἐπαρχίας τινὰς κατὰ γῆν, ἐν γένει ὁμῶς ἐκτῆσατο πολλὰ ἠθικὰ καὶ ὕλικά στηρίγματα καὶ πλεονεκτήματα, ἐσωτερικῶς μὲν κυρία γενομένη φρουρίων, πόλεων, ὅπλων, δημοσίων πόρων καὶ πολεμικοῦ πνεύματος, ἐξωτερικῶς δὲ ἀποδόσασα τοῖς μαχομένοις τὴν πολύτιμον κληρονομίαν τοῦ προγονικοῦ ἐνόμματος, ὅπως παραδεδομένου τῇ λήθῃ, καὶ διὰ τῆς προκαλεσθείσης συμπαθείας καὶ πάσης δυνατῆς συνδρομῆς ἐνόσασα τούτους μετὰ τῶν λαῶν τῆς μεγάλης εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας.

Ἐν παντὶ πολέμῳ κατὰ τυραννίας οἱ ἐπαναστάται ῥέπουσι συνήθως εἰς τὰ ἄκρα σφαγῶν ἀδίκων καὶ ὠμοτήτων τῶν μᾶλλον ἀπανθρώπων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπαναστάσει τῆς Ἑλλάδος συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον. Ἐν ᾧ οἱ ἐπαναστάται ἐκηρύχθησαν πολέμοι κατὰ μόνης τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας, οἱ Τούρκοι ἀντεκηρύχθησαν καθ' ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ προσέει καθ' ὅλων τῶν ὁμοδόξων λαῶν, εἰς διαφόρους ἐθνικότητας ἀναγομένων. Ἐπομένως, ἐν ᾧ οἱ ἐπαναστάται ἐπολέμουν μόνους τοὺς ὅπλα φέροντας Τούρκους, οἱ Τούρκοι ἔσφαττον, διήρπαζον καὶ κατέστρεφον καὶ τοὺς μὴ φέροντας ὅπλα ἐκ τῶν Ἑλλήνων, συμπεριλαμβάνοντες μετὰ τούτων καὶ Βουλγάρους καὶ Μαυροβουνίους καὶ Κροάτας καὶ ἄλλους. Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐπασχίλωσαν Τούρκους, ἢ ἐψῆσαν ζῶντας, ἢ ἐβασάνισαν, ἢ ἀπηγχόνισαν αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἐπικαρσίων τῶν πλοίων λόγῳ θριάμβου, ὡς ἐπραττον οἱ Τούρκοι. Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐπώλησαν ἐν πληθούσαις ἀγοραῖς αἰχμαλώτους Τούρκους παντὸς γένους καὶ ἡλικίας, ἢ ἐβίασαν εἰς τὴν ἀλλαξοπιστίαν, ἢ κατήσχυαν δημοτελῶς τὰ ἱερὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν ἠθικὴν, ὡς

ἐπραττον οἱ Τοῦρκοι. Ἰδίως δὲ τὴν μνήμην τῶν ἀδίκων καὶ ἀδιακρίτων σφαγῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀδριανουπόλεως, Θεσσαλονίκης, Κύπρου, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἐν ὀλιγολογίᾳ μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας· τὴν μνήμην τῶν λεγομένων «ρέμπελιῶν» (ὀχλαγωγῶν) Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Κρήτης καὶ τοσούτων ἄλλων τόπων· τὴν μνήμην τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν Κυθωνιῶν καὶ Σαμοθράκης, «οὐδ' ἂν ὁ πᾶς αἰὼν ἐξαλείψειε». Διὰ ταῦτα ἡ ἠθικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῶν τυράννων κρίνεται ἀσύγκριτος· ἡ γενομένη ὁμῶς τῷ 1821 ζημία τῶν Ἑλλήνων, ὕλικῶς μὲν λογιζομένη εἰς κινήτας καὶ ἀκινήτους περιουσίας καταστραφείσας ἐκ τοῦ πυρὸς, δημευθείσας ἢ διαρπαγείσας, ὑπάρχει ἀνυπολόγιστος· ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν θυσιασθέντων παρά τε τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, ὑπερβαίνει ἐν συνόλῳ τοὺς τριακονταχιλιῶς.

Τοιαύτην διέτρεξε κατὰ τὸ 1821 πορείαν ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, ἣν τὸ πρῶτον εἶδον ἡ μὲν διπλωματικὴ Εὐρώπη ὡς μωρὴν, ἐλεεινολογοῦσα αὐτήν, ἡ δ' ὑψηλαύχην Τουρκία ὡς αὐθάδη, φροντίζουσα, ὅπως τιμωρήσῃ αὐτήν. Ἀλλ' ὁ χρόνος καὶ τὰ πράγματα ἀφείλον τὴν πλάνην τῆς πρώτης, καὶ ἐταπείνωσαν τὴν ἀγερωχίαν τῆς δευτέρας.

Σχηματίζουσι τὸν παρόντα τόμον Κεφάλαια δεκατρία ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ ΚΣΤ', συμπληροῦντα τὸ Μέρος Γ', ἥτοι τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος. Ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν πρῶτον, ὃ ἐστὶ τὸ ΙΔ', πραγματεύεται τὰ περὶ οὐδετερότητος τῆς Λουβιάνης, τὰ περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πορείας τῶν διαφόρων μυστικοσυμβουλιῶν, καθὼς καὶ τὰ περὶ τῶν ἀμέσως συγκροτηθεῖσων φιλελληνικῶν ἐταιριῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπορῶμεν ἀληθῶς, ἐν τίνι λόγῳ οἱ πρὸ ἡμῶν γράψαντες οὐδεμίαν ἐπέστησαν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς οὐδετερότητος, ἧς ἀνεῦ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἠπειλεῖτο, μόλις γεννηθεῖσα, τὴν δυστυχῆ τύχην τῶν συγχρόνων ἐπαναστάσεων τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσθρίας. Ἀναγκαιοτέρους δὲ καὶ οὐσιωδεστέρους πολλῶν

ἄλλων θεωρήσαντες ἡμεῖς διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τοὺς λόγους καὶ τὰς συνεπειὰς μιᾶς ἀποφάσεως, ἣτις ἐδέσμευσε τὴν τότε Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἐτίμησε τὴν Εὐρώπην καὶ πρωτίστην ἔδωκε ζωτικότητα εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος, συνετάξαμεν τὸ Κεφάλαιον ΙΔ'. ἀλλ' ὁμολογοῦμεν, ὅτι συνετάξαμεν τοῦτο ἐκ τῶν ἐνόντων ὡς σχεδὸν τι ἀκριβέστερου ἔργου ἐν τῷ μέλλοντι, διότι, καὶ μεθ' ὅσας ἂν ἐνηργήσαμεν καὶ προεκαλέσαμεν ἐρεῦνας ἔσω καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος, οὔτε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Λουιδίανη συνόδου εὗρομεν, οὔτε ἄλλην πρὸς δοθήειαν τῆς προθέσεως ἡμῶν ὕλην ἀρμοδίαν ἐτύχομεν.

Τὸ ἐπόμενον Κεφάλαιον ΙΕ' ἄρχεται τῶν τῆς Κρήτης, συνεχιζόμενον μετὰ τοῦ Κεφαλαίου ΚΔ'. Τῆς νήσου αὐτῆς τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ τὰ ἄλλα πράγματα σχηματίζουσιν ἄνευ ἀμφιβολίας πολὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος μέρος ἐξαίρετον· ἀλλ' ἐξηγήθημεν ἄλλοτε (α), ὅτι «οὐκ εἴμεθα οἱ ἀπανταχοῦ παρόντες», καὶ ἤδη ὁμολογοῦμεν, ὅτι μικρὰν τινα καὶ σποραδικὴν εὐρέθημεν ἔχοντες ὕλην ἰδίαν ὡς πρὸς τὰ τῆς Κρήτης, μὴ δημοσιευθεῖσαν· ἔνεκα δὲ τούτου ἀναρμόδιοι ἐτύχομεν, ὅπως πληρώσωμεν τὰς τυχὸν ἐλλείψεις, ἣ ἐκλυκμίσωμεν διὰ τοῦ πτύου ἰδίων γνώσεων καὶ πείρας τὰ τυχὸν λάθη ἢ παραμορφώσεις ἄλλων. Διὰ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν, καὶ προσέτι διότι ἐστερούμεθα τῶν μέσων, ἵνα συμβουλευθῶμεν τοὺς ἐν Σύρῳ, Μήλῳ καὶ ἀλλαχοῦ γέροντας Κρητας, λείψανα ἔντιμα ἐκ τῶν λαβόντων σπουδαῖον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μέρος, ὡς βάσιν ἐλάβομεν τοὺς πρὸ ἡμῶν γράψαντας Τρικούπην καὶ Κριτοβουλίδην, μικρὰ προσέσαντες καὶ τὰ πολλὰ ἐπὶ τὸ συνοπτικώτερον περιλαβόντες. Καθὼς τοῦ Κριτοβουλίδου, ὡς ἐγνωσμένου Κρητὸς καὶ συναγωνιστοῦ, οὕτω καὶ τοῦ Τρικούπη τὰ περὶ Κρήτης γεγραμμένα εἰσι κυρίως ἔργον Κρητὸς, καὶ ὃ ἐπιληροφόρησαν ἡμᾶς, δοθέν πρὸς αὐτὸν ὡς πρώτη ὕλη· ἀλλ' ἐν πολλοῖς προετιμήσαμεν τὸν Κριτοβουλίδην, ὡς ἐπελθόντα καὶ ἀκριβέστερον ἐξετάσαντα τὰ πράγματα.

(α) Ὅρα ἐν τῇ σελ. μα' τῶν Προλεγόμενων τοῦ τόμου Γ'.

Ἐν τῷ Κεφαλαίῳ ΙΕ' ἐκτίθενται αἱ δυσκολίαι, ὧν ἕνεκα ἐπῆλθε βραδεῖα ἢ κίνησις τῆς Κρήτης, τὰ πρῶτα γενναῖα ἔργα τῶν ὀπλισθέντων Κρητῶν καὶ αἱ κατὰ τῶν ἀόπλων σπαραγματώδεις σφαγαὶ τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ὀχλαγωγῶν Τούρκων τοῦ τόπου. Ἐν δὲ τῷ ΚΔ', κλείοντι τὸ ἔτος 1821, περιλαμβάνονται αἱ σημαντικώτεραι τῆς 6 ἰουλίου καὶ 4 αὐγούστου νίκαι τῶν Κρητῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐκστρατευσάντων δις εἰς τὰ Σφακία, διάφοροι πρεσβεῖαι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην περὶ βοηθειῶν, ἄλλα τε καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ Ἀφεντούλιεφ Κομνηνοῦ. Ἐὰν συνώδευσεν τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν γενναιότητα τῶν Κρητῶν συστηματικότης πολέμου τοιαύτη, οἷα διεῖπεν αὐτὸν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τοῖς λοιποῖς τμήμασι τῆς Ἑλλάδος, ὡς βέβαιον παραδεχόμεθα, ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐ μόνον ἐγενικεύετο ταχέως καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον, ἀλλὰ καὶ ἀκατάβλητος ἐν τῷ μέλλοντι ἀπέβαινε πράγματι, εἰ καὶ οὐδέποτε κατεβλήθη ἦθει, τοσάκις ἀνανεωθείσα κατὰ τὸν αἰῶνα καὶ μετέπειτα.

Τῶν Κρητικῶν ἔπονται τὰ Πελοποννησιακὰ ἀπὸ τοῦ Κεφαλαίου ΙΣΤ', συνεχιζομένου μετὰ τοῦ Κ' καὶ ΚΕ'. Ἡ ἀνωτέρα ἀρχηγία τοῦ Ὑψηλάντου, αἱ διάφοροι μάχαι, ἡ πτώσις φρουρίων, ἡ ἔσφοδος κατὰ τῆς Ναυπλίας, αἱ περὶ τοπικοῦ συστήματος πολιτικαὶ ἔριδες ἐν Βερβένοις καὶ Ζαρακόβῃ, ἡ στάσις κατὰ τῶν προκρίτων, ἡ συγκρότησις τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποτυχία τοῦ Ὑψηλάντου, ἰδοὺ τὰ ἀξιολογώτερα τῶν μέχρι τέλους τοῦ 1821 γεγονότων ἐν τῇ Χερσονήσῳ. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ἐπανάστασις ἔλαβε χαρακτῆρα συστηματικώτερον καὶ διέυθυνσιν κεντρικώτερον ἐκ τῆς παρρουσίας τοῦ Ὑψηλάντου· ἐνεψυχώθη δὲ διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ πνεύματος καὶ τῶν συνδρομῶν, ἠνδριώθη διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Λάλα καὶ τῆς κατοχῆς φρουρίων, καὶ συνετμήθη περιορισθεῖσα ἐν ταῖς πολιορκίαις Πατρῶν, Μεθώνης, Κορώνης καὶ Ναυπλίας.

Τῶν Πελοποννησιακῶν ἀκολουθοῦσι τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Κεφαλαίου ΙΖ', συνεχιζομένου μετὰ τοῦ ΚΒ'.

Ἐὰν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡ ἐπανάστασις συνετμήθη ἐνεργη-
τικῶς, κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν ὁμῶς Ἑλλάδα περιωρίσθη πα-
θητικῶς ἐνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν ὅπλων τῆς Θεσσαλομαγνη-
σίας καὶ Μακεδονίας. Δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ περιορισμὸς
οὗτος προεμήνυνεν ἐτι καταστροφὴν μεγάλην, ἵνα μὴ εἰπωμεν
γενικὴν, εἰ μὴ ἐμεσολάβει ἡ κρίσιμος τῶν Βασιλικῶν μάχη
ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων. Ἐνεκα ταύτης οὐ μόνον ἀνεστά-
λησαν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ
ἐπεβλήθη εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπριλίου καὶ ἔπειτα εἰσβαλόντας
Τούρκους ἡ ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν ἔξοδος. Τὰ δ' ἄλλα πάντα,
ἥτοι αἱ κατὰ τὴν Λεβαδείαν, Λοκρίδα, Εὐβοίαν καὶ Κιθαιρῶνα
μάχαι, ἡ πελοποννησιακὴ βοήθεια, ἡ εἰς Ἀθήνας εἰσόδος τοῦ
Ὁμέρ Βρυῶνου, ἡ ἐπανάληψις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως
Ἀθηνῶν, αἱ γενναῖαι κατ' αὐτῆς ἐφοδοὶ κλπ. θεωρηθεῖτωσαν ὡς
τακτικαί τις τοῦ πολέμου καὶ γεγονότα συνήθη ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ.
Σημειώσεως δὲ ἀξία ἐστὶν ἡ εἰδικὴ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλ-
λάδα καὶ ἐν γένει ἐπαισθητὴ ἀπώλεια δύο ἡρώων, τοῦ μὲν Ἀ-
θνασίου Διάκου ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ δὲ Ἡλίου
Μαυρομιχάλου ὀλίγω μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τῆς
ἐπαναστάσεως, καθ' ὃν καιρὸν οὐδεμία τοιαύτη συνέβη οὔτε
κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οὔτε κατὰ
θάλασσαν. Ἐπαισθητὴ σχετικῶς ἐγένετο καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ
πρώτου ὅπλαρχηγοῦ τῆς Θεσσαλομαγνησίας Βασδέκη καὶ τοῦ
πρώτου ἀρχηγοῦ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ κινήματος Ἐμμανουὴλ
Παπᾶ.

Κατόπιν ἔρχονται τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Κεφα-
λαίου ΙΗ', ὅπερ ἐνοῦται μετὰ τοῦ ΚΓ'. Κύριον πρόσωπον τού-
των παρουσιάζει τὸ Σούλιον, οὗ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην
στεφανοῦσιν ἄλλαι τε πολλαὶ καὶ ἰδίως αἱ τῶν Πέντε Πηγαδίων
μάχαι. Ἀξία ὁμῶς ἰδιαζούσης τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ κρίνεται ἡ
σμηκρίστη αὐτῇ μερὶς τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, οὐ μόνον διότι
ὑπερίσχυεν ἀντιπολεμοῦσα ἀδιακόπως κατὰ μυριάδων ἐχθρῶν,
καὶ τούτων γειτόνων ὡσεπιτοπολὺ καὶ ἐκ τῶν μαχημωτάτων

όντων, ἀλλὰ καὶ διότι πλείστην ἔδειξε σύνεσιν καὶ μεγάλην ἐξήσκησεν ἐπιτηδειότητα, σύρουσα εἰς ἑαυτὴν καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ καὶ τοσούτων Τουρκαλβανῶν ἰσχυρῶν τὰ ὅπλα. Ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ τῆς Ἑλλάδος μέρει ἐπολέμησαν, ἢ οὕτως ἢ ἄλλως, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων Τοῦρκοι κατὰ Τούρκων, οὔτε ἐπολεμήθησαν Τοῦρκοι πολλοὶ ὑπὸ ὀλίγων Ἑλλήνων. Καθ' ἣν σιγμὴν ὅμως οἱ Σουλιῶται προέθεντο, ἵνα συνεχισθῶσι μετὰ τῶν ἐντὸς τοῦ Θυάμου ἐπαρχιῶν διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς Ἀρτης, εἰς ἣν εἰσῆλθον μετὰ τῶν Ἀκαρνανοαιτωλῶν, ἀναγκασθέντες ἐξ ἐναντίας ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ἕωσοῦ ἐνισχυθῶσι διὰ τῆς βοήθειας τῶν Πελοπονησίων, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν τῶν Τουρκαλβανῶν τὴν συμμαχίαν.

Τὰ Κεφάλαια ΙΘ' καὶ ΚΑ' συμπληροῦσι τὰ νησιωτικὰ τοῦ ἔτους 1821, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἐφόδου τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τῆς Σάμου, καὶ φθίνοντα εἰς τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ Κερατείου κόλπου. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ναυτικὴν ἐκστρατείαν τῶν ἐχθρῶν, πολλῶ ἰσχυρωτέραν τῆς πρώτης καὶ ἐπιφοδωτέραν γενομένην, ἐδοκιμάσθη πραγματικῶς περί τε τὴν Σάμον καὶ κατὰ τὴν Ἀχαϊκὴν θάλασσαν, τί δύναται καὶ ἐκ τοῦ συστάδην ὁ ὅλος ἄνισος καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν ὅπλισιν ἑλληνικὸς στόλος. Ὅσα δ' ἂν ἐπράξεν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, παρὰ τὰ μόνον φρουρίαι τινα σιτίσας καὶ τὰ πλοῖα τῆς Οἰάνθης αἰχμαλωτεύσας, οὐδὲν λογίζονται συγκρινόμενα, οὐ μόνον ἐν μέρει πρὸς τὰς ἀτυχίας, οἷας ἔλαβεν περὶ τὴν Σάμον καὶ ἔμπροσθεν τῶν Καλαμῶν καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἀλλ' ἐν γένει πρὸς τὸ διπλοῦν ἐπενεχθὲν ἀποτέλεσμα τῆς ματαιωθείσης ὑποταγῆς τῶν νήσων καὶ τῆς ἀδυνάτου γενομένης συνδρομῆς αὐτοῦ εἰς τὰς κατὰ γῆν συγχρόνους κινήσεις. Παρατηρητέον δὲ μετὰ λύπης σύμπτωσιν τινα περιέργον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Καθὼς ὁ Τοῦρκος ναύαρχος Καρᾶ-Ἀλῆς, ἀναπλέων πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀπεφλέγμαине σκληρῶς κατὰ τῶν Σαμοθρακῶν, καίτοι ὑπηκόων, ἐπὶ προφάσει μὴ ἀποστατήσωσιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀρμοστής Μείτλανδ ἐξεδικήθη ἀπηνῶς κατὰ τῶν Ἑπτανή-

σίῳ, καίτοι ἡρεμούντων, λόγῳ μὲν ὅτι εἰς ἡ δύο Ζακύνθιοι ἐπυροδόλησαν κατὰ στρατιωτῶν, κυρίως δὲ ἵνα ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς δεξιὸς ἐπὶ βοηθήμασι βραχίον.

Τὸ τελευταῖον Κεφάλαιον ΚΣΤ', πολιτικὸν ἔλως, πραγματεύεται περὶ τῶν κατὰ τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον τοπικῶν συστημάτων. Τὰ διατρέξαντα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τριῶν ἐν Ἀμφίσσῃ, Μεσολογγίῳ καὶ Ἀργεὶ συνελεύσεων, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, ὃ παράλληλος τῶν ὁργανισμῶν καὶ τὰ παρόμοιά εἰσιν, ὅτι διὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας τε ἅμα καὶ συντομίας περιγράφομεν. Ἐν ἀγνοίᾳ μᾶλλον, ἢ ἐν γνώσει, παρελείφθησαν πρὸ ἄλλων πολλὰ πολυῶς λόγου περιστάσεις, εἰς οὓς φέρουσαι εὐχ ὀλίγας ἀληθείας· ἀλλ' ἐπιληφθέντες τούτων ἡμεῖς, ὑπ' εὐδενὸς βεβαίως ὠρμήθημεν σκοποῦ ἄλλου, ἢ ὑπὸ μόνου τοῦ καθήκοντος, ὅπερ ἔχομεν ἀναδεχθέντες τὴν περιγραφὴν τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων τοῦ ἀγῶνος.

Δίδοντες δὲ πέρας εἰς τοῦ παρόντος τόμου τὰ προλεγόμενα, ὁμολογοῦμεν κατὰ καθήκον, εἴαν ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην καὶ πρὸς τοὺς λογίους τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν ἐκείνους, οἵτινες ἀποθαρμήτως ἀνεδέχθησαν, οἱ μὲν πλέον, οἱ δὲ ἥττον, τὴν περὶ τῆς συγγραφῆς ἡμῶν κρίσιν καὶ εὐνοϊκὴν σύστασιν, μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ τόμου Γ'. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντίνος Φρεαρίτης καὶ Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ὡς καὶ οἱ συντάκται τοῦ Ἡλίου Παναγιώτης Σοῦτσος, τῆς Ἀνεγέρσεως Γρηγόριος Καμπούρογλου, τῆς Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν Δημήτριος Πανταζῆς (α) καὶ τῆς ἐν Τριπόλει Ἀρκαδίας Θεόδωρος Ρηγόπουλος.

Ἀθήνησι τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1861.

Ι. ΦΙΛΗΜΩΝ.

(α) Ἡ ἐν τῷ ἀπὸ 14 Ἰανουαρίου 1861 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν ἀρξαμένη δι' ΑΡΘΡΟΥ Α', πραγματεία τοῦτου μένει εἰσέτι ἀτελής, μὴ δημοσιευθέντων τῶν ἐπιλείπων ἀρθρῶν. Ἀγνοοῦμεν βεβαίως τοὺς κυρίους τῆς διακοπῆς αὐτῆς λόγους· ἀλλ' ἴσως ὁ καλὸς κἀγαθὸς συμπολίτης ἡμῶν Παναζῆς περιττὴν εἶδε τὴν περαιτέρω δημοσίευσιν τῆς ὅλης πραγματείας αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἔκρινεν, ὁδηγὸν ἔχων τὴν πείραν, καὶ ἔγραψε «... ἱστοροῦμεν δ', ὅτι εἰς τὴν ἀπωτομμένην δαπάνην διὰ τὴν ἐκδοσιν « τοῦ βίου πονήματος θέλει θυσίας (ὁ Ἰωάννης Φιλῆμων) τριακονταετοῦς ἰδρώτος « τὰς πενιχρὰς οἰκονομίαις. Οὐδ' αὖτως δὲ παράδοξον, ὅτι τὰ τέκνα αὐτοῦ ἔσονται ἐπὶ « παλὺν χρόνον ἐκτίοντα πατρικὰ διὰ τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν χρέη, ὅπερ θέλει προσ- « εἶλκῃ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ἣν αὕτη δὲν προσέλη ἀρωγὸς καὶ δὲν προσενέγκῃ τὸς « ζήτους ἐπικουρίαν».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΤΟΜΩ ΤΕΤΑΡΤΩ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

(Συνέχεια τῶν ἐξωτερικῶν.)

Τὸ περὶ ἐπαναστάσεων καὶ Τουρκίας πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.— Ὡσαύτως τὸ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.— Μία φωνὴ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.— Κηρύγματα καὶ σύνοδος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐν Λουβιάνῃ.— Ἑλληνικὸν ζήτημα.— Παραδοχὴ τῆς οὐδετερότητος.— Τακτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.— Ὁμοίως τῆς Αὐστρίας.— Βασιλικοὶ καὶ φιλελεύθεροι ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πόλεμον.— Προγράμματα καὶ συστάσεις κοιμιτάτων ἐν Γερμανίᾳ.— Διευθυντήρια ἑλληνικά ἐν Παρισίοις, Πίσσαις καὶ Ὀδησσῷ.— Περσίας πόλεμος.— Ρωσσίας μεσολάβησις.— Ἐξακολούθησις θυσιῶν, ἐξοριῶν καὶ δημεύσεων ἐν Τουρκίᾳ.— Μεσολάβησις τῆς δυτικῆς διπλωματίας.— Διακοινώσεις Στρατογνώφῃ.— Ἀρνήσεις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας.— Ἀναχώρησις Στρατογνώφῃ.— Προτάσεις τῆς πύλης περὶ συμβιβασμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Κατάστασις τῆς Κρήτης.— Σφακία.— Ἀποστολαὶ Χασάν Ρεῖτς καὶ Βρέξ.— Ὁχλαγωγίαι.— Κουρμουλαί.— Σόκεφισ ἐν Σφακίῳ.— Ἐπαναστάσις.— Συσσωματώσεις διάφοροι.— Χάλης κατὰ Ταμπουρατσή.— Θυσίαι ἐν Κυδωνίᾳ.— Μάχη Πρωτοπαπαδάκη εἰς Σίβαρα.— Διάφοροι ἐπιθέσεις.— Θυσίαι ἐν Ἡρακλείῳ.— Ὡσαύτως ἐν Σιτεῖᾳ.— Ὡσαύτως ἐν Ρυθίμνῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.)

Μάχη Βαστηρᾶ καὶ ἀπώλεια Γ. Πλαπούτα.— Ἀντικατάστασις Δ. Πλαπούτα.— Σκέψις Πελοποννησίων καὶ Ἰονίων.— Ἀποστολὴ Κουτσουράπ ἀγᾶ.— Βεήθεια Ἰουσούρ πασσᾶ.— Μάχη τοῦ Ἀλά.— Ἀποχώρησις τῶν Ἑλλήνων.— Μετάβασις τῶν Ἀλαίων εἰς Πάτρας.— Προγραφαὶ τῆς ἰονικῆς διοικήσεως.— Πτώσις τοῦ φρουρίου Ἐπιδάφρου Λιμηρᾶς.— Συκοφαντίαι κατὰ Γ. Πάνου.— Τὰ ἐν Βερβένῳ μέτρα περὶ τῶν πολιορκιῶν.— Πρώτῃ σύστασις τακτικοῦ καὶ τυπογραφίας παρὰ Δ. Ὑψηλάντου.— Προτάσεις Ὑψηλάντου καὶ προκρίτων περὶ συστήματος.— Διαφωνίαι.— Τακτικὴ Κολοκοτρώνου.— Ἀντιπροτάσεις δευτέραι.— Ἀναχώρησις Ὑψηλάντου.— Στάσις κατὰ προκρίτων.— Μεσολάβησις Κολοκοτρώνου.— Ἀποστολὴ Ἀναγνωσταρᾶ.— Ἰκεταὶ τῶν προκρίτων.— Ἀφῆξις τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν πολιορκίαν Τριπόλεως.— Προτάσεις τούτου πρὸς τοὺς Γούρκους περὶ παραδόσεως.— Ἡθικὸν τοῦ στρατοῦ.— Διχαγῇ Τούρκων.— Ἐγκύκλιος νουθετικῇ.— Τοποθέτησις τῶν σωμάτων.— Θωμάς Γόρδων.—

Χρήσις βομβοβόλων.— Τσπανάκος.— Συμπλοκή ἐν Λιθοβουνοῖς.— Ἐνίσχυσις τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικής.— Μάχη ἐν Γράνα.— Διαταγή τῆς ἡμέρας ὑπὲρ τοῦ Κολοκωτρώνου.— Τέλεια περιορισμός τῆς Τριπόλεως.— Πτώσις τοῦ φρουρίου Πύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.)

Τὰ περὶ Θεσσαλομαγνησίας.— Κατάστασις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ.— Ὀλύμπιοι καὶ Ἀθωνῖται. Βεῦρὰν πασσαῖς. Ἀπώλεια Χάφα καὶ καταστροφή τῶν Βασιλικῶν. Μεταβολὴ Ἀθωϊτῶν. Ἀμνηγανία Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.— Τὰ κατὰ τὴν Βοιωτίαν. Ὀδυσεὺς περὶ Παλάσκα. Εἰσόδος τῶν Ἑλλήνων εἰς Λεβαδείαν. Μέτρα Ὀδυσεῶς. Κατήγοροι καὶ ὑπερασπισταὶ Ὀδυσεῶς. Ἀθώσις παρὰ Ὑψηλάντου. Ἡ μεγάλη ἐν Βασιλικοῖς μάχη καὶ καταστροφή τοῦ Βεῦρὰν πασσαῖ.— Συγκέντρωσις ἐν Δαμάστα. Προσβολὴ κατὰ τοῦ Μεγάλου Γαρδικίου. Κατοχὴ τῆς Πέτρας.— Νίκη Γωβρίνα ἐν Βρυσακίοις. Δευτέρα ἐπίθεσις τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνου. Κινήματα τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου ἐν Εὐβοίᾳ. Βάσις Μαυροβουνιώτης.— Ἐριδες Ἀθηναίων καὶ ἀρχηγία Λιβερίου. Ἐκδρομαὶ τῶν πολιορκουμένων.— Ἐπιδρομὴ τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνου εἰς τὴν Ἀττικὴν. Διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Προσβολαὶ καὶ Δῆμος Ρουμπέσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

(Συνέχεια τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.)

Κίνησις Ἀγράφων καὶ ἀποτυχία.— Κίνησις καὶ καταστροφή Καλαφριτῶν καὶ Συράκου.— Κίνησις Ἀσπροποτάμου καὶ ἀποτυχία.— Ὁμοίως Πάργας.— Τουρκαλβανοὶ καὶ Χειμάρρα. Ἀπόπειρα Ὑψηλάντου. Ἐγκύκλιος Χουρσὶτ πασσαῖ.— Σουλίου διάφοροι μάχαι. Ἀποστολαὶ Ἀλῆ πασσαῖ. Μαυροκορδάτος καὶ Ἀλέξιος Νούτσος. Ἀποστολαὶ Σουλιωτῶν. Μάχη ἐν Πλέσσα. Καταστροφαί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.)

Ἀπόβασις κατὰ τῆς Σάμου καὶ ἀποτυχία τοῦ τουρκικοῦ στόλου.— Ἑλληνικὸς στόλος καὶ διάλυσις τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐλέζογλου.— Κινήματα τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ στόλου.— Αἰγυπτιακὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ.— Ἐπιτροπὴ τῶν ναυτικῶν νήσων.— Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεοφίλος.— Ἐπὶ ἀνδρὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.— Κρίσεις.— Ἐπιθέσεις τῶν Σαμίων κατὰ τῶν Τούρκων τῆς ἀσιατικῆς παραλίας.— Ἀρχιστρατηγία Λυκούργου.— Ἐνέργειαι Χίων καὶ Λεσβίων.— Συνδρομὴ Ὑψηλάντου.— Ἐξοδὸς τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ καὶ σίτισις τῶν φρουρίων Μεθώνης καὶ Κορώνης.— Ἀποτυχία τῆς ἀποβάσεως κατὰ Καλαμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.)

Τὰ μεταξὺ προκρίτων καὶ Ὑψηλάντου.— Τὰ περὶ Θεοδώρου Νέγρου.— Ἀποστολὴ Κωνσταντίνου Καρατσᾶ.— Ἐλευσις Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.— Πρόκλησις αὐτοῦ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Τρικόρυφα.— Ἀποσολὴ πρὸς τοὺς νησιώτας μετὰ Βάμβα καὶ Δεληγιάννου.— Ἐργασίαι τῆς ἐν Ζακύνθῳ συνέλευσεως.— Ἀπεσταλμένοι τῆς Ἀνατολικῆς Σπέρδας πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.—

Πληρεξουσιότης Μαυροκορδάτου. — Πρότασις περί συγχωρεύσεως τῶν ἐπαρχιῶν. — Ὁργανισμός. — Πρότασις τοῦ Ὑψηλάντου. — Μετολάθησις Γερμανοῦ. — Ἀποπονήσις τοῦ Ὑψηλάντου. — Ἐκκλήσεις. — Τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν Τριπόλεως. — Γνώμαι τῶν πολιορκουμένων Τούρκων. — Ἀπορυσσάσεις καὶ κατὰστάσεις τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων. — Ἀπόπειραι ἐμμεσοὶ περί συμβιβασμοῦ. — Ἀπάντησις τῶν πολιορκητῶν. — Βαθμολογίαι καὶ ἀπόφασις περί τῶν λαφύρων. — Ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. — Ἀπόβασις τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Αἰγίου. — Αἱ περί συμβιβασμοῦ συνδιαλέξεις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. — Διαπραγματεύσεις τῶν Ἀλβανῶν. — Σκηναὶ διάφοροι. — Ἀλλοσις τῆς Τριπόλεως. — Ἀναχώρησις τῶν Ἀλβανῶν. — Ἡ πίστις καὶ ἡ τιμιότης τοῦ Κολοκοτρώνου. — Αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου. — Διάλογος Κολοκοτρώνου καὶ Κεχαγιά βεγῆ. — Παρατηρήσεις περί τῆς σφαγῆς. — Ὁμ. περί Ὑψηλάντου, Μαυρομυχάλου καὶ Κολοκοτρώνου. — Ἀποτελέσματα. — Ἐπάνοδος τοῦ Ὑψηλάντου. — Διάλογος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Κιαμῆλ βεγῆ. — Στρατιωτικὰ μέτρα. — Πολιορκία Πατρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.)

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐνώπιον τῶν Πατρῶν. — Καταστροφή τῆς Οἰάνθης. — Ἐκπλευσίς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. — Διάφοροι συγχρούσεις. — Ἡ ἀγγλικὴ διοίκησις τῆς Ἐπτανήσου ὑπὲρ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. — Ἐπάνοδος τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ εἰς τὸ Αἶγαιον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. — Δυστυχήματα τῶν Σαρμοθακῶν. — Ἀπόπειρα τῶν Ψαριανῶν. — Εἰσὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ Βοζάντιον. — Τὰ ἐν-Ζακύνθῳ συμβάντα καὶ αἱ συνέπειαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.)

Ἀθῆναι. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως δευτέρᾳ. Ἐφοδος καὶ κυρίευσις τῆς πρώτης πόλης. Κυρίευσις τῆς δευτέρας πόλης. Διάλογοι Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Στρατιωτικὴ ἀρχηγία Ἀττικῆς. Πρόσκλησις Ἡλίας Μαυρομυχάλου. Νέα ἐφοδος. Ἐπάνοδος τῶν οἰκογενειῶν. — Βουσιτία. Συμπλοκαὶ διάφοροι κατὰ τὸν Κίθαιρῶνα. Ἀπόπειραι πολιτικαὶ πρὸς ὑποταγὴν. Ἐξοδος τοῦ Κισὸς Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμὲρ Βρυώνου ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν. — Εὐβοία. Ἀρχηγία τοῦ Ἡλίας Μαυρομυχάλου. Ἡ ἐν Στύρσις μάχη. Πτώσις καὶ χαρακτὴρ Μαυρομυχάλου. — Μεκιδονία. Ἀποστολὴ περί βοηθείας. Μεταβολὴ τῶν Ἀδωϊτῶν. Θάνατος Ἐμμανουὴλ Παπαῦ. Καταστροφή τῆς Κασάνδρας. Ὑποταγὴ τοῦ Ἀθῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

(Συνέχεια τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.)

Αἱ μάχαι τῶν Πέντε Πηγαδίων, τοῦ Τόσκου καὶ τῶν Δερβιζανῶν. — Εἰσὸς εἰς Ἀρταν. — Ἀποχώρησις τῶν συμμάχων Τυρκαλθανῶν. — Παρατηρήσεις. Ἀνακωχὴ Σουλτατῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

(Συνέχεια τῶν Κρητικῶν.)

Ἐκστρατεία πρώτη κατὰ τῶν Σφακιῶν. — Ἀναζώσις τῆς ἐπαναστάσεως

τῆς Κρήτης. — Ἐκστρατεία δευτέρα κατὰ τῶν Σφακίων καὶ ὁμοία ἀποτυχία. — Ἀρχηγία Ἀφεντούλιεφ. — Ἐσωτερικὴ κατάστασις καὶ ἀποστολαί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.)

Ἀποστολὴ τῶν ἐν Ναυπλίᾳ Τούρκων πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Ἰουσούφ πασσάν. Στίσις τῆς Ναυπλίας. Ἐφοδὸς κατὰ τῆς Ναυπλίας. — Πτώσις τοῦ Ἀκρεκορίνθου. Διανομὴ τῶν λαφύρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

Ἀποστολὴ τοῦ Μαυροκορδάτου κυρία. — Ἡ ἐκ Βουτινῆς προκήρυξις Καρατσᾶ, Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου. — Τὰ μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου. — Ἐργασίαι Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου. — Συνελεύσεις τοπικαὶ ἐν Μεσολογίᾳ καὶ Ἀμφίσσῃ. — Νομοθεσία Νέγρου. — Ὁμοίως Μαυροκορδάτου. — Τὰ μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου. — Ἡ κατὰ τῶν Ὑψηλάντων ἐπίθεσις Ἰγνατίου, Πολυχρονιάδου καὶ Μαυροκορδάτου. — Διάφοροι περὶ συστήματος γνώμαι. — Συνελεύσεις τῶν Πελοποννησίων ἐν Ἀργεῖ. — Τὸ πρακτικὸν αὐτῆς. — Δολοφονία τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου. — Ὁργανισμὸς περὶ Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. — Κρίσεις ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν τριῶν τοπικῶν συνελεύσεων Ἀμφίσσης, Μεσολογίου καὶ Ἀργους. — Σύστασις τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἐν Ἐπιδάφυρ. — Γενικαὶ παρατηρήσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

ΤΑ ΟΥΣΙΩΔΕΣΤΕΡΑ.

Ἀπόσπασμα τῆς ἐν Παρίσις συνθήκης τοῦ 1843.	360
" τῆς ὁμιλίας Γάγγερ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος	363
Ἡ ἐκ Στουτγάρδης προκήρυξις	367
Πρόγραμμα Κρουζίου	368
Ἐπιστολὴ Θεοφίλου πρὸς τὴν Πανελλήνιον Βουλὴν	369
" τοῦ προέδρου τοῦ Χαϊτίου πρὸς τὸν Καραῆν	370
" Βουλευτῶν τινῶν τῆς Ἰσπανίας	373
Ἀναφορὰ τῶν ἐν Ὀδησσῷ Ἑλλήνων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον.	376
Καταστατικὸν τοῦ Διευθυντηρίου Ὀδησσῷ	377
Ἐγκύκλιος	379
Ἐγγράφα	386
Φερμάνιον τῆς ὀθωμανικῆς πύλης	387
Τὸ ἀπὸ 6 ἰουλίου διάγγελμα τοῦ Στρωγανώφφ	
Ἡ " 44 " διακοίνωσις " "	
Ἡ " 49 " ἀπάντησις τῆς πύλης	

Ἡ ἐπίπλαστος ἀρνησιθρησκεία ἐν Κρήτῃ	395
Κατάστασις τῆς Κρήτης πρὸ τοῦ ἀγῶνος	"
Ἡ τύχη τῶν διδασκάλων τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς ἐν Κρήτῃ	399
Κουρμούλαι	400
Πληθυσμὸς τῆς Κρήτης πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτήν	"
Ὁ Τουρκοκρῆς Κασίμ ἀγάς	404
Συνουσιαστικὸν Ὀλυμπίων τῆς Πελοποννήσου	"
Ἐγγραφοὶ τῶν ἐν Στεμνίτῃ Γερουσιαστῶν	402
Ἰωάννης Σεμπρικὸς	403
Προκήρυξις τῆς Ἰονικῆς Κυβερνήσεως κατὰ Μεταξὺ καὶ λοιπῶν	"
Ἐγγραφοὶ Ἀντώνμπεη καὶ Κρεβδαῖ	405
" Π. Μαυρομιχάλου	"
" Δ. Ὑψηλάντου	406
" τοῦ διοικητοῦ Κυθήρων	"
" διάφορα Δ. Ὑψηλάντου	407
" Σ. Χαραλάμπου	409
" Δ. Ὑψηλάντου	440
Τυπογραφεῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει	"
Ἐγγραφοὶ Γερμανοῦ, Ζαήμη κλπ.	444
Ὁ προβληθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὄργανισμός	442
Ὁμοίως ὁ παρὰ τῶν Πελοποννησίων	444
Πληρεξούσιαι	446
Ἐκθεσίς τῶν Πελοποννησίων πρὸς τοὺς Ὑδραίους	"
Ἐγγραφοὶ " " " τὸν Ὑψηλάντην	448
" " " " " " "	"
Κωνσταντῖνος Ἀλεξανδρόπουλος, ἢ ὁ ψευδώνυμος Ὑψηλάντης	449
Ἐγγραφοὶ ὀπλαρχηγῶν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην	420
" Π. Μαυρομιχάλου	"
Διαταγαὶ Ὑψηλάντου	424
Ἐγκύκλιος	422
Ἐπιστολὴ περὶ Γόρδωνος κλπ.	423
Διαταγαὶ Ὑψηλάντου	424
Πιστοποιήσεις τῶν πολιορκητῶν Πύλου	426
" " " " " " "	428
Ἐγκύκλιος Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Ζαγοραίους	430
Ἐγγραφοὶ " " εἰς Βασδέκην	432
Ὑποσχτικὸν Μακεδόνων	433
Ἐγγραφοὶ Μακεδόνων πρὸς Ἐμμανουὴλ Παπαῖ	434
" " Ὑψηλάντου	435
" " Ἀθωϊτῶν	"
" " Διαμαντῇ Ὀλυμπίου	437
" " Ἀθωϊτῶν πρὸς Ὑψηλάντην	"
Ἀπάντησις Ὑψηλάντου	438
Ἐπιστολὴ Ρήγα Μάνθου πρὸς Ἐμ. Παπαῖν	439
Ἐγγραφοὶ Ὑψηλάντου πρὸς Ὀδυσσεά	440
Ἐγκύκλιος " " πρὸς τοὺς Λεβαδειεῖς	444
Ἐπιστολὴ τῶν ἐγκρίτων Γαλαξειδίου	443
" " Ἀθηναίων πρὸς Ὑψηλάντην	444
Ἐγγραφοὶ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Τσάμειων	445
" " " " Χειμαρραίους	446

Μπουγιουρδὶ Χουρσὴτ πασσαῖ	448
Ἐγκύκλιος τοῦ Πατριάρχου Εὐγενίου	449
Βεκήρ Τσογαδόρος καὶ Περβραϊδός	450
Ἐπικλήσεις παρὰ τοῖς Τούρκοις	"
Γράμμα Ἀλῆ πασσαῖ	"
" " τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Τόσκιδας	"
" " Πατρῶνα Μπεῖ κλπ. πρὸς τοὺς Σαμίους	452
" " τῶν κατοίκων Δοματίων	"
Ψήφισμα Σαμίων	453
Συγχαρητικὸν Ὑψηλάντου πρὸς Λυκούργον	"
Ἐπιστολὴ " πρὸς Λιάς Μπεῖν	454
Προσκλητήριο	455
Ἐγγραφὸν Ὑδραίων πρὸς Ὑψηλάντην	"
Ἀποσπασμα ἐπιστολῆς Μαυροκορδάτου	456
Ἐπιστολὴ Ὑψηλάντου πρὸς Ράγγον	457
Παρατηρήσεις περὶ Ὑψηλάντου, Μαυροκορδάτου κλπ.	"
Πρότασις περὶ συστήματος πελοποννησιακοῦ ἐν Ζαχαρόβη	458
Ὁ ἐν Ζαχαρόβη ὀργανισμὸς τῶν Πελοποννησίων	459
Διαταγαὶ Ὑψηλάντου	462
Ἐποποιήσις τοῦ μαρτυρίου τῶν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ Τριπόλεως	464
Ἀποστολὴ Γεωργίου Παγωνοπούλου	"
Γράμμα τῶν ἐν Τριπόλει πρὸς τοὺς πολιορκητάς	"
Ἀπάντησις τῶν πολιορκητῶν	465
Σύμφωνον περὶ τῶν λαφύρων Τριπόλεως	"
Βαθμολογίαι στρατιωτικαὶ	466
Ἀπάντησις Ὑψηλάντου πρὸς Σολιώτην	467
Παρατηρήσεις περὶ Ἀλβανῶν καὶ χαρμελίων Χουρσὴτ πασσαῖ	468
Περὶ Τρασταίων καὶ Λασταίων	469
Περὶ Ἀλῆ Τσεκούρα	"
Περὶ Ἀθανασίου Δαγρέ	"
Διάλογος Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ Κυριακούλη Μαυρομιχάλου	470
Ὀμιλία Βλάκερ περὶ τῶν ἐν Τριπόλει σφαγῶν	"
Γράμμα Χουρσὴτ πασσαῖ πρὸς τὰς αἰχμαλωτευθείσας γυναῖκας αὐτοῦ.	474
Ἐγγραφὸν Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς ἐν Δερβενίοις	473
Περὶ Παναγιώτου Καρατσᾶ	"
Ἐγγραφὸν τῶν ἐφόρων Γαλτζειδίου πρὸς Ἀνδρέαν Λόντον	474
Περὶ Οἰανθένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων πλοίων αὐτῶν	475
Βουγιουρδὶ Σουκιοῦρ βεγῆ πρὸς τοὺς Συμαίους	"
Ἐγκύκλιος Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Νησιώτας	476
Ἐγγραφὸν " πρὸς Μαντισσαρην	479
Ἀποδεικτικὸν τῆς Βουλῆς Ψαρῶν	480
Ἄρνησις Δ. Ρώμα παρασημοφορουμένου	"
Αἱ πολλαὶ νυμφεύσεις τῶν Τούρκων	481
Ἐγγραφὸν Ἀθηναίων πρὸς Ὑψηλάντην κλπ.	"
Περὶ Γεωργίου Ἀθανασιάδου	482
Ἐγγραφὸν Ὑψηλάντου πρὸς Χρῆστον Παλάσκαν	483
" Μουσταφᾶ ἀγᾶ πρὸς τοὺς Δερβινοχωρίους	484
" Μαχμουτ ἐρφένδη " " "	"
Σπαρτιατικὴ γενναιότης Π. Μαυρομιχάλου εἰς τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐ-	485
τοῦ Ἠλία	"

ταύτην ἡγεμόνων, ἀκμάζοντος τοῦ Ναπολέοντος, ἡρνήθησαν δ' ἐπει-
τα, καταβληθέντος τοῦ Ναπολέοντος. Ἄλλ', ὅπως ἂν ἔχη, τοῦ ἀνα-
φύεντος αἰφνης ἑλληνικοῦ ζητήματος ἡ μέλαινα τύχη ἔκειτο εἰς τὰς
χεῖρας τῆς συμμαχίας αὐτῆς, ὡς τῶν τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰβηρίας, εἰ
μὴ ἐμεσολάβουν εὐτυχῶς ἄλλα τε καὶ προηγουμένον τι πρόσφατον
(α). Ἄλλως, τίς ἤλπιζε ποτε, ὅτι, λαμβανομένων κατὰ τῶν ἐπαναστά-
σεων τῆς Εὐρώπης τρομερῶν μέτρων, ἡ ἱερὰ συμμαχία ἔμελλε συγ-
χωρῆσαι τὴν τῆς Ἑλλάδος, τοσαῦτα κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐ-
τῆς ἀνατρέπουσαν πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ συμφέροντα; Τίς ἤλπιζεν,
ὅτι, τοῦ ὀνόματος μόνου τῆς ἐλευθερίας καταπλήσσοντος τοὺς δυνα-
τοὺς τῆς γῆς, ἀδιάφοροι ἤθελον ἰδεῖν οὗτοι ἐπανάστασιν, παραδειγμα-
τιζομένην «τὴν αἱματωμένην χλαμύδα τοῦ Καίσαρος, τὸ μισοσύραν-
»νον τῶν προγόνων καὶ τὴν μίμησιν τῶν ἄλλων ἐθνῶν; (β)»

Ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς καὶ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας, καίτοι μὴ συμ-
περιλαμβανομένης ἔτι ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ συλλόγῳ, παρεδέχετο καὶ
τῷ 1821, ὡς καὶ τῷ 1854, ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς ἰσορροπίας, ἐν
γένει μὲν μετὰ τὴν Ἀρκτου καὶ Δύσεως, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν μεγά-
λων δυτικῶν δυνάμεων. Τούτου δεδομένου, ἐπόμενον ἦτο, ὅπως ἡ
ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος θεωρηθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀνατρέπουσα
τὴν ἰσορροπίαν αὐτὴν, καὶ εὗρεθῇ κατέναντι δύο πολεμίων, τῆς τουρ-
κικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.

Παρὰ τὸ γενικὸν δόγμα τῆς ἰσορροπίας, σοβαρώταται ἄλλαι διη-
γέρθησαν κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπόνοιαι, ὑποληφθείσης
ὡς ἔργου εἰσηγήσεων ἐξωτερικῶν, ἢ ὡς κλάδου τῶν συγχρόνων ἐν τῇ
Δύσει ἐπαναστατικῶν ἐταιριῶν. Ἐπομένως ἡ ἀναγεννωμένη ἑλληνι-
κὴ ἐθνικότης ἐλογίσθη ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ τουρκικοῦ
κράτους, ἡ ἀφετηρία τοῦ θριάμβου τοῦ ἐπανάστατικοῦ πνεύματος
τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, τὸ πλήρωμα τῶν περὶ Τουρκίας πατροπαρα-
δότων σχεδίων τῆς Ρωσσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορρο-
πίας. Οὐδεμιᾶς ἀποδιδομένης τοῖς Ἑλλησιν ἐθνικῆς ὀντότητος, οὐ-
δεμιᾶς παρὰδόσεως, οὐδενὸς ἠθικοῦ αἰσθήματος, αἱ πολιτικαὶ αὗται
ὑπόνοιαι τὸ ἐξαγόμενον ἦσαν ἐνὸς παρελθόντος, καθ' ὅσον ἀπέβλε-
πον τὴν Ρωσσίαν, καὶ ἐνὸς παρόντος, καθ' ὅσον ὡς πρώτη ἀρχὴ καὶ
βάσις τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ταραχῶν ἐθεωρεῖτο τὸ κατὰ τὴν Δύ-
σιν φιλελεύθερον πνεῦμα.

Ἐπεβάρυνον οὕτω τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μάλιστα ἀρξάμενον, οὐ μόν-

νὸν ὁ τουρκισμὸς, ὡς ἀντιμαχόμενον μέρος, καὶ ὁ δυτικισμὸς, ὡς πολιτικὴ στάθμη, ἀλλὰ καὶ ὁ βῶσσις καὶ ὁ καρβοναρισμὸς, ὡς ἐνοχοποίησις. Τί ἄρα, λέγομεν καὶ ἤδη, ὑπῆρχε κοινὸν μεταξὺ καρβοναρισμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ, ὅτε ὁ μὲν καρβοναρισμὸς, νεογέννητον ὦν πολιτικὸν σύστημα ἐλευθεροφρόνων, ἐκεκλήρυκτο κατὰ τοῦ μοναρχικοῦ στοιχείου, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς, οὔτε νεόμορφόν τι φαινόμενον ὦν, οὔτε περὶ ἀρχῶν πολιτικῶν διαφερόμενος, ἀπ' αἰῶνων ἐμάχετο κατὰ τῆς φρικώδους τυραννίας τῶν βαρβάρων, περιοδικῶς μὲν δι' ἐπαναστάσεων, διαρκῶς δὲ διὰ τῶν γνωστῶν «καπετανάτων» καὶ διὰ τῶν ἐνόπλων τῶν ὁρέων; Καὶ ὅμως ὀνόματι καὶ ἐννοίᾳ ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐχρωματίσθη ὡς «κακὴ ἑξέλιξις ἐπιχειρήματα καρβοναρισμοῦ, ὡς ἀποστασία κατὰ ἐξουσίας τοῦ μόνου, ὡς νεωτερισμὸς ἐναντίον τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κληρονομιάτων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας». Ἀποστάται καὶ νεωτερίζονται οἱ Ἕλληνες! ἐν ᾧ καιρῷ δορυβάται διατελοῦντες ὑπὸ τοὺς Τούρκους, οὔτε ὠρίσθησαν ποτε πίστιν ὑπηκόου, οὔτε δικαίωμα πολίτου καὶ ὑπεράσπισιν νόμων ἔχαιρον. Κακὴ ἑξέλιξις οἱ Ἕλληνες! ἐν ᾧ καιρῷ ἠγωνίζοντο δικαιωματικῶς, ἵνα ἀποκτήσωσιν ἐλευθερίαν καὶ ἐθνικὴν ὑπαρξίν· ἐν ᾧ καιρῷ οὐδέποτε ἐφαντάσθη τις κακὴ ἑξέλιξις τὸ Ἰσπανικὸν ἔθνος, διότι ἀποτείναντες τὸν ζυγὸν τῶν Ἀράβων, ἡ κατεδίκασεν ὡς ἀντάρτας τοὺς Πορτογάλλους καὶ Ὀλλανδοὺς, διότι ἀπεφορτίσθησαν τὸν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ἐστιγμάτισεν ἀνήθικον τὴν Ἀμερικὴν, διότι ἀπέκτησεν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ἄλλως δὲ, ποῦ ὑφίστατο τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἠνάγκαζεν ὑπὸ τὸν ἀνδραποδισμόν ἑκατομύρια ἀνθρώπων;

Ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης συνεκροτεῖτο ἐν τῇ Λουβιάνῃ τὸ ὑπέρτατον δικαστήριον τῶν ἡγεμόνων πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κινήσεων ἐν ὠπαϊκῶν ἐπαναστάσεων. Ἐν τῷ δεστίῳ τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ περιελήφθη καὶ ἡ ἑλληνική, ἡ δὲ κατηγορία ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἀπηγγέλη πνεῦμα καὶ μεθ' ὅλην, ὡς εἴπομεν, τὴν ὑφισταμένην διάστασιν ταύτης πρὸς τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐπαναστάσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, μόνους ἀναγνωρίζων Τούρκους ὑπηκόους, ἐσυκοφάντει τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀποστάτας, ὥσπερ ὠπλίσθησαν οὗτοι, ὅπως ἀνατρέψωσι νενομισμένον τι πολίτευμα καὶ νεωτερίσωσι. Ὁ αὐτὸς διέσυρε τοὺς ὡς παρέχοντας πράγματα τῇ Εὐρώπῃ, ἐὰν ἐλευθερωθῶσιν, ὥσπερ οἱ μὲν νέοι Ἕλληνες ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὸν πληθυσμὸν, τὴν παιδείαν, τὰς τέχνας καὶ τὰ πλούτη, ἡ δὲ πρὸς τὴν πικρομένην

Εὐρώπη ἡ Εὐρώπη τῶν ἀρχαίων αἰώνων. Ἀλλὰ, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐλευθερούμενοι ἠδύναντο ἔχειν μετὰ παρέλευσιν αἰώνων βάρος τι ἐπὶ τῆς ἀστάτου στάθμης τῆς πολιτικῆς, ἥτο ἄρα γε τοῦτο ἀποχρῶν λόγος, ἵνα καταισχύνηται ἡ θρησκεία καὶ ἐξανδραποδίζεται διὰ παντός ἡ ἀνθρωπότης; Συμφώνως μετὰ τοῦ Φραγκίσκου καὶ ὁ πρωθυπουργὸς αὐτοῦ Μετερνίχ μετὰ πλείονος ἡγόρευε σπουδαιότητος ὑπὲρ μιᾶς ἐξουσίας, τῆς τουρκικῆς, μεγαλυθείας ἀπὸ τῶν ἀρπαγῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βιαίας ἀλλαθορησκείας τῶν Χριστιανῶν, καὶ κεκρυγμένης κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν φώτων, κατὰ παντός ὁσίου καὶ δικαίου.

Ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, εἰ καὶ οἱ πάντες ἀντριχίζον διὰ τὰς συμφορὰς, αἵτινες κατεβάρυνον ἑκατομύρια Χριστιανῶν, ἡ κοινὴ γνώμη διήρητο, καὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀνεφαίνοντο ἄνθρωποι, λίαν εὐυπόλητοι ἄλλως, παραλογιζόμενοι ἐντελῶς καὶ αὐτῶν ἀφιστάμενοι τῶν ἀπλουστέρων τῆς ὑγιοῦς πολιτικῆς γνώσεων. Θεωρητικοὶ νόες, δύσκολοι ὅπως ἐννοήσωσι μέγα τι συμβάν ἄνευ ὑποκεκρυμμένων συνδυασμῶν, ὑπέθετον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν βαρβάρων Μουσουλμάνων ὡς μίαν ὥραϊαν πρόφασιν βωσσικῆς φιλοδοξίας· ὑπέθετον ἐπομένως τὴν Ῥωσσίαν μεθεξέουσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων διὰ τῆς κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς πύλης· ὑπέθετον τέλος πάντων ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς τὴν κυρίευσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ τινῶν ἐπαρχιῶν τοῦλάχιστον. Ἰδοὺ τὰ ζητήματα, ἅπερ ἔλυεν ἕκαστος κατ' ἴδιον τρόπον, ἐν ᾧ τὸ μέλλον ἐκαλύπτετο καὶ διὰ τοῦς μᾶλλον ἐνδιαφερομένους ἐκ τῶν ζητημάτων τούτων. Μία τότε, εἰ καὶ ἀσθενῶς, ὑψώθη φωνὴ ἐκ τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ἀχιλλεὺς Δε Ζουφροά, καὶ θέσιν κατέχων ὑψηλὴν καὶ πάντοτε αἰσθανόμενος κατὰ πολὺ ἐπὶ τῇ ὀδυνηρᾷ καταστάσει τῶν Ἑλλήνων τυραννουμένων, ἔγραψε πρὸς τοὺς συνηγμένους ἐν Λουβιάνη ἡγεμόνας προσπαθήσας, ἵνα μετριάσῃ τὰς ἐντυπώσεις, ἃς ἐπήνεγκεν ἡ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀγγελία ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν· ἔκτοτε δ' οὗτος ἐξέφρασε ζωηροτάτους φόβους περὶ τῶν ἐπαπειλούντων τοὺς Ἕλληνας ἄκρων δυστυχημάτων, ὡς διαφερομένους πρὸς ἡγεμόνα φανατικόν, πεπληρωμένον ἐξημέμων ἰδεῶν καὶ φλεγόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα παλινρθῶσιν διὰ τοῦ ξίφους τὴν θρησκείαν, ἣν τὸ ξίφος τοῦ Μωχάμεθ ἐθεμελίωσε. Ἐκτοτε θεωρῶν οὗτος, ὅτι οἱ κατοικοῦντες τὴν Τουρκίαν

χριστιανικοὶ λαοὶ μόνον σημεῖον ἐνώσεως δυνατόν ἔχουσι τὸν Σταυρὸν, προεῖπεν, ὅτι ὁ πόλεμος αὐτῶν καταστήσεται θρησκευτικὸς, πόλεμος ἐξοντώσεως. Τέλος δὲ πάντων, συνιστῶν ὁ Ζουφροά τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὡς ἄξιον, ἵνα διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον ὕλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, «*Μὴ λησμοιῇτε, εἶπεν, διὰ τὸ αἷμα, τὸ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην χυρόμενον ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, ἐστὶν αἷμα χριστιανικόν, καὶ οἱ χύοντες αὐτὸ εἰσι βάρβαροι*».

Καὶ ἄλλη συγχρόνως ὑψώθη φωνὴ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ. «*Ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος (ἔγραφέ τις ἐφημερίδος,) οὐδένα πλέον παρέχει ἡμῖν φόβον ἐξ ἐκείνων, δι' οὓς πρὸ εἴκοσι ἐτῶν ἠυχόμεθα καὶ ἡγωνιζόμεθα ὑπὲρ τῶν Τούρκων. . . Ἐξ ἐναντίας τὰ πάντα διδούσιν ἡμῖν ἐλπίδας ἰσχυράς, ὅτι τὴν ἀδράνειαν καὶ ἀβελτηρίαν τῶν Τούρκων διαδεχθήσονται δραστηριότης καὶ ἐνέργεια, αἱ χαρακτηρίζουσαι τὴν παλιγγενεσίαν τῶν ἐθνῶν. . . Ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος ὑπισχνεῖται εὐδαιμονίαν μεγάλην εἰς τὸ ἐθνικὸν ἐμπόριον. Ἐὰν κατορθώσῃ ὁ τόπος αὐτὸς νομοθεσίαν συνετὴν καὶ διοίκησιν σοφὴν, ὑψωθήσεται εἰς ἄκρον βαθμὸν ἐσωτερικῆς εὐδαιμονίας, καὶ ἐπιβροῇ ἐξ ἑπείσῃμον ἐν ταῖς μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας σχέσεσιν, ἀκολούθως δὲ καὶ ἐν ἐκείναις τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀφρικῆς. Αἱ σχέσεις δὲ αὗται ἀποτελέσουσιν ἔργα μεγάλα, ἐν οἷς νοοῦμεν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦς πολλῶν ἐθνῶν. . . Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος θέλει εἶσθαι ἐποχὴ τις ὠφελιμωτάτη δι' ὅλους τοὺς φίλους τῶν φῶτων καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἐθνῶν, νέα πηγὴ ἀνοικομένη εἰς τὴν φιλοτεχνίαν καὶ εἰς ἐπικερδῆ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐμπορίου».*

Ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἀπεκλείετο τότε τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης, ὡς μὴ χριστιανική, ἀπ' οὗ ἄπαξ οἱ σύμμαχοι Χριστιανοὶ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας ὡμολόγησαν διὰ τοῦ ἄρθρου β' τῆς ἐν Παρισίοις συνθήκης τοῦ 1815 «*κύριον βασιλεῖα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν*» (α). Καὶ ἐν τοσοῦτῳ παρὰ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, μικρῶν ἢ μεγάλων, αἱ τοιαῦται ὁμολογίαι ἀπέβησαν λέξεις κεναὶ σημασίας πρακτικῆς, μέσα ἀπλᾶ πρὸς ἀποφυγὴν ἐπικειμένου κινδύνου, οὐδὲν ἥτον ἢ ἐμπαιγμὸς συνήθης θείων καὶ ἀνθρωπίνων. Τοῦ ἐμπαιγμοῦ τούτου μαρτύριον ἀδιαφιλονείκητον ἔδωκε σὺν τοῖς ἄλλοις αὐτῇ ἡ συμμαχία, εἰ καὶ ἱερὰ ἐπιτελεσθεῖτο, ἀντικηρύξασα μετὰ τὸν πα-

ρελθόντα ἐκ τῶν γαλλικῶν λεγεώνων κίνδυνον καὶ τὴν ἐκρηξίν τῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἐπαναστάσεων, ὡς κυρίας ἀρχὰς ἐαυτῆς «τὴν ἀναλλοιώτως διατήρησιν τῶν καθεστῶτων ΠΑΝΤΟΣ κράτους, ὅς ὈΙΟΝΔΗΠΟΤΕ ἀν διατελῇ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ σύμβολον, καὶ τὴν παραδοχὴν τῶν ἐν αὐτῷ τῷ κράτει πολιτικῶν μεταβολῶν τότε μόνον, ὅτε αὐταὶ ἐνηργοῦντο διὰ τῆς ΑΥΘΟΡΜΗΤΟΥ ΘΕΛΗΣΕΩΣ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ». Οὐδέποτε ἴσως εἶδεν ὁ κόσμος ἀνιερώτερον δόγμα, ἀντιχριστιανικώτερον ἅμα καὶ ἀλογώτερον κήρυγμα ἄλλο. Τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πολιτικῆς ἀντικατέστησαν ἤδη τὰ συμφέροντα τῶν μυστικοσυμβουλίων, ἥτις ἡ παλαιὰ ἐθνικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντεῦθεν λησμονοῦσα τὸ παρελθόν, καὶ τοῦτο ὀλιγοχρόνιον ἔτι, καὶ γενικεύουσα τὴν ἐπιρροὴν τῆς συνθήκης τοῦ 1815 ἐπὶ πιστῶν καὶ ἀπίστων, ἡ πλειονοψηφία τῆς συμμαχίας ἀνεγνώριζε διὰ τῶν ἀνωτέρω περιληπτικῶν ἐκφράσεων νόμιμον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀσεβοῦς σουλτάνου, καὶ τὸν ἀλλόθρησκον τύραννον δικαστὴν ἀπεφαίνεται αὐθαίρετον τῆς καταστάσεως καὶ τῶν παραπόνων τῶν τυραννουμένων Χριστιανῶν. Δι' ἄλλων δὲ λέξεων, συνεθρονίζετο ὁ Μωχάμεθ καὶ ἐπισήμως μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ κεφαλῆς χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ δι' ἐνὸς μονογραμμάτου ἐξηλείφετο πᾶσα διαφορὰ ὀρθοσκευτικῆ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ βερβαρότητος, ἀληθείας καὶ ψεύδους. Ἰδοὺ, ἐπὶ τὸ πραγματικώτερον, ἡ δολοφόνος τεθεῖσα παγὶς κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ἀπὸ μερικῆς κατὰ τὰς ἀρκτῶας Ἡγεμονείας προήχθη γενικωτέρα κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας! Ἰδοὺ ἡ ἐκ διαμέτρου ἐναντία διαφορὰ τῆς παρούσης διὰ τὴν γενικὴν εἰρήνην εὐρωπαϊκῆς συμμαχίας πρὸς τὴν παλαιὰν τοῦ Ἑρρίκου Δ'! Ἐκεῖνη μὲν ὑπερησπίζετο τὰ χριστιανικά ἔθνη κατὰ τῶν Τούρκων, τῶν Τατάρων καὶ ὅλων τῶν ἀλλοπίστων· αὕτη δὲ ἐθέσπιζε καὶ ἐνήργει ὑπὲρ τῶν Τούρκων, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν κατέσφαττον τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐβεβήλουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἄλλ' ὅμως ἡγνῶει, ὅ,τι ἐποίει, ἡ δυσμενὴς διπλωματία. Τύχη ἀγαθὴ ἀντιπροσωπεύετο ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Λουβιάνης ἐν γένει μὲν τὸ ἀνατολικὸν πνεῦμα διὰ τοῦ Ῥώσσου αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἰδίᾳ δὲ ὁ ἑλληνισμὸς διὰ τοῦ Ἑλλήνος ὑπουργοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου. Ὅλως δὲ, κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος συνειμάχουν ὑπὲρ τοῦ γράμματος τῆς συνθήκης τοῦ 1815 προ-

αιρέσεις ἔθνικαὶ καὶ συμφέροντα ἴδια. Ἡ ταυτότης τῆς θρησκείας, εἰ μὴ εἶχεν ἐν τῇ Δύσει ἐπιβροήν εὐεργετικὴν ὡς πρὸς τὰ κινήματα τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, ὑπερτέρει ὅμως ἐν τῇ Ἀρκτῷ πάσης ἄλλης σκέψεως ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Οἷον οἱ Ἕλληνες, τοιοῦτο καὶ οἱ Ῥώσσοι ἔπνεον μίσος ἄσπονδον κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ πρῶτοι ὡς τυραννόμενοι, καὶ οἱ δεύτεροι ὡς θεωροῦντες αὐτοὺς ἀντιχρίστους καὶ βεβήλους. Ἄν δ' ὁμολόγηται ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, ὅτι τὸ κατὰ τῆς Τουρκίας πνεῦμα τῶν Ῥώσσω ὠδήγει ἡ ἀνάγκη τῆς κατακτήσεως μέρους ταύτης πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιδῶν τῆς ἀπεράντου αὐτῶν αὐτοκρατορίας· οὐχ ἥττον ὑπῆρχεν ἀληθές, ὅτι καὶ Ἕλληνες καὶ Ῥώσσοι ἀμοιβαίον εὕρισκον τὸ συμφέρον ἑαυτῶν, οἱ μὲν ἐν ταῖς εὐνοϊκαῖς διαθέσεσι δυνάμειος κραταιάς, τῆς Ῥωσσίας, οἱ δὲ ἐν ταῖς ἐσωτερικοῖς διασπαραγμαῖς τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τῆς Τουρκίας. Ὑπὸ τῶν αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐμπνεόμενος θρησκευτικῶν αἰσθημάτων, ὡς Χριστιανὸς ἐρθόδοξος, καὶ μετ' αὐτῶν τὸ πολιτικὸν τῆς Ῥωσσίας συμφέρον ἐνόων, ὡς αὐτοκράτωρ Ῥώσσης, θεώρει τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν τεθειμένην ἐκτὸς τῆς ἀρμοδιότητος τῶν ἐνεργητικῶν μέτρων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, οὐδενὸς ὑπάρχοντος προηγουμένου δεσμοῦ, τὴν δ' ἐγερθεῖσαν ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν ὡς λογαριασμὸν ἴδιον τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε καὶ ἐπὶ τοῦ 1769 συνέβη.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, οὐτινος ἡ ἀγαθὴ καρδίᾳ οὐδόλως ἡμφισβητήθη πώποτε, ἐδείχθη αἰσθανόμενος, οἷας εἶχε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑποχρεώσεις ἠθικὰς, τοσαῦτα παθοῦσαν πρὶν καὶ ἐγκαρδίως ἠνωμένην μετὰ τῶν ὁμοδόξων τῆς Ἀρκτοῦ. Οὕτως ὁ Καποδίστριας, καὶ ὅσα ἂν εἶχε καθήκοντα ὡς ὑπουργὸς δυνάμειος ξένης, ἠσθάνετο, ὅ,τι ὤφειλε τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὡς Ἕλλην. Ἐπὶ δὲ τούτοις, ὅποια ἂν ἦσαν αἱ σκέψεις περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος καὶ ἡ τότε πολιτικὴ θέσις τῆς πκλινορθώτου βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ ΙΖ', πλείστοι καὶ ἰσχυροὶ λόγοι προσήγγιζον τὴν γαλλικὴν διπλωματίαν πρὸς τὴν ῥωσσικὴν· ὁ δ' ἀκριβὲς νοῦς, ἡ εὐθύτης καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Σχιατωβριάνδου, φίλου καὶ ἐπαινέτου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, προσετίθεντο ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ὡς ζητήματος δικαιοσύνης, πολιτισμοῦ καὶ φιλανθρωπίας, καὶ μολονότι, πρεσβείων τότε ἐν Βερολίνῳ, ἀπέτυχε ζητήσας παρὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τὴν ἄδειαν, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Λουβιάνην. Ἐντεῦθεν

ἐν μὲν τῇ Δουβιάνῃ, ἄλλων ἀρνούμενων τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικότητα, ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἐναντίας ὡμολόγει αὐτήν· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει, καθ' ὃν καιρὸν ἡ δυτικὴ διπλωματία ψυχρὰ ἐβλεπε τὰ ἀπειρα θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος, καὶ ψυχροτέρα ἔλεγεν, ὡς ἄλλος Σύλλας, *ἀθλοὶοί τινες τιμωροῦνται*, ἡ ῥωσικὴ ἐξ ἐναντίας παντὶ τρόπῳ ἐβοήθει καὶ διεμαρτύρετο ὑπὲρ τῶν ἀθῶων, ὡς ἐξηγηθησόμεθα.

Γνωματεύων λοιπὸν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως, καὶ παραδειγματιζόμενος τὴν προηγηθεῖσαν οὐδετερότητα ἑαυτοῦ εἰς τὰς ταραχὰς τῶν Ἡγεμονειῶν, προέτεινεν ὡς μόνον ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἡγεμόνας καθῆκον τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὑπῆρχε ποτε τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὅπως, καὶ ἀνευ προηγουμένων δεσμῶν, ἐνοπλισθῇ αὐθόρμητος ἡ ἱερὰ συμμαχία κατὰ τῶν Ἑλλήνων; Ἐπειδὴ δ' ἔφερεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πρωτοβουλίαν κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, διὰ τοῦτο ἡ μὲν Πρωσσία ἠκολούθησεν, ἡ δὲ Αὐστρία, ἐξῴθεν δὲ καὶ ἡ Ἀγγλία, ὑπεχώρησαν. Ὑπεχώρησεν ἡ Αὐστρία, οὐ μόνον διότι ἐμειονοψήφησεν, ἀλλὰ καὶ δι' ἣν εἶχε πρωτίστην ἀνάγκην τῆς συμφωνίας καὶ συνδρομῆς τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰ ἰταλικά πράγματα, ὅτε ἡ Γαλλία, εἰ καὶ ὑπῆρχεν ἤδη ἐν παθητικῇ καταστάσει, μὴ ἀποτελοῦσα μέρος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ἀλλ' ὡς δυνάμεις πάντοτε μεγάλην, ἐθεωρεῖτο ἐναντία τῆς ἐπιρροῆς τῶν αὐστριακῶν ὅπλων, ἐκτεινομένης μέχρι τῶν Ἀλπεων, μεθ' ὧν ἐγεινίαζε. Ὑπεχώρησεν ἡ Ἀγγλία ὡσαύτως, εἰ καὶ ἔμμεσον δι' ἀλληλογραφίας ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, διότι, καθὼς ἡ Αὐστρία ἤθελε τὴν Ῥωσσίαν κατὰ τῆς Ἰταλίας, οὕτω καὶ αὕτη ἤθελε τὴν Αὐστροίαν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἐνεκα δὲ τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις αὗται ἱκανοποιήθησαν διὰ τοῦ ἀκολούθου κηρύγματος τῆς 30 ἀπριλίου (12 μαΐου) α. . . *Οἱ ἡγεμόνες . . . σεβόμενοι τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν πάσης κομιῆς ἐξουσίας, θεώρησαν ὡς κομίμῳς μὴ οὔσαν καὶ ἐναντίαν τῶν ἀρχῶν, ὡς θεμελιοῦ τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς Εὐρώπης, πᾶσαν ἀξιουμένην μετὰ τὰ ῥύθμισιν, ἐνεργουμένην διὰ τῆς ἐπανάστασεως καὶ τῆς καθαρᾶς ἰσχύος. Κατὰ τὴν διακήρυξιν ταύτην ἐτήρησαν πρὸς τε τὰ νερ Νεαπόλει συμβάρτα, τὰ ἐν Πεδεμοντίῳ, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνα*

»ἔτι, ἅτινα, καίτοι ὑπὸ περιστάσεις πολλὰ διαφόρους, ἀλλὰ διὰ
 »συνδυασμῶν ἐπίσης ἐγκληματικῶν, παρέδωκαν πρὸ μικροῦ τὸ ἀ-
 »νάτολικόν τῆς Εὐρώπης μέρος εἰς ταραχὰς ἀνυπολόγιστους...»
 Οὕτως ἀντὶ πραγματικῆς ἐπεμβάσεως περιορίσθη ἡ ἱερὰ συμμαχία
 εἰς ἀποκηρύξεις πόρρω. Ὁφελήθη δὲ μάλιστα, ὀφείλει τις εἰπεῖν, τὸ
 ἑλληνικὸν ζήτημα, διαχωρισθὲν ἀπὸ τοῦ ἰταλικοῦ καὶ ἰσπανικοῦ,
 διότι ὡμολογήθησαν ἤδη «πολλὰ διάφοροι αἱ περιστάσεις», ἀφ' ὧν
 προέκυψε τοῦτο.

Καλύπτονται ἔτι ὑπὸ τὸ σκότος τοῦ ἀποβρήτου τὰ πρακτικὰ τῆς
 ἐν Λουβιάνῃ πολιτικῆς συνόδου τῶν ἡγεμόνων· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωτέ-
 ρω περικοπῆς ὑποδείκνυται ἡ πάλη, ἥτις ἐγένετο, καὶ ἡ φροντίς,
 ἥτις κατεβλήθη, ὅπως συμπεριληφθῇ ἐν τῇ αὐτῇ τῶν ἐσπερίων ἐπα-
 ναστάσεων κατηγορίᾳ καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος. Ὡς φαίνεται δὲ, τὰ πράγ-
 ματα ταῦτα τοῦ 1821 καὶ αἱ μεγάλαι ἐπελθούσαι συνέπειαι κατὰ
 τῆς ἀκεραιότητος τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐγένοντο ὁ πρόδρομος τῆς
 συνθήκης τοῦ 1856. Ὅπου, ἰσχυροῦσης τῆς Ῥωσσίας, ἀπεκλείσθη
 τοῦ κύκλου τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων ὁ σουλτάνος, ὡς ἀσεβής· ἐ-
 κεί, ῥυμουλκουμένης μετὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον τῆς Ῥωσσίας, ἀ-
 νεκηρύχθη οὗτος ἀδελφὸς καὶ μέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, τε-
 θεὶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ δημοσίου δικαίου. Ἀλλὰ γεννᾶται ἐνταῦθα
 τὸ ζήτημα, τίνες ἄρα τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων τῶν δύο ἐποχῶν ἐ-
 σεβάσθησαν μᾶλλον ἑαυτοὺς, οἱ τοῦ 1815 ἢ οἱ τοῦ 1856; Ὅπό-
 σω ἐνόητε δεσπόζει ἐν τοῖς βουλευμασι τῶν ἡγεμόνων ἡ πολιτικὴ
 θρησκεία τῶν συμφερόντων, τὸν χριστιανισμὸν ἔχουσα πράγματι ση-
 μαίαν ἑτεροπλανῇ καὶ παίγιον φαντασίας!

Ἡ παραδοχὴ τῆς οὐδετερότητος ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα
 παρώργισε μὲν πλείστους, ἐγένετο ὅμως σωτήριος ἐπὶ τῆς πρώτης ἐ-
 ποχῆς ταύτης. Ἡ κατὰ τὸ 1854 στρατιωτικὴ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας
 ἐπέμβασις οὐδεμίαν, ἢ μικράν, ἔκαμεν ἐντύπωσιν παρὰ τοῖς Ἕλλη-
 σι τοιαύτης ὅμως ἐπεμβάσεως τὸ ἄκουσμα μόνον παρέλυε τὴν ἑλ-
 ληνικὴν ἐπανάστασιν τῷ 1821, πρὶν ἢ γίνῃ χρῆσις ὅπλων. Ἡ οὐ-
 δετερότης ἄρα τῆς Λουβιάνης ἐδόθη ὡς τὸ πρῶτον σημεῖον τῆς ἀνα-
 γνωρίσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἐγένετο ὁ ἀρβᾶθὸν τοῦ ἐν Πε-
 τρουπόλει πρωτοκόλλου τοῦ 1826 καὶ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνθήκης τοῦ
 1827, ἀφ' ὧν, ὡς καὶ ἐκ τῆς συνδρομῆς ἐτέρων ἰσχυρῶν περιστά-
 σεων, παρήχθη ἡ ὁριστικὴ περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ βασιλείας συνθή-

κη τοῦ 1832. Ἡ οὐδετερότης αὕτη θεωρεῖται τόσῳ μᾶλλον ἀξιο-
θαύμαστος, ὅσῳ ἡ ἱερὰ συμμαχία ἀπέβλεπε τὴν κατάθλιψιν παντὸς
δημαγωγικοῦ κινήματος, τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκτυλίξεως τοῦ ἀνθρω-
πίνου πνεύματος καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τὸν παλαιὸν
ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς δεισιδαιμονίας.

Ἦτο δὲ ἡ οὐδετερότης προσωρινόν τι μέτρον. Πᾶσα περὶ τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ ζητήματος ὀριστικὴ ἀπόφασις ἀνετέθη σιωπηλῶς μετὰ ἄλ-
λων πολλῶν εἰς μεταγενεστέραν πολιτικὴν σύνοδον, προαναγγελλθεῖ-
σαν διὰ τῆς ἐγκυκλίου τῆς 30 ἀπριλίου (12 μαΐου) 1821 «*πρὸς*
τοὺς παρὰ ταῖς ξέναις αὐλαῖς πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων
» Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας» (α). Τοιαύτη σύνοδος συν-
εκροτήθη ἐν Βερώνῃ κατὰ τὸ 1822. Ἀλλ' ἀπηρτίετο, ἵνα διέλθῃ ἡ
ἐλληνικὴ ἐπανάστασις τῷ 1821 τὸν ἐπιφοβώτερον σκόπελον τοῦ ἐξω-
τερικοῦ, καὶ τοῦτο κατωρθώθη· ἐν δὲ τῷ διαστήματι ἐνὸς καὶ ἡμί-
σεως ἔτους οἱ μὲν λαοὶ ἔλαβον καιρὸν, ὅπως ἐξηγηθῶσι καὶ διὰ λό-
γων καὶ διὰ πραγμάτων ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως, οἱ δὲ
δυσμενεῖς ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἐγένοντο μετριοφρονέστεροι· καὶ διὰ
ταῦτα, ὅτε ἡ Ῥωσσία, ὁμοῦ δὲ καὶ ἡ Γαλλία τότε, ὁ αὐτοκράτωρ
Ἀλέξανδρος καὶ ὁ ὑπουργὸς Σχιατωβριάνδος, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Βερώνῃ
ἔδειξε πνεῦμα τῷ 1822, οἷον καὶ ἐν τῇ Λουβιάνῃ κατὰ τὸ 1821,
ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία μετριοτέρα παρέστη, πεσόντος μάλιστα τοῦ
προτέρου ὑπουργείου, καὶ ἡ πάντοτε ἀμετάβλητος Αὐστρία ἤττον ἀ-
δυσώπητος ἀνέστη. Παρὰ τὰς ἄλλας ἄρα βοηθητικὰς περιστάσεις,
περὶ ὧν διελάβομεν ἄλλοτε (β), ὁμολογητέον ἐνταυτῷ, ὅτι ἡ ἐπα-
νάστασις, εἰ μὴ ἡτύχει λαβοῦσα ἐξωτερικῶς τὴν δυνατὴν προστα-
σίαν, κατεστέφετο ἀμέσως, καὶ μεθ' ὅσῃν ἂν ἐσωτερικῶς ζώῃν ἐδεί-
κνυε.

Συνεπῶς αἱ δυνάμεις ἐκήρυξαν τὴν οὐδετερότητα τῆς πολεμικῆς
καὶ ἐμπορικῆς σημαίας ἑαυτῶν κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων ἐ-
ναντίον τῶν Τούρκων. Ἐν τῇ αὐτῇ περιελήφθη κατηγορία τῆς οὐ-
δετερότητος καὶ τὸ Ἴόνιον κράτος, καίτοι ἐλληνικόν, θελήσει τῆς ξε-
νικῆς προστασίας. Προκηρύξασα τὴν οὐδετερότητα ἑαυτῆς εἰς τὰ με-
ταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πράγματα, ἡ ἀγγλικὴ προστασία ἀπη-
γόρευσε τοῖς πολίταις τοῦ Ἰονίου πᾶσαν βοήθειαν τούτων ἢ πρὸς τὸ
ἐν ἢ πρὸς τὸ ἄλλο μέρος. Ἀλλ' ἐτήρησε πρώτη εἰς ἑαυτὴν, ὅτι ἐ-
πέβαλεν εἰς τοὺς ἄλλους; ἢ ἦτο ὑπόχρεως ἐκ συνθήκης ἐπιμαχίας

πρὸς τὴν Τουρκίαν; Μόνη ἡ Ῥωσία διετέθη πραγματικῶς οὐδετέρα. Οὔτε ἡ διπλωματία αὐτῆς διὰ νουθεσιῶν καὶ σχεδίων, οὔτε ἡ πολεμικὴ ἢ ἐμπορικὴ σημαία διὰ κατασκοπεύσεων, ἐνθαβρύνσεων καὶ σιτισμῶν, ἐφάνησάν ποῦ συνδραμοῦσαι ὑπὲρ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐξ ἐναντίας ἡ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῶν τουρκικῶν ἐπιχειρήσεων ἐνεργουμένη κατὰ θάλασσαν συνδρομὴ ὑπὸ τῆς σημαίας ταύτης καὶ ἐκείνης τῶν δυνάμεων διὰ παντός μέσου πλαγίου, πολ- λάκις ἐζημίωσεν ἐπαισθητῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, πολλῶν παρέτεινε φρουρίων τὴν πτώσιν, καὶ ἄλλων ἀπετέλεσε τὴν μέχρι τέλους ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν. Ἰδίως δὲ ἡ διαγωγὴ τῶν ὑπαλλήλων τῆς προστασίας τοῦ Ἰονίου κράτους ὑπερέβη πάντα ὅρον καὶ πᾶσαν πιθανότητα, γενομένη ἡ ζημιωδεστέρα πασῶν ἔνεκα τῆς γεινιότητος.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι παρήγαγε συγχρόνως ἐξ ἄλλων αἰτιῶν ἄλλα ἀποτελέσματα, ἐπωφελῆ εἰς τὸν ἑλληνικὸν πόλεμον. Ὅτε ὁ Μαχμοὺτ Β' συνένοχον ἢ καὶ αὐτοεργὸν τῆς ἐπαναστάσεως θεωρῶν τὴν Ῥωσίαν, ἠθέλει αὐθαδῶς τὰς ὑφισταμένας συνθήκας καὶ πᾶσαν ἀπέκρουε παρασπονδῶν ὑποχρέωσιν ὡμολογημένην, τότε ὁ Ἀλέξανδρος Α' ἰδίως βεβαίως εἶχε λόγους, ὅπως μὴ ὑπομείνῃ περαιτέρω τὰς περιυβρίσεις τούτου, ἐκλύσῃ δὲ τὰς διπλωματικὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ἐνεργήσῃ ἐν τοῖς μεθορίοις τὴν συγκέντρωσιν στρατοῦ ἐπιφόβου. Ἡ τοιαύτη συγκέντρωσις μέγαν ἀπετέλεσε τὸν ἀντιπερισπασμὸν τοῖς βαρβάροις καὶ μεγάλην τὴν βοήθειαν τοῖς Ἕλλησι. Εἰ μὴ εἶχε νοῦν τοιοῦτον, ἐπήνεγκεν ὁμῶς ἀποτέλεσμα τοιοῦτο.

Ἀφρευκτος τότε ἐθεωρεῖτο ὁ πόλεμος, ὅν οἱ μὲν Ἕλληνες διὰ πολ- λοῦ ἠϋχοντο, ὁ δὲ ῥωσικὸς λαὸς ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ τῶν δημοδόξων ἀδελφῶν παντὶ τρόπῳ. Μὴ κηρυχθέντος δὲ τούτου, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐνομισθῇ ὡς ἐγκαταλείψας σκληρῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὁμῶς ἐν τῇ κρίσιμωτάτῃ ἐκείνῃ ἐποχῇ ἐγένετο, ὅτι ἀπῆται ἡ συντήρησις τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπῆτειτο, ἵνα ἐξαλειφθῶσιν, ἢ μετριασθῶσι καὶ, αἱ ὑπόνοιαί τῶν δυτικῶν δυνάμεων περὶ τοῦ ἐτεροκινήτου αὐτῆς ἀπῆτειτο, ἵνα ἀφελθῶσιν αἱ δυτικαὶ δυνάμεις εὐελπιστοῦσαι τὴν καταστροφὴν ταύτης διὰ μόνων τῶν τουρκικῶν ἀπλων ἢ διπλῇ δὲ ἀνάγκῃ αὕτη ὥκονομεῖτο, ὅταν ὁ πόλεμος τῆς Ῥωσίας ἔμενεν ἀκήρυκτος. Ἄλλως ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐδόλο-

φρονεῖτο, ὡς ἀπέδειξαν τὰ μετέπειτα πράγματα τοῦ 1854· καὶ ἐπὶ ταύτῃ στηριζόμενοι τῇ πεποιθήσει παραδεχόμεθα, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος μετὰ πολλῆς ὑπεστήριξε συνέσεως τῷ 1821 τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα διὰ τῆς πολιτικῆς, ὡς ὁ διάδοχος Νικόλαος ἀποφαστικῶς ἔσωσεν αὐτὸ τῷ 1829 διὰ τῶν ὅπλων, ἐπιβαλὼν τῷ σουλτάνῳ, συνεπεία τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, τὴν ἀναγνώρισιν τῶν περὶ Ἑλλάδος ἀποφάσεων τῆς τριπλῆς συμμαχίας.

Συγχωρεῖται, ἂν εἰπώμεν, ὁπόσῳ ὠφελήθησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀγνοοῦντες τοὺς ἐλιγμούς τῆς πολιτικῆς τῶν μεγάλων μυστικοσυμβουλίων, πιστεύοντες πᾶν, ὅτι ἂν ἐπεθύμουν, καλὸν, καὶ ἔχοντες πάντοτε τὴν παρήγορον ἰδέαν, ὅτι καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες βοηθήσουσιν ἀφύκτως, ἀφ' οὗ ἤρξαντο ἅπαξ συντρέχειν οἱ ἰδιῶται ἐκ τῶν ἐπικρατειῶν αὐτῶν, Γερμανοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Ἰταλοὶ, οἱ μὲν συνηγοροῦντες προφορικῶς καὶ διὰ τοῦ καλὰ μου, οἱ δὲ ἐπιμελούμενοι τῆς συστάσεως βοηθητικῶν ἐταιριῶν, οἱ δὲ συναγωνιζόμενοι καὶ στρατιωτικῶς ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀγνοοῖα τοιαύτη ὑπῆρχεν ἐνθαβρυντικὴ ἐνταυτῷ καὶ σωτήριος, διότι περιέβαλλε τούτους διὰ τοῦ θώρακος τῶν ἀγαθωτέρων ἐλπίδων, καὶ διότι ἦτο πλάνη τις οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ἃ ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ 1832. Κύριος οἶδε τὰ ἐναντία ἀποτελέσματα, εἰ μὴ ἐκυρίευσεν πλάνη τοιαύτη, καὶ πρὸ πάντων ἡ περὶ βωσσικοῦ πολέμου κοινὴ πεποίθησις.

Τοιαύτη διέκειτο τότε ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος κατάστασις, ἔνθεν μὲν τοῦ πολέμου τῆς Ῥωσσίας μήπω κινουμένου, ἔνθεν δὲ τῆς οὐδετερότητος μὴ διατηρουμένης ἀκριβοῦς παρὰ διαφάρων. Πολλαχοῦ δὲ περιοδικὸς τύπος, καὶ μάλιστα ὁ αὐστριακὸς, λυσσῶν ἐρεσχέλει κατὰ Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων· οἱ πράκτορες δὲ πολλῶν κυβερνήσεων μετεμορφώθησαν εἰς δικηγόρους καὶ ἀστυνόμους τῶν Τούρκων, τὰ δὲ πολεμικὰ πλοῖα αὐτῶν εἰς κλητῆρας καὶ ὁδηγοὺς τῶν τουρκικῶν. Οἱ Ἕλληνες, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι, ἐδῶ μὲν διεμαρτύροντο, ἐκεῖ δὲ ὑπεκρίνοντο ὡς μὴ βλέποντες, πάντοτε ἔχοντες σύντροφον τὴν λύπην, ὅτι ἐπιβουλεύονται καὶ παρὰ Χριστιανῶν, ἐν ᾧ πολεμοῦνται παρὰ τῶν Μωχαμεθανῶν. Τῶνόντι, ἐὰν ἔζη ὁ Ἰσοκράτης, ἤθελεν εἰπεῖν καὶ ἤδη: «ὁ πόλεμος οὗτος . . . πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας, καὶ πάντα τρόπον τεταλαιπώρηκε τούτους».

Ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς ἀνεγεννᾶτο μόλις ἐκ τῆς τέφρας τοῦ πολιτικοῦ θανάτου αὐτῆς, κάλαμοι μισθωτοὶ, κάλαμοι πολιτικῆς βεβήλου, παρῆραφον τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀνόθα μέλη προγόνων ἐνδόξων, ὡς »ὄντα ἀπολέσαντα πᾶρ αἴσθημα ὑγιὲς καὶ ἀνάξια καταστάντα δ-
»λευθερίας καὶ πολιτείας ἰσονόμου». Οἱ αὐτοὶ κάλαμοι, ἡ ἡχὴ δυν-
τες φιλοτοῦρκου διπλωματίας, οὐδένα ὅρον ἐχούσης μεταξὺ πολιτι-
κῆς καὶ ἠθικῆς, ἐσπῆριζον ἐπὶ τοῦ χρόνου τὴν νομιμότητα τῆς τουρ-
κικῆς ἀρχῆς, ἀνεβίβαζον, καίτοι Χριστιανοί, τὸ Κοράνιον ὑπεράνω
τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἔστεον, καίτοι πεπολιτισμένοι, τὴν ἀδικίαν ὑ-
περάνω τῆς δικαιοσύνης, ὅπως ἀποδείξωσι τὸ κατὰ τῶν Ἑλλήνων
δικαίωμα μιᾶς σκυθικῆς τυραννίας, ὡσανεὶ ἡ τυραννία δικαιοῦται
ποτε ἢ χρόνῳ, ἢ νόμῳ, ἢ τινι ἄλλῳ λόγῳ τοιοῦτῳ.

Ἐμελλεν οὕτω, ἵνα φανῶσι καὶ κατ' αὐτὸν τὸν αἰῶνα τῶν φώτων
ἄνθρωποι, κωφεύοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος
καὶ ἀποδίδοντες εἰς τοὺς ἀπογόνους, ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς
προγόνους εὐγνωμοσύνης, μυκτηρισμοῦς, ὕβρεις καὶ λοιδορίας. Ἀκα-
μπτοι διὰ τοὺς σπαραγμοὺς, οὓς ἐπὶ ὅλους αἰῶνας ὑπέστησαν οἱ Ἕλ-
ληνες ἀπὸ τοῦ χριστιανοκτόνου δημίου τῆς πατρίδος αὐτῶν, συνηγό-
ρουν οὗτοι εἰς τὰς ἀξίας τοῦ ἀποτροπιασμοῦ τῆς παρουσίας καὶ τῶν
ἐπερχομένων γενεῶν ἀθεμιτοῦργίας τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν Τούρ-
κων. Ἀνέραστοι δὲ τῶν καλῶν, ἀπεδοκίμαζον τὰ ὑπὲρ ἀνεγέρσεως
τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλάδος τολμήματα τῶν τέκνων αὐτῆς, ἀπήλπιζον
ταύτην, δι' ὧν καθ' ἑκάστην ἐδημοσίεον διατριβῶν, ἐπένθουν τὴν
πτῶσιν τῆς ἡμισελήνου, καὶ πᾶν μὲν ἄκουσμα ἐπιτυχίας τῶν Ἕλ-
λῆνων διέφθιρον καὶ μετέπλαττον, τὸ ψεῦδος ἀντικαθιστῶντες εἰς
τὴν ἀλήθειαν, πᾶν δὲ ἄκουσμα ἐπιτυχίας τῶν Τούρκων ἐμεγέθυον
διασαλπίζοντες καὶ προφοιβάζοντες παντελῆ τὸν ὄλεθρον τῶν Ἕλ-
λῆνων, πᾶσαν δὲ ἱερόσυλον καὶ ἀπάνθρωπον πρᾶξιν τῶν βαρβάρων,
οἷον ἀνασκαφὰς ναῶν, βεβηλώσεις θυσιαστηρίων, πυρπολήσεις πόλεων,
ἀνδραποδισμοὺς καὶ σφαγὰς πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, ἢ παρσιώ-
πων, ἢ ἀνέφερον ὡς ἔννομον οὖσαν, σωτήριον καὶ συμφέρουσαν. Τί
ἄρα ἤθελον ἄλλο οἱ τοιοῦτοι, ἢ ὅπως βλέπωσι τοὺς Ἕλληνας αἰω-
νίους δεσμώτας, ὡς κτήνη μαστιζομένους ὑπὸ τῶν θηριοβίων ἐν τῇ
Ἑλλάδι Βανδάλων;

Ἰδίως δὲ ὁ ὅσῳ ἀκάθεκτος ὕβριστὴς τῶν Ἑλλήνων, τόσῳ ἀνεί-
σχυντος ἐπαινέτης τῶν Τούρκων Παρατηρητὴς τῆς Βιέννης σ. 118 τρι-

«κόν ὠνόμαζε, κακὸν θεὸς καὶ ἐχθροὺς καὶ συστηματικὸν πράγματι κίνημα τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ὄργανον τοῦτο, ἐν ὅπῳ τοῦ ὁποίου ἐφθασε τρέμουσα καὶ ἡθικὴ καὶ θρησκεία, κατηγοροῦν τῶν Ἑλλήνων « ἐπὶ τραχύτητι ἡθῶν », διότι ἤθελον τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῶν, τοὺς Τούρκους ἐπῆναι « ὡς γλυκεῖς, φιλανθρώπους » καὶ εὐτάκτους, » καὶ τὸν σουλτάνον ἀνεκήρυσσεν « ἡμερώτατον καὶ εὐσπλαγχνικώτατον », ἐν ᾧ χρόνῳ διεμαρτύροντο τὸ αἷμα ἀπείρων ἀθῶν θυμάτων, αἱ σφαγεῖσαι Κυδωνίαι, ἡ καταφανοῦσα Σμύρνη, ἡ ἀποδεκατισθεῖσα Κύπρος καὶ ἡ ἐρημωθεῖσα Σαμοθράκη. Συμβαδίζουσαι δὲ μετὰ τοῦ Βιενναιῶν Παρατηρητοῦ ἄλλαι τε καὶ ἡ ὑπουργικὴ ἐφημερίς τοῦ Βερολίνου, ἐκραύγαζον στεντορεῖα τῇ φωνῇ, ὅτι « οἱ κακὸφροτες τῆς Εὐρώπης ἤγειραν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὅπλα », ὅπως δείξωσιν οὕτω ἐγκληματικὴν τὴν ἐπανάστασιν. Ὑπῆρχον ὅμως αὐταὶ καὶ αἱ λέξεις « Ἀνθρακεὺς καὶ Ἰακωβίτης », ὅτε μέρος τῶν Ἑλλήνων διέσωζεν ἐπὶ τῶν ὁρέων τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ διὰ τῶν ὄπλων; ὅτε ἡ Πελοπόννησος, ἡ Αἰτωλία, αἱ Πέτσαι ἐπανίσταντο τῷ 1769 διὰ τὸν ἴδιον λόγον; ὅτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης Διονύσιος ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἱκανὸν μέρος τῆς Ἠπείρου; ὅτε τὸ Σούλιον ἐνίκα τὰ ὅπλα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους; καὶ ὅτε ὁ Ῥήγας ἐσχιδίαζε τὸν πόλεμον, πρὶν αὐτοῦ δὲ καὶ μετ' αὐτὸν οἱ Ὑψηλάνται εἰργάζοντο ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος;

Ἄλλ', ἂν ὁ σουλτάνος, διώκων τοὺς ἐπαναστάτας, μετέβαλεν εἰς δημοῦπολιν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπικράτειαν εἰς σφαγεῖον, τίνα ἄρα καὶ ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις, διώκουσα τὴν ἐπαναστατικὴν ἀρχήν, ἠκολούθει τακτικὴν; Μετέβαλε τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς εἰς εὐρύχωρον φυλακὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπραττεν ἄλλως κατ' αὐτῶν ἐν γένει, ὅτι ἐπραξε καὶ κατὰ τῶν Ὑψηλάντων ἐν μέρει, ὡς κτήνη μὲν ὑποκείμενα εἰς πώλησιν μεταβιβάζουσα αὐτοὺς ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὡς κακούργους δὲ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀνακρίνουσα ἄλλους ἐπὶ ἓνα καὶ ἄλλους ἐπὶ δύο μῆνας, φυλακίζουσα δ' αὐστηρῶς, κατασκοπεύουσα καὶ καταπιέζουσα πάντας, ὅσοι διήρχοντο διὰ τοῦ κράτους αὐτῆς ἑλεσινὰ θεάματα δυστυχίας καὶ ἀμνηστίας, ἢ ἔτυχον ἐν τῷ κράτει αὐτῆς, αἰσθανόμενοι καὶ ἐνεργοῦντες, ὅτι ὤφειλον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιζομένης τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Ὁ Κωνσταντῖνος Κοκκινάκης, Μιχαὴλ Κούμας, Θεόδωρος Μανούσης, Βλαστὸς καὶ ἄλλοι, φυλακίζονται ὡς τραχιῖται, διότι ἠσθάνοντο ἐργαζόμενοι καὶ

μακρόθεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτῶν, καὶ ἐπὶ πολλὸν δι' ἐξετάσεων ἐπαναλαμβάνομένων καὶ ἀτελευτήτων παιδεύονται χρόνον ὑπὸ ἐξουσίας, πολυπραγμονούσης καὶ αὐτὰ τὰ ἔγκατα τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ ὑποπτον ὄλως πνεῦμα.

Τῶν Τούρκων αἱ ἀνήκουστοι ἀνοσιουργίαι, ἀδιαφόρως ἐνεργούμεναι κατὰ τε τῶν ἐνόπλων καὶ ἀνόπλων Ἑλλήνων, ἦσαν διὰ τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν ὁ διακαέστερος πόθος καὶ ἡ τερπνοτέρα διάχυσις· ἀλλὰ συγχρόνως ἡ πρὸς τὴν πολυέραστον βαρβαρότητα πολιτικὴ συμπάθεια αὐτῆς καὶ ἀγάπη κατ' οὐδὲν ἠλαττοῦτο, καὶ ἂν διὰ τῆς ἰδίας ἀταραξίας καὶ γενναιότητος ἔσφαττον, ἀπηγγόνιζον, ἐπασσάλουν, διεμέλιζον, ἠτίμαζον, ἐμαστίζουν καὶ ἀπεγύμνουν οἱ Τούρκοι ἐν ταῖς δύο Ἡγεμονείαις καὶ τοὺς φέροντας ἔτι ἐπὶ κεφαλῇ τὸ ἐκ μέλανος καὶ ὠχροῦ χρώματος αὐστριακὸν σῆμα, πωλούμενον παρὰ τῶν αὐστριακῶν προξενείων ἐν ἀφρονίᾳ καὶ διὰ πολλῆς ἀφιλοκερδείας. Ματαίως προεστάλησαν καὶ διενεμήθησαν πρὸς γνῶσιν τοῦ πράγματος δείγματα τοῦ αὐστριακοῦ σήματος τούτου εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Γυργέβου καὶ τῆς Ἰβραήλας, ἵνα μὴ συμβῇ ἐν ἀγνοίᾳ, κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, ἄτοπόν τι ἀντιβαῖνον εἰς τὴν γλυκύτητα τοῦ μουσουλμανικοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλὰ τίς ἐτόλμα καὶ πάλιν θεωρεῖν τὰς τοιαύτας τῶν βαρβάρων πράξεις ὡς ἀντιβαίνουσας εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως τῶν Αὐστριακῶν καὶ εἰς τὴν νομιμότητα τῆς σουλτανικῆς τῶν Τούρκων; Ὅλοι ἔτεινον αὐταὶ εἰς δόξαν καὶ εὐχαρίστησιν τοῦ ἀπολύτου δεσποτισμοῦ, ἀποδιδόμεναι παρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ Πατριάρχου εἰς συνήθεις καὶ ἀθῶας ὑπερβολὰς τῶν βαρβάρων. Παρομοία ἀθῶα ὑπερβολὴ ἔλαβε χώραν καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πρὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ὑβρίσθη παρ' αὐτῶν καὶ μόλις διὰ τῆς φυγῆς ἐσώθη ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας μεταξὺ Σεραπείου καὶ Βαθυκόλπου· ἱκανὰ ὅμως δῶρα καὶ ἐκ πλεονασμοῦ τὸ μυστικὸν πνίγμα δύο ἢ τριῶν ἀγιαμακίων» διέλυσαν πᾶν παράπονον καὶ ἀνεκάλεσαν τὴν ἀκλόνητον φιλίαν.

Καὶ μικρὸν σχετικῶς ταῦτα πάντα ἤθελον εἶσθαι κακὸν, εἰ μὴ ἐνησυχολεῖτο ἐπιμελῶς ἡ διπλωματία τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν μετὰδοσιν τοῦ πνεύματος αὐτῆς καθ' ἧς ἄπασαν τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Δι' ἐπιμονῆς συστηματικῆς ἤλπισε διαπράξασθαι μόνον κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη κακὸν μετὰ τῶν συμμά-

χων ἐν τῇ Λουβιάνῃ. Ἐντεῦθεν ὁ δικαιότερος καὶ ἀθώτερος πόλεμος τῆς Ἑλλάδος ἐλεπτολογεῖτο παρ' αὐτῆς ὡς τὸ ἀδικώτερον καὶ σκανδαλωδέστερον κατὰ τῆς νομιμότητος ἔργον τοῦ αἰῶνος, ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ θριάμβου τῶν νεωτεριστῶν, ὡς ὁ πρόδρομος πραγμάτων ἀνεπανορθῶτων διὰ τὴν Εὐρώπην. Οὕτε σοφίσματα παντὸς εἶδους καὶ ὑβρεῖς αἱ ἀναιδέστεραι, οὕτε παραμορφώσεις πάσης ποιότητος καὶ παραπείσεις αἱ αὐθαδέστεραι ἐλειψαν μὴ ἐξαντληθεῖσαι πρὸς τὴν διαστροφὴν τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν πνευμάτων. Ὁ μέγας λεγόμενος διπλωμάτης τῆς δυνάμεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ μέγας μισέλλην, ἐφθασεν εἰπὼν *σὸν Σταυρὸν σύμβολον ὄντα ἐπαραστάσεως ἐν τῇ Ἑλλάδι, τὸν δὲ Ὑψηλάντην παιδίον ἀπολωλὸς τῶν ἐπαραστάσεων*.

Δύο τότε ἐπεκράτουν κατὰ τὴν Εὐρώπην γενικώτεραι φατρίαι, ἡ τῶν βασιλικῶν καὶ ἡ τῶν φιλελευθέρων. Ὡς βασιλικοὶ διεκρίνοντο οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες προτιμῶσι τὰ παλαιὰ καὶ καθεστῶτα πράγματα, ἄπερ εἰσὶ δι' αὐτοὺς ὁ καλὸς παλαιὸς καιρὸς, ὃν φοβοῦνται, μὴ ἀπολέσωσι· ὡς φιλελεύθεροι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο τὸν φίλον τῆς ἐλευθερίας δι' ἑαυτοὺς καὶ ὑπὲρ παντὸς λαοῦ τυραννουμένου. Τοσαύτην δὲ μέχρι τινὸς καιροῦ ἐξήσκει ἐπιβροχὴν ἡ τακτικὴ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἀμφοτέρων, ὥστε, ἐν ᾧ οἱ βασιλικοὶ ἐθεώρουν τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς τὸ παρεπόμενον τῶν ἑταιριῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὡς τὸ πολιτικὸν αὐτῶν σύνθημα πρὸς διάλυσιν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, συγχρόνως καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐκήρυττον τοὺς Ἕλληνας «μὴ ὡρὰ ὄργανα ῥωσικῆς πλεονεξίας καὶ ἀσύμφωνον ἐπομένως πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν συνδρομὴν, ἵνα μὴ ὑπερβλήσῃ ἡ ῥωσικὴ δύναμις. Πῶς, ἔλεγον, ὡργανώθη ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Ῥωσίᾳ, ἠγορεύθησαν βιβλίοι ἐν τῇ Ὀδησσῷ καὶ ἐπίσημος πρίγκιψ ἐξῆλθε τῶν ὁρίων ἄνευ τῆς ἐιδήσεως ταύτης;» Τότε καὶ ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία διεσάλπιζεν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὡς «πολιτικὴν συμφυρίαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος» ὑπολαμβάνουσα, ὅτι, «ἐλαττωμένης τῆς δυνάμεως τῆς Τουρκίας, ἤξανε ἡ τῆς Ῥωσσίας».

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ βασιλικοὶ καὶ φιλελεύθεροι τὰ πάντα ἐθεώρουν παραλόγως ὡς ἔργον μόνων τῶν ἑταιριστῶν, καὶ παραλογώτεροι ἀπεφαίνοντο ὑψαριστημένον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Τούρκων· ὅλοι δ' ὁμοῦ, καὶ μετὰ τούτων ἄλλοι, «οὐδ' ἐν ἀνδρὶ

λόγῳ» ὄντες, μετὰ πολλῆς ἡρπαζον εὐχρηστίας πᾶσαν εἰδῆσιν κακὴν, οἶκνδῆτινα πράξιν τοῦ πολέμου σκληράν, ὅπως διεγείρωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἐν ᾧ εἰς τὴν διοικοῦσαν Εὐρώπην ἀποτροπαϊότερος τῶν τίτλων τοῦ ληστοῦ, τοῦ πειρατοῦ καὶ φονέως ἐφαίνετο ὁ τοῦ ἑταιριστοῦ, οἱ τόσῳ ἐξηπατημένοι τότε φιλελεύθεροι δωρεὰν εἰσηγοῦντο τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως περιπέσῃ εἰς πολέμους ἐμφυλίου, ἐπομένως εἰς τὴν πειρατείαν καὶ τὴν ληστείαν, καὶ τέλος πάντων εἰς τὴν ἀφ' ἑαυτῆς διάλυσιν καὶ καταστροφὴν. Ἴδου τὰ ἐπιχειρήματα, δι' ὧν οἱ κακόβουλοι ἐκ τῶν διπλωματῶν καὶ οἱ ἀπερίσκεπτοι ἐκ τῶν φιλελευθέρων ἐπέσπευδον, ἵνα νεκρώσωσι τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειας, τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἐνδεδυμένη τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως καὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ πατριωτισμοῦ, κρατοῦσα δ' εἰς χεῖρας τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν τυραννοκτόνον ῥομφαίαν, ἀπεδείκνυσεν, ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς καὶ ὁ ὑπὲρ πατρίδος εἰλικρινὴς ἔρως ἐπέχουσι τόπον τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς πληθύος τῶν μέσων.

Ἄλλ' εὐτυχῶς, ἀλλὰ πρὸς δόξαν αἰωνίαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἀληθοῦς χριστιανικοῦ κόσμου, κατ' οὐδὲν ὑπερίσχυσαν ὅλοι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι. Ἡνοίχθη ἀληθῶς εὐρὺ τὸ στάδιον εἰς τῶν πολιτικῶν τὰς σκέψεις· καθεὶς ἔγραφεν, ὅτι ἐφρόνει· ἄλλ' ἡ ἀδέκαστος ψῆφος τῆς ὑγινοῦς πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας φθάσασα ἀνεσκεύασε τὰ σαθρὰ σοφίσματα ἐκείνων, ὥσων τὸν κάλαμον ἐκράτει ὁ δεσποτισμὸς ὑπομίσθιον. Φιλάνθρωποι καὶ ἐν λόγοις εὐδόκιμοι ἄνδρες, ἐξ ὧν δύναται τις ὀνομάσαι ἰδίως τὸν ἐπίσημον Γερμανὸν φιλόσοφον Γουίλελμον Τρανγέντην Κρόγιον, τὸν Δε Πράτ καὶ ἄλλους, ἀνέπτυξαν ἀντιθέτως, τὴν ἀλάνθαστον ἱστορίαν φέροντες εἰς χεῖρας, τί ἐστὶ Τουρκὸς καὶ τουρκισμὸς οὐ μόνον διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἐμμέσως ὑπὸ πᾶσαν ἑποψὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν· αὐτοὶ, ἀναδεικνύμενοι κατὰ τὴν παροῦσαν ἀξιολογούμενον ἐποχὴν τοιοῦτοι, οἷους ἀπαίτοῦσι τοὺς ἑαυτῶν μυστιπόλους αἱ Μοῦσαι, ὑπερησπίσθησαν δημοσίᾳ καὶ διὰ πάσης λογικότητος ὁρθῆς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων, ἀποδείξαντες ταύτην μεμονωμένην ὅλως σχέσεων ξενικῶν καὶ οὐδόλως ὑποκειμένην εἰς τὴν περὶ νομιμότητος συζήτησιν, μὴ ὑπαρχούσης συνθήκης ὑποταγῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, δούλων καὶ δεσποτῶν· αὐτοὶ διὰ βασιμῶν ἐπιχειρημάτων ἀπέδειξαν στηριζόμενον τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ ἱερωτάτου

δικαιώματος τῶν ἐθνῶν, καὶ δικαιοτάτην τὴν ἐν πάσῃ ἀρμοδίᾳ περυστάσει ἐνόπλισιν τοῦ βραχίονος τῶν τυραννουμένων κατὰ τῶν τυράννων· αὐτοὶ, δορυφόρους ἔχοντες τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ἐκήρυξαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὡς ὑπόθεσιν ἐνδιαφέρονσαν ὅλῳ τῷ εὐρωπαϊκῷ κόσμῳ ἠθικῶς· αὐτοὶ τέλος ἐθεβαίωσαν πρώτοι, ὁπόσω ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος, πλάσμα ἄλλοτε τῶν ποιητῶν μυθῶδες καὶ ἤδη γενόμενον ἐν συμβεβηκὸς ἀληθές, συμβάλλει τῇ Εὐρώπῃ καὶ πολιτικῶς καὶ ἐμπορικῶς διὰ τε τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον (α)· πρὸ πάντων δ' ὁ Κρύγιος καὶ πρόγραμμα ἐξέδοτο τῇ κυριακῇ τῶν Βαλῶν τοῦ 1821, δι' οὗ «προσεκάλει τὴν Χριστιανισμὸν τῆς Εὐρώπης, ἵνα παρηγυρίσῃ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς ἀγαστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν τὴν ἀγαγέννησιν τῆς Ἑλλάδος» (β).

Σοφαὶ ὡσαύτως καὶ φιλάνθρωποι κυβερνήσεις ὑπεστήριζαν σιωπηλῶς τὴν εὐγενῆ πρόθεσιν τῶν ἀποστόλων τούτων τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐπὶ δὲ τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλῆος καὶ Βιτεμβέργης Λουδοβίκου καὶ Γουλιέλμου ἡ Ἑλλάς προσέθετο τὸν τῆς ἰδίας καὶ αἰωνίας εὐγνωμοσύνης στέφανον. Ἡθικοὶ ὡσαύτως καὶ γενναῖοι λαοὶ ὡς ὑπόθεσιν αὐτῶν ἐθνικὴν εἶδον τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ δημῶδη κατέστησαν· πάλλοντες δὲ καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ τελευταῖοι ὑπὲρ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τούτου, ἐσχηματίσαν ἐκείνης ἐταιρίας φιλελληνικᾶς (κομιτάτα), ὅπως βοηθήσωσι διὰ χρημάτων καὶ σωμάτων, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ αὐτῶν θέσις (γ). Αἱ πόλεις Στουτγάρδην, Δαρμστάτη, Μόναχον, Εἰδελβέργην, Λυβέκην, Τουρίκιον, Ἀργοβία, Βέρνη, Γενεύη, Βασιλεία, Λουκέρνη καὶ λοιπαὶ σεμνύνονται ἐπὶ τῇ συστάσει τοιούτων ἐταιριῶν, ὧν αἱ κεντρικώτεραι ἤδρευον ἐν τῇ Στουτγάρδῃ καὶ τῷ Τουρίκιῳ. Κατὰ δὲ τὴν περίστασιν ταύτην διεκρίθησαν οἱ Βιτεμβέργιοι, διὰ μνήμης ἔχοντες τὴν χριστιανικὴν καὶ φιλόφροναν διαγωγὴν τῆς ἐμπορικῆς κοινότητος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἰσμηλίου, οἵτινες περιεποιήθησαν τῷ 1816 δι' ὅλης τῆς ἀδελφότητος καὶ διὰ παντὸς δυνάτοῦ μέσου περὶ τοὺς τριακοσίους ἐκ τῶν Βιτεμβέργιου, μεταναστεύοντες εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ κατατρυχομένους ὑπὸ γυμνότητος καὶ πείνης. Διὰ τῆς ἐπενεργείας τῶν ἐταιριῶν αὐτῶν συνεστήθησαν καὶ ἐν τῇ Γαλλίᾳ κατὰ τὰς πόλεις τοῦ Λουγδούνου (Λυὸν) καὶ Ἀμβιανῆς (Ἀμιένης) κεντρικαὶ ἄλλαι ἀπὸ τοῦ 1821.

Οὕτως ἀπεκρίθησαν εἰς τὴν τουρκόφροναν καὶ μανιώδη ὅλως πολι-

τικὴν τῆς Αὐστρίας οἱ λαοὶ ἰδίως τῆς ἂνω Γερμανίας, σώσαντες οὐχ ἥττον τὴν ὑπόληψιν τοῦ μεγάλου γερμανικοῦ ἔθνους ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅνομάζομεν δὲ μαινομένην τὴν αὐστριακὴν πολιτικὴν, διότι οὐδένα ἄλλον ἢ λογικὴ ἀποδίδωσιν, ἢ τὸν χαρακτῆρα τῆς μανίας εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν λαῶν ἐκείνους, οἵτινες κυλιόμενοι κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς ἐν τῷ βορβόρῳ ἰδεῶν βαρβάρων αἰώνων, οὐδένα δέχονται χαλινὸν κοινῆς ἠθικῆς, πεισματωδῶς ἀκολουθοῦσι συστήματα καταδικασθέντα ὑπὸ τῆς Θείας καὶ ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης, καὶ εἰς τὸν λήθαργον τοῦ θανάτου βυθίζουσιν ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας διὰ τῆς δολίας ἐκείνης τέχνης, ἣν ἀρέσκονται ὀνομάζοντες *πολιτικὴν*.

Ἰδίως δ' ἡ ἐν Μονάχῳ φιλελληνικὴ ἐταιρεία, ἥς προηγεῖτο ὁ ἐκ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν ἐξόχων ἐλληνιστῶν Εἰρηναῖος Θήρσιος, ἐπεμελήθη περὶ τῆς στρατιωτικῆς βοήθειας τῆς Ἑλλάδος, ὠφελουμένη ἐκ τῆς προθυμίας τῆς παρὰ πολλῶν Γερμανῶν ἐκφρασθείσης ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ τοιαύτη βοήθεια πολυειδῆ ἔσχε τὴν ἐπιρροὴν ἐαυτῆς οὐ μόνον ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς τουρκόφρονας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τὸ πρότυπον καθισταμένη στρατιωτικὸν γυμνάσιον τούτων. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἀναγγέλλων τοῖς Ἕλλησιν ἐν ὀνόματι τῆς ἐταιρείας ὁ Θήρσιος, ἐπὶ διπλῆς ἐστηρίζετο βάσεως· πρῶτης μὲν αὐτῆς *εὐγνωμοσύνης*, ἣν οἱ Γερμανοὶ ὤφειλον τοῖς προγόνοις τούτοις· δευτέρας δὲ *τοῦ καθήκοντος*, ὅπερ ἡσθάνοντο οὗτοι *ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος* (α). Μετὰ τῆς ἀγγελίας δὲ προτείνων, εἰάν γίνηται παραδεκτὸς στρατὸς ξένος, χορηγουμένων αὐτῷ τῶν δυνατῶν μέσων ὑπὸ τοῦ τόπου, συνώδευε καὶ σχέδιον ψηφίσματος ἐξ ἄρθρων ἑνδεκα, δι' ὧν ἐν περιλήψει ἐδίδετο τοῖς Γερμανοῖς στρατιώταις τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν περ' ἑαυτῶν τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ἄλλους πάσης τάξεως ἀξιωματικοὺς, ὑποτασσόμενους ὅλους ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν διοίκησιν καὶ τὸν Ἕλληνα ἀρχιστρατηγόν· ἐν ταυτῷ δὲ ἐπεφορτίζετο ἡ ἐλληνικὴ διοίκησις, ἵνα παραδώσῃ ἕνα ἀριθμὸν νέων Ἑλλήνων πρὸς τὸ διδασθῆναι τὴν πολεμικὴν παρὰ τῶν Γερμανῶν καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ· ἔτι δὲ ἐζητεῖτο ὁ Βῶλος ὡς πρῶτος σταθμὸς καὶ ἀποθήκη τοῦ σώματος, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως γένωνται δεκτοὶ καὶ οἱ ὕστερον ἐλευσόμενοι Γερμανοί· παρεχωρεῖτο ἡ ἄδεια τοῦ συγκατατάττεσθαι καὶ ἐν ἄλλοις σώμασι τοὺς Γερμανοὺς ἀξιωματικοὺς, τοὺς μὴ εὐρίσκοντας ἀνάλογον θέσιν ἐν τῷ γερμανικῷ στρατῷ· ἀπητεῖτο, ὅπως ὑπάρχῃ ἀδιαίρετος ὁ στρα-

τός κατὰ τὰς πορείας καὶ τὰς παρατάξεις, καὶ κατὰ μόνας διορίζη-
ται τὰς ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ μάχας· ὠρίζετο μάλιστα, ὅπως ἐν τοῖς
λοιποῖς σώμασι παραλαμβάνονται ἀξιωματικοὶ οἱ διακρινόμενοι ἐπὶ
ἀνδρεία, πειθαρχίᾳ καὶ ἐμπειρίᾳ στρατιῶται τοῦ γερμανικοῦ τάγμα-
τος· καὶ ἀνετίθετο τέλος πάντων εἰς τὴν ἐλληνικὴν διοίκησιν τὸ προ-
μηθεύειν τὴν τροφήν, τὰ ὅπλα, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τοὺς ἵππους τοῦ
σώματος, τὸ ἐπιμελεῖσθαι ἰδίως τῶν ἀσθενούντων καὶ τραυματιζο-
μένων, καὶ τὸ παρασκευάζειν ὑπὲρ τῶν δευτέρων ἱκανὸν καὶ ἀσφαλῆ
ζωῆς πόρον, κατὰ τὸ 11^{ον} καὶ τελευταῖον ἄρθρον, διαλαμβάνον·
«*Ἡ ἐπιστροφή καθενὸς εἰς τὴν Γερμανίαν εἶναι ἐλευθέρα... Οἱ*
οὖν δὲ Γερμανοὶ, ὅτινες δουλεύουσιν εἰς τοῦτο τὸ τάγμα, θέλουν λαμ-
βάνει ἐπὶ τοῦ πολέμου, εὐθὺς μετὰ τὸν ἐρχομὸν τῶν, τόσων μι-
οσθόν, ὅσος τοὺς ἐξαρκεῖ διὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου καὶ τοῦ πο-
λέμου...» Ἀφ' οὗ δὲ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς, ῥὰ δίδωται δωρεὰν
«*εἰς αὐτοὺς ὑποστατικά καὶ κτήματα τουρκικά, καὶ ῥὰ ἔχῃσι τὸ*
ἐλεύθερον, ἢ πολιτογραφούμενοι ῥὰ ζῶσιν ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀ-
ποκτηθεῖσαν περιουσίαν τῶν, ἢ ῥὰ τὰ πωλῶσι καὶ ῥὰ ἐπιστρέ-
ψωσιν εἰς τὴν Γερμανίαν» (α).

Μεγάλῃς ἡ ἀγγελία τοῦ Θεοῦ ἐγένετο τοῖς Ἑλλήσι πρόξενος
χαρᾶς· διότι, παρὰ τὴν δολογούμενην ἀνάγκην σώματος λογχοφό-
ρου καὶ κινητοῦ, (καὶ σώματος τοιοῦτου ὁ σχηματισμὸς ἐπιθανολο-
γεῖτο βαθμὴδὸν ἐκ δεκακισχιλίων περίπου,) ἡ περίστασις αὕτη πολ-
λὰ προσυπισχνεῖτο τὰ ὠφελήματα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τῆς νέας
ἐπαγομένης θέσεως τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς· τῶν
Τούρκων μὲν, διότι ὁ πόλεμος ἐμελλε κριθῆναι παρ' αὐτοῖς ὡς μετα-
βαλλόμενος ἀπὸ ἐλληνικοῦ ἐν μέρει εἰς χριστιανικὸν ἐν γένει, ἀρχο-
μένης τῆς Γερμανίας· τῆς ἐξωτερικῆς δὲ πολιτικῆς, διότι ἐναντίον
ταύτης ἐκηρύσσετο οὕτω τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν, δυνάμενον, προϊόντος
τοῦ χρόνου, γενέσθαι τὸ πνεῦμα τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς τῆς δι-
πλωματίας. Ἰδιαίτερον δὲ ἡ περίστασις αὕτη κατήσχυεν, δεικνύουσα
μεμονωμένην γερμανικῶς, τὴν αὐστριακὴν πολιτικὴν, καὶ προήγ-
γελλε βεβαίαν ἐπελευσομένην τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς εὐρωπαϊκῶς, ὡς
καὶ ἐγένετο μετ' οὐ πολὺν χρόνον. Ἀλλ' ὅμως ἡ παραδοχὴ τῶν ὅρων
τοῦ ψηφίσματος, εἰ μὴ ὅλων, τοῦλάχιστον τῶν κυριωτέρων, ἀνέφι-
κτος ἀπέβαινεν ἐν ἐποχῇ ἀνωμαλίας δεινῆς, οὐδενὸς ὑπάρχοντος κέν-
τρου καὶ τάξεως πραγμάτων, δυναμένης τὴν ἐκπλήρωσιν τούτων.

Ἀπολύτως οἱ ὅροι αὐτοὶ ἀναγκαῖοι ἅμα καὶ δίκαιοι καὶ μέτριοι ἦσαν· πλὴν ἢ κατὰ τὴν Πελοπόννησον Γερουσία τῶν Καλτεζῶν τὸ ὄνομα μόνον ἔφερεν, ἢ δὲ Στερεὰ ἀδιοργάνωτος διετέλει ἔτι· διὰ δὲ ταῦτα, καὶ διότι ἡ αὐστριακὴ πολιτικὴ τὴν ἐν Λουδοβίχῳ παραδεχθεῖσαν οὐδετερότητα ἀντιτάττουσα, οὐκ ἐπαύσατο διενεργεῖν κατὰ τῆς ἀποστολῆς τοιαύτης βοήθειας στρατιωτικῆς, τὸ ψήφισμα καὶ τὰ πάντα ἐναυάγησαν τότε· πολλοὶ δὲ μάλιστα τῶν ὀνομαστοτέρων ἀνδρῶν τῶν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν ἐπεπλήχθησαν καὶ ἠπειλήθησαν, ἵνα μὴ ἀναμειγνύωνται ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ φλόξ τῶν φιλανθρώπων καὶ φιλελευθέρων αἰσθημάτων οὐκ ἐσθέσθη ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Γερμανῶν. Διάφοροι αὐτῶν στρατιωτικοί, πεπαιδευμένοι καὶ εἰς ἄλλας ἀνήκοντες τάξεις, προσήρχοντο αὐτόκλητοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντες, ἢ κατάλυμα μόνον καὶ ἄρτον, κερτερικώτατοι δὲ συμμορφούμενοι κατὰ πάντα καὶ ἀνδρικώτατοι συγκινδυνεύοντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως, ἐὰν ἐγένετο ἀδύνατος ἡ ἀποστολὴ μεγάλου σώματος, αἱ ἐταιρίαι, οὐχ ἥττον ἐργαζόμεναι κατὰ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν ἑαυτῶν, ἐφωδίαζον τοὺς κατασκίνοντας, ἐξ ὧν διακόσιοι ὁμοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ Ἄργος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως. Δι' ὁπόσης ἠκολούθουν τὸν πόλεμον μεγαλοψυχίας αὐτοὶ ἅπαντες, ζῶντ' ἀδίδοντες δείγματα ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας, καὶ ὁπόσω διήγειρον τὸν θαυμασμὸν ὅλων οἱ νέοι ἐξ αὐτῶν, πλήρεις εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ διαφέροντος ζήλου! Τὸ μικρὸν τοῦτο ἀριθμητικῶς, ἀλλὰ μεγάλης αὐταπαρνήσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ, σῶμα θέλομεν ἰδεῖν μετ' αὐτὸ πολὺ ἄξιον ἑαυτοῦ ἐπὶ τῆς ἐφόδου κατὰ τῶν φρουρῶν τῆς Ναυπλίας.

Παρά τὰς γερμανικὰς ἐταιρίας συνεκροτήθη, ἅμα ἀρχαμένου τοῦ πολέμου, διεθυντηρίον τι ἑλληνικὸν ἐν Παρισίοις, συγκείμενον παρὰ τοῦ Ἀδαμμαντίου Κοραΐ, Ἀλεξάνδρου Βογορίδου, Χριστοδοῦλου Κλονάρου καὶ Νικολάου Πικόλου, προστεθέντος ἔπειτα καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Πολυχρονιάδου. Ὅμοιον τούτου συνεκροτήθη ὡσαύτως καὶ ἐν Πίσσαις παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἀρτης Ἰγνατίου, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ Κωνσταντίνου Καρατσᾶ, ἀντιπροσωπεύοντος τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰωάννην Καρατσᾶν, χρηματικὰς καταβάλλοντα συνδρομὰς λόγου ἀξίας. Τῶν διεθυντηρίων αὐτῶν αἱ ἐργασίαι ἔφερον ἐξωτερικῶς, κατὰ τὴν πρώτην ἰδίως ἐποχὴν ταύτην, βαρύτητα οὐχὶ μικράν ἐπὶ τῆς πλάστιγκος τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἡ φιλολο-

γική φήμη τοῦ Κοραΐ, ὁ πολιτικός νοῦς τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ἀμφοτέρων αἱ μεγάλαι καὶ πολλαὶ σχέσεις θαυμασίως ἐπενήργουν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν κακῶς διατεθειμένων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τόπων. «Τὸν αὐγουστον, (ἔγραψε τὸ ἐν Παρισίοις διευθυντήριον πρὸς τὸν Βάμβαν,) εἴχομεν γράψει ἐκ μέρους ἡμῶν πρὸς τὴν Ἀιτιρὴν διοίκησιν, ζητοῦντες βοήθειαν. Ὁ σεβάσμιος Γρηγόριος, ὁ πρόην Β.λαιοῶν, ὅστις ἔχει μεγάλην ἰσχὺν εἰς ἐκείνην τὴν πολιτείαν, εἶχε συστήσῃ τὸ γράμμα μας καὶ μεταχειρίσθῃ ὅλην τὴν εὐρωπαικὴν του, παρακινῶν τοὺς Ἀιτιροὺς εἰς τοιαύτην ἐντιμὸν συμμαχίαν. Ὁ δὲ Λαφαγέτ, ὁ ἐνδοξος καὶ ἀκράματος ὑπέρμαχος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις τιμᾶται τὰ μέγιστα παρὰ τὴν ἀμερικανικὴν συμπολιτείαν, ἔγραψε πρὸ ὀλίγου εἰς τὸν πρόεδρον καὶ ἄλλους ἄρχοντας αὐτῆς διὰ τὸ αὐτὸ τέλος». Ἀπολύτως δὲ, πᾶς τόπος ὁμοίων παθημάτων καὶ ὁμοίας ἐπαναστατικῆς καταστάσεως, πᾶσα πολιτεία δημοκρατικὴ, ὅλοι οἱ ἀπανταχοῦ ὑπάρχοντες, καίτοι σπάνιοι τότε, διάσημοι ἄνδρες ἐλευθέρων ἀρχῶν, ἦσαν τὰ σημεία, εἰς ἃ ἀπετείνοντο τὰ διευθυντήρια ταῦτα, καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν εἰργάζοντο πρὸς βοήθειαν ἠθικὴν τε καὶ ὕλικὴν τοῦ ἀγῶνος (α). Πολλαχόθεν ἐγένοντο βοήθειαι ἱκαναί· διάσημα δὲ πρόσωπα τῆς Ἰσπανίας, ἐπαναστατικῆς τότε, ἀφορμὴν λαβόντα, ἀφ' ἧς ἔκαμον συστάσεως φιλελευθέρων τινῶν Ἰταλῶν, μεταβαινόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς εἰς νέαν πατρίδα αὐτῶν, ἔγραψαν προτείναντα τὸν σύνδεσμον τῶν δύο τόπων διὰ πολιτικῶν σχέσεων, ἃν ἡ Ἑλλάς ἤθελε (β). Ἡ πρότασις αὕτη, ὡς λίαν εὐχάριστος καὶ γόνιμος συνεπειῶν ἀγαθῶν θεωρουμένη, ἐγένετο ἀντικείμενον σκέψεως σπουδαίας καὶ τότε καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ 5 ἀπριλίου 1822 συνεδρίασιν τῆς ἑλληνικῆς Βουλῆς· ἀλλὰ μετὰ πολλὰς παρατηρήσεις, ἐστηριγμένης ἐπὶ τῇ πολιτικῇ ἀνάγκῃ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πορείαν τῶν μεγάλων δυνάμεων, τὸ περὶ σχέσεων μετὰ τῶν ξένων κρατῶν ζήτημα ἀνετέθη εἰς τὸν χρόνον. Ἐγραφέτις μάλιστα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ «πρὸς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν», ὅτι «τὰ πολιτικὰ τῆς Εὐρώπης σχετικῶς ὡς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ κατήχησαν πτό γε νῦν ἔχον πολύμορφα, οὐδεὶς δύναται θετικῶς τὰ ἐξάξῃ συμπεράσματα, ὥστε ἐκ τῶν προτέρων τὰ καρινίσῃ τὰ ἐπόμενα, ἀλλ' ἀνάγκη ἕκαστος τὰ συμπαράτεινται τῇ ἀλλοιώσει τῆς

»τῶν πραγμάτων ἐπιφανείας μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀλη-
»θοῦς μορφῆς, διὰ τὰ μὴν ἤθελεν ἐκλάβει τὴν σκιὰν ἀντὶ τοῦ
»σώματος καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα».

Συνεκροτήθη ὡσαύτως, μᾶλλον δὲ ἀνενεώθη, ἐν τῇ Ὁδησσῷ ἑ-
τερον διευθυντήριον, τὸν τίτλον φέρον «Φιλανθρωπικὴ Γραικικὴ Ἑ-
ταιρία». Τοιοῦτο διευθυντήριον ὑπῆρχε καὶ πρὶν, ἀφ' ἧς ἐξῆλθεν ἐ-
ποχῆς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἰς τὴν Μολδαυίαν· ἀλλ' ἡ ἀπο-
τυχία τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης συνεπήνεγκε καὶ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ,
δι' ὃν λόγον ἐπῆλθεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνανεώσεως, διότι ὁ ἀγὼν, εἰ
καὶ ἐξέλιπε κατὰ τὰς ἀρκτικὰς ἐπαρχίας, ἐξηκολούθει ὅμως κατὰ
τὰς μεσημβρινὰς, δεόμενος τῆς συνδρομῆς τοῦ ὅλου ἔθνους. Ἐχο-
μεν εἰς χεῖρας τὸ καταστατικὸν τοῦ διευθυντηρίου αὐτοῦ, μνηστο-
γούμενον τῇ αὐγούστου καὶ μεγάλῃν περιποιούμενον τιμὴν εἰς τὰ
ὑπὲρ πατρίδος αἰσθήματα τῶν ἐν Ὁδησσῷ μετοίκων καὶ παρεπι-
δήμων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τούτων ἀνῆκον οἱ
φυγάδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἄλλης τουρκικῆς ἐπικρα-
τείας· ἐὰν ἀπώλεσαν οὗτοι, ἢ ὡς ἔμποροι, ἢ ὡς πολιτικοί, ἢ ὡς βια-
μήχανοι, τὰ πάντα ὕλικῶς, ἔσωζον ὅμως ἀκεραίαν τὴν ἀγάπην αὐ-
τῶν πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευδον εἰς βοήθειαν αὐτῆς
καὶ μακρόθεν ἐκ τῶν ἐνόντων. Πρὸ πάντων δὲ μεγάλως τιμᾶ τὴν
ῥωσικὴν ἐξουσίαν ἢ παραδοχὴ τοῦ καταστατικοῦ τούτου, ἅμα ὑπο-
βληθέντος πρὸς ἔγκρισιν. Τότε ὁ Οἰκονόμος ἔγραψεν «αὐτοσχέδιον
»προτρεπτικὸν πρὸς τοὺς ἐν Ὁδησσῷ Γραικοὺς περὶ συμφώνου
»συνεισφορᾶς», ἄξιον τοῦ καλῆμου αὐτοῦ, πλήρη δὲ ἐπιχειρημάτων
ἰσχυρῶν καὶ μέγα ἐπενεγκόντα ἀποτέλεσμα (α).

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐν Ὁδησσῷ διευθυντηρίου ὑπῆρχεν οἰκονομικὴ
καὶ πολιτικὴ συγχρόνως. Ἐξετείνοντο δὲ ἡ μὲν ἀρμοδιότης αὐτοῦ
μέχρι τῶν ἐν Τεργέστη καὶ ἀλλαχοῦ τῆς δύσεως ὁμογενῶν· τὰ δὲ
καθῆκοντα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν περίθαλψιν μεγάλου μέρους τῶν
ἀνδρῶν τοῦ διαλυθέντος στρατοῦ τῶν Ἡγεμονειῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ
ἐφόδια τούτων διευθυνομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τέλος δὲ ἡ ἀναίρεσις
τῶν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος συκοφαντιῶν τοῦ ἐπισήμου γε-
ρμανικοῦ τύπου, ὡς καὶ ἡ ἀποστολὴ ἱκετικῶν πρεσβεϊῶν ὑπὲρ τῆς
Ἑλλάδος (β), συνεπλήρουν τὸ πολιτικὸν μέρος αὐτοῦ τοῦ διευθυνη-
ρίου (γ). Ἀλλ' ὁ ἐν Πίσσαις μητροπολίτης Ἰγνάτιος, μαθὼν τὴν πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα γενομένην τότε ἀποστολὴν πρεσβεΐας, συνεβούλευ-

«εν ἄλλως τοῖς ἐν Ὁδησσῷ ἐφόροις, γράψας τὰ ἀκόλουθα διὰ πολλῆς ἀληθῶς πολιτικῆς ἐμβριθείας: «... Οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν πρέ-
 »πει νὰ γνωρίζωσι τὰ πράγματα. Ἐγὼ εἶμαι ἰδιώτης διόλου, καὶ
 »δὲν θέλω νὰ σᾶς κάμω καμμίαν παρατήρησιν εἰς τὴν σταλθεῖσαν
 »πρεσβείαν σας. Τόσον μόνον ἤξεύρω, ὅτι τῆς Ῥωσσίας τὰ βήματα
 »εἶναι σημειωμένα· ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος θέλει κάμει, ὅτι
 »τὸν ὑπαγορεύει ἡ θρησκεία καὶ τὸ συμφέρον τοῦ βασιλείου του· ὅτι
 »εἶναι σταθερὸς εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ὅτι αὐτοπαραινέτος θέ-
 »λει βοηθήσει τοὺς Χριστιανοὺς κινδυνεύοντας, ὅταν ἄλλο μέσον σω-
 »τηρίας δὲν ὑπάρχῃ πλέον. Βάσιν ἔχοντας λοιπὸν, ὅτι πρεσβεῖαι καὶ
 »παρακλήσεις δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς τοιοῦτον Μονάρχην, ὅστις γνω-
 »ρίζει τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ κάμει οἰκοθεν, πάλιν τολμῶ
 »νὰ σᾶς εἶπω, ὅτι, ὅσα ἔξοδα γίνονται εἰς αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν, ἡ-
 »τον ἔργον εὐχῆς νὰ δοθῶσιν εἰς τόσον μολύβι καὶ μπαρουτί, εἰς ὅσους
 »φέρουν τὰ ὅπλα καὶ τὰ στεροῦνται... Ἡ εὐγενεία σας, ὡς πλού-
 »σιοι καὶ ὡς ζῶντες εἰς μεγάλας πόλεις, προκρίνετε, ὅτι εἶναι ἐ-
 »πιδειξίς· ἐγὼ, χωρικός, προκρίνω ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι πρᾶγμα,
 »καὶ θέλω τὰ μέσα, διὰ νὰ βαστάξωσιν οἱ Γραικοὶ καὶ νὰ μὴ ὑπο-
 »πέσωσι καὶ κατασφαγῶσι, διότι τότε δὲν μένει, τί νὰ βοηθήσῃ ἡ
 »Ῥωσσία καὶ οἱ συναγωνιζόμενοι ὑψηλοὶ σύμμαχοί της...»

Ὁ ἅγιος Θεὸς ὑπερησπίζετο οὕτω τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, ὡς δι-
 καιον, διὰ τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τῶν ἀνεξερουνήτων αὐτοῦ βουλῶν.
 Παρὰ τὴν οὐδετερότητα δὲ τῆς Λουβιάνης, παρὰ τὰς στρατιωτικὰς
 συγκεντρώσεις καὶ ἐπιδείξεις τῆς Ῥωσσίας, παρὰ τὰς συστάσεις καὶ
 τὰς δραστηρίους ἐνεργείας τῶν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν, καὶ προσέτι
 παρὰ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τῶν Μαχαθιτῶν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ,
 κινήθენტων κατὰ τῶν πόλεων Ἰαθρίπτης (Μεδινὲ) καὶ Μέκκας, πα-
 ρέστη τότε καὶ ἡ Περσία, ὅπως συνδράμῃ ἔξωθεν τοῖς Ἕλλησι, καίτοι
 μὴ ἔχουσα σκοπὸν ἀπ' εὐθείας τοιοῦτον καὶ ὅλως πεπληρωμένη πα-
 ναρχαίων ἀναμνήσεων ἐχθρικῶν πρὸς τοὺτους. Ἄν θέλῃ τις μάλιστα,
 ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν Περσῶν τόσῳ
 μᾶλλον υπερβαίνει τοῦ τῶν Τούρκων, ὅσῳ οἱ βάρβαροι οὗτοι οὔτε
 κοινωνοῦσιν ποτε τῆς τραπέζης τῶν Χριστιανῶν ὡς ἀπίστων δῆθεν,
 οὔτε δέχονται τὰ σιτία αὐτῶν ὡς ἀκαθάρτων δῆθεν, ἀλλὰ προσκα-
 λόμενοι, τυχόν, ὑπὸ Χριστιανοῦ πρὸς ἐστίασιν, πέμπουσι πρότερον

εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἴδιον μάγειρον ὀψοποιήσοντα τὰ πάντα, καὶ χωρὶς κατακλίνονται.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας κηρυχθεὶς πόλεμος τῆς Περσίας καὶ ἡ εἰσβολὴ ταύτης ἐντὸς τῶν τουρκικῶν ὁρίων, ἐθεωρήθη ἐν ἑκ προσθήκης εὐτυχὲς σύμβουλον, διότι πολλὴν ὑπισχνεῖτο ὠφέλειαν τοῖς Ἕλλησιν, ἢ ἡνωμένος μετὰ τοῦ ἐλπιζομένου ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πολέμου τῆς Ῥωσσίας, ἢ καὶ μεμονωμένος. Οἱ ὀλίγοι ἐθεώρησαν τοῦτον ὡς ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσσίας, διπλαῦν ἔχουσαν σκοπὸν, πολιτικὸν μὲν διὰ τὰ ἐκκρεμῆ ζητήματα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας, στρατιωτικὸν δὲ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος· οἱ πλεῖστοι ὅμως δι' ἐλπίδος εἶχον ὅτι ἐπῆλθε πλέον ὁ καιρὸς, καθ' ὃν οἱ μὲν Ῥῶσσοι διευθυνθήσονται πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐπιτεθήσονται κατὰ τῆς Ἀνατολῆς, αἱ δὲ τουρκικαὶ δυνάμεις συγκεντρωθήσονται ἅπασαι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πρωτευούσης, καὶ ἐπομένως ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος περατωθήσεται τάχιον. Πραγματικῶς οὐδὲν τῶν τοιούτων ἐγένετο· ἐγένετο ὅμως πρόσθετος καὶ ἰσχυρὸς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀντιπερισπασμὸς τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων ἐν ὅλῃ ἑξαμηνίᾳ περιπόου, καθ' ἣν διήρκεσεν ὁ περσικὸς πόλεμος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ συνεπέειχε τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον αἰτήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, στηριζομένης ἐπὶ τῆς ἀπὸ 24 μαρτίου διακοινώσεως τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου ἐκ τῆς Λουβιάνης, προεστάθη τῇ πύλῃ ἐκ τῆς Πετρούπολεως ἡ μεσολάβητις τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ σύμπραξις τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὅπως οἱ ἐπαναστάται Ἕλληνες καταθέσωσι τὰ ὅπλα, ἐὰν ὁ σουλτάνος παύσῃ τὴν σφαγὴν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀδελφῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐγγυηθῇ πρὸς αὐτοὺς, ὡς καὶ τοὺς ὀπλισθέντας, ἀσφάλειαν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀλλὰ πρότασις τοιαύτη καθίστατο ἀπαράδεκτος τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐταπείνου ὑπὸ ἕρους τὴν Τουρκίαν ἐνώπιον τῶν ξαγιαδῶν, καὶ τὴν θύραν τῶν ξενικῶν ἐπεμβάσεων ἡνοιγεν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα ταύτης. Μετὰ πολλῆς ἄρα ἀγανακτήσεως καὶ περιφρονήσεως ἐνταυτῷ ἀπεβρίβη, οὐδόλως ἐπιδοκιμασθεῖσα καὶ παρὰ τῆς δυτικῆς διπλωματίας, ὡς αὐτὴν προσβάλλουσα τῆς Τουρκίας τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ὡς ἐν προηγούμενον οὐ μόνον κακὸν, ἀλλὰ καὶ γενικὸν, γινομένη.

Ἡ ἀπόβριψις αὕτη, περὶ ἧς οὐδεὶς ποτε ἀμφίβαλλεν, ἔδωκεν ἀφορμὴν λόγων θαρράλεωτέρων πρὸς τὸν Καποδίστριαν. Μόνην οὗτος

ἐθεώρει σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος τὸν βωστικὸν πόλεμον, καὶ μόνον, ὡς γνωστὸν, ἐπεδίωκε τοῦτον. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐσκέπτετο ἄλλως. «Ἐὰν ἡμεῖς, (εἶπε πρὸς τὸν Καποδίστριαν,) στήσωμεν ὑπὸ τηλεβόλον κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ συμμορία τῶν Παρισίων θέλει ψάλλειν τὰ ἐπινίκια, ὁ πόλεμος γενικευθήσεται καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, καὶ οὐδεμία κυβέρνησις νόμιμος ὑπάρξει ὀρθία. Οὐδ' ὁδῶς ἐπιθυμῶ ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὴν συμμορίαν αὐτήν. Ἀπαυτεῖται ὁ τρόπος, ὅπως διορθωθῶσι τὰ πράγματα ἄνευ πολέμου. Σκέφθητι λοιπὸν καὶ εἰπέ μοι, πῶς δύναται τις τὴν ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου καὶ τὴν καθυσύχασιν ἐνταυτῇ τῆς Ἀνατολῆς. — Ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολέμου, Μεγαλειότατε, (ἠπήντησεν ὁ Καποδίστριας,) καὶ ἡ συναίνεσις πρὸς τὸν ἐξολοθρευτὴν τῆς Ἑλλάδος εἰσι, κατ' ἐμὲ, ἐν καὶ τὸ αὐτό. Πῶς μὴ ἐπιχειρήσῃ τις τὸν πόλεμον, καθι-στάμενον ἀναγκαιόν; Παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει ἐν Παρισίοις, ἡ καὶ ἀλλαχοῦ, συμμορία ἐργαζομένη κατὰ τῶν ὑπαρχουσῶν κυβερνήσεων· παραδεχθῶμεν, ὅτι εἰς τὰς κυβερνήσεις ταύτας οὐδὲν ἄλλο μένει σωτηρίας μέσον κατὰ τοῦ τοιοῦτου ἐχθροῦ, ἢ τὰ ξένα ὅπλα· παραδεχθῶμεν εἰσέτι, ὅτι τὰ ὅπλα τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητός εἰσι τὰ μόνα σωτήρια, ὅπερ μόνον ἐστὶν ἀναντίβλητον· οὐ-τω δὲ ἔχοντος τοῦ πράγματος, ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης οὐκ ἔχει ἄρα ἀρκούσας δυνάμεις, ὅπως ἐνεργήσωσι συγχρόνως εἰς βοήθειαν αὐτῶν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπὶ τοῦ Προῦθου καὶ τοῦ Ἰστρου; Ἡ σωτηρία τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῆς μουσουλμανικῆς μανίας ἐστὶν οὐ μόνον εὐσεβὲς καθήκον πιστῶν ἡγεμόνων, ἀλλ' ἐνταυτῇ καὶ πρᾶξις συνάδουσα πρὸς τὴν ἔμφρονα πολιτικὴν, ὅτε διηνεκῇ ἔχει ἡ συμμορία προσπάθειαν τὸ διεγείρειν παρὰ τοῖς λαοῖς περιφρόνη-σιν καὶ μῖσος κατὰ τῶν βασιλέων. Ἀφ' ἐτέρου δ' ἡ πείρα διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι οἱ ἥπιοι τρόποι οὐδεμίαν παρὰ τοῖς Τούρκοις ἀξίαν ἔχουσι· ἀφίνει δέ τις ἐλεύθερον τὸ πεδίου εἰς τὴν μανίαν αὐτῶν, ἔ-ταν κατατρίβῃ τὸν χρόνον εἰς μακρὰς διαπραγματεύσεις, ἃς οἱ βάρ-βαροι οὐχὶ εἰς φρόνησιν, ἀλλ' εἰς τὸν ὑπὸ αὐτῶν δῆθεν διεγειρόμε-νον φόβον ἀποδίδουσι. Οἱ Ἕλληνες ἄρα, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν προσ-τατευόμενοι, οὐσιωδῶς δὲ ἐγκαταλιμπανόμενοι παρὰ πάντων, οὐδὲ ὀνύαμνοι ἐμπιστευθῆναι εἰς τὰς εὐρείας καὶ ἐπιβόλους ὑποσχέσεις τῶν αἰωνίων αὐτῶν δημίων, ἀναθέσουσιν ἀναμφιδόλως τὴν μόνην καὶ ἐσχάτην ἐλπίδα εἰς τὰ ὅπλα. Ἄλλ' ἐν τῇ τρομερᾷ ταύτῃ πάλῃ ἡ

αὐτοὶ ἐξολοθρευθήσονται καὶ μόνον τὸ ὄνομα αὐτῶν διαμνεῖται ἀθά-
 νητον, ἀτόπτον ἀρετῆς εἰς τὰ ἐπιζῶντα ἔθνη, ἢ νικήσουσι τα-
 χέως καὶ ἐλευθερωθήσονται, ἢ ἐπὶ ἔτη τινὰ παρατεινοῦσι τὸν πό-
 λεμον. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς προξενή-
 σουσιν ἑαυτοῖς αἷσχος, ἔξουσι δὲ σκληρὰς τύψεις συνειδότες καὶ
 τὸ μῖσος τῶν λαῶν· ἐν τῇ δευτέρᾳ, συμβαίνοντας ὅλου τοῦ ἑναν-
 τίου, ἀπολέσουσιν ἐξ ἀνάγκης οὐκ ὀλίγον τῆς ὑπολήψεως ἑαυτῶν,
 καὶ ἐκτεθήσονται εἰς τοὺς πικροὺς σαρκασμοὺς τῆς συμμορίας· ἐν
 τῇ τρίτῃ δὲ, ἕνεκα ὀλίγης προνοίας, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔσονται οἱ συ-
 νεργήσαντες εἰς τὴν διατήρησιν πυρκαϊᾶς, ἥτις διὰ τῶν τεχνασμά-
 των τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν φλογίσει καὶ τὰς χώρας τὰς ἔξω τῆς
 Ἑλλάδος κειμέναις. Θέλω εἰπεῖν ἅπαῤ, Μεγαλειότατε, ὅτι, κατ'
 ἐμὲ, δέον γενέσθαι ἐτοιμῶς. Διώξωμεν τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν δα-
 κικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ δι' ἰσχυροῦ στρατοῦ καθέξωμεν ταύτας· κι-
 νήσωμεν δὲ τὸν στόλον τοῦ Βυζαίνου, κηρύττοντες τῇ πύλῃ, ὅτι
 πρᾶττουσα τοῦτο ἡ Ῥωσσία, εἰς οὐδὲν ἀποβλέπει ἄλλο, ἢ ὅπως
 ἀποδώσῃ τῷ μὲν ὀθωμανικῷ κράτει τὴν εἰρήνην, τοῖς δὲ Χριστια-
 νοῖς τὴν ἀσφάλειαν, οὐχὶ πρόσκαιρον, ἀλλ' ἐπὶ ἐγγυήσεων βεβαίων
 στηριζομένην· ὑποσχεθῶμεν δὲ ἐνταυτῷ τὴν ἀκεραιότητα τῶν χω-
 ρῶν τῆς πύλης κατὰ τὰς προγενεστέραις συνθήκας· διατάξωμεν δὲ
 τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἀναστείλῃσι τὰς ἐχθροπραξίας αὐτῶν καὶ τη-
 ρήσωσι θέσιν ἀμυντικὴν· ὑποχρεώσωμεν δὲ τὴν Περσίαν, ἵνα ἐνω-
 θῇ μετὰ τῆς Ῥωσσίας, ἢ μείνῃ οὐδετέρα· καὶ προσκαλέσωμεν τὰς
 χριστιανικὰς δυνάμεις, ἵνα βοηθήσωσι τελεσφόρως τὰ ἔργα τῆς Ῥωσ-
 σίας καὶ ἐγγυηθῶσι τὴν εἰλικρίνειαν αὐτῆς. Ἐὰν ἀποποιηθῶσιν αὐ-
 ται, πράξωμεν ἡμεῖς, εἴ τι δέον, μόνοι, διατηροῦντες τὴν εὐρωπαϊ-
 κὴν συμμαχίαν οὐ μόνον ζῶσαν, ἀλλὰ καὶ κρατυνομένην μάλι-
 στα διὰ τῆς παρασκευῆς τῶν δυνάμεων, ὥς δύναται ἐξαγαγεῖν ἡ
 Ῥωσσία ἐπὶ τοῦ πεδίου. Τὰς δυνάμεις αὐτάς σεβασθήσονται τὰ εὐ-
 ρωπαϊκὰ κράτη ἐν τῇ παρούσῃ αὐτῶν καταστάσει, καὶ ἐνδεχόμε-
 νον ἵνα λάθωσιν ἅπαντα τὴν ἀνάγκην τούτων. —Τοῦτο ἤθελεν εἰ-
 σθαι μέγα τι, (ὑπέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ,) ἀλλ' ὁ καιρὸς μοι φαίνε-
 ται οὐχὶ ἀρμόδιος ἔτι. Πειραθῶμεν προηγουμένως, ὅπως συμφωνή-
 σωμεν ἐντελῶς μετὰ τῶν ἡμετέρων συμμάχων· τὸν δὲ καιρὸν, ὃν
 κερδήσωμεν πραγματεύομενοι μετὰ τῶν Τούρκων, δαπανήσωμεν, ὅ-
 πως ἐπιτύχωμεν τῆς συμφωνίας ταύτης. —Αὐτοκράτωρ, (εἶπεν ὁ Κά-

»ποδίστριας,) οὐδένα κερδήσομεν καιρὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγ-
 »μάτων, ἀλλ' ἀπολέσομεν τὴν προσφορώτεραν περίστασιν. Ἡ ἑλλη-
 »νικὴ ἐπανάστασις προχωρήσει γιγανταίοις βήμασι, καὶ ἀδύνατοι
 »ἡμεῖς ἐσόμεθα ἔπειτα πρὸς τὸν περιορισμὸν ταύτης. Ὁ βραδέως ἐ-
 »πιχειρησόμενος πόλεμος ὑπάρξει ἄγονος. Τί θέλει μένειν, ἵνα
 »σώσωμεν; Δύναται ἄρα ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης ἐλπίζειν συμφω-
 »νίαν ἐντελῇ μετὰ τῶν ἰδίων συμμάχων ἐπὶ ζητήματος διεγείροντος
 »τοσαύτας ζηλοτυπίας, τοσαύτην ἄμιλλαν, τοσαύτας ὑπονοίας; ἐπὶ
 »ζητήματος, εἰς ὃ ἐκεῖνοι θέλουσιν εἶσθαι δευτερεύοντα πρόσωπα;
 »Ἐμπιστευθῆτω ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης εἰς μόνας τὰς δυνάμεις ἑαυ-
 »τῆς. Ἐπὶ τῆς ὀχθῆς τοῦ Ἰστροῦ, περιεζωσμένη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν
 »αὐτῆς στρατῶν, κρατήσῃ εἰς χεῖρας τὴν τύχην τῆς Ἀνατολῆς, καὶ
 »ἐπίσης ἐν τῇ Δύσει δυνηθήσεται σῶσαι τὴν Ἰσπανίαν. . . Ἀλλ' οὐδὲν
 »τούτων γενήσεται, εἰ μὴ τις καταθέσῃ τὸν κάλαμον καὶ δράξῃ τὸ
 »ξίφος.— Οὐχί, (εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος,) οὐδὲν πράξω ἄνευ τῆς συναι-
 »νέσεως τῶν συμμάχων μου. Γράψον κατὰ τὴν ἰδέαν μου αὐτὴν πρὸς
 »τὰ διάφορα μυστικοσυμβούλια». Ὁ Καποδίστριας οὐδὲν ἐπανελά-
 »θε πλέον, καὶ γράψας πρὸς τὰς αὐλὰς, ὡς ἠθέλησεν ὁ αὐτοκράτωρ,
 »ἐλάβαν μὲν ὡς βᾶσιν τὰς πρὸ καιροῦ ὑφισταμένας διαφορὰς τῆς
 »Ῥωσσίας πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα, ὅπερ κέκτηται
 »κατὰ τὰς συνθήκας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ προστασίᾳ τῆς ἑλληνικῆς
 »ἐκκλησίας· ἐβεβαίω δὲ περὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς διατεθειμένου ὄν-
 »τος καὶ εἰς τὰς μεγαλητέρας θυσίας ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐὰν αἱ εὐρω-
 »παϊκαὶ αὐλαὶ δυνηθῶσιν ἐν τῇ φρονήσει ἑαυτῶν εὐρεῖν τὸ μέσον, ὅ-
 »πως τύχωσι τῆς λύσεως τῶν διαφορῶν διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ,
 »καὶ λάβωσι παρὰ τῆς πύλης ἐγγυήσεις ἀξίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν
 »Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ μὲν Γαλλία καὶ Πρωσσία ἐνέδωκαν
 »συμφωνήσασαι. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΗ΄ προαπε-
 »φάνθη εἰπὼν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς ἐπικρατείας ὀλίγω ὕστερον μετὰ
 »τὴν διακοίνωσιν τῆς Ῥωσσίας: «Μεγάλαι δυστυχίαι κατατῆκουσι τὰ
 »ἀνατολικά μέρη. Ἐλπίζομεν ἐγγίζουσιν τὴν κατὰπαυσιν αὐτῶν»
 »ἡ δὲ φρόνησις καὶ ἡ συμμαχία ὅλων τῶν ἡγεμόνων εὐρήσουσι τὸ
 »μέσον, ὅπως ἐνεργήσωσιν ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπαιτεῖ δικαίως ἡ πίστις,
 »ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἀνθρωπότης». Συγχρόνως δὲ ὁ τύπος τῆς Βιέν-
 »νης ἐδημοσίευσεν: «Ἡ εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ἀπευθυνθεῖσα
 »ἐγκύκλιος τῆς Περουπόλεως περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς μετὰ τῆς

»δθωμανικῆς πύλης, ἐγένετο αἰτία πολλῶν συζητήσεων ἐν τῷ ἰδιαι-
 »τέρῳ συμβουλίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου, ὃν τὸ ἀποτέλεσ-
 »μά ἐστιν ἡ αἰφνιδία ἀναχώρησις τοῦ πρίγκιπος Μετερνίχ εἰς τὸ
 »Ἀννόβερ . . .» Ἡ δὲ Αὐστρία φοβουμένη τὸν πόλεμον τῆς Ῥωσσίας,
 ὡς γενησόμενον ἐν γένει μὲν ὀλέθριον διὰ τὴν Τουρκίαν, ἰδίως δὲ
 βοθητικὸν εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος· ἡ Αὐστρία ἐπὶ τῆς ἐποχῆς
 αὐτῆς, προτιμῶσα ἀντὶ παντὸς ἄλλου τὴν ἀποφυγὴν ἐνὸς πολέμου
 εὐρωπαϊκοῦ, δι' ὃν οὐδόλως ὑπῆρχε παρεσκευασμένη, πραγματικῶς
 διετίθετο ὅπως ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν προτάσεων τῆς Πετροπόλεως·
 διὰ δὲ τοῦτο κατὰ πολὺ ἐκολάκευε τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τοῦ αὐ-
 τοκράτορος Ἀλεξάνδρου, καὶ, τὴν ἀνάγκην ποιοῦσα φιλοτιμίαν, κατὰ
 πρῶτον ἥδη, ἀλλ' ἅπαξ, ὡς νομίζομεν, ἐμνήσθη ὁ βιενναῖος τύπος περὶ
 τε αὐτῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας ὡς τυραννουμένων, καὶ τῆς ὑπὲρ
 »αὐτῶν ἐκφρασθείσης κοινῆς γνώμης ἐν Ῥωσίᾳ». Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς
 Μεγάλης Βρεττανίας ὑπῆρχε συνωμολογημένη παρὰ τῆς Τουρκίας
 συνθήκη ἐμπορικὴ τάσῃ ἐπωφελῆς, ὅσα οὐδεμίᾳ ἄλλῃ προὔπηρξε
 τοιαύτη. Τούτου δὲ ἕνεκα ἡ διπλωματία αὐτῆς ἐδείχθη λίαν δύσκο-
 λος εἰς τὴν πρότασιν τῆς Πετροπόλεως, καὶ ἐπομένως ἡ Αὐστρία ἐ-
 ρυμουλκήθη ὑπὸ τῆς ἰδίας. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀναμνησκει τοῖς
 πᾶσι τὰ γεγονότα κατὰ τὴν διαπραγματεύσειν τῆς ἐν Σιστοβίῳ συν-
 θήκης τοῦ 1791, ὅτε ἡ διπλωματία τῆς Ἀγγλίας, ὁμοῦ δὲ καὶ ἡ τῆς
 Ὁλλανδίας, ὑπερησπίσθησαν τὰ συμφέροντα τῆς δθωμανικῆς πύλης,
 διότι τὰ συμφέροντα ἐαυτῶν ἀντέκειντο εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης
 ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων, ἣν ἡ Αἰκατερίνη Β' προέθετο διὰ τῶν Πο-
 τεμκίνων καὶ τῶν Σοβαρώφων, βοηθὸν ἔχουσα τὴν Αὐστρίαν.

Τούτων δὲ πραττομένων εὐρωπαϊκῶς, ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐξηκολού-
 θει τὴν τακτικὴν τῶν φυλακίσεων, τῶν ἐξοριῶν καὶ τοῦ αἵματος κα-
 τὰ τῶν ἀθῶων διὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀπανθρωπίας.
 Παρὰ τὰ θύματα, περὶ ὧν διελάβομεν ἐν συνόψει ἄλλοτε (α), κατὰ
 τὴν 1, 2 καὶ 3 ἰουνίου ἐσάρωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πέριξ,
 ὅσους ἠδυνήθη Αἰγαιοπελαγίτας πάσης νήσου, εἴτε ἐπαναστάσης, εἴτε
 μὴ. Ἡ ποσότης τῶν συλληφθέντων ἔμενεν ἄδηλος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ
 τύχη. Ὡς οἱ Πελοποννήσιοι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν (ε), οὕτω καὶ αὐτοὶ
 ἐτελείωσαν ῥιφθέντες ἐν τῇ θαλάσῃ, διότι κατὰ τὴν 3 ἰουνίου μόνον
 ἐφάνησαν κατατομηθέντες ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως εἰς ἱερεῖς, εἰς
 Ἰωαννίτης καὶ δύο ἕτεροι. Διὰ τοιούτου ἐξεδικήθη τρόπου ἡ τουρ-

κικὴ ἀρχὴ τὴν ἐν τῇ Ἐρέσῳ πυρπόλησιν τοῦ δικρότου, συμβᾶσαν κατὰ τὸν τελευταῖοντα μάϊον. Ἐκτὸς δὲ τῶν νησιωτῶν τούτων ἀπηγχόνισεν αὕτη τῇ 4 ἰουνίου τέσσαρς ἐγκρίτους ἀρχιερεῖς, τὸν Δέρκων Γρηγόριον ἀπὸ τῶν θυρίδων τῆς ἐν Σαραπείῳ μητροπόλεως αὐτοῦ, τὸν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώτον ἀπὸ τῶν θυρίδων τῆς παρὰ τὸ Μεγαρεῦμα τοῦ Βοσπόρου οἰκίας τοῦ Πασσαγεωργίου, τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ἐν τῷ ἰχθυοπωλείῳ τῆς πόλεως, καὶ τὸν Τυρνόβου Ἰωανίκιον ἀπὸ τοῦ ὀψοπωλείου τῶν Ἑστιῶν. Καὶ ἡ μαρτυρικὴ καρτερίᾳ τῆς ψυχῆς, ἣν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀληθῆς πίστις, καὶ οἱ ἐνθαβρύντικοι λόγοι καὶ αἱ νεκρώσιμοι εὐχαί, ὧς ἀπήγγειλεν ὁ μητροπολίτης Δέρκων, ὑπέργηρος μὲν, ἀλλ' ἐξαιρέτως γενναῖόψυχος ἀνὴρ, (α), ὅτε οἱ δῆμιοι ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ἀκατίου τὸν Ἀδριανουπόλεως καὶ τὸν Τυρνόβου πρὸς ἀπαγχόνισιν, ὑπάρχουσιν ἀξιωματημὸν. «*Ἀδελφοί, εἶπε, βαδίσατε γερραῖως τὴν ὁδὸν τῆς ἀθλήσεως. Ἐν τὸς ὀλίγον ἀνταμονόμεθα ἐν τῇ οὐρανίῳ βασιλείᾳ*» καὶ ηὐχήθη, ἀπαγχονιζομένου τοῦ Ἀδριανουπόλεως κατέναντι: «*Μετὰ πνευμάτων ὀδικαίῳ τετελειωμένων...*» καὶ τέλος «*Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός...*» Ὡσαύτως καὶ, πρὶν ἢ ἐξέλθῃ τοῦ ἀκατίου, ὁ Τυρνόβου ἀσπασθεὶς τοὺς συλλειτουργοὺς αὐτοῦ προσεῖπεν ἐν συντριβῇ καρδίας: «*Καλὴ ἀντάμωσις, ἀδελφοί, εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν!!*» Τέλος δὲ, προσευχηθεὶς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταδίκης ὁ Δέρκων, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ δημίου τὸν βρόχον εἰς χεῖρας, τρίς ἠυλόγησεν αὐτὸν σταυροειδῶς, ἐπιφωνήσας «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος!*» καὶ πρὸς τὸν δῆμιον τότε στραφεὶς εἶπεν «*ἐκτέλεισον τῶρα τὸ χρέος σου*». Λίωνία ἡ μνήμη ὑμῶν, ὦ ἅγιοι μάρτυρες τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος!

Διὰ τῆς αὐτῆς ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ἐξεδικήθη ὠμότητος τὴν ἐπίσης κατὰ τὸν τελευταῖοντα μάϊον κινήθεισαν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, πνίξας μὲν ἐν τῇ θαλάσῃ κατὰ τὴν 5 ἰουνίου, ὅσους συνέλεξε νεροκράτας Ἠπειρώτας καὶ Βουλγάρους, συλλαβὼν δὲ ἐτέροους πεντήκοντα κατοίκους τῶν Ταταούλων, ὧν ἡ τύχη ἐγένετο ἄδελος, καὶ ἐξορίσας ὅλους τοὺς ἀπολειφθέντας Φαναριώτας πάσης τάξεως μετὰ γυναικῶν, παίδων καὶ ὑπηρετῶν, ἄλλους μὲν εἰς Ἀγκυραν, ἄλλους δὲ εἰς Καισάρειαν καὶ ἄλλους εἰς Κοτύαιον (Κιουτάγιαν). Οὗτοι δὲ ἦσαν ὁ μέγας ὑπάρχας διερμηνεὺς Ἰάκωβος Ἀργυρόπουλος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ Κωνσταντῖνος Μάνος με-

τὰ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ, ὁ χάτμανος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὁ σπαθάρης Ἡμερος, ὁ γέρων ποστέλνικος Γεώργιος Νέγρης, ὁ ποστέλνικος Τσαγανὸς καὶ ὁ ἐπίσης ποστέλνικος υἱὸς αὐτοῦ, ὁ χάτμανος Γεράκης, οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Δημητρίου Χαντσερῆ καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Στεφανᾶκη Λογοθέτου. Ὡσαύτως κατὰ τὰς ἀρχὰς ἰουλίου ἐξώρισεν ὁ Μαχμουτ εἰς τὴν Πομπη-
 οῦπολιν (Μπολὸυν) τὸν ἡγεμόνα Σκαρλάτον Καλλιμάχην, τὸν ἐσχά-
 τήγηρὸν καὶ πεπηρωμένον τὰς ὄψεις πατέρα αὐτοῦ ἡγεμόνα Ἀλέ-
 ξανδρον καὶ ἀπάσας τὰς οἰκογενείας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ προεξορισθέν-
 τος εἰς τὴν Καισάρειαν ἀδελφοῦ καὶ μεγάλου ἐρμηνέως ἔργα τελέ-
 σαντος Ἰωάννου Καλλιμάχου· ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δόμνην Μαυρογενέ-
 σαν μετὰ τῶν τριῶν υἱῶν καὶ δύο θυγατέρων αὐτῆς, τὸν γαμβρὸν
 τοῦ ἡγεμόνος Σκαρλάτου χάτμανον Κωνσταντινίκαν Παλάδην, πα-
 ραφρονήσαντα ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τοῦτόν γε καὶ τὸν ἡγεμονίδην Ἰ-
 ουσουφάκην, νεώτερον υἱὸν τοῦ Μαυρογένους, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν χάτ-
 μανον Γεώργιον Μάνον, τὸν ποστέλνικον Μπαλαμπάνην, τὸν ποστέλ-
 νικον Κωνσταντῖνον Καρατσᾶν, τὸν χάτμανον Κωνσταντῖνον Σοῦτσον
 (υἱὸν τοῦ Ἀγρίου), τὸν κόμισον Σοῦτσον Κεμπάπην, τὸν κόμισον
 Γρηγοράσκον Κοζαδίκην, τὸν σπαθάρην Κότκον μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ,
 τὸν κόμισον Γοβωρίδην, τοὺς δύο ἀδελφοὺς Πανταζόγλου, τοὺς δύο
 ἀδελφοὺς Καμπάνογλου καὶ πολλοὺς ἄλλους· τὸν δ' ὅλως μεμακρυσ-
 μένον τῶν δημοσίων Ἀφεντούλην καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ ἀπηγ-
 χόνισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα ἀρπαγῇ δημευ-
 ὤμενος ὁ πολὺς αὐτοῦ πλοῦτος. Τίς οἶδε τὴν τύχην πλείστων ἄλ-
 λων Ἑλλήνων, ξιφθέντων σιδηροδεσμίων ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ ναυ-
 πηγείου καὶ μάλιστα τοῦ Διδανχανέ;

Ἀπερίγραπτοὶ εἰσιν αἱ στερήσεις παντὸς μέσου, αἱ ἀφόρητοι πο-
 λυεῖδεις ταλαιπωρίαι καὶ αἱ κατανάγκαι τῶν ἀνωτέρω ἐξοριστῶν ἐν
 τοῖς βαρβαρωτέροις μεσογείοις τῆς Ἀσίας. Προτιμότερος παρ' αὐτοῖς
 ὁ θάνατος ἦτο. Δημευθεῖσης ἅπας τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιου-
 σίας τούτων, τῆς δὲ ἐξουσίας οὐδεμίαν χορηγούσης προμήθειαν κατὰ
 τὸ τουρκικὸν ἔθος, κατηναγκάζοντο καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς εὐ-
 τυχεστέρας πρότερον διαίτης, ἵνα βιώσιν ἤδη τὸν σκληρότερον βίον
 τοῦ δυστυχεστέρου καὶ ἀθλιεστέρου τῶν ἀνθρώπων. Πλείστοι ὁμοῦ
 τῆς βυρπαρωτέρας καταστάσεως κατέλυνον ἐν τοῖς ἀκαθαρτοτέροις καὶ
 ἐτοιμορρόποις τουρκικοῖς πανδοχείοις καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις δημοσίοις

οικήμασι· παῖδες δὲ, καταβεβλημένοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἤρπαζον πρὸς τροφήν τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ῥιπτομένους φλοιοὺς τῶν πεπώνων καὶ ὕδροπεπώνων, καὶ ὅ,τι ἂν ἄλλο εὕρισκον τεμάχιον τροφίμου ὅπως δὴ ποτε ὕλης, οὐδόλως βλέποντες τὸ ποῖον καὶ τὴν ἄλλην ἀθλιότητα τοῦτου. Ὁ δ' ἐκατοντούτης ἡγεμὼν, πατὴρ δὲ τέκνων, τοῦ μὲν ἡγεμόνος, τοῦ δὲ μεγάλου διερμηνέως, Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης, διητάτο καὶ ἐκάθευδεν ἐπὶ τάπητός τινος παλαιοῦ, ξηρὸν τὸν παρὰ τοῖς Τούρκοις κοινὸν καὶ αὐτοπυρίτην ἐσθίων.

Τίνα δ' εἶχον καὶ οὗτος καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πατήγοντες τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ὀλίψεων καταφύγιον; Μόνην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχὴν καὶ ἐλπίδα. Καὶ διὰ τοῦτο καρτερικώτατοι ἔφερον ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην τὸ μαρτύριον αὐτό· ἐν μεγάλῃ δ' ὑπομονῇ ἀπεχωρίζοντο ἐκάστοτε οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν θνησκόντων, τοῦ πολλοῦ ἐκ τῆς λύπης, τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῆς ἀθλιότητος θανάτου ἀναπληροῦντος τὸν δῆμιον τῆς ἐξουσίας· καὶ, ὅτε ὁ γηραιὸς Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης ἔμαθε κατατομηθέντα ἐν τῇ Καισαρείᾳ τὸν νεώτερον υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, ἤρξατο ἀμέσως τῆς προσευχῆς· καὶ, ὅτε ἐν τῇ Πομπηίουπόλει ἐξετελέσθη ἡ ἀποκεφάλισις τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ αὐτοῦ Σκαρλάτου, οὐδὲν ἄλλο ὁ πολυτλήμων εἶπεν, ἢ «Ὡς τῷ Κυρίῳ εὐδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο». Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσε μάρτυς καὶ οὗτος.

Τίνα ὅμως, εὐλογοφανῆ ὁπωςδὴ ποτε, εἶχον λόγον αἱ τοιαῦται καὶ διὰ τοιούτων τρόπων ἐνεργούμεναι ἐξαφανιστικαὶ ἐξορίαι γερόντων, γυναικῶν, παιδῶν, ἐν γένει προσώπων φύσει καὶ θέσει ἀδυνάτων, εἰρηνικῶν, εὐπειθῶν καὶ οὐδένα ἐμπνεόντων φόβον τῇ ἐξουσίᾳ; Διὰ μὲν τὰς σφαγὰς τούτων καὶ ἐκείνων ἀδιαφόρως, τὰς ἀρξαμένας ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ τουρκικὴ ἐξουσία προέταττεν ὑπὲρ ἑαυτῆς λόγους ὑπονοίας καὶ φόβων, ἔστω καὶ ἀνυποστάτων, τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης τέλος πάντων· ἀλλ' ὅτε ἐν διαστήματι τετραμηνίας καὶ ἑξαμηνίας ὅλης τὰ πράγματα ἐκαθαρίσθησαν, ἐγνωρίσθησαν δ' ἀκριβῶς τὸ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν καὶ οἱ μένοντες ὑπήκοοι, ἔπεται λογικώτατον τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐξορίαι καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῆς σφαγῆς τῶν ἀθῶν, οὐδενὸς προκειμένου τοπικοῦ κινδύνου, ἦσαν ἡ ἐκχύλισις τῆς βαρβαριτέρας κακεντρεχείας καὶ τῶν ἀγενεστέρων ἀντεκδικήσεων.

Οὕτως ὁ αἰμόδιφος Μαχμούτ ἠκολούθει ἐπίμονος τὸ ἔργον τῆς ἐ-

ξολοθρεύσεως ὅλου τοῦ ἀξιολογωτέρου μέρους τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀκινήτων ἐπαρχιῶν, ἐν μὲν, ἵνα εὐαρεστῇ ἡθικῶς τῷ βαρβάρῳ ὄχλῳ καὶ διατηρῇ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν διηνεκεί ἑρεθισμῷ, ὡς εἵπομεν καὶ ἄλλοτε, ἐν δὲ, ἵνα μὴ φοβῆται τοῦ λοιποῦ τὴν ἀνανέωσιν ταραχῶν καὶ συγκρούσεων, ὑπηκόους ἔχων ἐν καταστάσει ἀποζώσεως οὐ μόνον πολιτικῶς, ἀλλὰ καὶ φυσικῶς.

Ἰδιον δ' ἦτο ἐν γένει διὰ τοὺς ἐξορίστους, τοὺς δραπέτας, ἢ τοὺς μένοντας ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει, Ἑλληνας τὸ καὶ μεθ' ὅλον τὸν τρομερὸν διωγμὸν τοῦ βαρβάρου αἰσθάνεσθαι μᾶλλον ἐπὶ τῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ὅσῳ ἐσκληρύνετο ὁ τύραννος, τόσῳ ἐμεγαλύνετο ἐν τῇ κατατετρωμένῃ καρδίᾳ αὐτῶν ἡ ἀγανάκτησις καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τούτου, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσήλωσις πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς μιᾶς γενικῆς πατρίδος. Ἐντεῦθεν δὲ, ὅσῳ νίκητις τῆς μαχομένης Ἑλλάδος κατὰ τῶν βαρβάρων ἐγίνετο ἡθικὴ βάλσαμος, τόσῳ ἐν περὶ ἥτης τῶν Ἑλλήνων ἄκουσμα κατεπύκραινε μαραῖνον καὶ παρὰ τὰς αἰσθήσεις τούτων. Τί δὲ πλέον; Νεάνιδες καλλίστης ἀνατροφῆς, ἡ θελκτικώτερα κίχλον ἢ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, ἐνθουσιῶσαι ἐν τῷ πολέμῳ τῆς πατρίδος καὶ πάντοτε ἔδουσαι ἰδίᾳ τὰ ἡρώϊκά ἔσματα, οὐδὲν ἄλλο ἠύχοντο καὶ ἡλπίζον, ἢ σύντροπον στρατιώτην, ἀπλοῦν μὲν, ἀλλὰ τὸ ξίφος φέροντα βεβαυμένον ἐν τῷ αἵματι τῶν τυράννων.

Τέλος δὲ πάντων ἐκινήθη καὶ ἡ διπλωματία τῆς Δύσεως εἰς παραστάσεις τινὰς πρὸς τὴν πύλιν. Φαινόμενον μὲν τούτων ὑπῆρξεν ἡ παῦσις τῶν ἀδιακόπων σφαγῶν καὶ ἐξοριῶν τῶν ἀθῶν ἐκ τῶν ἀρχαγιάδων, ὡς καὶ ἡ πάντοτε διαικινδυνεύουσα ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια τῶν ὑπηκόων τῶν ξένων δυνάμεων ἐκ τῶν ἀταξιῶν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου· ἀλλ' ὁ κυριώτερος λόγος ἦσαν αἱ διενέξεις τῆς Ῥωσσίας, ὡς προχωροῦσαι εἰς τὸ ἐπάπειρον, καὶ ὁ ἀπειλητικώτερος τρόπος τοῦ πρόσθεως ταύτης, ὡς δικαιούμενος καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πραγμάτων. Διὰ τὰς δύο αὐτὰς περιπτώσεις ἐδέησεν ἡ μεσολάβησις τῆς διπλωματίας, τοῦτο μὲν, ἵνα παραινῇ, ὅσῳ ἔνεστι, τὴν ὀριστικὴν λύσιν τῶν ζητημάτων τῆς βίωσις διπλωματίας, τοῦτο δὲ, ἵνα ἀφοπλίσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ δικαιώματος, δι' οὗ ἐπολέμει ὡς ἔνοχον τὴν διαγωγὴν τῆς πύλης κατὰ τὴν τῆς προστατευομένης ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀθῶν ὑπηκόων. Καὶ ἐφάνη μὲν ἤδη ἐκδοθὲν φερμάνιον τι τοῦ μεγάλου βεζύρου κατὰ τοῦ ἀχαλινώτου ὄχλου, διαλαμβάνον τὴν

μνισθέντας ἢ λεηλατηθέντας ναοὺς, ἀποδίδουσα τοῖς Ἑλλήσι τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὰ πρότερα θρησκευτικὰ προνόμια, ἐγγυωμένη τὸ ἀπαρβίαστον αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι, ἱκανοποιούσα τὸν χριστιανισμόν διὰ τὴν ἀδικον θανάτωσιν, τοὺς βασιανισμοὺς καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ τὰ τούτοις παρόμοια(α).

Συνεπὴς εἰς ὅσα, ὡς προσέipoμεν, ἐξεφράσθη πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κυρίως ἐπεδίωκε τὸν σκοπὸν μιᾶς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος συμφωνίας τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἢ γενικῆς ἢ πλειονοψηφούσης τοῦλάχιστον. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀνέβαλλε τὴν λόγῳ τοῦ ῥωσικοῦ ζητήματος ἐμπόλεμον ῥῆξιν κατὰ τῆς πύλης, καὶ, ὡς ἀποδεικνύεται καθαρώτερον ἐκ τοῦ διαγγέλματος τῆς 6 Ἰουλίου καὶ τοῦ ἐπεξηγηματικοῦ τῆς 14 τοῦ αὐτοῦ μηνός, προὔργιαίτερον τοῦ ῥωσικοῦ ἐθεώρει τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Καὶ ἀληθῶς διὰ μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς γενικωτέρου, ἱκανοποιεῖτο τὸ ῥωσικόν, διὰ δὲ τοῦ ῥωσικοῦ ἀπετύγχανε τὸ ἑλληνικὸν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διότι οὐδόλως ἀπίθανοι ἦσαν ἔκτοτε αἱ σκηναὶ τοῦ 1854, διαλυομένης τῆς συμμαχίας καὶ τῆς οὐδετερότητος ἐπομένως. Ἐὰν δ' ἐπέτυχε τὸ ἑλληνικόν, περιληφθὲν ἐν τῷ ῥωσικῷ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1828, αἰτία τούτου ὑπῆρξαν ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη καὶ ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία τοῦ 1827, ἥτοι ἡ ἀπὸ κοινοῦ συμφωνία τῆς πλειονοψηφίας τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Συμφωνία ὅμως τοιαύτη ἦτο ἐν ὄνειρον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ 1821. Ἡ διπλωματία βλέπουσα νῦν μὲν τερατώδη βάραθρα ἐπὶ μικρῶν τοῦ ἐδάφους ἀνωμαλιῶν, νῦν δὲ ὅλον τὸ ἐναντίον κατὰ τοὺς σκοποὺς, ἢ καὶ πολλαῖς τὰς προλήψεις ἐαυτῆς ἢ δυτικῇ διπλωματίᾳ, διὰ παντὸς ἔκτοτε ἀντενεργοῦσα μέσου τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων, ἔπραττεν ὅπισθεν τοῦ σουλτάνου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη ἔμπροσθεν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐν Λουβιάνη. Αὕτη ἔνθεν μὲν ἐνεψόχου τὸν σουλτάνον Μωχμὺτ, ὑπέρποτε τεταραγμένον ὡς ἐκ τῶν σοβαρῶν ἀπειλῶν τοῦ διαγγέλματος καὶ τῶν σοβαρωτέρων συνεπειῶν τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων· ἔνθεν δὲ ὠνειδίξεν ἰδίως τὸν πρέσβυν Στρωγανῶφ, ὡς λίαν «φιλαλέξανδρον», ὡς ἀδικοῦντα τὴν πύλην, ὡς προαποφαινόμενον αὐθαирέτως τὴν καταστροφὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ καταχρώμενον τῆς ἀπαιτουμένης ἀβροφροσύνης μεταξὺ φίλων δυνάμεων. Ἐντεῦθεν τὸ τουρκικὸν ὑπουργεῖον πρῶτην ἀντέταξε τὴν παρῆρησιαστι-

κωτέραν περιφρόνησιν κατὰ τοῦ διαγγέλματος, ἀρνούμενον λόγῳ ἀ-
ξιοπρεπείας καὶ ἔνεκα υπερβαλλούσης ἀγανακτήσεως πᾶσαν ἀπάντη-
σιν, ἐν ᾧ ὁ Στρωγανῶφ ὀκταήμερον ἔταξε προθεσίαν.

Ἄμα παρελθούσης αὐτῆς, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Στρωγανῶφ
ἐπαρουσιάσθη πρὸς τὸν Ῥεῖζ ἐρφένδην ὁ διερμηνεὺς τοῦ πρεσβείου
Φραγκίνης, ζητῶν ἵνα ἐκφρασθῇ ἐγγράφως ἡ πύλη, πρῶτον, ἂν τὰ
γενόμενα ἐν Μολδαυόβλαχίᾳ, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ εἰσιν
ἔργα φανατικῶν πεπλανημένων, ἢ οὐχί· δεύτερον, ἂν ἡ πύλη μετα-
βάλλῃ σύστημα· καὶ τρίτον, ἂν γίνωνται παραδεκτὰ ὅλα τὰ ἐν τῇ
διακοινῶντι τῆς 6 Ἰουλίου περιεχόμενα προβλήματα. Ἄλλ' ὁ Ῥεῖζ
ἐρφένδης, ὑποσχεθεὶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ἔγγραφον ἀπάντησιν,
προφορικῶς καὶ ἐνταυτῷ ὀργίλως εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι τῶν κακῶν,
ὅσων ἔπαθον οἱ ῤαγιάδες, αἴτιοι εἰσιν οἱ ἴδιοι ὡς ἀποστατήσαντες·
ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπανεῖλθῃ ἡ ἡσυχία, τότε ἀνεγερθῇσονται αἱ κα-
ταστραφεῖσαι ἐκκλησίαι· καὶ ὅτι ἡγεμόνες ἐν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ
διορισθήσονται ἐν καιρῷ, ὡς καὶ πρότερον· περὶ δὲ τῆς παραδοχῆς
τῶν ὅλων προβλημάτων ἐντελῶς ἐσιώπησε. Αὐτὴν ὁ Στρωγανῶφ
βλέπων τὴν ἀρνητικὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν περιφρόνησιν, ἐζήτησεν αὐ-
θημερὸν, ἥτοι διὰ τελευταίας αἰτιολογικῆς διακοινώσεως τῆς 14 (26)
Ἰουλίου (α), τὰ διαβητήρια αὐτοῦ καὶ τὰς ἀνηκούσας ἀδείας ἐλευθε-
ρας ἐξόδου τῶν πέντε διὰ τὴν μετακόμισιν τοῦ προσωπικοῦ τῶν ὑ-
παλλήλων καὶ τῶν πραγμάτων προσδιωρισμένων πλοίων.

Τότε κατεβιβάσθησαν ἐκ τοῦ ῤωσικοῦ πρεσβείου τὰ ἔθνικα καὶ
αὐτοκρατορικὰ σήματα· τότε κοινοποιήσας ὁ Στρωγανῶφ τοῖς ὑπὸ
τὴν ῤωσικὴν ἐθνικότητα διατελοῦσιν ὑπηκόοις τὰ περὶ τῆς ἀναχω-
ρήσεως ἑαυτοῦ τε καὶ τούτων, ὡς οὐδεμιᾶς πλέον ὑφισταμένης προ-
στασίας ἐπὶ τε τῆς σημαίας, τῶν προσώπων καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐπέ-
βη μεθ' ὅλων τῶν ὑπαλλήλων ἐν τοῖς πλοίοις, περιμένειν τὰ διαβα-
τήρια καὶ φερμάνια πρὸς ἐκπλευσιν. Ἄλλ' ὅποιαν καὶ τότε ἔλαβε
μορφήν σκληροτέραν καὶ ἀπελπιστικωτέραν ἢ πόλις τοῦ Κωνσταν-
τίνου! Ἐδῶ μὲν ἐπεβιβάζοντο, ἀφίοντες ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἀκίνη-
τον ἢ δυσμετακόμιστον περιουσίαν, Ῥῶσσοι ὑπήκοοι καὶ πολλοὶ οἰκο-
γένειαι μετὰ τῆς συντονωτέρας σπουδῆς, ὥσπερ κατεδιώκοντο ὑπὸ
ἐχθρῶν φερόντων γυμνὰ τὰ ζῆφ'· ἐκεῖ δὲ αἱ ἐκτακτοὶ καὶ ἀνήσυχοι
κινήσεις τῶν πρεσβείων καὶ τῆς πύλης ἐπικαιμένην ἐδείκνυσαν συμφο-
ρὰν μεγάλην· πικνταχοῦ δὲ ἐκυρίευσαν οἱ φόβοι, εἰς μὲν τοὺς Τούρκους,

μὴ εἰσβάλλῃ ἡ Σεβαστούπολις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰ καὶ ἐνε-
θαρρύνοντο ὁπωσδήποτε ὑπὸ τῆς διπλωματίας, εἰς δὲ τοὺς Χριστι-
νοὺς, μὴ ὑποστῶσι τὰ ἔσχατα τῶν δεινῶν διὰ γενικῆς σφαγῆς καὶ
διαρπαγῆς, εἰ καὶ ἱκανοποιούντο ἄλλως ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀφεύ-
κτου κηρύξεως ῥωστικοῦ πολέμου.

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας. Ἐν τῷ δια-
στήματι τούτῳ ἡ διπλωματία ἐπέμενε παρὰ τῇ πύλῃ, ὅπως ἀπαν-
τήσῃ αὕτη διὰ τρόπου, οὐχὶ βεβαίως τείνοντος πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
ἐπαναλήψεως τῶν διακοπείσων σχέσεων, ἀλλὰ πρὸς πλείονα ὕβριν
τοῦ ῥωστικοῦ μυστικοσυμβουλίου. Ἡ πύλη, ὡς φαίνεται, ἀπεσόβει
τοιούτο ἔσχατον σκάνδαλον, οὔτε τὰ ζητηθέντα διαβατήρια καὶ φερ-
μάνια ἐχορήγει· ἀλλὰ πεισθεῖσα τέλος πάντων, ἢ βιασθεῖσα, ἐπέ-
στειλε τὴν ἀπὸ 19 (31) Ἰουλίου ἀπάντησιν ἑαυτῆς, ἣν οὐκ ἐδέχθη ὁ
Στρωγανῶφ, λόγῳ μὲν ὡς ἐκπρόθεσμον γενομένην, κυριώτερον δ' ὅ-
τις ὡς μαθὼν, ἢ ὑπονοήσας, τὸ πνεῦμα τοῦ περιεχομένου ταύτης.
Ἦναγκάσθη ἐντεῦθεν ἡ πύλη, ἵνα χορηγήσῃ μὲν πρὸς τὸν Στρωγα-
νῶφ τὰ διαβατήρια καὶ φερμάνια, ἀπαλλάσσουσα τὰ πλοῖα, ἐν αἷς
ὑπῆρχον καὶ πολλὰ τῶν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, τοῦ παραδεδεγμένου
μέτρου τῆς ἐξετάσεως, ἀποστείλῃ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Πετρούπο-
λιν διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ πρεσβεῖου τὴν ἀπάντησιν.

Ἔργον πάσης ἄλλης, ἢ τουρκικῆς χειρὸς, ἡ ἀπάντησις αὕτη ἤρ-
μοζε μὲν εἰς γλῶσσαν ἀνάγωγον καὶ λίαν οἰκίαν παρὰ τῇ πύλῃ, ἐ-
βεβαίου ὅμως, μέχρι τίνος κατεβιβάζοντο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης
βαθμοῦ τὰ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πεπωρωμένα πάθη τῆς διπλωματίας.
Ἡ πύλη ἀπορρίπτουσα θρασεῖα τὰς συμβουλὰς τοῦ ῥωστικοῦ μυστι-
κοσυμβουλίου, τόσῳ ἄλλως ὠφελίμους δι' ἑαυτὴν, οὐ μόνον ἐχλεύα-
ζε διὰ πολλῶν καὶ ὕβριζε τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλ-
λὰ καὶ ἀντεγκάλει θρασυτέρα τὴν ῥωσικὴν κυβέρνησιν ἐπὶ ἰδίοις δῆ-
θεν ἐγκλήμασι καὶ παραβάσεσι· σοφίζομένη δὲ ἀναισχύντως κατὰ πάν-
τα καὶ ἀδεῶς παραχαράσσουσα σὺν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων, ἀπε-
λογεῖτο εἰς τὰ περὶ τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ πατριάρχου τῇ ἡμέρᾳ
τοῦ Πάσχα καὶ τῆς ἐξυβρισθείσης χριστιανικῆς θρησκείας, λέγουσα,
«*Ἄλλο θρησκεῖα καὶ ἄλλο ἐγκλημα*»· καὶ τελευτῶσα ἀπῆτει,
δυνάμει τῶν συνθηκῶν, τὴν παράδοσιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν προσ-
φύγων, καὶ ἰδίως τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου, ὃν ἀπεκάλει «*ἐ-
πίβουλον*» (α). Ἐκ τούτων δὲ ἀπάντων ἀλαζωνικώτερος γενόμενος

ὁ βάρβαρος ὄχλος, ἔχαιρεν, ὅτι ἀπεφορτώθη τὸν «Μοσκὸν γκαιοῦρ» Στρωγανῶφ, καὶ ἐτόλμα ἔτι εἰς λόγους τοὺς μᾶλλον ἀπρεπεῖς καὶ εἰς ἐγκαυχήσεις τὰς μᾶλλον γελοίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἡ θρησκομανία καὶ τὰ τυφλὰ μίσση αὐτοῦ προέβησαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, καταπατηθέντων τοῦ τε ἐν Βαθυκόλπω ῥωστικοῦ πρεσβείου καὶ τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι ῥωσικῶν προξενείων. Οἱ δὲ ὑπήκοοι Ἕλληνες ἐλυποῦντο μὲν στερηθέντες καὶ τῆς μόνης ἠθικῆς παρηγορίας ὡς ἐκ τῆς παρουσίας καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Στρωγανῶφ· ἡγωνίων ὅμως ἐλπίζοντες καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ μαχόμενοι Ἕλληνες, ἀναπόφευκτον τέως τὸν ῥωσικὸν πόλεμον ὡς ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως, πράγματι δὲ πλαγίας ἐκδιώξεως, τοῦ Ῥώσσου πρέσβεως καὶ τῆς αὐθάδους ἀπαντήσεως τῆς πύλης.

Ἀλλὰ, καὶ ἀποτυγχανούσης τότε τῆς ῥήξεως πολέμου τοιοῦτου, ἡ διπλωματικὴ αὕτη σκηνὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠφέλησεν οὐχ ἥττον τῆς ἐν Λουβιάνῃ· διότι ἐκεῖ μὲν ἐξηγήθη ἀπλῶς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρος τὴν ιδέαν καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ πολέμου τούτων, ἐνταῦθα δὲ ἐπαρουσιάσθη πρόθυμος καὶ διὰ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν πόλεμον· ἐκεῖ μὲν ἐδεσμεύθη ἡ δυτικὴ διπλωματία διὰ τῆς οὐδετερότητος, ἐνταῦθα δὲ εἶδεν ὑπερασπισθῆσαί τὴν Ἑλλάδα καὶ δι' ὅπλων ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἡ Τουρκία ἐπομένως ἐβεβαιώθη ὡς πραγματικόν, ὅ,τι ὑπενόει πρότερον, ἰδοῦσα τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα οὐχὶ μεμονωμένον, ὑπόλογον δ' ἐαυτὴν ἐνώπιον τῆς γείτονος Ῥωσσίας, δι' ὅσα ἂν πράξῃ κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἐὰν ὑπῆρχον τότε ἀτμόπλοια καὶ ἡλεκτρικοὶ τηλέγραφοι, ἴσως οὐκ ἤθελεν εἶσθαι ἡ θέσις αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐπώδυνος, ὅτε ὁ βορρᾶς τὸν μὲν ῥωσικὸν στόλον τῆς Σεβαστουπόλεως ἔφερεν ἀπνευστὶ εἰς τὸν Βόσπορον, τὴν δὲ εἰσπλευσιν τῶν συμμάχων τῆς Τουρκίας διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπώθει.

Ἀλλὰ, καὶ ὑπὸ ἄλλην θεωρούμενον ἔποψιν, τὸ διπλωματικὸν τοῦτο βῆμα τῆς Ῥωσσίας ἔβηκε τὸν δεύτερον μετὰ τὴν οὐδετερότητα ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἱεροῦ καὶ νομίμου· ἡ δὲ κοινότης τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῆς, δημολογηθεῖσα ἅπαξ παρὰ πρώτης τῆς χριστιανικῆς δυνάμεως τῆς Ἀρκτου, εἶπετο, ὅπως παραδεχθῇ μετέπειτα καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τῆς Δύσεως ὡς ὀρθὴ καὶ δικαία, καθ' ἃ συνέβη.

Πολλοί, ἵνα μὴ εἴπωμεν οἱ πάντες, καὶ τότε καὶ ἔπειτα, καὶ ἔξω

καὶ ἔσω τῆς Ῥωσσίας αὐτῆς, κατηγόρησαν αὐστηρῶς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ὡς ἀνεχθέντος παραδειγματικῶς τὰς παραβάσεις τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐν ᾧ κατὰ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ἐγίνετο ἀφορμὴ πολέμου καὶ ἡ ἐλαχίστη παράβασις· ὡς ὑπομείναντος δι' ἰωδικῆς αὐτόχρημα ὑπομονῆς τὰς σκανδαλωδεστέρας περιφρονήσεις τῆς πύλης καὶ μετ' αὐτὸ ἔτι τὸ διάγγελμα τῆς 6 Ἰουλίου, ἐν ᾧ ἐκάστοτε ἐπεβάλλετο αὐτῇ· ὡς προχωρήσαντος καὶ ὀπισθοδρομήσαντος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, καὶ, τέλος, ὡς περιορισθέντος εἰς ἐπιδειξεις καὶ ἐγκαταλιπόντος τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τουρκικὴν θηριωδίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἄλλ' ἔργον δικαιοσύνης ἐκπληροῦντες, κηρύσσομεν ἐξ ἐναντίας ἡμεῖς, ὅτι αἱ ἐπικρίσεις αὗται πῶρ' ἀπέχουσι τοῦ ὁμολογουμένως φιλελληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀληθῶς ἀγαθῆς καρδίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀποβλέπων οὐχὶ εἰς τὰ φαινόμενα, ἀλλ' εἰς τὸν νοῦν αὐτὸν τῆς ὀπισθεν τῆς πύλης ἐργαζομένης διπλωματίας, ὁ ἡγεμὼν οὗτος πραγματικῶς ὑπέμενε τὰ πάντα, ὅπως ἀφαιρέσῃ πᾶσαν περὶ κατακτῆτεως τῆς Τουρκίας κυριεύουσιν ὑπόνοιαν, κατορθώσῃ δὲ τὴν διατήρησιν τῆς οὐδετερότητος ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, καὶ μεταβάλλῃ τὴν τουρκίζουσαν διπλωματίαν εἰς ἐλληνίζουσαν, τὸ δ' ἐλληνικὸν ζήτημα ἀντὶ τοῦ τουρκικοῦ εἰς εὐρωπαϊκὴν ὑπόθεσιν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν μάλιστα αὐτὸν ἀνέθετο, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στρωγανῶφ, εἰς αὐτοὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας τοὺς πρέσβεις, ὡς τοὺς μόνους καὶ ἐξειδικιασμένους φίλους τῶν συμφερόντων τῆς πύλης, τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν ζητημάτων καὶ τὴν δικαίωσιν ἑαυτοῦ κατὰ τὰς συνθήκας καὶ τὰς βάσεις τοῦ ἀπὸ τῆς 6 (18) Ἰουλίου διαγγέλματος. Ὅτε ἡ πύλη ἀπέφευγε τὴν κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Ῥωσσίας, διότι εἶχε τοσοῦτους ἐσωτερικοὺς· ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλεξάνδρος οὐκ ἤθελε πρῶτος τὴν κήρυξιν πολέμου, ἵνα μὴ φανῇ ἐπιθετικὸς καὶ περιπλεχθῇ ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἀγγλία καὶ Αὐστρία ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ἐπόμενοι ἦσαν αἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς πύλης, χαρρακτῆρα διαιτησίας φέρουσαι, μεσολαβήσεις τῶν ξένων, καίτοι μὴ δὲν ἀποτέλεσμα ὀριστικὸν δυνάμεναι. Ἡ ἀπαιτούμενη παρὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀποποιουμένη παρὰ τῆς Ῥωσσίας παράδοσις τῶν προσφύγων Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ Σούτσου· ἡ ἀπαιτούμενη παρὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἀποποιουμένη παρὰ τῆς Τουρκίας ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἐν Βλαχία καὶ Μολδαβίᾳ καὶ ἡ ἐκκένωσις τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐκ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων·

ἡ ἀνέγερσις τῶν κατεδαφισθεισῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἡ παῦσις τῆς σφαγῆς τῶν ἀθῶν, ἰδοὺ τὰ ζητήματα, ἅπερ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν βάσανον καὶ τὴν γνωμαδοτήσιν τῶν δύο ῥηθέντων πρέσβεων. Ἐπὶ διμηνίαν δὲ συζητήσαντες οὗτοι ὑπὸ τὸ πνεῦμα, οὐχὶ τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ διαφερομένου μέρους, ἀλλ' ἐνὸς συμβιβασμοῦ, καὶ τοῦτου ἀφορῶντος τὴν παράτασιν, ὑπέβαλον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν ἑαυτῶν, ὅπερ ἀντιγράψασα ἡ πύλη περιέβαλε διὰ τοῦ κύρους τῆς ἐπιστημότητος, κατὰ τὴν ἀπὸ 2 δεκεμβρίου (ἢ 19 νοεμβρίου) διακοίνωσιν αὐτῆς πρὸς τὸν λόρδον Στραγκφὸρδ' καὶ λοιποὺς, ἔχουσιν οὕτω κατὰ περίληψιν.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου περὶ τῶν προσφύγων ζητήματος, ὅπερ ἐθεώρει τὸ κυριώτερον πάντων, συγκατετίθετο λέγουσα: «... Ὅτε ἀναγγέλλεται, ὅτι ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ παρὸν οὐ δύναται τὴν ἀπίδοσιν τῶν προσφύγων δι' οἰκονομικὰς αἰτίας, ἡ ὑψηλὴ πύλη πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ χάριν τῶν εὐμενῶν παρατηρήσεων, ἃς πρὸ μικροῦ ὑπέβαλεν ἡ Ἀγγλία περὶ τοῦτου, παρατείνει τὴν δικαίαν ἀπαίτησιν τῶν προσφύγων».

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου περὶ τῆς ἐκκένωσης τῶν δύο ἡγεμονειῶν καὶ τῆς ἐκ νέου ἀποστολῆς τῶν ἡγεμόνων ἐτροπολόγει τὸ ζήτημα, ὡς ἐφεξῆς: «Ἐπειδὴ οἱ Γραικοὶ, θέλοντες νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἑλλάδα, ἐπανέστησαν ἐν διαφόροις τόποις, καὶ εὕρισκονται ἔτι καὶ νῦν ἐν καταστάσει ἀποστασίας» ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἀποστασία ἐξεβράχη ἐν τῷ μέσω τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, διὰ ταῦτα ἀποβαίνει ἀδύνατον ἐπὶ τοῦ παρόντος, δηλονότι, ἐν ὅσῳ ἡ ἐπανάστασις τῶν Γραικῶν οὐ καταπαύει ἢ διὰ τῆς τιμωρίας, ἢ διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν ἀποστατῶν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιεικειαν, καὶ ἐν ὅσῳ ἡ ὑψηλὴ πύλη πεισθῇ, ὅτι οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἔχει φόβον, ἀδύνατον τὸ διορίσαι δύο πρόσωπα ἐκ τούτων, καὶ ἐμπιστευθῆναι αὐτοῖς τὴν διοίκησιν δύο πλουσιῶν καὶ εὐφώρων ἐπαρχιῶν, ἀποτελουσῶν μέρος τῶν κληρονομικῶν κρατῶν τοῦ σουλτάνου. Ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας, ἐμμένουσα ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ αὐτῆς περὶ τοιοῦτου ἀντικειμένου, ὁλοκλήρως ἀσυμβιβάστου πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς κανόνας τῆς ὑψηλῆς πύλης, (ὅπερ ἐστὶ προφανές, ὡς ἡ ἡμέρα,) πράττει ἔργον ἐναντίον τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων. Τροποποιεῖται λοιπὸν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὡς ἐξῆς. Μέχρις οὐ παύση ἡ ἀποστασία, ἡ

» ὑψηλὴ πύλη δύναται διατηρεῖν ἐν ταῖς δύο Ἑγεμονεῖαις τοὺς ἀξιωματικούς, οὓς διώρισεν ἐκεῖ, μετὰ μόνου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπαρκούντων στρατευμάτων διὰ τὴν προστασίαν τοῦ τόπου κατὰ τῶν πλεονεκτημάτων, οὐδεμίαν ἐνεργούσα κατὰ τῶν βραχυτάτων βαιοπραγίαν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀντίδρασιν ἀνατίθησι δ' εἰς τοὺς Γραικοὺς τὰς ὑποθέσεις, αἵτινες ἀποβλέπουσι τὰς Ἑγεμονεῖας, ὡς τοῦτο γίνεται σήμερον ὑπὸ τῶν καϊμακαμῶν, ἐπίσης Γραικῶν, καὶ οὕτω ἀναβάλλονται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐκκένωσις τῶν Ἑγεμονειῶν καὶ ὁ διόρισμός τῶν ἡγεμόνων».

Ἐπὶ τοῦ τρίτου περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν ὑπισχνεῖτο, ὅτι, ἅμα κατευνασθείσης τῆς ἀποστασίας, συγκατατεθήσεται, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει ὁ τουρκικὸς νόμος, εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἀνοικοδόμησιν τῶν ἄλλοτε ὑπαρχουσῶν, καθ' ὅσον ὁφείδεται ἂν ἐβλάθισαν τρόπον».

Ἐπὶ τοῦ τετάρτου δὲ περὶ τῆς ἐλευθέρως ἐξασκήσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀπελογεῖτο, ὅτι «ἡ ὑψηλὴ πύλη οὐδέποτε ἀντέλεξε κατὰ τοῦτου».

Τέλος δὲ ἐπὶ τοῦ πέμπτου περὶ τῶν τιμωριῶν διετίνετο, ὡς καὶ πάντοτε, ὅτι «ἡ ὑψηλὴ πύλη περιορίζεται εἰς μόνον τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἐν ἀποστασίᾳ ἀναφανδὸν εὐρισκόμενα, ἀρνοῦνται τὴν ἀμνηστειάν, καὶ, ὡς γνωστὸν, ἐξακολουθεῖ προστατεύουσα τοὺς μὴ ὑψώσαντας ἐτι τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Εὐθὺς δ', ἅμα παύσῃ ἡ ἀποστασία, καὶ αἱ τιμωρίαι ἐπίσης παύσουσι, τῆς μεγαλητέρας καταβαλλομένης φροντίδος εἰς διάκρισιν τοῦ ἀθῶου ἀπὸ τοῦ ἐνόχου· ὥστε, εἰ καὶ γινώσκει ἡ ὑψηλὴ πύλη, ὅτι ἡ συνωμοσία ἐστὶ γενικὴ, στηριζομένη ὅμως ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδείξεων, οὐδὲν ἀπολύτως πράττει κατ' ἐκείνων, οἵτινες μὴ ὑψώσαντες σημαίαν ἀποστασίας, ἀπολαμβάνουσι τὴν αὐτὴν, ὡς καὶ ἄλλοτε, προστασίαν».

Τοῦτον ἡ πύλη προέτεινε τὸν συμβιβασμὸν, ὅπως ἀδύνατον καθιστάμενον, καὶ ἐν αὐτῇ ἔμενον διπλωματικῶς τῇ καταστάσει τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πράγματα ὡς πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα, τελευτώντος τοῦ 1821 ἔτους (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Κ ρ ή τ η (α).

Μεγάλη καὶ πρόκριτος τῶν νήσων τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Αἰγαίου Κρήτη ἀπηρτεῖτο, ἵνα παρουσιάσῃ πρόσωπον δευτερεῦον τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Πρόκριτον λέγοντος ταύτην, ἐννοῦμεν βεβαίως οὐχὶ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν Κρήτην τοῦ Μίνως, διασήμευ βασιλέως καὶ νομοθέτου, ἀλλὰ τὴν φυσικὴν ἀπλῶς Κρήτην τοῦ Ἀριστοτέλους, «ὡς πάσῃ ἐπικειμένην τῇ θαλάσσῃ, σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἰδρυμένων περὶ τὴν θάλασσαν πάντων». Ἀλλὰ οὐδὲν σημαίνουσι τὰ φυσικὰ ἐνδὲς τόπου πλεονεκτήματα, ὅσῳ ἂν ὑπάρχωσιν ἔξοχα, εἰ μὴ προέσταται αὐτῶν κοινωνικὴ κατὰστασις ἀνθρωπίνῃ καὶ οὐχὶ θηριώδῃ. Τὴν ἀπόδειξιν ἔχομεν πρόχειρον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας Κρήτης παραβαλλομένης πρὸς τὴν νεωτέραν. Ἄλλοτε μὲν ὑπὸ νομοθεσίαν ἀρμοδίαν καὶ διοίκησιν δικαίαν καθίστατο αὕτη διὰ τῆς ἀρετῆς, τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ πρόκριτος ἠθικῶς καὶ ὑπέροχος πολιτικῶς ἐπὶ διαφόρων αὐτονόμων πολιτειῶν, τὰς δ' ἀποικίας καὶ τὸ κράτος αὐτῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐξέτεινε μέχρι τῆς Τρωάδος κατὰ ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας κατὰ δύσιν· ἔπειτα δέ . . . Καὶ τίς ὑπάρχει δυνατὸς παράλληλος τῆς νέας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Κρήτης, ἣν ἐξωμάλυναν προηγουμένως καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Σαρακηνοὶ καὶ Γενουῆνσιοι καὶ Ἑνετοί;

Μὴ προτιθέμενοι τὴν ὅλην περιγραφὴν τῆς παθητικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων Κρητῶν, πολλῶν διαφέρουσιν τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, καίτοι δούλων ἐπίσης, ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν, περιοριζόμεθα σημειοῦντες μόνον, ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐνίδρυσεν ὁ βαρβαρισμὸς τὴν πρῶτον σκολὴν τῆς ἀγριωτέρας τυραννίας· ἐν τῇ νήσῳ αὕτῃ ὁ Ἕλλην οὐδενὸς ἀπολύτως κύριος ἦν, οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε συζύγου ἢ τέκνων, οὔτε περιουσίας ἢ συνειδήσεως, ὡς ὑποκείμενος ὑπὸ τὴν αὐθαρεσίαν, τὴν κακουργίαν, τὴν βίαν καὶ τὰς αἰσχυρὰς ἀρέξεις καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου βαρβάρου. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὁ Ἕλλως καὶ ὁ Παρίας εὐδαίμονες ἦσαν ὡς πρὸς τὸν Κρήτα, κεκλεισμένον οἶονεϊ ἐντὸς

σφαγείου αιώνιου, κατακείμενον ἐντὸς κοιλάδος κλαυθμῶνος καὶ ὀδυρμῶν, ραβδιζόμενον δὲ καὶ ἀγγαρευόμενον ὡς κτῆνος, καὶ βιαζόμενον ἐν μέρει, ἵνα κρύπτη ἐντὸς τὸν χριστιανισμόν αὐτοῦ κατὰ συνείδησιν, φέρων ἐκτὸς τὸ μωχαμεθανισμόν κατ' ἀνάγκην (α).

Τοιαύτην εἰκόνα βεβήλου διοικήσεως καὶ φρικαλέας πολιτικῆς καταστάσεως ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μέρει τῆς Ἑλλάδος ἐπαρουσίασαν οἱ βάρβαροι. Τοιοῦτο μαρτύριον ἰσόβιον καὶ κληρονομικὸν οὐδεμία ἄλλη κοινότης ἑλληνικῆ ὑπέστη. Τοσαύτης ἐξαχρειώσεως καὶ τοσαύτης ὠμότητος τυραννία οὐδένα ἠτίμασεν αἰῶνα, καὶ οὐδενὸς ἄλλου κατακτηθέντος λαοῦ τὸν τράχηλον κατεβάρυνε (β). Καὶ κατεβάρυνεν ἐκ προσθήκης αὐτὸν ἡ πολυαρχία τριῶν ἀντὶ ἐνὸς πασσάδων, καὶ αὕτη ὑπέρροχος μὲν φαινομένη πολιτικῶς, ἀλλὰ μικρὸν πραγματικῶς συμπληροῦσα μέρος τῆς ἐν γένει πολυαρχίας καὶ ἀγάδων καὶ ὄχλου. Ἐν ᾧ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, τετραπλάσιον τοῦ τῆς Κρήτης ἐχούση πληθυσμὸν ἑλληνικόν, καὶ φρούρια πολυαριθμότερα καὶ ἔκτασιν μεγαλύτεραν, ἐδιόικει εἰς πασσᾶς, ἐξ ἐναντίας ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς Κρήτης ἐκάθηντο τρεῖς, εἰς ἐν τῷ Ἡρακλείῳ πρωτοβάθμιος, εἰς ἐν τῇ Κυδωνίᾳ δευτεροβάθμιος καὶ εἰς ἐν τῇ Ρυθίμνῃ τριτοβάθμιος.

Διὰ ταῦτα οὐδεμίαν σχεδὸν ἐφαίνετο δίδουσα ἐλπίδα ἡ Κρήτη περὶ ἐνεργείας σοβαρᾶς κατὰ τὸν μέλλοντα ἀγῶνα, καὶ οὐδεμία ἐντεῦθεν εἰδικὴ κατεβλήθη φροντίς πρὸς τὴν γενικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν, ὡς ἀδύνατον ὑπολογιζομένην. Ἐξαίρουνται ἀναμφιβόλως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ βιομηχανοῦντες καὶ ἐμπορευόμενοι, ἧ ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις ὑπάρχοντες Κρήτες, ἐξ ὧν οἱ πλείους καὶ τοῦ μυστηρίου ἐμεμύνητο καὶ πατριωτισμὸν ἐβεβαίουν ἀκέραιον. Οἱ ἐν Κρήτῃ ὅμως οὐχὶ ὡς μὴ θέλοντες, ἀλλ' ἀδύνατα βλέποντες τὰ πράγματα, δυσκόλως εἶχον πρὸς πᾶσαν εἰσήγησιν καὶ ἀπόφασιν ἐπαναστατικὴν, πρῶτον, διότι-ἐπαθον ἐπαισθητῶς κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, καὶ ἐδυσπίστουν πλέον εἰς ὑποσχέσεις καὶ προτροπὰς τοιαύτας· δεύτερον, διότι ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, ὡς μεμονωμένης, ἀπῆτει ἐξωθεν ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν· τρίτον, διότι οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι μικρὸν ἐμειονέκτου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ὠπλισμένοι δ' ἐν γένει καὶ ἐξησκημένοι τὰ ὅπλα, πολλὴν ἥνωνον μετὰ τῆς ἀνδρείας ἀγρίαν ὁρμὴν, καὶ καθ' ὅλα ὑπῆρχον ἐφωδιασμένοι, τοσαῦτα κατέχοντες ἰσχυρὰ καὶ δυσπρόρητα φρούρια· τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον, διότι οἱ στόλοι καὶ οἱ στρατοὶ τῶν ἄλ-

λων βαρβάρων τῆς Ἀφρικῆς καὶ Αἰγύπτου ὀλίγω ἀπαίχον καὶ ἐτοίμως μετεφέροντο εἰς ταύτην. Πῶς ἄρα ἐτόλμων, ὅπως ὀργανωθῶσι κατὰ τοσούτων καὶ τοιούτων πολεμίων οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης, ὅτε καὶ ἀνεφοδίαστοι ὄλως, καὶ ἠθικῶς καταβεβλημένοι, μόλις, ὡς συνιστάμενοι ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα χιλιάδων πληθυσμοῦ, δισχιλίους ἢ καὶ τρισχιλίους ἐλόγιζον τοὺς ἐνόπλους αὐτῶν ἐναντίον εἰκοσακισχιλίων περίπου ἐνόπλων Τούρκων τοῦ τόπου (α) ; Ἡ διαφορὰ οὕτω τῆς Κρήτης πρὸς τε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν ἰδίως ἦτο λίαν οὐσιώδης, καὶ μάλιστα, ὅτε προλαβόντες οἱ Τούρκοι ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν πεδινῶν Ἑλλήνων πᾶν ὄπλον.

Ἐπῆρχον τὰ Σφακία (αἱ Σφάξιαι), ἐπαρχία συνισταμένη ἀπὸ εἰκοσιῆς χωρίων, ὡς καὶ ἡ τοῦ Λασιθίου, οὐδέποτε ὑποζυγωθείσαι ἐντελῶς ἢ ὑπὸ τοῦς Ἑνετοὺς, ἢ ὑπὸ τοῦς Τούρκους. Ἰδίως δὲ οἱ Σφακιανοὶ, ποιμένες ὅλοι, γεωργοὶ καὶ χειροτέχναι, ἐθεωροῦντο, ὡς καὶ ἦσαν, ἄλλοι τῆς Πελοποννήσου Λάκωνες, ἢ Σουλιῶται τῆς Ἠπείρου. Ἄλλ' ἡ μεγάλη πρὸς τὰ τουρκικὰ ἀνισότης τῶν χριστιανικῶν ὄπλων τῆς νήσου οὐδόλως ἀνεπληροῦτο καὶ δι' αὐτῶν, ὡς μόλις περὶ τοὺς ἑκατοκσίους ἐνόπλους λογιζομένων. Οὕτως ἤλαττοῦντο κατὰ πολὺ καὶ τὰ Σφακία, ὡς ὅπλα θεωρούμενα, εἰ καὶ, ὡς πνεῦμα μὲν στρατιωτικόν, ὑπερεῖχον ὅλης τῆς νήσου, ὡς θέσις δὲ, μόνον ὑπῆρχον ἀσφαλὲς καταφύγιον ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ, καὶ τὸ πρῶτον ὀρμητήριον, δοθέντος πολέμου.

Ἐν τοσούτῳ τὸ ἀνυπέρβλητον μιᾶς τόσῳ δυσκόλου καταστάσεως, καὶ οὐχὶ ἔλλειψις πατριωτισμοῦ καὶ θελήσεως, ἐκράτησε τὴν Κρήτην ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου καὶ ἐκτὸς τοῦ συγχρόνου κινήματος. Ὁ πρῶτος ἀπελθὼν εἰς τὰ Σφακία ἀπόστολος Νικόλαος Βαρελτσόγλου, σπουδαίως διεκινδύνευσε, καὶ μόλις ἀποπεμφθεὶς διςσώθη. Ὁ ἱεροδιάκονος Καλλίνικος Βερβραῖος, μεμυημένος ὢν τοῦ μυστηρίου, μικρὸν ἐκαρποφόρησεν ἐν τῇ Κυδωνίᾳ, ὅπου πρῶτος συνέστησεν ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον. Ἰκανὴ ποσότης πυριτιδοκόνεως καὶ μολύβδου, ἐκφορτισθεῖσα περὶ μεσοῦντα ἀπρίλιον εἰς τὸν Λουτρὸν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, ἐξηφανίσθη, ἵνα μὴ ἐνοχοποιηθῇ, τυχόν, ὁ τόπος. Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ἀνεφάνη περὶ τὴν νήσον ἡ ἑλληνικὴ σημαία, ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἐπίσκοποι ταύτης ἐπεμελήθησαν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ὥπως τοὺς μὲν Χριστιανούς ἀποτρέψωσι πάσης συμμετοχῆς δι' ἐγκυκλίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ πατριάρχου, τοὺς

δὲ Τούρκους κολακεύσωσι καὶ καταπραΰνωσι διὰ δωροδοκιῶν καὶ ὑποσχέσεων, ἵνα προληφθῇ ἡ γενικὴ καταστροφή, ἀπειλουμένη καὶ ἐκ τῆς παραμικροτέρας μερικῆς ταραχῆς.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, ὧν δίδομεν σημείωσιν μόνον μικράν, ἐμελλε πρὸς μεγαλητέραν τιμὴν τῶν Κρητῶν, ἵνα μὴ ὑστερήσωσι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ οὗτοι κατὰ τὴν νέαν καὶ γενικωτέραν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἀφ' οὗ οὐχ ὑστέρησαν κατὰ τὴν προτέραν καὶ μερικωτέραν τοῦ 1769. Πότε ἡ ὕλη κατεκυρίευσεν τοῦ πνεύματος, ὃ δὲ δοῦλος ἄνθρωπος οὐκ ἐπεζήτησε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐσχάτῃ ἀμνηχανίᾳ; Ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ ἀνδρεία, κυριώτεροι χαρακτῆρες τῶν ἀπογόνων τοῦ Μίνως, ἀντιταχθήσονται καὶ ἤδη, ὥς καὶ ἐπὶ τοῦ 1769, κατὰ τῆς ὕλικῆς ὑπεροχῆς, εἰς ἣν ἀπέκειτο, ὅπως ὠθήσῃ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ἀπελπισίας τοὺς ἐνώπιον αὐτῆς φαινομένους ὥς ἄλλα οὔτε νοῦν, οὔτε αἴσθημα, οὔτε προσωπικότητα ἔχοντα πώποτε κτήνη.

Ὁ τύραννος κατεῖχε τὴν Κρήτην διὰ τὴν ἰδίαν πολεμικὴν θέσιν αὐτῆς, καὶ οὐχὶ τόσῳ διὰ τὴν ἐξαίρετον εὐφορίαν, τὸν γήινον πλοῦτον καὶ τὴν πολλὴν ἐμπορίαν τοῦ τόπου. Ἐπομένως τὴν Κρήτην μόνην θέλων καὶ ὀλίγα φροντίζων περὶ τῶν Κρητῶν, ἄφινε τούτους ἔρμαιον τῶν βαρβαρωτέρων καὶ ὁμοτέρων Τούρκων, ὅπως μὴ ἀνακύψωσί ποτε ἀποκτηνούμενοι καὶ εἰς μόνην ἀπολύτως τὴν φυσικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν περιοριζόμενοι. Ἀληθῶς, τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ τυράννου διεῖπε γενικῶς ὅλους τοὺς δεδουλωμένους ὑπ' αὐτὸν λαούς· ἰδίᾳ ὅμως ἐφηρμόττετο πληρέστατον καὶ αὐστηρότατον ἐπὶ τῶν Κρητῶν, καὶ ἐπομένως αὐτοὶ οἱ Τουρκοκρῆτες ἀπετέλεσαν ἀπ' εὐθείας, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη ἐμμέσως ἡ ἐπαναστατικὴ ἐταιρία.

Μέχρι τινὸς ἠγνόουν οὗτοι, τί κυρίως διέτρεχε κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ Αἰγαῖον, ὥς διακαπείσης τῆς συγκοινωνίας τῶν λιμένων τῆς νήσου μετὰ τὴν κίνησιν τῶν Πετσῶν, τῆς Ὑδρας καὶ τῆς Κάσσου. Ἐνεκα δὲ τούτου αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ φρόνιμοι τῶν ἀγάδων ἀπέτρεπον, ὅσῳ ἠδύναντο, τοὺς μᾶλλον βιαίους κακούργους ἐκ τοῦ ὄχλου. Περὶ πάντων δ' ἐβεβαιώθησαν μόλις, ὅταν εἷς τῶν τοῦ ὄχλου, Χασὰν Πρίτζης, τολμήσας ἐπλευσεν εἰς Κίμωλον ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πλοίου, καὶ ἐτοίμως πληροφορηθεὶς περὶ τῶν διατρεχόντων, προέλαβε, φυγῶν ἐκεῖθεν, τὴν σύλληψιν καὶ τὸν θάνατον, ὃν ἐμελέτησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Κιμῶλιοι. Τὸν μέγαν τότε τοῦ ὄχλου ἐρεθισμὸν, ὃν προε-

κάλεσαν αἱ παραστάσεις τοῦ Χασάν 'Ρεῖζη, αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἀγάδες κατεπράυναν προσωρινῶς, ἀποστείλασαι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰς Κό-θηρα οὐδέτερον πρόσωπον, τὸν Βρὲς, Γάλλον ἐμπορευόμενον πρὸ χρόνων ἐν Κρήτῃ. Τὰς διαβεβαιώσεις δ' αὐτοῦ, οὐδόλως διαφερούσας τῶν τοῦ Χασάν 'Ρεῖζη, μετέδωκεν εὐθὺς ὁ Λουτφᾶ (ἢ Λουτ-φουλᾶ) πασσᾶς τῆς Κυδωνίας πρὸς ὅλους τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Τούρκους, γενομένους ὅλως ἀχαλινώτους πλέον. Τότε ἐσφάγησαν ἐν τῇ πόλει τῆς Κυδωνίας ἄλλοι τε πολλοὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νῦν ἀρχιεπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Μισαήλ, ἀρχηγὸς ὢν συντεχνίας. Ὁ νομάζετο Ἀντώνιος Ἀποστολάκης, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Ἀποστολιανὰ τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου. Τότε δρμήσαντες οἱ ὀχλαγωγοὶ ἐφόνευσαν ἱκανοὺς ἐκ τῶν περιόικων τοῦ φρουρίου· ὁ δὲ Λουτφᾶ πασσᾶς, εἴτε κατεπλάγη ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς, εἴτε ἀναγκαῖον εἶδε τὸν φανατισμὸν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, διετέθη ἐν παθητικῇ ὧλως καταστάσει. Πραγματικῶς δὲ, ἀφ' οὗ ἐφυλάκισε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κισσάμου Μελχισεδέκ, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ ἄγρυπνον τοῦ ποιμνίου φύλακα, ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει πρώτης κινηθείσης ὀχλαγωγίας, συλλὰ-βούσης τοῦτον, εἶπετο, ἵνα παραδώσῃ ἔπειτα αὐτὸν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις δευτέρας κινηθείσης ὀχλαγωγίας, ἥτις καὶ ἐβασάνισε, καὶ ἐπόμπνευσεν ἡμίγυμνον καὶ ἐν τέλει ἀπηγχόνισε τοῦτον μετὰ τοῦ Καλ-λινίκου Βεῤῥοιαίου (α).

Οὕτω καὶ πασσᾶς καὶ καδδῆς τῆς Κυδωνίας, ἐνδίδοντες ταῖς τοι-αύταις ὀχλαγωγικαῖς ἀπαιτήσεσιν, αὐτὸ προεκάλουν καὶ ἐπετάχυνον τὸ κήρυγμα τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Κρήτῃ. Οὕτως, ἀφ' ἧς ἤρξαντο ὥρας οἱ βάρβαροι διαρπάζειν τὰς δημοσίους ὀπλοθήκας, σημαίας δὲ περιέφερον ἀλαλάζοντες καὶ τὸ αἶμα διψῶντες ἡσύχων καὶ ἀθώων ἀνθρώπων· ἀφ' ἧς ἐν περιλήψει ὥρας καὶ ἐν Κυδωνίᾳ καὶ ἐν Ῥυθί-μνῃ, ὅπου ἐμυρμηκίαζον οἱ αἰμοβορώτεροι τῶν Τούρκων Κρητῶν, κατεδιώκοντο σφαττόμενοι οἱ Χριστιανοί, ἡ κατάστασις πλέον τοῦ τόπου αὐτοῦ πολιτικῶς ἡλλοιώθη, καὶ ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τῆς νήσου ἠθικῶς ἐκηρύχθη.

Ἐντεῦθεν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν τῆς Κυδωνίας ἀπέδρα-σαν εἰς τὰ ὄρη, ὅπως μὴ ἴδωσι τοῦ λοιποῦ πρόσωπον Τούρκου ὡς ὑ-πήκοοι, ἀλλ' ὡς ἐπαναστάται. Οἱ μὴ προλαβόντες ἐξ αὐτῶν, ἢ ἐμ-πιστευθέντες εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν παρὰ ἀγάδων τινῶν προστασίαν, ἐσφάγησαν κατόπι παρὰ τοῦ ὄχλου. Ὡσαύτως πολλοὶ ἐκ τῶν κατοί-

κων τῶν πεδίων ἀνέβησαν εἰς τὰ Σφακία, ὅπου μετὰ μέρους τινὸς τῶν κατοίκων τῆς Μεσαρᾶς προσέφυγον καὶ οἱ Κουρμουλαιοί, γενεὰ ἰσχυρὰ καὶ πολυκτῆμων, Χριστιανοὶ ἤδη ὁμολογούμενοι ἐν τῇ φανερόῃ, τοιοῦτοι ὄντες πρότερον ἐν τῇ κρυπτῇ. Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐγέννησε συνεπείας λίαν ὠφελίμους, διότι, ὅσον ἐνέπνευσε θάρρος καὶ ἐλπίδας ἀγαθὰς τοῖς Ἑλλήσι τῆς Κρήτης, τόσῃ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐνέσπειρε ταραχὴν, ὑπόνοιαν καὶ δυσπιστίαν τοῖς Τούρκοις τῆς Κρήτης. Ἀγνοοῦντες οὗτοι, ὅποιοι καὶ ὅποιοι εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι ψευδότουρκοι, ἔβλεπον ἑαυτοὺς καθημένους ἐπὶ ὑπονόμου καταστρεπτικῆς καὶ δυσανακαλύπτου· πάντοτε δ' ὑπελόγιζον πολλὴν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, διότι ἐγνώριζον πολλὴν τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλληνίδων Κρησῶν, μεθ' ὧν ἐτεκνοποιοῦν Τούρκοι. Ἀλλὰ τίς καρδία εὐγενὴς δύναται παραβληθῆναι πρὸς τὴν μαρτυρικὴν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος αὐταπάρνησιν τῶν Κουρμουλῶν; Χθὲς μεγαλοπρεπεῖς δεσπότες καὶ σήμερον ἰσότημοι μετὰ τοῦ εὐτελοῦς βραγίξ, χθὲς πολυκτῆμονες καὶ σήμερον ἀκτῆμονες, οἱ θαυμάσιοι οὗτοι ἄνδρες περιεζώσθησαν τὴν βρομφαίαν, καὶ ἐπὶ τοῦ σταδίου τῶν δυσπραγιῶν, τῶν κινδύνων καὶ τοῦ αἵματος κατέβησαν αὐθόρμητοι, ἵνα δοθῇ τοῖς πᾶσι παράδειγμα ἀληθοῦς ἐρροδοξολατρείας καὶ ἀληθοῦς πατριωτικοῦ καθήκοντος (α).

Ψαύτως δὲ καὶ οἱ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῶν Λευκῶν ὄρεων Ῥιζῆται, καὶ μάλιστα οἱ χωρικοὶ τῶν Λάκκων καὶ Θερίσου, παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν θρισμὸν τῶν Τούρκων, ὅπως σωθῶσι καὶ σώσωσιν ἀπὸ τῆς σφαγῆς τοὺς ἀδελφοὺς ἑαυτῶν, μόλις πνέοντας. Ῥωμαιοὶ, ὑψίσωμοι καὶ ποδόκεις, οἱ Ῥιζῆται ἐλογίζοντο δευτερεύοντες τῶν Σφακιανῶν κατὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀσκήσιν τῶν ὅπλων. Τέλος δὲ πάντων οἱ Σφακιανοὶ, πάντοτε ὑποβλεπόμενοι παρὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἤδη, οὐχὶ τόσῳ ὥς ὑποκείμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας περιπετείας τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τῆς σφαγῆς, ὅσῳ συμπάσχοντες ἐπὶ τοῖς παθήμασι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, συνέλαβον γνώμην ἐναντίαν τῆς προτέρας καὶ ἀναγκαῖον εἶδον ἵνα κηρυχθῶσι φανεροὶ ἐπαναστάται κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀνιλεῶς σφαττόντων τοὺς ἡσύχους καὶ ἀόπλους.

Ἐν συνόλῳ δὲ οἱ προϊστάμενοι τῶν Σφακιῶν, Κυδωνίας, Ἀποκορώνου, Λάμπης, Ῥυθίμνης καὶ λοιποὶ, ὡς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Κουρμουλαιοί, ὁμοῦ ἐσκέφθησαν κατὰ τὰ Σφακία, καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων παρεδέχθησαν τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα ὡς ἀνάγκην ἀνυπέρβλητον (β). Ἐπὶ τῆς συσχέψεως αὐτῶν ἡγεμόνευε βεβαίως πνεῦμα Κυρίου. Κατέ-

βαλον δὲ, ὅσον ἡδύνατο χρηματικὸν ἕκαστος, καὶ ἐπιτροπὴ τριμελὴς ἐπέμψθη εὐθὺς εἰς τὴν Ὑδραν, προμηθεύουσα δι' αὐτοῦ ἐν πόσιν πολεμοφοδίῳ. Τὰ μόνον διὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέμου ἐν Κρήτῃ πυροβόλα ἠριθμοῦντο ἤδη οὐχὶ πλείω τῶν χιλίων διακοσίων, ὀκτακόσια μὲν σφακιανὰ (α), τετρακόσια δὲ τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν Κυδωνίας, Λάμπης, Ἀποκορώνου καὶ Ῥυθίμνης, ὅσα οἱ ὀρεινότεροι ἄνδρες αὐτῶν κεκρυμμένα εἶχον. Σχετικῶς ἀρκοῦσα τότε συνεπώθη πυρίτις, εὐρεθεῖσα ἐν τοῖς σφακιανοῖς πλοίοις· μόλυβδος δὲ καὶ χάρτης ἀνεπληρώθησαν ἐκ τῶν βιβλίων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μολυβδίνων σκευῶν τῶν οἰκιῶν. Τέλος δὲ, παρὰ τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο μέρος, ὠρίσθη τότε, ὡς ἔργον πρωτίστης ἐπίσης ἀνάγκης, καὶ τὸ σχέδιον τῆς κινήσεως καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀρμοδιότης τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ ὑποστηρίξεως.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, νέος δορυφόρος τῆς πελοποννησιακῆς, ἐξαιρετικὴ ὅλως καὶ διὰ τὰς ἀφορώσας τὴν ἐναρξιν αὐτῆς περιστάσεις, καὶ διὰ τὴν τύχην, ἣν ἔλαβε μετὰ τῶν Ὑαδρῶν, Χίου Σάμου, Κάσσου καὶ λοιπῶν, δέκα ὅλων ἐτῶν παρελθόντων. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη, δυσκολωτέρα ἐκραγεῖσα καὶ ἀδικωτέρα θυσιασθεῖσα, καταστήσεται ὁ παμφόρος ἄτης καὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων Κρητῶν τῆς νήσου τῆς τῆς. Πεισματοῶδης καὶ ἀνίλεως διὰ τε τὰς ἀνηκούστους ὀμότητας τῶν Τούρκων Κρητῶν καὶ τὰς συνεπεῖς ἀντεκδικήσεις τῶν Ἑλλήνων Κρητῶν, οὐδὲν ἄλλο χαράζει ὀπισθεν αὐτῆς, εἰμὴ τὴν καταπληκτικωτέραν ἐρήμωσιν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τὴν ἀπανθρωποτέραν θυσίαν διὰ τῆς μαχαίρας. Αἱ κατὰ τὸ 1831 δώδεκα ἐπισκοπαὶ (6) τῆς νήσου συγχωνευθήσονται κατὰ τὸ 1834 ἐν ἑπτὰ ὅλαις, διότι ὁ πληθυσμὸς τῶν Χριστιανῶν ἐκλείψει ὑπὲρ τὸ ἥμισυ μέρος ὡς ἔγγιστα. Τὸ δὲ παραδοξότερόν ἐστιν, ὅτι τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἔσεται οὔτε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὲρ τῶν Τούρκων Κρητῶν. Τοὺς πρώτους θυσιάσει ἡ διπλωματία, καὶ τοὺς δευτέρους καταπνίξει ἡ Αἴγυπτος μέχρις ἱκανοῦ χρόνου.

Ὑφώσαντες, μεσοῦντος τοῦ Ἰουνίου, τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν οἱ Σφακιανοί, Ῥιζῆται καὶ Μεσαρῖται, ἠνώθησαν κατὰ πρῶτον ἐνεακόσιοι ὀπλοφόροι ἐν ὅλοις καὶ νύξήθησαν κατόπι διὰ τῶν ἐνόπλων Ἀσκιωτῶν. Εἰς τρία δὲ σώματα διαιρεθέντες ἐξεστράτευσαν ὁ μὲν Γεώργιος Δασκαλάκης, ἡ Τσαλεπῆς, Ἀναγνώστης Παναγιώτου καὶ Ἀνδρέας Φασούλης κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Κυδωνίας, ὀδηγοῦντες τοὺς Ἀνωπολίτας, ἐν ὄντας τῶν δύο τμημάτων τῶν Σφακιῶν. Προσδιώ-

ρισται δὲ, ὅπως ἐνωθῶσιν οὗτοι μετὰ μὲν τῶν ἀδελφῶν Βασιλείου καὶ Ἰωάννου Χάλη ἐν τῇ Θερσίῳ, μετὰ δὲ τοῦ Σήφακα Κωνσταντουδάκη ἐν τῇ Μελιδονίῳ. Ὁ δὲ Ἀναγνώστης Πρωτοπαπαδάκης καὶ Ἀναγνώστης Μανουσογιαννάκης, ὀδηγοῦντες ὁ πρῶτος τοὺς Σκυφιώτας καὶ ὁ δεύτερος τοὺς Ἰμβριώτας, κατὰ τοῦ ἐν τῇ Προσνέρῳ Ἀληδάκη καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων τοῦ Ἀποκορώνου. Προσδιωρίσθησαν ἔτι συνεργοὶ τούτων ὁ Ἰωάννης Σακίρης ἐκ τῶν Κεφαλᾶδων, ὁ Γεώργιος Βελεζίτης ἐκ τῶν Ἀλικάμπων καὶ ὁ Γιάνναρης ἐκ τοῦ Προσνέρου. Ὁ δὲ Γεώργιος Δεληγιαννάκης καὶ Πέτρος Μανουσέλης μετὰ τῶν συνεγχωρίων αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ Γεώργιος Σουδερός μετὰ τῶν Λαμπαίων, κατὰ τῶν Ῥυθιμνίων Τούρκων, προσλαμβάνοντες βοήθον τὸν Ἰωάννην Δρουλίσκον μετὰ τῶν ἐχόντων ὕπλα Ῥυθιμνίων Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Ῥούσος Βουρδουμπᾶς καὶ Γεώργιος Πωλογιαννάκης, ὀδηγοῦντες τοὺς Προσγιαλίτας, Κωμηθιανούς καὶ Μουριώτας, ὡς καὶ ὁ Μιχαήλ Κουρμούλης, ἄλλοτε Χουσεὴν βεγῆς, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ τοῦ Ἀντωνίου Μελιδόνου, ἀνεδέχθησαν, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὰ κινήματα τῶν κατὰ τὴν Γορτύνην καὶ τὸ Ἡράκλειον Τούρκων.

Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης συστηματικωτέρας συμπλοκῆς, ὁ Ἰωάννης Χάλης μετὰ τεσσαράκοντα προσέβαλε κατὰ τὴν θέσιν Λούλον τὸν διαβόητον ἐπὶ θρασύτητι καὶ ὠμότητι Τουρκοκρῆτα Ταμπουρατσῆν, ἐξελθόντα μετὰ ἐξήκοντα ἄλλων ὁμοίων αὐτῷ ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Κυδωνίας εἰς τὰ Κεραμεῖα, χωρίον τῆς ἰδίας ἐπαρχίας, ἀρπαγῆς ἕνεκα καὶ φόνων. Κατὰ τὸν Λούλον, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τὸν Χάλην τεσσαράκοντα ἐνόπλων, ἦσαν καὶ ἄλλοι, οἱ μὲν βοπαλοφόροι, οἱ δὲ φοροῦντες παλαιὸν τινα πῖλον εὐρωπαϊκὸν ἢ ἄλλο τι ἔνδυμα, ὅπως δεῖξωσιν οὕτω τοῖς Τούρκοις, ὅτι βοηθοῦνται καὶ ὑπὸ Φράγκων, μάλιστα δὲ Ῥώσων, καὶ ὑπὸ Λακωνῶν, οὓς πάντοτε ἐφοβοῦντο ὡς κακοὺς γείτονas, διότι ἔφερον ὕπλα. Ἀντιστάντας τοὺς Τούρκους κατὰ πρῶτον μετὰ θάρρους πολλοῦ καὶ γενναϊότητος, ἐνίκησεν ἔπειτα ὁ Χάλης καὶ κατεδίωξε, ῥίπτοντας καθ' ὁδὸν τὰ ὕπλα ἐκ τοῦ φόβου καὶ τοῦ κόπου, μέχρις τῆς πεδιάδος καὶ κάτωθεν τοῦ χωρίου Νεροκούρων, ἀπέχοντος τοῦ φρουρίου περὶ τὰς δύο ὥρας καὶ ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὀροπεδίου Μαλάξας κειμένου. Ἐκ τούτων ἐθανατώθησαν τότε ὀκτώ, ἐνοῖς καὶ ὁ Ταμπουρατσῆς· οἱ δ' εἰς τὸ φρούριον διασωθέντες, ὅπως καλύψωσι τὴν αἰσχύνην τῆς ἥττης καὶ τῆς φυγῆς, ὑπερμεγάλυναν τῶν ἐπανάστατῶν τὴν δύναμιν, κηρύττοντες,

ὅτι «εἶδον Μοσκόδους καὶ Μαριάτας πληθος εἰς τὰ βουνά». Τότε ἐφόνευσάν τοὺς ἐν τοῖς χωρίοις αὐτῶν ἐπιστάτας Τούρκους (ἢ σουμπα-σίδας) οἱ Θερισιανοί, οἱ Πρασιανοί, οἱ Βαμιανοί καὶ ἄλλοι ἄλλους ἀλ-λαχοῦ, ὡς ἐπραξαν ἐπὶ τῆς κινήσεως αὐτῶν καὶ οἱ Γορτόνιοι τῆς Πελοποννήσου καὶ οἱ Βοιωτοί. Ἐκ τούτου δὲ ἤρξαντο ἀποσύρεσθαι εἰς τὰ φρούρια τῆς Κυδωνίας καὶ Ἡρακλείου οἱ ἔξω Τοῦρκοι, ἐγκαταλιμπάνοντες καὶ οἰκίας καὶ κτήματα.

Βάπτουσιν οὕτω οἱ Κρήτες τὰς χεῖρας ἐν τῷ αἵματι τῶν τυράννων, καὶ τὴν ὁσφὺν αὐτῶν κοσμοῦσι, δι' ὧσιν λαφυραγωγούσιν ἐχθρικῶν ὕπλων. Μικρά μὲν ὑπῆρχεν ἡ πρώτη αὐτῇ ἐπιτυχὴς προσβολή, ἀλλὰ μεγάλην ἐπήνεγκεν ἐπιβροχὴν ἠθικὴν, ὅτε οἱ ἡμιάγριοι Τουρκοκρήτες ὡς ἄλλα ἐθεωροῦντο θηρία ἀπρόσβλητα. Ἀλλ' ὅμως οἱ βάρβαροι ἀντεξεδικήθησαν ἀπείρως κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀόπλων τῆς Κυδωνίας. Ζητήσαντες μετὰ λύσεως αἷμα ἀντὶ αἵματος οἱ οἰκίαι τοῦ Ταμπουρατσῆ καὶ τῶν ἄλλων φονευθέντων, καὶ ὡς ἰδίαν θεωρήσαντες ἅπαντες τὴν γενομένην εἰς ὀλίγους ἀτιμίαν τῆς ἥττης καὶ τῆς φυγῆς, ἐκινήθησαν οὐχὶ κατὰ τοῦ Χάλλη, ὅπως τύχωσιν ἱκανοποιήσεως ἐντίμου, ἐὰν ἡδύναντο, ἀλλὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως, ἐνοπλοὶ κατὰ ἀόπλων, ὁχλαγωγήσαντες ὁμοθυμαδὸν καὶ κλείσαντες ἀπὸ τῆς πρώτης τὴν πύλην τοῦ φρουρίου. Ἀφ' οὗ ἔσφαζαν ἀδιακρίτως τοὺς τυχόντας ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὥρμησαν καὶ κατὰ τῶν οἰκιῶν, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτεύοντες ἄνδρας, γυναῖκας, παῖδια. Καταπατήσαντες ὠσχύτως καὶ διαρπάσαντες τὰ τεχνουργεῖα καὶ ἐμπορικὰ καταστήματα, ὅλα ἐγκαταλελειμμένα, ὥρμησαν κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ ἐπισήμου Τούρκου Κασήμ ἀγᾶ, καὶ διὰ τῆς βίας ἀποσπάσαντες περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα ἐν αὐτῇ πρόσφυγας, ἀπέκτειναν ἅπαντας πρὸ τῆς θύρας τούτου. Αὐθαδέστεροι δ' ἔπειτα ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου Κασήμ ἀγᾶ, ἀνδρὸς φρονίμου καὶ φιλανθρώπου (α), ἀπαιτοῦντες μετ' ἐπιμονῆς τρεῖς ἐτέρους, τὸν Γεώργιον Παπαδάκην, Εὐθύμιον Ψαρουδάκην καὶ Ἰωάννην Κουβαρίτην· ἀλλ' οὐχ εὐρέθησαν οὗτοι, ὡς δραπετεύσαντες ἐκ τῆς Κυδωνίας πρὸ ἡμερῶν τινῶν προτροπῇ αὐτοῦ τοῦ Κασήμ ἀγᾶ. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὅλων οἱ βάρβαροι ἐφόνευσαν δύο τῆς καλῆς οἰκογενείας τῶν Λευθεραίων υἱοὺς, περισφιγγαμένους ἐν ταῖς ἀγκά-λαις ὀρηγούσης μητρός· ἔσφαζαν ἔτι τὸν διερμηνέα τοῦ πασσα Ἀποστολάκην καὶ τὸν Σταυράκην Σομαρούπαν, σύραντες τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς τὰς ἀγυιάς· καὶ ἀπήγαγον εἰς τὴν εἰρκτὴν ἀνυποδῆτους.

τὸν ἐπίσκοπον Κυδωνίας Καλλίνικον Σαρπάκην, τοὺς ἡγουμένους τῶν μονῶν Γωνιάς καὶ Γουβερνέτου, καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, ὅλους θανατωθέντας ἔπειτα. Κατὰ τὴν τρομερὰν σκηνὴν τῆς ἡμέρας ταύτης τριακόσια περίπου λογίζονται τὰ θύματα.

Ἄλλὰ τίς ἱστορήσει προσηκόντως τοὺς βαρβάρους ἀφρίζοντας ὡς λυσσῶντα θηρία καὶ τὰς ὁδοὺς περιτρέχοντας ὡς «ἄρματα ἐπικροτέοντα ;» Τίς δώσει εἰκόνα καθαρὰν τῶν ἀγρίων μὲν κραυγῶν καὶ ἀλαλαγμῶν τῶν φονευόντων Τούρκων, τῶν γοερῶν δὲ φωνῶν καὶ ὀδυρμῶν τῶν φονευομένων Χριστιανῶν ; Τίς κάλαμος δυνήσεται τὴν ἀκριβῆ ὑποτύπωσιν τῆς θέας τῶν αἱματοφύρτων βαρβάρων τῆς ἡμέρας αὐτῆς ; τοῦ βεύσαντος κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἐκ τινῶν ἐτι οἰκιῶν αἵματος τῆς ἡμέρας αὐτῆς ; τῶν δισπαρμένων γυνῶν, ἡμιγύμνων καὶ κατεκρεουργημένων πτωμάτων πάσης ἡλικίας καὶ γένους ; τῶν ἀπαγομένων εἰς αἰχμαλωσίαν παρθένων καὶ παιδῶν ;

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀντεκδίκησιν οἱ Τούρκοι ἐξελθόντες κατέλαβον, ἄλλοι τὸ χωρίον Μουρνιαῖς, καὶ ἑπτακόσιοι περίπου ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Σοφτᾶν καὶ Τσουρούνην τὸ ἀπέναντι τῆς Σούδας χωρίον τοῦ Ἀποκορώνου Καλύβα· ἐκεῖθεν δὲ περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα ἐπέμφθησαν βοήθεια εἰς τὸν Ἀληδάκην πρὸς ἀσφάλειαν πλείονα τοῦ παρ' αὐτοῦ κατεχομένου ὀχυρωτάτου πύργου τοῦ Προτνέρου. Τότε ὁ μὲν Δασκαλάκης καὶ Σήφακας προσβαλόντες ἐξεδίωξαν τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν τοῖς χωρίοις Πεμόνια, Νεοχωρί, Φρὲ καὶ λοιποῖς παρακειμένοις Τούρκους, φονεύσαντές τινας καὶ καύσαντες τὰς ὀχυρὰς αὐτῶν οἰκίας· ὁ δὲ Πρωτοπαπαδάκης, ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Ἀληδάκη καὶ καταστήσας τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐν τῷ πύργῳ, προεχώρησε μεθ' ὧν ἄλλων ἡδυνήθη, ὡς καὶ τοῦ Σακκήρη, καὶ μάχην συνῆψε πλησίον τοῦ χωρίου Σίβαρα κατὰ τῶν κινήθεντων ἐναντίον αὐτοῦ Τούρκων ἐκ τῶν Καλύβων. Ἡ μάχη αὕτη, πεισματώδης ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐφαίνετο ἀμφιῤῥεπῆς μέχρι τινὸς καὶ ἐπὶ τέλους κλίνουσα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Δασκαλάκης καὶ Σήφακας, δραμόντες ἐκ Μαχαιρῶν, ἐπετέθησαν αἵφνης κατὰ τῶν νώτων. Θορυβηθέντες ἐντεῦθεν οἱ Τούρκοι καὶ ἀπελπισθέντες μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν, ἐτράπησαν οἱ μὲν λαβόντες τὴν ὁδὸν τῆς Κυδωνίας, οἱ δὲ καταβάντες εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ διὰ τῶν λεμβῶν σωθέντες εἰς Σούδαν. Παρὰ τὰ πολεμοφόδια καὶ ὅπλα ἄφησαν οὗτοι νεκροὺς τριακόντα καὶ ἑξ, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ πνιγέντων. Οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν δύο μόνους, καὶ με-

γάλην ἐκέρδησαν ἡθικὴν ἐνίσχυσιν, ἥς εἶχον πρωτίστην ἀνάγκην. Αὐθημερὸν καὶ οἱ περὶ τὸν Βασίλειον Χάλην καὶ Φασούλην ἐπιτεθέντες κατηνάγκασαν, ἵνα τραπῶσιν ἡττημένοι οἱ Τοῦρκοι τῶν Μουρνιαῶν, οἵτινες ἀνέβαινον μετὰ σπουδῆς διὰ τῆς θέσεως Διγενῆ εἰς τὰ Κεραμεῖα. Τῆς ἐπιθέσεως ταύτης μέρος ἔλαβον καὶ ὁ Ἰωάννης Χάλης, ἀρχηγὸς ἤδη τῶν Κεραμιαῶν, καὶ ὁ Παπαδανδρέας.

Παρευθὺς δὲ ὁ Δασκαλάκης καὶ Σήφανας κατέλαβον τὴν Μαλάξαν, χωρίον ὄχυρόν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀροπεδίου, ἀπέχον τοῦ φρουρίου τῆς Κυδωνίας περὶ τὰς τρεῖς ὥρας (α). Ὁ δὲ Πρωτοπαπαδάκης, στραφεὶς κατὰ τοῦ μικροῦ φρουρίου τοῦ Ἀλμυροῦ, κειμένου ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀποκορώνου καὶ ἀπέναντι τοῦ τῆς Ῥυθίμνης, τινὰς μὲν τῶν φρουρῶν αὐτοῦ ἐθανάτωσε, τοὺς ἄλλους δὲ ἐξεδίωξε, καὶ τὰ δυνατώτερα μέρη τοῦ τείχους κατακρημνίσας, μετεκόμισεν εἰς Πρόσνερον δύο ἱκανῆς ὀλκῆς τηλεβόλα κατὰ τοῦ πολιορκουμένου πύργου τοῦ Ἀληδάκη. Συγχρόνως κατέλαβον ὁ μὲν Χάλης καὶ Φασούλης τὴν Ἀγίαν Κυριακὴν, ἥτις ἀπέχει τοῦ φρουρίου τόσον, ὅσον καὶ ἡ Μαλάξα· ὁ δὲ Ἀναγνώστης Παναγιώτου τὴν πολεμικὴν θέσιν Ἀποπηγάδι, ὡς ἐπιτηρουμένων ἐκεῖθεν καλῶς καὶ ἀποκρουομένων εὐκόλως τῶν τουρκικῶν κινημάτων τῶν ἐπαρχιῶν Σελίνου καὶ Κισάμου.

Οὕτως ἤρξατο καὶ διὰ τοιούτων ἐπροσιμιάσθη ἐπιθέσεων, φόνων καὶ καταστροφῶν ἢ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, καίτοι μὴ γενικὴ· τοὺς Τοῦρκους δὲ κατέλαβον φόβοι σοβαροί, καὶ ἐνθουσιασμόν πολλὸν ἔλαβον οἱ Ἑλληνοκρήτες, ὡς ἐνδικούμενοι τυραννίαν αἰσχροὺς καὶ ἀφόρητον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Κρήτη ἐνδιέφερεν οὐσιωδῶς τὴν Ἑλλάδα ἄπασαν διὰ τε τὴν θέσιν, τὰς ὀχυρώσεις καὶ τὴν πλουσίαν γῆν αὐτῆς· ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις ταύτης στάδιον ἦνοιγε μέγα πρὸς πάντας, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν θέλοντας· διὰ τοῦτο οὐ μόνον οἱ μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν διεσπαρμένοι Κρήτες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πολυλαχόντες συρρέουσιν καὶ βοηθήσουσιν αὐτῇ, ὡς εἶχε δυνάμειος ἑκαστος. Τὸ τοιοῦτο πατριωτικὸν παράδειγμα δίδουσι πρῶτοι οἱ Κάσσιοι, προσελθόντες μετὰ τῶν πλοίων αὐτῶν ὑπὸ τὸν Κανταρτσόγλου, καὶ ἀποκλείσαντες μεθ' ἐτέρων δύο κρητικῶν τὰ φρούρια τῆς Κυδωνίας καὶ τῆς Ῥυθίμνης, ὧν ἡ συγκοινωνία διεκόπη οὕτω καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἄλλ' ὡς μὴ ἔρκει ἡ ἐν τῇ Κυδωνίᾳ ὀχλαγωγικὴ σφαγὴ τῶν ἀόπλων τῆς πόλεως Ἑλληνοκρητῶν, καὶ ὅπως βεβαιωθῇ ἐτι μᾶλ-

λον τὸ θηριῶδες τῶν αἰείποτε αἰμοποτῶν Τουρκοκρητῶν, οἱ ἐν τῷ 'Πρακλείῳ ἔσπευσαν, ἵνα διαδραματίσωσιν ἄλλην φονικωτέραν αὐτῆς καὶ ἀπανθρωποτέραν. Ὁχλαγωγήσαντες οὗτοι τῇ 23 Ἰουνίου κατέσφαξαν ἔνδον τῆς πόλεως, ἔνδον τῆς μητροπόλεως καὶ ἔνδον αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως, ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους ἀόπλους, ὧν οἱ πλεῖστοι εἰργάζοντο μάλιστα ἡγγαρευμένοι. Πόλις, μητρόπολις καὶ ναὸς μετεβλήθησαν εἰς σφαγεῖα ἐπὶ τρεῖς ὥρας, κεκλεισμένων τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου. Ἐν τοῖς θύμασι τούτοις λογίζονται καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς νήσου Γεράσιμος, καὶ τέσσαρες ἐπίσκοποι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, προσκληθέντες παρὰ τῆς ἀρχῆς πρὸ ὀλίγου, ὁ Κνωσσοῦ, ὁ Χερρονήσου, ὁ Ἀθήνης καὶ ὁ Σιτείας, ἔτι δὲ καὶ ὁ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Διουπόλεως, καὶ ἱερεῖς τελοῦντες τὴν θείαν μυσταγωγίαν. Ἐκτὸς δὲ τῶν φυσικῶν ἐγένοντο καὶ θύματα ἠθικὰ ἄπειρα, γυναῖκες, παρθένοι καὶ παῖδες περιτμηθέντες. Ἡ ἱερὰ κεφαλὴ τοῦ μητροπολίτου ἐξεπομπεύθη παρὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ κάμακος περιαρμένη κατὰ τὴν πόλιν, καὶ προσεκομίσθη τῷ Σερίφ πασσαῖ, ὡς τρόπαιον τοῦ μωχαμεθανισμοῦ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, φιλοδωρήσεως ἔνεκεν. Ἄμα κατεμιάνθη καὶ αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, συνεπεῖς ἦσαν πλέον πᾶσα ἄλλη βαρβαρότης καὶ πᾶσα ἄλλη ὠμότης. Καὶ κατεπράυνεν ἄρᾳ γε τὴν φονικὴν τῶν βαρβάρων ὁρμὴν ἡ τοσαύτη ἐν τῇ πόλει ἀνθρωποκτονία καὶ βιαιοπραγία; Μὴ εὐρίσκοντες πλέον οὗτοι κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἄλλους διὰ θυσίαν Ἑλληνας, ἥνοιζαν τότε τὰς πύλας, ὥρμησαν εἰς τὰ πλησιέστερα χωρία καὶ ἀπώλεσαν πάντας τοὺς μὴ προλαβόντας τὴν σωτηρίαν ἑαυτῶν διὰ τῆς φυγῆς. Ὡσαύτως δὲ, καὶ διαταγείσης ἔπειτα παρὰ τοῦ πασσαῖ τῆς παύσεως τῆς σφαγῆς, ἡσφαλίσθησαν ἄρᾳ γε, ὅσοι ἀπέφυγον ταύτην κρυβέντες; Ἡ φυλακὴ, ἡ μαστίγωσις καὶ αἱ ἄλλαι βάσανοι κατέστρεψαν καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλείους. Παρασιωπῶμεν τὴν ἐπὶ ἐν ἡμερονύκτιον διαρκέσαν διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς, ὡς κακὸν μετριώτερον.

Τρίτη πράξις τοῦ μαιφόνου δράματος τῆς Κυδωνίας καὶ τοῦ Ἡρακλείου παρέστη καὶ ἐν τῇ Σιτείᾳ, ἀνατολικῇ ἐπαρχίᾳ τῆς νήσου. Ὁ διαβόητος κακοῦργος Ἰβραχὴμ ἀγᾶς Ἀφεντάκης, φιλοτιμούμενος, ἵνα μὴ ὑστερήσῃ τῶν ἄλλων κακούργων, ἐθυσίασεν ἐν μιᾷ στιγμῇ ὑπὲρ τοὺς διακοσίους χωρικοὺς, ὧν ἦτο ὁ τιμαριώτης ἐχρήσατο δὲ τῇ ἀπάτῃ, δι' ἧς συνήγαγε τούτους ἐν τῇ αὐτῇ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκίας, καὶ ἐκτελεστάς τῆς δολοφονίας διώρισεν, ὅσους εἶχε συγγενεῖς

καὶ ἐπιστάτας τῶν χωρίων, ὁ πρῶτος πυροβολήσας, ἀφ' οὗ ἐνίψε τὰς χεῖρας αὐτοῦ προσευχηθεῖς. Καὶ τὸ τοιοῦτο ἀνθρωπόμορφον θηρίον ἐπηνέθη διὰ τὴν ἀνοσιουργίαν ταύτην παρὰ τοῦ πασσᾶ, καὶ ἐθουμαστώθη παρὰ τῶν λοιπῶν βαρβάρων.

Τετάρτη ὡσαύτως ὑψώθη σκηνὴ μαιφονίας, διαρπαγῆς, αἰχμαλωσίας καὶ ἐν τῇ πόλει τῆς Ῥυθίμνης. Κατασφάξαντες οἱ βάρβαροι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἀόπλους τῶν Ἑλληνοκρητῶν, ἐν οἷς ἐλογίσθησαν καὶ ὁ Χ. Καλλέργης καὶ ὁ Ἰωάννης Δεληγεώργης, ὥρμησαν καὶ κατὰ τῶν οἰκιῶν καὶ κατὰ τῆς ἀγορᾶς, καὶ διαρπάξαντες ταύτας, τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παιδία ἤχμαλώτευσαν, τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ῥυθίμνης Γεράσιμον Περδικάρην, ἡγουμένους μονῶν, πολλοὺς ἄλλους κληρικούς καὶ λαϊκοὺς, ὡς καὶ τὸν ἑλληνοδιδάσκαλον Ἰωάννην, εἰς τὴν εἰρκτὴν ἔσυρον μεθ' ὅλης τῆς σκληρότητος. Μὴ κορεσθέντες δὲ διὰ τοσούτων κακοπραγιῶν, ἐξήλθον καὶ οὗτοι τοῦ φρουρίου ἀποπεπταμέναις ταῖς σημαίαις, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐλεηλάτουν τὰ περίξ χωρία, καὶ ἐφόνευσον ἢ ἡχμαλώτευσον τοὺς μὴ προφθάσαντας διασωθῆναι εἰς τὰ ὄρεϊνὰ μέρη. Εἰς μόνον τὸ χωρίον Περιβόλια, ὀλίγω ἀπέχον τοῦ φρουρίου, μέχρι τῶν ἐξήκοντα ἐθυσίασαν, πολλοὺς δὲ ἄλλους καὶ εἰς τὰ χωρία Μαγουλᾶ καὶ Μζρουλᾶ, ἐν οἷς καὶ τὸν ἱερέα Γεώργιον καὶ τρεῖς ἐξαισίας καλλωνῆς νεάνιδας, ὧν ἕνεκα ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐκ τῶν Τούρκων, ἐρίδος γενομένης πρὸς ἀλλήλους. Ἐν συνόλῳ τὰ πεσόντα θύματα καὶ ἐν τῇ Ῥυθίμνῃ ἔσω καὶ ἔξω λογίζονται περὶ τὰ πεντακόσια, ἐκτὸς τῶν αἰχμαλωτευθέντων προσώπων, ἐξ ὧν τὰ πολλὰ ἀνεπιστρεπτί ἀπεχωρίσθησαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς κοινωνίας. Ὡς ἐπίμετρον δὲ τῆς τοσαύτης ἀνδροφονίας, ἐθυσίασε τότε καὶ ὁ Ὀσμάν πκσᾶς τῆς Ῥυθίμνης διαφόρους ἡγουμένους καὶ ἱερεῖς χωρίων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Μυλοποτάμου καὶ Ἀμάρι, οὓς συνελέξατο πρὶν καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἀπάτης.

Οὕτως ἢ ἄλλοτε « νῆσος τῶν μακάρων » μετεμορφώθη ἤδη εἰς ψυχρότατον θυσιαστήριον ἀνθρώπων. Ὑπὲρ τὰ δισχιλία ὑπολογίζονται τῶν ὀχλαγωγῶν τὰ θύματα, ὑπερβαίνοντων κατὰ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν αἰχμαλώτων. Τίς δὲ προσέβλεπε τῷ 1821, ὅτι μετὰ δεκαετίαν, καὶ ταύτην λογίζουσαν χιλιάδας ἄλλας ἐπὶ χιλιάδων θύματα καὶ ἀνυπολογίστους τὰς καταστροφάς, τίς, λέγομεν, προσέβλεπεν, ὅτι τὸ ξίφος αὐτῆς ἐμελλε γυμνῶσαι κατὰ τῶν μαρτύρων Κρητῶν καὶ ἡ διπλωματία; (α)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α).

Δ Δ Δ Δ.

Ὁ περὶ τὸ Λάλα ἑλληνικὸς στρατὸς, ἀρχομένου τοῦ Ιουνίου, ἐλογίζετο ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἐκ Πελοποννησίων καὶ Ἰονίων. Ἄμα στρατοπεδεύσαντες οἱ Ἰόνιοι, ἤγειραν ὀχυρώματα κατὰ τὰς ἐπικινδύνους θέσεις· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ μετώπου τοῦ στρατοπέδου ἔθεσαν τὰ δύο μεγάλα σιδηρὰ τηλεβόλα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Πανᾶ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς δὲ πλευρᾶς ἕτερα δύο ὀρεινὰ ὑπὸ τὸν Ὀνούφριον Λιναρδόπουλον καὶ Καλλιγᾶν. Οἱ ἀρχηγοὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ στρατοῦ, ἐπειράθησαν, ἵνα προκαλέσωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς γενικὴν μάχην ἔξω τοῦ Λάλα. Τῇ 6 καὶ 7 Ιουνίου ἀπέφυγον οἱ Λαλαῖοι τὴν τοιαύτην πρόκλησιν, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ, θαρραλεώτεροι γενόμενοι, ἀπεφάσισαν αὐτὴν ἀπ' εὐθείας τὴν προσβολὴν κατὰ τοῦ Λάλα. Πρὸς τοῦτο δ' ὤρισθησαν, ὅπως οἱ μὲν Γορτύνιοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Πλαπούταν καὶ Δεληγιάννην, ὡς καὶ οἱ Ὀλύμπιοι ὑπὸ τὸν Χριστόπουλον (β), ἐπιπέσωσι δεξιόθεν ἐκ τοῦ Βαστηρᾶ, σχηματίζοντας οἶονεὶ τὸ προάστειον τοῦ Λάλα· οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Φωτῆλαν καὶ μέρος Ἑλλείων ὑπὸ τὸν Σισίνην προχωρήσωσιν ἀριστερόθεν πρὸς τὰ παρακείμενα χωρία Δούκα καὶ Λουκίσαν· οἱ δὲ Ἰόνιοι ὑπὸ τὸν Μεταξᾶν καὶ Πανᾶν, οἱ Πύργιοι, οἱ Τριφύλιοι ὑπὸ τὸν Μέλιον καὶ λοιποὶ Ἑλλεῖοι, σχηματίζοντες τὸ κέντρον, ὁρμήσωσι κατὰ μέτωπον ἀλληλεβοηθουμένων τῶν ἄκρων καὶ τοῦ κέντρου ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ.

Πρὸ μεσημβρίας τῆς 9 Ιουνίου κινηθέντων οὕτω τῶν Ἑλλήνων, οἱ Λαλαῖοι ἀπεσύρθησαν ἐκ τῶν ἔξω προμαχόνων αὐτῶν ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως. Ἡ περίπτωσις αὕτη, ἐκληφθεῖσα ὡς ἀποτέλεσμα δειλίας, ἐνεψύχωσεν ἔτι μᾶλλον τοὺς Ἕλληνας, εἰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Φωτῆλα καὶ Σισίνου κατὰ πολὺ ἡργοπάτει. Πλησιαζόντων δὲ τῶν λοιπῶν, οἱ Λαλαῖοι ἐξῆλθον περὶ τοὺς διακοσίους ἵππεῖς καὶ πεζοί, καὶ ὁρμήσαντες κατὰ τοῦ Πλαπούτα, πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Βαστηρᾶν, προσέβαλον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς φυγὴν ἄμεινον ἔτρεψαν. Ὁ Πλαπούτας ἔμεινεν αἴφνης μετὰ εἰκοσιδύο μόνον στρατιωτῶν· οἱ δὲ ἄλλοι Γορτύνιοι οὕτε ἐκινήθησαν συγχρόνως, καθ' ὃ ἐγένετο σχέδιον,

οὔτε ἐβοήθησαν κατόπι, καθ' ἃς ἔδωκαν ὑποσχέσεις. Οἱ Λαλαῖοι οὖτω περικυκλώσαντες αὐτὸν ἐν ἀκαρεῖ, ἠνάγκασαν, ὥπως ὑποχωρήσῃ πολεμῶν· ἐκ δὲ τοῦ πολλοῦ τούτου ἀγῶνος, τῆς δξυτάτης ἐπηρείας τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τοῦ βιαίου διώγματος πνευστιάσας ἀπεπνίγη ὁ φιλότιμος οὗτος ὀπλαρχηγός· εἰς δὲ τῶν συγγενῶν ὁ Πανουριᾶς Ἡλιοπούλος, ἢ κατ' ἄλλους ὁ Νικόλαος Γουρουνᾶς, ἐκ τοῦ Ζάχα τῆς Ὀλυμπίας, μόλις, τῶν ἄλλων ὀλίγων στρατιωτῶν προμαχομένων, διέσωσε τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἀράμενος ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ μετενεγκὼν εἰς Νεμούταν.

Ἡ ἄμεσος αὕτη κρίσις τοῦ Βαστηρά τὸ ὅλον τῆς ἐφόδου παρέλυσεν σύστημα. Οὐδεμίαν τὸ κέντρον ἡδυνήθη τακτικὴν βοήθειαν, ἀφ' οὗ ἡ διάλυσις τῶν περὶ τὸν Πλαπούταν ἐγένετο ἀκαριαία· ἐπομένως ἡ καταστροφή τῆς μιᾶς πτέρυγος οὐ μόνον κατεκλόνισε τὴν ἐτέραν, ἀλλὰ καὶ γενικὴν ἐπήνεγκεν ἀνωμαλίαν, δι' ἣν οἱ Ἰόνιοι ἐσήμεσαν τὴν ὑποχώρησιν. Οἱ δὲ Λαλαῖοι, ἀρκεσθέντες ἐπὶ τῇ νίκῃ κατὰ τοῦ Πλαπούτα, οὐδεμίαν οὔτε κατὰ τοῦ κέντρου, οὔτε κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐπεχείρησαν καταδίωξιν.

Μικρὸν ἦν τὸ κακὸν τῆς ἐκ τῆς λειποταξίας τῶν περὶ τὸν Πλαπούταν προελθοῦσης ἀποτυχίας τῆς ἐπιθέσεως, παραβαλλόμενον πρὸς τὴν ἐξ αὐτῆς προελθοῦσαν γενικωτέραν λειποταξίαν ἱκνουῦ μέρους τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀκόλουθον νύκτα. Ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἐντοπίων βαθεῖα ἐρρίζωθη ἡ ἀπελπισία, ἣν ἤϋξανεν ἔτι μάλλον ὁ θάνατος προσώπου, τοῦ Γεωργίου Πλαπούτα, πολλὰ ὑπασχνομένου. Ἀληθῶς δὲ οἱ Λαλαῖοι, ὡς πρὸ ὀλίγου κατὰ τοῦ Βιλαέτου ἐν τῷ Λαντοσίῳ καὶ κατὰ τοῦ Γιαννιᾶ ἐν τῇ Κατσαροῦ, οὕτω καὶ ἤδη μεγάλη ἐκέρδησαν διὰ τῆς ἀπωλείας ἐνὸς ἀνδρός, πολλῶ ὑπερτέρου αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπιρρῶν τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν ἐπαρχιακὴν δύναμιν. Διὰ τοῦτο γενικὴ ἐγένετο ἡ ἐκ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κακίστη, ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν μάλιστα ἐκείνην, ἐντύπωσις. Διὰ τοῦτο ὅτε Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἔφοροι Γόρτυνος Κανέλλος Δεληγιάννης, Σπύλιος Κουλᾶς, Δημήτριος Παπαγιαννόπουλος καὶ Γεώργιος Δημητράκopoulos, πιθανὴν θεωροῦντες ὡς ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς τὴν ὕλην διάλυσιν τοῦ περὶ τὸ Δάλα στρατοῦ, ἀμέσως ἐνήργησαν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκλείψαντος Γεωργίου Πλαπούτα διὰ τοῦ ἐπιζώντος ἀδελφοῦ τούτου Δημητρίου Πλαπούτα, ἐνόνοντος πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ πλείονα νοημοσύνην καὶ δεξιώτερον στρατηγικὸν πνεῦμα (α). Ἀναχωρήσαντος

οὕτω τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα εἰς τὸ Ἀάλα, διεδέχθη τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν τοῖς Τρικορύφοις σώματος τούτου ὁ Πάνος Θ. Κολοκοτρώνης, ἔκτοτε ἀναδειχθεὶς σωματάρχης.

Δεινὸν ἡ δειλία, ὅταν κυριεύσῃ ἐνὸς στρατοῦ, ἔστω καὶ μεγάλου. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης συνέδραμε τὴν λειποταξίαν οὐχ ἥττον καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ θερисμοῦ τῶν τουρκικῶν γεννημάτων, ὡς διαθεσίμων ὄντων· καὶ διὰ τὸν ἕνα δὲ καὶ διὰ τὸν ἄλλον λόγον μόλις ἔμενον ἤδη περὶ τὸ Ἀάλα δισχίλιοι στρατιῶται, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἰονίων, καὶ οὗτοι ἀμφίβολοι ὥσεπιτοπλῆστον. Αὐτὴν λοιπὸν βλέποντες τὴν ἀνάγκην οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Πελοποννησίων, ἔνθεν μὲν ἐπεκαλέσθησαν βοήθειαν ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικορύφων, ἔνθεν δ' ἐσκέφθησαν, ἵνα ἀποσυρθῶσιν ὅλως ἐκ τοῦ Ἀάλα, πρὶν ἢ πάθωσι δεινότερόν τι. Ζητηθείσης δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τῆς συμφωνίας τῶν Ἰονίων, ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ὠμίλησεν ἀποφατικῶς, ἀλλὰ περίθυμος, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, καὶ τὴν σκέψιν τῶν Πελοποννησίων κατέκρινεν ὡς πολλῶ ἀπέχουσαν τῆς ἀνάγκης κινδύνου ἐπικειμένου. «Ὁ λόγος, εἶπε, τὸν ὅποιον ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν μίαν ἡμέραν » πρὸς τοὺς μεγάλους ἀρχηγοὺς τοῦ ἔθνους, μᾶς ὑποχρεοῦν νὰ μὴ » παρασαλεύσωμεν ἀπὸ τὰς θέσεις μας. Ἡμεῖς δὲν βλέπομεν τὸν » κίνδυνον, ὥστε νὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἀποχωρήσωμεν. Ἡ ἀπόφα- » σίς μας εἶναι νὰ κάμωμεν τὸ χρέος μας· καὶ χρεωστοῦμεν νὰ σᾶς » εἴπωμεν, ὅτι, καὶ ἂν ὑμεῖς ἀναχωρήσετε, οἱ Ἑπτανήσιοι θέλο- » μεν μένει εἰς τὰς θέσεις μας».

Δυσφορήσαντες δὲ καὶ σκυθρωπάσαντες ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις οἱ Πελοποννήσιοι, ἐξεκάλεσαν, οὕτως εἶπεῖν, τὴν σκέψιν αὐτῶν εἰς τὴν προσωπικὴν ἀπόφασιν καὶ τῶν λοιπῶν σημαντικωτέρων Ἰονίων· ἀλλ' εὗρον προστιθεμένους τῇ αὐτῇ γνώμῃ τοῦ Μεταξᾶ ἅπαντας. Ἐν τούτοις ὁ Πλαπούτας φθάνει ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ φέρει μεταβολὴν τινα ἠθικὴν· πρὸ πάντων δὲ ἡ εἰδήσις περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐν τῇ Ἰδρᾷ ὡς φωνὴ οὐρανοῦ ἐλογίσθη· ἀναγνωσθέντων δ' εἰς ἐπήκοον τῶν στρατιωτῶν τῶν περὶ αὐτῆς διαφόρων γραμμάτων, ἅπαντες ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν διὰ πυροβολισμοῦ γενικοῦ, ἐπανελθόντες εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον τοῦ ὀρέβους καὶ τῶν περὶ βεβαίας σωτηρίας ἐλπίδων. Οὕτως αἱ γνώμαι ὅλων εἰς τὸ αὐτὸ συνέτρεχον πλέον.

Ἐπ' ὅψιν γινόμενα τῶν Ἀαλαίων ταῦτα πάντα, ἐπήνεγκον ἀπο-

τέλεσμα ὠφέλιμον. Ἐγένοντο μὲν οὗτοι νικηταὶ μέχρι τοῦδε, ἀλλ' εἶδον πλέον τὴν θέσιν ἑαυτῶν ἐπισφαλῇ λίαν ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε ἐγνώρισαν τὴν γενικότητα τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ᾗ πρότερον ὑπελάμβανον ταύτην ἀπλῶς πελοποννησιακὴν μόνον· ὅτε ἐβεβαίωθησαν τὴν ἐν τῷ Βαλτετιρίῳ κρίσιμον ἦτταν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τὴν στενὴν πολιορκίαν τοῦ κέντρου τῆς Τριπόλεως, ἐν ᾗ ὥς ἐκ τῶν προτέρων ἤλπιζον αὐτὸν νικητὴν καὶ ἐν τῷ Σινάνῳ δεξάμενον τὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου ἀπάσης· ὅτε ἔμαθον τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸν δὲ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν καὶ Ὁμέρ Βρυώνην πολεμουμένους ἐν τῇ Βοιωτίᾳ· ὅτε τὰς μεγαλητέρας ἔλαβον ἐντυπώσεις, ἰδόντες καθ' ἑαυτῶν τοὺς Ἰονίους μετὰ τηλεβόλων, τυμπάνων καὶ σαλπίγγων· καὶ τελευταῖον, ὅτε ἤκουσαν καταβάντα τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τῆς Μοσκοβιδᾶν καὶ εἶδον τοὺς μὲν Πελοποννησίους ἀναψυχωθέντας, τὸν δὲ πόλεμον λαμβάνοντα σύστασιν ἄλλην, ἑαυτοὺς δὲ ἐκτεθειμένους ἐν τοῖς μεσογείσις ἄνευ φρουρίου καὶ ἄνευ προμηθειῶν πρὸς ἀντίστασιν διαρκεστέραν. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπεφάσισαν, ὅπως ἐγκαταλείψωσι τὸ Λάλα καὶ μεταβῶσι πανέστιοι εἰς τὰς Πάτρας, ὡς θέσιν βοηθουμένην ὑπὸ τῆς Οὐλάσσης. Ἀποστείλαντες δὲ ἀμέσως τὸν Κουτσοραῖπ ἀγᾶν πρὸς τὸν ἐκεῖ Ἰουσοῦφ πασσᾶν, ἀνήγγειλαν τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβον ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἐξητήσαντο τὴν ἀποστολὴν βοηθείας διὰ τὴν ἀσφαλεστέραν μετακίνησιν τῶν γυναικοπαίδων αὐτῶν καὶ τῆς κινητῆς περιουσίας.

Ὁ τολμηρὸς Κουτσοραῖπ ἀγᾶς κατορθώσας ἀπῆλθεν ἀβλαβὴς εἰς τὰς Πάτρας μετὰ τεσσάρων μόνων ἱππέων· ὁ δὲ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀμέσως παρεσκεύασε τὴν βοήθειαν ἐκ πεντακοσίων πεζῶν καὶ ἱππέων τῶν πλείστων. Τὰ γινόμενα ταῦτα ἡγνῶουν ὅπως οἱ ἐνώπιον τοῦ Λάλα στρατοπεδεύοντες· οἱ δὲ περὶ τὰς Πάτρας Γερμανὸς καὶ Ζαήμης ἔμαθον μὲν παρ' ἐνὸς δραπετεύσαντος αἰχμαλώτου Ἑλλήνος, ἐν οὗδεμιᾷ ὅμως ὑπῆρχον καταστάσει ἀρμοδίᾳ πρὸς ἀντίστασιν, μόλις δυνάμενοι τὴν διατήρησιν τῶν ὄρειων αὐτῶν θέσεων. Διὰ τοῦτο περιωρίσθησαν εἰδοποιήσαντες τοῖς πρὸ τοῦ Λάλα τὴν ἀπόφασιν τῶν Λαλαίων καὶ τὴν ἐκ τῶν Πατρῶν κίνησιν τῆς βοηθείας, αὐτοὺς δὲ προέτρεψαν, ἵνα προκαταλάβωσι τὰς ἀναγκαίας θέσεις καὶ ἀποκρούσωσι ταύτην μακρὰν τοῦ Λάλα· συγχρόνως δ' ἀνήγγειλαν ὡς ἀποστελλόμενον παρ' ἑαυτῶν καὶ τὸν ὑποπληρχηγὸν Ἰωάννην Καραλὴν βοηθὸν μετὰ διακοσίων περίπου. Ἀλλ' ἦσαν ἄρα ἱκανοὶ καὶ οἱ κατὰ τὸ Λά-

λα, ὅπως ἀποσπάσωσιν ἰσχυρόν τι μέρος ἀφ' ἑαυτῶν, ἐν ᾧ εἶχον κατὰ μέτωπον τοὺς Λαλαίους; Εἰ μὲν ἀπεσπῶντο οἱ Ἰόνιοι, διεκυβέβητο αὐτοῦ τοῦ κεντρικοῦ στρατοπέδου ἡ τύχη· εἰ δὲ οἱ ἐντόπιοι, ἡλαττοῦτο κατὰ πολὺ ἡ ἐνώπιον τοῦ Δάλα ἑλληνικὴ δύναμις. Διὰ ταῦτα ἐλεύθερος ἀφελθεὶς ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἐφθασεν εἰς τὸ Δάλα, δύνοντας τοῦ ἡλίου τῆς 14 ἰουνίου. Οἱ δ' Ἕλληνες, ἄνισοι γενόμενοι ὡς ἐκ τῆς λειποταξίας διὰ τὴν τήρησιν ἐκτεταμένης γραμμῆς, ἀπεφασισαν, ὅπως ὀχυρωθῶσιν ἅπαντες ἐν μιᾷ θέσει, τῇ τοῦ Πουσίου, καὶ τὴν ἄμεσον ἐπεκαλέσθησαν ἐπικουρίαν τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικορύφων καὶ τῆς ἐν Στεμνίτση ἐδρευούσης Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τὴν ταχείαν καὶ ἀναγκαίαν αὐτὴν ἀποστολὴν ἐπεφορτίσθη ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, νυκτὸς ἀναχωρήσας.

Ἡ κατὰ τὸ Δάλα μάχη (τῆς 13 ἰουνίου).

Ἀναπαυθεὶς ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἐπὶ μίαν ἡμέραν, ἐκινήθη πρωΐαν τῆς 13 (ἡμέρας τρίτης) ἰουνίου ἐπὶ κεφαλῇς χιλίων πεντακοσίων περὶ πικου πεζῶν καὶ ἵππέων. Πρὶν ἢ κενώσει τὸ Δάλα, ἠθέλησεν, ἵνα ἀποπειραθῇ γενικῆς τιнос μάχης, οὐ μόνον λόγῳ τιμῆς στρατιωτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐλπίδι διαλύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὑπὲρ αὐτοῦ εἶχεν οὗτος προηγούμεναι τῶν Πιτρῶν· οἱ δὲ Λαλαῖοι, νικηταὶ ὄντες τοῦ Βαστηρᾶ μόνοι, πολλῷ βεβαιοτέραι ἐθεώρησαν καὶ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Πουσίου, ἰκανῆς ἤδη βοηθείας δυνάμεως καὶ ἀρχηγούντος τοῦ ἀξίου Ἰουσοῦφ πασσᾶ. Οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ἰκανὸν μέρος τῶν πολεμίων ὁδεῦον κατὰ τὴν Κάπελιν, ὑπέλαβον, ὡς διευθυνομένους ἅπαντας εἰς τὰς Πάτρας, καὶ ἕνεκα τούτου ἔδραμον εἰς ἓνα τῶν πλησίον λόφων ὅτε Φωκᾶς καὶ Ἀνδρέας Μεταξᾶς μετὰ ἑκατὸν Ἰονίων καὶ Πελοποννησίων πρὸς παρατήρησιν. Ὀλίγῳ μακρὰν τοῦ λόφου καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου εὗρον ἐστημένην μεγάλην σημαίαν ἐρυθρὰν καὶ ὀλίγους περὶ αὐτὴν Τούρκους, καθ' ὧν πλησιάσαντες ἐπυροβόλουν. Οἱ Τούρκοι οὐδόλως ἀντεπυροβόλησαν κατ' ἀρχάς· μετ' οὐ πολὺ δὲ πυκνωθέντα τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πεζικὸν αὐτῶν ὥρμησαν ἐν ἀλαλαγμῷ φοβερῷ, καὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ ἐκτεθειμένους τῶν Ἑλλήνων διεσκόρπισαν ἀμαχητὶ, ἐκάστου κρυβέντος, ὅπου καὶ ὅπως ἔτυχε. Ὁ δὲ

Μεταξὺς καὶ Φωκᾶς ἐπανεδράμον εἰς τὰ ὀχυρώματα τοῦ στρατοπέδου, κατὰ πόδας διωκόντων τῶν Τούρκων. Τότε ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Πουσίου διὰ τῆς πεδιάδος καὶ τὸ ἕτερον μέρος τῶν πολεμίων, καὶ οὕτως ἐγνωρίσθη, ὅτι τὸ πρῶτον διευθυνόμενον πρὸς τὴν Κάπελην σῶμα ἐσκόπει, ἵνα ἐπέλθῃ κατὰ τῶν νώτων τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς μάχης.

Τοιοῦτω συνεστήθη τρόπῳ γενικὴ ἡ μάχη, δι' ἐπιμονῆς μὲν ἀμοιβαίας, ἀλλὰ μετὰ θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀνίσων. Οἱ Ἰόνιοι, καὶ ἐκ τῶν Πελοποννησίων οἱ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, Δεληγιάννην, Φωτῆλαν καὶ Σισίνην, κατεῖχον τὸ χαράκωμα κατὰ τὴν μίαν ἄκραν τοῦ Πουσίου· οἱ δὲ Ὀλύμπιοι ὑπὸ τὸν Χριστόπουλον τὴν ἄλλην ἄκραν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἐν ᾧ κατὰ μέτωπον ἐπολέμουν τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ πεζοὺς Ἀχαιοὺς, αἰφνιδίως κατελήφθησαν τὰ νῶτα ὑπὸ τῶν ἱππέων τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ, ὅτε ἦλθον εἰς χεῖρας, φονευθέντες περὶ τοὺς τριάκοντα, ἐξ ὧν οἱ πλείους ἦσαν ἐκ τῶν χωρικῶν ὀπλαρχηγῶν, ὡς καὶ ὁ Βασίλειος Σακελλαρόπουλος ἐκ τῆς Ἀνδριτσαίνης· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεσῶρθησαν ἐκτὸς τῆς μάχης, διασωθέντος μόλις τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Χριστοπούλου.

Ἐκ ταύτης ἐνθαρρύνεις τῆς περιστάσεως, ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς ὤρμησε προσωπικῶς καθ' ὅλου τοῦ χαράκωματος. Διὰ τῆς πρώτης ὀρμῆς ἐδίασε τοὺς Καλαβρυτινοὺς, ἵνα καταφύγῃσι μέρος αὐτῶν ἐντὸς τοῦ περιέχοντος τὰ τηλεβόλα κεντρικοῦ ὀχυρώματος, φυγόντων τῶν ἄλλων. Ἐν τῷ ἰδίῳ εἰσῆλθόν καὶ οἱ Τριφύλιοι. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν ὀρμὴν τούτου ἐματαιώσαν ὁ πυκνὸς πυροβολισμὸς (α) καὶ τὰ τηλεβόλα, χωρίσαντα εἰς δύο τὴν φάλαγγα τῶν Τούρκων. Εἰς τότε Αἰθίοψ ἀναβὰς ἐπὶ δένδρου, ἐθανάτωσέ τινας τῶν τηλεβολιστῶν Ἰονίων, ἕωσού καταρρίφθῃ νεκρός.

Τρίτῃ τότε καὶ πεισματωδεστέρα ἐπανελήφθη ἡ ἐφοδος τῶν ἑχθρῶν. Ἀποτυχούσης καὶ αὐτῆς, ἠκολούθησεν ἄλλη πολλῶ ἀποφασιστικωτέρα. Ἀνθίσταντο μὲν οἱ Ἕλληνες μετὰ γενναϊότητος ἐνταυτῇ καὶ ἀπελπισίας, ἀλλ' ὁ κίνδυνος μιᾶς κρίσεως δυστυχοῦς ἐπέκειτο πλέον, ὅτε πλησιέστατοι οἱ ἐχθροὶ προσχώρησαν, τὰ δὲ τηλεβόλα, θαυμασίως ἐνεργήσαντα κατὰ τὴν δεκάωρον αὐτὴν μάχην, ἐσιώπησαν, τελειωθείσης τῆς θρυαλλίδος. Τότε ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, ἐτοιμότητι μὲν χρώμενος πνεύματος, ἀλλ' ἀποκινδυνεύων, ἤναψε τὸ πυροβόλον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὀπῆς τοῦ τηλεβόλου, καθ' ἣν ὤρμων στιγμὴν

σωρηδὸν οἱ πολέμιοι, ἵνα εἰσπηδήσωσι τὸ χαράκιμα· μὴ μεταδοθέν-
τος δὲ τοῦ πυρὸς, ἤναψε καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο τῶν πυροβολίων
αὐτοῦ· ἀποτυχὼν δὲ καὶ οὕτω, ἤρπασε παρακείμενον χονδρὸν πυρο-
βόλον νκυτικὸν (τρομπόνιον), καὶ δι' αὐτοῦ ἤναψε τὸ τηλεβόλον, θε-
ρίσαν πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν διὰ τῶν πολυβόλων. Τότε ἐτραυματίσθη
ὑπὸ σφαιρῶν τουρκικῶν ὁ Μεταξᾶς καὶ τὰς δύο συγχρόνως χεῖ-
ρας, τὴν μὲν ἀριστερὰν βαρέως, τὴν δὲ δεξιὰν ἐλαφρῶς. Ἀπελπισθέν-
τες δ' οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο, οἱ πολλοὶ μὲν ἀποσύρεσθαι εἰς τὴν πε-
διάδα, οἱ ὀλίγοι δὲ ὑπερασπίζεσθαι τὰ νῶτα καὶ τὴν υποχώρησιν ἐ-
κείνων· ὁψίας δὲ γενομένης, ἐπανῆλθον ἅπαντες εἰς τὸ Δάλα.

Τοιαύτη ἐγένετο ἡ γενικὴ καὶ τελευταία μάχη τῶν Ἑλλήνων κατὰ
τοῦ Δάλα (α). Συνέβη καὶ ἐνταῦθα, ὅτι καὶ κατὰ τὴν Τρίπολιν.
Καθὼς οἱ Τοῦρκοι αὐτῆς ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, οὕτω καὶ οἱ Αἰαλαῖοι,
ἕως μὲν ὑπῆρχον μόνοι, ἐνίκων· ἐνωθέντες δὲ καὶ ὀδηγηθέντες παρὰ
τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ, ἐνικήθησαν ἐν τῷ Πούσι. Οὐδεμίαν αὐτοί, δι'
οὐς προεξηγήθημεν λόγους, εἶχον θέλησιν πρὸς συμπλοκὴν νέαν, καὶ
μόνη ὑπέκρινον τῇ θελήσει τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἐπολέμησαν ἤδη· ἡ
τοιαύτη δὲ ἀπόφασις τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἀπέβλεπε πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις, ἵνα δειχθῇ πολεμικώτερος καὶ εὐτυχέστερος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ,
καὶ συγχρόνως κατορθώσῃ τὴν διαμονὴν τῶν Αἰαλαίων καὶ Γαστου-
ναίων ἐν τῷ Δάλα, ὥς προβλέπων τὰς πολλὰς δυσχερεῖς συνεπείας
τῆς μεταβάσεως αὐτῶν εἰς τὰς Πάτρας, στερουμένας οἰκίδων καὶ μὴ
ἐπαρκούσας ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοσούτου ἔτι πλήθους γυναικοπαίδων.
Τὸ δὲ βεβαιώτερον πάντων ἐστίν, ὅτι ἡ μάχη αὕτη ὑπῆρξε μία τῶν
φονικωτέρων καὶ κρισιμωτέρων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ δευτερεῖα
φέρουσα τῆς τοῦ Βαλτετσίου, καὶ διαφέρουσα μόνον, καθ' ὅσον ἐν ἐ-
κείνῃ οἱ μαχηταὶ Ἕλληνες ὑπερενεψυχώθησαν, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ Ἕλ-
ληνες καὶ Τοῦρκοι, νικηταὶ καὶ νενικημένοι, ἀπηλπίσθησαν. Οἱ πε-
σόντες καὶ πληγωθέντες κατ' αὐτὴν λογίζονται ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων
ἐβδομήκοντα, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα. Ἐκ
τῶν πληγωθέντων Ἑλλήνων ἀναφέρεται, ἐκτὸς τοῦ Μεταξᾶ, καὶ ὁ
ἀρχηγὸς τῶν Ζακυνθίων Σεμπρικός (β)· ἐκ δὲ τῶν θανατωθέντων
Τούρκων καὶ ὁ σιλιχτάρης τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ.

Καὶ ἀνδρείως ἐπολέμησαν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀπώθησαν καὶ τὴν
θέσιν αὐτῶν ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες· ἀλλ' εἶδον ἀναρμοδίους πλέον
ἐαυτοὺς πρὸς δευτέραν ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ τηλε-

βολισται Ἴόνιοι, τὸ ἀναγκαιότερον ὄπλον, ἐγένοντο οἱ μᾶλλον παθόν-
τες, καὶ ἀδύνατος ὑπῆρχεν ἡ πρόχειρος ἀναπλήρωσις τούτων. Ἐκτὸς
δὲ τούτου οὐκ εἶχον πλέον σφαίρας τηλεβόλων, ὅτε καὶ πρὸ τῆς
μάχης μέρος τῶν πολυβόλων κατεσκεύασαν, ὡς ἔτυχε, σιδηρουργοὶ
ἐν τῇ Ἀνδρισταίνῃ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ δραστηριώτερον πρόσωπον καὶ
ἡ κυριωτέρα κατὰ τὴν μάχην διεύθυνσις τοῦ ἰονίου σώματος, ὁ Ἀν-
δρέας Μεταξᾶς, κατέστη ἐκτὸς πολέμου ἕνεκα τῆς διπλῆς πληγῆς·
ἀπὸ δισχιλίων δὲ πρὸ τῆς μάχης ἐλαττώθη μετ' αὐτὴν ὁ ἀριθμὸς
τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῶν χιλίων καὶ ἑκατὸν ἕνεκα τῆς λειποταξίας,
τοῦ θανάτου καὶ τῶν πληγῶν, ἡ δ' ἐπικουρία τῶν διακοσίων τοῦ
Καραλῆ οὔτε ἐφάνη. Τελευταῖον δὲ ἡ παραλυτικὴ φθάσασα κατάστα-
σις τοῦ ἰονίου σώματος ἐπηρέαζεν οὐσιωδῶς ἐπὶ τῶν λοιπῶν πελο-
ποννησιακῶν, καὶ ἐπομένως, ἀποσυρομένων τῶν Ἰονίων, ἀδύνατος
καθίστατο ἡ ἐκ μονομερείας διακονή τῶν δευτέρων κατέναντι τοῦ
Λάλα. Ἐντεῦθεν, ἀποφασισθείσης ἀπὸ κοινοῦ τῆς ὑποχωρήσεως, κατὰ
πρῶτον ἐτάφησαν οἱ νεκροί, ἔπειτα ἐσφραγίσθησαν αἱ ὅποιαι τῶν τη-
λεβόλων, καὶ οὕτως ἀπῆλθον οἱ μὲν Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ
Ἴόνιοι εἰς τὴν Δίβρην, ὅπου διέμειναν μέχρι τῆς 27 ἰουνίου, θερα-
πεύοντες τοὺς τραυματίας.

Τὰ αὐτὰ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐβουλεύσαντο καὶ οἱ Λαλαῖοι, δι' οὓς εἶχον
ιδίους λόγους· διότι εἶδον πλέον τὴν ἀνάγκην, ὅπως μετατεθῶσιν εἰς
θέσιν παραθαλασσίαν, (ιδέα, ἣν ἐνίσχυε μᾶλλον ἡ ἐκπολιόρκησις τῆς
μεσογείου Τριπόλεως, καίτοι μεγάλην περιεχούσης δύναμιν), καὶ ἡσ-
θάνθησαν τὴν ζημίαν, ἣν ὑπέστησαν κατὰ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας. Διὰ
τοῦτο, ἐν ἀγνοίᾳ ὄντες τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐγ-
κατέλειψαν, ἅμα γενομένης πρωΐας, τὸ Λάλα, ἀφ' οὗ παρέδωκαν τῷ
πυρὶ τὰ δυσμετακόμιστα πράγματα, καὶ τινὰς τῶν παρ' αὐτοῖς αἰχ-
μαλώτων ἀνέπειραν· ὠδυσαν δὲ μετὰ τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ εἰς τὰς
Πάτρας διὰ τῆς πεδινῆς ὁδοῦ τῆς Ἡλίδος, ὡς τῆς ἀσφαλεστέρας ὑπὲρ
τῶν γυναικοπαίδων, καὶ οὐχὶ μόνον τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, ἀλλὰ καὶ
τοὺς καρποὺς τῶν ἀγρῶν, ἐν ὥρᾳ θερίσεως ὄντας καὶ εὐφλεκτοτάτους,
κατέκαυσαν (α). Αὐθημερὸν δ' οἱ περίοικοι εἰσελθόντες κατεπυρπό-
λησαν ἐκ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης ἄκρας τὴν κωμόπολιν. Ἐκτοτε
δὲ ὁ τόπος αὐτὸς κατοικήθη ὑπὸ ὀλίγων τινῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν,
καὶ τὸ ὄνομα μόνον τῶν Λαλαίων, μὴ συγκροτούντων πλέον ἰδίαν κοι-
νωνίαν, ἔμεινεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Οὕτω ηὐδόκησεν ἡ θεία πρόνοια καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ μεγάλου τέρου μέρους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου, μάλιστα δὲ τῆς εὐφορωτάτης καὶ μεγάλης πεδιάδος τῆς Ἡλίδος. Ὡς δὲ μέχρι τοῦ τελείου ἀποκλεισμοῦ τῆς Τριπόλεως δύο ἀπωλέσθησαν καλοὶ ἄνδρες, ὁ Νικολόπουλος καὶ Στριφτόμπολας· οὕτω καὶ μέχρι τῆς ἐκκένωσης τοῦ Λάλα κατεστράφησαν δύο τοιοῦτοι, ὁ Βιλαέτης καὶ Πλαπούτας. Ὡσαύτως δὲ, καθὼς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βαλτετσίου διεκρίθησαν οἱ Λάκωνες, καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ Ἡλίας, καὶ ἐκ τῶν ἐπικούρων ὁ Κολοκοτρώνης· οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ Λάλα οἱ Κεφαλλῆνες καὶ Ζακύνθιοι, καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, καὶ ἐκ τῶν Πελοποννησίων ὁ Δημήτριος Πλαπούτας. Ἡ δὲ τῶν μαχῶν τοῦ Βαλτετσίου καὶ Λάλα ἔσωσεν ἅπασαν τὴν μεσόγειον τῆς Πελοποννήσου.

Οἷαν ἔλλοτε ἐνεποίει φρίκην τὸ Λάλα, καὶ μακρόθεν φαινόμενον Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὐδ' ἔχνη αὐτοῦ ἄφησε, διότι αἱ οἰκίαι τῶν Λαλαίων πλινθόκτιστοι οὔσαι ἐν γένει, ἰσοπεδώθησαν διὰ τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ἐπυρπολήθησαν. Μὴ παραλείψωμεν δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι μόνη ἐκ τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ στρατιωτικῶν ἀποικιῶν τῶν βαρβάρων, ἡ τοῦ Λάλα, οὔτε ἐδειλίκεν, ἐγερθείσης τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε προσέφυγεν εὐθὺς εἰς τὰ φρούρια, ἀλλ' ἐπὶ τριμηνίαν πλήρη διετήρησεν ἐν τόπῳ τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων αὐτῆς καὶ ἀνθεῖξεν ἐν τῷ μέσῳ καὶ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων μεγάλην. Παρὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνδρείαν, ἣν ἔδειξεν ὑπὸ τοὺς δύο ἀξιούς αὐτῆς ἀρχηγούς τὸν Χάντσον καὶ Ἰβραχίμην, παρὰ τοὺς διακοσίους περίπου τάφους, οὓς ἤνοιξεν ὑπὲρ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ κατὰ τῆς κοινῆς ὑποθέσεως τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲν πλέον ἡδύνατο πράξαι.

Ἄλλ', ἐν ᾧ οἱ Ἴωνιοι Ἕλληνες ἐμάχοντο καὶ ἐθυσιάζοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος διὰ τσαύτης τιμῆς καὶ ζήλου, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἰονικὴ διοίκησις προέγραφε διὰ πολλῆς σκληρότητος αὐτοὺς καὶ ἐδήμευε τὰς περιουσίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου προκήρυξις ταύτης ἀπὸ 18 (6) ἰουλίου 1824 ὑπερβαίνει, ὀφείλομεν εἰπεῖν, πάντα ἕρον πολιτικῆς ἀκαθέκτου, ὡς θεωροῦσα τοὺς συναγωνιζομένους Ἴονας ἐνόχους ἐγκλήματος καθοσιώσεως ἀπέναντι τῆς κηρυχθείσης οὐδετερότητος, ὡς ἀνεῖ ἦσαν οὗτοι ὑπὸ τὴν ξένης δυνάμεως, ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόθρησκοι (α). Περιέργως δὲ συνέπεσε γράψασα ταῦτα ἡ ἐν Κερκύρα προστάτις τῶν Ἰονίων δυνάμις, καθ' ἣν ἡμέραν (ὡσαύτως 6 (18) ἰουλίου 1824) ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσικὴ διπλωματία ἐξετό-

ἔβυσσε κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν Τούρκων τὸ περίφημον διάγγεγμα αὐ-
τῆς ὑπὲρ τῶν πασχόντων Ἑλλήνων.

Πτώσις Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς (α).

Καὶ ὀλιγότῃς φρουρᾷς, καὶ ἑλλειψίς ἐξωτερικῆς βοηθείας, καὶ στέ-
ρησις παντελῆς τροφῶν καὶ ἔριδες ἐσωτερικαί, οἷας καὶ ὅσας γεννώ-
σιν ὁ κίνδυνος καὶ ἡ ἀμνηχανία, ἔφερον πρῶτον τὸ φρούριον τοῦτο ἐν
τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καὶ μάλιστα, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο κύριοι
τοῦ ἐπὶ τῆς γεφύρας πύργου, ἐπιτεθέντες αἰφνης διὰ πλοιαρίων. Ἐκ
τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς ἐνθαρρυνθέντες ἔτι μάλλον, ὥρμησαν αὐτοὶ καὶ
κατὰ τῆς πόλεως (τοῦ βαρουσίου), ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ μεθ' ὅ-
λην τὴν ἐκ τῆς πείνης ἔλκεσιν κατὰστασιν τῶν πολεμίων. Ἐπὶ το-
σοῦτον ἐπείγοντο ὑπὸ τῆς πείνης οἱ πολιορκούμενοι, ὥστε ἐκ τῶν θα-
νατωθέντων τότε Ἑλλήνων ἀρπάσαντες κατέφαγον τὸ πτώμα ἐνὸς
Ἀάκωνος, οὗ ἡ κεφαλὴ μόνη ἐπωλήθη ἀντὶ τριάκοντα γροσίων συγ-
χρόνως δὲ ζωγρήσαντες ἕτερον στρατιώτην, κατεμέλισαν αὐτὸν καὶ
διεμοίρισθον πρὸς τροφήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνεβρίχοντο
συνεχῶς, ἀλλ' ἀνωφελῶς, οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν ὑψηλόμενων βράχων τῆς
ἀκροπόλεως, ὅπως ἀνακαλύψωσι δυνατὴν τινα ἀνάβυσσον πρὸς εἰσπή-
δησιν.

Ἄλλ', εἰ καὶ ἐν τοιαύτῃ διέκειντο καταστάσει δεινῇ, οἱ Τούρκοι
ῥοσχύνοντο, ἵνα παραδώσωσι φρούριον «*βασιλικόν*» τοῖς χθὲς «*πρα-
γιάταις*» αὐτῶν, καὶ συγχρόνως ἐφοβοῦντο οὐ μόνον τὴν πολυαρχη-
γίαν τῶν πολιορκητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμφωλεῦον ἐν τῇ καρδίᾳ τούτων
ἐκδικητικὸν πνεῦμα. Ἡ ἐν Στεμνίτῃ ἐδρεύουσα Πελοποννησιακὴ Γε-
ρουσία ἐπεμελήθη γράψασα ἀπὸ τῆς 9 ἰουνίου πρὸς τούτους τὰ δέον-
τα, πᾶσαν ὑπισχνουμένη ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς, ὀρησκείας καὶ κι-
νητῶν πραγμάτων (β'). ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε. Προσέτι δὲ καὶ τὰ
πράγματα τῶν πολιορκητῶν διετέλουν ἱκανῶς ἀνώμματα, δι' ὃν λό-
γον οἱ πολιορκούμενοι οὐδεμίαν περὶ παραδόσεως ἔδιδον πίστιν. Ἄ-
μα δ' ἐβεβαιώθησαν τὴν ἔλκεσιν τοῦ Ὑψηλάντου, οἱ Τούρκοι ἀπέ-
στειλαν τῇ 20 ἰουνίου, ἐπιμονῇ μάλλον τοῦ Ἰβραχίμ Βελούκπασα,
πρεσβείαν διμελῆ, προτείνοντες τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου πρὸς αὐ-
τὸν ὑπὸ τοῦς ἀκολούθους κυριωτέρους ὅρους·

ΤΟΜΟΣ Δ'.

Β

«Α'. Οἱ ἀγάδες παραδίδουσι τὸ φρούριον ὅλον μὲ ὕλας τὰς ἀποσκευάς του.

«Β'. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ κινητὴ περιουσία ἐκάστου Τούρκου ἀπὸ μικροῦ μέχρι μεγάλου νὰ μὴν ἐνοχληθῇ ποσῶς.

«Γ'. Οἱ Τούρκοι νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ φρούριον ἐνοπλοι, ὅσοι θέλουσιν· καὶ πάλιν νὰ μένωσιν εἰς τοῦτο, ὅσοι εὐχαριστοῦνται.

«Δ'. Τοὺς θέλοντας νὰ ἀναχωρήσωσι νὰ ἦναι οἱ Ἕλληνες εἰς χρέος νὰ μεταφέρωσιν ἢ εἰς Ναύπλιον ἢ εἰς Κρήτην».

Προχέειρος παρετήρησαν πρὸς τὴν πρεσβείαν οἱ πολιορκηταί, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συγχωρήσουσι τοῖς Τούρκοις ἢ ὅπλα, ἢ ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἢ τὴν ἐντὸς τοῦ φρουρίου διαμονὴν τινος, ἢ τὴν εἰς Ναυπλίαν ἢ Κρήτην μεταβάσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἀπάντων ἡ ὀριστικὴ ἀπόφασις ἀπέκειτο τῷ Ὑψηλάντῃ κατὰ τὴν ἀρχικὴν πρότασιν τῶν Τούρκων. Τὸ τοιοῦτο ἀπηξίουεν μὲν ἐσωτερικῶς οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολιορκητῶν διὰ λόγους ἰδίους, ἀλλ' «οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι», ὅτε πᾶσα ἀναβολὴ ἠπέλπει τὴν ὅλην ἀποτυχίαν, τοῦ σουλτανικοῦ στόλου ἀναμενομένου προσεχῶς. Ἐντεῦθεν ἐξέθεντο τὰ πάντα πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ παρεκάλουν ἢ τὴν προσωπικὴν παρουσίαν αὐτοῦ πρὸς διαπραγματεύειν τῆς συνθήκης, ἢ τὴν ἀποστολὴν ἀρμοδίου πληρεξουσίου, ἢ διαταγὰς περὶ τοῦ ποιητέου.

Μὴ δυνάμενος δ' ἀπ' εὐθείας ὁ Ὑψηλάντης, διώρισε τῇ 22 ἰουνίου πληρεξούσιον ἑαυτοῦ τὸν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνόν, καὶ συνάδευσε διὰ τῶν ἀναγκαίων συστάσεων πρὸς τοὺς πολιορκουμένους μὲν (α), ὅπως ὑποστηρίξωσιν ἐν πάσῃ περιστάσει τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, πρὸς τοὺς πολιορκουμένους δὲ, ὅπως δώσωσι τούτῳ πᾶσαν πίστιν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς γεννησαμένης συνθήκης.

Τῷ Καντακουζηνῷ ἐχορηγήθησαν γενικαὶ καὶ ἰδιαίτεραι ὁδηγαί. Καὶ αἱ μὲν γενικαὶ ἦσαν αὗται·

«Α'. Νὰ παραδώσωσιν οἱ Τούρκοι ἐν ὀνόματι τοῦ πληρεξουσίου ἀρχηγοῦ πρίγκιπος Δ. Ὑψηλάντου τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας μὲ ὅλα τὰ ὅπλα καὶ λοιπὰ πολεμικὰ ἐφόδια, τόσον τοῦ φρουρίου, ὅσον καὶ τὰ ἰδιά των.

«Β'. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία καὶ ἡ θρησκεία ἐκάστου Τούρκου εἶναι ἀσφαλισμένη καὶ βεβαία.

«Γ'. Νὰ ἐξετασθῶσι τὰ πράγματα, ὅσα ἤθελε φέροι μαζὶ του καθεὶς Τούρκος, διὰ νὰ μὴ τύχῃ ἔχων ὅπλα κεκρυμμένα.

«Δ'. Νὰ ἐκλέξωσιν οἱ Τοῦρκοι ἢ εἰς τὴν Ἀνατολὴν νὰ μεταβιβα-
σθῶσιν, ἢ εἰς τὰ χωρία τῆς Πελοποννήσου νὰ κατοικήσωσιν ἄοπλοι.

«Ε'. Νὰ καταβάλλωσι δι' ἔξοδα τοῦ πολέμου, ὅσην χρηματικὴν
ποσότητα ἤθελον συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου πληρεξουσίου.

«Βέρβена τὴν 22 ἰουνίου 1821».

Ἰδιαιτέραι δὲ αἱ ἀκόλουθοι·

«Α'. Νὰ ὑποσχεθῇ (ὁ Καντακουζηνὸς) ἐκ μέρους τοῦ πληρεξου-
σίου ἀρχηγοῦ τιμὰς καὶ χρηματικὰς ἀνταμοιβὰς εἰς τοὺς στρατι-
ώτας.

«Β'. Νὰ ἐκλέξῃ φρονίμους καὶ πιστοὺς ἐκ τοῦ στρατεύματος, διὰ
νὰ φυλάξωσι τὴν πόλιν ἀπὸ ἀρπαγὰς εἰς τὸν καιρὸν τῆς παραδόσεως,
ὀδηγούμενος εἰς τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς.

«Γ'. Περὶ πάσης ὀμιλίας, τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ κάμῃ μὲ τοὺς πο-
λιορκουμένους, νὰ σκέπτηται πρῶτον μὲ τοὺς ἀξιωματικούς τοὺς στελ-
λομένους μετ' αὐτοῦ (α) καὶ μὲ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατεύματος,
καὶ νὰ γίνεται σημειώσεις ὅλων τῶν ὀμιλιῶν.

«Δ'. Νὰ σημειωθῶσιν ὅλα τὰ ὅπλα, κοινὰ καὶ μερικὰ, καθὼς καὶ
τὰ ἄλλα πράγματα τοῦ φρουρίου, καὶ νὰ σταλῇ ἡ σημείωσις.

«Ε'. Νὰ σταλῶσιν ἐδῶ (εἰς Βέρβена), ὅσα ὅπλα εἶναι δυνατὸν κα-
τὰ τὸ παρὸν, πυρίτις κόνις καὶ ἐν χαβάνι μὲ μερικὰς βόμβας.

«ΣΤ'. Νὰ δοθῇ ἀπὸ τοὺς πολιορκουμένους χρηματικὴ εἰσφορά· νὰ
συμβουλευῇται μὲ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατεύματος, καὶ ἐξαιρέτως
μὲ τὸν Γεώργιον Πάνον, πόσην ἀνταμοιβὴν πρέπει νὰ λάβῃ ἕκαστος
στρατιώτης. Περὶ δὲ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν ἀρχηγῶν θέλει μὲ στείλῃ
σημείωσιν, ἀφ' οὗ ἐξετάσῃ, ποίας τιμῆς ἄξιος εἶναι καθεὶς ἐξ αὐτῶν.

«Ζ'. Νὰ ὀργανίσῃ φρουρὰν τοῦ φρουρίου, νὰ μὲ προβάλῃ, ὅποιον
κρίνῃ ἄξιον, καὶ νὰ ἀφήσῃ φρουράρχην μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του.

«Η'. Ἐντὸς τῶν διωρισμένων πέντε κεφαλαίων τῆς συνθήκης, ἂν
προβληθῇ ἄλλο τι, νὰ μὴ τὸ ἐπικυρώσῃ, χωρὶς πρῶτον νὰ γράψῃ
περὶ τούτου εἰς ἐμὲ καὶ νὰ λάβῃ ἀπόφασίν μου.

«Βέρβена τῇ 22 ἰουνίου 1821.

(ὑπέγραψεν)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ».

Περὶ τῆς προκειμένης ἀποστολῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐξηγήθη πα-
ρὰ τῶν ἐν Βερβένοις προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ὑπόνοιά τις, καὶ

β*

ιδίως ἡ φράσις «*γὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψη-
» λάρτου*» ἐγέννησε πολὺν τὸν ψιθυρισμὸν καὶ φανεράν τὴν ἀντίκρου-
σιν τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθένης Θεοδώρητου. «*Τὸ φρούριον τῆς Μο-
» νεμβασίας*, εἶπεν οὗτος, *ἐπολέμησεν ἡ Πελοπόννησος, καὶ πρέπει
» γὰ παραδοθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους*». Ἄλλ' ἐδέχοντο
οἱ Τοῦρκοι, ἵνα παραδοῶσι πρὸς ἄλλους, ἢ ἐγνώριζον, τί ἐστὶν ἐλ-
ληνικὸν ἔθνος; Διὰ τοῦτο, καίτοι ἀρθείσης τῆς φράσεως αὐτῆς, πα-
ρέδωκαν οὗτοι τὸ φρούριον πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, ὡς δειχθήσε-
ται κατωτέρω.

Ἀπελθὼν ὁ Καντακουζηνὸς ἐνήργησε πᾶνθ' ὅσα ἔδει, καὶ ὡς ἔξοδα
τῆς πολιορκίας ἀπῆλθεν ἑκατὸν μυριάδας γροσίων. Τρομερὰ ἡ ἀπαί-
τησις αὕτη ἐθεωρήθη παρὰ τῶν ἀγάδων, ἐνδεῶν ὄντων πραγματικῶς.
Εἰς οὐδεμίαν διὰ τοῦτο προεχώρησαν οὗτοι διαπραγματεύσιν ὀριστι-
κὴν, καὶ μόλις τῇ 15 Ἰουλίου ἐξῆλθον μόνοι τρεῖς ἐκ τῶν δευτερευόν-
των, προτείναντες τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. Ὁ Καντακουζηνὸς ἀ-
πεκρίθη πρὸς αὐτοὺς: «*Ἡ ὅλη τοῦ κάστρου, ἢ κατεῖς*» καὶ ἀπα-
ράδεκτον ἐκήρυξε τοῦ λοιποῦ πάντα ἀπεσταλμένον Τοῦρκον, μὴ φέ-
ροντα πληρεξουσιότητα γενικὴν πρὸς ὀριστικὴν διαπραγμάτευσιν.

Τοιοῦτος ἐπαρουσιάσθη κατὰ πρῶτον τῇ 17 Ἰουλίου εἰς, προβαλὼν
ὡς προειδόσια τῆς συνθήκης.

«*Α'*. Τὴν ἐπιβίβασιν τῶν Τούρκων, μεθ' ὧν ἕκαστος εἶχεν ἰδίων
ὀπλων, χρημάτων καὶ κινητῶν πραγμάτων» καὶ

«*Β'*. Τὴν ἐν τινι παραλίᾳ τῆς Ἀσίας ἐπιβίβασιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν
συνοδίαν Ἀγγλο προξένου».

Ὁ Καντακουζηνὸς ἀπήντησε τότε: «*Ἀφ' οὗ πληρώσητε ὅλα τὰ
» ἔξοδα τῆς πολιορκίας καὶ παραδώσητε τὸ φρούριον ὅλην, τότε ὑ-
» πόσχομαι γὰρ σὰς ἀποστείλω ἀσφαλῶς, εἰς ὅποιον μέρος τῆς Ἀ-
» γατολῆς θελήσετε*». Ἐπὶ τέλους δὲ τῇ 18 Ἰουλίου ἐπιτροπὴ τῶν
ἀγάδων ἐξεληθούσα ἀπέδειξε τὸ ἀδύνατον τῆς πληρωμῆς τοῦ ζητου-
μένου ἑκατομμυρίου, καὶ συμβιβασθεῖσα μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ
ἔλαβε τὰς ἀκολούθους προτάσεις ἐν εἴδει τελεσιγράφου.

«*Ἐνδοξότατοι Ἀγάδες καὶ λοιποὶ Ὀθωμανοὶ
τοῦ φρουρίου Μονοβασίας.*

«*Ἐκ τῆς πολιορκίας Μονοβασίας 1821 Ἰουλίου 18.*

«*Ἀπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου σας ἔλαβον τὸ σήμερον γεγραμμένον*

»γράμμα σας, διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς κάμπετε πληρεξουσίους νὰ δμιλή-
 »σωσι περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου. Παρ' αὐτῶν ἤκουσα τὰ
 »προβλήματά σας, καὶ ἰδοὺ σᾶς ἀποκρίνομαι τὴν ἀμετάβλητον ἀπό-
 »φασιν καὶ ζητήματά μου.

«Α'.

«Ἀφ' οὗ συμφωνήσωμεν εἰς τὰ ἄρθρα περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ
 »φρουρίου, ἐξέρχεσθε παραδίδοντες εἰς ἐμὲ τὰ κλειδιά τούτου, ὁμοῦ
 »καὶ ὅλα τὰ πολεμικὰ ἐφόδια, ὅσα περιέχει· παραδίδετε ἀκόμη καὶ
 »τὰ ἐδικά σας ὅπλα. Ἡ παράδοσις δὲ τούτων γίνεται μετὰ εἰκοσι-
 »τέσσαρας ὥρας, ἀφ' οὗ κλείσουν αἱ συνθήκαι μας.

«Β'.

«Ζητῶ τὰ πολεμικὰ ἐξόδα, ὅσα ἐξωδεύσαμεν πολιορκοῦντες τὸ
 »φρούριόν σας. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ βεβαιώνουσιν οἱ ἀπεσταλμένοι σας,
 »ὅτι ὁ τόπος σας εὐρίσκεται εἰς μεγάλην ἔνδειαν καὶ πτωχείαν, διὰ
 »τοῦτο συγκατανεύω· μὲ τὴν συμφωνίαν ὅμως νὰ μὴ λάβῃ κανεὶς
 »μαζὶ τοῦ περισσότερα χρήματα, παρ' ὅσα τὸν χρειάζονται διὰ τὰς
 »χρείας του, χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ.

«Γ'.

«Ἰπόσχομαι, ὅτι ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐλευθερία σας εἶναι ἀπεί-
 »ρακτος. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν ἤμπορεῖτε οἱ ἴδιοι νὰ ἐκλέξητε τὸν
 »τόπον, ὅπου θέλετε νὰ ὑπάγητε· καὶ, ὅσοι θέλουν νὰ μείνωσιν εἰς
 »Πελοπόννησον, τοὺς βεβαιώνω, ὅτι θέλουσι ζῆσαι ἐλεύθεροι ὑποκάτω
 »εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους μας· ὅσοι δὲ θέλουν νὰ ὑπάγουν εἰς Ἀ-
 »λεξάνδρειν ἢ Ἀνατολὴν, πρέπει νὰ πληρώσωσι τὰ ἐξόδα τοῦ δρό-
 »μου· ὅσοι ὅμως θελήσωσιν εἰς Ταιρῆγον, δὲν θέλουσι πληρῶσει
 »ναυλον.

«Δ'.

«Εἰς ὅλα ταῦτα ζητῶ ἀποφασισμένην ἀπόκρισιν εἰς διάστημα εἰ-
 »κοσιτεσσάρων ὥρων· ἐπειδὴ μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, ἂν δὲν μὲ
 »στείλετε τὴν βεβαίωσιν τῶν ζητημάτων μου, μένουν ὅλα ἄκυρα.

«(Γ. Σ.) «ΠΡΙΓΚΙΨ ἈΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ».

Ἐπὶ τοῦ τηλεσιγράφου αὐτοῦ ἐξητήσαντο οἱ ἀγάδες, ἵνα χρησιθῶ-
 »σι τοῖς τοῖς ὁ ναυλὸς τῶν πλοίων μέχρι τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἂν ἀπα-

βῶσι, καὶ οἱ ἄργυροι τῶν ὀπλων ἐκείνων τῶν Τούρκων, ὅσοι στεροῦνται ἄλλης κινητῆς περιουσίας· ἔτι δὲ, ὅσοι θελήσωσι κατὰ πρῶτον τὴν εἰς Κύθηρα μεταβίβασιν ἐαυτῶν, ἐὰν μὴ γίνωσι δεκτοὶ παρὰ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας (α), ἔχωσιν ἔπειτα τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀποφασίσωσιν οἱ ἴδιοι, ὅν ἂν ἐγκρίνωσι τόπον ἐκ τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ Γ' διαλαμβανομένων. Δεκτῶν δὲ γενομένων τῶν αἰτήσεων αὐτῶν, ὁ μὲν Καντακουζηνὸς υπέγραψε τῇ 21 ἰουλίου οὕτω τροπολογηθὲν τὸ τελεσίγραφον αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀγᾶδες ἐβεβαίωσαν ὡς ἀκολουθῶς :

«Ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγᾶδες τοῦ κάστρου Μονοβασίας καὶ λοιποὶ, ἐπειδὴ »ἐπολεμήθημεν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου πρίγκιπος Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καντακουζηνοῦ, μὴν ὑποφέροντες πλεον νὰ ἐναντιωθῶμεν εἰς »τὴν ἐκλαμπρότητά τοῦ, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἀνάγκης στέργομεν »εἰς τὰ ἄνω ἄρθρα, καὶ παραδιδόμενοι ἐγχειρίζομεν εἰς αὐτὸν τὰ κλει» »διά τοῦ βασιλικοῦ κάστρου, ὑπογραφόμενοι μὲ τὰς σφραγίδας μας.

«Τῇ 21 ἰουλίου 1821 Μονοβασία.

«ΜΕΧΜΕΤ ΑΓΑ, Γενικοῦ Ἀγᾶ, (Τ. Σ.)	ΙΒΡΑΧΗΜ ΑΓΑ, Ταιοδάρ Ἀγᾶ τοῦ ἐπάνω (Τ.Σ.) κάστρου,
«ΜΕΧΜΕΤ ΑΓΑ, Τσεπετση Ἐβέλη, (Τ. Σ.)	ΧΟΥΣΕΗΝ ΑΓΑ, Τσεπετση Σανῆ, (Τ. Σ.)
«ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΒΕΓΗ ΧΑΣΑΝ ΒΕΪΖΑΔΕ, (Τ. Σ.)	ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΑΓΑ, Ταιοδάρ Ἀγᾶ τοῦ (Τ. Σ.) κάτω κάστρου,
«ΙΒΡΑΧΗΜ ΑΓΑ, Τσεπετση Ἐβέλη, (Τ. Σ.)	ΜΕΧΜΕΤ ΑΓΑ, Τσεπετση Σανῆ. (Τ. Σ.)»
«ΜΕΧΜΕΤ ΑΓΑ, Ἀζίπη Ἐβέλη, (Τ. Σ.)	

Οὕτω περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τῶν Ἑλλήνων πρῶτον κατὰ τὴν Πελοπόννησον τὸ φρούριον τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, καὶ μεγάλης παγκοίνου χαρᾶς ἐγένετο πρόξενος ἡ πτώσις τούτου. Διὰ πλοίων πεττωτικῶν μετεβιβάσθησαν ἀσφαλεῖς οἱ Τούρκοι καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν εἰς τὸ Κουσάδασι τῆς Ἀσίας, ὅπου, καθὼς καὶ ἐν τῇ Σμύρνῃ ἔπειτα κατὰ τὸν ὀκτώβριον καὶ νοέμβριον, πλείστα κακὰ καὶ μαιφονίας διεπράξαντο κατὰ τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων, ἐκδικούμενοι. Τὸ φρούριον αὐτὸ οὐκ ἦν βεβαίως ἐκ τῶν θαυμαστῶν δι' ἔκτασιν καὶ ἐχυρότητα, ἢ διὰ θέσιν καὶ ἐπιβρόχην. Ὡς «τόπος ἀνακεχωρηκὼς» ἐθεωρεῖτο ὃν φωλεᾷ τις ληστῶν ὠχυρωμένων, ἀντιπερισπασμὸς τις πρόσκαιρος καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἀλλ' ἡθικῶς ὡς πρώτη πτώσις, καὶ ὑλικῶς ὡς ἀποθήκη πολεμοφοδίων, ὠφέλησε τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς

ἐποχῆς ταύτης. Οὐσιῶδες οὕτω ἡ ἐπανάστασις ἐκτῆσατο πλεονέκτημα ἐντὸς τετραμηνίας, ὑψώσασα ἐπὶ φρουρίου τὴν σημαίαν αὐτῆς καὶ ἐφοδιασθεῖσα διὰ πολεμοφοδίων παντὸς εἶδους καὶ διὰ διαφόρων ὕπλων μικρῶν καὶ μεγάλων. Τοῖς πᾶσι δὲ, καὶ μάλιστα τοῖς μακρὰν κειμένοις "Ελλησι, παράδοξόν τι, μυθῶδες τι ἐφάνη ἡ εἰδήσις τῆς κυριεύσεως φρουρίου. Πᾶσα ἀρχὴ μεγαλητέρως ἔχει τὰς ἐντυπώσεις αὐτῆς. Διὰ διαταγῆς δὲ τῆς ἡμέρας (α) ἐγένετο κατὰ τὰ Τρικύρουφα ἡ ἀνήκουσα ἐκκλησιαστικὴ δοξολογία πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ μετὰ στρατιωτικῆς παρατάξεως.

Ἡ πόλις καὶ τὸ περιλαμβάνον αὐτὴν φρούριον τῆς Ἐπιδαύρου Λιμνῆς καίται, οὐχὶ ὅπου ἡ παλαιὰ, ἥς σώζονται ἔτι εἰρείπια, ὀρθῶς ὀνομαζομένης «*Παλιὰς Μορεμβασιάς*», ἀλλ' ἐπὶ τοῦ δυτικωτέρου μυχοῦ τοῦ κόλπου πρὸς τὴν Μαλέαν ἄκραν τῆς Λακωνίας. Ἔστι δὲ αὕτη προβαίνουσα καὶ ὑψουμένη ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἄκρα τις νησοειδὴς ἱκανῆς περιμέτρου, πανταχόθεν περιβρεχομένη καὶ μετὰ τῆς στερεᾶς συνεχομένη διὰ γεφύρας ἐπιμήκους διακοσίων βημάτων, διαχωριζομένης ἐν ἀνάγκῃ καὶ προστατευομένης παρά τε τῆς ἀκροπόλεως καὶ δι' ἐνὸς ἐπὶ κεφαλῆς πύργου. Ἀλλὰ τὰ πολλὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς ἐλαττώνει ἡ ἔλλειψις λιμένος ἀρμοδίου. Ἡ πόλις φέρει ἑκτασιν μικρὰν, πνιγνῆρά οὖσα κατὰ μέγα μέρος· ἡ δὲ ἀκρότομος καὶ δυσανάθετος ἀκρόπολις ὑπάρχει ἱκανῶς εὐρύχωρος, σπειρομένη μάλιστα πολλαχοῦ. Παρὰ τὰς πολυπληθεῖς μερικὰς δεξαμενὰς ἔχει αὐτὴ καίτριες δημοσίας μεγάλας. Ἡ πρώτη, ἥς τὸ μὲν μῆκος εἰσιν ἑκατὸν τριάκοντα δύο πᾶδες ἀνθρώπου, τὸ δὲ πλάτος δεκαοκτὼ, ὀνομάζεται Κάτεργον· ἡ δευτέρα καὶ τρίτη, ὧν ἡ χωρητικότης μικροτέρα, λέγονται ἡ μὲν Καράβι, ἡ δὲ Κερατσίνα. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δὲ ἐξ ἀναλογίας τῇ φρούριον τοῦτο, ὄχυρόν ἐκ τῆς φύσεως μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς τέχνης, πλήθει ἐκ θύλων κατὰ τῆς ἐπηρείας τῶν βομβῶν.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστία, καὶ δεύτερον ἡ ἐν ἀποθήκαις συλλογῇ τῶν τουρκικῶν πραγμάτων πρὸς διανομὴν ἀνάλογον. Ἐξ αὐτῶν ὁ Καντακουζηνὸς προέθετο καὶ ἐν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ταμείου μέρισμα· δεῖν δ' ὅμως ἐπὶ τούτου διηγήσθαι ἀμφισβήτησις, καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ Δάκωνες ὀρμήσαντες πρῶτοι διήρπασαν τὰς ἀποθήκας. Ὅπως δὲ καλύψωσιν οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι τὸ ἄτοπον καὶ ἄδικον τῆς τοιαύτης διαγωγῆς ἑαυτῶν, πολλὰς καὶ βαρείας διέσπειραν ποταπῶς κατὰ τοῦ

Καντακουζηνού καὶ τοῦ Γεωργίου Πάνου συκοφαντίας ἐπὶ ἀθεμίτῳ ἰδιωφελείᾳ. Μετὰ δὲ ταῦτα καταστήσας ὁ Καντακουζηνὸς φρουράρχον τὸν Παναγιώτην Ὁρφανὸν, μετέβη πλήρης ἀγανακτικῆς εἰς τὰς Πέτσας καὶ ἐκείθεν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ.

Αἱ συκοφαντίαι αὗται ἐπενήργησαν δεινῶς κατὰ τοῦ Γεωργίου Πάνου, εἰ καὶ ὠφείλετο, κατὰ προτίμησιν, τούτῳ πρώτῳ ἢ κατὰ θάλασσαν τόσῳ ἐπωφελῆς πολιορκία τοῦ φρουρίου (α). Ὑπῆρχεν οὗτος εἰς τῶν τιμίως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπηρετούντων τῇ πατρίδι· ἀλλ' ἡ προσωπικότης, σάραξ καταβιβρώσκων τὰ σπλάγχνα τῶν κοινωνίων, οὐδέποτε ἐνέβλεψεν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ δίκαιον. Ὁ Ἰωάννης Μέξης ἐπαίχε σχετικῶς ἐν Πέτσαις τὴν ἐν Ὑδρᾷ θέσιν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Οὗτος, καίτοι ἀσπασθεὶς τὴν ἐπανάστασιν κινήσειαν, δαπανῶν καὶ τὴν ἀνωτέραν ἐπιβρόχην φέρων, ἐπεζήτησε ἐν πάσῃ περιστάσει τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Γεωργίου Πάνου, οὐχὶ ἐκδικούμενος, ἀλλὰ κυρίως φοβούμενος τὴν ἐπιβρόχην αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νήσου. Πεσοῦσης δὲ τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς, ἐδράξατο, ὡς μέσου ἀρμολογίου, τῶν διασπαρεισῶν συκοφαντιῶν, καὶ πολὺ μέρος τοῦ λαοῦ διήγειρεν ἐναντίον τούτου, ἀπαιτοῦν ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου τὴν ἀπόδοσιν ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων, ὡς σφετερισθέντων δῆθεν παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ Ἡλίας Θερμισιώτου, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Τούρκων. Ῥαδιουργηθεὶς δ' λαὸς διὰ τοῦ ὑποδειχθέντος ὕλικου συμφέροντος, ἠγνόει, ὅτι οὔτε ἐν γένει οἱ Τούρκοι ἀπέταμίζον ποτε μεταλλικὸν ὅσονδ' ἡποτε, οὔτε ἰδίως οἱ τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς ἐπλούτουν ἕνεκα τῆς σμικρότητος καὶ τῆς ἀφορίας τῆς ἐπαρχίας· ἡ ῥαδιουργία ὅμως συνείδηται οὐκ ἔχει, ὡς οὔτε οἱ πολλοὶ τοῦ λαοῦ νοῦν ἱκανὸν κέκτηνται ἐπὶ πᾶσι, κυμᾷ τι ὄντες τὸ πλεον εὐμετάβλητον καὶ περὶ φθορὸν. Μόλις δ' Ὑψηλάντης ἠδυνήθη ἀφαρπάζει τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῶν ἀνύχων τῆς δεινῆς ταύτης πλεκτάνης καὶ τοῦ κινδύνου (β). Ἀλλὰ δευτέρᾳ μετ' οὐ πολὺ ἐκινήθη κατὰ τοῦ πατριώτου αὐτοῦ δημεγεργία, ἅμα βεβαιωθείσης τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ ὑπελήφθη ἐπομένως ἀδύνατος πλέον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πρὸς πᾶσαν ἰσχυρὰν ὑπεράσπισιν τούτου. Καὶ τότε ἐξέφυγε τὰς συναπειράς τῆς δημεγεργίας αὐτῆς ὁ Γεώργιος Πάνου. Πλὴν καὶ τρίτη κατόπιν ὑπεκινήθη στάσις, λαβοῦσα ὡς ἀφορμὴν τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον ἐκ τοῦ ἐκπλεύσαντος βυζαντινοῦ στόλου, ὅτε ἠναγκάσθη οὗτος, ἵνα δραπετεύσῃ νυκτὸς εἰς τὴν ἀπέναντι Βερμινίδα, κακῶς ἔχων.

Οὕτως ἀντιμειφθῆ, καθὼς καὶ ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου τῆς Ὑδρας, ὁ Γεώργιος Πάνου τῶν Πετσῶν. Ἡ αὐτὴ περιέμενε τύχη καὶ τοὺς Βοτασαίους, εἰ μὴ ἦσαν οἰκογένεια ἰσχυρά. Οἱ δὲ τολμηροὶ ἐπιχειρηματίαι μεταβολῶν διδάσκονται δυστυχῶς, ὅπως καταφύγωσιν εἰς ἐν ἐκ τῶν δύο, ἢ εἰς τὴν διὰ μαχαίρας ἐξάλειψιν προσώπων κατὰ τὴν μεταβολήν, ἢ εἰς τὴν δι' ἐκουσίας φυγῆς ἐγκατάλειψιν τοῦ τόπου μετὰ τὴν μεταβολήν.

Ὁ Ὀρφανὸς, φιλόκαλος καὶ εὐθύς Κεφαλλὴν, ἐξεπλήρωσε διὰ πάσης σπουδῆς τὰ δύσκολα τότε καθήκοντα αὐτοῦ, καταπαύσας τὰς ἀταξίας, διαθέσας τὰ τοῦ φρουρίου, ὅσω ἦν δυνατόν, ἐφοδιάσας αὐτὸ διὰ τροφῶν, καὶ διὰ τῶν ἐν γένει συνετῶν διοικητικῶν τρόπων αὐτοῦ ἀπολαύσας τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πιστὴν συνδρομὴν τοῦ τε λαοῦ καὶ τῶν ἐφόρων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐναντίοι τοῦ Ὑψηλάντου κηρυχθέντες πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου οὐδόλως ἠνείχοντο ὡς φρουράρχον ἕνα ὑπασπιστὴν αὐτοῦ, καὶ μυρία ἐτερατολόγουν, ἀποδίδοντες τῷ Ὑψηλάντῃ σκοποὺς τυραννίας διὰ τῆς κατοχῆς τῶν φρουρίων. Δυσφορῶν ἐντεῦθεν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις σπερμολογίαις, ἀνεκάλεσε τοῦτον ὁ Ὑψηλάντης, καὶ τὸν ὑποδειχθέντα παρ' αὐτῶν Παναγιώτην Κηλογεῖον διώρισεν ἀντικαταστήσας, ἀγαθὸν μὲν ἄνθρωπον, ἀναρμοδιώτατον ὅμως.

Τὰ ἐν Βερθένοις (α).

Ἐν δὲ τοῖς Βερθένοις, ὡς πληρεξούσιος ἀντιλαμβανόμενος τῶν πραγμάτων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπετάθη πρὸς ὅλους τῶν διαφόρων στρατοπέδων τοὺς μᾶλλον ἐγνωσμένους ὀπλαρχηγούς, καὶ δι' ἐγκυκλίου τῆς 22 ἰουνίου συνέχισε μὲν αὐτοῖς, δι' ὅσα ἐπραῖζαν ἀνδραγαθήματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνεθάρρυνε δὲ πρὸς τὴν πιστὴν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκπλήρωσιν, ὅσων εἶχον καθηκόντων πρὸς τὴν πατρίδα, ζητῶν ἐνταυτῷ καὶ κατάλογον τῆς πραγματικῆς δυνάμεως ἐκάστου. Μέγα ἐνέπνευσε θάρρος καὶ ὑπερβαλλόντως ὠφέλησεν ἡ ἐγκύκλιος αὕτη, διότι ἡ ἀνάγκη ἐνὸς κέντρου ὑπῆρχεν ἐπαισιοτητὴ καὶ ζητητέα παρ' ἅπασιν· ἀλλὰ τὸ περὶ ἀπαριθμήσεως τῶν στρατιωτῶν μέτρον ἀκατόρθωτον ἦν, διότι ἡ ἐπανάστασις οὐκ εἶχε στρατὸν μόνιμον καὶ κινήτων, ὁ δ' ἐκάστοτε συλλεγόμενος ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τόσῳ ἀόριστος διετέλει ὢν, ὅσω ὁμοίᾳζε «τὴν ἀμπώτιδα καὶ ἐρηκίην», ἄλλων

ἄλλους συνεχῶς διαδεχομένων, καὶ τούτων δὲ μὲν πλείοτέρων, δὲ δὲ ὀλιγωτέρων. Μόνος, εἶπε τις ἂν, κινητὸς στρατὸς ὑπῆρχον αἱ πολυλχόθεν δραμόντες εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου, ἢ προσφυγόντες, ὁμογενεῖς καὶ ὁμόθησκοι, ὥς μὴ ἔχοντες οὔτε κτήσεις ἢ ἐργασίας γεωπονικὰς ἢ βιομηχανίαν ἄλλην, οὔτε οἰκογενείας οἱ πλείστοι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ τοιοῦτοι καὶ ὀλιγάριθμοι ἦσαν καὶ ἀπροσδιόριστοι, ὥς μεταβαίνοντες κατὰ θέλησιν νῦν μὲν παρὰ τούτοις, νῦν δὲ παρ' ἐκείνοις τῶν ὀπλαρχηγῶν (α).

Δύο ἤδη ἐπέκειντο αἱ μεγαλήτεροι πολεμικαὶ ἀνάγκαι, ἡ ἐπανάληψις τῆς τακτικῆς καὶ στενῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν (β), καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ κατὰ τὰ μεγάλα στενὰ τῆς Μεγαρίδος στρατοῦ, ὥς εὐαρίθμου ἀπέναντι τοῦ ἐξωθεν ἐπαπειλουμένου κινδύνου παρὰ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Ἰδίως δ' ἀπὸ τῆς μεταβάσεως τῶν Λαλαίων εἰς Πάτρας ἡ δύναμις τῶν ἐκεῖ ἐχθρῶν συνεποσώθη περὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας, καὶ τὴν ἀπελπισίαν κύκλῳ διέσπειρεν, ἀπρόσβλητος, οὕτως εἰπεῖν, καταστᾶσα. Διὰ τοῦτο σφοδρὰς δ' Ὑψηλάντης διαταγὰς ἐξέδωκε πρὸς τὰς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Ὀλυμπίας, Ἡλίδος, Πύργου, Γόρτυνος, Αἰγιαλείας καὶ Πατρῶν (γ), ὅπως συρρέυσῃ ὀπλοφόρων ἀριθμὸς ἰσόπαλος διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς πολιορκίας· ὑπὲρ τῆς ἐνίσχυσεως δὲ τοῦ στρατοῦ τῆς Μεγαρίδος διέταξε τὴν κίνησιν τριακοσίων μὲν ἐκ τῆς Γόρτυνος, ἑκατὸν δὲ ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως, ἑκατὸν ἐκ τῆς Κυνουρίας, καὶ ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην μετὰ τετρακοσίων Λακωνῶν.

Ἐπὶ δὲ τούτοις, οἷον δ' Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐπεχείρησεν εὐθὺς ἔργον ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, τὴν μὲν ὁρμῶσιν τακτικοῦ σώματος, τοιοῦτο καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠκολούθησεν, ἅμα φθάσας ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἡ χρησιμότης τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἀπέδωκεν οὐ μόνον τὸν πλεονεκτήμονα, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθμιαίαν διὰ τοῦ παραδείγματος τακτοποίησιν τῶν ἀτάκτων ἐνόπλων. Ἐν τοῖς Βερβένοις ἤρξατο ἡ πρώτη σύνθεσις αὐτοῦ καὶ ὀπλασκία ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Παρασκευᾶν καὶ Βαλέσταν, τὸν πρῶτον Ἕλληνα καὶ τὸν δεύτερον Γάλλον. Ἀλλ', ὥς μεσόγειος καὶ ὑπὸ ἀτάκτων στρατιωτικῶν πλημμυρῶν, τὰ Βέρβενα οὐκ ἦσαν ὁ κατάλληλος τόπος, οὐδ' αἱ ἀμέσως ἀρξάμεναι μετὰξὺ Ὑψηλάντου καὶ προκρίτων Πελοποννησίων ἐριδες συνεχώρουν ἐκεῖ τὴν διὰ νέων ἐντοπίων αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τούτου, ἀριθμοῦντος ἤδη περὶ τοὺς ἐξήκοντα μόνους ἀπογράψαντας τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Αἱ Καλά-

μαι ἐνεκρίθησαν τότε ἡ μόνη ἀρμοδιώτερα πόλις, ὡς ἡρεμούσα ἐκ πολεμίων, πλησιάζουσα δὲ τῇ θαλάσῃ καὶ ἀμέσως δυναμένη δέχεσθαι παρὰ τῶν ἐφόρων τῆς Τεργέστης τὸ ἀπ' ἐντολῆς πολεμικὸν ὕλικόν, ἐξ οὗ ἱκανὸν ἐπέμφθη μέρος κατόπι τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐντεῦθεν μετατεθὲν ἐκεῖ τὸ τακτικὸν σωματίον, ἠδὲ ἦθη τάχιστα περὶ τοὺς διακοσίους πεντήκοντα, καὶ μετ' οὐ πολὺ περὶ τοὺς πεντακοσίους, διὰ τῆς ἐθελουσίας κατατάξεως τῶν πανταχόθεν συρρέόντων φιλοπατριδῶν καὶ διὰ τῆς ἀξιώτητος τοῦ Βαλέστα, ὃν πρῶτον διώρισε συνταγματάρχην ὁ Ὑψηλάντης.

Στρατευόμενος πρὶν ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα, ὁ Βαλέστας ἔπειτα διέμεινε μέχρι τοῦ 1820 παρὰ τῷ ἐμπόρῳ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ, ὅπου καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθνη τῶν Ἑλλήνων ἐγνώρισε τόσῳ καλῶς, ὅσῳ ὠμίλει καὶ διήγεν ὡς αὐτόχρημα Ἕλλην. Τυχὼν δὲ τῷ 1824 ἐν τῇ Τεργέστῃ, παρελήφθη παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁμολογουμένως ἠδοκίμησεν ἀναδεχθεὶς τὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὡς ἐνόων ἐν ἑαυτῷ καὶ στρατιωτικὰ καὶ ἠθικὰ πλεονεκτήματα πλείστα. Ἦν δ' ἀναστήματος ὑψηλοῦ, μορφῆς ὠραίας, δριμυτητικότητος καὶ δραστηριότητος ἀνῆρ.

Καὶ στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἔφερον τὴν στολὴν τῶν ἱερολοχιτῶν ἐκ τούτου δὲ οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων ὠνόμαζον τοὺς τακτικούς «Μαυροφόρους». Θαυμασία ὑπῆρξεν ἡ καρτεροψυχία καὶ στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν εἰς τὰς ἐλλείψεις, καὶ ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ ὅπλου καὶ τὴν πειθαρχίαν. Ἡ μηνιαία αὐτῶν μισθοδοσία ὠρίζετο τοῦ μὲν στρατιώτου ἐκ γροσίων πέντε, τοῦ δὲ ἀνυπολοχαγοῦ ἐκ τριάκοντα, τοῦ δὲ ὑπολοχαγοῦ ἐκ τεσσαράκοντα καὶ τοῦ λοχαγοῦ ἐκ πεντήκοντα. Μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ὡς τοῦ Γεωργίου Σπανιολάκη, Ἰωάννου Τομπανιάκη καὶ ἄλλων, συνηριθμοῦντο καὶ φιλέλληνες Ἰταλοὶ, ὡς ὁ Γκουβερνάτης, Γράμετσης, Ἰζολάνης, Κρεμονίνης καὶ Ρώσσης. Τῇ 30 ἰουλίου ὁ Ὑψηλάντης μετετύπωνεν ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τυπογραφείου, ὅπερ ὠνόμασεν Ἑθνικόν, τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκδοθέντας ἐν Ἰασίῳ «Στρατιωτικοὺς Νόμους», συγκεκριμένους ἐξ ἄρθρων δώδεκα καὶ ἀφορῶντας τὸ ποινικὸν μέρος καὶ τὴν ὀρκοδοσίαν τοῦ στρατιώτου. Τὴν ἐφαρμογὴν τούτων διέταξε καὶ ἐπὶ τοῦ συγκροτουμένου ἐν Καλάμαις τακτικοῦ σώματος. Προσεχὲς δὲ τις περίστασις, κατὰ τὰ τέλη αὐγούστου, ἐτίμησεν αὐτὸ, καὶ ἅπαντας ἐβεβαίωσε, τί δύναται ἡ τάξις καὶ ἡ εὐπείθεια.

Κατὰ πρῶτον ἤδη ἔφερε διὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἡ Πελοπόννησος καὶ λόγχην ἑλληνικὴν καὶ τυπογραφίαν (α) ἑλληνικὴν, ὅπως ἀγνώστους αὐτῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀλλὰ πᾶν σύστημα νέον, πᾶσα μεταβολή, καὶ μάλιστα, ὅταν θήγῃ πολιτικὰ καὶ ὕλικά συμφέροντα ἄλλων, μὲν ἀπαντᾷ προσκόμματα ἐλθέρια μᾶλλον ἢ ἥττον. Τοῦ στρατοῦ ἡ τακτοποίησις μέγιστον ἦν τῇ Ἑλλάδι εὐεργέτημα, ὡς ὑπισχνουμένη καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἀδιαφιλονέικητον πρόοδον καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τὴν ζωτικωτέραν τάξιν. Βαθαίως ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῆς οὐκ ἐπιτρέπετο, διότι ἔλιπον καὶ ὁ καιρὸς καὶ οἱ γυμνασταὶ καὶ τὰ μέσζα, ἡ δ' ἀνάγκη τῆς ὥρας ἀπῆται ἀπανταχοῦ τὴν ἐξ ἐτοίμου ἐνέργειαν μεγάλου ἀριθμοῦ στρατιωτῶν αὐτεπαγγέλτων· ἀλλ' ὅμως ἡ μερικὴ σύστασις τακτικοῦ στρατοῦ οὐδόλως ἐδυσκόλευε τὸν πόλεμον, διότι αἱ κατατάξεις ἐγίνοντο ἐκ τῶν νησιωτῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀλλαχόθεν ἐρχομένων νέων, ὧν καὶ τὰ ἴδια διέφερον καὶ ἡ γυμνασις τοῦ ὅπλου ἦτο εἰς αὐτοὺς, ὡς ἀπείρους ὅπως, μία ἀνάγκη. Πλὴν, καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, βραδύα ἐπῆλθεν ἡ βραδύουργια κατὰ τῆς συστάσεως αὐτοῦ, εἰ καὶ οὐδόλως ἐπεβάρυνε τὸν τόπον, ἡ διὰ μόνης τῆς τροφῆς· προσωπικότητες δὲ καὶ προλήψεις ἠνωμέναι ἐθυσίαζον ἐν συμφέρον ἐκ τῶν ἐθνικωτάτων.

Ἐν τοῖς Βερβένοις ὁ Ὑψηλάντης ἠρένησε διαφόρους τῶν ἐκεῖ συνηγμένων προκρίτων καὶ στρατιωτικῶν περὶ τῆς ἰδέας, ἣν ἂν εἶχον ἐσχηματισμένην διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ τόπου· ἤκουσε δὲ, τούτων μὲν θεωρούντων ὑπιστάμενον τὸ ἐν Καλτεζαῖς σύστημα καὶ πᾶσαν ἀποκροίνων μεταβολὴν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Γερουσίας· ἐκείνων δὲ ἐπιζητούντων τὴν εἰσαγωγὴν ὀργανισμοῦ νέου καὶ παράνομα κηρυτόντων τὰ ἐν Καλτεζαῖς γενόμενα. Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης αἵρεται δυστυχῶς ἡ σκηνὴ τῶν διενέξεων, ὧν ἡ μὲν σπορά ἐβρίσθη πρὶ ὀλίγου ἐν ταῖς Καλτεζαῖς, ἡ δὲ πρώτη βλάβη αὐτῆς ἀρχεταὶ ἤδη ἐν τοῖς Βερβένοις.

Μέχρι τῆς ἐν Καλτεζαῖς συνελεύσεως τὰ πάντα διετέλουν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ καὶ εἰρήνῃ, ἐκάστου ἐπασχολουμένου εἰς μόνον τὸν πόλεμον. Πρόκριτοι πρὸς ἀλλήλους καὶ στρατιωτικοὶ μετὰ προκρίτων συνείχοντο, εἰς σῶμα ἐν, ὑπὸ τὴν μίαν ἰδέαν, ὑπὸ τὴν μόνην ἀνάγκην τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῶν πραγμάτων αἱ μερικαὶ δυσσρέσκειαι ἤρξαντο ἐκ τῶν Καλτεζῶν· ἐν δὲ τοῖς Βερβένοις παρίστανται αὐταὶ συστηματικώτεραι καὶ ἐξυφαίνονται γενικώτεραι, τῆς

ὕπληγος καταπεσοῦσης ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Ἰψηλάντου. Ἰδίως δὲ, τῆς Ἀχαΐας πρόκριτοί τινες, ὡς μὴ συμπεριληφθέντες ἐν τῇ Γερουσίᾳ, δεινῶς ἔφερον τὴν προτίμησιν τοῦ Χαραλάμπου καὶ Κανακάρου, καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν γενομένων ἐπεθόμουν διὰ τοῦ Ἰψηλάντου, πρὸς ὃν καὶ ὑπαίνιξαν τὸ τοιοῦτο, θέλοντες αὐτὸν ἐκλεκτικὸν ὡς πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα (α). Ὁ δὲ Ἀναγνωσταρᾶς, τὸν Κολοκοτρώνην μὲν πάντοτε προβάλλων ὡς ἀναγκαστικὸν μέλος, κυρίως δὲ ἑαυτὸν θέλων ἐν τῇ Γερουσίᾳ, οὐδόλως ὑπέφερε τὴν ἐν ταῖς Καλτεζαῖς ἀποτυχίαν ἀκαθόκτου δὲ ὧν σπουδαρχίας ἄνθρωπος, μὴ εἰς ἐσπερμολόγει καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ἐραδιοῦργει, συνιπτῶν αὐτοὺς κατὰ τῶν προκρίτων. Συνεργὸς τούτου δραστήριος ἦν ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, οὐ μόνον ὡς ἀγέρωχος φύσει καὶ οὐδέποτε συμβιβασζόμενος μετὰ τῶν προκρίτων, ἀλλὰ καὶ ὡς κινδυνεύσας μέχρι ζωῆς ἐν τῇ Πιάνῃ παρὰ τοῦ Ἀναγνώστου Δεληγιάννου, καθ' ἧς ἐθριάμβευον ἡμέρας οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως. Ἀλλ' ὅμως τῷ Ἀναγνωσταρᾷ ἐβοήθει πρὸ πάντων ἡ ἐπαναστατικὴ ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ μὲν δημοτικὸν πνεῦμα ἀναπτύσσεται καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὥσιπιτοπολὺ περιπίπτει ἐν καταστάσει ἀχαλινώτῳ, τυχοδιώκεται δὲ πάσης ποιότητος καὶ τάξεως ἀναφαίνονται πολυπληθεῖς, ὡς οἱ μύκητες μετὰ τοὺς ὄμβρους. Ἐνοηθῶμεν δὲ, ὅτι τοιοῦτους σὺδόλως λογιζόμεθα ἐκεῖνους, ὅσοι, καίτοι ἀφανεῖς πρότερον, προωρίσθησαν ἐκ φύσεως δι' ὑπηρεσίας γενικὰς καὶ δι' ἔργα μεγάλᾳ ἐν πρώτῃ δοθείσῃ περιστάσει.

Μέχρι τινὸς οὐδεμία ὑπῆρχε δυνατὴ ἐκ τοῦ συστάδην ἀντιπαράθεσις, διότι καὶ οἱ Γερουσιασταὶ τῶν Καλτεζῶν ὑπεστηρίζοντο παρὰ τοῦ Μυρομιχάλου, καὶ οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου διεμοιρίζοντο, οἱ μὲν κατὰ φρόνημα, ὡς ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ δὲ κατὰ σύστασιν, ὡς οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ἄλλοι συντεταγμένοι ὑπὸ τοὺς προκρίτους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρέσβευεν, ὅτι κλήρος, πρόκριτοι καὶ στρατιωτικοὶ εἰσιν ὁ κύριος τρίπους τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ ἐνὸς τούτων μέρους συγκαταστρέφεται καὶ ἡ ἐπανάστασις. Καὶ τῶνόντι, οὔτε ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μόνον οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ κλήρος ἄνευ τῶν στρατιωτικῶν, εἰ καὶ προηγέθησαν· οὔτε ἐν τῇ Στερεᾷ μάλλον οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἄνευ τοῦ κλήρου καὶ τῶν προκρίτων, εἰ καὶ προηγέθησαν· οὔτε ἐν ταῖς νήσοις ὁ λαὸς ἄνευ τῶν προκρίτων, εἰ καὶ προηγέθη, ἐπετύγγανον πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Τοιοῦτο ἔχων πο-

λιτικὸν δόγμα ὁ Κολοκοτρώνης, οὐδέποτε ἔβαψε τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐν τῷ αἵματι οἰουδήτινος, καίτοι δυνάμενος, καὶ πολλάκις ἔσωσε τοὺς προκρίτους κινδυνεύοντας, ἐν ᾧ πολλάκις ἐπεδίωξαν οὗτοι τὴν καταστροφὴν τοῦτου. Ἐκτὸς δὲ τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου οἱ μὲν πρὸ χρόνων μένοντες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἦσαν ἤδη νεόφυτοι οἰονεῖ, μόλις ἀναλαμβάνοντες δυνάμεις ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν· οἱ δὲ ὑπὸ τοὺς προκρίτους διατελοῦντες πρὸ τοῦ πολέμου ἢ ὡς «κάποι» τῶν ἐπαρχιῶν, ἢτοι ἐθνοφύλακες, ἢ ὡς «μπρά-» «βοι» τῶν προκρίτων, ἢτοι σωματοφύλακες, προσηλοῦντο ὅλως πρὸς τούτους, τῆς ἐπαναστάσεως ἀρξάμενης, διότι δι' αὐτῶν ὠπλίσθησαν κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ δι' αὐτῶν ἠλπίζον πρόσδοι καὶ ὠφελείας, καθιστάμενοι ἀναγκαῖοι.

Ἐχρῆζον ἄρα οἱ περὶ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ Δικαῖον ὑποστηρίξεως ἀνωτέρας, ὅπως ἀναπετάσῃ τὴν κατὰ τῶν προκρίτων σημαίαν, καὶ ὑποστηρίξεως τοιαύτης ἔτυχον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὑψηλάντου διὰ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. Μετ' αὐτοῦ συνεδέοντο ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, ὁ μὲν Δικαῖος ὡς περιληφθεὶς ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν θεμελιωτῶν ταύτης, ὁ δὲ Ἀναγνωσταρᾶς ὡς ἓνας τῶν γνωστοτέρων ἀρματολῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀμφοτέρω δὲ νοῦς ἐπιτήδειος ὄντες καὶ τολμηροὶ ἀπόστολοι. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἶχε καρδίαν εὐθεῖαν καὶ πατριωτικὴν ἀλλ' ἀμείλικτος ὢν πολέμιος τοῦ συστήματος τῶν προκρίτων, διεκρίνετο ἐπίμονος ἐπὶ τῶν ἰδεῶν, ἃς συνελάμβανεν ἅπαξ, μεγάλα φρονῶν καὶ μικρὰ δυνάμενος. Ἐξηγεῖται δ' ἐνταῦθα ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Ὑψηλάντης ἀπέβη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Ὑδρᾷ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Μὴ ἔχοντες οἱ περὶ αὐτὸν ὠρισμένην πορείαν γραμμὴν, διότι ἠγνόουν τὴν τότε κατὰστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐμόρφωσαν τοιαύτην ἐν τῇ Ὑδρᾷ μετὰ τὰς ἀλληλογραφίας, ἃς προσκάλεσαν ἰδίως μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Δικαίου. Τούτων δὲ τὴν πολιτικὴν, ὡς μόνην πατριωτικὴν καὶ κατὰλληλον ὑποστηρικθῆσαν, καὶ ὡς μόνην ἀξιόπιστον, καθὼς μόνην σύμφωνον πρὸς τὰς ἀξιώσεις πρωτοπείρου πολιτικοῦ, θεωρηθεῖσαν, ἀπεδέχθη ὁ Ὑψηλάντης, ἀκούων μὲν περὶ τοῦ Κολοκοτρώνου ὡς ἀσπαζομένου ἐπίσης αὐτὴν, γνωρίζων δὲ περὶ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Δικαίου, ὡς ἀντιπροσωπευσάντων παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ τῆς ἐταιρίας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατὰ τῶν προκρίτων σύστασις, ἥς ἀ-

ποτέλεσμα ἦσαν καὶ ἡ ψυχρὰ ἐν τῷ πλοίῳ, ὡς προείπομεν (α), ὑποδοχὴ αὐτῶν καὶ αἱ ἐν Βερβένοις ἀποποιήσεις τῶν γενομένων περὶ συστήματος προτάσεων. Τὸν Ὑψηλάντην ἠδίκησαν οἱ περὶ αὐτὸν, διότι ἐπεβάλλοντο, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸν εἰς ἀλλοτριότητα πρὸς τοὺς προκρίτους, καὶ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς ἐθνάρχου, οἷος ὡμολόγητο κοινῶς, κατεβίβαζον εἰς τὴν ταπεινὴν θέσιν σηματοφόρου στρατιωτικῆς φατρίας. Τὴν πατρίδα ὡσαύτως ἠδίκησαν οἱ ἴδιοι, διότι ἡ ἔλλειψις συνδέσμου πιστοῦ καὶ ὁ κομματικὸς διαμελισμὸς ἐξησθένει τὸν πόλεμον, ἀπώθει πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν σωτήριον καὶ μετέβαλλε τὴν ἐπανάστασιν εἰς ἀγῶνα λογομαχιῶν καὶ ἐρίδων ὀλεθρίων. Πρωτίστη ὦν ἐθνικὴ ἀνάγκη, ὁ σύνδεσμος οὗτος ἀπηρτεῖτο, καθ' ὅσον οἱ πρόκριτοι, ἀφ' ὧν οὐκ ἔλειπον καὶ νοῦς πολὺς καὶ πνεῦμα ῥαδιοῦργον καὶ μέσα, ἐρριζωμένην εἶχον ἐπιβρότην ἐν τῷ τόπῳ ὡς ἐκ τοῦ παρελθόντος, καὶ διακλαδῶσεις συγγενειῶν καὶ δημιουργημάτων οὐ τὰς τυχεύσας. Ἀλλὰ, καὶ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἐποψιν ἐξεταζομένης τῆς θέσεως αὐτῶν, τίς, ἐρωτῶμεν, ἐδικαίου λόγος τὴν τοιαύτην σύστασιν, ὅτε ἄνευ τῶν προκρίτων οὐδεὶς ἐκινεῖτο πόλεμος κατὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἄνευ τῆς Πελοποννήσου οὔτε Στερεὰ, οὔτε Αἰγαῖον ἐτόλμων ποτὲ κατὰ τοῦ τυράννου; Ἡ ὄθησις τῶν Φιλικῶν, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ, ἡ ἀνάκτησις τοῦ Σουλίου, τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἡ ἐν τῇ Λακωνίᾳ ἐξοδος τοῦ Κολοκοτρώνου, τὸ τολμηρὸν τοῦ Δικαίου, αἱ ῥωσικαὶ διενέξεις μετὰ τῆς πύλης, τὰ ὑποπτα μέτρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικῆς ἀρχῆς, ἐν γένει τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ πνεῦμα, καὶ ἐν μέρει ἡ γενομένη ἐν Κωνσταντινουπόλει προδοσίᾳ τοῦ Ἀσημάκη Θεοδώρου, ἐξεβίασαν ἀληθῶς τὰ πράγματα· ἀλλ' ἡ πρώτη κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα κίνησις, ὁ πρῶτος δίκαιος ἔπαινος καὶ ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη ὀφείλονται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, οἵτινες, εἰ καὶ ὑπηρέτουν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἡσπάσθησαν εἰλικρινῶς τὸ μυστήριον τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισομένης, ἐξετέθησαν ἐν τοῖς πρώτοις σηματοφορήσαντες κατὰ τῆς τυραννίας, καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν ἐνέπνευσαν κοινὸν πρὸς τὸν πόλεμον θάρρος.

Ἐν τοῖς Βερβένοις οὕτω οἱ μὲν ἐζήτουν τὴν πτώσιν τοῦ συστήματος τῶν Καταζῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέου ὀργανισμοῦ, ἵνα καταβάλωσι τὸ στοιχεῖον τῶν προκρίτων· οἱ δὲ ἐπέμενον συνηγοροῦντες ὑπὲρ τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ὅπως μὴ ὑπερισχύσῃ τὸ στοιχεῖον τῶν

στρατιωτικῶν. Ἄλλ' οἱ μὲν πρῶτοι εἶχον θάρρος μέγα, διότι σημαίαν ἔφερον τὸν Ὑψηλάντην, συγκεντρώνοντα ἑαυτῷ βαρύτητα οἰκογενειακὴν, σημασίαν στρατιωτικὴν ὡς ἐκ τῆς ἀρχηγίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἐλπίδας δὲ μεγάλας περὶ βοηθείας ῥωσσικῆς, ἰδέας μεγάλας περὶ χρηματικῶν μέσων, τὸν πολλὸν ὕμilon τῶν Φιλικῶν, τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἀνωτάτης διευθύνσεως· οἱ δὲ δεῦτεροι κατείχοντο ὑπὸ φόβου καὶ ἀνησυχίας σπουδαίας διὰ τε τὸ ἀόριστον τῶν πραγμάτων ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἀγνοουμένης ἔτι τῆς ἀπὸ 8 Ἰουνίου ἀποτυχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ τὰς δημογερετικὰς τάσεις τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, τοῦ Δικαίου καὶ ἄλλων. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἰκονομοῦντες τὸ παρὸν καὶ ἀσφαλείας θηρεύοντες διὰ τὸ μέλλον, ἐπεισαν οὗτοι τὸν Μαυρομιχάλην, ὅπως ἀποχωρήσῃ τῆς προεδρείας τῆς Γερουσίας, προσενεγκόντες ταύτῃ τῷ Ὑψηλάντῃ. Ἠλπίσαν οὕτω, ὅτι παραλαμβάνοντες τὴν σημαίαν, ἐνισχύουσιν ἑαυτοὺς καὶ τὸ σύστημα τῶν Καλτεζῶν, καὶ κατορθώνουσι τὴν διάλυσιν τῶν ἐναντίων, μενόντων τοῦ λοιποῦ ἀκεφάλων. Ἄλλ' ἡ προσφορὰ αὕτη, εἰ καὶ μεγάλης ἦτο σημασίας, ἀπεκρούσθη ὡς μὴ συμβιβαστὴν οὔτε πρὸς τοὺς σκοποὺς τῶν ἐναντίων τούτων, οὔτε πρὸς τὰς περὶ στρατιωτικῆς ἀρχηγίας ἀξιώσεις τοῦ Ὑψηλάντου. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Γερουσιασταὶ τῶν Καλτεζῶν, ἐκ δευτέρου ἀποπειρώμενοι, παρεκάλεσαν τὸν Ὑψηλάντην, ἵνα συνυπογράψῃ καὶ τὰς πράξεις τοῦ σώματος, καίτοι μὴ δεχόμενος τὴν προεδρείαν, καὶ προληφθῇ οὕτω ἡ ἀπειλοῦσα τὰ πράγματα παραλυσία· οὐδὲν ὅμως κατωρθώθη καὶ πάλιν· ἡ δὲ διπλῇ αὕτη ἀποποίησις, γενομένη λόγῳ τοῦ παρανόμου τῆς συστάσεως τῆς Γερουσίας, προσέβαλε κατὰ πολὺ τὰς φιλοτιμίας τῶν προκρίτων καὶ τὰ πράγματα ἠρέθισεν ἐπὶ τὸ σπουδαιότερον.

Ἐν τοιαύτῃ τῶν πνευμάτων καταστάσει ὁ Ὑψηλάντης προέτεινεν ὀργανισμόν περὶ τῆς Πελοποννήσου νέον (α), δι' οὗ ἐσθεννύετο μὲν τὸ παρελθόν, ἀντικαθίστατο δὲ ἡ Γερουσία τῶν Καλτεζῶν παρ' ἄλλου σώματος, τῆς Βουλῆς, καὶ συνεκεντροῦτο ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἥ, τε κατωτέρα καὶ ἀνωτέρα, εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς προσώπου. Περὶ ἀρχιστρατηγίας καὶ στρατιωτικοῦ κανονισμοῦ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος, ὡς θεωροῦντος αὐτὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἀδιαφιλονέικητον. Οὕτως ἐξηγηθῆντο· αὐτοῦ, οἱ πρόκριτοι συνησπίσθησαν ἔτι μᾶλλον, βλέποντες σοβαρὰ τὰ πράγματα· οἱ δὲ τῆς Ἀχαΐας, εἰ καὶ πρότερον ὑπεβοή-

θουν τῷ Ὑψηλάντῃ, συνετάγησαν ἤδη μετὰ τῆς Γερουσίας λόγω πελοποννησιασμοῦ, καὶ μέλη ταύτης ὠνομάσθησαν ὅ, τε μητροπολίτης Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης, προστεθέντος συγχρόνως καὶ τοῦ Γεωργίου Παγωνοπούλου κατὰ θέλησιν τοῦ Μαυρομιχάλου. Διὰ πολλῆς δ' ἐτοιμότητος ἐσχεδιάσθη ὁργανισμὸς ἄλλος (α) ἀντιθέτων βάσεων, καὶ ὑπεβλήθη τῷ Ὑψηλάντῃ πρὸς ἔγκρισιν διὰ τοῦ Βάμβαι. Ὑπεγράφοντο δ' ἐν αὐτῷ ἄλλοι τε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης.

Ἐπόμενον ἦτο, ὅπως ἀποδοκιμάσῃ καὶ ὁ Ὑψηλάντης τὸν προβληθέντα παρὰ τῶν προκρίτων ὁργανισμὸν, ὡς οὐδεμίαν παραχωροῦντα αὐτῷ ἐξαιρετικὴν ἀρμοδιότητα πολιτικὴν, ἢ μόνον τὸν τίτλον τοῦ προέδρου καὶ μίαν ἀφρημένην ἰσότητα μετὰ τῆς Γερουσίας. Ἀλλ', ὅ, τι ἔφερεν ἀνωμαλίαν πολλοῦ λόγου καὶ μεσάτοιχον δυσυπέβλητον, ἦτο ἡ ἐθεκνωθεῖσα ἤδη σύμπνοια τοῦ Κολοκοτρώνου μετὰ τῶν προκρίτων, δι' ἧς ἀνηροῦντο ὡς ψευδεῖς αἱ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην γενόμεναι παραστάσεις τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, Δικαίου καὶ Ἀναγνωστοπούλου. Ἀληθῶς, ὁ Κολοκοτρώνης ἐδείκνυτο μὲν φίλος προσωπικὸς, οὐκ ἦν ὅμως καὶ ὁπαδὸς πολιτικὸς, τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐδείκνυτο φίλος, διότι ἐθεώρει αὐτὸν ὡς ἐν ἀντιζύγιον κατὰ τῆς ἰσχύος τῶν προκρίτων, μὴ θέλων καὶ τούτων οὔτε τὴν ὑπεροχὴν, οὔτε τὴν καταστροφὴν· οὐκ ἦν δ' ὁπαδὸς, διότι πολιτικῶς μὲν πᾶν ἄλλο, ἢ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, Δικαῖον καὶ Ἀναγνωστόπουλον ἠνείχετο ὡς Μέντορας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰσχύοντας ἐν τοῖς πράγμασι κυριολεκτικώτερον δέ, ἡξίου ἐκυτῷ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου ἐν πάσῃ δεξιᾷ περιστάσει, διότι τὸ σύστημα τῆς ἰσορροπίας ἀσπαζόμενος ἀπὸ σκοποῦ, οὐκ ἐφοβείτο μὲν, ὡς οἱ πρόκριτοι, ἐκ τῆς πρωτίστης ὑπεροχῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῶν πολιτικῶν, ἐφοβείτο ὅμως τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἤθελε τοὺς προκρίτους ἀντιζύγιον κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικά, ὅπως ἀποβῇ ποτε ἐκ τῆς διαμάχης τῶν δύο μερῶν « τοῦ τρίτου τὸ διαφερόμενον ». Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ διέκειτο ἔτοιμος πάντοτε, ἵνα ὑπερᾶσπισῃ παρρησίᾳ ἢ τὸν Ὑψηλάντην, ἐὰν ἐπετίθεντο ἐνόπλιως οἱ πρόκριτοι ἐναντίον τούτου, ἢ τοὺς προκρίτους, ἐὰν παρ' αὐτοῦ ἐκινδύνευον. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν περιοδικῶς ἐδάνειζε μὲν τὴν ἐπιβρῶν αὐτοῦ ὑπὲρ τούτων ἢ ἐκείνων, ἀλλ' οὐδέποτε παρεχόρει αὐτὴν ἀπολύτως.

Οἱ δὲ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν Πελοποννησίων προκρίτων ὄργανισμοί, μίγμα ὄντες ἀκαταλογίστου ἀνωμαλίας, ἐμφαίνουσι τὴν περὶ τὰς νομικὰς γνώσεις καὶ διατάξεις κατάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁμοίως τινὲς, καίτοι μὴ ταυτοτάτης, ἔμελλε παρουσιάσαι τὸ θέμα καὶ ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη συγκροτηθεῖσα ἐθνουσινέλευσις, εἰ ἔλιπεν ὁ χειραγωγήσας τὴν σύνταξιν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τῶν ψηφισμάτων Βικέντιος Γαλλῆας. Κατ' ἐξάίρεσιν ὅμως πάσης τοιαύτης παρατηρήσεως, ἐβεβαιώθησαν τὸ πνεῦμα καὶ αἱ ἀπαιτήσεις ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ποῦ ἔτεινον καὶ πῶς ἐξετυλίσσοντο. Καί

Πρῶτον· συμφωνοῦντες περὶ τῆς βάσεως διὰ τοῦ συστήματος τῶν ἐφορειῶν, διεφώνουν ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸν τίτλον τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας, θέλοντες ὁ μὲν Ὑψηλάντης ἐφορείας καὶ Βουλὴν ἀπροσδιορίστου διαρκείας, οἱ δὲ πρόκριτοι ἐφορείας καὶ Γερουσίαν ἐνιαυσίας.

Δεύτερον· ὁ Ὑψηλάντης λέγων Βουλὴν ἢ ἐθνικὴν Βουλὴν, καὶ οἱ πρόκριτοι λέγοντες Γερουσίαν, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐνόουν· διέφερον ὅμως, καθόσον ὁ μὲν πρῶτος κατήργει τὸ σύστημα τῶν Κατεζῶν, οἱ δὲ δεῦτεροι ἐτροποποιοῦν μόνον τοῦτο.

Τρίτον· ὁ Ὑψηλάντης ἤθελεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν συγκέντρωσιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας « διὰ τῆς ἐγγράφου ὑποσχέσεως τῶν ἐφόρων » καὶ διὰ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν μελῶν τῆς Βουλῆς », ἀφ' ἧς ἀπέρρεον καὶ « *Γενικοὶ Θεσαυροφύλακες* (ἦτοι ὑπουργοὶ) καὶ *Κριταὶ πολιτικοὶ* »· οἱ δὲ πρόκριτοι ἀντέτασσον τὴν ἰσορροπίαν, « εἰς » τρόπον ὥστε μήτε ἡ Γερουσία νὰ ἐνεργῇ τι χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Πρίγκιπος, μήτε ὁ Πρίγκιψ χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας »· ἐπομένως « *τὴν ἐπικύρωσιν τῶν γενικῶν ἐφόρων τῶν ἐπαρχιῶν ἀνέθετον ἐξίσου τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ τῇ Γερουσίᾳ* » καὶ ἐνταυτῷ ὡς « *Ἀνώτατον Κριτήριον* » προσδιώριζον τοῦτον καὶ ἐκείνην. Ἰσορροπία τοιαύτη ἦτο βεβαίως ἐπισηφελὴς λίαν, κυκεὼν αὐτόχρημα, ὡς εἰς οὐδένα τελευτῶσα ὅρον καὶ τὴν κοινὴν προκαλοῦσα ἀναρχίαν ὡς ἐκ τῆς ἰδιορρυθμίας καὶ τῶν μερικῶν ἀντιπράξεων· ὠμολόγει ὅμως διὰ τοῦ πασιφανεστέρου τρόπου, ὅτι οἱ πρόκριτοι ἀφήρουν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὅ,τι παρεχώρουν διὰ τῆς δεξιᾶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.

Τέταρτον· ἐν ᾧ ὁ Ὑψηλάντης ἀνέθετε τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐφόρων « *πρὸς τοὺς προκρίτους ἐκάστης πόλεως* », οἱ πρόκριτοι ἐξ ἐναντίας προέτειναν ταύτην καθαρῶς δημοτικὴν: « *Ὁ λαὸς ἐκάστης ἐπαρχίας*

... καὶ ἐκλέξῃ... » Προκατελάμβανον οὕτω μίαν πρόφασιν καὶ ἐν ὅπλῳ καθ' ἑαυτῶν, δημοκοποῦντες μὲν κυρίως, ἀλλὰ συμμορφούμενοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ δίκαιον.

Πέμπτον· ἀνεγνώριζον τὸν Ὑψηλάντην πρόεδρον, καὶ παρεχώρουν αὐτῷ διπλὴν ψήφον, τὸ δ' ἔγκυρον τῶν ἀποφάσεων τοῦ σώματος ἐστήριζον ἐπὶ τῆς πλειονοψηφίας. Ἀλλὰ τί ἐσήμαινον πρόεδρος ὁ Ὑψηλάντης καὶ προηγούμενος ὁ Μαυρομιχάλης; Ἐν τοῖς μοναστηρίοις μόνον λέγονται ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι, τῶν δευτέρων οὐδεμίαν ἔχοντων ἐνεργητικὴν σημασίαν. Ἄλλος δ' ἂν εἴη λόγος, εἰ ἐνοεῖτο ὁ Μαυρομιχάλης πρῶτος τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας, κατὰ τὴν ἐν ταῖς δημοσίαις τελεταῖς ἐθιμοταξίαν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν σωμάτων, ὅτε οὐδόλως προέκειτο λόγος περὶ ἀντιπροεδρείας. Ὅπως δ' ἂν ἔχῃ, αἵρεσις τοιαύτη, οἰκονομοῦσα βεβαίως τὴν προσωπικὴν φιλοτιμίαν τοῦ Μαυρομιχάλου, ἔφερεν ἐν ἑαυτῇ τὸ σπέρμα καθαρᾶς παραλυσίας.

Ἀντίθετον οὕτω βαδίζοντες ὁδὸν καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ πρόκριτοι, οὐδεμίαν ἐδείκνυνον συμβιβασμοῦ τάσιν, ἢ τρόπον. Ὁ μὲν ἐθεώρει τὴν συγκέντρωσιν ὡς μόνον σωτήριον μέσον ἐνεκα τῆς ἀνάγκης, ἣν ὁ πόλεμος ἐπέβαλλε· οἱ δὲ ἤθελον τὴν διανομὴν τῆς ἐξουσίας, διότι ἐφοβοῦντο τὴν διὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὑπεροχὴν τοῦ στρατιωτικοῦ στοιχείου ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ. Ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος ἀδύνατος ἦτο πρὸς τὸ ἐπιβληθῆναι ἀπ' εὐθείας, διότι καὶ Μαυρομιχάλης καὶ Κολοκοτρώνης ἦθύνοντο μετὰ τῶν προκρίτων· καὶ οὗτοι ἀπέφευγον τὰ ἄκρα, ὑπ' ὅσιν ἔχοντες τὸ μέλλον, τὸ κοινὸν πνεῦμα καὶ τοὺς δημεγέρτας. Ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης ἠκολούθει τὴν μέσσην ὁδὸν, προελάμβανε πᾶσαν ἀντίδρασιν, καὶ διὰ κοινῆς θελήσεως ἐνομιμοποιεῖτο ἐπὶ τῆς περιωπῆς, ἣν ἀπῆτουν ἀληθῶς αἱ ἐπικείμεναι ἀνάγκαι. Μάλιστα δέ, ἵνα μὴ καταστῇ ὁ ἄκρων τῶν ἀντικειμένων μερῶν, σφυρηλατούμενος ἢ ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ, εἰς συνεδέετο μετὰ τῶν προκρίτων, ἢ ὑπὸ τῶν προκρίτων, εἰς συνετάσσετο μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ, ὥφειλεν, ἵνα πολιτευθῇ ἐξίσου πρὸς ὅλους καὶ διασκεδάσῃ οὕτω τὸ σπουδαρχικὸν πνεῦμα τούτων καὶ ἐκείνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πρὸς οὐδένα τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου ἐφικτὴ ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχηγία, διότι καὶ στρατιωτικοὶ καὶ πρόκριτοι, δυσσύμβατοι πρὸς ἑαυτοὺς, προετίμων ἐν πρόσωπον διαφερούσης οἰκογενείας καὶ ἀποστολῆς, ζέοντες ὅν τῶν τοπικῶν ἀντιποιήσεων καὶ διενέξεων. Γνωρίζομεν, ὅπως οἱ πρόκριτοι ἰδίως οὐχ ὑπέφεραν οὔτε τὴν πρόσδον τοῦ Κολοκοτρῶ-

νου(α), οὔτε τὸν Δικαῖον ἐνεργούντα ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἤτοι ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου» (β). Γνωρίζομεν ὡσαύτως, ὅποσα συνέβησαν τῷ 1822, ὅτε ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἀρχιστράτηγος ὁ Κολοκοτρώνης.

Μεθ' ὅλα δὲ ταῦτα, συμβιβαστικώτεροι ἤδη γινόμενοι οἱ πρόκριτοι, ἔκαμον ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτῶν τὴν ἀκόλουθον προσθήκην περὶ τῆς διοικήσεως τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων, μὴ ὀνομάζοντες μὲν ἀρχιστράτηγον τὸν Ὑψηλάντην, συνιστῶντες δὲ παρ' αὐτῷ ἐπιτροπὴν τριμελῆ, ὡς ἀκολουθῶς.

«Προσθήκη καὶ δευτέρα πρότασις τοῦ Λαοῦ.

«Α'. Οἱ Γερουσιασταὶ νὰ ἐκλέξωσι τρία ὑποκείμενα, ἢ ἐκ τῶν μελῶν τῶν ἢ ἐκ τῶν ἄλλων πατριωτῶν, ἄξια, τὰ ὅποια νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος, προεδρεύοντος εἰς αὐτὰ μὲ μίαν ψήφον περισσώτερον, καὶ ἐκ συμφώνου νὰ σκέπτονται καὶ νὰ διοικῶσιν ὅλα τὰ πολεμικὰ κινήματα, πολιορκίας, ἐφοδούς καὶ ἄλλοιπ' νὰ ἐπέχωσι τὸν τόπον τοῦ Γενικοῦ Διοικητηρίου καὶ Κριτηρίου τῶν πολεμικῶν καὶ παρομοίως νὰ διατάξωσι καὶ εἰς ὅλα τὰ στρατεύματα Κριτήριον πολεμικὸν ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον ἑκάστου καὶ ἐντίμους καπετανεῖους καὶ οἱ ἔνοπλοι, εἰς ὅσα προσκρούσουν εἰς τὸ καθήκον τῶν πολεμικῶν χρεῶν τῶν, νὰ παιδεύωνται παρ' αὐτῶν κατὰ τοὺς πολεμικοὺς νόμους.

«Ὁ κρινόμενος ἔνοπλος παρὰ τοῦ μερικοῦ Κριτηρίου τοῦ στρατοπέδου του, εἰ μὲν καταδικασθῇ εἰς θάνατον, νὰ γίνεσθαι πρῶτον ἀναφορὰ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς κρίσεως εἰς τὸ ἀνώτατον Κριτήριο, διὰ νὰ ἀνακρίνεται παρ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀποφάσεώς των νὰ ἐκτελῇται ἡ κεφαλικὴ τιμωρία.

«Ὁ Πρίγκιψ καὶ οἱ τρεῖς διορισθησόμενοι παρ' αὐτῷ πατριῶται νὰ ἐξακολουθοῦν καὶ νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν τάξιν τῶν πολεμικῶν νόμων, καὶ νὰ ᾖναι ὑπόχρεοι νὰ δώσουν περὶ πάντων λόγον.

«Καὶ τοῦτο τὸ σύστημα παρομοίως θέλει μένη μετὰ ἓνα χρόνον εἰς τὴν ἀνάκρισιν καὶ σκέψιν τοῦ λαοῦ».

Ὁ Ὑψηλάντης ἀπηύθυνε τότε πρὸς τοὺς προκρίτους διὰ τοῦ Βάμβα τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησιν: «Ὁπόθεν θέλουσιν ἐκλεχθῇ οἱ τρεῖς ἑτάσταί, ἐκ τοῦ πολιτικοῦ ἢ ἐκ τοῦ πολεμικοῦ συστήματος; Ἄν ἐκ

» τοῦ πολεμικοῦ, εἶναι περιττὴ ἢ ἀπ' αὐτοῦς ἐκλογὴ τούτων· καθότι
 » χρέος ἐνὸς ἀρχιστρατήγου εἶναι τὸ νὰ προσκαλῇ εἰς συμβούλιον τοὺς
 » ἀρχηγούς τῶν ἀρμάτων καὶ νὰ συσκέπτεται περὶ τοῦ σχηματισμοῦ
 » πολιορκίας, μάχης, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Ἐάν δὲ ἐκ τοῦ πολι-
 » τικοῦ, νὰ τοὺς ἐνομάσῃ, διὰ νὰ ἰδῇ, ὅποιοι εἶναι οἱ ἄξιοι τοιού-
 » του ἐπαγγέλματος». Συγχρόνως δὲ ἔγραψε πρὸς τοὺς προκρίτους·
 » . . . Τὴν Γερουσίαν, ἐν ὧσ' ὑπάρχει, σέβομαι καὶ ὑπερασπίζομαι,
 » ἐπεὶδὴ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ νὰ τὴν ἔχω ἀχώριστον τῆς στρα-
 » τηγίας μου. Ἡ πολιτικὴ λοιπὸν καὶ στρατηγικὴ δύναμις πρέπει νὰ
 » συμβουηθῶνται διὰ τὰς περιστάσεις ὅπως ἐκάστη νὰ ἔχῃ τὰς ἐνερ-
 » γείας τῆς ἐλευθέρας, διὰ νὰ ἐκτελῶνται τὰ ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτη-
 » ρίας προσταττόμενα δραστικώτερον καὶ ταχύτερον· καὶ ἀνθυπέ-
 » βαλε, παραιτούμενος ὅλως τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, τὰ ἀκόλουθα
 » ἄρθρα.

«Α'.

«Ὁ ἀρχιστράτηγος, ὅταν κρίνῃ εὐλογον νὰ στείλῃ ἓνα καπιτά-
 νιον, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν τωρινὸν ἐχθρὸν, ἢ διὰ νὰ φυλάξῃ ἓνα τό-
 πον μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ διὰ νὰ πάρῃ ἓνα κάστρον, δὲν ἔ-
 χει εἰς τοῦτο χρέος νὰ συμβουλευέται τὴν Γερουσίαν, οὔτε συμφέ-
 ρει διὰ τὸ κοινὸν καλὸν, ἀλλὰ νὰ ὀδηγῇ τὰ στρατεύματα κατὰ τοῦ
 ἐχθροῦ ἐλευθέρως.

«Β'.

«Ὅταν ἓνας καπιτάνιος ἢ στρατιώτης πταίσῃ, ὁ ἀρχιστράτηγος
 ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν εὐγάλῃ ἀπὸ τὴν ἀξίαν του ἢ στρατιωτικὴν
 τάξιν, καὶ νὰ κάμῃ κριτήριον πολεμικόν, συνιστάμενον ἀπὸ τιμιω-
 τάτους καπιτάνους, καὶ κατὰ τὸ πταῖσμά του νὰ λαμβάνῃ τὴν παι-
 δείαν.

«Γ'.

«Ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ παιδεύσῃ κανένα πα-
 τριώτην, οὔτε τὴν κατάστασίν του νὰ συνάξῃ, οὔτε τὴν τιμὴν του
 νὰ ἐγγίσῃ, παρὰ ἡ Γερουσία πρέπει νὰ κρίνῃ κατὰ νόμους καὶ κατὰ
 τὴν δικαιοσύνην, καὶ νὰ ἀποφασίζῃ τὴν δικαίαν τιμωρίαν.

«Δ'.

«Ὁ ἀρχιστράτηγος νὰ μὴν ἔχῃ τὸ δικαίωμα, χωρὶς τὴν συγκα-

τάθυσιν καὶ ψῆφον τῆς Γερουσίας, νὰ κινήσῃ ἔξω τῆς Πελοποννήσου στράτευμα πελοποννησιακόν.

«Ε΄-

«Ὀνομάζει καὶ δέχεται νὰ λέγεται Γερουσία, ἐν ὧς νὰ συστηθῇ ἡ Βουλὴ τοῦ ἔθνους».

Ἀλλὰ τὰ πάντα μάταια ἦσαν. Ὁ ἐρεθισμὸς καὶ τὰ παράπονα τῶν μερῶν ἐξωγκώθησαν ἤδη. Οἱ Γερουσιασταὶ καὶ οἱ πρόκριτοι ἐπέμενον, ἐφ' ὧν ἔγραψαν, καὶ παρεκάλουν τὸν Ὑψηλάντην, ὅπως ὑπογράψῃ μόνον, καὶ οὐδὲν πλέον, αὐτοὶ ἀναδεχόμενοι τὴν ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ εὐθύνην. Ὁ Ὑψηλάντης, ἐπίσης ἀντεπιμένων, ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τέλους ἐγγράφως τὰ ἀκόλουθα :

«Πρῶτον, δὲν ἠμπορῶ νὰ ὑπογράψω πολιτευμα ἐναντίον τοῦ κοινοῦ λαοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς μου.

«Δεύτερον, μήτε εἰς τὸν ἔθρικόν χαρακτήρα μου, μήτε εἰς τὸν ἀτομικόν μου εἶναι πρέπον νὰ ὑπογράψω καὶ νὰ μὴ θυλάξω» καὶ

«Τρίτον, δὲν νομίζω συμφέρον τὸ νὰ ὑπόκειμαι κατὰ τὰ στρατιωτικὰ εἰς τὰς γνώμας τῶν ἄλλων».

Τὴν τελειωτικὴν ταύτην ἀπάντησιν ἐνεχείρισε τοῖς προκρίταις συνηγμένοις ὁ Καντιώτης, προσειπὼν : «Εἶμαι διωρισμένος νὰ σᾶς εἰπῶ, ἢ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὀργαρισμὸν τοῦ Πρίγκιπος, ἢ, μὴ ὀργισμένου τούτου, ἀναχωρεῖ αὐτός, καὶ μετ' ἑλλείγον δώδεκα χιλιάδες Ῥώσων ἔρχονται ἐδῶ, καὶ βλέπετε τότε, ποῖα τύχη σᾶς περιμένει». Ἀπειλὴ τοιαύτη ἤρμοζεν ἴσως πρὸς ἀνθρώπους ἀγροίκους ὅλως πραγμάτων, καὶ μᾶλλον πρὸς ἄτομα οὐδεμιᾶς προσωπικῆς φιλοτιμίας. Τότε δὲ μὲν Ἀσημάκης Ζαήμης παρετήρησε πρὸς τὸν Καντιώτην, εὐχηθεὶς : «Εἴθε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ῥῶσοι, καὶ ἄς σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα ! θθάνῃ νὰ σωθῇ ἡ πατρίς»· ὅλοι δ' ὁμοῦ ἔδωσαν τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀνταπάντησιν : «Ἡ ὑπογράψει ὁ Πρίγκιψ τὸν ὀργαρισμόν, ἢ ἄς ἀκολουθήσῃ, ὅπως θέλῃ». Ὁ Ὑψηλάντης ἀκούσας ταῦτα, ἐγκαρδίως ἐδήχθη.

Θορυβώδης ἐντεῦθεν προέβη ἡ σκηνὴ τῶν Βερβένων. Ἐγκαλοῦντες καὶ ἀντεγκαλούμενοι ἐπὶ ἀντιπατριωτισμῷ, προπηλακίζοντες καὶ ἀντιπροπηλακίζόμενοι ἐπὶ τυραννικοῖς σχεδίοις, ὑβρίζοντες καὶ ἀνθυβρίζόμενοι ἐπὶ ἰδιοποιήσει ἀλλοτρίων δικαιωμάτων, ἄλλα τε καὶ, τὸ χεῖριστον, ἀπειλὰς σφαγῶν, ἰδοὺ ὅ,τι ἐχαρακτήριζεν ἤδη τὸ ἦθος καὶ

τὴν γλῶσσαν τούτων καὶ ἐκείνων. Ὅπισθεν τῆς τοιαύτης σκηπῆς ἐνόμιζέ τις ἰστάμενον τὸν ἄνθρωπον ἐνὸς τολμήματος· ἀλλ' οἱ μὲν πρόκριτοι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν στρατιωτικοὶ ὑπῆρχον ἐν παθητικῇ ὁλῳ· θέσει δὲ Δικαίος καὶ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ἂν ἔτυχον φύσεως, δὲ μὲν πρῶτος, τολμηρᾶς, δὲ δεύτερος αἵματοχαροῦς, οὐκ ἦσαν ὅμως καὶ οἱ ἀρμόδιοι πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ὡς μὴ ἔχοντες βαρύτητα γυνικήν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν ἀποχρῶσαν. Μόνος δ' Ὑψηλάντης ὑπετίθετο δυνάμενος τοιοῦτό τι· ἀλλ', ὡς ἄνθρωπος ἀρετῆς καὶ πράότητος, κατ' οὐδένα ἠνείχετο τρόπον τὴν ἀλληλοκτονίαν, καὶ διὰ τοῦτο περιωρίσθη παραπονεθεὶς πρὸς τοὺς προκρίτους οὕτως: «*Δὲρ ἡλπιζὼν ποτε τὴν ὑπόνοιαν καὶ ἰσχυρογνώμιαν ἐναντίον μου, δὲρ ᾧ κατὰ πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον λόγον χρεωστῶ γὰρ ἡμεῖς*» δὲ ἀπαθέστερος ὑπερασπιστῆς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους».

Ἐντεῦθεν δὲ, μεσολαβούντων μάλιστα καὶ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ καὶ τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου, ἐπῆλθε συμβιβασμός τις πραγμάτων πρόσκαιρος μέχρι τῆς ὀριστικῆς παραδοχῆς ἐνὸς συστήματος, ἀκατορθώτου πλέον καταστάσεως ἐν τοῖς Βερβένοις ὡς ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς πολλῆς συρροῆς ἐνόπλων. Συνεφωνήθη δ', ὅπως μεταβῶσιν ἐν Καλαβρύτοις, ὡς ἐν ἀσφαλεστέρῳ τόπῳ, οἱ τε Γερουσιασταὶ καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ἐργασθῶσιν ὡς προσωρινῇ διοικήσεσι, ἕως οὗ ὀριμᾶσθωσιν αἱ περὶ νέου συστήματος συσκέψεις· πρὸς τοῦτο δὲ ἀνεχώρησαν εὐθὺς ἐκ τῶν Βερβένων οἱ πρόκριτοι Ἀχαῖας Χαραλάμπης καὶ Κανακάρης μετὰ τοῦ Γερμανοῦ καὶ τοῦ Κερνίκης Προκοπίου.

Ἄλλ' αἴφνης τὰ πάντα ἀνετράπησαν, διότι ἐκ συστήματος ἀπήρεσκον τῷ Ἀναγνωσταρᾷ, Δικαίῳ καὶ Ἀναγνωστοπούλῳ αἴφνης ὑπενεργεῖται ὑπὸ διαφόρους λόγους ἢ πολλὴ ἐξάφνης τοῦ ἐν Βερβένοις πληθους κατὰ τῶν προκρίτων, ὡς ἐπιδιωκόντων δῆθεν τὴν ἐκδιώξιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐκ τῆς Ἑλλάδος δι' ἰδίους τυραννικοὺς σκοπούς· ῥαδιουργεῖται δὲ ὡς ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ ἄμεσος ἐκ τῶν Βερβένων ἀναχώρησις τοῦ Ὑψηλάντου εἰς ἄλλην παρὰ τὰ Καλαβρυτὰ ἐπαρχίαν, ὅπως ἐν τῇ ἀπουσίᾳ ἐκείνου, ὡς μὴ συναινούντος εἰς πράξεις βιαιάς, κινήθῃ ἡ παρασκευαζομένη στάσις. Προτέθη δὲ τότε ὡς τόπος κατάληλος ἢ αἱ Καλάμει τῆς Μεσσηνίας λόγῳ ὅπως συγκαλεσθέντες ἐκεῖ καὶ λαὸς καὶ στρατιωτικοὶ ψηφίσωσι τὸν ἐν τοῖς Βερβένοις προεληθέντα ὀργανισμόν· ἢ ἡ Βυτίνα, κωμόπολις τῆς Γόρτυνος, ὡς πλη-

σιάζοντος αὐτῇ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικορύφων· ἡ ἡ Στερεά, ὡς ἀναγνωρίζουσα τὸν Ὑψηλάντην ἀδιαφιλονεικῆτι ὑπέρτατον ἄρχοντα. Προτιμηθείσης δὲ τῆς πρώτης ιδέας, ἀνεχώρησεν ὁ Ὑψηλάντης ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν προκρίτων κατὰ τὴν 27 Ιουνίου, καὶ αὐθημερὸν ἔφθασεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὁ Δικαῖος συνώδευεν αὐτὸν, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔμενεν ἐν Βερβένοις. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ἐκείνην οἱ πρόκριτοι ἀπεφάσισαν τὴν πρὸς τοὺς ἐφόρους τῆς Ὑδρας ἀποστολὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἐλους, Ἀνθίμου καὶ τοῦ Ἰωάννου Τομαροπούλου, ἐγγράφως ἐκτιθέμενοι τὰ μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ὑψηλάντου διατρέχοντα· ἀντίγραφα δὲ πέμποντες ἀμφοτέρων τῶν ὀργανισμῶν, τοῦ μὲν Ὑψηλάντειου κατηγόρου· ὡς ἔχοντος σκοποὺς τυραννίας, περὶ τοῦ ἰδίου δὲ αὐτῶν ἐξήτουν «τὴν συμβουλὴν καὶ γνώμην περὶ τοῦ πει-
»ητέου» (α).

Τότε καὶ στρατιῶται καὶ λαὸς μέχρι τῶν τρισχιλίων ὤρμησαν βοῶντες ἐκδίκησιν κατὰ τῶν προκρίτων, ὡς αἰτίων γενομένων τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ὑψηλάντου. Τῆς στάσεως αὐτῆς ἐφάνησαν ἡγούμενοι οἱ ἐκ τοῦ λαοῦ Σωτήριος Ἰωάννου, Ἀγγελάκης, Ἰωάννης Σμυρναῖος καὶ Γεώργιος Παπαγιαννόπουλος. Τὸ θέαμα ἦν καταπληκτικὸν καὶ λυπηρότατον, ὡς ἐπικαιμένης τῆς χύσεως ἀδελφικοῦ αἵματος, μεγάλας καὶ γενικὰς συνεπείας ἐχούσης δι' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτε, ἢ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμήματος, ἀπητῆτο ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς, χεῖρ σπιθαρά, ὅπως περιορίσῃ ἕκαστον ἐν τῷ καθήκοντι αὐτοῦ, καὶ μίαν ὑποστηρίξῃ τάξιν κατὰ πάσης συνεποῦς παραλυσίας· τοιοῦτο ὅμως τῆς φύσεως καὶ τῶν περιστάσεων ἔκτακτον προῖον, στρατιωτικὸν ἐνταυτῷ καὶ πολιτικόν, ἢ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις οὔτε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔσχεν, οὔτε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀνέδειξε. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ στάσις αὕτη διάφορον ἔφερε χαρακτῆρα καὶ σκοπόν. Διετέθη μὲν παρὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Δικαίου δι' ὕλης τῆς εὐκολίας, διότι τὸ πλῆθος ἐφρόνει ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τοῦ Ὑψηλάντου, τὴν δ' ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἔσχατον τῆς πατρίδος δυστύχημα, ὡς ἀναπόφευκτον ἀπώγχιαν τῆς ἐπαναστάσεως· ἐκινήθη ὅμως ὡς μία ἐπίδειξις κυρίως καὶ φρόνητρον, ὡς μέσον πρὸ πάντων πρὸς ἐνοχοποίησιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὴν ἀνέφικτον τοῦ λοιποῦ προσέγγισιν τούτου καὶ τῶν προκρίτων. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν ἐτέθη ἡ στάσις ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν δευτερευόντων προσώπων. Ἄλλως, εἰς ἐπαρουσιάζοντο ἐπὶ κεφαλῇς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Δικαῖος, ἡ κρί-

αἱ ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ ἀπέκειτο διὰ μόνων τῶν ὅπλων.

Ἐντρομοὶ ἐκ τῆς στάσεως, τόσῳ φοβερωτέρας, ὥσῳ αἰφνιδίως, οἱ πρόκριτοι ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων στρατιωτῶν πρὸς ἄμυναν, καὶ προσέπι ἀμφίβολον εἶχον τὴν πίστιν τῶν περὶ αὐτοὺς ὀλίγων, ὅτε προσελθὼν τῷ Ἀσημάκῃ Ζαήμῃ ὁ ὀπλαρχηγὸς Βασίλειος Πετμεζᾶς, κατέθεσεν ἐνώπιον τούτου τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἀκολούθους προσεῖπε λόγους: «*Ἀφέντῃ! ἡ ἀφεντειά σου μ' ἔδωκες ἀπὸ τὰ ἄρματα, καὶ μὲ εἶπες νὰ σκοτώσω Τούρκους· τώρα ἔπαρέ τα, γιατί μὲ εἶπαν καὶ τὰ μεταχειρισθῶ κατὰ τοῦ ἀφεντός μου, καὶ ἐγὼ δὲν γίνομαι ἄπιστος*». Ὁ Ζαήμης τότε ἐπαινέσας τὸν ἄνθρωπον, προσέθετο: «*Πάρε τὰ ἄρματά σου πίσω, γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ σκοτώγῃς Τούρκους*». Ἡ περὶπτωσις αὕτη πολλὴν τοῖς προκρίτοις ἐνέπνευσε παρηγορίαν· Μαυρομιχάλης δὲ καὶ Κολοκοτρώνης, ὡς ἀπολαύοντες βαρύτητα καὶ πειθῶ ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ πλήθους, μόνῃ θεωροῦντο ἄγκυρα σωτηρίας τούτων.

Ἦδη οἱ στασιχισταὶ ἐπλησίασαν πρὸς τὸ κατάλυμα τοῦ Μαυρομιχάλου κράζοντες: «*Θέλομεν τὸν ἀφέντῃ μας!! Ἀπὸς ἦλθε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα, καὶ οἱ κοτσαμπάσιδες θέλησαν νὰ τὸν διώξουν*». Σκότωμα τοὺς τυράννους!! καὶ ἄλλα πάμπολλα. Παρὰ τῷ Μαυρομιχάλῃ εὐρέθησαν ὁ Κολοκοτρώνης, Κρεββατᾶς, Δεληγιάνναι καὶ ἄλλοι, οἱ μὲν κατὰ σύμπτωσιν, οἱ δὲ προσφυγόντες ἐνεκα φόβου. Ὅλγιοι Λάκωνες στρατιῶται τοῦ Μαυρομιχάλου καὶ ἕτεροι τῶν προκρίτων διετίθησαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς οἰκίας. Ὁ Μαυρομιχάλης πρῶτος ἀπέτεινε λόγους τινὰς πρὸς τὸ πλῆθος, ὑπισχνούμενος αὐτῷ οὐχὶ μόνον τὴν ἐπιστροφὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ἰψηλάντου. Ἐπιμένοντος ὁμοῦ τούτου καὶ μὴ διαλυομένου, ἀπεφάσισεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἵνα ἐξέλθῃ καὶ ὁμιλήσῃ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ἀποτρεπόμενος δὲ παρὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου καὶ τῶν ἄλλων, λόγῳ μὲν, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ, φόβῳ δὲ, ἵνα μὴ ἐνωθῇ καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἑξῶ, παρετήρησεν ἀγανακτῶν: «*Ἀφε με νὰ ὄγω, γιατί, ἂν γένη ἀρχὴ καὶ πέσῃ ἕνα τουφέκι, δλους θὰ μᾶς σκοτώσουν*». Τελευταῖον, τῆς οἰκίας τοῦ Μαυρομιχάλου ἀπειλουμένης σφοδρότερον, ὁ Κολοκοτρώνης ἐξῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ ὀλίγων στρατιωτῶν, κράζας εὐθὺς μεγάλῃ τῇ φωνῇ: «*Ἑλληες!! τί θέλετε; ἐλάτε μαζί μου*»· κυκλωθεὶς δὲ προεχώρει ἐπιτηδείως, ὥπως ἀπομακρύνῃ τὸ πλῆθος ἐκ τῆς τοῦ Μαυρομιχάλου. Βοώντων δὲ ἄλ-

λων μὲν «τὸν Ὑψηλάντην θέλομεν ! !» ἄλλων δὲ «τοὺς τουρκο-
 »τρας προσετοὺς γὰ σκοτώσωμεν ! !» καὶ ἄλλων ἄλλα, ὧν δὲ ὑπο-
 λαμβανόντων, ἢ ἐλπίζόντων ἐσόμενον, σύμφωνον καὶ αὐτὸν κατὰ
 τῶν προκρίτων, ὁ Κολοκοτρώνης κατώρθωσεν, ὅπως σύρῃ κατόπιν
 αὐτοῦ ἅπαντας, ὡς ἡ ὄρνις τοὺς νεοσσοὺς ἐκυτῆς, καὶ ἀναβάς ἐπὶ
 τινος ὑψηλῆς πέτρας, ὡς ἐπὶ βήματος, ἀνέκραξε: «Ἕλληνες ! ! εἰ-
 »μαι κ' ἐγὼ σύντροφοί σας· ἀλλὰ πρῶτα γὰ μ' ἀκούστε, ποῦ θὰ
 »σᾶς μιλήσω». Ἄμα δ' ἐκόπασαν αἱ μεγάλαι κραυγαὶ καὶ ἡ πρῶ-
 τη ὁρμή, ἤρξατο τοῦ λόγου.

«Τὸν Ὑψηλάντην ζητοῦτε, Ἕλληνες; τὸν Ὑψηλάντην θέλετε; Κ' ἐγὼ
 »τὸν ζητῶ καὶ τὸν θέλω· ἐγὼ θὰ κάμω γὰ γυρίση πίσω. Ἀλλὰ, γὰ σᾶς
 »ρωτήσω, γιατί θέλουμε τὸν χαϊμόν μας μοναχοί μας κι' ἀπατοί μας;
 »γιατί θέλουμε γὰ χάσουμε τὴν πατρίδα μας, σκοτώνοντας ἕνα τὸν ἄλ-
 »λον; Ἐμεῖς ἐσηκώσαμε τ' ἄρματα γιὰ τοὺς Τούρκους, καὶ ἀκουστήκα-
 »με σ' τὴν Εὐρώπῃ, ὅτι σηκωθήκαμε οἱ Ἕλληνες γιὰ τοὺς τυράννους, καὶ
 »τώρα στέκεται ὅλος ὁ κόσμος γὰ διῆ, τί πρᾶμα εἶναι τοῦτο. Ἐ ἀδέλ-
 »φια! οἱ Τούρκοι εἶναι ὅλοι ἀπειράγχι ἀκόμῃ σ' τὰ κάστρα, καὶ ἐμεῖς σ'
 »τὰ βουνὰ τὸ φέρνουμε γύρω. Ἄν σκοτώσουμε τοὺς προσετοὺς, τί θὰ μᾶς
 »ποῦν τότε; Θ' ἀκουσθῇ σ' ὅλον τὸν κόσμο, καὶ θὰ μᾶς ποῦν τὰ βασίλεια,
 »ὅτι τοῦτοι δὲν σηκώθηκαν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τους,
 »ἀλλὰ γιὰ γὰ σκοτωθοῦνε συνατοί τους. Ἀλλὰ ξέρετε, τί θὰ μᾶς
 »ποῦν ἀκόμῃ; Θὰ μᾶς ποῦνε Καρμπουνάρους, βέμπελους κι' ἀκα-
 »τάστατους, καὶ κανέναν δὲν θὰ μᾶς βοηθήσῃ. Ἔτσι οἱ βασιλεῖς
 »μποροῦν γὰ βοηθήσουν τὴν Τουρκίαν, καὶ γὰ μᾶς βάλουν ζυγὸν χει-
 »ρότερον. Τὰ καταλαμβάνετε αὐτὰ τὰ πράματα;

«Ἕλληνες! ὅλοι εἵμασθε ἀδελφια, γιατί ὅλοι ἔχουμε μὴ πίστι καὶ
 »μὴ πατρίδα. Ἄν λοιπὸν σκοτώσουμε τοὺς ἄρχοντας, σκοτώνουμε τοὺς
 »ἀδελφούς μας, σκοτώνουμε τὸν ἑαυτὸν μας, καὶ μὴ πῆρε ὁ νοῦς μας
 »ἄερα καὶ χάνουμε τὴν πατρίδα μας. Καὶ ἐμένα ἕναν καιρὸ μὲ σκοτώ-
 »σανε, καταποῦ τὸ ξέρετε· ἀλλὰ τότε ἦταν Τουρκία, ἦταν τυραννία,
 »καὶ τώρα εἶναι ἄλλος καιρός· τώρα, ἂν θὰ κάμουμε τι, θὰ τὸ κάμουμε
 »ὅλοι ἀντάμα ἀγαπημένοι καὶ σύμφωνοι.

«Ἀλλὰ γιὰ τὸν Πρέντσιπα καὶ ποῖος δὲν τὸν θέλει; ποῖος ἀπὸ μᾶς,
 »καὶ ἄρχοντας καὶ καπετάνιους, δὲν ἔχει σ' τὸ σιλάχι του γράμματα
 »καὶ ὀρδινὰ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον; Ἀλλὰ ἀκολουθήσανε μερικά πρᾶ-
 »ματα· ὁ Πρέντσιπας τὰ πέν ἔτσι, οἱ προσετοὶ τὰ παν ἀλλοιῶς καὶ λο-
 »γοφέρανε· ἀλλὰ τί πρᾶμα δὲν διορθώνεται; Ἐγὼ σᾶς δίνω τὸν λόγο
 »μου, ὅτι γράφουμε καὶ ἔρχεται πίσω. Νὰ ἐκεῖνο ποῦ θέλετε! — Νὰ!

καὶ τὸ θ' ἐλοῦμε! (ἀνεβόησε τὸ πλῆθος).— Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται, καὶ ἡμεῖς παύνας εἰς τὴν δουλεία του.

Διὰ τῶν λόγων τούτων καὶ διὰ τῆς μεγάλης παρρησίας αὐτοῦ ἐπεισεν ὁ Κολοκοτρώνης, αὐτὴν ὑπερασπισθεὶς τὴν ἰδέαν τοῦ πλῆθους, ὑπερδιελύθη, καὶ ἕκαστος τῇ ἐπαύριον ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Συνεπῶς δὲ ἀνεχαιτίσθη ἀπὸ τῆς ὁδοῦ καὶ ἐπανέκαμψεν ἐν σώμα στρατιωτῶν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, διευθυνόμενον εἰς τὰ Βερβενα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κατὰ τῶν προκρίτων. Περιστὰ πλέον ὑπῆρχον τὰ τοιαῦτα, ὅταν τοῦ κινήματος ὁ διπλοῦς σκοπὸς, ἀφορῶν τὴν ἐκφόβισιν τῶν προκρίτων καὶ τὴν ἐνοχοποίησιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπετεύχθη. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐκπληρῶν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, ἔγραψεν εὐθὺς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐξορκίζων αὐτὸν ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος, ὅπως παραιτηθῇ τῆς εἰς Καλάμας μεταβάσεως, καὶ ὑπισχνόμενος τὸν συμβιβασμὸν τῶν προβεβλημένων. Συγχρόνως οἱ πρόκριτοι ἀνηγέχθησαν διὰ πολλῆς περιπαθείας καὶ ταπεινώσεως, λυπούμενοι μὲν διὰ τὴν συμβῆσαν ἀπροσδόκητον ἀναχώρησιν τούτου, ἐπικαλούμενοι δὲ, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὴν Βυτίαν, καὶ «ἐκεῖ συνελθόντες ἅπαντες» συμβιβάσῃ τὰ πάντα» (α). Παρακληθεὶς δὲ παρὰ τε τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τῶν προκρίτων, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἀνεδέχθη καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπως κατορθώσῃ καὶ προσωπικῶς τὴν παραδοχὴν τῆς αἰτήσεως αὐτῶν. Ὁ Ὑψηλάντης διὰ πολλῆς ἤκουσεν ἀγανακτήσεως καὶ πικρῶς ἀπεδοκίμασε τὴν ἐν Βερβενοῖς στάσιν. Τῆς πατρίδος κυρίως καὶ οὐχὶ τῆς ἐξουσίας ἀνὴρ, οὐδέποτε οὗτος δακρύευσεν τὴν πρώτην ὑπὲρ τῆς δευτέρας· καί, ἂν ἀφ' ἐνὸς ἐθεώρει ἀναγκαῖον τὸν περιορισμὸν τῶν ἀξιώσεων τῶν προκρίτων, ἡ ἔκρινε τὴν συγγέντησιν τῆς ἐξουσίας χρησιμωτέραν διὰ τὰς περιστάσεις, οὐδόλως ἐπεθύμει ἀφ' ἐτέρου τὴν ὕψωσιν τῆς ἀγρίας κεφαλῆς τῆς στρατοκρατίας, καὶ τὸν κοινὸν πόλεμον μεταβαλλόμενον εἰς μερικὰς ἀντεδικήσεις μέχρις ἐσχάτης ἀποσυνθέσεως. Καὶ ὅμως ἀδύνατα δι' αὐτὸν ἦσαν πλέον ἢ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν ἐκηρύχθη ἐν τοῖς Βερβενοῖς, ἢ ἡ συμφιλίωσις μετ' ἐκείνων, καθ' ὧν ἐξηγήθη καὶ ὅπωςδῆποτε ἐνοχοποιήθη.

Ὅπως δ' ἂν ἔχῃ, τοῦ Ὑψηλάντου ἡ ἀναχώρησις καὶ ἡ ταραχὴ τῶν Βερβεῶν ἐβυσιάζον ἥθικῶς τοὺς προκρίτους καὶ ἔσω καὶ ἔξω τῆς Πελοποννήσου. Οἱ κύριοι λόγοι τῶν γενομένων ἐμελλον λαμβάνειν βεβαίως τοὺς πολλοὺς· καί τις ἰδέα ψυχρὰ περὶ τῶν προκρίτων, ὡς

ἀνθρώπων τυραννικῶν φρονημάτων καὶ τάσεων, ἔμελλεν ὑποτρέφειν παρὰ τῶν ἐχόντων συμφέρον ἐπὶ τῇ πολιτικῇ ἐξαφανίσει τούτων. Αὐτὰ λοιπὸν προλαμβάνοντες τὰ ἀποτελέσματα οἱ πρόκριτοι, καὶ οὐσιωδῶς ἐπιθυμοῦντες τὴν περὶ αὐτῶν ἀγαθὴν ἰδέαν καὶ συνδρομὴν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῶν στρατοπέδων, διηύθυναν, ἅμα παυσάσης τῆς στάσεως, ἐγκύκλιον ἀπανταχοῦ, περιγράφοντες μὲν τὰ γενόμενα τῆς 27 ἰουνίου, δικαιολογούμενοι δὲ ἐπὶ τῇ διαγωγῇ αὐτῶν καὶ προκαλοῦντες τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὃν προέτειναν. Ἰδίως δὲ γράφοντες καὶ πάλιν πρὸς τοὺς ἐφόρους τῆς Ὑδρας τὰ κατὰ τὴν στάσιν, «*παρεκάλουν τὰ τοῖς γράψουσιν, ὅποια τῷ Ὑψηλάντῃ ἔδωκαν ὑπεροχὴν καὶ πληρεξουσιότητα ἐπάνω εἰς τὰ ἄρματα καὶ τὴν τοπικὴν τῶν διοικήσιν*» (α). Ἄλλ' ἐναντίον ὧσων εἶχον προσδοκῶν, πολλὰ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τινὰ τῶν στρατοπέδων ἐξεφράσθησαν ὑπὲρ τοῦ Ὑψηλάντου. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολιορκιῶν Μεθώνης καὶ Πύλου ἀπὸ τῆς 8 ἰουλίου, καὶ οἱ τῆς Κορώνης ἀπὸ τῆς 4, ἀπαντῶντες πρὸς αὐτοὺς προσέθετον: «*. . . Σὰς παραδίδομεν εἰς τὴν ἰερότητα τῆς πατρίδος, νὰ ἀφήσητε τὰ κατὰ μέρος πάθη καὶ νὰ ὑποχρεώσετε τὸν Ὑψηλάντην, εἰς τὸν ὅποιον εὐχόμεθα νίκας καὶ κράτος, διὰ νὰ μένη εἰς τὴν πατρίδα μας εὐχαριστημένος*» ἐπειδὴ ὁ ἐρχομὸς του ἐνθουσίασε περισσότερον ὅλους, καὶ ἡ παρουσία του εἶναι ὠφέλιμος. Ἐνθυμηθῆτε τὸν βαρὺν ζυγόν, τοὺς πόνους, τὰς θλίψεις, καὶ μὴ θελήσετε νὰ θυσιάσητε ἀδίκως ἓνα μέγα συμφέρον. . .» Ὡσαύτως οἱ κάτοικοι τῆς Θεισῆς ἔγραψαν ἀπὸ 29 ἰουνίου πρὸς τοὺς Στεμνιτσιώτας. «*. . . Ἀπεφασίσαμεν κοινῇ γνώμῃ νὰ προστρέξωμεν κατὰ τὸ Λεωντάρι εἰς τὸν Ἀφέντην, νὰ μάθωμεν τὰς αἰτίας καὶ νὰ τὸν δυσωπήσωμεν ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γέροντες, ἱερεῖς καὶ λαϊκοί. Διὰ τοῦτο σὰς προσμένομεν εἰς τὸν δρόμον, καὶ νὰ ἐνωθῶμεν ὅλοι μαζῇ, ἐν ᾧ συντρέχουν καὶ τὰ πλησιόχωρα χωρία. . . Ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντης δὲν δουλεύει τὸ ἔθνος, διὰ νὰ πληρωθῇ, οὔτε μὲ κανένα ἄλλον σκοπὸν*» οἱ τύραννοι ὁμῶς τῆς πατρίδος μας. . . ἔχουν γνώμην νὰ μᾶς κάμουν ὅλους μας σκλάβους. Ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους νὰ τὸν ψυχράνουν, καὶ ἰδοὺ φεύγει. Ἐπρόβλεψαν εἰς τὸν λαόν, διὰ νὰ τὸν δυσωπήσουν, ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ τοὺς κάμῃ σκλάβους. Ἡμεῖς πρέπει νὰ κινηθῶμεν, ἂν ὅχι δι' ἄλλο, καὶ νὰ μάθωμεν καὶ νὰ δεῖξωμεν, ὅτι ἐξυπνήσαμεν πλέον καὶ δὲν κοιμώμεθα ὡς ἡλίθιοι. . .». Πρὸ πάντων δὲ

οἱ πολιορκηταὶ τῆς Τριπόλεως ἐπρεσβεύσαντο πρὸς τὸν Ὑψηλάντην δι' ἐγγράφου τῆς 1 ἰουλίου, εἰκοσιδύο ὀπλαρχηγῶν ὑπογεγραμμένων, καὶ ἀνεγνώριζον αὐτὸν ἀρχιστράτηγον· διαμαρτυρούμενοι δὲ ἐπεκαλοῦντο, ὅπως ἐπιστρέψῃ καὶ ὀδηγήσῃ τὴν πολιορκίαν. «... Ἡ «Πελοπόννησος, ἔγραφον, δέχεται τὴν φωνὴν σας ὡς φωνὴν Κυρίου «παντοκράτορος· σὰς κηρύττει σωτήρα· σὰς ὑπογράφει κύριον καὶ «ἀρχιστράτηγον διὰ τὴν ὠφέλειάν της. Τὸ στρατόπεδον σὰς ἐπρόσ- «μενε χθὲς μὲ μεγάλην προθυμίαν, διὰ νὰ σας προσκυνήσῃ αὐτο- «προσώπως· καί, ἐπειδὴ ἀπέτυχεν, ἐλυπήθη πολὺ. Ἐπίτηδες λοιπὸν «ἀποστέλλομεν πρὸς τὸ Ὑψὸς σας τὸν γενναῖον, φιλογενῆ καὶ φιλό- «πατριν καπετὰν Ἀναγνώστην (τὸν Ἀναγνωσταρὰν), διὰ νὰ σας ἐ- «μιλήσῃ· καί, ἀφ' οὗ δώσετε ὠτα ἀκοῆς εἰς αὐτὸν, σὰς παρακαλοῦ- «μεν νὰ ἐπιστρέψῃτε εἰς κοινὴν παρηγορίαν καὶ εἰς ἐνθουσιασμόν τοῦ «στρατοῦ, διὰ νὰ λάβωμεν τὰς ἀναγκαῖας διαταγὰς σας. Μετέπει- «τα, ὅπου ἤθελε κριθῇ εὐλογον, κάμετε τὴν κατοικίαν σας. Διπλάσι- «ζοντες τὴν φωνὴν μας, σὰς παρακαλοῦμεν καὶ αὖθις, διὰ νὰ τύχω- «μεν τῆς αἰτήσεώς μας, καὶ θέλει λάβωμεν ἄκρον ἐνθουσιασμόν κατὰ «τῶν τυράννων καὶ ἐχθρῶν τῆς πεφιλημένης πατρίδος. Ἐὰν ὅμως «δὲν ἔλθετε κατὰ τὴν ταπεινὴν παράκλησίν μας, ἡμεῖς ὅλοι δια- «σκορπιζόμεθα, καὶ οἱ αἵτιοι τῆς κοινῆς φθορᾶς ἂς δώσωσι λόγον εἰς «μίαν ἡμέραν».

Ἐκ τῶν Βερβεῶνων μεταβάντες εἰς τὴν Ζαράκοβαν οἱ πρόκριτοι, ἐπανελάβον τῇ 29 ἰουνίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην γράφοντες· «... «Παρακαλοῦμεν, κατὰ τὴν χθεσινήν θερμὴν αἰτησίαν μας, νὰ τα- «χύνη τὴν ἐπιστροφὴν της ὡς ἀναγκαιοτάτην διὰ τὴν σκέψιν καὶ «ἐξακολουθήσῃ τῶν ἀναγκαῶν εἰς τὸν πρὸς δι' ὄρον...» Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ συνυπεγράφησαν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κολοκοτρώνης, Τρουπάκης, Ἰατράκος, Παπατσώνης, Ταβιχόπουλος καὶ Κεφάλας. Τῶν πραγμάτων δεινουμένων ὁλονέν, προσελήθησαν οὗτοι παρὰ τῶν προκριτῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπόλεως, λόγῳ μὲν συσκέ- «ψεως περὶ τῶν πρακτέων, κυρίως δὲ ἀσφαλείας ἕνεκεν. Τὸ ἐγγράφον αὐτὸ ἐκόμισαν τῷ Ὑψηλάντῃ, πρεσβεῖα ὄντες, ὁ Πονηρόπουλος καὶ Ἀθανάσιος Κ. Κυριακοῦ, πεφορτισμένοι, ὅπως διὰ παντὸς τρόπου πείσωσι τοῦτον. Συγχρόνως δὲ ἐπιστέλλων καὶ ὁ Νοταρᾶς, ὠμολό- γει· «... Συναγωγίζομένης τῆς ὑψηλῆς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάν- «των...

«*τῶν, πιστεύουσιν ὅλοι ἀδιστάκτως τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐκπεπτω-
κότος Ἑλληνικοῦ γένους*».

Τ ρ ι κ ό ρ υ φ α.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρακλήσεις, γενικαί τε καὶ μερικαί, οἷας ὑπη-
γόρευσεν ἡ ἀνάγκη τῶν προκρίτων καὶ ὁ ζῆλος τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ
τοῦ λαοῦ, μετέβαλον τὴν προτέραν ἀπόφασιν τοῦ Ὑψηλάντου, συμ-
βουλευθέντος τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος ἀνάγκην. Ἐὰν ἔτρεφεν οὗτος
συμπαθείας ἰδιαίτερας πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, ἐκινεῖτο πρὸς τοῦτο,
διότι ἐθεώρει αὐτοὺς ὀλιγώτερον πονηροὺς καὶ πλείοτερον ὠφελίμους.
Διὰ τοῦτο, εἰ καὶ ἐγνώρισεν, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἀνῆκε μόνῳ τῷ
Κολοκοτρώνῃ, ἡγάπα ἐνδομύχως αὐτὸν μᾶλλον, ἢ τὸν πρόκριτον Δε-
ληγιάννην, ἐκ παραδείγματος.

Ἀπελθὼν τῇ 2 ἰουλίου εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ὑπεδέ-
χθη παρὰ τοῦ στρατοῦ διὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ παρατάξεως. Οἱ πο-
λιορκούμενοι Τοῦρκοι ἐκπληκτοὶ εἶδον τὴν σκηνὴν ταύτην, καὶ ἰδίως
οἱ νοημονέστεροι αὐτῶν ἐπληρώθησαν λύπης, μαθόντες τὴν ἐκ τῆς
Ῥωσσίας κατὰβασιν ἐνὸς τῶν Ὑψηλάντων. Ἵνα μὴ ἀποθαρρύνῃ δὲ
ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ἐσοφίσθησαν διαδόσαντες, ὅτι πονηρευόμενοι οἱ
Πελοποννήσιοι κηρύττουσιν ὡς ἡγεμονίδην Ὑψηλάντην τὸν ἐκ τῆς
Στεμνίτης Κωνσταντῖνον Ὑψηλάντην (α). Καὶ διὰ τοῦτο, δσάκις οἱ
στρατιῶται Ἕλληνες ἐφώνουν αὐτοῖς: «*Ἦρθε, βρὲ Τοῦρκοι, ὁ ἀ-
φέντης μας ὁ Ὑψηλάντης!!*» ἐκεῖνοι ἀπεκρίνοντο: «*Ποῶν Ὑψ-
ηλάντην μᾶς λέτε, βρὲ Ῥωμιοί; ... τὸν Στεμνισιώτη;*» Καὶ πά-
λιν, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν αὐτούς: «*Προσκυνάτε, βρὲ Τοῦρκοι,
»ς τὸν Ὑψηλάντη!*» ἐκεῖνοι ἠπῆντων: «*Σ' τὸν βρωμοστεμνισιώ-
τη γὰρ προσκυνήσουμε, βρὲ βαγιάδες;*»

Ἀπὸ τοῦ ἰουνίου συνεκεντρώτο ἐν τοῖς Τρικορύφοις ἅπανα ἡ στρα-
τιωτικὴ ἐπισημότης τῆς Πελοποννήσου. Αὐτῆς ὑπερεῖχον ὁ Μαυρομι-
χάλης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης· ὁ δ' Ὑψηλάντης ἔφερεν ἤδη, καὶ μεθ' ὅ-
λα τὰ ἐν Βερβένοις προηγούμενα, τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν. Ταύτην
οἱ μὲν πρόκριτοι παρεδέχοντο ἐν σιωπῇ, ἣν ἐπέβαλλον τὸ βάρος τοῦ
πολέμου καὶ ὁ ὕγκος τοῦ ὀνόματος Ὑψηλάντου· ὁ δὲ Μαυρομιχάλης
καὶ Κολοκοτρώνης, τροποποίησαντες τὰς πρὸ ὀλίγου ἰδέας ἑαυτῶν,
ἀνεγνώριζαν, ὡς ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ (β), καὶ ἐπισήμως, οὐχὶ τόσω

διότι ἐβοηθοῦντο, ὁ μὲν πρῶτος χρηματικῶς διὰ τὴν μισθοδοσίαν τῶν Λακωνῶν, ὁ δὲ δεύτερος πολιτικῶς, διότι ὁ Ὑψηλάντης ἦτο τὸ ἀντιζύγιον τῶν προκρίτων, ὥστε διότι ἀμφοτέρωι ἐξετίμησαν τὴν ἀνάγκην ἐνὸς μεγάλου καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ τοὺς βαρβάρους ὀνόματος (α). Τὸ ζήτημα τῆς Τριπόλεως ἐκυρίευσεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο· ἐπομένως σημασία τις ἀπητέτο, ὅπως ἀντισταθμίσῃ τὴν ἀγερωχίαν τῶν Τούρκων· καὶ σημασία τοιαύτη οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἄλλος παρὰ τὸν Ὑψηλάντην, ὅτε οἱ Τούρκοι θεώρουν μὲν δι' ἐσχάτης περιφρονήσεως τοὺς προκρίτους, ἐφοβοῦντο δ' ἐν μέρει τὸν Μαυρομιχάλην, καὶ ὑπέφερον μόνον τὸν Κολοκοτρώνην.

Ἄμα ἐσκήνωσεν ἐν τοῖς Τρικορύφοις ὁ Ὑψηλάντης, ἐκάλεσεν εἰς συμβιβασμὸν τοὺς ἐν Τριπόλει Τούρκους διὰ τοῦ ἀκολούθου ἐγγράφου.

«Πρόκριτοι Ὀθωμανοὶ τῆς Τριπολιτισᾶς
καὶ λοιπὸς ὀθωμανικὸς λαός.

«Ὁ σεβαστὸς μου αὐτάδελφος Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης προχωρεῖ νικητικῶς μὲ πολυάριθμα στρατεύματα ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Βλαχονομολδαυίας. Ἐγὼ θεῖα βοήθεια ἔφθασα ἐδῶ, διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἰδιὸν πληρεξούσιος ἀρχηγός.

«Ὅλον τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἔχει τὸν πόλεμον κηρυγμένον ἐναντίον τῆς τυραννικῆς διοικήσεως τῶν Τούρκων. Σύμμαχον πρῶτον ἔχει τὸν δίκαιον Θεὸν, καὶ δεύτερον τὴν ἀνδρείαν τοῦ καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν τυραννίαν.

«Ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ τέλος. Μὴ συγχύζεσθε λοιπὸν, ἀν ἐπιθυμῶμεν νὰ λάβωμεν ὀπίσω τὸ βασιλεῖόν μας μὲ τὴν δύναμιν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τῶν ὅπλων μας. «Ὁ Θεὸς σᾶς ἔδωκε τὴν βασιλείαν· ὁ Θεὸς τῶρα σᾶς τὴν σηκώνει, διότι τὴν κακομετεχειρίσθητε. Τὰ ἱερὰ βιβλία τὰ ἐπροφήτευσαν, καὶ ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ θεῖαι προφητεῖαι. Ἐλέγετε ὥς τῶρα, ὅτι δὲν βλέπετε *Κεφάλι*· ἰδοὺ ἐγὼ, ὅπου ἦλθον μὲ ὄλην τὴν πληρεξουσιότητα, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

« Ἄν θέλετε λοιπὸν νὰ μὴ χυθῇ αἷμα χωρὶς ὠφέλειαν καμμίαν, σᾶς προσβάλλω νὰ παραδοθῆτε μὲ συνθήκας. Οἱ Ἕλληνες ὡς τώρα δὲν ἠθέλησαν νὰ φυλάξωσιν ἀκριβεῖς τοὺς πολεμικοὺς νόμους,

»ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς σας πρῶτος ἔκαμε τὴν ἀδικίαν τοῦ νὰ θανατώσῃ
 »τὸν Πατριάρχην μας, ἄνθρωπον ἄπταιστον καὶ ἀναμάρτητον, ὅλους
 »τοὺς ἀρχιερεῖς μας, ἱερεῖς καὶ ἀναριθμήτους ἄλλας ψυχάς. Πλὴν τώ-
 »ρα εἴμ' ἐγὼ ὁ πληρεξούσιος ἀρχιερὸς, καὶ ὡς τοιοῦτος σὰς ὑπόσχο-
 »μαι, ὅτι θέλουν λάβωσι τὸν τόπον των οἱ νόμοι τῆς φιλανθρωπίας.

»Ἄν λοιπὸν θελήσῃτε νὰ στοχασθῇτε φρόνιμα καὶ νὰ κρίνητε τὴν
 »κατάστασίν σας, μὲ στέλλετε ἓνα ἄνθρωπόν σας, διὰ νὰ μὲ εἰπῇ τὰ
 »προβλήματα σας καὶ νὰ συμβιβασθῶμεν· εἰδεμὴ, οἱ ἴδιοι θέλετε δώ-
 »σῃ ἀπολογίαν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν σφαγὴν τῶν τέκνων καὶ συγ-
 »γενῶν σας.

»Τρίκορφα τὴν 6 ἰουλίου 1821. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου».

Πρότερον, δσάκις οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν τοὺς Τούρκους: «*Προσκυ-
 νῶντες, βρὲ Τούρκοι, γιὰ νὰ μὴ χαθῇτε!*» ἐκεῖνοι ἀπεκρίνοντο συνή-
 θως καὶ ἀγερῶχος: «*Σ' τοὺς βασιλεύεις μας, βρὲ, νὰ προσκυνήσου-*
»με, ἢ 'ς τοὺς κλέφταις;» (τοιούτους ἐννοοῦντες ὡς πρῶτους μὲν
 τοὺς προκρίτους, ὡς δευτέρους δὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς) πάντοτε δὲ
 προσέθετον: «*Ποῶ εἶναι, βρὲ Ῥωμιοί, τὸ κεφάλι σας;*» (ἐννοοῦντες
 τὸν ἡγεμόνα τῆς ἐπαναστάσεως) ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ἐσιώ-
 πων πλέον, εἰ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἐρεθισμοῦ καὶ παιδιᾶς, συνεχῶς ἡ-
 νοχλοῦντο προσκαλούμενοι πρὸς ὑποταγὴν. Γνωστοῦ ὄντος τοῦ χαρα-
 κτήρος καὶ τῆς ὑπὲρ τὰ ἔσχατα ἐπιμονῆς τῶν Τούρκων ἐν ταῖς πο-
 λιορχίαις, οὐδὲν βεβαίως ὁ Ὑψηλάντης ἠλπίζε, γράφων πρὸς αὐτοὺς,
 ἀποτέλεσμα πραγματικόν, ὅτε καὶ τροφάς ἔτι εἶχον ὀλίγας, καὶ πρὸ
 πάντων τὴν ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ βοήθειαν τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ ἀνέ-
 μενον ἄφρευκτον· τὸ ἐπιδιωχθὲν ὅμως ἠθικὸν ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν ὁ-
 μολογουμένως, διότι οἱ Τούρκοι εἶδον τὰ πράγματα κάλλιον, ἢ πρίν·
 εἶδον τὸ *Κεφάλι* τῆς ἐπαναστάσεως, ἓνα κατ' αὐτοὺς, «*Βέγγη*» ἐκ
 τῆς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων· καὶ διὰ τοῦτο ἀπώλεσαν πολὺ ἐκ τοῦ
 θάρρους ἐκείνου, ὅπερ διέσωζον ὁπωσδήποτε καὶ μετὰ τὰς ἐν Βαλ-
 τετσίῳ καὶ Βερβενοδολιανοῖς ἀτυχίας. Οὐδεμίαν δὲ ἀπάντησιν ἢ ἄν-
 θρωπον ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἵνα μὴ ἀναγνωρίσωσιν οὕ-
 τω τὸν ἐπίσημον αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ἄλλ' ἔτι πλέον κατέπληξεν αὐ-
 τοὺς μετ' ὀλίγον ἡ λόγχη· ἣν δὲ αὕτη τὸ τακτικὸν σῶμα τῶν Καλα-

μῶν, ὅπερ, μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἀντίστασιν κατὰ τῆς ἀποβάσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου, περὶ ἧς θέλομεν εἰπεῖν, μετήνεγκεν ὁ Ὑψηλάντης πλησίον αὐτοῦ, ἵνα προφυλάττῃ, ὡς ὄρνις τοὺς νεοττοὺς αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ῥαδιουργίας. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τούτου ὑψηλοτέρως οἱ Τοῦρκοι συνέλαβον ἰδέας καὶ περὶ Ὑψηλάντου καὶ περὶ ἐπαναστάσεως (α).

Ὀλίγω ὕστερον τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐγγράφου ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδωτο τὴν ἀπόλυσιν περὶ τοῦ πολέμου ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁμοίου πνεύματος ἑτέραν πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς. Ἐν ταύτῃ ἀναφέρεται καὶ ἡ περὶ «ὀρθοδόξου ἀρχῆς» ἰδέα.

«Φιλογενέστατοι πρόκριτοι καὶ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς
ἐπαρχίας . . .

«Ἀπὸ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, ὅσας μᾶς διηγούνται αἱ ἱστορίαι τοῦ
»κόσμου, εἶναι μία, καὶ ἡ πλέον μεγάλη, ἡ παροῦσα τοῦ Γένους. Ὑ-
»ποκάτω εἰς τὸν βαρύτερον καὶ πολυχρόνιον ζυγὸν τῆς πλέον ἀπαν-
»θρώπου τυραννίας ὀργανίζετο ἡ ἀνθρώπις τῆς πατρίδος. Ἡ ὑπό-
»θεσις αὕτη ἐφυλάττετο μυστικῇ μέχρι τῆς παραμονῆς σχεδὸν τῆς
»κηρύξεως τοῦ πολέμου· καὶ ὁ τύραννος, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο ἀναπαύμε-
»νος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ἀναισθησίαν μας, ἐκτυπῆθη εὐθὺς ὁποῦ
»ἐξύπνησε, καὶ ἤθελε κτυπηθῇ κατακέφαλα, ἐὰν ᾗτον ἀπόφασις θεία.

«Ὁ πόλεμος ἤνοιξε τέλος πάντων, καὶ διεδόθη ὡς ἀστραπὴ ἀπὸ
»τὰ ἀρκτικά μέρη ἕως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἑλλην. Ἑλλά-
»δα. Τὸ Γένος δὲν εἶχε θησαυροὺς, μήτε ὀπλοθήκας, ἀλλ' οἴκοθεν ἀρ-
»ματώθη καὶ μὲ συνεισφορὰς φιλοτίμους πολεμεῖ τὸν τύραννον. Ἡ ἐ-
»πιχείρησις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἄνδρες καὶ μικροπρεπεῖς φίλαυτοι ἤ-
»θελαν κατηγορήσῃ ὡς ἀνόητον τόλμημα, εἶναι ἡ πλέον δικαία καὶ
»πλέον ἐνδοξός. Ἐὰν ἡ τυραννία κατὰ θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους
»ᾗται τὸ μεγαλύτερον ἀδίκημα, ὁ κατὰ τῆς τυραννίης ἄρα πόλεμος
»εἶναι ὁ πλέον δίκαιος καὶ ὁ μόνος ἱερὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς νόμους· ἀλλ'
»εἶναι προσέτι καὶ ὁ πλέον ἐνδοξός, διότι φανερόναι, ὅτι τὸ ἑλληνι-
»κὸν ἔθνος δὲν ἔχασε τὸν φιλελεύθερον χαρακτῆρά του μὲ ὅλην τὴν
»πολυχρόνιον τυραννίαν.

«Ἄν δὲν εἴχομεν πάθη ἀλόγου φιλαυτίας, εἴχομεν δύναμιν μεγά-
»λην. Ὅσα δοσίμακα ἐδίδοντο εἰς τοὺς τυράννους, ἅς δίδωνται τώ-
»ρα εἰς τὴν πατρίδα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Καὶ ἀπὸ αὐτῆν ἀκόμη

»τὴν κατάστασίν μας χρεωστοῦμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν πατρίδα
»ὀλίγον μερίδιον. Ταῦτα εἶναι χρέη μας ἱερὰ· ταῦτα εἶναι τὸ συμφέ-
»ρον μας, διότι μὲ αὐτὰ ἀπολαμβάνομεν τὴν ἐλευθερίαν μας, δόξαν
»καὶ πλούσια ἀξιώματα. Συλλογιζόμενοι ὡς πατριῶται καὶ συμπρο-
»θυμούμενοι μὲ ταῦτα τὰ μέσα, σωζόμεθα καὶ παρρησιαζόμεθα πάλιν
»ἔθνος ἐλεύθερον καὶ ἑνδοξον. Τοὺς ἀναισθήτους καὶ τοὺς φιλαυτίας
»θέλει ἐξελέγξῃ τὸ ἔθνος μίαν ἡμέραν εἰς ὄνειδος καὶ ἐξουθένημα ἁ-
»λης τῆς ἀνθρωπότητος·

«Πρόκριτοι καὶ κάτοικοι . . . ἐμβάντες εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶ-
»να, φιλοτιμηθῆτε ν' ἀποβῆτε στεφανηφόροι. Ἐχετε καὶ ἤδη παρα-
»δείγματα λαμπρὰ πολλῶν ὁμογενῶν σας. Ἀγωνίζεσθε λοιπὸν ὅλοι
»μὲ ὁμόνοιαν, συντρέχετε μὲ ἀφιλόνεικον συνδρομὴν, καὶ ἐνωμένοι
»μὲ τοὺς γενναίους Καπετανέους μὴ παύετε νὰ πολεμῆτε τὸν κοινὸν
»τύραννον μέχρι τελείας τοῦ καταστροφῆς. Ὁ γενικὸς ἀρχιστράτηγος
»τοῦ ἔθνους καὶ ἐγὼ θέλομεν ἀνταμείψῃ ὅλα τὰ ἔργα τῆς φιλογε-
»νείας, καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀρχῆς θέλομεν τὰ
»παραστῆσαι, διὰ νὰ γίνῃ εἰς ἕκαστον ἡ δικαία ἀνταπόδοσις.

«Τὴν 19 ἰουλίου ἐκ τῆς πολιορκίας Τριπολιτσᾶς 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ,

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου» (α).

Ἀπὸ τοῦ ἰουλίου καὶ αὐγούστου ὁ πολιορκῶν τὴν Τρίπολιν στρα-
τὸς ὑπερέβαινε τοὺς ἐπτακισχιλίους, καὶ καθ' ἑκάστην ἡῤῃξανεν, ἐφ'
ὅσον ἡλαττοῦντο αἱ ἡμέραι τῆς ἀντιστάσεως τῶν πολιορκουμένων. Ὁ
Υψηλάντης διὰ διαταγῆς τῆς ἡμέρας ἔδωκε τοῖς ὀπλαρχηγοῖς τὴν
ἄδειαν τῆς ἀπολύτου καὶ καταναγκαστικῆς στρατολογίας (β). Μετὰ
τὴν μάχην τοῦ Λάλα προσῆλθον (τῇ 25 ἰουνίου) καὶ ὁ Δημήτριος
Πλαπούτας μετὰ Γορτυνίων, καὶ ὁ Τσανέτος Χριστόπουλος μετὰ Ὀ-
λυμπίων. Διήρητο ὁ στρατὸς ἐπὶ τέσσαρα κυριώτερον σώματα ὑπὸ
τὸν Κολοκοτρώνην, Μαυρομιχάλην, Ἀναγνωσταρὰν καὶ Ἰατράκον,
καὶ ἐτέτακτο ἐπὶ τῶν δύο τρίτων τῆς περιφερείας τῆς Τριπόλεως.
Κατεῖχον δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας ὁ Κολοκοτρώνης, τὸ δὲ δεξιὸν
ὁ Ἰατράκος, τὸ δὲ κέντρον ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, τὰ δ' ὀπισθεν τοῦ κέν-
τρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ὁ Μαυρομιχάλης· ὁ δ' Υψηλάντης ἐσκή-
νωσεν ἄνωθεν τοῦ κέντρου. Μεταξὺ τοῦ ὅλου στρατοῦ ἀνεμίγνυντο
καὶ Ἰόνιοι ἱκανοί, καὶ Ὑδραῖοι τινες καὶ πλείστοι ἄλλοι διαφόρων
τόπων. Ἡ καταληπτοτέρα ἰδέα τοῦ ἀξιοθεάτου πανοράματος τῆς
μεγάλης αὐτῆς πολιορκίας ἀπόκειται τῇ γραφίδι ἱχνογράφου δοκίμου.

Κατὰ τὸν μεσοῦντα αὐγουστον ἦλθεν εἰς Τρικύρουφα πρῶτος Ἀγγλος φιλέλλην, ὁ Θωμᾶς Γόρδων, φέρων ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐξακκόσια λογχοφόρα πυροβόλα καὶ τρεῖς βομβοβόλους. Ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ μετεβίβασεν ἐκ τῆς Μασσαλίας καὶ φιλέλληνας καὶ Ἑλλήνας, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Παναγιώτης Γ. Ῥόδιος. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὸν συνδρομητὴν καὶ συναγωνιστὴν τοῦτον ἀναιμένη τῇ καρδίᾳ, ὡς θεωρῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἀκτινὰ τινα πολιτικῆς μεταβολῆς, καὶ μάλιστα ἐχ' ἑγγυόν τι ἀγαθὸν παρὰ τοῦ μεγάλου ἀγγλικοῦ ἔθνους ἐλπίδων ἐν τῷ μέλλοντι. Ὁρμήθησεν ἄρα ἠθικῶς τῷ λόγῳ ὁ Γόρδων, ἔχων προσέτι τὴν τόσῳ λυσιτελεῖ πρόθεσιν τοῦ σχηματισμοῦ σώματος τακτικοῦ, δι' ὃν ἔφερε καὶ τὰ λογχοφόρα ὅπλα· ἀλλὰ τὸ δύσκολον διὰ τὸν Ὑψηλάντην ἔργον τοῦτο ἀδύνατον ἦτο διὰ τὸν Γόρδωνα ἐν περιστάσει ἀνωμάλῃ. Ἐθεωρήθη τότε παρὰ τινων πολιτικῇ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Γόρδωνος. Καὶ εἶχεν ἄρα ἀνάγκην ἀποστολῆς τοιαύτης ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾗ ἐγείννιζε τῇ Ἑλλάδι διὰ τῶν Ἰονίων νήσων, πανταχοῦ δὲ παρόντα ἦσαν τὰ πολεμικὰ αὐτῆς πλοῖα; Καὶ ἐν τίνι ἐστέρουον λόγῳ τὸν Ἀγγλον Γόρδωνα τῆς προσωπικῆς ἐκείνης ἀρετῆς, ἀφ' ἧς ὀρμηθέντες τοσοῦτοι ἄλλοι Ἑσπῆριοι καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν συνεμείβεζαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνθουσιῶντες (α); Ἡ Ἑλλὰς ἐν τασούτῳ, ἀνοίγουσα τοὺς κόλπους αὐτῆς πρὸς ὅλους τούτους, ὡμολόγει, ὁπόσῳ ἐπεθύμει, ἵνα συμμορφωθῇ πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ Ἰθ' αἰῶνος, καὶ ἐνώσῃ τὸν πόλεμον αὐτῆς μετὰ τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ὡς πόλεμον ἀναγεννήσεως καὶ προόδου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μετεκομίσθησαν ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τρεῖς βομβοβόλοι μετὰ τοῦ ἀνγκυκίου ὕλικου, ἀλλ' ἠγνοεῖτο ἐντελῶς ἡ χρῆσις τούτων. Οὐδεὶς παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὑπῆρχεν εἰδήμων τοῦ τοιοῦτου ὅπλου· πειραθεῖς δὲ τινεῖς Ἰταλὸς, Τάσης δυνάματι, ἀπέτυχεν, ἐμυκτηρίσθη καὶ ἄφροντος ἐγένετο αἰσχυνόμενος, ὅτι ἔψευσε τὰς μεγάλας αὐτοῦ ὑποσχέσεις. Κατόπι τούτου ἐπαρουσιάσθη Γάλλος τις, ὁ Φεϋβώ, ἐλθὼν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Βουτιέ· ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὀλίγας μὲν ἔχων γνώσεις περὶ τοῦ ὅπλου αὐτοῦ, πείραξ δὲ οὐδεμίαν, ἀνωφελὴς ἐγένετο. Ἐὰν ἄλλως ὑπῆρχον βομβολισταὶ ἀξιοί, βεβαίως οὐδ' ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ Τρίπολις, ὡς πληρουμένη γυναικοπαίδων καὶ ὅλως ἐκτεθειμένη, ἀντειχεν ἀπέναντι εἰς βομβοβόλων. Τὴν ἰδίαν ὡς ἐγγιστα ὑπέστησαν ἀτυχίαν καὶ τὰ δύο δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ προμαχώνος τῶν βομβοβόλων ἐ-

γεγθέντα τηλεβολοστάσια. Κατ' αὐτῶν ὄρμησαν ἀποφασιστικοὶ οἱ Τοῦρκοι ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους· πλὴν ἐνίκηθησαν πολεμηθέντες ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, οὐδ' ἐπεχείρησαν πλέον δευτέραν ἐπίθεσιν.

Τὸ στρατόπεδον τῶν Τρικορύφων εἶχε καὶ τὸν ὑμνωδὸν αὐτοῦ. Τσοπανάκος τις ἐκ τῆς Θεισόας, ἀνὴρ δυσμορφότατος, κυφὸς καὶ οἶονεὶ νάνος, ἐπαρουσιάσθη νέος τῆς ἐποχῆς Τυρταῖος, ἐξάπτων τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν στρατιωτῶν διὰ τῶν δημωδῶν ποιήσεων, καὶ διακινῶν τὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ πατρίδος πιπτόντων. Ἦτο ἐν φαινόμενον περίεργον, «ἀπὸ τῆς ποιήσεως τὴν βιοτὴν ἔχων». Τὰς αὐτοσχεδίου ποιήσεις τούτου οἱ μὲν νοήμονες ἐπήνουν ὡς ἀναγκαίαις, οἱ δὲ στρατιῶται ἤκουον εὐχαρίστως ὡς εὐλήπτους. Βεβαίως μετὰξὺ τοῦ ἀματοῦς αὐτοῦ κυφοῦ καὶ τοῦ χωλοῦ, ἀλλὰ περιφήμου ποιητοῦ τῆς ἀρχαιότητος, Τυρταίου οὐδεμία ὑπῆρξε σύγκρισις, εἰμὴ καθ' ὅσον ὁ μὲν Τυρταῖος εἰργάσθη πεμφθεὶς παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐναντίον Ἑλλήνων, ὁ δὲ Τσοπανάκος ὠρμήθη ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐναντίον Τούρκων.

Οἱ ἀκροβολισμοὶ καὶ αἱ συμπλοκαὶ συνεχεῖς, μᾶλλον δὲ ἡμερήσιοι, καὶ ἐνίοτε δις τῆς ἡμέρας ἀφ' ἡλίου ἀνίσχοντος μέχρι δυσμέμου, ἐγίνοντο κατὰ τὴν ὅλην περιφέρειαν τῆς πολιορκίας. Οἱ Τοῦρκοι, ἐξερχόμενοι πρὸς συλλογὴν τινα τροφίμων, ἠναγκάζοντο, ὅπως ἐπασχολῶσι τοὺς Ἕλληνας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅσον ἐνεστι. Ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ συνεχέστερον τῶν Τούρκων, ἐπαισθητοὶ πολλάνικς συνέβαινον οἱ φόνοι, τὰ τραύματα καὶ αἱ ζωγρήσεις. Σημαντικώτερα δὲ τῶν συμπλοκῶν διακρίνεται ἡ ἐν ταῖς Λιθοβουνίσις τῆς 18 ἰουλίου, ὅτε ἐθανατώθη καὶ ὁ περίφημος Ἀλβανὸς Καλιὸ βεγῆς, ἀδελφὸς τοῦ ἐν τῷ Θυάμῳ ὄρει ἀποτυχόντος Ἰσμαὴλ πασσᾶ Πλιάσα. Κυνοῦρις, Λακεδαιμόνιοι καὶ Τριπολίται ἦσαν οἱ κατ' αὐτοῦ πολεμήσαντες τότε. Ὁ Ὑψηλάντης ἐβράβευε πάντοτε τοὺς μαχιμωτέρους τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦτο συνέτεινεν ἐν μέρει, ὅπως αὐξάνῃ τὴν προθυμίαν ὅλων πρὸς τὸν κίνδυνον· αὐτὴν δὲ ἐλέποντες τὴν ἐνθάρρυνσιν καὶ τὴν ἄμιλλαν οἱ πολιορκούμενοι ἔλεγον, ὅτι ἄλλοι παρὰ τοὺς χωρικοὺς τῆς Πελοποννήσου πολέμοισι τούτους.

Ἀστυνομία τῶν πολιορκητῶν κατὰ τῶν πολιορκουμένων ἦσαν αὐτοὶ οἱ συνεχῶς, ἵνα μὴ εἰπωμεν καθ' ἐκάστην, δραπτεύοντες ἐκ τῆς Τριπόλεως Ἕλληνες. Αἱ αὐτῶν ἐμάνθανον οἱ πρῶτοι τὰ ἐσωτερικὰ πολεμικὰ μέτρα καὶ τὰς μελετωμένας ἐξωτερικὰς κινήσεις τῶν δευ-

τέρων, καὶ οὕτω προελαμβάνοντο ὥστεπιπολὺ αὐταὶ διὰ τῶν ἀμέσως ἐκδιδομένων ἀρμολίων διαταγῶν, πρὸς ζημίαν τῶν Τούρκων ἀποβαίνουσαι (α).

Ἄλλ' ἅπασαι αἱ ἐργασίαι αὐταὶ καὶ αἱ ἐλπίδες διεκινδύνευον ἔξωθεν, ἐπαπειλουμένων πάντοτε τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ μάλιστα, ὅτε ὁ Ὅμερ Βρυώνης προχωρήσας εἰς τὴν Ἀττικὴν, διεσκόρπισε τῇ 20 ἰουλίου τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκτὸς δὲ ταύτης τῆς σαρακᾶς περιστάσεως ἐθεδαιοῦντο προσεχεῖς δύο ἄλλαι σοβαρώτεραι, ἡ ἐξόδος τοῦ σουλτανικοῦ στόλου καὶ ἡ κατάβασις τοῦ Βεγρὰν πασσᾶ μετὰ στρατοῦ ἰσχυροῦ. Βεβαίως καὶ Τούρκοι καὶ μὴ Τούρκοι ἐξέθετον πανταχόθεν παρὰ τῇ τουρκικῇ πύλῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδιέζετο ὁ σουλτάνος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐντεῦθεν, παρὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν πρὸ ὀλίγου ἐν τοῖς Βερβένοις βοήθειαν, ἀπεστάλη καὶ ἑτέρα, ἀλλὰ πολυαριθμοτέρα, πρὸς ἐνίσχυσιν κρείττονα τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικῆς, καὶ ταύτην ὠδήγηον ὁ Πάνος Θ. Κολοκοτρώνης, ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, Νικόλαος Πετμεζᾶς καὶ Γεώργιος Χελιώτης. Τοῖς πᾶσι δ' ὁ Ὑψηλάντης ὑπόσχεσιν ἐπίσημον ἔδωκεν, ὅτι οἱ ἐκστρατεύοντες ὑπὲρ τῶν στενῶν πρῶτοι θέλουσιν ἔχειν τὴν ἀνταγορίαν ἑαυτῶν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Τριπόλεως (β). Ἐνωθέντες οὗτοι ἐν τοῖς στενοῖς μετὰ τῶν Μαυρομιχαλῶν Κυριακούλη, Ἡλία καὶ Κωνσταντίνου, τοῦ Νικήτα, Σολιώτου, Κρέστα, Σαλαφατίνου καὶ Ἀνδρέου Παπαδιαμαντοπούλου, ἀπετέλουν δύνάμιν ἰσχυράν, συμπράττοντος κατὰ θάλασσαν τοῦ Κωνσταντίνου Μεθενίτου. Τοιοῦτοτρόπως δὲ, τῶν μὲν Πελοποννησίων ἀσφαλιζόντων τὰ στενὰ τῶν Ὀνείων ὁρέων, τῶν δὲ ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐτοίμων πάντοτε ὄντων διὰ τὰ τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Φοντάνας καὶ τῶν Βασιλικῶν, οἱ καταβαίνοντες σατράπαι ὑπέκειντο, ὥπως ὑποσπῶσι διπλὴν προσβολήν, τὴν μίαν ἐν τῇ Ὀπουντίᾳ Λοκρίδι, εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐν τῇ Μεγαρίδι, εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ μάχη τῆς Γράνας (γ).

Ἡ ἐπὶ τῆς 10 αὐγούστου μάχη τῆς Γράνας ἀπῆλλαξε τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Τρίπολιν πολλῶν ἐνδεχομένων περιπετειῶν. Ἡ ἐν τῷ Μύτικῳ κατασκευὴ τῆς τάφρου (γράνας), μέσου ἀσυνήθους μέχρι

τοῦδα παρὰ ταῖς Ἑλλήσιν, ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Λιθοδουნიῶν καὶ τὸν μετέπειτα θάνατον τοῦ ἀρχιηγλοβολιστοῦ τῶν Τούρκων Χατση Κουλελὲ, οἱ περὶ τὸ χωρίον Στενὸν στρατοπεδεύοντες Κυνουριεῖς ἐνθαβρύνθεντες προεχώρησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐγούστου, ὅπως ἐνεδρεύσωσιν ἐν τῇ Ἀγίῳ Σώστῃ τοὺς Τούρκους. Ἐξερχομένων ἐκείνων καὶ θεριζόντων τοὺς ἐτι ἀθερίστους μένοντας δημητριακοὺς καρποὺς, οἱ Κυνουριεῖς ἠθέλησαν, ἵνα παραδώσωσιν οὕτω τῇ πυρὶ ὅλους τοὺς πλησίον τῆς Τριπόλεως ἐσπαρμένους ἀγρούς. Ἀπεῖχε δ' αὐτῆς ὁ Ἅγιος Σώστης ἐν τρίτον τῆς ὥρας, πλησίοντα κείμενος τῆς Τεγέας. Οἱ Τούρκοι συνείθιζον πάντοτε διαιρούμενοι κατὰ τὰς ἐξόδους αὐτῶν πρὸς τροφολογίαν, τῶν μὲν ἐνόπλων προτακτομένων καὶ ἐπασχολούντων τοὺς Ἕλληνας, τῶν δὲ ἀόπλων, γυναικῶν καὶ γεράντων θεριζόντων καὶ μεταφερόντων τοὺς καρποὺς ἐπὶ τῶν ὤμων ὡσεπιτοπλεῖστον. Προλαβόντες ὁμῶς αὐτοὶ ἐνέδρευσαν τότε ὑπὸ τὸν Καρχμέρον καὶ Ῥουβῆν Βαρδουναίους ἐν τῇ αὐτῇ θέσει τοῦ Ἀγίου Σώστου, καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀνυπόπτους πλησιάσαντας προσέβαλον αἴφνης, φονεύσαντες δεκατέσσαρας καὶ πλείονας τραυματίσαντες. Τὸ γεγονός τοῦτο πολλῆς ἐνέπλησεν ἀθυμίας τοὺς Κυνουριεῖς.

Προσκληθεὶς τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἔσπευσεν ἐκ τῶν Τρικορύφων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Διερχόμενος δὲ τὸν Μύτικα, παρετήρησε τὴν ἀνάγκην μιᾶς τάφρου, ὅπως μὴ διέρχωνται ἐκεῖθεν οἱ Τούρκοι πρὸς τροφολογίαν, καὶ πάραυτα ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ διακόσιοι χωρικοὶ τῶν πέριξ τῆς Μαντινείας χωρίων ἤρξαντο τῆς ὀρύξεως ταύτης. Ἔστι δ' ὁ Μύτικας ἄκρα τις τοῦ ὄρους Μαινάλου, προβαίνουσα εἰς τὸ πεδίον Καπνίστραν καὶ ἀπέχουσα τῆς Τριπόλεως ὡσεὶ μίαν ὥραν· μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῶν καταντικρὺ κειμένων ἀμπελώνων σχηματίζεται ὁδὸς φέρουσα εἰς τὸ Κάψα καὶ Λεβίδιον, ἥ στενὸν τι πεδινὸν ὑπερβαίνει τὴν ἀπόστασιν βολῆς πυροβόλου. Ἐπὶ τοῦ ὄρους πρὸς τὸ χωρίον Λουκᾶ ὠχυροῦτο ἀνατολικῶς ὁ ὀπλαρχηγὸς Ἰωάννης Δαγρὸς πρὸς φύλαξιν τῶν Νεστώνων (Τσιπιαῶν) καὶ λοιπῶν ἐκεῖ χωρίων, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνέθεσεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἐπιστάσιν τῆς ὀρύξεως τῆς τάφρου· ἐμακρύνετο δὲ ἀπὸ τοῦ ὄρους αὐτοῦ τὸ στενὸν τοῦ Μύτικα ἐκτὸς βολῆς πυροβόλου. Δι' αὐτὴν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν αἰτίαν, καὶ διότι διεδίδετο κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καίτοι ψευδῶς, ἡ ἐκ τῆς Τριπόλεως δραπέτευσις τοῦ Κιαμῆλ

βεγῇ διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης, ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν τάφρον καὶ ὅ-
λον τοῦ στενοῦ τὸ πλάτος. Τὸ πρόσωπον τοῦ Κιαμὴλ βεγῇ ἐνέπνεε
φόβους, δι' ἣν εἶχεν ἐπιρροὴν καὶ πλοῦτον· ἡ δὲ σύλληψις ἡ ὁ θάνα-
τος αὐτοῦ παρεδέχετο ἐν γένει ὡς μία ἀνάγκη. Ἡ τάφρος ἐκόπη ὀρ-
γιαία σχεδὸν τὸ πλάτος, ἀλλ' οὔτε ἐντελής κατὰ τὸ βάθος, οὔτε
ἀσφαλῆς κατὰ τὰ νῶτα. Τὰ χῶματα ἐρρίφθησαν μονομερῶς κατὰ τὸ
μέρος τῆς Τριπόλεως, διότι κυρίως ἀπέβλεπεν αὕτη τὰς ἐκ ταύτης
ἐξόδους. Ἐκείθεν δ' ὁ Κολοκοτρώνης ἀπελθὼν διὰ τῶν ριζοβουνίων
εἰς τὸ Στενὸν, ἐνεθάρρυνε τοὺς Κυνουριεῖς καὶ ἐνίσχυσε διὰ τῆς συγ-
κεντρώσεως καὶ ἄλλων στρατιωτῶν.

Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 αὐγούστου οἱ Τούρκοι ἐξῆλθον ὑ-
πὸ τὸ σεληνόφως ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους πεζοὺς καὶ ἵππεις, ἀρχη-
γούντος τοῦ Κεχαγιά βεγῇ, καὶ διηυθύνθησαν εἰς τὰ χωρία Λουκᾶ
καὶ Νέστανα πρὸς τροφολογίαν. Γνωρίζοντες δὲ, ὅτι κατὰ τὴν θέ-
σιν ἐκείνην ἐστρατοπέδευεν ὁ Δαγρὲς, διηρέθησαν εἰς δύο μέρη· καὶ
οἱ μὲν πεζοὶ ἀνέβησαν τὸ ὄρος πλαγίως, ἵνα καταλάβωσι τὰ νῶτα
αὐτοῦ, οἱ δὲ ἵππεις παρεφύλαττον ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν. Ἐκείθεν εἶδον
οἱ τελευταῖοι τὴν ἄκραν τῆς τάφρου, ἀλλ' οὔτε διέκριναν τὸ ὄλον
ταύτης, οὔτε ὑπέθεσαν ποσῶς πολεμικὸν τὸ ἔργον, ὡς μὴ ἔχοντες
προηγούμενον τοιοῦτο· μάλιστα δὲ ἐκλαβόντες τὸ φαινόμενον ὡς ὄ-
ριον ἰδιωτικοῦ ἀγροῦ, ἔλεγον ἐμπαίζοντες: «*Ἀκόμα δὲν ἔκαμαν οἱ*
παλιοραγιάδες ζάπτι τὸν τόπο, καὶ ἀπὸ τώρα τὸν μοιράζονται».

Συνεπεία τοῦ ἀνωτέρω σχεδίου ἐπιπεσόντες αἰφνης κατὰ τοῦ Δα-
γρὲ περὶ τὸ λυκαυγὲς, ἐπέτυχον ἐκδιώξαντες ἐκείθεν τοὺς Ἕλληνας,
περὶ τοὺς διακοσίους ὄντας, καὶ δεκατρεῖς ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν ἀ-
δελφὸν τοῦ Δαγρὲ Ἀθανάσιον, ἐφόνευσαν· ὁ δὲ Δαγρὲς μόλις διεσώ-
θη ἀσφαλισθεὶς μετ' ὀλίγων ἐντὸς σπηλαίου, πλησίον τοῦ Λουκᾶ κει-
μένου. Νικηταὶ τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι προεχώρησαν εἰς τὰ χω-
ρία Λουκᾶ καὶ Νέστανα, καὶ πλήρεις καρπῶν εὐρόντες τοὺς ἄλλους
ἐφόρτωσαν περὶ τὰ τετρακόσια ζῶα. Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν χωρίων τού-
των ἐφόνευσαν ἕνα ἱσρέα καὶ τινὰς ἄλλους ἀδυνάτους.

Ἄμα ἀκουσθέντος τοῦ κρότου τῆς προσβολῆς κατὰ τοῦ Δαγρὲ,
ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τῶν Τριχορύφων ἐνόησεν ἐξελθόντας μὲν ἰσχυροὺς
τοὺς Τούρκους, νικηθέντα δὲ αὐτὸν, καὶ διὰ πολλῆς ἐνέργησε δραστη-
ριότητος τὴν ἄμμεσον κατάληψιν τῆς τάφρου διὰ τῶν Τριπολιτῶν πρῶ-
τον, ὡς πλησιεστέρας στρατοπεδευόντων, καὶ κατόπι διὰ τῶν ὀρει-

νῶν Γορτυνίων, τῶν περὶ αὐτὸν Ἰονίων καὶ ἄλλων, ὅπως προσκαρτερήσωσι τούτους κατὰ τὴν ἐπάνοδον. Παρεκελεύετο δὲ τοῖς στρατιώταις γεγωνυῖα τῇ φωνῇ καὶ τότε, ὡς καὶ πάντοτε εἴθιζε, συμπλοκῆς ἐπικειμένης, οὕτως: «*Ἄγεστε βρὲ Ἕλληνες!*!» (Ἄγεστε ὦ Ἕλληνες!) Συγχρόνως ἀντεπεξῆλθον καὶ ἐκ τῆς Τριπόλεως ἱκανοὶ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἀλῆ βεγῆν, ἀδελφὸν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, βοηθήσαντες τοῖς πρώτοις ἐπὶ τῆς ἐπάνοδου. Μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν ἐπιστρέφοντες οἱ ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Μύτικα, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς τάφρου εὐρέθησαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀλῆ βεγῆν. Τότε οἱ Τοῦρκοι, γενόμενοι κατὰ μέτον τὸν πόρον, εἶδον τὸ ὄλον τῆς τάφρου καὶ κατειλημμένην τὴν δίοδον· ἀλλὰ, μὴ ἔχοντες ἄλλως πράξει, ἐπέπεσον, προηγουμένων τῶν ἱππέων κατὰ μέτωπον· συγχρόνως ἐπέπεσον καὶ οἱ ἐκ τῆς Τριπόλεως. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἐν τῇ τάφρῳ Ἕλληνες, ἀμφοτέρωθεν πολεμούμενοι, ἔδωσαν μέτωπον οἱ μὲν κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Ἀλῆ βεγῆ. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤδη πολλὴν ἀνέπτυξεν ἐτοιμότητα πνεύματος, σταθερὰν διευθύνων τὴν ἄμυναν· τῶν Ἑλλήνων ὅμως ἡ θέσις ὑπῆρχεν ἐπισφαλὴς ὅλως, διότι οἱ στρέψαντες κατὰ τοῦ Ἀλῆ βεγῆ πρόσωπον προσεβάλλοντο ὀπισθεν παρὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, κενὰ ἔχοντες τὰ νῶτα διὰ τὴν μονομερῆ, ὡς εἶπομεν, ὕψωσιν τοῦ χώματος καὶ διὰ τὸ ἀπρόοπτον τῆς ἤδη παρουσιασθείσης περιπτώσεως· ἔνεκα δὲ τῆς ἀνάγκης ταύτης διηρέθησαν ἀποσυρθέντες πρὸς τὰ δύο ἅκρα τῆς τάφρου, καὶ τὸ μέσον αὐτῆς κενὸν ἐγκατέλειψαν· δεξιὰν δὲ ἰδὼν τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς συνεκέντρωσε τοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῶν ἔταξε τὰ φορτηγὰ ὡς πρόφραγμα, καὶ τοιοῦτος ἔτεινεν εἰς τὰ πρόσω.

Τότε ἦναι γε γενικὸς καὶ ἐπίμονος ὁ πυροβολισμὸς, ἐπὶ δὲ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἐμειδία ἡ κρίσις. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ ἀδιάκοπον καὶ διπλοῦν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πῦρ τῶν Ἑλλήνων, θραῦον ἐπαισθητῶς τὸ σῶμα τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, οὐχ ἤττον δὲ καὶ τὸ πυκνότετον καὶ ἀδιόρατον σχηματισθὲν νέφος ἐκ τε τοῦ καπνοῦ τοῦ τασοῦτου πυροβολισμοῦ, νηνεμίας οὔσης, καὶ τοῦ ἐκ τῆς ὥρας τοῦ χρόνου καὶ τῆς βιαίας κινήσεως τοσοῦτων ἱππῶν, πεζῶν καὶ φορτηγῶν ὑψωθέντος κονιοροῦ, ἔφερον αὐτὸ ἐν ἀταξίᾳ ἐσχάτη· καὶ ἤδη, ἐγκαταλειφθέντων ὅλων τῶν φορτηγῶν πρὸ τῆς τάφρου, ἐπεδόθη ἕκαστος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Οὕτω διέβησαν οἱ Τοῦρκοι διὰ

μεγάλης ζημίας, ὥς ἀπολέσαντες περὶ τοὺς τετρακοσίους θανατωθέντας καὶ πληγωθέντας, τὰ φορτηγὰ ἅπαντα καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευήν. Καὶ ἐλογίσθησαν ἐν μὲν τοῖς θανατωθεῖσιν ὁ υἱὸς τοῦ Σέχ Ταχὴρ ἐφένδου, ὁ Ἀβδοῦλ Βελοῦκπασης, ὁ Καμπέρ Κεχαγιᾶ, ἄλλοι τε καὶ ὁ πάντοτε προηγούμενος τῶν μαχῶν βαθυγένειος καὶ λευκοχίτων Δερβίσης (α') ἐν δὲ τοῖς πληγωθεῖσι καὶ ὁ Ἀλῆ βεγῆς, ἀποθάνων μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ Τριπόλει.

Ἐπαισθητὴ λίαν ἐγένετο τῷ Κεχαγιᾶ βεγῇ ἡ καταστροφὴ αὐτῇ οὐχὶ τόσῳ διὰ τὴν ζημίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅσῳ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν τροφῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ζώων ἀνهرέθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, ὥς παράπλευρα τεθέντα, οἱ δὲ σάνκοι τῶν γεννημάτων κατατετριπυμένοι εὗρέθησαν ὑπὸ τῶν σφαιροβολῶν. Ἡ περὶ πτωσις ἄρα αὕτη πολλοὺς ἔσωσε τῶν Τούρκων, εἰ καὶ ἐν τῇ Τριπόλει βαρύτατος, ὥς καὶ μετὰ τὰς μάχας τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Βερβενοδολιανῶν, ἀνενεώθη ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ ὀδυρμὸς τῶν γυναικῶν διὰ τὴν γενομένην θυσίαν.

Κατὰ τὴν πεδινὴν μάχην αὐτὴν, περὶ τὴν μίαν μόλις διαρκέσαν ὥραν, ἔπεσον ἐκ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῶν τριάκοντα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τοῦ Δαγρέ. Ἄπαντες, ὥς καὶ οἱ σχηματίζοντες τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Κολοκοτρώνου Ἴονιοι περὶ τοὺς ἑξήκοντα, ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον ἑαυτῶν θαυμασίως· ὁ δ' Ὑψηλάντης ἐπήνεσε τὸν Κολοκοτρώνην διὰ τοῦ ἀκολούθου ἐγγράφου, ἐπέχοντος διαταγὴν τῆς ἡμέρας.

«Γενναιότατε καπετὰν Θεοδωράκη Κολοκοτρώνη!

«Εἰς τὴν μάχην τῆς 40 αὐγούστου μ' ὄλην τὴν ὑπεροχὴν τοῦ
»πλήθους τῶν τυράννων καὶ τὴν αἰφνίδιον ὁρμὴν αὐτῶν ἐδείξατε στρα-
»τηγικωτάτην πρόνοιαν, ἐξαποστείλας ἐν καιρῷ τοὺς στρατιώτας
»σου καὶ ἐμψυχώσας αὐτοὺς μὲ τὴν γενναϊότητά σου, ὅθεν ἐκέρδη-
»σας τὴν λαμπρὰν ἐκείνην νίκην. Χαίρων λοιπὸν μετὰ τῆς πατρίδος,
»μακαρίζω ὥς ἱεροὺς μάρτυρας τοὺς εἰς τὴν μάχην ἀνδρείως ἀποθα-
»νόντας, καὶ περὶ τῶν φαμελιῶν αὐτῶν θέλω εἰσάξει νόμον, νὰ τρέ-
»φονται ἀπὸ τὴν πατρίδα. Σὲ δὲ καὶ τοὺς εὐπειθεῖς καὶ γενναίους
»καπετανεοὺς καὶ στρατιώτας σου ἐπαινῶν καὶ ὁμολογῶν δημοσίᾳ τὴν
»εὐχαρίστησίν μου, εὐχομαι ν' ἀναφαίνεσθε πάντοτε νικηταί, καὶ ἐν-
»τὸς ὀλίγου νὰ συνεορτάσωμεν τὴν τελείαν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

«Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτσᾶς τὴν 13 αὐγούστου 1821.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ,

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.»

Ἄπαντα τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν στρατόπεδά νικητήρια ἐτέλεσαν τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Γράνας. Ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποτελέσματος τῆς τάφρου ταύτης τοῦ Μύτικα ὀδηγηθέντες καὶ οἱ Κυνουριεῖς τοῦ Στενοῦ ἤνοιξαν, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Κολοκοτρώνου, ἑτέραν διὰ τοῦ πεδίου μέχρι τοῦ Ἀγίου Σώστου, καὶ δι' αὐτῆς ἀνέφικτον τοῖς Τούρκοις κατέστησαν πᾶσαν τοῦ λοιποῦ ἐξοδὸν πρὸς τὰ ἀνατολικῶς κείμενα χωρία. Διὰ ταῦτα ἀπώλεσαν οἱ Τούρκοι πᾶσαν ἐλπίδα ἰδίας συντηρήσεως περαιτέρω· καὶ δύναταί τις εἰπεῖν ἐν συνόλῳ, ὅτι ἡ μάχη τῆς Γράνας ἐπέρανε τὸ ἔργον, οὗ ἤρξατο ἡ τοῦ Βαλτετσίου. Ὁ Ὑψηλάντης τότε διέταξε τὴν ἄμεσον καὶ, ὅσῳ ἔνεστιν, ἀπωτέραν ἀπομάκρυνσιν τῶν θρεμμάτων, τῶν θημωνιῶν, ὡς καὶ τῶν ἐπιτηδείων παντὸς εἶδους, τῶν πλησιαζόντων τῇ πεδιάδι χωρίων. Ἡ δὲ πολιορκία προσχώρησε στενοτέρα, διορισθέντων τοῦ μὲν Κεφάλαι ἐν τῷ Ἀγίῳ Σώστῃ μετὰ πεντακοσίων, τῶν δὲ Κυνουριέων κατὰ τὴν Βολιμὴν, τοῦ δὲ Δημητρίου Δεληγιάννου ἐν τῷ Μαντσαγρῇ, ἀπάντων ἐν γένει τῶν ἐν τοῖς Τρικουρύφοις καταβάντων μέχρι βολῆς πυροβόλου ἀπὸ τῆς πόλεως. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπερέβαινεν ἤδη τὰς δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν.

Αὐτὴν οἱ Τούρκοι βλέποντες τὴν καταπληκτικὴν πράγματι μεταβολήν, ἠθέλησαν ἐξ ἀπελπισίας, ἵνα δώσωσι σημεῖα ζωῆς, καὶ ὥστε δισχίλιοι ἐπεχείρησαν τῇ 24 αὐγούστου ἐκδρομὴν νέαν ἀπεκρούσθησαν ὁμῶς κυνηγηθέντες μέχρι τῶν πυλῶν, ἃς ἐκλείσαν τότε πρῶτον, καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ φόβου, μὴ Ἕλληνες εἰσέλθωσι καὶ εἰς τὴν πόλιν συγχρόνως. Πραγματικῶς δὲ πεντακόσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοσοῦτον ἐπλησίασαν τότε, ὥστε κατέλαβον καὶ τινὰς κεκαυμένας οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν καὶ ὑπὲρ τὰς δύο διετήρησαν ὥρας πολεμούμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἕωσού τῶν πολεμιῶν τὸ ἵππικόν ἐξελθὼν δι' ἐτέρας πύλης, προσέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τῶν νώτων καὶ μετὰ βλάβης ἠνάγκασε πρὸς ἀπομάκρυνσιν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδὲν ἄλλο ἢσαν πλῆον, ἢ τὸ ἐκ διαλειμμάτων ἀναλάμπον φῶς τοῦ σθεναροῦ λύχνου. Κλεισθεισῶν τῶν πυλῶν, οὐδόλως ἐτόλμων πλῆον οἱ Τούρκοι, ἵνα βόσκωσιν, ὡς πρότερον, περὶ τὴν πόλιν τοὺς ἵππους αὐτῶν καὶ μάλιστα τὰ φορτηγὰ ζῶα, ὅσα εἶχον ἔτι.

Πτώσις Πύλου (α).

Περὶ τὰ τέλη Ιουνίου περιέστησαν οἱ Τούρκοι τῆς Πύλου ἐν μεγίστῃ τῶν ἐπιτηδείων ἑλλείψει, τρώγοντες καὶ ἵππους καὶ ὄνους καὶ κύνες καὶ ἄλλα ἀκάθαρτα ζῶα. Οὐδεμία ἡδύνατο γενέσθαι ἐξωθεν πρόνοια καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, ὥς ἐγίνετο ὑπὲρ τῶν ἐν Πάτραις· ὁ δ' ἐξεληθὼν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου τουρκικὸς στόλος δι' ἄλλα τε καὶ πρὸς σίτισιν τῶν φρουρίων, ἠναγκάσθη, ὥς γνωστὸν, ἵνα ὀπισθοδρομησῇ μετὰ τὸ συμβᾶν τῆς Ἐρέσου· ὁ δὲ συλλεγείς Ἀσιανὸς στρατὸς ἐν μέρει διεσκορπίσθη, καὶ ἐν μέρει περικυρλώθη σείων δολοφόνον τὴν μάχαιραν αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων τῆς Ἰωνίας μετὰ τὴν ἀτυχίαν τοῦ Βεκὴρ πασσαῖ· ἔσωθεν δὲ ἡ ἥττα τοῦ Κεχαγιαῖ βεγῆ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ, ἡ ἀναχώρησις τῶν Λαλαίων ἐκ τῆς μεσογείου καὶ ἡ παρουσία τῶν πετσωτικῶν πλοίων ἀπεστέρουσιν αὐτοὺς πάσης ἐλπίδος βοήθειας. Καὶ διὰ ταῦτα κατορθώσαντες ἐν τῷ σκότει τῆς νύκτος τὴν ἀποστολὴν μιᾶς παρ' αὐτοῖς ὑπαρχούσης λέμβου, ἐγνωστοποίησαν τῇ 8 Ιουλίου πρὸς τοὺς ἐν Μεθώνῃ Τούρκους, ὅτι, ἐὰν μὴ προμηθευθῶσι τάχιστα τροφῶν, παραδίδουσι τὸ φρούριον, ὑπολόγους καθιστῶντες τούτους ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου. Συγχορῶνς ἐζήτουν παρὰ τῶν ἰδίων καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐὰν ἐξῆλθε τὸ δεύτερον, καὶ ἐὰν καταφθάνῃ ταχύτερον.

Οὕτω περὶ τὴν αὐγὴν τῆς 15 Ιουλίου, ἡμέρας κυριακῆς, ἐφάνησαν ἔξω τοῦ λιμένος καὶ ἐν ἀποστάσει ἑπτὰ μιλίων πέντε πλοῖα ἑθρικά, συνοδεύοντα ἐν κότερον, φορτηγὸν τροφῶν ἐκ σίτου καὶ κιάμων, διὰ τὸ φρούριον τῆς Πύλου. Ἦλπισαν, ὥς φαίνεται, ταῦτα, ὅτι τὰ δύο ἑλληνικὰ τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου καὶ Νικολάου Βότση, ἐλλιμενισμένα ἐν τῷ νησιδίῳ Χελωνακίου, οὐδόλως τολμήσουσι τὴν ἐκ τοῦ λιμένος ἐξοδὸν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ, φοβούμενα τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου. Ἀλλὰ, καὶ νηνεμίας μεγάλης κυριευούσης, τὰ ἑλληνικὰ ἀνασύραντα εὐθὺς τὰς ἀγκύρας, ἐξῆλθον ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτοῦ· ἐξημιώθησαν μὲν, ἀλλὰ κατώρθωσαν τὴν καταδίωξιν τῶν τουρκικῶν, ἅτινα φθάσαντα διεσώθησαν ὑπὸ τὴν Μεθώνην.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἤτοι κατὰ τὰς 22 πρὸς τὰς 23 Ιουλίου, ὀπίσαντες οἱ ἐν Μεθώνῃ τὸ αὐτὸ φορτηγὸν δι' ἱκανῶν στρατιωτῶν, τῶν πλείστων Ἰλλυριῶν (Σκονδριάνων), διηύθυναν εἰς τὴν Πύλον μεμονωμένον. Ὅρθῳς ἐσκέφθησαν ὥς μᾶλλον κατορθωτὴν οὕτω τὴν ἐ-

πιτυχίαν τῆς σιτίσεως τῆς Πύλου, διότι, ὡς μικρὸν πλοῖον, τὸ κότερον ἠδύνατο παραπλεῦσαι τὴν ξηράν, καί, εἰ μὴ ἐλάνθανε τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων, ἀντεπολέμει τὰς ἐπιτεθησομένας λέμβους τῶν ἑλληνικῶν, δι' ὧν ἔφερε στρατιωτῶν ὑπὲρ τοὺς ἑκατόν. Τότε ὥπλισαν μίαν τράταν καὶ τὰς μικράς λέμβους αὐτῶν μετὰ ὀγδοήκοντα ναυτῶν τὰ ἑλληνικά, καὶ οὗτοι προφθάσαντες τὸ τουρκικὸν ἔξω αὐτοῦ τοῦ λιμένος, ἐπολέμησαν ἐπιμόνως ἐπὶ πέντε συνεχεῖς ὥρας, καὶ ἐξημιώμενους τοὺς ἐχθροὺς κατεδίωξαν, σωθέντας ἐντὸς τῆς ἀκτίνος τῶν τηλεβόλων τῆς Μεθώνης. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην δύο τῶν ναυτῶν ἔπεσον καὶ ἔξ ἐπληρώθησαν, πεμφθέντες εἰς τὴν κωμόπολιν τῶν Φιλιατρῶν πρὸς νοσήλευσιν.

Οὐδὲν κατωρθοῦτο πραγματικῶς ἄνευ τῆς θλασσίας δυνάμεως· καὶ δίκαιον μέγα οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον, ὑπισχνόμενοι ἐτοίμως τοῖς ναυτικοῖς τὰ πάντα κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀνάγκης, εἰ καὶ ἄδικον ἔπραττον μέγα, λησμονοῦντες τὰς ὑποσχέσεις ἑαυτῶν μετὰ τὴν ἀνάγκην (α). Ἐκτοτε ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων τῆς Πύλου λυπηροτάτη διετέλει. Οἱ δυνατοὶ ἐξ αὐτῶν οὐδεμίαν πλέον ἔδιδον μερίδα τοῖς ἀδυνατοῖς, ἐξ ὧν εἶχον ἔτι τροφίμων, καίτοι κακίστης ποιότητος ὄντων ἐν γένει, αὐτοὶ λαθροφαγοῦντες. Ἰδίως ὑπέφερον οἱ ἐξωθεν προσφυγόντες Ἀρκαδινοὶ, διότι οἱ Νεοκαστρίται εἶχον ὅπως δὴ ποτε οἰκονομίας τινὰς, ὡς μὴ μετακινήθεντες. Ἄλλ' ἀπολύτως καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ, στερούμενοι ποτίμου ὕδατος, διότι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπετέμνοντο οἱ πολιορκηταὶ τὸ ὑδραγωγεῖον, πρῶτον μὲν ἔπινον τὸ ἀλμυρῶδες τῶν φρεάτων, ἔπειτα δὲ, ἀποξηρανθέντων καὶ τούτων ὡς ἐκ τῶν κυνικῶν καυμάτων τοῦ θέρους, ἔβραζον θάλασσαν ἐντὸς κακκάβης καὶ ἐκ τῶν ἀτμῶν σταλαζόντων ἐντὸς ἄλλης ἐσχημάτιζον ὕδωρ. Τὴν μέθοδον αὐτὴν εἰσηγήσατο ὁ συναποκλεισθεὶς τότε ἐν Πύλῳ αὐστριακὸς ὑποπρόξενος Λεωνίλος. Ἄλλ', ἐκτὸς τοῦ ἀνεπαρκοῦς, τὸ τοιοῦτο τεχνικὸν ὕδωρ, ἠνωμένον μετὰ τῆς ὀλεθρίας ποιότητος τῆς τυχοῦσης τροφῆς, ἐγέννα τὴν διάρροϊαν καὶ τὸν θάνατον.

Ἀπὸ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ καὶ ἀνυποφόρου κακοῦ τῆς στέρσεως καὶ καθαροῦ ὕδατος καὶ ὑγιεινῆς τροφῆς πάσχοντες οἱ Ἀρκαδινοὶ ἰδίως, προέτειναν πολλάκις, ὡς μόνον ἐλπίδος τινὸς σωτηρίας μέσον, τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου· οἱ Νεοκαστρίται ὅμως ἀνένευσον, ὡς εὐελπίστοντες ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἢ τῆς Τριπόλεως βοήθειαν. Μάλιστα δὲ καταβιβάσαντες νυχτὸς ἐκ τῶν ἐπάλ-

ξέων διὰ σχοινίου Τοῦρκόν τινα, ὀνόματι Μοῦρτον, ἀπέστειλαν εἰς Τρίπολιν φέροντα δίστιχον γράμμα, τὸ ἀκόλουθον : « *Δὲρ ἔχομεν οὐ-
» τε ζαχίρεν, οὔτε νερόν. Ἄν δὲ μᾶς βοηθήσετε, παραδίδομεν τὸ
» κάστρον εἰς ἕξ ἡμέρας* » (α). Ἀλλὰ, καίτοι χωριτικῶς ἐσταλμένον,
τὸν Μοῦρτον διέγνωσαν οἱ Ἕλληνες καὶ συνέλαβον ἐν τῇ κόμῃ τοῦ
Ἀναζιρίου. Τίς δὲ ὑπῆρχεν ἡ ὠφέλεια, καὶ εἰ μὴ συνελαμβάνετο οὗ-
τος, ὅτε καὶ ἡ Τρίπολις κακῶς ἔπασχε ;

Ὁ θάνατος ἐν τοσούτῳ ἐθέριζε καθ' ἑκάστην πολλούς. Ἐπὶ τεσσα-
ράκοντα ὅλας ἡμέρας καὶ ἀντὶ πάσης ἄλλης τροφῆς ἔτρωγον οἱ πλεί-
ους αὐτῶν πέσκους καὶ κορμούς ἰνδικῶν συκῶν, ἀπαλύνοντες τούτους
διὰ τοῦ ἐλαίου καὶ ἔφοντες μετὰ θαλασσίου ὕδατος. Ἐντεῦθεν ἐξήρ-
χοντο πλέον τοῦ φρουρίου ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παραδιδόμενοι καὶ
τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν πολιορκητῶν ἐπικαλούμενοι. Οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὕ-
δωρ καὶ ἄρτον ἐζήτουν. Καὶ πρῶτα ἐξῆλθον ἑκατὸν εἰκοσιπέντε ἄτο-
μα, πεμφθέντα εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, ὅπου ἡ ἐφορεία περιέβαλψεν
αὐτὰ, καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοὺς μὲν γέροντας καὶ γυναῖκας
διένειμε κατὰ τὴν ἐπαρχίαν, τοὺς δὲ ἄνδρας ἔθεσεν ὑπὸ φύλαξιν ἐν-
τὸς τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως. Κατόπιν ἐξῆλθον περὶ τοὺς ἐξήκοντα,
οὗς, λόγῳ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων, μετεβίβασαν ὥς δυσώδεις καὶ
ἀσθενούντας οἱ πολιορκηταὶ ἐπὶ τῆς μικρᾶς καὶ ξηρᾶς ἐρημονήσου,
Χελωνάκι καλουμένης καὶ ἐντὸς τοῦ μεγάλου ἐκείνου λιμένος κειμέ-
νης. Ἀλλὰ καὶ τούτους, ὥς καὶ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Κυπαρις-
σίας, ἐθυσίασεν ἀνιλεῶς, τοὺς μὲν πρῶτους τὸ δρέπανον τῆς πείνης
καὶ τῆς δίψης, τοὺς δὲ δευτέρους ἡ μάχαιρα τῆς προσωπικῆς ἐκδι-
κήσεως. Δύο μόνον ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν ὁ Μεχμέτ ἀγῶς Καστρινὸς καὶ
Μολλᾶ Χαλλήλ, ὡς φίλοι ἰδιαιτέροι τυχόντες τοῦ Γρηγορίου ἐπισκό-
που Μεθώνης.

Ὅποσα τοιαῦτα συμβεβηκότα σκληρὰ ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῶν ἐ-
θνῶν, παλαιὰ καὶ νεώτερα ἔτι. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Χελωνακίου ἔπαθον
ἤδη, ὅ,τι ποτὲ καὶ οἱ δοῦλοι τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τοῦ Μνασίπ-
που Κερκυραίων, αὐτομολήσαντες μὲν πρὸς τοῦτον ἕνεκα τῆς πεί-
νης, ἀλλὰ μὴ γενόμενοι δεκτοὶ οὔτε παρ' αὐτοῦ, οὔτε παρὰ τῶν
Κερκυραίων ἔπειτα, ὑπὸ τὰ τείχη δὲ καὶ ὑπὸ τὰς ὕψεις τούτων
ἀποθανόντες ἅπαντες. Κατὰ θεωρίαν, οὐδὲν βεβαίως δικαιολο-
γεῖ τὴν διαγωγὴν τῶν πολιορκητῶν τῆς Πύλου· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν
περίστασιν ἐκείνην τίς, ἐρωτῶμεν, δυνατὴ ἦτο πρόνοια ὑπὲρ τῶν αἰχ-

μαλῶτων τοῦ Χελωνακίου, τασκύτης κυριευούσης τῆς ἀνωμαλίας ;

Ἐν τοσούτῳ τὰ τοιαῦτα καὶ βλέποντες καὶ πληροφορούμενοι οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι ἀπεφάσισαν, ἵνα ταφῶσιν ἅπαντες ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐκ τούτου οἱ πολιορκηταὶ ἔλαβον τὸ μέτρον τῆς εἰσπηδήσεως, καὶ τὰς ἀναγκαίας παρεσκευάσαν κλίμακας. Ἄλλ' ὑπερίσχυσαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου αἱ οἰμῶγαι καὶ κατακραυγαὶ τῶν λιμωττουσῶν οἰκογενειῶν, καὶ ἤρξαντο προτάσεις περὶ παραδόσεως. Ὁ ἐπίσκοπος Μεθώνης, ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας, καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ καὶ πλοῖ-αρχοὶ πολλὰ εἰς τοὺς Τούρκους ὑπισχνοῦντο περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς αὐτῶν· ἐκεῖνοι ὅμως ἐδίσταζον, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὰ ὡς ἀνωτέρω γεγόμενα, καὶ, ὡς οἱ τῆς Ἐπιδαύρου Διμηρᾶς, τὴν παρουσίαν ἐζήτησαν ἀνωτέρου τινὸς προσώπου. Οὕτω δέ, γενομένης αἰτήσεως παρὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὁ Ὑψηλάντης διώρισε πληρεξούσιον ἑαυτοῦ τὸν Γεώργιον Τυπάλδον, ἄνδρα φρόνιμον καὶ ἄξιον, διὰ τὴν διαπραγματεύσιν τῆς συνθήκης καὶ τὴν παραλαβὴν τοῦ φρουρίου, ἐφοδιάσας διὰ τῶν ἀκολουθῶν ὁδηγῶν:

«Α'. Νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον εἰς τὸν ἀποστελλόμενον πληρεξούσιον τοῦ πρίγκιπος Δ. Ὑψηλάντου.

«Β'. Νὰ παραδώσωσιν οἱ Τοῦρκοι τὰ κοινὰ καὶ ἰδιαιτέρως ὅπλα καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ πολεμικὰ ἐφόδια.

«Γ'. Νὰ δοθῇ μία ποσότης χρηματικὴ διὰ τὰ ἐξόδα τοῦ πολέμου.

«Δ'. Οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐξέλθωσιν ἄοπλοι μὲ τὴν κινητὴν περιουσίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐκλέξωσι τόπον κατοικίας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς, ἢ ὅπου ἄλλου εἶναι δυνατόν χωρὶς βλάβην τοῦ γένους.

«Ε'. Νὰ γένῃ καταγραφὴ ὅλων τῶν ὀπλων καὶ λοιπῶν πολεμικῶν ἐφοδίων καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, μένοντος εἰς τὸ φρούριον.

«ΣΤ'. Ἀπὸ τὴν συνεισφορὰν τῶν Τούρκων θέλει λάβει ἕκαστος στρατιώτης ἀναλόγως μὲ τὴν ἀξιοτήτά του καὶ μὲ τὰς πράξεις τῆς ἀνδρείας του· περὶ δὲ τῶν ἀρχηγῶν καὶ καπετάνων θέλει γίνῃ ἰδιαιτέρα ἐξέτασις, διὰ νὰ λάβωσι τιμὰς καὶ βραβεῖα ἀντάξια.

«Ζ'. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ θρησκεία εἶναι εἰς ἀσφάλειαν.

«Η'. Τὸ πολιορκοῦν στρατόπεδον νὰ μὴ διαλυθῇ, ἀλλὰ νὰ ὑπάγῃ, εἰς ὅποιον μέρος τῆς Πελοποννήσου ἤθελε κριθῇ συμφέρον ἀπὸ τὸν πληρεξούσιον· ἀλλ' ἐὰν κανεὶς λειποτακτῆσθῃ, νὰ παιδεύηται μὲ ἀποβολὴν ὀπλων καὶ δήμευσιν τῶν πραγμάτων του.

«Θ'. Πλὴν τῶν εἰρημένων, ἐὰν ἄλλο τι ζητηθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους,

»τὸ ὅποιον ἡμῖν νὰ ἔχη ἀκόλουθα, νὰ μὴ τοὺς συγχωρῇται χωρὶς
»τὴν ἄδειαν τοῦ πληρεξουσίου πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου.

«Τρίκορφα, τὴν 24 ἰουλίου 1824. (ὑπέγραψε)

Γ. Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ».

Μετὰ τοῦ Τυπάλδου διωρίσθη συγχρόνως παρὰ τῆς Πελοποννησια-
κῆς Γερουσίας συμπράκτωρ καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος. Προοιῶ-
νισεν ἡ περίπτωσις αὕτη, ὅσα ἐγένοντο. Τὸν Τυπάλδον ἠκολούθησε
παρὰ πόδας ἡ ἀντενέργεια. Οὐδόλως μὲν ἀνενεώθη ἥδη ἐν τοῖς Τρι-
κορύφους ἡ πρὸ ὀλίγου ἐν τοῖς Βερβένοις προηγηθεῖσα ἀπότομος σκη-
νὴ ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ· ὑπεκινήθη ὅμως πᾶς λί-
θος, ὅπως μὴ παραδεχθῇ ὁ Τυπάλδος, ὡς πρόσωπον συνθηκολογήσαν.
Μόνον ἔχοντες σύμβουλον τὴν προσωπικότητα, οἱ ἀντιπολιτενόμενοι
κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὑπενήργουν οὕτω, καθ' ἣν ὥραν ἐπὶ τοσοῦτον
ἐπείγον τὰ πράγματα, ὥστε, ἐν ᾧ ἡ παράδοσις, ὡς κατωτέρω, ὑπε-
γράφη τῇ 7 αὐγούστου, τὴν μὲν ὑστεραίαν ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρ-
κοὶ τῆς Μεθώνης, ὅπως ἀνατρέψωσι τὰ πάντα, τῇ δὲ 29 αὐγούστου
ὁ τουρκικὸς στόλος φθάσας ἐσίτισε τὴν τε Μεθώνην καὶ Κορώνην.

Ὁ Πονηρόπουλος, ὁ Μεθώνης Γρηγόριος καὶ ἄλλοι ἐδείκνυντο, οἱ
μὲν μετριώτερον, οἱ δὲ αὐθαδέστερον δυσανασχετοῦντες κατὰ τοῦ
ἀπεσταλμένου, ὡς μὴ φέροντος δῆθεν ὄνομα γνωστὸν καὶ βαρὺ, οἷον
τὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἠκούετο. Ὅπως δὲ ἀπομακρυνθῇ ὁ Τυπάλδος
ἐκεῖθεν, ἐτεχνάσθη προφορικός τις συμβιβασμὸς μεταξὺ πολιιορκούν-
των καὶ πολιιορκουμένων, καθ' ὃν ὤφειλον, ἵνα οἱ μὲν πρῶτοι προμη-
θεύσωσι τὰ ἀναγκαῖα πλοῖα, οἱ δὲ δεῦτεροι ἐπιβιβασθῶσι διὰ τὴν
Τύνιδα καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Τυπάλδος τότε παρακληθεὶς, ἵνα ἀνα-
δεχθῇ τὴν προμήθειαν τῶν πλοίων, ἀνεχώρησεν εἰς Καλάμας, ὅπου
ἐλλιμενίζοντο ἱονικά τινα· ἀλλὰ, μόλις ἀναχωρήσαντος τούτου, ὑπε-
γράφη μονομερῶς παρὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς πολιιορκίας ἡ περὶ παρα-
δόσεως πρᾶξις τῇ 7 αὐγούστου, ἡμέρᾳ κυριακῇ. Ἐντεῦθεν ἀφήσας
τὴν ἄγουσιν εἰς Καλάμας, ἐπανεκάμφεν ὁ Τυπάλδος εἰς τὴν Πύλον,
ὅπου μηδὲν κατορθώσας ὡς πρὸς τὴν κυρίαν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐπα-
νῆλθεν εἰς Τρίκορφα, ἐκεῖθεν δὲ ἀπεστάλη μετ' οὐ παλὺ πρὸς τοὺς ἐν
Εὐρώπῃ ὁμογενεῖς λόγῳ χρεματικῶν συλλογῶν. Ὁ δ' Ὑψηλάντης, ἀ-
νώτερος ὢν πάσης προσωπικότητος, λόγου προκειμένου περὶ πατρί-
δος καὶ τάξεως, ἐδέχθη καὶ ἥδη, ὅπως διορίσῃ ἀντ' αὐτοῦ τὸν Ἰω-
άννην Οἰκονομίδην, Πύλιον, καὶ Παναγιώτην Τραυπάκην, Λάκωνα, καὶ

ἀναθέσθαι τούτοις τὴν ἀσφάλειαν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας.

Ἰδοὺ ὁ ὑπογραφεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων συμβιβασμός.

«1824 αὐγούστου 7 Νεόκαστρον. Φανερόνομεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀρχιστράτηγοι, οἱ καπετάνοι ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι ἀπὸ τὰς 25 μαρτίου τοῦ παρόντος χρόνου κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν ἤλθαμεν μὲ τὰ στρατεύματά μας τῆς ξηρᾶς, καθὼς καὶ διὰ θαλάσσης μὲ τὰ καράβιά μας, καὶ ἐπολιορκήσαμεν τὸ κάστρον λεγόμενον Νεόκαστρον· καὶ, ἀφ' οὗ διάφοραις φοραῖς ἐπολεμήσαμεν μὲ τοὺς ἐν τῷ κάστρον πολιορκουμένους Τούρκους μὲ κανόνια, μπόμπαις καὶ μὲ ντουφέκια, τοὺς ἐκαταστήσαμεν μουασερὲ σφικτὰ, καὶ τοὺς ἐβαστήξαμεν ἕως τὴν σήμερον αὐγούστου 7 ἀποκλεισμένους ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, χωρὶς νὰ ἡμπορέσουν οὔτε νὰ ἐμβοῦν, οὔτε νὰ εὐλόγουν. Ἐποῦτον τὸν τρόπον τοὺς ἡφέραμεν εἰς τέτοιον περσεσέ, ὅπου ἔφαγαν τὰ ἄλογά τους καὶ κάθε ἄλλον εἶδος ζώων, ὅπου εὗρέθη μέσσα· καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅχι μόνον οἱ καθ' ἡμερινὸς ἐξερχόμενοι Τούρκοι ἀπὸ τὸ κάστρον καὶ ἐπαραδίδοντο, ἐκ τῆς πείνης σχεδὸν ἀποθαμένοι, εἰς χειράς μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας εὐρισκομένους μέσσα ὅλα αὐτὰ ἐπληροπορήθημεν. Ἐκ τούτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρέος σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν μὲ κατὰ μέρος ἀμοιβαῖα γράμματα, καὶ μᾶς ἐπαράδωκαν τὸ κάστρον. Καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φιλανθρώπως τοὺς ἐσυμφωνήσαμεν ἐλεύθερον ἀπέρασμα ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μὲ ὅλα τους τὰ πράγματα ἐκτὸς τῶν ἀρμάτων, νὰ τοὺς ὑπάγωμεν, ὅθεν ὁ καθεὶς ἠθέλησε. Διὸ εἰς ἐνδειξὴν τοὺς δίδομεν τὸ παρὸν μας ὑπονεγραμμένοι.

• ΜΕΘΩΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ,
• ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ ΤΣΩΡΗΣ,
• ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΑΤΖΑΡΟΣ,
• ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
• ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ,
• ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΕΛΙΟΣ.
... (α) ...
• ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΟΤΑΣΗ,
• ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΝΘΙΜΟΣ,
• ΑΘΑΝΑΣΟΓΛΗΣ (β),

ΓΑΛΛΑΝΗΣ ΚΟΥ(ΜΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗΣ),
Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ (γ),
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΑΝΔΡΟΥΤΖΟ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ — (δ)
ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (ε)
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ,
ΤΖΑΝΕΣ,
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΠΕΡΩΤΗΣ,
ΓΙΩΡΓΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΣ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, κυρίως ὃν ἐφοδιαστικὸν τῶν Τούρκων, δι' ἣν εἶχον εὐθύνην πρὸς τὸν σουλτάνον παραδίδοντες τὸ φρούριον, ἐπείχε τὸπον συνθήκης. Συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ἐφωδίασαν τοὺς Τούρκους

καὶ δι' ἑτέρου, τοῦ ἀκολούθου ἐγγράφου, ἀφορῶντος τὴν διατροφήν καὶ ἀσφαλῆ μεταβίβασιν αὐτῶν.

«1821 αὐγούστου 7. Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι τρεῖς καπετανεῖοι, οἱ δύο Πετσειῶτες ὀνομαζόμενοι ὁ καπετὰν Νικόλας Μπόταση καὶ καπετὰν Ἀναστάσης Κολαντροῦ-ττος, καὶ καπετὰν Γεώργιος Δενδρολίβανος, Ζακύνθιος μὲ πανδιέρα ἑλληνικὴ, εἰς τὰ ὁποῖα τρία καράβια ἱμπαρκάρονται οἱ Νεοκαστρί-τες Τοῦρκοι κατὰ τὸ δευτέρῃ, ὅπου βαστοῦν καὶ τὰ δύο μέρη, Κα-πετανεῖοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅπου γίνονται ψυχαῖς ἑπτακόσιαις τριάντα τέσσαρα, μεγάλοι καὶ μικροί, Ν. 734 αὐ-τοὶ οἱ ἄνθρωποι ἱμπαρκάρονται εἰς τὰ ἔνωθεν καράβια μὲ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα, ὅ,τι καὶ ἂν περιποτάζουν κατὰ τὸ δευτέρῃ, καὶ νὰ ἔ-χουμε χρέος νὰ τοὺς πηγαίνουμε εἰς τὴν Ἀραβίαν εἰς Τούνεζι εἰς τὸ πᾶρτον Ἀχίλ-μπέντι μὲ τὸ ἱρτζιτους καὶ ζώήντους καὶ βίος τους καὶ χωρὶς ναῦλον καὶ διὰ τὸ φαί τους παξιμάδι ἀπὸ ὀκτὼ μισθὴ τὴν κάθε ψυχὴν, κρέας, λάδι καὶ ὅλα, ὅ,τι κάνουν χρεῖαν, νὰ ἡμα-στε εἰς χρέος νὰ τοὺς μαντινίρουμεν, ἕως ὅπου νὰ τοὺς εὐγάλουμεν εἰς τὴν στερεὰ, ὡς ἔνωθεν καὶ διὰ σιγουρητὰ ἐγίνε τὸ παρὸν καὶ ὑπογράφη ἀπὸ τοὺς Καπετανεῖους.

• ΜΕΘΩΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ,
• ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ ΤΣΩΡΗΣ,
• ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΑΤΖΑΡΟΣ,
• ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
• ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ,
• ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΝΘΙΜΟΣ,
• ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΕΛΙΟΣ,
• ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ ΣΙΡΑΚΟΣ,
(ὁ ἐνοφθαλμὸς ὑπογεγράφει)

ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΠΟΤΑΣΗ,
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΔΑΡΟΥΤΖΟ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ,
ΔΙΑΜΑΤΗΣ,
ΓΑΛΑΝΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ,
ΤΖΑΝΕΣ,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΕΡΩΤΗΣ,
ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΣ.

Τοιοῦτω τρόπῳ οἱ Τοῦρκοι ἄφινον μὲν ἐξ ἀνάγκης τὸ φρούριον, ἀλλ' οὐδεμίαν αὐτοὶ ὑπέγραψαν παράδοσιν τούτου. Αὐτὸ ἐπὶ ἡνεγκε τὸ ἀποτέλεσμα ἡ ἀντενέργεια κατὰ τοῦ Τυπάλδου, ἡ ἀπάτη καὶ ἡ ἐκ προθέσεως ταχύτης. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἐμελλεν ἐπελθεῖν καὶ κατὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδαύρου Διμητρᾶς, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ Καντακουζηνός, δι' ὃν καὶ μόνον, ὡς πρόσωπον μὴ ἐντόπιον, ὑπέγραψαν οἱ Τοῦρκοι τακτικὴν συνθήκην.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐγγράφα, οἱ Τοῦρκοι ἀπέστειλαν τὰ κινητὰ αὐ-τῶν εἰς τὰ δύο τῆς πολιορκίας πετσειωτικῆς πλοῖα, πλησιάσαντα τό-

τε ὑπὸ τὸ φρούριον· ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀθλιεστάτην κατάστασιν, ἐν ἣ ὑπῆρχον, ἐδείκνυντο ἀναβάλλοντες τὴν ἐπιβίβασιν ἑαυτῶν, καὶ μάλιστα, ὅτε οὐχ ὑπέγραψαν, λόγῳ μὲν σωματικῆς ἀδυναμίας, ἐπὶ τῇ μόνῃ δὲ καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ὥραν ἐλπίδι τῆς ἐνδεχομένης βοήθειας ἢ τῶν Τούρκων τῆς Μεθώνης, ἢ τοῦ στόλου. Ἀξιεπαινοὶ ἀληθῶς διὰ τὴν πᾶσαν πιθανότητα ὑπερβαίνουσαν σταθερότητα ἑαυτῶν, καθίστων ἀθλιεστέραν κατὰ μείζονα λόγον τὴν θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθον, διότι, ἐν ᾧ αὐτοὶ ἐπεζήτουν τὴν βραδύτητα, οἱ Ἕλληνες ἤθελον τὴν ταχύτητα.

Πραγματικῶς δὲ, παρελθούσης οὕτω τῆς 7 αὐγούστου, παρατηρήθησαν παρὰ τῶν σκοπιῶν τῇ 8 οἱ Μεθώνιοι Τούρκοι ἐξερχόμενοι τοῦ φρουρίου, καὶ ὑπετέθησαν, ὅτι ἐξεστράτευον πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γεγεννημένων. Ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς Πύλου συνηγμένοι, ὡς οἱ κόρακες περὶ τὸ πτώμα, ἦσαν τότε ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἐνόπλους ἐπὶ σκοπῷ λαφυραγωγίας. Καὶ ὅμως ὁ Πονηρόπουλος, Γρηγοριάδης καὶ ἄλλοι ἐδραμον πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Πιεῖρράκον Μαυρομιχάλην, παρακαλοῦντες αὐτὸν μετὰ πλείστης περιπαθείας οὕτωςί: «*Ἀρχηγέ, ἐρχάθην, ἂν δὲν τρέξης κατὰ τῶν ἐχθρῶν!*» Ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ἔτυχε κείρων τὸ γένειον αὐτοῦ ὁ Μαυρομιχάλης· οὐδόλως δ' ἀναμεινόντων τῶν ἄλλων, μέχρις ἂν ἀποξυρῇθῃ, οὗτος ἀφήσας ἡμίτελῃ τὴν κουράν ἐκινήθη, μόλις ἀκολουθησάντων αὐτῷ τριακοσίων, διὰ τῆς ἐπιτομωτέρας παρὰ τῇ θαλάσῃ ὁδοῦ, ὅπως λάβῃ τὰ νῶτα τῶν πολεμίων καὶ διαχωρίσῃ τούτους μεταξὺ Μεθώνης καὶ Πύλου. Προχωρήσας δὲ εἶδεν ἔξω τῆς Μεθώνης περὶ τοὺς διακοσίους, καθ' ὧν ἐπέπεσε καὶ ἠνάγκασεν, ὅπως ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον, ὅθεν ἤρξατο συνεχῆς καὶ πυκνὸς τηλεβολισμός. Ἐξορμήσαντες δ' ἐπὶ τέλους ὁμοθυμαδὸν οἱ Τούρκοι καὶ τὰς μαχαίρας ἐν στόμασι φέροντες, ἐκύκλωσαν τὸν Μαυρομιχάλην, ἐγκαταλειφθέντα ἤδη μετὰ μόνων ἐννέα, καὶ νεκρὸν αὐτὸν ἐῤῆψαν, ἡρωικῶς μαχόμενον. Παρὰ τοῦτον ἤθλησε τότε καὶ ἕτερος νέος Δημήτριος Χαλαζονίτης, οὗ ὁ πατήρ, ὀγδοηκοντούτης, ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Πύλου καὶ παραμυθούμενος παρὰ τῶν ἄλλων: «*ὦ πάτερ, εἶπε, τὸ παιδί μου εἴ τὴν εὐχή μου!*» «*Δότε με τ' ἄρματα σου, γιὰ νὰ πιάσω ἐγὼ τὸν τόπο σου*».

Αὐθιμερὸν ὁ Ἀναστάσιος Πονηρόπουλος, εἰς τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς πολιορκίας, εἰσδύσας μετὰ ἑκατὸν Τριφυλίων εἰς τὸ κάτω πρὸς τὴν θάλασσαν μέρος τοῦ φρουρίου διὰ τῶν ἐκεῖ χαμηλῶν καὶ ἀφρουρήτων

ἤδη τηλεβολοπῶν, ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Τότε δ' ἀπελπισθέντες ἀπολύτως οἱ Τούρκοι, ἤρξαντο τῇ ἐπιούσῃ, 9 αὐγούστου, ἐξέρχεσθαι διὰ τῆς μικρᾶς θαλάσσης πύλης πρὸς ἐπιβίβασιν. Ἄλλ' οὐδόλως ὑπῆρχον τὰ γεγονότα εὐνοϊκὰ ὁπωσδήποτε ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ ἀγανάκτησις τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἰδίως τῶν Λακόνων διὰ τὴν γενομένην ἐπαισθητὴν τοῖς πασιν ἀπώλειαν τοῦ Μαυρομιχάλου, ἐσπινθήριζεν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐκάστου· δύο δὲ μόνον παρασπονδῆσαντες κατὰ πρῶτον, τὸ σύνθημα ἔδωσαν τῆς γενικῆς τῶν Τούρκων θυσίας. Ὀλίγιστοι ἐξ αὐτῶν, καὶ οὗτοι προσωρινῶς, διεσώθησαν μόλις.

Δυσπερίγραφος καθίσταται ἡ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἀναπτυχθεῖσα ἐκδικητικὴ μέθη καὶ σκληρότης. Βοαὶ γοεραὶ ἀνδρῶν, κοπετοὶ γυναικοπαίδων στερνοκοπομένων καὶ φωνούντων *«Αἰ. λῆλῆ. ἱτσούν. Ι. Ι. οὐπλὼν κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ στρατιωτῶν, ἀνάμικτοι κατὰ τὴν σκηνὴν τοῦ τραχιωτάτου αὐτοῦ δράματος ἠκούοντο ἐν μακρᾷ ἀποστάσει. Πληρωθείσης θυμῶν τῆς παραλίας, γυναῖκες καὶ μητέρες μετὰ τέκνων ριπτόμεναι ἐπυροβολοῦντο ἔξωθεν καὶ ἐθανατοῦντο ἐντὸς αὐτῆς τῆς θαλάσσης, ἐξερύθρου γενομένης ἐκ τῶν αἱμάτων. Βρέφη δὲ κατὰ πετρῶν ἢ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐκσφενδονιζόμενα, συντριβόμενα καὶ πνιγόμενα, συνεπλήρου τὴν τελευταίαν πράξιν δράματος τὴν ἀποτροπαίου καὶ ἀξιοθρηνήτου. Μόνος ὁ σηματοφόρος τοῦ πεσόντος Μαυρομιχάλου κατέκοψεν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἄτομα, ἐκδικούμενος, ὥς ἐνόμιζε, τὸ αἷμα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ.*

Διὰ τοιαύτης αὐτοδικίας καὶ αἱμοχάρου ἐκδικήσεως ἐστιγματίσθησαν ἐπὶ τέλους ὁ περὶ τὴν Πύλον στρατὸς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας ταύτης ἐπίσκοπος Γρηγόριος, ἄλλον Θεοβίτην Ἰλίαν ἐαυτὸν ὑπολαμβάνων. Ἐὰν ἐγένετο κατόπιν ἐκδίκησις τοιαύτης φύσεως καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, ἔφερε τοῦλάχιστον τὸν λόγον τῆς εἰσπηδήσεως, τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως μέρους τινὸς Τούρκων, καὶ τῆς ἐλλείψεως συνθήκης ἢ οἰασδήτινος πράξεως· ἀλλ' ἐν τῇ Πύλῳ καὶ πράξις τις, καίτοι μονομερὴς, προηγήθη, καὶ ταύτης ἡ ἐφαρμογὴ ἤρξατο, οὐδεμιᾶς ἐπελθούσης ἀκυρώσεως κατὰ τὴν διήμερον ταλαιτευθεῖσαν διαγωγὴν τῶν Τούρκων. Κακίστην ἄρα τὰ γεγονότα κατὰ τὴν Πύλον ἐντύπωσιν ἔκαμον, ἐν γένει ἀποδοκιμασθέντα, καὶ πάντες κατέκριναν τοὺς πρῶτους αἰτίους τῆς ἐκείθεν ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Πιθανόν, ὅτι οἱ Νεοκαστρίται Τούρκοι, μεταβιβαζόμενοι εἰς τὰ περάλια τῆς Ἀφρικῆς, ἐμελλον ἐκ-

δικηθῆναι κατὰ ἀθῶων καὶ ἀόπλων Ἑλλήνων, ὡς ἔπραξαν ὁμολογουμένως καὶ οἱ Μονεμβασίται εἰς τὰ τῆς Ἀσίας· ἀλλὰ καὶ πάλιν λόγος τοιοῦτος οὐδόλως ἐδικαίου τὴν γενομένην σφαγὴν, ὡς ἐξομοιάζων τοὺς Ἕλληνας μετὰ τῶν βαρβάρων καὶ τὴν ἀγνότητά τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος.

Τῇ ἐπιούσῃ ἐξηλείφθησαν διὰ τοῦ πυρὸς τὰ πτώματα, ἀπειλοῦντάς ὡς ἐκ τῆς σήψεως καὶ τῆς ἀποφορᾶς λοιμώδη νόσον. Ὑπὲρ τῶν ναυτικῶν δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν τῆς ξηρᾶς μερισθέντων τῶν τουρκικῶν πραγμάτων, τὸ δημόσιον ἐλησμονήθη παρὰ τὴν ἰδίως συμφωνηθεῖσαν πρότερον τριμοιρίαν. Ἀλλὰ τὸ μέρισμα τῶν δευτέρων, ἑλαττον θεωρηθὲν τῆς προϋπολογισθείσης ποσότητος καὶ ἀξίας, ἀπετέθη ἐν ἀποθήκῃ τινὶ τοῦ φρουρίου, ἵνα γίνωσι δεύτεραι ἐξακριβώσεις καὶ ἐκτιμήσεις. Ἡ ἀποθήκη αἴφνης διηρπάγη κατόπι παρ' ὀλίγων· ἡ διπλὴ δὲ αὕτη περίπτωσις ἐγέννησεν ἔριδας νέας, ὧν ἕνεκα ἀπελείφθη ἔκτοτε ἐν παραλυτικῇ ὅλως καταστάσει ἡ πολιορκία τῆς Μεθώνης κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐμελλε δ', ὅπως ἐπέλθῃ ἐν τῇ Πύλῳ οὐχὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πράξιν τῆς 7 αὐγούστου, ἐπαισθητὴ ἢ ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ Κωνσταντίνου Πιερράκου Μαυρομιχάλου ἐθνικῆς ζημίας. Ἐμελλεν ὡσαύτως, ὅπως μὴ ἀπολεσθῶσιν ἐνδόξως κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' οἰκτρῶς ἀλληλοφονευθῶσι μετ' ὀλίγων οἱ ἀξιολογώτεροι τῶν Τριφυλίων ὀπλαρχηγῶν. Τὸν μὲν Ἰωάννην Μελιον ἐθανάτωσεν ὁ Παπαῖ Ἀναστάσιος Παπαδημητρόπουλος λόγῳ προσωπικότητος· τοῦτον δὲ καὶ τὸν Παναγιώτην Δούφαν οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ λόγῳ ἐκδικήσεως.

Ἐκ τῆς πτώσεως τῆς Πύλου ἡ ἐπανάστασις ὠφελήθη πολυειδῶς, καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης ποσότητος πολεμοφοδίων καὶ διὰ τῆς κυριότητος ἐνὸς μεγάλου λιμένος, ὅν τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ἀφρικῆς καὶ Αἰγύπτου ἠπείλουν ἰδίως. Ὅ,τι δ' ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς συνδρομῆς, ἣν ἡ θαλασσία προσήνεγκε δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ταχείας πτώσεως τῆς Πύλου, τοῦτο ἐγγράφως ἐβεβαίωσαν τότε οἱ γῆινοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς αὐτῆς πολιορκίας· ἐκ τοῦ ἐγγράφου δὲ αὐτῶν (α) βλέπομεν ἐνταυτῷ, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔδωκαν τὴν σημαίαν τοῦ φρουρίου πρὸς τοὺς θαλασσίους καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς γῆινους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α).

Θεσσαλομαγνησία καὶ Μακεδονία.

Δυσκόλως ἀναζωογονεῖται μία ἐπανάστασις, ὅταν ἡ παράλυσις αὐτῆς ριζικῇ ἄρχηται, καθ' ἃ προσημειώσαμεν (β). Ὁ Ὑψηλάντης ἐπεχείρησεν, ἵνα δώσῃ πρὸς τοὺς Θεσσαλομάγνητας ζωὴν νέαν, ἀλλ' ἐκοπίασε μάτην. Διὰ πατριωτικοῦ καὶ ἀπειλητικοῦ ἔτι ἐγγράφου προέτρεψεν αὐτοὺς, ὅπως διὰ πάσης θυσίας ἐπιμεληθῶσι τοῦ ἀγῶνος, οὗ ἤρξαντο, καὶ τὸν Ἰωάννην Ἀναστασίου ἀπέστειλε διευθυντὴν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων (γ). Τοὺς Τρικαίους, Σκιαθίους καὶ Σκοπελίτας διέταξεν, ἵνα φιλοτιμήσωσιν ἢ καὶ βιάσωσι τὴν ἐξοδὸν τῶν παρ' αὐτοῖς προσφυγόντων προκρίτων, συγχρόνως δὲ βοηθήσωσι τούτοις καὶ δι' ἀνδρῶν καὶ διὰ πλοίων. Ὡσαύτως παρώτρυνεν εἰς τὸ καθῆκον αὐτοῦ τὸν ἐπλαρχηγὸν Κυριάκον Βασδέκην, ὑπισχνούμενος προστασίαν καὶ συστάσεις (δ)· ἀνωφελῆ ὅμως ἀπέβησαν τὰ πάντα, διότι ἡ ἐπανάστασις τῶν πραγμάτων τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ἀδύνατος ἦτο πλέον, ὅτε καὶ τὸ ἐν Λιθοκάστρῳ συστηθὲν στρατόπεδον διελύθη, αἱ δὲ κῶμαι Ἀργαλεστή καὶ λοιπαὶ ὑπετάγησαν, καὶ ὁ Βασδέκης αὐτὸς ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν, συναγωνιζόμενος τοῦ λοιποῦ μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν ἄλλων ἐπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (ε). Ἐπομένως ἀπὸ τοῦ ἰουνίου ἄρχοντος οὐδεμία ἐν ταύτῃ ὑπῆρχε συστηματικὴ ἐπανάστασις, τῆς Τρίκκης ἐξαίρουμένης, καὶ μόνα λείψανα στρατιωτικὰ, περὶ τοὺς τριακοσίους ἀνδράς, περιφερόμενα ἔβλαπτον τοῦ Τούρκου δι' ἐνεδρῶν καὶ αἰφνιδίων ἐπιθέσεων.

Ἡ δὲ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις ἔπεσε χρονιωτέρα μὲν τῆς Θεσσαλομαγνησιακῆς, ἐπαισθητοτέρα ὅμως. Ἐπὶ τῶν θυσιῶν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ οὐδόλως, ἢ μικρὸν, ἀνταπεκρίνοντο τὰ μεγάλα μοναστήρια, εἰ καὶ ἠδύναντο φέρειν τὸ ὅλον σχεδὸν βάρος τοῦ ἐκεῖ πολέμου. Ὁ ζῆλος τῶν ἡγουμένων αὐτῶν ἐφαίνετο πολλὸς, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἀπῆτει καὶ ὕλικὰς θυσίας. Ἐάν ἤθελεν, ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ ἐλάμβανε διὰ τῆς βίας τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον τούτων· ἀλλὰ ὀρησκειυτικὸς ὢν ἀνὴρ, ἀπέκρουσε πάντοτε, καὶ προτρεπόμενος μάλι-

στα παρ' ἄλλων, πράξιν τοιαύτην, καὶ μόνος ἐπὶ μισθῷ διετηρεῖ φαριανὰ τινὰ πλοῖα.

Ἐν τῶν πρωτίστων ἔργων τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ ἐγένετο ἡ σύστασις ἐπιτροπῶν κατὰ τόπους, ὅσοι ἔλαβον τὰ ὄπλα. Μικταὶ ἐκλεγόμενοι παρὰ τοῦ λαοῦ ἐξ ἀρχιερέων καὶ λαϊκῶν, αἱ ἐπιτροπαὶ αὐταὶ γενικὰ εἶχον καθήκοντα διοικητικὰ, οἰκονομικὰ καὶ δικαστικὰ, ἐγγράφως ὑπισχνούμεναι τὴν πιστὴν ἐκπλήρωσιν τούτων (α).

Ὅποσας παρεῖχον ἐλπίδας ἀγαθὰς αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς πρόοδοι τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως! Ἀγάλλεται τις ἀναγινώσκων ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγγέλου Βασιλίου, ἀγγέλλοντος τῇ 4 ἰουνίου πρὸς τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶ: «Ἴδού μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ » Σταυροῦ ἐκινήθημεν εἰς τὴν δουλειὰν μὲ πάσης προθυμίας, ὥστε » ἐκορτεβύσαμεν ἕως τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης» ὅμως προσμένοντες τὸν καλὸν ἐρχομόν σας, ἐστάθημεν ἕως ἐκεῖ». Ἀγάλλεται τις ἀναγινώσκων ἄλλην τοῦ Ἰωάννου Χ. Χριστοδούλου, ἀγγέλλοντος τῇ 6 ἰουνίου πρὸς αὐτόν: «Ἡμεῖς, ἄρχοντα, ὡπλισθημεν πρὸ ἡμερῶν » καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν κτυπῶμεν κατὰ τοῦ τυράννου. Μάλιστα » χθὲς ἐν μέρος τῶν ἐδικῶν μας, πολλὰ ὄλλοι, συνήρτησαν εἰς τὸ » Ἰζιρ-τερεσὶ τὸν λόφον ὑπερῶν τῶν διακοσίων, καὶ ἐκεῖ ἐπο- » λέμυσαν ἀνδρείως καὶ τοὺς κατετρόπωσαν . . . Τὰ στρατεύμα- » τὰ μας ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν ἐπλησίασαν τριῶν ὥρῶν μακρό- » θεν τῆς Θεσσαλονίκης». Ἐλεῖπεν ὅμως ἡ ἀρμοδία ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μεμακρυσμένων ἀπ' ἀλλήλων σωμάτων διεύθυνσις» ἔλειπον πολεμοφόδια ἱκανὰ (β). Ἐλεῖπεν ἡ ἀναγκαία κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ναυτικὴ δύναμις, ἣν ὁ μὲν Ἑμμανουὴλ Παπᾶ ἐπεκαλέσθη παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἅμα φθάσαντος ἐν τῇ Ὑδρᾷ, ἐκεῖνος δὲ συνέστησε παρὰ τῷ Λαζάρῳ Κουντουριώτῃ (γ), ὡς μόνον δυναμένῳ ἀποστολὴν τοιαύτην.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο τῆς καταστροφῆς τῶν χωρίων καὶ τῶν δεινότερων ἀπειλῶν κατὰ τοῦ Ἄθω» πλείστη δ' ὕψη κατεβλήθη φροντίς περὶ τῆς κινήσεως τοῦ Ὀλύμπου, ἡ περὶ τῆς ἐμμέσου βοήθειας τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτοῦ· οἱ δ' Ἀθωνῖται, ἀνάγκην μεγάλην ἔχοντες βοήθειας στρατιωτικῆς, ὑπισχνοῦντο μὲν τότε τὴν μισθοδοσίαν ταύτης (δ), ἀλλ' οὐ προκατέβαλλον. Ἐντεθεν οὔτε κίνησις Ὀλύμπου κατωρλοῦτο, οὔτε βοήθεια τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐδίδετο, μόνου ἐξ αὐτῶν προθυμοποιηθέντος τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου (ε).

Ὁ μέγας ἐνθουσιασμός τῶν ἡγουμένων τῶν μονῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας καὶ ἡ μεγάλη ἐνταυτῷ φριδὴ πρὸς τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου καταφαίνονται ἐν τινι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀναφορᾷ αὐτῶν ἀπὸ 19 Ιουνίου, δι' ἧς ἐξήτοῦντο «καὶ ὕπλᾳ καὶ πυρίτιδι καὶ πλοῖα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἀρμόδιον τῷ πολέμῳ» (α). Ἄλλ' ἡ αἵτησις τούτων καὶ οἱ λόγοι τῶν ἀπασταλέντων πρεσβευτῶν ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν μᾶλλον ἢ τὴν συμπάθειαν τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι διέθετεν οὗτος καὶ πλοῖα καὶ ταμεῖον ἐθνικὸν καὶ ἀποθήκας πληρουμένας πυρίτιδος καὶ ὕπλων. Ἀποκρινόμενος λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς, ἐδείκνυε, διὰ τίνων ἤρξατο καὶ συντηρεῖται μέσων ὁ κατὰ τῆς τυραννικῆς πόλεμος, καὶ ὁπόσων, ὡς δυνάμενοι, εἰσι θυσῶν ὀφείλεται οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν μονῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ, «ἀπὸ τὸ ἀποτοῖν ἔλαβον αὐται καὶ ὑπαρξίν καὶ δόξαν» (β). Πλὴν ἡ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις καταδεδικασμένη ἦτο πλέον, ἅφ' οὗ ἔλειπεν οὕσα αὐτοσυντήρητος οὐσιωδῶς, ἅφ' οὗ ἐξεβράχην ἐν τισι μόνον τμήμασι τοῦ μεγάλου αὐτοῦ νομοῦ, ἅφ' οὗ ὁ γείτων Ὀλυμπος ἡσύχαζε.

Ὁ Ἑρμανουὴλ Παπᾶ ἐστρατοπέδευε πρὸς τὸ βάθος τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου, τανῦν κόλπου τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅτε, περὶ μεσοῦντα Ιουνίου, ὁ Βεϋρὰν πασσᾶς ἐνίκησε καὶ διέλυσε τοῦτον, ἀποσυρθέντα εἰς Κασσανδρείαν. Τὴν ἰδίαν ἔλαβον τύχην καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατόπεδα, ἀδύνατα ὄντα καὶ κεχωρισμένα. Ἐμψυχωθέντες δ' οὕτω οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν, παρακολουθούτων καὶ Ἑβραίων λόγῳ μίσους μᾶλλον, ἢ ἐπιδείξεως πολλοῦ ἀριθμοῦ, καὶ ἐπὶ τέσσαρας προχωρήσαντες ὥρας μέχρι τῶν Βασιλικῶν συνεπλάκησαν μετὰ τοῦ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν Χάψαν σώματος. Εἰ καὶ μικρόν, ὡς συγκείμενον ἐκ διακοσίων μόνων, τὸ σῶμα αὐτὸ καὶ ὁ ἀνδρεῖος τούτου ἀρχηγὸς ἐπολέμησε διὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ πρὸς ζημίαν ἱκανὴν τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἐπὶ τέλους νικηθὲν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν πολεμίων, ἐτράπη εἰς φυγὴν δυστυχῆ ἀπολέσαν περὶ τοὺς ἐξήκοντα φανευθέντας, καὶ πρὸ πάντων τὸν ἄξιον καὶ ἡρωϊκῶς πεσόντα Χάψαν. Τότε ἡ κόμη τῶν Βασιλικῶν διηρπάγη καὶ ἐπυρπολήθη· ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν κατεσφάγησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἐτέρα μετὰ τινὰς ἡμέρας καὶ ἐπίσης δυστυχῆς συμπλοκὴ κατὰ τὴν Γαλάταισταν, δῖωρον ἀπέχουσαν τῶν Βασιλικῶν ἀνατολικῶς, τὰ αὐτὰ ἐπὶ ἡνέγκεν ἀποτελέσματα. Ἐνεκα δὲ τῶν ἀτυχημάτων τούτων ἀ-

πεσώρθησαν περὶ τὰ τέλη Ιουνίου οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς χερσονήτους, οἱ μὲν τῆς Κασσανδρείας, οἱ δὲ τοῦ Ἀθω, καὶ ἄλλοι εἰς τὸν Περθε-
νῶνα καὶ τὴν Σικιώνην (Σικιάν) τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Μέχρι
τῶν πεντακισχιλίων ψυχῶν ἠριθμοῦντο οἱ εἰς τὸν Ἀθω προσφυγόν-
τες ἐκ τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης χωρίων, ἅπερ οἱ ἐ-
χθροὶ ἀπετέφρωσαν, κατασφάττοντες καὶ αὐτὰ τὰ ὑπομάζια βρέφη.
Τὴν πληθὺν δὲ ταύτην κατέλαθε μετ' οὐ πολὺ λιμὸς καὶ λοιμὸς, δι-
ότι αἱ μοναὶ ἀνεπαρκεῖς ἐγένοντο πρὸς τὴν τροφοδοσίαν ταύτης, κα-
ταστραφέντων τῶν ἔξω τοῦ Ὄρους μετοχίων.

Ἐκτοτε οἱ πολλοὶ τῶν Ἀθωϊτῶν ἤρξαντο σκέπτεσθαι ἄλλως, καὶ
περὶ ἑαυτῶν μόνων ἐφρόντιζον (α), καθ' ὅσον ἤκουον μάλιστα γινο-
μένην νέαν συνάθροισιν ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐν Σέρραϊς, εἰς δὲ τὴν Ἰμ-
βρον πεμφθεῖσαν ἐκ τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου δύναμιν ἑπτα-
κοσίων. Ἀπεφασίσθη κατὰ τὸν αὐγούστον ἔρανος τις τῶν μονῶν λό-
γω δανείου ἐκ γροσίων ἐξήκοντα χιλιάδων διὰ προμηθείας μικρὰς πο-
λεμοφοδίων καὶ σίτου· οἱ Λαυριῶται ὅμως ἐδείχθησαν ἐναντίοι, συμ-
παρασύραντες καὶ τοὺς τοῦ Κουτλουμουσίου. Αὐτὴν δ' Ἐμμανουὴλ
Παπᾶ βλέπων τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐπέστειλε πρὸς μὲν
τὸν Διαμαντὴν Νικολάου καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου, ἐ-
πικαλούμενος τὴν κίνησιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς
βοηθείας, πρὸς δὲ τὸν Ὑψηλάντην, ἐκθέτων δεινοπαθῶς τὰ ἐν Μακε-
δονίᾳ, καὶ ἄμεσον ἐπικαλούμενος βοήθειαν πολεμοφοδίων, τηλεβό-
λων τινῶν καὶ ἐνὸς βομβοριπτῆρος. «Τὸ ἰδιαίτερόν μου, ἔγραφε, τα-
»μεῖον ἐξηγ. λήθη· πόρους ἄλλους δὲν ἔχω καὶ, ἂν δὲν ἐγοδιασθῇ
»ὁ στρατὸς τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐμψυχωθῇ, διαλύεται». Δίκαιον εἶ-
χεν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ λέγων ταῦτα, διότι αἱ δαπάναι αὐτοῦ ἔφ-
θανον περὶ τὸ ἥμισυ ἑκατομύριον, ἡ δὲ μεγάλη κτηματικὴ περιουσία
ἐγένετο δημόσιον κτῆμα τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ τί ἄλλο πρόσω-
πον, ἢ τίς ἄλλος τόπος ἐκ τῶν ἀγωνιζομένων ἠδύνατο βοηθεῖσαι ἐτοί-
μως, ἐν ᾧ ἡ αὐτὴ ὡς ἔγγιστα κατεπίεζεν ἀνάγκη τοὺς πάντας;
Διὰ τοῦτο ἀποκρινόμενος τῇ 10 Σεπτεμβρίου ὁ Ὑψηλάντης, ἐδίδε τῷ
Ἐμμανουὴλ Παπᾶ παρηγόρους μόνον λόγους καὶ ὑποσχέσεις ξηρὰς
περὶ ἀποστολῆς τῶν ἀναγκαίων μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως.
Διὰ τοῦτο ἡ Ὑδρα, (ὡς καὶ τὰ Ψαρά,) καὶ μεθ' ἑλὼν τὴν προθυμίαν
τοῦ ἐφορεύοντος Λαζάρου Κουντουριώτου, ἀδύνατος ἦτο πρὸς πᾶσαν
συνδρομὴν ναυτικὴν ἄνευ χρημάτων. Διὰ τοῦτο, τέλος πάντων, ὁ Ὑ-

ψηλάντης, ὅπως ἐπενέγκη βεβαίως ἠθικόν τινα ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰ πνεύματα, καὶ δείξῃ, ὑποστηρίζων τὸν Ἑρμανουήλ Παπᾶ, ὅτι ὑπάρχει ἀρχὴ ἀνωτέρα τούτου, διευθύνουσα τὴν ἐπανάστασιν, ἀπέστειλεν αὐτῷ τὴν 11 Σεπτεμβρίου διορισμὸν «Πληρεξουσίου ἀρχηγοῦ καὶ διοικητοῦ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὥστε τὰ διατάγματα αὐτὰς ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, τὰ ὑπερασπίζονται τοὺς ἀδικουμένους, καὶ δικαίως τὰ βιάζῃ τοὺς ἀναισθητοῦντας ἢ ἀδιαφοροῦντας εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος τωρ».

Μάταια ὅλα, διότι ἀπέναντι τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν οἱ λόγοι οὐκ ἰσχύουσι, καὶ ἐπόμενον ἦτο, ὅπως κυριευθῇ ὁ Ἑρμανουήλ Παπᾶ ὑπὸ τῆς δεινότερας ἀδημονίας, ἣν ἐπηύξανον μάλιστα ἀντενέργειαι ποικίλαι, οἷας καὶ ὅσας παράγουσι συνήθως ἡ ἐκ προκαταλήψεως δειλία καὶ ἡ ἐκ τῶν ὅπλων ἀτυχία. Οἱ μικροὶ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀνθρωποὶ εἰς πᾶν ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ παρεκτρέπονται ἀτόπημα σκληρὸν, οὔτε Θεὸν φοβούμενοι, οὔτε ἀνθρώπους αἰδούμενοι. Ἄλλ' ἀφίνοντες ἐν μέρει τὸν Διάκον Ὀλύμπιον προδόσαντα τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐρωτῶμεν, τίνες λόγοι ἐδικαίουν τὴν ἐπὶ τοσοῦτον ἐπίμεμπτον διαγωγὴν τῶν ἡγουμένων τινῶν μοναστηρίων; Ὅταν θυσία τις ὑλικῇ, καὶ αὕτη ἐκ τοῦ περισσεύματος γινομένη μάλιστα, προσλάβανε πάντα κίνδυνον, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τίς ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη τοσοῦτου φόβου καὶ τοσαύτης ἀπονοίας; Μήπως οἱ πρῶτισται τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νήσων, ἀποδυθέντες ἀποφασιστικοὶ εἰς τὸν πόλεμον, τοὺς αὐτοὺς οὐ διέτρεχον κινδύνους; Καὶ, ἂν οἱ Ὀρχάναι περιποιηθῇσάν ποτε τὸν Ἄθω ὑποταγέντα, μήπως ὑπῆρχον καὶ ἤδη οἱ αὐτοὶ καιροὶ καὶ τὰ αὐτὰ αἷτια;

Βοιωτία.

Μετὰ τὸ κτύπημα τῆς Πέτρας καὶ τὴν κατάβασιν τοῦ Δερμῆρ πασᾶ, ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέστειλε τὸν ποιμένα Καφρίτσαν πρὸς τὸν ἐν Λεβαδείᾳ Παλάσκην, γνωστοποιῶν μὲν τὴν ἐν ταῖς Καλαβρύταις γενομένην αἰχμαλωσίαν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ὅπως ἐρεθίσῃ ἢ καὶ ἀπελπίσῃ τοῦτον, προτείνων δὲ ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν, ὅπως καὶ αὐτὸς καὶ οἱ προσεστώτες συνεργήσωσιν ἔσωθεν διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως

καὶ τὴν κατοχὴν τοῦ φρουρίου. Συγχρόνως ἐπεφορτίσθη ὁ Καφρίτσας, ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸ φρούριον, ὡς ἐπραξέ καὶ πρότερον ἀποστάλεις ἐκ τῆς Σούρπης, καὶ ἴδῃ κυριώτερον, ἐπὶ τίνων θέσεων οἱ Τοῦρκοι εἶχον προσοχὴν μεγαλητέραν. Ὁ Καφρίτσας ἐξεπλήρωσε διὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος τὴν διπλὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπανῆλθε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά στρατοπεδεύμενον ἐν τῇ Γρανίτσᾳ, ἀπεχούσῃ τῆς πόλεως ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν· ἐβεβαίωσε δ', ὅτι ὁ μὲν Παλάσκας καὶ οἱ προεστοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν αὐτοῦ, δι' ἣν λόγον στέλλεται κατόπι καὶ εἰς συγγενῆς τοῦ πρώτου, ὁ Λιούσας, πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ σχεδίου· ἐν δὲ τῷ φρουρίῳ ὑπάρχουσι περὶ τοὺς ἑκατὸν μόνον, διάφορα δὲ μέρη τοῦτου ἀπροφύλακτα ὅλως μένουσι. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκίνησεν, ἵνα καταλάβῃ τὸ φρούριον· ἀλλ' αἴφνης κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς πόλεως Λυκοχώρι, ἣν ἐνόμιζε κενὴν, εὗρέθη ἐνώπιον τοῦ νεωστὶ καταβάντος σώματος τοῦ Δεμήρ πασσᾶ, καὶ μεθ' ἱκανὸν πυροβολισμὸν, γενόμενον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἡ μὲν αἰφνιδίᾳ κυρίευσεν τοῦ φρουρίου κατέστη ἀδύνατος, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀπεσύρθη εἰς τὸν Ὀσιον Λουκᾶν, ὅθεν συνηγοικήθη καὶ πάλιν μετὰ τοῦ Παλάσκα.

Φθάσας δὲ παρ' αὐτῷ ὁ Λιούσας, ἐξηγήθη, διὰ τίνων ὑπῆρχε θέσεων δυνατὴ ἡ εἰς τὴν πόλιν εἰσοδος τῶν Ἑλλήνων, ὡς μεταβάντος τοῦ Δεμήρ πασσᾶ εἰς τὰς Θήβας. Ἀμέσως ὁ Ὀδυσσεὺς συνεκέντρωσεν ὀπισθεν τῆς Σούρπης ἐν σώμα δισχιλίῳ, καὶ διὰ τῆς θέσεως τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, κατὰ τὰ ἐπάνω ἀμπέλια, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ὁδηγούμενος τοῦ Παλάσκα, δύο ὥρας πρὸ τοῦ ἐξημερώματος τῆς 30 ἰουλίου, ἢ κατ' ἄλλους τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 αὐγούστου. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ρούκης, μόλις λαθεὶς τὴν πληγὴν, ἣν ἔλαβεν ἐν τῇ Ὑπάτῃ, ὠδήγει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἥς μέρος ἐκ τῆς συνοικίας τοῦ Ζαχαρᾶ καὶ μέρος ἐκ τῆς Δαμπάχνας εἰσῆλθε. Τότε ὁ βοεβόνδας Χατσῆ Μαχμουτ ἀγᾶς, τοποθετημένος ὦν πλησίον τοῦ φρουρίου, ἀνέβη, καίτοι προσβαλλόμενος κακῶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τοῦτο, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς δύο τῶν προεστώτων Νάκον καὶ Λογοθέτην, οὓς εἶχε πλησίον αὐτοῦ ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν. Ἐξ αὐτῶν ὁ Λογοθέτης, ὡς μᾶλλον εὐκίνητος, διέφυγε τοῦτον πλησίον τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, καὶ μόλις μετὰ ὥρας τρεῖς τεταλαιπωρημένος καὶ ἀνυπόδητος ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, περιποιηθεὶς διὰ τοῦ ἀγαθωτέρου τρόπου καὶ ἀποσταλὴς εἰς τὴν ἐν τῇ Οἰάνθῃ οἰκογένειαν αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ Τοῦρκοι περὶ τοὺς τριακοσίους ὠχυρώ-

θησαν ὑπὸ τὸν Βελή ἀγᾶν Γρεβελήν ἐν τῇ Ὠρεᾷ. Οἱ ἐχθροὶ ἐζημιώθησαν τότε ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν θανατωθέντας, οἱ δ' Ἕλληνες ἐπτά καὶ τινες πληρωθέντας, ἐν οἷς ἠριθμεῖτο καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἀμβρυσσοῦ Τσεκούρας. Ἐκ τῆς δεξιᾶς ταύτης περιστάσεως ὠφεληθέντες διέφυγον τοὺς Τούρκους, καὶ ὅσοι προεξελθόντες ἐκ τοῦ φρουρίου ὑπετάγησαν, καὶ ὅσοι ἐγένοντο αἰχμάλωτοι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως.

Τὴν ἐπιούσαν, συνδρομῇ τοῦ Παλάσκα, παρεδόθησαν τῷ Ὀδυσσεὶ ὑπὸ συνθήκην προφορικὴν οἱ ἐν τῇ Ὠρεᾷ, ὡς μὴ ἔχοντες τροφάς, διὰ τι μόνον τὸ φρούριον ἦτο ἐφοδιασμένον παρὰ τῶν Τούρκων διὰ πάντων περιστάσεων ἐναντίαν. Ὁ Βελή ἀγᾶς Γρεβελῆς ἔτυχε φίλος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ διὰ τοῦτο κατώρθωσεν, ἵνα μὴ ἀφοπλισθῶσιν ἅπαντες, ἀλλ' ἀφελῶσι πεντήκοντα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἑνοπλοί, ὅλοι δὲ ἐξέλθωσιν εἰς Λαμίαν, μεθ' ὧν εἶχον μόνων ἰδίων πραγμάτων. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνθίσταντο, ὡς μὴ στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας δραμῶν ἐκ τῶν Θεβῶν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Λεβαδείαν, ἀποσυρθέντος τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν Προφήτην Ἥλιαν, καὶ παραλαβὼν ἅπαντας τούτους ἐπέστρεψε. Τοιοῦτω δὲ τρόπῳ καὶ πόλεις καὶ φρούριον ἔμειναν κενά. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, ἐπειδὴ αἱ ἀποθῆκαι ἔγεμον γεννημάτων, βαμβακίων καὶ τοιούτων, παρέδωκε ταύτας εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν χωρικῶν, διαρκέσασαν ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ, ἵνα μὴ ἐπανελθόντες ἐμφωλεύσωσι καὶ πάλιν οἱ Τούρκοι ἐν τῇ πόλει, κατέκαυσεν ὅλας τὰς ἀπολειπομένας ἐτι σφᾶς οἰκίας. Μετὰ τὰ συμβάντα δὲ ταῦτα τὸν μὲν Γούραν καὶ ἄλλους ἀπέλυσεν εἰς τὰ ἴδια, ἵνα παρασκευασθῶσιν εἰς νέους ἀγῶνας, τὸν δὲ Βοῦσγον καὶ Λάππαν ἄφησεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λεβαδείας, ἵνα κάμωσι τὴν ἀνήκουσαν διὰ τὸ μέλλον προτοίμασίαν· αὐτὸς δὲ παραλαβὼν περὶ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας, μετέβη ἀπὸ θαλάσσης διὰ τῆς Θίσσης εἰς τὴν Πίσσαν τῆς Μεγαρικῆς πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, ὅπως συσχεφθῇ περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ Ὁμὲρ Βρυώνου.

Ἀλλὰ τὸν ἄνδρα αὐτὸν ἐπιβουλεύεσθαι ἤρξατο ἡ ραδιουργία. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου κατεῖχε τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος θέσιν διὰ τε τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, τὴν στρατιωτικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δξύνουαν. Οἷος ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ὁ Βαρνακιώτης ἐν τῇ Δυτικῇ, τοιοῦτος καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς

ταύτης. Διέφερον δὲ μόνον αἱ τρεῖς αὗται στρατιωτικαὶ ἐπιστημότητες, καθόσον ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ἔσχεν ὑπεράνω αὐτοῦ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἐναντίον αὐτοῦ τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον τῆς Πελοποννήσου· τὸν δὲ Βαρνακιώτην διεφιλονείκουν τοσαῦται ἰσχύουσιν μάλλον ἢ ἤτον ἄρματωλικά γεγεναί, ἐν ᾧ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔτυχεν ἔχων ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ στάδιον δμαλώτερον καὶ ἀνταγωνιστάς ἐν γένει πολλὰ κατωτέρους. Καὶ ὁμοῦ κατ' αὐτοῦ πρώτου ἤρξατο ἡ ῥαδιουργία καὶ καταδρομὴ ἐπὶ τουρκοφροσύνῃ δῆθεν, ὡς ἔπειτα κατὰ τοῦ Βαρνακιώτου ἐπὶ προδοσίᾳ δῆθεν, ὡς τελευταῖον κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ἐπὶ ἀντιθέσει κατὰ τῶν καθεστώτων δῆθεν. Ὡσανεὶ δὲ προσεβούντην μέλουσιν τύχην ἐκυτῶν, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἔλεγε πάντοτε περὶ τῶν πολιτικῶν: «*Αὐτοὶ οἱ καλαμαράδες θὰ μᾶς πᾶν τὸ κεφάλι μιᾷ μέρᾳ*»· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, δσάκις ἐπηρεῖτο παρὰ τῶν ἄλλων ὡς ἄξιος τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς πατρίδος, συνείθιζεν ἀποφαινόμενος: «*Ἐμένα ἡ πατρίς θὰ πρωτοεξορίσει μιᾷ μέρᾳ*». Ἀνέτρεχεν οὗτος εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τῶν ἀρχαίων, καὶ οὐδόλως προέβλεπεν, ὅτι δις ἐμελλεν ὑποστῆναι φυλάκισιν δεινὴν καὶ ἄπαξ ἐπίσημον καταδίκην θανάτου, ἅμα ἀρξαμένης τῆς ξενοκρατείας.

Ἀπὸ τοῦ ἰουνίου συνέστη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὁμᾶς τις εὐἀριθμὸς ἐκ δευτερευόντων προσώπων, κατηγοροῦσα αὐτοῦ ἐπὶ τουρκισμῷ καὶ ἀποδίδουσα τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ ἐχθροῦ εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνου. Εἴτε αὐτοκίνητος ἐξ ἀνοησίας καὶ πρὸς βλάβην τοῦ τόπου, διότι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο πρόσωπον ἀναγκαῖον, εἴτε ἑτεροκίνητος καὶ διὰ σκοποῦς ἄλλων ὑπονοούντων ἀντεκδικήσεις, διότι ὁ Ὀδυσσεὺς, ὡς ὁπλαρχηγὸς τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ, ἔσχε καὶ ἐχθροὺς, ὡς καὶ φίλους, ἡ ὁμᾶς αὕτη προέβη εὐθὺς ἐκτραχηλισθεῖσα κατ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ συστάδην, καὶ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀνηνέχθη τῇ 30 ἰουνίου κηρύττουσα τοῦτον «*... ἀνάξιον τῆς ἀρχηγίας, τουρκολάττην, δωροδοκούμενον ἀπὸ τῶν Ὀμὲρ πασσαῖ*» καὶ αἵτιον τῶν δυστυχιῶν τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν συνομόρων δπαρχιῶν...» Λεβαδεῖς καὶ Θεβαῖοι οἱ κατήγοροι ὑπεγράφοντο τεσσαράκοντα δύο, πληρεξούσιοι δὲ τινες ἐξ αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ προσώπου δῆθεν τῶν ἐπαρχιῶν ἐπαρουσιάσθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας, ἀνειδίζοντες τὸν Ὀδυσσεῆα ὡς ἀργοῦντα ἐκ προθέσεως ἐν τινι μονῇ, ἀποδίδοντες αὐτῷ τὰς προόδους καὶ ἐπιτυχίας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὑπαινίσσοντες ἀναπόφευκτον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐν τῇ

Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, εἰ μὴ ἐπαύετο οὗτος τῆς ἀρχηγίας διὰ τῆς νό-
μμου ἐδοῦ.

Οἱ πολλοὶ θέλουσι τὸ συµμερίζεσθαι μὲν τὴν δόξαν δοθείσης ἐπι-
τυχίας, τὸ ἀποδίδειν δὲ εἰς μόνον τὸν ἀρχηγὸν τὴν αἰτίαν δοθείσης
ἀποτυχίας. Διὰ τὸ Ὀδυσσεὺς ἐνίκησεν ἐν Γραβίᾳ μετὰ ὀλίγων; διό-
τι οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἦσαν λογάδες. Διὰ τὸ ἔπειτα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὑπο-
χώρησιν ἐκ τοῦ Καστρακίου, εἰς τὴν ἀδυναμίαν μὲς ἀποτελεσματι-
κῆς ἀντιστάσεως ἐν τῇ Λεβαδείᾳ καὶ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Σούρπτης,
καίτοι μετὰ πολλῶν ὧν; διότι οἱ πολλοὶ ἐκ τῶν πολλῶν τούτων ἦ-
σαν ἄπειροι καὶ φυγοπόλεμοι, ὁ δὲ πολὺς ἀριθμὸς ἄνευ ἀσκήσεώς τι-
νος τοῦλάχιστον καὶ ἀνδρείας οὐδὲν σημαίνει. Ἴδου ἡ μόνη ἀλήθεια
τῶν πραγμάτων, ἣν οἱ ῥαδιοῦργοι, καὶ πρῶτιστοι τούτων οἱ ἐκ Λε-
βαδείας Μητρος Τριανταφυλλίνας καὶ Ἑμμανουὴλ Σπυρίδωνος, (Μα-
νώλαγας κοινῶς γνωρίζομενος,) διέφθειρον καὶ ἐξεμεταλλεύοντο.

Ἀλλὰ τὸ δεινότερον πάντων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου ἦτο ἡ
ἐπὶ τουρκισμῷ κατηγορία, ἔστω καὶ ψευδестаτή, ἡ καὶ λόγῳ παι-
διᾶς ἀπλῆς γινομένη. Ἐκ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων φοβερώτερος ἐ-
θεωρεῖτο ὁ τῆς τουρκολατρίας. Ἀληθές, ὅτι τοιαύτη διαφθορά οὐκ
ἐμόλυνε τὴν Ἑλλάδα ἀληθέστερον ὅμως, ὅτι τοιαύτη κατηγορία εὖ
κόλως ἤκούετο, δι' ὃν λόγον οἱ κατήγοροι τοῦ Ὀδυσσεὺς ἠκραάσθη-
σαν μὲν ἄνευ ἐρεῦνης περαιτέρω, διήγειραν ὅμως τοὺς φόβους καὶ
τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἥς συνεμερίσθη καὶ ὄλος ὁ στρα-
τὸς τῶν Τρικορύφων. Οἱ φόβοι καὶ ἡ ἀγανάκτησις αὕτη ἐμφαίνονται
ἐν τῇ ἀπὸ 8 ἰουλίου νοθετικῇ μὲν, ἀλλὰ σκληρᾷ, ἐπιστολῇ τούτου
πρὸς τὸν Ὀδυσσεά (α).

Κερκυνοῦ δίκην ἔπεσεν αὕτη κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ
συνεπείας προεκάλεσαν ἀναλόγους ἐναντίον τῶν κατηγόρων. Ὁ Ὀ-
δυσσεὺς ἀπολογηθεὶς τῇ 15 ἰουλίου περὶ τῆς ἀθωότητος ἑαυτοῦ, πλεί-
στην μὲν ἐξηγήθη τὴν λύπην, ἣν ἠσθάνθη ἀμεیبόμενος οὕτως τοὺς
ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας, οὓς καὶ ἠρίθμει, ἐπιμόνως δ' ἐπεκαλέσθη «τὰ
»τῷ γίνωσι γνωστοὶ οἱ κατήγοροι, διὰ τὰ κριθῇ μὲ αὐτοὺς μίαν
»ἡμέραν». Μετ' αὐτὸν δὲ ἐπαρουσιάσθησαν ἐν τοῖς Τρικορύφοις διὰ-
φοροὶ τῶν ἐπισημοτέρων Λεβαδειέων καὶ λοιπῶν Βοιωτῶν, ὑπερασπι-
ζόμενοι παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ ὡς πατριωτικὴν ὅλως τὴν διαγωγὴν
τούτου, ἀντεγκαλοῦντες τοὺς κατηγόρους καὶ ψευδῆ ἐξελέγχοντες τὴν
κατηγορίαν. Πεισθεὶς δὲ ὁ Ὑψηλάντης, ἀπέλυσε τότε αὐτὸν τῆς εὐ-

θύνης, καὶ τὰς ἀκολούθους ἀπηύθυνε παραινέσεις τῇ 26 ἰουλίου, ἐν-
 θουσιάζων τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος ὑπηρεσίαν: «... Ἀ-
 κόμη, ἔγραφε πρὸς τοῦτον, θαυμάζουν οἱ αἰῶνες τοὺς ἥρωας ἐ-
 » κείνους, οἱ ὅποιοι κατηφάνισαν τὴν Τρωάδα· ἀκόμη θαυμάζουν
 » τοὺς νικητὰς τῶν Περσῶν, σωτῆρας δὲ τῆς πατρίδος τῶν Μιλι-
 » ἄδην, Θεμιστοκλέα καὶ Κίμωνα. Οἱ ἐπίγειοι σωτῆρες τῶν ἐθνῶν
 » ὁμοιάζουν καὶ εἰς τοῦτο τὸν οὐράνιον καὶ παντοδύναμον σωτῆρα
 » τοῦ παντός. Τοιοῦτους ἄνδρας ζητεῖ καὶ τώρα ἡ Ἑλλάς κατὰ
 » τῆς πολυχρόνου τυραννίας, τὴν ὅποیان ἐπασχευ ἀναξίως. Τοι-
 » οῦτοι δὲ πολεμικοὶ εἶναι ἡ μόνη μεγαλοπρεπὴς θέα τῆς πατρίδος
 » καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπίγειοι θεοί... Ἀγαπῶ ἄμεμπτον τὴν
 » ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλογένειάν σου· καὶ κατὰ τοῦτο δὲν πιστεύω
 » ἤδη τοὺς πρώτους, γνωρίζων, πόσον εἶναι φιλοκατήγορος ὁ
 » ῥθόνος...»

Ἀπεδόθη μὲν οὕτω δικαιοσύνη πρὸς τὸν Ὀδυσσεύ, ἀλλ' οὗτος,
 ἐκδίκησιν πνέων, κατεδίωξεν, ἀνακαλύψας ἐπιτοπίως, τοὺς κατηγά-
 ρους, σωθέντας διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλ', ἂν ἐφάνη τότε παύσασα ἡ φλὸξ
 τῆς ἐναντίον αὐτοῦ συστάσεως, ταύτης ὅμως τὸ πῦρ ὑπέβρασκεν ἐν τῇ
 καρδίᾳ τῶν δεδιωγμένων, καὶ ἐντεῦθεν ἀνέδωκεν ἐπὶ τὸ συστηματι-
 κώτερον τῷ ἐπομένῳ ἔτει.

Πολλῶν ἐγένοντο κακῶν αἰτίαι ἔριδες τοιαῦται, αἱ μὲν πόρρω ἀ-
 φορμᾶς ἔχουσαι, αἱ δὲ προσωπικὰς προτιμήσεις ἐπιδιώκουσαι. Ὁ Ὀ-
 δυσσεὺς, ὡς πρόσωπον μὴ ἀναπληρούμενον εὐκόλως παρ' ἄλλου, ἐτι-
 μάτο καὶ τὴν ἡθικὴν ἀπήλαυεν ὑποστήριξιν ὅλης τῆς στρατιωτικῆς
 ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπιστημότητος καὶ ὅλων τῶν διαφερόντων πολιτῶν
 τῶν ἐπαρχιῶν, ἐφ' ὧν ὠπλάρχῃγει. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς αὐτὸς, ὡς φύ-
 σει ὑποπτος, ἐγένετο ἐφεκτικώτερος, δύο θεωρῶν καθ' ἑαυτοῦ τοὺς
 πολεμίους, τοὺς μὲν φανεροὺς, τοὺς Τούρκους, τοὺς δὲ κρυφίους, τοὺς
 ῥαδιούργους, οὓς ἡ φαντασία αὐτοῦ ἐπλαττε παρόντας ἀείποτε, πο-
 λυαίθιμους καὶ πρὸς πᾶσαν ἐκδίκησιν ἐτοιμούς.

Ἡ μεγάλη ἐν Βασιλικοῖς μάχη

(τῆς 26 αὐγούστου).

Ὁ Δεμήρ πασσᾶς ἦτο ὁ πρόδρομος ἄλλης ἰσχυρᾶς βοηθείας, ἣν ὁ
 Κισσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀνέμενε διὰ τὰ πε-

ραιτέρω. Ἐβράδυνεν ἐπὶ ὀλίγον αὕτη, ὥς πολεμήσασα πρώτην τὴν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐπανάστασιν, ἦν καὶ περιώρισε· περὶ δὲ μεσοῦντα τὸν αὐγουστον κατέβη διὰ τῆς Λαρίσσης εἰς τὴν Λαμίαν, συνισταμένη ἐξ ὀκτακισχιλίων περιπόου ἀνδρῶν, τῶν πλείστων σχεδὸν ἱππευόντων. Τέσσαρες πασσάδες ἡγοῦντο ταύτης, ὁ Βευρὰν πασσᾶς, ἀρχιστράτηγος ὢν, Χατση Βεκὴρ πασσᾶς, Μεμῆς πασσᾶς καὶ Σαχὶν Ἀλῆ πασσᾶς. Ὁ Βευρὰν πασσᾶς ἔχαιρε φήμην πολλὴν ἐπὶ ἀξιοτήτι καὶ ἀνδρείᾳ. Ἐτέρα ὡσχύτως δύναμις ἐκ τετρακισχιλίων ἐσκηνοῦτο ἐν τῷ Θαυμακῷ ὑπὸ τὸν Μαχμοῦτ πασσᾶν τῆς Δράμας.

Δεινὸν ἐγένετο τότε τὸ σχέδιον τῶν πολεμίων, καὶ δεινότερα ὑπὲρ πᾶσαν προήγηθεῖσαν περίστασιν ἐσχηματίζετο ἡ δύναμις τούτων ἐκ τε τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης συγχρόνως. Ἡ προκειμένη ἐκστρατεία κύριον εἶχε σκοπὸν τὴν Τρίπολιν τῆς Πελοποννήσου, ἥτοι τὸ κατὰ κεφαλῆς κτύπημα τῆς ἐπανάστασεως ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ. Ἐμελλόν δ', ὅπως ὁ μὲν Βευρὰν πασσᾶς καὶ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς διὰ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ δὲ Μαχμοῦτ πασσᾶς διὰ τῆς Νευπακτίας εἰσβάλοισιν, οἱ μὲν δύο πρῶτοι εἰς τὴν Κορινθίαν, ὁ δὲ τρίτος εἰς τὴν Ἀχαΐαν· μένοντος δὲ τοῦ Βευρὰν πασσᾶ ἐν τῇ Κορίνθῳ ἕνεκα τῶν μεγάλων στενῶν τῶν Ὀνείων ὁρέων καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ κόλπου σιτίσεως, ὥς καὶ τοῦ Ὀμέρ πασσᾶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἕνεκα τῆς ἔξωθεν ἐλευθερίας συγκοινωνίας, ἀναβῶσιν εἰς τὴν Τρίπολιν, ἔνθεν μὲν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς διὰ τῆς Ἀργολίδος, ἔνθεν δὲ ὁ Μαχμοῦτ πασσᾶς διὰ τῶν Καλαβρύτων. Πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ σχεδίου τούτου ἐκινεῖτο συγχρόνως καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος, διευθυνόμενος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Κατεφόβιζεν οὕτω ἡ παρούσα ἐκστρατεία μάλλον, ἢ ἡ προτέρα τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, διότι ἐπὶ ἐκείνης οὐδεὶς ἐνεφώλευε πολέμιος στρατὸς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ.

Τὴν πλησίαν τῶν εἰρημένων πασσάδων μαθὼν πρῶτος ὁ Ἰωάννης Δουβουνιώτης, ἔγραψε πρὸς τὸν Πανουριᾶν ἐν τῇ Ἀμφίσσῃ καὶ τὸν Γούραν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ ὑπάρχοντα, κατὰ τὴν 15 αὐγούστου. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, ἅμα εἰδοποιηθεὶς διὰ γραμμάτων τὴν κατὰβασιν νέου τουρκικοῦ σώματος, ἐτάχυνε γράψας πρὸς τὸν Γούραν, τὸν Βούσγρον καὶ ἄλλους, ἵνα δράμωσι καὶ καταλάβωσι τὰς ἀναγκαίας θέσεις· αὐτὸς δὲ ἐπιβὰς ἐν τοῖς πλοίοις, ἐκωλύθη ἐκ τῆς νηνεμίας, ὅπως μεταβῇ ταχέως εἰς τὴν Θιάβην (Κακόσι). Ἀμέσως ὁ Γούρας ἐκινήθη μετὰ τῶν περὶ αὐτόν· ὁ δὲ Πανουριᾶς ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νά-

κον καὶ τὸν ἐν ταῖς Καταβόθραις ἐστρατοπεδευμένον Παπανδρέαν. Ὁ Γούρας φθάσας εἰς τὸ πλησίον τῆς Φοντάνας χωρίον Μόδι, συνεγνωθή μετὰ τοῦ Δουβουνιώτου καὶ ἔγραψεν εἰς μὲν τὴν Δωρίδα πρὸς τὸν Σκαλτσοδήμον, ὅστις ἀπέστειλεν εὐθὺς τοὺς ὑποπληρχηγούς Κωνσταντῖνον Μπίτην καὶ Κωνσταντῖνον Καλύβαν μεθ' ἑνὸς σώματος Δωριέων· εἰς δὲ τὴν Λεβαδείαν πρὸς τὸν Βοῦσγον, ὅπου ὑπῆρχον καὶ ὁ Λάμπας καὶ ὁ Τριανταφυλλίνας· εἰς δὲ τὴν Ἀταλάντην πρὸς τὸν Κοντοσόπουλον (ἢ Γεράντωνον), μεταβάγχα εὐθὺς μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος.

Ἄνευ ἀναβολῆς ὁ Δουβουνιώτης, Γούρας καὶ λοιποὶ συνῆλθον εἰς τὸ Ἐργίγι (α) χωρίον τοῦ Ὀποῦντος μικρὸν ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Φοντάνας, κείμενον μετὰ αὐτῆς καὶ τῶν Βασιλικῶν. Ἦσαν ἤδη οὗτοι ἡ πρόμαχος δυνάμεις κρίσεως μεγάλης· ἀπὸ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς ἀνδρείας τούτων ἐξήρτηντο ἡ ἀποτυχία τοῦ καταβαίνοντος Βευρᾶν πασᾶ καὶ αἱ τόσῳ σωτήριοι συνέπειαι αὐτῆς διὰ τε τὴν Τρίπολιν καὶ Βοιωτίαν, μᾶλλον δὲ δι' ἥπασσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' αἱ γινώμαι τούτων περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τόπου καὶ τρόπου τῆς ἐπιτυχεστέρας ἀντιστάσεως ἐσχίζοντο. Ὁ μὲν Γούρας μετὰ Νάκου Πανουριᾶ καὶ Παπᾶ Ἀνδρέου ἐθεώρει τὴν ὁδὸν τῆς Φοντάνας ὡς τὴν μόνην ἄρμόδιαν διὰ τε τὴν μικροτέραν σχετικῶς στενότητα, τὸ λίαν ἀνώμαλον, τὴν ὑπερβολικὴν τραχύτητα καὶ τὸ δασυδές αὐτῆς, ὑπὲρ τὴν μίαν ἐκτεινομένης ὥραν· ὁ δὲ Δουβουνιώτης προέτεινε μετ' ἐπιμονῆς τὴν κατάληψιν τῆς λωφόρου τῶν Βασιλικῶν, καίτοι πλατυτέρας, ὁμαλωτέρας, ἥττον δασυδούς καὶ μύλις ἐχούσης μάκρος τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας (6). «Οἱ πασσάδες, ἔλεγεν ὁ Δουβουνιώτης, προτιμήσουσι »τὴν διὰ τῶν Βασιλικῶν διέλευσιν, οὐ μόνον λόγῳ φιλοτιμίας, »ὥς βασιλικὸς στρατὸς, ἀλλ' ἔτι πλέον λόγῳ ἀνάγκης, διότι φέ- »ρουνσι πολυάριθμοι πεζικοὶ, ἵππικοὶ, τηλεβόλα καὶ πλείστας »συρομέρας ὑπὸ βοῶν καὶ βουβάλων τετρακύλους ἀμάξας» φορ- »ταγωγούς ἀλεύρων, διπύρου ἄρτου, κριθῆς διὰ τὴν ἵππον, πολε- »μοφοδίων καὶ ἀποσκευῆς ἀναλόγου». Ἡ ὀρθοτάτη αὕτη γνώμη τοῦ πολυπείρου γηραιοῦ ἴσχυσεν, ἀγαθὴ τύχη· καὶ ἐντεῦθεν ἀπελθόντες εἰς τὰ Βασιλικά κατέλαβον, ὁ μὲν Δουβουνιώτης τὰ πρὸς τὴν δημοσίαν ὁδὸν, οἱ δὲ τὰ ἐνδότερα ταύτης κατὰ τὸ δεξιὸν μὲν ὁ Κοντοσόπουλος μετὰ τῶν Λοκρῶν, κατὰ τὸ ἀριστερὸν δὲ ὁ Τράκας, Καλύβας καὶ Μπίτης μετὰ Ἀμφισσέων καὶ Δωριέων, τὰ δὲ πρὸ τῆς

ἐξόδου τῆς κοιλάδος ὁ Γούρας, Νάκος, Πανουριᾶς καὶ Γεώργιος Ἰωάννου Δουβουνιώτης. Ὁ Γούρας ἀνεδέχθη ἰδίως ὅπως βοηθήσῃ ἐτοίμως, ὅπου ἂν ἡ χρεῖα καλέσῃ. Ὀνόματι ἄρα ὁ γέρον Δουβουνιώτης, πράγματι δὲ ὁ Γούρας ἐγένετο ἡ διεύθυνσις τῆς μάχης. Ὁ δὲ Παπᾶ Ἀνδρέας ἔμεινε μετὰ διακοσίων ἐν τῷ στενῷ τῆς Φοντάνας διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον (α).

Ἐκ τῶν πασσάδων ὁ μὲν Χατσῆ Βικῆρ πασσᾶς ἐτελεύτησεν ἐν Λαμίᾳ· ὁ δὲ Βεϋράν πασσᾶς μετὰ τῶν δύο ἐτέρων ἐκινήθη ἐκείθεν τῇ 22 αὐγούστου, καὶ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ὠδεύσεν ἐπὶ ἑξ ὥρας περὶ τοῦ στρατοπεδευσάμενος ἐν τῇ Πλατανίᾳ. Ἔστι δὲ αὕτη πεδιάς λοφώδης καὶ δασώδης, κειμένη πλησίον τοῦ Κινοῦριου-χωρίου καὶ ἀπέχουσα τῶν Βασιλικῶν ὥστε μίαν ὥραν. Ἐγνώσθη οὕτως ἡ κυρία διεύθυνσις αὐτοῦ, καθ' ἣ προσέβην ὁ Δουβουνιώτης. Ἡ ὅλη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων συνεποσούτο περὶ τοὺς χιλίους ἐξακοσίους.

Τῇ ἐπιούσῃ ἀπέστειλεν ὁ Βεϋράν πασσᾶς τριακοσίους μὲν πεζοὺς εἰς τὴν Φοντάναν, διακοσίους δὲ ἵππεῖς εἰς τὰ Βασιλικά πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ τόπου. Οἱ ἵππεῖς κρυπτομένους τοὺς στρατιώτας τοῦ Δουβουνιώτου ὅπισθεν τῶν πυκνοτάτων δένδρων οὐδύλως εἶδον μακρόθεν· καὶ διὰ τοῦτο προχωρήσαντες θαρραλέοι εἰς τὰ ἐνδότερα, περιέπεσον εἰς τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Κοντοσοπούλου καὶ Καλύβια. Οὗτοι ἀνέστησαν καλῶς καὶ τὴν θέσιν ἑαυτῶν διέτηρησαν. Κατόπι δὲ βοηθήσαντες ὁ Γούρας, Γεώργιος Δουβουνιώτης καὶ Πανουριᾶς ἐκτύπησαν, ὁ μὲν πρῶτος ἐξ ἀριστερῶν, οἱ δὲ δύο δεῦτεροι ἐκ δεξιῶν, καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψαν τοὺς παλαιούς, ἐξ ὧν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα ἐφονεύθησαν, προσβληθέντας ἐκ τῶν νώτων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δουβουνιώτου. Ὡσαύτως καὶ ὁ Παπᾶ Ἀνδρέας ἐκτύπησεν ἐν τῇ Φοντάνᾳ τοὺς διορισθέντας πρὸς καταπάτησιν τοῦ τόπου τριακοσίους πεζοὺς, φονεύσας περὶ τοὺς εἰκοσιπέντε καὶ μακρὰν τοὺς λοιποὺς καταδιώξας.

Ὁ Ρούκης, διατελὼν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πρύποδας τοῦ Παρνασσοῦ χωρίῳ τῆς Ἀγίας Μαρίνης. Ἄμικ δὲ εἰδοποιηθεὶς παρὰ τοῦ Γούρα, γράψαντος πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς γενομένης ἐπιτυχοῦς ἀποκρούσεως τῆς κατασκόπου ἀποστολῆς τοῦ Βεϋράν πασσᾶ, ἀνεχώρησεν εὐθύς, μεθ' ὅπου εἶχε σώματος, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐφθάσεν ἄνωθεν τῶν Βασιλικῶν εἰς θέσιν Ἀνίβιτσαν, καὶ τὴν μεταξὺ δύο λόφων ἄγουσαν ὁδὸν πρὸς τὸ Ζέλι κατέλαβε.

Τῇ 26 αὐγούστου ἐκινήθη ἀποφασιστικῶς ὁ Βεϋράν πασσᾶς, ἀφήσας ἐν τῇ Πλατανιᾷ ἅπασαν τὴν ἀποσκευὴν, ὡς ἠναγκασμένος κατὰ πρῶτον λόγον, ὅπως ἀνοίξῃ τὴν κεκλεισμένην τῶν Βασιλικῶν δίοδον. Γενομένης παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ στενοῦ τῆς συνήθους πολυφώνου εὐχῆς, ἣν διεδέχθησαν καὶ τηλεβολισμοὶ καὶ πυροβολισμοὶ γενικὸς πρὸς ἐκφόβισιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ στενὸν, προηγουμένων τῶν τηλεβόλων καὶ ἀκολουθούντων τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ. Ἡ μάχη ἤρξατο, ὁρμήσαντος ἱκανοῦ μέρους τῶν Τούρκων κατὰ τῆς θέσεως τοῦ Κοντοσοπούλου καὶ Καλύβας. Ὁ Βεϋράν πασσᾶς, βλέπων τὸ ἰσχυρὸν τῆς θέσεως, διηύθυνε τετρακισχιλίους κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ πῦρ ἦναψε σφοδρότερον τότε διὰ τῆς μεγάλης δὲ αὐτῶν ὁρμῆς κατάρθρωσαν οἱ Τούρκοι τὴν ἐκείθεν ὀπισθοχώρησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἐλθόντος Γούρα, τῶν μὲν πρὸς τὸ διάσελον, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ῥάχιν τῶν Βασιλικῶν. Ἦδη ὁ Κοντοσόπουλος ἐπληγώθη κατὰ τὸν γόμφον. Ὁ Γούρας καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλارχηγοὶ συγκεντροῦνται ἐν μιᾷ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ, καὶ δίδουσι μέτωπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀγωνιζομένου, ἵνα ἀνοίξῃ ἐκείθεν τὴν ὁδόν. Τὸ πῦρ ἐπαυελήφθη πεισματῶδες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Μετὰ μίαν δὲ ὥραν καταφθᾶσας ἐκ τῆς Λεβαδείας ὁ Βουσγος, πυροβολεῖ κατὰ τὸ σῆμα καὶ ἄλλην δίδει ῥοπὴν εἰς τὴν ταλαντευομένην θέσιν τῶν διαμαχομένων. Ὁ Γούρας αὐτὸν μὲν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν δὲ Μῆτρον Τριανταφυλλίνας καὶ Λάμπαν ἦνωσε μετὰ τοῦ Ῥούκη καὶ τῶν τοῦ Κοντοσοπούλου. Συγχρόνως ὁ Παπᾶ Ἀνδρέας, δραμὼν ἐκ τῆς Φοντάνας, προσέβαλε τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἔχουσαν ἤδη μεθ' ἑαυτῆς τὰ τηλεβόλα. Ὁ Βεϋράν πασσᾶς ῥίπτεται μανιώδης κατὰ τοῦ Γούρα, εἰ καὶ προῆλθεν εἰς θέσιν στενωτέραν, δασωδεστέραν καὶ ἀποκρημνοτέραν, ὣν ἕνεκα ὁ πολὺς ἀριθμὸς αὐτοῦ οὔτε ἀνεπτύσσετο, ὥς ἔπρεπεν, οὐθ' ἐπομένως ἐχρησίμευε. Μία φωνὴ «ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεύς ! !» παρορμᾷ ἔτι μᾶλλον τοὺς Ἕλληνας, καὶ διαδίδει τὴν ἀψυχίαν εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ Γούρας διέταξε τότε προσβολὴν γενικὴν, καὶ μετὰ τοῦ Ῥούκη ὑποστρέψας προσβάλλει τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν νώτων. Ἡ στιγμὴ κατέστη κρίσιμος, ἀκμάσαντος τοῦ πυρὸς πανταχόθεν. Τριάκοντα ὅλοι Σουβαλιῶται καὶ Ἀγοργιανίται ἐκυρίευσαν ἐνὸς τηλεβόλου ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῶν. Τελευταῖον δ' ὁ Βεϋράν πασσᾶς, ἰσχυρὰν μὲν βλέπων τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἑλλήνων, ἀφανιζόμενον δὲ ἐπὶ ματαίῳ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὡς ἐν μέσῳ τεθέντα τοῦ

ἑλληνικοῦ πυρός, ἔκλινε νῶτα. Οἱ Τοῦρκοι, ἐν πλήρει γενόμενοι ἀνωμαλία καὶ ἀποσυνθέσει, ἔσπευδον, τίνι ἂν ἕκαστος σωθῇ τρόπῳ· ἠγνόουν ὅμως, ποῦ διηυθύνοντο, περιπλεχθέντες ἐντὸς τῶν βευμάτων καὶ δαπῶν. Ἐντεῦθεν οἱ σημαιοφόροι ἔρριπτον τὰς σημαίας· οἱ ἵπποις παρήτουν τοὺς ἵππους, ὅπως εἰσδύσωσιν ἀφανεῖς εἰς τὰ δάση· τοὺς νεκροὺς διεσκέλιζον οἱ ζῶντες· ἀπὸ μεσημβρίας δὲ μέχρι δύσεως ἡλίου ἐξηκολούθουν ὁ φόνος καὶ ἡ σφαγὴ, οὐδὲν ἄλλο ἐπικαλουμένων τῶν Τούρκων, εἰμὴ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὑποταγὴν· «*Αἰ-λάχ! Αἰ.λάχ!* — *ράῤ, καπετάρ!*» Μόλις ὁ ἀρχιστράτηγος Βεϋρὰν πασσᾶς ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Πλατανιὰν κατὰ τὸ ἐσπέρας.

Ἐκ τῆς μάχης ταύτης ἀπώλεσεν οὗτος φονευθέντας μέχρι τῶν ἑπτακοσίων (α), ἐν οἷς συνηριθμήθησαν καὶ ὁ Μερῆς πασσᾶς, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Βεϋρὰν πασσᾶ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ μουχουρδάρ ἀγάς καὶ σιλιχτάρ ἀγάς, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι βέγαι, ἀγιάναι καὶ χιλιάρχοι. Οἱ δ' Ἕλληνες, κύριοι τῆς μάχης, ἐζημιώθησαν περὶ τοὺς πεντήκοντα πεσόντας καὶ πληγωθέντας (β), ἐζώγρησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν (γ) καὶ ἐκράτησαν δεκαοκτὼ σημαίας, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ λεγομένη «*γιουρούς βαϊράκ*» (δρμῆς ἢ ἐφόδου σημαία), δύο τηλεβόλα καὶ ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους ἵππους τοῦ πολέμου, πλείστων ἄλλων ἀναιρεθέντων. Ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Γούρα παρετηρήθη ἐξογκωθεῖσα ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως τοῦ ξίφους, τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ ῥέματος κοκκίνοβαφρὲς γενόμενον ἔνεκα τοῦ ῥέσαντος ἐν αὐτῷ πολλοῦ αἵματος (δ).

Τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ Ἕλληνες ἀνεπαύθησαν ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν ἀπὸ δὲ τῆς αὐγῆς τῆς ἐπιούσης, βάλλοντες πῦρ εἰς τὰ δάση, ἐβίαζον τὴν ἔξοδον τῶν κεκρυμμένων ἐν αὐτοῖς Τούρκων, οὓς ἐφόνευον ἢ ἠχμαλώτιζον. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν δικασθέντων εἰς τὰ δάση περιεπλανήθησαν ἔνεκα τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἀγνοίας τοῦ τόπου, οἱ χωρικοὶ Ἕλληνες συνελάμβανον ἐξ αὐτῶν ἐπὶ πάντε ἀκολούθους ἡμέρας· ὥστε ἐκ τῶν ὀκτακισχιλίων βαρβάρων θετικῶς κατεστράφη τὸ ἐν τρίτον, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τραυματιῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Βεϋρὰν πασσᾶς ἔντρομος καὶ βίαιος ἐπανέκαμψε τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὡς μὴ ἔχων καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς στρατὸν πλέον· τὸν μέγαν δὲ τρόμον αὐτοῦ διεδήλωσε, πρῶτον μὲν ὡς ἐγκαταλείψας ἐν τῇ Πλατανίᾳ τὰς ἀμάξας πεφορτωμένας, ἐξ ἂν πολλάς ἔκαυσεν, ἔτι δὲ καὶ τοὺς βόας καὶ τὰς σκηνὰς καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀποσκευὴν (ε)· δεύτερον δὲ ὡς διακόψας τὴν γέ-

φυράν τοῦ Σπερχειοῦ, ἵνα μὴ κατόπιν αὐτοῦ διέλθωσιν οἱ Ἕλληνες ταύτην, ὥς ἀδυνάτου καταστάντος πρὸς πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἐπὶ τοσοῦτον κατεβλήθη ὁ πρὸ ὀλίγου ρίψας τὸν πρῶτον λίθον τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως Βεϋράν πασσᾶς. Ματαίως ἔδραμον ἐπίκουροι τούτου ὁ Μελέκ πασσᾶς Γκέκας μετὰ χιλίων πεντακοσίων, καὶ ἐκ τῆς Ὑπάτης ὁ Τελεχᾶ βεγῆς μετὰ πεντακοσίων, Ἀλβανῶν ὧλων. Ὁ Βεϋράν πασσᾶς οὔτε ἠκούσθη πλέον, οὔτε ἐφάνη ἔκτοτε. Ἡ ἀπέθανεν ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως αὐτοῦ, ὥς ὁ Μαχμουτ πασσᾶς τῆς Δράμας ἐπὶ τοῦ 1822, ἡ ἐθανατώθη παρὰ τοῦ σουλτάνου, ὅπερ πιθανώτερον.

Ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν μεγάλως ἐτίμησε τοὺς ἄνδρας ταύτης ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτέρου. Ὅλους ἐνέπνευσεν ὁ αὐτὸς ζῆλος καὶ ὧλων ἡ ἐπιθυμία περὶ τῆς ἡττης τοῦ ἐχθροῦ ὑπῆρχε μία. Ἄλλ' ἰδίως διεφημίσθησαν ὁ μὲν Γούρας, ὥς ἡ ψυχὴ γενόμενος τῆς μάχης καὶ ὥς θανατώσας αὐτοχειρὶ τὸν Μεμῆς πασσᾶν· ὁ δὲ Παπᾶ Ἀνδρέας, ὥς ὁ μάλλον διώξας τοὺς Τούρκους καὶ πλείονα ἐπενεγκὼν φθοράν κατὰ τούτων. Ὁ Γούρας ἔκτοτε ἀπῆλυσεν ὑπόληψιν ἐθνικὴν, ἣν ἐβεβαίωσεν αὐτῷ ὁ Ὑψηλάντης δι' ἐγγράφου τῆς 5 Σεπτεμβρίου. Ἀποδώσωμεν ὡσαύτως δικαιοσύνην τῷ γηραιῷ ὀπλαρχηγῷ Διοδότου νιώτῃ. Ἐὰν προετιμᾶτο ἡ κατάληψις τῆς Φοντάνας ἀντὶ τῶν Βασιλικῶν, αἱ δεινὰ ἐκ τῆς διὰ τῶν δευτέρων ἐνδεχομένης διαβάσεως τοῦ Βεϋράν πασσᾶ συνέπειαι ἀκαταλόγιστοι ἔμενον καὶ πολεμικῶς καὶ ἠθικῶς, οὐ μόνον διὰ τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Πελοπόννησον. Τί δ' εἴπωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου περὶ τῆς πολεμικῆς ἀπρονοησίας τῶν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἐχθρῶν; Ἐν ᾧ περιέμενον οὗτοι ἔξωθεν τὴν ὑπὸ τὸν Βεϋράν πασσᾶν ἐπικουρίαν· ἐν ᾧ ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτηντο βεβαίωτεραι σχετικῶς ἐλπίδες περὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπομένως τῆς Στερεᾶς ἀπάσης, ὧφειλον οὗτοι κατὰ πάντα λόγον, ἵνα προκαταλάβωσι τὰ στενὰ τῶν Βασιλικῶν καὶ τῆς Φοντάνας καὶ ἀσφαλίσωσι τὰς διόδους τούτων, μὴ περιτρέχοντες ὁ μὲν Ὁμέρ πασσᾶς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ Μεχμέτ πασσᾶς τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβαδείαν. Ἄλλ' ἴσως ὑπέθεσαν ἀτόλμους πλέον τοὺς ὀπλαρχηγούς πρὸς πᾶν ἐκ τοῦ συστάδην ἐπιχείρημα, ᾧ οὐ ἐνίκησαν αὐτοὺς καὶ ἐν ταῖς Θερμοπύλαις καὶ ἐν τῇ Ὑπάτῃ καὶ ἐν τῇ Λεβαδείᾳ· ἴσως ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὑπάρχει ἐν τοῖς πεδίοις, ἅπερ αὐτοὶ κατεπάτουν,

καὶ οὐχὶ ἐν τοῖς ὅρεσι, μόνῃ ἰσχυρᾷ τῶν Ἑλλήνων γῆνῃ δυνάμει.

Ἡ φυσικὴ μορφή τοῦ Γούρα ἦτο ἐκ τῶν σπανιωτέρων τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Εὐπαγής ὦν τῷ σώματι ὁ ἀνὴρ, ὀρθίος, λευκὸς τὴν χροάν καὶ ὑπόξανθος τὸ τρίχωμα, κεφαλὴν δὲ φέρων εὐμεγέθη καὶ στρογγύλην, μέτωπον εὐρὺ, ὀφθαλμοὺς ὑγροὺς, πρόσωπον ὅλως χαροπὸν καὶ βᾶδισμα στερεὸν, εἴλκεν ἐκ πρώτης ὀψεως τὴν ἐντύπωσιν τοῦ θεωμένου. Μετὰ τούτων δ' ἀπάντων ἦν οὖντο αὐτῷ νοῦς ὑγίης, καρδία ἀγαθὴ, ῥωμαλεότης ἐξαισία, σεμνότης, σοβαρότης, εὐθύτης καὶ εὐβουλία ἐν πᾶσι. Ἐλαχε μὲν ἀγροίκου ἀγωγῆς, ἡγάπα ὅμως τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τοὺς πεπαιδευμένους, πολλὴν ἔχων τὴν εὐπροσηγορίαν. Οὐδέποτε δὲ περιττολόγος καὶ πάντοτε πολλῆς ἀκριβείας καὶ ὀλίγων λόγων ἀνὴρ, ἐπέβαλλε τοῖς ἄλλοις τὰς σκέψεις αὐτοῦ, καὶ ἐδικαίου οὕτω, ὁπόσω μεγαλύνει τὸν ἀνθρωπὸν ἡ βῶμη, συμπαρεδρον ἔχουσα τὴν φρόνησιν.

Οὐδεμία ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ 1821 ἔτους ἔλαβε χώραν καθ' ἅπασαν τὴν Στερεάν νίκην ἄλλη (α), τόσω ὀλεθρία διὰ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τόσω σωτήριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Αἱ τῆς Γραβιάς καὶ τοῦ Θυάμου θεωροῦνται δεύτεραι. Ἑματαίωσεν αὕτη ὁλόκληρον γενικὸν σχέδιον φοβερὸν ἐξησφάλισε τὴν κυρίευσιν τῆς Τριπόλεως μεθ' ὅλων τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς προεκάλεσε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὁμῆρ Βρυώνου ἐκ τῆς Ἀττικῆς συνεπέσυρε μετὰ τὸν Βεϋράν πασσᾶν καὶ τὴν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, πεσοῦσης τῆς Τριπόλεως, καὶ οὕτως ἔκλεισεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πόλεμον τοῦ πρώτου ἔτους. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἐποψιν ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν συνεψήφισε τὴν ἥτταν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐκν κατ' ἐκείνην ἡχημαλωτίσθη ἀρχηγὸς Ἕλλην, ὁ Διάκος, οὐχ ἥττον καὶ κατ' αὐτὴν θανατώθη στρατηγὸς Τούρκος, ὁ Μιμῆς πασσᾶς. ἐὰν δι' ἐκείνης διήλθον τὰς Θερμοπύλας ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμῆρ Βρυώνης, δι' αὐτῆς ὅμως, τῇ συνδρομῇ καὶ ἄλλων περιστάσεων, ἐξελεύσονται τὰς Θερμοπύλας ἀμρότεροι.

Συγκρίνεται ἄρα ἡ περιώνυμος μάχη τῶν Βασιλικῶν πρὸς μόνην τὴν τοῦ Βαλτατσίου, καὶ συνοδεύεται μάλιστα κατὰ σύμπτωσιν περὶ ἑργον δι' ὁμοίων περιστάσεων. Καθὼς ἐπὶ ἐκείνης ἐνδεχομένη νίκη τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἡπείλει τὴν ὅλην καταστροφὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Πελοποννήσῳ οὕτω καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐνδεχομένη νίκη τοῦ Βεϋράν πασσᾶ κατέπνιγε τὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπλημ-

μύρει τὴν Πελοπόννησον. Καθὼς ἐπὶ ἐκείνης ὁ γέρον Κολοκοτρώνης, ἀρχαῖος ἀρματοῦλος, ὑπῆρξεν ὁ νοῦς, ἥρως δὲ ὁ Πλίης Μαυρομιχάλης καὶ ἀριστόμαχος ὁ Δημήτριος Πλαπούτας· οὕτω καὶ ἐπ' αὐτῆς ὁ γέρον Δουβουνιώτης, ἀρχαῖος ἀρματοῦλος, ὑπῆρξεν ὁ νοῦς, ἥρως δὲ ὁ Γούρας καὶ ἀριστόμαχος ὁ Παπᾶ Ἀνδρέας. Ὡσαύτως, καθὼς πρὸ ἐκείνης οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως ἐνίκων πάντοτε, ἐκτὸς τοῦ Λεβειδίου, ἀπάσης δὲ τῆς Ἀρκαδίας οἱ κάτοικοι διεσκορπισμένοι ἦσαν ἐν ἔρεσι καὶ σπηλαίοις· οὕτω καὶ πρὸ αὐτῆς οἱ περὶ τὸν Μεχμέτ πασσᾶν καὶ Ὁμέρ Βρυώνην ἐνίκων πάντοτε, ἐκτὸς τῆς Γραβιᾶς, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν πεδίων τῆς Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ Ἀττικῆς, οἱ μὲν ὀρεσίβιοι καὶ τραυλοδύται ἐγένοντο, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους καταπεφευγότες ἦσαν. Ἐπὶ τέλους δὲ, καθὼς ἐκείνη προήγγειλε τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τοῦ ἐπιδραμόντος Κεχαγιά βεγῆ καὶ συνεπῆ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως· οὕτω καὶ αὕτη προανέκρουσε τὴν ἀτυχῆ ὀπισθοδρόμησιν τῶν ἐπιδραμόντων Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ Βρυώνου, καὶ συνεπῆ τὴν σωτηρίαν τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδείας. Ἐκείνη μὲν σώσασα τὸ κέντρον, ὑπεστήριξε διὰ τούτου τὰ ἄκρα· αὕτη δὲ σώσασα τὰ ἄκρα, ὕπεσθῆριξε διὰ τούτου τὸ κέντρον. Καὶ οὐ μόνον πολεμικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς τὰ αὐτὰ ἐπήνεγκον μεγάλα ἀποτελέσματα καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη, διαφέρουσαι μόνον, καθ' ὅσον ἡ μὲν τοῦ Βαλτεταίου προηγήθη ἐν ἐποχῇ κρισιμωτάτῃ, ἡ δὲ τῶν Βασιλικῶν ἠκολούθησε μὲν, ἔδωκεν ὁμῶς ἡ πρώτη τὸ παράδειγμα τελείας καταστροφῆς ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ φόνου πασσᾶ. Ὁμολογήσωμεν δ' ἐπὶ πᾶσιν, ὅτι, ὅπου ἐβασίλευσεν ἡ γεροντικὴ φρόνησις καὶ πείρα, ἀρμονία δὲ κοινὴ καὶ ἀπόφασις σταθερὰ ἦνωσε τοὺς πολλοὺς «ἐν ἐνὶ σώματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ», ἐκεῖ ἡ νίκη ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖ «ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου» ἐν ἀσθενείᾳ ἐτελειώθη, καὶ μεθ' ὅσους ἂν ὠδήγει ὁ βάρβαρος στρατοὺς μεγάλους.

Παρὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βεϋράν πασσᾶ ἐπῆλθε σύγχρονος καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ Μαχμούτ πασσᾶ, κινήσαντος μὲν ἐκ τοῦ Θαυμακοῦ, εὐρόντος δὲ κατεχομένης τὰς θέσεις τοῦ Μακρυκάμπου.

Ἐν τῇ Δαμάτῃ, χωρὶς ἀπέχοντι τοῦ Σπερχειοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν, ἑστρατοπέδευσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῇ ἐπιούσῃ τῆς μάχης τῶν Βασιλικῶν, διότι ἐν τῇ Λαμῇ ὑπῆρχεν ὁ Βεϋράν πασσᾶς μετὰ τοῦ διασωθέντος μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Μεθ' ἡμέρας τρεῖς ἐλθὼν καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, (καθὼς καὶ ὁ Κυριάκος Βασδέκης, ἀναλαβὼν ἐκ τῆς πλη-

γῆς,) συνέχαιρε μὲν, ἐλυπεῖτο δὲ σφόδρα, ὥς μὴ συμμερισθεὶς μάχης τοιαύτης. Ἐκεῖ συσχεφθέντες καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀπεφάσισαν, ἵνα καύσωσιν ὅλα, εἰ δυνατόν, τὰ πεδινὰ χωρία τῆς Λαμίας καὶ ἐκστρατεύωσι κατὰ τῆς Ὑπάτης. Ἄφ' οὗ κατὰ μέγα μέγρος ἐξετέλεσαν τὸ πρῶτον, λίαν ὀλέθριον διὰ τὸν ἐχθρόν, ὃ μὲν Γεώργιος Δυοβουνιώτης καὶ Κυριάκος Βασδέκης ἐκινήθησαν, ἀρχομένου τοῦ σεπτεμβρίου, ἐναντίον τοῦ Μεγάλου Γαρδικίου, ὅπως ἀντιπερισπάσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐν τῇ Λαμίᾳ ἐχθρόν· ὃ δὲ Ὀδυσσεύς, Γούρας καὶ λοιποὶ συνέστησαν στρατόπεδον γενικὸν ἐν τῷ πρὸς δυσμὰς τῆς Λαμίας Ἐλευθεροχωρίῳ.

Τὸ Μεγάλον Γαρδίκι κεῖται κατὰ τὸ ἀνατολικοβόρειον τῆς Λαμίας πλησίον τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσσης καὶ καταντικρὺ τοῦ Σηροχωρίου τῆς Εὐβοίας. Μακρύνεται ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ ἔχει ὀπισθεν αὐτοῦ τὸ ὄρος Γερακοβούνι. Ὡς θέσις πολεμικὴ ὦν, ἐκρατεῖτο παρ' ἐνὸς ἀποσπάσματος πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν Τούρκων καὶ ἐνισχύετο δι' ἐνὸς δυνατοῦ πύργου. Πρὸς τοῦτο διεπορθμεύθησαν μετὰ πεντακοσίων ἐκ τοῦ Καινούριου-χωρίου τοῦ Ὀπούντος ὁ Δυοβουνιώτης καὶ Βασδέκης, καὶ τὴν τουρκικὴν φρουρὰν πολεμήσαντες ἐπολιόρκησαν ἐν τῷ πύργῳ καὶ τισὶν οἰκίαις, ἀφ' οὗ ἔκαυσαν τρεῖς, ἐν αἷς ἐκλείοντο τεσσαράκοντα Τούρκοι. Ἐπὶ τέλους δ' ἀποτυχόντες ἀνεχώρησαν, ἀπολεσθέντων ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων πέντε, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων εἴκοσι. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῆς κώμης, ἐνοχοποιηθέντες παρὰ τοῖς Τούρκοις, μετέβησαν εἰς τὸ Κήναιον ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας· οὗτοι δὲ ἀποβάντες ἐν τῇ Λοκρίδι, διηυθύνθησαν εἰς τὸ Ἐλευθεροχώριον.

Ἐκεῖθεν ὁ Ὀδυσσεύς, Γούρας καὶ Δυοβουνιώτης ἐξεστράτευσαν κατὰ τὸν ὀκτώβριον διὰ τὴν Ὑπάτην, καὶ ἐκ τῆς Καστανιάς, χωρίου πλησιάζοντος αὐτῇ ὀπισθεν, ἔγραψαν πρὸς τὸν Κοντογιάννην, εὐρισκόμενον κατὰ τὸ Γυφτοχωρί· περὶ τὰς τρεῖς ὥρας μακρὰν, ζητοῦντες τὴν ὁμογνωμοσύνην καὶ συνδρομὴν τούτου. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη καὶ τότε ἐπὶ διαφόροις λόγοις· ζητήσας δὲ παρὰ τοῦ Ὀδυσσεύς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Δρόσου Μανσόλα, ἐξηγήθη πρὸς αὐτόν, ὅτι ἡ παρούσα ἐπιθεσις κατὰ τῆς Ὑπάτης περιττὴ ὑπάρχει, ἀφ' οὗ ἀναδέχεται αὐτὸς τὴν μετ' οὐ πολλὴ ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ταύτης. Ἀγανακτήσαντες οὕτω, ὁ μὲν Δυοβουνιώτης, Γούρας καὶ λοιποὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ὃ δὲ Ὀδυσσεύς καταβὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν κατέλαβε τὸ Τίλφουσιον (τὴν Πέτραν) κατὰ τῶν ἐν Θήβαις ἐχθρῶν. Περιεργον δὲ, ὅτι

ὁ αὐτὸς Κοντογιάννης, κατηγορούμενος ἐπὶ τουρκοφροσύνῃ, ἀπέλογεῖτο πρὸς τὸν Ὑψηλάντην γράφων: «... Δὲν καταδέχεται νὰ λατρεύῃ τοὺς τυράντους μὴ αὐτοκράτορας, ἀνέκαθεν πολεμῶν τῆς τυραννίας. Καὶ, ἂν πρῶτον ἀντεπολέμει διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας τῆς, πόσον περισσότερον φιλοτιμεῖται τώρα καὶ χρεωστεῖται νὰ αγωνίζηται, ὥστε εἶλον τὸ ἔθνος ζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν;...»

Εὐβοία καὶ Ἀθῆναι.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λεβαδείας, γενομένην τῇ 9 Ἰουνίου, καὶ τὰ ληφθέντα ἥπια μέτρα περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ τόπου, οἱ περὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν καὶ Ὁμέρ Βρυώνην, ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς περιέμενον ἔξωθεν τὸν ὑπὸ τὸν Βεϋράν πασσᾶν κινούμενον ἐπικουρικὸν στρατόν, ἔκρινον ἄφ' ἐτέρου, ὅπως ἐν τῷ διςστήματι τούτῳ καὶ τῆς Εὐβοίας τὴν ἐπανάστασιν καταπνίξωσι, καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων διαλύσωσιν, εὐχερῇ ὅλως καθιστῶντες τὴν εἰσβολὴν ἐαυτῶν τε καὶ τοῦ Βεϋράν πασσᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἔμεινεν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ μετὰ τοῦ μεγαλητέρου μέρους τοῦ στρατοῦ, ὅπως διατηρῇ τὴν μετὰ τῆς Λαμίας σύγκοινωνίαν, φροντίζων συγχρόνως καὶ περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν πέριξ ἔτι ὑπαρχόντων ἑλληνικῶν σωμάτων· ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Χαλκίδα μετὰ διςχιλίαν, τῇ δὲ ἐπὶ οὓς, 15 Ἰουλίου, ἐκινήθη κατὰ τῶν Βρυσακίων.

Ἡ θέσις αὕτη ἐνισχύετο ἤδη καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ ὑδραϊκοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ καὶ τῶν Λιμνίων πλοίων, καὶ κατὰ γῆν δι' ὀχυρώματος καὶ ἐνὸς τηλεβόλου. Ἀμα ἠκούσθη ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου, ὁ Ἀγγελῆς Γωβγίνας προβλέπων τὴν μέλλουσαν ἰσχυρὰν μάχην, ἐκ μὲν τοῦ ὕλου στρατοῦ ἐξελέξατο τριακοσίους, μεθ' ὧν ἐκράτησε τὸ ὀχύρωμα αὐτοπροσώπως, τοὺς δὲ λοιποὺς, υπερβαίνοντας τοὺς χιλίους, ἐτοποθέτησεν ἄλλους μὲν ὑπὸ τὸν Κότσον κατὰ τὸ ἀνατολικόν, ἄλλους δὲ ὑπὸ τὸν Μπαλαλᾶν κατὰ τὸ νότιον μέρος. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης συγκεκροτημένος καὶ δι' ἵππικου καὶ διὰ τηλεβόλων καὶ διὰ τῆς προσθέτου δυνάμεως τῶν ἐντοπίων τῆς Χαλκίδος Τούρκων, ἤρξατο τῆς μάχης, ἰδίως ἐπιμελούμενος τῆς διὰ τῶν τηλεβόλων καταστροφῆς τοῦ χαρακώματος. Ὁ Ἀγγελῆς Γωβγίνας ἐξαίρετον ἐκτυλίσσων ἐπιμονὴν, μέγα ἐνέπνεε θάρρος καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ πρὸς στρατιώτας, κατὰ πρῶτον

ἤδη παρατασσομένους ἐναντίον ἐχθροῦ πολλῶ ἰσχυρωτέρου καὶ ἐμπεύρου. Τότε δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου ἐνεψύχωνον τούτους καθ' ὅλην τὴν μάχην, δεόμενοι ἐν κατανύξει καρδίας ὑπὲρ τῆς νίκης. Βαρεῖς οὕτω καὶ ἀκλόνητοι οἱ Ἕλληνες ἔμενον καὶ μεθ' ὅλον τὸ συνεχὲς πῦρ τῶν πυροβόλων καὶ τηλεβόλων, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ὀρηκτικὰς ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων, τρίς ἐπαναληφθείσας. Ὑπεστήριξε δὲ αὐτοὺς κατὰ πολὺ ὁ τόσω ὠφέλιμος καταστάς τηλεβολισμὸς τοῦ πλοίου τοῦ Κριεῖξῃ. Μετὰ ἐπτάωρον δὲ ἀνωφελῆ ζημίαν ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἔστρεψε νῶτα, ἀπολέσας ἐβδόμηκοντα νεκροὺς καὶ δις τοσοῦτους τραυματισθέντας. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην διεκρίθη ὁ Νικόλαος Κριεζιώτης ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ἀγαθὰς δόσας ἐλπίδας ἔργων μεγαλητέρων.

Δευτέραν τῆς Γραβίδας ὑπέστη ἤτταν ὁ Τουρκαλβανὸς οὗτος πασσᾶς μετὰ διμηνίαν ὤλην, ἐκεῖ μὲν παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ἐνταῦθα δὲ παρ' ἐνὸς στρατιώτου τοῦ Ὀδυσσέως. Τιμᾶ δὲ μᾶλλον ἡ νίκη τῶν Βρυσακίων τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίναν, καθ' ὅσον ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς εἶχεν ἐν τῇ Γραβιδᾷ ὀλίγους μὲν, ἀλλ' ὁμοίους ἑαυτῷ κατὰ τὴν καρδίαν καὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ ὅπλου στρατιώτας· οὗτος δὲ περιεστοιχίζετο ὡσεπιπολὺ ὑπὸ πρωτοπαίρων, οὓς ἡ δημώδης γλῶσσα ὀνομάζει ἐμπαικτικῶς *Κουκουβίρους*. Μὴ ἀνεχόμενος δὲ τὴν ἤτταν αὐτὴν, ἀλλ' ἀναπαυθεὶς τριήμερος ἐν τῇ Χαλκίδι, ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἐξεστράτεισε κατὰ τῶν Βρυσακίων καὶ δεύτερον, ὅτε οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίναν ἀπεσύρθησαν ἐγκαίρως εἰς τὸ Ἄϊον, ὡς θέσει ἀσφαλεστέραν, οἱ δὲ ἐχθροὶ, κενὰ εὐρόντες τὰ Βρυσάκια καὶ τὰς καλύβας τῶν Ἑλλήνων καύσαντες, ἐπανήλθον τὸ ἐσπέρας εἰς Χαλκίδα. Τὴν ἐπιούσαν ἐκίνησεν ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὡς κινδυνευούσης τῆς Ἀκροπόλεως· ὁ δὲ Ὀμὲρ βεγῆς τῆς Καρύστου ἠκολούθησε τούτῳ μετὰ τριακοσίων, ὡς γνωρίζων τὸν τόπον. Τότε ὁ Ἀγγελῆς ἐπανελθὼν κατέλαβε τὰ Βρυσάκια. Τελουμένης δὲ πανηγύρεως ἐτησίας ἐν τῇ χωρίῳ τῆς Στενῆς τῇ 15 αὐγούστου, οἱ Τοῦρκοι τῆς Χαλκίδος ἐπέδραμον αἰφνης ἐπὶ σκοπῷ ἀνδραποδισμοῦ καὶ λαφυραγωγίας· ἔπαθον ὅμως, ἐνδρευσάντων ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἐν τῇ θέσει τῶν Χαμομύλων τοῦ Κότσου καὶ Χατζῆ Σωτηρίου· τριάκοντα ἔπεσον νεκροὶ πολλοὶ ἐπληγῶθησαν καὶ οἱ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν κακῶς, ἀπολέσαντες, ὅσην ἔκκμον λείαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τὴν Χαλκίδα. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, ὡφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ὀμὲρ βεγῆ, ἀπέπλευσε

τῇ 2 αὐγούστου ἐκ τοῦ Γαυρίου τῆς Ἀνδρου, μεθ' ὅσου ἐσχημάτισε σώματος ἀπὸ Τηνίων καὶ ἄλλων, διπλοῦν φέρων σκοπὸν καὶ διπλὴν τρέφων ἐλπίδα διὰ τε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Καρύστου καὶ τὴν κυρίως τοῦ φρουρίου. Ἐν πλοῖον ὑδραϊκὸν συνεφωνήθη παρὰ τοῦ ἰδίου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν διηυθύνθη ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὰ ὅπισθεν τῆς Στύρας, ἄλλοτε πόλεως καὶ ἤδη κώμης (Στούρων), ἵνα πληροφορηθῇ ἐκεῖθεν περὶ τῶν διατρεχόντων ἐν τῇ Καρύστῳ· ἐναντιωθέντων ὁμῶς τῶν Τηνίων ὑπὸ προφάσεις διαφόρους, προσωρμίσθη ἐν ταῖς ἔμπροσθεν κειμένοις Στουρονησίαις. Τότε ὁ φρουρῶν τὴν κωμόπολιν τῆς Στύρας μετὰ ὀγδοήκοντα Τούρκων Τσιζδάρης, μαθὼν τὴν προσέλευσιν σώματος ἑλληνικοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κάρυστον βίαιος, ὁ δ' Ἐπίσκοπος προέτεινε τοῖς Τηνίοις ὡς εὐκαιρον τὴν ἀπόβασιν καὶ ἐπίθεσιν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀπολειπομένων ἐν τῇ κωμοπόλει ἐχθρῶν· ἀλλ' οὗτοι οὐχὶ μόνον ἠρνήθησαν ὑπὸ φόβου καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μυρίας ἐπιθύριζον κακολογίας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ ἀπάτῃ δῆθεν, ὡς μὴ βλέποντες οὔτε τὸ ὑδραϊκὸν πλοῖον, οὔτε ἔνοπλον σῶμα ἐντοπίων. Ἐπὶ τέλους δὲ πεισθέντες ἀπεισώθησαν ἐκεῖθεν καὶ ἀπεβιβάσθησαν ἐν ταῖς Ταμύναις (τῷ Ἀλιβερίῳ), χωρίῳ κειμένῳ ἐντὸς τοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος πορθμοῦ. Ἐκεῖ εὔρον καὶ τὸ ὑδραϊκὸν πλοῖον, προσωρμισμένον, καὶ σῶμα ἐντοπίων ἐνόησαν.

Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῶν περὶ τὸν ἐπίσκοπον προοιώνισε τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Οἱ γέροντες τῶν χωρίων, οἱ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐπισκόπου συνελθόντες ἐν Ἀλιβερίῳ, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ διατάξεώς τινος τῶν πραγμάτων κατὰ τῆς κυριευούσης ἀσταςίας, ὡς ἔργον πρῶτης ἀνάγκης εἶδον, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὰ Βρυσάκια ὁ Νεόφυτος, καὶ, ὡς ἀρχιερεὺς καὶ Εὐβοεὺς, πείσῃ τοὺς περὶ τὸν Ἀγγελῆν, ἵνα στρατοπεδεύσῃσι πλησιέστερον τοῦ φρουρίου, καὶ βοηθούμενοι συγχρόνως ὑπὸ τοῦ ὑδραϊκοῦ πλοίου ἀντικρούσῃσι τὴν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐπάνοδον τοῦ Ὁμέρ βεγῆ.

Ἀναδεχθεῖς, καίτοι μὴ θέλων, τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος, διώρισεν, ἵνα, μεχριστοῦ ἐπιστρέψῃ, ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Στύραν ἐξ ἀκόσιοι ἐκ τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν νησιωτῶν, καὶ συλλάβωσι τοὺς ἐκεῖ μόνους εἰκοσι μένοντας Τούρκους· μετὰ δὲ τοῦτο στρατοπεδεύσῃσιν εὐθὺς ἐν τῷ μεταξὺ Στύρας καὶ Καρύστου στενώ, Διακόφτι λεγομένῳ. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφασίσθησαν οἱ μὲν ἐντόπιοι, διακόσιοι τὸν ἀριθμὸν,

ἵνα κινήσωσι νυκτὸς διὰ ξηρᾶς, καὶ ἐκτελέσωσι τὴν σύλληψιν τῶν Τούρκων· οἱ δὲ τετρακόσιοι μεταβῶσι διὰ θαλάσσης καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν πρώτων ἐν τῇ Στύρᾳ, καταλάβωσιν ὁμοῦ τὸ Διακόφτι. Ἄλλ' οἱ ἐντόπιοι, βραδυπορήσαντες ἀπὸ σκοποῦ, μόλις ἀπῆλθον εἰς τὴν Στύραν μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας· καὶ ἐν τῷ διαστήματι τοῦτο οἱ ἀπὸ τῆς θαλάσσης φθάσαντες, βεβαίαν θεωροῦντες τὴν κατάληψιν τῆς κώμης, ἀνέβαινον ἀμέριμνοι εἰς αὐτήν· τοῦτο δὲ μὴ γνωρίζοντες οἱ Τούρκοι καὶ βλέποντες πολὺν τὸν ἀριθμὸν, ἔφυγον, καὶ μόλις περὶ τὸ ἑσπέρας ἐνωθέντες οἱ Ἕλληνες ἔστησαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἐν τῷ χωρίῳ, ἀδιαφορήσαντες περὶ τοῦ στενοῦ τοῦ Διακόφτι.

Πρὶν ἢ κινήσῃ ἐκ τοῦ Ἀλιβερίου ὁ ἐπίσκοπος, ἔγραψε τῇ 6 αὐγούστου πρὸς τὸν ἐν Βρυσακίοις Ἀγγελῆν Γωργίναν, ἵνα καταβῇ εἰς τὴν Ἑρέτριαν, ὅπου καὶ οὗτος ἀπῆλθε τῇ 8 ἐπὶ τοῦ ὑδραϊκοῦ πλοίου, ἔχων παραλλήλως ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιώτας, ἐξ ὧν οἱ πεντήκοντα ἦσαν Τήνιοι καὶ Σλαβοῦνοι. Ἐκεῖ εὗρε καὶ ἕτερον πλοῖον ὑδραϊκὸν μεμισθωμένον ὑπὸ τῶν Καλαμιαίων. Ἄλλ' ὁ δραστήριος Ὁμέρ βεγῆς, ἅμα μαθὼν τὰ γινόμενα ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, ἔδραμεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ κατὰ τὴν Ἑρέτριαν ἀπεφάσισαν τότε, ἵνα ἀντικρούσωσιν αὐτὸν ἐν τοῖς στενοῖς, μεθ' ὧν εἶχον στρατιωτῶν κατὰ γῆν καὶ διὰ τῶν πλοίων κατὰ θάλασσαν· ἐκεῖνος ὅμως προλαβὼν διῆλθεν ἀκωλύτως ταῦτα κατὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ φθάσας κατέκαυσε τὴν Ἀμάρυνθον, πρότερον πόλιν καὶ ἤδη χωρίον Βάθιαν, καίμενον μεσημβρινῶς τῆς Ἑρετρίας. Τότε ἐλειποτάκτῃς φυγὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Εὐρίπου ὁ ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἑκατὸν ἐντοπίων ὑποπλαρχηγὸς Ἀναγνώστης. Ἐντεῦθεν ἀπολειφθεὶς ὁ ἐπίσκοπος μετὰ μόνων τῶν πεντήκοντα Τηνίων καὶ Σλαβοῦνων, ἐπανέκαμψε διὰ τὴν Στύραν, νομίζων κατειλημμένον τὸ Διακόφτι· ἀλλ' ἐκπληκτος εἶδεν ἐν τοῖς πλοίοις τοῦ λιμένος τοὺς Τηνίους. Μόνη ἡ εἰδησις τῆς ἐπανόδου τοῦ Ὁμέρ βεγῆ, δώδεκα ὅλας ἀπέχοντος ἔτι ὥρας, ἤρκεσεν, ἵνα ἐν μιᾷ στιγμῇ διαλύσῃ ἔντρομον τὸ ἐν Στύρᾳ σῶμα τῶν ἑξακοσίων, τῶν μὲν νησιωτῶν καταβάντων εἰς τὴν θάλασσαν, τῶν δὲ ἐντοπίων ἀναβάντων τὰ ὄρη.

Βεβαιώσαντος τότε τοῦ ἐπισκόπου τὴν ὀλίγην τοῦ Ὁμέρ βεγῆ δύναμιν, οἱ νησιῶται ἐνεψυχώθησαν καὶ κατὰ προτροπὴν τοῦτου ἐφιλοτιμήθησαν, ἵνα παραταχθῶσι κατὰ τοῦ ἔχθρου. Ἐξ αὐτῶν ἐξῆλθον τῶν πλοίων οἱ ἡμίσεις, καὶ οὗτοι, διαγελώσης τῆς ἡμέρας τῆς

44 αὐγούστου, ἅμα εἶδον ἐρχομένους τοὺς πολεμίους, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν ἀλαλάζοντες καὶ πυροβολοῦντες ἐν ἀταξίᾳ μεγάλῃ. Ὁ πολεμικὸς Ὀμὲρ βεγῆς ἐνόησεν ἤδη ἐκ πρώτης ὀψεως, τίνος ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ πολεμίους ἐσχάτης ἀπειρίας, καὶ μετὰ θάρρους ἀντιπαρετάχθη μεγάλου. Προτρέποντας τότε καὶ ἀπειλοῦντας τοῦ ἐπισκόπου, ἐξῆλθον βοηθοὶ καὶ οἱ ἕτεροι ἡμίσεις νησιῶται· ἀλλ' εἰς ὀλίγον προχωρήσαντες οὗτοι διάστημα, ἔκλιναν νῶτα ἔνευ πολέμου καὶ δρομαῖοι εἰς τὴν θάλασσαν ἐπανεκάμψαν. Δυστυχέστερον δὲ, ὁ πλοίαρχος τοῦ ὑδραϊκοῦ πλοίου οὐχὶ μόνον ἠρνήθη τῷ ἐπισκόπῳ πᾶσαν συνδρομὴν ἀντιπερισπασμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐμακρύνθη τῆς ἀκτῆς, ὅτε ὁ Ὀμὲρ βεγῆς ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν προεξελθόντων διέλυσεν αὐτοὺς ὡς ἀνοχυρώτους, καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης κατεδίωξε φονευέντας καὶ πνιγέντας μέχρι τῶν ἑκατόν. Οἱ ἐντόπιοι ὑπῆρχον ἀφανεῖς ἐντελῶς. Μόνοι δὲ δεκαπέντε Σλαβοῦνοι ὑπὸ τὸν Ῥάδον, τὸν ἀτακτον γνωρίζοντες πόλεμον, ὠχυρώθησαν ἐτοίμως καὶ ἀβλαβεῖς μέχρι τῆς νυκτὸς ἐπολέμησαν.

Τοιαύτην ἔλαβεν ἔκβασιν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου. Ἐλλειψὶς πολεμικοῦ ἀρχηγοῦ ἀξίου, ἔλλειψις συνδρομῆς γενναίας τῶν ἐντοπίων, ἔλλειψις ὑπακοῆς ἐτοίμου καὶ φιλοτιμίας ἐλλόγου, ἐματαιώσαν πᾶσαν παρασκευὴν, καὶ τὸν Ὀμὲρ βεγῆν ἀνέδειξαν φοβερώτερον, ἢ ἐπὶ τῆς πρὸ ὀλίγου καταστροφῆς τῆς Κύμης. Τοῦ ἐπισκόπου οἱ στρατιῶται ἐξῆλθον εἰς τὴν γῆν πολεμήσοντες, καὶ κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα ἀπόλεμοι· ἀντεξῆλθον δὲ ἔπειτα πολεμήσαντες ἐν μέρει, καὶ ἐδιώχθησαν κατεστραμμένοι εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Ὀμὲρ βεγῆς τότε ἐκ μὲν τῶν πατέρων, ὧν οἱ υἱοὶ ἔλαβον μέρος ἐν ταύτῃ τῇ ἐκστρατείᾳ, ἐπασσάλωσέ τινας, τὴν δὲ Στύραν κατέλαβε καὶ διὰ τροφῶν ἐφωδίασε.

Ἄλλ' ὁ φιλόπατρις ἐπίσκοπος, εἰ καὶ ἀπώλεσεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τασούτους ἐπὶ ὅλους μῆνας κόπους καὶ θυσίας, οὐδόλως ὤκνησε, καὶ ἀπόστολος ἐκ νέου ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Εὐβοίας, ὅπως ἄλλην παρασκευάσῃ ἐκστρατείαν. Μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερεν ἤδη ἕνα τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς νήσου Θεόδωρον Καζάνην. Ἀποτυχὼν ἐν τῇ Ὑδρᾷ δι' ἔλλειψιν χρηματικοῦ, μετέβη εἰς τὰ Τρικύρυφα, ὅπως ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας βοήθειαν πολεμοφοδίων. Ἐκείθεν δὲ ἐφοδιασθεὶς παρὰ τοῦ πρώτου διὰ τῶν ἀναγκῶν ἐγγράφων πρὸς νήσους τινὰς καὶ τοὺς Εὐβοεῖς, μετὰ πολλὰς

κατώρθωσεν ἐπαχθεῖς δοκιμασίας, ἵνα στρατολογήσῃ ἐν τῇ Κέα, τῇ Ἀνδρῷ καὶ ἄλλαις νήσοις, καὶ ἐπιτύχῃ τῆς συνδρομῆς ἐνὸς πλοιάρχου Αἰνίτου, ἐλθόντος τότε ἐκ τῆς Τεργέστης καὶ ἀφιερωθέντος τῷ κοινῷ ἁγῶνι. Οὕτω δ' ἐπανελθὼν ἀπέβη τῇ 20 νοεμβρίου κατὰ τὰ Βαθυονήσια, κείμενα πλησίον τῆς Ἐρετρίας πρὸς νότον τῆς Χαλκίδος. Ἡ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐρετρίᾳ ἀπόβασις τοῦ ὀλίγου στρατοῦ, ὅν ἔφε-
ρεν, ἀδύνατος ἦν, ὅτε ἐστρατοπέδευον ἱκανοὶ τῶν ἐχθρῶν ἐν τῇ Δύ-
στῳ (Αὐλωναρίῳ).

Ἐκ τῶν ἰδίων τοῦ Ὑψηλάντου ὠφελούμενος συστατικῶν, ἐνῆργη-
σεν ἐκεῖθεν διὰ τῶν γερόντων τῶν ἐλευθέρων χωρίων καὶ τοῦ Βάσου
Μαυροβουνιώτου ἱκανὴν ἐντοπίαν στρατολογίαν. Ὁ Βάσος, προσελθὼν
ἐκ τῆς Σμύρνης κατὰ τὸν αὐγούστον, διετέλει ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Κυ-
μαίων ἀντὶ τοῦ πεσόντος ἀρχηγοῦ αὐτῶν Γεωργίου Παπαῦ. Συνορῶν
δ' ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἀνάγκην ὀπλαρχηγοῦ ἀξίου, καὶ ἀπερχόμενος εἰς
Βρυσακία, ὅπως συσκεφθῇ μετὰ τοῦ Ἀγγελῆ Γωβγίνα περὶ τῶν πραγ-
μάτων τῆς νήσου, ἐκινδύνευσε καθ' ὁδὸν, πεντήκοντα μάνους ἔχων,
παρὰ τῶν ἐν Χαλκίδι Τούρκων, ἡ εἰδοποιηθέντων περὶ τῆς διελύσεως
αὐτοῦ, ἡ τυχαίως ἐξεληθόντων πρὸς διαρπαγὴν τροφίμων· ἐκ τύχης
δὲ προδιήλθε τὰ ἐπικίνδυνα μέρη, ὅτε ὁ Γωβγίνας, προϋποδεχόμενος
τοῦτον κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Βατῶντος, ἠναγκάσθη, ἵνα ἐπιπέσῃ κατὰ
τῶν Τούρκων καὶ διώξῃ αὐτοὺς μέχρι τοῦ Κοπανᾶ ἐξημιωμένους.

Ἐν τοῖς Βρυσακίοις τριήμερος διέμεινεν ὁ ἐπίσκοπος, περὶ πασῶν
συσκεφθεὶς τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν τῆς νήσου, καὶ μεγάλην ἐμπνεύ-
σας ἠθικὴν ἐμψύχωσιν τοῖς ἐκεῖ στρατοπεδευομένοις. Ἦν δὲ ἀγαθὸς
τῇ καρδίᾳ, ἀφελὴς τοῖς τρόποις, ὥλως πατριωτισμὸς καὶ εἰλικρίνεια,
ὀλίγων μὲν γραμμῶν εἰδήμων, πειστικώτατος ὅμως τοῖς λόγοις
καὶ διὰ πολλοῦ ἐργαζόμενος ζήλου ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὁ Γωβγίνας
παρεχώρησεν αὐτῷ, ἀναχωροῦντι εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρετρίας, τὸν
Κριεζώτην· ἀλλὰ καὶ οὕτω ἡ κυριώτερα περὶ ἀρχηγοῦ ἀνάγκη ἀθερά-
πευτος ἔμενε, διότι ὁ Κριεζώτης ἤδη οὔτε φήμην τινὰ ἔφερεν ὡς κε-
φάλαιον, οὔτε τοῖς στρατιώταις σέβας καὶ ὑπακοὴν ἐπέβαλλεν ὡς πρω-
τοφανής. Ἐντεῦθεν δὲ, μεταβάντος τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὰ Βαθυονήσια,
ἐγένετο μεταξύ τούτου καὶ τῶν γερόντων σύσκεψις, καὶ παρεδέχθη
τὸ μέτρον τῆς ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς τινος πρὸς εὑρεσιν ἀρχηγοῦ ὀνο-
μαστοῦ καὶ ἰδίων ἔχοντος σῶμα στρατιωτῶν γεγυμνασμένων. Τοιαύτη
ἐπιτροπὴ ἀπεστάλησαν δύο ἐντόπιοι καὶ ὁ ἐκ τῆς Κέας Οἰκονόμος.

Ἡ δὲ διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ἠπειλάτο καὶ ἔσωθεν διὰ τὴν μεγάλην κυριεύουσαν ἀνωμαλίαν καὶ ἔξωθεν παρὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ πολεμίων. Ἡ περὶ ἀρχηγίας ἔρις εὐρύχωρον ἡνοίξε στάδιον εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ περιφρονήσεις τῶν Χαστιέων καὶ Σαλαμινίων, καθ' ὧν ἀνωφελῶς διεμαρτύροντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπίσης ἀνωφελεῖς κατέβαλλον προσπάθειάς ἄλλοι τε καὶ ἰδίως ὁ δὲ πλᾶρχηγός Γεώργιος Νέγκας, Ὑδραῖος. Εἰς τοῦ κακοῦ τούτου τὴν ἐπανόρθωσιν ἀποβλέποντες οἱ Ἀθηναῖοι βουλευταὶ, ἐπεκαλέσθησαν τῇ 9 ματοῦ τὸν ἐν Ὑδρᾷ Θεόδωρον Νέγρην « εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν » πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων τῶν Ἀθηνῶν », ἀποστέλλαντες τὸν Α. Παντολέοντα Αὐγερινόν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἀμα δὲ μαθόντες κατόπι τὴν ἔλευσιν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, μετὰ σπουδῆς συνεχάρησαν αὐτῷ ὡς ἐθνάρχῃ, καὶ διαταγὰς συγχρόνως προεκάλεσαν διὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διατήρησιν τῆς πολιορκίας. Προχείρως δὲ συστήθεντα ὑπὸ τούτων τὸν Νέγκαν, ὡς δόσαντα δείγματα διαγωγῆς ἀγαθῆς, ὁ Ὑψηλάντης διώρισεν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας, καὶ διὰ διαταγῆς πρὸς τὸν στρατὸν ἀπηγόρευσε τὰς ἀταξίας, ἐπιβαλὼν ἐνὶ ἑκάστῳ τὸ καθήκον « ὅπως τοῦ λοιποῦ γνωρίζῃ » τὰ πρὸς τὸν πῆλοιο καὶ τὴν πατρίδα χρέη του ».

Ἡ ἀρχηγία ὅμως τοῦ Νέγκα, ὡς ἐνὸς τῶν ὑπαδεστέρων ὀπλαρχηγῶν, διήγειρε τὴν προσωπικὴν ζηλοτυπίαν διαφόρων καὶ ἰδίως τοῦ Μελέτου. Ἐγανάκτησεν οὗτος, καὶ δικαίως, δύναται τις εἰπεῖν, θεωρήσας προσβεβλημένον ἑαυτὸν, ὅτε οὐδένα ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἐδέχετο ἀνώτερον. Ὑποστηρίζοντων δὲ τῶν Ἀθηναίων τὸν Νέγκαν, τὰ πρᾶγματα προεχώρουν μέχρι ἐμφυλίου ρήξεως, δι' ἃν λόγον ὀπλαρχηγοὶ τινες, σεβόμενοι ἑαυτοὺς, ἠθέλησαν ἵνα ἀποσυρθῶσι τῆς πολιορκίας. Σκέψεως ὅμως κοινῆς γενομένης, συμφωνήθη παρὰ πάντων καὶ τοῦ Μελέτου, ὅπως ζητηθῇ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου οὐδέτερόν τι πρόσωπον, ὃ ἂν ἐγκρίνῃ τῇ δ' 20 ἰουνίου ἐπρεσβεύσαντο ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ ὀπλαρχηγοὶ (α), καὶ ὑπεστήριξαν οἱ βουλευταὶ Ἀθηναίων τὴν αἵτησιν τούτων, ὡς μόνην κατάλληλον καὶ συμβιβάζουσαν τὰ διεστώτα (β).

Ἀπητεῖτο ὁμολογουμένως εἰδικόν τι πρόσωπον στρατιωτικῆς συνάμα καὶ πολιτικῆς ἱκανότητος· τοιοῦτοι ὅμως ἄνδρες ἀριθμοῦνται μόλις καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει ἐπὶ τοῖς δακτύλοις. Ἐπεσε διὰ τοῦτο ὁ κληρὸς ἐπὶ τὸν Λιθέριον Λιθερόπουλον, μεμνημένον μὲν γραμμάτων

καὶ ἀγαθὴν ψυχὴν φέροντα, ἀλλ' ὅλως πρῶτόπειρον, χαρακτήρος δὲ κληρικοῦ μᾶλλον καὶ ἐλλείποντα ἐτοιμότητος ἀρμοδίας πρὸς τὴν περὶ ρίστασιν. Οὗτος ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, περιβληθεὶς διὰ πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς πληρεξουσιότητος, καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ (τότε Ἀράκον) ἀπέβη τῇ 29 ἰουνίου, καὶ νύκτι μόνον ἐξωτερικὸν ἔχων τὴν στολὴν τοῦ ἱερολογίτου. Καὶ στρατὸς καὶ πολῖται, καταβάντες πολυπληθεῖς, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν διὰ μεγάλων τιμῶν καὶ ἐν πομπῇ συνώδευσαν ἀναβαίνοντα εἰς τὴν πόλιν. Πολύτιμος ἦτο ἤδη πᾶσα λείξις, καὶ πολυτιμότερον πᾶν ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου χαριζόμενον εὐμενὲς νεῦμα τοῦ Λιβερίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπερθεαύμαζον αὐτὸν, καὶ ἐν πάσῃ διαταγῇ εὐπειθέστατον ἔκλινον αὐχένα, ὅπως ἐξασθενίσωσι τὸν Μελέτην. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὡσαύτως ὑπερεκολάκευον τοῦτον, ὅπως συστηθῶσι παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ἀνωτέρας τύχῃσι τύχης. Κυρίως δὲ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἀνεγνώριζον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λιβερίου τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τοῦ Ὑψηλάντου, δι' ὃν λόγον ὁ πρὸ τῆς ἡμέρας ἀπειλῶν τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα Μελέτης, ἅμα διαταγείς παρὰ τοῦ Λιβερίου ραδιουργία τῶν Ἀθηναίων, ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ κατὰ τοῦ Ὁμήρ Βρυῶνου ἐξεστράτευσσε, πλησιάζοντος ταῖς Ἀθήναις.

Τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων ἔλαβον ἔκτοτε ῥύθμισιν καλητέραν, διότι ἀρμονία τις διεῖπε τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν, τὰ πάθη εἰσέγησαν, καίτοι μὴ ἀποσβεσθέντα, καὶ αἱ καταχρήσεις ἔπαυσαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἡ ἀποστολὴ τοῦ Λιβερίου ἐπὶ πῆνεγκεν ἀποτέλεσμα οὐσιῶδες ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Ἀκροπόλεως. Καὶ πρότερον οὗτοι βλέποντες πολλοὺς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐνδεδυμένους εὐρωπαϊστί, (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ὡς ἐπιπολὺ οἱ Ἰόνιοι,) ἠπύρουσαν καὶ ὑπώπτειον· καὶ ἤδη ἰδόντες συνοδευόμενον μετὰ πομπῆς ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἓνα εὐρωπαϊκῆς ὡσαύτως στολῆς, ὑπέλαβον βέβαιον πλέον, ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται διὰ τῶν Φράγκων, καὶ Φράγκος ἐστὶν ὁ διὰ τῆς αὐτῆς πομπῆς ἀναβάς εἰς Ἀθήνας.

Ἀνήσυχοι διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ διπλῷ σκοπῷ τροφολογίας καὶ συλλήψεως αἰχμαλώτου τινός, ἐξῆλθον τὴν νύκτα τῆς 1 πρὸς τὴν 2 ἰουλίου· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπέπεσον κατὰ τῶν Κεϊῶν, δισχορπισθέντων καὶ ἀπολεσάντων τὴν σημεῖαν ἑαυτῶν· ἔπειτα δὲ κατὰ τῶν Αἰγινητῶν, παθόντων μὲν, ἀλλὰ ἀντιστάντων· καὶ κατόπι κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσαίου Ὑδραίων, ἀπωθησάντων τούτους. Τῇ δὲ ἐπιούτῃ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ὤρμησαν κατὰ τοῦ αὐστριακοῦ

προξενείου, απαιτούντες τὴν παράδοσιν τῶν ἐν αὐτῷ διαφυλάττομένων Τούρκων καὶ γυναιοπαίδων μέχρι τῶν δεκαπέντε. Ὁ Γρόπιος οὐδενὶ συνεχώρησε τὴν εἴσοδον· ὁ δὲ Λιβέριος φθάσας διέλυσεν ἅπαντας, καὶ ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα περιπλοκῶν προσθέτων. Τὰ γεγονότα αὐτὰ μαθὼν ὁ Ὑψηλάντης διέταξε: «... *Οἱ αἰχμάλωτοι* » *Τούρκοι γὰρ μένωσιν ἀνετόχλητοι· οἱ δὲ Ἕλληνες στρατιῶται,* » *φυλάττοντες ἀκριβῆ τὰ χρέη των, δὲν πρέπει γὰρ καταδέχωνται,* » *καὶ ἀπαγορεύονται γὰρ ὁμοιάζωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ βύρβα-* » *ρα κινήματα*».

Μία τῶν πρώτων τοῦ Λιβερίου πράξεων ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀπόπειρα περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου, καθ' ἃς εἶχε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὁδηγίας· οὐδεμίαν ὅμως αὕτη παραδοχὴν εὔρεν, ἅπαξ καὶ δις γενομένη, καὶ μάλιστα, ὅτε, μεσοῦντος τοῦ Ιουλίου, παρεγένετο ἐκ τῆς Εὐβοίας ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης. Πρὸς ἀντίκρουσιν τούτου ἀπεστάλη τότε καὶ ἕτερον σῶμα ἑπτακοσίων εἰς τὸ Διάτανι, χωρίον μακρυνόμενον τῆς πόλεως κατ' ἄρκτον ἐπὶ ἐξ ὥρας ματαίᾳ ὅμως ἐγένετο καὶ ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὥς μὴ ἐλθοῦσα εἰς οὐδεμίαν συμπλοκὴν σπουδαίαν. Προχωροῦντος δὲ τοῦ ἐχθροῦ, ἥ, τε πολιορκία καὶ ἡ πόλις διελύθησαν διὰ τῆς μεγαλητέρας σπουδῆς καὶ ἀνωμαλίας. Οὐδὲν οἱ λόγοι τοῦ Λιβερίου ἔκαμον ἀποτελεσμα. Καὶ ἔνοπλοι καὶ μὴ ἔνοπλοι, αὐτοὶ τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, κατέφυγον εἰς τὰ ἐν Πειραιεὶ πλοῖα, (ἐξ ὧν δύο ὑπῆρχον ὑπὸ Ὀλλανδικὴν σημαίαν,) καὶ εἰς τὰ συνήθη μετεβιβάσθησαν προγονικὰ κατάργρια τῆς Αἰγίνης καὶ μάλιστα τῆς Σαλαμίνος, ὡς « *βραχεῖ πόρῳ χωριζομένης τῆς Ἀττικῆς* ». Οἱ χωρικοὶ ἔδραμον ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ χωρίου, καὶ οἱ νησιῶται ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἰδίας νήσους, φέροντες καὶ τὰ τηλεβόλα αὐτῶν οἱ Ὑδραῖοι καὶ Αἰγινῆται. Οὕτω ἐγκατελείφθη τῇ 49 ἰουλίου ἡ πόλις κενή, ἐκτὸς ὀλίγων γερόντων καὶ γραιῶν, ἀδυνάτων πρὸς μετατόπισιν βιαίαν.

Τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς πολιορκίας ἡ διατήρησις δυνατὴ ὑπῆρχε, διότι ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης οὔτε στρατὸν μέγαν ἔφερεν, οὔτε περιστάσεις δεξιὰς καὶ σκοπὸν εἶχε περὶ μιᾶς διαρκούς ἀντιπολιορκίας. Ἀλλ', ὅτε ἔλειπε πᾶσα προπαρασκευὴ πρὸς ἀντίστασιν· ὅτε ὁ στρατὸς, καὶ διὰ τὰ προηγούμενα μεταξὺ τῶν ἀστυκῶν καὶ τῶν χωρικῶν καὶ ὡς μικτὸς ἐκ διαφόρων μερῶν, ἐστερεῖτο τοῦ ἡθικοῦ ἐκείνου δεσμοῦ, δι' οὗ ἡδύνατο ἀναδεχθῆναι τὸν διπλοῦν ἀγῶνα κατὰ

τῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πολεμίων· ὅτε οὐδεμία ἐλήφθη ἔγκαϊρος πρό-
νοια περί τε τῶν ἀδυνάτων μελῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν περιττῶν
ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ ἀνθρώπων, εἶπετο ἀναπόφευκτος ἡ ἄμεσος γενικὴ
διάλυσις καὶ τῆς πόλεως ἡ ἐγκατάλειψις μεθ' ὅλης τῆς ὑπαρχού-
σης ἐντὸς τῶν κευθμένων κινήτης περιουσίας.

Τῇ 20 ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐν τοῖς πλη-
σίον τῆς πόλεως Πατησίοις, καὶ ἱππεῖς τινὰς μετὰ τοῦ Μεχμετά-
κου ἀπέστειλε πρὸς κατασκόπευσιν τῶν τῆς πόλεως. Κατόπιν εἰσῆλ-
θον εἰς αὐτὴν ἐν θριάμβῳ, οἱ δ' Ἀλβανοὶ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ὁμὲρ βε-
γῆν Καρυστῆνοὶ ἀχελίνωται ἐπεδόθησαν πρὸς τὴν λαφυραγωγίαν καὶ
τὴν πυρπόλησιν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν (α). Παράδοξως δ'
οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀκροπόλεως οὔτε τῇ προτεραίᾳ, φευγόντων τῶν
Ἑλλήνων, οὔτε τῇ 20 ἰουλίου, ἐρχομένου τοῦ Ὁμὲρ Βρυώνου, ἐξῆλ-
θον τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐπὶ τρεῖς μῆνας διήρκεσεν ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως,
καὶ τρεῖς ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἔλαβεν ἀρχηγοὺς μὴ Ἀθηναίους,
τὸν Δῆμον, Νέγκαν καὶ Λιβέριον. Μόνων ἐξαιρουμένων τῶν πολιορ-
κιῶν τῆς Τριπόλεως καὶ τῶν Πατρῶν, οὐδεμία ἄλλη ἔτυχεν ἔξωθεν
συνδρομῆς τσαούτης, ὅσης ἡ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, οὔτε πε-
ριέπεσεν ὑπὸ ἐσωτερικοὺς σπασμοὺς τοιούτους. Ἦδη ὁ μὲν πληρε-
ξούσιος Λιβέριος ἔστησε τὴν ἑδρὰν αὐτοῦ ἐν τῇ Αἰγίνῃ, παρηγορῶν
τοὺς Ἀθηναίους ὡς δυστυχῆσαντας, καὶ προτρέπων εἰς νέας στρα-
τιωτικὰς κινήσεις· ὁ δὲ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐνησχάλειτο, ὅπως ὑποτάξῃ
ταχύτερον τὴν Ἀττικὴν διὰ τῆς πολιτικῆς μάλλον, ἢ διὰ τῆς μα-
χαίρας (β). οἱ δὲ Τοῦρκοι τῆς Ἀκροπόλεως ἐτροφολογοῦν ὅλον ἐν καὶ
ἀπεταμίευν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὀλίγων παρελθουσῶν ἡμερῶν, συν-
εκρότουν ἐν τῇ Αἰγίνῃ καὶ Σαλαμίνι σωματῖα καὶ ἐξήρχοντο ἐνούμε-
νοι μετὰ τῶν φυλαττόντων τὰ στενὰ τῆς Μεγαρικῆς Πελοποννησίων
καὶ ἐντοπίων· ὡς γνωρίζοντες δ' ἀκριβῶς τὸν τόπον, πολλάκις καὶ πο-
λυτρόπως ἐζημίουν τοὺς περὶ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην, ἐνεδρεύοντες ἡ αἴφ-
νης ἐπιτιθέμενοι. Καθὼς τὸ ἔργον τῶν Ἀλβανῶν ἦν ἡ λαφυραγωγία,
οὕτω καὶ τὸ τῶν Ἀθηναίων ἦδη ἐστρέφετο περὶ τὴν ἀντιλαφυραγω-
γίαν. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Δραγουμάνου, ἐπὶ ὥραν μίαν καὶ ἡμίσειαν ἀ-
πέχοντι τῆς πόλεως, οἱ ὑποπαραχηγοὶ Ἀναστάσιος Λέκκας Ἀθηναῖος
καὶ Δημήτριος Σκευᾶς Χαστιεὺς προσβαλόντες περὶ τοὺς ἐξήκοντα
ἱππεῖς Ἀλβανούς, συνάγοντας σίτους κεκρυμμένους, τοὺς μὲν ἐθανά-

τώσαν, τοὺς δὲ ἐπλήγωσαν καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ἔτρεψαν.

Τότε παροξυνθεὶς ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἐκινήθη ἐκ τῆς πόλεως μεθ' ὅλου τοῦ ἱππικοῦ καὶ πεντακοσίων πεζῶν, ὅπως ἐξαφανίσῃ τούτους ὀδηγοῦντας περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα μύλους· συμπλοκῆς δὲ γενομένης ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, διὰ τοσαύτης ἀντέστησαν καρτερίας οἱ ὀλίγοι Ἀθηναῖοι κατὰ τῶν πολλῶν Ἀλβανῶν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, εἰ καὶ ἔφιππος ἦν, ἐκινδύνευσε ὑπὸ πεζοῦ τινος τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Ὡνομάζετο ὁ πεζὺς Ἀῆμος Ῥουμπέσης, ὅστις ὁρμήσας κατὰ τοῦ πασσᾶ, ἐφόνευσε τὸν ἀμέσως ταχθέντα πρὸ αὐτοῦ σωματοφύλακα, καὶ ἐφονεύθη. Μετὰ τὴν συμπλοκὴν δὲ ταύτην, τριῶν πεσόντων Ἑλλήνων καὶ ἰσαριθμῶν αἰχμαλωτευθέντων, ἀνευρέθη ἐρριμμένον ξίφος πολύτιμον, θεωρηθὲν ὡς ἴδιον τοῦ Ὅμηρ πασσᾶ. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πολέμου τῶν Ἀθηναίων παρέλκε βαθμῆδεν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ὥς μὴ ἔχοντα ἐχθρὸν ἐκ τοῦ συστάδην· καὶ ἐπειδὴ ἡ νῆσος τῆς Σαλαμίως τὸ πλησιέστερον ἦν ὁρμητήριον, ὁ Ὅμηρ πασσᾶς ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῆς φωλεᾶς ταύτης διὰ τινος ἐπιδρομῆς αἰφνιδίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐνκυλώσατο τοὺς δύο ἐν Πειραιεὶ ὀλλανδικοὺς πάρωνας διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς τινῶν προξένων. Ἀλλ' αἰφνης ἐπαρουσιάσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς ὁ Κωνσταντῖνος Μεθενίτης μετὰ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου αὐτοῦ, ὅτε οἱ πλοίαρχοι Ὀλλανδοὶ ἐδείχθησαν μεταμελούμενοι. Ματαίως ἐπέμεινε ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἰσχυριζόμενος, ὅτι τὰ δύο πλοῖα αὐτῶν, ὥς φέροντα στρατιώτας πολλοὺς, ἀναμφιβόλως νικήσουσι τὸ ἐν ἑλληνικόν. Ἐπὶ τέλους ἐκδιώξας ἐκείθεν τὰ ξένα ταῦτα πλοῖα καὶ ματαιώσας οὕτω τὸν σκοπὸν τοῦ Ὅμηρ πασσᾶ, ὁ Μεθενίτης ἐπανέπλευσε εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κερατοπύργου, ὅπου ἦτο προσδιωρισμένος.

Τὸ στεγνὸν αὐτὸ κατείχετο τότε παρὰ τῶν Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ Κρέσταν, τῶν Μεγαρέων ὑπὸ τὸν Διονύσιον Πανούσην, καὶ ἱκανῶν Ἀθηναίων καὶ Σαλαμινίων. Ἀποτυχὼν τοῦ πρώτου περὶ τῆς Σαλαμίως σχεδίου, ὁ Ὅμηρ πασσᾶς ἐπειράθη, ὅπως διαλύσῃ τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν σῶμα· ἐπετίθη, ἀλλ' ἡστόχησε πολεμηθεὶς δεινῶς, ὅτε καὶ ὁ Κυριακούλης δραμῶν ἐγκαίρως ἐβοήθησε (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΘΓΔΟΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (α).

Ἀγραιά ἢ Αἰτωλική (Ἀγραφα).

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅρους Τυμφρηστοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου κεῖται ἡ Ἀγραιά, χώρα σχηματίζουσα τὸ ἀρκτικὸν μέρος ὅλης τῆς Αἰτωλίας. Ταύτης οἱ κάτοικοι, ἀφ' οὗ ἐξέλιπον οἱ ἐν Καλλιδρόμῃ Τοῦρκοι, ὑψώσαντες σημαίαν ἐλευθερίας, ἐδίωξαν τοὺς παρ' αὐταῖς δλίγους Τούρκους ἄνευ βλάβης. Συσσωματωθέντες δὲ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Σταμούλῃν Γάτσον ὅ,τε Λογοθέτης Ζῶτος καὶ οἱ ὀφοπλᾶρχοι Κωνσταντίνος Βελῆς, Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης καὶ Χρῆστος Σουλιώτης, ἐπέπεσον κατὰ τῆς Θεσσαλίας, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς κείμενα δύο κονιαροχώρια λεγόμενα, τὸ Φράγκον καὶ τὴν Λοξάναν, ἔκαυσαν. Μετὰ τούτων συνεμάχουν τότε καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Εὐρυτανίας, ὡς μὴ ἔχοντες ἐσωτερικὸν ἐχθρὸν, Γιολδάσης, Πράσκακας καὶ Ἀραπογιάννης. Παρασκευαζομένους δὲ αὐτοὺς διὰ τὰ ἐνδότερα, ὁ Μαχμοὺτ πασσᾶς τῆς Δράμας ἀντεξελθὼν πολυάριθμος ἐκ τῆς Λαρίσης, ἠνάγκασεν, ὅπως ὀπισθοδρομήσωσι καὶ ἀναβῶσιν εἰς τὰ χωρία Βλάσδον καὶ Κανάλια. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπιπεσὼν ἐνίκησε τοὺς, ἀποσυρθέντας εἰς τὰ χωρία Κερασιὰν καὶ Στοῦγκον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπιτεθεὶς νικητῆς, ἀπώθησεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὀρεινότερα, καὶ τὴν πέραν τοῦ Ζυγοῦ κειμένην Ῥεντίνην κατέλαβε.

Παρελθουσῶν ἡμερῶν τινων, οἱ Ἀγραιῖοι (Ἀγραφιῶται) συσκεφθέντες ἐν Φουρνᾷ περὶ τοῦ ποιητέου, κατέβησαν ἀπὸ τῶν ὀρεινοτέρων, καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Βελῆ βεγῆν διακοσίους πεντήκοντα ἐν τῇ Ῥεντίνῃ ἐπολιόρκησαν ὑπὸ τὸν Λογοθέτην Ζῶτον. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔσχυσαν καύσαντες μέρος ταύτης· μάλιστα δὲ οἱ ἐν Γιανιτσᾷ καὶ Σμοκῶβι Τοῦρκοι, περίφοβοι γενόμενοι ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς, ἀπεχώρησαν εἰς τὴν πεδιάδα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερισχύσας ὁ Μαχμοὺτ πασ-

σας διεσκόρπισε πάντας, καὶ μεταξὺ ἄλλων αἰχμαλωτεύσας καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Βελῆν ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖ θυσιασθέντα.

Διὰ τοσούτων ἄλλεπαλλήλων ἐπιτυχῶν οἱ Τοῦρκοι ἐνέσπειραν τὴν δειλίαν καὶ τὴν ἀμηχανίαν, ὅτε ὁ Σταμούλης Γάτσος, προλαμβάνων δεινότερα ἐπικείμενα δυστυχήματα, συνεβίβασθη μετὰ τοῦ Μαχμοῦτ πασσᾶ, καὶ ἡ Ἀγραία εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν ἐπανήλθε. Ἀπὸ τοῦδε κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι τὴν Ῥεντίνην, ὡς θέσιν πολεμικῶς ἀναγκαίαν. Ἡ ἄμεσος δ' αὕτη ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἀγραίας γενήσεται κατὰ μέγα μέρος ἡ αἰτία καὶ ἄλλων.

Καλαρῦται καὶ Συρράκον.

Κωμόπολις μεγάλη τῆς Ἡπείρου αἱ Καλαρῦται κεῖνται κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὑπὸ τοὺς ἀποτόμους πρόποδας τοῦ ὄρους Πολυάνα, συνεχομένου μετὰ τοῦ Πίνδου καὶ καταπίπτοντος εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἀρτης. Πρὸς βορρᾶν δὲ αὐτῆς ἀντικρὺ καὶ οὐχὶ μακρὰν κεῖται ἐτέρα καὶ μεγαλητέρα, τὸ Συρράκον, ἀμφοτέραι βλαχικῆς φυλῆς. Περιεῖχον αἱ δύο αὗται κωμοπόλεις, ἡ μὲν πρώτη ἑξακοσίας ὀγδοήκοντα, ἡ δὲ δευτέρα ἑπτακοσίας πεντήκοντα οἰκογενείας. Ἐστρατοπέδευον δὲ ἐντὸς τούτων ἑπτακόσιοι περίπου Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν Ἰβραχὴμ Πρεμέτην, φρόνιμον, ἀνδρεῖον καὶ ἐπιτήδειον ἀρχηγόν, διωρισμένον παρὰ τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ, ὅπως διατηρῇ τὴν μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων ἐλευθέραν κοινωνίαν. Παρὰ τὸν ἴδιον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν πλοῦτον αἱ κωμοπόλεις αὗται περιελάμβανον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὅλην τὴν πολυτιμότεραν κινητὴν περιουσίαν τῶν μᾶλλον εὐκαταστάτων Ἰωαννιτῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καταπεφευγόντων εἰς ταύτας, ὡς τὰς ἀσφαλεστέρας.

Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῶν διεκρίνοντο ἱκανοί, ὁρκοδοτήσαντες διὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸ μυστήριον διαδόσαντες κατὰ τὴν Ἡπειρον· τοιοῦτοι δὲ σημειοῦνται διαφερόντως ὁ Κωνσταντῖνος Τουρτούρης, Πρωτοπαπᾶς Σγοῦρος, Ἰωάννης Κωλέττης καὶ Νικόλας Γιαννίκος. Ὅπως δ' εἰπεῖν, οἱ Καλαρῦται καὶ Συρράκιῶται ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων περιοίκων κατὰ τὴν εὐπορίαν, ὡς ἔργον ἔχοντες μᾶλλον τὰ τέχναις καὶ τὸ ἐμπόριον. Τούτους πάντας ἀνησύχει τὸ καθῆκον καὶ ἡ φιλοτιμία, εἰ καὶ εὕρισκοντο ἐν θέσει πραγματικῶς ἐπισφαλεῖ, ὡς

πλησιάζοντες τῷ μεγάλῳ στρατῷ τῶν Ἰωαννίνων· ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἐνεβαρρύνοντο ὡς ἐκ τῆς ὑφισταμένης διαιρέσεως μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν, τῆς ἐπαναστάσεως μεγάλου μέρους τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς ὑπισχνουμένης συνδρομῆς ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν Ἀκαρνάνων. Ὁ Μάρκος Βότσαρης συνέλαβε τότε, περὶ μεσοῦντα ἰουνίου, τὸ σχέδιον, ὅπως καταλάβωσιν ὁ μὲν Γῶγος καὶ Κουτελίδας τὰ Κατσανοχώρια, ὁ δὲ Στορνάρης καὶ Ῥάγκος τὰς κωμοπόλεις Συρράκου καὶ Καλαρρῦτων, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν Τούρκων ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἰωαννίνων· ἀλλ' ἀνέτρεψε τοῦτο ἡ ἐναντίον τῆς συνθήκης τῆς Γλυκῆς εἰσβολὴ τῶν Τσάμιδων εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουλίου, δι' ἣν ἠναγκάσθη ὁ Μάρκος, ἵνα ἀποσυρθῇ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως οἱ κάτοικοι τῶν Καλαρρῦτων καὶ Συρράκου, μόλις λαβόντες βοηθὸν τὸν ὀπλαρχηγὸν Ἰωάννην Ῥάγκον, φανεροὶ ἐγένοντο ἐπαναστάται, καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Ἰβραχὴμ Πρεμέτην ἀπέκλεισαν ἐντὸς οἰκιῶν ὀλίγων. Μετὰ πολιορκίαν δεκαήμερον ἀνεχώρησεν οὗτος ἀβλαβῆς ὑπὸ συνθήκην.

Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην μαθὼν ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς ἐφρηνετήασεν, οὐ μόνον ὡς βλέπων τόλμην μεγάλην, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποδίδων αὐτὴν εἰς ὑπενέργειαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ἄνευ δ' ἀμφιβολίας ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἐδεικνύτο προΐουσα, διότι παρὰ τὴν πολύμοχθον πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἔφερε καὶ τὸ βάρος τοῦ πολέμου κατὰ ἐπαναστάσεως κολοσιαιᾶς καὶ πέραν τριμηνίας ὄλονεν προχωρούσης. Ἀμέσως ἀπηύθυνεν οὗτος δύναμιν ἱκανὴν ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ πασσᾶν Πλιάσαν, μεθ' ἧς ἀπαντηθεὶς καθ' ὁδὸν ὁ Ἰβραχὴμ Πρεμέτης ἐπανάκαμψεν, ἀκόλουθος γενόμενος. Οἱ Συρράκιώται βεβαιωθέντες ἐπερχομένην τὴν δύναμιν ταύτην, κατέλαβον τὴν ἄγουσαν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων ὁδόν· ἀλλ' ἐγγράπτο, ὅπως ὅλα τὰ ἐπεισόδια τῆς ἱστορίας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος συνοδεύσωσι τὴν ἐπανάστασιν τῆς νέας. Οἱ Τούρκοι, προθύμους εὐρόντες προδότας κατοίκους τινὰς τοῦ χωρίου Γοτίστης, ἐπὶ τέσσαρας ἀπέχοντος τοῦ Συρράκου ὥρας, ὠδηγήθησαν νυκτοπορήσαντες δι' ἄλλου στενοῦ καὶ ἀνυπόπτου μέρους, καὶ προσβαλόντες αἰφνης τῇ 25 ἰουνίου κατὰ τὰ νῦν διέλυσαν τοὺς φυλάσσοντας τὴν ὁδὸν ἐπαναστάτας· ἔνεκα δὲ τῆς ἀτυχίας αὐτῆς ἀπελπισθεῖσαι ἀμφότεραι αἱ κωμοπόλεις, διεσκορπίσθησαν κακῶς, ὅπως σώσωσι καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ῥάγκος ἐδόθη εἰς φυγὴν, εἰ καὶ ἐλεύθερος ἦτο βάρους τοιοῦτου. Μόνος δ' ἐξ ὁ-

λων ὁ ὀπλαρχηγὸς Γερομπαλωμένος Συντεκνιώτης ἐπέμεινε πολεμῆσας γενναίως ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν. Οὕτω κυριευθεῖσαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν αἱ Καλαβρύται καὶ τὸ Συρράκον, διηρπάγησαν καὶ εἰς τέφραν πύρρος μετεβλήθησαν· ἡ δ' ἐπανάστασις αὐτῶν ἐσβέσθη ἔκτοτε.

Ἀσπροπόταμον.

Διὰ τῶν ὁρίων τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας ῥέει, χωρίζων τὰς ἐπαρχίας αὐτάς καὶ εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος εἰσβάλλων, εἷς τῶν μεγαλύτερων ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἀχελῷος, πρότερον Θόας. Τοῦτον οἱ μεταγενέστεροι ὠνόμασαν Ἀσπρον καὶ Ἀσπροπόταμον, ἐξ οὗ καὶ ὁμώνυμος ἐπαρχία ἡ πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ὑψηλότερα τοῦ Πίνδου, ὅθεν τὰς πρῶτας αὐτοῦ πηγὰς ἔχει ὁ Ἀχελῷος. Συνίστατο αὕτη ἐκ χωρίων ἐξήκοντα ἑπτὰ καὶ ὅλων Ἑλλήνων κατοίκων, ὧν ὀπλαρχηγὸς ἦν ὁ Νικόλαος Στορνάρης, ἀνὴρ διαφέρων ἐπὶ συνέσει, πατριωτισμῷ καὶ ἀνδρείᾳ· ἐτάσσοντο δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ Ἀθανάσιος Μάνταλος, Χριστόδουλος Χατσῆ Πέτρου, Στέριος, Γεώργιος, Κώστας, Δημήτριος καὶ Γρηγόριος Λιακαταῖοι, οἱ πρῶτοι τέσσαρες ἀδελφοὶ ὄντες καὶ ὁ τελευταῖος γαμβρὸς τούτου.

Τῇ 5 ἰουλίου ὁ Στορνάρης ἐπανεστῆ μεθ' ὅλων αὐτῶν, οὗτος μὲν ἐν τῇ Πόρτᾳ, ἐξ ἐκείνων δὲ ὁ μὲν Λιακατᾶς ἐν τῇ Πρεβέντᾳ, ὁ δὲ Μάνταλος ἐν τοῖς Γόμφοις (Καλαμπάκᾳ), ὁ δὲ Χριστόδουλος ἐν τῷ Ἀσπροποτάμῳ. Τρισχίλιοι συνεποσώθησαν οἱ περὶ αὐτοὺς ὀπλοφόροι, καὶ οἱ διεσπαρμένοι ἐν τοῖς χωρίοις σουλτανικοὶ Τούρκοι ἀμέσως ἐθυσιάσθησαν. Ἐτοιμοὶ δ' ὕπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας, ἐζήτησαν πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀγραιῶν· ἀλλ' ὁ Σταμούλης Γάτσος, ἐν ἄλλῃ ἤδη ὑπάρχων καταστάσει πολιτικῇ, ὡς εἵπομεν, οὐ μόνον ἀπεποιήθη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν Τούρκων παρεσκευάσθη, ἵνα προσβάλῃ τὸν Στορνάρην ὀπισθεν, ἐὰν ἐκινεῖτο κατὰ τῶν Τρικκάλων. Κατὰ πρῶτον ἤδη οἱ Τούρκοι λαμβάνουσι σύμμαχον Ἑλληνα, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐχθρὸν Ἑλληνα.

Τοῦ Σταμούλη Γάτσου ἡ διαγωγή αὕτη ἀποτέλεσμα ἄμεσον ἐπῆνεγκε τὴν παράλυσιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀσπροποτάμου. Ἐνεκα τοῦ τουρκοφίλου τούτου τὸ περὶ τῶν Τρικκάλων σχέδιον ἐματαιώθη, καὶ μόναι κἀτελήφθησαν αἱ ἐπὶ τῶν ὁρίων διάφοροι θέσεις πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐπαρχίας. Τότε οἱ Τούρκοι ἐπιτεθέντες συγχρόνως, ἄλ-

λοι κατὰ τοῦ Λιακατᾶ ἐν τοῖς ἐπὶ τοῦ Κλεινοβοῦ στενοῖς, ἄλλοι κατὰ τοῦ Χατσῆ Πέτρου ἐν τῷ Προδρόμῳ, καὶ ἄλλοι κατὰ τοῦ Στορνάρου ἐν τῷ χωρίῳ Πόρτα, ἀπεκρούσθησαν ἐπαισθητῶς ζημιωθέντες. Ἄλλ' ἡ καταστρέψασα τὰς Καλαρρύτας καὶ τὸ Συρράκον δύναμις ἔφθασε τῇ 29 Ιουλίου εἰς βοήθειαν τούτων, πλήρης θάρρους καὶ τόλμης· τῇ δ' ἐπιοῦσα ἐνωθεῖσα μεθ' ἐτέρων δισχιλίων ἱππέων καὶ πεζῶν ἐκ τῶν Τρικινάλων, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Στορνάρου, φέρουσα καὶ δύο τηλεβόλα. Ὁ Στορνάρης ἀντεπολέμησε καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὀλίγα ζημιωθείς· γενομένης ὁμοῦς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ λειποταξίας πολλῶν κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, ἀπεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα ἐπὶ οὐκ ὥρας μακρὰν, καὶ τὰς θέσεις κατέλαβε τῆς Μαύρης Πούλιας καὶ τοῦ Κόρμπου. Ἐντεῦθεν θαρρόυντες οἱ πολέμιοι, ἔδραμον κατόπιν αὐτοῦ καίοντες τὰ προστυγχάνοντα χωρία, καὶ ἐν τῷ Κόρμπῳ ἐκτυπήθησαν μετὰ τοῦ Στορνάρου ἐκ νέου καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Νυκτὸς δ' ἐπελθούσης, ἐπανάστρεψαν κατὰ τὴν Πόρταν, ὡς ριψοκινδυνεύοντες ἄλλως ἔνεκα τῶν στενοποριῶν.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἔφθασε διασπαρεῖς ὁ πανικὸς φόβος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· ἡ περίστασις δ' αὕτη, συνδεομένη καὶ μετὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ Γάτσου καὶ μετὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Καλαρρύτων, ὑπεχρέωσε τὸν Στορνάρην, ὅπως συμβιβασθῇ πρὸς τοὺς ἔχθρους, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενος. Ἡ σύμβασις ἐγένετο ἀγαθὴ. Οἱ Τοῦρκοι, μόνην ἐπιθυμοῦντες τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστατικῆς φλογός, ἐδέχθησαν, ὅπως μὴ εἰσέλθωσι πώποτε εἰς τὸ Ἀσπροποτάμον, καὶ ἠρκέσθησαν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑποχρεώσει, ἣν οἱ Ἀσπροποταμίται ἀνελάμβανον περὶ τῆς τακτικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐτησίου φόρου αὐτῶν εἰς τὰς ἀρμοδίας τουρκικὰς ἀρχάς. Τοιοῦτοτρόπως ἔσβεσε καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἀσπροποτάμου ἐντὸς ἐνὸς μηνός· πληγὴν δὲ βαρεῖαν ἐπὶ ἡγεγον καὶ τρεῖς ἡδὴ συνεχεῖς ἀτυχαίαι τῆς Ἀγρχίας, τῶν Καλαρρύτων καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου, διότι ἡ ἐπανάστασις τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος περιεκόπτετο ἐπαισθητῶς.

Ὑπαργος (Πάργα).

Ἐνθυμεῖται πᾶς Ἕλληνας καὶ τῆς παλαιᾶς Ὑπάργου διὰ τὴν μετοικεσίαν τοῦ 1575, καὶ τῆς νέας διὰ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ 1849. Γνωστὸν, ὅτι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος οἱ μὲν κατεστράφησαν ἐντελῶς

παρὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἐξέλιπον· ἄλλοι δὲ ὑπεδουλώθησαν ὑπὸ τού-
τους ἢ ἐκείνους τοὺς δορυκτῆτορας· οὐδεὶς ὅμως λαὸς, ὡς ὁ τῆς Ὑ-
πάργου, ἐπωλήθη παρὰ Χριστιανῶν τοῖς βαρβάροις, οὐτ' ἐπισήμως
ἐστερήθη ἔπειτα καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ καταφυγίου ἐν χριστιανικῇ χώρᾳ.

Μικρὰ καὶ ὀχυρὰ πόλις τῆς Ἡπείρου ἡ Ὑπαργος, κεῖται ἐπὶ ὑ-
ψηλοῦ κωνοειδοῦς βράχου, βρεχομένου ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν ὑπὸ
τῆς θαλάσσης. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι αὐτῆς, πωληθέντες τῷ 1819
παρὰ τοῦ Ὡμαῖ Μεττλάνδου πρὸς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν, ὡς ἐπωλήθη ἄλ-
λοτε ἡ Κρήτη ὑπὸ τοῦ Μαρκητίου Δε Μονφερράτου εἰς τοὺς Ἑννετοὺς,
προετίμησαν, ἵνα ἀποδημήσωσι πανέστιοι εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ τὸν
Παξόν, οὐχὶ δὲ γίνωσιν ἀπὸ ἐλευθέρων ὑπῆκοι καὶ ἀπὸ αὐτονόμων
ἀνδράποδα τοῦ τυράννου τούτου. Κατὰ δὲ τὴν γενικὴν ἤδη κίνησιν
τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ἀρμοδίαν οὗτοι εἶδον τὴν εὐκαιρίαν, πο-
λιορκουμένου μάλιστα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὥπως ἀνακτήσωσι τὸ πα-
τρῶν αὐτῶν ἔδαφος, καὶ παύσωσιν ὄντες πλάνητες καὶ φερέοικοι
ἐλσεινοὶ ἐπὶ ἀλλοτρίων τόπων. Τὸν ἅγιον τοῦτον σκοπὸν καὶ τὴν ἱε-
ρὰν αὐτὴν ἐλπίδα ὑποστήριζε μᾶλλον ἢ εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν προ-
ῆγηθεῖσα ἐπάνοδος τῶν Σουλιωτῶν, μεθ' ὧν ἄλλοτε κοινοὺς εἶχον
τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν τύχην.

Ἐφρούρει τότε ἐν τῇ Κασσιόπῃ (Ρινιάσῃ), πόλει παραθαλασσίᾳ
μετὰ πηλαιοῦ φρουρίου, ὁ Περρᾶιβός. Μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ συν-
αγροικηθέντες σὺν τοῖς Σουλιώταις οἱ Ὑπάργιοι (Παργιανοί), ἐξῆλ-
θον ἐκ τῆς Κερκύρας περὶ τοὺς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, οἱ πλεῖστοι κρυ-
φίως, καὶ ἐνωθέντες μεθ' ἐτέρων πεντήκοντα Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν
Περρᾶιβόν, μετεβιβάσθησαν ἅπαντες τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25
ἰουλίου εἰς Παγωνιάν, λιμένα πλησίον τῆς Ὑπάργου. Αὐτόθεν ἀνέβη-
σαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἀπέχοντος ἐν τέταρτον τῆς
ὥρας, καὶ ἀφανεῖς ἔμειναν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας· νυκτὸς δὲ γενομένης,
εἰσῆλθον ἡσύχως εἰς τὸ προάστειον τῆς πόλεως, ἣν ἐφρούρει τότε δι'
ἑκατὸν περίπου Ἀλβανῶν Λιάπιδων ὁ Σαῖν βεγῆς Δελβινιώτης, περὶ
οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἐν ταῖς περὶ Σουλίου.

Ἐκ τοῦ προαστείου ἤρξαντο οἱ Ὑπάργιοι καὶ Σουλιῶται τοῦ πο-
λέμου κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Ἀλβανῶν, καλῶς ὠχυρωμένων. Ὁ Χουρ-
σὴτ πασσᾶς, δραστηρίως ἐνεργῶν, διέταξε τὴν ἄμεσον κίνησιν θα-
λασσίας τε καὶ γῆνης δυνάμεως· καὶ ἔνθεν μὲν ἐφθασεν ἀριθμὸς τις
πλοίων ἐκ τῆς ἐν Συβόταις τουρκικῆς μοίρας τῇ 27 ἰουλίου, συλλα-

βῶν αἰφνης πάντα τὰ ἑλληνικὰ πλοίαρια' ἔνθεν δὲ περὶ τοὺς χιλίους Τσάμιδες, ἀδελθόντες ἐν Μαργαρίτι καὶ δι' ἐτέρων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν, μεταβάντων ἀπὸ τῆς Πρεβέζης, ἐξεστράτευσαν τῇ 28. Ἀδύνατοι ἐντεῦθεν γενόμενοι οἱ ἐν τῷ προαστείῳ κατὰ δυνάμεις τοσαύτης, προέλαβον, ἵνα μὴ ἀποκλεισθῶσι, καὶ ἐπεσύρθησαν εἰς ὀρεινὰς τινὰς θέσεις, ἐλπίζοντες πάντοτε τὴν ἐκ τοῦ Σουλίου βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐπιπεσόντες καὶ κατὰ τῶν θέσεων αὐτῶν, εἰς μέγαν ἐνέβαλον κίνδυνον τοὺς περικυκλωθέντας. Τύχη ὁμως ἀγαθὴ φθάσαντες, διαρκούσης τῆς μάχης, ὁ Γιώτης Δαγκλῆς, Διαμάντης Ζέρβας καὶ Ἀθανάσιος Φωτομάρας μετὰ διακοσίων ὡς ἑγγίστα Σουλιωτῶν, ἔσωσαν αὐτοὺς, προσβαλόντες τοὺς πολεμίους ἐκ τῶν νώτων. Ἀπέβηλον οὕτως οἱ Ὑπάργιοι πᾶσαν ἐλπίδα περὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς φιλτάτης πατρίδος αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπανῆλθον, ὅπως συνθηρῇσωσιν ἐκ νέου μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων τὴν πικρὰν ἀπώλειαν ἐλπίδος τοιαύτης. Τί δ' ἔτι ἐπέπρωτο τοῖς θύμασι τούτοις τοῦ πολιτικοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πολέμου; Ἐν ᾧ ἀπεβλήθησαν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν παρὰ τῶν Τούρκων διὰ τῶν ὅπλων, ἀπεπέμφθησαν ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς Κερκύρας διὰ διαταγῆς τῆς 27 Σεπτεμβρίου. »Οἱ Πάργιοι (ἔγραφεν ὁ μέγας ἀρμοστής Μεϊτλάνδος)... ἀποβάλλονται τῆς Ἐπτανήσου... Ἄν δέ τις ἐξ αὐτῶν τομὴ ᾧ καὶ ἐπαρέλθῃ εἰς τὰς νήσους ταύτας, ὑπόκειται εἰς τὰς ποινὰς, τὰς ὁποίας ὀρίζει ὁ νόμος». Καὶ ὡς λόγον μὲν τῆς τοιαύτης δρακοντείου προγραφῆς ἔφερεν ὁ ἀρμοστής, ὅτι «οἱ Πάργιοι παρήκουσαν τὴν Κυβέρνησιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔζων»· ἀλλ' ὅποιον ἦτο τὸ κύριον αὐτῶν ἔγκλημα ἐσχάτης καθοσιώσεως ἐνώπιον Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ἐνώπιον βαρβάρων καὶ ἐξηυγενισμένων; Οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι ᾔθελον τὴν γῆν τῆς γεννήσεως αὐτῶν καὶ τάφον παρὰ τοῖς τάφοις τῶν προγόνων αὐτῶν.

Τουρκαλβανοὶ καὶ Χειμάρρα.

Καθὼς διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἡ κατὰ τὸν αὐγουστον ἤττα τοῦ Βεϋράν πασσᾶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς, οὕτω καὶ διὰ τὰς ἔσω τοῦ Θυάμου ἐπαρχίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος αἱ κατὰ τὸν ἰούνιον καὶ ἰούλιον ἤτται τοῦ Ἰσμαήλ πασσᾶ Πλιάσα προεξώφλησαν, οὕτως εἶπεν, τὸν κατὰ τὸ ἔτος τοῦ 1821 πολεμικὸν λογαριασμὸν τούτων. Καθ'

δ' ἀνεφέραμεν ἄλλοτε, αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ εἶχον πρὸ αὐτῶν ἐν Σούλιον ἀξιοχρεῶν ἐγγυητὴν, ἐν ᾧ αἱ τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος ἔστεροντο τοιοῦτο. Τρεῖς ὁμοῦ Χερσόνησοι, αἱ τῆς Θεσσαλομαγνησίας, τῆς Κασσανδρείας καὶ τοῦ Ἄθω, οὐδόλως ἀνεπλήρωσαν ἐν Σούλιον, καὶ τοῦτο δι' ἑλλειψιν οὐχὶ φυσικῶν ὀχυρώσεων καὶ ὕλικῶν ἐτι μέσων, ἀλλὰ πολεμικοῦ πνεύματος ἐν μέρει καὶ πολεμιστῶν ἀξίων ἐν γένει.

Μόνοι μετὰ τὰς μάχας τοῦ Θυάμου καὶ Κομποτίου συνέβησαν αἱ διπλαὶ συμπλοκαὶ τοῦ Πέτα, καθ' ἃς ὁ μὲν Φλώρος Γρίβας ἐνίκηθη, ὁ δὲ Γῶγος Βακόλας ἐνίκησε. Πρῶτοι, ἀρχομένου τοῦ Ιουλίου, ἐποθετήθησαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα ὁ Γρίβας οὗτος καὶ Τραγουδάρας μετὰ διακοσίων, ἀδιαφορήσαντες περὶ πάσης ὀχυρώσεως, προχείρου τοῦλάχιστον. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν, ἐπιπεσόντων τῶν Τοῦρκων τῆς Ἀρτης, τὸ σῶμα τοῦτο ἐπὶ μικρὸν ἀνθεῖξε, ζημιωθὲν μετὰ ἄλλων τινῶν καὶ τὸν Τραγουδάραν, γενναίως πεσόντα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Γῶγος κατέλαβεν ὑψηλὴν τινα θέσιν κατέναντι τοῦ χωρίου αὐτοῦ, καὶ ἐπταπλάσιοι κινηθέντες τῇ 15 Ιουλίου οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀρτης, ἀπέτυχον, καὶ μεθ' ὅσας ἂν ἐπεχείρησαν τολμηρὰς ἐπιθέσεις. Ξιφήρης ὁ Γῶγος καταδίωξε τότε ἡττηθέντας τούτους, καὶ ἐνεκα τοῦ διπλοῦ ἡρωϊσμοῦ, ὃν ἔδειξε καὶ ἤδη καὶ ἐν τῷ Θυάμῳ πρότερον, ἡξιώθη παρὰ πάντων τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς τῆς νίκης.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἅμα φθάσας ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐπεirάθη, ὅπως μεταβάλλῃ ἀπὸ οὐδετέρων τότε, δυνάμει τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου συνθήκης τῆς Γλυκῆς, εἰς συμμάχους τῆς Ἑλλάδος φανεροὺς τοὺς Τουρκαλβανοὺς Πρόνιον καὶ Τσαπάρην, ὡς τοὺς σημαντικωτέρους ἀρχηγοὺς τῆς Θεσπρωτίας (Τσαμουριαῆς). Ἡ ὥρα ἦτο κατάλληλος πραγματικῶς διὰ τὴν περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ μεγάλην διαχυθεῖσαν ὑπόληψιν καὶ γενικὴν ἰδέαν. Γράφων δὲ πρὸς τούτους τῇ 26 Ιουνίου ἐκ τῶν Βερεβένων, πολλὰ μὲν ἔλεγε περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἐκτεννομένης ἀπὸ Δακίας μέχρι Κρήτης καὶ ἀνεγνωρισμένης παρὰ τῶν Χριστιανῶν βασιλέων, συνέχαιρε δὲ αὐτοῖς, δι' ἣν ἡσπάσθησαν οὐδετερότητα, προέτρεπεν, ἵνα ὀπισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τοῦ σουλτάνου, καὶ ὑπισχνεῖτο ἀμοιβὰς καὶ προσωπικὰς συστάσεις (α). Τοιαῦτα καὶ ὁ ἐν Πίσαις μητροπολίτης Ἰγνάτιος ἀπηύθυνε τότε γράμματα πρὸς διαφόρους τῶν ἰσχυρωτέρων Τουρκαλβανῶν τοιοῦτο, ἔπειτα καὶ ὁ Ἀρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἠκολούθησε μέτρον κατὰ τὸν

Ἀπρίλιον τοῦ 1822, ὑποσχεθεὶς πρὸς τοὺς Τουρκαλβανοὺς ἀσυδοσίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ παρὰ ταῖς Ἀλβανοῖς ἴσχυεν ἡ ὁ φόβος τῶν ὅπλων, ἡ τὸ χρυσίον τοῦ πλουσίου· ἡ δὲ Ἑλλάς οὔτε τὸν πρῶτον ἐνέπνεεν ἀπολύτως, οὔτε τοῦ δευτέρου νῦν ὑπάρει· καὶ ἔτι πλέον παρ' αὐτοῖς, ὡς ὅλως ἀγροίοις, ξένα ἦσαν καὶ γελῶσα ἐθνικότης, ἰσότης, νόμος, δικαιοσύνη.

Μετ' οὐ πολὺ ἐπειράθη ὁ Ὑψηλάντης καὶ τῆς εἰς τὰ ὅπλα κινήσεως τῆς Χειμάρρας, μέρος ἀποτελούσης τῆς παλαιᾶς Χαονίας καὶ νῦν τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου. Κεῖται δὲ αὕτη ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ ὑψηλῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων τῆς Ἠπείρου, τῶν μέχρι τῆς Ἰλλυρίας ἐκτεινομένων παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Ἠπειρον διαχωριζόντων ἐκ τῆς Μακεδονίας. Ἀπὸς τις Πάνος Γιαννοῦσος, Χειμαρρᾶτος, μεταβὰς ἐκ Κερκύρας περὶ τὰς ἀρχὰς Ιουλίου, ἐνεψύχωσεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸν Ὑψηλάντην, μεγάλη ὑπισχνόμενος ὡς ἐκ τοῦ κυριεύοντος καὶ τοὺς Ἑλληνας Χειμαρρᾶτους ζήλου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Ὑψηλάντης ἐπέισθη θεωρῶν, ὅτι, ἐὰν ἡ πολιτοκρία κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὁ πόλεμος τοῦ Σουλίου περιώριζον κατὰ μέγα μέρος τὴν Ἀλβανίαν, οὐχ ἦττον ὠφέλει καὶ ἕτερός τις ἐν αὐτῇ ἐσωταρικὸς ἀντιπερισπασμὸς, καὶ τοιοῦτος μάλιστα, οἷος ἡδύνατο ἔχειν ἀποτελέσματα διαρκέστερα. Τὴν τοιαύτην σχετικῶς πρὸς τὰς τότε περιστάσεις ἀνάγκην ἰδὼν καὶ ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἐπὶ τοῦ 1770, προσεκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Τουρκίας τοὺς Χειμαρρᾶτους (α).

Βεβαίως, παρὰ τὸν κατακερματισμὸν τῆς ἄλλοτε γνωστῆς περιφέρειας τῆς Χειμάρρας, συνιστώσης ἡγεμονίαν ἰσχυρὰν συμμαχοῦσαν τῷ Ἀλεξάνδρῳ Καστριώτῃ, ὑπῆρχεν ἔτι καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς αὐτῆς λίαν ἡλαττωμένος, ἀφ' οὗ τὸ πλεῖστον μέρος, τὸ ἀνῆκον τῇ Ἀλβανικῇ φυλῇ, μετέστη ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸν μωχαμεθανισμὸν, ἐπιβαλλόμενον τοῖς Ἀλβανοῖς ἀπὸ Ἀμουράτ τοῦ Β', καὶ, ὡς εἴθισται τοῖς νεομύστοις, οἱ ἀλλαξοπιστήσαντες οὗτοι διέτιθεντο ἔχθιστοι κατὰ τῶν ὀλίγων τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ θρησκείας. Ἀλλ' ὅμως, καίτοι περιορισθεῖσα οὕτω ἀπὸ τῶν προτέρων τριακοντατριῶν εἰς δεκατρία μόνον χωρία, τὰ πρὸς τὸ δυτικὸν τῶν Ἀκροκεραυνίων κείμενα, ἡ Χειμάρρα ἔφερεν ὅπλα ἱκανὰ καὶ ἐξησκημένα, πάντοτε διατηρηθεῖσα ἡμιανεξάρτητος ἐπὶ τουρκοκρατίας, καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στερηθεῖσα τῆς αὐτονομίας. Ἐπομένως οὐδεμία ἀμφιβολία ἔμενεν, ὅτι τὸ Σούλιον καὶ ἡ Χειμάρρα ἐπανιστα-

μένη ἠδύναντο γενέσθαι οὐ μόνον ὁ δυσυπέρβλητος φραγμὸς τῶν κατὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἀλβανικῶν ἐπιδρομῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρησιμώτερον φυτώριον πρὸς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἄλλων γειτόνων λαῶν.

Πλὴν ὁ τύπος οὗτος οὔτε ἐγνώρισε πώποτε τὴν Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν, οὔτε τῆς πρώτης ἀνάγκης τὰ μέσα ἐκ πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν εἶχεν, οὔτε ὑπὸ ἀρχηγὸν ἓνα, τολμηρὸν καὶ ἐπιβρόχης ἐνταυτῷ γενικῆς, διετέλει. Διὰ ταῦτα χιμαιρικαὶ πραγματικῶς ἀπέβησαν αἱ περὶ αὐτοῦ ἐλπίδες· ἡ δ' ἀπὸ τῆς 12 ἰουλίου διακήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου, ὡς μὴ συνοδευομένη μετὰ τῶν ἀναγκαίων μέσων καὶ καταλλήλου τινὸς ἀπεσταλμένου, οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα (α), ἐν ᾧ ἀσθενέστερα ἄλλα μέρη τῆς Στερεᾶς συνεμερίσθησαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς ὅλης ὑποθέσεως.

Κατὰ ἀντίθετον δὲ λόγον, ἐν ᾧ ὁ Ὑψηλάντης ἐπεδίωκε τὴν φανερὰν συμμαχίαν τῶν Τουρκαλβανῶν Τσάμιδων καὶ προσεκάλει εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Χριστιανοὺς Χειμαρρβαίους, ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς συγχρόνως ἐξέδιδε διαταγὰς πρὸς τοὺς Ἀκαρνάνας, Αἰτωλοὺς καὶ λοιποὺς, ζητῶν τὴν ἐπάνοδον τούτων ὑπὸ τὸν σουλτάνον, πολλὰ ἀπειλῶν καὶ πολλὰ ὑπισχνούμενος (β). Ἀναμφιβόλως διαταγαὶ τοιαῦται ἐμυκτηρίζοντο, ὡς ἐκδιδόμεναι «κατόπιν ἐορτῆς»· μὴ ἀρνηθῶμεν ὅμως, ὅτι πολλάκις ὠφέλουν αὗται, διότι οἱ παρὰ τοῖς σατράπαις Ἑλλήνες γραμματεῖς, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐμπνεύσεως φόβου καὶ ἀπελπισίας, ἐφώτιζον τοὺς μαχομένους κατὰ τῶν Τούρκων καὶ πλῆγίως ὠδήγουν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης μεγάλας ὁ σουλτάνος ἐκίνει κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν νέας δυνάμεις καὶ μεγάλας ἐπ' αὐτῶν ἐλπίδας ἐστήριζεν· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἔλαβε συγχρόνως καὶ μέτρα πολιτικά, ὡς πρὸς τὴν Στερεὰν μὲν διὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Ἰωαννίνων, ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον δὲ καὶ τὸ Αἰγαῖον διὰ τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ εἶδομεν ἐντεῦθεν ἐγκύκλιον πατριαρχικὴν ὁμοίου πνεύματος, διοχετευθεῖσαν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν νήσων διὰ τῶν ξένων πρακτόρων, καὶ ἰδίως τῶν τῆς Ἀγγλίας, συνοδεύουσας δὲ καὶ ὑποστηρίζουσας τὴν σουλτανικὴν. Τοιαύτην τινὰ (γ) ἔλαβε καὶ ὁ μητροπολίτης Παροναξίας Ἱερόθεος διὰ τοῦ ἐν τῇ Νάξῳ ἀγγλικοῦ πράκτορος, καὶ τεθορυβημένος ἠρώτησεν αὐτόν: «Πόθεν σὲ ἐστάλη αὕτη;» Ἐκεῖνος δὲ, προλαμβάνων βεβαίως τούτου τὸν νοῦν, ἀντηρώτησε: «Διατί μ' ἐρωτᾷς; — Διὰ τὰ γνωρίσω, ὑπέλαβεν ὁ Ἑλ-

λὴν ἱεράρχης, ἂν ὑμεῖς ἦσθε τὰ ὄργανα τοῦ σουλτάνου διὰ τῆς
 »ἐκ νέου ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον δὲν γί-
 »νεται!! καὶ γνωρίζομεν, ὅποια βία, ὅποια ἀνάγκη ἐπιβάλλει
 »πρὸς τὸν πατριάρχην τὰς τοιαύτας περὶ ὑποταγῆς ἐγκυκλίους».
 Ἦν δὲ ὁ μητροπολίτης Ἱερόθεος ἀνὴρ πατριωτισμοῦ, χαρακτῆρος
 γενναίου καὶ λόγον ἀνδρικὸν φέρων. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἐκποδὼν ποιη-
 σάμενος καὶ τὴν σουλτανικὴν καὶ τὴν πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον, ἐδη-
 μηγόρησεν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπὶ ἐκκλησίας πάνθ' ὅσα προσῆκε κατὰ
 τὴν ἐποχὴν ταύτην, δεινοτάτην πράγματι καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσω-
 τερικῶς οὖσαν· ἐξωτερικῶς μὲν, διότι μέγας ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλῆν ἐ-
 ξέπλεε τοῦ Ἑλλησπόντου ἐχθρικὸς στόλος· ἐσωτερικῶς δὲ, διότι οἱ
 ἐν τῷ Αἰγαίῳ δυτικοὶ τῷ δόγματι ἐμῆδιζον κατὰ τοῦ ἀγῶνος τῆς
 πατρίδος. Μεγάλην οὕτω καὶ οἱ ἄλλοι τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων
 τοῦ Αἰγαίου καὶ ὁ μητροπολίτης Ἱερόθεος προσήνεγκον ὑπηρεσίαν,
 προσέχοντες ἐπὶ τοῦ σκανδάλου αὐτοῦ ὑπὸ τε τὴν θρησκευτικὴν καὶ
 τὴν πολιτικὴν ἔποψιν, καὶ σώζοντες τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς
 καὶ τῆς ἀπάτης.

Σούλιον (α).

Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Γλυκῆς οἱ Σουλιῶται ἐπανεκαμφαν τῇ
 28 μαΐου εἰς τὸ Σούλιον, ὅπως συσχεφθῶσι περὶ τῶν ἀκολουθῶν
 κινήματων, περὶ ὧν διπλοῦν ἐκυρίευσεν πνεῦμα. Οἱ μὲν, κλίνοντες μάλ-
 λον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς προτροπὰς τοῦ τε Ἀλῆ πασσᾶ καὶ
 τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν, ἐθεώρουν ἀναγκαῖον, ὅπως κινήθωσι
 κατὰ τῶν Δερβιζανῶν, Τόσκεσι καὶ Λελόβων, διότι ἀντιπερισπᾶτο
 κυρίως ἡ πολιορκία κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, κυριευομένων τῶν θέσεων
 αὐτῶν· οἱ δὲ, ὀριμώτερον σκεπτόμενοι, ἤθελον τὴν κατοχὴν τῆς Νι-
 κοπόλεως (Πρεβέζης) καὶ Ὑπάργου, ὥς δύο κατὰ πολὺ ὠφελίμων
 διὰ τὸ Σούλιον παραθαλασσίων πόλεων. Αἱ συσκέψεις αὗται, γινό-
 μεναι μυστικῶς καὶ ἐν νυκτί, ἐλάνθανον τοὺς συμμαχοῦντας Τουρ-
 καλβανούς.

Πραγματικῶς ὀρθοτέρα τῶν δύο ὑπῆρχεν ἡ δευτέρα γνώμη, διότι
 ἡ Νικόπολις πρὸ πάντων, παρὰ τὴν ἀξιόλογον θέσιν αὐτῆς, τὸ χαριέ-
 στατον κλίμα καὶ τὰ πλούσια προϊόντα, ἔφερε καὶ μεγάλην ποσό-
 τητα τηλεβόλων διαφόρου μεγέθους καὶ πολεμοφοδίων. Ταύτης δὲ

ἐπικρατησάσης, οἱ Σουλιῶται καὶ σύμμαχοι περὶ τοὺς δισχιλίους καὶ τριακοσίους ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ Λούρῳ· τῆς δὲ ἐπαρχίας Λάμαρης (τῆς παλαιᾶς Ἀμφιλοχίας) τοὺς κατοίκους ἐκάλεσαν τότε πρὸς ἑνώσιν γράψαντες αὖ *Ἡ συμμαχεῖτε, ἢ θεωρεῖσθε ἐχθροί*. Πολλοὶ τῶν Λαμαριωτῶν ἐκήρύχθησαν ἀμέσως ὑπὲρ τῶν Σουλιωτῶν, ἀποστείλαντες τὸν Γεώργιον Δαλάσκαν καὶ Ἀθανάσιον Ἀγᾶν. Πρὸ πάντων δ' ἠνώθη ὁ ὀπλαρχηγὸς τούτων Γιαννάκης Γιώργη, ἀνὴρ νοῦνεχῆς, ἀνδρεὺς καὶ ἐμπειροπόλεμος. Συγχρόνως δὲ ἐνισχύθη τῇ 4 ἰουνίου ἡ Ῥινιάσσα, φρούριον μικρὸν ἐπὶ λόφῳ, κειμένου πλησίον τῆς θαλάσσης μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Πάργας, καὶ ἀπέχον τοῦ Σουλίου ἐπὶ οὐκ ὥρα· κατέστησαν δ' ἐν τούτῳ τὸν Κωνσταντῖνον Δημόλῳ.

Ἀριθμὸς τις ἐχθρῶν περὶ τοὺς ἑκατὸν ἐφύλαττε τότε τὴν πλησίον τοῦ Λούρου δημοσίαν ὁδὸν διὰ τὴν ἀσφαλῆ κοινωνίαν τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Ἀρτης καὶ Πρεβέζης. Πρὸς αὐτοὺς οἱ Σουλιῶται εἰδοποίησαν, ἵνα ἀναχωρήσωσιν εὐθὺς ἀνενόχλητοι καὶ μεθ' ὧν ἔφερον ὅπλων, ἢ, ἄλλως, λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀπώλειαν ἑαυτῶν. αὖ *Εἰς, ἀπεκρίθησαν ἀνδρικῶς οὗτοι, ἡμεῖθα γυναικες, ἀνεχωροῦμεν ἀμαχητί· ἄνδρες δὲ ὄντες, οὐδόλως ἀνεχόμεθα, ὅπως κατασχύνωμεν τὰ ὅπλα, ἀ φέρομεν. — Φυλάξατε, ὅσα εἴπατε*, ἀντιπαρετήρησαν οἱ Σουλιῶται, καὶ ἀναρπάστους ὁρμήσαντες ἔλαβον αὐτοὺς, οὐδὲ ἓνα τολμήσαντας πυροβολισμόν. Τότε προσέπεσον οὗτοι ἐξαιτούμενοι συγγνώμην καὶ ἀσφάλειαν ζωῆς, ὧν ἔτυχον ἀποπεμφθέντες εἰς Πρεβέζαν.

Μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν ἐκυριεύθησαν ὑπὸ φόβου πανικοῦ οἱ Τοῦρκοι τῆς πόλεως ταύτης, φρουρουμένης παρὰ μόνων χιλίων ὡς ἔγχεστα στρατιωτῶν, καὶ αὐτῶν ἀρχηγουμένων παρὰ τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, νεωτάτου ὄντος τὴν ἡλικίαν καὶ πτωχοῦ τῷ πνεύματι. Ἐξ ἐναντίας οἱ Ἕλληνες κάτοικοι, πλήρεις ἤδη χαρᾶς καὶ ἐλπίδων, ἀλλ' ἀφωπλισμένοι πρὶν, ἀπέστειλαν μυστικῶς πρὸς τὸν ὀπλαρχηγὸν Γιαννάκην Γιώργη, καταδεικνύοντες ὅπῃν τινα ἀφανῆ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, καὶ ὁδηγοῦντες οὕτω τὴν ἀναιμωτὴν ἢ διὰ μικρᾶς ζημίας κυρίευσιν τούτου. Καὶ οὗτος καὶ οἱ Σουλιῶται ὀπλαρχηγοὶ Μάρκος Βότσαρης, Δράκος, Δαγγλῆς, Φωτομάρας, Τοῦσας Ζέρβας καὶ Λάμπρος Ζάρπας μετὰ τοῦ Πεῤῥαϊβοῦ συνεφώνησαν πάραντα, ἀποφασίσαντες τὴν εἰσέλευσιν ἑαυτῶν· προέτειναν ὅμως ὁ Νότης Βότσα-

ρης, ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ πάντα διὰ τῆς συναινέσεως καὶ τοῦ Ἁγο Μουχουρδάρου, διότι, τῶν ἄλλων Τουρκαλθανῶν προθύμων δειχθέντων διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Πρεβέζης, μόνος οὗτος, κρυφίνους καὶ πολύτροπος ἀνὴρ, διέκειτο ἐσωτερικῶς ἐναντίος. Ὁ Δράκος ἀντέτεινε τότε δι' ἰσχυρῶν λόγων κατὰ τῆς προτάσεως αὐτῆς· ὁ Βότσαρης ὅμως ἐπέμενε· καὶ, πρὸς ἀποφυγὴν ἐρίδων καὶ διαιρέσεως ἐνδεχομένης, ἐγνωρίσθησαν τὰ πάντα τῷ Μουχουρδάρῳ. Ὁ πονηρὸς Τουρκαλθανὸς ἠυχήθη τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προκειμένου σχεδίου, ἀλλ' ἐθεώρησε μετὰξὺ λόγων, ὅτι οἱ Σουλιῶται ἀδύνατα ἐπεδίωκον, μὴ ἔχοντες ἀνάλογον δύναμιν, ὅπως διακαθέξωσι τὴν πόλιν, ὡς παραλίαν, καὶ ἂν γίνωσι κύριοι ταύτης. «Οἱ Ἀγγελοι, παρετήρησεν, ἀρπάξουσιν αὐτὴν διὰ θαλάσσης, ἅμα ὁ Χουρσὴτ πασσαῖς ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τούτων». Ὑποδεικνύων ἐπομένως ὡς ἀναγκαιότεραν κατὰ πρῶτον λόγον τὴν κυρίευσιν ὅλης τῆς Ἀμφιλοχίας, ὑπεστήριξε παρὰ τοῖς Σουλιώταις, ὅτι διὰ μόνης τῆς σωτηρίας τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ δύνανται ἐλπίζειν μεγάλα καὶ διαρκῆ συμφέροντα, καὶ πάντοτε ὑπεθυμίζε τούτοις τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ὑπὲρ αὐτοῦ ἔδωσαν, τὴν συνήθη μεταχειριζόμενος ἀκόλουθον φράσιν: «Τὰ τιμημένα παλικάρια δὲν γίνονται ποτε μπαμπέσιδες». Καὶ ἐν τοσούτῳ, ἐπὶ τρεῖς παραταθείσων ἡμέρας τῶν ἐνστάσεων καὶ συζητήσεων τούτων, ὁ Χουρσὴτ πασσαῖς ὠφελῆθεις ἐκ τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος, προέφθασεν ἀποστείλας εἰς Πρέβεζαν διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χιλίους πεντακοσίους Ἀλβανούς ὑπὸ ἀρχηγούς ἐμπείρους. Ἐντούτοις δὲ ἡ φρουρά τῆς Πρεβέζης, οὐδεμίαν τολμῶσα ἐξοδον κατὰ τῶν ἔξω ἐστρατοπεδευμένων Σουλιωτῶν, ἐξεδικεῖτο σκληρῶς κατὰ τῶν ἀπλῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως, ὧν τὴν τελείαν καταστροφὴν καὶ διαρπαγὴν προέλαβε μόνη ἡ περιπαθὴς παρέμβασις τῶν προξένων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Ματαιωθέντος ἐντεῦθεν τοῦ περὶ Πρεβέζης σκοποῦ, οἱ Σουλιῶται εἰς μὲν τὴν Ῥινιάσσαν ἀπέστειλαν φρούραρχον τὸν Πεῤῥαιβὸν (α), ὅπως ἀσφαλίσωσι κάλλιον τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν τοῦ Σουλίου· εἰς δὲ τὰ Δέλοβα πανστρατιᾷ κινήθοντες, ἐπολιόρχησαν τὸν Σουλεϊμὰν πασσαῖν. Τούτο ἀκούσας ὁ Χουρσὴτ πασσαῖς, ἀμέσως διέβουνε βοήθειαν δισχιλίῳν Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Χασὰν βεγῆν Βρυῶννην· αὐτὴν δὲ προαπαντήσας ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπεσόβησε βεβλαμμένην. Μετὰ στενὴν ἐπομένως πολιορκίαν δεκατρίημερον καὶ μετὰ το-

Ἀπελπισθέντες ἐντεῦθεν ἐκεῖνοι ἐζήτησαν συμβιβασμὸν, κατηγοροῦντες αὐτοὶ ἑαυτῶν ὡς ἐπιόρκων. Οἱ δὲ Σουλιῶται οὐδόλως μνησικακήσαντες, ἀπέπεμψαν ἅπαντας εἰς τὴν Πρέβεζαν ἀόπλους, ὅπου ἤρνηθη τὴν εἰσόδον αὐτῶν ὁ τότε διοικητὴς Βεκήρ Τσογαδόρος, ἵνα μὴ λαφυραγωγήσωσι τὴν πόλιν. Ἐκείθεν δ' οὗτοι διεπέρασαν εἰς τὴν Πάργαν, καὶ ἀπαράδεκτοι γενόμενοι καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ, ἐδοκίμασαν τὰ πάνδεινα διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ τὰς ἀσθενείας, ἕξω μένοντες.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτομολίαν τοῦ Σιλιχτάρ Πόττα ἀνησυχοῦν κατὰ πολὺ τὸν Ἀλῆ πασσᾶν καὶ αἱ περιστροφαι τῶν Σουλιωτῶν, ὡς μὴ ὑπισχνόμεναι δριστικόν τι ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποτελέσμα. Ἐνεκα μὲν τῆς διαγωγῆς τοῦ πρώτου, ὁ τόσῳ φιλόποπτος οὗτος ἀνὴρ ἤρξατο ὑπονοεῖν ἐπὶ ἀσταθείᾳ καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην, ὡς γνωρίζων πρὸ πάντων, ὅτι, «τοῦ χρυσοῦ λαλοῦντος, ἡ πᾶς λόγος παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς ἀπρακτός ἐστι» ἔνεκα δὲ τῆς τῶν Σουλιωτῶν, κατήντησε καὶ μέχρις ἀπελπισίας, εἰ καὶ ἐζήτει παρ' αὐτῶν τὰ ἀδύνατα.

Τῆς μεγάλης ταύτης ἀπελπισίας αὐτοῦ ἀπόδειξιν ἔδωκεν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς διὰ τῆς ἀποστολῆς, ἣν ἐνήργησε τῇ 20 ἰουλίου πρὸς τινα ἐξωτερικὰ πρόσωπα, τὸν Ἰωάννην λέγομεν Καποδίστριαν, τὸν Ἰωάννην Καρατσᾶν, τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον καὶ τὸν Ἰωάννην Βλασσόπουλον. Ἀντὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὠνειροπόλει ἥδη ἐξωτερικὴν συνδρομὴν σωτηρίας, πραγματικῶς «ἀνεμώλια βάζων» γράφων δὲ διὰ μυστικῶν στοιχείων ἐζητεῖτο, ὅπως «τῷ ἀνοιχθῇ ὁ λίγος τόπος» καὶ ὑπισχνεῖτο ἀποζημίωσιν ἐκ δεκαπέντε ἑκατομμυρίων ὑπισχνεῖτο ἐπὶ τούτοις, ὅτι ἐξερχόμενος τοῦ φρουρίου στήσει τὸ ὄριον τοῦ πολέμου ἐν τῷ Βαρδαρίῳ τῆς Μακεδονίας (τῷ Ἀξιῷ ποταμῷ), ἐὰν μὴ δυνηθῇ ἄλλως αὐτὴν τοῦ σουλτάνου τὴν ἐκθρόνισιν. Τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἀνέθετο τῷ Κούστα Μάκῳ, ἐπιφορτισθέντι συγχρόνως τὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν διαβεβαίωσιν, ὅτι ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐστὶν Ἕλλην Χριστιανὸς, οὐδ' ἐπιθυμεῖ πλέον ἰδεῖν πρόσωπον Μωχάμεθ : «*ροῦρι Μουχαμέτι μύσε πάσα*».

Εἰς τὸ Σούλιον φθάσας ὁ Κούστα Μάκος, ἔδωκε καὶ συστατικὴν πρὸς τὸν Μάρκον Βότσαρην ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ (α) καὶ μυστικὴν πρὸς αὐτὸν ὁδηγίαν περὶ τοῦ φόνου τοῦ Ταχὴρ Ἀμπάζη καὶ Ἄγρ Μουχουρδάρη ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ἣν οὗτοι δώσωσιν ὑ-

πόνοιαν αὐτομολίας. Περὶ αὐτῆς δὲ ὁ μὲν Μάρκος συνεφώνησεν, ὁ δὲ Νόττης ἠναντιώθη προβάλλων τὰ μεταξὺ αὐτῶν ὅρνια. Ὁ Κούστας δὲ προχωρήσας διὰ τῆς Ῥινιάσσης, τοῦ Χελοδιθάρου, τῆς Πούντας καὶ τοῦ Μοναστηρίου τῶν Ἀνακτορίων, συνέτυχεν ἐν τῷ Μεσολογγίῳ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, φθάσαντα ἐκεῖ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Ματαίᾳ ἦτο βεβαίως ἡ περαιτέρω προχώρησις αὐτοῦ εἰς τὴν Πίσσαν τῆς Ἰταλίας καὶ ὁρῶς ποιῶν ὁ Μαυροκορδάτος, τοῦτον μὲν ἔπεισεν, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, τῷ δὲ Ἀλῇ πασσᾶ ἔγραψε διὰ μυστικοῦ ἀλφαβήτου, βεβαιῶν μὲν αὐτὸν περὶ τῆς ἀσφαλοῦς διευθύνσεως τῶν γραμμῶν εἰς τὰ οἰκεία μέρη, ἐνθαρρύνων δὲ διὰ τῆς ἀφεικτοῦ ἐσομένης ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας, καὶ συμβουλευῶν ἐπὶ τέλους, ὅπως ἐπιμένῃ γενναῖος καὶ ὑπομένη καρτερόψυχος, ἀνκαμφίβαλον ἔχων τὴν ὀλίγιωρον αὐτοῦ ἔξοδον. Διὰ τοιούτων ἐφοδιασθεὶς ἀπαντήσεων πικρά τε τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Ἀλεξίου Νούτσου, εὐρεθέντος ἐπίσης ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, ὁ Κούστας Μάρκος ἐπανέκαμψεν εἰς τὸ Σούλιον· ἀλλὰ γνωρίσας τὰ πράγματα «ρωμαίικα» ὡς ἔλεγον τότε, καὶ οὐχὶ ἀληπασσικά, ἀπέφυγε τὴν εἰς τὸ φρούριον τῆς λίμνης ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀλῇ πασσᾶς ἀνυπόμονος γενόμενος ἔνεκα τῆς πολλῆς βραδυότητος, ὠδήγει αὐτὸν γράφων τῇ 5 Σεπτεμβρίου: «... Καλεῖ καὶ καταλαμβάνεις, ὅπου δὲν ἡμπορεῖς νὰ ἐλθῇς, βάλε ὅλην σου τὴν ἐπιμέλειαν καὶ σήκωσέ με τὰ σουρετία ἀπὸ τὰ γράμματα, ὅπου νὰ ἦναι ἀπαράλληλα, χωρὶς νὰ ἀλησμονήσῃς κανένα ἄρτι. Ὅμως γράψε με καὶ ἐσὺ εἰς πλάτος ἐκεῖτο, ὅπου ἀπὸ τὸ μέρος σου ἐκατάλαβες... καὶ κανένα ἄλλο ρέον ἀπ' αὐτοῦ. » Ὁ Κούστας ἀπέστειλε τὰ ἀντίγραφα τῶν γραμμῶν Μαυροκορδάτου καὶ Νούτσου, συλληφθέντα παρὰ τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ, καὶ ἀφίερωσεν ἕκαστε ἐαυτὸν τῷ ἐλληνικῷ ἀγῶνι.

Ἐγνώρισεν ἄρα ὁ Ἀλῇ πασσᾶς τὴν ἀπάντην καὶ τὴν περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ γινόμενον περίγελων τῶν ἄλλων; Βεβαίως. Καί, ἐὰν ἠκολούθει πολιορκούμενος ἐπὶ ἱκανοὺς ἔτι μῆνας, ἦτο ἄρα ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ θελήσεως τοῦτο, ἡ ἔργον τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀποκρούσεως τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ πρὸς πᾶσαν αὐτοῦ πρότασιν ἄλλην καὶ ὑπόσχεσιν, ἀφορῶσαν τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως; Μεγάλως ὁμολογητέον χάριτας τῇ τύχῃ, διότι καὶ σουλτάνος Μωχμὺτ καὶ ἀρχιστράτηγος Χουρσήτ πασσᾶς ὑπῆρχον τότε οἱ μᾶλλον ἐγνώσταί καὶ ἐπίμονοι. Ἀλλῶς ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκινδύνευε

τὰ ἔσχατα ἐν αὐτοῖς τοῖς σπαργάνοις, ἀμνηστευομένου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Καὶ τὸ Σούλιον, καθὼς καὶ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα, συνέλαβεν ἐν τῇ καταβάσει τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας, καὶ πρὸς αὐτόν, ὡς ἡγεμόνα τῶν ὅλων πραγμάτων, ἀπετάθη κατὰ τὸν ἰούλιον διὰ πρεσβείας συνισταμένης παρὰ τοῦ Γεωργίου Α. Ζέρβα καὶ Χρήστου Φωτομάρα. Συγχρόνως δὲ ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ὡς τὸν γνωστότερον ὀπλαρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Βεβαίουν δὲ, ὡς ἂν ἦτο ἀνάγκη τις, ἑαυτὸ μέρος ἀναπόσπαστον τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀποστολὴν δυνάμεως θαλασσίας κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀλῆ βεγῆν τουρκικοῦ στολίσκου καὶ τὴν προμήθειαν πολεμοφοδίων. Οὔτε χρήματα, οὔτε τρόφιμα εἰσῆται· καὶ, ἂν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς εἶχεν αὐτὸ ἐφωδιασμένον ἐκ πολεμοφοδίων, ἡ τοσαύτη ὅμως κατανάλωσις ἐπὶ ἐν ἔτος σχεδὸν ἀπῆται, ἂν οὐχὶ τὴν ἀναπλήρωσιν, τοῦλάχιστον τὴν μερικὴν συμπλήρωσιν τούτων. Ἐν τοσούτῳ ὑπεδέχθη ἐν τοῖς Τρικορύφοις ἡ πρεσβεία μετὰ χαρᾶς μεγάλης, διότι κατὰ πρῶτον ἤδη συνεκοινωνοῦν καὶ προσωπικῶς οἱ ἐπαναστάται Σουλιῶται μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν Πελοποννησίων. Τί ἡδύναντο ὅμως καὶ Ὑψηλάντης καὶ Πελοποννήσιοι, αὐτοὶ πρῶτοι ἔχοντες ἀνάγκην, ὅσων οἱ Σουλιῶται ἐπεκαλοῦντο; Ἀνεβλήθησαν διὰ τοῦτο τὰ πάντα μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Τριπόλεως, καὶ ἡ πρεσβεία ἐπέστρεψεν ἄπρακτος μὲν, ἀλλὰ πλήρης ἐλπίδων, διότι μεγάλας ἔλαβεν ὑποσχέσεις καὶ αὐτοῖς ὁμμασιν εἶδε τὴν συστηματικὴν τῆς ἐπαναστάσεως πορείαν.

Μετ' οὐ πολὺ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Σουλίου καὶ ὁ Ροκάς διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, καὶ τὴν ἰδίαν ἔλαβε καὶ ἡ ἀποστολὴ τούτου ἐκβάσιν. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψε (τῇ 23 αὐγούστου) ἐπιστολὴν κοινὴν πρὸς τοὺς συμμάχους Τουρκαλβανούς Τόσκιδας, δι' ἧς διαβεβαιῶν τὴν ἀποστολὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπῆναι μὲν αὐτοὺς ὡς συμμαχοῦντας ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ φιλοῦντας τὴν ἐλευθερίαν, ὡμολόγει δὲ τὸν Ἀλῆ πασσᾶν σύμμαχον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς ἐν καιρῷ ἀνταμοιβὰς καὶ τιμὰς τὰς δεούσας (α). Τοιοῦτου πνεύματος ἐπιστολὴ ἦτο βεβαίως ἀναρμοδία ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ, καὶ ἄπορον μένει, ὅποιοι τὸν Ὑψηλάντην ἐκίνησαν λόγοι, ὅπως ἐξηγηθῇ τόσῳ καθαρῶς πρὸ ὀλίγου μὲν πρὸς τοὺς Τσάμιδας, ἥδη δὲ πρὸς τοὺς Τόσκιδας. Ἀληθῶς ἡ εἰλικρίνεια συνίστησι τὴν ἠθικὴν ἐνός ἀνθρώπου· ἀλλ', ὅτε τὰ πράγματα ἐ-

εἰάζον λόγῳ σωτηρίας κοινῆς, ἐξηγήσεις τοιαῦται, καὶ ἐπίσημοι μάλιστα, παρέλουν τὴν τόσῃ φρονίμην, ἐπιτηδεῖαν καὶ πατριωτικὴν τακτικὴν τῶν Σουλωτῶν καὶ τῶν ἄλλων. Ἄλλως δ' εἶπειν, αὐτὴν ἐπ' ἀκριβὲς ἐξήτουν οἱ σουλτανικοὶ τὴν ἐπίσημον ὁμολογίαν, ἵνα ἐκβάλωσι τοὺς συμμάχους Τουρκολόχους τὸ ταχύτερον ἀπὸ τῆς τόσῃ πικρῆς ἀπάτης.

Τὸ μοναστήριον τῆς Ῥαψίνης, χωρίου ἀπέχοντος τῶν Ἰωαννίνων δύο ὥρας, κατεῖχετο παρὰ τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ. Πολιορκηθεὶς οὗτος ὑπὸ τῶν Σουλωτῶν καὶ ἐν δεινῇ εὐρεθείᾳ καταστάσει, περιέπαιξεν, ὅπως ἐξαγοράσῃται καιρὸν τινα, καὶ τούτους καὶ τοὺς συμμάχους διὰ τοῦ ἀκολούθου τρόπου. Ἀποστείλας Δερβῆς Χασάνην τινά, πρεσβεύοντα περὶ συμβιβασμοῦ, ὑπισχνεῖτο, ἵνα ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Χουρσὴτ πασσᾶ ταῦτα: «Ὁ μὲν Χουρσὴτ πασσᾶς τὰ μέρη διοικητῆς τῶν Ἰωαννίνων μετὰ ἐξήκοντα μόρων· ὁ δὲ γέρων Ἀλῆ πασσᾶς ἡνὶ ἡσυχασίᾳ εἰς τὴν πατρίδα του τὸ Τεπελένι μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας του». Πραχδόξως ἐπιστεύθη πρῶτασις τοιαύτη, καὶ ὠνομάσθη μάλιστα ἡ πρὸς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν πρεσβεία, συντεθείσα παρὰ τοῦ Κίτσου Κ. Σουλιώτου, τοῦ Ταχέρ Αμπάζης καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Δερβῆς Χασάνου. Ἀλλ', ἀνακαλυφθέντος κατόπι τοῦ δόλου, ἀπεσύρθησαν τὰ μέρη εἰς τὰ ἴδια, ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη καὶ ἀπληπισμένοι οἱ Ἰσμαὴλ πασσᾶς ὥρμησε καὶ διεσώθη εἰς τὴν Ἄρταν. Ὁ Νότης Βότσαρης καὶ οἱ σύμμαχοι περὶ τοὺς χιλίους ἐκίνησαν τότε ταχυπορήσαντες, ἵνα προκαταλάβωσι τὸ στενόν· ἀλλ' ἀπέτυχον, προδιαβάντος ἐκείνου. Ἐπιστρέφοντες δὲ συνήντησαν καθ' ὁδὸν πενήκοντα καὶ τριακοσίους ἵππεῖς διευθυνομένους εἰς Ἄρταν, ἐξ ὧν πολλοὺς ἐθανάτωσαν, πενήκοντα ἤχημάλωτευσαν, καὶ ὅπλα καὶ ἵππους ἱκανῆς ποσότητος ἐλαφυραγώγησαν, τῶν λοιπῶν διωχθέντων καὶ διασωθέντων μολὶς εἰς τὸ Χανόπουλον. Μετὰ δὲ τὸ συμβῆναι τοῦτο, ὅτε ὁ Ἰσμαὴλ πασσᾶς ἐπανεκάμπτεν εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ κεφαλῇ χιλίων διακοσίων ἵππεσιν καὶ πεζῶν, τότε ἐνεδρεύσαντες αὐτὴν οἱ Σουλῶται ἐν ταῖς δυναταῖς θέσεσι τοῦ χωρίου Κομτσάδες, ἐπαλέμουν ἐπὶ ἑξ ὥρας καὶ μετὰ ἱκανὴν ζημίαν ἐβίασαν, ὅπως ὀπισθοδρομήσῃ καὶ πάλιν εἰς Ἄρταν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀμάκρης Σουλῶται προεχώρησαν στρατοπεδεύσαντες ἐν τῷ χωρίῳ Πλέσσῃ, μακρυνομένῳ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Τούρκων ἐπὶ πέντε ὥρας. Ἐ-

σκόπευον, ὅπως φέρωσιν ἐκεῖθεν ἀντιπερισπασμούς κατ' αὐτοῦ μεγάλους. Ἐπικαλεσθέντες ὅμως παρὰ τοῦ Γώστου καὶ Κουταλίδου, δπλαρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τότε ἐπαρχίας τῆς Τσουμέρκας, περιεχομένης ἐν τῇ παλαιᾷ Ἀθαμανίᾳ ἢ Ἀπεραντίᾳ, εἶδον ἀναγκαιοτέραν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ἐβοήθησαν ἀμέσως ὁ Μάρκος Βότσαρης, Κίτσος Τσαβέλλας, Δράκος καὶ Λάμπρος Σουλιώτης. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν δὲ ἐπλησίασαν οὗτοι παρὰ τῇ Πλάκᾳ, ἣν κατεῖχον Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν Βεκοῦτ Γαρδίκην, καὶ ἐβόηθη, ἀποσταλεῖς παρὰ τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ μετὰ τετρακισχιλίων Γκέγκιδων καὶ Χαλδούπιδων, ὁ Τοπάλ Ἀλῆ πασσᾶς. Ὅλοι οὗτοι ἐπολεμοῦντο ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας παρὰ τῶν νικητῶν τοῦ Θυάμου Αἰτωλοακαρνάνων, ἐκ μόνων περὶ τοὺς τετρακοσίους συνισταμένων. Ὁ Μάρκος θέλων, κατὰ τὸ σύστημα αὐτοῦ, συνοπτικὰς τὰς μάχας δι' ἀποφασιστικῶν ἐπιθέσεων, ἐσχεδίασε τότε, ὅπως ἐπιπέσῃ καὶ Σουλιῶται καὶ Αἰτωλοακαρνάνες συγχρόνως κατ' αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων. Οὕτω πρῶτος οὗτος κατὰ τὴν νύκτα τῆς 29 ἰουλίου ἐβρίβη μετὰ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε ὄλων, καὶ διεσκόρπισε τοὺς πολεμίους ἐζημιωμένους ὑπεράνω τῶν διακοσίων. Ἡ ἔφοδος ἐγένετο ἡρώϊκῃ, καὶ αἱματωδεστέρα ἀπέβαιναν, εἰ μὴ ἐπληγόνετο ὁ Μάρκος, ἐπιστρέψας εἰς τὸ Σούλιον πρὸς θεραπείαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον τότε μόνοι τέσσαρες, καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ δύο θανατωθέντες παρὰ τῶν ἰδίων Ἑλλήνων, ὡς λησμονήσαντες τὸ σύνθημα «Σπαθὶ Τουφέκι».

Μετὰ τὴν ἔφοδον ταύτην τῆς Πλάκας οἱ μὲν Ἀκαρνανοαἰτωλοὶ μετέβησαν εἰς Τσουμέρκαν, οἱ δὲ Σουλιῶται καὶ σύμμαχοι, ὡς καὶ οἱ ἐν τῇ Πλέσσᾳ, διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ Τόσκεσι. Ἐκ τούτου λαβὼν εὐκαιρίαν ὁ Τοπάλ Ἀλῆ πασσᾶς ἐπανεκυρίευσεν τὴν Πλάκαν, καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς Τσουμέρκας ἔκκυσεν τὰ χωρία Κομοβίτσαν, Ῥαφτανέους, Μελισσοργούς, Ἀγναντα, Πράμαντα, Μετόχι καὶ μέρος τοῦ Σχορέτσαϊνα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν ὁ Ἅγος Μουχουρδάρης, Τούσας Ζέρδας, Ταχὴρ Ἀμπάζης καὶ Νικόλαος Τσαβέλλας ἐνίκησαν διώξαντες τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ Μοσπίνᾳ πολεμίους. Ἀνῆκε δὲ ἡ Μοσπίνη εἰς τὰ Κούρεντα, τὴν μεγαλητέραν ὄντα ἐκ τῶν τεσσάρων περιοχῶν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλ', ἐπειδὴ τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέιχε διώρον τοῦ γενικοῦ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου, δύναμις ἑτέρα δεκακισχιλίων ἐπιπεσοῦσα ἀμέσως ἐνίκησε τούτους καὶ καταδίωξε, μόλις διασωθέντας ἐν ταῖς ὀχυραῖς θέσεσι τοῦ Πλέσσα (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν νησιωτικῶν (α).

Σάμος.

Κατὰ πρώτης τῆς Σάμου προσήλωσεν ὁ σουλτάνος τὴν προσοχὴν ἑαυτοῦ, μετὰ τὰ ἐν Λέσβῳ συμβάντα καὶ τὴν ἐπανάπλευσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ στομίου καὶ τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

Διάφορον, ὡς γνωστὸν, καὶ ἐξαιρετικὴν κατάστασιν ἔφεραν ἔναι τῶν κινήσεων νήσων. Αἱ μὲν αὐτῶν ἦσαν ναυσίβιοι, ὧν πρῶτισται ἡ Ὑδρα, Πέτσαι καὶ Ψαρά· αἱ δὲ πεζομάχοι, ὡς ἡ Κρήτη καὶ Σάμος· αἱ δὲ πλεῖσται, καὶ διὰ τὸν ὀλίγον πληθυσμὸν καὶ διὰ τὴν παντελεῖ στερῆσιν ναυτικοῦ, οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο ἴδιον πλεονέκτημα εἶχον. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν τριῶν τούτων κατηγοριῶν ἀνήκουσα ἡ Σάμος, ἀνεδείχθη ἀξία ἐκυτῆς καὶ τῶν κοινῶν ἐλπίδων διὰ τὸν τριπλοῦν λόγον· πρῶτον, διότι οὔτε κατελήφθη ἐγκαίρως ὑπὸ στρατοῦ πολεμίου, οὔτε ἔφερεν ἐντὸς κατοιίκους Τούρκους καὶ φρούρια, ὡς ἡ Κρήτη, ἡ Ρόδος, ἡ Εὐβοία, ἡ Κύπρος καὶ ἄλλαι· δεύτερον, διότι συνετέθη εὐθύς ὑπὸ ἑνα πολιτικὸν ἐνταυτῷ καὶ στρατιωτικὸν ἀρχηγόν, τὸν Λουκῆργον Λογοθέτην· καὶ τρίτον, διότι ὑπῆρχε γεωγραφικῶς ἐν δεξιωτάτῃ θέσει. Ὡς τοιοῦτοι οἱ Σάμιοι, ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροί, ἀλλεπαλλήλους κατὰ τῶν βαρβάρων τῶν ἀπέναντι παραλίων καὶ τῶν ἐνδοτέρων ἔτι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετήρχοντο τὰς ἐπιδραμας, ληϊζόμενοι καὶ καταλυμαίνόμενοι τὴν χώραν· οὐδ' ἀπίθανον ἦτο, ὅτι, τοῦ χρόνου προϊόντος, κατώρθωνον, ὥς ποτε οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Κύμωνα, τὸν ἐντὸς Ἄλυσος καὶ Κυανέων περιορισμὸν τούτων.

Κατὰ πολὺ ἐδοήθησε τοῖς Σαμίοις μία ἄλλη περίπτωσις. Οἷας ἀλλαχοῦ, κηρυχθείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπραττον οἱ Τούρκοι κακουργίας κατὰ τῶν ὑποδούλων καὶ ἀδυνάτων Χριστιανῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ ὕλας τὰς παραλίους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀδιακρίτως ἐφόνευν, διήρπαζον, ἠτίμαζον καὶ πᾶν, ὅτι ἂν ὑποθέσῃ τις, κακὸν μετήρχοντο διὰ πάσης βαρβαρότητος καὶ ἀσυνειδησίας. Τὴν ἀθλι-

στάτην ταύτην-κατάστασιν μὴ ὑποφέροντες ἄλλοι τε καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες Κρήτες ἐν τοῖς χωρίοις Γέροντα, Καλαμπέσι, Σώκια καὶ λοιποῖς, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Τσαγκλίου, καὶ ἐκεῖθεν μεταβάντες εἰς Σάμον, ἐχρησίμευσαν ὡς ὁδηγοὶ τῶν σαμιακῶν ἐπιδρομῶν, διότι καὶ ἄνδρεῖοι ἦσαν καὶ κάλλιστα τὰς τοποθεσίας ἐγνώριζον. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐδεινώθησαν αἱ ἐπιδρομαὶ αὐταί, ὥστε οἱ Τοῦρκοι, οὐδόλως ἀντέχοντες εἰς αὐτάς, ἀπεμακρύνθησαν τῶν παραλίων, μὴ παύοντες τοῦ ἐκθέτειν πρὸς τὸν σουλτάνον τὰ δεινὰ ταῦτα, καὶ ἐπανειλημμένως ἐπικαλούμενοι τὴν θεραπείαν τοῦ πράγματος. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ σουλτάνος, ζητήσας χάρτην γεωγραφικὴν καὶ ἰδὼν ἐπ' αὐτοῦ τὸ σμικρότατον σημεῖον, δι' οὗ παρίστατο ἡ Σάμος, εἶπεν ἀπορῶν: «*Αὐτὸ τὸ κησίδιον ἐνοχλεῖ τόσῳ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ μεγάλου κράτους μου; Ἐντροπή!*» (Ἄτι!)». Λέγεται προσέτι, ὅτι παρατηρήσας τὴν σμικροτάτην ἀπόστασιν, τὴν διαχωρίζουσαν τὴν Σάμον ἀπὸ τῆς Ἀσίας, λεγομένην δὲ «*Ντάρ μπογάζ*» (Μικρὸν στόμιον), διέταξεν ἐντόνως, ἵν' ἀποχώσωσι ταύτης τὸ στενότερον μέρος διὰ διαφόρων ὕλῶν καὶ διχθατὸν καταστήσωσι κατὰ τῆς νήσου· ἀλλ' ἀπέτυχεν ἡ ἐπιχείρησις αὕτη διὰ τὴν μεγάλην ὁρμὴν τοῦ ῥεύματος καὶ μεθ' ὅλας τὰς καταβληθείσας προσπάθειάς.

Τοιαύτη πραγμάτων κατάστασις γενικώτερα συνεπέφερε καὶ δεινότερα ἀποτελέσματα. Παρὰ τὴν γινομένην ἐρήμωσιν τοῦ τόπου, οἱ Ἀσιανοὶ Τοῦρκοι, τοιοῦτον ἔχοντες παρὰ πλευρὸν ἔχθρὸν, ἀδύνατοι καθίσταντο πρὸς ἐκστρατείας ἀπωτέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Συνέβαινε παρ' αὐτοῖς ἕνεκα τῶν Σαμίων, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς τῆς Ἡπείρου ἕνεκα τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἔρα καὶ τὴν αἰσχύνην τοῦ διπλοῦ τούτου κακοῦ ἐκδικούμενος ὁ σουλτάνος Μαχμούτ, ἀνέστειλε μὲν τὸν πρῶτον σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως τῶν Ἀσιανῶν στρατῶν, διέταξε δὲ καὶ τούτων τὴν ἀπόδοσιν καὶ τοῦ στόλου τὴν ἐκπλευσιν κατὰ τῆς Σάμου. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐκάχλαζεν ἡ ἀγανάκτησις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὥστε ἐπέτρεψε τὸν ἐν γένει μὲν φόνον παντὸς ὑπερβαίνοντος τὰ ὀκτὼ ἔτη Σαμίου, τὴν ἐν γένει δὲ περιτομὴν τῶν μέχρις ὀκταετίας ἀββένων, καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ἀνδραποδισμόν παντὸς τοῦ θήλεως. Τί δὲ πλέον ἢ ἔλαττον ἐπεθύμει ἡ ἀκρατος αἰμοδιψία, ὁ ἀπεριόριστος φανατισμὸς καὶ ἡ ἀκατάσχετος πλεονεξία στρατοῦ βαρβαρίου;

Γενικώτερον δὲ, ὡς πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἐν ἐκ τῶν δύο ὑπῆρχε παρὰ

τοῖς Τούρκοις ἀρμόδιον σχέδιον πολέμου· ἡ ἡμέτερος καταπολέμησις καὶ καταστροφή τῶν ναυτικῶν νήσων, ὡς συνεπάγουσα ἀναπόφρευκτον τὴν ἀπώλεμον ὑποταγὴν ὅλων τῶν ἄλλων νήσων· ἡ ἡ καθυπόταξις τῶν λοιπῶν νήσων, καὶ μάλιστα τῶν μεγαλητέρων, ὡς διακόπτουσα τὰς πτέρυγας τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ μεμονωμένας καθιστώσα ταύτας. Καθ' ἃ δὲ ἀπέδειξαν τὰ πράγματα, προετιμήθη παρὰ τῶν Τούρκων τὸ δεύτερον, ὡς τὸ εὐχερέστερον· προστεθέντων δὲ καὶ τῶν λόγων, ὅσους ἀνωτέρω εἵπομεν, ἀπεφασίσθη πρώτη ἡ προσβολὴ κατὰ τῆς Σάμου.

Ὁ ἐναντίον αὐτῆς προσδιορισθεὶς στρατὸς ἐτέθη ὑπὸ τὰς διατάγας τοῦ Ἑλέζογλου, διοικητοῦ ἢ τοπάρχου τῆς Νέας Ἐφέσου (Κουσαδασίου). Μίγμα ὦν ὡσεπιπολὺ ἐξ ὅλων τῶν ἀγριωτέρων καὶ πονηροτέρων Τούρκων, ἐτοποθετήθη οὗτος ἐν τῷ χωρίῳ Τσαγκλί ἀπέναντι τῆς Σάμου, μυρίας διαπράξας κακουργίας ἐν τοῖς τόποις, οὓς διήλθε. Ὅτε δὲ ἤθελεν ἔτι, ἵνα κατὰ πρῶτον σφάξῃ τοὺς Χριστιανούς τῆς Νέας Ἐφέσου, λόγῳ μὲν ζήλου καὶ ἀνάγκης, κυρίως δὲ ἐνεκα διαρπαγῆς καὶ αἰχμαλωτισμοῦ, καθ' ἃ συνέβη καὶ ἐν Κυδωνίαις, ὁ Ἑλέζογλος ἀποτρέπων αὐτοὺς παρετήρει : «Τί ἐπιδεικνύσθῃ κατὰ τῶν ἀδελφῶν ραγιάδων, οἵτινες τρέφουσιν ἡμᾶς ἔργαζόμενοι; ἰδοὺ ἡ Σάμος! Ἐκεῖ οἱ ἀληθεῖς Μουσουλμάνοι καὶ οἱ ἡγεῖνταιοι στρατιῶται γαίρονται. Κατ' αὐτῆς μόνης διωρίσθητε, καὶ οὐχὶ κατὰ τῶν ἡσυχῶν ραγιάδων καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τῇ 3 Ἰουλίου, ἡμέρᾳ κυριακῇ, ἐφάνη κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Σάμον ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑποναύρχον Καρᾶ-Ἀλῆν συνεχέειτο δ' ἐκ νηδῶν τριακονταεξ, ἐν αἷς τέσσαρα δίκροτα καὶ ἑξ μονόκροτα πρώτης τάξεως διεκρίνοντο. Ἀφ' οὗ κατὰ τὸ Δραγασιόνιον ἐγένετο ἡ κρίσις τοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ ἔλειψαν οὕτω οἱ μεγάλοι ἐκεῖθεν φόβοι, ὁ σουλτάνος ἡδύνατο πλέον τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος διάθεσιν πλειοτέρου, ἢ πρότερον, στόλου.

Πλησίον τῆς Σάμου συνέλαβεν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς πλοιάριον Σάμιον κρατήσας δὲ τοὺς ἐν αὐτῷ δύο υἱοὺς τοῦ πλοιάρχου, ἐπεμψε τοῦτο γραμματοφόρον πρὸς τοὺς Σαμίους, καὶ ὀνομαστὶ πρὸς τοὺς πρώην προεστώτας Ἐμμανουὴλ Στεφάνου καὶ Κωνσταντῖνον Μαραθοκαμπήτην, προσκαλὼν αὐτοὺς, ἵνα ὑποταγῶσιν εὐθὺς δεχόμενοι διοικητὴν καὶ κριτὴν (ἀγᾶν καὶ καδῆν), ἐὰν μὴ θέλωσιν ἄλλως τὴν καταστροφὴν ἑαυτῶν καὶ τὸν ὄλεθρον τῆς νήσου (α). Οὐδεμίαν οἱ Σάμιοι ἀ-

κράσιν ἔδωκαν· ἀλλὰ, καὶ ἂν ἤκροοντο, ἡ τύχη ἄρα αὐτῶν διάφορος ἤθελεν εἶσθαι τῆς τῶν Κυδωνιέων πρὸ δλίγου καὶ τῆς τῶν Χίων μετ' οὐ πολὺ; Ἀγκυροβολήσαντος δὲ τοῦ στόλου ἐν ταῖς Κολώναις, ἤτοι κατέμπροσθεν τῆς χώρας, περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, ἐν ταραχῇ μεγάλη γενόμενοι ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς πρωτοφανοῦς θέας τοσοῦτου στόλου, ἔσπευσαν, ἵνα ἀσφαλίσωσι τὰ ἀδύνατα μέλη ἐν τοῖς ὄρεσι, τοῖς σπηλαίοις καὶ ταῖς πλησίον κειμέναις νήσοις· ἕτεροι δὲ προητοιμάζον δῶρα πρὸς τὸν στόλαρχον, ἵνα προσέλθῃ καὶ ὁμολογήσῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ συγχρόνως συνεβούλευον τῷ λαῷ τὴν παράδοσιν τοῦ Λυκοῦργου πρὸς σωτηρίαν τῆς νήσου. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι ἐποίουν καὶ ἐμελέτων. Ὁ δὲ Λυκοῦργος μετ' ἄκρας ταχύτητος κατεβίβασεν εἰς τὴν παραλίαν τὸ προοργανωθὲν στρατιωτικὸν σῶμα, ὅπως ἀντικρούσῃ τὴν ἐπιχειρησσομένην τοῦ ἐχθροῦ ἀπόβασιν· συγχρόνως δ' ἀπέστειλεν εἰς τὰ χωρία πρὸς στρατολογία, δεικνύων αὐτὸν παράδειγμα ἐπιμονῆς καὶ τόλμης. Οἱ ἔφοροι τῶν χωρίων μετ' ἴσης προθυμίας παρεσκευάζον καὶ προσήνεγκον πάντα τὰ ἀναγκαῖα. Ὁ Λυκοῦργος τότε ὠμίλησε πρὸς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα λόγον λίαν ἐνθαρρυντικόν. «Ὁ Θεὸς τῶν δυναμέων, εἶπε τελευτῶν, εἶναι μαζὴ μας. Αὐτὸς θέλει πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς ὡς παντοδύναμος. Θὰ νικήσωμεν, καὶ θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ βραβευθῶσιν οἱ ἀγωνεῖς μας». Ἀποστείλας δὲ ταχύπλους εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον, κατέταξε τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ εἰς ἄλλα διάφορα μέρη, καὶ δοὺς τὸ σύνθημα ἐπεσκέπτετο τὰς φυλακὰς καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Τῇ ἐπιούσῃ, ἅμα πρωΐ, ἤρξατο ὁ στόλος τηλεβολεῖν καθ' ὅλην τὴν παραλίαν, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Κολωνῶν μέχρι τοῦ Τιγανίου ἐκτείνων αὐτοῦ τὴν γραμμὴν. Αἱ σφαῖραι καὶ τὰ πολύβολα προσέπιπτον χαλαζήδον ἐπὶ μίαν ὥραν, ὅτε ἐβιάσθησαν οἱ πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Λυκοῦργον, ἵνα ἀποχωρήσωσιν οἱ μὲν ὀπισθεν τῶν παρακειμένων ἀποθηκῶν, οἱ δὲ μακρότερον. Ἐνθαρρυνθέντες ἀντεῦθεν οἱ Τούρκοι ἐκίνησαν ἐπὶ τῶν λεμβῶν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους πρὸς ἀπόβασιν, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τινος Τούρκου Κρητὸς ὠμοτάτου, διοικητοῦ ἐνὸς μαρτίγου. Ὁ Λυκοῦργος, καίτοι καταληφθεὶς μετὰ μόνων τῶν πρώτων δύο χιλιαρχῶν καὶ τινων ἀξιωματικῶν, ἐπέμενε διατάζας τοῦτους, ἵνα μηδεὶς ὑπερκύψῃ φανῇ τοῖς ἐχθροῖς, μηδὲ πυροβολήσῃ, μέχρις οὗ δώσῃ τὴν σημεῖον αὐτός. Ὅτε δὲ ἐπλησίαζον πλήρεις ὀπλιτῶν αἱ

λέμβοι, οἱ χιλιάρχοι Σταμάτιος Γεωργιάδης καὶ Ἐμμανουὴλ τῆς Μελαγχρινῆς, ὡς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Ἐμμανουὴλ Μαθιουδάκης, Χριστόδουλος Πασχάλης καὶ Πανταζῆς, διὰ τασαύτης διηύθυνον εὐθυσκοπίας τὰς σφαίρας τῶν πέντε μικρῶν τηλεβόλων αὐτῶν, ὥστε αἱ πλείους ἐντὸς τῶν λεμβῶν ἐμπεσοῦσαι, ἐπαισθητὴν φθορὰν ἐπήνεγκον. Οἱ Τοῦρκοι ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀντιστάσει διὰ τηλεβόλων, καὶ πολλοὺς ὑπονοήσαντες τοὺς ἐπὶ τῆς ὕλης παραλίας ἐνεδρεόντας Σαμίους, ἀπεσύρθησαν, καὶ τοιοῦτω ἐματαιώθη τρόπῳ ἡ ἀπόβασις τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Ὁ στόλος περιωρίσθη τηλεβολῶν σφαιδρῶς μέχρι τῆς ὥρας πέμπτης μετὰ μεσημβρίαν καὶ κατὰ τὴν νύκτα ἔτι. Οἱ δ' ἀποχωρήσαντες ἐκ τῶν παραλίων στρατιῶται ἐπανῆλθον παρὰ τοῖς ἀξιωματικοῖς αὐτῶν, μετακαλεσθέντες παρὰ τοῦ Λυκούργου, ἀναβρίψαντος τὸ φρόνημα τούτων. Τὸ γενναῖον παράδειγμα καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρείων ἀξιωματικῶν ἐνεψύχωσε τοὺς πολλοὺς, οἵτινες ἐνθουσιῶντες κατέλαβον τὰς πρώτας θέσεις.

Τῇ 5 Ἰουλίου ἀνεπτύχθη τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν ἀκατάπαυστον ἀπὸ τῆς πρωῒας. Παρὰ τὰ τηλεβόλα ἔρριπτον ἤδη καὶ βόμβας κατὰ τῶν ἑλληνικῶν φυλακῶν τῆς παραλίας· ἰδίως δὲ πρὸς τὸ μέρος τοῦ παλαιοῦ λιμένος, ὀνομαζόμενον Τιγάνι, ἐτηλεβόλουν βροχληδὸν δώδεκα πλοῖα. Ἐκεῖθεν ἐφάνησαν πολυάριθμοι λέμβοι καὶ ἕτερα πλοιάρια, πλήρη στρατιωτῶν πρὸς ἀπόβασιν· ἐπέτυχον δ' ἤδη ἀποθάντες περὶ τοὺς τριακοσίους κατὰ τὴν θέσιν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἥτοι ἐπὶ τινος ἀκρωτηρίου τοῦ πορθμοῦ, ὅπου τοιοῦτό τι οὐδόλως ὑπενόειτο· καὶ διὰ τοῦτο τυχόντες μετ' ὀλίγων ὁ ὑποχιλιάρχος Ἰωάννης καὶ ὁ Χριστόδουλος Παρμακσίζης, ὡς σκοπιὰ μᾶλλον ἢ ὡς φυλακὴ, ἀντέτειναν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν, ὥπως ἀποσοδήσωσι τὴν ἀπόβασιν, ἢ ἐπιστήσωσι καὶ τὴν ἄμεσον παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατάληψιν τῆς θέσεως. Μετὰ τῶν Σαμίων ὑπῆρχον καὶ εἰκοσιτέσσαρες Ἕλληνες Κρήτες, διακρινόμενοι ἐπὶ ἀνδρείᾳ. Ἐκ τούτων ὁ Χατοῦ Γεώργιος, ἐκ τοῦ χωρίου Μουρὶ τῶν Σφακιῶν καταγόμενος, παρετήρησε πρὸς τὸν χιλιάρχον Σταμάτιον Γεωργιάδην τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποφασιστικῆς προσβολῆς καὶ καταστροφῆς τῶν καταλαβόντων τὴν θέσιν Τούρκων, πρὶν ἢ ἀποθῶσι καὶ ἄλλοι. Συγχρόνως δὲ ἱερεῖς, τὴν ἱερατικὴν ἐνδεδυμένοι στολὴν καὶ τὰς ἀγίας περιφέροντες εἰκόνας, ἐδέοντο πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος αὐτῶν. Τότε ὁ Γεωργιάδης, μεθ' ὧσων ἔτυχεν ἔχων Σαμίων, καὶ ὁ Χατοῦ Γεώργιος μετὰ

τῶν Κρητῶν, δραμόντες ὤρμησαν κατὰ τῶν ἀποβάντων· κατόπι τούτων ἔφθασαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὥσαύτως ἐπιπεσόντες· ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐγένετο ἰσχυρὰ καὶ λυσσώδης ἡ ἐπίθεσις καὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, ὥστε ἐκ τῶν ἐχθρῶν οὐδεὶς ἐσώθη, ἄλλων κατακοπέντων, καὶ ἄλλων πνιγέντων ἐν τῇ θαλάσῃ. Δεκατρεῖς μόνοι προεφυλάχθησαν κατ' ἀρχάς ἐν τινὶ σπηλαίῳ· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπιβαίνοντες ἐπεὶ ἐν ταῖς λέμβοις, ἐθυσιάσθησαν μέχρις ἑνός. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων τέσσαρες μόνοι ἔπεσον καὶ ἐλίγοι ἐπληρώθησαν.

Τούτων γινομένων, ὁ Καρχ-Ἀλῆς ἐξεκένωσεν ὑπὲρ τὰ χίλια ἑξάκωσια τηλεβόλα ἐντὸς τριῶν ὥρῶν καὶ ἄνευ βλάβης τινὸς κατὰ τῶν Σαμίων ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς εὐθυβολίας τῶν ἀμαθῶν Τούρκων. Ἐν τῷ αὐτῷ προσέτι διαστήματι ὁ Καρχ-Ἀλῆς, τὴν ἀτυχῇ βλέπων κρίσιν τῶν πρώτων ἀποβάντων, διώρισεν ἑτέρας τεσσαράκοντα περίπου λέμβους πληρουμένας στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν· ἀλλὰ καὶ τούτων, μόλις πλησιασάντων τῇ παραλίᾳ, ἀνέκοψαν τὴν ἀπόβασιν οἱ περὶ τὸν Γεωργιάδην, σφοδρότατόν τε καὶ εὐστοχώτατον τὸ πῦρ κατ' αὐτῶν διευθύνοντες. Τότε ὁ Καρχ-Ἀλῆς θυμομαχῶν ἐξεδίκηθη βαρβάρως τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν αἰσχύνην ἑαυτοῦ, πισσαλοιφῆσας τοὺς δύο αἰχμαλώτους ναύτας τοῦ Σαμίου πλοιαρίου, ἀνακρεμάσας δὲ τούτους ἀπὸ τῶν ποδῶν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος καὶ ἐμπυρίσας. Ὅπόσῳ ἀγενῆς, ὁπόσῳ βδελυρὰ, ἡ ἐκδίκησις, καὶ τοιοῦτου εἶδους μάλιστα ἐκδίκησις, κατὰ ἀδυνάτων, καὶ τούτων αἰχμαλώτων! Εἰς στόλος κολοσσιαῖος ἀπέναντι μιᾶς Σάμου, καὶ μάλιστα μιᾶς φύκτης στρατιωτῶν, ἔσχε τὴν ποταπὴν ἐπίδειξιν ἰσχύος καὶ ἀνδρείας κατὰ δύο πεπεδημένων. Ἀλλὰ τὸ τραγικώτατον θέαμα τοῦτο συνεκίνησε μᾶλλον καὶ ἐξέμνησε τοὺς Σαμίους.

Οὕτως ἐσώθη ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης ἡ νῆσος τῆς Σάμου διὰ τῆς μεγαλοφυχίας τοῦ ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἑαυτῆς, διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν καὶ διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐνόπλων Σαμίων. Ἀπαντες μὲν ἐξεπλήρωσαν τιμίως τὸ καθήκον ἑαυτῶν· ἀλλ' ὁ Γεωργιάδης ἠξιώθη τῆς ἀριστείας, καὶ ἡ δάφνη τῆς νίκης τῆς ὁ Ιουλίου τὴν κεφαλὴν ἔστεψε τούτου πρώτου. Ὁ δὲ Καρχ-Ἀλῆς ἐπὶ τρεῖς ἔτι ἡμέρας προσωρμίζετο πρὸ τῆς Σάμου, ἀργὸς μὲν ἦδη θεωρὸς, ἀλλ' ἀναμένων τὰ φορτηγὰ, ἅπερ, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν, ἔπεμψε πρὶν, μετακομίσοντα τὸν καταντικρὺ συνηγμένον στρατὸν, ἐπὶ τὰ μὲν χιλιάδων ἐν τῷ Τσαγκλίῳ, ἑτέρων δὲ τοσούτων ἐν τῷ Κουσαδασίῳ. Ὡς

δ' ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ὁ ὑποναύαρχος οὗτος ἠθέλησεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνου τὴν δόξαν τῆς ὑποταγῆς τῆς Σάμου ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ γηίνου τούτου στρατοῦ. Οἱ Σάμιοι ἐν τοσούτῳ διέκειντο ἐν τῇ μεγαλητέρᾳ ἡθικῇ στενοχωρία, μὴ βλέποντες τὸν ἑλληνικὸν στόλον, πρὸς ἃν προειδοποίησαν τὰ εἰκότα, ὡς εἴπομεν.

Ἄλλ' ἰδοὺ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συναριθμούμενος μὲν ἐξ ὀκτῶ καὶ ὀγδοήκοντα τῶν ἀξιωτέρων νηῶν (α), προσκόπους δὲ ἔχων δύο ὑπὸ τὸν Μῆτρον Τσοῦκαν καὶ Ἀντώνιον Μπάμπαν, καὶ πυρπολικά τέσσαρα. Ἐναύαρχε αὐτοῦ ὁ Ἰάκωβος Τουμπάτζης. Ἄμα διαγγελώσης τῆς 9 ἰουλίου, ἡμέρας σαββάτου, εἰσέπλευσεν οὗτος ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Νέας Ἐφέσου, «*Ἀγιά-σουλοῦκ*» λεγομένου τουρκιστί, ἐλπίζων ἐκεῖ τὸν τουρκικὸν τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ ἀποτυχῶν δὲ, διηυθύνετο πρὸς τὸ Ντάρ-μπογάζ, ὅτε ἐκάθισε πρὸς τὸ ξηρὸν τῆς Ἀσπρης Μπούτας, πλησίον τῆς πόλεως Νέας Ἐφέσου, μία τῶν πετσιοτικῶν νηῶν, ἣν ἔσωσαν ἀμελητὶ αἱ λέμβοι τῶν ἄλλων.

Ἦ ἐν τῷ ἰσχυρῷ πύργῳ τοῦ πλησίον τῆς πόλεως νησιδίου τουρκικῆ φρουρᾶ ἐγκατέλειψε τοῦτον, ἅμα ἰδοῦσα τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Κατόπι καὶ ὁ Ἐλέζογλος, καίτοι ἀρξάμενος τοῦ ἐπιβιβάζειν τὸν στρατὸν ἐν τοῖς πλοίοις, εὐθὺς ὡς εἶδε μακρόθεν τὰ ἑλληνικά, ἐπέβη ἐπὶ ἐλαφρᾶς λέμβου, ἐλαυνομένης ὑπὸ κωπηλατῶν λίαν ἐπιδεξίων, ἵνα μεταβῇ πρὸς τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν καὶ ζητήσῃ διαταγὰς νέας. Μόλις δὲ ἀπομακρυνθέντα τοῦ Τσαγκλίου περὶ τὰ δύο μίλια, κατέφθασαν αὐτὸν τὰ ἑλληνικά καὶ ἐβίασαν, ἵνα πλησιάσῃ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀποβῇ, ὅπου ἔτυχε, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες περιέλαβον τὴν ὠραίαν λέμβον, δῶρον οὖσαν τοῦ σουλτάνου· ὁ δὲ Ἐλέζογλος, μὴ δυνάμενος ἐπανελθεῖν εἰς τὸν στρατὸν ἑαυτοῦ διὰ τὸ δύσβατον τοῦ τόπου, προσχώρησε κρυβεῖς εἰς τι πυκνὸν δάσος. Τότε ἐν μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπυρπόλει τὰ ἐννέα κατὰ τὸ Τσαγκλίον τουρκικά πλοῖα, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἔτυχον στρατιῶται, μὴ προφθάσαντες ἐξελθεῖν· τὸ πλεῖστον δὲ τούτου διηυθύνθη κατὰ τοῦ τουρκικοῦ.

Ἀνίκανος οὕτω καὶ ἀνωφελὲς καταστάς ὁ στρατὸς τοῦ Ἐλέζογλου, ὡς ἀπολέσας πᾶσαν ἀποσκευὴν ἐκ τοῦ πυρπολισμοῦ τῶν φρονηγῶν, καὶ πλήρης γενόμενος φόβου καὶ τρόμου, ᾤχετο ἀπιδὼν, ὡς πρότερον καὶ ὁ τοῦ Βεκὴρ πασσᾶ. Μέρος τούτου ἀπῆλθε κατὰ τοῦ χωρίου Σώκια, ὅπως φανεύσῃ τοὺς ἐν αὐτῷ Χριστιανούς καὶ διαρπά-

ξη τὰς οἰκίας· ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι προσελθόντες ἔστησαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀπέτρεψαν τούτους. Ὁλος δ' ὁ ἄλλος στρατὸς ἐπιτεσσὼν κατὰ τῆς συνοικίας τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως Νέας Ἐφέσου, τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναῖκας ἠχμαλώτευσε. Ἐπὶ ἑξ̄ συνεχῶς ἡμέρας διήρκουν τὰ κακουργήματα ταῦτα· τῇ δὲ ἐβδόμῃ ἐφθασεν ὁ Ἐλέζογλου, μόλις διελθὼν πεζὸς τοῦ Τσαγκλίου τὰ ὄρη. Ἄνδρες τριακόσιοι ἐξήκοντα τρεῖς καὶ μία γυνὴ ἐφονεύθησαν, καὶ ἅπασαι αἱ οἰκίαι ἐγυμνώθησαν τότε.

Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ στόλος τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ἀποτυχὼν πάσης ἀποπείρας καὶ μὴ ἔχων πλέον οὔτε στρατὸν, οὔτε θάρρος, ἀπέπλευσε τῇ 11 ἰουλίου εἰς τὸν λιμένα καὶ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ἐν Λυδία Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρουμίου). Ὁ δὲ ἑλληνικὸς, περατώσας γενναίως τὸ ἔργον, οὐ ῥῆξαντο γενναϊότερον οἱ περὶ τὸν Λυκαῦργον, καὶ ἀσφαλίσας ἤδη τὴν σωτηρίαν τῆς Σάμου, «ἐπὶ ξυροῦ ἀκαμῆς» εὐρεθείσης, ἐκίνησε πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ ἐχθρικοῦ. Ἀμφότεροι οὗτοι αἱ στόλοι ἠπλητήθησαν τῇ ἐπιούσῃ ἐντὸς τοῦ μεταξὺ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Κῶς πορθμοῦ· ἀλλ' οὐδεμία ἀμέσως ἔλαβε χώραν συμπλοκῇ, νηνεμίας γενομένης. Μετ' ὀλίγον δὲ, πνεύσαντος ἀνέμου σφοδροῦ, ὁ ἑλληνικὸς εὐρεθεὶς ὑπὸ πνέμενος τοῦ τουρκικοῦ, μετωπηδὼν ἔχοντας τὰ τέσσαρα δίκροτα, καὶ κινδυνεύων ἐντεῦθεν, ἵνα περιπέσῃ ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πλοίων, ἠναγκάσθη ἵνα ἐκφύγῃ τὴν τόσῃ ἤδη δεινὴν δι' ἑαυτὸν θέσιν· τὰ δὲ παρ' αὐτῷ πυρπολικά, ὡς σκάφη πεπαιχτωμένα καὶ βραδυπλοοῦντα, ἐγκατέλειψε βαλὼν πῦρ. Τὴν ὁπισθοδρόμησιν αὐτὴν βλέπων ὁ τουρκικὸς ἐνεψυχώθη καὶ ἐπλητίασεν, οὐριοδρομῶν, τὸν ἑλληνικόν· ἀλλὰ τὸ πῦρ τῶν πυρπολικῶν, ἐνὸς μόνου ἐκ τῶν τεσσάρων συλληφθέντος σφου, παρεμβληθὲν οἶονεὶ μεταξὺ τῶν δύο, ἐβόηθησε, διὰ τινὰ ὥραν ἐπασχολήσαν τὸν τουρκικόν, καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς καταδιωκόμενος προσέφυγε μόλις εἰς τὸν Γέροντα τῆς Ἀνατολῆς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ νυκτὶ, τρικυμίας ἐπελθούσης, δισσορπίσθη οὗτος ἀγκυροβολήσας μέρος ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, καὶ μέρος ὑπὸ τὴν Δέρον καὶ Σάμον· ὁ τουρκικὸς δὲ ἠγκυροβόλησεν ὅλος ὑπὸ τὴν Κῶν, αὐξήθει·ς μάλιστα καὶ δι' ἐνὸς μονακρότου καὶ ἐτέρων δεκατριῶν κατωτέρων πλοίων πολεμικῶν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ, φέροντα ἔτι καὶ μέχρι τῶν ἀντακασίων Ἀλβανῶν δι' ἀποβάσεις.

Κατόπι τούτων τῶν περιστασέων ὁ ἑλληνικὸς συνεσωματώθη ἐν

τῇ Σάμῳ, καὶ τῇ 22 ἰουλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιαλί καὶ Κέφα-
λον ἀπέναντι τῆς μεταξὺ Τέλου καὶ Κῶ κειμένης Νισύρου. Ἐκεῖθεν ἐ-
πεχείρησεν ἐκδρομὴν τινα εἰς τὰ ὅπισθεν τῆς Κῶ, ὡς στερούμενος
τροφῶν, καὶ προεμηθεύθη τοιούτων διὰ τῆς ἀποβάσεως μέρους ἐνό-
πων. Διὰ τὴν αἰτίαν δὲ αὐτὴν, ὡς καὶ διὰ τὴν γενομένην ἀπώλειαν
τῶν πυρπολικῶν, ἐφ' ὧν κυρίως αἱ ἀγαθώτεραι ἐλπίδες ἐστηρίζοντο,
προσέτι δὲ καὶ διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἀριθμητικὴν αὐξήσιν τοῦ
τουρκικοῦ, κοινῆς οὐσῆς τῆς ἰδέας περὶ τοῦ Ἰσραήλ Γιβραλτάρ ὡς
περὶ γεγυμνασμένου ναυτικοῦ καὶ ἱκανοῦ ναυμάχου, ἡ πλειονοψηφία
τῶν πλοιαρχῶν ἀναγκαίαν ἐθεώρει καὶ ἐπιμόνω· ἐξήτει τὴν εἰς τὰ
ἴδια ἐπ' ἀνάδοκον τοῦ στόλου, ὡς δεικνυδυνεύοντα καὶ ταῦτα. Ἦτο πραγ-
ματικῶς τρομακτικὴ καὶ αὐτὴ ἀπλῶς ἡ θέα τοσοῦτου πολεμίου στό-
λου, καίτοι διευθυνομένου ὑπὸ Τούρκων. Γνωσθεῖσθαι τῆς ἐριδος ταύ-
της, ἀμέσως ἐτάχυνεν ἐπιτροπὴ τῶν προκρίτων Ὑδρας καὶ Πετσῶν,
φθάσασα τὸν ἐλληνικὸν στόλον τῇ 25 ἰουλίου. Ἀναπτύξασα αὕτη
τὸν κίνδυνον, θν διέτρεχον οὐ μόνον ἡ Σάμος καὶ αἱ ἄλλαι ἀδύνατοι
νῆσοι ἐγκαταλιμπανόμεναι, ἀλλὰ καὶ ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Πέτσαι, ἅμα δὲ
στόλος τῶν Τούρκων συγκεντρωθῇ ἐναντίον τούτων, οὐδένα ἔχων ἀν-
τιπερισπασμὸν καὶ φόβον ἔξωθεν, ἔπεισε μόλις μετὰ δύο καὶ τρεῖς
μετὰ τῶν πλοιαρχῶν συσκέψεις ὡς μόνην συμφέρουσαν τὴν παράτα-
σιν τῆς ἐκστρατείας. Εἰμὴ ὑπισχνεῖτο ἀληθῶς νίκας καὶ θριάμβους,
καθίστατο ἑμῶς, περιπλέων τὸ Αἰγαῖον, ὁ ἐλληνικὸς στόλος τὸ φό-
βητρον τοῦ τουρκικοῦ.

Ἐπανήλθον οὕτως οἱ πρόκριτοι, ὑποσχεθέντες τὴν ταχεῖαν ἀπο-
στολὴν καὶ τροφῶν καὶ πυρπολικῶν· τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ναυτῶν καὶ
πλοιαρχῶν ἀνεπτέρωσεν ἔτι μᾶλλον ἢ τόσῳ ἀπροσδόκητος παρου-
σία τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου. Ἀποδημήσας ἐκεῖθεν,
ὅπως ἐγκαταβιῶσθαι τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Πάτρῳ, ὁ σε-
βάσμιος οὗτος καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ
διὰ τὸ βαθύτατον γῆρας ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ ἐθεωρήθη θεόπεμ-
πτος ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ· ὡς τοιοῦτου δὲ τὴν χεῖρα κατησπάρσθησαν
μεθ' ἀπάσης τῆς εὐλαθείας καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπεκαλέσθησαν ὅλοι οἱ
ναῦται καὶ ὅλοι οἱ πλοιαρχοί. Διέμεινε δ' ἐν τῷ στόλῳ ἐπὶ ἡμέρας
τινάς, ἀγιάζων, νοουθετῶν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς πάντας. Μάλιστα δὲ,
ἐπειδὴ ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία ἡμῶν παραδέχεται ὡς «ἀναμαρτήτους»
τοὺς καταλύοντας ἀσθενεῖς καὶ ὀδοιπόρους, ὁ μακροχρόνιος πατὴρ

ἔλυσε συνεπῶς τοὺς κινουμένους εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς ὑποχρέωσης τῶν τεταγμένων περιοδικῶν νηστειῶν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Προσωρινῇ τινι καὶ οὐδόλως ἀναιροῦσαν τὰ νενομισμένα πνευματικὴν συγκατάθεσιν τοιαύτην ὑπηγόρευον ἀληθῶς οὐ μόνον ἡ ἀνάγκη ἐπὶ περιστάσεων ἐκτάκτων, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τῆς ὑγείας τῶν στρατευομένων.

Τῇ 27 ἰουλίου διεκρίθη μακρόθεν ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐξελθὼν τῆς Κῶς· μόλις δὲ πλησιάζοντος αὐτοῦ, τὰ μεγαλήτερα καὶ κάλλιον ἐφωδιασμένα πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ὠπισθοδρόμησαν εἰς Πάτμον, ὅθεν ἐνωθέντα καὶ τὰ ἄλλα περιέπλεον τὴν Σάμον, τὴν Ἰκαρίαν καὶ τοὺς Φοῦρνους. Ὡσαύτως τῇ 2 αὐγούστου ἐφάνη καταπλέων ὁ τουρκικὸς ἐκ τῆς Λέρου, καὶ τὸ Ἰκάριον πέλαγος περιέπλευσεν ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας, μὴ θέλων ἢ μὴ τολμῶν ἀπόδωσιν καθ' οἷα σδήτινος νήσου, ὡς βλέπων ἀντιπεριπλέοντα πάντοτε τὸν ἑλληνικόν. Τέλος δὲ αὐτὸς μὲν ἐπανάπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα λάβῃ νέας διαταγὰς καὶ μέσα συμφώνως πρὸς τὴν ἐνεργουμένην τότε ἐκστρατείαν τοῦ Βεϋρὰν πασᾶ διὰ τῆς Θεσσαλίας, ὁ δ' ἑλληνικὸς τῇ 9 αὐγούστου εἰς τὰ ἴδια ἐπανῆλθεν, ἵνα παρασκευασθῇ πρὸς νέους ἀγῶνας.

Ταῦτα διέτρεξαν καὶ τοιαύτην ἀποτυχίαν ἔλαβεν ἡ μεγάλη καὶ πρώτη κατὰ τῆς Σάμου κινήσεισα γῆνιν καὶ θαλασσίαν ἐκστρατεία. Δι' αὐτὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθεῖξε πολεμικῶς ἡ Σάμος τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τὰς ναυτικὰς νήσους καὶ τὴν Κρήτην ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Ἐνδεχομένη ἐπιτυχία τοῦ ἐχθροῦ πολλὰς καὶ γενικωτέρας εἶχε τὰς ὀλεθρίας συνεπείας· διότι, παρὰ τὸν ἐξανδραποδισμὸν καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὥραιας καὶ ἀναγκαίας ταύτης νήσου, τὸ Αἶγαϊον ἅπαν ὑπέκυπτεν, ἔχον μάλιστα ἐσωτερικοὺς πολεμίους, τοὺς τοῦ δυτικοῦ δόγματος κατοίκους· συγχρόνως δ' αἱ ναυτικαὶ νῆσοι διεκινδύνευον ὁπωσδήποτε, διασπειρομένου τοῦ τρόμου· καὶ ἐπὶ τέλους τὰ πλήθη τῆς Ἀσίας καταθάρρουντα ἐπλημμύρουν πανταχόθεν τὴν Πελοπόννησον ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ ἐποχῇ τῆς Τριπόλεως. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ἀποτυχία τῶν ἐχθρῶν ὑπερφέλησεν ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς· διότι οὐ μόνον ἐξησφάλισεν ἤδη τὰς νήσους, ἀλλὰ καὶ μεγάλην περὶ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων ἰδέαν ἔδωκε. Κατὰ πρῶτον ἤδη ἐδοκιμάσθησαν ὡς προσβλητέαι αἱ ἀποβάσεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ κατὰ πρῶτον ἤδη εὐρέθησαν, ὁ εἰς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, πολυάριθμοι οἱ πολέμιοι στόλοι. Μετὰ τῶν πλοίων τῶν τριῶν ναυτικῶν νήτων ἤνοῦντο κατὰ τὴν ἐκ-

στρατείαν αὐτὴν καὶ τὰ τῶν Κασσίων μετὰ τοῦ σουλτανικοῦ δὲ στόλου καὶ αἰγυπτιακῇ, ὡς εἶδομεν, μοῖρα. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ τὰ παθήματα καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ὑποκειμένων Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας, ἀναφέροντες τὴν ἀπὸ τοῦ ξίφους καὶ τῆς αἰχμαλωσίας σωτηρίαν τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων τοῦ Αἰγαίου. Εἴτε ἐνίκωντο οἱ βάρβαροι, εἴτε ἐνίκων, οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν τῇ μιᾷ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ περιπτώσει ὑπέφερον, καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε παρετρήσαμεν, τὰ πάνδεινα καὶ ὡς πολέμιοι καὶ ὡς ὑπῆκοι. Οὕτω ἀντὶ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς διαρπαγῆς, ἣν προέβητο οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῶν πολεμίων Σαμίων, ἐτιμωρήθησαν καὶ διηρπάγησαν οἱ ὑπῆκοι Ἕλληνες τοῦ Κουσαδασίου καὶ τῶν περιχώρων, ἀναγκασθέντες, ἵνα ζητήσωσιν ἄσυλον ἐν τῇ Σάμῳ καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν περὶ τῆς μετοικήσεως ἑαυτῶν ἔνοπλον συνδρομὴν τῶν Σαμίων. Τὰ χωρία ταῦτα, τὰ κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κείμενα, ὀνομάζοντο Δομάτια (α), Γέροντας, Ἀκ-κιοῦ, Τσαγκλί καὶ καθεξῆς.

Ἡ φιλανθρωπία καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον ἐπεισαν τοὺς Σαμίους πρὸς τοῦτο. Ὁ Λυκοῦργος ἰδίως διενεόθη, ἵνα καταστήσῃ τὴν Σάμον ὀρμητήριον καὶ κέντρον, ἐξ οὗ ἡδύνατο προκύψαι ἀκολουθῶς καὶ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἢ ἀπελευθερώσεις. Καὶ δὴ μεταβάντες οἱ τέσσαρες χιλιάρχοι μετὰ τῶν τεσσάρων ταγμάτων καὶ τῆς ἄλλης παρασκευῆς, προσέβαλον κατὰ πρῶτον καὶ διέλυσαν τὴν τουρκικὴν φρουράν τῶν Δοματίων, κωμποπόλεως κειμένης ἐπὶ δύο ὥρας ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἐκεῖθεν δὲ προσχώρησαν εἰς διάφορα χωρία, ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου ἐπὶ πέντε μέχρις ὀκτὼ ὥρῶν· καὶ οὕτω ἐβοήθησαν τὴν ἀσφαλῆ μετακόμισιν ἐνὸς μεγάλου οἰκογενειῶν εἰς τὴν Σάμον, κομίσαντες ἅμα καὶ πολλὴν λείαν ἐχθρικὴν ἐκ βοῶν, προβάτων καὶ ἄλλων ζώων. Ἐντεῦθεν ὁ στρατὸς τῶν Σαμίων πρῆξθη εὐθὺς εἰς τετρακισχιλίους· διότι τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν οἱ ἄρρενες, γεωργοὶ ὠσεπιτοπλείστον ὄντες, ἐτάχθησαν στρατιῶται ὀπλισθέντες, ὡς οὐδεμίαν ἤδη δυνάμενοι ἐργασίαν ἄλλην καὶ λυσσώδη ἐκδίκησιν πνέοντες κατὰ τῶν χθὲς αὐτοὺς δυναστεύοντων. Διὰ τοῦτο στρατὸς τοιοῦτος ἐπιτιθέμενος συνεχῶς κατὰ τῶν τουρκικῶν χωρίων, τὴν φρίκην διέσπειρε τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς λαφύραγωγίας. Ἐνεκα δὲ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν βιασθέντες οἱ Τοῦρκοι, παρήτησαν ἔρημον ὅλην τὴν ἐκεῖ παραλίαν χώραν· καὶ οἱ πλείστοι μὲν τούτων εἰς τὰ ἐνδότερα ἀπεσύρθησαν, ὀλίγοι δὲ εἰς τὸ Κουσαδάσι κατέφυγον, ὡς τὸ μάνον

μὴ διαλυθὲν μέρος, διότι ἡσφαλίζετο ὑπὸ ἰσχυροῦ φρουρίου· οἱ δὲ Σάμιοι ἐχώρουν λεηλατοῦντες τὴν πολεμίαν ἐν ἀποστάσει μέχρις εἰκοσιτεσσάρων ὥρων. Οἱ Τοῦρκοι τότε, συνεχῶς ἀναφερόμενοι εἰς τὴν πύλιν κατὰ τῆς Σάμου, πρόφασιν ἔλαβον ἀποφεύγοντες πάντοτε τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατολογίαν ἐν ὅλῳ τῷ διαστήματι τοῦ ἀγῶνος. Προβλέπων δὲ ὁ Λυκοῦργος ὡς ἐκ τούτων νέας καὶ ἰσχυρωτέρας ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν κατὰ τῆς νήσου, ἐφρόντισε τὴν ἀνέγερσιν τηλεβολοστασίων καθ' ἁπάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις καὶ τὴν δρύχην τάφρων καὶ χαρακωμάτων πρὸς ἀπάντησιν κατὰ παντός μέλλοντος κινδύνου.

Εὐγνώμονοῦντες δ' οἱ Σάμιοι ἀνεκέρυξαν αὐτὸν σωτῆρα τῆς πατρίδος αὐτῶν, ψηφίσαντες ἅμα, γραμματεύοντος τοῦ Ἰωάννου Λεκάτου, ἵνα δίδωνται τούτῳ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ δώδεκα χιλιάδες γροσίων κατ' ἔτος ὡς σιτηρέσιον (α). Ἀρχιστράτηγον δ' ἀναγορευθέντα καὶ γενικὸν διοικητὴν τῆς νήσου ὁ Ὑψηλάντης ἀνεγνώρισεν, ἐπιστείλας τούτῳ καὶ δίπλωμα (β) καὶ γράμμα συγχαρητήριον (γ).

Ἴδου αἱ συνέπειαι, ὅσας ἐπ' ἡνέγκεν ἡ ἥττα καὶ ἡ ἀγριότης τῶν Τούρκων, ἐνισχυσάντων ἔτι μᾶλλον τὴν Σάμον. Ὁ σουλτάνος, ἀνθ' ἧς ἐμελέτα κατακτήσεως ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀπώλεσεν, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν τινα, ἱκανὸν μέρος ἐκ τῆς ξηρᾶς, μὴ δυνάμενος τὴν ἀσφαλῆ κατοχὴν τούτου. Διὰ ταῦτα καὶ Χῖοι τινες, καὶ Λεσβιοὶ τινες, καὶ Κύπριοι τινες, μόνον κατάλληλον βλέποντες τὸν παρόντα καιρὸν, δραστηρίως ἐπεδόθησαν, πάντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος αὐτῶν λίθον κινεῦντες. Καὶ τῶν μὲν Χίων πρωταγωνισταὶ ἦσαν ὁ Ἰωάννης Ῥάλλης καὶ Νικόλαος Μυλωνᾶς, συνεργοῦντος ὅλη ψυχῇ καὶ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα· τῶν δὲ Λεσβίων ὁ Παλαιολόγος Λεμονῆς, τῶν δὲ Κυπρίων ὁ Κυπριανὸς Θησεύς. Ἀλλεπαλλήλως ἀπευθυνόμενοι οὗτοι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐπεκαλοῦντο καὶ στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν πρὸ πάντων συνδρομὴν, ἰδίας ὑπισχνόμενοι τὰς δεούσας προμηθείας τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Μετὰ τῶν Χίων συνειργάζετο παραδόξως καὶ τις ἐντόπιος Τοῦρκος Ἐμὴν ἀγᾶς Σαλιάρης, ὃν ἐπιβουλευθέντα παρὰ τῶν λοιπῶν Τούρκων, ὡς ἀγαθοποιὸν γενόμενον τοῖς διωκομένοις Χριστιανοῖς, καὶ δραπετεύσαντα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὑπεδέχθη ὁ Ὑψηλάντης ἐν τοῖς Τρικορύφοις διὰ πολλῆς εὐμενείας. Αὐτὸς δὲ Ἐμὴν ἀγᾶς παρέστησεν ὡς ὁμόφρονα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἕτερον ἐν-

τόπιον Τουρκον, ὀνομαζόμενον Διάζ βεγῆν, πρὸς ὃν ὁ Ὑψηλάντης ἐ-
 γραψεν ἐπαινῶν τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἐξη-
 γούμενος, ὅτι «οἱ Ἑλληες δὲν πολεμοῦσι τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ
 »τὴν ἀδίκον καὶ ἀπάνθρωπον κυβέρνησιν τοῦ σουλτάνου...» (α).
 Ὁ Λυκούργος καὶ οἱ Σάμιοι ἀνεξωπύρουν ἔτι πλέον τὸν ἐνθουσιασμὸν
 τῶν ῥηθέντων Χίων, καὶ πρὸς τοὺτους ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλε τὸν
 τε Ῥάλλην καὶ Μυλωνᾶν, συστήσας τὴν παρασκευὴν τῆς ἐκστρατείας
 ὑπὲρ τῆς Χίου, φρουρουμένης τότε παρὰ τινος σατράπου καὶ τοῦ Ἐ-
 λέζογλου. Ἀλλ', ἀρξαμένης τῆς παρασκευῆς, οἱ ἐν Τήνῳ παρεπίδη-
 μοι Χιοὶ ἀντέστησαν, θεωροῦντες ἄκαιρα ἔτι τὰ πάντα ὡς πρὸς τὸ
 ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ἀδιοργανώστου οὔσης, καὶ μόνον βεβαίαν ἐπε-
 λευσμένην, οὐ μόνον τὴν σφαγὴν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χίου ἐνε-
 χείρων καὶ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν ἐμπορευο-
 μένων Χίων, ἀλλὰ καὶ τὴν καταστροφὴν ἀπάσης τῆς νήσου· διαμαρ-
 τυρόμενοι δὲ κατὰ τοῦ ἀκαίρου καὶ οὐχὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκ-
 στρατείας, συγχρόνως ὑπὸσχοντο προθύμους ἑαυτοὺς, ὅπως καὶ τὴν
 νῆσον διοργανώσωσι δεόντως, καὶ τοὺς ἀλλαχοῦ συμπολίτας αὐτῶν
 προσδιαθέσωσι κατὰ παντὸς αἰφνιδίου κινδύνου. Οἱ λόγοι τούτων ὑ-
 πέρισχον τότε, ὡς βεβαιουμένης ἐπὶ πᾶσι τῆς νέας ἐξόδου τοῦ
 σουλτανικοῦ στόλου ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ πρὸς καιρὸν ἢ ὑπὲρ τῆς
 Χίου ἐκστρατεία ἀνεβλήθη.

᾿Ωσαύτως καὶ περὶ τῆς Λέσβου ὁ Ὑψηλάντης προέτρεψε τοὺς Ὑ-
 δραίους καὶ Πετσιώτας, ἵνα συνδράμωσι διὰ τῶν ἀναγκαίων πλοίων,
 βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς ὕλικῆς ἀποζημιώσεως ἑαυτῶν παρ' αὐτῆς τῆς
 ἰδίας νήσου α... Εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου, (ἐγράφε τῇ 13 αὐ-
 » γούστου πρὸς τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην καὶ τοὺς λοιποὺς προ-
 » κρίτους τῆς Ὑδρας,) ἀφ' οὗ ἐμβήκαμεν ἀπαξ, ἡ δόξα καὶ τὸ συμ-
 » φέρον μας ἀπαιτεῖ νὰ τρέχωμεν πανταχοῦ μὲ τὴν αὐτὴν γενναϊότη-
 » τα, ὥς νὰ φθάσωμεν τῶν ἀγώνων μας τὸ ἐπιτυχὲς τέλος. Ἡ πα-
 » τρίς ἔχει τὰ ὅπλα προσηλωμένα πρὸς ὑμᾶς ἀπ' ἀρχῆς περὶ τῆς
 » κατὰ θάλασσαν φερομένης βοήθειάς της. Αὐτὴ πλέκουσα τοὺς στε-
 » φάνους τῶν ὅσα ἐνεργήσατε, σᾶς προσκαλεῖ καὶ τώρα φωνάζουσα
 » νὰ μακρύνετε τοῦ σταδίου τὸν δρόμον. Ὑμεῖς ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐ-
 » τρέψατε τὸν στόλον τοῦ ἐχθροῦ μὲ μόνον τὸν φόβον τῆς ἀνδρείας
 » σας, προσκαλεῖσθε, ὅπου ἤμπορεῖτε νὰ βλάψετε τὸν τύραννον πε-
 » ρισσότερον καὶ νὰ ὠφελήσητε τὴν πατρίδα. Ἡ νῆσος Μιτυλήνη προε-

»μένει νὰ ἴδῃ πλοῖα ἑλληνικὰ, διὰ νὰ σηκώσῃ τὰ ὄπλα τῆς κατὰ
 »τοῦ ἐχθροῦ τόσον προθυμώτερον, καθ' ὅσον ἤδη εἶναι ἐλευθέρᾳ ἀπὸ
 »τὸν φόβον τοῦ τυραννικοῦ στόλου. Ταῦτα θέλει σὰς πληροφορή-
 »σει καὶ ὁ Κ. Παλαιολόγος Δεμονῆς, ἀνὴρ φιλογενέστατος, συντε-
 »λέσας πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Γένους, καὶ ἐπιθυμῶν καὶ ἤδη πολὺ προθυ-
 »μώτερον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἰδίας πατρίδος του. Οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ
 »θυσίαι σας εἶναι μεγάλαι, καὶ μῆτε δύναται νὰ ἀναισθητῇ τις εἰς
 »αὐτάς. Ἐκ τούτου νομίζονται περιτταὶ αἱ πρὸς ὑμᾶς παρακλήσεις
 »καὶ περὶ ἄλλων ἤδη ἀγῶνων. Ἔσσεσθε δὲ βέβαιοι, ὅτι συντελέσαν-
 »τες πρὸς τὸ παρὸν ἐξ ἰδίων σας εἰς τὰ ἀναγκαῖα τῆς ναυτικῆς βοή-
 »θείας, θέλετε λάβει ὅλα αὐτὰ ἀπὸ τὴν Μιτυλήνην. Ἡ νῆσος αὕτη,
 »παρὰ τὸ χρέος τῆς τοῦτο, θέλει ἀνταμείψει καὶ τοὺς κόπους σας, ἀ-
 »ναγνωρίζουσα ὑμᾶς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας τῆς. Ἐκεῖ λοιπὸν τρέ-
 »ψατε τὴν ἀναγκαίαν δύναμίν σας, διὰ νὰ μὴ παύσωμεν κακοῦντες
 »τὸν τύραννον, καὶ προχωροῦντες εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν, τὴν κατὰ
 »λυσιν τῆς τυραννίας».

Ὡς δὲ ὁ Χίος Λιάζ βεγῆς, οὕτω καὶ ὁ Λέσβιος Κουλακσιζογλούς,
 ἑπαρχος τῆς νήσου, ἐφημίζετο ὡς ἑλληνίζων καὶ πρόθυμος ἵνα συν-
 δράμῃ καὶ στρατιωτικῶς κατὰ τοῦ σουλτάνου, ἐψέποτε ἰδὴ δύναμιν
 ἑλληνικὴν ἀποβαίνουσαν ἐπὶ τῆς νήσου. Ἀγνοεῖται, τίνες ἐστήριζον
 λόγοι τὴν κοινὴν ταύτην ιδέαν, ἣν περιποιούμενος μᾶλλον, ἢ παρα-
 δεχόμενος, ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψε συγχρόνως καὶ πρὸς τὸν Κουλακ-
 σιζογλόν, προσκαλὼν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς
 νήσου. Ἀλλὰ τὰ πάντα, καθὼς διὰ τὴν Χίον, οὕτω καὶ διὰ τὴν
 Λέσβον καὶ Κύπρον ἐματαιώσεν, ἐκτὸς ἄλλων μᾶλλον ἢ ἥττον με-
 γάλων δυσχερειῶν, ἣ ἐκπλευσις τοῦ σουλτανικοῦ στόλου.

Ἔσπευσε ταύτην ὁ σουλτάνος, ὡς ἀπολέσας μέχρις τοῦδε δύο κα-
 τὰ τὴν Πελοπόννησον παράλια φρουρία, τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηρὰν καὶ
 Πύλον, καὶ ἐπικείμενον βλέπων τὸν κίνδυνον καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ δι-
 πλῆ αὕτη περίπτωσις, ἡνωμένη μάλιστα καὶ μετὰ τῆς συγχρόνου ἀ-
 ποτυχίας κατὰ τῆς Σάμου, ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην πάσης δραστηριό-
 τητος κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ γῆν. Πρὸ πάντων δὲ ἀνησύχει τὴν
 τουρκικὴν ἐξουσίαν ἡ Τρίπολις, τρέχουσα τότε τὸν ἐσχατὸν τῶν κιν-
 δύνων. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν Βεϋρὰν πασσᾶς ἐκίνει ταχὺς κατὰ γῆν,
 ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ στόλος διετέτακτο, ὅπως,
 παρὰ τὴν τροφοδοσίαν τῶν παραλίων φρουρίων, εὐκολύνῃ ἢ ἐκ τῆς

Ἀχαΐας, δι' ὅσου ἔφερε στρατοῦ, ἢ ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τοῦ Βευρᾶν πασσᾶ, τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Καταπλεύσας ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς μετὰ δεκαεννέα τῶν ἐκλεκτοτέρων νηῶν, ἠνώθη ἐν τῇ Ῥόδῳ μεθ' ἑτέρων δεκατριῶν τοῦ Μεχμᾶτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ἀπελθὼν ἀγγλικὸς τις δρόμων, ἐβεβαίωσε τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφὴν καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀσυμφωνίαν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐνεχείρησε δὲ, ἄσα ἐκ τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Καπετάνια-βεγῆ ἐκ τῶν Συβότων ἐκόμισε γράμματα, διαλαμβάνοντα περὶ μὲν τοῦ φρουρίου Κορώνης, ὅτι οὐκ εἶχε πλέον τῶν δεκαπέντε ἡμερῶν τροφὴν, διδομένου ἐκάστῳ τοῦ ἡμερησίου ἄρτου ἐξ ἑκατὸν δραμίων· περὶ δὲ τοῦ τῆς Μεθώνης, ὅτι μόλις ἐπαρκεῖ δι' εἰκοσιπέντε ἡμέρας καὶ καθεξῆς· περὶ δὲ τοῦ ἐν Συβότοις στολίσκου, ὅτι ἐκινδύνευε, παρουσιαζομένου ἰσχυροῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Τῶντι δὲ οἱ Κορωνεῖοι Τοῦρκοι κατήντησαν τότε τρώγοντες καὶ ἡμιόνους καὶ τὰ φύλλα τῶν Ἰνδικῶν λεγομένων συκῶν. Μάλιστα δὲ, βέβαιοι ὡς ἐκ τούτου περὶ τῆς ταχείας παραδόσεως αὐτῶν, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς πολιορκίας ἀνενέχθησαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ζητήσαντες τὴν ἀποστολὴν ἀρμοδίου προσώπου διὰ τὴν τακτικὴν συνθηκολόγησιν καὶ παραλαβὴν τοῦ φρουρίου.

Κατόπι τοῦ ἀνωτέρω δρόμωνος ἔφθασεν ἐν Ῥόδῳ καὶ πάρων, ἐπίσης ἀγγλικὸς, ἐκ τῆς Ἀλγερίας, κομίζων πρὸς τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν γράμματα τοῦ ἐκεῖ τοπάρχου, ἀναγγέλλοντος ἑτοιμα πρὸς ἐκπλευσιν ἐν μονόκρατον, ἓνα δρόμωνα, τρεῖς πάρωνας καὶ μίαν γολέτταν, καὶ ζητοῦντος τὰς περὶ διευθύνσεως αὐτῶν διαταγὰς τούτου. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ διοικηταὶ τῶν ἀγγλικῶν πλοίων ἐνεψύχωσαν κατὰ πολὺ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν, ὅπως προλαβὼν ἐφοδιάσῃ τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ὑποστηρίξῃ δὲ τὸν στολίσκον τῶν Συβότων, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν Ἀχαϊκὸν καὶ Κορινθιακὸν κόλπον διασπείρῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν τρόμον. Ὁ διοικητὴς μάλιστα τοῦ δρόμωνος ἐβεβαίωσεν αὐτῷ πᾶσαν ὠφέλιμον συμβουλὴν καὶ βοήθειαν ἔμμεσον. Ἀμέσως τότε γολέττα βραγουζικὴ ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν ναυλωθεῖσα ἔλαβε τὰς διαταγὰς τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ πρὸς τὸν πασσᾶν τῆς Ἀλγερίας, ἵνα ἀποστείλῃ τὰ ἑτοιμα πλοῖα αὐτοῦ εἰς Κέρκυραν ἢ Ζάκυνθον, ἐκεῖθεν δὲ πληροφρονηθέντα ταῦτα ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου. Συγχρόνως ὁ ἀγγλικὸς δρόμων ἀνέπλευσε λαβὼν τὰ γράμματα τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ διὰ τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, τὸν Καπετάνια βεγῆν, τὴν Ναύπικτον.

καὶ τὰς Πάτρας· ὁ δὲ πᾶρων ἔμεινε παρὰ τῷ τουρκικῷ στόλῳ, ὡς ὁδηγὸς τούτου. Καὶ ὁ μὲν δρόμων παρὰδόσας ἐν τῇ Ζακύνθῳ τὰ γράμματα, διηυθύνθη εἰς Κέρκυραν, ὅπως δώσῃ τῷ Μείτλανδ λόγον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σύβοτα, ὅπως βεβαιώσῃ τῷ Καπετάνια-βεγῇ τὴν ταχεῖαν ἔλευσιν τοῦ στόλου· ἐκ δὲ τῶν γραμμάτων ἐπέμψθησαν τὰ μὲν εἰς τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην διὰ τινος πλοιαρίου τοῦ Παντελιοῦ, τὰ δὲ εἰς Πάτρας καὶ Ναύπακτον διὰ τῆς γολέτας τοῦ Φιλίππου Γερῆν.

Διὰ τοιούτων ὑποστηριζόμενος μέσων, καὶ ὅπως μὴ γνωρισθῇ τοῖς Ἕλλησιν ἡ κυρία διεύθυνσις αὐτοῦ, ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπῆρε κατὰ λιθόνοτον (ὄστρια σορόκο) καὶ οὐχὶ κατὰ δυτικοβόρειον (μπονέντε μαῆστρο) μέχρις τῆς νυκτός. Εὐθυπλοῶν δ' ἔπειτα διήλθε τῇ 23 αὐγούστου ὑποκάτω τῆς νήσου τῶν Κυθήρων, καὶ τῇ 24 ἐπλησίασε τὰ μεσημβρινὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια, σιτίσας εὐθὺς τὰ φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης δι' ὀρύζης καὶ διπύρου ἄρτου.

Ἐκ τοῦ στόλου αὐτοῦ δεκαπέντε νῆες εἰσέπλευσαν εἰς τὸν κόλπον τῶν Καλαμῶν, ὅπως ἀρπάσωσι τὰ ἐκεῖ ἐλλιμενισμένα ἐμπορικὰ διαφόρων σημαίων πλοῖα, ὧν τινα ἔφερον καὶ φόρτον τροφίμων. Τοιαῦτα ἔτυχον μέχρι τῶν εἴκοσι διαφόρου μεγέθους, καὶ ἐξ αὐτῶν καταλαβοῦσαι δύο αὐστριακά, τὸ μὲν ὡς πλήρες σίτου ἀπεφόρτισαν ἐν τῇ Κορῶνῃ, τὸ δὲ τοῦ πλοιάρχου Ἀνίμπαλε Βερόνα, ὡς φέρον ἔλαιον, διηύθυναν εἰς Ζάκυνθον· ὡσαύτως δὲ καταλαβοῦσαι καὶ ἕτερον σαρδικῆς σημαίας ἕξω τῶν Οἰνουσῶν, ἀπεφόρτισαν ἐν Κορῶνῃ. Ἐκ τούτων δ' ὀρμώμενοι τῶν περιστάσεων οἱ Κελλάμιοι, ἐθανάτωσαν τότε περὶ τοὺς ἐξήκοντα εὐρισκομένους ἐν τῇ πόλει αἰχμαλώτους Τούρκους, φόβῳ μὴ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ στόλου ἐν περιπτώσει ἀποβάσεως, καὶ γίνωσιν ὁδηγοὶ τούτου.

Καὶ τῶντι ἡ ἀποπειρώμενος, ὅπως ὁδοιπορήσῃ κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Μεσσηνίας εἰς τὴν Τρίπολιν, πλησιεστέραν ἐκεῖθεν οὖσαν, ὁ βοθητικὸς στρατὸς, ὃν ἔφερον ἡ προτιθέμενος, ἵνα ἀντιπερισπᾷ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ εὐκολύνῃ οὕτω τὴν ἐκ τῶν ἀρκατικῶν εἰσοδὸν τοῦ Βεῦρᾶν πασσᾶ, ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐπεχείρησεν ἀποβάσαι κατὰ τῆς πόλεως τῶν Καλαμῶν. Ταύτης οἱ μὲν ἔνοπλοι ἐνησχολοῦντο ἐν ταῖς πολιορκίαις τῆς Τριπόλεως καὶ τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, οἱ δ' ἀπολειπόμενοι προσεῖχον τὴν ἀσφάλειαν τῶν οἰκογενειῶν ἐν πάσῃ δυστυχῇ περιπτώσει. Μόνοι ἔνοπλοι ἔτυχον τότε

ὡς ἑκατὸν Λάκωνες περὶ τὸν Παναγιώτην Τρουπάκην καὶ τὸ ἀρτιγενὲς τακτικὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ὀλίγον μὲν, ἀλλ' ὀδηγούμενον παρὰ τοῦ ἀνδρείου Βαλέστρα. Εἰς τρεῖς μόνους ἐσχηματίζετο αὐτὸ λόχους ὑπὸ τοῦς λοχαγοῦς Γκουβερνάτην, Γεώργιον Σπανιολάκην καὶ Γράμετσην, καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀπεχούσης περὶ τὴν μίαν ὥραν, παραταχθὲν εἰς ἓνα ζυγὸν, μέτωπον ἔδωκε, συμβουθούντων καὶ τῶν Λακωνῶν, κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κινηθέντος περὶ τὴν αὐγὴν τῆς 26 αὐγούστου πρὸς ἀπόβασιν. Ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἤδη βλέπει οὗτος λόγην καὶ στρατιώτας εὐρωπαϊστὶ ἐνδεδυμένους· κατὰ πρῶτον ἀκούει ἡχῶ σαλπίγγων καὶ κρότον τυμπάνων στρατιωτικῶν· κατὰ πρῶτον ἀπαντᾷ στρατιώτας ἐν γραμμῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀμετακινήτους· ἐκπλήσσεται καὶ ὑποχωρεῖ, πρὶν ἀποβῆ.

Οὕτως ἀπηλλάγη μιᾶς βεβαίας καταστροφῆς καὶ ἡ πόλις τῶν Καλαμῶν καὶ μέγα τῆς Μεσσηνίας μέρος, καὶ ἔλειπεν εἰς οὐσιώδους ἀντιπερισπασμὸς τῶν πολιορκούντων τὴν Τρίπολιν. Ὁ γέρων Τρουπάκης, ἀναφερόμενος πρὸς τὸν Ὑψηλάντην περὶ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ὡμολόγει περὶ τοῦ Βαλέστρα, ὅτι, «μὲν ὅλον ἀποῦ εἶχερ ἀνθρώπους ἀμαθεῖς ἐτι εἰς τὸν πόλεμον, ἐστάθη εἰς αὐτὴν τὴν περὶ τὰς ῥίστας γενναῖος καὶ ἀνδρεῖος. Τὸν ἐπὶ ἡμέρα πολὺ εἰς τοὺς τακτικούς καὶ γενναίους τρόπους του». Τὸ δὲ τακτικὸν σωματίον τοσαύτην ἐκτίησεν ὑπόληψιν ἀγαθὴν, ὥστε οἱ Καλάμιοι δυσσηρστήθησαν κατὰ πολὺ, ὅτε εἶδον μετακαλεσθὲν τοῦτο παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰ Τρικόρυφα.

Ἐπὶ τῆς ὥρας αὐτῆς ἐλλιμενίζοντο ἐν ταῖς Κυτριάς δύο πετσιωτικὰ πλοῖα ἐκ τῶν πρότερον πολιορκούντων τὴν Πύλον. Ἡ βύθις ἢ ἡ σύλληψις τούτων ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου τηλεβολισμοῦ τοῦ στόλου ἀναπόφευκτος ἦτο, εἰ μὴ ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτῶν μεθοδευθέντες οἱ ναῦται ἀπεβίβαζον τηλεβόλα τινὰ ἐπὶ τῆς γῆς, δι' ὧν, ὡς καὶ διὰ τοῦ ψιλοῦ πυρὸς, ἀντιστάντες ἔσωσαν ταῦτα. Ἡ διπλῇ δὲ ἀποτυχία κατὰ τῆς πόλεως τῶν Καλαμῶν καὶ τῶν δύο πλοίων αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ταχυτέρας ἐκσπλεύσεως τοῦ στόλου, ὑπεχρέωσαν τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν, ἀγνοοῦντα τὴν καταστροφὴν τοῦ Βεῦρᾶν πασσᾶ, ὅπως μὴ χρονοτριβήσῃ ἐπιπλέον κατὰ τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α).

Τὰ ἐν Ζαρακόβῃ.

Ὅτε ὁ Ὑψηλάντης μετέβη εἰς τὰ Τρικόρυφα, ἀπῆλθον ἐκεῖ καὶ τινες τῶν Γερουσιαστῶν, δεικνύοντες μὲν μεταμέλειαν ἐπὶ τοῖς γεγεννημένοις κατὰ τὰ Βέρβена, κυρίως δὲ ἐποπτεύοντες ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα. Ὁ Ὑψηλάντης ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς λήθην τῶν παρελθόντων, ἣν καὶ οὗτοι δι' ὅλης ἐδείκνυντο παραδεχόμενοι τῆς προθυμίας καὶ δι' ὅρων ἔτι. Σύμφωνοι δὲ φαινόμενοι, ἔγραψαν καὶ ὁ μὲν (Ε) καὶ οἱ δὲ πρὸς ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν ἐν Καλαβρύτοις μητροπολίτην Γερμανὸν, ὥπως «*συνέλθωσι τάχιον ἐν τοῖς Τρικορύφοις καὶ συσκεφθῶσι περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων*». Βαρύτητος καὶ νοημοσύνης πρόσωπον, ὁ Γερμανὸς ἐθεωρεῖτο καὶ παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὡς ἀναπόφευκτος ἄνθρωπος. Ὅπως δὲ κατορθώσῃ τι ὀριστικόν, ἐζήτησεν οὗτος παρὰ τῶν Καλαβρυτινῶν, Αἰγίων, Πατρῶν καὶ Ἡλείων προκρίτων ἔγγραφον πληρεξουσιότητα καὶ ἀναγνωρίζομένην δι' αὐτῆς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου. Μόνος ἡρνήθη ταύτην ὁ Κανακάρης, ἄλλους λόγους προβαλὼν πρὸς τὸ φαινόμενον, κυρίως δὲ μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην ἀποστολὴν τοῦ Γερμανοῦ, πρὸς ἣν διεφέρετο. Οὕτως ἐφοδιασθεὶς ὁ Γερμανὸς ἀπῆλθεν εἰς Τρικόρυφα, ὅπου ἐξηγήθη κατὰ πρῶτον πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, περὶ ἧς ἔφερε πληρεξουσιότητα, θέλων καὶ αὐτοὺς συμφῶνους. Ἀλλ' ὁ Δεληγιάννης βαρέως ἤκουσε τὰ περὶ ἀρχιστρατηγίας, καὶ ἐδείχθη ἐκπλαγεὶς ὥς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ παραχωρήσει πρὸς τὸν Ὑψηλάντην· πονηρεύμενος δὲ ἐραδιοῦργει μέχρις ἐρεθισμοῦ τὸν Μαυρομιχάλην, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπειθανάγκασε τὸν Γερμανὸν, ὥπως κρύψῃ ἀπὸ τοῦ Ὑψηλάντου τὰ πάντα. Ὡς ἐκ τούτου παρέλυσεν πᾶσα ἀρμολία ἐνέργεια, καὶ μεθ' ὅσον ὁ Γερμανὸς ἐδείκνυτο ἔχων συνδιαλλακτικὸν πνεῦμα.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Γερουσία τῶν Καλτεζῶν οὐδ' ἐμνημονεύετο πλέον παραλύσασα, καὶ ὅλοι συνωμολόγουν τὰ κάκιστα ἀποτελέσματα ὡς

ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐνὸς πολιτικοῦ συστήματος· ἰδίως δ' ὁ Ὑψηλάντης παρετήρησεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν πρὸς τὸν Γερμανὸν καὶ Δεληγιάννην : « Φοβοῦμαι, μήπως καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μᾶς ἰδῶσι ποτε ἐλευθέρους, ἀλλάξωσι φρόνημα διὰ τὴν ἀκαταστασίαν μας. Τὸ ὀυγιγώροτερον πρέπει νὰ σχηματισθῇ διοικήσεις ἐθνικῆς, διότι κινδυνεύομεν ἄνευ αὐτῆς νὰ χαθῶμεν. Μὴ φέροντες χαρακτῆρα πολιτικόν, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διαπραγματευθῶμεν περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος· ὑπαρχούσης δὲ Βουλῆς ἐθνικῆς, δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν πατριώτας φρονίμους καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλωμεν ἱκέτας πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς βασιλεῖς . . . » Ἡ περὶ Βουλῆς γνώμη τοῦ Ὑψηλάντου, ἐν ᾗ ἀπεκρούετο ἐν τοῖς Βερβένοις, ἡσπάσθη ἤδη παρὰ τοῦ Γερμανοῦ καὶ Δεληγιάννου, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑπάρξεως καὶ συστήματος κεντρικοῦ, ἥτοι Πελοποννησιακῆς Γερουσίας· ἀμφότεροι δ' ὑπέσχθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν συμφωνίαν καὶ τῶν ἄλλων, τῶν ἐν Ζαρακόβῃ συνερχομένων, ὡς τόπῳ ἡσυχωτέρῳ καὶ καταλληλοτέρῳ.

Αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, μανθάνουσαι μετὰ λύπης τὰς μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ προκρίτων διαφωνίας, καὶ ἐνταυτῷ οὐδεμίαν βλέπουσαι συνδρομὴν χρηματικὴν ἐκ τοῦ συστήματος τῶν Καλτεζῶν, συμφέρον ἄνωτερον, δι' οὗς ἄλλοτε εἶπομεν λόγους, εἶχον ἐπὶ τῇ συγκροτήσει μιᾶς συνελεύσεως ἐθνικῆς. Πρὸς τοῦτο ὠνόμασε μάλιστα ἀντιπροσώπους ἑαυτῆς ἡ Ὑδρα τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, Δημήτριον Τσαμαδὸν, Γκίκαν Γκιώνην καὶ Βασίλειον Βουδούρη. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν καὶ αἱ Πέτσαι. Ἄλλ', ὑπάρχοντος τότε κατὰ τὸ Αἰγαῖον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἠναγκάσθησαν αὗται, ὅπως ἀναβάλωσι τὴν ἀποστολὴν τούτων, καὶ παρεκάλεσαν μάλιστα, ἵνα ἀναβληθῇ πρὸς ὀλίγον ἡ ἑναρξὶς τῆς συγκαλουμένης συνελεύσεως μέχρι προσεχοῦς εὐκαιρίας (α).

Κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν παρουσιάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Θεόδωρος Νέγρης, Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ Κωνσταντῖνος Καρχατσᾶς, περὶ ὧν ἀναφέρομεν ὀλίγα κατὰ παρέκθεσιν ἀναγκαίαν.

Ὁ Νέγρης ἀνῆκεν, ὡς καὶ οἱ ἕτεροι δύο, μιᾷ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποστελλόμενος ἀντιπρέσβυς τῆς Τουρκίας εἰς Παρισίους, ἀπέπτυσε τὴν ξένην ταύτην ὑπηρεσίαν, τοῦ πολέμου ἀρξαμένου, καὶ ἐν τῇ Τήνῳ ἀποβὰς κατὰ ἀπρίλιον φθινοντα προσήνεγκεν ἑαυτὸν τῷ ἑλληνικῷ ἀγῶνι. Εὐορκῶν ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας, ἀνὴρ δὲ ἐξυδερκῆς καὶ κάτοχος παιδείας καὶ ἱκ-

νότητος πολιτικῆς, ὁ Νέγρης ἠδύνατο ὑπηρετῆσαι ὠφελίμως καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι, καθ' ὃν ἐχρησίμευσε τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς παρασκευῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ τῆς Τήνου μεταβὰς εἰς τὴν Ὑδραν, ἐπαρουσιάσθη ὡς συγγενὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ ἐβεβαιοῦτο τοιοῦτος παρὰ τοῦ Ἰακώβου Κορνηλίου καὶ Ἀλεξάνδρου Ἀξιῶπου, ἀμφοτέρων Φιλικῶν ἐπίσης καὶ ἀκολούθων ἤδη τούτου. Παρατρέχοντες δὲ πάνθ' ὅσα διεδόθησαν τότε κατ' αὐτοῦ, βεβαιούμενον μόνον, ὅτι παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις ἐπιστεύθη καὶ ὡς ἀντιπῶς τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὡς ἀπεσταλμένος. Τοῦτο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀνήγγειλε γράφων πρὸς τὸν Γεώργιον Πλαπούταν τῇ 4 μαΐου ἐν τοῦ Χρυσοβιτίσιου : « . . . Ὁ ἀντιπῶς Ὑψηλάντης ἦλθεν εἰς Ὑδραν καὶ, ὡς μᾶς γράφουν σήμερον ἀπὸ Βέρβερα, ἦτορ ἔτοιμος μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς Ὑδρας καὶ μὲ τὸν κὺρ Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον νὰ εἵρουν εἰς Μόλους ». Ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι βουλευταὶ κινούμενοι φήμης προσεκάλεσαν τοῦτον τῇ 9 μαΐου ἀρχηγὸν τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων τῆς πολιορκίας, ὡς προείπομεν. Δυστυχῶς δὲ, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Πετσῶν μεταβὰς, ὑπελήφθη παρὰ τοῦ λαοῦ ἢ ὡς Τοῦρκος αὐτόχρημα ἕνεκα τῆς ἐνδυμασίας, ἣν ἔφερεν, ἢ ὡς ψευδῶς μὲν διὰ τὴν Γαλλίαν, κυρίως δὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπεσταλμένος κατὰσκοπος μυστικὸς καὶ μηχανορράφος παρὰ τοῦ σουλτάνου. Τρομερὰ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ τοιαύτη ὑπόνοια καὶ ἡ τοιαύτη ἀδικία, ἐναντίον οἰουδήτινος γινομένη. Ἡ ἀθρότης ὑπέκειτο ἀδίκαστος ἐν ὅλαις ἀμέσως ταῖς σκληροτέραις συνεπειαῖς κατηγορίας τόσῳ ψυχρῆς, καὶ ταύτης γινομένης μάλιστα ἐνώπιον λαοῦ εὐερεθίστου, πολμηροῦ καὶ ὅλως ἀπαιδεύτου. Εὐτυχῶς, εὐρεθεὶς τότε ἐν τῇ νήσῳ ὁ μεγάλην ὑπόληψιν καὶ σέβας ἀπολαμβάνων παρὰ τοῖς κατοικοῖς Νεόφυτος Βάμβας, ἔσωσεν ὑπερασπίσας σπουδαίως τὸν Νέγρην.

Μετ' οὐ πολὺ φθάσας εἰς τὴν Ὑδραν ὁ Ὑψηλάντης, περιεποιήθη αὐτῷ διὰ φιλοφροσύνης ἰδίας, ὡς ἐγνωσμένῳ ἀπὸ τῶν ἐταιρικῶν πραγμάτων, διακριθέντι δέ ποτε ἐπὶ τῆς ἐμπιστευτικῆς θέσεως, ἣν καθείξε παρὰ τῷ ἡγεμόνι Μολδαβίας Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῃ, καὶ θουσιάσαντι τελευταῖον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὑψηλὴν ξένην ὑπηρεσίαν. Ὁ Νέγρης τότε ἐζήτησε τὴν παραδοχὴν ἑαυτοῦ ὡς συμβούλου παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ ἀπέτυχεν ὅμως, διότι τὸ τοιοῦτο προσέβαλλε τὴν φιλοτιμίαν ἄλλων, καίτοι ὑποδεεστέρων τῇ παιδείᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ ἱκανότητι. Ῥομφαίαν δίστομον ἔλαβον οὗτοι εἰς χεῖρας τὴν πα-

ρὰ πολλοῖς, ἐξ ὧν ἐγραψεν καὶ Ζαλῶνης καὶ ἄλλοι, ἰσχύουσιν περὶ Φαναριωτῶν κακὴν ἰδέαν, καὶ δι' αὐτῆς, τοὺς ἰδίους καλύπτουσιν σκοποὺς, ἔκοψαν τὸ νῆμα τῆς παραδοχῆς τοῦ Νέγρου. "Ὅταν τοὺς ἱκανοὺς ἠκολουθῇ παρὰ πόδας ἡ προσωπικότης, ἡ ζήλοτυπία, ὁ φθόνος καὶ ἡ συγκοφαντία" ἔταν τὰ πλήθη εἰς Δωδωναίον μεταβάλλωνται Χαλκιδόν, ὡς μὴ ἔχοντα οὔτε τὸν ἀρμόδιον νοῦν καὶ πείραν, οὔτε τὴν ἀναγκαίαν ὑπομονὴν πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀληθείας, οὐδὲ ὡς ὑπάρχει παράδοξον, ἐὰν βλέπωμεν περιοδικῶς τὰ αὐτὰ πράγματα καὶ τὰς αὐτὰς σκηνὰς ὑπὸ τὴν δεῖνα χροῖα καὶ ὑπὸ τὴν δεῖνα σήμερον σημαίαν τοιοῦτου εἶδους, οἷα ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁ λεγόμενος φαναριωτισμὸς, ἐκμεταλλευσόμενος πρὸς κομματικούς σκοποὺς καὶ προσωπικὰ συμφέροντα. Ἐν δὲ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἐνεκοιπώθησαν τῷ 1821 παρὰ τῶν προκρίτων, ὀφείλουσι τοῦτο οὐχὶ εἰς διαθέσεις ἀγαθὰς ἢ εἰς τὴν ὁμολογουμένην ἱκανότητα αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην, ἣν πρήγαγεν ἡ μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ αὐτῶν ἔρις.

Ἀναχωρήσαντος ἐκ τῆς Ὑδρας τοῦ Ὑψηλάντου ὠδηγήθη ὁ Νέγρης ὅπως ἀπέλθῃ εἰς Καλάμας καὶ ἐκεῖ πρὸς καιρὸν διαμείνῃ. Τὸ τοιοῦτο ἐθεώρησεν οὗτος ὡς ἄλλην ἐξορίαν· ἔκρυπτεν ὅμως μέχρι τινός, ἣν ἔφρεν ἐσωτερικῶς ἀμείλικτον δυσἀρέσκειαν διὰ τὴν διπλὴν γενομένην ἐναντίον αὐτοῦ ὕβριν, καὶ μετὰ τὰς διαφωνίας τῶν Βερβένων ἤρξατο ἀνακύπτειν καὶ συνηγορεῖν ὑπὲρ τῶν προκρίτων.

Ἀπέβη τότε ἐν τῇ Πύλῳ ὁ Κωνσταντῖνος Καρατσᾶς, ὁρμώμενος ἐκ τῶν Πεισῶν τῆς Ἰταλίας. Ἐφερε πρὸς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος ποσότητά τινα πυροβόλων καὶ πυρίτιδος, ἕνα ἀξιοματικὸν Γερμανὸν ὡς ὑπασπιστὴν καὶ σχέδια πολιτικῶν διοργανώσεων. Παρὰ τῶν πολιορκητῶν τῆς Πύλου ὑπεδέχθη καλῶς, ὡς Ἕλληνα ἡγεμονικῆς ποτε οἰκογενείας καὶ ὡς δίδων ἐλπίδας περὶ χρηγίας γενναίων βοηθημάτων. Ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ πολιτικῇ συνέσει αὐτοῦ κενεμῆσθαι, ἐτάχυνεν οὗτος ἀποτείνας αὐτοῖς λόγους καὶ σχέδια περὶ προσκλήσεως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου Καρατσᾶ ἐπὶ τῇ ἀρχηγίᾳ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων. «Ὁ πατήρ μου, ἔλεγε, πολλὰ θυσιάζει ἑκατομμύρια ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν προσκληθῇ ἡγεμὼν ταύτης». Ἀποτυχὼν δὲ, οὐδὲν ἐχορήγησε βοήθημα, καὶ εἰς τὰς Καλάμας ἀπῆλθεν, ὅπου εὔρε τὸν ἄνδρα τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ ὁ Νέγρης ἐν τῇ Καρατσᾶ ὡς λίαν δυσηρεστήμενος κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁ Κα-

ρατσᾶς ἐν τῷ Νέγρῳ, ὡς ἀποδίδων τὴν ἐν Πύλῳ ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἐπιβρόχην τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐκεῖ συνδεθέντες ἀμφοτέροι κατέβαλον, ὁ μὲν Καρατσᾶς τὰ σχέδια καὶ τὰ μέσα, ἅπερ ἐκομίσαστο, ὁ δὲ Νέγρης τὴν διανοητικὴν ἱκανότητά, ἣν ἐκέκτητο. Ἀπὸ τῆς περιστάσεως ταύτης ὁ μὲν Καρατσᾶς ἐνεψυχώθη ἐπὶ ταῖς ἐλπίσι περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀγνοῶν, ὅτι «καθ' ὕδατος ἔγραφε καὶ κατὰ πετρῶν ἔσπειρεν»· ὁ δὲ Νέγρης ἀνεπέτασε τὸ προσωπεῖον κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθη μάλιστα τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις. Ἡγνῶουν ὅμως καὶ Καρατσᾶς καὶ Νέγρης, ὅτι ἀντιπολιτευόμενοι τῷ Ὑψηλάντῃ ἐξωμάλυνον τὴν ὁδὸν τοῦ Μαυροκορδάτου· ἡγνῶουν, ὅτι αὐτοὶ μὲν «καταβήσονται κάτω κάτω, ἐκεῖνος δὲ ἀναβήσεται ἄνω ἄνω». Καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος εἶδον τὴν ἀληθεῖαν ταύτην, ὁ μὲν Καρατσᾶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822, ὁ δὲ Νέγρης περὶ τὰ μέσα τοῦ 1823.

Τακτικὴν ἤδη συγκροτήσας ὁ Νέγρης ἀλληλογραφίαν μετὰ πολλῶν τῶν τῆς Πελοποννήσου προκρίτων, καὶ φέρων τὸ πρόχειρον παντὶ ἀκαθέκτῳ ραδιούργῳ πρόσωπον τοῦ δημοκόπου, μυρία διέσπειρε ζιζάνια κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐπιβρόχης τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ, τὸ χεῖριστον πάντων, ὑπέσκαπτε τὴν μόλις ἀρξαμένην ἐν Καλάμαις σύστασιν τοῦ τακτικοῦ σώματος, προσάπτων αὐτῇ σκοποὺς τυραννίας. Ἐννοεῖται ὁπόσῳ ἡυδοκίμει σπερμολογῶν πρὸς τοὺς ἀπλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτε ἐξελάμβανον οὗτοι τὴν κατάστασιν τοῦ τακτοῦ στρατιώτου ὡς ἄλλην κατάστασιν δούλου· ἐννοεῖται ὡσαύτως, ὁπόσῳ εὐνέεσται καὶ τοῖς προκρίτοις καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς, ὅτε οἱ πρῶτοι ὑπέβλεπον τὴν διὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρξαμένην συγκρότησιν τακτικοῦ καὶ μονίμου στρατοῦ, καὶ οἱ δεῦτεροι ἀλυσιτελῆ ὅλως τὴν λόγχην κατὰ τὸν ἄτακτον πόλεμον ἔλεγον πρὸς σκοποὺς δευτερεύοντας μᾶλλον. Τοιοῦτα ὁ Νέγρης ἐγέννησε θανάσιμον σκάνδαλον, ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς ἀγνοίας τούτων καὶ τῆς ἰδιορρύθμου διαθέσεως ἐκείνων.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅσῳ ἐμυώπαζε φυσικῶς, τόσῳ δὲ ξυδέρκει διανοητικῶς· ὅσῳ ἔφερε δυσμορφίαν προσώπου καὶ σώματος, ραιβοσκελὴς ὢν, τόσον εἶχε τὸ ἐπαγωγὸν εὐφυοῦς καὶ ἀόκνου ραδιουργίας· ἀλλὰ τὸ ἐλάττωμα τοῦ βιάζειν καὶ οὐχὶ περιμένειν τὰ πράγματα κατεβίβαζεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς θέσεως, ἣν ἤξiou. Ἀχρι τινὸς ἐθεώρει αὐτὸν ὁ Ὑψηλάντης ὡς τινα ἀπλοῦν σπερμολόγον καὶ ψίθυρον· ἀλλ' ὅτε εἶδεν, ὅτι καὶ ἀξιωματικοὶ τινες τοῦ τακτικοῦ ἐλειποτάκτησαν ραδιουργη-

θέντες, καὶ διάφοροι τῶν ἄπαξ καταταχθέντων στρατιωτῶν ἤρξαντο κλονίζεσθαι, τότε ἀπεφάσισε τὴν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐξορίαν τοῦτου, ὡς ἐπικινδύνου. Τοῦ μέτρου αὐτοῦ τὴν ἐκτέλεσιν ἀνέλαβεν ὁ Ἀναγνώ-
στόπουλος, ἵνα μὴ ἐπακολουθῇσιν ἐνδεχόμενα ἄλλα δυσάρεστα. Μεταβὰς δὲ αὐτὸς εἰς Καλάμας, ἐπλανήθη, ὑποκριθέντος τοῦ Νέγρου ἀθῶον ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὰ γενόμενα, καὶ γενναιότερον ἀντὶ τῆς ἐξο-
ρίας φρονήσας τὸ ἔργον τῆς προσηλυτίσεως, ἐπέδειξεν αὐτῷ τὴν δια-
ταγὴν, ἣν ἔφερεν, ὅπως ἐν γνώσει προτιμήσῃ οὗτος ἢ τὴν ἐπικειμέ-
νην ἐξορίαν, ἢ τὴν πολιτικὴν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου φιλίαν. Ὡς ἦτο
δ' ἐπόμενον, ὁ Νέγρης ὑποκλινέστατος ὑπεσχέθη καὶ ζῆλον καὶ τὰ
πάντα πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τῆς ὥρας· καὶ ἴσως ἐνέμενεν ἐν
ταῖς ὑποσχέσεσιν αὐτοῦ, εἰμὴ ἀπηλπίζετο ἐκ τῆς ἀκολούθου περι-
στάσεως. Ἡ νῆσος τῆς Κρήτης, μεγάλην ἀνωμαλίαν πάσχουσα ἐσω-
τερικῶς, ἐπρεσβεύσατο πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ζητοῦσα τὴν ἀποστολὴν
ἐνὸς ἀρχηγοῦ, γενικὴν περιβεβλημένου πληρεξουσιότητα ἐπὶ τῶν πο-
λιτικῶν καὶ πολεμικῶν αὐτῆς πραγμάτων. Ὁ Νέγρης παρακαλέσας
τότε, ἵνα ἀποσταλῇ αὐτὸς πληρεξούσιος διεθυντῆς, ἀπέτυχεν, ἀναρ-
μόδιος θεωρηθεὶς διὰ τὰ πολεμικά, καὶ ἔκτοτε ἀδυσώπητος διετέλει
ἐχθρὸς κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ὑψηλάντου, ἀναρρίπιζων κατ' αὐτοῦ
τὰ πάθη διὰ παντὸς μέσου. Ἀρμοδιώτερος ἄρα ἦτο ὁ διορισθεὶς ἔ-
πειτα ἐπὶ τῶν τῆς Κρήτης Ἀφεντουλιῆς ἢ Κομνηνός;

Τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἡ ἔλευσις προηγέλλετο ἐκ
τῶν Πεισῶν τοῦ Λιβόρνου ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἀρχομένου. Κατὰ
τὴν 21 Ἰουλίου ἐλλειμένισθαι οὗτος ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, συστημένος ἰ-
δίως παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου καὶ ἄλλων πρὸς τοὺς ὀπλαρ-
χηγοὺς τῆς Στερεᾶς καὶ τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου. Οἱ πο-
λιοκοῦντες τὰς Πάτρας πρόκριτοι Ἀχαιοὶ ἐπεμψαν εὐθὺς εἰς τὸ Με-
σολόγγιον τὸν εὐπατρίδην Ῥηγόπουλον, συγκαίροντες τὴν ἔλευσιν
τοῦτου. Ἀμα παρουσιασθεὶς ὁ Μαυροκορδάτος, συνῆψε φιλίαν μετὰ
τοῦ Ἀλεξίου Νούτσου, ὑπάρχοντος τότε ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, καὶ δι'
αὐτοῦ, ὡς ἀπολαύοντος κοινὴν ἐν τῇ Στερεᾷ ὑπόληψιν, ὑπεστηρίχθη
παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς ἅπασιν ὡς πρόσωπον, πολλῶν ὁμολογουμένως
ὑπέρτερον τοῦ Ἡβου Ῥήγα, ἔχοντος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου διὰ τὴν
Λιβυλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν τὴν ἀποστολὴν, οἷαν καὶ ὁ Λιβέριος Λιβε-
ρόπουλος ἔλαβε διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν.

Ἐφερὲν ὁ Μαυροκορδάτος ἱκανὴν πολεμοφοδίαν ποσότητα, ἥς ἀ-

πωλέσθη μέγα μέρος μετά τοῦ κλοίου, βυθισθέντος τότε κατ' ἀνάγκην, ἵνα μὴ ἀρπαγῇ παρὰ τῶν τουρκικῶν τῆς Ναυπάκτου, ἐπίτηδες ἐκπλευσάντων (α). Συνοδοῦς εἶχε τὸν Γεώργιον Σέκκερην, Ἀναστάσιον Πολυζωΐδην, Γεώργιον Πραΐδην, Νικόλαον Λουριώτην καὶ τινὰς ἀξιωματικούς Εὐρωπαίους. Τῇ δὲ 22 ἰουλίου ἀναγγέλλων πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ ὡς ἐνὸς τῶν ὑπὲρ πατρίδος συναγωνιστῶν, ὑπισχνεῖτο σύμπνοιαν εἰλικρινῇ, τιθέμενος ἀπολύτως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτου : « . . . Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἔγραφεν, ἐγὼ κρέμαμαι ἀπὸ τὰς προσταγὰς τῆς, τὰς ὁποίας θεωρῶ προσταγὰς τῆς πατρίδος. . . » Ἀς προστάξῃ, ἃς δώσῃ τὰς ἀναγκαίας οδηγίας, καὶ θέλει εὖρηεῖς ἐμὲ δοῦλον πιστὸν τῆς πατρίδος . . . » Ὁ Ὑψηλάντης εἶδεν οὕτω ἐν τῷ Μαυροκορδάτῳ ἓνα πολιτικὸν φίλον, καὶ ὑπὸ τοιοῦτο ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν πνεῦμα.

Διὰ παιδείας καὶ πείρας πολιτικῆς, διὰ νοὸς ὀρίμου καὶ πνεύματος γενικοῦ συγκεκριτοῦ καὶ ὄνομα φέρων ἐγνωσμένης οἰκογενείας ἡγεμονικῆς, ὁ Μαυροκορδάτος ἦν ὡς μεθ' ὧν αὐτῶν καὶ δυσπαράμιλλον ἀοκνίαν γραφικὴν, καὶ ζῆλον πλήρη διὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ μετριότητα ἐσκεμμένην πρὸς πᾶν πολιτικὸν βῆμα, ἀπὸ τῶν κατωτέρων προβαίνων εἰς τὰ ἀνώτερα. Ἐκ τοιοῦτου ὁρμώμενος σημείου παρετήρησε καὶ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐξέθετο τὴν ἀνάγκην τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἐπαρχικῶν τῆς Στερεᾶς, ὅλως ἀνωμάλου τότε, ὑπὸ ἐν τοπικὸν σύστημα, καὶ τὴν ἔγκρισιν τούτου ἐπικαλούμενος ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἐζήτηε συγχρόνως καὶ διαταγὰς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν προεδρείαν : « . . . Πρέπει, ἔγραφε, νὰ συσθηθῇ εἰς τὸ Μισολόγγιον αὐτὴ ἡ τοπικὴ Διοίκησις, ἐξηρημένη πάντοτε ἀπὸ ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου καὶ, ἢ ἢ Ἐκλαμπρότης τῆς στοχάζεται, ὅτι ἡμῶν ὁ ἴδιος νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τῆς διοικήσεως, ἢ ἢ μετὰ προστάξῃ, ὡς λογιζόμενον ἱερὰς τὰς προσταγὰς τῆς, καὶ ἢ ἢ μὲ ἀποστείλῃ κατένα συνεργόν ». Ἐζήτηε ἐπὶ τούτοις καὶ προσωπικὴν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνέντευξιν.

Οὕτω προσκληθεὶς εἰς τὰ Τρικύρφα παρ' αὐτοῦ, καὶ συγχρόνως παρὰ τῶν πολιορκούντων τὰς Πάτρας προκρίτων τῆς Ἀχαΐας, μετέβη τῇ 31 ἰουλίου εἰς τὸ Πριναρόκαστρον, ὅπου ἐστρατοπεδεύοντο ὁ Ζαήμης, Κανακάρης καὶ ἄλλοι. Ἐκεῖ ὑπεδέχθη ἐκ τῶν ἐνόντων διὰ πολλῆς τιμῆς καὶ, καθὼς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ὁ Δεληγιάννης ἐν τῷ Ἀστρεῖ, οὕτω καὶ ὁ Ζαήμης ἤδη προσήνεγκεν αὐτῷ ἵππον ὠραῖον,

κατὰ τὰ τότε ἔθνη. Τῇ 7 αὐγούστου ἔφθασαν αὐτόθι καὶ ὁ Καρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης ἐκ τῆς Μεσσηνίας διὰ Θαλάσσης· ὅλοι δ' ὁμοῦ συνδεδεχθέντες ἔρριψαν, ὡς εἶπετο, τὰς πρώτας τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως ἐαυτῶν βάσεις. Οἱ Ἀχαιοὶ προέτρεψαν τὸν Μαυροκορδάτον, ὅπως λάβῃ μέρος κατὰ τὴν ἐν Ζαχαρόβῃ προκειμένην συνέλευσιν· ἀλλ' οὗτος, ἀναποφάσιτος ὢν, πρὶν ἢ ἰδεῖν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα τῶν Τρικορύφων, ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Πριναροκάστρου, ὡς καὶ ὁ Καρατσᾶς καὶ Νέγρης. Μέχρι τῶν Καλαβρύτων συνώδευσαν αὐτοὺς οἱ Ἀχαιοί· ἐκεῖθεν δὲ ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἀνέβη τῇ 14 αὐγούστου εἰς Τρικόρυφα, οἱ δὲ ἄλλοι δύο, Καρατσᾶς καὶ Νέγρης, παρέμειναν ἐν τῇ Βυτίνῃ. Ὁ Ὑψηλάντης ὑπεδέχθη τοῦτον διὰ πλείστης εὐλικρινείας καὶ περὶ πάντων ἐξηγήθη τῶν διατρεχόντων, προτείνας μάλιστα καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ διαμονὴν αὐτοῦ, ἂν ᾔθελε. Πραγματικῶς καθίστατο ἡδη ὁ Μαυροκορδάτος πρόσωπον ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὸν Ὑψηλάντην, ὡς πεφορτισμένον τὸν πολιτικὸν ἀγῶνα τῶν προκρίτων, καὶ διὰ τοὺς προκρίτους, ὡς θεωροῦντας δυσκατάβλητον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ χρῆζοντας τῆς συνδρομῆς μιᾶς πολιτικῆς ἱκανότητος. Ἀλλὰ μετέωρος μένων καὶ πρόθυμος δεικνυόμενος ἐνταυτῷ, ἤκουεν, ἔβλεπεν, ἐστάθμιζεν, ἡδὺ καὶ μειλίχιον προσλαλῶν τοῖς πᾶσι καὶ περὶ πάντων.

Αἱ νῆσοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν ἀπέστειλαν τότε τοὺς ἀντιπροσώπους ἑαυτῶν διὰ τὴν συνέλευσιν. Φθάσαντες οὗτοι ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Κυνοῦρίας, προσεκάλεσαν ἐκεῖ καὶ τοὺς Πελοποννησίους πρὸς συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως. Ὑπῆρχεν ὁμῶς ἀδύνατον τὸ τοιοῦτο, καθόσον, καὶ θελόντων τῶν προκρίτων, ὁ Ὑψηλάντης καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἀπῆτουν αὐτὴν πλησίον τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικορύφων. Ἐπὶ τέλους ἐζήτησαν οἱ νησιῶται πρῶτον πᾶσι πρὸς ἐξήγησιν, καὶ τοιαῦτα ἀπεστάλησαν παρὰ μὲν τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Βάμβας καὶ Μαυροκορδάτος, παρὰ δὲ τῶν Πελοποννησίων ὁ Νικόλαος Δεληγιάννης. Ὅλος ὁ λόγος τῶν νησιωτῶν ἐστράφη περὶ τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα τοῦ στόλου. Οἱ ἀπεσταλμένοι, οὐδὲν ἄλλο κεφάλαιον ἔχοντες, ἢ μόνας ὑπεσχέσεις, παρηγόρουν αὐτοὺς ὡς βοηθητομένους τάχιον διὰ τῆς ὁσονούπω μορφώσεως τακτικωτέρου πολιτικοῦ συστήματος. Ἰδόντες ἐντεῦθεν οἱ νησιῶται, ὅτι ἀδύνατα θηρεύουσιν, ἀνεχώρησαν συστήσαντες, ὅσῃν τοῦλάχιστον ἡδύνατο πρὸς τὸ παρὸν οἰκονομίαν χρημάτων ἢ Πελοπόννητος.

Ἦρξατο τέλος ἐν Ζαχαρόβη ἡ συνέλευσις τῶν Ἡελοποννησίων, τακτικωτέρα σχετικῶς καὶ πολυπροσώποτέρα τῆς τῶν Καλτεζών. Ἐξήρτητο ἀπ' αὐτῆς ἡ μέγα κοινὸν καλὸν διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν προκρίτων, ἥτοι τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως τῶν διαφερομένων μερῶν, ἡ περιπλοκὴ ἐμπαθεστέρα καὶ δεινότερα ἐν γένει μὲν τὸ κοινόν, ἰδίως δὲ τοὺς προκρίτους, ἡ τὸν Ὑψηλάντην ἀφορῶσα. Προτροπῇ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ, ὁ Ὑψηλάντης ἠθέλησεν, ἵνα συνεργασθῇ προσωπικῶς καὶ προεδρεύσῃ τῆς συνελεύσεως ταύτης. Βῆμα τοιοῦτο ὑπισχνεῖτο πραγματικῶς τὸ ἡμῖς τοῦ παντός. Ἀλλὰ φόβῳ, μὴ ἐνωθῇ οὗτος μετὰ τοῦ πολιτικοῦ στοιχείου, ἐκωλύθη παρὰ τῶν στρατιωτικῶν, λόγῳ ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἀναγκαιοτέρα ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἥς καὶ αὐτὴ ἡ διάλυσις ἠπειλήθη ἐν περιπτώσει ἐναντίᾳ. Τὸ προοίμιον τοῦτο ὑπέδειξε καθαρὰν τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων καὶ τὸ πέρας τῆς συνελεύσεως. Προσβεβλημένοι ἐντεῦθεν οἱ ἐν Ζαχαρόβη, προσεκαλέσαντο τὸν Μαυροκορδάτον καὶ Καρατσᾶν ὡς μέλη, πρόσχημα μὲν φέροντες τὴν ἀνάγκην τῶν φώτων αὐτῶν, προκειμένου περὶ πατρίδος, κυρίως δὲ, ὥπως ἀντιτάξωσιν ἐν ἀντιζύγιον τῆς αὐτῆς τάξεως κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀλλ', ἵνα μὴ περιπλεχθῇ καὶ συντριβῇ μεταξὺ δύο σωματῶν ἰσχυρῶν, ἀνίσχυρος ἔτι ὢν καὶ περὶ ἄλλων σκεπτόμενος ἰδίᾳ, ὁ Μαυροκορδάτος ἀπεποιήθη δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸν Καρατσᾶν τὴν, περὶ ἧς ὁ λόγος, πρόσκλησιν. Καθὼς ὠφέλει τῷ Κολοκοτρώνῃ διὰ λόγους στρατιωτικούς παρατεινομένη ἡ διαμάχη τοῦ Ὑψηλάντου κατὰ τῶν προκρίτων, οὕτω ὠφέλει ἤδη καὶ τῷ Μαυροκορδάτῳ διὰ λόγους πολιτικούς ἡ ἐξόγκωσις τῆς διαμάχης τῶν προκρίτων κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου.

Τότε, ἐκτὸς τῶν ἀλλεπαλλήλων αἰτήσεων τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀχαρνᾶς καὶ Αἰτωλίας περὶ ἀποστολῆς ἀξίου τινος προσώπου πολιτικοῦ, ἐπαρουσιάσθησαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἀπεσταλμένοι καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς, ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλίων, ἐπικαλούμενοι «*ἄνθρωπον ἄξιον γὰρ διοργάνισιν πολιτικῶς αὐτὰς, καὶ γὰρ προστατεύῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων*». Τοιοῦτον ὁ Ὑψηλάντης ἀπεφάσισεν ἐτοίμως δι' ἧς ἄπασαν τὴν Στερεὰν τὸν Μαυροκορδάτον, δεχθὲντα μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστίας τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν, καὶ πανταχοῦ ἔγραψε (α) βεβαιῶν τὴν ταχεῖαν μετάβασιν τούτου ὡς «*π.λ. ῥεξουσίου αὐτοῦ καὶ ἐφωδιασμένου μετὰ τῶν ἀγαθαίων ὁδηγῶν*».

Τοσαύτην δὲ ἔδειξε καὶ εἰλικρίνειαν καὶ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, ὥστε καὶ πληρεξούσιον καὶ συστατικὰ ἔγγραφα παρέχωρησεν αὐτῷ, οἷα δ' ἴδιος ἠθέλησε. Βοηθὸν τοῦτου, ὡς πεφορτισμένου ἤδη ἐκτεταμένην ἀρμοδιότητα, προσήρτησε τὸν Καντακουζηνόν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐζήτησεν ὡς τοιοῦτον καὶ τὸν Νέγρην. Ὁ Ὑψηλάντης ἀντιγνωμονήσας παρετήρησεν, ὅτι ἐκ τοῦ ραδιοῦργου καὶ ἀνησυχίου πνεύματος τοῦτου δεινότεραι προκύψουσιν αἱ ἀνωμαλίαι τῶν πραγμάτων τῆς Στερεᾶς· παρακαλοῦντος δὲ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ὑπισχνουμένου τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν αὐτοῦ, ὁ Ὑψηλάντης ἐνέδωκε τελευταῖον συμβουλεύσας: «*Μεταχειρισθῆτε λοιπὸν τὸν Νέγρην εἰς μικρὰ μόνον πράγματα, διότι δὲν εἶναι ἀρμόδιος διὰ μεγάλα*». — *Γνωρίζω τὸν Νέγρην*, ἀπεκρίθη τότε ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ θέλω ἀκολουθήσει τὴν συμβουλὴν σας» (α). Ἀμα δ' ἀναχωρήσαντος ἐκ τῶν Τρικορῶν τοῦ Μαυροκορδάτου, οἱ ἐν Ζαχαρόβῃ ἀπέστειλαν κατόπι τὸν Ἀναστάσιον Λόντον καὶ Χαράλαμπον Πεβρῶκαν, ὅπως ἐπαναφέρωσι τοῦτον· ἀλλ' αὐτοὺς ἠρνήθη καὶ πάλιν ἀποκριθεὶς, ὅτι νῦν μὲν ἀπέρχεται εἰς τὴν Στερεάν, ὅπως τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα ταύτης· ἀκολούθως δὲ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅταν ἀποφασισθῇ γενικὴ τῆς Ἑλλάδος συνέλευσις.

Συντασσομένου τοῦ σχεδίου ὀργανισμοῦ, ἡ συνέλευσις τῆς Ζαχαρόβης ἐνησχολήθη ὀνομάσασα τοὺς «*Παραστάτας τῆς Πελοποννήσου διὰ τὴν Ἑθνικὴν Βουλὴν*» καθ' ἃς παρεδέχθη βάσεις. Εἰ καὶ ἀπέτυχε δὲ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου, Μαυροκορδάτου καὶ Καρατσᾶ, ὡς προεῖπομεν, περιέλαβεν ὅμως ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν παρστατῶν καὶ τοὺς τρεῖς τούτους καὶ τὸν Καντακουζηνόν προσέτι, δι' οὓς εἶχε λόγους. Ἀλλ' αἱ πράξεις αὗται οὐδὲν ἐσήμαινον πρὸ τῆς ὀριστικῆς παραδοχῆς τοῦ ὀργανισμοῦ.

Παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, σχετικῶς πρὸς τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων, παρουσιάζεται ὑπὸ τινων ἡ διπλῇ γνώμῃ περὶ τῆς συγχωνεύσεως τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου ἢ εἰς δώδεκα ἢ εἰς ἐπτὰ, ἧτοι τὴν Κορινθίαν, Ἀχαΐαν, Ἥλιδα, Ἀρκαδίαν, Μεσσηνίαν, Λακωνίαν καὶ Μαντινείαν· πρότασις δὲ τις ἔγγραφος, ἔργον ἐπινοίας σατανικῆς, ὀρίζουσα τὴν συγχώνευσιν ἐν τέσσαρσι μόνοις τμήμασιν, ἢ μεγάλαις ἐπαρχίαις, διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἀποδοκιμασίαν ὅλων, πρὶν ἢ μάλιστα τεθῇ ὑπὸ συζήτησιν. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν πρώτην διπλὴν γνώμην, οἱ ἀνέκοντες ταῖς πολυ-

ανθρωποτέραις ἐπαρχίαις, οἱ ἄλλως πρωτόβαθμοι πρόκριτοι, ἐπεζή-
τουν πλείονα ἰσχὺν καὶ ἐπιβρόην διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν μικρο-
τέρων· ὥς πρὸς τὴν συνεπῆ δὲ γενομένην πρότασιν, δυσκόλως πισ-
τεύεται, τίνι εἰσεχώρησε τρόπῳ ἐν τῇ κεφαλῇ τινων ἡ ἰδέα περὶ το-
παρχιῶν ἄλλως καὶ περὶ ἀπολύτου ὅλως διοικήσεως τῆς Πελοπον-
νήσου ὑπὸ ἓν κυρίως πρόσωπον. Καὶ ὅμως οὐδὲν ἀληθέστερον, ἢ ὅτι
τολμηρῶς συνελήφθη αὕτη, καὶ τολμηρότερον προετάθη. Συμπεραί-
νομεν δὲ, ὅτι ἰδέα τοιαύτη, ἀναπολούσα τὴν ἐπὶ τῶν Λατίνων δε-
σποτῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἐπενοήθη παρὰ τῶν στρατιωτι-
κῶν, ὅπως παρεμβληθῶσιν οὕτω τὰ ἄκρα ἐναντία, καὶ ἐκμηδενισθῇ
ἐπομένως ἡ παρὰ τινων τῶν προκρίτων ἐπιδιωκομένη συγκέντρωσις
ἐπαρχιακῆς ἰσχύος καὶ ἐπιβροῆς μεγαλητέρας (α).

Κατόπιν ἐπῆλθε τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανισμοῦ, δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο
ὁ Ὑψηλάντης ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ ὄρους· συνιστῶν-
το δὲ Γερουσία προεδρευομένη παρ' αὐτοῦ, εἰκοσιτετραμελής καὶ ἐ-
νιαυσία, μεγάλης μὲν ἀρμοδιότητος, ἀλλ' ὑπολόγου τοῖς ἐφόροις τῶν
ἐπαρχιῶν καθισταμένη ὥς πρὸς τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κοινοῦ,
καὶ ὑποκειμένη τοῖς δόγμασι τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς· γενικοὶ ἔφοροι τῶν
ἐπαρχιῶν ἐνιαύσιοι, ὑποτασσόμενοι καὶ ὑπόλογοι ὄντες τῇ Γερουσίᾳ
διὰ τὰς ἐπαρχιακὰς δαπάνας· ἔφοροι τῶν χωρίων καὶ πόλεων ὑπὸ
τὴν ἀρμοδιότητα τῶν γενικῶν ἐφόρων· καὶ δικαστήρια, ἀνώτατον
μὲν ὁ πρόεδρος καὶ ἡ Γερουσία, δευτεροβάθμιον δὲ οἱ ἔφοροι τῶν ἐ-
παρχιῶν, καὶ κατώτατον οἱ ἔφοροι τῶν χωρίων (β).

Διαφοραὶ οὐχὶ μικραὶ διέκρινον τὸν παρόντα τῆς Ζαχαρόβης ἀπὸ
τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Βερβένων. Ἐν μὲν τοῖς Βερβένοις ἤρξατο ἡ οἰ-
κοδομὴ ἐκ θεμελίων, ἥτοι τῶν ἐφορειῶν· ἐν δὲ τῇ Ζαχαρόβῃ τὰνά-
πάλιν ἐκ τῆς στέγης, ἥτοι τῆς Βουλῆς. Ἐν τοῖς Βερβένοις ἐνομοθε-
τεῖτο περὶ μιᾶς Γερουσίας, ἐν τῇ Ζαχαρόβῃ καὶ περὶ Βουλῆς καὶ περὶ
Γερουσίας. Ἐκεῖ ἐδείχθη πνεῦμα δημοτικόν, παράγον τὴν ἐκλογὴν
τῶν γερουσιαστῶν ἐκ τῆς ὀλομελείας τῶν γενικῶν ἐφόρων τῶν ἐ-
παρχιῶν, οὔσης καὶ ταύτης τὸ προῦδν τῆς ἐκλογῆς τοῦ λαοῦ· ἐν-
ταῦθα ἐπαρουσιάσθησαν ἀρχαὶ ὀλιγαρχικαί, ἀνατιθεμένης τῆς ἐκλο-
γῆς τῶν βουλευτῶν καὶ γερουσιαστῶν εἰς τοὺς εὐπατρίδας. Ἐ-
ξω δὲ τούτων, ἐν μὲν τῷ ὀργανισμῷ τῶν Βερβένων οὔτε περὶ ἀρχι-
στρατηγίας, τοῦ μήλου αὐτοῦ τῆς ἐριδος, οὔτε περὶ στρατιωτικῆς
βαθμολογίας τῶν ἑτεροχθόνων ἀγωνιστῶν, ἐγίνετο μνεῖα τις· οὗτοι

ἀπῆλθον μόνον τοῦ δικαίωματος «τοῦ δικάζεσθαι παρὰ τοῖς κρι-
 »τηρίοις τοῦ τόπου» διὰ τοῦ ὀργανισμοῦ δὲ τῆς Ζαχαρόβης, κατὰ
 πρῶτον ἀνεγνωρίζετο μὲν ἀρχιστράτηγος ὁ Ὑψηλάντης, ἀνεφέροντο
 δὲ «οὐκ ἀποβλητέοι καὶ οἱ ξένοι διὰ στρατιωτικούς προβιβασμούς».
 Τέλος δὲ πάντων, καθὼς ἡ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν διεϋθυνσις παρε-
 δίδετο τῇ Γερουσίᾳ καὶ τῷ Ὑψηλάντῃ, τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ τῇ Γε-
 ρουσίᾳ οὕτω καὶ ἐν τῇ Ζαχαρόβῃ ἡ τῶν στρατιωτικῶν πράγματι μὲν
 ἐτάσσετο ὑπὸ τὴν Γερουσίαν, ἐπὶ ψιλῷ δὲ ὀνόματι ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην.

Τὸ κυριώτερον σκάνδαλον ἐγέννησεν, ὡς πρὸ ὀλίγου ἐν τοῖς Βερβέ-
 νοις ἡ ἄρνησις τῆς ἀρχιστρατηγίας, οὕτω καὶ ἤδη ἐν τῇ Ζαχαρόβῃ
 ὁ περιορισμὸς τῆς ἀρχιστρατηγίας. Αἱ ἀπειλαὶ ἐπανελήφθησαν δυ-
 στυχῶς σοβαρώτεροι καὶ δεινότεροι τῶν ἐν Βερβένοις. Οἱ βιαίου χα-
 ρακτῆρὸς ἄνθρωποι, ὧν ὁ ἀριθμὸς πολὺς ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, ἀ-
 κράτητοι ἐδείκνυντο συνδαυλιζόντες καὶ συνδαυλιζόμενοι· τὸ δὲ μέγα
 μέρος τοῦ ἐν Τρικορύφοις στρατοῦ μικρᾶς ἔτι ὠθήσεως ἐδεῖτο, ὅπως
 μεταβῇ ἐν τῇ Ζαχαρόβῃ καὶ λύσῃ τὰ ζητήματα ἅπαντα διὰ τῆς συ-
 νοπτικῆς δίκης τῆς μαχαίρας. Περίστασις τοιαύτη οὐδεμίαν βεβιαίως
 ἐπαρουσίαζεν ἀστείότητα. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης καὶ τότε, συμφωνοῦν-
 τοι καὶ τοῦ Κολοκοτρώνου, ἀκατάπειστος ἔμενε πρὸς πᾶσαν βιαίαν
 πρᾶξιν· καὶ ἐντεῦθεν ὡς μέσος ὅρος συνεφωνήθη, ἵνα ὁ μὲν στρατὸς
 ἐξηγηθῇ δι' ἀναφορᾶς πρὸς αὐτὸν, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἀπέλθῃ εἰς
 Ζαχαρόβαν, καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν πρὸς αὐτὸν τῶν ἀκολουθῶν προτά-
 σεων τοῦ Ὑψηλάντου.

«Περὶ μὲν τῆς ἀρχιστρατηγίας, ὅτι πρέπει νὰ διοικῇ πληρεξουσίως
 »αὐτὸς τὰ στρατεύματα, δεχόμενος μόνον νὰ μὴν ἐκστρατεύῃ ἔξω τῆς
 »Πελοποννήσου μὲ στρατεύματα τοπικὰ, καὶ νὰ μὴ κάμῃ πόλεμον
 »ἢ συνθήκην χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τῆς Γερουσίας.

«Περὶ δὲ τῆς κρίσεως καὶ τῆς παιδείας τῶν πολεμικῶν, νὰ συγ-
 »κροτῶνται κριτήρια πολεμικὰ ἀπὸ ἀξιωματικούς, διοριζομένους πα-
 »ρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἐπικυρουμένους παρὰ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς.

«Περὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἀξιωματικῶν, νὰ δίδωνται παρὰ τοῦ
 »ἀρχιστρατήγου πρὸς τοὺς ἀξιούς καὶ δουλεύοντας μὲ πίστιν, ἐπικυ-
 »ρούσης καὶ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς.

«Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν φρουράρχων, ὡς ὑπαγομένων εἰς τοὺς
 »πολεμικούς, νὰ διορίζωνται συμφώνως μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον.

«Περὶ δὲ τῶν κοινῶν εἰσοδημάτων, νὰ μὴ συναθροίζωνται παρὰ

»τῆς Γερουσίας, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς εἰς τοῦτο τὸ ὑπουργεῖον διοριζομένους ἐφόρους ἐκάστης ἐπαρχίας εἰς κοινὰς ἀποθήκας, δίδοντας λογαριασμὸν κατὰ μῆνα εἰς τὴν Γερουσίαν» καὶ καθεξῆς. Δραμῶν δὲ Κολοκοτρώνης, ὑπεστήριξε καὶ κοινῶς καὶ ἰδίᾳ τὰς προτάσεις αὐτὰς ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης, ἣν ἔβλεπε· καὶ ὑποβάλλων ὑπ' ὅψιν τοῖς ἐν Ζαράκῳ τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον ἄλλως, προέτρπε τούτους λέγων: «Κάμετε, ὅ,τι κάμετε, καὶ ὑπογράψατε τὰ ζητήματα τοῦ Ὑψηλάντε, γιὰ τὰ τελειώσῃ αὐτὸς ὁ βρασμός· ἐπειδὴ τὸ στράτευμα δὲν ἀκούει παρέκει, καὶ δὲν ξέρω, τί θέλει γίῃ».

Ἐν τοιαύτῃ περιελθόντων τῶν πραγμάτων καταστάσει, ἀπεστάλη παρὰ τῶν ἐν Ζαράκῳ δὲ μητροπολίτης Γερμανὸς, ὅπως διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐπιρροῆς πείσῃ τὸν Ὑψηλάντην περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν διενέξεων ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀλλὰ νέον ἐπαρουσιάσθη αὐτῷ ζήτημα ἐν τοῖς Τρικορύφοις: «*Ἄν οἱ συναθροισθέντες ἐν Ζαράκῳ εὐπατρίδαι τῶν ἐπαρχιῶν ἐκλέχθωσαν μὲ κοινὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ καὶ, ἂν ἔχωσιν ἐγγράφα πληρεξούσια, τὰ τὰ παρουσιάσωσι*». Ὁ Γερμανὸς παρετήρησεν, ὅτι ἔνστασις τοιαύτη θεωρεῖται περιττή, καθόσον οἱ εὐπατρίδαι ἐφοδιάζονται καὶ διὰ πληρεξουσίων ἐγγράφων, ἅμα θελήσωσι καὶ ἄνευ δυσκολίας. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπεκρίθη τότε: «*Οἱ ἄρχοντες ἄς ἐξακολουθῶσι τὰ διοικῶσι κατὰ τὸ σύστημα τῶν Καλιζῶν· κατεῖς δὲν τοὺς ἐμποδίζεις· ἐθνικὴ ὅμως Βουλὴ δὲν δύναται τὰ συστηθῆναι ἄνευ τῆς νομίμου ἐκλογῆς*». Ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ τούτου μετέβη ὁ Γερμανὸς εἰς τὸ κύριον ζήτημα τῆς ἀρχιστρατηγίας. Εἰλικρινῶς δὲ ἐπιθυμῶν καὶ λόγῳ ἀνάγκης κοινῆς καὶ λόγῳ φιλοτιμίας προσωπικῆς, ὅπως φθάσῃ εἰς ἓν εὐχάριστον ἀποτέλεσμα, πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν.

Πρῶτον, ἵνα πείσῃ τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι, ἂν οὐ οἱ πρόκριτοι ὑπεχώρησαν ἀναγνωρίσαντες ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἀπαιτεῖται, ὅπως καὶ οὗτος παραδεχθῇ ὑπὲρ ἐκείνων τὴν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν συμμετοχὴν τῆς Γερουσίας. Ἀποτυχὼν τούτου

Δεύτερον, προσέφυγε πρὸς τὸν Ἀναγνωστόπουλον, ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, ὡς χαίροντος παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ πρωτίστην ἐπιρροήν· ἀλλ' ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἀδυσώπητος ὢν πολέμιος τοῦ συστήματος τῶν πολιτικῶν Πελοποννησίων, ἀπέφυγε τὴν τοιαύτην παράκλησιν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ τούτου καὶ πάσης πειρᾶς ἐλπίδος ἄλλης·

Τελευταίον, ὁ πατριώτης καὶ ἀρχιερεὺς κλίνει γόνυ ἑκείνου θερμοῦ ἐνώπιον τοῦ Ὑψηλάντου, δέσται ἵνα εἰσάκουσθῃ, καὶ κλαυσιῶν ζητεῖ, ἵν' ἀσπασθῇ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ὡς χεῖρα ὑπογράφουσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν διάλυσιν τῶν διενέξεων, τὸν δεσμὸν τῶν προκρίτων καὶ στρατιωτικῶν, τὴν ἀγαθοποιὸν εἰρήνην. Ἡ σκηνὴ ἦτο ζωγραφικωτάτη καὶ συγκινητικωτάτη. Ὁ φύσει μεγαλοπρεπὴς Γερμανὸς ἐταπεινώθη θέσει, ὅπως ὑψώσῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν διχοστασιῶν, καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην δείξῃ καὶ τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οἷαν ὀφείλουσι ταπείνωσιν, οἷαν θυσίαν προσωπικὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὁμονοίας καὶ σωτηρίας. Πραγματικῶς συγκινηθεὶς ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἀποφεύγων πάντοτε τὰ ἄκρα, ἔλαβε τὸν κάλαμον πρὸς ὑπογραφὴν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ στιγμῇ, εἰσελθὼν ἐν τῇ σκηνῇ βίαιος ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μετὰ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἀποτείνει βροντοφώνως τοὺς ἀκολούθους λόγους: «*Μὴν ὑπογράφῃς, Πρίγκιπα!! Ἀλλέως, ὅλο τὸ στράτευμα εἶναι ἐναντίον σου!!*» Τοῦτο ἤρκεσε. Ὁ Ὑψηλάντης ἄφησε τὸν κάλαμον μετὰ θλίψεως, ἐμφανούσης ἀμυχανίαν· καὶ ὁ Γερμανὸς ἔμεινεν ἐμβρόντητος ἐξ ἀγανακτισεως, προχωρούσης εἰς ἀπελπισίαν.

Οὕτως ἔφυγεν ἄπρακτος ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς, παρὰ δίδων εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Θεοῦ τοὺς αἰτίους τῶν κακῶν, οἷων καὶ ὧν προέβλεπεν ἀρξομένων ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἐφυγον ἐπομένως ἄπρακτοι καὶ οἱ ἐν Ζαχαρόβῃ. Μόνον δὲ, ὡς σκιά τις διοικήσεως προσωρινῆς, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, προσετράπησαν, ἵνα μένωσιν ἐν Ζαχαρόβῃ ὅτε μητροπολίτης Γερμανὸς, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Κρεββατᾶς, τότε ὀνομασθῇς Γερουσιαστῆς, κατὰ τὸ σύστημα τῶν Καλτεζῶν. Τὸ συμβεβηκὸς δὲ αὐτὸ, ἦτοι ἡ ἄπρακτος διάλυσις τῶν ἐν Ζαχαρόβῃ, συνδεόμενον καὶ μετὰ τῶν ἐν Βερβένοις προγεγενημένων, ἤνοιξε χάσμα τοῦ λοιποῦ μέγα μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ προκρίτων, καὶ προητοίμασεν ὑπὲρ τοῦ Κολοκοτρώνου μὲν τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου, ὑπὲρ τοῦ Μαυροκορδάτου δὲ τὴν προεδρείαν τῆς ἐθνικῆς διοικήσεως. Οἱ πρόκριτοι ὤμοσαν ἀδιάλλακτον μῖσος, καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐβρίσθη ὅλως εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ στρατιωτικοῦ στοιχείου. Ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς διήρηται πολιτικῶς, καὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης τὸν ρόον καὶ τὰ ἔχνη θέλομεν βλέπειν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων, ἐπὶ

ἔλων τῶν περιοδικῶν διοικήσεων, ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ καὶ πόλει (α).

Ἐμείναν λοιπὸν τὰ πράγματα ἐν τῇ αὐτῇ καὶ πάλιν καταστάσει· ἡ δὲ διοίκησις τῶν πέντε, ὡς ἀνωτέρω, οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ φάσμα μόνον, καθ' ὅσον οἱ κατ' ἐπαρχίας ἑφοροὶ ἀνεξάρτητοι διετέλουν ἀπ' αὐτῆς, μόνους φοβούμενοι τοὺς ἰσχυροὺς τῶν στρατιωτικῶν. Αὐτοὶ ἐδιοίκουν, ἐδίκάζον, ἐτιμῶρουν, ἐστρατολόγουν, εἰσέπραττον καὶ τὰς τροφὰς τῶν στρατῶν προεμήθευον. Ἐσχον δὲ διοικητικὸν μὲν νόμον τὴν θέλησιν ἑαυτῶν, δικονομίαν δὲ ἓνα Ἐσταυρωμένον καὶ τὴν κατ' ἀντιμωλίαν ἐρωταπόκρισιν, ποινικὸν δὲ νόμον διὰ μὲν τοὺς ἰδιώτας τὴν χοίνικα (φάλαγγα), τὴν φυλακὴν καὶ τὰς πέδας (σίδερα), διὰ δὲ τοὺς λειποτάκτας στρατευσίμους τὴν ἄμεσον τῶν οἰκῶν αὐτῶν πυρπόλησιν. Οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, ὅτε ἐπὶ τῆς μεταβατικῆς ταύτης ἐποχῆς μία τις διοίκησις, καίτοι αὐθαιρέτως ἐνεργοῦσα κατὰ τύπους τουρκικοὺς, προτιμωτέρα ὑπῆρχεν ἀντὶ τῆς ἀπολύτου ἀναρχίας.

Μετὰ τὰ συμβάντα τῆς Ζαχαρόβης ὁ Ὑψηλάντης ἔκαμεν ἐκκλησίαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ὑποβάλλων τὸν ὀργανισμόν, ὃν ἐπαρουσίασεν ἐν Βερβένοις, ὑπὸ τὴν κρίσιν καὶ τὴν παραδοχὴν αὐτῶν, καὶ ἐν περιλήψει ἐκθέτων τὰ διατρέξαντα κατὰ τὰ Βέρβενα καὶ τὴν Ζαράκοσαν. Αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι, ἡ Λεβαδεία, ἡ Καλαύρεια, τὸ Ἄργος, ἡ Τριφυλία, ἡ Μεθώνη, ἡ Κορώνη, ἡ Πύλος, ἡ Ἀνδρούσα, ὁ Πύργος, τὸ Νησίον, αἱ Καλάμαι, τὰ Ἰμπλάκια καὶ ἄλλαι ἐκνήχθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου· οὐδὲν ὅμως ἐδείκνυτο ἀποτέλεσμα γενικὸν καὶ μόνιμον, διότι αἱ μὲν μικραὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπηρεάζοντο παρὰ τῶν μεγάλων, αὗται δὲ παρὰ τῶν προκρίτων. Προσέτι δὲ, ἡ παρέλευσις τοῦ χρόνου, ὅσῳ ὠφέλει τοῖς προκρίτοις, τόσῳ ἐζημίουν τὸν Ὑψηλάντην.

Πολιορκία τῆς Τριπόλεως.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γράνας ἤρξατο ἀναπτύσσεσθαι ἐν τῇ πόλει καὶ ἡ χαλεπὴ νόσος τοῦ στρατιωτικοῦ τύπου, ὃν γεννώσιν ἡ συσώρευσις πολλῶν ἐν μικρᾷ περιφερείᾳ ἀνθρώπων, ἡ ἔλλειψις τῶν ἀρμόδιων καὶ ἡ κακὴ ποιότης τῶν ἐξ ἀνάγκης ἐν χρήσει τροφίμων, ἡ διηνεκὴς ἀνησυχία καὶ ἡθικὴ ταραχὴ, αἱ πολλαὶ ἀσθένειαι καὶ αἱ δύσκολοι νοσηλεύσεις, οἱ συνεχεῖς θάνατοι καὶ αἱ ἀθαβεῖς ἐνταφιάσεις, τέλος δὲ πάντων ἡ τερατώδης ἐν μέρει καὶ ἐν γένει ἀκαθαρσία, ἡ σῆψις τοσούτων ὕλων φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν, καὶ ὁ καταμολυσμὸς τῆς

ἀτμοσφαίρας, ὅλα ἀποτελέσματα ὄντα μακροχρονίου πολιορκίας, καὶ πολιορκίας τοῖνρικήας μάλιστα. Ἡ ἐπιδημικὴ αὕτη μάλιστα προσετέθη ὡς κορωνὶς ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις ἄλλοις δυστυχήμασι τῶν Τούρκων, πολυαριθμῶν θεριζομένων καθ' ἑκάστην διὰ τε τὴν πρώτην ὁρμὴν τῆς νόσου καὶ τὴν ἔλλειψιν ἱατρῶν καὶ ἄλλων ὕλικῶν μέσων. Κατηναγκασμένοι ἐντεῦθεν ἤλπισαν οὗτοι ὡς δυνατὴν ἔσθαι τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν Πάτραις Ἰουσοῦ πασσᾶ, ὅτε ἔβλεπον ἀναβαλλομένην ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἔξωθεν ἔλευσιν τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Τοιαύτη ἐλπίς, γελοία καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐν καταστάσει ἀμηχανίας συλλαμβανομένη, ἔσχε προηγούμενόν τι, τοὺς Λαλζίους.

Οἱ τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἀναδεχθέντες τρεῖς Τούρκοι κατῴρθωσαν ὑπὸ τὴν ἐνδυμασίαν χωρικῶν Ἑλλήνων, ἵνα προχωρήσωσι διὰ τῆς ἐπρχίας τῶν Καλαβρύτων, ὅπου συνελήφθησαν, καὶ μετενεχθέντες εἰς τὰ Τρικύρφυα ὡμολόγησαν τὰ πάντα, καὶ προσέτι τὴν ἀρχαίαν στέρην τῶν πολεμοφοδίων. Καὶ τῶντι τὸ περιτείχισμα τῆς πόλεως οὐκ ἦν φρούριον συστηματικόν, ὅπως ἔχη καὶ ἀποθήκας καὶ ἀποταμιεύσεις ἀπ' αἰώνων. Τὰ πολεμοφόδια αὐτῆς μόλις ἤρκουν διὰ τὴν ἐκ τῶν κατοίκων Τούρκων συνισταμένην φρουρὰν καὶ προσωρινὴν τινα ἔκτακτον περίστασιν· εἶπετο δὲ, ὅπως ἔξαντληθῶσι ταῦτα μετὰ τοσαύτην χρῆσιν καὶ ἐν τῷ διαστήματι πενταμήνου ἤδη πολιορκίας· καὶ θαυμαστόν ἐστι, πῶς οὐκ ἐξηντλήθησαν ταχύτερον, ὅτε ἔφερον ὁ μὲν Κεχαγιᾶ βεγῆς μόνον καὶ διὰ μικρὰν χρόνου περίοδον τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ στρατὸν ἐπικουρικόν καὶ κατὰ γῆν ταχυπορήσαντα, οἱ δ' εἰσελθόντες ἐκ διαφόρων ἐπρχιῶν πολυάριθμοι ὅπλοφόροι Τούρκοι μόνον, ὅσην ἕκαστος εἶχε πρὶν προμῆθειαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ ἂν ἀπῆρχοντο εἰς Πάτρας οἱ γραμματοκομισταὶ τῆς Τριπόλεως, ἡδύνατο ἄρα ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς κινηθῆναι βοηθὸς καὶ σωτὴρ, ἐν ᾧ ἔχρηζε πρὸς τοῦτο δύναμιν δεκακισχιλίων τοῦλάχιστον, οὓς οὐκ εἶχε, καὶ μεγάλην ποσότητα ἐφοδίων πολεμικῶν, ὧν ἡ κατὰ γῆν μακρὰ μετακόμισις ἀδύνατος ἀπέβαινε;

Ὁφθαλμοὺς ἔχουσιν οἱ δυσπραγοῦντες, καὶ οὐ βλέπουσι· ὧτα οἱ ἀπελπιζόμενοι, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῆς δεινῆς καταστάσεως ἑαυτῶν μὴ βλέποντες οἱ ἀγάδες τῆς Τριπόλεως, οὔτε τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀκούοντες, ἐθεώρουν τοὺς ἐν τῇ πόλει συναποκεκλεισμένους Χριστιανούς ὡς προειδοποιούντας πάντοτε τοῖς ἐξω τὰς μελλούσας κινήσεις αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο διεφρονεῖσκον ἤδη πρὸς ἀλλήλους

Θέλοντες, οἱ μὲν, ἵνα συλλέξωσι καὶ περιορίσωσιν ἅπαντας, γυναῖκας καὶ παῖδας, ὑπὸ στρατιωτικὴν φυλακὴν ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ἐμπορικοῦ ξηλοδοχείου· οἱ δὲ, ἵνα ἀπολύσωσιν αὐτοὺς λόγῳ οἰκονομίας τῶν τροφίμων· ἐγνωμοδότησαν δὲ καὶ τινες ὥς περιττὰ πλέον ὄντα τὰ πάντα, τῆς κρίσεως ἐπικειμένης. Ἐξ αὐτῶν οἱ δεῦτεροι ἐσκέπτοντο καταληλότερον· ὑπερίσχυσαν ὅμως οἱ τρίτοι, καὶ οὕτως ἤρξαντο λαμβάνοντες ἀναψυχὴν τινα οἱ Ἕλληνες, μὴ κακοποιούμενοι πλέον. Ἐλαβε δὲ ἐκάστη οἰκογένεια τουρκικὴ ἀνὰ μίαν οἰκογένειαν ἐλληνικὴν, ὥς μέλλουσιν προστατῆσαι ἑαυτῆς ἐπὶ ἐνδεχομένης ἐφόδου τῶν ἔξω. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἱκαναὶ τουρκικαὶ οἰκογένειαι λαθραίως ἐξήρχοντο ἤδη παρὰ διδόμεναι πρὸς τοὺς πρώτους τυχόντας· ἡ περίπτωσις δ' αὕτη μετὰ γὰρ ἀνωμαλίαν ἐπήνεγκε μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τὰ ἀνέχοντα προεκάλεσε μέτρα ἐκ μέρους τοῦ Ὑψηλάντου (α), ὅτε οἱ μὴ λαμβάνοντες λάφυρα παρεπονοῦντο κατὰ τῶν λαμβανόντων.

Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης καταστάσεως οἱ πολιορκηταί, ἀρροδίαν θεωροῦντες τὴν περίστασιν ἥδη καὶ ζημιώδη πᾶσαν ἀναβολὴν, ἐξακοσίας πρὸς ἔφοδον παρεσκεύασαν κλίμακας, καὶ τὸ πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Λεωνταρίου τηλεβολοστάσιον, συστηθὲν γνωμοδοτήσει τοῦ Ἰωσήφ Ἀββάτου, φιλέλληνος Ἰταλοῦ, ἤρξατο ἐνεργεῖν δραστηρίως κατὰ τοῦ τείχους· ἐματαιώθησαν ὅμως τὰ πάντα, ὅτε καὶ τὸ ῥῆγμα ἀκατόρθωτον κατέστη διὰ τὴν ἀμάθειαν τῶν τηλεβολιστῶν, καὶ ἡ μελετωμένη ἔφοδος ἐγνωρίσθη τοῖς Τούρκοις, προσεκτικωτέροις γενομένοις. Διὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ὑψηλάντης ἀπηγόρευεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου πᾶσαν τοῦ λοιποῦ ὁμιλίαν τῶν στρατιωτῶν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, καὶ μάλιστα τὴν ἀθεμίτως καὶ κατὰ τὰς νύκτας γινομένην ἥδη παρὰ τινῶν ἐμπορείαν τροφίμων δι' αἰσχροκέρδειαν· αἱ δὲ προφυλακαὶ συνεσφίχθησαν, καὶ ἐπ' αὐτῶν διωρίσθησαν ἐπιθεωρηταί, περιερχόμενοι καθ' ἅπασαν τὴν νύκτα.

Ὀλίγῳ δ' ὕστερον αἰχμάλωτοι Ἕλληνες διαφυγόντες τὴν πόλιν, καὶ τρεῖς αὐτόματοι Ἀλβανοὶ ἐξελθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Κυνουρίων, κατέθεσαν περὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶχον οἱ Τούρκοι, ἵνα καταβῶσι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς τὴν Ἀργολικὴν, καὶ ἐκεῖθεν αἱ μὲν εἰσέλθωσιν ἐν τῇ Ναυπλίᾳ, οἱ δὲ ἀπέλθωσιν εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἀμέσως ἐλήφθησαν τότε δραστηριώτατα μέτρα, καὶ τὰ στενὰ τοῦ Παρθενίου καὶ Θόρνακος ἀκριβέστερον ἐνδυναμωθέντα ἐπετηροῦντο. Ἰδίως δ' ἐπὶ τοῦ Παρθενίου ἀπέστειλεν ὁ Ὑψηλάντης τὸν ὑπάσπι-

σὴν αὐτοῦ Σάλλαν· τοὺς δὲ πολιορκοῦντας τὴν Ναυπλίαν διέταξαν, ἵνα ἀμέσως μὲν εἰσάξωσι τροφὰς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργεῦς· ἅμα δὲ ἰδῶσι καταβαίνοντας τοὺς Τούρκους, εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῇ, ἀφίνοντες τὴν πολιορκίαν καὶ εἰδοποιοῦντες τοὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου χωρικοὺς πρὸς φυγὴν.

Τί δὲ διέτρεχε κυρίως ἐν τῇ Τριπόλει; Συναισθανόμενοι ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ ὁμολογοῦντες πρὸς ἀλλήλους οἱ Τούρκοι οὐ μόνον ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ἀνωφελὲς πᾶσαν ἐπιμονὴν καὶ ἀντίστασιν περαιτέρω, παρεδέχοντο ὡς τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἵνα συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπέλθωσιν ἔξω τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τίς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμα εἰπεῖν ἐν κοινῷ συμβουλίῳ γνώμην τοιαύτην; Διὰ τοῦτο συνερχόμενοι διελύοντο ἄπρακτοι, διότι ἕκαστος ἤθελε τελευταῖον ἑαυτὸν, καὶ ὁμιλῶν ἐφιλοτιμεῖτο ἐπιδεικνύνειν σταθερότητα μουςουλμανικὴν καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὰ ἔσχατα. Τὸ κράτος ὅμως κωμωδίας τοιαύτης, συμφώνου μὲν πρὸς τὰ τουρκικὰ ἤθη, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ πολέμου, ὑπῆρξε προσωρινόν, καὶ καθαρὰ ἐπὶ τέλους προέκυψαν παρ' αὐτοῖς τρεῖς γνώμαι, ἡ περὶ γενικοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ἡ περὶ ἐνόπλου φυγῆς καὶ ἡ περὶ μερικοῦ συμβιβασμοῦ.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ γνώμαι διήρξαν τοὺς Τούρκους εἰς τρία μεγάλα μέρη· πρῶτον τὸ τῶν ἐντοπίων, ὧν προηγείτο ὁ Κιὰμὶλ βεγῆς, Μουσταφᾶ βεγῆς, Δεφτέρ Κεχαγιᾶς καὶ Σέχ Νετσηπ ἐφφένδης· δεύτερον τὸ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ Καϊμακάμου, ἀρχηγούσης αὐτῶν τῆς Ἑσμᾶ Χανούμ, πρωτίστης τῶν γυναικῶν τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ (μπᾶς χανούμ)· τρίτον τὸ τῶν Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Ἑλμάζ βεγῆν, υἱὸν τοῦ Μέτσο Βόνου, καὶ τὸν Βελῆ βεγῆν Κογιάτσαν. Οἱ ἐντόπιοι ἠθελον τὸν γενικὸν συμβιβασμόν, διότι εἶχον τὸ βάρος τῶν οἰκογενειῶν, καὶ ἤλπιζον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ἀγαθὴν συνδρομὴν, οὗτος μὲν ἐκείνου, ἐκεῖνος δὲ τοῦτου ἐκ τῶν πρότερον προστατευομένων παρ' αὐτῶν προεστώτων. Ἐκαστος τῶν ἀνωτέρων ἀγαθῶν, ἀναλόγως τῇ περιοδικῇ ἢ διαρκεῖ πολιτικῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, εἶχε δημιουργήματα ἴδια πρότερον, καὶ παρὰ τούτων εὐηλιπίσται ἐπιείκειαν καὶ φιλοφροσύνην κατὰ τὴν παροῦσαν αὐτοῦ ἀνάγκην. Πρὸς σκοπὸν τοιοῦτον ἔλαβον, ὡς προείπομεν, τινὲς τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προστασίαν, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, ἐσχάτως δὲ, ὡς καὶ πρότερον, πλείστα οἰκογένειαι τουρκικαὶ οἰκογενείας ἑλληνικᾶς. Ἐξ ἐναντίας οἱ ξένοι διήρηντο, διότι οἱ μὲν περὶ τὸν Κεχαγιᾶ

βεγῆν καὶ Καίμακάμην προετίμων τὸν δι' ὕπλων κύβον, οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐλμᾶζ βεγῆν καὶ Βελῆ βεγῆν Κογιάτσαν μόνον συμφέροντα ἐθεώρουσαν τὸν ἰδιαιτέρον συμβιβασμόν· οἱ πρῶτοι, διότι κατ' οὐδένα ἡδύναντο τρόπον παραδεχθῆναι τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γενησομένην διπλὴν κατακράτησιν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, ἣν προέβλεπον ἀναπόφευκτον λόγῳ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων· οἱ δεῦτεροι, διότι ἐγνώριζον, ὅτι ἐπιτυγχάνουσι παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ ἰδίως τῷ Κολοκοτρώνῃ ὕπλων μὲν τιμὴν, ζωῆς δὲ καὶ πραγμάτων ἀσφάλειαν, ἐὰν ἀπομονωθῶσι τῶν ἄλλων Τούρκων. Λόγου προκειμένου περὶ σωτηρίας, ἕκαστος ἐπεζητεῖ αὐτήν, δι' οὗ συνεβιβάζετο τρόπου, ἀδιάφορον θεωρῶν, ἂν ἡ σωτηρία αὐτοῦ ἀπέβαινε πρὸς ὅλεθρον τοῦ ἄλλου. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀλβανοὶ σκληρυνόμενοι μὲν, ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειπομένας ὀλιγίστας τροφὰς καὶ αὐτὸ ἀκόμῃ τὸ ὕδωρ· ἀπειθήσαντες δὲ, ἐπολιόρκησαν τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν καὶ ἐξεβίασαν τὴν ἀπότισιν τῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς μισθῶν ἐπὶ μετρητοῖς καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ ἀνταλλαγῇ πολυτίμων λίθων.

Ἡ γνώμη τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ διεκρίνετο ἀληθῶς καὶ γενναία καὶ ἐντιμος ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ, ἀλλὰ προδήλως καταστρεπτική. Περὶ τὰς δώδεκα χιλιάδας Ἑλλήνων, ἐνθουσιῶντων κατὰ πολλοὺς λόγους, περικοινοῦν ἤδη τὴν Τρίπολιν· ἡ δ' ἀπὸ τῆς Τριπόλεως μέχρι τῆς Νευπλίας ὁδὸς ἐξετείνετο δεκάωρος, φοβερῶν ἐνταυτῷ παρεμβαλλομένων τῶν στενῶν μεταξὺ Μαντινείας καὶ Ἀργολίδος· ἡ δὲ δύσκολος, μᾶλλον δὲ ἀδύνατος, ἀσφαλὴς πορεία τασούτου πλήθους ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν, τῶν πλείστων μάλιστα ἐν κακίστῃ ὄντων καταστάσει υγείας, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ πολύτιμος κινητὴ περιουσία, ἡπεύλουν αὐτοῖς τὸν ὅλον καὶ βεβαιότατον κίνδυνον. Παρὰ τοῖς ἐντοπίοις ἐπομένως ἀπαράδεκτος ἦν ἡ πρόδηλος ἀπώλεια τῶν ἰδίων διὰ μόνην τὴν σωτηρίαν τῶν γυναικῶν τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, ἣν κυριώτερον ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπεδίωκε.

Ἡ γνώμη τῶν Ἀλβανῶν ὑπεγορεύετο ὑπὸ ἐπιβουλῆς καὶ ἀπανθρωπίας· ἐπιβουλῆς μὲν, καὶ ταύτης κακοηθεστάτης, διότι ἐπὶ κινδύνου τοιούτου ἐγκατελίμπανον τὸν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτῶν εἰς τὴν διακρίσιν δυσμενοῦς τύχης· ἀπανθρωπίας δὲ, καὶ ταύτης βαρβαρωτάτης, διότι, αὐτοὶ ἐλεύθεροι ὄντες τοῦ οἰκογενειακοῦ βάρους,

ἐθάρρουν τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διὰ τῆς προφανοῦς θυσίας τῶν βεβαρυνένων ἐντοπίων Τούρκων.

Μόνη ἄρα ἡ γνώμη τῶν τελευταίων, ἥτοι τῶν ἐντοπίων, ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ὄρθου καὶ καταλλήλου, ὥς μὴ ἐξερχομένη τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ, τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ τῶν ἀγαθωτέρων σχετικῶς ἐλπίδων. Ἐάν ὁ Καντακουζηνός, δι' ἧς ἔφερε συστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὥς ὄνομα βαρύτητος ἠθικῆς, κατώρθωσε τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῆς συναφθείσης μετὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἐπιδαύρου Λιμενῆς συνθήκης· πολλὰ πλέον ὑπισχνοῦντο τὸ τοιοῦτο διασημότερα τοσαῦτα πρόσωπα, καὶ Ὑψηλάντης καὶ Κολοκοτρώνης καὶ Μυρομιχίλης καὶ μητροπολίτης Γερμανός καὶ ἄλλοι, καὶ μεθ' ὧσας ἂν παρενέβαλλον πραγματικὰς δυσκολίας, ἐνθεν μὲν ἡ μεσόγειος θάσις καὶ τὰ ὑπολογιζόμενα πλοῦτη τῶν Τούρκων, ἐνθεν δὲ ὁ περιορισμὸς τῶν πολυριθμῶν ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ συνηγμένων ἐνόπλων. Ὑπερίσχυσαν διὰ τοῦτο οἱ ἐντόπιοι ἀγάδες, ὅτε προσετέθησαν αὐτοῖς ἐκόντες ἄκοντες ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς καὶ Καϊμακάμης, τῶν Ἀλβανῶν ἀποσκιρτησάντων.

Ἀλλ' ἀπρητεῖτο ἡ ἐκπλήρωσις τύπου τινός, δι' ἣν ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου ἔφερον εὐθύνην βαρεῖαν ὁ μὲν Καϊμακάμης ὡς πολιτικὸς διοικητής, ὁ δὲ Κεχαγιᾶ βεγῆς ὡς στρατιωτικὸς ἀρχηγός. Ὁ τύπος οὗτός ἐστιν ἡ κατ' ἔθος τουρκικὴν μεθοδευομένη ὀχλαγωγία γυναικῶν ἐν περιστάσει τοιαύταις. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ αἰμὲν ἀρχαὶ ἀπηλλάσσονται τῆς εὐθύνης, φαινόμεναι, ὅτι ἐνδίδουσιν ἀπὸ οἴκου πρὸς τὰ ἀδύνατα μέλη καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ· αἱ δὲ γυναῖκες ἀτιμώρητοι ἔμενον, ὡς θεωρούμεναι πράγματα καὶ ἐκτὸς τοῦ πολεμικοῦ νόμου οὔσαι. Πρὸς χάριν ἄρα τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ Καϊμακάμη ὑπεκινήθη τῇ 6 Σεπτεμβρίου παρὰ τῶν ἐντοπίων ἀγάδων τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν, τῶν γραϊδίων προηγουμένων. Προσελθοῦσαι ὑπὸ τὰ μέγαλα τοῦ σατράπου ὠλοφύροντο αὐταὶ ἐπὶ τῇ πείνῃ καὶ δίψῃ, ἣν ἔπασχον ἀπὸ τοσούτου καιροῦ, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σουλτάνου ἐπεκαλοῦντο μεγαλοφώνως εὐσπλαγχνίαν, ἔλεος καὶ ἔμεσον διὰ συνθήκης παράδοσιν τῆς πόλεως, ὡς μόνην σίωσους καὶ αὐτὰς καὶ τὰ ἀδύνατα τέκνα ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου δλέθρου. Οὕτω ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ὁ Καϊμακάμης καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐξέπιτηδες συνελθόντες ἤδη ἀγάδες, εὐλογα θεωρήσαντες τὰ παράπονα καὶ τὴν αἴτησιν τῶν γυναικῶν, ἐδείχθησαν συγκατανεύοντες καὶ ὑποχωροῦντες, ὅπως δοθῇ ἐν τέρμα πλέον. Ἀλλ' ἵνα μὴ ταπεινωθῶσι, πρῶτοι τοῖς

Ἕλλησι προτείνοντες τὴν συνθηκολόγησιν, δέον ἔκριναν, ὅπως αἱ περὶ συμβιβασμοῦ προδιαθέσεις ἄρξωνται διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων τοῦ δεσποτηρίου.

Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ἀπελύθησαν οἱ μάρτυρες οὗτοι, φάσματα τοῦ ἔδου μάλλον, πλήσσοντα τὴν ὕρασιν καὶ τὴν καρδίαν. Ἐξ αὐτῶν ἀπέπνευσαν τῇ μὲν ἐπιούσῃ εἰς ὁ Μελετόπουλος, προεστώς μετὰ δύο δ' ἡμέρας τέσσαρες μεταφερόμενοι ἐπὶ κραββάτου ἐκ τῆς Τριπόλεως εἰς τὰ ἴδια, ὁ ἐπίσκοπος Ὡλένης Φιλάρετος, καὶ οἱ προεστώτες Θεόδωρος Δεληγιάννης, Ἰωάννης Πετρουκάς καὶ Πανάγος Κυριακός· μετ' οὗ πολὺ δὲ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἕτεροι τέσσαρες, οἱ ἀρχιερεῖς Ναυπλίας Γρηγόριος, Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ Διμιτσάνης Φιλόθεος, καὶ ὁ προεστὼς Οἰκονόμος Παπαλέξης. Ὁ Μονεμβασίας Χρύσανθος καὶ ὁ ἱεροδιάκονος αὐτοῦ προαπέθανον ἐν τῷ δεσποτηρίῳ. Ὅλους δὲ, ἐξεληθόντας ἡμιγύμνους, κατεσκληκότας, ἄλλους μὲν κατ'ὥρους, ἄλλους δὲ δεινῶς μέλανας ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας, ὄζοντας βαρέως καὶ φθειριῶντας δίκην μυρμικιᾶς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, σκελετοῦς πραγματικῶς ἀνθρωπίνους, κατέλαβε γενικὸς τῶν μελῶν παλμός· ἡ δ' ἄμεσος εἰς τὰ ἄκρα μεταβολὴ καὶ ὁ ἀκανόνιστος τρόπος τῆς διαίτης ἔβλαψαν ἐκ προσθήκης τούτους, καίτοι περιποιηθέντας ἤδη παρὰ τῶν Τούρκων διὰ δωμάτων καθαροῦ, ὅσῳ ἔνεστιν, ἀέρος, δι' ἐνδυμάτων καὶ δι' ἐπίπλων. Οἱ ἐπιζήσαντες ἐπροικίσθησαν διὰ δεινοτάτης ποδολγίας, ἐκ μὲν τῶν ἀρχιερέων ὁ Τριπόλεως Δανιὴλ (α) καὶ ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ἐκ δὲ τῶν προεστώτων ὁ Ἀναγνώστης Κοπανίτσας, Ἰωάννης Καραμάνος, Ἰωάννης Βιλαέτης, Ἀντώνιος Καραπατάς καὶ Ἰωάννης Τομαράς. Ὁ Κορίνθου Κύριλλος, Σωτήριος Νοταράς, Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης καὶ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης ἐπέζησαν ἄνευ βλάβης, ὡς μὴ ὑποστάντες τὰ δεινὰ τοῦ δεσποτηρίου.

Δύσκολος ὑπάρχει δι' ἡμᾶς ἡ ἀκριβὴς περιγραφὴ τῶν δεινοπαθημάτων, ὅσα καὶ οἷα ἀπὸ τῆς 17 ἀπριλίου (6) καὶ ἐπὶ πέντε συνεχεῖς μῆνας ὑπέστησαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι. Ὅπως δὲ λάβῃ τις ἰδέαν γενικὴν, ἀρκεῖ, ἵνα γνωρίσῃ ἐκ προκαταβολῆς, ὅτι τουρκικὸν δεσποτήριόν ἐστιν ὑπόγειον ὥσπερ πολὺ ἢ ἰσόγειον, πανταχόθεν τετειχισμένον, οὐδέποτε δεχόμενον νέον ἀέρα, ἀμυδρῶς φωτιζόμενον δι' ὕψηλοῦ τινος θυριδίου σιδηροῦ, ἀδιαίρετον, ἄνευ δαπέδου, μικρὰς χωρητικότητος, αἰείποτε ὑγρὸν, πάντοτε ἀκαθάριστον, βαρέως δυσῶδες, πληθὺν ἐντόμων καὶ ζωύφιων, αὐτόχρημα τόπος κολάσεως. Τοιοῦτο

ἦν τὸ δεσμωτήριον, ἐν ᾧ, ὡς ἄλλοι κακοῦργοι, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ προ-
 εστῶντες, δεκαοκτὼ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἰσάριθμοι ὑπηρεταὶ αὐτῶν, ἐρ-
 ρίφθησαν καὶ συνεδέθησαν ἅπαντες ἀπὸ τοῦ τραχήλου διὰ κρίκων.
 Προσθήρητο δὲ τῶν μὲν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων ὁμοῦ οἱ κρίκοι
 ἀπὸ μιᾶς ἀλύσεως βαρυτέρας τῶν ἐβδομήκοντα καὶ διακοσίων ὀκτάδων,
 τῶν δὲ ὑπηρετῶν ἐπίσης ὁμοῦ ἀφ' ἑτέρας ἰσοβαροῦς· ὥστε, ἐάν τις
 τῶν συνδεσμίων αὐτῶν ἢ τῆς πρώτης ἢ τῆς δευτέρας σειρᾶς ἐκινεῖτο
 δι' οἰονδήποτε λόγον, ἠναγκάζοντο, ἵνα κινηθῶσι συγχρόνως καὶ οἱ
 ἕτεροι δεκαεπτὰ θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, τῆς ἀλύσεως συμπαρα-
 συρομένης· ἐάν δέ τις ἡσθάνει ἀκίνητος μένων, ἠναγκάζοντο καὶ οἱ
 ἕτεροι, ἵνα μένωσιν ἀκίνητοι, ἢ συμπαρὰσύνωσιν ἐκάστοτε τὸν ἀσθε-
 νοῦντα. Οὐδέποτε συνεχωρήθη δεύτερος χιτὼν ἢ ἐπιπλόν τι αὐτοῖς,
 βοτρυδὸν κοιμωμένοις ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς γῆς καὶ ἐν πυκνοτάτῃ ἀζώτῳ
 ἀτμοσφαίρᾳ ἀποφορῶν ποικίλων καὶ τῶν μᾶλλον ἀνυποφόρων. Καὶ
 κατὰ τὰς ἀρχὰς μὲν ἦ, τε διοίκησις καὶ τινες τῶν Τούρκων ἐχορή-
 γουν τούτοις τροφὴν τινα· ἔπειτα δὲ ἡ ἡμερησία τροφή ὅλων ἦν εἰς
 κρίθινος ἄρτος, σκυβάλοις καὶ χώματι μεμιγμένος, μέλας, σκληρὸς
 καὶ ἐπὶ δεκαοκτὼ διανεμόμενος μερίδας· πόσις δὲ φιάλη ὕδατος δι'
 ἑκάστον ἅπαξ τῆς ἡμέρας. Ἐάν οἱ Τούρκοι ἐγνώριζον τὴν ἐλληνικὴν
 ἱστορίαν, ἠθέλαμεν εἰπεῖν, ὅτι ἐμιμήθησαν τοὺς Συρακουσίους, οἵτι-
 νες πρὸς τοὺς ῥιφθέντας ἐν ταῖς λατομίαις αἰχμαλώτους Ἀθηναίους ἔ-
 διδον «εἰς ἐκάστην ἡμέραν κοτύλας δύο κριθῶν καὶ μίαν ὕδατος».
 Κυρίως δὲ ἡμερόβιοι ὄντες, ὥς τινα ζωῦφις, οἱ δεσμῶται ἀνέμενον
 κατὰ πᾶσαν ἐπιούσαν ἡμέραν τὴν ἐμφάνισιν τῶν δημίων καὶ τὴν
 διὰ μαχαίρας ἢ ἀγχόνης ἐκμέτρησιν τοῦ βίου. Τί δὲ πλεόν; Ἀπὸ
 τινος καιροῦ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δεσμωτηρίῳ, ἔχοντι ἐμβαδὸν μόλις
 πετήκοντα καὶ ἑκατὸν πηχῶν, ἐρρίπτοντο καὶ Τούρκοι κακοῦργοι πά-
 σης ποιότητος καὶ εἵδους, καὶ Ἕλληνες αἰχμαλῶται καὶ τραυματίαι
 ἄνευ τινὸς ἱατρικῆς ἐπισκέψεως ἢ περιποιήσεως. Ἐντεῦθεν ἡ πρόσ-
 θετος θανατηφόρος ἀποφορὰ τῆς ἀκαθαρσίας τῶν πληγῶν καὶ τῶν
 γαγγραινώσεων· ἐντεῦθεν αἱ διηνεκεῖς οἰμῳγαὶ τούτων καὶ αἱ ἡμε-
 ρῆσαι θανατικαὶ ἀγωνίαι ἐκείνων, ὅλων φύρδην μίγδην ἀνακειμένων.
 Τὸν τοσοῦτον δὲ μὴν ὑποφέροντες βασανισμὸν οἱ δεσμῶται, ἐξητή-
 σαντο ἅπαξ παρὰ τοῦ Καίμακάμου ἢ τὴν ἀλλαγὴν τῆς φυλακῆς, ἢ
 τὸν ἄμεσον θάνατον ὡς προτιμητέον. Εἰσηκούσθησαν· ἀλλὰ μετ' ὀ-
 λίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν ἐν τῷ αὐτῷ δεσμωτηρίῳ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἀγάδες ἠρώτησαν αὐτοὺς : « Γιατί τὰ κάμνετε ἔνα τέτοιο πρᾶμα, τὰ φαίνεται χαϊνίδες τοῦ βασιλεῖα, καὶ τὰ ἀγοράσετε μὲ τὸ αἷμά σας τὴν τέτοια δυστυχίαν σας ; » Οὗτοι ἀπεκρίθησαν : « Ἐὰν ἐγνωρίζομεν ἔνα τοιοῦτον πρᾶγμα, ἠμποροῦσαμεν τὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἔκαμαν οἱ ἔξω, δηλαδὴ τὰ μὴν ἐλθοῦμε μέσα. Ἄς ῥωτηθῶσι λοιπὸν οἱ ἔξω, διατί τὸ ἔκαμαν καὶ τί ζητοῦν ». Κατόπι δὲ προσήρχοντο πρὸς αὐτοὺς πλείστοι τῶν ἄλλων Τούρκων, καταρῶμενοι μὲν τὴν ὥραν, καθ' ἣν εὑρέθησαν ἐν τῇ Τριπύλει, ἐπικαλούμενοι δὲ λήθην τῶν προγεγενημένων. Ἡ δ' ἐξουσία δικαιολογουμένη, ὅτι διὰ τῆς φυλακῆς ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τοῦ ὄχλου, ὑπηγόρευσε διὰ τοῦ Σέχ Νετσίπ ἐφφέντου, τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ καὶ τοῦ Μπινᾶ ἐμίνη τὸ πρὸς τοὺς πολιορκητὰς κοινὸν γράμμα τούτων, ἀπειλητικὸν μὲν, ταπεινωτικὸν δὲ ἐν τέλει. Εἴτε ὅπως δειχθῶσι καὶ ἤδη ἀμετάβλητοι Τούρκοι, εἴτε ὅπως ἐκπληρώσωσι καὶ ἕτερον τύπον, ἔγραψαν δια τῆς χειρὸς τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, οὐχὶ ὡς νενικημένοι ἢ ἴσοι πρὸς ἴσους τοῦλάχιστον, ἀλλ' ὡς ἀνώτεροι πρὸς κατωτέρους. Καὶ ἤλεγχον μὲν τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀχαρίστους γενομένους πρὸς τὴν πάντοτε ἀγαθοποιάν καὶ εὐμενῇ ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου, συνεβούλευον δὲ μεταμέλειαν, κατὰθεσιν τῶν ὅπλων καὶ προσφυγὴν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ σουλτάνου· ἠπειλοῦν μάλιστα, ὅτι, καθὼς ἄλλοτε οἱ Σέρβοι, οὕτω καὶ αὐτοὶ πωληθήσονται πρὸς τρία γρόσια ὁ ἄνθρωπος· καὶ τελευτῶντες ἠρώτων, τί ἄρα ἐξήτουν οἱ πολιορκηταί ; ὥσαντι ἠγνόουν ἀπὸ πέντε ἤδη μηνῶν καὶ μετὰ τοσαύτας μάχας τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα (α). Πρὸς πλείονα δὲ περιφρόνησιν τὸ γράμμα τοῦτο ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ οὕτως ἐλήφθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων, κινήσαν τὸν κοινὸν καγχασμὸν διὰ τε τὸν στερεότυπον ἐγωϊσμὸν καὶ τὴν ἀπερίοριστον κενοδοξίαν τῶν Τούρκων.

Οἱ δ' ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, καλῶς ἐννοοῦντες τὴν βίαν, δι' ἧς ἐπεβλήθη τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς προεστώσι τὸ πνεῦμα γραμματος τοιοῦτου, περὶ μὲν τῶν πρὸς ὑποταγὴν προτροπῶν ἀπεκρίθησαν ὡς πρὸς αὐτοὺς ἀπ' εὐθείας τοὺς Τούρκους· ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας καὶ κυρίας προτάσεως ἐξηγήθησαν : « . . . Ζητοῦμεν νὰ παύσῃ ἡ τυραννία τῶν Τούρκων, παυομένης τῆς ἐξουσίας των, καὶ νὰ μᾶς παραδώσωσι τὴν πόλιν. Καὶ ἂν θέλωσι νὰ μένωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τοὺς ἐγγυώμεθα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν των· ἂν ὅμως θέλωσι ν' ἀ-

»ναχωρήσωσιν, εἵμεθα ἔτοιμοι νὰ τοὺς δώσωμεν ὅλας τὰς εὐκολίας·
 »καὶ ἂν θέλετε καὶ σεῖς, ἡμπορεῖτε νὰ τοὺς ἀκολουθήσετε. Διακοι-
 »νώσατε λοιπὸν ταῦτα πάντα εἰς τοὺς δεσπότης σας· καὶ, ἂν θέλωσιν,
 »ἄς διορίσωσι τρεῖς, προσδιορίζομεν καὶ τὸ μέρος, ὅπου θὰ συνέλθω-
 »σι νὰ συνδιαλεχθῶσι καὶ νὰ ἀποφασίσωσι τὰ δόξαντα. Ἀλλὰ τοῦ-
 »το πρέπει νὰ γίνῃ ὅσον τάχιστα, διότι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ περι-
 »στείλωμεν ἐπιπλέον τὴν πρὸς ἔφοδον ὁρμὴν τοῦ στρατεύματος» (α).

Τούτων δὲ γινομένων, προέκυψεν ἕτερον ζήτημα, λίαν σοβαρὸν, τὸ περὶ λαφύρων. Ἡ διὰ μεταλλικοῦ καὶ μάλιστα ἡ διὰ τῆς πολυτίμου ὕλης κινήτῃ κατάστασις τῶν ἀγάδων καὶ ἰδίως τῶν «χαρεμίων» τοῦ Κουρσὴτ πασσᾶ, ὑπελογίζετο παρὰ τῶν μᾶλλον εἰδημόνων Πελοποννησίων ἐπὶ πολλὰ ἑκατομύρια. Ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν πρῶτιστοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἤθελον τὴν ἀνάλογον ὑπὲρ τοῦ δημοσίου μερίδα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου· ἡ δ' ἐκ περάτων τῆς Πελοποννήσου ὑπερσωρευθεῖσα πλὴθὺς ἠπεῖλει διαρπαγὴν γενικὴν ἐνεκα τῆς φυσικῆς ἐν περιστάσεσι τοιαύταις ἀνωμαλίας. Συσκεφθέντες λοιπὸν συνέθεντο καὶ ὑπέγραψαν τῇ 14 Σεπτεμβρίου ἐν σύμφωνον (β), δι' οὗ προσδιώριζον κατὰ πᾶσιν περιπτώσιν ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ μὲν τὰ δύο τρίτα, ὑπὲρ τοῦ δημοσίου δὲ τὸ ἐν τρίτον· ἐνταυτῷ δὲ ῥητὰς ὑπισχνοῦντο χρηματικὰς ἀμοιβὰς ὑπὲρ τῆς συλλήψεως τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ, Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τῶν τοιούτων κατὰ τὴν ἐνδεχομένην φύσιν τῶν Τούρκων. Αὐθιμερὸν διεκήρυξεν ἔτι ὁ Ὑψηλάντης τὰ ἀξιώματα καὶ τὴν βαθμολογίαν αὐτῶν ἀπὸ «ἀρχιστρατήγου μέχρις ἐξάρχου,» ὅσα ἔμελλον χορηγηθῆναι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπόλεως ἀναλόγως τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων ἐκάστου (γ).

Ὁ στρατὸς ἅπας ἤκουσε τοῦ συμφώνου, ἀναγνωσθέντος ἐν ὅλοις τοῖς στρατοπέδοις· ἥρκει ὁμως μόνῃ ἡ ἐξηγηθεῖσα παραδοχὴ τοῦτου; Ἀπῆρτετο ἐν περιπτώσει ἐναντίᾳ καὶ δύναμις ἱκανὴ πρὸς ἐφαρμογὴν· ποῦ δὲ ὑπῆρχεν αὕτη, ὅτε οἱ πολλοὶ ἐσκόπουν τὴν διαρπαγὴν, οἱ δὲ προαπελθόντες πρὸς ἀσφάλειαν τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικῆς ἐπανήρχοντο αὐθαίρετως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον (δ); Μάλιστα δὲ καὶ ἑτέρα περίστασις παρενέπεσε, καταστήσασα πολλῷ δυσχερεστέραν τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ συμφώνου τῆς ἐνδεκάτης, διότι ἀπέσπασεν ἐκεῖθεν τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀφῆρσεν οὕτω τὴν ἠοικὴν δύναμιν, δι' ἧς ὁ στρατὸς ἐχαλιναγωγεῖτο ὁπωσδήποτε.

Ὑπῆρχε γνωστὴ ἐν τοῖς Τρικορύφοις ἡ παρουσία τοῦ τουρκικοῦ

στόλου κατὰ τὰ μεσημβρινά, ὡς προείπομεν, παράλια τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' ἤδη αἱ ἐκ τῆς Ἀχαΐας νεώτεραι εἰδήσεις ἐβεβαίουν πλέοντα τοῦτον περὶ τὸ στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἀπειλοῦντα, κατὰ τὰ διαδιδόμενα, ἀπόβασιν ἐκ δεκακισχιλίων, σκοποῦσαν ἢ τὴν διάλυσιν ἢ τὸν ἀντιπερισπασμὸν τοῦλάχιστον τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Εἰ καὶ ἔφερεν οὗτος δισχιλίους μόνους Ἀλβανούς, οἱ Ἀχαιοὶ διὰ πολλοῦ πραγματικῶς ἔγραφον φόβου, ζητοῦντες βοήθειαν. Ἀναγκαῖα ἐντεῦθεν προεκαλέσθη ἡ ἄμεσος κίνησις δυνάμεως ἱκανῆς· ἀλλὰ τίνες στρατιῶται καὶ ὅπλαρχηγοὶ ἐμακρύνοντο ἤδη ἐκ τῆς Τριπόλεως; Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Κολοκοτρώνου ἢ τοῦ Μαυρομιχάλου ἐθεωρεῖτο ζημιώδης, ὡς ἀναγκαίων ἀμφοτέρων ὄντων, τοῦ μὲν πρώτου διὰ τοὺς Ἀλβανούς τῆς Τριπόλεως ἐμπιστευομένους αὐτῷ ἰδίως, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ τοὺς ἀγάδας αὐτῆς, οὔτινες καὶ πραγματικῶς ἀπετάθησαν πρὸς αὐτὸν τῇ 12 Σεπτεμβρίου καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐναρξιν τῶν περὶ συμβιβασμοῦ συνεντεύξεων.

Ὁ κληρὸς ἄρα ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Ὑψηλάντην, ὃν ἅπαντες θερμῶς παρεκάλουν ἤδη, οἱ πλείους μὲν πατριωτικῷ τῷ πνεύματι, ἔνιοι δὲ, ὡς ἐπιθυμοῦντες κυρίως τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ὑπογράψῃ ὡς ἀρχιστράτηγος τὴν περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ καταλάβῃ, τυχόν, διὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος τὸ «σεράγιον», περιέχον καὶ τὰ «χαρέμια» τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ καὶ πολλὰς ἐπισημότητας. Ἐννοῶν μὲν ταῦτα πάντα, ἀλλ' ἀνώτερος δεικνύμενος παντὸς μερικοῦ ζητήματος ἐνώπιον τῆς κοινῆς ἀνάγκης, ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη προθύμως, ἵνα ἐκστρατεύσῃ προσωπικῶς, καὶ ἀμέσως ἀντικατέστησε κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ πολεμικὰ μὲν τὸν Μαυρομιχάλην, ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ δὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλον. Ὁ Κολοκοτρώνης προσήλωσε τούτῳ ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τὸν Πάνον, πρὸ ὀλίγου ἐπανελθόντα ἐκ τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικῆς, καὶ τὸν Ἰωάννην μετὰ ἐπτακοσίων. Μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ τακτικοῦ σώματος κινήσας ὁ Ὑψηλάντης τῇ 13 Σεπτεμβρίου, ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὅπου προσετέθη αὐτῷ καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης μετὰ χιλίων. Ἦν δὲ ὁ Χαραλάμπης ὁ εἰλικρινέστερον τῶν ἄλλων τῆς Ἀχαΐας προκρίτων πολιτευόμενος τῷ Ὑψηλάντῃ. Γενόμενος αὕτως ἐπὶ κεφαλῇ δισχιλίων περίπου, ὁ Ὑψηλάντης κατέβη εἰς τὴν Αἰγιαλείαν, στρατοπεδεύσας ἐν τῷ μετοχίῳ Τρυπιᾷ. Προλαβὼν ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος, αὐθημερὸν ἐνῆργησεν ἀπόβασιν κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Αἰγίου, ἀφρου-

ρήτου ὅλως οὐσης, καὶ ταύτης ἀπετέφρωσε πᾶν τὸ ἐκ τῆς προτέρας πυρκαϊᾶς τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἀπληειφθὲν μέρος. Ματαίως ἔδραμε τότε ὁ Λόντος ἐκ τῶν Σελῶν. Περὶ τὸ ἐσπέρας οἱ ἀποβάντες Τούρκοι ἐπανῆλθον ἐν τῷ στόλῳ.

Δοθείσης παρὰ τοῦ καθδὲ τῆς Τριπόλεως τῆς περὶ διαπραγματεύσεως συμβιβασμοῦ ἀδείας, ὁ Καϊμακάμης ἔγραψε τῇ 12 Σεπτεμβρίου πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν ἀγάδων, ἐπὶ τοῦ προκειμένου· τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, συνῆλθον ἔξω τῆς πόλεως τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. ὁ Σὲχ Νετσήπ ἐφφέντης, Διβὰν ἐφφέντης καὶ Ἰουσούφ βεγῆς μπινᾶ-ἐμίν, ἀντιπροσωπεύοντες τοὺς ἐντοπίους Τούρκους· ὁ Δεφτέρ κεχαγιᾶς καὶ Νακῆπ ἐφφέντης, ἀντιπροσωπεύοντες τὸν Καϊμακάμην· τοὺς δ' Ἀλβανούς ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς μετὰ δύο ἐτέρων· ἐκ μέρους δὲ τῶν πολιορκητῶν ὁ Μαυρομιχάλης, Γερμανὸς Πατρῶν, Κρεββατᾶς καὶ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης ὡς ἐκ προσώπου τῶν πολιτικῶν ἢ προσεστώτων· ὁ Κολοκατρώνης, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Ἰατράκας ὡς ἐκ τῶν «ἀρμάτων» ἢ ὀπλαρχηγῶν· καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος (α) ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ὑψηλάντου. Πικρότατον ἦτο τὸ ποτήριον τοῦτο διὰ τοὺς Τούρκους, ὡς ἐξελθόντας πρὸς διαπραγματεύσιν περὶ κτήσεων, ζωῆς καὶ τιμῆς μετὰ τῶν πρὸ ἐξαμηνίας ῥαγιάδων· γλυκύτατον δὲ διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὡς βλέποντας τεταπεινωμένους ἐνώπιον αὐτῶν τοὺς χθρὲς δεσπότας, δίδοντας δὲ τὸν νόμον αὐτοῖς καὶ ἱκανοποιουμένους ἐπὶ ταῖς τοσαύταις γενομέναις θυσίαις.

Μετὰ τὰς συνήθεις προσρήσεις προσηνέχθη αὐτοῖς ὑάσμινον ἀραικὸν (καχθές), καὶ μετὰ τὰ ἀμοιβαῖα συνήθη παράπονα πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγον ὁ

ΣΕΧ ΝΕΤΣΗΠ ΕΦΦΕΝΤΗΣ. «Βιπέτε μας εἰς τὸν Θεό σας, τί πράματα εἶναι ταῦτα καὶ ποιά τὰ αἷτια; Ἐσεῖς μόνοι εἴσασθε οἱ Μωραῖταις, ἢ ὅλο τὸ μιλλέτι σας; Ἐχετε κανένα κεφάλι; Εἴσθε ἀκουμπισμένοι εἰς κανένα κιράλη; Αὐτὸς θέλει σᾶς ἐξουσιάζει, ἢ μόνονι σας θέλει μείντε, ζητοῦντες βοήθειαν μόνον ἀπὸ αὐτὸν τὸν κιράλη (ε);»

ΓΕΡΜΑΝΟΣ: «Ἡμεῖς μὴν ἡμποροῦντες πλέον νὰ ὑποφέρωμεν τὰ τόσα δεινὰ, ὅπου ἀπὸ σᾶς ἐδοκιμάζαμεν, ἀπεφασίσαμεν ἐν τοιοῦτον, καὶ ἡ Εὐρώπη βλέπουσα τὰ δίκαιά μας ἀπεφάσισε, διὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ».

ΣΕΧ ΝΕΤΣΗΠ ΕΦΦΕΝΤΗΣ: «Πολλὰ καλὰ δι' αὐτὰ εἰστε ὅμως

ΤΟΜΟΣ Δ'.

14

»ἀκούμπισμένοι εἰς κανένα κινάλη;»

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ: «Ἀγάδες, κατὰ τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον
 »ἐχθὲς βράδυ ἐγράψατε πρὸς τὸν ἐνδοξότατον Πετρόμπεγην, εἰς τὸ
 »ὁποῖον ἐγράφετε καὶ ἀσπασμοὺς εἰς τὸν ὑψηλότατον πρίγκιπα Ὑ-
 »ψηλάντην, καὶ μὲ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπροσκαλέσατε εἰς συνομιλίαν, ὃ
 »πρίγκιψ δὲν ἔλειψεν ἀμέσως, ὅπου νὰ κάμῃ γενικὸν συνέδριον ὅλων
 »τῶν ἐδῶ εὐρισκομένων προυχόντων, μὲ τοὺς ὁποίους ἀπεφασίσθη
 »διὰ νὰ ἔλθωμεν νὰ ἀκούσωμεν τὰ προβλήματα σας. Ἐχομεν ὅλην
 »τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ἀποφασίσωμεν καὶ νὰ βεβαιώσωμεν κάθε
 »συμφωνίαν. Ἰδοὺ λοιπὸν κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Πρίγκιπος καὶ
 »τὴν θέλησιν ὅλων ἤλθαμεν. Ἐγὼ ἐστάλην ἐκ μέρους του, διὰ νὰ
 »βεβαιώσω ὅλους τοὺς ἀγάδες καὶ κάθε Μουσουλμάνον, ὅτι τοὺς ὑ-
 »πόσχεται ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ ὑπαρχόντων· καὶ ἐν γένει
 »κάθε κεφάλαιον, ὅπου ἤθελε συμφωνηθῇ, θέλει θεωρεῖται ὡς κε-
 »φάλαιον νόμου ἀμεταθέτου ὡς ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ὑψηλότητός
 »του. Προσέτι βεβαιῶ τὴν ἐνδοξότητά σας, ὅτι ἡμπορεῖτε ἐλευ-
 »θέρως νὰ εἰπῇτε τὴν γνώμην σας εἰς τοὺς εὐγενεστάτους ἄρχοντας
 »καὶ καπετανέους, διότι κοινῇ γνώμῃ τοῦ Πρίγκιπος καὶ τῆς πατρί-
 »δος ἐστάλθησαν μὲ πληρεξουσιότητα. Διὰ δὲ, ἂν ἤμεθα ἐπακουμι-
 »θισμένοι εἰς καμμίαν δύναμιν, ἀπὸ τὴν διήγησιν, ὅπου θέλω σᾶς
 »κάμει, γενῆτε κριταὶ μόνοι σας. Ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν ὄχι μόνον με-
 »γάλος ἄνθρωπος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εὕγῃ, ἀλλ' οὔτε μικρὸς, χωρὶς τὴν
 »εἰδῆσιν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἑ-
 »νας τόσον μεγάλος, εὐγῆκεν ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν φανερά εἰς τὴν Βλα-
 »χίαν, εὐγαλε φερμάνι, μὲ τὸ ὁποῖον προσκάλεσεν ὅλους τοὺς λαοὺς
 »τῆς Ἑλλάδος νὰ πιάσουν τὰ ἄρματα μὲ ἀπόφασιν, ἢ νὰ ἐλευθερώ-
 »σουν τὴν πατρίδα των, ἢ νὰ ἀποθάνουν. Εὐθὺς λοιπὸν ὅπου οἱ λαοὶ
 »τῆς Ἑλλάδος ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου των, ἐπιασε
 »καὶ ἡ Πελοπόννησος τ' ἄρματα. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ῥωσσία μᾶς ἐ-
 »βοηθοῦσαν μυστικὰ διὰ τὴν φιλίαν, ὅπου εἰς τὸ φαινόμενον εἶχον
 »μὲ τὸν σουλτάνον· ἀλλ' ὅταν εἶδεν ἡ Ῥωσσία τὸν ἐπονείδιστον θά-
 »νατον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἀπεφάσισε τὸν ἐξολοθρευμὸν τῆς
 »τουρκικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Τοῦτο ὁμῶς ἐχρειάζε-
 »το νὰ ἀποφασισθῇ μὲ τὴν γνώμην καὶ τῶν ἐπιλοίπων βασιλέων τῆς Εὐ-
 »ρώπης· διὸ καὶ ἐγίνε συνέλευσις αὐτῶν εἰς τὴν Βιέννην, οἵτινες καὶ τὸ
 »ἀπεφάσισαν κάμνοντες ἀρχὴν νὰ μᾶς βοηθοῦν πλέον εἰς τὸ φανερόν».

ΣΕΧ ΝΕΤΣΗΠ ΕΦΦΕΝΤΗΣ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πῆξας τῇ γῇ·
 » Ἄδικα ἀπεφάσισαν, ἂν ἀπεφάσισαν ἓνα τέτοιο πρᾶγμα. Αὐτοὶ δὲν
 » ἔπρεπε νὰ ἀποφασίσουν, χωρὶς νὰ μᾶς ἐρωτήσουν».

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ : « Καὶ πότε ἤθελον ἀποφασίσει τέσον δι-
 » καία ; Καὶ ἦτον δυνατὸν νὰ ἀφήσῃ διὰ περισσότερον καιρὸν τὸν
 » σουλτάνον, ὅστις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς κανένα δικαίωμα,
 » μᾶς ἤρπαξε τὰ υπάρχοντά μας, κατακρατεῖ τὴν γῆν τῶν πατέρων
 » μας, καὶ μᾶς θυσιάζει ἀσπλάγχχνως ὥσάν τὰ πρόβατα ; »

ΔΙΒΑΝ ΕΦΦΕΝΤΗΣ : « Τὸ θέλημα τοῦ Μεγαλοδύναμου εἶναι μεγά-
 » λο. Σαράντα τώρα χρόνους ἡ Φραγκιά καὶ μάλιστα ὁ Μόσκοβος ἐ-
 » βαλαν εἰς τὸν νοῦ τους νὰ ἐξολοθρεύσουν τὴν Τουρκιά· ὁ Θεὸς ὅμως
 » τὴν ἐφύλαξε· ὥστε, γιὰ νὰ χαθῇ ἢ νὰ μένῃ, αὐτὸ κρέμαται ἀπὸ
 » τὸν Θεὸν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν κινάλην τῆς Μοσκοβιάς ».

ΓΕΡΜΑΝΟΣ : « Αὐτὰ βέβαια κρέμονται ἀπὸ τὸν Θεόν ».

ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ : « Ἡμεῖς σὰς λέγομεν ἐκεῖνο, ὅπου ἀπεφασίσθη ἀπὸ
 » τοὺς βασιλεῖς· τί ὅμως θέλει κάμει ὁ Θεός, τοῦτο μένει νὰ τὸ ἰδοῦ-
 » μεν ἀκολούθως ».

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ : « Καὶ τί μερχαμέτι ζητεῖτε ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅ-
 » ταν σεῖς ἐφυλακίσατε τοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς ἐβασανίσατε, ἐν ᾧ
 » ἡμεῖς ἔξω ἐπεριποιήθημεν τοὺς ἐδικοὺς σας » ;

ΤΟΥΡΚΟΙ : « Ἀμφιβάλλομεν, ἂν ἐδικοί μας ἔξω ζοῦν, καθὼς λέτε·
 » μολοντοῦτο δὲν ἐπειράξαμεν τοὺς ἐδικοὺς σας ».

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ : « Τί δὲν ἐπειράξατε ; Καὶ πόσοι ἀπὸ τοὺς ἄρχον-
 » τας καὶ ἀρχιερεῖς ἔζησαν εἰς τὴν φυλακὴν ; ἢ πόσοι ἀπὸ τοὺς δού-
 » λους ἔμειναν ; Ἐπειτα, ὅσαι γυναῖκες εὐγῆκαν ἀπὸ μέσα, δὲν εἶναι
 » ἐγκαστρωμέναι ; »

ΣΕΧ ΝΕΤΣΗΠ ΕΦΦΕΝΤΗΣ : « Σ' αὐτὸ δὲν πταίομεν ἡμεῖς οἱ
 » Τοῦρκοι· ἦτον ἡ θέλησίς τους ».

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : « Ἄφτ' αὐτά· εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσουμε,
 » γιὰτί ἤλθαμεν ἐδῶ, καὶ ὄχι νὰ λέγωμεν τέτοια. Σὰς προβάλλομεν
 » τρία κεφάλαια, τὰ ὅποια αὐριον θέλομεν ἐγγράφως·

« Α'. Νὰ μᾶς δώσετε τὰ ζητήματά σας ὅλα ἐγγράφως·

« Β'. Ἄν ἔχετε πληρεξουσιότητα, νὰ ἀποφασίστε· καὶ

« Γ'. Εἰς πόσας ὁμιλίας ἡμποροῦμεν νὰ τελειώσωμεν ».

ΤΟΥΡΚΟΙ : « Τὰ δύο θέλομεν δώσει· γιὰ τὸ τρίτον ὅμως δὲν ἡμ-
 » ποροῦμεν, διότι δὲν τὸ ξέρομεν ».

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ : « Ἡμεῖς τοιαύτην προσταγὴν ἔχομεν ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα ».

ΔΙΒΑΝ ΕΦΦΕΝΤΗΣ : « Πολὺ καλὰ θέλει τὸ εἰποῦμεν μέσα· εἴπετε μας ὅμως, πόλῳ θέλει μᾶς ὑπογράψει τὰς συμφωνίας μας ; ἔχετε μεγαλύτερον ; καὶ πόλῳ εἶναι ; »

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ : « Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἡμεῖς θὰ ὑπογράψωμεν. Μεγαλότερον ἔχομεν αὐτόν. Ὁ ἀδελφός του εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους, καὶ αὐτὸς ἐπίτροπός του ἐδῶ. Ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀδελφός του, αὐτὸς πλέον δὲν ἔχει καμμίαν ἐξουσίαν ».

ΤΟΥΡΚΟΙ : « Ἡμεῖς δὲν τὰ γνωρίζαμεν αὐτά· πηγαίνοντες μέσα, θὰ τὰ εἰποῦμεν εἰς ὅλους ».

ΓΕΡΜΑΝΟΣ : « Ἀγάδες, ἃς εἴμεθα βέβαιοι καὶ ἡμεῖς καὶ ἐσεῖς, ὅτι ὁ Θεὸς τώρα μᾶς τηρεῖ ἀποπάνω, καὶ, ὅποιος ἀπὸ μᾶς ἀπατᾷ τὸν ἄλλον, θὰ δώσῃ λόγον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. Ἡ τύχη τῶν Τούρκων τῆς πόλεως κρέμαται ἀπὸ σᾶς τοὺς ἀπεσταλμένους, καὶ στοχασθῆτε, ὅτι τὸ παραμικρὸν σφάλμα σας θέλει φέρει τὸν ἀφανισμόν των ».

ΔΙΒΑΝ ΕΦΦΕΝΤΗΣ : « Ἐτσι εἶναι, ἔτσι. Αἱ ἀνθρωπότης ! »

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ (ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς πολιτικούς) : « Τί τὰ θέλετ' αὐτά ! Ἄν τ' ἄρματα μας τοὺς ὑποχρεώσουν νὰ δημολογήσουν νικημένον τὸν ἑαυτὸν τους, ἃς στοχασθοῦν καλὰ καὶ ἃς παραδοθοῦν· ἂν δὲν δώσουν τ' ἄρματα, τοὺς τὰ πέρνομεν (κτυπῶν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους) » (α).

Διελύθη οὕτως ἡ πρώτη αὕτη συνέντευξις, ἣν ἐχαρακτήρισαν μᾶλλον ἀνακρίσεις πλάγαι, ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις ἀπ' εὐθείας. Οἱ Τούρκοι, ὧν ἡ γνώμη ἐστασίαζε πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἐψηλάφουν κυρίως τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου, καὶ ἐπιτηδεῖως ἐπεδείκνυντο, ὅτι οὐδόλως βιάζονται πρὸς ἄμεσον συνθηκολογίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐξ ἐναντίας ἐμεγάλυναν τὰς περὶ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ὑπονοίας αὐτῶν, καὶ ταχεῖαν ἐπεζήτησαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.

Τῇ 14 ἐξῆλθον καὶ πάλιν κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Τούρκων ἐκτὸς τοῦ Σέχ Νετσῆπ ἐφφέντου, ἀναπληρωθέντος παρὰ τοῦ Ἀχμέτ βεγῆ Ναυπλιέως, καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ὧς μὴ εἰδοποιηθέντων παρ' αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἔστησαν οἱ Τούρκοι σκηνήν τινα, καὶ ὑπ' αὐτὴν περιέμενον τοὺς Ἕλληνας πληρεξουσίους, πρὸς οὓς ὑπανέστησαν ἐλθόντας καὶ ἀντεχαιρέτησαν πρῶτον ἥδη ὡς ἰσο-

τίμους. Ἄνευ δ' ἐτέρων λόγων ἐπαρουσίασαν ἐγγράφως τὰ ζητήματα αὐτῶν διαλαμβάνοντα·

«Α'. Τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἐξόδον ἀπάντων μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἐλαφρῶν πραγμάτων, διδομένης ἐλευθέρας διόδου.

«Β'. Τὴν χορηγίαν χιλίων ὀκτακοσίων φορτηγῶν ζώων πρὸς με-
κρόμισιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν πραγμάτων μέχρι τοῦ λιμένος τῆς
ἐπιβίβασεως.

«Γ'. Τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἀγγλικῶν ἢ ἄλλης εὐρωπαϊκῆς σημαίας πλοίων ἐπιβίβασιν, ἀφ' οὗ τινος λιμένος τῆς Πελοποννήσου
καὶ δι' ὅποιον μέρος τῆς Τουρκίας θελήσωσι·

«Δ'. Πληρωτέον παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν ναῦλον τῶν πλοίων· ὡ-
σαύτως δὲ καὶ τὴν τροφήν τῶν τε ἵππων καὶ τῶν ἐνδεῶν Τούρκων
ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς υπογραφῆς τῆς συνθήκης μέχρι τῆς ἐπιβί-
βασεως. Καὶ

«Ε'. Τὴν διὰ δεκαοκτὼ ὁμῆρων ἐγγύησιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως
τῆς συνθήκης καὶ τὴν προμήθειαν ἐτέρου ἰδίου πλοίου διὰ τὰ «χα-
ρέμια» τοῦ Χουρσέτ πασσᾶ».

Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων παρετήρησαν τότε·

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μὲν, τὸ ἀδύνατον τῆς ἐξόδου αὐτῶν μετὰ τῶν ὅπλων. Ζητοῦμεν, εἶπον, τὰ ὅπλα δικαιώματι τοῦ πολέμου. Συγχω-
ροῦντες δὲ ὑμῖν τὴν κινήτην ἐλαφρὰν περιουσίαν, ἀπαιτοῦμεν γρόσια πεντήκοντα δύο ἑκατομμυρίων διὰ τὰ ἐξόδα τοῦ πολέμου καὶ τὰς γενομένας ζημίας καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Τοιαύτας δ' ἐνόουν τὰς παρὰ τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ προξενηθείσας κα-
ταστοφὰς τῶν Πατρῶν, Αἰγίου, Κορίνθου καὶ Ἀργους· καὶ ἀποζημιώ-
σιν δέκα μὲν ἑκατομμυρίων διὰ τὰς Πάτρας, τεσσάρων δὲ διὰ τὸ Λί-
γιον, ἑξὶ διὰ τὴν Κόρινθον, ὀκτὼ διὰ τὸ Ἀργος, δεκαεῖς διὰ τὴν Τρί-
πολιν καὶ ὀκτὼ διὰ τὰς δαπάνας τῆς πολιορκίας.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον δὲ, ὅτι τὰ ζῶα δίδονται, ὅταν πληρωθῶσι
τὰ ἀγώγια παρ' αὐτῶν.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον, ἀδιάφορον ἐθεώρησαν τὴν ἐπιβίβασιν τούτων
ἐν πλοίοις ἀγγλικῆς ἢ ἄλλης σημαίας εὐρωπαϊκῆς· ἀλλ' ὀριστικῶς ἐ-
πέτρεψαν αὐτὴν μὲν ἐν τοῖς Μύλοις τῆς Ναυπλίας, τὴν δὲ ἀποβίβα-
σιν ἐν μόνῃ τῇ Ἀνατολῇ ἢ τῇ Ἀφρικῇ. Τί δύσκολον ἀληθῶς, ἐὰν ἐ-
νόουν οἱ Τούρκοι ὡς τόπον ἀποβίβασεως τὴν Κρήτην, ἢ τὴν Θεσσα-
λίαν καὶ Ἑπείρον;

Ὡς πρὸς τὸ τέταρτον δὲ καὶ πέμπτον οὐδεμιᾶς οἱ Τοῦρκοι ἤκουσαν παρατηρήσεως, διότι δεινὰς θεωρήσαντες τὰς μέχρι τοῦ τρίτου ὅρου γενομένας, καὶ μάλιστα τὴν διὰ πεντήκοντα δύο ἑκατομμυρίων ἀποζημιώσιν, ἠγέρθησαν ἀλλοιωθέντες τοῖς προσώποις, καὶ ἀναχωροῦντες ὑπεσχέθησαν, ὅτι ἀπαντήσουσι κατόπιν, ἀφ' οὗ λάβωσι καὶ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων Τοῦρκων, ἐφ' ὧσων ἤκουσάν. Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐπιμόνως ἐζήτησαν τότε τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἐπιζώντων ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῇ 15 οὐδόλως ἐξήλθον, καὶ ἡ περίστασις αὕτη ἐξελήφθη ὡς παῦσις τῆς ἀναχωρῆς καὶ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀνήγγειλαν δ' ἔπειτα τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι, ὡς ἀποροῦντες μεταλλικοῦ, παραχωροῦσιν εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ζητουμένων πεντήκοντα δύο ἑκατομμυρίων τὰς γαίας αὐτῶν, ὥσανεὶ ἦσαν κύριοι τούτων, καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει ἰδίας οἰκίας μετὰ τῶν ἐπίπλων. Συγχρόνως ἐδέχθησαν τὴν ἀφόπλισιν αὐτῶν, ἐκτὸς μόνων πεντακοσίων Τοῦρκων τῶν συνοδευσόντων τὰς γυναῖκας τοῦ Χουρσὲτ πασσᾶ. Διὰ τοιαύτης ἀναποφασίστου διαγωγῆς καὶ διὰ τοιούτων γελοίων ἀντιπροτάσεων, καὶ ἢ τὰ πράγματα ὥρην ἐβιάζον ἐπὶ τοσοῦτον, προεκάλουν οἱ Τοῦρκοι τὴν σκηνὴν τῆς 23 Σεπτεμβρίου, καὶ οὐδὲν ὀλιγώτερον. Φαίνεται δὲ πιθανὸν τὸ λεγόμενον, ὅτι τῇ 15 εἰδοποιήθησαν οἱ Τοῦρκοι παρὰ τοῦ ἐν Ζακύνθῳ Τομάζου (Θωμά), Ἀγγλοῦ προέδρου τῆς δικαιοσύνης, πέμψαντος Μπατσιφᾶν τινα, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφθάσε φέρων πλῆθος στρατοῦ, καὶ μικρὰ ἔτι καρτερία σώζει τούτους.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἤρξαντο διάφοροι ὀλέθριαι καταχρήσεις καὶ τῆς ἀναρχίας ἢ κορύφωσις. Ἀντὶ ὀλίγου ἄρτου, σύκων, σταφυλῶν καὶ τοιούτων οἱ Τοῦρκοι διημεύοντο ἢ ὅπλα, ἢ ἀργύριον πολυπλάσιον, ἢ σκευῆς τι πολυτιμότερον. Τοῦτο ἠρέθισε τὴν ἀθέμιτον πλεονεξίαν ὅχι ὀλίγων, καὶ φοβερὰν ἔφερε τὴν ἀνωμαλίαν. Ὁπλάρχηγισκοὶ δὲ τινες, ἐὰν μὲν τὸ δολοφόνον αὐτὸ ἐμπόριον τῶν στρατιωτῶν, οὗς ὠδήγουν, ἐγίνετο μυστικόν, ὑπεκρίνοντο τὸν πατριώτην καὶ συνεμέμφοντο τοὺς στρατιώτας τῶν ἄλλων ὡς ἀτακτοῦντας καὶ καταχρωμένους· ἐὰν δ' ἐφωρᾶτο, ἐνιπτον τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὡς μὴ εἰσακουόμενοι δέον, καὶ τὴν εὐθύνην ἄπασαν τοῖς στρατιώταις ἀπέδιδον, ὡς ἀπειθοῦσι. Παρὰ τῇ Μαυρομιχάλῃ, ὡς τοποτηρητῇ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ μεγάλως ἀγανακτοῦντι διὰ τὰ γινόμενα, συνήχθησαν οἱ πρῶτιστοι τῶν ὀπλάρχηγῶν καὶ οἱ πολιτικοί, ὅπως συσχεφθῶσι περὶ τῶν λη-

πτέων μέτρων τῆς εἰσαγωγῆς δυνατῆς τινος τοῦλάχιστον τάξεως· ἀλλ' εὗρον ἀδύνατα πλέον τὰ πάντα, ὡς οὐδεμιᾶς εἰσακουσμένης διαταγῆς, καὶ διελύθησαν ἐν τῷ μέσῳ ταραχῆς νέας τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ δεινοτάτης, ἔνεκα τῆς ἀκολούθου αἰτίας. Τινὲς ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ περιτειχίσματος Τούρκων, ἡ ὅπως δεῖξωσιν ἔχοντες ἔτι ζῶνι πολεμικῇ, ἡ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν πολλὴν τῶν Ἑλλήνων τόλμην, ὡς πλησιαζόντων ἀφοβώτερον ὑπὸ τὸ τεῖχος, ἠθέλησαν, ἵνα δώσωσιν ἐν μάθῃ, καὶ ῥίψαντες εἶδη τινὰ ἀργυρᾶ ἐφόνευσαν δύο στρατιώτας Λάκωνας, δραμόντας πρὸς ἀρπαγὴν τούτων. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀφορμὴν ἔδωκε μερικῆς πρότερον ἐν τῷ σώματι τῶν Λακωνῶν καὶ γενικωτέρας κατόπι ταραχῆς πρὸς ἐκδίκησιν· τὴν δὲ κατάπαυσιν ταύτης ἐπεμελήθησαν οἱ ἀνώτεροι ὀπλαρχηγοί, διότι προέκειτο περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἐν τῇ πόλει Ἀλβανῶν διὰ συνθήκης, λογιζομένων ἤδη περὶ τοὺς δισχιλίους.

Τῇ 17 ἀνήγγειλαν οὗτοι τῷ Κολοκοτρώνῃ καὶ λοιποῖς, ὅτι τῇ ἐπαύριον ἐξελεύσονται πρὸς διαπραγματεύσιν. Πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ ὑπῆρχον ἀληθῶς αἱ ὑπὲρ αὐτῶν βοηθητικαὶ περιστάσεις. Πρώτη, ὁ ἐρεθισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ὡς ἐκ τῆς ἀναποφασίστου διαγωγῆς τῶν ἐντοπίων ἀγάδων, οὓς ἐξηπάτων μᾶλλον ὁ Κεχαγιά βεγῆς, Καϊμακάμης καὶ τὰ «χαρέμια» τοῦ Χουρσὴτ πασσαὶ διὰ λογαριασμὸν ἴδιον· διότι, ὡς ξένοι καὶ οὗτοι, συνεφώνησαν μυστικῶς μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, θεωροῦντες, ὅτι βεβαιώτερον σωθήσονται διὰ τῆς διαπραγματεύσεως αὐτῶν, ἢ διὰ τῆς τῶν ἐντοπίων, καθ' ὧν μέγала διεσώζοντο τῶν Ἑλλήνων τὰ μίση. Δευτέρα δὲ, ἡ ὑφισταμένη συμμαχία τῶν Σουλιωτῶν καὶ Ἀκαρνάνων μετὰ τῶν ἀληπασσιζόντων Ἀλβανῶν. Τρίτη δὲ, ἡ ἀνάγκη, ἣν οἱ Ἕλληνες εἶχον περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ξενικῆς ταύτης δυνάμεως ἀπὸ τῆς τῶν ἐντοπίων, ὡς ἀπελπίζοντος πλέον αὐτοὺς καὶ ἥττον αἱματηρὰν καθιστῶντος τὴν πτώσιν τῆς πόλεως. Τετάρτην ἐπὶ τέλους ἀναφέρομεν τὰς ἀπὸ 29 Ἰανουαρίου 1821 ὁδηγίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὧν ἀνεμιννήσκειτο ἤδη ὁ Κολοκοτρώνης (α).

Οἱ σύμμαχοι τῶν Σουλιωτῶν καὶ Ἀκαρνάνων Τουρκαλβανοὶ, μακρόντες τὸν ἔσχατον τῶν ἐν τῇ Τριπόλει συμπατριωτῶν αὐτῶν κίνδυνον, σπεύσαντες τότε ἐζήτησαν τὴν ἐντιμον ἀπολύτρωσιν τούτων λόγῳ τῆς ὑφισταμένης συμμαχίας. Τὴν αἴτησιν αὐτῶν παρεδέχθησαν ἐτοίμως οἱ Ἑπαιρώται ὀπλαρχηγοί, δι' οὓς εἶχον ἰδίους καὶ ἰσχυροὺς

λόγους, καὶ σπουδαίως συνέστησαν πρὸς τε τὸν Ὑψηλάντην καὶ Κολοκοτρώνην. Ἀληθῶς εἰπεῖν, ὁ Βελῆ βεγῆς Κογιάτσας, Ἐλμαῆς βεγῆς, Κοντοχαπίπης καὶ πάντες οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτῶν Ἀλβανοὶ, ἀληπασσικοὶ ὄντες πρότερον, σουλτανικοὶ ἐγένοντο ἔπειτα· οἱ σύμμαχοι ὅμως Τουρκαλβανοὶ, ἡ ὡς προτιθέμενοι τὴν ἀπὸ τῶν σουλτανικῶν τάξεων ἀποχώρισιν τούτων διὰ συνδρομῆς ἥδη γενναίας καὶ σωτηρίου, ἡ ὡς δοκιμάζοντες τοὺς Ἑλληνας, ἔθεσαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος αἴτησιν ἑαυτῶν ὡς ζήτημα φιλίας καὶ ἐχέγγυον πίστεως ἀμοιβαίας.

Ἄμα οἱ ἀπεσταλμένοι γραμματοκομίσται καὶ πρεσβευταὶ ἐνταυτῷ Χρηστάκης Στάικος καὶ Δημήτριος Καραπάνος ἔφθασαν εἰς Τρικώρυφα, συνεκροτήθη συμβούλιον πολεμικὸν περὶ τοῦ ποιητέου. Οἱ μὲν, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ πλειονοψηφοῦντες, ἤθελον, κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τιμὴν τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων, τὴν ἀπόλυσιν τῶν Ἀλβανῶν ἄνευ ὅπλων καὶ κινητῶν πραγμάτων· οἱ δὲ, προηγουμένου τοῦ Κολοκοτρώνου, προέτεινον ὡς συμφέρουσαν μᾶλλον πρὸς σκοποὺς γενικωτέρους τὴν ἀπόλυτον παράδοχὴν τῆς αἰτήσεως τῶν ἑξῶ συμμάχων Ἀλβανῶν. Ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν καὶ ἡθικὴν ἐποψιν καθίστατο ὑπερέχουσα καὶ ἀνεπίδεκτος ἀμφισβήτησεως ἡ ἰδέα τοῦ Κολοκοτρώνου, ὡς ἀπαλλάσσουσα πρὸ πάντων τούς τε Σουλιώτας καὶ Ἀκαρνάνας δπλαρχηγούς τῆς δεινῆς ἐν τῷ μέλλοντι θέσεως αὐτῶν ἀπέναντι τῶν Τουρκαλβανῶν συμμάχων. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος συνεφώνησεν ἐντελῶς· συνεπῶς δὲ ἐπείσθησαν πάντες· καὶ ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς λαβὼν, ἂν ἐπεκαλέσθη ἄδειαν, ἐξῆλθε τῇ 18 Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ κυριακῇ, καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν καλύβην τοῦ Κολοκοτρώνου, πίστιν δούς καὶ λαβὼν. Τὸ πρόσωπον τοῦτο μεγάλως ὑπελήπτοντο οἱ Ἀλβανοὶ καὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν καὶ δι' ὃ ἔφερεν ὄνομα, περιβόητον γενόμενον ἐπὶ μὲν τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ 1769 διὰ τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνου, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλῆ ἀγῶ Φαρμάκη, Λαλαίου, τῷ 1807 δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου.

Ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς προέτεινεν, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς Τριπόλεως, ἐὰν συνεχωρεῖτο, ἵνα φέρωσι τὰ ὅπλα καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν, καὶ ἡσφαλίζετο ἡ μετάβασις εἰς τὴν Ἠπειρον δι' ὁμήρων. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μαυρομιχάλης, οἱ λοιποὶ ἀνώτεροι δπλαρχεγοὶ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην, ὡς συσταθεῖσαν μάλιστα ὑπὸ τῶν συμμάχων Ἀλβανῶν τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως μὴ λάβωσι τοῦ λοιποῦ οὗτοι ὅπλα κατὰ τῆς

Ἑλλάδος. Ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς ὑπεσχέθη περὶ τούτου ἐν ὀνόματι ὄλων, καὶ πᾶσαν διαβεβαίωσιν ἔδωκε διὰ τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς «μπέσας» (λόγου τιμῆς). Θαρρῆσας δὲ προεχώρησεν ἐξαίτησάμενος τὴν χάριν, ὥπως παραλάβωσιν οἱ Ἀλβανοὶ καὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, τὸν Καίμακάμην, τὸν Μπινᾶ Ἐμίνην, τὸν Διβάν Ἐφφέντην, τὸν Καδδῆν τῆς Τριπόλεως, καὶ τὰς γυναῖκας τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ τοῦ Σιλιχτάρ ἀγᾶ τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, καθὼς καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους.

Ἄλλ' α' Ἀρκαδίην ᾗτησε, μέγα ᾗτησεν» ἤδη ὁ Τουρκαλβανὸς οὗτος. Περὶ μὲν τῶν αἰχμαλώτων συγκατετέθησαν οἱ Ἕλληνες· περὶ δὲ τῶν ἄλλων Τούρκων καὶ τῶν γυναικῶν παρετήρησαν πρὸς τοῦτον, ὅτι, ἐν ᾧ ἐξῆλθε πρὸς διαπραγματεύσιν περὶ τῶν Ἀλβανῶν μόνων, οὐδόλως ἐπετρέπετο αὐτῷ ἢ πρότασις καὶ περὶ προσώπων ξένων· ἐπειδὴ, εἶπον, οἱ ἐν τῇ Ἠπείρῳ ἡμέτεροι ἐδήλωσαν ἡμῖν τὸν δεσμὸν, ὃν ἔκαμον μετὰ τῶν ἐκεῖ ὑμετέρων, διὰ τοῦτο ἐπιθυμοῦντες, ἵνα φυλάξωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς, ἐδέχθημεν τὴν ἐντεῦθεν ἀπόλυσιν μόνων ὑμῶν καὶ οὐδενὸς ἐτέρου. Ἀλλὰ προσέπεσον, ἰσχυρίσθη ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς, ὑπὸ τὸ ἔλεος ἡμῶν, καὶ ἕνεκα τούτου προσβαλλόμεθα κατὰ τὴν φιλοτιμίαν, ἐὰν ἀφήσωμεν αὐτοὺς ἐνταῦθα. Ἀδιάφορον, ἀντισχυρίσθησαν οἱ Ἕλληνες· μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τῶν χαρεμίων ἔχομεν ἴδιον λογαριασμόν. Τότε προέτεινεν ὁ Ἐλμαῆς βεγῆς τὴν τριμοιρίαν τῶν κινητῶν πραγμάτων τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀνομασθέντων Τούρκων, μίαν μὲν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, μίαν δὲ ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν, καὶ μίαν ὑπὲρ αὐτῶν τούτων διὰ τὰ ἔξοδα τῆς ὁδοιπορίας, προσθέσας, «πλὴν τὰ χαρέμια καὶ μὴ κοιταχθοῦν, γιὰτ' εἰναι ντροπὴ καὶ ψαχθοῦν πασσάδων γυναῖκες». Ἐπὶ τέλους, ἀπαρδεύοντων γενομένων ὄλων τῶν τοιούτων αἰτήσεων, συνεφωνήθη προφορικῶς μόνῃ τῇ ἐλευθερᾷ ἀναχώρησις τῶν Ἀλβανῶν (α) καὶ ἀπελείφθη δι' ἄλλην ἡμέραν ἡ ἔγγραφος σύνταξις τῆς συμβάσεως ταύτης. Τῇ δ' ἐπιούσῃ (19 Σεπτεμβρίου) ἐνεπιστεύθησαν οὗτοι πέμψαντες πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ὄλην αὐτῶν (ἴσως καὶ ἄλλων Τούρκων, ἴσως ἔτι καὶ τῶν χαρεμίων), τὴν πολύτιμον κινητὴν περιουσίαν ἐντὸς δεκατριῶν κιβωτῶν (σανδουκῶν) μεγάλης χωρητικότητος. Ἡ ἀξία τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων ὑπετίθετο παρὰ πᾶσι μέχρι τριῶν καὶ τεσσάρων ἑκατομμυρίων ὑποσίμων.

Ἡ περίστασις αὕτη δεινὴν ἐνέσπειρε ταραχὴν καὶ ἀμηχανίαν τοῖς

λοιποῖς ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν Τούρκοις τῆς πόλεως. Ἐζήτησαν, ἀλλὰ ματαίως, ἵνα συμπεριληφθῶσι καὶ οὗτοι ἐν τῇ αὐτῇ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν κατηγορίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐξήρχοντο πλέον τῶν πυλῶν, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἐκρημνίζοντο ἐκ τοῦ τείχους, οἱ πλεῖστοι γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδες, προστρέχοντες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἑαυτῶν πρόσωπα πρὸς πρόσωπα καὶ κοινότητες πρὸς κοινότητας, ὁ δεῖνα πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ὁ δεῖνα πρὸς τὸν Δεληγιάννην, ἄλλος πρὸς τὸν Κρεββατᾶν καὶ καθεξῆς ὡσαύτως καὶ ἐν συνόλῳ οἱ Μισθριῶται πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ Βαρδουνιώται πρὸς τοὺς Λάκωνας, ὁ Λωνταρίται πρὸς τοὺς Μεγαλοπολίτας, οἱ Φαναρίται πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους καὶ οἱ Καρυτηνοὶ πρὸς τοὺς Γορτυνίους. Οἱ δ' Ἀλβανοὶ διὰ τῶν χρημάτων ἀπέλυον κρυφίως τοὺς ἐν τῇ πόλει Χριστιανούς. Ὅλοι οἱ ἐξερχόμενοι Τούρκοι ἀφηροῦντο εὐθὺς παρὰ τῶν τυχόντων στρατιωτῶν καὶ τὰ ὄπλα καὶ ὅσα ἔφερον χρήματα καὶ πράγματα.

Τῇ 20 καὶ 21 Σεπτεμβρίου συνέβησαν σκηναὶ μᾶλλον σπαραξί-
 ᾿άρδιοι. Ὡσεὶ χεῖμα ῥῆος ἐξεχύθη πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐκ τῆς πόλεως περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας, ριπτόμενον μὲν ἐν κινδύνῳ προφανεστάτῳ, ἀλλὰ μὴ ἀντέχον πλέον κατὰ τῆς πείνης καὶ τῆς ἡλικίας ἀπελπισίας. Τὰς γυναῖκας, ὕσας προέφθονον, ἐλίσστευσαν οἱ Ἀλβανοὶ, κρατοῦντες τὰς πύλας, ἀπασῶν δὲ τὸ πρόσωπον ἐκαλύπτετο ὑπὸ λευκοῦ, ἀλλὰ λεπτοῦ, ἱματίου, ὡς ὑπὸ προσωπίδου, μόνων τῶν ὀφθαλμῶν διαφανομένων. Ὁ Μαυρομιχάλης, Γερμανὸς, Δεληγιάννης, Κρεββατᾶς καὶ Ἀναγνωστόπουλος βλέποντες, ὅτι τὸ τοιοῦτο βλάπτει τοὺς Ἕλληνας καὶ ὠφελεῖ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐνόπλους Τούρκους, ὡς ἐλαφρυνομένους τοῦ βάρους τῶν γυναικοπαίδων, ἔδραμον, ἵνα ἐνεργήσωσι τὴν ἐπάνοδον τοῦ πλῆθους αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβαλον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μέτρου τούτου μέχρι τῆς ἐσπέρας, ἐλπίζοντες ἄφευκτον καὶ τὴν ἐξοδὸν τῶν ἀνδρῶν κατόπι τῶν γυναικοπαίδων. Μὴ γενομένης αὐτῆς, τῇ ἐπιούτῃ (21 Σεπτεμβρίου) διετάγησαν ἐγγράφως, ἵνα ἐμβιβάσωσι τὰ, περὶ ὧν ὁ λόγος, γυναικοπαῖδα εἰς τὴν πόλιν. Τὸ θέαμα ἦν τραγικώτατον, ὅτε, ἀπωθούμενα ταῦτα εἰς τὰ ἔσω παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀνταπωθούντο διὰ τοῦ πυροβολισμοῦ εἰς τὰ ἔξω παρὰ τῶν Τούρκων· καὶ ἤδη σύζυγοι κατὰ συζύγων, πατέρες κατὰ τέκνων, τέκνα κατὰ πατέρων καὶ μητέρων, ἀδελφοὶ κατὰ ἀδελφῶν καὶ ὁμόπιστοι κατὰ ὁμοπίστων τὸν θάνατον ἐξεσφενδόνιζον λόγῳ σκληρᾷ ἀνάγκῃ καὶ ἐπ' ἐλπίδι ἀτομικῆς σω-

τηρίας. Ὁ οὐρανὸς ἐπληρώθη τῶν γοερωτέρων οἰμωγῶν τῶν θυμάτων αὐτῶν, ἐπικαλουμένων ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἔλεος: (*Ἀμήν!! Ἀλλὰχ ἰστούν!!*) Εἰς τὰ κακὰ τῆς ἡμέρας ταύτης οὐδεμία εὐαίσητος καρδία ἀντεῖχε.

Τότε ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ ὁ «*δραγουμάνος τοῦ Μωρέως*» Σταυράκης Ἰωβίκης μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, παρὰ μὲν τοῦ Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ἄλλων κατηγορούμενος ὡς ἄξιος θανάτου, λόγῳ ὅτι προσέδιδε τὰ ἐταιρικά, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον τετράκις, παρὰ δὲ τοῦ Κρεββατὰ ὑπερασπιζόμενος, λόγῳ ὅτι ἐπολιτεύθη καλῶς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτας τοῦ δεσποτηρίου, παρὰ δὲ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ Γρηγορίου Σκαλίδου, μέλους γνωριζομένου τῶν Φιλικῶν, ὑποστηριζόμενος ὡς οὐδέποτε μυηθεὶς τοῦ μυστηρίου τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀπεστάλη ὑπὸ στρατιωτικὴν φυλακὴν εἰς Ἅγιον Ἰωάννην μέχρι δευτέρας σκέψεως.

Τῇ 22 Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐξῆλθον εἰς μὲν τοῦ Μαυρομιχάλου ὁ Κιαμὴλ βεγῆς καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ Τοῦρκοι, ἐξαιτούμενοι συνδιάλεξιν νέαν καὶ τελειωτικὴν, εἰς δὲ τοῦ Κολοκοτρώνου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀλβανῶν, ὅπως λάβωσιν ἔγγραφον τὴν περὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν ἀπόφασιν τῆς 18ης. Ἀλλ' οὔτε οἱ πρῶτοι κατῴρθωσάν τι, ὅτε ἐσήμεινε πλέον τῆς καταστροφῆς ὁ βαρύνηχος κώδων, οὔτε οἱ δεῦτεροι ἔλαβον τὴν τοιαύτην συνθήκην, διότι μετὰ τὸ Κολοκοτρώνου καὶ Ἀναγνωσταρᾶ διηγήθησαν ἔριδες, καὶ ἡ νύξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὰ πάντα.

* Ἐ φ ο δ ο ς (τῆς 23 Σεπτεμβρίου).

Πέντε κατὰ συνέχειαν μῆνες κατέβαλον ἴδια ἕκαστος καὶ ἄξια λόγου κεφάλαια πρὸς τὴν παγίωσιν τῆς ἐπαναστάσεως· ὁ μάλιστα τὰς μάχας τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῆς Γραβιᾶς, τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης ἐκστρατείας τοῦ τουρκικοῦ στόλου· ὁ ἰούνιος τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὰς μάχας τοῦ Θυάμου καὶ Λάλα· ὁ ἰούλιος τὴν πτώσιν τῆς Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς· ὁ αὐγουστος τὴν τῆς Πύλου καὶ τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν· ὁ δὲ Σεπτέμβριος στεφανοῦται διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως.

Τῇ 23, ἡμέρᾳ παρασκευῇ, ἐκορυφώθη ἐπὶ τὸν ὕψιστον βαθμὸν ἡ ἀνωμαλία καὶ ὁ κοπετὸς ἐντὸς τῆς πόλεως· γενομένης δὲ κοινῆς τῆς

συρρόης ἐν τῇ εὐρυχώρῳ αὐλῇ τοῦ σατραπείου, ὡς εἴθισται ἐν ταύταις ὥραις, ἐγκατελείφθησαν ἀδύνατοι πάντῃ διάφοροι κατὰ τὸ μεσημβρινοανατολικὸν τοῦ περιτειχίσματος θέσεις· πρὸ πάντων δὲ ἐν τοῖς τηλεβολοστασίαις ὀλίγοι ἔμειναν οἱ τηλεβολισταί, μόνης τῆς λεγομένης «Μεγάλης τάπιας» καλῶς φυλασσομένης. Τῶν ἐχθρῶν ἡ μεγαλητέρα προσοχὴ προσηλοῦτο πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, διότι παρὰ τὴν φυσικὴν ἀνωμαλίαν τῶν ὑπάρειδων τῶν Τρι-κορύφων συνεκεντροῦτο πραγματικῶς ἐπ' αὐτῶν ἡ ἰσχυρωτέρα τῶν πολιορκούντων δύναμις. Ἐλαβε δὲ χώραν ἡ ἀκόλουθος περιπτώσις.

Στρατιώτης Ἕλλην Βρασιεύς, Ἑμμανουὴλ Δούνιας ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ πνεύματος καὶ πονηρίας, συνέδεσε φιλίαν μετὰ τινος Τοῦρκου τηλεβολιστοῦ, ὑπάρχοντος ἐν τῷ προμαχώνι τῆς «πόρτας τοῦ Ἀρα-πλίου». Τὸν Τοῦρκον τοῦτον ἐγνώρισε πρότερον, ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὢν. Φιλοφρονήσας αὐτὸν ἄπαξ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Κυ-νουριέων, ὠδήγησεν ἀσφαλῶς, εἰς τὴν ἡτο διωρισμένος θέσιν. Τῇ 22 Σεπτεμβρίου προσήνεγκε τῷ ἰδίῳ ἄρτον καὶ ἄλλα, καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ὑπεσχέθη ἐν πάσῃ ἐναντίᾳ περιπτώσει. Τῇ δ' 23 προσελθόντα καὶ πάλιν μετὰ δύο ἑτέρων στρατιωτῶν τὸν Δούνιαν, ἀνεβίβασεν ὁ Τοῦρκος ἐπὶ τοῦ τηλεβολοστασίου. Τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οἱ ἄλλοι τηλεβολισταί Τοῦρκοι ἔλειπον ἐκεῖθεν, καὶ ἐκ ταύτης ὁ Δούνιας ὠφελούμενος τῆς εὐκαιρίας συνέλαβε τὸν φίλον αὐτοῦ Τοῦρκον, καὶ διὰ τοῦ σημείου τῆς χειρὸς σημάνας ἐκάλεσε τοὺς τυχόντας πλησίον Ἕλληνας ἐκ τε τοῦ σώματος τοῦ Κεφάλαι καὶ ἐκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Ζαφειροπούλου καὶ Κωνσταντίνου Βαλσαμῆ. Ἀμέσως ὁ εἰς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἄλλου ἀνέβησαν μετὰ σπουδῆς τὸ τεῖχος περὶ τοὺς πεντήκοντα, ἔστησαν ἐπὶ τῶν ἐκεῖ μεγάρων τοῦ Μουσταφᾶ βεγῆ τὴν σημαίαν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλιν τῆς Ναυπλίας· ὁ δὲ Δούνιας ἔστρεψεν ἐν τηλεβόλον κατὰ τῆς πόλεως. Τότε ὥρμησαν τὰ σώματα ἐκ τῶν πλησίον ὀχυρωμάτων Βολυμῆς καὶ Ἀγίου Σώστου ὑπὸ τὸν Κεφάλαι, Ζαφειρόπουλον, Βαλσαμῆν, Παπατσώνην, Κοντάκην, Γεώργιον Μιχαλάκην καὶ τὸν πάντοτε ἐνθουσιῶντα καὶ τολμηρὸν ἀρχιμαυδρίτην Ἱερόθεον Ἀθανασόπουλον. Τότε καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δυτικῶς ὀρμήσαντες ἐκ τῶν κατὰ τὸ Θάνα ὀχυρωμάτων ἤνοιξαν τὴν «πόρτα τοῦ Μιστρά» ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης, Κρεββατᾶν καὶ Ἱατράκον. Τότε καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Δεληγιάννην Γορτύνιοι ἀνατολικῶς ὀρμήσαντες ἐκ τοῦ ὀχυρώματος τοῦ Μαντσαγρᾶ, ἀνέβησαν «τὴν τάπιαν τοῦ σερα-

»γιοῦ». Ἕτεροι δὲ Γορτύνιοι, οἱ Λάκωνες, οἱ Ὀλύμπιοι, Τριπολίται, Μεγαλοπολίται καὶ λοιποὶ ὤρμησαν ἀρκτικῶς καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς «πόρτας τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου». Οὕτως ἡ ἐφοδος ἐγένετο γενικὴ τῇ ὥρᾳ ἐννάτῃ πρὸ μεσημβρίας, ἀνοιχθεῖσων καὶ τῶν ἐξ τοῦ περιτειχίσματος πυλῶν.

Οἱ ἐπὶ τῶν προμαχῶνων Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν εὐθὺς μετὰ ὀλίγον πυροβολισμὸν εἰς τὴν ὁρμὴν ταύτην τῶν Ἑλλήνων· οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἔδραμον ἐκ τοῦ σατραπείου κατὰ διαφόρους διευθύνσεις εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ τὰ ταμῆνη, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· καὶ οἱ μὲν πλείστοι τούτων ἦνοιγον τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, δεχόμενοι τοὺς Ἑλληνας καὶ παραδιδόμενοι αἰχμάλωτοι· ἄλλοι δὲ ἐκλείοντο ἐν αὐταῖς καὶ ἀντεπολέμουν, διαβρηνγνύοντων τῶν Ἑλλήνων τὰς θύρας. Πολλοὶ τότε τῶν Τούρκων ἀνεκαλύπτοντο κεκρυμμένοι ὑπὸ θύρας καταπακτάς ἐξ ἀμυχανίας. Ἐντεῦθεν ὁ περὶ τῶν ὅλων πόλεμος συνεκροτήθη ἐντὸς τῆς πόλεως, πληρωθείσης θορύβου καὶ φρίκης.

Ὅποιοι οἱ ἀμοιβαῖοι ἀλαλαγμοὶ τῶν σώματι πρὸς σῶμα ἀντιμαχομένων ἤδη! ὅποτος ὁ παθητικώτατος ὀλοφυρμὸς γυναικῶν καὶ παίδων! Ἡ μάχαιρα καὶ τὸ πυροβόλον ἀδιακρίτως ἐθέριζον ἑκατοντάδας ἐπὶ ἑκατοντάδων καθ' ὅλην τὴν πόλιν. Οὐδεμία φωνὴ ἀνωτέρου ἀρχηγοῦ ἠκούετο κατὰ τὴν φοβεράν ταύτην ὥραν τῆς πολεμικῆς μέθης.

Οἱ Ἀλβανοὶ, ὡς μὴ προλαβόντες τὴν ἐξοδὸν αὐτῶν, οἱ μὲν συνήχθησαν ἐν τῷ σατραπείῳ καταπεπληγμένοι, οἱ δὲ συνεσωματώθησαν παρ' αὐτῷ πρὸς ἀντίστασιν, ἀπελπισθέντες. Ἀμέσως ὁ Κολοκοτρώνης τὸν μὲν Πλαπούταν ἀπέστειλεν, ὅπως συνοδεύσῃ τούτους κατὰ τὴν σύμβασιν, αὐτὸς δὲ περιέμενε ἐξω τῆς πύλης τῶν Καλαβρύτων, ὅθεν ἔμελλον ἐξελθεῖν, πρὸς ἀσφάλειαν πλείονα κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου. Ὁ Πλαπούτας εἰσελθὼν ἐβεβαίωσεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται κατὰ μόνων τῶν ἄλλων Τούρκων, ὡς μὴ συμβιβασθέντων μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐξερχομένων οὕτω τῶν Ἀλβανῶν, οἱ Ἑλληνες ἐθανάτωσαν ἐκ τῶν ὀπισθίων ἱκανούς. Ὁ Κολοκοτρώνης βλέπων τοῦτο, ἀπηγόρευεν ἐτοίμως διὰ κήρυκος τὸν περαιτέρω φόνον καὶ ἐγένετο ἡ ὀπισθοφυλακὴ αὐτῶν. Ἀλλ', ἅμα φθάσαντας κατὰ τὸν Μύτικαν, πολυάριθμοι Ἑλληνες ἐπειράθησαν, ἵνα προσβάλωσι τούτους. Ὑπεκινήθησαν οὗτοι παρὰ τῶν Δεληγιαννῶν, οὐκ ἐμμενόν-

των τοῖς ὁμολογημένοις, δι' ἣν ἔπνεον ἐκδίκησιν διὰ τὸν προσεχῆ τραγικὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν Θεοδώρου, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, παραβαίνοντος δεξιᾶς τε καὶ ὅρκους, ἵνα μὴ δειχθῇ σῶζων τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ Κολοκοτρώνης. Οἱ Ἀλβανοὶ τότε ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ἀσφάλειαν· καὶ οὗτος μυωπίσας τὸν ἵππον καὶ δραμῶν ἠπέλιψε τοὺς Ἕλληνας εἰπὼν: «*Ἄρ θέλτε, ἢ Ἕλληνες, γὰρ βαρέστε τοὺς Ἀρβαρίταις, σκοτώστε πρῶτον ἡμῶς*»· εἰδὲ καὶ εἶμαι ζῶντανός, ὅμοιος πρωτορήξῃ εἰ ταύτους, ἐκείνον θὰ πρωτοσκοτώσω». Εἶχε δὲ περὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους πιστούς· διὰ τούτων δὲ καὶ τῆς προσωπικῆς βαρύτητος αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἄμμεσον τοποθέτησιν τοῦ Πλαπούτα ὑπὲρ τὸν Μύτικαν μετὰ πεντακοσίων Ἀβανῶν, κατάρθρωσεν, ὅπως παραιτηθῶσιν οἱ Ἕλληνες τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶχον.

Ἐσώθησαν οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ, ἀλλ' ὑπεχρεώθησαν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅπως ἀποχωρίσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκ τῶν ἐντοπίων ἀκολουθοῦντας αὐτοῖς Τούρκους, ἐν οἷς συγκατελέγοντο καὶ ὁ περίφημος Μαραμπούτης Ἀρκαδινὸς (α) καὶ ἄλλοι. Κατὰ πρῶτον παρεκάλεσαν θερμῶς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅπως μὴ ἐπιμένῃ, ὡς προσβαλλομένης δεινῶς τῆς φιλοτιμίας ἑαυτῶν· οὗτος δὲ ἀναπολογήτους κατέστησε τούτους διὰ τῆς ἀκολούθου παρατηρήσεως: «*Ὅταν ἐγὼ δὲν ζητῶ τὸν φοινῶ τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τόσων συγγενῶν μου Ἰσὰ Βελοῦκπασην (β), διότι εἶναι Ἀρβαρίτης, δὲν πρέπει καὶ σεῖς γὰρ μοῦ ζητᾶτε γὰρ σᾶς ἀγῆσω ἐντοπίους Τούρκους, ἀφ' οὗ δὲν εἶναι Ἀρβαρίταις*».

Τούτων γενομένων, οἱ Ἀλβανοὶ διενυκτέρευσαν ἐν τῷ Μύτικᾳ τῇ δ' ἐπιούσῃ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης χορηγήσας ὁμήρους τρεῖς, τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρώνην, Χρήστον Κολοκοτρώνην καὶ Βασίλειον Δημητρακόπουλον, παρέδωκε τῷ Ἑλμάζ βεγῇ καὶ Βελῇ βεγῇ Κογιάτσας σῶας καὶ ἀνεπάφους ὅλως τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ δεκατρεῖς κιβωτούς· οἱ δ' Ἀλβανοὶ, ἀνταποδόσαντες ἰδίους ὁμήρους τὸν Χαϊρεδῆν ἀγᾶν καὶ τὸν «χότσαν» αὐτῶν (Ιερέα), ἀνεχώρησαν διὰ τοῦ Λεβειδίου εἰς τὰ Καλάβρυτα, συνοδευόμενοι πρὸς ἀσφάλειαν καὶ διὰ τριακοσίων στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν· ἐκεῖθεν δὲ καταβάντες εἰς τὴν Λιγυαλίαν (γ), διεπορθμεύθησαν ἐπὶ τουρκικῶν πλοιαρίων εἰς Τριζόνιαν, λιμένα τῆς καταντικρὺ Στερεᾶς, ὅθεν ἀπέστειλαν τῷ Πλαπούτᾳ ἐγγράφον ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου, δι' οὗ πύγνυμόνουν πρὸς τὸν

Κολοκοτρώνην ὡς σωτῆρα αὐτῶν, γενναῖον δὲ καὶ πιστὸν φύλακα τῆς παρακαταθήκης τῶν κιβωτῶν ὑπέγραφον δὲ τοῦτο ὁ Ἑλμάζ βεγῆς Μέτσης, Βελῆ βεγῆς Κογιάτσας, Γιάχου Δέμης, Λιαλιοῦς Σέρβιανης, Σαλῆ ἐφφέντης Τσάμης, Ζάτσε Γρύβας καὶ ἄλλοι. Τέλος δὲ ἐν τῷ Τριζονίων ὁμήρου ἔχοντες τὸν Σταίικον καὶ Καραπάνον, ὡδευσαν εἰς τὴν Ἑπειρον, ὁμοίαν εὐρόντες ἀσφάλειαν καὶ παρὰ τοῖς ὀπληρχηγοῖς τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Ἡ πόλις ἐξηκολούθει σφαττομένη καὶ πολλαχοῦ φλογιζομένη. Κατ' ἀρχὰς ἱκαναὶ οἰκίαι, ὁ μέγας προμαχὼν, ὅλης δεσπόζων τῆς πόλεως, καὶ τὸ «μεχτέπ» (σχολεῖον) ἀντεῖχον· ἀλλ' αὐθημερὸν ἐκυριεύθησαν ἅπασαι αὐταὶ αἱ οἰκίαι ἐκτὸς τριῶν, ἐν αἷς ἐκλείοντο οἱ διαδότητοι «ἐσπέχ» Καδρά ἀγῶς Τράστας, οἱ Λασταῖοι καὶ ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἐκ τούτων ἐκυριεύθησαν αἱ δύο τῇ 24, παραδοθέντων τοῖς Δεληγιάνναις τῶν Τρασταίων καὶ Λασταίων (α')· ἡ δ' ἄλλη τοῦ Ἀλῆ Τσεκούρα ἐγένετο τῇ 25 παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μεθ' ὧν τῶν ἐν αὐτῇ πολεμιστῶν καὶ γυναικοπαίδων (β'). Ἐκεῖ ἔπεσεν ὁ Μεσσήνιος ὑφοπληρχηγὸς Ἀθανάσιος Δαγρῆς. Ἀφ' οὗ ὁ σηματοφόρος αὐτοῦ θανατώθη κατὰ τὴν πύλιν τῶν Καλαβρύτων, ὁ Δαγρῆς αὐτὸς λαβὼν τὴν σημαίαν, καὶ προχωρήσας εἰς τὰ λεγόμενα «σπήτια τῶν Τσεκουραίων» εἶδεν αὐτοὺς ἀποφασισθέντας μέχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ διὰ τοῦτο ἔβαλε πῦρ εἰς τὰς πέριξ οἰκίας, ὅπως στενοχωρήσῃ αὐτοὺς πανταχόθεν. Τότε σφαῖρα πυροβόλου διεπέρασε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδρός, καὶ νεκρὸν ἔρριψε (γ'). Ὅμοίαν ἔδειξαν ἐπιμονὴν χαρακτηριστικὴν καὶ ὁμοίαν ἔλαβον τύχην καὶ οἱ ἐν τῷ «μεχτέπ» δερβίσαι. Ὁ δὲ προμαχὼν, ἐξερευγόμενος πανταχόθεν τὸν θάνατον διὰ τῶν τηλεβόλων καὶ πυροβόλων, ἀλλὰ στερηθεὶς τροφῆς καὶ ὕδατος, παρεδόθη τῇ 26.

Ὁ δελήμψας τοῦ Χουρσὴτ πασσά ἔβαλε πῦρ ἐν τῷ σατραπείῳ, ἵνα καύσῃ ἐν αὐτῷ τὰ χαρέμια· ἀλλὰ φθάσαντες ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ Ἰατράκος ἔσθεσαν τοῦτο, καὶ ἀμέσως κατέλαβον ὅλον τὸ μέγαρον οἱ Λάκωνες ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὸν Κρεβατᾶν καὶ Ἰατράκον, καὶ μέρος Γορτυνίων ὑπὸ τὸν Δεληγιάννην. Ἐν αὐτῷ, πληρουμένῳ ἐπιχρυσώσεων κατὰ τουρκικὴν συνήθειαν, ὑπῆρχον, ἐκτὸς τῶν δεσποινῶν (χανουμισσῶν) τῶν σατραπῶν, καὶ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, καὶ ὁ Κικμῆλ βεγῆς, καὶ ὁ Καϊμακάμης καὶ ἅπαντα ἡ ἄλλη ἐπισημότης, ὅλοι αἰχμάλωτοι γενόμενοι τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ

τὸ μέγα αὐτὸ μέγαρον, ἐὰν ἐσώθη τὴν ἡμέραν, ἤρξατο φλογίζεσθαι περὶ μέσσην νύκτα· αἱ δὲ δέσποναι, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς καὶ ὁ Καϊμακάμης μόλις διεσώθησαν ἐν τῇ νεοδημῇ τοῦ Μουσταφᾶ βεγῆ οἰκίᾳ, ὅπου εἰσελθοῦσα ἑνοπλος ἡ Λασκαρίνα Πούπλη, ἐπαρηγόρει τὰς δεσποῖνας καὶ ἐνεθάρρυνεν, ἵνα μὴ φοβῶνται. Ἐβρέθη, ὅτι τὸ πῦρ ἐνεβλήθη κατ' ἄλλους μὲν ἔσωθεν, κατ' ἄλλους δὲ ἔξωθεν λόγῳ ζηλοτυπίας. Ἀποκρούοντες ἡμεῖς τὴν πρώτην ἰδέαν ὡς ἀνυπόστατον, παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι κακῶς ἐμιμήθησάν τινες τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, πυρπολιτοῦ τῶν ἐπίσης ἐν Κορίνθῳ θαυμασίων μεγάρων τοῦ Κιαμήλ βεγῆ. Ἐκεῖνος μὲν εἶχε λόγους πολιτικούς, ὁλοσχερῶς δεδικαιωμένους· οὗτοι δὲ ἰδίους ἄλλους καὶ οὐχὶ ἀξιεπαίνους βεβαίως (α).

Ἐπὶ τριημερίαν, μέχρι τῆς κυριακῆς, διήρκεσεν ἡ σφαγὴ, ἡ αἰχμάλωσίς καὶ ἡ καταστροφή, διασωθέντων μόνων τριάκοντα ὀκτὼ ἐνόπλων εἰς τὴν Ναυπλίαν. Ἀπορον ἐγένετο, πῶς ἔλαθον οὗτοι τὴν προσοχὴν οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιορκητῶν τῆς Ναυπλίας. Ὅλη τῆς πόλεως ἡ ἐπιφάνεια ἡλλοιώθη εἰς τι ψυχρὸν σφαγεῖον. Ἀπὸ τοῦ αἵματος μετεχρωματίσθη τὸ ἔδαφος αὐτῆς· ἀπὸ τῶν πτωμάτων ἐκαλύφθησαν καὶ προαύλια καὶ λεωφόροι καὶ πλατεῖαι. Πολλαχοῦ τὸ αἷμα ἐσχημάτισε βύακα ὑγροῦ ἐρυθροῦ· ἡφαιστείου δὲ ἐκρηξιν συνεχῇ παρίστων αἱ μέχρι τῶν νεφελῶν ὑψούμεναι φλόγες καὶ οἱ σύγχρονοι πάταγοι μὲν τῶν καταπιπτουσῶν κεραμωτῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν, κρότοι δὲ τοῦ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ. Γυναῖκες, ὧν ἡ λευκότης διεφιλονείκει καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν χιόνα· νεάνιδες, ὧν οὐδ' ὁ θάνατος κατεμάρανε τὴν ὡραιότητα· βρέφη, τὰ μὲν χειραπτᾶζοντα τοὺς μαστοὺς καὶ βαβάζοντα, τὰ δὲ τὸ στόμα ἔχοντα ἐπὶ τοῦ μαστοῦ μητρὸς αἱματοφύρτου· νέοι, γέροντες, ἄνδρες, ἀνάμικτοι κατέκειντο θέαμα βαρυπενθές, καὶ οἶονε διεμαρτύροντο κατὰ τῆς διαιρούσης τὴν ἀνθρωπότητα πολιτικῆς τυραννίας καὶ θρησκευτικῆς ἑτεροδοξίας. Ἰδίως δ' ἡ ἐκ τῆς πύλης τῶν Καλαβρύτων μέχρι τοῦ σατραπείου λεωφόρος ἀπὸ λιθοστρώτου μετεσχηματίσθη, ἵν' εἴπωμεν, εἰς πτωματόστρωτον, καὶ οὐθ' ὁ πεζός, οὐθ' ὁ ἵππος ἐπάτει ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐπὶ πτωμάτων. Τὰ θύματα αὐτὰ πάσης ἡλικίας καὶ γένους ἡριθμοῦντο ὑπὲρ τὰ δεκακισχίλια· περιελήφθησαν δὲ μετὰ τούτων καὶ οἱ Ἰσραηλῖται περὶ τὰς πεντήκοντα οἰκογενεῖας, ὡσαύτως θυσιασθέντες πανέστιοι ἕνεκα τῆς σκληρᾶς κατὰ τῶν χριστιανῶν διαγωγῆς ἄλλων ἀλλαχοῦ Ἰσραηλιτῶν. Διεσώθη δὲ

ὁ τραπεζίτης Χανὲν μετὰ τῶν περὶ αὐτόν, ἐκ δέκα περίπου συνιστάμενων οἰκογενειῶν, οὐ μόνον ὡς ἀνὴρ ἀγαθὸν προαιρέσεων δευχθεὶς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ὡς προλαβὼν, δπως τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἡ αὐτὴ μάχαιρα ἐπέπεσε τῇ 26 καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐξελθόντων Τούρκων καὶ γυναικοπαίδων. Οὕτω κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν πατρίδα μετεβλήθη εἰς πάθος ἀκράτητον, καὶ τοῦτο παρέσυρε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς τραγικωτέρας πράξεις.

Ὅπως παύσῃ ἡ σφαγὴ, διωρίσθησαν παρὰ τῶν ἀρχηγῶν κήρυκες· μὴ τελεσφορήσαντος δὲ τοῦ μέτρου τούτου, διωρίσθησαν εὐνόητοι ὀπλαρχηγοὶ μετὰ δυνάμειν ἱκανῆς, ἵνα περιφέρωνται καὶ προλαμβάνωσι τὴν περαιτέρω αἱματοχυσίαν. Εἰς τούτων καὶ ὁ Νικήτας ἐπὶ κεφαλῆς ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιωτῶν, πλησιάζας πρὸς τὸ σάτραπειον, ἤκουσε φωνῆς τινος γοερᾶς, τῆς ἀκολουθοῦ· «*Ἀμάν! καπετάν, Χριστιάν! Χριστιάν!*» (Σῶσον! ὀπλαρχηγέ! εἴμεθα Χριστιανοί! Χριστιανοί!) Ἡ φωνὴ αὕτη ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος τεσσάρων Βουλγάρων, οἵτινες ἀνέκοντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν χαρεμίων τοῦ Χουρσὶτ πασσαῖ ἐπολιορκούντο ὑπὸ ἱκανῶν χωρικῶν, ἐκλαμβανόμενοι ὡς Τούρκοι, διότι ἠγνόουν τὴν γλῶσσαν καὶ οὐδόλως διέφερον τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν. Εἰς τῶν τεσσάρων ἦτο ὁ Χατσὴ Χρῆστος. Ὁ Νικήτας δραμὼν ἔσωσε τούτους, διώξας ἐκείθεν τοὺς χωρικοὺς, καὶ πλησίον αὐτοῦ παρέλαβεν ἅπαντας, ἀναδείξας ἕκτοτε τὸν Χατσὴ Χρῆστον καὶ ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων, ὡς ἄνθρωπον τίμιον ἀληθῶς καὶ γενναῖον. Ὡραίαν συνέλαβε τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Νικήτας, διότι ἡ συγκέντρωσις τῶν Βουλγάρων ὠφέλησε κατὰ πολὺ καὶ τοσαύτην ἐδειξε τὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὸν Χατσὴ Χρῆστον, ὥστε τὴν ἀρχηγίαν τούτου διὰ παντὸς ὑπεστήριξε τρόπου, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἠρνοῦντο αὐτὴν καὶ εἰς δύο ἐξώκειλαν μάλιστα ἀποπεύρας δολοφονίας.

Παυσάσης τῆς σφαγῆς, ἐπετράπησαν προσωρινῶς ὅτι Ἄνδρες Παπαδιαμαντόπουλος καὶ ἄλλοι, ἐπὶ κεφαλῆς ἐξακοσίων περίπου στρατιωτῶν, τὴν φύλαξιν τῶν προμαχόνων, τὴν ἐπάνοδον τῆς τάξεως καὶ τὴν καθάρσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τε τῶν πτωμάτων καὶ τῆς πυκνοτάτης ἄλλης ἀκαθαρσίας. Ἐκ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ὀτακισχιλίων καὶ ἐπέκεινα παρέλαβον ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν ἑκὼν τῶν, τὰς μὲν περιτρώμους ἐχούσας γυναῖκας τῶν πασσαδῶν καὶ τοῦ

Σιλιχτάρ ἀγᾶ, καὶ τοὺς ἐσχάτως περιδεεῖς Κεχαγιᾶ βεγῆν, Καϊμά^α κάμην καὶ Βινᾶ ἐμίνην, ὁ Μαυρομιχάλης· τὸν δὲ Σέχ Νετσίπ ἐφφένδην, μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ἀτόμων συγκειμένης, ὁ Κολοκοτρώνης· τὸν δὲ Μουσταφᾶ βεγῆν καὶ Δεφτέρ κε^α χαγιᾶν ὁ Κεφάλας καὶ Παπατσώνης· τὸν δὲ Κιαμῆλ βεγῆν ὁ Ἱατρά^ακος· τοὺς δὲ Ἀρναουτογλέους ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ἄλλοι ἄλλους· ἅπασι δ' ἔδωκαν οἴκους καὶ ἄρτους διέταξαν. Ὅποιον ἂν εἶχον ἄλλον σκοπὸν αἱ προστασίαι αὗται, ὠφέλησαν ὥσπεριτοπλείστον, διότι καὶ τὸ δημόσιον διὰ τῆς ἐξαγορᾶς καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους Ἑλλήνας διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς συνέδραμον ἀκολούθως. Ἰδίως δὲ διὰ τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ ἠλπίζετο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταχύτερα ἢ παράδοσις τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τὸ πλείστον μέρος τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων, ἐξ ὧν ὀλίγιστοι ἦσαν ἄνδρες, μετηνέχθη εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Κατὰ τὴν γενικὴν διαρπαγὴν τῆς πόλεως οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκτέσαστο μεγάλα, καὶ τινες μάλιστα ἀσήμαντα ὅπως πράγματα, ὥς ἀπέδειξεν ὁ χρόνος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Τούρκοις ὀλίγον ὑπῆρχε τὸ μεταλλικὸν πάντοτε, διότι ἐτόκιζον αὐτὸ εἰς τοὺς χωρικοὺς διὰ τόκου μέχρι τῶν τριάκοντα τοῖς ἑκατὸν, ἢ δ' ὅλη αὐτῶν κινήτῃ πολυτέλειᾳ συνίστατο ἐκ πολυτίμων λίθων παντὸς εἶδους, μαργαριτῶν, χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἡλέκτρων, κοραλίων, βαρυτίμων σισυρῶν, περσικῶν καὶ Ἰνδικῶν ζωνῶν, χρυσῶν καὶ κεντητῶν ὑφασμάτων καὶ καθεξῆς· διὰ τοῦτο οὐσιωδῶς ὠφελήθησαν οἱ δι' ἐμπορίαν ἀγορασταὶ καὶ μεταπράται αὐτῶν, ὥς ἀγνοοῦντων τῶν στρατιωτῶν τὴν ἀξίαν τούτων οὐ μόνον κατὰ ποῖον, ἀλλὰ καὶ κατ' εἶδος ἔτι. Οἱ μαργαρίται ἐπωλήθησαν διὰ τῆς ὀκάδος, ὥς ἄλλοι φάσηλοι, αἱ δὲ σισύραι ἐτιμήθησαν τὸ τριπλάσιον ἢ τετραπλάσιον μιᾶς αἰγείου χλαίνης (γιδήσειας κάππας)· ὁ δ' ὅπως ἀδαμαντοκόλλητος ἀμφίστομος ἀκινάκης τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ, πωληθεὶς παρὰ τινος Πάνου Σάκου Παλουμπιώτου διὰ χιλίων δεκαεναρίων χρυσῶν, μετεπωλήθη παρὰ τοῦ ἀγοράσαντος αὐτὸν Ὑδραίου πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶν τῆς Αἰγύπτου διὰ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν χιλιάδων γρᾶσιων, εἰ καὶ ἦγεν ἔτι διπλὴν καὶ τριπλὴν τὴν ἀξίαν.

Περίεργα ὑπῆρξαν τὰ μεταξὺ Κολοκοτρώνου καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην. Ἐπισκεπτόμενος αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐνεθυμήθη, ὅτι ἔγραψε τῷ ἰδίῳ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου (α), καὶ ἀνακαλέσας τοῦτο ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ προσέθετο:

«Νὰ ὁποῦ ὁ Θεὸς τὸ ἔφερε καὶ ἐσμίξαμε εἰς τὸ σαράγι·» ἐκείνος δὲ ὑπονοήσας ἐν ταῖς λόγοις τούτου σκοπὸν θανατώσεως, ἀπεκρίθη·
 «Ἐγενόμην ποτὲ αἰχμάλωτος παρὰ τῶν Ῥώσων· σωθεὶς ἀπ' αὐτῶν, ἡχμαλωτίσθην ἤδη παρὰ τῶν Ἑλλήνων· ἐὰν ἐκ τούτου σωθῶ, πεμφθήσομαι ἀλλαχοῦ παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅπως ἀπολεσθῶ.
 »Κάλλιον ἄρα, ἐὰν θανατωθῶ παρὰ σοῦ ἤδη.— «Μὴ φοβῆσαι
 »Κεχαγιά βεγῆ, εἶπεν αὐτῷ ὁ Κολοκοτρώνης· δὲν φοιτέομεν οἱ
 »Ἕλληνες, ὅσους προσκυᾶνε» (α). Ὅτε δὲ ἐπέστρεφεν ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τούτου καὶ τῶν ἄλλων σημαντικῶν αἰχμαλώτων, εἶδε κατὰ τὴν ἀγορὰν σωζομένην τὴν πλάτανον, ἀφ' ἧς συνήθως ἀπηγχόνουν οἱ Τοῦρκοι τοὺς λεγομένους «κλέφτας», καὶ ἀνεστέναντες εἰπὼν·
 «Πόσοι ἀπὸ τὴν γενεάν μου ἐκρεμάσθησαν ἐδῶ!» καὶ ἀμέσως διέταξε τὴν ἐκκοπὴν τοῦ δένδρου, ἵνα μὴ λαμβάνῃ ἐκάστοτε ἐντυπώσεις τοιαύτας. Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ὑψηλάντου ἐπεσκέφθη καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος τὸν Κιαμὴλ βεγῆν, Κεχαγιά βεγῆν, Καϊμακάμην, Διβὰν ἐφφένδην καὶ λοιποὺς, ἐγκαρδιώσας αὐτοὺς, δι' ὧν ἐξεφράσθη λίαν περιποιητικῶν λόγων· προσέθηκε δέ· «Ὁ Πρίγκιψ μὲ ἔγραψε νὰ σὰς εἰπῶ νὰ μὴ λυπῆσθε, διότι ἔστι εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· περὶ δὲ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς σας σὰς δὲσχεύμαι ἀσφάλειαν». Ἠὐχαρίστησαν οὗτοι ἐρωτήσαντες περὶ αὐτοῦ, «πῶς εἶναι εἰς τὴν ὁρίαν του, καὶ ποῦ εὐρίσκεται»· προσέθηκαν δέ, «Ἡμεῖς εἴμαστε κρεμασμένοι εἰς τὴν τιμὴν σας· ἐκάμαμεν τὸ χρέος μας ὡς δοῦλοι τοῦ βασιλέως μας». Τότε ἐβεβίωσεν αὐτοὺς ὁ Ἀναγνωστόπουλος· «Καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦτο θέλομεν σὰς ἀγαπᾶ περισσότερον, διότι ἐκάματε τὸ χρέος σας».

Τοιαύτη συνέβη τῆς Τριπόλεως ἡ ἐκπόρθησις, καθ' ἣν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἔπεσον Ἕλληνες, διπλάσιοι δὲ καὶ τριπλάσιοι ἐτραυματίσθησαν. Ἀλλ' ἡ ζημία αὐτῶν ἐπαισθητὴ ὑστέρως ἐγένετο ὡς ἐκ τοῦ τύφου, ἐπιδημήσαντος διὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν μεμολυσμένων ἐπίπλων καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον. Ἐπὶ ἱκανοὺς μῆνας διήρκεσεν ὁξεία ἡ νόσος αὕτη ἐν τῇ Τριπόλει, ὡς καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ἐδρεπάνισεν οὕτω ὁ τύφος, ὅσων ἐφείσθη ὁ Ἄρης. Δυστυχεστερον δ' ἔλειπον τότε καὶ φαρμακεία καὶ νοσοκομεῖα καὶ πᾶσα οἰκιακὴ περιποίησις, ὡς μὴ ἐγκαταστάτων ἔτι τῶν πολιτῶν, καὶ προσέτι ἀνάλογοι ἰατροὶ ἐπιστήμονες. Μόνος διὰ τοῦτο διέπρεψεν, ἐπιτυχῶν τὴν διάγνωσιν καὶ τὴν δυνατὴν ὡς ἐκ τῶν ἐνόντων μέσων

θεραπείαν τῆς νόσου, ὁ παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ ἱατρός Κουτσόφσκις, πολλῆς παιδείας καὶ ἐξαιρέτου φιλανθρωπίας ἀνὴρ, ἀναδειχθεὶς πραγματικῶς ἄλλος ἐπὶ τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν Ἱπποκράτης. Τὸ σύστημα δὲ αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἐχρησίμευσαν κατὰ δεύτερον λόγον ὁ, τε Παναγιώτης Σοφινόπουλος καὶ Σάμιος τις.

Σημειωτέον, ὅτι ἡμέραν παρασκευὴν τῆς 12 μαΐου ἐγένετο ἡ ἐν Βαλτεταίῳ νίκη, ἡμέραν παρασκευὴν τῆς 3 ἰουνίου κατεστράφη ἡ πόλις τῶν Κυδωνίων, καὶ ἡμέραν ὡσαύτως παρασκευὴν τῆς 23 Σεπτεμβρίου ἐξεπορθήθη ἡ Τρίπολις. Κατὰ σύμπτωσιν δὲ περιεργον, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς 23 Σεπτεμβρίου ἐξεπόρθουν καὶ κατέστρεφον, οἱ μὲν Ἕλληνες τὴν Τρίπολιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι τὴν Οἰάνθη. Τί δ' ἂν εἴπῃ τις ἐν παρόδῳ καὶ περὶ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ὡς διακρινόμενου διὰ μεγάλα συμβεβηκότα, τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ δυστυχῆ, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τὸν ἀγῶνα; Κατ' αὐτὸν τῷ 1821 ἡλώθη ἡ Τρίπολις, τῷ 1829 συνετέθη ἡ ἐν Βοιωτίᾳ τελευταία πολεμικὴ συνθήκη τῶν Ἑλλήνων καὶ Τοῦρκων, τῷ 1831 ἐδόλοφονήθη ὁ Κυβερνήτης, καὶ τῷ 1843 ἐκινήθη ἡ συνταγματικὴ μεταπολίτευσις.

Καταδικάζουσιν ἴσως τινὲς τὴν διαγωγὴν τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὑπερβάσαν ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει τὰ ὅρια τῆς ἐκδικήσεως καὶ προχωρήσασαν μέχρις ἀπανθρωπίας (α). Οὐδεὶς ἀρνεῖται τὸ κακὸν, καὶ ἡμεῖς ἀπέχομεν πάσης ὑπερασπίσεως ἐπὶ τῆς οὐσίας. Ἀλλ' ὑπῆρξέ ποτε ἐπανάστασις κατὰ ἐξουσίας τυραννικῆς, καὶ ταύτης ἄλλοθεν οὐς, ἀλλοθρήσκου καὶ ἀλλογλώσσου, μὴ συνοδευθεῖσα μεθ' ὧν τῶν σκληρῶν χαρακτήρων καὶ τῶν συνεπειῶν ἐκείνων, οἷας προκαλοῦσι, τὰς μὲν φύσει, τὰς δὲ ἐκ περιστάσεων ἀπροόπτων, τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ παρόντος; Ἐκ περισσοῦ δὲ, ὅταν οἱ βάρβαροι πρῶτοι ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῶν ὠμοτήτων ὅταν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἐπαναστάσεως ἐτύπωσαν πρῶτοι οὗτοι τὸν καταναγκαστικὸν χαρακτήρα τῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν διαμαχομένων μερῶν, ἐπόμενα ἦσαν, ὅπως ἀντανάκλωσιν ἐν τῇ Τρίπολει, ἀνθισταμένη μάλιστα, ὅσα συνέβησαν καὶ ἐν Κυδωνίαις καὶ ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐν Κῷ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν ἀπᾶσιν τῇ τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ.

Ὁ ἐπὶ ἑξῆς μῆνας δεκατιζόμενος ὑπὸ τοῦ πολέμου ἐπαναστατικὸς στρατὸς συνετίθετο ἐν γένει ὑπὸ ἀνθρώπων, ὧν ἔμενον ἀνοικταὶ ἔτι καὶ πληγαὶ τῆς μαχαίρας καὶ οἱ μῶλωπες τῆς μαστιγώσεως τοῦ ἀ-

γὰ καὶ αἰσυδήτινος κοινοῦ Τούρκου. Τούτοις δὲ προσετίθεντο καὶ Κυ-
 θωνεῖς καὶ Σμυρναῖοι καὶ Θράκες καὶ τοιοῦτοι, ἀμείλικτον πνέοντες
 ἐκδίκησιν διὰ τὰς προσπάτους ἀδίκους σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας πα-
 τέρων, μητέρων, τέκνων, ἀδελφῶν καὶ οἰκείων. Τίς ἄρα ἐπιβροή ἡ-
 θική ἢ πρόσταγμα ἡδύνατο κατὰ τοῦ τοιοῦτου πνεύματος, μηδε-
 μιᾶς ἐνταυτῷ συνθήκης προηγηθείσης; Ἰδίως δὲ οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ
 Ἀάκωνες ἀμαρτάνοντας θεώρουν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ θεῖον, ἐὰν ἄφινον
 ζῶντας οὐ μόνον τοὺς Τούρκους ὡς δεσπότας ἀσεβεῖς καὶ διώκτας
 τῆς θρησκείας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑποτιθεμένους ἔτι τουρκόφρο-
 νας. Ἐκ τούτου ὁ Ἕλλην Σταυράκης Ἰωβίκης διεκινδύνευσεν πρὸ τῆς
 ἐκπορθήσεως, ὡς προεῖπομεν ἐκ τούτου ὁ Ἕλλην Σωτήριος Κουγιᾶς,
 προεστὼς τῆς Τριπόλεως, θεωρηθεὶς ὡς τουρκολάτρης, διότι οὐκ ἐρ-
 ρίβθη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἐλευθέρῳ ἔλαβε θάνατον παρὰ τοῦ ὀπλαρ-
 χηγοῦ Δαγρὲ κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν, εἰ καὶ, κατ' ἄλλους, ὁ ἀνὴρ οὐ-
 τος παραίτιος ἐγένετο τοῖς ἐν τῇ πόλει Χριστιανοῖς, ὥσων ἡδυνήθη
 καλῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας· αἱ δὲ μετενεχθεῖσαι εἰς
 τὰς ἐπαρχίας αἰχμαλῶται ἐκ τῶν Τουρκισσῶν ἐθεωρήθησαν παρὰ τῶν
 Ἑλληνίδων ὡς τι κοινωνικὸν μῖσμα καὶ θρησκευτικὴ ἀσέβεια.

Ἐὰν ἐπὶ τῶν ἐφόδων καθίστανται ἀχαλίνωτοι καὶ οἱ καλῶς ὠρ-
 γανωμένοι στρατοὶ, κατὰ μείζονα λόγον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐνό-
 πλων Ἑλλήνων ἀδύνατοι ἦσαν πρὸς τὴν καταστολὴν τῆς σφαγῆς
 μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν εἶδον τὴν μάχαιραν τῶν στρατιωτῶν κο-
 ρεσθεῖσαν τουρκικοῦ αἵματος. Κατὰ τὸ συνεχὲς κήρυγμα τοῦ ἐπι-
 σκόπου Ἑλούς Ἀνθίμου, πᾶς στρατιώτης εἶχε τὴν ἄδειαν τοῦ κοι-
 νωνεῖν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων τότε μόνον, ὅτε ἐφόνευσεν Τούρκον.
 Ἐπομένως πᾶς Ἕλλην ἐκ τῶν ἐφοδουσάντων τὴν πόλιν ἐθεώρει
 ἱερὸν καθῆκον ἑαυτοῦ τὴν σφαγὴν ἐνὸς καὶ πολλῶν Τούρκων. Οὕτως
 εἶχον τὰ πράγματα. Ἐπεβάλλετο ἡ πικρὰ ἀνάγκη τῆς ἐκλείψεως
 πάσης ἐλπίδος συνδιαλλαγῆς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Τούρκων· ἐπε-
 βάλλετο ἡ πικρὰ ἀνάγκη τῆς ἀδυνατοῦ ἐν ἐποχῇ ἐπαναστατικῇ δια-
 τροφῆς τοσούτου πλῆθους, αἰχμαλωτευομένου μόνον· ἐπεβάλλετο ἡ
 πικρὰ ἀνάγκη τῆς ὑπόπτου θέσεως τοσούτων αἰχμαλῶτων ἀνδρῶν
 ἐπὶ ἐκάστης νέας ἐπιδρομῆς βαρβάρων. Μία τις ὑπισχεῖτο περιστά-
 σις τὴν προκατάληψιν τῆς τοιαύτης τραγικωτάτης σκηνῆς, ἀλλὰ καὶ
 ταύτην ἀπώθησαν αὐτοὶ οἱ Τούρκοι. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, κυ-
 ερίως ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐκκένωσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἀρμοδίαν διὰ

θεσιν τῶν λαφύρων, εὐδιάθετοι ἐδείχθησαν πρὸς πᾶσαν δυνατὴν παραχώρησιν, ἀφορῶσαν τὴν ἀσφαλῆ ἀναχώρησιν αὐτῶν· οἱ ἀρχηγοὶ ὅμως τούτων προτείνοντες, ὡς εἶδομεν, τὰ ἀδύνατα καὶ πάντοτε παρατείνοντες τὴν τελειωτικὴν διαπραγματεύσιν, κατέστησαν κυρίως οἱ ἔνοχοι τῶν γενομένων τῇ 23 σεπτεμβρίου.

Ἡ μεγάλη πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἀνέδειξεν αὐταπαρνήσεις ἐξαιτίας καὶ ἥρωας πολλούς. Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πρωτίστη διεύθυνσις αὐτῆς πρὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ κατὰ μέγα μέρος μετὰ τὸν Ὑψηλάντην ἀνήκει τῷ Κολοκοτρώνη. Ὁ Ὑψηλάντης καὶ Πέτρος Μαυρομιχάλης διεκρίθησαν ὡς ἡθικὴ σοδαρότης καὶ ὑποστήριξις· ὁ Κολοκοτρώνης ὡς ὁ στρατιωτικὸς νοῦς καὶ ἡ ἐνέργεια. Ἰδίαν δὲ περικοπήσαντο αὐτῷ δόξαν ἡ ἀφιλοκέρδεια, ὡς οὐδὲ ἐν κᾶν ῥίψαντι ὄμμα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου ἐν ταῖς κιβωτοῖς τῶν Ἀλβανῶν θησαυροῦ. Πρῶτον τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, καὶ κατόπιν ἡ συνεπὴς διαγωγὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, ἐβεβαίωσε, μέχρι πύου προήγετο βαθμοῦ ἡ ἀφιλοκέρδεια τούτου, καὶ ὅπως τὸ αἶσθημα τῆς πατρίδος ἐπνιγεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ πᾶν ἔχνος ἀτομικοῦ συμφέροντος. Τοιοῦτος διεκρίθη ἅπας ὁ ὅμιλος τῶν πρωταγωνιστῶν. Σπάνια ἀρετῆς τοιαύτης ἀπαντῶνται τὰ παραδείγματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐπαναστάσεων. Ἐν γένει δὲ, ἡ κατάστασις τῆς πολιορκίας ταύτης ἔφερε τὰ ἄκρα, ἐκ μέρους μὲν τῶν Τούρκων οὐδεμίαν ἀνωτάτην ἐπιστημότητα καὶ πολὺν στρατὸν, ἐκ μέρους δὲ τῶν Ἑλλήνων ὅλας τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πρωτίστας ἐπιστημότητας καὶ ὀλίγον στρατόν.

Ὡς πρὸς τὸν στρατιωτικὸν ὄγκον, τὴν σημασίαν τῆς θέσεως καὶ τὰς μεγάλας γενικὰς συνεπειὰς οὐδεμίαν μνημονεύεται ἑτέρα τοιαύτη πολιορκία τῷ 1821, ἢ μία μόνη ἡ τοῦ Μεσολογγίου τῷ 1822 (α). Ἐπιθετικὴ ἡ τῆς Τριπόλεως καὶ παθητικὴ ἡ τοῦ Μεσολογγίου, ἐσωτερικὴ ἡ πρώτη, τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως ἀποβλέπουσα, ἐξωτερικὴ ἡ δευτέρα, τὴν κατοχὴν τῶν πυλῶν τῆς Πελοποννήσου σκοποῦσα, τὸν αὐτὸν ἠκολούθησαν παράλληλον, ὡς θέλομεν εἰπεῖν ἄλλοτε.

Ἐν συνόλῳ δὲ, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπῆλθον μέγιστα ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἐπαναστασις εὔρε πρῶτον ἥδη τὴν κλίνην αὐτῆς, ἐφωδιάσθη δι' ἑνδεκακισχιλίων ὀπλίσεων, ἐνεψυχώθη λίαν, κατεκτήσατο πολλὴν τὴν ἐξωτερικὴν ὑπόληψιν καὶ διετέθη ἐν ἀρμεδιότητι καλλιτέρα· κατεστράφησαν δ' ἡνωμένα τὰ

περισσότερα καὶ ἰσχυρότερα ὄπλα τῶν Τούρκων τῆς Πελοποννήσου· ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἀπώλεσεν ἔκτοτε τὴν Χερσόνησον ἐκτός τινων ἄκρων φρουρουμένων· οἱ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀττικῇ πασσάδες παρέλυσαν χεῖρον, ἢ μετὰ τὴν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς μάχην τοῦ αὐγούστου· ὁ δὲ στόλος τοῦ σουλτάνου ἠναγκάσθη, ὥπως ἐπανακάμψῃ ἄπρακτος, καθ' ἃ ἐξηγησόμεθα. Ἀλλ' ἀφίνοντες πάντα ταῦτα, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τοῦ ἀγεροχωτέρου τῶν Τούρκων Χουρσέτ πασσά; Ἰδίως ὑπεύθυνος διὰ τὰ πράγματα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εἶδεν οὗτος οὐχὶ μόνον ἀποτυχούσας τὰς ἐκστρατείας, ὅσας ἀλλεπαλλήλως ἐκίνησε καὶ ἀμέσως καὶ ἔπειτα, ἀλλὰ καὶ τὰς γυναῖκας αὐτοῦ καὶ τοὺς πρώτους τῶν ἀξιοματικῶν αὐτοῦ αἰχμαλώτους γενομένους. Ὅποσῃ ἡσθάνθη ἀγανάκτησιν ἐγκάρδιον, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι αἱ σύζυγοι, ἃς ὑπερηγάπα, περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν «γκικούρων», τῶν πρὸ ὀλίγου δούλων αὐτοῦ λόγῳ καὶ πράγματι! Ὅπόσῳ κατεπλήσσετο τὴν καρδίαν, ὅτε ἔγραφε πρὸς ταύτας λόγους παρηγόρους (α), καὶ καταβαίνων ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς παρεκάλει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μεσολάβησιν τοῦ τότε ἀρχιερέως τῶν Ἰωαννίνων Γρηγορίου, πολλὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου γράψαντος τῇ 15 ὁκτωβρίου παρακλήσεις πρὸς τὴν Ὑψηλάντην!

Ὑψηλάντης.

Στρατοπεδεύων ἐν τῇ Τρυπιᾷ ὁ Ὑψηλάντης, εἶδε κατευθυνόμενον ἱκανὸν μέρος τοῦ τουρκικοῦ στόλου πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου· ὑπονοήσας δὲ ὡς σκοπεύοντα τοῦτον ἀπόβασιν ὑπὲρ τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ ἔχοντα συνεννόησιν τινα μετὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ πασσάδων διὰ τὴν κατάληψιν τῶν μεγάλων στενῶν, ἔδραμεν εἰς τὴν Σικυῶνα (Βασιλικὰ) τῆς Κορινθίας, τὴν ἄλλοτε μητρόπολιν βασιλείου καὶ ἤδη πολίχinion ἀπέχον τῆς πόλεως Κορίνθου ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσε πρὸς διαφύλαξιν τῶν αἰγιαλῶν, καὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐνίσχυσε, καταστήσας ἀδύνατον τὴν συγκοινωνίαν τῶν πολιορκουμένων ἐν περιπτώσει ἀποβάσεως. Ἐκεῖ ἔμαθε τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, καὶ διὰ τὴν γενομένην σφαγὴν ἐλυπήθη μεγάλως. Ἀλλ' ὁ μὲν στόλος ἐξῆλθε τοῦ κόλπου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Οἰάντης· ὁ δ' Ὑψηλάντης μαθὼν τὴν λειποταξίαν τῶν πλειόνων τῶν ἐν τοῖς στενοῖς τοῦ Ἰσθμοῦ στρατιωτῶν ἔνεκα τῆς Τριπόλεως, καὶ ἀποσυρθέντας ἐκείθεν ἐξ ἀνάγκης τοὺς Μαυρομιχάλας Κυ-

ριακούλην καὶ Ἡλίαν, τὸν ἀρχιμανδρίτην Δικαῖον καὶ ἄλλους, ἔσπει-
 σεν εἰς τὰς Κεγχραιὰς καὶ προσέτρεψε τούτους, ἵνα καὶ μετ' ὀλίγων
 ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν πρὸς ἐμφύχωσιν τοῦ ἐκεῖ κό-
 σμου καὶ φόβητρον τοῦ ἐχθροῦ. Πλὴν οὐδεμία ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ ἰσχυ-
 ρωνή, ὅτε καὶ οἱ ὑπὸ τοὺς Κολοκοτρῶνας Πάνον καὶ Ἰωάννην στρα-
 τιῶται ἀπήτουν τὴν ἄμεσον ἐπάνοδον ἑαυτῶν εἰς τὴν Τρίπολιν. «*Ἡ-*
»μεῖς, ἔλεγον, εἴμεθα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολι-
»τσᾶς πολεμοῦντες, καὶ τώρα ε' τὴν πτώσιν της ἄλλοι τὰ λάβουν
»τὰ λάφυρα;» Ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ παρέλυσεν σχεδὸν καὶ ἡ πολιορ-
 κία τῆς Ναυπλίας, λειποτακτήσαντος τοῦ πλείστου τῶν στρατιωτῶν
 μέρους. Ὁ Ὑψηλάντης ἐκὼν ἄκων ἐπέτρεψε τὴν ἀναχώρησιν τῶν
 ξηθέντων ὀπλαρχηγῶν, ὡς καὶ τοῦ Νικήτα· τὰ δὲ στενὰ ἐγκαταλεί-
 φθησαν ἀδύνατα ὅλως· κατ' εὐτυχίαν ὅμως οὐδ' οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ καὶ
 τῇ Ἀττικῇ πασσάδες συμφέρον εἶχον πλέον, ὅπως εἰσβάλωσιν εἰς τὴν
 Πελοπόννησον, τῆς Τριπόλεως πεσοῦσης.

Διὰ τὰς περιστάσεις αὐτάς ὁ Ὑψηλάντης συνέλαβε τὴν ἰδέαν, ὅ-
 πως ἐκστρατεύσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ προσκληθεὶς παρὰ τῶν
 ἐν Τριπόλει ὀπλαρχηγῶν διὰ γράμματος τῆς 30 Σεπτεμβρίου, ὡς ἀ-
 πολύτως ἀναγκαῖος καὶ ὁ μόνος δυνάμενος καταπαῦσαι τὰς ἐκεῖ ἀ-
 νωμαλίας, νέαν τῷ στρατῷ δίδων ἐπασχόλησιν κατὰ τῶν ὑπαρχόν-
 των ἔτι ὑπὸ τοὺς Τούρκους φρουρίων, μετέβαλε γνώμην καὶ οὕτως
 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν, μόνον φέρων τὸ τακτικὸν σῶμα. Ἐκεῖ
 ὑπεδέχθη διὰ μεγάλης στρατιωτικῆς παρατάξεως, καὶ τὴν παῦσιν
 τῶν ἀταξιῶν προσκήρυξεν εὐθὺς, προὔργιστάτα λαβὼν μέτρα περὶ
 τῆς καθαριότητος τῆς πόλεως (α) καὶ τῆς κοινῆς καταθέσεως μέρους
 τῶν λαφύρων διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐνὸς δημοσίου ταμεῖου. Ἀλλὰ
 πᾶν ἄλλο τότε κατωρθοῦτο ἐκτὸς τοῦ τελευταίου, διότι ὅλοι παρε-
 πονοῦντο μάλιστα, ὅτι μικρά τινα ἢ οὐδὲν ἐλαφρυαγώγησαν, οὐδεὶς
 δὲ προηρέθη, ἵνα καταβάλλῃ ὀλίγα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκ τῆς φει-
 κινήσιος ῥακενδυτοῦντος Νικήτα, ἐν ᾧ ὅλοι ἔλεγαν βλέποντες τὰ ἱμά-
 τια τούτου διαπεσόντα: «*Ὁ πτωχὸς Νικήτας!*» Μόνος ὁ Ὑψη-
 λάντης ἀγοράσας ἐδωρήσατο αὐτῷ δύο πυροβόλια, καὶ μόνος ὁ Κε-
 φάλας προσήνεγκε τῷ Ὑψηλάντῃ δωδεκάδα χαλκῶν τραβλίων, ἐν αἷς
 οἱ Τούρκοι κενοῦσι τὰ βρώματα ἐκ τῆς χύτρας.

Συγχρόνως διέταξεν ὁ Ὑψηλάντης τοὺς στρατιώτας, ἵνα μὴ θανα-
 τόνωσι τοὺς ἀπολειφθέντας αἰχμαλώτους Τούρκους, οὔτε κατακαίωσι

τάς οἰκίας αὐτῶν. «Οἱ αἰχμάλωτοι, ἔλεγε, θέλουσι μᾶς χρησιμεύσῃ
 »διὰ δημόσια ἔργα, καὶ δυνάμεθα νὰ τοὺς ἀνταλλάξωμεν μὲ ἄλλους
 »ὁμογενεῖς στεναζόντας εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ πόλεμος δὲ ἡμῶν
 »δὲν γίνεται κατὰ τῶν Ὁθωμανῶν καὶ τῶν οἰκιδόντων, ἀλλὰ κατὰ
 »τῆς τυραννίας. Πολεμοῦμεν, ὅπως καὶ ἡμεῖς ζήσωμεν, καὶ αὐτοὺς
 »κάνωμεν νὰ ζήσωσιν ἐφεξῆς, ὑπὸ νόμους. Αἱ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν
 »τῶν βαρβάρων πόλεις εἶναι ἐλληνικαί, ἰδικαί μας, καὶ διὰ τοῦτο δὲν
 »πρέπει νὰ φθείρωμεν τὰ ἴδια μας».

Ὁ Ὑψηλάντης περιποιεῖτο τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Τούρκων, καὶ
 εἰς δεῖπνον πολλάκις ἐκάλει τὸν Κιαμὴλ βεγῆν. Ἐνεκα τῆς φιλοφρο-
 σῆνης ταύτης ἐξεφράσθη ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ αἰχμάλωτος οὗτος :
 «Ἐὰν ἤμουν βέβαιος διὰ τὴν ζωὴν μου, εἰς ὑμᾶς μόνον ἤθελα φανε-
 »ρώσει, ὅσα ἔχω». Ἐγγυωμένου δὲ περὶ αὐτῆς τοῦ Ὑψηλάντου, ὑ-
 πέλαβε : «Γνωρίζω τοὺς Μωραίτας, καὶ βλέπω, ὅτι δὲν ἔμπορεῖτε
 »νὰ τοὺς ὀρίζετε ὑμεῖς, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι μόλις τοὺς ὀρίζον. Λοιπὸν
 »ἢ εἰς ὑμᾶς, ἢ εἰς αὐτοὺς φανερῶσω τὸν πλοῦτόν μου, πάντοτε θά
 »μὲ θανατώσουν». Ἐρωτηθεὶς δὲ ποτε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, πῶς
 θεωρεῖ τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, ἀπεκρίθη : «Ἡ Τουρκία, καθ' ὅσον
 »βλέπω, δὲν θά ἠμπορέσῃ νὰ σᾶς ὑποτάξῃ, ὥς πρότερον, ἐὰν ἦσθε
 »ἐνωμένοι καὶ ἓνα ἔχετε κεφάλι (α). Ἀλλὰ μὴ νομίζετε, ὅτι ἐνική-
 »σατε τὴν Τουρκίαν, διότι ἐκυριεύσατε τὴν Τροπολιτάν. Ὀλόκληρος
 »ἡ Τουρκία δὲν κόπτεται, καὶ κοιμωμένη, οὐδὲ εἰς πεντήκοντα χρό-
 »νους». Παρὼν τότε ὁ Νικήτας, παρετήρησε πρὸς αὐτόν : «Ἰδοὺ ὁ-
 »ποῦ ἔχομεν οἱ Ἕλληνες ἀρχηγόν, τὸν Ὑψηλάντην» καὶ ἐτοίμως
 ἀντιπαρετήρησεν ὁ Κιαμὴλ βεγῆς : «Ὅσον ἐγὼ ἠμπορῶ νὰ γίνω
 »σουλτάνος, τόσον καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ἀρχηγός σας». Ἐπίσης ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Κιαμὴλ βεγῆς, ὡς τίνα
 ἐγνώρισε τὸν Παναγιώτην Κρεββατᾶν ; ἀπεκρίθη, «ἄνθρωπον νοή-
 »μονα». — Ὡς τίνα τὸν Σωτήριον Νοταρᾶν ; «ὑποκριτὴν καὶ πα-
 »ροῦργον». — Ὡς τίνα τὸν Ἀναγνώστην Δεληγιάννην ; «ἀλώπεκα
 »φθοροποιόν». — Ὡς τίνα τὸν Ἀσημάκην Ζαήμεν ; «φιλότιμον,
 »ἀλλὰ ἀγνώμονα». — Ὡς τίνα τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν ; «καλὸν
 »παιδάκι».

Ὁ Ὑψηλάντης συνεχρότησε συμβούλιον πολεμικὸν περὶ τῆς ἐν-
 σχύσεως τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικῆς (β) καὶ τῶν διαφόρων πολιορ-
 κιῶν, ἐξ ὧν διετέλουν ἡ μὲν τῆς Ναυπλίας παραλελυμένη, ἡ δὲ τῆς

Μεθώνης διαλελυμένη καὶ ἡ τῶν Πατρῶν λίαν ἀνίσχυρος. Τὸ συμβούλιον συνεκροτεῖτο παρ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Μαυρομιχάλου, τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ Ἀναγνωσταρᾶ, τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ καὶ Ἰατράκου, τοῦ Ἀναγνώστου Δεληγιάννου καὶ ἄλλων. Ὁ Κολοκοτρώνης προσηλούτο ἤδη τῷ Ὑψηλάντῃ διὰ τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Δεληγιαννῶν φανεράν διαίρεσιν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πάνος διωρίσθη φρούραρχος τῆς Τριπόλεως, ὁπλαρχηγὸς δὲ τῆς Μαντινείας ὁ Γεώργιος Σέκερης. Ἀπεφασίσθησαν δ' ὅπως ἐκστρατεύσῃσιν, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ὑπὲρ τῶν Πατρῶν, ὁ δὲ Κεφάλας ὑπὲρ τῆς Μεθώνης, ἕτεροι ὑπὲρ τῆς Κορώνης, καὶ ὁ Γεώργιος Μιχαλάκη μετὰ τῶν Κυνουριέων διὰ τὰ στενὰ, ὑπὲρ ὧν διετάγησαν κατόπι (τῇ 24 ἑκτωβρίου) καὶ οἱ Τριφύλιοι. Ὁ Νικήτας συγχρόνως ἀπεστάλη, ἵνα διευθύνῃ, ὥς καὶ πρότερον, τὴν πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας. Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου ἢ ὑπὲρ τῶν Πατρῶν ἀποφασισθεῖσα κίνησις τοῦ Κολοκοτρώνου, κατάλληλος καὶ διὰ τὸ πρόσωπον καὶ διὰ τὰς τότε περιστάσεις, ἰδίως ὑπischνεῖτο πιθανωτάτην τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ταχείας κυριεύσεως καὶ ἐκείνου τοῦ φρουρίου.

Πάτραι.

Τὴν τουρκικὴν δύναμιν τῶν Πατρῶν συνίστων κυρίως οἱ ὑπὸ τὸν Ἰουσούφ πασσᾶν καὶ τὸν Ἀσλανάκην Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Λαλαῖοι. Οἱ τελευταῖοι, ἅμα κυριευθείσης τῆς Τριπόλεως, μετεκόμισαν ἐκεῖθεν τὰς οἰκογενεῖας ἑαυτῶν εἰς τὴν Ναύπακτον, ὥς φρούριον ἰσχυρώτερον καὶ ἀσφαλέστερον. Ὁρθῶς συλλογιζόμενοι εἶδον ἀδύνατον τὴν ἀντίστασιν τῶν Πατρῶν, κινουμένην κατ' αὐτῶν τοῦ στρατοῦ τῆς Τριπόλεως. Ὑπὸ τὸν ἴδιον τότε περιέπεσον εὐλογον φόβον καὶ οἱ Τούρκοι τῶν ἄλλων φρουρίων, ἅμα ἀκούσαντες τὴν τόσῃ καταστρεπτικὴν ἐκπόρθησιν τοῦ κέντρου. Ἡνωμένη μάλιστα αὕτη καὶ μετὰ τῆς ἀποτυχίας τῶν τοσοῦτων πεμφθεισῶν κατὰ γῆν ἐπικουριῶν, ἐνέπνεεν αὐτοῖς τὴν ἀπελπισίαν, καθ' ὅσον ἐπέκειτο πλέον καὶ ὁ χειμὼν, μεγάλας καὶ πολλάκις δυσυπερβλήτους παρεμβάλλων τὰς δυσκολίας τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων.

Ὅτε δ' ἐπεβιβάζοντο ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ οἱ ἐκ τῆς Τριπόλεως ἐξεληθόντες Τουρκαλβανοὶ, ἔγραψαν, αὐτοκίνητοι ἢ εἰσηγηθέντες παρὰ τοῦ Πλαπούτα, πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις συμπατριώτας ἑαυτῶν πάνθ'

ἅσα διέτρεξαν, καὶ ἀπείρους ἀπένειμαν τῷ Κολοκοτρώνῃ ἐπαίνους, δι' ἣν καὶ διὰ τὰ πρόσωπα καὶ διὰ τὰ πράγματα αὐτῶν πιστὴν διαγωγὴν ἔδειξε· δι' ἄλλων δὲ λέξεων ὑπεδείκνυτο τοῖς δυνατῇ ὡσαύτως ἡ ἀσφαλὴς ἐξοδος ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὁψέποτε ἐμπιστευθῶσι πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην. Παρὰ τὴν προδιάθεσιν ταύτην τῶν ξένων Τουρκαλθάνων συνέπιπτεν, ὅπως καὶ οἱ Λαλαῖοι ἰδικιτέραν ὑπόληψιν σῶζωσι περὶ τοῦ ἱπποτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κολοκοτρώνου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ ἀγὰ Φαρμάκη, τυγχάνοντες μάλιστα πολλοὶ καὶ οἰκεῖοι καὶ ὁπαδοὶ ἐκείνου. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα ἀποτέλεσμα ἄμεσον ἐπήνεγκε τὴν ἐκ τῶν Πατρῶν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀσλανάκη, μεταβάντος διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἰς τὴν Ἑπείρον ἀνενοχλήτου ἕνεκα τῆς ἐλληναλβανικῆς συμμαχίας. Εὐκολονομένης ἐπομένως διὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Λαλαίων, τί ἠδύναντο πλέον οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, Πατρινοὶ καὶ Γαστουναῖοι, ἠφανισμένοι μάλιστα ἀπὸ ἐξαμηνίας ἐκ τῶν ἀδιακόπων συμπλοκῶν, βεβαρυμένοι ἐκ τῆς αὐθάδους διαγωγῆς τῶν ξένων Τουρκαλθάνων καὶ τῶν Λαλαίων καὶ κατεπτοημένοι ἐκ τοῦ τρομεροῦ δυστυχήματος τῆς Τριπόλεως; Ὡσαύτως δὲ, τί ἠδύνατο καὶ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ὀλίγην πλέον ἔχων δύναμιν καὶ ἠναγκασμένος, ὅπως ἀσφαλίσῃ δι' αὐτῆς τὰ προὔρια τῆς Ναυπάκτου, τοῦ Ἀντιρρίου καὶ Ῥίου; Οὕτω δὲ τῶν Λαλαίων ἡ ἀποχώρησις ὑπελογίζετο πιθανὴ τόσῳ μέλλον, ὅσῳ, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων, καὶ οὗτοι ἱκανὴν ἐπὶ ἐξαμηνίαν ὑπέστησαν θραύσιν, καὶ ὡς ἐκπατρισθέντες ἀρτίως, οὐδ' ἔχοντες ἐν ταῖς Πάτραις τὰς οἰκογενείας ἑαυτῶν, ἐν οὐδεμιᾷ ὑπέκειντο ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ, οὔτε εὐχαρίστως εἶχον πρὸς ἀντίστασιν περαιτέρω καὶ μέλεις ἐσχάτων.

Ὑπὸ τοιούτους ἄρα παρσκευάζετο οἰωνοὺς αἰσίους ἡ κατὰ τῶν Πατρῶν ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνου διὰ τετρακισχιλίων περίπου. Ἀρχηγὸς ὅπλων, οἷος ἠδύνατο ἐμπνεῦσαι τοῖς ἐκεῖ Τοῦρκοις καὶ φόβους καὶ ἀπελπισίαν καὶ τὰ πιστὰ ἐνταυτῷ, οὐδεὶς ἄλλος παρ' αὐτὸν ὑπῆρχε τότε. Μάλιστα δὲ ἐποχὴ καταλληλοτέρα, ὥς ἐκ τῆς ἀρίστης ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ τύπου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ παρὰ τὴν παρούσαν ἐκρίνετο. Ἀλλ' ὅμως βέλανος δαίμων τὰ πάντα ἀνέτρεψεν ἕνεκα τῶν ἀκολουθῶν λόγων, καὶ ἀνεπιστρεπτὶ ἐθυσιάσθη ἐν βέλαιον ἐθνικὸν συμφέρον.

Αἱ μέχρι τοῦδε πολεμικαὶ πρόοδοι ἐγέννησαν φυσικῶς πολλὴν τοῦ

στρατιωτικοῦ στοιχείου τὴν ἐπιβρόχην, ἣν οἱ πράκριοι οὐκ ἠνείχοντο, ὥς προβλέποντες καὶ τὴν ἐξασθένειν ἑαυτῶν καὶ τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀπεφάσισαν διὰ τοῦτο, ἵνα ἀπομακρύνωσι τῶν πολιορκιῶν τοὺς ὅπλαρχηγούς, καὶ ἀναλάβωσιν οἱ ἴδιοι τὴν ὅλην ἀπ' εὐθείας διοίκησιν τῶν ὅπλων τῶν ἐπαρχιῶν· τῆς δ' ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου αὐτοῦ πρῶτοι ἤρξαντο οἱ τῆς Ἀχαΐας, ἀποβαλόντες ἐκ τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν οἱ μὲν Καλαβρυτινοὶ τοὺς Πετμεζαίους, οἱ δὲ Πατρεῖς τοὺς Κουμανιώτους· ὅλοι δ' ὁμοῦ ἐν μηδενὶ ὑπολόγῳ τιθέμενοι πάνθ' ὅσα εἶπομεν, καὶ τὸν τοιοῦτον παραπεπτωκότα καιρὸν ἀφιέμενοι, ἠρνήθησαν, τοῦ Ἀνδρέου Ζαήμου προηγουμένου, τὴν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνου διεύθυνσιν τῆς πολιορκίας, εἰ καὶ μὴ ἠὺδοκίμουν οἱ ἴδιοι, ὥς ἀπέδειξαν τὰ πράγματα καὶ πρότερον καὶ ἔπειτα. Τὸ δὲ λυπηρότερον, ἠρνήθησαν ἐπὶ ἀπειλῇ μέχρις ἐνόπλου ἀντιστάσεως καὶ μέχρι διαλύσεως τῆς πολιορκίας· γράφοντες δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τὸν ἐν Τριπόλει Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, ἐζήτουν, ὥς ἱκανοὺς πρὸς ἀντιστάθμισιν τοῦ ἐνὸς Κολοκοτρώνου, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Κανέλλον καὶ Δημήτριον Δεληγιάννας καὶ ἕνα ἐκ τῶν Μαυρομιχαλῶν. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν Κολοκοτρώνης, ἡ ὥς ἀπόρροισιν φιλοτιμίας τοπικῆς ὑπολαβὼν τὴν ἄρνησιν τῶν Ἀχαιῶν, ἡ τὴν χύσιν ἀδελφικοῦ αἵματος προῖδων, ἔγραψε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, καὶ οὗτος ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἐκ τῆς Γόρτυνος, ὅπου ἐστρατολόγει. Λόγοι οὕτω πολιτικοὶ ἀπώλεσαν μίαν περίστασιν τόσῳ εὐμενῇ, καὶ ἐξησφάλισαν ἕκτοτε ὑπὲρ τῶν Τούρκων θέσιν τόσῳ πολεμικῶς δεξιάν. Συνεπῶς δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τῶν προκρίτων σχεδίου προέκυψαν καὶ αἱ ἐν τῇ Γόρτυνι ἀντιθέσεις τῶν Δεληγιαννῶν κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, καὶ αἱ ἐν ἄλλαις πολλαῖς ἐπαρχίαις ἀντιδράσεις κατὰ τῶν στρατιωτικῶν, ἐπενεγκοῦσαι πολλαχοῦ καὶ ἐνόπλους ῥήξεις. Τὸ αὐτὸ σχέδιον, ἐπαναληφθὲν καὶ ἐν τῷ Ἀργεὶ κατὰ τὸ 1822, πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Μαχμοῦτ πασσαὶ τῆς Δράμας, διεκινδύνευsen, ὀλίγου δεῖν, ὁλόκληρον τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἐὰν δ' ὁ Ὑψηλάντης προεστάτευσεν τοὺς ἀποβληθέντας ὅπλαρχηγούς, διατάξας ἵνα στρατολογήσωσι καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, οὐδὲν ἄλλο ἀπετέλεσεν ἢ τὴν ἐναντίον αὐτοῦ ὑπέμετρον καταφορὰν τῶν προκρίτων.

Τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀχαιῶν οὐδεὶς ποτε διεφιλονέικησε· ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς ποτε λόγος ἐδικαίωσε πᾶσαν, προκειμένου περὶ συμφέροντος ἐθνικοῦ, σκέψιν γινομένην ὑπὸ τὰ πρῆσιμα διαθέσεων ἰδιορ-

βύθμων. Ἡ ἀχαϊκὴ σύστασις, ἀποκρούουσα τοῦ Κολοκοτρώνου τὴν παρουσίαν, τότε μόνον ἐδικαιοῦτο, ὅτε ἐπραγματοποίει ἀφ' ἑαυτῆς, ἢ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἢ ἐπειτα, ὅ,τι ὑπισχνεῖτο βέβαιον, οὕτως εἶπεν, ὁ πρῶτιστος τῶν πορθητῶν τῆς Τριπόλεως. Τοῦτου ὅμως μὴ γενομένου, εὐθὺν τὸς Ἀχαιοὺς ἐπεβάρυνε μεγάλην, καὶ μεθ' ὅσας προσήνεγκαν ἀκολούθως θυσίας, ἀξιεπαίνους μὲν, ἀλλ' ἀδυνάτους πρὸς ἓν ἀποτελεσμα. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν πρὸ τοῦ σεπτεμβρίου κατάστασιν τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν.

Δύο περιστάσεις μετέβαλον ταύτην ἐπὶ τὰ κρεῖττω, ἡ ἐμφάνισις τῆς ναυτικῆς μοίρας καὶ ἡ κίνησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (α). Ἡ πολιορκία τῶν Πατρῶν ἡσφαλίζετο τότε, κατὰ θάλασσαν μὲν, διότι ἔλειπον πλέον τὰ τουρκικὰ πλοῖα, κατὰ γῆν δέ, διότι ἀπεκλείετο ἡ θύρα τῆς Στερεᾶς κατὰ τῶν ἐξωθεν γινομένων συνεχῶν ἐπιδρομῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Ζαΐμης ἐπανῆλθε, μεθ' οὗ ὠδήγει σώματος, εἰς τὸν Ὀμπλὸν, ἀπέχοντα τῆς πόλεως μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, καὶ ἐνεδυνάμωσε τὰς ἐκεῖ θέσεις. Τῇ δὲ 2 ἰουνίου ἐξεληθόντας πανστρατιᾷ τοὺς ἐχθροὺς, ἐντοπίους τε καὶ Ἀλβανοὺς, ὑπὸ τὸν Ἀσλανάκην, ἀντέκρουσαν οἱ Ἕλληνας· μετὰ θάρρους μεγάλου ἰδίως δὲ προχωρήσαν εἰς τὸν Ῥιγανόκαμπον ἐν μέρος τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, εὗρεν ἀνθισταμένους ὡσαύτως τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας, καίτοι ὀλιγαριθμοτέρους· ἕνεκα δὲ τούτου προσέδραμον βοηθοὶ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων καὶ ἄλλοι Τούρκοι ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ Τούρκων, γενικῆς οὕτω καταστάσεως τῆς συμπλοκῆς, ἕως οὗ ἔτρεψεν νῶτα οἱ Τούρκοι, καταδιωχθέντες καὶ φανευθέντες ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι.

Προσωρινῇ ὅμως ὑπῆρξεν ἡ τοιαύτη κατάστασις. Ἡ μετὰ τὴν 13 ἰουνίου ἀναχώρησις τῆς ναυτικῆς μοίρας, ἡ εἰς τὰς Πάτρας προσφυγὴ τῶν Λαλαίων μετὰ τὴν 13 ἰουνίου, καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν τουρκικῶν φανερά συνδρομὴ ἀγγλικῶν πλοίων, μετέβαλον τῶν Ἀχαιῶν τὰ πράγματα. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἡθικὴν μόνον ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, διότι ὕλικῶς ἡ ἐνέργεια τῆς μοίρας ἀνεπληροῦτο ὅπως δῆποτε ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων πλοίων· ἡ δευτέρα ὅμως καὶ τρίτη πραγματικὴν ἐγένενα τὴν ἀμνηχανίαν, ὅτε ἡ μὲν τουρκικὴ δύναμις ἐγένετο σοβαρωτέρα διὰ τῆς προσθήκης τῶν Λαλαίων, ἡ δὲ θαλασσία ὑπεράσπισις αὐτῆς ἡσφαλίζετο διὰ τῆς συνδρομῆς ἀγγλικῶν πλοίων, ἔτι δὲ καὶ αὐστριακῶν (β). Εἰσπλεύσαντα ταῦτα εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅπως ἀπαγορεύουσι τοῖς Οἰκονομοῦσι πλ-

σαν ἐνόχλησιν κατὰ τῆς ἰονικῆς σημαίας, συνώδευσαν τὰ ὑπὸ τὴν Ναύπακτον προφυλασσόμενα τουρκικὰ πλοῖα εἰς Ζάκυνθον, ὅθεν ἐφο-
διασθέντα αὐτὰ δι' ὅλων τῶν ἀναγκαίων ἐπανήλθον, καὶ τὸν λιμένα
τῶν Πατρῶν ὑπερήσπιζον μετὰ θάρρους, ὡς ἔχοντα ἰσχυρὰν πλῆν
καὶ ἀπρόσβλητον παρὰ τῶν Ἑλλήνων οὖσαν τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστή-
ριξιν. Ἐντεῦθεν οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν καὶ Ῥίου ἐλευθέρως ἐξήρ-
χοντο εἰς τὰ πέριξ τροφολογοῦντες. Τῇ δ' 28 ἰουνίου προχωρήσαν-
τες καὶ μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρίων Βαλατοῦνα καὶ Βαρδικῶστα
ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, κατεπυρόλησαν καὶ τὴν μονὴν τοῦ Ὁρ-
πλοῦ, ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ἐλληνικὸν σῶμα ἐν αὐτῇ ἐμφωλεύσῃ.

Διὰ ταῦτα θαρραλεώτερος γενόμενος ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ἐξε-
στράτευσε τῇ 3 ἰουλίου μετὰ δεκακοσίων περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων
καὶ δύο πεδινῶν τηλεβόλων, προχωρήσας εἰς τὰ πρὸς τὴν Ἥλιδ
Μαῦρα Βουνὰ μέχρι τοῦ λεγομένου Πέρα μετόχι τῶν Σηπλαιωτῶν.
Τὸ μετόχιον τοῦτο, ἀπέχον τῶν Πατρῶν περὶ τὰς ἑπτὰ ὥρας, ἐφρου-
ρεῖ ὁ Ἀντώνιος Μανολαδίτης μετὰ τεσσαράκοντα κλεισθέντας δὲ ἐν
τῷ πύργῳ αὐτόν τε καὶ τὸν ἐπιστάτην τῶν αὐτόθι καλογήρων Νεό-
φυτον Ῥούβαλιν περιεκύκλωσεν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, πολεμῶν διὰ τῶν
τηλεβόλων καὶ μέρους στρατιωτῶν, ὡς ἐπασχολουμένων τῶν λοιπῶν
περὶ τὴν τροφολογίαν. Οἱ κεκλεισμένοι ἀντεῖχον ἀποφασιστικοί, καὶ
τὸν θάνατον ἔφερον κατὰ δέκα περίπου ἔχθρων φθάσαντος δ' ἐπὶ
τέλους βοηθοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ ἐκ τῆς μονῆς Φιλοκαλίου καὶ
τοῦ χωρίου Ῥιόλου μετὰ τινων Ἥλειων, ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀπεχώ-
ρησε, καύσας τοὺς ἀθερίστους ἔτι καρποὺς καὶ μεγάλην κατὰ τοῦ με-
τοχίου προξενήσας ζημίαν. Οὕτως ἐπανήλθεν εἰς Πάτρας φέρων, ὅσα
συνέλεξεν αἰγοπρόβατα, βόας καὶ τρόφιμα ἄλλα. Καθ' ὁδὸν ἤχημα
λώτευσσε δύο ἄνδρας καὶ μίαν γυναῖκα.

Οἱ Ἀχαιοὶ συναγρικηθέντες ἀπεφάσισαν, ἵνα ρίψωσι τὸν κύβον μιᾶς
ἐκ τοῦ πλησίον πολιορκίας, ἀφ' οὗ αἱ μακρὰν συγκροτούμεναι προ-
φυλακαὶ οὐδὲν ἔφερον μόνιμον ὄφελος. Ἐσχεδιάσθη δὲ, ἵνα καταλά-
θωσιν οἱ μὲν Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Ζαήμην, Φωτῆλαν καὶ Θεοχαρό-
πουλον, περὶ τοὺς δεκακοσίους λογιζόμενοι, τὴν θέσιν τοῦ χωρίου
Πριναροκάστρου· οἱ δὲ Πατρεῖς ὑπὸ τὸν Κανακάρην, Νικόλαον Λόντον
καὶ Βασίλειον Πετμεζᾶν τὴν τοῦ χωρίου Σαραβαλίου, ὅπου ἦσαν καὶ
ἱκανοὶ Κεφαλλῆνες· ἐν τούτῳ δ' ὑπῆρχε καὶ παλαιὸν τι φρούριον ὀ-
μώνυμον· οἱ δὲ Ἥλαιοι ὑπὸ τὸν Σισίνην, ἡγούμενον χιλίων πεντακο-

σίων ἀνδρῶν καὶ φέροντα δύο τηλεβόλα, τὴν τοῦ μετοχίου τοῦ Ὁμπλοῦ.

Κατὰ τὸ σχέδιον αὐτὸ πρῶτον κατελήφθη τὸ Πριναρόκαστρον τῇ 12 Ἰουλίου, καθ' ἣν συνεπλάκησαν σοβαρῶς οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν Τούρκων. Καρπολογούντων τῶν δευτέρων ἐπὶ τῶν ἄκρων τῆς πεδιάδος, ἐπέπεσον καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς οἱ πρῶτοι· ἀμέσως δὲ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν Πατρῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ἐπολέμησαν τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ πολλὰς ὥρας, καὶ ἀποκρουσθέντες ἐπὶ τέλους κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν σταφιδίωνων, φονευθέντες περὶ τοὺς πέντε καὶ εἴκοσι.

Ἐπίσης ἐστρατοπέδευσαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐν ταῖς προσδιωρισμέναις θέσεσι· τῇ δὲ 15 Ἰουλίου, ἡμέρᾳ παρασκευῇ, ἐκινήθη πανστρατιᾷ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ὅπως διαλύσῃ τὰς ἐπιβλαβεῖς συγκεντρώσεις ταύτας, φέρων καὶ τέσσαρα τηλεβόλα. Φθάσας παρὰ τὸν ποταμὸν Λεύκαν καὶ ἀντικρὺ τοῦ Σαραβαλίου, τὰ μὲν τηλεβόλα ἐτοποθέτησε παρὰ τῇ πλησίον τοῦ χωρίου κειμένη παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ, δι' ἑνὸς δὲ μέρους Ἀλβανῶν καὶ Λαλαίων προκατέλαβε τὸν Ῥιγανόκαμπον, ὅπως ματαίωσῃ τὴν ἐκ τοῦ Πριναρόκάστρου ἐνδεχομένην βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ καταλάβῃ οὕτω τὰ πλευρὰ τῶν ἐν Σαραβαλίῳ. Ἀρξάμενης οὕτω τῆς προσβολῆς κατὰ τοῦ Σαραβαλίου, οἱ Ἕλληνες, εἰ καὶ δεινῶς ἐζημιῶντο ἐκ τῶν τηλεβόλων, ἀντέκρουον διὰ πολλῆς ἀνδρείας καὶ σταθεροὶ ἔμενον. Δραμόντων δὲ πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Πριναρόκάστρῳ Καλαβρυτινῶν, ἤρξατο ἑτέρα συμπλοκὴ ἐν τῷ Ῥιγανόκαμπῳ· πλησιασάντων δὲ καὶ τῶν Ἡλείων, γενικὴ ἡ συμπλοκὴ κατέστη ἐπὶ 8 ὥρας, καὶ ἀποτέλεσμα ταύτης ὑπῆρξεν ἡ τροπὴ τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ καὶ ἡ καταδίωξις αὐτοῦ μέχρι τοῦ ληνοῦ τοῦ Νικολάου Δόντου. Ἡ ζημίαι τούτου ἐγένετο ἐκ πεντήκοντα ὀκτὼ φονευθέντων καὶ πληγωθέντων, ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκ δύο φονευθέντων καὶ ὀκτὼ πληγωθέντων, ἐξ ὧν οἱ δύο βαρέως. Ὁ Βασίλειος Πετμεζᾶς διεκρίθη κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν. Τσακὺτὴ δὲ ἐπηνέχθη ἡ ἠθικὴ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ εὐτυχήματος τούτου, ὥστε τῇ 26 Ἰουλίου τολμήσαντες κατέβησαν πανταχόθεν εἰς τὸ πεδίον, καίτοι μὴ ἔχοντες ἵππους, ἢ τηλεβόλα ἀρμόδια. Τότε οἱ Τούρκοι, ὑπονοήσαντες καὶ αὐτὴν κατὰ τῆς πόλεως τὴν ἐφοδὸν τῶν Ἑλλήνων, κατέλαβον τὰ ἄκρα ταύτης· οὐδὲν δὲ ἔπειτα βλέποντες τοιοῦτον, ἀνέβησαν μέρος ἐξ αὐτῶν ἀντιπερισπασμοῦ ἕνεκεν εἰς τὴν μονὴν Γηροκομείου, καὶ συμπλακέντες μετὰ τοῦ ἐκεί σώματος ἀπεχώρησαν, ὀλίγα ζημιωθέντες. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέλαβον τὴν

θέσιν ταύτην, ὡς ἀπομακρυνθέντων ἐκείθεν τῶν Ἑλλήνων δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων. Κεῖται δὲ τὸ Γηροκομεῖον κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παναχαΐκου ὄρους δυτικῶς, νῦν Βόδα ἢ Βοιδιάς, ἀπέχον τῆς πόλεως Πατρῶν ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας.

Τὸ τοιοῦτον μὴ ὑποφέρων ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἐγλυκάδας τοποθετούμενος Καρτσᾶς, ἀπεφάσισεν, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ἐκεῖ τουρκικῆς φρουρᾶς. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν σύμφωνον οὗτος εὔρε τὸν Ἀκαρνάνα ὀπλαρχηγὸν Θεόδωρον Γρύβαν. Μὴ ἔχων αὐτὸς ἰδίαν ἐν τῇ Στερεᾷ ἐπαρχιακὴν ὀπλαρχηγίαν, μετέβη εἰς τὴν Ἀχαΐαν τότε μετὰ πεντήκοντα στρατιωτῶν, σκοπεύων, ὅπως ἀπέλθῃ παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ εἰς τὰ Τρικύρουφα. Οὕτω ἀμφοτέρωι κινήσαντες περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 1 πρὸς τὴν 2 αὐγούστου, προσέβαλον τὸ Γηροκομεῖον· σῶμα δὲ ἱκανὸν, ἐξελθὼν ἐκ τῶν Πατρῶν πρὸ τοῦ ἐξημερώματος, κατέλαβε τὰς περὶ αὐτὸ θέσεις· ὁμοίως ταχύναντες καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, κατέστησαν γενικὴν τὴν συμπλοκὴν, διαρκέσαντες μέχρι τῆς ἑσπέρας καὶ μετὰ πείσματος ἀμμοιδαίου· ἐπὶ τέλους δὲ βιασθεῖσα ἡ ἑχθρικὴ βοήθεια ἐτράπη εἰς φυγὴν ἄτακτον, καὶ μέχρι τῶν ἄκρων τῆς πόλεως, λεγομένων Κανδριάτικα, κατεδιώχθη. Ἡ ζημία ταύτης ὑπερέβη ἤδη τοὺς ἑκατὸν, ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο ἐξ εἰκοσι φονευθέντων· πολλοὶ δὲ συγχρόνως ἐπληρώθησαν, ὧν εἰς ἧτο καὶ ὁ Βενιζέλος Καλαβρυτινός, τιμηθεὶς τότε ἐπὶ ἀνδρείᾳ.

Αὐτὸ ἐπήνεγκε τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα ἡ γενναιότης τοῦ Καρτσᾶ καὶ Γρύβα. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐστρατοπέδευσαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὸν Καρτσᾶν ἐν τῷ χωρίῳ Ῥωμανοῦ, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὸν Γρύβαν ἐν τῷ ληνῷ τοῦ Χουσεῖν ἀγᾶ καὶ τοῖς πέριξ λόφοις, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Λόντον ἄνωθεν τοῦ Γηροκομείου ἐν τοῖς λόφοις Ἀπιστομιάς. Τῇ 8 αὐγούστου, ἡμέρᾳ σαββάτου τῆς Μεταμορφώσεως, ὁ Ἰουσούφ πασσᾶς ἐσκήνωσε περὶ τὸ Γηροκομεῖον μετὰ πεζῶν, ἱππέων, τριῶν τηλεβόλων καὶ μιᾶς βομβοδόλου, ἀπόφασιν ἔχων, ἵνα διακμένη ἐκεῖ, ἕως οὗ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν ῥηθισῶν θέσεων. Ὁ τηλεβολισμὸς καὶ ὁ βομβολισμὸς ἤρξατο ἰδίως κατὰ τοῦ ληνοῦ τοῦ Χουσεῖν ἀγᾶ, ὅπου συνηγωνίζοντο μετὰ τοῦ Γρύβα ἔσθωθεν μὲν οἱ Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Φωκᾶν, Γερκακάρην καὶ Κεντιλίην, ἔξωθεν δὲ ὁ Καρτσᾶς αὐτοπροσώπῳ· καὶ ὁ Λόντας δι' ἐπικούριας. Πολλὰς ἐρμήσαντα τοὺς ἑχθροὺς ἀντῴθησαν οἱ Ἕλληνες· καὶ

πράγμα σπάνιον, ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τοῦ σαββάτου μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς κυριακῆς ἐματαιώσαν πᾶσαν αὐτῶν προσπάθειαν. Ἐκ τούτου ἀπελπισθεὶς ὁ Ἰουσούφ πασσᾶς μετὰ ἱκανὴν ζημίαν, οὐχὶ μόνον ὠπισθοχώρησεν εἰς Πάτρας, ἀλλὰ καὶ τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου παρήτησε, καταληφθεῖσαν καὶ πάλιν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἐν τῷ ληνῷ καὶ ὁ Καρατσᾶς ἐθριάμβευσαν.

Ἀλλ' ἐπέπρωτο, ὅπως οἱ Τούρκοι τῶν Πατρῶν ἀνακτήσωσι διὰ τῆς ἐπαράτου διχονοίας τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν τὴν πολεμικὴν θέσιν αὐτῶν, ἣν ἀρτίως ἀπώλεσαν διὰ τῶν ὅπλων. Ἄμα ὡς ἤρξαντο οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων διαφέρεισθαι πρὸς τοὺς Πετμεζάδας, οἱ δὲ τῶν Πατρῶν πρὸς τοὺς Κουμανιώτας, ἡ πολιορκία περιέπεσεν εἰς κατάστασιν ἀθλίαν· ἅμα δ' ὡς ἐδολοφόνησαν οἱ Κουμανιώται, κατὰ τὴν 4 Σεπτεμβρίου, ἐν τῷ Ὀμπλῷ τὸν Καρατσᾶν ἔνεκα φθόνου, αὐτῇ, τῶν ταραχῶν αὐξηθεισῶν, περιήλθεν εἰς ἐσχάτην παραλυσίαν, διότι οἱ πρόκριτοι τῶν Πατρῶν, διαλύσαντες τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, ἔφυγον πνέοντες δυσαρέσκειαν ἄκραν. Ἐν τῷ Πριναροκάστρῳ ἔμεινεν ὁ Ζαήμης μετὰ ὀλίγων Καλαβρυτινῶν, ἐν τῷ Ὀμπλῷ ὁ Σισίνης μετὰ τῶν Ἠλείων, καὶ ἐν τῷ Σαραβαλίῳ οἱ Πετμεζάδαι καὶ Κουμανιώται ἠνωμένοι. Ἀλλὰ σκιά τις πολιορκίας ὑπῆρχε μόνον (α)· ἡ ἡθικὴ ἐνότης ἔλειπε· καὶ διὰ τοῦτο, μόλις παρουσιασθέντος τῇ 7 Σεπτεμβρίου ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν τοῦ ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν καὶ Γιβραλτὰρ ἠνωμένου τουρκικοῦ στόλου, τὸ Σαραβαλίον ἐγκατελείφθη εὐθὺς, φυγόντων νυκτὸς τῶν Κουμανιωτῶν καὶ Πετμεζάδων. Τῇ δὲ 9 οἱ Τούρκοι τῶν Πατρῶν καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποβάντες ἐκ τοῦ στόλου, ὁρμήσαντες κατὰ τοῦ Ὀμπλοῦ, ὥστε καπνὸν διεσκόρπισαν τοὺς Ἠλείους καὶ μέχρι τῶν ὄρεινῶν μερῶν κατεδίωξαν. Ὀλίγου ἐδέησε τότε, ὅπως αἰχμαλωτευθῇ ὁ Σισίνης. Τελευταῖος δὲ καὶ ὁ Ζαήμης ἐβιάσθη, ὡς μονωθεὶς, ἵνα φύγῃ ἐκ τοῦ Πριναροκάστρου καὶ ἀναβῇ εἰς τὸ ὄρεινότατον χωρίον Σόλι, κείμενον ἄνωθεν τῆς Χαλανδρίτσας. Οὕτως ἀποτυνετὴ καὶ ἡδὴ τῶν Πατρῶν ἡ πολιορκία.

Ὡς ἂν μὴ ἤρκουν δὲ τὰ δεινὰ, ὅσα ἐβάρυνον τὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα ὁ τόσῳ ἀνισος πόλεμος, προσετέθη καὶ τὸ τῆς δολοφονίας, ἄρξαμένης ἀπὸ πρώτου τοῦ Ἀθανασίου Κουμανιώτου κατὰ τοῦ λεοντοθύμου Παναγιώτου Καρατσᾶ. Ἡ στυγερά αὕτη πράξις μετὰ φρίκης ἠκούσθη, ταράξασα οὐχὶ τὴν Ἀχαΐαν μόνην, ὡς στερηθεῖσαν ἐνὸς ἀναγκαίου προσώπου, ἀλλὰ καὶ τὴν Πελοπόννησον ἅπασαν διὰ τὴν εἰς-

δύσασαν ἀποτρόπαιον ταύτην ἀρχήν. Καὶ ἐπῆλθον πραγματικῶς μετὰ τὸν Καρατζᾶν αἱ δολοφονίαι κατὰ τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου τῷ 1821, κατὰ τῶν Καθασαίων, τοῦ Ἀντωνίου Μανολαδῆτου καὶ τοῦ Κρεββατᾶ τῷ 1822, ἄλλων τε καὶ τῶν Χασαπέων τῷ 1823. Οὐδένα ἄλλον οἱ πολέμιοι ἤθελον σύμμαχον ὠφελιμώτερον παρὰ τὴν ἐκ τῶν δολοφονιῶν προκύπτουσαν δυσπιστίαν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐπαγούσαν τὴν διάλυσιν πάσης ἐνότητος.

Ὁ Καρατσᾶς, βλαστὸς τῆς μεγάλης οἰκογενείας τοῦ λαοῦ, ἀφανὴς πρὶν σανδαλοποιὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Πατρῶν, ὑπάρξας δὲ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τὴν Ἑπτάνησον, ἀνεδείχθη, ἀρχαμένου τοῦ ἀγῶνος, περιφανὴς δι' ἐνθουσιασμόν πολίτης καὶ τὸ πρῶτον στον κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀχαΐας φρόνητρον δι' ἀνδρείαν. Ὅλος πίστις καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ὅλος εὐκίνησις καὶ δραστηριότης, μόνῳ προσηλωμένος τῷ καθήκοντι αὐτοῦ καὶ ἐν ὀλίγῳ ποιούμενος τὴν ζωὴν πάντοτε, διέπρεψεν ὑπὸ τὰ ὄπλα, καὶ πολλάκις κατάρρωσε μόνος, ὅ,τι πολλοὶ δυσκόλως ἢ οὐδόλως ἐτόλμων (α). Τοιοῦτος δὲ ὢν ὑπισχεῖτο τῇ ἀγωνιζομένῃ πατρίδι μεγαλητέρας ὑπηρεσίας, εἰμὴ κακοδρῆγος χεὶρ ἀπαστέρει αὐτὸν τῆς ζωῆς. « Ἐξώλεις καὶ προώλεις » ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ γένοιτο » οἱ δολοφόνοι, καὶ μάλιστα ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ὡς αὐτόχρημα δολοφονοῦντες τὴν ἱερὰν πατρίδα ! Τῆς τοιαύτης ἐθνικῆς κατάρας τὰς συνεπείας ὑπέστη ὁ Ἀθανάσιος Κουμανιώτης, διότι καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ ἀπώλεσεν ἀποστρεφόμενος παρὰ πάντων, καὶ ἀνήσυχος διετέλει ἔκτοτε ἐλεγχόμενος τὴν συνειδήσιν, ἀποφεύγων τὸν πόλεμον καὶ ἀφευκτον ἀναμένων τὴν θείαν δίκην. Ἐν τοιαύτῃ περιέπεσεν ἡθικῇ καταστάσει καὶ ὁ Νενέσκος Ζουμπατιώτης, ἐπίσης ὑπὸ τοῦ φθόνου ἐξενεχθεὶς καὶ οὗτος, καὶ τῷ 1822 δολοφονήσας τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ ὀπλαρχηγὸν Σπανοκυριάκον.

Εἰς τοῦτο περιέστηκε τὰ πράγματα τῆς Ἀχαΐας, ὅτε οἱ πρόκριτοι αὐτῆς ἀντέπραττον κατὰ τῆς ἀποφασισθείσης ἐκστρατείας τοῦ Κολοκοτρώνου, καὶ μόνοι μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Γόρτυνος καὶ Ἠλίδος ἐνησχολοῦντο πρὸς νέαν στρατολογίαν, ὅπως ἐπαναλάβωσι τὴν πολιτορκίαν τῶν Πατρῶν, διανοούμενοι καὶ τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ φρουρίου, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Τριπόλεως. Ἀλλὰ τοὺς ἐν Γόρτυνι Δεληγιάννας ἀπελθὼν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξησθέτισε παρασκευαζομένους κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἔλαβον οὗτοι μέρος ἐνεργητικὸν ὑπὲρ τῶν Πατρῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπικινδύνισεν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἀπεθάρρυνεν τοὺς

πρωκρίτους τῶν Ἀχαιῶν, κατορθώσαντας τὴν στρατολογίαν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ καὶ φιλοτιμηθέντας ἀληθῶς κατὰ παντὸς κινδύνου.

Συγκεντρωθέντες ἐν Τοπόλαβα ὁ Κανακάρης, Ζαήμης, Παπαδιαμαντόπουλος καὶ ἄλλοι μετὰ τρισχιλίων σχεδόν, κατέλαβον αὖθις τὰς θέσεις τοῦ Γηροκομείου, Περιβόλας καὶ Σαραβαλίου· μετὰ τοῦτους ἔφθασεν ἰσχυρὸς καὶ ὁ Φωτῆλας. Τῇ δ' 21 ὀκτωβρίου ἐπιτεσσόντες διὰ νυκτὸς ἱκανοὶ στρατιῶται κατὰ τῆς πόλεως, ἐγένοντο κύριαι τοῦ πλείστου μέρους αὐτῆς μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν. Τὸν γαλλικὸν πρόξενον Πουκεβίλλ ἀντιπροσώπευε τότε ὁ Παπᾶ Σπυρίδων Ζακύνθιος· ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐδέχθη στρατιώτας Ἑλλήνας ἐν τῷ προξενείῳ, ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἐκ τοῦ Ῥίου, εἰσηγήτει τοῦ Βαρθόλδου, γραμματεύοντος παρ' αὐτῷ, διαμαρτυρήθη κατὰ τοῦ Πουκεβίλλ διὰ τοῦτο, καὶ τὴν διαμαρτυρίαν αὐτοῦ διεδίδασεν εἰς Ζάκυνθον διὰ πλοίου ἀγγλικῆς σημαίας τοῦ ἰδίου Βαρθόλδου. Ὁ Πουκεβίλλ ἀπαντῶν ἀπεκάλεσεν ἀνόητον τὴν διαμαρτυρίαν, λόγῳ ὅτι εἰς μόνος ἄνθρωπος, ὁ Παπᾶ Σπυρίδων, οὐκ ἠδύνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη αὐτὸς ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ἱκανὸν ἔχων στρατόν. Ἐπὶ τοσούτον δὲ ἐξεπλάγησαν τότε οἱ πολέμιοι κατακλεισθέντες, οἱ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ ἐν τῷ τεμένει τοῦ «Μεχ-κεμέ » καὶ ἄλλαις περὶ αὐτὸ οἰκίαις, ὥστε καὶ εἰς λόγους τινὰς περὶ συμβιβασμοῦ ἦλθον μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Καθ' ὅλην τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἐξηκολούθησεν ὁ ἀμοιβαῖος ἀντιπυροβολισμὸς, ἀλλὰ διὰ θλάβης ὀλίγης, ὡς κεκλεισμένων ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ τῶν δύο μερῶν κατὰ τὴν νύκτα ὁμῶς τῆς 21 πρὸς τὴν 24 οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, λόγῳ μὲν ἵνα μὴ κυκλωθῶσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν ἐξορμήσωσιν αὐτοὶ ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν οἰκιῶν, ἐν αἷς συνεπήγνυντο, κυρίως δὲ ἵνα μεταφέρωσι πολλοὶ τὰ λάφυρα αὐτῶν, καίτοι μικρὰς ὄντα ἀξίας, καὶ κυριώτερον, ὡς οὐδενὸς ὑπάρχοντος τῶν ἀρχηγῶν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἔφυγον ἐν ἀγνοίᾳ τούτων, διανυκτερεύοντων ἐν τῷ Γηροκομείῳ, καὶ εἰς τὸ χωρίον αὐτοῦ ἕκαστος κατ' εὐθείαν ἐπανῆλθε. Ὁ φόβος καὶ τὰ στρατήγημα, ὅπως μὴ ἐννοηθῶσι παρὰ τῶν Τούρκων λειποτακτοῦντες, ὠφέλησε· καθότι, ἀφεθέντων τῶν φώτων ἐν ταῖς οἰκίαις, οἱ Τούρκοι ἐν πλήρει ἐμπενοῖᾳ τῆς ἀπαράχως γενομένης φυγῆς. Τὸ δ' ἀπροσδόκητον τοῦτο συμβεβηκὸς δεινοτάτην διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ λίαν ἐπισφαλῆ κατέστησε τὴν θέσιν τῶν ἐν τῷ Γηροκομείῳ, εἰ καὶ ἔνοχοι ἐλογίζοντο αὐτοὶ πρῶτοι, ὡς ἀφῆσαντες ἀκεφάλους τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰσελθόντας. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ζαήμης, μεγάλης φιλοτιμίας ἀνὴρ, ἐπέμενε θέλων τὴν ἀπο-

φασιστικὴν εἰσοδὸν ὄλων ἐν τῇ πόλει, μεθ' ὅσου ἂν εἶχεν ἀριθμοῦ στρατιωτῶν ἕκαστος· ἀναποφασίστων δὲ δεικνυομένων τῶν ἄλλων, συνέπεσε φθάσας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὁ Λόντος ἐπὶ κεφαλῇς τριακασίων ὡς ἔγγιστα. Ἡρώτησε τότε αὐτὸν ὁ Ζαήμης: « Ὑπακούουσιν ἡἄρα οἱ στρατιῶταί σου, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πόλιν; » Βεβαίως αὐτὸς δὲ τοῦ Λόντου, ἐκίνησαν ἅπαντες τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ τὴν συνοικίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῆς πόλεως κατέλαβον. Κατόπιν ἔφθασε καὶ ὁ Σισίνης μετὰ ἐπτακασίων· ἐπίσης δὲ συρρέυσάντων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνόπλων, συνεποσώθη περὶ τοὺς τρισχιλίους ὁ ἀριθμὸς ὄλων. Οὕτω ἐνισχυθέντες οἱ Ἀχαιοὶ, ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἐπεμελοῦντο τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, τοῦ φρουρίου τηλεβολοῦντος κατ' αὐτῶν ἀδιακόπως. Ὁ Ρικάρδος, ἀδελφὸς καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Ἀγγλου προξένου Γκρήν, ἠθέλησε τότε, ἵνα ἀναχωρήσῃ ἐκ τῶν Πατρῶν ἐγκαταλιμπάνων τὸ προξενεῖον· οἱ ἀρχηγοὶ ὅμως τῶν Ἀχαιῶν, προλαμβάνοντες πᾶν ἐνδεχόμενον δυσάρεστον ἐν τῷ μέλλοντι, τότε μόνον ἐπέτρεψαν τὴν ἀναχώρησιν τούτου, ὅτε ἔδωκεν ἔγγραφον βεβαιῶν, ὅτι ἀναχωρεῖ ἐκουσίως, οὐδόλως ἐνοχληθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως συνώδευσαν αὐτὸν διὰ στρατιωτῶν κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν, ἵνα « μὴ » τι παράλογον γένηται ».

Μοναδικὸν, ἢ τοῦλάχιστον σπανιώτατον, φαινόμενον ἦν ἡ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξοδος καὶ εἰσοδος τῶν Ἀχαιῶν ἐν ταῖς Πάτραις· ἔλειπεν ὅμως ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τούτων τὸ ἀρμόδιον διὰ τοὺς Λαλαίους πρόσωπον, καθ' ἃ προείπομεν, καὶ ἱκανὸν τῆς πόλεως κατέχοντες, οἱ πολέμιοι μέρους, ἀπηλλαγμένοι ἦσαν πάσης ἀνάγκης ἐσχάτης. Διὰ τὴν διπλὴν δὲ ταύτην περίστασιν οὐδὲν μὲν ἀποτέλεσμα ὀριστικὸν ἐπῆλθε τάχιον, τὰ πάντα δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀντετράπησαν ἐπανελθόντα, εἰς ἣν πρότερον διέκειντο θέσιν.

Ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς διέμενε τότε ἐν τῇ Ναυπάκτῳ μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐκεῖθεν ἐσχεδίασεν οὗτος στρατηγικῶς καὶ ἐξετέλεσε δραστηρίως τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Κατὰ πρῶτον μὲν ἀποστείλας ἐκ τοῦ Ῥίου δύο σώματα πεζῶν, τὸ μὲν διὰ θαλάσσης, τὸ δὲ κατὰ ξηρὰν, κατέλαβε διὰ τοῦ πρώτου τὸ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν κατὰσταμα τοῦ τελωνείου, ὡς οὐδενὸς ὑπάρχοντος πλοίου ἑλληνικοῦ, καὶ διὰ τοῦ δευτέρου τὰ λεγόμενα Ἰψηλὰ Ἀλώνια· κατόπι δὲ οὗτος περὶ τὴν ὥραν 6 πρὸ μεσημβρίας τῆς 22 νοεμβρίου, κινηθεὶς μετὰ τριακασίων ἱππέων, εἰσῆλθεν ἐν τῷ κατεχομένῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων μέρει τῆς πόλεως ἄνευ

οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως· συγχρόνῳ δὲ γενομένης ἐκδρομῆς ἐκ τοῦ φρουρίου, ἐπέπεσον πανταχόθεν οἱ πολέμιοι, τὸν φόβον καὶ τὸν θόρυβον ἐνσπείραντες ἀμέσως τοῖς Ἕλλησι. Μετὰ ἀντίστασιν τινα ἔφυγον δρομαῖοι πρῶτοι οἱ Ἠλεῖοι, ἔπειτα οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, κατόπιν οἱ Πατραῖοι εἰς τὰ ὄρεϊνὰ μέρη, καὶ τέλος οἱ Αἰγίειοι εἰς τὰ Σελά. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνέβη ἔμφοδος ἢ φυγὴ αὕτη, ὥστε οἱ πλείους μὲν ἔφερον μόνον, ὅ, τι ἐφόρου, οἱ δ' ἀρχηγοὶ παρὰ τὴν ἀποσκευὴν ἅπαντας ἄφησαν καὶ τοὺς ἵππους αὐτῶν. Τὰ ἴδια ἔπαθον δυστυχήματα, τυχόντες ἐκεῖ, ὅ, τε Μαυροκορδάτος, Καρατσᾶς καὶ οἱ διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν μεταβαίνοντες εἰς τὸ Ἄργος «*παρασιτάται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος*». Μόνοι κατὰ τὴν γενικὴν ταύτην καὶ δυστυχῆ φυγὴν στρατιῶται περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Λόντου, ὀδηγούμενοι παρὰ τοῦ Ἀναγνώστου Μαραγκοῦ καὶ Δημητρίου Τσαούση, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀποστόλου Πετρόπουκα καὶ ἐπολέμησαν μέχρι μέσης νυκτός· ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ οὗτοι περικυκλωθέντες ὑπὸ τῶν φλογῶν τῶν κατακαιομένων οἰκιῶν, ἐξῆλθον ξιφῆρεις καὶ περὶ τὸ λυκαυγὲς διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον Σελῶν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν δεκαεπτὰ κατὰ τὴν ἐξοδον.

Τρίτη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος λογίζεται ἡ παρούσα ἐντελής διάλυσις τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν. Παρὰ πολλὰς ἄλλας ἐκ τῶν σωζομένων ἔτι οἰκιῶν οἱ Τούρκοι ἐπυρπόλησαν τότε καὶ τὰ ιδιόκτητα καταστήματα τῶν προξενείων Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας. Γεωγραφικῶς θεωρούμεναι αἱ Πάτραι, κατὰ πολὺ διέφερον τῶν δύο ἄλλων, ἐπίσης πολυτίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ τοῖς Ἕλλησιν, ἢ τοῖς Τούρκοις, θέσεων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· διότι οὔτε, ὡς ἡ Ναυπλία, ἔφερον πρὸ αὐτῶν ναυτικὰς νήσους, οὔτε, ὡς ἡ Τρίπολις, εἶχον τὴν πάντοτε δύσκολον διὰ τὸν ἐχθρὸν μεσσηγιότητα. Οὐδεὶς ἀναιρεῖ τὰς ἀληθείας αὐτάς, καὶ μάλιστα τὴν γινομένην ἐξωτερικὴν συνδρομὴν διὰ τῆς ἐμπορικῆς καὶ πολεμικῆς σημαίας· ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δικαιολογεῖ τὴν τόσῃ ἄδικον ἀπώλειαν τῆς μόνης περιστάσεως, καθ' ἣν ἐκ παντὸς, ὡς ἀνεπτόχθημεν, ὑπολογισμοῦ ἠλπίζετο ἡ κυρίευσις τῆς θέσεως ταύτης παρὰ τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν (α).

Ἀρχομένου τοῦ σепτεμβρίου, ἔφθασεν ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς Ζάκυνθον. Ἐκεῖ χαιρετίσαντα καὶ χαιρετισθέντα ὑπὸ τοῦ φρουρίου, ἐπισκέφθη αὐτὸν ὁ Ἄνκευ, διοικητὴς τῆς Ζακύνθου, καὶ ὁ Θωμᾶς « πρεζιδέν-δεσ τοῦ μαϊστράτου ». Ἐπὶ ὥραν δὲ ἱκανὴν συσκέψεως γενομένης μεταξύ τούτων καὶ τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ἐπέμφθη εἰς πᾶρων ἀγγλικὸς εἰς τὰς Πέτσας, λόγῳ μὲν ὅτι οἱ Πετσιῶται προσέβαλον τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν, ἐπισκεφθέντες μίαν « μπριμάρδαν », κυρίως δὲ, ἵνα ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον καὶ εἰδοποιήσῃ τῷ τουρκικῷ στόλῳ, ἂν ὁ ἐλληνικὸς παρασκευάζεται, ἢ καὶ ἐκπλέει κατ' αὐτοῦ. Οἱ Πετσιῶται μετ' ἀπορίας εἶδον ἀπειλουμένους ἑαυτοὺς διὰ πρᾶξιν ἀνύπαρκτον. Ἀλλὰ καὶ ἐννοήσαντες ἐπὶ τέλους τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου, τί ἠδύναντο;

Παρὰ τὴν Ζάκυνθον ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ φθάσαντα καὶ τὰ ἐξ πλοῖα τῆς Ἀλγερίας καὶ ὁ στολίσκος τῶν Συδότην. Συνενισχυθεῖς οὕτω καὶ τροφοδοτηθεὶς καλῶς, ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐπλευσε τῇ 7 σепτεμβρίου εἰς Πάτρας, ἀγγλικὸς δὲ πᾶρων μετεκόμισεν εἰς Σμύρνην γράμματα διὰ Κωνσταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον. Δι' αὐτῶν ὁ μὲν σουλτάνος εἰσηγεῖτο τὴν παρασκευὴν ἑτέρου στόλου πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν ναυτικῶν νήων· ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶς προετρέπετο, ἵνα πέμψῃ ταχύτερον τροφὰς καὶ στρατὸν εἰς τὴν Κρήτην.

Ἢ σίτισις τῶν Μεθωκιστῶν, ἢ τόσῳ ἐπιδεικτικῇ ὑποθεξίσει ἐν Ζακύνθῳ καὶ τὸ κολοσσαῖον τοῦ στόλου τούτου ἔφερον τότε τοὺς Πελοποννησίους τῆς Ἀχαΐας εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν. Ἐὰν ὑπῆρχε κεκινημένος ὁ ἐλληνικὸς στόλος, ὁ τουρκικὸς, καὶ τοιούτος ὢν, οὐδέποτε ἐτόλμα οὔτε τὴν ἐνώπιον τῶν Πατρῶν ἀγκυροβόλησιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, οὔτε τὴν ἐντὸς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰσπλευσιν, ἐπενεγκοῦσαν τὴν λυπηρὰν καταστροφὴν τῆς Οἰάνθης. Τόσῳ δὲ ἀληθέστερον ἀποδεικνύεται τοῦτο, ὅτῳ μόνον τὸ ἥμισυ μέρος αὐτοῦ διηύθυνεν ἔπειτα ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐντὸς τοῦ κόλπου, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔμενε πρὸ τοῦ στομίου, ὅπως προασιπθῇ τὰ ἐντὸς πλοῖα, καθ' ἧς ὑπενόει πάντοτε ἐμφανίσεως τοῦ ἐλληνικοῦ. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον οὔτε καὶ ἐπλησίασεν αὐτὸς ἢ τὸν Σαφωρικὸν πρὸς τροφοδοσίαν τοῦ Ἀκροκορινθίου, ἢ τὸν Ἀργολικὸν ὑπὲρ τῆς

Ναυπλίας, ὡς παρακειμένου τοῦ ναυτικοῦ τῶν Πεταῶν καὶ τῆς Ἰδρας.

Τῇ 17 Σεπτεμβρίου εἰσπλευσαν τὸ ἡμῖν μέρος ὑπὸ τὸν ἱσμαήλ Γιθραλτάρ μετὰ δισχιλίων καὶ πεντακοσίων στρατιωτῶν, ἐτροφοδό-
τησε τὰ φρούρια τοῦ Ρίου, Ἀντιρρίου καὶ Ναυπάκτου, ἧς διελύθη εὐθὺς
καὶ ἡ κατὰ ξηρὰν πολιορκία ἀπειλουμένης δὲ τότε τῆς ἐπιδρομῆς
τῶν ἐν Ναυπάκτῳ ἐχθρῶν, ὁ Μαυροκορδάτος φθάσας κατῴρθησε τὴν
ἐπάνοδον τῶν πρώην πολιορκητῶν εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν θέσεις, καὶ
τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ὠχύρωσεν ἐκ τῶν ἐνόντων, ἔτοιμον γε-
νομένην πρὸς ἀντίστασιν, χρειᾶς τυχοῦσης. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόδασιν
κατὰ τοῦ Αἰγίου καὶ τὸν τηλεβολισμὸν κατὰ τῆς παραθαλασσίας Βε-
τρινίτης, παρέστη ἡ τουρκικὴ μοῖρα ἐνώπιον τῆς Οἰάνθης τῇ 19, ἡ-
μέρᾳ, καθ' ἣν καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξέπλεε τῶν νήσων. Οἱ πρόκρι-
τοι τῶν νήσων καθίστανται πολλῆς τιμῆς καὶ ἐπαίνων ἄξιοι, ὡς πνί-
ξαντες ἐν τῇ πατριωτικῇ καρδίᾳ αὐτῶν πᾶν παράπονον δίκαιον, ὡς μὴ
ὑστερήσαντες καὶ ἄλλιν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου ἐπαπειλουμένου κινδύ-
νου κατὰ τῆς πατρίδος, ἐν ᾗ τρίτην, ἐντὸς πενταμηνίας μόλις, ἔκα-
μον χρηματικὴν καταβολὴν διὰ τὴν ἐκπλευσιν τοῦ στόλου. Πιστεύε-
ται ἄρα ἡ συντήρησις στόλου ἐθνικοῦ, πάντοτε πολυδαπάνου, ὑπὸ ἰ-
διωτῶν μόνων, καὶ τούτων ὀλίγων ; Οἱ Πελοποννήσιοι, μόνοι δυνάμε-
νοι ἐκ τῶν ἐνόντων πρὸς ἀνακούφισίν τινα τῶν μεγάλων αὐτῶν δα-
πανῶν, ἐκάστοτε παρεκάλουν τὴν ναυτικὴν βοήθειαν, καὶ πάντοτε
ὑπισχνοῦντο ἀποζημιώσεις ἄδράς ἐν τῷ μέλλοντι, ἐπὶ χεῖρας προκα-
ταβάλλοντες ἀντὶ μετρητῶν ἀφθάνους ἐπαίνους καὶ εὐγνωμοσύνας. Ὁ
ἱψηλάντης ὡσαύτως, δι' οὗς πολλάκις εἵπομεν λόγους, κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ
ἤδη (τῇ 29 καὶ 30 αὐγούστου) ἔγραψε πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν νήσων
πνεῦμα, ἐπικαλούμενος μὲν τὴν ναυτικὴν συνδρομὴν τούτων, ὡς κινδυ-
νευούσης τῆς πατρίδος, γινόμενος δὲ ὁ μάρτυς καὶ ἐγγυητὴς τῆς ἱκανο-
ποιήσεως τῶν δικαίων αὐτῶν ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πραγμάτων.

Ἡ Οἰάνθη ἐκτὸς τῶν ἰδίων ἐκ τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ τῶν περι-
χώρων ὄπλων, ὠχυροῦτο τότε καὶ διὰ τηλεβολοστασιῶν ἐπὶ τε τοῦ
νησιδίου, τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ στομίου τοῦ λιμένος κειμένου, καὶ ἄλλων
θέσεων. Αἱ ὀχυρώσεις αὗται προεφύλαττον καὶ τὸν λιμένα καὶ τὴν πό-
λιν. Ἀλλ' « ἔλειπεν ἡ βαρὺτης » ὡς λέγουσιν οἱ πολλοί, ἐν ᾗ ἐπλε-
όναζεν ὁ ἐνθουσιασμός, ἀμφοτέρωθεν βεβαιούμενα ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγ-
γράφων τῶν Οἰανθῶν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους, ζητούντων οὐδὲν
πλέον οὐδὲν ἤττον, ἢ μόνας ἑκατὸν ὀκάδας πυρίτιδος (α).

Ἐπιτεθείσης τῆς τουρκικῆς μοίρας τῇ 22 Σεπτεμβρίου, οἱ Οἰανθεῖς ἐρ' ὅλης ἀντέστησαν τῆς ἡμέρας κατὰ τοῦ πυκνοῦ καὶ συνεχοῦς πυρὸς, ἀποτρέψαντες τὴν μελετωμένην ἀπόδασιν. Πολλὸς τότε ἐγένετο ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν, πολλὸς ἀπὸ τῶν νηῶν, ὁ θόρυβος. Μετὰ τῶν Οἰανθῶν ἠγωνίζοντο καὶ περὶ τοὺς διακοσίους ἑνοπλοὶ τοῦ Πανουριᾶ, ἰδίας ἐπὶ τῆς στερεᾶς κατέχοντες θέσεις· ἀλλ' οὗτοι ἐλειποτάκτησαν δυστυχῶς κατὰ τὴν ἐπιούσαν νύκτα, ἐκπλαγέντες, ὡς γῆνοι καὶ ἀήθεις, ἐκ τοῦ μεγάλου τηλεβολισμοῦ τῶν πλοίων καὶ ἀφανεῖς γενόμενοι. Φοβερὰν ἢ περίστασιν αὕτη ἐγέννησε μεταβολὴν, διότι οἱ Οἰανθεῖς ἀνεπαρκεῖς εἶδον ἑαυτοὺς δι' ἀπάσας τὰς θέσεις· ὡς μὴ ἔχοντες δὲ ἐπὶ κεφαλῇ οὔτε Λυκοῦργόν τινα τῆς Σάμου, οὔτε Βαλέσταν τινὰ τῶν Καλαμῶν, ἐγκατέλειψαν καὶ κωμόπολιν καὶ πλοῖα, ὑπὸ πανικοῦ φόβου κυριευθέντες, καὶ μόνον ἐν τῇ φυγῇ ἐζήτησαν οἱ πάντες προσωπικὴν σωτηρίαν. Ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου τῆς 23 Σεπτεμβρίου, οἱ Τούρκοι, μηδὲνα παραδόξως βλέποντες ἐπὶ τῶν τηλεβολοστασίων, ἀπεβιβάσθησαν πρῶτον ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἐν πλήρει ἀνέσει καὶ ἀσφαλείᾳ, καὶ κατόπιν περὶ τοὺς χιλίους ἐκ τοῦ ἄλλου· οὕτω δὲ ἐκურίευσαν τὰς θέσεις καὶ τὰ πλοῖα, ἔκαμον πυρὸς παρανάλωμα τὰς οἰκίας, καὶ μέχρι τῶν εἰκοσιδύο ἀριθμουμένων ἀνδρας καὶ μίαν γυναῖκα ἔσφαξαν. Ἡ γυνὴ αὕτη ἔφερεν ἐπ' ὤμων τὸν σύζυγον αὐτῆς πεπληγόμενον· ἀλλὰ κυνηγηθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπέκαμε, καὶ συλληφθεῖσα ἐθανατώθη. Ἐβδομήκοντα περίπου ἐλογίζοντο τὰ μεγάλα, ἐξ ὧν δεκατρία ἑνοπλα, καὶ μικρὰ τῶν Οἰανθῶν πλοῖα· ἐκ τούτων δὲ τὰ μὲν ἄλλα ἔκαυσεν ὁ ἐχθρὸς ὡς περιττά, ὑπὲρ τὰ τριάκοντα δὲ τὰ μεγαλότερα καὶ χρησιμότερα ἐκράτησεν αἰχμάλωτα, συναριθμουμένων καὶ τῶν δύο ἰονίων πλοίων.

Διὰ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς, πανηγυρισθείσης πομπικῶς παρ' ὅλου τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν στόλου, ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐξεδικήθη τὴν διπλὴν ὕβριν, ἣν ὑπέστη ἐνώπιον τῆς Σάμου καὶ τῶν Καλαμῶν, ὁριαμβεύσας, ὅπου δυσκολωτέραν τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ ἐθεώρει. Εὐτυχεῖς ἦθελον εἶσθαι ἡ Σάμος καὶ αἱ Καλάμαι, ἐὰν ἡσφαλίζοντο, ὡς ἡ Οἰάνθη, διὰ τοσούτων, καθ' ἃ ἐβεβαίουν οἱ ἔφοροι ταύτης, πολεμικῶν παρασκευῶν εὐτυχεστέρα καὶ τῶν δύο ἡ Οἰάνθη, ἐὰν, ὡς ἐκεῖνη, εἶχεν ἀρχηγὸν ἕνα, ἱκανὸν καὶ ἑτοιμον εἰς πᾶσαν θυσίαν.

Ὅποιοι συγχρονισμοὶ περίεργοι ! Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 26 αὐγούστου ὁ μὲν ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν στόλος ἀποτυγχάνει ἐνώπιον

τῶν Καλαμῶν, ὃ δὲ ὑπὸ τὸν Βεϋράν πασσάν στρατὸς καταστρέφεται ἐν τοῖς Βασιλικοῖς· κατὰ τὴν αὐτὴν ὁμῶς ἡμέραν τῆς 23 Σεπτεμβρίου ἡ μὲν Τρίπολις κυριεύεται παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ Οἰάνθη καταστρέφεται παρὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' αἱ συνέπειαι τῶν ἀμοιβαίων ταύτων ἐπιτυχίων καὶ ἀποτυχιῶν οὐδόλως ὑπῆρξαν αἱ αὐταί, ὅτε διὰ μὲν τῆς νίκης τῆς Σάμου καὶ τῶν Βασιλικῶν οἱ Ἕλληνες ἐκέρδησαν μεγάλα, ὡς ἀσφαλίσαντες τὸ Αἰγαῖον, ὡς ἀπωθήσαντες ἔσω τοὺς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας βαρβάρους, ὡς θεβαιώσαντες τὴν κυριεύσιν τῆς Τριπόλεως καὶ ὡς σώσαντες τὴν Βοιωτίαν· διὰ τῆς ἥττης δὲ τῆς Οἰάνθης οἱ Τούρκοι τοπικὴν μόνον ζημίαν ἐπήνεγκον, οὐχὶ τόπου καὶ ἀνθρώπων (α), ἀλλὰ πλοίων τινῶν γενόμενοι κάτοχοι· τῶν πλοίων δὲ αὐτῶν ἡ ἑλπειψις σμικρόν τι ἐπὶ τῆς στάθμης τοῦ πολέμου θάρος ἔφερε. Ἡ οὐσιώδης ἄρα ἐπιτυχία τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑφίσταται, καὶ ἡμᾶς, ἐν τῇ σιτίσει τῶν Μεσσηνιακῶν καὶ Ἀχαϊκῶν φρουρίων· ἡ δὲ διάλυσις τῶν κατὰ γῆν πολιορκιῶν Μεθώνης, Κορώνης καὶ Πατρῶν, ὡς καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν νήσων Κύμης καὶ Καστελλορίζου, καὶ ἡ ὅλοισις εἰπεῖν, ἐφῆμερα ὑπῆρξαν ἔργα· διότι, καθὼς προῆλθον ταῦτα ἐκ μόνης τῆς παρουσίας τοῦ στόλου, οὕτω καὶ παρήλθον, ἅμα ἀναδραμόντος τοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Οἰάνθης ὤφειλεν ἡ τουρκικὴ μοῖρα, ἵνα σιτίσῃ τὸν ἐν τῇ μυχῇ τοῦ κόλπου ὑφούμενον Ἀκροκόρινθον, κινδυνεύοντα τότε ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φρούριον· πρὸς τοῦτο ὁμῶς ἀνάγκην εἶχεν ἰσχυρᾶς συνδρομῆς γιγίνης, ὡς ἐνισχυθείσης τῆς πολιορκίας παρὰ τοῦ Ἰψηλάντου· τιαύτης δὲ συνδρομῆς οὐδεμίαν ἔσχεν ἐλπίδα ἤδη, ἀφ' οὗ ἐγνώρισεν τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τοῦ Βεϋράν πασσᾶ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Πέτσαις ἀγγλικὸς πᾶρων, περὶ οὗ εἵπομεν, φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν, ἀνήγγειλε τῷ Καρᾷ-Ἀλῇ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πρὸς ἐκπλευσιν· ἐντεῦθεν δὲ ἄσκαπον πλέον καὶ ἐπικίνδυνον ἐνταυτῷ βλέπων ὁ Καρᾷ-Ἀλῆς τὴν περαιτέρω διαμονὴν αὐτοῦ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κορίνθου, παρήτησε πᾶσαν περὶ Ἀκροκόρινθου ἰδέαν, διέταξε τὸν Γιβραλτάρ, ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ κόλπου μεταφέρον τὰ αἰχμάλωτα πλοῖα (ε), καὶ ἄγκυραν ἐβάλετο ἐν τῇ Ζακύνθῳ κατὰ τὴν 26 Σεπτεμβρίου, τῶν αὐτῶν, ὡς καὶ πρότερον, ἀξιώθεις ὑποδεξιώσεων.

Ὁ ὅλος στόλος αὐτοῦ συνεκροτεῖτο ἤδη ὑπὸ ἐννενήκοντα δύο νηῶν, τεσσάρων μὲν τῆς γραμμῆς τῶν ἐβδομήκοντα τεσσάρων τηλεβόλων, ὀκτὼ δὲ μονοκρότων πρώτης τάξεως, δώδεκα δρομώνων, εικοσιπέντε

παρώνων, δύο συμπέκων, τριῶν γολεττῶν, δύο γαλιωτῶν καὶ τριᾶκοντα ἐξ τῶν κυριευθέντων ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ· ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ δώδεκα τῆς Αἰγύπτου, ἦτοι μία μονόκροτος, τρεῖς δρόμωνες, δύο νάβες, μία γολεττα καὶ πέντε πάρωνες, ὡς καὶ τὰ ἐξ τῆς Ἀλγερίας, ἦτοι μία μονόκροτος, εἰς δρόμων, ἐν συμπέκῳ καὶ τρεῖς πάρωνες, ἦσαν τὰ μᾶλλον ἄξια. Τοσοῦτον ὁ Καρᾶ-Ἄλῃς ἔχων στόλον, βεβαίαν ἐθεώρει πλῆσιν καὶ ὑπερηφάνως ἠπεῖλει τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ ὅλου τοῦ Αἰγαίου.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον αἱ ναυτικαὶ τῆς Ἑλλάδος νῆσοι παρεσκευάσθησαν κατ' αὐτοῦ, ἤκουσαν παρασκευαζομένην ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐτέραν ναυτικὴν ἐκστρατείαν· ἀγνοοῦνται δὲ τὸ στρατηγηματικὸν τῆς τοιαύτης φήμης, καθ' ἃ προεῖπομεν, καὶ τὴν αὐτὴν συνεπῶς ὑπονοοῦσαι νέαν παρασκευὴν καὶ ἐκ μέρους τῆς Αἰγύπτου, ἄφηταν μὲν περὶ τὰ Ψαρὰ τριάκοντα πλοῖα κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου, ἀπέστειλαν δὲ δεκαεὶ εἰς τὸ πέλαγος τῆς Κύπρου ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, καὶ τριάκοντα ὀκτῶ διηύθυναν κατὰ τοῦ Καρᾶ-Ἄλῃς, ἀναπλεύσαντος ἐκ τῆς Ζακύνθου τῇ 27 Σεπτεμβρίου.

Κατὰ πρῶτον ἤδη συναναῤῃρχει μετὰ τοῦ Ἰακώβου Τουμπάζη ὁ Ἀνδρέας Βῶκος, εἰς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ γνωστοτέρων πλοιάρχων τῆς Ἰδρας, ἐπονομαζόμενος ἔκτοτε Μιάουλης. Διαγελώσης δὲ τῆς ἡμέρας τῆς 29 Σεπτεμβρίου, εἰκοσιδύο τῶν ἐλληνικῶν νηῶν προηγηθεῖσαι ἐφθάσαν πλαγίως τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπέναντι τῆς Ζακύνθου, οὐδόλως ἀπαντηθεῖσαι μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου· καθότι ἐκεῖνος μὲν εἴλκεν ἔξω τῶν Στροφάδων, αὐταὶ δὲν παρέπλεον τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Ἔτεροι δὲ δεκαεὶ ἐβράδυναν ἀπὸ σκοποῦ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μεσσηνίας, ἵνα μάθωσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ἐξ αὐτῶν αἱ μὲν ἑπτὰ προσδιωρίσθησαν διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης, αἱ δὲ ἐννέα, πλεύσασαι εἰς τὰς Πάτρας, ἀπηντήθησαν τῇ αὐτῇ πρωτῇ ἔξω τῆς Πύλου καὶ μακρὰν βολῆς τηλεβόλου μεθ' ὅλου τοῦ δάσους ἐκείνου τῶν ἐννεήκοντα δύο ἐχθρικών. Κατ' αὐτῶν ἤρξαντο ἐκσφενδονίζειν τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἄπειρον ἀριθμὸν σφαιρῶν, μόλις ἐκινουμένων, ὅπως ἐμπνεύσωσι τὸν τρόπον. Τὰ ἐλληνικὰ ἐτέθησαν ἐν τάξει πολέμου, καὶ ἐξ αὐτῶν τοῦ Βότσης ἡ νάβη γέμουσι τοῖς ἱστίοις εἰσῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τουρκικῶν. Ὡς ἐκ τοῦ τολμηροῦ δὲ κινήματος τούτου οἱ Τούρκοι, ὑπολαβόντες αὐτὴν ὡς πυρπολικὸν, ἐμακρύνθησαν ἐνθεν καὶ ἐνθεν καὶ ἠρξιώθησαν· ὁ δὲ Βότσης ἐρρίψεν εὐθὺς ἐν

τῇ θαλάσῃ λέμβον πληρομένην ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ καπνιδῶσαν μαῦρα καὶ πυκνὰ νέφη, ὧν ἕνεκα, καιομένης αὐτῆς ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν, τὰ τουρκικὰ οὐκ ἔβλεπον πλέον τὸ ἐλληνικόν, ὅπερ ἐπανεκάμψεν οὕτω εἰς τὴν γραμμὴν τῶν λοιπῶν ὑπολαμβάνοντα δὲ καιομένην τὴν γάβη, ἐτληθεύλουν ἀδιακόπως κατὰ τῆς ἐστίας τῶν καπνῶν, καὶ ἱκανὴν διὰ τῶν διηκουσῶν σφαιρῶν ἐπήνεγκον βλάβην κατὰ τινων ἐκ τῶν ἰδίων τουρκικῶν πλοίων.

Ἐκείθεν τὰ ἐννέα ἐλληνικὰ, πολεμούμενα παρὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐχθρικοῦ στόλου καὶ πολεμοῦντα, προεχώρησαν εἰς τὸ Πάνορον μεταξὺ Καρτελαῖ καὶ Ἀλφειοῦ, ὅπου « καθίσαν πρὸς τὸ ξηρὸν » τὸ πλοῖον τοῦ Θεοδώρου ἱω. Μέξῃ, περιέπεσεν αἰχμάλωτον· διότι λειπόντες οἱ ναῦται γενόμενοι τότε, δέκα ὅλων πλησιασάντων πλοίων ἐχθρικῶν, οὐδὲ τῶν ὀκτὼ ἐλληνικῶν δυνηθέντων ἔλθειν πρὸς βοήθειάν τινα, ἔβαλον πῦρ ἐν αὐτῷ· αἱ λέμβοι ὅμως τῶν δέκα τουρκικῶν φθάσαι ἐσώσαν τοῦτο, πρὶν ἢ διαδοθῶσι καλῶς αἱ φλόγες, καὶ ἀπέσυραν ἐκεῖθεν σῶον.

Ὅταν, ὡς εἶπομεν, ἐφάνησαν ἔξω τῆς Ζακύνθου τὰ εἰκοσιδύο προηγηθέντα ἐλληνικὰ, ἀπέστειλαν μίαν γολέτταν, καὶ αὕτη μίαν λέμβον, τὴν ἐλληνικὴν φέρουσαν σημαίαν, εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου, ἵνα μάθωσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καρὰ-Ἀλῆ, καὶ πρὸ πάντων, ἂν δύνανται, ἀνάγκης δοθείσης, ἐλλιμενισθῆναι ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου κράτους. Πλησιαζούσης τῆς λέμβου, ἡ παραλία ὅπασα ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ δραμόντος πλήθους τῶν ζωρῶν καὶ ἐγκαρδίως ἀγαλλομένων ἐπὶ τῇ ἐμφάνει τῆς ἐλληνικῆς σημαίας κατοίκων. Ἀλλ', ὅπως μὴ λάθῃ αὕτη οὐδεμίαν ὁμιλίαν μετὰ τούτων, ὠδηγήθη ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸν « Μόλον τοῦ κολονέλου » ἀμέσως. Ἐκεῖ διατάγη ὁ ἀξιωματικὸς τῆς λέμβου, ἵνα καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, ὡς μὴ ἀναγνωριζομένην παρὰ τῆς διοικήσεως. « Πῶς δύνασθε, ἠρώτησεν οὗτος, μὴ ἀναγνωρίζειν τὸν Σταυρὸν, Χριστιανοὶ ὄντες; » Εἰς ἀπάντησιν διατάγη καὶ ἐκ δευτέρου πρὸς τοῦτο, οἱ δὲ ναῦται συνέστειλαν αὐτὴν ὑποτονθοῦντες μυρία κατὰ τοῦ Ἀγγλοῦ διοικητοῦ Ἄνκεϋ ἐξ ἀγανακτήσεως. Ἐρωτήσαντος τότε τοῦ Ἑλλήνος ἀξιωματικοῦ, εἰ συγχωρεῖται ἡ ἐλλιμένισις τῶν ἐλληνικῶν ἐν ἀνάγκῃ, ὁ Ἄνκεϋ ἀπεκρίθη ἀρνητικῶς συνεπεῖα ὀριστικῆς διαταγῆς τοῦ Μείτλανδ, περιλαμβανούσης ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ οὐ μόνον τὸν στόλον, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἰδίως πλοῖον, νέαν φέρον σημαίαν.

Ἀναπλεύσαντα οὕτω τὰ ἐλληνικὰ ταῦτα εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Καρὰ-Ἀλῆ, ἔμαθον μετὰξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας παρ' ἰδιωτῶν θα-

λασσοπόρων περί τούτου, ὅτι ἀπῆρε πρὸς τὰ ἄνω. Ἀπαντήσαντα δὲ ἐν ἀποστάσει δεκαπέντε μιλίων ἔξω τῆς Ζακύνθου δώδεκα τουρκικά, ἦτοι δύο δρόμωνα, τέσσαρας πάρωνας, μίαν γολέτταν καὶ πέντε ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τῆς Οἰάνθης, ἀπεσπασμένα τοῦ ὅλου στόλου καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον διευθυνόμενα πρὸς διαφύλαξιν, προσέβαλον ταῦτα. Τότε πάρων τις ἀλγερίνιος τῶν εἰκοσιδύο τηλεβόλων, ἀπομακρυνθεὶς τῶν λοιπῶν ἕνεκα θυέλλης, ἀντεπάλαισε διὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ ἔπαθεν ἐπαιθητῶς· καταδιωχθεὶς δὲ ἰδίως παρὰ τοῦ Γεωργίου Σαχίνη καὶ τοῦ Ἀντωνίου Ραφαλιᾶ, ἐξώκειλεν, ἡμιπύρωτος σχεδὸν, πρὸς νότον τῆς Ζακύνθου ὑπὸ κᾶτω τοῦ Σκοποῦ καὶ εἰς τὴν θέσιν, τοῦ Λαγανᾶ λεγομένην. Ἀμέσως ἡ διοίκησις τῆς νήσου ἔπεμψεν ἀξιωματικόν τινα μετὰ πεντήκοντα Ἀγγλῶν στρατιωτῶν, ἵνα σχηματίσῃ γραμμὴν ὑγειονομικὴν κατὰ τοῦ πάρωνος, ὡς προσερχομένου ἐκ τόπου λοιμοβλήτου. Τὰ ἑλληνικά τότε στρέψαντα διῆλθον ἀναμέσον Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ὅπως λάβωσι τὰ νῶτα τῶν ἀνωτέρω ἑνδεκα ἤδη τουρκικῶν· ἀλλὰ προλαβόντα ἐκεῖνα ἐλλιμένισαν ἐν τῇ Ζακύνθῳ.

Συγχρόνως δὲ ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, ὠθούμενος ὑπὸ ἀντιπνοίας σφοδρότατης, ἀντεστρέφετο πρὸς τὴν Ζάκυνθον, ὅτε τὰ ὀκτὼ ἑλληνικά, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Μιαούλου, ἀντενέπεσον ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Ἠλείας, τὸν ἔσχατον ὑποστάντα τῶν κινδύνων. Μόνῃ ἔσωσεν αὐτὰ ἡ τόλμη καὶ ἡ ἐτοιμότης τοῦ Μιαούλου, αὐτοῦ μὲν καταναυμαχήσαντος πρὸς ἐν μονόκροτον, τὰ δὲ λοιπὰ διατάξαντος, ἵνα παραπλέωσι πλησίον τῆς πελοποννησιακῆς ἀκτῆς· διότι τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα, μὴ δυνάμενα προχωρῆσαι εἰς ὕδατα ἀβαθῆ, περιερίζοντο τηλεβολοῦντα μακρόθεν. Οὕτω διαπλεύσαντα ταῦτα κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἀβλαβῆ τὴν πελοποννησιακὴν παραλίαν, διηυθύνθησαν μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἵνα τύχῃσι τῆς μοίρας τῶν εἰκοσιδύο πλοίων καὶ λάβωσι καιρὸν τινα πρὸς ἐπισκευὰς προχείρους ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης, ὡς μὴ συγχωρούμενα παρὰ τοῦ Μείτλανδ τῶν Ἰονίων νήσων οὔτε πρὸς ὕδρευσιν.

Προσορμισθέντος ἐν τῇ Ζακύνθῳ τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, οὐχί, ὡς πρὸ ὀλίγου, μετὰ κρότου καὶ ὑποδοχῶν, ἀλλὰ διὰ σιωπῆς μεγάλης, εὐθὺς ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ Θωμᾶς, ὅστις παρήγορος τὸ πρῶτον γενόμενος ἐπὶ τοῖς ἀτυχήμασι τούτου, ἐξήφθη ἔπειτα μέχρις ὀνειδισμῶν, εἰπὼν : « Καταισχύρουνσι τοὺς Τούρκους καὶ τὸν μέγαν στόλον αὐτῶν τὰ τοιαῦτα παθήματα ὑπὸ τῶν χθρὲς φαρμάδων καὶ δι' ἐμπερικῶν ἀλλῶς

«πλοίων!» Πρακτικώτερον ἀπεκρίθη τότε ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς: «Ὁὐχὶ
 «τὰ πλοῖα, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ρικῶσι. Οἱ Γκιαοῦραι μικρὰ μὲν
 «ἔχουσι πλοῖα, ἀλλὰ γαρρίζουσι τὴν καλὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν ἐξ
 «αὐτῆς μόνης προερχομένην ἀπόλυτον ὑποταγὴν τούτων. Μὴ το-
 «μισῶσι δὲ καὶ Ἀγγ.λοι καὶ Εὐρωπαῖοι κατωτέρους ἑαυτῶν καν-
 «ατικούς τοιούτους.» Μετὰ δὲ ταῦτα, εἰπόντος τοῦ Θωμᾶ ἔτοιμον ἑαυ-
 τὸν πρὸς πᾶσαν φιλικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Μείτλανδ,
 ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἔδωκεν αὐτῷ κατάλογον προμηθειῶν, δι' οὗ ἐξήτει καὶ
 δεκακισχιλίας λίτρας πυρίτιδος. Ὁ Θωμᾶς ὑπέβαλε τὴν περὶ πυρίτι-
 δος αἴτησιν εἰς τὸν Ἄνκεϋ, καὶ οὗτος ἀπέστειλεν εὐθὺς εἰς τὴν Κέρ-
 κυραν, ῥητὴν προκαλὼν διαταγὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Μετὰ τεσσα-
 ράκοντα ὥρας ἐφθασεν αὕτη δι' ἐξακισχιλίας λίτρας καὶ ταύτας περι-
 εχομένης ἐν μικροῖς βωτίοις, τῇ ἡμέρᾳ μὲν κατεδίβασαν ἐκ τοῦ φρου-
 ρίου ἐντὸς ἐνὸς ἀγγλικοῦ δρόμωνος, τῇ νυκτὶ δὲ μετεδίβασαν ἐξ αὐ-
 τοῦ εἰς τὸ δίκροτον τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, πληρώσαντος τρισχίλια καὶ πεντα-
 κόσια φλωρία «πολίτικα» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπίσης ἐπλήρωσε
 μὲν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς διὰ συναλλάγματος εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν διὰ
 τὰ λοιπὰ εἶδη τῶν προμηθειῶν λογαριασμὸν τοῦ Θωμᾶ, συμποσούμε-
 νον ὑπεράνω τῶν δεκατριῶν χιλιάδων φλωρίων· εἶπεν ὁμῶς ἐν ἀστεί-
 ῳτῇ: «Ὁ λογαριασμὸς οὗτος ὑπερβαίνει καὶ ἐκεῖνον, ὃς οἱ
 «φαρμακοπῶλαι συντάττουσι».

Οὕτως ἐφοδιασθεὶς καὶ πάλιν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἀνήχθη τῇ 3 ὁκτωβρίου
 πρὸς τὸ Αἰγαῖον· αἱ δὲ μοῖραι τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίας ἔλαβον ἐκά-
 στη τὴν εἰς τὰ ἴδια διεύθυνσιν. Τῇ 5 δὲ καὶ 8 συγκεντρωθεὶς ἐν τῇ
 Ζακύνθῳ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐζήτησεν, ἀλλὰ ματαίως καὶ πάλιν, τὴν
 ἀγορὰν ἀναγκαιῶν τινῶν· ἀγγλικὸς δὲ πάρων ἀπῆρεν εὐθὺς, εἰδοποιή-
 σων τῷ Καρᾶ-Ἀλῇ τὴν κατόπι κίνησιν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἡνωμέ-
 νων. Ταύτης δὲ ἀρξαμένης, ἐφάνησαν παλινδρομοῦντες εἰς τὴν Ζάκυν-
 θον ἕνεκα τρικυμίας, συμβάσης κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, δύο τοῦ ἐχ-
 θρικοῦ στόλου πάρωνες, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἤτο τὸ αἰχμαλωτισθὲν πετσειωτι-
 κόν. Τότε ἑλληνικὸν πλοῖον ἐτέθη εἰς ἄμυσον κατὰδίωξιν· ἀλλὰ προ-
 φθάσαντα τὰ ττυρρικὰ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ζακύνθου,
 μετὰ. Ἐνδεκα δὲ ἡμέρας συνᾶδουσεν ἐκεῖθεν τὰ αὐτὰ ἀγγλικὸς δρόμων
 εἰς τὰ Σύβστα, ὅπου ἐπέστρεψε ναυλοχῶν ὁ Καπετάνιου-βεργῆς.

Ἰπαρχούσης ἐν τοσοῦτῳ τῆς ὑπονοίας περὶ μελετωμένης προσβολῆς
 κατὰ τῶν ναυτικῶν γήτων, ἡ μὲν Ἰδρα καὶ Πέτσαι ἀπεφάσισαν τὴν

μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς τὴν καταντικρὺ παραλίαν τῆς Πελοποννήσου· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι καὶ ὁ Ἰψηλάντης ἀνεδέχθησαν τὴν ἀπρωστολήν στρατοῦ δισχιλίων, περὶ ἧς διὰ τῆς μεγαλητέρας δραστηριότητος ἐνήργουν. Ἐτοίμως προσηνέχθησαν τότε καὶ Κεφαλλῆνες καὶ Ζακύνθιοι καὶ Λευκάδιοι· καὶ διορίσθησαν ἀρχηγὸς μὲν τῆς ἐπικουρίας αὐτῆς ὁ Νικήτας, ὡς ναυτικοὶ δὲ καὶ ἀναγκασιότεροι ἐν τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις οἱ Καλαύριοι καὶ Ἑρμιονεῖς μετὰ τῶν ἐνόπλων τοῦ Μάσητος. Ἀλλ' ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς διαπλεύσας τὸ Αἰγαῖον, οὐδὲν ἐπεχείρησεν ἔργον τοιοῦτον· ὅλαι δὲ αἱ διαφόρου καταστάσεως νῆσοι, καίτοι ἐντρομοὶ ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ στόλου αὐτοῦ, σύροντος αἰχμάλωτα τὰ πλοῖα τῶν Οἰανθέων, ἐνέμειναν πισταί, παραδεδομένοι τῇ τύχῃ μᾶλλον, καὶ δύο μόναι ἐκ τῶν μικροτέρων Σποράδων, ἡ μετὰ τὸν Ῥόδου καὶ Κνίδου κειμένη Σύμη καὶ τὸ Καστελλόριζον, καταπτοηθεῖσαι καὶ ἀπελιπθεῖσαι, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Ῥόδου Σουκιούρ βεγῆν (α), προσφέρουσαι τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῶν τῷ σουλτάνῳ. Οἱ ἀπεσταλμένοι περιεποιήθησαν ἐξαιρέτως λόγῳ παραδειγματισμοῦ. Ὁ Σουκιούρ βεγῆς εἶδεν ὡς τὸ ἥμισυ τοῦ παντός τὴν ἀρχὴν ταύτην· καὶ εὐθύς μὲν διώρισε διοικητὴν (ἀγᾶν) ἐπὶ τῶν νήσων αὐτῶν, κατόπι δὲ ἀπέστειλε πρὸς εἰσπραξίν καὶ τὰ χαρτόσημα τοῦ ἐπιβαλλομένου τοῖς βασιλῆαις κεφαλικοῦ φόρου (χαράτσια), διατάσων καὶ ὁδηγῶν πάνθ' ὅσα ὑπεγόρευον ἡ θέσις αὐτοῦ καὶ τὸ καθήκον (β).

Ἐκ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ τῶν δύο νήσων ἐνθαῤῥυνθέντες ὁ Σουκιούρ βεγῆς καὶ ὁ πασᾶς τῆς Κῶς, ἔργον ἕκαμον τὸ γράφειν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πλησιεστέρας καὶ τὸ προτρέπειν ταύτας εἰς ὑποταγὴν, ἀπειλοῦντες καὶ ὑπισχνούμενοι· εἶδον ὅμως οὐ μόνον ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο νήσους ἐπανεληθούσας τάχιον ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ ὀλομελείᾳ, ἐκλείψαντος τοῦ κινδύνου. Ἀλλ' ὁμολογητέον οὐχ ἦττον, ὅτι μεγάλαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διεσπάρησαν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν νήσων διαιρέσεις, καὶ αὗται ἐγέννησαν ἀταξίας καὶ ἀνωμαλίαν τοσαύτην, ὥστε ὁ Ἰψηλάντης ἠναγκάσθη, ἵνα ἐκδώσῃ ἐγκύκλιον ἐκτεταμένην, παραινῶν καὶ ἐμψυχόνων διὰ παντός τρόπον τὰ πνεύματα (γ).

Κατὰ δὲ τὴν ἀνάβασιν τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐνωθείσης τότε καὶ τῆς μοίρας τῶν Ψαρῶν, ἠκολούθει προσέχων καὶ, ὅσας τις ἡδύνατο, ἀκροβολίζων τὸ οὐραῖον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ· ἔνεκα δὲ τούτου ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, τάξας ἐν διμοιρίᾳ τὰ πλοῖα αὐτοῦ, τὰ μὲν πρῶ-

πορευόμενα, ἐπολείνων τῶν φορτηγῶν καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἑλληνικῶν, τὰ δὲ οὐραγοῦντα, εἰσῆλθε καὶ ἑλλιμένισε κατὰ τὴν Ἄβυδον τοῦ Ἑλλησπόντου. Οἱ Ἕλληνες τῆς Σαμοθράκης ὑπέστησαν κατὰ τὸν ἀνάπλου αὐτοῦ δυστυχήματα οἰκτρὰ, οὔτε ἐν ἐπαναστάσει ὄντες, οὔτε ἀφορμὴν τινα παρασχόντες. Ἀλλ', ἂν τὰ δυστυχήματα τῶν ἡσυχῶν καὶ ἁθῶν Σαμοθρακῶν ἐδειξαν, ὅποια ὁ στόλος ἔφερε πληρώματα βαρύνων ἀχαλινώτων καὶ ἥθικης κακίστης, ἕτερον ὁμως γεγονὸς ἐξηγήσῃ, καὶ ποῖον οἱ βάρβαροι οὗτοι εἶχον ἀρχηγὸν βαρβαρώτατον καὶ ἀγριωτάτης καρδίας. Εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσερχόμενος τῇ 12 νοεμβρίου, ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς τὴν σκυθικωτέραν ἔκαμεν ἐπίδειξιν, ἀπαγχονίσας ἀνὰ ἓνα, δύο καὶ τρεῖς Ἕλληνας ἐπὶ τῶν ἱσῶν τῶν αἰχμαλώτων πλοίων τῆς Οἰάνθης, ἀφ' οὗ ὕψωσεν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἀναστροφάδην. Τίνες δὲ ἦσαν οἱ δύσμοιροι αὐτοὶ Ἕλληνες; Οὐχί, ὡς διέδωκαν οἱ Τούρκοι, αἰχμαλῶται Οἰάνθεις ἢ Πετσιῶται τοῦ πλοίου τοῦ Μέξη, διότι οὐδεὶς τούτων ἠχμαλωτεύθη, ἀλλὰ Χριστιανοὶ ὑπήκοοι ἀνήκοντες τοῖς πληρώμασι τοῦ ἰδίου στόλου, ἢ καὶ Σαμοθράκες, ἂν θέλῃ τις. Ἀπανθρωπία καὶ ὁμότης τοιούτου εἶδους συνήθης ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ ἐπὶ διαφόρων περιστάσεων παρὰ τοῖς βαρβάροις. Καὶ διὰ τοῦτο μὲν θαυμάσθη ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ὡς τροπαιοῦχος, τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἐπιγαίροντος καὶ βοῶντος « μᾶσα. λῆα !! » (μὴ βασκανθῇ !!) ὡς σιτίσαντα δὲ τὰ φρούρια καὶ καταστρέψαντα τὴν Οἰάνθη, προσέτι δὲ ὡς ἐπαναγαγόντα σῶον καὶ ἀνελλειπῇ τὸν στόλον, ὁ σουλτάνος προῆξε τούτον εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ καπετὰν πασσᾶ.

Ἡ προαγωγή αὕτη τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ ἀμφίβολος, ἵνα μὴ εἰπωμεν ἄλλο τι, ἤθελεν εἶσθαι, εἰ μὴ ἀνέπλεεν οὗτος ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸ τῆς 10 νοεμβρίου. Ἑλλιμενίζοντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὴν Ἄβυδον, οἱ Ψαριανοὶ ἐβουλεύσαντο τὴν πυρπόλησιν τούτου, θεωρηθεῖσαν κατορθωτὴν ἐν τοῖς στενοῖς ἐκείνοις. Τὸ τόλμημα αὐτὸ ἀνεδέχθησαν ἐκλεχθέντες οἱ ἱκανώτεροι καὶ ἀποφασιστικώτεροι, ἐν οἷς συγκατελέγοντο καὶ οἱ πάντοτε ἀχώριστοι ἀπὸ τῶν κινδυνωδεστέρων ἐπιχειρήσεων Ἰωάννης Θεοφιλόπουλος καὶ Φιλιππῆς Ἀντωνίου Τήνιος. Ἡ βουλὴ τῶν Ψαριανῶν ἐπισήμως ὑπεσχέθη τὴν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ταμείου διατροφὴν τῶν οἰκογενειῶν τῶν πατριωτῶν τούτων, ἐὰν φρονεῦσιν, ἢ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἢ καταστῶσιν ἀνίκανοι ἔνεκα βαρέων τραυμάτων. Ἐξαπέστειλε δὲ τῇ 9 νοεμβρίου δεκαοκτὼ ἑνοπλα πλοῖα, ὧν οἱ ναῦται οὐδεμίαν ἀπήτησαν ἀντιμισθίαν(α), καὶ δύο πυροπολικά· καὶ τὰ μὲν πρῶτα

ἀνεκώχευσαν ἔξω τοῦ στομίου, τὰ δὲ δεύτερα εἰσπλεύσαντα ὑπὸ τὸ πρό-
 σχημα ἐμπορικῶν, οὐδὲν εὗρον πολεμικὸν πλοῖον, ὡς ἀνελπυσάντων
 ὄλων τὴν προτεραίαν. Ἦτο ἄρα ἀνέλπιστον ἀνδραγάθημά τι ἔκτακτον,
 εἰ ὑπῆρχεν ἔτι ὁ στόλος ἐν τοῖς στενοῖς ἐκείνοις; Οἱ μεγάλοψυχοι πυρ-
 πολισταὶ ἐπλήσθησαν τότε ἀθυμίας πολλῆς, ὡς ἀποτυχόντες ἐκ τύχης,
 ἀλλ' ἡ βουλὴ τῶν Ψαριανῶν ἐβεβαίωσεν αὐτοῖς δι' ἐγγράφου τῆς 16
 νοεμβρίου, οἷαν ἡ πατρίς ὀφείλει καὶ πάλιν εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ αὐτᾷ
 παρνήσει καὶ τῇ ἀνδρείᾳ τούτων.

Τοιαύτην ἔλαβεν ἑκβασιν ἡ μεγάλη καὶ τελευταία κατὰ τὸ ἔτος
 1821 ναυτικὴ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων. Ἔσωσε μὲν σιτίσασα τὴν Κο-
 ρώνην καὶ Μεθώνην, διέλυσε δὲ πρὸς καιρὸν τὴν πολιορκίαν τῶν Πα-
 τρῶν καὶ ἡχμαλώτευσεν τὰ πλοῖα τῆς Οἰάνθης, ἀλλ' οὐδὲν μέγα καὶ
 μόνιμον ἥδυνήθη, καὶ μάλιστα τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἐλληνικοῦ
 στόλου καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς μεσογείου Τριπόλεως, ἅπερ ἦσαν τὰ κυ-
 ριώτατα αὐτῆς ἀντικείμενα. Ἐὰν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Τριπόλεως
 ἐδικαιοῦτο ὁπωσδήποτε, προλαβούσης τῆς ἀτυχίας τοῦ Βεϋρὰν πασσᾶ
 ἐν τοῖς Βασιλικαῖς ὡς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ὅμως στόλον ἐδείχθη ἀνα-
 ξία ὅλως τῆς ἀποστολῆς ἑαυτῆς, καίτοι ὑπερτεροῦσα τῇ δυνάμει κατὰ
 ἀσύγκριτον λόγον, καίτοι ἔχουσα ἐμμέσους ὁδηγούς, βοηθοὺς καὶ προσ-
 τάτας. Καὶ ὁμολογητέον, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς τοιαύτης ἐμμέσου
 βοηθείας ἦτο ἠθικῶς ὁ χείρων πολέμιος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἢ αὐ-
 τὸς ὕλικῶς ὁ κολοσσιαῖος μὲν, ἀλλὰ στερούμενος ζωῆς καὶ ἱκανότητος
 τουρκικὸς στόλος (α).

Ἐπανεέλθωμεν ἤδη εἰς τὰ συμβάντα ἐν τῇ νήσῳ τῆς Ζακύνθου ὡς ἐκ
 τοῦ πεσόντος κατὰ τὸ Λαγανᾶ ἀλγερινίου πλοίου. Ὅταν ἐφθασαν ἐν τῇ
 θέσει ταύτῃ οἱ στρατιῶται Ἀγγλοὶ, ἔτυχον θεώμενοι τὴν δυστυχίαν
 τῶν ναυτῶν Τούρκων ἱκανοὶ χωρικοὶ, καὶ ἐξ αὐτῶν κυνηγοὶ τινες ἔχον-
 τες πυροβόλα. Ὅτε δ' οἱ Τούρκοι, τοῦ πλοίου βυθιζομένου, ἐσωρεύθησαν
 ἐν τῇ λέμβῳ, ἵνα ἐξέλθωσιν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ Ἀγγλος σκοπὸς, φωνῶν
 καὶ ἀπαγορεύων, προέτεινε τὸ πυροβόλον κατὰ τούτων. Τότε χωρικός
 τις, κυριευθεὶς ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, ρίπτει κατὰ τοῦ σωροῦ τῶν Τούρκων
 ὁ δὲ ἀξιωματικὸς Ἀγγλος, δραμῶν εὐθὺς μετὰ σπάθης γυμνῆς, βάλλει
 αὐτὸν καὶ ζητεῖ, ἵνα ἀφαιρέσῃ τὸ ὄπλον, ὅπερ ὁ χωρικός οὐκ ἐδίδε.
 Ἄλλος χωρικός ὑπερησπίσθη αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, καὶ ὁ ἀξιωματικὸς
 Ἀγγλος, βάλλων καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον διὰ τῆς σπάθης, διατάσσει
 πῦρ καθ' ὅλων. Πυροβολησάντων οὕτω τῶν στρατιωτῶν, ἄλλος μὲν

χωρικός ἀνάπτει τὸ πυροβόλον αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ συν-
τρίβει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τὴν φέρουσαν τὴν σπάθην· ὅλοι δὲ ἤδη ἀντι-
πυροβολοῦσι κατὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀντιπυροβολοῦνται. Οἱ στρα-
τιῶται ἐπὶ τέλους ἀναγκαζόμενοι ἀποσύρονται, καὶ ἀποστείλαντες
εὐθὺς εἰς τὴν πόλιν λαμβάνουσι βοήθειαν ἑκατὸν ἔτι ἀνδρῶν καὶ ἐνὸς
πεδινοῦ τηλεβόλου. Ἄμα δ' ἀποσυρθέντων τῶν Ἀγγλων, διελύθησαν οἱ
χωρικοὶ Ζακύνθιοι. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο, ὑπάρχοντος ἐν τῇ Ζακύνθῳ
τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Οἱ ναῦται Τούρκοι ἐξῆλθον ἐν τοσούτῳ ἐπὶ τῆς νήσου περὶ τοὺς τεσ-
σαράκοντα, ἀπολεσθέντων εἶκοσι κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ οἱ ἡμίσεις
τῶν Ἀγγλων στρατιωτῶν συνώδευσαν τούτους τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ εἰς τὸ ὑ-
γειονομεῖον, ὅθεν μετεβίβασαν εὐθὺς εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ' ὁ
διοικητὴς Ἄνκεῦ, πολλὴν μὲν πνέων ἐκδίκησιν, μὴ ἔχων ὁμῶς ὡς ἐκ
τοῦ μονομεροῦς γεγονότος αὐτοῦ ἀφορμὴν ἰσχυρὰν ἐνοχοποιήσεως γε-
νικῆς καθ' ὅλων τῶν Ζακυνθίων, ἔπεμψε νυκτὸς πέντε στρατιώτας ὁ-
λίγῳ μακρότερον τῆς θέσεως τοῦ Λαγανᾶ, καὶ διέταξε τούτους, ἵνα
εἰπωσιν ἐκεῖθεν πυροβόλα τινὰ, φωνήσωσι δὲ, ὅτι οἱ χωρικοὶ ἐν γένει
ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν ἐνοπλοι, καὶ ἀποστείλωσιν εἰς τὴν πόλιν δρα-
μῆς περὶ βοηθείας. Τοιούτῳ μετεβάλλετο τρόπῳ ἡ τυχαία ἔνεκα τῶν
Τούρκων καὶ ἡ μερικὴ ἔνεκα φιλοτιμίας πρωτοπικῆς μεταξὺ χωρικῶν
τινῶν καὶ στρατιωτῶν τινῶν μικρὰ ὑπόθεσις εἰς γενικὴν καὶ σοβαρὰν,
εἰς ἐπανάστασιν τοῦ ὅλου τόπου μεμελετημένην κατὰ τῆς προστασί-
ας. Ἀλλως, καὶ ἂν ἔσφαλεν εἰς χωρικός ἔνεκα ζωηροῦ αἰσθήματος, ὡς
πρῶτος πυροβολήσας κατὰ Τούρκων καὶ ἂν ἔσφαλεν εἰς ἕτερος χωρι-
κός, διότι προφορικῶς ὑπερησπίσθη αὐτὸν ἀφοπλιζόμενον, ἡ τιμωρία
περιορίζετο εἰς ὀλίγους· ὁ δὲ ἀξιωματικὸς Ἀγγλος ἔμενεν ὑπὸ τὸ βά-
ρος εὐθύνης μεγάλης, ὡς διατάξας τοὺς στρατιώτας καὶ προκαλέσας
οὕτω τὸν ἀμοιβαῖον πυροβολισμόν, οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης προθέσεως.
Ἐζητεῖτο ἄρα ἡ δημιουργία ἐνοχοποιήσεως γενικῆς, ἵνα γεννηθῇ ἡ ἀ-
φορμὴ μέτρων γενικῶν καὶ παραδειγματισμοῦ τοῦ μᾶλλον σκληροῦ·
ταύτας δ' ὁ Ἄνκεῦ διενεόηθη ἐν τῇ εὐρυχώρῳ συνειδήσει αὐτοῦ καὶ ὑπε-
νήργησε, τὴν μὲν πόλιν πληρώσας ταραχῆς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην,
γνωρισθείσης ἀμέσως τῆς σκευωρίας, τῇ δ' ἐπιούσῃ κηρύξας ἐνοχον ἀ-
ποστασίας τὸ σύνολον τῶν χωρικῶν, καὶ τῆς Κερκύρας ἐπικαλεσθεῖς τὴν
ἡμετέραν στρατιωτικὴν δύναμιν.

Ὁ στρατηγὸς Ἄδαμ καταφθάνει ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς μονακροῦ, ἐνὸς

δρόμωνος, ἐνὸς πάρωνος καὶ ἐνὸς φορταγωγού μετὰ στρατιωτῶν καὶ λοιπῶν, ὡσανεὶ προέκειτο περὶ πολέμου κατὰ ναυτικῆς δυνάμεως· ἐξέρχεται δὲ εὐθὺς μετὰ τηλεβόλων ἐν τῇ πλατείᾳ (τῷ μῶλῳ τοῦ κομαρτάντε), εἰ καὶ μὴ ὑπῆρχον πολέμιοι· διατάσσει τὴν κατάκλεισιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἵνα προλάβῃ, ὡς φαίνεται, ἐνδεχομένην τινα νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ἐκ μέρους συνωμοτῶν, μὴ ὑπαρχόντων, καὶ ἀπαγορεύει τὰς κωδωνοκρουσίας, ἵνα μὴ προσκληθῶσι, τυχόν, κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων. Μετὰ τὰς ἐπιδείξεις αὐτάς, δύο τοῦ Ἰψίστου ἱερεῖς, τὸν παπᾶ Τάσην καὶ παπᾶ Καντούνην, ὡς δεηθέντας πρὸ ἡμερῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων, ἐξώρισε τὸν μὲν εἰς τὸ Λαδὶ τῆς Κεφαλληνίας, τὸν δὲ εἰς τὸ φρουρίον τῶν Κυθήρων. Ὡς ἂν μὴ ἤρκει δὲ ἡ ὑπάρχουσα ναυτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμις τούτου, καταφθάνουσι μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἐκ τῆς Μελίττης ἕτερα δύο μονόκροτα, δύο πάρωνες καὶ ἐν φορτηγὸν στρατιωτῶν. Τότε ὁ στρατηγὸς Ἄδαμ ἐκήρυξεν ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον οὐχὶ μόνην τὴν Ζάκυνθον, ἀλλὰ καὶ ἀπάσας τὰς Ἰονίους νήσους· διέταξε δὲ ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ὅπως καὶ αἱ ἀγοραὶ κλείωνται καὶ οἱ ἄνδρες μὴ ἐξέρχωνται εἰς τὰς ὁδοὺς, ἅμα δύνοντας τοῦ ἡλίου· καὶ τέλος πάντων ἐπέβαλε δι' ἐτέρας διαταγῆς τοῖς μὲν κατοικοῖς τῆς πόλεως ἐντὸς δώδεκα ὥρῶν, τοῖς δὲ τῶν χωρίων ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων, τὴν παράδοσιν ὅλων τῶν ἰδίων ὅπλων παντὸς εἶδους. Ἐπὶ τασούτων δὲ ἐγένετο αὐστηρὰ καὶ ἀπειλητικὴ ἡ περὶ τῶν ὅπλων διαταγὴ, ὥστε καὶ οἱ πράκτορες διαφόρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων νησιῶται παρέδωκαν καὶ αὐτὰ τῆς στολῆς αὐτῶν τὰ ξίφη, καὶ πάντες οἱ ἄλλοι προσήνεγκον καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιτραπέζια ὀξέα τυγχάνοντα μαχαίρια καὶ αὐτοὺς τοὺς ὀβελοὺς τῶν μαγειρείων.

Τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ κλητῆρες τῆς ἀστυνομίας καλοῦσι κατ' ὄνομα πεντήκοντα ἐπτὰ ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως, τῶν λεγομένων ἐπιτοπίως ἀρχόντων, ἐπὶ προσχήματι ὅτι περιέμενεν ὁ στρατηγὸς Ἄδαμ ἐν τῇ ὑποκάτῳ τοῦ φρουρίου ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας, ἵνα εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς λόγους τινάς. Ἀπελθόντες δὲ οὗτοι, εὗρον ἐκεῖ ἀντὶ τοῦ Ἄδαμ τὸν ἀστυνόμον Σαρλῆν, καὶ ἀντὶ ἄλλων λόγων ἤκουσαν τὰς λέξεις: « περάστε ε' τὸ κάστρον ». Ἄμα δὲ εἰσελθόντες τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, εἶδον τὸν μὲν σκοπὸν κλείσαντα ταύτην, ἑαυτοὺς δὲ εἰς τὴν φυλακὴν ὀδηγηθέντας.

Μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν ἀνεγνώσθη ἐπὶ τοῦ τυμπάνου προκήρυξις

τοῦ στρατηγοῦ Ἄδαμ διαλαμβάνουσα, ὅτι, ἐὰν μὴ δώσωσιν οἱ χωρικοὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἐν τῇ τεταγμένῃ προθεσμίᾳ, καὶ τὸ ἐλάχιστον συμβῇ κίνημα κατὰ τῆς ἐξερχομένης εἰς τὰ χωρία βασιλικῆς δυνάμεως, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πεφυλαχισμένοι θανατωθήσονται καὶ ἡ πόλις καταστραφήσεται ἅπασα διὰ τῶν πλοίων. Ἐνεκα τούτου τὰ ἀγγλικά πλοῖα, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν, ἐτέθησαν εἰς γραμμὴν προσβολῆς πρὸ τῆς πόλεως, καὶ εἰς τὸ φρούριον εἰσήγαγον τρόφιμα, ὅσα εἶχον διαθέσιμα. Τότε ἐξωστρακίσθη τῆς Ἑπτανήσου εἰς τῶν ἐξαιρέτων πατριωτῶν, ὁ Διονύσιος Ρώμας, κηρυχθεὶς μάχις παρὰ τῆς ἐξουσίας « βιλάς καὶ διεφθαρμένους » (α).

Οὐδεμία ἐγένετο δυσκολία διὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἱκανῶς πολυτίμων ὀπλῶν τῆς πόλεως. Οἱ πάντες, πεπληρωμένοι φόβου καὶ τρόμου, ἔδωσαν ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν κακῶν δεινότερων. Καὶ ὅμως κατὰ πᾶσαν νύκτα ἐνηργουνοὶ αἰφνίδιοι κατ' οἴκους ἔρευναι περὶ αὐτῶν αὐστηρόταται· καὶ, ἐπειδὴ ἔτυχεν ἀνευρεθεὶς ἐντὸς ἀκαθαρσιῶν οἰκίας ἐρριμμένος πρὸ χρόνων παλαιός τις καὶ ἰωμένος σωλὴν πυροβόλου, ὁ ἰδιοκτήτης οὐ μόνον ἐρρίφθη ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διατροφὴν πεντήκοντα στρατιωτῶν, καταλυσάντων ἐκ διαταγῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ὑπεχρεώθη.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Ἄδαμ, ἀσφαλίσας τὰ νῶτα διὰ τῆς παρατάξεως τῶν πλοίων, καὶ ἐκστρατεύσας εἰς τὰ χωρία ἐπὶ κεφαλῇς χιλίων διακοσίων στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀναλόγων τηλεβόλων, ἐπέβαλε τοῖς κατοικοῖς τὴν χορηγίαν ὧν ἀνεξαίρετως τῶν τροφῶν διὰ χιλίους ἐξακοσίους στρατιώτας. Ἀπέβλεπεν ἄρα ἡ χορηγία αὕτη πρὸς ὄφελος δημοσίου τινὸς ταμεῖου; Δυστυχὲς ἦτο τὸ χωρίον, εἰς ὃ μετέβαινεν ὁ Ἄδαμ συλλέγων τὰ ὅπλα. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπέβαλε τοῖς χωρικοῖς τὴν ἀγγαρείαν τριακοσίων φορτηγῶν καὶ τῶν ἀναλόγων ἀνθρώπων δι' εἰκόσιν ἡμέρας πρὸς μεταφορὰν ἐκ τῆς πόλεως τροφῶν καὶ τηλεβόλων εἰς τὸ φρούριον. Ἐξηκοντούτης ἀνὴρ, ἀδύνατος φέρειν βωτίον βαρὺ ἐκ κρεάτων ταριχευτῶν, ἐρρίφθη ἐν τῇ φυλακῇ, ὡς μὴ ὑπακούσας τῇ προσταγῇ τοῦ Ἀγγλου ἀξιωματικοῦ, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἄδαμ ἀναβιβασθεὶς ἐπὶ ὄνου, περινηέχθη καθ' ὅλην τὴν πόλιν, μαστιγούμενος ὑπὸ ἑξ κλητήρων (τῶν λεγομένων σμπίρων)· καταβιβασθεὶς δὲ τέλος ἀπὸ τοῦ ὄνου ἡμιθανής, ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Τὶ δὲ μέγα κατάρθρωσεν ἔργον ὁ Ἄδαμ; Συνέλαβε δεκατίσσερας χωρικοὺς καὶ ἓνα ἱερέα, καθ' οὗ ἐμαρτύρουν ὁ κατὰ τὸ Λαγανᾶ πλήρωθεις ἀξιωματικὸς καὶ εἰς στρατιώτης Ἀγγλος, ὅτι εὗρέθη ἐκεῖ ὀπλοφόρος καὶ

τοὺς ἄλλους προέτρεπε κατὰ τῶν Ἀγγλῶν στρατιωτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἔσυρεν εἰς τὴν ἀγχόνην τοὺς πέντε· τοῦ δ' ἱερέως ὁ Ἄδαμ ἐχάρισε τὴν ζωὴν κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐκτελέσεως, ὡς ὑπηρετήσαντος ἄλλοτε τῷ Μείτλανδ ἐπὶ τῆς κινήσεως δίκης κατὰ τοῦ Ἀντωνίου Μαρτινέγγου. Ἀλλ' ἦσαν ἑνοχοὶ οἱ ἀπαγχονισθέντες πέντε; Οὐδόλως, διότι οἱ ἑνοχοὶ προλαβόντες ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς νήσου. Μάλιστα δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς τῶν πέντε ἀπαγχονισθέντων ἐμαρτύρησεν ἐνόρκως ὁ πρόκριτος Καπνίστης, ὅτι ἐπὶ τῆς ὥρας, καθ' ἣν ἐκτυπήθησαν κατὰ τὸ Λαγανᾶ οἱ στρατιῶται Ἀγγλοὶ, αὐτὸς ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ κατὰ τὴν πόλιν. Καὶ ὅμως τὸ στρατιωτικὸν δικαστήριον, οὐδεμίαν ὑπὲρ τοῦ ἄλλοθι δόσαν ἀκρόασιν, οὔτε εἰς τὸν ἐντιμὸν χαρακτήρα τοῦ καταβέσαντος τοῦτο ἐμβλέψαν, κατεδίκασε τὸν ἀθῶον καὶ ἐκήρυξε ψευδομάρτυρα τὸν Καπνίστην. Πρὸς τιμωρίαν δὲ τούτου ἔστησαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας θρόνιον, παρ' αὐτῷ δὲ ἔδεσαν ὄνον καὶ ὑποκάτω ἔθεσαν κόφινον πλήρη ὠδῶν. Ὁ νέος τὴν ἡλικίαν Καπνίστης ὑπερχεοῦτο, ἵνα καθήσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνιου ἐν διαστήματι δύο ὠρῶν· ἀναβὰς δ' ἔπειτα τὸν ὄνον, περινοστήσῃ τὴν χώραν ὅλην, λιθοβολούμενος διὰ τῶν ὠδῶν. Νέον εἶδος ποινικῆς δικονομίας. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν μαθὼν ὁ γέρον Καπνίστης, πατὴρ τοῦ καταδικασθέντος καὶ ἤδη φυλακισθέντος, ἀντιπαρεδέχθη ἱκετεύσας, ἵνα ἐφαρμόσῃσι ταύτην καθ' ἑαυτοῦ, λόγῳ ὅτι τοιαύτη ἀτιμωτικὴ ποινὴ αὐτῷ μὲν οὐ βλάπτει, ὀδυρομένη τὴν πλῆθον καὶ πλησιάζοντι πρὸς τὸν τάφον, κατὰ δὲ τοῦ υἱοῦ, κομιδῇ νέου καὶ οἰκογενειάρχου, δύναται ἐπενεγκεῖν πᾶν κακόν· ἀλλ' οὐκ εἰσηκουήθη, φυλακισθεὶς ἐξ ἐναντίας, καὶ μόλις μεσολαβήσει τοῦ Κουμούτου συγκατετέθη ὁ Ἄδαμ, ὅπως ὁ μὲν πατὴρ ἀντικαταστήσῃ τὸν υἱὸν ἐπὶ τοῦ θρόνιου, ὁ δὲ υἱὸς ἀναπληρώσῃ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς καταγνωσθείσης ποινῆς διὰ παλυχρονίου φυλακίσεως.

Ἀλλὰ τίς διηγῆσεται πλήρη τὰ τοιαῦτα, ἔργον ὄντα μεγαλογραφίας καὶ οὐχὶ μικρογραφίας, ἐν ᾗ περιοριζόμεθα ἐξ ἀνάγκης; Τί δὲ εἴπη τις καὶ περὶ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν τε ἀπαγχονισθέντων καὶ τῶν δραπέτευσάντων, ὅπως τιμωρηθῶσιν ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς γυμνότητος ἀθῶα τέκνα « δι' ἁμαρτίας γονέων; » Καὶ ἐκίνησαν ἄρα τὸν Μείτλανδ εἰς προκαταληπτικὰ μέτρα τοιαῦτα ὁ φόβος, μὴ ἐπαναστατήσῃσι τὰ νησιδία τοῦ Ἰονίου, ὑποκείμενα εἰς πολιτορξίαν δι' ἐνὸς μόνου πολεμικοῦ πλοιαρίου ἑκαστον, καὶ καταβάλωσιν ἄνευ στόλου τὴν ἡλασσοκράτορα Μεγάλαν Βρετανίαν; Ἰδιόκωμεν ἂν

τὸν νοῦν καὶ τὸν ἐγώτισμόν τοῦ Μείτλανδ, εἰ ἀπεδίδομεν αὐτῷ τὸς ἑλαφρὰν καὶ ἰδίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν φρενοκομείων κρίσιν πραγμάτων. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ μικροῦ συμβάντος κατὰ τὸ Λαγανᾶ, ὑπεύθυνον βεβαίως οὐκ ἦσαν οὔτε ἡ Ζάκυνθος ἄπασα, οὔτε ὅλαι αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου.

ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἄρα τοῦ φόβου ἐκρύπτετο κυριώτερον πάντων ἡ πολιτικὴ ὑπὲρ τῶν Τούρκων συμπάθεια, καὶ ἐξ ἀντιθέτου τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει. Ἀφ' οὗ ἡ Τουρκία ἐθεωρήθη τὸ ἔρμαιον τῶν ἰσχυρῶν ἐν δοθείσῃ περιστάσει, εἶπετο, ὅπως οἱ Ἕλληνες μισηθῶσι καὶ ἐπιβουλευθῶσι διὰ παντὸς δυνατοῦ τρόπου, ὡς ἡ φυσικὴ καὶ δικαιοματικὴ ὄντες ἀντικατάστασις ταύτης. Μέρος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῆς ἦσαν καὶ τὰ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὁμότατα μέτρα τοῦ Μείτλανδ καθ' ὅλων τῶν Ἰονίων, ὡς γειτνιαζόντων τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεᾷ καὶ ζωηρῶς συμμεριζομένων τὸ ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν αἶσθημα ὑπὲρ τούτων. Οὕτω δὲ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τῆς Ἀγγλίας ἐξεδικεῖτο ὁ Μείτλανδ τὸ τῆς Τουρκίας ὑπὸ τοὺς πεπλασμένους φόβους τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ὑπηρετεῖ ὑπὲρ τῶν πραγματικῶν φόβων τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἐν γένει δὲ ὑπὸ τὸ παρὸν συμφέρον τῆς Τουρκίας ἐκάλυπτε τοὺς μέλλοντας σκοποὺς τῆς διπλωματίας. Ἰσχυρὸς ἀπολύτως κατὰ τῶν ἀδυνάτων Ἰονίων, ἐσκέπτετο, ὅτι ἤθελε, καὶ ἐπραττεν, ὅπως ἤθελε. Ἐθήρυνε μάλιστα, ὠθῶν εἰς τὸ ἔπακρον τὰ βίαια μέτρα αὐτοῦ, σκοπὸν καταχθονιώτερον. Ἠλπίζε μὲν ἀφ' ἐνὸς μεγάλῃ ἐπὶ τῆς τύχης τῶν τότε ἑλληνικῶν πραγμάτων τὴν ἠθικὴν ἐπήρειαν τῶν γινομένων ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἐγνώριζεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου τὸ εὐερέθιστον τῶν κατοίκων ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο προσεκάλει συγχρόνως ἀντίστασιν τινα ἔνοπλον, ἵνα λάθῃ ἀφορμὴν κατακτήσεως διὰ τῶν ὅπλων καὶ μεταμορφωθῇ κατακτητὴς ἀντὶ προστάτου. Αὐτὴν, εἰ καὶ μὴ ἦτο ἀνάγκη τις, ἐξεφράσθη τὴν ἀλήθειαν, συλλεγέντων τῶν ὅπλων, ἀξιοματικὸς Ἀγγλος, εἰπὼν ἐν τῇ μέθῃ αὐτοῦ: « ὁ στρατηγὸς Μείτλανδ ἠθέληε εἶσαι μᾶλλον εὐχάριστος, ἐὰν ἐναντιοῦντο οἱ νησιῶται εἰς τὰς « διαταγὰς αὐτοῦ καὶ τὰ κινήματα· πλήρ' ἀπέτυχε, καὶ τοῦτο ἐστὶ « τὸ καλλίτερον διὰ τοὺς νησιώτας ».

Μετὰ τὰς σκηνὰς αὐτὰς μετέβη εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ Μείτλανδ, ἐπιδεικνύμενος μετριότητος καὶ ἀδημονῶν, ἀλλὰ μέχρι λόγου, κατὰ τῆς μεγάλης αὐστηρότητος καὶ τῆς γενικότητος τῶν μέτρων τοῦ Ἀδὰμ. Κατὰ πρῶτον διέταξε τὴν ἐκφυλάκισιν τοῦ Στεφάνου Ἀλεξίου καὶ τοῦ

Βενιζέλου Ρούφου, ὡς προτιθέμενος, ἵνα ἀναβίῃ αὐτοῖς ἀποσταλὴν μυστικὴν, τὴν περὶ ἐξαγορᾶς τῶν δεσποινῶν τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ καὶ Κιοτσὲ Μεχμέτ πασσᾶ χρυσορρόον διαπραγματεύσιν. Κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἐξήγαγε τῆς φυλακῆς καὶ ἄλλους ἐκ τῶν πρωτίστων προσώπων τῆς νήσου μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἄλλους, καὶ τελευταῖον ὅλους. Ἐν δὲ συμποσίῳ τινὶ, καλέσας μέρος τῶν φυλακισθέντων, ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἄδαμ παρόντα, εἰπὼν τὸ γενόμενον ἄδικον ἐπὶ τῇ φυλακίσει τοιούτων φιλησύχων καὶ πιστῶν εἰς τὴν βρεττανικὴν προστασίαν ἀνθρώπων. Ὁ Ἄδαμ, ἀναμάρτητον θεωρῶν ἑαυτὸν, ἀπέδωκε τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ζέν, διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας, ὡς περιλαβόντα καὶ τούτους ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φυλακιστέων, καὶ οὕτως ἐτελείωσεν ἡ ἐμπαικτικωτάτη αὐτῇ κωμωδία.

Ἀλλ', ὅ,τι ἄφησε κενὸν ὁ στρατηγὸς Ἄδαμ, ἤλθε πληρῶσαι ὁ στρατηγὸς Μείτλανδ. Τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἀπανθρωπίας, ἣτις ἐπενεργεῖται οὐχὶ μόνον κατὰ ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ γυναικῶν, παῖδων καὶ γερόντων συγχρόνως, ἠσπᾶσθη ὁ δεύτερος μεθ' ὅλης τῆς πολιτικῆς ψυχρότητος, ἐν ᾗ ἀπέφυγεν ὁ πρῶτος καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐν περιστάσεσιν ἐκτάκτους στρατιωτικὴν σκληρότητα. Διὰ προκηρύξεως τῶν 5 (17) νοεμβρίου διέταξεν ὁ Μείτλανδ τὴν ἐκ τῆς νήσου καὶ ἐπὶ προθεσμίᾳ δεκαπενθημέριᾳ ἀναχώρησιν ὅλων τῶν ἀπὸ 1 ἀπριλίου καταφυγόντων εἰς αὐτὴν πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως ξένων· συνεπῶς δὲ προσέθετο, ὅτι δι' ἐξετάσεων, γεννητομένων μετὰ τὸ τέλος τῆς προθεσμίας, ἐκδιωχθήσονται ἀμέσως παρὰ τῆς διοικήσεως ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἀποστάται, ὅσοι ἂν μείνωσι καὶ πάλιν ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τούτου.

Ἡ προκήρυξις αὕτη ἀπέβλεπε βεβαίως τὰς ἑλληνικὰς μόνον οἰκογενείας, τὰς πριφυγούσας ἕνεκα τοῦ πολέμου εἰς τὰς ἰονίους νήσους. Ἀλλ', ἂν αἱ πρότεροι πράξεις τοῦ Ἄδαμ κατὰ τῶν Ζακυνθίων ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν φόβων προσπεποιημένων, ἡ νεωτέρα ὁμῶς τοῦ Μείτλανδ ἀνεκάλυπτε καθαρὰν κακίαν, καὶ ἀναπλήρου τὸ ἔργον τῆς πλεον ἀσπλάγχνου καταστροφῆς, ἣν ἐπέδιωκον μὲν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πάσης τάξεως, γένους, ἡλικίας καὶ τόπου, οὐκ ἡδύναντο ὁμῶς πλήρη, οἱ βάρβαροι. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἵπαμεν, ἡ προκήρυξις τῶν 5 νοεμβρίου ὑπῆρχε γενικὴ, οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν φέρουσα, οἱ πρόξενοι τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἠρώτησαν ἐγγράφως τὸν Μείτλανδ, εἴαν περιελάμβανεν ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ καὶ τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὰς ἐθνικότητας, ὡς ἀντιπροσώπευον οὗτοι. Ἦδη πρὸς πάντας μὲν τοὺς

ἄλλους ἐδόθη ἀποκρίσις ἀρνητικὴ, πρὸς μόνον δὲ τὸν πρόξενον τῆς Ῥωσίας καταφατικῇ· καὶ, ἐν ᾧ Τοῦρκοι, Ἀρμένιοι καὶ Ἰσραηλῖται τουρκικῆς ὑπηκοότητος ἐγίνοντο δεκτοί, ὠρίσθησαν ὡς ἀπαράδεκτοι οὐ μόνον αἱ ἐκ τῶν κινήθεισων εἰς τὰ ὄπλα ἐπαρχιῶν ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν μὴ κινήθεισων, ὡς τῆς Σμύρνης, Κύπρου καὶ καθεξῆς· προσέτι δὲ, ὡς συμπλήρωσις τοῦ κανόνος, καὶ οἱ Ῥώσσοι κὴν ἀπολαύοντες ἐθνικότητα Ἑλληνες ὠρίσθησαν ἐπίσης ἀπαράδεκτοι, ἐκτὸς ἂν ἐδέχοντο τὴν ἰονικὴν οἱ τοιοῦτοι, ἅμα ἐκθαίνοντες ἐπὶ τῆς γῆς τῶν νήσων. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ὑπῆγαντο καὶ αὐτοὶ οἱ τῷ γένει καὶ τῇ πατρίδι Ῥώσσοι τοιοῦτοι δὲ, ὡς οἱ ἱερεῖς, ἡγούμενοι καὶ ἀρχιμανδρίται τῆς ἐν τῷ Ἄθῳ Ῥωστικῆς μονῆς, καταφυγόντες, μετ' ὧσων ἔφερον ἱερῶν σκευῶν, ἀπεβλήθησαν.

Κηρυχθέντος παρὰ τοῦ Μείτλανδ τοῦ διωγμοῦ τούτου κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀμηχανία καὶ κλαυθμὸς, ἀπελπισία καὶ κοπετὸς κατέλαβε τοσοῦτον πλῆθος γυναικῶν, παίδων καὶ γερόντων, τῶν πολλῶν μάλιστα ἀσθενούντων ἕνεκα τῶν κακοπαθειῶν καὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κλίματος, τῶν πλείστων δὲ ἀπορούντων τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ γυμνητευόντων. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι εὐποροῦσαι πρὶν αἱ πλείους τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα ἐν τῇ γενεθλίᾳ γῇ, ὅπως σωθῶσι τῆς αἰχμαλωσίας, τῶν μεταποτίσεων καὶ παντὸς ἄλλου ἐπικειμένου κινδύνου, προσιτίμησαν δὲ πᾶσαν στέρην αἰγῶν καὶ αὐτὴν ἐτι τὴν γυμνότητα, ἵν' ἀποφύγῃσι τὰς ἀτιμώσεις, τὴν βίαιαν ἀλλαξορρησκειάν, τὴν ἀγρίαν ἐν γένει καταδυναστείαν τῶν βαρβάρων. Ὅσαι τῶν οἰκογενειῶν ἔφερον ἐτι λείψανα χρηματικοῦ, ἢ τινὰς πολυτίμους λίθους, ἢ μέρος ἀργυρῶν σκευῶν καὶ χρυσῶν κοσμημάτων, ἐξηγόραζον, αἱ δίδουσαι μικρὰ μὲν, τὴν ἐπὶ τινα καιρὸν, μεγάλα δὲ, τὴν διαρκὴ διαμονὴν ἑαυτῶν, διὰ τῆς δεσποίνης τοῦ ἀφιλοκέρδους « σιγιόρ Ζέν, ἱσπετόρου τῆς πόλεως ». Δι' ὁμοίαν ἀφιλοκέρδειαν ἄλλου εἶδους συνεχώρησε καὶ ὁ Μείτλανδ τὴν διαμονὴν τεσσάρων οἰκογενειῶν τοῦ Κανακάρου, Παπαγγελαιοπούλου καὶ λοιπῶν, μεσιτεία τοῦ Στεφάνου Ἀλεξίου. Τί δὲ πλέον συνέβη περὶ τῶν ἄλλων; Ἐν ᾧ εἰσῆλθον ἐν τοῖς πλοιαρίοις, ἵνα ἀπεβῶσιν αἱ μὲν εἰς τὴν Πελοπόννησον, αἱ δὲ εἰς τὸ Μεσολόγγιον, αἶφνης ὁ Μείτλανδ, ἀποπλεύσας εἰς Κεφαλληνίαν καὶ λοιπὰς νήσους, ὅπως ἀφοπλίτῃ καὶ ταύτας, ἐκώλυσε τὴν ἀναχώρησιν παντὸς πλοιαρίου. Ἐντεῦθεν τὸ δυστυχὲς αὐτὸ πλῆθος τῶν οἰκογενειῶν ὑποχρεωθὲν ἔμενεν ὑπαιθρον ἐν τοῖς ἀσκεπέσι πλοιαρίοις

καθ' ὅλον τὸν νοέμδιον μῆνα, ταλαιπωρούμενον ἀπαραμυθήτως, βρε-
χόμενον πολλάκις ἡμερανυκτί, τρέμον καὶ σένον ὑπὸ τοῦ ψύχους. Πο-
λλοὶ ἀσθενήσαντες καὶ ἔγκυοι γυναῖκες ἐκτρώσασαι ἀπέθανον ἐκ τοῦ
μέρους δὲ τοῦ ὑγειονομείου ἀπέστρεφον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν οἱ κά-
τοικοι, ἵνα μὴ τήκωνται ἐπὶ τῇ θεᾷ διαγμοῦ καὶ δυστυχίας τοιαύτης.

Μετὰ πολλὰ διέταξεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἡ διοίκησις τὴν ἀναχώ-
ρησιν τῶν πλοιαρίων, συγχρόνως ὀρίσασα, ὅτι, εἰ μὴ ἀναχωρήσωσι ταύ-
τα αὐθημερόν, θέλουσι μένειν ἔτι ἐπὶ πολλὰς ἐν τῷ λιμένι ἡμέρας, ἐφ'
ὅσον κρίνῃ αὕτη εὐλογον τὸ τοιοῦτον. Ἀλλὰ τίς ἦτο ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν
ἡ διαταγὴ ἐξεδόθη; Σκληρῶς χειμερινή, καὶ ἔνεκα τῆς μεγάλης διε-
γερθείσης τρικυμίας ἀδύνατος καθίστατο ἡ ἐκπλευσις οὐ μόνον τῶν
μικρῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων πλοίων. Καὶ ὁμως ἐξέπλευσαν αἱ οἰ-
κογένειαι ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπελπισίας· ἔξω δὲ τοῦ ἐπινείου τῆς Κυλλή-
νης, ναυαγίσαντος ἐνὸς πλοιαρίου, ἐπνίγησαν δεκάοκτώ γυναῖκες, εἰ-
κοσιτρία παῖδια καὶ ἑννέα ἄνδρες. Τοῦ ἰδίου δὲ διαγμοῦ ἐφαρμοσθέντος
καὶ ἐν τῇ Ἰθάκῃ, ἀλγερίνιος δρόμων συνέλαβε τὰς διαγχεύσας ἐκεῖθεν
οἰκογενεῖας ἐπὶ ἰονικῷ πλοιαρίῳ· ἡ δὲ μεϊτλανδικὴ διοίκησις, καὶ τοι
εἰδοποιηθεῖσα περὶ τοῦ συμβεβηκότος τούτου, οὐδεμίαν ἔκαμεν ἀπαί-
τησιν, οὔτε ποσῶς ἐμνήσθη τῆς τιμῆς τῆς ἀγγλικῆς σημαίας, ὡς προ-
στατευσούσης τὴν ἰονικὴν.

Ὅπως διεκρίθη εὐρύχωρος ἡ χριστιανικὴ συνειδήσις τοῦ Μεϊτλανδ
κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην! Ὅτε συνελαμβάνετο πλοῖόν τι προστατευσ-
μένης σημαίας ἐξ ἐκείνων, ἅτινα συνεχῶς εἰσήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο
ἐκ τῶν λιμένων τῶν πολιορκουμένων τουρκικῶν φρουρίων, ὁ καλὸς οὗ-
τος ἄνθρωπος ἀπέστελλεν εὐθὺς πλοῖα πολεμικά, ὅπως ὑβρίσωσι τὴν
τόλμην καὶ ἀπειλήσωσι τὴν καταστροφὴν τῶν ἐλλήνων· ὅτε δὲ Ἀλγε-
ρίνοι βάρβαροι ἤρπαζον ἀπὸ πλοίου προστατευομένης σημαίας γυναῖ-
κας καὶ τέκνα Ἑλλήνων, κατέπνιγεν ἐν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸ τῆς κοινῆς
φιλανθρωπίας τὸ καθήκον, καὶ αὐτὸ τῆς ἐθνικῆς καὶ στρατιωτικῆς τι-
μῆς τὸ αἶσθημα. Οὕτω δὲ, ἐὰν οἱ Τούρκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν
Σμύρνῃ ἔρριπτον τοὺς ἀσθενεῖς Χριστιανούς τῶν νοσοκομείων εἰς τὰς
ὁδοὺς, ὁ λόρδος Μεϊτλανδ ἀντιφιλοτιμούμενος ἔρριπτεν εἰς τὴν θάλασ-
σαν μὲν καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, εἰς χεῖρας δὲ τῶν Ἀλγερίνιων πει-
ρατῶν καὶ νέας καὶ νέους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (x).

ΑΘΗΝΑΙ.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης οὐδόλως ὠφελεῖτο μένων ἐν τῇ Ἀττικῇ, καὶ ἂν ἐπετύγχανε τοῦ σχεδίου κατὰ τῆς Σαλαμίως, ἢ ἐνίκα, ὅτε ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κερατοπόργου, ὡς προείπομεν. Ἐστρεῖτο θαλασσίας συνδρομῆς, καὶ ἐπὶ διμηνίαν ἀγωνιζόμενος εἶδεν ἄκαρπον πᾶν περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἀττικῆς πολιτικὸν μέτρον. Οἱ Ἄλβανοί, φηρωθέντες λαφύρων, ἤρξαντο τῆς λειποταξίας· ὁ δὲ ἐπικείμενος χειμὼν ἠπειλεῖ τὸν πανταχόθεν ἀποκλεισμόν τούτου ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων. Ἀλλὰ πρὸ πάντων δύο μεγάλα γεγονότα ἀπήλπισαν αὐτὸν ἐντελῶς, ἢ ἐν τοῖς Βασιλικαῖς καταστροφῇ τοῦ Βεϋράν πασσᾶ, φθίνοντος τοῦ αὐγούστου, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, φθίνοντος τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἡ πρώτη ἀδύνατον καὶ ἡ δευτέρα ἄσκοπον πλέον ἐδείκνυε τὴν εἰσβολὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως μετέβαλε πραγματικῶς τὴν κατὰστασιν τοῦ πολέμου καὶ τοῦ τόπου· καὶ ἐπειδὴ, καθὼς οἱ Ἕλληνες περὶ τῶν Τούρκων πολλάκις, οὕτω καὶ οἱ Τούρκοι ὡσεπιτοπλείστον ἔκρινον ἄλλως περὶ τῶν Ἑλλήνων· ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὑπονοῶν ἤδη ἔτοιμον καθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν τῆς Τριπόλεως, ἀπεσύρθη ταχὺς τῇ 28 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις ἄφησεν ὡς ὀπισθοφυλακὴν, μᾶλλον δὲ ὡς παρηγορίαν προσωρινὴν τῶν Τούρκων τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν δελήμπασην αὐτοῦ μετὰ τριακοσίων (β). Ἀποσυρθέντος δὲ αἵφνης καὶ τούτου μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀπελείφθησαν καὶ πάλιν οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι μετὰ τινων μισθωτῶν Ἀλβανῶν ἡ μόνη φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς πόλεως. Τὸ γινόμενον τοῦτο προανέκρουσε τὴν προσεχῆ πτῶσιν καὶ τοῦ φρουρίου αὐτοῦ.

Πολιορκία Δευτέρη.

Δικαίως οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς τὸ προπύργιον μεθ' ὅλης τῆς Στερεᾶς ὄντες ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, ἠλπίζον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ βοήθειαν παρ' αὐτῆς ἰσχυρᾶν, πεσούσης τῆς Τριπόλεως. Ἀπηγγέλλετο ἡ ἀμετὸς ἐπανά-

ληψις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως· ἔλειπεν ὁμως ἡ πρώτη καὶ πολλοῦ χρόνου γενομένη πρόθυμος σύρροϋ ἐνόπλων, ἔλειπεν ἡ καλὴ ὅπωςδὴ ποτε κατάστασις τοῦ τόπου· καὶ διὰ τοῦτο ἐπεβλήθη ἡ ἀνάγκη ἀποστολῆς πρεσβείας πρὸς τε τὸν Ἰψηλάντην καὶ τοὺς Πελοποννησίους, ἐξαίτησμένης στρατιωτικὴν βοήθειαν ἄμεσον. Ἀπομιμούμενοι τοῦ τύπου τῶν λόγων τῶν προγόνων αὐτῶν οἱ νέοι Ἀθηναῖοι, καὶ τὰ παρόντα θεωροῦντες διὰ μόνου τοῦ πατριωτικοῦ ὁμματος, ἔκρινον λογικῶς ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ, ἣν ἀπηύθυναν τῇ 1 ὁκτωβρίου (α)· πολλῶ ὁμως ἀπέχεσθαι τῆς πραγματικότητος ὅλη ἡ θεωρία τούτων. Τῆς πρεσβείας παρουσιασθείσης, διαταγαὶ μόνον πρὸς ἐπαρχίας τινὰς ὁμόρους τῇ Ἀττικῇ ἐγένοντο περὶ στρατολογίας ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἡ Πελοπόννησος, ἀντὶ τοῦ προτέρου βάρους τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως, περιεσπᾶτο πολυειδῶς καὶ ἐν οὐδεμιᾷ καταστάσει ὑπῆρχεν ἀρμοδία πρὸς ἀποστολὴν ἀμέσου βοηθείας.

Διὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τῆς νέας πολιορκίας, καὶ εἰς τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς ἐπανῆλθον κατὰ πρῶτον, ὅπως ἐνωθῶσι μετὰ τῶν ἐνόπλων τῆς ἐπαρχίας καὶ προχωρήσωσιν οὕτω κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Συγχρόνως ἐξῆλθον ἐκ τῶν νήσων καὶ γυναῖκες πολλαί, ἵνα παρηγορήσωσι τὴν ἀπερίγραπτον δυστυχίαν ἑαυτῶν διὰ τινος συλλογῆς ἐλαιῶν καὶ μετὰ τοῦ πλέον προφανοῦς κινδύνου. Ἡδὴ ὁ ἡγούμενος τοῦ Βρανᾶ Γαβριὴλ Ἀναστασίου διὰ πολλοῦ παρεσκευάζε ζήλου τοὺς διεσκορπισμένους χωρικοὺς, συσσωματοποιῶν αὐτούς. Καὶ τῇ μὲν 3 νοεμβρίου ἐπιπεσόντες αἶφνης οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν συλλεγόντων ἐν τῷ ἐλαιῶνι τοῦ Μαραθῶνος, συνέλαβον ὅκτω γυναῖκας καὶ τρεῖς ἀνδράς, ἐξ ὧν τὰς πρώτας ἡχμαλώτευσαν καὶ τοὺς δευτέρους ἀπέκτειναν· τῇ δὲ 4 συμπλακέντες μετὰ διακοσίων πεντήκοντα ἐν τῷ Χιλιανδρίῳ (Χαλάνδρι), χωρίῳ ἀπέχοντι τῆς πόλεως πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἐνίκηθησαν μετὰ ἐπίμονον ἀντίστασιν καὶ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως κατεδιώχθησαν, θανατωθέντες εἰκοσιενεὰ καὶ τρεῖς αἰχμαλωτευθέντες. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἔπεσε τότε εἷς· καὶ αἰχμάλωτος ὁ Ἀθανάσιος Λέκκας ἐξέπνευσεν ὑπὸ τὰς σκληροτέρας βασάνους. Ἦν δὲ οὗτος τριακονταετῆς περίπου, ἀνὴρ εὐτολμος καὶ πολλὴν ὑπισχνούμενος τὴν ὠφέλειαν ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ.

Μεγα οἱ Τούρκοι εἶχον συμφέρον, ὅπως διατηρῶσι τὸν μετὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον μακρὰν τῆς πόλεως καὶ προκαταλαμβάνωσι πᾶσαν ἰσχυρὰν συσσωμάτωσιν, διαλύοντες τὰς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γινόμενας μικράς

συγκεντρώσει· ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθημα τοῦ Χιλιανδρίου ἠναγκάσθησαν, ἵνα ἀναβιβάσῃσι καὶ πάλιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ὕσας ἐπὶ τοῦ Ὁμέρ Βρουῶνου κατεβίβασαν εἰς τὴν πόλιν οἰκογενείας· καὶ, ἀνεπαρκεῖς ὄντες πρὸς τὴν διατήρησιν τοῦ μακροῦ περιτειχίσματος ταύτης, περιωρίσθησαν ἐκ νέου ἐντὸς τῆς μικρᾶς καὶ καλῶς προμηθευθείσης ἐκ τροφῶν Ἀκροπόλεως, πρὶν ἢ βιασθῶσι. Ἐπειδὴ δὲ συνεκινῶνουν τὴν ἡμέραν μετὰ τῆς πόλεως, ἀνοίγοντες τῇ πρωΐᾳ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ κλείοντες αὐτὴν πρὸ τῆς ἑσπέρας, οἱ Ἕλληνες δυνατὴν ἠλπισαν τὴν αἰφνιδίαν κατάληψιν τούτου, εἰν λάθῃσι τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὴν νυκτερινὴν εἰσόδον ἑαυτῶν ἐν τῇ πόλει, παραφυλάξῃσι δ' ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ἀφανεῖς καὶ εἰστορμήσῃσι διὰ τῆς πύλης, ἅμα ἀνοιχθείσης κατὰ τὸ σῶνθος. Ἰπὸ τοιοῦτον σχέδιον, λίαν μὲν κινδυνώδες ὡς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πυρὸς τῶν πολεμίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀδύνατον ὡς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπιγινωμένης ἀνωμαλίας, συσσωματωθέντες ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ἐχώρησαν νυκτὸς πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἡσυχῶς διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν εἰσῆλθον ἅπαντες, ταχθέντες, ὅπου εἶδει. Τῶν κυνῶν ὅμως αἱ παρὰ τὸ σῶνθος ὕλα καὶ καὶ τὰ διὰ φανῶν σημεῖα τοῦ γαλλικοῦ προξενίου ὑπόπτους τοὺς Τούρκους ἔκαμυν, τῇ δὲ πρωΐᾳ τῆς ἐπιούσης ἡ πύλη τοῦ φρουρίου κεκλεισμένη ἔμεινε. Ὅπως δ' ἂν ἔχῃ, ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης τῆς πρώτης δεκάδος τοῦ νοεμβρίου ἤρξατο ἡ δευτέρα πολιορκία, εἰς ἣν ἐπανῆλθον καὶ Σαλαμίνιοι περὶ τοὺς διακοσίους, καὶ Αἰγινῆται ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Τσελεπὴν καὶ ἄλλοι.

Ἐπ' ὀλίγον ὠφελήθησαν οἱ Τούρκοι ἐκ τῶν παθημάτων τῆς πρώτης πολιορκίας. Διαλυθείσης ἐκείνης, τροφὰς μὲν ἱκανὰς εἰσεκδήμισαν, ἀλλὰ τὰς δεξαμενὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν δύο μόνας οὔσας ἐν καλῇ καταστάσει, ἄφησαν καὶ πάλιν ἀπληρώτους ὕδατος. Καιρὸν ἱκανὸν εἶχον, ὡς διαμείναντος ἐν Ἀθήναις τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ ὑπὲρ τοὺς δύο μῆνας· πλὴν ὑπελόγησαν, ὡς φαίνεται, ἐπαρκῶς, ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ, τὸ πότιμον ἐν τῷ Σερπεντσὲ φρέαρ, καὶ πρὸ πάντων ἀδύνατον τὴν ἐπανάληψιν τῆς πολιορκίας.

Διοργανωθέντες οἱ Ἀθηναῖοι προσέθεντο παρὰ τοῖς πρώτοις ὅπλαρχηγοῖς τὸν Δημήτριον Λέκκαν, Νικόλαον Ἀργύρην, Ἀλύπιον Καλογεράν καὶ πρώτιστον τούτων τὸν Παναγιώτην Κτενᾶν, ὡς ἀρχηγούς τῶν ἐνόπλων τῆς πόλεως· διὰ τὴν τακτικὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων ὠνόμασαν ἐπὶ μὲν τῶν προόδων τὸν ἡγούμενον Γαβριὴλ Ἀναστασίου, ἐπὶ δὲ τῶν πολεμεφοδίων τὸν Χατὰτῆ Γεωργαντᾶν Σιροῦζεν καὶ ἐπὶ τῶν

τροφῶν τὸν Χατση Σπυρίδωνα Γκιγκάκην· συνάμα δὲ ἐσχημάτισαν συμβούλιόν τι δωδεκαμελές, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων ἐταξάν τὸν Σπυρίδωνα Πατούσαν καὶ Προκόπιον Βενιζέλον. Τὸ δὲ τιμιώτερον καὶ ἐπαινετώτερον πάντων ἦν ἡ προθυμία, δι' ἧς, καίτοι παθόντες τασαῦτα δεινὰ, συνεισέφερον πάσῃ δυνάμει πρὸς εὐδωσιν τῆς πολιορκίας.

Ἡ ἐφοδος τῆς 13 νοεμβρίου.

Μετὰ τῆς προθυμίας αὐτῆς ἡνοῦτο καὶ ἡ εὐγενεστέρα πασῶν θέλησις πρὸς πάντα κίνδυνον, πρὸς πᾶν τόλμημα. Τιμᾷ τοῦς Ἀθηναίους ἡ ἐφοδος κατὰ τοῦ Σερπεντσέ, διότι οἱ Τούρκοι οὔτε παραλελυμένοι ἔτι, οὔτε ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς πείνης καὶ δίψης ἦσαν. Τὸ μέρος τοῦτο, ὁ Σερπεντσέ, περιλαμβάνον τρία φρέατα, ἐξ ὧν τὸ ἐν μόνον πότιμον ἔσθρεν ὕδωρ, ὑπερσπίζετο ὑπὸ τῶν προμαχῶν τῆς Ἀκροπόλεως ὡς ὑψηλοτέρων, καὶ ἐφρουρεῖτο παρὰ τῶν Τουρκαλθανῶν μετὰ προτοχῆς ἰδίας. Οὐδέποτε ὑπελόγιζον οἱ Τούρκοι ὡς δυνατὴν τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν καὶ κατοχὴν τούτου, ὡς φύσει καὶ θέσει δυσκαθέκτου. Καὶ ὅμως ἡ τύχη αὐτῶν ἐξήρτητο ἀπὸ μόνου τοῦ Σερπεντσέ, διότι στερούμενοι τούτου, ἐξήντλουν τάχιστα τὸ ὀλίγον τῶν δύο δεξαμενῶν ὕδωρ, καὶ οὔτε εἶχον ἐλπίδας μᾶλλον ἢ ἤττον βεβαίας ἐκ τῶν βροχερῶν ὑδάτων, ὅτε ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς οὐχὶ μόνον κατὰ τὸ ἔαρ συννεφέστερον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα αὐτὸν σπανίως βρέχει.

Τὴν περίεσιν ἐκτιμώντες ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπεφάσισαν ἐφοδον, καὶ πρὸ μιᾶς ὥρας τῆς αὐγῆς τῆς 13 νοεμβρίου ἔσκησαν τὰς κλίμακας ἐπὶ τοῦ περιτειχίσματος πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς πρώτης πύλης, ἐφ' ἧς ἠγείρετο καὶ προμαχὼν ἐκ πέντε τηλεβόλων. Ἀμέσως τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν ἤρξατο σφοδρὸν, καὶ τεσσαράκοντα ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἔμειναν ἐκτὸς μάχης φονευθέντες καὶ πληγωθέντες. Ἀλλ' ἡ φιλοτιμία ὑπερσχύει, τὸ τεῖχος εἰσπηδεῖται, φονεύεται τὸ ἐν τρίτον τῶν Ἀλβανῶν φρουρῶν, καὶ οἱ λοιποὶ περὶ τοὺς τριάκοντα φεύγουσι κρυπτόμενοι ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν σπηλαίοις καὶ βράχοις. Οἱ Ἕλληνες, κύριοι ἤδη τῆς πρώτης πύλης, τοῦ ἔσω Τεκῆ καὶ τοῦ πρὸς τὴν δευτέραν πύλην καφεφνείου, εὐρίσκουσιν ἀποτεταμιευμένα καὶ τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη πολέμου. Ἐπὶ τῆς εὐτυχῆς αὐτῆς ἐφόδου ἥριστος εὐσεν ὁ Γεώργιος Γκλώτσης, ἀρχηγὸς τῶν Σαλαμινίων. Βαρέως τετραυματισμένος οὗτος, ἠρώτησεν ἐκπνέων « *Ἐμπήκαμεν* ; » καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παρέδωκεν

« εἴμαστε καὶ μεῖς σὰν τ' ἐσὶς ; δὲν γεννηθήκαμε ε' ἐτοῦτον τὸν
 « τόπο, καὶ δὲν ζήσαμε μαζὴ ; — Ναί ! ἀλλ' εἶπτε Τοῦρκοι, ἔχετε
 « ἄλλην πίστι καὶ μᾶς ἐσυρρανόουσατε. — Καλά ! καὶ γιὰτὶ δὲν γε-
 « νόσαστε καὶ σεῖς Τοῦρκοι, γὰρ νὰ ῥάμαστε ὅλοι ἐνὰ πρᾶμα, καὶ
 « νὰ μὴ λυγύσαστε σεῖς βάρβαρες καὶ ἐμεῖς ἀφεντάδες ; »

Ἡ στρατιωτικὴ ἀρχηγία τῆς Ἀττικῆς, ὡς μὴ ἐχούσης ὀπλαρχηγὸν
 γενικόν, καθ' ἃ προεῖπομεν, ἐγένετο τὸ μῆλον τῆς προσωπικῆς προτι-
 μήσεως μεταξὺ πολλῶν. Ἡ ἀρχηγία αὕτη ἐκρίνετο λίαν ἐπίζηλος, οὐ
 μόνον ἠθικῶς, δι' ἣν ἔχαιρον εὐκλειαν παλαιὰν αἱ Ἀθηναίαι, ἀλλὰ καὶ
 στρατιωτικῶς, διότι οἱ Ἀθηναῖοι, πρωτίστην ἤδη τὴν ἀνάγκην ἔχοντες
 ὀπλαρχηγοῦ ἀξίου, ὑπισχνοῦντο, ἐκτὸς τῶν χιλίων καὶ δισχιλίων ὀ-
 πλοφόρων τοῦ τόπου, καὶ διακοσίων ἄλλων στρατιωτῶν τὴν τακτι-
 κὴν μισθοδοσίαν καὶ ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα εἰς ἓνα ἀρχηγόν ἐξ ὅδᾳ. Τού-
 τοις ἅπασι προσετιθέμετο καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς ἐπαρχίας, διότι
 ἡδύνατο ἐπηρεάζειν ἀπολύτως τὴν γείτονα Μεγαρικὴν ὡς καὶ τὸ φρού-
 ριον τῆς Ἀκροπόλεως, διότι οὐ μόνον ἐνίσχυεν ἐτι μᾶλλον τὸν ὀπλαρ-
 χηγὸν τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρμοδιώτερον ἦτο ὁρμητήριον κατὰ
 τῆς παρακειμένης μεγάλης νήσου τῆς Εὐβοίας ἐν πάσῃ περιστάσει
 ὥστε ὁ χαίρων τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀττικῆς ἡδύνατο ἔχειν πράγματι
 καὶ τὴν τῆς Μεγαρικῆς καὶ Εὐβοίας, ἥτοι δύναμιν τετρακισχιλίων καὶ
 πεντακισχιλίων, καὶ προσέτι ἐλπίδας οὐχὶ μικρὰς περὶ τῆς κυριεύσεως
 τῶν φρουρίων τῆς Χαλκίδος. Οἱ Ἀθηναῖοι, οὐτ' ἔχοντες ἴδιον ὀπλαρχη-
 γὸν ὑπολήψεως καὶ βαρύτητος κοινῆς, οὐτ' ἀνεχόμενοι τὸν Μελέτην ἢ
 τινα ἄλλον ἐκ τῶν χωρικῶν, ἐζήτουν ταιούτον ἐξωθεν. Μετὰ τὸν Με-
 λέτην λοιπὸν διαδεχθέντα παρὰ τοῦ Λιβερίου, καὶ μετὰ τὸν Λιβερίου
 οὐδετερωθέντα ὅλως μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, πρῶτος ὁ Ὀ-
 δουσεὺς Ἀνδρότσου ἐπειράθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου δι' ἑαυτόν· ἀλλ' ἀ-
 πέτυχε, δι' οὓς εἶχον λόγους ἰδίους οἱ Ἀθηναῖοι, οὐτ' ἐπεμελήθη πλέον,
 διότι ἀντιπεριεσπᾶτο ὅλως ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ μᾶλλον ἐπεθύμει
 караδοκῶν τὴν ἀρχηγίαν τῆς Εὐβοίας, προτιμοτέραν αὐτῷ φαινομένην.
 Μετ' αὐτὸν ἐπεδίωξαν τὴν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀρχηγίαν ὅτε Κυριακού-
 λης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλοι, δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμόν ἕκαστος,
 στρατοπεδεύοντες ἐν τοῖς μεγάλοις στενοῖς τῆς Μεγαρικῆς. Ἰδίαν τότε
 οἱ Μαυρομιχάλοι ἐκέκτηντο ἰσχὺν καὶ γενικὴν ὁ νέος Ἡλίας ὑπόληψιν,
 ὡς εἴς τῶν διαφερόντων ἡρώων τῆς ἐποχῆς. Ἕτοιμοι διὰ τοῦτο ἦσαν
 ὑπὲρ αὐτοῦ αἱ ψῆφοι τῶν ἐν Σκλαμῖνι καὶ Λιγίνῃ Ἀθηναίων, ὅτε ἐπα-

ρουσιάσθη τρίτος ὁ ἐν τῷ Κερατοπόργῳ στρατοπεδευόμενος Νικήτας Σταματελόπουλος, καίτοι μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἔχων ἀποτελεσματικὴν ἐλπίδα. Ἰσχυρὸς πράγματι ἐθεωρεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ ὠρισμένα ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ διάθεσιν ἔχων ὅπλα μιᾶς ἐπαρχίας τοιούτων δὲ ἐστερεῖτο ὁ Νικήτας, διότι τῶν ὀπλων τῆς Μεγαλοπόλεως, εἰς ἣν ἀνῆκεν, ἡγοῦντο κυρίως ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Δικαῖος, ὡς ἰσχυρώτεροι· συγχρόνως δ' ὑπέκειτο ἤδη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κυριακούλου Μαυρομιχάλου, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς φρουρούσης τὰ ὄνεια ὄρη πελοποννησιακῆς δυνάμεως. Καὶ ὅμως ἐπέτυχεν ὑπὲρ πάντας διὰ τῆς ἰκανότητος τοῦ γραμματέως αὐτοῦ Γεωργίου Ἀθανασιάδου (α). Δι' αὐτοῦ ἐπέβησαν πρῶτος ὁ ἀρχιερεὺς Ἀθηναίων Διονύσιος, Πελοποννήσιος ὢν, καὶ διὰ τοῦ ἀρχιερέως τούτου, μεγάλην ἔχοντας ἐπιρροὴν διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι. Ὡς πρόσωπον μεμονωμένον καὶ ἀπὸ νῆρευτον, οὐδεμίαν ὁ Νικήτας ἐδίδεν ὑπόνοιαν ἢ βάρους οἰκογενείας πολυκλάδου, ἢ καταχρήσεως τῆς ἀρχηγίας πρὸς κατάθλιψιν τῶν κατ' οἰκίαν. Ὅποσοι τῶνόντι καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ὑπογραφῆς καὶ δι' ὄρκου ὑπεσχέθησαν τὰ ἀγαθὰ ἐνὸς τόπου, πρὶν ἢ λάβωσιν εἰς χεῖρας τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ, ὅλα δὲ ἐπραξαν ἔπειτα τὰ κακὰ, ψεύσαντες ἑαυτοὺς καὶ ἐπιорκήσαντες!

Γενομένης παρὰ τῶν δημογερόντων ἐγγράφου τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Νικήτα, ἀρχομένου τοῦ σεπτεμβρίου, ἤρξαντο συρρέειν ἐκ τε τῆς Σαλαμίνος καὶ τῆς Αἰγίνης οἱ ἐνοπλοὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ κατὰ τὸν Κερατοπόργον στρατόπεδον. Μόνη ἐπεκράτει ἡ ἐπιθυμία ὅλων, ὅπως κινηθῶσι καὶ σώσωσι τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ἰδίᾳ δυσηρεστημένος ἐκ τῆς ἀποτυχίας, εἰς ἣν περιῆλθεν ἀπροσδοκῆτως, ἀπεποιήθη τὴν περὶ ἀδείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου αἰτήσιν τοῦ Νικήτα ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι. Ὁ Νικήτας καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀττικῆς ἀννέχθησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τε τὸν Ἰψηλάντην καὶ τὸν Κολοκοτρώνην. Ὁ Ἰψηλάντης εἰδείχθη πρόθυμος, ὡς ἐλεύθερος παντὸς δευτερεύοντος σκοποῦ· ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως, ὡς θεῖος τοῦ Νικήτα, ἤθελεν αὐτὸν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν ᾧ ἄφ' ἐτέρου ἐπεθύμει τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Οὐδεμίαν διὰ τοῦτο ἀπάντησιν ἐγγράφον ἔδωκαν πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Νικήτα, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ἀπὸ σκοποῦ, ὁ δὲ Ἰψηλάντης, ἵνα μὴ δυσχερῆσθαι τὸν τε Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς παροπνουμένους Μαυρομιχάλας, προφορικῶς προφατισθέντες καὶ αὐτοὶ τὰ κατεπείγοντα πράγματα

τῶν τότε περιστάσεων. Ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας καὶ κατὰ προτροπὴν ἐπίμονον τῶν Ἀθηναίων μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Νικήτας, ὅπως ἐνεργήσῃ αὐτοπροσώπως καὶ πείσῃ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων ἐκστρατείας· ἀλλὰ καὶ τότε παρενεβλήθη ἄλλο πρόσκομμα ἰσχυρὸν ἢ ἐπαπειλουμένη σίτισις τῶν φρουρίων τῆς Ναυπλίας παρὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καθ' ᾧ ἔγραφον πρὸς τοὺς Πελοποννησίους αἱ ναυτικάι νῆσοι, ζητοῦσαι ταχεῖαν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Πετσῶν διὰ δυνάμεως γήϊνης. Οὕτω ἐπεβλήθη τῷ Νικήτᾳ ἡ ἀρχηγία τῆς ὑπὲρ τῶν Πετσῶν ἐκστρατείας, ὡς μᾶλλον κατεπεΐγουσα (α).

Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχηγὸν τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἡλίας ἐλθὼν μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Κυριακούλου, ὑπεδέχθη διὰ μεγάλης καὶ κοινῆς εὐχαριστίας. Ὁμοίαν καὶ οὗτος αἰσθανόμενος τὴν συγκίνησιν τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἔλεγε: « Κανχῶμαι γὰρ ἡμῖαι ἐπὶ ζωῆς μου στρατιώτης ἀπλοῦς εἰς τὰς Ἀθήνας ». Ἐλεγεν ἄλλως, ὅποιον μὲν ἔχει καθήκον πᾶς Ἕλληνα ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς γῆς τῶν Ἀθηναίων, ὅπως δὲ αὐτὸς θεωρεῖ κατωτέραν τὴν ἀρχηγίαν ἀπέναντι τοῦ καθήκοντος τούτου.

Τῇ 3 δεκεμβρίου ἐδοκίμασαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἵνα παρεισδύσωσιν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τινος ἀνακαλυφθείσης πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Προπυλαίων ὑπογείου ὁπῆς· ἡστόχησαν ὅμως, ἐπισωρευσάντων τῶν Τούρκων κατὰ τὸ ἐνδότερον αὐτῆς καὶ γῆν καὶ λίθους. Ἐντεῦθεν, προκειμένης ἀδυνάτου τῆς εἰσπηδήσεως τοῦ τείχους ὡς ὑψηλοῦ, παρεδέχθη ὡς δυνατὴ ἡ ἀπ' εὐθείας ὀρμητικὴ εἰσχώρησις διὰ τῆς πύλης, ἅμα ὡς κατορθωθῇ ἡ ἀποτέφρωσις ταύτης. Ἦν δὲ ξυλίνη καὶ σιδήρῳ κεκαλυμμένη ἔξωθεν. Ἐφιλοτιμεῖτο ὁ Ἡλίας, ἵνα πράξῃ ἐν ταῖς Ἀθήναις ἀνδραγάθημά τι, προθύμους πραγματικῶς ἔχων καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Τῇ ὥρᾳ τρίτῃ πρὸ τῆς αὐγῆς τῆς 5 δεκεμβρίου ἐτέθη τὸ πῦρ, τῶν Τούρκων πυροβολούντων, καὶ κατωρθώθη ἡ καῦσις μέρους τῆς πύλης· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ τολμηρὰ ἐπιχείρησις, δι' ἣν ἐθανατώθησαν εἰκοσιπέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων, ἐματαιώθη, ὡς σωρευσάντων ἐπίσης τῶν ἐχθρῶν πολλὴν ὀπισθεν τῆς πύλης ὕλην. Ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ὀδηγηθέντες οἱ Τούρκοι, ἐφώτιζον ἔξωθεν τὴν Ἀκρόπολιν, ῥητίνην καίοντες κατὰ πᾶσαν νύκτα, ὅπως ἀπελπίσωσι τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ πάσης ὑπὸ τὸ σκότος ἐπιχειρήσεως πρὸς νυκτερινὴν ἔφοδον· ἐνθαῤῥυνθέντες δὲ μάλιστα, ὥρμησαν τῇ 16 δεκεμβρίου, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς κατέχοντας τὰς δύο πύλας Ἕλληνας· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, δύο φονεύσαντες μόνους.

Ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς ἔπαυσαν αἱ ἔφοδοι τῶν μὲν καὶ αἱ ἐξορμήσεις τῶν δέ· ἀμφότερα δὲ τὰ μέρη περιωρίσθησαν, οἱ μὲν Τούρκοι τειχίσαντες τὴν τρίτην πύλιν πλείονος ἀσφαλείας ἕνεκεν, οἱ δὲ Ἕλληνες κατέχοντες τὴν δευτέραν καὶ πρώτην πλείονος στενοχωρίας τούτων ἕνεκεν. Ἄλλ' οἱ μὲν Τούρκοι, ὑπὸ διάφορα καὶ μεγάλα ὑποκείμενοι δυστυχήματα, μόνην ἡλπίζον σωτηρίαν διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ αὐρανοῦ καὶ τῆς βοήθειας τοῦ σουλτάνου· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, θεωροῦντες ἑαυτοὺς κυρίους μετ' οὐ πολὺ καὶ τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως, ἐπανήγαγον ἀπὸ τοῦδε τὰς οικογενεῖας αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν, μεγάλης οὔσης τῆς εὐφορίας τοῦ ἐλαιῶνος κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰανουαρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Καρύστου.

Βοιωτία.

Ἀπὸ τοῦ ἰουλίου μεσοῦντος ἐστερήθη ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς τοῦ Ἑλλήνος ὀπλαρχηγοῦ Χρήστου Παλάσκα, μεταταξαμένου πρὸς τὸν Ὀδυσσεά. Κατὰ πολλοὺς ἡ περίστασις αὕτη ἐτάραξε τοῦτον λόγους, δι' οὓς ὁ Παλάσκας εὔρεν ἐξ ἐναντίας παρὰ τῷ Ὀδυσσεὶ καὶ φιλίαν καὶ περιποίησιν, εἰ καὶ παρὰ τινων κατηγορεῖτο ὡς ὑποπτος ἐπὶ σχεδὶν ἀποκρύφῳ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ὀδυστέως καὶ κατὰ τῆς πατρίδος. Ὁ Ἰψηλάντης τότε ἐκτιμῶν τὴν χρησιμότητα τοῦ ἀνδρὸς οὐ μόνον κατὰ τὸ παρελθόν, ὡς αἰτίου γενομένου παρὰ τοῖς Τούρκοις πολλῶν καλῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον, ὡς φρονίμου καὶ γενναίου πολεμιστοῦ, ἐνεψύχωσεν αὐτὸν ὑποσχεθεὶς τὴν προστασίαν, ἣν ἐπέκαλεσθαι ἐκεῖνος (α).

Πολλάκις, ἀλλὰ μάτην, ἐπειράθη ὁ Μεχμέτ πασσᾶς τὴν διάλυσιν τῶν περὶ τὴν Κάζαν ἑλληνικῶν σωματίων, συγκειμένων ἐκ Λακωνίων ὀλίγων καὶ τῶν κατοίκων τῆς Μεγαρικῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἡλίας Μαυρομιχάλου. Ἄλλοτε ζημιῶν καὶ ἄλλοτε ζημιούμενος, εἰς οὐδὲν ἤλθε ποτε ἀποτέλεσμα.

Ὅτε δ' εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ τουρκικὸς στόλος, διεδόθη ἡ διὰ τῶν Θεσπιῶν καὶ τῆς Ἀμφίσσης μέλλουσα μετὰβασις τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πιθανῆς δ' ἐκληφθεὶς τῆς φήμης τῆς αὐτοῦ, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε τὸ στενὸν τοῦ Ζεμενοῦ, τὸ ἄγον διὰ τῆς Ἀνεμωρείας καὶ τῶν Δελφῶν εἰς τὸν Κρισσαῖον κόλπον· ὁ δ' Ἰψηλάντης ἀπέστειλε τὸν ὑπακιστὴν αὐτοῦ Ὀρφανὸν, ὅπως στρατολογήσῃ τοὺς διεσκορπισμένους Θεσπιάους καὶ ἐνισχύσῃ τὰς Θεσπιάς. Ὁ Ἡ-

λίας Μαυρομιχάλης ἐστρατοπέδευσε τότε κατὰ τὸ Κρικουκι. Καὶ οὐδὲν μὲν ἐγένετο κίνημα σοβαρὸν τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, οἱ περὶ αὐτὸν ὁμῶς προσέβαλον ἀκολούθως τὸ Κρικουκι, ὅπου πεισματωδῶς εἰσῆλθον καὶ βιασθέντες ἐξῆλθον· διωκόμενοι δὲ ἐν τῇ πεδίῳ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνθουσιασθέντων καὶ ἐκτεθέντων, οἱ ἱππεῖς αὐτῶν στρέψαντες ἀντικατεδίωξαν τούτους, μόλις διασωθέντας μετὰ ἀγῶνα πολὺν ἐπὶ ἐνὸς ὑφώματος. Ἀνηρέθησαν τότε Τοῦρκοι μὲν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, Ἑλληνες δὲ δεκαεπτὰ, ἐπανελθόντες οἱ πρῶτοι εἰς τὰς Θήβας καὶ οἱ δεύτεροι εἰς τὴν Κάζαν.

Ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης ὠχυρωμένην ἔσχε τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Μελετίου, καὶ διωρισμένον ἐκεῖ τὸν Καρίμαννην, ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, μετὰ ἐξήκοντα ὄλων στρατιωτῶν. Κατὰ τῆς θέσεως αὐτῆς κινηθέντες μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασᾶν, ἐπολιορκήσαν τὸν Καρίμαννην· ὁ δὲ Μαυρομιχάλης δραμὼν διήλθε διὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν πολιορκίαν διέλυσε θανατώσας ἱκανοὺς, ἐν ᾧ αὐτὸς ἀπώλεσε δύο μόνους καὶ πληρωθέντας ἔλαβε πέντε μόνους.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναδρομῆσας Ὁμέρ Βρυώνης ἐκινήθη, τῇ 3 ὀκτωβρίου, κατὰ τῆς Ἰσσοῦ, κωμοπόλεως παρὰ τῇ Κάζᾳ μεγάλῃ, καὶ μετὰ μικρὸν ἀκροβολισμόν εἰσελθὼν, μέρος αὐτῆς ἐπυρπόλησε. Ἐκείθεν διηυθύνθη μετὰ ἕξ ὥρας κατὰ τοῦ Ἀγίου Μελετίου, φέρων καὶ τηλεβόλα μικρά, καὶ νικήσας ἀπετέφρωσε τὴν μονήν. Οὕτε ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης ὑπῆρχε τότε κατὰ τὰς θέσεις ἐκεῖνας, οὔτε ἡ φρουροῦσα τὴν μονὴν ἑλληνικὴ δύναμις ἱκανὴ ὁπωδήποτε ἦτο ἕνεκα τῆς γενομένης λειποταξίας τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν Τρίπολιν. Μετὰ τὰ συμβάντα δὲ τῆς Ἰσσοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Μελετίου οἱ κάτοικοι τῆς Μεγαρικῆς ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀδυνάτων μελῶν.

Τὰς περιστάσεις αὐτὰς δεξιᾶς ὁ Μεχμέτ πασᾶς εἶδε πρὸς νέαν περὶ ὑποταγῆς ἀπόπειραν, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε πάσης προτέρας (α). Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετεχειρίσθη τὸν πρῶτον δερβεναγᾶν τῆς Μεγαρικῆς Μουσταφᾶν, τὸν καδδὴν τῶν Θηβῶν Μαχμούτ ἐφφένδην καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ Στενοχωρίτας, οὓς ἠχμαλώτευσεν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ. Καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι ἀπελύθησαν ἐπιφορτισθέντες, ἵνα πείσωσι τοὺς συμπολίτας καὶ συγχώρους αὐτῶν πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑποταγῆς· ὁ δὲ Μουσταφᾶ ἀγᾶς καὶ Μαχμούτ ἐφφένδης ἔγραψαν προτρέποντες, ὑπισχνούμενοι καὶ ἀπειλοῦντες (β). Ἀλλὰ ματαία ἀπέβη καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη, καὶ λίαν πτωχὸς τῷ πνεύματι ὁ Μεχμέτ πασᾶς ἐδείχθη, ἐλπίζων

σας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βεῦράν πασσᾶ, τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀναδρόμῃσιν τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ, ὅ,τι ἀκατόρθωτον εἶδε πρότερον, καὶ νικητὴς ὦν.

Τούτων γινομένων, ὁ Ὀδυσσεὺς καταλαβὼν ἰσχυρῶς τὴν πολεμικὴν τάτῃν θέσιν τοῦ Τυλφουσίου ὄρους, διεχώρισε τὸν ἐν Θήβαις τουρκικὸν στρατὸν ἀπὸ πάσης κατ' εὐθείαν συγκοινωνίας μετὰ τῆς Λαμίας. Ἐντεῦθεν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ ὁ Ὁμέρ πασσᾶς εὐρέθησαν ἐν καταστάσει ἀπελπιστικῇ, καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος μάλιστα, οὐ μόνον πολεμικῶς, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς, ὥς στερούμενοι τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων διὰ τὸ μέλλον. Παρὰ τὴν περίστασιν δὲ αὐτὴν βλέποντες τὴν μὲν ἐπὶ τῆς Βοιωτίας κατοχὴν ἀδύνατον καὶ ἄσκοπον πλεόν, τὸν δὲ στρατὸν ἐλαττωθέντα ἐπαισθητῶς ἐπὶ ἐξ περίπου μῆνας ἔνεκα τοῦ πολέμου, τὼν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λειποταξιῶν, ἔξωθεν δὲ σὺνδεμίαν ἐλπιστέαν βοήθειαν προσεχῇ, ἀπεφάσισαν ἐξ ἀνάγκης, ἵνα ὀπισθοχωρήσωσι, φθίνοντας τοὺς ὀκτωβρίου, εἰς τὴν Λαμίαν. Δύο δὲ μόνων ὑπαρχουσῶν τῶν ὁδῶν τῆς ὀπισθοχωρήσεως, τῆς μὲν κατ' εὐθείαν διὰ τῆς Λεβαθείας, τῆς δὲ πλαγίως διὰ τῆς Ἀταλάντης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεμελήθη συγχρόνως, ἵνα καταληφθῶσι τὰ Σκουρονέρια τῆς δευτέρας διὰ τετρακοσίων Ἀταλαντίων, καὶ σύνθημα ἔδωκε, δύο μὲν πυρτοὺς ἀναφθισμένους κατὰ τὴν ῥάχιν τοῦ μοναστηρίου Κοκκίνου, ἐὰν οἱ ἐχθροὶ διεσπυνθῶσι διὰ τῆς Λεβαθείας, ἓνα δὲ, ἐὰν διὰ τῆς Ἀταλάντης. Οἱ Ἀταλάντιοι ὅμως, ὀλίγους ἐλπίοντες ἑαυτοὺς ἐν πάσῃ περιστάσει, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν αὐτῶν· οἱ δὲ ἐχθροὶ, φρονίμως ἰδόντες προτιμητέαν τὴν διὰ τῆς Ἀταλάντης ὁδόν, διήλυσαν πολλῇ σπουδῇ ταύτην, καὶ τινες τῶν κατοίκων ἠχμαλώτευσαν, αἰφνης καταληφθέντας, τῶν λοιπῶν ὅλων καταφυγόντων ἐπὶ τῆς ὁλῶς ἀνύδρου καὶ ἀοίκου νήσου Ἀταλάντης (κοινῶς Ταλαντονήσιου), κειμένης ἐντὸς τοῦ Ὀπουντείου κόλπου. Ὁ Γούρας κατεῖχε τότε τὴν Γραβιάν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔδραμεν ἐκ τῆς Πέτρας διὰ τὴν Λοκρίδα· ἀλλ' ἡ πλημμύρα τοῦ βοιωτικοῦ πεδίου ἠνάγκασεν αὐτὸν, ὥπως ἐπανακάμψῃ εἰς Θήβας, ὅπου εὗρε πολλοὺς τραυματίας καὶ ἀσθενούντας Τούρκους. Μόνοι τυχερῶς εὐρεθέντες κατὰ τὸ Παλιουροχωρὶ εἰς ἀξιοματικὸς Ζῶης Ττάμης καὶ ἕτερός τις Δαλαρῆς Λοκρὸς ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Γεωργίου Διοδουნიώτου, ἐκτύπησαν τοὺς ὀπισθίους τῶν πολεμίων, ἐφόνευσαν εἰκοσιοκτὼ καὶ διέσωσαν μητέρα τινὰ αἰχμάλωτον μετὰ δύο τέκνων. Οἱ ἐχθροὶ, καύσαντες τὴν Ἀταλάντην ἐκτὸς τοῦ ἐπισκοπικοῦ, διότι κατέλειψαν ἐν αὐτῇ οἱ πασσᾶδες, ἀνέδθησαν εἰς τὴν Λαμίαν

Οὕτως ἐματαιώθη τῷ 1821 ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ πασσᾶ, ἀμφοτέρων ἀπελθόντων ἐκ τῆς Λαμίας εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὅπισθεν αὐτῶν ἄφησαν μεγάλῃς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως ἔχνη ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. Μόνον κατάρθωμα ἀξιοσημείωτον ἐπραξάν τὴν νίκην κατὰ τοῦ Διάκου καὶ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ τοῦ ἥρωος· εὐτυχεῖς δὲ ὑπῆρξαν διασωθέντες ἐπὶ τέλους, ἐν ᾧ αἱ δύο ἕτεραι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιδρομαὶ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ Βεὺρὰν πασσᾶ κατηφανίσθησαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ πεδινοὶ Βοιωτοὶ καὶ Λοκροὶ, οἱ μὲν ἐκ τῶν ὁρέων καταβαίνοντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν νήσων ἐπανερχόμενοι, πλεῖστοι κατεκλίνοντο ἐπὶ ἐρείπιοις ἄσβεστοι, ἄλλοι ἀνεσκεύαζον τὰς καλύβας αὐτῶν, καὶ ὅλοι κατεγίνοντο, ὥπως διὰ φιλοπονίας ἐκτάκτου παράξωσιν ἐκ τῆς γῆς λιτὰ τινα συντηρήσεως μέσα (α).

Εὐβοία.

Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Εὐβοέων (β), μεταβᾶσα εἰς Ἀθήνας, ἐπαναληφθείσης τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως, εὔρε τον Ἡλίαν Μαυρομιχάλην, προσκεκλημένον ἀρχηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐπέτυχε πείσασα αὐτὸν, ἵνα προτιμήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς κατὰ τῆς Καρύστου ἐνεργουμένης ἐκστρατείας. Νοῦς γενικώτερος καὶ νέος εὐρυτέρου πολεμικοῦ σταδίου, ὁ Ἡλίας προθύμως ἐδέχθη πρόσκλησιν τοιαύτην, ζητήσας δὲ ἔλαβε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ μισθῷ στρατολογεῖν ἤρξατο. Τούτων δὲ γινομένων, ὁ ἐπίσκοπος, ὑπερμεσούντος τοῦ δεκεμβρίου, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ἀλιβερίῳ, ὅπου καὶ ἄλλοι συνήχθησαν ἐνοπιοι, καὶ ἐξ ἑπτακοσίων συνέστη τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα, καταλαβὼν τὸν ἐν τῇ παραλίᾳ πύργον· ὁ δὲ Βάσος καὶ Κριεζώτης, ἀδελφοποιηθέντες κατὰ τὰς τότε συνηθείας, κατετρόπωσαν ἡνωμένοι τοὺς ἐν Ξηροχωρίῳ καὶ Καστροβαλᾷ πολεμίους.

Τοῦ Ἡλία Μαυρομιχάλου ἡ ἐκλογὴ ὑπισχεῖτο καὶ διοίκησιν τοῦ στρατοῦ κατάλληλον καὶ ἀντίμαχον τοῦ Ὁμέρ βεγῆ ἀξίον. Τόσῳ δὲ μᾶλλον προηγέλλετο ἐπιτυχῆς ἡ νέα ἐκστρατεία, ὅσῳ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ἀπηλλαγμένης τέως τῆς Βοιωτίας παρὰ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ἔτοιμος ἦτο, ὥπως βοηθήσῃ μετὰ ἑξακοσίων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης τὰ πράγματα τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐφάνησαν ἐρεβλούμενα, ἐν μὲν, διότι ὁ Βάσος ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς τῆς Καρυστίας, ἐν ᾧ συγχρόνως προσεκλήθη τοιοῦτος ὁ Ἡλίας· ἐν δὲ, διότι ὁ Ὀδυσσεὺς, ὡς ἀγνοῶν τὴν

τοιαύτην πρόσκλησιν καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Εὐβοίας θηρεύων, ἔγραψε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Νεόφυτον περὶ τῆς κινήσεως, ἣν προσέθετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐξακασίων. Τρικέφαλος ἄρα ἐπαρουσιάζετο ἡ προκειμένη ἐκστρατεία, διότι ἡ Εὐβοία, ὡς οὔτε πρότερον ἔχουσα μίαν ὀπληρχίαν ἀνεγνωρισμένην, οὔτε ἀμέσως ἀναδείξασα τότε ἐσωτερικὸν ἀρχηγὸν ἓνα καὶ συγχωνεύοντα τὸ πνεῦμα ὅλων τῶν ὀπλοφόρων αὐτῆς, ἐθεωρεῖτο καὶ διὰ τὴν ἑξοχὸν θέσιν καὶ διὰ τὴν ἰσχύϊν τῶν φρουρίων καὶ διὰ τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας ὡς τὸ ἔρμαιον τῆς προσωπικῆς ἀξιώσεως τούτου καὶ ἐκείνου. Ἐπομένως ὁ ἀγὼν αὐτῆς διπλοῦν ἀπ' ἀρχῆς χαρακτηῖρα ἔφερε, τὸν μὲν κοινόν, τὸν δὲ προσωπικόν· διὰ δὲ τοῦτο εἶδομεν πρὸ ὀλίγου μὲν τὸν Βερούσην διαφιλονεικούντα ἐνόπλιως τὴν ἀρχηγίαν, νῦν δὲ κηρυσσόμενον ὑπὸ μικτῶν ὀπλοφόρων ἀρχηγὸν τῆς Καρυστίας τὸν Βάσον, τὸν δὲ Ὀδυσσεᾶ προτιθέμενον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἔτρεφε. Ἐξ αὐτῶν βεβαίως τῶν λόγων ὁρμώμενος, ὁ ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἐπεχείρησεν, ἵνα ἀναστείλῃ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀδυσσεως, ἀπαντήσας αὐτῷ, ὡς ἐπαρκῆ μὲν οὔσαν τὴν ἐκ χιλίων ἤδη καὶ πεντακισίων ὀπλοφόρων γενομένην παρασκευὴν κατὰ τῆς Καρύστου, ἀνεπαρκεῖς δ' ἐσομένης τὰς τροφὰς καὶ δι' ἑτέρους ἐξακασίους.

Μετὰ τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλου, ὡς νέου λίαν φιλοτίμου καὶ ῥιψοκινδύνου, συνεξεστράτευσεν πάντοτε, οἰκογενειακῇ ἀποστάσει, ἔσω καὶ ἔξω τῆς Πελοποννήσου ὁ θεὸς αὐτοῦ Κυριακούλης, ὡς ἡλικίας ὠρίμου ἀνὴρ, στρατολόγος λίαν εὐδόκιμος καὶ εὐκόλως ἐπιθάλλων ἑαυτὸν τοῖς στρατιώταις. Μετ' αὐτοῦ ἐκίνησεν ὁ Ἡλίας ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἄγων περὶ τοὺς ἐξακασίους καὶ δύο ἔχων βοηθὰ μικρὰ πλοῖα· τῇ δὲ 5 ἰανουαρίου 1822 μετεβιβάσθη ἐκ τοῦ Καλάμου τῆς Ἀττικῆς· ἐν δὲ τῷ Ἀλιβερίῳ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου καὶ Βάσου, καὶ εἰς τὰ Κριεζὰ ἀπῆλθεν, ἑωστὸς ἐτοιμασθῇ καὶ ὁ λοιπὸς στρατός. Μέγα πραγματικῶς διεχώριζε χάσμα αὐτὸν, ὡς Μαυρομιχάλην, ὡς ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου καὶ ὡς παρκληθέντα πρὸς τὴν ἀρχηγίαν, ἀπὸ ἐνὸς ἀγνώστου καὶ οὐδὲν ἔτι προηγούμενον σοβαρὸν φέροντος, τοῦ Βάσου. Ἀλλ' Ἕλληνας ὦν ἀληθῆς καὶ πρὸς μὴν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἐμβλέπων, οὐ μόνον συναρχηγὸν ἐδέχθη τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐνηγκαλίσθη ὡς ἀδελφόν, ἀμφοτέρων συνορκισθέντων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου ἀμοιβαίαν βοήθειαν ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ αὐστηράν τῶν στρατιωτῶν τὴν εὐταξίαν.

Ἡ ἐν Στύροις μάχη (τῆς 12 ἰανουαρίου).

Καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν καὶ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἡλία Μαυρομίχαλου μαθὼν ὁ Ὁμέρ βεγῆς, ἐνεδυνάμωσεν ἀμέσως τὰ Στύρα δι' ἑκατὸν πεντήκοντα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἰουσοῦφ ἀγά, καὶ ἡ τοιμάζετο κινήσθαι κατὰ τοῦ Ἀλιβερίου. Τὰ Στύρα (Στοῦρα) ἦσαν κώμη κατὰ τὸν νοτιοδυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς νήσου καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Καρύστου. Οἱ ἐν αὐτοῖς Τοῦρκοι ἐκακοπράγουν, ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε, ἀπὸ παντὸς μὴ ἀπέχοντες εἴδους τῶν ἐπαχθεστέρων πράξεων. Οἱ Στυρεῖς ἐντεθεν ἐπεκαλίσθησαν πρὸς σωτηρίαν ἑαυτῶν τοὺς ἐν τῷ Ἀλιβερίῳ, καὶ οὗτοι, προλαμβάνοντες μᾶλλον τὴν διαθρυλλουμένην ἐπίθεσιν τοῦ Ὁμέρ βεγῆ, ἐκινήθησαν εἰς τὸ χωρίον Μεσοχώρια, ἀπέχον τῶν Στυρῶν ἐπὶ δύο ὥρας. Ἐκεῖ ἀπεφασίσθη ἡ κατοχὴ τοῦ στενοῦ Διακόφτι, πρὸς ἀπώκρουσιν τῆς ἐκ τῆς Καρύστου βοηθείας, παρὰ τοῦ ἡμίσεως στρατοῦ, καὶ τῇ 11 ἰανουαρίου προεχώρησαν κατὰ τῶν Στυρῶν ὅ,τε Ἡλίας καὶ Βάσος ἄλλ' ἕνεκα τῆς συμβάσεως βροχῆς ἠναγκάσθησαν, ἵνα μείνωσιν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Στυρῶν καὶ ἐν δυοῖ χωρίοις μικροῖς, ὁ μὲν Βάσος τῷ πλησιεστέρω, ὁ δὲ Ἡλίας τῷ ἀπωτέρω.

Πρῶταν τῆς 12, ἡμέρας παρασκευῆς, ἐξελλόντες οἱ ἐν Στύροις προεκάλεσαν τὴν συμπλοκὴν. Ὁ Βάσος μὴ περιμένων τὸν Ἡλίαν, ὅπισθεν ἐρχόμενον, καθ' ἣν εἶχον συμφωνίαν, ὤρμησε πλησιάζας τούτους φθάσαντος δὲ καὶ τοῦ Ἡλία, ἤρξατο ἡ μάχη, καθ' ἣν, ἀπαξ κενώσαντες τὰ πυρρῶλα αὐτῶν οἱ Καρυστινοί, ἀνθώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ξιφῆρεις. Τοιαύτην πάντοτε ἠκολούθουν οἱ γενναῖοι οὗτοι τακτικὴν πολέμου. Ἀλλὰ πίπτουσι περὶ τοὺς τριάκοντα, αἰχμαλωτίζονται ἑπτὰ, τραυματίζονται πολλοὶ καὶ ἀπωθῶνται οἱ λοιποὶ διωκόμενοι εἰσελθόντων δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ χωρίῳ, κατεκλείσθησαν ἐντὸς πέντε μόνων οἰκιῶν τῶν ἰσχυρωτέρων, καὶ ἐπολιορκήθησαν. Ἀλλὰ φθάσαντες εἰδοποίησαν τῷ Ὁμέρ βεγῇ, πέμψαντές τινα Γεώργιον Φράγκον, ἢ Μπολέτσην, εἰς τὴν Κάρυστον.

Τότε ὁ Βάσος καὶ Κυριακούλης μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου ἐκίνησαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Διακόφτι μετὰ διακοσίων ἀναβαίνοντες δὲ τοῦτο, εἶδον αἴφνης καταβαίνοντα τὸν Ὁμέρ βεγῆν μετὰ τριακοσίων οὐχὶ ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀτραποῦ. Πρῶτος ὁ Κυριακούλης, ὡς πρόσθιος ὢν ὄλων, πεσὼν ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτοῦ, εὗρέθη ἐν δεινοτάτῃ θέσει. Ὁ Βάσος, ὡς ὀπίσθιος ὢν, ἠδύνατο ἐπανακάμψαι εἰς τὰ Στύρα, βηματῶν

ταχείως· ἀλλὰ παρεξέκλινε φυγὼν εἰς τὰ ὄρη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κυριακούλης, ὁπισθοχωρῶν μὲν διὰ πολέμου, ἀδύνατος δὲ ἤδη ἀκολουθῆσαι τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῶν Στυρῶν ἕνεκα τοῦ ἱππικοῦ τῶν πολεμίων, διεσκορπίσθη ἐν τοῖς παρακειμένοις ὄρεσι. Αἰφνης δὲ ὁ Ἥλιος βλέπει τὸν Ὁμέρ βεγῆν πρὸ τῶν Στυρῶν, βλέπει ἑαυτὸν ἀντιπολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ ἀπολέσαντας πᾶν θάρρος. Ἐνθαβρῶνει μὲν τούτους ἐπιμένων, ἀλλ' ἡ ἀψύχως ὑπερίσχυει ἐνώπιον τοῦ ἔσθθεν καὶ ἔξωθεν διπλοῦ πυρὸς τῶν πολεμίων. Ἐντεῦθεν οἱ πλείστοι μὲν τῶν περὶ αὐτὸν διασκορπίζονται, οἱ μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ πρὸς τὰ χωρία, καταδιωκόμενοι· ὁ δὲ Ἥλιος περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ἐξήκοντα μόνων Λακώνων αὐτοῦ, ἀπαντᾷ ἐξελλῶν δύο τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κυριακούλη, μανθάνει τὰ περὶ τούτου καὶ κινεῖται εἰς τὰ πρόσω, ὅπως σώσῃ τὸν θεῖον αὐτοῦ. Ἡγνῶσι, ὅτι ὁ Κυριακούλης ἐκρύπτετο, ὄλων διασκορπισθέντων. Ὁ Ὁμέρ βεγῆς ἐπιπίπτει τότε· ἀνθίστανται οἱ περὶ τὸν Ἥλιον, καὶ μετ' οὐ πολὺ τρέπονται εἰς φυγὴν οἱ πλείους. Ὁ Ἥλιος πολεμεῖ ἤδη μετὰ δεκατεσσάρων μόνων, τῶν πιστοτέρων συντρόφων αὐτοῦ, ἐξ ὧν πίπτουσιν οἱ ἡμίσεις, καὶ μετὰ μόνων ἑπτὰ ὀπισθοβατῶν εἰσέρχεται ἐντὸς τινος ἀνεμομύλου ἐρειπωμένου καὶ ἐπὶ λόφου κειμένου πλησίον τῶν Στυρῶν. Ὀνομάζεται οὗτος Κοκκινόμυλος. Ἐνταῦθα παρίσταται ἡ τελευταία τοῦ δράματος πράξις. Ὁ Ὁμέρ βεγῆς ὁρμᾷ ἀθρόος κατὰ τῶν ἐγκλείστων, ὅπως λάβῃ τούτους ἀναρπάστους, καὶ τοῦτο μὴ δυνήεις πολιορκεῖ αὐτοὺς πανταχόθεν διὰ πυκνοῦ σίφους. Ἡ στιγμή ἐπέστη μετὰ δίωρον ἔτι ἀντίστασιν. Αἱ πυριτιδοβολαὶ ἐξηντλήθησαν· ὁ Ἥλιος σύρει τὸ ξίφος, ἵνα μὴ συλληφθῇ αἰχμάλωτος· ἐξορμᾷ, ἵνα διασχίσῃ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ πίπτει νεκρός. Τὸ ἴδιον ἔδωκαν ἡρώϊκόν τέλος καὶ οἱ ἀναποχώριστοι ἀπ' αὐτοῦ Λάκωνες, ἐνὸς ἢ δύο διασωθέντων. Ὁ Ὁμέρ βεγῆς ἐκέρδησεν οὕτω τὴν λαμπροτέραν νίκην· ὡς τρόπαιον δὲ ταύτης ἐπεμψε πρὸς τὸν σουλτάνον τὴν μικρὸν γενειῶταν καὶ μακρὰν τὴν ἀρχαῖκὴν κόμην φέρουσιν κεφαλὴν τοῦ Ἥλια, ὡς ἡγεμονόπαιδος. Ἐν συνόλῳ δὲ, κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐθανατώθησαν Τούρκοι εἰκοσιεπτὰ, ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰκοσιτέσσαρες, καὶ τριάκοντα τρεῖς ἐπληρώθησαν, μετενεχθέντες οἱ πλείους εἰς τὸ Ἀλιδέριον πρὸς νοσήλευσιν.

Τοῦ θανάτου τοῦ πρεσβυτέρου τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης μετὰ σπαρτιατικῆς ἀληθῶς γενναιοψυχίας, καὶ ἡ Ἑλλάς ἅπασα μετὰ βαθυτάτης λύπης. Ἐκεῖνος μὲν, ὡς φυσικὸς πατήρ, ἐδει-

ξεν, ὅτι ὁ Ἥλιος ἀνῆκε τῇ πατρίδι (α)· αὕτη δὲ, ὡς ἡθικὴ μήτηρ, ἐδου-
 λαίωσεν, οἷου ἐσερήθη στρατιώτου σπανίου. Πολλὰ πραγματικῶς προ-
 σόντα φυσικά, πολλὰ ὡσαύτως προτερήματα ἠθικὰ διέκρινον τὸν Ἥλι-
 ον Μαυρομυχάλην. Ωραιότης ἑλληνικὴ καὶ πλήρης, πρόσωπον βρό-
 χρουν, χαρακτήρ εὐχαρις, ἀνάστημα μεσαῖον καὶ βῆμα ἀνδρικόν· φρό-
 νησις δὲ καὶ καρδιά γενναία, πατριωτισμὸς καὶ φιλοτιμία ἀπεριόριστοι,
 χεῖρες ἀγναὶ καὶ πραιοῖς μεγαλοπραγμοσύνης, ἰδοὺ ὁ τοῖς πᾶσιν
 ἐπέραιος Ἥλιος, ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς γενικῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου
 καὶ τὸ θῆμα μιᾶς γωνίας τῆς Εὐβοίας.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρει καὶ ὠμολόγει μόνον τὸν Ἥ-
 λιο, ὡς πρόσωπον διαφιλονεικῆσάν ποτε τὴν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου
 ὑπέρροχον στρατιωτικὴν θέσιν ἑαυτοῦ. Διὰ ταῦτα καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Εὐ-
 βοεῖς τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ ἀνεζήτησαν μακράν, ὁδηγὸν ἔχοντες τὸν ἀ-
 νατεῖλαντα ἀστέρα τῆς στρατιωτικῆς φήμης τούτου. Στέφει προσέτι
 τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος ἡ δόξα τοῦ τόσῳ ἐπιζήλου αἰσθήματος καὶ τοῦ
 σεβασμοῦ τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους. Ὅτε ἤκουσε κινδυνεύ-
 οντα τὸν θεῖον αὐτοῦ Κυριακούλην, οὐδόλως ἐζήτησεν αὐτὸς σωτηρίαν
 ἐν τῇ φυγῇ, ἀλλὰ προσχώρησεν, ἐπολέμησεν, ἔπεσε. Ἀθάνατος ἔστω ἡ
 μνήμη τοιοῦτου βλαστοῦ τῆς Ἑλλάδος! Ἐάν ἡ Διοτὴς ἀπώλεσε τὸν Ἀ-
 θανάσιον Διάκον αὐτῆς, ἀπώλεσε καὶ ἡ Λακωνία τὸν Ἥλιον Μαυρομι-
 χάλην αὐτῆς. Ἀμφοτέρους τὸ δρέπανον τοῦ Ἄρεος ἐθέρισε νέους καὶ ἐν
 τῇ ἀρχῇ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ σταδίου, τὸν πρῶτον μετὰ ἑνα καὶ τὸν
 δεῦτερον μετὰ ἐννέα μῆνας.

Οὕτως ἀπέτυχε καὶ πάλιν ἡ κατὰ τῆς Καρύστου ἐκστρατεία, καὶ
 ἐν ταιαύτῃ, τελευτήσαντος τοῦ πρώτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους, διε-
 πέλουν τὰ εὐβοϊκὰ καταστάσει. Ὁ Κυριακούλης ἐσώθη τῇ ἐπιούσῃ τῆς
 μάχης ἐν τοῖς πλοίοις τοῦ λιμένος τῶν Στυρῶν, λεγομένου Μανδράμι,
 ἓνα μόνον ἔχων σύντροφον στρατιώτην Παῦλον, καὶ ἐκεῖθεν ἔγραψε πρὸς
 τὸν Ὀδυσσεά, ἵνα φθάσῃ ταχύτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καρύστου. Ὁ
 δὲ ἐν τοῖς Μεσοχωρίοις ἐπίσκοπος Νεόφυτος, μαθὼν τὴν συμφορὰν τῶν
 Στυρῶν, κατέφυγε, διασκορπισθέντων ὅλων τῶν ἄλλων, εἰς τοὺς Κα-
 ραλίδας, διανυκτερεύσας ἐν τινι νερομύλῳ, βαγδαίας καταπιπτούσης
 βροχῆς· συνελθὼν δ' ἐκ τοῦ φόβου τὴν ἐπιούσαν, ἐπέστρεψεν εἰς Μεσό-
 χεια, ὅπου μετὰ τοῦ Βάτου, ἐλλόντος, συνεσκέπτετο περὶ τοῦ ποιητέου.

Μακεδονία.

Καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας προέβαινον ἀπλησι-
σμένα (α), ἀνήγγειλαν τῷ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὅτι Δια-
μαντῆς καὶ Γούλας Δράσκου, ὅτι κινεῖνται εἰς τὰ ὄπλα τέλος πάντων,
καὶ, ὅπως ἐφοδιασθῶσιν ἐκ πολεμεφοδίων παρὰ τῶν ἐφόρων τῶν Ψαρῶν,
ὡς καὶ τοῦ Ἰψηλάντου, ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτοὺς τὸν Κῶνσταν Νι-
κολάου, ἀδελφὸν ὄντα τοῦ Διαμαντῆ, καὶ τὸν Νικόλαον Κοζανίτην,
κυρίως δὲ Κασσομούλην (β). Ἡ ἀγγελία αὕτη ἔδωκεν ἀναψυχὴν τινα,
καίτοι ἐπελθοῦσα λίαν βραδεῖα. Συστηθέντες καλῶς καὶ παρὰ τοῦ Ἐμ-
μανουὴλ Παπᾶ οἱ ἀπεσταλμένοι εἰς τὰ Ψαρὰ, τὴν Ἰδραν καὶ τὸν Ἰψη-
λάντην, εὔρον τὸν τελευταῖον ἐν τῷ Ἄργει, ὅθεν ἐπανέκαμψε ταχέως
εἰς τὸν Ὀλύμπον ὁ Κῶνστας Νικολάου, φέρων μέρος πολεμεφοδίων, ὅ-
σα ἐδόθησαν ἐκ τῆς Ἰδρας, καὶ μίαν σημαίαν, ἣν ἔδωκεν ὁ Ἰψηλάντης
μετὰ τῆς ἀναγκαίας προκηρύξεως (γ). Ὁ δὲ Κασσομούλης ἔμεινε παρ'
αὐτῷ συνεργῶν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον ἀποφασισθεῖσαν ἐκ-
στρατείαν ὑπὲρ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας (δ).

Ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τῶν μακεδονικῶν πραγμάτων προέβητο ὀξύτερα καθ'
ἐκάστην, καὶ μόνον ἠδύναντο τὴν θεραπείαν ταύτης ἄμμεσα καὶ ἰσχυρὰ
μέσα. Τοιαῦτα ἦσαν, πρῶτον ἡ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ Ὀλύμπου,
ἣν ματαίως ἐπεκαλέσθη ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ (ε), καὶ δεύτερον ἡ διαμο-
νὴ τῶν ψαριανῶν πλοίων, ἧς τὴν χρηματικὴν ὑποστήριξιν ἀπέκρουσαν
οἱ ἰσχυροὶ ἐκ τῶν ἡγουμένων τῶν μοναστηρίων, εἰς ἄλλας περιελθόντες
ἤδη ιδέας καὶ ἀποφάσεις. Ταῦτα δὲ βλέπων μετὰ ἀγανακτήσεως με-
γάλης ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, ἐνέκρινεν ἵνα μεταβῇ προσωπικῶς εἰς Ἰ-
δραν, καὶ ταχυτέραν καταρθώσῃ τὴν ἀνήκουσαν ἐκ πλοίων καὶ πολε-
μεφοδίων βοήθειαν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ αὐτῷ ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Κασσανδρί-
ας μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἰωάννου Χατσῆ Πέτρου καὶ ἄλ-
λων τινῶν, ἔλαβεν ἐγγράφον ἀπὸ 24 ὁκτωβρίου τὴν ὑπόσχεσιν τῶν ἐν
τῇ Χερσονήσῳ Κασσανδρέων, Καλαμχωιωτῶν καὶ λοιπῶν, ὅτι θέλουσι
μένειν πιστοὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτου, ἀπερχομένου « ἵνα σώσῃ αὐ-
» τοὺς τῆς ἀπαρθρώπου μαχαίρας τοῦ ἔθρου ».

Οἱ πολλοὶ ὅμως τῶν ἡγουμένων τοῦ ὄρους ἀνεγνωρισμένην εἶχον ἡ-
δὴ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἀφήσαντες ἐλεύθερον εἰς τὰς ἐνερ-
γείας αὐτοῦ τὸν ἀστυνόμον (ζαμπίτην λεγόμενον κοινῶς) Χασακῆ Χα-
λῆλ βεργῆν (ς). Οὗτος δὲ, ἅμα μαθὼν διελθόντα ἐκ τῶν Κερῶν τὸν Ἐμ-

μανουήλ Παπᾶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἐσφιγμένου, διέταξεν αὐστηρῶς τῇ 9 νοεμβρίου τὴν σύλληψιν καὶ τούτου καὶ τοῦ συνοδοιπόρου αὐτοῦ Νικηφόρου Χαρτοφύλακος, τοῦ Ἰβηρίτου (α). Τὸ δὲ λυπηρότερον, ὅτι τὴν διαταγὴν τοῦ Τούρκου ὑπεστήριξε κατόπι καὶ ἑτέρα τῶν προῖσταμένων τῶν δεσκεννέα μοναστηρίων, δι' ἧς διετάσσοντο συγχρόνως, ἵνα ἐγκαταλείψωσι τὸν Ἐμμανουήλ Παπᾶ, ὅσοι μοναχοὶ καὶ κοσμικοὶ ἠκολούθουν τούτῳ (β).

Ὅπως δέικνυται ἄστατος ἡ τύχη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων! Ὁ χθὲς καὶ πρῶν κηρυττόμενος « θεόπεμπτος καὶ σωτὴρ », διότι ἠλπίζετο νικῆσαι, σήμερον στιγματίζεται ὡς τις κακοῦργος, διότι ἐφαίνετο νικηθεὶς. Ὁ χθὲς καταδιώκων τοὺς τυράννους ὑπὲρ τῶν τυραννουμένων, σήμερον καταδιώκεται παρὰ ἀμφοτέρων ἕνεκεν ἐκδικήσεως καὶ φόβου. Ὁ πρῶν μεγαλόπλουτος, σήμερον δὲ ἀποξενωθείς ὅλων, φεύγει τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ μόλις προσφθάνει ἐπιβιβαζόμενος ἐν τινὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ψαριανῶ πλοίῳ διὰ τὴν Ἰδραν. Ἀλλὰ κεραυνόβολος ἀποπληξία, ἀποτέλεσμα ἀναμφίβολον ἀπαρηγορήτου λύπης καὶ πατριωτικῆς εὐαισθησίας, θυσιάζει τὸν ἄνδρα περὶ τὸν Καφηρέα· ἐν δὲ τῇ Ἰδρᾷ, ὁρμίσαντος τοῦ πλοίου, ἐνταφιάζεται ὁ νεκρὸς αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν τιμῶν, τῶν ἀποδιδόμενων εἰς ἓνα ἀρχιστράτηγον (γ).

Τοιαῦτα διετέλουν τὰ πράγματα τοῦ Ἄθω, ὅτε οἱ Κατσανδρεῖς καὶ οἱ ἄλλοι καταφυγόντες παρ' αὐτοῖς Μακεδόνες, διακόψαντες τάφρον μακρὰν ἐπὶ τοῦ ἐξ ἐπτακοσίων ὀργυῶν πλατυνομένου ἰσθμοῦ, ὠχυρώθησαν παρὰ τὸ χεῖλος τούτου διὰ διτχιλίων καὶ ἐπτακοσίων ἐνόπλων, οἷς προσετέθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ Ὀλύμπιοι περὶ τοὺς τετρακοσίους ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Δημήτριον Λιακόπουλον καὶ Βῆνον. Ἀντοχυρωθέντες δ' ἀπέναντι αὐτῶν τριπλάσιοι Τούρκοι, ἐπειράθησαν ἐφρῶν, καὶ ἀποκρουσθέντες περιωρίσθησαν τοῦ λοιποῦ ἀκροβολίζοντες καὶ ζημιούμενοι μᾶλλον ἢ ζημιούντες. Οἱ δ' ἐν τῇ Χερσονήσῳ Ἕλληνες, συγχάνεις μεταβαίνοντες διὰ πλοιαρίων εἰς τὰ πλησίον διάφορα μέρη, ἐβλαπτον καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατοίκους ἀδιαφόρως· τοὺς πρῶτους μὲν, διότι ἐφερον τὰ ὅπλα, τοὺς δευτέρους δὲ, διότι ἐχορήγουν τὰ μέσα, μηδεμιᾶς γινομένης διακρίσεως μεταξὺ προαιρέσεως καὶ ἀνάγκης.

Ἀλλ' ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διάρκεια καταστάσεως τοιαύτης ἀδύνατος ἦν, εἰμὴ ἂν ἔφερον οἱ Ἕλληνες τὸν πόλεμον ἐξω καὶ μακρὰν τῆς Χερσονήσου· τούτου ὅμως μὴ γενομένου ἐγκαίρως, ὅτε ἦσαν ἀριθμὸς ἱκανὸς, ἀναντιρρόητως περιέμενε καὶ αὐτοὺς ἡ καταστροφή, διότι ἔστε-

ρύντο ἀξίου ἀρχηγού, καὶ διχονοῦντες διεσκρπίζοντο, καὶ εἰς πράξεις ἐξετρέποντο, δι' ὧν ὁ κύριος χαρακτηρ τοῦ πολέμου βαθμηδὸν ἐξέλειπε. Ἀξιοθρήνητος ὁ στρατὸς, ὃν ἡ ἀναρχία παρέλυτε καὶ οἱ κάτοικοι ἀπεστράφησαν. Καί, ἕως μὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπέναντι αὐτῶν τὸν ἱουσοῦφ βεργήν, διετρουῖντο ὅπωςδὴποτε ἐπελθόντος ὁμοῦ καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀπ-Λουβούτ πασσᾶ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν τοῦ Βεῦρᾶν πασσᾶ, ἡ πλάστιγξ ὁλόκληρος ἐκλινε κατ' αὐτῶν διὰ τοὺς ἀκλούθους λόγους.

Τούρκος ἀνὴρ καθ' ὅλην τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὡς φύσεως ὢν θηριώδους καὶ ὠμοτάτης, ὁ πασσᾶς οὗτος (α) μετὰ τῆς πολλῆς πονηρίας ἦν καὶ μεγάλην δραστηριότητα. Διορισθεὶς κατὰ τὸν σεπτέμβριον νομάρχης τῆς Μακεδονίας καὶ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς αὐτῆς τε καὶ τῆς Θεσσαλίας, προσεκάλεσε τοὺς μὲν ἀπὸ δεκαεῖς μέχρι πεντήκοντα ἐτῶν Μουσουλμάνους εἰς τὰς στρατιωτικὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων τάξεις, τοὺς δ' ἀπὸ πεντήκοντα καὶ ἀνωτέρω ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας τῶν πόλεων. Κινηθεὶς δ' ἔπειτα πολυάριθμος κατὰ τῆς Κασσανδρίας, μόλις ὑπερασπιζομένης τότε παρ' ἑξακοσίων πολεμιστῶν, ἐξήτησε κατὰ πρῶτον τὴν ὑποταγὴν τοῦ τόπου, πολλὰς δίδων καὶ ἀγαθὰς ὑποσχέσεις ἀποτυχῶν δὲ τούτου, ἀλλὰ πλήρη ἐξακριβώσας ἐν τῷ διαστήματι αὐτῷ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Κασσανδρέων, ὥρμησε τῇ 30 ὁκτωβρίου μετὰ πεζῶν καὶ ἱππέων καθ' ὅλης τῆς γραμμῆς τῆς τάφρου. Ζωηρὰ ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀντίστασις· ἀλλ' ἐναντίον δυνάμειος τόσοῦ ὑπερόχου ἀνεπαρκεῖς ἦσαν οἱ μόνοι ἐξακόσιοι. Ἐκ τούτου ἐγκατελείφθη μέρος τῆς τάφρου ἀπροφύλακτον, ὅπερ πληρώσαντες διὰ ξύλων καὶ ἄλλων ὕλων οἱ ἐχθροὶ ἱππεῖς, διήλθον πρῶτοι εἰς τὴν Χερσονήσον· κατόπι δὲ εἰσέλθοντες καὶ οἱ πεζοὶ, κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν φυλασσόντων τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, καὶ ἅπαντας ἐν ἀκαρεὶ διεσκόρπισαν φονεύσαντες οὐκ ὀλίγους. Οὕτω καταπατήσας ὁ Ἀπ-Λουβούτ πασσᾶς ἅπασαν τὴν Χερσονήσον, οὐδενὸς ἐναντιουμένου πλέον, περὶ τοὺς πεντακισχιλίους μὲν παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας ἐσφαξε καὶ ἐξηνδραπόδισεν, ὅλα δὲ τὰ χωρία διήρπασε καὶ ἀπετέφρωσεν, ἔρημον καταστήσας τὸν τόπον. Μόλις διεσώθησαν ἀπὸ τῆς σφαγῆς ἡ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς διαρπαγῆς, ὅσοι φθάσαντες ἐπέβησαν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Κατόπιν ὁ Ἀπ-Λουβούτ πασσᾶς ἔστρεψε κατὰ τοῦ Ἄθω, ὅθεν πολλοὶ τῶν μοναχῶν ἤρξαντο φεύγειν εἰς τὰς ἐλευθέρας νήσους, μεθ' ἑαυτῶν φέροντες πολύτιμα πολλὰ ἐκ τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ αἰῶντες τὰ ἅγια λείψανα τῶν μονῶν, ἐν αἷς ἐγκατεβίβουν. Οὐδεμίαν ἤδη ὁ Τούρκος

στρατάρχης ἀνάγκην εἶχεν ὀπλων καὶ βίας, ὅτε οἱ ἐν τῷ Ἄθῳ, πρὸς βεβαίωσιν τῆς πιστῆς ὑποταγῆς ἑαυτῶν, οὐ μόνον ἀφωπλίσθησαν καὶ ὁμήρους προσήνεγκον, ἀλλὰ καὶ δύο ἥμισυ ἑκατομμύρια γροσίων ἀπηρίθμησαν (α), καὶ τῇ 15 δεκεμβρίου φρουρὰν τουρκικὴν παρὰ τὰ νενομισμένα ἐδέχθησαν, καὶ τὴν τροφὴν αὐτῆς, ἐκ τρισχιλίων συγκειμένης, ὑπεσχέθησαν, καὶ, ἐν συνόλῳ, πᾶν εἶδος ὕδρων, καταβλίψεων καὶ βιαιοπραγιῶν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ὑπέμειναν. Διέμεινεν ἐν τῷ Ὄρει ἡ φρουρὰ αὕτη, ἐφ' ὅσον διήρκεσεν ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν, χρόνον, ἦτοι ἐπὶ ἑννέα ἔτη.

Διὰ τοσούτων ἐξηγόρασαν οὗτοι θυσίων τὴν ἀβελτηρίαν ἑαυτῶν, πικρῶς μὲν, ἀλλ' ἀνωφελῶς μεταμεληθέντες ὕστερον. Ἐὰν ἐκουσίως ἐθυσίαζον μέρος, ὅσων ἀκουσίως ἐδαπάνησαν, βεβαίως ἐσώζοντο καὶ ἔσωζον τὸν τόπον ὑπὸ τὴν ἱερὰν τοῦ Σταυροῦ σημαίαν. Οὕτε ὀχυρότητος καὶ τηλεβόλων τινῶν, οὔτε ὀπλων ψιλῶν καὶ πολεμεφοδίων ἱκανῶν ἐστεροῦντο τὰ μοναστήρια. Καὶ τίνος ἄλλου στερεῖται τις, ἔχων θέλησιν καὶ χρηματικὰ μέσα; Δεκακισχίλιοι Μοναχοί, ἱσαριθμούς ἄλλους λαϊκοὺς ὀπλοφόρους ἔχοντες καὶ ὀχυρούμενοι ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, δύο μιλίων ἔχοντος πλάτος, ἠδύναντο οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολυαριθμοτέρου ἐξωτερικοῦ στρατοῦ. Κατὰ θάλασσαν δὲ, ὡς ἡ Σάμος ἐσώθη ὑπερασπισθεῖσα κατὰ γῆν καὶ διὰ τοῦ στόλου, οὕτω καὶ ὁ Ἄθως ἐσώζετο εὐκολώτερον, ὡς μὴ χορηγῶν τοῖς ἐχθροῖς θέσεις εἰδικῶς δεξιὰς πρὸς ἀποβάσεις. Σωζόμενος τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἄθως καὶ ἀποκαθιστάμενος τὸ ἐπαναστατικὸν ἔναυσμα τῆς Μακεδονίας, τὸ πρόχειρον καταφύγιον τῶν ἀδυνάτων καὶ τὸ ἰσχυρὸν ὀρηκτῆριον τῶν ἐνόπλων, ἐσώζετο καὶ ἔσωζε, καθ' ὅσον μετ' οὐ πολὺ ἠγέρθησαν εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἡ Νιάουσα καὶ πολὺ τοῦ Ὀλύμπου μέρος. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπηθοῦντο Βρεσθένεις, Γερμανοί, Δικαῖοι, Ἕλους Ἄνθιμοι, Ἰσαῖται Σαλώνων καὶ οἱ τοιοῦτοι.

Ἡ ἀπώλεια τῆς θέσεως ταύτης ἐγένετο λίαν ἐπαισθητὴ τοῖς Ἑλλήσιν, οἵτινες εὐλογοῦσι μὲν ἰδίως τὰς μονὰς τῶν Ἱσθίων καὶ τοῦ Ἐσφιγμένου, καὶ μάλιστα τὸν ἀρχιμανδρίτην Κύριλλον, τὸν Νικηφόρον Χαρτοφύλακα, τὸν διδάσκαλον Ὀνούφριον καὶ ἄλλους πολλοὺς διακριθέντας ἐπὶ πατριωτισμῷ, καταρῶνται δὲ ἐκ μὲν τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου τὸν προστὸν Δαμασκηνὸν καὶ τὸν ἱατρὸν Κοτμᾶν, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου τὸν προηγούμενον Κύριλλον, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Φιλοθέου τοὺς προστοὺς Γαλάτσιον καὶ Ἰγνάτιον, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Χιλινταρίου τὸν πρῶτον προηγούμενον Συνέσιον καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτην Παντελεήμονα (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (ι).

Αἱ ἐν τοῖς Πέντε Πηγαδίσις μάχαι (τῆς 13
καὶ 17 σεπτεμβρίου).

Καὶ πρότερον μὲν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ὁ πόλεμος τῶν Σουλιωτῶν καὶ συμμάχων μετὰ τοῦ Χουρσήτ πασᾶ ἐγίνετο πολλῶ σπουδαιότερος. Τὸ Τόσκεισι ἐφρουροῦτο παρὰ Τουρκαλβανῶν, ὧλων Τσάμιδων, ὡς πλησίον καὶ κατὰ τὸ δυτικοβόρειον τοῦ Σουλίου οἰκούντων, Πρὶν ἢ ἄρξωνται τῆς ἐναντίον αὐτῶν προσβολῆς, οἱ Σουλιῶται ἤλπισαν κατορθωτέαν τὴν ἐκείθεν ἀποχώρησιν τούτων διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πειθοῦς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ αὐτῷ ἀπέστειλαν δύο ἀξιοματικούς, δι' ὧν ἀνεμίμνησκον τούτοις τὴν προπατορικὴν φιλίαν καὶ τὸ ἀμοιβαῖον συμφέρον τῆς εἰρηνικῆς γειτονίας· ἐξέθετον δὲ ἐπὶ τούτοις, ὅτι δι' οὐδὲν ἄλλο πολεμοῦσιν, ἢ διὰ τὴν πατρίδα αὐτῶν· καὶ, τελευταῖον, ἐπὶ πολέμου τόσῳ δικαίῳ ἐζήτουν αὐτοὺς ἢ βοηθοὺς καὶ μετόχους, ἢ τοῦλάχιστον ἀδιαφόρους.

Διὰ πολλῆς οἱ Τσάμιδες ἐπιτηδειότητος ἠρνήθησαν τὰ πάντα.
« Καὶ γείτορες, ἀπεκρίθησαν, καὶ φίλοι παλαιοὶ ὄντες, οὐδόλως «φθοροῦμεν, ἀν' ἀνακτήσητε τὴν πατρίδα ὑμῶν· ἀλλὰ τὸν τρόπον «ὑμῶν ἀποδοκιμάζομεν, δι' ἣν συνήψατε συμμαχίαν μεθ' ἐγὼς «ἀποκεκρηγμένον ἀντίρτου, τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐὰν ἠθέλατε πα- «τρίδα, ὠφελίετε, ἴνα λάβητε αὐτὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὡς δι- «καίον, πολεμοῦντες τὸν Ἀλῆ πασσᾶν, καὶ οὐχὶ παρὰ τοῦ πολε- «μουμένου καὶ ἀπῆλπισμένου Ἀλῆ πασσᾶ, πολεμοῦντες τὸν Σουλ- «τάνον. Ἐν ἐκ τῶν δύο ἀκλουθήσει ἡ τυγχάνει ἀμνηστίας ὁ «Ἀλῆ πασσᾶς, καὶ τότε ὁ ἴδιος πολεμήσει ὑμᾶς καὶ πάλιν, ὡς καὶ «ἄλλοτε ἢ καταστρέφεται, ὑπερ βεβαιώτατον, καὶ τότε ὁ Σουλτάνος «πολεμήσει ὡσαύτως ὑμᾶς, ὡς συμμάχους γενομένους τούτου. Καὶ «διὰ τὴν μίαν ἄρα καὶ διὰ τὴν ἄλλην αἰτίαν ἡμεῖς, ὡς Μουσουλ- «μᾶνοι πιστοὶ, οὐδεμίαν δεχόμεθα τῶν προτάσεων ὑμῶν καὶ εἰς «αὐτὴν εὐθεῖαν ἐξ ἐναντίας ἀνακαλοῦμεν ὑμᾶς ὅδεσιν τῆς ἐπὶ τὸν «Σουλτάνον ὑποταγῆς, ὡς μόνης ὑποχρουμένης ὑμῶν καὶ πατρίδα «καὶ δικαίωματα ».

Κατὰ θεωρίαν ἐφαίνοντο κρίνοντες ὀρθῶς οἱ Τσάμιδες, πραγματικῶς δὲ ἀντέφασκον πρὸς τὰ προηγούμενα, ἀδικοῦντες τοὺς Σουλιώτας καὶ ὅλην κρύπτοντες τὴν ἀλήθειαν. Ἐν ᾧ δὲ συνεσχέπτοντο περὶ τῆς ἀρμυδίας ἀνταπαντήσεως, οἱ Σουλιῶται ἐβεβαιώθησαν αἰφνης παρ' ἑλληνος, ἐπίτηδες δραμόντος ἐκ τῶν Ἰωαννίνων, τὴν ἐναντίον αὐτῶν κινουμένην δύναμιν τρισχιλίων ἐκλεκτῶν πεζῶν καὶ πεντακοσίων ἵππῶν ὑπὸ τὸν Μουσταφὰ πασσᾶν, καὶ ἀμέσως προκατέλαβον τῇ 15 Σεπτεμβρίου τὰ Πέντε Πηγάρια, ἀποστείλαντες τὸν Ἄγιο Μουχουρδάρην μετὰ πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ τὸν Δράκον μετὰ διακοσίων Σουλιωτῶν. Ἐν μόνῃ ἐκείνῃ τῇ θύσει δυνατὴ ἦτο ἡ ὑπερίσχυσις κατὰ ἐχθροῦ, ἔχοντος ἱκανὸν ἵππικόν, καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ ὅλου ἤδη σχεδίου τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ.

Τοιοῦτόν τι προὐὼν μάλιστα ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτὸς, διέταξε πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὸν ἐν Ἄρτῃ Σουλεϊμᾶν πασσᾶν, ἵνα ἀποστείλῃ ἓνα τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ἐμπειροπολέμων σωματαρχῶν, καὶ καταλάβῃ τὸ στενῶμα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐκεῖθεν διελεύσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Μουσταφὰ πασσᾶ. Ἀλλὰ, προκαταλαβόντων αὐτὸ τοῦ μὲν Δράκου ἔσωθεν μετὰ πεντακοσίων, τοῦ δὲ Μουχουρδάρου πλαγίως μετὰ διακοσίων, ἐπελθὼν ἐκ τῆς Ἄρτης ὁ Σούλτσα Κόρτσα καὶ εἰσελθὼν μετὰ ὀκτακοσίων ἀπροφύλακτος ἐν τῷ στενῶματι ἠφανίσθη, εὐρεθείς αἰφνης ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν τοῦ Δράκου καὶ τοῦ Μουχουρδάρου. Τοῦ σώματος τούτου ὁ τρόμος, ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀπελπισία ὑπῆρξαν μέγισται, θανατωθέντων ἑκατὸν εἰκοσιτριῶν καὶ ζωγρηθέντων ἐννεήκοντα ἑπτὰ, οὓς οἱ μὲν σύμμαχοι Τουρκαλβανοὶ ἤθελον θυτίμους, οἱ δὲ Σουλιῶται ἔσωσαν ἀποπέμψαντες εἰς τὴν Ἄρταν. Τοσαύτην οἱ σύμμαχοι αὐτοὶ ἐλύττων ἐκδίκησιν, ὥστε καὶ τὰ πτώματα τῶν ἐχθρῶν μεληδὼν κατέκοψαν μετὰ τὴν μάχην, διαρκέσασαν ὥσθι δύο ὥρας. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος τοῦ Σούλτσα Κόρτσα οἱ πολλοὶ τετραυματισμένοι καὶ οἱ ὀλίγοι ὑγιεῖς ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἄρταν ἑντρομοί, ἀφ' οὗ ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν νικητῶν ἐγκατέλειψαν τὰ πολεμεφόνδια αὐτῶν, τὰς τροφάς, τὰ φορτηγὰ καὶ πᾶν ὅ,τι κινητὸν ἔφερον. Περίεργον δὲ, ὅτι ἐκ τοῦ ἡνωμένου σώματος τῶν Σουλιωτῶν τρεῖς μόνον Τουρκαλβανοὶ ἐθανατώθησαν καὶ πέντε μόνον ἀκινδύνως ἐπληρώθησαν ἀπέναντι τοσαύτης καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν.

Τούτων γενομένων, ὁ Δράκος καὶ Μουχουρδάρης περιέμενον τὴν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων δύναμιν. Μετ' οὐ πολὺ οἱ σκοποὶ ἀνήγγειλαν, αὐτοὶ

«Τοῦρκοι ἐφάνηκαν, Καπετάνε »· ὁ Δράκος ἀπεκρίθη: « Καλῶς ἤλ-
 «θαν· καὶ ἡμεῖς τοὺς προσμένοντες »· παρευθὺς δὲ καταστήσας τοὺς
 ἱκανωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν ἐν ταῖς μᾶλλον ὑπότοις θέσασιν, αὐ-
 στηρῶς διέταξε τοὺς στρατιώτας, ὅπως ἀποκρύψωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς
 ὀψως τοῦ ἐχθροῦ, εἰσερχομένου εἰς τὸ στένωμα, καὶ ἐπιμείνωσιν ἀπτό-
 ητοι. Ἄξιον ἀπορίας, πῶς ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς, συνοδευόμενος καὶ παρὰ
 τοῦ σιλιχτάρου τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ, οὐδεμίαν ἔλαβε γνῶσιν τῶν γε-
 γονότων τῇ 15 Σεπτεμβρίου, καὶ διὰ τοῦτο πλησιέσας τῇ 17 τὸ στέ-
 νωμα, τοῦ ἱππικοῦ προηγουμένου, ἠπύρει, πῶς οὐκ ἐξήλθε προὔπαντή-
 σσας αὐτὸν ἢ ἐκ τῆς Ἀρτης προκαταλαβοῦσα, ὡς ἐπίστευε, τοῦτο δύναμις.
 Ἀλλ' ἡ ἀπορία αὐτοῦ διελύθη πάραυτα, τοῦ ἱππικοῦ προσβληθέντος καὶ
 ὀπισθοδρομήσαντος.

Τότε καὶ μόνον κατενόησεν ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς κατεχόμενα τὰ
 Πέντε Πηγάδια παρὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ οὐχὶ παρὰ τοῦ Σούλτσα Κόρ-
 τσα· τότε, καὶ ἐλέπων τὴν δεινὴν θέσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ φιλοτιμούμενος
 ὑπὲρ τὸ δέον, ἀπεφάσισε τὴν διὰ τῆς σπάθης καὶ διὰ πάσης θυσίας διά-
 θασιν τοῦ στενοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ χιλίους ἐπεμψε πεζοὺς ἄνωθεν, κατὰ
 τὸ ἀνατολικοθύρειον, ὅπως αὐτοὶ μὲν ἐκ τῶν νότων, αὗτος δὲ μετὰ τοῦ
 λοιποῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ κατὰ μέτωπον προσβάλωσι τὸν Δράκον.
 Ἀλλ' ὁ σύμμαχος Μουχουρδάρης, ἰδὼν ἀπαντικρὺ τὴν διεύθυνσιν τού-
 των, διέταξεν εὐθὺς τοὺς πλέον ὠκύποδας, περὶ τοὺς πεντήκοντα, ἐκ
 τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα ἀναβῶσι μὲν ἀφανεῖς διὰ τῶν κοιλάδων καὶ
 τῶν δασῶν ὑπεράνω τῶν ἐχθρῶν, ἀποκρυβῶσι δὲ καὶ ἐφορμήσῃσι κατὰ
 τῶν ὀπισθίων τούτων, ἅμα ἰδῶσι προχωροῦσαν τὴν μάχην. Τὸ σχέδιον
 αὐτὸ ἐξετελέσθη, πρὶν ἢ οἱ χίλιοι ἀναβῶσι τὰ ὕψη διὰ τὸ δύσβατον τοῦ
 τόπου. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπέπεσε μέρος τοῦ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ
 πασσᾶν στρατοῦ κατὰ τοῦ Μουχουρδάρου, μόλις μὲν ἔχοντος περὶ τοὺς
 ἑκατὸν πεντήκοντα περὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀκλονήτου μένοντος καὶ μετὰ με-
 γάλῃς γενναιοφυχίας ἀνθισταμένου κατὰ ἐχθροῦ πολυαριθμοῦ· κατόπι
 δὲ ἐκινήθη ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς κατὰ τοῦ Δράκου, ὅτε ἡ μάχη γενικὴ
 ἐξήφθη. Ὁ Δράκος μόλις εἶχε τριακασίους περὶ αὐτὸν, ὡς φυλάττων διὰ
 τῶν ἐτέρων διακασίων τὴν ἄλλην εἴσοδον τοῦ στενοῦ κατὰ πάσης ἐκ
 τῆς Ἀρτης ἐνδεχομένης νέας βοήθειας· καὶ ὅμως τὸν ἔλεθρον καὶ τὴν
 φρίκην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπήνεγκεν, οὐδὲ ἐν δυνηθέντος βῆμα εἰς τὰ
 πρόσω καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπενεργηθεῖσαν βίαν.
 Συγχρόνως ἐφάνησαν καταβάλλοντες ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους καὶ οἱ

πεντήκοντα τοῦ Μουχουρδάρου, κινδυνεύοντος ἤδη καὶ ὡς ἐκ τῆς πολλῶ ὑπερτέρας δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεως, ἦν κατεῖχε. Ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς ἐπανελάβε πεισματώδη τὴν κατὰ τοῦ Δράκου ὁρμὴν· ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ καὶ προσέτι τὰ σεσωρευμένα πτώματα ἀνθρώπων καὶ ἵππων ἐκάλυσον πλέον τὴν πρόοδον τούτου καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀναπτυσσομένην ἐπιμονὴν καὶ ἀνδρείαν· οἱ δὲ πενήκοντα τοῦ Μουχουρδάρου ἠφάνιζον ἤδη ἐκ τῶν νώτων τὸ τμήμα τῶν χιλίων· ὁ δὲ μόνος ἀνθιστάμενος αὐτοῖς γενναϊότερον ἔλμαζ' ἑαυτοῦ ἐπεσε νεκρὸς, καί-ρίως τρωθεὶς τὴν κεφαλὴν παρὰ τινος Λάμπρου Καραπάνου Σουλιώτου· ἐξ ὧν δὲ τούτων τῶν περιστάσεων ὁ στρατὸς τῶν πολέμιων ἐδειλίασεν, ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς ἀπηλπίσθη, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ σύμμαχοι ἀντεφόρμησαν ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν, καὶ ἐξεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν, ἐν πλήρει γενόμενον ἀνωμαλίᾳ, ἐκτὸς τοῦ στενοῦ.

Τοιαύτην ἔλαβε κρίσιν ἡ πολλῶ οὐσιώδης μάχη τῶν Πέντε Πηγαδίων, ζημιωθέντων τοῦ μὲν Μουσταφᾶ πασᾶ ὑπὲρ τοὺς διακοσίους φονευθέντας, ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν, καὶ εἰκοσιδύο ζωγρηθέντας· τῶν δὲ Σουλιωτῶν τρεῖς φονευθέντας καὶ ἑπτὰ πληγωθέντας· τῶν δὲ συμμάχων Τουρκαλβανῶν δώδεκα φονευθέντας καὶ ἑννέα πληγωθέντας. Τὸ διπλοὺν ἀνδραγάθημα τῶν Πέντε Πηγαδίων ἀποθανατίζει τὸν φρόνιμον καὶ μεγαλόφυχον Δράκον. Τοσοῦτος δὲ ἐκυρίευσεν ὁ φόβος τοὺς πολεμίους τὴν νύκτα ἐκείνην, ὥστε ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας ἐμακρύνθησαν τοῦ ξενοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως μὴ ὑποστῶσι καὶ νυκτερινὴν τινα ἐνδεχομένην ἔφοδον. Τῇ δὲ λαμπρᾷ ταύτῃ νίκῃ προσετέθη συγχρόνως καὶ ἡ κυρίεσις τῆς θέσεως τῆς Γλυκῆς, πολιορκουμένης παρὰ τοῦ Ζυγούρη Τσαβέλλα καὶ Βασιλείου Ζέρβα.

Τόσκεισι.

Ἀποτυχούσης οὕτω τῆς βοηθείας τοῦ Χουρσὴτ πασᾶ, οἱ πολιορκοῦντες τὸ Τόσκεισι Τσαβέλλας, Ζέρβας, Δαγγλῆς, Κουττονίκας καὶ ὁ σύμμαχος Ταχὴρ Ἀμπάκης ἀντηπήντησαν πρὸς τοὺς Τσάμιδας, δικαιολογούμενοι ὡς πρὸς τὸ παρελθόν, καὶ ἐνοχοποιούντες τὸν μὲν Ἰσμαὴλ πασᾶν ὡς παλίμβουλον καὶ δολοφόνον, αὐτοὺς δὲ τοὺς Τσάμιδας ὡς δολίως πολιτευθέντας· τέλος δὲ προεκάλεσαν τοὺς, ὅπως ἀποχωρήσωσιν ἐκεῖθεν, ἐὰν μὴ θέλωσι τὸν πόλεμον, μετὰ τρίωρον προθεσίαν. Ἐκείνοι ἀγανακτήσαντες τότε ἀνταπεκάλεσαν οὐ μόνον τοὺς Σουλιώτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν « γκισούρας »· οὗτοι δὲ εἰς τοσοῦτον προ-

ἦλθον ὀργῆς, ὥστε, ἀριστήσαντες μόλις, ἐφώρμησαν ἀποφασιστικοί, ἵνα ἐκδιώξωσι τούτους ἐκεῖθεν, ἢ ἐντὸς αὐτῶν τῶν οἰκῶν καύσωσι. Καθὰς ἡ ἐπιθέσις, οὕτω καὶ ἡ ἄμυνα ἐγένετο πεισματώδης. Ἀλλ' οἱ Τσάμιδες βιασθέντες καὶ ἀποκλεισθέντες ἐπὶ τέλους ἐντὸς τεσσάρων μόνων οἰκῶν καὶ μίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐπεκαλέσθησαν ἀναχωρῆν ὅπλων ταύτην δ' οἱ πολιορκηταὶ ἐδέχθησαν ὑπὸ μόνον τὸν ὅρον τῆς ἀφεύκτου ἀναχωρήσεως αὐτῶν πρὸ τοῦ μέσονυκτιοῦ. Οὕτως ἐκένωσαν τὴν θέσιν οἱ Τσάμιδες, ἀπελθόντες εἰς τὴν Παραμυθίαν καὶ ἀφήσαντες ὀπισθεν ἀτάφους ἐξήκοντα τέσσαρας νεκροὺς, ὅλα αὐτῶν τὰ πολεμφοῖδια καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευήν. Ἐπεσον δὲ ἐκ τῶν Σουλιωτῶν καὶ συμμάχων ἐπὶ τῆς προσβολῆς ταύτης ἑπτὰ, καὶ ἑνδεκα τετραυματισμένοι μετηνέχθησαν εἰς τὰ ἐν Σουλίῳ νοστοκομεῖον.

Δερβιζανά.

Κατεῖχον τὸ χωρίον τοῦτο Τουρκαλθανοὶ χίλιοι πεντακόσιοι, καὶ Σουλιῶται τριακόσιοι πεντήκοντα στενῶς ἐπολιόρκουν. Κινδυνεύονταν ἐπὶ τέλους τῶν Τουρκαλθανῶν, ὁ Χουρσὴτ παστᾶς ἐπεμψεν αὐτοῖς βοήθειαν ἐκ τετρακοσίων μαχίμων Γιέγκιδων ὑπὸ τινι Καπλὰν βεγῆν Μακεδόνα, διήμερον φθάσασαν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τοῦ ἀντικρὺ τῶν Δερβιζανῶν ὄρους, ὀνομαζομένου Προφῆτου Ἰλίου. Οἱ Σουλιῶται εἶδαν τότε οὐ μόνον τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν αὐτῶν ἀδύνατον κατὰ τοῦ διπλοῦ ἔσωθαι καὶ ἔξωθαι ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀπισθοδρόμησιν ζημιώδη. Ἀλλ' ἡ ἀπελπισία αὕτη καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Λόμπρου Ζάρμπα ἡ ἐτοιμότης οὐ μόνον ἔσωσαν, ἀλλὰ καὶ νικητὰς ἀνέδειξαν τούτους διὰ τοῦ ἀκολούθου στρατηγήματος.

Ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ συνεφωνήθη, ἵνα πρῶτον μὲν ἀποσπασθῇ μέρος τῶν Σουλιωτῶν καὶ προσποιηθῇ τὸν Μωχαμεθανὸν ἐχθρὸν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν· δευτέρον δὲ, γενομένης ψευδοῦς τινος συμπλοκῆς, ἐνωθῇ τὸ μέρος αὐτὸ, ὡς ἀποτυχὸν δῆθεν, μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Καπλὰν βεγῆ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν σουλτάνικων, καὶ ἐπιβουλεύσῃ ταύτῃ. Ταυτῷ γλώσσης, ἐνδυμασίας, φυσιογνωμίας καὶ τρόπων συνέτρεχε θαυμασίως πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοιαύτης, καίτοι τότε ῥιψοκινδύνου, ἀλλ' ἀπαιτούσης θάρρους καὶ μεγαλοφυχίαν, ἀπάτης (α). Εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐξελέχθησαν ἐκ τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ ὁδηγὸν τὸν Ζάρμπαν, καὶ διὰ τοῦ στρατηγήματος αὐτοῦ ἐπλησίασαν τοῖς ἐχθροῖς ὡς ἤττημένοι· ἐρωτηθέντες δὲ, τίνας εἰσὶν; ἀπεκρίθησαν, Τουρκαλθανοὶ ἐκ τῆς

φρουρᾶς τῆς Πρεβέζης, ἐλθόντες, ὅπως ἐνωθῶσι καὶ σώτῳσι τοὺς ἐν τοῖς Δερβιζανοῖς πολιορκουμένους συγγενεῖς αὐτῶν. Πιστεύσαντος τοῦ Καπλὰν θεγῆ μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν ἐρώτησιν, οἱ Σουλιῶται συνανεμίγησαν τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ καὶ ὁμοῦ ἐκινήθησαν μετ' οὐ πολὺ κατὰ τῶν πολιορκούντων τὰ Δερβιζανὰ ἐκ συνθήματος δ' ἔλαβον ἐπιτηδεῖως καθ' ὁδὸν τὴν ἀνήκουσαν θέσιν ἕκαστος ὅπισθεν ἐνόε, δύο ἢ καὶ τριῶν Γκέγκιδων μετ' οὐ πολὺ δὲ σπασάμενοι οἱ μὲν τὰς μαχαίρας, οἱ δὲ τὰ πυροβόλια, ἤρξαντο τῆς θυσίας. Δεινὸν ἡ αἰφνιδία προσβολή, καὶ τρομακτικώτατον ἡ ἀπορία. Οἱ δυστυχεῖς Γκέγκιδες ἐκπλαγέντες ἐτέθησαν, ὡς εἶπετο, ἐν πλήρει διαταραχῇ· φωνάζοντες δὲ « μπαμπές ! μπαμπές ! » (ἄπιστοι ! ἄπιστοι !) καὶ ἀγνοοῦντες, τίνες ἦσαν παρ' αὐτοῖς οἱ ἐχθροὶ καὶ τίνες οἱ φίλοι, ἐζήτησαν ἕκαστος σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ καὶ διεσκορπίσθησαν. Μόλις ἐσώθησαν οἱ ἡμίσεις διὰ τινος πλυσίον οὗσης δασώδους κοιλάδος· μεθ' ἐτέρων δὲ τριάκοντα ὁ Καπλὰν θεγῆς συλληφθεὶς, τετραυματισμένος τὸν μηρὸν, ἀπεπέμψθη εἰς Σούλιον. Ἐν τοιαύτῃ πράξει καὶ τοσαύτῃ καταστροφῇ δύο μόνοι ἐκ τῶν Σουλιωτῶν ἀκινδύνως ἐπληρώθησαν.

Ἐπιτυχούσης τοιοῦτοτρόπως τῆς καταστροφῆς τῆς ὑπὸ τὸν Καπλὰν θεγῆν ἐπικουρίας, οἱ ἐν Δερβιζανοῖς Τουρκαλβανοὶ ἀπηλπίσθησαν, καὶ πρεσβευσάμενοι περὶ συνθήκης ἀνέθεσαν τοῖς ἰδίους Σουλιώταις τὰς περὶ τῆς τύχης αὐτῶν ἀποφάσεις. Τὴν ταπεινώσιν ταύτην ἰδόντες οἱ Σουλιῶται καὶ μίαν πάντοτε ἔχοντες τακτικὴν θεμελιώδη τοῦ φέρεσθαι γενναίως πρὸς τοὺς Τουρκαλβανούς, ἐπολιτεύθησαν ἤδη γενναίωτερον συγχωρήσαντες, ὅπως ἀπέλθωσιν οὗτοι φέροντες οὐ μόνον τὰ ὅπλα, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ ζῶα, ὅσα εἶχον. « Εἴμεθα, προσέθεντο, « πιστοὶ φίλοι ὑμῶν τοῦ λοιποῦ καὶ, ἂν συμπέσῃ, ἵνα πολεμήσῃμεν παρ' ὑμῶν ἐκ νέου, τὴν αὐτὴν, ὡς καὶ ἤδη, διατηρήσῃμεν πρὸς ὑμᾶς φίλοι » . Πρὸς βεβαίωσιν δὲ ταύτης συνεγεύθησαν καὶ συνεχάρησαν οἱ πρεσβευταὶ πρῶτον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην· τὴν δ' ἐπιούσαν ἅπαντες ὁμοῦ καὶ πολιορκούμενοι Τουρκαλβανοὶ καὶ πολιορκοῦντες Σουλιῶται ἐνηγκαλίσθησαν ἀμοιβαίως, ἀντησπάσθησαν ἀλλήλους, συνεστιάσθησαν καὶ συνεχόρευσαν. Περὶ δὲ τὸ δῆλον οἱ μὲν πρῶτοι ἀπῆλθον ἐλεύθεροι εἰς τὴν Παραμυθίαν, οἱ δὲ δεύτεροι μετὰ τῶν συμμάχων διηυθύνθησαν κατόπιν εἰς τὰ Πέντε Πηγὰδια, ὑπνοοῦντες, μὴ ὁ Χουσήτ πασᾶς πέμψῃ δύναμιν νέαν ἐκεῖθεν.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Δερβιζανοῖς Τουρκαλβανῶν ἠκολούθησαν συγ-

χρόνως καὶ οἱ κατέχοντες τὰ Βύλα, οὓς ἐπολιόρκουν ὁ Τσαβέλλας, Κουτσονίκας καὶ Ταχὴρ Μουρτσοτάλης· συνεννοηθέντες, ὡς φαίνεται, ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια καὶ οὗτοι.

Ἦ ἐν τοῖς Πέντε Πηγαδίοις συσσωμάτωσις τῶν Σουλιωτῶν καὶ συμμάχων ὑπερέβαινεν ἤδη τοὺς δισχιλίους ἐπιλέκτους. Ἀλλ' ὁ Χουρσὴτ πασῶς οὐδὲν ἐπεχείρησε τότε κίνημα νέον, ἀπάσας συγκεντρώσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐν μόνῃ τῇ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πολιορκίᾳ. Τί ὤφελειτο πραγματικῶς, πολεμῶν ἤδη τοὺς Σουλιώτας καὶ θυσιάζων τμηματικῶς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ, πίπτοντος τοῦ κέντρου, ὅπερ ἦν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, ἔμενον πλέον ἀνίσχυρα καὶ εὐάλωτα τὰ ἄκρα; Μετὰ δέκα ἐντεῦθεν ἡμέρας οἱ Σουλιῶται, διατάξαντες τοὺς χωρικοὺς, ὅπως ἐπαγρυπνῶσιν ἐπὶ τοῖς κινήμασι τῶν ἐχθρῶν, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Σούλιον, πλήρεις θριάμβων.

* Ἀρτα.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἔγραψεν ἐντονώτερον πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς συμμάχους Τουρκαλθανοὺς, προτρέπων αὐτοὺς, ἵνα πολεμήσωσιν ἀποφασιστικῶς τὴν Θεσπρωτίαν, ἥ ἀντ' αὐτῆς κυριεύσωσι τὴν Ἄρταν, καὶ οὕτω γενόμενοι μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν πολυάριθμοι, ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ ἀπ' εὐθείας, καὶ εὐκολύνωσι τὸν ἔξοδον αὐτοῦ ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς λίμνης. Ἦδη ὑπισχνεῖτο ἀμοιβὰς καὶ χάριτας μεγαλητέρας, ὅσων οὗτοι ἤλπιζον· ὑπισχνεῖτο ἑαυτὸν φανερὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πατέρα τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν ἐπανελήφθη τὸ ζήτημα, εἰς συμφέρον, ἢ μὴ, ἡ ἔξοδος αὐτοῦ δι' ἐνὸς τολμήματος. Οἱ μὲν τῶν Σουλιωτῶν, καὶ οὗτοι ἦσαν μειονοψηφοῦντες, ἐθεώρουν ὠφέλιμον ταύτην ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς διωκόμενος ἐπιμόνως παρὰ τοῦ σουλτάνου καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχων ἐλπίδα σωτηρίας, συντρέξει οὐσιωδῶς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, δι' ἧς κέκτεται ἐπιβρόχης καὶ πλούτου· ἡ δὲ πλείων ψῆφος αὐτῶν τε καὶ τῶν Αἰτωλοακαρνάνων, συμφωνούντος καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὡς διευθύνοντος τότε τὰ τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος, ἐθεώρει κινδυνώδη ἐξ ἐναντίας τὴν ἔξοδον τούτου, λόγῳ ὅτι ἀμνηστεία τις τοῦ σουλτάνου ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ δύναται ἀνατρέψαι τὰ πάντα, ἀμνηστεία δὲ τοιαύτη κρίνεται πιθανὴ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, πανοῦργος ὢν καὶ ἔμφυτον ἔχων τὴν δυσπιστίαν, ὡς τυραννίσας ἐπὶ πολὺν χρόνον, προτιμῆσει τὸν μετὰ τοῦ σουλτάνου

συμβιβασμὸν, ὁφείποτε προταθῇ οὗτος ἐπὶ τῷ ὄρει τῆς καταστροφῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ὥριμος αὕτη σκίψις τῶν δευτέρων ἐγένετο ἐπικρατεστέρα, καὶ συνεπῶς οἷτε Σουλῶται καὶ Ἀκαρνανοὶ τῶλοι περιέπαιζον διὰ διαφόρων προφάσεων τὰς περὶ ἐνὸς τολμήματος παρακελεύσεις τοῦ Ἀλῆ παστᾶ καὶ τῶν Τουρκαλθανῶν συμμάχων. Ἡ παρουσία καὶ ἡ σύμπραξις τοῦ Μχυροκορδάτου κατὰ πολὺ συνετέλεσε τότε.

Μετὰ δὲ ταῦτα προστέθη τὸ ζήτημα τῆς ἐκστρατείας ἡ κατὰ τῆς Θεσπρωτίας ἢ κατὰ τῆς Ἄρτης. Οἱ Σουλῶται διήρηντο καθ' ἑαυτοὺς, ὡς προτιμώντων πολλῶν τὴν κατὰ τῆς Θεσπρωτίας, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Δράκος, Διαμάντης Ζέρβας, Δαγγλῆς, Νικόλαος Τσαβέλλας, Ζάρμπας, Ἀθανάσιος Τούσα Βότσαρης, Κουτσονίκας, Τ. Ζέρβας, Ἀθανάσιος Φωτομάρας, Γιαννούσης Πανομάρας, Φῶτος Πιθηφῆκος καὶ ἄλλοι· ἐγνωμάτευον δ' οὗτοι, ὅτι μόνῃ ἡ κατὰ τῆς Θεσπρωτίας κίνησις δύναται ἐνισχύται τὸ Σούλιον, ὡς ὑπισχνουμένη τῆς τε Ἰπάργου καὶ ὄλων τῶν παραλίων τὴν κυρίευσιν μέχρι Πρεβέζης ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ μέχρι Συδῶτων ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μέρους. Ἡ ἐρθότης συλλογισμοῦ τοιοῦτου διὰ τε τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον προφανεστάτη ἦν. Κατὰ τί ἀληθῶς ὠφέλει τοῖς Σουλῶταις ἡ Ἄρτα, μεσόγειος οὖσα, ἐν ᾗ εἶχον ἀνάγκην θαλάσσης, αὐτοὶ μεσόγειοι ὄντες;

Καὶ ὅμως ἡ ἐναντία ὑπερίσχυσε γνώμη καὶ πάλιν, κινήθεντων τῇ 12 νοεμβρίου καὶ στρατοπεδευσάντων τῶν τε Σουλῶτων καὶ τῶν Τουρκαλθανῶν συμμάχων ἐν τοῖς Μαράταις, θέσει κειμένη πλησίον τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἄρτης καὶ ἀπεχούσῃ αὐτῆς μακρὰν βολῆς πυροβόλου. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πρώτων μετεῖχον τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὁ Μάρκος καὶ Νότης Βοτσαράι, οἱ Ζερβαῖοι, ὁ Ἀθανάσιος Φωτομάρας καὶ Νικόλαος Τσαβέλλας, ἡγούμενοι ἑξακοσίων πεντήκοντα ὀπλοφόρων· ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ὁ Ἄγο Μουχουρδάρης, Ταχὴρ Ἀμπάκης, Τσεγκὸ βεγγῆς καὶ λοιποί. Τὴν ἐπαύριον ἀπὸ βαθείας πρωΐας ἤρξαντο οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀδιακόπου κατ' αὐτῶν τηλεβολισμοῦ· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἐξελθόντες ἐφώρμησαν πρῶτον κατὰ τῶν Ζερβαίων· ἐκείθεν δ' ἀντικρουσθέντες μετὰ πολλῆς φθορᾶς, ἐπέπεσον κατὰ τῶν Τσαβελλαίων· εἴτα δὲ κατὰ τῶν Βοτσαράϊων, ὅθεν ἀντιπολεμηθέντες ἰσχυρότερον ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ μέχρι τῆς πόλεως κατεδιώχθησαν. Ἀλλὰ, καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ Σουλῶται καὶ σύμμαχοι ἀδύνατον εἶδον τὴν κυρίευσιν τῆς Ἄρτης, ἥς ἡ δύναμις ἠριθμεῖτο ἤδη περὶ τοὺς τετρακισχιλίους

ὑπὸ τὸν Σουλεϊμὰν πασσᾶν φρουραρχοῦντα, τὸν Ἰσμαήλ πασσᾶν Πιλιᾶσαν, Χασᾶν πασσᾶν καὶ ἄλλους. Διὰ τὸν λόγον δ' αὐτὸν ἀποσείλαντες τὸν Φωτομάραν μεθ' ἐνὸς τῶν Τουρκαλθανῶν ἀρχηγῶν, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἐν τῷ Πέτα στρατοπεδεύοντων Ἀκαρνανοαιτωλῶν Βαρνακιώτου, Τσόγκα, Ἰσκου, Μακρῦ, Βακόλα, καὶ Κουταλίδα. Ὅλοι δ' ὁμοῦ τῇ 17 νοεμβρίου ἐπιτεσσόντες περὶ τὸ ἐσπέρας ἐκ τεσσάρων μερῶν κατὰ τῆς Ἄρτης, καὶ κατακυριεύσαντες τοῦ προαστείου αὐτῆς Μιχουτσίου, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καίοντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Φρικώδη ἦσαν, ἐν καιρῷ νυκτὸς μάλιστα, τὸ ἀμοibaῖον πῦρ τῶν ὀπλων, αἱ φλόγες τῶν οἰκιῶν, οἱ ἀλαλαγμοὶ ἐκατέρων τῶν μερῶν, ἡ ταραχὴ καὶ οἱ κοπετοὶ τῶν τοσούτων ὀθωμανικῶν γυναικοπαίδων, προστρεχόντων εἰς τὸ φρούριον, ὅπου συνεκλείσθησαν καὶ ταῦτα καὶ τὸ πλείστον τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τέλους, ὅλων μέχρι τῶν ὀκτακισχιλίων ψυχῶν ἀριθμουμένων. Οὕτως αἱ μὲν Ἕλληνες κατέλαβον τὸ περισσότερον μέρος τῆς πόλεως, τὰ μοναστήρια καὶ τὰς δυνατὰς ἐκκλησίας· οἱ δὲ Τούρκοι ἐκλείσθησαν ἐν τῇ μητροπόλει, ταῖς περὶ αὐτῆς μεγάλαις οἰκίαις καὶ ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅπερ ἐπολιόρουν πολεμοῦντες ἐκ τῶν οἰκιῶν οἱ Ἕλληνες. Στενοχωρούμενοι δὲ οἱ σουλτανικοὶ βέγιδες καὶ ἀγᾶδες Ἀλβανοὶ, ἢ ὡς βλέποντες συμπολεμοῦντας μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν Ἄγιο Μουχουρδάρην καὶ λοιποὺς, ἠτύχησαν καὶ ἐν λόγῳ τιμῆς παρεδόθησαν, σύμμαχοι γινόμενοι καὶ οὗτοι. Ὁ Χασᾶν πασσᾶς ἐντεῦθεν ἠναγκάσθη, ὅπως εἰσέλθῃ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐγκαταλείψας τὴν μητροπόλιν. Οἱ λοιποὶ δὲ πάντες τῶν πολιορκουμένων, μὴ ὑποφέροντες πλέον ἐκ τῶν στερήσεων, πρότειναν τῇ 2 δεκεμβρίου συμβιβασμόν.

Οἱ σύμμαχοι Τουρκαλθανοί.

Ἀλλ' ὅσω ὑπῆρχον εὐάρεστα τὰ ἔσω, τόσω ἐπέκειντο δυάρεστα ἤδη τὰ ἔξω τῆς Ἄρτης πράγματα. Οἱ ἐν αὐτῇ Ἕλληνες ἠπειλοῦντο οὐ μόνον ἐκ τοῦ μέρους τῆς Πλάκας, ὅπου ἐπέμφθη ἡ ἀνήκουσα δύναμις πρὸς φύλαξιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Πέντε Πηγαδίων, ὅπου ἔδραμεν ὁ Ταχῆρ Ἀμπάκης πρὸς ἐνίσχυσιν πλείονα, καὶ ἐκ τῆς Παραμυθίας σοβαρώτερον. Κινδυνεύουσαν μανθάνων τὴν τύχην τῆς Ἄρτης ὁ Χουρσήτ πασσᾶς, ἐνήργησε μετὰ σπουδῆς τὴν κίνησιν τῶν Τσαμίδων, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλε τὸν Ἀχμέτ πασσᾶν Βρυώνην ἐπὶ κεφαλῇς τρισχιλίων ἔτι, ὅπως βιάσῃ τὴν διάβασιν τῆς Ῥινιάσσης καὶ βοηθήσῃ ἐπὶ τὴν Ἄρταν. Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπῆλθεν εὐθὺς μετὰ χιλίων διὰ τὴν Ῥινιάσ-

σαν· ἀλλ' ὁ Ἀχμέτ πασσᾶς, καὶ μεθ' ὅτας ἂν εὔρεν ἀντιστάσεις, διήλθε, καὶ, ἅμα διαγελώτης τῆς 31 νοεμβρίου, ἐνεφανίσθη ἐν τῷ Λούρῳ, ὃν ἔκαυσεν, ὡς καὶ τὸν Κατσᾶν. Συγχρόνως ἄλλο σῶμα ἐχθρῶν ἐπλησίασε πρὸς τὰ ὄρια τῆς Εὐρυτανίας, ὅπως ἀνοίξῃ ἐκεῖθεν διόδον κατὰ τῶν ἑσῶ τοῦ Θυάμου ἐπαρχιῶν, ὅτε οἱ σημαντικώτεροι τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτῶν ἐνησχολοῦντο ἐν τῇ Ἄρτῃ. Οὕτω, συνεπεῖα ὧν ἐπεκαλεῖτο βοηθειῶν ὁ Γιολδάσης, ἔδραμον ἐκεῖσε οὐ μόνον οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν Κουρητῶν καὶ Κραθαριτῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ὀφίας, ἐν ᾧ ἄλλως παρεσκευάζετο οὗτος πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἄρτῃ (α). Τὰ μέτρα τῶν ἐχθρῶν ταῦτα ἀντιπεριέσπων σπουδαίως οὐ μόνον τοὺς ἐν αὐτῇ Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλοὺς ὀπλαρχηγούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σουλιώτας, ὡς ἠναγκασμένους ἅπαντας, ἵνα ἐπιμεληθῶσι περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ὁρίων αὐτῶν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ. Ἐν γένει δὲ ἔβλεπον οἱ πάντες, ὅτι, ἐὰν κατορθώσῃ ὁ ἐχθρὸς τὴν συγκέντρωσιν σώματος μεγάλου παρὰ τοῖς ὁρίοις, ἀδύνατοι ἔσονται πρὸς ἀντίστασιν ἀποτελεσματικὴν.

Ἀλλὰ σπουδαιοτέρα ἐμεσολάθει περίπτωσις ἄλλη. Γνωστὸν, ὅτι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐσχετίζετο ἰδίως μετὰ τῶν συμμάχων Τουρκαλθανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὡς « ἁλῶν καὶ τραπέζης κεκοινωνηκώς » μετ' αὐτῶν. Αὐτὸν ὁ Χουρσήτ πασσᾶς, μόλις ἐπανελθόντα ἐκ τῆς Βοιωτίας εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ γνωρίσαντα κάλλιστα τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, ἐπεφόρτισεν, ἵνα ἀποσπάσῃ κυρίως μὲν τοὺς Τουρκαλθανοὺς ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν, εἰ δυνατόν δὲ, καὶ τοὺς Σουλιώτας αὐτοὺς καὶ τοὺς Αἰτωλοακαρνάνας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ γενικοῦ τῶν Ἑλλήνων πολέμου. Ἐθεώρει οὗτος, καὶ οὐχὶ ἁλόγως, εὐχείρωτον μὲν τὸ Σούλιον ἄνευ τῆς συμμαχίας τῶν Τουρκαλθανῶν, εὐχείρωτον δὲ τὴν Στερεὰν ἄνευ τῶν Σουλιωτῶν, καὶ εὐχείρωτον τὴν Πελοπόννησον ἄνευ τῆς Στερεᾶς. Τοιαύτην ὁ Ὁμέρ πασσᾶς ἀναδεχθεὶς ἀποστολὴν, ἐπεδόθη παντὶ τρόπῳ, ὅπως φθάσῃ ταχύτερον εἰς ἐν ἀποτέλεσμα. Ἐκ τῆς Πιστᾶς ἔγραψε τῇ 30 νοεμβρίου πρὸς τοὺς ἐν Ἄρτῃ συμμάχους καὶ Σουλιώτας, ζητῶν τὴν ἀποστολὴν ἀξίων ἐμπιστοσύνης προσώπων, ἵνα ὁμιλήσῃ αὐτοῖς περὶ τῶν συμφερόντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Πραγματικῶς δὲ ἐκ μὲν τῆς Ἄρτης τῇ 31 ἀπῆλθον ὁ Νότης Βύτσαρης καὶ ἕτεροι δύο ἀγάδες, καὶ ἐν τοῖς Μολιανοῖς ἐνέτυχον τοῖς πρὸς τοῦτο ἀπεσταλμένοις παρὰ τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ· ἐκ δὲ τῶν Πέντε Πηγαδίων ὁ Ταχὴρ ἀγάς μετὰ τοῦ Τσάτσε διηυθύνθησαν πρὸς τὸν Ὁμέρ πασσᾶν, ὅπως ὁμιλήσωσι προσωπικῶς· εἰς δὲ τὴν

Ἄρταν ἐπίμψθησαν ὁ υἱὸς τοῦ Μάτου Λατίφη καὶ εἰς ἕτερος ἄγας, ἵνα περιμείνωσι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ταχῆρ ἁγᾶ. Οὕτω δὲ γενομένης ἀνακωχῆς ὅπλων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὁ μὲν Ὁμέρ πασσᾶ ἀπέστειλε τὴν περαιτέρω τοῦ Λούρου πρὸς τὸν Ἀχμέτ πασσᾶ, περιορίσας αὐτὸν, ὅπου ἔτυχε, μέχρι δευτέρας διαταγῆς· οἱ δὲ Σουλιῶται ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Μάρκον Βότσαρη, ἵνα πράξῃ τὰ αὐτὰ καὶ οὐδεμίαν ἐπιχειρήσῃ ἐπιθεῖν κατὰ τοῦ Ἀχμέτ πασσᾶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ.

Ἐντεῦθεν ἤρξαντο κλονίζεσθαι τῶν Τουρκαλθανῶν συμμάχων αἱ πεποιθήσεις. Οὔτε τῶν Σουλιωτῶν ἡ ὑπόκρισις, ὡς μὴ φερόντων σημαίαν ἑλληνικὴν, οὔτε τῶν ἄλλων ἡ ψευδοφιλία καὶ οἱ ἀπατηλοὶ λόγοι ἐχρησίμευσον πλέον. Τὸ δ' ἀληθές εἶχεν, ὅτι τὰς περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου παραστάσεις τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ ἐνίσχυνον ἔτι μᾶλλον καὶ οἱ ἐκ τῆς Τριπόλεως διατωθέντες Ἄλθανοὶ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὡς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδόντες καὶ ἐν Πάτραις καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἄργει τὴν κατάστασιν τῶν τουρκικῶν εὐκτηρίων καὶ μεγάρων, ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὴν κατὰ βασιν τοῦ Δημητρίου Ἰψηλάντου, οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν μετὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Κατὰ τῶν παραστάσεων τούτων καὶ Σουλιῶται καὶ Αἰτωλοακαρνανεῖς, ὅλως τεταραγμένοι διὰ πολλοὺς λόγους, ἀντέταττον ἐπιτηδεῖας πᾶσαν ἀναίρεσιν καὶ πᾶν σόφισμα. Πολυεῖδεις κατ' αὐτῶν ἐπέκειντο τότε οἱ κίνδυνοι. Ἐνθεν μὲν εἶχον τὸν πόλεμον τῶν κεκλεισμένων Ἀρτηνῶν Τούρκων ἐσωτερικῶς· ἔνθεν δὲ ἠπειλοῦντο προτεχῆ παρὰ τοῦ Ἀχμέτ πασσᾶ Βρυώνου ἀνταποκλεισμὸν ἐξωτερικῶς· τὸ δὲ χεῖριστον πάντων ἔβλεπον ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν μεταβαλλομένους ἀπὸ συμμάχων εἰς ἐχθροὺς ἐπικινδυνωδεστέρους τοὺς Τουρκαλθανούς. Ἐπὶ τέλους δὲ, εἰ καὶ κατώρθωσαν, ἵνα ἀραιώσωσιν ἱκανῶς τὰς ὑπονοίας τούτων, οὐκ ἠδυνήθησαν ὁμῶς ἀναστεῖλαι καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ταχῆρ Ἀμπάζη εἰς τὴν Ἀκαρναναιοτιωλίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη εἶχε πρόσφασιν μὲν τὴν παράληψιν πολεμεφροδίων καὶ τὴν μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν Πελοποννησίων συνδιάλεξιν περὶ τῶν κοινῶν τοῦ πολέμου πραγμάτων, κύριον δὲ ἀντικείμενον τὴν προσωπικὴν περὶ τῶν διαδοθέντων ἐξέτασιν καὶ πληροφορίαν. Ματαίως ἀντισχυρίζοντο κατὰ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ὡς περιττῆς, οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ, μόνου ἐνδίδοντος τοῦ Νότη Βότσαρη καὶ τοῦ Γεωργίου Βερνακιώτου. Μετὰ πολλὰ δὲ προδιετέθη ὁ Ταχῆρ Ἀμπάζης, ὡς ἀκολούθως· «*Ἡ Ρούμελι,*»
«*παρετήρησαν αὐτῷ, ὡς τετρατηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς χρόνους παρὰ*

« τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ οὐδένα ἠδύνατο κινηθῆναι τρόπον ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ, εἰ μὴ ἡπατάτο διὰ τοῦ δολέσματος τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἀπὸ
 αὐτῆς ἐξουσίας τοῦ συνελάνου. Ἀλλὰ τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ ἄλλος ἐ-
 « γνώριζον· ὁ δὲ λαὸς, ἐν ἀγνοίᾳ ὄν, ἐξετράπη εἰς πολλὰ ἐναντίον
 αὐτῆς θελήσεως τῶν ὀπλάρχῃων ἄτοπα καὶ σκληρότητας κατὰ τῶν
 « τεμενῶν καὶ τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν. Τὰ ἄτοπα αὐτὰ καὶ
 « τὰς σκληρότητας ταύτας θέλεις ἰδεῖν κατὰ τὴν πορείαν σου ἐν τῇ
 « τῇ Ἀκαγαροαιτωλῖᾳ καὶ τῇ Πελοποννήσῳ· ἀλλὰ πεποιθήμεν,
 « ὅτι οὐδεμίαν ἔξουσιν ἐπιβροῇ ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τῆς φρονήσεώς
 « σου, διότι τὰ τοιαῦτα φέρει ὁ πόλεμος, τὰ πάντα δὲ θεμιτὰ εἶσι
 « λόγῳ τῆς σωτηρίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ». Ἐτι δὲ πλεον οἱ Ἕλληνες
 ὀπλάρχῃοι, ἔνθεν μὲν ἵνα περιποιηθῶσι τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ταχῆρ
 Ἀμπάζη καὶ νέας ἐμπνεύσωσιν αὐτῷ ἐλπίδας ἀγαθὰς περὶ τοῦ μέλ-
 λοντος τῶν Τουρκαλθανῶν, ἔνθεν δὲ ἵνα ἐπιτύχωσι τῆς βραδυτέρας
 ἐπιστροφῆς τούτου, ἥτις ἦν τὸ κυριώτερον αὐτῶν μέλημα, προέτρεψαν
 αὐτόν, ὅπως ἀντιπροσωπεύσῃ τοὺς συμμάχους ἐν τῇ τότε συγκροτου-
 μένῃ κατὰ τὸ Ἄργος ἑλληνικῇ συνελύσει.

Ὁ Ταχῆρ Ἀμπάζης ἐδείχθη συναινῶν καθ' ὅλα καὶ εὐχαριστῶν. Ἀλλ'
 ὑπονόησας, μὴ ὑπὸ τὸ δολέσμα τῆς ἀντιπροσωπεΐας μεταβῇ εἰς τὴν
 Πελοπόννησον καὶ κρατηθῇ ἐκεῖ ἄκων, ἔλαθεν ἀντιπονηρευόμενος καὶ
 δεύτερον παρὰ τῶν Ἀλθανῶν ἀγάδων πληρεξούσιον ἀνώνυμον πρὸς
 ἀντικατάστασιν, ὁποῖου ἄλλου οὗτος ἐγκρίνη προσώπου, ὅψεποτε ἴδῃ
 περιττὴν ἢ ἀδύνατον τὴν μετάβασιν ἑαυτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τοι-
 ουτοτρόπως δὲ ἐφοδιασθεὶς ὠδοιπόρησε διὰ τοῦ Θυάμου εἰς τὸ Μεσο-
 λόγγιον, καὶ ἀντελήφθη ἰδίαις ὄμματιν, ὅσων παρὰ τε τοῦ Ὁμέρ Βρυ-
 ῶνου καὶ ἄλλων ἦκουσε. Ὁρμηκευτικὸς μέχρι φανατισμοῦ, νοήμων καὶ
 ζηλότυπος ἐπὶ τουρκισμῷ, ἐξεπλάγη ἰδὼν, ἐδῶ μὲν τοὺς τουρκικοὺς
 ναοὺς ἀφοδευτήρια γενομένους, ἐκεῖ δὲ τὰς αἰχμαλωτίδας Τουρκίσσας
 ἐν ἀπολύτῳ παραλυσίᾳ διατελούσας, ἢ χριστιανισθείσας, πανταχοῦ δὲ
 τὰ τουρκικὰ σύμβολα διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀντικαθιστάμενα· ταῦτα δὲ
 πάντα συνοδευόμενα δι' ἐπινικίων κατὰ τῶν Τούρκων, δι' ἐνυαλίων πρὸς
 τὰς μάχας, δι' ὧδων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ τῶν βαρυ-
 τέρων ὕβρεων κατὰ τῆς τουρκοκρατίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος διὰ πολλῆς περιεποιήθη φιλοφροσύνης
 τὸν ἄνδρα, καὶ διαφόρους ἔκαμεν ἐξηγήσεις ἀναλόγους πρὸς τοῦτον, ὅ-
 πως πεισθῇ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ

ἐμμείνη ἐν τῇ συμμαχίᾳ τῶν Σουλιωτῶν. Ἐγκατατετριμμένος ἐν πράγμασι τοιούτοις ὁ Ταχῆρ Ἀμπάζης, ὑπεκρίθη θαυμασίως, καὶ κρύπτων τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ παρετήρει τὰ πάντα μετὰ διαπεραστικῷ ὁμιλήματι. Οὐδαμῶς εἶρε πνεῦμα ἀληπασικόν, οὐδαμῶς εἶδε τὰ πράγματα σύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους. Πλήρῃ δὲ καὶ ὀρθὴν σχηματίσας ἰδέαν περὶ τῶν διατρεχόντων, ἀπέφυγε τὴν εἰς Πελοπόννησον μετάβασιν αὐτοῦ, καὶ καθ' ἣν εἶχεν ἄδειαν, ἀνταπέστειλε διὰ τὴν ἐν Ἄργει συνέλευσιν πληρεξούσιον ἀντιπρόσωπον τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν Ἑλληναί τινα, λεγόμενον Μάρκον Δεσπότην. Αὐτὸς δὲ λαβὼν παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ποσότητά τινα πολεμοφρόντων, ἐπανῆλθε δεκαπενθήμερος κατὰ τὸν δέκμβριον εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀνεκοινώσατο τοῖς λοιποῖς πᾶν ὅ,τι εἶδεν, ἤκουσε καὶ ἔκρινε. « Εἶσαι Τοῦρκος ; εἶπε τῷ Ἄργῳ Μουχουρδάρῃ — « Ἀπαγε τῆς ἐρωτήσεως, ὑπέλαβεν ἐκεῖνος ; εἰμὶ καὶ ἔσομαι Τοῦρ- « κος. — Βεβαιώθητι λοιπὸν παρ' ἐμοῦ, ὅτι οἱ γαυμάδες ὀπισθῆ- « σαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀλλὰ ὑπὲρ ἐαυτῶν, καὶ διὰ τὴν « πλοῦτιν αὐτῶν πολεμοῦσι τὴν ἰδίαν ἡμῶν πίστιν. Διατὶ λοιπὸν « μέγομεν πλέον ἐν τῇ ἀπάτῃ, προδίδοντες καὶ τὴν τιμὴν ἡμῶν, « καὶ τὴν πλοῦτιν ἡμῶν καὶ τὸν σουλεϊμὰν ἡμῶν ; »

Μεγάλῃ τοὺς συμμάχους κατέλαβε τότε ἀγανάκτησις καὶ μεταμέ-
λεια, περὶ ἧς οὐδόλως ἐξεφράζοντο ἔτι, φοβούμενοι ἐπιβουλὴν τινα
ἀπελπιστικὴν. Ἀγνοούντων δὲ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν Αἰτωλοκαρ-
νάνων, συνεσκέφθησαν οὗτοι ἰδίᾳ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διαλύσεως τῆς
συμμαχίας ἐαυτῶν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ ὁ μὲν Ταχῆρ Ἀμπάζης,
ὑπὸ τὸ κράτος ὧν τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεων καὶ τοῦ ἐρεθισμοῦ, προέ-
τεινε τὴν αἰφνιδίαν σύλληψιν καὶ παράδοσιν, ὧν δυνηθῶσιν ἐκ τῶν
Σουλιωτῶν ὀπλαρχηγῶν, πρὸς τὸν Χουρσέτ πασᾶν, ἵνα δώσωσιν οὕτω
τὰ πιστὰ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἅπαξ διὰ παντός ἀπαλλαγῶσι τοιούτων ἐ-
πικινδύνων γειτόνων. Ὁ δὲ Ἄργῳ Μουχουρδάρης, τὰ πρῶτα παρὰ τοῖς
Ἀλβανοῖς τούτοις φέρων, οὐ μόνον κατέκρινε τὸ μέτρον αὐτὸ ὡς ἀγε-
νὲς καὶ ἄπειρον, ἀλλὰ καὶ ἀπεδοκίμασεν ὡς ἐπικινδύνον, ὅτε παρὰ τοὺς
Σουλιώτας ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἄρτῃ καὶ ἱκανοὶ Ἀκαρνάνες καὶ Αἰτωλοί,
καὶ ὁ Γῶγος Βακόλας μετὰ τῶν ἐνόπλων Ἀρτηνῶν, ὧν συμποσσυμέ-
νων ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους, ἐν ᾧ οἱ Ἀλβανοὶ ἠριθμοῦντο περὶ
τοὺς χιλίους διακοσίους. Ὑπῆρχον μὲν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ τισὶν οἰκίαις
τῆς πόλεως Τοῦρκοι τοῦ Σουλεϊμὰν πασᾶ καὶ Ἰσμαὴλ πασᾶ Πλιάτα·
ἀλλ' ἀπεκλείοντο ἢ δὲ μετ' αὐτῶν συναγροίκεται καὶ δόσκαλος ἦτο

καὶ πολλὴν ἔφερε τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀμέσου ἐπιθυμητοῦ ἀπο-
τελέσματος. Θεωρήσας μάλιστα ὁ Ἄγρ Μουχουρδάρης, μὴ καὶ οἱ Σου-
λιῶται ἐν τῇ αὐτῇ περιέπεσαν ἀπάτῃ, ὅτε οὐδέποτε ἔφάνησαν φέροντες
σημαίαν ἐλληνικὴν, ἐγνωμάτευσεν καὶ ἔπεισεν, ὅπως ἀποχωρισθῶσι τού-
των, ἀδελφῶν μενόντων, ἀφ' οὗ ἀσφαλισθῶσι παρὰ τοῦ Χουρσῆτ πασ-
σᾶ οὐ μόνον πολιτικῶς, ἀλλὰ καὶ στρατιωτικῶς. Συμφωνήσαντες οὕτω
ἐπὶ τοῖς ὅροις αὐτοῖς, ἐπολιτεύοντο τοῦ λοιποῦ τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς
ἄλλους ἅπαντας, τὴν ἰδίαν μὲν, ὡς καὶ πρότερον, γλῶσσαν διατηροῦν-
τες, πᾶσαν δὲ ἀφορμὴν ὑπονοίας καὶ ἔριδος τῆς τυχούσης ἀποφεύγον-
τες. Ἄνευ δ' ἀναβολῆς πρεσβευσάμενοι ἰδίως πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην,
τὸν τοσαῦτα εἰσηγήσαντα καὶ ὑποσχθέντα αὐτοῖς πρὸ ὀλίγου, ὡμολό-
γησαν ἑαυτοὺς σουλτανίσοντας ἀποφασιστικῶς, καὶ, ὡς ὁμόφυλον, φίλον
δὲ παλαιὸν καὶ τίμιον στρατιωτικόν, παρεκάλεισαν, ἵνα συστήσῃ τὰς
αἰτήσεις ἑαυτῶν παρὰ τῷ Χουρσῆτ πασσᾶ· πρὸς δὲ τοῦτον γράψαντες
ἐβεβαίουν, ὅτι ἀποχωρίζονται πλέον ἀπὸ τε τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τῶν
Σουλιωτῶν, ὡς ἐξεληθόντες τῆς ἀπάτης διὰ τε τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Ὁμέρ
πασσᾶ καὶ δι' ὅσων οἱ ἴδιοι ἐπειράθησαν τελευταῖον· μεταμελούμενοι δὲ
ἐξαιτοῦνται παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν χάριν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις· καὶ,
ἀληθεῖς ὄντες Τοῦρκοι, ὑπισχνοῦνται μεθ' ὅρκου πιστὴν ὑποταγὴν καὶ
νέας προθύμους ἐκδουλεύσεις κατὰ τε τοῦ ἀρστᾶτου Ἀλῆ πασσᾶ καὶ
τῶν ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων.

Φυσικωτάτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης υπερβάλλουσα χαρὰ
τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, ὡς ἰδόντος τετελεσμένον πολιτικῶς, ὅτι πρὸ και-
ροῦ ἐπεδίωκε μάτην διὰ τῶν ὅπλων. Προέκειτο δὲ κυρίως οὐχὶ περὶ τῆς
μερικῆς καὶ μικρᾶς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἀλλὰ περὶ τῆς γενι-
κῆς καὶ μεγάλης ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἄμα ὁ Ἀλῆ πασσᾶς κα-
τέστη πολιορκούμενος, ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ ἦτο πλέον ζήτημα χρό-
νου, καὶ οὐδὲν πλέον. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἑλλάδος διέφερεν ὅλως. Ἀ-
κατάβλητος ἐπὶ ἔτος σχεδὸν, ἔθνικόν φέρουσα χαρακτῆρα καὶ ὑπερέ-
χουσα ὡς ἐπιπολὺ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καθίστατο ἐν τῷ μέλ-
λοντι ζήτημα θανάτου διὰ τὴν Τουρκίαν, αἷσχος ἠθικὸν διὰ τὸν σουλ-
τάνον καὶ ἐσχάτη προσβολὴ φιλοτιμίας διὰ τὸν ὑπεροπτικώτατον Χουρ-
σῆτ πασσᾶν, ὡς ἀρχιστράτηγον. Διὰ τοὺς λόγους δ' αὐτοὺς ἐτοίμους ἦ-
νοιξεν οὗτος ἀγκάλας πρὸς τοὺς προσερχομένους Τουρκαλθανούς, ἄνευ
δὲ ὄρων, ἐγγυωμένου τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου, ἐδέχθη τὰς ὑποσχέσεις τούτων,
καὶ πᾶσαν ἐπιδαφιλευσάμενος ἀμνηστειᾶν ἐν ὀνόματι τοῦ σουλτάνου,

ἐνόρκως ἐπεσφράγισε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ διαρκῆ καὶ εἰλικρινῇ εὐνοίαν.

Τοιαύτας ὁ Ἄγιο Μουχουρδάρης καὶ Ταχῆρ Ἀμπάξης λαβόντες ἐγ-
γήσεις πολιτικάς, καὶ θέλοντες, ἵνα ἀποχωρισθῶσι τῶν Ἑλλήνων ἄνευ
συγκρούσεως καὶ αἱματοχυσίας, προεχώρησαν, ὅπως ἐξασφαλισθῶσι καὶ
στρατιωτικῶς, ἐπικαλεσθέντες ταχεῖαν τὴν ἀποστολὴν ἐνὸς σώματος
ἐξακιχιλίων ἀνδρῶν ὑπὲρ τῆς Ἄρτης, καὶ πᾶσαν ὑποσχεθέντες τῷ Χουρ-
σῆτ πασσᾶ ἐσωτερικὴν συνδρομὴν ἐπὶ τῇ ἀκινδύνῳ ἀνακτήσει τῆς πό-
λεως. Ὁ Νικόλαος Αλασπᾶς, γραμματεὺς τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, ἔσπευσεν,
ὅπως διὰ τοῦ φρουράρχου τῆς Ῥινιάσσης Περβραϊβοῦ εἰδοποιήσῃ μυστικῶς
τοῖς Σουλιώταις περὶ τούτων ἀπάντων· οἱ Τουρκαλβανοὶ ὁμῶς ἤρνούντο,
τῶν Σουλιωτῶν παραπονουμένων, καὶ ὡς συκοφαντῶν καὶ ψευδολόγων
τῶν τὰ τοιαῦτα διαδιδόντων κατηγόρου.

Προσέπομεν τὴν ἐν τῷ Δούρῳ ἀναστολὴν τοῦ Ἀχμέτ πασσᾶ Βρυώ-
νου· τούτῳ προσετέθη ἡδὴ ἀποσταλεῖς καὶ ὁ Μεχμέτ Ῥεσῆδ πασσᾶς
(Κιουταχῆς) μεθ' ἐτέρων τρισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων. Οὗτος, στρατο-
πεδευσάμενος τὸ πρῶτον ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Φαναρίου καὶ παρὰ τὰς
ὄχθας τοῦ Θυάμειος ποταμοῦ, κατέπληξε τὸν τόπον, ὡς ἐκτεθειμένον
ἄνευ βοηθείας τινός, ἣν ματαίως ἐπεκαλέσθη παρὰ τῶν ἐν Ἄρτῃ Σουλι-
ωτῶν ὁ Περβραϊβός. Διατεταγμένους δὲ παρὰ τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ, ἵνα
πολιτευθῇ κατὰ τοὺς ἐπαναστάνας τόπους διὰ πάσης ἡμερότητας, ἐ-
δέχθη φιλοφρόνως τοὺς πεμφθέντας δημογέροντας τούτων, καὶ τὴν ὑ-
ποταγὴν αὐτῶν ἐβεβαίωσε διὰ τῶν συνήθων « βουγιουρδίων », ὑπο-
σχεθεὶς καὶ διατάξας πᾶσαν περὶ τούτων ἀσφάλειαν. Ἰκκείμεν δὲ διελθὼν
ἡσύχως πλησίον τοῦ φρουρίου τῆς Ῥινιάσσης, ἐστρατοπέδευεν ἐν τοῖς
χωρίοις τῆς Λάμαρης, ὅθεν ἐκπεπληγμένοι διὰ τοὺς ἰδίους λόγους οἱ κά-
τοικοι, κατέφυγον εἰς τὸ ὄρεινόν καὶ ἰσχυρὸν χωρίον Καμαρίναν ὑπὸ
τὸν ὀπλρχηγὸν Γιαννάκην Γιώργη. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, ἀδύνατος ὢν καὶ
δεινῶς ἀπειληθεὶς, διεπραγματεύθη εὐθὺς τὴν ὑποταγὴν τοῦ τόπου διὰ
τῆς ἀποστολῆς τῶν δημογερόντων.

Λόγῳ στρατιωτικῷ διεδόθη ἡδὴ ἐν τῇ Ἄρτῃ, ὅτι ἡ κίνησις τοῦ Ἀχ-
μέτ πασσᾶ Βρυώνου καὶ Μεχμέτ Ῥεσῆδ πασσᾶ ἀπέβλεπε τὴν Ἀκαρνα-
νίαν δὴθεν, τὸ μὲν, ἵνα καταστῶσιν οἱ Σουλιῶται ὑποπτοι παρὰ τοῖς
ἄλλοις Ἕλλησιν ἐνεκα τῶν ἐν τοῖς Μεσσηνιαῖς συνδιαλέξεων τοῦ Νότη
Βότσαρη μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ, τὸ δὲ, ἵνα κατ'
ἀνάγκην ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Ἄρτης εἰς τὰ ἴδια οἱ Αἰτωλοακαρνανεῖς.
Εἰς δὲ πρότερον, οὕτω καὶ ἡδὴ οἱ σύμμαχοι Τουρκαλβανοὶ ἐδείκνυντα

δυσπιστοῦντες περὶ τῆς ἀληθείας τῆς φήμης ταύτης. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀκαρνάνες καὶ Αἰτωλοὶ ὀπλαρχηγοὶ, σπουδαιότερον κρίνοντες τὰ φαινόμενα καὶ ὑπ' ὅψιν λαμβάνοντες πᾶν ἐνδεχόμενον, ἀνεχώρησαν, ὅπως εὐρεθῶσιν ἑτοιμοὶ ἐν ἀνάγκῃ πρὸς πᾶσαν τῶν ἔσω τοῦ Θυάμου ἐπαρχιῶν ὑπεράσπισιν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Μεχμέτ Ῥεσῆδ πασσᾶς καὶ Ἀχμέτ πασσᾶς ἐξελάσαντες ἐκ τοῦ Λούρου, ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τῆς Ἄρτης, ὅτε ἐν τῇ δεινοτέρᾳ αἰφνης εὐρέθησαν θέσει οἱ Σουλῶται καὶ μέγας ἠπειλήθη κίνδυνος, διότι πολλοὶ τῶν ἐπισημοτάτων ὀπλαρχηγῶν ἔτυχον ἐκεῖ ὄντες. Ἀλλὰ, καὶ περιπλεγθέντες οὗτοι παρὰ τῶν συμμάχων Τουρκαλθανῶν, οὐκ ἐπεβουλεύθησαν· διὰ δὲ τοῦτο φθάσαντες ἐξῆλθον νυκτὸς τῆς παλειῶς ἐπὶ τοῦ πλησίον κειμένου λόφου· τῇ δ' ἐπαύριον ἐπέσειλαν πρὸς αὐτοὺς οἱ Τουρκαλθανοὶ ἀναγγέλλοντες τὰδε: « Ὡς ἄνθρωποι μὲν « τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, συνεμαχόμεθα μὲν ὑμῶν πρὸς « δ' ἐυθέρωσιν ἐκείνους, πρὸ ὄφθαλμῶν ἔχοντες πάντοτε, ἵνα μὴ πο- « λεμῶμεν καὶ πρὸς καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ βασιλείου· ἐπειδὴ « δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἐβεβαιώθημεν πλέον, ὅτι καὶ Σουλῶται καὶ λοι- « ποὶ πάντες μάχεσθε ἐξ ἐναντίας ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευ- « θερίας ὑμῶν, ἡμεῖς, πιστοὶ ὄντες Μουσουλμάνοι καὶ ὑπήκοοι τοῦ « σουλτάνου, ἀποσυρόμεθα καὶ διαλελυμένην πλέον τὴν συμμαχί- « ας ἡμῶν θεωροῦμεν· ὡς παλαιοὶ ὅμως φίλοι καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς « σιτοῦμενοι, συμβουλευόμεν ὑμῖν, λόγῳ μὴ φανῶμεν ἄπιστοι, ἵνα « ἀποχωρήσητε εὐθὺς εἰς τὰ ἴδια· ἐν περιπτώσει δὲ ἐναντία, εἰ- « πομεν ἐφ' ἡμᾶς τὴν εὐθύνην ὅλων τῶν ἐνδεχομένων ». Οἱ Σου- λῶται αὐθαρσὴ ἀνεχώρησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τοῖς χωρίοις τῶν Βαριάδων καὶ τῆς Ζωρίτσας ἀπέναντι τοῦ Ἰνάχου.

Οὕτω διελύθησαν διὰ παντός τὰ μετὰ τῶν Ἀλθανῶν πράγματα τῶν Ἑλλήνων· οὕτως ἔλειψε πλέον ἢ τόσῳ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος βοηθητικὴ αὕτη περίστασις. Μεγάλην ὁμολογουμένως ἔκαμεν ὁ Κουρσὴτ πασσᾶς κατάκτησιν ἤδη ἀπέναντι δὲ αὐτῆς ὀλίγον ἐσήμαινεν ἡ ἐπιτυχία τῶν ὀπλῶν αὐτοῦ κατὰ τινων τῶν κινήσεισιν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐσχάτως τοῦ Φαναρίου καὶ Λάμαρης. Οἱ Σουλῶται πρῶτοι, καὶ ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως καὶ ἔνεκα τῆς ἀριθμητικῆς ὀλιγότητος ἑαυτῶν, βαρέως ἔφερον τὸ γεγονὸς τοῦτο· διὰ τὴν ἀνάγκην δὲ αὐτὴν ἐπεκαλέσθησαν εὐθὺς παρὰ τῶν Πελοποννησίων βοήθειαν δεκακιςχιλίων ἀνδρῶν, ὅπως ἀνθῆξωσιν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν κινήματων τοῦ Κουρσῆτου, σοβα-

ρωτέρων προβλεπομένων ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Ἀλλ' ἡδύναντό ποτε οἱ Ἡελοποννήσιοι τὴν ἀποστολὴν θαθείας τοσαύτης, ἐλλείποντες τῶν ὑλικῶν μέσων τῆς συντηρήσεως τοσούτων στρατιωτῶν, μακρὰν κινουμένων ;

Μόνος ἐκ τῶν πριόνων συμμάχων Τουρκαλβανῶν, ὁ πάντοτε συστρατεύων μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη υἱὸς τοῦ Μούρτο Τσάλη, ἔμεινε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὡς μὴ ἀποχωριζόμενος τοῦ ἐν τῷ Σουλῷ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ ὁμήρου Χουσεὴν πασσᾶ. Ὁ δ' Ἄγο Μουχουρδάρης, Ταχῆρ Ἀμπαζης, Τσεγκὸ θεγῆς καὶ λοιποὶ, ἐξελθόντες εἰς τὰς σκηνὰς τῶν πασσᾶδων, συνῴδευσαν ἐν πομπῇ αὐτοὺς, καθ' ἣν ὥραν εἰσέρχοντο ἀναμιωτὶ εἰς τὴν Ἄρταν. Ὁ Μεχμέτ Ρεσῆδ πασσᾶς ἐξηγήθη δυσχερῶς πρὸς τοὺς, ὡς μὴ φονεύσαντας δι' οἰουδήτινος τρόπου τοὺς ἐν τῇ πόλει ὀπλαρχηγούς Σουλιώτας καὶ Λιτωλοακαρνάνας· οἱ Ἄλβανοὶ ὅμως ἀπελογήθησαν, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἡπίας διαγωγῆς τῶν σουλτανικῶν οἱ ἐπαναστάται, μὴ ἐξαγριούμενοι, ἐπανελεύσονται εἰς τὴν ὑποταγὴν εὐχερέστερον.

Ἀδίκως κατηγοροῦσάν τινες τῶν Τουρκαλβανῶν αὐτῶν ὡς « ἀπατεῶνων καὶ ἀπίστων », ὅτε ἀπέδειξαν οὗτοι μεγάλην εἰλικρίνειαν πρῶτον καὶ ἐξαίρετον στρατιωτικὴν τιμὴν ἔπειτα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀπεχωρίσθησαν. Οὐδέποτε συνεμάχησαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα κατακριθῶσιν ἐπὶ ἀπάτῃ, διότι ἠνώθησαν ἐπὶ τέλους μετὰ τῶν πολεμίων τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τῶν Σουλιωτῶν συνεμάχησαν, μὴ ὑπάρχοντος ἔτι πολέμου ἑλληνικοῦ, καὶ ἡ συμμαχία αὐτῶν μόνην ἀρχὴν εἶχε τὴν πρὸς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν προσήλωσιν, καὶ μόνον σκοπὸν τὴν σωτηρίαν τούτου. Τοὺς σουλτανικοὺς ἄρα ἐπολέμουν οὐχὶ ὡς πολεμίους τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὡς διώκτας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ἐὰν δὲ καὶ οὗτοι, καθὼς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων Τούρκων, ἐπίστευσαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς καθαρὰν ὑπενέργειαν τούτου πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων· ἐὰν ἔνεκα πεποιθήσεως τοιαύτης εὐρέθησαν σύμμαχοι καὶ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ τῶν Λιτωλῶν, κατηγορητέοι ἄρα εἰσι, διότι ἐπανῆλθον εἰς τὸ σημεῖον ἑαυτῶν, καθ' ἣν εἶχον θρησκευτικὴν συνείδησιν καὶ καθῆκον ὡς Τούρκοι ; Ἀνθρώπων διαχωριζομένων ὑπὸ ἀρχῶν καὶ συμφερόντων πολιτικῶν, ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένων, δυνατὴ ἦτο ποτε ἡ ἀδιάρρηκτος ἑνωσις, ἣν προεκάλεσεν οὐχὶ μεταβολὴ συνείδησεως, ἀλλὰ περίστασις ἐκτακτος, οὐχὶ μεταβολὴ φρονημάτων πολιτικῶν, ἀλλὰ ἀνάγκη ιδιόρρυθμος καὶ πραγμάτων σύγχυσις ; Ἐξ ἐναν-

τίας, εὐγνωμοσύνης καὶ ἐπαίνων ἀξίους κρίνομεν τοὺς, περὶ ὧν ὁ λόγος
 Τουρκαλθανούς· εὐγνωμοσύνης μὲν, διότι, καίτοι ἐν ἀγνοίᾳ ὄντες, τα-
 σαῦτα προσήνεγκον θύματα καὶ ὠφελιμώτατοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῆς ἑλ-
 ληνικῆς ὑποθέσεως· ἐπαίνων δὲ, διότι, καίτοι ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαβόν-
 τες τὴν ἀπάτην, δι' ἣν διπλῶς ἐνοχοποιοῦντο καὶ ὡς ὑπέρμαχοι τοῦ
 ἀντάρτου Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ὡς σύμμαχοι τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων,
 εἰς οὐδεμίαν ἐξεστράφησαν προσωπικὴν ἐκδίκησιν, οὔτε ἀπεπειράθησαν
 καὶ τοιαύτης. Μάλιστα δὲ ὁ Ἄγος Μουχουρδάρης, ἀναπόφευκτον βλέ-
 πων ἤδη τὴν προσεγγίζουσαν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τὰς συνεπεῖς
 ἐπιθέσεις τοῦ ὅλου στρατοῦ τῶν Ἰωαννίνων, συνεβούλευσεν ἰδίως τοῖς
 Σουλιώταις ὡς λίαν συμφέρουσιν τὴν διὰ συμβιβασμοῦ ἀνακαγχὴν τῶν
 ὀπλων, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἐπερχομένους τρεῖς μῆνας· ὁ ἴδιος δ' ἀνε-
 δέχετο τὴν διαπραγματεύσιν τοῦ συμβιβασμοῦ αὐτοῦ μετὰ τοῦ Χουρ-
 σήτ πασσᾶ, ἐὰν οἱ Σουλιῶται ἄφινον ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν τῆς Ἄρτης,
 δι' ἧς μετεφέρετο τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀναγκαίων τοῦ γενικοῦ
 στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Σουλιῶται, εὐρεθέντες ἐν ἀνάγκαις ἐκ-
 τάκτοις, ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τούτου ὡς οἰκονομίαν τῶν πραγμά-
 των προσωρινήν, καὶ οὕτω, συμφωνηθείσης τῆς ἀνακαγχῆς, ἀπεσύρθησαν
 ὁλοκλήρως εἰς τὸ Σούλιον, φθίνοντος τοῦ ἔτους 1821 (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΪΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Κρητικῶν (α).

Τὸ περὶ τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων τῆς Κρήτης ζήτημα ἐννοεῖ κάλ-
 λιστα, ὅστις ἀνέγνωσε τὸν πρὸς τὴν κατάκτησιν ταύτης εἰκοσιπενταε-
 τῇ ἀπὸ τοῦ 1644 μέχρι τοῦ 1669 πόλεμον τῶν Τούρκων κατὰ τῶν
 Ἑννετῶν καὶ Γάλλων. Ἐὰν διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν,
 καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὸ Αἰγαῖον, ἡ ἀνισότης τῶν πολεμίων μερῶν ἐκ-
 πληκτικὴ ὑπῆρχεν· ἐκπληκτικωτέρα ὁμως πολλῶ τῷ λόγῳ ἦν καὶ
 πᾶσα ἀκόμη σχετικὴ σύγκρισις διὰ τὴν Κρήτην. Ὅλα σχεδὸν ἔλειπον
 ἐκτὸς ἐνός, τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων Κρητῶν· ἀλλὰ τί δύνα-
 ται μία φύκα ἀνθρώπων κατὰ μυριάδων, καὶ τούτων συγκεκριτημέ-
 νων δι' ὅλων τῶν μέσων; Παράδοξον ἦτο ἄρα, οὐχὶ ἂν οἱ Τούρκοι ἐνί-

κων πολλάκις, ἀλλὰ πῶς οἱ Ἕλληνες ἐνίκων ἐνίοτε, καὶ μάλιστα οὐ μόνον κατὰ τῶν πολυπληθῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν πολυπληθεστέρων ἐλλείψεων, καὶ πρωτίστης ἀπασῶν τῆς τοῦ αἰνὸς κοινάνου ».

Ἀφήσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ἐξω τῆς Κυδωνίας καὶ τῆς Ῥυθίμνης, καὶ διακεκομμένην τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν τῶν φρουρίων τούτων μετὰ τοῦ Ἡρακλείου. Τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς μόνην ἐστίαν καὶ ὁρμητήριον γνωρίζοντες τὰ Σφακία, οἱ Τοῦρκοι οὐδὲν ἄλλο παρ' αὐτὰ εἶχον σημεῖον, καὶ ἅμα ἐνισχυθέντες οἱ τῆς Ῥυθίμνης ὑπὸ τῶν τοῦ Ἡρακλείου, ὡς ἀναχωρησάντων τῶν Κασσίων πλοίων ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων καὶ τῆς ἐξόδου τοῦ σουλτανικοῦ στόλου ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, παρεσκευάζοντο, ὅπως ἐπιτεθῶσι. Ταύτην δὲ παρατηροῦντες τὴν μεγάλην παρασκευὴν οἱ ἔξω τῆς Ῥυθίμνης ὑπὸ τὸν Ῥουsson, ἀπεσύρθησαν καὶ κατέλαβον θέσεις ὄρεινās, οἱ πλείους μὲν τὸ χωρίον Ἀσκήφου, ὀλίγοι δὲ τὸ λεγόμενον Καλικράτης. Ἀμφοτέρω τὰ χωρία ταῦτα ἀνῆκον τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Σφακίων.

Τῇ 4 ἰουλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ῥυθίμνης περὶ τοὺς τρισχίλιους, σύροντες καὶ τέσσαρα τηλεβόλα· εἰσελθόντας δὲ ἐν τοῖς Σφακίοις καὶ ὁρμήσαντας κατὰ τοῦ Καλικράτου οὐδόλως ἐδέχθησαν αὐτοὺς οἱ ἐνδον ὀλίγοι, φυγόντες· ἐκεῖνοι δὲ καύσαντες τὸ χωρίον τοῦτο, ἀπέστειλαν εἰς τὸ Πρόσνερον τοῦ Ἀποκορώνου, ὡς συνορεύοντος μεσημβρινῶς μετὰ τῶν Σφακίων, καὶ διαλύσαντες τοὺς ἐκεῖ πολιορκοῦντας τὸν πύργον τοῦ Ἀληδάκη, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐν αὐτῷ ἐννεμήκοντα Τοῦρκους, ὡς θανατωθέντων τῶν ἄλλων δέκα, καὶ προχωρήσαντες ἔκαυσαν τὸ χωρίον Ἀσφένδου. Ἐκ τούτων ἀπάντων κυριευθέντες ὑπὸ φόβου μεγάλου οἱ ἐν τῷ Ἀσκήφῳ, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν ἑαυτῶν, πρὶν ἢ ἔτι οἱ ἐχθροὶ ἐμφανισθῶσι, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καταβάντες εἰσῆλθον ἐν αὐτοῖς τοῖς πλοίοις, οὐδενὸς διώκοντος. Τοσαύτη κατέλαβεν αὐτοὺς ἡ ἀπελπισία, δι' ἣν ἀναγκασθὲν κατέφυγεν ἐπίσης εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλῆθος ἄλλο λαοῦ ἀόπλου, περιπεσόντος ἐν πολλαῖς περιπετεταῖς. Ἐντεῦθεν δ' ἀμαχητὶ γενόμενοι κατὰ τὴν ἐπιούσαν κύριοι τοῦ Ἀσκήφου οἱ Τοῦρκοι, ἀπετέφρωσαν ὅλα τὰ περὶ τὰ χωρία, Κομητάδες, Νίμπρο, Πετρές, Ἀμουδάρι, Καρές, Γονές καὶ λοιπὰ, ἔρημα ἐγκαταλειφθέντα· καὶ, οὐδένα βλέποντες πλέον ἐνώπιον αὐτῶν πολέμιον, μάλιστα δὲ οὕτω εὐχείρωτον γινομένην τὴν τόσῳ δυσχείρωτον φαινομένην ἐπαρχίαν τῶν Σφακίων, θεώρησαν καταβληθεῖσαν ἐκ προοιμίων τὴν ἐπανάστασιν.

Τοιαύτην ἔδειξαν διαγωγὴν ἀξιοκατάκριτον οἱ ὑπὸ τὸν Γούρσον Βουρ^α δουμπᾶν φυγομαχήσαντες, καὶ πολλῶν κακῶν αἰτίοι ἐγένοντο. Ὡμο^α λόγηται, ὅτι ἡ πρώτη τῶν πολεμίων ὁρμὴ δυσκόλως ἀπεκρούετο· ἀλλ' ἦσαν ἄρα καὶ ἄτρωτοι οὗτοι, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τόπῳ χορηγοῦντι κατὰ τῶν πολλῶν τὴν ὑπεροχὴν τῶν ὀλίγων; Μαρτυροῦσιν, ὃ, τι λέγομεν, καὶ μάλιστα πλέον ἢ ὃ, τι λέγομεν, οἱ ἔξω τῆς Κυθωνίας στρατοπε^α δεύοντες Δασκαλάκης καὶ Παναγιωτάκης. Ταχεῖς ἀναβάντες οὗτοι τὰ ὄρη καὶ ὀρμητικοὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἀσκήφου, ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, ἠχμαλώτευσαν τεσσαράκοντα, καὶ ἠνάγκασαν τὸ ὅλον σῶμα, ἵνα καταφύγῃ ἐν κακίστῃ καταστάσει εἰς τὴν Ρυθίμνην, ἐγκαταλείψαν σημαίας καὶ πολεμεφόδια. Ἰδοὺ τὶ δύνανται ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀπόφασις ἠνωμένοι! Ἐντὸς τῶν Σφακίων ὄντες, ἀπεβλήθησαν οἱ Τοῦρκοι πολεμηθέντες, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ρούσσον παρήτησαν τὰς θέσεις αὐτῶν ἄνευ πολέμου.

Τοιαύτην τῇ 6 ἰουλίου ὑπέστησαν ἤτταν δυστυχῇ ὕλικῶς καὶ δυστυχεστέραν ἠθικῶς οἱ κατὰ πρῶτον εἰσβαλόντες ἐν τοῖς Σφακίοις Τοῦρκοι τῆς Ρυθίμνης. Τότε ἐνόησαν πράγματι, ὅπως ἠπατήθησαν, θεωρήσαντες ἑαυτοὺς κυρίους τῶν Σφακίων καὶ καταστραφεῖται τὴν ἐπανάστασιν τῆς νήσου. Τότε καὶ οἱ Σφακιανοί, κεκυριευμένοι ὑπὸ ἀγανακτήσεως διὰ τὴν ἀποτέφρωσιν τοσούτων χωρίων καὶ τὰς ἐν ταῖς φρουρίαις γενομένας τρομερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν ἀθρῶν, διεπέρασαν ἐν στήματι μαχαίρας ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ λεγόμενος Γερλῆ Κεχαγιᾶς. Ὁ Δασκαλάκης καὶ Παναγιωτάκης ἐθανυμάσθησαν.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἀνεζώωθη ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες αὐτῆς ἐπανῆλθον εἰς τὰς προτέρας θέσεις ἔξω τῶν φρουρίων, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐπεμψαν εἰς τὰ λεγόμενα « ὀτσάκια » τῆς Ἀλγερίας, Τύνιδος καὶ Τριπόλεως, ἐπικαλούμενοι ναυτικὴν βοήθειαν. Καθ' ἃς δ' εἶχον ἔξεις βαρβάρους, ἀντεξεδικοῦντο κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἡσυχῶν ἔτι Χριστιανῶν τὴν κατασχύνην τοῦ Ἀσκήφου καὶ τὴν ἀτυχίαν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σφακίων· περὶ τῆς περιστάσεως δὲ αὐτῆς, ὡς καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης ἀποστολῆς βοηθειῶν, οἱ Κρήτες ἀνῆνέχθησαν πρὸς τὸν Ἰψηλάντην, ἐλπίζοντες δονατὴν τινα θερεπείαν. Ἐγένετο τότε προμήθειά τις πολεμεφοδίων ἀποσταλόντων ἐκ τοῦ πεσόντος φρουρίου τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς· ἀλλὰ περιέργος ἐστὶν ἡ ἐγκύκλιος, ἣν ὁ Ἰψηλάντης ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Σερὶφ Μεχμέτ πασσᾶν, ἀρχιστράτηγον

τῆς Κρήτης, τοὺς πέντε ὀρτάδας καὶ ἀγιάνιδας τοῦ Ἡρακλείου, πρὸς τὸν Χατση Ὁσμὰν πασσᾶν τῆς Ρυθίμνης, τὸν ἓνα ὀρτᾶν καὶ τοὺς ἀγιάνιδας αὐτῆς, καθὼς καὶ πρὸς τὸν Λουτ-Φουλλάχ πασσᾶν τῆς Κυδωνίας καὶ τοὺς τέσσαρας ταύτης ὀρτάδας (α). Ἦσαν ἄρα ἄξιοι κατηχίσεως πολιτικῆς οἱ Τούρκοι, οὐδὲν ἄλλο ἐννοοῦντες ἢ θέλαντες, εἰμὴ ὑποζυγίον κτῆνος πάντα τὸν μὴ μουσουλμάνον κόσμον; Ἀληθές τοῦτο· πλὴν ἔγγραφα τοιαῦτα, ὡς ἀπὸ τρίποδος ἐκδιδόμενα, ἀφίνον τοῖς βαρβάραις ἐντυπώσεις κακὰς, ὡς βεβαιουμένοις πρὸ πάντων ἐθνικῶν καὶ ἀποφασιστικῶν τὸν πόλεμον, ἡγούμενα δὲ αὐτοῦ ἀνωτάτης περιωπῆς πρῶτωπα.

Ἡ δευτέρα ἤδη πολιορκία τῶν φρουρίων ἐγένετο τολμηροτέρα παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ζημιωδετέρα κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ πρῶτοι διακόψαντες ἔξωθεν τὰ ῥέον εἰς τὴν Κυδωνίαν ὕδωρ, ἠνάγκασαν τοὺς δευτέρους, ὅπως ἀρύξωσιν ἐντὸς αὐτῆς φρέατα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ τούτων, κακίστης ποιότητος ἀναδόσαν, ἐπῆνεγκεν αὐτοῖς ἀσθενείας καὶ θάνατον. Δραστηριώτεροι δὲ πάντων οἱ ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην, ἐπὶ τοσοῦτον προσήγγισαν τὸ φρούριον τῆς Κυδωνίας, ὥστε καὶ πωλητήρια καὶ ἐργασασία τινα κείμενα παρὰ τὴν πόλιν ἔκαυσαν, καὶ τὰ ἐντὸς βολῆς πυροβόλου νεμόμενα ποίμνια τοῦ παστᾶ ἀφείλον, ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον. Ἐτι δὲ πλέον οἱ ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην καὶ Πρωτοπαπαδάκην, καταλαβόντες τεῖχος τι μεταξὺ Κυδωνίας καὶ Ρυθίμνης παρημελημένον, περιετάφρευσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα δύσχρηστα τηλεβόλα κατέστησαν εὐχρηστα ὅπωςδῆποτε.

Προοδευόντων οὕτω τῶν κρητικῶν ὅπλων, οἱ Τούρκοι, καὶ τὴν παροῦσαν βλέποντες καὶ τὴν μέλλουσαν ἀναλογιζόμενοι κατάστασιν ἑαυτῶν, δευτέραν ἀπεφάσισαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Σφακιῶν, καὶ πρὸς τοῦτο συνέλεξαν πανταχόθεν δύναμιν μεγαλητέραν τῆς πρώτης. Τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἀνεδέχθη προσωπικῶς ὁ Χατση Ὁσμὰν πασσᾶς τῆς Ρυθίμνης, κινήσας τὴν 1 αὐγούστου καὶ ἔξωθεν τῆς Κυδωνίας σκηνοπηγῆσας κατὰ πρῶτον πρὸς ἐκτέλεσιν δύο κεφαλικῶν ποινῶν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀμαχητὶ ἀπεσύρθησαν ἐκείθεν εἰς τὰ ὄρη· αἱ δὲ κεφαλικαὶ ποιναὶ ἀπέβλεπον οὐχὶ Χριστιανούς πλέον, ἀλλὰ Τούρκους ὑπερασπίσαντας τοὺς Χριστιανούς κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς μαιφονίας. Ἦσαν οὖτοι οἱ ἐν τῇ Κυδωνίᾳ Τσουροὺν ἀγᾶς καὶ Κασῆμ ἀγᾶς, ἐνοχοὶ καταστάντες θανάτου ἐνώπιον τῆς βαρβάρου ἐξουσίας, ὡς πρὸ ὀλίγου οἱ δύο ἐν Σμύρνῃ ἀγιάνα· ἐνώπιον τοῦ βαρβάρου ὄχλου, διότι ὁ μὲν πρῶ-

τος προεστάτευσεν τοὺς Σφακιανούς πρὸ τῆς ῥήξεως, ὁ δὲ δεύτερος ἀν-
 τέστη κατὰ τῆς γενικῆς σφαγῆς τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν μετὰ τὴν
 ῥῆξιν. Ὁ Τσουροὺν ἀγᾶς ἔκρινε καὶ ἐπέμενε, ὅπως μὴ ὠθηθῶσι πρὸς
 ὥρως τὰ πράγματα εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ὡσαύτως καὶ ὁ Κασὴμ ἀγᾶς
 πολιτικῶς τε καὶ φιλανθρώπως συνεβούλευεν, ἵνα μὴ γενικευθῇ ἐξ ἀ-
 πελπισίας ἡ μερικὴ ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις, ἀδιακρίτως θυσιαζομένων
 τῶν ἐνόχων καὶ τῶν ἀθώων. Ἀλλ' οὐδεμίαν ποτὲ ἔλαβον χώραν ἐν τῇ
 τακτικῇ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἡ πολιτικὴ φρόνησις καὶ ἡ φιλανθρω-
 πία· καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω οὗτοι ἐσχάτης καθοσιώσεως ἐγκληματίαι
 καὶ τιμωρητέοι ἐθεωρήθησαν, καθ' ὃν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτι-
 μωρήθησαν τρόπον καὶ μεγάλοι θεζύραι καὶ σέχ-οὺλ-ισλάμαι ἕνεκα
 τῶν ιδίων λόγων. Ἰσχυρῶν ὅμως ὄντων αὐτῶν ἐν τῷ τόπῳ, ὁ ἀρχι-
 στρατήγος τῆς Κρήτης Σερὶφ Μεχμέτ πασσᾶς ἀνέβαλλε τὴν ἐκτέλε-
 σιν μέχρι δεξιωτέρας περιστάσεως· τοιαύτην δὲ ἰδὼν τὴν παροῦσαν,
 διέταξε τὰ δέοντα τῷ Χατση Ὄσμᾶν πασσᾶ, καὶ οὗτος ἐπίτηδες σκη-
 νώσας ἐξω τῆς Κυδωνίας προσεκαλέσατο παρ' ἑαυτοῦ ἀμφοτέρους, λόγῳ
 ὅπως λάβωσι μέρος ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Σφακιῶν. Ἀλλ' ὁ μὲν
 Κασὴμ ἀγᾶς ὑπονόησας τὴν ἐπιβουλὴν, ἐξέφυγε δι' ἄλλης ὁδοῦ· ὁ δὲ
 Τσουροὺν ἀγᾶς προσελθὼν ἐν καλῇ πίστει, ἀπηγγονίσθη ἀμέσως δίκην
 ἀπίστου βαγιά καὶ διὰ περιφρόνησιν περισσοτέραν. Τίς ἄρα Τουρκός,
 τυγχάνων εὐσυνείδητος ὅπωςδῆποτε καὶ φρόνιμος, ἐτόλμα πλέον πρὸς
 ὑπεράσπισιν τῆς ἀθωότητος, ἔστω καὶ δι' ἀπλοῦ λόγου; ἢ τίς, καὶ μὴ
 θέλων, οὐκ ἠναγκάζετο κακοπραγεῖν, ἵνα δείκνυται παρὰ τοῖς ἄλλοις
 ζηλωτῆς καὶ πιστὸς Ὀσμανλῆς;

Ἐξελάσας ἐντεῦθεν ὁ Χατση Ὄσμᾶν πασσᾶς ἐπὶ κεφαλῇς πεντακί-
 σχιλίων ἀνδρῶν καὶ τριῶν ὄρεινῶν τηλεβόλων, ἀνέβη ὀρμητικῶς εἰς τὴν
 ἐπαρχίαν τῶν Σφακιῶν, καὶ φθάσας εἰς τὸ Ἀσκήφου ἐστρατοπέδευσε τῇ
 3 αὐγούστου ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ὀμαλοῦ, ἀφανίζων τὴν χώραν. Δεινό-
 τερον τῆς προτέρας ἐκστρατείας ἐνέσπειρεν οὗτος τρόμος, ἐπελθὼν ὡς
 κεραυνὸς καὶ ὡς μᾶλλον πολυάριθμος· πλῆθος δὲ γυναικοπαίδων οὐ
 μόνον τῶν Σφακιανῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν, ὅσα κατέφυγον εἰς
 Σφακίαν ὡς εἰς ἄσυλον, διεσκορπίσθησαν ἤδη εἰς τὴν ξηρόνησον Γαυδον,
 τὴν Κάσσον καὶ ἀλλαχοῦ. Διὰ ταῦτα, ὡς οἱ πρὸ ὀλίγου γενόμενοι ἐν
 τῷ Ἀσκήφου ἐθεώρουν τὴν ἐπανάστασιν τετελεσμένην, οὕτω καὶ ὁ Ὄσμᾶν
 πασσᾶς ἤδη, καθήμενος βαρὺς ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν Σφακιῶν καὶ ἀ-
 δύνατον λογιζόμενος πᾶσαν ἀντίστασιν κατὰ δυνάμειν τοσαύτης, ἀνέ-

μενε τῇ ἑπαύριον ὡς βεβαίαν τὴν ἐπὶ ὑποταγῇ προτέλευσιν τῶν δια-
σκορπισμένων ἐνὶ πλῶν Ἑλλήνων. Ἄλλα ὁμῶς ἐβουλεύοντο οἱ Σφακιανοὶ
καὶ Ῥιζίται. Συσσωματωθέντες οὗτοι περὶ τοὺς πεντακοσίους κατὰ τὴν
αὐτὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 αὐγούστου ἐν τῷ Σηροκάμπῳ, ἀπέχοντι
ικανῶς τοῦ Ἀσκήφου, ἐπέπεσον αἰφνης καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν τῇ προαίᾳ
κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅλως ἀνυπόπτων ὄντων, καὶ συνεπῶς τὸν θόρυβον
καὶ τὴν ἀνωμαλίαν μεταξὺ αὐτῶν ἐνέβαλον, καίπερ ἐπὶ πεδιάδος ἐ-
στρατοπεδευμένων. Ὁ Ὀσμάν πασσᾶς τότε ἐν χρήσει ἔητο πᾶ τηλε-
βόλα διὰ συνεχοῦς καὶ σφοδροῦ πυρός· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τὰς θέσεις αὐτῶν
ὀπισθεν τῶν πετρῶν διετήρησαν ἀκλόνητοι, βλάπτοντες διὰ τῶν συνήθων
παρ' αὐτοῖς μακρῶν πυροβόλων καὶ μὴ βλαπτόμενοι. Εὐτυχέστερον δέ,
φθάσασα κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς μάχης ἐπικυρία ἄλλων ἄλλοθεν
δραμόντων Κρητῶν, ἐνίσχυσε τούτους, ἀμέσως καταλαβόντας τὸ ἄ-
νωθεν τοῦ χωρίου Καρὲς δάσος, τοῦ ἐπὶ τῆς ἀρκτικοδυτικῆς ἐσχατιᾶς
τῆς πεδιάδος κειμένου. Ἐκεῖ ὑπῆρχε σῶμα ἰκανῶν Τούρκων· ἐπὶ τοσοῦτον
δὲ ἐβλάψαν καὶ κατεφόβισαν αὐτὸ ἐπιπεσόντες οἱ Κρήτες, ὥστε καὶ εἰς
αἰσχρὰν φυγὴν ἔτρεψαν· ἡ δὲ μερική αὕτη φυγὴ γενικὴ συνεπῶς κατέ-
στη ὅλου τοῦ στρατοπέδου τῶν ἐχθρῶν, ὑπὸ πανικοῦ φόβου κυριευθέντων.
Ἐλαβον οὗτοι τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀποκορώνου. Οἱ Κρήτες δέ, τῶν μὲν κατα-
διωκόντων ὀπισθεν, τῶν δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ ὀρεινοτέρας καὶ συντομωτέ-
ρας ἀνελθόντων καὶ παρουσιασθέντων ἔμπροσθεν, κατώρθωσαν, ὅπως
κλείσωσι τούτων τὴν πορείαν. Ἐντεῦθεν οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν πολιορ-
κούμενοι ἐν τῷ μέσῳ στενοπορίας· ἐπειράθησαν, ἐστηριγμένοι ἐπὶ τοῦ
πολλοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, ἵνα διασχίσωσι καὶ διέλθωσι· ἀλλὰ τότε ἐγένετο
ἡ μεγαλητέρα θυσία τούτων, πλείστων ἐπισωρευθέντων νεκρῶν ὑπὸ τὸ
πῦρ τῶν Κρητῶν· ἀπέναντι δὲ θραύσεως τοσαύτης ἀπελπισθέντες ὅλως
οὗτοι καὶ ἀποσυντεθέντες, ἐζήτησαν, ὅπως ἰδίᾳ ἕκαστος ἡδύνατο, σω-
τηρίαν ἐν τῇ φυγῇ, ἀναβαίνοντες τὰ τραχεᾶ καὶ ἀνάντη ὄρη τῆς ἀνα-
τολικῆς πλευρᾶς τῆς διόδου. Ἐκεῖ ἄφησαν τρόπαιον μὲν τῶν Κρητῶν
ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους νεκροὺς, λάφυρα δὲ ὅλα αὐτῶν τὰ πολυεμφό-
δια καὶ τοὺς ἵππους. Πολλοὶ δὲ περιπλανηθέντες τῇδε καὶ κειῖς, κατέ-
φυγον ἐκ τῆς τυφλῆς ἀνάγκης τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης εἰς οἰκίας χρι-
στιανικὰς ἐπὶ τῶν ὄρεων, ἐπικαλούμενοι ἔλεος· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐκδι-
κῆσιν εὗρον, θυσιασθέντες μέχρις ἑνός. Ἐν οὐδεμιᾷ, ὡς εἵπομεν καὶ ἄλ-
λοτε, ἄλλη ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος διεκρίθη ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρ-
βάρων πόλεμος τόσοι λυσσώδης, ἀδυσώπητος καὶ φανικός· καὶ διὰ τούτο

οἱ πλάνητες στρατιῶται τοῦ Ὄσμάν πασαῦ οὐδεμιᾶς ἔτυχον εὐσπλαγχνίας παρὰ τῶν Χριστιανῶν· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀντεκδίκησιν τῆς ἡττῆς καὶ τῆς ζημίας αὐτοῦ ὁ Ὄσμάν πασαῦ, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Κωνσταντινίαν, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, καίων, λεηλατῶν, σφάττων καὶ ἀνδραποδίζων.

Αὐτῆς ἔλαχε τῆς κρίσεως καὶ ἡ δευτέρα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σφακιῶν, ἰσχυρωτέρα τῆς πρώτης οὕσα ἀριθμητικῶς, ἀλλὰ δυστυχεστέρα γενομένη πολεμικῶς. Τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Σφακιανῶν ἰδίως καὶ τῶν Ῥιζιτῶν διπλοῦς ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου ἐστεφάνωσε θρίαμβος, ὁ τοῦ Ἀσκήφου καὶ ὁ τῆς πεδιάδος τοῦ Ὀμαλοῦ. Αἱ μάχαι αὗται τάσσονται παραλλήλως πρὸς τὴν τοῦ Βαλτετσίου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, τὴν τῶν Βασιλικῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, τὴν τοῦ Θουάμου ἐν τῇ Δυτικῇ καὶ τὴν τῶν Πέντε Πηγαδίων ἐν τῇ Ἠπείρῳ. Καὶ ὅμως ἡ τόσῳ εὐάρεστος ἡδὴ πολεμικὴ θέσις τῶν Κρητῶν οὐδόλως ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τούτων. Ἐλεγε τὸ κέντρον καὶ ἡ μία διεύθυνσις τῶν πραγμάτων, διότι ἕκαστος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον καὶ μόλις ἴσον τοῦ ἄλλου· ἔλειπε τὸ ἀρμόδιον πρόσωπον καὶ νοῦς ἱκανός, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν δυνατὴν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει πειθαρχίαν καὶ τάξιν. Ἐπεκράτει ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις, δι' ἣν, ἐκκλησίας γενομένης, ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς τὸν Ἰψηλάντην περὶ ἄλλων τε καὶ τοῦ διορισμοῦ ἀρχηγοῦ τινος ἀξίου· ὡς τοιοῦτος δὲ ὑπεδείκνυτο, μᾶλλον δὲ ἐζητεῖτο, διὰ κοινοῦ καὶ πληρεξουσίου γράμματός τῆς 14 αὐγούστου ὁ Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, ὡς γνωρισθεὶς μετὰ τῶν Κρητῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, ὅθεν ἐδόθη αὐτοῖς ἡ πρώτη βοήθεια ἐκ πολεμεφοδίων. Τὴν πρεσβείαν ταύτην (α) ἀνεδέχθη ὁ Ἀνδρέας Κριαράκης, ἀνὴρ συνετὸς καὶ φιλογενής, ὡς ὅλην αὐτοῦ τὴν χρηματικὴν κατάστασιν καταθέτας ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ εἰς ὧν τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀγωνιζομένων μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας ἀόκνου. Ὑπεστήριξεν οὗτος ἐν τοῖς Τρικορύφῳις πρωτίστην τὴν διπλὴν ἀνάγκην ἀρχηγοῦ καὶ ναυτικῆς δυνάμεως. « Ἡ Κρήτη, εἶπεν, ἀνθεῖξεν ἄχρι « τοῦδε, διότι μόνον εἶχε τὸν ἐσωτερικὸν πόλεμον καὶ τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν· ἀλλ' ἤδη, περιμετρομένων τῶν πολεμικῶν μοιρῶν « τῆς Ἀφρικῆς, κινδυνεύει τὰ ἔσχατα, διότι ἀπειλεῖται ἡ κατὰ « θάλασσαν πολιορκία αὐτῆς καὶ ἡ πλήρης ἀπομόνωσις ». Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἦτο καταφανής· κατὰ δυστυχίαν ὅμως αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἀδύνατοι ὑπάρχον τότε πρὸς πᾶσαν τοιαύτην βοήθειαν, ὡς ἀπειλούμεναι ἀμέσως,

καὶ μόνῃ ἡ Κάσπος προσεκλήθη, ἵνα συνδράμῃ, δι' ὧν ἡδύνατο πλοίων. Τὴν δὲ ἀρχηγίαν ἐπὶ τε τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Κρήτης ἀπεποιήθη ὁ Καντακουζηνός, ἡ δειλιῶν διὰ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἀνηκούσης ναυτικῆς δυνάμεως, ἢ μὴ θέλων διορισμὸν παρὰ τοῦ Ἰψηλάντου, ἐν ᾧ εἶδεπε σαλευομένην τὴν ὑπεροχὴν τοῦτου ὡς ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν προκρίτων Πελοποννησίων. Συνέστησε δὲ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἓνα συνακόλουθον ἐκ τῆς Ἰωσσίας, τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλιεφ, διατελοῦντα ὡς ὑπασπιστὴν παρ' αὐτῷ, καὶ τοῦτον ὁ Ἰψηλάντης διορίσας ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ σεπτεμβρίου, παραλαβόντα καὶ σημαίας τοῦ ἀναγεννωμένου Φοίνικος καὶ μίαν ποσότητα πολεμικοῦ πυρὸς. Ἐκτοτε ἤρξαντο φέροντα καὶ ἐμπροσθέντα ἐν τῷ Λουτρῷ ὕλην πολεμικὴν καὶ τροφὰς τὰ πλοῖα διαφόρων λιμένων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἀφεντούλιεφ, γεγεννημένος ἐν Ἰωσσίᾳ ἐξ Ἑλλήνων γονέων, ἦτο ἀνὴρ μεγάλου ζήλου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ μέτριος τὸ πνεῦμα, κενόδοξος ἱκανῶς, ἐπιδεικτικῆς (α) καὶ ἐνταυτῷ οὐδὲν φέρων πλεονέκτημα στρατιωτικὸν ἀρμόδιον πρὸς τὰς περιστάσεις. Νομίζων δὲ, ὅτι τὰ μεγάλα ὀνόματα ἀναπληροῦσιν αὐτοδικαίως τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα, ἢ καὶ ὑπολαμβάνων, ὅτι παρὰ τὴν πληρεξουσιότητα, ἦν ἔλαβε, χρησιμεύει πρὸς σύστασιν μεγαλητέραν παρὰ τῇ κοινῇ προλήψει καὶ ἐν ὀνόματι ἀρχαίων, διάσημων ἐνταυτῷ καὶ ἱστορικῶν, αὐτονομασθῆ καὶ Κομνηνός. Ἀγνοοῦμεν, ἐν τίσι ὁπωσδήποτε λόγοις ὑπεστήριξε τὴν τοιαύτην αὐτοκρατορικὴν καταγωγὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἴσως ἐξήγαγε ταύτην ἐκ τοῦ Ἀφεντούλης, ὃ σημαίνει μικρὸς « Ἀφέντης ἢ ἐξ Ἀφεντῶν » (ἡγεμόνων). Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι καταπλεύσας εἰς τὸ Λουτρὸν τῶν Σρακίων, ἀρχομένου τοῦ νοεμβρίου, ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς εὐχαριστίας, ἐνθουσιασμοῦ καὶ πομπῆς παρὰ τῶν Κρητῶν, ὡς ὁ Λιβέριος παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀπόστολος σωτηρίας ἐθεωρήθη. Μεγάλῃ ἀληθῶς ἐκύριευσεν ἡ κοινὴ πρὸς τὸν Ἰψηλάντην ὑπόληψις, καὶ μεγαλητέραν οἱ Κρητὲς εἶχον ἀνάγκην ἐνὸς ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦτου οὐδετέρου προσώπου.

Τὴν 6 νοεμβρίου προεκήρυξεν ὁ Κομνηνός τὴν ἀποστολὴν ἑαυτοῦ ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Ἰψηλάντου καὶ ἀρχιστρατήγου. Ἐπαινῶν δὲ τὴν μὲν Κρήτην ὡς ἀμάτασαν ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς συνετοὺς νόμους τοῦ Μίνωος, τοὺς δὲ Κρητὰς ὡς λαὸν γενναῖον καὶ ἐντίμως ἀγωνιζόμενον κατὰ τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πόλεμον, ἑαυτὸν μὲν ὑπισχεζέτο πρόθυμον συναγωνιστὴν, ἐκείνων δὲ ἐνεθάρρυνε τὰς ἐλπίδας περὶ τῆς κυριεύσεως τῶν φρουρῶν κατὰ τὰ παραδείγματα τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, τῆς

Πύλου καὶ τῆς Τριπόλεως. Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ἐξέδωκε καὶ ὀργανισμούς τινας, τὸν μὲν πολιτικόν, τὸν δὲ στρατιωτικόν· ἀλλ' ἐκ τῶν δύο ὁ δεύτερος, καίτοι καλὸς κατ' οὐσίαν, ὑπῆρχεν ἀνεφάρμοστος πράγματι ἐπὶ στρατιωτῶν, οὔτε τρεφομένων τακτικῶς, οὔτε μισθοδοτουμένων.

Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου ἡ προκειμένη περίστασις, ὡς ἐπαναστατικὴ καὶ ὅλως ἀνώμαλος, ἀπῆτει τὸν ἀρχηγὸν παρόντα ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, συγκακουχούμενον καὶ συγκινδυνεύοντα, ἂν οὐχὶ καὶ προκινδυνεύοντα. Κοινὸν ὄντος τοῦ κινδύνου καὶ προσηπικῆς ὅλως τῆς ἐπιβρότης καὶ ἰσχύος κτωμένης, ὁ ἀπὸν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀρχηγός, ὑποῖός ποτ' ἂν ἦ, ἐκρίνετο δέλαιος, ὡς μόνον περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ φροντίζων, κατεμυκτηρίζετο ὡς ἀνάξιος καὶ ἐπὶ τέλους ὡς περιττὸς ἀπεσκυδαλλίζετο. Διὰ τοῦτο, ἀνάξιοι πραγματικῶς ἀρχηγοὶ ὄπλων, ἤνείχοντο, εἰσηκούοντο καὶ ἐσέβοντο, μόνον καὶ μόνον διότι συνεμέτερον τῶν κινδύνων, συνεμερίζοντο τῶν δεινοπαθειῶν ὡς ἀπλοῖ στρατιῶται, καὶ οὐδέποτε ἀπεμακρύνοντο τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ στρατιώτου. Ἐξ ἐναντίας ὁ Κομνηνὸς, στήτας τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Λουτροῦ, οὐδ' ὅλως ἀπεχωρίζετο τῆς παραθαλασσίας, εἰ καὶ ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κρητῶν εἰς τὰ μεσόγεια, ὡς γνωρίζοντων, τί δύναται καὶ ἀπλὴ ἡ παρουσία ἀρχηγοῦ ἐν τοῖς στρατοπέδοις. Ἐκ τούτου οὐ μόνον ἐμάρανε τὸν ζήλον τῶν Κρητῶν ἐπιθυμούντων, ἵνα ἐκστρατεύωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τὴν ἐσπαρτίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἀναγκαῖον θεωρούμενον καὶ ἀποφασίζόμενον πολεμικὸν κίνημα αὐτῶν ἀνέβαλλε, λόγῳ προπαρασκευῶν, συνήθως.

Καὶ διετέλουν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ στρατιωτικὰ τῶν Κρητῶν ἐν τῇ καλλιτέρᾳ καταστάσει. Περιωρίζετο μὲν ἔτι ἡ ἐπανάστασις ἐντὸς ὀλίγων ἐπαρχιῶν ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ῥυθίμνης· ἀλλὰ, μετὰ τὴν συμβᾶσαν κατὰ τὸν αὐγουστον καταστροφὴν τοῦ Ὄσμαν πασσᾶ ἐν τοῖς Σφακίοις, ἡ ἐνοπλος δύναμις αὐτῶν ἠϋξάνετο ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Ἐκ τούτων δὲ τρισχιλίους μὲν ὠδήγουν ὁ Ρουσσοῦς καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ, κατέχοντες τὰς διόδους τῆς Ῥυθίμνης ἐκτὸς τῆς παραθαλασσίας ἀγούσης εἰς τὸ Ἠράκλειον· διςχιλίους δὲ περίπου ὁ Πρωτοπαπαδάκης καὶ Σίφακας, πολιορκούντες τὴν Κυδωνίαν καὶ φυλάττοντες τὰ στενὰ τῶν ἐπαρχιῶν Σελίνου καὶ Κιστάμου, ὡς μετ' αὐτῆς συνορευουσῶν τῆς μὲν πρώτης ἀρκτικῶς, τῆς δὲ δευτέρας ἀνατολικῶς· χιλίους δ' ἑτέρους ἔσχεν ὁ Ἀντώνιος Μελιδόνης, περιφερόμενος παρὰ τοὺς

πρόποδας τῆς Ἰδης. Ἐὰν ὑπῆρχε καὶ κατὰ θάλασσαν δύναμις πολιορκούσα σταθερῶς, τοῦλάχιστον ἡ περὶ τῶν φρουρίων τῆς Κυδωνίας καὶ Ροθίμνης κρίσις ἐπεταχύνετο, καθ' ὅσον μάλιστα τοὺς ἐν αὐτοῖς Τούρκους ἐθέριζεν ἀφειδῶς ἡ ἐνσκήψασα πανώλης νόσος. Πλοῖά τινα τῶν Κασσίων ἀναφαινόμενα περιοδικῶς, οὐδὲν ἠδύναντο φέρειν ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' ἡ διὰ τὴν τακτικὴν τοῦ ἀρχηγοῦ Κομνηνοῦ, μακρὰν ἵσταμένου καὶ ἀπαιτοῦντος εὐπείθειαν παρὰ τῶν ἄλλων, ἡ διὰ γενομένης παρ' αὐτοῦ σκανδαλώδεις προσωπικὰς προτιμήσεις καὶ ὑποσηρίξεις, ἡ διότι οἱ Σφακιανοὶ ἀπόλυτον ἰδιοποιοῦντο τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, μὴ ἀνεχομένων τὸ τοιοῦτον, ἡ ἐπὶ τέλους τὸ λάφυρον τῆς μεγάλης τότε ἐσοδείας τοῦ ἐλαϊῶνος ἐγίνετο πέτρα σκανδαλίου, ἡ εἰσχωρήσασα ἔρις καὶ ὁ φθόνος, ἀγριώτερος ἀναπτυσσόμενος κατὰ τῶν ἐτεροχρόνων ὀπλαρχηγῶν, ἐπὶ ταυτοῦτον κατεκυρίευσεν τὴν καρδίαν πολλῶν, ὥς ἐς πλήρη ἔφερεν ἀπραξίαν τὸν στρατὸν ἐπὶ τινα καιρὸν, καὶ τὴν ἀνάγκην προεκάλεσε νεωτέρας πρესβείας πρὸς τὸν Ἰψηλάντην. Τοιοῦτοι ἀπεστάλησαν ὁ Νικόλαος Ζέρβας καὶ ὁ Ἀντώνιος Μελιδόνης, ὁ πρῶτος μὴ Κρῆς, ἀλλ' ἀνὴρ ῥωμαλέος, μεγάλωσμος, ἀπλούττατος τὰ ἦθη καὶ ἐν ταῖς μάχαις τῆς Κρήτης συνεχῶς διαπρέψας· ὁ δεῦτερος Κρῆς ὢν, εἰς δὲ τῶν ἐξαιρέτων ἐπὶ ἀρετῇ πατριωτῶν, δραμὼν ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὴν Κρήτην, μεθ' ὅσων ἐστρατολόγησε Κρητῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ὁ Κομνηνὸς προσεκάλεσεν εἰς Κρήτην βοηθὸν τὸν Πέτρον Σκυλίτην Ὀμηρίδην, ὑπισχνούμενος τούτῳ ἐνὸνόματι αὐτῆς «χρυσοὺς στεφάνους» (α).

Ἐπικαλέσθησαν οὗτοι τὴν διοικητικὴν θεραπείαν τῶν πραγμάτων, ὡς ἐλπίζοντες, καὶ δικαίως, δι' αὐτῆς τὴν τε περιστολὴν τῶν πνευμάτων καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐνόητος περὶ ἓν μόνον κέντρον· ἐπεκαλέσθησαν ὡσάυτως τὴν ἀποστολὴν καὶ ἐκτελεστικῆς τινος δυνάμεως πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ διοικητικοῦ κέντρον· ἀλλ' ἦσαν ἀδύνατα πάντα ταῦτα. Οὔτε πρόχειρον ὑπῆρχε πρόσωπον κατάλληλον, οὔτε εὐκόλως ἀνεδέχετο πᾶς τις ἀποστολὴν τοιαύτην διὰ πολλοὺς λόγους, οὔτε ὁ τότε πολιτικὸς κυκεὼν τοῦ Ἄργους συνεχώρει τῷ Ἰψηλάντῃ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅπως ἐμβλέψωσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς Κρήτης. Ἐντεῦθεν περιωρίσθη οὗτος ἐντὸς καὶ πάλιν τοῦ συνήθους κύκλου τῶν συμβουλῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων, γράψας πρὸς τοὺς Σφακιανούς ὑπὸ τὴν ἐπιβρῆν τοῦ πνεύματος τῶν διατρεχόντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐ-

κείνην (α). Συγχρόνως δὲ διέταξε τὴν καταναγκαστικὴν στρατολογίαν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἀποστείλας πρὸς τοῦτο τὸν Κυριάκον Τασσῆκαν· τῇ δὲ κοινότητι τῶν Πετσιῶν ἔγραψε περὶ χορηγίας πολεμοφοδίων, ἥτις καὶ αὐθις ἐφωδίασε τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Κρητῶν ἐκ τοῦ ἀποταμιεύματος τῶν ἐν τῇ Μήλῳ κυριευθέντων τουρκικῶν πλοίων. Μεγάλας ἰδίως ἔσωζον οἱ Πετσιῶται τὰς συμπαθείας ἑαυτῶν πρὸς τοὺς Κρήτας, δι' ἃς εἶχον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως μετ' αὐτῶν ἐμπορικὰς σχέσεις. Οὕτως ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι τῶν Κρητῶν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Κυδωνίας καὶ τῆς Ῥυθίμνης ἀπὸ τῆς 20 δεκεμβρίου, καὶ σφοδρότερον ἀπὸ τῆς 24, ἡττηθέντων τῶν ἐχθρῶν καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτὰς συμπλοκὰς καὶ ἀντεδικηθέντων, ὡς σύνηδες, κατὰ τῶν ἐντὸς τῶν φρουρίων Χριστιανῶν. Εἴκοσι καὶ πέντε ἐγένοντο ἐκ τούτων θυσία νέα. Μετὰ τὴν διπλὴν δὲ ταύτην ἦτταν τῶν βαρβάρων, οἱ Κρήτες προσχώρησαν πλησιέστερον τῶν φρουρίων αὐτῶν, φθίνοντας ἤδη τοῦ ἔτους 1821.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ διοικῶν τὸ τακτικὸν σῶμα τοῦ ἱψηλάντου συνταγματάρχης Βαλέστας ἀπεχωρίσθη αὐτοῦ καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς πολιρκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου εἰς Κρήτην, ἣν ὡς ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα ἐθεώρει, φέρων μετ' αὐτοῦ ἀξιωματικούς τινας καὶ στρατιώτας (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (γ).

ΝΑΥΠΛΙΑ.

Ὅτε ἀπέκρουσαν οἱ Ἀχαιοὶ τὴν διὰ τὰς Πάτρας ἐκστράτειαν τοῦ Κολοκοτρώνου, ὁ ἱψηλάντης καὶ αὐτὸς ἔστρεψαν ὄμμα πρὸς τὴν Ναυπλίαν, ἥτις οἱ φρουροὶ, ἀνδρεῖν καὶ ἱκανοὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιρκούντων, συνεχῶς συνεπλέκοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Παραιτούμενοι τῆς ἀπεραντολόγου περιγραφῆς τῶν συμπλοκῶν αὐτῶν, πολλῶν μὲν, ἀλλ' ὀλίγων διακρινομένων ἐπὶ σημασίᾳ τινί, σημειούμεν μόνον, ὅτι αἱ πλείους τῶν ἐξω τοῦ φρουρίου θέσεων καλύπτονται πολλαχὺ ἀπὸ βάρματος σχεδὸν εἰς βῆμα παρ' ἐνὸς τάφου Ἑλλήνος στρατιώτου.

Τὰ παθήματα τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων ἐγένοντο ὁδηγὸς τῶν ἐν Ναυ-

πλία. Ἐνα οὗτοι θεωροῦντες πολέμιον ἑαυτῶν ἀκατανίκητον, τὴν στέρ-
ρσιν τῶν τροφῶν, ἀπέλυσαν τῇ 7 ὀκτωβρίου, ὅσους εἶχον αἰχμαλώ-
τους ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παῖδια, λογιζομένους περὶ τὰς πεντήκοντα
καὶ διακοσίας ψυχὰς, ἵνα μὴ τρέψωσι ξένα καὶ ἄχρηστα αὐτοῖς σώματα.
Τὴν περίπτωσιν ταύτην παρενόησαντες οἱ πολιορκηταί, καὶ ἐγκαιρὸν
πλέον θεωρήσαντες τὴν ἑναρξιν τῶν περὶ παραδόσεως προτάσεων, ὁρ-
γάνῳ ἐχρήσαντο Τούρκῳ τινὶ παρ' αὐτοῖς ἀκαθῶ τοῦ Ἀγίου Πέτρου»
καὶ αἰχμαλώτῳ τῆς Τριπόλεως, ἔχοντι τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐν Ναυ-
πλίου. Πολλὰ ὑπεσχέθη τοῖς Ἕλλησιν οὗτος· ἀλλ' οἱ Τούρκοι τῆς Ναυ-
πλίας, οὐδὲν δεχθέντες αὐτὸν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκτύσαντες,
ὅτι φρόνιμον πράξουσιν ἔργον, ἐὰν διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν Ἑλ-
λῆνων ἐγκαίρως, ἔκλεισαν ἀμέσως τὴν πόλιν εἰπόντες: « Ἀποδοκι-
» μάζομεν τὰ τοιαῦτα, ἀπόφασιν ἔχοντες, ἵνα πολεμήσωμεν μέχρις
» ἐνός ».

Τέλος δὲ πάντων ἀρξαμένη ἡ ἔλληψις τῶν ζωοτροφῶν, ἠπαίλει καὶ
τούτους, διότι, πυκνωθείσης τῆς πολιορκίας, οὐδεμίαν ἡδύνατο ἐνεργεῖν
συλλογὴν τροφίμων ἐξωθεν. Ἀπὸ τῆς ὥρας μάλιστα αὐτῆς ἀνεφύησαν
διχογνωμίαι τινὲς τῶν ξένων πρὸς τοὺς ἐντοπίους, καὶ τούτων ἐνεκα
οἱ ἀγάδες προεφυλάττοντο πλέον, ἀπεχδεχόμενοι τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἢ
τῆς θαλάσσης βοήθειαν. Ἀλλὰ, προδαινύσης φροβερωτέρως τῆς ἐσω-
τερικῆς ἀκαταστασίας, διότι οἱ Ἄλβανοί, μαθόντες τὴν ἀναχώρησιν
τῶν ἐν Τριπόλει καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἤθελον τὸν
μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμβιβασμὸν, οἱ ἀγάδες ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ ἑαυτῶν
ἀπετάθησαν πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Ἰουσούφ πασσᾶν, ἐπικαλούμενοι παρ'
αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν τοῦ φρουρίου. Εἰς τὸ μέτρον τοῦτο κατέφυγον
οὗτοι, οὐχὶ πιστεύοντες βεβαίως τὰ ἀδύνατα, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἐξαγα-
ραζόμενοι καὶ τοὺς κοινούς « ἐλπίδι ματαία βουκολοῦντες », λόγῳ ὅτι,
καθὼς πρότερον ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, οὕτω καὶ ἤδη ὁ Ἰουσούφ πασσᾶς δύ-
ναιτο βοηθῆσαι διὰ τοῦ κόλπου καὶ τῆς Κορινθίας. Δύο Τούρκοι μεταμ-
φισθέντες ἀνεδέχθησαν τὸν γραμματοκομιστὴν, καὶ νυκτὸς ἐκ τῆς πό-
λης τῆς Ξηρᾶς ἐξῆλθον· αὐτοὺς δὲ συλλαβόντες πάραυτα οἱ πλησιέ-
στατοι τοῦ φρουρίου ἐνεδρεύοντες Ἕλληνας ἐθανάτωσαν, καὶ δεδωμένον
ἐπὶ τῶν κρυφίων μερῶν τοῦ ἐνός εὗρον τὰ πρὸς τὸν Ἰουσούφ πασσᾶν
γράμμα ἐν τουρκικῇ γλώσσῃ, δι' οὗ ἐπεκαλοῦντο οἱ πολιορκούμενοι « τὰ
» ἔλεος, τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν βοήθειαν τούτους, ἵνα σώσῃ τὰς
» γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα » (α).

Ἄλλ' ἐμελλεν, ὅπως οἱ Τοῦρκοι τῆς Ναυπλίας βοηθηθῶσι διὰ θαλάσσης. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν ἐλπίδων, ἃς εἶχον οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς προσεχούσης παραδόσεως τούτων, πάρων τις Μελιτταῖος ὑπὸ σημαίαν ἀγγλικήν, παραπλεύσας ἐν νυκτὶ σκοτεῖα τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἀργολικοῦ, ἐπέτυχε, λαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, καὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ναυπλίας τῇ 25 ὀκτωβρίου εἰσέδυσσε. Τὸ πλοῖον αὐτὸ, χωρητικότητος ὃν ὀκτακιτχλίων κοιλῶν, ὀνομαζόμενον δὲ Ἰώσηπος καὶ διοικούμενον παρ' ἐνὸς Βικκεντίου Σούματ Μελιτταίου, ἐφφρτώθη ἐν Σμύρνῃ παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐσίτισε τὴν ἐν Ναυπλίᾳ φρουρὰν δι' ἑπτὰ μῆνας περίπου. Ἀποπλεύσαν. δὲ ἔπειτα, ἡ περὶ τὰ μέσα νοεμβρίου, ἐν καιρῷ ὀμιχλώδει, συνελήφθη παρὰ τὴν νῆσον Ψιλὴν ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Λαζάρου Ι. Λαζάρου, καὶ μετηνέχθη εἰς τοὺς Μύλους (τὴν Λερναίαν λίμνην). Κατὰ τί ὅμως ὠφέλει πλέον ἢ σύλληψις τούτου, ὅτε ἐματαιώθησαν ὅλαι αἱ πρότεραι θυσίαι καὶ πᾶσα ἤδη περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου προσδοκία; Μεγάλην διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπέσυραν καθ' ἑαυτῶν τὴν κοινὴν ἐπὶ ὀλιγωρίᾳ κατὰκρισιν οἱ πολιορκῶντες πλοίαρχοι, καὶ ἕκτοτε ἡ περὶ εἰσπηδήσεως τοῦ φρουρίου ἰδέα ἐκυρίευσεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην. Ὁ πλοίαρχος Σούματ προσήχθη ἔπειτα πρὸς τὸν ἐν Ἀργεὶ Ἰψηλάντην, ὅπως ἀποφασισθῶσι τὰ περὶ τούτου. Ἐπειδὴ δ' ἐκινδύνευεν ἐκ τῶν στρατιωτῶν, πνεόντων ἐκδίκησιν, ὁ Ἰψηλάντης λόγῳ μὴ περιπλεχθῆ ἢ Ἕλλάς μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, οὐ μόνον ἀφῆκεν ἐλεύθερον αὐτὸν καὶ τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ διὰ φρουρὰς συνώδευσεν ἐπιστρέφοντα εἰς τοὺς Μύλους· μόνον δὲ διέταξε τὴν περὶ τουρκικῶν γραμμάτων αὐστηρὰν ἔρευναν τοῦ πλοίου.

Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο ὁ μὲν Ἰψηλάντης κατέβη εἰς τὸ Ἄργος ἐκ τῆς Τριπόλεως διὰ τὸ διπλοῦν ζήτημα τῆς Ναυπλίας καὶ τῆς συνελεύσεως, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀναλαβόντες νέας δυνάμεις ἐξήρχοντο συνεχέστερον, συμπλεκόμενοι μετὰ τῶν πολιορκητῶν καὶ πάντοτε νικώμενοι. Ἐκ τῶν συμπλοκῶν αὐτῶν αἱ τῆς 3 καὶ 13 νοεμβρίου ἐγένοντο ἄξιοι λόγου, δι' ἣν οὗτοι ὑπέστησαν δις ζημίαν ἐπαισθητὴν, κυνηγηθέντες μέχρι τῆς πύλης τοῦ φρουρίου.

Συμβουλίου πολεμικοῦ συγκροτηθέντος ἐν Ἀργεὶ, ὠμολογήθη παρὰ πάντων ματαιὰ ὅλως πᾶσα ἐλπίς περὶ παραδόσεως διὰ συνθήκης ἐπὶ πολὺν καιρὸν, καὶ ἐπομένως ἀπεφασίσθη, ὡς ἀναπόφευκτος, ἡ τὸσφ τολμηρὰ καὶ τὸσφ δυσχερὴς διὰ στρατιώτας ἀτάκτους ἐφοδος. Μετὰ τῶν στρατιωτῶν τῆς ξηρᾶς συνεφώνησαν πρόθυμοι καὶ οἱ πλοίαρχοι, διότι

αἱ νῆσοι τῆς Ἰόρας καὶ τῶν Πετρῶν ἐθεώρουν τοὺς λιμένας τῆς Ναυπλίας, καὶ μάλιστα τὸν λεγόμενον Τουλῶν, ἀναγκαιοτάτους διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ στόλου. Ἀπέναντι τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως οὐδὲν ὑπελογίσθησαν οὔτε ἡ μεγάλη ὀχυρότης τοῦ Παλαμηδίου, οὔτε τὸ πυκνότερον καὶ διασταυρούμενον πῦρ τῶν πρὸς τὴν γῆν προμαχῶνων τῆς πόλεως, ὅλον συγκεντρούμενον ὑπὲρ τῆς πύλης καὶ τῆς γεφύρας, τῆς μόντης διόδου ἕνεκα τοῦ εὐρυτάτου καὶ βαθείως χάνδακος, οὔτε ἡ ἀπὸ τῆς θαλάσσης κινδυνωδεστάτη ἀπόθραυσις κατὰ τῆς πόλεως, ὡς διασταυρούμενου ἐπίσης τοῦ πυρὸς τῶν ἐκεῖ προμαχῶνων καὶ τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου, οὗτ' ἐπὶ τέλους τὰ πρὸς τὴν ξηρὰν τεναγίζοντα ὕδατα. Κατὰ τοιοῦτον ὀχυρωματικῷ συστήματι καὶ ἐναντίον πολυπληθῶν τηλεβόλων καὶ βομβοβόλων τερατώδους ὀλκῆς, καίτοι διαχειριζομένων παρὰ Τούρκων, οἱ Ἕλληνες ὑπεχρεοῦντο, ἵνα ἀντιτάξωσι μόνον ψιλὰ πυροβόλα κατὰ γῆν καὶ πλοῖα ἐμπορικῆς κατασκευῆς κατὰ θάλασσαν ἄνευ ἄλλης πολιορκητικῆς καὶ προκαταρκτικῆς ἐργασίας· καὶ οἱ Ἕλληνες οὗτοι οὐκ ἦσαν βεβαίως κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν, τὴν τέχνην καὶ τὴν στρατιωτικὴν εὐπείθειαν οὔτε ὁ ῥωσικὸς στρατὸς τῆς ἐφόδου κατὰ τοῦ Ἰσμαηλίου, οὔτε ὁ γαλλικὸς τῆς ἐφόδου κατὰ τοῦ Μαλακῶφ.

Καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ περὶ ἐφόδου ἀπόφασις ἡσπάζθη παρὰ πάντων (α)· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες προσεκάλουν τοὺς πολιορκουμένους: « Προσκυῖτε, βρε Τούρκοι, γιατί θὰ σᾶς κάμωμε ρεσάλτο, σὰν « τὴν Τροπολίτσα! » οἱ δὲ Τούρκοι ἀπεκρίνοντο: « Βρε Ῥωμηοί, « οὐκ ἐσήκωσε ὁ Θεὸς τὸν νοῦν, καὶ δὲν διαβάλλετε τοῦ Παλαμηδιοῦ « τὴν φυλλίδα; » Διὰ τῆς λακωνικῆς καὶ καταλλήλου ὑπενθυμίσεως ταύτης ἀπεφαίνοντο οὗτοι ἄνευ ἀπάτης τὴν ἀδύνατον παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰσπῆδσιν τοῦ Παλαμηδίου, δι' ἣν ἐπὶ ἔννετῶν ἀπωλέσθησαν εἰκοσακισχίλιοι περίπου γενίτσαροι Τούρκοι μεθ' ὅλην τὴν διαβόητον προδοσίαν τοῦ Σάλα.

Τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου προέκειτο ἤδη τὸ σπουδαιότερον ζήτημα. Γνωρίζομένης τῆς φυσικῆς καὶ τεχνικῆς ἰσχύος τῶν δυσκαταμαχῆτων αὐτῶν φρουρίων, ἐζητεῖτο ὁ ἀκινδυνώτερος καὶ ἐπιτυχέστερος τρόπος τῆς εἰσπῆδῆσεως· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν προέτεινον οἱ μὲν τοῦτα, οἱ δὲ ἐκεῖνο τὸ σχέδιον, ἐξ ὧν τὸ κατὰ τὴν 15 νοεμβρίου ὑποβλήθην παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιορκίας Νικήτα ὑπὸ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Ἰψηλάντου διεκρίνετο τὸ στρατηγηματικώτερον, ὡς στηριζόμενον πρῶτον μὲν ἐπὶ

γεγονότων, δεύτερον δὲ ἐπὶ τῶν μέσων, εἰς ὅσα καταφύγει συνήθως ἡ ἀδύνατος, ἢ καὶ ὁ δυνατὸς πολλάκις (α). Πραγματικῶς, ἢ κατὰ τὴν Μυσίαν ὑποθετικῇ παρουσίᾳ τῶν Τούρκων προηρούμενον εἶχε τὸν στρατὸν τοῦ προεσβαλόντος Κεχαγιᾶ βεγῆ· ἐπομένως τὸ τοιοῦτον οὔτε πρωτοφανὲς ἤθελεν εἶσθαι, οὔτε ἀπίθανον παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Ναυπλίας, ὡς ἀναμένονσι τὴν ἔλευσιν τῶν ἔξω παστᾶδων. Ἐὰν οὕτω ἐπισταύετο ἅπαξ ὡς ἀληθὲς τοῦτο μὲν εἶναι ἐπομένως ἐπετόγγανεν ἢ θραύσεις ἱκανοῦ μέρους τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, οἱ ἀπολειπόμενοι ὑπεχρεοῦντο, ὡς ἀνεπαρκεῖς καθιστάμενοι, ἵνα προσφύγῃσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ ἐλευθερίας ἀναχωρήσεως, πρὶν ἢ ὑποστῶσι τὰς συνεπεῖας ἀντιστάσεως ματαίως. Ἄλλ' ὅμως προετιμήθη ἡ ἄμεσος ἐφόδος, δι' ἣν ὁ Ἰψηλάντης ἐνήργει ἤδη παρὰ μὲν ταῖς νήσοις Ἰδρας καὶ Πετσῶν, ἵνα παρασκευασθῶσι τὰ ἀναγκαῖα πλοῖα, λέμβοι καὶ κλίμακες· παρὰ δὲ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς, ἵνα συμπληρωθῇ ὁ ἀπαιτούμενος διὰ τὴν ἐφόδον στρατός. Ὁμολογουμένως καὶ αἱ νῆσοι καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐδείχθησαν προθυμότατοι· ὁ δὲ Νικήτας καὶ Κρέττας, ἀναφερόμενοι πρὸς τὸν Ἰψηλάντην τῇ 18 νοεμβρίου, προσέθετον, ἐνθουσιῶντες διὰ τὴν μέλλουσαν ἐφόδον: « Δόξα μεγίστη εἰς ἡμᾶς, εἰς συνουθεύσωμεν μετὰ τοὺς εὐ-
« πειθεῖς στρατιώτας μας τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν πολεμικῶν δο-
« τῶν τῆς Ἑλλάδος νικητὴν εἰς τὰ τόσον ἀναγκαῖα γροῦρια
« τοῦ Ναυπλίου ».

Παραδόξως τὰ πάντα παρεξηγούντο παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἐν Ἀργεῖ ἀφροϊζομένων τότε διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἡ γινομένη συγκέντρωσις τοῦ διὰ τὴν ἐφόδον στρατοῦ διεδίδετο παρ' αὐτῶν ὡς ἔχουσα ἄλλους σκοπούς· ἢ δὲ ἐνδεχόμενη ἐπιτυχία τῆς ἐφόδου ὑπελογίζετο ὡς τὸ μόνον καὶ συνεπὲς μέσον τῆς ἀποτυχίας τῶν κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου τεκταινομένων. Κυριώτερον, ἂν θέλῃ τις, ἀπῆρθεσκεν ὅλως τοῖς Πελοποννησίοις ἡ ἰδέα τῆς ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ἰδραίων καὶ Πετσιωτῶν ἐν τῇ Ναυπλίᾳ. Ὅ,τι ἄρα συνέβη περὶ τοῦ Κολκοτρώνου ὡς πρὸς τὰς Πάτρας, τὸ αὐτὸ διέτρεχεν ἤδη καὶ περὶ Ἰψηλάντου ὡς πρὸς τὴν Ναυπλίαν. Ἄλλ' οὐδὲν πλέον ἠδύναντο οἱ τοιοῦτοι, καὶ διὰ τοῦτο περιωρίζοντο εἰς μομφὰς πλαγίας καὶ σπερμολογίας διὰ δευτέρων προσώπων, ἀναμένοντες τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γενησάμενης ἐφόδου.

Ἡβροίσθη ἐπὶ τέλους στρατός τετρακισχιλίων περίπου, καὶ εἰσέπλευσεν ἐν τῇ κόλπῳ ἡ περιμενομένη μοῖρα μετὰ τῆς λοιπῆς παρασκευῆς.

Ὁ Ἰψηλάντης ἐκδόσας διαταγὴν τῆς ἡμέρας, κυρίως ἀφορῶσαν τὸ δικαίωμα, ὃ ἔχουσιν οἱ στρατιῶται καὶ τὸ ἔθνος ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῶν Τούρκων καὶ τοῦ φρουρίου, κυριευμένου (α), ἀπῆλθε τῇ 2 δεκεμβρίου εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ναυπλίας, καταλύσας ἐν τῷ ἀνατολικῷ κειμένῳ χωρίῳ Μερζέ· συνεπήγετο δὲ τὸν Κολοκοτρῶνην, τὸν Πέτρον καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλας, τὸν Ἰατράκον, Σέκερην, Ζαφειρόπουλον, Τσανέτον Χρηστάπουλον, τὸ τακτικὸν σῶμα, τοὺς φιλέλληνας Γερμανοὺς καὶ λοιποὺς. Τῇ 3 δεκεμβρίου, γενομένης δεήσεως κοινῆς πρὸς τὸν Ἰψιστον δι' ἱερέων, μετενεχθέντων ἐκ τοῦ Ἄργους ἐν τῇ Ἀρίᾳ, χωρίῳ κειμένῳ καταντικρὺ τοῦ Παλαμηδίου πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὑπὸ τῶν τηλεβόλων αὐτοῦ δεσποζομένῳ, συμβούλιον ἐποίησαντο ὅτε Ἰψηλάντης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ πλοίαρχοι παρόντες, καὶ εἰς τὸ ἀκόλουθον ἀποτέλεσμα ἦλθον.

α Μὲ γνώμην σύμφωνον τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀπεφασίσθη νὰ εἰσπηδηθῇ τὸ φρούριον Ναυπλίου διὰ τὴν πρὸ ὁλόρου ἐφοδασίαν τοῦ ἀπὸ τροφᾶς καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν νὰ προκύψῃ ἀρροπορίαν τῆς παραδόσεώς του.

α Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Παλαμηδιον ἐξωρήθη δύσκολον νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου, εἰς δὲ τὸ βαροῦσι (τὴν πόλιν), δυνάμενον νὰ πολεμῇ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐδρσκοῦνται οἱ σηματικοὶ τῶν Τούρκων, τὰ πράγματα καὶ ζωτροφαί τωρ' καὶ

α Ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ εἰρεθῇ ἡ πόλις ἀδυνατώτερα, πρῶτα δὲ νὰ προηγηθῶσι τὰ πλοῖα διὰ τὸ ἀμυγθολοῦν τοῦ ἕρους, ἐνεκρίθη νὰ γίνῃ ἡ ἐφοδος ὡς ἀκολούθως.

α Α'. Ἡ ἐφοδος νὰ δοθῇ κατὰ τὴν νύκτα (τῆς 3 πρὸς τὴν 4 δεκεμβρίου) πρὸ δύο ὥρων τοῦ ἐξημερώματος.

α Β'. Τὰ στρατεύματα τῆς ξηρᾶς νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς μέρη· καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρῶνης, ἔχων τοὺς Καρυτηνοὺς, τοὺς Σπαρτιάτας (Μαριάτας), τοὺς Τριπολιτσιώτας ὑπὸ τὸν Σέκερην, καὶ τοὺς Ἀργεῖους ὑπὸ τὸν Στάϊκον καὶ Τσέκρην, νὰ ἀναβῇ πρὸ μιᾶς ὥρας καὶ νὰ παραμορεύῃ ἐξω τοῦ Παλαμηδίου ὃ δὲ Ἰψηλάντης, ἔχων τὸ τακτικόν, φέροντας κλιμακας, ὑπὸ τὸν Βαλέσταρ, τὸν Νικήταρ, Κρέσταρ, Χρηστάπουλον, Ζαφειρόπουλον καὶ Ἀποστόλην Κολοκοτρῶνην μετὰ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τωρ, νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν πόρταν τῆς ξηρᾶς κατὰ τὸ μέρος τῆς

« Κιοῦπ τάπιας, κειμένης ἀντικρὺ τῆς κλίμακος τοῦ Παλαμηδίου,
 « καὶ τὰ περιμένη τὴν ὥραν τῆς ἐφόδου· ὁ δὲ Ἰατράκος μὲ τοὺς
 « Μισθριώτας τὰ μένη ὀπισθεν αὐτοῦ, διὰ τὰ βοηθήσῃ ἐν καιρῷ
 « ἀνάγκης· ὁ δὲ Κυριακούλης καὶ Γερραῖος τὰ ἐμβαρκαρισθῶσι
 « μὲ τετρακοσίους εἰς τὰ πλοῖα, διὰ τὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν διὰ
 « θαλάσσης ἐφοδὸν μὲ τοὺς ἑξακοσίους Κρανιδιώτας καὶ Κατωπα-
 « γαγίτας, τοὺς ὁποίους φέρουσι τὰ τρεχαντήρια.

« Γ'. Τὰ ἑλληρικὰ πλοῖα, δεκατρία τὸν ἀριθμὸν ὄντα, ἅμα
 « ἰδῶσι δεξιὸν τὸν ἄνεμον, τὰ ὑψώσωσι φανοὺς εἰς τὰ κατάρτια
 « τῶν καὶ τὰ σηκωθῶσιν εἰς τὰ πανιά. Τότε δὲ ἡ ἐπὶ τῆς κορυ-
 « φῆς τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἡλίου διωρισμένη σκοπιὰ, βλέ-
 « πουσα τοὺς φανοὺς τῶν πλοίων, τὰ ἀράφῃ ἡμέσως τρεῖς φῶ-
 « τίας.

« Δ'. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε πρῶτος τὰ ἀρχήσῃ τὸν πυροβολι-
 « σμὸν κατὰ τοῦ Παλαμηδίου καὶ προσποιημένην ἐφοδὸν, διὰ τὰ
 « τραβηχθῇ οὕτω ἡ προσοχὴ τῶν Τούρκων εἰς τὸ Παλαμῆδι· τὰ
 « δὲ πλοῖα τὰ κανονοβολῶσι τὸ Καστέλι καὶ τὰ Πέρτε Ἀδέλ-
 « φια· αἱ δὲ σκαμλαβίαι καὶ τὰ τρεχαντήρια τὰ εἰσχωρήσωσιν
 « ὑπὸ τὸ βαροῦσι καὶ τὰ ἀρχήσωσι τὴν ἐφοδὸν οἱ Κρανιδιώται,
 « Κυριακούλης, Γερραῖος καὶ οἱ λοιποὶ Ὑδροπετσιῶται· ὁ δὲ
 « Βαλέστας, Νικήτας καὶ λοιποὶ τὰ ἀναδῶσι τὸ πρὸς τὴν Ἀρβα-
 « ρητιὰν τεῖχος τῆς πόλεως, καὶ εὐθὺς τὰ ἀνοιξῶσι τὴν πόρταν
 « τῆς ξηρᾶς ».

Οὕτως ἀπεφασίσθησαν ἐν συνόψει, ἡ μὲν ἐφοδὸς κατὰ τῆς πόλεως
 ἀπὸ τε τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ παρὰ τῇ πύλῃ τῆς ξηρᾶς μέρους, ὡς ἀν-
 τιπερισπασμὸς δὲ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ τοῦ Παλαμηδίου, τὰ δὲ
 πλοῖα κατὰ τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου καὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν
 προμαχόνων τοῦ προαστείου. Μετὰ ταῦτα ὁ ἱεροκῆρυξ Ἰωάννης Βυζάν-
 τιος ὡμίλησε τῷ στρατῷ ἐνθουσιαστικὸν λόγον, ὑπισχνούμενος τοῖς μὲν
 φονευθησομένοις τὸν παράδεισον, τοῖς δὲ τραυματισθησομένοις περιθάλ-
 ψεις καὶ βραβεύσεις. Μετ' αὐτὸν καὶ ὁ Βάμβας ὡμίλησεν ἐνθουσιαστι-
 κώτατον κατ' ἔμπνευσιν λόγον, ἐν χερσὶ φέρων τεμάχιον λίθου, ὃν ἔ-
 θλασε τότε σφαῖρα τηλεβόλου τῶν ἐξήκοντα τεσσάρων λιτρῶν, ῥιφθεῖσα
 ἐκ τῆς «Καρά-τάπιας» τοῦ Παλαμηδίου, ἣτις τηλεβολεῖν ἤρξατο κατὰ
 τῶν ἐν τῇ Ἀρίᾳ Ἑλλήνων στρατιωτῶν, κλίναντος τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν
 δύσιν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδωκε τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀνωτέρω σχεδίου, καὶ ὁ στρατὸς ἐπανηγύριζεν εὐελπιστῶν ἐπὶ τῇ ἀφεύκτῳ ἐπιτυχίᾳ. Καὶ ὅμως τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπῆρχε τὸ μᾶλλον δυσεκτέλεστον· διότι, καὶ κατορθουμένης τῆς ἐπὶ τοῦ τείχους ἀναβάσεως, οἱ Τούρκοι ἠδύναντο θυσιάσαι ἅπαντας διὰ τοῦ φιλοῦ πυρὸς ἀπὸ τῶν ἀμέσως ὑπερκειμένων ὑψηλῶν οἰκιῶν, ὧν αἱ πλείους τρίστεγοι καὶ τετράστεγοι ἦσαν.

Ἡ ἐφοδος (τῆς 4 δεκεμβρίου).

Λοθέντος τοῦ συνθήματος τῆς προσβολῆς, οἱ μὲν περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἤρξαντο εὐθὺς τοῦ φιλοῦ πυροβολισμοῦ ἀνωθεν, ὁ δὲ Βαλέστας, Νικήτας, οἱ φιλέλληνες Γερμανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι προεχώρησαν κάτωθεν, ἡσύχως καὶ ἀφανῶς ὡς ἐκ τοῦ νυκτερινοῦ σκότους, πρὸς τὴν πύλιν τῆς ξηρᾶς· ὁ δ' Ὑψηλάντης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἄλλων ὑπευθεν ὀπισθεν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἀκτῖνα τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου· ὁ δὲ ἰατράκος ἔμενεν ὀπισθεν τῶν λιθοδῶν λόφων· οἱ δὲ Τούρκοι κρούοντες ἐν τύμπανον καὶ ἀλαλάζοντες ἐτηλεβόλουν καὶ ἐβομβοβόλιζον διὰ τοσαύτης παραγῆς καὶ ἀταξίας, ὥς τὰ μὲν τηλεβόλα πολλάκις ἐρρίπτοντο ἀνευ σφαιρῶν, αἱ δὲ βόμβαι, μόλις ὑψούμεναι, κατέπιπτον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Παλαμηδίου. Ἀλλὰ, καθ' ἣν ἤδη ὥραν ὑπισχνεῖτο τι ὁ τοσοῦτος παρὰ τοῖς Τούρκοις θόρυβος καὶ ἡ συνεπὴς ἀταξία, συνέβη ἡ ἀναστολὴ τῆς εἰς τὰ πρόσω κινήσεως τῶν πλοίων ἐνεκα συμπεσούσης ἀντιπνοῆς ἐκ τῆς ξηρᾶς, καὶ δύο μόνα, ὡς καὶ τινες τηλεβολοφόροι λέμβοι, πλησιάσαντα ἐτηλεβόλουν κατὰ τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου. Ἐξ αὐτῶν τὸ ὑπὸ τὸν Λάζαρον Πινώστην ἔπαθε τότε. Ἡ δ' εἰς τὸν λιμένα εἰσπλευσις τῶν φερόντων τοὺς πρὸς ἀπόθασιν στρατιώτας δρομᾶδων ἀπέβη ἀκατόρθωτος, διότι τὰ τηλεβολοστάσια οὐδόλως ἀντιπεριεσπῶντο, καὶ ἐν τῷ γένῳματι τοῦ λιμένος, τῷ μεταξύ τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου καὶ τῆς πόλεως, ἐτίθεντο ταῦτα μεταξύ τετραπλοῦ διασταυρουμένου πυρὸς τηλεβόλων καὶ πυροβόλων.

Τὸ φαινόμενον τῆς γενικῆς ἤδη ἐνεργείας ὅλων τῶν φρουρίων τῆς Ναυπλίας, πανταχόθεν ἐξερευρομένων τὸ πῦρ, ἦτο λίαν μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀξιοθέατον. Καὶ πρὶν μὲν ὁ Ἀπόλλων σύρῃ τὴν ἄμαξαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος, ὁ Βαλέστας μετὰ τοῦ τακτικοῦ, οἱ φιλέλληνες, ὁ Νικήτας καὶ οἱ ἄλλοι ἐπλησίασαν κατὰ πολὺ τὰ πρὸς τὴν πύλιν τῆς ξηρᾶς· μὴ γενομένης ὅμως τῆς ἀποβάσεως ἀπὸ τῆς θαλάσσης, οἱ Τούρκοι

ιδόντες αὐτοὺς ὑπὸ τὸ ἀρξάμενον λυκαυγὲς, ἐδιπλάσιασαν πρὸς τὸ μέ-
ρος τοῦτο τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν διὰ τῶν πολυβόλων μάλιστα. Ὁ Ἴψη-
λάντης τότε διέταξε μεταβολὴν τοῦ σχεδίου, τὸν μὲν Βαλέσταν, ὅπως
στήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων τὰς κλίμακας πρὸς ἐφοδόν, τὸν δὲ ἱατράκον,
ὅπως ταχυπορήσῃ πρὸς βοήθειαν. Ἄλλ' οἱ μὲν περὶ τὸν ἱατράκον περι-
ωρίσθησαν πυροβολοῦντες ὀπίσθεν τῶν λόφων καὶ μακρόθεν· οἱ δὲ τα-
κτικοὶ ὑπὸ τὸν Βαλέσταν, οἱ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Λίνζινγ, καὶ
κατόπιν αὐτῶν ὁ Νικήτας καὶ οἱ ἄλλοι, προσχώρησαν μὲν, ὅσῳ ἡδυνή-
θησαν, ἠναγκάσθησαν ὁμῶς, καὶ μεθ' ὅσῳ ἀνέπτυξαν ἀνδρείαν, ἵνα
ἀποσυρθῶσι. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐθερίσθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντή-
κοντα, ἐν οἷς τακτικοὶ Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες Γερμανοὶ οἱ πλείους·
ἐπληρώθη θανασίμως ὁ σηματοφόρος τοῦ τακτικοῦ Χαράλαμπος Ἰγγλέ-
σης· ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ ἀρχηγὸς τῶν φιλελλήνων Λίνζινγ, ἀποκοπέντων
καὶ τῶν δύο ποδῶν αὐτοῦ, καθὼς καὶ ὁ σηματοφόρος τούτων Δραάτος·
ἐπληρώθησαν δὲ πολυαριθμότεροι, ἐν οἷς καὶ ὁ Κουβερνάτης, καὶ σφαί-
ρα τηλεβόλου διεχώρισεν εἰς δύο τὸν παρὰ τῇ πλευρᾷ τοῦ Ἴψηλάντου
ιστάμενον ἀξιωματικὸν Πουλῆν.

Οἱ Τούρκοι ἐξώρμησαν τότε ἐν ἀλαλαγμῷ, συνέλεξαν τὰς ἐγκατα-
λειφθείσας κλίμακας, καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν πεσόντων τεμόντες μετή-
νεγκον εἰς τὴν πόλιν ἐν θριάμβῳ. Ὁ Νικήτας ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος.
Ἐπειδὴ δὲ ἐκ μὲν τῶν πεσόντων ἐλήφθη μόνον τὸ σῶμα τοῦ Λίνζινγ,
ἐκ δὲ τῶν βαρέως τραυματισθέντων ἀφέθησαν τρεῖς, ὡς ἀκίνητοι γενό-
μενοι ἔνεκα τῆς ἐκκοπῆς τῶν ποδῶν αὐτῶν, οἱ Τούρκοι ἀπήγαγον εἰς
τὸ φρούριον καὶ τούτους, ἐν οἷς ἦν καὶ τις Πελοποννήσιος ὑφοπλαρχη-
γὸς, ὀνομαζόμενος Γκελθερῆς, καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις παρέδωκαν ἐμμε-
τρήσαντας τὸ ζῆν δι' αἰσχίστου καὶ ἐπωδύνου θανάτου. Ἐνὸς μάλιστα
τῶν τριῶν Ἰσραηλῆτης τις, ἐπιδεικνύμενος καὶ τῶν Τούρκων αὐτῶν τουρ-
κικώτερος, ἀποκόψας κατεμάσθησε τὸ ὠτίον.

Τὸ πῦρ τῆς ἀποτυχούσης ταύτης ἐφόδου διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρας ὥ-
ρας. Καὶ τὰ μὲν πολιορκητικὰ σώματα ἔμειναν καὶ πάλιν ἐν ταῖς θέ-
σεσιν αὐτῶν· ἡ δὲ μοῖρα ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια· ὁ δ' Ἴψηλάντης μετὰ
τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Ἄργος, ὅπου ἐνεταφιάσθη τῇ ἐπιούσῃ·
ὁ νεκρὸς τοῦ φιλέλληνος Λίνζινγ, ἐκ Βυρτεμβέργης, διὰ τῆς λαμπροτέ-
ρας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς καὶ τῆς μεγαλητέρας κρατιωτικῆς παρα-
τάξεως, συνοδευθεὶς μέχρι τοῦ τάφου ὑπὸ ἀπείρου πολιτῶν πλήθους. Ἡ-
σφαλίσθη οὕτως ἡ Ναυπλία διὰ τινὰ χρόνον ὑπὲρ τῶν πολεμίων, καὶ

μία πάλιν ἀπελείφθη τοῖς Ἕλλησιν ἐλπίς, ἥ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν προκύπτουσα. Τελευτῶντες δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἐφοδος τῆς 4 δεκεμβρίου, εἰ καὶ ἀπέτυχεν, ἄφησε τοῖς Τούρκοις ἐντυπώσεις ὠφελίμους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὥς τολμώντων καὶ αὐτὰ τὰ ἀδύνατα. Ἐκτοτε αἱ μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων καὶ πολιορκούντων συμπλοκαὶ ἐγίνοντο συνεχέστεραι. Τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Νικήταν σῶμα, συγκείμενον ἐκ Βουλγάρων, ἄλλων ἁλλοδαπῶν καὶ μέρους Πελοποννησίων, ὅλων τετρακοσίων, ἤριστευεν ὡς επιτοποῦν, ἀπλύτως ἀνταποκρινόμενον εἰς τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ῥιψοκίνδυνον.

Πτώσις τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Οὔτε οἱ ἀκροβολισμοί, οὔτε αἱ συμπλοκαὶ ἐγίνοντο τόσῳ συνεχεῖς καὶ ὁπωσδήποτε σοβαραὶ μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀκροκορίνθον. Δύο παρὰ τοῖς πρώτοις ὑπῆρχον αἱ κύριαι ἀνάγκαι, προμήθεια τροφίμων καὶ εἰσβολὴ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Τῇ 25 ἰουλίου κατάρθρωσαν ἐπιτεθέντες οὗτοι, ἵνα ἀραιώσωσι μέρος τῆς πολιορκίας καὶ ἀρπάσωσιν ἀγέλην τινὰ αἰγῶν ὁλόκληρον. Ἀλλὰ τῇ 14 νοεμβρίου ἐξεληθότες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέτυχον, πολλὴν δοκιμάσαντες τὴν ζημίαν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡγεῖτο τῆς πολιορκίας ὁ Νικόλαος Χ. Σολιώτης, διαδεχθεὶς τὸν Ἀναγνώστην Πετμεζᾶν ἀναχωρήσαντα, ὥς μὴ μισθοδοτούντων τῶν Κορινθίων τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ στρατιώτας. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἡπειλήθη τότε καὶ αὐτὴ ἡ διάλυσις τῆς πολιορκίας, δι' ὃν λόγον ἤ,τε ἐφορεία καὶ πρόκριτοι Κορίνθου Πανοῦτσος Νοταρᾶς (α), Θεοχάρης Ρέντης, Γεώργιος Καραῶς καὶ Ἀναγνώστης Οἰκονομόπουλος προσεκάλεσαν ἀρχηγὸν ταύτης τὸν Σολιώτην, ἐπανερχόμενον ἐκ τῶν σενῶν τῆς Μεγαρικῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπόλεως. Ἐκτοτε οἱ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ ἐπολεμοῦντο συνεχέστερον καὶ γενναίωτερον ὁ δὲ Σολιώτης, κατέχων τὸν ἐν τῷ Πεντεσκουφίῳ προμαχῶνα, ἐπληρώθη ἐπικινδύνως ἀπὸ τῶν πετρῶν αὐτοῦ, ἃς διεσκορπίζον αἱ σφαῖραι τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου.

Οὕτω κατήντησαν οἱ πολέμιοι ἐν μεγάλῃ ἐνδεΐᾳ τροφῶν, καὶ ὑπέκυψαν ὑπὸ τὸ ἀναποχώριστον ἐκ τοιούτων περιστάσεων δυστύχημα τῆς λοιμώδους νόσου. Συγχρόνως δὲ προσβεβλημένοι ἡθικῶς διὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπόλεως καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Κιαμήλ βεγῆ, καὶ ἀπληπισμένοι ὥς ἐκ τῆς ὥρας τοῦ χρόνου ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς βοή-

θείας, ἤλθον εἰς ὁμιλίαν τινὰς προκαταρκτικὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ συνθήκης παραδόσεως, μόνον ὑποδεικνύοντες διαταγὴν περὶ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἀσφαλείας. Ἀλλ' οὐχ ᾔττον ἐπεμελήθησαν, ἵνα ἀποστείλῃσι πρὸς τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν, καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν ταχίστην βοήθειαν τούτου, ὡς κινδυνεύοντες τὰ ἔσχατα ὅπως δὲ ὠφεληθῶσι τοῦ ἀναγκαίου καιροῦ, ἡ Κανούμ ἐφφέντη Νούρη βεγῆνα προέτεινε τοῖς Ἑλλήσι τὴν προσαγωγὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κιαμῆλ βεγῆ, ὡς τοῦ ἀρμόδιωτέρου προσώπου πρὸς διαπραγματεύσιν. Οἱ δ' ἐξεληόντες δύο γραμματοκομιστὰς πρὸς τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν προφυλακῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος ἐκάστου γεγραμμέναι ἀνεκαλύφθησαν ἥ, τε ἀθλία κατάστασις τῶν πολιορκουμένων καὶ ἡ θερμότης αἰτίας περὶ βοηθείας.

Τότε οἱ πολιορκηταὶ ἐπεκαλέσθησαν παρὰ τοῦ Ἰψηλάντου τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ καὶ ἐνὸς εὐπολήπτου προσώπου πρὸς διαπραγματεύσιν τῆς συνθήκης· κατόπι δὲ ἐξητήσαντο τὴν παρουσίαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ διὰ τε τὴν ἄμεσον μετὰ τῶν Τούρκων συνθηκοποίησιν καὶ τὴν καθυσύχασιν τῶν ἀναφυσιστῶν διενέξεων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Γενομένης ἐντεῦθεν συσκέψεως κοινῆς ἐν τῷ Ἄργει, οἱ Γερουσιασταὶ τῆς Πελοποννήσου συνέθεντο, δυνάμει τοῦ παραδεχθέντος τότε ὀργανισμοῦ, τὰς βάσεις τῆς διαπραγματευθευσομένης συνθήκης καὶ ἐνεχείρισαν ταύτας (α) τῷ Ἰψηλάντῃ, ἐκστρατεύσαντι τῇ 11 δεκεμβρίου εἰς Κόρινθον μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, Μαυρομιχάλου, Κρεββατᾶ, Ἀναγνωσταρᾶ, Δικαίου, Χρηστοπούλου, ἄλλων τε καὶ τοῦ ἱατρικοῦ φέροντος τὸν Κιαμῆλ βεγῆν μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς θεραπείας.

Οἱ δ' ἐν Ναυπλίᾳ Τούρκοι, μαθόντες παρ' ἐνὸς ἀποδράντος αἰχμαλώτου, Αἰθίοπος ἱπποκόμου τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθένης, τὴν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ ἐκκένωσιν τοῦ Ἀργους, ἐβουλεύθησαν τόλμημά τι, καὶ ἐξεληθόντες τῇ 14 δεκεμβρίου περὶ τοὺς ἑξακοσίους ἵππεῖς καὶ πεζοὺς μετὰ δύο τηλεβόλων, ἐπέτυχον ἐν τῇ ἀπροσεξίᾳ τῶν πολιορκητῶν, ἵνα προχωρήσωσι καὶ εἰς φυγὴν τρέψωσι καὶ τούτους καὶ τοὺς ὀλίγους ἔξω τῆς πόλεως στρατιώτας. Ἀλλ' εὐρεθεῖς ἐν τῷ Ἄργει ὁ Νικήτας ἀντεξῆλθεν εὐθὺς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλων τινῶν ὀπλοφόρων καὶ τῶν παρευρεθέντων φιλελλήνων, καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς ἐχθροὺς πρὸς ὀπισθοδρόμῃσιν. Ἡ πόλις ἐσώθη οὕτω ἀπὸ τῆς ἐπαπειληθείσης πυρκαϊᾶς καὶ διαρπαγῆς· ὅλοι δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντες αἰχμάλωτοι Τούρκοι ἐκ τῆς Τριπόλεως, οἷσι ὑπηρετᾶται, ἱπποκόμοι καὶ τοιοῦτοι, ἐθυσιάσθησαν τῇ ἐπιούσῃ, ἵνα ἐκ-

λείψῃ τοῦ λοιποῦ πᾶσα ὑπόνοια κινδύνου τοιαύτης φύσεως. Ἀπὸ τοῦ συμβάντος τούτου οἱ πολιορκηταὶ τῆς Ναυπλίας ἐγένοντο προσεκτικώτεροι.

Οἱ δὲ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ, παρατηροῦντες τὴν μεγάλην τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ αὐξήσιν, ἐπεδείκνυντο, ὅτι δύνανται ἔτι κατὰ πάσης ἐφόδου, ἣν ἤρξαντο ὑπονοεῖν, καὶ ἠκολούθουν συνεχέστερον τὸ πῦρ, ἰδίως διευθυνόμενον κατὰ τοῦ ξενόδοχείου τῆς πόλεως, ἐν ᾧ κατέλειεν ὁ Ἰψηλάντης καὶ διηνεκῆς ὑπῆρχεν ἡ μεγαλύτερα τῶν στρατιωτῶν ἀθροίσις. Ἐπιμεληθεὶς οὗτος κατὰ πρῶτον περὶ τῆς δυνατῆς εὐταξίας τοῦ στρατοῦ δι' ἀναλόγου ἐκτελεστικῆς δυνάμεως, ἀποπειρώμενος προέτεινε τοῖς Τούρκοις τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ὑπὸ ὅρου ἀσφαλίζοντας τὴν ζωὴν καὶ τιμὴν αὐτῶν. Πρὸς ὁδηγίαν δὲ καὶ ἱκανοποίησιν τῶν πραγματικῶς ἀγωνισθέντων ἐν τῇ πολιορκίᾳ στρατιωτῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν παῦσιν τῆς γινομένης συρροῆς διαφύρων λαφυραγωγῶν ἀπλῶς, ἀπεφασίσθησαν ἐν κοινῷ συμβουλίᾳ ὑπὸ ὅρκον καὶ ἐδημοσιεύθησαν οἱ ὅροι τῆς διαθέσεως τῶν λαφύρων κατὰ τὴν διπλὴν περίπτωσιν τῆς κυριεύσεως τοῦ φρουρίου ἢ διὰ συνθήκης ἢ ἐξ ἐφόδου (α).

Τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ ἡ προταγωγὴ διπλοῦν εἶχε λόγον, πρῶτον τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου, καὶ δεύτερον τὴν οὕτως ἢ ἄλλως, ἥτοι τὴν ἐθελουσίαν ἢ καταναγκαστικὴν, κατὰδείξιν τοῦ μέρους τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ. Ὡς δὲ φαίνεται, τὸ ἀπόρρητον ἄρθρον τῶν περὶ τῆς συνθήκης βάσεων τῆς Ἡελοποννησιακῆς Γερουσίας ἀπέβλεπε τὴν κατακράτησιν τούτου ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ τοῦ φρουρίου ἔτι παραδιδόμενου. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος περὶ μὲν τῶν θησαυρῶν ἠρνεῖτο (β) στερεοτύπως· διαταγὴς δὲ, ἵνα γράψῃ πρὸς τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν κεχαγιάν περὶ παραδόσεως, ἀνέμιξε καὶ ἄρρητα ῥήματα πολλὰ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου (γ)· ὡς δ' ἐβεβαίωσαν τὰ πράγματα αὐτὰ προτεχῶς, ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἡ περιπαίζων τὴν κοινὴν ἰδέαν περὶ θησαυρῶν, οὐς οὐκ εἶχεν ἴσως, ἢ ἀπόφασιν ἔχων, ἵνα μὴ καταδείξῃ τούτους, ἐὰν ὑπῆρχον πραγματικοί, ὑπελόγιζεν, ὅτι ἡ παράτασις τῆς παραδόσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου ἔσεται παράτασις καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, δι' ἣν οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνάγκην τῆς προσωπικῆς συνδρομῆς τούτου. Ἡ πονηρία αὕτη οὐδόλως διέφυγε τὴν κρίσιν τοῦ Ἰψηλάντου, τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τῶν ἄλλων· ἐπομένως, ἀφ' οὗ ἡπειλήθη δεινῶς ὁ Κιαμὴλ βεγῆς, ὑπεχρεώθη, ἵνα γράψῃ πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, καθ' ὃ συνέταξε σχέδιον ὁ Κρεβδατᾶς, καὶ δι' οὗ ἐγνωστοποιεῖτο ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, ὅτι

ἀφεύκτως φρονέεται οὗτος παρὰ τῶν Ἑλλήνων, μὴ παραδιδασκόμενος τοῦ φρουρίου. Ἀλλὰ καὶ τότε ἐξήτησεν ὁ Κιαμὴλ βεγῆς, ἵνα συνομιλήσῃ μετὰ τοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ ταμίου αὐτοῦ Ἀπδοῦς ἀγὰ λόγῳ μεγαλητέρας πρὸς τὴν παράδοσιν εὐκολίας. Συνεχωρήθη τοῦτο· ἐν δὲ τῇ γενομένῃ συνεντεύξει παρετήρησεν ἡ συνοδεύουσα αὐτὸν φρουρά, ὅτι καὶ διὰ λόγων ἐπιτηδείων καὶ σημείων πλαγίων ἐξηγεῖτο πρὸς τὸν Ἀπδοῦς ἀγὰν ἀρνητικὴν τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς παραδόσεως.

Ἐντεῦθεν ἐδυσκολεύθησαν ἱκανῶς τὰ πράγματα, καὶ, ὡς ἐκφόβητρον μέτρον, προέκυψεν ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἰσθμοῦ γενομένη θησία, σκληρὰ πραγματικῶς θυσία, ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν αἰχμαλώτων ἀξιώματικῶν, δεκατριῶν τὸν ἀριθμόν. Ἀλλ' οὐδὲν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀποτέλεσμα ἐπηνέχθη. Ὁ Κιαμὴλ βεγῆς ἐδάκρυσε τότε· πλὴν οὔτε θησαυρὸν ἐφάνέρωσεν, οὔτε τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἀπολύτως ὑπεσχέθη, ἀντιτάσσωσιν τὴν ἐπιμονὴν τῶν πολιορκουμένων. Οἱ δ' Ἕλληνες, καίτοι ἀπειλήσαντες πρὶν τὸν φόνον καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰκοσιτετραετοῦς τὴν ἡλικίαν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξαν.

Ἐντεῦθεν ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ διαίρεσις τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνεδέχθη, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἰψηλάντου, ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς τὸ μόνον κατάλληλον πρόσωπον, ἀρξάμενος τῶν ἰδιαιτέρων συνδιαλέξεων μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ Λαλαίων. Οἱ πρῶτοι ἐκ τούτων, περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα λογιζόμενοι ἤδη, καθὼς καὶ οἱ δευτέροι, περὶ τοὺς δεκαεῖς ὅλοι τυχαίως συναποκλεισθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ, ὡς διατελοῦντες ἔμμισθοι παρὰ τοῖς ἀγάδαις, ἐτοιμῶς ἀπεχωρίζοντο, εἰ μὴ ἐμεσολάβει ραδιουργία ψυχρὰ καὶ ἀποτρίπτεις. Οἱ κεκηρυγμένοι κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου καὶ Κολοκοτρώνου δυστύχημα ἐθεώρουν, ἐὰν κατωρθοῦτο δι' αὐτῶν ἡ πτώσις τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἰδίων περιήρχετο τὸ φρούριον. Ὅπως δὲ ἀναβληθῶσι τὰ πράγματα μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ ἐθνικῆς διοικήσεως, ἢ ἄλλως μέχρι τοῦ τέλους τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελύτσεως, ὑπεκινήθησαν τινες τῶν ἐντοπίων ἐνόπλων, καὶ οὗτοι ἐνεψύχωνον λάθρα τοὺς Τούρκους, βεβαιοῦντες ὡς πλησιάζοντα πλεόν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς ἀπληπισμένοις πᾶν ψεῦδος ἐπιτήδειον ἐπέχει τόπον ἐλπίδος ἀγαθῆς, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ Λαλαῖοι ἐπολιτεύοντο, οὔτε ἀρνούμενοι, οὔτε δεχόμενοι τελειωτικῶς τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνου.

Ἀλλ' ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀνάγκη ἐξεμηδένισαν τὴν ραδιουργίαν αὐτήν.

ἵς ἀπορροῦντες πλέον πάτης τροφῆς καὶ ἀφανιζόμενοι ὑπὸ τῆς νόσου, οἱ μὲν ὑποδέεσταιροι τῶν Τούρκων ἤρξαντο (α) εἰς μετὰ τὸν ἄλλον αὐτομολεῖν πρὸς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δ' ὀλίγοι Λαλαῖοι παρεδόθησαν τῷ Κολοκοτρώνη, ὑποσχθέντι ἅπαξ τὴν ἐπιβίωσιν αὐτῶν· οἱ δ' Ἀλβανοί, μεσολαβοῦντος καὶ τοῦ Πανουριᾶ, ὡς ἀπεσταλμένου τότε ἐκ τῆς Στερεᾶς περὶ βοήθειας, συνεφώνησαν ἰδίως, ὅπως ἀναχωρήσωσι διὰ τοῦ κόλπου ἄνοπλοι, φέροντες ἕκαστος ἀνὰ χίλια μόνον γρόσια δι' ἐξοδα ὁδοιπορίας. Ἐπομένως οἱ ἀγάδες καὶ λοιποὶ ἐντόπιοι Τούρκοι, ἐπειδὴ ἔφθασαν εἰς παραλυσίαν πλήρη καὶ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς, οὔτε ἐβλεπον βοήθειαν ἐξωτερικὴν, οὔτε εἶχον μέσα ἄλλα κατὰ τοῦ δυσχειμέρου τῆς ὥρας, ἐν ᾧ ἐπολιορκούντο ἐπὶ ἄκρας ὑψίστης καὶ ὅλας λιθώδους, κατηναγκάσθησαν, καὶ μεθ' ὅσην πραγματικῶς ἐδειξαν καρτερίαν μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρῶν, προμαχόμενοι δι' ἐννέα ὁλῶν μηνῶν, ὅπως ὑπακούψωσιν ἐξαιτούμενοι μόνον ζωῆς καὶ τιμῆς ἀσφάλειαν.

Τοῦ προφρηκτοῦ ταύτου συμβιβασμοῦ ἡ τελειωτικὴ διαπραγμάτευσις ἐγένετο τῇ 14 ἰανουαρίου 1822, ἔνθεν μὲν παρὰ τοῦ Ἰψηλάντου, Κολοκοτρώνου, Μαυρομιχάλου, Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Ἰατράκου, ἔνθεν δὲ παρὰ τοῦ κεχαγῆ τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ, τοῦ καδδῆ καὶ δύο ἐτέρων ἀξιωματικῶν Τούρκων. Τότε ἀπέστειλαν οἱ Τούρκοι ἀνὰ ἓνα χρυσοῦν κἀνδυν (ντολαμαῖν) πρὸς τε τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Ἰατράκον καὶ τὴν Ἀναγνωσταρᾶν. Συνεφωνήθησαν δὲ, παρὰ τὸ δημόσιον ὑλικὸν τοῦ φρουρίου, ἡ γενικὴ ἀφ' ὀπλίσαις τῶν ἀνδρῶν, ἡ ἐγκατάλειψις πάσης κινητῆς περιουσίας, ἐξαιρουμένων δύο μόνον ἐνδυμασιῶν καὶ ἀναλόγου χρηματικῆς τιμῆς ποσότητος δι' ἕκαστον ἄτομον, ὡς καὶ ἡ μεταβίβασις ἀπάντων διὰ πλοίων οὐδετέρας σημαίας εἰς τὴν Ἀσίαν.

Οὕτω δὲ, ἐπιτασίᾳ τοῦ καδδῆ, καταθεσάντων τῶν Τούρκων τὰ ὅπλα αὐτῶν ἐνώπιον τριακόντα Ἑλλήνων στρατιωτῶν, πρῶτως ὁ Κολοκοτρώνης, συνοδευόμενος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωνᾶ καὶ τριακισίων ἐνόπλων ἐκ τῶν διαφόρων σωμάτων, ἀνέβη τὸν Ἀκροκόρινθον· ὁ δὲ Τούρκος φρούραρχος ἰστάμενος ἐξω τῆς πύλης, παρέδωκεν αὐτῷ τὰς κλεῖς τοῦ φρουρίου εἰπὼν· « Χα.λᾶ.λι σας! χα.λᾶ.λι σας! » Πρὶν δὲ εἰσέλθῃ τὴν πύλην ὁ Κολοκοτρώνης, ἐποίησεν ἐπ' αὐτῆς τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ διὰ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, καὶ ἔπειτα ἐνέπηξεν ἐπὶ τοῦ φρουρίου ταύτην· ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰωνᾶς ἴστατο ἔφιππος, εὐλογῶν τοὺς εἰς αὐτὸ εἰσερχομένους Ἕλληνας.

Ὁ Ἰψηλάντης διώρισεν ἀμέσως φρουρὰν ταυτικῶν, φρούραρχον δὲ

προσωρινόν τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ Ὀρφανόν, καὶ ἐπὶ τῆς καταγραφῆς τοῦ ὕλικου ὅλου τὸν ταμίαν αὐτοῦ Ἀντωνόπουλον. Ὡσαύτως σπεύσασα διώρισε καὶ ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Πελοποννησιακῇ Γερουσίᾳ ἐπιτροπὴν περὶ τῆς παραλαβῆς καὶ ἀσφαλείας τῶν λαφύρων τὸν Σωτήριον Νοταρᾶν, τὸν μητροπολίτην Κορίνθου Κύριλλον, τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάνν, τὸν Κρεβάταν, Ἀσημάκην Φωτήλαν, ἀρχιμανδρίτην Δικαῖον καὶ ἄλλους ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς. Τὰ λάφυρα ταῦτα συνιστάμενα ἐκ μετρητῶν, πολυτίμων λίθων, ἀργυρῶν καὶ χρυτῶν σκευῶν καὶ καλεξῆς, ὑπελογίζοντο ἀξίας δύο περίπου ἑκατομμυρίων γροσίων, καὶ, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς 15 δεκεμβρίου, προσδιωρισμένα ὑπῆρχον ὑπὲρ τοῦ δημοσίου. Καὶ σφραγίσαντο αὐτὰ παρὰ τοῦ Ὀρφανοῦ καὶ τῆς φρουρᾶς, συλλεγέντα ἀκριβῶς καὶ ἐναποθεθέντα πάντα ἐν ἀποθήκαις· ἀλλ', ἅμα ἀνεχώρησεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς προδιατεταγμένος, ἵνα στρατολογήσῃ καὶ ἐκστρατεύσῃ ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· ἅμα ἡ ἐθνικὴ αὐτῇ ιδιοκτησίᾳ περιήλθεν εἰς χεῖρας ἄλλοτρίας, ἐσφετερίσθη ἐν μέρει παρὰ τούτων καὶ ἐκείνων. Μόνος τὰς χεῖρας αὐτοῦ οὐκ ἐμόλυνεν ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης, καὶ μόνος ὁ Ἰψηλάντης καὶ Κολοκοτρώνης διετήρησαν πιστῶς, ὅ,τι ὑπέγραψαν καὶ ὠρίσθησαν. Μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου καὶ ἐξαιρετικῆς προσπαθείας τοῦ Ἰψηλάντου διεσώθη τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνωτέρου ποσοῦ, ἐξ οὗ τὸ μὲν χρηματικὸν ἐξ ἑκατὸντακισχιλίων γροσίων περίπου παρέλαβεν ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία διὰ τὰς πρώτας ἡδὴ ἀνάγκας αὐτῆς· πηλύτιμοι δὲ λίθοι, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ διαφόρων εἰδῶν, ἐκτιμηθέντα ἀντὶ ὀκτακοσίων χιλιάδων, ἐδόθησαν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις ἀπέναντι τῶν προτέρων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δαπανῶν διὰ τὰς κινήσεις τῶν πλοίων· ἕτερον δ' ἄθροισμα ἐπίπλων, ἐνδυμάτων, σκευῶν καὶ τοιούτων, λογιζόμενον ἀξίας διακοσίων χιλιάδων περίπου, ἔμεινε παρὰ τῇ νεοσυστάτῳ ἐθνικῇ διοικήσει, ὡς πρώτη τοῦ δημοσίου ταμείου ζύμη. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐδόθη μερὶς τις εἰς εἶδῃ εἰς τὴν φρουρὰν τῶν, ὡς εἵπομεν, τριακοσίων στρατιωτῶν.

Ἐκ τῶν Κορινθίων Τούρκων ὀλίγιστοι διετέθησαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς ὑπηρέται, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἀπωλέσθησαν παρασπόνδως, ὡς ἐκλειψάσης πάσης ἀνωτέρας στρατιωτικῆς ἀρχῆς, τοῦ μὲν Ἰψηλάντου ἐξασθενήσαντος, τοῦ δὲ Κολοκοτρώνου ἀναχωρήσαντος. Ὁ Κιαμὴλ βεγῆς ἐσώθη ἐπ' ἐλπίδι μελλούσης καταδείξεως τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπιβιβασθέντες ἐν τοῖς πλοίοις Ἀλβανοὶ ἐθυσιάσθησαν ἐξ ὑποβολῆς τοῦ Πανουριᾶ παρὰ τοῦ συνδεύοντος αὐτοὺς ὀπλαρχηγοῦ

Μαρκέζην. Ἐκ συστήματος ὁ Πανουριάς οὐδέποτε ὑπέφερε ζῶντα Τούρκον.

Τελευτᾷ οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὴν Πελοπόννησον τὸ πολεμικὸν μέρος τοῦ πρώτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους διὰ τῆς κυριεύσεως καὶ τούτου τοῦ φρουρίου. Ἐφωδιασμένον εὗρέθη αὐτὸ διὰ τῶν ἀναγκαίων τηλεβόλων παντὸς μεγέθους, βομβοβολῶν δ' ἱκανῶν καὶ ἀποθηκῶν, πληθουσῶν ἔτι πυρίτιδος καὶ σφαιρῶν. Λυπηραὶ ἦσαν αἱ κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου καὶ ἄλλων στρατιωτικῶν διατρέξασαι καὶ ἐνταῦθα ραδιοουργίαι, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐπιτάχυνον οὗτοι ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' ἐπ' ἀκριβὲς διὰ τοιούτων μεγάλων δοκιμασιῶν διεκρίθησαν πάντοτε οἱ ἄνδρες τῆς πιστῆς πρὸς ἑαυτοὺς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἀκλόνητου πρὸς τὴν πατρίδα ζήλου. Ἡ μία ἀλήθεια, ἣν ὁ προσωπικὸς ἐγώισμός διέστρεψεν ἢ ἐσιώπησεν, αἰετοῦ ἐθριάμβευσε.

Ἡ κατάστασις τῶν πολιορκιῶν Μοθώνης καὶ Κορώνης οὐδὲν παρουσιάζει σπουδαῖον καὶ ἔκτακτον. Μόνας δύναται τις εἰπεῖν σπουδαιοτέρας συμπλοκάς τῶν πολιορκητῶν μετὰ τῶν πολιορκουμένων Κορωναίων Τούρκων τὴν τῆς 9 νοεμβρίου, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ υἱὸς τοῦ Λάκωνος ὀπλαρχηγοῦ Χρηστέα, καὶ τὴν τῆς 22 τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἣν νικηταὶ τὸ πρῶτον γενόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἐνικήθησαν ἔπειτα, κακῶς διασκορπισθέντες (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Συστήματα τοπικὰ Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου (β).

Τὴν πρώτην ἐν τοῖς Βερβένις καὶ τὴν δευτέραν ἐν τῇ Ζαχαρίᾳ πολιτικὴν ἀποτυχίαν τοῦ Ἰψηλάντου ἀκολουθεῖ μετ' οὐ πολὺ τρίτη καὶ τελειωτικὴ ἐν τῷ Ἄργει. Ὅποια ἂν θεωρήσῃ τις τὰ αἷτια, τὰ προκαλέσαντα τὰς μεταξὺ Ἰψηλάντου καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου διαφορὰς, ὁμολόγηται, ὅτι ἀπὸ τοῦ νοῦς τοῦ πρώτου οὐδέποτε διήλθον σκοποὶ τυραννίας, οὓς ἐπὶ στόματός ἔφερον οἱ δεῦτεροι, οὐχὶ πιστεύοντες, ἀλλὰ μεθοδεύοντο. Ἡμερότητα σπανίας καὶ καλοκαγαθίας σπανιωτέρας ἀνὴρ, ὁ Ἰψηλάντης πᾶν ἄλλο ἐφράνει, ἢ τυραννίαν, καὶ, ἂν θέλῃ τις μάλιστα, πᾶν ἄλλο ἠδύνατο, ἢ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν. Μόνος ἄρα φόβος ἐκυρίευσεν τοὺς προκρίτους, διότι ὁ Ἰψηλάντης καὶ τὸ στρα-

τιωτικὸν στοιχεῖον συνεδέοντο, καὶ μόνος σκοπὸς τούτων ὑπῆρχεν ὁ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰψηλάντου περιορισμὸς τῆς ἰσχύος τοῦ κρατιωτικοῦ, ὃν ἐπεδίωκον διὰ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι διὰ τῶν ὀπλῶν. Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ ἔμενον ἐκκρεμῆ τὰ ἐν Βερβένοις καὶ Ζαρακόδῃ πράγματα, ἐπόμενον ἦτο, ὅπως ἐπενέγκωσι τὴν κρίσιν ἐπὶ τῆς προκειμένης πάλης καὶ ὑπὸ σχέδιον γενικώτερον ἢ Στερεὰ καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἐνούμεναι ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου μέρους. Πρὸς τοῦτο δὲ, ἀλωθείσης τῆς Τριπόλεως καὶ ἀποτυχόντων τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν κινήματων τοῦ ἐχθροῦ, εἰργάσθησαν οἱ πρόκριτοι μετὰ πλείστης σπουδῆς ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως διὰ τοῦ Μαυροκορδάτου.

Ἀναχωρήσας οὗτος ἐκ τῶν Τρικορύφων τῇ 22 αὐγούστου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ ἐπισκόπου Ἀταλάντης Νεοφύτου καὶ τοῦ Σακελίωνος, ἀπῆλθεν εἰς Βυτίνην παρὰ τῷ Καρατσᾷ καὶ Νέγρῳ. Γενομένου δὲ γνωστοῦ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐν Ζαρακόδῃ συσκέψεων, ἀφείλε τὸ προσωπεῖον εὐθὺς, καὶ φανεράν ὕψωσε τὴν σημαίαν ἰδίου πολιτικοῦ κέντρου, χαίρειν εἰπὼν καὶ πληρεξούσια καὶ συστατικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἰψηλάντου, ἀφ' οὗ εἶχεν ἤδη πλήρη τὴν ὑποστήριξιν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλῶν τῆς Στερεᾶς, δι' ὧν ἠυκολύνετο ἀπ' εὐθείας ἡ πολιτικὴ διοργάνωσις τούτων.

Δυσχερὴς ἦτο παρὰ τοῖς προκρίτοις τῶν Πελοποννησίων ἡ ἀποκλειστικὴ ἐργασία ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους, διότι ἐπηρεχοῦντο εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐνταυτῷ ἐστεροῦντο τῆς ἀρμοδιότητος ἐκείνης, ἥς ἐγίνοντο κάτοχοι οἱ ἐκ γενετῆς τὸ πολιτικὸν διατρέχοντες στάδιον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ταῖς δύο ἡγεμονείαις. Τανάπαλιν δὲ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης, ἄλλοι ἀπὸ τοῦδε Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης μέχρι τῆς ἐν Ἄστρει ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1823, προτόντα ἔφερον τοιαῦτα καὶ διαθέσιμον περὶ τὰ πολιτικὰ τὸν καιρὸν εἶχον, ὁ μὲν Νέγρης ὀλόκληρον, ὡς οὐδόλως ἀναμιγνύμενος εἰς τὰ πολεμικά, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος κατὰ μέγα μέρος. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ Μαυροκορδάτος ὑπεστηρίζετο καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τοῦ ἐν Πείσσαις μητροπολίτου Ἰγνατίου, ἄλλων τε ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀποστόλων καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Κωνσταντίνου Πολυχρονιάδου, ἀνδρὸς ἐπιρρέπους ἐπίσης καὶ εἰς τὸ συμβουλευεῖν ὡς ἐκ τρίποδος καὶ εἰς τὸ κατηγορεῖν ἀδιακρίτως.

Κυρίαν, ὡς φαίνεται, ὁ Μαυροκορδάτος ἀποστολὴν ἔσχεν ἐκ Πεισῶν τὴν τοῦ προδρόμου ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου Καρατσᾶ καὶ τοῦ Ἰγνατίου. Ἀλλὰ

προσεκτικώτερος τοῦ Κωνσταντίνου Καρατσᾶ, περὶ οὗ προζέπομεν (α),
 ἐνήργει, τὴν μέσσην βαδίζων ὁδὸν, καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγραψε πρὸς
 τὸν Ἰψηλάντην ἐκ τοῦ Μεσολογγίου : « . . . Δὲν ἡμπορῶ νὰ ἀποσιω-
 « πῶ, πόσον ἀναγκαῖος ἦθελε μᾶς εἶναι εἰς αὐτὰ τὰ μέρη ὁ σε-
 « βαστὸς ἱεράρχης μας Ἰγνάτιος. Αὐτὸν ἐπόνομα νὰ τὸν φέρω,
 « καθὼς καὶ τὸν πρίγκιπα Καρατσᾶν, ὅταν ἦθελε γένη πρὸς αὐ-
 « τοὺς μία γενικὴ πρόσκλησις ». Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Πολυχρονιάδης
 ἔγραψε πρὸς ἄλλους ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐκ Παρισσίων τῇ 2 αὐγούστου :
 « . . . Εἶναι καλλίστη ἡ γνώμη σας νὰ προσκαλέσητε τοὺς ἐν Πείσ-
 « σῃ δύο γέροντας καὶ πρὸ πάντων τὸν Φιλοπεριπατητικὸν (Ἰγνά-
 « τιον). Μετὰ πάνδημον πρόσκλησιν θέλει ὑποκύβει εἰς τὴν προσε-
 « δρεῖαν του εὐκόλως ἡ φιλανθι τῶν ἁλίων ἀρχιερέων. Ὁ ἄρ-
 « θρωπὸς οὗτος ἔχει καὶ προτερήματα μεγάλα, καὶ πρὸ πάντων ἐ-
 « θρικὴν καὶ ξένην ἐπόλησιν. Δὲν ἀμφιβέλλω, ὅτι ἡ ἐκκαθίδρυ-
 « σις του θέλει αὐξήσει μεγάλως τὴν ἐθρικὴν ἐπόλησιν . . . Μὴ τὸ
 « ἀμελήσῃς λοιπὸν, ἀλλὰ στρέψατε εἰς τοῦτο ὅλην τὴν προσοχὴν
 « σας ». Ὁ αὐτὸς Πολυχρονιάδης ἔγραψεν ἀκολούθως καὶ πρὸς τὸν Ἰ-
 « ψηλάντην ἐκ Πεισῶν : « . . . Ἵσως ἡ ἐκλαμπρότης σου δὲν γνωρί-
 « ζεις, πόσον ἀξιῖται ὁ σοφὸς τοῦτος ἀρχιερεὺς, πόσον τιμᾶται καὶ
 « σέβεται ἀπὸ τοὺς ῥοιμωτέρους ὁμογενεῖς καὶ ἀλλογενεῖς, καὶ
 « Ἵσως εἰσθε κακῶς διατεθειμένοι ἐναντίον του κατὰ λάθος ἢ πα-
 « ρεξήγησιν. Δὲν ἡμπορεῖς ὅμως νὰ ἀγνοῇς, ὅτι χαίρεται τὴν
 « εὐνοίαν μεγαλοδυνάμου ἡγεμόνος (τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάν-
 « δρου), καὶ εἶναι φίλος στερὸς τοῦ σημαντικωτέρου ἱπουργοῦ του
 « (τοῦ Νεσελρώδου). Ἐκτὸς τούτων τῶν περιστατικῶν, τὰ ὑποῖα
 « σημαίνουν πολὺ ἤδη εἰς τὰς περιστάσεις μας, ὁ σοφὸς οὗτος ἱε-
 « ράρχης σέβεται ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους Εὐρωπαίους. Ὁ με-
 « γάλωνος Τσιτσακῶφ μᾶς εἶπεν εἰς τὸ Παρίσιον, ὅτι, ἐν ὅσῳ
 « δὲν ἀκούσῃ τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔχει εἰς οὐδε-
 «μίαν ἐπόλησιν τὰ πράγματά μας, δίδει ἡ ἀπουσία του δείχνει,
 « ὅτι δὲν τὰ κρίνει βᾶσιμα· ἀλλ' ἐνθὺς, ὅτε μάθῃ τὴν καθοδὸν του,
 « εἶναι ἔτοιμος νὰ μᾶς προσφέρῃ τὸν βραχίονά του. Τοιαύτας καὶ
 « ἀναλόγους κρίσεις ἔκαμαν καὶ κάμουν διάφοροι ἄλλοι ὁμογενεῖς
 « καὶ ἀλλογενεῖς, καὶ ὅλων ἐστράφη ἡ προσοχὴ εἰς τὸ τι λέγει καὶ
 « τι θὰ κάμῃ ὁ σεβάσιμος Ἰγνάτιος. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τούτων τῶν
 « μυρτηρίας, ὅσοι γνωρίζουσιν τὸν ἱεράρχην τοῦτον, συνέλαβον με-

« γὰρ ἡν ὑπόληψιν εἰς τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸν θεωροῦν ὡς χρισ-
 « σμὸν τῆς Ἑλλάδος. Σεβάσμιος ἀρχιερεὺς, πιστὸς, φιλογενής,
 « δραστήριος, οἰκονομικὸς, ἀγγέλους, ἐπιμορος, ὀλιγαρχικὸς καὶ ἄ-
 « δολος φιλογενής, ὡς εἶναι, δὲν εἶναι παράξενον, ἐὰν ἐλλυσε
 « τόσον τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων . . . »

Ἐξήτουν ἄρα ὁ μὲν Ἰωάννης Καρατσᾶς τὴν ἡγεμονεῖαν, ὁ δὲ μητρο-
 πολίτης Ἰγνάτιος τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιερίαν τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν
 πλεον ὁ εἰς, οὐδὲν ἦττον ὁ ἄλλος. Ὁρθῶς δὲ ἀπαντῶν πρὸς τὸν Μαυ-
 ροκροδάτον παρετήρει ὁ Ἰψηλάντης : « . . . Εἶναι περιττὴ ἡ πρόσ-
 « κλησις εἰς Ἑλληνας, οἵτινες χρεωστοῦσιν αὐθόρμητοι τὰ προ-
 « φέρωσι τὰς ὑπηρεσίας καὶ βοηθείας τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν
 « ὁ Ἰγνάτιος καὶ Καρατσᾶς δὲν ἤμποροῦν τὰ ἐλθῶσιν ἄνευ προ-
 « κλήσεως, οὔτε ἡ πρόσκλησις γενομένη ὡφελεῖ αὐτοὺς, διότι ἡ
 « ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀνεγνωρίσθη ἀκόμη ». Πραγματι-
 κῶς ἡ ἡγεμονεῖα τῆς Ἑλλάδος ἀνῆκε « τῷ ἀρίστῳ » ὡς ἄριστον δὲ ἡ
 τε ἐποχὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ τόπου ἠδύναντο παραδεχθῆναι μόνον ἐ-
 κεῖνον, ὅστις ἠρίστευε στρατιωτικῶς προκινδυνεύων περὶ τῶν ὅλων,
 καὶ ἐδείκνυτο ὑπέροχος ἐπὶ νοημοσύνη καὶ πολιτικῇ συνέσει. Πῶς ἄρα
 προηγείτο τῶν πραγμάτων ἀξίως τοιαύτη, κακίστην ἀποτελοῦσα
 ἡγὼ ἐν ταῖς ἀκραῖς οὐ μόνον τοῦ Ἰψηλάντου, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν προ-
 κρίτων καὶ στρατιωτικῶν, ὡς καὶ ὅλου τοῦ κλήρου ;

Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐννέητας κάλλιστα ὁ Μαυροκροδάτος, ἤρξατο
 ἐργάζεσθαι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τοὺς μὲν ἐν Πείσσαις « δύο γέροντας » οἰκο-
 νομῶν, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Καρατσᾶν παίζων ἐπὶ τοῖς δακτύλοις, καὶ
 μόνον τὸν Νέγρην ἔχων συνεργὸν κατὰ πάντα. Πρὶν ἢ δὲ ἀναχωρήσω-
 σιν ἐκ τῆς Βυτίνης Μαυροκροδάτος, Καρατσᾶς καὶ Νέγρης, ἐκηρύχθη-
 σαν οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἀ-
 πηύθυναν ἐγκύκλιον εἰς ὅλας τῆς Στερεᾶς τὰς ἐπαρχίας, προκαλοῦντες
 μὲν τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν, εἰσηγῶντες δὲ τὴν ἀποστολὴν πληρε-
 ξουσίων διὰ τὰς δύο συγκροτητομένας τοπικὰς συνελεύσεις ἐν Ἀμ-
 φίσῃ καὶ Μετολογίῳ.

« Φίλτατοι συμπατριῶται τῆς ἐπαρχίας. . . !

« Διὰφοροὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι προσκαλοῦσιν ἡμᾶς ἤδη τὰ
 ἀναλάβωμεν τὴν γροντίδα τῶν ἀπὸ χεῖρας πραγμάτων (α), ὥστε
 συναγωνιζόμενοι μὲ αὐτὰς τὰ ἐπιμεληθῶμεν, ὅσον δυνάμεθα, τὰ

ἐξολοθρεῖσθαι τὸν τύραννον, κατὰ τοῦ ὅπου ἐκέρχεν ἡ Ἑλλάς πύλεμον ἄσπονδον, καὶ τὰ ἀπολαύσασθαι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ δολοφονίαν τῆς πατρίδος, χωρὶς τῶν ὁποίων, καὶ τὸν ἐχθρὸν ἂν ἀφανίσωμεν, τίποτε δὲν κατωρθώσαμεν βέβαια. Μέρα καὶ βαρύντατον κατ' ἀλήθειαν τὸ τοιοῦτον πρόβλημα τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ὡς πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι καυχῶνται τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ μετριοφροσύνην· καθότι δὲν δυνάμεθα τὰ κρύψωμεν, καὶ οὐδὲ συμφέρει ἴσως τὰ σιωπήσωμεν, ὅτι δεῖνὰ τὴν σήμερον τῆς Ἑλλάδος τὰ πράγματα, καὶ ἅλα ἐπισφαλὲς ἡ εὐτυχία της, ἂν ἡ μετὰ ἱλίου θρώσας καὶ ὁ ἄδολος πατριωτισμὸς δὲν προκαταλάβῃ τὴν θεραπείαν τῶν ἐπικειμένων χρεῶν· πρᾶγμα δυσκατόρθωτον ἄνευ κοινῆς τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν συμφωνίας καὶ συνεργείας.

« Δι' ὅλα ταῦτα λοιπὸν προτείνωμεν διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν γράμματος τὴν γενομένην πρὸς ἡμᾶς πρόσκλησιν, καὶ προβάλλομεν, ἂν κοινῶς συγκατατίθεται καὶ ἡ πατρίς σας, ἄνευ τινὸς προτροπῆς, ἀλλ' ἐλευθέρως, καθὼς ἀρχεῖ εἰς Ἑλλάδα, τὰ παραδεδεχμένα ἡμᾶς, κατὰ τὸν ὅποιον τρόπον παρεδέχθησαν καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος. Καί, ἂν θέλῃ τοῦτο, προβάλλομεν.

« Νὰ συνέλθῃ ὁ ἑρὸς Κληρὸς, οἱ στρατηγοὶ τῆς πατρίδος σας, οἱ προχρηματιστὰς καὶ οἱ παρόντες προσετώτες καὶ οἱ γνωστοὶ πεπαιδευμένοι αὐτῆς, καὶ συσκεψθέντες τὰ ἐκλέξετε διὰ ψήφων, (ἂν ἄλλως δὲν συμφωνήσετε,) δύο μεταξὺ σας ἀνθρώπους τιμῶν καὶ εἰδήμονας τῆς ἐσωτερικῆς κατάστασώς τῆς ἐπαρχίας, τοὺς ὁποίους τὰ ἐφοδιάσῃτε μὲ γράμματα πληρεξουσιότητος ἀπὸ τῆς κοινότητος, καὶ διευθύνετε εἰς . . . (Σάλωνα, ἢ Μεσολόγγιον), ὅπου καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἔχουσι τὰ πέμψωσι τοὺς πληρεξουσίου τῶν, καὶ τὰ γένη αὐτοῦ γενικὴ συνέλευσις τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι αἱ περιστάσεις συγχωροῦσι, καὶ τὰ γνωρίσωμεν εἰς αὐτὴν τὰς κατεπείγουσας χρεῖας μας, συσκεπτόμενοι περὶ θεραπείας καὶ ἀποφασίζοντες, ὅσα κοινῶς ἐγκριθῇ. Ἐπρωτηρήσαμεν τὴν θέσιν . . ., ὡς ἐπιτηδειότεραν εἰς τοῦτο σήμερον φαινομένην. Ἡμεῖς δὲ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχει τὰ λάβῃ ἀρχὴν ἡ συνέλευσις, προσδιορίζομεν τὴν 14 τοῦ ἐρχομένου μηνὸς Σεπτεμβρίου.

« Ἀδελφοί! παρακαλοῦμεν τὰ σκεψθῆτε εἰλικρινῶς εἰς τοῦτο, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι καμμία ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ μυριάδας κατασφάξῃ τυράννων, δὲν δύναται τὰ διασωθῇ μὲν της.

Ὁλόκληρος μόνον ἡ Ἑλλάς διασώζεται. Περιμέγομεν τὰς ἀποκρίσεις ὑμῶν καὶ μέγομεν.

• Τῇ 25 αὐγούστου

1824 ἐν Βυτίλῃ

τῆς Ἀρκαδίας.

Οἱ πατριῶται καὶ ἀδελφοὶ

ΚΩΝΣΤ. ΚΑΡΑΤΣΑΣ,

Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

Θ. ΝΕΓΡΗΣ » (α).

Ἡ προκήρυξις αὕτη ἐλάνθανε μέχρι τινὸς τὸν Ἰψηλάντην· ἐγγράφη δ' ἐκ τῆς Βυτίνης, ὅπως παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς Στερεᾶς ὑποτεθῶσι γινόμενα τὰ αὐτὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Αἱ ἐπαρχίαι τῆς Στερεᾶς, καὶ μεθ' ὅλους τοὺς διασπαρέντας ἀποστόλους, ἐδικαιούοντο κατ' ἀρχάς, ἵνα ἐκπλαγῶσιν ἐπὶ τοῖς οὕτω παρουσιαζομένοις νέοις προσώποις, ἀφ' οὓς ἐγνώριζον ἤδη περὶ τῆς ἀποστολῆς μόνου τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Ἰψηλάντου. Παρὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν αἱ ἐπαρχίαι τῆς Στερεᾶς ἡγνούουν ὅλως, ὅποιοι ἐγένοντο δεσμοὶ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς ἀπομόνωσιν τοῦ Ἰψηλάντου, οὔτε διετίθεντο εὐκόλως ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ὁδηγίαν προσώπων πρωτοφανῶν, ἐν ᾗ ἀνεγνώριζον ἐθνάρχην τὸν Ἰψηλάντην. Ἐντεῦθεν πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀννήχθησαν πρὸς τοῦτον, ζητοῦσαι ἐξηγήσεις περὶ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ καὶ ὁδηγίας. « . . . Ἡ περίστασις αὕτη, (ἔγραφον οἱ Ἀθηναῖοι τῇ α 17 Σεπτεμβρίου,) προξενήσασα ἀπορίαν καὶ ἀγνοίαν τοῦ πράγματος, μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀκινητῶμεν μέχρις ὑμετέρας ἀκριβοῦς πληροφορίας ». Ὁ Ἰψηλάντης, στρατοπεδεύμενος τότε ἐν τῇ Σικυῶνι, ἠπόρει, τοιαύτας πολλαχόθεν λαμβάνων κοινοποιήσεις, καὶ δεινότερας προέβλεπε περιπλοκάς ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀποκρινόμενος δὲ (β) κατηγόρει τοῦ Μαυροκορδάτου, Καρατσᾶ καὶ Νέγρου, ὡς διαιρούντων τὸ ἔθνος, ἀπεκήρυττε τούτους ὡς αὐτογνώμονας ἀρχηγούς, καὶ μόνην ἐπιβουλήν τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐπέμεναν, ἵνα παραδελχθῶσιν αἱ ἐπαρχίαι καὶ ἐφαρμόσωσι μετ' αὐτοῦ τὸ σύστημα, ὅπερ προέτεινεν ἐν τοῖς Βερβένοις. Ἰπισχενεῖτο δ' ἐπὶ τούτοις τὴν ὁσανούπω σύστασιν ἐθνικῆς συνελεύσεως.

Ἐννοεῖται ἐντεῦθεν ἡ δεινὴ θέσις, ἐν ᾗ εὗρέθη, κατὰ τὴν ἀντίπραξιν ταύτην τοῦ Ἰψηλάντου, ἡ τριμελὴς ἀρχηγία Μαυροκορδάτου, Καρατσᾶ καὶ Νέγρου. Ὁ ἐπίσκοπος Νεόφυτος, συμπολιτευόμενος ἤδη αὐτοῖς, ἔκρυπτεν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀφ' ὧν ἀπεστάλη, ὡς εἴπομεν, πρὸς τὸν

Ίψηλάντην, τὰς ἀπαντήσεις τούτου πρὸς ἐκείνας, ἵνα μὴ ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀντίφασις τῆς προκηρύξεως τῆς Βυτίνης καὶ προδοθῇ ἡ ἀπάτη. Μόλις ἀναγκασθεὶς ἐφάνερωσε τῇ 18 ὀκτωβρίου πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ἀμφίσσης τὴν ἀπὸ 20 αὐγούστου γεγραμμένην ἀπάντησιν τοῦ Ίψηλάντου. Πάντοτε δ' ἐρωτώμενος, ἐὰν ὁ Μαυροκορδάτος, Καρατσᾶς καὶ Νέγρης ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ Ίψηλάντου, ἀπεκρίνετο, ὅτι μεταξὺ τούτου καὶ αὐτῶν οὐδεμίᾳ διαίρεσις ὑπάρχει, ἀλλὰ πλήρης συμφωνία.

Ἡ, περὶ ἧς ὁ λόγος, πολιτικὴ ῥῆξις ἐπὶ νεικεν, ὡς εἶπετο, καὶ προσωπικὰς μεταξὺ Ίψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου ἔριδας. Ὅτε οἱ πρόκριτοι Ἀμφίσσης καὶ Θηβῶν ἔγραψαν πρὸς τὸν παρὰ τῷ Ίψηλάντῃ Γεώργιον Μ. Ἀντωνόπουλον ἐρωτῶντες, τίνες εἰσι Μαυροκορδάτος, Καρατσᾶς καὶ Νέγρης, καὶ ἂν πραγματικῶς οὗτοι ἀπεστάλησαν ὁμοῦ παρὰ τοῦ Ίψηλάντου, αὐτὸς ἀποκριθεὶς (τῇ 5 ὀκτωβρίου), ὅτι μόνος ὁ Μαυροκορδάτος ἀποστολὴν ἔλαβε πρὸς διοργάνωσιν τῆς Στερεᾶς, συνεβούλευσε τοῦτοις « *να μὴ δώσουν πίστιν εἰς τινὰς ἀπατεῶνας* ». Ἡ συμβουλὴ αὕτη ἐγέννησεν ἐρεθισμόν μέγαν, καὶ ἐγένετο προσωπικὸν θέμα. Ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ ὑπερασπίζων καὶ ἀφορμὴν ἴσως θηρεύων πρὸς διάσχισιν ἐχθροπαθεστέραν μετὰ τοῦ Ίψηλάντου, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἀπ' εὐθείας, καίτοι μὴ ἐπιστείλαντα, καὶ τὸν ἴδιον ἀνθύβρισην ὡς ἀπατεῶνα καὶ ψεύστην διὰ τῶν ἀκολούθων φράσεων: « *.. Ὁ κ. Ἀντωνόπουλος ἐσφαλὲν, ἐὰν ἔγραψεν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἂν πάλιν ἔγραψεν ἐξ ἰδίων του, ἔχωρ σόστημα να ὀνομάξῃ ἀπατεῶνας τοὺς ἀληθεῖς πατριώτας, δὲν κάμει τιμὴν... να εἶναι πληστοί τοῦ. Ἀπατεῶνες εἶναι, σοο. ἐψεύσθησαν* » καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν ἤκουσεν ἀκόμη παρὰ ἀληθείας ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Μαυροκορδάτου. *Εἰς τοῦτο καυχῶμαι, καὶ θέλω καυχῆσθαι διὰ πάντα* ». Ὅποια διαφορὰ γλώσσης μεταξὺ ἰουλίου καὶ ὀκτωβρίου! Ὁ Ίψηλάντης ἀποφεύγων τὰ τοιαῦτα, ἐξηγήθη πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσας: « *... Ἀν ὁ κ. Ἀντωνόπουλος ἔγραψεν εἰς μερικὸς να μὴ δίδουν πίστιν εἰς τοὺς ἀπατεῶνας, τοῦτο δὲν ἀπατεῖνετο πρὸς ἐσέ, ὡς ἀποσταλέντα παρ' ἐμοῦ, ἀλλ' εἰς ἐκείνους, περὶ τῶν ὁποίων ἤκουσεν, ὅτι διασπείρουσι λόγους σκανδαλώδεις* ». Ἐκ τῆς Βυτίνης μεταβάντες διὰ τῶν Καλαβρυτῶν ὁ Μαυροκορδάτος, Νέγρης καὶ Καρατσᾶς εἰς Ἀμφίσσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγιον, διήρουν πολιτικῶς τὴν Στερεάν εἰς Δυτικὴν Χέρσον Ἑλλάδα καὶ εἰς Ἀνατολικὴν ὠσαύτως. Ἀναλαβὼν δὲ τῆς μὲν πρώτης τὴν διοργάνωσιν

ὁ Μαυροκορδάτος, ἔμεινεν ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, τὴν δὲ τῆς δευτέρας ὁ Νέγρος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμφισσαν. Οὕτω παρὰ τὸν πρῶτον πολιτικὸν προμαχῶνα τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένων τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ Γόρτυνος, ἤρξαντο ἀνεγείρεσθαι ἐν τῇ Στερεᾷ κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου καὶ δεύτερος καὶ τρίτος, προηγουμένου τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου. Ἀλλὰ, κατὰ τὸ παραδεχθὲν σχέδιον, ὁ Καντακουζηνὸς ἔμενε « γερικὴ ἀπόλυτος », ἐν ᾧ ἤθελεν εἰς ἑαυτὸν ἢ ἀρχηγίαν αὐτοκέφαλον, ἢ μεσότητα μεταξὺ ἀρχηγοῦ καὶ τόπου τοῦλάχισον. Ὡς δὲ τῆς μελετηθείσης ἀρχηγίας κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀπέτυχεν πρῖν, παρουσιαζομένου τοῦ Ἰψηλάντου (α)· οὕτω καὶ ἐκείνης, ἣν ἤλπιζε κατὰ τὴν Στερεάν, ἀπέξενοντο ἤδη, προτιμωμένου κατὰ πάντα λόγον τοῦ Μαυροκορδάτου. Καὶ, καθὼς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀδύνατος ἐγένετο αὐτῷ ἢ μεσότης, διότι ὁ Ἰψηλάντης ἀνάγκην ἄμεσον εἶχε τοῦ τοπικοῦ στοιχείου· οὕτω καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ ἀτυχῆς ἀπέβαινε ἀξίως τοιαύτη, δι' ἣν εἶχεν ἀνάγκην ἄμεσου συναφείας μετὰ τοῦ τόπου καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Διὰ ταῦτα ἀπεσύρθη οὗτος τοῦ ἐθνικοῦ σταδίου ἐκὼν ἄκων, καὶ μεταβὰς εἰς τὰ ἴδια διέμεινε μέχρι τοῦ 1829, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένη ἦτο ἡ ἀρχὴ περὶ τῆς διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ ἄκρα· ἀλλ' ἤδη τοῦναντίον ἡ διοργάνωσις ἄρχεται ἐκ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ κέντρον, διότι τὰ ἐν αὐτῷ διαφερόμενα μέρη ὑπῆρχον σχετικῶς ἰσόπαλα, δι' ἣν αἰτίαν οὐδὲν ἐπῆλθεν ἀποτέλεσμα κατὰ τὰ Βέρβена καὶ τὴν Ζαράκοθαν. Ὡμοίαιζε δ' ὁ προκείμενος κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου πολιτικὸς ἀγὼν τὴν κατὰ φρουρίου ἰσχυροῦ πολιορκίαν, ἀρχομένην μακρόθεν, διακόπτουσαν βαθμηδὸν τὰς ἐξω συγκαινωνίας αὐτοῦ, τέλος δὲ πλησιάζουσαν καὶ μετὰ πυκνὸν τηλεβολισμόν καταβάλλουσαν ἐξ ἐφόδου τοῦτο. Παραδόξως δὲ, ἐν ᾧ πρῶτον ἡ Στερεὰ περιέμενε τὸν νόμον παρὰ τῆς Πελοποννήσου, τοῦναντίον ἤδη ἡ Πελοπόννησος ἐκαρᾶδόκει αὐτὸν, ἂν οὐχὶ παρὰ τῆς Στερεᾶς, ἀλλὰ βεβαίως διὰ συνδρομῆς τῆς Στερεᾶς.

Αἱ δυσκολίαι καὶ τὰ προτκόμενα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου ἐπὶ τῆς Στερεᾶς μικρὰ ὑπῆρχον ἤδη. Ἐνθεν μὲν οἱ ὅλως ἀνίσχυροι καὶ τεταπεινωμένοι ἐνώπιον τῶν ὀπλαρχηγῶν πρόκριτοι εὐκόλως ἐστρατολογοῦντο, καὶ μάλιστα οἱ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, περὶ τὰ πολιτικὰ ταῦτα κέντρα, διότι ἐβλεπον δεινούμενα μᾶλλον ἢ ἐξομαλυνόμενα τὰ μεταξὺ Ἰψηλάντου καὶ Πελοποννησίων προκρίτων· διότι

ἔκουν κατ' αὐτοῦ στερεατύπως, ὅσων διέδιδον κατηγοριῶν οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ Νέγρην, καὶ ἰδίως διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου· διότι ἀναρμοδιώτεροι πάντων ἦσαν διὰ ζητήματα πολιτικά, καί, πρὸ πάντων, διότι ἐπεθύμουν πάντοτε δι' οἰωνοδήτινων προσώπων καὶ μέσων καὶ ἄνευ περαιτέρω ἐρεύνης τὴν καταστολὴν, ἣ τὸν ἐν μέρει τοῦλάχιστον περιορισμὸν, τῆς μαχαιοκρατίας. Μάλιστα δὲ, μόνῃ ἡ ἰδέα, ἡ τότε ἐπιτηδεῖως καλλιεργούμενη, ὅτι, ἐὰν ὁ Ἰψηλάντης ὑπερσχύτῃ κατὰ τῶν προκρίτων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, τὸ στρατιωτικὸν στοιχεῖον ἐν γένει καὶ πανταχοῦ ἐνισχυθήσεται ἔτι μᾶλλον, ἀπετέλει τὸ ἥμισυ ἢ καὶ πλεόν τοῦ παντός, ὡς προσβάλλουσα αὐτὸ τὸ πεπληγμένον μέρος τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τούτων. Ἐνθεν δὲ οἱ πανίσχυροι ὀπλαρχηγοί, ἀτίθαστοι μὲν ὡσεπιπολὺ ἐξ ἀνατροφῆς καὶ διὰ συμφέροντα ὕλικά, ἀλλὰ ἀναγνωρίζοντες τὴν ὠφέλιμον συνδρομὴν ἐνός τινος συστήματος πολιτικοῦ διὰ τὰς χρεῖας τοῦ πολέμου, ἔκλιναν πρὸς τὰ κέντρα αὐτὰ τόσο μᾶλλον, ὅσῳ ἐκπλακεύοντο πιεζέοντες, ὅτι οἱ ἴδιοι θέλουσιν ἄρχειν καὶ πολιτικῶς, διότι ἤρχον στρατιωτικῶς. Μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, (ἴσως δὲ καὶ ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης ἐν τῇ Δυτικῇ,) προνοῶν τὴν προκύψουσαν ἐλάττωσιν ἢ καὶ ἐξαφάνισιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας τῶν ὀπλαρχηγῶν, καθισταμένου συστήματος πολιτικοῦ, ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν ὁμοταγῶν αὐτῷ στρατιωτικῶν τὸ γνωστὸν (α): *α Βλέπετε τουτουνοὺς τοὺς καλαμαράδαις*; (ἐννοῶν τοὺς πολιτικούς) *αὐτοὶ θὰ μᾶς γῦρ τὸ καὶ γὰρ μὲν μὲν* (β). Ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κέντρων τῆς Στερεᾶς συνέδραμον οὐχ ἥττον ἢ προσωπικὴ ἱκανότης τῶν πρώτων μοχλῶν Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου· πρὸς ταύτη δὲ αἱ σύντονοι συστάσεις τοῦ Ἀλεξίου Νούτσου ἐσωτερικῶς καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου ἐξωτερικῶς καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἠθικὴ συνδρομὴ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐθεώρουν τόσο ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Ἰψηλάντου, ὅσῳ ὁ Ἰγνάτιος διὰ τὴν ἱερατικὴν προεδρείαν καὶ ὁ Καρατσᾶς διὰ τὴν ἡγεμονείαν. Διὰ τούτων ἀπάντων κατωρθώθη ἡ συνέλευσις τῶν ὀπλαρχηγῶν μετὰ τῶν προκρίτων, καὶ ἀνωρθώθη ἡ ἰδέα περὶ ἰδίων τοπικῶν συστημάτων, ἐν ᾗ καὶ Στερεὰ καὶ Νῆσοι ἐθεώρουν ἑαυτὰς ἄχρι τοῦδε παράρτημα πολιτικὸν τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ πράγματα αὐτὰ τῆς Στερεᾶς ἐθεώρει ὁ Ἰψηλάντης οὐχὶ εὐχάριστος, καὶ ἐν μόνῃ περιωρίσθη τῇ ἐλπίδι τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῇ Πελοπον-

νήσω, ὡς μόντης ὑπισχυομένης αὐτῇ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐξω τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγειρομένης ἐπὶ ῥόῃς τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὅπως δὲ ἀντιπερισπῶσι τοῦτον οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, μεχρὶ τοῦ περαιωθῶσιν ὑπαῖ τὰ τῆς Στερεᾶς, ἐδείκνυντο νῦν μὲν συμφωνοῦντες μετ' αὐτοῦ καὶ μὴ συμφωνοῦντες, νῦν δὲ συνεργαζόμενοι ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀντενέγγοντες ἰδίως. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ, ὅτι διάφοροι ἐκ τῶν νοημονεστέρων καὶ ἱκανωτέρων τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, διάφοροι τῶν ἐπανελθόντων ἐκ τῆς Εὐρώπης λογίων, διαθήσιμοι ὄντες, ὡς μὴ εὐρίσκοντες στάδιον παρὰ τῷ Ἰψηλάντῃ, περιστοιχίσαν τὸν Μαυροκορδάτον καὶ Νέγρην ὡς πρῶτα κεφάλαια φατρίας πολιτικῆς, καὶ ἐκ τῶν τοιούτων βλέπομεν αὐτοσχεδιασθεῖσαν τὴν πρώτην ὕλην τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐν Ἀμφίσσῃ τοπικῆς συνελεύσεως. Αὐτῆς ὁ Κωνσταντινουπολίτης Νέγρης ἐκηρύχθη ἀντιπρόσωπος Λαμίας καὶ Ὀπούντος· αὐτῆς οἱ Ἠπειρώται Ἀδάμης Δούκας καὶ Ἰωάννης Βυζούλας ἐγένοντο ἀντιπρόσωποι ὁ πρῶτος τῶν Θηβῶν καὶ ὁ δεύτερος τῆς Μακεδονίας, καὶ καθεξῆς ἄλλοι.

Αἱ δύο ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἐν Ἀμφίσσῃ σχηματισθεῖσαι τοπικαὶ συνελεύσεις περιελάμβανον ἀρμοδιότητα πολιτικὴν, ἔνθεν μὲν ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας μέχρι τῆς ὅλης Ἠπείρου, ἔνθεν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς μέχρι τῆς Μακεδονίας (α). Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο καὶ δικαία καὶ ἐθνικὴ, διατηρηθεῖσα εὐτυχῶς καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς συνελεύσεις μέχρι τοῦ 1844. Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης διηύθυναν ταύτας, ὁ πρῶτος ὡς πρόεδρος καὶ ὁ δεύτερος νῦν μὲν ὡς μέλος, νῦν δὲ ὡς πρόεδρος· τὰ δὲ ἔργα ἑαυτῶν, ἦτοι τὰ δύο τοπικὰ συστήματα, ὠνόμασαν, ὁ μὲν Μαυροκορδάτος *Γερουσίαν*, ὁ δὲ Νέγρης *Ἀρειον Πάγον* κατὰ παράδοξον μετωνομίαν. Διήρκεσαν δὲ ἐξαήμεροι αἱ συνελεύσεις αὗται, ἡ μὲν τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ τῆς 4 μέχρι τῆς 9 νοεμβρίου, ἡ δὲ τῆς Ἀμφίσσης, ἀναβληθεῖσα διὰ τὴν τότε συμβᾶσαν καταστροφὴν τῆς Οἰάνθης, ἀπὸ τῆς 15 μέχρι τῆς 20 τοῦ αὐτοῦ. Τελευτῶσαι δ' ἀμφότεραι « διώρισαν καὶ « τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Παραστάτας διὰ τὴν Ἑθνικὴν « Βουλὴν » (ε).

Ἀλλὰ τῶν δύο νομοθεσιῶν τῆς Στερεᾶς ἡ διαφορὰ ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὀρθῶς ποιῶν, ἐνομοθέτησε διὰ συντομίας καὶ εὐκρινείας ἀξίας λόγου, ὅτι ἀπῆτει ἐν τοπικὸν σύστημα ἀναλόγως τῶν ἡθῶν καὶ τῶν περιστάσεων. Ὁ Νέγρης ἐξ ἐναντίας, πνεῦμα μὲν ἔχων πολὺ, σεπτόμενος δὲ συνθετικοῦ νοῦς, « τὰ ἐσκαμμένα ὑπερεπλήρησεν », οὐχί

μόνον ὡς τοπική, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐθνική ἐνταυτῷ συνέλευσις περιλαβὼν ἐντὸς τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐν τῷ μέρει τὸ ὅλον. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἐπιγραφεῖσα « Νομικὴ Διατάξις » αὐτοῦ, διηρημένη διὰ Τμημάτων πολλῶν καὶ Κεφαλαίων οὐκ ὀλίγων, περιείχε φύρδην μίγδην αὖ Πολιτικά . . . Δικαιώματα καὶ Χρέη τοῦ Ἑλλήνου, « . . . Πολιτικὸν Ὄργανισμὸν . . . Ἐθνικὴν Βουλὴν . . . Ἄρειον Πάγον » . . . Ἑσωτερικὴν Διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν . . . Κοινωνικοῦς Νόμους « . . . Δοσίματα . . . Εἰσοδήματα . . . Στρατιωτικά . . . Δικανικά, « Κολαστικά . . . Ἀγρονομικά . . . Θηλάσια . . . Ἐμπορικά . . . (καὶ « ἐπὶ τέλους) Ἀποπλήρωμα (ἤτοι ἀπογέμισιν τῆς Νομικῆς Διατάξεως, « καίτοι τόσῳ ἐκχύτου,) περὶ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου . . . » (x).

Διὰ τοιαύτης ὁ Νέγρης περιέβαλε χλαμύδος ἀνδρικῆς καὶ ποικιλοχρόου παιδίον μονοετές. Τί δ' ἂν εἶπῃ τις καὶ περὶ τῶν αὖ Συνηγῶν », οὓς ἐνομοθέτησεν ἐκ πλεονασμοῦ « συμπαραστάτας ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει καὶ συμψήφους; » Ἦσαν ἄρα οἱ παραστέτατοι ἀνίκανοι, ἢ οἱ συνήγοροι νομικώτεροι καὶ πολυπειρότεροι τούτων, ὅτε καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ὑπήγοντο κατηγορίᾳ; Ἀλλ' ἐδεῖτο ἡ οἰκονομία προσώπων πολλῶν· ἐδεῖτο μάλιστα, ὅπως παρασκευασθῇ ἀνεξάντλητός τις πηγὴ ψηφοφόρων κατὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ πολιτικῇ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῆς δημιουργίας συνηγῶν ἀπροσδιόριστος ἔμενε.

Τοὺς τοιοῦτους τοῦ Νέγρου βεμβασμοὺς, ἀπόρριπτον ὄντας ἐλευσίνης δοκησιοφίας περὶ τὸ νομοθετεῖν, ἀπέφυγεν ὁ Μυροκορδάτος. Οἱ ἐκτελεσταὶ ὅμως τοῦ ὀργανισμοῦ, ὃν ἔδωκεν οὗτος ἐν ἐνόμῳ τῆς τοπικῆς συνέλευσεως, περιέπεσαν εἰς ἄλλα « ἐτέρῳ γε τύφῳ », καλέσαντες « Ἐπικρατεῖαν » τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, δημιουργήσαντες « Ἀρχιγερματέα Ἐπικρατείας » καὶ ἔτι, ἐπὶ τὸ γελοιωδέστερον, φερωνυμησάμενοι καὶ « Παλάτιον » τῆς ἀρχῆς, ἐν ᾧ ὁ ὀργανισμὸς εἰώπηκε περὶ πάντων τούτων (z).

Ἡ ἐν Μεσολογίῳ συνέλευσις συνεκροτήθη ὑπὸ προσώπων τῶν διηγῶν ἐπαρχιῶν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ Σουλίου. Ἡριθμοῦντο τὰ πρόσωπα ταῦτα μετὰ τοῦ προέδρου καὶ εισηγητοῦ κατὰ πάντα Μυροκορδάτου τριάκοντα καὶ τρία. Ὁ Νικόλαος Λουριώτης, ὀνομασθεὶς « Μυστικὸς τοῦ συνεδρίου » (ἤτοι ἐξ ἀπορρήτων αὐτῆς), ἐσπερεῖτο ψήφου, μόνον ἔχων « χρέος νὰ σημειώῃ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιῶν του » (ἤτοι τῶν συνεδριάσεων). Μέρος

ταύτης ἐπλήρουν καὶ ὀπλαρχηγοὶ ἢ προσωπικῶς ἢ διὰ « βεκίλιδων » (ἐπιτρόπων). Κηρύττασα « ἐν ὀνόματι τῆς Παναγίης καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος » τὴν συγκρότησιν ἐκυτῆς (α), ἐψήφισεν αὕτη διοικητικὴ προσωρινὴν δεκκμελῆ, ἣν ὠνόμασε Γερουσίαν, καὶ δι' ὄργανισμοῦ συνώδευσε ταύτην ἐκ πέντε Κεφαλαίων, δι' ὧν καθίστατο ἐκλεκτικὴ μὲν παρὰ τῶν ἐφόρων τῶν πόλεων καὶ τμημάτων, ὡς καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὑπόλογος δὲ ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς, ἐνιαυσίως ἀνανεουμένη κατὰ τὰ πρόσωπα, καὶ καθῆκον ἐν γένει ἔχουσα « τὴν προμήθειαν » (ἥτοι τὴν διεύθυνσιν) ὅλων τῶν κοινῶν υποθέσεων πάσης τῆς ἑλευ- « θέραις καὶ ἐλευθερωθησομένης Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος ». Σὺν τούτοις ἐχορηγεῖτο αὐτῇ τὸ δικαίωμα τοῦ « διορίζειν προσωρινῶς τοὺς « θεωρητὰς τῶν ἐγκληματικῶν καὶ πολιτικῶν διαφορῶν » (ἥτοι δικαστικὰς ἐπιτροπὰς,) τοῦ σχηματίζεσθαι εἰς πενταμελῆς « Μέγα Κριτήριον » ἐπὶ τῶν ἐσχάτης καθοσιώσεως ἐγκλημάτων, τοῦ δικαρχεμπεύεσθαι συνθήκας μετὰ τῶν πολεμίων καὶ δάνεια ἐπὶ κοινῇ ὑποχρεώσει. Κυριώτερον δὲ πάντων ἡ Γερουσία αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ τὸ ἐπιμελητήριον διὰ τὰς τροφὰς καὶ τὰ ἄλλα τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀνγκυαῖα. Πραγματικὰ δὲ καὶ μεγάλα δικαίωματα ἔχαιρον οἱ « καπετάνοι » καὶ ὡς μέτοχοι ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν γερουσιαστῶν, καὶ ὡς κύριοι ἀναγνωρίζοντες τῶν ὅπλων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ὡς ἀντιπροσωπεύοντες ἐπιτροπικῶς κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἐκυτῶν παρὰ τοῖς ἐφόροις τῶν τμημάτων. Ἐρίζετο μὲν « νὰ ὑπακούῃ πᾶς καπετάνος « εἰς τὰς διαταγὰς ὅπου ἤθελε τοῦ δίδονται ἀπὸ τὴν Γερουσίαν » ὁρισμὸς ὅμως τοιοῦτος ἦτο λέξις κενή, ὅταν ἡ ὕλική δύναμις ἀνῆκεν εἰς ἄλλους, τῆς δὲ Γερουσίας ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὀπλαρχηγῶν ἐχορηγεῖτο. Καὶ ὅμως κατὰ πάντα λόγον ἀδύνατος ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ διὰ τὴν Δυτικὴν ἰδίως Ἑλλάδα νομοθεσία τακτικωτέρα.

Ὡς αὐτῶς ἡ ἐν Ἀμφίσσῃ συνέλευσις ἤρξατο, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Νέγρου, διὰ προσώπων τῶν πλείστων μὲν ἐκ τῶν ἔσω, οὐκ ὀλίγων δὲ ἐκ τῶν ἔξω τῶν Θερμοπολῶν ἐπαρχιῶν, ὅλων ἀριθμουμένων περὶ τοῦ ἐβδομήκοντα. Ἐν αὐτοῖς συγκατελέγοντο προσωπικῶς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Πανουριᾶς, Μητσοκοντογιάννης, Σκαλτσᾶς, Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι. Οἱ Λεβωδεῖς καὶ Ἀθηναῖοι οὐδὲν κατ' ἀρχὰς ἔλαβον μέρος. Ἡ συνέλευσις αὕτη, κυρίως δὲ διὰ τῆς συνελεύσεως αὐτῆς ὁ Νέγρης, ὡς συντάχῃ, ὑποβελὼν καὶ εἰσηγήσας τὰ πάντα, ἐκήρυξε τὴν

συγκρότησιν ἐκυτῆς διὰ τινος προσφωνήσεως, ὀνομασθείσης « Πρόλο-
 γος ». Λυπηρῶς δὲ, ὁ πρόλογος οὗτος ἐπροσιμιάζετο πρὸς μέγα σκάν-
 δalon διὰ τοῦ πνεύματος τῶν Πεισῶν, τοῦ κεκηρυγμένου κατὰ τῆς
 ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν καὶ τῶν Ὑψηλαντῶν, ὡς ἐξῆς: « . . . Ἄνπροτοῦ
 « ἐπῆρε τὰ μέτρα της (ἡ Ἑλλάς διὰ τὸν πόλεμον), ἢ ἂν ἔγινε παί-
 « γνιον μερικωτέρων παθῶν, περατρέχω . . . » Ἐπιληφθεῖσα δὲ τοῦ
 ὀργανισμοῦ τοῦ τοπικοῦ συστήματος, ἐνομοθέτησε περὶ τῆς Ἀνατο-
 λικῆς Ἑλλάδος ὡς περὶ αὐτοτελοῦς κράτους, ἐξεληθοῦσα ὅλως τῆς ἀρ-
 μοδιότητος ἐκυτῆς καὶ ἀναμίχασα ἐν τῇ « Νομοθετικῇ Διατάξει »
 πᾶσαν ἀνοησίαν καὶ πᾶν σκάνδαλον. Οὕτως ὥρισε « Διοίκησιν χωριστὴν
 « εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν, συντεθειμένην ἀπὸ προεσῶτας, ἀπὸ ἐν γενικὸν
 « κριτήριον, ἀπὸ χωριστὸν στρατὸν καὶ ἀπὸ ἓνα χωριστὸν καπετά-
 « νον (α)· κεφαλὴν δὲ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ κριτήριον ἀνέκ-
 « κλητον τὸν Ἄρειον Πάγον ». Ἀπηγόρευσε « νὰ εἰσβάλῃ (εἰσβιάζῃ)
 « ἡ ἔθνικὴ Βουλὴ στρατεύματα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἂν δὲν
 « συγκατατεθῇ εἰς τοῦτο ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ δώσῃ διαβατήριά του εἰς
 « αὐτά ». Ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον « νὰ δύναται νὰ φέρῃ
 « πανταχόθεν στρατεύματα, τόσον ἐνδοθεν, ὅσον καὶ ἐξωθεν τοῦ ἔ-
 « θνους, ἡ δὲ ἔθνικὴ Βουλὴ νὰ ἐνδίδῃ εἰς τοῦτο, ἅμα προβληθὲν εἰς
 « αὐτήν ». Ἀπεφάνθη, ὅτι « ἡ ἔθνικὴ Βουλὴ εἶναι ὁ τοποτηρητὴς τοῦ
 « ἐπομένου βασιλείως, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλάς ἔχει νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν
 « χριστιανικὴν Εὐρώπην, καὶ τὸν ὁποῖον, ἀφ' οὗ καθυποβάλλῃ εἰς τοὺς
 « ἔθνικοὺς νόμους της, ὁποῖους ἂν κοινῶς ἀποδεχθῇ, ἔχει νὰ ἀναγνω-
 « ρίσῃ μονάρχην της ». ἔριπεν, ὅτι πᾶσα « ἐπαρχία ἔχει τὸ δικαί-
 « ωμα νὰ χαρίζῃ γῆν εἰς Ἕλληνα, εἴτε δι' ἀμοιβὴν μεγάλων ἐκδου-
 « λεύσεων, εἴτε ἐπὶ συμφωνίᾳ ἐκχερσώσεως, ἐπικυρώσεως τῆς ἔθνικῆς
 « Βουλῆς τὴν δωρεάν ». Ἐδωκεν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον « τὴν δύναμιν
 « νὰ ἀντιτείνῃ πρὸς τὴν ἔθνικὴν Βουλὴν περὶ τῆς ποσότητος τῶν δο-
 « σιμάτων καὶ περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν· ὅλοι δὲ οἱ Ἕλληνες νὰ συ-
 « νεισφύρωσιν εἰς ἐλάφρυσιν τοῦ λαοῦ ».

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἐκύρωσε τὰ λεγόμενα « κα-
 πετανάτα »· ἀνεγνώρισεν αὐτὰ « διαδοχικὰ ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν πρω-
 « τότοκον » καὶ ἐκήρυξε « στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος πάντα καπετάνον
 « ἐπαρχίας ».

Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὃν ἀπεράσισε δωδεκαμελῆ, δι-
 αίρεσασα ἐξ ἡμισείας ἀνὰ εἴς « εἰς πολιτικὴν κλάσιν καὶ εἰς κριτήριον; »

ἔδωκεν αὐτῷ, πρὶ ὅσα ἀνωτέρω εἵπομεν, καὶ τὰ δικαίωματα αὐτοῦ
 « ἐπικυρόναι ἢ ἀκυρόναι τὴν ἐκλογὴν τῶν παραστατῶν τῆς ἐπαρ-
 « χίας εἰς τὴν ἐθνικὴν Βουλὴν, τοῦ ἐκλέγειν καὶ παραδίδειν εἰς τὸ
 « κριτήριόν του (δικάζειν) πάντα Ἕλληνα ὑποπτον εἰς τὸ μῖσος τὸ
 « κατὰ τοῦ τυράννου, καθὼς καὶ πάντα Ἕλληνα ὑποπτον εἰς τὴν ἀ-
 « φροσίωσίν του πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος » (x). ἔδωκεν
 ἐν τούτοις καὶ τὸ ἀκατανόητον ἄλλως « δικαίωμα τῶν διακηρύξεων
 « ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ».

Ἐν συνόλῳ δ' εἰπεῖν, ἡ νομικὴ τοῦ Νέγρου διάταξις, εἰ καὶ μόνον
 ἀρχὴν, μόνον σκοπὸν καὶ κύκλον ἔσχε τὸν ὀργανισμόν, καὶ τοῦτον ἀ-
 πλούστερον ὅσον οἶόν τε, ἐνὸς τοπικοῦ συστήματος, μετεμορφώθη εἰς
 πανδέκτεν περιλαμβάνοντα καὶ καταστατικὸν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης
 νόμον, καὶ ὀργανισμοὺς καὶ διατάξεις παντὸς κλάδου τῆς δημοσίας
 ὑπηρεσίας, οὐδ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξαιρουμένης. Ἀπορίας
 δὲ ἔξιν, πῶς, εἰ μὴ οἱ ἄλλοι, ὡς ἀγράμματοι καὶ ὅλως ἀδαεῖς, τοῦ
 λάχιστον οἱ ἔμμουσοι Ἄνθιμος Γαζής, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Ἰωάν-
 νης Σκανδαλίδης καὶ Γεώργιος Αἰνιᾶν τοιοῦτον συνυπεγράψαν ὀργα-
 νισμόν, καὶ οὐδεμίαν, αὐτὸν ἀντιτάττοντες τὸν κοινὸν νοῦν, ἐπ' ἡμέ-
 ραν περιστολὴν τῶν τοσούτων ἀσυγχωρήτων παρεκβάσεων καὶ παρα-
 λογισμῶν, τῆς Βαβυλωνίας ταύτης νομοθετικῆς πυργοποιίας τοῦ Νέ-
 γρου. Ἀλλ' ὁμολογουμένως ἡ ἐπικειμένη ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐνός
 τινος συστήματος ἀνωτέρα ἐκρίνετο τότε πάσης ἄλλης ἐρεῦνης· καὶ
 διὰ τοῦτο ἐθριάμβευσεν ὁ Νέγρης, πρῶτον ὡς αὐτοσχέδιος γενόμενος
 νομοθέτης, δι' ὅσης ὥσεπιπολὺ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ξένων νομοθεσιῶν
 συνέλεξεν ὕλην, ἣς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν συναρμολογίαν ἡγνόει· καὶ
 δεύτερον, ὡς προνοήσας « νὰ μὴ δύναται ἡ ἐθνικὴ Βουλὴ νὰ ἄλλοι-
 « ῶσιν κατ' οὐδὲν τὸν ἰδιαίτερον ὀργανισμόν τοῦ Ἀρείου Πάγου... »

Τῇ 15 νοεμβρίου ὑπεγράφη ἡ Νομικὴ Διάταξις, ἥς τὴν διατήρησιν
 ὠρκίσθησαν πάντες καὶ συγχρόνως κατηράσθησαν « νὰ σπαράξῃ τὸν
 « ἐπίορκον ἢ βρομφαίαν τῆς οὐρανίου ἐκδικήσεως, καὶ νὰ τὸν κατακλύ-
 « σῃ ὁ κεραυνὸς τοῦ Ἰψίστου, ἂν οἱ νόμοι δὲν τὸν καταλάβωσι ». Ἐ-
 πειδὴ δὲ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλά-
 δα, ἡ σφραγὶς μᾶλλον, ἢ ἡ ὑπογραφή, ἐδείκνυε τὸ κύρος οἰκουμένης
 ἐγγράφου· καὶ ἐπειδὴ μόνον οἱ ὀπλορχηγοί, ὡς ἐπισημότης ὄντες πάν-
 τος καὶ ἐνεργητικὴν κατέχοντες θέσιν, συνιέθιζον φέροντες σφραγί-
 δα· διὰ τοῦτο ἡ Νομικὴ αὕτη Διάταξις « ἐπεκυρώθη μὲ τὴν τῶν Στ.

« λῶνων σφραγίδα, (ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν σφραγίδα ὑποτεθεῖσαν κατ' αὐτὴν τὴν περίσσειαν,) μετὰ τὴν τῆς Μαγνησίας τῆς Θετταλικῆς, (σφραγίδα ὡσαύτως τῶν Θετταλικῶν ἐπαρχιῶν,) μετὰ τὰς τῶν καπιτάνων » καὶ τὴν τοῦ Θεοδώρου Νέγρου.

Τῇ 17 « ἐνεκρίθησαν » τὰ συστήσαντα τὸν Ἄρειον Πάγον δώδεκα μέλη μετὰ τῶν δύο ἐξωθεν λαμβανομένων προέδρων, οἷους ἐνόμισαν « τὸν Νέγρον ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ, τὸν δ' ἐπίσκοπον Νεόφυτον ἐπὶ τοῦ δικανικοῦ » ἡ διάρκεια τῶν μελῶν διωρίσθη ἑτησίαν. Αὐθιγερὸν « ἐπεκυρώθησαν οἱ ἀπεσταλμένοι εἰς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἑθνικὴν συνέλευσιν », ἐν οἷς περιελήφθησαν καὶ οἱ « πάσης τῆς Θετταλικῆς καὶ Μκεδονίας ». Ὁ δ' ὄρκος τῶν Ἀρειοπαγιδῶν καὶ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων ὡραιότατον ἔφερε πρῶτον ἄρθρον « τὸ ἀδιάλ-
« λακτον μίσος κατὰ τοῦ τυράννου ».

Τέλος δὲ τῇ 20 παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ ἐφοδιαστικοῦ τῶν διὰ τὴν ἑθνικὴν συνέλευσιν συνηγῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἰσοψήφων καὶ ἰσοδυνάμων καθισταμένων μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν. Ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος κηρύξας τῇ 21 καὶ « ἐν ὀνόματι τῆς Ἱπερουσίας καὶ Ἀδιαϊρέτου « Τριάδος » τὴν σύστασιν ἐκυτοῦ, πρωτίστην πασῶν εἶδε τὴν ἀνάγκην τοῦ χρηματικοῦ, ὥς μόνον νεύρου τοῦ πολέμου, καὶ διὰ πράξιως τῆς 23 ἀπέστειλε τὸν Θεοχάρην Κεφαλαῦν, Ὀλύμπιον, καὶ Χρονίαν Δροσινὸν πληρεξουσίου, ἵνα διαπραγματευθῶσιν ἐν δάνειον ἐξωτερικὸν « εἰς ὄνομα καὶ βάρος τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἐξ « ἑκατὸν καὶ ἑννεήκοντα χιλιάδων φιορινίων Αὐγούστης ». Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἀπέτυχε (α).

Τὰ δύο ταῦτα τῆς Στερεᾶς τοπικὰ συστήματα, ἐνούμενα μετ' οὐ πολὺ μετὰ τοῦ πελοποννησιακοῦ, χρησιμεύουσιν ἡ πρώτη ζύμη τοῦ σχηματισμοῦ ἑθνικῆς συνελεύσεως.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ἡ διάρκεια τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας τῶν Καλιτεζῶν ἐληξε κατὰ τὰ συμφωνηθέντα ἐν Ζαχαρόβῃ. Ὅτε δὲ ὁ Μκυροκορδάτος ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἀχαιοὶ προσεκαλέσαντο τὸν ἐν Μεσολογγίῳ Καρατσαῦν, ἀρμοδίαν θεωρήσαντες τοῦτον σημαῖαν διὰ τὴν σύγχρονον μόρφωσιν πολιτικοῦ συστήματος καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ προσκλή-
θέντες ὅμως παρ' αὐτῶν οἱ ἐν Τριπόλει συνηγμένοι πρόκριτοι ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἵνα συμπράξωσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀντέτειναν θεωρήσαντες ἐκβιαζόμενα τὰ πράγματα παυτοχρόνως δὲ, προτείναν-

τος τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐκδοσιν προσκλήσεως κοινῆς διὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν πληρεξουσίων, οὗτοι ἀναποφάσιστοι ὑπὸ διχόφρους λόγους ἐδεικνύοντο, ὥς ἀναμένοντες τὸ τέλος τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ γινομένων ἐργασιῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Ὑψηλάντης ἀπεφάσισεν, ὅπως ἐνεργήσῃ μόνος καὶ ἀπ' εὐθείας, ἐξηγηθεὶς μάλιστα ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, ὅτι « Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἔπαυσαν καὶ οἱ τυραννόφρονες καὶ πᾶν εἶδος τουρκολατρείας ». Ἡ φράσις αὕτη ἀφορμὴν ἔδωκεν εἰς δυσαρεσκείας καὶ λογομαχίας νέας. Οἱ πρόκριτοι ἐμεγάλυναν τὰ πικράπονα αὐτῶν, διότι κατεμηνύοντο ἐπὶ τυραννοφροσύνῃ καὶ τουρκολατρείᾳ, καὶ ἐπεδείκνυντο συλλαβόντες μεγαλητέρας ἢ πρότερον ὑπονοίας. Ἦτο ἀνκμφιδόλως καὶ ἄδικος καὶ παράτολμος ἐξήγησις ταύτη· καὶ διὰ τοῦτο μάτην ἐθεβαίου τοῖς προκρίτοις ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι « ἡ φράσις τῆς ἐγκυκλίου ἔπρεπε νὰ φοβίσῃ τοὺς ἀληθῶς τυραννόφρονες καὶ τουρκολάτρας, καὶ ὄχι τοὺς ἀγωνιζομένους νὰ καταβάλωσι τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων ».

Μετὰ πολλὰ ἐπῆλθε συμβιβασμός τις τῶν μερῶν· ἡ πρώτη ἐγκύκλιος ἀνεστάλη, καὶ δευτέρα ἀπὸ τῆς 9 ὁκτωβρίου ἐγράφη ἐκ συμφώνου καὶ ἀπεστάλη εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τὰς νήσους « πρὸς συγκρότησιν ἐθνικοῦ συστήματος ». Παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἔλαβον τότε ἀποστολὴν ἰδίαν διὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ πρωτοσύγκελος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Χαράλαμπος Μιλιάναι καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀλεξανδρόπουλος. Ἡ ἐκλογὴ τῶν πληρεξουσίων ὠρίζετο ἔμμεσος. Ἐκλεγομένων ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας ἑξ ἐπαρχιακῶν ἐφόρων, ἤρκει, ἵνα ἐφοδιασθῇ παρὰ τῶν πέντε ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν δι' ἐγγράφου πληρεξουσιότητος. Πλὴν ὁ γενόμενος συμβιβασμὸς ἄλλας ἐγέννησε περπετείας διὰ τῆς ῥαδιουργίας ἐκείνων, οἵτινες συστηματικῶς ἤρνούντο πᾶσαν τοῦ Ὑψηλάντου συμπλησίαν μετὰ τοῦ πολιτικοῦ στοιχείου, ἔστω καὶ προσωρινήν. Οἱ ἐν Τριπόλει στρατιωτικοὶ δι' ἀναφορὰς τῆς 10 ὁκτωβρίου ἐζήτησαν τοὺς λόγους τοῦ γενομένου συμβιβασμοῦ, ὅπως « συσχεφθέντες καὶ αὐτοὶ γνωμοδοτήσωσιν, ἐὰν συμφέρῃ « ἡ ἔνωσις τῶν στρατιωτικῶν μετὰ τῶν πολιτικῶν, καὶ ὑπὸ ποίους « ὅρους ». Ὑπεγράφησαν ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης ἐξ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θεωδώρου, ὁ Ἀναγνώστης Παπαγεωργίου, ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ Παναγιώτης Ζαφειρόπουλος, ὁ Βασίλειος Πετμεζᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Χρυσανθακόπουλος, ὁ

Ἄγγελος Κουλόπουλος, ὁ Ἰωάννης Χρηστόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης (ἢ Δασκούλις). Οὕτως ἐπανελήφθη δευτέρᾳ τις ἐκδοσις τῶν συμβάντων μεταξύ Ὑψηλάντου καὶ μητροπολίτου Γερμανοῦ ἐπὶ τῆς ἐν Ζαρχκόβη συνελεύσεως. Ἡ στρατιωτικὴ σύστασις περιεφρόνει ἀτόπως τὴν περὶ σκευαζομένην διὰ τοῦ Μυροκορδάτου καὶ Νέγρου πολιτικὴν ἐκστρατείαν τῆς Στερεᾶς, καὶ οὐδόλως ἐβλεπε προσεγγίζουσαν τὴν ἀναπόφευκτον ἐναντίαν κρίσιν τῶν πραγμάτων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τῆς 40 ὁκτωβρίου ἄμεσος πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς ἐκκλησις τῆς μετὰ τῶν προκρίτων διαφορᾶς τοῦ Ὑψηλάντου. Οὗτος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατὰ τὰ Βέρβινα ἰδέαν, καὶ ὑποβάλλων ὑπὸ τὴν κρίσιν αὐτῶν τὸ πολιτικὸν σύστημα, ἕπερ προέτεινε τότε, « ἐξήτει περὶ ῥησείᾳ τὴν γνώμην καὶ « τὴν πιστὴν ὑπερμάχῃσιν τούτων, ἂν εὕρισκον αὐτὸ ἔρθον, δίκαιον « καὶ συμφέρον » (α). Δι' ἄλλων δὲ λόγων, ἡ διακήρυξις αὕτη τοῦ Ὑψηλάντου οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ τὸ πάνδημον διαζύγιον αὐτοῦ πρὸς τοὺς προκρίτους, διότι ἐσκήρυνε τὰ πράγματα ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀνεπίδεκτα παντὸς συμβιβασμοῦ κατέστησε.

Τότε καὶ ὁ Μυροκορδάτος ἔγραψε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ 27 ὁκτωβρίου, ἐκθέτων τὰς πράξεις αὐτοῦ κατὰ τὴν Στερεάν ὡς πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὴν ὀργάνωσιν ταύτης, κατακρίνων τὰ κηρύγματα τῶν ἀποστόλων τῆς ἑταιρίας ὡς ψευθῆντα καὶ τὸ κίνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὡς ἄκαιρον καὶ ἐθνοκτόνον, παρουσιάζων ἐπομένως ὡς ἐκ τούτων ἀπελπιζομένους τοὺς κατοίκους τῆς Στερεᾶς, καταρωμένους τοὺς αἰτίους τοῦ πολέμου καὶ διατεθειμένους εἰς ὑπαταγὴν ὑπὸ τὸν σουλτάνον· τέλος δὲ πάντων συμβουλεύων τὴν ἐνωσιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου καὶ τὴν σύστασιν διοικήσεως ἐθνικῆς, διεμαρτύρετο, εἰ μὴ εὕρισκε σύμφωνον πρὸς τοῦτο τὸν Ὑψηλάντην. Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα ὑπερκασιζόμενος τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς μὴ ἀπατεῶνας, οἷους ἔγραψε τούτους ὁ Ἀντωνόπουλος, καθ' ἃ προείπομεν, ὠνείδιζε τοὺς περὶ τὸν Ὑψηλάντην ὡς « σύστημα ἔχοντας τὴν « πλάνην, τὸ ψεῦδος καὶ τὰς δολοφονίας » (β). Ὁ Ὑψηλάντης ἠσθάνθη κατὰ πολὺ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις σκληραῖς ἐξηγήσεσι, γινομένης μάλιστα παρὰ ἀνδρὸς, ὃν συνέστησε πληρεξούσιον ἐκ τοῦ κατὰ τὴν Στερεάν, καὶ ἔκτοτε διέκοψε πᾶσαν μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Τί δ' ἦσαν αἱ κατόπιν ἐορτῆς τόσῳ παθητικαὶ ἐπικρίσεις περὶ τῶν Ὑψηλάντων, τῶν Φιλικῶν καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου; Οὐδὲν ἄλ-

λο, ἡ τεχνάσματα πολιτικά τῆς ἡμέρας, δι' ὧν ἐν τῇ ἀγριότητι τῶν παθῶν οἱ μὲν ἐπιζητοῦσι κατὰ τῶν δὲ συστάσεις παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ὑπεροχῇς προτιμήσεις. Τί δὲ ὡσαύτως ἦσαν αἱ περὶ σχηματισμοῦ ἐθνικῆς διοικήσεως ἔριδες; Οὐδὲν ἄλλο, ἡ καθαρὰ προσωπικότης, διότι οὐδεὶς ἀπεποιεῖτο τὴν ἀρχὴν ταύτην, καὶ πρῶτος ὁ Ὑψηλάντης προέτεινε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἐν τοῖς Βερβενοῖς. Ἀνθ' ὧν ὅμως τούτων τιμᾷ τὸν Μαυροκορδάτον ἡ ἰδέα, ἣν πρῶτος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐξεφράσθη περὶ τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου. « . . . Νὰ συγκεντρώσωμεν τὴν ἐξουσίαν, (ἔγραφε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην,) εἰς ὀλίγας χεῖρας, ἐν ὧν νὰ προσκαλέσωμεν καὶ « νένα ὑποκείμενον, οἷος ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος, ἡ ὁ Ἰωάννης Καποδιστρίου, ἡ πᾶς τις ἄλλος ἱκανώτερος ἡμῶν ».

Ἀλλ' ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ Ὑψηλάντου ἐξήφθη δεινότερος ὥς ἐκ δύο ἐτέρων ἐπιστολῶν, ἧς ὁ Μαυροκορδάτος περιέκλειε, τὴν μὲν τοῦ Κωνσταντίνου Πολυχρονιάδου ἐκ Παρισίων αὐθαδεστάτην, τὴν δὲ τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου ἐκ Πεισσῶν ὑβριστικωτάτην. Ὁ Πολυχρονιάδης, « καταδικάζων τοὺς Ὑψηλάντας ὡς ματαιόφρονες καὶ θέλοντας ὑπεροχὰς διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, συνεβούλευε « καὶ αὐτὴν τὴν λήθην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὡς δίδοντος εἰς τοὺς « ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης τὴν ὑπόνοιαν τῆς σχέσεως τῶν Ἑλλήνων « μετὰ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐταιριῶν τῆς Δύσεως ». Ὁ αὐτὸς ὠνόμαζε συγχρόνως ἐν τῇ φητριαστικῇ, ὀφείλομεν εἰπεῖν, παραφορᾷ αὐτοῦ τὴν Ἑλλάδα « Ἀλβανικὴν » καὶ τὸν πολεμικὸν βίον ταύτης « λεγερικὸν βίον ». « . . . Δὲν ἡμπορῶ, (ἔγραφε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην,) νὰ « πιστεύσω, ὅτι ἐμβάντες εἰς τρομερὸν καὶ τόσον ἀσυνείθιστον στάδιον, θὰ κυριεύσθε πλέον ἀπὸ τὰς προλήψεις τῆς γεννήσεως καὶ « τῆς ἀντροπῆς σας. Ἡ ἐπιμονή σας ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀλβανικῆς Ἑλλάδος μὲ κάμνει νὰ συμπεράνω καὶ νὰ φρονήσω, ὅτι εἴσθε εἰλικρινεῖς « νῆς φίλος τοῦ γένους . . . Ἡ ἐκλαμπρότης σου εἴσθε νέος ἀκόμη, « καὶ ἴσως μὴδὲ ἐσυνειθίσατε ἀκόμη εἰς τὸν παρόντα λεγερικὸν βίον « τῆς Ἑλλάδος . . . ». Ἐὰν ἡ πρότερον ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔγραφεν ὁ Γερμανὸς Φαλμεράϋερ περὶ τῆς Ἑλλάδος, παρεδεχόμεθα ἂν ὡς ξένην καὶ ἀκρίτως υἱοθετηθεῖσαν παρ' Ἑλλήνων τὴν περὶ αὐτῆς ἐκφραζομένην ἀνωτέρω ἀνυπόστατον καὶ σκληρὰν ἰδέαν' ἀλλ', ὅταν ὁ Φαλμεράϋερ ἔγραψε τῷ 1835, βεβαίως ὁ Πολυχρονιάδης διαφιλονεύει αὐτῷ τὰ πρωτεῖα, καὶ συντάσσεται δυστυχέστερον μετὰ τῶν

Τούρκων καὶ τῆς τότε αὐστριακῆς ἐφημεριδογραφίας ὡς πρὸς τὴν δευτέραν περὶ τοῦ « ληστρικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων » ἰδέαν. Τίς ἄλλος, ἢ οἱ Τούρκοι καὶ ὁ Αὐστριακὸς Πικρατηρητὴς ἀπεκάλουν « ληστές » τοὺς ἐπαναστάτας Ἕλληνας, καὶ ἐπομένως ληστρικὸν τὸν βίον τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς παραδειγματικῆς ἀνοχῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος; Τοιαύτην μετ' οὐ πολὺ (Ὁ Ἰανουαρίου 1822) ἔγραψεν ὁ Πολυχρονιάδης ἐπιστολὴν αὐθάδη πρὸς τὸν Ὑψηλάντην. « . . . Σ' εἶπα ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ὅτι οἱ λόγοι μου ἔμπορουν « νὰ σὲ πειράξουν. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ δύο ἔν' ἡ δὲν εἶσαι ἐνοχος, καὶ τότε « δὲν ἀποτείνονται οἱ λόγοι μου πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά σου' ἡ εἶσαι « ἀληθὴς Ἕλλην, καὶ θὰ μοὶ γνωρίσῃς χάριν διὰ τὴν παρῆρησίαν μου. « Δίδεται καὶ τρίτη ἄλλη ὑπόθεσις, τὸ νὰ μὴν ἀγαπᾷς τὴν ἐλευθε- « ροστομίαν' ἀλλὰ τότε πλέον δὲν εἶσαι Ἕλλην' εἶσαι ἄξιος ὁσποδα- « ρόπουλος, καὶ ἄξιος νὰ ζήσῃς εἰς τὸ Βουκουρέστι. Ἀλλ' ἐπειδὴ πη- « ρομοία ὑπόθεσις μοὶ φαίνεται ἀταίριαστος εἰς τὸν χαρακτῆρά σου, « ἰδοὺ μετριάζω τὴν πικρίαν τῶν λόγων μου . . . ». Ὑψίστε Θεέ, σὺ μόνος ἔσωσας ἀπὸ τῶν τοιούτων παραφόρων καὶ ἀσέμνων λογομα- γείρων τὴν Ἑλλάδα ! Ὁ δὲ Ἰγνάτιος « . . . Καὶ ὡς Ἕλλην, (ἔγραφε « πρὸς τὸν Ὑψηλάντην,) δὲν ἔμπορῶ νὰ ἀγαπῶ τὸν αὐτάδελφόν σου « (Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην,) ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἐπιβλαβέστατον φέρσι- « μόνου, καίτοι φίλον ἄλλοτε' καὶ ὡς μητροπολίτης τῆς Ρωσσίας, « δὲν ἔπρεπε νὰ γνωρίσω . . . Ποτὲ οἱ Γραικοὶ δὲν ἤθελον κινηθῇ, ἂν « δὲν ἐφαίνετο κατὰ κακὴν τύχην ἓνας Ὑψηλάντης . . . Ἰδοὺ διατὶ « μισῶ τὸν Ὑψηλάντην, καὶ νομίζω αὐτὸν μόνον αἴτιον τοῦ κακοῦ, « διότι αὐτὸς μόνος ἔμπόρει νὰ κάμῃ τὸ μέγα τοῦτο κακὸν, καὶ τὸ « ἔκαμεν ὄχι μόνον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ μὲ κακίαν, ὡς φέίνεται εἰς « τὰς προκηρύξεις του. Καὶ, ἂν οἱ φίλοι του πειράζωνται καὶ θέλουν « νὰ τὸν δικαιολογήσουν, ἐγὼ θέλω τὸν βλέπῃ τοιοῦτον, ὅποῖος εἴ- « ναι, καὶ θέλω φυλάξῃ αἰωνίαν ἀπέχθειαν, διότι ἔβλαψεν ἐν ἔθνος « ὁλόκληρον, καὶ ὄχι ἐμὲ, διὰ νὰ ἤμαι εἰς χρέος νὰ τὸν συγχωρήσω. « Ὁ Ὑψηλάντης τελειώνει τὴν φιλονεικίαν του καὶ τρέχει ζητῶν ἐ- « τοίμως καταφύγιον καὶ φυλακὴν . . . ».

Οὕτως ἡ ἐναντίον τῶν Ὑψηλάντων συστηματικὴ καταλαλιὰ ἤρ- χετο σπουδαιοτάτη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἀνακίδειά τινων, καὶ τούτων μάλιστα ἐκτὸς τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου τεθειμένων, ἡ ἀνακίδεια λέγομένη τινων εἰς

τὸ καθυβρίζειν καὶ καταναθεματίζειν καὶ αὐτὴν τὴν ἀναίδειαν ὑπερέβη. Ὁ Μυροκορδάτος, ἀποστέλλων τὰς ἀνωτέρω ἐπιστολάς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἔφησεν ἀσφραγίστους, οἱ δὲ ἐν τῇ πολιτορχίᾳ τῶν Πατρῶν πρόκριτοι ἀνέγνωσαν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν πρὸ τούτου. Ὁ Ἰγνάτιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἐρήμην κατηγοροῦντες τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς μὴ ὑπάρχοντος πλέον ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ, ἐξεμεταλλεύοντο τὴν δυστυχῆ τύχην αὐτοῦ, ὅπως ἐκμυθηνίσωσιν αὐτῶν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ ἀναδειχθῶσιν αὐτοὶ ἀρχηγέται καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἐν γένει δὲ πρὸς πάντα βραδυσύργον καὶ φίλαρχον ἢ κατὰ τῶν Ὑψηλάντων δυσφημία, ὅσῳ ἐγένετο θρασυτέρα καὶ ἀσεβεστέρα, τόσῳ ἐπιτυχεστέραν ὑπισχνεῖτο σύστασιν καὶ ὑπηρεσίαν συμφερόντων.

Οὐδεὶς ἀρνεῖται τὴν πολλὴν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος χρησιμότητα τοῦ Ἰγνατίου ἐν τῇ Εὐρώπῃ, δι' ἣν ὁ ἱεράρχης αὐτός εἶχεν οὖν φυσικόν, μελέτην ἱκανὴν τῶν τοῦ κόσμου καὶ σχέσεις διαφόρους μετὰ πολιτικῶν καὶ πεπαιδευμένων. Ἀλλὰ πρὸς τὸν χαρακτήρα μᾶλλον, ὃν ἔφερε, πρὸς τὸν εἰλικρινῆ πατριωτισμὸν, ὃν ἐπηγγέλλετο, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν φήμην, ἣν ἔχαιρεν, ὡς θεωρούμενος μάλιστα ἐν ὑπολήψει παρὰ τῆς βίωσικῆς αὐτοκρατορίας, οὐδόλως ἤρμοζε τακτικὴ τις τόσῳ ὀρυμητικῇ καὶ ἀποκλειστικῇ, τακτικῇ παρουσιάζουσα αὐτὸν ἄλλον ἄνθρωπον κατὰ τῶν Ὑψηλάντων ἐπὶ τῆς πολιτικῆς παλαίστρας (α). Καὶ γνωρίζομεν, ὅτι κατηγορεῖται, προφερόμεναι ἀπὸ στόματος λειτουργοῦ τοῦ Εὐαγγελίου, εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως ἐκείνην βάρρος μέγα, ἐπεῖχον ἄλλως κύρος ἐπίσημον. Τίνα ἄρα αἷτια ἠθικὰ ἐξέβαλον τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον τοῦ κυρίου καὶ πατριωτικοῦ κύκλου αὐτοῦ, καὶ ἐξέθεσαν ὑπὸ τὴν σφύραν ἐπικρίσεων, οὐδεμίαν περιποιουμένων αὐτῷ τιμῆν; Ἡ οἷσις ἀναμφιβόλως καὶ ἡ προσωπικότης. Ἡ οἷσις μὲν, διότι προσθεβλημένον εἶδεν ἐαυτὸν, ὡς μὴ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου περὶ τῆς ἐνάρξεως, ἢ μὴ, τοῦ κινήματος ἢ προσωπικότης δὲ, διότι, ἰσχύοντος ἐν τῇ Ἑλλάδι τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀδύνατον ἐθεώρει « τὴν γενικὴν πρόσκλησιν ἐαυτοῦ ». Διὰ δὲ ταῦτα παραφερόμενος, κατ' ἐκείνου μὲν ὡς νικηθέντος, ἐξεσφενδόνιζε λόγῳ ἐκδικήσεως μυρίας ἐπὶ ἀπρονοησίᾳ, ἀνικανότητι καὶ ἐπιβούλῳ κατὰ τῆς πατρίδος σκοπῷ ὕβρεις καὶ συκοφαντίας· κατὰ τούτου δὲ ἀντεπολιτεύετο δεινῶς, ἐαυτὸν θεωρῶν ἤδη μόνην πυξίδα διανοητικὴν καὶ μόνην σημαίαν πο-

λιτικὴν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἐντεῦθεν εἶδομεν καὶ κήρυγμά τι ἐκδεδομένον παρὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ τῶν Πεισσωῶν, ἀλλὰ μὴ ὑπαγε-
γραμμένον παρ' οὐδενός, πρὸς ἀντικατάστασιν βεβαίως τοῦ ἀπὸ τῆς
24 φεβρουαρίου κηρύγματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου (α). Ἐν τῷ
κηρύγματι τούτῳ περιείχετο καὶ ἡ φράσις. α. . . Κάλιον ν' ἀποθάνετε
« μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας ὡς ἄνδρες, παρὰ νὰ σφάζεσθε ἀπὸ τοῦς
« βαρβάρους ὡς πρόβατα »· ἐξ αὐτῆς δὲ ἴσως ἐπήγασεν ἡ δημώδης
παρὰ τοῖς Ἕλλησι παροιμία: « Ἡ ὄλοι ν' ἀποθάνετε, ἡ ὄλοι νὰ ἔλευ-
« θεωθοῦμεν », λεγομένη χλευαστικῶς περὶ τῶν μακρόθεν μὲν συμ-
βουλευόντων, ἐγγύθεν δὲ μὴ συμμετεχόντων τοῦ κινδύνου καὶ τῶν δυ-
στυχημάτων τοῦ πολέμου.

Παρὰ πάντων ἤδη ἐθεωρεῖτο ἡ Τρίπολις ἀναρμονία πρὸς τὴν συ-
νέλευσιν τῶν πληρεξουσίων διὰ τε τὴν τοπικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν συ-
νέλευσιν. Εὐάερον μὲν φύσει καὶ εὐκραὲς οὐσιν κλίμα, ἀλλὰ καταμι-
ανθεῖσα πραγματικῶς ἐκ τῆς ἐξαμήνου πολιιορκίας, τῶν κατὰ τὴν
ἄλωσιν σφαγῶν καὶ τῶν πολυπληθῶν ἐσχάτης δυστυχίας καὶ ξυμ-
ρότητος αἰχμαλώτων, διετέλει ἡ πρώτη ἐστία τοῦ ἐπενεχθέντος στρα-
τιωτικοῦ τύφου, καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἠπεῖλει παντὶ τῷ προ-
σερχομένῳ ἔξωθεν. Ἔνεκα τούτου, καὶ διότι οἱ πρόκριτοι τῆς μὲν Πε-
λοποννήσου ὑπώπτευν πάντοτε τὴν Τρίπολιν δι' ἐνδεχομένην συνω-
μοσίαν στρατιωτικὴν, τῶν δὲ ναυτικῶν νήσων ἐξήτουν πάντοτε τὴν
συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως ἐν περὶ τινὶ καὶ γειτνιάζοντι τόπῳ,
ἐνεκρίθη κοινῶς ἡ πόλις τοῦ Ἄργους, καὶ τοῦτο ἐγνωστοποιήθη εὐθὺς
καθ' ἅπαντα τὰ μέρη. Εἰς τὸ Ἄργος πρῶτος περὶ τὰ τέλη ὁκτωβρίου
κατέβη ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τοῦ Μαυρομιχάλου, Κολοκοτρώνου καὶ
ἄλλων, ὡς εἴπομεν πρὶν.

Ἐκείθεν δὲ, ἀναβάλλοντας βλέπων τοὺς προκρίτους τὴν προσέλευ-
σιν ἐκκενῶν, ἐξέδοτο τῇ 4 νοεμβρίου ἐγκύκλιον νέαν, καὶ κατὰ τῶν
αἰτίων τῆς ἀναβολῆς διεμαρτύρετο. Ἐν τῇ δὲ τῶν ναυτικῶν νήσων οἱ
ἀντιπρόσωποι προσῆλθον εὐθὺς, ἐκ τῶν Πελοποννησίων οἱ μὲν σπορά-
δην ἤρχοντο, οἱ δὲ ἐπὶ διαφόροις λόγοις τὴν βραδύτητα ἐκκενῶν ἐδι-
καιολογοῦν. Ἰδίως δ' οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας εἰσιώπων, ὡς περιμέ-
νοντες κυρίως τὸν Μαυροκορδάτον καὶ Νέγρην μετὰ τῶν πληρεξου-
σίων τῆς Στερεᾶς. Δι' αὐτὰ δὲ τοῦτα ὁ Ὑψηλάντης ἐτάχυνε τὰ πράγ-
ματα, καὶ δευτέραν τῇ 14 νοεμβρίου ἐπανέλαβε γράψας προσκλητι-
κὴν ἐγκύκλιον. Τέλος οἱ πρόκριτοι Ἀχαΐας καὶ Κορινθίας ἠκούσθησαν

ἐλθόντες καὶ καταλύσαντες ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Ἀγίου Γεωργίου· ἐν δὲ τῷ Ἄργει ὑψοῦντο μέχρι οὐρανοῦ αἱ κατακραυγαὶ ἐναντίον τῶν αἰτίων τῆς ἀναβολῆς. Οἱ πάντες ἐφώναζον « σύστημα ! ! » καὶ μόνον ἔβλεπον τοῦτο πανάκειαν κατὰ τῶν ἐπικειλουμένων νεωστὶ κινδύνων, ὅτε ἐν μὲν τῷ Κερατείῳ κόλπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως νέα παρεσκευάζετο θλασσία ἐκστρατεία, ἐν δὲ τῷ Ἑλλησπόντῳ νέος συνήγαστο στρατὸς ἀσιατικὸς κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ περίπτωσις αὕτη σφοδρότερας διήγειρε τὰς ἀγανακτήσεις καὶ τὰς κατακραυγὰς, δι' αἷ ἀπέφευγον οἱ ἐν τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ τὴν εἴσοδον ἑαυτῶν εἰς τὸ Ἄργον. Κατ' ἐξίρσεις δὲ ἡ κοινότης τῆς Ἰδρας διεμαρτυρήθη τῇ 20 νοεμβρίου κατ' ἐκείνων τῶν Πελοποννησίων, ὅσοι ἐθεωροῦντο οἱ πρωταίτιοι τῆς τοσαύτης ἀναβολῆς καὶ παραλυσίας τῶν πραγμάτων (α).

Τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην συνώδευσεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ δι' ἰδίαν ἐγκυκλίον πρὸς τοὺς μὴ συνελθόντας εἰσέτι, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῆς Ἀχαΐας, ἐγγυώμενος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς αὐτῶν, ἐάν τι ὑπόπτειον ἐναντίον. Οὗτοι δὲ πρὸς μὲν τοὺς προκρίτους τῆς Ἰδρας παρεπονέθησαν διὰ τὰς πικρὰς τῆς διαμαρτυρίας ἐκφράσεις αὐτῶν καὶ ἀνευθύνους ὁμολογοῦν ἑαυτοὺς, λόγῳ ὅτι δις συνελθόντες πρότερον ἐν Βερβένοις καὶ Ζαρακόβῃ, διελύθησαν ἄπρακτοι πρὸς δὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀπεκρίθησαν τῇ 28 νοεμβρίου, παρατηροῦντες ἐπὶ τῆς ἐγγυωμένης ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς ἑαυτῶν : « . . . Εἶναι περιττὴ δι' ἡμᾶς ἡ ἐγγύησις, διότι « οὔτε ὑποπετεύθημὲν ποτε, οὔτε ἐτολμήσαμεν νὰ στοχασθῶμεν, ὅτι « μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκεται τοιοῦτος κκεντρεχὴς καὶ δόλιος « ὥστε νὰ φθονῇ τὴν ἡσυχίαν καὶ ὑπαρξίν τῶν ὁμογενῶν του ». Πρὸς τοῦτον ἐπὶ τέλους καὶ τὴν κοινότητα τῆς Ἰδρας παρῆρσιν ὁμολόγησαν : « Βραδύνομεν, διότι περιμένομεν νὰ συμπαραλάβωμεν καὶ « τοὺς παραστάτας τῆς Ρούμελης ». Δι' ἄλλων δὲ λέξεων καθαρῶς ἐξεφράσθησαν, ὅτι οὐδεμίαν θέλουσιν ἑναρξιν συνελεύσεως, τοπικῆς ἢ ἐθνικῆς, ἄνευ Μαυροκορδάτου καὶ Νέγρου. Βεβαίως, προσεγγιζούσης ἤδη τῆς κρίσεως τοῦ ἐκ τῶν Βερβένων ἀρξαμένου πολιτικοῦ ἀγώνος, ἀμφότερα τὰ μέρη ἡσπάζοντο τὰ ἅκρα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἐπεχείρουν, ὁ μὲν Ὑψηλάντης ἄνευ τοῦ στρατιωτικοῦ, οἱ δὲ πρόκριτοι ἄνευ τῆς συμμάχιας τῆς Στερεᾶς.

Κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας αἱ ἀνταποκρίσεις διαφόρων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπληροῦντο κυρίως ἐκ προτάσεων καὶ συζητήσεων περὶ

τοῦ καταλληλοτέρου διὰ τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν εἶδους τῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλοι ἤθελον τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ἄλλοι τὴν τῶν ὀλίγων. Τότε ἀπέστειλε καὶ ὁ μητροπολίτης Ἰγνάτιος ὑπόμνημα πολύφυλλον πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, ὑπερ συνίστα ἰδίως πρὸς τὸν μητροπολίτην Γερμανὸν, ἵνα δημοσιύτῃτα λάβῃ πλείονα, πρὸς μὲν τοὺς παρόντας ἀναγινωσκόμενον, πρὸς δὲ τοὺς ἀπόντας μετοχετεύμενον δι' ἀντιγράφων. Ἐν τούτῳ ἀνέπτυσσε διὰ πολλῶν καὶ ὑπεστήριζεν οὗτος τὴν ἐπικειμένην καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀνάγκην τοῦ ἀναπορεύ- κτου σχηματισμοῦ ἐθνικῆς διοικήσεως, ὡς μόνου σώσοντος τὴν Ἑλλάδα μέσου· ἐπραγματεύετο δὲ, περὶ ὧν τὸ κοινὸν καὶ ἡ διπλωμα- τία τῆς Εὐρώπης· εἶχον καὶ ἡδύναντο ἔχειν ἐν τῷ μέλλοντι ἰδεῶν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· ἤρευνε τὴν προῦσαν καὶ μέλλουσαν ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἑλλήνων θέσιν ταύτης καὶ ἐκείνης· τῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα καὶ τὴν Τουρκίαν· ἔκρινε δὲ ἰδιορρυθμῶς μερικὸν καὶ οὐχὶ ἐθνικὸν τὸ κίνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου· ἐπὶ τέλους περιέκλειεν ἴσον σχεδίου προσωρινῆς διοικήσεως, καὶ καθίστα ὑπευθύνους καθ' ὅλα « τοὺς ἀρχιερεῖς, ἄρχοντας καὶ ἀρχηγοὺς τοῦ στρατεύματος » (α). Ἀγνοοῦμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ σχεδίου, ὅπερ τόσῳ μᾶλλον περίεργον θεωρεῖται, ὅσῳ, καθ' ὃ ἐβεβλήθη ὁ Ἰγνάτιος, « ἐστάλη καὶ ὅπου ἔδει, καὶ ἤρесе ». Γνωρίζομεν δὲ μόνον τὰς βά- σεις, ἐφ' ὧν ὁ Πολυχρονιάδης μετὰ τοῦ Ἰγνατίου εἰσῆγειτο τῷ Δημη- τρίῳ Ἰψηλάντῃ τὴν σύστασιν ἐθνικῆς διοικήσεως, καὶ ἴσως αὗται ἡ οὐδόλω· ἡ μικρὸν διέφερον τῶν τοῦ σχεδίου, ὅτε ὁ Πολυχρονιάδης ἐνεπνέετο ἀπολύτως παρὰ τοῦ Ἰγνατίου. Ἦσαν δὲ αἱ ἀκόλουθοι.

« Ἐπειδὴ ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅλη ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἔσωζε καὶ ὑπὸ τοὺς Τούρκους τὸ καλλίτερον τοπικὸν σύστημα (Gouvernement « municipal), νὰ προσκαλέσητε τοὺς παλαιοὺς προεστώτας, τῶν ὁποίων πρέπει νὰ οἰκονομηθοῦν αἱ ἀδυναμίαι, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς, « καὶ νὰ συστήσητε, συμπαραλαμβάνοντες καὶ τοὺς σημαντικωτέ- ρους πολεμικοὺς ἀρχηγοὺς, τὸ ὑπέρτατον τοῦ γένους συμβούλιον « ὑπὸ τῷ ὀνόματι Βουλὴ ἡ Γερουσία. Τοῦτο τὸ συμβούλιον ὑπῆρχεν « ὑπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ ἄλλην μεταβολὴν δὲν ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ, « παρὰ ἀπὸ παθητικὸν νὰ κατασταθῇ ἐνεργητικόν.

« Εἰς τὴν Βουλὴν τούτων παραδέχεσθε ἔπειτα διαδοχικῶς καὶ « τοὺς ἀπισταλμένους τῶν ἄλλων ἐλευθέρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ

« ἰδοὺ φυσικῶς καὶ ἀνεμποδίστως καταντᾷ ἐθνικὴ Βουλὴ. Τούτῃ
 « ἔπειτα ἡμπορεῖ νὰ ἐκλέξῃ τὸν πρόεδρόν της, καὶ νὰ συστήσῃ τε-
 « λεσιουργοὺς (ministres), συγκεκριμένους ἀπὸ πέντε ἢ ἑπτὰ μέλη, διὰ
 « νὰ ἐκτελοῦν τὰ βουλευήματά της, νὰ τῇ προβάλλουν τὰ ἀναγκαῖα ζή-
 « τήματα καὶ σχέδια, καὶ νὰ δίδουν λογαριασμὸν τῶν πράξεών των.
 « Οἱ τελεσιουργοί, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ τοῦ ἔθνους, καθὼς
 « στρατηγοὶ καὶ παρόμοιοι, δὲν πρέπει νὰ συμψηφιοῦν μὲ τὴν Βου-
 « λήν, διότι τότε γίνονται κριταὶ αὐτοὶ ἑαυτῶν (α).

« Εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἡμπορεῖ νὰ κηρυχθῇ ἡ Βουλὴ
 « διαρκὲς (permanente), καὶ ἔπειτα νὰ συνεδρεύῃ περιοδικῶς.

« Οἱ προεστώτες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ δι' ἐπιτρόπων των, ἢ καὶ διὰ
 « τῆς παρουσίας των, βοηθούμενοι ἀπὸ τοπικὰ συμβούλια, συγκρί-
 « μενα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους κάθε ἐπαρχίας καὶ ἐνομαζόμενα μὲ τὸν
 « τίτλον Ἀρχόντων, ἡμποροῦν νὰ θεωροῦν τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις,
 « εἴτε χρηματικὰς, εἴτε ἐγκληματικὰς, εἴτε ἐκκλησιαστικὰς (β), καὶ
 « νὰ ἦναι μεσῖται μετὰ τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ἀρχομένων. Ὅταν δὲ
 « εὐτυχήσουν τὰ πράγματά μας, τότε λαμβάνονται μέτρα, διὰ νὰ
 « ἀλλάζωνται οἱ προεστώτες καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν ἀπὸ τοῦ νὰ καταν-
 « τήσουν τύραννοι.

« Ἡ Βουλὴ νὰ θεσπίσῃ τὸ πῶς ἡμπορεῖ νὰ ὀργανισθῇ τὸ ὑπέρτατον
 « Ἐγκληματικὸν Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον μέλλει νὰ ἀποφασίσῃ περὶ
 « ζωῆς καὶ θανάτου, εἴτε εἰς τὰ πολιτικὰ, εἴτε εἰς τὰ πολεμικά.

« Ὁ διοργανισμὸς τοῦτος εἶναι πολλὰ εὐκολος, εἶναι ὀλιγοέξοδος,
 « πρᾶγμα ἀναγκαιότατον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις μας, εἶναι
 « σύμφωνος μὲ τὰ ἥθη καὶ τὰς ἔξεις μας, εἶναι εὐκατάληπτος καὶ
 « εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τοὺς ἀρχομένους, καὶ ἔχει τὸ καλὸν νὰ
 « μὴν ἐρεθίσῃ τοὺς ἄλλογενεῖς ἐχθροὺς τῶν νεωτερισμῶν ».

Τῶν πραγμάτων οὕτω κατεπειγόντων, οἱ ἐν Ἀργεῖ, φθίνοντος τοῦ
 νοεμβρίου, συνεκρότησαν προκαταρκτικὴν τινα συνεδρίαν, ὅπως
 σκεφθῶσι περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνάρξεως τακτικῶν ἐργασιῶν. Πολλοὶ
 ἐξέθεσαν, ὅτι εἶχαν γνώμην, καὶ ὑπερίσχυσεν ἡ περὶ τῆς προσε-
 λεύσεως καὶ τῶν ἀπόντων ἔτι ἀντιπροσώπων. Τότε δὲ βρασμὸς προή-
 χθη εἰς βραχὺν ἀνώτατον, τὸ στρατιωτικὸν δὲ καὶ ὁ λαὸς ἠπείλη-
 σεν σύστασιν καὶ ἐνοπλον κατὰ τῶν αἰτίων τῆς ἀναβολῆς ἐπίθεσιν.
 Ὁ Κολοκοτρώνης, θεωρῶν ἐπαυχλαμβανομένην ἐγγὺς νέαν τῶν Βερ-
 θένων ἐκδοσιν, ἔδραμε βεβιαῶς τοῖς προκρίτοις τὸν κίνδυνον, ὅτι

τρέχουσιν, εἰ μὴ γίνῃ ἄμεσος ἡ πρὸς ἑναρξιν τῶν ἐργασίων ὁρκοδοσία. Οὕτω ἀπεφασίσθη, ἵνα γίνῃ αὕτη ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ ἀφελῇ ἐλευθέρᾳ ἡ εἴσοδος πρὸς πάντα πολίτην· στρατιῶται δὲ καὶ λαὸς ἐν πομπῇ συνώδουσιν τοὺς ἀπεσταλμένους εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου, ψαλείσας τῆς παρὰ κλήσεως, ὁ μὲν Βάμβας ἀνέγνωσε μεγαλόφωνως τὸν ὕμνον, ἕκαστος δὲ ἀνέτεινε χεῖρα (α).

Ἀρξαμένης τῆς τοπικῆς συνελεύσεως τῶν Πελοποννησίων (β), ὁ Νέγρης, πρῶτον μετὰ τῶν « παριστατῶν (γ) καὶ συνηγόρων τῆς « Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος » καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Δυτικῆς, παρεγένοντο ἐν τῇ Ἄργει μετὰ δύο ἡμέρας. Τότε προσήλθον ἐκ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ οἱ τῶν Καλαβρύτων, Πάτρων καὶ Αἰγίου, φρουρούμενοι ὑπὸ ἱκανῶν στρατιωτῶν. Ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ ταύτης, τῶν προκρίτων ἐνισχυθέντων, τὰ πράγματα τοῦ Ἄργους γενικὴν ἔλαβον ἀλλοίωσιν διὰ τε τὴν δραστηριωτέραν ἐνέργειαν, τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐναντίων τοῦ συστήματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὰ γράμματα τῶν Πεισσῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ναυτικῶν νήσων, σύμφωνοι μέχρι τοῦδε μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, οὐ μόνον ἀπεσπάρσθησαν, ἀλλὰ καὶ μῖσος κατ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν ἄσπονδον. « Δικαίᾳ ἀναγνωρίζετε ἀρχηγὸν τὸν Ὑψηλάντην; Εἰς σὰς « ἀνήκουσι τὰ πρωτεῖα τῆς Ἑλλάδος, διότι σεῖς ἔχετε τὴν δύναμιν « τῆς θαλάσσης » ἔλεγον τούτοις οἱ περὶ τὸν Νέγρη. — « Δικαίᾳ « ἐλπίζετε ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν πατρίδα; Ἡ πα- « τρίς μόνη ἡμπορεῖ καὶ ὑπόσχεται δι' ἡμῶν νὰ σὰς ἀποζημιώσῃ καὶ « χρηματικῶς καὶ δι' ἐθνικῶν γαιῶν », ἔλεγον τοῖς ἰδίοις οἱ πρό- κριτοι τῆς Πελοποννήσου (δ). Πλείστοι δὲ μάλιστα τῶν πρότερον καὶ ἤδη στρατολογηθέντων κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐφρονηματίσθησαν, ὅτι διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἐσω- τερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς ἀπαιτεῖται ἡ πλήρης ἀπώλεια τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ νέα ὅλως δημιουργία πολιτικὴ κατ' ἐκείνης, ἣν οὗτος προέθετο. Μάλιστα δὲ ὁ διδάσκαλος Βενιαμὴν Λέσβιος, ἄπειρος ὅλως πραγμάτων πολιτικῶν καὶ ἀπότομος λίαν ταῖς λόγοις, ἐκήρυττεν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ: « Διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ἡ πατρίς καὶ νὰ πάγουν ἐμ- « πρὸς τὰ πράγματα, πρέπει ὁ μὲν Ὑψηλάντης ἐξορία, ὁ δὲ Βάμβας « κρεμάλα » (ε).

Ἐν τῇ μέσῃ βρασμοῦ τοιοῦτου ἡ πελοποννησιακὴ συνέλευσις συνέταξε πρακτικὸν τι ἐν εἵδει δικηρυξέως, ὀνομάσασα αὐτὸ « Προλι-

γόμενα », κατὰ καθόλην ἀπομίμησιν τῆς τακτικῆς τοῦ Νέγρου καὶ ὥσπερ προέκειτο περὶ ἐκδόσεως συγγράμματος (α). Τοῦ πρακτικοῦ τούτου πολλὰ παρουσιάζονται αἱ ἀνωμαλίαι, καὶ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν πρώτη μὲν, διότι οἱ Πελοποννήσιοι ἀνερρίγνυσαν καὶ τὰς ναυτικὰς νήσους, δευτέρα δὲ, διότι ἐδείκνυντο ἐργαζόμενοι οὐχὶ ὡς πληρεξούσιοι, ἤτοι σῶμα συντακτικόν, ἀλλ' ὡς γερουσιασταὶ, ἤτοι σῶμα νομοθετικόν. Ἐν ταῖς τοπικαῖς συνελεύσεσι τῶν Πελοποννησίων οὐδὲν οἱ νηπιῶται οὔτε ἐν Καλτεζαῖς, οὔτε ἐν Βερθένοις, οὔτε ἐν Ζαρακόβῃ, δι' οὓς εἴπομεν λόγους, οὔτ' ἐπὶ τέλους ἐν τῷ Ἄργεϊ ἔλαβον μέρος. Μόνον πάντοτε ἐπεθύμουν οὗτοι τὴν μόρφωσιν συστήματος, εἴτε πελοποννησιακοῦ, εἴτε γενικοῦ, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στόλου. Τὸ δὲ πρακτικώτερον, ἐν ᾧ αἱ συνελεύσεις τοῦ Μεσολογγίου καὶ Ἀμφίσσης, ὁρθῶς ποιῶνται, ἐνομοθετήσαν πρῶτον καὶ ἔπειτα ὠνόμασαν, ἡ μὲν τοὺς Γερουσιαστάς τῆς Αὐτικῆς, ἡ δὲ τοὺς Ἀρειοπαγίτας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ἐξ ἐναντίας οἱ Πελοποννήσιοι περιέπεσον εἰς ἀτόπημα μέγα, ὀνομασθέντες πρῶτον Γερουσιασταὶ, καὶ ἔπειτα νομοθετήσαντες περὶ Γερουσίας. Ἀλλὰ, τὸ οὐσιωδέστερον πάντων, οἱ συντάξαντες τὸ, περὶ οὗ ὁ λόγος, πρακτικόν, ἢ τὴν περίληψιν δικαιολογίαν τῆς Πελοποννήσου, ἐκήρυξαν τὸ ἀποτέλεσμα ὡς αἰτίαν, ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τῶν γραμμάτων τῶν Πεισῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὸ παρελθόν καὶ τὸ παρὸν ἠδίκησαν. Ὅσα προλογίζονται περὶ τῶν ἐσχάτως γενομένων ἀπανθρώπων σφαγῶν καθ' ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ, τῆς κατεδραφίσσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, καὶ ἐφεξῆς, ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ οὐχὶ ἡ αἰτία τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλως, ἢ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου, περίληψις δὲν τῆς ἀπ' αἰώνων βραχυτάτης καταδυναστείας τῶν Τούρκων, ἀναιρετέον ἐστίν, ὡς ψεύδῃ διαλαβὸν, καθὼς καὶ ἡ ἀπὸ 25 μαρτίου « Προκήρυξις τοῦ Πέτρου Μυρομιχάλου » πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς », καθὼς καὶ ἡ ἀπὸ 4 νοεμβρίου « Προκταρχτικὴ πρᾶξις τῆς ἐν Μεσολογγίῳ συνελεύσεως »· ἢ οἱ γερουσιασταὶ τῆς Πελοποννήσου ἦλθον εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰ πράγματα ὑπογράφοντες, ὅτι οὐχ ἤρμοζε, λόγῳ πολιτικῆς οἰκονομικῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Χάρις δὲ τῇ προσεχῶς συγκροτηθείσῃ Ἐθνοσυνελεύσει τῆς Ἐπιδάουρου, ἥτις τὸ πρακτικόν αὐτὸ ἐκολάφισε τῇ

Ἰανουαρίου 1822, κηρύττει τὴν ἀληθῆ ἀρχὴν τοῦ πολέμου συμφώνως πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

Ἐν τοσούτῳ ἀνεφύη αἴφνης ζήτημα σοβαρὸν, ἀπειλήσαν οὐ μόνον τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς πελοποννησιακῆς καὶ τὴν ἀνρχίτι-σιν τῆς περὶ κερκευαζομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐνότητά τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου (α), περιορισμένος ὑπὲρ τοῦς πέντε μῆνας ἐν τῷ Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, ἐξελθὼν τότε μετέβηκεν εἰς τὸ Ἄργος· μεθ' ἐνὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ἑτέρων τεσσάρων Ὑδραίων. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὑδρας, ἐκπράχθησαν μέχρις ἀπελπισίας, ὑπονοήσαντες συνηγορικημένον αὐτὸν μετὰ τῶν ἐν Ὑδρᾷ συτταρευθέντων τότε ναυτῶν ἐκ τοῦ χειμῶνος, καὶ νέαν συντεθειμένην ἐπανάστασιν φονικὴν κατὰ τῶν προκρίτων. Ἐπομένως, ὑπὸ τὸ κράτος· γινόμενοι τοιούτων ὑπονοιῶν καὶ τοσούτου φόβου, ἀπήτησαν τὸν φόνον τούτου, ὅπως ἀπαλλαγῶσιν ἅπαξ διὰ παντός, ἔθεσαν τὸ ζήτημα τῆς προτιμῆσεως μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνου, καὶ ἠπέλιθσαν ἐπὶ τέλους διὰ τρόπου ἐντόνου καὶ ἀποφασιστικοῦ, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐνκνίξῃ καὶ αὐτοὶ ἐγκαταλείπουσι τὸ Ἄργος, καὶ ὅλοι τῆς νῆσου οἱ πρόκριτοι διασκορπίζονται πλέον, περικοιόμενοι τοῦ ἀγῶ-νος. Ἀπειλὴ τοιαύτη, καὶ ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ, διέδωκε φρίκην τοῖς πᾶσι, διότι ἀναπόφευκτος ἐκρίνετο ὁ διασκορπισμὸς τῶν προκρίτων ἐκ τῆς ἐνδεχομένης περυσίας τοῦ Οἰκονόμου ἐν τῇ Ὑδρᾷ, καὶ ἀκκαλόγι-στοι ὑπελογίζοντο αἱ ἐξέθρηξι συνέπειαι κατὰ τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ φρικώδης οὐχ ἦν τὸν περὶ τούτου πλείστοις καὶ ἡ ἀπίστις περὶ τοῦ φόνου ἀνδρὸς τοιούτου. Διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν οἱ ἀντιπρόσω-ποι τῆς Ὑδρας, κρύπτοντες ἤδη τὴν περὶ φόνου ιδέαν, ἔπεισαν τὸν Μάμβαν, καὶ οὗτος τὸν Ὑψηλάντην, περὶ ἐκδόσεως διαταγῆς πρὸς σύλληψιν καὶ περιορισμὸν τούτου. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς αὐτῆς ἐνεπιστεύθη τῷ Ἀνδρέᾳ Λόντῳ· ἐκεῖνος δὲ ἀπέστειλε τὸν Ξύδην, ἕκ-των ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, μεθ' ἱκανῶν στρατιωτῶν· καὶ οὗτος ἀπέ-κτεινε τὴν 16 δεκεμβρίου τὸν Ἀντώνιον Οἰκονόμου, διερχόμενον ἔξω-θεν τῆς Μυσίας. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἅμα μαθὼν τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ξύδου, ὑπώπτευσεν καὶ σπεύσας διηύθυνεν δικασίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Τσόκρην, ὅπως ἀσφαλίσῃ τὸν ἄνδρα· ἀλλ' ὁ πρὸ τῆς στιγ-μῆς προλαβὼν φόνος ἐμαρτύρησε τὰ πάντα. Ὁ υἱὸς καὶ οἱ ὄπαδοι τοῦ φονευθέντος μετέβησαν ἀνενόχλητοι ἐκ τοῦ Ἀργους εἰς Ὑδραν. Ἡ πράξις αὕτη μέγιστον διήγειρε τὸν ἐρεθισμὸν ἐν τῷ Ἄργει, καὶ τοῦ-

τον ἐπράξαν μάλιστα ἡ σύνεσις πολλῶν, θεωρούντων τετελεσμένον ἤδη τὴν ἀντιστοιχίαν, καὶ λόγοι ἀνώτεροι, ἀφαιρῶντες τὸν ἐπικείμενον ἄλλως κίνδυνον καὶ τὴν πρωτίστην ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἀνάγκην τῶν τῆς Ἰδρας κεφαλαιούχων. Ἀλλὰ τίς « πίστευε βλαθῆ » ὑφθαίεται καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, δεικνύουσα τοῖς διαβάταις τὸ ἀειθλὲς τῆς δόξης τοῦ πρωτεπανκστάτου τῆς Ἰδρας καὶ τοῦ εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος; Ἀλλ', ὅτε ἡ γενικὴ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἠδρόθη διὰ τῆς μερικῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰδρας· ὅτε ὁ ἥρωας Οἰκονόμου ἔπειθε δι' αὐτὴν τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς δολοφονίας, οἱ καὶ ποὶ ἄρα τῆς ἐπελθούσης εἰρήνης ἐγλόκωναν ποτε τὰ χεῖλη τῶν ἄρφαων καὶ δυστυχῶν τέκνων τούτου, τριῶν θηλέων καὶ δύο ἀρρένων;

Ἡ δυνάμις συνέλευσις τῆς Πελοποννησοῦ καὶ Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἐνταυτῷ, ὀνομάσασα « Ἐξ ἀπορρήτων » τὸν Μιχαὴλ Σχινῶν, νέαν παιδείαν, ἐκνότητος καὶ ζήλου (x), ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας ἐκείνης, προεθρευσμένη πᾶρά τοῦ Ὑψηλάντου καὶ διευθυνομένη ἑτεροπροσώπως ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου. Συνεδρίαζε, τῶν θυρῶν κατεκλεισμένων. Πρὶν ἢ ψηφίσῃ τὸ εἶδος τῆς διοικήσεως τοῦ τόπου, διεφίλονεῖκτεν οὐκ ὀλίγον περὶ τοῦ τίτλου αὐτῆς, ὃν οἱ μὲν ἤθελον « Πελοποννησιακὴν Βουλὴν », οἱ δὲ « Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν ». Περὶ τοῦ πρώτου ἰσχυρίζοντο κακῶς οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην, συνεπείς δεικνύμενοι πρὸς τὸ ἐν Βερθενοῖς προβληθὲν σχέδιον ὀργανισμοῦ περὶ τοῦ δευτέρου ἐγνωμοδότησαν πολλοὶ τῶν προκρίτων, ὅπως διατηρηθῇ οὕτως ἡ συνέχεια τοῦ ἐν Καταζαῖς συστήματος. Ὑπερισχύον πάντων ἐπὶ τέλους τούτων, ὠνομάσθη ἡ διοίκησις τοῦ τόπου Πελοποννησιακὴ Γερουσία ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς προσωρινότητος, « μεχρισθὲν « συστηθῇ τελειοτέρᾳ διοίκησις ».

Ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Γερουσίας αὐτῆς ἡσχολήθη μικρὸν ἡ συνέλευσις, ὡς υἱοθετήσασα τὸν τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐκτός τινων ἐν μέρει προτιμητῶν καὶ μεταβολῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἀφαιρῶντος τοὺς στρατιωτικοὺς κεφαλαίους. Διήρητο δὲ οὗτος κυρίως μὲν εἰς τέσσαρα, κατὰ χρηστικῶς δὲ εἰς πέντε Κεφάλαια, ὅτε τὰ μὲν τέσσαρα ὑπῆρχον ὀργανικὰ, τὸ δὲ πέμπτον ἐφαρμογὴ τοῦ περὶ ἐκλογῆς τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς καὶ ἄρθρου τοῦ τρίτου.

Τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τῶν Κεφαλαίων αὐτῶν ὠρίζον « τὴν ἐκλογὴν, τὸν ἀριθμὸν, τὴν ἐνικυσίαν διαρκεῖν, τὰ χρεὴ καὶ τὰ δικαιώματα » τῶν ὑποδεστέρων ἐφόρων τῶν χωρίων καὶ τῶν ἀνωτέρων

ἐφόρων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῖς μὲν πρώτοις τῶν χωρίων ἐχορηγοῦντα καὶ διοικητικὰ ἀστυνομικῶς καὶ δικαστικά εἰρηνοδίκου καθήκοντα· τοῖς δὲ δευτέροις τῶν ἐπαρχιῶν προσετίθετο καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἐκ τοῦ κύκλου αὐτῶν τοὺς γερουσιασὰς τῆς Πελοποννήσου (α).

Τὸ τρίτον περιελάμβανε τὴν ἀπάρτισιν τῆς Γερουσίας ἐκ μελῶν ἱσχυρίμων ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ἐν ᾧ ὥρισθη ὁρῶς διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐφόρων τῶν χωρίων, περὶδύξας ἀπεσιωπῆθη ἐνταῦθα, εἰ καὶ προέκειτο περὶ τοπικῆς ἀρχῆς· οὕτω δὲ ἐπαρχίαι, ἀριθμοῦσα μόλις πεντακισχιλίους, ἔχαιρεν ἴσον δικαίωμα μετὰ ἄλλης συνισταμένης ἐκ τεσσαρκακοντακισχιλίων περίπου. Προσηρτῶντο ὅμως τῇ ἐξ εἰκοσιτεσσάρων μελῶν Γερουσίᾳ τέσσαρες ἐπὶ στρατηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, ὧν ἡ πρὸς τοῦτο ἐκλογή ἀνετίθετο τοῖς λοιποῖς στρατηγοῖς καὶ οὗτοι, ἵνα «γνωμοδοτῶσι μόνον ἐπὶ πολεμικῶν περιστάσεων». Ὁ δὲ κρίκος τοῦ ὑπολόγου, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἐφόρων τῶν χωρίων πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τούτων πρὸς τὴν Γερουσίαν, ἐτελεύτα διὰ τῆς λογοδοσίας τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐθνικὴν Βουλὴν. Ἀλλ' ὁ ὅρος «Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ὑποτάσσεται εἰς ὅλκας τὰς νομίμους διαταγὰς τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς», καὶ οὗτος ἀναπτυσσόμενος διὰ τοῦ δικαίωματος, ὅτι «δύναται αὕτη νὰ προβάλλῃ τὰ δίκαιά της περὶ τῆς ποσότητος τῶν δοσιμάτων, ἢ καὶ ἄλλης ὑποθέσεως», κατέστη ἡ ῥήτρα τῆς ἀδικιᾶς ἐπὶ τοῦ 1832 πάλης, πεισματώδους πολλάκις καὶ φορτικῆς, μετὰ τῶν δύο τούτων σωμάτων. Προτίει ἐδίδετο τῇ Γερουσίᾳ τὸ διπλοῦν δικαίωμα τοῦ ἐπικυρόναι τὰς μετὰ τῶν ἐχθρῶν διαπραγματευομένης πρὸς τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς συνθήκας, καὶ τοῦ δικάζειν «ὡς Μέγας Κριτήριον» τὰ καθησίσσεως ἐγκλήματα.

Διεφίλονεικλήθη ἱκανῶς οὐχὶ ἡ ἀρχή, ἀλλ' ἡ ἀρμοδιότης τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ιδιωτικῶν δαπανῶν τοῦ στόλου, ὅσκι προκατεβλήθησαν μέχρι τῆς ἐπιυχῆς ἐκείνης. Οἱ Πελοποννήσιοι ἰθεώρουν αὐτὰς ὡς χρέος γενικὸν καὶ οὐχὶ μερικόν, ἐθνικὸν καὶ οὐχὶ πελοποννησιακόν, διατεινόμενοι, καὶ δικαίως, ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ στόλου τὴν ὅλην ἀπέβλεπον Ἑλλάδα καὶ οὐχὶ τὴν Πελοπόννησον μόνον. Ἐξ ἐναντίας οἱ Νησιῶται τὸ μὲν Αἰγαίον γνωρίζοντες ἄπορον καὶ ἀνεπαρκὲς καθ' ἑαυτὸ, τὴν δὲ τύχην τῆς Στερεᾶς ἀμφίβολον θεωροῦντες, ἐπέμενον περὶ τῆς Πελοποννήσου τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ πλείους μὲν εἶχον ἐπὶ τοῦ πρακτιμένου ἐγγράφου, τῶν Πελοποννησίων ὑποσχέσεις καὶ ἐγγυή-

σεις προτέραις, τὸ ὅλον δὲ τῶν μεγάλων καὶ ἐφόρων παιδιῶν αὐ-
τῆς ἐθνικῇ διετίθετο ἰδιοκτησίᾳ. Ἀπῆλθον ἐπομένως ἐπὶ ἀπειλαί· σο-
βαραί, ὅπως ἀναδεχθῇ ἡ Πελοπόννησος τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην δι'
ἄρθρου ῥήτου, ἔχουσιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνα-
γροικήσεως μετὰ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περαιτέρω.
Ἐπειδὴ δ' ἐβλεπον γενησομένην τὴν ἀποζημιώσιν οὐχὶ διὰ χρημά-
των, ἀλλὰ δι' ἐθνικῶν γαιῶν πάντοτε, ἐσκόπουν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ
πότε κτηματίζαι τῶν πεδίων Νεμπλίκας καὶ Ἄργους διὰ τε τὴν γει-
τνιότητα τούτων καὶ τὸ ἐγγύμενον τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Μετὰ
πολλὰς λογομαχίας ὑπέκυψαν οἱ Πελοποννήσιοι, ἵνα προλάβωσι πᾶν
ἀπειλούμενον σχίσμα· συμβιβασθεῖσσι δὲ αἱ δύο ἀντικείμεναι γυνῶ-
μαι συνεχωρηθῆσαν ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ, καταχωρισθέντι ἔπειτα ἐν τῷ ὄρ-
γανισμῷ, ὡς ἀκολούθως· « Ἐπειδὴ καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι Ἰῶρας, Σπες-
« τῶν καὶ Ψαρῶν ἔκκμον ἀμέσως καὶ ἐμμέσως λαμπράς ἐκδουλεύ-
« σαι· πρὸς τὴν Ἑλλάδα γενικῶς, ἰδιαιτέρως δὲ πρὸς τὴν Πελοπόννη-
« σον, ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσίᾳ ἀναλαμβάνει τὰς ἀποζημιώσεις
« τῶν ἄλλοις τοῦδε σημειωτικῶν ἐξόδων, καὶ τὰς δικαίας ἀνταμοιβὰς
« ἐκείνων, ὅσοι ἀποδεδεικτικῶς ἐξώδυσαν. Μένει δὲ εἰς αὐτὴν νὰ συ-
« νεχωρηθῇ μετὰ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς ». Τοιαύτην ἀναδεχθέντες
ἐγγύησιν οἱ Πελοποννήσιοι, ἐφωδιάσθησαν συγχρόνως δι' ἐγγράφου
κοινοῦ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος, δι'
οὗ ὑπεσχοῦντο καὶ ἐκεῖνοι τὴν ἀναλογία τῶν ἐπαρχιῶν ἐκυτῶν ἐπὶ
τῆς ἐν κειρῷ γενησομένης ἀποζημιώσεως τῶν ναυτικῶν νήτων.

Τὸ τέταρτον τῶν Κεφαλαίων ὑπέβαλλεν ἀπλῶς τοὺς στρατιω-
τικοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Γερουσίας. Ἐξ ἡ ὁκτώ στρατηγοὶ πᾶ-
ρεδίδοντο κατὰ πρῶτον διὰ τὴν Πελοπόννησον ἐκλογῇ τῆς Γερουσίας·
καὶ εἰς ἡ καὶ πλείονες ὀπλαρχηγοὶ ἐν ἐκάστῃ ἐπαρχίᾳ, ἔχοντες τὸ
δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ὑποδεστέρους ἀξιωματικούς, ἐπικυρου-
μένου· ὡς τοιούτους· πρὸς τῆς Γερουσίας. Παρεδέχετο ὡσαύτως εἰς
ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου μόνον ἐν κειρῷ πολέμου καὶ ἐκ-
στρατείας, ἐκλεγόμενος παρὰ τε τῆς Γερουσίας, τῶν στρατηγῶν καὶ
ὀπλαρχηγῶν, καὶ ἐπικυρούμενος παρὰ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς. Ὅλοι ἐτί-
θεντο ὑπομίσθιοι τῆς Γερουσίας, καὶ ἄνευ τῆς εἰδήσεως αὐτῆς καὶ τῆς
συναινέσεως τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς οὐδεμία τῷ ἀρχιστράτηγῳ συναγα-
ρεῖτο πολεμικὴ ἐπιχείρησις. Ἐν γένει δὲ οἱ πολεμικοὶ ὑπῆγοντο διὰ
μὲν τὰς κοινὰς διαφορὰς· εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, διὰ δὲ τὰ στρα-

τιωτικὰ ἐγκλήματα εἰς συμβούλιον πολεμικόν, διοριζόμενον παρὰ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς.

Οὕτως ἡ ἐν Βερβένσις καὶ Ζαρκόβη ἐξηγηθεῖσα περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἰδέων προκρίτων ἐγένετο τέλος πάντων νόμος ἐν τῷ Ἄργει. Ἐκ τῆς μεταβολῆς τούτης τῶν πραγμάτων μετεμεινέθησαν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς μὴ ὑποστηρίξας πρότερον τὴν Ὑψηλάντην, καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὡς μὴ ὑπογράψας τὰς ἀποφάσεις τῆς Ζαρκόβης. Μάλιστα δὲ, εἰ μὴ ἐπέκειντο δεινότητι καὶ ἰσχυροποιῶσθαι τὸ στρατιωτικὸν ἀνάγκη τοῦ πολέμου, καὶ εἰ μὴ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων στρατιωτικῶν εἰς Κολοκοτρώνη, οὐκ ἀπαιτᾶται τις κρίνων, ὅτι ἡ κατέστησι αὐτῶν ἔμελλεν ἔσσεσθαι ὑπὸ τοῦς πολιτικοῦς χείρων, ἢ ἡ τῶν πολιτικῶν ἐν τῇ Στερεῇ ὑπὸ τοῦς στρατιωτικοῦς. Σημειωτέον ἐν τοσούτῳ ἐστὶν ἡ μεγάλη πρὸς ἀλλήλας διαφορὰ τῶν τριῶν τοπικῶν συνελεύσεων Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου, ὅτε εἰργάσθησαν ἢ μὲν τοῦ Μιστολογίου, ὅπως ἠδυνήθη, ἢ δὲ τῆς Ἀμφίσσης, ὅπως ἐφαντάσθη, ἢ δὲ τοῦ Ἄργους, ὅπως ἠθέλητε. Ἰδίως δὲ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος φέροντες τὴν λόγον, εὐρίσκωμεν, ὅτι ἡ πρώτη ὑπεστήριξεν αὐτὸ, ἀναγνωρίσασα ἰσότηα τὰ « καπετανάτα » ἢ δευτέρῃ δικαιώσιν αὐτὸ, κηρύξασα δικδοχικὰ τὰ « καπετανάτα » καὶ ἡ τρίτη ὑπέβαλεν αὐτὸ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Καθ' ὅταν δ' ἀφορᾷ τὸ πολιτικὸν μέρος, κατέστησαν τοῦτο ἐνώπιον μὲν τῶν « καπετανάτων » ἢ πρώτη ὑποχείριον, ἡ δευτέρῃ ἰσοδύναμον, καὶ ἡ τρίτη ἀνώτερον ἐνώπιον δὲ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς ἢ πρώτη κατώτερον φυσικῶς, ἡ δευτέρῃ ἀνώτερον παρὰ φύσιν, καὶ ἡ τρίτη ἴσον. Σημειωτέον ἐπὶ τούτοις καὶ ἐτέραν διαφορὰν καταστατικὴν ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῶν τριῶν τοπικῶν συστημάτων· ἡ μὲν τῆς Γερουσίας τῆς Ἀστικῆς Ἑλλάδος ὠρίσθη, « ἑωσοῦ ὀργανισθῇ ἡ σταθερὰ διοίκησις », καὶ τοιαύτη ἐθεωρεῖτο ἡ ἐθνικὴ· ἡ δὲ τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, « ἐνόσω νὰ φθάσῃ ἡ εὐτυχὴς ἐκείνη ἡμέρα τῆς στα- « Οὐρᾶς καὶ αἰώνιων τῶν ἀνεξαρτήτων Ἑλλήνων τακτικῆς διοική- « σεως, ὅποια ποτ' ἂν ἐγκριθῇ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα », καὶ τοιαύτη ἐθεωρεῖτο ἡ μοναρχικὴ· ἡ δὲ τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου « προσω- « ρινὴ μὲν, ἀλλὰ σταθερὰ, μέχρις ὅτου τὸ ἔθνος, Θεοῦ συνευδοκοῦν- « τοι, ἐπιτύχῃ ἥσυχον καὶ ἀρμόδιον καιρὸν, ἵνα συστήσῃ τελειοτέ- « ραν διοίκησιν ».

Αἱ ἐν τῷ Ἄργει ἀρξάμεναι ἐργασίαι τῆς πελοποννησιακῆς συνε-

λεύσεως ἔλαβον ἀλλαχοῦ πέρας. Πληρουμένη αἰείποτε στρατιωτῶν πολυκρίθμων διὰ τε τὴν γειτνιάζουσιν πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας καὶ τὴν ἔκτακτον σωρείαν τῶν σωματοφυλάκων τῶν πολλῶν ἤδη συνηγμένων αὐτόθι ὀπλάρχῃων, προκρίτων καὶ ἄλλων, ἡ πόλις αὕτη ἔφρεν ἐν ἑαυτῇ τὸ σπέρμα ἀνησυχίας ἀδιακόπου. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν ἐκορύφωσαν ἔτι μᾶλλον, ἐσωτερικῶς μὲν ἡ φυσικὴ δυσχρέσκεια τῶν στρατιωτικῶν ὡς ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν διατάξεων τοῦ ὑπὸ συζήτησιν ὀργανισμοῦ, ἐξωτερικῶς δὲ ἡ ἐπαπειλουμένη καθ' ἑκάστην ἐπιδρομὴ τῆς ἐν Ναυπλίᾳ τουρκικῆς φρουρᾶς, ἐνθαρρυνθείσης ὡς ἐκ τῆς ἀποτυχούσης ἐφόδου τῆς 4 δεκεμβρίου. Ἀπ' οὗτου μάλιστα ὁ Ὑψηλάντης, Κολοκοτρώνης καὶ Μαυρομιχάλης, ἀρνούμενοι τὴν δι' ὅπλων κρίσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς εὐθύνην, εἰς τὴν τὰ πράγματα περιῆλθον κατὰστασιν, ἀπετύρθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἡ πόλις τοῦ Ἄργους ἔμεινεν ἔκθετος ἔτι πλέον. Διὰ δὲ ταῦτα οἱ συναλθόντες πρὸς συγκρότησιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως μετέβησαν περὶ τὰς 20 δεκεμβρίου εἰς τὴν ἀπόκεντρον κατὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον κωμόπολιν τῆς Κορινθίας Ἐπίδαυρον (Πιάδαν), καίτοι νοσῶδη φύσει καὶ ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ὀλιγότητα ἀναλόγων κατεκλυμάτων. Ἐχορήγει πραγματικῶς ἡ Ἐπίδαυρος ἡσυχίαν πλήρη, ὡς ἀνεπίδεκτος χωρητικότητος πολλοῦ ἀριθμοῦ στρατιωτῶν, καὶ ἀσφάλειαν μεγάλην, ὡς ὑπερασπιζομένη δι' ὀλίγων ὅπλων καὶ παρκειμένη τῇ παρχλίᾳ. Ἐκεῖ λοιπὸν μεταθεθεῖσα καὶ ἡ πελοποννησιακὴ συνέλευσις, ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας ἐκυτῆς, ἐκλέξασα αὐτὴ ἐπὶ τέλους, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν τοπικῶν συστημάτων τῆς Στρεᾶς, τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πελοποννήσου διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, εἰκοσιν ὅλους τὸν ἀριθμὸν (α), ἐν ᾧ, κατὰ τὴν ἐγκύκλιον τῆς Τριπόλεως, ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἀνετίθετο εἰς τοὺς γενικοὺς τῶν ἐπαρχίῶν ἐφόρους. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων περιέλαβε καὶ τὸν Βενιαμὴν Λέσβιον καὶ τὸν Καρατσᾶν, κινουμένη βεβαίως ἐκ πνεύματος γενικοῦ καὶ κρίσεως ὀρθῆς ὡς πρὸς τὸν ἐθνικὸν τοῦ ἀγῶνος χαρακτῆρα. Συγχρόνως ἐζήτησεν ὡς τοιοῦτον καὶ τὸν Βάμβαν, εἰ ἐπολιτογραφεῖτο Πελοποννήσιος· ἀλλ' ἀπέφυγεν οὗτος, λόγῳ μὲν ὅτι ἐπολιτογράφῃ ἀπὸ τοῦ Ὑδραῖος, οὐδ' ἔχει τὴν ἱκανότητα βουλευφόρου, κυρίως δὲ, ἵνα μὴ ἀποχωρισθῇ τοῦ Ὑψηλάντου.

Οὕτω κατηρτίσθη καὶ ὑπεγράφη ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ κατὰ τὴν 28 δεκεμβρίου ὁ ὀργανισμὸς τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Ἀλλ' ἔνευ

τῆς ὑπογραφῆς τῶν στρατιωτικῶν κινδυνεῖον ἐκρίνετο τὸ πολιτικὸν οὐκαδὲρ πᾶσι ταῦτο. Ἐντεῦθεν ἀπεσταλμένοι ἐκ τῆς Ἐπιδάφου εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐζήτησαν τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν λόγῳ εἰρήνης κοινῆς ἐσωτερικῶς καὶ ἐθνικῆς ὑπολήψεως ἐξωτερικῶς. Ὁ Ἰψηλάντης πρῶτος, λησμονῶν τὸ παρελθόν, ὑπέγραψε χάριν τῆς πατρίδος, καὶ μετ' αὐτοῦ διὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὁ, τε Μαυρομιχάλης, Κολοκοτρώνης, Ἀναγνωσταρᾶς, Ἰατράκος καὶ Δικαῖος.

Τοιαῦτα διέτρεξαν ἀπὸ τοῦ ἰονίου μεσοῦντος μέχρι τέλους τοῦ 1821 τὰ μεταξὺ Ἰψηλάντου καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου πράγματα. Κυρίως ἡ στρατιωτικὴ ἀτυχία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπηρέασε κατὰ πολὺ τὴν πολιτικὴν τύχην αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλως, τίς ἐτόλμα, ἢ ἠδύνετο, ἀντιταχθῆναι εἰς τὰς προτάσεις τούτου; Μόνον αὐτὸς προτεθειμένος ἔργον τὸν πόλεμον, καὶ ἀσπασθεῖς ἤπαξ τὴν φιλίαν τῶν στρατιωτικῶν, ἀνερμύδιος ἐγένετο, ὅπως ὑπερβῇ τὰς συνεπείας τῆς συντόνου πολιτικῆς ἀντενεργείας, ἢ συνδεθῇ μετὰ τῶν προκρίτων, ἀφ' οὗ οἱ στρατιωτικοί, προηγουμένου τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, προηγουμένου τοῦ Ἀναγνωστοπόλλου, ἐθήρεον ἐπιμόνως τὰ ἄκρα. Ἐτακτα μόνον τολμήματα ἠδύνετο τὴν ἐπιβολὴν δικτατορίας, ἣν οἱ μὲν στρατιωτικοὶ ἐπεδίωκον κατὰ τῆς ὑπονοουμένης καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προτέρας προεστοκρατίας, οἱ δὲ προεστοὶ κατεδίωκον φόβῳ ἐπικειμένης στρατοκρατίας· ἀλλ' ὁ Ἰψηλάντης ἀπέφυγε τὰ τοιαῦτα· μίαν δὲ τινα ρῆξιν ἐσωτερικὴν πρὸς ἀνταρτοτὴν τῶν γεγεννημένων ἐν τῇ Ἐπιδάφῳ θεώρουν ὥς τὸν ἑσχατον τῶν κινδύνων τῆς πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Μαυρομιχάλης, ἀφ' οὗ ἄπαξ φθάσασα συνεκεντρώθη περὶ τὸν Μαυροκορδάτον ἡ πλειοψηφία τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους αὐτῆς, τε, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων. Ἄνευ τῆς συγκεντρώσεως αὐτῆς, κατορθωθείσης μὲν διὰ τῆς πολλῆς ἐνεργητικότητος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὀφειλομένης δὲ εἰς τὴν δεινότητα τῶν ἐπικειμένων περιστάσεων καὶ εἰς τὸ ἀσυμβέβητον, ἦμα δὲ καὶ ἀτελεύτητον, πᾶν διενέξουν μεταξὺ Ἰψηλάντου καὶ Πελοποννησίων προκρίτων, δύσκολος ἔτι διὰ πολὺν καιρὸν, εἰ μὴ ἀδύνατος, ἦτο ἡ εἰσαγωγή τῶν τοπικῶν συστημάτων, λήγοντος τοῦ ἔτους 1821, ὥς καὶ ἡ συγκρότησις τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδάφῳ ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἀφ' ἧς ἐξῆλθε, εἰ δυνηθῶμεν, τῆς συντάξεως τοῦ τόμου Ε'.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ

TOY

TOMOY TETAPTOY.

ΣΕΛΙΣ 4.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ τόμῳ Γ' κεφ. Ζ'.

ΣΕΛΙΣ 2.

(α) Ὅρα ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ τόμου Β' ἀπὸ σελ. ιε—ις'.

(6) Ἰδε τὴν ἀπὸ 24 περικοπῆς διακέρυξιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐν τῷ 46ῳ B.

ΣΕΛΙΣ 5.

(α) « Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ρωσσίας ὁμολογοῦσιν »
 « ὅτι ὁ χριστιανικὸς κόσμος, σὺ μέλη εἰσι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ λαοὶ αὐτῶν, κύριον ἔχουσιν »
 « βασιλεῖα τὸν Παντοκράτορα, τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν Σωτῆρα ἡμῶν »
 « καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν· διότι ἐν αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀποταμιεύονται ὅλοι οἱ ὅροι »
 « σαυροὶ τῆς ἀγάπης, τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ».

ΣΕΛΙΣ 40.

(α) Τὴν ἐγκύκλιον ταύτην, ὡς δίδουσιν τὴν ἀκριβεστέραν ἱστορικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ τῶν ἀρχῶν καὶ ἐνεργειῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ἐδημοσιεύομεν, εἰ μὴ ἦτο ἐκτεταμένη.

(6) "Ἦτοι ἐν τῷ τόμῳ Β'. Ἀλλ' ὀφείλομεν ἵνα μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τοῦ ῥήτορος βαρβάνου Γάγερ, μέλους τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων ἐν Πρωσσίᾳ, ὅστις κατὰ τὰς ἀρχὰς ἰουνίου 1824 ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ βήματος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς μεγαλητέρας παρῆρησίας, ὑπεστήριξε τὸ δίκαιον αὐτοῦ, προέ-
τρεψε τὸ γερμανικὸν ἔθνος εἰς βοήθειαν, καὶ προῶν προεῖπεν ἀναπόφευκτον τὴν
ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐξῆς.

«... Μὴ θαυμάσητε, κύριοι, ἔάν ἐν τῷ δημοσίῳ τούτῳ τόπῳ παρήρσιά εἶπω
« τὴν γνώμην μου. Τὸ Γερμανικὸν ἔθνος ἐστὶν ἑνοχον αἵματος, ἔάν μὴ βοῇ»
« θήσῃ τοῖς Ἕλλησιν, ἢ μὴ ὑφ' ὥσῃ φωνὴν πρὸς ὑπεράσπειν αὐτῶν. Ἐνδεύ-
« μενον μὲν, ὅτι οἱ Ἕλληγες ἤρξαντο τοῦ ἔργου αὐτῶν ἀφρόνως, παρακαίρων
« ἀνεπιτηδεύως καὶ ἀνευ ἱκανῶν μέσων* πλὴν ἀδικοῖ διὰ τοῦτο οὐκ εἶσι, διότι

αὐτοὶ οὐκ ἦσαν ὑπὸ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ἀλλ' ἀνδράποδα. Μαρτυροῦσι τοὺς λόγους μου οἱ χριστιανικοὶ ἐκεῖνοι· ἀνωτάτου βαθμοῦ ἱερεῖς αὐτῶν, οἵτινες ὑπέστησαν ἐπονείδιστον θάνατον κατέμπροσθεν τῶν θυρῶν τῶν ναῶν αὐτῶν, καίτοι μὴ ὄντες ἐνοχοί, οὔτε ἐξασθενέστες καὶ.

Καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ (κατὰ δυστυχίαν) τὴν γλῶσσαν τούτων ἀγνοῶν· εὐδεμίαν ποτὲ κοινωνίαν μετ' αὐτῶν ἔσχον, οὐτ' ἐβοήθησα, οὔτε προέτρεψα. Ἡ Γερμανία ὁμῶς οὐδέποτε δύναται εἰπεῖν τὰ αὐτά. Ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἰδίων βασιλείων ἡμῶν, τοῦ ἐκδοθέντος πρὸ τῶν πολέμων τῆς ἐλευθερώσεως ἡμῶν μέχρι τοῦ χειρίστου πολέμου, τοῦ χαρακτηρισθέντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ δολίου, τὰ πάντα ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐνετύπωσαν καὶ ἀνήγγειλαν πρὸς αὐτοὺς. Καθὼς ἡμεῖς μετὰ πολλῆς σπουδῆς μανθάνομεν τὴν παλαιὰν καὶ νεωτέραν γλῶσσαν τούτων, οὕτω καὶ αὐτοὶ μανθάνουσι τὴν ἡμετέραν. Αὐτοὶ τρέχουσιν εἰς τὰς ἀκαδημίας ἡμῶν, θηλάζουσι τὰς ἰδέας ἡμῶν, βοηθοῦνται καὶ ἐγκαρδιοῦνται παρ' ἡμῶν ἰδίαι ἐταιρίαι ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἡμῶν χαρίζουσιν αὐτοῖς προστάσιν καὶ καλὰς εὐχάς. Πρὸς τίνα ἄρα σκοπὸν μετέχουσι τῆς παιδείας ἡμῶν; Καὶ τίνα σκοπὸν δύναται ἔχειν ἢ εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν φθάσασα γερμανικὴ παιδεία, ἢ τὸν τῆς τιμῆς τῶν μεγάλων προγόνων, τὸν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ἀπογόνων ἀπὸ τοῦ βαρυνάτου ζυγοῦ, τὴν τιμὴν τῆς ἐννόμου καταστάσεως τούτων; Αὐτοὶ τελευταῖον ἐπολέμησαν ἐν ταῖς φάλαγγιν ἡμῶν. Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἔχρυσαν δι' ἡμᾶς τὸ αἷμα ἐαυτῶν ἐν ταῖς μάχαις ταῖς δοθείσαις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως ἡμῶν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐγὼ ἔσομαι προσωπικὸς φίλος αὐτῶν, εἰ μὴ μολύνωσι τὸ μέγα ἐπιγίγνημα αὐτῶν δι' ἔργων ἀναξίων.

Ὡς ὑπὸ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ἀλλ' ἀνδράποδα. Μαρτυροῦσι τοὺς λόγους μου οἱ χριστιανικοὶ ἐκεῖνοι· ἀνωτάτου βαθμοῦ ἱερεῖς αὐτῶν, οἵτινες ὑπέστησαν ἐπονείδιστον θάνατον κατέμπροσθεν τῶν θυρῶν τῶν ναῶν αὐτῶν, καίτοι μὴ ὄντες ἐνοχοί, οὔτε ἐξασθενέστες καὶ.

Καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ (κατὰ δυστυχίαν) τὴν γλῶσσαν τούτων ἀγνοῶν· εὐδεμίαν ποτὲ κοινωνίαν μετ' αὐτῶν ἔσχον, οὐτ' ἐβοήθησα, οὔτε προέτρεψα. Ἡ Γερμανία ὁμῶς οὐδέποτε δύναται εἰπεῖν τὰ αὐτά. Ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἰδίων βασιλείων ἡμῶν, τοῦ ἐκδοθέντος πρὸ τῶν πολέμων τῆς ἐλευθερώσεως ἡμῶν, μέχρι τοῦ χειρίστου πολέμου, τοῦ χαρακτηρισθέντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ δολίου, τὰ πάντα ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐνετύπωσαν καὶ ἀνήγγειλαν πρὸς αὐτοὺς. Καθὼς ἡμεῖς μετὰ πολλῆς σπουδῆς μανθάνομεν τὴν παλαιὰν καὶ νεωτέραν γλῶσσαν τούτων, οὕτω καὶ αὐτοὶ μανθάνουσι τὴν ἡμετέραν. Αὐτοὶ τρέχουσιν εἰς τὰς ἀκαδημίας ἡμῶν, θηλάζουσι τὰς ἰδέας ἡμῶν, βοηθοῦνται καὶ ἐγκαρδιοῦνται παρ' ἡμῶν ἰδίαι ἐταιρίαι ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἡμῶν χαρίζουσιν αὐτοῖς προστάσιν καὶ καλὰς εὐχάς. Πρὸς τίνα ἄρα σκοπὸν μετέχουσι τῆς παιδείας ἡμῶν; Καὶ τίνα σκοπὸν δύναται ἔχειν ἢ εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν φθάσασα γερμανικὴ παιδεία, ἢ τὸν τῆς τιμῆς τῶν μεγάλων προγόνων, τὸν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ἀπογόνων ἀπὸ τοῦ βαρυνάτου ζυγοῦ, τὴν τιμὴν τῆς ἐννόμου καταστάσεως τούτων; Αὐτοὶ τελευταῖον ἐπολέμησαν ἐν ταῖς φάλαγγιν ἡμῶν. Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἔχρυσαν δι' ἡμᾶς τὸ αἷμα ἐαυτῶν ἐν ταῖς μάχαις ταῖς δοθείσαις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως ἡμῶν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐγὼ ἔσομαι προσωπικὸς φίλος αὐτῶν, εἰ μὴ μολύνωσι τὸ μέγα ἐπιγίγνημα αὐτῶν δι' ἔργων ἀναξίων.

Ὡς ὑπὸ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ἀλλ' ἀνδράποδα. Μαρτυροῦσι τοὺς λόγους μου οἱ χριστιανικοὶ ἐκεῖνοι· ἀνωτάτου βαθμοῦ ἱερεῖς αὐτῶν, οἵτινες ὑπέστησαν ἐπονείδιστον θάνατον κατέμπροσθεν τῶν θυρῶν τῶν ναῶν αὐτῶν, καίτοι μὴ ὄντες ἐνοχοί, οὔτε ἐξασθενέστες καὶ.

Ὡς ὑπὸ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ἀλλ' ἀνδράποδα. Μαρτυροῦσι τοὺς λόγους μου οἱ χριστιανικοὶ ἐκεῖνοι· ἀνωτάτου βαθμοῦ ἱερεῖς αὐτῶν, οἵτινες ὑπέστησαν ἐπονείδιστον θάνατον κατέμπροσθεν τῶν θυρῶν τῶν ναῶν αὐτῶν, καίτοι μὴ ὄντες ἐνοχοί, οὔτε ἐξασθενέστες καὶ.

« αὐράνιον ἐξουσίαν καὶ αὐτὰς τῆς γῆς τὰς δυνάμεις. Τὰ σοφίσματα ταῦτα οὕτως
 « αὐτοὺς πείθουσι τοὺς νεολόγους, διότι μόνῃ ἡ παντοδύναμος χεὶρ τοῦ Ὑψίστου
 « διατάττει καὶ διοικεῖ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα. Τόσφ ἀδύνατος ὑπάρχει ἡ
 « ἀναστολή τῆς ῥῆς τῶν περιστάσεων, ὅσφ καὶ ἡ τῆς κινήσεως τῆς γῆς ἐπὶ μίαν
 « καὶ σιγήν. Ἐκ τῶν φαινόμενων δὲ, ὅσα δεικνύουσιν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ εἰς τοὺς
 « τυφλοὺς τὴν κίνησιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ κόσμου, παρατηρήσεις ἀξίας
 « εἶσι τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ Ἑλλάδι.

« Διοικήσεις τις ἐν τῇ Ἑλλάδι (ἡ τουρκικὴ), νομιζομένη ἀναγκαία καὶ ἰσχυρὰ
 « νῶς ἰσχυρὰ πρὸς διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσοσταθμίας, σπαράσσεται παρὰ
 « ἑνὸς ἔθνους, πρὸ αἰώνων εἰθισμένου ἐν τῇ δουλείᾳ, ἀπείρου τῶν ὀπλῶν, ὅσφ
 « ρημένου χρημάτων, ἄνευ τινὸς ὀργανώσεως, ἐν μόνῃ τῇ ληστρικῇ καταστάσει
 « γεφυμασμένου καὶ παραδεδομένου ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, ἀγνοούσης αὐτὸ, εἰς τὴν
 « μῶμον καὶ τὴν περιφρόνησιν. Καὶ ὅμως τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀνακτάται πατρίδα,
 « ἀπὸ μόνης κινούμενον φυσικῆς ῥοπῆς, ἄνευ προηγουμένης συνετοῦ σχέσεως
 « καὶ ὑπὸ χρεων καθίσταται ἵνα δεχθῇ τὸν πολιτισμὸν ἡμῶν καὶ ἀσφαλίσῃ οὕτω
 « τὴν ὑπαρξίν ἑαυτοῦ. Οὕτε οἱ Ἕλληνες, οὕτε πολλῶν ἐλιγώτερον οἱ μὴ δυνά-
 « μενοι προφυλάξαι ἑαυτοὺς ἐλευθερόφρονες τῶν Παρισίων, εἰσὶν οἱ ἐνεργήσαν-
 « τες τοιοῦτο θαῦμα. Τοῦτό ἐστιν ἔργον τῆς θείας Προνοίας, ἧς μὴ θελοῦσθαι
 « οὔτε μία ῥανίς ὕδατος ἐκ τῶν νεφελῶν πίπτει. . . Τὴν φορὰν τῆς τύχης
 « τῶν τόπων προεῖδεν ὁ Ναπολέων. Αὐτὸς εἶπε τῷ 1816 τοὺς ἀκολουθοῦντας ἀξί-
 « μνημονεύτους λόγους.

« Ἡ Ἑλλὰς περιμένει ἕνα ἐλευθεριωτὴν, ἐγγράζοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ
 « ἱστορίᾳ τῶν αἰώνων πλησίον τῶν τοῦ Πλάτωνος, Ὁμήρου καὶ Ἑπαμινώνδου.
 « Ἵσως οὐκ ἤμην ἐγὼ μακρὰν τούτου. Ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας μου ἐν τῇ Ἰτα-
 « λίᾳ, ὅτε ἐφθασα κατὰ τοὺς μυχοὺς τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, ἔγραψα πρὸς τὸν
 « Διευθυντήριον, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἔκειτο τὸ βασίλειον τοῦ Μεγάλου
 « Ἀλεξάνδρου. Ὀλίγω ὕστερον συνέδεσα σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐν τῇ
 « Κερκύρᾳ ἐναπέθεσα ἐφόδια καὶ ἀποσκευὰς διὰ τεσσαράκοντα μέχρι πεντήκον-
 « τα χιλιάδων ἀνθρώπων. Ἐνήργησα τὴν σύνταξιν γεωγραφικῶν πινάκων τῆς
 « Μακεδονίας, Σερβίας, Ἀλβανίας κλπ. Ἡ Ἑλλὰς, τοῦλάχιστον ἡ Πελοπόννη-
 « σος, ἀνῆκεν εἰς ἐκείνην τὴν εὐρωπαϊκὴν δύναμιν, ἧτις ἐμελλε γενέσθαι ἡ κυ-
 « ρία τῆς Αἰγύπτου. Ἀνῆκεν εἰς ἡμᾶς. Ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν
 « παρακειμένων ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται ὁ πρὸς ἀρκτὸν σχηματισμὸς ἑνὸς ἀνεξαρ-
 « τήτου βασιλείου, γενησομένου τοῦ προπυργίου κατὰ τῆς ῥωσικῆς δυνάμεως,
 « ὡς ὑπέλαβον διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ βασιλείου τῆς Ὀλλανδίας τὴν ὑψω-
 « σιν ἄλλου προπυργίου κατὰ τῆς Γαλλίας ».

« Δύσκολον, ὅπως εἶπη τις ἐπὶ τοῦ παρόντος, κατὰ πόσον συνετέλεσεν ἡ ἐπιφ-
 « ῥοή τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς νέας μορφῆς τῆς Ἑλλάδος.
 « βέβαιον ὅμως ἔχομεν, ὅτι αὐτὸς συνετέλεσε πολλῶν πλέον, ἢ οἱ ἐλευθερόφρο-
 « νες τῆς Γαλλίας. . . Οὕτως ἐνεργεῖ ἡ φύσις μεγαλοπρεπῶς· οὕτως ἡ ἱστορία.
 « Ἐπὶ τῆς στάθμης τίθενται νέα βάρη, καθ' ὧν ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ ἀνίσχυ-
 « ρος προαίρεσις οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ κοινωρτὸς ἀφανιζόμενος, ὅταν ἡ μεγάλη

« μηχανή τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκτυλίσσεται καὶ κινῆται ».

ΣΕΛΙΣ 48.

(α) "Ὅπως τις ἴδῃ τὸ αἶσθημα, ὅπερ ὑπεργόρευε τοῖς ἀγαθοῖς τῶν Γερμανῶν τὴν ἀνωτέραν παντὸς ἐπαίνου συμπάθειαν καὶ προσπάθειαν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα μίαν ἐκ τῶν πολλῶν προκήρυξιν τῶν ἐν Στουτγάρδῃ, ὡς γεγραμμένην πρωτοτύπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ, τὴν ἀκόλουτον.

« Ἡμεῖς οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς τῶν φιλελλήνων Γερμανῶν ἐπικουρικῆς Ἑταιρίας, « τῆς ἐν Στουτγάρδῃ συνισταμένης, χαίροντες κηρύττομεν, ὅτι εὐ προχωρεῖ τὸ « πρᾶγμα. Ἦδη γάρ, οὐ πολλῶν ἡμερῶν διελευσῶν, ἔξ οὗ ἡ ἀνάκλησις ἐγένετο « ἡ πρὸς τοὺς ἡμῶν δημότας, διαγίλαιοι φιλοῖνοι συμβολικοῦ ἔμπορίου ὑπεγρά- « φησαν, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐπιστρατευσόντων στρατιωτῶν « καὶ πολιτικῶν οὐκ ἔστιν ὀλίγος. Εὐέλπιδες μὲν οὖν ἔσμεν, ὡς, κοινοῦν γε- « νομένων τῶν ἄλλων φιλελλήνων Ἑταιριῶν, οὐ σμικρὸν τοῖς Ἑλλήσιν ὠφέλι- « μον ἀπὸ Γερμανίας συμβήσεται.

« Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τοὺς ἡμῶν δημότας κοινωνεῖν ἡμῖν τούτου τοῦ « ἐπιχειρήματος, ὅτι ἔργον ἔστιν οὐ μόνον τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας, ἀλ- « λά καὶ παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐλπίζομεν δέ, ὅτι ἡ εὐσέβεια τῶν Βι- « τεμβεργίων καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει δοκιμασθήσεται, εὐ εἰδότες, ὅτι οἱ ἡ- « μῶν δημόται, οἱ τῇ τῶν Βιβλικῶν τε καὶ Ἀποστολικῶν Ἑταιριῶν ἀντιλήψει « ἀποδεικνύοντες καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὸν ζῆλον τὸν περὶ τῆς ἀγίας ἡμῶν Χρι- « στιανικῆς πίστεως, συναφθήσονται πρὸς ἀγίαν κοινωνίαν, ὡς ἄνθρωποι ὄντες « καὶ χριστιανοί, καὶ μὴ ἐν ἡσυχίᾳ θεάσονται ἔθνος χριστιανικὸν ὑπὸ ὤμοτά- « των βαρβάρων βασανιζόμενον καὶ φονευόμενον, τὴν τε ἀγίαν ἡμῶν πίστιν ἐν « τούτῳ τῷ ἔθνει ὑβριζομένην.

« Πάντων δὲ (ἰσ. πάντως), ὅστις τῶν Βιτεμβεργίων παιδείᾳ ἐξειργασμένος « ταῖς τῆς πατρίδος σχολαῖς, τοσοῦτων εὐεργετημάτων χάριν ὀφείλει, οὕποτε « ἐπιλήσεται, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἡ τῆς ἀνθρωπίνης παιδείας τὸ παλαιὸν θρέπτειρα « καὶ παντὸς τοῦ καλοῦ κέγχου κατοικητήριον, ἅπαντος ἀν εἴῃ ἀνδρὸς πατρίς, « εὐ πεπαιδευμένου.

« Ἐξεδίθη ἐν Στουτγάρδῃ, τῇ τῆς Βιτεμβεργικῆς ἐν Γερμανοῖς Βασιλείας « μητροπόλει, τῇ ἐνδεκάτῃ ἡμέρᾳ αὐγούστου μηνὸς τοῦ 1824. (Τ. Σ.) »

(β) Ἐκ τοῦ προγράμματος αὐτοῦ τοῦ Κρυγίου ἀποσπῶμεν τὰ ἀκόλουθα, κατὰ τὴν γενομένην ἐπὶ τοῦ 1824 μεταφράσιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ, ἵνα δεῖξωμεν, δι' ὁποῖου χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ δι' ὁποίας πολιτικῆς τε καὶ φιλοσοφικῆς ἐρεῦ- νης ὑπερησπίσθη ὁ ἑνδοξος οὗτος ἀνὴρ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

« ... Ὅ, τι εἰς αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους στίχους ἀπλῶς ὡς εὐκατεῖον καὶ δυνατόν

« προσήμωνα, ταῦτα φαίνεται ἤδη ὅτι ἡ Θεία πρόνοια ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτελέσῃ
 « ἐνώπιον πάντων ἡμῶν, ἀλλ', ὡς αἰείποτε, δι' ἄλλης καὶ καλλυτέρας ὁδοῦ, παρ'
 « ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι ἐστοχάζοντο. Ἡ βοήθεια δὲν ἐρχεται ἐξωθεν εἰς τοὺς Ἰσ-
 « λήνας, ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἰκοθεν βοηθοῦνται. Ξέναι χριστιανικαὶ δυνάμεις δὲν
 « ἀπεφάσισαν μεγαλοφύχως ν' ἀποκαταστήσωσι πάλιν ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους
 « τοὺς ὑπὸ ἀπίστων βαρβάρων καταδουλωθέντας συναδελφούς τῶν Χριστιανούς, ἀλλ'
 « αὐτοὶ μόνοι ὡς δεδουλωμένοι ἀπεφάσισαν γενναίως ν' ἀποτείνῃσι τὸν σκληρὸν
 « ἐπίσην καὶ ἀδικὸν ζυγόν, καθυρίζοντες τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς πατρίδος ἀπὸ τοῦ
 « καταδυναστεύοντος αὐτὴν βαρβάρους καὶ ἀπανθρώπους τυράννου. Καὶ οὕτως
 « ἔπρεπε νὰ γένῃ. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος μόνος εἶναι τῆς ἐλευθερίας ἀξίος, ὅς τις θερμῶς
 « ἐπιθυμεῖ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ
 « πάντα τ' ἀγαθὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τοῦ ζῶν. Ἀλλ' ἄρα γε (οὕτως ἀκούω νὰ
 « ἐρωτῶσι τινες μικρόψυχοι) θέλει λάβει ἐκθασιν εὐτυχῇ τοῦτο τὸ δύσκολον ἐπι-
 « χεῖρμα; Θέλουσι δυνήθῃ οἱ Ἕλληνες μόνοι τῶν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς δύναμιν,
 « ἥτις πρὸ τετρακοσίων χρόνων περίπου ἐστερεώθη ἐν τῇ μεσημβρινοανατολικῇ Εὐ-
 « ρῶπῃ; Καί, ἐὰν δύνανται, θέλουν συγχωρήσει ἄλλαι δυνάμεις νὰ ἐξώσωσιν οἱ
 « ἴδιοι ὑπήκοοι ἐκείνην τὴν δύναμιν, ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον καὶ διὰ τὸ μῆκος τοῦ
 « χρόνου σχεδὸν νόμιμον θεωρουμένην δεσποτείαν τῆς, καὶ οὕτως οἱ αὐτοί, ὡς λέ-
 « γονται, ἀποστάται νὰ σχηματίσωσιν ἰδίαν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξάρτητον πολιτείαν;
 « Ἡμεῖς τὸ ὁμολογοῦμεν ἀπὸ τῶρα, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ λύσωμεν ἀρκούν-
 « τως ταύτας τὰς ἀπορίας· διότι τίς τῶν θνητῶν δύναται ν' ἀναγνώσῃ εἰς τὰ
 « βιβλία τῆς τύχης καὶ νὰ διοπτρεύσῃ τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας; Ἀλλ' ὅμως
 « κατ' ἐξουσίαν νὰ εἴπωμεν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς πιθανολογίας καὶ τὰ ἀξιό-
 « ματα τοῦ δικαίου, καὶ τοῦτο, ἐν ὀλίγοις, πρόκειται ἐφεξῆς νὰ ἐκθέσωμεν.
 « Ἡ δύναμις τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἐτρόμαξε καὶ κατετάρταττεν ὅλην
 « τὴν Εὐρώπην, πρὸ πολλοῦ ἤδη διερρήχθη, ὥστε τὴν σήμερον δὲν εἶναι πλέον
 « τοῦ κόπου ἄξιον νὰ προσευχώμεθα κατ' αὐτῆς εἰς τὰς λιτανείας. Οἱ σουλτά-
 « νοι δὲν ἐκστρατεύουσι πλέον, ἀλλὰ κρύπτονται εἰς τὸ χαρεμί των μεταξὺ γυ-
 « ναϊκῶν καὶ εὐνούχων, διὰ νὰ καταναλίσκωσι τὴν ἀνίσχυρον ὑπαρξίν των εἰς
 « τοὺς κόλπους τῆς ἡδουπαθείας. Ἐὰν ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἰανιτζάρων νὰ
 « ζητήσωσι τίποτε μὲ βίαν, οἱ σουλτάνοι πρέπει εὐθὺς νὰ τὸ ἐκτελέσωσιν, ἂν
 « θέλουν νὰ μὴ πνιγθῶσι. Ἐὰν πασᾶς τις θελήσῃ νὰ φανῇ ἀνυπότακτος εἰς τὸν
 « δεσπότην του καὶ ν' ἀρνήθῃ τὸν τεταγμένον φόρον, ἐντεῦθεν γεννᾶται ἐμφύ-
 « λιος πόλεμος, ὅστις, καὶ ἂν ὁ πασσᾶς νικῇ, πάντοτε τὴν δύναμιν τοῦ δε-
 « σπότης ἐκ νέου ἐκασθενίζει, πολλάκις δὲ μένει ἡ ἐκθασίς ἀμφοτέρωθεν, καθὼς
 « τὸ βλέπομεν εἰς τὸν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων πόλεμον. Ὅθεν
 « ἡ ὀθωμανικὴ πόρτα ὁμοιάζει μὲ μίαν πεπαλαιωμένην γάλκινον πόλιν, ἥτις
 « εἶναι τόσον σκωριασμένη καὶ διατρυπημένη, ὥστε πανταχόθεν ὁ ἀνεμος δια-
 « περᾷ, καὶ ἡ ὁποία δι' αὐτὸ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν
 « ἐνὸς ἰσχυροῦ καὶ ἀνδρείου ἐχθροῦ. Ἐὰν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἐβάλαν σκοπὸν τῷ
 « ὄντι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας των· ἐὰν, ὡς παν-
 « ταχόθεν φαίνεται, ἔχωσι σταθερὰν ἀπόφασιν, κάλλιον ν' ἀφανισθῶσιν ἐξ ὅσ-

« κλέψω, παρὰ νὰ κλέψωσι τοῦ λοιποῦ τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν ἐπονείδιστον τῆς βαρ-
 « βαρότητος καὶ θηριωδίας ζυγόν, θέλουν βέβαια ἐπιτύχη, καὶ εἶναι ἀφραγκτός
 « σὺν Θεῷ ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ των, ἂν καὶ πάσης ξένης ἀνθρωπίνης συν-
 « δρομῆς στερηθῶσι. Ὅτι ὅμως χριστιανικὴ τις δύναμις ἤθελεν ἀντισταθῆ κατὰ
 « τῶν Ἑλλήνων, ὑποστηρίζουσα τοὺς Τούρκους, εἶναι πολλὰ ἀπίθανον, διότι ἡ
 « δικαιοτέρα πρᾶξις δὲν ἠδύνατό τις εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν νὰ πράξῃ. Ἡ
 « βασιλεία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν δύναται παντελῶς νὰ θεωρηθῇ
 « ὡς νόμιμόν τι. Εἶναι βασιλεία δορυζώτου, καὶ ἡ διὰ μόνης τῆς βίας τῶν ἑ-
 « πίων καὶ φιλαρχίας τῶν πορθητῶν κατορθουμένη ἐξουσία ἐνδὸς ἔθνους ἐπὶ τοῦ
 « ἄλλου δὲν ἡμπορεῖ ποτε, κατὰ πάσας τὰς ὑγίεις, τούτεστι λογικὰς, ιδέας περὶ
 « δικαίου τῶν ἐθνῶν, νὰ ᾖναι νόμιμος. Προσέτι οἱ Ἕλληγες ποτὲ δὲν ἐκαμαν μετὰ
 « τῶν Τούρκων συνθήκην τινὰ, ὅτι παραδίδουσιν εἰς τὴν διακρίσιν αὐτῶν τὰ σώμα-
 « τὰ των, ἡ παραχωροῦσιν τὸν τόπον των. Τὸ ἔδαφος αὐτῶν ἔμενεν εἰς αὐτοὺς δι-
 « καίως ὡς πατρικὸν κληρονόμημα, μ' ὅλον ὅτι ἐνεργεῖα δὲν τὸ ἐξουσίαζον αὐτοί.
 « Ἡ παλαιώσις τῆς ἐξουσίας ἡ συνεξουσίας δὲν ἔχει κἀμμίαν ἰσχύν, ὅπου λάμπει
 « τόσον καθαρά, τὸ μὲν δίκαιον ἐκ μέρους τοῦ πρώτου κτήτορος, τὸ δὲ ἀδίκον ἐκ
 « μέρους τοῦ δυναστικῆς συγχτήτορος. Προσέτι, κράτος τι τότε μόνον εἶναι κατὰ
 « πάντα δίκαιον, ὅπου οὐ μόνον διὰ τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀδιάκοπον
 « αὐτῶν χρῆσιν ζητρεῖται εἰς τοὺς νόμους τοῦ δικαίου κράτος ὁμοίως, ὡς τὸ τουρ-
 « κικόν, ὅπου ὁ δεσπότης, ὁσάκις φαίνεται εἰς τὸν λαόν, φέρει πάντοτε κατόπιν
 « τοῦ τὸν δῆμιον, ὅπου κατ' ἀρέσκειαν, ἀδικάστως καὶ παρανόμως πνίγει, φυλα-
 « κώνει, ἐξορίζει καὶ δημεύει, διὰ νὰ γεμίσῃ μόνον τὸ θησαυροφυλάκιόν του μετὰ
 « δημευθέντα πράγματα τοῦ πνιγέντος, φυλακωθέντος ἢ ἐξορισθέντος, τοιοῦτον
 « κράτος, λέγω, τόσον φανερά δείχνει καθ' ἡμέραν, ὥραν καὶ στιγμήν τὰ χαρα-
 « κτηριστικὰ τοῦ ἀδίκου, ὥστε καὶ τουρκικόν τινα πασᾶν, ὅς τις, ὑποτελὲς ὢν, δὲν
 « ἤθελεν εἰσθαλὴ ἐπίσης τόσον ἀδικος δεσπότης, κἀνεὶς δὲν ἤθελε μεμφοθῇ, ἀνίσως
 « πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ζωῆς του ἢ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ὑπαρχόντων του,
 « ἐπομένως ὑπ' ἀνάγκης, ἤθελε λάβῃ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ τόσον ἀδίκου δεσπότη
 « του. Πρέπει λοιπὸν οἱ Ἕλληγες νὰ ἀνομαζῶνται ἀποστάται, ἐπειδὴ θέλουν ν'
 « ἀποστειλῶσι τοιοῦτον κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν παρὰ νόμον
 « κράτος; ἐπειδὴ ζητοῦσιν ὀπίσω τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἰδιοκτησίαν ἀπὸ ἑνα δυνα-
 « στικὸν συγχτήτορα; ἐπειδὴ σπεύδουσιν ν' ἀνακτήσωσιν ἐκείνην τὴν ἐλευθερίαν καὶ
 « ἀνεξαρτησίαν, τὴν ὅποιαν ποτὲ δὲν ἡμπορεῖ, οὔτε πρέπει νὰ παρατίσῃ ἔθνος,
 « διὰ μόνης ἐπιδρομῆς καὶ ἀλώσεως κατατροπωθέν; Ὅχι βέβαια. Πᾶς ἀνθρώπος
 « δίκαιος, καὶ τὰ δίκαια φρονῶν, ὅσον ἀδιάφορος καὶ ἂν ᾖναι εἰς τὴν εὐτυχίαν ἑ-
 « νων ἔθνων, ὅσον ξένος τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος καὶ μεγαλειότητος τοῦ ἑλληνι-
 « κοῦ ἔθνους, ὅσον ἀνίδεος τῆς αὐτῶν ἀξίας διὰ τὰ περὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας
 « ἀθάνατα ἔργα των, καὶ ἂν ποτε δὲν εἶδεν ἢ ἀπῆλαυσεν οὐδὲν ἐκ τῶν περισωθέν-
 « των ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ποτὲ δὲν ἐμόρφωσεν οὔτε κατηύφραεν τὸν νοῦν
 « του διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν, πάλιν ἔπρεπε νὰ χαρῇ διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ
 « ἀναπείρωσιν τοῦ παλαιοῦ τούτου καὶ περικλειοῦς ἔθνους. Ἐπρεπε νὰ τῷ εὐχρηθῇ
 « τὴν ἐξ οὐρανοῦ εὐτυχίαν καὶ εὐλογίαν. Ἐκείνον δὲ ὡς βάρβαρον νὰ θεωρήσῃ, ὅς τις

« ἀντιπερόμενος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἤθελεν ὑπερασπισθῆ τῶν Τούρκων τὴν βαρ-
« βαρότητα, τὴν φθοροποιάν τε καὶ θηριώδη.

« Διὰ τοῦτο οἱ ὑψηλοὶ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσίας καὶ Αὐστρίας, ὡς γένοι-
« νες τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, καὶ ἐπομένως ὡς πλησιέστατοι θεωροὶ τοῦ
« μεταξύ τούτων ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν ἀρξαμένου πολέμου, ἐκήρυξαν ἤδη τα-
« κτικῶς καὶ δημοσίως εἰς ἑλὴν τὴν Εὐρώπην, ὅτι δὲν θέλουσι λάβει μέρος εἰς
« τοῦτον τὸν πόλεμον, ἀλλὰ θέλουν παραχωρήσει τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν θεῖαν πρό-
« νοιαν. Τῆς ἀπομακρυσμένης Πρωσίας ἡ αἰσιπὴ τόσον ὁμιλεῖ, ὥστε ἀναμ-
« φιδόλως πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ φρονήματα. Πῶς δὲ οἱ θεμελιωταὶ τοῦ ἱεροῦ
« δεσμοῦ, οἵτινες εἰς τὴν διακήρυξιν αὐτοῦ ὠνόμασαν ὅλα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη
« μίαν μεγάλην οἰκογένειαν, πῶς, λέγω, ἠδύναντο ἐν μέρος τῆς αὐτῆς οἰκογε-
« νείας (τὸ ὅποιον θέλει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν ζυγὸν τῶν ἄλλοτε ὑπὸ παντός
« τοῦ χριστιανισμοῦ καταπολεμουμένων ἀπίστων,) ὑπερασπιζόμενοι αὐτοὺς τοὺς
« ἀπίστους, νὰ τὸ συνθλίψωσι στενωτέρον εἰς ἐκεῖνον τὸν ζυγόν, ἢ νὰ τὸ ἀφῇ-
« σωσι νὰ πέσῃ εἰς βαθυτέραν καὶ ἀτιμωτέραν ταπείνωσιν, καὶ τέλος εἰς παν-
« τελῇ ἐξουδένωσιν νὰ τὸ παραχωρήσωσι; διότι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀφευκτον
« τοῦ πολέμου ἐπακολούθημα, ἐὰν οἱ Τούρκοι ἔμεναν νικηταί, ἐν ᾧ ὡς νικημέ-
« νοι ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πάντοτε εἰς τὰς ἐκτεταμένους τῆς Ἀσίας πεδιάδας ἐν
« πλούσιον καὶ ὥρατον κληρονόμημα.

« Ἐκ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν δυνάμεων μόνον ἀπὸ μέρους τῆς Γαλλίας καὶ
« Ἀγγλίας πρέπει ἴσως νὰ λάβωσι κῆποιον φόβον οἱ Ἕλληνες. Ἀπὸ τοὺς χρο-
« νους Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. τοῦ πρώτου χριστιανικοῦ ἡγεμόνος, ὅστις πρὸς με-
« γάλην λύπην τῶν τότε Χριστιανῶν ἔκαμε συμμαχίαν μετὰ τῶν Τούρκων, ἡ
« Γαλλία ἐλάμβανε πάντοτε τὸ μέρος τῆς Πόρτας ἐναντίον τῶν ἄλλων χριστι-
« ἀνικῶν δυνάμεων. Γάλλοι πολεμισταὶ ἐμάχοντο πάντοτε ὑπὲρ τῶν Τούρκων
« διορθώνοντες τὰ τεῖχη αὐτῶν καὶ διευθύνοντες τὰ πυροβόλα εἰς τὸ στήθος τῶν
« Χριστιανῶν ἀδελφῶν των. Ἀλλ' ἤδη οἱ χρόνοι ἔλαβον ἄλλην ὅλως μορφήν.
« Ἡ Γαλλικὴ διοίκησις ἔχει τώρα τάσας ἀσχολίας περὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς δια-
« τήρησιν, ὥστε δυσκόλως ἡμπορεῖ νὰ σκεφθῇ περὶ ὑποστηρίξεως τῆς τουρκικῆς.
« καὶ οἱ Γάλλοι πολεμισταὶ προαιροῦνται ἴσως μᾶλλον νὰ συμπαραταχθῶσι μὲ
« τοὺς Ἕλληνας εἰς συμμαχίαν, διὰ νὰ τοὺς ἴδωσιν ἐλευθερωμένους ἐκ τοῦ τουρ-
« κικοῦ ζυγοῦ.

« Ἡ δὲ Ἀγγλία, κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε διακηρύξεις της, φαίνεται ἐν γένει
« ὅτι ῥέπει μᾶλλον εἰς τὸ σύστημα τῆς αὐδετερότητας, καὶ εἴθε αἱ πικραὶ ἐπι-
« πληξεις, αἱ ὁποῖαι ἔχειναν εἰς τὴν βρεττανικὴν διοίκησιν τόσον ἐντὸς, καθὼς
« καὶ ἐκτὸς τοῦ παλαμένου, διότι παρέδωκε τὴν Πάργαν εἰς τὴν τουρκικὴν
« ἐπικράτειαν, νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτήν, οὕσαν, χωρὶς τούτου, καὶ μὲ πολλοὺς
« ἐχθροὺς ἱκανῶς ἐνησχολημένην, ἀπὸ τῆς νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Τούρκους ἐναν-
« τὶον τῶν Ἑλλήνων. Πιθανῶς λοιπὸν θέλει περιορισθῇ εἰς τὸ νὰ παρατηρήμει-
« νον καὶ φυλάττῃ ἐν ὑποταγῇ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἰονικῆς Ἑπτανήσου κατοι-
« κους, διὰ νὰ μὴν ἀποστατήσωσι κατὰ τῆς λεγομένης προστασίας τῶν Ἀγγλῶν.

« Ἀφ' οὗ ἔλα ἐκρίδως τὰ σταθμίσωμεν, δυνάμεθα νὰ ἐπιφέρωμεν τὸ συμπί-

« ραγμα, ὅτι οἱ τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας κειμένων
« νήσων κάτοικοι Ἕλληγες πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας μὲ μόνους
« τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι, ἐὰν τῷ ὄντι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐλευθερωθῶσι, θέλουν λάβει
« ἀφεύκτως τὰ νικητήρια.

« Εὐτυχεῖτε λοιπόν, ὦ ἄνδρες! Ἕλληγες! Εὐτυχεῖτε! Ἐνθυμήθητε τὰς
« λαμπρὰς ἐκεῖνας ἡμέρας τοῦ Μακρῶνος, τῶν Θερμπολῶν καὶ Πλαταιῶν!
« Τοιαῦτα σὰς προσφωνοῦσιν ἤδη οὐ μόνον οἱ πρόγονοί σας ἐκ τῶν Ἑλλήνων,
« ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη σὰς εὐχεται τύχην ἀγαθὴν εἰς τὸ μέγα
« σας ἐπιχειρήμα, καὶ χαίρει διὰ τὴν εἰς τὸν ὀρίζοντά σας ἤδη φαίνουσαν ῥοδο-
« δάκτυλον Ἡῶν. Ἦδη φαντάζομαι νὰ βλέπω τρέμουσαν ἀπέναντι αὐτῆς τὴν
« ἡμισέληνον καὶ ὠχρῶσαν ἐπὶ τῶν ἐπαλλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦδη
« βλέπω τὴν βεβηλωθεῖσαν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ν' ἀνοίγῃ τὰς θύρας
« τῆς, διὰ νὰ σὰς ὑποδεχθῇ ὡς νικητὰς μετὰ τοῦ προπαρενομένου Σταυροῦ εἰς
« τὰς εὐρυχώρους αὐτῆς στοάς. Ἦδη βλέπω τῶν Ἀθηναίων τὰ προπύλαια νὰ
« λαμβάνωσι πάλιν τὴν προτέραν τῶν λαμπρότητα. Βλέπω τὸν τριπλοῦνα αὐτῶν
« λιμένα πλήρη πλοίων πανταχόθεν συρρέοντων. Βλέπω τὴν φιλομαθῆ νεολαίαν
« νὰ συνορμᾷ εἰς τὰς σκιὰς τῆς Ἀκαδημίας καὶ Στοᾶς, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰ σοφὰ
« στομύλων διδασκάλων παραγγέλματα, καὶ ἀκούῃ νὰ ψάλλῃ νέους ὕμνους ὅχι
« εἰς ἔπαινον τοῦ Διὸς, ἢ τῆς Παλλὰδος, ἀλλ' εἰς τιμὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ τῶν
« Χριστιανῶν, ὅστις ἐπλάσε τὸ φῶς καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἐλευθερίαν ἐκάλεσε·
« ὅστις θέλει νὰ παύσῃ ἡ δουλεία ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αὐτοὶ οἱ νεκροὶ νὰ ἀναστῇ ῥῶσιν
« εἰς νέαν καὶ κρείττονα ζωὴν. Αὐτῷ μόνῳ πρέπει δόξα καὶ τιμὴ... Ἀμήν!

ΚΡΥΤΙΟΣ ».

Αἰωνία σου ἡ μνήμη, σοφώτατε καὶ χριστιανικώτατε Κρόνιε! Τὸ κλέος σου
θέλει διατηρεῖσθαι ἀγῆρατον ἐν τῇ εὐγνωμονοσῇ Ἑλλάδι.

(γ) Διηυθύνοντο αὐτὰ παρ' ἐνὸς προέδρου, δύο συμβούλων, ἐνὸς γραμματέως
καὶ ἐνὸς ταμίου, ἐνεργοῦσαι τὰς δεούσας συνεισφοράς, βοηθοῦσαι τοὺς εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα καταβαίνοντας ἐνδεεῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀλληλογράφουσαι πρὸς τὰς κεν-
τρικὰς καὶ γειτνιαζούσας.

ΣΕΛΙΣ 49.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θηρητίου.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΒΟΥΛΗΝ ΤΗΝ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ
ΗΘΡΟΙΣΜΕΝΗΝ.

Ἄνδρες Ἕλληγες!

« Ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἡρχήσατε ἐναντίον τῶν ἀπίστων τυράννων σας, καὶ
« ὅσα κακὰ καὶ δεινὰ σὰς ἐπροξένησεν ὁ τύραννος, ἐτι δὲ καὶ τὰ ἀνδραγαθή-
« ματά σας, τὰ ὁποῖα ἐκατορθώσατε ὡς ἀξιοὶ ἀπόγονοι τῶν ἀθανάτων προγόν-
« νων σας, ὅλα ταῦτα ἐγκαρδίωσαν καὶ παρεκίνησαν καὶ ἡμᾶς τοὺς Γερμανοὺς,
« νὰ τρέχωμεν εἰς βοήθειάν σας. Πολλοὶ Γερμανοὶ στοχαζονται νὰ σὰς βοηθή-
« σωσι μὲ γρήματα, ἢ καὶ μὲ τὰ ἰδία τῶν σώματα, καὶ νὰ δεῖξωσιν ἐνώπιον

« ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἶναι εὐγνώμονες διὰ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἀπῆλυν-
 « σαν ἀπὸ τοὺς προπάτοράς σας· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ συμπάθειαν κινούμενοι, νὰ δει-
 « ξῶσι, τί πρέπει νὰ πράξωσιν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος
 « ἀναλόγως τῶν τοιούτων φρονημάτων των. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἴδωμεν, ἂν σὺ ἦναι
 « ἀρεστός καὶ ἐπιθυμητός ὁ ἐρχομός των, καὶ ἂν εὐρῶσιν ἔτοιμον, ἀφ' οὗ ἐλ-
 « θῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅ,τι προσμένομεν, ἰδοὺ συνεκθέτομεν εἰς ταύτην τὴν
 « ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ ψηφίσματος, ὅσα ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπικυρωθῶσι. Ἐλπίζο-
 « μεν δὲ, ὅτι καὶ σεῖς θέλετε εὖρη συμφέρουσαν τὴν ἡμετέραν ἀπόφασιν τοῦ
 « νὰ συναγωνισθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.
 « Ἐν ὀνόματι τῆς ἐν Μουνηγίᾳ τῶν Βαυάρων Φιλέλληγος Ἑταιρίας

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΘΗΡΣΙΟΣ *

ΣΕΛΙΣ 20.

(α) Συγχρόνως ὁ Θήρσιος δηγύθουνεν ἕτερον σχέδιον ψηφίσματος εἰς Ἰδραν, ὀρίζοντος τὴν δι' ἑλληνικῶν πλοίων καὶ ἄνευ πληρωμῆς μεταφορὰν τῶν Γερμανῶν καὶ ὅλων τῶν ἀποσκευῶν αὐτῶν, ὁσάκις, εὐρισκόμενοι εἰς λιμένας εὐρωπαϊκούς, ἤθελον οὗτοι δεικνύειν ἀπόδειξιν τῆς διευθύνσεως ἑαυτῶν εἰς τὸ γερμανικὸν τάγμα.

ΣΕΛΙΣ 22.

(α) Ἐὰν διεσώθησαν, καὶ πιστεύομεν, ὅτι διεσώθησαν, αἱ ἀναποκρίσεις τοῦ Ἰγνατίου καὶ Κοραῆ, κατὰ πολὺ βεβαίως φωτίσουσι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνος.

Περίεργός ἐστιν ἡ ἀπάντησις τοῦ προέδρου τοῦ Χαητίου πρὸς τὸν Κοραῆν καὶ λοιπούς.

« ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. (ἡ σημαία) ἸΣΟΤΗΣ.

« ἸΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΒΟΓΕΡ, Πρόεδρος τοῦ Χαητίου,

« πρὸς τοὺς πολίτας τῆς Ἑλλάδος Α Κοραῆν, Κ. Πολυχρο-

« νιάδην, Α. Βογορίδην καὶ Χ. Κλονάρεν.

Εἰς Παρίσια.

« Πρὶν ἢ δεχθῶμεν τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν, σημειομένην ἐκ Παρισίων τῇ 20
 « τοῦ παρελθόντος αὐγούστου, ἔφθασεν ἐνταῦθα ἡ εἰδήσις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν
 « συμπολιτῶν ὑμῶν κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ, τοῦ ἐπὶ τρεῖς περίπου διαρκέσαντος
 « ἐκχρονταετηρίδας. Μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐμάθομεν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἀναγ-
 « κασθεῖσα τέλος πάντων, ἐδράξατο τῶν ὅπλων, ἵνα κτήσῃται τὴν ἐλευθερίαν
 « αὐτῆς καὶ τὴν θέσιν, ἣν μετὰ τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου κατεῖχε.

« Μία τόσο ὥραία καὶ τόσο νόμιμος ὑπόθεσις, καὶ πρὸ πάντων αἱ συνοδεύ-
 « σασαι ταύτην πρῶται ἐπιτυχίαι, οὐκ εἰσὶν ἀδιάφοροι τοῖς Χαητίσις, οὔτινες, ὡς
 « οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ πολλὴν καιρὸν ἐκλινον τὸν αὐχένα ὑπὸ ζυγὸν ἐπονείδιστον, καὶ
 « διὰ τῶν ἀλύσεων αὐτῶν συνέτριψαν τὴν κεφαλὴν τῆς τυραννίδος.

« Εὐχρηθέντες πρὸς τὸν οὐρανόν, ὅπως ὑπερασπισθῇ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Λεω-
 « νίδου, ἐσκέφθημεν ἵνα συντρέξωμεν τὰς γενναίας δυνάμεις τούτων, εἰ μὴ διὰ
 « στρατευμάτων καὶ πολεμευδίων, τοὐλάχιστον διὰ χρημάτων, ὡς χρησίμων
 « ἐσομένων διὰ προμήθειαν ὀπλων, ὧν ἔχετε ἀνάγκην. Συμβεβηκότα ὁμῶς, ἐπι-
 « βάλλοντα τῇ πατρίδι ἡμῶν μεγάλην ἀνάγκην, ἐπησχόλησαν ὅλον τὸ χρημα-
 « τικόν, ἐξ οὗ ἡ Διοίκησις ἡδύνατο καταβαλεῖν μέρος. Σήμερον ἐτι ἡ ἐπανάστα-
 « σις, ἡ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου ἐπικρατοῦσα, ὑπάρχει νέον πρὸς
 « τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ κώλυμα· ἐπειδὴ τὸ μέρος, ὅπερ ἠνώθη μετὰ
 « τῆς Δημοκρατίας, ἥς προεδρεύω, ὑπάρχει ἐν μεγίστῃ ἐνδείᾳ καὶ προκαλεῖ δι-
 « καίως μεγάλην τοῦ ταμείου ἡμῶν τὴν δαπάνην. Ἐάν δ' ἐπέλθωσι κατ'ἀλλη-
 « λοι, ὡς ἐπιθυμοῦμεν, αἱ περιστάσεις, τότε βοηθήσωμεν, πρὸς τιμὴν ἡμῶν αὐ-
 « τῶν, τοῖς τέκνοις τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι δυνήθωμεν.

« Πολῖται, διερμηνεύσατε πρὸς τοὺς συμπατριώτας ὑμῶν τὰς θερμὰς εὐχάς,
 « ἃς ὁ λαὸς τοῦ Χαητίου ἀναπέμπει ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως αὐτῶν. Οἱ μεταγε-
 « νώτεροι Ἕλληνες ἐλπίζουσιν ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ ἱστορίᾳ τούτων ἀξία τῆς Σα-
 « λωμίνος τρόπον. Εἴθε, παρόμοιοι τοῖς προγόνοις αὐτῶν ἀποδεικνύμενοι καὶ
 « ὑπὸ τῶν διαταγῶν τοῦ Μιλτιάδου διευθυνόμενοι, δυνήθωσιν ἐν ταῖς πεδίοις τοῦ
 « νέου Μαραθῶνος τὸν θρίαμβον τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως, ἣν ἐπεχείρησαν ὑπὲρ τῶν
 « δικαιωμάτων αὐτῶν, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος! Εἴθε, τέλος, διὰ τῶν
 « φρονίμων δικτάξεων αὐτῶν μνημνευθῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ οἱ κληρονόμοι τῆς
 « καρτερίας καὶ τῶν ἀρετῶν τῶν προγόνων!

« Τῇ 13 Ἰανουαρίου 1822 καὶ 49ῃ τῆς Ἀνεξαρτησίας.

ΒΟΓΕΡ ».

(5) Ἰδοὺ τὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον.

« ΠΡΩΤΙΣΤΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΑΙ ΕΝΟΣ ΔΑΜΠΡΟΥ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΗΜΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

« Ἐλευθερόφρονές τινες, λίαν γενναῖοι καὶ ἐνάρετοι, ἀπολέσαντες δυστυχῶς
 « τὴν πατρίδα αὐτῶν, δέχονται τὴν ὑμετέραν πατρίδα καὶ ἔρχονται, ἵνα χύσω-
 « σι τὸ αἷμα αὐτῶν, ἂν προκύψῃ ἀνάγκη, καὶ δειγθῶσιν ἀξιοὶ τῆς πολιτογρα-
 « φήσεως. Ἡ Νεάπολις καὶ τὸ Πεδεμόντιον ὑπῆρξαν οἱ μάρτυρες τῆς ἀμετα-
 « θέτου αὐτῶν ἀποφάσεως, καθ' ὅσα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων ἀφορῶσι. Ἀλ-
 « λά καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῆς σκληρᾶς τύχης, ἠναγκάσθησαν, ἵνα ἀποχωρισθῶ-
 « σι τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ ἤδη ἔρχονται καθικετεύοντες ὑμᾶς, ὅπως υἱοθετή-
 « σθε τούτους καὶ ἀξιώσθε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ ὅ,τι ὀφείλατε εἰς ἀν-
 «θρώπους, ἐντίμως μὲν καὶ γενναίως τὸ πολεμικὸν διατρέξαντας στάδιον, γνώ-
 « σεις δὲ διαφόρους κεντημένους, ὅπως χρησιμεύσωσιν οὕτω τῇ νέᾳ αὐτῶν πα-
 « τρίδι, τῇ Ἑλλάδι.

« Ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρεκάλεσαν οὗτοι τὸν πρίγκιπα ἀρχιστράτηγον· βε-
 « βαιούσι δ' ἐν τοσούτῳ ὅμιν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνδόξων αὐτῶν πολεμιστῶν
 « ὑπερβαίνει τοὺς τριακοσίους, ὅλους ἀπόφασιν ἔχοντας, ὅπως γίνωνται ὠφέλι-
 « μοι τῇ πολέμῳ ὑμῶν, ὃν θεωροῦσιν ὡς ἰδίαν, καὶ καταστῶσιν ἀρμόδιοι οὕτως,

ΤΟΜΟΣ Δ'.

21

« ἵνα συμπαραταχῶσι μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν ἀξίων αὐ-
 « τῶν ἀπογόνων.

« Ἐκτιθέμενοι ταῦτα ὡς ἐκ προσώπου τῶν εἰρημένων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς,
 « ἵνα ἀποδεχθῆτε συγγρόνως, ἣν προσφέρομεν ὑμῖν σχέσιν καὶ ἑνώσιν μεθ' ὅλων
 « τῶν Ἰσπανῶν στρατιωτῶν, μετὰ τοῦ ἡρωικοῦ αὐτοῦ καὶ φιλελευθέρου ἔθνους,
 « ὅπερ, εἰ μὴ εἶχαν ἀνάγκην τῆς στερεώσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐλευθερίας, ἤθελεν
 « ἐλθεῖν ὅλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὑμῶν. Καὶ
 « ὅμως ἔσσωθε βέβαιαι, κύριοι, ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ οὐδέποτε παύσουσι τῆς πρὸς ὑμᾶς
 « βοήθειας παντοιοτρόπως νομίσουσι δὲ τιμὴν ἑαυτῶν συνδέοντες μεθ' ὑμῶν
 « σχέσεις, ἐὰν ἀξιώσητε ζητῆσαι ταύτας. Ἀσχολούμενοι δὲ, ἵνα καταστῇτε ὄντο
 « μιστοὶ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, θελήσετε ἀναγγέλλειν ἡμῖν τακτικῶς περὶ τῶν πρὸς
 « δὸν τοῦ εὐγενοῦς ὑμῶν ἀγῶνος, ὃν περὶ πολλοῦ ἔχομεν.

« Καρτερόφυχοι τῶν Ἑλλήνων πρόκριτοι, ἡ εἰμαρμένη εἴη ὑμῖν ἀγαθή! Ὅδῃ
 « γείοι δ' ὑμᾶς ἡ φρόνησις, ὅπως κατορθώσητε τὴν σύστασιν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου
 « λου ἔθνους, καὶ ὑψώσητε τοῦτο εἰς τὸν βαθμὸν τῆς εὐτυχίας ἐκείνου, εἰς ὃν κέ-
 « κληται.

« Γνωστοποιῶντες ὑμῖν τὴν εὐγενῆ ἀπόφασιν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, παρα-
 « καλοῦμεν ἵνα ἔχητε βέβαιον, ὅτι οἱ ἐλευθερόφρονες Ἰταλοὶ ἔσονται εὐπειθέστατοι
 « τοι εἰς τὴν ἐννομον διοίκησιν ὑμῶν καὶ ὑποκείμενοι εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτης
 « τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ εὐλαβοῦνται καὶ σέβονται αὐτήν, ὡς ἡμεῖς σεβόμεθα καὶ
 « εὐλαβοῦμεθα ὑμᾶς.

« Μαδρίτη τὴν 48 δεκεμβρίου 1824.

ταπεινότατοι καὶ εὐπειθέστατοι δοῦλοι

οἱ Βουλευταὶ τῆς Ἰσπανίας

ΜΟΡΑΛΗΣ, ΠΑΛΜΑΣ, ΒΟΡΙΝΣ *

ΣΕΛΙΣ 23.

(α) Ἐχομεν εἰς χεῖρας τὸν λαμπρότατον, πατριωτικώτατον καὶ ἐνθουσιαστι-
 κώτατον τοῦτον λόγον, ἀλλὰ παραλείπομεν μετὰ λύπης ἀδημοσίευστον ὡς ὑπερ-
 βαίνοντα τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἔργου ἡμῶν.

(β) Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου φέρομεν εἰς εὐχὴ τὴν ἀκόλουθον ἐκτεήριον ἀναγο-
 ράν, ἣν ὑπέβαλε τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ πρεσβεία, πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ
 πρώην ἐν Ὁδησσῷ διευθυντηρίου. (Τὴν ἐκτεήριον ταύτην συνέταξεν ὁ σοφὸς δι-
 δάσκαλος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος.)

« ΘΕΟΣΤΕΠΤΕ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ!

« Ἀπέναντι τοῦ θρόνου τῆς ὑμετέρας Αὐτοκρατορικωτάτης Μεγαλειότητος
 « τοιμῶμεν διὰ τῆς παρούσης ταπεινῆς ἀναφορᾶς νὰ παρασταθῶμεν οἱ πάντων
 « ἀνθρώπων ἐλεεινότατοι. Μέλῃ αξιοδύκρυτα τοῦ κατασπαρασσομένου Ἑλληνι-
 « κοῦ γένους, λείψανα πολυπαθῆ, διαδράντα τῆς ῥομφαίας τοῦ στόμα, κατεφύγο-
 « μεν, τρισμέγιστε Αὐτοκράτωρ, γυμνοὶ καὶ πενῶντες εἰς τὸ ἄστυον τῆς εὐρυ-
 « χωροτάτης ἐπικρατείας Σου, ὅχι μόνον νὰ διασωσῶμεν τὴν ἀθλιωτάτην ζωὴν
 « μας, ἀλλὰ καὶ νὰ τοιμῶμεν νὰ παρασταθῶμεν ἐκεῖ πρὸς τὴν Αὐτοκρα-
 « τικήν Σου Μεγαλειότητα. Ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς υπερλάμπρου Αὐλῆς Σου ἀνα-

« δαίνει διὰ τῶν οἰκτρῶν μας στομάτων πρὸς τὴν φιλανθρωπιστικὴν σου ψυχὴν
 « ὅλης τῆς βασιανχομένης Ἑλλάδος ἡ φωνή. Τριεμέγιστε, τριεσέβαστε Αἰγυπτῶνες!
 « ἐπ' αὐτοῦ τούτου στεναγμοῦ τῆς, ἐπίδωξον εἰς τὰ δάκρυά της, καί-
 « φθητι πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον δυστυχίαν της. Τὸ εὐσεβὲς Ἑλληνικὸν γένος,
 « θεόσπεπτε Καίσαρ, τὸ καὶ πρῶτ' ἢ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς διὰ τὰ ἀγαθὰ
 « τοῦ περιχέεσθαι, καὶ ὕστερον διὰ τὴν εἰς εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ γενναίου-
 « τα περὶ ὧν κινδυνεύει τώρα πλέον νὰ μὴν ὑπάρχῃ. Τέσσαρας ἤδη αἰῶνας
 « θανασίμως ἐτυραννίσθη ὑπὸ τοῦ βαρβάρου θανασίμου ἐχθροῦ τοῦ Σταυροῦ καὶ
 « τῆς ἀνθρωπότητος. Κατεδαίνοτο καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοῦ αἰμοθύου ὄνυχος τῆς
 « ἀδικίας. Καθ' ἡμέραν κατὰ πόλεις ἐγίνετο σφάγιον τῆς ὠμοκατίας ἀσεθείας,
 « τοῦ λοιμοῦ, τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τῆς ἀνομίας. Καθ' ἡμέραν ὑπέμενον ὕβρεις, καὶ
 « πληγὰς, καὶ βασάνους, ὁποίας δὲν ἐβλεπεν ὁ ἥλιος ἄλλας εἰς ὅλον τῆς γῆς τὸ
 « πρόσωπον. Ἡ θρησκεία, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ τοῦ κατεσπα-
 « ράσαντο κοινῶς καὶ ἀνυποστάτως καὶ ἀπὸ τὸν οὐτιδανώτατον ὑπῆρέτην
 « τῆς τυραννίας. Εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ πατρίδα πιεζόμενον ἀπὸ τὰς ἀλώσεις ἐνὸς
 « ἀδελωτάτου καὶ ἀσυμφύλου δυνάστου, ἀντὶ νὰ τὰς ἐλαφρώσῃ μὲ τὴν ἀκραν τα-
 « πείνωσιν καὶ ὑποταγὴν τοῦ, τὰς ἐθάρυνεν ἐπὶ πλέον, καὶ μὲ τὴν ὑπόκλησιν τοῦ
 « αὐχένος τοῦ παρόντος μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν σπάθην τοῦ αἰμοθύου τυράννου
 « τοῦ. Ἐκ τούτων καὶ τούτων κακῶν ἐτόλμησε κατὰ μέρος νὰ στενάζῃ καὶ
 « νὰ σωθῇ ὅπως δύναιτο ἀπὸ τὸν ἐσχάτως ἐπικρατασθέντα κίνδυνον. Ἀλλ' ἰδοὺ
 « παρὰ πάντα τὰ τῆς ἀνθρωπότητος δικαιώματα κινδυνεύει ὁλόκληρον νὰ βρεθῇ
 « εἰς τὸ βάραθρον τοῦ παντελοῦς ἀφανισμοῦ. Πᾶσα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ
 « χώρα, τριεμέγιστε Ἱμπεράτωρ, ἐγείνῃ ἤδη θέατρον τραγικωτάτων σφαγῶν.
 « Καὶ Κωνσταντινούπολις, ἡ ἀθλίη Κωνσταντινούπολις, ἀπέβη κλαυθμῶνος κοι-
 « λὰς, καὶ φρικτὴ κατοικία τοῦ τρέμου καὶ τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου· καὶ ἀγο-
 « ραί, καὶ ἀγυαί, καὶ κατοικίαι τῆς πόλεως ταύτης πλημμυροῦσιν ἀπὸ αἷμα
 « ἀθῶων Χριστιανῶν· τὸ ἐν αὐτῇ ἄνθος τοῦ Γένους ἀπαθερίσθη· πάσης ἡλικίας
 « καὶ πάσης τάξεως ταλαίπωροι Γραικοὶ καθ' ἡμέραν, καθ' ὥραν, ἀγχονταί, πνί-
 « γονται, σφάζονται· οἱ δὲ ζῶντες φαίνονται καὶ τῶν φονευμένων ἐλκενιότεροι διὰ
 « τὸν φόβον, καὶ τὴν πείναν, καὶ τὴν γύμνωσιν, καὶ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς βασά-
 « νους, μὲ τὰς ὁποίας, καὶ πρὶν τοὺς θανατώσῃ, ἀνασπᾷ τὴν ζωὴν αὐτῶν μυριά-
 « κως ἡ ὀμότης τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Αἱ οἰκίαι παντοῦ ἐρημίζονται· αἱ εἰσκαί στε-
 « νοχωροῦνται ἀπὸ τῶν σφαγῶν τὸ πλῆθος· οἱ νεκροὶ ῥίπτονται ἀταφοὶ εἰς
 « βρόμα τῶν θηρίων τῆς γῆς καὶ θαλάσσης· οἱ ὑπὸ κρητὶ ἀνδραποδίζονται ὡς αἰγ-
 « μάλωτοι· τὰ δυσσεβῆ ἔθνη ἐπιγελοῦσι, καὶ τὸ ἄθλιον γένος τῶν ὀρθοδόξων Ἑλ-
 « λήνων κατὰ μικρὸν ὀλιγοστεύει καὶ ἀφανίζεται. Ὑπάρχουσι δεινὰ παρὰ ταῦτα
 « δεινότερα; Πρῶτος, θεοσεβέστατε Αὐτοκράτωρ, καὶ τὰ κατὰ τῆς εὐαγυῆς ἡμῶν
 « πίστεως. Τὰ θεῖα μυστήρια καθυβρίζονται· τὰ ἅγια ῥίπτονται εἰς τοὺς δρόμους
 « ἀπὸ τοῦς κύνες εἰς ἄλλων κυνῶν καταπατήματα· οἱ ἱεροὶ ναοὶ βεβηλώνονται
 « καὶ κατακαίονται καὶ κατεδαφίζονται· οἱ Χριστιανοὶ βιάζονται πρὸς ἐξόμω-
 « σιν· οἱ ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου καταχθάνονται καὶ στρεβλίζονται· οἱ ἀρχιερεῖς ἀνι-
 « σταν· κατασφάζονται· οἱ φωστῆρες τῆς ἀγιοτάτης Συνόδου μας ἀπεσείσθησαν·

« τέσσαρες ἐκρεμάσθησαν, καὶ οἱ λοιποὶ φυλάττονται σιδηροδέσμιοι εἰς σφαγὴν.
 « Ὁ δὲ Παναγιώτατος, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκρέματο τὰς τρεῖς ἡμέρας
 « τοῦ Πάσχα ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ τὸ λείψανον αὐτοῦ περισυρὲν καὶ καθυδρίσθην
 « ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ὅθεν θεῖς τις νεύσις τὸ δέσσειν
 « σεν εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριώτατος Πατριάρχης τῶν Ἱερουσα-
 « λύμων καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πρῶτοι δύο γέροντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρ-
 « χαι, καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπαπειλοῦνται μετ' ἐλι-
 « γον, (ἐὰν μέχρι τῆς ὥρας δὲν ἔπαθον,) νὰ πάθωσι καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτά. Θεο-
 « στεπτε τῆς ὀρθοδοξίας Προστάτα! Ἴδε τὴν τῆς ἐκκλησίας κάκωσιν νόμισον
 « ὅτι βλέπεις ἐνώπιόν Σου τὴν πνευματικὴν Σου ταύτην τροφὸν καὶ μητέρα
 « τείνουσαν τὰς ἀγίας τῆς χεῖρας πρὸς τὴν θεόχρηστον κορυφὴν Σου, καὶ δι-
 « κνύουσιν τὰς καιριωτάτας πληγὰς τῆς, καὶ ἐπικαλουμένην τὸν κραταῖόν Σου
 « βραχίονα πρὸς ἀντίληψιν. Ἴδε, φιλανθρωπώτατε Καίσαρ, πᾶσαν ἡλικίαν τοῦ
 « ὁμοπίστου Σου γένους κλίνουσιν ἐνώπιόν Σου τὸ γόνυ, καὶ ζητοῦσαν ἐκ κο-
 « τωδύνου καρδίας τὴν εὐσπλαγγίαν Σου. Ἴδε τὴν παναθλίαν Ἑλλάδα πάσχου-
 « σαν ἤδη, ὅσα μῆτε ἀπὸ τοὺς τυράννους τῆς πίστεως, μῆτε ἐν καιρῷ τῆς
 « ἀλώσεώς τῆς ἔπαθε δεινά. Ἐπάκουσον τὰς γοερωτάτας φωνὰς συγγενῶν ἁ-
 « ποσιζομένων ἀπ' ἀλλήλων, γηγῶν κλαίουσῶν τοὺς συζύγους των, παιδίων
 « ἀνάκων ἀποθρηνούντων τοὺς σφαζομένους γονεῖς των, γερόντων ἀθλίων ὄν-
 « ρομένων τῶν οἰκιῶν τὴν ἐρήμωσιν. Γενοῦ σωτὴρ ἔθνους ὁλοκληροῦ, τὸ ὅποιον
 « ἤδη λογίζεται ὡς πρόβατον σφαγῆς, ἐν ᾧ ἡ ἐν σοὶ θριαμβεύουσα πίστις τὸ
 « ἔχει ἐμπειπιστευμένον ὡς ἱερὸν παρακαταθήκην εἰς τὴν θεόστεπτόν Σου Με-
 « γαλειότητα. Σοὶ ἐγκαταλείπεται θεόθεν, εὐσεβέστατε Αὐτοκράτωρ, ὁ πτω-
 « χὸς λαὸς τῶν Γραικῶν. Ἐθνεὶ ὀρφανῷ καὶ τῶν πατρῶν ἀγαθῶν ἀπεστερη-
 « μένῳ Σὺ προωρίσθης ἄνωθεν βοηθός. Ἐλέησον, ἐλεημονικώτατε Πάτερ, τοὺς
 « τρισαθλίους ἱκέτας Σου. Πρόσθεις προσφέρομεν πρὸς τὸ Κράτος Σου ὅλων τῶν
 « εὐσεβῶν βασιλέων τὴν χρυσὴν σειρὰν, ὅσοι δέσσωσαν τὴν ὀρθοδοξίαν ἀπὸ τῶν
 « τυράννων τὸν διωγμὸν. Ὅλων τῶν χριστοκηρύκων Πατέρων ἡμῶν τὸν χρόνον,
 « τῶν ὁποίων αἱ χεῖρες ἐρύτευσαν εἰς τὴν εὐκλεεστάτην Ῥωσσίαν τὸ ξύλον τοῦ
 « Σταυροῦ. Αὐτὸν τελευταῖον τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πεσόντα σεβασμιώτατον
 « ἡμῶν Πατριάρχην, ὅστις κατὰ θέαν βέβαια εὐδοκίαν κατέφυγε καὶ νεκρῶς
 « ἱκέτης πρὸς τὸ θεοσεβαστόν Σου Κράτος, τὴν ἐν αὐτῷ περιυβρισθεῖσαν ἐσχά-
 « τως ὀρθοδοξίαν Σου, καὶ ἄφαντος ἐπικαλεῖται τὴν κραταίαν δεξιάν Σου πρὸς
 « ὑπεράσπισιν τῶν σφαζομένων ὁμογενῶν του καὶ ὁμοθήσκων Σου, καὶ πρὸς
 « ἀπαλλαγὴν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ ὁμοετότου καὶ
 « ἀνοσιουργοτάτου τυράννου. Εὐδόκησον, ὦ Ποιμὴν ἀγαθὲ τρισευδαιμόνων λαῶν,
 « νὰ ἀναστήσης καὶ ἕνα λαὸν προγόνων ἀγαθῶν, ἐξ οἷας εὐτυχίας εἰς οἷαν κα-
 « κοδαιμονίαν ἐκκυλισθέντα. Ἐπίβλεψον συμπαθῶς, ὦ πρόμαχε τῶν θείων καὶ
 « ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, εἰς ἔθνος δυστυχὲς, ἀγωνιζόμενον δι' αἵματος ὑπὲρ
 « πίστεως καὶ πατρίδος. Νεύσον, καὶ ὁ ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν ἡφανίσθη, ὡς
 « καπνός. Πολλὰ καὶ καλὰ καὶ μεγάλα εἶναι τὰ τρόπιά Σου, τρισεμίστε Δύ-
 « γουστε, πολλὰ τῶν βασιλικωτάτων Σου ἀρετῶν τὰ ἐγκώμια θέλησον, ὦ Με-

« γαλουγὴ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως Ἦρω, θέλησον νὰ προσθέσῃς εἰς τὰς περιχλεις·
 « στάτας ἐπωνυμίας σου καὶ τὰς ζηλωτάς καὶ ἀθανάτους προσφωνήσεις ἐκείνας
 « ΣΩΤΗΡ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
 « ΥΠΕΡΜΑΧΟΣ ». Τοιοῦτόν Σε, θεόχριστε Αὐτοκράτωρ, φρονούντες, καὶ ἀπὸ
 « τοῦ νῦν προσφωνούντες, παύομεν τὴν οἰκτρὰν ἱκεσίαν μας μὲ βαθύτατον σέ-
 « βας, μὲ πικροστάλακτα δάκρυα, μὲ στεναγμούς ἐγκαρδίου καὶ μὲ ἐλπίδας
 « ἡρηστάς, Καίσαρ καὶ Αὐτοκράτωρ τρισεβάσῃς !

ΑΩΚΑ', Μαίτου ΙΕ'.

« Τῆς ὑμετέρας κραταιοτάτης, τρισεβάστου καὶ θεοχρίστου Μεγαλειότητος
 οἰκτρότατοι δοῦλοι καὶ ἱκέται

ΟΙ ΕΝ ΟΔΗΣΣΩ ΣΕΣΩΣΜΕΝΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ ».

(γ) Ἐ τῶν κατωτέρω δημοσιευμένων, τοῦ καταστατικοῦ, τῆς ἐγκυκλίου καὶ
 ἄλλων τινων ἐγγράφων τοῦ διευθυντηρίου καταφαίνονται ἐν λεπτομερείᾳ, ὅσα ἀ-
 ναφέρονται ἐν τῷ κειμένῳ.

Ἰδοὺ τὸ

« ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ.

« Ἐν ἔτει χίλιστῶ ὀκτακοσιοστῶ πρώτῳ, τῇ τετάρτῃ τοῦ μηνὸς αὐγούστου,
 συνήχθησαν σήμερον εἰς τὸ ἑλληνικὸν Γυμνάσιον οἱ ἐν Ὁδησσῷ παροικοῦντες
 καὶ οἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχόθεν καταφυγόντες ἐνταῦθα Γραικοί.
 Καὶ δὴ πρῶτον ἐπεκαλέσαντο τὸ πανάγιον ὄνομα τῆς τριτυποστάτου καὶ ὁμο-
 ουσίου Τριάδος· εἶτα σκέψιν καὶ λόγῳ προσελθόντες ἐποίησαντὸ τὴν Ἑλλάδα,
 λέξαντες τάδε.

« Εἰσῆκουσεν ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν τὰς μετὰ δακρύων παρακλή-
 σεις τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ ἔστρεψεν ὕψιν τὸν παντέφορον ὀφθαλμὸν τῆς θείας
 αὐτοῦ προνοίας ἐφ' ἡμᾶς, καὶ εἶδε τὴν κἀκώσιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπλήσθη
 θυμοῦ, καὶ ἐξαπέστειλεν ἄγγελον καταιγίδος ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βαρβάρων καὶ
 ἀπίστων Ἀγαρηνῶν, καὶ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν πνεῦμα φόβου καὶ φόβου χά-
 λαζαν, εἰς δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων θάρρος καὶ ἀνδρείαν, ἐνέπνευσε.
 Διὸ καὶ ὁ λαμπρὸς καὶ μέγας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος
 τέλος πάντων ἡνοίχθη ΑΓΛΟΨ ΤΥΧΗ.

« Οἱ Ἕλληνες, ἐξαναστάντες εἰς τὰ ὅπλα, καταστέλλουσιν ἤδη τὴν θορὴν
 καὶ καταπατοῦσι μὲ σιδηρὰν πόδα τὸν ὑπερήφανον αὐχένα τοῦ τρισεβάρτου
 Ὀθωμανοῦ κατὰ ξηρὴν καὶ κατὰ θάλασσαν. Εἶθε νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ ὄνομα του ἐκ
 βίβλου ζώντων ! Ὁ δράκων ὁ ἀναθὴς ἐκ τῆς ἀβύσσου καταδύτω ἐκεῖ.

« Εἰς τοιαύτην λοιπὴν μεγίστην καὶ κρίσιμον τοῦ γένους περίστασιν ἡμεῖς οἱ
 παροικοῦντες ἐν Ὁδησσῷ, καίτοι μὴ συμπλεκόμενοι εἰς τὴν μάχην κατὰ τῶν
 ἀπίστων Ἀγαρηνῶν, δὲν κρίνομεν ὅμως τὸν ἑαυτὸν μας ὡς ἔξω τοῦ ἱεροῦ τοῦ-
 του ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος διὰ τε τὴν προὑπάρχασαν καὶ ἤδη ἐνεστῶσαν κηδε-
 μονίαν περὶ τῶν κοινῶν μας πραγμάτων παρὰ τε τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ
 ἐν Ὁδησσῷ ἐφύριον καὶ παρὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν, μάλιστα δὲ διὰ τὴν πρὸς
 τοὺς ἐν ἀνάγκῃ ὁμογενεῖς μας κατὰ τὸ δυνατόν ἀντιλήψιν, περὶ ἧς πλὴν τὴν

πρόνοιαν ποιούμεθα σήμερον, ἐπειδὴ πάμπολλοι τῶν ἡμετέρων κατέφυγον ἐν ταῦτα, καὶ οἱ πάντες σχεδὸν ἐν ἀμηχανίᾳ.

« Διὰ ταῦτα καὶ περὶ τούτων ἡμεῖς καὶ νύκτα σκεπτόμενοι, καὶ ἀλλήλους συνεπιθίζοντες πρὸς τὸ στάδιον, καὶ παρ' ἀλλήλοις συνασπιζόμενοι, καὶ θέλοντες ἐκζωνοτέρως καὶ συντόνως νὰ συντρέξωμεν εἰς τὸν κινὸν τοῦ γένους σκοπόν, ἐκρίναμεν ἐν ὁμονίᾳ καὶ κοινῇ ψήφῳ συνεψηφίσασμεν τὰ ἀκόλουθα.

« Α'. Ὁμολογοῦμεν ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀπείρους τὰς χάριτας εἰς τὸ ὀρθόδοξον καὶ θεοκτήριον κράτος τὸ Ῥωσικόν, ἀναπέμποντες εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν ὕψιστον Θεὸν ὑπὲρ τοῦ φιλανθρωποῦ καὶ εὐλογημένου Μεγάλου Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν ἐπιγορηγῆσσαν παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ γένος ἡμῶν κραταιὰν ὑπεράσπισιν καὶ προστασίαν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ.

« Β'. Ψηφίζομεν καὶ ὀνομάζομεν ἐφόρους τοῦ ἡμετέρου κοινοῦ τοὺς κυρίους Ἰωάννην Ἀμβροσίου, Ἀλέξανδρον Μαῦρον, Κυριακὸν Κουμπάρην, Γρηγόριον Μαρσάην καὶ Παλαιολόγον, οἵτινες ὑποχρεοῦνται δις τῆς ἑβδομάδος, δευτέρα καὶ πέμπτη περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας μετὰ μεσημβρίαν, νὰ συγκροτῶσιν ἐφορείας συνέλευσιν.

« Γ'. Δίδομεν πρὸς τοὺς ἀνω εἰρημένους ἐφόρους πᾶσαν ἀδειαν καὶ πληρεξουσιότητα νὰ ἐκλέγῃσι πρόεδρον ἐν τῷ μεταξύ των, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν Γραικῶν ὁμοίως ταμίαν καὶ γραφεὰ καὶ λοιπούς· νὰ ἀλλάζωσιν εἰς κάθε τριμηνίαν τὸν πρόεδρον, ἢ νὰ ἐπικυρῶσιν αὐτὸν οἱ ἴδιοι· κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον διοργανίζοντες τῆς ἐφορείας τὴν κάμεραν, νὰ συνέρχωνται, ὡς ἔνωθεν, νὰ σκέπτωνται περὶ πλῆθους συμπεπιπύτης ὑποθέσεως σχετικῶς καὶ ἀναγομένης πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ γένους, καὶ μάλιστα νὰ διενεργῶσι παντοιοτρόπως καὶ μετὰ ζήλου τὸ νὰ προμηθεύηται ἡ δυνατὴ περιθάλψις καὶ βοήθεια εἰς τοὺς ἐν ἀνάγκῃ ἐδῶ εὐρισκομένους καὶ παρεπιδημοῦντας ἀδελφούς. Ἀπὸ δὲ τὸ ἄλλο μέρος οἱ κύριοι ἐφοροὶ ὑποχρεοῦνται νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἐνεστώσαν ἀνταπόκρισιν, καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν ἐτι μᾶλλον μὲ ὁμογενεῖς καὶ ξένους, κρατοῦντες τῆς αὐτῆς τακτικῶν ἀντίγραφον ὡσαύτως βιβλίον, ἐν ᾧ θέλει καταγράφωνται ὅλαι αἱ συνεισφοραὶ πραγματικαὶ καὶ χρηματικαὶ τῶν ὁμογενῶν καὶ φιλογενῶν ξένων· τὰ δὲ εἰσερχόμενα πράγματα καὶ χρήματα ἐννοοῦνται ὡς ἱερὰ τοῦ γένους ἀφιερώματα. Διὸ καὶ λεπτομερῶς θέλει ἐξηγεῖται ἐν τῷ αὐτῷ τὸ πότε καὶ ποῦ καὶ διὰ τί ἐχρησίμευσαν καὶ ἐξωδεύθησαν. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὑποχρεοῦνται οἱ εἰρημένοι ἐφοροὶ νὰ συστήσωσι κώδικα, εἰς τὸν ὅποιον θέλει καταστρώνονται εὐτάκτως τὰ πρακτικὰ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν συνελεύσεων τῆς ἐφορείας.

« Δ'. Ἀπαγορεύεται εἰς τὸν καθένα τῶν ἐφόρων τὸ νὰ ἔχη ἀνταπόκρισιν ἰδιαιτέρην περὶ ὑποθέσεων τοῦ γένους μὲ τὰ ὑποκαίμενα, τὰ ὅποια εὐρίσκονται εἰς ἀνταπόκρισιν μὲ τὴν ἐφορείαν. Ὅστις δὲ τῶν ἐφόρων ἤθελε λάβῃ καὶ νένα γράμμα, εἰς ὑποθέσεις τῆς κοινότητος ἀναγόμενον, ὑποχρεοῦται νὰ τὸ παρῇσιν ἀξίᾳ ἀμείσως πρὸς πληροφάνειαν τῶν λοιπῶν εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἐφορείας, ὅπου τὰ τοιαῦτα γράμματα θέλει κατὰ τὴν τάξιν διαφυλάττονται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως εἰς τὸν καθένα τῶν ἐφόρων τὸ νὰ διατάξῃ, νὰ πράξῃ, ἢ μετασλεύσῃ τι τῶν κινήσων αὐτεξουσίᾳ· ἀνεῖ τῆς εἰδήσεως καὶ συναίνεσεως τῶν λοιπῶν τῆς ἐφορείας μελῶν.

« Ε'. Διαφωνίας ἐπισυμβάσκει μεταξύ τῶν ἐφόρων περὶ ἐκτελέσεως καὶ ἐνεργείας τινὸς ὑποθέσεως, ἢ μὴ, τότε αἱ ψῆφοι τῶν πλειόνων θέλει ἔχουσι τὸ κύρος, καθ' ὃ θέλει γίνεται ἀπόφαισις, καὶ ταύτης ἡ ἐκτέλεσις ἀμεσῶς. Ἐπιτρέπεται δὲ εἰς τοὺς ἐφόρους κατὰ τὴν περίστασιν καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ προσκαλῶσι καὶ ἄλλους τῶν ὁμογενῶν συνεργάτας καὶ συμβούλους· οἱ δὲ προσκεκλημένοι θέλει εἶναι εἰς χρέος νὰ συντρέχωσι καὶ νὰ παρευρίσκωνται.

« ΣΤ'. Διορίζομεν καὶ ἀποφασίζομεν νὰ γίνηται γενικὴ συνέλευσις τῶν ὁμογενῶν κατὰ τὴν πρώτην ἐκάστου μηνὸς εἰς τὴν ἀνωθι προσδιορισθεῖσαν ὥραν, εἰς τὴν ἀκλήτως ὁ καθεὶς ἔχει χρέος νὰ παρευρεθῇ. Ἀμέσως θέλει ὀνομάζεται ὁ πρόεδρος καὶ ὁ γραφεὺς τῆς συνελεύσεως. Τὰ μέλη τῆς ἐφορείας, καθήμενα κατὰ σειράν, θέλει προσκαλῶνται παρὰ τοῦ προέδρου τῆς συνελεύσεως νὰ ἀναγνώσωσι, αὐτὸν τὴν ἀνταπόκρισιν· ὅν. τὰ πρακτικὰ τῶν συνελεύσεων τῆς ἐφορείας, παρατρέχοντες εἰς τὴν ἀνταπόκρισιν καὶ πρακτικὰ, κατ' ἀρέσκειαν τοῦ προέδρου καὶ τῶν λοιπῶν παρευρισκομένων, ὅσα εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστά· γιν. τὴν τῶν εἰσόδων καὶ ἐξόδων καταγραφὴν ὀνομαστὶ· ὅν. τὰς ἀναφορὰς, προβλήματα καὶ σχίσματα, ὅσα συνέπεσε νὰ γαλῶσιν ἀπὸ τοῦς ὁμογενεῖς τὸν παρελθόντα μῆνα. Τοῦτου γενομένου, θέλει ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς συνελθόντας ἀπὸ τὸν πρόεδρον τῆς γενικῆς συνελεύσεως νὰ παριστάνῃ καθεὶς εὐτάκτως τὰς παρατηρήσεις, ἢ ἐνστάσεις, τὰς ὁποίας φρονεῖ ἀναγκαστικὰ καὶ ὠφελίμους νὰ ἀκμῇ περὶ τῶν ἀναγνωσθέντων· ἀπέναντι δὲ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἐφόρους ἢ ἀπύκτους· πευσάσει τῆς διαλέξεως, ὁ πρόεδρος προβάλλει εἰς τὴν συνέλευσιν τὴν ἀποδοχὴν ἢ ἀποποίησην τοῦ προκειμένου προβλήματος, καὶ ἡ συνέλευσις ψηφίζει τὸ καὶ ἢ οὐ διὰ χειροτονίας. Τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶναι ἀπόφασις ἀπαράτρεπτος, καὶ καταγράφεται εἰς τὸν κώδικα τῶν πρακτικῶν τῆς ἐφορείας μὲ τίτλον: « Προκτικὰ τῆς γενικῆς συνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ (δεῖνος), παρόντων τῶν κυριῶν . . . » Καταγράφονται ἀκολουθῶς τὰ ὀνόματα τῶν παρευρεθέντων ἐν τῇ συνελεύσει· εἰτα οἱ ἔφοροι χρεωστοῦν νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ψηφίσματα ταῦτα χωρὶς ἀναβολὴν, ἢ ἐναντιότητά.

« Ζ'. Αὕτη ἡ γενικὴ συνέλευσις θεωρεῖται καὶ λογίζεται παρὰ πάντων αὐτεξούσιος καὶ ἀνεξάρτητος, ὡς παρρησιάζουσα τὸ κοινόν. Μετὰ κάθε δὲ ὀκτὼ μῆνας θέλει συγκροτεῖται γενικὴ συνέλευσις περὶ ἐκλογῆς νέων ἐφόρων, οἵτινες διὰ ψηφηγορίας θέλει ἐκλέγωνται, ἐμβαιόντων καὶ ἐκ τῶν προκατόχων ἐφόρων εἰς τὴν ψηφηγορίαν. Εἰς τὴν αὐτὴν συνέλευσιν θέλει παραθίδεται ὁ γενικὸς λογαριασμὸς ἀπὸ τοῦς πρώτους ἐφόρους, καὶ ἡ περίληψις τῶν πρακτικῶν τῆς ἐφορείας διὰ περισσοτέραν πληροφορίαν τῶν νοψηφισθησομένων ἐφόρων, πρὸς αὐτὴν θέλει παραθίδεται καὶ τὸ γραφεῖον, ἢ κᾶστα καὶ λοιπὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐφορίαν. Ταῦτα ἐπὶ μάρτυρι τῷ Θεῷ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος κοινῇ βουλῇ καὶ ψήφῳ ἐκρίναμεν ὠφελίμα, καὶ συνεψηφίσσαμεν, ὑποσχόμενοι ἀμεταθέτως τὴν διατήρησιν, διαμνην καὶ τὴν μέχρι κεραίας ἐκτέλεσιν τούτων.

« Διὸ καὶ ἰδιοχείρως ὑπογραφοῦμεθα ἐν τῇ παρόντι, ὅπερ καὶ κατεστρώθη εἰς τὸν κώδικα τῆς κοινότητος ».

Ἐν Ὁδησσῷ τὴν 4 αὐγούστου 1824.

« Ἡεὐρέτε, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ὅτι τὰ ἐν Μολδοβλαχία ἐπιχειρήματα τοῦ ἐλλ-
 « ληνικοῦ στρατοπέδου κακῇ τύχῃ κατεστράφησαν καὶ δὲν ἐπέτυχον τοῦ πλου-
 « μένου σκοποῦ, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμβέβη-
 « κός παρέλυσεν ὁπωσούν τὸν ἱερὸν σύνδεσμον καὶ προθυμίαν τῶν ἀδελφῶν, καὶ
 « ἐξέβηκεν ὅλους σχεδὸν τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ παροικοῦντας Γραικοὺς εἰς ἀμηχανίαν.
 « Ἐκ τούτου ἐγεννήθη καὶ εἰς τοὺς ἐπιστάτας καὶ ἐφόρους τῶν κοινῶν μας
 « πραγμάτων ἀδράνεια καὶ παντελής σχεδὸν ἀπραξία. Ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα πά-
 « ροικοι καὶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχόθεν παρεπιδημήσαντες Γραι-
 « κοὶ μὴ δυνάμενοι μὲ ἀδιάφορον ὄμμα νὰ βλέπωσι τὰς δεινὰς περιστάσεις τοῦ
 « γένους, ζήλῳ ἀληθοῦς πατριωτισμοῦ κινηθέντες πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν πεπτα-
 « κῶτων καὶ θεραπείαν τῶν ἐπικειμένων δεινῶν καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν κατ' ἐσχάτην
 « τῆς κατασχύνης, ἣν ἐμελλε τοῦ γένους δικαίως νὰ προκύψῃ εἰς τοὺς ἐν Ῥωσ-
 « σίᾳ Γραικοὺς, καθότι ἀπηύδησαν ἐκ πρώτης ἀφεστηρίας εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἐσ-
 « ροῦ τούτου ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνος, συνεκρότησαν γενικὴν συνέλευσιν καὶ συνέ-
 « στησαν νέαν ἐφορείαν τῶν κοινῶν μας πραγμάτων, ὡς ἐκ τοῦ ψηφίσματος (τὸ
 « ὁποῖον σὺς περικλείεται) κατὰδηλον γίνεταί.

« Τούτου τοῦ γενικοῦ ἡμῶν συστήματος κύριος σκοπὸς εἶναι νὰ συναγάγῃ καὶ
 « νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἓν ὅλους τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ Γραικοὺς ἀπαξάπαντας, ἐξ οὗ ἡ
 « τῶν μελλόντων ἐπιχειρημάτων μας διεύθυνσις θέλει γίνεταί ὀρθοτέρα, καὶ ἡ
 « ἐκτέλεσις συντονωτέρα καὶ ταχίστη. Ἐνταυτῷ σκοπούμενον εἶναι τὸ νὰ ἀπο-
 « λογῇται μὲ εὐσχημον καὶ γενναῖον τρόπον εἰς τὰς κατηγορίας τῶν ἐφημερίδο-
 « γράφων, καὶ νὰ ἀποκρίνηται μὲ τεκμήρια εὐγνωμοσύνης διὰ τοὺς ὑπερασπιστο-
 « μένους καὶ ἐπαινοῦντας τὰ καθ' ἡμᾶς· ἅμα τε νὰ προμηθεύῃ τὴν δυνατὴν πε-
 « ρίθαλψιν εἰς τοὺς παρὰ πόδας ἐν ἀνάγκῃ ἀδελφούς. Ὁ δὲ κυριώτατος σκο-
 « πὸς τοῦ αὐτοῦ συστήματος εἶναι καὶ ἀφορᾷ ὅλως διόλου εἰς τὸ νὰ συνδράμωμεν
 « παντὶ τρόπῳ διὰ χρημάτων, πραγμάτων, διὰ πρεσβειῶν καὶ γραμμάτων, καὶ
 « μὲ τὴν ἰδίαν μας ὑπαρξίν νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας
 « προμαχομένους κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

« Ὁ φίλοι! ὕστερον ἀπὸ τόσους αἰῶνας ἀπὸ Πελοποννήσου μέχρι Θεσσαλίας
 « καὶ Μακεδονίας, καὶ ἀπὸ τῆς Ἡπείρου ἕως εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἠγγέρθησαν
 « θεῖα εὐδοκία τὰ τρόπαια τῶν Ἑλλήνων. Ἡ θάλασσα ἤκουσε πάλιν τὴν φωνήν,
 « καὶ εἶδεν, ὡς ἐν Σαλαμῖνι, τὴν ἐλληνικὴν ναυμαχίαν. Καθὼς τότε, καὶ ἐπὶ
 « τοῦ παρόντος ὑπὸ Ἑλλήνων οἱ βάρβαροι κατεδιώκονται καὶ καταθνήσκονται.
 « Ἰδοὺ κράζει καὶ ὁ νέος Θεμιστοκλῆς:

« Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων, ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε

« Παῖδας τε, γυναῖκας, θήκας τε προγόνων,

« Θεῶν πατρώων ἔδῃ· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών ».

« Διὰ ταῦτα καὶ πρὸς ταῦτα προσκαλοῦμεν διὰ τῆς παρούσης ἡμῶν ἐγκυκλίου
 « ἡμεῖς οἱ ὑποσημειούμενοι ἔφοροι ἅπαντας τοὺς ὁμογενεῖς ἀδελφούς.

« Συνεγέρθητε, ὦ φίλοι, σήμερον μεθ' ἡμῶν! Ἄς συντρέξῃ καὶ ἄς συνδράμῃ
 ἕκαστος, καθ' ἃ δυνάμειός ἔχει! Σὺν ἡμῖν δὲ ἐν ὁμοσίᾳ τὰ δέοντα πράττοντες,
 ὑγιαίνειτε κροῖζοντες, ΖΗΤΩ Η ΠΑΤΡΙΣ!

οἱ Ἑφροὶ τῆς ἐν Ὁδησσῷ Γραικικῆς Κοινότητος

Πρόεδρος

ΜΙΧΑΗΛ ΝΑΖΟΣ,

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΣ,

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΑΡΑΣΛΗΣ,

ΒΑΙΑΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ,

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ »

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ.

« Πρὸς τὸν ἐντιμώτατον κύριον . . .

« Εἰς Τριέστιον.

Ἐν Ὁδησσῷ, τῇ 49 αὐγούστου 1821.

« Ἡ φιλογένεια καὶ πατριωτισμὸς τῆς ἐντιμότητός σας μᾶς εἶναι γνωστὴ πρὸ πολλοῦ διὰ καὶ παρακινούμεθα νὰ ἐμβῶμεν εἰς δεσμὸν ἀνταποκρίσεως μετὰ τῆς φιλογενείας σας. Περιελίσσαντες σας λοιπὸν τὸ ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος τῶν ἐδῶ ὁμογενῶν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀπαξάπαντας τοὺς ὁμογενεῖς ἐγκύκλιόν μας, ἐξ ὧν πληροφροῦνται τὴν σύστασιν τῆς νέας ἐφορείας καὶ τὸν διακαῆ ζῆλον, μεθ' οὗ ἀπεφασίσαμεν νὰ συνδράμωμεν ὅλους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος προμαχομένους ἀδελφοὺς, ἀποκρινόμεθα τῇ ἐντίμῳ σας 40 τοῦ τρέχοντος.

« Ἐύρομεν ἔγκλιστα τὰ γράμματα μᾶς περιελίσετε, καθὼς καὶ τὴν εἰδήσιν τῆς ἐφημερίδος τοῦ Βερολίνου, ἣ ὅποια μᾶς εἶναι γνωστὴ πρὸ καιροῦ. Μετ' ὅλον δὲ ὅπου δὲν κατεδέχθημεν ὅλοι οἱ ἐδῶ ὁμογενεῖς νὰ ζητήσωμεν διαυθέντευσιν τιμῆς εἰς ταύτην τὴν βδελυρὰν καὶ ἀνυπόστατον κατηγορίαν, ἥτις ὀγλίγωρα ἐκδίδεται ὁμῶς ἐδῶκα τὴν ἀνήκουσαν περιγραφὴν τοῦ τρέξαντος, ὃ ἐδῶ πολιτάρχης εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου, καὶ ἀπὸ αὐτὴν θέλετε πληροφροῦσθαι, ὅτι οὔτε εἰς Γραικὸς ὑπῆρξεν εἰς τοῦτο τὸ ἀτόπημα, ἀλλ' ἦτο γενικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν ἐδῶ πολιτῶν Ῥώσων κατ' αὐτοῦ τοῦ μισροῦ γένους, ὅπου αὐθαδίασε νὰ περιφρονήσῃ τὴν κηδεῖαν τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου μας.

« Ἐν τούτῳι σας παρακαλοῦμεν νὰ κοινοποιήσητε εἰς ὅλους τοὺς αὐτόθι ὁμογενεῖς τὰ ἐδῶ πραχθέντα μας, παρακινούντες τοὺς νὰ ἐνωθῶσιν εἰς τοῦτον τὸν ἱερὸν σύνδεσμον, καὶ νὰ συνδράμῃ ἕκαστος, καθ' ἃς δυνάμεις ἔχει, εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἱεροῦ τούτου ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνος, εὐαρεστούμενοι πάντοτε νὰ μᾶς κοινοποιήτε καὶ τὰς ἀληθεῖς εἰδήσεις ἔχετε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν χρεῖαν ἔχει ἡ πατρίς τῶν ἀναγκαιότερων πραγμάτων, διὰ νὰ συνδράμωμεν ὅλαις δυνάμεισι εἰς τὰς χρεῖας τοῦ γένους, ἐπειδὴ τὸ κυριώτατον σκοπούμενον ὅλων ἡμῶν εἶναι τοῦτο. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ, ὅτι δυνάμει τῆς κοινῆς προθυμίας τῶν ὁμογενῶν καὶ συνδρομῆς, καθὼς ὑπερασπίσθη ἐξ ἀρχῆς, ἡ θεία πρόνοια θέλει ὑπερασπισθῇ καὶ τώρα τὰ ἱερὰ δικαίωματα τοῦ γένους μας καὶ θέλει μᾶς χαρίσῃ ἐντὸς ὀλίγου τὸ ποθούμενον.

«... Ἀγαπητὲ, ὃς μὴ μικροψυχῶμεν, μηδὲ ἀπαυδῆσωμεν... Ὁ πόλεμος ἤδη ζεῖ. Λοιπὸν ἡμεῖς καὶ τὰ ἡμέτερα θύμα γενέσθωσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους. Ἐρρώσθε.

οἱ Ἐφ'οροι τῆς ἐν Ὁδησσῷ Γραικικῆς Κοινότητος

«ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ,
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΣ,
ΒΑΙΑΝΟΣ ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ,
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ,
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΑΡΑΣΛΗΣ».

«ΠΑΝΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΟΜΗ ΚΥΡΙΑ
«ΔΙΟΝΥΣΙΕ ΚΑΗΝΙΣΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ.

«ΕΙΣ ΕΥΠΙΑΤΟΡΙΑΝ.

Ἐξ Ὁδησσῷ τὴν 45 ὁκτωβρίου 1821.

«Γνωστὸν ἔγινεν εἰς τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ ὁμογενεῖς ἅπαντας ὁ διοργανισμὸς τῆς
«Φιλανθρωπικῆς Ἑταιρίας, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην σας διὰ τοῦ
«σταλέντος ἴσου ψηφίσματος. Αὐτὸ τοῦτο μεταφρασθὲν εἰς τὸ Ῥωσσικόν, καὶ
«ταῖς ἰδίαις ἡμῶν ὑπογραφαῖς σσημασμένον, καθυπεβλήθη τῇ ἐδῶ πολιτείᾳ
«χρ., ὅστις καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸ Κράτος κατὰ τάξιν. Ὑπερέφερε τοῖς πᾶσι
«καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ κίνημα τοῦτο· πλὴν πρὸς περισσώτεραν στερεότητα καὶ
«εὐκολωτέραν ἐπιτυχίαν τῶν ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας ἐκ τούτου ἐλπίζομεν, εἶναι
«ἀνάγκη μερίστη νὰ σταλῶσι δύο δεπουτάτοι εἰς Πετροῦπολιν, ἕνα μὲν διὰ νὰ
«ἐκθέσωσιν ἐκεῖ καὶ καθυποβάλωσι, χρεῖας τυχεύσης, τὴν ἀξιοδάκρυτον κατὰ-
«στασιν τοῦ γένους καὶ τὴν σειρὰν τῶν ἀναριθμήτων καὶ ἀπαράδειγματίστων
«δεινῶν, τὰ ὅποια καταπιέζουν τὸ γένος καὶ τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν· ἄλλο δὲ
«νὰ συνομιλήσωσιν μὲ τοὺς διεσπαρμένους ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ἀδελφοὺς καὶ φίλους
«ληνας ξένους, καὶ νὰ τοὺς προσκαλέσωσιν εἰς δεσμὸν μὲ τὴν ἀδελφότητα, διὰ
«νὰ δυνήθῃ αὕτη μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν ὅλων νὰ ἐκτελῇ τὸν σκοπὸν τῆς Φιλαν-
«θρωπικῆς Ἑταιρίας, ὡς εἰς τὸ ψηφίσμα φαίνεται. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀποστολὴν
«τῶν δεπουτάτων, ὡς ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον, πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς ἐσυμβού-
«λευσαν καὶ ἐπρόβαλαν, καὶ ἡμεῖς τριαύτην κρίνομεν σὺν τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς.
«Ἄν οὕτω κρίνητε καὶ ἡ εὐγενεία σας περὶ τούτου, κράξτε τοὺς αὐτοὺς ἀ-
«δελφοὺς εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καὶ ψηφίσαντες ἐξαποστείλατε ἡμῖν ἀναφέροντες,
«οἱ ἐν Εὐπατόριᾳ ἀδελφοὶ τῆς Φιλανθρωπικῆς Γραικικῆς Ἑταιρίας κρίνουσιν
«εὐλογον μίαν ἐκτετέριον ἀποστολὴν δεπουτάτων εἰς Πετροῦπολιν, ἥ εἰς ὅποιον ἄλλο
«χριστιανικὸν Βασίλειον· ὅθεν καὶ παρακαλοῦσι τὴν Γενικὴν τῆς Ὁδησσῷ Ἐφ'ο-
«ρείαν νὰ πράξῃ τὰ δέοντα πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος τούτου σκοποῦ ἐκτέλεσιν.
«Ἐρρώσθε.

οἱ Ἐφ'οροι τῆς ἐν Ὁδησσῷ Φιλ. Γρ. Κοινότητος

ΜΙΧΑΗΛ ΝΑΖΟΣ,

ΙΩΑΝ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ, ΑΛΕΞ. ΜΑΥΡΟΣ, ΒΑΙΑΝΟΣ ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ».

ΣΕΛΙΣ 29.

(α) "Ορα ἐν τῷ τόμ. Β' κεφ. Ζ'.

(β) Αὐτόθι.

ΣΕΛΙΣ 30.

(α) Κατήγετο ὁ Δέρκιων Γρηγόριος ἐκ τῆς Ζουμπάτας τῶν Πατρῶν.

ΣΕΛΙΣ 34.

(α) Ἰδοὺ τὸ φερμάνιον τοῦτο.

« Συνεπεῖα τῆς ἀποστασίας, ἣτις ἐξεργάγη μεταξύ τῶν Ῥωμαίων, εὐρέθη-
μεν κατὰ τοὺς νόμους τῆς κυριαρχίας εἰς τὴν ἀνάγκην, ἵνα συλλάβωμεν καὶ
τιμωρήσωμεν τοὺς λαβόντας μέρος βασιλιάδας. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὅλος
ὁ μωχαμεθανικὸς λαὸς ἔλαβε τὰ ὅπλα, καὶ ἐτέθη εἰς τοὺς πόδας στρατοῦ, στρα-
τοπεδεύοντος ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ.

« Ἐν τούτοις ἡ μέριμνα, ἣν πᾶσα κυβέρνησις ὀφείλει περὶ τῶν ὑπηκόων αὐ-
τῆς, ἀπαιτεῖ, ὅπως οἱ ἀθῶοι καὶ ἀναγνωρισθέντες πιστοὶ βασιλιάδες, ἐν ὁποίᾳ ἀν-
ἀνήκωσι τάξει, ὑπερασπισθῶσι καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ὑψηλὴ
Πύλη εὐρίσκεται ἐν εἰρήνῃ μεθ' ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἐπίσης ἐστὶν
ἀναγκαῖον, ὅπως οἱ ὑπῆκοοι καὶ οἱ ἔμποροι τούτων, οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει, ὡς καὶ τὰ ἄτομα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰς φιλικὰς πρεσβείας, ἀπολαμ-
βάνωσι, συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας, ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν.

« Ἐπειδὴ μόνῃ ἡ Πύλη ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ συλλαμβάνειν καὶ τιμωρεῖν
ἐκείνους ἐκ τῶν βασιλιάδων, οἵτινες ἔλαβον κοινῶς, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως,
μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ῥητῶς θέλει, ἵνα μὴ βλάβῃ
ἀθῶον βασιῶν οὐδεὶς ιδιώτης, ληφθῶσι δὲ τὰ πλέον ἀρμόδια μέτρα, ὅπως χο-
ρηγῇται εἰς τοὺς ὑπηκόους, ἐμπόρους καὶ περιηγητὰς τῶν ξένων δυνάμεων, ἡ
ἡσυχία καὶ ἡ ἀσφάλεια, ἃς ἀπελάμβανον εἰς τὰς ἄλλας περιστάσεις.

« Κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἔδωκεν ἐκ νέου
τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀστυνομικοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ὑ-
παλλήλους, τοὺς πεφορτισμένους τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως, ἵνα μὴ
παραιτήσωσιν οὐδὲ στιγμὴν ταύτας, ἀλλ' ἐπαγρυπνῶσι φροντίζοντες, ὅπως εἰς
οὐδένᾳ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ μὴ συγχωρῇται κανὲν βῆμα δυνάμενον διαταρά-
ξαι τὴν ἡσυχίαν, ἀντικείμενον οὖσαν τῆς διακαοῦς ἐπιθυμίας τῶν κατοίκων τῆς
πρωτεύουσας· ἰδιαιτέρως δὲ μὴ πυροβολῶσιν ἄνευ λόγου, καὶ πρὸ πάντων ἀποφεύ-
γῃσι τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἀταξίαν ».

ΣΕΛΙΣ 36.

(α) Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ περιώνυμον τοῦτο διάγγελμα τοῦ Στρωγανῶφ πρὸς

τὴν Πόλιν. Δημοσιεύομεν αὐτὸ, ὡς εὖρομεν μεταπεφρασμένον τῷ 1821 ἐκ τοῦ πρώτου γαλλικοῦ. Νομίζομεν, ὅτι τὸ περιεχόμενον τούτου περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἥρκει ἐν περιλήψει, ἀνὸς ὧν ἡμεῖς διὰ λεπτομερείας τινὲς ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ Δφ τοῦ τόμου Βου, τῷ Ζφ τοῦ τόμου Γου καὶ τῷ παρόντι ΙΔφ.

« Ὁ ὑποφαινόμενος, Ἐκτακτος καὶ Πληρεξούσιος Μινίστρος τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, ἐγνωστοποίησεν εἰς τὴν αὐλὴν του τὰ πρὸ τριῶν ἡδὴ μηνῶν ἀλλεπάλληλα συμβάντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν μέρος τῆς ἐπικρατείας τῆς Ὑψηλότητός του.

« Καθυπέβαλε συγχρόνως ὑπ' ὄψιν τοῦ Αὐτοκράτορος Κυρίου του καὶ τὰ πρωτόκολλα τῶν μετὰ τοῦ ἐνδοξαίου Ρεῖς Ἐφέντη συνδιαλέξεων αὐτοῦ μέχρι τῆς 25 Ἀπριλίου μηνός, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἐναλλὰξ δοθέντα ἐπισήμως ἐγγράφα μετὰ τοῦ Ῥωσικοῦ καὶ Ὀθωμανικοῦ Μινίστρον καθ' ὅλην ταύτην τὴν κρίσιν καὶ δυστυχή ἐποχὴν. Ἀς δὲ ἔλαβε διαταγὰς τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος ὁ ὑποσημειούμενος, ἐκπληροῖ ἤδη, ἐπαναλαμβάνων πρῶτον διὰ τῆς παρούσης Νότας ὅλα ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς διέτρεξαν αἱ ῥηθείσαι συνδιαλέξεις καὶ τοῦτο μὲ περατηρήσεις τοιαύτας, ὥστε ἡ ὑψηλὴ Πόρτα θέλει ἰδεῖ ἐκ νέου ἀποδείξει τοῦ συνήθους ἐλευθεροῦ τρόπου τοῦ Ῥωσικοῦ Καπινέτου, θέλει πληροφρηθῇ ἐντελῶς, μὲ πῶλον ὅμμα θεωρεῖ ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐτοῦ Μεγαλειότης τὴν ἐνεστῶσαν στάσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου, τὴν θέσιν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, καὶ ἐκείνην, ὅπου κάθε δύναμις σεβαζομένη τὰ χρέη-της, βιάζεται νὰ λάβῃ ὡς πρὸς τὴν Πόρταν καὶ ὡς πρὸς τοὺς ὑποκειμένους αὐτῇ χριστιανούς.

« Ἀμα ἂν οὐ τὰ πρῶτα ἀποστασίας συμπτώματα ἀνεφύησαν εἰς τὴν Βλαχολδαυίαν, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἐσπευσε νὰ διακηρύξῃ μεγαλοφώνως, τὸ πρῶτον ἀπεδοκίμαζε καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς πρωταίτιους καὶ ἀρχηγούς τούτων, καὶ νὰ παρακινήσῃ τὸ Διδάνι εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς κατάπαυσιν ἄμεσον ἐνὸς κακοῦ, τοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πρόδοος εἶναι ἐπίσης φοβητέα. Αἰτίαι, αἱ ὁποῖαι δὲν λανθάνουν τὸ Μινιστέριον τῆς Ὑψηλότητός του, ὑπεγγόρευον τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὸ νὰ κοινολογήσῃ αὐτὸ τοῦτο. Αὐτὴ βλέπουσα, ὅτι ἡ διαμονὴ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας συντελεῖ ἐπίσης πρὸς διατήρησιν καὶ στήρεώσιν τῆς εἰρήνης τῆς Εὐρώπης, ὥφειλε νὰ καταδικάσῃ κάθε ἐπιχείρημα καταπατόμενον τῆς ὑπάρξεως τῆς διοικήσεως ταύτης, καὶ τοσούτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐξουσία αἰετοῦ ἐννομος ὑπάρχουσα, αἰετοῦ καὶ ἀδιαφόρως ἐφέρετο εἰς τὰς σχέσεις της μετὰ μιᾶς ἄλλης δυνάμεως, τὴν ὁποῖαν πρὸ πέντε ἡδὴ ἐτῶν προσκαλεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλισθῇ μὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν ἀποχὴν πάσης αἰτίας ἐριδος. Ἀλλ' αὐτὴ ἔκαμε καὶ πλέον τούτου ἐπρόσφερεν εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν μίαν συνεργασίαν τῶν φίλων καὶ οὐδόλως ὑποπτον τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς ἦτοίεν εἶναι τὸ νὰ περιορισθῇ καὶ νὰ ἀποχωρισθῇ, ὅσον ἐνεστὶ συντομώτερον, τὸ μίσμα τῆς ἀποστασίας, καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς

ἀναριθμήτους δυστυχίας ὁ Βλαχικός καὶ Μολδαβικός λαός· αὐτὸς ὁ λαός, ὅστις δὲν εἶχε παύσει τοῦ νὰ διδῇ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Τουρκίας ἀποβέβηκε τῆς ἀθρόοτης καὶ τῆς πίστεώς του.

« Κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας, δύναμις ὅπλων ἔπρεπε νὰ κινήθῃ, διὰ νὰ ἀπαλλαγὸν αἱ δύο ἡγεμονεῖαι ἀπὸ τοὺς ξένους, ὅπου ἤθελον ταραξοῖν τὴν τοπικὴν ἡσυχίαν. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν ὅπλων εἶπετο νὰ ἔχῃ καὶ ἑμμέρους τρόπον καὶ σκοπὸν σωτηριώδη· νὰ ᾔηται ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν μιᾶς διοικήσεως ἐπιτηδεύας πρὸς διόρθωσιν, καὶ εἰρηνοποιῶν, καὶ ὑπὸ τοὺς νόμους καὶ τὰς συνθήκας ὅπου ἀποκαθιστῶσι τὸ κοινὸν δικαίωμα τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τὰς σημείας ἐνὸς δεισιδαίμονος ἐνθουσιασμοῦ, οὐχὶ πρὸς κορεσμὸν τῶν προσγινόμενων ἐκ τούτου παθῶν. Μετὰ ἀκράν τῆς λύπης εἶδεν ἡ Ῥωσσία, ὅτι τὰ κατὰ τοῦτο προβλήματα τῆς δὲν ἐνέκρινεν ἡ Πόρτα, καὶ ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Τουρκίας ἐφείνετο, πῶς δὲν καταλαμβάνει τὸ ἐπ' ἀνάγκης τῆς ἐφησυχάσεως τῶν ταραχῶν, ἔχουσα τὴν βεβαιότητα τῆς ἐν κινήσει προκαταλήψεως τοῦ κακοῦ, καὶ ὅτι διὰ τοῦ συστήματος, ὅπου ἔλαβεν, ἐμελλε νὰ κινήσῃ πρὸς ὠφέλειαν ἐκείνων, οἵτινες προσετόλμησαν κατὰ τῆς ἐξουσίας τῆς, τὰ αἰσθήματα, ἐν οἷς σεμνύνονται ὅλα τὰ ἔθνη, αἰσθήματα θρησκείας, φιλανθρωπίας, πατρίδος καὶ συμπαθείας, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἐν ἔθνος φλόγαν εἰς ἀπόνειαν. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐροῦντο περὶ πάντων, μήπως αὐτὸς ὁ διαφηρισθεὶς τρόπος τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς ἐντυπώσῃ εἰς τὸ ἐπιχείρημα τῶν αὐτοργῶν τῆς ἀποστασίας τὸν χαρακτήρα νομίμου ἀντιπαράθεως ἐναντίον μιᾶς ὁλοκληροῦ ἐξολοθρευτέως τοῦ Γραικικοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας αὐτοῦ. Αὕτη ἡ ὑπόνοια ἰδοὺ ἐπαληθεύει.

« Πολλὰκι αἱ ἐπαρχίαι, ἐν αἷς συνέβησαν αἱ πρῶται προσβολαὶ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἐστάθην τὸ θέατρον παρομοίων δοκιμῶν. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ποτὲ ἡ διοίκησις τῆς Τουρκίας δὲν εἶχεν ἐξοπλίσαι ἐναντίον τοῦ λαοῦ τῶν τόπων τούτων τὸ Μουσουλμανικὸν ὑπὴκον ὅλον ἐν ὀνόματι τῆς προκινδυνευοῦσῃ αὐτοῦ θρησκείας. Πολλὰκι κίνδυνον οὐχ ἤττον πραγματικοὶ ἔτυχον νὰ ἐπαπειλῶν τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, καὶ μάλιστα εἰς ἐποχάς, ὅτε ἦτον μᾶλλον τεταραγμένη ἡ θέσις τῆς καὶ ἀπὸ ἐξωτερικῶν πολέμων, καὶ οὐδέποτε ὑπέπεσεν εἰς τοιαύτην γενικὴν καταδικασίαν καὶ ὀλεθρον ἐν ὁλόκληρον ἔθνος, οὐδὲ ὑπέστη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία τοιοῦτον φρικτὸν ὄνειδος.

« Παράδειγμα δὲν ἐστάθη ἄχρι τοῦδε κατ' εὐτυχίαν νὰ πάθῃ ἕνας Πατριάρχης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοιαύτην φρικτὴν καταδίκην, ἐν ᾗ ἐξετέλει τὰς ἱερουργίας του ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, τὴν ὁποίαν σέβεται καὶ πανηγυρίζει σύμπας ὁ Χριστιανισμός, καὶ ἐνῶ ὁ σεβάσμιος οὗτος ποιμὴν εἶχεν ἐκπληρώσει ὅλα τὰ χρέη τῆς πίστεως καὶ ὑπαταγῆς ὡς πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν.

« Ποτὲ ἡ Εὐρώπη δὲν ἔλαβε τὴν λύπην ταύτην τοῦ νὰ ἰδῇ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς, πνευματικούς τε καὶ κοσμικούς, ἐνὸς Χριστιανικοῦ ἔθνους, ἐκείνους μάλιστα, οἵτινες ἐδείξαν τὰς πλέον λαμπράς ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν Πόρταν, νὰ γείνων ὅματα ἐλεεινά, τὰ πτώματά των κατεξουθενήμενα, τὰς οἰκογενείας των καταναγκαζομένας νὰ φεύγουν μίαν γῆν δυστυχημάτων, καὶ τὰ κτήματά των θεάματα ἀξιοδόκητα τοῦ πυρός καὶ τῆς ἀσπλαχνίας· δὲν εἶχεν ἰδεῖ ἐπὶ πᾶσι

πρὸ τεσσάρων αἰώνων κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας διὰ τῆς θανατώσεως τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν ναῶν του, καὶ διὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων χλευασμῶν πρὸς τὸ σύμβολον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς πίστεως.

« Ἡ ὑψηλὴ Πόρτα εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰ ἐπακόλουθα ἐνὸς τοιούτου συστήματος, ἐὰν τὸ ἐξακολουθήσῃ καὶ, ἐὰν δὲν ἠμπορέσῃ νὰ διορύξῃ τὰ ἀθλία ἀποτελέσματα του, θέλει ἰδεῖ τὸν ἑαυτὸν της, μὲ τὰς πλέον εὐνοϊκὰς διαθέσεις πρὸς αὐτὴν ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, εἰς ἀκαύσιον στάσιν ἐγκρίτης ἐπιδρομῆς κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

« Αὕτη ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ὁ Αὐτοκράτωρ σπεύδει νὰ δείξῃ προφανῶς εἰς τὸ Μινιστέριον τῆς Ὑψηλότητός του, εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀναντιρρήτος, καθ' ὅσον εὐθασε νὰ γνωρισθῇ πως καὶ παρὰ τῶν προκατόχων τοῦ κρατοῦντος τῆς Τουρκίας. Ὡς θεωρηθῇ ἡ ἱστορία των πρὸς πληρωρίαν. Ἀμα ὅπου ἀποκατεστάθησαν ἀκόχοι κτήσεις εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ πρῶτοι των συμβιβασμοὶ μετὰ τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ἀπέδειξαν, πῶς ἀποχρώντως ἐγνώριζον, ὅτι διὰ νὰ συνδιατεθῇ μετ' αὐτῶν ἡ διοίκησις τῆς Τουρκίας, ἡ τοιαύτη συνδιάθεσις δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρῇται οὔτε ὡς σημεῖον μάχης καὶ ἐξυbris κατὰ τῆς θρησκείας, οὔτε προμήνυμα τοῦ ἀφανισμοῦ ἐνὸς ἔθνους, ὅπερ ἔχει σύνδεσμον μετ' αὐτῶν καὶ διὰ λόγον ὁμοθρήσκου καὶ διὰ λόγον ἡθῶν καὶ διὰ λόγον μνημοσύνης.

« Αὐτὸ τοῦτο σήμερον ἔχει βάσιν περισσοτέρην. Αὕτη ἡ συνδιάθεσις, διὰ νὰ συναφθῇ εἰς τὴν ἐνεστώσαν στάσιν τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε νὰ ᾔηται συντελεστικὴ εἰς τὴν στερέωσιν τῶν ὅσα τείνουσιν πρὸς τὴν ὑφισταμένην εἰρήνην καὶ φιλίαν μεταξὺ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τὴν ὁποίαν ὅλοι ὡς ἐξ ἀμύλλης προθυμοῦνται νὰ ἀποκαταστήσουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνδοτάτην καὶ πολυγρόνιον. Ὅθεν κατὰ πρῶτον λόγον, ἂν αἱ ἀκαταστασίαι, τῶν ὁποίων τὴν θλιβεράν εἰκόνα ἠναγκάσθη ὁ ὑποσημειούμενος νὰ ἐγγράψῃ, ἐξακολουθήσουν, ἢ δὲν λάβουν πλέον θεραπείαν, ἢ Ῥωσία, ἀντὶ νὰ εὕρῃ εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ὀθωμανικῆς βασιλείας ἀσφάλειαν εἰρήνης, βλέπει ἀπ' ἐναντίας τὸν ἑαυτὸν της ἠναγκασμένον εἰς τὸ νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν καιρῷ ἐκεῖνο, ὅπερ τῇ διατάττουσιν ἡ κατεξουνηθεῖσα θρησκεία της, αἱ ἀθετηθεῖσαι συνθήκαι της καὶ οἱ παρανόμως ὑπόδοικοι θανάτου γενόμενοι ὁμόθρησκοί της.

« Τελευταῖον τὸ ὀθωμανικὸν Μινιστέριον ἔπειτα νὰ ἐγνώρισε πλέον διὰ τῆς ὁμοφωνίας τῶν πρὸς αὐτὸ γενομένων ἐκθέσεων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη, περὶ ἧς λαλεῖ ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσίας, εἶναι ὑπόθεσις εὐρωπαϊκή.

« Αἱ δύο ἄλλαι σημειωθείσαι συμφωνίαι τῆς συνυπάρξεως αὐτοῦ ὀλατελῶς κατεπατήθησαν.

« Ἡ πίστις, ἣν δοῶσιν οἱ χριστιανοὶ Μονάρχαι, ἔλαβεν ὕβρεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠμποροῦν νὰ λησμονήσουν, ἐκτὸς τοῦλάχιστον μιᾶς ἐπισήμου διορθώσεως. Μὲ πράξεις δημοσίας παρεδόθη εἰς τὰς βασιάνους καὶ εἰς τὸν θάνατον ἐν ἔθνους, τὸ ὅποιον ὑπερασπίζοντο ἄχρι τῆς σήμερον καὶ ἐγγράφοι ἐπὶ τούτῳ ἐννοιοι, καὶ μία συστολὴ σιωπῆς μὲν, ἀλλ' ἀναπόδραστος ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

« Περὶ τὸν εἶναι τὸ νὰ γίνῃ ἀναγκρὰ ὅλων τῶν διαταγῶν τῆς Ὑψηλότητός του, αἱ ὁποῖαι διακρυφύρονται τὴν ἀκριβείαν ταύτης τῆς διαθεβαιώσεως. Εἶναι δὲ σαφές, ὅτι τὰ μέτρα, ἅτινα ἔλαβεν ἡ αὐτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἀποτείνονται μόνον καὶ μόνον εἰς τοὺς πρωταίτιους τῆς παραχῆς καὶ τοὺς ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὸ Ῥωμικὸν γένος, γενικῶς θεωρούμενον εἰς ὅλας τὰς πηγὰς τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀναβλαστῆσεώς του. Καὶ πρὸς συνοπτί- κην ἐπανάληψιν τῶν ὅσα ἐξηγήθησαν ἐνταῦθα, ἡ ὕψηλὴ Πόρτα καθυποβάλλει τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὸν ἀκόλουθον διαταγμὸν, ἂν ἡμπορῇ δηλαδὴ νὰ μείνῃ ὁμοῦ ἀκίνητος τῆς ἐξολοθρεύσεως ἐνὸς χριστιανικοῦ ἔθνους, ἂν ἡμπορῇ νὰ ὑποφέρῃ ὕβρεις ἀκαταπαύστους πρὸς τὴν θρησκείαν του, ἂν ἡμπορῇ νὰ δεχθῇ τὴν ὑπαρξίν μιᾶς ἐξουσίας, ἣτις ἐπιχειρεῖ νὰ ταραξῇ αὐτὴν τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐξηγόρασεν ἡ Εὐρώπῃ διὰ τασούτων θυσιῶν.

« Ἡ Ῥωσσία, ἐπιστηρίζομένη εἰς τὸ δίκαιον τῶν λόγων της, βεβαία ὅτι οἱ σύμμαχοί της ἔλαβον πεποίθησιν διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν σκοπῶν της, ἐπανα- λαβούσα τὴν ὑπεράσπισιν ἐνὸς γενικοῦ συμφέροντος, δὲν ἀνέφερεν ἄχρι τοῦδε τοὺς ἰδιαιτέρους λόγους, καθ' οὓς ἡμποροῦσε νὰ ἐπιστηρίξῃ τὸ κίνημά της πρὸς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν. Ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτητο νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἔννοιαν τῶν συν- ὀγκῶν τοῦ Καίσαρ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ὑπερασπίσεως, ὅπερ ἡ πρᾶξις αὕτη τῇ δίδει τὴν ἰσχὺν νὰ ἐπιχειρησθῇ ὑπὲρ τῆς γραμμικῆς θρησκείας εἰς ἄλλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ὑψηλότητός του ἡμπορεῖ νὰ κοινοποιήσῃ μίαν ὁλόκληρον πα- ράβασιν τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης, δηγγομένη τὰς προθέσεις, ἃς ὁ ἐνδο- ξότατος Ρεῖξ Ἐφέντης κατέγραψεν εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς κατὰ τὴν 25 τοῦ ἀπριλίου συνελεύσεως, προσθέσεις, αἱ ὁποῖαι τείνουσιν εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσουν κατὰ φαντασίαν ὅλα τὰ ἐν τῇ Βλαχμορδοβία δικαιώματα, ἅτινα ἡ διαληθρεῖσα συνθήκη ἐγγυᾶται εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Σουλτάνου, καὶ τὰ ὁποῖα ἀραιοῦν καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς κατοίκους τῶν ἀθλίων τούτων τόπων τὴν ἐλπίδα ἐνὸς πέραςτος εἰς τὰ δυστυχήματά των· τέλος πάντων ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτητο νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δύναμει τῶν ἰδίων τούτων συνθηκῶν δὲν ἡμπορεῖ ποτε νὰ ξεχωρίσῃ τὴν διδθε- σιν, ἣν ἤθελε δεῖξῃ ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἀπὸ ἐκείνης, ἣν χρεώσται νὰ ἔχῃ πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς κατοίκους τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

« Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία διὰ λόγους πολλὰς ἀνωτέρους, εἰ δυνατόν διὰ λόγους ὅλως διόλου σχετικούς μετὰ τοὺς δεσμούς, οἵτινες ἐσυστήθησαν ἀπὸ ὅλας τὰς χριστια- νικὰς Δυνάμεις διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν, εἶναι ὅπου προσκαλεῖ σήμερον τὴν πλέον ἀκριβῆ προσοχὴν τῆς ὕψηλης Πόρτας. Ὡς πλέον εὐτυχῆς τὰρα ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀπὸ τοῦ ὅτι ἦτον ἄχρι τοῦδε παρὰ τῇ Ὑψηλότητί του, λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ μάθῃ, ὅτι αἱ φιλικαὶ γνώμαί του τέλος πάντων ἐξετιμήθησαν, καὶ μετὰ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐλπίδα ἔδωκεν ἐπι- τολὴν εἰς τὸν ὑποσημειούμενον, διὰ νὰ προσφέρῃ ἐν ὀνόματι του εἰς τὴν ὕψη- λην Πόρταν τὴν ἐσχάτην δουλεύσιν, ἣν τῇ χρεώσται ἡ Ῥωσσία.

« Ἡ Ῥωσσία θέλει εἰσεῖτι ὡς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν ἐκεῖνον, ὅπερ πάν- ποτε ἤθελε· θέλει νὰ τῇ δώσῃ νὰ καταλάβῃ μετὰ ἀπάθειαν τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς καθυποβάλλεται, καὶ τῇ δεῖξῃ συγχρόνως τὴν δόδον τῆς σωτηρίας της· καὶ, ἐάν

ἐπιμένῃ εἰς τὸ νὰ ἐκκλίνῃ ἀπ' αὐτῆς, θέλει προκαταλαμβάνουσα νὰ τῇ ἰδεῇ τὴν θέσιν, ἣν τὴν υποχρεώνει νὰ λάβῃ.

« Τὰ μέτρα, ἅπερ ἐνέκρινε νὰ λάβῃ ἄχρι τῆς σήμερον ἡ Πόρτα, δὲν ἔμπορουν νὰ θεωρηθοῦν ἀλλῶως, εἰμὴ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ μιᾶς θελήσεως ἐλευθέρως καὶ ἐνὸς σκοποῦ μετὰ λόγου, ἡ ἐνὸς συστήματος, τὸ ὅποτον αἱ περιστάσεις καὶ ὁ ὁ λόγος ἐνθουσιασμοῦ ματαίων τινῶν ὑποκειμένων βιάζουσι καὶ ἄκου τὸ ὁθονικὸν Μινιστέριον νὰ ἐξακολουθήσῃ.

« Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀρέσκεται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ δευτέρα ὑπόθεσις εἶναι ἡ μόνη, ἥτις ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀληθής· ἀλλὰ ζητεῖ ἐπ' αὐτῇ τούτῳ μίαν ἐνίτησιν κατηγορηματικὴν.

« Ἐὰν, καθὼς ἐπιθυμεῖ νὰ φρονῇ, εἶναι ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς ὑψηλῆς Πόρτας αὐτὸς ὁ διενεργούμενος τῆς Τουρκίας τρόπος, ἀπὸ τὸν ὅποιον στενάζει καὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἡ Αὐτοκρατορικὴ αὐτοῦ Μεγαλειότης ἀγαπᾷ, ἵνα δεῖξῃ ἡ Ὑψηλότης του, ὅτι ἔχει ἀκόμη τὴν δύναμιν τοῦ νὰ μεταλλάξῃ ἐν σύστημα, τὸ ὅποιον, τοιοῦτον ὄν, δὲν συγχωρεῖ πλέον εἰς τὰς χριστιανικὰς Δυνάμεις νὰ ἔχωσι σχέσιν μὲ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν.

« Τότε οἱ ναοί, ὅσοι ἐκηρηνίσθησαν, ἢ ἐλεηλατήθησαν, νὰ γίνουσι ἀμέσως εἰς τὴν κατὰστασιν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἱερὰ αὐτῶν σύστασις. Ἡ ὑψηλὴ Πόρτα, ἀποδίδουσα εἰς τὴν θρησκείαν τὴν χριστιανικὴν τὰ προνόμια αὐτῆς, ἀπονέμουσα τὴν αὐτὴν, ὡς καὶ πρότερον, ὑπεράσπισιν, ἐγγυωμένη διὰ τὸ ἀνεκδίεστον αὐτῆς εἰς τὸ μέλλον, νὰ προσπαθήσῃ εἰς τὸ νὰ παραμυθήσῃ τὴν Εὐρώπην διὰ τὰς βασάνους τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ διὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξευτελισμούς· ἕνας ἔμφρων καὶ ἐπικερὴς τρόπος νὰ διακρίνῃ τοὺς ἀβουργοὺς τῶν ταραχῶν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἡ ἀθρόοτης των πρέπει νὰ διαφυλάττεται ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Διθανίου, καὶ τοιοιουτρόπως νὰ δοθῇ μία βεβαιότης ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς Γραικοὺς, ὅσοι ἤθελαν μείνῃ ὑποτεταγμένοι, ἢ ὅσοι ἤθελαν ὑποταχθῇ εἰς μίαν δοθησομένην διορίαν· καὶ πάλιν, ἐν πάσῃ περιστάσει, νὰ γίνῃται μέριμνα μετὰ προσοχῆς εἰς τὸ νὰ διακρίνωνται οἱ ἀθῶοι ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους· καὶ, διὰ νὰ ἀποδείξῃ βεβαιωτέραν τὴν ἀφευκτον ταύτην μεταβολὴν, ἡ τουρκικὴ διοίκησις, δεχομένη καὶ τὰ προλαβόντα προβλήματα τοῦ ὑποσημειωμένου, νὰ καθυποβάλλῃ τὴν Ρωσσίαν, ὥς καὶ νὰ συνεισφέρῃ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν Βλαχγομολδαβικῶν ἡγεμονειῶν, ὅπου πρὸ πάντων νὰ γίνῃ φροντίς εἰς τὸ νὰ ἀποκατασταθῇ πάλιν ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ ἡσυχία εἰς βάσεις στερεάς, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ παραδείγμα τῶν ἡγεμονειῶν τούτων νὰ ἤθελεν ἦναι φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ φέρῃ εἰς τὴν πρώτην ὑποταγὴν ὅλους τοὺς Γραικοὺς, οἵτινες ἀγαποῦν εὐκρινῶς τὴν πατρίδα των.

« Ὁ Αὐτοκράτωρ θέλει ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἰδέαν του μέχρις ἐσχάτης ἐγμήης τὴν ὑπόθεσιν, ἥτις ἀντίκειται εἰς ταύτην τὴν διαληθυσίαν.

« Ἐὰν ὅμως ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ὁμολογήσῃ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὅτι κατ' ἀπόφασιν ἐλευθέραν ἔλαβε τὰ μέτρα ταῦτα, περὶ ὧν ὁ ὑποσημειούμενος εἶπεν ἤδη τὴν γνώμην τοῦ σεβαστοῦ Κυρίου του, ἄλλο δὲν μένει πλέον εἰς τὸν Αὐτο-

κράτορα νὰ εἰπῇ ἀπὸ ταύτης τῆς ὥρας εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, καθὼς τὴν ἔκα-
με νὰ τὸ προαισθανθῇ, εἰ μὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀποκαθίσταται εἰς φανεράν ἐπι-
δρομὴν κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· ὅτι ἀποτελεῖ νόμιμον τὴν ἀντιπαράταξιν
τῶν Γραικῶν, οἱ ὅποιοι θέλει μάχωνται τότε, διὰ νὰ ἀποφύγουν ἐπὶ πᾶσιν ἕνα
ἄφικτον ὄλεθρον, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ τοιοῦτου ἀγῶνος θέλει ὑπόκειται καὶ ἡ
Ῥωσσία εἰς χρέος ἀπαραίτητον τοῦ νὰ τοῖς προσφέρῃ ἄσυλον, διότι καταδιώκον-
ται, ὑπεράσπασιν, διότι θέλουν καταδιωχθῇ, συνδρομὴν, συμφώνως μὲ ὅλον τὸν
χριστιανισμόν, διότι δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς κατὰ θρησκείαν ἀδελ-
φούς αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν ἐνὸς τυφλοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

« Ὁ Αὐτοκράτωρ γνωστοποιήσας ἤδη αὐτὰ ταῦτα εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν,
στοχάζεται, ὅτι ἐκπλήρωσε μέχρι κεραίας ὅλα τὰ πρὸς αὐτὴν χρέη του.

« Μία ὀλυνώτερον ἐννομος πολιτικὴ ἤθελεν ἴσως ὠφελῆθαι ἀπὸ τὴν περίστα-
σιν ταύτην τῶν αἰτίων τῆς ἀπονοίας· ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν κατεδίκμασε τρα-
νώτατα. Μὲ σκοποὺς ὅχι τόσον εὐκρινεῖς ἤθελεν ἀρνηθῇ τινάς, ἐκφρασθεὶς τοιο-
τοτρόπως. Ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ δικαιολόγημά του εἶχε δεῖξει ἐπι-
σήμως εὐθὺς εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν τὸν τρόπον τοῦ νὰ προκαταλάβῃ τὴν
συνέπειαν καὶ τὴν πρόδον τῶν ταραχῶν.

« Τῇ ἀπέδειξεν, ὅτι κάθε παρατηρητὴς πιστὸς τῶν συνθηκῶν ἐπιθυμεῖ ἐν εὐ-
λικρινείᾳ τὴν διατήρησίν της, διότι τῇ ἔδειξε τὰ μέσα, ἅτινα ἔμπορουν νὰ τὴν
διασώσουν, καὶ ἐγνωστοποίησε μάλιστα τὸν πόθον της εἰς τὸ νὰ συμπράξῃ ὑπὲρ
τῆς σωτηρίας της. Τῇ τὸ ἀποδεικνύει ἀκόμη καὶ σήμερον, ἐπειδὴ τῇ δίδει νὰ
καταλάβῃ τοὺς τρόπους, καθ' οὓς μόνους δύναται νὰ ἀποφύγῃ μίαν ὀλοτελῇ
φθοράν, καὶ τὴν προλαμβάνει ἐν τούτοις, ὅτι, ἐὰν ἐπιμένῃ ἐξακολουθεῖν ἕνα
σκοπὸν ἐξολοθρευτικόν, καθυποβάλλει τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὸ νὰ μὴ γνωρίξῃ τὰ χρέη
της, ἢ νὰ τὰ σεβασθῇ καὶ εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν εἶναι ἀμφίβολον, ὅποια
ἤθελεν εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Αὐτοκράτορος.

« Ὁ ὑποσημειούμενος ἐπροστάχθη νὰ δώσῃ εἰς τὴν Πόρταν μίαν διατάγμα-
ρον διορίαν εἰς τὸ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὴν παροῦσαν Νόταν.

« Ἐὰν ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία εἰσακούσῃ ὅλας τὰς εὐχάς, καὶ ὀντοποιήσῃ τὰς
ἐλπίδας τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος, συγκατανεύσασα εἰς τὰ προ-
βλήματα τοῦ, ὁ ὑποσημειούμενος ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴν ὑψη-
λὴν Πόρταν διὰ μίαν ἄλλην διορίαν, ἐγγνωμένην αὐτῷ περὶ τῆς πραγματικῆς
πρὸς τὴν Εὐρώπῃν ἀποδείξεως, ὅτι ὅχι μόνον δέχεται τὰς συμφωνίας, αἵτινες
πρέπει νὰ πιστοποιήσουν ἀπὸ μέρους της μίαν μεταβολὴν εἰς τρόπους μετριω-
τέρους, καὶ ἐκείνους ὅσοι ἐσημειώθησαν ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ὅτι θέλει προσπα-
θῆσαι νὰ τὰς ἐκτελέσῃ· καὶ ὅτι ὅχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔμ-
πορεῖ καὶ θέλει νὰ τὸ ἀναγκαιύσῃ.

« Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ ὑποσημειούμενος ἔχει προσταγὴν νὰ γνωστοποιήσῃ
εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, ὅτι θέλει ἀνχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀμέ-
σως μὲ ὅλους τοὺς ἐν ὑπουργήμασι τῆς Λεγκατζιώνας τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ
Μεγαλειότητος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν.

Τῇ 6 Ἰουλίου 1824. Βουργουνδερέ. (ὕπογ.) ΒΑΡΩΝ ΔΕ ΣΤΡΩΓΑΝΟΦ ».

ΤΟΜΟΣ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 37.

(α) Ἰδοὺ ἡ τελευταία αὕτη διακοίνωσις τοῦ Στρωγανῶφ πρὸς τὴν πόλιν, μετ' ὀκταετηρίαν τῇ 14 (26) ἰουλίου 1824 ἐκ τοῦ Βουγιαουκδερῆ· ἐστὶ δὲ μεταφρασθεῖσα τοῦ 1824 ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.

« Ὁ υπογεγραμμένος ἐξεπλήρωσε τὰς προσταγὰς τοῦ Αὐτοκράτορος του, παραστάντων εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν τὴν νότον τῶν 6 τρέχοντος. Αὐτὸς ἐβαλε τὰ δυνατὰ του τὴν ὑστερὴν φορὰν νὰ δηλοποιήσῃ εἰς αὐτὴν τοὺς μεγάλους ψόχους σκοποὺς τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ῥωσικῆς Αἰλῆς, καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ τὴν ὁθωμανικὴν διοίκησιν, παρὰ τῇ ὁποίᾳ εἶχε τὴν τιμὴν νὰ μείνῃ πάντε χρόνους, τὰ ἀληθῆ ἰντερέσα αὐτῆς.

« Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἄφησε κατὰ μέρος, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πόρτα παρέβη ἀδιακρίτως τὰς συνθήκας τῶσον πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτῆς καὶ τὸ ἐμπόριον, ὅσον καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς πρεσβείας του εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς τρομακτικῆς κρίσεως. Αὐτὸς ἄλλο δὲν ἐστοχάσθη παρὰ τὰ χρεῖ, τὰ ὁποῖα τοῦ παραγγέλλει ἡ θρησκεία, ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἡ κατάστασις ἐνὸς ὁλοκλήρου χριστιανικοῦ λαοῦ, καταδικασμένου εἰς τὴν μάχαιραν καὶ εἰς τὸν ἐξολοθρευμὸν. Οὗτος ἦτον ὁ μόνος του σκοπὸς· εἰς τοῦτο μόνον ἀπέβλεπον τὰ νόμιμα καὶ σωτήρια αὐτοῦ ζητήματα. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχῃ μίαν κατηγορητικὴν διαδήλωσιν περὶ τοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησεν ἕως σήμερον ἡ ὁθωμανικὴ Πόρτα, διὰ νὰ ἤθελεν ἡμπορέσῃ νὰ πληροφορηθῇ, ὅτι ταῦτα τὰ ζητήματα ἦσαν βιασμένα καὶ προξενημένα ἀπὸ κάποιους ἀνθρώπους πεπλανημένους καὶ φανατικούς. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιθυμοῦσεν, ὅτι ἡ Ὑ. Π. ἀφίνουσα τέλος πάντων τὰ λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπέφυγε νὰ δώσῃ μίαν ἀπόκρισιν πληροφορητικὴν, ἢ ἢ θελε στέργῃ νὰ ἀποδείξῃ ἐμπράκτως, ὅτι ἔχει ἀκόμη τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλῃ ἓν σύστημα, τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶναι, δὲν ἤθελε συγχωρήσῃ εἰς τὰς διοικήσεις τὰς χριστιανικὰς νὰ εἰσακούωνται μὲ αὐτὴν φιλικῶς. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἤλπιε τέλος πάντων, ὅτι ἡ ἀπλὴ ἀπόκρισις, ἣτις ἤθελε δοθῇ εἰς τὸν Μινίστρον του μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς διορίας τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν, δὲν ἤθελεν ἄλλο, παρὲς ὅτι ἡ ὑψηλότης του ὁ Σουλτάνος δέχεται ὅλα τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τὴν αὐτὴν Νόταν. Μὲ ταύτην τὴν δικαίαν προσδοκίαν ὁ δραγουμένους Φραγκίνης παρεστάθη σήμερον τὸ πρωὶ πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Τεῖξ ἐφφέντην· ἀλλ' αὐτὸς ὄχι μόνον δὲν ἔλαβε καμμίαν ἐγγράφον ἀπόκρισιν, καθὼς τὸ ἀπαίτουσαν αἱ περιστάσεις ἀπαραιτήτως, ἀλλ' ἀκόμη μὲ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ὁθωμανὸς Μινίστρος ἀπεκρίθη ἐκ στόματος περὶ τῶν τριῶν κυριωτέρων ἀρθρῶν, τὰ ὁποῖα ἀναφέραμεν, ἀφαίρεσεν ἀπὸ τὸν υπογεγραμμένον πᾶσαν ἐλπίδα νὰ προσμένῃ νέαν ἀπόκρισιν, ἱκανὴν νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διαμονὴν του, ἢ ὁποῖα εἰς τὸ ἐξῆς ἤθελεν ἦτον ἀναφελής. Τὸ σύστημα τοῦ ἐξολοθρευμοῦ κατὰ τῶν ραγιαδῶν ἐπαραστήθη ἀπὸ αὐτὸν ὡς ἓν ἐπακολούθημα τῆς ἐπαναστάσεως των καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ καταπραΰνουν τοὺς Τούρκους.

Αὐτὴ ἡ ἐξήγησις εἶναι διόλου ἐναντία εἰς ἐκείνην τὴν ἄλλην, ὅτι δηλ. δὲν εἶναι τῆς διοικήσεως αὐτὸ τὸ σχέδιον. Ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναγγεῖται μίαν δημόσιον καὶ εὐλακρινὴ μεταβολὴν ὅλου τούτου τοῦ συστήματος, ὁ ἐξαρχώτατος Ρεῖξ ἐφφέντης εὐχαριστεῖται μόνον αὐτολεξεῖ νὰ ὑποσχεθῇ, ὅτι, ἐν ᾧ καιρῷ ἀναστρεφῇ ἡ κοινὴ ἡσυρία, θέλουν ἀνανεωθῇ αἱ τρεῖς ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκπερνώσθησαν ἀπὸ τὸν μαυινῶδη λαὸν ἀνευ τῆς θελήσεως τῆς ὑψηλῆς Πόρτας.

« Ὅμως αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις ἀπέβλεπε μόνον ἐνὰ μέρος τῶν τοιούτων ἀταξιῶν, ἵτις εἶχε δοθῇ ἤδη εἰς τὸ πρωτόκολλον τῶν 25 ἀπριλίου, δέχως κάμμιαν ἐλπίδα τοῦ νὰ ἰδῇ κεκομμένες τὰς ρίζας τοῦ κακοῦ. Ὅθεν αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις δὲν ἤμποροῦσε νὰ ικανοποιήσῃ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ Αὐτοκράτορος.

« Ἀντὶ τοῦ νὰ δεχθῇ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς νότας, αὐτὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπόκρισιν, ἣ ὁποία μέλλει νὰ δοθῇ ἐγγράφως μετ' ὀλίγας ἡμέρας, βεβαιώνοντας ἀπεριορίστως, ὅτι ὁ Μινίστρος τῆς Ρωσσίας θέλει μένῃ εὐχαριστημένος ἀπὸ αὐτῆν. Τέλος πάντων ἀποφεύγωντας τοῦ νὰ δεχθῇ ὅλα τὰ νόμιμα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ καθησυχάσουσι τὰ δύο Πριγκιπάτα, ὁ Ρεῖξ ἐφφέντης εἶπεν, ὅτι οἱ Μπέιδες θέλουσιν ἀναστρεφῇ, ὡς τὸ πρότερον, χωρὶς κάμμιαν δυσκολίαν. Τοιοῦτω τρόπῳ μὴ λαμβάνοντας ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν Πόρταν μίαν ἀπόκρισιν, ὁποῖαν ἀπαιτοῦσεν ἡ νότα τῶν 6 ἰουλίου, ὁ ὑπεγεγραμμένος εὐρίσκεται μὲ δυσαρέσκειαν τοῦ βιασμένος νὰ φανερώσῃ, ὅτι κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν διαταγῶν, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐδόθησαν, νομίζει, ὅτι δὲν ἔχει πλέον ἐξουσίαν νὰ ἔμβῃ εἰς κάμμιαν ὁμιλίαν περὶ ταύτης τῆς υποθέσεως, ἀλλ' οὕτε νὰ λάβῃ κάμμιαν ἀπόκρισιν ἀρχὴν, ἐπειδὴ ἡ διωρισμένη διορία παρῆλθε. Αὐτὸς φανερώνει, ὅτι ἔχει χρέος νὰ ἀφήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν μ' ὅλα τὰ ὑποκείμενα, ὅπου ἐξήρτηται ἀπὸ τὴν πρεσβείαν. Αὐτὸς ζητεῖ ὅ φερμάνια διὰ τὸ ἐλευθεροῦν πέρασμα τοῦ βασιλικοῦ Πετεργότου καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου Μωνηρέλια, καὶ τριῶν ἄλλων πλοίων διωρισμένων εἰς τὴν μετακόμισιν τῶν πραγμάτων του, τὰ ὁποῖα θέλει εἶναι ἐλεύθερα ἀπὸ τὴν βίζιταν, ἥτις γίνεται εἰς αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπουργίας αὐτῶν. Αὐτὸς ἐλπίζει, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πόρτα δὲν θέλει κάμνῃ κάμμιαν ἀργοπορίαν, καὶ θέλει τοῦ δώσῃ τὰ μέσα νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς παραταγὰς τοῦ Αὐτοκράτορος του.

« ΣΤΡΩΓΓΑΝΩΦ ».

ΣΕΛΙΣ 38.

(α) Ἰδοὺ ἡ πολυθρόλλητος αὐτὴ ἀπάντησις τῆς Πύλης. Δημοσιεύομεν ἐπίσης αὐτὴν, ὡς μετεφράσθη τῷ 1824.

« Ἡ αὐτοῦ Ὑψηλότης ἐγνώρισεν ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ μεταφρασθείσῃ ἐπιστομῇ νότα καὶ ἐμφανισθεῖσα πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν κατὰ τὴν 6 τοῦ τρέχοντος ἰουλίου παρὰ τοῦ ἡμετέρου φίλου εὐγενεστάτου Βαράνου Στραγιγῶφ, ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου καὶ πληρεξουσίου Μινίστρος τῆς Ρωσσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, τινὰ ἐγνωσμένα, ἅπερ μέχρι τῆς σήμερον ἐστάθησαν αἰτία πολλῶν

διαφωνιῶν καὶ συνελεύσεων, ἀναφερομένων εἰς τὰ μέτρα καὶ διαθέσεις, ὅπου ἡ ὑψηλὴ Πόρτα ἐστάθη μέχρι τοῦδε καὶ εἶναι εἰσέτι ὑπαχρεωμένη νὰ ἔχῃ μέχρι τῆς σήμερον, διὰ νὰ σῶσῃ τὰς συγχύσεις καὶ ἐπαναστάσεις, αἵτινες ἐκινήθησαν ἀπὸ τὸ γένος τῶν Γραικῶν διὰ ἀνταμοιβὴν τοῦ χρέους των εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ βασιλέως των.

« Ἡ ὁδηγία καὶ τὰ ἄρθρα τῆς ὑψηλῆς Πόρτας μέχρι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐστάθησαν γνωρισμένα ἀπὸ τὸν ὁλόκληρον κόσμον· ὁμοίως καὶ αἱ ἐλεύθεραι διασαφήσεις, ἃς τινες ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς αὕτη συνεχῶς ἔδωσε κατὰ ἀληθειαν καὶ μὲ τὸν ἐπίσημον τρόπον, τόσον εἰς τὸν ἀπεσταλμένον φίλον της, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πρέσβεις καὶ ἐφόρους τῶν φιλικῶν αὐλῶν, ἀποδεικνύουσα φανερώς, ὅτι ὁ δρόμος, ὃν ἠκολούθησαν ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς κάθε εἰσέτι καιρὸν, εἶναι καθαρῶς διενεργούμενος ἐν τῇ ἀποφάσει καὶ θελήσει της εἰς τὸ νὰ ἐξακολουθῇ στιγματωδῶς, καθὼς τὸ χρεωστεῖ, εἰς τὰς γενικῶς συμφωνηθείσας συμφωνίας μὲ ὅλας τὰς φιλικὰς δυνάμεις, μὲ τὰς ὁποίας αὕτη εὐρίσκεται ἐν εἰρήνῃ, καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν διοίκησιν τῆς Ῥωσσίας, ἥτις εἶναι ἡ πλησίον καὶ ἡ πλέον πιστὴ φιλιῶσα της.

« Εἶναι ἀνοφελὲς νὰ λέγωμεν ἔδῳ ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα εἶναι ἡ ὕλη τῆς εἰρημνικῆς σημειώσεως.

« Ὁ μὴ ἀνήκων τρόπος καὶ τὰ δεινὰ διὰ τὸν Πατριάρχην καὶ ἄλλους δογματικούς, του·

« Αἱ ὁρμαὶ, αἵτινες ἐκινήθησαν ἤδη πρὸ ὀλίγου ἐναντίον τινῶν ἐκκλησιῶν παρὰ τινων πτωχοτάτων, ἀναισθητῶν καὶ ἀνευλαβῶν ὑποκειμένων, καίτοι αἰσθητῶν·

« Ἡ δοθεῖσα προσαγῇ εἰς ὅλους τοὺς Μουσουλμάνους εἰς τὸ νὰ ἀλλάξουν ζωὴν χαμερπῇ, ἐνδυσόμενοι τὴν ἀληθῆ ἀνδρικὴν, καὶ νὰ ἀρματωθῶσιν ἐναντίον τῆς ὑποπτευσίσης καὶ ἐπακολουθούσης ἀπάτης, περὶ ὧν καὶ ἀπειράκις ἐξηγήθη ἡ Πόρτα εἰς τὸν φίλον Κύριον ἀπεσταλμένον μὲ ὅλας τὰς πλέον ἀληθεῖς καὶ σαφεστάτας περιστάσεις· ἐφανέρωθη δὲ πρὸς αὐτὸν, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς χρείας, ὃ δὲν εἶχε τι ἐν τῇ παρουσίᾳ καταστάσει νὰ ἐγγίξῃ τόσον τὰς φιλικὰς δυνάμεις, ὅσον καὶ ἀμμίαν κλάσιν βασιλῶν, οἵτινες ἤθελον εἶναι εἰρηνικοί. Αὐτὸ πρὸς αὐτὸν πολλάκις ἐπανελήφθη. Ὅτι διὰ τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν, ἡ βᾶσις τῶν δοθέντων προσταγῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος εἰς τὰ στρατεύματα καὶ εἰς τοὺς σταλθέντας τοποτηρητάς ἐν ταύταις ταῖς ἐπαρχίαις πρὸς παιδείαν τῶν ἀτακτούντων, δὲν εἶχεν ἄλλο τι τέλος, εἰ μὴ τὸ νὰ καθαρίσσουν καὶ ἐλευθερώσουν αὐτάς· γενικῶς δὲ ἀπετείνετο νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν σκοπὸν τῶν συμφωνιῶν, καὶ νὰ σῶσῃ τόσον πρὸς τὸ ἐνεστώς, ὅσον καὶ πρὸς τὸ μέλλον τὰς διατάξεις καὶ προνόμια, ἅτινα αὗται εὐφραίνονται καὶ ἐν συγμῇ τῆς εἰρήνης, τῆς ὁποίας ἤδη μᾶλλον χρῆξουσιν, διὰ νὰ ἐξαναλάβουν τὴν ἀρχαίαν κατ'ἐξουσίαν· ἀλλὰ περιπλέον θέλουν μάλιστα παστρευθῇ καὶ ἐλευθερωθῇ δι' ὅλου ἀπὸ τοὺς ταραχοποιούς, ὅπταν ὁ φυγὰς Μιχαῆλης, πρῶην βοεβόδας τῆς Μολδαυίας, καὶ ὅλοι οἱ ἀνήκοντες αὐτῷ φεγάδες καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι ταραχοποιοί, οἱ ἐν γῇ τῆς Ῥωσσίας καὶ Ἀουστρίας καταφυγόντες, ἤθελον δοθῇ καὶ ἐγχειρισθῇ χωρὶς

ἐξαίρεσιν, ἢ τοῦλάχιστον ἤθελον καταδικασθῇ εἰς τοὺς τόπους, εἰς οὓς εὗρισκονται, μὲ δημοσίον παιδεῖαν ἐμπροσθεν διωρισμένων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κομισαρίων.

« Ἀμέσως τὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ στιγμῇ ἡ ὑψηλὴ Πόρτα θέλει ὀνομάσει καὶ διορίσει εἰς τὸν τόπον τῶν τοὺς βοεβόδας, ὅπου αὐταὶ αἱ ἐπαρχίαι πρέπει νὰ ἔχωσι, βιαζομένη νὰ κάμῃ τὸ νὰ εὐφραίνωνται τὰ ἀρχαῖά των προνόμια ἐν ὅλαις ταῖς τάξεσι καὶ βαθμοῖς, ὡς καὶ πρῶτον.

« Μὲ ὅλας τὰς δοθείσας ἐξηγήσεις ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν Πόρταν εἰς τὰ δυστυχῶς ἀναφανέντα τινὰ ἀτοπήματα ἐναντίον τῆς θελήσεως αὐτῆς, ὁ Κύριος ἀπεσταλμένος, παροδεύσας χωρὶς ἀνάγκην τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ τῆς ἰσοσταθμίας, δὲν ἐφάνη αὐδόλως πεπεισμένος νὰ δώσῃ ἐν αὐτίον προσεκτικὸν εἰς τὰς δικαίας ἐμφανίσεις τῆς ὑψηλῆς Πόρτας· ἀλλ' αὐτὸς δουλευθεὶς ἀπὸ ὅλα τὰ ἐναντία μέσα ἐξω τοῦ συμφέροντος εἰς τὰς λεχθείσας παρατηρήσεις τῆς διπλωματικῆς, ἐν οἷς καὶ ἀποδείξας τὴν δυσἀρέσκειάν του, ἐτραβίχθη εἰς Πουγιουκδερέ, ἐμποδίζων ἔπειτα τοὺς δραγουμένους του ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμφαίνωνται εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, καὶ οὕτω διεσχίσθη κάθε ἀναφορά καὶ συγκοινωνία μὲ αὐτόν.

« Καθὼς εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι αὐτὸς νὰ ἔγραφεν εἰς τὴν αὐλὴν του, καὶ νὰ ἐπαρρήσιασεν ὅλα αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα ὑπὸ χρώμασιν ἐναντίοις, οὕτω ἀληθῶς φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔλαβεν ὁδηγίας προβλημάτων τοιούτων. Ἀλλ' αἱ καλὰ ὁδηγίαι, ἐξ ὧν ἐδουλεύθη ἡ κραταιὰ ὑψηλὴ Πόρτα, τόσον ἤδη, ὅσον καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ὑποθέσεις καὶ εἰς ὅλους τοὺς καιροὺς, φαίνονται ἐν καθαρότητι περιεργείας, ὡς ἡ ἡμέρα ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ἀλλως δὲ τὸ τραβηγμα τοῦ ἡμετέρου φίλου εἰς Πουγιουκδερέ καὶ τὸ σχίσμα τῆς κοινωνίας, ἥτε ἀμέλεια καὶ ἡ ἀληθομνησία τῆς ἀποκρίσεως, ἣν ἐπρόσμενον ἡ ὑψηλὴ Πόρτα μέσον αὐτοῦ ἀπὸ τὸν πρῶτον Μινίστρον τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων εἰς ἐν γράμμα, γεγραμμένον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς συγχύσεως ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον Ρεῖξ ἐφέντην καὶ ἐγχειρισθὲν εἰς τὸν Κύριον ἀπεσταλμένον φίλον μας ἐν μῇ συνελύσει, αὐτὸ τοῦτο ἐκατήντησε τὴν ὑψηλὴν Πόρταν νὰ μὴν ἔχῃ πλέον νὰ ἀναφέρῃ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον Κύριον φίλον μας τὰς τελευταίας ἀποκρίσεις τῆς, ἐνθα εὗρίσκετο σεσημειωμένη ἡ ἀλήθεια εἰς τὰς προγεγενημένας ὑποθέσεις. Ἀνθ' ὧν ὁ ὑψηλότατος μέγας Βεζύρης· ἔγραψε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν πρῶτον Μινίστρον τῆς Ῥωσσίας μίαν γραφὴν διασαφητικὴν κατὰ τὴν 27 τοῦ μηνὸς Ῥαμαζανίου, ἐν ἣ ἔστιν ἡ ἀληθὴς ἀπόκρισις, τὴν ὅποιαν ὑψηλὴ Πόρτα κάμει εἰς τὸ καπνέτο τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅλαι αἱ ἀποδείξεις τῆς, αἰτινῆς καὶ ἐγένοντο 15 ἢ 20 ἡμέρας πρὸ τῶν δικτῶν διωρισμένων τούτων ἡμερῶν τῆς νότας τοῦ ἡμετέρου φίλου Κυρίου ἀπεσταλμένου. Καί, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἡμέτερος φίλος μᾶς ἐνεχείρισεν αὐτὴν τὴν ὀφειζαδικὴν νόταν, καὶ ζητεῖ μίαν ἀπόκρισιν χωριστὴν, ἡμεῖς ἐδοῦ κοινοποιούμεν εἰς σύνοψιν τῆς ἀληθείας τὰ γινόμενα.

« Ἡ πηγὴ καὶ αἰτία τῶν τρεχόντων ἀκαταστασιῶν καὶ ὅλων τῶν συμφορῶν τοῦ Γραικικοῦ γένους, ὑποφύων βασιδίων ἐκ πατρὸς πρὸς υἱὸν εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, πεφορτισμένων ἀπὸ χάριτας καὶ σημεῖα εὐσπλαγγνίας τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος, καὶ γενικῶς εὐφραينوμένων ὅλων μέχρι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, εἶναι ἡ

αὐτῶν ἐπανάστασις, καίτοι κεκλημένον ἐν δέοντι καιρῷ εἰς τὸ νὰ τοῖς ἀφοβῇ τὸ σκληρὸν τῶν νόμων ἀνῆκον τῷ βασιλικῷ τῶν. Οἱ αὐτῶν ἐγκρίτοι κατ' ἐξοχὴν ἐμπεριέχοντο εἰς παντοτεινὴν ἀσφάλειαν καὶ τιμὴν, φερόμενοι ἐλευθέρως κατὰ τὴν θέλησίν των εἰς τὰς τρυφὰς των, χωρὶς νὰ ἐναντιωθῇ τις εἰς τὰ τῆς θρησκείας καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς αὐτῶν παρατάξεις, οὔτε νὰ τοὺς παραστρατήσῃ ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἔθιμά των, οὔτε νὰ παρενοχλήσῃ τὰς ἐκκλησίας των. Ἡ ὕψις ἡ Πόρτα ἔκαμε περιπλέον, ὅτι, ὅποταν κἀμμία αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπαθέσει ἢ ἀπὸ παλαιότητα ἢ ἀπὸ πυρκαϊᾶν, δὲν ἔβαλεν εἰς τὸ ζῦγι τὴν αἴτησιν, τὴν ἄδειαν καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνανεώσεως αὐτῆς, καὶ νὰ ξεχωρίσῃ ἐκ τῶν ἐξουσιαστικῶν συνόρων διὰ τῶν ἡμετέρων ἁγίων νόμων.

« Ὅλα αὐτὰ τὰ γινόμενα εἶναι δημοσίως κοινολογημένα καὶ γνωστά. Μεῖο αὐτὰ τὰ θεῖκα χαρίσματα καὶ καλοσύνας, οἱ Γραικοὶ δὲν ἤκουσαν, εἰμὴ τοὺς ἐκ καλῆς σεως καὶ ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τῆς ὕψις Πόρτας καὶ ἐναντίον τοῦ ἀνακτοῦ ἀπὸ τὸν ὅποιον δὲν ἔλαβον, ἢ ἐδοκίμασαν, εἰ μὴ τὴν γενναίαν τοῦ εὐσπλαγγνίου.

« Εἰς ἓνα παρόμοιον φέρετον ἐναντίον τῆς ὕψις Πόρτας, ἥτις εἶναι πάντοτε πιστὴ εἰς τὸ ἴδιον σύστημα τῆς καλοσύνης καὶ συμπαθείας, φυσικὰ αὐτοῦ προτερήματα, καὶ ἥτις ἐφάνερωσεν ἐξ ἀρχῆς περὶ τῆς αὐτῶν ἀποστασίας ὅλην τὴν ἱκανοποίησιν καὶ εἰδοποίησιν διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ πουργουρουλτζοῦ, ὅπερ ἀμέσως ἐστάθην εἰς τὸν Πατριάρχην, καὶ συμβουλῶν θαυμασίων, αἵτινες ἐν αὐτῷ ἐμπεριέχοντο, διὰ νὰ ἀναδρασθῇ μίαν ἐπωφελῆ ἐντύπωσιν, ὑπὲρ οὗ ἦν καὶ ἡ συγκατάθεσις τοῦ Κυρίου ἀπεσταλμένου, ὡς καὶ ἔλαβε μίαν αὐτοῦ κότιαν.

« Τὸ ἀληθινὸν τέλος τῆς προσταγῆς ταύτης ἦτο διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ, ὥστε μία ὁλόκληρος κλάσις βασιλῶν περιπλανηθέντων ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῷ ἐπιλοιπῷ μέρει τῆς αυτοκρατορίας νὰ ἤθελον ἐπανακάμψῃ εἰς καλλιτέραν διάθεσιν καὶ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν ὑγιεινὴν μεταμέλειαν καὶ, ἐπειδὴ οἱ Πατριάρχαι εἰσὶν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Γραικοῦ γένους, οὔτινες ἔχουν καὶ ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἐπροστάχθη ὁ Πατριάρχης νὰ διαλύσῃ παντοῦ, κατὰ τὸ ἔθιμον τῆς θρησκείας, τοὺς ἀφορισμοὺς ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν. Ἀλλ' ἡ δυστυχία ἠβέλησεν, ὅτι ὁ ῥηθεὶς κορυφαῖος ὢν τοῦ Γένους, νὰ ᾔναι καὶ κορυφαῖος τῆς ἀποστασίας διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου διέχυσε τοὺς ἀφορισμοὺς του, οἱ πλείονες τῶν κατοίκων αὐτῶν, ἀντὶ νὰ μένουν πιστοὶ εἰς τὸ χρέος τοῦ βασιλικοῦ, ἐστάθην οἱ πρῶτοι νὰ φανοῦν ἀποστάται καὶ ἐκεῖνοι περιπλέον οἱ εἰς Καλάβρυτα, μέρος τοῦ Μωρέως καὶ τόπος τῶν γενεθλίων τοῦ εἰρημένου Πατριάρχου, οὔτινες καὶ ἀνεγερθέντες πρὸ τῶν ἄλλων κατέσφαξαν ἓνα μεγάλον ἀριθμὸν Μουσουλμάνων, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ καλὸν ἄτιμον πρᾶξιν κακίας καὶ ἀσελγείας, ὅλης τῆς ἐν Μωρέᾳ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν Καλάβρυτα ἀποστασίας, ἔργον τοῦ εἰρημένου ὑπῆρξαν, ὁμοῦ καὶ τῶν συγκοινωνῶν αὐτοῦ ἀρχηγῶν διὰ τῶν δοθέντων παρ' αὐτοῦ προσταγῶν, ὥσπερ τὰ ἴδια ἐγγράφα αὐτοῦ ἐμφανισθέντα πρὸς τὴν ὕψις Πόρταν τὸ ἀπέδειξαν, ὡσαύτως καὶ τὰ τοῦ γένους του, ἐξ οὗ καὶ τινες πιστοὶ διαμείναντες ἐμαρτύρησαν.

« Λοιπὸν ἐκάστη διοίκησις, ἥτις καταγίνεται νὰ διαφυλάξῃ τὴν εὐταξίαν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καὶ εἰς τὰ γένη της, εἶναι βεβαίως καλὸν τὸ νὰ καταβάλ-

λη τὰ ισχυρότερα μέσα καὶ μέτρα, διὰ τὴν φυλακίωσιν καὶ καταδικάσῃ χωρὶς εὐ-
 σπλαγγίαν ἐκείνους, οἵτινες τὴν συγχύσουν, καὶ πρὸ πάντων ἐκείνους, ὅσοι
 τεχνεύονται τὴν ἀπάτην πρὸς ἐπανάστασιν· δι' αὐτοὺς δὲν θεωρεῖται μήτε θρη-
 σκεία, μήτε βαθμὸς ἀξιώματος, μήτε τὸ εἶδος τοῦ ὑποκειμένου. Οὕτω λοιπὸν ἡ
 ὕψηλὴ Πόρτα εὐδὲς, ἀπ' οὗ ἐγνώρισε τὰ δεδοκιμασμένα ἔγχη τῆς ἐνοχλῆς καὶ τὸ
 ἀξίον καταδικῆς ἔργον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν προσκεκολλημένων αὐτῷ, ἐβί-
 αση νὰ τὸν ἀπορρίψῃ τῆς πατριαρχείας, διορίσασα ἄλλον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ,
 καὶ εὐρούσα ἤδη αὐτὸν ἀπλὸν ἱερέα καταδίκασεν εἰς θάνατον πρὸς παράδειγμα
 τῶν λοιπῶν, χωρὶς νὰ ἀνακατωθῇ μέσα εἰς τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας, μήτε νὰ
 ἐξετάξῃ καιρὸν καὶ ὥρας. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο τάχα εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἡ
 ὕψηλὴ Πόρτα ἐκινήθη ἐναντίον τῆς θρησκείας, καὶ ἔλαβε προδιαθεσιν ἡμέρας
 καὶ τόπου, καθὼς ὁ Κύριος ἀπεσταλμένος ἰδεσθῇ; Ποτὲ κατὰ ἀλήθειαν κἀνέν-
 ἄλλο ὑποκείμενον δὲν θέλει πιστεύσῃ καὶ παραδεχθῇ ταύτην τὴν ἰδέαν, ἥτις
 οὐδὲ εἰσεχώρησεν εἰς τὸν στοχασμὸν τῆς ὕψηλῆς Πόρτας, οὐδὲ εἰς τὸ πνεῦμα
 κἀνένος τῶν φιλικῶν δυνάμεων, καὶ δὲν εὐρίσκεται οὐδὲν άτομον ἐσωτερικὴν τε
 καὶ ἐξωτερικὴν νὰ διασαφήσῃ παρομοίας κατηγορίας, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ
 κατανετήσουν, εἰ μὴ εἰς ἓνα ἀριθμὸν ἀπρεπῶν ψευδολογιῶν, ἀνθ' ὧν ἡ ὕψηλὴ
 Πόρτα ἐβιάσθη πολλάκις μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸ νὰ σημειώσῃ ὀφειτὰς ἐκείνους
 ἀναλόγως τῆς ἀληθείας καὶ νὰ δώσῃ νὰ καταλάβουν ὅτε Κύριος ἀπεσταλμένος
 καὶ οἱ λοιποὶ Μίνιστροι τῶν ἐνωμένων δυνάμεων, οἵτινες καὶ ἐπληροφορήθησαν
 ἀδυστάτως.

« Αὕτη ἡ ὕψηλὴ Πόρτα, ἐπαναλαμβάνουσα τὰς βεβαιώσεις εἰς τὴν παροῦ-
 σιν σημειώσιν διὰ τὴν διατρέχουσαν περίστασιν, δηλοποιεῖ καὶ ἤδη, ὅτι οὐδένα
 σκοπὸν ἔλαβέ ποτε ἢ στοχασμὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ μίαν θρησκείαν.

« Ἡ διαφθέντευσίς τῆς Χριστοῦ θρησκείας ὄντως ὑπάρχει ἐπιβεβαιωμένη καὶ
 εἰς τὴν συμφωνίαν τοῦ Καὶνάρτζικου· ἀλλ' αὐτὸ εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἰς κάθε
 καιρὸν καὶ χωρὶς νὰ ἦναι ἐμπεριεχόμενον εἰς τὰς συμφωνίας, ἡ ὕψηλὴ Πόρτα
 ἐπιστηριζομένη εἰς τὸν μουσουλμανικὸν νόμον καὶ ἐμπιστοσύνην ἐκ τούτου λαμ-
 βάνουσα, διακρίνει θρησκείαν καὶ ἐγκλημα. Διὸ καὶ τοῦτο ὡς χρέος γνωρίζουσα,
 ἔβαλε καθὼς ἐπιμέλειαν νὰ διαφθεντεύσῃ ἐκείνους τοὺς Χριστιανοὺς φαγιάδες, οἵ-
 τινες ἦσαν ἀνόμοι. Πρὸς τούτοις καὶ μέχρι τῆς σήμερον κάθε φαγιὰς Γραικὸς, οἵ-
 οςτις εἶναι ἐμπεριεχόμενος εἰς τὰ καθήκοντά του καὶ δὲν εἶναι οὐδόλως εἰς ἐπα-
 νάστασιν, αὐτὸς θέλει ὑπάρχει ἡσυχῆς εἰς ὁλόκληρον καὶ βεβαίαν ἀσφάλειαν.

« Αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἐνὸς Πατριάρχου δὲν εἶναι μόνον ὅπου ἀποταμιεύε-
 ται εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἱστορίαν, οὔτε εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν
 ὑπῆρξεν ἡθέλησεν ἡ ὕψηλὴ Πόρτα νὰ παιδεύσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν θρησκείας ἐν
 ἡμέρᾳ, ἥτις σέβεται καὶ παρ' ἄλλων ἐπικρατειῶν· ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἀδήγη-
 σαν πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, καθὼς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πρώτου Πέτρου αὐτοκράτο-
 ρος τῆς Ῥωσσίας, ὁ Ἀρῆσκος, ὅστις εὐρέθη τότε Πατριάρχης αὐτοῦ τοῦ γένους,
 κατεκρίθη καὶ ἐθανατώθη. Αὐτὸς ἐστάθη ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἐλοκλήρωσεν ἀπεβλή-
 θη ἐκ τῆς Ῥωσσίας ὁ πατριαρχικὸς τίτλος· καί, ἐπειδὴ τὸ συμβᾶν εἶναι ἀπλῶς
 ἐγκεκαραγμένον εἰς τὴν Ῥωστικὴν ἱστορίαν, εἶναι θαυμασμοῦ ἄξιον, ὥστε εἰς

Μινίστρος τόσον προκομμένος, καθὼς εἶναι ὁ Κύριος ἀπεσταλμένος, ν' ἀγνοῇ τέλος πάντων, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀπεταμίευσε τὸ ἴδιον παράδειγμα. Ἄρα εἶναι ἐπόμενον, ὅτι ὁ Μινίστρος αὐτῆς δὲν ἔχει μηδὲν δίκαιον εἰς τὸ νὰ ἀνυψώσῃ μίαν παρομοίαν κατηγορίαν.

« Εἶναι περιττὸν νὰ λέγῃται ἡ κατάχρησις, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πόρτα ἔκαμε νὰ ἐγκρημινίσουν τὰς ἐκκλησίας. Αὕτη ἡ κατηγορία εἶναι χωρὶς θεμέλιον καὶ λόγος ψευδὴς καὶ ἀδέσποτος. Εὐρίσκονται ἔτι εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν σήμερον ἡμέραν καὶ εἰς ἄλλην τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν πλῆθος ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ πρῶτον. Κάθε κοινὸν ὠδηγεῖτο ἐλευθέρως νὰ ἐνεργῇ τὸ κατὰ μέρος θεήσκευμα, χωρὶς νὰ ἀνακατωθῇ τις ἡ ἐναντιωθῇ. Ὅταν καμμία παλαιὰ ἐκκλησία ἤθελε κρημινισθῇ μόνη της, ἡ ὑψηλὴ Πόρτα ἐγγιζομένη εἰς τὸ δυστύχημα τῶν βασιλέων της, συμφωνοῦσεν ἀμέσως εἰς τὸ ζήτημά των, ἀφ' οὗ ἤθελε συμβουλευθῇ τὴν θέλησιν τοῦ νόμου πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνακαινίσεως εἰς μέρη τὰ ἴδια. Κανὼν παλαιός.

« Αὕτῃ διεφύλαξε πάντοτε μίαν παρομοίαν ἀπόφασιν ὡς ἄρθρον τῆς ἀδείας τῆς εὐεργεσίας πρὸς τοὺς ὑπηκόους της, ὡς ἓνα χρέος τῆς συμπαθείας της πρὸς αὐτοὺς. Ἀλλὰ διὰ τὰ μέτρα τῆς αὐστηρότητος, ὅπου ἡ ὑψηλὴ Πόρτα χρεώσται νὰ καταβάλλῃ πρὸς παραδειγματικὴν παιδείαν τῶν ἀποστατῶν βασιλέων καὶ κακοτρόπων, οἵτινες ἀνῆγειρον τὰς σημαίας τῆς ἀνταρσίας κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας, μ' ὅλον ὅτι ἀναμφιβόλως τὰ ληφθέντα μέτρα εἶναι ἐναντία τῆς διαθέσεώς της, πῶς ἡμποροῦν νὰ εἰποῦν νὰ καταγλυκάνῃ τὴν σκληρότητα, νὰ ἀποποιηθῇ τὸν ἐδευόμενον δρόμον εἰς τὸ νὰ κρημνίσῃ ἄλλον ἀντ' ἄλλου, ἐν ᾧ τὸ κακὸν αὐξάνει ἡμέρα πρὸς ἡμέραν, καὶ διαγιγνέται εἰς τοὺς βασιλεῖς γενικῶς ἡ ἀποστασία των ;

« Καίτοι ἡ ὑψηλὴ Πόρτα καλῶς ἐπληροφόρηθη, ὅτι ὅλον τὸ γένος τῶν Γραικῶν εἶναι συμμετέσχον εἰς τὸ τρέχον τοῦτο δράμα εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, ἀλλ' ὅμως σταθερὰ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν της καὶ εὐμένειαν εἰς τοὺς ὑπηκόους της, μένει προσέτι τὴν σήμερον πιστὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς μετριότητος, καὶ ἐκ καρδίας αὕτῃ ἔχει πάντοτε ὡς ἀρχὴν τὸ νὰ περιποιῇται καὶ διαφθεντεύῃ μὲ τὴν ἰδίαν ζέσιν, ὡς καὶ πρότερον, ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἀνεβλάστησαν τὴν μεγάλην ἡμέραν τὸ πνεῦμα αὐτῶν εἰς ἀποστασίαν. Ἡ ὑψηλὴ Πόρτα δὲν εἶναι ἐναντία, εἰμὴ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ἀποστασίας. ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλους μὲ ἓνα τρόπον· ἀλλ' αὕτῃ δὲν τὸ εἶπε· καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐὰν ἤθελεν εἶναι ἄλλη δύναμις, ἥτις νὰ ἤθελεν εὐρεθῇ εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, δὲν ἤθελε κάμει γνωστὸν νόμον εὐσπλαγχνίας καὶ μετριότητος, ἀλλ' ἤθελε κτυπήσῃ ὅλους μὲ τὸ ρόπαλον τῆς ἐκδικήσεως.

« Ὁ Κύριος ἀπεσταλμένος εἰς τὴν σημεῖωσίν τοσ ἐτόλμησε νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸ κράτος τοῦ λέξεις ἀναρμόστους, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε, ἐν ᾧ διὰ τῆς θείας θελήσεως ἡ Μωαμεθανικὴ δύναμις καὶ τὸ γένος τῶν Μουσουλμάνων ἔχει σχεδὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ περίπτου τῶν χιλιῶν διακοσίων χρόνων, καθ' ὃν καιρὸν ἐσκόταζεν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, καὶ ἀνυψώθη ἐνδόξως ὡς ἐκλαμπρὸν ἐπὶ ἐπάνω εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ κόσμου, καὶ διὰ μιᾶς θείας βοηθείας καὶ ἐνὸς θαύ-

ματος τοῦ προφήτου των ἐκ τοῦ μηδενὸς ἔλαβε μίαν αὐξάνουσαν κεφαλὴν, καὶ εἶναι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰσέτι καὶ τὴν σήμερον ἐν δυνάμει του, πῶς ἡμ-
ποροῦσεν (ἀπαγε τῆς βλασφημίας!) νὰ λύσῃ τοὺς στοχασμούς του, ὅτι δύναιται
καὶ εἶναι εἰς κίνδυνον καὶ εἰς πῶσιν τῆς σήμερας του, καθάπερ πάντῃ ἀπρεπῶς
ὁ Κύριος ἀπεσταλμένος ἐνεχαράξατο; Αὕτη εὐρισκομένη ἀδιαιθέτως ἐνώπιον
τῶν στομάτων τῶν φιλικῶν δυνάμεων, ἔχει τὴν ὁδηγίαν τῆς καὶ τοὺς στοχα-
σμούς τῆς νὰ βάλῃ εἰς εὐταξίαν τὴν εἰρήνην μὲ ὅλας αὐτὰς κατὰ τὴν εὐσυνεί-
δητον ἐπιμέλειαν, ἣν γνωρίζει σύμπας ὁ κόσμος, καὶ καθ' ἣν βάσιν ἔχει εἰς τὸ
νὰ φυλάττῃ στιγματωδῶς ὅλα τὰ ἄρθρα τῶν συμφωνιῶν, ἃς ἔχει μὲ ὅλας τὰς
ἐκπύρους δυνάμεις καὶ γένῃ. Ἡ πρώτη ἐλπίς τοῦ κράτους του εἶναι, ὅτι ἡ ὑ-
ψηλὴ Πόρτα ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὑπάρχει καθαρὸν παρά-
δειγμα καὶ ἀμικτός ἀπὸ κάθε λεκέν (μίσμα) τοῦ ὅτι ἐξέκλινε τῆς εὐθείας ὁδοῦ,
ἥ ὅτι νὰ ἐπέφερε τὴν παραμικρὰν ἀταξίαν εἰς τὰ πράγματα καὶ σύγχυσιν τῆς
ἀναπαύσεως καὶ ἡσυχίας τσοῦτων πλασμάτων, καὶ σχεδὸν ὅλου τοῦ κόσμου.
Φανερόνεται ἐδῶ ἐκ νέου ἡ ἀλήθεια ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ φαινόμενα, ὅτι δὲν εἶναι
δὲ ὅλου κατὰ τὰς μεταφράσεις, δοθείσας παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπεσταλμένου, καθ'
ὅτι αὕτη ἡ ὑψηλὴ Πόρτα ἐνδυναμοῦται δικαίως ἀπὸ τὰς ἀφ' ἑξῆς δοθείσας
ἐξηγήσεις, καὶ συνμιλλίας καὶ ἀνταποκρίσεις εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν, αἵτινες ἔλαθον
τόπον μετὰ τῶν ἄλλων Μινιστρῶν τῶν φιλικῶν δυνάμεων.

« Ἡ ὑψηλὴ Πόρτα, ἔχουσα χρέος νὰ προβάλλῃ φανερώς καὶ ἀνευ συστολῆς
τὰς ἀληθεῖς ἀποκρίσεις τῆς, αἵτινες ἔγειναν ἐν διαφόροις ὑποθέσεσι πρὸς κοινὴν
ἀκρόασιν, εἶναι βιασμένη ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τῆς νὰ συγκατανεύσῃ εἰς ὅλα τὰ
δικαία τῆς νομιμότητος· ἀγνέει δὲ τῶν λοιπῶν Μινιστρῶν δὲν παρεδέχθη τὴν
ἄτοπον θέσιν ταύτην, προτείνων ἄρθρον παρόμοιον περὶ προτιμήσεως τῆς λα-
τρείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν χριστιανικῶν γενιῶν, ἀλλὰ μᾶλλον πληροφοροῦμε-
νοι τὴν δυναστικὴν θέσιν ταύτην τῆς Πόρτας, ἐκ τοῦ ἐναντίου διὰ τὰ τρέχοντα
ἐδικαίωσαν, ὡς διακηρύξασαν συγχρόνως τὴν σταθερότητά τῆς καὶ καλὴν ἐπιμέ-
λειαν εἰς τὴν φιλίαν καὶ ἐμπιστοσύνην τῆς ἀνευ τινὸς παρεκτροπῆς τῆς εὐθείας
ὁδοῦ. Ἐν τσοῦτῳ, ὅτι καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι, τὸ κράτος τοῦ διαφυλάττει πάντοτε
τὴν φιλίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ ὅλα τὰ καλῶς εἰρημένα, ὡς καταφύγιον ἐχοντάς
θε ἀναμφιβόλως, δὲν λογαριάζει, εἰμὴ τὴν διηγετὴ φιλίαν καὶ τὰς φιλικὰς ἀνα-
φορὰς τῆς αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ κραται-
στάτου Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας.

« Ἐν τοιαύταις ἐλπίσιν ἡ Ῥωσσία πρέπει νὰ καλλιτερεύσῃ τὰς ὀφειζομένης
ἐξηγήσεις, αἵπερ τσοῦταις ἐδόθησαν ἀπὸ τὸ κράτος του ὡς ἀναφορὰ πρὸς τὰς
προλαβούσας προσήσεις, ἐν αἷς καὶ περὶ τῶν δύο ἐπαρχιῶν, τὰς ὁποίας ἡ ἀρ-
χὴ τῆς ὑψηλῆς Πόρτας περιορίζεται καὶ σπεύδει καθαρίζουσα νὰ ἐλευθερώσῃ
ἀπὸ ἀνθρώπων κακοήθειας, οἵτινες παρ' ἐλπίδα ἐράνησαν, καὶ ἀνακατέσασα νὰ
ἐπιφέρῃ τὴν ἡσυχίαν, τῆς ὁποίας αὐταὶ τσοῦτον χρῆζοντο. Διὸ καὶ θεῖα χάρις
τὰ μουσουλμανικὰ ὄπλα, κοινῇ γνώμῃ τῶν δύο δυνάμεων ἐμβάντα, δικαίως κα-
τέκρινον ἐκείνους τοὺς κακοήθεις, οὓς εὗρον δὲν ἐβόλασεν ὁμοῦς εἰσέτι εἰς στιγμὴν,
ὥστε ὁ χωριστὸς νὰ ᾔνῃ διόλου παστρευμένος.

« Δυνάμει τῶν συνθηκῶν, ἡ ὕψηλὴ Πόρτα μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν ἐξήχησε τὴν ἐπιβουλὴν Μιχαὴλ Βοεβόδα τῆς Μολδαβίας καὶ τοὺς λοιποὺς φυγάδας καὶ ἀκούλους του, ὁ δὲ Κύριος ἀπεσταλμένος εἰς μίαν τελευταίαν σημειώσιν του ἀνέφερεν, ὅτι δὲν εἶχε λάβει εἰσέτι ἀπόκρισιν, προσθέτων μὲ ἓνα τρόπον, ὅτι φιλανθρωπίας ἕνεκα ἡ Ρωσσία φυλάττει αὐτόν. Εἶναι δὲ γνωστὸν παντὶ τῷ κόσμῳ, ὅτι μία διοίκησις δὲν ἔμπορεῖ νὰ θεμελιώσῃ τοιαύτην πρότασιν μεταξὺ τῶν συμφωνιῶν, αἵτινες συνδέουν τὰς δυνάμεις ἀναμεταξύ των, οὕτε ἀνήκει τοιαύτη φιλανθρωπία, ὡς φαντάζεται, ἀλλ' οὐδὲ δύναται νὰ ἔχῃ τοιοῦτον αἴτιον ἀποβάλλουσα τὰς συμφωνίας. Ἡ μεγαλητέρα φιλανθρωπία ὑπάρχει ἡ ἐξακολουθήσις τῶν συμφωνιῶν, τῆς στιγμῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῶν μέσων τῆς καλῆς τῶν τόπων ἀποκαταστάσεως, καὶ μάλιστα ἤδη ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, καθ' ἣν αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν φυγάδων εἰσὶν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Πόρτας μέρος ἀντικείμενον τῆς εὐταξίας καὶ ἡσυχίας, ἃς αὕτη βιάζεται νὰ ἀνακαλέσῃ. Περὶ πλέον ἐκεῖνο, ὅπερ συγχίζει τὴν σήμερον τὸ πνεῦμα τῶν Μουσουλμάνων, εἶναι γενικῶς αὐτοὶ οἱ εἰς Ῥωσσίαν φυγάδες, οἵτινες ἐτραβίχθησαν, φυλάττονται καὶ μένουσι εἰσέτι. Ἡ ἀδικία αὐτῆς περιστάσεως ἐπιφέρει εἰσέτι ἀναμφιβόλως τὴν ἀποστείαν τῆς Πόρτας ὡς πρὸς ὅλον τὸ γραικικὸν γένος, (ὃ μὴ γένοιτο!)

« Τοῦτου ἕνεκεν ἡ τῶν φυγάδων ἐπιστροφή ἐστὶ παραδείγμα πρὸς Βοεβόδα, καὶ χειροτονήσασα ἄνευ ἀργοπορίας θέλει ἐξαποστελεῖν ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἐπαρχίαις. Καθὼς τοῦναντίον, ἐὰν ἤθελον στέκωνται οἱ φυγάδες, τὸ αὐτὸ αἴτιον τῆς δεσποτείας θέλει ὑπάρχει, καθ' ὃ καὶ νὰ ὑπαχρεωθῇ τὸ κράτος του νὰ ἐπιτελέσῃ ἐκλογὴν καὶ ἐξαποστολὴν Βοεβόδων εἶναι ἀδύνατον· ἀλλὰ θέλει ἀφήσῃ, μέχρι συμπληρώσεως τῆς εἰρημένης ἀποφάσεώς του, τὸ νὰ δισκῶνται αἱ ἐπαρχίαι παρὰ τῶν τοποτηρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐνεπιστεύθησαν.

« Ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας, πειθομένη εἰς τὸ φανερόν ἐν κόσμῳ ἀνῆκον εἶδος τῶν συμφωνιῶν, καὶ συμφανοῦσα εἰς τὸ νὰ δώσῃ πέντε ἢ ἑξὺ φυγάδας, θέλει ἀπομακρύνει τὰς δυστυχίας τόσων μυριάδων καὶ τὴν ἀνησυχίαν, καὶ θέλει προσθέσει εἰς τὴν δόξαν τῆς δόξης καὶ λαμπρότητά μεταξὺ τῶν δυνάμεων τῶν πύσσῳς τηρούντων τὰς συνθήκας, ἀποδεικνύουσα καθαρῶς νέαν δύναμιν καὶ βεβαιώσιν τῆς εἰρήνης καὶ φιλίας, ἃς ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐλευθεροῦσα τὸ κράτος του ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν τῶν Βοεβόδων.

« Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐὰν ἐβάλλοντο εἰς τὴν σάθμην τοῦ δικαιοῦς καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐκ μὲν τοῦ ἐνὸς μέρους τὰ ζητήματα τῆς Πόρτας διὰ τοὺς φυγάδας καὶ τὴν πρό τινα καιροῦ διαγωγὴν τοῦ πρέσβους, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου τὰ ἀτοπα παρὰ τὸν αὐτοῦ, ἅπερ ἄνευ αἰτίας εὐλόγου προέκυψαν, καὶ ἤθελον ἀπαθῶς διευκρινηθῇ, ἀναμφιβόλως δὲν θέλει εὐρεθῇ τις νὰ κατηγορήσῃ τὴν ὕψηλὴν Πόρταν, καθότι τὸ βῆρος τῆς ἀχαριστίας δὲν θέλει πέσει, εἰμὴ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον.

« Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐλπίζοντες τὸ καλὸν, ἀναφέρομεν εἰσέτι ἀπ᾽ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸν ἡμέτερον φίλον Κύριον ἀπεσταλμένον μὲ τὴν παρούσαν σημείωσιν, ἣτις ἐγγράφη καὶ ἐστάλη.

« Περὶ τὰ τέλη τῆς Σελήνης Σεβὰλ 4236 (19 ἰουλίου 1824) ».

ΣΕΛΙΣ 42.

(α) Ζήτηι τὴν συνέχειαν τῶν ἐξωτερικῶν ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

ΣΕΛΙΣ 43.

(α) Ἐν ὀλίγοις περιγράψομεν τὰ τῆς Κρήτης, διότι τὰ πολλὰ καὶ τρομερὰ παθήματα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ 1824, αἱ πολλαὶ θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες μέχρι τοῦ 1830, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἀπροσδόκητος σκληρὰ τύχη, ὡς ἀντάλλαγμα γενομένης, ἰδίαν καὶ ὀλόκληρον συγγραφὴν ἀπαιτοῦσι.

ΣΕΛΙΣ 44.

(α) Πλήθει παραδειγμάτων τοιούτων ἡ Κρήτη σὺ μόνον ἐπὶ τῆς ὑστερας κα-
τακτήσεως τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας τῶν Σαρακηνῶν. Καθὼς
δὲ αἱ δύο αὗται περιστάσεις ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν Κρητῶν πρὸς
τὴν ἐπίπλαστον ἀρνησιθρησκείαν οὕτω δύο ἕτεροι, ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ρω-
μανοῦ, διωχθέντων τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1824,
ἐπενήργησαν, ὅπως ἐπανεέλθωσιν ἀναφανδὸν πολλοὶ τῶν τοιούτων εἰς τὴν πά-
τριον ἀληθῆ θρησκείαν, σχίζοντες τοῦ μωχαμεθανισμοῦ τὸ προσωπεῖον.

Ἀθρόοι ὁμῶς ἀπεκαλύφθησαν Χριστιανοὶ πλῆθος φαινομένων Τούρκων κατὰ
τὸ 1856, ἤτοι μετὰ τὸ περὶ ἀνεξιθρησκείας Χάττι χουμαγιούν τοῦ σουλτάνου
καὶ τὴν παρισιανὴν συνθήκην τῆς 48 (30) μαρτίου.

Παρατηρήτέον δὲ, ὅτι τῶν μισοπίστων αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ ἀρχὴ περιλαμβάνει
τὸ γυναικεῖον μᾶλλον, ἢ τὸ ἀνδρικὸν φύλον τῆς Κρήτης. Ὅτε κατέκτησαν οἱ
Τῦρκοι τὴν καλλιγύναικα ταύτην νῆσον, συνεξέχθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀξιο-
ματικοὶ καὶ στρατιῶται, αἰχμαλώτους Κρησας· πλείεσι δὲ τούτων ἀνέτρεφον
ἐν τῷ κρυπτῷ τὰ τέκνα αὐτῶν διὰ τοῦ γάλακτος τῆς ὀρθοδοξίας· ταῦτα δὲ ἡλι-
κούμενα καὶ νυμφεύμενα κόρας τῆς αὐτῆς κατηγορίας, ἀνέτρεφον ὡσαύτως
τοὺς γόνους αὐτῶν.

(6) Ὁ καλὸς ἀγαθὸς Κωνσταντῖνος Κριτοβουλίδης συνέταξε, κατ' αἴτησιν
ἡμῶν, τὴν ἀκόλουθον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκθεσιν, ἣν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα
ὡς πιστὴν περίληψιν τῆς μεγάλης ἐν τῇ Κρήτι τυραννίας τῶν Τούρκων.

« ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΖΟΝΤΩΝ
ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑ-
ΝΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

« Οἱ μᾶλλον κακουργότεροι, καὶ ἀπανθρωπότεροι τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος
τυράννων, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἦσαν τῆς Κρήτης οἱ Τῦρκοι. Ἄμα κατεκτήθη
ἐπὶ αὐτῶν ἡ ὥρα αὐτῆς νήσου, κατέστη τὸ ἀποτρόπαιον μακελλεῖον τῶν κα-

τοίκων της. Εἰς τοὺς ἐσχάτους δὲ μάλιστα χρόνους εἶχε κορυφωθῇ τὸ κακὸν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Πανταγρὺ δὲν ἤκουοντο, ἢ φόνοι ἀδικοὶ διὰ τὸ μὴδὲν καθ' ἑαυτὴν στην πραττόμενοι, κακοπραγίαι ἀνέγκυρτοι καὶ ἀναίσχυντοι αἰσχροπραγίαι. Τὰ δὲ δύναται ἐπαριθμῆσαι τὰ καθέκαστα;

« Οἱ Τούρκοι τοῦ Ἡρακλείου, ἀγριωτέρων μᾶλλον ἢ ὧν ὄντες, κατέστησαν τὸ παράδειγμα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς, θύοντες, ἀρπάζοντες, πράττοντες τὰ αἰσχρὰ καὶ ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους, τίς νὰ ὑπερβῇ τὸν ἕτερον εἰς τὰς κακοπραγίας. Τούρκος τις, Τσουκνοστακῆς ἐπικαλούμενος, ἀνὴρ νοητικὸς καὶ δραστήριος ἐλθὼν εἰς τὴν Κρήτην πρὸς τὸ τέλος τῆς ληξάσης ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Γενιτοδάραγα, κατέπαυσεν ὅπως οὖν τὴν κορυφωθείσαν ἀναρχίαν, ἀλλοὺς μὲν πνίξας τῶν κακούργων, ἄλλους δὲ φυγαδεύσας. Ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐκτοτε μετέπεσε καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς νήσου Τούρκους, κατ' ἐξαιρέσειν δὲ συλλέχθη εἰς τοὺς περὶ τὴν Κυδωνίαν οἰκοῦντας. Ἐνταῦθα εὗρε περισσοτέραν τὴν ὑπόδοχὴν τῶν ἐκ τοῦ Ἡρακλείου φυγαδευθέντων ὁ βάρβαρος καὶ ὀμνότερος τρόπος. Ἐκδικούμενοι οὗτοι, ἐπραττον κατὰ τῶν Χριστιανῶν τὰ παρόμοια, εὐρίσκοντες προθύμους δλίγους μὲν τὸ πρῶτον, ἀλλ' ὁσημέραι ἀτιμωρήτως αἰχνομιμένους, καὶ οὕτως οἱ μιμούμενοι μετ' οὐ πολὺ χρόνου διάστημα ὑπερέβησαν κατὰ πάντα τοὺς διδάσκοντας.

« Φρίκη ἤθελε καταλάβει πάντα ἄνθρωπον, ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτεθῶν ἱστορικῶς, ὅποσα καὶ ὅποια ἑτεροαποργήθησαν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς πολυπλήθους Κρήτης. Ἀκράτητοι καὶ ἀτιμώρητοι, εἰς ὅσα ἐπραττον αἱ νέαι αὐτὰι τίγρεις, κατέστησαν ἀδίσωτον ὄντως τὸν βίον παρὰ τοῖς δυσμοίροις Ἕλλησι. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος συνεστήθη καὶ συμμορία ἐξ αὐτῶν, πλείστων ὧν ἐντὸς μικροῦ χρόνου ἀποδειχθέντων, σύνθημα τιθεμένων τὸ μῆτε Θεὸν φοβεῖσθαι, μῆτε ἀνθρώπους αἰδεῖσθαι, οὔτινες ἐκατέστησαν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ « Ἐσεκουκούλωτοι », ὅπερ σημαίνει ἀνευ καλύμματος κεφαλῆς. Παῖδας δὲ ὠμότητας καὶ αἰσχροπραγίας οὐκ ἐπραττον οὗτοι; εἰς ὁποίας καὶ ὁπίας ἀνοσιουργίας κατὰ τὴν ἡθικὴν καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν δὲν ἐτόλμησαν ἀναιδῶς; Ὅλντα ἐκ τῶν ἐσχάτων ἐὰν ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα, δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ἂν ὅχι τὸ σύνολον τῶν κακῶν, μέρος αὖν τῶν παθημάτων, ἅτινα ὑπέστησαν ὑπὸ τοιαύτην ἀγρίαν τυραννίαν τοῦ μέρους τούτου οἱ Χριστιανοί, βρέχοντες μὲ μικρὰ δάκρυα τὸν καθημερινὸν ἄρτον αὐτῶν, συλλογίζμενοι, ποῖον ἕτερον κακὸν μέλλει νὰ τέξῃ καθ' ἑαυτῶν ὅχι ἡ ἐπισοῦσα, ἀλλ' ἡ κατόπιν ὥρα.

« Ἐκ τῆς συμμορίας αὐτῆς ἦτο ὁ Τούρκος, ὁ διὰ τὴν ἀναίσχυντον αὐτοῦ αἰσχροπραγίαν φονευθεὶς εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον Λάκκου ὀνομαζόμενον, ὅπου γεννῶνται οἱ μᾶλλον ἀρειμάνιοι τῶν Κρητῶν, καὶ ὅπου τὰ ἦθη περὶ τὰς συζύγους εἶναι τὰ μᾶλλον αὐστηρά. Ἀλλ', ἂν ὁ ἐκυβριθεὶς φονεὺς ἐφυγαδεύθη παραυτίκα τῆς νήσου, ἐγένοντο περὶ τοὺς 30 ἀφόβοι Λακκιῶται θύματα ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν συμμοριῶν, ἄλλοι μὲν ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς, ὅπου ἐτύγχανον, ἀπαγχονισθέντες, ἄλλοι δὲ ἐνεδρευθέντες ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν ἐργασίαις. Τῆς συμμορίας ἦτο καὶ ὁ Χατὰν βεγῆς Τουκμεσῆς, ὁ φονεύσας πέντε ὁμοῦ Ἕλληνας ἐν μιᾷ νυκτί, ἐργαζομένους κατὰ τὸ Ἀνωτὴριὸν εἰς ἀσβεστοποιεῖον διὰ πεί-

σμά ἑτέρου Ὀθωμανοῦ, τοῦ προστατεύοντος τούτους. Τῆς συμμορίας ἦτο καὶ ὁ αἰσχρότατος Γιουνούσης Τσεβρέμης, ὁ φονεύσας πρὸ τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, ἐκ τὰς πολλῶν ἄλλων, τὸν Θεοδόσιον προεστὸν τοῦ μετοχίου Σινᾶ, ἀφ' οὗ τὸν ἔγχευσε μὲ τὰ ἐκλεκτότερα ἐδέσματα καὶ τὸν ἐπότισεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ὡς μὴ θύει αὐτῇ καὶ χρήματα, ἀναχωροῦντι τοῦ μετοχίου. Ἀπαντες οἱ Σινεῖται ἔφερον μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἀπηρωρημένον διὰ πεποιθιμένων ταινιῶν ἐκ τοῦ ὄρου ἐπὶ μασχάλην κωτίον, ἐκ τηλεκυβὸς τινος μετάλλου κατεσκευασμένον, ἔνδον τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐπὶ χάρακι λευκοτάτου περιεχυσώμενου ἀντίτυπον τῆς χειρὸς τοῦ Μωχαμέτου, ἥνπερ ἐδωρήσατο ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἀναδείξει, ὡς ἀδεύει, ὁ μέγας οὗτος τῶν Τούρκων προφήτης, αὐτογραφουμένην εἰς τὸ ἱερὸν κατὰ γράμιον τοῦ ὄρου Σινᾶ, καὶ διὰ διατάγματος παρεκλεύετο οὗτος ἅπαντας τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ὁπαδοὺς, ὅπως προστατεύωσι πανταχοῦ τοὺς Σινεῖτικούς ἐν πᾶσιν· οἱ Τούρκοι ὁμῶς τῆς Κρήτης καὶ κατ' αὐτοῦ ἡσέθουν. Μετὰ τινος δὲ μῆνας ἐφόνευσεν ὁ αὐτός Τσεβρέμης εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ τὸν ἀγαθὸν ἔμπορον Μανωλὴν Σμυρλῆν, ἀφ' οὗ ἐπαντλήθον συμπλωτῆρες ἀμφοτέρωι ἐκ Σμύρνης, ὅπου ὁ φονεὺς ἔτρεφεν αὐτὸν ἐπὶ μῆνας καὶ, καθ' ὅσον εἶδει, περιποιεῖτο, διότι δὲν εἶδοικεν αὐτῷ ἐκείσε, καὶ ὅσα ἀπήτησε χρήματα. Τοῦ αὐτοῦ φουράματος ἦτο καὶ ὁ Ἀππουραζμάνακης. Διαβαλὼν πατὴρ ἀπὸ τὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰακώβου Ἀδελφοβέου τιμώμενον ναὸν, κείμενον ἀνωθεν τοῦ Κουμπέ, προσευχητηρίου Ὀθωμανικοῦ, μικρὸν ἀπέχοντος τοῦ φρουρίου Κυδωνίας, καὶ συντρίψας τὴν θύραν, ἀφ' οὗ ἀπεσκευάσθη ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἐπιστέλλισεν ἔπειτα τὰ ὄμματα τῶν ἐν αὐτῇ εἰκόνων τῶν Ἀγίων, ὡς ὁρῶντων τάχα αὐτόν. Εὐωχούμενοι δὲ ἄλλοτε ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Χρυσοπηγῆς ὁ Ὁμέρης, Τούρκος ἐκ γενετῆς, καὶ ὁ Γιουσούφης, ἐξωμότης ἐκ Χριστιανῶν, ἐφόνευσαν αὐθωρὶ τὸν ἡγούμενον Διονύσιον καὶ τὸν Χαρχάλαμπον τῆς Παπαδιᾶς, ὡς μὴ προσενηκόντας αὐτοῖς ἐξαιρετοὺς οἶνον. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν τῶν ὑπὸ τῶν αἰμοβορωτέρων Ῥουμανάκη καὶ Χασᾶν βεγῆ τοῦ Νεροκούρου ἀναιρεθέντων ἄς ἀναμνησθῶσιν οἱ ἐξῆς ἐπισημότεροι. Ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐφόνευσεν ὁ πρῶτος τὸν πρωτομαίστορα τῶν τεκτόνων διὰ μόνην αἰτίαν, ὅτι δὲν ἐπρόλαβεν οὗτος, ἅμα τῇ προσκλήσει, νὰ ἐπισκευάσῃ μέρη τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ δὲ Χασᾶν βεγῆς παρομοίως τὸν ἡγούμενον τῆς Χρυσοπηγῆς Γεράσιμον, ἐκχερῶμενον τοῦ ναοῦ, ἄνδρα παιδείας καὶ ἱκανότητος, διότι ἀντέκρουσεν οὗτος τὸν διορισμὸν ἐκείνου ὡς ἐπιστάτου (σούμπαση) εἰς τὸ μοναστήριον, ἐπικινδύνου ἕνεκα προηγουμένων φόνων, διὰ μυστικῆς παρακλήσεως πρὸς τὸν ἱμωράτην Σοφτᾶν, ἐφορεύοντα τότε ἀφ' ὧν τῶν μοναστηρίων, ὅστις ἐπρόδωκε τῷ φονεὶ τοὺς μυστικοὺς λόγους τοῦ ἡγουμένου.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ Σοφτᾶς οὗτος, εἰς ὧν τῶν πρωτίτων Ὀθωμανῶν τῆς Κυδωνίας, ὑπῆρχεν ἐλκυστὴρ κακουργίας; Μήπως δὲν εἶναι φονεὺς τοῦ Μανωλάκη Γερακάκη, καὶ ὁ ὁμοῖος αὐτῷ Γιαγχιαφεντάκης, φθοήρας τὴν προσθευτικὴν αὐτοῦ τύχην, ὅστις ὥθησε τὸν ποταπώτερον τῶν Τούρκων Χαρχαλίδην, νὰ φονεύσῃ ἐκεῖνον, ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ, συνετὸν, φιλόμουσον καὶ εὐεργετικόν, ὃνπερ ἐβρήκηνσιν ἅπαντα ἡ Κρήτη; Μήπως ὁ βρῆθεις Σοφτᾶς δὲν ὑπέκλινε τὸν αἰμοδόρον Χαμτσᾶν, ὅστις ἐφόνευσεν Δακτυλάκηγιν τινὰ ἀνομιζόμενον

εἰς Κουνουπιδιανὰ διὰ φόβον ἕνεκα τῆς κομψότητος αὐτοῦ, προστατεύμενον ὑπὸ ἑτέρου ὁμοίου, Πισινόγλου καλουμένου; Ἡ μήπως οἱ πλείοτερον τῶν ἐπιστήμων Ὁθωμανῶν τῆς πόλεως ταύτης, ὡς καὶ ὁ τυραννικώτατος Καρκαζαγιάς τῆς Πεθύμνης, καὶ ὁ ἀντιπροσωπεύσας κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους τὸν παλαιὸν Φάλαρην Μπεδρὶ ἐφφέντην τοῦ Ἡρακλείου, καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι δὲν ἦσαν οἱ πρωταίτιοι ὅλων τῶν φόνων, ὅλων τῶν δυστυχημάτων καὶ τῆς μεγάλης ἀναρχίας τοῦ τόπου, διεκδικούμενοι τὰς πρὸς ἀλλήλους ἐριδας εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων διὰ πείσμα τῶν ἀντιφερομένων, προστατεύοντες ὅλαις δυνάμεσι τοὺς κακουργοῦντας, καὶ ἄλλοι ἄλλως, ἐξαιρουμένων τοῦ Κασίμαγα καὶ Χατοῦ Ἰβλὶν ἐφφέντου τῆς Κυδωνίας, καὶ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Χανιαλόγλου, ἡμερωτέρων καὶ φιλανθρωποτέρων ὄντων, παρ' οἷς ἐτύγχανον καὶ προστασίας τινὸς οἱ Ἕλληνες; Ἡ τρομερὰ σφαγὴ 300 περίπου γεωργῶν, ποιμένων καὶ λοιπῶν, ἡ ἐνεργηθεὶς τραγικῶς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς τὴν μάνδραν τοῦ Ἀφεντάκη τῆς Σιτσίας, πρὶν ἢ ἐκραγῇ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1824, τί ἕτερον εἰκονίζει, ἢ τὴν μανιῶδη λύσσαν ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου, εἰς τὸ νὰ χύνη ἀκορέστως αἷμα ἑλληνικόν; Πλείστα τοιαῦτα φρικωδέστατα καὶ ἄλλα ἡμπορεῖ τις νὰ διηγηθῇ.

« Ἐγκλημα, προκαλοῦν τὸν δυσσάφρευκτον θάνατον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅπως καὶ τὸ καθαρῶς ἐνδύσθαι, τὸ ὑπερέχειν ἐν τῇ διανοητικῇ ἐνεργείᾳ καὶ τὸ ὁπωσοῦν εὐπορεῖν. Κατὰ τῶν τοιούτων ἐξεγείροντο οἱ τύραννοι, ὡς οἱ γύπες ἀγεληδὸν ἐπὶ τὸ θνησιμαίον, πρὸς ἄλλους μὲν πέμποντες εἰς μανδύλιον κόκκους αἰτοῦ δεδεμένους, πρόσχημαίνοντες, ὅτι, ἐὰν δὲν στείλωσι χρήματα, πρέπει ἀφρεύντως νὰ προπαρασκευάσωσι τὰ κόλυβα αὐτῶν· πρὸς ἄλλους δὲ φασέκιον ὁμοίως, ἢ σφαῖραν μολυβδίνην, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἐὰν δὲ τις καὶ ἐν τῶν τογχαίων, διαβαίνων ὀνοκάβιστος ἐμπροσθεν Τούρκων, ἐτόλμα νὰ μὴ πεζεύσῃ, ἢ ἐδέρετο ἀσπλάγχχως, ἢ ἐθανατόνετο ἀνιλεῖς. Ἐὰν δὲ ἕτερος τούναντιον ἐπέτρευν, ἐπάθαινε καὶ αὐτὸς τὰ παρόμοια. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἐδικαιολόγουν μὲ τὴν ἐξῆς φράσιν τὴν πράξιν: « ὁ Ῥωμνὸς περιφρονεῖ τὸν Τούρκον »· οἱ δὲ δεῦτεροι, ὅτι « τὸν Τούρκον περιγελά ὁ Ῥωμνός ».

« Ἀναγκὴ δὲ ἐν γένει καὶ ἐν μοίρᾳ Καρὸς ἐτίθετο παρ' αὐτοῖς ὁ μὴ φρονεῖν τὰς Ἕλληνας. Διὸ, συμποσιαζόντων ποτὲ τοιούτων ἐν τῷ ὑπὸ τὸ χωρίον Τσουκαλαριὰ μετόχιον τοῦ Ἀλῆ Τσαούτη, ἐπεριφρονήθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλητσαουσαάκης ὡς τοιοῦτος· ἀποχωρισθεὶς δὲ τὴν ἐπισύσαν τῶν λοιπῶν, ἐφόνευσεν τὸν πρῶτον, ὃν ἀπήντησεν, Ἰωάννην καλούμενον, γεωργοῦντα παρὰ τῷ παρακειμένῳ μετοχίῳ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ οὕτως ἀνακηρυχθεὶς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ τῶν λοιπῶν ὡς παληγκάριον, ἐφόνευσεν μετέπειτα ἐν τῇ πόλει κατὰ μέσσην ἡμέραν καὶ τὸν ἐνάρτεον ἐμπορον Ἀντώνιον Ἀλουφεράκη ἐμπροσθεν τοῦ καταστήματος αὐτοῦ, μὴ δόντα αὐτῷ, ὅσην ἀπήντησε τάχα ἀνευ οὐδεμιᾶς πληρωμῆς. Ἦρκει δὲ καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν νὰ μαρτυρήσωσι δύο Ὁθωμανοί, ὅτι « ὁ Ῥωμνὸς ὕβρις τὴν πίστιν τοῦ Τούρκου », καὶ ἀνευ ἄλλης ἀποδείξεως ἀπήγετο οὗτος εἰς τὴν ἀγχόνην, ὡς συνέβη, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ εἰς τὸν Ἀντώνιον Λεδέντην, κρεμασθέντα τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγεννῶν διὰ τοιαύτης ψευδομαρτυρίας. Καὶ ποῖον μὲν πρῶτον, ποῖον δὲ ὕστατον νὰ ἐπαριθμῇ τις ἐκ τῶν τοιούτων;

* Ἡμέρα δὲν παρήρχετο νύ μὴν ἀκουσθῶσι ταιαῦται οἰκρόταται πράξεις. Δὲν εἶναι δὲ ἄξιον λήθης, ὅπερ ἔπραξε τραγικώτατον καὶ υἱός τις ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Γερλιναγῶν. Εὐωχούμενος μετὰ ὁμοφρόνων ἐν τινι τῶν κατὰ τὸ πεδῖον Κυθωνίας χωρίων, ἐπροκάλεσεν αὐτος καὶ χορὸν ἔνδον τοῦ ἐλαιοτριβείου ὑπὸ ἐγχαυρίων γυναικῶν· ἀπαρνηθέντος δὲ τοῦ ἐλαιοτριβίου τὴν ἄρχησιν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἐκέλευσεν ὁ νέος αὐτος Ἡρώδης, καὶ ἐτέθη ὁ ἐλαιοτριβὴς ὑπὸ τὸν ἀλέθοντα μύλον, τελειώσας μετὰ οἰμωγῶν σμερδαλέων βίον ἐπώδυνον ὁ τάλας! Τί ὃ ἂν εἴπη τις καὶ περὶ τῶν διαβοήτων ἐν πάσῃ κυκίᾳ καὶ μοχθηρίᾳ τοῦ τε Μουσταφᾶ Σαμαρᾶ τῆς Κισάμου, καὶ Σερίφου Σεραϊλῆ, τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Καλύβων τοῦ Ἀποκορώνου; Ἀπογυμνωθεὶς ὁ πρῶτος ἐν μιᾷ τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν ἐμπροσθεν τῆς κατὰ τὸ ῥηθὲν χωρίου ἐκκλησίας, καὶ κρεμάσας τμημαῖον ἀπὸ τοῦ κρόφου αὐτοῦ μέλος, ἐπροσκύλει ἅπαντας τοὺς ἐξερχομένους τοῦ ναοῦ, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὅπως προσερχόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι « τὸν παπᾶν » (τὴν βάλανον), λαμβάνωσιν ἐκ τούτου τὸ ἀντίδοτον. Φρίκη κατέλαβε τοὺς πάντας περὶ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου τέρατος, ὥστε ἐξελθὼν ὁ τοιμητὸς ἱερεὺς, ἐνδεδυμένος τὴν ἱερατικὴν στολήν, προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἐτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Σεραϊλῆ, ἡμερωτέρου ὄντος, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς ἐκκλησίας τὸν αἰσχρὸν Σαμαρᾶν. Ἐδωκαν ὅμως δίκην τῶν πεπραγμένων ἀμφοτέρωι οἱ κακοῦργοι· διότι ὁ μὲν ἐφρονέθη μετ' ὀλίγον ὑπ' ἑνὸς τῶν οἰκειότερων αὐτοῦ ὁπαδῶν, ὁ δὲ Σεραϊλῆς ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ. Εἰς πότον δ' ἄλλο μέρος ἔπαθε πλειότερα ἢ ἀνθρωπάτης, καὶ ἐνεπαύθη μᾶλλον ἢ χριστιανικῆς, ὡς εἰς τὴν Κρήτην, ὑπὸ τοιούτων φρικτῶν τυράννων, τοὺς ὁποίους συλλήβδην ἐξέμεσεν ἐνταῦθα ὁ τάρταρος τῆς κολάσεως; *

ΣΕΛΙΣ 45.

(α) Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐν Κρήτῃ Τούρκων ἤριθμεῖτο περὶ τὰς 130,000.

ΣΕΛΙΣ 47.

(α) Τίς ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Τουργοκρήτες συνέλαβον ἐν τοῖς πρώτοις τὸν Καλίνικον Βερρόριον, πρόσωπον αὐτε πολιτικὸν ἢ τῶν ἀνωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων, οὔτε πλούσιον ἢ αὐτοχθονικὸν καὶ ἐπιρροὴν ἐξασκοῦν ἐπὶ τοῦ τόπου; Διότι ὑπελάμβανον αὐτὸν οὐχὶ ὡς διδάσκαλον γραμμάτων, ἀλλὰ γυμναστὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὴν στρατιωτικὴν τακτικὴν ὡς ἐκ τοῦ παραδεγεμένου ἐν τοῖς ἀλληλοδιδασκατικαῖς σχολαῖς τακτικοῦ βήματος τῶν παιδίων. Τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ βηματίζειν ἐνόμιζον ὡς τὴν ἀρχὴν γυμνασίου στρατιωτικοῦ τῶν βασιδῶν, ὅθεν καὶ τὸν Βερρόριον ἐπωνόμασαν « νιζμιαστειτλήν », ἥτοι διδάσκαλον τῆς στρατιωτικῆς τακτικῆς. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ὠρμησαν, ἵνα συλλάβωσι καὶ τὸν διδάσκαλον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Κυθωνίᾳ σχολείου Νικόλαον Φουρδῆν· ἀλλ' ἐκεῖνος φθάσας ἐκρύβη, σωθεὶς οὕτω ἀπὸ τῆς χειρὸς μὲν τῶν δυνάμεων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ θανάτου μετ' ὃ πολλὰς ἡμέρας ὡς ἐκ τοῦ τρόμου. Διὰ τὸν ἴδιον

λόγων καὶ οἱ ἐν Ῥουμίνῃ ἀγλαγωγαὶ Τοῦρκοι συνέλαβον τὸν ἐκεῖ διδάσκαλον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου Γεώργιον Βάον, Σίφνιον· πλὴν οὗτος ἐσώθη παραδόν-
ξως διὰ πολλῶν λύτρων τῶν Ῥουμινίων.

ΣΕΛΙΣ 48.

(α) Ὁ Κουρμούλης, ὡς Χουσεὴν μέχρι τοῦδε, ἠπάτησε τοὺς Τοῦρκους λαβὼν καὶ ὅπλα καὶ ἄλλα τοῦ πολέμου ἐφόδια ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Ἡρακλείου, προ-
φατισθεὶς τὴν ἀνάγκην ἵνα ὀπλίσῃ καλῶς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μεσαρίας (Γορτύν-
νης), ὅπου εἶχεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπιβρόχην, καὶ ἐτοίμως κτυπήσῃ τοὺς « χαϊ-
νιδας » τῆς βασιλείας, εἰς ὅ,τι παρουσιασθῶσι μέρος. Ὡς εὐσεβὴς ὁμῶς Μεγάλ-
συνεννοεῖτο ταυτοχρόνως μετὰ τῶν Σφακιανῶν, πρὸς οὓς εἶχε πλείονα ἐπι-
στοσύνην, περὶ τῶν ἀποκρύφων θρησκευτικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, καὶ ἐπιμύσει
ἀπέτρεπεν αὐτοὺς, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσι καὶ παραδώσωσι τὰ ὅπλα τοῖς Τοῦρκοις.
Προσέτι συνεβούλευεν οὗτος, ὅπως ἐξέλθωσιν εἰς Γορτύνην καὶ ὁ μητροπολίτης
Γεράσιμος καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχιερεῖς τοῦ Ἡρακλείου, διότι, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐ-
τοῦ, ἐγνώριζεν ἀφευκτον τὴν μέλλουσαν θυσίαν τούτων. Οὗτοι ὁμῶς (ὅ,τε μη-
τροπολίτης καὶ οἱ ἀρχιερεῖς) ἀπεποιοῦντο τὸ τοιοῦτον, ἵνα μὴ γενῶσιν ἡ αἰτία
τῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν, ἀπομακρυνόμενοι ἐκ τῆς πόλεως.

(β) Ὁ Κριτοβουλίδης (ἐν τοῖς περὶ Κρήτης Ἀπομνημονεύμασι, σελ. 8—40,) ὀνομάζει τοὺς συνελθόντας ἐκ τῶν Σφακιῶν, τῆς Κυθωνίας, τοῦ Ἀποκοράνου,
τῆς Λάμπης καὶ τῆς Ῥουμίνης.

Θεωροῦμεν δὲ τόσῳ μᾶλλον ἀξιωμακροῦν τοὺς ἀνδρας αὐτοὺς, ὅσῳ ἄφη-
σαν ὄνομα ἔνδοξον καὶ ἀθάνατον, πρῶτοι ἀποφασισθέντες εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Κρή-
της πόλεμον.

ΣΕΛΙΣ 49.

(α) Ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἀπῆτουν μετ' ἐπιμονῆς τὴν παράδοσιν τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν
Σφακιῶν, ὑπισχνόμενοι προσέτι καὶ ἀποζημιώσιν, οἱ Σφακιανοὶ ἠπάτων αὐτοὺς
πάντοτε διὰ τῶν ἐφεξῆς λόγων: « Ἡμεῖς, πιστοὶ ἄετις εἰς τὴν κραταῖαν βασι-
« λείαν, ὑποσχόμεθα νῦν κτυπήσωμεν πρῶτοι, ὅπου ἤθελαν παρουσιασθῆ ἡνι-
« δες τῆς βασιλείας· διότι, ἂν ἔλθουν καὶ εἰς τὴν Κρήτην τοιοῦτοι, πρῶτον εἰς
« τὰ Σφακία θὲ ν' ἀποθῶσι, καὶ συμφέρει εἰς τὸν τόπον καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν νῦν
« ἵνα ἀρματωμένα τὰ Σφακία ».

(β) Ἡ Κρήτη εἶχεν 20 ἐπαρχίας, 4482 χωρία, 3 πόλεις, 6 φρούρια, 44
μοναστήρια, 4 μητροπολίτην καὶ 42 ἐπισκόπους. Κατὰ τὰ Κρητικά Μ. Χουρ-
μούζη (σελ. 404) τῷ 1821 ἔφερεν οἰκογενεῖας χριστιανικὰς μὲν 28330, τουρ-
κικὰς δὲ 24944, ἦτοι ἐν ὅλῳ πληθυσμῷ 266355· τῷ δὲ 1832 ἐκ μὲν τῶν
πρώτων 45835, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων 42440, ἦτοι ἐν ὅλῳ πληθυσμῷ 439875.
Ἄρα ἀπολέσθησαν κατὰ τὸν ἀγῶνα οἰκογένειαι μὲν χριστιανικαὶ 42495, τουρ-
κικαὶ δὲ 42304, ἦτοι ψυχαὶ ἐν ὅλῳ 426180.

ΣΕΛΙΣ 54.

(α) Ὁ Κασίμ ἀγῶς, εἰς τῶν ἐπισήμων Τούρκων τῆς Κιλικίας καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον εὐπύρων, εἶχε πραγματικῶς ἀγαθὴν καρδίαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ εὐρισκόν πάντοτε παρηγορίαν, οὐχ ἥττον δὲ καὶ εὐπρίαν, πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν. Καθ' ἃ βεβαιούται παρὰ διαφόρων, ἐν τινι νυκτερινῇ συσκέψει πολλῶν ἀγάδων, ὠρυσμένων κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ σχεδιαζόντων τὴν γενικὴν ἐξέλειψιν αὐτῶν ἐκ τοῦ τόπου, ὁ Κασίμ ἀγῶς οὗτος ἀντεῖπε μόνος, ἀποδίδων τὴν ἐπανάστασιν τῶν « βαγιαδῶν » εἰς τὰ μεγάλα κακά, ὅσα ὑπέφερον ἡμέραν καὶ νύκτα παρὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο εἰς φρόνιμος κατὰ πολλῶν μαινομένων, εἰς ἡμέρας ἀνθρώπος κατὰ τοσούτων ἀνθρωπηρόρων θηρίων;

ΣΕΛΙΣ 53.

(α) Τὸ ὄροπέδιον, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ Μαλάξα, ἴσως ἐστὶ τὸ παλαιὸν « Τιτάνιον ὄρος », νῦν δὲ λαβὼν τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ χωρίου, « βουνὸν τῆς Μαλάξης » καλούμενον.

ΣΕΛΙΣ 55.

(α) Ὅρα τὴν συνέλειαν τῶν Κρητικῶν ἐν τῷ Κεφ. ΚΔ'.

ΣΕΛΙΣ 56.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα τῶν Πελοποννησιακῶν ἐν τῷ Κεφ. Η' τοῦ τόμου Γ'.

(β) Τὴν ἡμέραν αὐτὴν οἱ ὑποπληρχηγοὶ τῆς Ὀλυμπίας εὗρον ἀρμυδιάν, ὅπως συντεθῶσιν ἐγγράφως περὶ τοῦ τριτοδεκάτου, τῆς δεκατίας, τῶν παρασπορίων, τῆς διανομῆς τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὡς ἀκολούθως :

« Ὑποσχόμεθα εἰς ὅλους τοὺς καπετανέους καὶ λοιποὺς στρατιώτας τῆς ἐπαρχίας μας, κατὰ τὴν καταγραφὴν ὅπου ἔχομεν εἰς χεῖράς μας, ὅτι τρίτον νὰ μὴν τῶν ζητήσωμεν, εἰμὴ μόνον τὴν δεκατίαν καὶ παρασπῶρια » καὶ ὑποσχόμεθα, ὅτι ἕως τῆς τελευταίας σταλαγματίας τοῦ αἱματός μας νὰ διαφεντεύσωμεν αὐτὴν τὴν συμφωνίαν. Ὑπόσχονται καὶ οἱ καπεταναεῖς ὅλοι μετὰ τῶν στρατιωτῶν τῶν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον κύριον Ἰσανέτον Χρηστόπουλον, διὰ νὰ τὸν ἀκολουθοῦν καὶ ὑπακούουσιν εἰς κάθε του προσταγὴν. Ὑπόσχονται ἀκόμη, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ἔχουν τὴν ἀδειαν νὰ διώξουν αὐτοὺς ὅπου εἶναι καταγεγραμμένοι, ἀλλὰ νὰ φέρουν καὶ τοὺς λοιποὺς, ὅσοι βαστοῦν ἄρματα. Ἐὰν ἴδωσιν κανένα καπετανίον καὶ διπαρτισθῇ ἀπὸ τὴν συμφωνίαν μας, οἱ ἄλλοι καπεταναεῖς νὰ τὸν παιδεύουν καὶ νὰ τοῦ πέρνουν καὶ τὸ τρίτο καὶ ὅλο τοῦ τοῦ πρῶτου. Ἐπειδὴ καὶ αἱ δεκατίαι καὶ παρασπῶρια εἶναι ἀφεντικὰ, τὰ ὅποια μέλλουν νὰ τὰ φάνε οἱ

στρατιῶται, ἐὰν δὲν ἐξαρκέσουν νὰ φάγουν συμφώνως, οἱ καπετανεοὶ μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον θέλει ὁμιλοῦν καὶ θέλει εὔρουν τὸ μινασίπικον, διὰ νὰ δώσῃ ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμιν του. Ὅποιος δὲ χαριζόμενος ἤθελε δώσει τρίτον, νὰ παιδεύεται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον. Ὅθεν δι' ἀσφάλειαν καὶ τῶν δύο μερῶν ἐγιναν δύο ὅμοια, καὶ ἐδόθη ἀπὸ ἕνα εἰς κάθε μέρος. Ὑπόσχονται πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ οἱ καπετανεοὶ, διὰ νὰ γράψουν εἰς τὰ χωρία τοὺς νὰ βαστοῦν λογαριασμὸν παστρικῶν τῶν δεκατίων καὶ παρασποριῶν, καὶ νὰ τὰ πηγαίνουν, ὅπου διοριστοῦν ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον. Καὶ, ὅ,τι πράξεις ἤθελε κάμουν, νὰ τὰς μοιράζουν ἐξίσου ὅλοι οἱ στρατιῶται μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Μωρέως (!) Καὶ ὅ,τι πρᾶγμα εὐρίσκεται τούρκικον εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, κινήτων καὶ ἀκινήτων, νὰ τὸ μοιράζουν ὅλοι οἱ στρατιῶται. Καὶ ὅποιος παραβῇ αὐτὴν τὴν συμφωνίαν, νὰ κριθῇ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ πρόσωπον βασιλείας μας νὰ μὴν ἰδῇ. Καὶ οὕτως ὑποφαινόμεθα.

« Ἰουνίου 9, στρατόπεδον Πούσι, 1824, πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας.

(Ἔπονται 48 ὑπογραφαί.)

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ὑπόσχομαι τούτων ».

ΣΕΛΙΣ 57.

(α) Ἐν τῇ σελ. 29—30 τῶν Στρατιωτικῶν Γεγονότων ὑπὸ Ι. Θ. Κολοκοτρώνου περιέχεται τὸ ἔγγραφον τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῆς· ἀλλὰ νομίζομεν ἡμερησίαν τὴν μνημολογίαν τούτου, ὡς σημειουμένην τῇ 2 Ἰουνίου ἀντὶ τῆς 42 Ἰουνίου.

ΣΕΛΙΣ 64.

(α) Αὐτὸν μαυθάνοντες τὸν πυροβολισμὸν οἱ ἐν Στεμνίτῃ Γερουσιασταί, ἐφρόντισαν μὲν περὶ ἀποστολῆς βοηθείας, ἀλλὰ ματαίως, καὶ ἔγραψαν δι' ἐπίτηδες ἱππέως ταχυδρόμου ζητοῦντες πληροφορίας περὶ τῆς τύχης τῆς μάχης. Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφον ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

« ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΚΑΙ ΚΑΠΕΤΑΝΑΙΟΙ, Οἱ Εἰς
ΤΟΥ ΛΑΛΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΙ, ΧΑΙΡΕΤΕ.

« Μὲ τὸ νὰ ἐμάθαμεν, ὅτι κατὰ τὰ αὐτόθι δουλεύει ντουφέκι, ἰδοὺ στέλλομεν ἐπίτηδες τὸν παρόντα σουρτζῆ, καὶ ἀμέσως νὰ μᾶς τὸν στείλετε ὅπως, πληροφοροῦντές μας περὶ πάντων, καὶ ὑγιαίνετε.

4824 Ἰουνίου 43 Στεμνίτζα.

« Ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου.

(Τ. Σ.)

ΠΕΤΡΟΜΠΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ,
ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ,
ΑΝΑΓΝΩΣ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ.

« Ἐγγράψαμεν σήμερον εἰς τὸ στρατόπεδον Τριπολιτζᾶς, διὰ τὰ ξεκινήθη ἀμέσως διὰ τὰ αὐτοῦ ὁ Καπετὰν Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης μὲ ἀρκετοὺς στρατιώτας. Λοιπὸν γενναιοφυγήσατε, ἀδελφοί, διὰ τὰ λάβουσι οἱ ἐχθροὶ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας τῶν ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν σας ».

Τὸ ἐγγράφον αὐτὸ δημοσιεύομεν κυριώτερον, ὅπως βεβαιώσωμεν, ὅτι ἡ κρίσιμος μάχη τοῦ Λάλα ἐγένετο τῇ 43, καὶ οὐχὶ τῇ « 24 ἰουνίου », ὡς ἐγράψαν ἄλλοι ἐσφαλμένως.

Τὸ πρῶτον δὲ ὄνομα τῶν ὑπογραφῶν τούτου παρελείψαμεν, ὡς λίαν στερεόγραφον καὶ ὅλως μὴ ἀναγνωσκόμενον.

ΣΕΛΙΣ 62.

(α) Ἀπηρτεῖτο, ἵνα λέγηται κυρίως « ἡ μάχη τοῦ Ποῦσι » ὡς ἐν αὐτῷ γενόμενῃ ὡς γνωστότερον ὅμως καὶ ἐπιδεικτικώτερον τὸ Λάλα, ἀπερρόφησε τὴν δόξαν τούτου.

(β) Ὁ Διονύσιος Ἰωάννου Σεμπρικός, μεταβίβασθεις εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὴν Ζάκυνθον πρὸς θεραπείαν, ἐφυλακίσθη σιδηροδέσμιος, καὶ μάλιστα ἐλυτρώθη τῆς φυλακῆς, ὅσας ἐγγυητὴν διὰ δίστηλα διακόσια· ἅμα δὲ ἰαθεὶς, ἐδραπέτευσε καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅτε ὁ μὲν ἐγγυητὴς ἐπλήρωσε τὸ πρόστιμον, ἡ δὲ διοίκησις ἐδήμεισε τὰ ὑπάρχοντα τούτου κατὰ τὴν ἀπὸ 48 (6) ἰουλίου 1824 προκήρυξιν αὐτῆς.

ΣΕΛΙΣ 63.

(α) Ἰδοὺ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐγράφε τῇ 27 ἰουνίου ὁ Σαῦτηριος Χαραλάμπης πρὸς τὸν Νικόλαον Σολιώτην, εὐρισκόμενον ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν μεγάλων στενῶν τῆς Μεγαρικῆς : « Οἱ Λαλαῖοι, ὅπου ἀπέρασαν εἰς Πάτρας, δὲν εὗρισκον παραμικρὰν ἀντίστασιν, ὅθεν ἀπέρασαν· οἵτινες ἔκαμαν μεγάλα « φθοράν εἰς τοὺς κάμπους Γαστούννης, πέρνοντες ζωὰ, ὅσα εὗρον, ἀπὸ πρόβατα « καὶ γελᾶδια· ἔκαυσαν, ἐθανάτωσαν, ὅσους εὗρισκον ἐμπρός. Φθάσαντες ὅμως « εἰς Πάτρας, δὲν τοὺς ἐδέχθησαν εἰς τὸ κάστρον, ἀλλ' εὗρισκονται ἔξω εἰς ὁσπῆτια τουρκικά, καὶ οὕτως εἶναι στενοχωρημένοι καὶ συγχυζμένοι, ὅτι ἐγελάσθησαν ».

ΣΕΛΙΣ 64.

(α) Ἰδοὺ ἡ προκήρυξις.

« Β. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

« ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ὙΨΗΛΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΤΟΥ ΕΝΩΜΕΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΝΙΚΩΝ ΝΗΣΩΝ.

« Ἐπειδὴ ἡ διοίκησις τοῦ Κράτους τούτου ἐπληροφόρηθη, ὅτι μερικὰ ὑποκείμενα, ὑπήκοοι ἰονικοὶ, ἐτόλμησαν μὲ ἓνα προκήρυγμα, τῇ 4 ἰουνίου 1824 σημειωμένον, (τὸ πρωτότυπον τοῦ ὁποίου σώζεται εἰς τὰς χεῖρας τῆς διοικη-

σεως,) νὰ κηρυχθῶσιν ὡς ἀρχηγοὶ καὶ ὁδηγοὶ τῶν Κεφαλληνίων καὶ Ζακυνθίων, καὶ ἐνταυτῷ ἐκπληρωταὶ τῶν προσταγῶν ἐνὸς ξένου χαρακτηριστικοῦ ὑποκειμένου καὶ ὅτι οἱ εἰρημένοι μὲ τέτοιον ψευδῆ καὶ ἐγκληματικὸν φέρεμα γινόμενοι ὁδηγοὶ μερικῶν καθωπλισμένων ἀνθρώπων, παρομοίως ἰονικῶν ὑπηκόων, ἀπέρσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ γίνωσι μὲ τὸ ἔργον συμμετοχοὶ τοῦ ἐκεῖ πολέμου, πράττοντες οὕτως ἐναντίον τοῦ κοινοῦ δικαίωματος τῶν ἐθνῶν, καὶ φανερῶς παραβιάζοντες τὴν περὶ τῆς οὐδετερότητος προῆξιν τῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους τούτου, ἣ ὅποια δὲν ἔχει πόλεμον, μήτε αὐτὴ, μήτε ὁ Αὐγούστος Βασιλεὺς, ὅπου τὴν προστατεύει, μὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὅπου πολεμοῦν εἰς τὴν ἄνωθεν Χερσονήσον· διὰ τοῦτο ἡ τελεσιουργὸς ἐξουσία τοῦ Κράτους τούτου κάμνει γνωστὸν τοῖς πᾶσι διὰ τῆς παρούσης, ὅτι, εἰ μὲν οἱ ἄνωθεν ὀνομαζόμενοι ἀρχηγοὶ, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θὰ σημειωθῶν, ὡς κάτωθεν, ἐὰν παραιτηθῶσιν ἀπὸ τὴν κακὴν τῶν ταύτην ἐπιχείρησιν εἰς τὸ διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν ἀπὸ τὴν δημοσίευσιν τῆς παρούσης, καὶ δὲν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς νήσους διὰ νὰ κριθῶσιν, αὐτοὶ θὰ ἐννοοῦνται ὡς παντοτεινὰ ἐξόριστοι ἀπὸ τὰ ἰονικὰ γῶματτα, τὰ ἀγαθὰ τῶν θὰ γένωσιν αὐθεντικά, καὶ εἰς κάθε καιρὸν, ὅπου πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῆς διοικήσεως, θὰ τοὺς μεταχειρίζεται, καθὼς ὁ νόμος διορίζει περὶ τῶν κεφαλλικῶν ἐξορίστων.

« Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ὑποκειμένων, ὅσοι εἶναι ὑπῆκοοι τοῦ Κράτους τούτου, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν τοιούτων Ἰονικῶν ψευδοαρχηγῶν, καὶ μὲ τὸν χαρακτῆρα, ὅπου τοὺς δίδει ἡ αὐτὴ πολιτικὴ τῶν κατὰστασις, φαίνεται, ὅτι ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν ἀρχηγούς, νὰ κάμωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἄνωθεν Χερσονήσον, καθὼς καὶ περὶ παντὸς ἄλλου Ἰονικοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὅποion μὲ τοιούτους τρόπους παρεσύρθη νὰ φερθῇ ἐγκληματικῶς εἰς κανένα ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ὅπου πολεμοῦσιν εἰς τὴν ἄνωθεν Χερσονήσον, ἢ εἰς ἄλλο μέρος, προστάζεται ἀδιαφόρως πρὸς ὅλους αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσι τὸ ὀφλιγνότερον εἰς τὰς φανιλίας των, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσωσιν εἰς τὴν αὐστηρότητα ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ φέρεμά των, ὅπου ἐναντιοῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς οὐδετερότητος, ὅπου ἤδη ἡ διοίκησις των ἐπροκήρυξε, πρέπει ἀφεύκτως νὰ τοὺς υποβάλλῃ.

« Ἡ διοίκησις εἶναι πληροφορημένη καλῶς, ὅτι τὰ ἄνωθεν μέτρα θὰ εἶναι ἀρκετὰ ν' ἀνευρῶσι τὰ ἔγνη τοῦ φερέματος κάθε ἄλλου ὑπηκόου, ὁ ὅποιος προσπαθήσει νὰ μιμηθῇ τὸ τολμηρὸν καὶ ἀξιοκατηγόρητον παράδειγμα τῶν ἄνωθεν ὑπηκόων. Ἀκολουθεῖ ἡ σημείωσις τῶν ἄνω εἰρημένων ὀνομάτων.

« Κ. ΜΕΤΑΞΑΣ,

Α. ΦΩΚΑΣ,

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ,

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΝΤΟΥΦΑΣ, ἐξ ἀπορρήτων καὶ διερμηνευτῆς,

« Ἡ παρούσα θὰ τυπωθῇ καὶ εἰς τὰς δύο γλώσσας, τὴν Ἀπλοελληνικὴν καὶ τὴν Ἰταλικήν, καὶ θὰ δημοσιευθῇ ἀπανταχοῦ, διὰ νὰ τὴν μάθωσιν ὅλοι.

« Κορροὶ 48] 6 ἰουλίου 1824

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΑΝΑΣ,

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΕΜΠΡΙΚΟΣ,

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΤΡΟΥΖΑΣ.

Ἐξ ἐπιταγῆς τῆς Βουλῆς

ΣΙΑΝΗΣ Γ. ΟΣΒΟΡΝΗΣ.

Ἐξ ἀπορρήτων τῆς Βουλῆς εἰς τὸ Γενικὸν Διαμέρισμα »

Τῆς προμερᾶς προγραφῆς ταύτης ἡ λαχὺς διήρκεσε μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος, ὅτε (42 Ιανουαρίου, 1833, ε. ν.) ἤκυρώθη αὕτη, οἱ δὲ προγεγραμμένοι ἐπανελάβον τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν, « ἐκτὸς ἀνίσως ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐπώλησεν ἀπὸ αὐτῶν, ἢ δὲν « ἐχάρισεν εἰς κανένα μερικόν ».

ΣΕΛΙΣ 65.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Η' τοῦ τόμου Γ'.

(β) Το ἔγγραφον αὐτῆς ἀπέστειλεν ἡ Γουρυσία διὰ τῆς ἐν Σπάρτῃ ἐφορείας, καὶ αὕτη διὰ τοῦ κατὰ Ὀλλασσαν πολιτορκούντος Γεωργίου Πάνου, πρὸς ὃν ἔγραψε:

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΑΘΕΤΑΝ ΓΕΩΡΓΙΕ ΧΑΙΡΕ.

« Τὰ ἡρώϊκά καὶ γενναῖα κατορθώματά σας καὶ ὁ ζῆλός σας, ὅπου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Χριστιανῶν ἔχετε, ἐπροξένητε μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τὸν κόσμον καὶ ὑπεχρέωσε μέγλως τὸ γένος μας. Περιμένομεν λοιπὸν ἀνυπομόνως νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὴν ταχεῖαν ἄλωσιν Μονεμβασίας. Τὸ ἔσωθεν περιχλειόμενον ταύτην τὴν στιγμὴν ἐλάβομεν ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Γερουσίαν, καὶ μᾶς ἐπιτάττει μὲ ἓνα τῶν αἰχμαλώτων νὰ τὸ ἐκπρεστέλωμεν. Ἡμεῖς λοιπὸν ἡσυχάζοντες, ὅτι, ἀπ' οὗ ἔχετε ἀπὸ αὐτοὺς, ἰδοὺ ὅπου σὰς τὸ στέλλομεν, διὰ νὰ ἐκλέξετε ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τοὺς τὸ ὑπάγῃ, καὶ νὰ τοὺς ἐμιλήσῃ καὶ στοματικῶς τὰ τρέχοντα. »

« Τῇ 40 Ιουνίου 1824 Μιστροῦ.

« ΑΝΤΩΝΜΠΗΣ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ πολεμικός,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ ».

Συγχρόνως δὲ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὁ Μαυρομιχάλης: « . . . Ἦκουσα μετὰ μεγάλῃ χαρᾷ τὸν θρίαμβον, ὅπου κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τῶν ἐξελθόντων τοῦ κέρου, ἐκάματε· ἐπαινῶντες τὴν ἀνδραγαθίαν σας, σὰς εὐχθήθημεν ἀπὸ ψυχῆς. Εἶθε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς αὐτὰς νίκας, δυνάμει τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, νὰ κάνετε! Φαίνεται ὅμως, ὅτι εἶναι εἰς ἄκρον στενοχωρημένοι οἱ ἐχθροί· καὶ, ἂν ἀποφασίσωσι νὰ ὑποταγῶσι, καθὼς ἐντεῦθεν κοινῶς ἡ Γερουσία τοὺς γράφομεν, καὶ ἡ χρεὶα τὸ καλέσῃ διὰ νὰ ἔλθωμεν, γράψτε μᾶς, καὶ θέλει τὸ ἀκολουθήσωμεν, καὶ ὁ ἐργασμός μας θέλει ἐμποδίσαι ὅπως οὖν καὶ τὰ ἀναμεταξὺ τῶν Γληγοριάνων καὶ λοιπῶν ἐνδεγόμενα ἐναντία.

« 1824 Ιουνίου 9 Σεμνίτζα.

ὁ ἀγαπητὸς ὁμῶν ἀδελφός
ΠΕΤΡΟΜΠΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 66.

(α) Ἔχομεν μίαν τούτων πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς θαλασσίας πολιτορκίας.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΗ ΓΕΩΡΓΙΕ ΠΑΝΟΥ ΧΑΙΡΕ !

« Ἰδὺ τέλος πάντων ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πατριωτικοῦ ζήλου καὶ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς διὰ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα! Τὰ πάντα ἐκτελοῦνται μὲ τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονήν. Ἡ πατρίς σὲ θεωρεῖ ὡς ἓνα τῶν πρωτίστων συνερ- γῶν τῆς ἀλώσεως τοῦ καστρου τῆς Μονεμβασίας.

« Ὁ Πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Καντακουζηνὸς στέλλεται παρ' ἡμῶν μὲ πληρεξου- σιότητα, διὰ νὰ περιλάβῃ τὸ καστρὸν εἰς ὄνομά μου. Εἰς μὲν τὴν ἐκλαμπρότη- τά σου ἐσύστησα τὴν φιλογενεῖάν σου· αὐτὸν δὲ συστάινω εἰς σέ. Συμβουλευθήτε λοιπὸν μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν μου ἀξιωματικῶν περὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων, ὡς διαλαμβάνουσι τὰ γράμματα καὶ αἱ διαταγαί, τὰς ὁποίας τοῦ ἔδωσα.

« Ἡ δὲ Πατρίς θέλει βραβεύσῃ ἀναλόγως τὸν πατριωτικὸν ζήλόν σου.

« Ἐν τῷσούτῳ εὐχόμενος νίκην ἐναντίον τῶν τυράννων, μένω.

« Βέρβενα τὴν 2 ἰουνίου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος ».

ΣΕΛΙΣ 67.

(α) Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Παναγῆς Ὀρφανὸς, Κωνσταντῖνος Πεταλᾶς καὶ Μιχαὴλ Ἀφεντούλιεφ.

ΣΕΛΙΣ 70.

(α) Διακόσιοι καὶ πενήκοντα ἐξ αὐτῶν ἀπεφάσισαν ἵνα μεταβῶσιν εἰς Κό- θηρα, καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπετάθῃ ὁ Καντακουζηνὸς πρὸς τὸν ἐπαρχὸν τῆς νήσου ταύτης, ἐπικαλούμενος τὴν ἀπαιτουμένην ἀδειαν· ἀλλ' ἐκείνος ἠρνήθη διὰ τοῦ ἀκολουθεῖν ἐγγράφου:

« Τζερίγο τῇ 7 αὐγούστου 1824 γ. ».

« ΥΨΗΛΟΤΑΤΕ ΚΑΙ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΠΡΙΓΚΙΠΑ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΕ!

« Ἐδέχθην τὰ δύο σας γράμματα, μὲ τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔμαθον μὲ « μεγάλην μου εὐχαρίστησιν τὴν ἐξόφλησιν, ὅπου διὰ μέσου σας ἔγινε μὲ τοὺς « ὑπηκόους μας, ὅπου ἐκλέφθησαν ἀπὸ κάποιους Μανιάτας, καὶ μὲ τὸ δεύτερον « ἐγνώρισα τὴν ἐπιθυμίαν τῶν διακοσίων πενήντα ἀνθρώπων Ὀθωμανῶν τῆς « Μονεμβασίας, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ κατοικήσουν εἰς ταύτην τὴν νήσον.

« Σκέπτοντας εἰς τὴν στενὴν οὐδετερότητα, ὅπου διὰ τὰς ἐρμηνείας μου πρέ- « πει νὰ ὀδηγοῦν τὴν διαγωγὴν μου, στοχάζομαι, ὅτι ὄντες κρατημένοι εἰς τὸν « πόλεμον πριζονιέροι πολέμου, ἐπιτρέποντας ταύτην τῶν τὴν ζήτησιν, ἡμπο- « ροῦσιν εἰς κάποιον τρόπον νὰ συγχύσῃ τὴν παρατήρησιν ταύτην τῆς οὐδετερό- « τητος· ἀλλ' ἀνίσως ἤθελεν ἓνα διαφορετικὸν ἢ περιστάσις τῶν, καὶ ἀνίσως ἤθε- « λε μένῃ εἰς τὸν στοχασμὸν μου ταύτη ἡ στιγμή, καὶ ἀνθρώπους φυγάδες, δὲν

- « ἔναντιώνουμουν* σταγάζομαι ὅμως, ὅτι αἱ παριναῖς δυσκολίαις διὰ τὴν ἐμβασίαν
 « ξένων εἶναι μιᾶς φύσεως τόσον ἐκπληκτικῆς, ὅπου κάνουν κάθε ἕναν νὰ χάσῃ
 « ψυχὴν, καὶ νὰ ἐμπτισθῇ εἰς τὸ νὰ τὰς ἱκοντρέρη.
 « Πρῶτον, ἐπειδὴ εἶναι ἑλλειψίς σιταρίων, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἦτον νὰ ἐμ-
 « βάσουν τὴν ζωοτροφίαν μηνῶν τριῶν.
 « Δεύτερον, ἐπειδὴ πρέπει νὰ ὑποφέρουν μίαν κουτουμάτζιαν ἀπὸ εἰκοσι ὀκ-
 « τὼ ἡμέρας, καὶ τούτας, ὄντες ὑποκείμενοι καὶ ἔξω εἰς τὸν αἶρα καὶ ἥλιον
 « διὰ τὴν ἑλλειψιν τόπου, διὰ τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων, ὅπου κατέφυγον καὶ ὅπου εὐ-
 « ρίσκονται εἰς τὴν κουτουμάτζιαν.
 « Τρίτον, ἐπειδὴ καὶ τελειόνοντας τὴν κουτουμάτζιαν τοὺς, διὰ τὸ πλῆθος τῶν
 « ξένων, δὲν εἶναι τόπος ὅπου νὰ βαλθοῦν.
 « Μένει παρακαλετὴ ἡ Ὑψηλότης σας νὰ ἐξηγήσῃ μὲ ὅλην τὴν σαφήνειαν
 « τούτην μου τὴν γραφὴν πρὸς τοὺς ἀνωθεν Ὁθωμανούς, μένοντάς σας μὲ
 « ὅλην τὴν ἐπόλῃψιν ».

ΣΕΛΙΣ 74.

(α) Ἰδοὺ ἡ διαταγή.

« ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ.

- « Ἀμέσως τώρα συναχθῆτε εἰς τὴν σκηνὴν μου, διὰ νὰ προσφέρωμεν πρὸς
 « τὸν παντοδύναμον Θεὸν τὴν κοινὴν δοξολογίαν διὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Μονεμ-
 « βασίας* οἱ δὲ διωρισμένοι ἐκ τῶν Καπετανέων εἰς τὰς βάρδιας, νὰ μένωσιν
 « ἐκεῖ φυλάττοντες. Προστάξτε σφοδρῶς τοὺς στρατιώτας σας νὰ ρίψῃ καθέ τις
 « ἕν φυσέκι.

« Τρίκορφα, τὴν 25 ἰουλίου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ, Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 72.

(α) Ἰδοὺ ὅ,τι ἔγραψα πρὸς αὐτὸν ὁ Ὑψηλάντης, φθάσας ἐν τῇ Ἰδρυ.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΓΕΩΡΓΙΕ ΠΑΝΟΥ.

Εἰς Μονεμβασίαν.

- « Ἦκουσα πρὸ πολλοῦ καὶ ἤδη πληροφοροῦμαι διὰ τῆς ἐπιστολῆς σου τὸν
 « πατριωτισμὸν καὶ τὴν εἰς τὴν φίλην πατρίδα εὐπειθειάν σου. Εὐγενέστατε πα-
 « τριῶτα! ἡ Ἑλλάς δι' ἐμοῦ σὲ εὐχαριστεῖ καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν σου καὶ διότι
 « ἔγινες πολλῶν καπιτανέων παράδειγμα. Ὅταν ἡ πατρίς πάσχη, πρέπει τάχα
 « νὰ ἐγείνηται εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἰσθημα φιλοκερδείας, ἢ ἄλλου τινὸς ἀνα-
 « ξίου ἑλληνικῆς καρδίας πάθους;
 « Ἡ πατρίς δι' ἐμοῦ σὲ ἀναγκάζει, ὦ πατριῶτα, νὰ περιμείνῃς ἐκεῖ. Ἐλπί-
 « ζω εἰς τὴν Θεῶν πρόνοιαν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ πράγματα θέλουσι πηγαίνει τώρα

« καλὰ καὶ γρήγορα. Εἰς τὸν περὶ ἐλευθερίας ἱερὸν πόλεμον χρειάζεται ἐπιμονή
 « καὶ ὑπομονή. Ἡ πατρίς εἰς κοινὴν συνέλευσιν θέλει σὲ ἐπαινέσει καὶ βραβεύ-
 « σαι ἀναλόγως μὲ τὴν ἡρωϊκὴν σου ἀπόφασιν.

« Ἐν τοσούτῳ, πατριώτα, ἔγιναι καὶ μέγας ἀνδρείως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.
 « Ἰδὼς, τῇ 14 ἰουλίου 1824. ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(6) Ἰδοὺ ὅτι ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν Πελοπόν-
 (Τ. Σ.)

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΕΦΟΡΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΩΝ
 ΣΠΕΤΣΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ !

« Μὲ μεγάλην λύπην μου ἔμαθα, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει σύγχυσιν καὶ ταραχήν,
 καὶ ὅτι καταβοᾷ καὶ φοβερίζει τὸν καπετὰν Γεώργιον Πάνου καὶ καπετὰν Πίλαν
 Θερμισιώτην, κατηγορῶν αὐτοὺς, ὅτι συμφώνως μὲ τὸν Καντακουζηνὸν ἔρπον-
 σαν περίπου χίλια πονηκεῖα. Ἄν ἦτο τὸ πρᾶγμα ἀληθινόν, εἶχον δίκαιον νὰ
 παραπονῶνται καὶ νὰ ἀγανακτοῦν, ὅχι ὅμως νὰ ἐπαναστατοῦν καὶ νὰ ζητοῦν
 χωρὶς κρίσιν νὰ κάμωσι τιμωρίαν. Καὶ τί πλέον μᾶς μένει, ἀδελφοί, ὅταν χωρὶς
 κρίσιν φοβερίζῃ καὶ κατατρέχῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον; Ἐγὼ, ἡσέυρετε, ὅτι ἦλθα εἰς
 τὴν Ἑλλάδα, νὰ αγωνισθῶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας σας καὶ μὲ τὴν κατάστασίν μου
 καὶ μὲ τὴν ζωὴν μου. Ὁ πλέον στενὸς φίλος καὶ συγγενὴς μου γίνεται θανά-
 σμος ἐχθρὸς μου, ὅταν τὸν καταλάβω ἀπιστον εἰς τὴν πατρίδα καὶ φιλόρπαγα.
 Καί, ἀφ' οὗ ἐγὼ ἀρῇτα τὴν μητέρα μου καὶ ἐξώδευσα τὸν πλοῦτόν μου διὰ τὴν
 σωτηρίαν τοῦ γένους, καταλαμβάνετε, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν στενὸν μου συγγενῆ δὲν
 ἤθελα δικαιώσῃ, ἂν τὸν ἐγνώριζα ἀδίκον καὶ ἀπιστον εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του.

Ἐγὼ λοιπὸν, ἑφοροὶ καὶ κάτοικοι τῶν Σπετσῶν, σὰς βεβαιῶνω, ὅτι ἐπληρῶ-
 φορήθητε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ὅτι εἰς τὴν Μονεμβασίαν δὲν εὐρίσκοντο πλοῦται. Σὰς
 βεβαιῶνω, ὅτι τὰ ὀλίγα ἀσχημικὰ καὶ μαλαγματικὰ, ὅπου ἦσαν ἐκεῖ, ἀρπάχθη-
 σαν ἀπὸ τοὺς Μανιάτας καὶ ἀπὸ τὰ πελοποννησιακὰ στρατεύματα καὶ ἀπολού-
 θως, ὅτι οἱ εἰρηνικοὶ καπετανεῖοι εἶναι ἀνεύθυνοι, ὁμοίως καὶ ὁ Καντακουζηνός.
 Εἰς τὴν καιρὸν τοῦτον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ κατατρέχουν καὶ συκοφαντοῦν τοὺς
 ἀδίκους. Οἱ κάτοικοι τῆς Μονεμβασίας εἶχον τὴν πτωχείαν, ὥς ἐγὼ ἐβούλησα
 τοὺς καπετανεῖους, καὶ ἕως τώρα ἔχω δοσμένα εἰς τοὺς Μανιάτας ὑπὲρ τὰς 60,000.

« Ταῦτα λοιπὸν, ἀδελφοί, συλλογισόμενοι καὶ ἐνθυμούμενοι, πρέπει νὰ πνί-
 ξετε τὰ ἀρχαῖα πάθη, νὰ πείθεσθε εἰς τὴν ἀληθινὴν κρίσιν, καὶ νὰ μὴν ἀφή-
 σετε τίποτε ἀπὸ τὰ κοινὰ συμφέροντα ἀνεξέταστον καὶ ἀνοικονόμητον, ἀλλὰ νὰ
 θεωρῆτε, ὅτι ἐσχημάσαμεν πόλεμον κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πρέπει καθ' ὅλους τοὺς
 τρόπους νὰ τοὺς ἀφανίσωμεν, καὶ ὅχι νὰ τοὺς περιόλπωμεν. Ἐπιστεῦσατε, φη-
 νεται, εἰς τὸν Γεωργάκη Μιχαλάκη. Ἐγὼ λοιπὸν μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ γέ-
 νους καὶ τῆς πατρίδος μας, ὅτι οἱ κατηγορούμενοι προειρημένοι καπετανεῖοι
 καθὼς καὶ ὁ ἀπεσταλμένος μου Καντακουζηνός, εἶναι ἀδικοί, καὶ δὲν τοὺς πρί-

παι κἀμμία τιμωρία . . . Ποιοῦντες λοιπὸν καὶ φρονοῦντες ἀξία τῆς πατρίδος, ἡσυχάσετε, ἀδελφοί! καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς ἓνα καὶ εἰς ἄλλον κἀμετε κινήματα, τὰ ὅποια δὲν πρέπειν εἰς τὸν χαρακτῆρά σας. "Αν ἔχετε καὶ εἰς ἐμὲ κἀμμίαν ἀγάπην, ἄφρατε τοὺς ἀνθρώπους ἡσύχους, καὶ ἐξαλείψατε πᾶσαν ἀφροσύνην ψόγου καὶ καταφρονήσεως.

« Ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπολιτζᾶς, τὴν 28 αὐγούστου, 1824.

ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΗΛΑΝΤΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 73.

(α) "Ορα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΓ' τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 74.

(α) Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης εξέδωτο αὐθημερὸν τὴν ἀκόλουθον ἀπαγορευτικὴν διαταγὴν πρὸς ἅπαντας.

« ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ!

« Ἐλάβαμεν τὰ ὅπλα, ἵνα ὑπερασπίσωμεν τὴν θρησκείαν μας καὶ τὴν πατρίδα μας. "Ολαί μας αἱ προσπάθειαι πρέπει νὰ τείνουν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς τυραννίας. Ἀς πολεμήσωμεν ἐκείνους, οἵτινες ἀντίκεινται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν μας· ἀλλ' ἂς ὑπερασπισθῶμεν μὲ γενναιότητα ἀξίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἂς μεταχειρισθῶμεν ὡς φίλους τοὺς ἡσύχους Μουσουλμάνους, ἢ ἐκείνους, οἵτινες παραδοθέντες ὑπεχρεώθησαν νὰ φαίνωνται τοιοῦτοι. Στρατιῶται! οὐδέεις ἀπὸ σῆς δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας. "Οσοτιδήποτε παραβῇ τὴν διαταγὴν ταύτην, θέλει τιμωρηθῇ μ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν στρατιωτικῶν νόμων.

« Μίαν ἡμέραν θέλω δώσει λόγον τῆς διαγωγῆς ἐκάστου ἐξ ὑμῶν. Ἐστὲ πάντοτε ἀξιοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς υποθέσεως, ἣν ὑπερασπίζεσθε.

Βέρβενα τὴν 22 ἰουνίου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(6) Ἐν μιᾷ ἀπὸ 27 ἰουνίου ἐπιστολῇ τοῦ Σωτηρίου Χαλαζάμπου ἀναγινώσκουμεν τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς πολιρκίας τῶν Πατρῶν:

« . . . Ἡ προσταγὴ τοῦ Ἡρίγκιπος (Ὑψηλάντου) καὶ ἡ γνώμη τῆς Γερουσίας « εἶναι νὰ γένῃ ἡ πολιρκία εἰς Πάτρας ἀπὸ Φαναρίτιας, Πυργιώτας, Πατραῖους, Καλαβρυτινοὺς καὶ Βοσστισιάνους· διὸ καὶ θέλει προσπαθῶμεν ὅλας δυνάμεις. Ἡ δειλία ὅμως τῶν Πατρινῶν καὶ Βοσστισιάνων εἶναι ἀνεκδιήγητος· ἀγκαλὼν καὶ οἱ ἰδιοὶ μας Κύρ Ἀνδρέας (Ζαήμης) καὶ Κύρ Σωτηρόκης (Θεοχαρόπουλος), ὅπου εὗρισκοντο εἰς τὸν Ὀμπλόν, ἐτραβήχθησαν ἀπαιεῖ, ὁ

« μὲν Κύρ Ἀνδρέας . . . εἰς Δεμέστιχα, ὁ δὲ Κύρ Σωτηράκης εἰς Ναξορά μὲν
« τοῦ Φωτῆλα τὸν υἱόν . . . Τί μέλλει γενέσθαι, ἀγνοῶ ».

(γ) Ἰδού ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐγκύκλιος, διασωθεῖσα παρὰ τῷ ἀρχηγῷ τῆς
Ὀλυμπίας.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΕΦΟΡΕ ΚΑΙ ΑΡΧΗΓΕ ΤΖΑΝΕΤΟ ΧΡΗ-
(Τ. Σ.) ΣΤΟΠΟΥΛΕ.

« Ἡ ἀσφάλεια τῆς πατρίδος ἀπαιτεῖ νὰ ᾖ ἀσφαλέστατα ὠχυρωμένα ὅλα
τὰ ἐπίφοβα μέρη, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδέχεται νὰ κάμωσι κῆμμιαν εἰσβολὴν οἱ
ἐχθροί. Δὲν πρέπει κῆμμία πόλις ἢ ἐπαρχία τῆς Πελοποννήσου νὰ στοχαζέται
ἐαυτὴν ἐλευθέραν καὶ ἀσφαλῆ, ἀν τὰ μέρη, διὰ τῶν ὁποίων ἡμποροῦν νὰ εἰ-
βάλουν οἱ τυράννοι, εὐρίσκωνται ἀπροφύλακτα ἢ μὴ ἀλλιστα προφυλαγμένα. Τὰ
μέρη ταῦτα, γνωρίζετε ὅλοι, ὅτι εἶναι ἡ Πάτρα καὶ τὰ Δερβένια. Πρέπει λοι-
πὸν χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ νὰ στείλετε, ὅσους περισσοτέρους στρατιώτας εἶναι
δυνατὸν, διὰ νὰ κρατῶσι τὴν Πάτραν στενὰ πολιορκημένην, καθὼς γράφω καὶ
εἰς τὰς ἄλλας πλησιοχώρους ἐπαρχίας νὰ κάμωσι τὸ αὐτό. Συλλογισθῆτε κατὰ
βάθος, πόσῃ ἐπιβρόχῃ ἔχει ἐπάνω εἰς τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου τὸ μέρος
τοῦτο διὰ τὴν τοπικὴν αὐτοῦ. Καμμένη πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἀντικρὺ τῆς
Ῥούμελης, εἶναι ἰσχυροτάτῃ καταφυγὴ εἰς τοὺς πολέμιους, καὶ διὰ νὰ προστρέ-
χωσιν εἰς αὐτὴν βιαζόμενοι, καὶ διὰ νὰ ὀρμῶσιν ἐκείθεν κατὰ τῶν ἄλλων μερῶν
τῆς Πελοποννήσου, καθὼς ἠκολούθησαν τὰ δύο ταῦτα εἰς τὸν ὀλίγον τοῦτον
καιρὸν, ἀφ' οὗ ἡγοίχθη ὁ πόλεμος. Ἀνάγκη λοιπὸν ἡ πολιορκία τῆς Πάτρας νὰ
γένη δυνατὴ, ὥστε ἡ νὰ βιασθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι νὰ παραδοθῶσιν, ἢ ἄλλῃ
τις βοήθεια νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ ἔλθῃ εἰς αὐτοὺς. Περὶ τῶν καρabiών, τῶν ἀνα-
γκαιῶν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸν ἐκεῖ κόλπον, ἔγραψα καὶ εἰς Ἰδραν καὶ εἰς Σπέ-
τσαις, καὶ ἐλπίζω χωρὶς ἀναβολὴν νὰ προφθάσωσι. Σεῖς λοιπὸν φροντίσατε μὲ
ὅλην τὴν προθυμίαν νὰ βάλετε εἰς πρᾶξιν τὰ τῆς ξηρᾶς, ὅσα ἀποβλέπουν τὸν
ἀφανισμὸν τῶν τυράννων καὶ τὴν ταχείαν ἀπολύτρωσιν τῆς πατρίδος. Αἱ ἐκδο-
λεύσεις σας, ἐν ᾧ ἀποβλέπουν τὴν κοινὴν καὶ μερικὴν ἐδικὴν σας σωτηρίαν, θέ-
λουν λάβει ἀξίας καὶ τὰς ἀνταμοιβὰς καὶ παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τοῦ πρώτου Ἀρ-
χιστρατήγου τοῦ ἔθνους.

Εὐχομαι πίστιν, ὀμόνοιαν, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ μένω.

« Τῇ 23 ἰουνίου 1821, Βέρβενκ.

ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 76.

(α) Μετὰ τὰς κατακτήσεις τῶν βαρβάρων, πρώτη ἐν Κωνσταντινουπόλει συ-
νεστήθη τυπογραφία ἑλληνικὴ τῷ 1627 ἐπὶ πατριάρχῳ Κυρίλλῳ Λούκαρη
καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Νικοδήμου Μεταξά· ὀλίγιστον ὅμως διετηρήθη αὕτη

καιρὸν ἕνεκα τῶν ἐπιβούλων Ἰησουϊτῶν. Οἱ ἀναιδέστατοι οὗτοι διακταὶ τῆς ἀρ-
θοδοξίας καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατεμήνυσαν ψευδῶς παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐκουσίᾳ τὸν
πατριάρχην Λούκαρην ὡς ἐπίδουλον τοῦ μωχαμεθανισμοῦ, λόγῳ δὴθεν ὅτι ἐν
Λονδίνῳ ὡν οὗτος πρὶν, συνέγραψε βιβλίον τι κατὰ Ἰουδαίων καὶ Μωχαμεθα-
νῶν, ὅπερ ἐτύπωσεν ἔπειτα ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Μεταξᾶ καὶ διένειμε πρὸς
τε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥώσους. Μόνος σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἰησουϊτικῆς
συκοφαντίας ἦτο ἡ καταστροφή τῆς τυπογραφίας αὐτῆς· συκοφαντία δὲ πόσῳ
πονηρὰ καὶ τεχνιτῇ εἶπετο, ὅπως ἰσχύσῃ εὐθὺς παρὰ μιᾷ ἀμαθεστάτῃ ἀρχῇ,
ὡς τῇ τουρκικῇ. Καὶ τῶντι ἀποσταλέντες ἀμέσως παρὰ τοῦ μεγάλου βεζύρου
Γενίτσαροι ἱκανοί, κατέστρεψαν ταύτην, μόνου διασωθέντος τοῦ Μεταξᾶ διὰ τῆς
φυγῆς. Ἐπίσης προλαβὼν τότε καὶ ὁ πατριάρχης Λούκαρης διεσώθη εἰς τὸ ὀλ-
λανδικὸν πρεσβεῖον, δι' οὗ ὑπερηρησίσθη ἀποτελεσματικῶς, ὡς ἰσχύοντος ἐπὶ τῆς
ἐποχῆς ἐκεῖνης. Οὐδὲν ὠφέλησεν, ἂν ἡ κατηγορία ἀπεδείχθη ἔπειτα καθαρὰ συ-
κοφαντία· οἱ Ἰησουῖται κατέρωθωσαν, ὅ,τι προέθεντο.

Τυπογραφία ἑλληνικὴ συνεστήθη τὸ δεύτερον ἐν τοῖς πατριαρχείοις τῆς Κων-
σταντινουπόλεως μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1800, συγχωρηθεῖσα μετὰ πολλὰς
θυσίας καὶ τρόπους ὑπὸ τὴν ἀμεσὴν εὐθύνην τοῦ κατὰ καιρὸν πατριάρχου καὶ
διὰ τυπώσεως μόνων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, λεξικῶν καὶ τοιούτων· ἀλλὰ καὶ
αὕτη κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος τῷ 1824, ὀχλαγωγησάντων τῶν Τούρκων
μετὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μόλις ἀνεκτήσατο τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς
ὀλίγον πρὸ τοῦ 1840.

Δύο ἑτέρα τυπογραφεῖα ἑλληνικὰ συνεστήθησαν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως
τοῦ 1821 ἐν Χίῳ καὶ ἐν Κυδωνίαις, προσηρητημένα ταῖς σχολαῖς τούτων· πλην
καὶ αὐτὰ τὴν ἰδίαν ἔλαβον τύχην κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

ΣΕΛΙΣ 77.

(α) Ἴδου ὅτι ἔγραφον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Πατρὼν Γερμανὸς, Ζαήμης καὶ
λοιποί.

« ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΕ ΠΡΙΓΚΙΨ.

« Ἐφθασε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ χαροποιὰ εἰδήσις τῆς ἐλευσεώς σας εἰς Πελοπόν-
νησον, καὶ ἐνέπλησεν ἡμᾶς χαρᾶς καὶ παρηγορίας, ὅτι πολλὸ τὸ ἀκανθώδες τῶν
ἐν ποσὶ πραγμάτων. Ἀπασα ἡ Ἑλλὰς γενικῶς, καὶ μερικώτερον ἡ Πελοπόννη-
σος, μεγάλως τρέφει τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον εὐνορίας καὶ τακτικῆς
μορφώσεως ἐκ τῆς περινόας καὶ πολιτικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐκλάμπρου ὑποκειμέ-
νου σας. Οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι μὲ διαπεραστικὸν καὶ ἀξυδερκὲς ὁμ-
μα θέλει θεωρήσῃτε γενικῶς τὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν, καὶ θέλει ἐξακριβώσῃτε τὸ
κυριεῖον πνεῦμα, μὲ τὸ ὅποιον, ἀναλόγως καὶ μὲ τὴν παρούσαν τῶν πραγμά-
των κατάστασιν, θέλει προσαρμόσῃτε πᾶν, εἴτι συμφέρον τῇ πατρίδι καὶ ἀπο-
βλέπον εἰς ρυθμὸν καλὸν πολιτικὸν τε καὶ στρατιωτικόν.

« Ἦμεῖς δὲ σώζοντες τὸ προσῆκον σέβας εἰς τὸ περιβλεπτόν ὑποκειμένον σας,
περιμένομεν τὰς ὁδηγίας σας.

« Εἴητε εὐημεροῦντες καὶ ἐν πᾶσι μετ' εὐκλείας ἐπιτυγχάνοντες !

« *αὐκιά, ἰουνίου 49.* οἱ ταπεινότετοι εὐχέται καὶ δοῦλοι

« ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΛΟΝΤΟΣ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 79.

(α) Ὅρα ἐν τῷ τόμῳ Γ' σελ. 397.

ΣΕΛΙΣ 80.

(α) Ἰδοὺ δ

« ΓΕΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ,
« προβληθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος Δ. Ὑψηλάντου.

« Νὰ συστηθῶσιν Ἐφορεῖαι εἰς ἐκάστην ἀπὸ τὰς εἰκοσιτέσσαρας ἐπαρχίας.

« ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ.

« Νὰ ἐκλεχθῶσι πάντες Ἐφοροὶ ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων καὶ φρονιμωτέρων, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ἐκλεκτοὶ νὰ δίδωσιν ἐνυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητος, δυνάμει τοῦ ὁποίου νὰ ἐνεργῶσι· οὗτοι δὲ νὰ δίδωσιν ἐγγράφον ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Πληρεξούσιον περὶ ἐκπληρώσεως τῶν χρεῶν τῶν.

« Οἱ ἐκλεκτοὶ νὰ συνίστανται ἐκ τῶν προκρίτων ἐκάστης πόλεως, καὶ συνερχόμενοι εἰς τὴν πρωτεύουσιν πόλιν τῆς ἐπαρχίας νὰ κάμωσι τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐφόρων μετ' ἡφύψου.

« Ἀπὸ τοῦ ἐκλεχθῶσιν οἱ Ἐφοροὶ τῆς ἐπαρχίας, νὰ ἐκλέγωσιν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐφορείας τῶν ἑνὰ τὸν ἀξιώτερον καὶ νὰ τὸν στέλλωσι μέλος τῆς γενικῆς Βουλῆς μετ' ἐκπληρώσεως, ἐπικυρουμένον ἀπὸ τὸν πληρεξούσιον.

« Οἱ λοιποὶ τέσσαρες Ἐφοροὶ νὰ διαμοιράζωσι τὰς κοινὰς ὑπουργείας· ὁ εἰς νὰ ἦναι ἐπιστάτης εἰς τὰς ζωτροφίας τῶν στρατευμάτων καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς τῶν ἡγουν ὑποδήματα καὶ λοιπά, καὶ νὰ ἔχῃ ὑποεφόρους εἰς ἐκάστην ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ χωρία τῆς ἐπαρχίας, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐκτελῶσι τὰς διαταγὰς τοῦ, ὅσαι ἀποβλέπουσι τὴν ζωτροφίαν καὶ τὰ ἄλλα ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς τῶν στρατευμάτων.

« Ὁ δεῦτερος Ἐφορος νὰ στρατολογῇ καὶ νὰ προβλέπῃ νὰ ἔχῃ ἔτοιμα τοῦ πολέμου τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια· καὶ οὗτος ὁμοίως νὰ ἔχῃ τοὺς ἀναγκαίους ὑποεφόρους εἰς ἐκάστην ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ χωρία διὰ τοὺς διαβαίνοντας ἢ πλησίον στρατοπεδεύοντας στρατιώτας.

« Ὁ τρίτος νὰ ἔχῃ τὴν πρόνοιαν τῶν ἀναγκαίων ζώων εἰς τὰς διαφόρους δουλείας τοῦ πολέμου, ἡγουν ἀποστολὴν ζωοτροφῶν, ὀπλῶν, γραμματοφόρων καὶ τῶν λοιπῶν· νὰ ἔχῃ δὲ καὶ οὗτος τοὺς ἀναγκαίους ὑποεφόρους.

« Ὁ τέταρτος νὰ κρατῇ τὴν δημόσιον κάσσαν, νὰ συναγῇ τὰς ἐκουσίως φιλογενεῖς προσφορὰς καὶ τὰ διοριζόμενα ἀπὸ τὴν Βουλὴν δοσίματα.

« Ὁ πέμπτος νὰ ἐπιστατῇ εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς πολιτείας· καὶ οὗτος ὁμοίως νὰ ἔχῃ ὑποεφόρους.

« Ὅλοι οἱ Ἐφοροὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐκάστου, νὰ κρατῶσι σημειώσιν τῶν ἔργων τῆς ἐφορείας τῶν καὶ νὰ δίδωσι περὶ πάντων τούτων λόγον, ὅσα ἀπαιτοῦν τὴν κοινὴν σκέψιν τῆς.

« Ἐκάστη Γενικὴ Ἐφορεῖα νὰ ἔχῃ πεντήκοντα ἀνθρώπους ἐνόπλους, διὰ νὰ ἐκτελῶσι τὰς προσταγὰς τῆς. Ὅμοίως καὶ ἐκάστη ὑποεφορεῖα νὰ ἔχῃ ἀπὸ πέντε ἕως δέκα· οὗτοι δὲ νὰ ᾔναι ἐκ τῶν πολιτῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν, καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰς ὑποεφορείας, καθὼς καὶ οἱ πεντήκοντα εἰς τοὺς Γενικοὺς Ἐφόρους.

« ΒΟΥΛΗ.

« Οἱ ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τοὺς Γενικοὺς Ἐφόρους, ὡς ἀνωτέρω, καὶ ἐπικυροῦμενοι ἀπὸ τὸν Πληρεξούσιον νὰ ᾔναι μέλη τῆς Ἑθνικῆς Βουλῆς.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς εἶναι ὁ Πληρεξούσιος.

Οἱ Βουλευταὶ σκέπτονται πρῶτον περὶ τῶν γενικῶν τῆς πατρίδος συμφερόντων, καὶ δεύτερον περὶ τῶν ἀναφερομένων πραγμάτων εἰς τὰς ἐφορείας τῶν ἐπαρχιῶν τῶν.

« Αἱ περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς γίνονται μὲ ψήφους· ὅλοι δὲ οἱ Βουλευταὶ εἶναι ἰσόψηφοι. Ἐὰν αἱ ἐναντίαι ψῆφοι ᾔναι ἰσάριθμοι, ἡ ψῆφος τοῦ Προέδρου ἐπικρατεῖ.

« Ἐκ τῶν βουλευτῶν ἄλλοι μὲν διορίζονται κατ' ἐκλογὴν Γενικοὶ Θησαυροφύλακες, οἱ ὅποιοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς τὸ σῶμα τῆς Βουλῆς καθ' ἕναστον μῆνα, καὶ οἱ μὲν νὰ φροντίζωσι τὴν σύναξιν τῶν δοσιμάτων, οἱ δὲ νὰ ἔχωσι τὰ ἐξόδα, ἄλλοι δὲ νὰ ἐπιστατῶσι καὶ νὰ προνοῶσι τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὰ στρατεύματα, ἐξετάζοντες, ἂν οἱ εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἐφοροὶ ἐκπληρῶσιν ἀκριβῶς τὰ σχετικὰ χρέη τῶν ἑκάστων· ἄλλοι δὲ νὰ προνοῶσι περὶ συνάξεως τῶν γεννημάτων ἀπὸ τὰ τουρκικὰ κτήματα καὶ τῶν ἄλλων τακτικῶν δοσιμάτων εἰς προΐοντα γῆς.

« ΚΡΙΤΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ.

« Τὸ ἀνώτατον Κριτήριον θέλει εἶναι ἡ Ἑθνικὴ Βουλὴ.

Δεύτερον οἱ Γενικοὶ Ἐφοροὶ ἐκάστης ἐπαρχίας μετὰ τῶν τεσσάρων ἄλλων, ἐκλεγομένων μὲ ψήφους μεταξὺ τῶν προκρίτων.

Τρίτον αἱ ὑποεφορεῖαι.

« Οἱ Κριταὶ κρίνουν περὶ τῶν πολιτικῶν ἀμαρτημάτων κατὰ τοὺς διορισμένους νόμους.

« Ἡ φιλανθρωπία τοῦ Πληρεξουσίου, ἂν δὲν κινδυνεύῃ τὸ κοινὸν συμφέρον,

ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλευθερώη τὸν κατὰδικον ἀπὸ τὴν ἀπορρατισθεῖσαν ἀπὸ τὸν νόμον κεφαλικὴν τιμωρίαν, ἢ νὰ τὴν μετριάξῃ.

« Ἐὰν ὁ κρινόμενος ὑπὲρ τῶν Ἐφόρων δὲν εὐχαριστῇται εἰς τὴν κρίσιν των, ἀναφέρεται εἰς τοὺς Ἐφόρους τῆς ἐπαρχίας του καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν ».

ΣΕΛΙΣ 84.

(α) Ἰδοὺ οὗτος.

« ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ »

διὰ τὴν τοπικὴν διοίκησιν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς.

« Ὁ λαὸς ἐκάστης ἐπαρχίας τῶν τε χωρίων καὶ τῆς πολιτείας αὐτῆς νὰ ἐκλέξῃ τὰ ἀξιώτερα μέλη του μὲ ψήφους, πρὸς τὰ ὅποια νὰ διδῇ ἐπιτροπικὴν καὶ πληρεξουσιότητα ἔγγραφον· αὐτὰ δὲ τὰ ἐκλεγθέντα παρὰ τοῦ λαοῦ μέλη νὰ ἐκλέξωσι μὲ ψήφους τοὺς Γενικοὺς Ἐφόρους τῆς ἐπαρχίας, καὶ νὰ δώσουν πρὸς αὐτοὺς ἐνυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητος, δυνάμει τοῦ ὁποῦ νὰ ἐνεργῶσιν, ὧν ὁ ἀριθμὸς θέλει εἶναι ἕξ.

« Οἱ Γενικοὶ Ἐφοροὶ τῆς ἐπαρχίας μὲ τὴν ψῆφον τῶν ὡς ἄνωθεν ἐκλεχθῶσιν μελῶν τοῦ λαοῦ νὰ συνεκλέγουν τοὺς ὑποεφόρους τῶν χωρίων, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑποεφόροι νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς Γενικοὺς Ἐφόρους, ἀναφέροντες πρὸς αὐτοὺς πᾶν, ὅ,τι ἀνήκει, καὶ δίδοντας λόγον περὶ πάντων.

« Ἐκάστη Γενικὴ Ἐφορεία τῆς ἐπαρχίας θέλει ἔχει πεντήκοντα ἐνόπλους καὶ ἐκάστη ὑποεφορεία πέντε, διὰ νὰ ἐκτελῶσι τὰς διαταγὰς τῆς.

« Οἱ Γενικοὶ Ἐφοροὶ ἐκ συμφώνου θέλουν φροντίζει διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ κυβέρνησιν τῆς τε πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς, καὶ εἰς τοῦτο θέλουν ὁδηγεῖ καὶ διατάττει καὶ τοὺς ὑποεφόρους.

« Οἱ Γενικοὶ Ἐφοροὶ θέλουν ἐκλέγει ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας των μὲ ψήφους τὸν ἀξιώτερον, καὶ νὰ τὸν ἐλλῶσι μέλος τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου.

« Ὅλα τὰ ἄνωθεν ψηφηφόρα ὑποκείμενα θέλουν εἶναι ἰσόψηφα, καὶ αἱ περισσότεραι ψῆφοι θέλουν ὑπερισχύει.

« Οἱ ἀποσταλῆσόμενοι εἰκοσιτέσσαρες Γερουσιασταὶ, ἕνας ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν, μετὰ τοῦ Ἐνδοξοτάτου Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, προηγουμένης τῆς Ἐνδοξότητός του, κατὰ τὸ ἐν Κατεστῆαις γεγόμενον σύστημα, θέλουν ἐπέχει τὴν Γερουσίαν τοῦ δήμου τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη δὲ ἡ Γερουσία νὰ παρευρίσκειται μετὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, καὶ συμφώνως νὰ σκέπτονται, καὶ μὲ ψήφους νὰ ἀποφασίζωσι καὶ νὰ διοικῶσι τὰ τε πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ εἰς τὸν πόλιν, ὥστε μῆτε ἡ Γερουσία νὰ ἐνεργῇ τι χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Πρίγκιπος, μῆτε ὁ Πρίγκιψ χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας.

« Ὅσοι οἱ Γερουσιασταὶ θέλουν εἶναι ἰσόψηφοι· ὁ δὲ Πρίγκιψ θέλει εἶναι Πρόεδρος καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ὑπερχῆν περισσότεραν μίαν ψῆφον, καὶ αἱ περισσότεραι ψῆφοι θέλουν ἔχει τὴν κυριότητα.

« Μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦτου τοῦ συστήματος, τοῦ τε Πρίγκιπος δηλαδὴ καὶ τῆς Γερουσίας, θέλουν ἐπικυροῦνται παρ' αὐτῶν οἱ Γενικοὶ Ἐφόροι ἐκάστης ἐπαρχίας, καὶ θέλουν ὑπόκεινται εἰς τὰς διαταγὰς των, ἀναφέροντες πρὸς αὐτοὺς πᾶν, ὅ,τι ἀνήκει, καὶ δίδοντες λόγον περὶ πάντων.

« Ὁ Πρίγκιψ καὶ ἡ Γερουσία θέλουν ὑπόκεινται εἰς τὸ καθήκον τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰ τοπικὰ ἔθιμα, ὅσα συμφωνοῦν μὲ τὸ καθήκον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μὲ τοὺς νόμους.

« Τὸ ἀνώτατον Κριτήριον θέλουσιν εἶναι ὁ Πρίγκιψ καὶ ἡ Γερουσία.

Δεύτερον, οἱ Γενικοὶ Ἐφόροι ἐκάστης ἐπαρχίας.

Τρίτον, οἱ Ὑποέφοροι.

« Οἱ Κριταὶ νὰ κρίνουν περὶ τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸ καθήκον τῆς ἀνθρωπότητος, τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα τὰ τοπικά, σύμφωνα μὲ τὸ καθήκον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μὲ τοὺς νόμους.

« Πάντες οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ εὐρισκόμενοι ξένοι νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Κριτηρίων, ὡς καὶ οἱ ἐγχώριοι.

« Ἐὰν ὁ κρινόμενος ὑπὸ τῶν Ἐφόρων δὲν εὐχαριστῇται εἰς τὴν κρίσιν των, νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς Γενικοὺς Ἐφόρους τῆς ἐπαρχίας του, καὶ τελευταῖον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Διοικητήριον καὶ Κριτήριον.

« Τοῦτο τὸ ἀνωθεν σύστημα θέλει διαμεῖναι δι' ἓνα ὁλόκληρον χρόνον, καὶ τότε πάλιν θέλει ἔχει τὸ κύρος ἢ σκέψις καὶ ἀπόφασις τοῦ λαοῦ.

« Δι' ὅσας ἡμέρας ἀπεράσωσιν, ἕως ὅτου διοργανισθῇ καὶ νὰ συγκροτηθῇ τοῦτο, νὰ ἀκολουθῇ τὸ ἐν Καλτετζίαις γενόμενον σύστημα τῆς Γερουσίας, παρ' εὐρισκομένου καὶ τοῦ Ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος, σκεπτομένων καὶ διαικούσων ἐκ συμφώνου, καὶ ἀποφασίζόντων διὰ ψήφων, ὡς ἀνωθεν μὲ τὴν προσθήκην ὅμως καὶ τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ συνελεύσει κατὰ τὴν Βέρβεναν ἐγκριθέντων ὑποκειμένων, τοῦ τε Πανιερωτάτου Ἀγίου Παλαιῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Εὐγενεστάτου Κυρίου Ἀσκημάκη Ζαήμη καὶ τοῦ Λογιωτάτου Κυρίου Γεωργίου Παγανοπούλου.

Ἐν Βερβένῃ.

Ο ΕΛΟΥΣ ΑΝΘΙΜΟΣ,
Ο ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ,
ΠΕΤΡΟΜΠΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ,
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΡΟΥΠΑΚΗΣ,
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΜΠΟΥΝΑΡΟΣ,
ΠΑΝΟΥΤΖΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ,
ΑΝΔΡ. ΠΑΠΑΪΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΟΣ ΣΑΡΙΓΙΑΝΝΗΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,
ΝΙΚΟΛΛΟΣ ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΓΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΑΣΙΟΥ,

ΝΙΚ. ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΘΑΝ. Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΑΘΑΝ. Ν. ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΡΟΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΕΩΡ. Π. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΕΩΡ. ΠΑΓΩΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΕΤΡΟΣ Α. ΡΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΕΝΑΚΗΣ,
ΠΑΝΑΓΟΣ Α. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛΙΟΥ ΤΖΑΝΝΗΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΟΛΟΠΟΥΛΟΣ,

Δ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΑΡΑΣ,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΚΟΒΟΛΗΣ,

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ Δ. ὁ Οἰκονόμου,
ΑΝΔΡΕΩΣΤΗΣ ΚΟΝΤΑΚΗΣ,
ΑΘΑΝ. ΜΠΟΓΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ *.

ΣΕΛΙΣ 84.

(α) Ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, ὅτε κατέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1824), τὴν μεγαλητέραν ἐξηγήθη δυσἀρέσκειαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κανέλλου, ὡς συγκατατεθέντος καὶ υπογράφαντος πρώτου τὴν ἐπὶ τῆς Γόρτυνος ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Κολοκοτρώνου.

(β) Μετὰ τὴν κατάρτησιν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἔπαυσεν οὗτος ἐνεργῶν καὶ υπογράφόμενος ὡς τοιοῦτος.

Ἔχομεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἄλλον ἐν Εὐβοίᾳ « Πληρεξούσιον ἀπέσταλμένον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου » τὸν Γεώργιον Κλήρη, Γορτύνιον. Ἀλλ' ὁπίσθι διαφορά νοός καὶ ἐνεργείας διεχώριζε τὸν ἓνα ἀπὸ τοῦ ἄλλου! Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ὅλως αὐτοχειροτόνητος πληρεξούσιος Κλήρης ἀπέτυχε δεινῶς, ὥς μὴ ὦν οὔτε πολιτικὴ τις, οὔτε στρατιωτικὴ ἱκανότης· οἱ δ' Εὐβοεῖς δι' ἀναφραγὰς κοινῆς πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἀπὸ 4 Ιουλίου 1824 ἐπεκαλέσθησαν τὸν διορισμὸν ἐτέρου διοικητοῦ.

ΣΕΛΙΣ 88.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐκθεσις τούτων.

* ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΔΡΑΣ, ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΩΝ ΗΜΩΝ ΑΣΠΑΣΜΩΝ ΥΜΙΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝ.

« Αὐτάθι προσελθὼν ὁ Πρίγκιψ Ὑψηλάντης, ἔστειλε πρὸς ἡμᾶς δύο ἀνθρώπους τοῦ καὶ γράμμα, δίδων ἡμῖν τὴν εἰδησιν τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ καὶ τὸν διὰ τὰ πατέρα ἡμῶν ἐδῶ σκοπὸν τοῦ. Ἡμεῖς κατὰ χρέος τῇ ἀπεκρίθημεν τότε, ὡς ἔδει, καὶ δὲν ἐλείψαμεν, ἵνα καταβῶμεν οἱ σημαντικώτεροι τῆς πατρίδος μας ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, καὶ ἄλλοι, ὅπου ὑπεδέχθημεν αὐτὸν ὡς βασιλέα, συντροφεύοντές τον καὶ ἐκείθεν ἔως ἐδῶ. Ὁμιλήσαντες λοιπὸν μετὰ τῆς Ἐκλαμπρότητός του, κατὰ ζήτησίν του, διεσαφήσαμεν πρὸς αὐτὸν τὴν τε προσυστηθεῖσαν Διοίκησιν καὶ Γερουσίαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα ἡ περίστασις ἀπήτη. Ἡ Ἐκλαμπρότης τοῦ μετὰ ταῦτα ἐξέδωκεν ἕνα ὀργανισμὸν νομοθεσιῶν, δι' οὗ ἐκλήτεϊ ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα εἰς τε τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικόν· ἡμεῖς ὅμως τῷ ἐπροτεινόμεν ἄλλον ὀργανισμὸν, δι' οὗ ὑπεστηρίζετο ἡ νομαρχία καὶ ἡ καλὴ διοίκησις τῆς πατρίδος, μὴ δεχόμενοι τὸν ἐκείνου. Αὐτὸς καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀπεποιήθη λέγων, ὅτι δὲν στέργει οὕτως, εἰρήνῃ ἢ τοῦ δίδωμεν τὴν πληρεξουσιότητα εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς πατρίδος γενικῶς, νὰ κάμῃ, εἴτι θέλει καὶ βούλεται, ἢ φεύγει. Εἰς τοῦτο ἐπροσπαθήσαμεν πεντακοστροπῶς νὰ καταπείσωμεν αὐτὸν συναινέσαι· τρόπος ὅμως οὐκ

ἐτάθη, ἀλλ' ἐπιμένει εἰς τὸ νὰ λάβῃ κατὰ πάντα τὴν πληρεξουσιότητα ὡς Μονάρχης εἰς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του. Τοῦτο καὶ μᾶς ἐλύπησε καίριως καὶ μᾶς ἐξέλιξε μεγάλως, καὶ μᾶς ἐτάραξεν ὑπερεκπερισσοῦ, δίδον ἡμῖν ὑποφάν τινας κεκαλυμμένου ἀπεικταίου καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαιωμάτων. Ἐνθεν-
τοι καὶ ἐξαποστέλλομεν τοὺς παρόντας ἡμῶν ἀδελφούς φιλογενεστάτους Ἅγιον
Ἐλους καὶ Δημήτριον Τομαρόπουλον μετὰ τῶν δύο ἀνωτέρω ὀργανισμῶν ἐκεί-
νου τε καὶ ἡμετέρου, τοὺς ὁποίους θεωροῦντες γνῶστες πρὸς μὲν τὸν ἐκείνου τὸ
διόλου ἀνεξάρτητον καὶ μοναρχικόν, πρὸς δὲ τὸν ἡμέτερον τὰ ὅσα εἶδει γενέ-
σθαι, καὶ ὑπὲρ ἧς πολεμοῦμεν εὐνομίας, οἵτινες καὶ θέλουν διὰ ζωῆς ἐμπερι-
στάτως περὶ τούτων καὶ περὶ πάντων ὡς ἐμιλήσει. Λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὴν
ἡμετέραν φιλογένειαν, ἵνα εἰς αὐτὰ ὅλα κάμετε κρίσιν ὡς συμπολίται, συμπα-
τριῶται καὶ συναδελφοί· καὶ, ὅσον κατὰ βάθος θεωρήσῃτε τὰ πράγματα, δώσῃτε
πρὸς ἡμᾶς τὴν συμβουλὴν καὶ γνώμην σας, τί τὸ ποιητέον, εἰς τρόπον ὅτι μὴ
ὀφείποτε ὑποπέσωμεν εἰς ἐνοχὴν κατηγορίας τοῦ Γένους καὶ παιδείας· καθότι τὸ
νὰ δώσωμεν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν τὴν ἀπλύτον πληρεξουσιότητα μῆτε ἀνεκτὸν τῇ
Γένει, μῆτε συμφέρον τῇ πατρίδι, καὶ στοχασθῇτε, ὅπως ἐλθέριον τὸ ζήτημᾶ
του. Ἀχ! ἀδελφοί, ἡμεῖς ἠλπίζαμεν ἐξ αὐτοῦ παρηγορίαν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα
καὶ ὑπεράσπισιν εἰς τὰ τῆς πατρίδος δικαιώματα· καὶ ὁ ἐρχομὸς του ἀντὶ καλοῦ
ἐπέφερεν ὅλον τὸ ἐναντίον καὶ ταραχὴν καθ' ὅλα, ὥστε ἡ πατρίς ἡμῶν κινδύ-
νυται. Μὴ λοιπὸν, ἀδελφοί, παρακαλοῦμεν, καταδεχθῇτε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς
πατρίδος, αὐτὴν τὴν ἡδὴ ἐπαπειλουμένην· ἀλλ', εἰς ἡσθε ἀδελφοί καὶ συμπα-
τριῶται καὶ ποθοῦντες τὴν ἐθνικὴν ἐλευθερίαν, ἔχετε σκοπὸν καὶ ἀπόρασιν, ἵνα
βοηθήσῃτε, καθὰ καὶ πρότερον, τῇ πατρίδι, (ἂν οὗτος ἀναχωρήσῃ,) ὡς σύμμα-
χοι καὶ συμπατριῶται μᾶς ἰδεάσῃτε. Ἀγκαλὰ τὸ συστατικὸν αὐτοῦ γράμμα,
τὸ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, μόνον ὅτι τὸν συσταίνει ὡς συνήγορον καὶ εἰς τὸ νὰ
δώσωμεν ὧς ἀκοῆς εἰς τὰ λεγόμενά του, ἄραντες εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα καὶ κι-
νούμενοι εἰς τὸν πρὸς ὃν ἄρον, οὐ μὴν δὲ καὶ πληρεξούτιον. Ὅθεν παρακαλοῦ-
μεν καὶ αὖθις, ὡς ἀνωθεν, δώσατέ μας τὴν συμβουλὴν σας, τί τὸ ποιητέον, ἢν
τινα καὶ ἀναμένοντες μένομεν.

« 1824 ἰουνίου 27, ἐκ Βερβένων.

« ΡΗΓΑΣ ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ,	ΠΑΝΟΣ ΣΑΡΙΓΙΑΝΝΗΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,	ΠΑΝΑΓΟΣ ΑΔ. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΔ. ΤΖΑΝΕ,	ΠΑΝΑΓ. ΓΚΙΚΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΚΗΣ,	ΠΑΝΑΓ. ΓΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ,	ΑΘΑΝ. ΚΩΝΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ,	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΕΩΡΓ. ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,	ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ,	Ν. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ,	ΣΥΓΓΙΔΩΝ ΔΑΣΗΣ,
ΔΡ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΔΑΡΑΣ,	ΠΑΝΟΥΤΣΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ,
ΑΝΔΡ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,
ΤΟΜΟΣ Δ'.	27

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΚΟΒΟΛΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΤΖΟΠΟΥΛΟΣ *.
ΠΕΤΡΟΣ Δ. ΡΟΥΤΟΣ,

ΣΕΛΙΣ 94.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἀναφορά τούτων.

• ΥΨΗΛΟΤΑΤΕ ΠΡΙΓΚΙΨ ΠΑΝΡΕΞΟΥΣΙΕ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ.

« Ἐν ᾧ ἐκινήθημεν χθές, διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς προσκύνησιν τῆς καὶ νὰ εὐρώ-
μεν τὸν μέσον ὅρον τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν προβλημάτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν με-
ρῶν, ἐλυπήθημεν εἰς ἄκρον μαθόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν ἀποδημίαν τῆς.
Καὶ ὅτι κατὰ τοῦτο λέγομεν τὴν ἀλήθειαν, μάρτυς αὐτὸς ὁ παντεπόπτης Θεὸς,
τὸν ὁποῖον ἐδοξάσαμεν, ἅμα ἀκούσαντες τὰ εὐαγγέλια τοῦ πνευματοῦ ἐρχο-
μοῦ σας. Εὐθὺς ὅπου δημοσιευσθῇ τῶρα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους,
ὅτι μετὰ τὴν ἡμῶν τῶν συναγωνιζομένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἀ-
κολουθοῦσι διαίρεσεις στοχασμῶν, ἂν καὶ ἀνύπαρκτον τὸ τοιοῦτον, θέλει βλάψει
καιρίως τὸ πᾶν καὶ θέλει ὀπισθοδρομήσει ἀφυσικὰ τὸ ἀνὰ χεῖρας ἱερὸν ἐπιχεί-
ρημα. Διὸ παρακαλοῦμεν δουλικῶς τὴν Ὑψηλότητά της νὰ ὀρίσῃ εἰς τὴν Βυ-
τίναν, ... ὅπου συνελθόντες ἅπαντες καὶ συσχεφθέντες νὰ συμβιβάσωμεν πάντα,
ἐν ᾧ ὅλων τῶν πατριωτῶν ὁ σκοπὸς ἄλλος δὲν εἶναι, εἰμὴ ἡ εὐχερесеτέρα ἐκτέ-
λεσις τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἐλπίζομεν δὲ ἀδιστακτικῶς νὰ εἰσακουσθῇ ἡ ταπεινὴ
μας αὕτη αἴτησις, καὶ νὰ μὴ μᾶς λυπήσῃ κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ συναγωνισθῇ μὲ
ἡμᾶς ὡς ἀριστος πατριώτης. Μένομεν, ὡς ὑποσημειούμεθα, μὲ σέβας βαθύτατον,
οἱ ὑπογεγραμμένοι.

« ἀρχὴ Ἰουνίου 28 ἐν Βερβένις.

• ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ, ΠΑΝΟΥΤΖΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ, Α-
ΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,
ΣΗΥΡΙΔΩΝ ΔΑΣΙΟΥ, Δ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΑΡΑΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗ-
ΡΟΠΟΥΛΟΣ * (καὶ λοιποὶ, ὅλοι εἴκοσι καὶ εἰς.)

ΣΕΛΙΣ 92.

(α) Ἰδοὺ ἡ δευτέρα πρὸς τοὺς Ὑδραίους ἐκθεσις.

« Προχθὲς ἔγινε κοινὴ ἀπόφασις, διὰ νὰ ὑπάρχῃ νὰ τοποθετήσῃ ἡ Ἐκλαμ-
πρότης τοῦ μετὰ τῆς Γερουσίας εἰς Καλάβρυτα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐμίσευσαν οἱ λοιποὶ
ἀδελφοὶ καὶ ἐπῆγαν νὰ κάμωσι τὰς ἀναγκαίας ἐτοιμασίας, μετέβαλε σκοπὸν
διὰ Βυτίαν. Σήμερον ὅμως ἐξαίφνης ἀπεφάσισε νὰ ὑπάρχῃ εἰς Καλαμάτα, καὶ,
τελειωμένου ὄντος τοῦ παρόντος μας, ἔστειλε καὶ μᾶς ἐμήνυσεν, ὅτι μισεύει
καὶ νὰ ὑπάγωμεν νὰ μᾶς ἰδῇ. Ἐκινήθημεν λοιπὸν ἀμέσως, καὶ πηγαίνοντες

εἰς τὸ κονάκι του τὸν ἡγούμενον μισομενόμενον μετὰ τοῦ Παπᾶ Φλέτα διὰ Καλαμάτα, καὶ εὐρομεν μόνον μερικοὺς αὐλικούς του, οἵτινες εἶχον ἐκεῖ μερικοὺς μπερμπάνταις καὶ ἀνοήτους ὁμογενεῖς μας· ἡμεῖς δὲ ἐπιστρέψαμεν ἀμέσως εἰς τὸ τοῦ Πετρόμπετη κονάκι, ὃν πλησίον, καὶ, ἅμα ὅπου εἰσῆλθομεν, εἶδομεν τοὺς ἄνωθεν μπερμπάντας νὰ ὁρμήσουν κατεπάνω μας μὲ τὰ ἄρματα εἰς χεῖρας τυχόντες ὅμως πολλοὶ ἐδικοί μας ὀπλοφόροι μεθ' ἡμᾶς, ἀπήντησαν τὴν ὁρμὴν των· καί, ἀφ' οὗ τοὺς ἐδόθη νὰ καταλάβουν τὰ δικαιώματά των, ἡσύχασαν καὶ μετανόησαν ζητοῦντες συγχώρησιν, οἵτινες ἦσαν διωργανισμένοι εἰς τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν αὐλικούς του καὶ Παπᾶ Φλέσαν. Ἐδόσαμεν εἰδήσιν τῶν τρεξάντων τούτων καὶ πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον Πρίγκιπα Καντακουζηνόν, ὄντα εἰς Μομενβάσιαν. Ὁ Ἅγιος Ἐλους ἀπ' ἀσθένειάν του ἔμεινε, καὶ ὁ Κύριος Τομαρόπουλος θέλει σὰς πληροφρήσει περὶ πάντων διὰ ζωῆς ἐκτενέστερον, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παρακαλοῦμεν νὰ ἔχωμεν ἀπόκρισίν σας καὶ τὴν ἀδελφικὴν συμβουλήν σας, τὸ τί νὰ ἀκολουθήσωμεν. Στελλετέ μας δὲ καὶ τὸ σχέδιον, ὅπου ἐσυμφωνήσατε μετὰ τῆς Ἐκλαμπρότητός του, καὶ ὁποῖαν ὑπεροχὴν καὶ πληρεξουσιότητα τοῦ ἐδόσατε ἐπάνω εἰς τὰ ἄρματά σας καὶ τὴν τοπικὴν σας διοίκησιν. Ἀδελφοί, τὰ ἄνωθεν περιστατικὰ μὴ σὰς ἐξιτπάσουν, ὅτι ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν τὸν ἀγῶνά μας περισσότερον τοῦ προτέρου ».

Ἀπορεῖται, πῶς εἰσώπων οἱ πρόκριτοι περὶ τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐν ᾧ μόνος αὐτὸς καθυστάσας τὴν στάσιν, καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων γράφοντες περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὀπλοφόρων, ἀνείδιζον ὡς « μπερμπάντας » τοὺς ἀποτελέσαντας τὴν εἰς τὴν στρατιώτας καὶ πολιτίας. Εἴτε ραδιουργηθέντες, εἴτε ὑπὸ ἐθνουςιασμοῦ, κακῶς ἐννοουμένου, κινηθέντες, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μόνον εἶχον δεσπόζουσαν ἰδέαν τὴν ὑπὲρ πατρίδος, ἣν ἐθεώρουν πραγματοποιηθησομένην διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς ἓν πρόσωπον, τὸν Ὑψηλάντην.

ΣΕΛΙΣ 94.

(α) Τῶντι ὑπῆρχε τις ἐκ τῆς Στεμνίτης Κωνσταντίνος Ἀλεξανδρόπουλος, ὃν, ὡς ἄξιον ὀχλαγωγόν, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντες προσετοί τῆς Πελοποννήσου μετεχειρίζοντο ὄργανον, ὁσάκις ἀνάγκην εἶχον, ὅπως βεβαιώσωσι τῶν σουλτάνω καὶ δι' αἰσθητῶν φρικαλέων μέσων καὶ παραστάσεων τὰς βίαιοπραγίας τοῦ κατὰ καιρὸν σατράπου τοῦ τόπου καὶ τὰ δεινοπαθήματα τοῦ λαοῦ, οὗ ἐπετρόπευον παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ. Δι' αὐτοῦ ἐκίνουν τοὺς ἐκεῖ πολυαριθμοὺς παντοπώλας καὶ ἄλλους βιομηχάνους Πελοποννησίους εἰς ὀχλαγωγίαν, καὶ δι' αὐτοῦ, προηγουμένου τολμηρῶς, ἐπαρουσίαζον τούτους πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐξερχόμενον ἐκ τῶν ἀνακτόρων εἰς προσκύνησιν, φέροντας ἐπὶ κεφαλῇς τέφραν καὶ ψάθην καιομένην, καὶ κραυγάζοντας ἔλεος καὶ δικαιοσύνην. Οὗτός ἐστιν ὁ Ἀλεξανδρόπουλος, ὁ παρονομασθεὶς Ὑψηλάντης, ὡς ὑψηλὰ ἀναβαίνειν καὶ τολμῶν διότι καὶ τῶν ὀχλαγωγῶν προηγέτο ἐπικινδύνως, καὶ πρὸς τὸν σουλτάνον

ἐτόλμα παρουσιάζων τὰς ἀναφορὰς τοῦ τόπου, πολλὰς μὲν ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ψεῦδη περιεχούσας.

Ὅτε δὲ, καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, ἧς ἦτο μέλος, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐφέρετο διὰ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, τότε ἤρξατο καὶ αὐτὸς ὑπογράφεσθαι Ὑψηλάντης. Οἱ πάντες ὁμῶς ὠνόμαζον καὶ ἐπέγραφον τοῦτον Ἀλεξανδρόπουλον. Ὡσαύτως καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, γενναίως πεσόντος ἐν τινὶ μάχῃ, ὑπογράφονται πάντοτε Ἀλεξανδρόπουλοι.

(6) Ἐχομεν ἔγγραφόν τι ἀπὸ 24 ἰουλίου, ὑπογεγραμμένον παρὰ δεκατεσσάρων ὀπλαρχηγῶν τοῦ ἐν ταῖς Ῥίζαις στρατοπέδου δι' αὐτοῦ ἐξηγρεῖται καθαρῶς ἡ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην πίστις τοῦ στρατοῦ.

« ὙΨΗΛΟΤΑΤΕ ΠΡΙΓΚΙΨ, ΗΜΕΤΕΡΕ ΣΕΒΑΣΤΕ ΚΥΡΙΕ!

« Ὅσῃ λύπῃ, γενναῖε Ἡγεμὼν, μᾶς ἐπροξένησεν ἡ ἐκ τῶν Βερβένων αἰφνίδιος ἀναχώρησίς σου, ἄλλη τόση χαρὰ περιεχύθη εἰς τὰς ψυχὰς μας, εὐθὺς ὅπου ἐμάθομεν τὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ στρατόπεδα ἐπιστροφὴν σου.

« Σεβαστὲ καὶ ἀγαπητὲ Ἡγεμὼν! ἡ πατρίς ὅλη καὶ ἡμεῖς εἴμεθα πλέον παρὰ βέβαιοι περὶ τῶν ἀληθῶς ἡρωϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν ὑπὲρ πατρίδος φρονημάτων σου καὶ πάσης τῆς λαμπρᾶς καὶ σεβαστῆς ὑψηλαντικῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία καταφρονήσασα, τὰς ὁποίας ἀπῆλθε μεγάλας δόξας καὶ τιμὰς εἰς τὸ ἰσχυρὸν τῆς Εὐρώπης βασίλειον, ἀπεφάσισε γενναίως νὰ θυσιάσῃ καὶ πλοῦτη καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ μόνον τὴν σεβασμίαν μητέρα μας Ἑλλάδα.

« Ἡγεμὼν! ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐκφράσωμεν μὲ τοὺς χαρακτῆρας τούτους τὰ βαθύτατα αἰσθήματα τῆς εὐγνωμοσύνης μας. Ἀλλὰ καὶ ἡ γενναία ἑλληνικὴ ψυχὴ σου δὲν ἔχει χρεῖαν τοιούτων ἐνδείξεων. Τὰ αὐτὰ λοιπὸν ὑπὲρ πατρίδος μὲ τὴν ἡγεμονικὴν σου ὑψηλότητα φρονήματα πνέοντες καὶ πεπληροφορημένοι, ὅτι χωρὶς κεφαλὴν καὶ κέντρον, (εἰς τὸ νὰ ὀδηγῶνται αἱ σωματικαὶ τοῦ ἔθνους δυνάμεις,) εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνακτήσωμεν τὴν πατρίδα ἐλευθερίαν μας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζει ἡ ἀληθὴς τῶν ἔθνων εὐδαιμονία, ἰδοὺ προσφερόμεθα αὐτοθελήτως εἰς τὴν σοφὴν σου ὁδηγίαν καὶ τὰς πατριωτικὰς προσταγὰς σου. Εἴμεθα ἔτοιμοι, γενναῖε Ἀρχιστράτηγε, οἷτε Καπετάνοι καὶ στρατιῶται νὰ χύσωμεν ἐν δόξῳ τὸ αἷμά μας ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὅπου καὶ ὅταν θελήσῃ καὶ κρίνῃ εὐλογον ὁ συνετώτατος καὶ γενναῖος ἡμῶν Ἀρχιστράτηγος καὶ Πληρεξούσιος Δημήτριος Ὑψηλάντης ».

ΣΕΛΙΣ 95.

(α) Ἰδοὺ ἡ περὶ τούτου ἔγγραφος ὁμολογία τοῦ Μαυρομυχάλου.

« Ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος, ὑποσχεθεὶς ἐξ ἀρχῆς μεθ' ὅρκου πίστιν καὶ εὐπεί-

θειαν εἰς τὴν Ἀρχὴν τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν ζωὴν μου αὐτὴν θυσίαν εἰς τὴν ἀνδρωσὶν τῆς πατρίδος, ἐπειδὴ ἀπεστάλη εἰς τὴν Πελοπόννησον Πληρεξούσιος Ἀρχιστρατήγος ὁ Πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης, αὐτάδελφος τοῦ Γενικοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ ἔθνους καὶ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, ὑπόσχομαι καὶ μεθ' ὅρκου δολογῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ παντός τοῦ γένους, ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἐκλαμπρότητά του θέλω φυλάττει μεθ' ὅλην τὴν οἰκογένειάν μου καὶ τοὺς ὑπ' ἐμαυτὸν τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ εὐπεΐθειαν, ἕως καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου, δι' ὅσα ἤθελεν ἀποφασίσῃ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, χωρὶς νὰ γνωρίζω καμμίαν ἄλλην χωριστὴν Ἀρχὴν ἢ φατρίαν ἐναντίον τῆς πρώτης Ἀρχῆς καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου Πληρεξουσίου Πρίγκιπος.

« Τρίκορφα, 40 αὐγούστου 1824.

ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ »

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Καλοκοτρώνην, ἴδε, ἐν τοῖς κατόπιν ἀναφερομένοις περὶ τῆς μάχης τῆς Γράνας, τὴν ἀπὸ 43 αὐγούστου ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου.

ΣΕΛΙΣ 97.

(α) Ἡ κατάστασις τῆς πολιορκίας ἐπαισθητὴν ἔλαβε βελτίωσιν ἔκτοτε, ἐκάστου διατασσομένου παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἀνηκούσας θέσεις, καὶ πάσης λαμβανομένης δυνατῆς προνοίας παρὰ τοῦ ἰδίου.

Εἰς ταύτην ἀνάγονται τὴν κατηγορίαν αἱ ἀκόλουθοι ἡμερήσιοι διαταγαί.

« ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΟΡΚΟΥΝΤΑΣ ΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΙΤΕΑΝ.

« Κάθε ἀρχηγὸς χρεώσται ἀπὸ τὴν αὔριον νὰ μᾶς δίδῃ καθ' ἡμέραν ἐγγράφως σημείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν ὅπου ἔχει, διὰ νὰ ἡξεύρωμεν τὰς δυνάμεις μας, καθὼς τὸ ἀπαιτεῖ καὶ ἡ τάξις καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος.

« Τρίκορφα, τὴν 9 ἰουλίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

« ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΚΑΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΥΣ.

« Ὅλας τὰς γυναῖκας, ὅπου εὐρίσκονται εἰς τὸ στρατόπεδον, διορίζονται οἱ ἀρχηγοὶ καὶ καπεταναεῖοι νὰ τὰς στείλωσιν, ὅπου θέλουν, καὶ ἕως αὔριον καμμία νὰ μὴν εὐρεθῇ ἐδῶ, οὔτε παιδιά.

« Ἐν Τρίκορφα, τὴν 24 ἰουλίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

Παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι γυναῖκες καὶ παῖδιά ἦσαν αἱ δραπετεύουσαι Ἑλληνίδες ἐκ τῆς Τριπόλεως μεθ' ὧν ἡ μετὰ μέρους τῶν τέκνων αὐτῶν.

ΣΕΛΙΣ 98.

(α) Κατόπιν αὐτῆς ἐξέδωκεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον.

• ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.

• Ὅμογενεῖς Ἑλλήνες! Ἡ ἀνομία καὶ ἀπανθρωπία τῆς Τουρκικῆς τυραννίας μᾶς ἐβίασε νὰ καθοπλισθῶμεν ἐναντίον της. Κατὰ τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς, πᾶσα ἐξουσία ὁμολογεῖται ὑπόχρεως νὰ διοικῇ τοὺς ὑποκειμένους της μὲ νόμους δικαίους, νὰ προνοῇ διὰ τὴν εὐζωίαν αὐτῶν καὶ νὰ ὑπερασπίζεται καὶ ἔσω καὶ ἔξω τῆς ἐπικρατείας της τὴν θρησκείαν, τὴν τιμὴν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν κτηματικὴν τῶν καταστάσιν. Ἀλλὰ ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἄλλους νόμους δὲν ἐγνώριζε παρὰ τὰ πάθη καὶ τὴν θέλησίν της.

• Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία καθύβριζε τὴν ἱερὰν θρησκείαν μας, καὶ οὐδὲ μικρὸν τόπον πρὸς οἰκοδομὴν ναοῦ δὲν μᾶς εἶδεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων μας, χωρὶς νὰ μᾶς τὸν πωλῇ μὲ ὑπέρογκον ποσότητα χρημάτων. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἐτόλμα κατὰ τῶν ὑπηκόων της τὰς πλέον κτηνώδεις ὑβρεῖς καὶ ἀσελγείας. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἐβασάνιζεν, ἐκρέμαζεν καὶ ἐσφραττεν ἀκρίτως, καὶ ἀνόμως ὅποιον ᾔθελεν, ἔχουσα πλησίον της δημίους ἐτοιμούς νὰ ἐκτελῶσι τὰ θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπά της νεύματα. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἐθεώρει ὡς ἀμάρτημα τὴν πλουσίαν κατάστασιν τῶν ὑπηκόων της, καὶ ὑπὸ διαφόρους προφάσεις τοὺς ἐγύμνονε, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἐθανάτωνε, διὰ νὰ οἰκαιοποιηθῇ ὅλα τῶν τὰ ὑπάρχοντα. Συντόμως, ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν τὸ ἔθνος μας ἔπασχεν ἀκαταπαύστως, ὅσα οὐδὲ φανεροὶ πολέμιοι δὲν ᾔθελεν πράξει κατὰ φανερῶν πολέμων. Πολεμοῦμεν λοιπόν, διὰ νὰ καταβάλλωμεν ἐξουσίαν πολεμίαν θείων καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, καὶ κἀνὲν ἔθνος, δικαίως κρίνον, δὲν εὕρισκε παράλογον, ἢ ἀντιπολιτικὴν, τὴν κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας ἀνέγερσίν μας. Διὰ ταῦτα πρέπει καὶ εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐνδείξεις καὶ πράξεις τοῦ πολέμου μας νὰ φερῶμεθα εὐτάκτως, νὰ πολεμοῦμεν ἀνδρείως τοὺς ἐνόπλους ἐχθροὺς καὶ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, νὰ μεταχειριζώμεθα δὲ φιλανθρώπως τοὺς ἀόπλους καὶ ὅσοι παραδίδονται ἀπλῶς ἢ μὲ συνθήκας. Οὕτως ἀπαιτεῖ καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ συμφέρον καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐνόματος. Ὅστις δὲ ᾔθελε φέρεσθαι μὲ ἀπανθρωπίαν, ἢ παράβασιν συνθήκης πρὸς τοὺς παραδιδόμενους πολέμιους, ὁ τοιοῦτος καταδικάζεται ὡς πολέμιος τοῦ Γένους. Χρεωστοῦν ὁμοίως ἅπαντες νὰ ἀποδίδωσι τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς διοικήσεις, καὶ κἀνεὶς νὰ μὴ πειράξῃ μηδ' εἰς τὸ παραμικρὸν οὔτε εἰς τὴν γῆν, οὔτε εἰς τὴν θάλασσαν, ἄνθρωπον, ἢ πρᾶγμα Εὐρωπαϊκῆς διοικήσεως, ἢ ἄλλου τινὸς ἔθνους οὐδετέρου εἰς τὸν παρόντα πόλεμον. Ὅστις δὲ ᾔθελε πράξει τί ἐναντίον, καὶ οὗτος, θεωρούμενος ὡς πολέμιος τοῦ Γένους, θέλει καταδικάζεσθαι

μὲ ὅλην τὴν δικαίαν αὐστηρότητα, καὶ πᾶσα Εὐρωπαϊκὴ ἐξουσία, λαβοῦσα αὐτὴν, παρακαλεῖται νὰ τὸν στέλλῃ εἰς τὸν πλησιέστερον διοικητὴν Ἑλληνα. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὰ πολεμικὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πρέπει νὰ ἔχωσιν ἑγγραφὸν ἀδειαν ἢ ἀπὸ Ὑδραν, ἢ ἀπὸ Σπέτζας, ἢ ἀπὸ Ψαρὰ, ἢ ἀπὸ τὸν ἐν Πελοποννήῳ πληρεξούσιον Ἀρχιστράτηγον. Ὅθεν, ἐὰν πιασθῇ κἀνὲν χωρὶς τοιαύτην ἀδειαν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, θέλει ἐξουσιάζεσθαι ὡς ληστρικὸν, καὶ οἱ ἄνθρωποι θέλουν καταδικάζεσθαι ὡς πειραταί. Ἐὰν δὲ πιασθῇ ἀπὸ Εὐρωπαϊκὴν δύναμιν, παρακαλεῖται νὰ κάμῃ, ὡς ἄνωθεν ».

(6) Ἰδοὺ ἡ σκληροτάτη αὕτη διαταγή.

• (Τ. Σ.) Δίδωμεν τελείαν ἀδειαν καὶ ἐξουσίαν εἰς τοὺς καπεταnéους νὰ συνάξωσι στρατιώτας, καὶ, ὅποιοι τοὺς παρακούσῃ, νὰ τὸν παιδεύουν ὡς ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ὡς τουρκοκράτην, καὶ νὰ τοῦ πέρνουν τ' ἄρματα τοῦ καὶ τὰ ζῶα καὶ ὅλα τοῦ τὰ πράγματα καὶ νὰ τὰ μοιράζουσιν εἰς τὰ στρατεύματα, ὅπου πολεμοῦν μετ' αὐτοῦ καὶ εὐπειθεῖαν. Τὸ αὐτὸ θέλουν κάμει καὶ εἰς τοὺς ὅσους φεύγουν ἀπὸ τὰ στρατόπεδα χωρὶς τὴν ἀδειαν τῶν καπεταnéων τῶν. Διορίζονται ὁμοίως οἱ καπεταnéοι νὰ διαλέγουν ἑκατὸ στρατιώτας, διὰ νὰ τοὺς βάζουν ὅπισω, ὅταν γίνεταί πόλεμος, καὶ νὰ ἐμποδίζουσιν ἐκείνους, ὅπου πολεμοῦν, νὰ μὴν φεύγουν· καὶ ἂν κἀνεὶ φύγῃ τὴν ὥραν τοῦ πολέμου, νὰ τὸν τουφεκίσουν, καὶ νὰ ᾖ καλὰ σκοτωμένος, ἐκτός ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν γνωρίζῃ τὴν ἀνάγκην καὶ τοὺς προστάξῃ νὰ τραβηχθῶν.

• Τῇ 2 αὐγούστου 1821 Τρίκορφα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 99.

(α) Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν ἐπιστολὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης (31 αὐγούστου 1821 ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικορφῶν), διαλαμβάνουσαν περὶ τοῦ Γόρδιου, τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῆς πολιτορκίας τὰ ἀκόλουθα.

• ... Περὶ τὰ μέσα τοῦ τρέχοντος μᾶς ἐπεμψεν ὁ οὐρανὸς ἕναν Ἑγγλέζον φιλέλληνα. Αὐτὸς ἦλθε μετ' ἰδικόν του καράβι, ἔχων μαζὴ του ὀλίγα τουφεκία, σπαθιά, παρούτι, βόλια, χαρτί, κανόνια καὶ πόμπαις· ἄραξεν εἰς τὸ Λενίδι. Ἐστελεῖν ὁ Πρίγκιψ στρατιώτας Ἑλληνας καὶ τὸν προϋπάντησαν· τὸν ἐσυνόδωσαν ἕως εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐφερε μαζὴ του καὶ ὀλίγους ὀφφικιάλους κανονιέρηδες. Εὐθὺς ὅπου ἐγύρισε τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ εἶδεν ἀνθρώπους μετ' ἰσχυρίας, ἡρώτησε, ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Ἕλληνες, τὸν ἀπεκρίθησαν. Συνέβη κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν νὰ γείνῃ πόλεμος, καὶ νὰ νικήσωσιν οἱ Ἕλληνες τὸσον ἐπιδέξια, ὥστε νὰ τζακίσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ τοὺς κυνηγῶν ὡσὰν πρόβατα, καὶ τοὺς ἔχρσαν μέσα εἰς τὸ κάστρον. Τότε ὁ Ἑγγλέζος θαυμάσας ἐφώνησεν: « Εὐτυχὴς ἐγὼ, ὅπου εἶδον μετ' ὀφθαλμούς μου, ὅσα ἀνεγίνωσκον καὶ ἤκουον ἀπὸ τῶν προγόνων μου καὶ τὴν ἱστορίαν ». Μετὰ τούτους τοὺς λόγους ἔπιασε τὸ μουσικέτον τοῦ καὶ ἐπῆγε μετ' αὐτοὺς ἀνθρώπους τοῦ πλησίον τοῦ πολέμου...

Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι τὸν κάμνουσιν ὅλας τὰς δυνατὰς περιποιήσεις. Ὁ ἐφ' ἑχομὸς τοῦ ἐνέσπειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὸν λαόν μας καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας μας. Λέγει πολλάκις εἰς τὰς ὁμιλίας του: « Μὴν δυσαρεστήσῃς Ἕλληνας κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ ἄθως λαὸς τῆς φωνάζει εἰς τὴν Κάτω Κάμεραν τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος. Ἄς τὸ εὖρη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἡ Ἐπάνω Κάμερα, ὅπου γίνεται ἐμπόδιον. Πλὴν σεῖς οἱ Ἕλληνες ἀγωνίζεσθε γενναίως, καὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης δὲν θέλουν σταθῇ διὰ πάντα ἀδιάφοροι ».

« Ὁ Πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ ἑνὸς ἀπλοῦν στρατιώτην. Κακοκοιμᾶται ἐπάνω εἰς τὰς πέτρας, κακονοκτᾷ, κακοτρῶγει, τρέχει εἰς τὸν πόλεμον καὶ κατοικεῖ εἰς καλύβην, γύρωθεν κτισμένην μὲ ξηροτοχίαν ἐπάνωθεν μὲ ἐλαττόκλαρα καὶ ὑποκάτωθεν μὲ ὀλίγην κριθαρίαν. Κανένας μας δὲν ἤμπορεῖ νὰ παραπνεύσῃ διὰ κακοπέρασιν, ἔχων αὐτὸν διὰ παράδειγμα . . .

« Ὡς σὲ εἶπα πολλάκις, ἡ πατρίς ἔχει ἀνάγκην μεγαλωτάτην ἀπὸ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ μεγαλοφώνως βοᾷ, ζητοῦσα ἐκ τῶν τέκνων τῆς, ὅπου εὐρίσκονται ἔξω ἀπ' αὐτὴν, βοήθειαν. Μεταξὺ τῶν πλέον ἀναγκαίων, ὅπου ὑστεροῦμεθα τὴν σήμερον, εἶναι τὰ στορνάρια καὶ τὸ χαρτὶ διὰ φουσέκια, ὥστε εἰς ἑλλειψιν τοῦτου ἀρχήσαμεν πρὸ πολλοῦ νὰ μεταχειρίζομεθα κάθε λογῆς βιβλίον ἱστορικὸν καὶ ἐκκλησιαστικόν, πέρνωντάς τα ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν σχολείων, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια. Ὅθεν μὴν ἀμελήτῃς νὰ μᾶς προφθάσῃς.

« Οἱ περισσότεροι καὶ δυνατώτεροι Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου εἶναι κλεισμένοι εἰς τὴν Τριπολιτζάν. Οἱ τοῦ Μιστρᾶ, Λεωνταρίου, Φαναρίου, Καρύταινας, Μπαρδούνιας καὶ Τριπολιτζᾶς, καὶ προσέτι δύο χιλιάδες πολεμικοὶ Ἀρβανῖται εἶναι κλεισμένοι εἰς τὸ κάστρον τῆς. Πέντε μῆνας εἶναι πολιορκημένοι· κοντεύουσιν νὰ τελειώσουν τὰς ζωτροφίας των, καὶ βιασμένοι ἀπὸ στενοχωρίαν ἐκυριεύθησαν ἀπὸ λοιμικὴν καὶ ἀποθνήσκουν πολλοί. Τώρα δὲν τρώγουν παρὰ ὄνου, τῶν ὀπείων τὸ κρέας πωλεῖται πρὸς δέκα γρόσια ἡ ὀκά. Ἐκ τούτου συμπεραίνετε, ὅτι ἐλπίζομεν νὰ παραδοθῇ, πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ αὐτοῦ τὸ παρὸν, ἂν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ δὲν τὴν πάρωμεν πὲρ ἄσάλτο . . . »

Σημειωτέον, ὅτι ὁ Γόρδων δι' ὀλίγον ἔμεινε τότε καιρὸν ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἀναχωρῶν δὲ συνωδύθη δι' ἀποδεικτικὸν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ 42 ὁκτωβρίου, διαλαμβάνοντος τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ζῆλον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰς ὕλικάς αὐτοῦ προσφορὰς ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

ΣΕΙΛΑΣ 404.

(α) Ἰδοὺ τινες περισωθεῖσαι διαταγαὶ πρὸς βεβαίωσιν τοῦ προκειμένου.

« ΑΝΔΡΕΙΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ.

« Πληροφορίαν βεβαίαν ἔχομεν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν νὰ ἐφορμήσουν ἐπάνω μας περὶ τὴν αὐγὴν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δυναμώσουν αἱ βάρδιαι. Ὅθεν νὰ διαρίσετε ὁ καθεὶς διπλοὺς φύλακας μὲ ἀξιόους καπετανεούς, ἀγρυπνοῦντες καὶ

αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις φαίνεται ἡ ἀξίότης τῶν ἀρχηγῶν.

« Ἐν τῇ στρατοπέδῳ τῶν Τρικώρων, τῇ 28 ἰουλίου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

« Προσκαλεῖσθε νὰ ἐλθῇτε εἰς τὴν σκηνὴν μου περὶ τὴν μίαν τῆς νυκτός ».

« ΚΑΠΕΤΑΝ ΤΣΑΝΕΤΟ.

« Ἀναλόγως ἐδιωρίσθης νὰ στείλῃς εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην στρατιώτας 75 ἀμέσως ἀπόψε, καὶ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας, τοὺς ὁποίους ὁ καθείς κατ' ἀναλογίαν θέλει στείλει. Τὸ ἀναγκαϊότατον τοῦτο ἄς μὴν ἀναβληθῇ πάλιν ἀπὸ καμμίαν αἰτίαν.

« Ἐν τῇ στρατοπέδῳ τῶν Τρικώρων, τῇ 4 αὐγούστου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

« ΑΝΔΡΕΙΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ.

« Ἐμάθαμεν, ὅτι οἱ Περσιάνοι ἐπιβουλεύονται νὰ ὀρμήσουν εἰς τὸ Στενὸν, καὶ περὶ τούτου ἐγράψαμεν εἰς τοὺς ἐκεῖ νὰ προσέχουν. Ἐμάθαμεν πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ παμπόνηρος Κεχαγιάς ἔχει σκοπὸν νὰ κάμῃ τοιοῦτον στρατήγημα : Νὰ κάμῃ χροσταὶς εἰς τὰ στενὰ καὶ εἰς ταῖς γράναις τοῦ κάμπου καὶ τὴν ἡμέραν νὰ εὐγάλουν εἰς τὸν κάμπον γυναικαὶς Τούρκισσαις, διὰ νὰ συνάξουν ἀστόχμα, καί, ἅμα οἱ στρατιῶται μας κατεβοῦν διὰ νὰ τὰς ἀρπάξουν, ἐκείνοι νὰ ὀρμήσουν κατεπάνω των καὶ νὰ τοὺς θανατώσουν. Προσεῖχτε λοιπὸν, παραγγέλλετε εἰς τοὺς στρατιώτας σας νὰ παρατηροῦν καὶ νὰ μὴν ἐξαπλόνωνται ἀστόχαστα. Ὅμοίως καὶ οἱ βάρδισαις νὰ ἐπαγρυπνοῦν τὴν νύκτα καὶ ὅλοι νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε ἑτοιμοί.

« Τρίκορφα, τῇ 2 αὐγούστου 1824.

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(6) Ἰδοὺ αὕτη.

« (Τ. Σ.)

« ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ.

« Προκηρύξατε εἰς τοὺς στρατιώτας σας, ὅσους στέλνετε εἰς Δερβένια, ὅτι θέλει ἔχουν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Τριπολιτζᾶς τὸ ἀνάλογον πρῶτοι ἀπὸ ὅλους, καὶ καπετανεοὶ καὶ στρατιῶται, καὶ περισσοτέραν τιμὴν παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ τῆς

πατρίδος. Διὰ τοῦτο σὺς διορίζομεν νὰ καταγράφητε τὰ ὀνόματα τῶν ἐκτὶ πεμπομένων κρατιωτῶν, διὰ νὰ τὰ παρουσιάσῃτε πρὸς ἡμᾶς ἐν καιρῷ· τοὺς δὲ μὴ ἀκολουθοῦντας μῆτε μένοντας ἐκεῖ, ἀλλὰ λειποτακτοῦντας καὶ ἀφίνοντας τὸ ἐκεῖ διωρισμένον πῶστον, βεβαιώσατέ τους, ὅτι δὲν ἔχουν μῆτε σπῆτι, μῆτε ζωντανὰ, μῆτε πατρίδα, ἀλλὰ θέλει τοὺς ἀναποδεδυγίση ἡ πατρίς ὡς προδότες καὶ φιλοτούρκους.

« Τρίκλωνα, τὴν 6 αὐγούστου 1824. « ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(γ) Λέγεται αὕτη καὶ ἑτέρως « Μάχη τοῦ Μύτικα » ὡς ἐκ τῆς θέσεως.

ΣΕΛΙΣ 405.

(α) Συνήθως ἐφέρει οὗτος λευκὴν ποδήρη χιτῶνα· πάντοτε δὲ ὑπερησπίζετο τοὺς ἐν τῇ Τριπόλει Χριστιανούς ἀπὸ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, καὶ συνεβούλευε τοὺς Τούρκους οὕτως: « Καὶ ἂν διὰ βελώνης μόνης ἐνοχλήσῃ τοῦρκος ἀσπλον « βαγιᾶν, γινωσκέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι αὕτη ἐμπήγεται τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ Μαχά- « μεθ ». Ἄλλ' ἤκουον ἅπαντες καὶ πάντοτε τοῦτου ;

ΣΕΛΙΣ 407.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Η' τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 408.

(α) Ἰδοὺ ἐπίσημός τις ὁμολογία τῶν Πελοποννησίων περὶ τῆς ἐξόδου συνδρομῆς τῆς θαλασσίας δυνάμεως.

« Πιστοποιούμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι, ὅ,τε ἀρχιεπίσκοπος Μοθώνης καὶ λοιποὶ ἀρχιστράτηγοι καὶ προεστοὶ οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἐκ τῆς στερεᾶς πολιορκίαν τοῦ Νεοκάστρου, ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ὁ φιλογενέστατος πατριώτης Κ. Ἀναστάσιος Ἀνδρουτῆς, ἐξουσιαστής τοῦ ἐλληνικοῦ μπριγαντίνου ὀνομαζομένου « Παγυρατίων », ἐφάνη ἀπέναντι τοῦ λιμένος μας μὲ τὸ ἄνω του πλοῖον καὶ μὲ ἐκείνο τοῦ Κ. Νικολάου Μπόττση, ἤγουν ἀπὸ τὰς 45 μαῖου ἀπελθόντος ἀπὸ τότε ἡ πολιορκία ἐστενοχωρήθη μεγάλως, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ καὶ οἱ δύο ἔβαλον ἰδικὰ τῶν κανόνια καὶ ἀνθρώπους εἰς τὸ νησί ἀπέναντι τοῦ κάστρου μὲ ἐδικαῖς τῶν βάλλαις καὶ μπαρούταις. Ἐξαίρετως ἀπὸ τὰς 47 ἰουνίου, ὅπου ἐπέστρεψεν ὁ Κ. Μπόττσης καὶ ἠνώθη μὲ τὸν εἰρημένον Κ. Ἀναστάσιον, ὅπου ἐδῶ ἔμεινεν, ἐπολέμησεν ἀρκεταῖς φοραῖς τὸν ἐχθρὸν, στενοχωρήσαντες διὰ θαλάσσης καὶ ἐνταυτῷ ἐμποδίσαντες τὸν ἀπὸ Μοθώνην ἐχθρὸν νὰ ἔλθῃ μὲ ζωοτροφίας, ὅπου πολλόταταις φοραῖς ἐπροσπάθησε, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς 22 πρὸς τὰς 23 ἰουλίου, ὅπου ἐνῷ τὰ ῥηθέντα δύο καράβια εὐρίσκοντο ἀραχμένα εἰς τὸν λιμένιν τοῦ Νεοκάστρου, οἱ ἐν Μοθώνῃ ἐχθροὶ ἐπροσπάθησαν νὰ προβιάσων εἰς τοὺς ἐν Νεοκάστρῳ πολιορκουμένους Τούρκους ἕνα κότερον φορτωμένον μὲ αὐτὰρι

καὶ κουκία, τὸ ὅποιον καὶ καλοαρματομένον εἶχε μέσα ἕως ἑκατὸν πενήντα ἀνδρας πολεμίους, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων Σκοδριάνοι. Εἰς ταύτην τὴν περίστασιν οἱ ἄνδρες Σπετζιώται ὁμογενεῖς μας ἔδειξαν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν των, καὶ μὲ μόνον ὀρδοήκοντα ἀνθρώπους μέσα εἰς μίαν τράταν καὶ βάρκας μικρὰς τῶν καραβίων των ὤρμησαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου τὸν ἐπρόφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος, καὶ ἐκρότησαν τὴν νύκτα πόλεμον διὰ πέντε ὥρας ἀκατάπαυστον, φονεύσαντες τοῦ ἐχθροῦ ἀρκετοὺς ἀνθρώπους καὶ καταδιώκοντές τον ἕως Μοθώνην. Εἰς αὐτὴν τὴν θαλάσσιον μάχην ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος οἱ κάτωθεν ἥρωες ναῦται τοῦ καπετάν Ἀνδρούτσου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς χρεωστεῖ μνήμην.

« Καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἔδειξαν οἱ ἴδιοι τὴν ἀνδρείαν των, ἤγουν κατὰ τὰς 15 ἰουλίου, ξημερὸν ἄντας κυριακὴ, ὅτε τὰ χαράματα μᾶς εἰδόθη, ὅτι ἤρχοντο πέντε πλοῖα ἐχθρικὰ, τὰ ὅποια καὶ τῷ ὄντι ἐφάνησαν, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἔξω τοῦ λιμένος μας ἕως ἑπτὰ μίλια, προσέχοντες, εἰ δυνατόν, νὰ ἐμβάσουν ἕνα ἰδικὸν των κότερον φορτωμένον σιτᾶρι καὶ κουκία, διὰ νὰ τὸ ξεφορτώσουν εἰς τὸ κάστρον ἀπὸ μέρος τῆς θαλασσίου πόρτας, ἐλπίζοντες οἱ ἐχθροί, ὅτι ὄντα τὰ δύο ἑλληνικὰ Σπετζιώτικα πλοῖα ἀραμένα εἰς τὸ νησί Σελωνάκι, δὲν ἤθελον ἀποτολμᾶν νὰ εὗγουν, φοβούμενοι τὰ κανόνια τοῦ κάστρου, καὶ μάλιστα ὅπου ὁ λιμένας μας εὕρισκετο κατὰ δυστυχίαν εἰς γαλήνην. Ὅλα αὐτὰ ὁμως δὲν ἐμπόδισαν τὴν ἐξόδον τῶν καραβίων, ἀλλὰ μὲ ὅλαις ταῖς τοῦ ἐχθροῦ κανονίαις καὶ μὲ ὅλην τὴν γαλήνην εἰς τὸν λιμένα, εὐγῆκαν ὑποφέροντες ζημίας· πλὴν τὰ πέντε ἐχθρικὰ πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἐμῶθηκαν εἰς τὴν Μοθώνην, κυνηγόμενα ἀπὸ τὰ δύο ἑλληνικὰ ἕως ὑποκάτω τοῦ κάστρου τῆς Μοθώνης.

« Χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν ἄλλους ἀκροβολισμοὺς καὶ προβυμότητα τόσοι τῶν ῥηθέντων τιμωτάτων κυρίων καπετάν Ἀναστασίου καὶ καπετάν Νικολάου, ὥσάν καὶ ἀνθρώπων των γενικῶς, ὁμολογοῦμεν, ὅτι, μὴ ὄντων τῶν ἰδίων μὲ τὰ καράβια των, δὲν ἤθελε παραδοθῇ τὸ Νεόκαστρον, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν στερεάν δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἐμπόδισωμεν τοῦ ἐχθροῦ τὰς ζωτροφίας τῆς θαλάσσης. Ὅθεν καὶ αἱ συμφωνίαι ἐγέναν, μετεχόντων τῶν αὐτῶν καπετανέων, καὶ κατὰ τὰς συνθήκας παρεδόθη εἰς ἀμφοτέρους τὸ κάστρον.

Ὅνόματα τῶν φονευθέντων καὶ πληγωμένων εἰς τὸν ῥηθέντα θαλάσσιον πόλεμον.

Φονευμένοι

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΠΑΡΟΤΑΣ,
ΝΙΚ. ΑΝΤ. ΜΠΑΡΜΠΑΡΙΖΟΓ

Λαβωμένοι

ΧΡΙΣΤΟΔ. ΜΠΟΥΛΑΜΑΤΖΟΣ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΜΗΛΙΑ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΡΑΤΟΛΑΤΗΣ
ΜΙΧ. Ι. ΤΡΑΤΟΛΑΤΗΣ.

Ταῦτα πάντα βεβαιούμεν πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ ὑποσημειούμεθα, Νεόκαστρον, τὴν 44 αὐγούστου 1824.

ΜΟΘΩΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΤΥΠΛΛΑΔΟΣ, Πληρεξούσιος τοῦ
Πρίγκιπος

ΟΙΚ. ΠΑΠΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
ΝΙΚ. ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΕΛΙΟΣ,
ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ ΠΙΡΑΚΟΣ,
ἀπὸ μέρους τοῦ μακαρίτου καπετάν

Κωνσταντίνου ὑπογραφόμεθα οἱ δύο
ἐξάδελφοι
ΚΑΠ. ΚΥΡ. ΚΟΥΤΡΑΚΟΣ,
καὶ ΙΩΑΝ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΑΘ. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗΣ,
ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΛΑΓΚΙΣ καὶ
ΠΑΝΑΓ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ,
ΣΠΥΡ. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗΣ,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΕΡΩΤΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 409.

(α) Κατὰ τί διαφέρει ἡ γραφή αὕτη τῆς λακωνικῆς τῶν ὑπὸ τὸν Μίνδαρον, ἡγεμόνα τοῦ στόλου τῶν Σπαρτιατῶν ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ; « Ἐρρεῖ
« τὰ καλὰ Μίνδαρος δ' ἀπέσσυται· πεινῶντι τῶνδρες· ἀπώρεομες, τί γοῇ δρᾶν ».

ΣΕΛΙΣ 442.

(α) Ἐνταῦθα ὑπάρχει σφραγιστὴ τις ὑπογραφῆ, ἥ ἀναγινώσκονται τὰ ἀκλ-
λουθα κεφαλαιώδη στοιχεῖα « ΑΡΧΙ-ΑΡΚ.) Νομίζομεν δὲ αὐτὴν ὡς τίτλον
ΑΡΧΗ ΑΡΚΑΔΙΑΣ.

(β) Μετὰ τὸ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ φέρονται δύο στοιχεῖα καὶ αἱ τελεταὶ ριγμᾶ,
ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατος παρ' ἡμῖν ἡ διάγνωσις τούτων, ὡς στρεβλότατα γεγραμ-
μένων. Ἔστι δὲ, νομίζομεν, Ἀθανασούλης ὁ Κουμουνδουράκης, δι' οὗ ἐπιθέτου
ἀνεπληρώσαμεν τὴν ἀκόλουθον ὑπογραφὴν Γαλάνης Κου . . .

(γ) Ἔστι δ' οὗτος ὁ Πύλιος Γεώργιος Οἰκονομίδης.

(δ) Ὡσαύτως ἐστὶν οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Πιεβράκος Μαυρομιχάλης.

(ε) Νομίζομεν τοῦτον ὡς τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἠλία Μαυρομιχάλου, συμφο-
νευθέντα μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ Καρυστίᾳ κατὰ τὸν ἰανουάριον τοῦ 1822.

ΣΕΛΙΣ 446.

(α) Ἰδοὺ τοῦτο, ἐν συνόψει περιλαμβάνον τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν πολιορκίαν.

« Πιστοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅ,τε ἀρχιεπίσκοπος Μοθώνης καὶ
λοιποὶ ἀρχιστράτηγοι καὶ προεστοὶ, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἐκ στερεᾶς πολιορ-
κίαν τοῦ Νεοκάστρου, ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν, ὅπου ὁ φιλογενέστατος πατριώτης
καπετάν Νικόλαος Μπότασης, ἐξουσιαστὴς τῆς ἐλληνικῆς νάβης ὁ Ἀχιλλεύς,
ἐφάνη ἀπέναντι τοῦ λιμένος μας μὲ τὸ ἓνα πλοῖόν του, καὶ μὲ ἐκεῖνο τοῦ κυρίου
κ. Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου, ἤγγουν ἀπὸ τὰς 15 μαίτου ἀπελθόντος, ἀπὸ τότε ἡ
πολιορκία ἐστενοχωρήθη μεγάλως· καὶ μάλιστα, ἀφ' οὗ τόσο ἡ ἀφθονεῖα του,
ὥσάν καὶ ὁ κ. Ἀναστάσιος, ἔβαλαν ἐδικὰ τῶν κανόνια καὶ ἀνθρώπους εἰς τὸ νησί
ἀπέναντι τοῦ κάστρου μὲ ἐδικαῖς τῶν μπαρούταις, βόλλαις· ἐξαιρέτως δὲ, ὅταν

ἀπὸ τὰς 17 ἰουλίου ἐπέστρεψεν ἐδῶ ὁ ῥηθείς καπ. Νικόλαος Μπότσης ἀπὸ Ἑ-
 πακτον, καὶ ἐνωμένος μετὰ τὸν κ. Ἀνδρουτσο, ὅπου ἐδῶ ἔμεινεν, ἐπολέμησαν ἀρ-
 κηταῖς φοραῖς τὸν ἐχθρὸν, στενοχωρήσαντες τὸν διὰ θαλάσσης, καὶ ἐνταυτοῦ
 ἐμπόδισαντες τὸν ἀπὸ Μοθώνη ἐχθρὸν νὰ ἔλθῃ μετὰ ζωοτροφίας, ὅπου πολλὰ
 ταῖς φοραῖς ἐπροσπάθησε, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς 22 πρὸς τὰς 23 ἰουλίου
 ὅπου, ἐν ᾧ τὰ ῥηθέντα δύο καράβια εὗρισκοντο ἀραμένα εἰς τὸν λιμένα τοῦ
 Νεοκάστρου, οἱ ἐν Μοθώνῃ ἐχθροὶ ἐπροσπάθησαν νὰ προφθάσουν εἰς τοὺς ἐν
 Νεοκάστρῳ πολιερκομένους Τούρκους ἕνα κότερ φορτωμένον μετὰ σιτηρὰ καὶ
 κουκία, τὸ ὅποτον, καὶ κατὰ ἀρματωμένον, εἶχε μέσα ἕως ἑκατὸν πενήντα ἄν-
 δρας πολέμιους, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων Σκοδριάνοι· εἰς αὐτὴν τὴν περίε-
 σιν οἱ ἄνδρες Πετσιώται ὁμογενεῖς μας ἔδειξαν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν
 τῶν, καὶ μετὰ μόνον ὀγδοήντα ἀνθρώπους μέσα εἰς μίαν τράταν καὶ βάρκας μι-
 κραῖς τῶν καραβίων τῶν ὤρμησαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου τὸν ἐπρόφθασαν
 ἔξω τοῦ λιμένος καὶ ἐκρότησαν τὴν νύκτα πόλεμον διὰ πέντε ὥρας ἀκατάπαυ-
 σταις, φονεύσαντες τοῦ ἐχθροῦ ἀρκετοὺς ἀνθρώπους καὶ καταδιώκοντες τὸν εἰς
 Μοθώνην. Εἰς αὐτὴν τὴν θαλάσσιον μάχην ἐθυσίσθησαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος οἱ
 κάτωθεν ἥρωες ναῦται τοῦ Καν. Μπότσης, τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς χρεώσεται μνή-
 μῃ. Καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἔδειξαν οἱ ἴδιοι τὴν ἀνδρείαν τῶν, ἦγουν κατὰ
 τὰς 34 ἰουλίου, ξημερόνοντας κυριακὴν, ὅτε τὰ χαράματα μᾶς εἰπόθη, ὅτι ἔρ-
 χονται ἀπὸ Μοθώνη πέντε πλοῖα ἐχθρικὰ, τὰ ὅποια καὶ τῷροντι ἐφάνησαν, ἀ-
 νατελλαντος τοῦ ἡλίου, ἔξω τοῦ λιμένος μας ἕως ἑπτὰ μίλια, προσέχοντας, εἰ
 δυνατόν, νὰ ἐμβάσουν ἕνα ἐδικὸν τῶν κότερ φορτωμένον σιτῆρι καὶ κουκίᾳ, διὰ
 νὰ τὸ ξεφορτώσουν εἰς τὸ κάστρο ἀπὸ μέρους τῆς θαλασσοῦ πόρτας, ἐλπίζοντας
 οἱ ἐχθροὶ, ὅτι, ὄντας τὰ δύο ἑλληνικὰ σπετσιώτικα πλοῖα ἀραμένα εἰς τὸ νησι
 Χελωνάκι, δὲν ἤθελαν ἀποτολμήσει νὰ εὗρουν φοβούμενοι τὰ κανόνια τοῦ κά-
 στρου, καὶ μάλιστα, ὅπου ὁ λιμένας μας εὗρισκετο κατὰ δυστυχίαν εἰς γαλή-
 νην. Ἀλλὰ αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμπόδισαν τὴν ἔξοδον τῶν καραβίων, ἀλλὰ μετὰ τὰς
 ταῖς τοῦ ἐχθροῦ κανονιαῖς καὶ μ' ὅλην τὴν γαλήνην εἰς τὸν λιμένα εἰγγῆκαν ὑ-
 ποφέροντες ζημίαν· πλὴν τὰ πέντε ἐχθρικά πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἐμβήκαν εἰς
 τὴν Μοθώνην, κυνηγούμενα ἀπὸ τὰ δύο ἑλληνικὰ ἕως ὑποκάτω τοῦ κάστρου τῆς
 Μοθώνης. Χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν ἄλλους ἀκροβολισμοὺς καὶ προθυμότητα τόσον
 τῶν ῥηθέντων τιμιωτάτων κυρίων Καπ. Νικολάου καὶ Καπ. Ἀναστασίου, ὥσάν
 καὶ ἀνθρώπων τῶν γενικῶς, ὁμολογοῦμεν, ὅτι, μὴ ὄντων τῶν ἰδίων μετὰ τὰ κα-
 ράβια τῶν, δὲν ἤθελε παραδοθῇ τὸ Νεοκαστρον, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν στερεὰν
 δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἐμπόδισωμεν τοῦ ἐχθροῦ τὰς ζωοτροφίας τῆς θαλάσσης. Ὅθεν
 καὶ αἱ συμφωνίαι ἔγιναν, μετερχόντων τῶν αὐτῶν Καπετάνων· καὶ, κατὰ τὰς
 συνθήκας, ὁ βοϊβόδας Τούρκος ἐπαράδωκε τὴν τουρκικὴν σημαίαν εἰς τὸν κύριον
 Βασιλεῖον Φώτιον, ἄνθρωπον τοῦ Καπ. Νικολάου Μπότσης, ὅπου πρῶτον εἶχε
 στείλει εἰς τὸ κάστρον καὶ ἀνέβη τὴν μίαν πόρταν.

« Ταῦτα πάντα βεβαιούμεν πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ ὑποσημειώμεθα.

« Ὀνόματα τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων εἰς τὸν θαλάσσιον πόλεμον,
 ὡς εἶρηται.

« Φονευμένοι	Λαβωμένοι	Αιχμάλωτοι
ΙΩΑΝ. ΚΥΡΚΙΑΙΤΣΗΣ,	ΑΝΔΡ. ΦΡΑΓΚΟΣ,	ΔΗΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-
ΝΙΚ. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΕΑΣ,	ΠΑΝΤ. ΓΚΛΑΤΣΗΣ,	ΝΟΥ ΡΟΥΜΑΝΗ, χρ ^{ος}
ΚΟΣΜΑΣ ΔΙΓΚΙΑΡΗΣ,	ΑΝΑΣΤ. ΠΑΞΙΝΟΣ,	νῶν ἐκτῶ, Σπετσιώτης.
ΝΙΚ. ΙΩΑΝ. ΓΚΙΝΗΣ,	ΜΙΧ. ΠΑΝΑΓΟΣ,	
ΝΤΕΤΕΣ ΤΟΥΡΛΟΣ,	ΔΗΜ. Ι. ΠΑΤΡΟΥΛΑΣ,	
ΠΑΝΤ. ΣΩΤΗΡΟΣ,	ΙΩ. ΜΑΣΤΡΟΠΕΤΡΟΥ.	
ΠΑΝΤ. ΚΥΡΚΙΑΙΤΣΗΣ,		
ΑΝΤ. ΜΠΛΩΤΗΣ,		
ΝΙΚ. ΓΙΑΝΝΙΤΣΟΣ.		

« Νέοκαστρον, τῇ 44 αὐγούστου 4824.

ΜΟΘΩΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ,	Ἐκ μέρους τοῦ μακαρίτου Καπετάν
ΟΙΚ. ΠΑΠΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ,	Κωνσταντίνου υπογραφόμεθα οἱ δύο
ΑΝΑΣΤ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ,	ἐξ ἀδελφοί.
ΑΘΑΝΑΣ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,	ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΥΡ. ΚΟΥΤΡΑΚΟΣ,
ΝΙΚΟΛ. ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ,	ΚΑΠΕΤΑΝ ΡΟΔΙΤΗΣ,
ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΕΛΙΟΣ,	ΑΘΑΝ. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗΣ,
ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗΣ,	ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΔΑΓΚΙΣ καὶ
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΠΕΡΩΤΗΣ,	ΠΑΝΑΓ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ».

ΣΕΛΙΣ 447.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ τόμῳ Γ', περὶ μὲν τῆς Θεσσαλομαγνησίας ἀπὸ σελ. 433—435, περὶ δὲ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ σελ. 444—446, περὶ δὲ τῶν τῆς Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς ἐν τῷ Κεφ. ΙΒ'.

(β) Ἴδε σελ. 380—383 τοῦ τόμου Γ'.

(γ) Ἴδου τὸ ἔγγραψον.

« ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ « ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙΤΕΣΣΑΡΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΖΑΓΟΡΑΣ.

« Ἡ Θεία πρόνοια διαργάνιζε πρὸ χρόνων πολλῶν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους.
« Οὔτε δίκαιον, οὔτε ὑποφερτὸν ἦτο πλέον, οἱ Ἕλληνες, οἱ ἀπόγονοι ἐνὸς ἔθνους
« τοῦ πλέον ἐλευθέρου ποτὲ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, τοῦ πλέον ἐκφυγενισμένου καὶ
« λαμπροῦ διὰ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας του, τοῦ πλέον τρομεροῦ εἰς τοὺς ἀ-
« δίκους καὶ ἀπανθρώπους τυράννους, αὐτοὶ, λέγω, οἱ ἀπόγονοι νὰ δουλεύουσιν
« παντοτεινὰ τὸν βάρβαρον Τούρκον, νὰ ζῶσιν ἀδοχοὶ καὶ τεταπεινωμένοι, καὶ
« νὰ μὴν ἦναι ἀσφαλεῖς μήτε εἰς τὰ κτήματά των, μήτ' εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν
« τιμὴν των, καὶ μήτε εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν των. Κατάστασιν τοιαύτην,
« φρικώδη καὶ ἐλεεινὴν, δὲν ἤθελόν ποτε ὑποφέρει μέχρι τέλους ὅχι οἱ ἀπόγονοι
« Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οἱ πλέον μικρόφρονες αὐτοὶ καὶ δειλοὶ ἄνθρωποι, ἐὰν μὴ
« νον τὴν αἰσθάνοντο μίαν στιγμὴν.

« Τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων τέλος πάντων ἀπεράσισι νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἀπυλάσῃ τὴν προωρισμένην ἐλευθερίαν του. Διὰ τοῦτο ἀπεστάλην καὶ ἐγώ, διὰ νὰ διατάττω ὅλα τὰ μέσα τῆς ἐλευθερίας καὶ ν' ἀγωνισθῶ δι' αὐτὴν καὶ μὲ τὴν ἐσχάτην θανάτου τοῦ αἱματός μου.

« Λαοὶ τῶν χωρίων τῆς Ζαγοράς, οἱ ὁμογενεῖς σας Ὑψηλάνται κατεφρόνησαν τὴν παρούσαν δόξαν καὶ ἀνάπαυσίν των, ἄφησαν τοὺς τόπους τῆς εὐνομίας καὶ τῆς ἡσυχίας, καὶ ἐπρόσφερον κατὰστασιν καὶ ζωὴν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Τί μένει λοιπὸν νὰ κάμῃτε ἀκίνητοι καὶ σὲς καὶ οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς, ὅσοι τυραννόμενοι κατασφάττονται ἀπὸ τοὺς αἰμοβόρους βαρβάρους; Ποῖος πλούσιος δὲν πρέπει τώρα νὰ συντρέχῃ μὲ τὰ πλούτη του τὴν καθυδριζομένην πίστιν τοῦ οὐρανίου βασιλείως του καὶ τὴν κατατυραννομένην πατρίδα του; Ποῖος εὐκάρδιος καὶ εὐσπλαγχνος ἀνὴρ δὲν πρέπει νὰ ἀρματώσῃ τοὺς βραχίονάς του ἐναντίον τῶν τυράννων; Ποῖος τώρα δὲν ἀλητμονεῖ κάθε πάθος ἀνθρώπου; Ἐμπνευσμένοι τώρα, ἀδελφοί, ἐκβίβησιν τῆς τυραννίας, ἐνθουσιασμένοι ὅλοι εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ὥς ἐνωθῶμεν μ' ὅλας τὰς δυνάμεις μας, διὰ νὰ συντρίβωμεν ζυγὸν, καὶ νὰ σώσωμεν Πίστιν, Γένος καὶ Πατρίδα!

« Λαοὶ τῆς Ζαγοράς, ἐν ᾧ ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τὰ ὄπλα τῆς ἐλευθερίας οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, τῆς Ρούμελης, τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἶναι ἐντροπὴ νὰ κάθησθε ἤδη σὲς ἀκίνητοι καὶ ἀδιδφοροι, ὥς νὰ μὴν ἦσθε Ἕλληνες ὁμογενεῖς, ἀλλὰ κατὰκοι ἀλλογενεῖς τῆς Σαυθίας ἢ Ἀφρικῆς. Ἡ τάχα σὲς μόνοι ἀπελαμβάνετε ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας ἀσφάλειαν, πλούτη, ἀξιώματα, δόξαν, καὶ τώρα φοβεῖσθε, μὴ τὰ χάσῃτε γενόμενοι σύμμαχοι τῶν ὁμογενῶν σας; Κί οἱ ποῖος ἀπὸ σᾶς δὲν ἔδωκίμασε τὰ κακὰ τῆς τυραννίας, ἢ εἰς τὴν πατρίδα του, ἢ ἐξω ἀπ' αὐτήν; Ποῖος ἀπὸ σᾶς δὲν ἀδικήσῃ, ἢ δὲν ὑβρίσῃ, ἢ δὲν ὑπερήβῃ ἀπὸ πολλὰ δίκαιά του; Τέλος πάντων, ἂν ἐξ ἐναντίας σὲς μόνοι ἐμείνατε ἀδολοφῆς καὶ εὐτυχεῖς ἐπὶ τῆς τυραννίας, ἔπρεπε τάχα, ἐν ᾧ ἀνασπανάξῃ τὸ ἐπίλοιπον Γένος, νὰ φαίνεσθε ἀνελίσθητοι εἰς τοὺς ἀναστεναγμούς τῶν ὁμοπίστων σας, ἀδιάφοροι εἰς τὰς φρικώδεις δυστυχίας τῶν ὁμογενῶν σας, ἀκίνητοι, ἐν ᾧ τὸ πᾶν κινεῖται, καὶ οἱ ἀλλοθινεῖς αὐτοί, γνωρίζοντες τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ὑγιότητα τοῦ πόλεμου μας, εὐχονται νὰ μάς ἴδωσιν νικητάς, καὶ πολλοὶ ἀφίνοντες τὰς πατρίδας των τρέχουσιν εἰς βοήθειάν μας; Καὶ σὲς καὶ τὰ τέκνα σας ἐξῆς ἐξίσου ταπεινοὶ καὶ ἄδοξοι, ἐξίσου στερημένοι πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀξiomάτων, ἐξίσου ὑπῆκοι καὶ δοῦλοι τῶν τυράννων, μὴν ἔχοντες ἴσως ἄλλην ἀσφάλειαν παρὰ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς ἀπεριπατήτους τόπους, ὥς τὰ ὄρη. Καί, ἂν κἀνεὶς ἐφαίνοτο ἀγαπώμενος ἀπὸ τοὺς τυράννους ἢ μὲ τὰς κολακείας, ἢ μὲ τὰς προδοσίας, καὶ οὗτος ὁ δυστυχὴς καὶ ἀνάξιος τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος δὲν ἠσθάνετο, ὅτι καθ' ἡμέραν ἦτον ὑποκείμενος εἰς κίνδυνον νὰ χάσῃ καὶ κατὰστασιν καὶ ζωὴν ἢ μὲ ἐν γράμμα, ἢ μὲ ἐν νουμᾷ τοῦ κολακευομένου τυράννου του;

« Τί λοιπὸν μένετε ἤδη εἰς δισταγμὸν καὶ εἰς ἀδιαφορίαν, καὶ δὲν ἐνώνεσθε

« ὅλοι μὲ τοὺς ἀδαμαντίνους δεσμοὺς τῆς πίστεως καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, διὰ νὰ
 « πολεμήσητε καὶ αὐτοὺς τὸν βάρβαρον τυράννον, καὶ διὰ πάντα σώσαντες καὶ
 « δοξάσαντες τὴν πατρίδα σας νὰ συντελήτε μὲ ὅλον τὸ Γένος, ὡς πιστοὶ καὶ
 « πρόθυμοι συναγωνισταὶ τοῦ; Μὴ λυπηθῇτε εἰς τὰ ἔξοδα, τὰ ὅποια ὀλίγα θέ-
 « λουσι φέρῃ μυριοπλάσια. Μὴ φοβήσθε, ὡς γυναῖκες, τὸ μαχαίρι καὶ τοῦφέκι
 « τῶν Τούρκων σεῖς οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων καὶ αἱ γυναῖκες
 « ἔκαμον τοὺς ὑπερηφάνους Πέρσας καὶ ὅλους τοὺς τότε τυράννους νὰ τρέμωσι.

« Λαοὶ τῆς Ζαγγράζ, ἐὰν εἰσθε ὁμογενεῖς, πρέπει νὰ ἀκούσητε ἐκ νέου
 « τὴν πρόσκλησιν τοῦ Γένους· πρέπει νὰ ὑψώσητε παντοῦ τὴν ἱερὰν σημαίαν
 « τῆς ἐλευθερίας· πρέπει νὰ λάβητε τὰ ὅπλα, καὶ ἐνωμένοι μὲ ἀχώριστον ἀγά-
 « πην καὶ ὁμόνοιαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν Καπετανέων σας, νὰ κινήσητε πάλιν
 « ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ μὲ τὸ τυραννικόν του αἷμα νὰ ἐξαλειφῇτε τὸ
 « ὄνειδος τῆς δουλείας καὶ ὅλα τὰ πολυχρόνια δεινὰ, ὅσα καὶ σεῖς καὶ οἱ ὁμο-
 « γενεῖς σας ἐπάθατε.

« Ἀλλ', ἐὰν, ὃ μὴ γένοιτο! φανῇτε παρήκκοι εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος,
 « καὶ ἢ ἀπὸ δειλίας, ἢ ἀπὸ ἀσπλαγχνίας πρὸς τὸ Γένος, ἢ ἀπὸ ἀνοήτους ἀλ-
 « λας ἐλπίδας ὑποφέρητε νὰ κοίτῳνται ἀπρακτὰ τὰ ἄρματα σας, (σὰς τὸ προ-
 « λέγω,) ἡξεύρετε, ὅτι γίνεσθε ἐχθροὶ τοῦ Γένους· ἡξεύρετε, ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη
 « ἔχουν νὰ σᾶς μισήσουν ὡς διεφθαρμένα ἀνδράποδα τῶν Τούρκων· ἡξεύρετε,
 « ὅτι, ἀφ' οὗ σᾶς ἀναθεματίζωμεν ὡς Τουρκολάτρας καὶ μιαιφόνους ἐχθροὺς τῆς
 « πίστεως, θέλωμεν γυρίσῃ μίαν ἡμέραν τὰ χριστιανικὰ ὅπλα ἐναντίον σας, διὰ
 « νὰ σᾶς καταπολεμήσωμεν ὡς προδότας τοῦ Γένους. Εἶναι τρομερὸν καὶ νὰ
 « τὸ ἀκούσητε. Ἀλλ', ἐὰν δὲν λυπηθῇτε τὸ Γένος, ἐὰν δὲν σεβασθῇτε τὸ πανά-
 « γιον αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, πῶς ἄλλως πρέπει νὰ σᾶς μετα-
 « χειρισθῇ ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος;

« Φανῇτε λοιπὸν πιστοὶ καὶ ἀνδρεῖοι! Δεῖξάτε, ὅτι εἰσθε ἀδελφοὶ μας! Γε-
 « νῆτε καὶ τώρα μέτοχοι τῶν ἀγώνων, διὰ νὰ συνδοξασθῇτε! Ἰδοὺ σᾶς στέλλω
 « καὶ τὸν παρόντα ἀξιωματικόν μου Ἰωάννην Ἀναστασίου, νέον φρονίμον καὶ
 « φιλογενῆ· σᾶς τὸν στέλλω μὲ πληρεξουσιότητα νὰ διατάτῃ καὶ νὰ ἐπικυρώ-
 « νῃ συμφώνως μὲ τοὺς φρονίμους καὶ εὐλικρινεῖς φίλους τῆς ἐλευθερίας, ὅ,τι
 « ἤθελε κριθῇ συμφέρον. Ἀκολουθεῖ μ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης Παπᾶ Τήγας, ἀν-
 « θρώπος φιλογενῆς καὶ τίμιος. Μὲ αὐτοὺς λοιπὸν ὅλοι οἱ καλοὶ καὶ φιλελεύθε-
 « ροὶ πολῖται ἐνωμένοι διοικεῖτε φρονίμως καὶ δικαίως τὸν λαόν· κάμετε συ-
 « νεισφοράς· προμηθεύετε εἰς τοὺς στρατιώτας τὰς ἀναγκαίας ζωτροφίας καὶ
 « πολεμικὰ ἐφόδια· συγκροτήσατε ἐκ νέου στρατόπεδα καὶ κατατροπώνετε τὸν
 « ἐχθρόν, διὰ νὰ ἐπιτεχνώωμεν τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν.

« Γράφετέ μοι τὰς εὐτυχεῖς προόδους σας, διὰ νὰ χαίρω καὶ νὰ δοξάσω μίαν
 « ἡμέραν, καθὼς ἐπιθυμῶ καὶ εὐχομαι, τὰ κατορθώματα τῆς ἀνδρείας καὶ
 « φιλογενείας σας.

« Ἐκ τῆς πολιτορχίας Τριπολιτσᾶς, τὴν 20 αὐγούστου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

(δ) Ἰδοὺ καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἔγγραφο.

« ΓΕΝΝΑΙΕ ΚΑΠΕΤΑΝ ΒΑΣΔΕΚΗ !

« Μὲ ἔγιναν γνωστὰ ἡ φιλογένεια, ἡ φρόνησις καὶ ἡ γενναιοῦτης σου. Αἱ πολὺ τιμοὶ αὐταὶ ἀρεταί, μένουσαι ἀνενέργητοι εἰς τοιαύτην περίστασιν τοῦ Γένους, νομίζονται ἀμάρτημα ἀσυγχώρητον καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Πόλεμον, καὶ πόλεμον ἐθνικόν, ἔχομεν ἐναντίον τῶν τυράννων Τούρκων, καὶ ζητοῦμεν νὰ ἀναλάβωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας, ἄγρου τὴν εὐνομίαν, τὴν δόξαν τῆς πίστεώς μας καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς μας. Τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης γνωρίζουν τὴν δικαιοσύνην τοῦ πολέμου μας διὰ τοῦτο καὶ ὅλα μᾶς εὐχονται εὐτυχῇ ἔκθασιν.

« Εἰμαι βέβαιος, ὅτι τοιοῦτον ἐπρόσμενες εὐτυχῇ καιρὸν, διὰ νὰ δεῖξης τὴν ἀνδρείαν, τὴν φιλογένειαν καὶ τὸν χριστιανικὸν ζῆλόν σου. Δὲν ἀμφιβάλλω, πῶς ἀκούεις τὴν φήμην, ἡ ὁποία κηρύττει πανταχοῦ τὰ δνόματα τῶν συναδελφῶν σου Καπετανέων. Εἶναι ἐμπροσθέν σου ἀνοιγμένον ἔνδοξον στάδιον. Καὶ ὑποφέρει ἡ γενναία σου ψυχὴ νὰ στέκησαι τώρα ἀδιάφορος ; Ὑποφέρει ἡ φιλοτιμίᾳ σου νὰ κατακριθῇ μίαν ἡμέραν ἀπὸ ἄλλους ὡς φίλαυτος, ἀπὸ ἄλλους ὡς φιλοτύραννος, ἀπὸ ἄλλους ὡς δεῖλος, καὶ ἀπ' ἄλλους, καθὼς ἤθελεν ἐξηγήσῃ καθελὶς τὴν ἀκνησίαν σου ;

« Κινήσου λοιπὸν ἐκ νέου, γενναίε Βασδέκη ! τίμησε ἀξιοπρεπῶς τὴν γενναίαν καὶ πάντοτε φιλελευθέραν γενεάν τῶν Βασδέκιδων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὸν ἄδην τώρα σὲ προσκαλοῦν εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν τυράννων. Σύναξε καὶ αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἱερὰν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἀνδρείους πολεμιστάς· καταδίωξε τοὺς Τούρκους, καὶ δεῖξε εἰς τὸ γένος καὶ εἰς ὅλην τὴν γῆν, ὅτι καὶ τὴν ἐλευθερίαν αἰσθάνεσαι, καὶ τὴν πατρίδα ἀγαπᾷς, καὶ τὴν ἀληθινὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν ἐπίγειον λατρεύεις. Ἐχεις βοηθὸν τὸ ἔθνος ὅλον καὶ εἰμαι ἔτοιμος ἐγὼ, ἀπ' οὗ σὲ συντρέξω εἰς τὰς χρεῖας σου, νὰ γίνω μετὰ ταῦτα καὶ κήρυξ τῶν ἀγώνων σου, καὶ κατ' ἀξίαν νὰ σὲ ἀνταμείψω ἐν καιρῷ δυνάμει τῆς πληρεξουσίουτητος, τὴν ὁποίαν ἔλαβον παρὰ τῆς σεβαστῆς Ἀρχῆς, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

« Σὲ ἀσπάζομαι τὸν πατριωτικὸν ἀσπασμόν, καὶ σὲ εὐχομαι ὕψειαν καὶ νίκας λαμπράς.

« Ἐκ τοῦ κρατοπέδου τῆς πολιορκίας Τριπολιτσᾶς τὴν 20 αὐγούστου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(ε) Ὅρα κατόπιν ἐν τοῖς Βοιωτικοῖς μετὰ τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν.

ΣΕΛΙΣ 448.

(α) Ἐχομεν πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῶν περιέργων τούτων ὑποσχετικῶν.

« Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικῶς ἡμῶν γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι, δια-

λαμπάσης τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας εἰς τὴν πατρίδα μας, Θεῷ εὐδοκίᾳ, διὰ τῆς στρατηγίας τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀρχηγοῦ καὶ ὑπερασπιστοῦ τῆς Μακεδονίας κυρίου Ἑμμανουήλ, ἐγένετο φροντίς περὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς, κατὰ τὸν δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τρόπον. Ὅθεν, κατὰ γνώμην τῆς εὐγενείας του, διωρίσθημεν ἀπὸ μέρους τοῦ τόπου μας οἱ ὑπογεγραμμένοι εἰς αὐτὴν τοῦ τόπου μας διοίκησιν, ἔχοντες συμπράκτωρα καὶ τὸν ἀρχιερέα μας ἅγιον Ἰακισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους κύριον Ἰγνάτιον, τὸν κυριάρχην τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὸ περὶ κρίσεων κεφάλαιον μάλιστα, εἰς τὸ νὰ θεωροῦνται χριστιανικότερον. Ὑποσχόμεθα λοιπὸν νὰ ἐπιμένωμεν ἀγρύπνως εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς διοικήσεως, καὶ ὡς μὴ δυνηθέντες διὰ τὴν ἡλικίαν νὰ συνεκστρατεύσωμεν, καὶ ἐνταῦτα ὑποσχόμεθα νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἐκλαμπρότητός του· καὶ εἰς παράστασιν τῶν εἰρημένων διδοται εἰς χεῖρας τῆς εὐγενείας του τὸ παρὸν μας βεβαιωμένον μὲ τὰς ὑπογραφὰς μας, καὶ ἐπιβεβαιωμένον παρὰ τοῦ βηθέντος ἀρχιερέως μας.

1824 ἰουνίου 6.

ΑΔΑΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ὑπόσχομαι.

(6) Ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις τούτου.

« ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΝ ΑΡΧΟΝ ΚΑΙ ΓΗΕΡΑΣΠΙΣΤΗΝ
ΗΜΩΝ ΔΟΥΛΙΚΩΣ ΠΡΟΣΚΥΝΟΥΜΕΝ.

« Παρακαλοῦμεν τὸν ἅγιον Θεὸν ὑπὲρ τὴν καλὴν σας υἱείαν, ὅπως περίεργη καὶ διαφυλάττῃ σε ἄνοσον, εὐθημον, μακρόβιον, παντὸς λυπηροῦ συναντήματος, ὥσπερ ἐπιποθεῖς καὶ ἐφίεσαι. Καὶ αὖθις σὲ πληροφοροῦμεν, ὅτι ἐλάβομεν τὸ εὐγενικὸν σας γράμμα καὶ ἐγνωμεν τὰ γραφόμενα. Πλὴν, αὐθέντα, πρῶτον ἐρχόμεθα ἐρωτήσωμεν περὶ τὴν υἱείαν σας εἰς τὸ νὰ μάθωμεν νὰ χαιρόμεσθε, καὶ δεύτερον διὰ νὰ σὰς φανερώσωμεν τὰ ὅσα μᾶς κάμουν χρεῖαν. Λοιπὸν, αὐθέντα, πρώτη ἀνάγκη μας εἶναι ἀπὸ ἔλλειψιν τοῦ τζουπχανέ, καὶ παρακαλοῦμεν ὅπου νὰ μᾶς προθέσῃς μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου στέλλομεν· δεύτερον παρακαλοῦμεν ὅπου νὰ μᾶς πληροφορήσῃς, εἰς τί ὀρδινία θὰ σταθεῖμεν καὶ τί μᾶς διορίζετε νὰ ἡξεύρωμεν, ἐπεὶ τὸ ἀσκέρι στενοχωρεῖται καὶ σημώσαμεν κοντὰ χέρια καὶ καμμία ὀρδινία δὲν ἔχομεν, καὶ δὲν ἡξεύρωμεν τὴν διορισμένην ἡμέραν ὅπου θὲ νὰ γένῃ τὸ κίνημα, διὰ νὰ γένουν ἡτοιμασίαις, πῶς κάμει χρεῖα, καὶ τί ἀπὸ τζουπχανέ καὶ τί ἀπὸ ἀσκέρι· ἐπεὶ κατὰ τὴν ὥραν τὸ ἀσκέρι μας εἶναι πολλὰ ὀλίγον· μάλιστα ἔχομεν ἕως τὰρα πέντη ἔξη πολέμους ὅπου κάμαμεν, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἁγίου Θεοῦ τοὺς καταδαμάσαμεν τοὺς ἐχθρούς. Λοιπὸν παρακαλοῦμεν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μας θέλετε πληροφορηθῇ κατὰ πλάτος, καὶ παρακαλοῦμεν ὅπου νὰ δώσῃς ἀκρόασιν καὶ νὰ μᾶς γράψῃς ἓνα εὐγενικὸν σας γράμμα νὰ παρηγορήσωμεν καὶ τὸ ἀσκέρι. Πρὸς τούτοις, αὐθέντα, ἂν ἦναι εὐλογον ὅπου νὰ μᾶς στείλῃς ἕνα ἀνθρώπον ἰδικόν σας, διὰ νὰ κάμῃ ἓνα κουμάντο ἀπάνω εἰς τὸ ἀσκέρι, ἐπεὶ σὲ ῥέπελο εὐρισκόμασθε. Λοιπὸν ἀνάγκη εἶναι νὰ μᾶς στείλῃς ἀνθρώπον, ὅπου νὰ ἔμῃ τὸ ἀσκέρι εἰς τάξιν, νὰ μὴ μᾶς

τῇ ἀσκέσει τοῦ ἐχθροῦ μας περισσό, καὶ ἡμποροῦνε νὰ μᾶς γένῃ χαλασμός.
Ταῦτα καὶ μὲ πρῶτον νὰ ἔχωμεν τὴν ἀπόκρισίν σας.

1824 Ἰουνίου 9.

ΙΑΝΟΥΛΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ εἰς τὴν προσταγὴν σας.
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ἀπὸ Κασσάνδρα, ὅλος

ὅλος δοῦλός σας εἰς τὰς προσταγὰς σας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ἀπὸ Πολύγερρον ».

(γ) Ἴδου τὸ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἐγγράφον τοῦ Ὑψηλάντου.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΟΛΗ ΠΑΠΑ ΧΑΙΡΕ !

« Ὁ ζῆλος καὶ ὁ ὑπὲρ πατρίδος ἔρωσ σου μοὶ ἔγειναν γνωστὰ παρὰ πολλῶν,
μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ ἡγουμένου κυρίου Ἀθανασίου Σιναΐτου. Ἡ καλητέρα σύ-
στασις ἐνὸς πατριώτου εἶναι τὸ νὰ εὐρίσκηται μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας κατὰ
τῶν τυράννων ἐχθρῶν, ὡς ἡ φιλογενεὶά σου. Τὰ κατορθώματά σου θέλουσι γίνῃ
γνωστὰ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ ἔθνους, διὰ νὰ τεφανώσῃ ἡ πατρίς ἐν καιρῷ
τῷ προσήκοντι τὴν νικητρίαν σου κεφαλὴν. Ὡμίλῃσα περὶ τῆς βοήθειας τῶν
πλοίων εἰς τὸν φιλογενῆ Ἀδάρον Κουντουριώτην, πρόεδρον τῆς ἐν Ὑδρᾷ ἐφο-
ρίας μοὶ ὑπεσχέθη, πλὴν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου.

« Γνωρίζεις τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος· θθεν ἀνάγκη πᾶσα νὰ καταβάλλῃ ἑ-
καστος τὸ κατὰ δύναμιν, διὰ νὰ μὴν ᾔναι εἰς βάρος τῶν νήσων τὰ πρὸς βοή-
θειάν σας ἐρχόμενα πλοῖα, τόσον διὰ τὴν τροφήν, καθὼς καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ
ἐφόδια. Αὐρίον ἀναχωρῶ διὰ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ στρατόπεδον, καὶ σπεύδω νὰ
ἔλθω καὶ εἰς βοήθειάν σας, ἀφ' οὗ μὲ τὴν θεῖαν βοήθειαν κατατροπώσω τὸν ἐ-
χθρὸν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

« Ἐν τασούτῳ, πατριῶτα, μεῖνε ἀκλόνητος καὶ προσεκτικός, μάχου ἀνδρείως
καὶ ματαίωσον ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ ἐχθροῦ. Σεῖς δὲ, ὧ ἀνδρεῖοι στρατιῶται,
πρέπει νὰ ὑποτάσσασθε εἰς τὸν στρατηγόν σας, ὅστις βοηθούμενος ἀπὸ τὴν γεν-
ναιοφυλίαν σας καὶ ἀπὸ τὴν πολεμικὴν φρόνησίν του καὶ πείραν θέλει πάντοτε
σᾶς ὁδηγήσῃ ἀπὸ νίκην εἰς νίκην.

« Ὑγίαινε, πατριῶτα, καὶ πολέμα μὲ καρτεροφυλίαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πα-
τρίδος.

« Ὑδρᾷ, τῇ 15 Ἰουνίου 1824.

Ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(δ) Ἴδου τὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐγγράφον αὐτῶν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

« (Γ. Σ.) Εὐγενέστατε ἀρχηγὲ καὶ ὑπερασπιστὰ τῆς Μακεδονίας κύριε κύριε
Ἐμμανουὴλ, τὴν ὑμετέραν αὐτῆς θεωρούμενον εὐγένειαν ἀπὸ φυγῆς ἐρχόμενοι,
ἐν Κυρίῳ προσαγαρεύομεν.

« Διαφυλάττει αὐτὴν Κύριος ὁ Θεὸς ἄνωσον, ὁρίᾳ καὶ ἀνωτέραν πάσης και-
ρικῆς περιστάσεως ! Ἡμεῖς καὶ προλαβόντως, εὐγενέστατε ἀρχῶν, τὴν ἐγγράφα-

μεν ἐξιστορήσαντες ἅπαντα τὰ διατρέξαντα δυστυχήματα τῶν περίξ χωρίων καὶ τούτου τοῦ ἁγιωνύμου τόπου τὰ ἤδη ἐξακολουθοῦντα δεινὰ καὶ ἐπικίνδυνα, τὰ ὅποια (ὃ μὴ γένοιτο!) ἐπαπειλοῦσι τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν τούτου ἡμῶν τοῦ ἁγίου τόπου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπίτηδες ἀπεστείλαμεν πρὸς ἡμερῶν δύο πατέρας ἐκ τῶν ἐνταῦθα πρὸς τε τὴν εὐγενεῖαν σας μὲ γράμματα τῆς κοινότητος καὶ πρὸς τὸν τιμιώτατον κύριον Ἰωάννην Χριστοδούλου, (ὃν καὶ ὀλοφύγως εὐχόμεθα) ἰδεάσαντες καὶ τὸν πανοσιολογιώτατον κύριον Χαρτοφύλακα κύρ Νικηφόρον Ἰωηρίτην, διὰ τὰ συνδράμη εἰς τὰς ἐξαιτήσεις μας. Ἦδη δὲ καὶ αὖθις τυχόντες ὀκαζιών τὸν ἐπίτηδες παρὰ τοῦ Καπετὰν Ῥήγα ἀποστελλόμενον καπετάν, Στέριον λεγόμενον, μὲ γράμματα πρὸς τὴν εὐγενεῖαν του, διὰ τὰ ἀποκομίση ἱμντάτι εἰς τὰς Βίγλας τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ ἀπὸ ἄντικρυ τοῦ Ὀλύμπου ἐλθόν καὶ ἀριθμούμενον ἕως ἀνθρώπους πεντακοσίους μὲ συμφωνίας λουφέδων διὸ καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ὅσον τάχιστα νὰ προφθάσῃ αὐτὴ ἡ δύναμις, διὰ τὰ ἐξοστρακίσωμεν, τῇ βοηθείᾳ τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου, τοὺς ἐχθροὺς μας βαρβάρους, ὅπου μᾶς φοβερίζουν καθημερινῶς μὲ τὴν αὐξησίν των καὶ μελετῶσι τὸν τέλειον ἀφανισμόν καὶ ἐκρλόθρευσιν ὅλων τῶν καλογήρων ἐκάστης τάξεως καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ Ὄρει εὐρισκομένων ὀρθοδόξων μὲ θάνατον φρικωδέστατον. Καὶ, ἂν αὐτὸ τὸ ἱμντάτι δὲν ἤθελεν εὐρεθῆ ἐδῶ εἰς Κασσάνδραν, θέλητε προσπαθήσει νὰ εἰδοποιήσῃτε ἄντικρυ εἰς τὸν Ὀλυμπον, διὰ τὰ μᾶς προφθάσωσι μὲ τοὺς ἰδίους αὐτοὺς σταλέντας, ἢ μὲ ἄλλους, ἂν αὐτοὶ ἐμίσεισαν, ὅπου ἠθέλετε διορίσει ἐκ τῆς νήσου, διὰ τὰ μὴ γίνῃ τις ἀργοπορία καὶ ὑποπέσωμεν εἰς κινδύνους ἀνιάτους. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ εὐχετικῶς τε καὶ ἱκετικῶς εἴησαν δὲ τὰ ἔτη αὐτῆς ὑγιεινὰ καὶ σωτήρια.

αὐτὰ ἰουνίου κέ.

Τῆς ὑμετέρας περιτομήτου ἡμῶν εὐγενείας

Πρὸς Κύριον διάπυρον εὐχέται ἅπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ συνάξει τῶν εἴκοσι ἱερῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους,

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΙ.

« Ἀπὸ Ὀλυμπον παρακαλοῦμεν, μὲ οἷον τρόπον δυνηθῇτε, νὰ μᾶς προφθάσῃτε μπαροῦτι καὶ μένομεν χρεῶσται διὰ τὴν τιμὴν τούτου, ἀποκρινόμενοι πρὸς τὸν διακομίσοντα ἐνταῦθα πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον μπαροῦτι.

« Περιμένομεν εἰσέτι τὸ καίτι, ὅπου ἐστείλαμεν δι' εὐρεσιν μπαροῦτιου, καὶ κατ' αὐτὰς ἐρχόμενον, ὅπου σήμερον αὐτὸν τὸ προσμένον, θέλομεν σὰς προφθάσει καὶ ἡμεῖς ἀμέσως, καθὼς θέλητε μᾶς εἰδοποιήσε.

« Μούτλαχ σὰς παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς παρηγορήσῃ μὲ τζιπχανέν, διὰ τὰ προφθάσωμεν καὶ τοὺς πεντακοσίους, ὅπου περιμένομεν ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ ἄλλους πολλοὺς μας ἀρματωλοὺς, ὅπου στέκονται ἀργοί, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχουν φυσέκια. »

(ε) Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δημοσιεύομεν τὸ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἔγγραφον τούτου.

« ΤΗΝ ΕΥΤΕΝΕΙΑΝ ΣΑΣ ΑΔΕΛΦΙΚΩΣ ΠΡΟΣΚΥΝΩ.

« Ἐλαβον τὸ ἀδελφικὸν σας γράμμα καὶ καλῶς ἐκατάλαβα. Λοιπὸν, ἀδελφε, σήμερον στέλνω τὸ γράμμα μου εἰς τὸν καπ. Τάσιον· ὅμως αὐτοὶ οἱ καπετανεῖαι δὲν εἶναι, καθὼς ἐστοχάζεσθε· αὐτοὶ τὰ φερσίματά τους εἶναι τούρκικα. Λοιπὸν σὰς στέλνω τοὺς ἀδελφούς μου κολιτζίδες μου Λιάκον καὶ Μπίνου, τοὺς ὁποῖους τοὺς στέλνω νὰ ᾔναι κεφάλια εἰς αὐτουνοὺς, ὁποῦ σὰς ἔστειλα τὸ πρῶτον, καὶ ὅσους κάμω τρόπον νὰ στείλω. Ὅμως θέλητε πληροφορηθῇ ἐκ στόματος τοῦ Λιάκου καὶ Μπίνου διὰ τὰ πάντα. Κύρ Γιαννὸ, ἀδελφικῶς προσκυνῶ τὸ γράμμα τὸ ἔστειλα εἰς τὸν Γούλαν, καὶ δὲν μ' ἀποκρίθησαν οὔτε καλὸν οὔτε κακόν. Δὲν ἐνθυμήθηκαν τὸ καλὸν, ὁποῦ τοὺς ἔγχετε κάμει· ὅμως ἂς εἶναι καλὰ. Ἐγὼ λοιπὸν δι' ἀγάπην Χριστοῦ καὶ ἐδικήν σας κουσοῦρι δὲν ἀφίνου· καὶ ἐγὼ ὅλο προσμένου, διὰ νὰ τοὺς σηκώσω καὶ ἐδῶ· εἰ δὲ καὶ δὲν ἤμπορέσω, νὰ ἤξεύρητε, ὅτι εἰμαι μαζὴ σας. Δὲν σὰς γράφω περισσότερον· βεβαιώνεσθε ἀπὸ τὸν Λιάκον καὶ Μπίνου. Οὕτου καὶ μένω τῆς εὐγενείας σας.

1824, Ἰουνίου 7.

ἀδελφός σας

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ .

ΣΕΛΙΣ 449.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἀναφορά.

« ΘΕΟΣΕΒΕΣΤΑΤΕ, ΘΕΟΠΕΜΠΤΕ, ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΕ ΠΑΡΑ ΚΥΡΙΟΥ!

« ΤΗΝ ΥΜΕΤΕΡΑΝ ΥΨΗΛΗΝ ΓΑΛΗΝΟΤΗΤΑ, ΩΣ ΕΙΚΟΣ,

« ΠΡΟΣΚΥΝΟΥΜΕΝ, ΕΝ ΟΔῇ ΨΥΧῆ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΑ ΤΑΣ

« ΧΕΙΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΑΝΑΤΕΙΝΟΝΤΕΣ Αὐτῇ

« ΕΠΕΥΧΟΜΕΘΑ.

« Ἐφθασε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ ταχύπτερος, θεόπεμπτος καὶ αἰσία φήμη τῆς πρὸς τὰ ἴδια ἀφίξεως αὐτῆς, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοὶ χαρμονικῶς ὑπεδεξάμεθα ὡς ἡλίον λαμπρὸν ἡμῖν ἀνατείλασαν, καὶ τὸ μέλαν νέφος τῆς δεινῆς ἀθυρίας διαρρήξασαν, καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ γλυκύτατον τῆς ἐρατεινῆς ἐλευθερίας φέγγος τῇ ἰσχυρί τοῦ ἀηττήτου ὅπλου τοῦ-τιμίου Σταυροῦ παντὶ τῷ εὐσεβεῖ παρεισέφουσαν γένει, καὶ τὸ σκότος τῆς δυσσεβείας πόρρω ἀποδιώξουσιν.

« Συγχαίρομεν τοιγαροῦν τῷ γένει παντὶ διὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἔλευσιν αὐτῆς, ἣν περ πανηγυρίζοντες χαρμονικῶς καὶ χεῖρας κροτοῦντες πανευφροσύνως, τὴν δοτῆρα καὶ ἐξαποστείλαντα Κύριον, ὡς ἄλλον Μωϋσῆν, αὐτὴν ἐν φωναῖς δαιγήτοις μεγαλύνομεν, « Εὐλόγητός, λέγοντες, Κύριος ὁ Θεός, ὅτι ἐπεσκέψατο τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν οἴκῳ Ὑψηλάντου τοῦ παιδὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ρίζης τῶν παλαιῶν βασιλευκώτων ἡμῶν Κομνηνῶν, ὧν τὸ εὐσεβὲς Κράτος πάλιν ἀναβάλλει, καὶ ἀναθήσει Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν ». Γένοιτο!

« Ἀλλ' οὖν γε θάρρος ἔτι λαβόντες, προσπίπτομεν ἐνώπιον αὐτῆς καὶ ἐκλιπαροῦντες καθικετεύομεν, ὥπως ἀνάγκη πάσῃ ἐπιταχύνῃ τὴν ταχέαν αὐτῆς ἐ-

πικουρίαν καὶ ἐπίσκεψιν ἐπὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον καὶ τὰ περίχ' ἐν ἐσχάτῳ ὄντα κινδύνῳ καὶ ὀλέθρῳ ὑπὸ τῶν περίχ' γειτνιαζόντων ἐχθρῶν δυσσεβῶν Ἀγαρηνῶν, καθ' ἡμῶν βουλομένων ὅλον τὸν ἰὸν αὐτῶν ἐξεμείσαι, ἡμᾶς μὲν ἔργον διαπράξασθαι μαχαίρας, τὰ δὲ ἱερὰ τεμένη πυρὸς ποιήσασθαι παρανόλημα, καὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον περιβόλον ἐρημον κατ' ἄβατον ἀποδείξασθαι πρὸς ὄνειδος τοῦ γένους καὶ τῆς εὐσεβείας. Ὁρέξασα γοῦν ἡμῖν χεῖρα βοηθείας, ἐπιχορηγήσῃ καὶ ὅπλα καὶ πυρίτιδα κόνιν καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἀρμόδιον τῷ πολέμῳ, διορίζουσα καὶ πλοῖα εἰς τὸ περιφέρεισθαι εἰς ἐκότερα τὰ μέρη τοῦ ἁγιωνύμου τούτου Ὁρους πρὸς ἐμπόδιον πάσης ὁρμῆς καὶ ἐφόδου τῶν ἀπίστων Ἀγαρηνῶν. Ἐάν γάρ, Θεοσεβέστατε κύριε, εἰς τὴν ἐδρισκόμεθα ἡμεῖς τε καὶ οἱ περὶ ἡμᾶς Χριστιανοὶ μεγίστην ἀνάγκην, οὐ προφθάσῃ ἢ εἰς τοῦτο ἀρμόδια βοήθεια καὶ ὑπεράσπισις τῆς ὑμετέρας Πανεκκλημπρότητος, ὁ τόπος οὗτος κινδυνεύει καὶ εἰς παντελῆ πανολεθρίαν ἔρχεται, ἐφορμούντων τῶν Ἀγαρηνῶν πρὸς ἡμᾶς μετὰ μεγάλου θυμοῦ καὶ ἀνειλεότητος ὥσπερ ἐκ τῶν ἀποστελλομένων παρ' ἡμῶν δύο ἀδελφῶν, τοῦ τε ἁγίου ἀρχιμανδρίτου κυρίου Θεοφίλου Βατοπεδινοῦ καὶ ἁγίου καθηγουμένου τοῦ ἱεροῦ κοινοβίου Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Χρυσάνθου, σαφῶς μαθήσεται....

« αὐκα, ἰουνίου 9.

Τῆς ὑμετέρας Γαληνότητος

οἰκείται πρὸς Θεὸν διάπυροι

« Ἀπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ συνάξει τῶν εἰκοσιν ἱερῶν

« μοναστηρίων τοῦ Ἀγίου Ὁρους ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΙ ».

Ἦκολούθουν αἱ σφραγίδες τῶν Μοναστηρίων Λαύρας, Βατοπεδίου, Ἰδίων, Χιλανταρίου, Διονυσίου, Κουτλουμουσίου Παντοκράτορος, Ξηροποτάμου, Ζωγράφου, Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Φιλοθέου, Ἀγίου Παύλου, Σίμωνος Πέτρου, Ξενοφώντος, Σταυρονικήτα, Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου, Ρωστικοῦ, Κωνσταντινουπόλεως.
(6) Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις.

« ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΙ ΚΛΕΗΓΟΥΜΕΝΟΙ, ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΙ, ΠΕΡΕΙΣ

« ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΟΣΙΩΤΑΤΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΑ-

« ΣΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.

« Ἐδεξάμεθα παρὰ τῶν εὐλαβεστάτων ἀδελφῶν τὸ ὑμέτερον γράμμα καὶ ἡσπασάμεθα τοῦτο, εὐχαριστούμενοι καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερμάχου στρατηγοῦ, ὑπέρτιμον τῶντι καὶ διὰ τὴν σεβαστὴν ἀρχαιότητά της.

« Κάνεις δὲν ἀμφιβάλλει πλέον περὶ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, ὅτι τὸ γένος ὅλον ἐπλήσθη μὲ ἀπόφασιν σταθεράν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ πόλεμος οὗτος ἦτον ἀφρευκτός συνέπεια τῶν περιστάσεων, καθὼς καὶ χρέος ἱερώτατον τῆς ὑμετέρας φιλελευθερίας νὰ ἐκπλησθῇτε κατὰ τῶν τυράννων. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μικροψυχήσῃτε ποσῶς, ἀλλ' ἀνήμε καὶ πρέπει ν' ἀποδείξετε εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι μάχεσθε εἰλικρινῶς καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἱερῶν μοναστηρίων καὶ ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν Χριστιανῶν.

« Τὸ ἔθνος ἐκινήθη κατὰ τοῦ τυράννου ὅχι μὲ βασιλικὸς θησαυρὸς, ἀλλὰ μὲ συνεισφοράς ἰδιαιτέρας. Διὰ τοῦτο καθεὶς δυνάμενος τόπος πρέπει νὰ συνει-

σφέρη οίκοθεν, ὀπλιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Καί, ἂν μάλιστα πλεονά-
ξη εἰς τὰ μέσα, ἀνάγκη καὶ ἄλλους νὰ βοηθῇ, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ χριστιανικὴ
ἀδελφότης καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον, ὄντα ὅλα συνδεδεμένα ἀναμεταξύ των. Ἡ
σωτηρία τοῦ ἑνὸς τόπου συντρέχει εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἄλλου καὶ ἐξ ἐναντίας
ὁ ἄλεθρος τοῦ ἑνὸς συνεπιφέρει τὸν ἀφανισμόν καὶ εἰς τὸν ἄλλον.

«Τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν καὶ εὐχόμεθα, ὥστε καὶ τὸ ἀγώνισμα "Ὅρος νὰ ἀγω-
νισθῇ γενναίως καὶ μὲ σώματα καὶ μὲ χρήματα" ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀτομικὴν
τοῦ σωτηρίου, ἀλλὰ καὶ, εἰ δυνατόν, δι' ὅλην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους, ἀπὸ
τὸ ὅποιον ἔλαβε τὴν ὑπαρξίν του καὶ τὴν δόξαν του, καὶ χωρὶς τούτου δὲν ἡμ-
πορεῖ νὰ σωθῇ. "Ὅσα λοιπὸν ἠθέλατε προσφέρει διὰ τὴν ἀνθρώπιν τῆς, ὅχι μόνον
θέλετε τὰ λάβῃ μέχρι λεπτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρας πλουσίας ἀνταμοιβὰς
καὶ προνόμια.

«Ἐπὶ τούτῳ πέμπομεν πρὸς ὑμᾶς μὲ πληρεξουσιότητα τὸν φιλογενέστατον
κύριον Νικόλαον Σίφνιον καὶ τὸν Ἀπόστολον Στεφανίδην, ἄνδρας σοφοὺς καὶ
φρονίμους, διὰ νὰ συστήσωσιν ἐφορίας κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἀρχῆς, καὶ αὐ-
τῶ νὰ ἔχητε σύνδεσμον ἀδιάλυτον μὲ τὸ ἔθνος, βοηθοῦμενοι καὶ ἀντιβοηθοῦντες
εἰς τὸ παρὸν, διὰ νὰ ἀνταμειβῇτε λαμπρῶς μετὰ ταῦτα . . . »

«Στρατόπεδον Τρικάρων, 42 ἰουλίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΠΛΑΝΤΗΣ,

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου .»

Ἀντὶ τοῦ Νικολάου Σίφνιου, ἡ Χρυσόγελου, καὶ τοῦ Στεφανίδου, μὴ ἀναχω-
ρήσαντων, ἀνετίθη ἡ σύστασις τῶν ἐφοριῶν τῷ Ἐμ. Παπᾷ. Ὁ σκοπὸς ἦτο ἀ-
γαθός, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἀδύνατος διὰ τὴν τότε πολεμικὴν κατάστασιν
τοῦ τόπου. Ὁ Χρυσόγελος διετέλει ἐκτοτε παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ ὡς Β' γραμμα-
τεὺς μετὰ τὸν Βάμβαν.

ΣΕΛΙΣ 420.

(α) Ἐχομεν ἐπιστολὴν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Πήγγα Μάνθου πρὸς τὸν Ἐρμανουὴλ
Παπᾶ ἀπὸ 19 ἰουλίου διαλαμβάνουσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἑξῆς:

«... Κατὰ τὴν παραίνεσιν τῆς ἐξακολουθῶν φυλάττων τὸν στρατὸν ἐντὸς
τῶν ὁχυρωμάτων καὶ μεταχειριζόμενός τινα στρατηγήματα, ἀποστέλλων στρα-
τιώτας εἰς τὰ βουνά, τὸ ὅποιον ὠφέλησε καὶ ὠφελεῖ. Μὰ τί νὰ κέρη κανεὶς
τὴν μικρολογίαν τῶν ἁγίων Πατέρων; Αὐτὴ ἡ στυγερὰ ἀνελευθεριότης καὶ μι-
κροπρέπειαι αὐτῶν μᾶς ἐμπόδισεν ἀπὸ πολλὰ ὠφέλιμα καὶ ἀπὸ πολλὰ ἀναγκαῖα.
Ἄμποτες νὰ μεταβάλῃ ὁ ἀναλλοίωτος Θεὸς τὴν διάθεσιν των, νὰ τοὺς ἀναδεί-
ξῃ εὐσπλάγχυνους, κριτικούς, γενναίους καὶ ἐλευθερίους, καὶ μὲ δόκιμον νοῦν,
διὰ νὰ εὐδοκίμησούν καὶ τοῦ πολέμου τὰ πράγματα, τὰ ὅποια χρειάζονται ἀπα-
ραιτήτως καὶ διὰ σύστασιν των καὶ διὰ εὐδοσίαν των αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ προτερή-
ματα καὶ πλεονεκτήματα. Ἐγὼ ἐπορεύθην εἰς Ἄγιον Ὅρος μετὰ καὶ τοῦ λο-
γιστάτου Δημητρίου κατὰ πρόσκλησιν τῆς ἀγιοσύνης των· πλὴν κανένα γεν-
ναῖον δὲν εἶρον εἰς αὐτοὺς παρὰ μίαν ἐπίπλαστον πολιτίαν. Ἐπάσχισα νὰ τοὺς
διαθέσω διαφορετικῶς μὲ τὸν λόγον· ὅμως αὐτοὶ ἀπὸ τὸν σκοπὸν των δὲν εὐγαί-

νουν. Ἔχουν τὰ φρονήματά των, τὰ ὅποια μόνον ἐγκρίνουν διὰ καλὰ, καὶ τὰ προσκυνοῦν καὶ τὰ λατρεύουν, καὶ φροντίζουν μόνον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἰδίων των ὑποκειμένων καὶ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν αὐτῶν ὑποκειμένων των. Τὰ ἱερὰ μοναστήρια καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ δὲν τοὺς ἐμψυχώνουν, καθ' ὅσον δύναται· προβλέπουν δὲ μόνον καὶ παρεισχύονται ἄλλοτρόπως τὴν ἰδίαν των ἀσφάλειαν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον προέρχεται, Λόθιντα μου, ἡ μεγίστη ἀδυναμία εἰς τὰ στρατεύματά μας καὶ ἡ ἀνάλογος ἀκαταστασία.

... Φοβοῦμαι ὅμως, μήπως ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὰς λοιπὰς θλίψεις τοῦ ἐφορήσει ἐναντίον των, καὶ δὲν δυνῶμεν ν' ἀπαντήσωμεν τὴν ὁρμὴν των. Ὁ Μάργαρις, ὁ Μέλιος ἄς τῇ διηγηθῶν ἐμπεριστατῶς τὰ διατρέχοντα, καὶ ἄς μᾶς δώσῃ πάλιν τὰς νοουσίας της. Ὁ καπετὰν Ἀθανάσιος Λήμιος ἐπορεύθη καὶ ἐναυλώθη εἰς Θάσσον, καὶ ἄς τὸ στοχασθῇ ἡ ἐκλαμπρότης του, ἂν συμφέρῃ νὰ πηγαίῃ μετὰ τὴν πατιέραν, ὅπου τὸν ἔδωσε, νὰ ναυλωθῇ πρὸς ἀπόκτησιν του καὶ πλουτισμόν του, καὶ ἄς τὸν γράψῃ τὰ θέοντα . . . »

ΣΕΙΛΣ 425.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη.

« ΓΕΝΝΑΙΕ ΟΔΥΣΣΕΥ !

« Ἐν ᾧ ἠλπίζον ὡς ἀπὸ τῆς ψήμης σου τῆς προτέρας, νὰ προσφέρῃς τὸν αὐτόν σου προθυμώτατον καὶ πιστότατον συναγωνιστὴν τῆς ἐλευθερίας, μανθάνω, καὶ μετὰ λύπην μου ἀπερίγραπτον, ὅτι δὲν πολεμεῖς καὶ τώρα μετὰ τὴν ἰδίαν καὶ σταθερὰν ἐμπιστοσύνην τοὺς τυράννους καὶ τοὺς διώκτας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας μας· ἀκούω, πῶς σὺ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκατήντησες νὰ κλεισθῇς εἰς μοναστήριον, παραιτούμενος ἀπὸ τὰ χρεῖα σου ἐκεῖνα, ὅσα ζητεῖ τὴν σήμερον ἀπὸ σέ ἡ πατρίς. Ἐγὼ δὲν στοχάζομαι αὐτὰ κυρίως ἀληθινὰ, ἐπεὶ δὲ ἄλλῳ ὁποῖον τάχα πρέπει νὰ σ' ὀνομάσω; Ἦμπορεῖ νὰ ᾔνοι ἡ ψυχὴ σου τόσον διεφθαρμένη καὶ ἀπάνθρωπος, καὶ τόσον μάλιστα ἀναίσθητος εἰς τὴν ἀληθινήν σου δόξαν καὶ τὰ χριστιανικὰ χρεῖα σου, ὥστε νὰ προτιμᾷς τοὺς τυράννους τῶν ὁμογενῶν σου, νὰ ἀγαπᾷς τοὺς Τούρκους παρὰ τοὺς ὁμοπίστους σου, καὶ νὰ θέλῃς νὰ σύρῃς ἐναντίον σου καὶ ἐναντίον ὅλης τῆς γενεᾶς σου τὴν ὀργὴν τοῦ οὐρανοῦ βασιλέως, τὸ μῖσος ὅλου τοῦ γένους καὶ ἀνεξέλεπτον ὄνειδος καὶ καταφρόνησιν ἐκ μέρους ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν; Ποῖαι τάχα ὑποσχέσεις τοῦ ἔχθρου, ἢ ποῖα πλούτη τοῦ κόσμου ἤμποροῦν νὰ διαφθερίσῃ μίαν ἑλληνικὴν ψυχὴν, ὥστε, ἐν ᾧ ἡ πατρίς πολεμεῖ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν της, ἢ νὰ χαθῇ, ἐσὺ νὰ πολεμᾷς τὴν πατρίδα, στεκόμενος ἀδιάφορος;

« Δὲν πιστεύω! καὶ τὴν ἀμφιβολίαν μου αὕτην ἀνάγκη ν' ἀποσβύσῃς, γενναίε Ὀδυσσεῦ, μετὰ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἀγῶνάς σου. Ἄλλο δὲν σὲ ζητῶ, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ τιμὴ σου: ἔξελθε ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ πολέμησον πιστὰ τοὺς ἐχθρούς τῶν μοναστηρίων καὶ ὀρησκείας μας, τοὺς βιαίτους ἀρπακτῆρας τῶν δικαιωμάτων μας καὶ τοὺς μιαρούς μετὰ ἑνα λόγον τυράννους τοῦ ἔθνους μας!

Εἶναι καιρὸς ἀγώνων, ἐποχὴ καταθωμμάτων καὶ στιγμὴ ὑπομονῆς Θεμιστοκλέους. Ἐξέλεθε Ὀδυσσεύϊ καὶ, ἐὰν ᾖται Ἕλληγ ἀληθῆς καὶ πιστὸς Χριστιανὸς, περὶ ὡσεὶ μὲ ἀφοδίαν τὴν ῥομφαίαν σου, καὶ τότε μόνον νὰ τὴν ἐξεωσῇς, ὅταν ἡ τυραννία κατατροπωθῇ καὶ στηριχθῇ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς πολέμους θέλουσι δοθῇ ὅλα τὰ πλοῦτη καὶ αἱ τιμαί. Ἐὰν ζήσης, ἡ ζωὴ σου θέλει εἶναι ἡ πλέον ἐνδοξός· ἀν δὲ πληρώσης τὸ χρέος σου τὸ φυσικὸν μαχόμενος ὑπὲρ πατρίδος, ὁ θάνατός σου θέλει μακαρίζεται εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

« Φανὸν λοιπόν, πατριώτα, ἄλλος Ὀδυσσεὺς κατὰ τῶν νέων Τρωαδιδῶν, ὠδήγει μὲ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν φρόνησίν σου τὸ σώμα σου τὸ στρατιωτικόν, καὶ προτίμησε νὰ συνδοξάζῃσαι με τὴν Ἑλλάδα, μὲ τοὺς ἀληθῶς προγόνους καὶ ἀπηγόνους Ἕλληνας, καὶ ζῶν καὶ ἀποθανόν.

« Ἀπὸ Τρικέρων τὴν 8 ἰουλίου 1820 . . . »

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου . . .

Μετ' οὐ πολὺ, ἡ 27 4^η ἰουλίου, ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδοτο πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὴν ἀκόλουθον παραινετικὴν ἐγκύκλιον.

« ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ, ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕ ΤΟΠΩΝ.

« Δὲν φαίνεται νὰ ᾔναι κανεὶς ἐκ τῶν ἀνδρείων καὶ φιλελευθέρων, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν νὰ μὴν ἔκαμε τὴν πλέον μεγάλην ἐντύπωσιν ἡ φωνὴ τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὅλους μὲ ὑψηλὸν κήρυγμα προσκαλεῖ εἰς τὰ ὅπλα, διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν καὶ ἀπάνθρωπον τυραννίαν ἐνὸς ἔθνους βερβάρου, ἀπίστου καὶ ἀνάνδρου, τὸ ὅποιον ἕως τώρα δὲν ἔσχε καθ' ἡμῶν δι' ἄλλην αἰτίαν, παρὰ διὰ τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ τὰ μικροπρεπῆ πάθη τῆς ἀλόγου φιλαυτίας μας.

« Ἕλληνες! εἰς τὰς καρδίας σας πρέπει τώρα νὰ αἰσθάνεσθε ὅλα ἐκεῖνα τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, τὰ ὅποια ἠσθάνοντο καὶ οἱ πρόγονοί μας εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἰς τὰς Πλαταιάς. Προσηλώσατε τὸν νοῦν σας εἰς τὸ ὕψος καὶ μεγαλεῖον τῆς ἐθνικῆς σας ταύτης ἐπιχειρήσεως, καὶ γενῆτε ὅλοι ὡς ἄνθρωποι ἡμίθεοι εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας μας. Ἄν ὁ τύραννος ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ εἰς χρυσίον καὶ αὐτὰ τὰ βουνα καὶ νὰ σὰς προσφέρει, διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃτε, ἔπρεπε καὶ τότε μὲ ἀναγκάσειν νὰ τὸν δειγνέτε τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἔπειτα τὰ πλοῦτη τῶν τυράννων εἶναι κτήματα τοῦ τυραννουμένου γένους. Ὅθεν τῆς ἐλευθερίας ἡ ἀνάγκη εἶναι μᾶς γένῃ εὐθὺς ἀνάγκη καὶ πλοῦτος καὶ δόξης καὶ ἀξιομάτων καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν. Ὅλοι λοιπόν μὲ ἀδελφικὴν συμφωνίαν καὶ μὲ εὐγενῆ φιλοτιμίαν συνάξατε τοὺς ὀπλοφόρους ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν ὁδηγίαν σας, καὶ ἐξολοθρεύσατε τοὺς ἀπίστους τυράννους, οἵτινες ἀκόμη φυλάττονται, δὲν ἠξέφρω πῶς, εἰς τὰ μέρη σας . . . Φερόμενοι οὕτω, νὰ ᾔσθε βέβαιον, ὅτι εἰς ὀλίγον καιρὸν θέλετε καθαρῶς τοὺς τόπους σας ἀπὸ τὰ βδελυρὰ ἐναπομεινάρια τῶν ὀπλισμένων Τούρκων.

« Εἶναι δὲ νόμος ὅλων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἰδιαίτερον χρέος ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, νὰ μὴ κακοποιοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς, ὅταν μᾶς παραδίδονται.

« Διὰ τὰ ἀναγκαιὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμειτε μίαν γενικὴν κἄν κἄσσαν, συνάζοντες εἰς αὐτὴν τὰς προσφορὰς, ὅπου ἤθελον κάμει ἄνδρες φιλογενεῖς, ἔτι δὲ καὶ τὸ μερίδιον τοῦ γένους ἐκ τῶν τουρκικῶν κτημάτων.

« Σὰς εὐχόμεναι λαμπρὰ κατορθώματα, τὰ ὅποια νὰ μοὶ γράφητε, διὰ νὰ συγχαίρω καὶ νὰ τὰ σημειῶνω ὡς μαρτυρικὰ τῶν τιμῶν καὶ βραβείων, ὅπου θέλετε λάβῃ ἐν καιρῷ.

« Τρίκορρα τὴν 16 ἰουλίου 1824 ».

ΣΕΛΙΣ 128.

(α) Κατ' ἄλλους συνῆλθον οὗτοι εἰς τὸ Πεκράκι.

(β) Ἀπέχει αὕτη πλαγίως τῆς Φοντάνας ἐπὶ μίαν ὥραν, τῶν Θερμοπυλῶν ἐπὶ τέσσαρας καὶ τῆς Λεβαδείας ἐπὶ ὀκτώ· ὀνομάζεται δὲ Βασιλικὰ, ὡς μεγάλη οὖσα λεωφόρος.

ΣΕΛΙΣ 129.

(α) Κατ' ἄλλην ἐκθεσιν, ἣν ἔχρημεν ὑπ' ὄψιν, ὁ Παπᾶ Ἀνδρέας ἐνέδρευεν ἐν τῷ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῶν Βασιλικῶν δάσει.

ΣΕΛΙΣ 131.

(α) Τοῦτον διαλαμβάνουσι τὸν ἀριθμὸν δύο ἀξιωματικὰ ἐκ τοῦ ἰδίου στρατοπέδου ἔγγραφα πρὸς τὸν Ὑψηλάντην· ἀλλὰ τὰ ἀπὸ 28 αὐγούστου ἔγγραφοι τῶν ἐγκρίτων τῆς Οἰάνθης, ὅπερ κατωτέρω δημοσιεύεται, ἀναριθμοῦν αὐτὸν εἰς χιλίους διακοσίους· ἄλλη δὲ χειρόγραφος ἐκθεσις εἰς τετρακισχιλίους. Τὸ ἐν μᾶλλον τοῦ ἄλλου ἀπίθανον.

(β) Ἡ χειρόγραφος ἐκθεσις καταριθμοῦν τὸν ἀριθμὸν εἰς δεκαεπτὰ φονευθέντας καὶ ἐπτὰ πληγωθέντας· μεταξὺ δὲ τῶν δευτέρων μνημονεύει καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ Γούρας, ἀποθανόντος ἔπειτα.

(γ) Εἰς τούτων ἦν καὶ ὁ Τουρκαλβανὸς βελούκπασης Φράσαρης, ὃν οἱ Ἄγαιοι γινώσκοντες ἐξέδειραν. Ἀγνοοῦμεν, ὑπὸ τίνων οὗτοι ἐκινήθησαν λόγων εἰς πρᾶξιν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπάνθρωπον· ἡξέρομεν δὲ, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ἐτέρου τινὸς, Σουμὰν βεγῆ λεγομένου, ἀμφοτέρων αἰχμαλώτων παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἀντηλλάγη πρὸ ὀλίγου τότε καιροῦ ὁ παρὰ τοῦ Χουρσὴτ πασσαὶ κατακρατούμενος Γεώργιος Δουβουινιώτης.

(δ) Ὅταν ὁ Γούρας ἐξήτησεν ὕδωρ, ὁ ψυχρούς αὐτοῦ, Μπαλαούρας ὀνομαζόμενος, ὁραμὸν εἰς τὸ παρακείμενον ρεῦμα, ἐβεβαίωσε τούτῳ ἐπιστρέψας, ὅτι εὔρεν εἰς αὐτὸ ρεῖον αἷμα ἀντὶ ὕδατος.

(ε) Χάριν περιεργείας ἀπλῆς δημοσιεύομεν τὴν ἀκόλουθον πρὸς τοὺς Ἄγαιους ἐκθεσιν τῶν προκρίτων τῆς Οἰάνθης περὶ τῆς μάχης αὐτῆς, ὅπως δειχθῇ,

διὰ τίνος ἐνθουσιασμοῦ, γλώσσης καὶ ὑπερβολῶν ἐγράφοντο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ τοιαῦτα.

• ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΥΡ ΑΝΔΡΕΑ ΔΟΝΤΕ ΚΑΙ
ΔΟΙΠΙΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, ΑΣΗΛΑΖΟΜΕΘΑ ΣΑΣ.

• 1821, αὐγούστου 28 Γαλαξείδι.

• Σὺς δίδομεν τὴν χαροποιὰν εἰδήσιν, ὅτι ἀπὸ τοὺς 4 πασιᾶδες, ὅπου ἤρχοντο διὰ τὸν Μωρέαν, ἠνταμώθησαν εἰς Λάριссαν, καὶ εὐθὺς ὅπου ἀριθάρσει καὶ ὁ Χατζῆ Μπεκὴρ πασσᾶς, ἀπέθανεν εἰς Λάριссαν 4000 στρατεύματα, ὅπου εἶχεν, ἀνεχώρησαν ὀπίσω· οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς, ὁ Μπαϊράμ πασσᾶς, ὁ Μεμήης πασσᾶς καὶ ὁ Σαχὴν Ἀλῆ πασσᾶς μὲ 8000 μαζὴ ἐξεκίνησαν καὶ ἦλθον εἰς Ζητοῦνι. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκίνησαν, διὰ νὰ ἀπεράσουν τὴν Φοντάναν διὰ Λεβαδείαν καὶ Δερβένια ἦλθον εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἐκοιμήθησαν εἰς τὸν Μῶλον χωρίον· τὸ πουργὸν ἔστειλαν τοὺς ντελιπασιᾶδες τῶν μὲ 300, νὰ ὑπάγουν νὰ κοιτάξουν τοὺς δρόμους, ἂν εἶναι ἄδαιοι. 23 τοῦ παρόντος τοὺς καρτεροῦν οἱ γενναῖοι Ἕλληνες ἐδικοὶ μας, ὅλα τὰ Καπιτανάτα τοὺς βαροῦν· μόνον 60 ἐγγύωσαν καὶ ἐπῆγον ὀπίσω. Τὸ πουργὸν ἐξημερώνοντας ἠθέλησαν μὲ ἀπόφασιν ν' ἀπεράσῃ μὲ ὅλον τὸ ὄρδι τους· 24 παρόντος τοὺς ξανακαρτεροῦν οἱ Ἕλληνες ἡ μπατάγια ἔγεινε πεισματώδης, ἑλληνικὴ μὲ τὰ χεῖρα ἐπιδάσθησαν κατασφάζοντές τους· τὸ αἷμα ἐκίνησε ποταμὸν ἀπὸ τὴν Φοντάναν καὶ τὰ Βασιλικά ἕως τὸ χωρίον Μῶλον ἕως ἐχθὲς 4200 κεφάλια εἶχον· 75 ζωντανοὶ μᾶς ἦλθον· οἱ ἐδικοὶ μας 300 ἀμάξια ἐπῆραν μὲ ὅλους τοὺς ζαρεᾶδες τῶν, 7 κανόνια, ὅλους τοὺς τσιγχανέδες· τὸν Μιμήης πασσᾶν τὸν ἐσκώτισεν ὁ γενναῖος καπετὰν Γκούρας, καὶ ὁ Σαχὴν πασσᾶς λαβωμένος· 47 μπαϊράκια, ὅλα τὰ τουμπουλέκια τους, ἄτια, γιντίτζια, ἄμετρα λάφυρα· γρόσια ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες, ὅσα ἤθελον, καὶ χάλια ἕως τῆς γῆς βρίσκονται μέσα εἰς τὰ δόση, τὰ ρεῖματα καὶ κήμους, εἰς τὰ βράτα ἀποθαμένοι καὶ λαβωμένοι, καὶ γεροὶ κρυμμένοι ἀπὸ τὸν φόβον τῶν καὶ, ἂν ὀλέῃ ὁ Θεὸς, ὅσοι ἔμειναν, ὅλους θὰ τοὺς τελειώσουν, καὶ ἔχουν σκοπὸν οἱ Ἕλληνες νὰ τραβήσουν διὰ Ζητοῦνι. Ἀπὸ ἐδικούς μας Ἕλληνας μόνον ἕως 32 ὑπῆγον εἰς τὸν τόπον, καὶ ὁκτὼ δὲ λαβωμένοι. Τὸν Ἀλδανίτην μπουλούμπασην Φράσαρην, ὅπου ἐκάμαμεν ἐναλλαγὴν ταῖς προάλλαις μὲ τὸν Σουμάν Μπέην μαζή, καὶ ἐπῆραμεν τὸν καπετὰν Γεωργάκην, τὸν υἱὸν τοῦ Δουβουνιώτου, ἠθέλησαν πάλιν νὰ ξαναεὐγοῦν εἰς τούτην τὴν ἐκστρατείαν, τὸν ἐπίασαν οἱ ἐδικοὶ μας Ἕλληνες Ἀγοργιανίταις ζωντανὸν λαβωμένον, τὸν ὅποιον τὸν ἐγδεῖραν. Λοιπὸν νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐντὸς ὀλίγου νὰ μᾶς χαροποιήσῃ τὸ ὅμοιον, τὸν ἀφανισμὸν τῶν τυράννων, καὶ δεῦτερον σὰς ξαναχαροποιούμεν. Λοιπὸν τώρα ἐλπίζομεν, ἄλλοι ἐχθροὶ δὲν θέλει μᾶς καταβοῦν, καὶ μὴν ἔχητε συμπίεν· μόνον αὐτοῦ κἄμετε γαῖρετι καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσωμεν, καὶ μένομεν.

οἱ δοῦλοί σας

ΟΙ ΕΓΚΡΙΤΟΙ ΓΑΛΛΕΙΔΙΟΤ' .

ΣΕΛΙΣ 433.

(α) Ἐνεκα ταύτης ἔγραψεν ἐκ τοῦ Ἁγίου Μελετίου τῆς Μεγαρικῆς τῇ 29 αὐγούστου ὁ Ἠλίας Μαυρομυχάλης πρὸς τὸν ἐν τῇ πολιουκίᾳ τὰς Τριπόλεως πατέρα αὐτοῦ: «... Ἐν ᾧ ἀκούω θριαμβεῦντα ἐπάνω (ἐν τοῖς Βασιλικαῖς) « τὸν Γούραν, δὲν ὑποφέρω νὰ μὴ συμπλεχθῶ με τοὺς ἐδῶ Τούρκους (τὸν ἐν « Θήβαις Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν) κουμπούρα με κουμπούρα » ἀπαρallάκτως, ὡς ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς: « Οὐκ ἐξ με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλιτιάδου τρόπαιον ».

ΣΕΛΙΣ 442.

(α) Ὑπεγράφοντο ὁ Σπυρίδων Φωκᾶς, Γεράσιμος Φωκᾶς, Κωνσταντῖνος Χαλικίας, Εὐστάθιος Ἀντίπας, Ἀναγνώστης Κ. Οἰκονόμου, Ἀντώνιος Μάρκου, Κωνσταντῖνος Βρεττός, Σταμάτιος, Ἰωάννης Βαλσαμάκης καὶ Γεώργιος Δημητρίου.

(β) Ἡ ἀναφορὰ αὐτῶν ἤρχετο οὕτω:

« ΥΨΗΛΟΤΑΤΕ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕ ΚΑΙ ΠΑΝΡΕΞΟΥΣΙΕ ΤΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ.

« Ἡξιώθη ἡ ἱερὰ αὕτη πόλις τὴν ὑψηλὴν ἐπιστολὴν τῆς, καὶ τὰς διαταγὰς καὶ συμβουλὰς τῆς μετὰ χαρᾶς ἤκουσε. Τὴν ἐπαρηγόρησεν ἡ ἐλπίς, ὅτι θέλει πλέον ἀναλάβει τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω βελτίωσίν τῆς καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν νίκην. Ἀλλ', οἱμοὶ! ὁ φθόνος ὑπερίσχυσε, καὶ αἱ ὑψηλαὶ διαταγαὶ τῆς ἔμειναν ἀνενέργητοι· αἱ δὲ δυστυχίαι ἐκορυφώθησαν, ὥστε ἀπειλοῦν τὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὄλεθρον. Ὁ φόβος τῶν ἐδῶ τυράννων, τῶν εἰς Λεβαδείαν, Εὐβοίαν καὶ Κάρυστον δὲν μᾶς ταραττεῖ τόσον... Θέλομεν ἀπολεσθῆ, ἂν ἀκολουθήσῃ κανὲν ἐκ τύχης ἐναντίον, ὑστερούμενοι καὶ τ' ἀναγκαῖα καὶ ἄξιον ἀρχηγόν... »

ΣΕΛΙΣ 445.

(α) Ὅτε ἐπέστρεψεν ὁ Ὀμὲρ βεγῆς εἰς τὴν Εὐβοίαν, οἱ ὑπ' αὐτὸν τετρακόσιοι συνώδευον φορτηγὰ πλεῖστα ἐκ τῶν λαφύρων τούτων τῆς πόλεως Ἀθηναίων.

(β) Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπῆλλαξε τῆς φυλακῆς καὶ κατεβίβασεν εἰς τὴν πόλιν περιποιούμενος τοὺς τρεῖς ἀπολειφθέντας, ὡς προείπομεν (τόμ. Γ' σελ. 372), προσετώτας· οὗτοι δὲ τῇ 2 αὐγούστου διαφυγόντες τοὺς φύλακας Ἀλβανοὺς κοιμωμένους, ἐσώθησαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

ΣΕΛΙΣ 446.

(α) Ὅρα τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐν Κεφ. ΚΒ'.

ΣΕΛΙΣ 447.

(α) Ἰδε τὰ προηγουμένα ἐν τῷ Κεφ. Ι' τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 454.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἔγγραφο.

« ΑΝΔΡΕΙΟΤΑΤΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΠΡΟΝΙΟ ΚΑΙ ΤΖΑΠΑΡΗ ΚΑΙ
ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΤΖΑΜΙΔΕΣ ΧΑΙΡΕΤΕ!

« Εἶναι ὑπὲρ τοὺς τρεῖς μῆνας, ὅπου ἄρχησε τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων νὰ πο-
λεμῇ τὰς ἀδικίας καὶ τυραννίας τοῦ Σουλτάνου. Ἡ Μολδοβλαχία, Ρουμέλη,
Πελοπόννησος, ὅλα τὰ νησιά καὶ ἐν γένει ὅλῃ κληρον τὸ ἔθνος εἶναι εἰς τὰ ἄρ-
ματα. Τὸν πόλεμον ἐγνώρισαν δικαιοτάτον ὅλα τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης, καὶ
διὰ τοῦτο δὲν δίδει κανεὶς βοήθειαν εἰς τὸν Σουλτάνον. Ὁ δικαιοτάτος Θεὸς εἶναι
σύμμαχος μας καὶ βοηθεῖ εἰς τὸν ἱερώτατον τοῦτον πόλεμον. Πολλοὶ καὶ ἐξ
αὐτῶν τῶν Τούρκων, γνωρίσαντες τὰ δίκαιά μας, συμμαχοῦσι καὶ συναγωνίζον-
ται μὲ ἡμᾶς. Ἐγὼ ἐσημείωσα τὰ ὀνόματα τούτων, διὰ νὰ τὰ παραστήσω εἰς
τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ ἔθνους, καὶ νὰ λάβωσι παρὰ τῆς εὐεργετηθείσης πατρί-
δος δόξαν, τιμὴν καὶ τὰς πεποῦσας ἀμειδίβας.

« Ἐπληροφορήθην παρὰ πολλῶν, ὅτι φυλάττετε οὐδετερότητα εἰς τὴν μεταξὺ
ἡμῶν καὶ τῆς τυραννίας πόλεμον. Ἐγὼ μὲν καὶ ἡ πατρίς σᾶς εὐχαριστοῦμεν ἡ
φήμη δὲ τῆς ἀνδρείας καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων σας μὲ παρακινεῖ νὰ σᾶς γρα-
ψω καὶ νὰ σᾶς παρακινήσω, ὅπου ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ λάβετε τὰ ἄρματα,
συμμαχοῦντες μὲ ἡμᾶς, καὶ νὰ πολεμῆτε τὴν ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν τοῦ
σκληροῦ τυράννου μας, ἡ πτώσις τοῦ ὀποίου, οὕτω ἐγγύς, δὲν ἀπαιτεῖ, εἰμὴ μι-
κρὸν κόπον, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ δίκαιον τρόπον τοὺς καρ-
ποὺς τῶν ἀγώνων μας. Ἡ πατρίς θέλει στεφανώσῃ τὰς κεφαλὰς ὅλων τῶν ἀθλη-
τῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀγῶνος. Αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν θέλουσιν εὐτυχεῖν.

« Μὴν ἀμελήσητε λοιπὸν, φίλοι! κανὲν μέσον πρὸς ἐκτέλεισιν τοῦ σκοποῦ μας.
Δὲν θέλω λησμονήσῃ νὰ σημειώσω καὶ τὰ ὀνόματά σας, διὰ νὰ τὰ παραστήσω
καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, καὶ νὰ λάβετε τὰ ἀνάλογα βραβεῖα τῶν ὑπὲρ τῆς
ἐλευθερίας ἀγώνων σας.

« Ἐν τούτοις σᾶς εὐχρημαὶ νίκην καὶ κράτος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μένω.

Βέρβενα τὴν 26 ἰουνίου 1821.

ὁ Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 455.

(α) Ἰδε ἐν τῇ σελ. 334—332 τοῦ τόμου Α'.

(α) Ἰδοὺ ἡ διακήρυξις.

• ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΧΕΙΜΑΡΡΑΙΟΙ!

« Ἡ Ἑλλάς τέλος πάντων ἐκινήθη εἰς τὰ ὄπλα διὰ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἐθνὸς, τοῦ ὁποίου οἱ πρόγονοι ἐπροτιμοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν περισσότερον παρὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου τὰ βιβλία ἐδίδαξαν τὰ ξένα ἔθνη νὰ ζοῦν μὲ εὐνομίαν, δὲν ἔπρεπε τοιοῦτον ἔθνος νὰ ἀναστενάξῃ παντοτεινὰ ὑποκάτω εἰς τὸν βαρύντατον καὶ σκληρότατον ζυγὸν ἐνὸς ξένου καὶ βαρβαρικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἐξέπραξεν ἕνα καιρὸν ἡ Ἀνατολὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν προγόνων μας. Ἐκηρύχθη πανταχόθεν ὁ πόλεμος ἐναντίον του, ἀπεφασίσθη τῶν τυράννων ἡ πτώσις.

« Ὅποιος εἶναι Ἕλληγ, ἄς ἐξυπνήσῃ τώρα! ἄς συλλογισθῇ κατὰ βάθος τὴν ἀπόφασιν τοῦ γένους καὶ ἄς συνδράμῃ τώρα μὲ ὅλην του τὴν ψυχὴν καὶ καρδίαν. Εἶναι ἀληθινόν, ὅτι δὲν ἔχομεν μεγάλας δυνάμεις καὶ προετοιμασίας· εἶναι ὁμῶς ἀληθέστερον, ὅτι καὶ οἱ τυράννοί μας εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι καὶ εἶναι ἀδύνατοι καὶ ἄνθρωποι. Ἐφαίνοντο ἄνδρες, ἐν ὅσῳ ἡμεῖς τοὺς ἐφοβούμεθα· εὐθὺς ὁμῶς ὅπου ἀπεφασίσταμεν ν' ἀποτεινάζωμεν τὸν ζυγόν, οἱ τυράννοί μας τρέμουν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων ἄλλο δὲν λείπει εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ τελεία ὁμόνοια καὶ ἀληθινὴ προθυμία. Ἄς παύσουν τὰ πάθη· ἄς συνεισφέρῃ ἕκαστος τὸ δυνατόν· ἄς καθοπλισθῶσιν οἱ δυνατοὶ εἰς τὰ ὄπλα· ἄς βοηθήσουν χρηματικῶς οἱ ἔχοντες χρήματα, καὶ εὐθὺς ὁ σαπηνιμένος κολοσσὸς τοῦ τυράννου θέλει κρημνίζεται πανταχόθεν, καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλει κατεδαφισθῇ.

« Χειμαῖράτοι! ἂν χρειάζεσθε καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν, ὅποῖος εἶναι ὁ παρὼν πόλεμος, φαντασθῆτε τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐρχόμενον μὲ στρατεύμα πολυάριθμον· φαντασθῆτε καὶ ἐμὲ τὸν αὐτάδελογόν του ὑπομένοντα πᾶν εἶδος κακουχίας καὶ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων μὲ ἀπόφασιν νὰ θυσιάσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου, ἂν γένη χρεῖα. Μὴ μικροψυχῆτε λοιπόν· ἀγωνίζεσθε μὲ προθυμίαν, ὅπως ἤμπορήτε, καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλομεν λάβῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὅσα εἰς τὴν ἀρχὴν μᾶς λείπουν. Περιμένω δὲ καὶ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ νὰ μᾶς ἔλθουν ἀρκετὰ πολεμικὰ ἀναγκαῖα.

« Σᾶς στέλλω τὸ παρὸν διὰ τοῦ φιλογενεστάτου κυρίου Δήμου Γιαννοῦση, ὅστις καὶ ἐκ στόματος θέλει σᾶς διηγηθῇ τὰ καθ' ἡμᾶς.

« Τὴν 42 ἰουλίου 1824 ἐκ τῆς πολιουρίας τῆς Τριπολιτζᾶς.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου *.

(6) Ἰδοὺ ἡ περίεργος αὕτη διαταγή, ἐν εἵδει ἐγκυκλίου, γεγραμμένη ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ.

« BEZIR HOCUSHT MECHMET HASSAS, RUMELI BAKISHES, DERBENTAT NAZIRHS KAI SEVASKERHS TON IOANNINON.

« Πρὸς ἐσᾶς προσεῖται... καὶ λοιποῖ. Ἡξέροντας μὲ πληροφορίαν, ὅσα

εἰς διαφόρους καιροὺς ἐδοκιμάσταν δυστυχήματα, καὶ ὅσα ἐτραβήκεταν σιράελες
 τόσους χρόνους ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ κακὰ σέρια τοῦ ἀποστάτου καὶ
 χαίνης τῆς βασιλείας Τεπετενλή Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ γνωρίζοντες τὴν πιστοσύνην
 σας καὶ τὸ ραγιαλίκι σας, εἰς ὅσα χουσμέτια σᾶς ἐδιωρίσθησαν εἰς τὸν καιρὸν
 αὐτὸν τοῦ πολέμου· καὶ διὰ τοῦτο θέλοντας, ὅπου νὰ εὐρεθῇ ὁ τρόπος τοῦ ρα-
 γατίου καὶ τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου σας, ἔκαμα τσάχτι καὶ χιμμέτι ἐπάνω εἰς
 τοῦτο. Ἐξάφνα καὶ ἀνάμεσόν σας ἐγεννήθη τὸ κανὸν τῆς ἀποστασίας καὶ τοῦ
 ἀσιλικιοῦ ἐναντίον εἰς τὸ κραταιότατον ὑψηλὸν Δεβλέτι μας, καὶ ἐλικιδάσταν
 τὸν ἑαυτὸν σας καὶ τὴν πατρίδα σας μὲ τὸν λεκὲν αὐτῶν τῶν φοροποιῶν καὶ
 θανατηφόρων. Ἐσεῖς πάντοτε διὰ πολλὰ αἴτια εἶχταν δικαιώματα περισσότερα
 ἀπὸ κάθε ἄλλον τόπον. Νὰ ἀπαντήχετε καὶ νὰ ἔχετε βέβαιον, ὅτι θεὸς νὰ ἀπο-
 λαύσετε τὸ μερχαμέτ καὶ τὸ ἔλεος τοῦ κραταιοτάτου καὶ γαληνοτάτου Βασιλέ-
 ως μας, καὶ νὰ ἦσθε βέβαιοι, ὅτι τὸ νιγέτι τοῦ σεφκετλού Βασιλέως μας ἦτον,
 διὰ νὰ σᾶς κάμῃ νὰ ζῆτε μὲ μεγάλον ραχάτι καὶ ἡσυχίαν εἰς ὅλους τοὺς τρῶ-
 πους. Πῶς ὕστερον ἀπὸ τὴν πληροφορίαν, ὅπου εἶχταν εἰς τοῦτο τὸ ρεχάτι
 σας ἐπάνω, καὶ ὕστερον ἀπὸ τόσα καὶ τόσα ἡμπρέτια, ὅπου εἶχταν τοῦ ἀφανι-
 σμοῦ καὶ τοῦ περουσανλικιοῦ ἐκείνων, ὅπου κατὰ καιροὺς ἀπεστάτησαν, εἰς ὅ-
 ποιον βασιλεῖον καὶ ἂν ἦναι, πῶς λοιπὸν ἐχάσταν τὴν γνώσιν σας καὶ ἐπιχει-
 ρισθήκεταν ἕνα τέτοιον κίνημα, ὅπου μούτλακ θεὸς νὰ φέρῃ τὸν χαλασμόν καὶ
 τὸν ἀφανισμόν καὶ κατὰ μέρος τοῦ κάθε ἑνὸς ἀπὸ ἐσᾶς καὶ ὅλου τοῦ τόπου σας,
 καθὼς τὸ εἶδεν τούτο καὶ μὲ τὰ μάτια σας τὰ ἴδια καὶ ἀκούσταν καὶ εἰς τοὺς
 παλαιούς καιροὺς; Τὰ τέτοια ἀσίδικα καμώματα τί τέλος ἔχουν; Ποίος ραγιαῶς
 ποτε ἐσῆκωσε κεφάλι ἐναντίον τοῦ Βασιλέως του, καὶ εὗρε τέλος καλόν; Αὐτὰ
 ὅλα πολλὰ καλὰ, καὶ τὰ ἤξεύρετε καὶ τὰ γνωρίζετε, καὶ εἰμὲθα βέβαιοι, ὅτι τὴν
 μετάνοιαν καὶ τὸ πεισμανλίκι τὸ ἔχετε εἰς τὴν καρδίαν σας, καὶ ὅλα, ὅσα μέλλ-
 λει νὰ πάθετε, κάψιμον τῶν πολιτειῶν καὶ χωριῶν σας, σκοτομοὺς, σκαλαβιάς
 τῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν σας, καὶ χωριστὰ ἀπὸ αὐτὸ πῶς δὲν κατορθώνετε παρὰ
 τὸν τέλειον ἀφανισμόν σας, ὅλα αὐτὰ, ἤξεύρω βέβαια, πῶς τὰ στοχάζεσθε, καὶ
 διὰ τοῦτο ἀκόμη περισσότερον γίνεσθε πταίσται καὶ καταιελίδες, ὅπου τὰ βλέ-
 πετε καὶ τὰ γνωρίζετε, καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια κακὰ καὶ γνώμαις στέκεσθε. Τί
 ἐλπίζετε; τί ἐσῆκάζεσθε; Πῶς ἡμπιστῇ νὰ κατορθώσετε τίποτε, δὲν τὸ ἤξεύρω.
 Ἐγὼ λυποῦμαι τὴν κατὰσασιν σας, τὸ ἔλεσινὸν γὰρ σας βλέπω τὰ ὅσα ἔχετε
 νὰ πάθετε, καὶ διὰ τοῦτο μπόρτζι τὸ ἔχω μίαν φορὰν νὰ σᾶς κάμω δαβέτι καὶ
 νὰ σᾶς φέρω εἰς τὸν ἴσιον δρόμον τοῦ ραγιαλικοῦ σας· νὰ γνωρίσετε, πῶς ἔχετε
 Βασιλέαν, ὅπου ὁ ὕψιστος Θεὸς μᾶς τὸν ἐδιώρισεν εἰς ὅλους ἐπάνω διὰ βεαίλην
 του· νὰ γνωρίσετε, πῶς εἶσθε ραγιαῶδες, νὰ ζήσετε μὲ τὸ ἔρξι καὶ μὲ τὴν τιμὴν
 σας. Καὶ ἰδού μὲ τὸ παρὸν ἡμέτερον βουγιουρδὶ σᾶς προσκαλῶ, ἂν θέλετε, νὰ ἀ-
 κούσετε τὰ ὅσα σᾶς γράφομεν. Σῶς ὀρκίζομαι ὡς ἀπὸ στόματος τοῦ κραταιοτά-
 του Βασιλέως μας, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὕψιστου καὶ μεγαλοδυνάμου Θεοῦ, ὅτι
 μετανόησαντες καὶ ἡ ζωὴ σας καὶ τὸ βίβ σας καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔχετε, θεὸς νὰ μὴ
 λυοῦν ἀπείρακτα· καὶ κοντὰ εἰς ἐσᾶς, καὶ ὅσοι εἶναι εἰς τὰ μέρη σας φευγάτοι,
 θεὸς νὰ μὴ λυοῦν ἀπείρακτοι· ὅλα τὰ σφαλμάτῃ σας καὶ τὰ κακαῖά σας θὰ συγ-

χωρηθῶν μὲ ἀμνηστειὰν γενικὴν καὶ ὥσάν νὰ μὴν ἐκάμετάν ποτε τίποτε. Ἐγὼ σὰς ὀρκίζομαι καὶ τοῦτο, ὅτι θέλω προσπαθήσῃ διὰ κάθε ραχάτι καὶ ἡσυχίαν σας ἀπ' ἐδῶ καὶ κἄθε. Ἐλᾶτε λοιπὸν καὶ μὴ δισταζέτε, εἰς ὅσα σὰς λέγω, διὰ νὰ μὴ γαθῆτε κατὰ κράτος. Ὅσα παθαίνουν οἱ ἄλλοι, ὅπου δὲν τοὺς ἐρχεται ἡ γνώμη, τὰ βλέπετε καὶ τὰ ἀκούετε. Προσκυνήσατε τὸ ὀλιγωρότερον μίαν ὥραν. Τὸ μπόρτζι, ὅπου ἔχω διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, μὲ παραινεῖ νὰ σὰς τὰ εἰπῶ ὅλα αὐτά, καὶ μὴν ἀργοπορήτε. Εἰ δὲ καὶ ἐκάμεταν ἀπόφασιν νὰ γαλασθῆτε ὅλοι κατὰ κράτος, ἰδοὺ ὅπου κατ' αὐταῖς ταῖς ἡμέραις, χωριστὰ ἀπὸ τόσα καὶ τόσα ἀσκήρια ὅπου ἔχω ἐδῶ, μὲ ἐρχεται καὶ ὁ ἐκλαμπρότατος υἱός μου Μουσταφὰ πασσᾶς Σκόνδρας μὲ σαράντα χιλιάδες ἀσκήρια, καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰ ἴσα ἔχει νὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ στοχασθῆτε καλὰ τὸ τί ἔχετε νὰ δοκιμάσετε δυστυχημένοι ἀνόητοι ἄνθρωποι. Μὴ γαλασθῆτε ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ λόγια τῶν μουφτίδων καὶ τρελῶν. Τί ἐκατόρρωσαν αὐτοὶ οἱ ἀσῆδες καὶ ἀχρεῖς ἕως τῶρα; Τί ἄλλο, παρὰ νὰ ἀνάψουν μίαν φωτιὰν παντοῦ καὶ νὰ σὰς ἀφανίσουν ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους; Ἐλᾶτε εἰς προσκύνησιν, γνωρίσατε τὸ βασιλικὸν σας, διὰ νὰ ζητήσετε μὲ ραχάτι καὶ ἡσυχίαν καὶ τιμὴν εἰς τὸν τόπον σας. Νὰ ποῦ ἐδιωρίσθη πρὸ καιροῦ καὶ ὁ μυστελῆμης σας Κιαμὴλ Ἐφένδης ἀπὸ τὸ ὕψηλόν Δεβλέτι μας. Εἰσάγετε εἰς αὐτόν, στελεθετε μερικοὺς εἰδήμονας καὶ ἀξιόους νὰ ὁμιλήσουν μαζὶ τοῦ. Ἰδέτε, τί θὰ κάμετε, ὅτι ὁ καιρὸς ἐφθασε. Τὸ πισμὰνλῆλ σας ἔσερων καὶ ἡ μετάνοιά σας δὲν σὰς ὠφελοῦν, καὶ πάρετε τὰ μέτρα σας. Ἐγὼ ἀρκετὰ σὰς εἶπα, καὶ τὸ κρίμα εἰς τὸν λαϊμόν σας. Νὰ ὤψασθε!

« Ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον μπουγιουρδὶ ἀπὸ τὸ Διῶν: τῆς Ῥούμελης καὶ Νεζαρέ Δερμπετατιῶν.

« 4824 αὐγούστου 42 Ἰωάννινα ».

(γ) Ἰδοὺ ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος.

**« ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΕΛΕΘ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-
ΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.**

« Ἰερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας, ὑπέρτιμε καὶ ἐξαρχε παντός Αἰγαίου Πελάγους, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφε καὶ σὺλειτουργε τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Ἰερὼσε, χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ! Ἐκ τοῦ ἐγγειριζομένου σοι πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ γράμματος πληροφορεῖσαι τὴν δι' ἄκρας ἀνακτορικῆς φιλανθρωπίας εὐμενεστάτην αὐθις πρὸς τὸ ἡμέτερον γένος εὐεργεσίαν καὶ χάριν, καθ' ἣν ἀξιοῦνται ἐλέους καὶ ἀμνηστειᾶς οἱ τῶν ὀρίων τοῦ πιστοῦ βασιλικίου παρεκτραπέντες ὁπόσοιτε, ἦδη δὲ μεταμελοῦμενοι καὶ προσιπτόντες εἰλικρινῶς, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἰδιοπραγμονοῦντες καὶ ἐν τοῖς ὅροις τοῦ πιστοῦ βασιλικίου ἀπαρεγκλίτως ἐμμένοντες, καθὼς ἐκ τοῦ ἰδίου γράμματος ἐντελέστερον πληροφορεῖσαι. Τοῦτο δὴ λαθὼν, ἐντελλόμεθά σοι διὰ τῆς παρούσης, ὅπως χωρὶς ἀναβολῆς ἐνεργήσῃς ἐπὶ κοινῇ ἀπάχαπάντων τῶν ἐπαρχιωτῶν σου ἐκρόασει, καὶ ἐμπνεύσῃς εἰς τὰς καρδίας των τὰς ἐν αὐτῷ περιεχόμενας ἐννοίας μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην καθαρότητα καὶ ἀκριβείαν, διὰ νὰ

ἐναπέψωσι προηγουμένως τὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλείου κράτους ἐκτετήριους αὐτῶν φωνὰς πρὸς Θεόν, καὶ ἐπομένως κατανοήσαντες τὸ γινόμενον καὶ πρὸς αὐτοὺς μέγα βασιλικὸν ἔλεος, νὰ βαδίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς ἀπαρτρεπτόως, ἐν βεβαιότητι, ὅτι, καθὼς ἡ κραταιὰ βασιλεία ἐξουμενίζεται πρὸς τοὺς μετανοοῦντας καὶ χαρίζεται αὐτοῖς φιλανθρώπως τὴν ἀμνηστείαν, οὕτω κατὰ τῶν σκληροτραχήλων καὶ ἀμεταμελήτων μένει ἀδυσώπητος. Ἐνὶ λόγῳ, κατὰ τὸ ἄφρευτον χρέος τῆς προθυμίας σου, νὰ στηρίξῃς πάντας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ βασιλικίου, ὑπαγορεύων συμφώνως τὰ σωτήρια καὶ γινόμενος καλὸν παράδειγμα πρὸς αὐτοὺς

« Περμιμένον ἐν τάχει τῶν γραφομένων ἀπάντων τὴν αἰσίαν ἀποπεράτωτιν. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς ἱερότητός σου!

« *ῥωκὰ ἀγούστου ιε.*

« Ὁ Κωνσταντίνου πῶλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός ».

ΣΕΛΙΣ 457.

(α) Ὅρα τὰ προκαταρκτικὰ τοῦ Σουλίου ἐν τῇ τόμῳ Β' (ἀπὸ σελ. 236—259).

ΣΕΛΙΣ 459.

(α) Ὁ Βεκήρ Τσαγαδόρος, Ἀλβανὸς ἐκ τῆς Τσοκαρίας, εἰς ἄλλοτε τῶν πρωτίστων στρατιωτικῶν καὶ εὐνοϊκῶν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, εἰ καὶ ἀπεσπᾶσθη ἀπ' αὐτοῦ, ἐνωθεὶς μετὰ τῶν σουλτανικῶν, οὐκ ἀπειλάμβανεν ὁμῶς πλήρη τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην τούτων. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν ὑποπτεύων πάντοτε ἄλλα τε πολλὰ καὶ κίνδυνον ἔτι ζωῆς, ἐσχεδίασεν, ὅπως ἀξιωθῇ τῆς πίστεως τοῦ σουλτάνου διὰ τινος σημαντικῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὡς τοιαύτην ἐθεώρησε τὴν διὰ χρημάτων κυρίευσιν τῆς Ῥινιάσσης. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐχρήσατο μυστικῶς τὸν ὄπλαρχηγὸν Γιαννάκη Γεώργη, φίλον ὄντα τοῦ Περβαϊβοῦ, ὑποσχεθεὶς τὴν χορηγίαν μέχρι διακοσίων χιλιάδων γροσίων. Ἀλλ' ὁ Περβαϊβὸς ἀπέκρουσε μετ' ἀγανακτήσεως καὶ τὴν πρότασιν καὶ τὰ χρήματα τοῦ βαρβάρου. « Γράψε, εἶπε τῷ ὄπλαρχηγῷ Γιαννάκῃ, εἰς τὸν φίλον σου Βεκήρ Τσαγαδόρον, νὰ εὕρῃ ἄλλο μέσον διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ σουλτάνου του, καὶ ὅχι μὲ τὴν προδοσίαν τοῦ Περβαϊβοῦ, ὅστις εἶναι ὠρμισμένος καὶ διὰ τοῦ ἰδίου του σουλτάνου « τὴν ἀπώλειαν ».

ΣΕΛΙΣ 460.

(α) Διὰ τὴν νίκην αὐτὴν τῶν Λελόδων συγχαίρων (2 ἰουλίου) ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τοῖς Σουλιάταις καὶ τοῖς συμμάχοις Τουρκαλβανοῖς, προσέθετε περὶ τοῦ Ἀγο Μουχωρδάρη τὰ ἀκόλουθα: « . . . Κιόρη κιορ Ἀγο, καὶ με τοὺς λοιποὺς ἀγάδες, ἐνθυμήσου τὸν ἀφέντη σου καὶ κάμε γαίρετι νὰ τὸν θγάλῃς ἀπὸ τούτην τὴν τρύπα . . .

Μονόφθαλμον ὄντα τὸν Ἀγο Μουχωρδάρην ὠνόμαζε « κιορ κιορ », ὁ λέγει-

μιν ἀπίστους, θεότυποι διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις εἰθισται οὐ μόνον χαριεντίζεσθαι ἑνὲν, ἀλλὰ καὶ ὡς βεβαίως ἰδιαιτέρας εὐνοίας καὶ οἰκισιοτέρας σχέσεως ὁ τῆς οὗτος τῆς ἐπικλήσεως ἀνωτέρου πρὸς κατώτερον, ἔχοντα ἐλάττωμά τι σωματικόν. Καὶ ἄλλως δὲ δι' ἐπιθέτων ἡθικοῦ τινος ἐλαττώματος, ὡς τοῦ « δολῆ » (τρελοῦ), ἢ φυσικῆς ἀσθενείας, ὡς τοῦ « κελλές » (ἀλγοπεκία = κασιδιάρου) ἐτίμων τοὺς γενναίους αὐτῶν καλοῦντες « Κελλές Μεχμέτ, Δελή 'Ιβραήμ ». Ὑπῆρξε δὲ καὶ νάυαρχος ὀνομαζόμενος « Δελή 'Αβδουλάχ ».

(β) Οἱ Τούρκοι τῆς Εὐρώπης θεωροῦσι τοὺς τῆς Ἀσίας ὡς ἀνάνδρους, δυσκνήτους, τρυφηλοὺς, ἀνεπιτηδείους, μωροὺς καὶ δεισδαίμονας· οἱ δὲ τῆς Ἀσίας τοὺς τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τοὺς Ἀλβανούς, ὡς νόθους καὶ μόλις ἀνεχομένους Μωχαμεθανούς, ὄντα ῥυπαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, ὀρθὴν ληστρικὴν, δολίαν καὶ ἀπὸ τρόπαιον. Διὰ τοῦτο ἀμυγαῖον ζεῖποτε σώζεται τὸ πρὸς ἀλλήλους ἐνδύμωχον ἑσθ' αὐτοῦ, καὶ ἀμοιβαίως ἀποστρέφονται, οἱ μὲν Ἀσιανοὶ ἀποκαλοῦντες τοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τοὺς Ἀλβανούς « Κιρπὶ Ἀρναούτ » καὶ ἐκείνοι δὲ ἐμπαίζοντες καὶ παρονομάζοντες τοὺς Ἀσιανούς « Δουδούμιας, Χαλδούπιδας » καὶ καθέξῃς.

ΣΕΛΙΣ 464.

(α) Ὡς ἀγράμματοι ὅπως οἱ Ἀλβανοὶ, σφραγιστὴς εἶχον τὰς ὑπογράφας αὐτῶν ἐν γένει δὲ ἡ σφραγὶς ἐπέτεχνε ὑπογραφῆς τύπον· καὶ διὰ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ ὑπογράφω, ἔλεγον « βάνω τὸ βούλλα », καὶ τὸ βασίλειον σφράγισμα « βασιλικὰ βούλλα ».

ΣΕΛΙΣ 462.

(α) Ἰδοὺ αὕτη.

« Παιδί μου Μάρκο! σοὺ φιλοῦ τὰ μάτια, καὶ σοὺ φανερόνω, τὰ ὅσα ὁ ἀδελφός σου Κοῦστας σοῦ ἔγραψε, εἶναι ὅλα λόγια ἐδικὰ μου· καὶ πάντα ἤμουν καὶ εἶμαι εἰς ἐκείνη, ὅπου ἐξ ἀρχῆς σοῦ εἶχα κουθενεῖά σ' ἐγώ, ὅσον νὰ ἀποθάνω. Μάρκο! σοὺ στέλνω τὸν Κοῦστα Μάκο ἐμμανέντα εἰς τοῦτον τὸν τουρνικὰ καὶ εἰς τὸ ἀγρέτι ἀπὸ σὲ τὸν θέλω. Θέλω νὰ τὸν κυβερνήσῃς μὲ μεγάλην σιγῇ καὶ νὰ τὸν στείλῃς εἰς τὸν Τζόγκι, καὶ ὁ Τζόγκας νὰ τὸν στείλῃ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς ἐν μέρος, ὅπου ὁ ἴδιος σοὺ τὸ ὁμολογῇ. Παιδί μου! ἐτόυτην τὴν δουλειὰ τὴν εὐέλω νὰ τὴν κυβερνήσῃς καλὰ. Καλὴ καὶ ἔχεις τὴν τῆς ἐσθ' ἀπὸ ἄλλο μέρος εὐκωλύωτερον, στείλ' τον ἐσθ' εἰς τὸ γνωστὸν μέρος, καὶ ὑγείαινε. »

« 4824 Ἰουλίου 20 Κάστρον ».

ΣΕΛΙΣ 464.

(α) Ἰδοὺ αὕτη.

« ΑΝΔΡΕΙΟΙ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΑΓΟ ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΤΣΕΓΚΟ ΒΕΗ, ΜΟΥΡΤΟΥΣΑΛΗ, ΤΑΧΗΡ ΑΜΙΑΖΗ, ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΜΕΤΤΟ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΤΟΣΚΙΔΕΣ! »

« Ὁ γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων Ἀλέξανδρος Ψηφιδάντης, ὁ εἰδὼς »

στός μου ἀδελφός, μὲ ἐσεῖλεν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος πληρεξούσιον ἀρχηγόν. Μὲ τὴν Θεῖαν βοήθειαν ἔφθασα ἀσφαλῶς, καὶ τώρα εὐρίσκομαι εἰς τὴν Πελοπόννησον, διορίζων καὶ ἐνεργῶν, ὅσα ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων.

« Ἐδῶ ἦλθε κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ὁ Σουλιώτης Τροχᾶς, τὸν ὅποιον ἐξέταξας ἐπληροφόρηθην, ὅτι συμμαχεῖτε μὲ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὸν δικαιοτάτον πόλεμον, τὸν ὅποιον ἐκήρυξαν οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῆς τυραννίας. Μὲ ἐχαροποίησεν ἡ εἰδήσις αὐτῆς τῆς συμμαχίας σας, καὶ μὲ ἔδωκε νὰ καταλάβω, ὅτι εἰσθε ὄχι μόνον ἄνδρεῖσι, ἀλλὰ καὶ δίκαιοι καὶ φιλελεύθεροι. Δίκαιοι, ἐπεὶ ἐλάθετε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ βοηθήσητε τὸ ἔθνος, τὸ ὅποιον κατετυραννεῖτο τόσους χρόνους, ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἀδικουμένους καλῆτερα παρὰ μὲ τοὺς ἀδικούντας, (καθὸ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι βέβαια σύμμαχος καὶ βοηθὸς τῶν ἀδικουμένων)· φιλελεύθεροι, διότι ἀγαπᾶτε νὰ συζητῆτε μὲ ἔθνος, ἀγαπῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς εὐνομίας καὶ ἡσυχίας του.

« Ὁ σουλτάνος ἀδικεῖ καὶ ἐσθὲ, ἂν ὄχι πολλὰ, τοῦλάχιστον ὅμως, ὅσον ἠμποροῦσε. Ὁ σκοπὸς του ἦτον νὰ καθυποτάξῃ καὶ σᾶς, καθὼς καὶ τὸν καλὸν Ἀλῆ πασσάν, καὶ νὰ σᾶς μεταχειρίζεται, ὡς τοὺς ἄλλους, δούλους του, διὰ νὰ στέλλεται ἕνας τζαούσης του καὶ νὰ κἀμῃ, ἔτι ὀλίγη. Αὐτὸς ἦτον ὁ σκοπὸς του, καθὼς ὁ ἴδιος τὸν ἐφάνερωσε. Ἐγέλσθη ὅμως, καὶ δὲν ἐγνώρισεν, ὅτι ἔχει νὰ κἀμῃ μὲ ἄνδρας φιλελεύθερους καὶ γνωρίζοντας, ὅτι ἄλλο εἶναι ὁρησκία καὶ ἄλλο ἐλευθερία. Ὅποιος πολεμᾷ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ ὁμόθησκος ἂν ᾔται ὁ πολεμούμενος τύραννός του, μὲ τελειότητα δὲν ἀμαρτάνει εἰς τὴν ὁρησκίαν του. Ὁ Θεὸς δὲν συγχωρεῖ ποτε τὴν ἀδικίαν καὶ τυραννίαν· καὶ, ὅποιος τὴν πολεμᾷ, εἶναι φίλος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔχει βοηθόν του.

« Ἀλλὰ σεις, ὦ ἄνδρεῖσι Τρόικιδες! δὲν κατέγεσθε οὔτε ἀπὸ τοὺς μικροφύλους Ἀνατολίτας, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀδόξους Σκύθας. Εἰσθε ἀπόγονοι τῶν προγόνων μας ἡρώων· καὶ τώρα, ἐνωθέντες μὲ ἡμᾶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν, θεωρεῖσθε ὡς ἀδελφοί μας. Ἀφ' οὗ ὁ παντοδύναμος Θεὸς καὶ πρῶτος ὑπερασπιστὴς τῆς ἐλευθερίας μας χάριται αὐτὸ τὸ σφράγιον καλὸν, θέλωμεν σᾶς ἔχει πάντοτε συμμαχοὺς, καὶ τὸ ὄνομά σας θέλει μείνῃ χωρὶς ἀμφιβολίας ἀθάνατον, ἀκούμενον καὶ δοξαζόμενον εἰς ὅλα τὰ βασίλεια τῆς γῆς.

« Ἀκολουθεῖτε λοιπὸν, γενναῖοι, νὰ ᾔσθε πάντοτε σύμμαχοι πιστοὶ, καὶ πολεμῆτε μὲ ἀνδρείαν τοὺς τυράννους, χωρὶς νὰ ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς νίκης. Ὁ Θεὸς μᾶς βοηθεῖ, καὶ τὸ βλέπετε πραγματικῶς καὶ καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς λαμπροὺς ἐργῶνάς σας. Ὁ καλὸς καὶ ἀδικημένος Ἀλῆ πασσὰς συμμαχεῖ μὲ μᾶς· καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος σᾶς ἐφάνερωσε, καὶ γνωρίζετε πολλὴ καλὰ. Οἱ ἐδῶ εἰς Τριπολιτὸν εὐρισκόμενοι ἔχθροί τῆς ἐλευθερίας μας ἀδυνατίζουν καθ' ἡμέραν καὶ ἐλιγροστεύουν. Εἰς ὀλίγον καιρὸν ἐλπίζομεν, ἢ νὰ παραδοθῶν, ἢ ν' ἀφανισθῶν.

« Τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ἀνδραγαθίας σας θέλω καταγράψαι, διὰ νὰ τιμηθῶσι καὶ ν' ἀνταμειφθῶσι πρεπόντως ἐν καιρῷ. Στοχάζεσθέ με φίλον σας καὶ σύμμαχον πιστόν, καὶ γράφετέ με συχνὰ, διὰ νὰ σᾶς προξθάνω,, ὅ,τι χρειάζεσθε, καὶ νὰ μανθάνω τὰς λαμπρὰς νίκας σας.

« Ἐκ τῆς πολιτοκρίσεως Τριπολιτῶν τὴν 23 αὐγούστου 1824. (Τ. Σ.) »

ΣΕΛΙΣ 466.

(2) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Σουλῳτικῶν ἐν τῷ Κεφ. ΚΓ'.

ΣΕΛΙΣ 467.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΑ' τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 469.

(α) Ἴδου τὸ γράμμα τοῦ στόλου.

« Χαιρετίσματα εἰς τοὺς προεστούς καὶ ρεαγιάδας μικροὺς καὶ μεγάλους· καὶ, ἂν ᾖσθε ρεαγιάδες πιστοὶ τῆς βασιλείας, νὰ ἐλθῇτε νὰ προσκυνήσετε, διὰτὶ ἡ βασιλεία δὲν θέλει νὰ χάσῃ ρεαγιάδας· εἰδεμὴ καὶ δὲν προσκυνήσετε, νὰ ᾖναι τὸ κρίμα τῶν ρεαγιάδων εἰς τὸν λαιμόν σας· εἴθὲ καὶ δὲν ἐλθῇτε, ἔχει νὰ ἀπερᾶσῃ ὁ Λέξογλος μὲ ἀσκέρι νὰ σᾶς χαλάσῃ ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους. Καὶ ὁ βασιλεὺς μας ὁ πολυχρονεμένος σᾶς ἐσυγχώρησε, καὶ θὰ σᾶς βάλῃ τὸν ἀγῶν σας, ὡσὰν καὶ πρῶτα. Καὶ ἤρθαμεν μὲ πενήντα καράβια, καὶ προσμένομεν τὴν ἀπάντησίν σας. 4824 ἰουλίου 3.

ΠΑΤΡΩΝΑ ΜΠΕΗΣ,

« ΡΙΑΔΑ ΜΠΕΗΣ, καὶ

« ΑΛΗ ΜΠΕΗΣ. »

ΣΕΛΙΣ 473.

(α) Ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα συνίστατο ἐκ τριάκοντα ἐνδς, ἀρχηγούντων αὐτῆς τοῦ Ἰακώβου Τουμπάζη, Α. Τσαμαδοῦ, Ἰω. Βούλγαρη καὶ Α. Λαλεγεῶ.

ΣΕΛΙΣ 477.

(α) Τοῦ χωρίου τούτου τὸ προσκλητήριο γράμμα σώζεται, ἔχον οὕτω.

« ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΗ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΑΓΚΟΥΡΓΟΝ ΚΑΙ ΔΟΠΗΟΥΣ ΑΠΑΞΑΝΑΝΤΑΣ ΦΙΛΑΤΟΟΥΣ ΗΜΩΝ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΕΚ ΨΥΧΗΣ ΑΣΠΑΖΟΜΕΘΑ.

« 4824 ἰουλίου 49 Δομάτια.

(Τ. Σ.)

« Τὸ αἶτιον τοῦ παρόντος ἡμῶν ἀδελφικοῦ γράμματός ἐστίναι νὰ τοῖς φανερώσωμεν, ὅτι ἀμέσως, ποῦ ἐλάβαμεν τὸ ἀδελφικόν σας, δὲν ἐλείψαμεν εἰς τὸ νὰ τοῖς φανερώσωμεν ἐν συντομίᾳ, ὅτι τὸ θάρρος μας πρῶτον ἐστίναι εἰς τὸν ἄγιον Θεόν, καὶ δεύτερον εἰς ἔλόγου νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃτε ἀπὸ τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅπου εὐρίσκόμεθα ἡμέρας τε καὶ νύκτας, τὰ ὅποια δὲν ἡμποροῦμεν νὰ σᾶς περιγράψωμεν τὰ ὅσα δοκιμάζομεν. Ὅθεν δι' ἀγάπην Χριστοῦ νὰ κάμητε νὰ μᾶς

ἐλευθερώσῃτε μίαν ὥραν ἀρχήτερα, προσμένοντες ἕως τὴν πέμπτην ἐξημέρομα νὰ ἐλθῇτε διὰ νυκτός, νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ἑτοιμοί, καὶ δίδομεν εἰδῆσιν καὶ εἰς τὸ Κελεπέσι. Αὗτοι οἱ Ἀγαρηνοὶ ὁποῦ φυλάγουν τὸ χωριὸν μας εἶναι ἕως ἐκατὸν ἄνθρωποι. Ταῦτα ἐν βίᾳ καὶ περιμένοντες τὸν καλὸν σας ἐρχομόν.

« ΚΩΝΣΤ. Χ. ΠΙΤΟΥΡΟΓΛΟΥΣ καὶ λοιποὶ
Χριστιανοὶ τοῦ χωριοῦ Δοματίου.
Χ. ΓΕΩΡΓ. ΔΟΥΚΟΓΛΟΥΣ καὶ λοιποί.
ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ πνευματικὸς.

« Υ. Γ. Στράτευμα νὰ ᾔναι πολὺ, διὰ νὰ ὀρμήσωμεν ἕως εἰς τὴν καθέδραν τοῦ ἡγεμόνος ».

ΣΕΛΙΣ 478.

(α) Ἰδοὺ τὸ φῆρισμα τῶν Σαμίων.

« Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, ἐπειδὴ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ καὶ Λυκοῦργος, πρῶτος τὸ ἱερόν τῆς ἐλευθερίας πῦρ ταῖς τῶν πατριωτῶν ἀνῆψε ψυχαῖς, καὶ τὴν πρέπουσαν εὐτασίαν πάσῃ τάξει διεφύλαξε, κινδυνεύουσάν τε τὴν πατρίδα φρονήσει καὶ γενναϊότητι μόνος μετ' ὀλίγων ἐπιμεινάς διέσωσε, ψηφίσασθαι αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν τῇ πατρίδι δυνάμεων καὶ πρόεδρον τοῦ αὐτῆς βουλευτηρίου, τὰς πρῶτας παρὰ πᾶσιν ἔχοντα τιμὰς αὐτόν τε καὶ γένος αὐτοῦ, λαμβάνειν τε ἀπὸ κοινοῦ ἐπὶ λόγῳ ψιλῶν ἐξόδων ἀνὰ γρόσια δώδεκα χιλιάδας κατ' ἔτος σημείου ἕνεκα ταῖς τε νῦν καὶ ταῖς μετὰ ταῦτα, ὅτι Σάμιοι τιμῶσιν ἀρετὴν, ἀξιοῦντες τοὺς ἀξίους καὶ εὐγνωμονοῦντες τοὺς εὐεργέταις ».

(β) Ἰδοὺ τὸ δίπλωμα τοῦ Ὑψηλάντου.

« Ὁ φιλογενέστατος κύριος Λογοθέτης, ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Σάμῳ ἐλλήνων κῶν στρατευμάτων, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἔργων ἀνεφάνη ἀνὴρ συνετὸς, στρατηγικὸς καὶ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸ ἔθνος, διορίζεται παρ' ἡμῶν πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος τῆς Σάμου, διὰ νὰ παύῃ τὰς διχονοίας, διὰ νὰ αὐστηρῶς τοὺς τουρκολάτρας καὶ νὰ ἀνατρέπῃ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ προδοτικοὺς σκοπούς των, νὰ ὑπερασπίζεται τοὺς φιλοπατρίδας, καὶ διὰ ν' ἀνταμείβῃ τοὺς ἀξίους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς, γράφων εἰς ἡμᾶς νὰ στέλλωμεν τὸ δίπλωμα τοῦ εἰς ἕναστον ἀνήκοντος βαθμοῦ.

« Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτζᾶς τῇ 34 αὐγούστου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ
Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(γ) Ἰδοὺ ἡ συγχαρητήριος.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΛΟΓΟΘΕΤΑ ΛΥΚΟΥΡΓΕ, ΑΡΧΗΓΕ
ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ.

« Μὲ ἄκραν μου εὐχαρίστησιν ἀνέγνων τὴν περιγραφὴν τῶν γενναίων κατὰ τοῦ τυράννου ἀνδραγαθημάτων σας. Οἱ Σάμιοι ὑπὸ τὴν στρατηγίαν σου ἀνεκάλυσαν τὸν λαμπρὸν ἐκείνου αἰῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἀνδρείας καὶ φιλελευθερίας. Τί

δὲν δύνανται νὰ κατορθώσωσιν οἱ Ἕλληνες, ὅταν διεγερθῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὰ αἰσθήματα τοῦ πατριωτισμοῦ; Λυποῦμαι ὁμως ἀκούων, ὅτι ἡ ἐλευθερία διχόνοια ζητεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ τροπαιεῖα τάγματά σας, καὶ ὅτι εἰσεχώρησεν ἤδη εἰς τὰς ψυχὰς τινῶν. Προσέχετε τὸ ὑποῦλον τοῦτο κτηρὶον, ἐμφράττετε εἰς αὐτὸ πᾶσαν εἴσοδον. Ἡ διχόνοια εἶναι κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν τὸ ἰσχυρώτατον ὄπλον τῶν τυράννων. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλέον ἐναρέτους καὶ φιλοπάτριδας λαοὺς δὲν ἀπολείπουν καὶ ἀνθρωπάκια σκανδαλοποιὰ, διὰ νὰ προλαμβάνῃ καὶ νὰ ἐμπροδίσῃ τὰς πανουργίας τούτων, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς καλοὺς πολίτας καὶ διὰ νὰ ἀνταρμεύσωνται αἱ γενναῖαι καὶ κοινωφελεῖς πράξεις, σὲ διριζῶ δυνάμει τῆς παρὰ τῆς Ἀρχῆς δοθείσης μοι πληρεξουσίουτος ἀρχηγὸν πληρεξουσίου τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Σάμου, κατὰ τὸ ἐνταῦθα περιχλειόμενον δίπλωμα, βέβαιος ὢν, ὅτι θέλεις ἐκτελεῖς γενναίως καὶ φρονίμως πάντα τὰ ὠφέλιμα καὶ σωτήρια εἰς τὴν φιλάττην μοι Σάμον. Διὸ καὶ μένω.

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπολιτζᾶς τὴν 30 αὐγούστου 1824.

ὁ πατριώτης

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 479.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου.

« ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΕ ΔΙΑΣ ΜΗΕΗ !

« Ἐβεβαιώθημεν ἀπὸ τὴν ψήμην τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὸν τιμιώτατον Ἐμὴν ἀγῶ Σαλιάρην τὸν Χιον, ὅτι ἐστάθης πάντοτε φιλόφρων καὶ γενναῖος, ὅτι ἀγαπᾷς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς βοηθεῖς, ἐμπροδίζων, ὅσον ἡμπορεῖς, τὰς ἀδικίας καὶ τὰς τυραννίας ἐκείνων, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὁμοπίστους σου δὲν φοβοῦνται τὸν Θεόν, ἀλλὰ στοχάζονται, ὅτι τὸ βασιλεῖον τοὺς ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ νὰ τυραννοῦν, νὰ ἀδικοῦν, νὰ ἀρπάζουν . . . Βεβαιωμένος λοιπὸν διὰ τὰς ἀρετάς σου, γράφω τὸ παρὸν, καὶ σοῦ τὸ στέλλω μὲ τὸν Ἐμὴν ἀγῶν, εὐχαριστῶν καὶ ἐπαινῶν τὴν φιλανθρωπίαν καὶ δικαιοσύνην σου. Ὁ Θεός, χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ ὁποῦ δὲν γίνεται τίποτε, ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον, ὁποῦ βλέπεις. Λυποῦμαι διὰ τὰς ἀναταστάσεις, ὅπου γίνονται ἀπὸ μερινούς. Τὸ ἔθνος μας ὁμως δὲν πολεμᾷ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τὴν ἀδικον καὶ ἀπάνθρωπον κυβέρνησιν τοῦ σουλτάνου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν φιλαργυρίαν του καὶ μὲ τὰς ἀδικίας του ἀφάνιζεν ὅλους τοὺς ὑπηκόους του.

Τρίκοντρα τῇ 3 αὐγούστου 1824 ».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 483.

(α) Ὅρα τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν τῷ Κεφ. ΚΑ'.

ΣΕΛΙΣ 484.

(α) Τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΣΤ'.

(β) Ἴδου ἐν τῶν προσκλητηρίων τούτων.

« ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΝΙΚΟΛΑΕ ΠΟΝΗΡΟΠΟΛΕ.

« Προσκαλεῖσθε νὰ συνέλθητε ὅσον τάχιστα εἰς τὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ συμβουλευθῶμεν περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Κρίνων δὲ ἐνταυτῷ δίκαιον καὶ συμφέρον νὰ συνέλθωσι καὶ ἀφ' ἐκάστης ἐπαρχίας εἰς διάστημα πέντε ἢ ἑξ ἡμερῶν δύο ἐκ τῶν προκρίτων, οἱ πλέον φρόνιμοι καὶ φιλοπάτριδες, μὲ πληρεξουσιότητα ἀπὸ τοῦς λοιποῦς, γράψω καὶ περὶ τούτων. Ταχύνετε λοιπὸν προθύμως, γνωρίζοντες τὰς κατεπαιγούσας χρεῖας τῆς πατρίδος καὶ τὰς ἐκ τοῦ φθινοπώρου δυσκολίας προβλέποντας.

« Τρίκορφα τὴν 27 Ἰουλίου 1824.

ὁ πατριώτης

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 485.

(α) Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔχομεν τὸ ἀκόλουθον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἔγγραφον τῆς Ὑδρας.

« ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΕ ΚΑΙ ΑΡΧΙΣΧΡΑΤΗΓΕ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ,
ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΟΣ.

« Ἐλάβομεν μεθ' ἡδονῆς μεγάλης τὴν τῇ 22 τοῦ παρελθόντος ἐπιστολήν σας, ἐπευχόμενοι νὰ λάβῃ ὀλίγωρα ὁ πολιορκισμὸς (τῆς Τριπολιτσᾶς) αἶσιον τέλος.

« Ἡμεῖς ἀκούοντες ἐκ διαφόρων μερῶν τὴν μὴ ὁμόνοιαν, λυπούμεθα καίριως· γινώσκοντες ὅμως, ὅτι οὐδὲν ἐκτελεῖται κατ' ἀρχὰς μὲ μεγάλην εὐκαλίαν, καὶ ὅτι καὶ εἰς τὰ σμικρότατα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσῃ τις ἀνθίστασιν τινα, εἴμεθα εὐέλπιδες, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλουσι λάβει τὰ πράγματα τὴν προσήκουσαν κατάστασιν διὰ τῆς φρονήσεως τοῦ ἡμετέρου ἀρχιστρατήγου καὶ τῆς ἐπαγροπνήσεως ἡμῶν αὐτῶν.

« Ἐκ τούτου ἀπεφασίσαμεν νὰ στείλωμεν ἐντεῦθεν τέσσαρας ἀνδρας, ὡσαύτως καὶ οἱ Πετσιῶται, νὰ ἔλθωσιν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ συνελεύσεως κοινῆς γενομένης μεθ' ὑμῶν καὶ μετὰ τῶν Πελοποννησίων, νὰ ἐμποδίσωμεν τὰ ἀναγκάζοντα αἴτια καὶ ἐξομαλίσωμεν τὰ ἀνώμαλα.

« Ἐπληροφορήθημεν δὲ σήμερον, ὅτι ἦτον τοιαύτη ἀπόφασις καὶ αὐτοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον, διὰ τὴν γίνῃ μία τοιαύτη συνέλευσις εἰς μόνους τοὺς Πελοπόννησους, καὶ ἐχάρημεν, διότι μόνον αἱ συνέλεύσεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐξομαλύνωσι τὰ πράγματα. Πλὴν, ἐπειδὴ σήμερον ἐμάθωμεν, ὅτι ὁ ἡμέτερος ἑὸς εὐρίσκειται εἰς τὴν νῆσον Νίσσηρον, ὁ δὲ ὁθωμανικὸς εἰς τὸ Καδο-κρόον εἰς τὰ παντὶ διὰ τὸν φόβον, σκοπεύων πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω, (ἐξ οὗ συνάγεται, ὅτι ἐπὶ προσταγῇ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν) καὶ ἐπειδὴ ὁ ἡμέτερος ἔχει ἀπόφασιν νὰ προσβάλῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους, βιαζόμεθα νὰ ἀναβάλωμεν τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν, ἕως οὗ μάθωμεν τὸ ἀποδοσόμενον· ὥστε καὶ ἀνάγκη δι' ἡμέρας τινὰς νὰ ἀναβληθῇ ἡ τῶν Πελοποννησίων συνέλευσις, διὰ νὰ παρευρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς, οἵτινες δὲν παύομεν ἀπὸ τοῦ νὰ εὐχώμεθα τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ νὰ σῶς δίδῃ νίκας κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

« (Τ. Σ.) Ὑδρ. τὴν 2 αὐγούστου 1824.

« ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΣ ΓΑΡΑΣ ».

ΣΕΛΙΣ 490.

(α) Δυστυχῶς ἐκωλύθη μετ' οὐ πολὺ, κατὰ τὸν σεπτέμβριον, ἐν Κερκύρῃ καὶ ἑτέρον πλοῖον ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν, μετακομίζον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυμεφῶς δια ἐκ Λιβύρνου, καὶ ἃ ἐξηγεῖται ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Μαυροκορδάτος διὰ τῆς ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἀπὸ 43 σεπτεμβρίου ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Παναγιώτην Στέφανον, ὡς ἀκολουθῶς :

« ... Δὲν θέλω νὰ χάσω τὴν παρούσῃ ἀρμοδίαν περίστασιν, χωρὶς νὰ ὀφείλω ἀναφέρειν περὶ μιᾶς ἀναγκαιοτάτης τοῦ γένους ὑποθέσεως. Ἐν πλοῖον, φορτωμένον μὲ διαφόρους πολεμικὰς ἀποσκευὰς, ἐστάλη ἀπὸ Λιβύρνου δι' ἐδῶ κατ' εὐθείαν· ἀλλ' ἠναγκάσθη κατὰ δυστυχίαν, ἀπὸ ἀνιδεήτητα τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων, νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, ὅθεν πληροφορηθὲν τὰ πράγματα νὰ διευθυνθῇ, δι' ὅπου ἦτο καλλίτερον ὑπῆγε δὲ συστημένον πρὸς τοὺς ἐκεῖ κυρίους Μόστραν καὶ Γεροστάθην, παρ' ὧν πληροφορηθὲν καὶ θελήσαν νὰ κινήσῃ, ἐμποδίσθη διὰ τὴν σημαίαν του, ἥτις, καθὼς ἀγγλική, εἶναι ἐμποδισμένη νὰ φέρῃ ἐφόδια πολεμικὰ εἰς τοὺς δυστυχεῖς Γραικούς· τὸ δὲ πρᾶγμα εἶναι ἐμποδισμένον ἐκεῖ, καὶ ἀναγκαζόμεθα, πλησίον ἔχοντες τ' ἀναγκαῖα, νὰ στερούμεθα καὶ ν' ἀμνηχανῶμεν. Εἴμεθα δὲ, κατὰ τῆς διοικήσεως τὰς διαταγὰς, ὑπόχρεοι, ἂν θέλωμεν νὰ λυτρώσωμεν τὸ ρηθὲν πρᾶγμα, νὰ καταβάλωμεν μίαν μεγάλην ποσότητα, δι' ἐγγύησιν ὅτι τὸ θέλωμεν ὑπάγει εἰς Λιβύρνον, ὅπου, ἂν οὐ φθάσῃ, νὰ δυνθῶμεν νὰ τὸ μετακομίσωμεν ἐνταῦθα. Βλέπετε, πόσαι δυσκολίαι ἀνυπέρβλητοι συντρέχουν, αἱ ὁποῖαι κἀμινουσιν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἀδύνατον τὴν ἀπαιλευθέρωσιν καὶ χρῆσιν τῶν ἀναγκαιοτάτων τούτων πραγμάτων. Ὅθεν ὡς ἀγαθὸς πατριώτης, πρακτικὸς τῶν τοιούτων τῆς διοικήσεώς σας περιπλοκῶν, καὶ σχέσεις μεγάλας καὶ δυνατὰς ἔχων καὶ διὰ τὸ πολιτικὸν καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν σου ἐπάγγελμα, δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι θέλεις πληροφορηθῇ, θέλεις προσπαθήσῃ νὰ κἀμῃ, ὅ,τι δύνασαι, καὶ θέλεις εὐρεῖ τὸν

τρόπον τῆς ἀπελευθερώσεώς του, τὸ ὅποιον νὰ μ' εἰδοποιήσῃ; τάχιστα . . . »

ΣΕΛΙΣ 492.

(α) Ἰδοὺ ἐν τῶν τοιούτων ἐγγράφων.

« ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΕ ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΙΑΝΝΑΚΗ ΡΑΓΓΕ !

« Ἡ τραγικὴ σκηνὴ τῆς δυστυχοῦς Ῥούμελης πρὸ πολλοῦ ἐπασχολεῖ τὴν προσοχήν μου καὶ, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τούτου ὁ Θεὸς μᾶς ἐξαπέστειλε τὸν φιλογενέστατον Μέγαν Ποστέλνικον κύριον Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Ἡ εὐγενεία του εἶναι ἄνδρας εὐγενῆς, ἐπιτήδειος νὰ ὀργανίσῃ τὰ πάντα πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον τῆς πατρίδος, καὶ ἔταιμος νὰ χύσῃ καὶ τὴν ὑπερίνην σταλαγματιὰν τοῦ αἵματός του πρὸς ὑπεράσπισίν της. Μετ' ὀλίγας λοιπὸν ἡμέρας καταψήζει οὗτος εἰς Ῥούμελην πληρεξούσιος καὶ ἐφωδιασμένος ἀπὸ τὰς ὁδηγίας μου. Εἰς τοῦτου τὰς σφᾶς συμβαλὰς καὶ διαταγὰς πειθόμενοι, θέλετε ἰδεῖ ἐντός ὀλίγου τὴν ἐντελὴ ἐλευθερίαν καὶ καλὴν ἀποκατάστασιν τῆς κατὰ τὸ παρὸν ἀκαταστάτου Ῥούμελης, καὶ ἡμεῖς θέλομεν μάθει τοῦτο μὲ χαρὰν μας ἀνέκφραστον διὰ γραμμῶν σας. Ἐν τοσούτῳ σᾶς ἀσπάζομαι ἀσπασμῶ πατριωτικῶ, καὶ εὐχομαι παρὰ Θεοῦ δύναμιν εἰς τὰ ἱερὰ ὄπλα σας.

« Τὴν 26 αὐγούστου 1824 ἐκ τῆς πολιτορίας τῆς Τριπολιτζᾶς.

ὁ πατριώτης

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 493.

(α) Ὡς ἄλλα πολλὰ, ἐπίσης καὶ τὰ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν διατρέξαντα ἀναφέρονται λίαν ἐσφαλμένως παρὰ τοῦ Τρικούπη. Ἰδοὺ ὅ, τι ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τόμῳ Β' σελίδι 149. « Ἀλλ' αὐτὸς (ὁ Ὑψηλάντης) ἀπεστρέφεται καὶ τοὺς τέσσαρας τοὺτους ἄνδρας, (τὸν Μαυροκορδάτον, τὸν Καντακουζηνόν, τὸν Νέγρην καὶ « Καρατσᾶν,) ὡς δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντας, τὴν ὁποίαν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο, « ὅτε οἱ ῥηθέντες πληρεξούσιοι (Ἐπίσκοπος Νεόφυτος καὶ Κ. Σακελλίων) εἶπαν αὐτῷ, Δός μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, δὲν συμφέρει. — Δός μας τὸν Καντακουζηνόν. « οὗτ' αὐτὸς εἶναι καλός. — Ἀμὴ ὁ Καρατσᾶς καὶ αὐτὸς ὁμοίός των. « — Ἄς ἐλθῇ ὁ Νέγρης αὐτὸς εἶναι ὁ χειρότερος ὅλων ».

Τὰ πλάσματα ταῦτα ἀναφοῦνται καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ ἀπὸ 26 αὐγούστου ἐγγράφου πρὸς τὸν ὀπλαρχηγὸν Ῥάγγον, καὶ ἐκ τῆς κατόπιν δημοσιευμένης ἀπαντήσεως τοῦ αὐτοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προκρίτους Ἀθηναίων ἀπὸ 21 Σεπτεμβρίου. Καὶ ἀληθῶς, ἐάν ὁ Ὑψηλάντης « ἀπεστρέφεται τὸν Μαυροκορ-

« δάτον ὡς ἐπιβουλευόμενον, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἀντεποιεῖτο
 « ἐξουσίαν » πῶς διώριζε τοῦτον πληρεξούσιον αὐτοῦ, συνίσα δὲ ὡς « ἀνδρα
 « εὐγενῆ, μόνον ἐπιτήδειον νὰ ὀργανίσῃ τὰ πάντα, . . .
 « καὶ ἔτοιμον νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς
 « πατρίδος ; » Ἡ φανερὰ ἄρα συστηματικὴ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ὑψη-
 λάντου ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς μετέπειτα ἐν Βυτίνῃ γραφείσης καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας
 τῆς Στερεᾶς πεμφθείσης προκηρύξεως τοῦ Μαυροκορδάτου, Καρατσᾶ καὶ Νέγγρου·
 αὕτη δὲ (ἡ ἀντίδρασις) τόσῳ μᾶλλον ἐλάτθανε τὸν Ὑψηλάντην, ὥστε τὴν προ-
 τεραίαν τῆς ἀπὸ 26 αὐγούστου μηχανολογούμενης προκηρύξεως τῆς Βυτίνης ἔγρα-
 φεν οὗτος τσαῦτα ὑπὲρ Μαυροκορδάτου καὶ ἐπέβαλλε τοῖς κατοικοῖς τῆς Στε-
 ρεᾶς « τὴν εὐπειθείαν ὑπὸ τὰς σοφὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίαις
 « τούτου ». Ἐπομένως οὗτ' ἀπεστρέφετο ὁ Ὑψηλάντης τὸν Μαυροκορδάτον
 ἐν τοῖς Τριχορύτοις, οὔτε πρῶτος ὑπῆρξε τῆς προκειμένης σκηπῆς ἡ αἰτία.

Γελοία ἀποβάνει τῶν πραγμάτων ἡ παραμόρφωσις, καὶ γελοιωδέστερα ἡ
 ἐπικαλυπτομένη δι' αὐτῆς ἀξίωσις, ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος εὐδέποτε ἔλαβε διατα-
 γὰς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐν ᾧ αὐτὸς οὗτος ὠμολόγει αὐτάς « ὡς ἰεράς
 « διατάγας τῆς πατρίδος ». Τάχα προσβέτουσι τι πλέον ἐπὶ τῇ
 προσωπικῇ ἀξίᾳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτοκέφαλος ἤρξατο τοῦ σα-
 δοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι, ὡς ὁ Ὑψηλάντης ; ἢ ἀφαιροῦσι τι ἀπ' αὐτῆς ὁμολο-
 γοῦντες, ὅτι διωρίσθη πληρεξούσιος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ;

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Καρατσᾶν, ἀρκεῖ, ἂν εἴπωμεν μόνον, ὅτι ὁ Ὑψηλάν-
 τής οὐδ' ἐσυλλογίσθη ποτὲ, ἂν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνταγωνιστὴς αὐτοῦ τοιοῦτος.

Περὶ δὲ Καντακουζηνοῦ καὶ Νέγγρου, ἐπίσης, ὡς καὶ τοῦ Καρατσᾶ, ἀδικουμέ-
 νων παρὰ τοῦ Τρικούπη, βεβαιοῦμεν ἐξ ἐναντίας, ὅτι οὐδέποτε ἐφαντάσθησαν
 ἑαυτοὺς ἐφ' ὀμίλλους τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτε καὶ ὁ μὲν διωρίσθη παρ' αὐτοῦ πλη-
 ρεξούσιος κατὰ τὴν Ἐπίδαυρον Λιμερὰν, καὶ ὁ δὲ ἐξηλείτο τὸν διορισμὸν ἑαυ-
 τοῦ κατὰ τὴν Κρήτην. Ὁ Καντακουζηνός, μετρίου πνεύματος, ἀλλὰ μεγάλης
 οἰήσεως, ἄνθρωπος, ἦτο ὄνομα τι κενὸν καὶ πρόσωπον ἀρμόδιον ἐπὶ εἰρηνικῆς
 μᾶλλον ἢ πολεμικῆς ἐποχῆς. Ὁ δὲ Νέγγρης, δυσσύμματος ὦν οὐ μόνον πρὸς
 τοὺς ἄλλους ὡς πολιτικὸς, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἔτι ὡς ἰδιώτης, ὑπῆρχεν εἰδι-
 κότης ἀξιώλαγος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἄλλου, ἐν ᾧ ὑπέφερεν ἐξ ἀνάγκης ἑαυτὸν
 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἄλλου.

ΣΕΛΙΣ 494.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐγγραφὸς αὕτη ἰδέα.

« ΠΡΟΤΑΣΙΣ.

« Ἐπειδὴ αἱ νῦν περιστάσεις δὲν συγχωροῦσιν, εἰμὴ προσωρινούς πολιτικούς
 ὀργανισμούς, αἵτινες, τοῦ καιροῦ προϊόντος καὶ τοῦ ἔθνους τακτικῶς ἐνωθέντος,
 θέλει βελτιωθῶσι καὶ θέλει μορφοθῶσι κατὰ τὸν δυνατὸν τῆς τελειότητος τρό-
 πον, δύναται τις νὰ εἰπῇ τὸν στοχασμὸν τοῦ ἀκατακρίτως.

« Ἡ Πελοπόννησος ἅπασα θέλει γνωρίζει γενικὸν ἀρχιστράτηγον τὸν ὑψηλότερον πρίγκιπα Δημήτριον Ὑψηλάντην, οὗτινος τῇ γνώμῃ καὶ συγκαταθέσει θέλει διαταχθῇ σύστημά τι πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

« Ἄπασα ἡ Πελοπόννησος χρεῖα εἶναι νὰ διαιρεθῇ πολιτικῶς εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα ἢ ἐπαρχίας, καὶ νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτάς ὀνόματα γενικά, ὡς Ἀχαΐα, Ἀρκადία, Ἀργολίς καὶ Σπάρτη.

« Ἐκάστη μεγάλη ἐπαρχία θέλει ὑποδιαιρεθῇ εἰς μικροτέρας ἐπαρχίας.

« Εἰς ἐκάστην μεγάλην ἐπαρχίαν νὰ ἐκλεχθῇ εἰς πρῶτανι καὶ τέσσαρες ἢ ἑξὺ συνέδριοι, οἵτινες νὰ ἐπικυρωθῶσι μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος.

« Οἱ πρῶτάνεις ἔχουσι χρέος νὰ ἀναφέρωσι πρὸς τὴν Ὑψηλότητά του τὰς οὐσιώδεις ὑποθέσεις, ὅσαι ἀνάγονται εἰς τὸ κοινὸν τῆς Πελοποννήσου, αἵτινες νὰ ἀποφασίζονται μὲ τὴν γνώμην τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος.

« Οἱ πρῶτάνεις θέλει συνιστῶσι κατὰ τὸ παρὸν μίαν Βουλὴν περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἣς πρόεδρος ἡ αὐτοῦ Ὑψηλότης.

« Ἐκαστος τῶν πρῶτάνειων νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν εἰς τὴν ἀρίστην διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας, καὶ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ παντὸς πράγματος μερικωτέρου, ζητῶν καὶ τὴν γνώμην καὶ συγκατάθεσιν τῶν συνέδριων καὶ ὅταν διαφωνῶσι, νὰ ἐπικρατῇ ἡ γνώμη τῶν πλειόνων.

« Εἰς ἐκάστην τῶν μικρῶν ἐπαρχιῶν νὰ διορισθῇ εἰς ἐπαρχοὺς πρὸς διοίκησιν, οὗτινος χρέος νὰ ἀναφέρῃ πρὸς τὸν πρῶτανιν καὶ συνέδρους, ὅσα ἀναγκαῖα καὶ οὐσιώδη καὶ νὰ ἐκτελῇ προθύμως τὰς διατάγας τοῦ πρῶτάνειος καὶ συνέδριων.

« Ἡ αὐτοῦ Ὑψηλότης μετὰ τοῦ πρῶτάνειος καὶ συνέδριων ἐκάστης τῶν μεγάλων ἐπαρχιῶν θέλει ἐκλέξωσιν ἓνα ἀρχιστράτηγον τῆς ἐπαρχίας ἐμπειρον καὶ δόκιμον.

« Οἱ πρῶτάνεις, συνέδριοι καὶ ἐπαρχοὶ νὰ διοικῶσι τὸ πολιτικόν, νὰ διατάττωσι τοὺς φόρους, τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα, καὶ εἴτι ἄλλο ἀναγκαῖον διὰ τὸ κοινόν.

« Οἱ ἀρχιστράτηγοι νὰ διοικῶσι τὸ πολεμικόν κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος τοῦ γενικοῦ ἀρχιστράτηγου, νὰ διορίσωσιν ὑποστράτηγους, νὰ διατάξωσι τοὺς στρατιώτας καὶ εἴτι ἄλλο ἀναγκαῖον ἀποβλέπον εἰς τὴν εὐταξίαν τοῦ στρατοῦ, καὶ νὰ λαμβάνωσιν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ τοὺς πρῶτάνεις καὶ λοιπούς.

« Οἱ πρῶτάνεις, συνέδριοι καὶ ἐπαρχοὶ θέλει κἀμῶσιν ἀκριβῆ καταγραφὴν τῶν κατοίκων ἐκάστης ἐπαρχίας.

« Ὁ ἀρχιστράτηγος ἐκάστης ἐπαρχίας θέλει στρατολογῇ, ἔχων τὴν πληρεξουσιότητα νὰ παιδεύῃ τοὺς μὴ πειθομένους.

« Οἱ πρῶτάνεις, συνέδριοι καὶ ἐπαρχοὶ θέλει ἐκλέξωσιν εἰς ἐκάστην τῶν μικρῶν ἐπαρχιῶν κριτὰς πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ δικαίου ἐνὸς ἐκάστου.

« Ἡ νομοθεσία περὶ τῆς εὐνομίας τοῦ ἔθνους θέλει γίνῃ ἐν καιρῷ παρ' ἀνδρῶν ἐμπειρῶν τῆς νομικῆς ».

(6) Ἰδού δ

« ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ.

« Α'. Οἱ κατ' ἐκλογὴν τῶν εὐπατριδῶν ἐκάστης ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου,

συνελθόντων ἐνταῦθα εἰς Ζαράκοβαν, θέλει ἐκλέξωσι τὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς, τὰ παρασταίνοντα τὴν Πελοπόννησον, δίδόντων πρὸς αὐτὰ ἔγγραφον πληρεξουσιότητα.

« Β'. Παρὰ τοῖς ἰδίους κεῖται τὸ νὰ ἐκλέξωσι τὰ μέλη τῆς Γερουσίας, ἕνα ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν, δίδοντες πρὸς αὐτὰ ἔγγραφον πληρεξουσιότητα.

« Γ'. Ὁ ὑψηλότετος Πρίγκιψ θέλει εἶναι ἐν μέλος τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς παραστατικὸν τῆς Πελοποννήσου, καὶ πρόεδρος τῆς τοπικῆς Γερουσίας.

« Δ'. Θέλει εἶναι ἀρχιστρατήγος καὶ διοικητὴς τῶν ἀρμάτων, ἅτινα θέλει ἔχωσι τὴν ἐξάρτησίν των ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς τῶν παραστατικῶν τῆς Πελοποννήσου, καὶ θέλει κινῶσιν αὐτὰ ἐκ συμφώνου, ὅπου ἂν ἡ χρεία καλῇ, πρὸς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος.

« Ε'. Τῶν στρατηγῶν, ὑποστρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν τὰ ἀμαρτήματα θέλει κρίνωνται ἀπὸ τὸ πολεμικὸν κριτήριον κατὰ τοὺς νόμους, οἵτινες ἤθελον διορισθῇ παρὰ τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς.

« ΣΤ'. Εἰς τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα θέλει προβιβάζονται εἰς ἀξιώματα παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, συναινούντων καὶ τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς, παραστατικῶν τῆς Πελοποννήσου, ἄνδρες ἀξιοὶ Πελοποννήσιοι, μεμαρτυρημένοι παρὰ πάντων, ὅτι ἐδούλευσαν τὴν πατρίδα ἐν πίστει καὶ εὐκρινείᾳ. Ἐάν δὲ καὶ τις τῶν ξένων κριθῇ ἀξιος προβιβασμοῦ διὰ τὴν ἐμπειρίαν του καὶ εὐκρινὲς ἦθος του, οὐκ ἀποβλητέος καὶ οὗτος.

« ΓΕΡΟΥΣΙΑ, ἩΤΟΙ ΤΟΠΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

« Ζ'. Κεῖται ἡ φροντίς παρ' αὐτῇ, συναινούντος καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος, τίνι τρόπῳ νὰ γίνωνται αἱ συνθήκαι μετὰ τῶν ἐν πατρίδι ἐχθρῶν, τῆς χρείας καλούσης, καὶ νὰ διατηρῶνται ἀπαράτρεπτοι.

« Η'. Νὰ ἐκλέγῃ εἰς κοινὰ ὑπουργήματα ἀνθρώπους τιμίῳ χαρακτῆρος, ἐναρέτους τε καὶ μὴ ἀποβλέποντας εἰς ἰδίαν ὠφέλειαν.

« Θ'. Νὰ ἐκλέγῃ καὶ νὰ διορίξῃ συμφώνως μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὰ παραδιδόμενα φρούρια τῆς Πελοποννήσου φρουράρχας Πελοποννησίους, πιστοὺς καὶ γνωστοὺς πρὸς ἅπαντας διὰ τὴν φιλογένειαν καὶ πατριωτισμὸν των.

« Ι'. Τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος εἰσοδήματα νὰ συνάζωνται διὰ τῶν ἐφόρων ἐκάστης ἐπαρχίας, ἢ ἄλλων κοινῶν ὑπουργῶν τῆς Γερουσίας, εἰς κοινὰ ταμεῖα, καὶ νὰ οἰκονομῶνται ἐξ αὐτῶν αἱ χρεῖαι τῆς πατρίδος καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ στρατεύματος ἐκάστης ἐπαρχίας, ὥστε αἱ δυστυχοῦσαι ἐπαρχίαι νὰ βοηθῶνται παρὰ τῶν εὐπορουσῶν.

« ΙΑ'. Ζητήσῃ τοῦ ἀρχιστρατήγου διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος νὰ ὑποχρεῖται ἡ Γερουσία τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν νὰ ἐξάγῃσι τοὺς ἐνόπλους τῆς ἐπαρχίας των ἐνεργεῖα τῶν στρατηγῶν των.

« ΙΒ'. Αἱ ὑποθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν συμφωνοῦσιν ὅλα τὰ μέλη, νὰ ἀποφασίζονται μὲ ψήφους, ἐπικρατούσης τῆς γνώμης τῶν πλείονων. Ἐάν δὲ ᾧσιν ἰσάριθμοι, νὰ ἐπικρατῇ τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου.

« ΙΓ'. Ἡ διάρκεια τῶν προσώπων θέλει εἶναι δι' ἓνα ὁλόκληρον χρόνον, ἐκτὸς ὅταν κανὲν μέλος πράξῃ ἀμάρτημά τι, διὰ τὸ ὅποιον κρίνεται ἡ Γερουσία, κατὰ τοὺς νόμους, ἄξιον καθαιρέσεως.

« ΙΔ'. Ἡ σφραγὶς αὐτῆς νὰ γίνῃ εἰς πέντε τμήματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν νὰ ἔχῃ ὁ πρόεδρος, τὰ δὲ λοιπὰ τέσσαρα νὰ δοθῶσιν εἰς τέσσαρα τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας, ἅτινα ἤθελον ἐγκριθῶσι.

« ΙΕ'. Ἡ σφραγὶς καὶ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν μελῶν της νὰ ἔχωσι κύρος εἰς ὅποιον ἀνδρὶ ποτε χρεῖαν κοινὴν τῆς πατρίδος, εἴτε διὰ δάνεια, εἴτε διὰ πώλησιν τινὸς πράγματος τῶν εἰσοδημάτων, ἢ δι' ἀποστολὴν τινα.

« ΙΣΤ'. Ἐὰν κανὲν μέλος της ἐξ ἀσθενείας ἢ κατεπειγούσης χρεῖας βιασθῇ νὰ λείψῃ ἀπὸ τὰ λοιπὰ, νὰ δίδῃ τὴν γνώμην του με' ἐγγραφον πληρεξουσιότητα, πρὸς ὅποιον τῶν μελῶν ἐκ τῶν λοιπῶν θέλῃ.

« ΙΖ'. Ἐχει χρέος νὰ δίδῃ καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν εἰς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν περὶ τῶν εἰσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κοινοῦ, ἀφ' οὗ τελειώσῃ ὁ διωρισμένος καιρὸς, καὶ μέλλῃ νὰ γίνῃ ἐκλογὴ ἄλλων μελῶν.

« ΙΗ'. Ὁ πρόεδρος μετὰ τῆς Γερουσίας θέλει εἶναι τὸ ἀνώτατον τοπικὸν κριτήριον.

« ΙΘ'. Θέλει ὑποτάσσεται εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς.

« Κ'. Θέλει μεταχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ στρατιωτικόν, εἰς τοὺς μὴ πειθομένους καὶ ἀντιβαίνοντας εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ προέδρου καὶ τῆς Γερουσίας.

« ΕΦΟΡΟΙ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ.

« ΚΑ'. Αἱ ὑποθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν συμφωνοῦσιν ὅλα τὰ μέλη, ν' ἀποφασίζονται με' ψήφους, ἐπικρατούσης τῆς γνώμης τῶν πλειόνων.

« ΚΒ'. Ἡ θιάρκεια τῶν προσώπων θέλει εἶναι διὰ ἓνα χρόνον ὁλόκληρον, εἰς κανὲν ἀμάρτημα δὲν ἤθελε καθαιρέσθαι τινὰ ἐξ αὐτῶν.

« ΚΓ'. Ἡ σφραγὶς θέλει εἶναι εἰς τμήματα, καὶ νὰ βασιτῇ ἕκαστος ἀπὸ ἓν.

« ΚΔ'. Ἡ σφραγὶς καὶ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν νὰ ἔχωσι τὸ κύρος εἰς ὅποιανδήποτε κοινὴν χρεῖαν τῆς ἐπαρχίας των, εἴτε διὰ δάνεια, εἴτε διὰ πώλησιν τινος πράγματος τῶν εἰσοδημάτων, ἢ δι' ἐπιστολὴν τινα· δι' ἀδείας ὅμως τῆς Γερουσίας.

« ΚΕ'. Ἐὰν κανὲν μέλος ἐξ αὐτῶν ἐξ ἀσθενείας, ἢ κατεπειγούσης χρεῖας, λείψῃ, νὰ δίδῃ τὴν γνώμην του με' ἐγγραφον πληρεξουσιότητα πρὸς ἄλλον τῶν μελῶν, ἢ νὰ κάμῃ ἐπιτροπὴν του, ὅποιον θέλῃ, ἄξιον ὅμως.

« ΚΣΤ'. Ἐχουσι χρέος νὰ δίδωσι καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ τῶν εἰσόδων καὶ ἐξόδων καὶ κάθε ἄλλου πράγματος τῆς ἐπαρχίας των εἰς τὴν Γερουσίαν, ἀφ' οὗ τελειώσῃ ὁ διωρισμένος καιρὸς, καὶ μέλλῃ νὰ γίνῃ ἐκλογὴ ἄλλων μελῶν.

« ΚΖ'. Πᾶσα ὑπόθεσις, ἣτις δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ τελειώσῃ καὶ νὰ διορθωθῇ παρ' αὐτῶν, νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Γερουσίαν.

« ΚΠ'. Θέλει υποτάσσωνται εἰς τὰς διατάγας τῆς Γερουσίας.

« ΚΘ'. Θέλει ἔχωσι τοὺς ἀνγκραίους ἐνόπλους πρὸς εὐκολωτέραν ἐκτέλεσιν πάσης ὑποθέσεως.

« Λ'. Θέλουν ἀνάγωνται πρὸς αὐτοὺς αἱ κρίσεις αἱ μὴ συμβιβαζόμεναι εἰς τὰς κατὰ μέρος πόλεις καὶ χωρία. Καὶ κατὰ τοῦτο θέλει εἶναι τὸ δεύτερον τοπικὸν κριτήριον.

« ΕΦΟΡΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ.

« ΛΑ'. Θέλει ἀκολουθῶσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν χωρίων τῶν, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ γενικοὶ ἔφοροι εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν, ὑποτασσόμενοι ὁμοίως εἰς τὰς διατάγας τῶν γενικῶν ἐφόρων, ἀναφέροντες πρὸς αὐτοὺς κάθε ὑπόθεσιν, ὅπου ἀδυνατοῦσι, καὶ δίδοντες ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ πάντων, ἐν ᾧ ἀλλαχθῶσιν, ἢ ζητηθῶσι. Καὶ ἔσται τὸ τρίτον τοπικὸν κριτήριον καὶ διοικητήριον.

« ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΙ.

« ΛΒ'. Ἐὰν ὁ κρινόμενος δὲν εὐχαριστῇται εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἐφόρων τῶν χωρίων καὶ πόλεων, νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς γενικοὺς ἐφόρους τῆς ἐπαρχίας του, καὶ τελευταῖον εἰς τὸν Πρίγκιπα καὶ Γερουσίαν.

« ΛΓ'. Πᾶν ἁμάρτημα νὰ κρίνεται κατὰ τοὺς νόμους εἰς τὰς κατὰ μέρος διοικήσεις καὶ ἐφορείας. Αἱ δὲ κεφαλικαὶ τιμωρίαι νὰ ἀναφέρονται εἰς τὸ Ὑψὸς του καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν, καὶ ν' ἀποφασίζωνται παρ' αὐτῶν.

« ΛΔ'. Ὁ ὑψηλότατος Πρίγκιψ, οἱ Γερουσιασταί, οἱ γενικοὶ ἔφοροι τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ἔφοροι τῶν πόλεων καὶ χωρίων, πάντες οἱ Πελοποννήσιοι καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ εὐρισκόμενοι ξένοι πάσης τάξεως καὶ βαθμοῦ, νὰ ὑπόκεινται ἐξίσου εἰς τοὺς διορισθησομένους προσωπικοὺς τοπικοὺς νόμους ».

ΣΕΛΙΣ 498.

(α) Πολλάκις κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἠκούσαμεν τοῦ Ὑψηλάντου ἐξηγουμένου τὴν μεταμέλειαν αὐτοῦ, ὡς ἐνδόσαντος τοῖς λόγοις τοῦ Ἀναγνωστῆ.

ΣΕΛΙΣ 200.

(α) Ἴδου δύο ἐπὶ τοῦ προκειμένου διατάγαι.

« (Τ. Σ.) ΑΡΧΗΓΟΙ, ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ.

« Θέλοντες τὴν κοινὴν εὐτάξιαν καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ συμφέρον τὸ ἐδικόν σας καὶ ὅλης τῆς πατρίδος, διορίζομεν μὲ κοινὴν ἀπόφασιν ὅλων τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατευμάτων.

« Πρῶτον, νὰ μὴν δέχεται κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολιορκημένους Τούρκους εἰς τὴν Τριπολιτζάν ὀλιγωτέρους ἀπὸ ἑκατόν.

« Δεύτερον, ὅσα λάφυρα πέρνουν, νὰ τὰ φέρουν εἰς τὸν ἀρχηγὸν των, ὃ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος ἐκείνου νὰ διδῇ εἰς ἡμᾶς εἰδήσιν, διὰ νὰ στέλνωμεν ἄνθρωπον νὰ καταγράψῃ τὰ λάφυρα καὶ νὰ μᾶς φέρῃ τὴν καταγραφὴν. Τὰ λάφυρα θέλει φυλάττωνται μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἀσφαλῆ, διὰ νὰ μοιρασθοῦν κατόπι δικαίως καὶ μὲ κοινὴν εὐχαρίστησιν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτζᾶς ὁμοῦ μὲ τὰ ἄλλα λάφυρα.

« Ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ καπετανεοὶ διορίζονται νὰ εἶναι ἐπάγρυπνοι καὶ προσεκτικοὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης διαταγῆς.

« Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτζᾶς τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΑΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

« (Τ. Σ.) ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ ΚΑΙ ΟΛΟΙ ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ.

« Ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον πολεμοῦμεν, εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος, ἣν γοῦν νὰ ἐλευθερώσωμεν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν ἀπίστων Ἀγαρηνῶν τὸν ἑαυτὸν μας, τὰς γυναῖκάς μας, τοὺς γονεῖς μας, τὰ τέκνα μας, τὴν πίστιν μας, καὶ νὰ ζῶμεν μὲ νόμους δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συμπεροβῇ ὅλοι εἰς τὸ νὰ κατορθώσωμεν τὸν μεγάλον τοῦτον σκοπὸν, ὅσον ἡμποροῦμεν ὀργηγορώτερα, καὶ νὰ προσφάσωμεν μίαν ὥραν προτῆτερα νὰ κυριεύσωμεν τὰ κάστρα, καὶ μάλιστα τὴν Τριπολιτζάν, διὰ νὰ μὴ μᾶς εὕρῃ ὁ χειμῶνας, καὶ πάθωμεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀμελείας καὶ ἀταξίας ζημίας μεγάλας καὶ ταλαιπωρίας, καὶ, τὸ περισσότερο, ἐπειδὴ δὲν ἤξεύρομεν, τί ἡμπορεῖ νὰ ἀκλυυθῇ ἕως αὐρίου. Διὰ τοῦτο ἔδωκα πολλὰς προσταγὰς ἕως τῶρα νὰ μὴν ὀμιλῇ κανεὶς μὲ Τούρκους, μήτε νὰ δέχεται Τούρκους· ἡ αἰσχροκέρδεια ὅμως ἔκαμε πολλοὺς νὰ παραβῶν τὰς προσταγὰς μας, προτιμῶντες οἱ ἀχρεῖοι καὶ ἀσυνείδητοι ὀλίγον ἀτιμὸν κέρδος περισσότερον παρὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος των. Ἕλληνες καὶ Σπαρτιάται ! οἱ Τούρκοι τῆς Τριπολιτζᾶς εἶναι τὴν σήμερον πολλὰ στενοχωρημένοι· πάντα ὅμως ἐλπίζουν νὰ τοὺς ἔλθῃ βοήθεια· διὰ τοῦτο βαστοῦν ἀκόμη, καὶ διὰ τοῦτο οἱ παμπόνηροι ἀφίσουν τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς ἀόπλους νὰ εὐχαίνου, διὰ νὰ ἔχουν οἱ ἑνοπλοὶ περισσοτέρας ζωοτροφίας, καὶ νὰ βαστάξουν περισσότερον, τὸ ὁποῖον εἰς ἡμᾶς εἶναι ἐπιζήμιον καὶ ἡμπορεῖ (ὃ μὴ γένοιτο !) νὰ καταντήσῃ καὶ ὀλέθριον. Διὰ τὴν σωτηρίαν σας λοιπὸν καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γένους, προστάζομεν, κανεὶς νὰ μὴν ὀμιλῇ εἰς τὸ ἔξῃς μὲ Τούρκον, μήτε νὰ δέχεται Τούρκους, ὅσοι καὶ ἂν ᾖ, εἴτε ἑνοπλοὶ, εἴτε ἀσπλοὶ. Ἄν δὲ κανεὶς Τούρκος θελήσῃ νὰ ὀμιλήσῃ, νὰ τὸν φέρουν οἱ φύλακες εἰς ἐμέ. Ὅποιος ἄλλος θελήσῃ νὰ ὀμιλήσῃ μὲ Τούρκον, οἱ φύλακες νὰ μὲ τὸν φέρουν, διὰ νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν παῖδαν.

« Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτζᾶς τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΛΑΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

ΣΕΛΙΣ 204.

(α) Ὁ ἱεράρχης οὗτος ἐποποίησε τῷ 1822 δι' ὀκτακοσίων περίπου ὁμοιοκαταλήκτων στίχων τὸ μαρτύριον τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῆς Τριπόλεως. Ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ μέρους τοῦ στιχοιργήματος αὐτοῦ, μὴ δημοσιευθέντος εἰσέτι δύναται δεξιὸς κάλαμος ποιητοῦ εὐφυοῦς τὴν σύνθεσιν τραγῳδίας περιπαθεσάτης « Οἱ Δεσμῶται » καὶ μεγάλως ἐνδιαφερούσης τῇ πατρίδι. Διὰ τίνα ἄρα λόγον καταφεύγουσι τινες εἰς ξένας πηγὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρύνονται ὕλην πρὸς ποίησιν, ἐν ᾗ ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀφθονία γεγονότων νεωτέρων, ἀξίων τῆς μελέτης καὶ τῆς δάφνης τῶν ὁπαδῶν τῆς Μελλομένης; Τί συγκινητικώτερον παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ καὶ ἐθνικώτερον παρὰ τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀγῶνος θέματα;

(β) Περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς αὐτοῦ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἀπέστειλεν εἰς Τρίπολιν τὸν Γεώργιον Παγωνόπουλον, προτείνων τοῖς Τούρκοις, ὅτι ἀπολύει ἐλευθέρους τοὺς ἐν Καλάμαις καὶ ἐν Καλαθρότοις αἰχμαλωτευθέντας βοεβόνδας Ἀρναουτογλαούς, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους συναιχμαλώτους, ἐὰν καὶ οὗτοι ἀπολύωσιν ἐλευθέρους τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀναστάσιον καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτας οἱ Τούρκοι ὁμῶς ἀπέβριψαν τὴν πρότασιν ταύτην, πολλὰ ἐξ ἐναντίας πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην δυσάρεστα γράψαντες.

ΣΕΛΙΣ 206.

(α) Ἐν χειρογράφῳ ἐκθέσει προσώπου, γνωρίζοντος καλῶς τὰ τότε διατρέχοντα, εὐρίσκομεν γεγραμμένον τὸ γράμμα τοῦτο, ὡς ἀκολουθῶς.

« ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΠΡΟΕΣΤΩΤΕΣ.

τῇ 9 Σεπτεμβρίου 1824 Τριπολιτζᾶ.

« Σήμερον, καθὼς ἄλλαις φοραῖς, ἐκράχθημεν φιλικῶς παρὰ τῶν ὑψηλοτάτων ἀθθεντάδων μας, μεγαλοπρεπεστάτων Καϊμακάρμη, Κεχαγιᾷ βεγῇ καὶ λοιπῶν, οἱ ὅποιοι εὐσπλαγχνιζόμενοι καὶ λυπούμενοι καὶ ἡμᾶς καὶ ἐσᾶς, μᾶς ἐρωτοῦσαν, διὰ ποίαν αἰτίαν νὰ κινηθῶμεν εἰς τοιοῦτον κακὸν δι' ἡμᾶς-ἔργον. Ἡμεῖς λοιπὸν σᾶς συμβουλεύομεν νὰ παύσετε ἀπὸ τοῦτον τὸν κακὸν σκοπὸν, ὁ ὁποῖος χωρὶς θεμέλιον ἐβάλλη εἰς τὰς κεφαλὰς σας· καὶ ὅτι, ἐὰν ἔχετε παράπονα καὶ ζητήματα, νὰ τὰ φανερώσετε εἰς τὴν ὑψηλότητά των, καὶ ἡ ὑψηλότης των λαμβάνουν μεθ' ὅρκου ὑπόσχεσιν, ἀφ' οὗ τρεβηχθῇτε καὶ ἡσυχάσετε, διὰ νὰ γράψουν ὅλοι συμφώνως εἰς τὸ ὑψηλὸν Δοθλέτι, καὶ νὰ σᾶς ἔλθῃ ἡ συγχώρησίς σας. Διὸ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ δώσητε πίστιν εἰς τοὺς λόγους καὶ ὑποσχέσεις τῆς ὑψηλότητός των, διὰ νὰ προὔπαντηθῇ τώρα, ὅπου ἀκόμα εἴμασταν

εἰς καιρὸν, ἢ παντελῆς ἐξολόθρευσις καὶ ἀφανισμὸς μας, διότι προσμένονται ἀναρίθμητοι δυνάμεις, ὡς ἐβεβαιώθημεν, καὶ τότε πλέον δὲν εἰσακούεσαι καμμία μας δέησις. Λυπηθῆτε λοιπὸν καὶ ἡμᾶς καὶ τόσας χιλιάδας ψυχὰς ὅπου ἔχουν νὰ γίνουν θυσία, καὶ εἰσακούσете εἰς τοῦτο τὸ εὐσπλαγγχνικὸν δι' ἡμᾶς εὐτυχές πρόβλημα, καὶ ἀναμένοντες ἀπόκρισίν σας μένομεν . . . »

ΣΕΛΙΣ 207.

(α) Ἐν τῇ αὐτῇ, ὡς ἀνωτέρω, ἐκθέσει εὐρίσκομεν τὴν ἀπάντησιν τοιαύτην.

« ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΥΓΕΝΕΙΣ ΚΥΡΙΟΥΣ ΣΙΔΗΡΟΔΕΣΜΙΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΖΑΣ.

τῇ 40 Σεπτεμβρίου 1824

ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου Τριπολιτζᾶς.

« Σήμερον ἐλάβομεν τὸ γράμμα σας· εἶδομεν, τὰ ὅσα μᾶς σημειόνετε. Οἱ αὐτοὶ αὐθεντᾶδες σας εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς ἐρωτοῦν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὅποιαν ἡμεῖς ἐσηκώθημεν, ὄντας αὐτοὶ καὶ ὁ Σουλτάνος ἡ αἰτία. Γνωρίζουν τὰ δίκαιά μας, καὶ ἔπρεπε νὰ στοχασθῶν νὰ ἐλαφρώσουν τὴν τυραννίαν των, πρὶν φέρουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀπελπισίαν τοῦ ἢ νὰ ἐλευθερωθῶν ἢ νὰ ἀποθάνουν. Τώρα ὅμως ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐλάβαν τὰ ἄρματα, ἡ ἀποφασίς των εἶναι νὰ μὴ τὰ ἀφήσουν, παρὰ ἂν οὐ ἐλευθερώσουν τὴν γλυκυτάτην των πατρίδα. Τοιαύτην ἀπόφασιν μεθ' ὅρκου φοβεροῦ λαβόντες οἱ Ἕλληνες, εἶναι περιττοὶ πλέον οἱ ὅροι τῶν αὐτοῦ ἀγᾶδων σας. Ταῦτα φωνάζουν οἱ Ἕλληνες. Ἐὰν ὅμως οἱ Τούρκοι ἔχουν σκοπὸν νὰ παραδοθῶν, ἃς στείλουν δύο τρεῖς τῶν σφοδτέρων των, μὲ πληρεξουσιότητα ὅμως καὶ χωρὶς ἄργητα, νὰ ὁμιλήσουν μὲ ἐκείνους, ὅπου ἔχουν τὰ ἄρματα ζωσμένα, καθὼς αὐτοὶ, καὶ ὅχι μὲ ἀλυσσοδεμένους καὶ φυλακωμένους, καὶ ἡμεῖς τοὺς δίδομεν τὸν ἑλληνικὸν μας λόγον, ὅτι ἀπείρακτοι νὰ ἐπιστρέψουν ὀπίσω· καὶ οὕτω, τοὺς συμβουλεύομεν νὰ παραδοθῶν, πρὶν φέρουν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐξαγριωμὸν, καὶ τότε δὲν θέλουν τοὺς κρατήσουν οὔτε τὰ τεῖχη, οὔτε τῶν ἀτονισμένων Τούρκων τὰ ἄρματα, καὶ ὑγιαίνετε . . . »

(β) Ἰδοὺ τοῦτο.

« (ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΦΡΑΓΙΔΟΣ ΤΟΥ ΓΥΨΗΛΑΝΤΟΥ.)

« Διὰ νὰ μὴν ἀδικηθῇ κἀνεὶς στρατιώτης, οὔτε ἡ πατρίς, διὰ τὴν ὅποιαν πολεμοῦμεν, ἐγινε μὲ τὸν ὑψηλότετον ἀρχιστράτηγον Πρίγκιπα, μὲ ὅλους τοὺς ἄρχοντας καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν στρατευμάτων τῆς πολιτορκίας ἐξέτασις, καὶ μὲ κοινὴν γνώμην ἐκρίθησαν εὖλογα τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὅποια προλέγομεν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας, διὰ νὰ δώσουν τὴν συγκατάθεσίν των καὶ νὰ κάμωσιν ὅρκον εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ὅτι θέλουσι τὰ φυλάξῃ.

« Α'. Ἄν ἡ Τριπολιτσα παραδοθῇ μὲ συνθήκας, ἂν ὅσα ἤθελον ἀποφασισθῇ μὲ τὰς συνθήκας νὰ δώσουν οἱ Τούρκοι, τὰ δύο τρίτα νὰ πέρνουν οἱ στρατιώ-

ΤΟΜΟΣ Δ'.

30

ται, καὶ τὸ ἐν τρίτῳ νὰ δίδεται εἰς τὴν πατρίδα διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἀναγκῶν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ διορισθῇ ἀπὸ κάθε στρατεύματος ἓνας καπετάνιος μὲ 400 ἐνόπλους στρατιώτας, διὰ νὰ ἐμβοῦν μέσα εἰς τὴν πόλιν, νὰ παραλάβουν κανόνια, ὅπλα καὶ ὅς' ἄλλα εἶναι πράγματα τοῦ κοινοῦ, καὶ νὰ καταγράψουν διωρισμένοι γραμματικοί, διὰ νὰ μὴ χαθῇ τίποτε.

« Β'. Ἄν ἡ Τριπολιτσά παρῇ μὲ ἐφοδον, ἀπ' ὅλα τὰ λάφυρά της τὰ τρία μερίδια νὰ ἴναι τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ ἐν τῆς πατρίδος. Τὰ κανόνια ὅμως, ἡ μπαρούτη καὶ ὅ,τι ἄλλο πρᾶγμα τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ὅχι τῶν κατοίκων της Τούρκων, αὐτὰ δὲν ἐμβαίνουν εἰς τὰ λάφυρα. Πρέπει δὲ καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ ἴναι ἀπὸ κάθε στρατεύματος ἓνας καπετάνιος διωρισμένος μὲ 400 στρατιώτας καὶ μὲ γραμματικούς, διὰ νὰ καταγραφῶσι καὶ νὰ φυλάττωνται ὅλα τὰ λάφυρα, ὥστε νὰ μὴ χαθῇ τίποτε.

« Γ'. Ἄν τέλος πάντων φύγουν οἱ Τούρκοι, ἀπὸ κάθε στρατεύματος ἓνας καπετάνιος μὲ 400 στρατιώτας νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν στρατιωτῶν νὰ κυνηγᾷ καὶ νὰ πολεμᾷ τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὰ λάφυρα τῶν Τούρκων, ὅπου ἤθελαν φύγει, ὅπου καὶ ἐκείνων, ὅπου ἤθελαν μείνει εἰς τὴν πόλιν, νὰ μοιράζονται. Ὡς ἀνωτέρω, ἵκουν τὰ τρία μερίδια νὰ ἴναι τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ ἐν τῆς πατρίδος. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι θὰ κυνηγήσουν τοὺς φεύγοντας ἐχθρούς, ὅποιος πιάσῃ ζωντανὸν τὸν Κιαμὴλ βεῖν, ἢ τὸν Κεχαγιᾶ βεῖν, ἢ τὸν Καϊμακάμην, ἢ τὸν Δεφτέρ κεχαγιᾶν, ἢ τὸν Μουσταφᾶ βεῖν, ἢ τὸν Νακὴπ ἐφφένδην, ἢ τὸν Μουκαμπελετοῦ, ἢ τὸν Σέχ Νετοσῆπ ἐφφένδην, διὰ μὲν τὸν Κιαμὴλ βεῖν ἔχει νὰ λαμβάνῃ χωριστὴν ἀνταμοιβὴν τριάντα χιλιάδας γρόσια· διὰ δὲ τὸν Κεχαγιᾶ βεῖν εἴκοσι· διὰ τὸν Καϊμακάμην δέκα· διὰ τὸν Δεφτέρ κεχαγιᾶν δέκα· διὰ τὸν Νακὴπ ἐφφένδην πέντε, διὰ τὸν Μουκαμπελετοῦ πέντε· διὰ τὸν Σέχ Νετοσῆπ ἐφφένδην πέντε, καὶ διὰ τὸν Μουσταφᾶ βεῖν ὁμοίως.

« Δ'. Οἱ στρατιῶται, ὅπου ἐπῆγαν εἰς τὰ Δερβένια, ὁμοίως καὶ ἐκεῖνοι ὅπου θὰ ὑπάγουν τώρα εἰς τὴν Πάτραν, ἔχουν νὰ λαμβάνουν ἴσα μερίδια μὲ ἐκείνους, ὅπου μένουσιν ἐδῶ. Ὅσοι δὲ ἐθανατώθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἢ ἤθελον θανατωθῆ, οἱ καπετανανοὶ θέλουν εὐλόγη καὶ τὸ μερίδιον αὐτῶν διὰ τὰς φανερίαις των.

« Ταῦτα ἐκρίθησαν μὲ κοινὴν γνώμην εὐλογα καὶ συμφέροντα εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὰ στρατεύματα.

« Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτσᾶς τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΧΑΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου,

« ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ,

ΑΝΘΙΜΟΣ ΕΛΟΥΣ,

« ΠΕΤΡΟΜΗΝΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΔΑΜΠΟΥ,

« ΑΝΔΡ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,

« ΑΝΔΡ. ΠΑΝΑΓΕΩΡΓΙΟΥ,

ΘΕΟΔ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ,

« ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ,

(καὶ λοιποί.) »

(γ) Ἰδὲ ἡ περίγραφος αὐτῆς διακήρυξης.

« ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ !

« Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτοῦς ἀπεφασίσαμεν νὰ δώσωμεν τὰ πολέμικα ἀξιώματα, τῶν ὁποίων καθεὶς ἤθελε κριθῇ ἄξιος, ἀναλόγως δηλαδὴ τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμε καὶ ἤθελε κάμῃ ἕως τότε.

« Ἐπειδὴ δὲ ἐνδέχεται, κατὰ τὰς εἰς Θεὸν ἐλπίδας μας, νὰ γίνῃ ἐντὸς ὀλίγου ἡ πτώσις τῆς πόλεως αὐτῆς, προλαμβάνομεν καὶ σὺς εἰδοποιῶμεν περὶ τῆς ἀποφασεῶς μας, διὰ νὰ ἐξετάσητε μὲ ἀκριβεστάτην προσοχὴν, καὶ καταγράψαντες, ὅσους κρίνητε ἄξιους, νὰ μὲ δώσητε ἐν καιρῷ τὴν σημείωσιν.

« Οἱ βαθμοὶ τῶν ἀξιωματικῶν εἶναι γενικῶς κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειράν.

« Ἀος. Ἀρχιστράτηγος, ὅστις ἀναλογεῖ μὲ τὸν Μαρσεάλ. (Ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὅλα τὰ στρατεύματα.)— Βος. Σωματάρχης ἀναλογεῖ μὲ τὸν Λιεπενέντε γκιενεράλ. (Ἔχει δώδεκα χιλιάδας.)— Γος. Στρατηγός ἀναλογεῖ μὲ τὸν Γκιενεράλ μαγιρόν. (Ἔχει ἕξ χιλιάδας.)— Δος. Ταγματάρχης ἀναλογεῖ μὲ τὸν Κολονέλον. (Ἔχει τρεῖς χιλιάδας.)— Βος. Χιλίαρχος ἀναλογεῖ μὲ τὸν Ὑποκολονέλον. (Ἔχει γιλιούς.) ΣΤος. Πεντακοσίαρχος ἀναλογεῖ μὲ Μαγιρόν. (Ἔχει πεντακοσίους.) Ζος. Ταξιδάρχης ἀναλογεῖ μὲ Καπετάνον. (Ἔχει διακοσίους πεντήκοντα.)— Ηος. Ἐκατόνταρχος ἀναλογεῖ μὲ Ὑποκαπετάνον.— Θος. Πεντηκόνταρχος ἀναλογεῖ μὲ Λιεπενέντε.— Ιος. Εἰκοσιπένταρχος ἀναλογεῖ μὲ Σουλιεπενέντε.— ΙΑος. Σημαιοφόρος ἀναλογεῖ μὲ Ἀνσέτην.— ΙΒος. Δωδέκαρχος ἀναλογεῖ μὲ Σαρζάντ.— ΙΓος. Ἐξάρχη ἀναλογεῖ μὲ Καποράλε ».

(δ) Ὅπως βεβαιωθῇ τις τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ τῶν στενῶν τῆς Μεγαρκίης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὡς καὶ τὰ ληφθέντα πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν μέτρα, δημοσιεύομεν τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς ἓνα τῶν ἐκεί ὀπλαρχηγῶν, τὸν Νικόλαον Σολιώτην.

« ΦΙΛΟΓΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΚΑΠΕΤΑΝ ΝΙΚΟΛΑΕ.

« Ἀνέγνων τὸ ἀπὸ 5 σεπτεμβρίου γράμμα σου· χαίρω καὶ ἐπαινῶ τὴν πατριωτικὴν προθυμίαν καὶ εὐπειθείαν σου εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας διαταγὰς. Περὶ τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ ἔλθουν καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα χωρία τῶν Καλαβρύτων, θέλει ἀποφασισθῇ τὸ δίκαιον καὶ συμφέρον εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ ἐκστρατεύσαντες μετὰ σοῦ, ὡς ἐκπληρῶν τὰ πατριωτικὰ χρέη των, ὡς μένουν πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς εἰς τὸν ἀρχηγόν των, καὶ ὡς στοχάζονται, ὅτι δὲν ἐκστρατεύουν διὰ τὸν ἓνα καὶ ἄλλον, ἀλλὰ διὰ τὴν πατρίδα, καὶ ὅτι ἡ πατρίς θέλει ἀνταμείψῃ τὰς πιστὰς καὶ προθύμους δουλεύσεις των. Ἐγράψαμεν καὶ πρὸς τὸν κύριον Παναῦτσον (Νοταρῶν) νὰ συνάξῃ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορίνθου, καὶ πρὸς τὴν στείλῃ τὸ γρηγορώτερον χιλίους στρατιώτας αὐτοῦ μὲ τὸν ἀνεψιὸν του καὶ μὲ τὸν κύριον Θεοχαράκην Ῥένδην. Ἐψηφίσθη καὶ ὁ μπεϊζὰς Ἡλίας νὰ ἔλθῃ μὲ ἄλλους χιλίους στρατιώτας αὐτοῦ, καὶ νὰ μένῃ ὅλον τὸ κράτευμα φυλάττον τὰς

εἰσόδους τῆς πατρίδος, ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς σώζεται ἔξω, ἀλλ' ὅχι νὰ ἀναχωροῦν, ἀφίνοντες ἀδύνατα τοιαῦτα μέρη, ἀπὸ τὴν καλὴν φύλαξιν τῶν ὁπλοίων κρέμαται ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀσφάλεια ὅλης τῆς Πελοποννήσου.

« Ταῦτα λοιπὸν διαλογιζόμενος, καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας σου καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας συχνὰ λέγων καὶ συμβουλευών, μένε σταθερὸς καὶ ἀτρεπτος ὡς γενναῖος καὶ πιστὸς πρόμαχος τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐξακολουθεῖ συμβουλευόμενος καὶ συμπράττων τὸ κοινὸν συμφέρον μετὰ τοῦ γενναιοτάτου καὶ φρονιμωτάτου μπεῖζανδῆ Ἡλία, φερόμενος κατὰ πάντα μὲ πατριωτικὴν ἀγάπην καὶ σύμπνοιαν. Εὐχόμενος δὲ πᾶσιν ὑγίαν καὶ λαμπρὰν ἔκθασιν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων, μένω.

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπολιτζᾶς τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1824.

ὁ πατριώτης

« ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 209.

(α) Περὶ τούτων ἀναφέρων ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἐν τοῖς Ὑπομνήμασιν αὐτοῦ (σελ. 72), λέγει « καὶ ἓνας ἄνθρωπος τοῦ Ὑψηλάντε ». Ὅποιος περιφρονητέος ἐγωῖσμός!

(β) Κυριώτερον ὑπενόει τὴν Ῥωσσίαν ὁ Τοῦρκος.

ΣΕΛΙΣ 242.

(α) Ἡ ἀποφασιστικὴ αὕτη παρατήρησις τοῦ Κολοκοτρώνου ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ἀκαιρολογίας καὶ περιτολογίας τῶν ἄλλων.

ΣΕΛΙΣ 245.

(α) Ὅρα περὶ αὐτῶν ἐν τῷ τόμῳ Α' σελ. 309.

ΣΕΛΙΣ 247.

(α) Ἀπορεῖται, πῶς διάφοροι τῶν γραψάντων πρὸ ἡμῶν περιέπεσον, ἐκτὸς τοῦ Φραντσῆ, εἰς μέγα λάθος εἰπόντες, ὅτι ἐν τῇ συμβάσει ταύτῃ τῶν Ἀλβανῶν περιελήφθησαν καὶ τὰ « χαρέμια » τῶν πασάδων, ὅλα τὰ ἐπίσημα καὶ ἄλλα σημαντικὰ πρόσωπα Τοῦρκων. Ἐὰν εἶχον τὰ πράγματα ἄλλως, ἢ ὡς ἀναφέρομεν, ἐρωτῶμεν;

Α'. Πῶς οὐ συνεξῆλθον τῇ 23 Σεπτεμβρίου μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὰ χαρέμια καὶ οἱ ἄλλοι;

Β'. Πῶς πρὸ τῆς ἐφόδου τῆς 23 Σεπτεμβρίου ὁ Κιαμὴλ βεγῆς καὶ ἄλλοι συνωμοτοῦν μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ τελειωτικῆς συνθήκης;

Γ'. Πῶς ἀπὸ τῶν Ἀλθανῶν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέσπασε τῇ 23 Σεπτεμβρίου τοὺς μετ' αὐτῶν συνεξελεθόντας μὴ Ἀλθανοὺς, ὡς μὴ ὑπαγομένους ἐν τῇ συμβάσει τῆς 18ης;

Δ'. Πῶς ἐδύναντο μένειν αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆς καὶ χαρέμια καὶ Καϊμακάμης καὶ λοιποὶ, ἐὰν περιλαμβανόντο ἐν τῇ συμβάσει ταύτῃ; Καί

Ε'. Πῶς ἠδύναντο ὡσαύτως ὑπομεῖναι οἱ τοσοῦτοι ἀγάδες καὶ Τοῦρκοι τοιαύτην ἐξαιρετικὴν σύμβασιν ὑπὲρ τῶν χαρεμίων, τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τῶν ἄλλων, μόνοι καὶ ἀκέφαλοι ἐγκαταλιμπανόμενοι ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων; Γεγονότος τοιοῦτου ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦθελεν εἶσθαι ἢ ἐπανάστασις αὐτῶν κατ' ἐκείνῳ.

ΣΕΛΙΣ 222.

(α) Περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ ἀπὸ 12 μαΐου μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Βαλτεσίου.

(β) Ὁ Τουρκαλθανὸς οὗτος, βελούκπασης ὢν ἐν τῇ Γόρτυνι, διωρίσθη τῷ 1806 εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἐπὶ τῆς τότε καταδιώξεως τῶν κλεπτῶν, καὶ ἐθανάτωσε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κολοκοτρώνου Ἰωάννην καὶ ἄλλους τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ὡς τὸν Κοντάνην καὶ λοιπούς.

(γ) Ἀπὸ τοῦ Μύτικα μέχρι τῆς Αἰγιαλείας ἀπωλέσθησαν καθ' ὁδὸν μόνοι, ὅσοι, ἢ ἀσθενούντες ἢ ἐξεσθενημένοι ἐκ τῆς προτέρας δυστροφίας, ἀπεσπῶντο τοῦ ὅλου σώματος.

ΣΕΛΙΣ 223.

(α) Οἱ Τρασταῖοι κατήγγοντο ἐκ τῶν Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος καὶ οἱ Λασταῖοι ἐκ τοῦ χωρίου Λάστα τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας· ἦσαν δὲ Χριστιανοὶ τὸ πρῶτον, δεχθέντες ἔπειτα, (ἀγνοοῦμεν, ἐκ προαιρέσεως ἢ ἐξ ἀνάγκης,) τὴν μωχαμεθανικὴν θρησκείαν.

(β) Περὶ τοῦ ὁμοτάτου καὶ ἀχρευστάτου Ἀλῆ Τσεκούρα εἶπομεν ἄλλοτε ἐν τῇ σελ. 478 τοῦ Κεφ. Ε' τοῦ τόμου Γ'. Προσθέτομεν δὲ ἤδη, ὅτι πρὸς ἐσχάτην περιφρόνησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὁ κακοῦργος οὗτος, ὅτε ἐκρεπάλει, ἠνάγκαζε τοὺς Ἑλλήνας ἱερεῖς, ἵνα χορεύσιν ἐνώπιον αὐτοῦ, μεθ' ὧν συνευωχεῖτο γυναικῶν ἀσέμνων. Διὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ ἄπειρα ἄλλα συνοιδῶς, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σωτηρίαν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, προετίμησεν, ἀντὶ παραδόσεως, τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἀπόλειαν.

(γ) Ὁ Ἀθανάσιος Δαχρὲς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατεδιώκετο παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὡς κλέπτης. Ὅτε δὲ κατεστράφησαν οἱ κλέπται τῆς Πελοποννήσου, κατέφυγεν εἰς τὸ Πετροβοῦνι τῆς Λακωνίας παρὰ τοῖς Καπετανάκας. Κρυπτόμενος ἔπειτα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τῇ Μεγαλοπόλει, ἐμυήθη τοῦ μυστηρίου τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, καὶ ἔργον ἔκαμε τὴν προδιάθεσιν τῶν χωρικῶν εἰς τὸν μέλλοντα πόλεμον. Ὅτε δὲ μετέβη ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Σκαρδαμύλην τῆς Λακωνίας παρὰ τῷ Τρουπάκη, συνεννόηθη μετ' αὐτοῦ καὶ διὰ γραμμάτων καὶ προσωπικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Πάντοτε δὲ ἐξε-

πλήρωσεν ὁ Δαγρὲς τὸ καθήκον αὐτοῦ ὡς τίμιος ἄνθρωπος καὶ γενναῖος στρατιωτικὸς πολλαχοῦ τε καὶ ἰδίως ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Βαλτεταίου μάχῃ, καὶ τελευταῖον συναγωνισθεὶς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ἐθυσίασθη διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐφοδον.

ΣΕΛΙΣ 224.

(α) Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἀποστελλομένους ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικυρῶν πρὸς φύλακιν τῶν μεγάλων στενῶν τῆς Μεγαρικῆς ἐδίδετο ἡ ὑπόσχεσις τῆς ἀναλόγου συμμετοχῆς αὐτῶν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Τριπόλεως· καὶ ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται οὗτοι παρελαμβάνοντο ἐκ τῶν σωμάτων τῶν Γορτυνίων, Λακωνίων, Ὀλυμπίων καὶ Μεγαλοπολιτῶν διὰ τοῦτο τὰ διασωθέντα λάφυρα τοῦ σατραπείου ἐμερίσθησαν εἰς τρεῖς μερίδας, ἐξ ὧν ἔλαβον τὴν μίαν ὁ Μαυρομιχάλης διὰ τοὺς Λάκωνας, τὴν ἄλλην ὁ Πάνος καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρῶναι διὰ τοὺς Γορτυνίους, καὶ τὴν τελευταίαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Χριστόπουλος διὰ τοὺς Μεγαλοπολίτας καὶ Ὀλυμπίους.

ΣΕΛΙΣ 226.

(α) Ἴδε τὸ γράμμα αὐτὸ ἐν τῇ σελ. 279 τοῦ τόμου F.

ΣΕΛΙΣ 227.

(α) Καὶ ἄλλος ἀκολούθως ἐγένετο περίεργος διάλογος μετὰ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ Κυριακούλη Μαυρομιχάλου. Εἶπε ποτε ὁ πρῶτος πρὸς τὸν δεύτερον: « Ἐπεθύμουν, ἵνα πολεμήσωμεν ἄλλοτε ἀμφοτέροι, ὅπως λάθω σὲ καὶ ἐγὼ αἰχμάλωτον ». Ὁ Κυριακούλης παρετήρησε: « Ἐνδέχεται νὰ πολεμήσωμεν μαζὶ, ἀλλὰ ζωντανὸν δὲν θὰ μὲ πιάσῃς, ἀνδρὲν σὲ νικήσω. Οὐτε ἐγὼ ἀντιπαρετήρησεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, γενήσομαι πλέον αἰχμάλωτος ». Καὶ τῶντι, πολεμήσαντες τῷ 1822 κατὰ τὸ Φανάρι τῆς Ἡπείρου, ἔπεσον ἐν τῇ αὐτῇ μάχῃ καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἄλλος.

ΣΕΛΙΣ 228.

(α) Ὁρθῶς παρετήρησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῷ 1824 ὁ Βλάκειρ, ὁμιλῶν κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνεδρίᾳ τῆς Φιλελληνικῆς Ἐφορείας: « ... Ὅταν μάθῃτε, εἶπεν, ὅλας τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἐπὶ τὴν Τριπλίαν ἀταξίας, θέλετε ἰδεῖν, ὅτι εἰσὶ σχεδὸν μὴδὲν, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἀταξίας, ὅσας πολλὰκις ἔκαμαν ἐν τῷ διαστήματι τῶν παρελθόντων πενήντην χρόνων οἱ τακτικώτεροι στρατοὶ τῆς Εὐρώπης. Ἀποδυσμέθα καὶ ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ φίλοι τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἀταξίαι τοιαῦται ἐμέλυναν τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ πολέμου· μὴ καταδικάζωμεν ὅμως, πρὶν μάθωμεν ἀκριβῶς τὰς ἀπειραχθῆναι αἰτίας, ἃς ἔδωκαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦτο, καὶ δι' ὧν ἐν καιρῷ πολέμου δι-

καίολογητέας δυνάμεθα εἶπεν καὶ ἄλλας ἀσύγκριτως μεγαλητέρας ἀταξίας...
 Τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σκληρότητα τῶν Μουσουλμάνων λίαν ἐπιπολαίως
 γνωρίζουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὸ ἔθνος αὐτὸ οὔτε συμπαθείας, οὔτε ἐπιεικείας
 τινὸς αἰσθήματα ἔχει· μέλιστα δὲ ἐν ἄρθρῳ τῆς θρησκείας αὐτοῦ διατάσσει
 τὴν καταστροφήν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐρημερίδας τινὲς ἐσάλπισαν μὲν, ὅσας
 οἱ Μουσουλμάνοι ἔκαμαν σφαγὰς ἐν τῇ διαστάματι τῶν τριῶν παρελθόντων
 ἑτῶν, θυσιάζαντες ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλι-
 κίας Χριστιανοῦς, ἐξ ὧν οἱ πλείους ἀθῶοι ἦσαν· ἀλλὰ παρέλειψαν τὴν θηριω-
 δίαν αὐτῶν καὶ ὅλας τὰς βασάνους, ἀσυγκρίτως χεῖρους τοῦ θανάτου, δι' ὧν
 ἐβασάνιζον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ βρέφη πρὸς τῆς σφαγῆς καὶ ἐν ᾗ ἔτι ὑπῆρχον
 εἰς τὰς χεῖρας τῶν δυνάμεων. Δύναται ἄρα καὶ ὁ δεινότερος ῥήτωρ τὴν περι-
 γραφὴν καὶ τὴν δόλυσαν ἐξιστόρησιν τῶν τραγικῶν σκηνῶν καὶ σφαγῶν τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης, . . . τῆς
 Σμύρνης, . . . τῆς Ἑρέσου, τῆς Ρόδου, τῆς Κύπρου, τῆς Κρήτης καὶ τῆς
 Χίου; Ἐὰν ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας θηριωδία αὕτη τῶν Μουσουλμάνων ἐγένετο
 πρότερον γνωστὴ εἰς ἓν ἔθνος, οὗ τὰ χρονικά γέμουσι παραδαιγμάτων συμ-
 παθείας πρὸς τοὺς πλησίον, τίς ἀμφιβάλλει, ὅτι οὐκ ἐσπευδε τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς
 πρὸς βοήθειαν αὐτῶν κατὰ τὴν φοβεράν ταύτην πόλιν; Ἐὰν οἱ συμπατριῶ-
 ται ἡμῶν ἤκουον πρότερον τὰς φωνὰς τῶν νηπίων, ἀποσπωμένων ἐκ τῆς ἀγ-
 κῆς τῆς μητρὸς καὶ ῥιπτομένων εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ κατασυντριβομένων
 εἰς τοὺς βράχους, ὡς ἐγένετο ἐν τῇ Χίῳ καὶ ἄλλοις τόποις· καὶ ἐὰν ἤκουον
 τοὺς ἐλολυγμούς τῶν πατέρων τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν, σφαττομένων
 πρὸ τῶν οφθαλμῶν τῶν τέκνων, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀγομένων
 μετ' ὀλίγον καὶ τούτων εἰς σφαγὴν, τίς ἐξ ἡμῶν οὐκ ἂν ἔδραμε πρὸς βοήθειαν
 τοῦτου τοῦ ἔθνους; . . . »

ΣΕΛΙΣ 230.

(α) Οὐδέλλως πρόκειται ἤδη περὶ τῆς δευτέρας ἐπὶ τοῦ 1825 καὶ 1826 πο-
 λιρκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὡς μοναδικῆς καὶ ἀνωτέρας πασῶν.

ΣΕΛΙΣ 231.

(α) Χάριν περιεργείας δημοσιεύομεν τὸ ἀκόλουθον γράμμα τούτου, μεταφρα-
 σθὲν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ἐπὶ τῆς ἐργῆς ἐκείνης.

« ΑΓΑΠΗΜΕΝΑΙ ΜΟΥ ΕΣΜΑ ΧΑΝΟΥΜ, ΚΑΤΙΤΖΕ ΧΑΝΟΥΜ
 ΚΑΙ ΑἶΣΕ ΧΑΝΟΥΜ.

« Μετὰ τοὺς χαίρετισμούς μας σᾶς φανερώνομεν, ὅτι ἤκούσαμεν, πῶς οἱ Ῥω-
 μαῖοι τοῦ Μωρέως σᾶς ἐσκληρώσαν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Ἔτσι ἦτον γραμμέ-
 νον ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὴ μελαγχολᾷτε. Τοιοῦτον ἦτον
 καὶ τὸ ἐδικὸν σας γραπτὸν μετ' τὸν δαίμονα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ ἠκολούθησαν καὶ

εἰς τοὺς αὐθέντας μας τοὺς Προφῆτας. Διὰ τοῦτο νὰ ἐπακουμβᾶτε εἰς τὸν μέγα γαλοδύναμον Θεόν. Μὲ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Θεοῦ σᾶς εὐλόγω ἢ εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ἢ εἰς τοὺς Κορρούς, ἢ εἰς τὴν Ρούμελην. Ὅμως δὲν ἔμαθα, ποῦ εἴσθε, καὶ εἰς ποίων χεῖρας εἴσθε· καὶ, διὰ νὰ μάθω, ποῦ εἴσθε, ἔρριπα ἐπὶ ταύτῃ εἰς τὴν τιμιότητά σας μὲ ἓνα ἄνθρωπον ἐκ μέρους τοῦ Δεσπότη τοῦ Ἰωαννίνων τοῦτο τὸ γράμμα. Μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ μὲ γράψετε διὰ τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου, ποῦ εἴσθε καὶ εἰς ποίων χεῖρας εἴσθε, ἢ εἰς τὸ ῥωμαϊτικὸν ἢ εἰς τὸ τούρκικον, καὶ μὴ φοβῆσθε κατ' οὐδένα τρόπον, μήτε νὰ μελαγχολᾶτε. Εἰς τὸ γραπτὸν τοῦ Θεοῦ τσαρὲς δὲν εἶναι. Ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς εἶναι εὐσπλαγχνὸς καὶ ἀγαθοποιός. Καὶ διὰ χρήματα, ἂν ἔχετε χρεῖαν, εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκεσθε, νὰ λάβετε δανεικὰ καὶ νὰ μᾶς τὸ φανερώσετε. Μὲ τοῦ Θεοῦ τὸν ὀρισμὸν καὶ γρόσια σᾶς στέλλομεν, καὶ εἰς μέρος σήγουρον σᾶς εὐλόγομεν. Ἐγὼ δὲν ἔχω τὸ μάτι μου εἰς οὐδενὸς τιμὴν, ζωὴν ἢ ὑπάρχοντα, ἀλλ' οὐδὲ κανέν πᾶθος. Ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς εἶναι φύλαξ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ φυλάττει καὶ σᾶς. Μαζὴ σας εἶναι καὶ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ, τοῦ παιδιοῦ μας, καὶ τοῦ Σιλιχτάρ ἀγᾶ τὰ χαρέμια, ἢ ὄχι; καὶ ποῦ εἶναι; Καὶ ὁ κεχαγιᾶς μας Μεχμέτ Σαλῆ ἀγᾶς καὶ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ ὁ κεχαγιᾶς, ὁ Μουσταφᾶ βεῆς, ποῦ ἀπέμειναν καὶ πῶς ἔγιναν; Ὅλα τὰ πάντα νὰ μᾶς φανερώσετε ἢ εἰς ῥωμαϊτικὸν ἢ εἰς τούρκικον. Τέλος πάντων μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ σᾶς εὐλόγω εἰς μέρος ἀσφαλές· ὅμως, ποῦ εἴσθε καὶ πῶς εὐρίσκεσθε, δὲν ἔμαθον. Καὶ ὅλοι σας εἰς ἓν καὶ τὸ ἴδιον μέρος εἴσθε; Μὴ φοβῆσθε. Μὲ βίαν νὰ μᾶς βεβαιώσετε, καὶ εἰς τὴν κατάστασίν σας πάλιν μὴ μελαγχολᾶτε. Ἐγὼ σᾶς παρέδωκα ἑμανετί εἰς τὸν μεγαλοδύναμον Θεόν. Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ κανέν κακὸν δὲν σᾶς ἔρχεται οὔτε καμμία μελαγχολία.

« Πρώτη τοῦ Σεφέρ Φεγγαρίου. (Τ. Σ. μετὰ τοῦ σημείου τῆς ὑπογραφῆς.) »

ΣΕΛΙΣ 232.

(α) Πρὸς ταφὴν τῶν πτωμάτων ἐχορηγήθησαν γρόσια 500. Ὅτε δὲ αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ ἐπεμψαν πρὸς αὐτὸν τὸν « χαρέμι κεχαγιᾶν » παραπενοῦμενα, ὅτι στεροῦνται στρωμάτων καὶ ἐραπλωμάτων πρὸς ὕπνον, ἀμέσως ἀγοράσας ἐφωδίασε ταύτας διὰ τῶν τοιούτων ἀναγκαιῶν.

ΣΕΛΙΣ 233.

(α) Αὐτὴν πολλὰκις καὶ ἐπὶ ἱκανὸν καιρὸν ἐξεφρόζετο τὴν ιδέαν καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου: « Δὲν βλέπω ἐν τῇ Ἑλλάδι ἓνα Ἰσκεινδέρ βεγῆν (Ἀλέξανδρον Καστριώτην) ».

(β) Οἱ ὑπὸ τὸν Σολιώτην καὶ ἄλλους τινὰς μένοντες στρατιῶται ἐν ταῖς στενοῖς διεμαρτυρήθησαν τότε, ζητοῦντες τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς μέρος ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Τριπόλεως, καὶ ἀπειλοῦντες ἐν τῇ ἀγανακτῆσει αὐτῶν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην βεβαίαι ἢ κοινὴ πρὸς ἅπαντας παρήγορος ἀπάν-

της τοῦ Ὑψηλάντου, ἐνόρκως ὑπισχνουμένου τὴν δικαίωσιν αὐτῶν παρὰ τῆς πατρίδος.

« ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΕΟΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ, ΟΙ ΕΥΡΙ-
ΣΚΟΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΔΕΡΒΕΝΙΑ.

« Εἶδον, ὅσα μᾶς γράφετε εἰς τὸ κοινὸν γράμμα σας, ζητοῦντες τὰ δικαίω-
ματά σας ἀπὸ τὰ λάφυρα τῆς Τριπολιτσᾶς κατὰ δίκαιον λόγον. Ἀδελφοί, τὰ
παρAPONÉματα ἐκείνων, ὅπου ἀδικήθησαν ἀπὸ τὰ λάφυρα τῆς Τριπολιτσᾶς, εἶναι
ἀκατάπανστα δώδεκα ἡμέρας σήμερον, ὅπου εἶμαι εἰς Τριπολιτσάν. Λυποῦμαι,
διότι ἐκεῖνοι, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσουν καὶ νὰ ἀνταμειφθοῦν διὰ τοὺς κόπους
τῶν, δὲν ἔλαβον τίποτε, ἀλλὰ ἄλλοι ξένοι, ἢ ὀλίγον δουλεύσαντες τὴν πατρίδα,
ἄρπαξαν καὶ ἐξέσχισαν ὅλην τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ταῦτα ὅλα προῆλθον διὰ τὴν
ἀπουσίαν μου ἐν καιρῷ τῆς ἀλώσεως, καὶ ἐπῆγαν ἄνω κάτω. Ἐξ αἰτίας τούτου
διατρέχει μεγάλη ἀταξία, τὴν ὅποιαν πασχίζομεν εἶναι νὰ καθυστερήσωμεν. Δὲν
ἀδικεῖτε λοιπὸν μόνοι· ἔχετε πολλοὺς τοὺς συναδικουμένους, καὶ ἡ πατρίς δὲν
τὸ θέλει ποτὲ νὰ μὴν ἀνταμειφθοῦν ἐκεῖνοι, ὅπου τὴν εὐεργέτησαν, καὶ ἔχει
ἀκόμη ἀγαθὰ, ἀπὸ τὰ ὅποια δύναται νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς κόπους σας. Γενναῖοι
καπετάνεοι καὶ στρατιῶται, ὁμνῶ τὸ ὄνομα αὐτῆς τῆς πατρίδος, ὅτι δὲν θέλω
ἀνεχθῆ ποτε νὰ χαθῶσιν οἱ κόποι σας, ἀλλὰ θέλω ὑπερασπισθῆ τὰ δίκαιά σας
καὶ θέλει σᾶς τὰ ἀποδώσῃ ἡ πατρίς. Ἐχετε τοῦτό μου τὸ γράμμα ὡς ὁμολο-
γίαν τῆς ὑποσχέσεώς μου, καὶ εὐχεσθε πρόδοτον τῶν ἐπιχειρημάτων μας, συνα-
γωνιζόμενοι ὡς ἀγαθὴ πατριῶται, ὡς καὶ πρότερον, καὶ σᾶς μένω μετ' εὐνοίας.

τὴν 42 ὁκτωβρίου 1824 Τριπολιτσά.

ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 237.

(α) Ὅρα ἐν τῷ Κεφ. Ι' τοῦ τόμου Γ'.

(β) Πόσιον ἐμπυρρὸν ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν ἀπετράπη, διευθυνόμενον εἰς Πά-
τρας, παρὰ τῶν ἐλληνικῶν κατὰ τὰ τέλη αὐγούστου· ἀλλὰ ἐν μονόκροτον καὶ μία
γολέττα αὐστριακὰ φλόγατα συνώδευσαν τοῦτο καὶ εἰσήγαγον εἰς τὸν λιμένα τῶν
Πατρῶν, πλήρεις ὃν τροφῶν.

ΣΕΛΙΣ 244.

(α) Μόνος τότε ὁ Ἀνδρέας Λόντος κατεῖχεν ἰσχυρῶς τὰς θέσεις Καστρίτσι
καὶ Πλατάνι ἄνωθεν καὶ πλησίον τοῦ Ῥίου.

ΣΕΛΙΣ 242.

(α) « Δὲν ἐπολέμει οὗτος διὰ νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς Κουμανιώτας, ἀλλὰ διὰ

« νὰ χαθῶσιν οἱ Τοῦρκοι, μὴ φροντίζων, εἰμὴ πῶς νὰ φονεύῃ Τοῦρκους, καὶ
 « ἀδιαφορῶν, ποῖος θὰ ᾔηναι ἀρχηγός. Διὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ μόνοι οἱ Τοῦρ-
 « κοὶ (τῶν Πατρῶν) ἐχάρησαν, τῶν ὁποίων ἡ ἀληθὴς πληγὴ ἀποκατέστη ὁ Κα-
 « ρατσῆς, διότι, ὅπου ἐκίνουν, ἐνώπιόν των αὐτὸν εὕρισκον, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐπο-
 « λέμει καὶ κατέβαλλεν ἀνδρείως ». (18ε Συντόμ. Παρατηρήσ. Ἡλία Σαλαρα-
 τίνου ἐν σελ 36.)

ΣΕΛΙΣ 245.

(α) Ζήτει τὴν συνέχειαν τῶν Πελοποννησιακῶν ἐν τῷ Κεφ. ΚΕ'.

ΣΕΛΙΣ 246.

(α) 18ε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΘ'.

ΣΕΛΙΣ 247.

(α) 18δ ἐν τῶν περιέργων αὐτῶν ἐγγράφων πρὸς τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμεν.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΑΡΧΩΝ ΚΥΡ ΑΝΔΡΕΑ.

1821 οκτωβρίου 44 Γαλαξειδι.

« Σᾶς εἰδοποιῶμεν, ὅτι διὰ τὴν ἐχθρικὴν ἀρμάταν, ὅπου ἦλθεν εἰς Πάτρας,
 μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ μας, ἂν προφθάσων καὶ τὰ ἑλληνικά καρά-
 βια Ὑδριοπετσιώτικα, ἐλπίζομεν, ὅτι ὅλα θὰ χαθοῦν. Ἡμεῖς ὅμως ἐκινήσαμεν
 ἑτοίμοι, διὰ νὰ τὰ ἀπαντήσωμεν, ὅσα θελήσουν νὰ ἔλθουν. Διὰ τὰ ἐδῶ ἄμποτες
 νὰ ἔλθωσιν, διὰ νὰ τοὺς κάμωμεν τὸ πρέπον. 8 μπουρλότα ἔχομεν ἑτοίμα· μπα-
 ταρία εἰς τὴν Κεντᾶς, μπαταρία εἰς τὴν νηὶ Ἀψηριάς· μπαταρίας τρεῖς εἰς τὸ μεγάλο
 τοῦ ἰδίου μπαταρία εἰς τὰ Κάτω Ἀλώνια· μπαταρία εἰς ταῖς Πούνταις· μπαταρία
 εἰς τὴν νηὶ τῆς Παναγίας, καὶ ἄς ἔλθουν διὰ νὰ ἴδωσιν. Ὅμως πρῶτα ὁ Θεὸς δὲν
 ἔχομεν τίποτε· ἡ εὐγενεία σας νὰ ἔχετε τὰ στρατεύματα μετὰ μεγαλοκαρδίαν·
 εἶναι πολλὰ ἀδύνατα τὰ σκολιά· μὴ δειλοῦσιν οἱ Ἕλληνες· κτυπάτε, ὅσον καὶ ἂν
 ἡμπορήτε. Σᾶς διδομεν χειραποδὴν εἰδοῖσιν, ὅτι κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας μᾶς προ-
 φθάσων ὅλα τὰ στρατεύματα ἀπὸ τὰ ἐδικὰ μας εἰς τὸν κάμπον τῆς Λαρίσης·
 ὅτι, κατὰ τὰ γράμματα ὅπου ἐλάβομεν ἀπὸ τοὺς ἀγάδες καὶ καπετανεῖς ἀδελ-
 φούς μας, τὸ ἐχθρικὸν ὄρδὸν νὰ τὸ ἔχον τελειωμένο. Ὅσοι Ἀλβανῖται ἦτον εἰς
 τὴν Ρεντίναν κλεισμένοι μετὰ τὸν τουρκολάτρη Τζολάκογλου, ὅλοι ἐγιναν θυσία
 ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν των ἐκεῖ Ἕλλήνων, ὅπου τοὺς ἔβαναν εἰς τὰ ὀρηκτὰ κλεισμέ-
 νοι. Ἀπὸ Ζητοῦνι σᾶς λέγομεν, ὅτι καὶ ὁ Χαλὴλ βεγῆς μετὰ τὸν Ὁσμὰν βεγῆν
 ἀπέρασεν εἰς τὸ ἰδικὸν μας μέρος· τοῦ παπποῦ μᾶς ἔστειλε καὶ κρυφίως τρία φορ-
 τώματα τζιτζχανέδες εἰς τὰ καπετανάτα τὰ ἰδικὰ μας, καὶ τοὺς ἐπαρήγγειλε νὰ
 βαστάξουν, διὰ νὰ ἀπεράσῃ εἰς τὴν Ἀρίαν Μαρῖναν εἰς τὰ σαράκια του, καὶ ἔπειτα
 νὰ ὑπάγουν οἱ Ἕλληνες νὰ κτυπήσουν τὸ Ζητοῦνι. Ἀρχων! δὲν εἶναι χρεὶα νὰ

ὡς βεβαιώσωμεν διὰ τὴν μεγάλην χρεῖαν ὅπου ἔχομεν διὰ μπαρούτην καὶ, ὡς προθυμώτατος ὅπου εἶσαι πάντα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους, παρακαλοῦμεν νὰ κάμῃς τὸν τζαρὲν, ὅσον τάχιστα νὰ μᾶς προφθάσῃ 400 ὀκ. μπαρούτην. Αὐτοῦ εἰς τὴν φιλοτιμίαν σας ἔχομεν τὴν παντοχὴν μας, γράφοντας εἰς τὴν Δι-μητζάναν, ὅπου νὰ μᾶς ἔχουν καὶ ἄλλην ἐτοίμη, ὅτι εἶσαι βέβαιος, ἂν ἔλθουν αὐτὰ τὰ ἐγθρικά, καθὼς τὸ ἐμάθατε καὶ ἡ εὐγενεία σας, ὅπου ἔχουν σκοπὸν 8 μόνον νὰ ἔλθουν, ἂς ἔλθουν καὶ περισσότερα ἢ μπαρούτη νὰ μᾶς προφθάσῃ μὲ τὸν ἴδιον ἐδικὸν μας καπετὰν Γιάννη· τὸ καίκι νὰ μὴ μᾶς τὸ στείλῃτε ἀ-δειν. Σὺς πληροφορεῖ καὶ στοματικά ὁ πατριώτης μας. Γράψατε παντοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς ὅλητας ἡμέρας ἐλπίζομεν νὰ ἔλθοῦμεν Ἑλληνες τῆς Ἑλ-λάδος ἀπὸ τὰ Δερβενία πρὸς βοήθειάν σας. Μένομεν δοῦλοί σας.

ΟΙ ΕΦΟΡΟΙ ΓΑΛΛΟΞΕΙΔΙΟΥ ».

ΣΕΛΙΣ 249.

(α) Οἱ διασκορπισθέντες Οἰανθεῖς συνήχθησαν κατόπιν ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῶν οἰκιῶν αὐτῶν· περὶ δὲ μεσοῦντα ἰανουάριον τοῦ 1822 ἐπεκαλέσθησαν τὴν συν-θρομὴν τῆς τότε ἀρτιπαγοῦς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀνα-σύστασιν τοῦ ναυτικοῦ, ὅπερ ἀπώλεσαν. Ἡ Βουλὴ τότε προεδίχθη διὰ προθυ-μασίας τὴν δικαίαν αἴτησιν τούτων· τὸ κενὸν ὁμῶς τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου κενὴν κατέστησε καὶ τὴν αἴτησιν τῶν μὲν καὶ τὴν παραδοχὴν τῶν δέ.

(β) Μεταξὺ τῶν αἰγματοῦτων πλοίων ὑπῆρχον ἔν μὲν τοῦ Θεοδώρου Δεδούση ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν, δύο δὲ τοῦ Ἀνδρέου Κουβαρᾶ καὶ Θεοδώρου Λεωντα-ρίτου ὑπὸ ἰονικὴν, φορτίον φέροντα κορινθιακῆς ἀσταφίδος· ἀλλ' ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐδήμεισε καὶ ταῦτα θελήσει καὶ ἀδείξῃ τοῦ προξένου Φιλίππου Γκρήν, ὃς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐνὸς Σκλαβοῦνου ἠγόρασε τὴν ἀσταφίδα πρὸς τὰλληρα εἰκοσιδύο τὴν χιλιάδα. Ἐκ τῶν πλοίων τῆς Οἰάνθης ὥπλισεν ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς τὰ ισχυρότερα ἐπὶ ἐνὸς δὲ ἔστησε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, τὸν Σταυρὸν φέρουσαν, ἐπὶ τῆς πλώρας, ὅπου οἱ Τούρκοι ἀποπατοῦντες ἐσπογγίζοντο δι' αὐτῆς.

ΣΕΛΙΣ 251.

(α) Ἦν δὲ οὗτος ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου Μαυρομιχλοῦ· παῖδα δὲ ὄντα αἰγμα-λωτεύσαντες οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῆς ἐπινασάσεως τοῦ 1769, μετέφερον εἰς τὴν μω-χαμεθανικὴν θρησκείαν, καὶ βαθμυδὸν προήγαγον διοικητὴν τῆς Ῥόδου, ἐμπι-στευτικῆς οὐσῆς τῆς θέσεως.

(β) Ἰδοὺ τὸ ἐγγραφοῦν αὐτοῦ.

« Ο ἘΝΔΟΞΟΤΑΤΟΣ, ΕΚΔΑΜΠΡΟΤΑΤΟΣ, ΠΟΛΥΧΡΟΝΕΜΕΝΟΣ
ΔΥΘΕΝΤΗΣ ΣΟΥΚΙΟΥΡ ΜΠΕΗΣ, ΜΟΥΤΤΑ ΣΕΡΙΦΗΣ ΤΟΥ ΣΑΤ-
ΖΑΚΙΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ, ΧΑΡΑΤΖΙ ΑΓΑΣ, ΜΟΥΤΤΕΜΒΕΛΑ Α-
ΓΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΝΑΖΗΡ ΑΓΑΣ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ.

« Εἰς τὴν νῆσον Σύμην, εἰς τὸν ἐδικὸν μας σούμπασην Μουσταφᾶ ἀγῆν καὶ

λοιπούς προσετώτας και πρωτόγερον, θεωρώντας τὸ ἔνδοξον και φοβερόν μου πουγιοῦρδι, σὰς γράφω και σὰς προστάζω. Ἦλθαν οἱ ἄνθρωποι σας και τῶν δύο νήσων και μᾶς ἐπροσκύνησαν, και τοὺς ἐδέχθημεν και σὰς ἐσυγχωρέσαμεν τὰ κουσούργια σας, ἐπειδὴ και ὁ πολυχρόνιος Βασιλεὺς τὰ ἐσυγχώρησε. Ἐκάμετε λοιπὸν καλὰ ὅπου ἐπροσβάσετε τὸ πρᾶγμα, και δὲν ἠκολούθησε κἀνὲν μεγάλον κακὸν ἀπὸ ἐκείνου, ὅπου ἐμελετοῦσαν καθὲς ἡμέραν νὰ κάμουν ἢ ἀρμάδαις, και τοὺς ἐβάσταξα μὲ τόξα, καθὼς θέλετε τὰ μάλῃ ἀπὸ τοὺς προσετώτας σας. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅπου ἐδόσαμον ἑλλάδες ἑκατὸν, εὐστάτια διταχίσια και ἐτνάδες ἑκατὸν εἰς χεῖρας τοῦ πρωτογέρου σας, τὰ ὅποια νὰ καθῆτε ἐπὶ σύμπτωση και οἱ προσετώτες και ὁ πρωτόγερος, νὰ τὰ μοιράσετε εἰς ὅλους τοὺς βασιλῆδες, ὅσοι εἶναι πιστοὶ τῆς βασιλείας μας, και νὰ σὺναχθοῦν τὰ ἄσπρα· νὰ ἔλθουν μέσα ὁ σύμπτωσης και ὁ πρωτόγερος και τρεῖς τέσσαρις προσετώτες νὰ μᾶς τὰ φέρουν, ἐπειδὴ και ἔχομεν νὰ τὰ προσβάσωμεν εἰς τὴν Μπόλιν. Μὴν ἔχετε κἀμμίαν ὀποψίαν, μὰ τοῦ Βασιλέως τὸ κεφάλι! Τὰ ὅσα κουσούργια ἐκάμετε, τὰ ἐσυγχώρησεν ἡ κραταιὰ μας βασιλεία. Ἐχετε λοιπὸν τὴν ἔγνοιαν ἀπὸ ἐδῶ και ὀμπρός, νὰ μὴ φανῆτε ἀχάριστοι εἰς τὸ ὑψηλὸν Τεβλέτι, διότι τότε δὲν ἔχετε πλέον νὰ ἀπολογηθῆτε. Ὅ,τι πρᾶγμα ἀκούετε, νὰ μᾶς ἐστέλλετε εὐθὺς μενέλι διὰ βέγουλάν μας· και μέλιστα αὐτὴ ἡ ἔγνοια νὰ ἦναι εἰς τοῦ λόγου σου Χατζῆ Νικήτα. Καὶ εἰ μὲν θέλει ἔλθῃ κἀνὲνα καρδί ἀπὸ τὰ κλέφτικα και σὰς πειράξῃ, κτυπήσετέ τους· και, ἂν σκοτώσετε και ἀπὸ αὐτοὺς, ὅποιος μοῦ φέρει τὸν μουσδὲν, ἔχω νὰ τοῦ φέρσω καπτόν, εἰς τὴν τιμὴν μου. Ἄν ὅμως και σὰς φοβερίσουν και θέλετε, ἐγὼ σὰς ἐστέλλω και δύναμιν ἀπ' ἐδῶ· και ἐστέτε μόνον νὰ φυλάγεσθε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ φαίνεσθε καλοὶ και πιστοὶ βασιλῆδες... Κάμετε λοιπὸν, βασιλῆδες μου! καθὼς σὰς γράφω, και θέλετε κάμετε ντουβάδες διὰ πάντα και τὸν Βασιλέα μας και ἐμέναν· και σηκώσατε τὸν τρελλὸν φόβον ὅπου ἔχετε... Ἐτῆς και κάμνετε ἐξ ἀποφάσεως, καθὼς σὰς γράφω.

« νοεμβρίου 48 Ῥόδος

« Ο ΣΟΥΚΙΟΥΡ ΜΗΝΗΣ ».

(γ) Ἰδοὺ ἡ ἐγκύκλιος αὐτῆς.

« ΕΓΠΑΤΡΙΔΑΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ.

« Εἶναι λυπηρότατον θέαμα αἱ ἀταξίαι και αἱ διχόνοιαί, αἱ ὁποῖαι διασπαράτουν τὰς ἑλληνικὰς νήσους και ἐπαρχίας εἰς ἓνα τοιοῦτον καιρὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπρεπε διὰ τὴν σωτηρίαν μας και διὰ τὴν τιμὴν τοῦ ἔθνους μας νὰ ἡμεθα ἐν εὐκτακτῷ σώματι και συνδεδεμένοι μετὰ τὴν αὐτὴν ψυχὴν και καρδίαν. Ἄλλοι φοβοῦνται τὰς δυνάμεις τοῦ τυράννου· ἐγὼ ὅμως φοβοῦμαι τὴν διχόνοιαν και τὴν παράλογον φιλαυτίαν. Ὁ τυράννος ἔχει, ναί, δυνάμεις, πλὴν δὲν πολεμεῖ μετὰ ξένου ἔθνους, διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ τὰς συνάξῃ εἰς ἓν σῶμα. Ἡμεῖς, οἱ ἐχθροὶ του, κατοικοῦμεν μέσα εἰς τοὺς τόπους, τοὺς ὁποῖους κατατυραννεῖ, και τὰ στρατιωτικά μας σώματα ἐνεσπαρμένα ἐδῶ και ἐκεῖ, ὅχι μόνον ἐμποδίζουσι τὴν συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ και τοὺς κτυποῦν κατὰ μικρὸν και τοὺς ἀφα-

νίζουν, διότι ὑπερέχουν καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ εἰς τὴν καρτερίαν τῶν σωμάτων, ὄντες συνειθισμένοι εἰς τὴν κκουρίαν. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μᾶς βεβαιώνει καὶ ἡ Πελοπόννησος, καὶ ἡ Ρούμελη, καὶ ἡ Ἑπείρος, καὶ ἡ Μακεδονία, ὅπου οἱ τύραννοι χάριτι Θεῶν ὄχι μόνον δὲν ἔκαμαν πρόσδου, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς μάχας ἐνίκηθησαν. Πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν εἶναι ἀρκετὸν χριστιανικὸν στρατεύμα, διὰ νὰ πειράξῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν τύραννον, καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφίγῃ νὰ στέλλῃ στρατεύματα εἰς τὰ κάτω μέρη μας. Οἱ λεγόμενοι Τσαρζάνοι τῶν δύο εἰρημένων Ἑγεμονειῶν, παθόντες μὲν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων, εἰς τὴν ὁποίαν πρότερον ἔμεναν οὐδέτεροι, ἀπατώμενοι ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις των, τώρα καὶ αὐτοὶ ἐνώθησαν μὲ τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν στρατεύμα καὶ ἔγιναν σύμμαχοί του. Πληροφορούμεθα, ὅτι καὶ ἡ Σερβία ἐσηκώθη κατὰ τοῦ τυράννου. Εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ ἡ Περσία τὸν πολέμει, οὔτε θέλει τὸν ἀφήσῃ ἀτιμώρητον καὶ ἡ κραταιοτάτη Ῥωσία διὰ τὰ μέγαρα καὶ ἀσυγχώρητα ἀμαρτήματα, ὅπου ἔκαμεν εἰς αὐτήν. Χωρὶς τούτων καὶ οἱ κάτοικοι Τούρκοι τῆς Ἀσίας, ὄντες καὶ αὐτοὶ δυσηρεστημένοι καὶ βεβαρυμένοι ἀπὸ τὰς ἀδικίας καὶ υπερβολικὰς φορολογίας τοῦ τυράννου, δὲν ἔχουν προθυμίαν εἰς τὸν πόλεμον. Εἶναι πρὸς τοῦτοις, καθὼς ἡξήσαμεν, λαοὶ ἄπειροι, ἀπλοὶ καὶ φύσει ἄνθρωποι. Αἱ δυνάμεις λοιπὸν τοῦ τυράννου, μ' ὅλον ὅτι φαίνονται ὑπερμεγέθεις, δὲν πρέπει νὰ μᾶς φοβίζωσι τόσον, ὅσον ἡ διχόνοια καὶ παράλογος φιλαυτία τῶν ἰδικῶν μας. Ἡ διχόνοια, τὴν ὁποίαν μέλιστα σπεύρουσιν εἰς τὸν λαὸν οἱ τουρκοκράται, προξενεῖ ταραχὰς, ἀσυμφωνίας εἰς τοὺς καλοὺς σκοποὺς καὶ ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν τῶν καλῶν σκοπῶν· ἐνῶ ἡ θεία ὁμόνοια ἐνώνει τοὺς λαοὺς εἰς μίαν ἀδελφότητα, φέρει τὴν εὐταξίαν καὶ συγκροτεῖ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καλῶν σκοπῶν. Ἡ παράλογος ἀκόμη φιλαυτία, ἡ ὁποία κατ' ἐξάρεσιν κυριεύει τοὺς συνειθισμένους νὰ κολακεύωσι τοὺς τυράννους, καὶ νὰ ἦναι ἄλλοι μικροὶ τύραννοι ἐπάνω εἰς τὸν λαόν, ἡ παράλογος φιλαυτία κάμνει τοὺς τοιοῦτους νὰ ἦναι ἐχθροὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, νὰ μὴ συντρέχουσιν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος των, νὰ μὴ δίδωσι καμμίαν χρηματικὴν βοήθειαν διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ κατηγοροῦσι τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἱερώτατον ἀγῶνά μας, νὰ διασπείρουν εἰς τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ ὑποψίας καὶ φόβους, καὶ νὰ ἐμποδίζωσι μὲ κάθε δόλιον τρόπον τὴν καλὴν ἐκθασιν τῶν πραγμάτων, διὰ νὰ δικαιολογῶνται ὡς φρονιμώτεροι τάχα καὶ προβλεπτικώτεροι, χωρὶς οἱ ἄθλιοι νὰ συλλογίζονται, ὅτι γίνονται προδότες τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γένους των, χωρὶς καὶ νὰ στοχάζωνται, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι ἤθελαν γέννη θυσίαν τοῦ τυράννου, ἂν οἱ ἀπάνθρωποι σκοποὶ καὶ αἱ μισαὶ ἐπιθυμίαι των ἐλάμβαναν τέλος.

« Τὰ πάθη ταῦτα τῆς διχονοίας καὶ παραλόγου φιλαυτίας ἐμπόδιον ἕως τώρα τὰς λαμπρὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἐμπόρει νὰ κάμῃ ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία καὶ φιλελευθερία. Τὰ πάθη ταῦτα πρέπει νὰ φοβούμεθα περισσώτερον παρὰ τὰς δυνάμεις τοῦ τυράννου. Προσέχετε λοιπὸν, φιλογενεῖς εὐπατρίδαι καὶ πάντες οἱ κάτοικοι τῶν νήσων· γενήτε μία ψυχὴ καὶ καρδίαν· μὴ συλλογίζεσθε τὴν σήμερον ἄλλο παρὰ τὴν ἐλευθερίαν σας. Ἵς παύσουν τὰ πάθη, ἅς παύσουν αἱ διχό-

νοισι, ὡς μεταβληθῇ ἡ παράλογος φιλαυτία εἰς ἀληθινὴν καὶ εἰλικρινῆ ἔρωτα τῆς πατρίδος. Ἄς ἔχουν εὐπειθειαν οἱ μικρότεροι εἰς τοὺς μεγαλητέρους καὶ φρονιμωτέρους. Ἄς βοηθῶσιν οἱ εὐκατάστατοι εἰς τὰς χρείας τῆς πατρίδος. Ἐχετε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι πολεμοῦμεν ἕνα ἀσεβῆ τυράννον, διὰ τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν εὐνομίαν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν, καὶ νὰ δοξάσωμεν τὴν τεταπεινωμένην καὶ καθ' ἑκάστην ὑβριζομένην θρησκείαν μας. Ἡ ἐλευθερία θέλει ἀντιπληρώσῃ ὅλους τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλας τὰς δυστυχίας, τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν πάθῃ εἰς τὸν τὸν ἱερὸν πόλεμον. Ἡ διοίκησις, τὴν ὁποίαν θέλει λάβῃ τὸ γένος μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του, θέλει ἀνταμείψῃ ὅλους τοὺς γενναίους καὶ εἰλικρινῶς ὑπερμάχους του.

« Ὁ εἰς πρέπει τώρα νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἄλλον, καὶ αἱ δυνατότεροι νῆσοι νὰ βοηθῶσι τὰς ἀσθενεστέρας, καὶ νὰ γίνωνται κατὰ μέρος συμμαχίαι, καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μετοικῶσιν οἱ κάτοικοι τῶν μικροτέρων καὶ πλησιοχωροτέρων νήσων εἰς τὴν μεγαλητέραν, διὰ τὸ νὰ ἐνώνωνται μὲ τὸν τρόπον τοῦτον αἱ δυνάμεις των, καὶ νὰ ἡμπαρῶσι ν' ἀντιστέκωνται εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν πρέπει εἰς τοιαύτας περιστάσεις νὰ λυπούμεθα οὔτε οἰκίαν, οὔτε χωράφια. Οἱ ἄνθρωποι κάμνουν τὰς οἰκίας καὶ τὰ χωράφια. Τὴν ἐλευθερίαν μας πρέπει μόνον νὰ ζητῶμεν, καὶ δι' αὐτὴν ὅλα νὰ τὰ θυσιάζωμεν. Ἀποῦ μίαν φορὰν ἐλευθερωθῶμεν, καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ τέκνα μας θέλομεν ἀποκτήσῃ πλείοτερα κτήματα, καὶ θέλομεν ζῆσαι ὑποκάτω εἰς τὴν εὐνομίαν ἀφροῖ, ἐντιμοῖ, ἀσφαλεῖς καὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὰ κτήματά μας. Τοιαῦτα φρονήματα ἔχοντες οἱ πρόγονοί μας, ἐστάθησαν τὸ πλεόν ἐνδοξον καὶ εὐτυχές ἔθνος, καὶ μὲ ὀλιγωτέρας δυνάμεις παρὰ τὰς σημερινὰς ἰδικάς μας ἐνικοῦσαν τὰ πολυάριθμα στρατεύματα τῆς Ἀσίας.

« Φίλοι πατριῶται, ἐντὸς ὀλίγου συγκροτεῖται Ἑθνικὴ Βουλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος θέλουν στείλῃ ἐκτελεγμένα μέλη. Ἡ Ἑθνικὴ αὕτη Βουλὴ θέλει παρασταίνει ὅλον τὸ ἔθνος μας· καὶ, ὅ,τι ἔχει ν' ἀποφασίσῃ, θέλει εἶσθαι τοῦ ἔθνους ἀπόφασις. Μὲ τὸ μέσον τῆς Βουλῆς ταύτης θέλουν λάβῃ τὰ πράγματα ὅλης τῆς Ἑλλάδος συστηματικὴν τάξιν, καὶ πολλαπλὰ ἄλλα καὶ μεγάλα ὠφελείας θέλομεν ἀπολαύσει. Βιάζομαι νὰ σᾶς γράφω τὰς ἀληθείας ταύτας, διὰ τὸ νὰ κρίνετε ὀρθότερα περὶ τῶν ἀληθινῶν συμφερόντων σας, καὶ νὰ μὴ φοβῆσθε, μηδὲ νὰ λυπῆσθε εἰς τὰς προσωρινὰς δυστυχίας καὶ δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι φυσικὰ ἀκολουθοῦν τοιαύτας μεγάλας μεταβολάς.

« Ἐπειδὴ πρὸς τοῦτους ἡ Κρήτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλητέρας καὶ πλουσιωτέρας νήσους τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἐλευθέρωσίς της θέλει ἐπιφέρει μεγάλην ὠφελείαν εἰς ὅλας τὰς νήσους καὶ εἰς ἅλην ἐν γένει τὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο παραγγέλλομεν εἰς τὴν φιλογενεῖάν σας νὰ παραινῶντες νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐκεῖ, ὅσοι Κρητικοὶ εὐρίσκονται διεσπαρμένοι εἰς τὰ νησιά σας· καὶ, τοὺς μὴ θέλοντας νὰ ὑπάγωσιν εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος των, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ φανῇ κανεὶς ἐναντίος, νὰ τοὺς ἀποβάλλετε ὡς προδότες καὶ ἀναξίους τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος. Χρέος τῆς φιλογενείας καὶ τοῦ κοινοῦ καὶ μερικοῦ συμφερόντος σας εἶναι ἀκόμη, ὅσοι δὲν εἰσθε ἀναγκαῖοι εἰς τὴν φύλαξιν τῶν πατριῶν σας, νὰ

ὑπάγετε καὶ σεῖς εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ συναγωνισθῆτε ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεώς της, καὶ θέλετε ἀπολαύσει μετὰ τὴν ἐλευθέρωσίν της ὅχι μόνον τὸν δίκαιον μετ' αἰὸν μισθόν, τὸν ὅποιον ἠθέλατε συμφωνήσαι μὲ τὸ κοινόν της Κρήτης, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάλογον μερίδιον τῶν λαυρῶν, τὰ ὅποια μὲ τὴν ἀνδρείαν σας ἤθελετε κάμει, κυριεύοντες τὰς ἐκεῖ πόλεις καὶ φρούρια.

« Εὐχόμενος κατὰ τὰς πατρικὰς συμβουλὰς μου νὰ διατηρῆται μεταξὺ σας ἡ ὁμόνοια, ἡ εὐταξία, ἡ πρὸς τοὺς μεγαλητέρους εὐπειθεῖα, ἡ καρτερία εἰς τὰ προσωρινὰ δεινὰ καὶ ἡ ἀκλόνητος ἀνδρεία, μένω.

τῇ 24 νοεμβρίου 1824, ἐξ Ἀργους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου . .

Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἔγραψεν ὁ Ὑψηλάντης συγχρόνως καὶ πρὸς ἑκάστον τῶν ἐν ταῖς νήσοις ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ὧν εἷς ἦτο, ὡς γνωστὸν, καὶ ὁ Μανταράκης ἐν τῇ Θήρᾳ· Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτὸν γράμμα.

• ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΕΥΑΓΓΕΛΗ ΜΑΝΤΖΑΡΑΚΗ.

« Ἀνέγνων τὸ ἀπὸ 8ης τοῦ παρόντος γράμμα σου. Χαίρω, διὰ τὴν ὁποίαν δείχνεις δραστήριον πρὸνοιαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐταξίας καὶ ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν δικαιωμάτων ἑκάστου συμπολίτου· λυποῦμαι δὲ, ὅτι ταράττουν τὴν σωτήριον ἀρμονίαν τῶν ὁρθῶς φρονούντων τινὲς κακὲς φρονεῖς καὶ ἀναίσθητοι τῶν ἀληθειῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος των καὶ τοῦ ἑαυτοῦ των. Τοιαῦτα ἀνθρωπάκια σῶζονται κατὰ δυστυχίαν παντοῦ, τὰ ὅποια διαφθαρέντα ἀπὸ τὴν μιανὰν τυραννίαν τῶν ἀσεβῶν, καὶ συνειθισθέντα εἰς τὰς ἀρπαγὰς καὶ ἀδικίας ἐκείνων, κατατρέχουν τὰ ὀρθὰ συστήματα, ὡς ἐναντία τῶν τυραννικῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ παθῶν. Ὅθεν φρονίμως καὶ συμφερόντως ἐσυγκροτήσατε ἐνοπλίον φρουράν, διὰ νὰ ὑπερασπίζεσθαι τὰ δικαιώματα καὶ τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν τῆς πατρίδος σας, συστήλουσα τοὺς τουρκόφρονας καὶ παιδεύουσα τοὺς ἀτάκτους.

« Εἶναι χρεῖα μεγίστης προσοχῆς καὶ ἀκαταπαύστου ἐνεργείας, διὰ νὰ κρατῇτε τὴν πατρίδα σας ἥσυχον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν της κατάστασιν καὶ καλῶς προετοιμασμένην εἰς τὰς ἐξώθεν ἐναντίας προσβολὰς. Ἡ πατρίς σας ἔχει θεῶθεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας της· ἄλλο δὲν ἐχρειάζεται παρά διοίκησιν φρόνιμον, δραστήριον καὶ δίκαιον. Ἰδοὺ ἐπιστήσατε καὶ ταύτην· καὶ ἡ καθημερινὴ πείρα καὶ τὰ καλὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων θέλουσι ὡς ὁδηγεῖ πάντοτε εἰς τελειοποίησιν της.

« Ἐκ τοῦ γράμματος τῶν ἐφόρων βλέπω, ὅτι οἱ Λατίνοι συμπατριῶταί σας ἐτόλμησαν νὰ ἀρνηθῶσι τὸ χρέος τῆς ἀναλόγου φορολογίας. Δὲν τοὺς ἔπρεπε διὰ θρησκευτικὰς διαφορὰς νὰ ἀναισθητῶσιν εἰς τὰ πολιτικὰ χρέη των καὶ νὰ φέρονται εἰς τὴν ἱερὰν πατρίδα ὡς ἐχθροί. Πασχίσατε λοιπὸν νὰ τοὺς δώσετε νὰ καταλάβουν, ὅτι εἶναι συμπατριῶται, ὁμογενεῖς, καὶ ὅτι εἶναι χρέος των καὶ χριστιανικὸν καὶ πολιτικὸν νὰ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα, νὰ συνεφέρωσιν εἰς τὰς κοινὰς χρεῖας της, καὶ ὡς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα τῆς αὐτῆς μητρὸς νὰ συναγωνί-

ζωνται προθύμως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς. Φροντίσατε νὰ συνάξετε τὰς δεκατί-
ας, καὶ φυλάττετε αὐτὰς μέχρι δευτέρας διαταγῆς μου. Ἐκλέξατε ἓνα συμπολί-
την φιλόπατριν καὶ πεπαιδευμένον, καὶ ἐξαποστείλατε αὐτὸν μὲ γράμμα πλι-
ρεξουσιότητος, διὰ νὰ ἦναι εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν μέλος παραστατικὸν τῆς
πατρίδος σας. Ἐπευχόμενος εἰς τὴν φιλογενεῖάν σου καὶ εἰς ὅλους τοὺς καλοὺς
πατριώτας υγιεῖαν καὶ πάντα τὰ αἴσια μένω.

« Ἐξ Ἀργους

τὴν 25 νοεμβρίου 1824.

ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΧΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου *.

ΣΕΛΙΣ 255.

(α) Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου φέρομεν τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον.

« Ὁ φιλογενὴς κάτοικος τῆς νήσου μας κύριος Φιλίππης Ἀντωνίου Τηλια-
κὸς ἐμπαικνίσεν ἀδωροδοκῆτως ἔσωθεν εἰς τὸ ἀποφασισμένον μπορλότο, ὅπου
μέλλει νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς τὰ κάστρα κατὰ τῆς ἐχθρικῆς φλότας, μὲ σκοπὸν
νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ διὰ ἀγάπην τῆς πίστεως καὶ πατρίδος καὶ λύτρω-
σιν τοῦ ἐπιλοῖπου λαοῦ ἐκ τούναντίου καὶ ὑποπέσῃ εἰς κίνδυνον, ὃ μὴ γένοιτο!
ἢ σκοτωθῇ, ἢ λαβωθῇ, τοῦ ὁποῖου ἡ φαιμελιά θέλει τρέφεται ἀπὸ τὴν κοινὴν
κάσσαν τῆς ἡμετέρας πόλεως, ὡς καὶ αἱ νομοθεσίαι τὸ διαλαμβάνουν, πρὸς ὃν
δίδεται καὶ τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν τῆς γενναιότητός του ἐσφραγισμένον μὲ τὴν
σφραγίδα τῆς κοινότητος ταύτης.

« Ἐξεδόθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Κανγγελαρίᾳ τῆς νήσου Ψαρῶν.

τὴν 9 νοεμβρίου 1824 Ψαρά

(Τ. Σ.)

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ.

« Ὁ ἄνωθεν Φιλίππης μετὰ τῶν ἐπιλοῖπων 49 ἐμβῆκαν ἔσωθεν εἰς τὸ κα-
τάστερον τῶν καστρῶν μὲ ὅλην τὴν γενναιότητα, καὶ μὴν εὐρίσκοντας τὴν ἐ-
χθρικὴν φλόταν, διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ ποθοῦμενον χρέος των, μὲ δυσαρέσκειάν
τους εὐγῆκαν καὶ ἔξω μὲ τὰ ἴδια μπορλότα, καὶ φθάσαντες εἰς τὴν πατρίδα μας
ἐπιβεβαιούμεν καὶ ἐκ δευτέρου τὴν γενναιότητά τους.

τὴν 16 νοεμβρίου 1824 Ψαρά.

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ.

ΣΕΛΙΣ 256.

(α) Ὅρα τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

ΣΕΛΙΣ 259.

(α) Ἀλλὰ τῷ 1850 ἡ αὐτὴ ἐξουσία προσήνεγκε τῷ Ράμῳ τὸν μεγαλόσταυ-
ρον τῶν Ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου. Ὁ τότε μέγας ἀρμοστής Ἐνῤῥίκος Οὐ-
ἀρδ-προσῆλθεν αὐτοπροσώπως προσφέρων τῷ γέροντι Ζακυνθίῳ τὸ δῶγμα τοῦτο

τῆς τιμῆς ἀπεποιήθη ὁμοῦ τὸ παράσημον ξένου δυνάστου χάρις ἑλληνικῆς δ' Ἑλλην Ῥώμας, δότας οὕτω παράδειγμα ἀληθοῦς αξιοπρεπειας καὶ ἐθνικῆς υπερηφανείας πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, πτωχαλιζόμενοι καὶ μικροπρεπεῖς, οὐδὲν δὲ ἔχοντες κεφάλαιον οὔτε ἐν τῷ παρελθόντι δι' ἐξόχων πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν, οὔτε ἐν τῷ παρόντι δι' ἀληθοῦς ἱκανότητος, ἐπιδιώκουσι τὰς ποικιλοχρόσους ταινίας, νομίζοντες ταύτας ἱκανὰς ἵνα μεταβάλλωσι τὴν κυρίαν θέσιν ἑαυτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

ΣΕΛΙΣ 265.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΖ'.

(β) Ἐν ταῖς Ἀθήναις ἀφῆσε καὶ τὴν νέαν γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν γῆρην Μουλᾶ Καδδὶν, θυγατέρα τοῦ Μουφτῆ, ἣν πρὸ ὀλίγου ἐνυμφεύθη αὐτῷ. Γνωστὸν, ὅτι πᾶς Ταῦρκος εἶχε τὴν ἀδειαν τοῦ νυμφεύεσθαι ἑπτὰ νομίμους γυναῖκας, ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἡ ἐν ἑπτὰ διαφόροις ὥστε ὁ αὐτὸς νενυμφευμένος ἦν συγχρόνως καὶ ἐν Ἰωαννίνοις, φέρ' εἰπεῖν, καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν Σμύρνῃ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλοῦ.

ΣΕΛΙΣ 266.

(α) Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφο, δι' οὗ συνωδεύετο ἡ πρεσβεία.

« ΓΥΨΗΛΟΤΑΤΕ ΗΓΕΜΩΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΩΤΑΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΙ.

« Ἡ τύχη τῶν Ἀθηναίων σᾶς ἐγίνετο γνωστὴ πρὸ πολλοῦ, καὶ δὲν ἀμφιβάλλει καθελίς, ὅτι ἦναιεν εἰς τὰς αἰσθαντικὰς ἑλληνικὰς φυγὰς σας τῆς ἐκδικήσεως τὸν θυμὸν κατὰ τῶν βαρβάρων τυράννων. Ὅποια τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης τύχης αὐτῶν καὶ τῆς ἐπομένης ἐλπειῆς καταστάσεώς των, δὲν σᾶς λανθάνουσι βέβαια, ὅτι ἦσαν ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ ἀπειρία τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν εἰς τὰ τοῦ πολέμου. Μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο ὅχι μόνον τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Λεβαδείας καὶ Θηβῶν, καθότι ἐδοκίμασαν καὶ αὐταὶ αἱ ἐπαρχίαι διὰ τὰ ἴδια αἷτια τὴν ἰδίαν τύχην.

« Ἀλλ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων βλέπουσα τὸν ἐξολοθρευμὲν τῶν γειτόνων της, ἔπρεπε νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ λαβοῦσα βοήθειαν νὰ φυλάξῃ καὶ ἑαυτὴν καὶ τὰ τέκνα της. Ἡ μεγάλη προθυμία τῶν Πελοποννησίων δὲν ἦτο ἀφανής· ὅχι δὲ ὀλιγώτερον καὶ ἡ μεγαλητέρα καὶ κατεπείγουσα τούτους ἐσωτερικῇ τῆς πατρίδος των ἀνάγκῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ πόλις αὕτη ἀπεφάσισεν ἐθελουσίως νὰ πάθῃ, διὰ νὰ ἰδῇ ἐλευθερωμένην τὴν Πελοπόννησον, ἔχουσα ἀγαθὰς ἐλπίδας τῆς ἐν καιρῷ βοηθείας αὐτῆς κατὰ τῶν ἀπανθρώπων καὶ βδελυρῶν τυράννων της. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ μετὰ τὴν δυστυχίαν της, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι κατέφυγον γυμνοὶ εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ Αἴγιναν, δὲν ἔλειψαν πάντοτε φυλάττοντές, ὅσοι δυνατοί, εἰς τὰ στενὰ τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ μὴν εἰσχωρήσῃ ἐντὸς αὐτῆς ὁ ἐχθρὸς καὶ ὑστερηθῇ ἡ πατρις τῶν ἐλπίδων της.

ΤΟΜΟΣ Δ΄.

31

« Ἡ Θεία πρόνοια ἡδόκησε τέλος πάντων, καὶ ἰδοὺ τὸ μὲν κέντρον αὐτῆς ἐκυριεύθη, ἡ δὲ δύναμις τῶν ἐχθρῶν ἀπεσείσθη, καὶ ἡ ἐδική της ἐπερίσσευσε. Ἀκολουθῶς δὲ τὰ μὲν ἐχθρικά μέρη κλονίζονται, τὰ δὲ οἰκεία ρυθμίζονται καὶ ἐνδυναμῶνται. Τώρα λοιπὸν παρῆρσιάζεται κατὰ τὰς ἐλπίδας της καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καὶ προβάλλουσα τὰς παλαιὰς ἐκείνας συμμαχίας τῆς σχέσεως καὶ τῆς οἰκειότητος, ζητεῖ βοήθειαν δυνατὴν, διὰ νὰ λάβῃ ἐλευθερωθεῖσα τὴν παλαιὰν καλλονὴν καὶ εὐπρέπειαν, καὶ νὰ κατασταθῇ καὶ αὐτὴ ἱκανὴ εἰς τὸ νὰ συναγωνίζηται μετὰ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν ὅλου τοῦ ἔθνους. Ἡξεύρει, ὅτι ἡ Πελοπόννησος θὲ νὰ πέμψῃ βοήθειαν τοιαύτην, διὰ νὰ ἐξέλθῃ θρεύσῃ ἐχθροὺς μελετῶντας πάντοτε τὸν ἀφανισμόν της, καὶ οὕτως ἔχουσα εἰς ἀσφάλειαν τὰ ἑαυτῆς, νὰ καταγίνηται ἡσύχως εἰς τὴν νόμιμον διοίκησιν τῶν λαῶν της· μεσολοντοῦτο δὲν ἔκρινε περιττὸν νὰ πέμψῃ πρεσβείαν, καὶ ἐπενθυμίζουσα τὴν ἀρχαίαν οἰκειότητα νὰ συγχαρῇ τὴν ἐλευθερίαν της, καὶ νὰ τὴν παρακινήσῃ εἰς τὸ νὰ βάλῃ τὰ χεῖρα τὸν σκοπὸν της εἰς πρᾶξιν.

« Δὲν κρίνει πρὸς τούτοις περιττὸν νὰ προβάλῃ καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν ὑστερεῖται δι' ἄλλο τὰ χρῆζοντα εἰς τὸν πόλεμον, εἰμὴ διὰ τὸν ἐχθρόν. Αὕτη ἐλευθερωθεῖσα, θέλει εὐμοιρῇσαι πολλῶν αγαθῶν. Ἐκ τοῦ ἐφετεῖνου μάλιστα ἀφθόνου καρποῦ τῶν ἐλαιῶν της δὲν θέλει προφθάσῃ μόνον τὰ τοῦ παρόντος πολέμου, ἀλλὰ καὶ θὰ προσικονομήσῃ καὶ διὰ τὰς μετὰ ταῦτα ἀνάγκας, ὡς γνωρίζουσα τὰ κινήματα ἀρχὰς ἀκόμη ἀγώνων καὶ πολέμων.

« Περιμένουσα δὲ τὴν ἀπόφασιν ὑμῶν καὶ τὴν δυνατὴν βοήθειαν, εὐχεται νὰ ἴδῃ καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' ὅλου τοῦ ἔθνους, ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἔτρεξε νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς ἱερὰς Ἀθήνας, ἐξελθούσα τοὺς τωρινούς Πέρσας, τοὺς τυράννους τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων.

« Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 4 ὁκτωβρίου 1824.

« οἱ πατριῶται καὶ ἀδελφοὶ Ἀθηνῶν

ΛΙΒΕΡΙΟΣ, Ἀρχηγὸς Ἀθηνῶν (Τ. Σ.)	Ἡγούμενος Πεντέλης ΚΥΡΙΑΛΟΣ
Χ. ΠΑΝΑΓΗΣ ΖΑΧΑΡΙΤΣΑΣ	Ἡγούμενος Πετράκη ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
Χ. ΣΠΥΡΟΣ ΓΚΙΚΑΚΗΣ	Ἡγούμ. Ἀγ. Σπυρίδωνος ΣΥΜΕΩΝ
Χ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΟΥΖΕΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΕΡΒΕΝΙΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΕΝΙΖΕΛΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΡΠΑΝΟΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΓΕΡΟΝΤΑΣ	ΣΠ. ΑΝΔΡΕΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΞΑΝΘΟΣ ».
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΟΖΙΚΗΣ	

ΣΕΛΙΣ 269.

(α) Μετ' αὐτὸν ἡ ἀρχηγία τῶν Σαλαμινίων ἐδουλοτομήθη εἰς τὸν Ἀναγνώστην Βιρβίλην καὶ Ἰωάννην Βιένναν· ἀλλ' οὕτε τὸ ἐν τρίτον τοῦ Γεωργίου Γαλῶστη ἀπετέλουν ἀμφοτέρω.

ΣΕΛΙΣ 274.

(α) Συμωναῖος τὴν πατρίδα, ἀλλὰ πελοποννησιακῆς καταγωγῆς, ὁ Γεώργιος

Ἀθανασιάδης ἡσπάζθη κατ' ἀρχάς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον ἐν τῇ Τεργέστῃ καὶ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ· ἐν δὲ τῇ Ζακύνθῳ κατὰ τὸ 1820 κατηγγέλεις εἰς τὴν ἐταιρίαν τῶν Φιλικῶν παρὰ τοῦ ἱατροῦ Νικολάου Καλύβα, ἐγένετο ἔκτοτε ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀπόστολος, ἀπείρους ὑποστάς καταδρομὰς ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἐξουσίας τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ταλμηρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ μεθοδικὴ ἐτοιμότης, αἱ φυλακίσεις καὶ οἱ τρόποι, δι' ὧν ἐσώθη, σχηματίζουσι πραγματικῶς τὸ περιεργότερον μυθιστόρημα. Προσηλωθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ αὐγούστου τοῦ 1824 παρὰ τῷ ὀπλαρχηγῷ Νικήτῃ Σταματελοπούλῳ, ὡς γραμματεὺς, τούτου μὲν ἐξέτεινε τὴν ὑπόληψιν καὶ τὰς σχέσεις, τῇ πατρίδι δὲ ὑπηρετήσεν ἐπωφελῶς μεθ' ὅλης τῆς πίστεως καὶ ἀφιλοκερδείας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἀγῶνος.

ΣΕΛΙΣ 272.

(α) Ἀλλ' ἀκολούθως, ἐκλείψαντος τοῦ κινδύνου τῶν Πετσῶν, διότι ὁ τουρκικὸς στόλος ἀνέβη εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ Νικήτας ἐπανῆλθεν ἀρχηγὸς εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας.

ΣΕΛΙΣ 273.

(α) Ἴδού τὸ ἐγγράφον ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

« ΓΕΝΝΑΙΕ ΧΡΗΣΤΕ ΠΑΛΑΣΚΑ.

« Εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις φαίνονται οἱ μεγάλοι καὶ εὐεργέται τῆς πατρίδος τῶν ἀνδρες. Ὁ Λεωνίδας ἔδειξεν, ὅποιος ἦτον, ὅταν ἦλθον εἰς τὰς Θερμοπόλεις αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι μυριάδες τῶν Περσῶν καὶ ἐφοβέριζον, νὰ χυθοῦν καὶ νὰ καταπνίξουν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μιλτιάδης ἀπέδειξεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅποιος ἦτον, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Τώρα ἐγύρισε πάλιν ὁ καιρὸς, διὰ νὰ φανοῦν καὶ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Ναί! ἡ εὐλογημένη αὕτη γῆ, ὅσον καὶ ἂν ἐφθάρη ἀπὸ τὴν τυραννίαν, δὲν ἔχασε τὸ φυσικὸν της χάρισμα καὶ ἀναγεννᾷ μεγάλους ἄνδρας.

« Γενναίε Παλάσκα, δὲν μὲ λανθάνει ἡ ἀνδρεία σου, ὁ πατριωτισμὸς καὶ τὰ κατορθώματά σου. Ἡξερύω, πόσους ἡλευθέρωσες ὁμογενεῖς ἀπὸ τὴν τυραννικὴν αἰγμάλωσιν καὶ μάχαιραν, καὶ ποῖα φρονήματα ἔχεις· ἡξερύω δὲ, καὶ ποῖα ἡμπορεῖς νὰ κατορθώσῃς, καὶ πόσας δυσκολίας ἀπαντᾷς διὰ τὴν ἀλογον φιλαυτίαν μερικῶν. Ἐσο ὅμως γενναῖος καὶ προθυμοποιοῦ νὰ κατανικήσῃς κάθε καταλαλιὰν μὲ τὰ ὑπὲρ πατρίδος κατορθώματά σου. Ὑπερεχάρην μάλιστα μαθὼν καὶ τὴν ἀδελφικὴν φιλίαν, ὁποῖα σὲ συνδέει μὲ τὸν γενναῖον Ὀδυσσεά.

« Ἀκολουθεῖ λοιπὸν νὰ ἀγωνίζεσαι ὡς πατριώτης Ἕλλην, εἰς τὸ ὅποιον εἰσῆλθες λαμπρὸν στάδιον. Ὑπόμεινε, οἰκονόμει, συμβούλευε καὶ ὠδήγει γνωρίζων, ὅτι σιμὰ τῆς ἡρωικῆς εὐχαριστήσεως, τὴν ὅποιαν ἀπολαμβάνεις ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν συνείδησίν σου, καὶ ἐγὼ εἶμαι βοηθός σου, δίκαιος ἐκτιμητὴς τῶν ἀρετῶν σου καὶ κήρυξ πανταχοῦ τῶν κατορθωμάτων σου.

« Χαροποιεί με συνεχῶς μὲ τὰ γράμματά σου.

« Εὐχόμενος δὲ νὰ ὑγιαίνῃς, νὰ νικᾷς καὶ νὰ ἔλθῃ ἐγγλῆως ἡ λαμπρὰ ἡμέ-
« ρα τῆς ἀνταποδόσεως τῶν κοινωφελειστάτων ἔργων σου, μένω.

« Τρίκορφα τῇ 27 ἰουλίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΧΑΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 274.

(α) Ἐγραψέ ποτε τοῖς Στενοχωρίταις, (Δερβενχωρίταις) χαρίζων πλείονα,
ὅσων πρότερον εἶχον, προνόμια καὶ ἀσυδοσίας, ἐάν μόνον δεχθῶσι τὸν πρὸ τῆς
ἐπαναστάσεως « δερβενγαῖν » αὐτῶν καὶ εὐκολύνωσιν οὕτω τὴν διέλευσιν τοῦ
τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

(β) Ἰδοὺ τὰ ἐγγράφα' καὶ πρῶτον τὸ τοῦ Μουσταφᾶ ἀγαῖ.

« Ἀπὸ ἐμέναν τὸν Μουσταφᾶ ἀγαῖ εἰς σελόγου σας Νικολὸ, Σωτήρη καὶ Ἀ-
ναγνώστη Στέφα, καὶ Παναγιώτη Τσαβάρη, καὶ Γεωργάκη Οἰνονόμο καὶ ἐπί-
λοιποι Βιλλιώταις καὶ Δερβενχωρίταις, σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς φανερώνω, ὅτι
λαμβάνοντας τὸ γράμμα μου, νὰ μὴ φοβηθῆτε τίποτα· μόνον νὰ κουδεντιά-
σετε ὅλοι σας, καὶ νὰ ᾠθῆτε δύο νομάτι μέσα νὰ προσκυνήσετε, ὡς καθὼς ἐ-
προσκύνησαν καὶ τῆς Φῆβας τόσα χωριά καὶ τηράνε τὴ δουλειά τους. Ὅμως
ἐγὼ τώρα σᾶς φανερώνω διὰ τὸ καλὸν σας, ὅπου ἔχομε ψωμί καὶ ἀλάτι μαζὴ
φαγωμένο, καὶ δὲν θέλω νὰ χαλασθῆτε, διὰτὶ καὶ τὸ βασιλικὸ φερμάνι γράφει,
ὅποιος βαγιάς νὰ προσκυνήσῃ, νὰ μὴ λαβαίνῃ καμμία ζημιά. Ὅμως τώρα καὶ
ἐσεῖς, γίνῃ ὅ,τι ἔγινε, καὶ συκοφῆτε δίχως φόβο δύο τρεῖς νομάτοι, νὰ ᾠθῆτε
νὰ προσκυνήσετε χωρὶς ἄλλο. Καθὼς σᾶς γράφω διὰ τὸ καλὸν σας, νὰ ᾠθῆτε
νὰ προσκυνήσετε. Ταῦτα.

« (Τ. Σ.) 4824 ὁκτωβρίου 44 Φῆβα ».

Δεύτερον τὸ τοῦ Μαχμούτ ἐφφέντη.

« Ἐκ μέρους τοῦ σφοδλογιωτάτου Μαχμούτ ἐφφέντη Μωραΐτη καὶ ἐκ μέ-
ρους τοῦ ἐνδοξοτάτου Μουσταφᾶ ἀγαῖ Δερβέν-ἀγαῖ εἰς σελόγου σου Χ. Μελέτη
καὶ Κωσταντῇ Κουτούρη καὶ Κύρ Γιάννη καὶ Ἐκόνμε καὶ Βελῶτες Νικολὸ,
Σωτήρη, Νίκα Κώστα, καὶ Στέφο, καὶ Ἠγαύμενε τοῦ Ἀγίου Μελετίου, καὶ ἐ-
πίλοιπα χωρία. Μετὰ τὸν χαιρετισμὸν μας σᾶς φανερόνουμεν, ὅτι καὶ τῆς ἀλ-
λαις πάλι σᾶς ἐγράψαμε δύο καὶ τρία γράμματά μας· καμμία σας ἀπόκρισι δὲν
ἐλάβαμε· ὅμως τοχαζόμεσθε, ὅτι δὲν τὰ ἐλάθετε. Τώρα πάλι μαζοῦς σᾶς γρά-
φουμε μὲ τὸ παρό' καὶ, ἂν ἀγαπᾶτε, σταίλετέ μας μίαν ἀπόκρισι. Τὸ ἡξέρομεν,

ὅπου καὶ ἑσὺς σὺς ἐσήμερον τὰ μυαλά σας, καὶ ἐχάθη ὁ κόσμος ἄδικα τῶν ἀδικῶν ἀπὸ τὴν κακὴν γνῶσιν τους. Τώρα, φίλοι μας ! ὡς λέγουμε, ὡς μεγαλύτεροι τοῦ χωριοῦ καὶ ὡς γνωστικοὶ ὅπου εἴσθε, νὰ κραῖτε τὰ χωριά καὶ νὰ τοὺς παρακινήσετε, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ πάρουν ράϊ, καὶ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν ὑψηλότετον Μεχμέτ πασσᾶ ἐφέντη μας. Ἡμεῖς θέλουμε τὸ καλὸν σας, ὅπου ἔχουμε ψωμί καὶ ἄλλὰ μαζὴ φαγώμενα, καὶ δὲν θέλουμε νὰ χαλασθῇτε διατὶ καὶ τὸ βασιλικὸ φερμάνι γράφει, ὅποιος βραγιάς νὰ προσκυνήσῃ, νὰ μὴ λαβαίνει καμμία ζημιά. Τώρα καὶ ἐσεῖς, γίνῃ ὅ,τι ἔγινε ὁ ἀφέντης μας εἶναι μερχαμετλῆς καὶ ὡς χαρίζει τὸ καμπάτι σας καὶ, ἔς Ἄλλὰχ ! ὅπως εἴσατε πρῶτα, καὶ καλλίτερον θὰ γανοῦτε. Μαλιστα ἄκουσε τὸ καλὸ σας ὄνομα, ὅπου ἐπέσατε καὶ τοὺς παρακινεῖτε, καὶ τὸ χαρήκαμε. Ἐπίσαμε κ' ἡμεῖς διὰ λόγου σας, καὶ μᾶς εἶπε, ποῦ νὰ σᾶς γράψουμε. Στοχασθῆτε, μὲ τὸ δοθῆτε δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ ὑγᾶτε ἔς τὸ κεφάλι, καὶ μὴ σκλαβόνετε τὰ παιδιὰ σας καὶ γυναῖκές σας, ὅτι ὁ βασιλιάς δὲν ἀφίνει τὸν τόπο του νὰ τὸν κάμῃ ὁ βραγιάς του ζάπτι. Ἐφικι, διὰ νὰ σᾶς ἔχωμε φίλους καὶ θέλουμε τὸ καλὸ σας, σᾶς δίνουμε τὴν εἰδησι, ὅτι ἔς τὸ Ζητοῦνι ἤρθαν πασιάδες μὲ ἀσκέρι πολὺ, καὶ, σὰν ἔρθουν ἐδῶθε, ἀλλοίμονο ἀπὸ σᾶς. Μὰ σὰν μάθουν, ποῦ ἐπήρατε ράϊ, πορῶνε νὰ γυρίσουνε ὀπίσω, νὰ μὴ ἔλθουν ἐδῶθε, καὶ σᾶς χαλάσουνε. Καὶ συλλογιστῆτε τὸ καλλίτερον. Ἐδῶ ἐπήρανε τόσα χωριά ράϊ, καὶ κανενοῦ μύτη δὲν ἔκρουσε. Καὶ μὴν ἔχετε καμμία ὑποψία. Στείλτέ μας ἓνα ἄνθρωπον δικόν σας νὰ κουβεντιάσωμεν. Ἡμεῖς δὲν τὸν πειράζουμε. Στείλτέ μας χαμπέρι, ὅ,τι ἀγαπᾶτε. Τόσα καὶ ὅγια.

• 4824 ὁκτωβρίου 44 Θῆβ. (Τ. Σ.) »

ΣΕΛΙΣ 276.

(α) Ἴδε τὴν συνέχισιν τῶν Βοιωτικῶν ἐν τῷ τόμῳ Β'.

ΣΕΛΙΣ 277.

(α) Περὶ ἧς εἵπομεν ἐν τῷ Κεφ. ΙΖ'.

ΣΕΛΙΣ 280.

(α) Ὅτε ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Ἡλία ἐφθασεν εἰς Κόρινθον, βαθυτάτῃ κατέλαβε λύπη τοὺς πάντας, καὶ ὅλοι οἱ πρώτιστοι τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἀπῆλθον ὁμοῦ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἐν πλήρει ὄντα ἀγνοίᾳ, ἵνα κοινώσῃ διὰ τρόπον ἥττον καταπληκτικοῦ τὸ γινόμενον κοινὸν δυστύχημα καὶ δώσῃ πᾶσαν δυνατὴν παρηγορίαν. Ὁ Ὑψηλάντης, καθήσας παρ' αὐτῷ, ἤρξατο τοῦ λόγου μετὰ τὰς συνήθεις φιλοφρονήσεις, ὡς ἐξῆς: «Βέγγη μου, εἶσαι Σπαρτιάτης καὶ γνωρίζεις, ὅτι οἱ πρόγονοί σου ὅπως ἐδείκνυντο γενναῖοι καὶ ἐχάρι-
« ροντο μέλιστα, ὅταν ἤκουον, ὅτι οἱ υἱοὶ τῶν ἐθανατώθησαν μαχόμενοι ὑπὲρ

« πατρίδος . . . » Ἐκ τούτου ὁ γέρον ὑπονόησας τοῦ προλόγου, ἠρώτητε συγ-
κεκνημένη τῇ καρδίᾳ, πρὶν ἢ προχωρήσῃ ὁ Ὑψηλάντης: « Σκοτώθη ὁ Ἥλιος
« μου; » Τότε ἠγέρθησαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, καὶ δι' ἐπίσης συγκεκνημένης
καρδίας ἀπέτεινον λόγους παρηγόρους, ὅτε ὁ ἀληθῶς Σπαρτιάτης πατὴρ ἀπέ-
φραξεν ὅλων τὰ στόματα εἰπών: « Μὴ μὲ συλλυπῆσθε. Ἐγέννησα υἱὸν στρα-
« τιώτην καὶ ὄχι μπακάλην. Τὸ χρέος τοῦ ἔκαμε εἰς τὴν πατρίδα ».

ΣΕΛΙΣ 284.

(α) Ὅρξ ἐν τῷ Κεφ. ΙΖ'.

(6) Ἰδὲ τὸ γράμμα αὐτῶν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

« ΕΥΤΕΝΕΣΤΑΤΕ ΑΡΧΩΝ ΧΑΙΡΕ!

« Ἀρκετὰ ἐπληροφόρηθην ἀπὸ τὸ κοινὸν γράμμα . . . τὴν μισουμένην μου
προδοσίαν, ὅπου ἔπραξεν ὁ ἀναθεματισμένος καὶ ἀχρεῖος Λιάκος μου. Ἀπὸ ἄλ-
λα ὅμως αἷτια ὅπου ἐμπόδιζαν τοὺς σκοποὺς μας ἕως τώρα, ἠναγκάσθην νὰ ἀν-
ταμωθῶ μὲ τοὺς ναυάρχας Ψαριανοὺς, καὶ νὰ συμβουλευθῶμεν περὶ τοῦ κοινοῦ
συμφέροντος, τί πρακτέον. Ὅθεν λέγοντες καὶ συγκαταθέτοντες ὅλοι τῆς χρείας
μας, ἡμεῖς εἴμαστε ἔτοιμοι, εἰς ὅσα μᾶς παραγγέλλετε, καὶ καθὼς ἐδῶ συνωμιλή-
σαμεν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑστερούμεθα τὰ κυριώτερα ἐφόδια εἰς τὸ ἐδῶθεν μέρος τοῦ
πολέμου, κοινῇ τῇ γνώμῃ ἀπεφασίσαμεν νὰ προσπέσωμεν εἰς τοὺς ἐφόρους τοῦ
Ψαῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ὑπερασπιστοῦ εἰς Μωρέαν.
Ἀπεφασίσθην νὰ ὑπάγῃ ὁ Κώνστας αὐτάδελφός μου μὲ τὸν Νικόλαον ἀδελφόν
μας Κοζανίτην, γνωστὸν σας, καὶ παρακαλοῦμεν νὰ τοὺς συστήσῃτε καὶ ἡ ἐδγε-
νεῖα σας εἰς τοὺς ἐκεῖ ἀδελφοὺς ἐπιστάτας, νὰ ἐφοδιασθῶμεν ἀπὸ μερικὰ ὄργα-
να πολεμικὰ, καὶ μὲ τὸν ἐρχομὸν τοὺς (τὸν ὅποιον ἐλπίζομεν εἰς 40 ἡμέρας,) νὰ
κινηθῶμεν καὶ νὰ προσφασθῶμεν μὲ μερικὰ πολεμικὰ ὄργανα καὶ ἄλλα χρει-
αζόμενα, τὰ ὅποια ὑστερούμεθα, ἀφ' οὗ ὁ σκυλοσουλτάνος τὰ ἔμασεν ἀπὸ κάθε
μέρος. Ὅσον διὰ τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον, δύναται νὰ τοὺς ξετρυπώσῃ ἡ βία καὶ
ἡ χρεῖα, καὶ ὀλίγον ἐλπίζομεν διὰ τὸ ἐξῆς. Σήμερον ἀπὸ ἑνὸς ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ
Στορνάρης ἐκλείπει τὸν Ζυγὸν, καὶ ἐχάρημεν διὰ τὴν φθορὰν ὅπου θέλει δοκι-
μάσει ὁ Χουρσὴ πασαῶς. Καὶ κἀνὲν ἄλλο ὄχι. Μένει λοιπὸν νὰ ἐξακολουθῶμεν
συχνάκις τὴν ἀντιγραφὴν μας, διὰ νὰ ἡξεύρωμεν, τί νὰ κάμωμεν, καὶ μένομεν
εὐχοντάς σας δυνάμει τῆς τοῦ Σταυροῦ σημαίας μας νὰ τρομάξῃτε τοὺς τυράν-
νους: ἡμεῖς δὲ θέλει ἔχομεν εὐχαρίστησιν συνάδοντες τὸ, Ζήτω ἡ ἐλευθερία!

τῇ 17 Σεπτεμβρίου 1821.

οἱ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ἀδελφοί σας καπετανεῖοι

« ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

« ΓΟΥΛΑΣ ΝΤΡΑΣΚΟ ».

(γ) Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψε τότε πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

« ΑΓΑΠΗΤΕ ΜΟΙ ΚΥΡΙΕ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.

« Τὸ ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου περιπόθητόν μοι γράμμα σας περιχαρῶς ἔλαβον,

ἐν ᾧ εἶδον τὴν ἀσκονν προθυμίαν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἀγωνιζόμενος ἀπ' ἀρχῆς νικῆς πάσας τὰς προσπιπτούσας δυσκολίας, καὶ θέλεις νικήσαι, εἰμαι βέβαιος, στοχαζόμενος, ὅτι ἐγγίξεις ἤδη εἰς τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων σου, καὶ σὲ περιμένουν τὰ πρόποντα βραβεῖα, τὰ ὅποια θέλουν εἶσθαι τόσον μεγαλῆτερα, ὅσον εἶναι λαμπρότεροι οἱ ἀγῶνες σου. Ἐὰν στοχασθῇς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅτι τὸ πᾶν τῶν αὐτῶν προχυμάτων ἐξήρτηται ἀπὸ τὴν φιλογενειάν σου, δὲν θέλει ἀνεχθῇ ἡ γενναία σου ψυχὴ νὰ ἀπρακτῇσῃ διόλου καὶ νὰ μείνῃ ἀσυντελὲς ἀξιολογώτατον μέρος δυνάμεως, τῶρα μάλιστα, ὅτε οἱ γενναῖοι Ὀλυμπιώται κινεῖνται, ἀποβλέποντες καὶ οὗτοι εἰς τὴν φιλογενειάν σου καὶ ζητοῦντες τὴν ἐδικήν σου υποστήριξιν. Γράφεις, ὅτι εἰς καὶ μόνος δὲν ἐξαρκεῖ νὰ φροντίζῃς εἰς τὰ οἰκεία, καὶ ν' ἀναδέχῃσαι καὶ τὰ ξένα προμηθεύων ἐξ ἰδίων τὰ πάντα· ἀλλὰ τὸ γένος θέλει ἀποδώσῃ κατὰ χρέος εἰς τὸν καθένα, ὅσα ἐξ ἰδίων καταβάλλει, μετὰ τῆς προσήκουσας τιμῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δίκαιον, ἐν ᾧ ὁ ἀγὼν εἶναι κοινός, καὶ ὅλοι ἐξ ἴσου ἀπολαύουσιν, εἰς μόνος νὰ καταβάλλῃ ἐξ ἰδίων ὑπὲρ ὅλων. Ἐπαγωνίζου λοιπὸν, ἀγαπητέ, καὶ πρόσθε καὶ τὸ λοιπὸν ἐφευρίσκων πόρους ἐξ ἀπόρων διὰ τῆς συντροφῆς σου φρονήσεως. Ἐχεις μετὰ Θεὸν καὶ ἡμᾶς συνεργούς, οἵτινες θέλομεν συμπράξει τὰ δυνατὰ. Τοὺς πρέσβεις τῶν Ὀλυμπίων ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, καὶ ἐδῆθησα ἐκ τῶν ἐνόντων, καὶ πρὸς τοὺς Ἰδραίους καὶ Σπερξιώτας ἐγραψα προτρέπων νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς, ὅσα δύνανται ἀναγκαῖα. Ἦθελον βοηθήσαι αὐτοὺς κατὰ τὸν πόθον μου, ἀλλὰ οἱ τρόποι τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι, ὅποιως τοὺς ἀκούετε. Πιστεύσατε, ὅτι εὐρισκόμεθα κατὰ τὸ παρὸν εἰς παντελὴ ἐλλειψιν βαρυτύχης. Τώρα σὺν Θεῷ, ὅτε ἤρχησαν νὰ προχωρῶσι τὰ τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Τριπολιταῆς, θέλει γίνῃ φροντὶς πρὸ πάντων περὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐπὶ τούτῳ στρέφω ἤδη εἰς Τριπολιτανὴν ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὅπου ἐξεστράτευσα, μαθὼν, ὅτι ἐπλευσεν ἐκεῖθεν ὁ ἐχθρικός στόλος. Ἐκρίνα εὐλογον νὰ μοὶ συνακολουθήσῃ ὁ εἰς ἐκ τῶν πρέσβων εἰς Τριπολιτανὴν, διὰ νὰ σὰς ἀναφέρω περὶ πάντων ἀκριβέστερον, καὶ, ἂν εὐρεθῇ τρόπος, νὰ δώσω εἰς αὐτόν, ὅσα ἡμπορῶ βοηθήματα καὶ εἰς τὴν φίλην μοι εὐγενειάν σου. Ἴσως ἐν τούτῳ φθάσωσιν ἐφόδια πολεμικά ἀπ' Εὐρώπης, τὰ ὅποια καθ' ἡμέραν προσμένοντες. Περὶ δὲ τῆς πόμπας, ἐπειδὴ ἔχομεν δύο μόνους εἰς τόσας τειχομαχίας, δὲν ἡμποροῦμεν κατὰ τὸ παρὸν νὰ σὰς τὴν στελλώμεν, μὴ ἔχοντες ἄλλως καὶ μποπαρδιέρην. Περὶ δὲ τοῦ Γιουσούφ πασσαῖ, ὅστις σὺν Θεῷ ἐλπίζομεν ὅτι θέλει πέσει εἰς χεῖράς μας, μὴ ἀμφιβόλλητε, ὅτι θέλει γενῇ φροντὶς διὰ νὰ ζωγραφῇ καὶ νὰ ἦναι ἐγγυσον τῆς φιλίας σας. Πόσον μᾶς ἔχεις προθύμους εἰς τὰς φιλικὰς αἰτήσεις σου, θέλομεν φιλοτιμηθῇ νὰ τὸ δειξώμεν καὶ εἰς ὅλα, καὶ μάλιστα εἰς τοῦτο. Ταχύνετε νὰ μᾶς πληροφορήτε περὶ πάντων καὶ περὶ τῆς ταχείας κινήσεως τῶν Ὀλυμπίων, εἰς τὴν ὁποίαν προσμένοντες ὅλην τὴν δύναμιν συνεργείαν ἀπὸ μέρους τῆς φιλογενείας σου.

α τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1824 Ἀργεῖ.

καὶ εἰμὶ ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΥΧΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

(δ) Ἰδοὺ ὅ,τι μετ' οὐ πολὺ ἔγραφε τῷ Ἐμμανουὴλ Παπᾷ ὁ Κατομουλῆς.

« ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΑΡΧΩΝ, ΠΡΟΣΚΥΝΩ.

« Κατὰ τὰς 29 τοῦ παρελθόντος ἀνταμώθημεν μετ' τὸν Ὑψηλάντην εἰς Ἀργὸς καὶ παύρησιάζθημεν, δίδοντες καὶ τὰ ἴδια γράμματα σας. Τὴν χαρὰν, ὅπου δοκίμασε, δύνασθε νὰ τὴν κρίνητε ἀπὸ τὰ ἴδια γράμματα τοῦ, ὅπου πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σας στέλνω καὶ πρὸς τοὺς λοιπούς. Ἡ ἰδιαίτερα γνώμη τοῦ, ὅπου μᾶς υπαγόρευσε, εἶναι αὕτη. Ἐπειδὴ μεταβαίνει εἰς Τραπεζοῦζαν καλεσμένος διὰ σύστημα, μᾶς λέγει, ὅτι πρέπει νὰ φροντίσουν ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ καὶ νὰ στείλουν ἀνθρώπους νὰ εὐρίσκωνται σιμὰ τοῦ, διὰ κάθε περίστασιν τοῦ κοινού, ἀνθρώποι εἰδήμονες ὅμως διὰ κάθε λόγον, ὥστε καὶ ἡ ἀντιγραφὴ νὰ μὴ λείψῃ διὰ τὴν ἀντιδοθήειαν. Νὰ φροντίσωμεν ἀπόμην νὰ μὴ ἀπατηθῶμεν ἀπὸ μερικὸς λασπλάνους, ὅπου ἐνσπείρου διὰ τὸ φιλαρχον ταραχὰς εἰς τὸ γένος νὰ συντρέχωμεν ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἄλλου εἰς κάθε βοήθειαν, καὶ νὰ τρέχωμεν ελεύθερα εἰς κάθε ζήτημά μας.

« Τὴν εὐγενεῖαν σας λοιπὸν ἀνήκει αὐτοῦ κατὰ τὸ παρὸν νὰ σχεδιάσητε, ὅσα χρησιμεύουν διὰ τὸ καλόν. Ὅθεν πρέπει νὰ ἀπεράσητε εἰς Ὀλυμπον καὶ νὰ κάμψητε μίαν μικρὰν σύνοδον καὶ, ἐπειδὴ οἱ καπετάνιοι ὑστεροῦνται γραμματικούς, οἰκονομήσατε τὰ μαριφέστα μετὰ ἄλλα τόσα γράμματα σας εἰς ὅλους νὰ τοὺς ἐρεθίσγητε, διὰ νὰ ἐνθουσιαστοῦν. Κάλεσον τὸν Δεόπουλον ἀπὸ Σιάτισται, καὶ γράψε καὶ εἰς τὸν Ἀνθιμον Γρεβενῶν νὰ ἐτοιμάζηται, ἕως νὰ τοῦ ἔλθῃ καὶ τὸ ἴδιόν τοῦ μαριφέστον, ὅπου τοῦ εὐλόγαμεν, καὶ κακῇ τύχῃ ἔμεινεν ἀσφράγιστον. Τῆς Ναύσης πρέπει νὰ φροντίσητε περισσότερον, ὡς ἀναγκαῖα πόλις διὰ τὰ ἄφθονά της ντουρέκια καὶ σπαλιά. Ἐγὼ ἔμεινα νὰ λάβω, ὅσα ὁ Ὑψηλάντης θέλει μᾶς προσθάσει κατὰ τὸ παρὸν, καὶ οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ τοῦ Μωρέως, ἂν εἶναι δυνατόν. Ἐλυπήθην εἰς τὸ ἄκρον ὅπου οἱ ναῦται τοῦ Ψαρά σᾶς ἄφησαν καὶ δὲν ἐστάθθον εἰς τὰς ὑποσχέσεις των καὶ, ἐν ᾧ μελετήσαμεν ἄλλα, βλέπω θέλομεν φροντίσει δι' ἄλλα. Τὸ γένος τὰ ἤξευρε αὐτῶν ὁ Ὑψηλάντης ὁμοίως καὶ, ἐπειδὴ εἶδα τὴν ἀνάγκην τῆς Κασσάνδρας, συνεργήσαμεν νὰ ὑποχρεωθῇ τὸ Ὅρος νὰ τὰ φυλάξῃ ἄλλας 40 ἢ 20 ἡμέρας διὰ τὸ σκοπούμενον, καὶ ὕστερον προεβαίνονται ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον τὰ ἐξοδά των. Τώρα δὲν ἤξεύρω, τί νὰ εἰπῶ τὸν Ὑψηλάντην. Ἐ! ὑπομονὴ καὶ διορθώνονται.

« Ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴν περιγραφὴν τῶν εἰδήσεων πληροφορεῖσθε μερικὰ τῶν ἐδῶ μερῶν καὶ ὧσιν ἄλλων εἰδοποιήθημεν. Ὅθεν μένω εὐχοντάς σας νὰ εἰσθε ἀνίκητοι καὶ εἰς κάθε προσβολήν.

ὁ δοῦλός σας

Τῇ 5 ὁκτωβρίου 1824 Ὑδρζ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ ».

(ε) Ἰδοὺ ὅ,τι ἀπεκρίθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος.

« ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΝ ΑΡΧΗΓΟΝ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΣΙΣΤΗΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ.

Προσκυνητῶς.

« Ἐδέχθημεν μετὰ χαρὰς τὴν τιμὴν της ἀπὸ 49 τοῦ παρόντος, εἰς τὴν

ὅποιαν βλέπομεν, ὅτι ἡ εὐγενεία της ἐσύστησεν εἰς τὸν Πρίγκιπα τὸν αὐτάδε-
λφόν μου καὶ τοὺς λοιποὺς Σᾶς εὐχαριστοῦμεν εἰς τοῦτο καὶ μένομεν ὑπὸ χρεοῖ
διὰ βίου. Ἐτοιμαζόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου, καὶ ταῦτας τὰς
ἡμέρας θέλομεν τρέξει καὶ ἡμεῖς ἐναντίον τῶν τυράννων της πατρίδος μᾶς, καὶ
τότε θέλει σᾶς εἶναι μία μεγάλη ἐλάφρυνσις καὶ βοήθεια. Τὸ δὲ νὰ στεῖλωμεν
κατὰ τὸ παρὸν, ὡς μᾶς γράφετε, βοήθειαν δὲν μᾶς συμφέρει κατὰ τὸν ἐδικόν μας
πλάνον. Ἐσεῖς μὲν θέλετε βοηθηθῆ με τοὺς Συκιώτας, ἕωσθ' ὅμως νὰ νικήσω-
μεν τὰ ἄρματα, καὶ τότε εὐκόλως τὸ ἐν καὶ ἄλλο μέρος θέλει δίδει βοήθειαν. Τὰ
ἐφόδια τοῦ πολέμου πάρα ὀλίγα ὅπου μᾶς ἐστάλησαν δι' ἐν τοιοῦτον μέγα ἐπι-
χέρισμα. Λοιπὸν ἡμεῖς, θεμελιούμενοι εἰς τὴν ἐξ ὕψους θείαν βοήθειαν, θέλομεν
κινήσει τὰ ἄρματα καὶ με αὐτὸ τὸ ὀλίγον . . .

Καστανιὰ τῇ 22 ὁκτωβρίου 1821.

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ».

(5) Ὅρα περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ σελ. 144 τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 282.

(α) Ἴδου ἡ πρὸς τοὺς πατέρας τοῦ Ἐσφιγμένου διαταγή.

(Τ. Σ.)

« ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΜΟΥΡΑΣΕΛΕ ΣΑΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΜΟΥ
ΤΟΥ ΧΑΣΕΚΗ ΧΑΛΗΑ ΒΕΗ, ΖΑΠΙΤΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.

« Πρὸς ἐσᾶς τοὺς ἅπαντας καλογήρους τοῦ μοναστηρίου Ἐσφιγμένου, γνωστὸν
ἔστω ὑμῖν, ὅτι σήμερον ἀπ' ἐδῶ ταῖς Καραῖς ἔφυγεν ὁ λεγόμενος Ἀρχοντας
μετὰ τοῦ ἐπαράτου καὶ ὀπαδοῦ του Νικηφόρου, καὶ ἦλθον αὐτοῦ τοὺς ὁποίους
νὰ τοὺς πιάσῃτε καὶ νὰ μᾶς τοὺς στείλετε ὅμοῦ καὶ τὸν ἡγουμένον σας. Ἄν
ὅμως καὶ παρακούσῃτε εἰς τὰ γραφόμενά μου καὶ δὲν τοὺς πιάσῃτε νὰ μᾶς τοὺς
στείλετε, ὕστερον θέλετε μείνει ἀνυπολόγητοι καὶ εἰς τὸ Δουβλέτι καὶ εἰς ἐμένα.
Προσέξατε καλῶς νὰ μὴ προφασισθῇτε ἀκαίρως προφάσεις καὶ ματαιολογίας,
διότι ἐγὼ κάμνω τὸ χρέος μου ὡς καλοθελητῆς τοῦ τόπου καὶ τοῦ μοναστηρίου
σας· ὅθεν καὶ σεῖς δὲν πρέπει νὰ θελήσῃτε τὸν ἀφανισμόν σας. Οὕτω ποιήσατε
ἐξ ἀποφάσεως καὶ νὰ μοὶ ἀποκριθῇτε εἰς τὰ γραφόμενά μου με τὸν ἴδιον κο-
μιστήν.

1821 νοεμβρίου 9, ἡμέρᾳ τετάρτῃ ».

(6) Ἴδου ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διαταγή.

(Τ. Σ. ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.)

« Εἰς τὴν πανοσιότητά σας ἄγιοι πατέρες τοῦ ἱεροῦ Κοινοβίου Ἐσφιγμένου.
Χθὲς ὁ ἐνδοξότατος ἡμῶν Χασεκῆ ἀγῶς μας σᾶς ἔγραψε μουρασέλεν, διὰ νὰ
πιάσῃτε ἐνέχειρον τὸν Ἀρχοντα καὶ τοὺς λοιποὺς, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος σᾶς ἔγρα-

ψε. Λοιπὸν αἷς γράφομεν καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν εἰκοσι ἱερῶν μοναστηρίων Προϊστάμενοι, οἱ ἐν τῇ ἱερᾷ συνάξει, νὰ κάμῃτε τὸ ἴδιον, ὁμοφώνως δηλαδή, νὰ μᾶς τοὺς φέριτε ἐνταῦθα ἀναμφιβόλως, καὶ τοὺς ζητοῦμεν ἀπὸ ἐσῶς ἀφεικτικῶς καὶ ἰδοὺ ὅπου στέλλομεν ἐπίτηδες ἀνθρώπους, διὰ νὰ τοὺς πάρουν. Καὶ ὅσοι ἀκολουθοῦν τὸν Ἀρχοντα ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους πατέρας, νὰ ἀφήσουν τὸν Ἀρχοντα καὶ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ κελλία τῶν· εἰ δὲ καὶ φανοῦν παρήκοοι, θέλουν ὑποπέσει εἰς ὀργὴν μεγάλην, καὶ θέλει χάσουν καὶ τὰ ὁσπήτιά τῶν. Ὅμοίως καὶ ὅσοι κοσμηκοὶ εὐρίσκονται μὲ αὐτὸν, ὅλοι νὰ τὸν ἀφήσουν, διότι καὶ αὐτοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι πιασθοῦν, ἔχουν νὰ παιδεύωνται. Ταῦτα πρὸς εἰδΗΣίν σας καὶ μένομεν.

« αὐκα' νοεμβρίου ια'.

« Ἀπαντες οἱ ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει τῶν δεκαεννέα ἱερῶν μοναστηρίων τοῦ Ἀγίου Ὁρους

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΙ ».

(γ) Μετὰ τὴν σεπτεμβριανὴν Μεταβολὴν τοῦ 1813 ἀνηρτήθη ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα καὶ τούτου, ὡς ἐνὸς τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ 1821.

ΣΕΛΙΣ 283.

(α) Ἐλέγετο υἱὸς Ἑλληγος ἱερέως, ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ τουρκισθεὶς. Ὅπως δ' ἂν ἔζη, ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαβόητων διωκτῶν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἴσως ὡς τοιοῦτος ὀνομάζετο παρὰ τοῖς Τούρκοις πατήρ « Ἀπ-Λουβούτ ».

ΣΕΛΙΣ 284.

(α) Χρηματικῶς ζημιώσας τοὺς ἡγουμένους ὁ Ἀπ-Λουβούτ πασοῦς, οὐδένα τούτων ἐθανάτωσε τότε· ἀλλ' ἔπειτα οἱ πλείστοι αὐτῶν, δοθέντων ὡς ἐγγυήσεως προσωπικῆς τοῦ χρέους, ὅπερ ἐδέχθησαν τὰ μοναστήρια, μέχρι τῆς ὅλης πληρωμῆς τούτου, ἀπέθανον ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Θεσσαλονίκης.

(β) Οἱ διασκορπισθέντες Ἀγιορίται ἐζήτησαν κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 παρὰ τῆς ἐθνικῆς διοικήσεως γῆν πρὸς καλλιέργειαν ἢ αἰτησίς αὐτῶν ἐνεκρίθη τῇ 20 τοῦ μηνὸς ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως ἐπιστραφῇ εἰς τὸ ἔθνος ἡ γῆ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ πόλεμος καὶ τούτου τοῦ μέτρου ἀπέτρεψε τὴν ἐφαρμογὴν.

Ὅρα δὲ τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

ΣΕΛΙΣ 285.

(α) Τὰ προηγούμενα τῶν Σουλτικῶν διαλαμβάνονται ἐν τῷ Κεφ. ΙΗ'.

ΣΕΛΙΣ 289.

(α) Πολλὰκις κατὰ τὸν ἀγῶνα συνέδησαν τοιαῦται ἀμυθᾶται ἀπάται, ἐπενεγ-

κώσαι αἰφνιδίως ἀλληλοφονίας. Ἄλθανοι Τούρκοι ὑποκριθέντες ἐν ἀνάγκῃ, ἐπιστεύθησαν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ὡς Ἄλθανοι χριστιανοί, καὶ τάνάπαλιν· καθὼς καὶ ἱππεῖς Ἑλλήνες, ἡ ἐκ προθέσεως ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἀναμειγνύοντες μετὰ ἱππέων Τούρκων, ὑπελήφθησαν παρ' αὐτῶν ὡς ἱππεῖς Τούρκοι· διότι τὸ ἱππικὸν τῶν Ἑλλήνων, ἄτακτον ὃν καὶ ὡσεπιπολὺ συγγεόμενον παρὰ Βουλγάρων καὶ Θρακῶν, ὁμοιόμορφον ἔφερεν ὅπλισμὲν καὶ ἐνδυμασίαν, καὶ καλῶς τὴν γλῶσσαν τῶν Τούρκων ὠμίλει.

ΣΕΛΙΣ 294.

(α) Τὸ ἀκίλουθον ἀπόσπασμα γράμματος τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀποδεικνύει τὸν κίνδυνον, ὃν ἔτρεχον οἱ ἐν Ἄρτῃ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῶν κινήσεων αὐτῶν τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ γράμμα διηυθύνετο πρὸς τὴν ἐν Βραχωρίῳ Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

« ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ !

« Βλέπετε, ὅτι εἴμεθα περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ εὐθὺς νὰ στείλετε παντοῦ, τὴν νύχτα ἡμέρα νὰ τὴν κάμετε, διὰ νὰ προφασθοῦμεν, ἂν ἤναι τρόπος, τὴν ἰδίαν στιγμὴν μὲ ἀνθρώπους, χαχρὲν καὶ τοσπχανέν. Ὅσοι εὐρεθοῦν ἄνδρες εἰς τοὺς τόπους μας, ὅλοι νὰ εὐρεθοῦν ἐδῶ, καὶ ἡ γυναῖκες μόνον νὰ μείνουν, ἐπεὶδὴ κινδυνεύομεν ὅχι μόνον ἡμεῖς ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ τὰ σπῆτιά μας, καὶ ὅλον τὸ γένος νὰ χαθῇ. Ἐντόπισι, ξένοι, ὅλοι νὰ ἐλθοῦν, καὶ μένομεν.

« Ἄρτα 4 δεκεμβρίου 1824.

οἱ ἀδελφοί σας

ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ (Τ. Σ.)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΪΣΚΟΥ (Τ. Σ.) »

Ἦσαν δ' ὁ πρῶτος ὁ Βαρνακιώτης, καὶ ὁ δεύτερος ὁ Ἴσκος.

ΣΕΛΙΣ 302.

(α) Ζῆτει τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

(β) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΙΕ'.

ΣΕΛΙΣ 305.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐγκύκλιος.

« ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΕ ΣΕΡΙΦ ΜΕΧΜΕΤ ΠΑΣΣΑ, ΣΕΡΑΣΚΕΡΗ ΠΑΣΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΒΛΗΗ ΤΗΣ ΚΑΝΔΙΑΣ, ΚΑΙ ΣΕΙΣ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΠΕΝΤΕ ΟΡΤΑΔΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΝΙΔΕΣ.

« Ἐπειδὴ καὶ εἶμαι διωρισμένος ἀρχιστράτηγος εἰς τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, στοχάζομαι χρέος μου νὰ σᾶς γράψω, ὅσα κρίνω δίκαια καὶ συμφέροντα εἰς ἐσᾶς καὶ εἰς ἡμᾶς.

« Τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, εὐρισκόμενον τόσους χρόνους ὑποκάτω εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου, ἐδοκίμαζε φοβεράς τυραννίας καὶ ἀδικίας, καθὼς ὅλοι σας τὸ ἤξεύρετε. Κανένας Χριστιανὸς δὲν εἶχε σίγουρην οὔτε τὴν ζωὴν, οὔτε τὴν τιμὴν, οὔτε τὰ ὑπάρχοντά του. Ὁ Θεὸς τὸν ἐμπιστεύθηκε τόσα μιλλιόνια ἀνθρώπους, διὰ νὰ τὰ κυβερνᾷ ὡς πατὴρ με δικαιοσύνην καὶ με νόμους· ἐκεῖνος ὁμῶς ἐλησμόνησε τὸν Θεὸν καὶ ἔκαμεν, ὅτι ἤθελε καὶ ὅτι τὸν ἔλεγαν οἱ ἀδικοὶ καὶ ἄρπαγες κολακίαις του. Ἀπὸ τὰ ζουλούμια καὶ ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ἀδικίας οἱ λεγόμενοι ραγιαδες ἐκατήντησαν εἰς ἄκραν πτωχείαν, καὶ ἄλλοι ἀπέθαναν ἀδίκως, ἄλλοι ἄφιναν τοὺς τόπους των καὶ ἐπεριπλανῶντο εἰς τὴν ξενιτείαν.

« Τέλος πάντων ὁ παντοδύναμος Θεὸς, ὁ βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁ διαφενδευτὴς τῶν ἀδικουμένων καὶ πατὴρ τῶν ὁρφανῶν, ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ παύσῃ τὰς ἀδικίας καὶ ἀνομίας, καὶ ἐσήκωσεν εἰς τὰ ἄρματα τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν. Ἡμεῖς λοιπὸν δὲν πολεμοῦμεν τοὺς Μουσουλμάνους, ἀλλὰ πολεμοῦμεν τὴν ἀδικίαν καὶ τυραννίαν. Ἐνθυμεῖσθε, ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι Μουσουλμάνοι ἐπίσταν πολλαῖς φοραῖς τὰ ἄρματα ἐναντίον τῆς ἀδίκου καὶ τυραννικῆς διοικήσεως· καὶ τώρα δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἀρνηθῆτε, ὅτι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι δοκιμάζετε μεγάλας ἀδικίας καὶ καταδρομάς. Οἱ πασσάδες καὶ οἱ ἀγιάδες με ἓνα ἀδικον καὶ παράνομον φερμάνι ἄλλοι ἐξορίζονται, καὶ ἄλλοι θανατόνονται. Ὅλοι οἱ Μουσουλμάνοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀναστενάζουν καὶ κλαίουσιν ἀπὸ τὰ ζουλούμια. Ὅλοι λοιπὸν συναδικούμεθα. Ἐσεῖς ἀκόμη ἐγεννήθητε καὶ ἀνετραφῆτε εἰς τοὺς ἰδίους τόπους με ἡμᾶς. Ἄν ἐσυναγροικούμεθα λοιπὸν εἰς τὰ ἀληθινὰ μας δίκαια καὶ συμφέροντα, ἐπρεπε καὶ σεῖς ὅλοι νὰ ἦσθε με ἡμᾶς, καθὼς τὸ ἔκαμεν ὅλη ἡ Ἀρβανικιά, διὰ νὰ παύσωμεν τὴν ἀδικον καὶ τυραννικὴν διοίκησιν, καὶ νὰ ζήσωμεν ὡς ἀδελφοὶ καὶ ὡς ὁμογενεῖς ὑποκάτω εἰς τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης, ἀκολουθοῦντες καθένας τὴν πίστιν του. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Χριστιανοὶ τοῦτο σὰς κηρύττομεν ἐμπροσθεν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, ὅτι δὲν πολεμοῦμεν ἐσᾶς, δὲν ἔχομεν νὰ κἀμομεν με ἐσᾶς, ἀλλὰ με τὴν τυραννικὴν διοίκησιν καὶ με ὅσους μᾶς πολεμοῦν ἢ μᾶς ἀντιστέκονται με τὰ ἄρματα εἰς τὰ χέρια, διὰ νὰ διαφενδεύσουν τὴν ἄθεον ἀδικίαν καὶ τυραννίαν.

« Ὅθεν σὰς λέγομεν εἰς ὄνομα ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους μας, ἢ νὰ ἐνωθῆτε με τοὺς ἀδικουμένους καὶ τυραννουμένους, με τοὺς ὁποίους εἶναι καὶ ὁ δίκαιος καὶ παντοδύναμος Θεός, ἢ με συμφωνίας ἐντίμους νὰ μᾶς παραδώσῃτε τὸ κάστρον, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσουν αἱματοχυσίαι καὶ πυρκαϊαὶ καὶ ὅσα ἄλλα τρομερὰ κακὰ συνεθίζουσιν ν' ἀκολουθοῦν, ὅταν κανὲν κάστρον παρῇ με βισάλτο. Ἐὰν ὁμῶς, κακὰ συμβουλευόμενοι, προτιμήσετε νὰ ἦσθε βοηθοὶ τῆς ἀδικίας καὶ ὅχι τῆς δικαιοσύνης, καὶ φίλοι τοῦ τυράννου καὶ ὅχι τοῦ μεγάλου καὶ παντοδύναμου Θεοῦ, σὰς λέγομεν καὶ τότε, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πολέμου, νὰ μὴ πειράζετε τὴν ζωὴν οὔτε τὴν τιμὴν τῶν Χριστιανῶν, ὅπου εὐρίσκονται εἰς τὸ κάστρον· διότι τοῦτο εἶναι ἀπάνθρωπον, καὶ ὁ Θεός, ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν ἀδικουμένων, θέλει κάμει τότε τὴν φοβεράν του ἐκδίκησιν ὅχι μόνον ἐναντίον εἰς τοὺς ἀδικητάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τέκνα των καὶ εἰς τὰς γυναῖκάς των.

« Ταῦτα μᾶς κάμει τὸ χρέος τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας νὰ σὰς γράψωμεν,

καὶ ἄμποτε νὰ συμβουλευθῆτε καὶ νὰ ἀποφασίστε ἐκεῖνο, ὅπερ κατὰ Θεὸν ζητεῖ ἡ φρόνησις καὶ τὸ ἀληθινὸν συμφέρον σας. Ὑγιαίνετε!

« Ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Τρικόρφων τὴν 25 ἰουλίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 308.

(α) Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ οἱ εἰς τὴν Κάσσον καταφυγόντες Κρήτες, βλέποντες ἐπιστρέψαντα ἐκ τῆς Κρήτης τὰ πλοῖα τῶν Κασσίων καὶ γνωρίζοντες τὰ διατρέχοντα ἐν τῇ νήσῳ, ἀπέστειλαν ἐκεῖθεν ἑτέραν πρεσβείαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐπικαλούμενοι στρατιωτικὴν βοήθειαν πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ οἱ ἀντισφακιανίζοντες Κρήτες ἐθώρουν δυνατόν, ὅπως ἰσόρροπον καταστήσωσι τὴν δύναμιν τῶν Σφακιανῶν. Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφον τῶν Κρητῶν αὐτῶν, ὅλων τριάκοντα ὁκτώ ὑπογεγραμμένων.

« ὙΨΗΛΟΤΑΤΕ ΠΡΙΓΚΙΨ ΚΑΙ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΕ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ!

« Μήτε δικαιοτέρα, μήτε πρεπωδέστερον, νὰ ἐκτραγῶδίσωμεν εἰς κἀνὲν ἄλλον τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὐρισκόμεθα, εἰμὴ εἰς τὴν Ὑψηλότητά της, τὴν οὖσαν ἱκανὴν νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ τῶν σκληρῶν τυράννων τοὺς ἐναπαλειφθέντας Κρήτας. Ἀφ' οὗ οἱ τύραννοι ἐθανάτωσαν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, νέους, γυναῖκας καὶ βρέφη ἀγγέλια· ἀφ' οὗ κατέκαυσαν μοναστήρια, πόλεις, χωρία καὶ κατέσκαψαν ἐκ θεμελίων τὰς ἱερὰς ἐκκλησίας· ἀφ' οὗ μὲ συντομίαν λόγου σχεδὸν κατηράνισαν τὸ ἐν τρίτῳ τῆς Κρήτης, ἐπαπειλοῦσιν ἤδη καὶ τὸ λειπόμενον, καὶ δὲν θέλουσιν ἀποτύχει, ἐὰν μᾶς ἀφήσετε ὑστερημένους τῆς προστασίας καὶ βοήθειας σας. Ἡ Κρήτη προστρέχει εἰς τὴν Ὑψηλότητά της ζητοῦσα τὸν ἔλεον δι' ἡμῶν, καὶ παρακαλοῦσα νὰ δεῖξτε πρόνοιαν καὶ εἰς ταύτην, ἐξαποστέλλοντες στρατεύματα ἀπὸ τὰ αὐτοῦ μετ' ἐμπειρον στρατηγόν. Ἐλπίζει οὕτω τὴν ἐντὸς ὀλίγου ἐλευθερίαν της, ἐπειδὴ καὶ ὁ τόπος, εἰς ὃν θέλει γένῃ ἡ ἐκβολὴ τοῦ στρατεύματος, εἶναι ἐπιτηδεύματος, ὥς πολλὰ ὀλίγοι δύνανται νὰ τὸν φυλάξωσι, καὶ νὰ θανατώσωσιν, ὅσον ἐχθρικὸν στρατεύμα καὶ ἂν ἤθελεν ἦναι.

« Ἐρχεται δὲ πρὸς τὴν Ὑψηλότητά της ὁ καπετὰν Μιχαὴλ Κουρμούλης, ὅς τις θέλει σὰς εἰπῇ ἅπαντα διὰ ζωῆς φωνῆς. Αὐτὸς εἶναι περιβόητος εἰς τὴν Κρήτην. Ἐφαίνεται Τοῦρκος· ἦτον ὅμως Χριστιανὸς ἐκ προγόνων καὶ πολλὰ βοηθὸς τῶν τυραννουμένων. Χάριν τῶν Χριστιανῶν ἐθανάτωσε πρότερον πολλοὺς Τούρκους. Λυπούμενος οὗτος καθ' ἑκάστην εἰς τὴν κεκρυμμένην Πίστιν, εἰς τὴν παροῦσαν ἐποχὴν τῆς ἐλευθερίας λαβὼν ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοῦ χωρίου του, ἔφυγεν εἰς Σφακίαν, ἀφῆσας εὐχαρίστως οὐσίαν, δόξαν καὶ τιμὰς· ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τῶν τυράννων, ἐθανάτωσε πολλοὺς, δι' ἣν αἰτίαν οὐ μόνον κατέκαυσαν τὸ χωρίον του, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματά του ἐδήμευσαν. Αὐτὸν φοβοῦνται πολλὰ οἱ Τούρκοι τῆς Κρήτης· καὶ, ἐὰν τῷ δοθῇ στρατεύματος μέρος, ὁμοῦ δὲ καὶ ὁ κα-

πιτάν Νικόλαος Πελοποννήσιος μετὰ τῶν συστρατιωτῶν του, ὅστις ἔρχεται ἤδη ἐκεῖσε, ὑπόσγεται καὶ εἶναι ἄξιος νὰ κατορθώσῃ νίκας πολλὰς, καὶ νὰ κλείσῃ τὸ Μεγάλον Κάστρον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ τοῖμα ἴσως νὰ ἐξέρχεται. Τότε δὲ καὶ οἱ Χριστιανοὶ Κρήτες, μέινοντες ἐλεύθεροι, θέλουσι συναθροίσῃ τὰς ἐλαίας, αἱ ὁποῖαι τόσον ἐφέτος ὑπερευτύχουν, ὥστε οὐδέποτε εἶδεν ἀφρονίαν τοιαύτην ἢ Κρήτη. Ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ βοηθήσωμεν, καὶ μὲ ὅλας τὰς πρὸς τοὺς Κασαίους ἡμῶν παρακλήσεις δὲν ἐλπίζομεν τι εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχεσέων των. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλει σὰς πληροφώρησῃ ὁ κ. Λάζαρος, διερμηνεὺς τῆς Κρήτης, ἐρχόμενος μετὰ τοῦ κ. Κουρμούλη· εἶναι δὲ ἔχων τὸν ἴδιον μὲ αὐτὸν ζήλον, ἐφ' ᾧ καὶ πολλὰ ἔπαθεν ἀπὸ τοὺς τυράννους, ὡς βοηθὸς τῶν Χριστιανῶν.

« Μένει λοιπὸν μετὰ Θεὸν ἡ μόνη βοήθεια εἰς τὸ ὑψὲς της. Οἱ τυράννοι· ἔχουν τοιαύτην ἀπόφασιν αἰμοδόρον, ὥστε νὰ μὴ ἀφῃσῶσι ζῶντα οὐδ' ἕνα Χριστιανὸν Κρήτα. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ζητεῖται βοήθεια, εἶναι ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας Χριστιανοί, ἄξιοι εἰς τὰ ὅπλα, πλὴν ἀσποιοί. Εἶναι δὲ πάμπαν πολλοὶ καὶ εἰς τὰ ὄρη φυγάδες. Τὸ χυθὲν αἷμα τῶν Χριστιανῶν ἄς παρακινήσῃ εἰς οἶκτον τὴν ψυχὴν της πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδίκως φονευθέντων καὶ ὑπερσπασιν τῶν ζώντων εἰσέτι. Γνωρίζομεν ἀγκαλὰ περιστὸν νὰ παρακινῶμεν, ἐπειδὴ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπροώρῃσεν εἰς τοὺς Ὑψηλάντας νὰ ἐλευθερώσωσιν ἐκ τῆς τυραννίας τὸ γένος, καθὼς χωρὶς τίνος πολυλογίας καὶ ὁ Χρητμὸς μαρτυρεῖ φανερώτερον τοῦ ἡλίου.

« Μένομεν δοῦλοί σας ταπεινοί.

« Ἐφ' ᾧ καὶ πολλὰ ἔπαθεν ἀπὸ τοὺς τυράννους, ὡς βοηθὸς τῶν Χριστιανῶν.

ΣΕΛΙΣ 309.

(α) Ἀποδεικνύει τὸ ἐπιδεικτικὸν καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ ἀνδρός ἡ κἀτωθι ἐπιστολὴ, πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Κρήτην. Δι' αὐτῆς ἐπὶ νῆα, καὶ δικαίως, ὁ Ἀρεντούλιος τοὺς Νικόλαον καὶ Σπυρίδωνα Σηλησιόπουλους, « ὡς προμηθεύσαντας προθύμως τὴν γρίαν τῶν καλῶν Κρητῶν μὲ πολεμικὰ ἐφόδια » προσέθετε δέ·

« ... Ἡ κατάστασις τῆς Κρήτης ἔκαμε πρὸ πολλοῦ μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν καρδίαν μου. Ἀκούων, ὅτι εἰς τὴν Κρήτην μικρὸς τις ἀριθμὸς ὀπισθεμένων Χριστιανῶν πολεμεῖ ἐναντίον πολλαπλασίων Τούρκων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· πληροφορούμενος τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἁλίων τούτων ἐναντίον τῶν πολυπληθῶν τυράννων των· βλέπων· ἐνταυτῷ πανταχοῦ περιφερομένους ἀπεσταλμένους Κρήτας, ζητοῦντας βοήθειαν καὶ ἔλαος ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς των, ἡθελονόμην μεγάλην συμπάθειαν καὶ λύπην. Νὰ παρακινήσω δὲ καὶ τὴν εὐγενεῖαν σας, διὰ νὰ φανῇτε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὠφέλιμοι καὶ εἰς τοὺς κινδυνεύοντας Κρήτας, κρῖνω περιστὸν. Μόνον σὰς ἐνθυμίζω τὴν ἐπικίνδυνον κατάστασιν τῆς Κρήτης, καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι θέλετε δεῖξει περισσοτέραν ἀπὸ ἐμὲ προθυμίαν, διότι εἰσθε ἀστόκλητοι εἰς τὰ καλὰ. Οἱ Κρήτες δὲν ζητοῦσιν ἄλλο ἀπὸ ὑμᾶς, εἰμὶ βαρούτην ... Ἡμεῖς λοιπὸν εὐτυχία, ποῖα εὐχαρίστησις τῆς

καρδίας, με τὴν εὐκλόην ταύτην συνεισφράν νά δομηθοῇ τις σωτὴρ μιᾶς ὁλοκλήρου νήσου ; . . .

« Καλαμάτα 4824 Σεπτεμβρίου 7.

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΑΦΕΝΤΟΓΛΙΕΦ ».

ΣΕΛΙΣ 344.

(α) Ἰδοὺ τὸ προσκλητήριον τοῦτου.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΕ ΚΥΡΙΕ ΠΕΤΡΕ ΣΚΥΛΙΤΣΗ ΟΜΗΡΙΔΗ.

« Μετὰ τὸν ἀσπασμόν μας τῇ δηλοποιούμεν, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ἡ πατρίς, μάλιστα ἡ περιώνυμος αὕτη Κρήτη, ἔχει οὐ μικράν ἀνάγκην ἀπὸ ὑποκείμενα ἀξια, ὡς ὑπάρχει καὶ ἡ φιλογενεὶά της· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν της, ἀφ' οὗ φθάσω ἐνταῦθα, εἶπε καὶ εἰς ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς ἐντεῦθεν ἀπεσταλμένους μας, ὅτι, ἀφ' οὗ τῇ γράψωμεν, θέλει καταδεχθῇ ἀμέσως διὰ νὰ ἔλθῃ· διὰ τοῦτο λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ τῇ εἰδοποιήσωμεν, ὅτι τὰ ἐδῶ πράγματα εὐδοῦνται χάριτι θεῆα καλῶς. Ὅθεν ἂς μὴ βραδύνη τὸν ἐρχομόν της, ἀλλὰ τὸ ὀφλιγνότερον ἂς κινήσῃ μετ' ἐν ἀπὸ τὰ ἀπὸ Σπέτζαις, ἢ Ἰδρας, περιμενόμενα πλοῖα εἰς πολιορκίαν τῶν ἐνταῦθα ἡμῶν ἐχθρῶν, διὰ νὰ συναγωνισθῇ καὶ ἡ φιλογενὴς αὐτῆς ψυχὴ εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Κρήτης κοινὸν ἀγῶνα, καὶ θέλει κατέχει τόπον συμπολίτου διὰ τὰς δουλεύσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμε, καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θέλει κάμει καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ὡς καλὸς αὐτοῖς συμπολίτης. Διὸ ἂς μὴν μᾶς ὑστερήσῃ τὸν ἐρχομόν της ὡς ἀναγκαῖον πρὸς τὴν ἐνταῦθα πατρίδα μας Κρήτην, ἥτις τῇ προετοιμάζει χρυσοὺς στεφάνους, τοὺς ὁποίους θέλει φορέσῃ ἡ φιλογενὴς αὐτῆς κορυφὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θέλομεν δοξολογήσῃ τὸν πανάγαθον Δημιουργόν, καὶ θέλομεν ὑπερεγκωμιάσῃ τοὺς εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα προκινδυνεύσαντας διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους μας.

« Λουτρὸν τῇ 48 δεκεμβρίου 4824.

ὁλος πρόθυμος

Ἀρχιστράτηγος τῆς Κρήτης

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΑΦΕΝΤΟΓΛΙΕΦ ».

ΣΕΛΙΣ 342.

(α) Ἰδοὺ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΚΑΙ ΓΕΝΝΑΙΟΤΑΤΟΙ ΕΥΠΑΤΡΙΔΑΙ, ΚΑΠΕΤΑΝΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ.

« Οἱ τύραννοι ἐφραντάσθησαν νὰ σῶν ἀπατήσωσι καὶ νὰ σῶν τρομάξωσι, διὰ νὰ σῶν καθυποτάξωσι, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας νὰ κατασφάξωσι, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τέκνα σας νὰ ἀγχμαλώσωσι. Ἐκατάλαβαν ὁμοῦ, ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἤξευ-

ρουν νὰ διαφενδεύωνται καὶ νὰ προτιμῶσι μᾶλλον τὸν ἑνδοξὸν θάνατον παρὰ τὴν ἄτιμον καὶ τυραννημένην ζωὴν. "Ὅσα μέχρι τοῦδε ἐκατορθώσατε, εἶναι λαμπρὰ καὶ ἑνδοξα κατορθώματα, καὶ ὑπερχαίρω, ἀκούων καὶ συλλογιζόμενος αὐτά.

« Ἀλλὰ . . . πῶς νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ; Λυποῦμαι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, γενναῖοι Σφακιανοί, ἀκούων, ὅτι ὁ μισόκαλος δαίμων, ὁ μικρὸς πατὴρ τοῦ φθόνου καὶ τῆς διχονοίας, εἰσχώρησεν εἰς τὰ τάγματα σας καὶ ἐμποδίζει τὰς λαμπρὰς προόδους σας. Πραξέχετε λοιπὸν, φίλοι πατριῶται. Εἰς τὸν παρόντα ἐθνικὸν μας πόλεμον, ὅταν βλέπωμεν ἄνδρας γενναίους, ἀνδρείους καὶ στρατηγικούς, ὅχι μόνον δὲν πρέπει νὰ τοὺς φθονῶμεν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας χρεωστοῦμεν καὶ κατὰ τὰ ἱερὰ παραγγέλματα τῆς οὐρανόυ πίστεώς μας, καὶ διὰ τὸ συμφέρον μας, καὶ διὰ τὴν δόξαν μας, χρεωστοῦμεν καὶ νὰ τοὺς τιμῶμεν καὶ νὰ τοὺς μεταχειρισθῶμεθα ὡς ὄργανα τῆς κοινῆς σωτηρίας, δοξάζοντες τὸν Θεόν, ὅτι ἐχάρισεν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα τοιοῦτους ἄνδρας. "Ἄν εἰς τοὺς παλαιούς προγόνους μας ἔλιπεν ὁ Μιλιτιάδης, δὲν ἐνικοῦσαν ἐκείνην τὴν λαμπρὰν νίκην τοῦ Μαραθῶνος· ἂν τοὺς ἔλιπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, δὲν ἐνικοῦσαν ὁμοίως ἐκείνην τὴν περίφημον ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος. Πρέπει νὰ φιλοτιμούμεθα, ποῖος νὰ ὠφελήσῃ περισσότερον τὴν πατρίδα, χωρὶς νὰ φθονῶμεν τὸν ὠφελῶντα αὐτὴν περισσότερον. "Ὅταν ἔχωμεν ὁμόνοιαν καὶ ἄνδρας ἀξίους, τότε καὶ μὲ ὀλίγα μέσα ἡμπαροῦμεν νὰ νικήσωμεν τὸν ἔχθρον, καὶ ὁμοῦ μὲ τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις πρέπει νὰ ἦναι ὁ πρῶτιστος σκοπὸς μας, νὰ γένωμεν κύριοι καὶ τῶν ὑπαρχόντων τοῦ ἔχθρου· ὅταν ὁμως διχονοίας καὶ φθόνους, τότε δὲν κατορθώνομεν τίποτε, οὐδὲ ἂν ἠθέλαμεν ἔχειν τὰ πλέον δυνατὰ καὶ μεγάλα μέσα.

« Πῶς βέβαια ἡμπορεῖ νὰ κατορθωθῇ τίποτε γενναῖον καὶ κοινωφελές, ὅταν ἡμεῖς διηρημένοι καὶ κατατρεχόμεθα δολίως ὁ εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον; Τί σπαράξεσθε, ὅτι δὲν ἠθέλε δώσῃ ὁ τύραννός μας, διὰ νὰ μᾶς ῥίψῃ εἰς διχονοίας καὶ φθόνους; Τοῦτο μάλιστα ἐστὶν πάντοτε τὸ δυνατότερον τοῦ ὅπλου, νὰ σπέρνῃ καὶ νὰ αὐξάνῃ τὰς δύο ταύτας οὐρανόυ κακίας εἰς τὰς καρδίας καὶ τῶν πασχόντων καὶ τῶν αὐθεντῶν καὶ τῶν προεστώτων. Ἀνάγκη λοιπὸν, ἂν θέλετε τὴν ἐλευθερίαν σας, ἂν θέλετε τὴν ἀληθινὴν σας δόξαν, ἂν ἦσθε ἀληθεῖς Χριστιανοὶ καὶ ἀληθινοὶ ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἀνάγκη εἰς ὅλα σας τὰ κινήματα καὶ εἰς ὅλα σας τὰ βουλευόμενα νὰ ἀδηγῆσθε ἀπὸ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ ἀνέκδοτον ὁμόνοιαν.

« Ἐγὼ, πατριῶται, δὲν παύω νὰ συλλογίζωμαι καὶ νὰ ἐνεργῶ πάντα τὰ δυνατὰ, διὰ νὰ εὐκολύνω τὴν πρόσδον τῶν ὅπλων σας καὶ τὴν τελείαν ἐλευθέρωσιν τῆς Κρήτης. Ἡ γενικὴ ὁμως ἀταξία καὶ ἀναρχία, ἣτις ἀκόμη ἐπικρατεῖ κατὰ δυστυχίαν μ' ἔλην τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀκατάπαυστον ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ βάλω σύστημα δικιήσεως εἰς τὰ πράγματα, ἡ γενικὴ ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐμπόδιζεν ὅλους τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν καλοὺς σκοποὺς μου. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συγχροτεῖται τέλος πάντων ἡ Βουλὴ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀμέσως θέλω ἀρχίσαι νὰ συγχροτῶ καὶ τὴν ἐθνικὴν Βουλὴν, καὶ θέλω γράψαι εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκλέξωσιν ἄνδρας ἀξίους καὶ νὰ τοὺς στείλωσιν ἐδῶ, διὰ νὰ ἦναι μέλη τῆς Ἑθνικῆς Βουλῆς, ἣτις θέλει παρασταίνειν ὅλον τὸ ἔθνος εἰς τὰς ἀποράσεις καὶ ἐνεργ-

γείας της. Τότε καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ πολεμικὰ πράγματα τοῦ γένους θέλουν λάβει συστηματικὴν εὐταξίαν.

« Διὰ νὰ ἐπιταχυνθῇ, ὅσον τὸ δυνατόν, ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Κρήτης, ἔγραψα εἰς ὅλας τὰς νήσους, ὅχι μόνον νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Κρήτην ἐκόντας καὶ ἀκοντας τοὺς διεσπαρμένους εἰς αὐτάς Κρητικούς, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ νὰ σᾶς στείλωσιν ἰδικούς των στρατιώτας, μὲ συμφωνίαν νὰ λάβωσι τὸν ἀνήκοντα μισθὸν ἐκ τῆς πωλῆσεως τῶν προϊόντων τῆς εὐφόρου ταύτης νήσου καὶ τὴν προσήκουσαν ἀνταμοιβὴν μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν της. Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ πέμπω τὸν φιλογενέστατον κύριον Τασσάκην νὰ περιέλθῃ τὰς νήσους, νὰ συνάξῃ ὅλην τὴν δυνατὴν βοήθειαν καὶ τότε νὰ ἐλθῇ εἰς τὴν Κρήτην . . .

« Ἐξ Ἀργους τὴν 24 νοεμβρίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(β) Ζήτει τὴν συνέχειαν τῶν Κρητικῶν ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

(γ) Τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Κ'.

ΣΕΛΙΣ 343.

(α) Ἴδου τὸ γράμμα τοῦτο, ὡς μετεφράσθη τότε.

« ΓΥΨΗΛΟΤΑΤΕ, ΕΓΣΠΛΑΓΧΝΙΚΩΤΑΤΕ (κ.τ.λ.) ΑΓΘΕΝΤΑ ΜΑΣ.

« Περιορικοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους τὰ φρούρια Ναυπλίου, Παλαμηδίου καὶ τὸ θαλάσιον Καστέλι μὲ τοὺς εἰς αὐτὰ εὐρισκομένους κατοίκους καὶ μὲ ἄλλους, ὅσοι ἤλθον μετέπειτα. Οἱ δοῦλοί σας ἡμεῖς, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἀποστέλλομεν τὴν παρούσαν πρὸς τὸ ὕψος σας, φανερόντες τὴν ἀθλίαν κατάστασίν μας.

« Ἡ πόλις τῆς Τριπολιτσᾶς δι' ἑλλειψιν τροφῶν καὶ διχρόνιον τῶν στρατευμάτων ὑπεδουλώθη κρίμασιν, οἷς οἶδε Κύριος, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων. Ἐθανατώθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν οἱ εἰς αὐτὴν ὁμόπιστοί μας, καὶ στοχαζόμεθα, ὅτι ἐπληροφόρηθη μέχρι τοῦδε τοῦτο καὶ ἡ Ὑψηλότης σας.

« Μὲ τὴν παντοδυναμίαν καὶ βοήθειαν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τὰς μεσιτείας τοῦ Προφῆτου μας τὰ φρούρια αὐτὰ εὐρίσκονται μέχρι τῆς στιγμῆς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μας. Εἰς τὸ διάστημα τῶν ἑπτὰ ἡδὴ μηνῶν φυλάττομεν ἡμεῖς τὴν πρὸς τὸν βασιλέα μας πίστιν καὶ ὑπόληψιν, καὶ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων μας, πολεμοῦντες διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἡμέραν καὶ νύκτα.

« Μὲ τὸ βασιλικὸν στράτευμα, τὸ ὅποσον ἔχετε ὑπὸ τὴν ὑποταγὴν σας, παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς προσφάσῃτε ἀρχήτερα μίαν ὥραν, διὰ νὰ σώσῃτε τὰς γυναίκας καὶ τέκνα μας, δεκνόντες τὴν συνειθισμένην ἀνδρείαν καὶ προθυμίαν σας εἰς περιστάσεις ταιαύτας. Εἰς τοῦτο θέλετε ἐπαινεθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως μας, δοξαζόμενοι καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι φαίνεσθε ὀνομαστοὶ νικηταί. Παρακαλοῦμεν νὰ δεῖξῃτε ἔλεος καὶ εὐσπλαγγνίαν εἰς τὸ παρὸν χάλι μας, ὑποδεχόμενοι μὲ ἐπιείκειαν τὸ προσκλητικὸν μας ἀρχιερᾶν, στελλόμενον μὲ δύο σκλάβους σας

νεφερίδας πειρους. Ἀφ' οὗ φάσκει τοῦτο εἰς χεῖρας σας μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ βεβαιωθῆτε τὴν πολλὰ δυστυχισμένην κατάστασιν μας, παρακαλοῦμεν νὰ τρέχητε εἰς βοήθειάν μας, ὡς ἀετὸς ταχυπτερός, καθὼς ἐτρέξατε καὶ εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐλευθερώσατε τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐκεῖ ἐγκατοίκων. Πιστεύομεν δὲ, ὅτι ἐρχόμενοι εἰς βοήθειάν μας θέλετε ἐλευθερώσει καὶ καθαρίσει ἀπὸ τοῦ ἀπίστου καὶ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ Μορέως. Ταῦτα γράφοντες μένομεν δουλικῶς εἰς τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν τοῦ ἀδελφοῦ μας.

« Ἐκ Ναυπλίου εἰς Πάτρας.

ΜΕΧΜΕΤ ΣΑΛΗΣ, Μουφούρης Ναυπλίου.

ΙΣΜΑΗΛ ΝΑΣΙΤ, Καδδῆς Ναυπλίου.

ΧΑΦΟΥΖ ΑΠΤΟΥΑ ΧΑΛΙΜ, Μουφτῆς Ναυπλίου.

ΙΣΟΥΦ ΒΕΗΣ, Σαλαχώρης.

ΛΧΜΕΤ ΠΑΣΣΑ ΖΑΔΔΕΣ.

ΑΔΗ ΖΟΥΑΦΙΚΑΡ, Χοτζακινῆς Ἀχμέ.

ΣΕΛΗΜ ΡΑΪΠ ΜΟΥΦΤΗ ΕΦΕΝΔΗ ΖΑΔΔΕ.

ΧΑΣΣΑΝ ΒΕΗΣ.

ΙΒΡΑΧΗΜ ΑΓΑ ΖΑΔΔΕΣ.

ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΑΠΤΟΥΑ ΒΕΗΣ Σερκασέρ Βεζαδδέ.

ΜΕΧΜΕΤ ΣΑΪΤΗΣ, Τσιζδάρης τοῦ κάστρου Παλαμηδίου.

ΧΑΒΟΥΖ ΑΔΗ, Τσιζδάρης Καστελλίου.

ΧΑΣΣΑΝ ΒΕΗΣ Κεχαγιῆς, Τσιζδάρης Ναυπλίου.

ΣΑΚΟΔ ΠΑΠΟΥΚ ΑΔΗ ΑΓΑΣ.

ΣΟΔΚΟΔ ΙΒΡΑΧΗΜ ΑΓΑΣ.

ΜΕΧΜΕΤ ΑΡΗΦ ΑΓΑ ΖΑΔΔΕΣ.

ΣΕΓΗΤ ΑΠΤΟΥΑΧΜΑ ΧΑΣΣΙΜ ΚΙΑΤΗΗ ΖΑΔΔΕ.

ΧΑΛΗΑ ΒΕΗΣ ΖΑΔΔΕ.

ΝΟΥΜΑΝ, Καδδῆς τοῦ Ἀργους.

ΙΣΜΑΗΛ ΣΟΥΚΗΡΙ, Μουφτῆς τοῦ Ἀργους.

ΙΒΡΑΧΗΜ, Γενιτσάρ Ἀγῆς Ναυπλίου.

ΑΜΠΑΖ ΜΟΥΡΑΤΗ, Τσιζιτσέβας Ναυπλίου.

ΧΑΣΣΑΝ Τοπτσέβας Ναυπλίου ».

ΣΕΛΙΣ 345.

(α) Συνεπείρ τῆς παραδοχῆς ταύτης ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψεν εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Πετῶν, προδιαθέτων αὐτάς. Ἰδοὺ τὸ πρὸς τοὺς Πετσίωτας ἔγγραφον.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΕΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ,
ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.

« Μὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλογενεῖάν σας ἐκμάτε τὸν ὑπερῆφανον τύραν-

νον νὰ σᾶς τρέμη, καὶ ὅλον τὸν κόσμον νὰ σᾶς θαυμάζῃ. Οἱ ἄνδρες! Ἀνατολίται δὲν ἠξιώθησαν νὰ πατήσουν ποδᾶρι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δύο φορὰς ἐγῆκεν ἡ τυραννικὴ ἀρμάδα μὲ φαντασίαν νὰ ἐκλοθρεύσῃ ὅλα νὰ νησιά τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης, καὶ δύο φορὰς τὴν ἐκμάτε νὰ γυρίσῃ πίσω ἐντροπισμένη. Μολαταῦτα δὲν πρέπει νὰ καθήμεθα ἡσυχοὶ καὶ ἀνενέργητοι διότι, ὅσα μεγαλύτερα κινὰ καὶ ἐμπόδια ἐκμάμεν εἰς τὸν τύραννον, τόσον περισσότερον ἐτοιμάζεται ἀπὸ θυμὸν καὶ φόβον, διὰ νὰ βάλῃ εἰς τὸ χριστιανικὸν γένος μας βαρυτέρας ἀλύσεις. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προετοιμασθῶμεν καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ ἀναποδογυρίσωμεν τοὺς τυραννικοὺς σκοποὺς τοῦ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τιμίου καὶ ἀκαταμάχητου Σταυροῦ ἀνάγκη μάλιστα τὸ γρηγορώτερον ν' ἀποκτήσωμεν διὰ καθἑ ἀνθρωπίνην περίστασιν ἓνα ἑλληνικὸν καταφύγιον διὰ τὸν ἑλληνικὸν μας στόλον. Τὸ καταφύγιον τοῦτο εἶναι τὸ Ναῦπλιον, καθὼς ὅλοι σας τὸ γνωρίζετε ὅθεν καὶ ἀπερρασίσαμεν νὰ τὸ πάρωμεν μὲ βεσάλτον. Τὰ ἐδῶ στρατεύματα καὶ ὅλοι οἱ καπεταναῖοι ἔχουν εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιχείρησιν μεγάλην προθυμίαν καὶ ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἐνσυνεῖροι ἀπεφάσισαν, ὅτι τὸ πάρισμόν του εἶναι δυνατόν εἰς τοὺς Ἕλληνας.

« Γενναῖοι Σπετσιῶται! μὴν ὑποφέρετε νὰ μέινετε ἀμέτοχοι τῆς δόξης ταύτης. Μόνον πεντακόσιοι εἰσθε ἀρκετοὶ, ἔχοντες συμμάχους καὶ τοὺς ἀδελφοὺς σας Ἑθραίους καὶ Πελοποννησίους, νὰ ἐκουσιάσετε εἰς ὀλίγας ὥρας τὸ περίφημον τοῦτο φρούριον, καὶ ν' ἀποκτήσετε ἓνα λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τοποθεσία του καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἀξίότης σας δὲν θέλει ἀφήσῃ ποτὲ νὰ πλησιάσῃ ὁ τύραννος, καὶ ἂν ἤθελεν ἔχει δύο φορὰς τόσα καράβια, ὅσα ἔχει τὴν σήμερον.

« Φιλότιμοι Σπετσιῶται! τώρα εἶναι καιρὸς νὰ δείξετε, ὅτι ἠξεύρετε νὰ κυριεύετε καὶ πέτρινα κάσρα, καθὼς καὶ νὰ καίετε καὶ νὰ ἀσφαλτάτε τὰ ξύλινα. Ἄς ἀκουσθῇ ἐντὸς ὀλίγου εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὅτι τὸ Ναῦπλιον καὶ ὁ λιμὴν του εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σπετσιωτῶν καὶ Ἑθραίων. Ἄς ὑπάγῃ ὀλίγῳρα ἡ φοβερὰ αὐτὴ εἰδήσις εἰς τὸν ὑπερῆφανον θρόνον τοῦ Σουλτάνου, διὰ νὰ πληροφορηθῇ ἀκόμη περισσότερον, ὅτι εἶναι ἀμετάθετος ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν καθέδραν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἢ ν' ἀφανισθῇ μέσα εἰς αὐτήν.

« Σπετσιῶται! σᾶς προσμένω, διὰ νὰ συνδράσσωμεν τὸν οὐράνιον μαὶς σύμμαχον καὶ νὰ συμπάγωμεν μετ' ὀλίγας ἡμέρας μέσα εἰς τὸ Παλαμηδί.

« Ἐξ Ἀργους τῇ 8 νοεμβρίου 1824

ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

ΣΕΛΙΣ 346.

(α) Ἰδοὺ τὸ σχέδιον τοῦτο.

« ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΦΟΔΟΥ.

« Διὰ νὰ διευγυστεύσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς Ναῦπλιον εὐρισκασμένων ἔγερων,

καὶ νὰ εὐκλυνθῇ ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις τῶν φρουρίων Παλαμηδίου, Βαρουσίου καὶ Καστελίου.

« Κρίνομεν.

« Α'. Ἡ σκηνὴ τοῦ Πρίγκιπος νὰ στηθῇ κατ' ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου νὰ περιέρχονται τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δύο ἡμέρας.

« Β'. Οἱ παλαιοὶ τῆς πολιορκίας στρατιῶται, εἰδήμονες ἀκριβεῖς τῶν περὶ τὸ Ναύπλιον θέσεων, νὰ μένωσιν εἰς αὐτάς, ἐξακολουθοῦντες τὰ συνήθη κινήματά των.

« Γ'. Περὶ τὰς ἑνδεκα τῆς νυκτὸς τῆς τρίτης ἡμέρας ἕνας ἀριθμὸς χιλίων στρατιωτῶν, μὲ ἐνδυμασίαν καὶ σημαίας τουρκικὰς, νὰ ἀρχίσῃ πόλεμον ψευδῇ κατὰ τὸ Κουτσοπόδιον, ὅθεν ἄρχεται ἡ πρὸς τὴν Ἀργολίδα ὁδὸς τῆς Κορίνθου.

« Δ'. Περὶ τὴν μίαν ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας νὰ χαλασθῇ ἡ σκηνὴ τοῦ Πρίγκιπος, καί, μετὰ τοῦτο, μέρος ἐκ τῶν παλαιῶν στρατιωτῶν νὰ καύσῃ τὰς καλύβας τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔπειτα νὰ διευθυνθῇ φανερά εἰς τὸ Κουτσοπόδιον, ὅπου ἤθελον φαίνωνται ἡ ψευδὴς συμπλοκὴ καὶ αἱ τουρκικαὶ σημαῖαι, κηρύττον τὸ φθάσιμον τῶν ἑξω πασσάδων, οἱ ὅποιοι ἐπεριμένοντο ὡρὰ τῇ ὡρᾷ.

« Ε'. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες εἰς τὸν ὀλοῦστερινόν πόλεμον δύο Τούρκοι νὰ ἀφεθῶσι μὲ ἐπιτήδειον τρόπον εἰς ἐκείνην τὴν στιγμήν, μόλις δοθῇ ἡ φωτιὰ. Αὐτοὶ καταφεύγοντες εἰς Ναύπλιον, θέλουν πληροφορήσει ἀναμφιβόλως, ὅτι τὸ πολιορκεῦν στρατόπεδον, τὸ μὲν διελύθη φυγόν, τὸ δὲ ἄφησε τὰς θέσεις του, κινῆσαν νὰ ἀπαντήσῃ τὴν πλησιάζουσαν βοήθειαν τῶν πασσάδων.

« ΣΤ'. Χίλιοι Ἕλληνες ἐκλεκτοὶ νὰ κρυβῶσιν, ὅπου ἤθελε τοὺς διορίσει ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας· καί, εὐθὺς ὅπου οἱ Ναυπλιῶται, ἐξαπατηθέντες ἀπὸ τὰ τοιαῦτα κινήματα καὶ τὰς πληροφορίας τῶν αἰχμαλώτων, ἐξέλθωσι, μὴ ὄντες βέβαια ἐλιγώτεροι τῶν 400, καὶ προχωρήσωσιν ὀλίγον, αὐτοὶ μὲν νὰ τοὺς κυττήσωσι κατὰ τὰ νῶτά των, συγχρόνως διὰ νὰ ἐφορμήσωσι καὶ οἱ εἰς τὸ Καστοπόδιον κατὰ πρόσωπον, καὶ οὕτω νὰ ἀφανίσωσιν ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσως.

« Ζ'. Ἐξολοθρευθείσης τοιοῦτοτρόπως τῆς ἡμισείας σχεδὸν δυνάμεως τοῦ φρουρίου, νὰ δοθῇ μετέπειτα ἡ ἐφόδος πανταχόθεν (ξηρᾶς καὶ θαλάσσης) τὴν αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλην ἡμέραν χωρὶς ἀντιστάσεων δυνατῶν καὶ κινδύνων μεγάλων ».

ΣΕΛΙΣ 347.

(α) Ἴδου ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαταγή.

« ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΣ.

« Διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσωσι κινήματα ἄτακτα εἰς τὴν ἐφοδὸν τοῦ Ναυπλίου.

« Διὰ νὰ μένωσιν ὅλοι εὐχαριστήμενοι καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ ἔθνους νὰ ὤφελῃ.

« Καὶ τέλος πάντων διὰ νὰ ἀξιωθῇ καθεὶς τὴν ἀνάλογον ἀξίαν τῆς ἐκδουλεύσεως καὶ ἀνδρείας του.

« Διορίζομεν.

« Αον. Οἱ στρατιῶται ἐκεῖνοι ξηρὰς καὶ θαλάσσης, ὅσοι εἰσπηδήσωσι (κάμνω-
σιν ἀσάτω) εἰς τὸ κάστρον τοῦ Ναυπλίου καὶ τὸ κυριεύσωσιν, ἔχουσι νὰ λαμ-
βάνουν λάφυρα, ὅσα κινήτὰ πράγματα εἶναι ἰδιαίτερα κτήματα τῶν Τούρκων·
ἔχουν χρήματα, ὅπλα ἐδικὰ των, φορέματα, οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐκ
τούτων τὸ ἐν τρίτον μέρος θέλει εἶναι τοῦ ἔθνους, διὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ εἰς
κοινὰς ἄλλας χρείας.

« Β'. Ὅσα δὲν εἶναι τοῦ φρουρίου, κάθε πολεμικὸν ἐφόδιον καὶ ἀκίνητον
πρᾶγμα, καθὼς καὶ οἱ αἰχμαλῶται Τούρκοι, ὅλα ταῦτα μένουσιν εἰς τὴν ἐξου-
σίαν τῆς πατρίδος. Ὅθεν οἱ στρατιῶται δὲν ἔχουσι δικαίωμα νὰ πειράζωσιν τι
ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ χρεωστοῦν νὰ τὰ ἀφίνωσιν ἀβλαβῇ, ὡς κοινὰ κτήματα τοῦ
γένους.

« Γον. Οἱ ἀρχηγοὶ καὶ καπετάνοι θέλουσιν ὁδηγεῖ τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν ἔ-
φοδον. Αὐτοὶ νὰ παραστήσωσιν ἐγγράφως καὶ ἀπροσωπολήπτως τὴν ἀξίότητα
καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν στρατιωτῶν, διὰ νὰ λάβωσιν οἱ ἀνδραγαθήσαντες
τὸ ἀνάλογον ἀξίωμα.

« Ἐν Ἀργεὶ τὴν 29 νοεμβρίου 1824 ».

ΣΕΛΙΣ 324.

(α) Ἐσφαλμένος ἀναφέρει ὁ Φραντσῆς ἐν ὑποσημειώσει τῆς σελ. 79 τοῦ τό-
μου Β', ὅτι « ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς, πεσούσης τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ αἰχμαλω-
τευθέντος τοῦ Κιαμῆλβη, ἐξῆλθε μετὰ τῶν ἀδελφῶν Δασίου καὶ ἄλλων τινῶν
ἀπὸ τὴν κωμόπολιν των τὰ Τρίκκαλα· ἀλλὰ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολι-
τσᾶς διέμενον ἐν αὐτῇ κατακεκρυμμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ». Ἐκ τοῦ
ἐναντίου ὁ Νοταρᾶς συνειργάζετο ἐν ταῖς Βερβένοις ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου καὶ συνυπέγρα-
φε. Ὡσαύτως γνωρίζομεν διαταγέντα αὐτὸν κατὰ τὸν σептέμβριον παρὰ τοῦ ἐν
ταῖς Τρικυρφοῖς Ὑψηλάντου, ἵνα « ἀποστείλῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν στενῶν βοή-
θειαν χιλίων Κορινθίων μὲ τὸν ἀνεψιὸν του (Ἰωάννην Νοταρᾶν) καὶ τὸν Θεο-
χαράκην Ῥέντην ».

ΣΕΛΙΣ 322.

(α) Ἦσαν δὲ αἱ ἀκόλουθοι.

« Αον. Οἱ εἰς τὸ φρούριον Τούρκοι τῆς Κορίνθου νὰ εὐχῶσιν, ἀφ' οὗ παρα-
δώσωσι τὰ ὅπλα των. Ἡ τιμὴ καὶ ζωὴ των δὲν πειράζεται. Νὰ γίνῃ καταγρα-
φὴ λεπτομερὴς εἰς τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κιαμῆλ μπεῆ καὶ τῶν λοιπῶν Τούρκων,
καὶ νὰ τοῖς ἀφίνεταί τὸ ἐν τρίτον, ἐξαιρουμένων τῶν πτωχῶν ἐκείνων, ὅσων ἡ
περιουσία δὲν ὑπερβαίνει τὰς δύο χιλιάδας γρόσια. Εἰς τούτους νὰ ἀφίνεταί τὸ
ὅλον, καὶ νὰ προμηθεύωνται τὰ ἀναγκαῖα ζῶα, διὰ νὰ τοὺς ὑπάγουν ἀσφαλῶς
ἕως εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἀφ' οὗ ἔλθουν τὰ καράβια. Πρέπει δὲ νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ
μὲν ἄνδρες ἀπὸ ἄνδρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἀπὸ γυναικας, διὰ νὰ μὴν ἔχουν κρυμ-
μένον πρᾶγμα ἐπάνω των.

« Βον. Ἡ περὶ τὰς τοῦ φρουρίου νὰ γίνῃ πρότερον. Ἐπειτα θέλει γίνῃ πρὶν εὐεφίς διὰ τὰ ἀναγκαῖα καράβια, διὰ νὰ ἐμβαρκαρισθοῦν ὅλοι οἱ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ μὲ τὸ εἰς αὐτοὺς ἀφένειν πρᾶγμα. Ἀνίσως ὅμως ἀποφασίσουν τινὲς πτωχοὶ, ἢ κυβερνημένοι, νὰ καθήσουν εἰς τὸν τόπον, νὰ μείνωσιν ἀπείραγοι καὶ ἀσφαλεῖς μὲ τὴν τιμὴν των καὶ μὲ τὸ τρίτον τῆς καταστάσεώς των. Κατὰ καιρὸν δὲ, ἂν ᾔθελον ἀποφασίσῃ τινὲς ἀπὸ τοὺς μείναντας νὰ ἀναχωρήσουν, ἔχουν τὸ ἐλεύθερον, ὅπου θέλουν νὰ ὑπάγουν· καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς μισεύοντας, ἂν ἀποφασίσουν τινὲς νὰ ἐπιστρέψουν, νὰ ᾔναι ἀνεμπόδιστοι, καὶ νὰ τοὺς δίδεται ἀνάλογος γῆ διὰ τὴν ζωοτροφίαν των.

« Γον. Ἐπειδὴ αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ δὲν συγχωροῦν εἰς τὸν Κιαμὴλ μπεὴν νὰ καθήσῃ εἰς τὴν πατρίδα, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του δύναται νὰ λαμβάνῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ τρίτον τῶν κτημάτων ὅπου ἔχει εἰς τὴν Πελοπόννησον· τὰ δὲ ὑπόλοιπα τοῦ θέλει οἰκοδομήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν θέσιν του, καθὼς θέλει. Οἱ δὲ πρὶν αὐτὸν ἐρχόμενοι ἐδικοὶ του, νὰ λαμβάνουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των γῆν ἀνάλογον διὰ τὴν ζωοτροφίαν των. Εἰς τὰ τῆς θρησκείας νὰ ᾔναι ἀνενόητοι· μᾶλλον δὲ νὰ ἔχουν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἑλληνικῶν κριτηρίων, χωρὶς νὰ ἐμποδίζωνται εἰς τὸ προσκύνῃα των, καὶ νὰ μὴ γίνεταί καμμία ἐξαίρεσις εἰς αὐτοὺς, ὑποκειμένους εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος. Καθὼς εἶναι οἱ νόμοι εἰς τὸ κοινόν, οὕτως εἶναι καὶ εἰς αὐτοὺς, καὶ μόνον μία πίστις νὰ τοὺς χωρίζῃ.

« Δον. Ἀπὸ τοὺς ἐδικοὺς του καὶ δούλους του Κορινθίους, ὅσοι εὐρίσκονται μαζὶ του καὶ θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν, ἔάν τοὺς δέχεται ὁ βένης, νὰ ἔχουν τὸ ἐλεύθερον νὰ ὑπάγουν μαζὶ του, καὶ νὰ ἀκούωνται καὶ αὐτοὶ μὲ τὰς αὐτὰς συμφωνίας τῶν λοιπῶν Κορινθίων.

« Εον. Περὶ τοῦ Κιαμὴλ μπεὴ . . .

« ΣΤον. Ἡ τροφή νὰ τοὺς δίδεται ἕως εἰς τὸ ἱμᾶκρον διὰ δὲ τὴν κουμπάνιαν τῆς θαλασσοπορίας των θέλουν τὴν ἀγοράζῃ.

« Ζον. Τὸ γράμμα, ὅπου ἔχει νὰ τοὺς δοθῇ μὲ τὰς ἀνωθεν συμφωνίας, θέλει εἶναι ὑπογεγραμμένον καὶ βουλωμένον ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα, τὸν Πετρόμπεην, τοὺς Γερουσιαστὰς τοῦ Μορέως καὶ ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους Καπετανεῖους τῶν ἀρμάτων, ἐσφραγισμένον καὶ μὲ τὴν βούλαν.

« Ἐν Ἀργεὶ τὴν 40 δεκεμβρίου 4824.

(Τ. Σ. τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας.)

« Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝ, Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΔΗΣ, ΧΑΡΑΛ. ΠΕΡΡΟΓΚΑΣ,

« ΒΡ. ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΣ, ΣΩΤ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ, ΙΩΑΝ. ΒΑΡΒΑΤΗΣ,

« ΠΡ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ, Α. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ, Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,

« Δ. ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΗΣ, Π. ΣΑΡΙΓΙΑΝΗΣ, Π. ΜΠΕΓΛΟΠΟΥΛΟΣ »

Τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον Ε', ἀπλὴν μόνον φέρων μνηεῖον « περὶ τοῦ Κιαμὴλ βεγῆν ἔμμενον ἀπόρρητον μεταξὺ Ἰψηλάντου καὶ Γερουσιαστῶν » τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ τεκμηριώμεθα, καθ' ὃν ἀκολούθως ἐξηγουμένθα τρόπον.

« Ἐὰν ἡ Ἀκροκόρινθος παραδοθῇ μὲ συνθήκας, ὅλη ἡ εὐρισκομένη εἰς τὸ φρούριον κινητὴ περιουσία, καθὼς καὶ ἐκείνη τοῦ Κιαμὴλ βέη, νὰ ἐμῇ χωρὶς τινὰ ἐξαίρεσιν εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον διὰ τὰ ἐξόδα τοῦ πολέμου· ἐὰν ὁμως κυριευθῇ μὲ ἔφοδον, τότε τὸ ἐν τρίτον τῶν λαφύρων νὰ ἦναι τοῦ ταμείου, τὰ δὲ δύο τρίτα ἐκείνων μόνων τῶν στρατιωτῶν, ὅσοι ἐπολιόρκησαν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τότε.

« Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῶν μέτρων αὐτῶν ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τὸν ἀκόλουθον ὅρκον, ὃν ὑπέγραψαν: « Ὁμνύομεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος, νὰ φυλάξωμεν τὴν ὁμολογίαν ταύτην καὶ νὰ κατατρέξωμεν ὅλοι μέχρι θανάτου, ὡς προδότῃν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ὡς ἀσεβῇ ἀνάρτην, ἐκείνον, ὅστις ἤθελε πολυμήσει νὰ παραβῇ τὴν κοινὴν ταύτην ἀπόφασιν, ἐπικυρωμένην μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου.

« Ἐν Κορίνθῳ τὴν 48 δεκεμβρίου 1824.

« (Τ. Σ.) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ, ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ, ὁ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΚΥΡΙΑΔΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ, Π. ΙΑΤΡΑΚΟΣ ».

(6) Περίεργος λίαν ὑπῆρξεν ἡ τακτικὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ὅταν ἡγματοεὐθῇ, ὑπεσχέθη τοιοῦτόν τι, καὶ ἐγένετο μάλιστα διαπραγματεύσεις ἀτελῆς μεταξὺ τούτου, τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ἐν Τριπόλει Πελοποννησίων προκρίτων. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς ἀπελάμβανον περιθάλψιν ἰκανὴν αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἕτεροι 200 περίπου ψυχαὶ ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν, καταφυγόντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τούτου ἐπὶ τῆς ἀλώσεως. Ὑπὸ τὴν ἐπιβράχην ὡσαύτως τῆς ἐλπίδος αὐτῆς μετηνέχθη εἰς Ἄργος, ὅπου ἐπανελήφθη ἡ διαπραγματεύσεις, θεωρουμένη τελειωτικὴ πλέον. Ἀλλ' οὗτος μετέβαλε καθ' ἑκάστην καὶ λόγους καὶ προτάσεις, οὐδ' ἀπεφάσιζε τι βέβαιον-ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν. Μάλιστα δὲ κατάρθρωσεν, ὅπως πείσῃ τινὰς τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὡς μόνους γενησομένους μετόχους τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, ἐὰν μὴ περιέλθῃ εἰς τοὺς πολιτικούς.

(γ) Ἦτοι ἐσημείωσεν, ἵνα ἀποστείλῃ αὐτῷ ἡ Χανούμ ἐφέντη μίαν ζώονην (τὴν συνδέουσιν τὴν ἀναξυρίδα) καὶ ἐν ἐγκοίμητρον (πάπλωμα), ἐν ᾧ οὐδ' ἄλλως ἐστερεῖτο τοιοῦτων· δι' ἄλλων δὲ λέξεων, πονηρεύμενος ὑπεδείκνυε τοῖς Τούρκοις ἐν τῇ γυμνότητι αὐτοῦ ὁμοίαν καὶ ἐτι χεῖρω τὰ παθήματα τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, ἐὰν παραδοθῶσι.

ΣΕΛΙΣ 328.

(α) Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχον καὶ τινες Ἀχμετ ἀγῶς, παραδοθεῖς πρὸς τὸν Γ. Θ. Κολοκοτρώνην, καὶ τινες δευδίσχες ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βεντασιδῶν, ὅς ἐπαθε τὰ πάνδεινα ἐκληρθεῖς ὡς κατὰ σκοπὸς καὶ γραμμικοκομιστῆς τῶν ἀγῶν πρὸς τοὺς ἔξω σατράπας. Ἐθαυμάσαμεν τότε ἰδόντες τὴν καρτερψυχίαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν αὐταπάνησιν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ξυλιζόμενος σκληρῶς παρὰ τῶν στρατιωτῶν, ὅπως ὁμολογήσῃ τὰ περὶ τῆς ὑποταθείσης ἀποστολῆς ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν προέφερε φωνὴν λύπης, οὔτε σπ-

μεῖον τι ἄλλους ἐδείκνυε προσευχόμενος μόνον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς μαστιγώσεως καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Δι' ὁποίων καὶ ὑπόσων συνοδεύονται σκληρότητων καὶ ἀπανθρωπιῶν οἱ πόλεμοι!

ΣΕΛΙΣ 327.

(α) Ζήτην τὴν συνέχουν τῶν Πελοποννησιακῶν ἐν τῷ τόμῳ Ε'.

(β) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Η' τοῦ τόμου Γ', καὶ ἐν τοῖς Κεφ. ΙΣΤ' καὶ Κ' τοῦ παρόντος.

ΣΕΛΙΣ 329.

(α) Ἐν τῷ Κεφ. Κ'.

ΣΕΛΙΣ 330.

(α) Ἄλλως, ἢ μερικώτερον, ἐξηγήθη ὁ Νέγρης κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐν Ἀμφίσσῃ συνελεύσεως, γράψας τὸν ἐναρκτήριον λόγον ταύτης, ὃν ἀνέγνωσεν ὁ ἐπίσκοπος Νεόφυτος: «... Ἡ Χέρσος Ἑλλάς, κύριοι πληρεξούσιοι, μ' ἐπαρακάλεσε μετὰ τῶν πριγκίπων Καρατσᾶ καὶ Μαυροκορδάτου ν' ἀναλάβωμεν τὴν ἐπιστάσιν καὶ φροντίδα τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ διεμοιράσθημεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς... » Καὶ ὅμως ὁ Ὑψηλάντης κατηγορεῖτο παρ' αὐτοῦ καὶ ἄλλων, ὅτι ἀντεποιεῖτο ἰδανικῆς ἐξουσίας.

ΣΕΛΙΣ 332.

(α) Ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ἐν τῇ Συλλογῇ Α. Μάμουκα (τόμ. Α' σελ. 40), ὅτι ἡ προκήρυξις αὕτη ὑπεγράφητο κατὰ πρῶτον λόγον παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Νεοφίτου, Κωνσταντίνου Σακελίωνος, Δρόσου Μανσόλα, Ἰωάννου Σκανδαλίδου καὶ Ἀλεξάνδρου Ἀξιώτου, (τῶν τριῶν τελευταίων ἀρτίως κατελθόντων ἐκ τῆς Εὐρώπης,) καὶ κατὰ δεύτερον παρὰ Καρατσᾶ, Μαυροκορδάτου καὶ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ. Ἐσφαλμένως ἐπίσης ἀναφέρεται, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἐστρατολόγησε τὸν Νέγρην ἐν τῇ Βυτίνῃ καὶ προέτεινε τούτῳ « νὰ συνακολουθήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν διοργανισμόν τῶν μερῶν ἐκείνων ».

(β) Ἰδοὺ μία τῶν ἀπαντήσεων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

« ΦΙΑΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΕΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ,
ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.

« Ἀνέγνων τὸ πατριωτικὸν ὕμνον γράμμα τὸ ἀπὸ 17 Σεπτεμβρίου... Διὰ μὲν τὴν εὐλικρινῆ καὶ σταθερὰν φιλογενεῖάν σας ἐχάρην· ἐλυπήθην δὲ εἰς ἄκρον διὰ τὸ σχηματικὸν τόλμημα τῶν πρὸ ὀλίγου ἐλθόντων εἰς βοήθειαν τοῦ γένους. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐπιμψα τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον εἰς Ρούμελην μὲ

πράγμα πληρεξουσίτητος, διὰ νὰ διοργανίσῃ καὶ νὰ διευθύνῃ τὰ ἐκεῖ πράγμα-
ται δὲν ἔδωσα ὅμως καὶ καμμίαν ἀδειαν εἰς αὐτὸν νὰ συγκροτήσῃ, ὡς ἀνεξάρ-
τητος ἀρχηγός, γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιών. Ὅλοι πρέπει νὰ
γνωρίζωμεν μίαν ἀρχὴν καὶ, ὅσοι ἔχουσιν αἰσθήματα ἀληθοῦς φιλογενείας, νὰ
βοηθοῦν τὸ γένος μὲ χρήματα, μὲ ὅπλα καὶ μὲ κάθε τρόπον, χωρὶς νὰ προβάλ-
λῃσι τὸν ἑαυτὸν τῶν ἀρχηγῶν καὶ νὰ διαιωσῇ, ἀντὶ νὰ ἐνόησιν, τὸ ἔθνος.

« Ὅταν αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος ἔγραφον πρὸς ἐμὲ ζητοῦσαι νὰ ἐξαποστεί-
λῃ εἰς αὐτάς στρατηγικούς καὶ πολιτικούς ἀνδρας· ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυρο-
κορδάτος ἔλαβεν ἀπὸ ἐμὲ γράμματα τῆς ἀποστολῆς του, τί προσκαλοῦσιν οὗτοι
χωρὶς τὴν εἰδήσιν μου, ἀρχήμενοι εὐθὺς μὲ τὴν ψευδεστάτην ταύτην ἀρχήν,
« Διόφοροι τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι προσκαλοῦσιν ἡμᾶς . . . ; » Τὰ κινήματα
αὐτὰ εἶναι βέβαια λυπηρὰ καὶ πάντῃ ἀνάμυστα εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀλη-
θοῦς φιλογενείας καὶ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως. Ὁ ἀληθὴς φιλογενὴς ἔχει τὴν
κοινὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν σκοπὸν ὅλων τῶν ἔργων καὶ λόγων του· ὁ δὲ φρόνι-
μος πολιτικὸς μεταχειρίζεται μέσα καὶ τρόπους ἐπιτηδείους νὰ ἐμπνεύσῃσι εἰ-
ρήνην, ὁμόνοιαν καὶ εὐταξίαν. Ἀλλὰ ποία κοινὴ ὠφέλεια, ἢ ποία εἰρήνη, ἢ ὁμό-
νοια καὶ εὐταξία προέρχεται εἰς τοιαύτας μάλιστα ἐθνικὰς περιστάσεις, ὅταν
καθεὶς προβάλλῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀρχηγῶν ἀνεξάρτητον καὶ διοικητὴν τῶν πραγ-
μάτων; ἢ ποίαν πίστιν ἡμποροῦν νὰ δώσωσιν οἱ λαοί, βλέποντες διαιρέσεις;

« . . . Ἐλθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπρόβαλα εὐθὺς σύστημα, θεμελιωμένον
εἰς τὴν δικαιοσύνην, καὶ Βουλὴν ἐθνικὴν, διὰ νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἀποφασίσῃ αὐτὴ
τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐπιμένω νὰ ἐνεργηθῇ, ἂν
καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεβλήθῃ διὰ τὰς περιστάσεις. Τοῦτο ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς αὐ-
τούς· καὶ, ἂν ἐφρόνουν μὲ εὐκρίνειαν τὰ κοινὰ συμφέροντα, ἔπρεπε νὰ σταθῇσι
συνεργοὶ εἰς τὴν σύστασιν τοῦ καὶ κοινωφελῆ ὑπάλληλα ὄργανα τῆς ἀρχῆς, τὴν
ὁποίαν ἐδέχθη τὸ ἔθνος, ἀλλ' ὅχι αὐτοκέφαλοι ἀρχηγοὶ καὶ διοργανισταὶ τῆς
Ἑλλάδος.

« . . . Διὰ ταῦτα, ὡς ἀπεσταλμένος ἐπίτροπος, εἶμαι εἰς τὴν λυπηρὰν ἀνάγκ-
ην νὰ ἀποκηρύξω τὰ αὐτογνώμονα κινήματα τῶν αὐτοκλήτων ἀρχηγῶν. Ἀφ'
οὗ τὸ ἔθνος ἔλευθερωθῇ, θέλει λάβει ἓνα ἀρχηγὸν καὶ διοικητὴν· ἀλλὰ διὰ τὰς
παρούσας περιστάσεις εἶναι ἀνάγκη ἑνὸς γενικοῦ συστήματος . . .

« Ἐφοροὶ καὶ πρόκριτοι τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν γενεμένην πρὸς ὑμᾶς παρά-
κλησιν ἐδειξάτε ἀξιεπαινον τῷ ἔθνει χαρακτῆρα φρονήσεως, πίστεως καὶ φιλογε-
νείας. Καί, ἂν οἱ ἐδῶ συντόμως ἐκτεθέντες λόγοι ἦναι καὶ δίκαιοι καὶ συμφέ-
ροντες εἰς τὸν γενικὸν σκοπὸν τοῦ ἔθνους, φεύγετε πάντοτε τὰς διαιρετικὰς ἀρ-
χὰς καὶ τὰ σχίσματα. Ἰδοὺ στέλλω πρὸς ὑμᾶς διὰ τοῦ κ. Διβερίου τὸ σύστημα,
τὸ ὁποῖον ἐπρόβαλα ἐδῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατὰ τὸ ὅποιον, ἂν τὸ ἐγκρί-
νητε, διοργανίσате τὴν Ἀττικὴν ὅλην μὲ τὸν πληρεξουσίτην μου κύριον Ἀλέξαν-
δρον Μαυροκορδάτον. Περὶ δὲ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως θέλω ἐνεργῆσαι νὰ συζη-
θῇ. Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν πρώτην δοθείσαν εὐκαιρίαν θέλω σὰς στείλῃ βοήθειαν,
ἢ καὶ ὁ ἴδιος θέλω ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν τυράννων, οἵτινες μένουσιν ἐοῖ εἰς τὴν
Ἀττικὴν.

« Ἐν τούτῳ δὲ μὴν ἀμελήτε τὰ πρὸς τὴν ἀνθρώπιν τῆς πατρίδος ἀποβλέποντα. Ἐχετε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι τὸ ἔθνος ἐπεχειρίσθη γὰρ ἀναλῶν τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ὁμονοίας, εὐταξίας καὶ συνεισφορᾶς διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαιῶν εἰς τὰ στρατεύματα. Ὅσα ὁ τυραννὸς ἔπερνε ἀπὸ καθὲ ἐπαρχίαν, διὰ τὴν τυραννίαν, ἃς ἐξοδεύωσιν ἅπασι διὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ τυράννου. Οἱ πρόκριτοι μάλιστα καὶ πλούσιοι χρεωστοῦν νὰ ἦναι προθυμότεροι, διότι αὐτοὶ θέλουσιν ἀπολαμβάνειν καὶ περισσώτερα καλὰ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους.

« Εὐχόμενος δὲ πᾶσιν ὑγίαν καὶ εὐτυχὴ ἀποκατάστασιν τῆς πατρίδος ὁλῆς μένω.

« Ἀπὸ Βασιλικῆς τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1824.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου »

ΣΕΛΙΣ 334.

(α) Ὁρα ἐν τῇ σελ. 388 τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 335.

(α) Βλέπε ἐν σελ. 424 τοῦ παρόντος τόμου.

(β) Ἐλεγεν ἄλλως: Ἀνόητοι, μὴ κολακεύσθε σήμερον βλέποντες τοὺς πολιτικούς ταπεινουμένους ἐνώπιον ὑμῶν. Ταπεινῶνται αὐτοὶ, ὅπως ὑψωθῶσι ὑψούμενοι δὲ, ταπεινώσουσιν ἡμᾶς διὰ πάσης βραδυουρίας, ἀντικαθιστῶντες τοὺς μικροὺς καὶ κινουντες αὐτοὺς κατὰ τῶν ἀνατίρων.

ΣΕΛΙΣ 336.

(α) Ἐχομεν ἀντίγραφον τῆς ἀπὸ 28 αὐγούστου ἐγκυκλίου τῆς Βουτίνης, διευθυνθείσης « τοῖς ἐντιστάτοις καὶ φιλογενεστάτοις προκρίτοις καὶ βουλευταῖς

« Κασσάνδρας ». Ἐχομεν ὡσαύτως γράμμα τοῦ Ἰωάννου Σκανδαλίδου, Μακεδόνας, ἐξ Ἀμφίσσης καὶ ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου, πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, δι' οὗ ἀνήγγειλεν οὗτος: « . . . Ἐναγκαλίσθημεν ἡμεῖς οἱ Ρουμελιώται τοὺς τέσσαρας μεγάλους καὶ λαμπροὺς ἄνδρας τοῦ γένους μας, πνέοντας ζῆλον καὶ φιλογένειαν καὶ ἔχοντας τρέπους δυνατοὺς νὰ βοηθήσουν, τοὺς ἐκλαμπροτάτους πρόγκικας λέγει κυρίους Κωνσταντῖνον Καρατσᾶν καὶ Ἀλέξανδρον Καντακουζηνόν, καὶ τοὺς πανευγενεστάτους ἀρχοντας κυρίους Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ Θεόδωρον Νέγγην, καὶ αὐτοὺς προσεκαλέσαμεν, διὰ τὴν συναγωνισθῶσιν εἰς τὸν κοινὸν τοῦτον ἀγῶνα . . . »

(β) Ἰδοὺ τὸ ἔγγραφο, δι' οὗ διωρίζοντο καὶ ἐρωδιάζοντο οἱ παρὰ στάσει τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

« ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ !

« ΤΑΛΑΝΤΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΣ ἐπιθεβαιοῦ. ΛΟΙΔΟΡΙΚΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ ἐπιθεβαιοῦ. ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΑΖΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΜΕΝΔΕΝΙΤΖΗΣ ΔΙΟΥΝΥΣΙΟΣ ἐπιθεβαιοῦ.

• Ἐπιθεβαιούται

Θ. ΝΕΓΡΗΣ πρόεδρος.

« Δυνάμει τῆς Νομικῆς Διατάξεως, τὴν ὁποίαν αὐτοτελήτως ἐδέχθη ἡ Ἀνατολικὴ Χέρσος Ἑλλάς γενικῶς καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς Λεβαδείας μερικῶς ἐν τῇ συνελεύσει τῶν Σαλωνίων, ἐπειδὴ ἀνάγκη νὰ διορισθῶσι καὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης παρασταταὶ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βουλὴν, ᾗτοι μέλη τῆς αὐτῆς Βουλῆς ἰσόψηφα καὶ ἰσόβαθμα μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κοινῇ γνώμῃ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐξω χώρας ἐκλεχθεὶς διορίσθης σὺ κύριε Λάμπρε Νάκου ἓνας τῶν ἐφετινῶν Παραστατῶν ταύτης, διατρίψων ἐν αὐτῇ μῆνας δώδεκα ὁλοκλήρους, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Βουλῆς μετρουμένου, τέλειος πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ἐκτὸς τῶν ὅσα ὡς ἀμετακίνητα παρῆλθεν ἡ ἐπαρχία ἐν τῇ εἰρημένῃ Νομικῇ διατάξει· μέλος δὲ ἰσόβαθμον καὶ ἰσόψηφον μὲ ὅλα τὰ λοιπὰ τῆς εἰρημένης Ἑθνικῆς Βουλῆς· ἐφ' ᾗ καὶ ὀδεῖται εἰς χεῖρας σου, κύριε Λάμπρε Νάκου, τὸ παρὸν ἐσφραγισμένον καὶ ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν τῶν πληρεξουσίων, νὰ ἀναγνωρισθῇ δι' αὐτοῦ παρὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἑθνικῆς Βουλῆς ὡς τοιοῦτος, συμπράττων καὶ ἀναγνωριζόμενος μὲ ἐλευθεραν ψῆφον, καθ' ὅσα πληρεξούσιος, ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ὡς ἀληθὲς Ἑλληὺν καὶ εὐσεβὲς Χριστιανός.

« (Τ. Σ.) Ἐν Σαλόνικοις τῇ 47· νομβρίου 1824 Α' Ἐλευθερίας ».

(Ἐπονται ὑπογραφαὶ 37.)

ΣΕΛΙΣ 337.

(α) Ἴδε τοὺς δύο ὁργανισμοὺς τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Α'. τῶν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Α. Μάμουκα.

(β) Ἴδου ἡ ἀπόδειξις.

• ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ.

« Ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

• Πληροφορηθεῖσα διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις, τὰς ὁποίας ἐπρόσφερε πρὸς τὴν πατρίδα ὁ . . . , κατὰ τὰ ἔγγραφα ἀποδεικτικὰ ὁποῦ φέρει·

« Ἀκούσασα καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας·

« Ὁ μ ο γ ν ω μ ὶ ν ὡ ς ψ η φ ῖ ζ ε ι

« Α'. Ὁ Κύριος . . . ὠνομάσθη ὑποχιλίαρχος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν χιλίαρχον Κύριον . . .

« Β'. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας μένει ἐπιφορτισμένος νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὸν ῥηθέντα ἀντίγραφον τοῦ παρόντος Θε σ π ι σ μ α τ ο ς, καὶ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ διὰ τὸν βαθμὸν του.

« Γ'. Θέλει σταλῇ ἡ προσήκουσα ἀναφορὰ πρὸς τὴν ὑπεράττην Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ παρόντος ψηφίσματος.

« Δ'. Τὸ παρὸν θέλει κοινοποιηθῇ, τυπωθῇ καὶ βληθῇ μεταξὺ τῶν πράξεων τῆς Γερουσίας.

« Ἐκ τοῦ Παλατίου ἐν Βραχωρίῳ

Διὰ τὸν ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον

« Τῇ 42 Μαρτίου 1822.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΪΔΗΣ.

κτλ.

« (Τ. Σ. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Ν. ΛΟΥΓΙΩΤΗΣ ».

ΣΕΛΙΣ 338.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρακτικόν.

« Ἡ παντελής ἀπελπισία, ἀποτέλεσμα τοῦ σκληροτάτου ζυγοῦ τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας, ἔβαλεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὰ ὅπλα· ἠσθάνθησαν, ὅτι δὲν ἔμπορῶσαν πλέον νὰ ζήσουν εἰς τὴν πατρίδα των, ἀλλ' ἡ αὐτὴν ἔπρεπε νὰ ἀφῇ· σουν, ἡ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῆς τυραννίας καὶ εἰς τὸν ζόρον τῶν δεσποτηρίων ν' ἀποθάνουν, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκπληρώσουν τὰ ὑπὲρ τὴν δύναμιν των ζητήματα τῶν τυράννων των, ἡ μὲ μέρος τοῦ αἱματός των νὰ ἐξαγοράσουν ἐκεῖνο τῶν ἐπιλοίπων ἀδελφῶν των, τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των, ἀπεράσισαν τὸ τρίτον καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα . . . »

(Ζήτει Σουλ. Α. Μάμουκα τόμ. Α' σελ. 24—24.)

ΣΕΛΙΣ 339.

(α) Ἔχομεν εἰς χεῖρας πρωτότυπον ἀπὸ 15 νοεμβρίου τὸν κατάλογον « τῶν ὀφικίων) τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ὑπογεγραμμένον παρὰ τριάκοντα ἐπτὰ, καὶ προσδιορίζοντα τὰ ὀφίκια καὶ τὸ προσωπικὸν τούτων, ὡς ἀκολούθως.

« Ὁφίκιον τῆς ἐθνικῆς βουλῆς (ἐκ δύο, τοῦ δεῖνος καὶ δεῖνος). — Ὁφίκιον Ἄρειος Πάγος (ἐκ δύο). — Ὁφίκιον κριτηρίου τῆς ἐπαρχίας (ἐκ τεσσάρων καὶ ὁ καπετάνιος ἐκτελεστής). — Ὁφίκιον τῶν εἰσοδημάτων (ἐκ πέντε). — Ὁφίκιον τῆς κάσας (ἐκ τεσσάρων). — Ὁφίκιον τῶν μαγαζιῶν (ἐκ πέντε). — Ὁφίκιον τῆς πολεμικῆς (ἐκ τριῶν). — Ὁφίκιον τῆς ἀστυνομίας, ἥτοι πολιτείας, (ἐκ πέντε). — Ὁφίκιον τῶν ἐθνικῶν κτημάτων (ἐκ πέντε). — Ὁφίκιον τῆς νοταρικῆς, ἥτοι γενικῆς νοτάρως, (ἐκ ενός) ».

ΣΕΛΙΣ 340.

(α) Τὰς γλυκύτητας τοῦ τοιοῦτου δικαιώματος ἐγεύθη πρῶτος ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου.

ΣΕΛΙΣ 344.

(α) Συγχρόνως ὁ Ἄρειος Πάγος ἐπεκαλέσθη, δι' οὗ ἔλαβε δικαίωματος, τὴν ἀποστολὴν ἐπικούρων Γερμανῶν, γράψας τὴν ἀκόλουθον ἐκτετῆμεν ἐπιστολήν.

• ΤΑΙΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑΙΣ ΕΤΑΙΡΙΑΙΣ Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΓ ΠΡΑΤΤΕΙΝ.

• Ὅσοι τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἰδέας καθολικεύοντες, ἐπὶ μέγα τῆς ἀνθρωπότητος μέρος ἐκτείνουσι, καὶ ἀγαπῶντες τὰ ἀγαθὰ διὰ τε ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους, γίνονται ὁδηγοὶ λαῶν εἰς ἀνάκτησιν τῶν ὅσα μετὰ τοῦ φυχράματος τῆς φύσεως ἔλαβον, οὗτοι μόνον προσφέρουσιν ἐν γνώσει τὸ ὀφειλόμενον σέβας πρὸς τὰς ὑψηλὰς καὶ καθαράς ἀρχάς, αἷς αἱ φιλόανθρωποι Γερμανικαὶ Ἐταιρίαι ἐπερείδονται. Ἄλλ' ἢ Ἑλλὰς τῇ ἀρετῇ ταύτῃ ὀφείλει καὶ τὸ εὐγνωμον ἐπισυνάπτειν· καὶ γὰρ ἔχει καὶ παλαιὰ δείγματα τοῦ φιλέλληνος Γερμανικοῦ χαρακτήρος τὴν φιλοξενίαν καὶ περίθαλψιν, ἣν ἀπελάμβανον οἱ παιδείας χάριν αὐτότε φοιτῶντες παῖδες Ἑλλήνων, καὶ παροῦσαν πραγματικὴν ἐνδείξιν τὴν περὶ ἀποστολῆς τακτικοῦ σώματος ἐπικούρων Γερμανῶν τῶν Ἐταιριῶν αὐτοπροαίρετον ἀπόφασιν.

• Δεόμεθα οὖν τῶν φιλανθρώπων Γερμανικῶν Ἐταιριῶν, ὅπως σπεύσωσιν ἀποστεῖλαι τοὺς ἐπικούρους εἰς Ἑλλάδα, ἵνα ἀλλήλων ὑπερμαχόμενοι Ἑλληνες καὶ Γερμανοὶ τῷ ἑλληνικῷ αἵματι, (ὥπερ ἔγνω ἡ Ἑλλὰς τὸ ἀνεξάρτητον ὀνήσασθαι,) τὸ σφόν γερμανικὸν καὶ καθαρὸν συμμίσξωσιν· εἰ γὰρ πέπρωται ἀπαξ ἀποθανεῖν, οὐδεὶς ἂν εὖροι ἐνδοξοτέραν ταύτης περιστάσιν, οὐδ' Ἑλλήν, οὐδ' ἄλλος τις, καὶ πάντων ἥμιστα Γερμανὸς ἀνὴρ.

• Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐς τοῦτιον προνοῶνται ἀνδρῶν μαχομένων ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος κατὰ βαρβάρων σπερμάτων Ἀσιανῶν, ἀπονδῶν ἐχθρῶν τῶν φῶτων καὶ τῆς ἰσονομίας.

Ἐρρώσθε.

• Ἐν Σαλῶνις τῇ κγ' νοεμβρίου, τῷ Α'. τῆς ἐλευθερίας (αἰκκ.) •

ΣΕΛΙΣ 343.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐκκλησία.

• ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ.

• Καίρὸς εἶναι πλέον μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς νὰ βάλωμεν τὰ θεμέλια τῆς κοινῆς σωτηρίας. Τὸ γένος ἐπεχειρήσθαι τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ τυράννου σου, ἔχον τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὴν πίστιν καὶ γενναιότητα αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀρχηγῶν, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐξήτει νὰ ἀφανίσῃ, καὶ εἰς τὴν προθυμίαν τῶν φιλελευθέρων πατριωτῶν. Ἐγὼ ἐστάλην κεφαλὴ, διὰ νὰ συγχροτήσωμεν ἐν σῶμα, μίαν δηλαδὴ ἡνωμένην καὶ ἀδιαίρετον δύναμιν, ὥστε νὰ ἐκτελῶνται πακτικῶς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, καὶ νὰ λαμβάνωσι τὴν παροτρύνησιν.

ἐκδοσιν οἱ ἀγῶνες τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο, ἅμα ἤλθον εἰς Πελοπόννησον, ἐπεὶ πρόβαλα παρεῖχον σύστημα διοικήσεως, τὸ πλέον ἀπλόον καὶ τὸ πλέον δίκαιον, ὥστε καὶ τὰ στρατεύματα νὰ ἔχωσι τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ ζωοτροφίας, καὶ τὰ βάρη τῶν ἐξόδων νὰ μοιράζωνται ἀναλόγως, καὶ ὅχι ἄλλοι μὲν νὰ ἀφανίζωνται, ἄλλοι δὲ νὰ ἀναπαύωνται, ἐν ᾧ εἶναι κοινὸς ὁ ἀγὼν. Ὅχι μόνον δι' αὐτὰ ἐσπούδασα εἰς τὴν οὐσίαν τῆς διοικήσεως, ἀλλὰ ἐργαζόμενος ἀκόμη, ὅτι πρέπει νὰ πολεμῶμεν τὸν τύραννον ὅχι διηρημένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλ' ὡς ἐν ἔθνος νὰ συναγροικῶνται ὅλοι αἱ ἐλληνικαὶ ἐπαρχίαι, νὰ βοηθῶνται ἀναμεταξύ των, νὰ στέλλωμεν ἑκάτας πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς βασιλεῖς, καὶ νὰ ἔχωσιν ὑπόληψιν καὶ δύναμιν τὰ ζητήματά μας, εἴτε διὰ βοήθειαν, εἴτε διὰ δάνειον.

« Δὲν ἤξεύρω μ' ὅλα ταῦτα, ποῖος φθονερὸς δαίμων ἐμποδίζει τὰ πλέον συμφέροντα τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλου τοῦ γένους. Οὔτε τὸ σύστημα τῆς τοπικῆς διοικήσεως, τὸ ὅποιον ἐπρόβαλα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ Βέρβηνα, ἔλαβε τόπον ἕως τώρα, οὔτε ἡ ἐθνικὴ Βουλὴ. Ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης μὲ γράφουσι περὶ τῆς ἀνάγκης, τὴν ὅποιαν ἔχει τὸ ἔθνος νὰ κάμῃ διοικήσιν, καὶ νὰ ἐνωθῶν πολιτικῶς ὅλα τὰ μέρη του, καὶ πανταχόθεν ἀκούω παρόντα, ὅτι σταλθεὶς ἐδῶ διὰ τοιοῦτους σωτηριοὺς σκοποὺς, δὲν τοὺς ἔβαλα ἀκόμη εἰς πρᾶξιν.

« Πατριῶται! δὲν μὲ συγχωρεῖται πλέον οὔτε ὑπομονή, οὔτε ἀργοπορία. Διὰ τοῦτο ζητῶ παρρησίαν ἀπὸ ὑμᾶς τοὺς συναγωνιστάς τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, νὰ σταθῇτε ὑπέρμαχοι πιστοὶ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ὑποβάλλω εἰς τὴν κρίσιν σας. Διορίσατε καὶ ἄλλους εὐλακρινεῖς καὶ ἀδόλους συμπατριώτας καὶ ὁμογενεῖς νὰ τὸ ἐξετάσωσι καὶ, ἂν ᾖναι ὀρθόν, δίκαιον καὶ συμφέρον, ἂν ἐγνωρίσατε καὶ ἐμὲ καὶ ὅλην τὴν οἰκογένειάν μου φίλους, συνεργούς καὶ προθύμους προστάτας τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους, δότε καὶ τὴν γνώμην σας καὶ τὴν πίστην ὑπερμάχουσιν· ἐξ ἐναντίας δὲ, εἰπέτε τὴν γνώμην σας παρρησίᾳ, διὰ νὰ κάμω τὴν ἀπολογία μου ἐνώπιον τοῦ γένους καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν.

« Ἐν Τριπολιτῶν τὴν 40 ἐκτωβρίου 1821.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ».

(6) Ἰδοὺ ὁλόκληρος ἡ περίεργος καὶ σπουδαία αὕτη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην.

« ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΕ ΣΕΒΑΣΤΕ ΑΔΕΛΦΕ!

« Πρὶν ἐκθέσω πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά της πράγματα καὶ σκέψεις τινὰς γενικὰς, αἱ ὁποῖαι τοσοῦτον μᾶλλον εἶναι ἀξίαι τῆς προσοχῆς της, καθόσον ἀφορῶν τὰ γενικά συμφέροντα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν σωτηρίαν τῆς δυστυχῆς πατρίδος μας, ἀναγκάστον στοχάζομαι τὸ νὰ φανερώσω ἐν συνόψει τὰ μέχρι τοῦδε πρακτικά μου εἰς τὴν Χέρσον Ἑλλάδα.

« Ἀνεχώρησα, καθὼς γνωρίζει ἡ ἐκλαμπρότης της, ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, διότι αἱ χρεῖαι τῆς Χέρσον Ἑλλάδος ἦσαν μεγάλα· διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἐπι-

πίσαι εἰς αὐτὴν πανταχόθεν μὲ τοσαύτην ὀρμῇ, ὥστε γενικῶς πρόμος ἐκυρί-
ευσαν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς· διότι ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς ἦτον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ
νὰ εὐγῆ, καὶ δὲν ἦτον κἀμμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ θρόνος τῆς τυραννίας ἦτον ἐ-
τοιμος δι' αὐτόν· διότι ἡ Ἀκερνανία καὶ Αἰτωλία ἐφοβερίζοντο ἀπὸ τὸν Χουρ-
σὴδ-πασσᾶν, καὶ οἱ καπετάνοι καὶ προεστώτες αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐλογίζοντο
νὰ δεγθῶσι πάλιν τὸν ζυγὸν τοῦ ἐχθροῦ· διότι τέλος πάντων, κοντὰ εἰς ὅλα αὐτὰ
τὰ μεγάλα δεινὰ, τὸ γενικῶς ἐπικρατοῦν εἰς τὴν δυστυχῆ πατρίδα μας μέγιστον
κακὸν τῆς ἀναρχίας εἶχε φθάσῃ εἰς τὸν ἀκρότατον βαθμὸν εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη
τῆς Ἑλλάδος.

« Τὰ χρεῖά μου εἰς τοιαύτην περίστασιν ἦσαν πολλά καὶ μεγάλα· ἑξαιρέτως
ὅμως τέσσαρα·

« Δον. Νὰ βοηθῆσω, ὅσον ἡμπορέσω, τοὺς κατοίκους αὐτῶν τῶν μερῶν μὲ
τὰ εὐρισκόμενα ἐφόδια, ὥστε νὰ ἀπαντηθῇ ἡ ὀρμὴ τοῦ ἐχθροῦ.

« Βον. Νὰ ἐμποδίσω τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἐπὶ τὸ παρὸν, καὶ νὰ παρα-
τείνω, ὅσον τὸ δυνατόν, περισσότερον τὴν παρούσαν εἰσὶν τῶν πραγμάτων του.

« Γον. Νὰ ἐμφυγῶσω τοὺς κατοίκους τῆς Ἀκερνανίας καὶ Αἰτωλίας, καὶ νὰ
ἀνατρέψω τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ υποταχθῶσιν ἐκ νέου εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος.

« Δον. Νὰ ὀργανίσω τὸ πολιτικὸν σύστημα ἀνάλογον μὲ τὴν παρούσαν κατὰ-
στάσιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος μας, καὶ νὰ κατορθώσω νὰ σταλῶσιν ἀ-
πὸ τὰ μέρη ταῦτα παραστάται εἰς τὴν ἐθνικὴν Βουλὴν.

« Ὅλα αὐτὰ μόνος νὰ ἐπιχειρηθῶ ἦτον ἀδύνατον καὶ διὰ τὴν γεωγραφικὴν
ἐκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ διὰ τὴν ἥβικὴν στάσιν τῶν κατοίκων καὶ διὰ πόσους
καὶ πόσους ἄλλους λόγους, τοὺς ὁποίους, καὶ χωρὶς νὰ γράψω, ἡμπορεῖ κάλλι-
στα νὰ ἐννοήσῃ.

« Ὁ ἐκλαμπρότατος πρίγκιψ Καρατζᾶς καὶ ὁ εὐγενέστατος κύριος Θ. Νέ-
γρης, τοὺς ὁποίους εὗρον εἰς τὴν Βυτινίαν, ὑπὸ φιλογενεῖας κινούμενοι, ἐδέχθη-
σαν νὰ συναγωνισθῶσιν εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. Ὅθεν ἐλθόντες εἰς Βουτίτζαν
ἀπεράσασμεν εἰς τὸ Γαλαξείδι· ἐξεκινήσαμεν ἀμέσως γράμματα, διὰ νὰ γίνῃ μία
συνέλευσις τῶν προκρίτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· δηλαδή, Λεοδαδείας, Σα-
λώνων, Εὐρίπου καὶ. εἰς Σάλωνα, καὶ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς τῆς συνελύσεως
ἀνέλαβεν ὁ κύριος Νέγρης. Ὁ ἐκλαμπρότατος πρίγκιψ Καρατζᾶς ἐπῆγε νὰ πα-
ρατηρήσῃ τὰς θέσεις τῶν στρατευμάτων ἀπέναντι τοῦ Ζητουίνου. Ἐγραψα εἰς
Μεσολόγγι, διὰ νὰ προσπαθῶσι μερικὰ ἐφόδια, καθὼς ἀπὸ Βουτίτζης εἶχα γρά-
φει καὶ πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά της διὰ παροῦτι. Καὶ τελευταῖον ἐκίνησα, διὰ
νὰ ἔλθω εἰς τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκερνανίας, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐφαίνετο
μεγαλητέρα.

« Καθ' ὃδὸν ἔμαθον τὸ φθάσιμον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἀπέναντι τῆς Πάτρας
καὶ τὴν διελυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου· ἔτρεξα λοιπὸν ἐκεῖ, ἐμφύγω-
σα, ὅσον ἡμπούρασα, τὸν λαόν, καὶ ἔφερα πάλιν τὴν πολιορκίαν εἰς τὴν προτέ-
ρην τῆς στάσιν, ὥστε ἐλειψέν ὁ φόβος τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἐχθρῶν.

« Φθάσας εἰς Μεσολόγγι, εὗρον τὸν λαὸν ἀπληπισμένον καὶ ἑτοιμον νὰ φύγῃ
διὰ τὸν φόβον τῆς ἐνώσεως τοῦ στόλου τοῦ Καπουδᾶνα βεγῆ μὲ τὸν πρῶτον

στόλον. Ἐπέμεινα νὰ ἀχυρωθῇ ἡ πόλις, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς ἀντίστασιν, χρείας τυρούσης.

• Ὅλα αὐτὰ ἦσαν μὲν ὡς πρὸς τὸ ἐξῆς κακόν. Οἱ καπιτάνοι τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, πεφοβισμένοι ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Χουρσὶδ πασᾶ, μὴ βλέποντες τὴν ἐκτέλεσιν, ὅσων τοῖς ὑποσχέθησαν οἱ καλοὶ καὶ φιλαλήβεις ἀπὸστολοι, ἀπελπισμένοι ἐν ἐνὶ λόγῳ, μὴ πιστεύοντες πλέον οὔτε τὰς ἀληθείας, ὑβρίζοντες καὶ βλασφημοῦντες, ὅσους ἔγιναν αἵτιοι τῆς τοιαύτης τῶν καταστάσεως, συνεδέθησαν μὲ τοὺς Ἀλβανίτας, ὑποσχόμενοι ἑνορκον συμμαχίαν διὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὸν ὁποῖον καὶ ἀνεγνώρισαν αὐθέντην τῶν, κατὰ τὴν ἐπληροφορήθη βεβαίως ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐγγράφου τῆς συμμαχίας τῶν. Τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ εἰς τοιαύτην περίστασιν; Ἀπεφάσισα νὰ ἐλκύσω τοὺς Σουλῳῳτας, ὡς τοὺς πλέον φιλελευθέρους, ἀγκυλὰ παραπονουμένους καὶ αὐτοὺς καὶ ὑπογεγραμμένους εἰς τὴν συμμαχίαν. Τὸ ἐκατέρωθον ἐν μέρει. Οἱ Σουλῳῳται ἀπεφασίσθησαν, ὅτι ἀνάγκη νὰ κυριεύσουν πρῶτον τὰ Πέντε Πηγᾶδια, καὶ ὕστερον νὰ ὁρμήσουν κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων. Ἀφ' οὗ ἐκυριεύθη αὐτὴ ἡ θέσις, ἐπρότειναν νὰ κυριευθῇ καὶ ἡ Ἄρτα, εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ὁποίας καταγίνονται ἡδὴ, καὶ, κατὰ τὰς τελευταίας ὑποσχέσεις τῶν, θέλουν παρατείνειν, ὅσον ἔμπορῶν, τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐφρόντισα ἐνταυτῷ νὰ πείσω τοὺς ἐδῶ καπετανέους καὶ προεστῶτας, ὅτι πρέπει νὰ ἀποφασισθῇ ἐν σύστημα διοικήσεως καὶ ὕστερον ἀπὸ πολλὰ, ὅσα καὶ νὰ διηγηθῶ εἶναι περιττόν, ὑποσχέθησαν, ἵτι θέλουν συναχθῇ, ἀφ' οὗ ὁμοῦ λάβουν ὁμιλίαν μετὰ τῶν Σουλῳῳτῶν, μετὰ τῶν ἐποίων ἐπιθυμοῦν δικαίως νὰ ἦναι σύμφωνοι. Τοὺς ἔδωκα ἐγγράφως ἐν σύστημα διοικήσεως, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀπλουστεράς, ἥτις θέλει τελειοποιηθῇ, ὅταν βελθῇ εἰς πρᾶξιν. Στέλλω ἐν ἴσῳ τοῦ προβληθέντος αὐτοῦ συστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον θέλει παρατηρήσει ἴσως, ὅτι κατὰ τὸ φαινόμενον δίδεται εἰς τοὺς καπιτάνους μεγάλη ἐκτασις δυνάμεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενον εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά της, ὅταν ἐνθυμηθῇ, ὅτι ἐδῶ εἰς τὴν Ῥούμελιν οἱ καπιτάνοι ἦσαν τὸ πᾶν, καὶ αὐτοὶ εἶχον πάντοτε τὰ πρωτεῖα καὶ ὅλην τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, χωρὶς νὰ ἐρωτῶνται καὶ οἱ προεστῶτες· ἐν ᾧ τῶρα πρῶτον μὲν θέλουν ἔχει συνεργούς τοὺς προεστῶτας, οἱ ὁποῖοι θέλουν εἶναι περισσύτεροι καὶ θέλουν ἔχει περισστέρας φωνὰς εἰς κάθε ἐπαρχίαν ἢ ναχαγιέν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου μέρους θέλουν εἶναι ὑποταγμένοι εἰς τὴν τοπικὴν Γερουσίαν, συνισταμένην ἀπὸ προεστῶτας μόνον καὶ ἔχουσαν στρατιωτικὴν δύναμιν πολλὰ μεγαλητέραν ἐκείνης τῶν καπιτάνων.

• Εἰς αὐτὰ ἐνησχολούμην εἰς Βραχῳρι, ὅτε ἔλαβα γράμματα ἀπὸ Λιθόρνου, τὰ ὁποῖα ἔκρινα τόσον ἀναγκαῖα, ὥστε ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω εἰς Μεσολόγγι μὲ ἀπόφασιν, ἥ τὸν πρίγκιπα Καρατζᾶν νὰ πείσω νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον, διὰ νὰ τὰ φέρῃ, ἥ νὰ ἔλθω μόνος μου. Ἐπέισθη ἡ ἐκλαμπρότης του καὶ διαβαίνει εἰς Πάτραν φέρουσα καὶ τὰ ῥηθέντα γράμματα, περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ὁποίων εἶναι περιττόν νὰ εἰπῶ τι, ἐπειδὴ θέλει τὰ διαβάσει.

• Εἶναι πλέον κκιρὸς, ἐκλαμπρότετε, νὰ ἀκούσωμεν τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀλη-

τοῦ πατριῶτου καὶ σοφοῦ πολιτικοῦ, ὅστις γράφει τὸ πρὸς τὸν σεβαστὸν Ἰγνά-
τιον γράμμα. Δὲν ἤξεύρω, τί πρέπει ἄλλως νὰ ἐλπίσωμεν.

« Ἡ ἐκλαμπρότης τῆς ἐγνώρισε, καὶ δὲν εἶναι χρεῖα νὰ τὴν εἰπῶ, ὅτι ὁ αὐ-
τάδελφός τῆς ἠπατήθη ἀπὸ ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἔπρεπεν αὐτὴ ἀκρά-
σιν νὰ δώσῃ. Ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐν οἷς καὶ ἐγὼ, προεῖδομεν τὸ κα-
κὸν, ὅταν ἐκ φήκης ἠκούσαμεν, ὅτι γίνονται διάφορα κινήματα. Ἦθελῃσαμεν
νὰ τὸ προλάβωμεν, ἐγράψαμεν τὰ δεόντα, ἐξεκινήσαμεν καὶ δύο ἀνθρώπους δι'
ἐξέδωκεν, δίδοντες καὶ τὰς ὁδηγίας, πῶς πρέπει νὰ ὁδηγηθῇ ἡ Ἐταιρία, διὰ
νὰ μὴ φέρῃ κακὸν εἰς τὸ γένος. Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἠθαύνησεν εἰς Βιέννην, ὅπου
εῦρέθη, ὅτε ὁ κόμης Καποδίστριας διέβαινε εἰς Λευδίχην ἐπ' ἡγε πρὸς αὐτὸν καὶ
εἶπε τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐστέλλετο, καὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Κόμης
τῷ ἀπεκρίθη, ὅτι ὅλα γίνονται ἀνευ εἰδήσεώς του· δὲν ἐπίστευσε δ' ὅμως, ὅτι ὁ
αὐτάδελφός τῆς θέλει κινήθῃ. Ὁ ἄλλος ἐπροχώρησε μέχρι Βλαχίας καὶ ἔφθασε
μέχρι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς· ἀλλ', εἴτε διότι ἦτον πλέον ἀργά, εἴτε δι' ἄλλους λόγους,
τοὺς ὁποίους ἀγνοῶ, ὁ ἀδελφός τῆς ἐκινήθη. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας
τοῦ ἦσαν, οἷα ἤμποροῦσε νὰ τὰ προῖδῃ τινὰς μάστιγα, ὅταν ἐβλεπε, ποῖοι ἦσαν οἱ
συνεργαῖ τοῦ, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ ἴδιος ἐγνώρισεν ἀνωφελῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀνομά-
σῃ τὸν μὲν φαυλόδιον, τὸν δὲ ἀνάξιον, τὸν δὲ, δὲν ἤξεύρω, τί ἄλλο, ἐν ᾧ τὸ δίκαιον
ἦτον νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὸν βίον καὶ τὴν ἀξιοσύνην τῶν ἀνθρώπων, πρὶν κάμῃ ἀρχὴν
τοιούτου μεγάλου ἐπιχειρήματος· ἡ ἐκλαμπρότης τῆς ἡ ἴδια εἶδεν, ὅποια τὴν
ἔλεγον καὶ ὅποια εὗρεν εἰς τὴν Πελοπόννησον πράγματα· ὥστε αὐτοὶ οἱ ἀνθρω-
ποι καὶ τὴν ἐκλαμπρότητα τῆς ἠπάτησαν, καὶ τὸ γένος ἀκόμη περισσότερον,
διότι ἡ ἀποστολικὴ τῶν περιορίζετο εἰς μίαν ἀπέραντον ψευδολογίαν, τῆς ὁποίας
τώρα βλέπομεν τὰ ἀποτελέσματα. Πῶς νὰ μὴν διακρύβῃ πινάς, ὅταν ἀκούῃ τοὺς
ἀδελφούς του μὲ δάκρυα καταρωμένους τοὺς αἰτίους τῆς καταστροφῆς των; Τώ-
ρα πάσχομεν ὅλοι, καὶ ἑνοχοὶ καὶ μὴ. Λέγω « ἑνοχοὶ », διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ
ἀνομάσω παρὰ ἑνοχὴν τὴν κακοήθειαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, ἐν ᾧ
τὸ γένος φανερὰ ἐπροχώρει, καὶ ἐλπίζετο ἵσως καὶ ἀναμωτὶ ἡ ἐλευθερία του
μετ' ὀλίγους ἑνιαυτούς, ἐπετάχυναν δι' ἴδια τέλη τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ τὸ γένος ἦτον
ἀκόμη ἀνέτοιμον· καὶ τώρα, ἀφ' οὗ ἔγινε τόση αἱματοχυσία, δὲν ἔχομεν βεβαί-
αν τὴν ἐλευθερίαν μας. Δὲν ἐστάθησαν ὀλιγώτερον βλαπτικαί, (ὡς μὲ συγχα-
ρήσῃ νὰ τὸ εἰπῶ,) καὶ αἱ προκηρύξεις τοῦ αὐτάδελφου τῆς. Τὸ ν' ἀρχίσῃ τὸ ἔρ-
γον μὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἐταιρίας, ἐν ᾧ αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις κατερίνοντο νὰ
ἐξοντώσουν τὰς γαλλικὰς, γερμανικὰς καὶ ἰταλικὰς πολιτικὰς ἑταιρίας· τὸ νὰ
μεταχειρισθῇ τὸ ὄνομα τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾧ ἦτον βέβαιον, ὅτι ἡ Ῥωσία δὲν ἠ-
θελε νὰ ἐνεχθῇ· τὸ νὰ κηρύξῃ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἔλαβε τὰ ἄρματα, ἐν ᾧ καὶ
τώρα ἀκόμη εἰς πολλὰ μέρη κοιμᾶται τὸν πλέον βαθὺν ὕπνον· τὸ νὰ ἀνομασθῇ
ἐπίτροπος τῆς ἀνυπάρχου Ἀρχῆς, ἥτις, καὶ ἂν ὑπῆρχε, δὲν εἶχε κανὲν δικαί-
ωμα ἐπὶ νῶς εἶλον τὸ ἔθνος, ἦσαν τόσα σφάλματα πολιτικῆς ἀτυγχώρητα, τὰ
ὅποια μᾶς ἔκαμαν τόσο κακὸν, ὅσον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μᾶς κἀμουν οἱ πλέον
μεγάλοι ἐχθροὶ μας. Αὐτὰ διήγειραν καθ' ἡμῶν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις,
αἱ ὁποῖαι δικαίως μᾶς ἐνόμισαν ὅργανα τῶν Ἰακωβίνων τῆς Εὐρώπης. Αὐτὰ

μας ἀπεξένωσαν τὴν Ῥωσσίαν, ἥτις εἰς κάθε ἀλλήν περίστασιν ἡμποροῦσε πρὸς ὁμῶς νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Αὐτὰ καὶ ἤδη μᾶς κρατοῦν εἰς τὴν ὀδυνηρὰν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκόμεθα.

« Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνῃ; Θέλει εἰπεῖ ἡ ἐκλαμπρότης της. Τώρα τὸ γένος ἐλαδέν εἰς χεῖρας τὰ ὄπλα· τί νὰ κάμωμεν; Ἄν θέλωμεν νὰ σώσωμεν τὸ γένος, ἂν ἤμεθα ἀληθεῖς πατριῶται, νὰ κάμωμεν ἐκεῖνο, ὅπου ὁ καλὸς πατριώτης, καὶ ὁ μόνος, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν πρέπει νὰ ἐλπίσωμεν, μᾶς συμβουλεύει. Ν' ἀφῆσωμεν τὰ ὀνόματα ἀρχηγῶν καὶ πληρεξουσίων καὶ ἐπιτρόπων· νὰ ὀργανίσωμεν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦς ἰδίοις ἐντοπίους, τῶν ὁποίων νὰ γένωμεν ἡμεῖς ὁδηγοί, καθ' ὅσον δυνηθεῖ· νὰ τὴν συγκεντρώσωμεν εἰς ὀλίγας χεῖρας, ἐν ὧν νὰ προσκαλέσωμεν κἀνένα ὑποκείμενον, ὅς ὁ πρίγκιψ Βύγενος ἢ ὁ κόμης Καπουδίστριας, ἢ πᾶς τις ἄλλος ἰκανώτερος ἡμῶν· νὰ ἀφῆσωμεν ὅλα τὰ ξένα, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶμεν ὅλα τὰ ἐθνικὰ σχήματα· νὰ ἀφῆσωμεν, ὅ,τι μᾶς κάμνει ὑπόπτους εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ὡς μετέχοντας τῶν Ἰακωβινικῶν φρονημάτων· νὰ παραστήσωμεν εἰς τὴν Εὐρώπῃν τὰ δίκαιά μας ὄχι μὲ παχείας λέξεις, ἀλλὰ μὲ λακωνισμὸν ἄξιον τῶν προγόνων μας καὶ μὲ μετριοφροσύνην. Ἐκ τούτων ἡμπορεῖ νὰ πορισθῇ καὶ ἄλλα πολλὰ ἡ ἐκλαμπρότης της. Ἐγὼ ὁμῶς εὐχαριστοῦμαι εἰς αὐτὰ, καὶ πρὸ πάντων λέγω, ὅτι πρέπει νὰ κατορθώσωμεν νὰ ἐνώσωμεν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ συστηθῇ ἡ διοίκησις. Γράφω καὶ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ συμβουλεύω τὰ αὐτά. Ἄν ἀκουσθῶ, εἰμαι ἔτοιμος νὰ τρέξω νὰ ἐνωθῶ μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἂν ἀφ' ἑτέρου μέρους ἴδῃ, ὅτι δι' ἰδίαν τέλῃ ἢ πλῆθι ἀμελεῖται τὸ κοινὸν καλὸν, δὲν ἔχω τί ἄλλο νὰ κάμω, εἰμὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους νὰ πασχίσω νὰ δουλεύσω τὴν πατρίδα ἐδῶ, ὅπου εὐρίσκομαι, ὅσον καὶ ὅπως ἡμπορῶ· ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐκδώσω εἰς τύπον καὶ νὰ διαδώσω εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ποῖα βλέπω ὅτι εἶναι τὰ ἀληθῆ συμφέροντά της καὶ εἰς ποίους χρεωστᾷ τὴν δυστυχίαν της· νὰ φανερώσω δὲ καὶ εἰς τὸν σεβάσιμον Ἱεράρχην ὅλα μου τὰ πρακτικὰ, διὰ νὰ γνωστοποιήσῃ, ὅπου δεῖ τέλος νὰ κηρύξῃ εἰς τὴν Εὐρώπῃν αὐτὴν, εἰς τί ἀγωνίζομαι, διότι δὲν ἐπιθυμῶ, οὔτε εἰς τὴν πατρίδα νὰ βλασφημηθῇ τὸ ὄνομά μου, οὔτε εἰς τὴν Εὐρώπῃν νὰ διασύρηται.

« Ἐλπίζω, ὅτι εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά της θέλω εὖρῃ ἀληθῆ καὶ ζηλωτὴν πατριώτην, καὶ ὅτι θέλω ἡμπορέσει νὰ καυχηθῶ μίαν ἡμέραν, ὅτι ἐκ συμφώνου συνεργήσαμεν εἰς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος.

« Δὲν ἡμπορῶ νὰ τελειώσω τὴν παροῦσαν, χωρὶς νὰ προσθέσω καὶ ἕτερον ἀξιοσημείωτον. Ἐγραψα ἀνωτέρω, ὅτι ἐπιδιήθη νὰ γίνῃ συνέλευσις τῶν προκρίτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς Σάλλον. Αὕτῃ ἡ συνέλευσις ἀνεβλήθη ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, καὶ μέλλει νὰ συγκροτηθῇ ἤδη. Ἀλλὰ σήμερον μαθηάνω ἐκ γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἐκείθεν, ὅτι ὁ κύριος Ἀντωνόπουλος ἔγραψεν εἰς τινὰς τῶν ἐν τῇ συνέλευσει « νὰ προσέχουν νὰ μὴ « δώσουν πίστιν εἰς τινὰς ἀπατεῶνας ». Ἄν ὁ κύριος Ἀντωνόπουλος γράψῃ ἀντὶ τῆς ἀδείας τῆς ἐκλαμπρότητός της, σφάλλει· καὶ, ὅτι εἶναι ἀντὶ τῆς ἀδείας της, δὲ ἀμφισβῆσαι. Ἄν πάλιν ἔχῃ σύστημα νὰ ὀνομάζῃ ἀπατεῶ-

νας τοὺς ἐλχέεις πατριώτας, δὲν κάμνει τιμὴν, μὲ φαίνεται, εἰς τὴν ἐκλαμπρότητα της τὸ νὰ ἦναι κοντά της. Ἀπατεῶνες εἶναι, ὅσοι ἐψεύσθησαν, καὶ ἡ Ἐλ-
λὰς δὲν ἤκουσεν ἀκόμη παρὰ ἀληθείας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Μαυροκορδάτου. Εἰς
τοῦτο καυχῶμαι, καὶ θέλω καυχῆσθαι διὰ πάντα.

« Ἐλπίζω, ὅτι θέλει συγχωρήσει τὴν πολυλογίαν μου, διότι ἴσως ἦτον ἀναγ-
καία. Παρακαλῶ, (καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὴν παρακαλέσω,) ἐπεξεργασμένη ἀ-
κριβῶς τὸ γράμμα τοῦ φίλου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοινολογηθῇ εἰς
πολλούς, καθὼς ὀρθότατα παρατηρεῖ καὶ ὁ σεβαστὸς Ἱεράρχης μας, νὰ κάμῃ
ἀπόφασιν σύμφωνον καὶ μὲ τὸν πατριωτισμὸν καὶ μὲ τὴν γενναιοῦτά της, τὴν
ὅποιαν ἀπόφασιν νὰ μὲ γνωστοποιήσῃ πρὸς ἡσυρίαν μου.

Μεσολόγγι

27 ὁκτωβρίου

1824

τῆς ἐκλαμπρότητός της εἰλι-
κρινέστατος καὶ εἰς τὰς προ-
σταγὰς πρόθυμος ἀδελφός

Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

« (Γ. Γ.) Ἐνεχείρησα εἰς τὸν πρίγκιπα Καρτεζᾶ ἐν γράμμα τοῦ Ἀθανασί-
ου Τζακάλωφ, τὸ ὁποῖον ἐπίσης περιέχει πολλὰ περίεργα, καὶ εἶναι βέβαιον,
ὅτι ὁ Τζακάλωφ δὲν ψεύδεται, διότι αὐτὸς μᾶς ἔγραψε καὶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν,
ὅταν ἐπαρρησιόσθη εἰς τὸν Κόμητα ἐν Βιέννῃ. Ὁ πρίγκιψ Καρτεζᾶς ἐπιθυμεῖ
νὰ ἀνταμωθῇ μετὰ τῆς Ἐκλαμπρότητός της εἰς τὸ ὑποκείμενόν της ἔχει ὅλην
τὴν δικαίαν πίστιν καὶ ὑπόληψιν. Δὲν ἤμπορῶ ὅμως νὰ τὸν καταδικάσω, ἂν ἔ-
χῃ ὅλην τὴν ἐναντίαν εἰς τὰ ὑποκείμενα ἐκείνων, οἵτινες σύστημα εἶχον τὴν
πλάνην, τὸ ψεῦδος καὶ τὰς δολοφονίας ».

ΣΕΛΙΣ 346.

(α) Ὁ Ἰγνάτιος ἐν τινι ἀπὸ 26 δεκεμβρίου ἐπιστολῇ « πρὸς τοὺς ἐν Ὁ-
δησῶ φέροντας » ἔγραψε : « . . . Ζητεῖτε εἰδήσεις τῆς πατρίδος σας· ἀλλὰ
τίνας νὰ γράψωσι ; πρὸς τίνα ; καὶ διατί ; Οἱ συμπατριῶταί μας ἠπατήθησαν
καὶ βλέπουν, ὅτι κινδυνεύει ἡ ὑπαρξίς των. Ποιοὶ τοὺς ἠπάτησαν ; δὲν τὸ ἤξεύ-
ρω. Οἱ ψευδοπρόστολοι τοὺς ἐβεβαίωσαν, ὅτι εἶναι σύστημα ἀπὸ τοὺς πρωτίστους
τοῦ γένους· ὅτι εἶναι χρήματα· ὅτι δὲν ἔχουν, εἰρήνῃ νὰ κινηθῶσι, καὶ ὅτι τὰ
ἄλλα ὅλα εἶναι ἄλλων φρόντις. Τώρα βλέπουν τὴν ἀπάτην· καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἤ-
ξεύρουν, ποιοὶ τοὺς ἠπάτησαν, νομίζουν ἐνόχους ὅλους τοὺς ἐν Εὐρώπῃ Γραι-
κοὺς, τοὺς ὑποπεύουν ὅλους καὶ δὲν θέλουν ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς αἰτίους τῆς
δυστυχίας των. . . » Καὶ παρακατιῶν : « . . . Μοὶ γράφετε, ὅτι ἐξωδεύθησαν
πολλὰ χρήματα εἰς τὴν Βλαχομυγοθανίαν. Ἄλλ' αὐτὰ τὰ ἐξοδα ἐχρησίμευσαν
μόνον διὰ τὸν ἀφανισμὸν δύο τόσοι καλῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ πατρίς ἐν τούτῳ τί
ὠφελήθη ; Καὶ τί χρεωστῇ, εἰς ὅσους ἔδωσαν τὰ μέσα εἰς ἀνοήτους ἀνθρώπους,
οἵτινες ἐβλάψαν καὶ τοὺς τόπους ἐκείνους καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα, ἐπειδὴ δὲν
ἦσαν ἄξιοι νὰ κάμωσιν ἄλλο τί, ἀπὸ ὅ,τι ἐκαμαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς των δὲν
ἦτον ἀθῶος, ὥς ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅλα των τὰ φερόμενα ; . . . »

Βλασημίας φοικωδεστάτας κατὰ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων καὶ κατὰ

τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος ἐξεφύονει ὁ Ἰγνάτιος, ἀναίρων τὴν κυρίαν ἀρχὴν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ καταδικάζων τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἀπλοῦν ἔργον ἀπάτης. « Τίνα ἔφυγον ἔπη ἐκ τοῦ ἔρκους τῶν ὀδόντων » τοῦ ἱερέα τοῦ αὐτοῦ; Δι' ἀπάτης ἄρα συνώμωσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τοῦ τυράννου αὐτῶν, ἢ ἐκ προαιρέσεως; Ἐκ προαιρέσεως βεβαίως, ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ Ἰγνάτιος ἐτοίμως ἐγένετο συνωμότης. Καί, ὅταν ἐκ προαιρέσεως συνώμωσαν οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς κινήσεως ἑαυτῶν, πῶς ἐξ ἀπάτης ἐκινήθησαν; Ἡ ἀπάτη, ἀληθὴς παραδεχομένη ἀπαξ, φέρει εἰς τὸν ὁρθότατον τοῦτον συλλογισμόν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκόντες ἀπεδύθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι, διότι οὐδόλως ἠσθάνοντο περὶ τῆς ἐλευθερώσεως ἑαυτῶν, διότι ἐκόντες προετίμων τὴν κατάστασιν τοῦ δούλου. Τίς δὲ στυγερωτέρα αὐτῆς ἀναίρεσις ἐνὸς ὅλου καὶ ἀδιαφιλονεικίτου παρελθόντος; Τῶν μεγάλων ἔργων ἐξετάζεται τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐκαμον βεβαίως οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρίας καὶ ψευδεῖς παραστάσεις κατ' ἀνάγκην· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἐστεφανώθη διὰ τῆς κινήσεως. Ἐκαμον ὡσαύτως οἱ ἐπαναστάντες χρῆσιν ἀφθονον ψεύδους, εἰς τὴν ἰδίαν ὑποχωροῦντες ἀνάγκην· ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐστεφανώθη διὰ τῆς ἐπιτυχίας.

Ἐκ τῶν ὑστέρων ἄρα καὶ ἐκ τῶν προτέρων τὰ πράγματα κρίνοντας, εὐρίσκομεν τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον βαττολογήσαντα διὰ πολλῆς θρασυτητος, ἐφ' ὧν ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ὁδησσῷ ἐφόρους καὶ πρὸς ἄλλους πλείστους. Ἀληθῶς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἔλαβον χώραν πλείσταις καταχρήσεις· ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα τῶν ὁμογενῶν καλῶς ἐδαπανήθησαν, καὶ τὰ αἵματα τοσούτων πατριωτῶν ὠφελίμως ἐχύθησαν, διότι τὸ σκοπούμενον μέγα ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν, ὁ ἀντιπερισπασμὸς, λέγομεν, τῶν ἰσχυρωτέρων δυνάμεων τοῦ τυράννου.

ΣΕΛΙΣ 347.

(α) Ἐχομεν τοῦτο χειρόγραφον, ἀλλ' ὡς ἐκτεταμένον παραλείπομεν.

ΣΕΛΙΣ 348.

(α) Ἰδοὺ ἡ περίεργος αὕτη διαμαρτυρία.

« ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΙ.

« Διὰ τῶν πρέσβεών μας, τῶν αὐτόσε πρότερον εὕρισκομένων, αἷς ἐκφράσαμεν τὴν εὐχαρίστησίν μας διὰ τὴν ἑνώσιν τῆς νήσου μας εἰς τὸ ὑμέτερον πολιτικὸν σῶμα, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀναγγείλατε δι' ἐπιστολῆς σας τῶν 24 τοῦ παρελθόντος ὁκτωβρίου. Ἀνανεοῦμεν μ' ὅλον τοῦτο καὶ ἤδη τὴν εὐκρινῆ χαρὰν καὶ τὰ ἀδελφικὰ φρονήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐδέχθημεν τὴν ἑνώσιν αὐτὴν ὡς πᾶν, τὸ ὅποιον καὶ ἡμεῖς ἐπεθυμήσαμεν καὶ ἡ φύσις φαίνεται, πῶς ἐπροσδιώρισε καὶ ζητεῖ.

« Ἀλλὰ τὸ μόνον, ὅπου κρίνομεν ἀναγκαϊότατον καὶ αἷα εἶπομεν πολλὰ-

κας, εἶναι ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πολιτικοῦ συστήματός μας. Δὲν ἤμποροῦμεν χωρὶς τούτου νὰ ἐπικαλέσωμεν τὴν βοήθειάν τινος τῶν βασιλείων· καὶ παρὰ τοῦτο κρυ-
άνουσι καὶ ἐμποδίζονται ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἐν ᾧ ἔδειξαν τόσην προθυ-
μίαν διὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος· καὶ, ὅσοι ἤλθον ἐξ αὐτῶν αὐτοπροαίρε-
τοι, διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι, βιάζονται νὰ ἀναχωρήσωσι, καθὼς ἀπῆλθον μερικοὶ ἀ-
ποτυχόντες ἀπὸ τὴν ἐπιζομένην περιποίησιν.

« Οἱ ἀδελφοὶ Κασσάνδριοι ἐθυσιάσθησαν ἀπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ Τούρκου. Οἱ
θησαυροὶ τοῦ Ὁρους, ἐπισωρευθέντες ἀπὸ τὴν μεγαλοδωρίαν τῶν βασιλείων
καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν προπαιτέρων καὶ συγχρόνων μας, κινδυνεύουσι νὰ πέσω-
σιν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι, ἱερόσυλοι ἤδη, καὶ τὰ ἱερὰ καταγνώγια
θέλουν κατακαύσει. Αἱ πληγαὶ αὐταὶ καὶ μεγάλα ἄλλα προκείμενα δεινὰ δὲν
προέρχονται βέβαια ἀπὸ ἄλλο, εἰμὴ ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν συστήματος. Ἡ Φοῦμελη
ὅλη ἀψυχῇ ἀπὸ διαφόρους ἀνάγκας· καὶ, ἐν ᾧ φθειρόμεθα ἡμεῖς, ὁ ἔχθρὸς ἐγ-
καρδιούται. Ὁ στόλος τούτου ἐτοιμάζεται μὲ δραστηριότητα μεγάλην καὶ δυνα-
τὸς ἀπὸ στρατεύματα. Ἡμεῖς πλέον ὑστερούμεθα τοὺς τρόπους νὰ ἀντισταθῶ-
μεν· καὶ, ἐν μᾶς εὐρὴ ἀυστάτους καὶ ἀγετοιάστους ἐπομένως, κινδυνεύει, ἄ-
παγε! νὰ ἐξαλοθρευθῇ ὁλόκληρον τὸ γένος, τὸ ὅποιον δὲν θέλει τότε λυπηθῇ
κανένας λαὸς, στοχαζόμενος ἡμᾶς ὅλους ὡς ληστὰς, καὶ ὅχι ἄνδρας Ἑλλήνας
ἀγωνιζομένους διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των. Ἀπὸ τὴν συγγὴν, καθ' ἣν
ἡμεῖς ἀρχήσαμεν φωνάζοντες « σύστημα », ἐκίνησαν ἄνδρες ἀπὸ τὰ βορείωτερα
μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅλγιοι δὲ Πελοποννή-
σιοι ἄρχοντες ἀκόμη δὲν ἠμπόρουν νὰ συνέλθωσιν εἰς Ἄργος ἀπὸ τὴν μικρὰν
περιοχὴν τῆς Χερσονήσου.

« Ἀδελφοὶ Πελοποννήσιοι! αἰσθανθῆτε διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ τὴν ἀ-
ληθινὴν περίστασιν τοῦ γένους μας τέλος πάντων· γνωρίσατε, πῶς χανόμεθα
ὅλοι διὰ τὴν ὀλεθρίαν ἀδιαφορίαν σας· στοχασθῆτε, πῶς ἔχετε νὰ δώσετε ἀπο-
λογίαν τοῦ γενικοῦ ἀφανισμοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡμεῖς
δὲ μάρτυρες, ἐπικαλούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν κόσμον ὅλον, ὅτι εἴμεθα ἀμέτο-
χοι τῶν τοιούτων ὀλεθρίων σφαλμάτων· καὶ περισσότερον, ὅτι πρῶτοι ἐβοή-
σαμεν καὶ μέχρι τελευταίας πνοῆς θέλομεν καταβοᾶ κατὰ τῶν ἐνόχων. Ἄλλ'
εἶθε νὰ εἰσακούσῃμεν, καὶ ὅχι βραδέως! Ἐρρώσθε.

Ἀπὸ Ἰδρας τὴν 20 νοεμβρίου 1821 ».

ΣΕΛΙΣ 349.

(α) Δημοσιεύομεν ἀμφοτέρως τοῦ Ἰγνατίου τὰς ἐπιστολάς, τὴν τε κοινὴν καὶ
τὴν μερικὴν.

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΙ ΚΑΙ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΙ ΙΕΡΑΡΧΑΙ, ΕΥΓΕΝΕ-
ΣΤΑΤΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΩ-
ΜΑΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ.

« Ἀφ' ἧς ὥρας ἐλάβετε τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἡ διοίκησις τοῦ Ὀθωμανι-

καὺ κράτους εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔπαυσε, διότι οἱ διοικοῦντες εἶναι ἀποκλεισμένοι εἰς τὰ φρούρια, καὶ ὁ τόπος ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν σας· καὶ, ἂν οἱ Τούρκοι νομίζουν, ὅτι ἀκόμη διοικοῦν, ἑαυτοὺς μόνον διοικοῦν εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους τόπους· ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς δὲ ἡ διοίκησις των ἔπαυσε· καὶ, ἐπειδὴ ἔπρεπε καὶ ἔπαυεν ἡ παλαιὰ τουρκικὴ διοίκησις, ἦτον ἀφαικτον νὰ κηρυχθῇ μία νέα προσωρινὴ χριστιανικὴ Διοίκησις, ἥτις νὰ γνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Πελοποννήσου ὡς νόμιμος διοίκησις τῆς πατρίδος των, καὶ νὰ ᾖ πλέον δυνατὴ ἀπὸ τὴν παλαιάν, διότι ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ τοιοῦτου πολέμου μὲ ἀνομοίας δυνάμεις, ἡ ἀδυναμία τῆς Διοικήσεως καὶ ἡ βραδύτης τῶν κινήματων της φέρει ἀποτυχίας καὶ ἐλλείθρια ἀποτελέσματα.

■ Ἡ διοίκησις σας λοιπὸν ἔπρεπε, νὰ ᾖ πλέον δυνατὴ ἀπὸ τὴν τουρκικὴν, καὶ ἐν ταύτῃ δικαία, φιλάνθρωπος καὶ θεμελιωμένη ἐπάνω εἰς τὴν ἰσονομίαν, ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ εὐρωσι τὰ συμφέροντα εἰς τὴν νέαν Διοίκησιν, νὰ τὴν ἀγαπήσωσι, νὰ τὴν σέβωνται καὶ ὑποτάσσωνται χωρὶς βίαν, εἰς ὅσα προστάζει, καὶ νὰ γνωρίσωσιν, ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην καλὴν Διοίκησιν θέλουν εὐρεῖ τόσον αὐτοί, ὅσον καὶ οἱ ἀπόγονοί των, τὴν εὐτυχίαν των.

■ Ὅταν ἐπισταίνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Πελοποννησιακὴ Διοίκησις, ἔπρεπε νὰ γενῇ καὶ δευτέρα σκέψις, διὰ νὰ συστηθῇ καὶ μία γενικὴ Ἑθνικὴ προσωρινὴ Διοίκησις ἀπὸ ἀπεσταλμένους τῶν ἐλευθέρων τόπων, διὰ νὰ εὐρεθῇ ὁ τρόπος νὰ ἐνωθῶσι τὰ συμφέροντα ὅλου τοῦ γένους· διὰ νὰ γίνωνται τὰ παλαιμικὰ κινήματα σύμφωνα· διὰ νὰ ἐμβῶσιν εἰς τάξιν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν· διὰ νὰ ἐξετασθῇ ἡ ποσότης τῶν ἐξόδων, καὶ πᾶν αὐτὰ τὰ ἐξόδα ἡμποροῦν νὰ προμηθεύωνται· διὰ νὰ γενῇ φροντίς περὶ δανείων, ὅταν τὰ εἰσοδήματα δὲν ἐξαρκοῦν εἰς τὰς παρούσας χρείας· διὰ νὰ κρατηθῇ ἡ θαλασσία δύναμις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κρέμαται τὸ πᾶν, καὶ νὰ γενῇ φροντίς, πᾶν αὐτὴ ἡ δύναμις θέλει ἔχει τὰ ἐξόδα της, διότι τόσον μέγα βάρος δὲν ἡμποροῦν νὰ τὸ βαστάξωσι τρία μόνον νησιά· διὰ νὰ ἡξεύρωσι τόσον οἱ ἐξω ὁμογενεῖς, ὅσον καὶ οἱ ξένοι, ποῦ πρέπει νὰ διευθύνωνται, ὅταν ἔχωσιν ἡ ἀφέλιμα πράγματα νὰ προσβάλλωσιν, ἢ βοήθειαν νὰ στείλωσιν· διὰ νὰ ἐμφραγῶσι τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Γένους, οἵτινες κηρύττουν τοὺς Γραικοὺς ἀποστάτας, ληστὰς καὶ φιλοταράχους· καὶ διὰ νὰ μάθῃ τέλος πάντων ἡ Εὐρώπη, ὅτι ὑπάρχει Διοίκησις Γραικική, τὴν ὁποίαν, ἂν εὐθὺς δὲν γνωρίσῃ, ἡμπορεῖ νὰ τὴν γνωρίσῃ, ὅταν ἴδῃ, ὅτι εἶναι ἀξία τῆς προσοχῆς της, καὶ ὅτι πρέπει, καὶ εἶναι καιρὸς, νὰ τὴν γνωρίσῃ.

■ Ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὴν Πελοπόννησον ἄνδρες μὲ πατριωτισμὸν, μὲ παιδείαν, μὲ πρᾶξιν, καὶ ὅτι ὅλος ὁ λαὸς εἶναι προικισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ πνεῦμα, τὸ ἡξεύρω. Ἡξεύρω πρὸς τούτους, ὅτι ὅλοι γνωρίζετε, ὅτι δὲν εἴμεθα εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, καὶ ὅτι δὲν ἡμποροῦν νὰ ὑπάρχωσι βασιλεία μικρά, ὡς τότε· ὅτι ὅχι μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουραία ἡνωμένη δὲν ἡμπορεῖ διὰ τὸ ὀλιγάνθρωπόν της νὰ συστήσῃ μίαν μεγάλην δύναμιν· καὶ ὅτι, διὰ νὰ ὑπάρκῃ ἡ Διοίκησις μας, πρέπει νὰ λάβῃ σχέσεις, δεσμούς καὶ συνθήκας μὲ τὴν Εὐρώπην· ὅτι ἔθνος χωρὶς μίαν Διοίκησιν, εἴτε καλὴν, εἴτε κακὴν, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε· καὶ ὅτι οἱ ἐχθροί, τοὺς ὁποίους πολεμεῖτε, ἔχουν διοίκησιν, καὶ διοί-

ειν δυνατήν, όταν ὁ Σουλτάνος ἤξευρε νὰ κρατήσῃ τοὺς χαλινοὺς της.

« Μ' ὅλα αὐτὰ ἐπέρασε τόσος καιρὸς, καὶ οὔτε ἡ Πελοποννησιακὴ διοίκησις ἤκουσθη, οὔτε ἡ κεντρικὴ διοίκησις τοῦ ἔθνους, καὶ τοῦτο λυπεῖ καιρῶς ὅχι μόνον ἐμὲ καὶ τοὺς ὁμογενεῖς σας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ξένους φίλους τῶν Γραικῶν.

« Ἄν βλέπετε τὸν ἐχθρὸν μόνον εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν διοίκησιν, εἰσθε λανθασμένοι. Τὸν πλέον κινδυνώδη ἐχθρὸν σας πρέπει νὰ τὸν ἴδετε εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς μεγαλητέρας καὶ δυνατωτέρας Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι συστηματικῶς καὶ διὰ τέλη των ἴδια θέλουν τὴν ὑπαρξιν τῆς Τουρκίας καὶ ἤρξαν τὴν βοήθησιν φανερά, ἂν δὲν προέβλεπαν, ὅτι βιάζεται τότε καὶ ἡ Ῥωσσία νὰ βοηθήσῃ τοὺς Γραικοὺς· ὥστε ἡ οὐδετερότης τῆς Ῥωσσίας κρατεῖ καὶ τοὺς ἄλλους, εἰς ὅσην βλέπετε κατ' ἐπιφάνειαν οὐδετερότητα, ἐν ᾧ ὅχι μόνον μὲ συμβουλὰς ὁδηγῶν τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς δίδουν ὅλας τὰς εὐκολίας· εἰς δὲ τοὺς Γραικοὺς ἐξ ἐναντίας προξενοῦν μυρία ἐμπόδια.

« Ἀλλ', ἂν τὸ πρᾶγμα ἔμενεν εἰς τὸ νὰ βοηθῶσι μόνον τοὺς Τούρκους καὶ εἰς τὸ νὰ προξενῶσιν ἐμπόδια εἰς τοὺς Γραικοὺς, τὸ κακὸν ἦθελεν εἶναι μέτριον. Τὸ μέγα κακὸν, τὸ ὅποιον ὅσον ἐπρεπε νὰ φοβῆσθε, τόσον καταφρονεῖτε, μὲ τὸ νὰ τὸ ἀγνοῆτε, εἶναι ἡ διπλωματικὴ αὐτῶν τῶν Δυνάμεων, ἥτις καταγίνεται νὰ καταπίσῃ ὅχι μόνον τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Ῥωσσίαν, ὅτι τὸ κίνημα τῶν Γραικῶν δὲν εἶναι ἐθνικόν, ἀλλ' ὅτι ἦτο κίνημα μιᾶς Γραικικῆς ἐταιρίας, ἥτις ἔχει δεσμοὺς μὲ τοὺς Καρβουνάριδες τῆς Ἰταλίας καὶ μὲ ἄλλας ἐταιρίας τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι προσπαθοῦν μυστικὰ νὰ ἀνατρέψωσι τὰ καθεστῶτα, καὶ μὲ μίαν νέαν ἐπανάστασιν νὰ δώσωσι νέαν μορφήν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

« Ψεύδονται οἱ Μινίστροι, οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας; ὅχι. Ἀληθεύουν κατὰ πάντα; οὔτε. Ἀς τὸ ἐξετάσωμεν.

« Ὅτι τὸ κίνημα δὲν ἦτον ἐθνικόν, τοῦτο δὲν ἐμβαίνει εἰς ἀμφιβολίαν, διότι ὅχι μόνον τὸ Γένος δὲν τὸ ἤξευρε καὶ δὲν εἶχε περὶ τούτου διόλου προϋπαρχούσαν εἰδησιν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ὁμογενεῖς, ὄντες μέλη τῆς ἐταιρίας, δὲν εἶχαν εἰδησιν, ἀλλὰ τὸ ἔμαθαν καὶ αὐτοί, ὡς ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, ἀπὸ τὰς προκηρύξεις τοῦ Ὑψηλάντου. Οἱ Μινίστροι λοιπὸν κατὰ τοῦτο ἀληθεύουν, καὶ ἔχουν καὶ τὰς ἐγγράφους προκηρύξεις τοῦ Ὑψηλάντη πρὸς ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν, ὅσων λέγουν.

« Ὅτι εἶναι ἐταιρία εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι καταγίνονται ἢ νὰ ὑποτάξωσι τοὺς βασιλεῖς καὶ νὰ τοὺς δώσωσι νόμον, ἢ νὰ ἀναποδογυρίσωσι τοὺς θρόνους, καὶ τοῦτο εἶναι εἰς ὅλους γνωστὸν· ἔθεν ἀληθεύουν καὶ κατὰ τοῦτο οἱ Μινίστροι.

« Ψεύδονται δὲ λέγοντες, ὅτι ἡ Γραικικὴ ἐταιρία ἔχει δεσμοὺς μὲ τὰς ἄλλας ἐταιρίας τῆς Εὐρώπης, ἢ ὅτι εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἶναι κλάδος των.

« Ψεύδονται, ὅταν δῖσχυρίζονται νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν εἶναι ἐθνικός, διότι ἡ Ὀθωμανικὴ διοίκησις τὸν ἔκαμιν ἐθνικὸν μὲ τὴν παραφροσύνην της, καὶ μὲ ὅσα ἔλαβε μέτρα νὰ ὑβρίσῃ τὴν ὀρθοκρίαν καὶ νὰ παιδεύσῃ ἔλον τὸ Γένος διὰ μερικὴν ἀποστασίαν.

« Ἄν δὲ ψεύδονται ἐν γνώσει, διὰ νὰ φυλάξωσι τὴν Τουρκίαν, ἢ ἂν πιστεύ-

ουν τὰ ὅσα λέγουν, τοῦτο δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ. Βέβαιον εἶναι, ὅτι οἱ Γραικοὶ βεβαιώνουν μὲ τὸ φέροισόν των, ὅσα ἐκεῖνοι λέγουν, ἐπειδὴ διοικήσεις δὲν ὑπάρχει, καὶ ἐπειδὴ τὰ πράγματα τρέχουν, ὅπως ἄρχισαν, καὶ ἡ ἀρχὴ των ἐδόθη ἀπὸ τὴν ἑταιρίαν. Ποιοὶ εἶναι ἑταῖροι, καὶ ποιοὶ ἄχι, δὲν εἶναι γνωστὸν οὔτε εἰς τοὺς Γραικοὺς. Πῶς ἔμποροῦν νὰ τὸ ἠξεύρωσιν οἱ ξένοι; Καὶ διατὶ νὰ πιστεύωσιν ἡμᾶς, οἵτινες βεβαιώνομεν μὲ τὰ πράγματα καὶ μὲ τὸ φέροισόν μας, ὅσα θέλομεν νὰ ἀναιρέσωμεν μὲ φιλοὺς λόγους;

« Ἀλλὰ μήπως ἠθελήσατέ ποτε νὰ μάθετε, τί τρέχει εἰς τὴν Εὐρώπῃ; Μήπως ἐφροντίσατε νὰ ἀναιρέσετε τὰς κατηγορίας τῶν ἑλλήνων τοῦ Γένους; Μόνος ἐγὼ ἀνέλαβον αὐτὸ τὸ βῆρος, καὶ γράφω ἀδιακόπως. Ἐξεύρω, τί πρέπει νὰ γράφω, καὶ πρὸς ποίους· πλὴν εἶμαι καὶ ἐγὼ Γραικός, καὶ εἶμαι ὑποπτος καὶ εἰς τοὺς φίλους μου, διότι γνωρίζουν, πόσῃ ἀγάπῃ ἔχω εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸ γένος μου· καὶ ἂν, μὲ ὅσα γράφω, τοὺς κάμνω νὰ μὴ πιστεύωσι τὰς κατηγορίας τῶν ξένων, πιθανόν νὰ μὴ πιστεύωσιν οὔτε ὅσα ἐγὼ λέγω, ἀλλὰ νὰ μὲνωσιν ἀμφίβολοι· αὐτὴ δὲ ἡ ἀμφιβολία των δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι παντοτεινὴ. Ὅταν τὰ πράγματα ἀναιροῦν τοὺς λόγους μου, ὅταν ἐπιμένετε εἰς τὴν πολυαρχίαν ἢ ἀναρχίαν, καὶ ὅταν δὲν συστήσετε διοίκησιν, οἱ ἑλλήνοι τοῦ Γένους θέλουν ὑπερισχύσει, ἡ Εὐρώπῃ θέλει ἰδεῖ εἰς τοὺς Γραικοὺς ἓν σῶμα ἀποστατῶν, βλαπτικὸν εἰς τὸ ἐμπόριόν της καὶ κινδυνῶδες, ὡς κακὸν παράδειγμα εἰς τοὺς λαοὺς της· θέλει ἐνωθῇ ὅλη, καὶ πιθανόν νὰ φέρῃ καὶ τὴν Ῥωσίδα μὲ τὸ μέρος της, καὶ τότε πρέπει μόνον σας νὰ κάμετε τὸν πόλεμον μὲ ὅλον τὸν κόσμον.

« Ἡ Ῥωσίδα μᾶς ἐδοθήσῃ καὶ μᾶς βοηθεῖ, ἐπειδὴ ἐβεβαιώθη, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν κατατρέχουν τοὺς ἀποστατάς, ἀλλὰ τὸ Γένος ὅλον καὶ τὴν Ὀθωμανίαν. Τὴν δὲ ἀποστασίαν τοῦ Ὑψηλάντη τὴν κατέκρινε δημοσίως ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ εἶναι ἐναντίος τῶν ἑταιριῶν, διότι ἠξεύρει, ὅτι ἔχουν σκοποὺς νὰ ταράξωσι τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης.

« Διὰ νὰ μείνῃ λοιπὸν ἡ Ῥωσίδα μὲ ἡμᾶς, καὶ νὰ μὴ τὴν λάβωσιν οἱ ἑλλήνοι τοῦ Γένους μὲ τὸ μέρος των, πρέπει νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ Γένος ἐδόθη νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ τὴν ὑπαρξίν του, ἑταιρία πλέον δὲν ὑπάρχει, καὶ τοῦτο δὲν γίνεται, ἐὰν δὲν συστηθῇ Διοίκησις Ἑθνικὴ, καὶ νὰ τὸ βεβαιώσῃ διὰ προκηρυσσέως της.

« Τὴν ἑλλήναν τῶν μεγαλητέρων τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων τὴν ἠξεύρετε ἀπὸ τὸ φέροισμον τῶν γειτόνων σας (τῶν Ἀγγλίων) καὶ ἀπὸ ὅσα βλέπετε. Τί φρονεῖ ἡ Ῥωσίδα, καὶ πότε ἔμπορεῖ νὰ σᾶς ὑπερασπισθῇ ἢ διὰ τῶν ὀπλων, ἢ ἐμποδίζουσα ἄλλους νὰ μὴ σᾶς βλάψωσι, τὸ εἶδετε εἰς ὅσα γράφω ἀνωτέρω. Λάθετε λοιπὸν μεταξὺ σας οἱ πρόκλιτοι τῆς Πελοποννήσου μέτρα, διὰ νὰ ἐμῇ καλῇ τάξει εἰς τὴν πατρίδα σας, καὶ νὰ συστηθῇ καὶ τοῦ Γένους Διοίκησις, καὶ τότε καὶ ἡ Ῥωσίδα θέλει μείνει βοηθὸς σας, καὶ ἄλλους ἀκόμη φίλους θέλετε ἀποκτήσει, καὶ βοήθειαν ἀπὸ ὁμογενεῖς καὶ ἀπὸ ξένους θέλετε ἔχει, ὥστε νὰ ἔμπωρῃτε νὰ ἀντισταθῇτε εἰς τοὺς ἑλλήνους σας, καὶ νὰ ἐλπίσετε πιθανῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τῆς ὅλης πατρίδος σας.

« Ὁμογενεῖς Ἀρχιερεῖς καὶ συμπατριῶτες σας, κρίνω χρὴς μου νὰ βάλω

ἂν ὅσιν σας, ὅσα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἡξεύρετε· καί, ἂν δὲν τὸ ἔκαμα πρὸ πολλοῦ, ἡ αἰτία εἶναι προφανής· ἤλπιζα καὶ ἐγὼ, ὡς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὁμογενεῖς, ὅτι θέλατε συστήσει Διοίκησιν, καὶ ἔκρινα περιττὸν νὰ σᾶς πειράσω, ὅ,τι ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ κάμετε.

« Ὡς τὸσον μὲ τὸν πρίγκιπα Μαυροκορδάτον σᾶς ἔστειλα ἐν σχέδιον Προσφωρῆς Διοικήσεως, τοῦ ὁποίου σᾶς περικλείω καὶ ἡδὴ ἴσον· καί, ἐπειδὴ τὸ ἔστειλα καὶ ὅπου ἔδει καὶ ἤρρεσεν, ἂν ἠθέλετε τὸ βάλλει εἰς πρᾶξιν μὲ προσθήκην ἢ ἀφαίρεσιν, σᾶς βεβαιῶ, ὅτι θέλετε κερδήσει πολλὰ εἰς τὴν ὑπόληψιν ἀναγκαίων φίλων σας.

« Ἄν στέκω ἐδῶ, εἶναι ἀνάγκη ἐδῶ νὰ σταθῶ, διότι ἀλλέως μένετε ἄσχετοι μὲ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀλληλογραφίαν τὴν κρατῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ξένους.

« Γνωρίζω, ὅτι λείπουν τὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου μάχονται μὲ τὸν ἐχθρὸν, καὶ προσπαθῶ νὰ γενῇ βοήθεια τὸσον ἀπὸ ὁμογενεῖς, ὅσον καὶ ἀπὸ ξένους· καὶ τοῦτο θέλει κατορθωθῇ μὲ βραδύτητα μὲν καὶ μὲ κόπους, ἀλλὰ θέλει τέλος πάντων κατορθωθῇ, καὶ θέλετε ἔχει αὐτὴν τὴν βοήθειαν. Ἐπειτα, ἂν δὲν συστήσετε Διοίκησιν, καὶ καλὴν Διοίκησιν, ὅπως καὶ ἂν τρέξωσι τὰ πράγματα, ἡ πτωσίς σας εἶναι βεβαία, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθω νὰ σᾶς βοηθήσω καὶ ἐγὼ, διὰ νὰ πέσετε. Αὐτὴν τὴν βοήθειαν σᾶς τὴν γράφω μὲ λύπην μου· πλὴν δὲν μὲ τὸ συγχωρεῖ ἡ συνείδησίς μου νὰ σᾶς τὴν κρύψω.

« Εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς πατρίδος μου πόσον χρέος πρέπει νὰ ἔχω, γνωρίζω, πόσον σέβας καὶ πόσῃ εὐπείθειαν, εἰς ὅσα ἠθελε μὲ προστάξει. Μὴ οὕτως Διοικήσεως, εἶμαι καὶ ἐγὼ εἰς ἐξ ὑμῶν, εἶναι ἀναρχία, πολυαρχία, πυργοποιία, καὶ δὲν θέλω μὲν ποτε εἰσακουσθῇ μεταξὺ μας, ἀλλ' οὕτε θέλω μὲν κάμει καλὰ πράγματα. Καθὼς φρονῶ ἐγὼ, στοχάζομαι, ὅτι φρονοῦν καὶ ἄλλοι πολλοὶ, καὶ κερδαίνει ἡ πατρίς, ὅταν ὅλα τὰ τέκνα τῆς γνωρίζωσι χρέος τῶν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν φωνὴν τῆς, νὰ συντρέξωσιν εἰς τὰς χρεῖας τῆς καὶ νὰ τρέξωσιν, ὅπου τοὺς προστάξει.

« Ἀπὸ σᾶς κρέμαται λοιπὸν, ἀδελφοὶ Ἀρχιερεῖς, Ἀρχόντες καὶ Ἀρχηγοὶ τοῦ στρατεύματος, τὸ νὰ σωθῇ ἢ νὰ χαθῇ ἡ πατρίς. Καί, ἂν χαθῇ, δὲν φθάνει, ὅτι θέλετε κινδυνεύει πρῶτοι καὶ συναπολεσθῇ, ἀλλὰ, καὶ ὅσον αἷμα χυθῇ τοῦ λαοῦ, θέλει ζητηθῇ εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κριτήριον ἀπὸ τὰς χεῖρας σας.

« Μὲ καλὴν Διοίκησιν εἶναι βεβαία ἡ σωτηρία· χωρὶς Διοίκησιν εἶναι βέβαιος ὁ γαμός. Τρίτον τι δὲν ὑπάρχει, καὶ εὐχόμαι νὰ σᾶς φωτίσῃ καὶ νὰ σᾶς ὁδηγήσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς εἰς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, τὸ ὁποῖον μόνον εἶναι καὶ ἴδιον συμφέρον σας.

« Ἰδοὺ καὶ ἐν ἴσῳ γράμματός μου πρὸς τοὺς ἐν Ὁδησσῷ Ἐφόρους. Ἄν συστηθῇ Διοίκησις, εἶναι ἀνάγκη νὰ σταλθῶσι καὶ ὑπουργοὶ τῆς εἰς διάφορα μέρη, καὶ αὗτοί οἱ ἄνθρωποι, ἐν εἶναι καλοὶ, ὠφελοῦν, ἂν εἶναι κακοὶ, βλάπτουν. Πρέπει λοιπὸν νὰ γενῇ προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ νὰ ἐπιφορτισθῇ, εἰ δυνατόν, ἡ ἐν Ὁδησσῷ Ἐφορία μὲ τὰ ἐξῆς αὐτῶν τῶν ἀπεσταλμένων, τὰ ὅποια θέλουν εἶναι πολλὰ, καὶ μόνον ἡ ἐν Ὁδησσῷ Ἐφορία ἡμπορεῖ νὰ τὰ προμη-

θεύσῃ μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ὁμογενῶν.

«Θέλτε ἰδεῖ, ὅτι τοὺς γράφω καὶ περὶ δανείων. Ἀλλὰ δάνεια δὲν εὐρίσκονται, ἀν δὲν συστηθῇ Διοικήσεις, καὶ Διοικήσεις εἰς καλὴν βάλιν, ὥστε νὰ ἰστοχασθῇ ἡ Εὐρώπη πλοῦτην τοῦλάχιστον τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τοῦ Γένους, τὴν ὅποian δικαίως βλέπει τώρα πρὸς καιρὸν.

«Περὶ τούτου ἔγραψα καὶ εἰς ἄλλα μέρη, διότι γνωρίζω, πόσον χρησιμεύουν τὰ χρήματα, διὰ νὰ κερδησώμεν τὴν ὑπόθεσίν μας.

« 4824 νοεμβρίου 48[30 ἐκ Παισῶν.

« Ταῦτα καὶ μένω, ἀδελφὸς ἐν Χριστῷ καὶ εὐχέτης
 ὁ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ἹΓΝΑΤΙΟΣ ».

« ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΕ. (τὸν Π. Πατρῶν).

« Ἐμπιστεύομαι τὸ περικλειόμενον εἰς τὸν ποιμαντικὸν καὶ πατριωτικὸν ἑλάν της, διότι ἡ πατρίς κινδυνεύει, ἀν δὲν συστηθῇ Ἑθνικὴ Διοίκησις, καὶ νὰ ἦναι ὄχι μόνον ἀρεστὴ εἰς τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ξένας Δυνάμεις, αἵτινες νομίζουν, ὅτι πειράζεται ἡ ἡσυχία τῶν λαῶν των ἀπὸ κάθε νεοφανὲς σύστημα. Τὸ σύστημα σας τὸ βλέπουν ὡς κίνημα Καρβονάρικον, τὸ διαβάλλουν ὡς τοιοῦτον καὶ ἔχουν καὶ δίκαιον, διότι τοιοῦτον τὸ ἐκήρυξεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ὑψηλάντης· καὶ, ἐν ὅσῳ δὲν βλέπουν Διοίκησιν, ἔχουν δίκαιον νὰ φρονῶσιν, ὅπως φρονοῦν, καὶ νὰ λέγωσιν, ὅσα λέγουν. Διὰ νὰ ἡσυχάσετε τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀποκτήσῃτε φίλους καὶ διὰ νὰ μὴ χάσῃτε τὴν Ῥωσσίαν, πρέπει νὰ συστήσῃτε Διοικήσιν. Ἀλλῶς οἱ κόποι σας εἶναι χαμένοι.

« Ὅταν ἀρχῇς τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, καὶ εἰλάδατε καὶ αἰεὶ αὐτοῦ συγχρόνως τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἡ Μεγαλειότης τοῦ Ὁ Αυτοκράτορος κατέκρινε τὸ κίνημά σας καὶ ἐκηρύχθη ἐναντίος, ὡς καὶ οἱ σύμμαχοί του. Χάρis εἰς τὴν ἀνοησίαν τῆς Ὁθωμανικῆς διοικήσεως, τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τώρα ἄλλην μορφήν. Ἀλλὰ θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὰ ὁμόθρησκα ἔθνη πάσχοντα, δὲν θέλει νὰ ταραξῇ τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης, οὔτε νὰ γνωρίσῃ ἐταιρείαν διοικουσαν, ἐν ᾗ κατέκρινε δημοσίως εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Λεῖμπάχ τὸ νέον ταῦτο σύστημα τῶν ἐταιρειῶν, ὡς αἷτιον κακῶν ἀποτελεσμάτων. Δις ἔλαβον τότε γράμματα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν (τοῦ Αἰγίου), ἐν ᾗ ἦτον ἀκόμη ἐδῶ ὁ Τομαρόπουλος· πλὴν ἦτο κεραυνὸς εἰς ἐμέ, ὅσα περιεῖχον αὐτὰ τὰ γράμματα, καὶ ἔκρινα ἀναγκαίαν τὴν-σιωπὴν, διὰ νὰ μὴ σᾶς προτενῇσω δειλίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν κινήματων σας. Μετὰ ταῦτα ἀρχίσε νὰ ἀλλάξῃ ἡ σκηνὴ, καὶ ἦλθε τὸ πρᾶγμα, ὡς μᾶς συμφέρει καὶ ὡς ἡμπορούσαμεν νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν. Ἀλλὰ χρειάζεται γνώσις καὶ προσοχή, διὰ νὰ μὴ χάσωμεν μὲ τὸ φέρσιμόν μας μίαν τόσον δυνατὴν προστασίαν, ἥτις μόνη φθάσει νὰ συστήσῃ πολιτικὴν ὑπαρξίν τῆς πατρίδος μας μὲ τὴν πραγματικὴν τῆς δύναμιν, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς ἐναντιώτητας τῶν ἐχθρῶν μας.

« Παρακαλῶ, Πανιερώτατε, νὰ ἀναγνώσετε μὲ προσοχὴν τὰ κοινὰν γράμμα μου, νὰ στείλετε ἴσα πρὸς τοὺς ἀπόντας, καὶ νὰ προσπαθήσετε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις σας, διὰ νὰ συστηθῇ Ἑθνικὴ Διοίκησις, καὶ θέλει σὰς γνωρίσει μίαν ἡμέραν ἡ πατρίς εὐεργέτην.

« Ὁ ἀγὼν εἶναι μέγας καὶ τὸ κίνημα τοῦ Γένους τολμηρὸν. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅλα, καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἄλλον σκοπὸν καὶ ἄλλο τέλος, εἰμὴ ἐν μόνον, πῶς νὰ σωθῇ ἡ πατρίς, καὶ τὸ παράδειγμα πρέπει νὰ τὸ δώσωσιν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς πρῶτοις.

« Ἐλπίζω, ὅτι ὀλίγῳ ἔλευθεροῦται καὶ ἡ ἐπαρχία σας, καὶ προλαμβάνω νὰ σὰς συγχαρῶ. Εὐχόμαι νὰ στεφανωθῶσιν οἱ ἀγῶνές σας μὲ αἰσίας ἐκδόσεις, καὶ νὰ σὰς γνωρίσω μίαν ἡμέραν καὶ προσωπικῶς, ὅταν αἱ περιστάσεις τὸ ἐυκολύνουν, καὶ δὲν ἡμῖν πλέον ἀναγκαῖος ἔδω. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα μένω.

« 4824 νοεμβρίου 4830 ἐκ Πεισῶν.

« ἀδελφός σας ἐν Χριστῷ καὶ εἰς τοὺς ὁρισμούς σας
« ὁ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΓΝΑΤΙΟΣ ».

ΣΕΛΙΣ 250.

(α) Ὅπως λογικῶς ἐσκέπτετο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Πολυχρονιάδης τοῦ 4824, καὶ μεθ' ὅλην τὴν τότε πρωτοπειρίαν, μᾶλλον δὲ ἀγωνίαν καθαρὰν, περὶ τὰς νομοθετικὰς ἐργασίας. Καὶ ὅμως οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ 4843, ἤτοι μετὰ εἰκοσίδυο ἔτη, ἐνομοθέτησαν κακοζήλιως ὅλον τὸ ἐναντίον πρὸς σκάνδαλον καὶ περιγέλιον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Πόσοι δὲ συνηρωμένοι ἐν τῇ συλλογῇ αὐτῇ τῶν πληρεξουσίων νομομαθεῖς ἐξ ἐπαγγέλματος; Πλειστοί. Καὶ εἶδομεν ἐντεῦθεν τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀρπάσασαν πολλὰκις ἀπὸ τῶν Βουλῶν νόμους, καθ' ὃν αἱ πλειότεραι ψῆφοι αὐτῶν ἐξεφωνήθησαν ἢ κατετέθησαν ἐναντίαι, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ ψῆφοι τῶν ὑπουργῶν, ἢ καὶ μόνῃ ἐνίστε ἢ ψῆφος ἐνὸς ὑπουργοῦ, ἀπετέλεισαν ταύτας μειοτέρας.

(β) Ἐπήβησαν ἐνταῦθα τὰ ἐσκαμμένα ὁ Πολυχρονιάδης. Ἀλλ' ἴσως μόνος ἐννοεῖ τὰς μικτὰς λεγομένας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις.

ΣΕΛΙΣ 354.

(α) Ὑπέγραψαν τὸν ὅρκον ὁ Ὑψηλάντης, Γερμανὸς Πατρῶν, Μαυρομυχάλης, Κολοκοτρώνης, οἱ τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν, ὁ Κορίνθου Κύριλλος, Ἰατράκος, Βρεσθένης Θεοδώρητος, Νοταρᾶς, Ἰωάννης Βαρδάνης, ὁ πρωτοσύγκελος Ἀμβρόσιος, Πάνος Σαριγιάννης, Χαράλαμπος Πετρουδάς, Δημήτριος Παπαμηνιόπουλος καὶ λοιποί.

(β) Κατὰ τὸν γεγόμενον ἐν τῇ Γόρτυν κοπετὸν διὰ τὴν ἐκλογὴν πληρεξουσίων, οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ὑπερισχύσαντες ἀπέλειψαν τὸν Ἀναγνώστην Δεληγιάννην. Ἐνεκα τούτου προσέδραμεν οὗτος εἰς τὴν συνδραμὴν τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἀργεῖ Πελοποννησίῳ, οὔτινες εἰσέγαγον αὐτὸν ἐν τῇ συνελεύσει, λόγῳ

ὅτι ὡς μέλος τῆς Γερουσίας τῶν Καλεσζῶν εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συνεδριάσεως ἐν τῷ Ἀργεῖ.

(γ) « Παραστάτας καὶ Παραστατικά μέλη » ὠνόμαζον τότε τοὺς πληρεξουσίου ἀντιπροσώπους, ὥσαντι ἐμελλον ταχθῆναι πρὸς μάχην οἱ βουλευθησόμενοι περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ τόπου. Πλησίον ἄλλων πολλῶν προσέβαλε καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωμαλίαν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς (ἐν τῇ σελ. 47 τοῦ Διαλόγου τῶν Πολιτικῶν τοῦ Πλουτάρχου).

(δ) Καὶ πραγματικῶς ἐνομοθετήθη ἡ ὑπόσχεσις αὕτη ἐν ταῖς πρώτοις διὰ τοῦ ἀρθ. 4' τοῦ κεφ. γ' τοῦ καταστατικοῦ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἔχοντος οὕτω :

« Ἐπειδὴ αἱ τρεῖς νῆσοι Ἰθράς, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν ἕκαμον ἀμέσως καὶ ἐμμέσως λαμπρὰς ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα γενικῶς, μερικωτέρως δὲ καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἀναλαμβάνει τὰς ἀποζημιώσεις τῶν ἄγχι τοῦδε σημαντικῶν ἐξόδων, καὶ τὰς δικαίας ἀνταμοιβὰς ἐκείνων, ὅσοι ἀποδεικτικῶς ἐξώδυσαν· μένει δὲ εἰς αὐτὴν νὰ συναγορευθῇ μετὰ τῆς Ἑθνικῆς Βουλῆς ».

Συνετάχθη οὕτω τὸ ἄρθρον αὐτὸ, εἰ καὶ ὑπεξέφευγεν ἐπὶ τέλους πᾶσαν ὀριστικὴν ἐφαρμογὴν, ἐξ ἐπιμονῆς τῶν Νησιωτῶν. Ἦθελον οὗτοι, ὅπως μόνη καὶ ἰδίως ἡ Πελοπόννησος ἀναδεχθῇ τὴν ὑποχρέωσιν τῶν ἀποζημιώσεων, ἐν ᾧ οἱ Πελοποννήσιοι παρετήρουν ὀρθότερον πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὑποχρέωσις τοιαύτη βαρύνει ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐκ τῆς θαλασσίας δυνάμεως βοηθεῖται τὸ ὅλον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνέδωκαν οἱ τελευταῖοι συμφωνήσαντες ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης, ἣν εἶχον ἤδη. Βεβαίως τὸ σφάλμα αὐτὸ οἱ Νησιῶται ἐνόησαν ἔπειτα, ἀπὸ δὲ τῆς ἐν Ἀστροὶ Β' ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1823 ἐψηφίσθησαν ὡς χρέος ἑθνικὸν αἱ προκαταβολαὶ τῶν ναυτικῶν νήσων.

(ε) Ὑπῆρχον, ὡς φαίνεται, μεταξὺ τοῦ Βενιαμὶν καὶ Βάμβας παλαιαὶ καὶ ἰσχυραὶ ἀντιπάθειαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατος ἦτο σχεδὸν ἡ διαμονὴ τοῦ πρώτου ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ δεύτερος. Ὅταν, κατὰ τὸν αὐγούστον τοῦ 1824, ἦλθεν εἰς τὰ Τρικύρυφα ὁ Βενιαμὶν, ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Βάμβας, « Πῶς ἦλθες, διδάσκαλε ; » ἀπεκρίθη βαρέως, « Ἦλθα νὰ ᾄδω καὶ νὰ φύγω ».

Τοῦ αὐτοῦ Βενιαμὶν αἱ λακωνικαὶ καὶ ἀπότομοι πολλὰκις ἀπαντήσεις, ἀδιαφόρως πρὸς φίλους τε καὶ ἐχθροὺς, ὑπερέβαινον τὰς τοῦ διδασκάλου Γρηγορίου Κωνσταντῆ. Βουλευόμενος ἐν Κορίνθῳ τῇ 1822, ἐξῆλθεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς περίπατον μετὰ τινος βουλευτοῦ τῆς Ἰθράς. Κοινοῦ δὲ γινομένου τότε λόγου περὶ τῶν νέων κινουμένων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰθραῖος βουλευτὴς μετὰ λύπης παρετήρει πρὸς τὸν Βενιαμίν : « Πῶς θὰ κάμω ; » μὲν, δάσκαλε, μὲ τέσους Τούρκους ! — Τοὺς σκοτόνομεν » ἀπεκρίθη οὗτος. — « Ἀμὴ κατεβαίνει καὶ ἡ ἁρμάτα ! — Τὴν καίμεν. — Μηγάρις εἶναι χρήματα ; » — Καταβάλλομεν ». Καὶ ὅταν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς ἐπιούσης προσέσθῃ ἡ ἀνάγκη συνεισφορᾶς προσωπικῆς διὰ τὴν ἐκπλευσιν τοῦ στόλου, ὡς μὴ εὐποροῦντος τοῦ δημοσίου ταμείου, ὁ αὐτὸς δὲ βουλευτὴς παρετήρησε, « Καὶ ποιοὶ ἔχουν νὰ δώσουν χρήματα ; — Σὺ πρῶτος ! » ἀπεκρίθη θυμοειδῶς ὁ Βενιαμίν ἀπὸ τῆς Ἰθράς.

ΣΕΛΙΣ 352.

(α) Ἰδοὺ τὰ Προλεγόμενα.

Ἡ Ὀθωμανικὴ διοίκησις ὅτι ἐκ τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν διετέθη τυραννικῶς πρὸς ἅπαντας τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους κατὰ θυματοχίαν ὑπέταξεν, εἶναι ἐμφαντοῦμενον. Ἀλλ' ἡ ἀλογος καὶ παράνομος αὐτῆς ὁρμὴ, ἥτις ἐνέσπειρε φρίκην ἐσχάτως εἰς ὅλα τὰ μέρη τὰ κατοικοῦμενα ὑπὸ Ἑλλήνων διὰ τὰς ἀπανθρώπους σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας, ὅπου ἔκαμιν εἰς κάθε ἡλικίαν καὶ τάξιν ἀνθρώπων τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦτου ἔθνους, καὶ διὰ τὴν ἀκραν καταφρόνησιν, ὅπου ἔδειξεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, κατεδαφίζουσα τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ καταπατοῦσα τὰ ἱερὰ, κινουμένη εἰς τοῦτο ἐκ μιᾶς ἀπλῆς ὑπνοσίας, ἐβίασε τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ τὴν θρησκείαν καὶ ὑπαρξίν των, τὰ ὅποια ἐπαγε νὰ ἐκοντώσῃ ἡ τουρκικὴ αὐτὴ διοίκησις. Ματαίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μετὰ τοῦ σεβασμιοῦ ἐκείνου γηραιοῦ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ἐπροσπύθουσε ν' ἀποδείξῃ τὴν εὐφρότητα τοῦ ἔθνους· ἀλλ' εἰς ἀπόκρισιν ἔλαβον ἅπαντες σκληρὸν θάνατον, τὸν δι' ἀγχόνης. Πάντες σχεδὸν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοποι Ἕλληνες, ὁμοίως καὶ οἱ ἐν ἄλλαις πόλεσι καὶ ἐπαρχίαις τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ὅσοι δὲν ἀπηλλάγησαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐφρονεύθησαν. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν τῆς Πελοποννήσου ἀρχιερέων καὶ προκρίτων καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σπάρτης εἰσῆλθον ἐν Τριπολιτοῦ πρὸς κατάπαιυσιν τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ἡ διοίκησις καὶ ἐκείνους περιώρισεν ἐν σκοτεινοτάτῃ φυλακῇ, καὶ ἅπαντες σχεδὸν ἐτελεύτησαν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐμελλε νὰ διαδεχθῶσιν ὀλέθρια ἐπόμενα, ἐὰν δὲν ἐπρολάβον νὰ ὀπλισθῶσι πρὸς ὑπεράσπισιν ἑαυτῶν.

Ἡ εὐαίσθητος λαὸς τῶν Ἑλλήνων ἐν Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐκεῖνος τῶν νήσων Ὑδρας, Πετρῶν καὶ Ψαρῶν, ἔδειξεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας σημεῖα γενναιότητος, καὶ ὅτι αἰσθάνεται καλῶς τὸ μέγεθος τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ἡ ἀναρχία καὶ ἀτάξια, ἥτις ἐπεται εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἔγινεν ἐμποδίων τοῦ νὰ ὠφελήθῃ, ὅσον ἔπρεπε. Ἰσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐνὸς προσκαίρου πολιτικοῦ συστήματος ἅπασαι αἱ ἐπαρχίαι καὶ νῆσοι, καὶ ἕνεκα τούτου ἐσυστήθη ἐν Καλαμειᾷ τῷ 1824, κατὰ μῆνα τὸν μᾶιον, μία Γερουσία τοπικὴ. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ὁρμῶν τότε συνεχῶς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ὁ πόλεμος εἶχεν ἐνησχολημένους πανταχόθεν ἀντικρούοντας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἐσυγχώρησεν εἰς τὴν Γερουσίαν νὰ ἐκτελέσῃ, ὅσον ἔπρεπε. Κατόπιν, εὐκαλυπθέντων ὁπωσοῦν τῶν πραγμάτων, συνῆλθον δις ἐπ' αὐτῷ τούτῳ οἱ πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ νήσων μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντη, τὸ μὲν πρῶτον εἰς Βέρβανα, τὸ δὲ δευτέρον εἰς Ζαράκοβαν· ἀλλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα αἰτία τοῦ πολέμου ἐμπόδισαν τὸ νὰ κατορθωθῇ τι. Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν τῶν φρουρίων καὶ αὐτῆς τῆς Τριπολιτοῦς ἐγένετο ἀπόφασις κοινὴ, ἵνα συγκροτηθῇ γενικωτέρα συνέλευσις καὶ ἐπικυρωθῇ ἐν σύστημα τελειότερον κατ' ἐκλογὴν πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ νήσων. Ἀπασα λοιπὸν αἱ ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ἰδιαιτέρως ἐκάστη, ἐξελέξαντο κοινῇ γνώμῃ ἐξ ὑποκειμένα ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας, ἅτινα ἀνόμασαν ἐφόρους, ἐκ δὲ τῶν ἐξ ἐξελέξαντο ἓνα ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας, ὅντινα ἀνόμασαν μέλος τῆς Γερουσίας, δόντες αὐτῷ ἑγγαφον πληρεξουσιότητα.

« Οἱ Γερουσιασταὶ λοιπὸν οὗτοι, συνελθόντες ἐν Ἀργεὶ τῷ 1824 δεκεμβρίου 4, πρῶτον μὲν ἔδωκαν ἐνυπόγραφον τὸν ὅρκον τῆς ἐμπιστοσύνης των εἰς τὴν πατρίδα· εἶτα υπέγραψαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ὡς κατωτέρω, ὀηλοῦντες καὶ τὴν ἐπαρχίαν καὶ τὴν πατρίδα των.

« Ὁ Π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

« Ὁ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ.

« Ὁ πρωτοσύγμελος ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ἐξ ἐπαρχίας Ἀρκαδίας, πατρίδος Καλαβρύτων.

« Ὁ ἀρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ, ἐξ ἐπαρχίας Λεωνταρίου χωμοπόλεως Πολιανῆς.

« Ὁ ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΩΤΗΛΑΣ, ἐξ ἐπαρχίας καὶ πατρίδος Καλαβρύτων.

« Ὁ ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΡΕΝΔΗΣ, Κορίνθιος.

« Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, ἐκ Πατρῶν.

« Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΤΗΣ ἐξ ἐπαρχίας Καρυταίνης, χωμοπόλεως Βυτίνης.

« Ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, ἐκ Φαναρίου.

« Ὁ ΠΑΝΑΓΟΣ ΙΑΝΝΕΤΑΚΗΣ, ἐξ ἐπαρχίας Μισοθῶ, τοποτηρητῆς τοῦ Παναγιώτου Ἰατρίκου, στρατηγοῦ.

« Ὁ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΡΡΟΥΚΑΣ, ἐξ Ἀργους.

« Ὁ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ἐξ ἐπαρχίας, καὶ πατρίδος Γαστούνης.

« Ὁ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, ἐξ ἐπαρχίας Ἀγίου Πέτρου καὶ πατρίδος Ἀγίου Ἰωάννου.

« Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΚΥΡΙΑΚΟΣ, ἐκ Καλαμάτας.

« Ὁ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΗΣ, ἐξ ἐπαρχίας καὶ πατρίδος Νησίου.

« Ὁ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΑΧΟΛΟΣ, ἐκ Πύργου.

« Ὁ ΗΑΙΑΣ ΚΑΡΑΠΑΓΛΟΣ, ἐκ Κορώνης.

« Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, ἐκ Νεοκάστρου.

« Ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΤΗΡΗΣ, ἐκ Μοθώνης.

« Ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ, Μονεμβάσιος.

« Ὁ ΣΠΥΡΟΣ ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΟΠΟΥΛΟΣ, ἐξ Ἀνδρούσης.

« Ὁ ΜΙΔΙΑΝΝΗΣ, τοποτηρητῆς τοῦ Ἀναγ. Παπαγεωργίου, ἐξ ἐπαρχίας Λεωνταρίου.

« Ὁ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ἐξ ἐπαρχίας Ναυπλίου, πατρίδος Λυγουρίου ».

ΣΕΛΙΣ 353.

(α) Ὅρα τὰ περὶ αὐτοῦ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Θ' τοῦ τόμου Γ'.

ΣΕΛΙΣ 354.

(α) Ὡς ἀσθενῶν τότε ἐν Μεσολογγίῳ ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, οὐδὲν εἰργάσθη παρὰ τῇ συνελεύσει ταύτῃ.

ΣΕΛΙΣ 355.

(α) Τοιοῦτος ἐκλεχθεὶς καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος παρὰ τῶν ἐπαρχιακῶν ἐφόρων τοῦ Αἰγίου, ἀνταπέστειλεν ἕτερον, τὸν Κωνσταντῖνον Δημητρίου, δεκτὸν γενόμενον.

ΣΕΛΙΣ 358.

(α) Ἡ Πελοπόννησος, εἰ καὶ ἡρίθμει πληθυσμὸν ἀνώτερον ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄλλων τμημάτων, ὠνόμασεν ἀντιπροσώπους ἐαυτῆς εἴκοσιν, ἐν ᾧ καὶ ὁ Νέγρης εἴκοσι τρεῖς μετεβίβασεν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μὴ συμπεριλαμβανομένων μάλιστα ἐν αὐτοῖς καὶ τῶν συνηγῶρων. Προσέτι δὲ οἱ Πελοποννήσιοι ἀντεστραμμένως ὠνόμασαν διὰ μὲν τὴν τοπικὴν συνέλευσιν εἰκοσιτέσσαρας, διὰ δὲ τὴν ἐθνικὴν εἴκοσι. Ἀλλὰ μετὰ τῶν δευτέρων ἐλογίζοντο οἱ σημαντικώτεροι, Μαυρομιχάλης, Κανακάρης, Χαλαράμης, Κρεββατᾶς, Δεληγιάννης, Νοταρᾶς, Σισίνης, Δημήτριος Πετρουκάς, Ἀνδρέας Ζαήμες, Θεόδωρος Βλάσης καὶ λοιποί.

Προσθετέον δ' ἐνταῦθα, ὅτι αἱ σφαγίδες τῶν τριῶν τοπικῶν συστημάτων ἐφερον σύμβολα, τῆς μὲν Πελοποννησιακῆς Γερουσίας τὸν Σταυρὸν, τοῦ δὲ Ἀργεῖου Πάγου τὴν γλαῦκα, τῆς δὲ Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν βοῦν, σκίπτουσαν ἔχοντα τὴν κεφαλὴν καὶ ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτοῦ λεμβάδιον.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ Δ'.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ (α).

Κατά τὴν ΣΤΕΡΕΑΝ.

Ἐν Ἀθήναις.	
Ἡ Κ. Μαρία Γ. Ψυχλάντου	20
Ἀναστάσιος Μανάκης	14
Ἰω. Παπαβρρηγόπουλος	4
Λέων Μελάς	4
Γεώρ. Κ. Τυπάλδος	3
Καίσαρ Κ. Ρώμας	3
Γεώργιος Ναύτης	3
Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνης	2
Κωνστ. Χρυσόβλης	2
Χρ. Ζαχαριάδης	2
Γεώρ. Ι. Κλάδος	2
Ἰπουργ. τῶν Στρατιωτικῶν	4
» » Οἰκονομικῶν	4
» » Ἐκκλησιαστικῶν	4
Δημ. Μ. Βότσαρης	4
Ἀλέξ. Κουμουνδούρος	4
Μιχαὴλ Γεωργαντῆς	4
Νικόλαος Νάξος	4
Ἀντώνιος Ζάνος	4
Ἀναστάσιος Μπούκρης	4
Πέτρος Δ. Στιφανίτσας	4
Χριστόδουλος Χ. Πέτρου	4
Δημήτριος Χρηστίδης	4
Γεώρ. Μ. Ἀντωνόπουλος	4
Λεωνίδας Ν. Πετμεζᾶς	4
Κωνστ. Φωστηρόπουλος	4
Ἀλέξανδρος Βενιζέλος	4
Σταῦρος Βλάχος	4
Βασίλειος Ν. Παγκώστας	4
Γεώργιος Φιττάλης	4
Ἰωάννης Παπαδόπουλος	4
Ζωρῆς Εὐμορφόπουλος	4
Μιχαὴλ Μιταράκης	4
Δημήτριος Πετροπουλάκης	4
Ἀνδρέας Κομπατῆς	4
Εὐθύμιος Καστόρχης	4

Δημήτριος Ν. Πετροκουβίνος	4
Μιχαὴλ Γ. Σούτσος	4
Ἰωάννης Μ. Σούτσος	4
Ἀλέξανδρος Γ. Σούτσος	4
Ἰωάννης Α. Σούτσος	4
Σκαρλάτος Α. Σούτσος	4
Γεώργιος Α. Σούτσος	4
Δημήτριος Α. Σούτσος	4
Σμαράγδα Κ. Σούτσου	4
Μαρία Γ. Μαυροκορδάτου	4
Πέτρος Παπαβρρηγόπουλος	4
Εὐμανουὴλ Ἀργυρόπουλος	4
Ἰωάννης Γ. Καρατσᾶς	4
Σπύρος Μίλιος	4
Κωνσταντῖνος Δ. Βλάχης	4
Μιχαὴλ Ῥοδίτης	4
Νικόλαος Α. Χατσόπουλος	4
Ἀριστείδης Ῥάινεκ	4
Πόρρος Πάνος	4
Νικόλαος Λάμπρος	4
Γεώργιος Βακαλόπουλος	4
Λουδοβίκος Λιμπρίτης	4
Γεώργιος Λασσάνης	4
Σκαρλάτος Ῥωσσέτος	4
Α. Ῥωσσέτος	4
Γεώργιος Σαλίνης	4
Τιμοθέων Βούλγαρης	4
Χαρ. Χριστόπουλος (Ὀλυμπία).	4
Χαρ. Χριστόπουλος (Κυνουρία).	4
Ἰάκωβος Θεοφίλας	4
Γεώργιος Χ. Πιρνάρης	4
Γ. Ἰωαννίδης	4
Ἡρακλῆς Μητσόπουλος	4
Παναγιώτης Ῥομπότης	4
Δημήτριος Βουδούρης	4
Νικόλαος Κασομούλης	4
Νικόλαος Φιλαδέλφειος	4
Νικόλαος Δραγοῦμης	4
Κωνσταντῖνος Χριστοφίδης	4

(α) Ἐπειδὴ διὰ τῆς προκηρύξεως τῶν 20 ἰουνίου 1889 ὑπεσχέθημεν τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔκδοσιν τεσσάρων τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου τόμων, ἐπὶ τῇ βᾶσει δὲ αὐτῆς, ἥτοι διὰ μόνους τοὺς τέσσαρας τόμους, συνέδραμον οἱ ὁμογενεῖς καὶ συμπολίται ἡμῶν διὰ τοῦτο δημοσιεύομεν κατὰ χρέος ἐν τῷ παρόντι τόμῳ Δ' τοὺς καταλόγους αὐτῶν, ὅσους ἐλάβομεν, ὡς καὶ τὴν πρὸς τῆς συνδρομῆς ἑκάστου.

Γ. Ι. Διοβουνιώτης	4
Παναγιώτης Παπιολάκης	4
Σέργιος Οικονόμου	4
Αναγνώστης Μόστρας	4
Ἀλέξιος Κούμανης	4
Ἀναστάσιος Μαυρομμάτης	4
Φωτάκος	4
Π. Πλατὺς	4
Γεώργιος Ν. Σολιώτης	4
Κωνσταντῖνος Ἀντωνιάδης	4
Γεώργιος Κομνηνὸς Βαρδάκης	4
Δαμιανὸς Γεωργίου	4
Κ. Κριτοβουλίδης	4
Θωμᾶς Καθδάκος	4
Α. Μανταβίνος	4
Πέτρος Ἀρχιμανδρίτης	4
Δημήτριος Κυριακίδης	4
Βασίλειος Γιάρης	4
Πέτρος Ἡπίτης	4
Κωνσταντῖνος Μουρούκης	4
Ἰωσήφ Ἀρχιμανδρίτης	4
Γεώργιος Βασιλείου	4
Κωνσταντῖνος Κώπας	4
Ἰωάννης Κλήμακας	4
Πορφύριος Κ. Λαυριώτης	4
Σαγιάρ	4
Γεώργιος Κονεμένος	4
Κωνσταντῖνος Γ. Οικονόμου	4
Κωνσταντῖνος Βατικιώτης	4
Κωνσταντῖνος Ράμπος	4

Βιβλιοπῶλαι (διὰ διαφόρους)

Νικόλαος Νάκης	40
Ἐμμανουὴλ Γεωργίου	7
Κάρολος Βίλμπερχ	5
Δημήτριος Ναδέρης	2

Τὸ ὅλον συνδρομηταὶ 409, σῶματα 477

Ἐν Πειραιεὶ.

Λουκᾶς Ράλλης	4
Ἰωάννης Σέρρος	4
Ἰωάννης Δημόκας	4
Πέτρος Σ. Ὀμηρίδης	4
Θ. Χτενᾶς Ἰερεὺς	4
Δημήτριος Μητζόπουλος	4

Ἐν Χαλκίδι.

Νικόλαος Βουδούρης	4
Εὐθύμ. Ἀλεξανδρόπουλος, ἀρχιμ.	4

ΤΟΜΟΣ Δ΄.

Ἐν Ἀμφίσσῃ.	
Νάκος Πανουριάς	4

Ἐν Λεβαδείᾳ.

Γεώργιος Λαχανᾶς	4
----------------------------	---

Κατὰ τὴν ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ.

Ἐν Ναυπλίᾳ.

Χαράλαμπος Παμπούκης	4
--------------------------------	---

Ἐν Τριπόλει.

Ὁ Μητροπολ. Θεοφ. Σιατιστεὺς	4
--	---

Ἐν Πάτραις.

Δημήτριος Π. Πατρινὸς	4
---------------------------------	---

Ἰωάννης Κατσαράκης	4
------------------------------	---

Κατὰ τὸ Αἰγαῖον.

Ἐὰν ἐν τῇ Πελοποννήσῃ εὐρέθησαν
τέσσαρες καὶ συνδραμόντες, καθ' ἑλ-
λας τὰς νήσους, καὶ μάλιστα τὴν ἐμ-
πορικωτάτην τῆς Ἑλλάδος Σύρον, αὐ-
τεῖς προηρέθη.

Κατὰ τὴν ΕΠΤΑΝΗΣΟΝ.

Ἐν Κερκύρᾳ.

Νικόλαος Βιττάλης	3
Ἀντώνιος Γ. Καποδίστριας	2
Σ. Γ. Σαμάρας	4
Διονύσιος Βέγιας	4
Ι. Α. Ῥωμανὸς	4
Ἰάκωβος Πολιλάς	4
Νικόλαος Μάνεσης	4

40

Κατὰ τὴν ΤΟΥΡΚΙΑΝ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Δημήτριος Δημητράκοπουλος	40
Δανιὴλ Παπᾶς	3
Ἀντώνιος Ἑγγλέσης	3

34

N. Νομικός	3	Ἀντ. Δεσπότης	4
Ἀδελφοὶ Κουμπάρη	3	Δ. Ταμπάκος	4
Γ. Διαλεγμένος	3	Κ. Παλάκης	4
Πέτρος Πάνος	2	Ἰωάννης Δέλτας	4
Ἀθανάσιος Νικολαΐδης	2	Μακ. Κωνσταντινίδης	4
Μ. Φάχρης	2	Κ. Α. Σκούτας	4
Α. Βαλλιάνος	2	Α. Μισούλης	4
Ζαφειρόπουλος καὶ Ζαρσίρης	2	Ἀδελφοὶ Νικολόπουλοι	4
Κ. Βλαστός	2	Ῥάλλης Μαυρογιάννης	4
Α. Συγγρός	2	Στέφανος Βασιμιδής	4
Π. Στέργιος	2	Ν. Α. Μαυροκορδάτος	4
Β. Κρικίτσας	2	Γρηγόριος Κούπας	4
Δ. Πασπαλής	2	Π. Δ. Σκυλίτσης	4
Στ. Ῥάλλης	2	Στέφανος Σκυλίτσης	4
Στ. Μαυροκορδάτος	2	Κ. Βούρος	4
Δ. Δεσποτόπουλος	2	Ἡρακλῆς Γέροντας	4
Ἀριστείδης Παλαιολόγος	4	Ἰωάννης Κοπκίλης	4
Ἀναστάσις Δούκας	4	Δ. Ῥαζής	4
Χ. Σταφόπουλος	4	Ν. Βαλαμάνης	4
Ῥάλλης Ἀντωνιάδης	4	Γ. Κορωνίδης	4
Βασίλειος Νικολαΐδης	4	Α. Καναβούρης	4
Κ. Σανδρίσκης	4	Ἀντώνιος Σταματιάδης	4
Ν. Κωνσταντουλάκης	4	Γεώργιος Παρίσης	4
Δ. Μεγαλίδης	4	Ἀθανάσιος Ἀναγνωστόπουλος	4
Ν. Σανδρίσκης	4	Γ. Ζολότοβιτς	4
Ἀλέξανδρος Παλαιολόγος	4	Ι. Δ. Ῥάλλης	4
Γ. Παντολεωντίδης	4	Δούσιος Ἀγγέλιος	4
Π. Σκαρδαμύτης	4	Ζ. Μ. Χρυσοβελώνης	4
Κ. Πλέσσος	4	Α. Ἀξελός	4
Κ. Καρμακίνας	4	Κ. Κεσανλῆς	4
Ν. Βούρος	4	Ἐπαμεινώνδας Ζαχάρωφ	4
Κ. Σκουλούδης	4	Ἰωάννης Δαμαλάς	4
Φώτιος Φωτιάδης	4	Κύριλλος Παύλου	4
Κωνσταντῖνος Ζάνος	4	Ἀδελφοὶ Ποταῦ	4
Σ. Κολίρης	4	Σταμάτιος Οἰκονομάκης	4
Α. Κωνσταντινῶφ	4	Κ. Τσαυσόπουλος	4
Π. Πετρίκοβιτς	4	Κωνσταντῖνος Φωκῆς	4
Α. Σαράνης	4	Σμελὸν Ἀνδρεάδης	4
Α. Λασκαρίδης	4	Μ. Σαλαπίντας	4
Ν. Δάμας	4	Σ. Σέρταν	4
Μ. Σβορώνος	4	Β. Μαυρόπουλος	4
Μ. Μαρσόν	4	Δ. Τσόλας	4
Ἰάκωβος Ἀλαχβερόν	4	Ν. Μαλανδράκης	4
Μ. Ζάρπας	4	Πλ. Ῥότας	4
Δ. Κωνσταντινίδης	4	Μιχαὴλ Βογιατζής	4
Ἀδελφοὶ Κωνσταντινίδη	4	Σταμάτιος Χρηστίδης	4
Μ. Λιβένιος	4	Δ. Εὐαγγελίδης	4
Δ. Τσιγγάνος	4	Κ. Μαυροκορδάτος	4
Ἰερ. Γλυκῆς	4	Σταμάτιος Φάραγκας	4
Σταμάτιος Γρηγοριάδης	4	Ν. Δ. Παπαδόπουλος	4

Χρήστος Ζωγράφος	4
Δ. Ξένης	4
Χ. Βουρδουμπάκης	4
Κ. Κουνουπιώτης	4
Α. Θωμαΐδης	4
Κ. Αντωνιάδης	4
Χατ. Δημήτριος	4
Καμποπώλης	4
Πιττακός Μουζέλας	4
Ἀπόστολος Σταματιᾶδης	4
Γ. Π. Τζόλας	4
Σπυρίδων Πάτσιος	4
Ἀντωνῖνος Ἀρχιμανδρίτης	4
Βασιλειάδης Βιβλιοπώλης	45

(Τὸ ὅλον συνδρομηταὶ 447, σὺμ. 463)

Ἐν Σμύρνῃ.

Ἀνδρέας Σίψης	4
Λεωνίδας Γ. Κλέντος	4
Διάφοροι	7

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Π. Βασιλειάδης	4
Α. Νικολάπουλος	4
Β. Γεωργαλᾶς	4
Σωτήριος Γεωργαλᾶς	4
Κ. Τιταρίδης	4
Δ. Ρίζος	4
Δ. Σουλτάνης	4
Θ. Κανδυνίος	4
Δ. Ν. Πάππος	4
Κ. Νάτσιος	4
Θερ. Η. Παπαδόπουλος	4
Σοφ. Κωνσταντινίδης	4
Μάρκος Μαῦρος	4
Γ. Ταμβάκος	4
Εὐγένιος Ἀρχιμανδρίτης	4
Ν. Τσάκαλης	4
Ἰωάννης Δημητρίου	4
Π. Κυλοῦνης	4
Θ. Α. Ράλλης	4
Δ. Κοκκινάκης	4
Ν. Μαρουλιανός	4

Ἐν Κατρώ.

Διάφοροι	24
--------------------	----

Ἐν Ἀρτῇ.

Κωνσταντῖνος Πῶπ.	4
---------------------------	---

Ἐν Βάρνῃ.

Κωνστ. Γιακουμπόπουλος	4
----------------------------------	---

Παντ. Εὐστρατιᾶδης	4
Ι. Τσίκος	4

Ἐν Κιόφῃ.

Κωνσταντῖνος Αἰγερνῖος	4
----------------------------------	---

29

Κατὰ τὰς ἩΝΟΜΕΝΑΣ ΗΓΕΜΟ-
ΝΕΙΑΣ.

Ἐν Βουκουρεστίῳ.

Εὐαγγέλης Σάπας	20
Κωνσ. Σ. Χαράλαμπος	2
Α. Ἀρσάκης	2
Θ. Β. Δημητρακόπουλος	4
Π. Τριανταφυλλίδης	4
Μιχαὴλ Ἀρχάδιος	4
Ἐμ. Τριανταφυλλίδης, ἱατρός	4
Δ. Λαμπέρτης	4
Δ. Ζητσαῖος	4
Γρ. Κ. Σούτσος	4
Ἰωάννης Μάνος	4
Ἐξερ. Πλαγιανῶ γένος Μουρούζη	4
Ὁ Ἀντιπρόσωπος Ἀντιοχείας	4
Ἠλίας Κολώνιας	4
Κωνσ. Χρηστάκης, διδάσκαλος	4
Γεώργιος Νικολάου	4
Δημήτριος Γεωργίου	4
Φ. Δημητρίου	4
Ἀποστ. Κ. Ἰωτόπουλος	4
Σωτ. Ν. Ἀδάμ	4
Ν. Πάνου	4
Λάζαρος Δημητρίου	4
Ἀρχιμανδρ. Παῖσιος Ρομπάνου	4
Ἀρχιμανδρ. Δανιὴλ Ζηναίου	4
Γεώργιος Τσέρογλου	4
Π. Ἰωαννίδης, διδάσκαλος	4

(Τὸ ὅλον συνδρομηταὶ 26, σὺμ. 17)

Ἐν Ἰασίῳ.

Ἀρχιμανδρ. Ἀθανάσιος, Ἐξάρχος	8
Ἀρχιμανδρ. Σωφρ. Θεοφωρενίου	2
Ἀρχιμανδρ. Ἰάκωβος Ραιετώσης	2
Ἀρχιμανδρ. Ἀνανίας Γέλιος	4
Ἀρχιμανδρ. Ναθαναὴλ Δάγγου	4
Ἀρχιμαν. Ἀγάπιος Μπαμπέτου	4
Ἀρχιμανδρ. Θεοφάνης Χάγγου	4
Ἀρχιμ. Ναθαναὴλ Δοιμπερδέτου	4
Π. Παπαδόπουλος	4
Καλλίνικος Γ. Λαμπανίτης	4

Κωνσταντίνος Γ. Στρικίδης	4
Μαργαρίτης Παπανικολάου	4
Ίωάννης Κυριακός	4
Θεμιστοκλής Μπαστάκης	4
Ίωάννης Πολυχρονιάδης	4
Κ. Δανιάδης	4

(Τὸ ὅλον συνδρομεῖται 46, σώμ. 22)

Ἐν Γαλιλίῳ.

Πολυξένη Γκιώνη	4
Σταμάτιος Γκιώνης	4
Ἀχιλλεύς Δεβέντης	3
Κ. Ζαμάνης	4
Α. Βενιέρης	4
Ε. Μαυρογένης	4
Μ. Ἀβράμοβιτς	4
Ἀρχιμανδρίτης Νεῖλος	4
Ν. Κωνσταντινίδης	4
Ἀρχιμανδρίτης Ναθαναήλ Ξηρο- ποταμηνός	4
Κωνσταντίνος Γ. Καρατσῶς	4
Ε. Γεωργαντόπουλος	4
Π. Σκένδερ	4
Εὐαγγέλης Κωνσταντινίδης	4
Ἀριστείδης Γεωργίου	4
Δημήτριος Κλήμης	4
Γεώργιος Π. Μάντος	4
Γεώργιος Α. Σαριγιάννης	4
Γεώργιος Ἀλεξάκης	4
Ἀναστάσιος Καλούδης	4
Περικλῆς Ἀκατος	4
Δημήτριος Πυρρίδης	4
Σταμάτιος Ἀποστολίδης	4
Α. Ἀποστολίδης	4
Χ. Μακρῆς, ἱατρός,	4

(Τὸ ὅλον συνδρομεῖται 25, σώμ. 27)

Κατὰ τὴν ΡΩΣΣΙΑΝ.

Ἐν Πετροπόλει.

Δ. Βερναδάκης	20
Κόμης Ἀλέξανδρος Τολστόι	4
Κωνσταντίνος Ζεδερχόλμ	4

(Τὸ ὅλον συνδρομεῖται 3, σώματα 25)

Ἐν Ὁδησσῷ.

Περικλῆς Ῥοδοκανάκης	5
--------------------------------	---

Νικόλαος Μαυρογορδάτος	2
Ι. Βουτσινᾶς	2
Κωνσταντίνος Βουριάδης	4
Σπυρίδων Παπαδόπουλος	4
Κ. Μαρῖνος	4
Ίωάννης Π. Φακίδης	4
Ἀριστείδης Δάλλας	4
Ε. Φραγκίδης	4
Ίωάννης Δούμας	4
Μπίκας	4
Θ. Ῥοδοκανάκης	4
Μαθῖος Μαυροκορδάτος	4
Θεόδωρος Μαυροκορδάτος	4
Π. Τσιτσίνιας	4
Ἀνδρέας Σκαρμαγκῆς	4
Μηκὲς Πάλλης	4
Ἀλέξανδρος Πάλλης	4
Ίωάννης Πάλλης	4
Κωνσταντίνος Πάλλης	4
Ζ. Πάλλης	4
Λύγερινος	4
Κορώσης	4

(Τὸ ὅλον συνδρομεῖται 23, σώμ. 29)

Ἐν Κισνοβίῳ.

Ἀρχιμανδρ. Δωρόθεος Εὐελπίδης	2
Ὁ Μητροπολίτης Πωγωνιανῆς Νί- κανδρος	4
Ἀρχιμανδρίτης Σαμουήλ	4
Ίωάννης Τσελάκης	4
Δημήτριος Καμπόλης	4
Στέφανος Κάσσις	4
Θεοφάνης Κούσου	4
Γεώργιος Δέμμου	4
Υἱοὶ Π. Σινωδινού	4
Νικόλαος Νικητόπουλος	4

Ἐν Ῥοστοβίῳ.

Σ. Ε. Σκαρμαγκῆς	4
Ίω. Φ. Πασπάτης	4
Διον. Ξυδιάς	4
Ο. Κοντόσταυλος	4
Κ. Ρίζος	4
Χ. Πανᾶς	4
Μ. Ἀνδρεάδης	4
Δ. Κ. Νεγροπόντες	4
Π. Μαρσιλάκης	4
Δ. Ν. Πετρούκινος	4
Γ. Ν. Ταμβάκος	4

Χ. Φραγκόπουλος	4
Ν. Πηνιατέλης	4
Π. Παλαιολόγος	4
Σ. Κυδωνάκης	4

Ἐν Ταῦρανίῳ.

Ἀντώνιος Μαρσιολάκης	4
Ἀντώνιος Β. Γκίνης	4
Στ. Μ. Μαυρογορδάτος	4
Α. Β. Ἀναστασιάδης	4
Δ. Μ. Πετροκόκκινος	4
Στ. Α. Βλαστός	4
Ἰωάννης Ἀνάργυρος	4
Σ. Σινόδης Ποπῶφ	4
Α. Ν. Σικάλας	4
Κ. Κ. Ποπῶφ	4

Ἐν Βασσαράδιᾳ.

Ἰωάννης Ρώμας	4
---------------	---

Κατὰ τὴν ΓΑΛΛΙΑΝ.

Ἐν Παρισίοις.

Ἡ Κ. Χαρίκλεια Γ. Ὑψηλάντου	40
Γρηγόριος Ὑψηλάντης	20
Γεώργιος Σίνας	40
Γρηγόριος Μαρασλῆς	8
Στιρπιμένης	4
Θεόδωρος Βαλτσάτσης	2
	54

Ἐν Μασσαλίᾳ.

Ζ. Τσιτσίνιας	2
Καλλίνικος Κρεατσούλης ἱερεὺς	4
Ζ. Δ. Τσιτσίνιας	4

Κατὰ τὴν ΑΓΓΛΙΑΝ.

Ἐν Μαγκεστρίᾳ.

Σ. Ν. Φραγκόπουλος	4
Γ. Τριανταφυλλίδης	3
Α. Εὐμορφόπουλος	3
Ι. Γ. Ἀσλαν	2
Ι. Παπαδάκης	2
Θ. Δημητριάδης	2
Ν. Δ. Σπάρταλης	2
Π. Μ. Γερούσης	2
Κ. Ν. Ταμβάκος	2

Κ. Ζ. Σκαρμαγκᾶς	2
Στ. Π. Σκυλίτσος	2
Θ. Μηνιάτης	2
Ν. Μ. Μανιάκης	4
Ι. Σεργιάδης	4
Γ. Κ. Τσιφός	4
Α. Ἀλεξανδρῶφ	4
Δ. Ε. Ῥοδοκανάκης	4
Σ. Γ. Θεολόγος	4
Μ. Ε. Ἀδάμ	4
Α. Ἰωαννίδης	4
Ι. Δημητρίου	4
Μ. Παπαδόπουλος	4
Δ. Μ. Ῥακτιβάν	4
Πανᾶς Κρεμίδης καὶ Σ.	4
Ι. Χρῦσης	4
Ἐμ. Ν. Παρώδης	4
Στ. Ἀγέλαστος	4
Α. Κοπκίλης	4
Π. Κοντόσταυλος	4
Π. Θεολόγου	4
Γ. Μ. Παππᾶ	4
Ἡρ. Μπαλλῆς	4
Α. Σοφριανός	4
Θ. Σουβατσόγλου	4
Ζ. Χατσόπουλος	4
Α. Ζ. Ζερβουδάκης	4
Δ. Παππᾶ	4
Γ. Φωτιάδης	4
Α. Δ. Βλαχογιάννης	4
Χ. Κωνσταντινίδης	4
Μ. Ι. Ῥοδοκανάκης	4
Β. Γεωργιάδης	4
Π. Τσόλας	4
Σ. Μ. Μαυρογορδάτος	4
Α. Ἐλιάσκος	4

(Τὸ ὅλον συνδρομεῖται 45, σῶμ. 64)

Ἐν Λονδίῳ.

Διάφοροι	76
----------	----

Κατὰ τὴν ΑΜΕΡΙΚΗΝ.

Ἐν Νέα Ὑόρκῃ.

Ἀντώνιος Ζυγομαλάς	4
Θ. Πετροκόκκινος	4
Ὁθων Λεονάρδος	4

Ἡ τοι ἐν γένει.

Ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος συνδρομηταὶ	423,	σώματα	494
Ἐκ τῆς δούλης Ἑλλάδος	483,	»	232
Ἐκ τῶν Ἠνωμ. Ἡγεμονειῶν	67,	»	96
Ἐκ τῆς Ῥωσσίας	63,	»	94
Ἐκ τῆς Γαλλίας	9,	»	58
Ἐκ τῆς Ἀγγλίας	424,	»	437
Ἐκ τῆς Ἀμερικῆς	3,	»	3
	569		805

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ.

ΣΕΛ.	Στίχ.	
6	27	« η κατὰ » ἀνέγνωθι ν η κατὰ
48	32	« Βιτεμβεργίου » — Βιτεμβεργίων
49	47	« πρώτυπον » — πρότυπον (Οὕτω διορθώτεον καὶ ἀλλαχοῦ.)
27	35	« δαπανήσωμεν » — δαπανήσωμεν
30	9	« ἦν ἡ πρὸς τὸν Θεόν » — ἦν ἐνίσχυσις ἡ...
32	24	« φύσει καὶ θέσει ἀδυνάτων » — φύσει καὶ θέσει ἀδυνάτων
34	42	« κατεφρονοῦντο κα » — ... καὶ
43	6	« ἐννοῦμεν » — ἐννοοῦμεν
44	4	« τὸ μωχαμεθανισμὸν » — τὸν...
49	3	« πολεμοφοβίων » — πολεμοφοβίων (Οὕτω διορθώτεον καὶ ἀλλαχοῦ.)
52	25	« προσχώρησε μεθ' ὧν » — προσχώρησε, μεθ' ὧν
»	36	« θαλάσῃ » — θαλάσῃ
55	45	« ἀναπεπταμέναις » — ἀναπεπταμέναις
56	9	« ὑπὸ » — ὑπὸ
64	43	« φαινόμενον » — φαινόμενον!
76	20	« Ἐν τοῖς » — Ἐν τοῖς
»	33	« συνείχοντο, εἰς » — συνείχοντο εἰς
77	28	« προκρίτους » προκρίτους.
87	34	« Μεσσηνίας » — Μεσσηνίας,
94	32	« ἐξηγήθη κα » — ἐξηγήθη καὶ
95	35	« προσβάλλω » — προσβάλλω
96	20	« εἰ καὶ λόγῳ » εἰ καὶ, λόγῳ
109	3	« Ἄν δὲ μᾶς βοηθήσετε » — Ἄν δὲ μᾶς βοηθήσετε
148	4	« διετηρεῖ » — διετήρει
120	34	« προθυμίαν τοῦ » — προθυμίαν τοῦ
123	45	« ἀναγκάων μετὰ » — ἀναγκάων μετὰ
126	4	« Τρωάδα » — Τρωάδα
134	26	« ἡγμαλωτίων » — ἡγμαλωτίων (Οὕτω διορθώτεον καὶ ἀλλαχοῦ.)
133	26	« ἡγμαλωτίσθη » — ἡγμαλωτεύθη
134	23	« ὅπου » — ὅπου
153	5	« ἐπισύρθησαν » — ἀπασύρθησαν
160	29	« ἤρχησαν πυροβολοῦντες... καὶ ἀντιπερισπᾶν ἤρξαντο πυροβολεῖν... καὶ ἀντιπερισπᾶν
170	33	« καταληφθεὶς » — καταλειφθεὶς
173	40	« τοῦ κόλπου τῇ » — ... τῇς
»	44	« ἐκε » — ἐκεῖ
179	44	« διοργανώστου » — ἀδιοργανώστου
184	4	« ἡκολούθη » — ἀκολούθη
189	23	« τῶν Πεισῶν τοῦ Αἰδούρου » — τῶν Πεισῶν καὶ τοῦ...

ΤΑ ΕΣΦΛΑΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ.

495	5	« καθὼς ἡ ἐπὶ τῶν » — καθὼς ἐν τοῖς Βερβέ- νοις ἡ...
497	6	« κα συγκινητικώτατη » — καὶ...
208	34	« Ἦν δὲ » — Ἦν δὲ
244	5	« λάθωσι κα » — ... καὶ
224	9	« ταμένη — τεμένη
222	42	« Ἀθανῶν » Ἀλβανῶν
242	26	« φθόνου » — φθόνου
246	40	« παρασκευάζεται, ἡ καὶ ἐκπλεῖ » — παρασκευά- ζεται ἡ καὶ ἐκπλεῖ
250	28	« ἀπνητέησαν » — ἡ πηντέθησαν
234	8	« ἀγών, χρόνον » — ἀγὼν χρόνον
237	48	« νότων » — νότων
302		« Συνέχεια τῶν Κρητικῶν (α) » — ... (6)
342	22	« » τῶν Πελοποννησιακῶν » — τῶν Πελοποννη- σιακῶν
325		« Κεφάλαιον ΚΒ' » Κεφ. ΚΕ'
327	43	« Μεθώνης » Μεθώνης (Οὕτω διορθώτεον καὶ ἀλ- λαχού.)
		« σελίς 232 » — σελίς 332
354	4	« κεφαλαιούχων Ἀλλάτις » — κεφαλαιούχων. Ἀλλάτις
368		« ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ Δ' » — ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓ- ΓΡΑΦΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

A circular library stamp from the University of Michigan Library. The outer ring contains the text "UNIVERSITY OF MICHIGAN" at the top and "LIBRARY" at the bottom. The inner ring contains the text "ANN ARBOR, MICH." at the top and "1914" at the bottom. A small star is visible in the center of the stamp.

No 3

900

ΦΙ

Φιλήμων, Ἰωάννης.

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

αριθ. χρ. 5279

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

